Pre-Linnean
QH41
.C587
1605

CAROLI CLVSII ATREBATIS,

Aulæ Cæsareæ quondam Familiaris,

EXOTICORVM LIBRI DECEM:

Quibus Animalium, Plantarum, Aromatum, aliorumque peregrinorum Fructuum historiæ describuntur:

ITEM

PETRI BELLONII OBSERVATIONES,

eodem Carolo Clusio interprete.

Series totius operis post Præfationem indicabitur.

Mo. Bot. Garden,
1893

Ex Officinâ Plantinianâ RAPHELENGII, 1605.

LABORE, ET CONSTANTIA.

ILLVSTRISSIMIS,
NOBILISS. ET AMPLISS.

HOLLANDIÆ
ET
WESTFRISIAE
ORDINIBVS,

CAROLVS CLVSIVS
ATREBAS.

QVEMADMODVM, Viri Illuſtriſsimi Nobiliſsimíque & Ampliſsimi, ante aliquot annos curæ mihi fuit, ut rariorum Plantarum; quas in juvenili & adulta ætate, varias regiones peragrando, obſervaveram, Hiſtoriam deſcriberem, & publici juris facerem, eámque, aliis obſervationibus adjunctis, auctiorem facerem: ſic in hac mea ſenectute, quâ per corporis imbecillitatem & alia incommoda, vix mihi uſquam progredi licet, ne vitam prorſus in otio tranſigam, ad earum Plantarum, & rerum Exoticarum quæ peregrè advehuntur obſervationem animum applicare cœpi. Eam ob cauſam omnium rerum Exoticarum quas non multos ante annos adquiſiveram, quasque proxime non vulgari curâ adhibitâ nanciſci potui, Hiſtoriam optimâ fide & ſummâ diligentiâ conſcribere

aggreſſus ſum, ut juventutem ad hoc ſtudium ſimiliter amplectendum pro virili parte non minùs excitare queam, quàm ad aliarum Plantarum cognitionem meis Obſervationibus in lucem editis, excitaſſe confido.

Porrò non dubium eſt, iſtius negotii longè majores progreſſus futuros, ſi veſtris civibus, qui navigationes in Indiam, AEthiopiam, & Americam Deo favente adeò feliciter nunc inſtituunt, mandaretis, ut quibuſcumque pharmacopœis & cheirurgis quos peregrè navigaturis adjungunt, ad eorum curam gerendam, præciperent, atque etiam ipſos navium Præfectos monerent, peregrinarum arborum ramulos cum ſuis foliis, floribus, & fructu, ſi fieri queat, cortices aromaticos, medicamentoſas radices, & bulbaceas, earum fructus & ſemina obſervare, colligere, adſervare, & in reditu adferre ne negligant, diligenter adnotatis ſingularum rerum nominibus quibus indigenæ illas donant, & etiam ipſarum facultatibus, ſi quas obtinere intelligant. Nam tametſi adeò progreſsâ jam ſim ætate, ut iſto beneficio me fruiturum vix mihi polliceri queam: ſucceſſuros tamen alios non diffido, qui ſatis amplam materiam hac ratione nacti, omnium illarum rerum hiſtoriam commodiùs & magis perfectè deſcribere poterunt.

Interea earum rerum Exoticarum quas hactenus obſervavi Hiſtoriam in ſex Libros digeſsi:

iísque, ut juſtum corpus efficerent, alios quatuor adjunxi, Aromatum & peregrinarum quarundam Plantarum Hiſtoriam continentes, Hiſpanico quidem ſermone deſcriptos, meâ tamen operâ Latínos factos, & quibuſdam Scholiis illuſtratos.

Ceterum iſtas meas lucubrationes, quæ non mediocribus vigiliis, nec contemnendis impenſis mihi conſtiterunt, ob tabellas quæ ad eas exornandas fuêre neceſſariæ, veſtro nomini, Illuſtriſsimi, Nobiliſsimi & Ampliſsimi Ordines, conſecrare volui; mihi perſuadens, hanc mei animi erga vos declarationem benignè eſſe excepturos. Ita Deus opt. max. faxit, à quo ſummis votis oro, ut generoſiſsimos veſtros conatus pro immenſa ſua clementia omni felicitatis genere proſequi dignetur, ad ſui nominis gloriam, & Reipub. conſervationem atque ſalutem. Lugduni Batavorum, Kal. Auguſti. Anno reparatæ ſalutis humanæ CIↃ. IↃ C. V. meæ verò ætatis pænè octogeſimo.

AD

CLVSIONOMEN
LVSVS

Omnia Naturæ dum, CLVSI, arcana recludis:
CLVSIVS haud vltrà sis, sed *APERTA, mihi.

* *quo nomine Apollo priscis dictus, ab aperiendo.*

IVSTI LIPSI.

Viro fama & meritis eximio

CAROLO CLVSIO

ATREBATENSI.

QVIS *furor ignotos adigit penetrare receſſus?*
Perq́ immenſa maris ſpatia haud ſine crimine gẽtes
Indagare nouas, belloq́ agitare quietas?
Regnandi rabies, & opum furiata cupido,
Quæ trucibus ſtimulant mortalia pectora curis,
Nil intentatum ſceleris liquere nefandi.
Num ſatius patrios foret inſediſſe penates,
Natalíq́ ſolo placidam fouiſſe quietem,
Quàm genus humanum fœdis vexare ruinis?
Quod ſi terrarum longos inuiſere tractus
Geſtit amor, quando ætherio de ſemine creta
Stare loco mens noſtra nequit, motuq́ valeſcit
Acrior, & rapidos orbes imitatur Olympi:
Poſſumus exemplo multum experientis Vlyſſei
Diuerſos luſtrare locos, atque extera regna,
Scilicet ut varios hominum cognoſcere mores
Cura ſit, aut rerum naturæ euoluere cauſas.
Hinc ſenſim occulto veluti viget arbor ab æuo
Naſcitur illa hominum vitæ prudentia rectrix,
Munere quo nullum cæleſtia numina maius
Contulerunt terris. prudentia temperat vrbes,
Conſiliisq́ regit populos, vt corpore regnat
Spiritus, & ſupero quos ſemine traximus hauſtus.
Hac fine ô medicæ decus & lux inclyta gentis
Orbe ſitas alio peragraſti ſedulus oras,
Ne quid inexpertum tua cura relinqueret vſquam,
Vnde venire queat non illaudata voluptas
Mentibus ingenuis, aut ægris dulce leuamen
Corporibus. fœlix operum, qui dulcia miſcens
Vtilibus punctum omne refers, dum diuite cenſu
Fœcundas depromis opes telluris amicæ,
Quas effundit humi cultu domefacta benigno,
Non quas interiore ſinu ſecretæ recondit
Vt vitiis hominum crudelia ſubtrahat arma.
Sed quis auaritiam lateat ſpecus? horrida nautæ
Per freta præcipitant animas in aperta pericla,

Ne deſint miſeris alimenta perennia morbis.
Nec ſatis hoc, terræ rimatur operta profanum
Iapeti genus, & manes deſcendit ad imos
Viuens atque videns, vt ſuppetat vnde perire
Noctes atque dies lento cruciamine poſsit.
At tibi magnanimum potior ſententia pectus
Imbuit, ac mentem generoſo arrexit amore,
Scrutari ingenio naturæ arcana potentis,
Æternas leges, adſcriptaq́ fœdera rebus,
Herbarum genus omne, & quæ natura creatis
Arboribus, varios habitus, geniosq́ locorum,
Diuiſasq́ ſatis patrias, (non omnia tellus
Omnis alit,) fruticum formas, viresq́ medendo
Scire cupido fuit, dubiæ nec fidere famæ,
Sed luſtrare oculis, nec parcere ſumptibus vllis.
Te duce multiplices volucrum cognoſcere vultus,
Inſolitasq́ datur facies atque ora ferarum
Cernere, ſed nullo diſcrimine. monſtra natantum
Multa tuus ſpectanda labos proponit, at omnis
Terror abeſt, miſeris nec formidanda minantur
Naufragia infames ſcopuli, atque immania cete.
Nulli hîc Sirenum cantus, nec honore carentum
Oſſibus albet humus, nec lamentabile viſu
Deſolata ſuis lugent cultoribus arua.
Securus ſecura licet legat æquora Lector.
Has inter curas tranſacta eſt optima vitæ
Pars tibi, dum pulcro vernabat flore iuuentas.
Nunc quoque par animus, quanquam inuidiosa ſenectus
Corporis infregit vires, minuitq́ vigorem,
Perſtat, idemq́ viget ſtudium, ſeruatq́ tenorem
Laudata ambitio ſæclis prodeſſe futuris,
Annorumq́ fugam victrici ſiſtere charta.
Macte ſenex animi, decet in ſtatione graduq́
Fungi morte ducem. tali fugit alite terras
Viuida vis animi, & cælum petit ignea virtus.

DOMINICVS BAVDIVS
Inſulanus.

DANIEL HEINSIVS

In Nobiliſſimi & C.V.

CAROLI CLVSII ATREBATIS

Exoticorum libros ſex.

NATVRÆ *ludentis opus, ſuſpenſaq; mundi*
Inter anhelantes diuerſo e carcere ventos
Machina; quam ſtellis ardentibus aureus ambit
Iupiter, & vaſtum Nereus molitur in orbem;
Cui tantum de te licuit? quisve incola terræ
Has primum produxit opes? quæ cærula puppis,
Et ſolis radios, & iam non vltima Thules
Littora, vel nuper poſitas egreſſa columnas,
Ditibus his primum patriam mactauit opimis?
Scilicet in priſcas ſeries, occultaque verum
Sæcula, vel notum nec adhuc mortalibus ævum
Voluimur: aut ſolis pudor eſt neſcire Batauis,
Quicquid mundus habet: vel quicquid filia Nerei
Ventorum dominis, alienis ſeruat in oris.
At Natura parens, immenſi conſcia mundi,
Sydereos inter tractus, atque æthera magnum,
Carole, te vaſtum quondam circumtulit orbem,
Euectum ingenti curru: [a] *quem bellua Gangæ*
Traxit, [b] *& immanis Matutæ e littore ſerpens,*
Centum orbes, centumque vndoſa volumina torquens
Arduus, & lentam tarde demiſſus in aluum.
Aſtabant toruæ facies, incognita cetis
Oceano patrique, [c] *& quo te nomine dicam*
Ignauum pecus, [d] *& viſu deformia Phocæ*
Corpora, [e] *vel tandem populis ſic cognitus Hiſtrix?*
Hic fulgentis opes Orientis, & vltima ſeri
Dona recognoſcis populi, Famaq; ſuperbis
Poſtibus affigis, ſpectanda nepotibus olim,
Exuuias terræ ingentis, monumentaque mundi
Diuitis, & longum fama diffundis in ævum.
Accurrunt rapidæ puppes, victorque Batauus
Æquoris, ingentes Neptuno immittit habenas,

[a] Animal ità dictum.
[b] Serpens Indicus octo pedum Romanorum.
[c] Ignauus animal, alias Agilis.
[d] Manati, phocæ genus.
[e] Hiſtrix piſcis.

Stans alta in puppi, Boreæq; audacibus alis
Imperat, & longas a tergo diuidit undas.
Nec uisas populatur opes, miracula rerum,
Herbasq; plantasque, [a] & quæ se tollit Harundo,
Æmula malorum spatiis, aut arboris altæ.
Transcribitque tibi, nec se cognoscit in illis.
Æquora uiderunt alios emergere [b] Coruos,
[c] Et Junonis auem: [d] Stellasque in littore nauta
Horruit, [e] & Quercum mediis inuenit in undis.
Salue magne pater, quem non rationis inertem
Pallidus obscuro Phlegeton damnabit in antro,
Infamisque Acheron, ignauaque ianua lethi:
Sed sublimis honos, & solui nescia uirtus,
Per uarias populorum oras & mœnia raptum,
Indigetem magno tandem donabit Olympo.
Miratur rerum facies, stupet obuia turba
Europæq; Asiæq;, & dignos addit honores.
Qualis ab Auroræ populis, & diuitis Hermi,
Indorum spoliis, & capto squallidus auro,
Liber ouans, curru ardentem conscendit Olympum,
Antiquasque Deûm sedes; Berecynthia mater
Astitit, & centum summisit ad oscula turres;
Frondoso occurrens gremio: dextramq; tetendit
Iupiter, & uastum tonitru perterruit orbem.
Scilicet, & quis me, superi, dum pectora sanguis
Pulsat adhuc, ardorque ingens, atque indolis altæ
Conscia mens, nullo curarum obsessa tumultu,
Tabropanes inter saltus, aut littus Iauæ
Sistat, & occultos Naturæ admittat in ausus.
Non ego securus metuam quodcunque periclî est,
Ingentem Batauo de littore soluere puppim,
Votaque Neptuno faciam, magnoque parenti,
Nymbosasque hyemes inter, uentosque furentes,
Plurima lustrato referam tibi munera mundo,
Pars operis nonnulla tui. Sic Orphea quondam
Turbidus in cœtu sociorum aspexit Iason,
Carminis intentum numeris, aut uela legentem.

[a] Harundo Indica, xxvi.

[b] Coruus marinus.
[c] Pauo marinus.
[d] Stella marina.
[e] Quercus marina.

Ad Nobilem & indefessi laboris virum

DN. CAROLVM CLVSIVM

Atrebatem.

QVID, CLVSI, *emeritæ militiæ senex*
Et spectate satis, castra iterum petis?
Aptas quid manui arma,
Quæ olim desita oportuit?
Quid pergis calamum porro lacessere?
Vires quid studiis extenuas tuas?
Scribendo satis es iam
Partâ clarus adoreâ.
Nullum Sol patuli despicit angulum
Orbis, seu nitidum quâ caput exerit,
Seu quâ condit in undas,
Qui famam fugiat tuam.
Fessa ætas requiem iam tua postulat,
Et cani tumulum quærere suggerunt:
Nec te præterit vlla
Ductâ lux sine lineâ.
Sic, sic Lusciniæ carmine blandulo
Noctes sollicitant atque dies: suo
Sic fato properanti
Cygni dulciter accinunt.
Nempe, hoc, CLVSI, agis: ut cùm fragili manus
Vitæ duræ tuæ iniecerit Atropos,
(Hæc Lex omnibus vna)
Viuat pars potior tui.
At vos, quos studium Floræ & Apollinis
Exercet, quibus hoc cusum opus est, simul,
Et nunc, dicite, multo
Viuat tempore CLVSIVS.

Agere pro lucrifacere, ne quis impingat.

Ioh. ab Hoghelande.

PRIVILEGIVM CÆSAREVM.

RVDOLPHVS SECVNDVS, diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ, &c. Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtembergæ, &c. Comes Tirolis, &c. Agnoscimus, ac vigore præsentium notum facimus vniuersis: Quòd cùm Doctus noster & sacri Imperii fidelis dilectus Carolus Clusius humillimè nobis exponendum curauerit, præ manibus se habere scripta quædam, quæ in publicam vtilitatem edere statuerit; vereri autem ne cùm magnos sumptus in Pictores & Sculptores fecerit, lucri causa alij, quod fieri solet, sibi in fraudem eadem imprimant, aut imitentur, sicque laboris ipse atque industriæ suæ præmio fraudetur ac destituatur; nos considerantes quàm præclaram iam antè operam in quibusdam lucubrationibus, quæ iam antè fuerunt editæ, posuerit, & quàm nobis exquisita ipsius ac varia eruditio, præcipuè verò etiam in indaganda stirpium & herbarum natura sedulitas atque industria commendentur, quòd multa peregrinis ac remotis in locis didicerit & obseruauerit, multa secum attulerit, quæ rara & luce digna sint, quòd assiduis adhuc studiis in hoc incumbat, vt quæ in antiquis auctoribus abdita & obscura sunt, eruat atq. illustret, vt præclaram nominis sui memoriam posteritati relinquat, benignè ipsi, quod rogat, Priuilegio nostro aduersus omnem fraudem consulere cupientes præsentium vigore scienter animoque benè deliberato, pro auctoritate nostra Cæsarea seriò decreuerimus, edixerimus, ac statuerimus, quemadmodum præsentium vigore decernimus, edicimus ac statuimus, ne quisquam Typographorum, Bibliopolarum aut aliorum, qui siue imprimendis siue vendendis libris aliáve quacunque ratione negotiationem exercent librariam, intra viginti annos, à prima editionis die numerandos, Caroli Clusij opera duobus tomis expressa, quorum prior Stirpium, &c. historiam continet, altero plerique libelli, &c. ab ipso Latini facti comprehenduntur, & quæcunque præterea idem Clusius edet opera, ipso inscio aut inuito typis seu quocunque alio modo aut charactere, siue integra, siue aliquam eorum partem imitetur, exprimat vel in publicum edat, néve ab aliis edita vel expressa vel aliunde allata intra Sacri Romani Imperij fines vendat, ac distrahat apertè vel occultè. Si quis autem præsens edictum nostrum transgredi aut violare, & prædicta opera recudere & in fraudem prænominati Caroli Clusij edere aut vendere ausus fuerit, eum non solùm eiusmodi

libri

libri exemplaribus, tanquam quæ in commissum ceciderint, memorato Carolo Clusio eiusque hæredibus, vel mandatum ab iis habentibus, ope Magistratus eius loci, vbi deprehensa fuerint, vendicandis priuari, verumetiam mulcta decem Marcharum auri puri fisco nostro Imperiali fraudum vindici, ac parti læsæ ex æquo soluenda ac petenda puniri volumus, ea tamen lege, ne quid ea opera Orthodoxæ Catholicæ Religioni contrarium habeant, & vt tria cuiuscunque operis aut libri exemplaria, vbi excusa fuerint, ad Imperialem nostram Cancellariam transmittantur. Quod si negligatur, hac nostra gratia ac Priuilegio ipse, ipsiusque hæredes excidisse censeantur. Mandamus proinde vniuersis & singulis nostris & Sacri Romani Imperij subditis & fidelibus dilectis, tam Ecclesiasticis, quàm Secularibus, cuiuscunque status, gradus, Ordinis & Conditionis extiterint, præsertim verò iis, qui in Magistratu constituti sunt, ac vel suo vel superiorum suorum loco ac nomine Iuris vel Iustitiæ administrationem exercent, ne quemquam hoc Priuilegium seu interdictum nostrum impunè violare, spernere aut negligere patiantur. Sed si quos contumaces compererint, præscripta pœna plecti, & quibuscunque rectè fieri potest modis, coërceri curent. Quatenus & ipsi grauissimam indignationem nostram euitare voluerint. Id quod testamur præsentibus literis manu propria subscriptis & Cæsarei sigilli nostri impressione munitis. Datum in Arce nostra Regia Pragæ, die decima quinta mensis Februarij. Anno Domini millesimo, quingentesimo nonagesimo tertio: Regnorum nostrorum Romani decimo octauo, Hungarici vigesimo primo, & Bohemici itidem decimo octauo.

RVDOLPHVS.

Ad mandatum S. Cæsareæ Mtis proprium.

Iacobus Curtius à Senfftenaw. Io. Baruitius.

VOBIS, *Raphelengij, qui haud exiguos sumptus pingendis & sculpendis Iconibus mecum pariter impendistis, tum ob eam quæ mihi cum Patre vestro & Auo fuit arcta amicitia, vobis inquam permitto, vt hanc meam* EXOTICORVM *Historiam, & adiunctos huic libellos, typis vestris excudatis ac euulgetis: nec alibi alius quispiam intra viginti annos, cupio, siue iubeo, sub pœnis & mulctis, quæ S. Cæsareæ Maiestatis literis mihi concessis continentur.*

CAROLVS CLVSIVS A.

CAROLVS CLVSIVS ATREBAS

Benevolo Lectori S.

PROXIMIS *his annis Rariorum Plantarum quas in variis meis Peregrinationibus observaui Historiam publici juris feci, cujus lectionem non inutilem fuisse, sed fructum aliquem rei Herbariæ studiosis attulisse, mihi persuadeo: summopere enim curaui, ut nihil nisi quod verum & legitimum esset, in ea traderem. Nunc autem in hac provecta, imò peracta quodammodo ætate, ad Exoticarum rerum disquisitionem animum applicare cœpi, ut illarum etiam Historiam describere queam. Eam ob causam & amicorum quorundam diligentiâ, & meâ sedulitate effectum est, ut nonnullas adquisiuerim, quarum descriptionem in suas classes distinctam & sex Libris comprehensam, in lucem profero, confidens aliquam etiam utilitatem studiosæ Juventuti allaturam: nam in illa pleraque Aromata diligenter descripta, & legitimis iconibus ad viuum expressis (non modicum, meo judicio, momentum ad eorum cognitionem adipiscendam allaturis) illustrata reperiet.*

LONGE *certè plura me adquisiturum speraueram, Batauorum nauigationibus in exteras Regiones adeò feliciter progredientibus: nam & cheirurgis & pharmacopœis qui iisdem nauibus vehebantur, multarum rerum Exoticarum Jndices dederam, quas in illis regionibus, quas adituri, nasci sciebam: imò etiam nonnullos mercatores ejus Societatis, quæ impensas in istas nauigationes facit, obsecraui, ut suis diligenter præciperent, curam adhiberent, ea quorum Jndices dederam observarent, & ad nos adferrent: sed hactenus nihil impetrare potui, tametsi multa essent polliciti. Itaque quum sex illi libri ejus molis non essent, ut justum volumen efficere possent, quatuor alios libros iis adjunxi materiam panè similem continentes, quos, ex Hispanico sermone Latinos aliquando feci, & aliquoties recusos videre potuisti: sed eosdem postrema hac limâ magis correctos & amplioribus scholiis illustratos habebis.*

QVIA *porrò Nicolaus Monardus, primarius, dum viuebat, Hispalensis Medicus, tres libellos Hispanico sermone scripsit, quos Latinè loquentes nondum extare arbitror: illos quia ad artem Medi-*

cam

cam pertinebant, & arcana quædam continebant, cuilibet forsitan non cognita, Latinos etiam feci in tuam gratiam, eosq; in lucem nunc profero, existimans eorum lectionem prorsus inutilem non futuram.

CETERVM *Petri Belloniitres Libros, quos de rebus in sua peregrinatione observatis composuit, quosq; ante aliquot annos è Gallico sermone, quo scripti erant, Latinè loquentes faciebam, cum alio ejusdem Auctoris libello, de Neglecta Stirpium cultura agente, quùm nulla amplius prima editionis exempla extarent, ad limam revocavi & politiores cultioresq; reddidi, & auctioribus scholiis illustratos in tuum usum denuo publici juris facio, gratum aliquibus me facturum existimans.*

HABES *igitur, Candide Lector, mea peracta ætatis extremum laborem, quem si perinde grato animo exceperis, ac alias meas lucubrationes soles; luculentum meorum laborum præmium me consequutum arbitrabor.*

SI *verò Deus Opt. Max. vitam mihi produxerit, ut Societatis mercatorum beneficio alia quædam Exotica adipiscar, quorum Historiam describi sit operæpretium: illam etiam me in lucem productarum polliceor, si mediocri utar valetudine. Vale, & his interea fruere.*

SE-

GRAD

SERIES TOTIVS OPERIS.

Sex priores EXOTICORVM Libros variam materiam continentes,
CAROLVS CLVSIVS nunc primùm in lucem profert.
Quatuor autem reliquos ejuſdem pænè argumenti, videlicet
GARCIÆ AB ORTA Libros II.
CHRISTOPHORI A COSTA Lib. I.
NICOLAI MONARDI Lib. I.
idem CLVSIVS Latinos olim faciebat & aliquoties evulgabat: at nunc quintum recenſitos, & locupletioribus Scholiis illuſtratos publici juris denuò facit.
Iis adjunctæ Clariſsimi cujuſdam Viri utiliſſimæ in GARCIAM Notæ.

Acceſsêre

NICOLAI MONARDI Libri III.
à CAROLO CLVSIO jam recens Latini facti,
De LAPIDE BEZAAR, & HERBA SCORZONERA.
De FERRO, & ejus facultatibus.
De NIVE, & ejus commodis.

Præterea,

PETRI BELLONII OBSERVATIONVM Libri III.
De NEGLECTA STIRPIVM CVLTVRA Lib. I.
è Gallico ſermone olim in Latinum converſi à CAROLO CLVSIO: jam verò ab eodem diligentiore curâ recogniti & Scholiis illuſtrati.
Additæ etiam Clariſs. cujuſdam Viri in Obſervationes Notæ.

CARO-

CAROLI CLVSI ATREBATIS EXOTICORVM LIBER PRIMVS.

QVANDOQVIDEM *de Exoticis agere instituì, ordinem quendam in eorum historia concinnanda tenendum censui, vt videlicet primùm Arbores & Frutices, deinde Fructus, tum Cortices aromaticos, Succos, ac liquores, Radices, & plantas nonnullas, deinde aues & quadrupedes quasdam, postremò pelagicas aliquot stirpes, piscésque describam; eáque omnia in sex libros distribuam. Horum autem Primum, meritò auspicandum duxi ab admiratione prorsus digna Arbore, de qua mihi Viennæ Austriæ agenti in Cæsaris Maximiliani II. aula, ornatissimus vir, multísque peregrinationibus clarus, Fabricius Mordente, Salernitanus (qui aliquot annis Goæ vixerat, & vicina illi vrbi loca perlustrarat) verba faciebat, quum sermones cum ipso de variis rebus conferrem, atque inter ceteras, in mentionem Arborum istic nascentium incidissemus, de quibus sanè multa scitu digna, mihíque auditu iucundissima disserebat.*

FICVS INDICA.

CAPVT I.

Indicæ Ficus historia.

EAM porrò Arborem, de qua nobis sermo, in magnam altitudinem, vnico trunco, eoque admodum crasso, assurgere solere asserebat: ramos deinde in omnia circum latera expandere, qui tenues quasdam, easque singulares fibras, sive filamenta (qualia in Cuscuta vulgo nuncupata conspicimus) cerei sive aurei, dum recentia sunt, coloris, deorsum mitterent, ijsque, vbi terram attigissent, firmarentur, novamque quasi prolem generarent, & veluti in novos arborum caudices transirent, qui rursus summâ sui parte novos ramos in latera spargentes, novis denuo fibris deorsum missis sese propagarent. Sic alij deinceps rami in infinitum, vt interdum vnica arbor suis propaginibus mille passus in ambitu occuparet, essetque difficile, quænam primaria arbor, sive omnium istarum prolium parens, dijudicare, præterquam ex trunci crassitudine, quam nonnunquam in matre tantam esse dicebat, vt trium virorum ulnis vix apprehendi quiret. Ceterum non modo inferiores ramos similes fibras spargere, sed etiam in arbore summos, ideoque unicam arborem densissimam silvam efficere. Sub eas verò arbores aditum sibi paraturos incolas, fibras jam in truncos conversas, tenuiores scilicet, rescindere solere, atque eâ ratione veluti concamerationes & umbracula facere, arcendi æstus gratiâ: adeò enim densis ramulis reliqui majores luxuriant, ut Solis radij nullâ ratione penetrare queant: imò concavos istarum fornicum sinus scindere inæqualiter inde resultantem aërem, quæ causa esset, ut Echo multis in locis ter, atque etiam sæpius, humanas voces reddere affirmaret. Vidisse autem (ita mihi referebat) interdum octingentos aut mille viros, quo in numero ipse fuisset, vnius huiuscemodi arboris umbrâ tegi: sed terna etiam hominum millia sub tali arbore latêre posse. Novellos ramos ferre aiebat folia mali cotoneæ folijs similia, supernè viridia, infernè candicantia, & lanugine, sicut illa, pubescentia, mirum in modum

ab elephantis expetita, idcirco in illorum pabulum cedere solere: fructus esse extremi pollicis articuli magnitudine, colore foris & intus sanguineo, granisque plenos uti vulgares ficus, dulces quidem & edules, verùm minus grati saporis quàm illæ: nasci autem inter folia quemadmodum vulgares ficus, hoc est in novellis ramis, quâ parte illis inhærent folia. Provenire autem in insula Goa, locisque vicinis.

HVIVS arboris iconem, quàm concinnè fieri potuit, ex Fabricij narratione, accedente etiam ipsius judicio, adumbrari iussimus, eamque in illorum qui hoc studio delectantur gratiam, hîc subjicimus.

Arbores Indicæ vastæ.

Ficus Indica Plinij.

CETERVM dispiciendum est, an hæc arbor veteribus fuerit cognita, ejúsve historia litterarum monumentis mandata; quandoquidem illam Indiæ partem, Alexandri Macedonis victoriæ Europæis hominibus etiam aperuerunt.

Q. CVRTIVS lib. IX. Historiæ rerum ab Alexandro gestarum, refert, Alexandrum, Poro rege, & Hydaspe amne superato, ad Indiæ interiora processisse: silvas autem fuisse prope in immensum spatium diffusas, procerisque & in eximiam altitudinem editis aboribus umbrosas: plerosque ramos instar ingentium stipitum flexos in humum, rursus quâ se curvaverant erigi, adeo ut species esset non rami resurgentis, sed arboris ex sua radice generatæ.

PLINIVS verò lib. XII. Naturalis Historiæ cap. v. de Indicis arboribus agens, hæc scribit:

Ficus ibi exilia poma habet. Ipsa se semper serens, vastis diffunditur ramis: quorum imi adeo in terram incurvantur, ut annuo spatio infigantur, novámque propaginem faciant, circa parentem, in orbem quodam opere topiario. Intra sepem eam æstivant pastores, opacam pariter & munitam vallo arboris, decorâ specie subter intuenti, procúlve fornicato ambitu. Superiores rami in excelsum emicant silvosa multitudine, vasto matris corpore, ut sexaginta pedes pleræque orbe colligant; umbrâ verò, bina stadia operiant. Foliorum latitudo peltæ Macedonicæ [*hanc Xenophon lib.* v. *de Cyri expeditione, hederæ folio comparat*] effigiem habet: eâ causâ fructum tegens, crescere prohibet: raruséque est, nec fabæ magnitudinem excedens: sed per folia solibus coctus prædulci sapore, dignus miraculo arboris: gignitur circa Acesinem maximè amnem.

Meminit & lib. VII. cap. II. Hæc facit ubertas soli, temperies cæli, aquarum abundantia (si libeat credere) ut sub una ficu turmæ condantur equitum.

STRABO item Geograph. lib. v. similem arborem describit, tametsi nullo nomine insigniat, his verbis:

Arbor Indica admirabilis Strabonis.

India multas quidem admirabiles arbores fert: è quibus est, cujus rami ad terram propendent, foliis non minoribus clypeo. Onesicritus curiosius ea persequens quæ sunt in Musicana terra, Indiæ australissima, refert arbores quasdam ingentes esse, quarum rami cùm ad duodenos cubitos creverint, reliquum incrementum pronum faciant, deflexi quousque terram contingant, deinde terram subeant, ac radices agant veluti traduces, mox rursus in truncum exeant; à quo postquam aucti fuerint, eodem modo flectantur, & aliam propaginem efficiant, rursumque aliam: & sic deinceps, ut ab una arbore longum umbraculum fiat, tabernaculo multis columnis nitenti simile.

Ex quibus descriptionibus facile cuivis colligere licet, eam arborem, de qua nobis sermo institutus, illos Auctores intelligere voluisse.

SED omnium diligentissimè Theophrastus, Alexandri coætaneus, qui haud dubiè eorum narrationes magnâ curâ excepit, qui sub Alexandro in Indicâ expeditione militarunt.

Is enim

Is enim prorsus simili modo (paucis dumtaxat notis variantibus) Ficum Indicam describit, qualis illa arbor est, cuius historiam ex Fabritij narratione dedimus.

Plantarum igitur Historiæ lib. IV. cap. V. sic ait: Indica autem regio arborem Ficum appellatam habet, quæ è ramis emittit radices singulis annis, ut * primo volumine retulimus: demittit autem non ex novellis, sed ex anniculis, atque etiam vetustioribus. Illæ se terræ applicantes, veluti sepem circum arborem faciunt, tabernaculi instar, sub quo etiam homines commorati solent. Radices autem nascentes dignoscuntur à ramis: sunt enim candidiores, densæ [δασεῖαι] distortæ, binaque fronde foliatæ [δίφυλλοι:] supernè admodum comosa est [ἔχει δὲ τὸ ἄνω κόμῃ πολλῇ] totaque arbor fornicato ambitu pulchrè orbiculata [σκιαλον] & valde insigni magnitudine: nam ad bina stadia umbram spargere fertur: crassitudo autem caudicis plus quam sexaginta pedum [βημάτων] plerumque verò quadraginta. Folium pelta non minus habet, fructum valde parvum, magnitudine ciceris, ficui similem: quam ob rem Græci ficum appellabant. Paucos verò admodum fructus fert, non modo pro arboris magnitudine, sed omnibus rebus. Nascitur arbor hæc circa Acesinem amnem: hæc Theophrastus, à quo proculdubio Plinius desumpsit.

Ficus Indica Theophrasti.
* cap. XII.

Quum itaque tam multis notis Ficus Indica à Veteribus descripta, cum admirandæ hujus arboris in India nascentis (cujus vulgare nomen sibi excidisse serio dolebat Fabritius) historia conveniat: eô audacius illi Ficus Indicæ nomen imposui, præsertim quum illam ipsam esse, certo mihi persuadeam.

Illius etiam meminit Ioannes Hugo Linscotius, qui ante paucos annos Goâ, ubi aliquamdiu commoratus, redijt, in suo itinerario, illam à Lusitanis istic habitantibus *Arbor de rayz*, hoc est, Arborem radicum appellari dicens, ejusque iconem exprimens, sed longè ab hac nostra diversam: etenim non singulares radices è ramis dependentes, verùm innumeras, illasque adeo multifidas, ut vix ullam arborem aut fruticem tam variè multipliciterque sectas radices habere putem: hanc ob causam, valde mihi suspecta ea est, & quam ex Fabritij relatione delineari curabam, verior, atque ad veterum descriptionem propius accedens videtur.

Arbor de rayz.

Garciam porrò hujus arboris nullam mentionem facere inter tot exoticas locis Goanæ insulæ vicinis nascentes, quarum historiam in Aromatum Libro asperšit, satis mirari nequeo.

Ferdinandus Lopez de Castagneda cap. III. lib. VII. Historiæ Orientalis Indiæ, meminit cujusdam arboris nascentis in provincia Malaca, quam *Mangiu* appellat, radices caudicum instar sursum attollentem: an hæc nostra?

Mangiu.

Ceterum cum hac arbore quandam cognationem habere videtur ea, quam Ferdinandus Oviedus Primâ parte Generalis & Naturalis Historiæ Occidentalis Indiæ cap. VI. lib. IX. his verbis Latino sermone ex Hispanico & Italico expressis describit.

Mangle arbor est, inter eas quæ in Occidentali India vulgariter nascuntur, selectissima, cùm ad ædificiorum fabricas, tum ad reliqua fabrilia. Crescit uliginosis locis, littore maris, salsuginosisque fluminum & torrentium in mare delabentium ripis: folia habet majoribus pyri folijs similia, crassiora tamen, & paullo longiora: siliquas binos palmos longas, aut majores, easque crassas, Cassiæ solutivæ fructui pares, fusci coloris, pulpam instar coaguli, sive ossium medullæ similem continentes, quâ Indi aliorum eduliorum penuriâ vescuntur: etenim licet amara sit, salubrem tamen cibum esse ferunt. Ego nihilominus ab ejus esu in morbum incidi, tametsi adeò delicatulus non sim, nec ab ijs cibis abstinere in penuria soleam, quibus alios vesci video: quinimo nulla etiam vrgente necessitate, degustare non piget, ut commodius describere queam: caque de causa hunc fructum degustabam: sed brutorum animantium, & silvestrium hominum potius cibus dicendus videtur. Admiranda autem ejus arboris est natura; plurimæ enim simul crescunt, multíve ejus rami deorsum vergere, & in radices converti videntur: nam præter multos, quos erectos, folijsque onustos, atque ab invicem sejunctos, reliquarum arborum instar, habet, frequentibus etiam alijs crassioribus & tenuioribus ἀφύλλοις sese ad aquam demittentibus, & sub terra aut arena radices figentibus, prædita est; qui, ubi apprehenderint, alios ramos sursum vergentes proferunt: etenim non minus firmiter hærent, quàm primarius arboris truncus, sic ut ex multis caudicibus simul connexis conflata videatur arbor; egregio sanè spectaculo, & singulari hujus arboris naturâ.

Mangle.

Nec etiam absimilis ea videtur Arbor, cujus, ex relatione Odoardi Lopez Lusitani, Philippus Pigafetta cap. IV. lib. I. Descriptionis regni Congo, meminit his verbis, ex Italico sermone conversis.

Enzanda. In Loanda insula, ad ostia fluminis Coanza, Regni Congo partem perluentis sita, nascitur arbor, *Enzanda* ab incolis nuncupata, celsa & semper virens, singulari naturâ prædita: nam ex eius ramis in sublime elatis, deorsum demittuntur veluti funiculi sive fidiculæ, quæ terram subeuntes, agunt radices, è quibus deinde aliæ plantæ exurgunt, & hac ratione multiplicantur. Sub harum externo sive primo cortice invenitur quasi tela quædam, quâ contusâ, purgatâ, deinde in longitudinem atque latitudinem expansâ, sese tegunt tenuis fortunæ viri & feminæ.

Palma Saccifera.

Cap. II.

Admirabilis etiam est arbor, quæ à Batavis quibusdam nautis in deserta insula hac ratione reperta fuit. Naucleri Batavi nonnulli navigationem in Americam instituerant: in insulam maris Atlantici delati, ad ostia fluminis quod in mare labebatur anchoras jaciunt, & selectis aliquot nautis negotium dant, ut conscenso lembo adversum flumen subeant, & interiora Insulæ perlustrent: parent illi & altiùs flumen penetrant. Interea bellicas quasdam naves Hispanicas in eandem insulam adventare conspiciunt Batavi naucleri in anchoris stantes, quibus quum sese longè impares & navium numero animadverterent, tum etiam virorum, quorum potiorem partem in lembo ablegarant, sublatis anchoris, statim vela fecerunt, desertis suis in Insulæ pervesligatione. Quâ peractâ, ad mare redeuntes, socios cum navibus abiisse comperiunt: itaque non mirum, si valde turbati & afflicti fuerint, videntes se omni spe destitutos, quâ ad suos redire possent. (Commodè verò illis accidit bellicas Hispanicas naves istic non hæsisse, sed suam navigationem prosequutas fuisse.) Quum igitur aliâ navi carerent, resumptis animis, lembo suo mari sese committere ausi sunt: eosque Divina clementia tam singulari favore prosequuta est, ut salvi Amstelredamum anno Millesimo quingentesimo nonagesimo nono pervenerint, non sine ingenti omnium admiratione, & suorum lætitia, qui illos vel ab Hispanis captos, vel ab insulæ incolis mactatos arbitrabantur.

Hæc necessariò dicenda putavi, ante quàm facci (cujus icon hîc subjecta) historiam aggrederer.

Palmæ saccifera historia.

Cæterum nautæ illi in reditu ad desertam quandam insulam sunt delati; *Coronopez* appellasse, mihi relatum est; in qua integras silvas repererunt nullâ aliâ arbore constantes, quàm Palmæ quodam inusitato genere, cui, ab involucro saccum sive colum referente in quo fructus reconditus (spata enim commodè dici nequit illud involucrum) sacciferæ nomen indidi, quandoquidem formâ valde simile est illi colo siue facco, quem nivarium Veteres dicebant, & quali hoc tempore pharmacopolæ vinum aromatites (hipocraticum vulgo appellant) percolare solent: nam creberrimis quibusdam fibris spadicei coloris transversim & obliquè ab infimo ad supremum excurrentibus magno à Natura artificio contextum est, idque variâ longitudine: quod enim ab ornatissimo viro Theodorico Coornhart accipiebam, viginti duas uncias longum erat, & eâ parte quâ patebat septem latum: Willelmus Parduynus vir honestissimus unum habebat, cujus longitudo meum octo uncijs superabat; etenim binos pedes cum semisse sive triginta unciis longus erat: ejus latitudo par cum meo. plura quàm hæc duo mihi videre nõ contigit: utrumque autem sensim gracilescens in mucronem definebat. Ista porrò involucra (ijs referentibus qui ab arbore rescciderant) plena fuerant fructibus nucem juglandem cum

externo

externo ſuo pulvino ſive viridi cortice magnitudine æquantibus, in quibus orbiculares aliæ nuces adeo rotundæ, ut torno elaboratæ viderentur, & globulis illis, quos pueri in luſu pollice impellere ſolent (vulgus Batavorum *Knickers*, Galli *Martres* appellant) eſſent perſimiles cùm magnitudine tùm colore, atque adeo duræ (unam enim confringebam, ut viderem quid contineret) ut niſi ferreo malleo & cum difficultate confringere quiverim, tametſi non valde craſſo putamine ſint præditæ: continebat autem ea orbicularem nucleum putamini adhærentem, medio cavum, ut qui ſiccitate lacunam contraxiſſet, candidum, ſapore initio quali leguminum, deinde inſtar lupini amaro. An verò ſaccus ille aliquo cortice aut cute tectus fuerit, me latet; nec mihi facultas data eſt eos convenendi qui obſervaverant, ut diligentius omnia perſcrutarer: ſaccum autem qualem accipiebam, cum orbiculari nuce adpingendum curabam, in illorum gratiam qui exoticarum rerum ſtudio delectantur. *Knickers. Martres.*

Arbor Farinifera.

CAP. III.

NEC admiratione caret hujus Arboris natura, quam illi qui Generoſo viro Franciſco Drake equiti (dum totum orbem circumnavigavit) comites fuerunt, obſervabant.

In Ternate enim inſula Æquatori proxima, ad Arcticum polum vergente, arboream quandam plantam naſci mihi referebant anno octogeſimo primo ſupra milleſimum & quingenteſimum, præcedente anno inde reduces, cujus truncus humani femoris craſſitudinem æquaret, decem verò pedum altitudinem attingeret, ſummo faſtigio in orbiculatum caput, braſſicæ capitatæ inſtar extuberantem, in cujus meditullio Natura candidam quandam farinam produceret ad illius inſulæ homines tenuioris fortunæ ſuſtentandum: eam etenim diligenter colligere, deinde adfuſâ, ſive inſperſâ verius, modicâ aquâ fermentare, pinſere, & in formulas quaſdam coctili latere conſtantes immitti longâ ſerie, atque prunis ardentibus circumquaque admotis, & ſuper etiam impoſitis, coquere. Erant verò illi panes ſive liba (aliquot enim retulerant) palmaris interdum magnitudinis, uncialis craſſitudinis, quibus illius inſulæ incolæ recenter coctis & adhuc calidis veſci ſolerent: at ubi induruiſſent, tepidâ aquâ macerantes, pultis modo ederent. Inſipidi ſanè ſaporis eſſe, quum deguſtarem, hic panis mihi videbatur: verùm injecto piperis aut cinnamomi momento cum ſaccharo (nam ſic apparatum etiam deguſtare libuit) nonnullis delitiæ eſſe queant. *Arboris farinifera hiſtoria.*

Panis è farina Arboris Farinifera.

Panis ex arboris farina.

Ejuſmodi panis bina fragmenta, qualia honeſtiſſimi viri Hugonis Morgani, nunc Sereniſſimæ Reginæ Eliſabethæ Anglorum pharmacopœi, curâ accipiebam, hac tabellâ exprimi curabam.

AN hæc porrò *Zagú*, cujus meminit Ferdinandus Lopez de Caſtagneda Indicæ Hiſtoriæ lib. VI. cap. XI. & ſeq. Scribit enim ex ejus medulla panem fieri in hunc modum. *Zagú.*

Medullam exemtam in fictilia injicientes, aquâ ſalsâ macerant, poſt aliquot dies ſoli exponunt, reſiccatam mandunt, vel ex ejus farinâ ſeu polline panem conficiunt, noſtro (vidi enim) qui ex ſecale fit, colore & ſapore perſimilem. Antonius Pigafetta, qui primus orbem nave, cui inſigne Victoria, circuivit, in ſuo itinerario *Sagu* per ſ. non per z. ſcribit. *Sagu.*

NEC incommodè fortassis ea censeri possit, cujus meminit M. Polus Venetus lib. III. sui Itinerarij, de regno Fanfur agens, his verbis, quæ de Italico sermone ita reddebam: etenim Latinus interpres satis negligenter suo munere functus mihi videtur.

Arbor vasta farinifera.

In ea, inquit, Provincia, vastarum arborum genus est, quas duorum virorum ulnæ vix amplecti queant: harum ademto cortice, qui tenuis est, succedit ligni materies, tres digitos per totum arboris ambitum crassa, medullam in se continens farinaceam, similem [*vernaculo eius sermone vtar*] * *à quella del caruolo.* Hæc in figulinum vas aquâ plenum injecta, baculo agitatur, ut furfures & reliquæ sordes supernatent, puraque farina subsidat: effusâ deinde aquâ, fit è repurgatâ farinâ massa ad varij generis edulia conficienda, idonea, quæ sæpius edisse, & nonnulla Venetias usque detulisse refert, pani hordeaceo, colore & sapore similia. Illius arboris lignum ferro conferri potest, nam in aquam iniectum, findit illico & mergitur, directeque, ut harundo donax, finditur. Ex eo incolæ lanceas sibi parant, sed breves (longas enim ob nimiam gravitatem nemo ferre posset) quarum extimam partem in cuspidem exacuunt, & adurunt: his quamlibet armaturam facilius penetrant, quàm si ferreâ cuspide munitæ essent.

* carici lignorum.

Papyrifera arbor.

CAP. IV.

Arboris liber tenuissimus.

RICHARDI Gart Cancellariæ Londinensis Primicerij, viri eruditissimi & humanissimi, tum Hugonis Morgani amicorum munificâ liberalitate anno salutis M. D. XXCI. Londini accipiebam arboris cujusdam librum tenuissimæ membranæ instar, candidum, quo omnis generis scriptura perinde atque chartâ vulgari excipi posset, periculum enim faciebam. Eum verò in Iava, aliarum rerum permutatione, qui generosum Franciscum Drake in illa longa & difficili navigatione comitati fuerant, redemtum retulerant.

Pannus è libro arboris.

Istius autem arboris, ni fallor, meminit Antonius Pigafetta in suo Itinerario, ubi refert insulæ Tidore feminas pudenda tegere panno è libro arboris hac ratione confecto. Delibratur cortex, & aquâ maceratus donec mollescat, ligno tunditur, atque quâ libet longitudine ac latitudine diducitur, adeò tenuiter, ut sericei veli instar, venis transversim discurrentibus contextus videatur.

Alius arboris liber.

SED nec prætermittendus elegantissimus ille arboris liber, quem ab honestissimo viro Willelmo Parduyn anno redemptionis humanæ M. D. XCIX. accipiebam, licet non albi esset coloris, sed sub punicei. Erat autem illius libri fragmentum (à quo plus dimidiâ parte resectum fuisse arbitror) pedalis ferè longitudinis, quatuor uncias latum, adeo lævis ubique & æquabilis superficiei, ut ne charta quidem scriptoria magis æqualis sit: id, tametsi neque densum neque crassum, in sex tamen pagellas nullâ difficultate separare poteram, quæ perbellè scripturam admitterent, perinde ac charta scriptoria, nec atramentum transmitterent. Et si quis majorem curam in separando adhibere voluisset, in plures adhuc pagellas haud dubiè dividere potuisset. Similem etiam pagellam, latiorem & longiorem, aliquando accipere memini à Iacobo Gareto viro honestissimo, quâ involuta erant tabaci folia, quemadmodum involvere solent nonnulli Americani, dum, ut ejus fumum hauriant, tubum ab altera extremitate incendunt.

Fili tenuissimi glomus ex arboris cortice.

NEC etiam subtricendus candidissimi fili glomus, quem idem Garetus illo ipso anno ad me mittebat cum alijs quibusdam exoticis, de quibus suo loco. Eum autem ex arboris cortice confectum scribebat: cujus sanè tenuissima, valida tamen, erant stamina, filo etiam è lino aut cannabi deducto longè validiora, tres pedes cum semisse longa, ex una parte resecta, ut longiora fuisse verisimile esset: ex quibus vittæ & similia ad muliebrem ornatum pertinentia, commodissimè fieri possent.

Planta Lavendulæ folio.

CAP. V.

ADMIRANDÆ etiam naturæ est arbor sive frutex, cujus ramum ex Orientali India in Angliam anno nonagesimo tertio supra millesimum & quingentesimum, delatum fuisse intelligebam: nam qui ad me mittebat iconem Londino, Iacobus

Garetus insequente anno, addebat brevem quandam descriptionem, ab eo concinnatam, qui ipsum ramum conspexerat.

Quo autem nomine apud incolas appellaretur, quáve in provincia Orientalis Indiæ nasceretur, non erat adscriptum: propter raritatem tamen, eius qualemcumque descriptionem simul etiam iconem inter alias peregrinas plantas, locum habere volui.

Arbor Lavendulæ folio.

Arboris lavendulæ folio ramus.

Is verò ramus trium pedum longitudinem non excedebat, crassitudinis diameter circiter duarum unciarum erat, cujus fastigium in nodosum caput nonnihil extuberans definebat, è quo sesquipedales quinque minores rami prosiliebant, adeò eleganti serie & ordine dispositi, quasi humanâ industriâ fuissent insiti, inferiori ramo facie quidem similes, sed molliores, magis succulenti, qui proculdubio comprehendere & radices agere potuissent, si quis commodo locò telluri committere in animum induxisset. In horum comosis fastigijs folia adhuc inhærebant virentia, formâ, magnitudine & colore lavendulæ folia valde referentia, sed succi plena, aromaticum quidpiam spirantia, medium inter angelicæ silvestris radicem, gummi quod vocant Elemmi, & Cunigundis herbam, qualibus totum ramum vestitum fuisse, ipsa in ramis vestigia indicium faciebant. Ceterùm, quantum ex ramorum resectione colligere licebat, densâ spissaque medullâ, instar sambuci ramorum, præditi fuisse videbantur.

Lignum Exoticum.

CAP. VI.

ANNO à nato Christo millesimo sexcentesimo primo, mittebat ad me honestissimus vir Petrus Garetus Iacobi frater ligni cujusdam fragmentum pedalis longitudinis, crassum in ambitu uncias pæne tredecim, cujusque diameter unciæ quatuor cum semisse, contortum sive tortuosum, satis crasso, lævi tamen cortice tectum, sed qui totus resinæ cujusdam subflavi coloris grumis quasi tessellatim dispositis esset obsitus, odoris quidem, si igni admoveretur, non injucundi, & qui mastichen redoleret, digitis autem nonnihil attrita, valdè friabilis esset. Ligni materies gravis, dura, firma & candicans.

Ligni anonymi historia.

Ceterùm à Cheirurgo qui fragmentum attulerat, intelligebat, arborem ex qua resectum fuerat, non esse proceram, sed ad octo circiter pedum altitudinem assurgere, lateque sese in multos ramos spinosos spargere, & folia habere instar foliorum spinæ appendicis dissecta, magis tamen virentia, & ad foliorum rutæ colorem accedentia. Nullius autem usus apud incolas esse hanc arborem arbitrabatur, nisi quòd crassiores illius ramos ad quinque pedum longitudinem

gitudinem resectos, viginti aut plures conjunctim in terram figebant, deinde eos subjectis fictilibus incendebant, ad resinam ignis calore liquescentem & diffluentem excipiendum, quâ picis vice suas cymbas illinerent & stiparent.

Crescebat autem ea arbor, referente cheirurgo, in ea Americæ parte, quæ *Punta el Rey* nuncupatur.

Ettalch arbor. An porrò affinis arbori *Ettalch* in Africa nascenti, cujus meminit Ioannes Leo libro IX. Descriptionis Africæ? Ejus sunt hæc verba Latinè reddita. *Ettalch* grandis & spinosa est arbor, foliis Iuniperi, quæ gummi simile mastichi emittit: eo Afri mastichen adulterant, quia odore, & nonnihil colore mastichen refert. Verùm & arboris magnitudo, & foliorum forma refragari videntur, nisi cheirurgus suæ arboris notas rectè exprimere non quiverit.

Lignum Exoticum alterum.

CAP. VII.

QVVM eodem anno primo supra millesimum & sexcentesimum Amstelredami essem (illuc enim Augusto mense cymba vehebar, ut, an naves ex Iava & Moluccis insulis reduces quædam exotica retulissent, perquirerem) mihi donabatur à prædicto Petro Gareto ligni cujusdam peregrini fragmentum pedalis vel amplioris longitudinis, quod postea e Magellanico freto allatum esse ab alio quopiam intelligebam, qui simile fragmentum à Sebaldo de Weert acceperat, sed paullo crassius, atque alia fragmenta longè adhuc crassiora, ut quæ utraque manu complecti vix potuisset, se vidisse mihi asserebat. Illius porrò fragmentum quo donabar ambitus, sex dumtaxat unciarum erat, materia ipsa solida, gravis, meditullio tamen medullaceum quidpiam continens, à quo, velut à centro venæ rectâ fere lineâ ad circumferentiam excurrebant, contrà quàm in plerisque aliis lignis, quæ per transversum secta, orbes quosdam invicem amplectentes ostendere solent, arborum ætatem plerumque indicantes: gemino autem cortice tegebatur, externo scabro & inæquali, coloris quadam ex parte fusci, quadam etiam cineracei, interno verò molliore, & flavescentis sive pallidi coloris; ipsa ligni etiam substantia flavescens, à venis illis pæne æqualiter à centro ad circumferentiam ductis, magnam gratiam & venustatem accipiens: salsus autem ejus sapor; quam salsuginem an ab aquâ marinâ (quâ forsitan maduisset) contraxisset, me latet. Fragmentum porro illud à Sebaldo acceptum, elegantioris & magis flavi coloris erat quàm meum, quia ex crassiore & magis adulto trunco fortè resectum: nullo autem cortice tectum erat.

Ligni alterius anonymi historia.

Quum primùm istud lignum conspicerem, & flavum in eo colorem, dubitabam an affine esset illi frutici spinoso, aliquando etiam in arborem adolescenti, qui frequentes & longiusculas baccas acidulas de uno longo pediculo dependentes profert, Berberis ab Herbariorum vulgo appellatas: sed cum nulla spinarum vestigia apparerent, hærebam. Brevi post ab ipso Sebaldo hac iter faciente intelligebam arborem esse nullis spinis præditam; fructum proferre nigrum, fructui Ideæ vitis nigro, quæ vulgo myrtillus appellatur, & à Belgis *Crackebesien*, sive Ideæ vitis II. (quam cap. XL. lib. I. historiæ Plantarum describo) similem.

Lignum cotis vicem præbens.

CAP. VIII.

SVPERIORIBVS lignis non incommodè subijci posse arbitror ligni illius bina fragmenta, ab his qui anno millesimo quingentesimo nonagesimo septimo e Iava majore redierant, relata: quorum alterum, eorum virorum qui sumtus in eam navigationem potissimùm fecerant, & naves rebus necessarijs instruxerant, munere accipiebam, cum peregrinis quibusdam fructibus, de quibus suo loco in hoc volumine sum acturus Deo volente.

Ligni cotis vicem præbentis historia.

VALDE leve porrò erat hoc ligni fragmentum, ut nihil nisi Sambuci medulla quodammodo videretur, fungosâ materiâ constans & candidâ, cortice admodum tenui & quasi membranaceo tecta, cineracei coloris. Interrogatus à me Abdala Guzaratensis, quem Batavi nautæ Amstelredamum advexerant ex Iavâ, ubi aliquot annis vixerat (aliquâ enim ex parte Lusitanicam linguam callebat) quod esset huic ligno nomen, & quis esset ejus usus: de nomine quidem nihil respondebat, sed educto suo cultello, signis mihi innuebat,

nuebat, ad cultrorum obtusam aciem exacuendam inservire: & sanè periculum postea faciebam, atque ad id præstandum valde commodum esse deprehendebam.

Non immerito huic capiti adiiciendum existimavi lignum aliud leviſſimum, cujus fragmentum Iacobus Garetus anno sexcentesimo supra millesimum Londino mittebat Cl. V. Bernardo Paludano, ut cum aliis exoticis in suo museo reponeret.

Lignum fomitis vicem præbens.

Erat verò illud ligni (si lignum quidem appellandum est, nam tota ejus materia nihil nisi fungus videbatur, aut suberis cortex lævigatus) fragmentum pedalis longitudinis, corticis prorsus expers, ejus diameter duarum vnciarum: atque externâ parte ramulorum, qui innati, manifesta vestigia adhuc retinebat, internâ verò orbes quosdam, aliquo spatio ab invicem discretos, quales in aliis lignis transversim cæsis conspiciuntur, arboris vetustatem fere indicare soliti. Nauta porrò à quo redemerat, se eo ligno usum fuisse asserebat fomitis loco, ad ignem conservandum, non secus ac fungo aut ellychnio: ego ex ejus particula recisa, an ita se res haberet, periculum faciebam, atque verissimum esse deprehendebam: color externæ partis fuscus erat, quia forsitan manibus sæpiusculè tractatus, internæ autem flavescens. Verumenimverò non modò ad ignem fovendum idoneum fore arbitrabar, sed suberis etiam vicem præbere posse omnino mihi persuadebam, si eâ abundantiâ, quâ suber, reperiretur.

Arbor peregrina ex Guineâ.

Cap. IX.

Arborem, cujus iconem in hac tabella expressam damus ab honestissimo viro Petro Gareto acceptam cum ejusdem fructu anno millesimo sexcentesimo secundo à nato Christo, juglandis arboris celsitudinem æquare, nec dissimili cortice tectam esse ferebant, folia laurinis habere similia, ad quorum exortum fructus in ramis nascerentur, initio quidem viridis, deinde ubi maturitatem adeptus, ejus coloris quem in ejus historia dicam.

Fructus peregrina arboris historia.

Erat porrò is fructus Magni mali instar, & orbicularis pæne formæ: nam ducta à pediculo per longitudinem fructus mensurâ ad alteram partem pediculo proximam, decem unciarum fuisse reperta est, quam ea, quæ fructum transversim per medium ambibat, vix superabat: levis erat pro sua magnitudine, & crasso satisque firmo cortice præditus, foris lævi & splendente, ex flavo spadicei coloris, interdum etiam nigris maculis conspersò, internâ autem parte fuliginosi, & nihil continens præter nigrum quendam pollinem. Certè quum illum initio conspiciebam (mittebatur enim primùm solus nullâ additâ icone) cucurbitæ genus quodpiam peregrinum esse censebam, præsertim ob corticem cucurbitæ cortici non valde dissimilem, tum etiam propter levitatem: sed conspectâ icone suis coloribus expressâ, in qua arboris ramus cum fructu & foliis, opinionem mutare non piguit.

Hæc sunt quæ de ista arbore & ejus fructu intelligere potui post longam disquisitionem; quæ benevolum lectorem boni consulturum arbitror.

Iunipappeeywa Brasilianorum.

CAP. X.

HVIVS Arboris ramulum foliis nucum cum suo fructu, Francofurti ad Mœnum accipiebam anno restauratæ salutis humanæ nonagesimo primo supra millesimum & quingentesimum, Londino missum à doctissimo eodemque optimo viro Richardo Garth Londinensis Cancellariæ Primicerio, quem illico in tabella exprimendum curabam, ut ejus iconem cum historia Lectoris oculis proponerem.

Iunipappeeywa.

Genipat.

Iunipappeeywa fructus historia.

Mittebatur autem Iuniperi Brasiliani appellatione, quæ vox statim mihi suspitionem injecit, illius arboris esse posse, quam Brasiliani Iunipappeeywa nominant, teste Iano Stadio Hesso, qui apud Tuppin-Inbatios novem & amplius mensibus captivus fuerat, demumque non sine Dei benignitate anno M. D. LV. liberatus est: Thevetus & eum sequutus Lerius, corruptè *Genipat* nomen indiderunt. Hujus porrò præmansi, deinde expressi, succo, Brasiliani corpus atro colore inficiunt. Is autem quem accipiebam, mediocris mali magnitudine erat, orbicularis pænè formæ, supernâ parte paullo planior, & veluti exiguâ coronâ insignitus, denso cortice, & (quia reficcatus) duro, exterius rugoso, & fusco colore, internè lævi & spadiceo: tota pulpa quasi in massulam contracta erat ob siccitatem, plurimaque grana continebat simul juncta, quemadmodum in stramonia conspiciuntur, plana, nigra, rugosa. Ipsam autem pulpam, licet vetustam & prorsus exsuccam, paullulum tamen præmansam, nigro colore inficere, & valde acidi saporis esse deprehendebam. Summo porrò ramulo terni aut quaterni fructus inhæsisse videbantur. Sed & ipse Thevetus suo *Genipat* plures fructus extremis ramis conjunctim nascentes tribuit, & juglandis folia, quorum Stadius non meminit, ut apparebit ex utriusque descriptione, reponenda in Peregrinarum Plantarum Historia, ex variis neotericis Auctoribus, qui suas peregrinationes descripserunt, à me, Deo vitam concedente, concinnanda & in lucem producenda.

Xagua.

Ceterum, an etiam *Xagua*, cujus Oviedus cap. v. lib. VIII. Primæ partis Generalis & Naturalis Historiæ meminit? Certe easdem facultates suæ *Xaguæ* tribuit.

Arbor peregrina, fructum Ficui similem gerens.

CAP. XI.

CVIVSNAM arboris sit hic ramulus, quem in Cl. V. Bernardi Paludani medici Enchusiani mihi amicissimi, amplissimo, & omnium peregrinarum exoticarumque rerum varietate & copiâ instructissimo museo, conspiciebam anno nonagesimo quinto supra millesimum & quingentesimum, me latet: atque ipse etiam Paludanus ignorabat: ramulum autem mihi concedebat ut describere possem, & illius etiam figuram in tabella exprimendam curarem, in eorum qui simili studio delectantur gratiam; quorum oculis eam subjicio.

Fructus ficui similis.

Erat autem hic ramulus, cum suo fructu in uvæ modum quasi congesto, reficcatus, durus, crasso cortice tectus, gracilis & digitalis longitudinis, coloris ex fusco cineracei, octo fructus exiguorum ficuum instar, crasso brevique pediculo subnixos summo fastigio sustinens

ſuſtinens, fuliginoſi coloris, cineraceis maculis conſperſos, duros, & ſatis ſolidos: ut quandam affinitatem habere mihi viderentur cum Sycomori circa Tripolim Syriæ naſcentis fructu, deſcripto à Cl. V. Leonardo Rauwolfio medico Auguſtano cap. IV. lib. I. ſui Itinerarij, niſi ipſe Paludanus, qui Sycomoros in Ægypto & Syria viderat, me ab ea ſententia ſubmoviſſet.

Fructus ficui ſimilis.

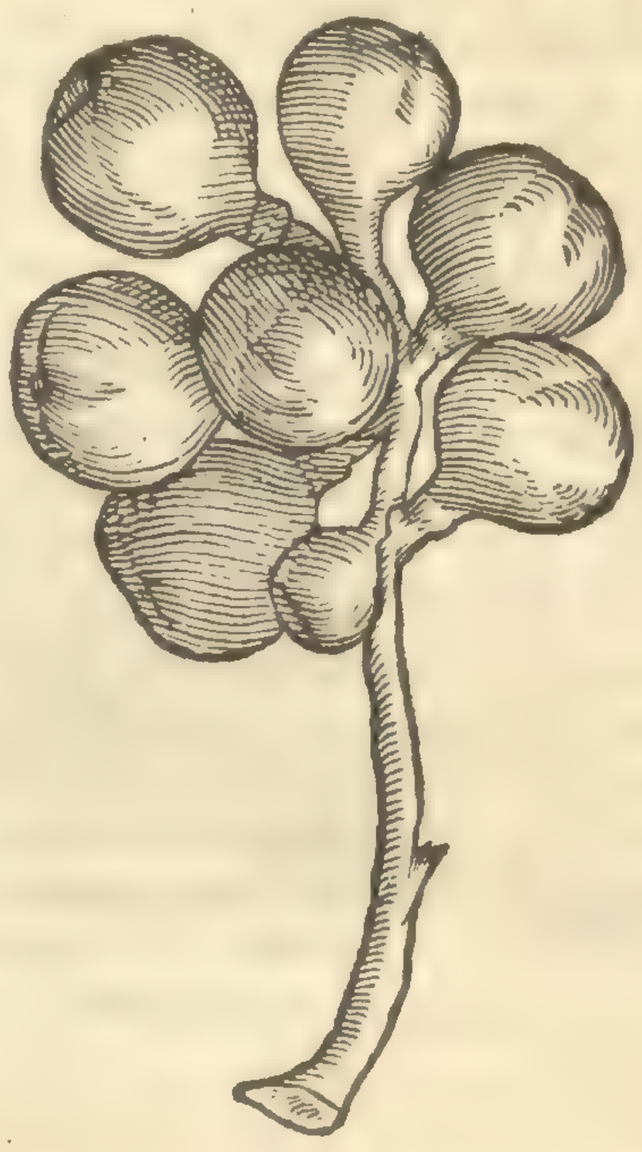

Ceterùm ſimilem fructum cum aliis peregrinis ab honeſto viro Iacobo Gareto miſſum Londino Francofurti ad Mœnum accipiebam anno M. D. XC I. non tamen tam copioſè ramo inhærentem, ſed ſingularem dumtaxat, vel interdum geminum, ſuis pediculis ſimul connexum.

Quum porrò hic fructus ficui vulgari valde ſit ſimilis figurâ, & nonnunquam etiam adeo puſillus, ut ciceris magnitudinem non multum excedat: an ad ficus Indicæ circa Aceſinem amnem naſcentis referri non poſſit, cujus, ut ſupra dixi, Theophraſtus Hiſtor. Plant. lib. I. cap. XII. & lib. IV. cap. V. tum lib. II. de cauſis Plant. cap. X I V. mentionem facit? Verùm is negat copioſum fructum ferre; & ex Fabriciana relatione, ſingulares inter folia, vulgarium ficuum inſtar, naſci deberent. An verò fructus arboris *Gaguey*, quam deſcribit Ferdinandus Oviedus cap. XV. lib. V I I I. Primæ partis Generalis & Naturalis Hiſtoriæ? *Gaguey.*

Arbor peregrina Lauro-ceraſi folio.

C A P. X I I.

APVD eundem C. V. Bernardum Paludanum, eodemque tempore, nempe nonageſimo quinto ſupra milleſimum & quingenteſimum, binos alios ramulos peregrinarum Arborum conſpiciebam, quos mihi concedebat, ut domi majore cum otio obſervare & deſcribere poſſem.

Erat autem is ramulus circiter pedem longus, ſatis gracilis, foris lævis & nigro colore præditus, intus cavus, ſummâ parte nodoſus, quâ nimirum folia alternis inhærebant, ex adverſo ſemper ſita, ſena aut octona, mali foliis majora, magnitudine & formâ proximè ad Lauro-ceraſi folia accedentia, ſupernè lævia & ſplendentia, infernè minimè, ſed venis à medio nervo in latera excurrentibus inſignita, in ambitu non ſerrata. An perpetuò vireant, nec ne, mihi incompertum; ſed fuſca erant quæ videbam, utpote reſiccata: ſub ſingulorum autem foliorum exortu ad latera ſingulares naſcebantur appendices, ſummâ parte orbiculatæ, & deorſum inflexæ, ſive quodammodo fornicatæ: ſummo rami faſtigio ſena aut plura inhærebant vaſcula brevi petiolo innixa, nucce ponticâ minora, membranacea, & denis nervis diſtincta, ſummaque parte in quinque lacinias ſive foliola diviſa, exili nigro ſemine plena, ſatis fervidi ſaporis. *Arboris folia Lauroceraſi hiſtoria.*

Quo nomine apud incolas appelletur, aut quis illius apud eos uſus, indicare non poterant, qui præcedente anno ex Guinea attulerant, nautæ.

An verò huic ſimile folium illud, quod à Batavis naucleris anno M. D. XCVII. ex Iava vel Madagaſcar relatum, *Bravas* vocari Abdala Guzaratenſis mihi dicebat? *Bravas.*

Arbor peregrina Aurantio ſimili fructu.

CAP. XIII.

Arboris fructum aurantio ſimilem gerentis hiſtoria.

PALMARIS erat alter ramulus, eodem tempore cum ſuperiore è Nigritarum regione delatus, cujus iconem hîc exhibemus, iſque quadrangulus, rugoſus, nodis diſtinctus, fragilibus; bini ſemper ex adverſo innaſcebantur huic ramulo ſurculi, ſuſtinentes brevi craſſoque petiolo fructus, è calyce veluti quatuor ſquamis conſtante prodeuntes, uncialis ut plurimum magnitudinis, orbiculatæ formæ, rugoſos, nigros, inſtar arantii parvi reſiccati: intus plenos fungosâ quadam pulpâ (cui commixta parva nonnulla grana pænè ut in ficubus) adſtringentis initio ſaporis. Nulla porrò in eo ramulo foliorum veſtigia apparebant, ut dubitari poſſit an hæc arbor ex illarum ſit numero, quæ pediculo ſive ramulo ἀφύλλῳ ſuos flores & fructus proferunt, ut aromatici caryophylli.

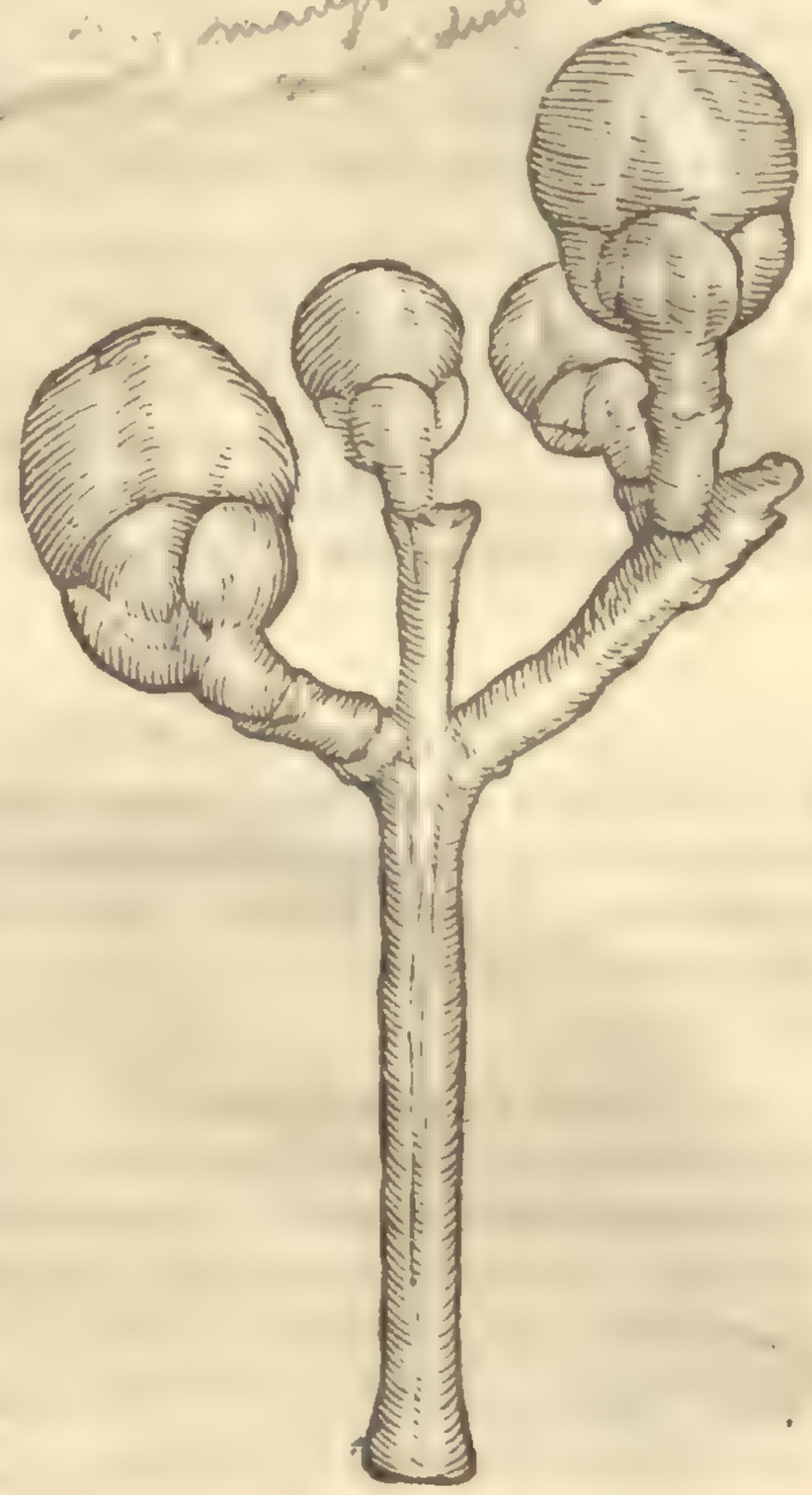

Lanifera arbor peregrina.

CAP. XIV.

CIRCA Bantam Iavæ inſulæ urbem celebrem, referente Franciſco Roderiguez à Bengala oriundo, qui anno nonageſimo octavo ſupra milleſimum & quingenteſimum Amſtelredamo cum Batavis in Bantam profectus, inſequente anno cum iiſdem inde rediit, naſcitur arbor procera, multis ramis prædita, quos ſepiunt numeroſa folia, ut conſpicere eſt in ſalice, ſed illis longè anguſtiora, & libanotidis coronariæ foliis ſimilia, longiora tamen. Eam ferre dicebat fructus ſiliquarum pæne inſtar (quorum uno, quem retulerat, mo donabat) ſex uncias longos, quinque in ambitu craſſos, à pediculo ſenſim augeſcentes, cute verius quàm cortice præditos, cineracei coloris, rugoſos, extimâ parte mucronatos, in quinque partes dehiſcentes, plenos tenuiſſimo molliſſimoque & candidiſſimo tomento, in quo latebant multa ſemina nigra, legitimi xyli ſemine minora, tomento ſive lanæ non adhærentia, ut in xylo, ſed libera, & circum quinque veluti aſſulas longas mediam ſiliquam occupantes, naſcentia. Eâ lanâ negabat Franciſcus incolas uti ad ſtamina ducenda, quemadmodum alio xylo, nimis enim brevis eſt, ſed pulvinaria impleri aſſerebat; ad quam ſanè rem commodiſſima eſſe mihi videbatur, ut quæ vulgari tomento, imò vel ipsâ etiam plumâ mollior ſit. Fructum porrò qualem accipiebam, hac tabellâ exprimendum curabam.

Arboris lanifera hiſtoria.

CETERVM

CETERVM anno milleſimo ſexcenteſimo primo, reducibus ſeptem illis navibus ex Moluccis & Iava inſulis, nuce myriſtica, pipere & alio Aromatum genere onuſtis, alium fructum huic ſimilem, ſed majorem & magis integrum, honeſtiſſimi viri Petri Gareti diligentiâ adquirebam, ſuum pediculum durum & lignoſum binas uncias longum adhuc retinentem: eum autem fructum obſervabam non ab imo mucrone in quinque partes dehiſcere, ut putaram, ſed à ſummo, videlicet à pediculo, à quo procedunt quinque illæ, quarum memini, aſſulæ, circa quas ſemina naſcuntur. Intelligebam præterea ab Isbrando Hieronymi filio, cheirurgo, qui navc, inſigne ſive ſymbolum Solem habente, vectus fuerat, incolas eo uti non modò ad implenda cervicalia, ſed illud etiam ab ipſis in ſtamina torqueri (aliâ tamen ratione quàm vulgo linum, lana, aut xylum) iiſque ſtaminibus ſuas veſtes ſarcire.

Sed etiam Sebaldus de Weert mihi affirmabat, arbores ſimilem fructum gerentes in Guineæ maritimis creſcere, quæ tamen ampliora haberent folia, quàm Franciſcus Roderiguez illi tribuit. Eam ob cauſam ſuſpicabar, an illa lanifera arbor eſſe poſſet, cujus meminit Petrus Bellonius cap. LX. & LXXVII. lib. II. ſuarum Obſervationum, quas nos Latio donavimus ante multos annos, & brevi, Deo volente, longè correctiores & aliquot ſcholiis illuſtratas, evulgare habemus in animo. *Arbor lanifera Bellonii.*

An verò ea arbor, ex qua teſte Philoſtrato Byſſum naſci ferunt, baſi quidem Populo perſimilem, foliis autem falici?

PORRO quæ Ferdinandus Oviedus tradit de fructu Ceybæ arboris cap. XI. lib. IX. Primæ partis Hiſtoriæ Generalis, plurimum cum hoc fructu convenire videntur: nam ſuæ Ceybæ fructum tribuit ſimilem ſiliquæ, ſive lobo, digitalis longitudinis, & binorum digitorum craſſitudinis, rotundum, plenum tenui quadam lanâ, qui maturus Solis calore aperitur, lanamque effundit quæ à vento in aërem ſpargitur, relicto ſemine rotundo, xyli ſemini non diſſimili. *Ceybæ fructus.*

Nux Myriſtica femina.

CAP. XV.

NVCIS Myriſticæ ſive Moſchatæ vulgo appellatæ, quam feminam cenſent, & apud nos frequenti in uſu, hiſtoriam; ſatis perfunctorie tradidiſſe mihi videtur Garcias ab Orta cap. de Maci: nec qui hunc per omnia imitatus, Chriſtophorus à Coſta cap. de Nuce moſchata, multo plura attulit. Horum commentaria ante multos annos in Epitomen contrahebam & Latina faciebam, additis etiam in ea ſcholijs, & interdum nonnullis figuris, certè in ſcholio ad cap. de Maci Garciæ, nucis integræ per medium ſectæ iconem, ejuſdem inſuper ſuo illo craſſo operimento liberatæ, ut macis facilius conſpici poſſet, dabam. Quia verò anno à Chriſto nato milleſimo & ſexcenteſimo, ex inſula Banda, in qua ſola naſci perhibent, à Batavis recenter allatas conſpiciebam muriâ conditas cum ſuis tenellis ramulis & foliis, illius deſcriptionem paullò accuratiorem dare conabar, quæ in hunc Primum Exoticorum librum inferatur, & ipſius nucis integræ cum ſuo ramulo & foliis expreſſam figuram adiiciendam exiſtimabam.

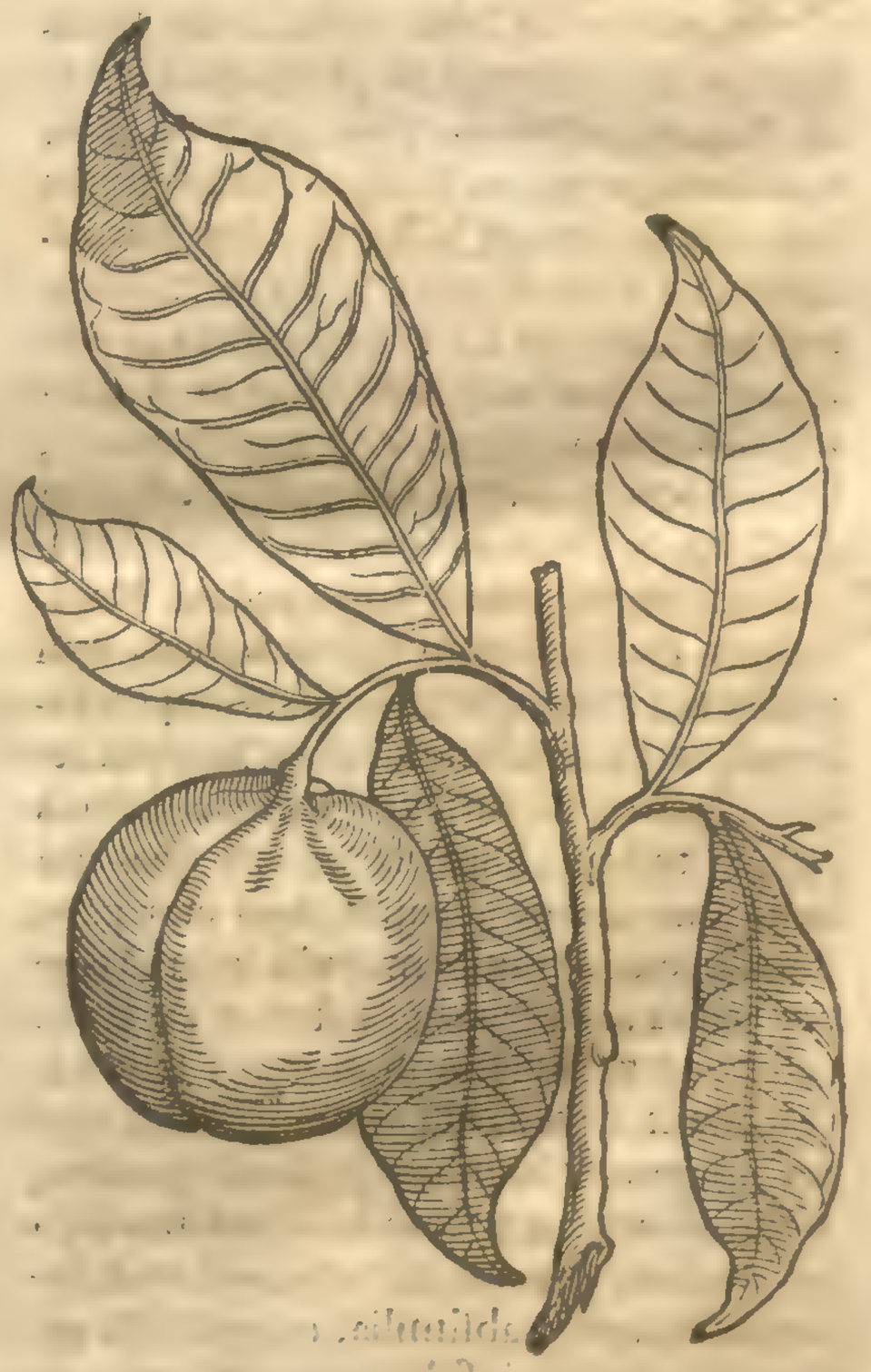

REFERENTIBVS porrò iis qui in Banda inſulâ fuerunt, arbor quæ nucem myriſticam fert, magnâ copiâ iſtic ſponte naſcitur; & excelſa eſt, Pyro haud minor, perpetuo virens, & frequentibus ramis prædita, *Nucis myriſtica femina hiſtoria.*

quos teneriores videlicet & virentes, alternatim, non ex adverſo, ſed inæquali ſerie ambiunt folia, laurinis prorſus ſimilia, minùs tamen dura, & paullò interdum latiora, ſive, ut veriùs comparem, mali arantij foliis propiora, ademptis appendicibus, brevi pediculo nitentia, in ambitu non ſerrata, ſed venis quibuſdam à medio nervo in latera excurrentibus inſignita: fructus ſatis craſſus eſt, mali perſici magnitudine, orbicularis, niſi ſupernâ parte pediculo proximâ aliquantulum turbinatus eſſet: brevi autem pediculo inter folia ramo non inhæret, ut Matthiolus & plerique alij exhibent, ſed ex tenuioribus extremis ramulis oblongiuſculo craſſiuſculoque pediculo ſubnixus, pendet, ſingularis ut plurimum, quemadmodum ab ipſis Indis, quos Hollandi ex Iava Amſtelredamum anno nonageſimo ſeptimo ſupra milleſimum & quingenteſimum advexerant, deinde ab ipſis Hollandis triennio poſt ex Iava, ut dixi, reducibus intelligebam, tum ex ipſis nucibus, ſuis ramulis qui folia adhuc retinebant, inhærentibus, muriâ conditis, ab Hollandis eo anno relatis, deprehendebam: interdum tamen binas etiam nuces conjunctim naſci, ſe obſervaſſe mihi aſſerebat cheirurgus, qui Hollandis in ea profectione comes fuerat. Conſtat autem is fructus denſo operimento, quod veluti ſulci cujuſdam, illum in binas æquales partes dividentis, formâ præditum eſt, eaq. etiam parte maturum dehiſcit, macim ſub ipſo latentem & nucis corticem retis inſtar ambientem oſtendens, adeò rubentem & elegantem initio, ut admirationem pariat; ſed aëri expoſitus, paullatim illam elegantiam amittit, & flaveſcentem colorem tandem contrahit. Ex recenti autem oleum extraxerat D. Lambertus Hortenſius Medicus dum in Banda erat, rubens admodum, liquidum, & magni ad pleraque uſus, præſertim verò ad roborandum ventriculum.

Nux myriſtica montana.

Audio in ejus inſulæ montanis illam arborem etiam naſci, ſed fructum vix maturitatem conſequi: eam ob cauſam illius nucem negligi, quum adſervari nequeat, ſed brevi teredinem ſentiat, & dumtaxat legi, ut macis adimatur: quæ verò ad nos advehuntur nuces, earum eſſe arborum quæ in planis & cultioribus locis naſcuntur.

Nux myriſtica mas.

CAP. XVI.

QVIA nemo hactenus (quod equidem ſciam) ejus myriſticæ nucis oblongioris, quam marem cenſent, hiſtoriam tradidit (niſi eam deſignare videatur Chriſtophorus à Coſta, quum ſcribit grandiores nuces majoris eſſe precii apud incolas, & pluris æſtimari, quàm apud nos) non inutilem operam me ſumpturum arbitratus ſum, ſi ejus brevem hiſtoriam, qualem videlicet ex ramo ſicco, ſua folia & fructum retinente, donato Cl. V. Petro Paawio primario Medicæ artis Profeſſori in Academia Lugduno-Patava, concinnare potui, hîc ſubiicerem, atque ipſius etiam effigiem Lectoris oculis proponerem.

Myriſtica nucis maris hiſtoria.

Erat porrò is ramus ſeſquipedalis longitudinis, craſſitudinem autem habens tubi pennæ anſerinæ, quo ad ſcribendum uti ſolemus, retinens adhuc aliquam ligni præcedente anno nati partem, cineracei coloris cortice tectam, ſuperna autem quæ illo anno quo ramus abruptus nata erat pars, tenerior erat, & multâ medullâ internâ parte prædita, coloremque habebat ex fuſco rufeſcentem: huic ramo inæquali ſerie adnata erant ſeptena aut octona folia, longè ſanè majora & craſſiore pediculo prædita, quàm illius quæ nucem moſchatam vulgo notam fert: etenim illi folia ſunt mali aurantiæ foliis non abſimilia, exceptâ illâ appendice, quâ nucis folia carent, & tenuiore pediculo nituntur, gracilioribuſque etiam ramulis adnaſcuntur: hæc verò folia, licet non multo denſiora, interdum pedis Romani longitu-

longitudinem æquabant, trium aut amplius unciarum latitudinem, magnâ autem ex parte, eorum longitudo ſeptem aut octo unciarum erat, latitudo duarum cum ſemiſſe, color parte pronâ caneſcens, ſupinâ viridis & ſplendens: à medio illo craſſoque nervo folium per longitudinem medium ſecante, exoriebantur alij minores tenuioreſque nervi, ad folii latera expanſi, utrimque quatuordecim aut quindecim, nonnumquam etiam plures, iique non pro folij amplitudine, ſed indifferenter: nam in pedalis longitudinis foliis interdum tredecim aut quatuordecim dumtaxat obſervabam, in iis verò quæ ſeptem uncias ſolummodo erant longa, quindecim, ſedecim, aut plures: tenues præterea, & vix conſpicuæ ob folii ſpiſſitudinem, obliquæ venulæ per nervorum lateralium interſtitia erant ſparſæ: &, licet ante multos menſes abruptus fuiſſet ille ramus, atque inter chartas adſervatus, non mediocrem tamen acrimoniam, ſed ſuavem & non valde urentem retinebant folia: ſummo autem rami faſtigio inhærebant binæ nuces craſſo brevique pediculo ſubnixæ, in quo tamen binæ aut ternæ aliæ conjunctim creviſſe videbantur, quia adhuc apparebant veſtigia ubi adhæſerant, atque etiam in ipſo rami faſtigio bina alia ſimilium pediculorum loca: ut non ſine cauſa Abdala Guzaratenſis, qui primâ illâ Batavorum in Iavam navigatione Amſtelredamum advectus fuerat, deinde ſecundâ revectus, mihi affirmaret nucem myriſticam (ab illo enim percontabar an ſingulæ nuces in foliorum alis naſcerentur, quemadmodum pingit Matthiolus) juglandis modò provenire, videlicet ſingulares interdum, binas, ternas, aut plures nonnumquam, & conjunctim in eodem craſſo pediculo natas, de hac nimirum nuce mare ipſum voluiſſe dicere arbitror, quoniam illam quæ nobis in uſu, aliter provenire certum eſt. Ceterùm hæ nuces binas uncias longæ erant, ſummoque ſuo operimento tectæ valde rugoſo, nec illo quidem valde craſſo (quia ante earum maturitatem ramus abruptus) & villum ſuum amygdalarum inſtar retinente, ferruginei, hoc eſt, ex rufo fuſci, coloris, in binas æquales partes fiſſo & hiante, nucemque oſtendente ſuo maci eam reticulatim amplectente ſeptam, cui ſimilem è ſuo operimento exemptam, ſuo tamen maci opertam, ab eodem Cl. V. Paawio acceptam, inferiore tabellæ parte, in qua huius nucis ramus cum ſuo fructu immaturo expreſſus, adiici curabam: macis autem illud, etiam reſiccatum, elegantioris coloris quidem eſt eo quod aliam nucem ambit, ſed multo infirmioribus viribus præditum eſſe creditur.

Hæc porrò quæ de myriſtica nuce mare commentari licuit, boni conſulere lector dignabitur.

Caryophylli.

CAPVT XVI.

QVVM Octobri menſe anno milleſimo ſexcenteſimo Amſtelredami eſſem, binos arboris Caryophyllos ferentis ramos ſuo fructu onuſtos valde recentes adquirebam, ut qui præcedente æſtate navibus quæ ex Ternate inſula decima nona die Auguſti anni milleſimi quingenteſimi nonageſimi noni diſceſſerant, advecti eſſent. unum quidem ſingularem pedalis fere longitudinis, cujus formam in ſubjecta tabella exprimi curabam: alterum longe majorem, ſeſquipedalem aut cubitalem, ſummâ quidem parte in quinos aut plures graciles ramulos ſuo fructu onuſtos, atq. alternatim ex adverſo naſcentes diviſum, infimâ autem (à qua tres aut quatuor minores rami reſecti erant) ſcriptorij calami craſſitudinem non ſuperantem, cineraceiq. coloris cortice tectum, graciliores tenelliq. ramuli eum candicantem habebant, præter extremas feſtucas ipſum fructum ſuſtinētes, quæ fuſci coloris erant: folia anguſtifoliæ lauri foliis valde ſimilia habebat, minuſq. lata iis quæ in ramo in hac tabella expreſſo, oblongiuſculo pediculo prædita, alternis, ſub ſingulorum ramulorum alis ex adverſo naſcentia, medio nervo ſingula folia per longitudinem ſecante, & multis venis utrimq. in latera excurrentibus: extremi ramuli in eas quas modo dixi feſtucas deſinebant, alternis etiam & contrario inter ſe ſitu plures pediculos ferentes, eoſque ternos ut plurimum, ſuis petiolis ſuſtinentes alabaſtros (qui ſunt ipſi caryophylli) ſummâ parte in quatuor denticulos decuſſatim diviſos, medio florem nondum apertum continentes, ſed in quorum nonnullis (qui aperti quatuor conſtitiſſe videbantur) multa exilia ſtaminula congeſta apparerent: tametſi verò folia & cortex non tantâ odoris gratiâ fragrarent, ut ipſi caryophylli, nō tamen prorſus odore deſtituebantur, ſed caryophyllos nonnihil redolebant, atq. etiam eorum ſaporem referebant, quemadmodū & ipſorum ramorum lignum.

Caryophylletum aromatic. hiſtoria.

Minorem ramum, ſecundum quem hæc tabella expreſſa, mihi donabat Ioannes Langhe cheirurgus Amſtelredamenſis, qui aliquando in Braſiliam navigavit: Majorem verò nanciſcebar curâ & diligentiâ non vulgari Petri Gareti pharmacopœi Amſtelredamenſis: qui inſequente anno alium æquè magnum mihi procurabat, ſed foliis orbum, cujus tamen fructus longè acerrimus.

Caryophyllorum porrò flores, intelligebam post diligentem inquisitionem ab iis qui se vidisse affirmabant; formâ non dissimiles esse floribus cerasiorum, coloque non candidos, sed elegantis cærulei coloris esse, quorum singula foliola tribus candidis radiis seu venis essent distincta, staminula verò medium florem occupantia, purpurei coloris.

Ternate insula sterilis.

CÆTERVM (ut mihi affirmabat Wibrandus à Warwick, navis, cui nomen Amstelredamum, Præfectus, totius verò octo navium, quæ anno M. D. IIC. Kal. Maij ex Texela solvebant, Iavam & Moluccas petituræ, classis Viceadmirallius, earum autem trium quæ deinde ex Iava ad Moluccas navigarent destinatæ erant, Admirallius) celsæ sunt Caryophyllorum arbores, nec malis aut pyris apud nos nascentibus minores: crescunt verò illæ (ipso teste atque aliis qui eum comitati fuerant) in Amboyna, Ternate, Motir, Bacian, Marigeran, Makian, Tidore, potissimum: in aliis tamen quibusdam vicinis insulis similiter, sed perparcè: præstantiores tamen censeri, quæ in Makian & Tidore nascuntur.

Hæc sunt quæ de Caryophyllis dicenda existimavi: qui plura volet, Garciæ ab Orta Aromatum historiam consulat.

TERNATE porrò insula, in qua Batavi negotiati, besse sive quadraginta scrupulis unius gradus ab Æquatore versus Septemtrionem distare creditur: circiter octo milliaria in ambitu continere atque satis sterilem esse, hi testabantur, qui illinc redierant, nec ulla animalia esui apta in ea reperiri, præter paucos hœdos, & nonnullas gallinas: sed neque oryzam ferre aut ullas fruges, è quibus panem conficere queant: eam ob causam, ab arbore materiam illos petere necesse esse, quâ panis loco utantur. Eam itaque arborem reciſam in multas partes findunt, quas malleis ex crassa harundine factis contundunt, atque inde eliciunt veluti farinam quandam ipsis *Sagge* appellatam (ea haud dubie *Sagu*, sive *Zagu*, de qua supra cap. III. in Arbore farinifera) scobi lignorum, quæ serrâ resecta sunt, similem, ex qua panis satis albi placentas quadrangulas conficiunt palmi magnitudine, quibus non modò vescuntur, sed magnâ ferè ex parte sua mercimonia exercent, harum permutatione alias res quibus indigent, redimentes. Frequens alioqui istic nascitur Palma illa magnas nuces coccos appellatas proferens, & Musa Arabum. Reperiuntur etiam nonnullæ arbores aurantia mala ferentes atque limones. At magna abundantia arborum Caryophyllos gerentium, in collibus & vallibus, quas incolæ harundinibus flagellant, ut fructum decutiant. Et licet hujus insulæ incolæ assiduum bellum gerant cum Tidore alterius vicinæ insulæ, in qua Lusitani vivunt & arcem tenent, habitatoribus, eo tamen tempore quo caryophylli leguntur, sunt inter illos unius mensis aut sex hebdomadarum induciæ, quibus inter se commercia exercent.

Sagge, farina arboris, è qua panis.

Amomum quorundam, an Caryophyllon Plinij?

CAP. XVII.

CARYOPHYLLORVM Aromaticorum historiæ hujus fructus descriptionem subiicio, cùm propter odoris affinitatem quam cum Caryophyllis habet, tùm ob aliam causam quam declarabimus.

Mittebat ad me Londino Iacobus Garetus anno à nato Christo millesimo sexcentesimo primo, hunc fructum orbicularem, piperis grano plerumque majorem, nonnumquam etiam minorem, rugosum, fusci coloris, satis fragilem, qui apertus semen continere deprehendebatur rotundum, nigrum, in binas partes sciſsile, non minus aromatici odoris & saporis quàm ipse fructus, atque aromaticos caryophyllos quodammodo referentis: botri autem in modum nascitur, ut ex multis granis quæ petiolos suos adhuc retinebant, & binis terniſque granis uni ramulo inhærentibus coniecturam facere poteram: his adjecta erant

Amomi quorundam historia.

erant folia, unius quidem formæ, sed magnitudine valde differentia : nam quædam septem uncias erant longa, tres lata, nonnulla quinque dumtaxat uncias longa, duas cum semisse lata, alia trium unciarum longitudinem non excedebant, & vix duarum latitudinem attingebant, quædam etiam iis longè minora & angustiora, præsertim quæ cum granis permixta reperta fuerant, pro loci quem in ramis aut ramulis occupauerant ratione : nulla autem inter illa reperi quæ serratas haberent oras, sed æquales, omnia, & multis tenuibus venis, à nervo folia per longitudinem secante, in latera obliquè excurrentibus, prædita, eorum mucrone nunc angustiore, obtuso tamen, nunc latiore & quasi orbiculato, cineracei ex spadiceo coloris, & satis acris saporis : ramuli qui additi fuerant, tenues, quadranguli, cineracei coloris cortice tecti, annotini videlicet, qui verò postea nati, spadiceo, retinentes adhuc vestigia ubi folia inhæserant, quæ, ut plurimum, ex adverso nata esse demonstrabant, & illi etiam acriusculi saporis, perinde ac folia, nec ingrati odoris.

Additum præterea erat radicis cujusdam fragmentum cubitalis longitudinis, à nautis, quos ex India rediisse scribebat, relatum cum prædicto fructu & foliis: intelligebat autem ab aliis, fragmentum illud, ab arbore, sive frutice folia illa & fructum ferente, recisum : ejus materia valde dura & firma erat, internâ parte albâ, externâ & sub cortice latente, fuscâ, ob vetustatem forsitan : erat autem gemino cortice tectum, interno quidem satis denso, fuscique coloris & acris saporis, interno verò tenuiore, ex cineraceo flavescentis coloris (quem ex argillacea terra in quâ planta nata, contraxisse verisimile est) acerrimique saporis. Eam porrò radicem multis tenuibus fibris firmatam fuisse, quædam adhuc inhærentes, & aliarum, quæ abruptæ, vestigia apparentia, satis innuebant. Ipse autem Garetus adscribebat, se, licet omni diligentiâ adhibitâ, ut nautas qui hæc attulerant, convenire posset, ad percontandum in qua provincia legissent, & an nomen atque facultates ab incolis intellexissent, illos numquam invenire potuisse. Similem autem fructum, petiolis tamen carentem, aliquot annis ante accipere memini, additâ ejus qui mittebat, interrogatione, an Amomum ? Et certè, huic fructui sunt facultates, Amomi quod Dioscorides nobis proponit facultatibus non valde dissimiles : etenim calfaciendi, adstringendi & exsiccandi vim habet; & reliqua præstare posse arbitror, ad quæ Amomum utile esse Dios. cap. XIV. lib. 1. scribit : aliquot tamen notæ, iis quas Dioscorides suo Amomo tribuit, non respondent, veluti folia quæ Bryoniæ foliis dissimilia, radix crassior, quàm ut fruticis videri queat, tametsi in quibusdam fruticibus nec minores nec minùs crassas, quàm hæc sit, quæ mihi missa, observare meminerim, vt in Cisti plerisque generibus, & quibusdam aliis. Sed iudicio iis relicto qui in his rebus sunt me peritiores, & magis exercitati, satis officio me perfunctum existimabam, si ea quæ de fructu, foliis, ramulis, & radice observabam, benevolo lectori proponerem.

CETERVM, hunc exoticum fructum diligentius consideranti, primarias quasdam notas reperio, quæ me plurimum movent (proferam enim ingenuè quod sentio) ut Plinij Garyophyllon esse censeri possit. Nam is Naturalis Historiæ lib. XII. cap. VII. posteà quàm de Pipere egit, hæc subiicit : Est etiamnum in India piperis grani simile, quod vocatur Garyophyllon, grandius fragiliusque. Tradunt in Indico luco id gigni. Advehitur odoris gratiâ. Tametsi brevis hæc sit & succincta descriptio, nec ullas facultates fructus ipsius contineat, habet tamen insignes notas, quæ cum iis, quas fructus quem Lectoris oculis subiicio possidet, collatæ, valde similes deprehendentur, veluti comparatio cum piperis

Garyophyllon Plinij.

granis, illis tamen esse grandiora fragilioraque, ut plerumque hæc sunt grana, licet etiam parva reperiantur, odor gratus, & ad caryophyllos aromaticos, qui nobis in usu, valde accedens, cujus gratiâ Plinij tempore adferebatur. Et certè hunc fructum manducatum, oris halitum gratiorem reddere comperiebam: ad multos præterea alios usus utilem fore credibile est, si quis periculum faceret.

Harundo Indica.

CAPVT XVIII.

Harundinis ingentis historia.

ADMIRANDÆ magnitudinis fuerat illa Harundo, cujus fragmentum, Octobri, anno nonagesimo quinto supra millesimum & quingentesimum, Iacobus Garetus, ad me Londino usque mittebat, fratris Petri Amstelredami commorantis operâ, ut conspicerem. Nam fragmentum illud sex nodis constabat, quorum singuli pedem Romanum & quatuor uncias inter se distabant; octo igitur Romanos pedes longum. Ejus diameter infimâ parte quinque unciarum, circumferentia decem & sex, internodij longitudini respondens; ipsius verò ligni sive materiæ spissitudo paullò major unciæ trientе: supernâ autem parte diameter pænè unciarum quinque, circumferentia quasi æqualis infimæ parti, ligni spissitudo triens unciæ. Ex quibus notis quilibet æstimare potest, quanta fuerit totius harundinis longitudo. Erat porrò totum fragmentum laccâ rubrâ, quâ obsignari epistolæ solent, foris inductum, quemadmodum magnâ ex parte moris est apud Sinenses, vascula, canistra, ligneas lances, atque etiam ipsas hastas inducere, ut ab imbre, alióve humore non corrumpantur. Ceterùm harundinis illud fragmentum inventum fuerat in magna Prætoria navi, quâ vehebatur Prorex Indiæ domum repetens, quum ab Anglis quibusdam naucleris interceptus est anno redemptionis humanæ M. D. XCIII. & illud quidem (ut qui mittebat, ad me scribebat) plenum Anil sive Indico, quo cæruleo colore inficere solent, cujus indicium interior fragmenti pars adhuc conservabat.

Verumenim verò multo longiora referebant, qui anno sexcentesimo primo supra millesimum à nativitate Christi nostri salvatoris ex Orientali India revertebantur nautæ: quorum bina in Academici horti porticu apud Lugdunum Batavorum suspensa conspiciebam, illaque utrimque mutila: horum minus, viginti sex pedes Romanos longum erat, ac decem & novem internodiis constabat, crassitudo infimâ parte decem & septem uncias ambitu comprehendebat, supernâ, quatuordecim: majus, illud sesquipede longitudine superabat, & tribus unciis crassitudine: singulorum internodiorum longitudo in utroque, circumferentiæ partis inferioris ut plurimum respondebat, nonnumquam longior aut brevior erat: materiæ spissitas ferè par cum ea quæ primò descripta, hoc est, triens unciæ. Eas harundines donabant Societatis mercatorum præfecti Cl. V. Doctori Petro Paawio Professori publico, Academici horti Præfecto, & Academiæ, illo anno, Rectori. Quàm verò proceræ fuerint integræ illæ harundines, ex mutilis licet conjecturam facere.

Hoc porrò caput de Harundine, Piperis historiæ præponendum duxi, quia juxta piperis plantas interdum terræ solent infigere incolæ, ut eas alioqui caducas, sustinere queant.

Mambu.

Ceterùm harundinis istud genus, toto Malabarensi marino tractu nasci, præsertim autem circa *Choromandel*, testis est Hugo Linscotius, qui ab incolis *Mambu* appellari scribit, & adhuc tenellum & viride inflecti solitum, ut magis aptum reddatur ad gestandum pendentes ex eo lectulos, ipsis *Pallankins* dictos, quibus insident cùm viri, tum mulieres, dum aliquò transferri cupiunt.

Piper nigrum.

CAP. XIX.

TAMETSI Garcias ab Orta, & hunc sequutus Christophorus à Costa (quorum Historiam Aromatum ante multos annos Latinam faciebam) de Pipere commentati sint: quia tamen his proximis annis Batavi qui in Iavam navigarunt, & ad Moluccas usque insulas etiam penetraverunt, aliquot ejus sarmenta cum foliis, ipsaque adeò radice, atque qui inter illos magis curiosi, etiam ramulos cum suo fructu immaturo inhærente retulerunt; & horum unum, cui folia & fructus inhærebant, tum etiam sarmenta quædam, amici curâ & diligentiâ nanciscebar: operæpretium me facturum existimavi, si ex illis notis quas in planta & ramis siccis observare potui, ejus historiam

riam concinnarem, & ramuli cum ſuo fructu & foliis; radiciſque parte à perito pictore in tabella expreſſi figuram hîc ſubiicerem.

Piperis nigri hiſtoria.

VALDE autem ſarmentoſa eſt Piperis nigri planta, & adeo imbecillis atque caduca, ut niſi pedamentis fulciatur, aut juxtà arborem aliquam, circà quam ſeſe convolvere poſſit, pangatur, humi procumbat & ſpargatur, perinde ac lupus ſalictarius: lenta verò & flexibilia ſunt ea ſarmenta, frequentibuſq. nodis ſive geniculis diſtincta, &, quæ humi ſparſa, multas fibras ad ſingula internodia agunt, quibus ſe humi figunt, quemadmodum clematidis aut periclymeni flagella, ut in illorum nonnullis obſervabam, quæ fibras adhuc retinebant: ſic ut in illarum plantarum numero reponendam cenſeam, quæ facile pangi poſſunt: ſarmenta porrò ad ſingulos nodos ſingulare folium proferunt alternatim, hoc eſt, nunc in hac, modò in altera ſarmenti parte naſcens, hederaceâ quodammodo formâ, vel ejus cyclaminis quod hederaceo conſtat folio, cui tamen anguli deſint, neque adeo craſſum ſive ſpiſſum, verùm multo tenuius, interdum verò adeo latum, ut quatuor unciarum latitudinem æquet, & quaſi orbicularem formam adquirat, niſi in mucronem deſineret: maximâ verò ex parte binas dumtaxat uncias latum, quatuor longum, breviter Tambul ſive Betle folio adeo ſimile, ut alterum ab altero vix diſcerni queat, niſi piperis folium paullò durius, & nervos illos per folij longitudinem excurrentes paullò craſſiores habere mihi videretur: nec illud in ambitu ſerratum eſt, ut quidam pinxere, ſed prorſus æquale, & nihil ſimilitudinis habens cum mali Aſſyrij folio, ut nonnulli tradunt: omnia verò folia quinque nervis ſunt prædita, quorum medius & craſſior, medium folium per longitudinem ſecat, reliqui quatuor minus craſſi ab illo oriuntur, utrimq. bini, in latera ſecundum folij pænè longitudinem expanſi, & illi quidem in nonnullis foliis æqualiter ex oppoſito naſcentes (ea Chriſtophorus à Coſta feminei ſexus ab incolis cenſeri ſcribit) in aliis verò inæqualiter oriuntur, neque iſtam proportionem ſervant (hæc ab incolis maſculini ſexus appellatione donantur, aſſerente eodem à Coſta) ſint'ne porrò quæ feminini generis cenſentur, dilutiore viriditate prædita quàm quæ pro maſculini generis foliis habentur, nihil pronunciare queo, quum ſicca dumtaxat folia viderim: ſed quandoquidem in eodem ſarmento utriuſque formæ nata conſpexerim, vix mihi perſuadere poſſum, colore inter ſe variare: illud autem obſervabam, utraque, licet reſiccata, pronâ parte dilutiora eſſe quàm ſupinâ, atque per univerſum folium venulas obliquas tranſverſim evagari, inſuper non mediocrem acrimoniam adhuc retinere. Uvæ porrò ad ramorum internodia naſcuntur teretes & oblongæ, multis granis orbicularibus nunc majoribus, modò minoribus ipſi ſcapo ſine petiolo adnexis conſtantes; & illæ quidem non ex foliorum ala, hoc eſt, inter ſedem pediculi folium ſuſtinentis & ipſum ſarmentum, ſed ex altera ſarmenti parte, folij pediculo videlicet oppoſita, quemadmodum ex adpoſita figura ad vivum expreſſa videre licet.

Ceterùm illam acrimoniam non modo retinent ſicca folia, ſed etiam ipſa ſarmenta, atque (quod magis mirum) ipſa radix quæ ſub terra latuit, ut ego experiebar. Qui plura de Piperis nigri planta ſcire deſiderat, Garciam ab Orta & Chriſtophorum à Coſta conſulat.

De ea autem Planta quæ album Piper profert, nihil à me hîc expectandum, quum illam nondum videre mihi contigerit: ſed ſi Batavorum, qui piperiferas regiones nunc adire ſolent, operâ nactus umquam fuero (nullis enim ſumptibus parcam, ut eam adquirere poſſim) efficiam, ut benevolus Lector (Deo tam longam vitam concedente) quæ de illa planta didicerim, intelligat. Nunc ad Piperis longi hiſtoriam propero.

Piper longum.

CAP. XX.

PLANTAM quæ longum Piper profert, ab eâ in qua nigrum naſcitur, longè diſſimilem eſſe ſcribit Garcias ab Orta in ſua Aromatum hiſtoria: ſed (quod eius viri pace dictum volo) plurimum fallitur, meâ quidem ſententiâ. Nam plantæ Longum Piper ferentis ramulum pedalem ternis foliis & binis fructibus prædituм anno à nato Chriſto primo & ſexcenteſimo ſupra milleſimum Amſtelredami dono accipiebam ab eruditiſſimo viro Doctore Lamberto Hortenſio, qui eodem anno ex Iava redierat, ibidem ab ipſo decerptum; acceperunt & nonnulli ab aliis illo etiam majores, ſed omnium folia à Piperis nigri foliis non multum differre mihi videbantur, niſi quod paullo teneriora dilutioreque viriditate prædita eſſent, meâ opinione, tùm etiam breviore pediculo ſubnixa, atque etiam pluribus nervis inſignita: nam à medio illo nervo folium à pediculo per longitudinem ſecante, non modò quaterni alii nervi exoriebantur, ſed utrimque quini & ſeni, interdum etiam plures, pro foliorum videlicet amplitudine, illi tamen minùs eminentes quàm in nigri foliis, & inæquali ortu nati, multis etiam obliquis venulis per folium tranſverſim evagantibus: & licet reſiccata eſſent ea folia, ac per multos menſes inter chartas adſervata, non levi tamen acrimoniâ erant adhuc prædita. Fructus, qui iuli quodammodo formam æmulabantur, oriri etiam conſpiciebantur ad ſingula internodia, non in folii alâ: ſed quemadmodum in Pipere nigro, ex ipſius folii oppoſita parte, in altero videlicet ramuli latere, atque etiam alternis, perinde ac in Pipere nigro: erant verò illi fructus modò longiores, modò breviores, quaſi ex multis granulis eleganti ſerie ſecundum pediculi longitudinem congeſtis conſtantes, virides tamen, quia ante maturitatem lecti; in quibuſdam autem ramulis adeo tenellum fructum conſpiciebam, ut jam primùm natus videretur, quum ramuli abrumperentur. Horum etiam ramulorum internodia, ſive articuli, breviore ſpatio ab invicem videbantur diſſiti, quàm in nigro. Nulla autem iſtius Piperis ſarmenta vidi, ſed, ut dixi, ramulos dumtaxat ab ipſa planta abruptos, quorum magis integrum in tabella adpoſita à perito pictore exprimi curabam.

CAROLI CLVSI ATREBATIS EXOTICORVM LIBER SECVNDVS.

ABSOLVTA *Primo Libro peregrinarum Arborum, quas quidem nanciſci mihi licuit, hiſtoria; hoc Secundo de peregrinis Fructibus, quos ſingulares, nec ullo ramo inhærentes, vel ipſe adquirere, vel ab amicis habere potui, mihi conceſſos ut deſcriberem, ſermonem inſtituere, & illos (quia magna varietas) in claſſes quaſdam diſtribuere animus eſt.*

BAOBAB ſive ABAVI.

CAP. I.

SECVNDVM Librum exordior ab elegantiſſimo quodam & magno fructu, quem Londino ad me mittebat Francofurtum anno à nato Chriſto nonageſimo primo ſupra milleſimum & quingenteſimum, vir mihi amiciſſimus Iacobus Garetus, à nautis qui ex Æthiopia redierant redemptum. Hunc verò, tametſi nullum nomen additum, ſimulatque conſpiciebam, Cl. V. Proſperi Alpini *Baobab* eſſe iudicabam: per omnia enim ferè reſpondere comperiebam cum fructu quem eâ appellatione depingi curavit (alteram picturam ramum cum foliis exprimentem, non magnoperè moror) licet hujus fructus hiſtoriam ſatis negligenter deſcribere videatur, exceptis his quæ de ejus facultatibus ſunt. Hic autem quem à perito pictore exprimi curabam, major eo quem exhibet videbatur, ut qui pedem Romanum longus eſſet, decem & ſex uncias in ambitu craſſus, ſulcis quibuſdam, ſed vix apparentibus, ſecundum longitudinem diſtinctus, iuxta pediculum minùs craſſus, & in extimo mucronatus, cortice denſo & craſſo præditus, fragili tamen, ſi nimium comprimatur, & brevi quadam lanugine ſeu flore vireſcente (niſi ubi deterſus erat) obſito, triunciali pediculo, interdum tamen (quemadmodum in alio fructu longè meo minore, obſervabam) cubitali; craſſitudine digitali, valde fibroſo. Multos habebat hic fructus internâ parte nervos, ab infimo, ſive à parte quæ pediculo inhæſerat, ad ſummam fructus partem excurrentes, & fibras in latera ſparſas, inter quas pulpa ſive ſubſtantia ſatis friabilis, alba, guſtu acido, in qua latebant ſemina exilium renum formam referentia, duro fuſcoque putamine tecta, nucleo albo, non ingrati ſaporis, prædita: ſed & tenues quædam fibræ, veluti cincinni per albam illam pulpam ſparſæ erant, etiam nonnullæ ipſorum ſeminum umbilico inhærebant, ut ex eis ſuſpenſa viderentur, quemadmodum in binis aut ternis ejuſmodi fructibus obſervabam. An verò ſubſtantia illa ſive pulpa quam continet, humida ſit dum recens eſt, ut Alpinus ſuo Baobab tribuit, me latet, quandoquidem nullum recentem fructum conſpicere mihi hactenus contigerit: certè rubram eſſe non arbitror, quum in binis quos habui fructibus candidam & valde friabilem reperetim: verum quidem eſt, in vetuſtis magis fuſcam eſſe, qualem in eo fructu quem Cl. V. Honorius Bellus *Abavo* nomine ad me poſtea mittebat, deprehendebam: ſed omnium pulpa, ut eſt friabilis, non lenta, ſic etiam acida eſt. Itaque nihil mirum, ſi Æthiopes utuntur ad extinguendam ſitim, ſitique utilis ad ea quæ Alpinus cap. de Baobab, lib. de plantis Ægypti tradit: ſed quòd pulpæ ſaporem, quem ipſe acidum fatetur, cum terræ Lemniæ ſapore comparat, fallitur, meâ quidem ſententiâ: adſtringit certè illa habetque omnes eas facultates quas ipſe illi tribuit, aciditatem tamen numquam in illa deprehendi, tametſi ſelectiſſimam ab aliquot Cæſareis Legatis, quos Turcarum Imperator tali munere atque aliis, finitâ legatione diſcedentes proſequi ſolet, dum in Cæſaris aula vivebam, aliquo-

Baobab fructus hiſtoria.

Abavo.

aliquoties acceperim, Augerio Busbequio videlicet, Carolo Rymio, Davide Vngnadio, & Sifrido Praynero, Friderici (qui in suæ legationis munere Constantinopoli obiit) fratre, quum ejus sarcinas recepisset: nec etiam ullam adstrictionem in hujus fructus & Abavo pulpa percipiebam. Cujusmodi porrò foliis sit prædita illa arbor in qua hic fructus natus, ignoro: diversa tamen esse ab iis arbitror, quæ Alpinus suæ Baobabiferæ arbori tribuit & adpingit, nisi recens semine natam conspexerit. Nam Bellus Abavo plantas habuit semine natas, ut ex quarta epistola ad me data (quam ad calcem meæ rariorum Plantarum historiæ cum aliis ipsius epistolis de variis plantis agentibus adjectam volui) apparet, quarum prima folia mali quidem citrij foliis similia fuisse scribebat, nullo pediculo subnixa; at ubi caudex pedalem altitudinem nactus fuisset, in ramos spargi cœpisse, foliaque adquisivisse longiore pediculo prædita; & illa non singularia, sed initio bina, deinde terna, quaterna, & tandem quina ex eodem pediculo prodeuntia, quemadmodum in pentaphylli, lupini, castaneæ equinæ foliis videre licet, quorum medium folium reliquis majus est, deinde illi utrimque proxima: reliquas notas ex prædicta ejus epistola petere ne sit grave. Et sanè, ejus Abavo, ab hoc, quem exhibeo, fructu differre non arbitror, tametsi is quem illâ appellatione ad me mittebat, extimam partem non mucronatam, ut meus, sed obtusam haberet: pulpa tamen præter colorem (quia forte vetustior) similis substantiæ, friabilis, & semina prorsus similia, nec dissimili nucleo prædita: ejus autem longitudo unciæ octo cum semisse, crassitudo unciæ duodecim, hoc est, ejus ambitus pedem Romanum æquabat.

Abavo folia.

Sed & alium ejusmodi fructum, quadriennio aut quinquennio post à jam dicto Gareto accipiebam, cujus longitudo unciæ decem, crassitudinis ambitus unciæ novem dumtaxat, ut etjam in eadem arbore fructuum magnitudo sæpe dispar est: hic pulpam omnium candidissimam habebat, semina aliis similia, pleraque (pulpâ attritâ & in pollinem comminutâ) ad umbilicum à fibris dependentia.

Calabacera.

Similem præterea fructum apud amicum conspiciebam è Gorgadibus anno à Christi nativitate millesimo sexcentesimo allatum, & à Lusitanis istic habitantibus, ut intelligebam, *Calabacera* appellatum, propter similitudinem quam cum Cucurbita habet: sed is minus crassus erat illo quem propono, & graciliore mucrone præditus, non dissimilis illi qui in scholio ad cap. xi. lib. ii. Historiæ Aromatum Garciæ ab Orta pro Guanabano Scaligeri fortè positus: pediculi autem longitudo binos pedes Romanos æquabat.

An porrò affinis non est fructui ejus arboris cujus Thevetus cap. x. lib. Singularium

Americæ

Americæ meminit his verbis: Tres ſunt inſulæ ad Æthiopum promontorium, Caput viride vulgo appellant, in quarum una, arbor invenitur folio noſtratis fici, (an rectè obſervarit folij formam neſcio) fructu Cypriis cucurbitis haud abſimili, duorum fere pedum longitudine, & craſſo. Nonnulli eo fructu veſcuntur ut nos Melonibus: continet verò ſemina fabæ magnitudine, leporinis renibus ſimilia. His quidam ſimias alunt, alii monilia ex iis collo aptanda conficiunt: ſiccata enim & bene matura, aſpectu pulcherrima ſunt.

CETERVM *Abavo* folia, qualia in plantis ſemine adquiſitis, ſibi nata, Bellus cum fructu ad me mittebat, in adpoſita tabella exprimenda curabam, ſingularia, gemina, quina, & illa quidem contractiore formâ quàm nativa quæ accipiebam.

Macocqwer Virginienſium forte.

CAP. II.

ISTVM peregrinum fructum Londino etiam ad me mittebat Francofurtum eodem anno nonageſimo primo ſupra milleſimum & quingenteſimum idem Iacobus Garetus ex *Wingandecaow* Provincia, quam Angli (à quibus primùm obſervata) *Virginiam* nuncuparunt, relatum.

Macocqwer forte fructus hiſtoria.

Erat autem prorſus orbiculari formâ, quatuor unciarum diametro, cortice duro præditus, foris lævi & ſubfuſco, internè nigrâ membranâ inducto, per quam ſparſæ quædam fibræ à pediculo ad ſummum: continebat verò pulpam nigram (quia non recens ſed ſiccus & vetuſtus) acidiſque & quodammodo ſalſi ſaporis, in qua plurima grana involuta, ſubfuſci coloris, plana, & cordis (ut vulgo pingitur) formam referentia, medullâ albicante prædita.

Quum porrò hic fructus ex Virginia relatus eſſe dicatur, facilè mihi perſuaderi ſinam illum eſſe, quem ejus regionis incolæ *Macocqwer* appellant, & (magno aliquo periculo liberati, vel bello defuncti, in lætitiæ ſignum, ſtructo igni aſſidentes) pulpâ ſeminibuſque exemtis, implent lapillis aut craſſioribus quibuſdam granis, ut majorem ſtrepitum agitatus & commotus edat, bacilloque aptantes manu tenent, perinde ac Braſiliani ſuum *Tamaraça*, ſed nullis pennis ornant. Integrum autem fructum, & per medium ſectum, in hac tabellâ exprimendum curabam.

Similem deinde anno ſecundo ſupra milleſimum & ſexcenteſimum à Chriſti nativitate, conſpiciebam apud eruditiſſimum juvenem Ioannem de Laet Ioan. F. qui illo anno Amſtelrodami redemerat ab iis qui in varias provincias navigant. Orbicularis verò formæ non erat, ut meus, ſed paullò oblongior, fuſco colore præditus, qui, me præſente, apertus, nigram pulpam ſuperioris pulpæ prorſus ſimilem, quâ grana, alterius granis non diſſimilia, erant involuta, continere deprehendebatur.

CETERVM hic fructus non valde diſſimilis videtur *Higuëro* tetraſyllabo Ferdinandi Oviedi, quem Generalis & Naturalis Hiſtoriæ Parte prima lib. VIII. cap. IV. deſcribit his verbis: *Higuëro* arbor eſt prægrandis, inſtar Mori nigræ: fructum ferens Cucurbitæ rotundæ ſimilem, vel interdum oblongæ. Qui rotundus eſt, exactâ rotunditate ſpectatur: ex eo

Higuëro Oviedi.

pateras

pateras & alterius generis vasa conficiunt. Materie est solidâ atque aptâ ad sedilia, subsellia, ephippia, aliaque opera fabricanda; mali enim medicæ aut punicæ materiei similis est. Cortice facile delibratur: folio est oblongo, angusto, summâ cuspide latiore, à qua ad pediculum usque paulatim gracilescit. Indi nonnumquam præ aliorum fructuum penuriâ, ejus pulpâ vescuntur, quæ cucurbitæ pulpæ, dum adhuc viret, similis est. Cortici color cucurbitæ. Maximus ejus fructus libram aquæ continere potest, minimus verò pugnum magnitudine non excedit. Hactenus Oviedus. Nos etiam ejus meminimus in scholio ad cap. XI. lib. II. Hist. Aromat. Garciæ ab Orta: Ejus præterea mentionem faciemus, in Peregrinarum plantarum historia; quam, Deo vitam conservante, ex variis Auctoribus concinnare habemus in animo.

Peregrini fructus squamosi.

CAPVT II.

PROPTER affinitatem quam aliquot sequentes fructus cum pineis nucibus & abiegnis strobilis habere videbantur, squamosos appellabam. Illorum tres, quorum historiam hoc capite scribendam sumpseram, in subjecta tabella exprimendos curabam.

Fructus peregrin. abiegnæ nuci similis.

HORVM Primum, qui abiegnæ nucis erat facie, anno nonagesimo quinto supra millesimum & quingentesimum conspiciebam apud Cl. V. Bernardum Paludanum in instructissimo ipsius museo: cui similem eodem anno adquirebam. Cylindroide autem erat formâ, tres uncias longus, binarum unciarum ejus ambitus, multis veluti squamis imbricum modo dispositis constans, in medio nonnihil compressis, oris tenuioribus & quodammodo villosis, instar pænè abiegni strobili, sed brevior, colore spadiceo (qui in meo fuscus & villis carens, quia forte vetustior) gravis, & nucem vel nucleum continens, nam agitatus crepitabat & sonitum edebat, quemadmodum & ille quem mihi dono dabat sexennio post, nobilissimus vir Paullus Choartus Buzenvallius, Christianissimi Regis apud Illustrissimos Ordines confœderatarum Provinciarum, Legatus; cui detersi etiam erant (si quos habuerat) villi: brevi fragilique pediculo subnixi fuisse videbantur omnes: nucleum autem illum, qui in similibus fructibus, oblongæ esse formæ observabam, durum, solidum, quique confractus, crebras venas ostendebat, quales nux Faufel & nux moschata habent: & cui similem olim nuci Faufel sive Arecæ adiicere memini, in scholio ad cap. XXV. lib. I. Histor. Aromat. Garciæ ab Orta, sub Avellanæ Indicæ oblongi generis appellatione. Similes etiam nuclei detersi & lævigati, interdum obtrudi solent ab impostoribus, pro insigni aliquo & raro lapide; nam lævigati candicantem contrahunt colorem, cui insperſæ nigræ venæ, magnam addunt gratiam & elegantiam. Qualis verò esset ea arbor quæ similes fructus gignit, me latet. Plurimum tamen accedere videbatur ad Palmam-pinum exhibitam à Cl. V. Matthia Lobelio, præsertim eam quæ singulari est fructu: sed squamas ad pediculum conversa illa habet, nisi fortè is Palmæ-pini fructus perperam eo situ in ramulo delineatus fuerit: quod tamen asserere non ausim, quandoquidem anno millesimo quingentesimo nonagesimo septimo, exilem quendam fructum Amstelredami nanciscebar squamulis præditum ad petiolum conversis, quem propterea secundum locum in eadem tabella obtinere volui.

Palma-pinus.

Fructus exilis Cinna de Bengala credimus.

ERAT verò paryæ avellanæ nucis magnitudine, valdè elegans, orbicularis, nisi extima pars in mucronem desiisset, petiolus cui inhærebat, brevis, tribus appendicibus veluti

calice

calice fructum imâ parte apprehendens, qui tamquam squamulis serie quadam in obliquum dispositis constabat, ab extimo versus petiolum vergentibus, contrario prorsus, quàm in præcedente, situ. Flavescebat autem & inanis erat. Si verò Abdalæ Guzaratensi, quem dixi à Batavis naucleris illo ipso anno ex Iava advectum fuisse, cuique eum fructum Amstelredami ostendebam, percontans an agnosceret, fides est adhibenda, Cannæ de Bengala fructus est, sed exilis & immaturus. Franciscus tamen Roderiguez è Bengala ipsa oriundus, sibi notum esse negabat.

Fructus alius peregrinus elegans.

An porrò ejus generis ille fructus, quem, ut describere possem, anno millesimo quingentesimo nonagesimo nono, extremo Octobri, ab honesto viro Ioanne Govertz vander Aer, mercatore Amstelredamensi, mutuo accipiebam? Certè formâ non dissimilis, sed longè major, ut qui juglandem, externum illum viridem corticem adhuc retinentem crassitudine superaret, orbicularis pænè figuræ, magis tamen depressæ, & quasi in umbilicum sidentis supremâ & imâ parte, (inter quas trium ferè unciarum erat interstitium) & pænè sex unciarum ambitu; constabat verò veluti squamis eleganti serie in obliquum dispositis, ab extimo versus petiolum tendentibus, illisque quodammodo sectis & lacunam habentibus per longitudinem: squamulæ autem petiolo proximæ sursum vergere nonnihil videbantur. nucis color splendens & spadiceus; eaque nucleum continebat: nam commota & agitata strepitum edebat, valdè tamen levis erat pro ejus crassitudine. E qua regione esset allata, quóve nomine appellaretur, ignorare se dicebat, qui illam mihi commodabat. Binis tamen superioribus adjungendam in eadem tabella curabam.

Peregrini alij squamosi Fructus.

Cap. IV.

Iam descriptis, binos alios peregrinos & elegantes fructus subjungendos & unâ tabellâ exprimendos esse existimaui, licet vasto Oceano dissitis inter se regionibus natos: quia illorum unus squamulis præditus erat, alter verò, tametsi iis carere videretur, corticem tamen habebat, in quo veluti squamarum rudimenta elegantissimâ serie dispositа apparebant, cujus historiam primo loco reponendam censui. Londino autem anno à nato Christo millesimo quingentesimo nonagesimo octavo illum accipiebam à Iacobo Garreto sæpius in his Exoticorum libris nominando, ex Guyana Americæ provincia, ab his, qui Generosum Equitem Walterum Raulæum comitati fuerant, allatum.

Guyanæ fructus elegantissimus.

Orbicularis porrò rotunditatis ferè erat Primus, ab umbilico sive infima parte ad supremam tres uncias utrimque altus, & sex unciarum totus per transversum ejus ambitus, cortice sive corio valde duro tectus spadicei è nigro coloris, sed adeo elegantibus cùm rectis, tum obliquis, transversisque ad amussim, &, proportione quadam servatâ, ductis sulcis insignito, ut summum Naturæ miraculum appareret: officulum satis magnum in se continere, ex sonitu quem agitatus edebat, conjecturam facere, & per sedem, quæ nonnihil aperta & hians, videre licebat: quâ tamen formâ, quóve temperamento esset præditum, me latet, quia fructum qui mihi unicus erat, & propter venustatem charus, confringere verebar, ne corrumperem.

Similem anno insequente mihi ostendebat honestissimus vir Willelmus Parduynus Medioburgensis, etiam ex Guyanâ, ut aiebat, delatum, sed minorem, ut qui binas dumtaxat uncias cum semisse ab infimâ sede ad extremum mucronem, & totidem in ambitu haberet.

Alium huic etiam non dissimilem nanci-

ſcebatur Chriſtianus Porretus anno M. D C. qui licet vetuſtus & carioſus, calicem tamen cui pediculus adnexus fuerat, adhuc retinebat: in illo etiam ſquamæ magis diſtinctæ apparebant, & à ſummo ad imum progredi manifeſtè conſpiciebantur, non à pediculo ad ſummam partem: quod in duobus aliis obſervare non licuerat, adeo arctè & firmiter cohærebant, vt ipſum corium ſive integumentum ſulcis dumtaxat diſtinctum videretur.

ALTER pyri formam propemodum habebat, ex *Baly* inſula Iavæ vicina delatus, muriâ, ni fallor, conditus, à naucleris Batavis anno M.D. XCVII. ut conſervare poſſent.

Baly inſula fructus aſpero cortice.

Erat autem tres uncias longus; ejus ambitus, eâ parte quâ pediculo inhæſiſſe videbatur, ſex pænè unciarum, ſupernâ verò parte anguſtior, & veluti in metam deſinens, ut quodammodo ficus aut pyri formam æmularetur, quo nomine etiam Chriſtiano Porreto miſſus fuerat Amſtelredamo. Aſpero tectus erat cortice, & ab infima parte, ſurſum verſus, denſis ordinibus veluti ſquamularum ſibi mutuo incumbentium ornato, quæ ſejungi nequibant, ſed cum integro cortice non valde denſo eximi poterant, flaveſcentis coloris, dum recens ex conditura exemtus, deinde ſubfuſci. Continebat porrò hic fructus pulpam albam, odoratam, inſtar pyri formatam, ſubſtantiâ autem non valde abſimilem albo illi condimento quod ex amygdalis repurgatis & contuſis, lacte, farinæ flore, aqua ſtillatitia è roſarum floribus & ſaccharo fieri ſolet, ſolidiorem tamen, nec adeo glutinoſam, ſapore (quia fructus muriâ conditus fuerat) valde ſalſo & linguam mordicante, continentem in medio officulum ſolidum; pænè uncialem, & in metam aſſurgentem, formaque ipſum fructum referentem, infernâ parte craſſiorem, ſupernâ anguſtiorem (quod pictor non obſervavit, ſed formam invertit) pulpæ autem integræ adjunctos obſervabam binos aut tres grumos, & veluti ex craſſiore fructus parte dependentes: etenim corticem ſecundum longitudinem fiſſum, facilè integrum à pulpa ſeparare poteram, haud ſecus ac ſerpentis exuvium, quia pulpa non adhærebat, niſi paullulum eâ parte quæ à pediculo pependerat.

Hujus porrò fructus meminit, qui Primam partem Hiſtoriæ Navigationis Batavorum in Indiam Orientalem anno M. D. XCVIII. evulgavit cap. XXXVII.

Profert, inquit, Baly inſula fructum magnitudine noſtratium pyrorum, cortice præditum aſpero inſtar ſquamarum piſcium, pulpâ albâ præditum, adſtringente, & continente unum officulum, ſæpenumerò etiam bina. Naſcitur in altis arboribus confertim congeſtus uvarum modo, tantâ abundantiâ, ut mirum ſit ramos non confringi. Adſervatur melle coctus, aut muriâ conditus.

Peregrinus fructus τετράγωνος.

CAP. V.

HVNC fructum referebant Batavi naucleri, qui ineunte Septembri anno ſexcenteſimo primo ſupra milleſimum ex Iava & Moluccis inſulis reduces Amſtelredamum: in quali tamen arbore naſceretur, intelligere nequivi. Si tamen conjecturâ uti licet, prægrandis alicujus Palmæ, cujuſmodi illa quæ magnas Indicas nuces, vulgo Coccos appellatas, aut nucem Faufel ſive Arecam profert, fructum arbitror, atque plures ſimul ex craſſo uno pediculo inſtar illarum pendere. Binas autem ejuſmodi nuces videre mihi contigit: Unam magnam, quam Cl. V. D. Petrus Paawius artis Medicæ Profeſſor in Academia Lugduno-Batava à Mercatorum ſocietate cum aliis quibuſdam exoticis adquiſiverat: Alteram longè minorem, quam mihi donabat Amſtelredami honeſtiſſimus vir Walichius Syvertz illius urbis pharmacopœus, ab Isbrando Hieronymi F. cheirurgo, quí eam retulerat, redemtam. Vtraque verò quadrangularis erat formæ: & magnam quidem, quia elegantior & magis integra, in adpoſita tabella exprimendam curabam.

Fructus peregrinus τετράγωνος.

MAIOR porrò, cujus hæc icon, nitidiore & læviore cortice tecta, ſeptem uncias à ſumme

ſummo faſtigio ad pediculum uſque longa, pedem cum ſemiſſe craſſa erat, ſive ſeſquipedalis ejus ambitus: ſinguli enim anguli quatuor pæne unciis cum ſemiſſe ab invicem diſtabant: cortex valde denſus, ex multis fibris retis quodammodo formâ contextis conſtans, materiam fungoſam intermixtam continebat, corioque, ut dixi, lævi & ſplendente, ſpadicei coloris, exteriore parte tectus erat. Tota tamen nux valde levis pro ſua magnitudine: quid verò ea contineret, me latebat, quia, quum mea non eſſet, aperire nolebam: Sed minorem, quæ mihi donata, mediam ſecabam, ut me omni dubitatione exſolverem: nam quum cheirurgus, qui illam attulerat, affirmaret, ſe in maris littore naſcentem eruiſſe, media ex parte arenâ merſam, fibriſque in ea firmiter hærentem, & ſupernâ parte caulículum promere lignoſum, viridi cortice tectum, faſtigio quina aut ſena folia myrtinis ſimilia ſuſtinentem, eaque adeò ratione bulbaceam eſſe plantam ſibi perſuaderet: ego verò multas notas conſpicerem, quæ me, ut arboris potiùs fructum eſſe crederem, impellerent, illam aperiebam.

Superiore longè minor hæc erat, ut quæ tres dumtaxat uncias cum ſemiſſe longa, octo autem ambitu contineret, non nitido cortice tecta, ut ſuperior, ſed valde rugoſo, quia ante maturitatem ademta, & ſubrufâ cute tecta, quadrangularis, perinde atque ſuperior, formæ, ſed angulis magis inæqualibus, neque adeo diſtinctè ab invicem ſejunctis: ſub externa cute, multis fibris, retis inſtar tranſverſim ſeſe interſecantibus, cortex conſtabat, quemadmodum etiam interiore parte, quæ officulum tegebat, & inter illas fibras fungoſa materia inſipida & valde reſiccans, ſuberini corticis inſtar; ipſum officulum formam habebat ab infima ſede latiore in metam aſſurgentem; & craſſiuſculum erat, molle tamen (quia fructus immaturus) ſubrubente cute tectum, acidi ſaporis, ſicut etiam nucleus qui in eo continebatur candidâ membranâ tectus.

Hæc ſunt quæ de illo fructu, ſeu nuce, commentari potui: quia qui retulerant, nihil ad ejus hiſtoriam pleniùs & accuratiùs deſcribendam adferebant, præter paucas illas incertas, quas enumeravi, notas.

Peregrini fructus ex Guyana.

CAP. VI.

CVM elegantiſſimo illo fructu cap. IV. hujus lib. deſcripto, alios etiam eodem anno M. D. XCVIII. exoticos fructus ex Guyana relatos idem Garetus ad me mittebat, quos in ſubjecta tabella exprimendos curabam.

HORVM Prior, valde craſſo & duro putamine erat præditus, ut non immerito Nux appellari queat, triangulæ quodammodo formæ: infimâ enim parte ferè rectilinia erat, & depreſſior, binas uncias longa, deinde ab ejus lineæ duobus extremis in orbem ita aſſurgebat, ut ſemicirculum formaret quinque pænè unciarum, quâ parte longè denſior erat, & magis tumebat, multis tuberculis per univerſum corpus ſparſis, coloris ex rubeſcente ſpadicei. Ea in binas partes ſecta (qualem eam accipiebam) magnum nucleum continere deprehendebatur, ejuſdem cum nuce figuræ, pelle ſive membranâ opertum rufâ, ſed interiore parte candidiſſimum, atque in binas partes ſeparatum, inſtar amygdalæ, cui etiam ſimilem ſaporem habebat: quâ de cauſa non ineptè forſitan Amygdala Guyanenſis ſive Guyanica dici poſſit.

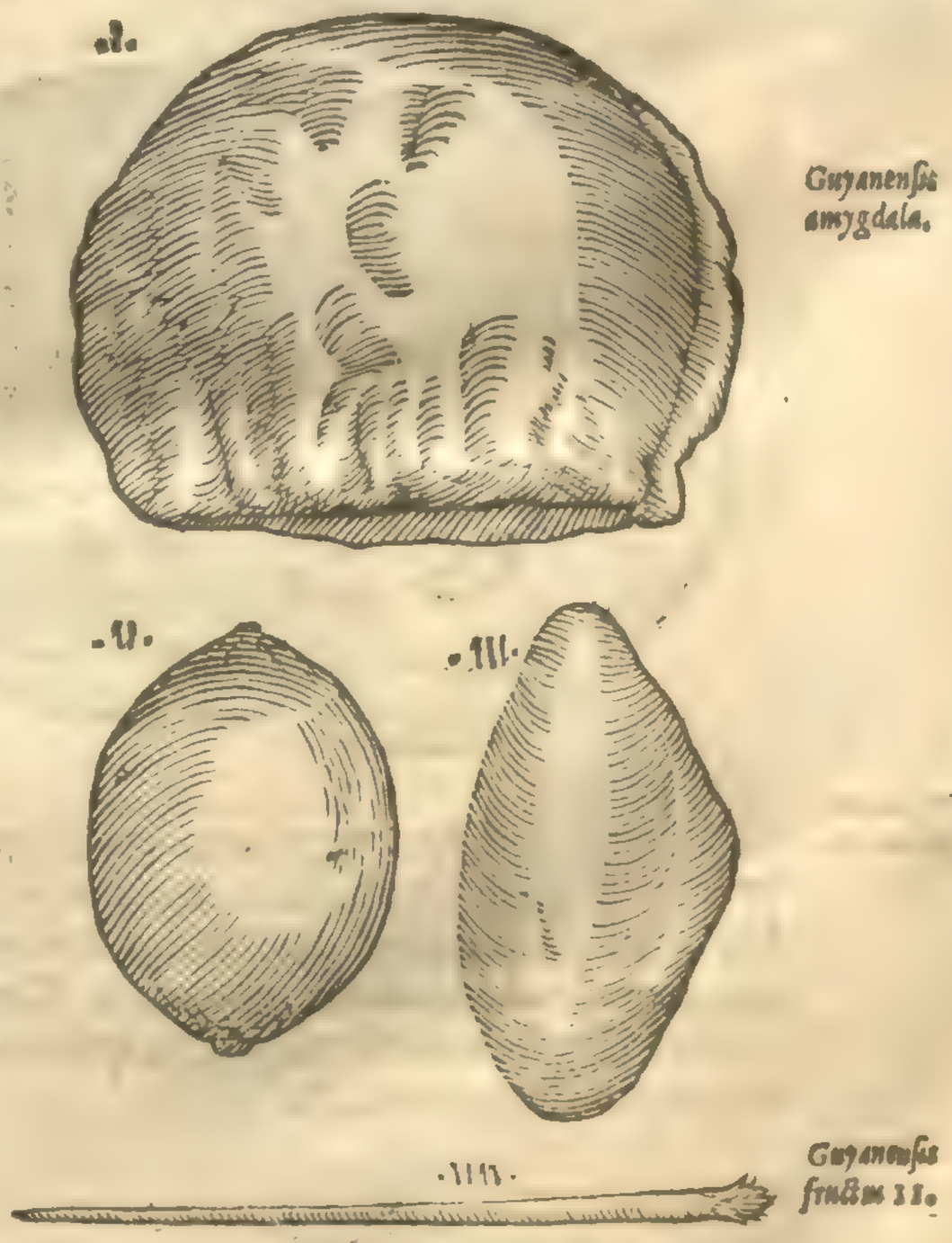

Guyanenſis amygdala.

Guyanenſis fructus II.

VALDE ſolidus & gravis erat Alter, ovalis formæ, pænè binas uncias à pediculo ad extimum mucronem longus, tres cum ſemiſſe medii corporis ambitu complectens, corio denſo, fibroſo, cineracei ex fuſco coloris tectus, ambiente putamen craſſum admodum, durum,

durum, & nigricans, quod nucleum continebat ferè orbicularem, durum, cineracei pænè coloris.

TERTIVS paullò longior erat: nam duarum unciarum longitudinem superabat, non adeo tamen crassus ut superior, & magis inæqualis, ut veriùs dici mereretur nucleus alicujus fructus quàm fructus, spadicei coloris membranâ tectus, qui haud dubiè aliquo fructu aut nuce fuerit incluſus, medullam sive pulpam continens albam, non ingrati saporis, licet vetustate contractior esset, & ejus meditullium in lacunam dehiscceret.

Nucleus ex Guyana.

ISTIS fructibus adjuncta erat Spina quædam in Guyana etiam nata, ut scribebat qui ad me mittebat, cui certè similem videre non memini: etenim, tametsi non integra, quinque unciarum longitudinem superabat, lævis, politissima, & præ nigrore splendens, adeo ut mihi primo aspectu imponeret, & dentiscalpium è testudinis marinæ testa confectum (cujusmodi, dum Viennæ Austriæ vivebam, Constantinopoli interdum adferri memini) esse existimarem: paullò tamen angustior erat. Eam autem ex Cardui alicujus in ea Provincia nascentis capite detractam fuisse verisimile est: nam altera brevior & confracta (valdè enim fragilis) addita erat, quæ infimâ parte vestigium adhuc retinebat, quo cardui capiti, aut alteri plantæ, cui innata fuerat, adhæsisse videbatur.

Spina ex Guyana.

Peregrinus fructus crassus.

CAP. VII.

VALDE crassus erat hic fructus, quem cum binis aliis hoc capite describendis apud Cl. V. Bernardum Paludanum conspiciebam: nam geminum pugnum magnitudine æquabat, orbiculari pænè figurâ, sed latior sive crassior quàm longior, ut cujus circumferentia esset decem unciarum, longitudo verò à pediculo utrinque ad summum fastigium, dumtaxat novem: crasso rugosoque cortice præditus erat, illoque fusco, cauum orbem umbilici instar circa pediculum habente, supernâ autem parte tuberculis quibusdam obsito: internè magnum continebat nucleum in binas partes sectum, valde rugosum, fusci (quia siccus) coloris externè, ex atro verò rubentis internè, adstringentis initio saporis, deinde subdulcis. Ex Indiáne, an ex America, Guineáve allatus esset hic fructus, ipse Paludanus, qui eum ut describerem concedebat, ignorabat. Ejus tamen iconem quam in tabella depingendam curabam, adponere volui.

Fructus crassus peregrinus.

Brasilianus fructus I.

ORBICVLARIS etiam pænè erat figuræ Alter, è Brasilia, ut referebat, allatus: certè forma non valde dissimilis erat *Iunipappeeywa* Brasilianorum; teneriore tamen cortice præditus, & supernâ parte planus, atque quodammodo in tenerum umbilicum desinens: continebat autem internâ parte multa semina rugosa, Staphisagriæ seminibus non dissimilia, nucleum continentia in binas partes divisum: pediculus cui inhærebat, triuncialis longitudinis.

Brasilianus fructus II.

HVNC etiam ex Brasilia allatum asserebat. Erat autem pænè ovali figurâ, instar mali cittii sive limonis, supernâ tamen parte magis mucronatus, tres uncias longus; ejus ambitus sex unciarum erat: duro, lento tamen cortice præditus; intùs verò pulpa nigra continebatur, quæ propter vetustatem in pollinem prorsus resoluta erat. Ceterùm hunc fructum lectum fuisse arbitror antè quàm maturitatem adeptus esset, quandoquidem rugoso erat cortice, & plerisque locis veluti in lacunas contracto.

Lagenulæ è fructu peregrino.

CAPVT VIII.

Lagenulæ Americanæ è fructu.

CVIVS arboris esset hic Fructus, quóve nomine diceretur, me latet. Erat autem orbicularis pænè formæ, binas uncias longus, tantundem ferè crassus, duro, lævi, spadicei coloris cortice præditus: an nucleum aut semina continuerit, ignoro; sin autem habuerit, exemta fuisse oportet: quia binos accipiebam à Iacobo Gareto, extimâ parte funiculo trajectos & quodammodo connexos, foraminibus per quæ funiculus, qui eos connectebat, trajectus erat, nigrâ cerâ obturatis, & infimâ similiter parte, quâ videlicet pulvis quidam exalbidus ad cineraceum tendens (quo pleni erant) injectus fuerat: salsus ejus sapor & linguam vellicans, quo verisimile est incolas usos ad sua edulia condienda, propterea secum circumtulisse. Garetus significabat, è mari Australi, quod pacificum appellant, Hispani vulgo *Mar del sur*, allatos esse. Et ille ipse aliquot annis antè, quum adhuc Viennæ viverem, similem miserat, sed singularem, & longè majorem, eumque inanem, summâ parte apertum & funiculo trajectum. Eos verò qui simul colligati, in tabella exprimi curabam, quæ hoc loco insereretur.

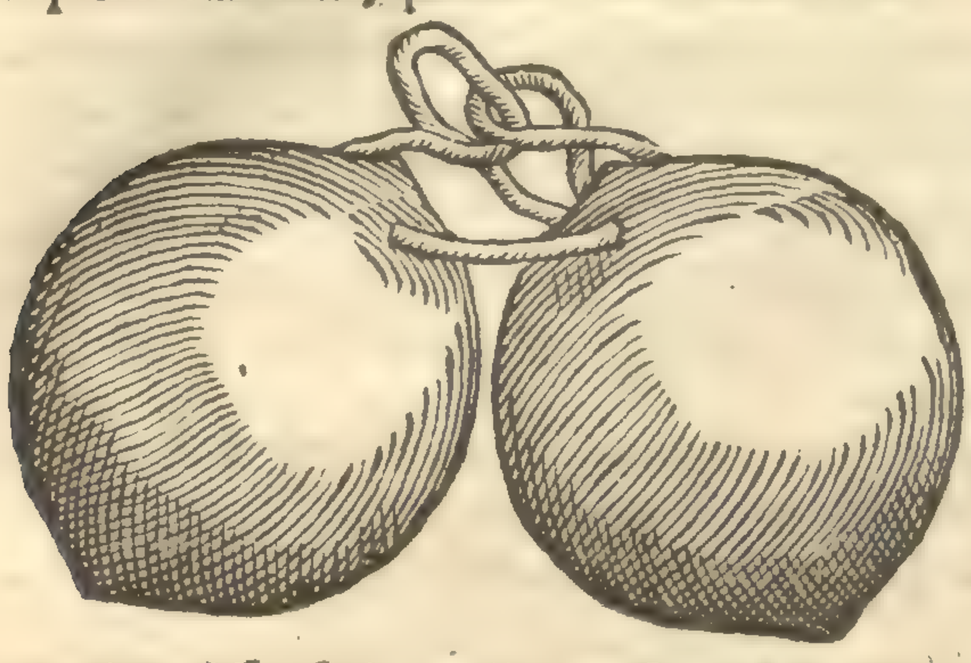

MIHI porrò persuadeo, has lagenulas iis cucurbitulis esse persimiles, quarum Americus Vesputius Navigatione secunda meminit, agens de moribus ejus gentis ad quam appulerat. Ait enim singulos viros ex collo pendentes pusillas siccatásque binas cucurbitas gestasse, unam plenam herbâ quam mandebant, alteram farinâ quadam candicante gypso comminuto simili; & bacillo quodam in ore madefacto, atque in cucurbitam farinâ plenam immisso, farinam exemisse, quâ herbam quam manducabant aspergebant, subinde id repetentes; illudque facere existimasse, ut sitim sedarent, quia aquâ recenti quam bibere possent, penitus erant destituti.

Peregrini fructus orbiculares.

CAP. IX.

ANNO nonagesimo septimo supra millesimum & quingentesimum profecto Amstelredamum, ut intelligerem an Batavorum naves è Iava reduces, exoticos & nostro orbi peregrinos fructus aliquos retulissent, ostendebatur mihi ab honesto viro Stephano Ioannis Scharm pharmacopœo Amstelredamensi, orbicularis & sphæricæ prorsus formæ quidam fructus, quem eâ navigatione allatum asserebat: illum tamen ostensum Indis qui ex Iava adducti erant, negarunt apud se natum, sed è *Madagascar* insula delatũ. Dimensi autem sive per lõgitudinem lineâ ductâ, sive per transversum, ambitus erat pænè unciarum novem, nonnihil tamen striatus erat circa eam partẽ quà pediculus adhæserat, coloris fusci, levis & intùs cavus, aliquid tamen continens, ut ex strepitu, quem agitatus edebat, conjecturam facere licebat. Ex illo postridie pertuso, educta sunt multa grana plana, nucis vomicæ formam perbellè referentia, nisi minora fuissent, & oras minùs crassas habuissent, saporemque minimè ut illa amarum; ossea tamen eorũ durities. Eum fructum cum binis seminibus exemtis in apposita tabella exprimendum curabam, addito alio orbiculari fructu, cujus subsequitur descriptio.

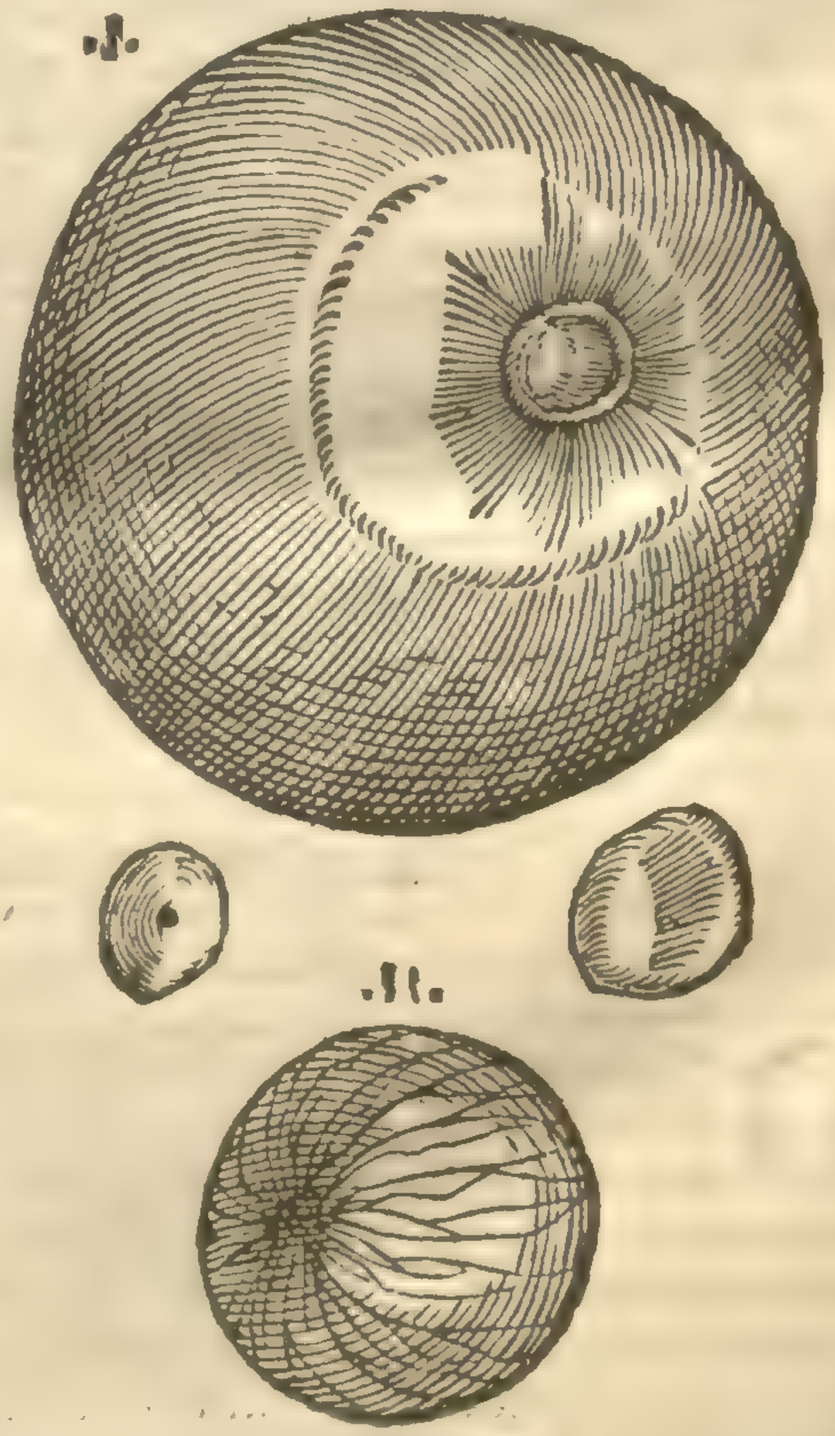

Orbicularis fructus peregrinus 1.

Orbicularis fructus peregrin. II.

PRORSVS orbicularis erat etiam hic fructus, quem idem Stephanus mihi donabat, sed minor, ut cujus ambitus quatuor duntaxat unciarum esset: pulvinato aliquo integumento inclusus fuisse videbatur, conjecturâ factâ è fibrarum quibus putamen (quo inclusum fuerat) præditum fuerat, vestigiis ipsi impressis: cineracei coloris erat externa ejus pars, interna cava & nucleum continens, quia agitatus strepitum edebat. Si habuisset ea foraminum vestigia, quæ sunt in magna illa Indica nuce, parvum Coccum (id Indicæ nucis vulgare nomen) quispiam existimare potuisset.

Orbicularis fructus peregrin. III.

HVIC non valde dissimilem, sed longiorem & crassiorem, ovi anserini formâ & magnitudine accipiebam paullo post ab honesto viro Petro Gareto, in quo adservabatur Balsami illius Americani liquor odoratus & ad multos morbos salutaris.

Peregrinus fructus nervis distinctus.

CAP. X.

Orbicularis peregrinus fructus nervis distinctus I.

NON inelegans erat is fructus quem Cl. V. Bernardus Paludanus mutuo dabat, ut describere possem, cujus tamen nomen & ipse ignorabat, & illi à quibus acceperat. Erat verò orbicularis formæ, sex uncias in ambitu crassus, tres longus, ductâ à petiolo cui inhærebat, ad extremum fructum lineâ, hoc est, in toto illo ambitu sex unciarum longitudinem explens, novem nervis à summo ad pediculum semunciam pænè longum ductis, distinctus, fusci vel spadicei quodammodo coloris, levis, prægnans tamen, & nucleum vel pulpam resiccatam cum seminibus continens, quia agitatus strepitum edebat. Eum in apposita tabella exprimendum curabam.

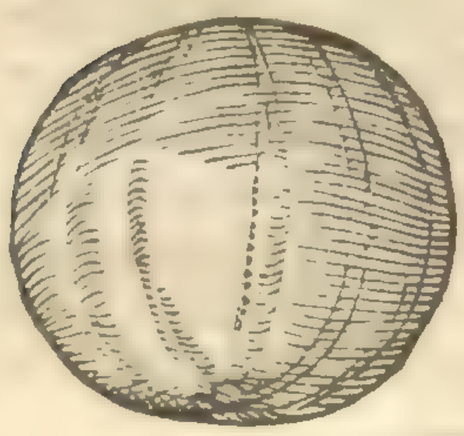

Orbic. peregr. fructus nervis distinct. II.

QVIA porrò duo alii peregrini fructus orbiculares nervis similiter distincti mihi eodem tempore conspecti fuerunt; licet exprimendos non curaverim, hoc tamen capite adiiciendos existimavi.

PRIMVM meo ære cum plerisque aliis exoticis redimebam; eratque orbicularis formæ, novem similiter nervis à summo ad petiolum distinctus, ut jam descriptus, minoribus tamen neque adeo eminentibus, longè etiam minor: nam trium dumtaxat unciarum quaquaversum erat ejus ambitus, nec strepitum ullum edebat agitatus, quia maturitatem forsitan nondum adeptus, & levis ut alter: hunc aperiebam, & in eo multam pulpam cortici adhærentem inveniebam, cum osficulo valde inæquali, & totidem angulis, quot fructus nervos habebat, ad summum corticem pertingentibus distinctum, cui sane simile osficulum nullum videre memini: qualem verò nucleum contineret, ignoro, quia confringere nolui.

Orbic. peregr. fructus nervis distinct. III.

ALTER etiam erat prorsus orbicularis formæ, sed senis dumtaxat nervis distinctus ab infimâ sede ad extremum usque per longitudinem rectâ lineâ excurrentibus, sesquunciam longus & crassus, fusci coloris, aliqua tamen ex parte cineracei, nucleum vel pulpam à cortice sejunctam & liberam continens: levis tamen erat; & aquâ mersus, innatabat. Hunc ex Guinea acceptum Paludanus etiam concedebat ut describerem; quo nomine appellaretur ignarus.

Fructus reticulato corio constans.

CAPVT XI.

Peregrin. fructus reticulato corio.

DVRO corio, & multis fibris retis in modum quodammodo inter se intertextis & duris contecto præditus erat hic fructus, foris quidem inæquali & rudi, intus verò lævi & splendente, coloreque ad spadiceum tendente, tres uncias cum semisse longus, binas & amplius latus, supernâ in gibbum extuberans, infernâ planus ferè, nucleum continens crassum, plenum, succulentum, & qui in navi, quâ recens ex Guinea advectus fuerat, jam germinare inceperat, ut mihi referebat honestissimus vir Willelmus Parduynus, Medioburgensis in Walachria Zelandiæ insula civis, qui illum anno nonagesimo quinto supra millesimum & quingentesimum adquisierat: quique haud dubiè creuisset, si statim terræ commissus fuisset. Illius autem iconem, licet non adeo scitè ut decuerat, in tabella expressam, hîc adponere voluimus.

Toto

Toto porrò decennio antè ſimilem accipiebam Viennæ Auſtriæ, à doctiſſimo eodémq. humaniſſimo viro Richardo Garth, Londino miſſum, pro oſſiculo magni cujuſdam fructus in Wingandecaow ſive Virginia naſcentis, ut adſcriptum erat. Ejus pulpa licet ſolida, quia tamen vetuſta, rugoſa foris & fuſci pæne coloris, internâ autem parte albicantis, & acris aliquantulum ſaporis. nullum ejus nomen neque tunc, neque poſtea intelligere potui.

Similem præterea conſpiciebam anno milleſimo ſexcenteſimo tertio, illumque paullo ampliorem & magis planum, villos quibus tectus erat denſos adhuc retinentem, partim craſſiuſculos & rudes, partim valde tenues & molles, omnes cineracei ex albo coloris.

QVI ſuperſunt Fructus Exotici in hoc Secundo Libro deſcribendi, quum in certas claſſes diſtribuere difficile mihi videretur, eos diſcretim tamquam in certos manipulos reponendos cenſui, adſcripto illorum, à quibus acceperim, vel apud quos viderim, nomine: ingenui enim animi eſſe ſemper exiſtimavi, agnoſcere & profiteri, à quibus beneficium acceperis.

Peregrinus fructus, à Franciſco Peninio.

CAP. XII.

REDIMEBAT honeſtiſſimus vir Franciſcus Peninius, civis & pharmacopœus Amſtelredamenſis, fructum quendam exoticum anno reparatæ ſalutis humanæ primo & ſexcenteſimo ſupra milleſimum, ex India ut aiebant relatum, cujus nec nomen nec in quo arboris genere natus eſſet, intelligere potuerat: quia tamen ejus formæ erat, qualem antè videre non memineram, pro ea quæ mihi cum illo eſt vetere amicitia commodato impetrabam, ut brevem illius hiſtoriam concinnare poſſem, quam in hunc Exoticorum librum inferrem, & ejus iconem, in tabella exprimi curarem quæ hîc ſubiiceretur.

Peregrin. fructus à Peninio.

ERAT verò is fructus pænè quinque unciarum longitudinis à pediculo ad ſummum mucronem; ambitus, quâ parte craſſior fructus, novem uncias cum ſemiſſe explebat, à pediculo ſatis craſſo ſenſim tumeſcens, deinde à medio corpore paulatim in obtuſum mucronem definens (ut ex icone faciliùs obſervari poteſt) fuſco durоque cortice conſtans, & nucleum aut pulpam cum ſeminibus in globum congeſtam continens; ſtrepitum enim agitatus edebat: qualis autem ineſſet nucleus aut pulpa, ignorabam quum hæc ſcriberem, quandoquidem illum aperire verebar, quòd meus non eſſet, propterea integrum illi reſtituebam. Poſt aliquot tamen dies fructum ad me remittebat in binas partes tranſverſim ſectum, ut internam partem etiam deſcribere poſſem, quam valdè levem & exigui ponderis eſſe comperiebam, cineraceique ex fuſco coloris, continentem pulpam ſpongioſam, nigram, mollem, acidiuſculi ſaporis, in globum compactam, in quâ latebant

bant aliquot grana, nigra, pæne orbiculata, compressa tamen, & magis lata quàm longa, in binas partes sectilia, quemadmodum cucurbitarum & similium semina, sic ut cucurbitacei generis alicujus plantæ fructum esse mihi persuadeam.

Peregrini quidam fructus anno M. DC. II. *observati.*

CAP. XIII.

ANNO à Christi redemptoris nostri nativitate secundo supra millesimum & sexcentesimum, ostendebat mihi honestus vir Emanuel Zweert civis Amstelredamensis, exoticos quosdam fructus, quos à nautis peregrè redeuntibus redemerat. Inter illos, quatuor conspiciebam, quos antè videre non memineram: illos ut mihi per aliquot dies relinqueret, ut commodiùs describere possem, & in tabellis exprimi curarem, non difficulter impetrabam: propterea prioris iconem hîc subiicio.

Peregrinus fructus valdè elegans.

PRIMVS sanè admirabilis erat formæ: nam prægrande Papaveris caput, cujus summum fastigium transversim fuisset præcisum, referebat: membranaceâ enim & rugosâ constabat substantiâ, subfusci coloris, levi admodum, licet ejus circumferentia supremâ parte novem esset unciarum, sensim tamen decrescens usque ad pediculum, qui florem, cui fructus succesferat, sustinuisse videbatur; apparebant enim quædam, ubi flos inhæsisset, vestigia: superior porrò fructus pars prorsus erat plana, quatuor & viginti lacunis sive cellulis serie quadam dispositis prædita, instar favi vesparum; in quarum singulis, singularia semina siue parvæ nuces instar pumilarum glandium continebantur, pænè unciam longæ, unciam in ambitu crassæ, quarum suprema pars fusca erat, & in mucronem desinebat, illi similem qui extimam glandis partem occupat. infima pars exiguam lacunam habebat, vestigium videlicet, cui pediculus, illam in cellula retinens, inhæsisse videbatur: nucleum autem continebat rancidum & situ obductum.

Similem etiam anno insequente Amstelredami conspiciebam apud ornatissimum virum *Henricum ab Os*, quem à nautis redemerat.

Sitne fructus alicujus arboris, an alterius plantæ, incertus sum, quia, qui mihi mutùo dabat, & apud quem deinde videbam, nihil affirmare poterant; mea tamen opinio in eam partem inclinat, ut plantæ alicujus esse existimem, & forsitan in aqua nascentis, ut Nymphæa: quæ si vera sit, Dioscoridis Ægyptiam esse fabam asserere non verear, tametsi inter Neotericos magna sit de ea planta controversia: nam papaveris caput habet, nisi quòd summâ parte magis planum, & patens; cellulas insuper vesparum favis similes habet, in quibus fabæ, quas supra tricenas non ferre, Plinius auctor est. Si eos qui legerunt convenire mihi licuisset, magis fortè explorata prodere possem: nihilominus Lectorem boni consulturum arbitror qualemcumque hanc descriptionem.

an Faba Ægyptia Dioscoridis?

ALTER, anserini ovi magnitudinem æquabat, imò etiam superabat, quinque videlicet uncias pænè longus, septem cum semisse crassus, sive totidem ejus ambitus comprehendebat, valde gravis, nucleus sive pulpa verius cujuspiam fructus quàm fructus censendus: nam mollis erat, tenui quadam & rugosâ membranâ ex fusco cineracei coloris tecta, unguibus (si quis premeret) cedens, coloris subflavi, ob vetustatem fortè, & salsi quodammodo saporis; qui an naturâ ipsius pulpæ, an arte adquisitus, ignoro: sed haud dubiè aliquo putamine clausa fuerat; nam membrana eam tegens, vestigia adhuc retinebat impressa à crassioribus ipsius nucis internis nervis, ut facilè observare licet ex subjecta icone.

Peregrini fructus pulpa.

Qualis autem fuerit nux, quâ hæc pulpa inclusa, se ignorare dicebat à quo illam accipiebam, atque etiam quali in arbore, quáve in Provincia nata. Hinc fit ut plenam ejus historiam scribere nequeam, sed eas dumtaxat notas quæ oculis fuere conspicuæ.

TERTIVS

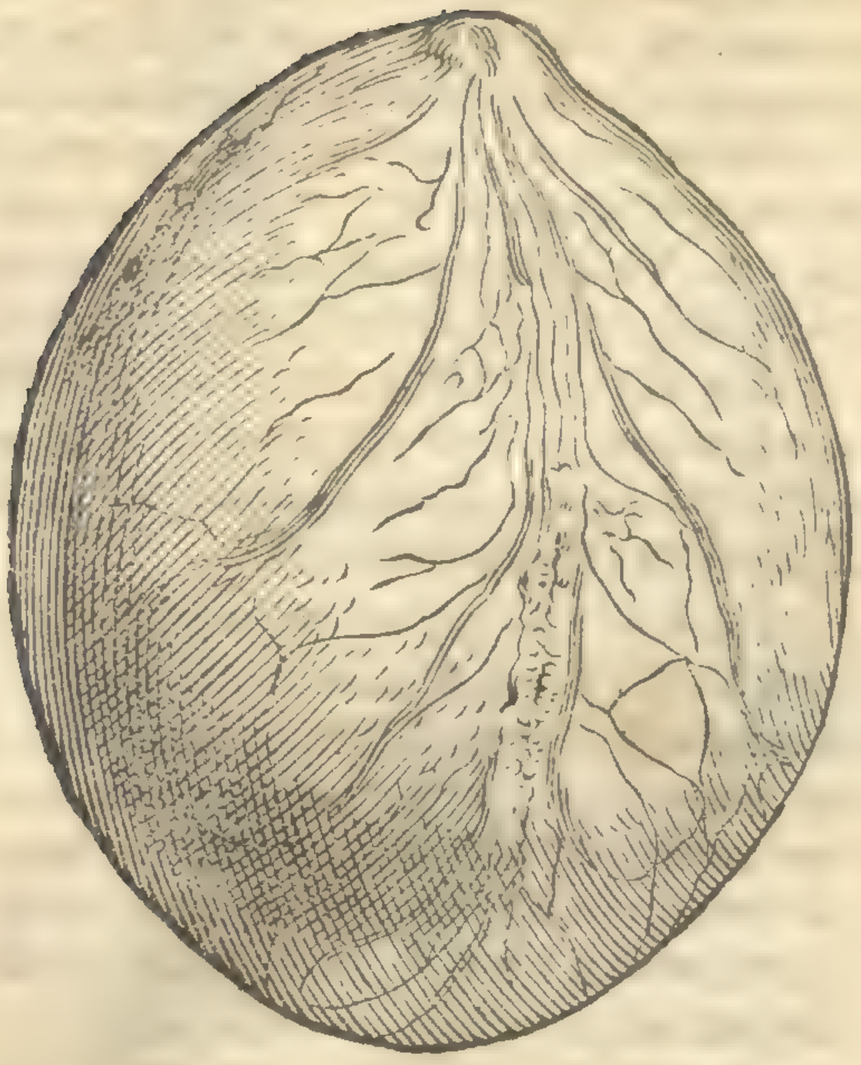

TERTIVS, planus erat, tres uncias longus, paullo plus quàm duas latus, ſemunciam craſſus, totus rugoſus & ater, denſo duroq. putamine conſtans, ſive cortice; & ſemina continens, ut ex ſtrepitu, quem agitatus faciebat, deprehendere poteram: alio integumento haud dubiè tectus fuerat, nam alterius fructus oſſiculum ſive nucem eſſe apparebat. Verumenimverò qui mihi commodabat, nihil certi affirmare poterat, quum ex illorum hominum ſit numero, qui, poſtquam aliquas naves peregrè redeuntes Texelam appuliſſe intellexerunt, illico eò proficiſcuntur, ante quàm naves Amſtelredamum pervenire poſſint, ut, ſi nautæ rarum quidpiam & peregrinum attulerint, vili precio ab eis redimant, & deinde cum lucro aliis vendant, nihil ſoliciti, ut arborum, quæ exoticos iſtos fructus gerunt, aut natales, aut formam, aut appellationem intelligant, quóve apud incolas ſint in uſu. *Peregrina nux I.*

QVARTVS, nux erat orbicularis pænè formæ, paullo tamen longioris: nam illius ambitus, ſumtâ utrimque per longitudinem menſurâ, quinque uncias cum ſemiſſe continebat, vix autem quinque unciarum erat circumferentia: infernâ parte nonnihil mucronatâ, ſupernâ verò obtuſiore, duro & ſatis glabro putamine conſtans, ſpadicei coloris, & nucleum continens, ut ex agitatæ ſtrepitu conjecturam facere poteram: alio verò involucro tectam fuiſſe certum eſt: quale porrò id fuerit, aut quali in arbore nata hæc nux, intelligere nequivi. Ceterùm binos poſtremos hos fructus in eadem ſimul tabella exprimendos curabam, illiſque adiungi (nam tabella capere poterat) alium fructum ſub idem tempus mihi donatum ab honeſtiſſimo viro Petro Gareto: quam hîc oculis ſubiicio. *Peregrina nux II.*

Peregrinus fructus acidi ſaporis.

GARETI igitur fructus, qui tertium locum in hac tabella geminatus occupat, orbicularis etiam ferè erat formæ, unciam videlicet longus, tantundem latus, paullò tamen planior, utrimque tumens pulvini inſtar, ater omnino, è tenui curvóque oblongo petiolo pendens, tenui fragilique cortice præditus, qui preſſus, illico frangebatur, & pulpam continere deprehendebatur fungoſam & friabilem, ſubrubentis coloris, atque valdè acidi ſaporis, tamarindorum pænè inſtar (propterea valde commodam, meo judicio, ad ſedandam & extinguendam ſitim) in cujus meditullio ſemen planum, fuſci coloris, candicante membranâ involutum erat. Vbi natus hic fructus, quæve arbor ipſum tuliſſet, ipſe Garetus ignorabat.

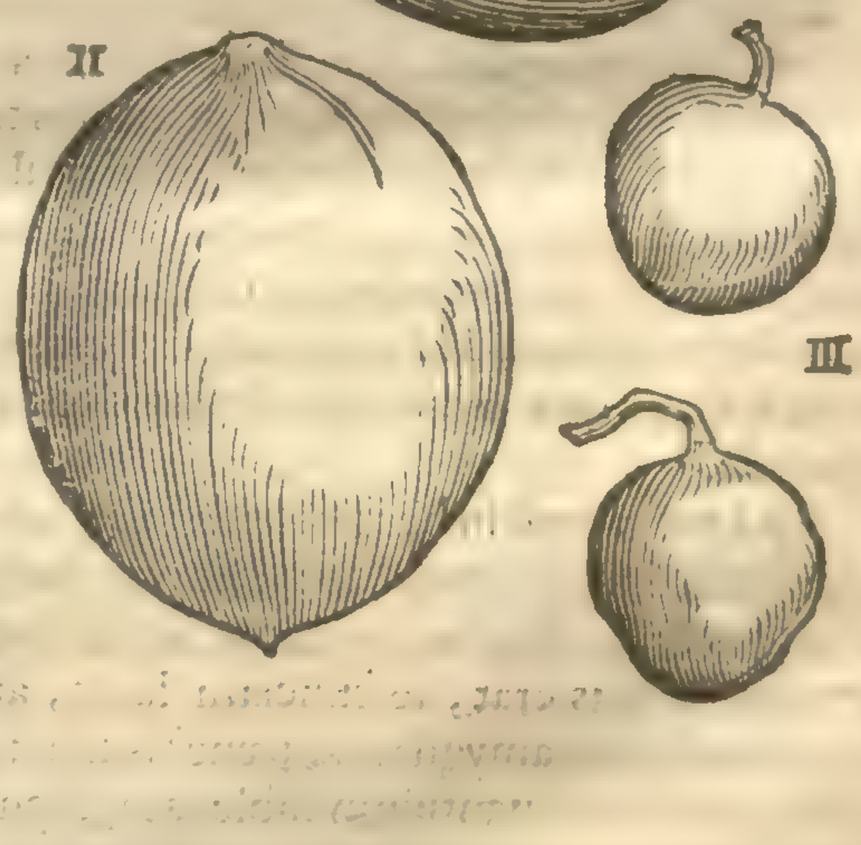

Peregrini alij fructus à Petro Gareto.

CAP. XIV.

HONESTVS vir Petrus Garetus jam memoratus, fructum quendam ad me mittebat anno milleſimo & ſexcenteſimo, quem in Bengala natum eſſe adſcribebat. Is verò, quem in priore tabella primum locum occupare volui, quinque pænè uncias *Fructus ex Bengala.*

uncias erat longus, totidem ambitu complectens, unâ parte gibberosus, rugoso & inæquali cortice constans satis crasso, duro, & lignoso, cineracei ex fusco coloris, qui binas nuces, sive veriùs nucleos continuisse videbatur, eosque uncialis longitudinis, quadrifariam seu in quatuor partes dividuos, valde duros, coloris ex fusco subrufi, saporis adstringentis & linguam exsiccantis, post aliquod tamen temporis intervallum non ingrati, sed vires reficientis & sitim sedantis; quo in usu apud indigenas esse, facilè mihi persuaserim: certè & substantiâ, & colore, & sapore plurimum accedere videbatur ad fructum Coles, describendum cap. VI. Libri sequentis. Nihil præterea de hoc fructu intelligebam: sed ex notis quas in eo observabam, brevem hanc historiam contexebam, & ejus iconem in hac adposita tabella cum alterius fructus ab eodem Garcto accepti figura, secundum locum in tabella occupante, expressam, Lectoris oculis subiiciendam existimabam.

Coles.

Fructus II.

Erat verò Alter fructus, seu veriùs nux, cujus figura secundo loco in tabella expressa, orbicularis formæ, variæ tamen magnitudinis (plures enim conspiciebam) quorum nonnulli ternas, aliqui binas dumtaxat uncias ambitu comprehendebant; omnes duro sed non crasso præditi cortice, cineracei foris coloris, & qui alio operimento tecti fuisse viderentur: interna nucis pars fusca & splendens, atque nonnulla ex parte (quâ videlicet nuclei, quem continebat, fastigium tegebat) fungosâ materiâ plena: nucleus autem inferiore parte crassior erat, deinde in metam quodammodo assurgebat, & in nutantem mucronem desinebat, coloris exteriùs subpunicei, substantiâ satis molli & interiore parte flavescente præditus, injucundi odoris & valdè ingrati saporis, ut non mirer, eos qui edissent, malè affectos fuisse, quemadmodum mihi referebant qui observaverant. Ceterùm qualis arbor esset quæ hunc fructum protulisset, cujúsve formæ fuissent ejus folia, intelligere non potui: adeò plerumque negligentes sunt qui similia exotica adferunt, tametsi antea moniti, & quæ observare deberent, instructi.

Eodem anno & illum insequente, alios etiam exoticos fructus ab eodem Gareto accipiebam, quos in duabus subsequentibus tabellis exprimi curabam, numeris ad singulorum effigies additis, qui ad eorum descriptiones, quæ ad unamquamque tabellam attinent, respondeant, ut Lector uno intuitu videre queat, quæ figura suæ descriptioni sit aptanda.

Fructus I. G. *tabellæ* II.

Primus ergò in hac Secunda tabella expressus fructus, sive nux (nam alio operimento tectus fuisse videbatur) binas uncias cum semisse longus erat, sescunciam latus, aut paullò amplior, amygdalinâ pænè formâ, rugosus, dorso aliquantulum sublevato, supinâ parte planâ, & infimâ latiore, quàm ea quæ à pediculo pependerat, subrufi ex fusco coloris, non valdè gravis, licet densissimo corio constans, ut quod semuncialis ferè esset crassitudinis, multisque fibris obliquè & transversim sese secantibus contextum, & adeò durum, ut aperire nequiverim ad conspicien-

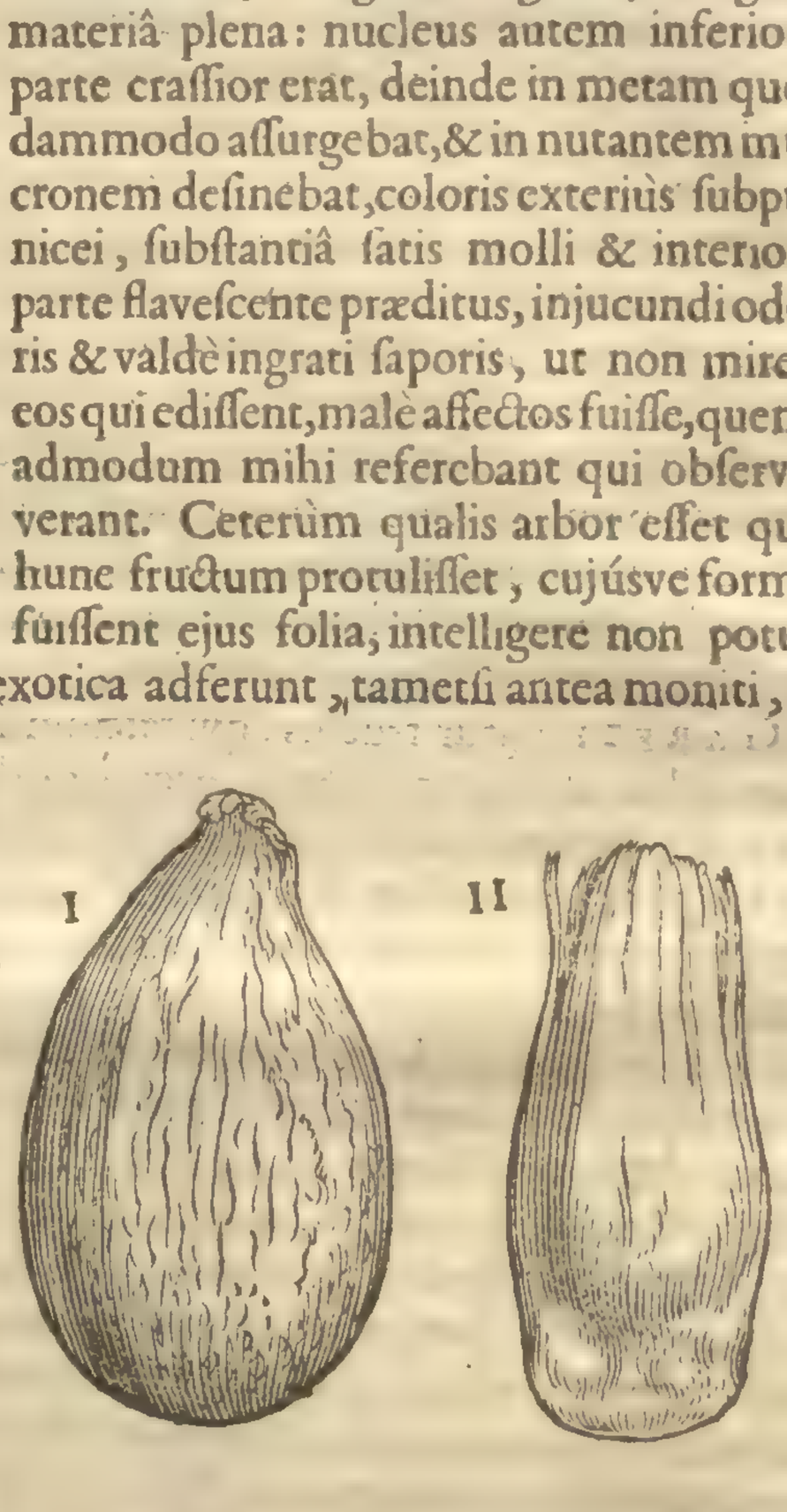

dum

dum quid contineret, nisi cultro magnâ vi cum malleo adacto: geminum autem & oblongum nucleum continere deprehendebam nigrâ membranâ septum, internâ quidem parte albicantem, dulcisque ut amygdala saporis, nisi jam ranciditatem ob vetustatem contraxisset.

ALTER, ejusdem erat longitudinis, minùs tamen crassus, inferhâ parte planus, supernâ in gibbum assurgens, infimâ parte quâ pediculo adhæserat, latior quàm extimâ, quæ in obtusum mucronem desiisse videbatur: membranâ autem dura & splendens, spadiceique coloris; fuscum corticem tegebat, continentem nucleum sive pulpam quandam cineracei ex albo coloris, quæ ore aliquantulum retenta, in farinaceam materiam resolvebatur quadam acrimoniâ præditam. *Fructus II. G. tabel. II.*

TERTIVS, Mespilo setanio non erat valde absimilis, ejusdemque pænè magnitudinis, capite tamen non plano, ut illud, sed in angustum contracto; vetustate rugas contraxerat, & satis fragili cortice constabat, fusco, nullius fere saporis, qui tamen ore retentus, nonnihil adstrictionis cum pauca acrimonia conjuncta possidere videbatur: quina introrsum ossicula mespili instar continebat, sed majora, & non rugosa ut illa, verùm valdè lævia & splendentia, spadiceique coloris, & nucleum continentia. *Fructus III G. tabell. II.*

QVARTVS, illo minor & ferè orbicularis formæ, uncialis magnitudinis, lævis, fusci coloris, brevi quidem subnixus pediculo, sed cortice satis duro, tametsi non valde crasso præditus, qui apertus (nam in binas partes dividi posse ex signis apparebat) quatuor grana nigra continere deprehendebatur semunciam lata & longa, cordis humani formam quodammodo referentia, sed magis plana, binis duris membranis, ut in nuce juglande, illa separantibus. *Fructus IV. G. tabel. II.*

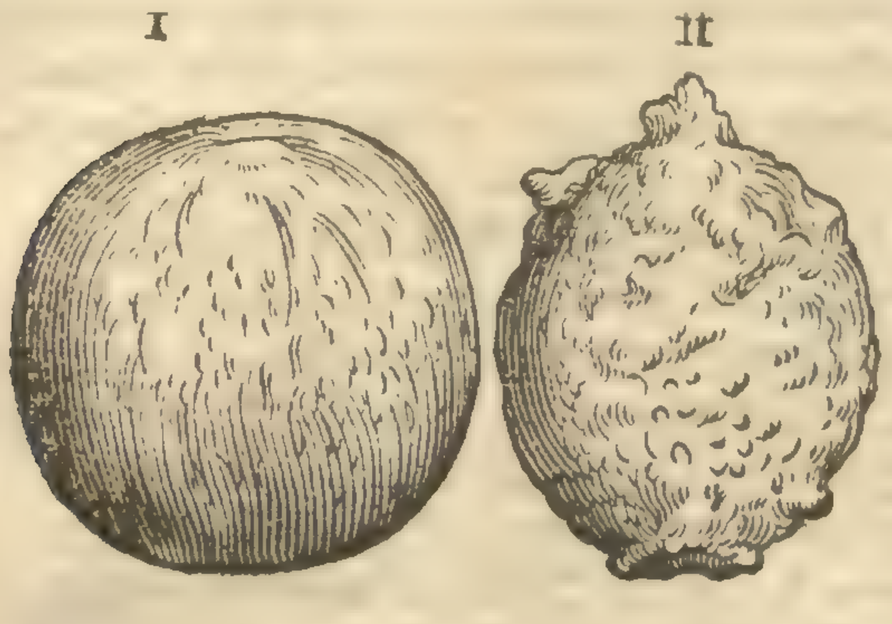

PRIMVS in hac tabella à Gareto acceptorum expressus fructus, sive, ut verius dicam, fructus osficulum (terna enim aut quaterna simul conjunctim nata fuisse videbantur alio quodam fructu inclusa) binas uncias longum erat, totidem latum, mediâ parte tumente & sese attollente planis & compressis lateribus; quæ fidem faciebant, bina ad minimum alia adjuncta fuisse, cortice non valdè duro præditum, externâ parte rugosum & scabrum, cineraceique coloris, internâ autem læve & candidum: magnum nucleum continens prorsus implentem corticem, solidum quidem, non tamen durum, tenui membranâ tectum: ipsa autem interna materia sive pulpa, nucis unguentariæ pænè odorem habebat, sed acriusculum saporem, an ob vetustatem, ignoro. *Fructus I. P. G. tabell. III.*

ALTER, orbicularis propemodum erat, binas uncias longus, quatuor unciarum ejus ambitus, crasso præditus cortice, inæquali, & multis tuberculis obsito, nigri extrinsecus coloris, intrinsecus subrufi, continens nucleum tenui cineracei coloris membranâ tectum, odoris non insuavis, sed violam quasi referentis, & non ingrati saporis; crasso pediculo subnixus fuisse videbatur, ut ex vestigio, cui inhæserat, conjecturam faciebam. *Fructus II. P. G. tabil. III.*

TERTIVS, nux aliqua, sive osficulum fructus ex palmarum generibus, cui villi, qui illam vestiebant, ademti fuerant, nam valdè tersa & polita erat, multisque venis nigris à summo ad imum distincta, præsertim iis, quæ à tribus veluti umbilicis æquali propemodum spatio ab invicem discretis originem ducebant, & magnam venustatem nuci adferebant: alioqui nux binas uncias longa erat, ejus ambitus tres cum semisse continebat, umbilici autem pænè unciam ab invicem distabant: duro cortice nux illa erat prædita; & nucleum continere, ex motu strepitum ciente, manifestum erat. *Fructus III. P. G. tabell. III.*

QVARTVS, valdè exiguus erat, & orbicularis pænè formæ, vix semuncialis longitudinis, lævi cortice præditus, & sex quasi nervis eminentioribus à pediculo ad summum caput æqualiter distante ferè spatio excurrentibus, distinctus, fusci coloris: quid verò contineret, me fugit, quia agitatus & commotus nullum strepitum edebat; & quia unicus, confringere nolebam. *Quartus fructus P. G. tabel. III.*

Quibus

Quibus in provinciis nati fuerint omnes hi fructus, præter majorem in prima tabella expressum, intelligere non potui.

Exotici aliquot fructus, Batavorum navigationes anno M. D. XCVII. *relati.*

CAP. XV.

ANNO nonagesimo septimo supra millesimum & quingentesimum, liberalitate novem opulentorum mercatorum Amstelredamensium, qui præcipuos sumtus fecerant in instruendis quatuor illis navibus, quæ biennio antè navigationem in Iavam instituebant, exoticos quosdam fructus primâ illâ navigatione relatos accipiebam. Eorum autem mercatorum, qui primi societatis illius fuerunt auctores, hæc sunt nomina: Henricus Hudde, Reynerus Paaw, Petrus Hasselaer, Ioannes Ioannis F. Caerl, Ioannes Poppen, Henricus Buyck, Theodoricus ab Os, Syvertus Pietersem, Arnoldus Grotenhuys.

ISTORVM porro fructuum decem dumtaxat in tribus tabellis exprimendos curabam, licet omnium descriptionem adiiciam.

Fructus I. PRIMVS, binas pænè uncias latus erat, paullò autem longior, pronâ parte in arcum elatus, supinâ planus, denso, crasso, duroque cortice præditus, fusci coloris, &, quando immaturus, quodammodo spadicei, materiâ spongiosâ, firmâ tamen, constans: nucleum verò continebat uncialem, planum, durum, fusci coloris externâ parte, subrubentem internâ, in binas partes divisum, quadam adstrictione initio præditum, deinde salivam cientem, tenui spadiceâ membranâ involutum: nullum nomen erat additum. Hunc cum Secundo, Quarto & Quinto in una tabella (quæ prima est hujus XV. capitis) expressum, hîc adpositum volui.

Fructus II. ALTER, binas ferè uncias longus, unam crassus, in quinque angulos distinctus, instar pænè fructus Bamiæ, sive Alceæ Ægyptiacæ, durus, fusco colore (cui albedo permixta) præditus, solidus, hoc est, nullum strepitum, quamvis agitaretur, edens, levis, & in aqua non subsidens: & hic nullâ appellatione insignitus.

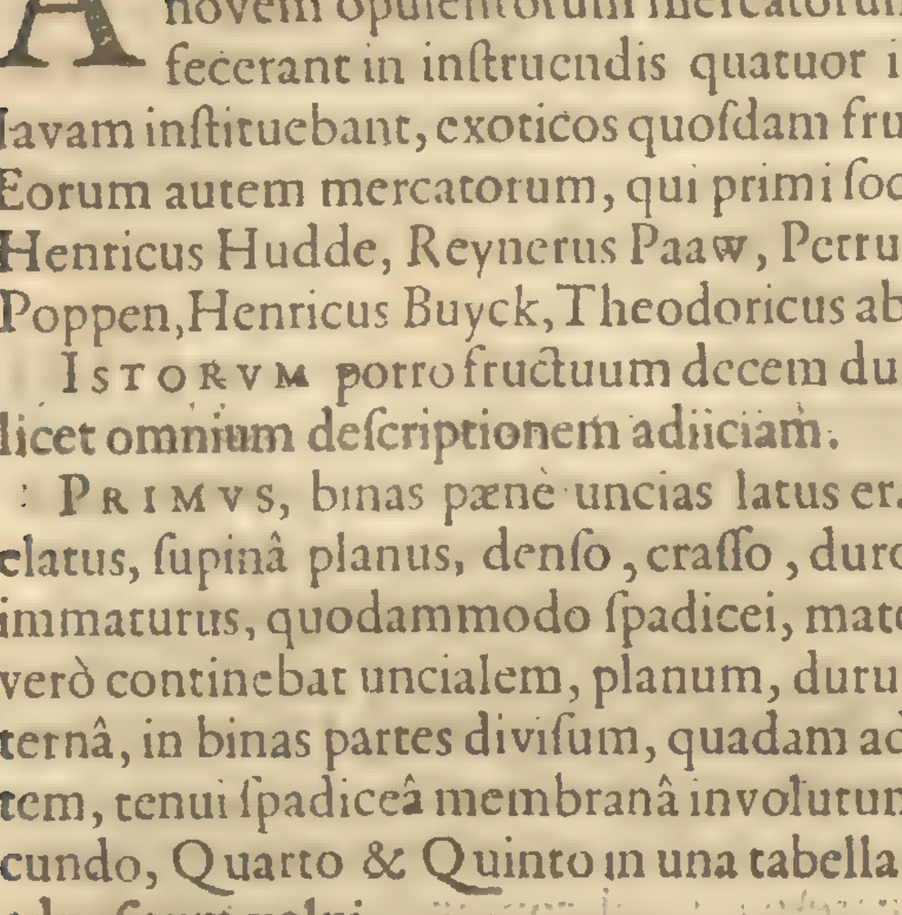

Fructus III. TERTIVM, Apocyni, sive generis alicujus Asclepiadis fructum esse mihi persuadebam: nam illorum siliquis per omnia similis erat, atque internè continebat plana, nigra semina, candidâ lanugine involuta; perinde ac illarum siliquæ; membrana tamen quâ semen includebatur, longè densior & durior erat, ut magnâ ex parte, eorum fructuum, qui illâ navigatione relati, cortices esse observabam.

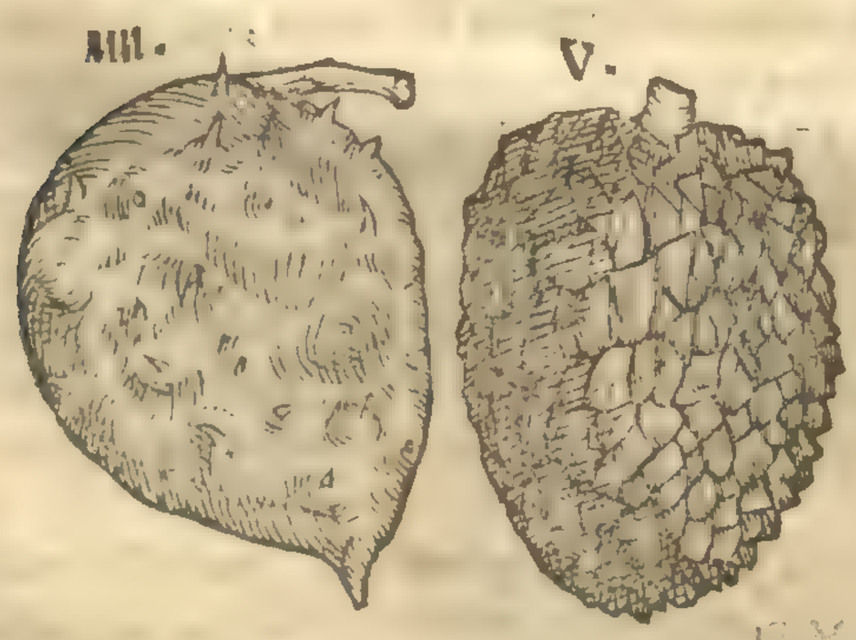

Fructus IV. QVARTVS, orbicularis erat fructus, sive lobus, planus, uncialis magnitudinis, infimâ parte in mucronem desinente, spinosis subrubentibusque tuberculis undiquaque obsitus, cultelli dorso non crassior, pediculum ad orbis latus habens; & totius lobi color fuscus: omnes autem hujus generis quos conspiciebam, in medio pertusi erant, ut funiculo trajecti, ad commodiùs & faciliùs, ut arbitror, reficcandum, suspenderentur: singuli verò lobi sive fructus, binos phaseolos continebant, seminum Anagyridis formâ & magnitudine, prorsus nigros; ut conjecturam facerem, eos lobos, antè quàm pertunderentur, non adeò planos fuisse, sed aliquatenus tumentes. Indi *Samparantan* appellabant. Quandoquidem autem filo trajecti adservabantur, apud illos aliquo in usu fuisse necesse est, sed quali, intelligere nequivi.

Samparantan

Fructus V. SESCVNCIALIS longitudinis erat Quintus fructus, unciam latus, paullò enim planiore erat formâ, colore ex fusco subrubente, totus tuberculis leviter mucronatis obsitus, perinde ferme atque Stramoniæ fructus: nucleum autem continebat fuscâ quadam membranâ

branâ tectum, oblongiuſculum, lævem, ſpadicei coloris, qui albeſcentem medullam continebat, ſed duram (quia ſicca) & quodammodo inſipidam.

INTER nuces myriſticas repertus fuerat Sextus, quem ab Indis *Camiri* appellari intelligebam, uncialis magnitudinis, nuci juglandi ſuo illo externo viridi cortice exemtæ non diſſimilis, inæqualis, ſummâ parte latior, infimâ in obtuſum mucronem propemodum definens, putamine ſatis craſſo ſaxeæ duritiei præditus, nucleum continente album amygdalæ pænè ſapore. Alio fructu, ſive externo cortice opertus fuiſſe videbatur, quia depreſſioribus putaminis locis cineraceam quandam materiam adhuc inhærentem retinebat. Similem nanciſcebar, & aliquando deſcribebam inter paucos peregrinos fructus, ante annos plures viginti in tabella expreſſos cum quibuſdam aliis, quos videre licet in eadem tabella repoſita ſecundo loco cap. XXVIII. hujus libri. Sed & alios ſimiles inter aromata non ſemel repertos habui. Atque anno M.D.C. unum inter plures à Willelmo Parduino accipiebam, tenui, fragilique, & in binas partes ſectili putamine incluſum, cujus ſuprema pars mucronata in unum non coibat aut claudebatur, ſed aperta erat, atque ſupinâ parte plana fidem faciebat, binos fructus conjunctim naſci, vel etiam ternos, è pediculo aliquo dependentes, quemadmodum apud nos Staphylodendri fructus. *Fructus VI. Camiri.*

IN binarum unciarum longitudinem, vel etiam ampliorem, & uncialem craſſitudinem excreverat Septimus fructus: videbam etiam Caryophylli aromatici vetuſtioris in fructum jam ſe formantis dumtaxat magnitudine, cui ſane valdè ſimilis, ut primo intuitu mihi imponeret. Totus fuſcus erat, nec valdè lævis, ſupernè quatuor alis decuſſatim cruciſque formâ diſpoſitis præditus, inſtar Caryophyllorum aromaticorum, infernè anguſtior & pertuſus, prodeunte ex foramine veluti caudâ, craſsâ, aut tenui, pro fructus magnitudine, quæ nihil aliud eſt, quàm nuclei extima pars, qui in fructu continetur; in majore, craſſior & cava, ac veluti articulis diſtincta; in minore, anguſta & mucronata: fructus ipſe denſo duroque corice erat præditus, ut cultro vix aperiri poſſet, & utcumque ſalſi ſaporis: ipſe verò nucleus oblongior erat ſecundum fructus formam, durus, & ſalſi etiam ſaporis. An verò hic fructus, atque etiam ſequens, ſalſedinem ex aquæ marinæ aſperſione contraxiſſent, ignoro. Eum porrò cum ſequente, qui VIII. & XIV. in eadem tabella (hujus videlicet capitis ſecunda) exprimendum curabam. *Fructus VII.*

MESPILO valdè ſimilis erat Octavus fructus, uncialis magnitudinis, terſus & politus, fuſci coloris, adeò autem fragilis, ut paullulum compreſſus diſrumperetur; valdè levis, materiam continens fragilem & ſpongioſam, valdè ſalſi ſaporis, in qua nulla grana obſervare poteram: corona autem illa ſuperna ſummum fructum occupans, alis carebat quibus meſpilum eſt præditum. *Fructus VIII.*

NONVS, unciam longus erat, minus unciâ latus, cortice denſo conſtans cineracei coloris, duobus angulis diſtinctus, & extimâ parte mucronatus, levis, & in aqua haud ſubſidens, tametſi eâ mergeretur; durus tamen erat, & agitatus ſtrepitum non edebat. *Fructus IX.*

MYROBALANI nigri oſſiculo non valdè diſſimilis erat Decimus, major tamen, inæqualis, ſuo externo cortice (ſi quem habuit) aut pulpâ nudatus, & dumtaxat, ut mihi perſuadeo, fructus alicujus oſſiculum, quod confractum, ſatis craſſo putamine præditum eſſe obſervabam, & nucleum continere ſubfuſcum, atque in binas partes diviſum. *Fructus X.*

CVIVSDAM etiam fructus oſſiculum videbatur Undecimus, uncialis ferè longitudinis, ſemuncialis craſſitudinis, lævi ſpadiceiq. coloris putamine tectum, ſupernè quodammodo criſtato & coloris albi, atque paullò infra conum illum ad latus veſtigio apparente, quo ſuo fructui inhæſerat. Inter aromata fuerat repertum cum Tamarindorum ſeminibus & aliis quiſquiliis, quæ ſæpenumerò iis commiſceri ſolent. *Fructus XI.*

ORBICVLARIS pænè formæ erat Duodecimus, Chamæriphes fructus oſſiculo non diſſimilis, *Fructus XII.*

dissimilis, sed major, lævis, cineraceo colore præditus, putamine satis tenui, quod fungosâ quadam materiâ suffultum, internâ, quâ nucleus includebatur, lævc & fuscum erat: ipse etiam nucleus ferè orbicularis formæ, infimâ tamen parte in mucronem desinens, qui in binas partes dividuus erat instar glandis & similium; ejus substantia dulcis, ut amygdalæ ferè, subflavi coloris.

Fructus XIII. DECIMVS-TERTIVS, fructus (si fructus appellandus est) prorsus circinatæ erat rotunditatis, planus, nucis vomicæ magnitudine, & pænè formâ, ex rufo cineracei coloris, qui confractus, internâ parte albus, amaritudinis cum aliqua acrimonia particeps. Si fructus erat, externum corticem habuerat quo spoliatus: sed facilè mihi persuaserim non fructum fuisse, verùm pastillum ex arecæ polline & calce aut aliqua re simili confectum: nam statim atque *Abdala* Guzaratensis (quem evocari curaveram, quum exotici illi fructus mihi conspiciendi tradebantur, ut nomina, si quæ ipsi nota essent, percontarer) unum & alterum in os injecit, &, appellatione indicatâ, *Siri gata gamber*, præsentibus binis mercatoribus manducavit: eam ob causam, quum majore diligentiâ hos pastillos considerarem, & cap. XXV. lib. I. Historiæ Aromatum Garciæ examinarem, prorsus similes iis esse videbantur, quos sectione quinta illius capitis scribit: Potentiores videlicet ex faufel sive areca, lycio, caphura, ligno aloës, & ambari momento formulas componere, quas esitent.

Siri gata gamber.

Similes antè accipere memini Londino missos, quum Francoforti ad Mœnum habitarem, cum hac inscriptione, Apud Indos magno in pretio haberi. Sed & quotquot naves deinde in Indiam profectæ, redierunt, hujusmodi aliquot formulas retulerunt.

Fructus XIV. ELEGANTIS alicujus plantæ fructum fuisse reor *Decimum-quartum*, quæ fortassis crescat Cannæ Indicæ vulgo vocatæ modo: nam caulis suprema pars, capita sive siliquas sustinens, prorsus similis mihi videbatur, lenta ut illius, & fibrosa, multisque foliolis ceu appendicibus septa: quæ folia, quem florem proferat, nemo mihi indicare poterat: nam qui hæc cum multis aliis rebus collegerat pharmacopœus (in reditu extinctus) nullum nomen adscriptum reliquerat, ut nec plerisque aliis, quæ in tribus ligneis capsis (in quas varia, etiam quædam non magni momenti, congesserat) Amstelredamum relatis, sunt reperta: ex quibus mercatorum, qui in eam navigationem impensas fecerant, permissu, hæc desumebam quæ describerem, quæque postea ab iisdem liberaliter (ut antè dicebam) mihi fuere donata.

Erant porrò hæc capita binas uncias longa, infimâ parte crassa, deinde paulatim ad supremam usque partem gracilescentia, quasi triangulari formâ prædita, obtusis tamen angulis, cartilaginosa, externè fusci ex rufo coloris, internè veluti in ternas cameras secundum longitudinem membranaceâ quadam cartilagine divisa, atque plena nigris, splendentibusque seminibus, milio majoribus, densè simul congestis, & tenui membranulâ involutis, intùs albis & quadam acrimoniâ præditis. Nascuntur autem ea capita in summo caule, quaterna aut quina, atque veluti ex eodem ortu prodeunt.

Cetcrùm qui anno à Christi nativitate millesimo sexcentesimo primo ex Iava & Sumatra redibant, similes fructus, etiam in Madagascar insula lectos adferebant, quos mihi obtrudere volebant pro Melegueta sive Cardamomo majore vulgo credito. Verum quidem est, similitudinem quandam esse in externa facie: sed qui vel mediocri diligentiâ utrumque fructum conferet, discrimen observabit: nam Melcguetæ fructus magnâ ex parte brevior & crassior est, hic verò gracilior & oblongior; Melcguetæ cortex etiam minùs istius cortice durus, imò satis fragilis: hujus præterea grana non tam numerosa quàm in Melegueta, majora tamen, fusca & splendentia, singulaque peculiari candicante membranâ involuta. Melcguetæ verò grana, licet trifariam quadam cartilagine distincta sint, & singula suâ peculiari membranâ involuta videantur, minora tamen sunt, magis rugosa, & dura istius fructus granis; præterea non ita splendent; & subrufi sunt coloris, acerrimique saporis. Si quis tamen Meleguetam esse cerebrosiùs contendere velit, mihi cum illo litem esse non cupio; modò non legitimam, sed ejus spurium aliquod genus esse non diffiteatur.

Fructus XV. NON fructus, sed elegantissimi cujusdam Cardui generis caput erat Decimus-quintus, lectum in magno illo sinu Insulæ *Madagascar*, à Lusitanis *Baya d' Anton-Gil* nuncupato, Orienti exposito, elevatione Poli antarctici XVI. grad. in quo Hollandi primâ suâ navigatione, & aquam, & alia ad victum necessaria comparabant, aliquot diebus istîc hærentes, ante quàm in Iavam pergerent.

VNICVM porrò hujus Cardui caput repertum in ligneis illis capsis à Nauclcris relatis, quarum antè memini, cui nullum nomen additum, sed scheda dumtaxat, indicans in jam dicto sinu lectum fuisse.

ERAT verò id caput tres uncias cum semisse longum, infernâ parte unciam latum, supernâ

pernâ magis, ut quod explicatum, ex multis ſquamis imbricum modo invicem ſibi incumbentibus conſtans, quæ circa mediam & ſupernam ipſius capitis partem majores, præ ſiccitate reflexæ erant ſummo faſtigio, & quodammodo in lacinias diviſæ, coloris ſpadicei: inter quas exortæ erant veluti oblongæ membranaceæ lingulæ, planæ, & ſatis anguſtæ, cineracei quaſi coloris, ſummâ parte latiores & foris exalbidæ, internè autem ſpadicei coloris, molliſſimo longoque villo ſaturæ purpuræ elegantiſſimæ per oras ornatæ, quæ temporis ſucceſſu in atrum degenerabat. In medio capite denſa erat villoſorum ſtaminum flaveſcentis coloris congeries, inter quæ latebant anguſtæ & pungentes ſpinæ, binas uncias longæ, quibus infimâ parte villoſum ſemen inhærebat, Nerij ſemini non diſſimile, fuſci ex rufo coloris, ſed immaturum. Hunc cum XVII. & XVIII. in eadem tabella, quæ eſt Tertia hujus capitis, expreſſum proponimus.

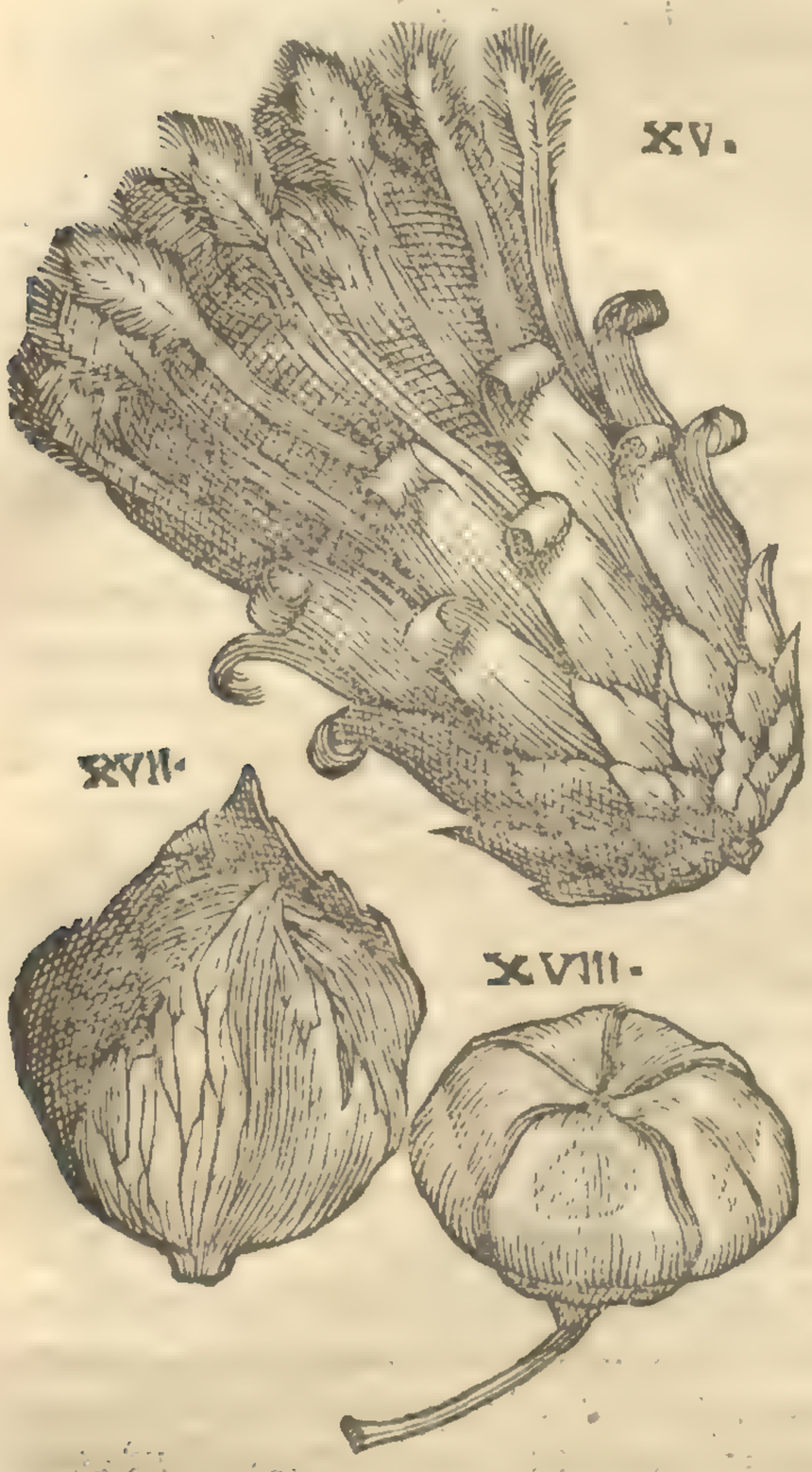

SED & floſculi in illis capſis erant, qui an in arbore nati eſſent, an in aliqua alia planta, me latet: ſed charta, in qua involuti erant, *Tianche* inſcriptionem habebat: candidúsne verò an flavus fuerit flos, dubium: nam ex reſiccato difficilis erat dignotio, præſertim tam brevi momento pereunte nativo colore: calicem autem habebat è quatuor veluti ſquamis compactum, & brevi petiolo prædituum, in quo flos erat quatuor foliis longioribus & calicem ſuperantibus conſtans, anguſtioribuſque quàm calicis ſquamæ, decuſſatim compoſitis, protuberante in medio umbone, ut in malorum aureorum & citriorum floribus: odor (ſi quem habuerat) evanidus, quemadmodum & ſapor, propter ſiccitatem: ab incolis tamen in aliquem uſum adſervatos fuiſſe, veriſimile eſt. Eos porrò Decimum-ſextum locum obtinere voluimus. XVI. Tianche.

ADMIRABILIS formæ erat Decimus-ſeptimus: quatuor enim membranaceis foliis ex adverſo inter ſe oppoſitis, ex eodem tamen pediculo prodeuntibus, conſtabat; quæ ſupernâ & extimâ parte veluti coëuntia, officulum, infimâ parte ipſi inhærens & fragile occultabant, in quo nucleus orbicularis formæ nucis moſchatæ magnitudine continebatur, foris fuſcâ & fungoſâ quadam materiâ obſitus, durus, ut qui reſiccatus, internè albus & corneæ duritiei: membranacea illa folia, multis venis erant diſtincta, & rhomboidis formæ, atque uncialem longitudinem & latitudinem habebant. Nullum ejus nomen indicare poterant Indi ab Hollandis advecti, quemadmodum multarum aliarum rerum: ſed quæcumque ignorabant (ignorabant autem plurima, ut qui omnes vilia mancipia fuiſſent, præter Abdalam, quem in lava mercede conduxerant) interrogati quî vocarentur, *Madagaſcar*, reſpondebant, tamquam innuere volentes, apud ipſos non nata, ſed è Madagaſcar, ſive D. Laurentij inſula, eſſe delata, quia naucleros Hollandos in ea aliquot dies hæſiſſe non ignorabant; imò illorum natu minimus inde advectus fuerat. Fructus XVII.

SUBROTUNDÆ in plano formæ erat *Decimus-octavus* fructus, uncialis ferè, nigro aut ſubfuſco & lævi cortice tectus, in quinque partes diviſo, ſub quo latebat caſtilaginoſus alius cortex, inæqualis & aſper, extuberans eâ parte quâ ſuperior cortex diviſus, continens in ſingulis loculis tumeſcentibus quaterna aut quina grana, Alceæ Ægyptiæ granorum magnitudine, longiora tamen, & infimâ parte quâ cortici adhæſerant, anguſtiora, nucleum exalbidâ tunicâ tectum, intus verò ſubviridem, continentia, nullo manifeſto ſapore prædituum. An Malvæ aliquod genus? nucleus certè manducatus, lentum & viſcoſum quidpiam præbebat. Fructus XVIII.

ERANT inſuper pleraque alia exotica in illis capſis, ſed illa vel ab aliis deſcripta, ut oryza, ſeſamum, leblab, Abrus Alpini, & quidam alii perpuſilli phaſeoli, vel adeo confracta & comminuta, ut vel diſtinguere ad deſcribendum valde eſſet difficile, vel ſupervacaneum. Speramus tamen proximis navigationibus, & plura magiſque integra & perfecta

nos adquisituros, quorum historiam (si Deus vitam concesserit) scribemus. Interim boni consulent peregrinarum rerum studiosi hæc pauca quæ in ipsorum gratiam proferimus.

Exotici quidam fructus à Jacobo Gareto accepti.

CAP. XVI.

HÆC *Exoticorum fructuum miscellanea diversis annis à Iacobo Gareto aliquando accepimus, & tametsi in illis magna varietas conspiciatur, omnes tamen in unum caput colligendos esse existimavimus, & illorum insigniores in tribus tabellis exprimendos, qui, quàm commodè fieri poterit, suis locis inserentur.*

Fructus I. I. G.

PRIMVS igitur fructus, planus erat & circino ductæ ferè rotunditatis, quem non singularem, sed plures simul connexos alio fructu inclusos fuisse arbitror: nam alij aliis quasi incubuissent, vestigia in nonnullis adhuc apparebant. Erat verò crasso quidem, sed fungoso cortice præditus, subpurpurascentis coloris, levis, sescunciam latus, nucleum continens planum, candicantem, impensè amarum: nullum nomen erat adscriptum, ut nec alius plerisque quos mittebat. Eum autem cum II. IV. V. VI. & VII. in eadem tabella expressum, quæ est hujus capitis XVI. prima, hîc subiicio.

Fructus II. I. G.

DVRO, densoque cortice præditus erat Alter fructus, eoque inæquali & fusci coloris, internè læviore & quodammodo cineraceo, mediâ ejus parte fibrosâ & firmâ: nucleum autem continebat avellanæ suo putamine inclusæ magnitudine, gravem, durum, rugosum (quia resiccatus) in binas partes divisum, solidum, interiore parte albicantem, in quo nullum manifestum saporem deprehendere poteram, quia omnis vis ob vetustatem fortè evanuerat.

Fructus III. I. G.

TERTIVS, osficulum veriùs alicujus fructus, quàm fructus dici poterat, idque valdè duro & crasso putamine præditum, quod externâ parte multis fibris constabat, internâ verò nigrum erat & quodammodo saxeum, nucleum crassum, durum & rugosum continens. Ovali porrò erat illud osficulum formâ, sescunciam longum, unciam crassum.

Fructus IV. I. G.

AMYGDALAM ita referebat *Quartus* fructus, ut primo aspectu amygdala esse videretur: sed longi villi quibus erat obsitus, diversum esse ostendebant. Erat autem unciâ paullò longior, minùs unciâ latus, fuscus, undique villis obsitus (nisi ubi attriti & deterfi erant) in dorso autem longioribus, coloris inter fuscum & spadiceum mixti: cortice verò, adeò tenaci, licet tenui, præditus, ut magnâ difficultate aperire possem, nucleum enim continere, ex strepitu quem motus agebat, intelligebam: erat verò amygdalæ suo putamine exemtæ par magnitudine, uno tamen latere sinuosus aliquantulum, ut phaseoli formam veriùs exprimeret, quàm amygdalæ, quique in binas partes separari poterat, tenui candicante membranâ tectus, ob vetustatem carioſus, ut quis esset ejus sapor discernere nequirem.

Cæterùm triennio postquam expressus fuisset in tabella hic fructus, atque etiam descriptus, alios similes, illoque majores, villos integros adhuc retinentes, qui nihil aliud sunt quàm fibræ, ipsi quidem nuci firmiter inhærentes, sed (ut honestus vir Emanuel Swerts civis Amstelredamensis, diligens in hujusmodi exoticis conquirendis, me monebat) per totam alioqui fructus, qui nucem tegit, pulpam sparsæ. Solet verò interdum (eodem

Emanuële

Emanuële teſte) is fructus adferri muriâ conditus, formâ pænè exigui cucumeris, ſed multo ſaturatiore viriditate prædítus, qui muriâ exemptus, paullatim flacceſcit, & pulpâ tandem in pollinem cum cute reſolutâ, nucem relinquit ejuſmodi villis tectam, ut obſervabam in ea quam ab ipſo accipiebam anno à Chriſti nativitate milleſimo ſexcenteſimo ſecundo, binas uncias cum ſemiſſe longam, unciam aut paullò amplius latam. Illum autem fructum anno inſequente Mangas eſſe deprehendebam; de quo conſulendi Garcias cap. IX. lib. II. Chriſtophorus à Coſta cap. XLIII. & meum in illud caput ſcholium.

QVINTVS fructus, unciâ major erat, circiter unciam latus, totus niger, & ſatis lævis, anteriore parte binis foraminibus inſignitus, poſteriore veſtigium retinens, quo vel petiolo inhæſerat, vel ſuo lobo, ſi aliquo lobo incluſus fuerat: an nucleum contineret, ignoro; agitatus enim nullum ſtrepitum edebat, & in aquam conjectus non mergebatur. E Braſilia allatus ferebatur. *Fructus V. Iac. G.*

ELEGANS erat *Sextus* fructus, & veluti ex quatuor avellanis ſimul connexis conſtans, lævibus, ſpadicei coloris, qui alio operimento tectus fuiſſe videbatur: nam inter interſtitia, quibus ſingulæ nuces ab invicem ſeparatæ, reſtabant adhuc membranaceæ cujuſdam fuſcæ cutis partes, quâ tecti fuerant. Conſtabant porrò ſingulæ iſtæ avellanæ putamine ſpadicei, ut dixi, coloris, firmo quidem, ſed non valdè denſo, in quo nucleus continebatur craſſus, durus, foris ſubrufus, internâ parte candicans, nec ingrati ſaporis. *Fructus VI. Iac. G.*

An Avellana purgativa Ferdinandi Oviedi, quam exactiſſimè deſcribit cap. IV. lib. X. Primæ partis hiſtoriæ Generalis & Naturalis? certè multæ notæ me inducunt ut credam. *Avellana purgativa Oviedi.*

LOBO incluſus fuiſſe videbatur *Septimus* fructus, aut ſaltem alio operimento: nam veſtigium ſupinâ parte retinebat quâ alteri rei inhæſerat; alioqui firmo putamine prædítus erat, licet valdè tenui, & præ politura ſplendente, coloris ex ſpadicco flaveſcentis, nucleum putamini non adhærentem continente, in binas partes dividuum, internè candicantem, ſubacido ſapore. *Fructus VII. Iac. G.*

FORMAM orbicularem habebat *Octavus* fructus, paullò tamen planior erat ſupernâ & ſeſſili parte, unciam latus, ſolidus, nec ullum ſtrepitum dum agitaretur, edens; cineracei coloris, tribus canaliculis ſive ſulcis diſtinctus à ſummo uſque ad tria foramina quæ in lateribus obtinebat, tribus aliis minoribus ſummâ parte prædítus. Hunc autem cum quinque proximè ſequentibus in ſubjecta tabella exprimi curabam, quæ eſt ſecunda hujus cap. XVI. *Fructus VIII. Iac. G.*

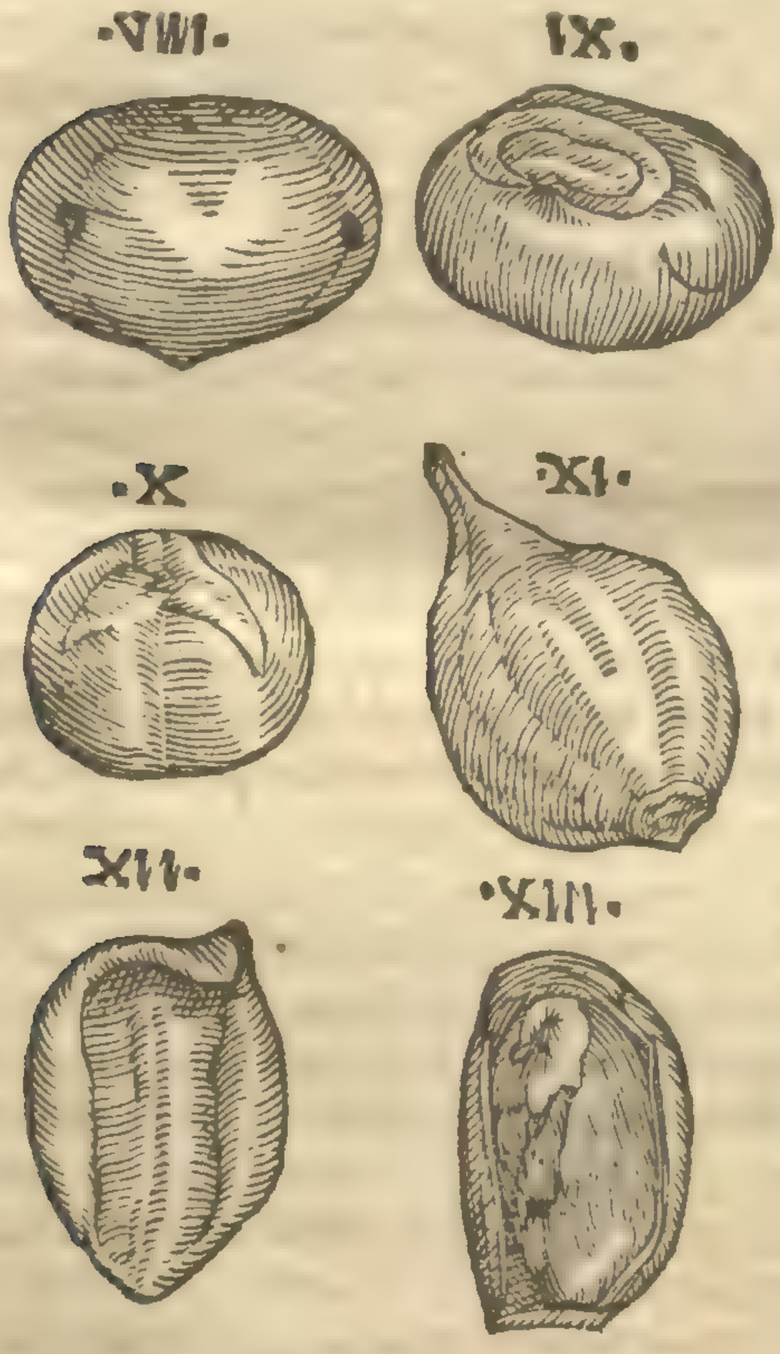

PRORSVS ater erat *Nonus* fructus, lævisque & ſplendens, quatuor ſulcis ſupernè diſtinctus (tamquam in quatuor partes diviſus eſſet) quorum bini ad partis adverſæ umbilicum uſque ducti: planus alioqui, & orbicularis pænè formæ, unciâ paullò minor, ſupernâ parte aliquantulum tumeſcens & quaſi pulvinatus, niſi quâ parte ſulci deprimebant: adverſa pars veſtigium retinebat fuſcum, quo fructui ſive cortici, qui tegebat, firmiter inhæſiſſe videbatur, quale in caſtaneâ equinâ conſpicere eſt, verùm non adeò amplum: durum autem & ſolidum deprehendebam, adeò ut etiam limam quodammodo reſpueret: eam ob cauſam, quem nucleum contineat, mihi incompertum. *Fructus IX. Iac. G.*

DECIMVS fructus paullò major erat ſemunciâ, orbicularis pænè formæ, fuſci coloris, qui, an officulum dumtaxat alicujus fructus eſſet, nec ne, dubius eram; mirabilis enim erat ejus forma: nam ſupernâ parte, in tres æquales partes linea trigona quodammodo diſtinguebat, illa videlicet à ſummo, in quo foramen, ducta: infimâ autem parte, tres illæ lineæ æqualiter latera ſecantes, ferè ad umbilicum pertingebant, hoc eſt, ad duplicatas alias lineas quæ triangulum conſtituebant, in quarum medio erat umbilicus, ſive foramen magis amplum quàm in ſuperiore parte, non tamen pervium; & interſtitium illud duplicatas lineas triangulum efficientes occupans, paullò candidioris erat coloris quàm reliquus fructus. An *Fructus X. Iac. G.*

verò nucleum contineret, ignoro, quia motus aut agitatus, nullum ſtrepitum edebat: aquâ tamen merſus, ſubſidebat.

Fructus XI. VNCIALIS magnitudinis erat fructus Vndecimus, prorſus fuſcus, pænè orbicularis, ſtriatus, levis admodum, & in aqua ſupernatans, illâ merſus, tametſi nucleum continere, ex agitatione deprehenderetur, anteriore parte veluti coronulam ſtriatam habens, in qua florem ſediſſe veriſimile eſt, poſteriore autem in oblongiuſculum pediculum deſinens.

XII. SITNE cortex ab aliquo fructu detractus, cui Duodecimum locum do, an aliud quidpiam, prorſus hærebam, nec qui ad me mittebat, quidquam de ea re ſcribebat: ſchedæ dumtaxat in quo involutus cum ſequente fructu, adſcriptum erat *Oregioella* nuncupari, atque ex ea, cui admiſceretur fructus *Cacao* ſimilis, potionem fieri incolis uſitatam. Erat verò hic cortex (ſi corticem appellare licet) uncialis magnitudinis, reflexis oris præditus, craſſiuſculus & ſatis durus, aciduli ſaporis & ſalivam cientis, cineraccique ex fuſco coloris.

Oregioella.

Fructus Cacao ſimilis. Fructus porrò, quem Oregioellæ adjunctum accipiebam, nec exprimi curabam, *Cacao* fructum, de quo poſtea dicemus, magnitudine pænè æquabat, membranâ fuſcâ tectus, per medium ſecundùm longitudinem diviſibilis, ut amygdalæ, avellanæ, glandes, & ſimiles, non obliquè ut *Cacao*, ejuſdem tamen cum illo ſaporis, & forſitan ejus genus: gemellum ſimilem etiam cum illo accipiebam.

Fructus XIII *I. G.* DECIMVS-TERTIVS fructus, uncialis erat longitudinis, non tam denſo quàm lento cortice tectus, ſpadicei ex flavo coloris, nucleum continens cineracco colore præditum, & tenui, nigerrimaque & ſplendente membranâ obvolutum, præterquam infimâ parte, quæ aut candicans, aut (detersâ membranâ) nuda, quantum quidem mihi obſervare licebat, dimidiatum enim fructum cum integro nucleo dumtaxat accipiebam, ita ut hîc expreſſus: guſtare tamen nolebam, quia, qui mittebat, adſcripſerat, Braſilianos monuiſſe illos, qui hunc fructum legebant, ne manducarent, quoniam perniciosus eſſet.

Fructus XIV *I. G.* SPLENDENS præ nigredine erat Decimus-quartus fructus, uncialem fermè longitudinem, & minimi digiti craſſitudinem æquans, vel etiam amplior, paruum quendam lobum formâ referens, mucrone roſtellum aviculæ quodammodo imitante: exalbidam pulpam continebat, in qua latebant bina aut terna ſemina ſpadicei coloris, malorum vulgarium ſeminibus pænè ſimilia: qualis porrò eſſet planta illa quæ hunc fructum protulerat, me latet. Eum autem cum XV. XVI. & XXI. in eadem tabella exprimi curabam, quæ hoc loco adpoſita, atque tertia & poſtrema eſt hujus capitis XVI.

Fructus XV. *I. G.*

XIIII

XV

Fructus XVI. *I. G.*

XVI

XXI.

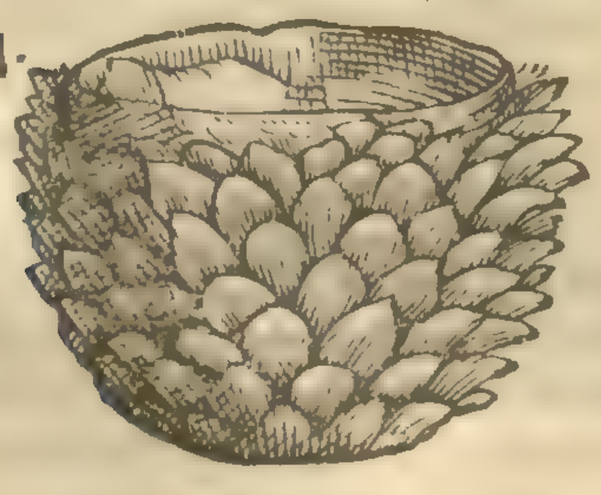

ORBICVLARIS erat Decimus-quintus fructus, & ſemuncialis magnitudinis, duro cortice tectus inſtar fructus Styracis, duplo tamen major, coloriſque minùs illo ſplendentis, & quaſi fuliginoſi, nucleum aliquem continens, quia agitatus ſtrepitum edebat.

IN hoc Decimo-ſexto fructu, qui pruni ſilveſtris in ſpino naſcentis erat magnitudine, quandam differentiam obſervabam initio: nam alij apicem illum ſive criſtam ſummo fructui inhærentem, & à pediculo pendentem, planam habebant: aliis in illo apice bina tubercula inſidebant ab utraque pediculi parte unum; ut eminentes oculi, totuſque apex, aviculæ capitellum ſurſum elato roſtro referre viderentur. Spadicei ex fuſco coloris erat is fructus, atque rugoſum foris corticem habebat, internâ parte ex ſpadiceo flaveſcentem, tenellum, nucleum continens ſive veriùs officulum ſphæricæ prorſus formæ, coloris atri, adeò ſolidum, ut ne limâ quidem offendere, aut abradere quidpiam poſſem, nedum cultello aperire: infima pars nonnihil candicabat, quæ tamen adfricata candorem illum amittebat.

Binos alios ejuſdem generis ſeptennio poſt ab eodem Iacobo Gareto accipiebam, non ſingulari baccâ conſtantes, ſed geminâ eaque majore, ut etiam ceraſum æquarent, abrupto pediculo, cujus veſtigium adhuc appareret, ſic ut magna ex parte geminus fructus ex uno pediculo naſci videatur, quemadmodum in periclymeno recto: longè recentiores autem erant poſtremæ illæ baccæ: nam tenaci admodum & glutinoſo ſucco adhuc abundabant; fuſcæ

fuscæ quidem illæ, sed quæ luci oppositæ, ex rubro flavescentis coloris apparerent: alterâ illarum per medium sectâ, officulum reperiebam jam prædicto simile, durum, & adeo nigrum, ut ex ebeno tornatum quispiam existimare potuisset. Quum porrò Garetus adscripsisset ab Anglis ex Guyana relatum, ejusque pulpâ manibus confricatis, deinde aquâ elotis, spumam excitatam, cujus rei causâ *Sope berries*, id est, saponarias baccas ab ipsis esse appellatas; non dubium esse iudicabam, quin essent fructus ille quem Ovicdus Parte primâ Generalis & Naturalis histor. lib. IX. cap. v. & Nicolaus Monardes lib. De simplicibus Medicamentis ex Occidentali India delatis, Sphærulæ saponariæ nomine donarunt. *Sope berries.* *Sphærulæ saponariæ.*

NON valdè dissimilis officulo superioris fructus erat Decimus-septimus, qui Nucis purgatricis appellatione mittebatur: etenim orbicularem, ut ille, habebat formam, & eandem magnitudinem; hujus tamen color non adeò niger, sed fuscus potiùs, in quo apparebant subflavescentes quædam venæ. Alio autem fructu comprehensum fuisse, & nucleum dumtaxat fructus alicujus esse, apparebat: nam sectus, versicolore substantiâ constare deprehendebatur, magnis maculis albis fuscæ substantiæ & satis molli (ut quæ cultello sine difficultate incidi posset) permixtis. *Fructus XVII I.G.*

VALDE rugosus, nigrique coloris nucleus erat Decimus-octauus, in binas partes separabilis, exilis, substantiâ, quia resiccatus, durâ, acidiusculi saporis: an aliquo officulo aut putamine fuerit tectus, me latet. *Fructus XVIII. Iac. G.*

NON fructus, sed alicujus fructus semen videbatur Unde-vigesimus, vel cucurbitacci generis, vel alterius cujuspiam: nam similem quodammodo formam habebat, licet aliquantulum crassior, nec adeò rugoso, verùm lævi, coloriscque vel spadicei, vel ex spadiceo flavescentis cortice tegeretur: sed nec hujus generis semina ejusdem erant magnitudinis, verùm quædam latiora, nonnulla angustiora: nucleus qui in illo continebatur, durus ob vetustatem & insipidus. *XIX. I.G.*

ETIAM hoc semen Vicesimum locum obtinens, cujus fuerit fructus, ignoro, quod quidem Tamarindi semini non valde dissimile erat figurâ, sed magis planum, & oris magis compressis, cortice spadicei coloris tectum, semen continente album, durum, & ob vetustatem rancidum: ipsum semen cum suo cortice ab una extremitate dentatum. *XX. Iac. G.*

MAGNVS erat glandis ille calix, qui ab Anglis ex *Windecaow* relatus, Londino ad me mittebatur, cuique Vicesimum-primum locum in hoc capite tribuebam: etenim sescunciæ latitudinem, & unciæ profunditatem habebat, durus admodùm, & multis squamis hispidis firmisque obsitus, ex cineraceo fuscis, internâ parte, ad glandis usque sedem, brevi mollique & veluti sericeâ lanugine cineracei coloris fultus, cujus glans (quæ mihi non conspecta) ingens fuisse debuit. Schedæ quâ hic calix involutus, adscriptum erat: Hic calix glandis ex *Wingandecaow* allatus fuit: propterea eum esse suspicabar, quem Virginiensis Historiæ scriptor *Mangummenauck* appellari tradit, cujusque glandes ab incolis desiccari, ut faciliùs conservari possint, deinde aquâ macerari & decoqui, ut in cibum cedant cum piscibus vel carnibus, tam ministris quàm ipsis patribus familias, vel variandi cibi gratiâ, vel ob panis penuriam. *XXI. Iac. G.* *Mangummenauck.*

Exotici fructus à Richardo Garth accepti.

CAP. XVII.

CETERVM *Miscellaneis à Iacobo Gareto acceptis, adjungendam censui descriptionem exoticorum duorum fructuum confractorum, quos ipso curante doctissimus vir Richardus Garth ad me mittebat, & è Brasilia accepisse significabat.*

PRIMVS quem non integrum accipiebam, & ab incolis *Aratacou* appellari adscriptum erat, sescuncialis longitudinis fuisse videbatur, quantum quidem ex fragmento summâ parte abrupto conjecturam facere licebat; de crassitudine nihil pronunciare possum: sed illud fragmentum fungosâ quadam materiâ præditum erat, in qua latebant quaterna aut quina semina fusci coloris, duobus ordinibus à summo ad imum serie quadam disposita, melonum seminibus formâ non valde absimilia, medio tumentia, medullamque continentia fervidi saporis, etiam toto quatuordecim annorum curriculo, postquam accepis- *Fructus I. Garth. Aratacou.*

ſem elapſo: ipſe fructus foris inæqualis & fuſci coloris. Cujus porrò fuerit uſus apud indigenas, me latet; & qui mittebat, nullam mentionem faciebat.

Fructus II. R. Garib.

ALTER, prorſus erat confractus, ut ejus forma dignoſci nequiret; nullum nomen additum: putaminis fragmenta ſatis fragilia erant, foris cineracei ex fuſco coloris, internè nigri, pulpa rugoſa & in unum coacta, nigra, quæ guſtata, acidi ſaporis deprehendebatur, & nigro colore inficiens, non ſecus, quàm *Iunipappeeywa* Braſilianorum: hujus tamen cortex *Iunipappeeywa* cortice fragilior, & in hujus pulpa nulla ſemina obſervabam, quemadmodum in illius fructu.

Fructus exotici Hiſpali accepti.

CAPVT XVIII.

SED & paucos exoticos fructus Hiſpali accipiebam anno reparatæ ſalutis humanæ nonageſimo ſexto ſupra milleſimum & quingenteſimum, à doctiſſimo viro Simone de Tovar illius urbis primario medico, cum aliquot phaſeolis.

Eos porrò fructus in ſubjecta tabella exprimendos curabam.

Fructus I. S. Tovar. Coxco cypote.

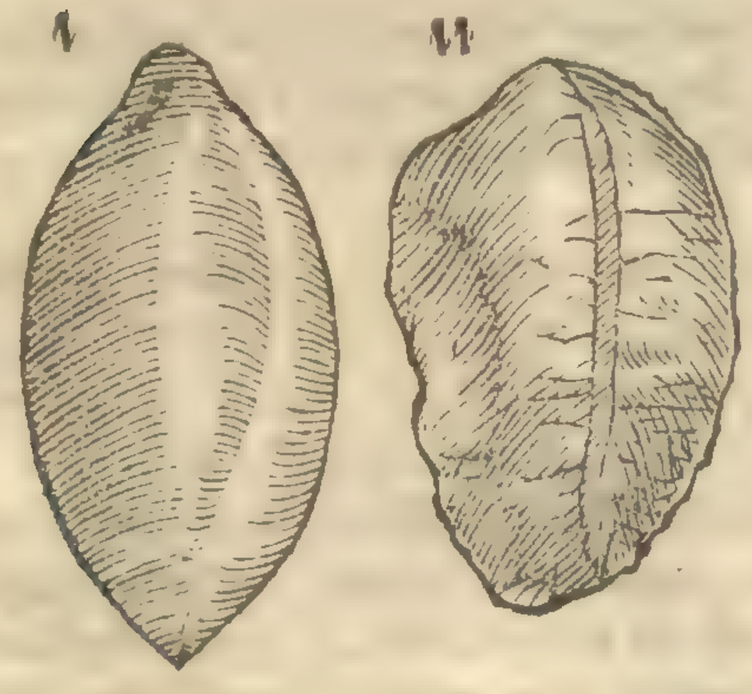

PRIMO nomen adſcriptum erat *Coxco cypote*, hoc eſt, nux ſive oſſiculum Cypote. Non autem erat valdè abſimilis illi, qui mihi aliquando miſſus pro fructu ejus arboris, quæ liquorem illum Balſami appellatione donatum, in inſula Hayti ſive Hiſpaniola profert, ſed minor, nec ſpadicei, ut ille, coloris, verùm fuſci prorſus, & præ lævore ſplendens; ventre, ſive infernâ parte, cineracei coloris, non lævi ut ſuperna, ſed ſcabrâ; quem pictor valdè negligenter expreſſit. Alio fructu haud dubiè incluſus fuerat, nam officulum dumtaxat erat alterius fructus: qualis autem fuerit arbor quæ fructum protulit, aut quâ in provinciâ nata, nihil erat adſcriptum: tametſi autem nucleum continere hanc nucem certum eſſet, agitata tamen nullum ſtrepitum edebat, nec aquâ merſa ſubſidebat.

Fructus II. S. Tovar. Almendras del Peru.

ALTERI nomen inditum *Almendras del Peru*, id eſt, amygdalæ Peruanæ, quia fortè operimentum quo hæc nux tecta fuit, illi ſimile quod amygdalam tegit, aut quia nucleus quem continet, amygdalæ nucleo non eſt diſſimilis: certè hujus quam aperiebam, nucleus, & ſubſtantiâ, & ſapore, amygdalæ nucleum valdè referebat: ſed oſſis ſive lignei corticis qui nucleum continebat, forma diſſimilis: nam triangularis erat, dorſo lato, in bina latera anguloſa deſinente, valdè rugoſo, quemadmodum & utrumque latus: ſupina pars etiam rugoſa, ſed anguſta & cuneiformis. In aquam injecta hæc nux, non mergebatur, licet nucleum adeò integrum haberet, ut totum ligneum corticem expleret.

Fructus III. S. Tovar.

TERTIO magna affinitas erat cum Convolvuli aliquo genere: nam tota facies reſpondere mihi videbatur, licet longè major eſſet, quàm ullus ſimilis generis mihi unquam conſpectus. Etenim calix qui florem continuerat, quinque folijs unciam ferè longis & latis invicem amplectentibus conſtabat, ut in cappari; quibus includebatur caput trigonum membranaceum, tria grana inſtar magnorum piſorum continens, coloris ex fuſco cineracei, & pænè fuliginoſi. Tres autem flores ex longis pediculis dependentes craſſiuſculo ramo inhæſiſſe apparebat. Similia porrò grana illo ipſo anno ab eo accipiebam Convolvuli peregrini appellatione, his additis verbis.

Buenas noches.

Buenas noches, plantæ ex Occidentali India delatæ ſemina, quæ etiam ſtirps apud fortunatas Inſulas reperitur, ubi *Buenas noches* vocatur, voce Hiſpanis (ut noſti) conſuetâ, quâ ſe, congre-

congredientes vel discedentes, vesperi salutant. Hæc verò primo sui ortu bina profert folia Campanulæ Indicæ primùm nascentis foliis similia, sed maiuscula & crassiora, cui etiam similia edit folia recens natus Mechuacanus, antè quàm innascantur alia folia. Multi porrò ab unica hujus plantæ radice caules prodeunt, qui pedamenta adfixa, vel vicinas plantas multiplici ambiunt spirâ, Smilacis asperæ instar, cui etiam similia habet folia, majora tamen & molliora: in caulibus etiam aliquot hamatas continet spinulas, quales & smilax aspera, sed rariores ac minùs horridas: flores autem pandit candidos & grandes, mediocri disco pares, qui matutino tempore dehiscentes, noctu illico flaccescunt: unde nomen accepisse putamus.

Ceterùm ex seminibus à Tovaro acceptis, quæ amicis communicaveram, unica planta insequente anno nata est ornato viro Honesto Lopez, quæ initio prodibat simili modo quem Tovarus refert, deinde multa longa sarmenta proferebat, perticæ (quam me monente juxta fixerat) multis spiris & nexibus sese circumvolventia, & tenellos veluti spinarum aculeos, præsertim circa articulos, generantia, qui nihil aliud erant quàm radicum rudimenta, ut in plerisque plantis, puta mayzo, harundine, & aliis quibusdam similibus interdum contingere videmus, quæ haud dubiè comprehendissent, si quis terrâ obruisset. folia habuit valde viridia, convolvoli foliis similia, sed longiora, & pleraque hederaceorum foliorum instar angulosa, atque in longum angustum mucronem desinentia, ut smilacis asperæ folia; florum quidem gemmas ferre incipiebat, sed perfici nequiverunt, quia præmaturæ pruinæ totam plantam corruperunt.

Exotici fructus à Iacobo Plateau & aliis accepti.

CAP. XIX.

ALIQVOT *exoticos fructus mittebat ad me Iacobus Plateau, quum intelligeret me Exoticorum Historiam scribere, ut quantum posset meos conatus etiam in hac materia juvaret, sed quos, præter binos, jam antè videram & descripseram.*

Binos igitur illos, quos dixi mihi antè non fuisse conspectos, cum binis aliis aliunde acceptis, in tabella exprimi curabam quam hîc subiicio.

I

II

III

IIII

PRIMVS illorum quos Plateau mutuo dabat, binas uncias cum semisse longus erat, quatuor in ambitu crassus, cineracei coloris, quem aliquo operimento tectum fuisse arbitrabar: in quinque partes dividi posse, venæ per longitudinem ductæ indicabant; alioqui eminentibus aliquot tuberculis instar vesicularum, obsitus erat, quæ aperta, inanes & inæquales lacunas ostendebant spadicei coloris & splendentes, quasi semen aliquod continuissent: valdè durus autem erat is fructus, & adstringente facultate præditus. *Fructus I. Iac. Plateau.*

ALTER, prorsus orbicularis erat formæ, quatuor enim unciarum erat ejus ambitus, sive à pediculo circumferentiam metireris, sive medio corpore; corio sive cute tectus coloris ex aureo flavescentis, ut exiguum aurantium malum resiccatum videretur, octo tamen nervos satis crassos à pediculo ad summum fructum omni ex latere ductos habebat (ut hac ratione inter exoticos fructus nervis distinctos, de quibus cap. x. hujus libri egimus, reponi posset) eorumque nonnullos geminos, alios quaternos simul junctos, alios singulares: valdè autem levis erat, quia resiccatus: breviter omnes notas habebat mali aurantij, præter illam nervorum distinctionem. Vnde habuisset, quóve nomine appellaretur uterque fructus, qui mihi concedebat ut describerem, nihil adscribebat. *Fructus II. Iac. Plateau.*

TERTIVS

Fructus III. TERTIVS, non valdè absimilis erat illi fructui quem immaturæ ficui similem esse scribebam lib. I. cap. XI. cùm formâ, tum magnitudine & colore: etenim durus erat & solidus, levis tamen: ejus color ex fusco cineraceus, albis maculis aspersus; nec aliâ ratione ab illo differre mihi videbatur, nisi quòd hic graciliore pediculo esset præditus: an verò plures in uno ramulo hæserint, ut illi, ignoro, quia singularem accipiebam.

Fructus ab Henric. van Os I. QVARTVM, mihi donabat Amstelredami anno reparatæ salutis humanæ millesimo sexcentesimo, Ornatissimus & perhumanus vir Henricus ab Os, Theodorici frater, Amstelredamensis civis.

Orbicularis autem pænè is erat formæ, quatuor verò unciarum ejus ambitus; cortice, sive veriùs putamine quidem duro, sed non valdè crasso tectus, qui supernâ parte lævis & spadicei coloris, infernâ rugosus & fuscus, nucis Cypote ferè instar; nucleum continens durum, foris fuscum, intùs album, non ingrati saporis, eâ parte quâ levi putamine tectus fuerat, striatum, alterâ prorsus rugosum.

Exotici aliquot minores fructus, quos Cl. V. Bernardus Paludanus vel mihi donabat, vel mihi concedebat ad describendum.

CAP. XX.

IAM *ad eos minores exoticos fructus venio, quos Cl. V. Bernardus Paludanus (præter illos quorum historia jam scripta) aut mihi donabat, aut mutuo concedebat, ut describere possem: eos quia nullâ certâ serie commodè distribui poterant, in unum caput congessimus.*

Fructus minor I. Paludani. PRIMVS; gravis erat, orbiculatæ pænè formæ, planioris tamen & quasi compressæ, rugosus, cineracei ferè coloris, durus & solidus, aquâ tamen mersus non subsidens. Ejus nomen, ut etiam sequentis, Paludano ignotum; nec ex qua Provincia utrumque accepisset, significabat.

Fructus minor II. Palud. ALTER, planus etiam erat, binas uncias longus, totidem latus summâ parte, cordis (ut vulgo pingitur) formam quodammodo referens, multis tuberculis eminentibus inæqualis, fusci coloris, levis, aliquantulum carriosus, quia immaturus collectus fuisse videbatur: an aliquo putamine incluſus fuerit, me latet, quia nullum petioli à quo pependisset, vestigium in eo apparebat.

Fructus minor III. Palud. HIC fructus, ordine *Tertius*, in aquam conjectus, non mergebatur, licet satis gravis, & nucleum contineret, ut ex strepitu quem agitatus edebat, conjecturam faciebam, uncialem superabat magnitudinem, metæ formam quodammodo referens, hoc est ab ampla basi sensim gracilior assurgens, cineracei ferè coloris. Paludanus ad se missum scribebat pro fructu Balsami Perüani: alterius tamen erat formæ, & valdè ab eo differens, quem eo nomine ante multos annos accipiebam, (lector ejus iconem inveniet in prima tabella cap. XXVIII. hujus libri) ut ex utriusque collatione cuilibet manifestum esse poterit. Si porrò uterque conferatur cum fructu à Nicolao Monardes Balsamo Perüano attributo, neuter conveniet.

Balsami Peruani fruct.

Fructus minor IV. Palud. TRIANGVLARIS formæ erat *Quartus*, eminentibus tribus angulis, & scissuras ostendentibus, ex quibus, in ternas partes facilè dividi posse, intelligere licebat: levis erat, & aquæ innatans, nec imum petens, tametsi diuturno tempore in ea hæreret, foris fusci coloris: an quidpiam interiore parte contineret, ignoro, quandoquidem confi ingere sum veritus, quòd unicum illius generis haberet Paludanus: arbitrabar tamen pulpam continere; licet agitatus, nullum strepitum ederet.

Fructus minor V. Palud. BACCÆ cujusdam prægrandis officulum videbatur *Quintus* fructus, ipsi quidem & mihi ignotæ, sed quod formâ Olivæ officulum utcumque referret, longè tamen majus, utpote sescuncialis longitudinis, uncialis verò latitudinis, rugosum, solidum; nucleum in se continens, ut ex agitati strepitu conjecturam facere licebat.

Fructus minor VI. Palud. VNCIAM crassus erat *Sextus* fructus, sescunciam ferè longus, formâ etiam olivæ officulum quodammodo referens, major tamen, rugosus, & veluti frequentissimis tuberculis obsitus, tribus nervis secundum longitudinem distinctus, extremâ alterâ parte obtusâ, alterâ verò mucronatâ, satis gravis, & nucleum aut tale quidpiam continens, ut ex agitatione coniiciebam; in aquam injectus, non mergebatur. Alterius fructus haud dubiè officulum.

SEPTIMVS prorsus orbicularis erat, utrique noſtrûm ignotus, parvi mali, ſive aurantii formâ, quatuor aut quinque uncias ambitu continens, levis, coloris ferè cineracei, ſolidus & durus, pulpam aut nucleum jam reſiccatum continens, quoniam commotus ſtrepitum edebat. *Fructus Palud. min. VII.*

OCTAVVS fructus, orbicularis ferè etiam formæ erat, quem à nautis ex Guinea redeuntibus ſe accepiſſe mihi dicebat. Tenui porrò veluti membranâ conſtabat, brevi petiolo prædítus, pænè cineracei coloris, intùs inanis, niſi quædam rugoſa granula continuiſſet, iis quæ in Solano manico majore, ſive Datura conſpiciuntur, non valdè abſimilia: inhærebat autem ſarmentis quibuſdam, vitis viniferæ ſarmenta referentibus. *Fructus Palud. min. VIII.*

NONVS fructus erat pentagonus, veriùs fructus oſſiculum dicendus, uncialis longitudinis, quod ex quinque veluti oblongis teſſellis compactum, quibus ſublevatis, longus nucleus in ſingulis apparebat, ſed inanis & membranaceus dumtaxat: totum oſſiculum tuberibus inanibus erat obſitum. Illud unicum habebat, & quidem vetuſtate quaſi attritum. *Fructus Palud. min. IX.*

OSSICVLO Myrobalani, neque magnitudine, neque etiam formâ diſpar erat *Decimus* fructus, cum ſuo oſſiculo ab una parte hexagono, vel heptagono, nervis obliquè per univerſum diſperſis: is autem nigrâ cute veriùs quàm pulpâ tectus erat; acidi ſaporis: oſſiculum autem duro putamine conſtabat, in quo nucleus ex rubro fulveſcens, non inſipidi guſtus, ſed amygdalam dulcem vetuſtam referentis. *Fructus Palud. min. X.*

IN orbem quodammodo convolutus erat *Vndecimus*, nucleus veriùs quàm fructus, qui putamine aut nuce aliquâ concluſus fuiſſe videbatur, ſolidus tamen & fuſci exteriùs coloris, internè albus: non ingrati quidem ſaporis, ſed acidiuſculi, quem tamen vermiculi albi, iis non diſſimiles qui in ponticis ſive avellanis nucibus generantur, ſed minores, valde appetebant, & brevi tempore totum erodebant. *Fructus Palud. min. XI.*

ISTIS adjuncta erat ſiliqua tres uncias longa, licet interdum brevior reperiatur, ſatis gracilis, rugoſa & inæqualis, cineraceâ cute conſtans, quæ ſecundum longitudinem in binas partes dehiſcebat, multa grana continens plana, dura, coluteæ granorum ferè æmula. *Fructus Palud. min. XII*

Exotici fructus à Walichio Syverts.

CAPVT XXI.

DESCRIPTA *hujus Exoticorum Hiſtoria aliquâ parte, mittebat ad me ornatiſſimus vir Walichius Syvertz nonnulla quæ anno* M. D. XCIX. *de nautis quibuſdam ex America reducibus redemerat, additis etiam appellationibus quas ab Americano quodam ex Vvaiapock oriundo, & à nautis illâ navigatione advecto intellexerat.*

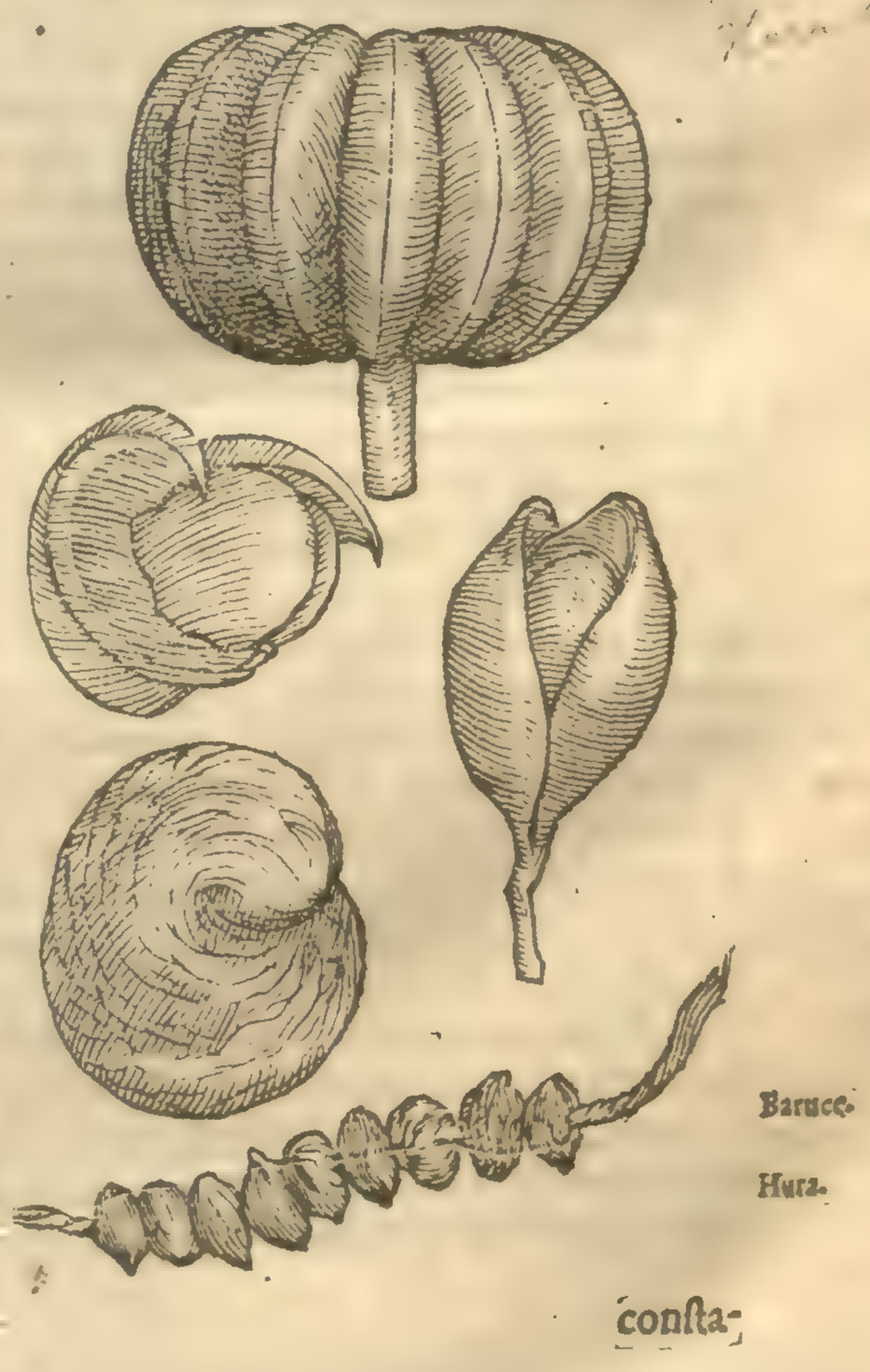

Baruce.

Hura.

EORVM porrò hiſtoriam dividendam eſſe cenſui: nam quum inter illa ſint ſucci & liquores, tum etiam quædam plantæ, potiſſima autem pars fructus, de ſingulis ſeorſim agendum exiſtimabam: & primùm de fructibus, quia illorum materiam hoc libro tractamus, quibus dabimus XXI. caput hujus Secundi libri: quatuor verò in ſubjecta tabella dumtaxat exprimendos curabamus, *Baruce* videlicet, *Arara*, *Orukoria*, & *Cropiot*.

ILLORVM igitur Primus *Baruce* appellatus, admirabilis erat formæ, & in Guyana naſci ferebatur ſatis celſa arbore, *Hura* nuncupatâ. E multis autem veluti nucibus uncialis magnitudinis mirabili modo ſimul junctis & connexis

conſta-

constabat, quæ in bina lignosa duraque putamina dehiscebant, & orbiculárem planumque nucleum continebant cineraceâ membranâ tectum. Eum verò fructum tot nucibus simul junctis, & veluti in unum caput coactis interdum crescere intelligebam, ut tamquam orbicularem clavam, geminum pugnum crassitudine æquantem & in multos angulos desinentem referre videatur. Hujus fructus nucleo, incolas uti dicebant, ad corpus vomitu & alvi dejectione purgandum.

Arara. ARARA fructum in *Kaiana* crescere, in arbore-ne an humiliore plantâ, non erat adscriptum. Erat verò uncialis longitudinis, cute veriùs quàm putamine constans, satis durâ tamen, nigraque, longiore pediculo & inæquali nitens, ut plures flores inhæsisse viderentur. Incolæ ejus confracti & in aqua elixi decocto, maligna ulcera lavant, ad ea curandum: aiebant etiam utilem ad alvum emolliendam; quod de nucleo intelligendum arbitror, quo carebat fructus à Walichio acceptus: sed alium paullò post ad me mittebat Iacobus Garetus magis integrum, continentem nigrum nucleum silvestris olivæ magnitudine.

Orukoria. Iuruwa. ORVKORIA, fructus arboris in *Wiapock* nascentis, *Iuruwa* appellatione, quo ad curanda vulnera utuntur, hostium telis & jaculis in bello inflicta: fructus enim contusi vel confracti succum in vulnera instillare ferunt, ad ea consolidandum. Planus autem erat is fructus, pænè unciam latus, & binas longus: sed contortus instar siliquæ Cytisi legitimi, longè tamen major, valdè rugosus, cineracei coloris, semen planum continens.

Cunane. BINAS uncias longus erat *Cunane* fructus, cujus icon expressa est in tabella proximo capite sequente reponenda, unciam summo capite latus; deinde paullatim ad infimum usque gracilior fiebat, dorso paullò elatiore, lævis, niger & splendens, tribus foraminibus summo capite præditus, uno supernè, binis infernè. Illum in pusilla arbore nasci ferebant, Morremor. cui nomen *Morremor*: immaturus autem erat: sed plenam maturitatem adeptum, duplo majorem asserebant; eumque supra prunas tostum, manducari ab incolis adversus capitis dolores.

Waricoramori. WARICORAMORI fructum, secundum flumen *Arriwari* crescere adscriptum erat; ad quam tamen rem utilis esset, ignorari. Binos autem similes accipiebam, ejusdem quidem formæ, sed magnitudine differentes: nam unus binas ferè uncias longus erat, alter uncialem longitudinem non superabat; uterque tereti & rugosæ glandi similis, adstringendi facultatis, qui alio cortice sive putamine tectus fuisse videretur.

Cropiot. CROPIOT, parvus & rugosus fructus erat, non valdè dissimilis singularibus ejus fructus articulis, quem Piper Æthiopicum appellant, & Avicennæ esse putatur, magnâ acrimoniâ præditus, nigrumque semen continens, ut Piper Æthiopicum. Solere autem incolas eum fructum admiscere Tabaci foliis adscriptum erat, quum illius fumum haurire vellent ad capitis dolorem leniendum. Erant autem aliquot ejus fructus funiculo trajecti, ut in icone videre est; quod incolas feciisse arbitror ad eos commodiùs reficcandum, vel, ut in promptu haberent, quando illis utendum.

Daburi. DABVRI. De hoc fructu prolixiùs agemus cap. XVI. lib. III. sub Echinati folliculi appellatione, quem *ἀνώνυμον* antè acceperam, tametsi Walichio referente, ejus usus ignotus esset Americano illi qui nomen indicarat.

Parapar. PARAPAR Phaseoli quoddam genus orbiculare, nigrum, splendens, quod lobo inclusum fuisse videbatur, ut ex hilo, quo præditus, conjecturam faciebam. Plures similes fructus per medium pertusos funiculo trajecerant incolæ, ut ornatus gratiâ, è collo suspensos sub sinistrum brachium admitterent, obliquè torquis instar supra pectus recumbentes.

Eraway. ERAWAY, Ricini pusillum genus erat, quale ex Guinea etiam aliquotics advehi memini. Eo porrò nonnullos Empiricos adversus varios morbos uti, non semel observabam: etenim quum vehementer purget, succedit illis interdum ex animi sententiâ: eam ob causam valde commendabant, & tamquam peculiare secretum sibi reservabant.

Anacok. ANACOK usum ignorabat: erat autem phaseoli genus binis coloribus distinctum, rubro & nigro. Ejus mentionem fecimus cap. XLI. lib. VI. nostræ Rariorum Plantarum Historiæ, & faciemus adhuc cap. XI. lib. III. hujus Exoticorum Historiæ.

Tacori. TACORI, folia erant in *Kayama & Wiapock* nascentia; arboris-ne verò, an alicujus alterius plantæ, non erat adscriptum: Draconis tamen arboris, cujus historiam primo Rariorum Plantarum dabam, foliis valdè similia erant, cubitalis, vel etiam bicubitalis longitudinis, uncialis verò latitudinis infimâ parte, deinde paullatim in mucronem gracilescentia. Incolas aquâ macerare dicebant, contundere, & in tenuia stamina diducere lini aut serici instar; quin & funes ex illis torquere ad tigna in suis fabricis colliganda idoneos. An alterius sit apud illos præterea usus, ignoro.

Exotici quidam fructus è Walachria accepti.

CAP. XXII.

EXOTICOS *etiam alios quosdam fructus mihi communicabat honestus vir Willelmus Parduynus, quibus, tametsi diversi sint generis, peculiare tamen caput donandum censebam, quia cum prioribus commodè conjungi non poterant.*

Eorum autem tres priores in tabella exprimendos curabam cum fructu *Cunane*, cujus superiore capite facta mentio, & hîc adponendam censebam.

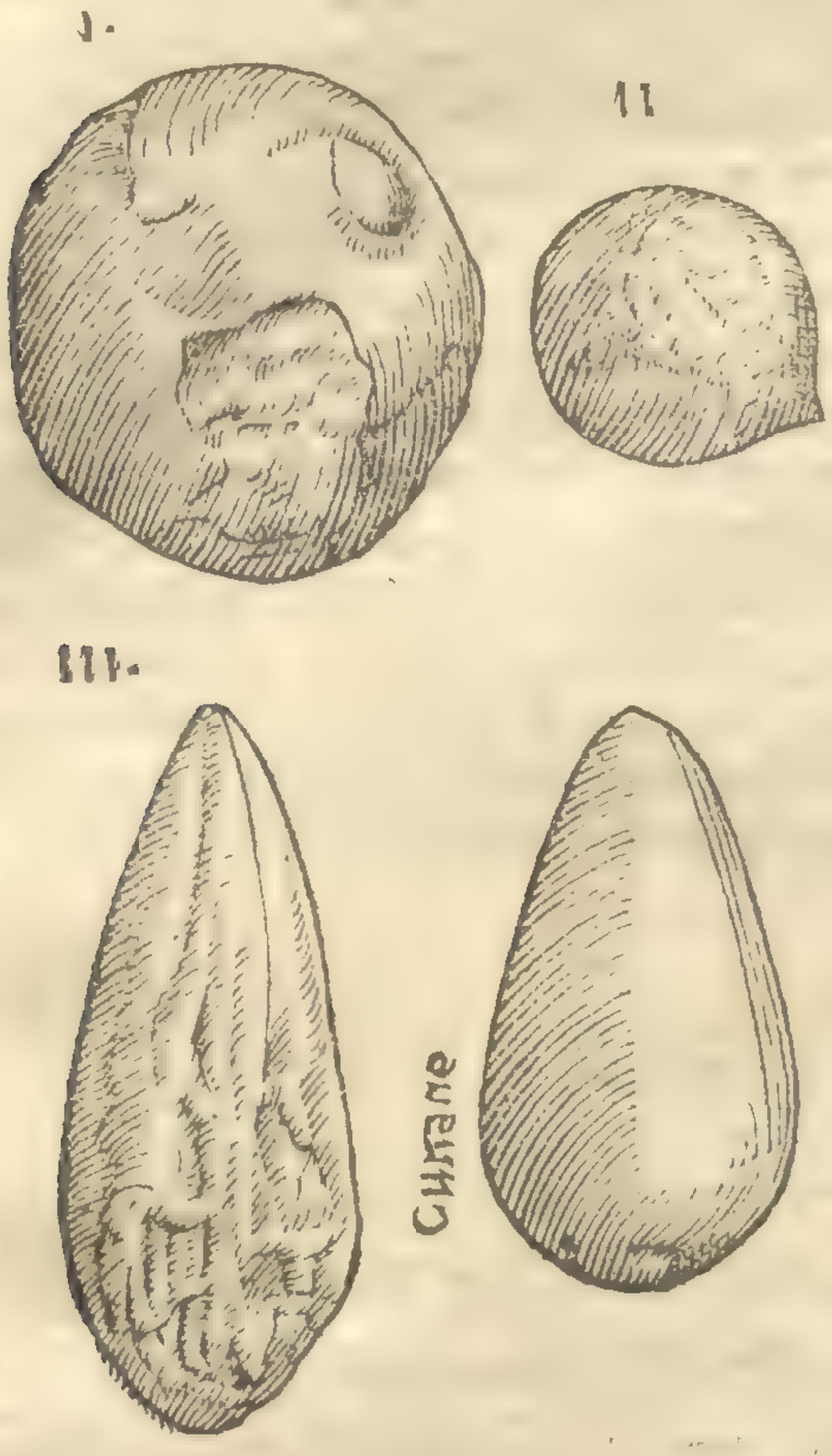

PRIMVS, orbicularis pænè erat figuræ, unâ tamen parte sessilis & quodammodo planior, alterâ in orbem assurgens, creberrimisque sub nigra splendenteque quâ tegebatur cute, sive membrana, quaquaversum velut sulcis distinctus, instar nucis faufel sive arecæ suo involucro exemtæ, cui etiam substantiâ non videbatur adeò dissimilis: verùm longè major, nec adeò turbinatus. Gravis erat, cortice fusco præditus, eoque quem dixi modo sulcatus; interna pulpa sive substantia, dura, candicans, salsi initio saporis, deinde adstringentis. *Fructus I. Wil. Parduyn.*

Similes etiam accipiebam annis millesimo quingentesimo nonagesimo octavo & cum insequente à Iacobo Gareto; ostendebat similiter Cl. V. Paludanus, quem ex Orientali India advectum dicebat: sed omnes nudi, & cute illâ sive membranâ nigrâ destituti, præter postremum qui à Gareto mittebatur.

ALTER, uncialis erat longitudinis, sed officulum fructus veriùs quàm fructus, orbiculari pænè formâ præditum (nisi quâ parte fructus ipse quo continebatur, è pediculo pependerat, & extimâ, quæ aliquantulum mucronata) trium ferè unciarum ambitu, fusci coloris, durum, & perpetuis tuberculis obsitum (quæ pictor non expressit) in quo tamen apparerent veluti triangularis formæ vestigia in utraque extremitate, solidum, grave, aquæ tamen innatans, nec sidens, etiam si eâ mergatur. E Guinea allatum significabat. *Fruct. II. Wil. Pardyn.*

TERTIO, duarum unciarum cum semisse erat longitudo: quâ parte autem latissimus, uncialis aut paullò amplior latitudo, forma nonnihil convexa, dorsum elatum & assurgens, arctius caput, infima pars in mucronem desinens, cineraceus color, crassiores eminentioresque nervi à summo capite ad infimam partem per dorsum excurrentes tantâ arte expressi, ut humanâ industriâ sculptos quis arbitrari potuisset: alio autem cortice tectum fuisse verisimile est, qui assiduâ à fluctibus marinis in littore volutatione attritus fuerit: constabant verò illi nervi ex fibrosa materia, quemadmodum infima pars nonnihil attrita fidem faciebat. Ad nucis porrò *Cunane* (quæ inter fructus à Walichio acceptos superiore cap. descripta) formam valde accedebat, exceptâ illâ nervorum eminentiâ, tum etiam colore, qui in *Cunane* prorsus ater erat. Propter affinitatem tamen quam inter eos fructus videbam, *Cunane* etiam iconem in eadem tabella exprimi curabam. *Fruct. III. Wil. Pard.* *Cunane.*

QVARTVS, exilis erat, semunciam magnitudine non superans, exiguæ & immaturæ nuci *Faufel* non valdè dissimilis, exalbidi coloris, calice præditus quatuor squamis constante, continens aliquot grana fusca, rotunda instar piperis nigri, sed valdè rugosa, quia forsitan immatura, intùs alba, acris saporis. An *Brasma* apud Dioscoridem cap. De Pipere? *Fructus IV. Wil. Parduyn.*

QVINTVS, triangularis erat formæ, semuncialis etiam magnitudinis, exalbidi coloris, tenuique membranâ tectus, Cardamomi Officinarum fructum perbellè referens, continensque multa grana inæqualia & rugosa, cineracei foris coloris, intùs albi, omnia in globum congesta, satis validi & gravis odoris & acris saporis, qui brevissimo & vix apparente petiolo plantæ inhæserat, calice tribus foliolis constante incluſus. Qui mittebat, Con- *Fruct. V. Wil. Parduyn.*

Mo. Bot. Garden, E
1893

sulem

ſulem ſuæ urbis unum ex his fructibus ediſſe ſcribebat, ex cujus eſu morbum contraxiſſet: quæ adeò cauſa fuit, ut granum leviter dumtaxat guſtare vellem, nihilo minus (an ex odore, an verò ex deguſtatione acciderit, ignoro) caput mihi dolere cæpit, & haud dubiè pejus mihi accidiſſet, ſi devoraſſem.

Fructus VI. *Wil. Pardyn.* NVDVS omnino, & variæ formæ erat *Sextus*, quem lobo incluſum fuiſſe arbitror: etenim nonnulli plani erant, & quaſi quadranguli, alii oblongiores, & alterâ parte obtuſi, eâ verò quâ ſe mutuò contigerant, compreſſi, omnes tamen foris rugoſi, nigricantes, & candicantibus quibuſdam venis diſtincti, in binas partes dividui, ut reliqua legumina: ſubſtantia autem interior ſubfuſca & ſolida, & ejus ſapor etiam adſtringens, perinde ac fructus Coles, quem cap. VII. lib. III. ſequentis deſcribemus.

Fruct VII. *Wil Pard.* SEPTIMVS, ex Guinea allatus, quo ſe à nauta donatum ſcribebat officuli meſpili appellatione: quod ſanè ab illius forma non erat valdè abſimile, præſertim prægrandium meſpilorum (qualia nonnumquam octo vel novem unciarum ambitu videre memini) verùm non ſcabrum ut illorum, at lævc, & ſpadicei coloris, in medio nonnihil tumens, & paullulum ab uno latere ſcabrum & ſubalbidum. Honeſtiſſimus vir Franciſcus Peninus, ſimilia etiam mittebat anno nonageſimo octavo ſupra milleſimum & quingenteſimum, recens allata ex Guineâ ab ipſius filio Petro, aſſerente mali, eſui apti, ſemina eſſe. Is autem inſequente anno in Guineam denuò profectus, paullò diligentiùs hunc fructum obſervabat, ut ineunte anno milleſimo ſexcenteſimo intelligebam. Porrò, ipſo referente *Lata* (ſic illum fructum appellabat) exigui pyri eſt magnitudine, magis tamen rotundus, coloris ex aureo flavi, interdum etiam rubentis inſtar pomi, tenui cortice præditus, qui detractus, in tenuia ſtamina fili modo abit: ſapor cum dulcedine adſtringēs, ita ut os valdè refrigeret: eam ob cauſam Luſitani iſtîc degentes in febribus ardentibus exhibebant: ipſam pulpam eſſe dicebat coloris aurei ſaturi ad rubrum inclinantis, lentam nonnihil & viſcidam. Singulos autem fructus, quina officula continere ſurrecta, quemadmodum meſpila, eaque ſeparatim tenui involucro tecta, ſerico crudo candido ſimili. Naſci in arboribus pyro ſimilibus, humanam tamen altitudinem non ſuperantibus, cujus folia ex atro viridia eſſent, pyrique foliis magis orbiculata.

Lata.

Exotici fructus à Clutio.

CAP. XXIII.

OSTENDEBAT *mihi Theodorus Clutius, dum vivebat, aliquot exoticos fructus, inter quos binos videbam, quos nondum deſcripſeram: illos peculiari capite deſcribere volui, & in tabella expreſſos lectoris oculis ſubiicere.*

Fructus I. *Clutij.*

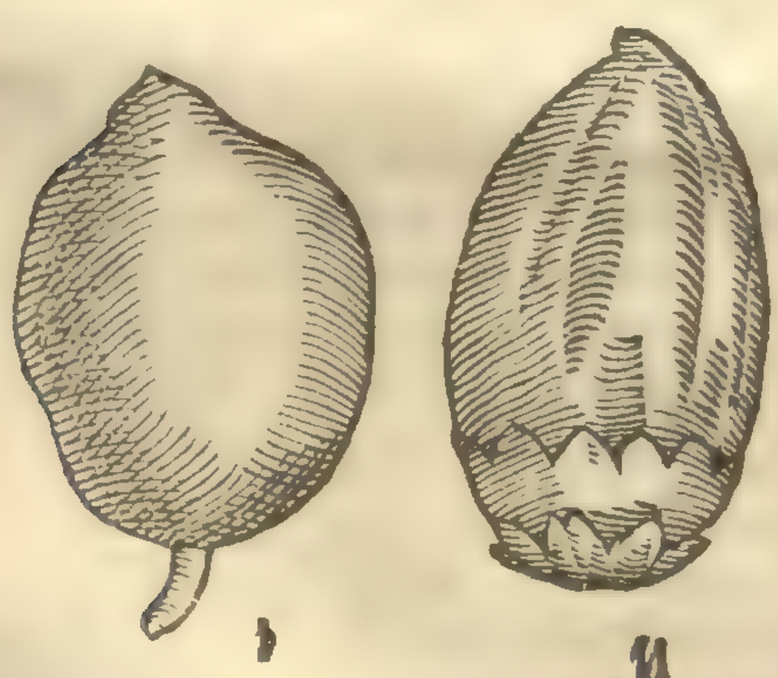

Fruct. II. *Clutij.*

PRIMVS, quem è Guinea allatum dicebat, pruni ferè magnitudine & formâ erat, duas pænè uncias longus, ſeſcunciam latus, infimâ parte mucronatus, cortice, ſive ipſo corpore ſatis craſſo, & veluti fungoſâ materiâ conſtante, foris aliquantulum rugoſo, & ſubfuſco colore, internè cavo & pulpam quandam continente in globum convolutam, albicantem, friabilem, inſipidam, in quâ tenella quædam ſemina.

ALTER ſeſcuncialis erat longitudinis, uncialis craſſitudinis, cutaceo putamine præditus, cineracei foris coloris, internè multis fibris conſtans, pænè inſtar involucri nucis Faufel, ſive Arecæ, infernâ parte veluti gemino & duplicato calice munitus, extimâ ſive ſupremâ mucronatâ: nucleum ſive veriùs nucem continebat nigram, valdè rugoſam, duram, faufel non diſſimilem, ad cujus genus non ineptè referri poſſe arbitror. Similem deinde aliunde accipiebam, cujus officulum erat durum, nigrum, multis villis obſitum, nucleum continens rugoſum, durum, inſipidum.

Exotici

Exotici fructus anno M. DCI. *relati.*

CAP. XXIV.

INTER *Exoticos fructus qui anno à Christi nativitate milleſimo ſexcenteſimo primo ex Orientali Indiâ advecti fuêre, præter eos quos in certas claſſes diſtribuere poteram, quatuor videbam, qui antè nondum conſpecti mihi fuerant, quos peculiari capite deſcribendos exiſtimavi, & eoſdem in peculiari tabella exprimendos, quæ hîc adderetur.*

PRIMVS, turbinatus erat, pyriúque formam æmulabatur, binas uncias cum ſemiſſe longus, quatuor cum ſemiſſe ejus ambitus, levis tamen, rugoſus, prorſus niger, adeò duro & tenaci corio tectus, licet non valdè denſo, ut difficulter cultro, niſi malleoli vi adacto, aperire poſſem: apertum binas cellulas habere deprehendebam membrana quadam fuſca & ſplendente diſtinctas, in quarum ſingulis nucleus bifariam diviſus, mediâ etiam intercurrente membranâ, quemadmodum ferè in nuce juglande: totus nucleus ſitum vetuſtate contraxerat, & initio quidem nullo manifeſto ſapore præditus videbatur, diutiuſculè tamen in ore retentum, quandam acrimoniam habere, & tandem fauces quodammodo urere, comperiebam.

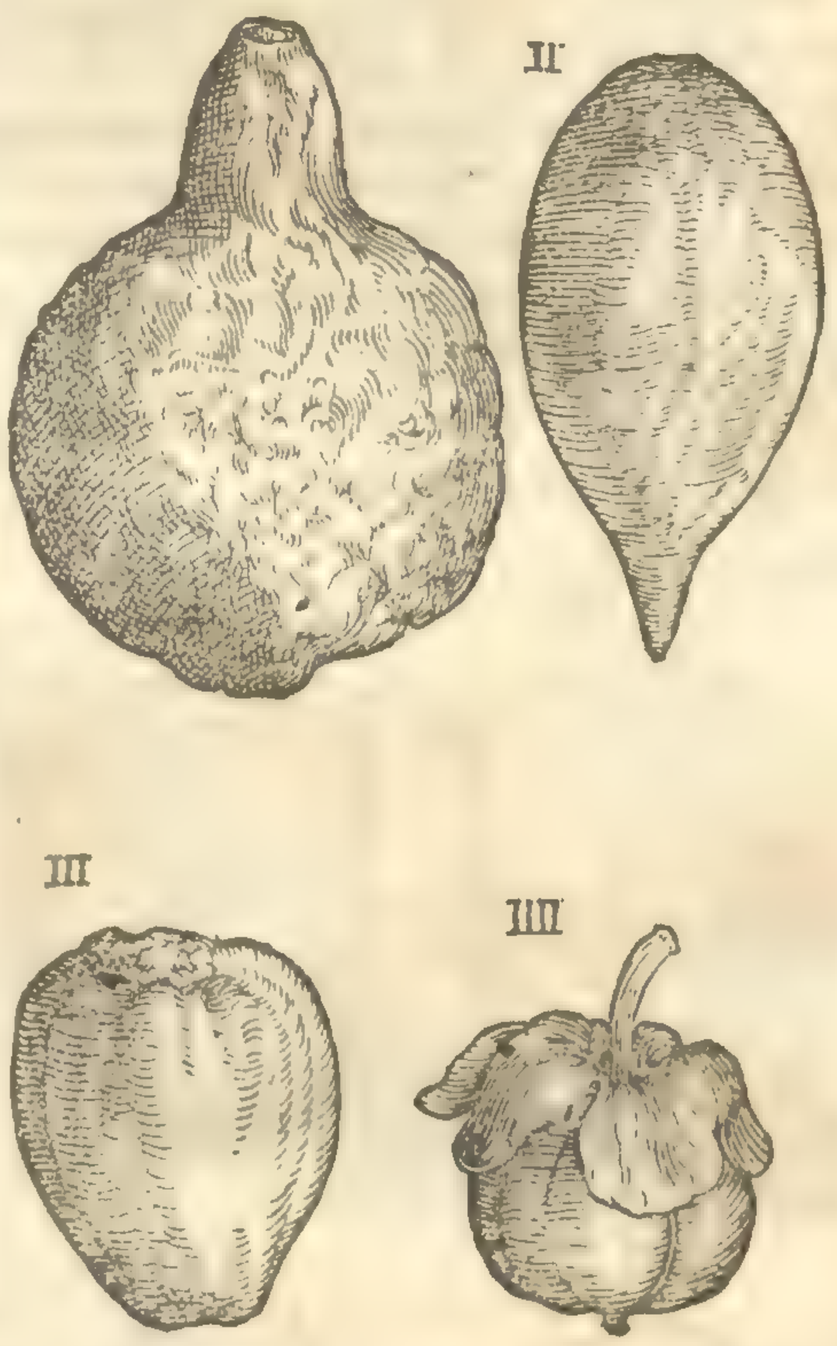

Fruct. exot. I. mens.

Fruct. exot. II mens.

ALTER binas etiam uncias cum ſemiſſe longus erat, minùs tamen craſſus; nam ejus ambitus trium dumtaxat unciarum, lævis totus, & ſpadicei cum cineraceo mixti coloris, in longum mucronem deſinens, fragili cortice conſtans, qui an alio operimento tectus fuerit, me latet: pulpam autem continebat nigram, in qua officulum latebat unciâ magis longum, durum, cineracei ex fuſco coloris, obtuſo mucrone præditum, & ſummâ parte in uno latere veluti exſculptum, in quo haud dubiè nucleus, licet agitatus nullum ſonitum ederet. Vtrumque hunc Amſtelredami nanciſcebar.

TERTIVM verò cum *Quarto* mihi concedebat, ut deſcribere poſſem Cl. V. Petrus Paauwius, primarius in Academia Lugduno-Batava artis Medicæ, idemque Anatomes & Simplicium medicamentorum profeſſor, atque Academici horti Præfectus. Is porrò fructus paullò longior erat unciâ, trium verò unciarum ambitum (quâ parte craſſior) continebat, colore fuſco præditus, durus, ſtriatus, in obtuſum mucronem deſinens, in quo officulum vel nucleus incluſus, quia agitatus ſtrepitum edebat. *Fructum exot. III. Petri Paauw.*

QVARTVS Ricini fructum valdè æmulabatur, nam triangularis erat, & in tres cellulas diſtinctus, quarum ſingulæ ſemen continebant rugoſum, ut ante maturitatem lectus fuiſſe videretur, nigrum: exterior cortex fuſcus & glaber erat, pendebatque inter quinque foliola longiuſcula & latiuſcula (quæ medium fructum tegebant) è pediculo ſemunciali ſatis firmo. *Fructus exot. IV. P. Paauw.*

Quo nomine vocarentur iſti fructus, aut quibus in plantis nati eſſent, intelligere nequivi, & haud ſcio an qui legerint, quidpiam de iſtis rebus obſervaverint.

Miſcellanei quidam alij fructus Exotici.

CAP. XXV.

ISTOS *quidem fructus habebam, antè quàm Exoticorum Hiſtoriam ſcribere inciperem: ſed quum in claſſes eorum qui hoc Secundo libro deſcripti, propter diſſimilitudinem commodè diſtribui nequirent, poſt eos qui iam deſcripti, peculiari capite collocandos putabam, quod illorum hiſtoriam præcederet, quam ante multos annos evulgabamus.*

Fruct. miſcel. 1. PRIMVS, ſeſcuncialis erat longitudinis; binas uncias aut amplior ejus ambitus, duro, inæquali, rugoſoque cortice conſtans, fuſci coloris, gravidus, hoc eſt, alium fructum vel officulum ſive pulpam continens, nam agitatus, ſtrepitum edebat; quid verò contineret, me latebat initio, quia, quum unicus mihi eſſet, corrumpere nolebam: ſed alium ſimilem poſtea nactus, aperiebam, & nucleum continere deprehendebam, craſſum, ejuſdem cum ipſo fructu formæ, cavum intùs & inanem, ſubſtantiâ tamen fuſcâ conſtantem, & ſapore quali vetuſtæ & rancidæ amygdalæ.

Eum porrò cum quatuor proximè ſequentibus in una tabella exprimendos curabam, quam hîc additam volui.

Fruct. miſcel. II. ALTER, ejuſdem erat cum Primo longitudinis & craſſitudinis, non quidem in rotunditate oblongus, ut ille, ſed anguloſus, cortice inæquali & valdè fibroſo, cineracei foris coloris, internè fuſci, levis, aquæ dum eâ mergebatur, innatans, nucleum continens prorſus rugoſum (quia fortè ante maturitatem lectus) & ſubſtantiæ rufeſcentis, adſtringentiſque ſaporis.

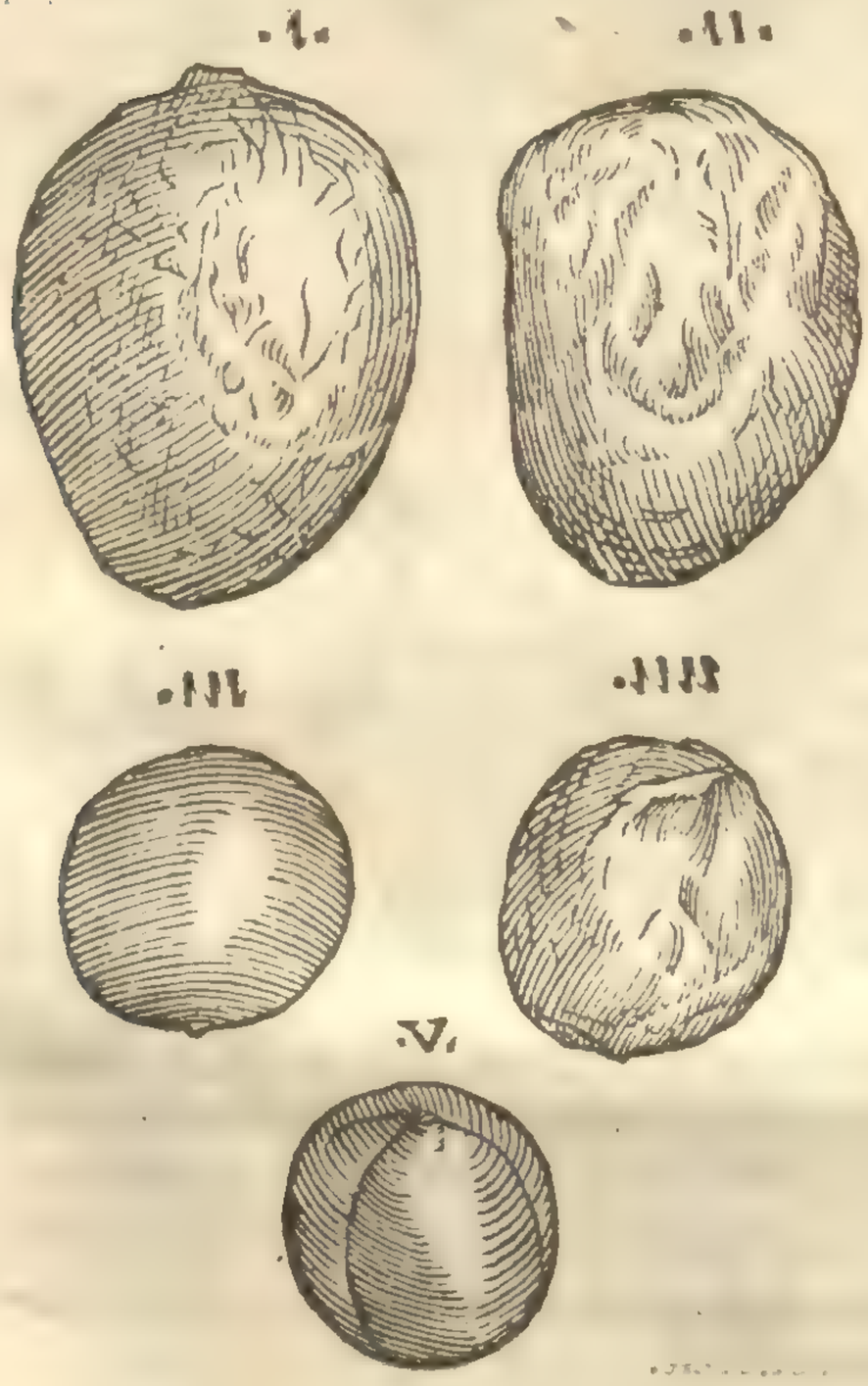

Fructus miſc. III. TERTIVS, orbicularis erat formæ, uncias pænè tres ambitu comprehendens, lævis & perpolitus, ſpadicei coloris, ſupernâ parte exiguo mucrone (veluti glandes) præditus, infernâ, veſtigio quodam, cui pediculus inhæſiſſe videbatur, levis & aquæ innatans, tametſi nucleum aut pulpam continens, ut ex ſtrepitu deprehendebam.

Fructus miſc. IV. NEC jam deſcripto valdè diſſimilis erat *Quartus*, paullò tamen minor, & oblongior, tametſi etiam reperiatur ejuſdem cum illo magnitudinis: corticem verò habebat durum, pænè inſtar putaminis nucis ponticæ, fuſcâ tectum epidermide, internam autem partem cineracei coloris: aquâ merſus, non ſubſidebat, ſed innatabat; licet nucleum contineret avellanâ non minorem, cineraceum, rugoſum ob vetuſtatem, non adeò ſolidum ut primo intuitu apparebat, ſed qui cultello facilè ſecaretur, ſubflavâ carne, ſive ſubſtantiâ, quæ manducata, ſatis acris deprehendebatur.

Fruct. miſc. V. QVINTVS, æqualis ferè cum *Tertio* erat magnitudinis, & ſphæricæ etiam formæ, putamine conſtans quali nux juglans, firmo, fuſci externâ parte coloris, internâ ſpadicei, qui in tres æquales partes dividebatur, & internâ parte in tres veluti concamerationes vel loculos ſeparabatur, in quibus ſingularia grana, malorum vulgarium ſeminibus non valdè diſſimilia.

Fruct. miſcel. VI. SEXTVS, ſeſcunciam longus, mediâ parte craſſior, extremis gracilioribus, qui è multis fibris contextus videbatur, ſed adeò firmis, ut fruſtrà cultello aperire tentarem, coloris fuſci; pelle tamen ſpadiceâ, lævi & ſplendente tectum fuiſſe, reliquiæ quas adhuc retinebat, indicium faciebant: atque licet non adeò gravis videretur, aquâ tamen merſus, ſubſidebat.

Fruct. miſcel. VII. INTER Aromatum Tripoli allatorum purgamenta fuerat inventus *Septimus*, cum pluribus quiſquiliis nec magni momenti, ut, parvis phaſeolis varii generis, exiguis ricini granis,

Lachrimæ

Lachrimæ Iob vulgò appellatæ feminibus, olivarum offiículis,& ſimilibus. Inerant etiam Xyli capitulum integrum cum ſuo tomento & ſeminibus, Abhel fructus, nucis unguentariæ genus à nonnullis *Mehenbethene* nuncupatum : ad quam nucem hæc etiam commodè referri poſſit meâ ſententiâ. Etenim valdè illi ſimilis erat,quam olim Granatæ in Hiſpania è Pennon de Velex in Africa recenter allatam anno MDLXV. mihi donabat Illuſtris Vir Dn. Didacus à Stunica, Illuſtriſſimi Ducis de Bejar nepos, & in ſupremo illius urbis Senatu Regi à conſiliis, ſed minor, & magis orbiculata,ſpadicei coloris cortice,coque lævi conſtans, atque veluti in binas partes ſecto. An verò alio cortice , ſive involucro tecta fuerit hæc nux (ut veriſimile eſt) me latet: alia tamen addita erat minùs craſſa , ſed paullò oblongior, neque adeò ſpadicei coloris, quæ mediâ ex parte tecta erat ſuo involucro nigro & rugoſo, cui petiolus adhuc inhærebat, quo in ramo firmata fuerat.

OCTAVVS,lobi quodammodo formam habebat, & uncialem longitudinem illi figuram quaſi exprimens, gracilis, cineracei coloris, aliquot grana (ut ex involucri ruptura appa- *Fruct. miſc.* VIII. rebat) ſatis craſſa continens ſpadicei coloris,lævia, ab alterâ parte plana, inſipida, vieta,& vetuſtate evanida.

NONVM è Braſilia delatum ferebant,ſed nullo nomine inſignitum,ſemen veriùs quàm *Fruct. miſc.* fructus: nam pineæ nucis nucleo, nec formâ nec magnitudine valdè abſimilis erat,glaber, IX. coloris ex flavo ſpadicei, ſatis lento cortice conſtans, internâ parte hirſuto, & duram exſuccamque medullam continente, ut de ejus ſapore nihil pronunciare poſſem.

Huic commixta erant Ricini grana adeò exilia, ut illis minora videre non meminerim: alius præterea nucleus mihi ignotus, & aliæ quædam minutiæ.

DELATVS ſimiliter è Braſilia dicebatur quem pro *Decimo fructu* mittebant:ſed arboris *Fruct.miſc.x.* excrementum aliquod inſtar gallæ veriùs nuncupandum cenſebam,quàm fructum: ſimili enim materiâ conſtare videbatur: & gallas ſimilis pænè formæ videre memini. Vncià autem minor erat, quinque angulis velut alis conſtans, ſupernà parte aliquantulum protuberans, & à centro ductas habebat quinque lineas ad extremos uſque angulos : infernâ longior erat, ſenſim gracileſcens uſque ad ſedem, quâ ramo inhæſiſſe videbatur.

ARBORISne an fruticis alicujus fuiſſet ramulus cum ſuperioribus repertus, cui poſtremum locum damus, quémve florem tuliſſet, ex ſiccato difficile erat judicare: aliquam tamen affinitatem habere videbatur cum illis ramulis, qui in coronario frutice, ſive Syringa à vulgo Herbariorum appellata, odoratos albos flores, racemi inſtar compoſitos quinos aut ſeptenos ferente, nam ejuſmodi ferè capitula habebat , octo exilibus ſtriis notata, quæ in binas partes roſtelli aviculæ in modum dividebantur, contrà quàm in coronario frutice, cujus capitula in plures particulas diviſa: nullũ autem ſemen continebant,ſed inania erant. *Fruct. miſc.* XI.

Κάρυα μανικὰ. *Inſana nuces.*

CAP. XXVI.

IACOBVS Cuclenerus,vir ornatiſſimus,& Commiſſarius in ea nave cui nomen Amſtelredamum, illius claſſis, quæ in Indiam Orientalem ablegata, quique cum Iacobo van Neck, anno à Chriſti nativitate milleſimo ſexcenteſimo tertio rediit , quædam exotica referebat; & inter illa fructum quendam, quem nautæ ab effectu *malle pruymkens*, hoc eſt, fatua ſive inſana prunula appellârunt, ego nuces dicere maluiſſem, quia majorem ſimilitudinem cum nucibus habere mihi videbatur, quàm cum prunis, niſi ab offiículo, quod continet, prunis ſilveſtribus in ſpinis naſcentibus non diſſimili, appellationem ſumendam eſſe contendant. Illum autem fructum in ſubjecta tabella exprimendum curabam cum ſuo offiículo, aliâ quadam nuce ipſi additâ.

Nucis inſanæ hiſtoria.

ERAT porrò hæc Nux prorſus orbicularis formæ : nam ejus ambitus, ſive à pediculo per longitudinem, ſive per tranſverſum metiteris , paullò plus quàm binarum unciarum erat; putamine non valdè denſo, ſatis tamen firmo conſtans, foris ſubfuſco, & non lævi, internâ autem parte ſpadicei coloris & lævi, offiículum membranaceum continens nigrâ quadam pulpâ tectum, pruno ſilveſtri nec formâ , nec magnitudine abſimilem , infimâ & ſeſſili parte, quæ petiolo reſpondebat,albâ maculâ ſatis amplâ inſignitum, ſub quo nucleus cineracei coloris duriuſculus latebat: ipſa nux brevi craſſiuſculoque petiolo prædita erat, quam maxima ex parte ſingu-

larem, interdum autem geminam simul conjunctam nasci intelligebam in arbore cerasi magnitudinem æquante, cui folia essent longa & angusta, mali persicæ foliis non dissimilia.

CETERVM occasionem, cur istum fructum fatuum sive insanum nautæ appellarint, præstat ut Lector intelligat ex ipsius Iacobi Cueleneri narratione scripto comprehensa vernaculo sermone, & ad me missa; quam sic Latinam faciebam.

Duodecimo die Octobris anno à nato Christo millesimo sexcentesimo primo, post longos errores, tandem singulari Dei beneficio in Sinum quendam appulimus, situm undecim gradibus & quadragintaquinque scrupulis ab Æquatore versus polum Arcticum. In eo sinu, prunorum quoddam genus reperiebamus, quo cercopithecos (qui istic valdè frequentes) vesci conspiciebamus: nostri nautæ, qui alioqui alimentis non abundabant, id observantes, hæc pruna etiam legerunt & comederunt, nec eâ re contenti nonnulli, ipsa fructus officula cum nucleis in aqua macerata coquentes, vorârunt: quotquot autem voraverant, capitis vertigine & mentis alienatione correpti sunt, mirasque imaginationes habuerunt, pro naturæ cujusque temperamento: unus enim arbitrabatur in suo cubili seu sponda, ædes fabricari ad coquendam cerevisiam commodas; & quotquot propter stabant cõpellabat, dicens, Videte quid ista vetula in meo cubili agat: alter singulos convocans percontabatur, an pisces emere non cuperent, se enim cepisse omni coloris genere præditos: tertius in sua sponda jacens conquerebatur sibi de toto corpore carnes detrahi: quartus vociferabatur, ingentem navem in suo cubili fabricari: quintus etiam in sua sponda jacens, quatuor aut quina murrhina vasa confringebat, dicens, multos homunculos istìc adesse qui ejus spondam occupare conarentur: sextus nauclerum compellans, Vidésne, inquit, diabolum in rostro navis sedentem & pisces captantem? septimus affirmabat se per navis alvum anchoras in imo mari fixas conspicere: nostri Naucleri filiolus ad patrem accedens, Chare pater, inquit, plurimos homunculos per tuum nasum cursitantes video; sic ut ipse pater cum quodam metu admiraretur: quibus porrò somno indulgere licebat, statim istæ rerum imagines evanescebant: nec defuerunt, qui per triginta sex horarum spatium, imò per integrum biduum dormierint: fuerunt etiam qui alvi profluvio correpti sint. Ejusmodi & pleræque aliæ imagines iis contigerunt, qui nave Amstelredamum appellatâ vehebantur, quas nimis longum esset referre: inter reliquos autem nautas, Anglus quidam, in cælum suspiciens, illud apertum se videre affirmabat, altaque voce inclamabat, O Domine te lubens sequor, variisque suis gestibus, risum omnibus qui circa ipsum erant movebat: nihilominus, semper in cælum suspiciens, progrediebatur, ut parum abesset, quin in mare prolaberetur, nisi qui ipsi adstabant, detinuissent. Hactenus Cuelenerus. Quæ quum ita sint, mirari necesse est, unius ejusdemque fructus manducationem, tot tamque varias imagines in hominum cerebro potuisse párere.

Cur sic appellata.

Nux altera. ALTERAM nucem quæ in tabella expressa, eodem anno Amstelredami paullò antè accipiebam ab ornatissimo humanissimoque viro Henrico van Os, ejus urbis cive: eratque spadicei coloris, Ponticæ nuci non valde absimilis, unciam longa, ejus ambitus unciâ paullò major, sessili sive infimâ parte angustior, extimâ crassior, & veluti decussatim formata, dura, solida, nec ullo motu strepitum edens: an aliquo calyce excepta fuerit, glandis aut avellanæ instar, me latet, nec is sciebat qui illam mihi donabat: nam inter aromata illo anno advecta fuerat inventa.

Nux tertia. TERTIAM quandam nucem, quùm binas superiores descripsissem, ostendebat mihi ornatissimus vir Christianus Porretus, planam, cineracei coloris, formam cordis, ut pingi solet, referentem, & quibusdam locis tumescentem, eamque adeò lento cortice constantem, ut maxima cum difficultate aperire possem, ad observandum quid contineret: reperiebam autem sub eo alium corticem, non minùs lentum superiore, subflavi coloris, tegentem nucleum candicantem, salsi saporis, involutum rufescente membranâ.

Alium præterea fructum, unciam longum, quadrangulum, lateribus aliquantulum depressis, prorsus nigrum, mediâ tamen ex parte tectum tamquam membranâ foris miniatâ, fructui firmiter inhærente. Quo autem nomine appellaretur, cujúsve plantæ esset, aut qua in regione natus, intelligere nequiverat.

IAM *ad eos paucos exoticos fructus veniendum, quorum Historiam ante viginti annos publicam faciebam: & illum ipsum ordinem, qui tunc observatus, sequendum & retinendum censebam, propter tabellas, quibus interdum plures fructus, iiq; dissimiles, expressi fuerunt.*

Beretinus

Beretinus fructus.

CAP. XXVII.

QVI Generosum equitem Franciscum Drake in navigatione illâ quâ totum orbem circuivit, comitati fuerant, reduces anno octogesimo supra millesimum & quingentesimum, fructus quosdam glandibus non valdè dissimiles referebant. Eorum aliquot anno insequente Londini nanciscebar curâ & diligentiâ doctissimi & humanissimi viri Richardi Garth Cancellariæ Londinensis Primicerii, atque perhumani honestissimique viri Hugonis Morgani Serenissimæ Reginæ Angliæ Elizabethæ pharmacopœi, qui à Drake Comitibus impetrabant. Eos autem fructus tum temporis in adposita tabella exprimendos curabam.

DRAKE porrò cum comitibus in desertam quandam, & multis altissimis arboribus consitam insulam appellentes, aquationis & virium corporis fame afflicti reficiendarum causâ; celsissimas quasdam in ea arbores quercu majores inter alias reperiebant foliis laurinis præditas, crassis, splendentibus, in ambitu minimè serratis, oblongiusculum fructum, exiguis iligneis glandibus similem ferentes, nullo tamen calyce (ut affirmabant, nam ipse aliquos eorum percontabar) inclusum, tenui cortice cineracei coloris, interdum etiam atri, tectum, nucleúmque continentem oblongiusculum, candidum, nullo manifesto sapore (quia præ siccitate induruerat) præditum, tenui membranâ involutum. Illum autem tametsi fame valde premente degustare verebantur, quia ipsis ignotus, ne aliquâ noxâ afficerentur. *Beretini fructûs historia.*

POSTEA verò in Beretinam insulam alteri vicinam pervenientes, similibus arboribus abundare deprehendebant, & illarum fructum minimè pernicio sum, sed edulem esse, ab incolis edocebantur. Eo deinde, more leguminum elixo, aut in farinam trito, & pultis instar inspissato atque cocto, alterius cibi penuriâ, cùm istîc, tum in navi famem sublevabant. In Moluccis autem Insulis hanc arborem etiam crescere referebant.

Cacao fructus.

CAPVT XXVIII.

CELEBREM etiam per universam Americam, multique usus fructum *Cacao* appellatum, Peruanæ provinciæ litora legentes, secum sumebant, & aliquot adferebant; atque ab ipsis paucos fructus accipiebam: cujus fructus quum luculenta descriptio extet apud Benzonem, qui miles aliquot annis novi orbis provincias peragravit, ipsius verba, ut ab Urbano Calvetone Latina facta sunt, hîc subiicere libuit, cum tabella, in qua *Cacao* fructus me curante expressus.

IN Nicaragua novi orbis provincia pomi quoddam genus peculiare est, neq. Hispaniolæ, neq. ulli alteri Indiæ parti concessum. Pyri nostri fermè est specie, ligno interiore rotundo nucis crassitudine, & dimidio amplius, optimi & jucundissimi saporis: arbor procera exiguis foliis vestitur. *Pomp. Nicaragæ.*

Hispani quum primùm eam provinciam subegerunt, propter uberrimam omnium rerum ibi repertam copiam, illam Paradisum Mahumetis nuncupârunt. Duo inter cetera fert hæc tellus, nulli præterea Indiæ regioni concessa, excepta Guatimala Hondurêsis provinciæ, & Mexici finibus, totoque novæ Hispaniæ tractu. Unum, pavonum quoddam genus est, qui in Europam translati, vulgò Gallinæ Indicæ vocantur. Alterum, id quod *Cacavate* appellant, quod monetæ usum illis præbet. *Paradisus Mahumetis.*

Cacavate, sive Caco historia.

ID fert arbor modicæ magnitudinis, quæ nisi calido loco, sed opaco vivit: nam simul ac sole tacta est, contabescit. Itaque ferè in silvis umbroso & humido loco seritur: neque id satis, sed juxta ejus generis arborem, aliam editiorem plantant: quæ simul ac adolescere cœpit, ejus cacumen ita concinnant, aptantque, ut adulta ea arbor Cacavatem inumbret, defendatque ab æstu, ut solis radiis lædi non possit. Fructus amygdalarum specimen referens, siliquis quibusdam, velut cucurbitis includitur, crassitudine & latitudine cucumeris: annuo spatio maturescit. Maturas eas ubi legêre, excussum folliculis fructum, super storeis expassum ad solem exponunt, donec humorem exsudaverit.

Potum ex eo confecturi, in testa fictili ad focum exsiccant, mox lapidibus quibus pinsitur panis, contusum & commolitum, fusumque in pateras (quæ cucurbitæ specie è certis arboribus per omnem Indiam nascuntur) paulatim aquâ temperant, atque interdum paullulo pipere quali vulgò utuntur [Axi *intelligit, quod vulgò Piper Brasilianum appellant,*] condiunt, coque in potu utuntur. Porcorum ea veriùs colluvies, quàm hominum potio. Quum eam provinciam peragrarem, plus quàm integrum annum, ab tali lora abhorrui: sed quum vini copia mihi non esset, ne semper aquam bibere cogerer, alios imitari didici. Ea cœlia sapore aliquantum amaro, satiat & refrigerat corpus, minimè tamen inebriat. Hæc præcipua & carissima merx earum regionum est: neque quidquam aliud Indi majori in pretio habent, ubi quidem in usu est. Hactenus Benzo.

Amygdalæ porrò suo putamine exemtæ, hic fructus prorsus similis est, tenuique membranâ tegitur, nigrâ, nucleum continente, qui in binas aut ternas partes obliquè dividatur, subfuscum, & cineraceis venis distinctum, adstringentis & ingrati saporis: quare mirum non est, si qui antè non degustârunt, à potione ex eo confectâ abhorreant: ego sanè puram aquam longè prætulerim. Eam tamen claris viris propinant, quemadmodum nos aromatites aut generosius aliquod vinum solemus, referentibus iis qui pauculos fructus retulerant, è quibus tum binos impetrabam: sed diversis deinde temporibus alios nanciscebar.

Peregrini fructus varii alii.

CAPVT XXIX.

PEREGRINATIONE tertiùm in Angliam institutâ donabar ab amicis anno octogesimo primo supra millesimum & quingentesimum, Londino jam discessurus, aliquot peregrinis fructibus, de quibus tunc quidem agebam, sed etiam nunc denuò agendum existimavi.

Fructus. MAIOR, qui Primus, ex illo genere est, quod in scholio ad cap. XXVI. lib. I. Hist. Aromatum Garciæ secundo loco olim describebam: sed longè amplior, utpote qui terna uncias lõgitudine superaret, latitudine unam, altitudine pænè duas æquaret, alioqui formâ & colore eidem planè similis: nempe crasso cortice sive putamine constans, inferiore sive supinâ parte sessili, rugoso, scabróve & cineraceo, supernâ autem sive pronâ & gibbâ, lævi, subrufo, vel potiùs spadiceo, ita ut animalculum duro corio tectum videretur: nucleum continere deprehendebam binas uncias longum, unam latum, gemellum, sed extimâ parte simul cohærétem, tenui cineraceaq. membranâ tectum, substantiâ firmâ, ut amygdalæ aut castaneæ recentes, subfuscâ, pingui & oleaginosâ, odore satis jucundo præditâ, & sapore non ingrato. Illum damus expressum in subjecta tabella cùm integrum, tum apertum, atque etiam ipsius nucleum nudum & ex suo cortice exemtum, ut faciliùs observari possit ejus geminatio.

HVNC

HVNC porrò fructum mihi donabat Iacobus Garetus, & asserebat Lusitanum quendam mercatorem, cui nomen Petrus de Frias, à provinciæ Perüanæ Prorege accepisse pro fructu arboris in novo orbe nascentis, ex qua Balsamum illud ab Hispanis decantatum, elicitur; donabat etiam ipsius Balsami liquorem ab eodem mercatore acceptum, quem sanè, periculo facto, comperiebam insignium esse facultatum ad recentia vulnera brevissimo tempore curanda. Verùm si Nicolai Monardes descriptioni fides est adhibenda, longè minor esse debet Balsami fructus. Consulendum cap. IX. ipsius Historiæ Simplicium ex novo orbe delatorum, quam ante viginti novem annos Latinam faciebamus, & nunc denuò publicamus. Ceterùm anno reparatæ salutis humanæ millesimo quingentesimo nonagesimo nono, extremo Octobri binas alias ejusmodi nuces Londino ad me mittebat idem Garetus, quarum altera huic quam modò descripsi, prorsus similis: altera verò ab uno latere plana, ut geminæ eodem integumento comprehensæ fuisse viderentur, non secus quàm geminæ interdum castaneæ eodem calice continentur. Utramque nucleum inclusum habuisse, crepitatio, dum comînovebantur, fidem faciebat. *Balsami Peruani fructus.*

ALTER, nucis juglandis pænè erat magnitudine, extima parte latiusculus, totus rugosus, atque ut nucis juglandis putamen inæqualis, fusci coloris, sed magnâ ex parte veluti crustâ quadam durissimâ & cineraceâ tectus: levis erat, & exigui ponderis, licet admodùm solidus & saxeâ duritie præditus, nec minùs in aqua subsideret, quàm lapis: confractus, crasso durissimoque cortice constare deprehendebatur, & nucleum candidum, succulentum, grati saporis nec injucundi odoris, oleumque macis ferè referentis, continere (tametsi vetustus) in binas partes dividuum, tenui candidaque membranâ intersecante, alterâ insuper paullò crassiore firmioreq. inclusum. Eum porrò cum III. IV. V. & VI. subsequentibus in eadē tabella, quæ est secunda hujus cap. XXIX. exprimendum curabam ut hîc subiiceretur. II.

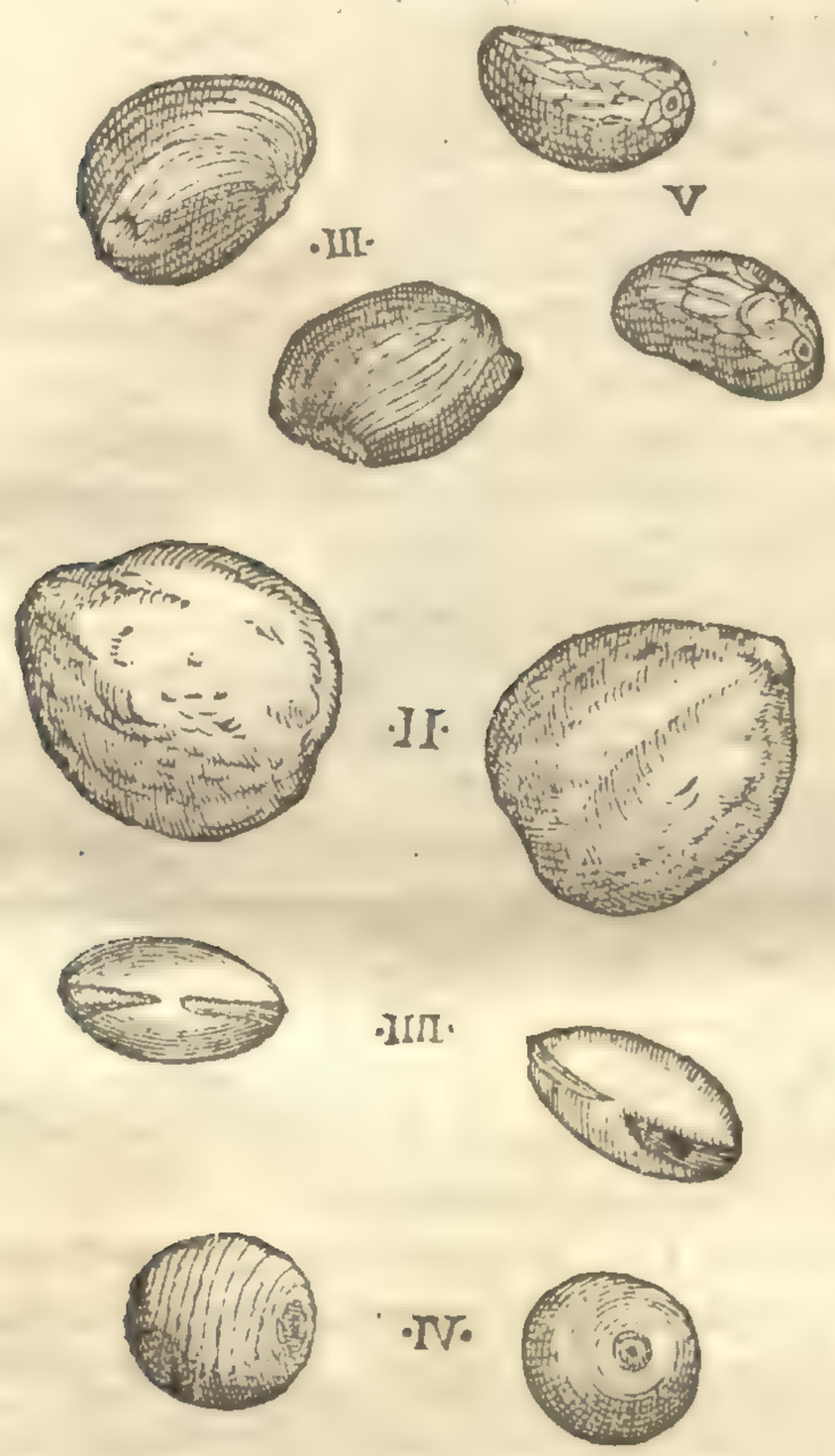

Ejusmodi verò fructus ante plurimos annos, sæpiùs inter aromata repertos, dum Antwerpiæ repurgabantur, memini. Sed etiam anno M.D. XCVII. inter aromata quæ Batavi ex Iava referebant, similes multo recentiores conspiciebam, quos Abdala, *Camiri*, adpellari dicebat. Ejus descriptionem inter peregrinos fructus à mercatoribus acceptos Lector cap. XV. hujus lib. II. reperiet. *Camiri.*

MAGNAM similitudinem habebat *Tertius* cum prima nuce descripta in scholio ad cap. XXVI. lib. I. Historiæ Aromatum à Garcia conscriptæ: sed paullò minor erat, angulosus, niger, crassioribus quibusdam firmisq. villis ipsi incumbentibus & firmiter inhærentibus, obseptus, præduro putamine constans, & nucleum continens. III.

PONTICÆ nucis magnitudine erat *Quartus*, ejusdem coloris, putamine duro, veluti in duas partes diviso, nucleum continens, ut ex strepitu coniiciebam. Non dissimilis illi quem Granatæ accipiebam ab Ill. Viro Didaco à Stuniga recenter ex arce Peñon de Velez in Africa ab Hispanis præcedente anno, nempe M.D. LXIV. occupata, delatum, nucleumque continentem album, dulcem, quem ad vnguentariæ nucis genus aliquod referendum esse censebam. IV.

QVINTVS, nucleus dumtaxat erat suo putamine exemptus, firmus, tenui membranâ fuscâ & multis venis distinctâ, firmiterque ipsi nucleo inhærente, tectus: ipsa substantia firma erat, candida, pulpæ nucis Indicæ sive cocci, similis, nullo quidem odore prædita, sed satis grato sapore. V.

Hunc nucleum anno M.D.XCVIII deprehendebam ejus nucis esse, quæ Tertio loco, sive pro Tertio hujus capitis fructu descripta est: nam multi similes nuclei, partim sui putaminis fragmentum adhuc retinētes, maxima autem ex parte nudi, & à suo putamine liberi, nonnulli etiam integrum corticem adhuc habentes adferebantur nave quadam ex insula Divi Thomæ advecta, quibus Lusitani quidam eâdem nave vecti, sua mancipia cum radicis cujusdam farina commixtis aluerant in itinere. Est autem fructus Palmæ Adil nuncupatæ. *Palma Adil.*

SEXTVS,

VI. SEXTVS, orbiculari pænè rotunditate erat, tamquam torno elaboratus fuiſſet, ovo paſſeris minor, prorſus flavus, niſi alteram extremitatem ſubfuſcâ maculâ inſignitam habuiſſet: ſolidus autem erat, lapideaque duritie præditus, & in aqua ſubſidebat.

Peregrini alii fructus.

CAPVT XXX.

VIENNAM Austriæ porrò redux ex illa Anglicana peregrinatione, inter exoticos quoſdam fructus, quos, ut alia pleraque rariora, ſuis capſis incluſos adſervabam: aliquos inveniebam, à nemine tum temporis adhuc deſcriptos: rem itaque ſtudioſis non ingratam me facturum exiſtimabam, ſi illorum deſcriptiones, & icones ſuperioribus adderem.

I. PRIOR, Alteri qui in Secunda tabella ſuperioris capitis expreſſus, non valdè diſſimilis erat, minor tamen, & ponticæ nucis magnitudinem non excedens (tametſi juglandi ferè æquales videre meminerim) lævis, ſplendens, cineracei coloris, & ſaxeâ duritie præditus, licet in aquam conjectus ſupernataret, aliquantulum inæqualis, & compreſſus, ut piſa interdum quæ in eodem lobo nata, ſeſe mutuo compreſſerunt. Similem autem eſſe mihi perſuadeo, cum illo, qui in lobo ἐχινώδει proximo libro cap. xv. deſcribetur. Illum porrò cum ſex ſequẽtibus in ſubjecta tabella (quæ hujus cap. xxx. prima) expreſſum adponebam.

II. ALTER ovalis erat formæ, Iudaïco lapidi magnitudine par, illiuſque formam, exceptis ſtriis, pulcherrimè exprimens, ex rufo nigricantis coloris, ut nonnullæ majores gallæ, levis, & aquâ merſus non ſidens, licet duro putamine conſtans & nucleum continens.

III. TERTIO, illo minori, & mediocris avellanæ magnitudinem non excedenti, pænè orbicularis erat forma, niſi infima pars paullò anguſtior, in triangularem quaſi mucronem deſiiſſet, color alioqui ſimilis alteri, & tametſi levis, in aqua nihilominus ſubſidens & imum petens, duro craſſoque putamine conſtabat, & nucleum candidum tenui fuſcâ membranâ tectum continebat.

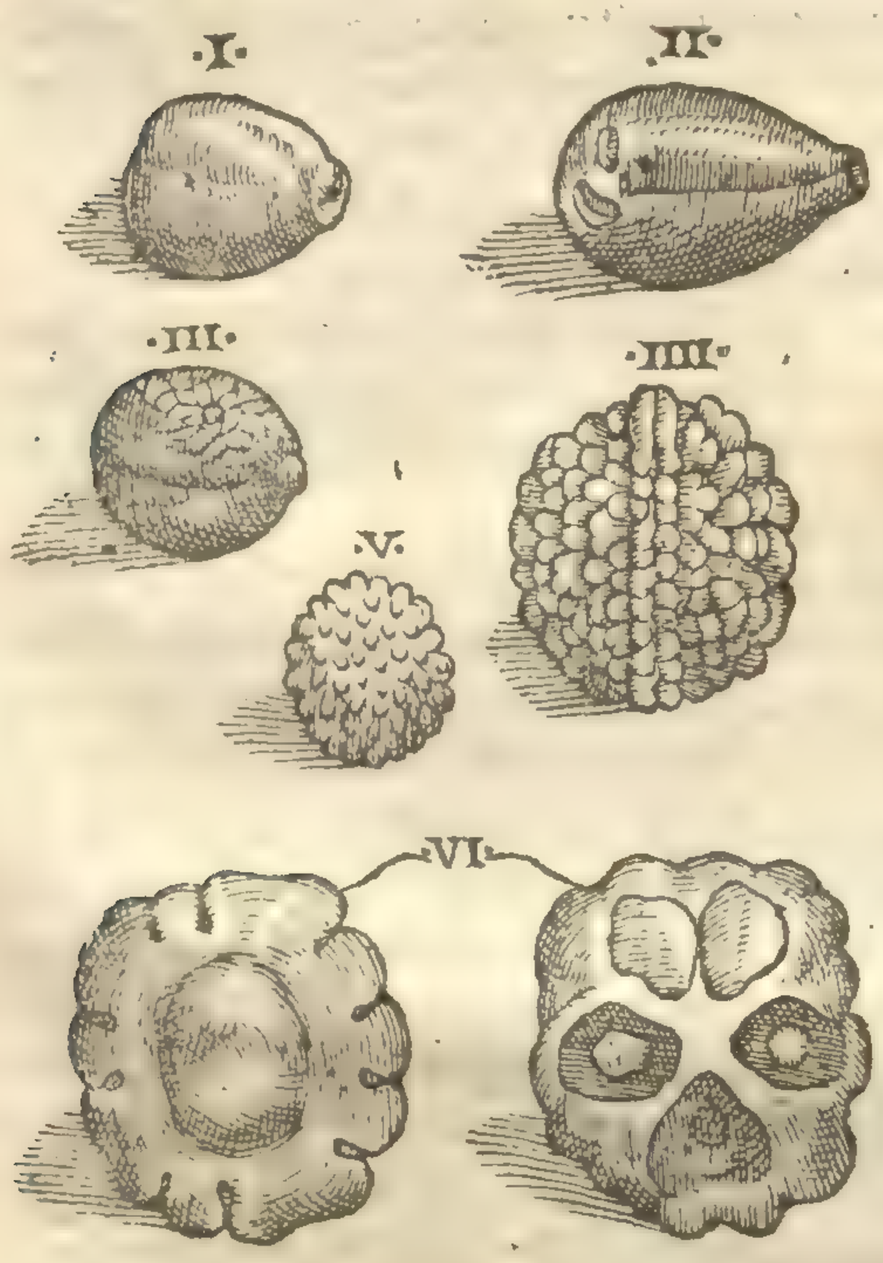

IV. QVARTO, ſphærica ferè erat forma, magnitudo pænè vncialis, putamen admodùm craſſum & durum, perpetuis tuberculis undique obſitum, flaveſcentis coloris, lineâ eminentiore tranſverſum ſecante, quam, ut in juglandibus, putaminis conjunctionem & commiſſuram eſſe arbitrabar.

V. PRORSVS ſphærica erat *Quinto* forma, magnitudo globuli minoris ſclopi, putamen ejuſdem cum præcedente coloris, & perpetuis etiam tuberculis, non adeò tamen craſſis, obſitum, nullaque lineâ cinctum.

Hæc duo poſtrema alicujus fructus dumtaxat erant officula.

VI. SEXTVS, officinarum nuce vomicâ major erat, planus idem, atque ſimilis coloris, nempe cineracei, pronâ parte paullò eminentior & magis tumens, in ambitu quodammodo ſinuoſus, ſupinâ verò, quinque grana, inter ſe ſejuncta & æqualibus ſpatiis ab invicem diſſita, ipſique tamquam impreſſa, oſtendens, meſpilorum ſetaniorum officulis non multum abſimilia, quæ exemta, ſatis profunda lacunarum veſtigia relinquebant. Totus ligneâ duritie præditus erat.

VII. FORMA etiam planâ erat *Septimus*, ſed à priore diſcrepans, rugoſus & quibuſdam locis tumeſcens, aliis depreſſus; color ex cineraceo nigricans, qualis in nonnullis *Cajous* nucibus, quorum

quorum historiam & iconem in scholio ad cap. de Anacardio lib. 1. Hist. Aromatum Garciæ dabamus. Is per medium sectus, nullam, ut plurimum, pulpam, sed splendentem quendam nigrumque succum concretum & induratum dumtaxat continere deprehendebatur: interdum autem nucleum habere observabam rugosum, quem ambiebat inter binos cortices succus concretus, splendens, ut nux *Cajous* immatura censeri indubiè possit.

Hos omnes cum Acaciæ legitimæ lobis confractis & seminibus, parvis quibusdam conchyliis & aliis minutiis, in piperis repurgatione & delectu aliquando inventos memini.

Sequentes verò olim ex novo orbe delatos, curantibus quibusdam amicis, ex Hispaniis accipiebam: & postea in unâ tabellâ exprimendos curabam, quam secundam esse volui hujus capitis XXX.

CETERVM *Octavum*, Pinei cujusdam generis nucis nucleos quispiam æstimare posset, adeò nostratis pineæ nucis, sive strobili nucleos referebant, licet magnâ ex parte nostris essent & longiores & crassiores: durum similiter putamen, & idem color. VIII.

IN *Nono* quædam erat varietas: nam alter altero major & crassior, licet color & forma propemodum eadem. Planus & oblongiusculus, alterâ parte latior, alterâ angustior, glaber & lævis, totus fusci, interdum etiam spadicei coloris, nisi linea quædam candicans; quâ parte fuo fructui adhæserat (nam altero incluſus fuisse videbatur) varium fecisset: nucleum autem continere, strepitus quem motus agebat, indicabat. IX.

Hi duo *Pepitas del Peru*, id est, acinorum Peruanorum appellatione insigniti mittebantur. Pepitas del Peru.

DECIMVS, Cassiæ solutivæ, aut Ceratiorum semen magnitudine æquabat, cui etiam formâ satis respondebat, tumidior tamen aliquantulum, & colore differens, qui in hoc egregiè ruber erat, ut in Spinæ appendicis vulgò Herbariorum Oxyacantha creditæ, fructu, solidus, durus, atque in aquâ subsidens & imum petens: siliquâ aut lobo aliquo incluſum fuisse, verisimile est. Eum autem *Mates* appellatione accipiebam. Alios postea similes non semel, sed nullo nomine insignitos, accipere memini. X. Mates.

POSTREMVM locum occupabat phaseolus ille colore Macounæ simili, hoc est, ex spadiceo nigricante, sed planiore longioreque formâ, hilo non admodum magno, cujus, ad epistolam Petri de Osma Nicolao Monardes inscriptam, mentionem faciebam, quique Maximiliano II. Cæsari ex Hispaniis missus fuerat, *Haba de India muy larga*, id est, Fabæ Indicæ prælongæ appellatione. Aquâ mersus, imum petebat. XI. Haba de India.

ET hæc quidem sunt quæ de exoticis fructibus, singularibus nec aliquo lobo incluſis, quos hactenus mihi videre contigit, commentari poteram.

CAROLI CLVSI ATREBATIS EXOTICORVM

LIBER TERTIVS.

POTVISSET etiam horum peregrinorum Fructuum historia, illorum, de quibus Secundo libro egimus, historiæ adjungi: sed quia nascendi ratio diversa, commodius esse ducebam, eos ab invicem sejungere, & peculiari libro describere. Itaque Fructus qui siliquarum sive loborum, aut ceratiorum instar, in arboribus vel aliis plantis nati fuerunt, hoc Tertio libro complectemur, & initium faciemus ab eo lobo, qui omnium longissimus mihi unquam conspectus est.

LOBVS BRASILIANVS INGENS.

CAPVT I.

INTER Arbores quæ fructum in lobis aut siliquis gerunt, præcelsam quandam in Brasilia nasci intelligebam, juglandis foliis præditam, quæ hunc admirandum lobum profert, cui sanè parem formâ & longitudine videre non memini. Lobi iconem, totius fructus magnitudinem & formam affabrè exprimentem, cum Lobi ipsius extima parte quatuor articulis distincta, Viennam Austriæ ad me mittebat Londino Iacobus Garetus. Illam autem in tabella exprimendam curabam, & hîc proponendam censebam.

Lobus ingens Brasilianus.

ERAT porrò hic lobus articulatim distinctus instar siliquarum Acaciæ, singulorum articulorum medio etiam tumente, quo videlicet semen continebatur, binos pedes Romanos cum triente longus, quatuor uncias (ubi latitudo major) latus, atque planus instar prædictarum siliquarum Acaciæ, cineraceo quodammodo colore præditus, qui tamen ante maturitatem lectus fuisse videbatur: nam semina contracta & rugosa erant, orbiculari pænè figurâ, nuci vomicæ non valdè dissimilia, quodam vestigio impresso eâ parte, quâ lobo adhæserant, coloris ex albo rufescentis.

Lobus

Lobus Braſilianus alius.

CAP. II.

ALTER Braſilianus lobus octo unciarum longitudinem habebat, quatuor cum ſemiſſe latitudinem; planus, dorſo gibbero & alvo craſſioribus & magis tumentibus ipſo meditullio, quia fortè ad plenam maturitatem nondum pervenerat quum legeretur: ſpiſſitas tamen dorſi & alvi, à lacunarum, in quibus ſemen latuerat, cavo, unciæ unius, materiâ adprimè ſpongiosâ conſtans, lacunæ binas uncias longæ numero decem, in quibus ſemen quaſi quadrangulare unciam longum, obliquè ſitum: lobi color externe ex fuſco cineraceus.

ALIVM ejuſdem generis longè minorem cum eodem accipiebam, colore ex fuſco rubeſcente foris præditum, qui per medium, ut præcedens, ſectus, octo dumtaxat lacunas oſtendebat, in quibus ſemen imperfectum, citrij mali ſemini non valdè diſſimile. Qui ad me utrumque hunc fructum Viennam Auſtriæ, cum eo qui præcedente capite deſcriptus, mittebat Garetus, anno octogeſimo quinto ſupra milleſimum & quingenteſimum, è Braſilia allatum, & in præaltâ arbore natum adſcribebat: nomen autem quo apud incolas donabatur, non adſcribebat, quia ab his qui attulerant, fortaſſis intelligere nequiverat. Vtrumque autem in tabella huic capiti adjuncta expreſſum lector reperiet.

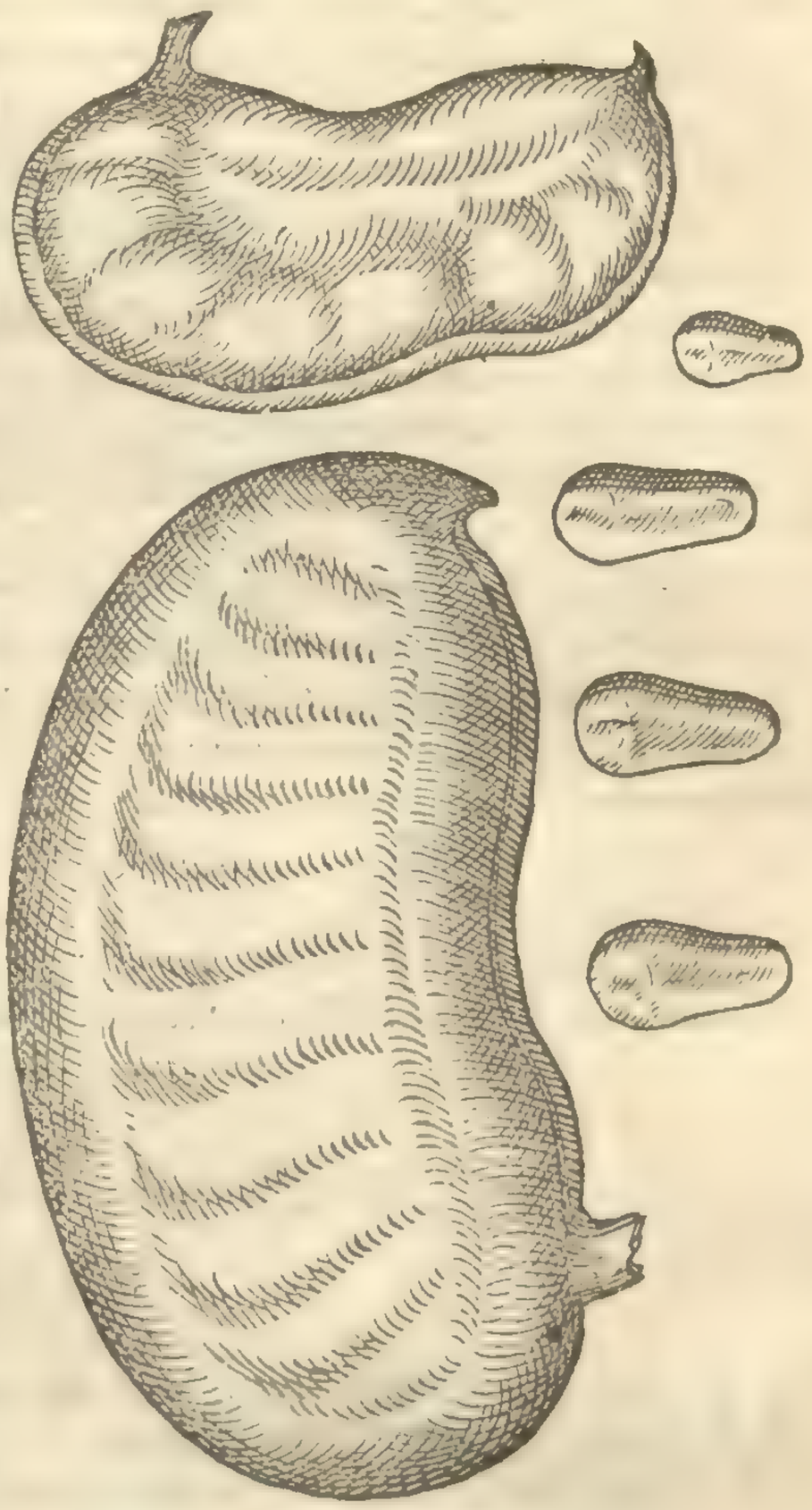

Lobus Braſilianus alter.

Lobus ex Wingandecaow.

CAP. III.

MAGNVS & craſſus etiam erat hic lobus, quem ab eodem Iacobo Gareto cum ſuperioribus accipiebam, non tamen ex Braſilia, ſed ex alia provincia procul ab ea diſſita relatum. Bini autem hujus generis lobi mittebantur: Vnus ſex uncias longus, duas cum ſemiſſe latus: Alter quinque dumtaxat uncias longus, binas latus: uterque unciam denſus, craſſo validoque, duro & firmo cortice tectus, binis nervis, ſive coſtis, à

Lobus craſſus è Wingandecaow.

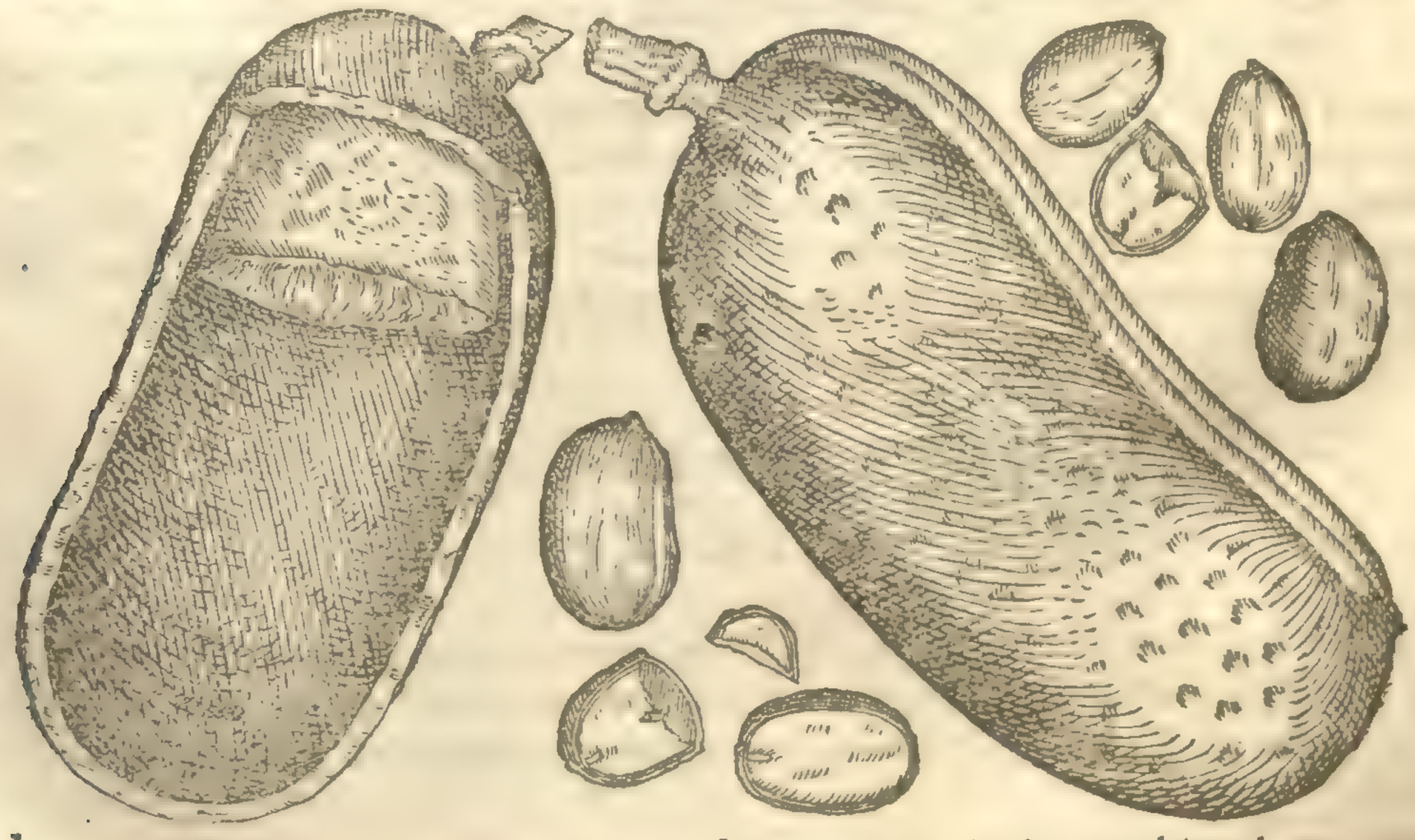

pediculo, qui crassus & firmus, ad extimum lobum, secundum dorsi longitudinem productis, foris coloris fusci, interne cineracei, & tam exteriore quàm interiore parte scabri, continens fungosam pulpam cineracei coloris, in qua latebant quina aut sena officula veriùs quàm phaseoli, uncialis longitudinis, avellanæ, sive nucis ponticæ sativæ magnitudine, dura, nigra, album nucleum continentia, amygdalæ vel avellanæ sapore. Qui mittebat, ex Wingandecaow Americæ versus Septentrionem tendentis Provincia, ad poli arctici elevationem xxxv. gradibus sita, quam Angli duce Waltero Raulæo detectam, *Virginiam*, à sua Regina virgine nuncuparunt, allatum asserebat. Illum porrò & integrum, & apertum (ut videlicet & pulpa & officula conspici possent) in tabella exprimi curabam, quam hoc capite proponerem.

Anime gummi.

Similem autem, sed minorem ad me denuò mittebat anno nonagesimo octavo supra millesimum & quingentesimum, ex cujus arbore gummi Anime elici scribebat: unde autem advectum, non indicabat, nisi quis putet ex Guyana Provincia allatum: nam Guyanæ fructus illos, quorum cap. VI. libri Secundi memini, simul accipiebam.

SED illis adhuc ampliorem, utpote septem uncias longum, tres ferè cum semisse latum, mihi Amstelredami ostendebat anno millesimo sexcentesimo, honestus vir Stephanus Ioannes Scharm, ejusdem urbis pharmacopœus: minùs tamen crassus erat, & coloris magis spadicci, nec plenam maturitatem adhuc adeptus videbatur, alioqui ejusdem prorsus formæ erat cum superiore. Ex insula, *Hayti* sive Isabellæ vicina, deserta & inculta, ad quam fortè navis delata fuisset, recens allatum hunc fructum dicebat. Qualis autem esset arbor quæ eum tulisset, non potuisse intelligere.

Guama Oviedi.

An porrò alteruter istorum loborum, *Guama Oviedi*, cujus mentionem facit cap. VIII. lib. VIII. Primæ partis Historiæ Generalis & Naturalis?

Magnus lobus ex Guinea.

CAPVT IIII.

Lobus ex Guinea.

VALDE planus hic lobus, pro amplitudinis ejus ratione: nam quum decem uncias longus esset, & trium unciarum vel ampliorem latitudinem haberet, vix quadrantis unciæ erat ejus crassitudo sive spissitas; sic ut ante maturitaten ab arbore lectum fuisse quispiam existimare potuisset: maturum tamen illum esse, semina in ipso reperta evincebant. Lento autem & veluti cutaceo cortice constabat, ex spadiceo fusci coloris, frequentissimis venis ab infima siliquæ parte ex pediculo dependente sursum & in latera utrimque sparsis, prædito, atque quodammodo ornato: medullam sive pulpam continebat pallescentem, satis gravis odoris & caput etiam ferientis, imò cerebrum offendentis, quâ involvebantur aliquot grana, dura, ex spadiceo fusca, non valdè dissimilia granis, quæ in siliquæ silvestris, vulgo Arboris Iudæ cognominatæ, lobis reperiuntur. Qualis porrò esset & cujusmodi folia proferret arbor similes lobos gestans (arboris etenim fructum esse arbitrabar) mihi incompertum, nec qui hunc lobum ad me mittebat honestus vir Willelmus Parduynus ex Guinea advectum, ullam mentionem faciebat: sed illud dumtaxat addebat, Cheirurgum à quo acceperat, asserere, incolas illius regionis in qua nascitur, grana fructu comprehensa in pollinem comminuere, quo ad vulnera curanda uterentur; intra corpus verò non assumenda, quia pernicioſa essent. Eam ob causam, pulpam gustare verebar, ad temperamentum ejus explorandum: præterea, ipsius gravis & teter odor, à gustandi desiderio satis me deterrebat, tametsi non fuissem admonitus.

Lobus peregrinus quadrangularis.

CAP. V.

VNDE allatus esset hic lobus, intelligere non potui; multò adhuc minùs quâ appellatione donatus esset, quibús-ve facultatibus præditus. Sed quum mihi concessus esset ut describerem, eâdem operâ exprimendum curabam in tabellâ hîc adpositâ.

QVADRAN-

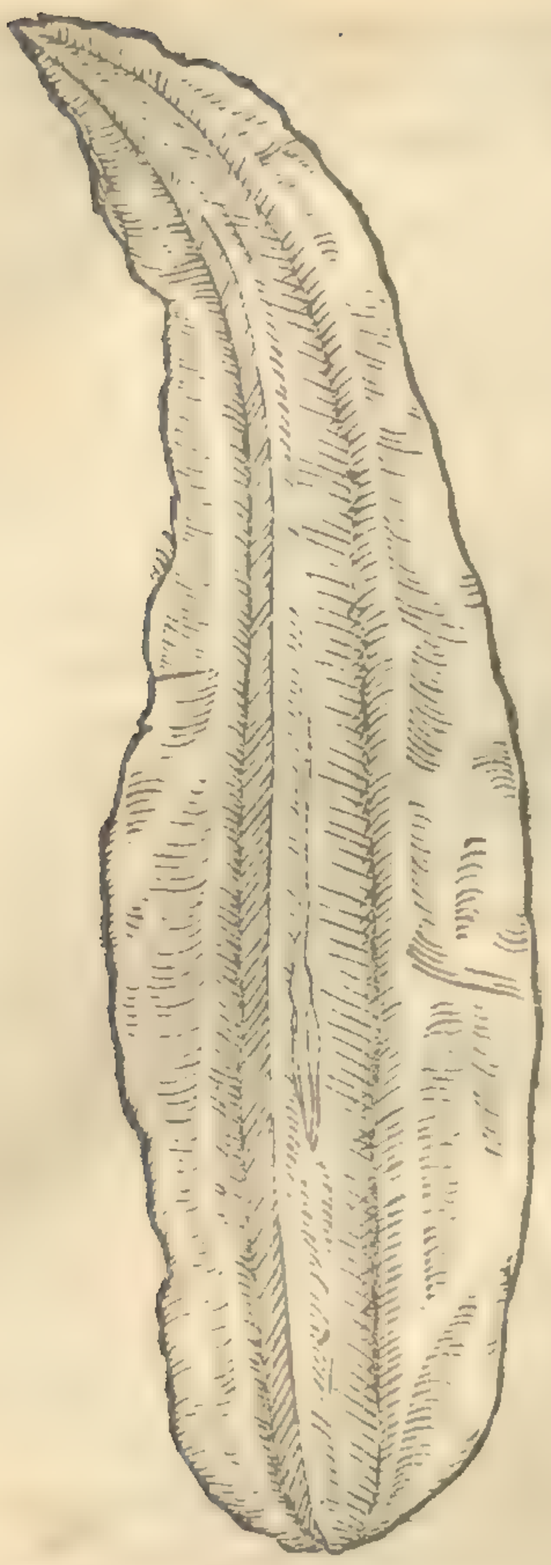

QVADRANGVLARIS autem erat formæ, septem uncias longus, pænè binas latus, prominentibus & protuberantibus quodammodo in acumen dorso & ventre, ac longo utrimque sulco à capite ad infimum lobum laterales alas superante: ejus color fuscus & splendens. Continebat autem hic lobus in media spina aliquot semina, ut ex agitatione deprehendere poteram: horum unicum magna cum difficultate, nec eum integrum, sed per partes dumtaxat educere licuit: verebar enim, ne lobum (qui mihi solummodo concessus ad describendum) corrumperem: erat verò illud granum nigro & splendente cortice tectum, lenticulæ ferè magnitudine, cui suberat alba membrana viridem pulpam continens non insuavem, sed instar nuclei pistaciorum, fervidiore tamen sapore: ipsæ lobi alæ intùs inanes, nihilominus (ubi circa sulcos intumescebant) succo quodam dulci, qualis pænè ceratiorum, præditæ esse deprehendebantur. *Lobus quadrangularis.*

Lobus Fabæ arboreſcentis.

CAP. VI.

VALDE magnus erat Lobus à me Lugduni Batavorum conspectus apud Henricum Tilmannum mercatorem, qui diu in Lusitania vixerat, eumque ex Guinea delatum asserebat. Nam viginti unciarum longitudinem habebat, trium verò latitudinem, duroque & crasso cortice erat præditus atque rugoso, coloris externâ parte nigricantis & fuliginosi, internâ autem ferè spadicei (eam enim videre poteram, quia propter nimiam siccitatem & calorem in binas partes cum strepitu dissilierat) continens magnos septem phascolos binas uncias cum semisse longos, sescunciam latos, valdè planos pro magnitudine, & minimè densos, coloris ex spadiceo nigricantis, & splendentis. Ipsum quidem lobum libenter in tabella exprimendum curassem: verùm quia in binas partes dissilierat, & illæ instar cornuum arietis sese contorserant, commodè fieri non poterat: sed ex alio simili iconem in tabella expressam hîc subiciendam curabam. *Lobus fabæ arboreſcentis.*

Lobus alius fabæ arboreſcentis.

Eam porrò iconem suis nativis coloribus in chārta eleganter expressam, servatâ lobi magnitudine & latitudine, mittebat ad me anno millesimo sexcentesimo primo doctissimus vir Franciscus le Clerc Montifaut toparcha & Medicus Tornacensis, cum uno phaseolo ex ipso lobo exemto. Lobus autem unâ unciâ minus longus erat eo quem apud Tilmannum conspiciebam: nam ejus longitudo novemdecim unciarum dumtaxat erat, latitudo verò eadem cum illo qui Tilmanni, circa pediculum tamen paullò angustior: color externus fuscus, quem crassiores venæ, sive striæ nigræ, à pediculo ad extremum usque lobum secundum longitudinem ductæ exornabant, inter-

nus color ex ſpadiceo ad rubedinem tendens: ipſe phaſeolus, planus, niger, & ſplendens, illi pænè ſimilis, qui in lobo Tilmannico: quà autem parte lobo adhæſerat, paullò anguſtior illo mihi videbatur, deinde in latum ſe expandens. Unde autem hunc lobum habuiſſet, non adſcribebat.

Faba arboreſcens, cum aliis quibuſdam.

CAPVT VII.

ISTOS peregrinos fructus nudos quidem accipiebam, ſed quum craſſo & duro lobo qualis ſuperior comprehenſos fuiſſe, vel certus eſſem, vel augurarer, peculiari capite deſcribendos exiſtimabam, quod præcedenti capiti ſubjungeretur, quia primus ex ſimili lobo præcedente capite deſcripto exemtus eſſe credebatur. Illorum igitur I. III. IIII. & V. in eadem tabella exprimendos curabam, quæ hîc adderetur.

Faba arboreſcens. Phaſ. I. pereg.

Phaſeolus II. peregrinus.

Phaſ. III. peregrinus.

PRIMVM phaſeolum accipiebam à Cl V. Paludano, Fabæ arboreſcentis appellatione, quæ ex Guinea delata eſſet: erat autem valdè planus, binas uncias longus aut amplior, ſeſcunciam latus, ejuſdem pænè coloris cum eo qui ſuperiore capite deſcriptus, minùs tamen nigricans, quia forſitan minùs maturus, non minùs tamen ſplendens illo.

Similem etiam, ſed majorem, craſſiorem & ſpadicei coloris nanciſcebar anno nonageſimo ſeptimo ſupra milleſimum & quingenteſimum, in Madagaſcar inſulâ natum, ab eis qui illo anno ex Iava Amſtelredamum redierant.

LOBO haud dubiè incluſus fuerat *Alter* phaſeolus, ſuperiori quidem formâ non valdè diſſimilis, ſed longè minor, ſeſcunciam videlicet tantùm longus, unciam latus, planus, rugoſus, ſpadicei quodammodo coloris, nervo, qui eum ambiebat, eminentiore, & in binas partes dividuum eſſe indicante, ut fabas vulgares. Hunc mihi oſtendebat Paludanus.

HIC etiam phaſeolus lobo incluſus fuiſſe videbatur: diverſa tamen erat ejus forma, nam columbinum ovum ferè exprimebat, longior unciâ, ambitu ſeſcunciam ferè comprehendens, exalbidi coloris, cui flavi quidpiam circa extremam partem, quæ lobo inhæſerat, permixtum, circum verò locum quo lobo adhæſerat, fuliginosâ maculâ erat inſignitus, lævis alioqui & ſplendens, gravis & ponderoſus.

Phaſeolus IV. peregr. nus.

QVARTVM phaſeolum lobo etiam comprehenſum fuiſſe non eſt dubium: illum ad me mittebat anno redemptionis humanæ milleſimo quingenteſimo nonageſimo ſeptimo, ornatiſſimus vir Iacobus Plateau, rei herbariæ peritiſſimus. Erat porrò craſſiuſculus, ejuſdem pænè magnitudinis cum ſuperiore, totus niger, præter exiguam maculam ſubalbam, quâ proculdubio inhæſerat lobo, durus autem & ſolidus, atque in aquâ ſubſidens.

Phaſ. V. pereg.

VNCIALEM magnitudinem non ſuperabat *Quintus*, Francofortum mihi miſſus anno nonageſimo primo ſupra milleſimum & quingenteſimum à Iacobo Gareto: *Cacao* formam quodammodo referebat, non obliquè tamen in partes diviſus, ſed in binas dumtaxat ſecundum longitudinem, perinde ac faba vulgaris, inæquales tamen, ſolidas & duras, adſtrictionis quidem participes, ſed non ingrati ſaporis: externa pars rugoſa erat & nigra, interdum (plures enim fructus poſtea accipiebam magnitudine etiam inter ſe differentes) ſolummodò fuſca, tribus aut quatuor nervis diſtincta, licet in binas tantùm partes dividua eſſet, gravis, & in aquam injecta, ſubſidens. Lobo autem fuiſſe incluſum hunc fructum, ſemper exiſtimaveram, ex ejus forma conjecturam faciens, quæ noſtræ majori fabæ non valdè abſimilis.

Hanc

Hanc porrò meam opinionem postea magis confirmabat doctissimus vir Tobias Roelfius Medioburgensis medicus, quum binos ejusmodi fructus ad me mitteret, & Coles ab iis apud quos crescebat appellari scriberet: cujus verba, quia Coles historiam satis exactè exprimunt, hîc adponenda esse putabam.

Coles, inquit, fructus arboreus est: huicque arbori folia sunt ferè pyri, sed longiora. Oportet autem ut arbor quæ fructum Coles fert, ex fruticum arborúmve siliquas ferentium sit numero: etenim Bœnæ majoris, sive fabæ nostratis similitudinem gerit, nisi quòd siliquæ bœnis phaseolisve longiores majoresque sunt, & colore candidæ, in quibus sunt quatuor aut quinque fructus, quales nunc binos ad te do: horum singuli suo putamine albo fuerunt tecti; quo ablato, interior fructus pars, ex rubicundo colore purpurascit, cinnabarisque ac minij colorem habet, quem vernaculo nostro idiomate cheirurgus, à quo habui, *vermillon root*, exprimebat: facilè etiam decorticatus fructus in duas semisses sponte finditur, uti nostrates fabæ, fueruntque uniti quos tibi nunc mitto. Coles fructus resiccatus, valdè durus ac solidus est; ut mirum sit quòd referant stomacho conducere, & quemlibet potum magis sapidum fieri, præmanso Coles fructu. Sumunt autem hos fructus incolæ in Africæ tractu juxta Promontorium viride, semper jejuni; perferuntque (ut perhibent) jejunium toto die, ubi tres aut quatuor ederint. Hæc sunt quæ de isto fructu explorata habui auditione, non usu; & quæ Medioburgi in meo Musæo petebas, ut scriberem. Hactenus Roelsius. *Coles Phaseoli historia.*

Illud porrò observabam, cùm hos fructus quos à Roelsio, tùm quos à Gareto accipiebam, per medium pertusos & filo trajectos fuisse, ut ex vestigiis conjicere licebat, quo facilius (ita mihi persuadeo) suspensi resiccarentur, & in usum conservari possent.

Cvm Coles quandam affinitatem habere mihi videbatur alius peregrinus fructus; quem adquirebam, sesquunciam longum, semunciam latum, dorso tamen latiore, rugosum aliquantulum, & satis levem, solidum tamen, nec cavum, nec in binas partes dividuum, nigrum, splendentem, subrufâ maculâ satis amplâ præditum, eâ parte quâ putamini adhæserat: lobo enim, vel saltem aliquo cortice tectus fuisse videbatur. *Alter Phaseolus Coles similis.*

Lobus crassus, ex Insula S. Thomæ.

Cap. VIII.

Non minùs crassus erat hic lobus (ut ex icone, quam suis coloribus expressam, idem eruditissimus vir Franciscus le Clerc medicus Tornacensis ad me mittebat, conjecturam facere poteram) quàm is, qui ex Wingandecaow relatus, cap. III. hujus libri descriptus est: quem quidem lobum videre mihi non contigit; nihilominus ejus iconem, secundum eam quæ ad me missa, in tabella expressam, adpositam hîc volebam.

Is autem lobus non erat valdè longus pro eâ crassitudine quam pictura quæ ad vivum affabrè expressa referebat, sed quinque unciarum longitudinem dumtaxat habebat, binarum verò latitudinem, duro, crassoque cortice constans, coloris ex cineraceo fusci, de crasso pediculo pendens. Binos phaseolos solummodo continuisse videbatur, quorum alterum cum ipsius lobi icone atque alterius, cap. VI. supra descripti, ad me mittebat, binas uncias latum, sesquunciam longum, sumptâ à hilo quo lobo adhæserat, ad infimum fructum mesurâ, planum, medio tamen aliquantulum extuberantem, lævem, coloris nigri & splendentis, quia perfectam maturitatem adeptus erat, aliâs ex fusco spadicei: plerique autem omnes quos videre mihi contigit (multi

Lobus ex Insula S. Thomæ.

certè & quidem variæ magnitudinis persæpè mihi sunt conspecti) cordis, ut vulgo pingitur, formam habebant, hoc est, eâ parte quâ lobo adhæserat, paullulum erant cavi: atque propter hanc formam, & quia in Insula S. Thomæ (tametsi in aliis etiam Africæ regionibus inveniri non dubitem) nascitur, & inde plerumque phaseoli illi allati, Cor S. Thomæ à quibusdam appellatur. Hujus autem mentionem olim etiam faciebam in scholio ad cap. de Faba purgatrice libro Nicolai Monardes, De simplicibus medicamentis ex Occidentali India allatis, ubi similiter ejus iconem exhibebam.

Cor S. Thomæ.

QVONIAM *initio hujus libri Tertij de peregrinis fructibus, qui lobis, sive siliquis crassioribus durioribusq; & veluti lignosis includuntur (qui quidem hactenus nobis conspecti sunt) egimus; operæ pretium me facturum arbitrabar, si illis eos adjungerem, qui in tenuioribus, cartilaginosis tamen, tum aliis quodammodo membranaceis lobis, vulgarium dolichorum instar, nascuntur; inter quos non immerito primum locum sibi vindicare videtur, cujus historiam nunc damus.*

Lobus peregrinus cartilagineus.

CAP. IX.

ANNO redemptæ salutis humanæ nonagesimo nono supra millesimum & quingentesimum, peregrinum quendam lobum nanciscebar, cui similem antè videre non memineram: propterea illius historiam peregrè natis lobis adjungendam esse censebam, cum ejus icone in tabella expressa, quæ hîc Lectoris benevoli oculis proponitur.

Lobus I. cartilagineus.

QVATVOR autem uncias cum semisse longus erat hic lobus, binas aut paullo ampliùs latus, cartilagineo potiùs quàm duro & lignoso cortice constans, dorso insignito duplici veluti cristâ cartilagineâ & sinuosâ ad extremum usquè lobum protensâ, cujusmodi etiam alvus habebat: rugosus autem erat cortex, & coloris nigri veriùs quàm fusci: licet porrò eâ longitudine esset præditus, tres tamen phaseolos dumtaxat continebat orbicularis formæ, mediâ parte aliquantulum tumentes, circiter unciam latos, in ambitu ferè undequaque tamquam anulo cinctos, valdè duros, & ex puniceo nigros.

QVÆ arbor sive planta hunc lobum protulisset, quáve in Provincia nasceretur, intelligere non potui, tametsi omnem diligentiam adhibuerim: insequente autem anno binos lobos illi non valdè dissimiles adquirebam, quorum historia proximo capite subsequetur.

Lobus

Lobus cartilagineus ex Insula Mauritij.

CAP. X.

INTER eas plantas quæ in insula quadam deserta, ad quam quinque Batavicæ naves, quarum Præfectus Wibrandus à Warwic, anno reparatæ salutis humanæ millesimo quingentesimo nonagesimo octavo appellebant, cui Cygneæ nomen Lusitanos primùm indidisse audio, Batavi verò à Principe Mauritio, Comite à Nassau, Mauritij cognomen dedêre, nascebantur, una erat lobifera: nam ejus binos lobos inde advectos, ante maturitatem tamen lectos, biennio post, Wibrando reduce, ipsius munere accipiebam. An verò planta quæ similes lobos proferebat, in arborem assurgeret, an leguminis genus dumtaxat esset, quo snámve flores aut folia haberet, intelligere non licuit, quia ab illis acceptis, neminem eorum qui in dicta insula fuissent, convenire potui, nec ipsum quidem Wibrandum, qui lobos per suum famulum ad me mittebat: eam ob causam nullam ipsius plantæ descriptionem dare possum, præterquam loborum, & illorum iconem, quam in adposita tabella exprimi curabam.

Lobus ex Insula Mauritij.

ERANT porrò illi lobi diversæ quidem longitudinis, æqualis tamen latitudinis, non valdè crasso sed cartilaginoso potiùs cortice tecti, eoque rugoso, quia immaturi, fusci coloris, brevi rufaque lanugine obducto, quam adhuc retinebat in lacunis ubi attrita & detersa non fuerat, supernâ & infernâ parte veluti duplici cristâ sinuosâ & semunciam ferè latâ, à pediculo ad mucronem usque lobi productâ prædito: phascolos autem continebant pænè unciam latos, orbicularis formæ, non tumentes tamen in medio, sed depressos, quia plenam maturitatem nondum erant adepti, in ambitu undequaque ferè veluti anulo cinctos, ut plerique similes phaseoli, valdè duros & nigros, nucleo tamen albo præditos, quo recente vesci licuisset, quia ingrati saporis non erat. Istorum autem loborum unus, quaternas uncias longus erat, tresque phaseolos continuerat: alter ternas dumtaxat, & binos phaseolos habuerat: uterque autem binas pænè uncias latus.

Nihil ex ea insula præter lobos jam dictos accipiebam: sed si Willelmus Marquisius salvus huc redire potuisset, aliarum plantarum quæ in illa nascuntur, notitiam adquirere licuisset: nam toto illo tempore quo istic hæserunt Batavi, plantas in ea Insulæ parte quam lustraverant, nascentes observaverat, & inter chartas reposuerat, quemadmodum per eos significabat, qui anno millesimo quingentesimo nonagesimo nono ex Iava Amstelredamum redibant. Nec dubito, quin in aliis, quæ postea adiit, locis, idem præstiterit, ut hinc discedens mihi pollicebatur. Verùm aliquot mensibus postquam in insulam Bandam perveniisset, istic à mercatoribus relictus ut eorum negotia curaret, obiit. De ejus autem, quam moriens reliquit, supellectile, tum sportulis in quibus siccas plantas & exoticos fructus adservaverat, nihil intelligere potui, tametsi summâ curâ & diligentiá, apud mercatores quorum sumptu & impensis eam profectionem susceperat, perquisiverim; & haud scio, an huc relata fuerint.

Phaseolus Nigritarum.

CAP. XI.

Phaseolus I. Nigritarum.

EX Guinea delatus fuerat Februario mense anno nonagesimo octavo supra millesimum & quingentesimum peregrinus hic phaseolus, cujus lobus, sex, interdum septem, nonnumquam etiam octo, ut mihi referebant, uncias longus, pænè binas latus, planus, sinuosis oris, cortice non valde crasso præditus, externâ parte nigro, valdè rugoso, tumenteque quâ parte phaseoli inclusi, internâ cineracco, cuspide longâ & mucronatâ, dorso satis elato, in quo terni aut plures fructus, quibusdam veluti cellulis distincti (ut in reliquis lobis cartilagineis vel membranaceis magna ex parte contingit) orbicularis ferè in plano formæ, uncialis magnitudinis, coloris fusci, & tamquam anulo sive circulo totum pænè ambiente. Illius autem iconem in tabella expressam hìc subicio.

Macouna.

CETERVM hos lobos mihi communicabat ornatissimus vir Christianus Porretus pharmacopœus Leydanus diligentissimus, qui à nautis redemerat. Plures autem hujusmodi phaseolos non semel, sed aliquoties accipere memini, & anno millesimo quingentesimo nonagesimo septimo, & aliquot sequentibus accipiebam, eosque non unius coloris, & omnino nudos, nulloque lobo inclusos. Quin & non valdè dissimiles anno à Christi nativitate millesimo quingentesimo sexagesimoquarto Vlyssippone nanciscebar recenter ex Pernambuco Americæ allatos, spadicei tamen coloris illos, & *Macouna* appellatione insignitos, è quibus anno insequente in Belgicam redux, aliquot mense Aprili terræ committebam, quorum unus dumtaxat germinabat, & in binorum cubitorum altitudinem excrescebat: sed quum seriùs germinasset, ad frugem pervenire non potuit, & præmaturâ hiems corrupit, ante quàm ullum floris etiam rudimentum dare posset. Ejus porrò, ut natus erat, iconem in tabella expressam olim dabamus scholio ad caput De faba purgatrice, libro Simplicium medicamentorum ex Occidentali India delatorum edito ab eruditissimo viro Nicolao Monardes Hispalensi medico, quem tum Latio donabamus. An verò lobo huic simili inclusi fuissent, me latet, quoniam omnes nudos accipiebam: ab iis tamen qui attulerant, intelligebam prægrandibus siliquis fuisse obductos.

Phaseolus II. Nigritarum.

ALTERVM porrò lobum ex Guinea etiam allatum, circiter septem uncias longum, sescunciam latum redimebam anno nonagesimo quinto supra millesimum & quingentesimum: durâ cute tectus erat, coloris externâ parte ex fusco cineracei (ejus dorsum tribus nervis secundum longitudinem insignitum, ut in plerisque similibus lobis) internè veluti membranâ suffultus, aliquot phaseolos continens non valdè magnos, pro lobi amplitudine, nigros, longo hilo siliquæ sive lobo inhærentes.

Accipiebam autem illo breviorem eodem anno ab amplo viro Simone Parduyn consule Medioburgensi in Walachria Zelandiæ. Et biennio post his non dissimiles à nautis Batavis ex Madagascar insula allatos, Amstelredami conspiciebam.

Phaseol. III. Nigritarum.

TERTIVM etiam ex Guinea advectum, Secundo non dissimilem, octo uncias cum semisse longum, sed nervis secundum longitudinem in dorso excurrentibus magis eminentibus, internâ autem parte nullâ membranâ (nisi attrita fuisset) præditum, cineracei ex fusco coloris, phaseolos continentem superioribus majores, spadicei coloris, nec hilo adeò longo præditos, ut illi, quos honestus vir Petrus Garetus, Iacobi frater, Amstelredamo ad me mittebat.

Phaseolus

Phaseolus Brasilianus cum suo lobo.

CAPVT XII.

HVNC lobum ab iis qui recenter è Brasilia advenerant, redemtum, Viennam Austriæ ad me mittebat eruditissimus idemque humanissimus vir Richardus Garth anno à nato Christo millesimo quingentesimo octogesimo quinto, cum aliis quibusdam exoticis fructibus, quos sciebat me summâ diligentiâ conquirere. Eum autem lobum & integrum, & nudos phaseolos è lobo exemtos in adposita tabella exprimendos curabam.

Prælongus verò erat ille lobus: nam decem unciarum longitudinem habebat, unius autem unciæ latitudinem, aut paullò ampliorem: cartilagineâ porrò cute tectus erat, & quaternis in dorso nervis à pediculo ad extremum lobum, secundum longitudinem excurrentibus, insignitus, fusci extrinsecus coloris, intrinsecus ex cineraceo candicantis, tenui quadam membranâ singulas phaseolorum sedes (decem autem continuerat) distinguente præditus: ipsi verò phaseoli unciam longi, semunciam lati, spadicei coloris, & circa hilum fuscum candicantis.

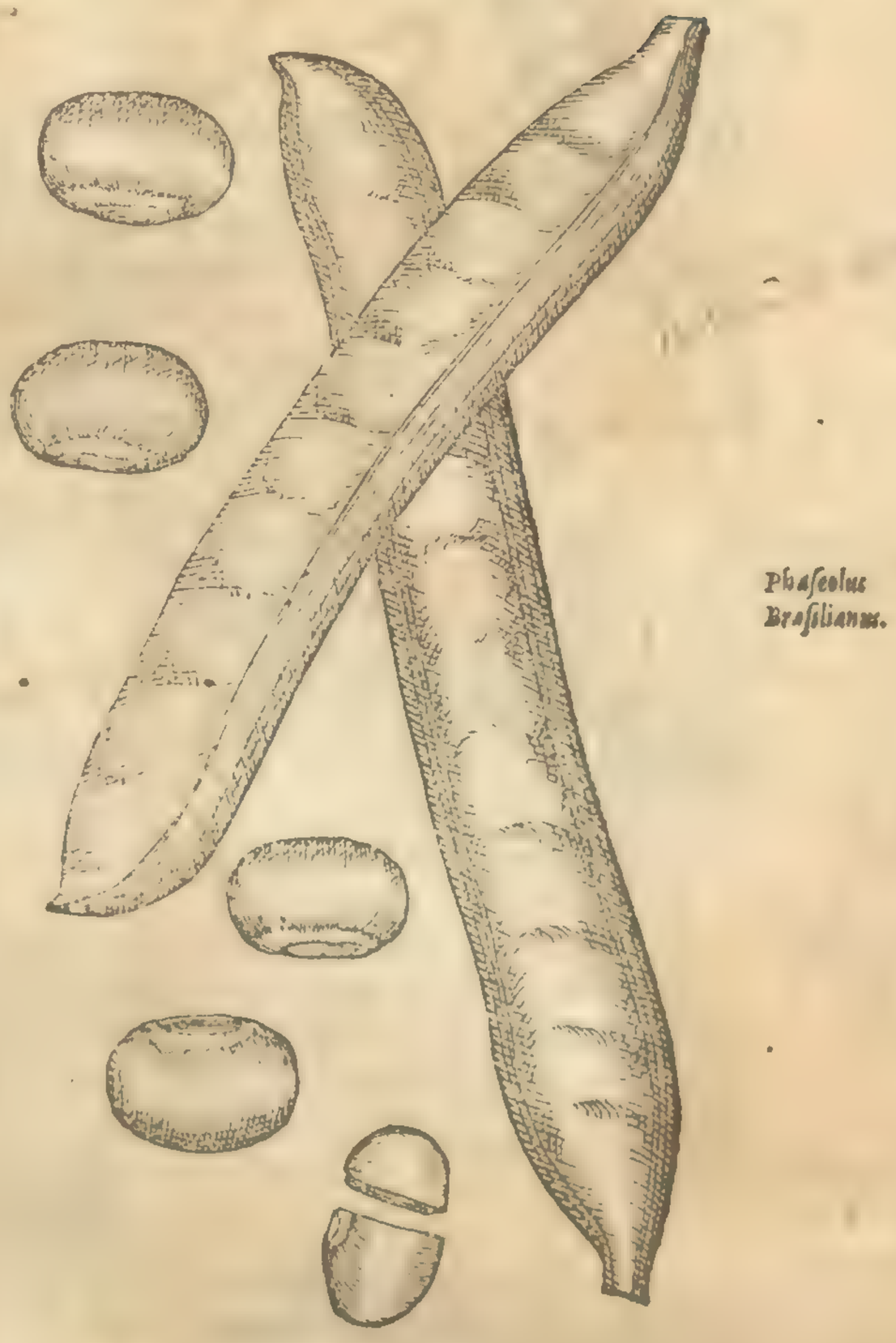

Phaseolus Brasilianus.

Phaseoli peregrini variorum generum.

CAPVT XIII.

NON minor sanè, ut obiter dicam, est varietas in Phaseolis, ex America, Africa, atque aliis regionibus peregrinis & procul à nostro orbe remotis, quàm in his qui in Europa nascuntur: nam mihi conspecti sunt majusculi, & minores, mirâ colorum varietate inter se discreti; quorum aliquos (omnes enim non est necesse) in tabella expressos lectorum oculis proponendos censebam.

ILLORVM itaque nonnulli aut prorsus candidi erãt, aut flavi, aut cineracei, aut fusci, aut atri, aut rubri, aut amethisthini, aut variis coloribus non uno modo distincti: interdũ albo & nigro dumtaxat, rubro & nigro, flavo & nigro; quorũ nonnullos ab eruditissimo viro Simone de Tovar Hispalẽsi medico accipiebam, tum etiam binos *Havas del Peru*, hoc est Fabarum Perüanarũ appellatione, quorũ alter major circa eam partem quæ lobo adnexa fuerat, candidus erat, reliquâ parte ex flavo & spadiceo simul mixti coloris, alter verò paullò minor, prorsus fuscus, in quo tamen nonnihil rubri eluceret: quosdam ab aliis, quorũ unus coloris ex atro rubẽtis, longioreque, quâ parte lobo adhæserat, vestigio nigro præditus; alter minor, satis crassus, coloris rubri, corallii

Mira in Phaseolu colorum varietas.

corallii æmuli, cui similis formâ alter, colore tantùm differens, qui magis satur erat, & ad puniceum quodammodo vergens: tertius autem elegantissimus, isque duorum generum, major & minor, & magis orbicularis formæ: color in utroque bifariam divisus, nam media ex parte corallii instar rubebat, altera prorsus ater erat, lævis & splendens. Similem, majoris videlicet generis, multos ante annos Viennæ Austriæ accipiebam, ejusque mentionem faciebam, & iconem etiam exhibebam lib. VI. meæ Rariorum Plantarum Historiæ cap. De Phaseolo. Utriusque porrò generis anno salutis humanæ nonagesimo septimo supra millesimum & quingentesimum, Londino accipiebam ab honesto viro Ludovico Miræo Cl. V. Matthiæ Lobelii genero, ipsi à nauta quodam ex India reduce donatos, & asserente, inquilinos tribus aut quatuor majoribus in pollinem tritis uti, ad vomitum provocandum: è minoribus autem filo trajectis armillas fieri adversus epilepsiam gestandas, arbitrati forsitan iisdem facultatibus pollere, quibus pæoniæ grana: sed ornatus potiùs causâ gestari existimem. Intelligebam autem, ab incolis appellari *Anacock*.

Anacock.

Phaseoli alii peregrini.

CAP. XIIII.

MITTEBAT ad me anno millesimo sexcentesimo honestissimus vir Willelmus Parduyn binos phaseolos peregrinos, quibus similes nondum videram: illos autem quum in superiorum classem commodè referre non possem, eorum historiam, tametsi brevem admodum, peculiari capite scribendam existimabam, potiùs quàm illos prætermitterem.

Phas. peregrinus I. ERAT verò *Primus*, qui lobo inclusus fuisse videbatur, planus, uncialis magnitudinis, orbicularis pænè formæ, medio tumidus, atque in binas partes dividuus, cineracei coloris, arrâ tenuique membranâ tectus, cui nullum nomen erat inscriptum. Plures notas addere nequeo, quia quum sibi illius generis unicum esse scriberet, illicò remittebam cum aliis quibusdam exoticis fructibus quos adjunxerat: inter quos

Phas. peregrinus II. ALTER erat etiam Phaseolus, uncialis quidem longitudinis, sed angustus, solidus & durus, nigricans, in binas similiter partes dividuus, tenui quadam membranâ tectus albâ, quæ in latere vestigium retinebat, quo lobo inhæsisse videbatur.

Phaseolus peregrinus III. *Capotillo del Aldana.* HIS addendum censebam alium quendam phaseolum ab eruditissimo viro Ioanne Castaneda medico Hispalensi ad me missum anno reparatæ salutis humanæ secundo supra millesimum & sexcentesimum, cum hac inscriptione *Capotillo del Aldana*: semuncialis autem erat magnitudinis, lævis spadiceique prorsus coloris, exceptâ parte supinâ, quâ suo lobo adhæsisse videbatur, durus & solidus.

Lobus ἐχινώδης. Caesalpinii Lonicerae. Rudb. Phaseolus. 211.

CAPUT XV.

Lobus ἐχινώδης. MEMBRANACEO cortice constabat hic lobus, tres vncias longus, binas latus, fusco subrubente, & frequentibus spinulis hirsuto: memini etiam videre minores, & uncialem vel sescuncialem longitudinem non excedentes, sed qui singulares fructus duntaxat continerent, hic verò binos instar magni pisi, coloris ex albo cineracei, parvo hilo fusco præditos; quâ lobo inhæserant, adeò solidos & duro putamine constantes, ut saxei viderentur, & cum difficultate confringi possent, confracti autem, album nucleum continere deprehenderentur, impensè amari saporis, non minùs quàm lupini. Majorem à Richardo Garth accipiebam, cum inscriptione è Brasilia allatum esse: minorem mittebat Iacobus Garetus. Minori similes, sed detersis spinis, referebant ex Iava Batavi anno millesimo quingentesimo nonagesimo septimo. Habui etiam ex Virginia lobum cum suis spinulis: tum pisa nuda loboque exemta, reperta inter Aromata è Tripoli Syriæ advecta: ut variis locis hoc legumen nasci videatur.

Nam nullæ ferè naves ex Africa, America, aut aliis peregrinis regionibus calidioribus redeunt, quin hæc pisa nuda referant. Sed etiam anno millesimo sexcentesimo secundo mittebat ad me doctissimus vir Ioannes de Castaneda nudum pisum cum hac inscriptione *Mates de India pardo*, hoc est Mates Indicum cinéracei coloris: observabam autem illud nomen Mates pluribus leguminibus peregrinis ab Hispanis tribui. Hujus leguminis etiam memini cap. XXX. præcedentis libri, primo numero expressi in prima tabella illius capitis.

Mates de India pardo.

EIVSDEM

EIVSDEM porrò magnitudinis, cum priore illo, lobum, tres videlicet uncias longum, & duas latum, cumque valde integrum, & suo oblongo pediculo (qui nonnihil spinosus) adhuc inhærentem, mihi ostendebat anno M. D. XCIX. honestus vir Ioannes Govertz Amstelredamensis civis & mercator; quem, quia valdè integer erat, nec detritis spinis, eò permittente, in adposita tabella cum piso nudo exprimi curabam.

Ex pediculo autem, qui satis firmus & quinque uncias longus, apparebat, instar phaseolorum nasci, & interdum plures lobos eundem pediculum proferre; quandoquidem, præter binos lobos, qui expressi, in eo adhuc restabant quædam, ubi alii inhæsissent, vestigia.

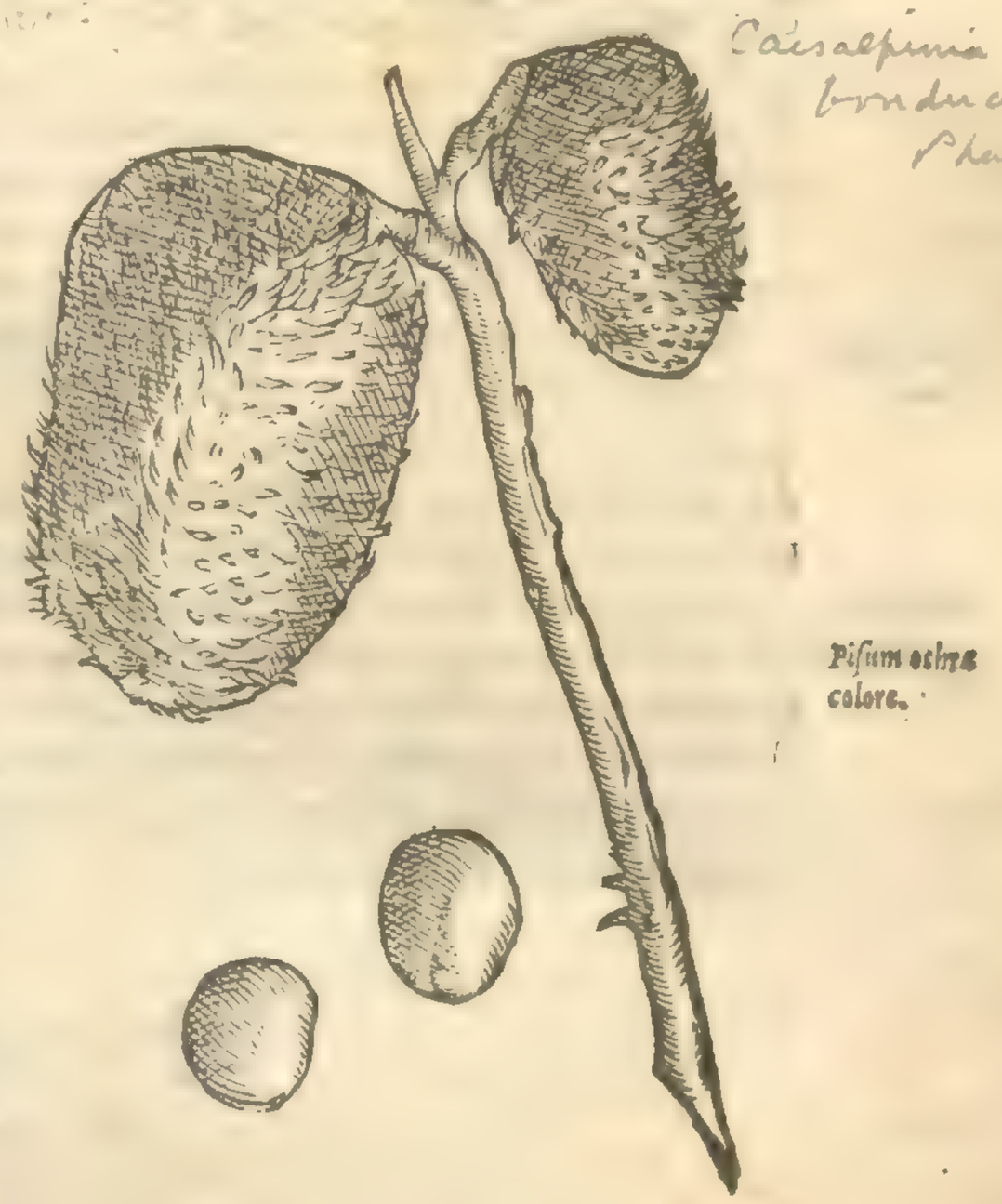

Pisum ochræ colore.

CETERVM huic Piso cùm formâ, tùm magnitudine Aliud non dissimile, paullò tamen rotundius, & flavi coloris, sive Ochræ similis, fuscâ maculâ quâ lobo adhæserat insignitum, anno octogesimo quinto supra millesimum & quingentesimum Viennæ Austriæ accipiebam, Londino missum ab honestissimo viro Hugone Morgano, Serenissimæ Angliæ Reginæ pharmacopœo diligentissimo, & peritissimo: An verò lobus, quo fuerat inclusum, spinas habuerit nec ne, ignoro, quia nudum mittebat, nullâ factâ lobi mentione.

Lobi membranacei nigri, & alij.

CAP. XVI.

BINAS uncias longus, unam latus erat *Prior* lobus, prorsus atri coloris, tumidus instar lobi ciceris, nec formâ valdè illi absimilis, major tamen, membranaceo cortice satis duro constans, qui præ siccitate dehiscebat, & convolvebatur, quemadmodum pænè leguminum lobi; seminaque continebat bina aut terna, nigra, circinatæ ferè rotunditatis, plana tamen (quod mirum in adeò tumido lobo) formâ non multum dissimili articulis lobi Acaciæ, non adeò tamen turgentia in medio, tenui admodum membranâ tecta, eaque etiam nigra. Eum lobum cum aliis quibusdam exoticis, mittebat ad me Amstelredamo Petrus Garetus. Similes postea apud alios etiam videbam.

Lobus niger & turgidus.

Lobus niger II. planus.

ALTER lobus omnino planus erat, alioqui formâ valdè similis superiori: binarum etenim unciarum longitudinem habebat, unius latitudinem, extremitas paullò latior erat, color ex atro spadiceus. Willelmus Parduyn, ab his qui anno nonagesimo octavo supra millesimum & quingentesimum ex Guinea redierant, accipiebat, & mihi mutuo dabat ut ejus historiam describere possem, quia quum unicus illi esset, ad se redire volebat, quem adservaret: porrò maturúsne esset, an immaturus, nihil pronunciare queo: sed quum lobum esse constaret, nec agitatus strepitum ederet, opinio magis inclinat, eum ante maturitatem fuisse lectum. Illud certè dolendum, eos qui ejusmodi exoticos fructus aliosque peregrinos adferunt, diligentiores non

esse

esse in observandis plantis quæ illos gestant, arborésne sint, frutices, suffrutices, an aliæ plantæ, aut legumina; quóve in usu sint, denique quo nomine ab indigenis appellentur. Ceterùm utrumque illum lobum cum duobus sequentibus in eadem tabella exprimendos curabam, quæ huic capiti inserereturr.

TERTIVS lobus paucis abhinc annis ex Guinea inferri cæpit ab Hollandis & Zelandis qui exercendi mercimonii gratiâ illuc commeant: illum autem Ciceris genus esse arbitrabar, eam ob causam Cicer Nigritarum appellabam.

A variis porrò mihi communicabatur; à Cl. V. Bernardo Paludano videlicet, & ab honestissimis viris Willelmo Parduyn & Francisco Penino.

Cicer Nigritarum.

Erant autem hi lobi parvi, semuncialem magnitudinem non excedentes, tumidi, mucrone hami pænè instar incurvo, rugosi foris & ex spadiceo fusci coloris, internè candicantis & læves: eos unicum semen continere observabam quasi orbiculare, minoris pisi modo, non unius tamen coloris: nam vel prorsus album, vel omnino nigrum, vel rubens, interdum etiam *ποικίλον*, ex albo & rubro variè distinctum.

Lobus Æthiopico piperi similis.

QVARTVS non valdè dissimilis erat Æthiopici piperis lobis: nam & illorum instar articulis distinctus, & grana in singulis continebat nigra, crassiuscula, rugosa, acris saporis: alioqui lobus crassior erat piperis Æthiopici lobis, cortice denso constans, foris rugoso, coloris ex rufo nigricantis, supernâ & infernâ parte duplici nervo à pediculo ad extremum lobum excurrente: pluribus aliquot articulis præditum fuisse verisimile; nam post quartum articulum præcisus fuerat.

Quadrangularis lobus.

CAP. XVII.

Lobus quadrangularis.

EXOTICVM, nec vulgare Leguminis hoc genus esse videbatur, semel dumtaxat mihi conspectum, quadrangulari lobo constans, quatuor crassioribus & eminentioribus nervis prædito, quadrantem longus & circiter semunciam crassus, cortice satis denso, pro legumine, præditus, eoque obliquè striato, coloris ex fusco fuliginosi, septena grana continente quadrangula, in binas partes aliorum leguminum instar dividua, quæ vetustate duritiem contraxerant. Hæc pauca de eo legumine ex ejus notis apparentibus & manifestis dicere poteram, quæ lectorem boni consulturum arbitror.

Lobus oblongus aromaticus.

CAP. XVIII.

LONDINO ad me mittebat Hugo Morganus Sereniss. Reginæ Angliæ Elizabethæ pharmacopœus, anno à nato Christo sexcentesimo secundo supra millesimum, quinos aut senos lobos peregrinos, quid de illis sentirem, meam opinionem exquirens; quam sanè, quia similes numquam antè mihi conspecti, difficulter admodum me pronunciare potuisse, ingenuè fateor.

Lobus aromaticus.

ERANT porrò illi lobi variæ magnitudinis: nam nonnulli sex dumtaxat uncias longi, alii septem, quidam etiam octo uncias longitudine superabant, singuli vix semunciam erant lati, omnes teretes & rugosi, subfusci coloris, eâ parte quâ pediculo inhærerant nonnihil recurvi, extimâ parte obtusâ; breviter formâ non valdè dissimiles quibusdam oblongis & teretibus corniculis, quæ in Terebinthi arbusculis olim observare memini; qui aperti (in binas enim partes æquales secundùm longitudinem aliorum loborum instar dividebantur) nihil continere deprehendebantur, quàm tenuem quendam pollinem nigrum & splendentem, tenaciter interiori lobi parti inhærentem, odoris ferè belzuini initio, sed si quis diutiusculè naribus admoveret, capitis gravedinem inducentem. Vnde autem habuisset, & an quidpiam intellexisset, nati ne essent in humili aliquâ plantâ, an in arbore, aut quæ provincia eos ptoduxisset, nihil adscribebat. Itaque nemo mirari debet, si plura de illis scribere nequeo.

Kaye

Kaye Baka & Daburi.

CAP. XIX.

TERES, infraque minimi digiti craſſitudinem erat unciarum longitudinem ſuperaſſe videbatur, immaturæ Nerii ſiliquæ formam quodammodo referens, denſo cortice præditus, foris rugoſo ſtriatoque, & veluti innumeris tuberculis obſito, inſtar onagricæ pellis ſive corii, è quo vaginas ſuis cultellis & acinacibus excipiendis tegunt Turcæ, nigro alioqui, niſi eâ parte quæ pediculo proxima; illa enim rufa erat: an ſemina contineret, mihi incompertum, ſed pulpam admodum duram, & quæ vix cultelli mucrone eximi poſſet, in eo obſervabam, quæ ſubacidi ſaporis erat. *Fructus Nerii ſiliquæ effigie.*

HVNC fructum mihi oſtendebat honeſtus vir Theodoricus Clutius, horti Academici, dum vivebat, Lugduni Batavorum præfectus. Similem poſtea à Cl. V. Bernardo Paludano accipiebam, quem dum per longitudinem ſecare vellem, ut quid contineret obſervarem, corrumpebam, quum adeò ſolidus eſſet, ut frangeretur citiùs & in partes diſſiliret, quàm ſciſſuram admitteret: in confracti tamen particulis, lanuginem quandam obſervabam, illi non valdè diſſimilem, quæ in Nerij ſiliquis conſpicitur. Similem etiam Amſtelredami videbam, inter reliqua exotica capſis illis comprehenſa quarum Secundo libro cap. XV. mentionem faciebam, quaſque Batavi ex Iava anno milleſimo quingenteſimo nonageſimo ſeptimo referebant: eum *Abdala* Guzarate oriundus, illâ navigatione, ut dixi, advectus, *Kaye baka* appellari aiebat, atque, dum recens eſt, edulem eſſe affirmabat. Illum porrò cum *Daburi* folliculo in adpoſita tabella exprimendum curabam. *Kaye baka.*

ALTER, membranaceus erat folliculus, quem an in arbore naſci dicam, an in frutice, dubius ſum: eum enim dumtaxat accipiebam bacillo ſuo ſatis tereti adhuc inhærentem, & qui plures folliculos ſuſtinuiſſe videbatur, anno octogeſimo quinto ſupra milleſimum & quingenteſimum, Viennæ Auſtriæ, à Richardo Garth Londino miſſum. Erat autem is folliculus ſpadicei ad fuſcum tendentis coloris forinſecus, extimâ parte mucronatus, toto corpore hiſpidus, & mollibus ſpinulis præditus, ſeſcuncialis aut amplioris longitudinis, & uncialis latitudinis, qui in binas partes dehiſcens, internè cavus, & veluti in quatuor loculamenta diſtinctus, tenellam membranam continebat, in qua veluti exiguarum baccarum uvula pyri formam exprimentium, & puſillis petiolis inhærentium, coloris rubri & quaſi miniati, quibus inſperſæ tamquam aureæ micæ, præſertim in ipſo umbilico.

Similem deinde decimo quarto poſt anno Amſtelredamo miſſum accipiebam ab honeſtiſſimo viro Walichio Syverts *Daburi* appellatione, quum præcedens ſine nomine miſſus eſſet.

CETERVM grana illa miniata quæ in priore conſpiciebantur, ſuſpicionem mihi faciebant, an fructus eſſet Arboris finium regundorum, de qua Illuſtris vir Iulius Scaliger, lib. Exoticorum Exercit. VI.? Certè hujus grana, tametſi vetuſta, dentibus attrita, rubro vel miniato colore inficiebant: ejuſque rei causâ Anglus quidam in Braſiliâ habitans, Londinum mittebat pro ſpecimine, an ex eo quæſtum facere poſſet.

An verò *Bixa*? cujus meminit Ferdinandus Oviedus Primâ parte Hiſtoriæ Generalis & Naturalis lib. VIII. cap. VI. cujus interiora grana rubro colore tingere ſcribit? *Bixa.*

Oviedi Bixa.

CAP. XX.

MEAM porrò ſuſpicionem, quam de folliculo præcedente deſcripto habebam, non prorſus vanam fuiſſe, anno redemptionis humanæ ſexcenteſimo ſecundo ſupra milleſimum, demùm intelligebam. Nam Septembri menſe ejuſdem anni, inter quædam ſemina quæ mittebat doctiſſimus vir Ioannes Caſtaneda, erat ſimilis folliculus, brevior tamen, vt qui ſeſcunciam longus dumtaxat eſſet, unciam latus, in binas partes dehiſcens, & cujus ſpinulæ attritæ: externa pars fuſci coloris, quemadmodum etiam interna, ſed hæc levis & paullulum ſplendens; in cujus medio aliquantulum cavo, utraque pars quindecim aut ſedecim grana ſaturè rubra, exigui etiam pyri formam referẽtia, breviſſimo tenuiſſimoque petiolo ſingula ſuſpenſa, habebat, eaque nullis aureis micis aſperſa, niſi extimâ parte, quæ ſplendens & veluti aurea, minimâ nigrâ maculâ tamquam puncto erat inſignita: nullam verò obſervabam in eo folliculo ſive capite loculamentorum diſtinctionem, nam, ut dixi, dimidia utraque folliculi ſive capitis pars, grana ſerie quadam diſpoſita in media concava parte continebat, majora & magis matura, quàm quæ ex Angliâ mittebantur, & ſalivâ dumtaxat paullulum aſperſa, eleganti minii colore inficiebant: chartæ autem, quâ folliculus involutus, inſcriptum erat, *con que ſe untan los Indios*, hoc eſt, quo ſe inungunt vel inficiunt Indi.

Bixa Americanorum.

Verùm Octobri inſequente elegantem ramum multa hirſuta capita ſive folliculos ſuſtinentem accipiebam, quem propter elegantiam in tabella exprimendum curabam, quæ hîc adponeretur.

Bixæ ramus cum ſuis capitibus.

ERAT autem ille ramus pedalis longitudinis, durus & lignoſus, fuſco cortice tectus, calamo ſcriptorio tenuior, ſummo faſtigio in aliquot ramulos diviſus, ſuſtinentes undecim integra capita (plura fuiſſe, veſtigia unde ea abrupta fuerant, fidem faciebant) quorum nonnulla longiora & anguſtiora quàm præcedens, (variæ enim erant magnitudinis) aliqua duarum unciarum longitudinem cum ſemiſſe habebant, ſeſcunciæ ferè latitudinem, aliorum longitudo binas uncias non excedebat, nec latitudo unciam; ſingula verò frequentiſſimis tenuibus ſpinulis, iiſque integris & oblongiuſculis, nec attritis obſita, & extimâ parte mucronata, quæ per maturitatem in binas partes findi, commiſſuræ utrumque latus occupantes ſatis manifeſtè declarabant; perfectam autem maturitatem nondum adquiſiviſſe, grana minora minuſque rubra & rugoſa, indicabant.

Hunc ramum ad me mittebat eo quo dixi anno & menſe, honeſtiſſimus vir Petrus Garetus, ſignificans Braſilianos uti ad corpus rubro colore inficiendum: addebat Viciæ Africanæ ramulum è quo plures ſiliquæ dependebant, nonnullæ ſua grana rubra adhuc retinentes, & ramum Iunipappeeywa, ſuſtinentem fructum ſuum, verùm longè minorem eo, quem cap. x. lib. 1. hujus Exoticorum Hiſtoriæ exhibebam.

Bixa. CETERVM, non dubium eſt quin hic fructus illi ſimilis ſit, quem Oviedus *Bixa* appellat, cujus fruticem in humanam altitudinem, interdum etiam ampliorem aſſurgere ſcribit, & folia xyli foliis ſimilia proferre. De quo, & aliis quam plurimis, peculiari libro aliquando agemus, Deo vitam producente.

CAROLI

CAROLI CLVSI ATREBATIS EXOTICORVM LIBER QVARTVS.

PEREGRINORVM & *Exoticorum Fructuum (quos quidem videre nobis licuit) cùm ſingularium, tùm lobo aut ſiliquâ inclusorum hiſtoriam, ſuperioribus duobus libris Secundo & Tertio, quâ potuimus Fide, deſcripſimus: hoc autem Quarto, de nonnullis Corticibus, Reſinis & Succis, Radicibus, tum etiam de Plantis quibuſdam peregrinis Batavorum navigatione intra paucos annos huc relatis, agere eſt animus: auſpicabimur verò ab eo cortice cujus ante viginti annos & hiſtoriam & iconem dabamus.*

WINTERANVS CORTEX.

CAPVT I.

WILLELMVS Winter, qui Generoſum Franciſcum Drake ad Magellanicum uſque fretum comitabatur anno redempti generis humani ſeptuageſimo octavo ſupra milleſimum & quingenteſimum, ulteriùs non progreſſus, navim cujus præfectus erat, in Angliam anno inſequente reducebat, atque collectum iſtîc corticem referebat, viliori canellæ cùm ſubſtantiâ tùm colore non valdè diſſimilem, plerumque tamen craſſiorem, & cineracei coloris vel fuſcum externâ parte, atque ulmei corticis inſtar ſcabrum, internâ verò, nonnumquam diſſectum, & multis rimulis hiantem, tiliæ corticis modo, aliquando etiam valdè ſolidum & durum, odore non ingrato, ſed perquam acri ſapore, linguamque & fauces non leviùs urente, quàm piper. Illius autem fragmentum, quale amicorum operâ Londini illo ipſo anno nanciſcebar, in tabellâ exprimi curabam, quæ hîc adpoſita.

Winteranus cortex.

ISTIVS Corticis facultates nullas exploratas habebat, ſed eo recente melle condîto, ut acrimoniam deponeret, vel reſiccato & in pollinem trito, ut in eduliis canellæ aliorúmve aromatum vicem ſuppleret, utebantur, qui eâ navi vehebantur. Poſteà tamen

 intelli-

Corticis usus. intelligebam, adversus stomacacis, sive scorbuti morbum, quo illorum nonnulli in ea navi affecti erant, non infeliciter usos fuisse.

Quia porrò Winterus hujus corticis noticiam nostro orbi primus intulit, Winteranum ab ipso cognominabam: tametsi quum recenter allatum acciperem, plurimum accedere mihi videbatur ad ligni Aromatici corticem, cujus meminit Nicolaus Monardes in Simplicium è novo orbe delatorum Historiâ, licet singularem illam odoris gratiam, quam suo cortici tribuit, in hoc deprehendere nequirem, ut revera non habebat. Sed vicesimo insequente anno, ligni illius aromatici atque insuper ipsius corticis copia facta est: de quibus, ne pigeat lectorem, obsecro, consulere nostrum in illud caput scholium, postremâ editione additum. Quinetiam ad pleniorem ejus cognitionem adipiscendam, tertium hujus libri caput legere non oberit.

Lignum Aromaticum.

Ceterum eorum qui anno millesimo & sexcentesimo à Christi nostri redemptoris nativitate è Magellanico freto redibant relatione, magis certam illius corticis cognitionem adipiscebar, præsertim ex epistola quam Sebaldus de Wert, ejus navis, quæ non superato freto propter assiduas tempestates reverti coacta est, Præfectus, ad ornatissimum virum Ioannem de Laet vicesimo Aprilis insequentis anni scribebat, in gratiam Ioannis ipsius filij, juvenis eruditione & modestiâ valdè præstantis, qui meo rogatu ligni cum suo cortice adhærente fragmentum ab ipso petierat. Illa autem ferè hæc continebat.

Quandoquidem Dn. Clusius adcò avidè expetit ejus arboris fragmentum, quam in Magellanico freto observabamus, dolet quòd maturiùs non intellexerim, nam ejus petitioni abundè satisfacere potuissem, quum inter ligna ignis struendi gratiâ in eo freto lecta, magna ex parte illius arboris essent: Verùm ea omnia Roterodamensi cuidam civi divendita fuere: commodè tamen in navi adhuc reperti sunt bini aut terni longurii, aliquot pedes longi, quorum unum mitto: hujus fragmentum, si lubet, Dn. Clusio communicare poteris. Arboris folia nulla adservata puto, quia propter abundantiam neglecta: de ligni verò, foliorúmve, aut corticis facultatibus & naturâ, nihil nobis constat, nisi quòd corticem & folia adeò aromatica observantes, iis usi sumus in nostris edulibus, existimantes in tam frigidâ regione noxia esse non posse, præsertim quùm pipere ferè destitueremur, ad musculorum in eo freto repertorum, quibus vesci cogebamur aliorum alimentorum penuriâ, condimentum.

Arbor ex aromatica Magellanica historia.

Ea porrò arbor in insulis Sinus illius, quem à Classis Præfecti nomine, *de Cordes* nuncupabamus, non solummodo crescebat, sed etiam toto illo freto: nec aliquam similitudinem cum lauro habet, ut nonnulli retulerunt, foliorum dumtaxat odor laurinorum foliorum odorem æmulatur, sed illis sunt latiora & magis viridia: arbor tamen perpetuâ comâ viret, (quemadmodum maxima pars aliarum arborum quæ in eo freto nascuntur) atq. in altum assurgit, adeò interdum crassa, ut duorum aut trium humanorum corporum crassitudinem æquet, & meminerim asseres ex unâ sectos fuisse, binos pedes cum semisse latos: valdè autem fragile est lignum. Nullum fert fructum, quantum quidem observare potuimus, licet totis novem & amplius mensibus in eo freto hæserimus, quo sanè temporis spatio, vel flores, vel fructum sive immaturum sive maturum, observare necesse fuisset, nisi sterilis esset. Hæc sunt quæ de illa arbore scribere possum: cuperem certè diligentiùs pleraque observassem Dn. Clusii causâ, cui libenter gratificater: sed hæc admonitio mihi occasionem præbebit, ut in aliis peregrinationibus diligentior sim futurus. His autem exaratis, succurrebat, bina aut terna jacula mihi supersesse, quibus illius freti incolæ armorum vice uti solent; ea verò ex integra arbuscula ejus generis de qua agimus, constant: horum unum Dn. Ioanni tuo filio mitto, quod boni consulat velim, tametsi non comparandum cum arcubus aut sagittis Brasilianorum; ex simili tamen arbore, cujus modò memini, illud esse, cortex adhuc inhærens fidem faciet: illis jaculis cuspides aptare solent, nervo aliquo, non firmiter tamen, colligatas, ut corporibus infixæ, in vulnere hæreant: hujusmodi jaculis quorundam ex nostris corpora trajecta fuêre, nonnullorum verò brachia. Rariora quædam adservaveram, sed ea partim à muribus erosa, partim meorum negligentiâ perierunt: atque inter illa, aranea quædam, cujus corpus palmum erat latum, & pro magnitudinis proportione crassum, præterea monstrosi quidam pisces: quorum omnium quum nihil retinuerim, plura de iis referre non convenit. Hactenus Sebaldus: quæ etiam postea hac transiens mihi confirmabat.

Ex tenella simili arbore jacula.

Aranea monstrosa.

Ex illo

Ex illo autem longurio quem Ioannes de Laet accipiebat, ejus filius bina fragmenta pedem longa, corticem etiamnum retinentia mihi donabat, qui ex fusco cineracei coloris, valdè acris & fervidi saporis. Horum alterum in adposita tabella exprimi curabam.

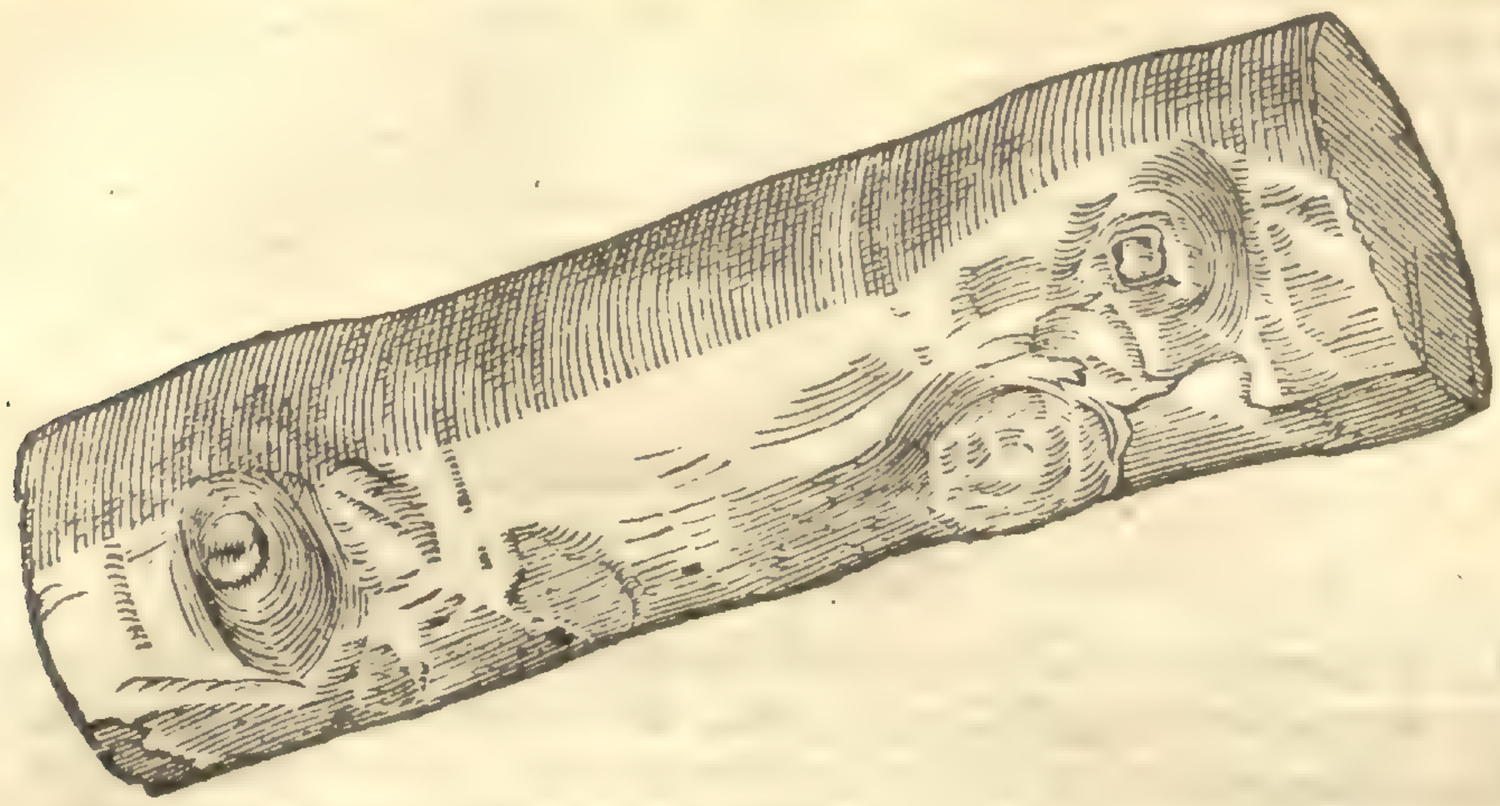

Ceterùm apud eundem Ioannem de Laet conspiciebam jaculum illud ipsius filio donatum, rude & impolitum, octo aut novem pedes longum, cujus cuspis ex alio ligno duriore & solidiore constabat, & dentata erat, ut corpori infixa facilè educi nequiret.

Quam autem appellationem ea arbor apud freti illius incolas obtineat, ignoratur: meâ tamen opinione, non incommodè Magellanica aromatica arbor dici queat, quòd in eo freto proveniens, corticem adeò aromaticum habeat.

An Cassia veterum?

CAP. II.

QVI anno à Christi nativitate millesimo sexcentesimo & eum insequente ex Moluccis & Iavâ reduces, Amstelredamum aromata inferebant, corticem quendam in longos & enodes tubos convolutum etiam advehebant, cujus usum incolis valde familiarem esse dicebant, ad condienda sua edulia. Aliquos in tabella exprimi curabam, quæ hîc adponeretur.

Constabant autem illi tubi cortice non valdè denso, eoque, ut dicebam, enodi, coloris exteriore parte interdum candicantis, nonnumquam cineracei, & illo quidem lævi, aliquando etiam scabro aliquantulum, coloris fusci, ut vilior quædam Canella censeri posset; interiore verò parte quâ ligno adhæserat, prorsus fusci: saporis quidem non ingrati, sed acrioris, non adeò tamen ut legitima Canella, qui nihilominus in illius penuria, non incommodè meâ opinione usurpari posset, aut cassiæ aromaticæ à Dioscoride descriptæ (ad cujus aliquod genus referri debere non ineptè forsitan quispiam existimet) vicem supplere. Percontabar porrò ab his à quibus eum corticem accipiebam, an intellexissent, quo nomine apud incolas appellaretur, & an arborem, à qua detractus, observassent; negabant omnes, & illud dumtaxat se scire profitebantur, incolas, illius polline, ad condienda sua edulia frequenter uti. Aliquo temporis spatio ore retentus & manducatus hic cortex, præter acrimoniam, lentorem quendam habere deprehendebatur.

Similem etiam corticem ex Patane referebant biennio post, quo istîc utebantur Canellæ loco.

Cassia veterum forte.

VIR eruditissimus Lambertus Hortensius medicus, qui nave vectus cui symbolum Lùna, ex Moluccis & Iava redibat anno à Christi nativitate primo & sexcentesimo supra millesimum, donabat me exiguo Canellæ fragmento quam in Iava nasci asserebat. Erat verò illud fragmentum quatuor uncias longum, semunciam pænè latum, satisque crassum, coloris ad rubedinem quodammodo tendentis, qualis fere in viliore canella conspici solet: ejus odor exiguus, imò pænè nullus, sapor qui in viliore canella, aut in cortice modò descripto; in quo tamen mandendo observaretur quidam lentor & veluti gummositas, quæ vel summis tantùm digitis admotis inhæreret, & quodammodo glutinis instar diffendi posset.

Canella vilior Iavaica.

Canella alba quorundam.

CAP. III.

ANTE paucos annos inferri cœpit exoticus quidam cortex; cui, quoniam in tubos plerumque convolutus est Canellæ instar, tum etiam propter albedinem, Canellæ albæ nomen indiderunt. Ejus autem duo genera observare mihi videbar. Unum majoribus longioribusque tubis, & etiam crassius, quod vilius, meo iudicio, æstimandum. Alterum tenuius, minoribusque tubis, quod præferendum. Utrique generi, extimus cortex scaber, ferro, alióve instrumento, detersus & æquatus videbatur: crassiori, color minùs albus, minorque acrimonia: tenuiori, major acrimonia, & color magis candicans, majorque fragrantia. Essetne verò hic cortex ab aliquâ arbore fruticéve ademptus, an a radice aliqua, hærebam initio: nam candidioris tenuiorisque corticis collatione facta cum cortice fragmenti radicis cujusdam, quod anno nonagesimo primo suprà millesimum & quingentesimum, Londino ad me mittebat doctissimus vir Richardus Garth, ex Wingandecaow, sive Virginia, ut adscriptum erat, acceptum, sed nullo nomine insignitum; reperiebam, neque colore, neque substantiâ, neque acrimoniâ multum inter se differre. In ipsa quidem radicis substantia nullam manifestam qualitatem deprehendebam, sed in ipso cortice tota facultas consistebat. Erat porrò illud radicis fragmentum dodrantalis longitudinis, pollicaris crassitudinis (quia forsitan nondum adulta) in aliquot ramos infernâ parte divisa; cortex ipse rugosus, pallescens, & valdè acris: quam ob causam non est dubium, quin apud incolas aliquo in usu esset: nihil tamen de facultatibus, neque etiam de ipsa planta cujus radix fuerat, Garthius meminerat.

Canella alba duorum generum.

I.

II.

Radix.

NON absimilium porrò corticum fragmenta pedalis longitudinis vel etiam ampliora referebant anno primo supra millesimum & sexcentesimum nautæ Batavi ex Moluccis & Iava reduces; quibus, quod candore essent eximio, & acrimoniæ non expertia, Canellæ albæ nomen indiderant: apparebat tamen à radicibus detracta fuisse, non abs alicujus arboris ramis aut trunco, nam nimis frequentibus nodis, tum etiam vestigiis ubi fibræ inhæsissent, erant prædita: licet autem crassiuscula essent ea fragmenta, satis tamen fragilia, & interiore parte, nonnullis locis quasdam ipsius radicis particulas adhuc retinebant, albas etiam illas, & ipso cortice longè firmiores fractuque contumaces: imbecillus vero corticis odor, sapor satis acris; ipsius radicis substantia quandam etiam acrimoniam habere deprehendebatur cum paùca adstrictione conjunctam.

Canella alba è radice.

CETERUM concinnatâ priore hujus corticis historiæ parte, aliud corticis fragmentum honestissimus vir Petrus Garetus Amstelredamo ad me mittebat, quod omnem dubitandi occasionem adimebat: nam rectum, & ut primum illud genus, quod vilius pronunciabam, enode erat, pedalis longitudinis (quanquam longius fuisse videretur) pænè trium unciarum ambitum, infimâ parte, licet non integrum, comprehendens, supernà duarum. Hujus exterior cortex (gemino enim constabat) tenuior quidem erat, sed valdè asper & rugosus, atque multis rimis hians, insuper multis lacunis, issque interdum geminis, serie quadam secundum longitudinem, sed obliquâ, dispositis, distinctus, quas esse augurabar veluti vestigia foliorum, quæ ramum (à quo detractus cortex) cinxerant. Erat verò uterque cortex valdè odoratus & aromaticus, acrique sapore præditus, præsertim exterior, qui suam vim & acrimoniam gustu exerebat.

Canella alba ex arbore.

Rem autem non ingratam Medicinæ & Naturalium rerum studiosis me facturum ratus, ligni illius, quod hoc cortice tectum, atque ipsius etiam corticis iconem in tabella adposita expressam, proponebam.

ATTEN-

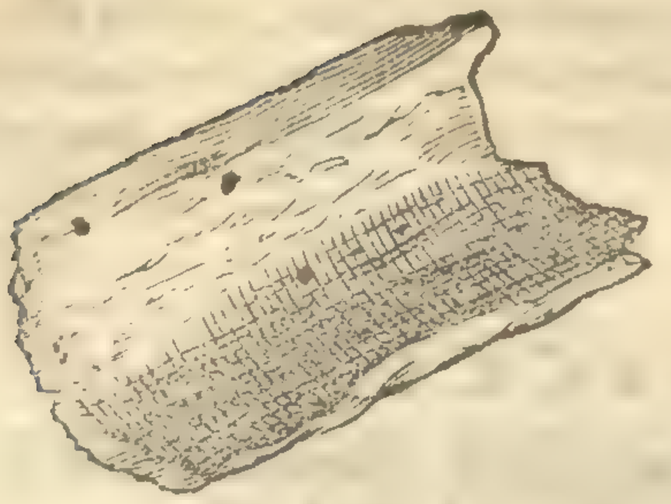

ATTENTIVS porrò hunc corticem conſideranti, mentem ſubibat, illi non valdè diſſimilem videri, cujus memini in ſcholio ad caput de Ligno aromatico, deſcripto à Nicolao Monardes lib. de Medicamentis ſimplicibus ex Occidentali India delatis, poſtremâ editione addito. Eam ob cauſam utrumque ſtatim conferebam, & re ipsâ competiebam, ovum ovo non magis eſſe ſimile, quàm hic externus cortex cum illo eſſet, qui mihi donatus pro cortice illius ligni, quod antè nudum ſine cortice & ἀνεύυμον à Petro Gareto acceperam. Arbitror autem interdum externam illam corticis ſcabram ſuperficiem adimi, ut pro Canella obtrudatur, cui, quòd candidior ſit legitimâ canellâ, albæ cognomen adjecerunt. Conſule Lector (ni piget) noſtrum ſcholium ad caput de Ligno aromatico, poſtremâ, ut dixi, editione additum, ne idem hîc repetere cogar. *Lignum aromaticum.*

An Veterum Macer.

CAP. IV.

CORTICIS cujuſdam pedalis aut ſedecim unciarum longitudinis fragmentum Amſtelredami videbam anno à nato Chriſto ſexcenteſimo tertio ſupra milleſimum, apud doctiſſimum virum Doctorem Stephanum Backerum illius urbis Medicum, binas uncias aut paullò ampliùs latum, ſatis craſſum, ſubrubentis exterius coloris & veluti nodoſum, interne ſubfuſci, & multis rimis hiantem, adſtringentis ſaporis.

SI meam opinionem de hoc cortice liberè proferre licet, plurimum ad Veterum Macer accedere videtur, tametſi paucas ejus notas nobis illi reliquerint, e quibus exactam conjecturam facere poſſimus. Eaſdem tamen facultates Maceri tribuunt, quibus hunc corticem prædituin ferebant ii, à quibus Backerus ſe accepiſſe aiebat, ut qui incolas ad alvi profluvia ſedanda frequenter eo uti aſſererent. Nam Dioſcorides cap. CXI. lib. I. ſcribit *Macer* corticem eſſe ex Barbaria advectum, ἀυξηθον, craſſum, perquam adſtringentem, qui contra cruentas excreationes, dyſenterias, & alvi fluxiones bibitur. Plinius autem cap. VIII. lib. XII. Naturalis Hiſtor. Et Macir ex India advehitur, cortex rubens, cujus in melle decocti uſus in Medicina ad dyſentericos præcipuus habetur. *Macer Veterum.* *Macir Plinij.*

An verò is cortex quem Nicolaus Monardes cap. XLII. Simpl. medicamentorum ex Occidentali India allatorum hiſtoriæ ſcribit ad alvi profluvia eſſe utilem? *Cortex alvi profluvia ſedans.*

Ceterùm ex qua Provincia hunc corticem nautæ attuliſſent, ex arboréne, an à frutice detractus eſſet, juxtà ignorabat, qui mihi conſpiciendum præbebat.

Cortex Eriophorus.

CAP. V.

ANNO à nato Chriſto ſexcenteſimo tertio ſupra milleſimum, mittebat ad me Petrus Garetus, Corticis cujuſdam fragmenta, illo ipſo anno ex Indiâ allata, eaque veluti in tubos mediâ ex parte convoluta, quæ an à radicibus, an ab arboris alicujus ramis detracta fuerint, ignoro: illi forſitan dicere potuiſſent, à quibus Garetus accipiebat.

Erant porrò illa fragmenta cineraceo quidem colore, ſatis verò acri ſapore, prædita, valdè fragilia, quæ vel in minutas etiã partes fracta, & protracta, veluti tenuiſſima ſtamina, inſtar fere *Eriophorus cortex.*

ferè telæ aranearum, ut lana autem candida, oſtendebant, quemadmodum Eriophori bulbi folia, & ſquamæ radicis ipſius. In quem autem uſum attuliſſent, qui illa Gareto donabant, in epiſtolâ quam unà mittebat, non erat adſcriptum; & haud ſcio an ab iis ſit percontatus. Ipſos autem non ſine cauſa retuliſſe, ſed iſtius corticis facultates compertas habuiſſe, veriſimile eſt.

RESINÆ ET SVCCI.

CORTICVM, *quos paucos obſervare licuit, claſſi, paucas etiam Reſinas & Succos peregrinos concretos, mihi conceſſos ut deſcriberem, peculiari ſimiliter claſſe comprehenſos ſubiicere, & Radices præcedere volui.*

Reſina Ambræ facie.

CAP. VI.

Reſina Ambræ facie.

QVI ex India anno à Chriſto nato milleſimo ſexcenteſimo primo redibant Batavi nautæ, magnum Reſinæ cujuſdam fragmentum afferebant, quod libram & ſex uncias pendebat, coloris ex fuſco cineracei, & pleriſque partibus Ambræ odoratæ colorem referentis, ſic ut qui ab arbore detraxiſſent, legitimam Ambram eſſe ſibi perſuaderent: reſinaceus tamen odor, licet non ingratus, ab ea opinione illos dimovere debuerat. In quem autem uſum adhiberent, ignorabat honeſtiſſimus vir Franciſcus Peninus, civis Amſtelredamenſis, qui ab illis redemerat, & permittebat ut deſcribere poſſem.

HOC porrò vitio laborant plerique iſtorum qui peregrinas regiones adeunt, ut neque diligenter obſervent quales ſint arbores è quibus fructus legunt, aut reſinas detrahunt; nec earum vulgare nomen percontentur, tametſi liceat; neque an aliquem uſum apud incolas obtineant: quod profectò iis qui illarum rerum quas adferunt hiſtoriam deſcribendam ſuſcipiunt, magnam difficultatem, & non vulgarem moleſtiam parit.

Reſina alia, bitumen, ſucci concreti.

CAP. VII.

ANNO redemptæ ſalutis humanæ nonageſimo nono ſupra milleſimum & quingenteſimum mittebat ad me Amſtelredamo honeſtiſſimus vir Walichius Syvertz reſinas quaſdam ſive ſuccos concretos ex America à nautis allatos, quos illarum Provinciarum incolis quotidiano in uſu eſſe, intelligebat ab Americano quodam ex *Waiapock* oriundo.

Iraituch, Aiawe.

PRIMVS, *Iraituch & Aiawe* appellatus, ſuccus erat non valdè diſſimilis Aloës ſucco, tum colore tum ſubſtantiâ, gravis odoris, qui recens & liquidior, Muſæ tenerioribus foliis fuerat exceptus: nam iis adhuc involutum accipiebam. Illo naviculas & ſcaphas induci ab inquilinis, referebat, quemadmodum à noſtris pice fieri ſolet. An verò ex aliqua arbore fluat, aut bituminis inſtar è terra emânet, nihil erat adſcriptum.

Vſus ejus.

Vſuc, Gyp.

VSVC & *Gyp*, nomina adſcripta habebat Alter ſuccus, Muſæ etiam foliis involutus, ater, ſplendens; non injucundi tamen odoris, ſed qui ad anethinum quodammodo accederet. Hoc uti ſolere incolas aſſerebat, ad ſuffumigia, tetrumque cadaverum fœtorem tollendum, toto illo tempore, quo cadavera domi retinere pro conſuetudine ſolent. Iſto etiam inducunt arborum cortices ventri applicandos in ejus doloribus.

Ejus uſus.

Vſub Theveti.

AN, VSVB, cujus Thevetus cap. XXXII. Franciæ Antarcticæ meminit, & ad vulnera curanda Braſilianis in uſu eſſe ſcribit?

HIS ſuccis non incommodè forſitan conjungendum erit Aſphalti genus, quod eodem anno honeſtiſſimus etiam vir Willelmus Parduynus ad me mittebat, ex inſula Trinitate, Orenoque fluminis oſtiis vicina, relatum; ubi, referentibus iis qui ex ea inſula advecti, abundè invenitur.

Aſphaltus.

Erat verò illud bitumen cùm ſubſtantia, tùm colore, & odore, vero ἀσφάλτῳ ſive bitumini perſimile, quale conſpiciebam apud Generoſum Heroëm Hieronymum Beck à Leopoldstorff, quum apud illum interdum verſarer in ipſius arce Eberſtorff ad paludes appellata, quinque milliaribus ab urbe Viennâ Auſtriacâ diſtante: etenim ipſemet in Aſphaltite lacu

lacu hauserat, & cum pleriſque aliis rebus ſingularibus in ſua peregrinatione Ægyptiaca, Syriaca & Paleſtina obſervatis domum retulerat: eam ob cauſam, legitimo bitumini ſubſtitui poſſe exiſtimarem, in illius penuriâ.

ALTERIVS ſucci concreti magnum fragmentum eodem pænè tempore ad me mittebat Londino Iacobus Garetus, cujus frequens in hac hiſtoria mentio.

Erat verò is ſuccus, dum adhuc recens & lentus, circa bacillum pedalis longitudinis multiplici circumvolutione adaptatus, donec in brachialem craſſitudinem evaderet: varius erat ejus color, nam ex parte nonnihil candicabat, ex parte cineraceus, & ex parte nigricans erat, durus & firmus, quem tamen igni expoſitum, liqueſcere & lentum fieri intelligebam viſci inſtar, quo aucupes ad capiendas aviculas uti ſolent: atque rem ita ſe habere experiebar. Unde porrò allatus, & ad quam rem utilis eſſet, nihil adſcriptum. *Succus viſci inſtar.*

CETERVM biennio poſt, mittebat ad me idem Garetus cum aliis quibuſdam rebus exoticis ſimilis ſucci concreti, multiplici ſpirâ circa bacillum convoluti fragmentum, quinque unciarum longitudinis, & novem uncias ambitu comprehendens, quippe cujus diameter pænè trium unciarum eſſet, externâ parte omnino fuſcus, ex frequenti, ut puto, manuum contrectatione, internâ verò candicans, ſiccus admodùm, & fractu adeò contumax, ut lignum veriùs quam ſuccus cenſeri poſſet; igni tamen admotus, ſtatim flammam concipiens, in nigrum & lentum liquorem reſoluebatur inſtar viſci, valdè lentum & tenaciſſimum, nullius initio manifeſti ſaporis, ſed paullò poſt, acrimoniæ cujuſdam non expertis.

Succi alij concreti.

CAP. VIII.

QVVM Amſtelredami anno ſexcenteſimo ſupra milleſimum à Chriſti nativitate eſſem, donabat mihi honeſtiſſimus vir Petrus Garetus, Iacobi frater, ejus urbis civis, aliquot ſuccos concretos, ab iis, qui eodem anno ex ſua longinqua navigatione redierant, redemtos; ac bimeſtri elapſo, alios inſuper mittebat. Ut porrò illi diverſi coloris erant, ſic ab invicem ſegregandos eſſe, & ſingulorum hiſtoriam quâ poſſem diligentiâ & perſpicuitate deſcribendam, & in unum caput congerendam, cenſebam.

PRIMVS, ater prorſus erat, haud ſecus ac aſphaltum, durus & ſolidus; illoque (ut apparebat) uſi fuerant nautæ ad fili ſtamina, picis aut ceræ vice, inducenda: manibus enim aliquantiſper emollitus lentior fiebat, nec injucundum ſpirabat odorem, anethinum etenim quidpiam reſipiebat, nec ingratum habebat ſaporem, illum tamen acriuſculum: flammæ verò admotus, non ſecus ac reſina quædam liqueſcebat. Obſervabam porrò hunc ſuccum, ſive quis malit reſinam appellare, dentibus cedere & molleſcere, ore retentum. *ἀσφάλτῳ ſimilis ſuccus.*

ALTER, Primo non valdè diſſimilis erat, ſubſtantiâ tamen ſolidiore conſtabat, ut quæ in micas potiùs diſſiliret, quàm manibus emolliri poſſet, imò ne longo quidem tempore in ore retentus ullam unguis impreſſionem admittere volebat: nullum in eo gratum odorem obſervare poteram, ſed quandam dumtaxat in mandendo acrimoniam. *Succus II.*

TERTIVS, etiam ater, quaſdam tamen albas micas inſperſas habebat: licet autem ſuperiore impurior & magis retorridus videretur, unguis tamen impreſſionem admittebat, nec ingrati erat odoris, illius etiam ſapor nonnullâ acrimoniâ præditus; manducatus, dentibus cedebat; igni etiam admotus, liqueſcebat, & flammam concipiebat. *Succus III.*

QVARTVS, flavi coloris erat, cui commixti erant per univerſam ejus ſubſtantiam veluti grumi quidam albi ſatis friabiles, qui digitis attriti odorem ſpirabant non prorſus quidem injucundum, graviorem tamen, & magis validum quàm Primus; nec illo minùs acrem habebat ſaporem, imò meâ opinione magis acrem, & minùs jucundum. Dentibus autem cedebat præmanſa hæc reſina, & molleſcebat ore retenta; flammæ verò admota, ardebat & liqueſcebat. *Succus IV.*

QVINTO, color erat ex albo, flavo, rufo & fuſco mixtus, ſubſtantiâ molli lentaque præditus, odore ad anethi odorem quodammodo accedente, atque etiam ſapore, ſed longè acriore, & qui ore retentus, linguam & labra vellicaret, imò etiam quodammodo fauces incenderet, ſalivâ verò madefactus crocco colore inficeret. Is incenſus, flammam quidem concipiebat & liqueſcebat, ſed non ardebat: fuerat porrò quibuſdam foliis exceptus, quibus adhuc involutus erat. *Succus V.*

MASTICHINÆ reſinæ non valdè abſimilis erat *Sextus*, minùs tamen albus, friabilis ut reſina, manibus tamen emollitus aut ore retentus aliquantiſper, lenteſcebat, nec ingrati odoris deprehendebatur, ut neque etiam ſaporis, aliquantulum tamen acris. Igni admotus, *Succus VI.*

motus, flammam etiam concipiebat quæ ſtatim extingueretur, atque inſtar ceræ liqueſcebat. Erat etiam hic ſuccus, ſive verius reſina, foliis quibuſdam involuta, quibus recenter fluentem exceptam fuiſſe verisimile eſt.

Succus VII. Animæ ſimilis. SEPTIMVS, Reſina erat Succino non abſimilis, tranſparens & lucida, pænè inſtar Animæ Americanorum, cujus fortaſſe genus: color ex albo flaveſcens, odor non injucundus, ſapor amariuſculus, deinde acriuſculus: in micas potiùs diſſiliebat, quàm ut dentibus cederet, aut ore retenta, molleſceret: igni tamen admota, liqueſcebat, flammamque concipiebat, & ardebat.

Succus VIII. OCTAVVS, denſior erat reſina nec tranſparens, foris ſubruſa, interiore parte alba, & digitis attrita, ſatis friabilis, odoriſque non injucundi, ſed fœniculi odorem quodammodo referentis, ut ſuſpicionem mihi moveret, Mollis arboris reſinam eſſe poſſe; ſapor erat amariuſculus & acriuſculus: nec dentibus cedebat, nec ore retenta molleſcebat: igni tamen admota liqueſcebat inſtar ceræ, atque ſplendida fiebat, flammam tamen non concipiebat.

Succus IX. NONVS, Reſina erat cineracei ex albo coloris, adeò autem ſtrigoſa & retorrida, ut gleba aut lapidis fragmentum potiùs videretur, quàm reſina: licet quiſpiam ſuſpicari poſſet ejuſdem generis eſſe cum ſuperiore, ſed magis impuram, quia ſimili odore & ſapore prædita erat cum præcedente, nec dentibus cedebat, nec ore retenta mollis fiebat, igni tamen admota, perinde atque illa liqueſcebat, & flammam non modò concipiebat, ſed ſimul etiam ardebat, ut Septimus ſuccus.

Succus X. DECIMVS, ſiccus erat & durus perinde ac præcedens, ut potiùs in pollinem attereretur, quàm dentibus cederet, aut ore retentus molleſceret: ejus color ex atro rubeſcens, ut ſalivâ leviter aſperſus non minùs rubro colore inficeret, quàm terra ſynopica, in quo tamen levis quædam flavedo inſperſa videretur, odoris, quemadmodum etiam ſaporis, expers (meâ quidem opinione) niſi ex præcedentium odoratu & guſtatione, odor & ſapor naribus & palato adhuc inhærentes, meum judicium depravaſſent.

Sucúmne concretum hanc maſſam appellarem, an terram aliquam in globum congeſtam, hærebam: in eam tamen opinionem magis inclinabat animus, ut terræ genus quodpiam æſtimari poſſet, quàm reſina, quia igni admota nigreſcebat, & citiùs conſumebatur, quàm arderet & liqueſceret. Niſi fortè *Bixa* Oviedi cenſenda ſit, cujus in ſuo Summario meminit cap. X. & lib. VIII. cap. VI. Primæ partis Hiſt. General. & Natural.

Bixa.

Succus XI. SVCCVM Undecimum, ſic enim appellandus potiùs videtur, quàm Reſina, ad me mittebat anno à Chriſti nativitate ſexcentesimo tertio ſupra milleſimum, idem Petrus Garetus, ex Sinarum regno recens, ut ſcribebat, allatum, cùm à Iacobo van Neck claſſis Præfecto, tùm ab aliis qui ipſum comitati fuerant. Erat autem valdè purus, nulliſque ſordibus infectus, fulvi coloris, & paullulum ſalivâ vel aquâ tinctus, prorſus flavo colore inficiebat. Illo uti incolas intelligebam ad aqueos humores ſine moleſtiâ evacuandum: doſim verò eſſe à quindecim ad viginti granorum pondus.

Initio, ob coloris affinitatem & facultates, Aloës ſuccum eſſe exiſtimabam, propterea aliquantulum deguſtabam: nullam tamen amaritudinem deprehendebam, ſed poſt temporis momentum, magnam acrimoniam in gutture mihi excitabat, ut mihi ſuſpicionem moveret Euphorbii ſuccum eſſe poſſe: hunc autem ſuccum *Ghitraiemou* appellari dicebat Iacobus van Neck claſſis Præfectus.

Succus XII. PAVLLÒ poſt mittebat idem Garetus cum aliis rebus quas ab iis qui Iacobum van Neck comitati eodem anno redierant, acceperat, gummi cujuſdam fragmentum in planam maſſam redacti ſemuncialis pænè craſſitudinis, quod lucernæ adhibitum liqueſcebat: id, quum eleganti & florido cinnabaris colore inficeret, mihi perſuadebam Arboris Draconis purius & defæcatum gummi eſſe poſſe, quod Sanguis Draconis appellatur.

Sanguis Draconis.

RADICES ALIQVOT PEREGRINÆ.

PAVCOS illos aromaticos Cortices & Reſinas, ſuccóſve concretos nanciſcebar, quorum hiſtoriam deſcriptione dignam cenſerem: quibus paucarum etiam radicum, quas mihi videre licuit, hiſtoriam ſubiiciendam arbitrabar.

Pſeudo-

Pseudo-china radix

CAP. IX.

ISTAM radicem Londino ad me mittebat anno à Christi nativitate nonagesimo primo supra millesimum & quingentesimum Iacobus Garetus, è Wingandecaow, sive Virginia relatam cum hac inscriptione, *Chinæ species*. Illius autem iconem in tabella, me curante, expressam, adponebam.

VALDE nodosa erat hæc radix, & in aliquot tubera formata, subrutilo colore, sarmenti aliquam partem summo fastigio adhuc retinens, quale in Smilace asperâ conspicitur, duri, lignosi, multis venis, ut Smilacis sarmenta præditi: ipsius radicis substantia etiam subrutila, ut in Butomi (vulgo Pseudo-acorus nuncupati, & nostrâ adhuc ætate à nonnullis magno errore pro legitimo Acoro usurpati) radice, falsi initio saporis sive gustus, quùm videlicet vetusta, talem enim accipiebam, deinde desiccantis.

Illam porrò esse arbitror, quam Virginiensis historiæ scriptor, capite De Radicibus, in Angliam esse delatam tradit pro radice Chinæ, tametsi indigenæ illius usum non norint: sed aliâ radice utantur valdè simili, quam ipsi *Tsinaw* appellant, è qua concisa contritaque, & cum aqua expressa, ad succum eliciendum, panem conficiunt.

Pseudochina historia.

Butomum.

Tsinaw.

Drakena radix.

CAPVT X.

ANNO à Christi nativitate octogesimo primo supra millesimum & quingentesimum, Londini mihi donabat Generosus eques Franciscus Drake quasdam radices, cum tribus aut quatuor lapidibus Bezaar Perüanis, quas Autumno præcedente (absolutâ navigatione, quâ totum orbem, superato Magellanico freto, circumiverat) secum retulerat, illas summæ apud Perüanos æstimationis esse asserens: propterea, illius, qui mihi eas donabat, gratiâ, huic radici *Drakenæ* cognomen indebam, & ipsam in tabella expressam lectoris oculis proponebam.

SEMVNCIALI autem hæc, magnâ ex parte, erat crassitudine, & prælonga, subinde in nodos & inæqualia capita extuberans, atque in summis capitibus, veluti è crassis squamis contexta, Dentariæ ξιφύλλου, sive veriùs ἐντοφύλλου (quam cap. XXII. lib. V. meæ Rariorum Plantarum historiæ describebam) ferè instar, foris nigricans, rugosa, & dura, quia reficcata, interiore parte alba: tenues fibras hinc inde adnascentes habebat, quasdam crassiusculas & majusculas, duras & lentas, è quibus

Drakenæ radicis historia.

è quibus alii nodi dependebant: nullo manifesto odore præditam esse observabam, sed saporem habere deprehendebam nonnihil adstringentem & linguam exsiccantem initio, diutiùs verò manducatam, tenuem suavemque acrimoniam in ore relinquere.

Radix S. Helenæ.

Magnam quidem affinitatem habere videbatur cum radice S. Helenæ, de qua Nicolaus Monardes libro Simplicium medicamentorum ex Occidentali India delatorum. Sed cum N. Eliot, qui Drake in ea navigatione comitatus fuerat, Hispanos in Peru maximo in pretio habere, nec nisi difficulter redimi posse, referret, ab iisque didicisset, folia præsens venenum esse, ipsam autem radicem, non modò illius veneni, sed etiam aliorum antidotum esse, & cor ac vitales facultates roborare, si pollinis in modum trita manè ex pauxillo vino sumeretur, ex aquâ verò febris ardores mitigare: earum facultatum ratione, valdè conveniret cum Radicibus, veneno adversantibus, de quibus eodem libro Monardes: in his tamen aromaticum saporem, & caloris gradum desiderabam, quem illis radicibus tribuit.

Radix venenis adversa.

Radix Drakenæ affinis.

CAPVT XI.

Drakenæ radicis genus.

DRAKENÆ radici quodammodo affines videbantur eæ radices, quæ in ingente illa Prætoria navi Proregem ex Orientali India revehente, & ab Anglicis naucleris occupata, repertæ fuerant. Etenim tuberosæ erant, & quantum ex earum forma colligere licebat, summâ terræ superficie repentes, multisque villis & fibris obsitæ, fuliginoso colore præditæ, nonnihil tamen ad flavum tendente, salivam, dum manducabantur, inficientes, & amaræ, foliorum quidem aliquos pediculos adhuc retinentes; qualia verò illa fuerint, nemo facilè dixerit.

Ceterùm magni usus apud Indos fuisse, verisimile erat, quandoquidem Prorex eas referret cum nobilibus aliis medicamentis in Orientali India natis. Iacobus Garetus cum sequente plantula resiccata mittebat: eam ob causam in eadem tabella, quæ hîc subjecta, exprimi curabam.

Plantula peregrina.

PORRO, ad cujus plantæ genus hanc pusillam referre possem, prorsus ignorabam: etenim nemo inficias ibit, quàm difficile sit, de plantis nunquam anteâ conspectis, eisque mutilis & corruptis, certi quidpiam statuere.

HABEBAT autem ea plantula caulículum uncialis longitudinis aut ampliorem, valdè gracilem, sustinentem ut plurimum binas oblongas, graciles, quincunciales que veluti spicas, longo pediculo subnixas, adeò obliquè quaquaversum striatas & rugosas, ut exilium lumbricorum exsiccatorum, aut teretium limularum formam quodammodo referrent, coloris fusci & fuliginosi, subacris & calidi saporis, odore autem melilotum pænè referentes. Qui mittebat nudâ chartâ involutam, nullum nomen adscripserat, nec unde habuisset significabat.

PLANTÆ EXOTICÆ.

VT Quartus hic Liber ex quadam Miscellaneorum farragine constat, in diversas classes distribuendum censuimus, quarum jam tres absolutæ: superest quarta, quæ hujus libri ultima, de Plantis exoticis, his proximis navigationibus peregrè advectis, quæ, licet diversi generis, in unam tamen classem referendæ videbantur.

Chamæ-

Chamærrhiphe peregrina.

CAP. XII.

SVB extremum annum à Christi nostri redemptoris nativitate millesimum & sexcentesimum tertium, mittebat ad me Petrus Garetus cum Cortice eriophoro & aliquot Succis (de quibus cap. v. & VIII. hujus libri) peregrinæ cujusdam humilis palmæ ramum, multis virgis præditum, è quibus flores aut palmulæ pependerant, ut ex vestigiis in iis virgis adhuc remanentibus apparebat; nudum tamen illum, & sine involucro. Cujus iconem, quia peregrinus, nec similis formæ mihi umquam conspectus, in subjecta tabella exprimendam curabam.

ERAT autem hic ramus pedem Romanum longus, vel major, quadragenis aut pluribus virgis præditus, fusci coloris, inæqualibus, & frequentissima vestigia retinentibus, in quibus hæsissent flores, aut fructus rudimenta, contortis infimâ parte, ut facilè appareret, aliquo involucro sive spathâ fuisse tectas: prodibat verò hic ramus ex denso quodam cortice semunciam alto, quatuor autem vel plures uncias lato, & lunato, subflavi coloris, pronâ quidem & supinâ parte lævi, sed ipsâ corticis materiâ è multis transversis fibris constante, iis pænè similibus quæ in magnarum illarum nucum Indicarum, quas vulgo Coccos appellant, tegumento conspiciuntur, aut quæ humilium palmarum germina, à plerisque in deliciis habita, vestiunt.

Cæterùm sculptoris negligentiâ, cui hanc iconem sculpendam tradideram, magna ex parte corrupta fuit, & multæ notæ quæ in ea expressæ, prætermissæ.

Nautæ, à quibus redemptus fuerat hic ramus, se in altissimo quodam scopulo, è mediis maris aquis caput attollente, nascentem reperisse & rescidisse affirmabant: facilè nihilominus mihi persuaserim, non in scopulo marino, verùm in aliqua insula, ad quam appulissent, reperisse, & ex arbore vel frutice detraxisse (in quo forsitan, aut ei simili, natum folium proximo capite describendum) & tegmen ademisse, ut observare possent quid sub illo lateret.

Camærrhiphes fortè folium.

CAPVT XIII.

CVM Chamærrhiphes superioris furculo mittebat idem Garetus folium, ab amico acceptum commodato, ut illud conspicere, atque etiam, si vellem, describere possem. Admirationem autem mihi pariebat, quod adscriberet, illum, qui ipsi hoc folium mutuo dederat, adfirmare Nymphææ esse in Moluccis insulis natæ, & supra aquam haud secus spargi, quàm nostræ Nymphææ folia; illiusque florem non esse nostratis flori dissimilem, ei præsertim qui candidus est, sed colore dumtaxat differre, hoc est, non album esse, sed cæruleum. Ex illo autem folio concinnatum erat flabellum ad ventulum faciendum, atque ex duplicata pediculi ejus parte manubrium confectum, quod manu teneri posset. Flabelli iconem hîc adponere licuisset, sed minimè necessarium esse duxi, quia mihi valdè suspecta ejus qui Nymphææ folium esse asserebat, fides, quandoquidem nullas reperiebam notas, quibus cum Nymphææ foliis comparari posset, præter amplitudinem.

HVIVS porrò flabelli ambitus erat trium pedum & novem unciarum; longitudo ad manubrium usque, sive ad folii pediculum, duodecim unciarum; latitudo quà maximè

patebat, tredecim unciarum: manubrij ex ipsius folii pediculo duplicato confecti, & vimineo vinculo adstricti, ut commodiùs manu teneri posset, longitudo, quinque unciarum. Istius folii prona pars crassiorem nervum ostendebat, per medium folium secundum longitudinem procurrentem, ex quo oriebantur alii minores in latera expansi, ab uno quidem latere viginti tres, ab altero autem viginti quatuor: supina pars totidem plicaturas: quâ adeò de causâ suspicio mihi oriebatur, nõ esse Nymphææ sed Chamærrhiphes alicujus generis potiùs folium, quodque non in aquatica planta, sed in terrestri natum esset, qualis fortè illa, quam Batavi in insula Mauritii nascentem observabant, habentem (ut illius Navigationis diarium refert) tam ampla folia, ut unico quispiam sese tegere, & ab imbre præservare posset: pictura similiter quæ in eo diario addita, tametsi ruditer expressa, meam suspicionem confirmare videbatur. Folii autem, ex quo flabellum concinnatum, color, flavus erat, qualis in culmis maturæ segetis conspicitur, parte tamen supinâ splendidior quàm pronâ: in folij verò ambitu, ad illud expansum retinendum, annexus erat vimineus limbus, illi pænè similis quo manubrium adstrictum, rubro tamen colore infectus.

Exotica plantæ à Wallichio.

CAP. XIV.

CVM exoticis fructibus, quos Wallichius mittebat ut describerem (de iis agebamus cap. XXI. lib. II.) erant etiam binæ plantæ, quas hoc loco reponendas censebam.

Mippi. PRIORI nomen *Mippi* erat adscriptum, quam se ad arbores applicare hederæ instar, referebant, ejusque adhuc viridis & recentis taleas ab incolis tenuiter contundi, & supra fracturas alligari, ossa enim fracta ferruminare. internè multis fibris constabat ea planta, cujus resiccatæ fragmentum mutuo acceperat Walichius à nautis, ut dumtaxat mihi conspiciendum mitteret. Istis fibris incolas uti intelligebat, ad colliganda & connectenda tigna in suis ædificiis. Nonnullos Indos *Caiahaba* appellare dicebant, nomine apud Hispanos magis noto.

Caiahaba.

Iuwb. ALTERAM *Iuwb* appellari se intellexisse scribebat, & apud Amazones nasci existimari. Ejus specimen accipiebam, teretes videlicet bacillos, inæquales, angulosos, rufescentes, in quibus inter binas appendices alternis nascebantur alata folia, sive veriùs alæ tenuissimæ & firmissimæ, quinquagenis & pluribus foliolis singula latera occupantibus præditæ, ut avicularum pennas opinari quispiam posset. Magnâ quidem ex parte deciderant illa; vestigia tamen, ubi hæsissent, satis adhuc manifestè apparebant. Istis alis tamquam penicillo nobiliores incolæ uti dicebantur, ad sua corpora variis coloribus pingenda.

Ejus usus.

Vicia Africana.

CAP. XV.

SEMINE mihi aliquando nata est hæc planta, sed adeò tenella, ut productis primis foliis, brevi corrumperetur & tabesceret. Quum autem ejus semina à nautis Batavis è Guineâ redeuntibus magnâ copiâ subinde sint allata, & ramulos cum suis siliquis sive lobulis propendentibus etiam videre mihi contigerit, operæpretium me facturum existimabam, si qualemcumque hujus plantæ historiam, adjectâ icone, lectoris oculis proponerem.

SÆPE porrò istius plantæ semina terræ à me sunt credita, sed maximâ ex parte non nata: imò (quod magis mirum) post triennium è terrâ eruta, adeò incorrupta reperta, ac si pridie dumtaxat sata fuissent. Semel tamen contigit, ut quæ recentia à Cl. V. Honorio Belli acceperam è Cretâ missa, terræ in fictili commissa nascerentur quidem: sed plantæ, licet omnem diligentiam adhiberem, ut conservare possem, brevi contabescerent. Prodibant autem illæ, viciæ aut lentis modo, duobus dumtaxat crassiusculis foliis initio, ipso videlicet semine bifariam se dividente, & in folia formante, ut in leguminibus accidere solet: inter ista verò folia nascebatur cauliculus sustinens aliorum foliorum alas, quæ ex multis foliolis contrario situ semper nascentibus constabant, denis, duodenis, aut pluribus, nullo impari alam finiente, instar viciæ silvestris aut lenticulæ: valdè caduca est planta, quæ nisi fulciatur, procumbit, pisorum instar: inter foliorum alas, quæ sarmenta aut caules amplectebantur, satis firmi & oblongiusculi exoriebantur pediculi, sustinentes alternis denos aut duodenos flores, viciæ aut lentis floribus (ut arbitror) non dissimiles; mihi enim eos videre non contigit, sed oblongum dumtaxat pediculum resiccatum apud honestissimum

Vicia Africana.

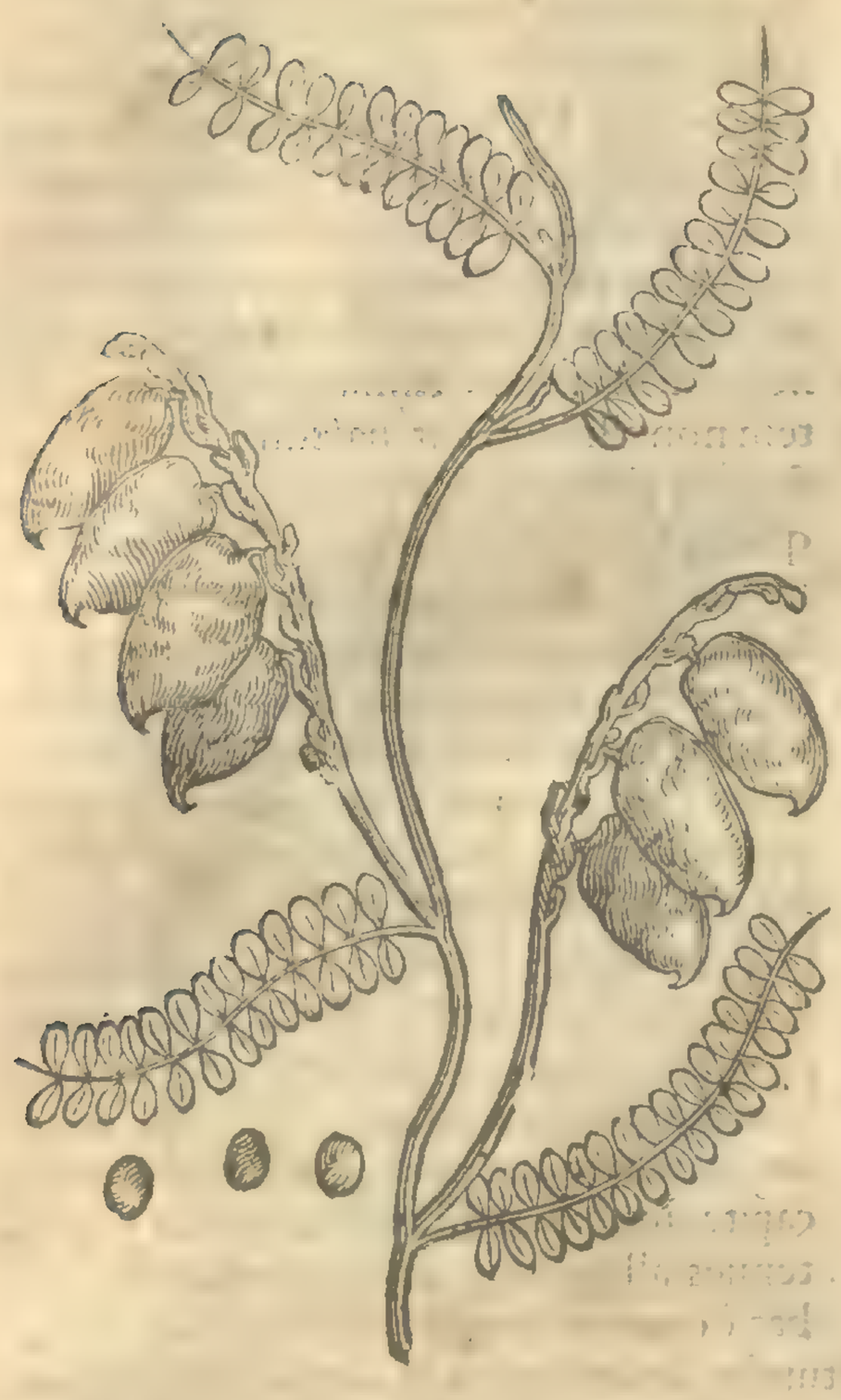

mum virum Christianum Porretum, deinde anno millesimo sexcentesimo secundo alterum similem mihi donatum ab honestissimo viro Petro Gareto. Istis pediculis inhærebant alternis deni, duodeni, aut plures pediculi breviusculi, satis crassi & rugosi, è quorum singulis, graciliore, brevioreque adhuc petiolo dependebat siliqua rugosa spadicei foris coloris, unciam aut paullò ampliùs longa, semunciam lata, illaque aliquantulum plana, mucrone instar hamuli curvo, interna parte albi, in qua continebantur quaterna aut quina semina durissima, orbicularis ferè, vel ovalis formæ, prorsus rubra & nitentia instar corallij expoliti, quùm probè matura sunt, summâ autem parte, quâ siliquæ inhæserant, omnino atra & præ lævore splendentia.

HVIC plantæ, *Viciæ Africanæ* nomen indebam, quia ex Africâ ejus semina semper delata memini. Cl. V. Prosper Alpinus libro de Plantis Ægypti, cap. XXI. *Abrus* appellat, arboremque improprie (meâ quidem opinione) facit, quandoquidem volubilem, *Lablab* (quod phaseoli genus) modo serpentem, latiusque se expandentem, esse scribit, & ridicæ sese convolventem pingit. Ait porrò Ægyptios ejus granis in jure elixis vesci, esse verò ceteris leguminibus difficiliora, maximè stomacho infesta, ægerrimè concoqui, & pravum succum generare, multos flatus concitare, & hypochondriacis valdè esse noxia. Abrus.

CETERVM quum diutissimè propter duritiem incorrupta maneant, sericeo filo trajecta è collo monilis instar suspendi, & armillarum loco in brachiis gestari possunt, ad ornatum; quod nonnullas nobiles virgines (quibus similia grana donabam) interjectis parvis unionibus, facere observabam: nam non modò corallinos globulos nativi coloris elegantiâ provocabant, sed etiam vincebant.

An Theophrasti ἀραχο῀ειδοι?

CAP. XVI.

NON minùs admirabilis est hujus plantæ natura, quam ejus, cujus rationem Plantarum Historiæ lib. IV. cap. LII. Arachidnæ appellatione memini: propterea illam esse suspicabar, quam Theoph. lib. I. Histor. Plantarum cap. XI. Arachidnæ conjungit, & ὅμοιον τῷ ἀράκῳ esse, fructumque superne inferno minorem ferè scribit, tametsi folia aut quidpiam foliis simile habere neget. Quem sequutus est Plinius.

Istius plantæ semen cum suis siliquis tam supernis quàm sub terra latentibus in Creta lectum, ad me ante aliquot annos Cl. V. Honorium Bellum mittere memini, quod à me satum & quibusdam amicis etiam communicatum, nulli est natum, an ob nimiam vetustatem, ignoro. Eam ob causam ejus historiam, ut avebam, in meum librum evulgatum inferre non potui. Quum verò doctissimus & honestissimus vir Ioannes Pona, pharmacopœus Veronensis anno à Christi nativitate sexcentesimo tertio supra millesimum, semina mitteret in Lugduno-Batavæ Academiæ horto serenda, inter quæ nonnulla à Cl. V. Bello communicata agnoscebam, cum illis integram hujus plantæ stirpem siccitate prorsus contractam reperiebam; quam, ubi aliquot horis in aqua maceratam explicassem, ut commodiùs describere possem, à pictore in tabella exprimendam curabam, ut huic capiti adiiceretur.

Ἐνιοι τὴν ἀερίκην ἀμφίκαρπον.

STATIM porrò à radice hæc planta in plures ramulos dividitur, semipedalis aut dodrantalis ad summum longitudinis, tenues, angulosos; quos alternis ambiunt exiguorum foliorum alæ, lenticulæ aut Araci foliorum alis similes: ea folia extimâ parte latiuscula, & quodammodo cordis (ut vulgo pingi solet) formam imitantia, per medium, secundum longitudinem, nervo secta, qui extimam foliorum partem nonnihil superat; nascuntur autem in singulis alis ex vtroque latere quaterna aut quina, vel exadverso sita, vel inæquali serie; ipsa verò extrema ala in capreolum desinit & sese convolvit, ut in lenticula & vicia. Illius florem non conspexi (quem lenticulæ aut araci flori similem esse autumo) sed siliquas dumtaxat in alarum sinu nascentes, latiusculas, unciam longas aut paullò ampliores, fuscas, nonnihil villosas, mucrone incurvo & quasi hamato præditas, continentes bina aut terna semina nigra, rotunda, non angulosa ut araci, quæ maturitate dissiliunt: radicem habebat lenticulæ aut araco similem, è cujus capite summâ quasi tellure plures parvas tenues albas fibras quaquaversum spargebat, è quarum singulis dependebant singulares, interdum geminæ, siliquulæ breves & rotundæ, extimâ parte in curvum mucronem desinentes, tenellæ & candicantes, continentes unicum, ut plurimum, semen, nonnunquam (quæ majores) & alterum, rotundum, illo non minus, quod siliquæ in plantæ ramis nascentes proferunt, sed albicantis aut subfusci coloris.

Benevolus lector boni, ut opinor, consulet quam ex ficca planta concinnare licuit historiam.

Polypodium Indicum.

CAP. XVII.

VALDE elegans Polypodij, sive Filiculæ genus, anno à Christi nativitate sexcentesimo primo supra millesimum, ex Orientali India adferebatur Amstelredamum, quod inventum in sportulis Doctoris Nicolai Colij Medici, qui cum iis quos Mercatorum societas biennio antè in Indiam aromatum comparandorum gratiâ ablegaverant, profectus, in reditu extinctus fuerat.

QVOD porrò hæc planta rara admodùm esset, permissu Cl. V. Petri Paawii, primarii in Academia Lugduno-Batava Medicinæ Professoris, & ejusdem Academiæ illo anno Rectoris, qui à Mercatorum societate plantam cum plerisque aliis Exoticis dono acceperat, illam à perito pictore exprimi curabam in tabella quæ hoc loco adponeretur, & quam subsequeretur ejus qualiscunque historia, à me, quàm integrâ poteram fide, concinnata.

Polypodij Indici historia.

RADICE nitebatur id Polypodium sex uncias longâ, unam pænè crassâ, hirtâ, quemadmodum Europæi polypodii radices, ferruginei coloris, & eodem modo summâ tellure oblique serpente: è quâ terna prodibant folia, quorum tertium reliquis duobus minus: bina autem majora undecim uncias longa erant, à medio verò nervo satis crasso folii longitudinem secante, utroque latere in quinque pænè unciarum latitudinem expansa, per oras laciniata instar foliorum quercus in novellis furculis natorum, quæ plerumque ampliora, iis quæ in vetustis ramis nascuntur, esse solent: è medio illo nervo alii minores in lateribus oriebantur, usque ad laciniarum extrema protensi, inter quos multiplices venulæ reticuli instar contextæ, & sese invicem secantes excurrebant, quæ magnam venusta-

venuſtatem folio conciliabant: firma autem erant ea folia, coloris ex ſpadiceo fuſci, qualis in quercus ſiccis foliis conſpicitur, & à Gallis *couleur de fueille morte* appellari ſolet, infimâ parte brevi pediculo à radice emergentia, etiam aliquâ ex parte illam tegentia, quia ſtatim ab exortu in latera ſe ſpargebant: radix manducata polypodij vulgaris ſaporem quodammodo adhuc retinebat, minùs tamen dulcem, ſed levi quadam acrimoniâ præditam, quam ex calidioris regionis, in qua planta nata, intemperie, aut ex vetuſtate forſitan contraxerat.

CETERVM qua in provincia hanc plantam legiſſet Colius, quemadmodum & aliquot ſequentes, nihil reperiebam adſcriptum, ſed eas prorſus nudas inter diverſas paginas reconditas.

Pentaphyllum Indicum.

CAP. XVIII.

IN iiſdem ſportulis in quibus Polypodium illud præcedente capite deſcriptum, reperta etiam hæc planta cum duabus aliis ejuſdem generis, formâ quidem prorſus ſimilibus, magnitudine verò nonnihil differentibus. Illarum unam, quæ magis integra, in adpoſita tabella exprimendam curabam.

SINGVLÆ porrò plantæ bina dumtaxat habebant folia, eaque tenella, peracri tamen ſapore prædita, ex tuberoſa radice prodeuntia, gracili, ſeptem aut octo nihilominus uncias longo, pediculo ſubnixa; in quinque profundas & ad pediculum uſque ferè pertingentes lacinias diviſa, nervo ſingulas lacinias à pediculo ad ſummum mucronem ſecundùm longitudinem ſecante, & venis quibuſdam ab eo nervo in latera excurrentibus prædita. Caulémne & flores proferret, mihi incompertum: ſed radix, quæ, ut dicebam, tuberoſa inſtar radicis tormentillæ, & ſolida, parte externâ aliquantulum fuſca, internâ verò alba, & cujuſdam acrimoniæ particeps, duorum aliorum foliorum, quæ abrupta, veſtigia adhuc retinebat, plenaque, & aliquot fibris donata erat.

An autem ea radix apud incolas aliquo

Pentaphyllum Indicum.

in usu esset, me latet, quum medicus qui legerat, & in sportulas intulerat, chartæ, quâ involuta & excepta erat, nihil adscripsisset, imò ne plantæ quidem appellationem signasset. Verisimile tamen est, non contemnendis facultatibus præditam, ut ex ipsius acrimonia conjecturam faciebam.

Solani Indici genus.

CAP. XIX.

IN illis sportulis erat etiam hic ramulus, qui (ut mihi quidem videbatur) ad Solani genus aliquod referendus.

Solanum Indicum. Quinque autem uncias erat longus, tenellus, gracilis, brevi quadam & canâ lanugine tectus, nullis foliis præditus (quæ verisimile est propter ariditatem excidisse vel abrupta fuisse) summâ parte sustinens veluti botrum aut corymbum constantem ex numeroso fructu rugoso, piperis granis interdum minore, nonnunquam etiam paullò majore, coloris, quia siccus, fusci, in quo tamen appareret in majoribus quibusdam granis aliqua rubedo: pendebant verò ista grana ex brevibus & incanis petiolis, præditis suis caliculis in quinque lacinias divisis fructum amplectentibus: majora grana, continebant numerosa semina instar eorum quæ in Solani vulgaris baccis conspiciuntur, sed inania, quia, ut arbitror ad maturitatem nondum pervenerant.

Elleborines fortè genus.

CAP. XX.

REPERTVS in iisdem sportulis cauliculus pedalis longitudinis, abruptus tamen, atque sine foliis & radice, cum hac dumtaxat inscriptione, *Flos candidus cum croceis paucis filamentis Satyrii majoris eunuchi.* Ex quâ notâ conjecturam faciebam, non habuisse radicem instar orchidum, licet flos aliquam cum earum floribus similitudinem habere videretur; repugnabant etiam aliæ notæ, ut ex sequente historiola apparebit, quam ex reliccata mutila planta sic concinnabam.

Elleborine Indica. Abruptus erat ille cauliculus, tener, enodis; circa cujus fastigium quaterni vel quini flores παραλλήλως quidem dispositi, sed inter se non oppositi, ex longis tenuibusque pediculis pendebant, quinque foliis constantes, amplis, candidis, quorum bina surrecta, duo ad latera expansa, quintum reliquis majus deorsum propendens; prorsus ut in viola tricolore, floris folia sunt disposita: ex horum umbilico secundus prodibat flosculus brevi pediculo subnixus, tribus dumtaxat foliis præditus (ni quædam abrupta fuerant) quorum bina lateralia tamquam in unum summâ parte coibant & complicabantur, tertium altiùs assurgens cuculli instar formatum, eminebat, & aliquot tenuia staminula, litui ritu incurva, tegebat: nulla verò crocea stamina observabam, nisi forsitan attrita fuissent.

An Ribes Rauwolfii, aut illi congener planta?

CAP. XXI.

INTER eas plantas quæ etiam in sportulis Doctoris Colii sive Coolmans repertæ, unam etiam conspiciebam, quæ licet mutila, nec integra, mihi in memoriam revocabat ea quæ in Cl. V. Leonardi Rauwolfii Itinerario, Germanico sermone conscripto, ante aliquot annos legeram. Is enim lib. II. cap. XI. mentionem facit ejus plantæ quam Arabes appellant Ribes, ex qua Rob de Ribes conficiunt, cujus magnam copiam è monte Libano delatam in Iudicis Halepani chorte videbat, ad Rob illud conficiendum, quod deinde Constantinopolim esset ablegandum. Et cap. sequente ejusdem libri, Ribes plantam numerat inter eas quæ ab ipso in monte Libano fuerunt observatæ. Libro autem Quarto, qui seorsim postea fuit editus, & Plantarum figuras additis nominibus dumtaxat continet, ejusdem Ribes primùm è terra emergentis iconem exhibet, binis solummodò foliis prædita.

Ribes plantæ congener.

Cogitabam itaque apud me, an illa, quæ inter chartas conspiciebam folia cum suprema caulis parte, ad Ribes Arabum plantam referri possent (verisimile enim est, pluribus quàm in monte Libano locis nasci, quandoquidem apud medicos Arabes frequens ejus mentio) aliquot enim notas habere mihi videbantur non valdè dissimiles iis, quas suo Ribes Rauwol-

Rauwolfius tribuit, veluti foliorum formam, tametsi Petasitis, quibus Ribes folia comparat, foliis longè inferiorum, nec adeò orbiculatorum, ut ille Ribes folia pingit, sed mucronatorum, deinde extimam caulis abrupti partem quibusdam folliculis præditam, iis ferè similibus capreolis, seu veriùs vesiculis quas Ribes plantæ adpingit. Quum verò & folia & caulis illa extima pars valdè sicca essent, nihil mirum, si aciditatem, quam fortè habuerit, in illis deprehendere non potuerim: nihil tamen asserere volo, sed meam opinionem dumtaxat dubius profero.

Quâ porrò in regione eam plantam observasset & legisset Colius, nihil in chartâ quâ folia involuta, erat adscriptum, nec quidem an aliquo in usu apud incolas esse comperisset. Operæ pretium tamen me facturum existimabam, si mutilam plantam qualem conspiciebam, in tabellâ exprimendam curarem, quæ hîc adponeretur.

Geterum, illorum foliorum quorum picturam hîc damus, nonnulla orbicularis pænè erant formæ, hoc est, quinque uncias longa, totidem lata, præsertim infimâ parte, pediculo cui videlicet inhærebant, proximâ, summâ verò, aliquantulum mucronata; alia, tametsi ejusdem longitudinis & circa pediculum latitudinis, sensim tamen in mucronem desinebant, nec adeò sphæricæ formæ erant, sed hederæ folium angulorum expers, aut convolvuli majoris quodammodo referebant, ejusdemque formæ unum inter reliqua conspiciebam, cujus longitudo & latitudo sex unciarum erat: porrò non valdè densa sive crassa erant ea folia (nescio an siccitate id accidisset) & supinâ parte quendam viridem colorem retinebant, pronâ autem, ex albo pallescebant, & pediculis binas uncias longis nitebantur, à quibus nervus prodiens per medium folium secundùm longitudinem protendebatur, & ab illo deinde alii minùs tumentes nervi inæquali situ oriebantur, ex vtroque latere quini aut seni, qui ad folii oras usque excurrentes, intermixtis multis obliquis venulis, magnam gratiam folio conciliabant: summi caulis abrupta pars, teretes quosdam & oblongos folliculos inter folia proferebat, sed eos, ut mihi quidem videbatur, novellos & recenter natos, cosque inanes & siccos, ut facillimè confringerentur.

Sedum Madagascaricum.

Cap. XXII.

Cvm plantis supradictis, reperiebatur etiam in Colii sportulis pagina, cujusdam plantæ qualemcumque historiam Teutonico sermone conscriptam continens, quam quia exoticæ plantæ erat, in hunc modum Latinam faciebam.

Madagascaricvm Sedum ad cubitalem altitudinem assurgit, caule recto, rotundo, multis articulis & nodis septo [*foliorum quæ deciderant vestigia dicere velle arbitror*] & crassis, orbicularibus, in ambitu tamen serratis foliis prædito: in cujus fastigio exoriuntur parvi ramuli flores sustinentes, qui initio vesiculæ aut nolæ vel digitalis quandam similitudinem habent [*florum calices haud dubiè intelligit*] deinde rotundis illis vesiculis, quarum color flavus, sese expandentibus, prodeunt carnei sive purpurascentis coloris flores quadripartito divisi, Nicotianæ sive Tabaci floribus non valde dissimiles; è quorum umbilico exeunt quatuor tenuia staminula, ut in Lilii albi floribus: marcescentibus floribus, succedit semen in vesiculis illis vel nolis ex flavo pallescentibus, aspectu sanè jucundis, inclusum: digitis porrò compressæ illæ vesiculæ, crepando ingentem sonitum edunt, quia concavæ: radix in multas fibras spargitur; quæ deinde, in quosdam nodos hinc inde quodammodo abeuntes, tandem in capillares fibras desinunt. *Sedum Madagascariense.*

Nascitur in ejus insulæ Promontorij, nobis *Carenwater* appellati, scopulis, à littore sursum versus Continentem ascendendo, ubi diversis temporibus legi, annis videlicet à nativitate Christi nonagesimo octavo supra millesimum & quingentesimum, & millesimo sexcentesimo. Iisdem autem facultatibus præditum est, quibus nostrum Sedum.

Hæc quidem in chartaceâ paginâ adnotata reperiebam, sed nullâ plantâ adjuncta, quæ si addita fuerat, perierat.

CAP. XXIII.

IN altera porrò chartacea pagina, cui adjuncta erat alterius generis planta, hæc Latina verba ipsius Doctoris propriâ manu exarata reperiebam.

An Conyza odorata, aut
Helenium alterum Salviæ odorem spirans?

Herba cujus folia Helenii formam referunt, flores parvi flavescentes & in pappos abeuntes conyzâ minores.

Bantamæ comeditur. Hæc ille.

Ego verò ex notis quas in sicca planta observabam, quæ sequuntur addebam.

Planta Bantanica. PLANTÆ illius folia palmum erant longa aut majora, tres fere uncias lata, per oras crenata, aliquot venis à medio nervo folium per longitudinem medium secante inæqualiter nascentibus & in latera excurrentibus prædita, pronaque parte incana: foliorum pediculi paruas appendices adnatas habebant veluti aures; tenelli rami & recenter nata folia albâ lanugine pubescebant, etiam in reliccatâ plantâ, quam dumtaxat conspiciebam, & cujus folia degustata aliquid amaritudinis habere deprehendebantur.

Echinomelocactos.

CAPVT XXIV.

TAMETSI Clarissimi doctissimique viri Pena & Lobelius hanc admirandam plantam ante multos annos non solùm viderint Londini, sed etiam in suis Adversariis luculenter descripserint: quia tamen anno à Christi nativitate primo & sexcentesimo supra millesimum, plures similes à quibusdam naucleris peregrè redeuntibus in Hollandiam sunt illatæ, & illarum aliquot non modò conspexerim, sed unam etiam secuerim, ut interiores partes diligentiore curâ observare possem, quæ circa hanc plantam mihi cognita fuere, litteris prodenda esse existimavi; atque unius, quæ præ reliquis singularis inter illas quas mihi videre contigit, iconem à perito pictore delineatam & in tabellâ expressam, Lectoris oculis propositam volui.

Echinomelocactos. VARIÆ autem erant, quas conspiciebam, plantæ, magnitudinis; prægrandes aliquæ, mediocres nonnullæ, parvæ, & nondum plenam maturitatem consequutæ, aliæ. Mediocrem secabam, quæ duodecim uncias longa erat; infimæ partis terræ insedentis ambitus quinque & viginti unciarum, à qua in metam assurgebat; sedecim profundis sulcis totidemque elatioribus costis prædita, quarum singulæ novem tomentosa tubercula habebant, è quibus decussatim acutissimæ firmissimæque, & tamquam corneæ decem spinæ, unciam, ut plurimum longæ, interdum etiam ampliores, prodibant, inter quas binæ (in majoribus ternæ, in minoribus singulares) surrectæ erant: eæ autem sessili parte plantæ, quâ videlicet supra terram incubuerat, & veluti fornicis instar curva erat, fuscæ & nigri-

cantes,

cantes, mediâ parte, ex ſpadiceo candicantes, ſupernâ cineracei coloris, cuſpides verò purpuraſcentes. Summâ parte plantæ, ſive veriùs fructus (etenim foliorum expers erat, & radice dumtaxat nitebatur) denſiſſimum tomentum emicabat ad unciæ altitudinem, trium verò latitudinem in diametro, cineracei coloris: exterior fructus pars viridis erat, qualis ferè foliorum Tunæ, à nonnullis Ficus Indica & Opuntia appellatæ, parte tamen terræ proximâ ex albo palleſcebat: interna pars ſive pulpa, candida, ſpiſſa, & adeo lenta, ut in tenuiſſimas etiam lamnas ſecta & digitis extenſa vix frangi poſſet, (quapropter concoctu valdè difficilem eſſe, conjecturam faciebam) cucurbitæ quodammodo ſaporem referens: pulpæ meditullium & ipſum cor minùs album erat, nullamque cavitatem habebat, quâ ſemen contineretur, ſed ſolidum erat: ſuprema autem pulpæ pars, cui tomentum inhærebat, nonnihil purpuraſcebat; ipſum verò tomentum tenuiſſimum inſtar lapidis amianthi, & candidiſſimum erat, in quo latebant multæ exiles ſpinulæ purpureæ, quæ ſupra tomentum ſeſe exerentes, rigidiuſculæ erant: ab extima pulpa rari quidam prodibant in tomento latentes folliculi membranacei, ſive vaginulæ, coloris ſanguinei elegantiſſimi & floridi, unciam longi, ſupernâ parte craſſiuſculi, infimâ autem, quâ videlicet pulpæ adhæſerant, anguſti & tenues, plenі ſemine exili, nigro & ſplendente, inſtar ſeminis amaranthi purpurei, vel Symphoniæ, alio nomine blitum verſicolore folio appellatæ: ſummo horum folliculorum capiti inhærebat oblongum quidpiam, tamquam floſculi rudimentum, quod ſupra tomentum caput extuliſſe videbatur, ſed prorſus aridum, ut qualis formæ fuiſſet, conjecturâ aſſequi nequirem: radices craſſiuſculas, longas, lentas & fibroſas, inſuper alias in ambitu minores adhuc retinebat ex infima ſede productas.

ALIAM porrò plantam inſequente Septembri apud Cl. V. Petrum Paawium conſpiciebam; quæ licet breuior eſſet ſuperiore, & undecim dumtaxat ſulcos, totidemque coſtas haberet, infimâ tamen parte craſſior erat, ejus enim ambitus ſeptem & viginti unciarum: coſtæ ſingulæ à radicibus ad tomentum uſque duodecim tuberculis erant prædítæ, è quibus, ut in aliis octo aut novem decuſſatim naſcebantur ſpinæ, treſque aliæ inter illas, ut plurimum ſurrectæ, firmæ, acutiſſimæ, fuſci coloris: tomentum punicantibus ſpinulis undique ſeptum in ſemipedalem conum aſſurgebat, ſic ut integra planta Turcici pilei ſive cidaris, quo primates utuntur, formam quodammodo referret. Itaque, quum reliquis, quas conſpexeram, elegantior eſſet, ad ejus normam, illam quæ in tabella ſupra poſita, exprimendam curabam.

Has plantas in inſula *Maio* appellata & illi vicinis, circa maris litus erutas fuiſſe aſſerebant. *Natales.*

QVO autem nomine loco natali vocaretur hæc planta, ſive fructum dicere malumus, intelligere non potui. Sed quum ſatis aptum, & ejus naturæ conveniens à C. C. V. V. Pena & Lobelio ſit illi inditum, immutare noluimus. Nihilominus ſi nautæ qui eas eruerant paullò diligentiores fuiſſent, & ejus plantæ nomen, & ſi quo in uſu ſit apud incolas, perquirere potuiſſent.

CAROLI

CAROLI CLVSI ATREBATIS EXOTICORVM LIBER QVINTVS.

VNVM *aut alterum caput præcedenti Quarto libro adiicere adhuc cogitabam, tametsi nullam affinitatem haberent cum iis quæ in illo libro descripta: partim quia plura ejus generis non habebam, è quibus peculiarem librum concinnare possem; tum etiam quia Quartus ille liber ex Miscellaneis dumtaxat constabat. Sed quum alia his similia mihi postea conspicere, & eorum picturas nanciscicontigerit; operæpretium esse existimavi, ut Quintum librum ex illis instituerem, & eum in binas classes dividerem: quarum Prima, aliquot Avium icones & historiam; Altera verò paucorum quorundam Animalium quadrupedum, contineret.*

VESPERTILIO INGENS.

CAP. I.

HIS proximis annis Batavi nautæ navigationem in Orientalem Indiam instituentes, vespertilionum genus, à nostro magnitudine & colore prorsus diversum, adferre cœperunt: quod quum vulgo non sit adhuc notum, & aliquot ejusmodi vespertiliones mihi sint conspecti, operæpretium me facturum existimabam, si ejus iconem cum aliqua descriptione, in eorum gratiam, qui exoticarum rerum contemplatione delectantur, hîc subiicerem.

Vespertiliones ingentes.

TAMETSI quotquot conspexerim sint ingentes, alii tamen alios superabant magnitudine: etenim nonnullorum longitudo à capite ad crura usque, decem unciarum erat longitudinis, aliorum paullò minor, aliquorum etiam major: nam unum redimebam pedalem longitudinem superantem. Corporis etiam crassitudo inæqualis; meriemm ambitus pedalem æquabat, imo superabat, aliorum minor erat, pro cujusque corporis magnitudine respondens. Omnes densis & longiusculis pilis præditi: color autem eorum diversus:

nam

nam quibuſdam ex flavo cineraceus, aliorum magis fuſcus, nonnullorum ſpadiceus; mei color à capite ad extremum rictum, ſive nares, ſpadicei erat coloris; caput, collum, pectus, dorſumque ipſum cum ventre, fuſci, circa latera verò, ex ſpadiceo flaveſcentis: pinnæ membranaceæ, quæ illi pro alis, eâ parte quæ corpori proxima, etiam pilis tectæ, ſed rarioribus, earumque ſupina pars magis quàm prona: illæ porrò ſeſquipedalis longitudinis in quibuſdam, & octo unciarum latitudinis, in aliis vel breviores & magis anguſtæ, in quibuſdam etiam longiores & magis latæ: nam mei ſingulæ pinnæ unius & viginti unciarum longitudinem habebant, novem latitudinem; vel etiam majorem, color earum ex fuſco cineraceus: ſumma ſingulorum pars, octo ferè unciis à corpore, officulum binas uncias longum continebat, in acutum curvumque & firmum unguem deſinens, quo ſe ad arborum ramos affigebat, totidem ab extrema pinna unciis alium minuſculum unguem & vix eminentem: binæ illi in craſſo capite aures, parvæ pro capitis magnitudine, extimâ parte anguſtæ & in mucronem deſinentes; in nonnullis, oris rictus magis obtuſus, ad felis rictus formam quodammodo accedens; mei verò rictus magis longus & anguſtus, vulpeculæ rictui proprior: dentes illi in ſuperiore mandibulâ utrimque ſeni, in inferiore, ſepteni, quorum anteriores ceteris longiores, omnes valde albi. In hoc animali uterque ſexus dignoſcebatur: nam eorum aliquot, qui mihi conſpecti, ſatis longum exertumque penem habebant, qualis ferè ſimiarum eſt, quo maſculinum genus à femineo diſtinguebatur: crura (ad quorum pænè extremum pinnæ porrectæ) binas uncias aut paullò ampliùs longa: pedes parvi, ſemunciales, in quinque digitos, binis articulis conſtantes, diviſi; quorum ſinguli in magnos, firmos, acutos, curvoſque nigros ungues deſinebant, iis ſimiles qui in pinnis membranaceis, quibuſque ſeſe de arboribus ſuſpendunt.

Quem ego Amſtelredami, anno à Chriſto nato milleſimo ſexcenteſimo tertio, recenter advectum redimebam, in incultâ, & à nullis hominibus habitatâ inſulâ captum aiebant, quemadmodum & omnes ferè quos conſpiciebam. Eam autem inſulam ad primum & viceſimum gradum ab æquatore verſus Antarcticum ſitam eſſe exiſtimant, & triginta milliaria in ambitu continere, à Luſitanis quidem antè obſervatam, & ab eis, *Ilha do cirne*, ſive Inſulam cygnæam, ut antè dixi, appellatam: à Batavis verò, qui anno milleſimo quingenteſimo nonageſimo octavo navigationem ad Iavam & Moluccas inſulas inſtituentes, tempeſtate in eam delati fuerant, & à XV. Kal. Octobris uſque ad VI. Nonarum ejuſdem, reficiendorum corporum causâ iſtic hærebant, Mauritii Inſulam ab Illuſtriſſimo Principe Mauritio Comite à Naſſaw, &c. nominatam. In ea porrò inſula multos ingentes veſpertiliones obſervabant, partim inter ſe confligentes, partim uncis quos in membranaceis pinnis habent, ex arboribus pendentes. In multis tamen Orientalis illius Oceani inſulis, atque etiam in Guinea magnos reperiri conſtans fama eſt: an verò his ſint ſimiles, nemo, quod ſciam, tradit. Lerius quidem cap. x. Hiſt. Americanæ, Veſpertiliones Braſilianos monedularum magnitudine eſſe ait, & Franciſcus Gomara, cap. LXI Hiſtoriæ ſuæ Generalis, circa Vrabam, turturum magnitudinem adquirere; neuter tamen formam deſcribit: hoc ſolum addit Gomara, eos valdè mordaces, noxiumque eſſe illorum morſum, cujus remediũ, vulneris ex aqua marina ablutio, aut aduſtio: cap. autem LXXX ejuſdem libri lepidam narrat hiſtoriolam. Accidit, inquit, ut in cœnobio, cui nomen Sanctæ fidei, in provincia Chiribichi, Dominicanorum monachorũ famulus pleuritide laboraret, & venâ, quam ad levandum morbum ſecarent, à medico ſive cheirurgo minimè deprehensâ, æger deſertus eſt, & de ejus ſalute deſperatum: veſpertilio nocte inſequente ejus jacentis & decumbentis nudum pedem reperiens, circa malleolum momordit, & ſanguine jam ſatur, vulnus apertum reliquit, ex quo tantum adhuc ſanguinis profluxit, ut æger à morbo liberaretur, non ſine monachorum admiratione, qui pro miraculo illud venditare ſolebant.

Inſula cygnæa.

Mauritij inſula.

Lepida Hiſtoriola.

De eodem, quo illi, genere, Oviedus cap. XXXVI. ſui Summarii agere videtur; magnitudinem tamen non exprimit: ſed Europæis ſimiles eſſe ait, noctuque morſu appetere dormientium præſertim extremum naſum, vel capitis verticem, extremoſque manuum & pedum articulos, tantumque ſanguinis elicere, ut vix quiſpiam credere poſſit, niſi qui viderit: illam etiam peculiarem naturam habere; ut, ſi quem momorderint, ſequente vel tertia nocte, illum ipſum ſint denuo morſu appetituri, non alium, licet inter centenos alios commixtus jaceat: remedium adverſus hujuſmodi morſications eſſe, ut ferventes cineres quantum tolerari poſſunt, ſupra vulnus imponantur: aut locus præmorſus aquâ tam fervidâ, quàm ferri poſſit, abluatur; nam illico ſanguinem ſiſti, & noxam tolli; quin & vulnus, quod exiguum eſt, ſtatim curari, quia veſpertilio non niſi exiguum vulnus rotundum, paucâ carne ſublatâ, infligere poteſt. Illud etiam teſtari poſſum, inquit, me, præmorſum aliquando, ſolâ fervidæ aquæ lotione curatum.

Remedium adverſus veſpertilionum morſus.

Scribit præterea idem Oviedus alios veſpertiliones in inſulâ D. Ioannis valde pingues inveniri,

Vespertiliones edules.

inveniri, quibus aquæ ferventi immersis & excoriatis, incolæ vescantur; nam passeribus non minùs albos esse, nec minùs, ut asserunt, boni saporis; à quorum etiam esu Christiani non abstineant, illi præsertim, qui gustare volunt quidquid ab aliis edi vident.

Cretenses Vespertiliones.

Bellonius similiter cap. XXXIX. lib. II. de Avibus, vespertiliones in Creta insula se observasse ait, nostris vulgaribus majores, magnasque aures habentes curvo ungue in singulis membranaceis pinnis, sive, ut ille appellat, alis præditos, quo se de saxis suspendunt: quâ notâ à nostratibus differre existimat: sed fallitur, nam nostri eos ungues etiam habent: Cretenses tamen non conferendos censeo cum iis qui à me hoc capite sunt descripti.

Ourisia sive Tomineio.

CAP. II.

INTER exotica animalia quæ ornatissimus vir Iacobus Plateau, in suo instructissimo musco habet, perpusilla quædam avicula erat, quam Theveti Govambuch esse arbitrabatur. Eam quum Provincialis eorum qui in Brasilia viventes, patres è societate Iesu se profitentur, conspiceret in urbe Tornacensi apud ipsum Iacobum, portentosam illius originem præsentibus quibusdam ex ea societate enarrabat: Brasilienses videlicet huic aviculæ nomen *Ourisia* imposuisse, quod Latine redditum, Solis radium significat: ex musca procreari: & se conspicatum partim muscam, partim avem, testari posse: primum ejus colorem esse nigrum, deinde cineraceum, postea roseum, denique rubentem, postremò caput ejus Solis radiis expositum, omnem colorem referre.

Ourisia avicula.

Quæ de aviculæ ortu admirando Pater ille referebat, omnem fidem superare videntur; eam ob causam nihil hîc attinet plura dicere: sed quia ipse Iacobus aviculæ iconem coloribus expressam anno à Christo nato millesimo sexcentesimo tertio ad me mittebat, eam in lignea tabella delineandam & sculpendam curabam; atque ex ipsa icone coloribus expressâ, quâ poteram fide, ejus historiam concinnabam, quam Lectori propono.

ejus historia.

ERAT porrò hæc avicula, ut ex picturâ observabam, à rostri mucrone ad pennarum caudæ extremitatem, tres uncias longa: caput videlicet cum integro rostro uncialis cum semisse erant longitudinis; alæ ad extremam pænè caudam porrectæ, parem habebant longitudinem: dorsum vix unciam latum erat; ejus & alarum color ex cineraceo fuscus, ventris cineraceus, pennæ quæ in cauda, obscurè rubescentes; earum extrema pars nigra: capitis, colli, gutturis plumæ elegantissimi coloris ex aureo, rubro, & flavo mixti, quæ Soli expositæ, admirabilem varietatem, prout obvertebatur caput, ostendebant: rostellum nigrum tenuissimum & maximè acutum: pedes valde exiles, nigri, quatuor digitis, ut reliquarum auicularum, præditi; quorum tres in anteriorem partem porrecti, quartus in posteriorem.

Cl. V. Doctor Everardus Vorstius Medicinæ Professor in Academia Lugdunensi apud Batavos, similem aviculam in Italia apud Antonium Gigantem Foro-Semproniensem, Cardinali Palæoto à secretis, se vidisse mihi affirmabat, quam ille *Çinçoni* nominabat, & è Mexico allatam dicebat.

Çinçoni.

CETERVM, ejus aviculæ, aut certè illi persimilis, mentionem facere videntur, quotquot de Americanis Provinciis aliquid prodiderunt; varia tamen nomina, pro regionum, in quibus reperitur, diversitate, illi tribuentes.

Passer mosquitus.

Nam Consalvus Ferdinandus Oviedus cap. XLVIII. sui Summarii, *passerem Mosquitum* appellat. Reperiuntur, inquit, quædam aviculæ adeò exiguæ, ut extremi pollicis articuli magnitudinem non æquent, &, pennis evulsis, ejus dimidiam partem vix excedant. Hujus aviculæ volatus adeò præpes & celer est, ut alarum motus non magis conspici queat, quàm crabronis, neque quispiam prætervolantem videt, quin crabronem esse existimet. Illarum nidi, avicularum magnitudini respondent: ego hujusmodi aviculam conspiciebam. quæ in monetaria trutina, quâ aurum appendi solet, cum suo nido posita, bina pondera Hispanis tominos dicta, dumtaxat pendêret, hoc est, grana viginti quatuor; cui si pennæ evulsæ fuissent, minùs gravis haut dubiè futura erat: pedum & unguium exilitate cum illarum avicularum pictura, quæ ornatus gratiâ, in librorum marginibus interdum adiici solet, comparari

parari poterat: ejus plumæ elegantibus coloribus præditæ, aureo, viridi, & alterius generis: roſtrum habebat pro corporis proportione, illudque adeò tenue, ut acus quâ veſtes ſarciuntur, magis exilis eſſe nequeat. Nidum è xyli, quod iſtic abundè creſcit, flocco conſtruit.

Meminit etiam cap. IV. lib. XIV. Hiſt. General. & Natural. eique nigerrimum colorem tribuit: quod de dorſi, & alarum pennis intelligendum arbitror, alioqui ſibi ipſi contrarius eſſe videretur, niſi fortè ejus diverſæ ſpecies reperiantur.

Franciſcus autem Lopez de Gomara, in Hiſtoria quam de Mexicanæ urbis expugnatione ſcripſit, *Vicicilin* eam aviculam nominare videtur: Maximè, inquit, admirabilis eſt in Nova Hiſpania avicula incolis dicta *Vicicilin*, corpore non majore quàm crabronis, oblongo & gracili roſtro: melle, rore, & florum ſucco alitur, roſæ tamen non inſidet: ejus pennæ valdè exiles, elegantis mixti coloris, à phrygionibus admodùm expetitæ, ut aureis ſtaminibus intertexant, præſertim illæ quæ in collo & pectore natæ. Expirare, ſive obdormiſcere creditur Octobri menſe, pedibus ex aliquo ramo appenſa aprico loco: renaſci autem ſive expergiſci Aprili, multis floribus jam vigentibus: propterea Renatus vocatur. Meminit etiam cap. CXCIV. Hiſtor. Gener. Indiarum his verbis. Iſtic reperitur admirabilis avicula cicadæ magnitudine, elegantiſſimis pennis verſicoloribus tecta. Vicicilin.

Auguſtinus item Çarate illius mentionem facere videtur cap. VIII. lib. I. Hiſt. Peruänæ. In montibus Peruanis, inquit, inveniuntur aviculæ adeo exiguæ, ut cicadâ ſint minores, oblongis pennis verſicoloribus præditæ.

Ioſephus à Coſta ſimiliter cap. XXXVII. lib. IV. Hiſt. Natural. & Moral. Indiæ occidentalis, Tominejo aviculæ meminit iſtis verbis. Reperiuntur in Peru aviculæ ab incolis *Tominejos* appellatæ, adeò exiguæ, ut illas prætervolantes conſpiciens, crabronéſne eſſent, an cicadæ, ſæpe dubitarem: veræ tamen erant aviculæ. Tominejo.

An verò huic aviculæ nomen impoſitum, Tominejo, quòd adeo levis ſit, ut unum dumtaxat tomino, hoc eſt, duodecim grana pendat?

Nullus porrò iſtorum, quos commemoravi, Auctorum, hujus aviculæ cantus ſuavis & ſonori mentionem facit, quod mirum. Soli duo Galli, qui in Braſilia apud Topoimboutios vixerunt, cantum illi tribuunt, Andreas videlicet Thevetus, & Ioannes Lerius; uterque eam *Gouambuch* vel *Gonambuch* apellat, ut alter ab altero deſumpſiſſe videatur.

Thevetus quidem cap. XLVIII. Singularium Franciæ Antarcticæ, ſic ſcribit. Prætermittere nequeo aliam avem *Gouambuch* appellatam, ſcarabeo Lucano aut grandi muſca non majorem, quæ, licet omnium avium, ut arbitror, minima, tam elegans tamen eſt, ut fidem ſuperet: ejus roſtrum oblongiuſculum, & valdè tenue, color cineraceus; & tametſi adeò exigua, ejus cantus admodùm ſuavis eſt. Gouambuch.

Lerius autem cap. XI. Hiſtoriæ Americanæ his verbis. Sed pro ſingulari miraculo, prætermittenda non eſt ob inſignem exiguitatem, avicula pennis exalbidis & ſplendentibus prædita, quàm Braſilienſes *Gouambuch* appellant: nam licet crabrone aut ſcarabeo Lucano major non ſit, valde tamen canora eſt, & magnâ ex parte prælto illi milio *Avati* ab incolis dicto (*mayzum intelligit*) aut aliis plantis ſimilis magnitudinis inſidens, adeò eſt in cantu aſſidua, ut nemo qui non audiret & conſpiceret, ex tantillo corpuſculo tam ſuavem & ſublimem cantum prodire poſſe ſibi perſuaderet, ſic ut noſtræ luſciniæ cantui non cedat. Gonambuch.

Emeu avis.

CAP. III.

ANNO nonageſimo ſeptimo ſupra milleſimum & quingenteſimum à Chriſti nativitate, Batavi Amſtelredamum reduces è prima Navigatione quam biennio antè in Indiam Orientalem inſtituebant, admirabilem Avem adferebant, in Banda inſula, Moluccarum una, ut aiebant, natam, & ab incolis *Emeu*, ſive *Eme*, appellatam, qualem in tota Europa antè conſpectam non fuiſſe arbitror. Hanc urbis Cydaio in Iava majore Regulus, pro honorario dederat Ioanni Scellinger, navis, cui nomen Amſtelredamum, Nauclero. Ea, poſtquam per multos menſes Amſtelredami certâ pretii pactione publicè ſpectanda fuiſſet propoſita, tandem in Illuſtriſſimi Domini Georgii Everardi Comitis de Solms, &c. beatæ memoriæ, poteſtatem venit, qui illam longo tempore Hagæ educavit, deinde Reverendiſſimo & Illuſtriſſimo Principi Erneſto Electori Colonienſi donavit, & is demum Invictiſſimo Cæſari Rudolpho, hujus nominis Secundo. Quùm verò valdè peregrina eſſet hæc avis, & nemo hactenus (quod equidem ſciam) ejus mentionem fecerit, præter unum, qui Navigationis illius Diarium anno altero à reditu evulgavit, Emeu, Eme.

gavit, eamque valdè brevem: ex pictura quam ad avis ipsius magnitudinem Illustrissimus Comes vivis coloribus exprimendam curaverat, Illustrissima verò Domina Sabina ab Egmonda, defuncti vidua, mihi commodabat, procurante ornatissimo & honestissimo viro Antonio de Flory, ipsius Consiliario, illius exemplar, in angustam formam contractum, in lignea tabella exprimendum (adjectâ ipsius avis gemellâ plumâ, atque ad ejus pedes ovo) curabam, ut Lectoris oculis proponerem.

Emeu avis historia.

HÆC porrò avis, dum surrecto capite incedebat, quatuor pedum & aliquot unciarum altitudinem excedebat: nam collum à summo capite ad dorsi initium, tredecim pænè uncias erat longum, ipsum corpus binos pedes latum, femora cum cruribus usque ad pedum inflexionem, decem & septem uncias longa: corporis autem ipsius longitudo à pectore ad orrhopygiũ, trium ferè pedum erat. Pennæ, seu veriùs plumæ, totum avis corpus cum infima colli parte dorso & pectori proxima, atque femoribus, tegentes, perpetuò erant geminæ ex eodem parvo brevique tubulo prodeuntes, & sibi invicem incumbentes, superna quidem paullò crassior, infera verò tenuior & delicatior, illæque variæ longitudinis, ut in similis avis exuvio, quod ornatissimus vir Christianus Porretus Leydensis pharmacopœus diligentissimus habebat, observabam: quæ enim in infima colli parte, breviores erant: quæ in medio corpore & lateribus, longiores, sex videlicet aut septem unciarum: quæ autem in extremo corpore, circa orrhopygium (nam cauda carebat) novem uncias longæ, & reliquis duriores, quanquam omnes duræ & rigidæ, attamen non latæ, sed angustæ, & rarioribus lateralibus pilis ex adverso sitis præditæ, nigri coloris, quæ tamen circum femora, ad cineraceum ferè tendentis, nigro permanente nervo, ut in reliquis: eam verò formam & situm habebant illæ plumæ, ut à procul aspicientibus, non plumis, sed villis dumtaxat tectum ejus avis corium existimari posset, quale ursinum est, & alis carere, tametsi alas haberet, sed sub plumis, latera tegentibus, latentes, & quatuor majoribus pennis nigris præditas, ut in exuvio observabam, tametsi illæ abruptæ essent, nec de illarum longitudine certi quidpiam pronunciare possim, caules tamen confracti satis crassi, durique & solidi erant, atque in extimam alæ partem altè penetrabant: alæ verò pars superior corpori contigua, pennas sive plumas vestitrices, illis similes quæ in pectore, adhuc retinebat: ad hoc autem datas ejusmodi alas censendum est, ut currentem adjuvent, quia hanc avem non esse volucrem, nec à terra tolli posse, arbitror: crura in ambitu quinque unciarum crassitudinem superabant, crebrisque corticibus ceu squamis latis tecta erant, præsertim supra pedis inflexionem: pedes habebat crassos, duros, tribus crassis digitis præditos, pronâ parte veluti squamis tectos, supinâ prorsus callosos; quorum medius, qui reliquis longior, tribus articulis constabat, interior uno, exterior binis: omnium ungues valdè magni, binas pænè uncias longi, crassi, duri, & cornei: ejus caput exiguum, pro avis magnitudine, & ferè glabrum, coloris ex atro cærulei, cum colli supremâ parte, in quo apparebant rari pili nigri: oculi paullò supra rostri fissuram magni, ardentes & truces, leonis oculis pænè similes; quos cingebant nigri pili, quemadmodum & meatus illos aurium parvos & detectos, quos ponè oculos habebat: rostri prona pars quodammodo arcuata erat, paulloque supra mucronem binis foraminibus, narium usum præbentibus, prædita; à cujus medio, ad capitis usque verticem porrectum diadema assurgebat corneæ substantiæ; tres ferè uncias altum, coloris ex flavo fusci, quod cum plumarum defluvio cadere, &, quùm plumæ renascuntur, novum crescere intelligebam: supina rostri pars, ab ejus scissura ad extremum mucronem, quinas uncias longa: anterior colli pars, quatuor pænè unciis infra rostrum, bina veluti membranacea palearia, ceu barbulas, propendentia habebat

habebat duas uncias longa, coloris rubri miniati: postica similiter colli pars deplumis, à capite secundùm longitudinem rubri miniati coloris erat: deinde infima ejus pars, aliquot rubris plumulis, quibus nigræ intermixtæ, tecta.

Ceterùm, tametsi hæc avis aliquas notas habere videatur cum Struthiocamelo communes, veluti exiguum caput, naturâ pænè calvum, quodque sine delectu vorat quidquid obiicitur: pedes tamen bisulcos non habet, sed tribus digitis præditos, ut antè diximus, sine calcari, Otidis sive Tardæ pedum modo, illosque adeò firmos & robustos, ut in Illustrissimi Comitis horto (quem cum ipso Comite ingressus eram, ut avem conspicerem) arborem humani femoris crassitudinem æquantem prorsus contusam viderim, & ejus corticem sublatum, ab hujus avis, Comite id asserente, pedibus & unguibus: etenim non rostro antrorsum, sed obliquè se convertens, aversis retrorsum pedibus, eos, cum quibus pugnabat, impetere solebat. Licet verò quæcumque obiiciebantur voraret, ut aurantia mala integra, & similia; ordinarius tamen ejus cibus erat similagineus sive primarius panis, quem in magna crassaque fragmenta divisum & objectum, vorabat: maximè autem recentibus gallinarum ovis delectari intelligebam, quæ integra cum ipsâ testâ glutiebat: si autem parum firmâ erat valetudine, illa ipsa integra per anum reiiciebat, deinde rursus ea vorans, retinebat & concoquebat. Mihi autem affirmabant, hanc avem fuisse marem, & ex postica parte penem, cameli instar, interdum exerere, esse conspectum. *Emen avis quibus rebus vescatur.*

Audio porrò, illas naves quæ anno à Christi nativitate millesimo sexcentesimo tertio ex Moluccis in Hollandiam redibant, binas similes aves quidem attulisse, sed in itinere mortuas, projecisse, tametsi earum exuvia sive coria, ob raritatem, conservare potuissent; illius avis aliquot ova nihilominus relata: certè terna aut quaterna eodem anno Amstelredami conspiciebam à mercatoribus redempta, & paullò antè etiam unum Leydæ apud Porretum videram, omnium, meâ opinione, maximum & pulcherrimum: dimensi enim per longitudinem ambitus, quindecim unciarum erat, per transversum autem, duodecim, aut paullò amplior, ut propter amplitudinem, pro quodam vase non minùs haberi posset, quàm Struthiocameli ova, quibus, teste Plinio, veteres nonnunquam utebantur, & adhuc nostra ætas ejus rei gratiâ usurpat: nam non semel videre memini Struthiocameli ova argento excepta & inclusa, poculorum vicem præbere: hujus tamen avis ovi testa non erat valde densa, nec alba, veluti ovorum Struthiocameli, sed externâ parte virescentis ex cineraceo coloris, & perpetuis, saltem creberrimis, quasi tuberculis, saturâ viriditate præditis, ornata: illorum autem quæ Amstelredami conspiciebam unum, ejusdem pæne erat cum illo magnitudinis, formæ, & coloris, quædam verò magis orbiculata, aliqua minora, nonnullorum etiam color dilutior & minùs elegans. *Ovi Emeu magnitudo.* *Color.*

Porrò mihi relatum, ejusmodi aves, Moluccarum insularum non esse peculiares, sed etiam in Sumatra sive Taprobana, vicinoque illis insulis Continente reperiri.

Ceterum, quandoquidem in ovorum mentionem incidimus, quia Iacobo Plateau significaveram, Porretum, peregrinum & elegans quoddam ovum recenter è Moluccis allatum Amstelredami redemisse, quale antè non conspexissem, illo ipso anno M. D. C. III. mittebat ad me peregrinorum etiam duorum ovorum, quæ in thesauro suo habebat, picturam, ex qua observabam magnitudine & colore utrumque inter se discrepasse: nam Unum anserini ovi magnitudine & formâ fuisse videbatur, coloris ex albo cinericei, nigris maculis, & lineis variè distincti: Alterum verò ovi gallinæ magnitudinem non superasse, ejusque colorem fuisse dilutiùs virentem, cui subcæruleum quidpiam admixtum, majusculis etiam & minusculis nigris maculis vario ordine dispositis distinctum: quarum autem avium fuerint ova, non adscribebat, & ipsum ignorasse existimo. *Alia ova peregrina.*

Gallinaceus Gallus peregrinus.

CAP. IIII.

Ex octo navibus illis quæ anno nonagesimo octavo supra millesimum & quingentesimum à Christi nativitate, Aprili mense ex Hollandia solvebant, ut navigationem in Iavam & Moluccas insulas instituerent, & mense Iulio insequente magnâ tempestate, superato jam Bonæ spei promontorio, affligebantur, tres à reliquis dissectæ, rectum cursum Iavam vsque tenere non desierunt, & negotiatione feliciter peractâ, insequente anno Amstelredamum redierunt: quinque autem reliquæ, diuturnâ malaciâ valde afflictæ, tandem, relictâ ad lævam Madagascar insulâ, XVII. Septembris montosam quandam insulam in conspectu habuerunt, ad quam lætabundi cursum converterunt, quia recen-

tem aquam in ea se reperturos confidebant: postridie igitur aliquot nautas scaphæ impositos ad eam ablegarunt, qui observarent, an commodus aliquis portus istic reperiretur, in quem naves deducere possent, ut ægros, qui jam frequentes in omnibus navibus stomacace laborabant, in insula exponerent, quo facilius pristinæ sanitati restituerentur. Qui missi fuerant, sub vesperam redeuntes, non modò portum valdè commodum, & ab omni vento tutum, sed multarum navium capacem, & adeò amplum, ut quinquaginta naves stationem in eo commodè habere possent, se reperisse, præterea limpidæ aquæ vivum è montibus profluentem observasse, retulerunt. Eam ob causam postridie naves solutis anchoris eò profectæ, portum ingressæ sunt, isticque hæserunt usque ad VI. Nonas Octobris, ægros in terram exponentes, ut curarentur, & reliqua ad suam navigationem necessaria peragentes. Interea autem, dum in Insula hærent, varii generis aves observabant; atque inter illas valdè peregrinam, cujus iconem rudi arte delineatam in Diario totam illius navigationis historiam continente, quod reduces cudi curabant, conspiciebam, ad cujus normam est expressa, quam hoc capite propono.

Galli peregrini historia.

Illa porrò avis peregrina Cygnum quidem magnitudine æquabat aut superabat, sed ejus forma longè diversa: ejus etenim caput magnum, tectum veluti quadam membranâ cucullum referente; rostrum præterea non planum, sed crassum & oblongum, subflavi coloris parte capiti proximâ, cujus extimus mucro niger, superior quidem ejus pars sive prona adunca & curva, in inferiore verò sive supina, subcærulea macula mediam partem inter flavam & nigram occupabat. Raris & brevibus pennis tectam esse aiebant, & alis carere, sed earum loco quaternas aut quinas dumtaxat longiusculas nigras pennas habere: posteriorem autem corporis partem præpinguem & valdè crassam, in qua pro cauda quaternæ aut quinæ crispæ convolutæque pennulæ cineracei coloris: crura illi potiùs crassa esse quàm longa, quorum superna pars genu tenus nigris pennulis tecta, inferior cum pedibus subflavi coloris; pedes verò in quatuor digitos fuisse divisos, ternos longiores antrorsum spectantes, quartum breviorem retrorsum conversum, omnesque nigris unguibus præditos.

Verumenimverò, concinnatâ & descriptâ jam quâ potui fide hujus avis historiâ, illius crus genu tenus rescissum, apud Cl. V. Petrum Pawium, primarium artis Medicæ in Academia Lugduno-Batava Professorem videre contigit recens è Mauritii Insula relatum. Erat autem non valdè longum, sed à genu usque ad pedis inflexionem paullò plus quàm quatuor uncias dumtaxat superabat; ejus verò crassitudo magna, ut cujus ambitus pænè quatuor uncias æquabat, crebrisque corticibus ceu squamis tectum erat, pronâ quidem parte latioribus & flavescentibus, supinâ verò minoribus & fuscis: pedis etiam digitorum prona pars singularibus iisque latis squamis prædita, supina autem tota callosa: digiti satis breves pro tam crasso crure; nam maximi sive medii ad unguem usque longitudo binas uncias non admodùm superabat, aliorum duorum illi proximorum vix binas uncias æquabat, posterioris sescunciam: omnium verò ungues crassi, duri, nigri, minùs unciâ longi, sed posterioris digiti longior reliquis, & unciam superans.

Walgh-voghel.

Nautæ huic avi nomen indebant suo idiomate *Walgh-vogel*, hoc est, nauseam movens avis, partim quòd post diuturnam elixationem, ejus caro non fieret tenerior, sed dura permaneret & difficilis concoctionis (excepto ejus pectore & ventriculo, quæ non contemnendi saporis esse comperiebant) partim quòd multos turtures nanciscì poterant, quos delicatiores & ori magis gratos reperiebant: nihil igitur mirum si præ illis hanc avem contemnerent, & eâ se facilè carere posse dicerent. In ejus porrò ventriculo quosdam lapillos inventos aiebant, quorum binos huc perlatos conspiciebam apud ornatissimum virum Christianum Porretum, eosque diversæ formæ, unum planum & orbicularem, alterum inæqualem & angulosum, illum uncialis magnitudinis, quem juxta pedes avis exprimendum curabam, hunc majorem & graviorem, utrumque cineracei coloris; eos ab ave in maris litore lectos, deinde devoratos fuisse verisimile est, non in ejus ventriculo natos.

Ceterùm ea insula, ut in Diario legebam, uno & viginti gradibus ab Æquatore versus antarcticum polum distat, in qua neminem habitare, sed desertam esse opinabantur, quia licet aliquot nautæ diverso tempore emissi fuissent ut observarent, totumque triduum hac, illac,

illac, pervagantes insumpsissent, neminem tamen repererunt; istam etiam opinionem magis confirmabat omnium avium securitas, quæ manu se apprehendi & fustibus cædi sinebant, tamquam nullum hominem antea conspexissent. Licet verò hujus insulæ ambitum circiter quindecim milliarium duntaxat esse, in Diario sit adscriptum; ex alia tamen navigatione paucos post annos facta ab Hollandis in insulas Moluccas tendentibus, classis Præfecto sive Admirallio Iacobo van Neck, ejus verò Legato sive Vice-Admirallio N. Garnier, qui ad eam insulam fortè appellebat, majorem illius ambitum esse compertum est. Is enim totam insulam circuire jubebat, & triginta milliarium sive leucarum ambitum habere deprehendebat, ut mihi ipsemet asserebat Amstelredami anno à Christi nativitate millesimo sexcentesimo tertio, illo ipso anno è Moluccis & Taprobana redux. Istam autem insulam Batavi appellabant Mauritii insulam à Principe Mauritio, antè à Lusitanis *Ilha do Cirne* vel *Cisne* nuncupatam (ut ante diximus) id est insulam Cygnæam, forsitan ob conspectam in ipsa jam commemoratam avem, quam cygnum esse existimassent. *Mauritij insula deserta & montosa.*

Præter multas porrò varii generis arbores in ea nascentes, Ebenum etiam frequentissimam & nigerrimam reperiri intelligebam. *Ebenus in ea insula frequens.*

Anser Magellanicus.

Cap. V.

Qvi anno à Christi nativitate nonagesimo octavo supra millesimum & quingentesimum navigationem ad mare Australe sive Pacificum appellatum instituebant Batavi, & anno demum insequente ad Magellanicum fretum perveniebant, in quibusdam insulis portui desiderato vicinis, quadragesimo octavo gradu supra Æquatorem versus polum Antarcticum, atque aliis parvis insulis in ipso freto sitis, magnam quarundam marinarum avium copiam reperiebant, quæ istuc accesserant, ut ova sua ponerent, deinde iis incubarent: illas autem à pinguedine quâ erant præditæ, *Pinguins* appellarunt: insulis verò, in quibus tantam earum abundantiam observabant, Pinguins insularum nomen indiderunt: ego autem eas aves Anseres Magellanicos non incommodè dici posse arbitror. Illarum, quum nemo hactenus (quod equidem sciam) mentionem fecerit, præter Diaria ab his evulgata qui illo anno in Magellanico freto aliquamdiu hæserant, & prorsus sint peregrinæ, iconem ex Diariis illis petitam hîc subiicere libuit, & pauca ad ejus historiam pertinentia adiicere. *Pinguins aves.* *Anser Magellanicus.*

Marina porrò est hæc avis, & ex Anserum genere, tametsi rostro dissimilis, in mari victitans, valdè pinguis, prægrandis anseris magnitudine: nam adultiores quasdam ex eo genere observabant, tredecim, quatuordecim, etiam sedecim interdum libras pendentes; iuniores verò, octo, decem, & duodecim: pronâ parte nigris pennis tectæ erant, supinâ & in ventre, albis: collum, quod crassum & breve, habebant nonnullæ albis pennis, tamquam torque, cinctum: earum cutis crassa & densa instar suillæ: alarum erant expertes, sed earum loco binas parvas coriaceas pinnas habebant, in latera, tamquam parva brachia, propendentes, pronâ parte brevibus, angustis & rigidis pennulis confertim tectas, supinâ autem, minoribus adhuc & rigidioribus, iisque albis, quibus nonnullis locis intermixtæ nigræ, minimè quidem aptas ad volandum, sed quarum adminiculo velociter natarent: maxima enim ex parte in aqua versari intelligebam, & terram dumtaxat petere fœtificationis vel pullationis tempore, & plerumque ternas aut quaternas in una scrobe latere: rostrum corvino majus habent, non adeò tamen elatum, & valde brevem caudam, pedes nigros, planos, anserinorum pedum formâ, non adeò tamen latos: erectæ & sublimi capite incedunt, demissis in latera pinnis, tamquam brachiis, sic ut procul intuentibus homunculi aut pygmæi appareant. Piscibus dumtaxat vesci referebant Diaria; non ingrati tamen saporis esse illarum carnem, nec piscem sapere: scrobes porrò valdè profundas in litore fodere cuniculorum instar, totum solum adeò cavum interdum efficientes, ut per illud gradientes nautæ, sæpiusculè genu tenus in eas scrobes inciderent. *Ejus historia.*

Mergus maximus Farrensis sive Arcticus.

CAP. VI.

HVNC Mergum accipiebat anno à nato Christo sexcentesimo tertio supra millesimum, Cl. V. Doctor Petrus Pauwius, primarius artis Medicæ publicus Professor in Academia Lugduno-Batava, missum Bergis, Norwegiæ urbe, ab eruditissimo viro Doctore Henrico Hoiero Medico Bergensi, cui nec magnitudine parem, nec colore similem videre, nec apud aliquem Auctorem ejus historiam legere memini: eam ob causam, operæ pretium me facturum existimabam, si ejus iconem in tabella expressam, licet non adeò feliciter ut cupivissem, & qualem ex ave resiccatâ concinnare potui, historiam hic subiicerem.

Mergi Farrensis historia.

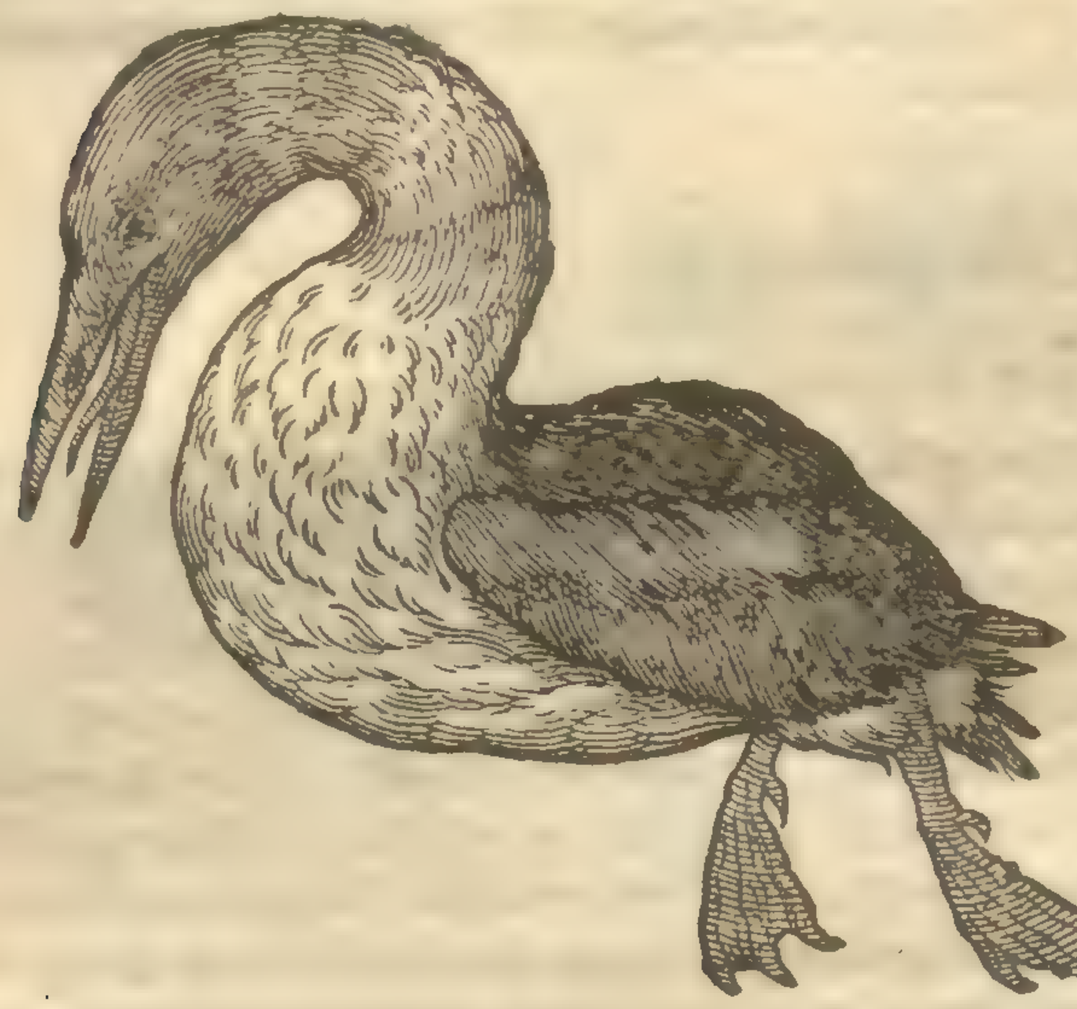

AVIS autem marina est, & palmipes, Anseri domestico major, aut certè magnitudine illi æqualis: nam à collo quâ parte pectori conjungitur, usque ad orrhopygium, binos pedes longa erat: corporis ambitus binorum pedũ longitudinem superabat; alæ quatuordecim uncias longæ, cauda brevis, vix trium unciarum: collum ferè octo uncias longum, ejus ambitus paullo major; caput breve, tres uncias latum; rostrum nigrum, mucronatum, quatuor unciarum longitudinem superabat: lingua pænè tres uncias longa, nigra, mucronata, cartilaginea, quodammodo carinata, superiore parte qua rostri parti connexa erat, parvis dentibus introrsum recurvis utrimque prædita, mediâ autem parte asperâ: palatum similiter quatuor exiguorum & brevium dentium introrsum spectantium ordinibus constabat, quibus escam retineret & conficeret; nam rostrum dentatum non erat: totum corpus densis pennis tectum habebat; quæ in pectore, toto ventre, & alarum supina parte, breves & candidæ, in dorso autem alarumque prona parte, longiores & nigræ; singulæ tamen circa extremum, geminis maculis albis insignitæ, quæ in dorsi quidem lateribus longiores, majoribus; quæ verò circa collum in medio dorso, alisq. & supra caudam, minoribus; sic ut aliæ aliis incumbentes, invicemque tegentes ad maculas illas usque, eam ferè varietatem repræsentarent, quæ in Meleagride sive Numidica gallina conspicitur: collum veluti torque cinctum erat è nigris pennis constante, caput etiam similibus pennis tectum; quæ tamen oculos & rostrum ambiebant, parvis maculis albis erant distinctæ: sub gutture etiam aliquot parvas pennas albas nigris permixtas habebat: prona similiter colli pars, supra torquem illum nigrarum pennarum, ad unciæ longitudinem parvis pennis nigris latera tamen alba habentibus erat ornata, quemadmodum & ea pars quæ infra torquem in pectoris lateribus: infra podicem transversam nigrarum pennarum lineam habebat, quas albæ subsequebantur, deinde sub cauda aliæ nigræ albis maculis notatæ: crura habebat in extremo corpore sita, paullò longiora tribus unciis, plana, nigra, pedes quatuor uncias longos, plus quàm tres latos, nigros, tribus digitis præditos (quorum interiores tribus articulis constabant, brevioresque erant, medii quatuor, exteriores quinque) nigrâ membranâ simul connexos ad ungues usque, qui plani: singuli etiam pedes in posteriore parte paullò supra inflexionem, parvum articulum instar calcaris habebant.

Circa Farrensem insulam, quæ inter Norwagiam & Islandiam sita, captam hanc avem scribebat Hoierus, fœtum in undis educare, nec nisi procelloso mari ac circa Autumnum, Hiemísve initium, conspici, terram verò nunquam attingere, nec volantem unquam esse conspectam, adeoque nec alarum usum habere ad volandum, nec pedum ad incedendum: quo fit ut non nisi capite extet (eo referente) quando se conspiciendam præbet.

Mergus marinus Gesneri.

Huic non valde dissimilis videretur Mergus ille marinus, cujus meminit Gesnerus in Paralipomenis ad Historiam de Avibus pag. 767. nisi illi in dorso cineraceas plumas nigris maculis conspersas tribueret.

Mergus

Mergus Americanus.

CAP. VII.

PEREGRINA etiam avis est cujus hîc iconem damus: nam ex Americâ allatam scribebat ornatissimus vir Iacobus Plateau, qui ejus picturam coloribus expressam ad me mittebat, & inter mergos reponendam censebat ex nautarum à quibus acceperat relatu. Quum verò apud neminem illorum qui de Avibus scripserunt (quorum quidem lucubrationes videre mihi contigit) similis conspiciatur, rem ingratam exoticorum studiosis me non facturum putavi, si eam in tabella exprimendam curarem hoc capite reponendam.

Ceterùm aliam ejus historiam proferre nequeo, præter eam quam ex solâ pictura concinnare potui, quemadmodum nec aliquot sequêtium, quarum pictura dumtaxat mihi conspecta: idcirco benevolum lectorem boni consulturum confido quæ in medium adferam.

Mergus Americanus.

AVEM hanc autem ansere paullò minorem, aut fero anseri magnitudine æqualem esse intelligebam, longo quidem corpore præditam, sed parvis & brevibus alis corporis magnitudini non respondentibus, eam ob causam non valdè, ut arbitror, aptis ad volatum: caput, collum, dorsum, nigris pennis tecta fuisse ex picturâ coniiciebam; pennas etiam in cauda & alis, nigras; in pectore autem totoque ventre, albas: rostrum aquilinum & satis crassum, non planum, in quo nulla dentium vestigia expressa apparerent: ejus autem partem pronam obliquas quasdam strias habuisse, pictura fidem faciebat, & anteriorem capitis paullò supra rostrum partem, albâ maculâ insignitam, si pictor quidem legitimè illam expresserat: brevia nigraque ejus fuisse crura, pedes etiam nigros & planos palmipedum instar, tribus digitis præditos & brevi calcari, ut anates.

An Catarrhacte Oppiani?

CAP. VIII.

SUPERIORIS Mergi picturæ, binas alias addebat Iacobus Plateau, mergi etiam marini appellatione insignitas, ipsas aves anseris magnitudine esse scribens, quarum quidem prior nonnullas notas cum mergis communes habere mihi videbatur, aliquas item cum Laris: altera verò ad Lari sive Gaviæ genera, meâ saltem opinione, potiùs referenda, quàm ad mergos. Nos utramque in ligneis tabellis exprimendam curabamus, quarum illam, quæ dubia mihi videbatur, hoc capite reponimus.

Catarrhactæ. CAPITE autem, roſtro, & collo, ad Mergi genera magis accedebat hæc avis, quàm ad Laros ſive Gavias: nam collum oblongius atque roſtrum triuncialis longitudinis habuiſſe videbatur, idque valde acuminatum & prorſus nigrum: capitis partem anteriorem, in qua oculi, etiam nigram fuiſſe ex pictura apparebat, pennas quæ in reliquo corpore, albas ad cineraceum colorem nonnihil tendentes, præter eas quæ in cauda, illæ enim ad fuſcum tendebant: alarum porrò longitudine & brevibus cruribus, ad Gaviæ genera magis accedebat, quàm ad Mergos: palmipes erat, hoc eſt, pedis digitos membranâ connexos habebat inſtar anatum & anſerum; crura verò & pedes, perinde ac roſtrum, nigri prorſus erant coloris.

Quùm porrò hæc avis inter mergum & larum ſit dubia, totaque candicans, quantum quidem ex pictura conjecturam facere licet, roſtro & pedibus exceptis, dubitabam an καταῤῥάκτης Oppiani dici poſſet.

Larus ingens marinus.

CAP. IX.

ALTERA, cujus ſuperiore capite mentionem faciebam, haud dubiè ad Lari marini genera eſt referenda: nam totâ formâ Laris ſive Gaviis ſimilem eſſe pictura oſtendebat. Illius etiam iconem, quia illi parem videre non memini, nec apud quempiam eorum, qui de Avibus ſcripſerunt, extare puto, Lectoris oculis proponere non dubitabam.

Larus ingens.

ILLAM autem anſeris ferè magnitudine eſſe, ſuprà dictum eſt: caput ejus, collumque uſque ad alas, pectus inſuper & totum ventrem albis pennis fuiſſe tectum, pictura fidem faciebat; dorſi verò & alarum pennas nigri coloris, roſtrum præterea habuiſſe aquilinum coloris flaveſcentis, cui rubedo quædam admixta in roſtri inferna ſive ſupina parte: crura autem paullò quàm in reliquis Lari generibus, meâ opinione, longiora, ſi pictor juſtam eorum proportionem obſervarit, atque etiam magis tenuia, ſubrubentis coloris, quemadmodum & pedes, qui plani, & eorum digiti membranaceâ cartilagine conjuncti.

Anas arctica.

CAP. X.

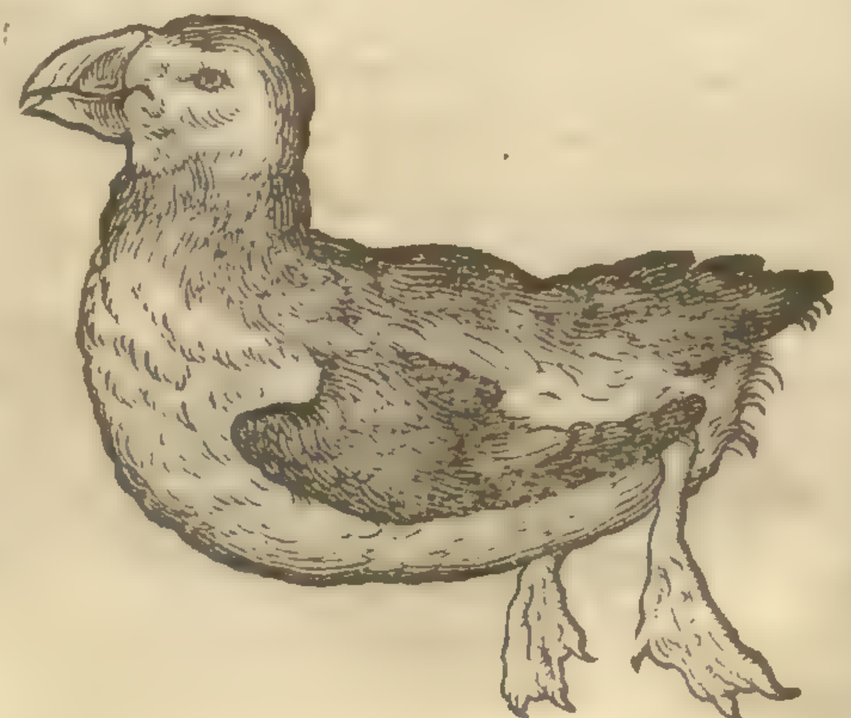

HANC avem cum Mergo illo maximo ex Norwagia accipiebat Cl. V. Doctor Petrus Pauwius, ab eruditiſſimo viro D. Henrico Hoiero, mihi ſanè priùs non conſpectam: illam tamen, ſimulatque videbam, eſſe arbitrabar cujus meminit Cl. V. Conradus Geſnerus in Paralipomenis ad calcem Hiſtoriæ de Avibus, à Ioanne Caio Medico Anglo ſibi miſſæ Picæ marinæ appellatione. Quum porrò figura ab eo exhibita, ſatis infeliciter, meâ opinione ſit expreſſa pag. 767. neque deſcriptioni, ſequente paginâ propoſitæ, per omnia reſpondere videatur, non incommodè facturum exiſtimabam, ſi veram iconem ad avis reſiccatæ formam expreſſam lectoris oculis ſubiicerem.

MARINA

MARINA autem avis hæc erat & palmipes, ex Anatum genere, tametsi rostro dissimili. Magnitudine Querquedulam imitabatur, ut quæ à summo capite rostro tenus, ad extremam caudam usque, novem unciarum longitudinem non superaret, paullò tamen crassiore videbatur corpore quàm Querquedula: densis & confertis tecta erat pennis, prorsus nigris tam in dorso quàm in pronâ parte alarum, quæ, sex uncias longæ, vix ad caudam usque pertingebant; nigræ similiter erant pennæ caudæ brevis, & vix binas uncias longæ, quæ numero septemdecim: pectoris & ventris usque ad caudam pennæ, & illæ quæ sub caudâ albæ erant: collum, quod satis breve & crassum, nigris pennis erat tectum: caput non valdè magnum, ejus vertex rostro tenus niger, reliqua pars capitis à rostro usque ad occiput, supra & infra oculos, alba, ea tamen quæ infernæ sive supinæ rostri parti proxima, cineracei coloris: rostrum habebat unciam cum semisse longum, quodammodo aquilinum, & mucronatum, tenue tamen & planum: nam quâ parte capiti contiguum, sesquunciam latum erat; ejus prona sive superna pars capiti proxima, callosa, pænè ut in Psittaci rostro; subsequens, in qua rimæ pro naribus, ex fusco subcærulea, tam in superna quàm inferna rostri parte usque ad primum sulcum, tribus enim obliquis sulcis prona & supina rostri pars erat insignita; spatium inter primum & secundum sulcum partim candicantis erat coloris, partim subrubri; reliquum etiam rostrum subrubebat, cujus prona pars in mucronem nonnihil aduncum desinebat, ut supina in aliquantulùm simum, quo arctiùs claudi posset: linguam habebat rostri ferè longitudini respondentem, cartilaginosam, subflavam, mucronatam & quasi triangularem instar foliorum cyperi: ejus pedes in extremo ferè corpore siti, plani, tribus dumtaxat digitis membranâ simul connexis constantes, sine calcari, coloris ex flavo rubescentis; unguibus nigris: interior digitus in utroque pede tres habebat articulationes, medius quatuor, tertius qui exterior, quinque. *Anas Arctica.*

Capta fuerat hæc avis circa Farrensem insulam, ut adscribebat Hoierus; eam ob causas Anas Farrensis nuncupari posset: sed quum illi similes antè fuerint observatæ ad fretum Nassovicum vulgo *Weygatz* dictum, ab iis qui in Nova Zembla fuerant, non immeritò Anatis Arcticæ appellationem obtinere posset.

Pavo Marinus.

CAP. XI.

CVM aliis avium picturis quas Iacobus Plateau ad me mittebat, hujus etiam accipiebam, sed mutilam; avis videlicet cujuspiam caput cum collo pectore tenus coloribus expressum, quod caput quum cicuris Pavonis capiti valdè simile appareat, huic avi, Pavonis appellatio non incommodè mea quidem opinione dari posset, & quia qui mittebat aquaticam avem fuisse arbitrabatur, eâ ratione Pavo marinus nuncupari. Illius autem picturæ exemplar, quia peregrinæ avis erat, cui similem videre non memini, in adposita tabella exprimendam curabam, cui pauca ad ejus historiam pertinentia adiiciebam.

Pavo marinus.

HVIVS igitur avis collum, pectore tenus, octo uncias erat longum, circa caput, vix binas uncias latum: ipsius capitis & rostri formâ, tum etiam magnitudine pavonem domesticum adeò æmulabatur, ut pro eo capi potuisset, nisi cirrhi diversi fuissent: nam in capitis vertice frequentissimas tenues & angustas pennulas planas, & cornu ramentorum instar crispas & contortas habebat, flavescentis coloris, quarum longissimæ quatuor unciarum erant, nonnullæ trium dumtaxat, quædam etiam breviores, omnes in lateribus raris tenuibusque villis septæ; reliquæ totius capitis plumæ breves, & nigræ, quæ verò oculos circumdabant

cumdabant ex rubro fuscæ, ipsum rostrum nigrum: pennæ collum cingentes, pennis gallorum gallinaceorum colla ornantibus non dissimiles, prorsusque nigræ, quarum pleræque quinque unciarum longitudinem habebant; quædam etiam sex uncias superabant, ut ex earum dimensione observabam; picturæ enim addiderat aliquot colli & cristæ pennas, ut faciliùs cujus magnitudinis & formæ essent, agnoscere possem. Magnitudinem porrò vel formam avis, à qua caput illud resectum, nec is qui picturam ad me mittebat, significabat, & haud scio an ipsi nota fuerit: itaque plura non addo.

Καπία Ælian. Ælianus Historiæ Animalium lib. XVII. cap. XXIV. mentionem facit cujusdam Indicæ avis, quam καπία Catreum nuncupari ait, Pavonis magnitudine, cujus capitis plumæ croceis quibusdam guttis sparsis distinctæ sint, & pedibus colorem esse sandaracæ.

An Alcatraz Oviedi? sive verius Corvi Marini genus?

CAP. XII.

IN earum avium numero, quarum picturas Iacobus Plateau mittebat, cujusdam etiam avis caput erat cum collo pectore tenus, valde ingenti & crasso rostro prædirum, cui sanè pauca similia videre memini: Istam picturam, licet integræ avis non esset, quia tamen non minùs forsitan peregrina, quàm quæ superiore capite exhibita, dignam existimabam cujus exemplar in tabella expressum Lectoris oculis proponeretur.

Avis peregrina caput.

MAGNAM porrò fuisse eam avem oportet, quæ simile caput gestaverit, si pictura fideliter est expressa: nam à summo capite ad extremam colli partem, dodrantalem habebat longitudinem, sive novem uncias erat longa; colli latitudo paullò infra rostrum, septem unciarum; rostrũ cum capite pedalem longitudinem superabat, ipsum verò rostrum directum, & minimè curvum in dodrantalem mucronem desinebat, quâ autem parte capiti jungebatur, palmum erat latum: capitis collique prona pars cum rostro nigri erant coloris, supina verò & guttur cineracei, cujus etiam coloris maculâ caput sub oculis ad rostri supinæ partis radicem, insignitum erat: pennas in vertice pænè, nonnihil reflexas cristæ instar habebat: nullam autem ingluviem à rostro propendentem perspiciebam, sed guttur & infimum collum in anteriorem partem valdè prominula & protuberantia. Ejusmodi erant notæ quas in missa pictura observare poteram.

Percontabatur autem, qui eam mittebat, an ejus avis caput esse posset, cujus mentionem facit Ioannes Gonsalez de Mendoça Augustiniani ordinis monachus cap. XXII. lib. III. ejus Historiæ quam de Sinarum regno scripsit, cujus verba ex Hispanico & Italico sermone sic Latino reddebam.

Piscandi ratio apud Sinenses.

Piscandi ratio non minore industriâ in hoc regno peragitur, quàm Anatum educatio; eam ob causam relatu digna. Habet Rex in omnibus urbibus secundum flumina sitis quædam ædificia, in quorum singulis multi marini corvi aluntur, quorum operâ piscatio peragitur iis mensibus, quibus pisces suos fœtus ediderunt. Eductos enim ex illis ædificiis corvos, ad fluminum ripas transferunt, in quibus multas piscatorias scaphas, mediâ ex parte aquâ plenas, habent: quibus in orbem dispositis, singulis singulos corvos adjudicant. Hos deinde sub alis longo funiculo alligant, eorumque guttur sive ingluviem alio funiculo adstringentes, ne pisces captos vorare queant, in aquam proiiciunt, ad pisces capiendum; quod adeò avidè exequuntur, ut admirationem pariat: nam magnâ celeritate sese mergentes, atque sub aquâ tantisper hærentes, donec guttur sive ingluviem à rostro ad pectus usque implere queant, deinde emergentes simili celeritate ad scaphas remeant, captosque

Corvorum marin. opera.

pisces

piſces in aquam (quam ad piſces vivos conſervandum in ſcaphis contineri diximus) reiiciunt, ilico ad piſcationem revertentes. In ſimili exercitio quatuor horarum ſpatio perſeverant tantâ dexteritate, ut nullus alteri ſit impedimento, donec aquam, quæ in ſcaphis, piſcibus repleverint: poſtea ſoluto vinculo, quo guttur adſtrictum fuerat ne piſces in alvum tranſmitterent, dimittuntur ut piſces venentur quibus ipſimet veſcantur; ſunt enim famelici, quia die piſcationem præcedente, illis cibus ſolitus non datur, ut ad piſcationem tanto fiant alacriores. Vbi verò aliquanto tempore in aqua verſati ſunt piſcibus veſcentes, denuò ex aqua retrahùntur, &, in ſuas caveas illati, domum transferuntur. Tertio quoque die iſtud exercitium repetitur, totis illis menſibus, quibus piſcatio peragenda eſt: adeò autem ad ſimile exercitium proni ſunt iſti corvi, ut toto anno in eo perſeverare cuperent.

Ceterùm marinus ille corvus quandam affinitatem habere videtur cum ea ave, cujus meminit Ælianus lib. XVI. de Animalibus cap. IV. his verbis: Avem *κήλαν* in India naſci accepi magnitudine triplo majorem Otide, ore permagno, & longis cruribus, ingluvie etiam maxima; abſonum quiddam ſonare, ejuſque ſummas alas pallidas, ceteras verò pennas cineraceas eſſe. *Kêla avis.*

Vel cum illa ave quæ ab Oviedo cap. XXXVIII. Summarij Indiæ Occidentalis & cap. VI. lib. XIV. Hiſtoriæ Generalis & Naturalis *Alcatraz* appellatur & deſcribitur. Eam verò Onocrotalum eſſe cenſeo, quia illam ſimilem eſſe dicit ei quam aliquando Bruxellæ conſpexerit in Caroli V. Cæſaris aula, vulgari nomine iſtic *Voghel-hayne* appellatam. Hujus effigies marmorea etiamnum ſpectatur Bruxellæ ante Principis palatium. Verum quidem eſt Onocrotali plumas cineracei eſſe coloris, quum illius, cujus Gonçales de Mendoça mentionem facit, ex ipſa corvi appellatione, nigrum eſſe debere, conjecturam facere liceat, qualis eſt cujus iconem damus, præter colli anteriorem ſive ſupinam partem. *Alcatraz Oviedi.* *Onocrotalus.* *Vogel-hayne.*

Lectorem porrò ne pigeat conſulere tam Æliani quàm Oviedi loca à me producta, tum etiam quæ Geſnerus lib. III. Hiſtor. de Avibus, de Onocrotalo ſcribit.

Verumtamen, ut ingenuè proferam quod ſentio, mea opinio valdè inclinat, ut eam avem cujus figuram capitis exhibemus, corvum illum eſſe putem, cujus meminerunt Batavi in ſuis Diariis, quæ navigationum in Iavam, Taprobanam vel Sumatram, & Moluccas inſulas inſtitutarum deſcriptionem continent, quemque Luſitano vocabulo *Rabo forcado* appellarunt, quòd caudam habeat bifurcam, eam, ut aiunt, interdum explicans, & denuò contrahens ſartoriæ forcipis inſtar: magnum enim longumque roſtrum eam avem habere referunt, penniſque maxima ex parte nigris eſſe præditam, in pectore tamen candicantibus; & quùm ejus alæ expanſæ, orgyiæ longitudinem explere; magnâ aviditate piſces marinos, hirundines appellatos, ſupra aquam nonnunquam ſeſe attollentes & volantes, perſequi, atque non modò piſcium exenteratorum inteſtina, quæ nautæ abiiciebant, verùm etiam ſui generis avium (quas nautæ interdum capiebant) abjecta inteſtina vorare. Iſtorum autem corvorum duram eſſe carnem, & magnâ cum difficultate percoqui poſſe comperiebant. *Rabo-forcado.*

Ejuſmodi etiam corvos in deſerta illa inſula, cui Mauritij nomen indebant, adeò cicures reperiſſe, ut manu prehenderent, etiam ſuis nidis inſidentes.

Ferdinandus Oviedus cap. XXXI. ſui Summarij Milvio majorem eſſe dicit iſtam avem, & *rabi horcado* appellari, quia caudam in binas partes diviſam geſtat. *Rabi-horcado.*

Roſtra ingentia.

CAP. XIII.

AVIVM quædam capita valdè ingentia in ſuo muſeo ſe habere ſcribebat idem Plateau: maximorum ex iſtis duas picturas ad me mittebat, addens obſervatam à pictore juſtam amborum magnitudinem: illa autem deprehendebam inter ſe differre, colore, formâ, & calvariæ magnitudine: roſtrorum verò longitudinem pænè æqualem.

PRIORIS etenim, cujus calvaria minor, & oculorum cavitas non admodùm ampla, pro tanto roſtro, ater prorſus erat color, & ejus longitudo pedalis à calvaria ad extremum mucronem, latitudo autem juxta cranium ferè quatuor unciarum; ejus pars prona ſive ſupina rotunda, directa & valdè mucronata; ſupina verò ſive inferna, magis carinata. *Roſtrum ingens 1.*

Iſtud verò roſtrum dubitabat an ejus avis eſſe poſſet, cujus meminit Ioſephus à Coſta Hiſt. Naturalis & Moralis lib. IV. cap. XXXVII. *Condore* appellatæ, immenſæ magnitudinis, atque tanti roboris, ut non modò ovem, ſed etiam vitulum rapere & vorare poſſit. An potiùs illius quam deſcribit Ioannes Leo Africanus ſub finem lib. IX. Deſcriptionis Africæ his verbis. *Neſr*, avis eſt omnium earum, quæ in Africâ reperiuntur, maxima, grue procerior, *Condore avis.* *Neſr avis.*

cerior, crassioreque prædita rostro, collo, & cruribus: adeò sublimis volat, ut oculorum aciem effugiat, & conspecto alicujus animalis cadavere supra terram jacente, ilico in illud irruat. Rarò sola sed gregatim volare solet. Longæva est: nam pleræque conspectæ sunt calvo & deplumi capite, tamquam vulsæ fuissent capitis pennæ. Inde colligere licet, præ nimio senio pennarum defluuium pati: eam ob causam suos nidos velut recenter natæ repetunt, ubi à suis pullis educantur. Hactenus Ioannes Leo: sed avis illa nihil aliud est quàm Aquilæ genus.

Rostrum ingens: 1.

ALTERIVS porrò, cujus calvaria major, & quinque uncias alta, oculorum cavitas valdè ampla, & longè major quàm superioris: albus erat color; rostri autem longitudo ab extima cuspide ad cranium usque, paullò major quàm prioris, latitudo juxta cranium quatuor unciarum, prona pars crassior & magis elata quàm in priore, supina verò paullò brevior & angustior.

Adscribebat autem qui mittebat, admirabile esse rostrum propter insignem magnitudinem, nec Auctorem vidisse, qui alicujus avis tali rostro præditæ mentionem faceret, nisi quis arbitretur Marcum Paulum Venetum de simili ave agere, in insulæ Madagascar descriptione. Ejus verba ex Italico exemplari adferre libuit & Latina facere; quia vulgare Latinum exemplar multa prætermisisse videtur, quæ Italicum habet. Sunt autem illa ejusmodi, cap. xxxv. libri III.

Avis maxima, Ruch.

Narrant incolæ, certo anni tempore advolare mirabile avis genus, *Ruch* ab ipsis appellatum, Aquilæ quidem simile, sed admirandæ magnitudinis; adeoque vasti corporis & tanti roboris, ut elephantem unguibus corripere atque in altum sublevare possit, deinde cadere sinat, ut mortui carne vescatur. Qui autem viderant, ejus alas expansas, ab unius extremitate ad alteram sedecim passuum esse dicebant, earumque pennas octo ferè passus esse longas, earumque crassitudinem pro longitudine respondentem: se autem existimantem Gryphum forsitan esse, quia media ex parte avis, alterâ dimidiâ Leo depingitur, interrogasse eos qui se vidisse dicebant, an similem formam haberet; respondisse, meram avem esse, quemadmodum est Aquila: Quæ quum magnus Cham intellexisset, suum Legatum in eam Insulam misisse, eo quidem prætextu, tamquam de redemptione alicujus è suis, qui istic detinebatur, acturum, sed reverà ut & insulam exploraret, & quæ in ea erant admiratione digna observaret: illum redeuntem, ut intellexi, ejus avis Ruch pennam ad magnum Cham retulisse, quam affirmabant nonaginta palmorum longitudinem habuisse, ejusque calamum binos palmos fuisse crassum: illam verò pennam magno Cham adeò fuisse gratam, ut ingenti munere eum qui attulerat, affecerit. Prætereà apri dentem relatum fuisse, quatuordecim libras pendentem: ingentes enim in ea insula nasci ferunt, bubalorum magnitudine. Hæc M. Paulus.

DESCRIPTA *Exoticarum Avium quas videre mihi contigit, aut quarum picturas nactus sum, historiâ; paucorum Animalium quadrupedum historiam etiam aggrediemur, de admirando tamen quodam cornu priùs acturi.*

Cornu admirandum.

CAP. XIV.

ANNO primo & sexcentesimo supra millesimum à nato Christo, Hollandi nautæ ex sua navigatione reduces, admirandum quoddam cornu adferebant: cui sanè simile videre non memini. Verùm quale esset animal quod illud gestasset, ipsi ignorabant, ut qui in quodam tuguriolo reperissent, à quo abesset illius dominus, cum reliquis ejus pagi incolis ad bellum profectus.

Ceterùm quùm ornatissimus & doctissimus vir Ioannes ab Hogelande ob raritatem illud redemisset, pro nostra amicitia mihi concedebat, ut illius iconem in tabella exprimendam curarem, & ipsius cornu qualemcumque historiam ex notis quas observare liceret, concinnare possem.

Cornu mirabile.

ILLVD porrò cornu, viginti aut plures uncias longum fuisse arbitror: nam tametsi extima pars recisa fuisset, ut inflari posset, novemdecim unciarum longitudinem adhuc obtinebat: decem verò unciarum erat ambitus infimæ partis quâ capiti insitum fuerat; extimæ autem, quæ recisa, duarum cum semisse. Ipsum certè cornu admirabilis erat formæ:

nam

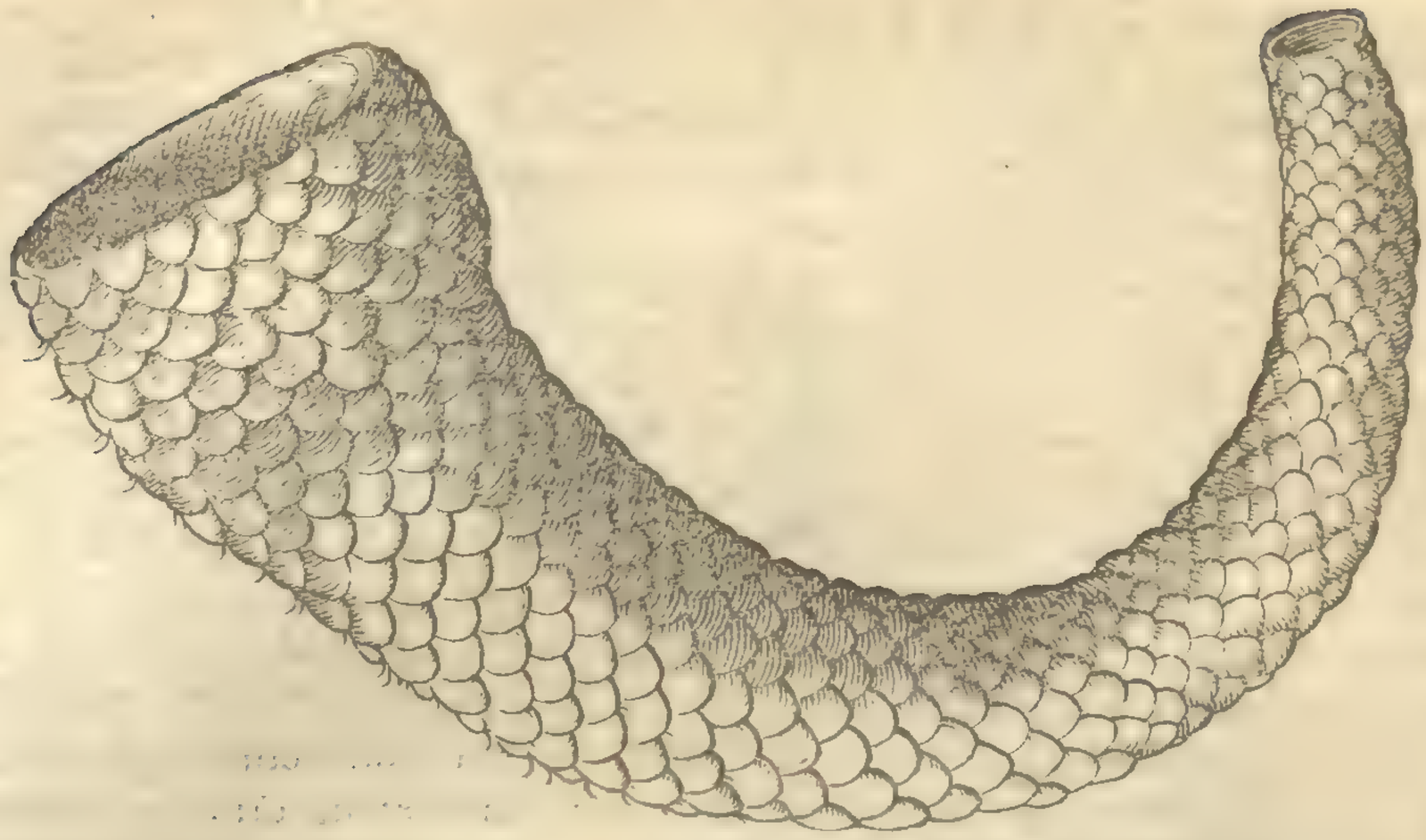

nam totum ex craſſis oſſeis ſquamis imbricatim diſpoſitis cõſtabat, in poſteriorem partem recurvum, infimâ parte quâ capiti innatum, ſedecim ſquamarum ordinibus prædituм, quæ obliquè deinde ab infimo ad ſummum ſeſe torquentes (à ſiniſtra ad dextram earum ſeriem ſequendo) duarum & ſexaginta numerum explebant: ſuprema pars octo dumtaxat ordines habebat: à dextra autem ad ſiniſtram ſeriem ſequendo, duabus & ſeptuaginta ſquamis ſinguli ordines conſtare reperiebantur, quia magis in obliquum torquebantur: ſquamarum color partim fuſcus erat, nonnullarum etiam albus; atque in ſingulis ſquamarum interſtitiis villi quidam adhuc apparebant. An mobile fuerit cornu, dubitari poſſet, quum internâ & cavâ parte quaſdam membranas etiamnum retineret, quæ fidem facerent, eam partem non ſolidâ aliquâ materiâ aut oſſe expletam fuiſſe, ſed carne dumtaxat. An porrò gemino cornu prædituм fuerit animal quod illud geſtavit, an ſingulari, nihil affirmare poterant, qui cornu retulerant, quandoquidem ut dixi, animal non viderint, nec quemquam convenerint à quo percontari poſſent.

Armadillo, ſive Tatou genus alterum.

CAP. XV.

IN epiſtolâ quam Iacobus Plateau, cujus in hac Exoticorum hiſtoriâ crebra fit mentio, Novembri menſe anno milleſimo ſexcenteſimo ſecundo à Chriſti nativitate ad me ſcribebat, inter alia ſignificabat, ſe tria illius animalis, quod Hiſpani ab armis quibus tectus eſt, *Armadillo* appellant, Gallis verò voce Braſilianicâ *Tatou* dicitur, in ſuo Muſeo diverſa habere genera: unum quidem valdè magnum, ejus formæ cujus illud erat, quod in ſcholio ad Nicolai Monardes caput de Armadillo, Libro de Medicamentis ſimplicibus ex

Occidentali India delatis, ante aliquot annos exhibebam, & nunc denuò exhibeo: aliud item illi ferè ſimile, ſed minus: tertium, ab illis formâ diverſum, cujus quidem Iconem coloribus expreſſam illo tempore ad me mittebat, ſed ejus magnitudinem non adſcribebat:

de qua re monitus, illius longitudinem & crassitudinem insequente Iunio etiam addebat. Hujus forma, quum ab ejus generis animalibus quæ mihi conspicere licuit, sit diversa, nec à quopiam exhibitam putem, in tabella delineandam & sculpendam curabam, ut huic capiti adponeretur, additâ brevi ejus, quam ex picturâ concinnare potui, historiâ, Recentiorum quorumdam testimonio confirmatâ.

Tatou III. genus.

HABEBAT porrò id animal pedis unius & quatuor unciarum longitudinem; corporis verò ambitus erat quatuordecim unciarum, binis videlicet minor longitudine: ejus tegmen durum & testaceum, fuliginosi coloris, quem fortè vetustate & manuum tractatione contraxerat, quodammodo tessellatum, à collo ad medium corpus quasi orbiculatæ figuræ tessellis variè pictis distinctum, medio autem corpore, ternis ordinibus quadrangularum tessellarum variè etiam pictarum insignitum, postrema tegminis pars similibus orbibus distincta erat, qualibus pars anterior: totum etiam caput ad nares usque similibus testis tectum: aures patentiores, nec adeò mucronatas habebat, ut illud quod in scholio ad Monardem exhibitum: cauda brevis erat, duobus digiti humani extremis articulis non major, tota etiam orbiculatis tessellis tecta: ventrem nullâ crustâ tectum fuisse, sed villis dumtaxat obsitum, pictura repræsentabat, quemadmodum etiam crurum posteriorem partem, atque guttur, & nates: posteriores pedes ternis digitis & calcari præditos fuisse pictura fidem faciebat, anteriores verò dumtaxat binis & calcari, nisi à pictore fuerint prætermissi: penem satis longum & exertum habebat.

Ceterùm istam varietatem oriri arbitror è Provinciarum, in quibus hoc animal vivit, diversitate: è variis enim regionibus adferri certum est.

Qui de hoc animali scripserint, Consalvum Ferdinandum Oviedum primum fuisse comperio: reliqui enim qui aliquid de illo tradiderunt, ab ipso desumptisse videntur. Is igitur cap. XXII. sui Summarii *Bardato* appellat, hoc est, panopliâ, sive integrâ armaturâ tectum, & κατάφρακτον, his verbis quæ ex Italico sermone Latina faciebam.

κατάφρακτος Bardato.

Κατάφρακτος, sive undique armis munitus, vel, ut Italicum exemplar habet, *Bardato*, animal est aspectu admirabile, valdè diversum ab iis quæ aut in Hispania, aut in aliis Europæ regionibus conspiciuntur. Quadrupes est animal, totumque corpus cum cauda corio tectum habet simili cortici Lacerti, de quo infrà sumus dicturi [*Crocodilum Americanum intelligit*] coloris inter album & cineraceum mixti, ad album tamen magis accedentis. Ejusdem verò est formæ cum equo undique armis munito; caniculæ autem vulgaris magnitudine: non est animal noxium; domiciliumque habet in terrenis tumulis, pedibusque, terram egerendo, sua latibula fodit cuniculorum instar. Capiuntur hæc animalia vel retibus, vel balistis petita occiduntur, magna autem ex parte sementis tempore, quando stipulæ aduruntur, aut agri coluntur ut gramen producant in boum & animantium pabulum. Aliquoties me hoc animali vesci contigit, ac sanè melioris saporis quàm hœdos, & salubrem cibum esse comperiebam. Ceterùm si hæc animalia in iis Provinciis conspecta fuissent, in quibus equos undique armaturâ muniendi consuetudo originem sumpsit, ex hujus animalis aspectu exemplar desumptum opinari quis posset. Hæc Oviedus.

Licet porrò hujus animalis saporem adeò commendet Oviedus, Iosephus tamen à Costa Historiæ Natural. & Moral. Indiæ Occidentalis lib. IV. cap. XXXVIII. non est ejus opinionis, longeque Yvanæ carnem præfert, animalis de quo proximè sequente quarto capite agemus.

Ignavus, sive per ἀντίφρασιν, Agilis.

CAP. XVI.

VRBIS Amstelredamensis quendam civem, cui nomen Rutgero Ioannis F. in suo museo variis conchyliorum generibus ac aliis peregrinis rebus benè instructo, inter alia exotica habere intelligebam reficcatum quoddam animalculum quadrupes admirabile, quod quum valdè rarum esset in hisce regionibus, locum habere volebam in meis Exoticorum libris. Eam ob causam, ornatissimum & humanissimum virum Theodoricum Clementis F. Coornhart, ejusdem urbis civem, orabam ut illud vivis coloribus depingendum curaret, atque ejus magnitudinem mihi significaret; quod, pro ea quæ mihi cum illo est amicitia, lubens fecit: nam honestissimus juvenis Volcardus ejus F. exprimebat, & ipse picturam, additâ magnitudinis animalis partiumque ejus designatione, & aliarum quarundam notarum significatione, ad me mittebat; è quibus qualemcumque hujus animalis historiam concinnare possem: iconem autem ad picturæ exemplar in lignea tabella exprimendam curabam, quæ adponeretur.

ERAT

ERAT porrò hoc animalculum (quantum ex notis ad me missis colligere poteram) pedem & septem uncias longum: ejus ambitus, quia exenteratum, & siccitate contractum erat, longitudinis proportioni non respondebat: nam si, qui mittebat, veram ejus crassitudinem adnotavetat, ea sex uncias non superabat: caput autem ferè binas uncias erat latum, paullò minùs longum, collum non adeò crassum ut pictura refert, quia oblongioribus densisq. pilis, quemadmodum & totum corpus, tectum erat, nullamque caudam habere demonstrabat pictura; atque etiam cauda carere ab iis qui illud viderant, postea intelligebam: pilorum color ex fusco quodammodo spadiceus, sive potiùs qualis ferè in crassiore illa lanugine magnas & crassas Indicas nuces tegente conspicitur: crura habebat brevia, tres uncias dumtaxat longa, hirsuta, pedes tribus longis præacutisque unguibus præditos, iisque contiguis, quorum medius aliis longior, ut ad scandendum quàm ad gradiendum magis apti viderentur. Hæc sunt quæ tum ex pictura, tum ex notis ad me missis observare mihi licuit, pleniorem & exactiorem historiam daturo, si ipsum animal conspicere & observare potuissem. *Ignavum.*

Ceterùm inter eos qui de Americæ provinciis scripserunt, paucos hujus animalis mentionem facere comperio, uno Consalvo Ferdinando Oviedo excepto, qui sanè cap. XXIII. Summarij Indiæ Occidentalis, luculentam ejus historiam tradit: eam quia hujus animalis naturam & mores graphicè depictos continet, hîc in lectoris gratiam adiicere volui.

Perrillo ligero, inquit (Hispanica enim lingua scripta est ea Historia, ego sic Latina reddebam) sive Canicula agilis, animal est omnium quæ viderim ignavissimum; nam adeò lentè movetur, ut, ad conficiendum iter longum dumtaxat quinquaginta passus, integro die illi opus sit. Primi qui illud conspexerunt Christiani, in memoriam revocantes, Æthiopem in Hispania Ioannem album appellari solitum, per *ἀντίφρασιν* videlicet, ut oppositum intelligeretur; sic istud animal reperientes, & ejus naturam considerantes, nomen illi indiderunt ejus naturæ prorsus contrarium, agile appellantes, quum adeò tardum & ignavum esset. *Perrillo ligero.*

Est verò hoc animal ex eorum numero quæ in Continente maximè admirabilia sunt, propter dissimilitudinem quam habet cum reliquis animalibus: binos palmos longum est, quum plenam magnitudinem adquisivit, aut paullò majus; crassitudo ferè longitudini respondet. Quatuor exiles pedes habet, eosque quatuor unguibus præditos avium instar, iis tamen simul connexis, & minimè aptis ad corpus sustinendum: nam propter pedum exilitatem & corporis gravitatem, ventrem quasi rependo per terram trahit; collum in sublime elatum & surrectum gestat, prorsus æquale ad supremum usque fastigium, pistilli instar, in quo facies sita, orbiculata, non valdè dissimilis noctuæ, ipsis pilis circulum formantibus, paullò tamen longior quàm lata: parvos habet oculos & rotundos, nares simiæ instar, os valdè exiguum: collum nunc in hanc, modò in illam partem torquet, tamquam attonitum. Summum horum animalium desiderium esse videtur, ut vel arbores, vel palos conscendere queant; ideò magna ex parte in arboribus, vel etiam in altissimis earum ramis conspiciuntur, quas longis unguibus apprehendentes, lentè conscendunt: cauda caret, pilosque habet ex albo cineraceos, ut taxus ferè. Ejus vox à reliquorum animalium voce valdè differt, quia canendo sex voces per intervalla dumtaxat profert, unam altiore tono quàm alteram, semper diminuendo, videlicet, ut prima sit altioris toni quàm reliquæ, deinde aliæ sensim descendendo minuantur: nam quemadmodum si quis canat, la, sol, fa, mi, re, ut, sic hoc animal simili tono pronunciat, ha, ha, ha, ha, ha, ha. Et, sicut capite de *Bardato* dicebam; si id animal conspectum fuisset in illis regionibus, in quibus equos armaturâ muniendi consuetudo originem habuit, ab eo animali exemplum desumptum fuisse videretur: sic primus musices inventor, ejus initia ab hujus animalis cantu formasse dici posset, potiùs quàm ab ulla alia causa: nam hoc animal per sex has voces nos idem docet, quod per la, sol, fa, mi, re, ut, intelligere licet. Sed ut ad ejus historiam revertamur, *Ignavi cantus.*

nocte dumtaxat hoc animal cantat, per modica intervalla sex illas voces repetendo; interdiu nunquam cantare auditur: eam ob causam, & propter illius exiguos oculos, nocturnum animal esse arbitror, ac obscuritate & tenebris delectari. In ædes translatum, naturali suâ tarditate movetur, nec acclamatione ullâ, aut impulsione, gradum accelerat. Alui aliquando domi hoc animal, & quantum ego, vel alij qui etiam aluerunt, observare potuimus, numquam ullâ re vesci deprehendimus, sed ex aëre vivere æstimavimus, quia caput & os ad eam partem semper obvertere conspiciebamus, unde ventus spirabat, potiùs quàm ad aliam, ex quo apparebat aërem illi valdè gratum esse: noxium animal non est, neque mordet, imò nec etiam mordere potest, propter oris angustiam: verùm adeò fœdum aut ignavum animal videre non memini. Arborem nactus quam conscendere queat, etiam in altissimos ejus, ut dixi, ramos evadit, in quibus octo, decem, vel viginti dies hærebit; nec sciri potest quâ re vescatur. Hactenus Oviedus.

Iosephus à Costa lib. IV. Natural. & Moral. Histor. Ind. Occidental. cap. XXXVIII. hujus animalis etiam mentionem facit, & formicis vesci tradit: tres autem dumtaxat ungues in singulis pedibus illi tribuit, ut illud habebat cujus iconem exhibemus, tametsi Oviedi descriptioni per omnia non respondeat, quod vetustati resiccati animalis tribuo, quæ nativam ejus faciem & formam corruperat.

Verumtamen considerandum, an hic Ignavus, animal illud sit, de quo agunt Andreas Thevetus cap. LII. Singularium Franciæ Antarcticæ, & Ioannes Lerius cap. X. Historiæ Americanæ, quodque ille *Haü* sive *Hauthi* appellat, Lerius verò *Hay*: uterque enim illi tribuit simiæ faciem, cutem hispidam & villosam, crura hirsuta, ternos in singulis pedibus oblongos & acutos ungues; plerumque in arboribus versari, captum autem sine difficultate cicurari & domesticum fieri; à nemine conspectum quidpiam edere, ea de causa à plerisque ex aëre vivere existimari: neuter tamen tantâ ignaviâ præditum esse dicit, aut caudâ carere, sed brevem caudam habere, uterque scribit. Lector ea quæ apud dictos Auctores extant, cum his quæ ex Oviedo protuli, conferre poterit.

Hau, Hauthi, Hay.

Γαλῆ Λιβυκὴ, *Mustela Africana.*

CAP. XVII.

In ea epistola, quam cap. XV. dicebam Iacobum Plateau ad me scribere mense Novembri, fiebat etiam mentio animalculi cujusdam, quod à nautis Rotomagensibus è Barbaria, ut ferebant, allatum ab amico dono acceperat: illius, quòd elegans & valdè peregrinum ipsi videretur, nec unquam mihi conspectum arbitraretur, picturam nativis coloribus expressam cum Tatou suprà descripti effigie ad me mittebat, additis paucis notis quæ ad ejus historiam facerent: meo tamen rogatu, Iunio subsequente, *Ourissa* aviculæ picturam mittens, plures notas addebat, è quibus, & ipsius animalculi picturâ, hanc descriptionem concinnabam; iconem verò, qualis hîc adposita, delineandam & sculpendam curabam in benevoli Lectoris gratiam.

Mustela Africana.

Erat porrò hoc animalculum majoris muris, sive gliris non prorsus adulti magnitudine, corporis formâ mustelam & sciurum quodammodo referens: nam capite & caudâ longis

longis pilis prædità sciurum æmulabatur, illam quidem attollens, minimè tamen supra caput retorquens, ut ille, sed in latum nonnumquam valdè explicans: comedens, clunibus, sciuri instar, insidebat, anterioribus pedibus cibum tenens & versans, in utraque mandibula binis longioribus dentibus in anteriore rictus parte præditum: aures ferè orbiculares habebat, pilorum colorem varium è spadiceo, fusco, & albo, singulis coloribus à capite ad caudam secundùm corporis longitudinem virgatim & radiatim excurrentibus: summa venustas erat in cauda similibus coloribus etiam virgatim distincta, quùm, ut dicebam, illam interdum valdè explicaret, pavonis caudæ pænè instar: pedes in quinque digitos erant divisi, quaternos antrorsum spectantes, eorumque binos medios longiores, quintum autem brevem, calcari non dissimilem, retrorsum spectantem. Omni cibo ipsi objecto indifferenter vesci intelligebam, præsertim verò pane delectari, ferox non esse, sed facilè cicurari & domesticum fieri, ut liberè, nullo vinculo adstrictum, quò vellet vagari permitti posset: nam sua sponte caveam repetere. Ipse Iacobus, sibi relatum scribebat, in navi quâ advecta fuerant hæc animalcula, adeò cicura evasisse, ut nautarum sinum & caligas subirent, nullamque noxam inferrent.

Hujus animalculi meminisse videtur is, qui anno secundo supra millesimum & sexcentesimum, navigationis quam Batavi in Libyam instituerunt descriptionem vernaculo sermone evulgavit: nam tricesimo capite Partis secundæ, in figura decimo numero insignita, ejus iconem, ni fallor, exprimit notatam littera L, tametsi nullam ejus descriptionem faciat, sed dumtaxat notet, Mustelæ genus esse. Quum autem verisimile sit non è Barbaria Mediterraneo mari imminente, sed ex ea Africæ parte quam Oceanus alluit, ad quam plerumque Galli navigant, hæc animalia esse allata, idcirco γαλῆν λιβυκὴν Mustelam Africanam appellavi. γαλῆ λιβυκὴ.

Serpens peregrinus.

CAP. XVIII.

ANTE paucos annos redimebat ornatissimus vir Christianus Porretus, cujus aliquoties in hac Exoticorum historia fit mentio, Serpentis cujusdam elegantissimi pellem, cui similem quum antea non viderim, rem plerisque non ingratam me facturum existimabam, si illius qualemcumque descriptionem hîc subiicerem.

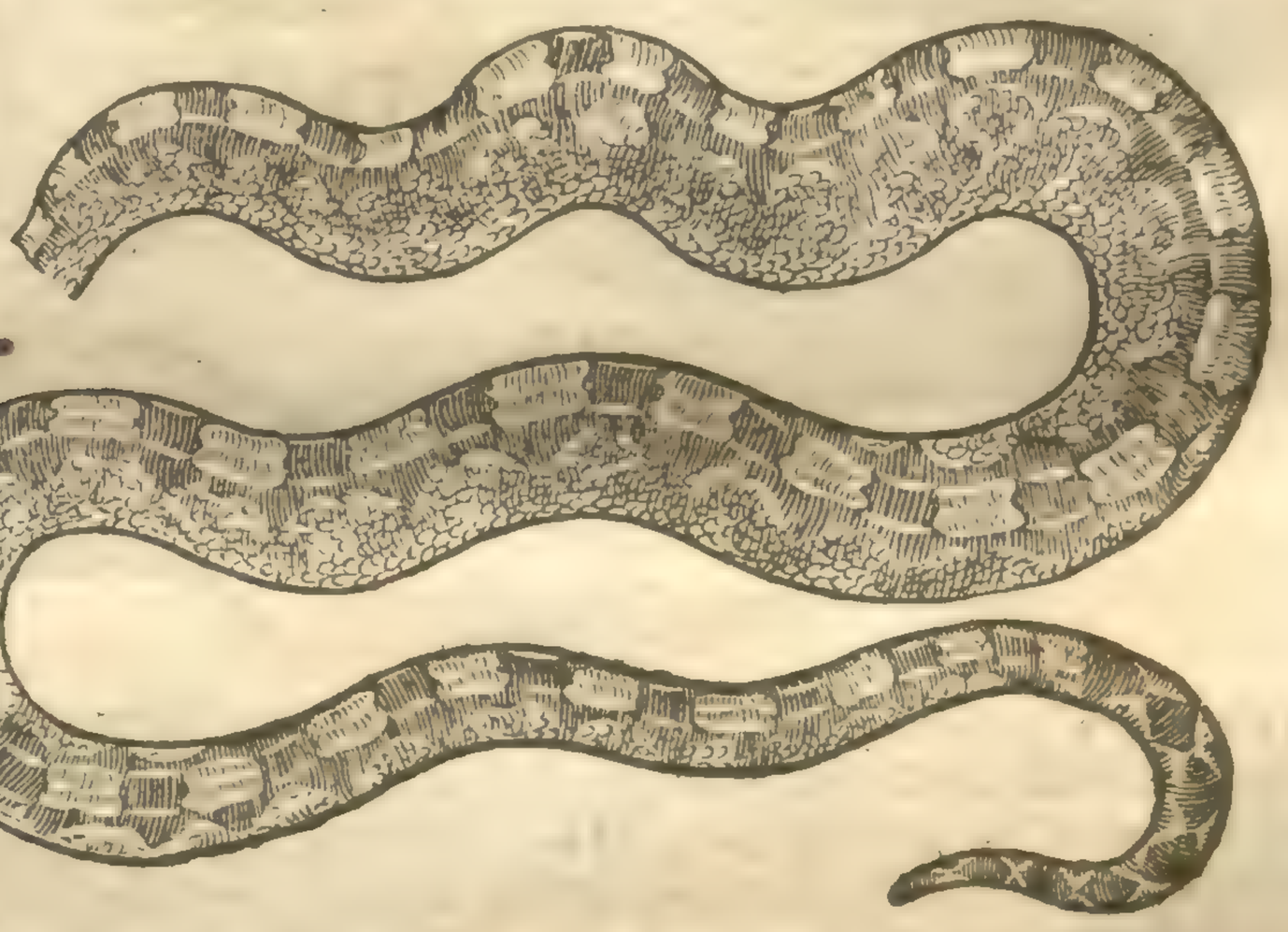

ERAT porrò hæc pellis novem pedes Romanos longa, medio autem corpore fermè pedem lata, sensim deinde versus caput & caudam in angustiorem formam sese contrahens, ut proximè caput, quod recissum fuerat, vix quatuor unciarum latitudinem superaret, uno autem pede supra extimam caudam, sex unciarum latitudinem haberet, extima verò cauda vix duarum. Tota autem pellis squamis erat tecta serie quadam dispositis, pronâ quidem parte minoribus, supinâ verò majoribus, quemadmodum in reliquis serpentibus observare licet, & illis sanè variorum colorum & elegantissimâ serie distinctorum: nam dorsum à capite ad extremam pænè caudam continuo ordine secundum longitudinem nigricantibus veluti clypeiformibus maculis erat ornatum, extrema verò cauda ovalis formæ maculis etiam nigricantibus distincta: latera autem alterius formæ nigricantibus *Serpentis peregrini historia.*

maculis depicta erant, venustâ sanè specie; subfuscus autem quem contraxerat ex fumo, ut arbitror, color, valdè elegantiam deformabat: ipsa verò pellis satis spissa erat.

Ex quâ autem provinciâ fuerit allata hæc pellis, me latet, & ipse Porretus ignorabat. Sed quùm ante annum à nato Christo millesimum quingentesimum & nonagesimum sextum Batavi naucleri in Orientalem Indiam navigationem non instituerint, ex America aut illi adjacentibus insulis advectam fuisse, facilè mihi persuaserim: nam magnos in insula Cuba gigni, qui viginti quinque, atque etiam triginta pedes sint longi, & humani femoris crassitudinem æquent, testis est Consalvus Ferdinandus Oviedus cap. VI. lib. XVII. Historiæ Generalis & Naturalis, in quorum gutture reperiantur sæpenumerò aliquot animalia ab incolis *Guabiniquinax* appellata, cuniculis etiam majora, eaque etiamnum integra, ut pote quæ paullò antè devorata fuissent: & cap. VIII. lib. XII. ejusdem Historiæ se vidisse refert in Hayti sive Hispaniola insula, unum recenter necatum, qui viginti pedum longitudinem excederet: alioqui in eadem insula gigni affirmat varii generis & diversorum colorum, & aliquot etiam crassos.

Serpentes XXV. & XXX. pedes longi in Cuba insula.

Guabiniquinax animal. Serpens XX. pedes longus in Hayti.

Serpens Indicus.

CAP. XIX.

SUB extremum annum à Christi nativitate sexcentesimum tertium supra millesimum, quum hæc mea Exoticorum historia jam cuderetur, mittebat ad me sæpè memoratus Iacobus Plateau binas animalium icones vivis coloribus depictas, additâ singulorum mensurâ quæ magnitudinem designaret, ut commodiùs describere possem: qua in re valdè mihi gratificatus est, quia similium animalium icones antè videre non memineram: eam ob causam operæpretium me facturum existimavi, si illorum qualemcumque historiam, qualem videlicet ex pictura & adjuncta mensura concinnare potui, in hunc Quintum Exoticorum librum insererem.

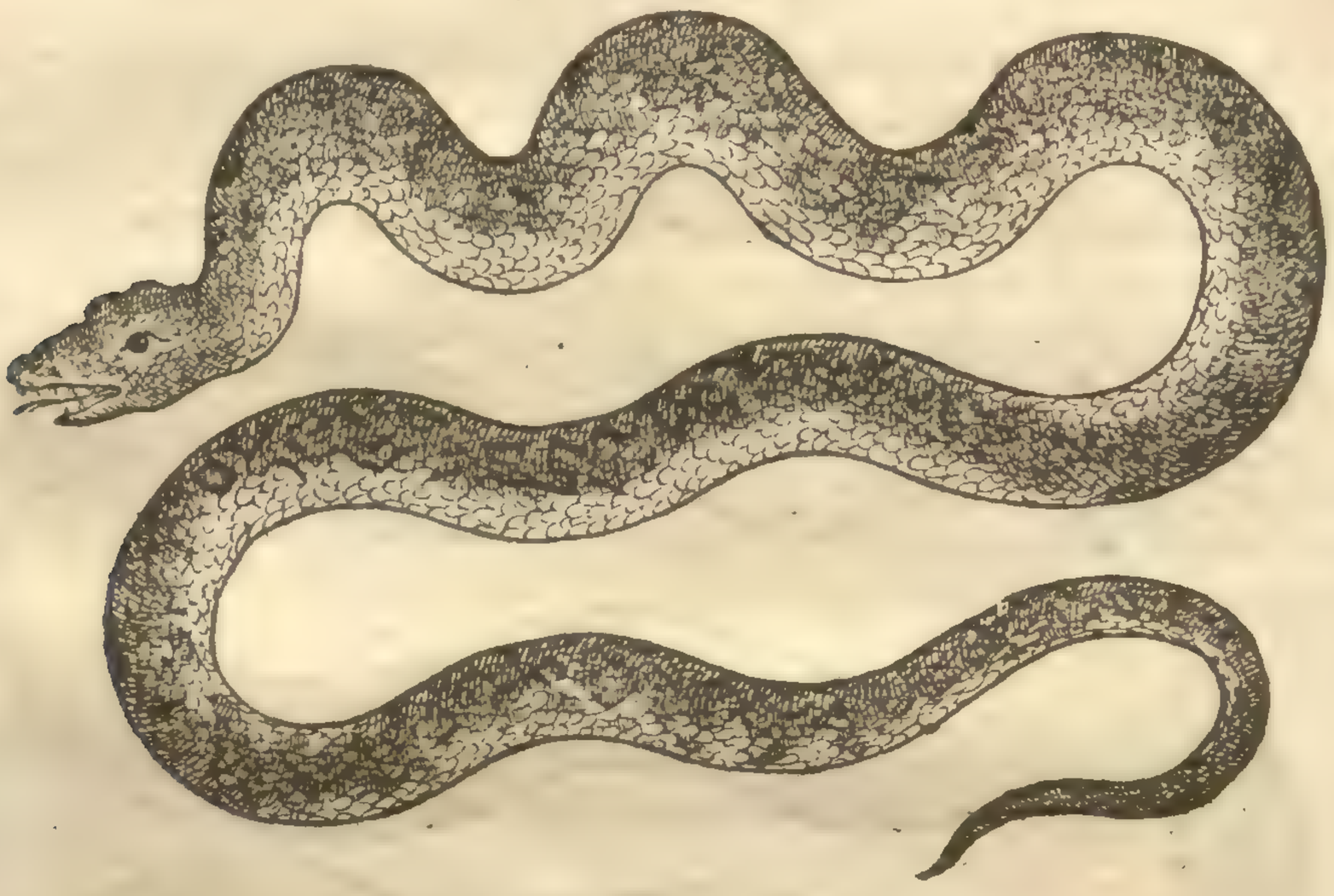

PRIOR figura, quam in subjecta tabella expressam huic capiti decimo nono adpono, Serpentis etiam erat, ut ipse scribebat, Indici, cujus pellem inter pleraque alia exotica adservaret. Erat verò illa (ut ex mensura ad me missa observabam) octo pedes Romanos longa: de crassitudine nihil pronunciare possum, quia ejus mensura non fuit addita, neque in epistola ullam illius mentionem faciebat: sed quantum ex pictura conjecturam facere licet (si quidem justa proportio à pictore observata fuerat) quatuor unciarum dumtaxat amplum fuisse ejus ambitum arbitror, ubi crassitudo maxima: totum corpus squamis tectum habuit reliquorum serpentum modo, dorsum autem variarum & elegantium formarum nigris maculis conspersum: supina verò pars tota candicans erat: ejus os aliquot hamatis dentibus armatum, lingua tenuis & bisulca.

Serpentis Indici historia.

Cujusnam porrò sit generis, difficile pronunciari posse existimo, quia, teste Æliano, multa variaque Serpentum sunt genera, quorum species omnes persequi velle, infinitum foret: nisi quis fortè censeat hunc ex eorum esse genere, quos idem Ælianus lib. XVII. de Animalibus cap. II. tamquam pigmentis distinctos, sic versicolores spectari ait, magnitudine inferiores iis qui sedecim cubitorum in India gignuntur.

Serpentes XVI. cubitorum.

CETERVM

CETERVM qui plura de Serpentibus volet, consulat Cl. V. Conradi Gesneri Historiæ Animalium lib. v. qui est de Serpentium natura: in illa enim quidquid Veteres & Neoterici de Serpentibus scripserunt, congestum reperiet.

Lacertus Indicus.

CAP. XX.

ALTERA figura erat magni cujusdam & elegantissimi Lacerti, quem etiam ex India allatum scribebat; eam in subjecta tabella exprimi curabam, quæ in hoc capite adponeretur.

Lacerti Indici historia.

QVATVOR verò pedes Romanos cum semisse longus erat ille Lacertus, undecim autem unciarum medio corpore ejus ambitus, quantum ex mensura picturæ adjuncta observare poteram: eâ ratione (si pictor justam partium proportionem imitatus est) capitis & colli longitudo usque ad anteriora crura (quadrupes enim est reliquorum Lacertorum instar) erat circiter decem unciarum, ab anterioribus verò cruribus ad posteriora, decem & sex, reliquarum duodetriginta unciarum longitudinem cauda, in longum & tenuem mucronem sensim desinens, explebat: elegantissimus autem ejus color; nam tota prona pars, licet fusca, albis tamen flavisque maculis quadrangula & rhomboide formâ distinctis conspersa, quibus etiam nigræ intermixtæ: supina verò pars non adeò fusca, sed albis tamen etiam maculis variè distincta, quemadmodum crura & cauda, cujus prona pars quendam veluti nervum secundùm longitudinem protensum habebat: crura satis crassa erant, pedibusque in quinque longiusculos digitos fissis prædita, quorum ungues nigri, longi & acuti: oris rictus, cujus prona pars longior quàm supina, satis magnus, dentibus firmis & curvis armatus.

Lacertus peregrinus alius.

CAP. XXI.

LACERTI cujusdam iconem coloribus expressam, ab eodem Plateau etiam accipiebam, cum aliis plerisque quorum in hoc libro facta est, fietque mentio, additâ mensurâ quæ animalis longitudinem indicaret. Quum verò similis coloris lacertum antè videre non meminerim, rem non ingratam me facturum existimabam, si ejus iconem in tabella expressam Lectoris oculis proponerem, & qualem ex pictura concinnare poteram, descriptionem subjicerem.

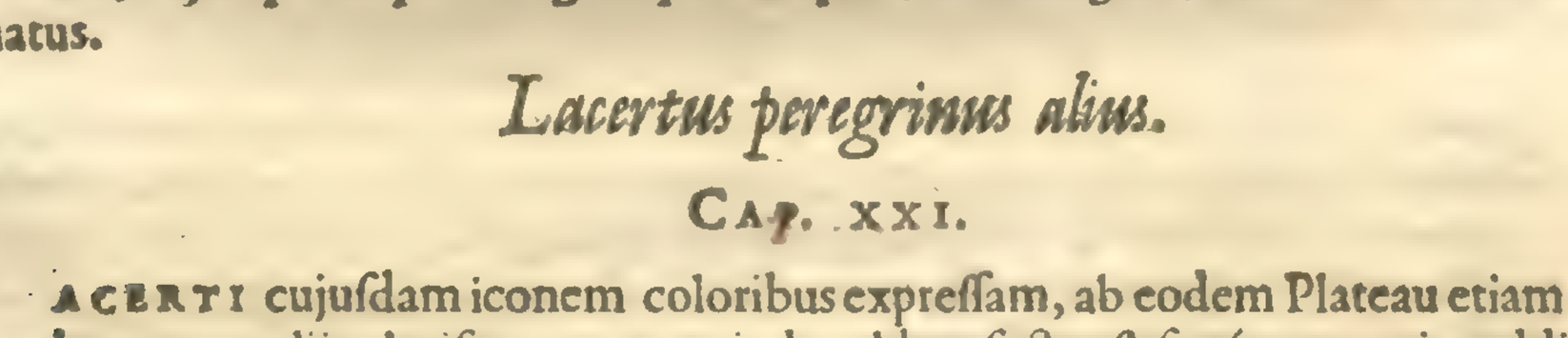

Lacertus peregrinus.

PEREGRINVS erat hic Lacertus, quem exenteratum & suffarcinatum in suo museo repositum cum variis aliis exoticis habebat, qui iconem mittebat. Vnde verò nactus esset, aut qua in Provincia repertus, non adscribebat: filum tamen, quo ejus longitudinem à capite ad extremam caudam dimensus erat, adjunxerat, quod reperiebam trium pedum esse; illud verò quo ejus ambitum, novem unciarum: collum crassum habuisse, ex pictura conjecturam faciebam, caput breve, rostrum longum & angustum, oris rictum non amplum, mandibulam inferiorem longiorem superiore, utramque parvis, acutis tamen dentibus armatam: caudam sensim in longum mucronem desinentem: quatuor crura reliquorum lacertorum instar, quorum singuli pedes tribus digitis antrorsum spectantibus erant præditi; & breve calcar posteriorem pedis partem, sive calcaneum occupabat: anteriorum quidem pedum digitos breviores fuisse & æqualis longitudinis, posteriorum verò longiores, & illorum medium longissimum, omnes autem acutis unguibus munitos; pronam similiter totius corporis, capitisque & caudæ, atque etiam crurum partem habuisse cutem parvis squamis tectam, nigroque colore tinctam, per quem plurimæ dispersæ fuissent albicantes maculæ: supinam verò subalbidi coloris, latioribus majoribusque squamis constantem.

Yvana, lacerti genus.

CAPVT XXII.

TAMETSI Oviedus maximum hujus animalis corpus binorum palmorum cum semisse longitudinem superare neget, majora tamen videre memini, nisi corporis dumtaxat truncum sine capite & cauda (ut puto) intelligat. Variæ autem magnitudinis est animal, pro ætatis ratione: etenim quinque aut sex videre mihi contigit diversæ omnia magnitudinis, è quorum majoribus unum elegans & benè integrum habebat Cl. V. D. Petrus Pawius primarius Artis Medicæ Professor in Academia Lugdunensi apud Batavos, mihique mutuo dabat, ut ejus historiam describere possem, & iconem in tabella exprimendam curarem, quæ hic adponeretur.

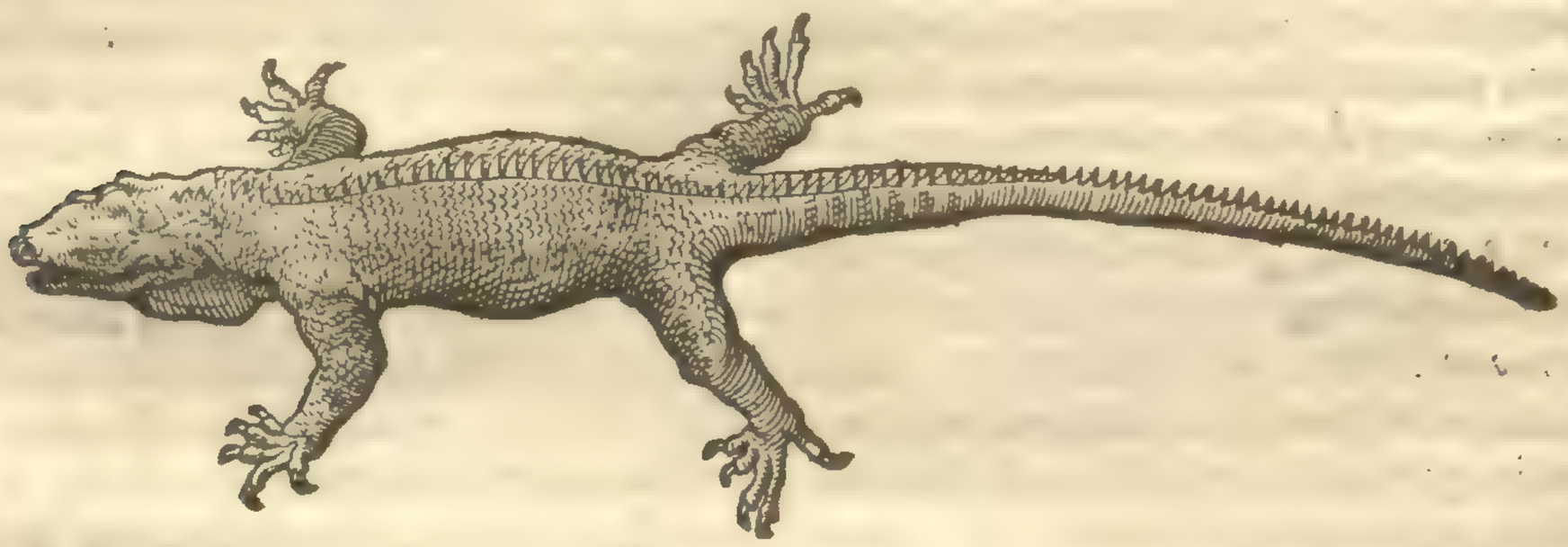

Yvana.

HABEBAT porrò ab extimo rostro sive ore ad extremam caudam (quæ tamen non integra, sed mutila) trium pedum cum semisse longitudinem: corporis ambitus tredecim unciarum erat, tota cutis partim cineracei, partim fusci coloris, veluti squamis tecta, in dorso quidem, cruribus & caudæ initio, majoribus, in ventre autem minoribus: caudam ab ejus initio ad dimidiam partem squamæ serie quadam ambiebant, ut quarta quæque series ex majoribus squamis constaret, deinde reliquæ ad ejus extremum æquales essent & majoribus similes: à cervice ad extremam caudam, series planarum sed mucronatarum serræ instar spinarum, secundum dorsi longitudinem porrigebatur: caput tres uncias longum, & quibusdam squamis tectum, oris rictus binas: magnos oculos habebat (qui in icone non fideliter expressi, quemadmodum nec squamarum ordo & series toto corpore) & binas nares pronâ & fere extremâ capitis parte: singulæ mandibulæ utrimque singularem exiguorum dentium ordinem habebant, numero viginti sex aut viginti septem, paullò acutiorum in superna mandibula: ponè caput in utroque latere foramen habebat instar branchiarum in piscibus: sub mento palearia sive ingluviem ad pectus usque propendentem habebat: quatuor cruribus erat præditum squamosos pedes habentibus, quorum bina anteriora breviora & minùs crassa erant posterioribus, & eorum pedes minores, quinos breviores digitos habentes, interiorem & exteriorem binis articulationibus constantem, duos illis proximos tribus, medium quatuor: omnium ungues breves & nigri erant: poste-

riora autem crura anterioribus longiora & craſſiora, pedes etiam paullò majores, quinos ſimiliter digitos habentes, quorum interior brevior biniſque dumtaxat articulis præditus, illi proximus tribus, tertius quatuor, quartus, qui longiſſimus, quinque, poſtremus exterior, etiam quatuor, paris cum tertio longitudinis, omnium ſimiliter ungues nigri, & longiores quàm in anterioribus pedibus: poſteriorum etiam crurum ſingulæ coxæ, à poplitis parte genu proxima ad inguina uſque, ſerie quadam veluti cotyledonum, numero viginti trium, erant inſignitæ, quo facilius, ut arbitror, arbores ſcandere poſſet. Verumtamen non omnia hujus generis animalia ejuſmodi veſtigia habent: nam è binis quæ apud ornatiſſimum virum Chriſtianum Porretum videbam, majus æqualis cum deſcripto erat longitudinis, in ejus tamen coxis poſterioribus nulla cotyledonum veſtigia extabant: at in minore, quod elegantiſſimi & veluti argentei erat coloris, veſtigia quidem illa obſervabam, ſed longè minora & pauciore numero, nempe quatuordecim in ſingulis interioribus poſterioribus coxis: an verò eâ notâ mas à femina diſtinguatur, ignoro: in majore enim Porreti, cotyledonum veſtigiis carente, ingluvies illa in gutture propendens non apparebat, minus autem eam habebat: quemadmodum & illa Yvanæ pictura, quam Iacobus Plateau mittebat, cujus longitudinem & craſſitudinem ex filo quo animal à ſe adſervatum dimenſus erat, majoris, cujus hiſtoriam dedi, longitudini & craſſitudini prorſus reſpondere comperiebam.

Ceterùm inter Recentiores qui hujus animalis meminerunt (veteribus enim ignotum fuiſſe arbitror) neminem legere memini, qui ejus exactiorem deſcriptionem dederit quàm Conſalvus Ferdinandus Oviedus. Is enim cap. III. libri XIII. Hiſtoriæ Generalis & Naturalis Indiæ Occidentalis Yvanam deſcribit his verbis, quæ, Latinè reddita, ſic habent.

YVANA animal dubium eſt, & caróne ſit, an piſcis, incertum: nam & in fluminibus verſatur, & arbores ſcandit. Eam ob cauſam dubius ſum terreſtriáne inter animalia, an inter aquatica reponere debeam. Serpentis autem genus eſt horribile aſpectu, ei qui non agnoſcat: pedes lacerti habet, caput etiam ejuſdem formæ, majus tamen: caudam quatuor aut quinque palmos longam, vel longiorem, aut breviorem, pro corporis ratione: majoris corpus binos palmos cum ſemiſſe longum eſt, palmum aut paullo ampliùs craſſum: pauca ex hoc animalium genere eam magnitudinem ſuperant: eorum autem quæ infra eam magnitudinem, magna eſt varietas, ſic ut parvis lacertis pares quidam reperiantur. Secundum dorſi longitudinem ſpinam habent dentatam & aculeis præditam: dentes acutiſſimos, & guttur ſatis longum & amplum, à mento ad guttur uſque propendens. Adeò taciturnum eſt hoc animal, ut neque ſtrideat, neque gemat, imò quocumque etiam loco alligatum nullum ſtrepitum edat, aut cuipiam noceat, ſed iſtic decem vel etiam viginti dies ſine cibo & potu hæreat: ſi tamen præbeatur, aliquantulum edat vel ex cazabi (placentæ id genus eſt ex yucæ radice factum) aut herba aliáve re quapiam. Anteriores pedes longi ſunt, longis etiam unguibus præditi, quales avium ungues, ſed infirmis, ut nihil apprehendere poſſit. Melioris eſt ſaporis, quàm blandi aſpectus: ejus enim facies adeò eſt horrifica, ut nemo, niſi generoſo animo præditus, expectare audeat: nemo contrà ab ejus manducatione abſtineat, niſi qui ejus manſuetudinem & bonum ſaporem ignorat. Hæc autem animalia adhuc puſilla tam celeri pedũ motu per ſummam aquam fluvios & rivos traiiciunt, ut nec aqua impedire illorum natationem, nec ipſa mergi poſſint: eam autem natandi rationem obſervare ſolent, donec palmum ſint longa: nam eam magnitudinem excedentia, per terram infra aquam gradiuntur, quia propter gravitatem natare non norunt. Generant in terra ſecundùm flumina & torrentes, & quaſi aſſiduè in aqua verſantur. Eſt igitur hoc animal, ut dixi, horribile & terrorem initio incutiens, ſed boni ſaporis, præferendum optimis etiam cuniculis Hiſpanicis: ſic ut Chriſtiani, qui hoc animal ſemel guſtarunt, valde æſtimare cæperint, nec pecuniis parcant, quandocumque redimere poſſunt. Vnam tamen noxam adferunt, de qua multorum querimonias audivi, illis videlicet qui lue venerea aliquando laborarint, ſi hujus animalis carne veſcantur, veteres dolores recrudeſcere, tametſi jam aliquamdiu ſanati fuerint. In Americæ continente vivens, ſæpiùs ex hoc animali manducavi, & non contemnendum cibum eſſe comperi. Eos autem quos meam hiſtoriam in his locis legere continget, edoctos volo (ſi Indi deſint quos conſulere poſſint) ut Yvanæ ova frigere volentes, oleum aut butyrum non adiiciant, quia numquam percoquere poſſent, ſed eorum loco aquæ momentum addant: certum enim id eſſe expertus ſum. Vnum porrò animal Yvana pariet quadraginta, aut quinquaginta, vel etiam plura ova, quæ boni ſunt ſaporis, vitellumque & albumen continent, perinde ac gallinacea ova, tenuiore autem teſtâ ſunt prædita, & rotunda, nuciſque magnitudinem non ſuperant.

Yvana apud Oviedum.

Yvana ova, ut frigenda.

Hujus

Hujus animalis ſimiliter meminerunt plerique alij, inter quos Gomara, Cieça, & Ioſephus à Coſta.

Franciſcus Lopez de Gomara quidem in Mexicana hiſtoria, de eo multa ſcribit, atque addit caudam inflectere & convolvere inſtar venatici canis, quo lepores perſequi ſolent; inſuper hæc animalia pingueſcere, ſi illorum alvus in arena fricetur.

Yguana. Petrus verò Cieça cap. IX. Primæ partis Chronici Peruani. Iſtorum autem uterque Yguana appellat.

Ioſephus à Coſta Hiſtor. Natural. & Moral. Indiæ Occidentalis cap. XXXVIII. lib. IV. ejuſque carnem longè ſapidiorem eſſe dicit Armadillo carne.

Omnia porrò hujus generis animalia quæ mihi videre contigit, prolixam habebant caudam, eamque in longum protenſam, non convolutam.

Sed & Geſnerus hoc animal intelligere videtur in prima figura & deſcriptione quæ eſt pag. 357. Nomenclatoris aquatilium animantium.

CAROLI

CAROLI CLVSI ATREBATIS EXOTICORVM

LIBER SEXTVS.

QVINQVE *præcedentibus Libris, exoticas quaſdam arbores, ligna, fructus, cortices, ſuccos, radices, plantas, & nonnulla animalia, quâ potuimus fide, & diligentiâ deſcripſimus: reſtabant Pelagicæ quædam plantæ, & alia non vulgaris cognitionis, in Mari & Fluminibus natæ, mihiq́; maximâ ex parte conſpectæ; quibus non incommodè, meâ quidem opinione, peculiarem librum (qui Sextus erit earum rerum Exoticarum quas hactenus nobis obſervare licuit) dabimus.*

ARBVSCVLA MARINA CORALLOIDES.

CAP. I.

PLANTAM marinam, illâ, quam honeſtus perhumanuſq́ue vir, & in ſua arte peritiſſimus, Chriſtianus Porretus pharmacopœus, à quodam circumforaneo redimebat anno à Chriſti nativitate nonageſimo nono ſupra milleſimum & quingenteſimum, majorem videre non memineram, quum eam mihi oſtenderet: propterea, meritò arbuſculam appellari poſſe cenſebam. Nam tres pedes alta erat; & in multos ramos laterales, eoſque in anteriorem partem nutantes, diviſa: caudex infimâ parte ſeptem uncias in ambitu craſſus erat; firmuſq́ue & ſolidus quùm videretur, materiâ tamen quodammodo fungosâ conſtabat, illaque candicante, & zingiber reſiccatum referente: totus caudex cum ramis, innumeris tuberculis reſperſus erat, ipſiq́ue rami in majuſcula tubera deſinebant, intùs fungoſa, & ſeminum, inanium tamen, ſpeciem, in cavernulis continentia, externè autem orbicularibus notulis, lapidis ſtellaris inſtar diſtincta. Tota planta, ſive veriùs arbuſcula, tenui quidem, ſed grumoſo cortice tecta erat, eoq́ue rubri coloris, ut minio inducta videretur, qui an aſcititius fuerit, ignoro: adeò autem ſalſi ſaporis erat tota arbuſculæ cum ſuo cortice ſubſtantia, ut merum ſal referret. E quo porrò mari fuerit eruta, me latet, & an ſcopulo alicui innata eſſet, an in imo maris fundo creviſſet, certi quidpiam proferre non poſſum: nam ejus truncus integer non erat, ſed imâ parte reciſus. Ejus tamen, qualem conſpiciebam, iconem in tabellâ exprimendam curabam, quæ Lectoris oculis proponeretur.

Arbuſcula marina Coralloidis facie.

VERVM illâ longè majorem, poſt aliquot menſes eodem anno accipiebat è Norwagia Cl. V.

Arbuſcula marina altera.

Cl. V. Petrus Pawius Medicus ac Profeſſor in Academia Lugduno-Batava, miſſam à Doctiſſimo viro Henrico Hoiero Bergenſi Medico. Etenim tametſi integra non eſſet, ſed infimâ parte mutila, ut præcedens; ſex tamen pedum altitudinem habebat, aut ſuperabat, totaque plana erat, & ſemipedem dumtaxat lata, binas verò uncias ſpiſſa: vbi autem in ramos dividebatur, magis craſſa: rami inferiores, cubitales erant, iique in plures alios diviſi, & frequentibus tuberibus obſiti. Tota arbuſcula fungosâ materiâ conſtabat, eâ tamen firmâ, & veluti candicante cute obductâ; ut mihi ſuſpicionem iniiceret, rubedinem illam in præcedente non fuiſſe nativam: ſalſo guſtu prædita erat, & ferinum quidpiam redolebat. Ea porrò in rectam formam non aſſurgebat, ſed in unam partem nutabat (inſtar omnium arborum marinâ aurâ afflatarum) quaſi undarum fluctibus afflicta fuiſſet: nam in aliquo ſcopulo ſub undis latente natam arbitror; licet qui mittebat, nihil adſcripſiſſet.

Frutex marinus elegantiſsimus.

CAP. II.

ELEGANTISSIMO huic Frutici marino ſecundum locum ab Arbuſcula marina in hoc Exoticorum libro Sexto dare, & ei quodammodo congenerem aliam marinam plantam (de qua proximo capite) præcedere volui. Videbam autem Amſtelredami, anno à Chriſti nativitate ſexcenteſimo tertio ſupra milleſimum, quaternos aut quinos ejuſmodi frutices, magnitudine quidem diſpares, ſed omnes illo ipſo anno à Batavis nautis ex India Orientali relatos. Eum porrò qui inter illos omnium minimus, quòd integrâ & magis perfectâ formâ eſſet, & ad delineandum commodior videretur, mutuò mihi concedebat honeſtiſſimus vir Petrus Garetus, ut ejus iconem in lignea tabella exprimendam curarc, & fruticis hiſtoriam deſcribere poſſem, quam hîc propono.

PEDEM autem & ſeptem uncias longus ſive altus erat hic frutex, & tredecim unciarum amplitudinem habebat, quâ parte latiſſimus: trium verò pedum & decem unciarum erat ejus ambitus; durus prorſus & lignoſus, atque valdè planus flabelli inſtar, in ternos aut quaternos craſſiuſculos ramos diviſus, à quibus innumeri alij tenuiores ramuſculi exoriebantur, in longum & latum ſe ſpargentes, adeò miro ordine, ut ſimul quodammodo coaleſcerent, vacuaque tantùm quædam ſpatia relinquerent, cribri aut reticuli maculas imitantia. Integer frutex purpuraſcente colore obductus fuiſſe videbatur, quem deinde ſalſuginoſa candida materia obduxiſſet, ut ex infima fruticis parte & aliis quibuſdam locis, à quibus ſalſugo deterſa erat, apparebat: illam verò ſalſuginem creberrimis iiſque valdè exiguis foraminulis tamquam acu impreſſis, tam affabrè tantoque artificio elaboratam conſpicere licebat, præſertim in minutioribus ramulis, ut nullum opificem imitari poſſe mihi perſuadeam: ſed quum in adeò exiguo ſpatio, cujus capax eſt lignea tabella, illam elaboratam ſalſuginem pictor exprimere non poſſet, iſtum fruticem nudum & ſine ſalſugine delineare coactus eſt, ut ramulorum tenuitas faciliùs obſervari & conſpici poſſet. Latam autem habebat ſedem, quâ ſcopulo inhæſerat ſub marinis aquis, ex qua binæ aut ternæ aliæ adnatæ plantæ, ſive potiùs rami abrupti fuiſſe videbantur. Ejus materies adeò dura, ut vix cultello ſcindi poſſet. Nautæ corallium appellabant; ſed ad Palmæ marinæ à Theophraſto deſcriptæ genus aliquod, veriùs referendum eſſe arbitror.

Reliqui quos videbam frutices plani etiá & ex ſimili materia cõſtabant, nec minùs dura, ſimilique

similiqúe etiam salsugine tecti erant, minore tamen artificio elaborata. Horum unus adeò amplus, ut viginti octo uncias, sive binos pedes & quatuor uncias longus esset, ejus ambitus plus quàm septem pedum. Alter semisse pedis eo longior erat: ejus ambitus cum illo quidem par; sed illius forma minùs elegans, quia unius lateris magna pars vel recisa, vel abrupta. Tertius utroque illo minor, major tamen eo cujus historiam dedi, sed multis locis corruptus. Quartus prorsus inelegans, & cum aliis nullâ ratione comparandus.

Planta marina retiformis.

CAP. III.

PLANTAM quandam marinam ex America advectam anno à nativitate Christi, nostri redemptoris, nonagesimoseptimo supra millesimum & quingentesimum mittebat ad me ornatissimus idemque humanissimus vir Simon Parduynus, Consul Medioburgensis in Walachria Zelandiæ, valdè raræ formæ. Nam instar virgulti lignosa erat, prorsus tamen plana, in frequentes ramos, eosque etiam planos, sparsa, ex quibus in longitudinem & obliquè exibant multi nervi retis instar ferè contexti, adeò firmi, ut ex æreo filo conflati viderentur, lumini tamen oppositi glutinis substantiam veriùs referrent. Tota planta cubito longior erat, prorsus ut dixi plana, & multis maculis, retis instar, pertusa, subrubescens, quadam tamen salsugine multis locis infecta; extimâ parte fermè pedem lata, infimâ verò palmum: sed ea non integra; nam ex utroque latere plurimum abruptum fuisse apparebat: salsus ejus sapor. Cui rei innata fuerit, mihi non liquet, ut cujus infima pars confracta esset: verisimile tamen scopulo aut lapidi innatam, corallij modo: Nam triennio pòst similes conspiciebam Amstelredami in museo cujusdam civis, quarum infima pars plana erat, ut quæ scopulo adnata fuisset. In Americano autem Oceano natas aiebat. *Planta marina retiformis.*

Quercus marina Theophrasti.

CAP. IV.

MARINÆ Quercus Theophrasti descriptionem ad calcem cap. XIII. lib. I. meæ Rariorum Plantarum Historiæ, ex ipsius Auctoris cap. VII. lib. IV. Historiæ Plantarum desumptam, adiiciebam, innuens me aliquot ejus plantas in meis peregrinationibus observasse, & plurimas, easque variæ magnitudinis & diversi coloris apud Imperatorem Maximilianum ejus nominis Secundum conspexisse, quæ ad Theophrasti descriptionem proximè accederent. Verùm quum illius iconem tum exhibere non licuerit, & nunc unam plantam nactus fuerim à doctissimo & modestissimo juuene Ioanne de Laet, Ioannis F. in Occidentali Oceano erutam, quam mihi mutuo dabat ut describere possem, eâdem operâ illam exprimendam in tabellâ curabam, ut in hoc cap. IV. libri V. Exoticorum locum obtineret.

Quercus marina Theophrasti.

PEDALIS autem illa erat longitudinis, in multos eosque planos ramos expansa, quemadmodum in pelagicis plantis magnâ ex parte observare memini, & illos deinde in plures alios minores divisos, multisque tuberculis quaquaversum obsitos, ut myricæ sive cupressi veriùs foliorum formam & exactiùs referrent, quàm alterius alicujus plantæ; coloris purpurei saturi, qualis ferè conspicitur in vini rubri fæcibus; salsi prorsus saporis. Ipsa fruticis materia

dura & lignosa erat, imò quasi cornea aut saxea. Confracta porrò infimâ parte hæc planta, ut, saxóne, an ostraceæ testæ innata fuerit, nihil affirmare possem : plurimi etiam rami in inferiore fruticis parte abrupti erant.

Frutex marinus Ericæ facie.

CAP. V.

MARINVM hunc fruticem, quem non incommodè Ericam marinam appellari posse arbitror, mittebat ad me anno à Christi nativitate millesimo quingentesimo nonagesimo septimo Doctissimus vir Henricus Hoierus, Bergensis in Norwagia Medicus : cujus Ericæ effigies in sequente tabella expressa.

Erica marina.

ERAT verò is frutex cubitalis aut amplioris altitudinis, statim ab infimo in frequentes ramos assurgens : atque illi denuò in minores alios divisi erant; interdum simul coalescebant, ut in plerisque plantis in mari nascentibus evenire solet : tenui cortice tegebatur, terrestrisque coloris erat. Totus porrò frutex planâ formâ excreverat, & in sesquicubitalem latitudinem expansus erat. Omnes autem rami tamquam quibusdam tuberculis erant obsiti; sed minores longè frequentioribus & majoribus (quod pictor per supinam quandam negligentiam non observávit) ut tamquam flosculorum gemmis ornati viderentur, quæ trita in tenuissimum pollinem resolvebantur. Tota alioqui planta lignosa & dura erat, atque lapidi aut scopulo innata fuisse videbatur, salsi saporis, ut quæ in Oceano natæ plantæ.

Planta marina Resedæ facie.

CAP. VI.

HANC marinam plantam, quam fruticem sive suffruticem appellare licet, nanciscebar Amstelredami anno à Christi nativitate millesimo sexcentesimo primo; quem propter formam diversam ab aliis fruticibus marinis quos antè conspexetam, & describendum, & ejus iconem in tabella exprimendam censebam, quæ adponeretur.

TOTVS lignosus & durus erat hic frutex, non secus ac Erica fruticans, salsâ & albâ materiâ obductus, sesquipedalis altitudinis, non tamen integer, sed infimâ parte fractus, in decem vel plures ramos inæqualiter & nullo ordine nascentes diuisus, quorum aliqui abrupti: qui supererant, toti tecti erant exiguis quibusdam vasculis rugosis deorsum propendentibus, coloris ex albo cineracei, Resedæ vasculis, quæ semina jam matura continent, non valdè dissimilibus, longè tamen minoribus, & infimâ parte, ut plurimum connexis ipsis ramulis, quæ vacua & valdè fragilia, ut quæ digitis attrita, facilimè in pulverem resolvebantur, salsi admodùm saporis. *Planta marina Resedæ facie.*

Quo in mari erutus fuisset hic frutex, intelligere non potui, quia nautas qui retulissent, convenire mihi non contigit; & qui redimunt, ista minimè curant.

Planta saxea Ἀβρωτοειδὴς.

CAP. VII.

ALIAM elegantem plantam marinam, quum Amstelredami anno à Christo nato sexcentesimo primo supra millesimum essem, mihi donabat cum aliis quibusdam rebus exoticis, honestissimus vir Walichius Syvertz ejus urbis pharmacopœus, cujus in his commentariis aliquoties fit mentio, illo ipso anno à Batavis ex Orientalibus regionibus delatam. Illius autem iconem in tabella, me curante, expressam, dignam censebam quæ hîc adponeretur.

Planta saxea ἀβρωτοειδὴς.

ERAT porrò ea planta tota lapidea; pedalis ferè altitudinis, in multos ramos divisa, qui deinde in frequentes alios minores sese spargebant, elegantissimo spectaculo, & illos quidem Abrotoni feminæ (à nonnullis Chamæcypariss Plinii existimati) foliorum formam pænè referentes: nam brevibus tubulis instar minutissimorum foliorum constabant, quadam serie, ut illa, dispositis, sed magis multiplici, quia pauci quaternis, plerique quinis, senis & septenis, interdum etiam pluribus ordinibus compacti erant: in crassioribus autem ramis, qui quodammodo candicabant, ferè attrita erant illa folia, ut dumtaxat foramina relicta apparerent tamquam foliorum tubulatorum vestigia: extremi verò ramuli, qui leviter purpurascebant & quasi in mucronem desinebant, tubulata illa conservabant integra: ipsâ plantæ substantia dura & candida, salsum saporem, utpote in mari nata, retinebat: è saxis enim in imo mari jacentibus abruptam fuisse arbitror. In unam porrò partem inclinabat, eaque parte quâ procumbebat, candidior erat illâ quæ prona sursum spectabat: nonnulli autem ex procumbentibus ramis simul coaluisse deprehendebantur; sursum verò erecti, minimè, ut ex icone in tabella expressa conspicere licet.

Hippuris ſaxea.

CAP. VIII.

MIHI oſtendebatur hæc venuſta planta marina Amſtelredami, anno à Chriſti nativitate primo ſupra milleſimum & ſexcenteſimum, à perhumano viro Ioanne Langhe Cheirurgo Amſtelredamenſi, qui etiam illius ramo pedalis ferè longitudinis ab ipſa planta abrupto me donabat: quem in ſubjectâ tabellâ exprimi curabam, Lectoris oculis proponendâ.

Hippuris ſaxea.

TOTA planta in unam partem inclinabat, ut pleræque pelagicæ plantæ ſolent, & prorſus ſaxea apparebat, in imo mari ſcopulo aliquo, ut videbatur, adnata, cujus fragmentum infimâ parte adhuc retinebat. Ex Orientali Oceano allata ferebatur, eratque viginti uncias longa, & in multos graciles ramos diviſa, ac frequentibus nodis & articulis diſtincta. Candicabat porrò tota, ſingulíque articuli ſtriati & veluti canaliculati erant, ad ſingula verò genicula ſive nodos, graciliores & fuſci, ſplendentis tamen coloris, ut etiam ſinguli articuli (qui interdum uncialis longitudinis, magna verò ex parte ſemunciales aut breviores erant) fuſco aliquo glutine connexi viderentur. Interior autem plantæ pars lignoſa erat, quemadmodum ex abruptis quibuſdam articulis conſpicere licebat.

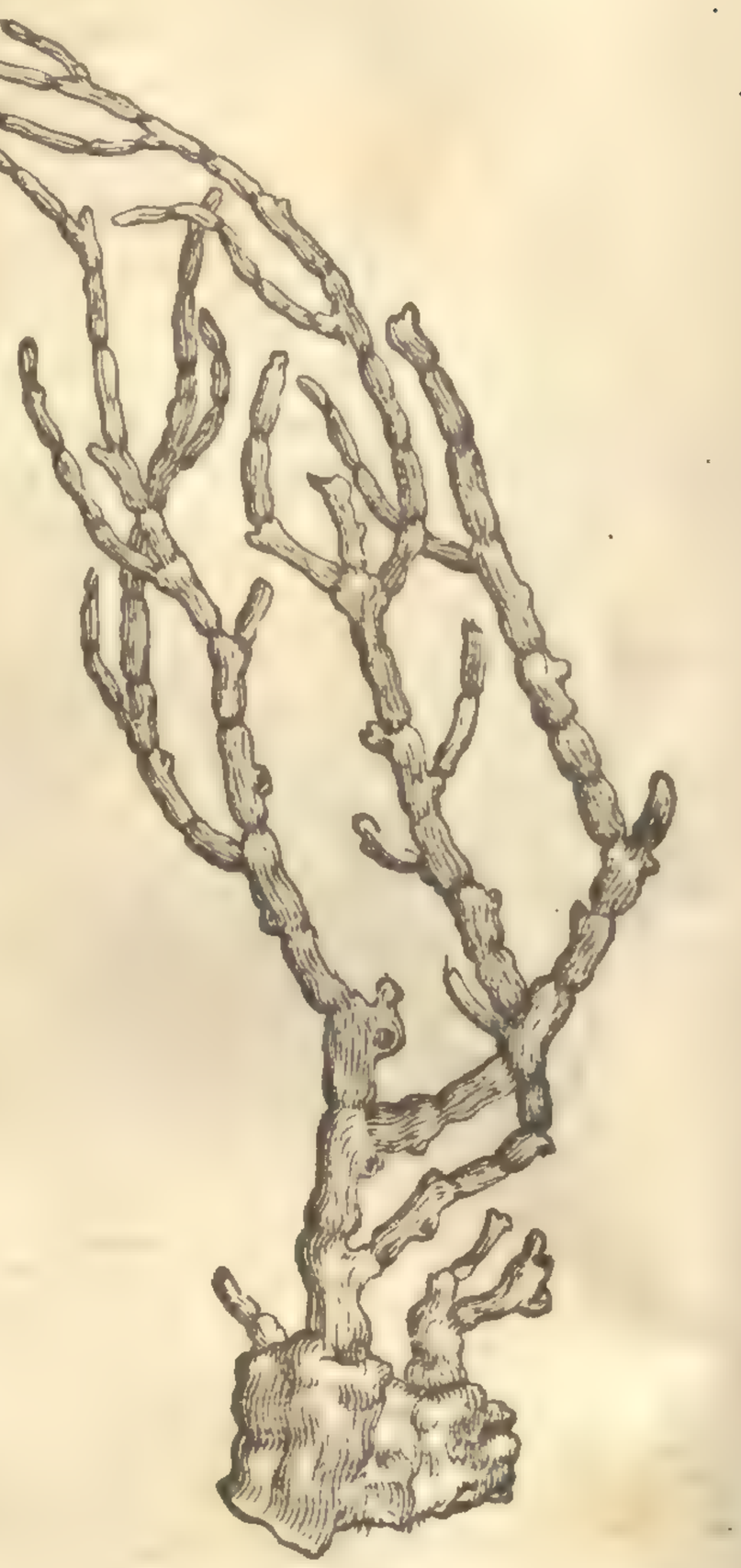

Eſchara κοραλλιοειδὴς.

CAP. IX.

Eſchara κοραλλιοειδὴς.

LAPIDEA hæc plantula, in ſex aut plures ramos diviſa, Braſſicæ Cypriæ cerebro non valdè diſſimilem formam habebat, tota ſolida, candida, & in varios ramulos creberrimis foraminibus diſtinctos diviſa, valdè eleganti aſpectu. Chriſtianus Porretus Amſtelredami redimebat cum conchyliis & aliis rebus exoticis, ut muſeum, quod habet inſtructiſſimum, tanto locupletius redderet. Videbam poſtea apud alios ſimiles, vel etiam majores.

Fungi lapidei.

CAP. X.

Fungi ſaxei marini.

VT in terra, ſic etiam in mari fungi naſcuntur: at hi non molles, ſed lapideâ duritie prædíti, quorum tria genera, partim in Indico mari, partim in Nilo eruta, ut mihi referebat civis quidam Amſtelredamenſis, apud quem eos anno à Chriſti nativitate milleſimo ſexcenteſimo conſpiciebam, in ipſius muſeo multis ſimilibus rebus exoticis inſtructo.

E majoribus porrò qui è mari eruti, nullum exprimendum curabam, quia nulla apparebant pediculi, qui eos ſuſtinuiſſet, veſtigia. Sed quem dicebat in flumine Nilo natum, dumtaxat tamen majorem, quia integer, & alium præterea minorem & magis contractum, in duabus tabellis, ipſo permittente, exprimi curabam, & majoris quidem pronam & ſupinam partem in prima tabella, quæ hîc adpoſita; minorem, in altera.

IN Nilo natus, decem unciarum habebat circumferentiam, ejus diameter tres vnciæ cum semisse : totus autem saxeus erat & candicans, supernâ parte, ab umbilico ad circumferentiam, multis profundis striis, obliquè quodammodo excurrentibus ornatus, infernâ autem, minùs elatis striis, iisque asperis & quodammodo echinatis erat præditus, quæ à circumferentia ad pediculum productæ desinebant, quâ videlicet parte magis fuscus erat: pediculus ejus brevis & crassiusculus, qui à scopulo aut petrâ abruptus videbatur. *Fungus saxeus Nili major.*

MINORIS, qui compressus, floris formam quodammodo exprimebat, circumferentia & ambitus (qui valdè sinuosus) sex unciarum erat; diameter, in longitudine duarum cum semisse, in latitudine autem, unius aut paullò plus, & quia in floris quodammodo formam assurgebat, altitudo pænè duarum unciarum erat, ab extremo orbe descendendo sensim gracilescens: pediculum habebat brevem & crassiusculum : striæ quæ externâ parte à pediculo ad circumferentiam excurrebant, non erant valdè conspicuæ; quæ autem in parte internâ, profundiores & magis conspicuæ, simul etiam in medio coëuntes, quemadmodum ex icone in tabella expressa conspicere licet. *Fungus saxeus minor.*

Spongia elegans.

CAP. XI.

ELEGANS Spongiæ genus apud doctissimum & humanissimum virum Davidem Sinapium Amstelredami conspiciebam anno reparatæ Salutis humanæ millesimo & sexcentesimo: cujus etiam formam meo rogatu ipse delineari curabat, & ad me mittebat. Illius deinde iconem in tabella exprimi jubebam, in eorum qui exoticis rebus delectantur gratiam.

INHÆREBAT porrò spongia adhuc suo saxo, eique durissimo & nigro, quod duodecim libras pendebat. Ipsa autem spongiæ forma quasi infundibulũ imitabatur, aut floris imaginem exprimebat : nam tota cava erat, & infimâ parte quâ saxo inhærebat, valdè angusta; deinde sensim sese attollens, expandebatur, inæqualiter tamen, quum uno latere ad novem unciarum altitudinem dumtaxat assurgeret, adverso autem, ad undecim uncias pertingeret: oræ inæquales erant & sinuosæ, in interiorem partem interdum adeò reflexæ, ut

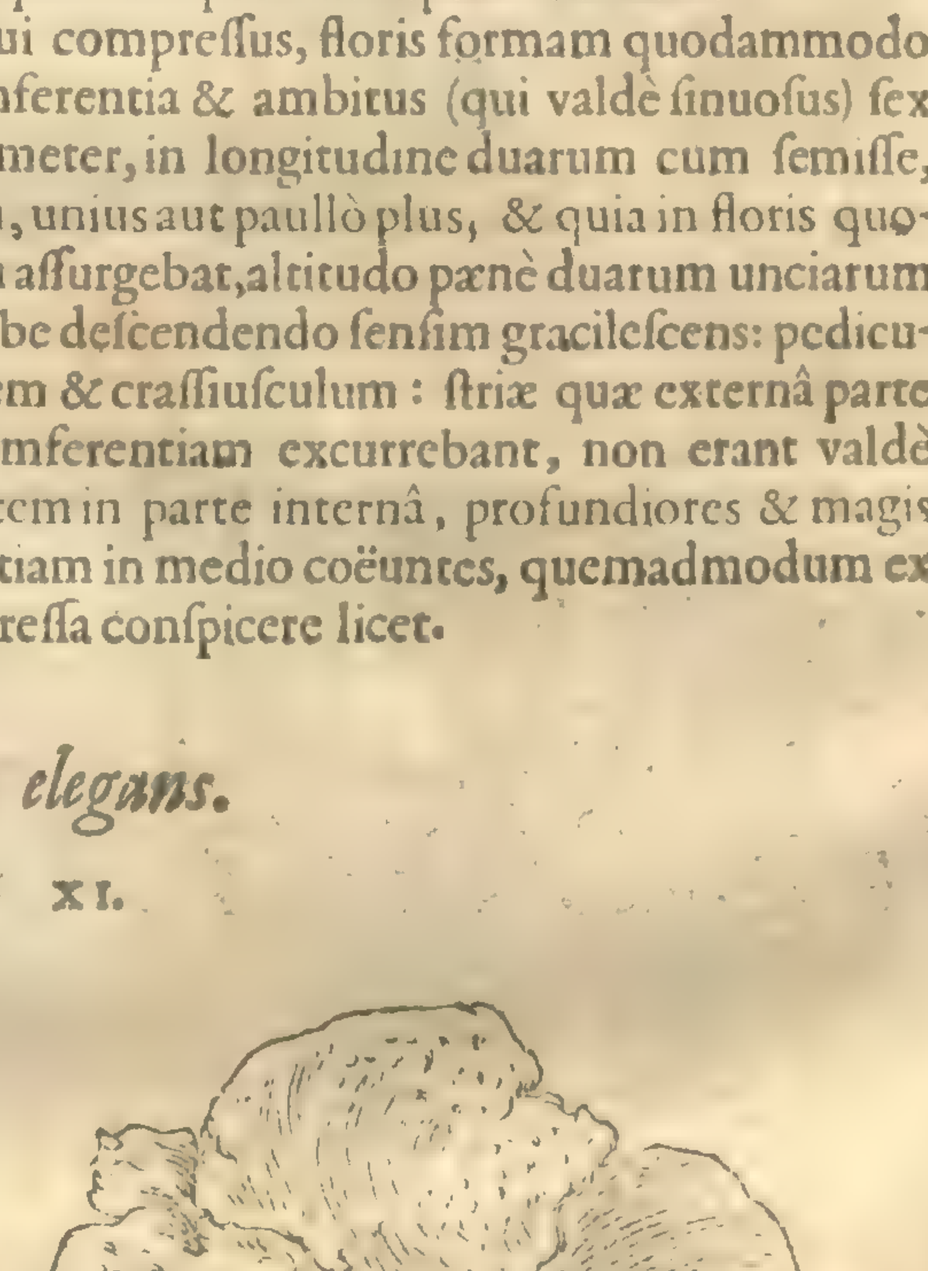

Spongia elegans.

foliorum formam quodammodo exprimerent: amplitudinis diameter ſuperna parte tredecim erat unciarum cum ſemiſſe: exteriore parte lobum, quaſi foliolum adnatum habebat, interiore verò bina foliola inſtar calycum formata: totâ autem materiâ vulgares ſpongias referebat. Longè quidem majores videre memini, ſed informes: unam tamen, quum Mompellii viverem, tempeſtatibus ejectam in maris littus ſupra Peraul conſpiciebam, quæ ampliſſimi petaſi formam exactiſſimè imitaretur.

Alcyonium.

Cap. XII.

TRIA Alcyonii genera non vulgaria, dum hanc Exoticorum Hiſtoriam ſcribere adgrediebar, conſpiciebam; quibus locum ut darem in hoc Sexto libro, operæpretium eſſe judicabam. Prioris autem & Secundi dumtaxat icones, quia ſingularis formæ, in binis tabellis, quæ hîc adponerentur, exprimendas curabam.

PRIMVM, quod inter Alcyonii genera referendum arbitror, mittebat ad me Simon Parduynus Conſul Medioburgenſis ſupra memoratus, anno à Chriſti nativitate nonageſimo ſeptimo ſupra milleſimum & quingenteſimum, ex America, ut adſcriptum erat, relatum. Id autem erat monſtroſum & valdè admirabilis formæ, quia cervina cornua cum cranii, cui adhæſiſſent, parte, quodammodo referebat, in varios ramos ſparſa, infernâ parte denſo corpore & craſſo, ſpongioſo tamen, & retinente ſcopuli, cui adnatum fuerat, & inhæſerat, fragmenta: cornua ipſa ſeſquicubitalis erant longitudinis, & palmaris aut amplioris craſſitudinis, in varios ramos ſatis craſſos ſparſa, cavos tamen, & ſpongiosâ, rudi, craſſaque materiâ conſtantes, ac veluti reticuli inſtar compoſitas, ut lumini oppoſiti, tranſparentes eſſent & pervii; color ad ſpadiceum tendens: ramulorum nonnulli ſingulares erant, quidam etiam gemelli, & ex parte interdum coaleſcentes. Sapor valde ſalſus erat; nam illo ipſo anno è mari erutum. Pictor in icone exprimenda, negligenter ſuo officio functus eſt.

Alcyonium monſtroſum.

ALTERVM, quod à Iacobo Gareto anno à Chriſto nato nonageſimo quarto ſupra milleſimum & quingenteſimum accipiebam, mirandæ etiam erat formæ. Nam cheirothecam in quatuor lacinias digitalis longitudinis, eaſq. cavas & inanes, ac veluti tuberibus cineracei coloris exteriore parte obſitas, ſectam, valdè referebat: interiore verò parte læviores,

Alcyonium cheirothecæ facie.

viores, & multis exiguis foraminibus præditas. Tota planta (ſi hac appellatione eam donare conveniat) ſpongioſæ quodammodo naturæ erat, & levis admodùm: ejus ſapor non valdè ſalſus, ut diu adſervatam eſſe, & temporis diuturnitate ſalſedinem exuiſſe credendum eſſet. Scopulo, aut ſaxo inhæſiſſe videbatur: nam ſedes plana erat. Cum ſecundo autem Alcyonii genere à Dioſcoride deſcripto, nonnullam affinitatem habere videbatur.

TERTIVM, quod ad Quinti generis à Dioſcoride deſcripti ſpeciem aliquam referri poſſe exiſtimo (niſi quis ad Tertium genus Spongiarum referre malit, cujus meminit Cl. V. Gulielmus Rondeletius libro de Inſectis & Zoophytis cap. XXX quòdque denſiſſimum, ſpiſſum, validum, cinereum, Alcyonio tam ſimile, ut vix diſcrimen agnoſcas. Hoc enim fiſtuloſum non eſſe ait, ſed ſæpiùs cavitatem unam & eam amplam habere) Illo majus videre non memini, mihique oſtendebatur Amſtelredami anno reparatæ ſalutis humanæ milleſimo ſexcenteſimo, à Davide Sinapio ſupra dicto, qui illius etiam dimidiam partem per longitudinem ſectam mihi liberaliter donabat. Craſſitudine porrò longitudinem valdè ſuperabat: nam quum octo dumtaxat uncias & ſemiſſem longum eſſet, craſſitudo in medio corpore decem & ſex uncias ambitu continebat, in extremis autem partibus pænè duodecim: ipſa enim forma prorſus inæqualis erat, modò in dorſum aſſurgens, modò in multas lacunas depreſſa: totum autem Alcyonij corpus cineracei coloris cruſtâ tectum erat: interna pars, fungosâ, ſive ſpongiosâ quadam materiâ conſtabat, & frequentibus lacunis erat prædita, ſalſiq. admodùm ſaporis, acrimoniæ etiam particeps: nam illius ſupra candens ferrum reſiccatæ pulverem, ſi cuti adfricaretur, non modò magnum pruritum excitare, ſed etiam valdè mordicare & urere experiebar, non ſecus quam aliorum Alcyonii generum, quæ multis antè annis in Galliæ Narbonenſis maritimis collegeram, dum Mompellii vivebam, pulverem obſervàveram. *Alcyonium ingens.*

Doctiſſimus vir, & in ſua arte peritiſſimus Ferdinandus Imperatus, in eo opere quod Italico ſermone conſcripſit, cuique Naturalis Hiſtoriæ appellationem dedit, aliquot Fuci, Spongiæ, & Alcyonii genera elegantia atque exotica, cum aliis pleriſque rebus peregrinis exhibet: præſertim verò XXVII. liber ejus operis conſulendus; continet enim plurima ad hanc materiam pertinentia, ex ſuo ditiſſimo Promptuario deſumpta.

Cancri gramen depaſcentes, & quodammodo terreſtres.

CAPVT XIII.

IN deſerta illa inſula, ad quam Generoſus Franciſcus Drake cum ſuis comitibus, Tarnate relictâ, aquationis causâ appellebat: quum denſas ſilvas ingreſſi eſſent, plurimos majores cancros, tum prægrandes cammaros inveniebant gramen depaſcentes, & in arborum vento diſjectarum cavis, aut ſub ipſis arboribus latitantes; quibus coctis & elixis, famem eos jam prementem per multos dies, avidè explebant. Illos autem, præter aliorum cancrorum morem, in ſicco perpetim verſari exiſtimabant: nam quùm plurimos, eo tempore quo in inſula verſabantur, aliquoties ad mare deferrent & in aquam abiicerent, ſubitò effugere, & ad ſolita paſcua regredi obſervabant. *Cancri terreſtres.*

Sita autem erat ea inſula, ipſis referentibus, ſub ipſo Æquatore, inter Iavam & Moluccas, nomine quidem ipſis ignota, ſed quam à cancrorum iſtic repertorum maximâ abundantiâ Cancrorum inſulam appellârunt. *Cancrorum inſula.*

An porrò iſti cancri, ex illorum ſunt genere, quorum meminit Ioannes Lerius cap. XI. Americanæ ſuæ Hiſtoriæ: quoſque terreſtres eſſe, & *Ouſſa* ab indigenis appellari, marinis macilentiores, & minùs grati ſaporis, atque ſua cubilia ſive antra ſub arborum radicibus habere ſcribit? *Ouſſa.*

Cancer Molluccanus.

CAP. XIV.

VALDE admiranda ejus Cancri forma, quem, curante Cl. V. D. Everhardo Vorſtio, publico in Academia Lugduno-Batava Artis Medicæ Profeſſore, reſiccatum conſpiciebam anno à nato Chriſto ſexcenteſimo tertio ſupra milleſimum, & in adpoſita tabella exprimi curabam.

Cancer Molluccanus.

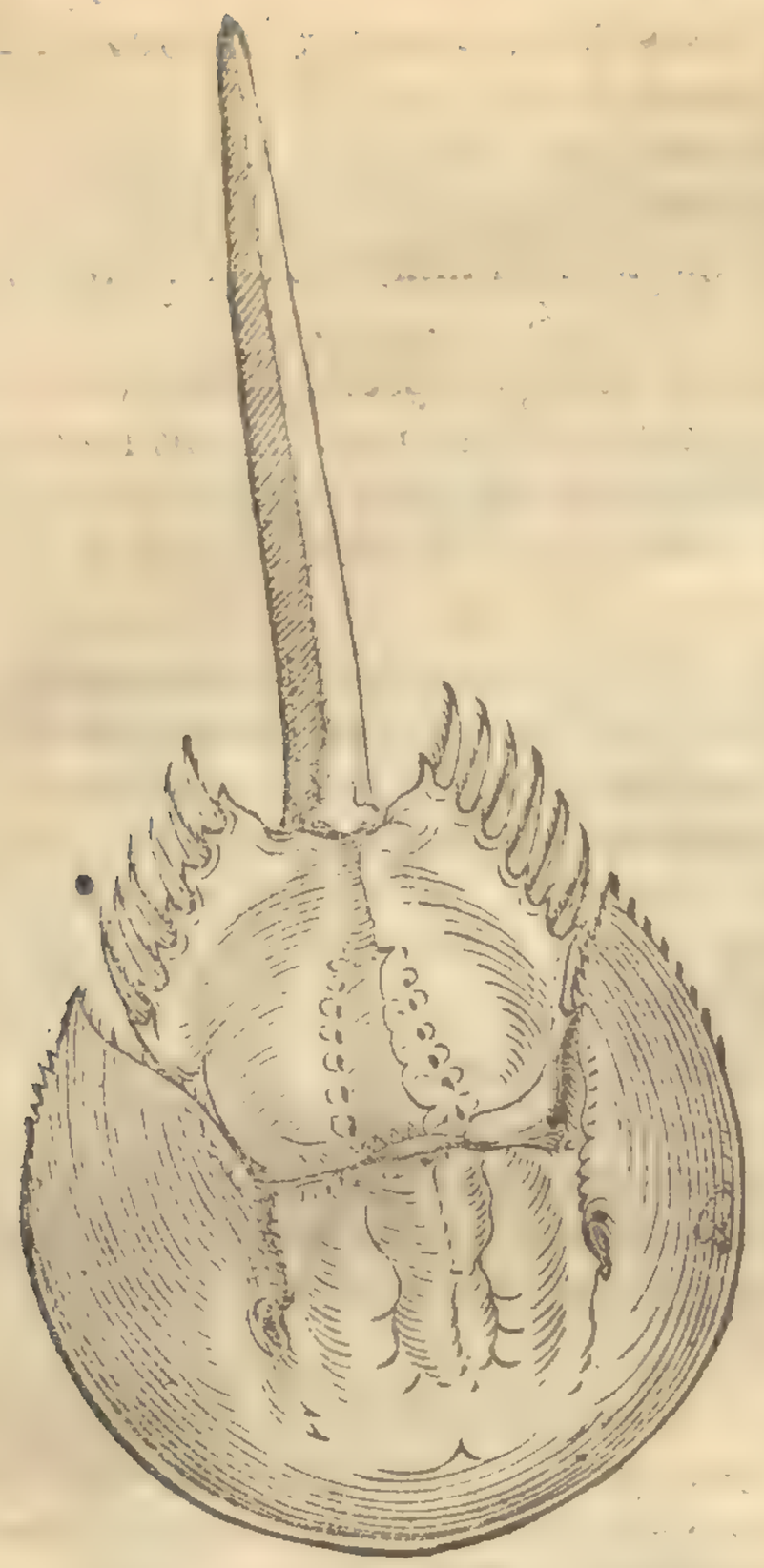

PERPOLITAM autem habebat is testam, eamque versicolorem, in qua lumini opposita, observarentur in fusco mixti colores flavescens & rubescens. Constabat verò ea testa duabus partibus, anteriore & posteriore, inter se quadam cartilagine connexis: anteriore quidem breviore & angustiore, ut quæ tres dumtaxat uncias longa, quatuor lata esset, ubi ampliſſima: posteriore autem longè majore, quatuor videlicet uncias cum semisse longâ, septem cum semisse latâ. Utraque pars in dorsum instar fornicis assurgebat, posterior tamen magis quàm anterior, & veluti in eminentiores tres divisiones brevibus quibusdam aculeis præditas distincta: quâ etiam anteriori parti connexa erat, magis eminens, & brevibus quibusdam aculeis munita, deinde in lunata quædam cornua se spargens, ad longos usque anterioris partis aculeos pertingentia, dentata utrimque & in firmam spinam desinentia, circa verò connexionem asperis quibusdam villis obsita: mediâ quasi parte testæ, in dorsi lateribus orbiculatæ quædam conspiciebantur eminentiæ, oculorum pænè formam referentes, duræ tamen & testaceæ. Anterior porrò testæ pars, quâ posteriori connectebatur, tres uncias lata erat, quatuor autem (ut suprà dicebam) ubi ampliſſima, extima binas solummodò, eaque in tres breves aculeos, æquali spatio inter se distantes, desinens: ad medium aculeum, adnexum habebat non exteriori testæ adhærens, sed quadam articulatione sub ipsa testa triangulare cornu, septem uncias longum, angustum & mucronatum: supremus in prona aculei parte angulus, brevibus aculeis instar serræ erat obsitus; supina ejus pars lævis & carinata: anterioris partis testæ latera septem aculeis, præter extimum, erant munita, & sex firmis, planis, & acutis spinis unciam longis, spadicei coloris & hirsutis inter extimum & septimum aculeum prodeuntibus donata: mediâ pronâ parte sex angustarum lacunarum, quasi cultri mucrone impressarum, bini ordines apparebant, quibus internâ testæ parte totidem plana ossicula, veluti abruptarum costarum fragmenta, respondebant.

Totum ipsius animalis corpus siccitate contractum & vetustate magna ex parte corruptum erat: decem autem pedes habuisse videbatur; quorum priores, an chelas habuerint, ignoro, nam nulli integri præter postremos, qui sex articulis constabant. Omnes oriebantur ex majore sive posteriore testa; atque adeò arctè conjuncti erant, ut cultelli mucronem non admitterent, sed statim ad primum articulum coaluisse viderentur: anteriores pedes, qui an chelæ, ut dicebam, fuerint, ignoro, statim à sede inferioris articuli, ex ipsa articulatione latam appendicem producebant, fraxini semini non valdè dissimilem; atque ante illos binæ ferè similes appendices exoriebantur: hirtæ, breves, ad primi sive infimi articuli summum vix pertingentes: octo reliqui pedes, superiori infimi articuli parti appendices etiam adnexas habebant, breves, crassas, aculeatas, utrimque in unum quodammodo coëuntes: secundi articuli aliquot similiter aculeis donati: postremos pedes subsequebantur exiguæ chelæ tribus articulis constantes, adeò breves, ut ad tertium posteriorum pedum articulum vix pertingerent. Quâ anterior testæ pars posteriori connectebatur, ex ipsa connexione subhirsuta quædam cartilago oriebatur, unciam cum semisse longa, binas cum semisse lata, deinde aliæ paullò minores ad singula illa plana ossicula, veluti abruptarum costarum fragmenta: sed omnes præter primam commemoratam, & huic proximam, adeò corruptæ, ut ossicula dumtaxat conspicerentur; nullis vel capitis, vel caudæ vestigiis apparentibus. Ea autem anterioris testæ pars, in qua ortum habebat oblongum illud triangulare & mucronatum cornu, concava erat, & quasi fornicata, unciamque longa, binis veluti denticulis planis & in extimo acutis introrsum spectantibus donata, ad quam usque pertigisse videbantur cartilagines suprà memoratæ.

Qui Cancrum istum Doctori Vorstio commodabat, ut mihi ostenderet, Ioannes à Wolfs-

Wolfs-Winckel Canonicus regularis, circa Molluccas insulas captum esse, & ante biennium ab iis qui ex illa navigatione redierant se accepisse asserebat.

Hæc porrò sunt quæ de admirandi hujus cancri forma observare mihi licuit, quæ benevolum lectorem boni consulturum confido. Ad nullum autem genus eorum, quorum historiam Cl. V. Gulielmus Rondeletus lib. XVIII. de Piscibus descripsit, referri posse videtur, nisi quis notas aliquas communes habere censeat cum ejus Paguro. Veteribus tamen prorsus ignotum fuisse arbitror: alioqui propter tam insignes & non vulgares notas quibus præditus est, haud neglexissent.

Cancri alterius admirabilis testa.

CETERVM illo ipso anno, apud Cl. V. Doctorem Petrum Pauwium, publicum in eadem Academia Artis Medicæ & Anatomes professorem, admirabilis etiam formæ Cancri testam videbam, eam quidem non integram, sed magna ex parte confractam, duram & solidam, internâ parte albam, externâ dilutè rubentem, & variis locis, albis quibusdam maculis, serie quadam servatâ, consperſam. Quinque autem uncias longum erat fragmentum, ab ipsis oculis ad extremam usque partem; sex latum, & in fornicem elatum; utroque latere ternis firmis spinis sive aculeis præditum, quarum prima paullo longior: supra oculos emergebant aliæ crassæ spinæ, binas uncias longæ, firmæ, perinde ut testa versicolores, ex albo & rubro videlicet coloribus mixtis, nigricante mucrone, quemadmodum & reliquarum, antrorsum spectantes, & ad cornuum similitudinem anteriùs incurvæ, quas quatuor aliæ subsequebantur, ex utroque latere binæ, quarum quæ cornibus proximæ, alias longitudine superabant, deinde infra illas ex utraque parte quatuor tubercula veriùs quàm spinæ, inter quæ, quemadmodum etiam inter spinas, sparsa erant multa vestigia, pilorum, quæ inhæserant, ut verisimile est, sedes: ante cornua, & quasi sub ipsis, prominebant magni crassique & unciam longi oculi testacei, versicolores, ad testæ & cornuum similitudinem, in latera spectantes, extimâ parte, in quâ acies fuerat, nigri: à cornibus sive spinis illis incurvis supra oculos eminentibus, ortum sumebat planum, ternasque uncias longum rostrum, unciam cum semisse latum, anteriore parte magis angustum, quodammodo carinatum, in quo quaternæ eminebant spinæ, utrimque geminæ, æquali spatio ab invicem discretæ, quarum anteriores paullo longiores, & in earum lateribus frequentes confertimque nascentes breves pili candicantes: extimum verò rostrum, quod abruptum, valdè angustum curvumque fuisse videbatur. Et hæc quidem de hujus testæ fragmento; quam si integram, & ipsum Cancri corpus videre licuisset, ejus accuratiorem historiam dare potuissem. Benevolus autem lector boni consulat quæ propono.

Mytulus Conchifer.

CAP. XV.

QVANDOQVIDEM Cancrorum mentionem fecimus, præter institutum non erit, si Mytuli genus quoddam non vulgare illis subiiciam. Hanc autem Mytuli concham anno à Christi nativitate nonagesimo nono supra millesimum & quingentesimum, Amstelredamo ad me mittebat ornatissimus & humanissimus vir Theodorus Coornhart Clementis F. cujus iconem in tabella expressam lectoris oculis proponere volui.

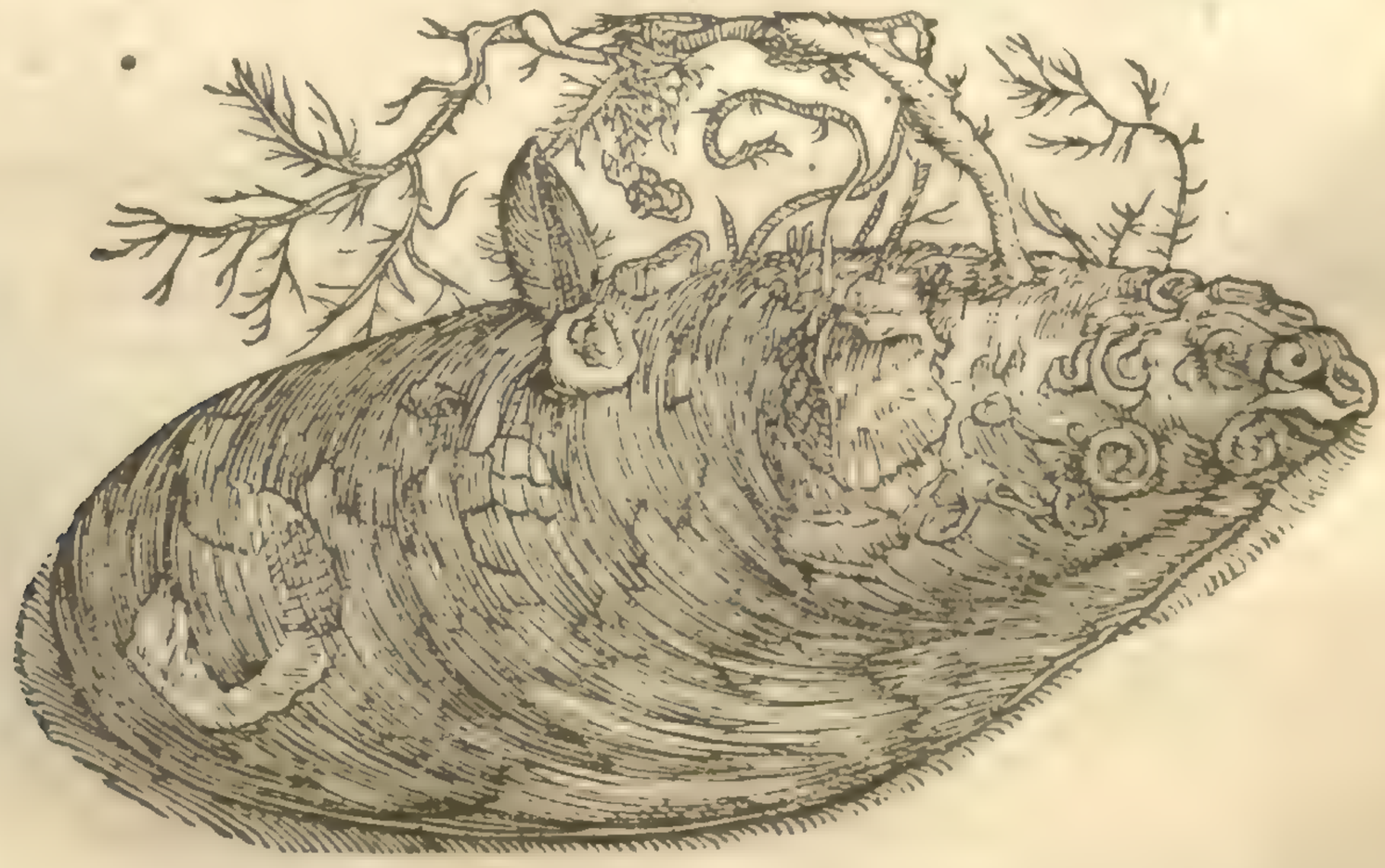

MYTVLVS

Mytulus conchifer.

MYTVLVS igitur, de quo mihi sermo, meâ opinione conchifer non incommodè dici poterit. Is porrò septem uncias longus, & tres (ubi maximè) latus, è Mytulorum vulgo cognitorum, quos Græci μύακες appellant, haud dubiè generibus, nec formâ valdè dissimilis Conchæ longæ à Cl. V. Gulielmo Rondeletio (meo olim hospite, apud quem pænè triennium suaviter vixi) lib. 1. de Testaceis cap. XXI. descriptæ: testâ enim erat spissâ & rugatâ, quàm δίθυρον fuisse arbitror, hoc est, duabus patulam conchis, ut Ciceroniano verbo utar, vel, ut Gaza vertit, bivalvam: nam internè cava erat & dorso elato, nigro; cui inhærebant, quoddam balani genus, & vermiculorum tubuli, tum etiam veluti parvi frutices, sex vel septem uncias longi, nonnulli crassiusculi, alii graciliores, valdè ramosi; à quibus dependebant parvæ conchæ, musculis non dissimiles, binis testis, iisque cavis, ut illi, prædítæ, quæ hirtis veluti capillis obsitæ, proculdubio incrementum sumente conchâ, etiam paruos frutices generassent, conchas prolaturos.

EXOTICI QVIDAM PISCES.

IAM *ad exoticos Pisces venio, quos vel mihi videre contigit, aut eorum icones coloribus expressas, & à quibusdam amicis acceptas, quum hunc Sextum librum adornabam. Auspicabor autem ab admirabili cetacei generis pisce, qui mihi quidem non est conspectus, sed ejus effigies ab amico missa.*

Cete admirabilis forma.

CAP. XVI.

SVB finem Novembris superioris, ab ornatissimo viro Iacobo Plateau diligente rerum Exoticarum conquisitore, & quibus museum habet instructissimum, Cetacei piscis iconem, quam ex F. Ludovici Granatensis Catechismo excepisse scribebat, accipiebam: eam licet satis negligenter, & ab imperito forsitan pictore, expressam, quia tamen meo argumento serviebat, hoc loco insertam volui, additâ etiam ex Latino Fratris Ludovici exemplari ejus descriptione.

LVDOVICVS igitur (ut paullò altiùs repetam ejus verba) in suo Catechismo, ad finem cap. XXI. libri de Creatione mundi, hæc scribit.

Hoc autem capite declarato quàm admirabilis sit in horum animalium fabrica, æquum est, ut quàm admirabilis sit in majorum quoque animalium fabrica ostendamus; ut facilè appareat, idem esse in omnibus operibus suis: utque intelligatur, jure optimo illum Angelum, cuidam interroganti, quod sibi nomen esset, respondisse, Iudic. XIII. Cur meum nomen interrogas, quod admirabile est? In hanc sententiam possem ego huc adducere duas feras, quarum magnitudinem describit idem Creator cap. XL. & XLI. Iobi sub his nominibus *Behemoth* & *Leviathan*: sic & cete, quæ notissima sunt. Attamen his prætermissis, hîc admirabilem cujusdam piscis magnitudinem referam, qui anno M. D. LXXV. X. Kal. Maii ad *Peniche* jam mortuus in littus, è mari fuit projectus [*sinus is est in Lusitania Occidentem spectante, vicinus illi urbi quæ vulgò* Nova Lisbona *appellatur, circiter septem aut octo miliariòus ab* Ulyssipona *distante, penè ex adverso ejus insulæ quam* las Berlingas *vocant.*] Hoc nihil admira-

admirabilius visum fuit umquam: erat enim ejus longitudo quadraginta cubitorum: ejus corium in dorso nigrum erat, in ventre album: caudæ verò amplitudo ab extremitate unius pinnæ ad alteram quinque cubitorum erat, & ejus latitudo quindecim palmorum. Corporis crassitudo tanta erat, ut duo homines satis grandes in utroque latere collocati vix se conspicerent: uterque oculus unius cubiti erat longitudine: caput in sublime elatum ferebat ad quatuor cubitorum altitudinem. Os in capite non habebat ut alii pisces, sed in ventre: majores illius dentes singuli erant octo cubitorum: in ore præterea sexdecim habebat dentes, & cujuslibet circuitus erat dimidii cubiti, interstitium verò inter singulos erat unius palmi. Cujus figuram hîc addere volui, quæ ab Henrico, qui sempiterno fruitur ævo, allata fuit. *Piscis admirabilis formæ.*

In hujus piscis fabrica, Divinæ Providentiæ artificium animadvertendum est; qui altum fert caput, ut pisces prospiciat, quibus nutriendus erat: sed cùm distantia inter caput & aquam magna esset, ei os in ventre accommodavit, ut vicinius & accommodatius ad piscandum esset, quod oculis jam esset assequutus. Illud quoque audivi, hunc piscem in ventre axungiam ad medendum satis accommodatam & magni pretii habuisse. Hactenus Frater Ludovicus.

Aliud Cete admirabile.

CAP. XVII.

NON sine causâ mihi suspecta esse debet admirabilis illius belluæ marinæ apud F. Ludovicum descriptio: nam quum ea quam exhibet pictura, majores illos dentes, quos octo cubitorum longitudinem habuisse ait, expressos non habeat, per illos dentes mandibulas voluisse dicere verisimile est: nec enim ullius elephantis etiam maximi cornua tantæ magnitudinis umquam conspecta fuisse arbitror: huc accedit, quòd alios dentes sexdecim in ore illi tribuit, ut etiam taceam caput adeò tenue in tanta corporis mole, illudque in sublime elatum. Itaque mihi facilè persuaserim, non valdè absimilem fuisse ei beluæ marinæ quæ anno à Christi nativitate nonagesimo octavo supra millesimum & quingentesimum, in littus occiduum Hollandiæ tempestatibus ejecta fuit; senes Batavi maris accolæ *Pot-walvisch* appellabant. quæ quum fuerit portentosæ etiam formæ & magnitudinis, abs re me non facturum existimavi, si illius genuinam iconem hîc adponerem, deinde brevem historiam adiicerem.

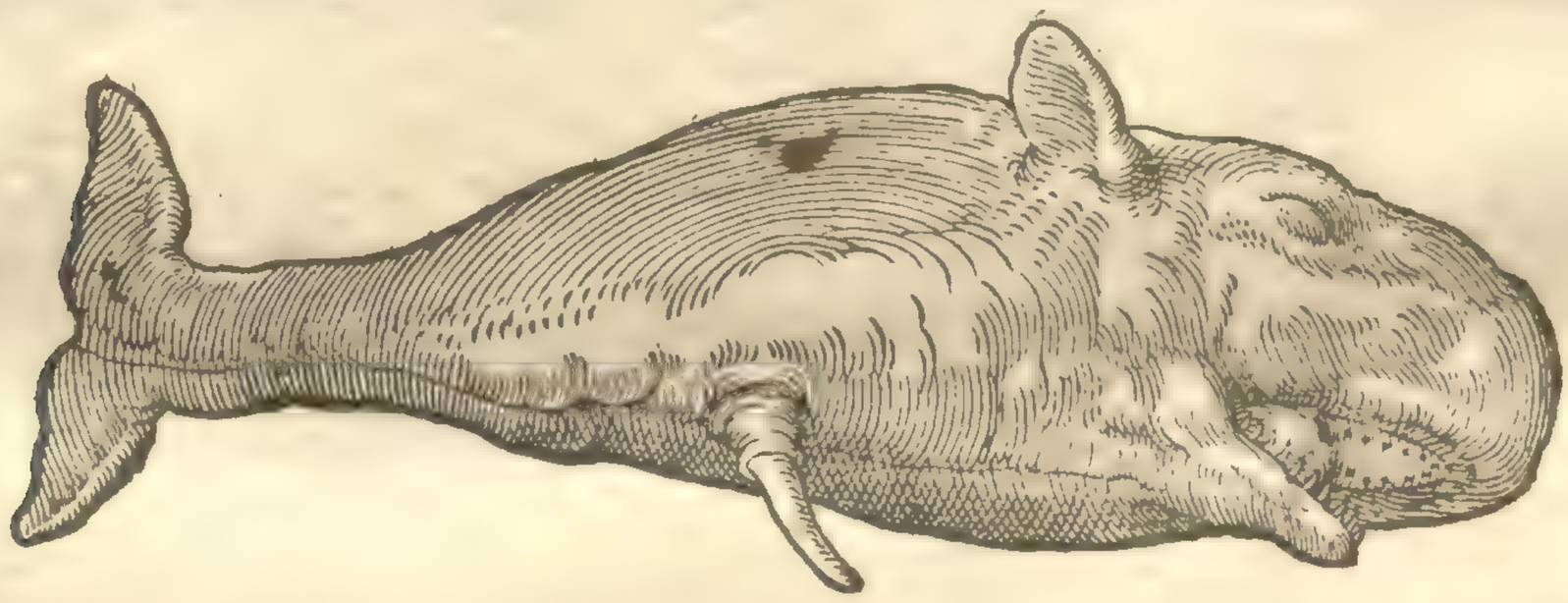

CETERVM, ut ad peculiarem hujus Beluæ descriptionem veniamus, quæ illo quo dixi anno, IV. vel III. Non. Februarii, circiter quartam aut quintam pomeridianam in littus fuit ejecta è regione Berchey vici quondam (ut fertur) decem aut duodecim tuguriorum, inter Scevelingam & Catwicum maritimum, cum tantâ tempestate & maris commotione, ut qui istîc aderant se in fugam coniicerent, & sese abderent inter colles illos arenosos mari objectos: sedatâ tempestate, decem plus minùs horis adhuc spirans fuit conspecta: & mortua istîc jacuit septem aut octo dies; ut ad eam conspiciendam è vicinis urbibus & locis ingens hominum multitudo confluceret, partim pedestri itinere, partim equis, rhedis, aut curru vecta.

Ejus porrò longitudo quinquaginta duorum aut trium pedum fuit; crassitudinis ambitum licet nonnulli dicant triginta pedum & unius, fuisse, alij verò longè majorem faciant: exacta tamen mensura sumi non potuit, quia volutatione & agitatione, ante quàm interiret, corporis pars quædam sabulo erat immersa: superior rostri pars ab extimo ad oculos usque, quindecim pedum reperta est: ipsum in ea parte palatum, quadraginta duobus foraminibus *Monstrosa belua marina.*

raminibus ſive alveolis prædituм erat, hoc eſt, in utroque latere viginti & uno, ad excipiendos totidem dentes inferiori mandibulæ inhærentes, qui magnitudinem pollicis alicujus viri prægrandis & robuſti habebant: in capite verſus dorſum erat etiam foramen circiter tres pedes amplum, per quod aquam in altum eiiciebat: inferior mandibula, in quâ illi dentium bini ordines, ſeptem pedum longitudinem non excedebat, & fragmento craſſi & ingentis mali navis conferri poterat: linguæ extima pars tam magna & craſſa erat ac dolium cerviſiarium: oculorum magnitudo pro tam vaſto corpore non erat major, quàm ſpatium quod pollex & digitus index extenſi comprehendere poterant: diſtabant oculi quatuor pedibus à pinnis: pinnæ verò quatuor pedes & totidem pollices erant longæ, ac pedem ferè denſæ: umbilicus à mandibulis ſexdecim pedum ſpatio diſtabat: ab umbilico ad penem interſtitium erat triũ pedum: penis verò jam mortuæ ſex pedum longitudinem habebat: à pene autem ad podicem trium pedum cum ſemiſſe erat diſtantia: & à podice ad caudam, tredecim cum ſemiſſe: ipſa verò cauda valdè craſſa, tredecim pedes alta ſive lata erat. Poſt paucos deinde dies fuit illa belua vendita quibuſdam mercatoribus, eâ tamen conditione, ut majora ejus oſſa Hagam Comitis vehi curarent, & iſtic in Curia conſervarentur propter memoriam. Reperiſſe autem dicebantur mercatores in beluæ capite plus quàm quartam partem dolii in quo adſervantur ſaliti haleces, plenam ejus liquoris quem vulgò Sperma ceti, Hollandi *Walſchot* appellant: è tota autem corporis mole in partes ſecta & deinde uſtulata, circiter quadraginta dolia, prædicto ſimilia, plena pinguedine excepiſſe, præter magnam quantitatem ſponte fluentem ab aliis collectam, & eam quæ in undas marinas effluxerat antè quàm mercatores redimerent. Dorſi corium nigrum erat, quemadmodum Delphinorum aut Thynnorum: venter albeſcebat.

Alia ſimilis monſtroſa belua.

ANNO porrò milleſimo ſexcenteſimo primo ſub extremum Decembrem, XIII. videlicet Kal. Ian. anni inſequentis, ejecta fuit alia ſimilis portentoſa belua in littus Batavicum Beverwicanum, verſus meridionalem plagam; cujus longitudo prædicti longitudinem excedebat; nam ſexaginta pedum erat, altitudo pedum quatuordecim, corporis ambitus triginta ſex pedum menſuram æquabat, cauda pedes quatuordecim erat lata, oris rictus duodecim pedes amplus erat; dentes etiam in inferiore mandibulâ dumtaxat habebat, duplici ordine ſimiliter diſpoſitos, in ſuperiore totidem alveolos, qui dentes, quum rictum clauderet belua, exciperent. Maſculini ſexus etiam erat, & eodem colore prædita quo ſuperior, ut mihi relatum: an verò quæſtum fecerint ex illa, ut è priore, me latet.

CETERVM memini quum in Cæſaris aula viverem, ſimiles etiam beluas apud Saftingam non procul Antverpia in littus tempeſtate fuiſſe ejectas, & unius ex illis typum in ære inciſum ab amico fuiſſe ad me miſſum, quem porrò ad Ill. Virum Ioannem Pinellum, qui hujuſmodi rebus delectabatur, ob eam quæ mihi cum illo fida & arcta erat amicitia, Patavium ferendum curabam. Corporis autem menſuram oblivioni tradidi.

Manati Phocæ genus.

CAPVT XVIII.

A Batavis nautis, qui anno à Chriſto nato milleſimo ſexcenteſimo Amſtelredamum è ſua profectione redierant, ex Occidentali Oceano advectus erat Cetaceus piſcis, ad Phocarum genus haud dubiè referendus, ſed longè major; ipſi Vaccam marinam appellabant: utriuſque autem ſexus occiderant, marem & feminam: maris corium integrum ſtramine ſuffarcinatum de trabe ſuſpenſum, cujus dorſo catulum (quem etiam ceperant & advexerant) impoſuerant, eodem anno Amſtelredami conſpiciebam, & præterea aliquot coſtas feminæ cum carne adhuc adhærente; eâ enim in itinere victitârant tamquam bubulâ. Catulum porrò, ut proportio commodiùs obſervari poſſet, in adpoſita tabella exprimendum curabam, ad ejus normam quem Amſtelredami videram, quique poſteà in Academici horti porticu ſuſpenſus fuit Lugduni Batavorum.

Manati.

VALDE autem fœdum & turpe animal fuiſſe videbatur: capite vitulino, ſed paullò ſtrictiore, oculis ferè caninis; valdè craſsâ & durâ, brevibuſque & raris pilis ex cineraceo fuſci coloris obſitâ cute præditum: exuvii longitudo (nam dimenſus ſum) pedum decem & ſex cum ſemiſſe erat, craſſitudo autem ſeptem cum ſemiſſe; hoc eſt, ſeptem pedum cum ſemiſſe erat corporis ambitus: bina crura ad humeros habebat non longa, latos pedes brevibus unguibus præditos, nullos in poſteriore corporis parte, ſed caudam quodammodo infor-

dò informem & latam, cujus mòtu, celeriter nataſſe ferebatur: ab umbilico autem ad caudam ſenſim gracileſcebat, deinde cauda paullò latior fiebat: in ejus capite lapides repertos fuiſſe intelligebam, quos ad comminuendum calculum utiles eſſe dicerent.

Cujus adeò rei causâ, tum propter animalis formam, & alias notas, omnino mihi perſuadebam illud animal eſſe, quod *Manati* vocari, Hiſpani qui Americanam hiſtòriam ſcripſerunt, teſtantur: nam Franciſcus Lopez de Gomara cap. xxxi. Hiſtoriæ generalis, de eo in hunc modum ſcribit, ut in ſcholio ad cap. de Tiburone lib. de Simpl. Medic. ex Occidentali India delatis, auctore Nicolao Monardes, & à me Latino facto, adnotabam, & hîc denuò repeto.

Manati piſcis eſt noſtro orbi incognitus, qui in mari & fluminibus reperitur, utri ſimilis, duobus dumtaxat pedibus ad humeros præditus rotundis, & quatuor unguibus inſtar elephantinorum, quibus natat: ab umbilico ad caudam gracilior fit: teterrimo eſt aſpectu, capite bubalino, macilentiore tamen ore & craſſiore mento, oculis admodùm exiguis pro corporis mole, quæ interdum ad viginti pedum longitudinem accedit: corio eſt denſo, quibuſdam pilis cineracei coloris obſito. Feminæ pariunt vaccarum modo, binaque ubera habent quibus ſuos catulos lactant. Ejus caro quadrupedis veriùs quàm piſcis æſtimari poſſit: etenim recens, juvencæ carnem ſapit; ſale macerata, Thynni, ſed gratioris eſt ſaporis, diutiuſque adſervari poteſt. Illius pinguedo ſive ſevum optimum, nam rancedini non eſt obnoxium: eò ipſius corium parare ſolent in calceorum & aliarum rerum uſum. Inveniuntur in ejus capite quidam lapides ad calculum & coli dolores utiles. Et hæc quidem de piſcis forma: deinde addit. *Manati Gomara.*

Occídi ſolent hi piſces dum herbas in fluviorum ripis naſcentes depaſcuntur: ſed etiam retibus capiuntur juniores. Iſtâ ratione parvulum captum, Regulus *Caramatexi*, in Inſula Hiſpaniola xxvi. annorum ſpacio in lacu Guaynabo dicto aluiſſe fertur, adeoque manſuetum evaſiſſe, licet jam grandem, ut Veterum Delphino non cederet: nam de manu cibum ſumſiſſe, & inclamato nomine *Mato*, quod Magnificum eorum linguâ ſonat, lacum egredi ſolitum, ad ædes cibi ſumendi gratiâ perreptaſſe, deinde ad lacum remeaſſe comitibus pueris atque etiam viris, quorum cantu delectari videretur: imò tergo inſidere interdum permittentem, denos ſimul ex una lacus parte in oppoſitam, ſine ulla difficultate tranſvexiſſe, nec illos merſiſſe, ſic ut illius loci incolis ſummam voluptatem adferret. Ceterùm quum Hiſpanus quidam, periculum facere volens, an adeò durâ cute præditus eſſet, ut ferebatur, inclamato & repetito nomine *Mato*, *Mato*, in eum jam ex aqua prodeuntem haſtam vibraſſet, adeò indignatum, tametſi non fuiſſet vulneratus, ut ex aqua deinceps emergere nollet, quantumlibet ejus nomen inclamaretur, ſi viros veſte indutos aut barbatos, Chriſtianis ſimiles, conſpiceret. Valdè porrò intumeſcente fluvio Haibonico, & in lacum Guaynabo ſeſe effundente, Mato *Manati* in mare regreſſus eſt, Reguloque *Caramatexi* & ejus ſubditis magnum ſui deſiderium reliquit.

Ferdinandvs verò Oviedus multis annis ante ipſum de hoc piſce egerat toto cap. x. lib. xiii. ſuæ Hiſt. Generalis & Naturalis Indiarum: & cap. lxxxiv. Summarij, Quia porrò caput illud x. lib. xiii. Hiſt. Gen. longè ampliorem ejus hiſtoriam continet, operæ pretium me facturum exiſtimavi, ſi illam Latinam facerem, atque hîc adiicerem, quandoquidem pleraque alia ſcitu digna continet, quæ nec Gomara, nec alius quiſpiam attigit. In hunc autem modum Oviedus ſcribit.

Manati ingens piſcis marinus, tametſi in magnis hujus inſulæ (Hiſpaniolæ videlicet) & aliarum Provinciarum fluminibus aſſiduè capiatur, majoris eſt longitudinis & amplitudinis Tiburone. Qui plenam adquiſiverunt magnitudinem, fœdiſſimi ſunt aſpectus, nec *Manati Oviedi.*

multum abſimiles utribus illis in quibus Medinæ del Campo, & vicinis locis vehitur muſtum. Caput habet iſte piſcis bovis inſtar, vel etiam majus, oculos exiguos pro corporis magnitudine: & binos craſſos pedes tamquam alas brachiorum loco, quibus natat, circa caput ſitos. Corio integitur, non ſquamis; valdeque manſuetum eſt animal, adverſa flumina ſubiens, & ſecundum ripas quas apprehendere poteſt herbas depaſcens, nec aquam egrediens. In Americæ continenti ſolent ſagittarij ex cymba ſive monoxylo hujuſmodi piſces & alios pleroſque occidere, quia in ſumma aqua natant: hamata itaque jacula coniiciunt, in quorum ſummo tenuis ſed validus alligatus eſt funiculus: ictus piſcis fugit, funiculum autem laxat ſagittarius, in cujus extremo ligni aut ſuberis fragmentum eſt adnexum, ne prorſus mergi queat funiculus, tum etiam ut appareat ejus extremitas: piſcis verò jam feſſus ob profuſum ſanguinem, & morti vicinus, ad littus appellit. Tum ſagittarius collecto ſuo funiculo donec ſuperſit dumtaxat decem aut duodecim orgyiarum longitudo, eum ad terram trahit cum capto piſce, vel etiam donec undis propellentibus terram contingat: ſagittarius porrò ſociorum auxilio ex aqua educit. adeò autem magni ſunt iſti piſces, ut jugo boum opus ſit, ad unum vehendum. Interdum autem quum Manati jam ſaucius ad terram ab undis propellitur, è cymba illum craſſis lanceolis feriunt, ut citiùs moriatur, quia mortuus ſummâ aquâ fertur. Hujus piſcis caro præſtantiſſima eſt, & quadrupedis carni adeò ſimilis, ut qui integrum piſcem non vidiſſet, ſed ejus dumtaxat partem aliquam reſciſſam, bubulam eſſe ſibi perſuaderet: imò omnes mortales fallerentur, quia adhuc recens carnem magis ſapit, quàm piſcem. Quæ autem conciſa & reſiccata, ſingularis eſt, & multo tempore incorrupta ſervari poteſt. Anno M. D. XXXI. ex hac civitate S. Dominici, in Hiſpaniam, Avilam uſque, ubi tunc erat Imperatrix, hanc carnem tuli, & in Caſtella, ex ſolo aſpectu bubulam Anglicanam optimam eſſe cenſebant, coctam verò, non minùs quàm Thynni carnem ſapere, imò illâ præſtantiorem eſſe. Capiuntur etiam hi piſces retibus ad id concinnatis. Habent porrò iſti piſces quoſdam lapides ſive potiùs oſſa, in cerebro, coli doloribus & nephritidi valdè vtilia, ut ii aſſerunt qui in hujuſmodi morbis periculum fecerunt. Debet autem hic lapis primùm benè aduri, poſtea conteri & per cribrum tranſmitti, deinde pulvis ille eâ quantitate quam Hiſpanicus regalis excipere poſſit, ex generoſo vino albo uno hauſtu ſorberi. Hac enim ratione ſumptus manè diebus aliquot continuis, dolor adimi dicitur, calculuſque comminui & in arenam reſolvi, quæ cum urina ejicitur. Iſtud à viris fide dignis, qui ejus periculum fecerunt, intellexi, multoſque conſpexi ejus rei gratiâ diligenter hunc lapidem perquirentes. Solent autem ſinguli Manati binos ejuſmodi lapides in cerebro habere, parvæ pilæ palmariæ magnitudine, aut nucis baliſtæ (orbiculares enim non ſunt) ac interdum majores, pro piſcium magnitudine. Eandem verò facultatem hos lapides habere arbitror, qua præditi ſunt ij qui in Coracini & Vmbræ capite reperiuntur, ſi credendum Plinio, qui in cujuſdam piſcis capite veluti lapides reperiri ait, valdè commendatos ad coli dolores, ſi ex aqua bibantur. Horum piſcium nonnulli adeò magni ſunt, ut quatuordecim aut quindecim pedum longitudinem ſuperent, octo verò palmorum craſſitudinem, circa caudam ſtrictiores & quaſi præcincti; à qua ſtrictura deinceps cauda longior & craſſior fit. Habet porrò Manati circa pectus capiti proxima bina brevia brachia ſive manus, cujus rei gratia Chriſtiani nomen *Manati* indiderunt [*Hiſpanis enim conſuetudo eſt omnium quadrupedum anteriores pedes, manus appellare; & cùm iſte piſcis antèriore dumtaxat parte pedes habeat, illi manus pro pedibus tribuiſſe*] Auribus caret, ſed earum loco exigua foramina habet per quæ audit. Ejus corium ſimile uſtulati porci corio, digitum denſum, cineraceo colore rariſque pilis præditum: ex eo parato commoda cingula & calceorum ſolcæ fiunt, aliæque res ſimiles. Hujus piſcis cauda à ſtrictiore illa parte, ad extremum uſque, tota nervoſa eſt: ex ea in partes conciſa, deinde ſoli per quinque aut plures dies expoſita & reſiccata, tandem in patella cocta ſive vetiùs fricta, multa pinguedo elicitur, tota enim in pinguedinem reſolvitur. Eſt verò illa pinguedo, ſive butyrum, ad ova in ſartagine frigenda aptiſſimum, quia, licet vetuſtum, non fit rancidum, neque mali ſaporis eſt; utile etiam ad lucernas; nec deſunt qui in medico uſu commendent. Manati feminæ duo ſunt ubera in pectore; nam binos catulos parit, & lactat: quod de nullo piſce unquam audivi, præterquam de hoc, & vitulo marino.

Ingens eſt piſcis.

Nominis cauſa.

Ceterùm creditur, in hac inſula Hiſpaniola, antè quàm nativis incolis ſpoliata eſſet, aquatica hæc animalia cum piſce Reverſo capi ſolita: quod ſcribere metuerem, niſi publicum & notum eſſet, atque à viris fide dignis accepiſſem. Et quandoquidem Hiſtoriæ ſeries cò me cõduxit, ut Manati mentionem facerem, præſtat ut in hoc capite, potiùs quàm alibi, de admirabili iſto negotio agam. Sciendum eſt itaque, quendam piſcem palmum longum, aſpectu fœdum, ſed ingenti animo atque intellectu præditum, cum aliis piſcibus interdum capi, eumque boni ſaporis eſſe, imò etiam ex optimis qui in mari capiuntur: nam ſiccâ & firmâ

Reverſus piſcis.

& firmâ cárne non viſcosâ præditus eſt; quod aſſero, quiâ me illo veſci ſæpè contigit. Aliquem autem ex hoc piſcis genere in venationis uſum adſervare volentes, parvum, necdum adultum deligunt, & in aqua marina, eſca ejus naturæ conveniente alunt, donec eam quam dixi magnitudinem attingat, & ad venationem quam inſtituunt aptus ſit. Tum hunc piſcem, alligato tenui ſed valido funiculo, ſecum in cymba ad mare deferunt, conſpectoque aliquo Manati, alióve piſce ſummâ aquâ natante, illicò Indus ſumptum in manus Reverſum piſcem alterâ demulcet & blanditur vernaculo ſermone, admonens, forti & valido ſit animo, maximumque quem conſpexerit piſcem alacriter adgrediatur; atque quum commodum videtur, eum in magnos piſces conſpectos emittit. Reverſus ſummâ celeritate in teſtudinem aliúmve quemlibet magnum piſcem impetum faciens, ejus lateri vel ventri ſeſe adfigit & validè ſtringit. Piſcis ſe ictum & comprehenſum ſentiens à parvo illo piſce, nunc in hanc, modò in alteram partem ſe convertens, per mare fugit: interea piſcator Indus funiculum multas orgyias longum laxat, & tandem dimittit, quia in extremo vel lignum vel ſuber adnexum habet, ne ſubſidat, ſed ſui indicium præbeat. Poſt modicum temporis, Manati aut Teſtudo, quibus Reverſus adhæret, defatigati, verſus littus feruntur: piſcator autem ſenſim funiculum in ſuam cymbam colligit, paucarum orgyiarum tenus, quibus paullatim Reverſum cum ſuo captivo trahit, donec terram attigerit, undis etiam ipſum propellentibus. Illicò Indi piſcatores in arenam deſiliunt, atque, ſi teſtudo capta eſt, eam convertunt, vel etiam in ipſa aqua (nam periti ſunt natatores) & in ſiccum pertrahunt: ſi verò Manati ſit, eum feriunt donec mactent. Prædâ in littus pertractâ, ſummâ cum animadverſione, & ſenſim amoliendus eſt piſcis Reverſus: nam adeò firmiter prædæ adhæret, ut ſi quis vi adimere vellet, in partes diſcerperet. Indi blandis verbis id peragunt, magnas gratias agendo pro prædâ adquiſitâ. Habet porrò Reverſus piſcis ſquamas graduum inſtar diſpoſitas, ut oris humani aut equini palatum, caſque tenuiſſimis quidem, ſed acutiſſimis & validis ſpinis præditas (quibus ſe prædæ affigit) per maximam corporis partem ſparſas, præſertim autem toto dorſo, à capite ad dimidiam corporis partem, minimè verò in ventre; & quia dorſo prædæ ſeſe affigit, Reverſum ſive In verſum propterea appellant. Adeò autem ſtolidi ſunt iſti Indi, ut iſtum piſcem eorum ſermonem & blanditias intelligere exiſtiment, nec animadvertant hanc eſſe piſcis iſtius naturalem proprietatem, quum plerumque contingat Tiburones & Teſtudines in Oceano capi, quibus adfixi & inhærentes reperiuntur Reverſi: unde appâret, poſtea quam ſeſe alicui piſci adfixerunt, ſeſe ab eo liberare non poſſe, niſi cum temporis intervallo.

Petrus Cieça.

MANATI meminit etiam Petrus Cieça primâ parte Chronici Peruani ſub finem cap. XXXI. In maritimis, inquit, multi reperiuntur crudeles Lacerti & alij magni piſces, atque *Manati*, juvencorum magnitudine & quaſi formâ, qui circa littora & inſulas verſantes, ad gramen paſcendum egrediuntur, quando ſine periculo id agere poſſunt: illicò autem ad nativa loca revertuntur.

Gul. Rondeletius.

Breviter item ejus mentionem facit Cl. V. Gulielmus Rondeletius (Oviedum ſequutus) cap. XVIII. lib. XVI. de Piſcibus, addens bovem marinum poſſe videri, quem Ariſtoteles cap. XII. lib. VI. de Hiſtoria Animalium vivos catulos párere ſcribit.

Idem etiam Reverſi piſcis mentionem facit cap. XVII. lib. XV. de Piſcibus, atque ex Oviedo deſumpſiſſe videtur.

Petrus Martyr. Guaicano piſce.

Sed ante hos Petrus Martyr in Hiſpaniolæ deſcriptione Reverſi piſcis mentionem facit, eumque ab incolis *Guaicano* appellari ait, & aliam cum eo piſcandi rationem apud eos uſurpari tradit.

Priſtis ſive Serra.

CAP. XIX.

IN hujus piſcis nomenclatura, lubens Cl. V. Gulielmi Rondeletii opinionem amplector, qui veteribus πρίστις dictum cenſet, & cur ſic appellatus, cauſam adfert: in piſcis autem figura exprimenda, quum ipſe piſcem, rariſſimè in Europam adferri ſolitum, numquam conſpexerit, ſed ejus dumtaxat, ut ipſemet fatetur, roſtrum; nihil mirum, ſi corporis formam animo concipere non potuit: roſtrum quidem ſubinde adfertur, & illud variæ magnitudinis, pro piſcium videlicet ætate. Quùm verò ornatiſſimus vir Iacobus Plateau, qui muſeum omni rerum exoticarum copiâ inſtructiſſimum habet, piſcem integrum nactus eſſet, & pro noſtra amicitia ejus genuinam iconem pronam & ſupinam coloribus expreſſam

preſſam ad me miſerit anno à nato Chriſto milleſimo ſexcenteſimo tertio, facere non potui, quin eam in adpoſitâ tabellâ Lectoris oculis proponerem, additâ brevi ipſius piſcis hiſtoriâ.

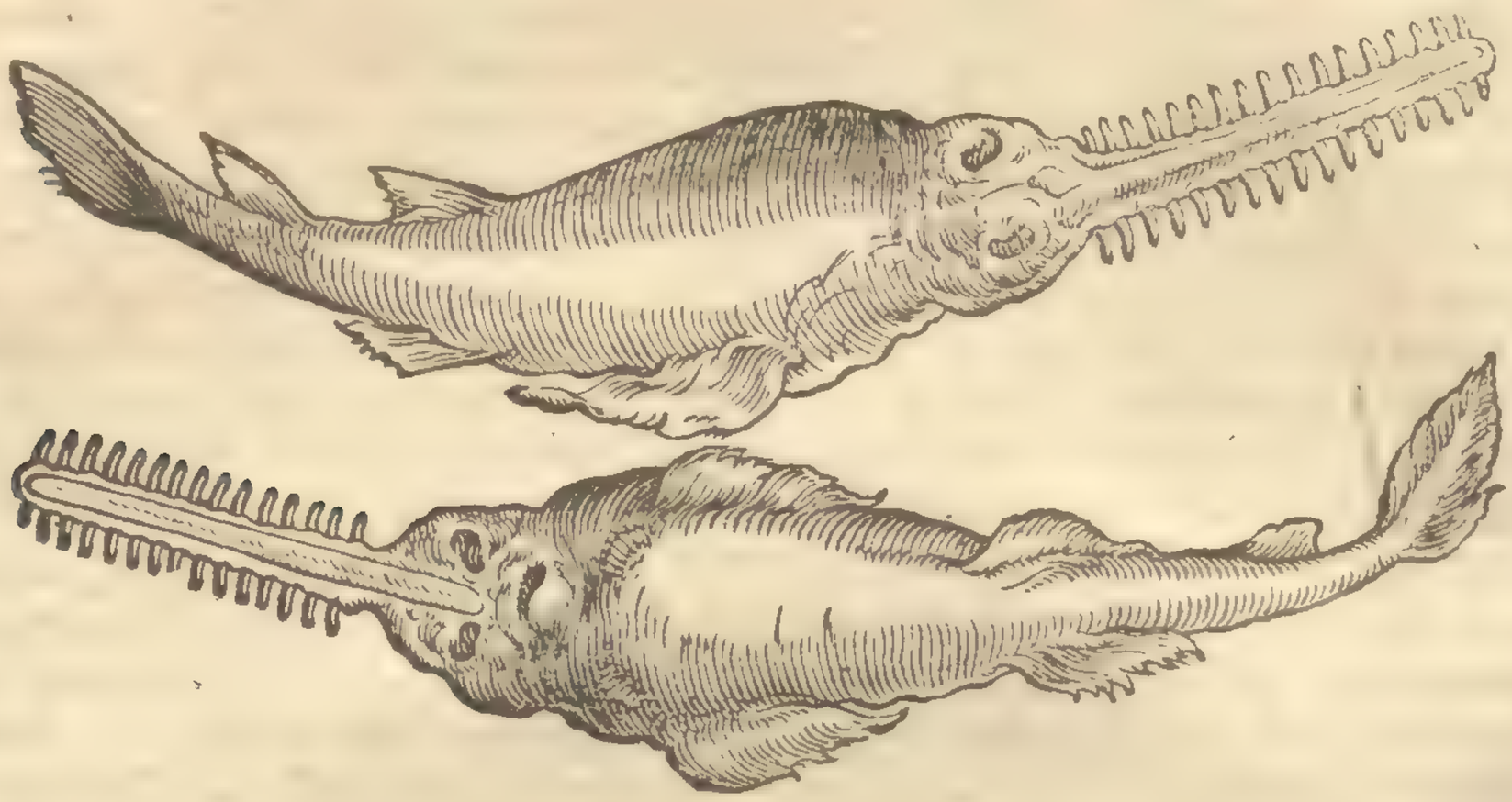

QVANQVAM autem negare non poſſim, hunc piſcem in ingentem magnitudinem creſcere, ut ex pleriſque roſtris conjecturam facere licet, ipſius tamen formæ ratione, inter Galeorum aut Canicularum potiùs genera referendus eſſe videtur, quàm inter cetaceos, cum quibus nullam corporis ſimilitudinem habet, quemadmodum non tantùm ex icone accepta, ſed ex integro piſce reſiccato obſervabam, quem illo ipſo anno Iunio ſubſequente Amſtelredami conſpiciebam apud ornatiſſimum & humaniſſimum virum Henricum ab Os; ſic ut ex illo conjecturam facerem, in ea pictura quæ ad me miſſa, nimiam corporis craſſitudinem fuiſſe expreſſam.

ὀξύρυγχος. Erat porrò hic piſcis corporis formâ & colore Galeorum generibus, aut Caniculæ Ariſtotelis valdè ſimilis; nullis tamen maculis, ut illa, conſperſam cutem habens, perinde tamen rudem, & inſtar Zygænæ cutis aſperam, fuſci in dorſo coloris (quem videbam cineracei erat) in ventre candicantis, & ſex pinnas habebat, in lateribus, medio videlicet pænè corpore binas (quibus in illo quidem quem conſpiciebam vicinæ erant quinæ utrimque anguſtæ oblongiuſculæq. branchiæ, icon autem accepta nullas expreſſas habebat) ſub podice binas; ſupra caudæ initium, extremo ſcilicet dorſo, quintam; ſextam verò in quam extrema cauda deſinebat: caput in longum & anguſtum, planum, & firmum roſtrum porrigebatur, utrimque multis dentibus ſive oſſeis firmiſque & rectis ſpinis ex adverſo ſitis ferræ inſtar munitum, viginti vel etiam pluribus: certè piſcis illius quem conſpiciebam roſtrum, licet ſeptem uncias dumtaxat longum eſſet, totus verò piſcis binos pedes cum triente, ſive octo & viginti uncias non ſuperaret, duodetriginta oſſeis ſpinis valdè acutis in utroque latere erat munitum. Quanta autem eſſet ejus piſcis, cujus pictura ad me miſſa, longitudo, ignoro; ſed in roſtro numerus ſpinarum, qui in ſingulis lateribus erat expreſſus, vigeſimum non ſuperabat: binos verò oculos in prona capitis parte habebat, binas nares in ſupina, & infra illas oris ſciſſuram, ut Zygæna ferè, tranſverſam, in qua nulli dentes expreſſi; nec in ejus quem conſpiciebam oris ſciſſurâ, tametſi diligenter requirerem, ullos obſervare poteram.

Reperitur hic piſcis, ut plurimum, in Oceano occiduo: certè quotquot mihi videre licuit roſtra variæ magnitudinis, ingentia, mediocria, & exigua, inde relata dicebantur.

Galei genus.

CAP. XX.

INTER Galeorum genera, qualia à Cl. V. Gulielmo Rondeletio lib. XIII. Hiſtoriæ Piſcium deſcribuntur, referendum hunc exoticum piſcem arbitror, & forſitan Acanthiæ ſpeciem aliquam cenſendum: ham ſpinam ſive aculeum habebat, non quidem in dorſo, ſed pænè in cervice, illamque unicam, ut ex icone, qualis ex reſiccato piſce in tabellâ exprimi potuit, conſpicere licet.

ERAT

ERAT autem corpore longo, trium ferè pedum longitudinem explente, coloris (resiccatum enim & exenteratum dumtaxat conspiciebam) ex cineraceo fusci, in quo tamen quidam candor, præsertim in tergore, adhuc eluceret: vivum enim & recenter captum argentei pænè coloris fuisse intelligebam: medij corporis ambitus, pedis, hoc est, duodecim unciarum longitudinem æquabat; cartilagineus verò erat, & lævi cute præditus: rostro lato, sed in obtusum deinde acumen desinente: oculi magni erant; è quorum infimâ parte enata erat membrana, quæ sursum sese attollens, veluti nubes caliginem illis offunderet: oris rictus non valdè latus, in supina capitis parte maxillas in obtusum angulum desinentes habebat, ferè ut simiæ: quaternis autem dentibus os præditum erat, binis in superiore maxilla, totidem in inferiore, iisque firmis, quorum singuli quibusdam sulcis erant distincti, ut pluribus dentibus armatum os esse videretur. Corpus à cervice sensim gracilescebat: spinæ sive aculeo in ea parte quâ dorsum cervici connectebatur, sito, eique sex uncias longo, infimâ parte lato & cavo, supernâ autem valdè acuto, pinna surrecta innitebatur quatuor pænè uncias longa: binas dumtaxat in lateribus branchias valde apertas observabam, utrinque videlicet unam, quum aliorum Galeorum genera denas habeant, in singulis lateribus quinas: has sequebantur duæ pinnæ ad natandum idoneæ, longiores quàm in ullo Galeorum genere conspexerim, novem videlicet unciarum longitudinem æquantes; binas alias habebat ex utraque podicis parte, quatuor uncias longas, illasque bifidas, hominúmne industriâ sic fissas, an à natura, nihil pronunciare possum: alia deinde pinna in dorso paullò infra eam quæ ad aculeum erat, exoriebatur, ad extremam ferè caudam usque inæqualiter porrecta, hoc est, ad eam usque caudæ partem quæ tenuissima & septem uncias longa, muris caudam quodammodo æmulabatur. Podici, qui in supina parte, ut in reliquis piscibus, situs, vicina apparebant bina foramina, in quem usum, ignoro: capitis porrò cutis, siccitate adeò erat contracta, ut nulla circa oculos, nulla ante os foramina observare potuerim. Ceterùm quales fuerint hujus piscis partes interiores ut describam, nemo à me expectare debet, ut qui exenteratum & resiccatum (quemadmodum anteà dixi) dumtaxat viderim anno à Christi nativitate millesimo sexcentesimo primo, anno tamen præcedente captum in Septemtrionali Oceano ab his qui halecibus irretiendis operam navârant, quos, si consulere licuisset, exactiorem descriptionem dare potuissem: sed si oblongum caput haberet, non incommodè forsan Dux Cetacei generis, apud Ælianum cap. XIII. lib. II. De Animalibus, censeri posset.

Galeus piscis exoticus.

Dux cetacei generis.

Histrix piscis.

CAP. XXI.

EX Orbis generibus, haud dubiè censendus est hic piscis, quem anno à Christi nativitate millesimo sexcentesimo, Octobri mense, Amstelredami conspiciebam, illo ipso anno captum in Oceano Americam alluente. Quumque esset omnium quos umquam hujus generis viderim, maximus, mercatore, qui illum adservabat, permittente, modestissimus juuenis Volcardus Coornhart Theodorici F. in meam gratiam depingebat; ego verò in tabella delineari, & sculpi curabam, ut hîc adponeretur.

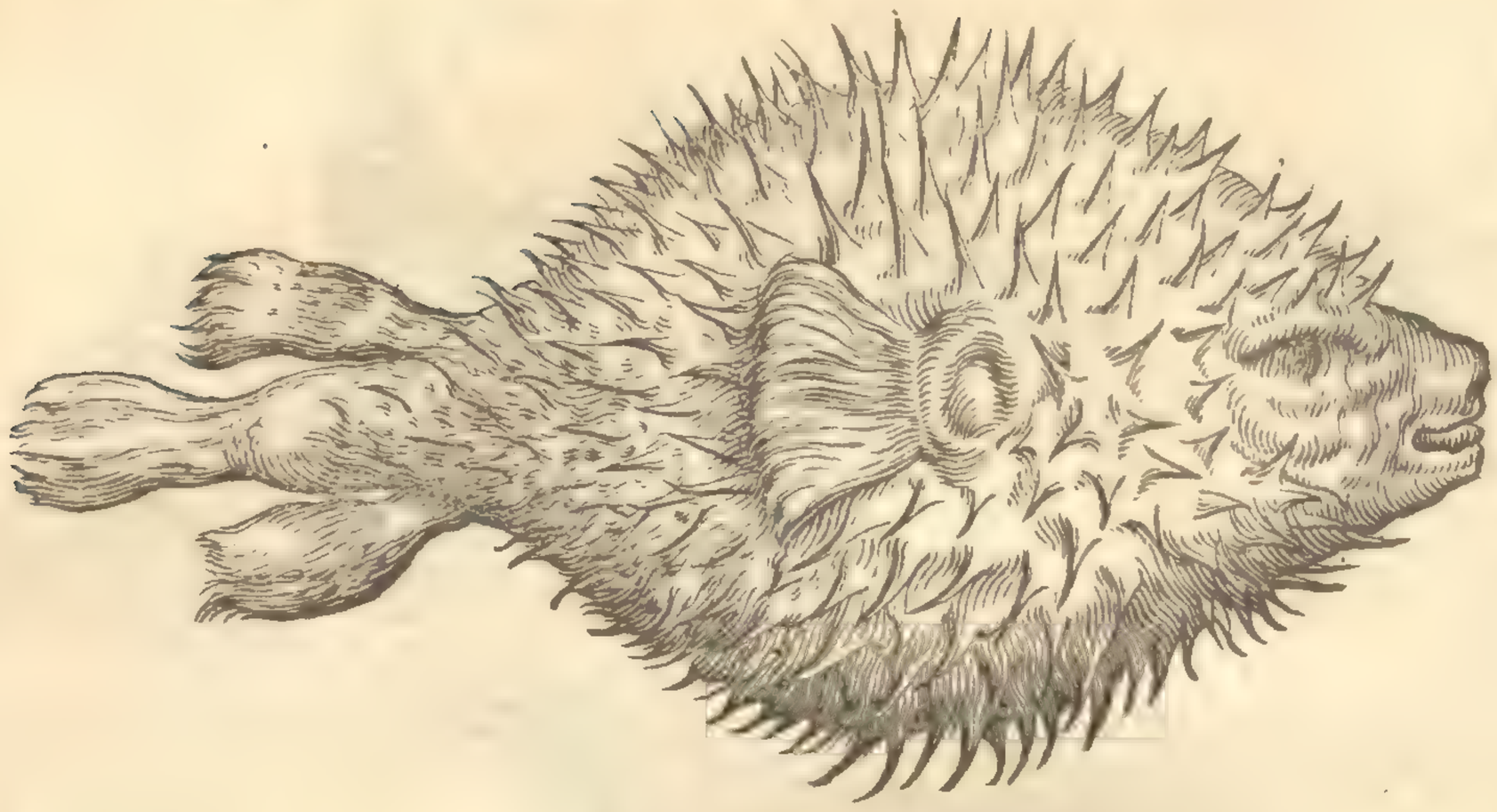

Histrix piscis. ERAT porrò ab extremo ore ad caudæ initium, sive radicem, viginti uncias longus, medio corporis ambitu viginti novem crassus, squamis carens, & cute sive corio albescente dumtaxat tectus, undiquaque firmis & acutis spinis obsitus, quarum basis in binas alias breves & sub cute latentes desinebat: oris aperti diameter trium unciarum erat, & aliquantulum prominebat, labra rugosa, binaque ossa pro dentibus habebat, supernè unum, infernè alterum, utrumque fornicatum, & anteriore parte nonnihil, ut oris rictus, prominulum, ut prædam facilius apprehendere & retinere posset: oculos satis grandes habebat, supercilia elata & quatuor spinis horrida: ponè oculos, utrimque in lateribus, pinnâ tres uncias longâ, & quum expansa, pænè quinque latâ, inæqualiter finiente, præditus erat, binis item aliis ejusdem propè longitudinis, minùs tamen latis, quarum una in extremo ferè dorso, supra caudam, altera sub podice: caudæ pinna quatuor uncias longa erat: breviores spinæ, vnciam longæ: longissimæ, triunciales: mediæ, duarum unciarum: longissimæ, latera muniebant; reliquæ, totum corpus, servatâ quadam serie; frequentiores quidem toto corpore sparsæ, circa caudam verò rariores, sed aliis multo crassiores: ventris cutis alba, dorsi fusca, multisque nigris maculis distincta, veluti etiam latera à pinnis lateralibus ad caudam vsque: os magis adhuc fuscum: atque inter illud & oculos, parvum foramen utrimque conspiciebatur, per quod (ut arbitror) respirabat: spinæ supra caput erectæ; at quæ versus os vergebant, in anteriorem partem conversæ. De internis partibus nihil pronunciare queo, quandoquidem à recens capto fuerant exemptæ & abjectæ, & corium dumtaxat à nautis funiculorum fragmentis suffarcinatum, ut commodiùs resiccarent & conservarent, mihi fuit conspectum.

ORNATISSIMVS vir Iacobus Plateau, biennio post, ferè similis piscis effigiem coloribus expressam ad me mittebat, magis tamen fuliginosi coloris quàm is quem descripsi, quem fortè à vetustate aut resiccatione contraxerat: illius verò caput carebat illis spinis in anteriorem partem conversis & minacibus: sed multis nigris maculis erat distinctum cum tota cervice, non dorsum & latera usque ad pinnas, quemadmodum in meo: at omnes pinnas nigris maculis insignitas habebat.

τοξότης. Sagittarius. Utrumque autem hunc piscem, non incommodè forsitan τοξότην sive Sagittarium Æliani esse, quis suspicari possit. Is enim cap. xxv. lib. xii. De Animalibus, illum firmis & longis armatum aculeis scribit.

Orbis spinosus.

CAP. XXII.

HVNC etiam piscem, quem eodem, cum superiore, anno Amstelredami in Mercatoris cujusdam museo suspensum conspiciebam, inter Orbis genera referendum esse, nemo, ut existimo (consideratâ ejus formâ) ambiget: nam Orbi non muricato haud erat dissimilis, & corio, non squamis tectus, quemadmodum muricatus ille, cujus historiam sequente capite tradam. Ut autem facilius utriusque differentia observari possit, illum, permittente Mercatore, idem Volcardus in meam gratiam delineabat, ego verò in adposita tabella deinde exprimi curabam.

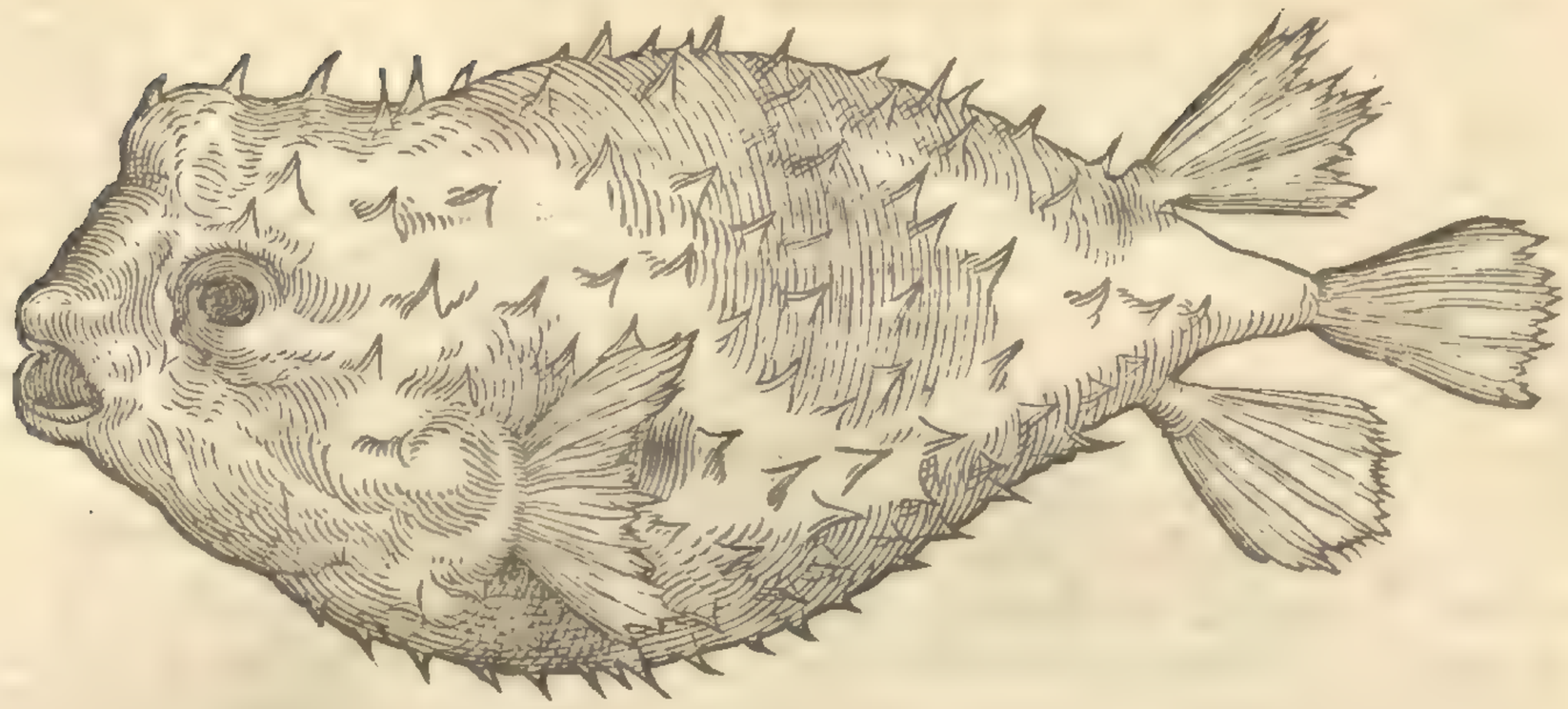

A B extremo ore (quod hians habebat, & binis ossibus dentium loco præditum) ad caudæ pinnam usque, septem uncias cum semisse longus erat, decem verò cum semisse crassus, id est, decem unciarum cum semisse erat totius corporis ambitus; & dorsum, fusci coloris; venter, albi: toto autem corpore brevibus, sed firmis aculeis erat obsitus: latum caput habebat, elata supercilia, quæ tribus aculeis munita, & magnos oculos: quatuor porrò pinnis, præter eam quæ extremam caudam occupabat, erat præditus, utroque videlicet in latere post oculos unâ, tertiâ paullò supra extimam caudam, quartâ inter podicem & caudam: medium corpus utrimque post pinnas nigrâ maculâ erat insignitum, atque pinna supra caudam nigram etiam sedem habebat. Exenteratus autem erat hic piscis, quemadmodum & alij ejusdem generis, quos istîc variæ magnitudinis apud diversos mercatores videbam: satis enim diligentes sunt in ea urbe rerum exoticarum conquisitores, quas à nautis ex sua navigatione reducibus redimere solent. *Orbis spinosus.*

Orbis muricatus.

CAPVT XXIII.

INTER peregrinos pisces, quos Cl. V. Gulielmus Rondeletius, meus olim, ut dixi, hospes, describit lib. xv. suæ Historiæ, quorundam meminit, quos ab orbiculari, quâ, præ aliis, præditi sunt, figura, non immeritò Orbes appellavit. Horum primum sæpiùs videre memini, dum apud ipsum vivebam, in ipsius museo pendentem: imò illius historiam scribentem conspiciebam, sicut & multorum aliorum, qui in mari mediterraneo Narbonensem Galliam alluente capiebantur; & fidus testis esse possum, quam diligentiam adhibuerit, in Aquatilium Historia fideliter describenda. Reliquos duos apud eum non vidi, sed post meum ab eo discessum, illos nactum puto.

CETERVM Tertio, quem cap. IV. ejusdem libri describit, valdè similem anno à Christi natiuitate nonagesimo nono supra millesimum & quingentesimum apud honestissimum virum Christianum Porretum conspiciebam, cujus historiam hîc adponere, & figuram in tabella expressam dare volui.

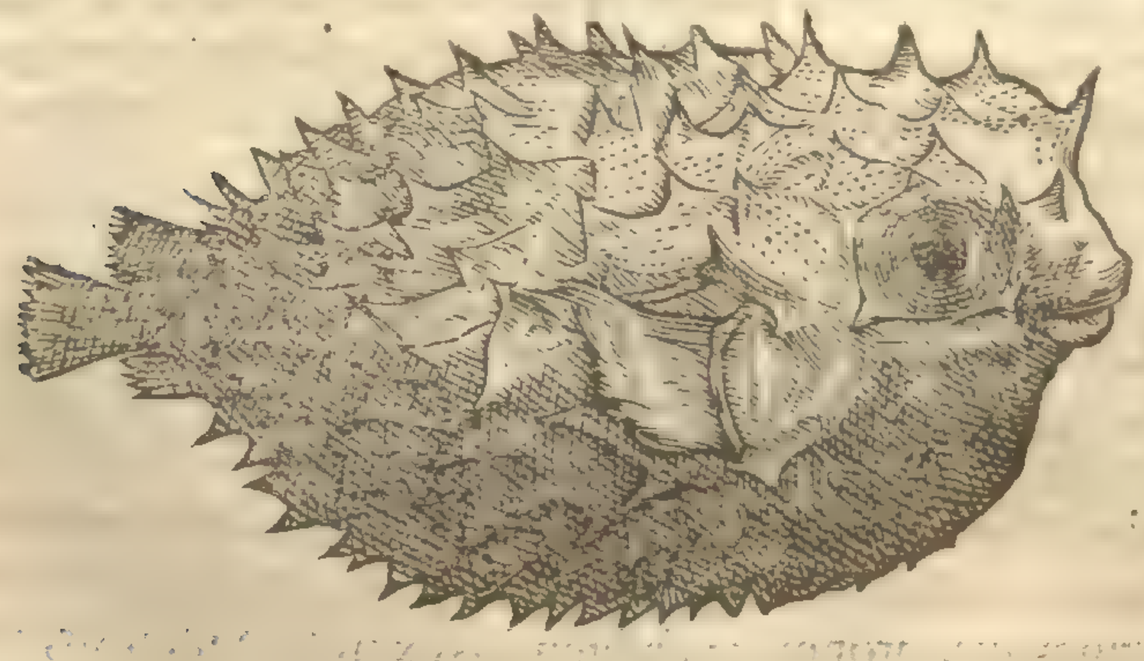

HABEBAT autem hic piscis ab ore ad caudam sex unciarum cum semisse longitudinem, decem pænè unciarum corporis ambitum: squamis prorsus carebat, sed durâ cute tectus erat, aculeis adeò crebris, firmis & muricatis quaquaversum obsitâ, ut vix sine noxâ apprehendi posset: erant verò illi aculei in dorso & lateribus longiores & crassiores, in pectore & ventre breviores & minores: breve & latum caput habebat, dorsum etiam latum, supercilia elata, & muricatis similiter aculeis munita: oris hiatus non magnus, binis albis ossibus, siue osseis labris erat præditus, iisque crassis & firmis, ad præ- *Orbis muricatus 1.*

dam commodiùs retinendam : introrſum verſus palatum , binos craſſos dentes habebat, hominis molaribus non diſſimiles, & totidem, iis pares, infernè verſus gulam. Longè frequentioribus aculeis ſtipatus mihi videbatur eo, quem Rondeletius exhibet, iiſque etiam muricatis, quorum unicus eminebat triangularis & acutus, tres alii in ipſa cute paribus diſtantiis impreſſi, non exerti ut in Rondeletiano. Deinde in eo differebat, quòd illius Orbis nullas habet pinnas præter eam quæ in extrema cauda eſt : hic verò quatuor aliis erat præditus; unâ in ſingulis lateribus ſatis latâ, diſtante ab oculis unciæ unius interſtitio, & ante eam longâ rimulâ pro branchiis : deinde tertiâ in extremo dorſo, paullò ſupra caudam: quartâ in extremo ventre, inter podicem & caudam : quinta oblongiuſcula, extremam caudam occupabat, quæ brevior & contractior reddita videbatur, dum cutem funiculorum fragmentis farciebant nautæ.

In quo mari captus eſſet hic piſcis, nemo certi quidpiam pronunciare poterat : tametſi quidam in Indico captum putarent. E Septentrioli tamen Oceano allatum fuiſſe conjecturam faciebam, è funiculis pice illitis, quibus cutis farcta erat. Sed in quocunque tandem mari repertus fuerit, valde peregrinum eſſe cenſebam, quemadmodum & alios ſequentibus capitibus deſcribendos, quos, ut nec ſuperiores, eſui aptos non fuiſſe arbitror.

Orbis muricatus alter.

CAP. XXIV.

Horvm trium ſubſequentium Orbium hiſtoriam adeò exactè deſcribere non licebit, ut ſuperiorum, quia ipſos piſces videre mihi non contigit, ſed eorum icones coloribus expreſſas dumtaxat accipiebam à Iacobo Plateau, nullis adſcriptis notis, è quibus magnitudinis corporis & ejus partium conjecturam facere poſſem : poſt aliquot tamen menſes à me admonitus, hujus & ſequentis menſuram, longitudinem & ambitum deſignanteni, mittebat.

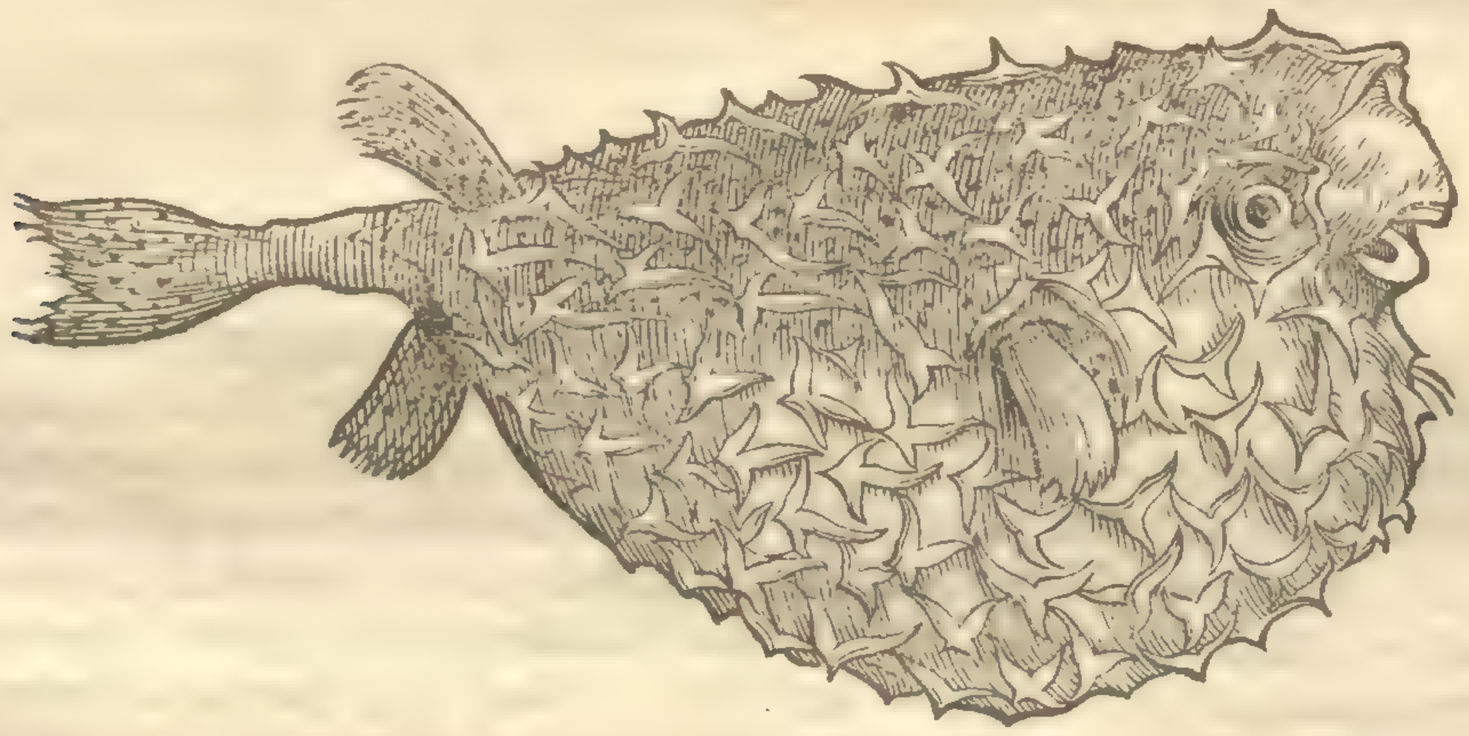

Orbis muricatus 13.

Piscis igitur, cujus hoc cāpite iconem damus, ab extremo ore ad extimam caudam, pænè undecim uncias erat longus, ejus verò ambitus multo major, ut qui ſedecim unciarum menſuram expleret, per univerſum corpus muricatis ſpinis munitus, coloris in dorſo fuſci, & multis nigris maculis conſperſi, in ventre autem cineracei : ſupercilia elata erant, os aliquantulum prominulum, & duobus albis oſſibus præditum, ut in præcedente; an verò dentes etiam introrſum habuerit, me latet: binas pinnas in lateribus habebat non valdè magnas, alias item binas, quarum una in extremo dorſo paullò ſupra caudam, altera poſt podicem, fuſci coloris & nigris maculis notati, quemadmodum & illa quæ extremam caudam finiebat.

Orbis Ranæ rictu.

CAP. XXV.

Istvm orbem exprimere voluiſſe videtur Cl. V. Conradus Geſnerus in Nomenclatore animalium marinorum ordine XI. de orbiculatis piſcibus agens, & orbem Britannicum appellare: quia verò figuræ quas proponit negligentiùs expreſſæ videntur, & ea quæ ad me miſſa feliciter meâ opinione expreſſa, illam in tabella delineari curabam, quæ hîc proponeretur.

Habebat

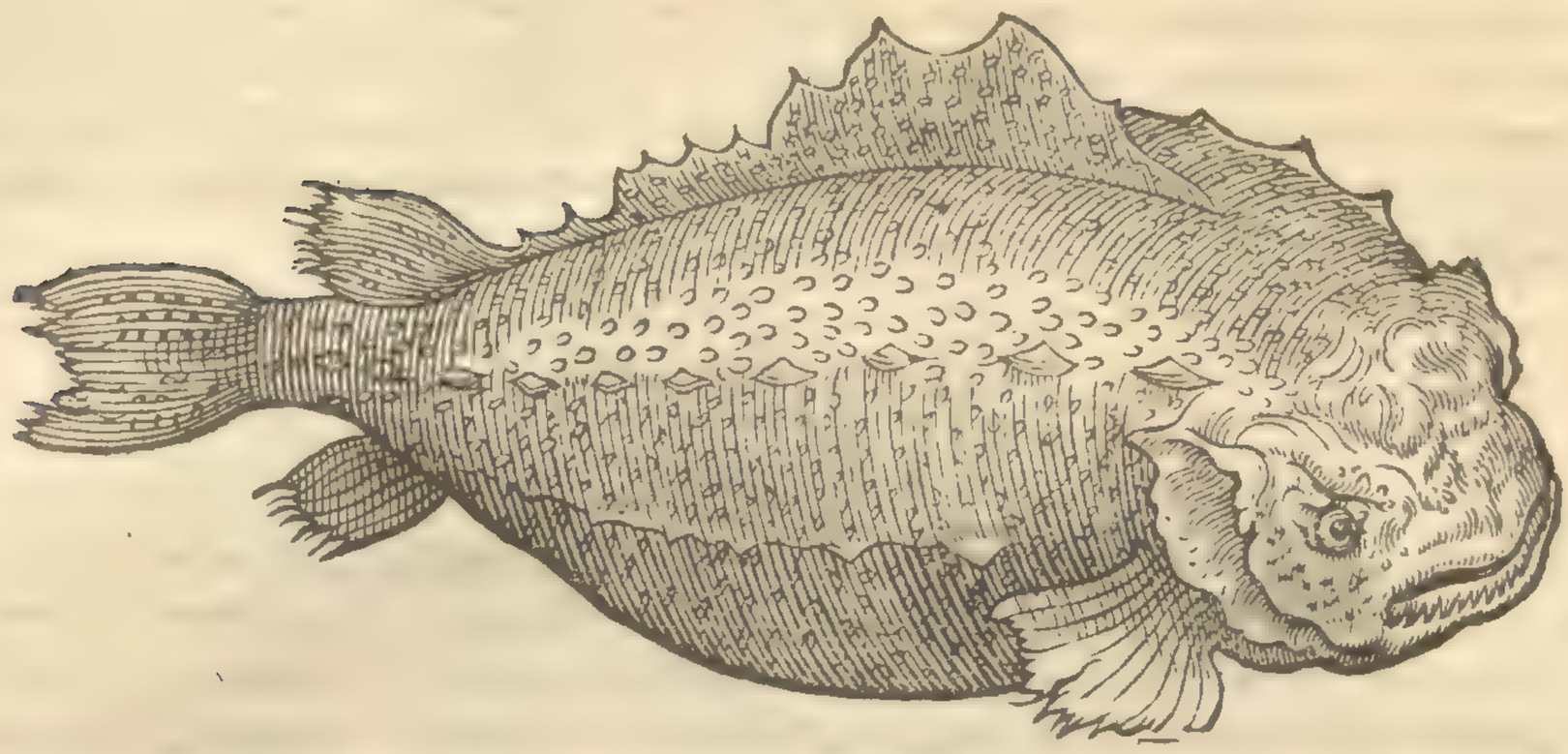

HABEBAT autem hic piſcis ſedecim pænè unciarum longitudinem ab ore ad extremam caudam; corporis verò ambitus viginti unciarum menſuram ſuperabat. Ejus totum corpus fuſcum, albicantibus maculis conſperſum: caput ſatis craſſum, elataque ſupercilia, os latiuſculum & fiſſum, ranæ os valdè exprimens, præter aliorum orbiculatorum piſcium formam: in dorſo unicam pinnam inæqualem à cervice ad extremum ferè dorſum porrectam, fuſcam & albis maculis perinde notatam ac reliquum corpus: in ſingulis lateribus binos tuberum ordines habebat, radicum ſpinæ rubi æmulorum, à vertice ad caudam uſque porrectos, unum videlicet medio ferè corpore, alterum paullo ſupra ventrem: poſt oculos binas alias pinnas ſatis longas & latas; in extremo prætereà dorſo unam; & alteram ſub podice, utramque fuſcam & albicantibus maculis conſperſam, qualis etiam ea quæ extremam caudam occupabat. *Orbis ranæ ritu.*

An porrò hic piſcis, Apuleii Lepus marinus dici poſſe videatur, quemadmodum Geſnerus cenſet, valdè dubito.

Orbis oblongus teſtudinis capite.

CAP. XXVI.

TAMETSI Cl. V. Geſnerus Orbis oblongi in libro ſupra memorato mentionem faciat, atque etiam figuram expreſſam adiiciat; ea quam hac appellatione à Iacobo Plateau accipiebam, longè diverſa erat, nec quidpiam ſimilitudinis cũ illa habebat, ut facilè animadvertent, qui ejus iconem cũ ea, quam hoc capite propono, conferre volent.

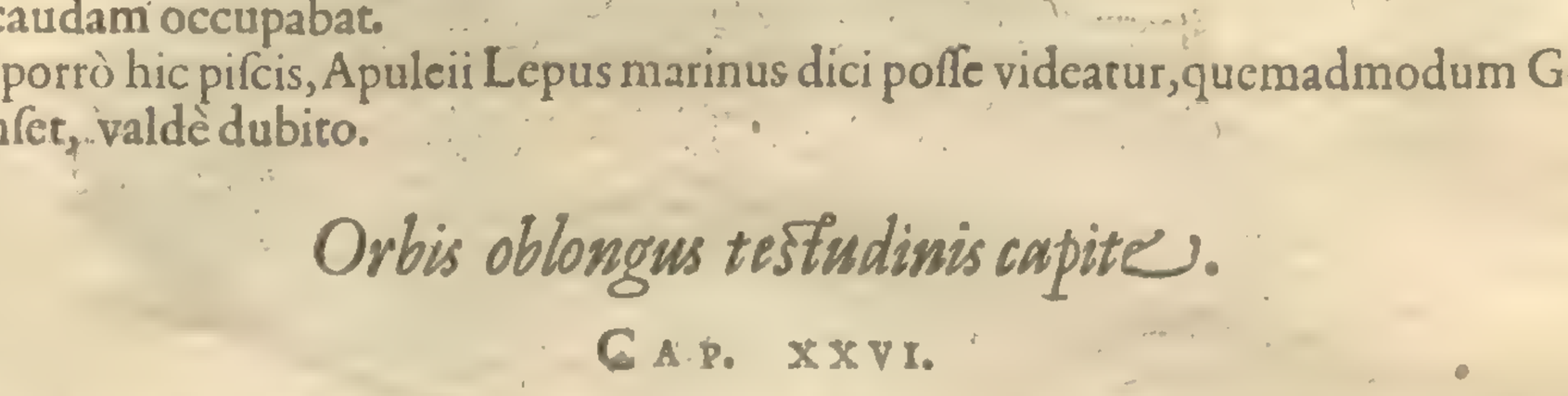

A B extremo ore ad pinnam, quæ in extrema cauda, plus quàm pedalem habebat longitudinem, quantum quidem ex pictura coniicere licebat: ejus autem craſſitudo, inæqualis; nam medio corpore, à ſummo dorſo ad infimum ventrem, quatuor uncias altus erat; circa collum & binas pinnas quæ in extremo ferè corpore, minùs latus: quamquam ipſius piſcis longitudinem majorem fuiſſe facilè mihi perſuaſerim, atque etiam craſſitudinem, ut è binis præcedentibus conjecturam facio: quandoquidem ex eorum menſura ad me miſſa comperiebam longiores & craſſiores fuiſſe, quàm ex pictura adnotaveram: itaque ſuſpicor ejus longitudinem minorem non fuiſſe decem & ſeptem unciarum, corporis verò ambitum, ubi maxima craſſitudo, ſedecim unciarum aut paullo majorem: corium quo totum ejus corpus tectum, fuſci coloris, & teſſellis inæqualibus variè diſtinctum, modò ferè orbicularibus, modò rhomboide figurâ, modò quadrangulâ, iiſque omnibus maculas albas varie ſparſas habentibus, eleganti ſpectaculo: collum ipſius, præter aliorum piſcium orbiculatorum *Orbis capite Teſtudinis.*

torum naturam, oblongum, caput etiam magis prominulo roſtro prædituм, teſtudinis caput quodammodo referebat, bina oſſa alba pro dentibus habens, ut orbes muricati: in ſingulis lateribus juxta collum pinnam habebat ex fuſco rubentis coloris; ſimiles erant binæ illæ, quarum una in extremo dorſo ſupra caudam, altera in ſupina parte poſt podicem: ſimilis etiam quæ extremam caudam (non minùs longam quàm in Hiſtrice) occupabat, latiuſculaque erat.

Piſcis triangularis.

CAP. XXVII.

ORBIBVS, quos modò deſcripſi, alia tria piſcium peregrina genera, mihi numquam antè conſpecta, ſubjungenda exiſtimavi. Horum duo priora vir honeſtiſſimus Wilelmus Parduynus pro noſtra amicitia Middelburgo ad me mittebat, anno à Chriſti nativitate nonageſimo ſeptimo ſupra milleſimum & quingenteſimum. Ut porrò illi pænè orbiculari erant formâ, paullò tamen oblongiore, & quaſi ovali; ita hi triangularem eam habebant: nonnihil tamen inter ſe differebant, ut ex ſubjecta tabella, in qua utrumque exprimi curabam, obſervare licebit.

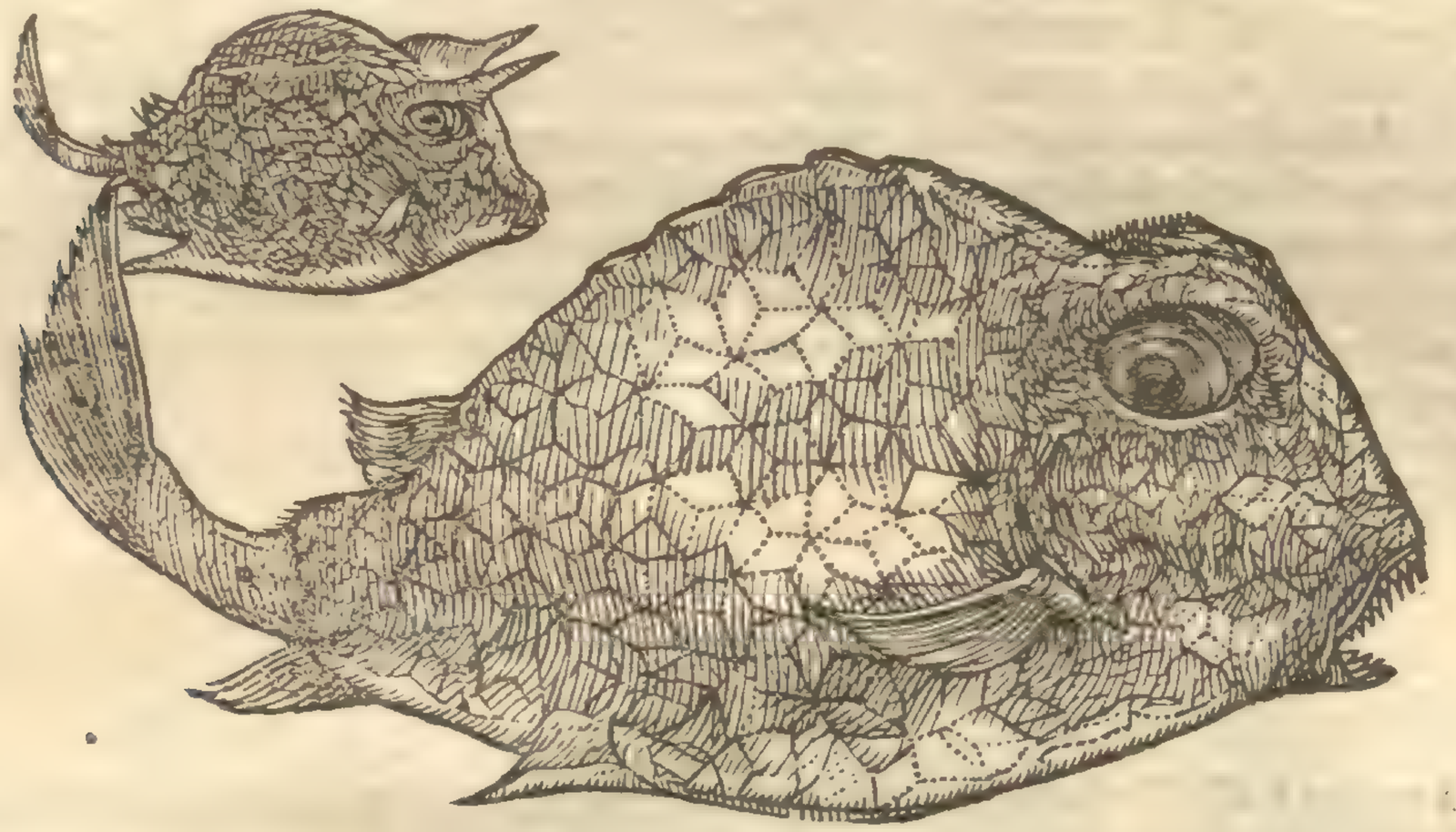

Piſcis triangularis major.

PRIOR etenim ab ore ad caudæ initium, ſeptem uncias longus erat; à ventre ad ſummum dorſum, tres cum ſemiſſe latus erat; ipſe autem venter, tres: cauda unciam longa, pinna illam finiens, binas, & ſeſcunciam extremâ parte lata: parvum os habebat, duodenis dentibus, firmis, ſerratis & contiguis in ſuperiore maxilla præditum; inferiore autem, octo majoribus, etiam ſerratis: an plures fuerint, me latet, quandoquidem illum accipiebam vetuſtate jam aliqua ex parte corruptum: nulla tamen apparebant aliorum qui excuſſi aut vetuſtate attriti fuiſſent veſtigia: ab ore, caput ſtatim in gibbum, dorſum verò in arcum inæqualem aſſurgebant, & hoc nullâ pinnâ præditum, niſi unicâ paullò ſupra caudam, eaque valde exiguâ, pro piſcis corpore, niſi attrita fuerit: ſub oculis circa ventris partem anteriorem, utrimque unam habebat ſatis anguſtam, unciam tamen longam, & illi adjunctam rimulam pro branchiis: quartam in extremo ventre, inter podicem & caudæ initium: oculorum cavitas (nam illi eruti, tametſi pictor addiderit me inconſulto) magna, & ante ſingulas parvum foramen. Totus autem piſcis non ſquamis, ſed corio tectus, eoque teſſeris certo punctorum numero ornatis tam affabrè diſtincto, ut ne peritum quidem pictorem, eam ſeriem, elegantiam & venuſtatem, in exprimendo imitari poſſe putem; certè meus, licet in ſua arte inſignis, non expreſſit: ventris (qui planus) latera, paullò ſupra podicem, in ſpinam oſſeam firmam & acutam deſinebant. Valdè levis erat, quia inanis, & per ſummum dorſi gibbum funiculo trajectus, ut in muſeo aut cubiculo, ad ornatum, tamquam ſingulare Naturæ miraculum ſuſpendi poſſet.

Qui ad me mittebat, in Indico mari captum ſcribebat, atque à Luſitanis in India habitantibus, *Çapines* appellari, quoniam ſandaliorum, ipſis *çapines* dictorum, quibus Luſitanicæ mulieres utuntur, ut proceriores appareant, formam quodammodo æmulatur.

Piſcis Çapines.

Cæterùm ſexto inſequente anno apud honeſtiſſimũ virum Chriſtianum Porretum, Leydenſem Pharmacopœum, alium videbam, quem ab iis, qui anno M.D.CIII. ex Moluccis inſulis redierant, redemerat, jam deſcripto, cute teſſellatim diſtinctâ, aculeis, pinnarum ſitu & numero, reliquiſque notis ac formâ prorſus quidem ſimilem, ſed longè majorem; ut qui

ab ore

ab ore ad caudæ pinnam pedis longitudinem ſuperaret, à ventre ad dorſi faſtigium quinas uncias altus eſſet, ventrem quatuor uncias latum haberet, pinna caudam finiens binas cum ſemiſſe longa eſſet, & extrema ejus pars quatuor cum ſemiſſe lata, dentium numerus par cum ſuperiore, ſed bini anteriores in utraque mandibula reliquis paullò majores.

ALTER longè minor erat, & tametſi formâ non diſſimili, nonnihil tamen differente. Triangularis quidem, ut ſuperior, ſed binas uncias dumtaxat longus ab ore ad caudam, ſeſcunciam ferè altus, & ventre circiter unciam lato, & ut in ſuperiore plano: nullas etiam in dorſo pinnas habens, præter unicam exiguam ſupra caudam, & utrimque ſub oculis, proximè alvum, unam, cum rimula; poſt podicem autem, quartam caudæ contiguam: cauda ſemunciam erat longa, in longiorem pinnam deſinens: parvum os habebat, exiguis ſed firmis dentibus præditum, oculos magnos, infra quos, in fronte parvum utrimque foramen: ſupercilia anteriùs in ſingulares oſſeas & acutas ſpinas deſinebant, tamquam cornua, quibus major carebat: in extremi ventris lateribus, alias duas ſingulares non minùs acutas & firmas habebat: ſed & ſupra atque infra caudam aculeo munitus eſſe videbatur. Totum corpus nullis etiam ſquamis tectum, ſed corio dumtaxat, prioris inſtar, eoque teſſerulis, ſed alia ſerie diſpoſitis, diſtincto, ut roſulas ſex foliolis conſtantes, veriùs exprimere viderentur, quàm teſſeras: ſed pictor, licet à me ſeriò antè admonitus, non expreſſit. *Piſcis triangularis minor.*

Μονόκερως *piſciculus*.

CAP. XXVIII.

ANNO à Chriſti nativitate milleſimo ſexcenteſimo primo Batavi ex Orientali India reduces, piſciculum adferebant mirandæ & venuſtæ formæ, quem Unicornem non incommodè poſſe appellari arbitror. Etenim diverſus erat à Scolopace quem Cl. V. Gulielmus Rondeletius cap. v. lib. xv. De Piſcibus deſcribit, ut facilè animadvertere poterunt, qui utriuſque hiſtoriam & iconem conferent: niſi quis fortè ejuſdem Capriſcum eſſe cenſeat, quem cap. XXVI. lib. v. deſcribit, cum quo ſanè aliquot notas ſimiles habere non diffiteor: verùm ſi utriuſque hiſtoria diligenter conferetur, diverſos eſſe piſces manifeſtè apparebit: quinetiam icones diſſimiles eſſe comperiet, quiſquis eam quam in adpoſita tabella exprimi curabam, cum Capriſci icone conferet.

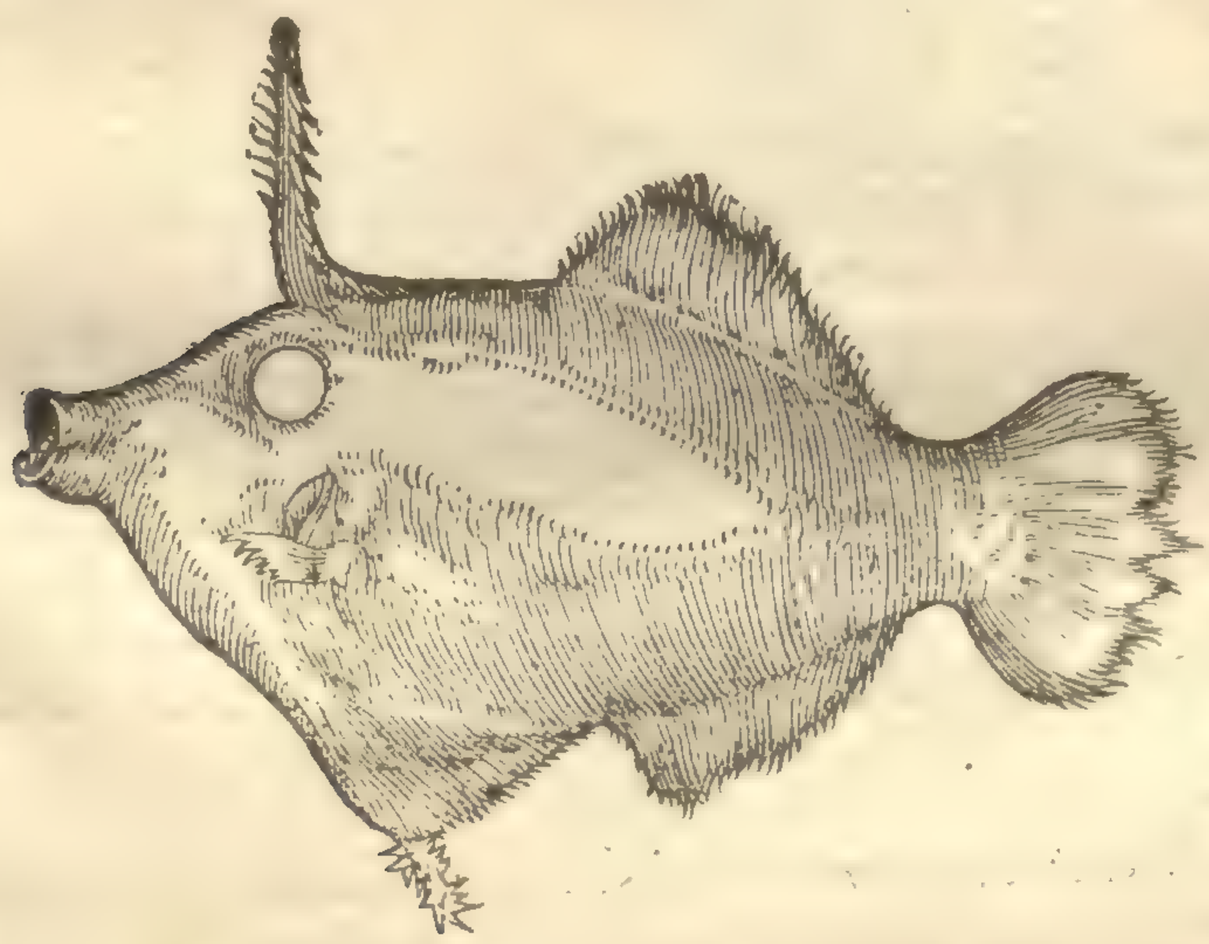

AB extimo porrò ore uſq. ad caudæ pinnas, paullò longior erat tribus unciis, medio corpore paullò plus unciâ latus; à ſummo capite, ubi ſupra oculos cornu eminebat, ad infimam alvi partem, quæ etiam in parvum aculeum deſinebat, ſeſcunciam latus: corio fuſci coloris, & limulæ inſtar ſcabro, totum corpus tectum erat: os præterea habebat prominulum, anguſtum, ſemunciam longum, binis oſſeis denticulis præditum, qui in denos ſupernè ſecti videbantur, infernè verò in pauciores, niſi ij fuerint abrupti. Oculos, quī eruti fuerant, ſatis magnos habuiſſe videbatur; ſupra quos in capite corniculum gracile eminebat quadrangulare, pænè unciam longum, decem ſpinulis inſtar hamuſculorum deorſum ſpectantibus binis lateribus armatum, à quo, ad pinnam, quæ à medio dorſo continua ad caudam uſque porrigebatur, interſtitium erat uncialis longitudinis: depreſſum inſtar ſulci cujuſdam; in quem corniculum, dum natat, inclinare exiſtimo, ne natationem impediat: à podice ad caudam, aliam pinnam continuam habebat minus ſemunciâ latam: ſub oculis, longiuſcula illi utrimque pro branchiis ſciſſura, quam pinnula utrimque ſequebatur: cauda ſemunciam lata: ejus verò pinna, unciâ latior, ſemunciamque longa, in verſicolores fimbrias deſinebat. Petrus Garetus mutuo accipiebat, & mihi illum concedebat, ut exprimi curarem: nam mercator cujus erat, tanti æſtimabat, ut niſi ingenti pretio redimi non poſſe putaret. *μονόκερως piſciculus.*

Stella tredecim radiorum.

CAP. XXIX.

Stellarum marinarum varia genera.

STELLARVM marinarum varia sunt genera: quædam enim in ingentem magnitudinem evadunt, nonnullæ mediocrem magnitudinem acquirunt, quædam semper parvæ manent, nec incrementum sumunt: aliæ item sunt aculeatæ, aliæ reticulatæ, aliæ læves, & hæ raræ, quemadmodum & ramosæ, quas nonnulli arborescentes appellant, aliæ sinuosæ; & hæ omnes colore plurimum variant: ut ex clarissimorum virorum Gulielmi Rondeletii & Conradi Gesneri Libris de Piscibus constat, qui amplissimè de Stellis scripserunt. Verumtamen unius Stellæ iconem pronâ & supinâ parte coloribus expressam mittebat ad me Iacobus Plateau anno à Christi nativitate tertio & sexcentesimo supra millesimum, qualis apud neutrum eorum conspicitur: idcircò dignam judicabam quam in tabella delineandam curarem, & in calce hujus Sexti Exoticorum libri adponerem.

Stella tredecim radiorum.

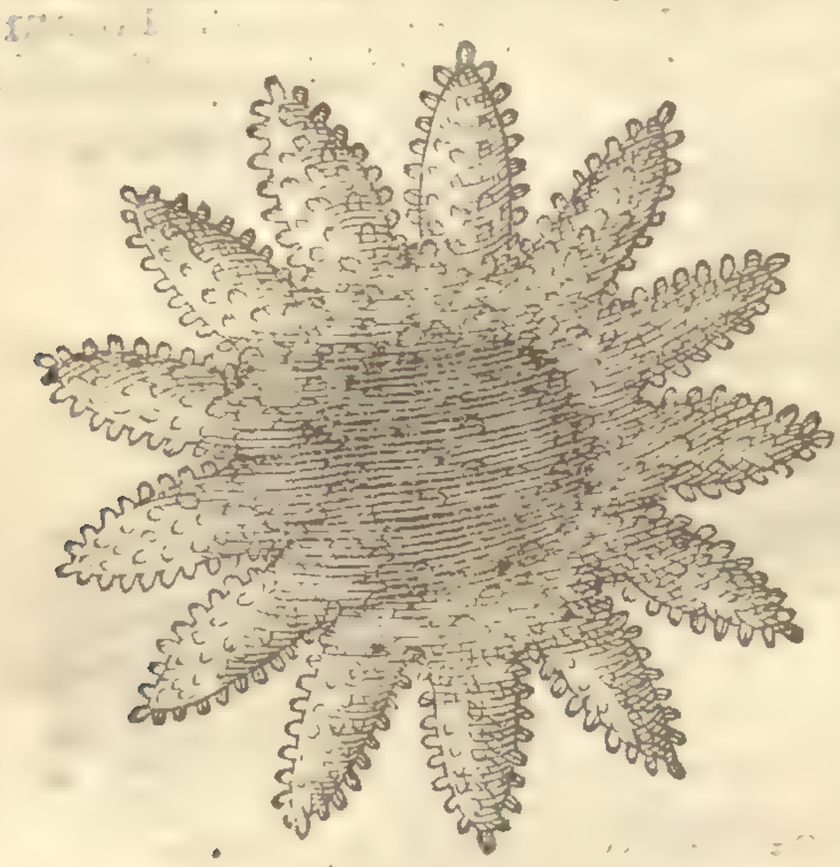

ERAT porrò hæc Stella, quantum ex pictura observare poteram, ex aculeatarum genere, satis amplo corporis orbe, pro ejus magnitudine, non valdè longis tamen radiis constans, qui tredecim numero erant; illique omnes directi, non sinuosi, quum pleræque aliæ magna ex parte quinque dumtaxat habeant, æqualis omnes longitudinis, vel inæqualis, hoc est alios aliis longiores. Hujus verò radii omnes erant æqualiter longi, sescunciâ videlicet; ipsius verò orbiculati corporis diameter binarum unciarum: singuli radij pronâ parte quinis aculeorum ordinibus erant præditi, tribus medium occupantibus, duobus aliis latera, sic ut singula latera decem aculei pectinatim munirent, coloris rubescentis: supina pars flavescens erat, & vertebras illas, è quibus singuli radii componebantur, manifestè ostendebat.

Concha peregrina.

CAP. XXX.

TESTACEAM quandam concham mihi ostendebat eodem anno Cl. V. Doctor Everardus Vorstius, jam absoluto & descripto hoc Sexto libro: ejus tamen brevem mentionem, post Stellam illam tredecim radiis constantem facere volui.

Concha peregrina.

Mirabilis autem formæ erat hæc concha, quam, piscisne dicturus sim, an cujuspiam insecti, hæreo, certè huic similem videre non memini: illa enim binas uncias cum semisse erat longa, unciam vel paullò plus lata, septem squamis sive laminellis, quadam subrufâ membranâ per latera simul connexis, constans, quas animalculum, quod ea tectum fuerat, explicare, vel in orbem contrahere pro arbitrio potuisse videbatur: singulæ autem squamæ, tellinarum conchis formâ pænè similes, partim fusco colore, partim albis quibusdam transversis lineis virgatim distincto, erant præditæ. Ex India porrò hanc concham allatam fuisse dicebant.

ET *hæc quidem sunt, quæ istis Sex Exoticorum libris describenda habui, quæque ad extremum annum millesimum sexcentesimum tertium usque à Christi nativitate, ad meam notitiam pervenerunt: ea benevolus Lector boni consulere dignabitur. Ut porrò Batavorum navigatio in exteras regiones satis feliciter procedit, plura me consequuturum confido, quæ satis amplam materiam suppeditabunt, ut alios, præter hos, Exoticorum Libros concinnare queam, si Deus vitam & valetudinem mihi producit. Nam quemadmodum sedulus fui, & nullos labores fugi, aut sumptibus nullis peperci, in adornanda rariorum Plantarum Historia, quas ipse in variis meis peregrinationibus observabam, dum integrâ ætate & vegeto adhuc eram corpore: sic, tametsi ob gravem ætatem & imbecillas corporis vires, aliaque incommoda, jam nusquam prodire mihi liceat, eandem nihilominus sedulitatem spondeo, in describenda eorum Exoticorum Historia, quæ vel meâ pecuniâ redimere, vel amicorum operâ in posterum nanciscì potero.*

FINIS LIBRI SEXTI.

CAROLI CLVSI
ATREBATIS
EXOTICORVM
LIBER SEPTIMVS:

SIVE,
AROMATVM,
ET
SIMPLICIVM ALIQVOT
MEDICAMENTORVM
apud Indos nascentium
HISTORIA:

Primùm quidem Lusitanica lingua διαλογικῶς conscripta,
à D. GARÇIA AB HORTO, Proregis Indiæ Medico:

Deinde Latino sermone in Epitomen contracta, & iconibus ad vivum expressis, locupletioribusque annotatiunculis illustrata à CAROLO CLVSIO *Atrebate.*

QVINTA EDITIO,
Castigatior & multis locis auctior.

N. BENE-

BENEVOLO LECTORI
Carolus Clusius S.

SCRIPSIT *D. Garçias ab Orta, eius, qui in India pro Rege tum erat, medicus, librum de iis plantis & aromatibus, quæ longâ curâ & diligenti studio apud Indos (ubi triginta amplius annis medicinam fecit) observavit: sed Lusitanicâ linguâ, amicorum efflagitationibus victus, tametsi, ut ipse refert, Latinè eum scripsisset. Hunc ego, benevole Lector, in tuam gratiam Latinum faciens, in Epitomen contraxi, paulo forsitan commodiore ordine singula disponens, quàm antè fuerant; atque nonnulla etiam reiiciens, quæ non multum ad rem facere videbantur. Nam cùm singulis ferè simplicibus suum dialogum adscripserit, & ordinem alphabeticum secutus sit noster auctor; multa illum suo loco haud aptè reponere, & pleraque repetere necesse fuit, ut ferè in dialogis contingere solet. Eum verò laborem eo libentiùs suscepi, quòd ab ineunte ferè ætate rei herbariæ studio summopere sim delectatus, tum etiam quòd huius libri lectione excitata præclara ingenia, nostri auctoris exemplum secutura arbitrer.*

CVM verò variorum auctorum testimonio utatur, locos diligenter contulimus atque adscripsimus, in *Avicenna* postremam editionem, *Venetam* scilicet anni M. D. LXXXII. secuti. *Addidimus insuper ad singula ferè capita adnotatiunculas, sive scholia, eaq; hac postremâ editione multo locupletiora, insuper aliquot aromatum icones ad vivum exprimi curavimus. Hanc porrò nostram operam, istius materiæ studiosis non inutilem futuram arbitror, & quodammodo spondere audeo.*

Ioannes Posthius Germ. Medic.

Gratia magna tibi debetur, Garçia; nec non
Gratia debetur, Carole, magna tibi.
Tu quoniam nobis Latio sermone dedisti,
Ille suis patrio quæ dedit antè sono.
Vestra simul vivent igitur præconia; donec
India fertilibus pharmaca mittet agris.

AROMATVM ET SIMPLICIVM MEDICAMENTORVM HISTORIÆ

LIBER PRIMVS.

De Ambaro.

CAPVT PRIMVM.

AMBARVM Latinis, Ambar Arabibus dicitur: quo nomine omnibus, quas sciam, nationibus notum est, aut immutato dumtaxat paululum vocabulo. *Ambar.*

VARIA autem circa hujus generationem Scriptorum est opinio. Siquidem alii sperma Balenæ esse asserunt: alii belluæ cujusdam marinæ excrementum, aut maris spumam (quæ sanè opiniones ratione carent, quòd nullum Ambarum inveniatur ubi frequentissimæ sunt Balenæ, & ubi fluctuum reciprocatione spuma plurima excitatur;) alii Bituminis modo ex maris alveo emanare: quæ opinio melior, & veritati magis consona plerisque visa est. *Ambarum Balenarum sperma non esse. Ambarum Bitumen videri.*

AVICENNA lib 11. cap. 67. & Serapio lib. simp. cap. 196. scriptum reliquerunt, furigorum in rupibus & arboribus more Ambarum in mari generari, & tempestatibus unà cum saxis interdum in littus eiici: quæ sententia verisimilior est reliquis ab Avicenna productis. Nam multum flantibus Euris, magna ejus copia Sofalam, & in insulas Comaro, Demgoxa, Mosambicam, totumque eum tractum eiicitur è Maldivis insulis, quæ ad Orientem spectant. Flantibus verò Favoniis, copiosè invenitur in insulis quæ vulgò de Maldiva nuncupantur corrupto vocabulo, cùm de Nalediva dicendum sit: etenim *Nale* lingua Malabarica significat quatuor, & *Diva* insulam: Nalediva igitur pronunciandum erat; quasi dicas, Quatuor insulas, simili planè ratione, qua Angediva vocamus eas insulas quæ à Goa, Orientalis Indiæ emporio, duodecim leucis distant, quòd quinque sint numero conterminæ; *Ange* enim eorum lingua quinque est. Sed hæc præter institutum: non potui tamen horum non meminisse, cùm in Maldiva mentionem incidissem. *Insulæ de Naledivæ. Angedivæ insulæ.*

SCRIBVNT iidem locis suprà citatis, Ambarum devorari à pisce quodam Azel nuncupato, sed qui eo devorato statim extinguatur. Hunc deinde undis fluctuantem regionis illius incolæ uncis in siccum trahunt, eoque exenterato Ambarum colligunt: verùm omne improbari, præter id quod spinæ adhæserit, id enim pro temporis diuturnitate purum & legitimum esse. Sed hæc eorum opinio erronea mihi videtur. Nam veluti certum est animalia quærere alimentum naturæ suæ conveniens, & minimè noxium (nisi fortè cibis innoxiis admisto decipiantur, quemadmodum mures fallere solemus) sic etiam haud quaquam verisimile videtur, hunc piscem Ambarum venari, si eo devorato sit periturus. Imò cùm Ambarum sit ex eorum numero quæ maximè cordis vires reficiunt; dixerim hunc piscem præsentaneum esse venenum, quandoquidem tam eximio medicamento devorato perit. *Azel piscis. Ambari esis Azel non interire. Ambarum cor reficit.*

SCRIBIT Avenrois 5. collig. cap. 56. Caphuræ genus inveniri natum in maris alveo; quod deinde aquis supernatet: laudatissimum verò id censeri quod Arabibus *Ascap* dicitur. Quàm verò ejus opinio à veritate sit aliena, & tanto viro insignique Philosopho indigna; clarius est quàm ut multis demonstrari debeat: primùm quòd Caphuram in mari nasci dicat; deinde quòd eandem quæ frigida est & sicca tertio gradu, Ambari genus faciat, quod calidum & siccum constituit secundo ordine. *Caphuram Ascap non esse Ambari genus.*

SVBIICIEMVS verò nonnulla vocabula quæ apud Serapionem & Avicennam occurrunt. Magnam ejus copiam ex regione Zing Serapio lib. simp. cap. 196. adferri asserit. Hæc est Sofala. Nam *Zingue* aut *Zangue* Persis & Arabibus idem significat quod niger Latinis: & quoniam totus ille maritimus Æthiopiæ tractus à nigris incolitur; Serapio eam Zingue vocat. Sic Avicenna lib. 2. cap. 63 epitheton illi addit Almendeli, quasi de Melinda: item Selachiticum, à Zeilan fortè laudatissima totius Orientis insula, quam falsò

urbem esse Lacuna commentario in Dioscorid. lib. 1. cap. 20. existimavit, cùm sit insula multis urbibus exculta.

HÆC sunt quæ ab Arabibus traduntur: nullus autem Græcorum, præter Aëtium, hujus meminit.

Auctoris de Ambaro opinio.

CETERVM hæc mea est opinio. Veluti pro regionum naturâ terra interdum rubra est, ut bolus armenus, interdum candida, ut creta; nonnunquam nigricans: sic verisimile est, aut insulas, aut terras similis cum Ambaro formæ inveniri, quòd terra sit aut fungosa, aut alterius generis. Quod verum esse testatur magna ejus quæ reperitur quantitas. Siquidem inventa sunt interdum fragmenta humanæ magnitudinis, interdum nonaginta palmorum longitudinis, duodeviginti verò latitudinis. Affirmârunt nonnulli se insulam ex puro Ambaro vidisse, quam cùm postea requirerent, nusquam comparuisse.

Insula ex Ambaro.

Promõtorium Comorim.

ANNO quinquagesimo quinto supra millesimum & quingentesimum, circa promontorium Comorim, quod è regione insularum de Maldiva est, fragmentum trium ferè milium pondo repertum est: sed cùm is qui inuenerat, picem aut bituminis genus esse existimaret; vili admodum vendidit. Maximum verò quod vnquam viderim fragmentum, quindecim libras pendebat. Sed qui in Æthiopiam commercii causa navigant, multo majora fragmenta se vidisse affirmant: totus enim ille Æthiopiæ tractus, à Sofala ad Brava usque, Ambaro abundat.

Ambari fragmentum 15. libras pẽdens.

INVENITVR etiam interdum, sed rarò, in Timor, & in Brasil. Et anno M. D. XXX. inventum esse fragmentum audio in Setubal Lusitaniæ portu.

REFERTVM verò est plerumque avium rostris,[b] quas in eo nidulari credibile est; interdum conchyliis testisque ostreorum permixtum invenitur, quæ contactu Ambaro adhærent.

Ambari delectus.

PORRÒ optimum Ambarum censetur, quod à sordibus maximè repurgatum est, quodque plurimùm ad candorem accedit, videlicet quod cinerei sit coloris, aut quod ex venis, nunc cinereis, nunc candicantibus constet, leve, quodque acu perfossum multum oleacei liquoris resudet. Nigrum improbatur, præterea candidissimum, teste Serapione, loco suprà citato: quod gypso adulteratum esse existimo.

NOTA est Manardi contradictio, qui in Electario de Gemmis dist. 1. in comp. Mes. Ambarum rem novam esse affirmat, eamque non magno æstimat, sed paulo pòst in Electario Diambra ibidem, quasi sui oblitus, hanc compositionem ob Ambarum multis laudibus effert, eoque se in mulierum & senum morbis sæpenumerò uti asserit.

Ambarũ magna in æstimatione apud Sinenses.

Cate ponderis genus.

MAGNA verò in æstimatione est apud opulentiores Indos; eo enim cibis permixto frequenter utuntur medicamenti loco. Ejus autem pretium intenditur pro fragmentorum magnitudine: quanto enim majus est fragmentum, tanto ejus intensius est pretium; non secus atque in Gemmis. Sed nusquam pluris venditur quàm in Sinarum regione. Cùm enim à nostris Lusitanis ejus exigua copia eò delata esset; precium fuit mille quingenti aurei in singula Cate, quod apud eos ponderis genus est pendens viginti uncias. Hujus lucri cupiditate deinde alii mercatores allecti, tantam Ambari detulerunt eò copiam, ut nunc multo vilioris æstimetur.

[a] *Posteriora exemplaria habent Asselebeti.*

[b] *Huiusmodi rostella in ambaro reperta, mihi dedit M. Hugo Morganus Pharmacopœus diligentissimus: sed ea non avium, ut putat noster Auctor, verùm Sepiarum esse deprehendi, à Nicolao Rapio Chirurgo Regio edoctus.*

Cetcrùm Ferdinandus Lopez de Castagneda, qui rerum à Lusitanis in India Orientali gestarum historiam scripsit, lib. IV. cap. XXXV dicit, selectissimam Ambram in insula Maldiva inveniri, cuius generationem quùm fieri tradat diversam ab ea quam ceteri scribunt, non abs re futurum existimavi, si quæ de generatione Ambra tradit, ex Italico sermone conversa hic subiicerem.

Maiores insulæ de Maldiva, archipelagi illius interioris, multas odoriferas herbas producunt, quas depastum veniunt magna quædam aves ab incolis Anacangrispasqui *nuncupatæ. Istæ aves in rupibus & scopulis earum insularum secundum maris litus sitis versantes & aggregatæ, stercus egerunt quod Ambra est, cuius tria genera faciunt: unum album, ipsis scopulis, uti egestum est, inhærens, quod probatissimum censent &* Ponahambar, *hoc est, auream ambram appellant, maioris quàm reliqua pretii, quòd paucâ quantitate & maiore difficultate reperiatur, quàm alia duo genera, quæ cineracei & nigri sunt coloris, ac ex albo originem trahunt. Ex istis quos dixi scopulis, tempestatum vehementiâ, temporis successu, magnis fragmentis in mare cadit hæc ambra, & in littus eiicitur: id* coambar *dicitur, id est, aqua ambra, quoniam aquarum fluctibus valdè eluta, magnam suæ probitatis partem perdidit: tertium, quod nigrum,* maniambar *vocant, quod significat piscis ambram; nigredinem enim contraxisse existimant, quòd à Balenis aut aliis piscibus inter istas insulas versantibus devoratum fuerit; qui illud concoquere non valentes, rursus evomuerunt: id autem est omnium vilissimum, quia penè totam facultatem amisit. Hæc Castagneda.*

QVID porrò sit legitimum Ambarum, atque quo modo nascatur, dicam quod Francofurti ad Mœnum anno M. D. XCIII. *paullò ante meum ex ea urbe abitum, mihi referebat vir probatæ fidei mihiq; amicus Dn. Servatius Marel, Burgundus; qui multas regiones peragraverat, Ambarique, Moschi, Gemmarum & similium rerum mercaturam exercuerat. Quum enim de Ambaro inter nos sermo incidisset, ille ad me, Exploratúm-ne habes quidpiam de Ambaro? non inquam,*

quam, præter ea quæ ex Garciæ Aromatum historia, & libello Nic. Monardis De simplicibus medicamentis è novo orbe delatis didici. Legi, inquit, utrumque, illam quidem a te Latinum factum, hunc verò Hispanico sermone evulgatum. Sed quid aliud adferunt, quàm Auctorum dubia testimonia, qui cæcutientes, tanquam in tenebris versantur? Mihi autem crede, Ambarum nihil aliud esse quàm recrementa quædam in ventriculo Balenæ veræ multo tempore collecta, verè inquam, quia plerique Cetaceos alios pisces, ut Orcadem, Physeterem & similes magnis dentibus præditos Balenæ appellatione donant. Balena autem legitima nullos dentes habet, sed integros pisces vorat, & mollibus imprimis delectatur; ut polypis, sæpius & similibus, quibus in ventriculo non probè confectis, necesse est multam viscidam materiam in eo generari, quam postea simul congestam, & ventriculum nimis gravantem, vel singulis annis, vel breviore temporis spatio reiicit. Ista materia tamdiu in ventriculo adservata, deinde rejecta, & mari innatans, Ambarum est, in quo interdum polyporum devoratorum rostella deprehenduntur. Si Balenæ, liberato iam recens ab illa materia ventriculo, capiantur, nullum ambarum habere reperientur; si aliquanto post rejectam materiam, aliquid quidem habebunt, sed deterioris, nec probè excocti: atque ita paulatim crescens illa materia congesta, probitatem vetustate adquirit, ut si, ante quam ventriculus illâ materiâ liberatus sit, Balena capiatur, plurimum & optimum reperietur. In aliorum verò Cetaceorum, quos antè retuli, ventriculo, frustrà requiras: itaque nihil mirum, si qui captos eos setuerunt, Balenas esse existimantes, nihil ambari in illorum ventriculo repererunt.

Probari autem asserebat Ambarum cineraceo quodammodo colore præditum, illud verò optimæ esse notæ indicium, si eius fragmentum candenti ferro, laminave ferreæ benè calefactæ, aut cultello applicatum, veluti in oleum resolvatur, quod naribus admotum suavem odorem spiret.

Cetera de Ambra consulendum censeo Nobilissimum & C. Virum Iulium Cæsarem Scaligerum De Subtilitate ad Cardanum, Exercitat. CIIII. Sect. 10.

ADVEHITVR porrò Hispalim, totius, non dicam Beticæ, sed etiam Hispaniæ celeberrimum emporium, olei quoddam genus ex America, subrufi coloris, cuius mirabiles prædicant effectus in omnibus uteri morbis. Id oleum de Liquidambar nuncupant, eius sanè odoris ferè, qui Styracis odorem æmuletur. Id verò ex eo liquore exprimitur, quem de Ocosotl arbore stillare, Mexicana historia tradit in hunc modum: Inter arbores Mexicanas memoratur & Ocosotl arbor prægrandis & venusta, foliis hederæ similibus. Huius liquor quem Liquidambar nuncupant, vulnera curat, atque cum corticis ipsius polline permixtus, elegans odoramentumq; suffimentum præbet. De hoc verò Liquidambar consulendus Nicolai Monardi liber de Medicam. simpl. ex novo orbe delatis, quem nos Latinum fecimus, cap de Liquidambar. *Ocosotl.* *Liquidambar.*

De Aloë.

CAPVT II.

QVÆ Aloë Latinis, ἀλόη Græcis, hanc Arabes, Persæ, & Turci *Cebar* vocant, (nam quòd *Laber* à Serapione dicatur, Interpretis errore, aut Librariorum negligentia factum esse existimo; siquidem Arabicum exemplar *Cebar* habet) Guzarate verò (quos Gedrosios putant) & Decan incolæ *Areua*; Canarini, qui maritimum hunc tractum habitant, *Catecomer*; Hispani, *Açibar*, Lusitani, *Azeure* appellant. *Aloë.* *ἀλόη.* *Cebar.* *Areua.* *Cate omer.* *Açibar.* *Azeure.*

FIT ex Aloës herbæ siccatæ succo, quæ plurima nascitur in Cambaya, Bengala, aliisque multis locis. Ceterùm laudatissima est in Socotora, quæ inde ad Arabes, Persas, Turcos, denique per universam Europam defertur, eamque ob causam Aloën Socotorinam appellant. Distat autem hæc insula à freto [maris Erythræi] centum viginti octo leucis: quare non minùs Arabica quàm Æthiopica dici potest, quòd alterâ parte freti Arabia terminetur, alterâ Æthiopia. *Aloës natales.* *Aloë Socotorina.* *Socotora insula.*

NEC verò succus hic extrahitur in quadam dumtaxat urbe, ut ait And. Lacuna Com. in Dioscor. lib. 3. cap. 23. sed per totam insulam, quæ nullis urbibus exculta est, pagosque dumtaxat habet cum multis gregibus: neque latericulis ad excipiendum succum substernitur pavimentum, ut idem auctor est, quandoquidem in totâ insulâ non est tanta polities. *Socotora nullas urbes habet.*

Nec hi audiendi qui succum ex superiori plantæ parte profluentem, eo qui mediâ aut infimâ parte profluat, præstantiorem faciunt: siquidem omnis succus bonus est, & arenâ caret, si adhibitâ diligentiâ extrahatur.

PRÆTEREA non adulteratur; nimia etenim ejus est quantitas: sed quòd incolæ negligentiores sint in auferendis sordibus quas hic succus secum trahit; alius alio pejor videtur. Hanc ob causam minùs adhibenda fides est Dioscor. lib. 3. cap 23. & Plinio lib 27. cap. 4. qui eam gummi & acaciâ adulterari scribunt, cùm exigua sit iis in regionibus gummi & acaciæ copia: imò, ut verum dicam, nulla, quemadmodum à viris fide dignis accepi. Illud verò non negaverim, quin translatum, aliis in regionibus adulterari possit. *Aloën non adulterari.*

PORRÒ quòd laudatissima sit quæ in Socotora nascitur, non solùm vulgari famâ, sed à celebribus viris accepi, qui compertum se habere aiebant, Aloën quidem plerisque aliis Indiæ locis nasci, quæ cum Socotorina deferretur Adem, & Gida (quam nonnulli corrupto nomine Iudaa vocant) & inde terrestri itinere * Cairum, postea in Alexandriam, ad ostia Nili; vel Ormus, deinde Baçora, postea Cairum & Alexandriam: facilè tamen dignosci eam quæ in Socotora nascitur, ab hac quæ à Cambaya, Bengala, aliisque locis advehitur: Socotorinæque pretium quadruplo majus esse, illius quæ aliunde adfertur pretio. *Aloë Socotorina optima.*

Aloës delectus. Inter reliquas autem notas hanc commendabant, quòd Socotorina ſolida ſit & bene compacta; alterius verò partes non poſſunt perfectè coire, quòd ſuccus ex diverſis plantis collectus ſit.

Vnicum eſſe Aloës genus. NEC ejus plura ſunt genera, ut volunt Arabes, ſed unicum dumtaxat, tametſi varia illi indant nomina.

QVOD verò Dioſcorides & Plinius ſcribunt laudatiſſimam ex India adferri, alii verò ex Alexandria aut Arabia; non ſimpliciter id intelligendum eſt, ſed de ea quæ ex Socotora primùm in Indiam delata eſt. Nam etiam ex Cambaya & Bengala defertur Ormus, Adem, & Gida. Itaque minùs malè Meſue, qui vnum Aloës genus ex Socotora adferri ſcribit, aliud è Perſia, tertium ex Armenia, quartum ex Arabia. Nam quæ in Lusitaniam *Aloë Alexandrina.* defertur (uti his oculis vidi) ea ex Socotora allata eſt. Alexandrinam autem à quibuſdam præferri hinc factum eſt, quòd ſuperioribus annis pleraque aromata Ormus deferrentur, deinde Baſora, Adem, Gida; inde Camelis Suez, quæ in extremo maris Erythræi ſita eſt, & Alexandriam ad Nili oſtium, unde Veneti petentes ea reliquæ Europæ communicabant: non autem quòd in Alexandria fiat Aloë.

Aloën plantam non in maritimis dumtaxat naſci. NASCITVR verò non modò in maritimis, ſed etiam defertis Indiæ locis, cùm illam ubique viderim, ducentis leucis itinere terreſtri per eas ſolitudines confecto. Nullum ejus inveniri gummi certum eſt, ſed interdum aqua quædam viſcida è foliis ſtillat, neglecta & nullius efficaciæ.

HVIVS uſus eſt non modò apud Arabes Turcoſque medicos (qui Avicennam, Abohali apud eos dictum, & ejus libros quinque *Canum* edidicerunt, legeruntque Razen, quem *Meſue Arabicus alius à noſtro, Menxus.* Benzacaria vocant, item Hali Rodoam & Meſuen illis Menxus appellatum, tametſi non is ſit qui apud nos in uſu eſt; Hippocratis præterea, Galeni, Ariſtotelis & Platonis omnia opera, minùs tamen integra, quàm Græco ſermone conſcripta) ſed etiam apud Indos, in purgantibus medicamentis & collyriis, tum etiam in vulneribus carne explendis: in quem uſum plerumque in ſuis officinis medicamentum habent, cui nomen Mocebar, ex Aloë & *Mocebar medicamentum.* Myrrha paratum, quo etiam plurimùm utuntur in equis curandis, & vulnerum lumbricis enecandis.

MEDICVM vidi Magni Sultani Badur Regis Cambaya, ipſa herba Aloë utentem pro medicamento familiari, in hunc modum. Folia Aloës conciſa cum ſale coquebat, ejus decocti octo uncias propinabat, quæ alvum ſine moleſtia & nocumento ſubducebant quater *Aloës planta medicus uſus.* aut quinquies. In hac urbe Goa Aloën probè tuſam & cum lacte mixtam propinant iis qui vlcere renum aut veſicæ laborant, vel qui purulentas excernunt urinas, non ſine magno ſucceſſu & ægrorum commodo; nam illicò curantur. Illius uſus etiam Aucupibus notus eſt, qui confracta avium crura eâ conglutinant. Hîc ſimiliter in India, maturandis phlegmonibus idonea.

QVAMOBREM hallucinari mihi videtur Matthiolus in Dioſcoridem lib. 3. cap. 2. qui Aloën ad ſpectaculum potiùs foveri aſſerit quàm ad medicum uſum. Quòd verò Anto- *Aloë planta amara.* nius Muſa in Exam. ſimpl. neget Aloën herbam amaram eſſe, magis mirum: nam ſæpè deguſtatam admodum amaram inveni; quoque vicinior pars erat radici, eo amarior mihi viſa eſt; extrema autem folia amaritudine carere mihi videbantur. Tota planta viroſo odore prædita eſt.

CETERVM quoniam controverſia eſt inter nonnullos Auctores, debeántne ea medicamenta quæ Aloën accipiunt, ante cibum ſumi, an verò ſecundùm cibum, & an illico à cibo; pauca viſum eſt hîc adjicere, tametſi à doctioribus medicis potiùs hæc erant petenda. Galenus[b] ejus quinque catapotia exhibet, & bene quidem, quoniam hac ratione capitis dolores ſedat. Plinius autem lib. 27. cap. 5. efficaciorem eſſe, ſi pota ea ſumatur cibus, modicus videlicet & boni ſucci: quæ ratio multum mihi probatur, eamque ſequuntur hujus regionis medici. Cùm enim Aloë medicamentum ſit debile, non evacuabit, niſi ſtatim vires confirmentur modici cibi ejusque boni ſucci ſumptione, ut eo digeſto meliùs evacuare poſſit. Paulus lib. 7. cap. 4. contrà,[c] manè ſumendam præcipit, eosque reprehendit qui eam à cibo exhibent: corrumpit enim, inquit, cibum. Singuli ſuis nituntur firmis rationibus & Auctoribus; ſed conciliari facilè poſſunt. Cùm verò controverſia ſit admodum vulgaris, & à multis agitata, an cibus cum medicamento miſceatur, ſupervacaneum eſſe iudico de his plura agere.

SED præter inſtitutum facere mihi non videbor, ſi hîc paucula quædam inſeram de *Medicamenta exhibēdi apud Indos ratio.* vulgari ratione quam Indi medici in exhibendis medicamentis obſervant. Catapotia & liquidiora medicamenta ſummo diluculo exhibentur, noſtratium more; abſtinent deinde quinque horarum ſpatio à cibo, potu, & ſomno. Quòd ſi infra hoc tempus non purgentur, roborando ſtomacho ſtudent ex Avicennæ præcepto, quod fit ſumptis duabus maſtiches

mastiches drachmis in stillaticio rosarum liquore dissolutis, alvum bubulo felle inungentes, pannumque lineum felle madentem umbilico imponentes, ad medicamenti operationem juvandam, expultricemque facultatem excitandam, si opus sit. Sin post has quinque horas bene solvetur alvus, propinantur illis tres unciæ jusculi gallinæ, aliud præterea nihil: deinde hausto rosaceæ aquæ pauxillo, parumper somno indulgent. Hæc medicandi ratio suis rationibus & scriptorum testimoniis niti videtur.

TAMETSI Ruellius lib. 3. cap. 19. magnopere commendet potionem illam Rufi quæ Aloën, ammoniacum, myrrham & vinum recipit; ibique occasionem nactus, acriùs in Arabes invehatur, qui rejecto ammoniaco & vino, Catapotia ex Aloë, croco, & myrrha concinnent, eamque compositionem acceptam Rufo referant: facit pro suo recentiorumque scriptorum more, qui Arabibus plerumque iniquiores sunt, ut Græcos tanto magis extollant. Non negaverim certè Rufi medicamentum singulari remedio pollere adversus pestis contagia: Illud tamen certum est, Catapotia Rasis, quibus utimur, efficax esse medicamentum, ut multi magno successu experti. Additur verò Crocum, quoniam corroborat & aperit, tum ob alias facultates quibus præditum est.

Potio Rufi.

Catapotia Rasis.

MANARDVS, lib. 1. epist. 1. aliique nonnulli recentiores acerrimè in Mesuen, Serapionem, & Avicennam invehuntur, quòd affirmaverint Aloën venarum oscula adeò referare, ut inde postea sanguis facilè fluat, eamque ob causam hæmorrhoidibus non convenire: deinde quòd scripserint melli admistam minùs purgare minusque stomacho noxiam esse, quàm reliqua purgantia medicamenta. Dicunt enim Manardus & huic similes, Aloën non modò non aperire hæmorrhoïdes, sed eas potiùs obstruere: neque rectè scribere Mesuen, qui illam stomacho minùs noxiam faciat, quandoquidem huic sit admodum utilis, nec nocumentum aliquod adferat, mellique admista magis evacuet reliquis purgantibus medicamentis. Priora confirmant Galeni auctoritate: postremum verò, quòd mel, cùm sit purgantis facultatis, alteri purganti adjunctum necessariò magis debeat purgare. Rectiùs Antonius Musa, Exam. simpl. qui in nullius magistri verba jurans, Mesue opinionem confirmat, sæpiùs expertum se esse affirmans, Aloën hæmorrhoidas aperire. Sic & sæpenumero expertus sum summos dolores cum hæmorrhoidum fluxu excitasse, quod facilè præstare potest Aloë ob amaritudinem, venarum oscula reserando, & expultricem facultatem irritando. Hac ratione purgat fel animantium, umbilico illitum, teste Serapione, lib. simpl. cap. 201. Quòd verò oscula venarum obturare asserant, cum Iacobo de partibus respondeo, foris quidem adhibitam adstringere, intrò autem sumptam aperire. Quam facultatem obtinent pleraque medicamenta, quæ intrò sumpta, diversas & contrarias vires exerunt, quàm si foris adhibeantur; veluti Scilla, quæ comesta enecat, foris illita exulcerat. Ad ea quæ obiiciunt de melle, Mesuen videlicet asserere, Aloën cum melle mixtam minùs purgare, sic responsum volo: Quandoquidem utrumque medicamentum purgatoria facultate præditum est, validioris facultatem, debilioris, mellis scilicet, facultate infringi: Sic etiam stomachum roborat & firmat accidentaliter, evacuando videlicet sine nocumento, aut eo certè perexiguo, humores qui ventriculum infestant.

Aloë hæmorrhoidibus non convenit.

Aloë hæmorrhoïdes obstruit.

Aloës diversi effectus.

Aloë stomachum roborat per accidens.

PLINIVM lib. 27. cap. 4. mirari subit, qui Aloën metallicam supra Hierosolymam inveniri tradit[d]. Ego non modò medicos Iudæos, sed etiam Pharmacopolas qui Hierosolymorum incolas se asserebant, diligenter interrogavi de hoc Plinii loco. Sed illi constanter negabant unquam fuisse repertam hujusmodi Aloën tota Palæstina.

Nulla Aloë fossilis.

[a] *Cairum, antiquitus Memphis, Pyramidum celebrata miraculis; quæ & in hunc diem perdurant. Ibi fuisse Ioseph captivum ferunt, & adhuc horrea quibus frumentum condidit, ostendi. Vocatur autem à Mauritanis Mesera: sed quoniam Regina quædam Alcaire nuncupata eius pomeria auxisse creditur, ab eius Reginæ appellatione nomen Cairo sortita est. Cœpit verò hæc urbs populi frequentia paulatim minui, postquam Turcorum Imperator, Constantinopoli occupata, illic regiam fixit sedem, confluentibus nimirum eò hominibus. Hæc ex Garciæ parergis.*

Cairum. Mesera.

[b] *Galeno adscriptus ad Paternianum cap. 5. tria grana ciceris magnitudine dat post cœnam.*

[c] *Aloën post cibum etiam exhibet idem Paulus lib. 3. cap. 43. quam controversiam Nicolaus Rorarius in suis contradictionum veterum auctorum libris conciliat.*

[d] *Non affirmat eo loco Plin. talem inveniri; sed, Fuere, inquit, qui traderent in Iudæa super Hierosolymam metallicam eius naturam.*

De Altith.

CAPVT III.

TANTA est in nominibus Altith, Anjuden, Asa fœtida, Asa dulcis sive odorata, & Laserpicium confusio, ut vix explicare me possim: quandoquidem hactenus neminem invenire licuerit, qui plantæ, ex qua hoc gummi profluat, nomen indicare, aut formam describere mihi potuerit.

VOLVNT nonnulli ex Corasone ad Ormuz, & inde in Indiam deferri: alii ex Guzarate, tametsi istic ex regno Deli adferri vulgo asserant, regione admodum frigida, quæ ad Corasone usque & regionem Chiruam ex Avicennæ lib. 11. cap. 52. testimonio extenditur.

Altibt. Antit. Imgu. Imgara. Aniuden. Angeidan.

ILLVD autem certum est, hoc gummi *Altibt* Arabibus dici, nonnullis *Antit*: nam cuicumque Arabi gummi *Imgu* aut *Imgara* ab Indis vocatum ostenderis, statim id *Altibt* sive *Antit* esse pronuntiabit.

PLANTA ex qua hic liquor emanat, incolis *Anjuden*, quibusdam *Angeidan* dicitur. Sed quoniam hoc gummi è longinquis adfertur regionibus, veram plantæ descriptionem habere difficile est.

Almbarut. Asa.

MVLTIS ab Avicenna lib. 11. cap. 52. nominibus insignitum est hoc medicamentum, veluti est *Altibt Almabarut*, propter linguarum in regionibus, unde advehitur, varietatem.

QVID autem Interpretem moverit, cùm *Asam* vertit, ignoro, nisi quòd verisimile sit eum non Asam, sed Laser vertisse; idque vocabulum deinde temporis injuria in Asa depravatum esse.

PORRO dicet aliquis *Altibt* non esse nomen plantæ Laseriferæ, sed ipsius potiùs succi concreti & coacti: cujus sententiæ esse videtur Gerardus Cremon. Commentariis in Rasin, cap. de Diminutione coitus, lib. Divis. 1. cap. 79. Huic sic respondsum volo, Gerardum veram linguam Arabicam ignorasse, cùm ex Bætica Hispaniæ oriundus fuerit; lingua verò qua Avicenna scripsit, legitima est Arabica, qua videlicet Syri, Mesopotamii, Persæ, & Tartari utuntur, apud quos Avicenna natus creditur urbe Basora (quæ nonnullis Babylon fuisse putatur, certò tamen rescivi Babylonem eam non esse, sed proximam huic fuisse cu-

Vzbeque.

jus nulla nunc extent vestigia) in provincia Vzbeque sita. (Est verò Vzbeque pars Tartariæ, strenuos producens viros, & peritissimos sagittarios, qui tum pedestres, tum equestres peregrinorum Regum stipendiis militant: forte autem Parthi sunt, Romanis olim adeò infesti & formidabiles) Eam igitur linguam vocant illi *Araby*, id est, Arabicam, qua videlicet scripta inveniuntur Galeni, reliquorumque Philosophorum, & falsi Prophetæ opera. Nostrorum verò Mauritanorum linguam *Magaraby* nuncupant, quasi dicas, eorum qui ad Occidentem habitant; siquidem *garby* Occidentem Arabicè sonat, & *ma* eorum.

Altibit.

CETERVM *Altibt* nihil aliud est quàm ipsa planta Laserifera, veluti plerumque sumitur gummi pro ipsa planta.

Asa dulcis.

VERVM obiiciet aliquis: Si *Altibt* non est Asa dulcis, quid est Asa dulcis? Asam dulcem apud nullum probatum auctorem, sive Arabem, sive Græcum, sive Latinum, legisse memini. Sed cùm Arabes liquorem *çuz* vocent; eum verò qui probè coctus sit & densa-

Robalçuz.

tus, *Robalçuz* (*Rob* enim Arabicè densatum sonat, & *Al* est articulus genitivi apud Arabes) hinc depromptum esse nomen Asæ dulcis verisimile est.

CETERVM *Altibt* Arabum, esse Laserpitium Dioscoridis & Plinii, tametsi nemo legitimorum Arabum (qualis est Rasis & Avenrois) usquam ejus meminerit; satis ostendit Serapio lib. simpl. cap. 251. qui de *Altibt* agens, ad verbum ea refert quæ Galenus & Dios. de Laserpitio scripsere. Infirma ergo eorum opinio qui multis argumentis probare conan-

Asa fœtida eadem cum Laserpitio.

tur, Asam fœtidam à Laserpitio differre. Nam quòd Laserpitium veterum in cibos admissum esse aiunt, Asam verò fœtidam medicamentis solùm utilem, idque rarò; in cibis verò planè damnari ob tetrum odorem; plurimùm falli mihi videntur. Siquidem nullum

Asa fœtida magno in usu Indis.

medicamentum simplex per totam Indiam majore est in usu, quàm Asa fœtida, cùm in medicamentis, tum condiendis cibis. Eam enim pro suarum facultatum modo sibi emunt, cujusmodi sunt Banianes * & omnes gentiles provinciæ Cambayæ, quos Pythagoras imi-

Asa in condimentis.

tatus videtur. Solent illi Asam suis jusculis & oleribus commiscere, confricato primùm ex ea lebete; nec alio condimento utuntur omnibus in cibis. Bajuli & hujusmodi tenuis fortunæ homines, quibus dumtaxat panis est & cepe, non nisi summa in necessitate ea utuntur.

COMMENDARVNT mihi multi condimenta istorum Baneanum cùm à saporis tum ab odoris suavitate. Horum oratione persuasus aliquando ejusmodi condimenta degustavi, quæ sane sic satis palato arridebant, non tamen adeò ut illi prædicabant; quoniam fortè neque jusculis neque condimentis valde delector: odore certè suo non erant molesta, tametsi nullus odor æquè mihi infestus sit atque Asæ fœtidæ.

Asa facultates.

SVMVNT verò nonnulli Asam, ut dejecti appetitus fastidia tollant; initio enim aliquantulum amara est Asa, ut sunt olivæ conditæ; deinde devorata mirum in modum illis bene sapit. Solent etiam plerique ea sola ad stomachi corroborationem, flatusque discutiendos, medicamenti loco uti. Quamobrem multùm hallucinantur qui Sepulvedam secuti nullo esse in usu medico asserunt, nisi aliis medicamentis permistam.

LEPIDAM porrò historiam quæ in Bisnager contigit, prætermittere nequeo. Lusitanus

tanus quiſpiam iſtîc vivens equum habuit maximi pretii, quem illius Provinciæ Rex libenter emiſſet, niſi multis flatibus obnoxium comperiſſet. Luſitanus aſam farinæ permixtam equo præbet edendam, & flatuum morbo liberat. Equum jam ſanum emit Rex, & quâ ratione curatus ſit, percontatur. Reſpondet Luſitanus, Imgu ſive Aſam edendam dediſſe. Tum Rex: haud ſanè mirum ſi curatus, cùm Deorum cibo illum paveris. Ad hæc Luſitanus, ſed muſſitans, ne exaudiri poſſet, & Luſitanico quidem ſermone, veriùs cacodæmonum cibum nuncupaſſes.

SED non poſſum non mirari Matthæi Sylvatici cap. 47. de *Anjuden* oſcitantiam, qui Galen. citans, venenum eſſe aſſerit. Nam neque Galenus, neque Græcorum quiſpiam id unquam ſcripſit, cùm omnes uno ore Laſer magnopere commendent adverſus venena, peſtis contagia, lumbricos, & ſcorpionum plagas.

SOLENT Indi cavernis dentium indere in dolore: quam facultatem etiam illi tribuit Dioſcorides lib. 3. cap. 76. tametſi Plinius lib. 22. cap. 23. id non cenſeat, exemplo cujuſdam, qui hac de cauſa ſeſe ex alto præcipitavit. Sed is forſitan cachexia laboravit, & medicamentum eos humores qui turgebant, nimium commovit. *Aſa in dolore dentium.*

MAGNI apud Indos eſt pretii, quòd eo plurimum utantur etiam in Venere proritanda. Radicis verò aut foliorum apud eos nullus eſt uſus; ſunt enim illis incognita. *Aſa Venerem ſtimulat.*

IS autem quem ſupra dixi Aſa ſola ſæpiùs uti, referebat ſibi narratum eſſe ſuccum hunc ex planta quadam foliis Coryli extrahi conciſo caule, deinde in bubula coria conjici, priùs illita ſanguine cum tritici farina permiſto, conſervationis gratia: eamque ob cauſam ſi quid in Laſere furfuribus ſimile conſpiciatur, non adulterationis, ſed puritatis potiùs eſſe indicium. Atque interrogatus doctus quidam Baneanes, cur Aſa veſceretur, quandoquidem admixtus eſſet bubulus ſanguis? reſpondit ejuſmodi eſſe medicamentum, ut hæc regula minimè in illo obſervanda ſit. *Laſerii deſcriptio.*

FREQVENS verò eſt in Mandou, Chitor, & Deli; præterea ex Ormuz advehitur in Pegu, Malaca, Tanaſarim & regiones his vicinas.

PORRO Laſeris, duo genera ad Indos adferuntur, alterum ſincerum & tranſlucens; alterum turbidum & impurum, quod à Baneanibus repurgatur ante quàm in cibos admittatur. Sincerum colore eſt puro, Electro ſimili, id Guzarate convehitur ex Chitor, ut aiunt, & ex Patane & Dely. Impurum ex Ormuz adfertur. Majoris pretii eſt ſincerum; neque facilè Mercatores impurum emunt (ſolet autem id magna ex parte in tenuiorum cibos & medicamenta cedere) niſi in purioris defectu. Sincerum validioris eſt odoris, quàm ſordidum. utrumque tamen mihi fœtet, ſed id magis quod ſincerius eſſe putatur. Qui verò ejus uſui aſſueverunt, ſincerius, odoratius eſſe aſſerunt; quod quadam conſuetudine fit. Multis enim malè olent Styrax liquida & Algalia propter validum odorem, cùm tamen maximâ ex parte ſint odorata. Sic neutrum Laſer mihi Porrum redolet, ſed ad noſtram myrrham nonnihil accedere videtur. Hinc factum puto, ut Avicenna Aſam diviſerit in fœtidam & odoratam, quòd fœtidam porraceo odore eſſe aſſererent, cùm non ita ſit. Siquidem veteribus odoriferum dicebatur, non quòd ſuaviter oleret, ſed quòd validi eſſet odoris. Sic vocant calamum odoratum, qui multorum judicio fœtidus potiùs dicendus erat: eadem ratione Myrrha validi eſt odoris, Aloë validioris, & hanc adhuc Spica nardi odore ſuperat. Multos enim ægros purgavi qui à Rhabarbaro abhorrebant, quòd illi Spicam admiſcerem. *Laſerii duo genera.* *Styrax liquida.* *Algalia.*

MIRARI ſubit Antonium Muſam, Exam. ſimp. adeò credulum fuiſſe, ut his fidem adhiberet, qui Beniuy (quod veteribus fuit ignotum, ut poſtea oſtendemus) plantam conſimilem Silphio eſſe affirmârunt. Sed de his plura ſuo loco.

SIC Ruellius vir eruditus & omni laude dignus, lib. de natura ſtirp. 3. cap. 52. ſcribit in Gallia naſci craſſam magnamque radicem, foris nigricantem, intùs candidam, quæ cum ſuo liquore & ſemine mirâ fragret iucunditate. Huic ob inſignes virtutes illuſtria indiderunt nomina: namque modò Imperatoriam, modò Angelicam, modò ſancti Spiritus radicem appellant Herbarii; eique calfacientem ſiccatoriamque vim in tertio ſignant abſceſſu. Unicè venenis adverſari tradit, peſtilentiæ populatim ſævientis arcere contagia: corpora ab lue peſtiferâ vindicare, ſi tantùm in ore teneatur, per hiemem ciceris magnitudine cum vino, per æſtatem ex ſtillaticio roſarum liquore ſumpta: nec ſenſurum ea die contagionem ait, quâ quis devorârit; nam urinâ & ſudore venenum abigit: ſic etiam adverſus faſcinationes valere, aliosque præterea morbos, quos brevitatis cauſa omitto. Hanc igitur eſſe Laſerpitium Gallicum, cujus Veterinarii medici meminerunt. Et ſi quis nares conſulat, inveniri Laſer illud idem quod Benjuinum officinis appellatum redolere. Nam & doctos in ea eſſe opinione, ut quod ab officinis Benjuinum ſive Ben Judæum appellatur, Laſeris ſit Syriaci genus, dictum quòd Judæa parens hujus mittat ad nos prolem ſuam. *Imperatoria. Angelica, utriſque facultates.* *Laſerpitium Gallicum.* *Benjuinum.* *Benjudæum.*

SED

SED ejus opinionem cap. de Benjuino, multis & solidis argumentis convellemus. Ejusdem sententiæ fuisse aliquando (ut videlicet Benjuinum Laser esse putaret) ipse Matthiolus Commentariis suis lib. 3. cap. 78. scribit; veritate tamen coactum, sententiam mutasse.

Baneanes. * *Quoniam hoc capite totóque adeò opere de Baneanibus differit noster Auctor, quod genus hominum sit, necesse est scire. Eorum igitur Philosophorum quos Baneanes vocant (tametsi nunc potiùs Negotiatores appellandi veniant, quàm Philosophi) multa sunt genera, in hoc convenientium, ut neque occidant rem aliquam animatam, nedum eâ vescantur. Hoc præceptum adeo strictè observant, ut plerumque aves redimant, deinde eas avolare sinant. Non vescuntur napis, non allio, non cepa, non pulmentis rubro colore infectis. Vinum non gustant, non acetum, non Nimpa, non Orraqua (potionum apud eos sunt genera) non passum. Plurimum ieiunant, noctu paucissima edentes, veluti saccarum, super quo aut aquam, aut lac bibunt. Nonnulli inter hos superstitiosiores, viginti interdum diebus omni cibo abstinent.*

FORMICIS aquam saccaro edulcatam bibendam præbent, affirmantes sese eleëmosynam in pauperes conferre: sed & avibus aquam propinant. Morituri, solent nonnulli certam facultatum portionem testamento legare viro quibusdam qui per solitudines vagantes, aquam peregrinis & iter facientibus dent. Refert noster hic Auctor in Cambaiete se vidisse Nosocomium in quo omnis generis aves curarentur, quæ sanitati restitutæ quolibet evagari dimitterentur. Eodem vestium genere quo Gymnosophistæ usi fuisse perhibentur, amiciuntur, & animarum transmigrationem in alia atque alia corpora credere rumor est.

Bramenes. *HANC similiter opinionem sequi traduntur Bramenes vocati (quæ vox à Brachmanis deducta videtur) in Balagate, Cambaya, & Malavar, qui nisi loti universum corpus, cibum non attingunt, maioriq; sunt in veneratione quàm Baneanes. Ex his etenim deliguntur Regibus Scribæ, Procuratores negotiorum, Quæstores & Legati. Hi tamen omnes, quemadmodum & qui in maritimis Cuncam appellatis habitant, vescuntur omni genere carnium, excepta bubula & suilla domestica. Attamen omnes animarum transmigrationem credunt, aliásque plurimas persuasiones ridiculas habent. Atque hæc ex nostro Auctore desumpsi, qui variis capitibus de his agebat.*

De Opio.

CAPVT IV.

Amsiam. Ofium. QVOD nos Lusitani corrupto nomine *Amsiam* appellamus, id Mauritani (quos Indi secuti sunt) *Ofium* vocant, deducto à Græcorum Opio nomine. Pleraque enim nomina à lingua Græca (quam *Ihumani*, quasi Ionicam dicas, appellant) mutuati sunt Arabes, P in F, quòd sint litteræ multum affines, mutato. Sic Opium Ofium dixerunt, Pæonia Faunia, & multa similiter.

Opii varia genera. Meçeri. Opium Thebaicum. VARIA sunt Opii genera pro regionum differentiâ. Quod è Cairo adfertur (*Meçeri* vocant) albicat & magni est pretii: id nostrum Thebaicum esse arbitror. Quod ex Adem advehitur, aliisque locis Erythræo mari vicinis, nigrum & durum est: ejus pretium pro regionum varietate aut intenditur, aut minuitur. Quod in Cambaia, Mandou, & Chitor cogitur, mollius est, & magis flavescit. Magno venditur multis locis, quoniam hujus esui assuescunt: solet enim quod aliqua in regione frequenti est in usu, cariùs semper vendi. *Opium Thymelaâ non adulterari.* Quod dixi ex Cambaia adferri, maxima ex parte in Malui colligitur. Et quoniam id Thymelæam aliquantulum olet, putârunt nonnulli Thymelææ succo adulterari; sed falluntur. nam tota Cambaia, imò tota India Thymelæam provenire non credo. Et certè in Cambaiete rescivi nihil aliud esse quàm gummi, sive lachrymam papaveris. Nascitur istîc Papaver (*caxcax* vocant nomine cum Arabibus communi) prægrandi capite, quod interdum binos ferè sextarios[a] (inveniuntur etiam nostris haud majora) capere possit: hæc incisa opium exstillant. Non est autem id papaver nigrum; nam tota Cambaia haud invenias, tametsi Avicenna lib. 2. cap. 519. Opium ex Papavere nigro parari scribat. Sed num aliis in regionibus ex nigro Papavere colligatur ignoro.

Caxcax prægrande papaver.

Opii magnus usus in Asia & Africa. PLVRIMVS hujus usus est per universam Mauritaniam & Asiam:[b] siquidem ejus esui ita assueverunt, ut eo abstinentes periculum vitæ incurrant: quod sanè admiratione non caret, quandoquidem adeò narcoticum & stupefactivum est. Sed etiam qui eo utuntur, dormitabundi plerumque videntur. Itaque solent qui ejus facultates intelligunt, exigua quantitate sumere. alii verò plerique liberaliùs eo utuntur, ut lassitudinem ex laboribus, animique fastidia tollant, non autem ut proniores in venerem efficiantur, ut stultè quidam credunt. quia Opium non modò venerem non stimulat, sed potiùs ejus stimulos infringit suâ frigiditate, & vasorum spermaticorum constrictione. Et nonnullos Lusitanos novi qui hujus esu steriles & impotentes effecti sunt.

Opium venerem non stimulat.

DOSIS communis apud istos est à viginti ad quinquaginta hordei grana. Novi tamen quendam Corasonem natione à Secretis Nizamoxa, qui singulis diebus tres laminas Opii ederet, quæ penderent decem drachmas & amplius: & licet stupidus & dormitabundus semper videretur, aptissimè tamen & doctè de omnibus disputabat: tantum potest consuetudo.

ὑπόφαγον.

Auctor

[a] *Auctor habet Canada: est autem apud Lusitanos poculi genus continens quinque & triginta uncias. Cùm verò Sextarium apud Veteres viginti uncias vini, aceti & aquæ continuisse inveniamus, Canada Sextarios binos fermè verti, quòd non haberem aptius vocabulum.*

[b] *Bellonius lib. III. cap. XV. Observationum (quas nuper Latinas fecimus) auctor est, Opium abundantissimè cogi ex Papavere candido tota Paphlagonia, Cappadocia, & Cilicia, apúdque Turcos & Persas summo esse in usu: non tamen ab eis sumi supra drachmæ unius pondus.*

De Benjui.

CAP. V.

DIXIMVS in Laserpitio Asam odoratam non esse Benjuinum, tametsi nonnulli docti viri in ea fuerint sententia. Nunc illud restat, ut nostram sententiam firmis argumentis comprobemus.

Benjuinum in condimenta non recipitur. Benjui non est Laser.

NEMINEM Benjui unquam in condimenta recepisse certum est: Asæ verò fœtidæ frequens est usus in condiendis cibis apud Indos, ut antè diximus: ex quo patet Benjui Asam esse non posse.

Laser unde. Ganga fl.

MAXIMA pars Laseris ex India ultra Gangem (incolæ Ganga vocant) advehitur. Benjui verò quod in Indiam adfertur, quodque amygdaloides vocant, nascitur in Samatra & Sian, (non in Armenia aut Syria Africáve, aut Cyrene) ejusque maxima pars huc convehitur; deinde in Arabiam, Persiam, & Asiam minorem defertur, atque etiam (ut ex virorum fide dignorum relatu intellexi) in Palæstinam, Syriam, Armeniam & Africam. Antonio Musæ Exam. simpl. imposuerunt igitur ii Lusitani, qui incolas, apud quos nascatur Benjui, veritate coactos, id gummi etiamnum Laserpitium vocare significârunt: quandoquidem ab indigenis *Cominham* appellatur.

Antonii Musæ lapsus.

Ruellii lapsus.

AD Ruellii autem lib. de natur. stirp. III. cap. LII. objectionem, quem capite de Lasere, Imperatoriam Laser Gallicum atque officinarum Benjuinum esse, contendere scripsimus; sic respondeo.

CVM is inter reliquas Imperatoriæ facultates hanc illi tribuat ut libidines extinguat; in Lasere verò dixerimus Indos eo uti ad venerem excitandam, Imperatoria Laseris genus esse non potest.

Benjui veteribus ignotum.

CETERVM nostrum Benjui veteribus ignotum fuisse omnino puto: siquidem neque Græcorum quempiam, neque quemquam Arabum hoc describere memini. Nam quod Avenrois 5. Collig. cap. 56. dicit, Belenizan, aut Belenzan, sive Petrozan exsiccantem & excalfacientem in secundo excessu habere facultatem, stomachum humidum & languescentem exsiccare, & roborare, oris odorem commendare, partes corporis confirmare, & venerem excitare; ex ejus adeò succincta & brevi historia, persuadere mihi non possum esse Benjui quod describit: quod si quis contrà sentiat, per me licet.

Benjûi Iudæis veteribus ignotum.

VETERIBVS etiam Iudæis ignotum fuisse ex eo conijcere licet, quòd neque David, neque Solomon ejus meminerunt, tametsi odores & suffimenta summopere commendârint.

Benjaoy.

FIERI autem potest ut Ruellius (in eo quod Benjui Ben-Iudæum vocat) lapsus fuerit nominum affinitate, debueritque potiùs nuncupare Benjaoy, id est, filium de Iaoa, ubi plurimum nascitur.

SCRIBIT Mediolanensis quidam nasci Benjui in monte Paropanisso, & præter Macedones quosdam, qui in monte Caucaso odoratissimum, nostroque multo præstantius se vidisse asserebant, Ludovicum etiam Romanum citat.

Rumes.

EGO verò neque huic Mediolanensi, neque illis Macedonibus facilè crediderim, quandoquidem videre licet huc commeantes tot Thraces (quos illi Rumes vocant) & tot Turcos, qui Benjui mercium gratia hinc transvehunt: quos, si apud eos Benjui nasceretur, alias potiùs merces quæ majoris essent emolumenti & quæstus, transportaturos credibile est. Fieri autem potest, ut illi Macedones Styracem pro Benjui intellexerint: sed tamen nullibi Styracem nasci scimus præterquam in Æthiopia, ubi etiam Myrrha reperitur.

Styrax in Æthiopia.

Ludovicus Romanus.

DE Ludovico Romano à Lusitanis quibusdam audivi, quibus hîc in India cognitus fuit, nunquam cum præteriisse Calecut neque Cochim: necdum enim eo tempore ea maria navigabamus quæ nunc nobis aperta sunt. Ego sanè hunc Ludovicum olim veracem esse credidi; sed lectis ejus Commentariis, multa eum pro arbitrio finxisse deprehendi. Exempli gratia, ubi agit de Ormuz, lib. 3. cap. 2. insulam aut urbem esse potentissimam refert, in qua sint aquæ suavissimæ, cùm tamen nullam istîc aquam præter salsam invenias, omnisque annona & aqua aliunde eò convehatur, nec ista quidem admodum bona. [a] Deinde

neque

neque aquam, neque ligna in Malaca inveniri scribit, lib. 6. cap. 17. cùm tamen istic sit & aquæ potabilis, ejusque suavis, copia, & egregia lignorum materia. Ex quibus videre licet, non multum fidei tribuendum esse hujus Auctoris scriptis de rebus Indicis.

Benjui amygdaloides.

PORRO Benjui plura sunt genera. Id autem maximè à Mercatoribus expetitur, quod Amygdaloides [b] vocant, quodque ungues seu maculas candidas admixtas habet amygdalarum instar: quo enim pluribus hujusmodi maculis abundat, tanto præstantius habetur.

Musa lapsus.

MAXIME id provenit in Sian & ejus contermina Martaban. [c] Ejus meminisse puto Antonium Musam, idque permixta ejus radicum scobe adferri asserere: sed falsò, quandoquidem unum idemque est gummi, aliud videlicet crassiori consistentiâ, aliud liquidiori, & aliud non plenè dura, quæ deinde à Sole exusta magis albet. Id Benjui sic exsiccatum nonnumquam in farinam resolvitur, quam Musa radicum scobem esse putavit.

Benjui secundum genus. Benjui de Boninas.

ALIVD genus nigrius invenitur in Iaoa & Samatra, quod vilioris est pretii. Est & genus nigrum in Samatra è novellis arboribus profluens, ab odore grato Benjui de Boninas vocatum: id superiori decuplo carius est. Illius fragmentum superioribus diebus mihi dono missum est, suavissimi odoris, quod manibus confricatum, eas mira odoris fragrantia commendabat.

Styrax liquida. Roçamalha.

EGO sæpiùs existimavi illud Benjui de Boninas nihil aliud esse quàm Benjui cum Styrace liquida, quam Sinenses *Roçamalha* vocant, permixtum, quoniam ejus odor aliquantum ad Benjui de Boninas accederet: eamque ob causam aliquando periculum facere volui, mixto Benjui cum Styrace liquida. Sed licet Benjui sic permixtum vulgari odoratius esset, odoris tamen fragrantia & suavitate à Benjui de Boninas superabatur.

Benjui de Boninas cum novello permiscetur. Cominham. Lonantaoy.

CETERVM Benjui è novellis plantis profluens Amygdaloide odoratius esse, causam esse puto, quòd gummi multum nativæ suæ fragrantiæ vetustate amittat, ut ferè reliqua hujusmodi. Sed quia candidum elegantius est, nigrum verò & novellum odoratius, utrumque permiscere solent, ut odoris fragrantiæ etiam elegantiam concilient.

Vdo.

BENIVI genera vocantur à Sinentibus *Cominham*, ab Arabibus *Louanjaoy*, quasi dicas Thus de Iaoa, quòd hæc regio primùm Arabibus innotuerit; Arabes enim Thus *Louan* dicunt, Guzarate & Decan incolæ, *Vdo*.

Beniuifera arbor.

EST autem Benjuifera arbor procera, vasta, pulchra, umbram latè diffundens, ob ramorum frequentiam, quos pulcherrimo ordine digestos & in altum sublatos habet. Caudice est crasso, materie prædura & firma. Ejus folia minora sunt aliquantum Citri sive Limoneræ foliis, non tamen adeò virentia, sed parte averta candicantia: quæ verò in ipsis majoribus ramis enascuntur, ad Salicis folia magis accedere videntur; latiora tamen sunt, sed minùs longa. Ea tum aceto condita, tum ramis adhuc inhærentia nactus sum. Nascitur interdum in silvis Malacæ, loco humidiore.

Benjui præstantiss.

VVLNERANTVR arbores, ut Gummi (quod est Benjui) majori quantitate effluat. Novellæ, ut dixi, arbores Benjui de Boninas emittunt (quod est ex provincia Bayros) præstantius eo quod in Sian nascitur, licet id reliquis aliis generibus præferatur.

Hæc omnia non sine rei nummariæ dispendio didici: siquidem perbellè satisfactum est ei qui mihi & folia & ramos hujus arboris attulit, ut æquum erat. Nam præter summam

Tigris. Reimones.

quæ his adeundis est silvis difficultatem, maximum subeundum est periculum, ob Tigridum (quas illi Reimones vocant) in iis silvis frequentiam.

SI quid verò eis quæ nunc disceptavi melius intellexero, palinodiam non modò in his, sed & aliis omnibus canere non pudebit.

[a] *Credibile est nostro huic auctori ab aliquo impositum fuisse, qui Ludovico Romano parum æquus erat, aut sanè aliud habuisse exemplar, quàm ea quæ Ludovici Romani nomine circumferuntur. Nam lib.* III. *cap.* II. *de Ormuz agens,* Aquarum, *inquit*, potu suavium, annonæque mira caritas; invehuntur ferè omnia: *quemadmodum & noster auctor hoc loco asserit. Et lib.* VI. *cap.* XVII. *de Malaca agens:* Mittit tamen triticum, carnes, perpaucaque ligna. *nusquam verò aquæ meminit. Et sanè Ludovicum Romanum, cum aliquot aliis, ob egregiè navatam operam Equitem factum a Dn. Francisco de Almeida primo Indiæ Prorege, profligatu ad Pananem Mauritanu, & eorum navibus incendio corruptis, anno reparatæ salutis humanæ* M. D VII. *non modò ipsemet testatur lib. suarum Navigationum* VI. *cap.* XLI *sive ultimo: sed etiam Fernandus Lopez de Castagneda Indiæ Orientalis Hist. lib.* II. *cap.* LXVI. *Quem profectò honorem non esset adeptus, nisi Principi probè fuissent cognitæ hominis fides & alia virtutes.*

[b] *Hoc Benjui amygdalinum Amatus Lusitanus enarratione* 71. *cap. de myrrha, præstantissimum Myrrhæ genus esse sensit, quam Dioscorides à loco natali Troglodyticam cognominat.*

[c] *Sunt illæ provinciæ supra regnum Malaca ad fluminum Ava & Menan in Oceanum Indicum influxum, supra Gangeticum sinum.*

De

De Thure.

CAPVT VI.

CVM Veteres duo Thuris esse genera tradant, alterum Arabicum, alterum Indicum; de eo nobis differendum existimavi.

PER universam Indiam Thus non nasci certissimum est: cùm quicquid Thuris hîc cõsumitur & hinc in Lusitaniam evehitur, ex Arabia deferatur. Non possum ergo non mirari à quo Dioscorides lib. 1. cap. 70. (quem tamen & Avicenna lib. 11. cap. 525. secutus est) Thus in India nasci acceperit. De Arabibus minùs mirum, qui nigricantem colorem, quo Thus Indicum præditum esse vult Dioscorides, Indum plerumque vocent, ut ex Myrobalano nigro quem Indum appellant, patet. *Thus in India non nascitur.*

CETERVM Thus Arabibus, apud quos solùm provenit, *Louan* vocatur, nomine ex Græco deducto: Avicennæ lib. 11. cap. 525. *Conder*, id est Resina (*çamac* enim illis est gummi, veluti *çamac Arabi*, id est, gummi Arabicum) Serapioni lib. simpl. cap. 178 *Ronder* corrupto vocabulo. Nam multos Arabes conveni, sed omnes Thus à quoquam eo nomine appellari negant; paucos verò quosdam *Conder* vocare, & plerosque omnes *Louan*. Idem à quibusdam Lusitanis, qui in Arabia diu vixerunt, intellexi. Addebant & illi arborem quæ Thus producit, ab incolis *Louan* etiam appellari, ejusque duplex esse genus: alteram montanam, alteram in planis nascentem. Montana arbor montibus confragosis provenit, optimumque & laudatissimum Thus profert. In planis verò nascens Thus profert nigrum, improbum, quo cum aliarum arborum resinis permixto naves picant & oblinunt, uti nos pice solemus. Eæ arbores illius Provinciæ Regi cedunt; nec cuiquam Thus colligere licitum est, nisi Regis permissu. Confluere eò Negotiatores ex Adem, Xaël, & aliis Arabiæ locis, & cum Rege de Thuris quantitate quam avecturi sint, & de pretio convenire solere, modò laudatum sit & legitimum, quod nos masculum vocamus, ipsi *Melato* appellant. *Louan. çamac. Ronder. Conder. Thus montanum. Thus in planitie natum. Thus masculum. Melato.*

LAVDATISSIMI, huc etiam delati, vile est pretium: centenæ enim libræ duobus dumtaxat Lusitanicis aureis emuntur. Improbum interdum cum optimo miscetur, cui nonnunquam & corticum fragmenta inhærent; atque huc defertur; sed vilissimi est pretii. Thus ergo nullam aliam adulterationem novit. Nam quis, quæso, id adulterare vellet, cùm tam vili ematur. *Thuris vilitas. Thus non adulteratur.*

MVLTVS est Thuris usus apud Indicos medicos in unguentis & suffimentis. Nonnunquam & in corpus assumitur ad varios capitis affectus & alvi profluvia. Sed maxima Thuris pars hinc in Sinarum regionem exportatur (quoniam istîc plurimùm eo utuntur) & in regiones Malacæ vicinas. *Thuris usus.*

PORRO Thuris arbor humilis est, & folia habet Lentisco similia, peculiarisque est Arabiæ. Scribunt tamen Hispani in novo orbe etiam Thus inveniri; sed penes eos sit fides, ego certè de eo nihil pronunciare possum. *Thuris planta.*

De Myrrha.

CAPVT VII.

PLVRIMA adfertur etiam ex Arabia ad nos Myrrha, quæ Indis *Bola* dicitur: tum etiam ex regione Abexim, quæ Æthiopia est. Qualis verò sit arbor quæ eam profert, aut qua ratione resina eliciatur, numquam scire potui. Illud dumtaxat adiiciam, quod à quodam Mercatore, qui in Melinde & Mosambique negotiabatur, tum à quodam sacrifico Æthiopiæ, Episcopoque Armenio intellexi: videlicet genus esse quoddam hominum montanum & silvestre (quos Bodoins vocant, linguaque pura Arabica, quæ non nihil ad Chaldaicam aut Syriacam antiquam accedat, uti perhibent) quod Myrrham in Brava & Magadaxo terrestri itinere adfert, & è Chaldææ regione sic illis vocatâ se adferre asserit. *Myrrha. Bola. Bodoins.*

* *Qui veterum opiniones de Thure & Myrrha nosse volet, consulat Theophrastum lib.* IX. *cap.* IV. *de Historia plantarum, & Plinii naturalem historiam lib.* XII. *cap.* XIV. *&* XV. *Tum legat quæ aliquando commentati sumus in appendice addita ad Commentarios doctissimi Dodonæi de Historia Stirpium, quos tum temporis Gallicos faciebamus è vernaculo Brabantico sermone.*

De Lacca.

CAPVT VIII.

Lacca. Loc Sumutri. QVAM officinæ Laccam, eam Arabes, Perſæ, & Turci *Loc Sumutri*, quaſi dicas Laccam è Samatra, nuncupant: non quòd Samatra ſit Provinciæ Pegu, ubi plurima Lacca naſcitur, finitima, ſed quòd Arabes, & alii jam memorati in Samatra gigni putarent. Idem nomen etiam invaluit apud Provinciarum Balaguate, Bengala, & Malavar incolas, quoniam à Mauritanis ſic edocti fuerunt. Legitimum tamen earum Provinciarum nomen eſt *Lac*; in Pegu verò & Martaban, ubi præſtantiſſima eſt *Trec*; atque iſtuc è Iamay adferri tradunt. Non vocatur *aec*, aut *ancuſal*, ut Pandectarius cap. 13. corrupto nomine appellavit: neque *Sac*, ut apud Serapionem lib. ſimpl. cap. 181. corruptè legitur.

Lac. Trec. Sac.

CETERVM cùm ab ipſis incolis, apud quos plurima naſcitur, *Trec* vocetur, mirabitur aliquis, cur nomen *Lac*, *Loc* aut *Luc* invenerit. Sed hanc fuiſſe cauſam conicio: quòd hoc medicamentum in Loc ſive mellis craſſitiem diſſolveretur cùm ad inficiendum, tum ut ejus eſſet uſus in medicina. Præſtaret tamen ſemper nativum provinciarum, in quibus medicamenta naſcuntur, nomen ſervare, quòd hæc immutatio multorum errorum occaſionem præbere ſoleat.

PORRO Pegu & Martaban incolæ eam Samatram exportabant, & inde Piper in ſuam regionem revehebant.

Varia de Laccæ ſententia. QVIDNAM eſſet Lacca, quomodo pararetur, & ubinam gigneretur, diu dubitavi. Nam adfirmabant nonnulli in Pegu flumina exundare atque alveum ſuum ſuperare ſolere; aquâ deinde defluente, in lutum quod remaneret bacillos ab incolis iniici, in quibus prægrandes formicæ naſcerentur, & eæ quidem alatæ, quæ multam Laccam accumularent. Percontanti autem an eorum quæ narraſſent oculati eſſent teſtes, tantum ſibi fuiſſe otii negabant, ut hæc adeò diligenter animadverterent, ſed famam vulgarem eam eſſe. Conveni tandem virum apprimè honeſtum & curioſum diligentemque, qui iſtîc fuerat. *Lacca hiſtoria.* Dixit is vaſtam arborem illîc inveniri, foliis quodammodo Pruni, in cujus ſurculis & minutioribus ramis magnæ formicæ, in terræ viſceribus aliiſque locis enatæ, hanc Laccam elaborent (ut apes mel conficiunt) materiam ex ipſa arbore exſugentes. Hos deinde ramulos, ab arbore revelli atque in umbra ſiccari, donec iis excidentibus Lacca ipſa veluti in tubulos concreta maneat: interdum tamen ligni fragmenta inhærere. Meliorem tamen cenſeri, quæ ſincera ſit, lignique fragmentorum expers: eam verò cui inhæreant fragmenta, deteriorem. Inveniri etiam valdè impuram, quam poſtea colliquarent & in pollinem reducerent; viliorem tamen cenſeri, quoniam multam terram admixtam haberet. Deinde negotium dedi quibuſdam qui Pegu profecturi erant, ut an ita ſe res haberet, diligenter perquirerent; & illi ſanè ſermonem ejus confirmârunt. Idem poſtea verum eſſe didici in Balaguate profectus, ubi nonnulla naſcitur, & reſervatur, quam deinde in proximos portus exportent. *Berifera arbor.* Huc item mihi allatus eſt ramulus ab arbore Berifera (cujus in ſecundo Libro mentionem faciemus) revulſus, cui multa inhærebat Lacca. Sed quoniam exiguâ admodum quantitate provenit, adverſante cæli temperie, negligitur. Multi tamen ſe vidiſſe in iis arboribus affirmârunt. *Formicæ Laccam elaborant.* Formicas autem hanc Laccam elaborare inde manifeſtum eſt, quòd plerumque alæ formicarum Laccæ permiſtæ conſpiciuntur.

PRÆMANSA autem hæc Lacca, pulcherrimo rubro colore inficit (quæ eſt deligendi ratio) & ex ea bacilli illi, quibus in obſignandis epiſtolis utimur, conficiuntur, admixtis iis coloribus quos maximè expetimus. Iiſdem etiam fabri lignarii & qui torno jacula aliamque materiam elaborant, colorem inducunt, ipſis, in tornando, operi admotis. Hac verò Lacca implent etiam cum Aurifabri, tum Argentifabri vaſa majora aurea & argentea.

Lacca planta diſſimilis Myrto. NON eſt autem ea arbor in qua Lacca elaboratur, Myrto ſimilis aut facie aut magnitudine, ut aliqui volunt; ſed interdum in nucis juglandis magnitudinem excreſcit, interdum minor eſt.

AVICENNA lib. II. cap. 424. Paulum ſecutus, Laccam, quam ipſe *Luc* vocat, Myrrhæ perſimilem facit, atque odoratam eſſe ſcribit, debereque cum delectu ſumi; eosque reprehendit qui illam Carabe ſimilem faciunt: nonnullas tamen facultates Carabe ſimiles habere. *Lacca neque Myrrhæ ſimilis, neque odorata.* Exiſtimo autem Avicennam Laccam non noviſſe: nam neque Myrrhæ ſimilis eſt, quoniam hæc in extimis ramis elaboratur; Myrrha verò ex ipſo arboris trunco extillat: neque item odorata, veluti Myrrha, eſt, tametſi Avicenna ibidem odoratam eſſe contendat. Quod Bellunenſis Luc verterit, fieri poteſt, cum ita in veteri exemplari inveniſſe.

Attamen

Attamen nunc omnibus ferè rabidis *Loc-fumutri* dicitur. Errat similiter, quòd similes illi cum Carabe facultates tribuat. Carabe enim glutinatoria est, & adstrictionis particeps. Lacca verò obstructiones aperit. *Lacca facultates Carabæ dissimiles.*

CETERVM erroris ansam Avicennæ præbuisse puto, quòd Laccam Cancamum Dioscoridis esse existimárit, cùm tamen plane diversum sit à Lacca, quæ minimè, ut diximus, odorata est: Cancamum verò ad suffimenta usurpatur, quod grati odoris est indicium. Præterea ejus error ex eo manifestus est, quòd duo diversa capita descripserit, in altero ibidem Cancami descriptionẽ enarrans, in altero de *Cheichem* agens, quasi diversa essent simplicia. *Lacca non est Cancamum.* *Cheichem.*

SERAPIO lib. simpl. cap. 181. de sententia Dioscor. & Aathabarie, (quem nonnulli Paulum putant) gummi esse ait arboris in Arabia nascentis, Myrrham quadantenus referens. Deinde ex sententia Rhasis, in ramos Sorbi, quam ipse Guberám vocat, è cælo delabi dicit. Postremò, Lacca, inquit Isaac, res quædam est rubea, quæ tenuibus lignorum furculis inhæret. Coquitur hæc, & ex ea panni rubeo colore inficiuntur, quam infecturam Chermes appellant. Ceterùm Lacca ex Armenia defertur. Hæc sunt Serapionis verba. *Gubera.*

SED, quod pace tanti viri dictum volo, Serapioni ignota fuit Lacca, quoniam Dioscoridis Cancamum esse putavit. Laccam tamen à Cancamo diversam esse jam diximus, nulliqúe Græcorum cognitam fuisse asserimus. *Lacca veteribus fuit ignota.*

LACCAM autem in Arabia non nasci palàm est, quoniam in Arabiam ex India deportatur: Similiter nec in Sorbi ramos delabi, neque etiam Mespili, ut nonnulli perperam verterunt, cùm nullæ sint per universam Indiam Sorbi aut Mespili. Sed nec in Armenia nascitur. nec etiam est Chermes Arabum, cùm id nihil aliud sit quàm Coccum infectorium Græcorum.

QVANTVM verò hallucinentur Monachi qui in Mesuen scripserunt, dist. 1. cap. 48. Sanguinem Draconis vulgò vocatum Cancami loco substituentes, doctissimè Matthiolus multis argumentis ostendit suis in Dioscor. commentariis lib. 1. cap. 25.

EORVM item opinio, qui Dioscoridis Cancamum Benjui esse volunt, magis erronea est, quàm ut refelli debeat: siquidem non nascitur in Arabia, uti de eo commentantes diximus. *Benjui non est Cancamum.*

VERVM, si mihi dicere licet quod sentio, in ea sum opinione, ut nos legitimo Cancamo minimè carere putem, & Laccam etiam legitimam nos habere, quam ex India omnes Mauritani petunt, eâque etiam in suis compositionibus utuntur, veluti in Dialacca, quam ipsi Dallacca vocant. *Dialacca.*

ERIT autem Græcorum Cancamum, mea sententia, id quod nos Anime vocamus,[b] ad suffimenta idoneum, quod in Lusitaniam ex Æthiopia Arabiæ finitima advehitur. Si quis verò aliud proferat quod Cancami descriptioni magis conveniat, sententiam mutare paratus sum. *Cancamum quid sit. Anime.*

HALLVCINANTVR verò qui Anime in Brefiliana regione inveniri contendunt, & genus illud picis sive Bituminis Resinæve in Sirvam, ut aiunt, non procul à Moluccis repertum, Anime esse credunt. Nam ejus picis multa copia huc ex Samatra aliisque regionibus advehitur; qua picandis navibus utuntur. Sed nec odore præditum est Cancamo similli, & dumtaxat resinam aut quodvis vulgare gummi olet.

Lacca cum suis bacillis.

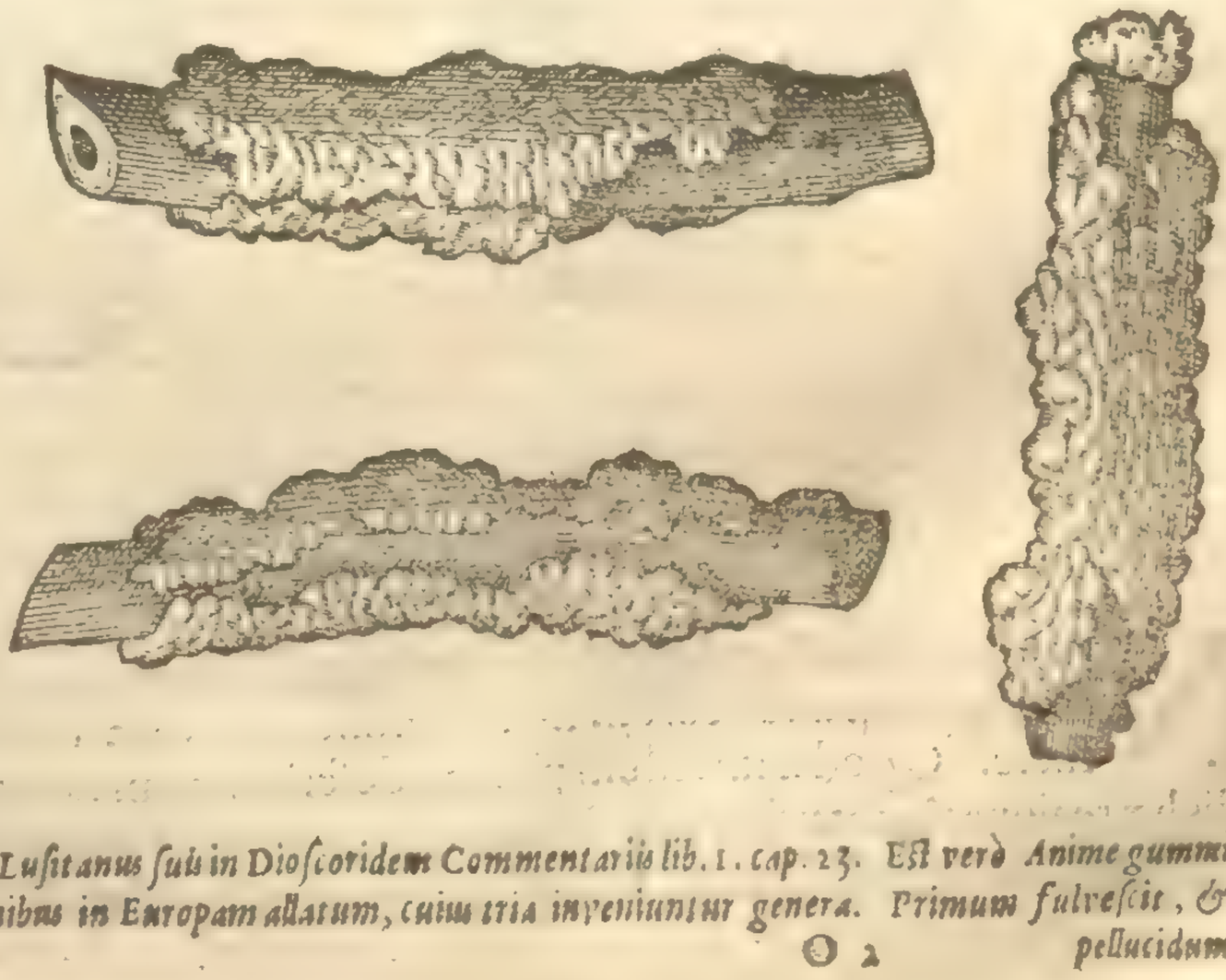

[a] *Etiamnum ea Lacca quæ ad nos advehitur, circa ramulos elaborata est; & quamvis prædura & exsucca, præmansa tamen sputum efficit sanguineum; quod probitatis est indicium: imò alutas & vervecinas pelles, illâ contusâ, & urinâ veteri maceratâ, rubro colore ex alterâ parte inficiquidam volũt. Itaque verisimile est, illam adhuc recentem eas omnes notas obtinere quas noster Auctor Laccæ tribuit.*

Eius iconem, uti ad nos cum suis bacillis adfertur, hîc subiiciendam curavimus.

[b] *Eiusdem est sententiæ Amatus Lusitanus suis in Dioscoridem Commentariis lib. 1. cap. 23. Est verò Anime gummi quoddam Lusitanorum navigationibus in Europam allatum, cuius tria inveniuntur genera. Primum fulvescit, & pellucidum* Anime.

pellucidam est, planéque nobilius illud succinum crudum æmulatur. Amatus hoc genus Cancamum esse, à Brisoto Gallo edoctus, loco iam dicto contendit. Alterum genus nigricat, & ferè simile est taurino glutini, sive illi resinæ quam efficiunt Colophoniam vocant. Id Amatus Myrrham aminneam Dioscor. esse vult. Tertium genus pallidum est & resinaceum retorridáque. Omnia verò iucundum in suffumigiis spirant odorem, idémque videntur temperamentum sortita. Posteriora tamen duo degustata, magis siccare & amarescere deprehenduntur.

Anime. DE *Anime (quod nescio cur Aniimum vocet) in hanc sententiam Amatus Enarrat. 23. cap. de Cancamo: Est igitur Cancamum gummi quoddam, quod ex Guinea, Africáve & insulis illi circumiacentibus Lusitani nostri adferunt Aniimum appellantes. Decidit enim gummi hoc, ut testantur illi, ex proceris arboribus, folia Myrti habentibus, quod album reperitur, & aliud subnigrum Myrrhæ quodammodo persimile, odoratum, quod Dioscorides illis de causis tamquam improbum commemorat, & Mineam,* (Dioscor. habet Aminneam, Galenus tamen Minææ meminit) *à terra unde præcipuè nascetur eam appellat, quamquam Serapio Aminneam nominet: Unde Lusitani nostri, corrupta dictione, pro Minia vel Aminea Aniimum vocent, & eo mulieres maximè pro suffumigiis, & medici contra dolores à frigiditate ortos præcipuè utuntur. Hanc verò assertionem primò adstruxit Brisotus Gallus, vir magna eruditione præditus, qui cùm apud Lusitanos ageret, ut inde ad Indos, cupidus cognoscendi rerum novarum, navigaret, gummi hoc vidit, quod Cancámum esse dixit. Proinde cùm Cancamo opus fuerit, Lusitanorum Aniimo deinceps utemur.*

Myrrha. ITEM *Enarratione 71. cap. de Myrrha: Myrrha verò minea vel aminea dicta, hodie quoque in Lusitania & universa Hispania paucis mutatis literis habetur, ut cap. de Cancamo diximus, gummi scilicet aniimum appellantes, cuius duo genera habentur, album & nigrum. Nam album Cancamum esse ex Brisoto didicimus: nigrum verò minea, hæc Dioscoridis Myrrha est, quæ ex proceru arboribus decidit, nullo cogente artifice, aut vulnere in arbore facto. Hæc Lusitanus. Verùm non desunt etiam qui Anime legitimum Bdellium esse putent, ob multas quas habet notas cum Bdellii historia communes, quam apud Dioscor. lib. 1. cap. 69. & Plin. lib. 12. cap. 9. atque alios videre licet; quò lectorem remitto.*

CETERVM *cùm hanc Aromatum historiam in epitomen contrahebam, dono accipiebat à Iacobo Antonio Cortuso, Patricio Patavino, clarissimus vir Rembertus Dodonæus, medicus Mechliniensis (qui aliquot post annos Cæs. Maximiliani II. & Rudolphi II. Medicus fuit) exoticos nonnullos fructus, inter quos nucem Fausel duorum generum, Sycomori & Bdellii existimati fructum, & Fagaram Serapionis; quos mihi pro nostra amicitia liberaliter communicabat. Hanc itaque occasionem nactus exhibendi fructus pro Bdellio missi iconem, nolui committere quin eam hoc loco adicerem cum brevi quadam descriptione. Cuius sanè, Fagaræque, de qua postea, & Sycomori cognitionem Cortuso acceptam fero.*

EST *verò fructus ille à Cortuso pro Bdellio missus iuglandis nucis magnitudine, aut etiam amplior; triangulari ferè forma, oblongiore tamen, & ad ficum quodammodo accedente, odoratus, colore subcinereo, durissimo putamine, quod prægnans esse & nucleum continere videtur.*

BDELLII *historia apud Avicennam cap. 115. valde mutila & confusa est. Dioscorides aliique Græci gummi Bdellii duntaxat meminerunt. Plinius tamen lib. 12. cap. 9. arboris etiam Bdellii meminit in hunc modum: Vicina est Bactriana, in qua Bdellium nominatissimum. Arbor nigra est, magnitudine Olea, folio roboris, fructu caprifici naturáque.*

SERAPIONIS *descriptionem prudens omitto. Si quis tamen eam cupit, aut ipsum Serapionem consulat, aut Matthioli commentarios.*

NON *desunt, qui fructum hunc, quem Bdellii nomine à Cortuso missum exhibui, magis referendum censeant ad*
Cuci. *Cuci, cuius Theophrastus sub finem secundi cap. lib. quarti, Plin. lib. XIII. cap. IX. meminerunt.*

CORTVSI FRVCTVS PRO BDELLIO MISSVS,
qui verius CVCI *fructus nux interior.*

De Caphura.

CAP. IX.

NON dubium est quin multum Arabibus debeamus quibusdam in medicamentis: etenim aliquando eorum meminerunt, quæ veteribus Græcis neglecta, aut ignota fuêre. Quòd si interdum plenam descriptionem non reliquerunt, id accidit, quia illis hæ regiones ignotæ fuerunt. Nam & ego, qui multo jam tempore in hac regione habitavi, summa cum difficultate veram & genuinam Aromatum notitiam consequi possum:

partim

partim quia noſtri Luſitani, tametſi magnam partem orbis navigant, ſolùm ſolliciti ſunt quas merces quibus ex regionibus majori cum quæſtu ſint evecturi, quasve invecturi; ut verò ſciant quæ in ſingulis quas adeunt regionibus, quâque formâ arbores naſcantur, & num fructiferæ ſint nec ne, poſsintne cum noſtratium quibuſdam comparari, minimè curioſi: tum etiam quod propter ingraveſcentem ætatem ſingulas regiones mihi adire non licet, nec etiam ſi velim, concedatur ab hatum Provinciarum Præfectis & Gubernatoribus; qui meâ, propter ſenectutem & rerum experientiam, uti malunt, quam aliorum Medicorum operâ; tametſi eruditi viri non deſint. Quamobrem culpandus non ſum, ſi interdum nonnulla cum dubitatione profero.

CETERVM ut ad inſtitutum revertamur, *Caſur* & *Cafur* omnibus Arabibus dicitur, quoniam apud eos litteræ *ſ* & *p* magnam inter ſe habent affinitatem. Quod ſi à quibuſdam alia induntur illi nomina, aut exemplarium depravatorum vitio id accidit, aut ipſos auctores deceptos eſſe credendum eſt. *Caſur, Cafur*

EST verò Caphura nobile medicamentum (cujus nec Galenus, nec quiſquam veterum Græcorum meminit, præter Aëtium è recentioribus, tametſi Serapionis vulgata exemplaria, Dioſcoridis auctoritatem citent, falsò tamen) duorum generum, Caphura videlicet de Burneo, & quæ ex Sina advehitur. Caphura de Burneo nunquam uſque ad noſtras regiones penetravit; ſaltem cùm iſtîc eſſem, videre non contigit: nec id mirum, quandoquidem hujus libra tanti emitur, quanti centenæ libræ ejus quæ ex Sina adfertur, quæ ſecundum genus eſt, eáque in Europam defertur, in panes orbiculares coacta, quinque digitorum diametri: quæ cùm coacta ſit, compoſitum medicamentum videtur, non ſimplex. *Caphura duo genera.* *Caphura de Sina.*

EA Caphura de Burneo quæ magnitudine eſt Milii, aut paulo major, maxima ex parte vilior eſt. Conſtituunt enim Gentiles, Baneanes, & Arabes qui eam emunt, illius genera quatuor. Namque dividunt in caput, in pectus, in crura, & in pedes. Ejus quæ ex capite eſt libra, pardans octoginta æſtimatur: (eſt verò Pardan[a] monetæ aureæ apud Indos genus quod conficit decem regales Caſtellanos) quæ ex pectore, aureis viginti: quæ ex cruribus duodecim: quæ ex pedibus quatuor, aut ad ſummum quinque. Nonnulli magis curioſi quatuor inſtrumenta cuprea ſumunt inæqualibus foraminibus pertuſa (qualia qui uniones vendunt habere ſolent) per quæ Caphuram tranſmittunt. Ea quæ per inſtrumentum majuſcula foramina continens tranſmiſſa eſt, certum habet pretium; quæ per inſtrumentum mediocre, aliud; quæ per inſtrumentum minoribus foraminibus pertuſum tranſmiſſa eſt, aliud etiam peculiare pretium. In ea verò diſcernenda adeò ſunt experti Baneanes iſti, ut Caphuram Caphuræ permixtam dextrè diſtinguere norint, pretiumque juſtum imponere; nec facilè inveniatur qui eos fallere poſſit. *Caphura de Burneo.* *Baneanum induſtria.*

MVLTA naſcitur hæc Caphura in Burneo, Bairros, Samatra, & Pacen. Nomina autem locorum in quibus Serapio & Avicenna naſci tradunt, magnâ ex parte ſunt corrupta. Nam quam Serapio lib. ſimpl. cap. 344. de Panſor vocat, eſt de Pacen in Samatra inſula: Quam Avicenna lib. 2. cap. 130 Alçuz [b] appellat, de Sonda eſſe poteſt, quæ inſula eſt Malacæ vicina: Quam verò Serapio ex regione Calca advehi tradit, corruptum eſt vocabulum, debebatque è Malacca dicere, quandoquidem in Bairros loco Malacæ vicino naſcitur. *Caphura hiſtoria.*

EST autem Caphura gummi, (non medulla aut cor, ut Avicenna loco ſuprà citato, & alii quidam putârunt) quod in meditullium ligni cadens, deinde extrahitur, aut per rimas exudat. Id vidi in menſa ex Caphuræ arbore conſtructa apud Pharmacopolam quendam; deinde in ligno quodam femoris craſſitudine donato Gubernatori Domino Ioanni de Craſto; denique in tabella palmum lata apud quendam Mercatorem. Non tamen negaverim, quin interdum in arboris concavum decidat. Principio verò exudat admodum candida ſine ullis rubentibus aut nigricantibus maculis: organis autem non elicitur, veluti quidam ſcripſerunt; neque ad candorem conciliandum decoquitur, ut falso Avicennæ lib. 11. cap. 130. & Serapioni lib. ſimpl cap. 344. perſuaſum eſt.

PRO certo mihi relatum eſt, ſolere quemlibet prodire hujus colligendæ gratia; qua ubi cucurbitam impleverit, ſi quis validior hunc cum cucurbita viderit, ilico cum impune poſſe occidere & cucurbitam auferre, fortunâ numerum id illis (ut aiunt) clargiente. *Caphura colligendæ ratio.*

QVÆ ex Burneo adfertur, plerumque admiſta habet minutiſſima lapidum fragmenta aut gummi quoddam, *Chamderros* illis vocatum, Succino crudo perſimile; aut ligni cujuſdam ſcobem. Sed facilè maleficium deprehenditur. Nullam præter hanc adulterandi rationem novi. Nam ſi interdum rubentibus aut nigricantibus maculis conſperſa videtur; id ex ſordidarum & impurarum manuum contrectatione, aut ex madore contrahi affirmant. Sed facilè à Baneanibus id vitium emendatur: Siquidem in panno lineo colligatam, in calidam aquam clàm demittunt, addito ſapone & Limonum ſucco, deinde probe *Caphuræ adulteratio.* *Chamderros gummi.* *Caphuræ expurgandæ ratio.*

elotam in umbra ſiccant; ſic multo candidior redditur, pondere non multùm imminuto. Id ab amico quodam Baneane fieri vidi, qui hoc arcanum mihi credidit.

UTRIVSQVE generis meminiſſe videtur Serapio, loco ſuprà citato; ſed obſcurè admodum, cùm ait majorem quantitatem eſſe de Hariz, minorem tamen eſſe quàm quæ à Sim adfertur. Quod ſic intelligendum puto, majorem quantitatem ex Chinceo adferri, majorique forma eſſe, quàm quæ ex Burneo advehitur; quandoquidem ejus fragmenta non inveniuntur ampliora quàm drachmæ pondus æquantia: panes verò ſive orbiculi ex Chinceo allati, quatuor uncias aut plures pendunt.

Caphuræ arboris hiſtoria.

A viris fide dignis mihi relatum eſt, Arborem eſſe Nuci juglandi ſimilem, foliis tamen candicantibus, ſalignis ſimilibus, fructum aut florem haudquaquam ſe vidiſſe, fieri tamen poſſe ut utrumque ferat. Illud autem certò ſcio, materiam eſſe cinerei coloris, faginæ ferè ſimilem, interdum nigriorem, nec eam quidem levem aut fungoſam, ut retulit Avicenna lib. 11. cap. 130 (niſi fortè ætate jam caducam & emortuam viderit) ſed mediocriter ſolidam. Addunt plerique vaſtam & præaltam eſſe arborem, latiſſimè ſeſe fundentem, & aſpectu perpulchram.

FABVLOSVM eſt quòd ad ejus umbram omne animantium genus confugere aiunt, ut ferociora animalia evitent.

Serapionis aliorumq; lapſus.

NEC minùs fabuloſum, quod quidam Serapionem lib. ſimpl. cap. 344. ſecuti ſcribunt, hujus largioris proventus augurium eſſe, cùm frequentibus fulgetris cælum coruſcat, aut crebro tonitru perſtrepit. Nam cùm inſula Samatra (quam nonnulli Taprobanam putant) & circumjacentia loca Lineæ æquinoctiali vicina ſint; multis tonitribus ſubjecta ſint neceſſe eſt, eamque ob cauſam ſingulis diebus imbres aut leves pluvias habent. Singulis itaque annis Caphura abundare debebat. Ex quibus perſpicuum eſt, tonitru largioris Caphuræ proventus cauſam aut indicium non eſſe. Nonnullis Caphura de Sina compoſita videtur ex ejus parte quæ ex Burneo advehitur. Affirmârunt præterea mihi, panes illos orbiculares qui ex Sina advehuntur, compoſitos eſſe, quoniam Caphura de Burneo in Chinceo deferatur, ideò incolis expetita, ut eam alteri viliori permiſceant. Cui opinioni ſuffragantur Baneanes de Cambaya, qui pro arcano dicunt, deficiente Caphura de Burneo, ſolere ſe ejus exiguam quantitatem cum multa Sinenſi commiſcere, eamque falsò de Burneo, nuncupare. Addunt item iſti Baneanes, Sinenſem Caphuram compoſitum eſſe medicamentum, quod temporis lapſu evaporet & corrumpatur; Caphuram verò de Burneo minimè.

Caphura de Sina.

Taprobana.

Samatra inſula.

MIHI ſanè compoſitum medicamentum non videtur, tametſi Manardus in comp. Meſ. diſt. 8. contrà ſentire videatur. Sin verò ſit, ex duobus Caphuræ generibus conflari neceſſe eſt. Nam tametſi evaporet, non eſt tamen admodum corruptioni obnoxia: quod indicium eſt minimè compoſitam aut factitiam eſſe, quandoquidem compoſita longè faciliùs corrumpi ſoleant. Si enim Rhabarbarum vix quadrimeſtre illud, quo in hac regione pluit, ferre poteſt, multum ſanè eſt Sinenſem Caphuram incorruptam hîc in India manere.

Avenrois lapſus.

AVENROIS 5 Colliget, cap. 56. aliud Caphuræ genus facit longè à ſuperioribus diverſum, ſcribitque Ambarum ejus Caphuræ genus eſſe. Cùm autem ejus opinionem Cap. de Ambaro ſatis abundè refutaverimus, plura de his agere ſupervacaneum eſſe judico.

Bellunenſis lapſus.

SCRIBIT Andreas Bellunenſis in ſuo Dictionario ſecundùm Arabes, aquam Caphuratam ex arbore Caphuræ ſtillare, eamque cum arbore calidam eſſe tertio ordine. De hac aqua à multis cùm Medicis, tum mercatoribus ſciſcitatus ſum, neminem tamen invenire licuit qui eam ſe vidiſſe aſſereret. Quare facilè adducor, ut credam Bellunenſem cùm in hac aqua deſcribenda, tum in ejus temperamento lapſum eſſe.

Caphura Riachina nulla.

SCRIBVNT Ruellius, lib. 1. cap. 21. & hunc per omnia ſecutus Matthiolus, in lib. 1. Dioſc. cap. 75. uterque verò ex Serapione, hanc Caphuram ceteris bonitate præſtare, quæ à Rege quodam Rihah (qui primus dealbandæ Caphuræ rationem adinvenit) Riachina ſit denominata. Ego verò ut id credam, adduci non poſſum, quandoquidem Indiæ Reges potentiores ſunt, quàm ut tali mangonio operam dare opus habeant.

RHASES de re med. lib. 3. cap. 22. eam frigidam & humidam, Avicenna verò lib. 2. cap. 130. quem plerique ſequuntur, frigidam & ſiccam tertio ordine conſtituit.

Caphura frigida eſt.

IN ea aliquando opinione cum multis recentioribus fui, Caphuram calidam eſſe, ob illum odorem & partium tenuitatem quibus prædita eſt. Sed poſteaquam experimento didici ophthalmiis & oculorum inflammationibus, tum etiam ambuſtis impoſitam, nivis frigiditatem retuliſſe, ilicò ſententiam mutavi. Adde, quòd omnes apud quos naſcitur, frigidam aſſerunt. Neque verò huic ſententiæ repugnat quòd odorata ſit, quandoquidem ob partium tenuitatem facilè evaporat & exhalat qui in ſuperficie eſt odor, contrâ

quàm

quàm in Santalo & Rosa, quæ ob suam adstrictionem odorem in se retinent.

REFERT Avicenna lib. 2. cap. 130 vigilias excitare Caphuram. Quî fieri autem id potest, quandoquidem ipsius testimonio frigida est, soleantque frigida somnum conciliare? Somnum quidem inducit foris aut intùs exiguâ quantitate usurpata. Si quis verò sæpiùs odoretur & naribus adhibeat, cerebrum exsiccat, & vigilias creat. Magnus ejus usus est his regionibus, cùm multis in rebus, tum etiam in cibis. *Caphura vigilias excitat.*

[a] *Perdan monetæ aureæ Indicæ genus Ludovicus Roman. lib. 4. navig. cap 4. describit forma angustiore contractioreq; quàm sint Saraphi Babylonici, sed longè crassiore: cui ab altera parte pro superscriptione bini sint insculpti dæmones, ab altera verò nescio quid literis exaratum cernitur. Mendosus tamen est codex, & Perday pro Perdan legit.* *Perdan.*

[b] *Postrema editionis exemplaria non meminerunt Alsuz, sed Alkansuri dumtaxat, & Ariagie, deinde Alczeid, & Alesseek.*

[c] *Consulendus in hanc rem Matthiolus commentariis in Dioscor. lib. 1. cap. 75.*

De Cate sive Lycio.

CAPUT X.

QUONIAM ad gingivarum mollificationem & relaxationem Indi medicamento ex Betre, Areca, & Cate composito plurimùm utuntur, de singulis commentandum aliquid erit. Postulante verò sic ordine, de posteriore, videlicet Cate, medicamento cum amaritudine astringente, hoc loco agemus, de duobus prioribus suo ordine acturi.

PLURIMUM nascitur in Cambaya, præsertim Baçaim, Manora, & Daman, urbibus Lusitaniæ Regi parentibus. Provenit etiam in continenti Goæ, aliisque plurimis locis, sed non tam abundanter ut suprà enumeratis, è quibus mercimonii gratiâ exportatur magnâ quantitate in Sinarum regionem: in Arabiam verò, Persiam, & Coraçone, medicamenti causâ, & paucâ quantitate. Magna autem copia in Sinarum regionem & Malacam deportatur, quia in masticatoriis plurimus illius cum Betre usus. *Lycii natales.*

EIUS nomen apud omnes enumeratas nationes est *Cate*, in Malaca *Cato*. *Cate, Cato.*

QUOD verò hoc nomen *Cate*, aut paululum immutatum apud Arabes, Persas, reliquasque Asiæ nationes obtinuerit; in causa esse puto, quòd maxima pars illius in Malacæ regno absumitur, ubi idem nomen obtinet: quemadmodum in Costi vocabulo accidit, quod licet *Vplot* in provincia, ubi plurimum gignitur, dicatur; ab omnibus tamen ferè Indis *Pucho* linguâ provinciæ Malacæ vocatur, quòd istîc multus ejus sit usus. *Vplot. Pucho.*

CETERUM arbor ex qua hic succus extrahitur, magnitudine est Fraxini, folio minuto Ericæ vel Tamarici [a] simillimo, perpetuò virente: florere aiunt, sed fructum ferre negant: multis spinis horret: materies ligni robusta, dura, densa, ponderosa, nec, ut aiunt, putredini obnoxia, sive solibus exponatur, sive aquis immergatur: quam ob causam ab incolis Lignum sempervivum nuncupatur. Ex eo propter duritiem & pondus pistilla fiunt deglumandæ orizæ idonea in mortariis ligneis sex palmos in ambitu continentibus. Incolæ eam arborem *Hacchic* vocant: cur autem ipsum succum *Cate* nominent, nulla ratione consequi possum. *Lycii historia. Lignum sempervivum. Hacchic.*

PORRO succi extrahendi hæc est ratio. Ramos hujus arboris minutim concisos in aqua coquunt, deinde contundunt, postmodum cum farina *Nachani* [b] (semen id est nigrum & minutum sapore Secales, conficiendis panibus aptum) & cujusdam nigri ligni, quod istîc nascitur, scobe (interdum etiam sine eo) pastilli aut tabellæ formantur, quas in umbra siccant, ne solis ardore earum facultas evaporet. *Lycii extrahendi ratio. Nachani quid sit.*

OPTIMUM est medicamentum non modò ad confirmandas gingivas, & desiccandum & constringendum; verùm etiam ad alui profluvia curanda, oculorumque dolores tollendos, in quibus plerumque optimo cum successu usus sum. *Lycii vires.*

NUNC superest, fuerítne *Cate* veteribus cognitum, examinemus.

EGO, si mihi dicere licet quod sentio, omnino existimo nostrum hoc *Cate* nihil aliud esse, quàm Græcorum & Latinorum Lycium. Nam ejus extrahendi ratio ab omnibus eadem describitur, iisdemque facultatibus pollere censetur quibus nostrum *Cate*. Huc adde quòd Indicum Lycium præfertur cùm à Dioscoride, lib. 1. cap. 114. & Plinio, lib. XXIV. cap. XIV. tum à Galeno, lib. 7. simpl. Vocatum autem est à Græcis Lycium, quoniam in Lycia primùm inter Græcos illius usus repertus sit, optimumque istîc nasci eo tempore censerent. Præfertur etiam Indicum Avicennæ, lib. 2. cap. 399. & Serapioni, lib. simpl. cap. 7. qui id *Hadhadh* appellant, easdemque illi facultates tribuunt, quas Græci & Latini. Avicenna vult in ejus penuria Arecam & Santalum substitui. *Cate quid sit.* *Hadhadh.*

RECENTIORES aliquot è Periclymeni ſucco ſuccedaneum ejus parant. Sed ſi Luſitani Pharmacopolæ in conquirendis legitimis medicamentis diligentiores eſſent,& in ædibus Indicis[a] nuncupatis Olyſipone requirerent, poſſet ejus tum etiam Faufel ſive Arecæ magna copia claſſe regiâ in Luſitaniam deferri.

Faufel.

[a] *Dioſcoridi Lycium folia buxi habet, & puſilla eſt arbor. Itaque longè alia cenſenda eſt quàm ea quæ noſtro auctori deſcribuntur. Tametſi non ſatis ſibi conſtare videtur Dioſcorides in Lycii deſcriptione; ſi modo poſtrema capitis de Lycio pars, Dioſcoridis ſit.*

[b] *Hanc ſeminis etiam meminit is qui naufragium Navis S. Benedicti nomine, quæ paulo ſupra promontorium Bonæ ſpei ad ſcopulos allisa eſt, deſcripſit, atq; Sinapi ſimilem eſſe, ſed ingriorem, cujus ſamma in panes orbiculares ſubacta veſcuntur totâ illa Æthiopiæ ora maritima, præſertim inter ſt. S. Chriſtophori, & eum qui à S. Lucia nomen accepit.*

[c] *Sunt verò ædes Indicæ, vaſtæ concamerationes ſub Regio palatio, in quibus aſſervantur non modò Aromata, ſed omnis generis merces quæ ex India Olyſiponem onerariis, ſeu Corbitis regiis advehuntur.*

De Manna.

CAP. XI.

AN Manna Græcis cognita fuerit, à recentioribus ſatis diſputatum arbitror.* Ego paucula dumtaxat hîc ſubiiciam, quæ ſilentio prætereunda non duxi.

Manna tria genera.

EIVS igitur tria agnoſcimus hîc genera, ex provinciâ Vſbeque deportata.

I. *Xirqueſt. Xircaſt. Siracoſt.*

PRIMVM genus utribus conſervatum, ſapore favi mellis, *Xirqueſt*, aut *Xircaſt* vocatur, id eſt, Lac ex arbore Queſt nuncupata: nam *Xir* lingua Perſica Lac ſonat; nos corrupto nomine *Siracoſt* nuncupamus. Eſt autem ros quidam in eas arbores delabens, aut gummi ex eis deſtillans.

II. *Tiriamiabim. Trungibim.*

ALTERVM genus dictum *Tiriamiabim* aut *Trungibim*, ut vertit Bellunenſis, in Carduis naſci ferunt, granis quàm Coriandrum majoribus: colore inter rufum & rubentem medio, quæ ex Tribulis decutiuntur. Vulgus Plantæ fructum eſſe putavit, ſed Gummi aut Reſinam eſſe reſcitum eſt. Hujus uſus præfertur à Perſis ei qua utimur: quoniam nobis uſitatam pueris exhibere non audent, niſi decimum & quartum annum exceſſerint. Ego tamen ab eo tempore quo huc delatus ſum, illâ uti non deſtiti, & ſine moleſtiâ purgare ſemper deprehendi.

III.

TERTIVM genus magnis glebis advehitur, admiſtis plerumque foliis. Calabrinæ perſimilis eſt hæc Manna, pluriſque æſtimatur: defertur autem ex Baçora urbe Perſica admodum celebri.

Manna genus aliud.

ADVEHITVR interdum Goam in utribus aliud genus ex Ormuz emporio, melli candido depurato perſimile: ſed facilè corrumpitur in hac regione, propterea quòd vitreis lagenis non aſſervetur.

* *Conſule commentarios Matthioli in lib. 1. caput verò 73. Dioſcoridis. Illic enim tum veterum Græcorum, Latinorum, & Arabum opiniones recenſet, tum etiam recentiorum ſententias de Manna refellit. Eius verò, auctorisque noſtri, atque adeò omnium qui de hac re hactenus ſcripſerant opiniones refutat Donatus ab alto mari tractatu de Manna.*

Meminit etiam Mannæ Bellonius lib. 11. Obſervationum, ſub finem cap. LXV.

De Tabaxir.

CAP. XII.

CVM Spodium tam multas Arabum magni nominis & inſignis doctrinæ Auctorum compoſitiones ingrediatur, quas intrò aſſumere licet; non mirum eſt ſi dubitatio orta ſit, an illorum Spodium cum Græcorum Spodio, quod metallicum eſt,& minimè intrò aſſumi poteſt, idem ſit. Sed, ut verum fateamur, unicum eſt in orbe Spodium, ſive Pompholyx, ab Arabibus Tutia vocatum, in cujus pænuria Græci ἀντίκαττον parabant.

Spodium unicum.

HVIC autem dubitationi & errori anſam præbuit Terentianus ille Davus omnia turbans, Gerardus Cremonenſis in Rhaſ. ad Alm. lib. 3. cap. 36 qui *Tabaxir* Arabum interpretatus eſt Spodium, cùm non minùs inter ſe differant, quàm albus & ater color. Ejus errorem omnes Arabum interpretes Latini ſecuti ſunt, *Tabaxir* Spodium vertentes.

PERICVLOSÆ autem ſunt vocabulorum verſiones & immutationes, præſertim in re medica, debentque medicamentorum nomina potiùs non interpretata relinqui quàm perperam Latina reddi.

Tabaxir.

CETERVM, ut ad rem redeamus, *Tabaxir* vocabulum eſt Perſicum, ab Avicenna lib. 2.

lib.2. cap. 609. & aliis Arabibus è lingua Persica desumptum, nihilque aliud sonat quàm lacteus humor, aut succus liquórve alicubi concretus: quo nomine etiam Arabibus & Turcis hoc medicamentum cognitum est.

VOCATVR autem ab indigenis *Sacar Mambu*, quasi dicas Saccharum de Mambu, quoniam Indi arundines, sive ramos arboris illud proferentes *Mambu* vocant. Attamen nunc etiam *Tabaxir* vocare cœperunt, quoniam eo nomine petitur ab Arabibus, Persis, & Turcis, qui id mercimonii causa ex India in suas regiones exportant. *Sacar Mambu.* *Tabaxir.*

MAGNO emitur hoc medicamentum pro proventus ejus ratione. Ejus tamen commune pretium in Arabia est, ut pari argenti pondere ematur. *Tabaxir mira cariuas.*

ARBOR in qua gignitur, interdum magna est, & instar Populi procera: interdum minor; ramos ut plurimum erectos (nisi quòd pulcherrimos quosque interdum incurvant ad pergulas & deambulacra, apud Indos frequentia, conficienda) nodis palmi longitudine ab invicem dissitis, distinctos habens; folium Oleæ longius. Inter singula internodia liquor quidam dulcis generatur. crassus veluti amylum congestum, & simili candore, interdum multus, nonnunquam verò perpaucus. Sed non omnes arundines sive rami eum humorem continent, at ii dumtaxat quos Bisnager, Batecala, & pars Provinciæ Malavar profert. *Tabaxir binæ.*

HIC autem liquor concretus, interdum nigricans & cinereus invenitur, sed non ideò improbatur. Nam aut ob nimiam humiditatem, aut quòd diutius ligno inclusus permanserit, hunc sibi colorem conciliat: non autem ob arborum incendium, veluti nonnulli putârunt. Siquidem in multis ramis, quos non contigit ignis, niger etiam invenitur.

MEMINIT hujus Rhasis, lib. de re med. 3. cap. 36. sed omissa generatione, solas vires recenset. Serapionis autem libr. simpl. cap. 342 exemplar temporis vitio corruptum esse verisimile est, quandoquidem *Saraiscir* pro *Tabaxir* legat.

AVICENNA lib. II. cap. 609. vult ex arundinum radicibus crematis fieri: sed ejus opinionem falsam esse ex supradictis manifestum est. *Avicennæ lapsus.*

CETERVM σποδὸς, quæ Arabum est Tutia, aliud, uti diximus, est medicamentum, cujus historiam ex Græcis petendam censeo. Hujus penuria antispodium fieri censent nonnulli ex ossibus Elephanti: sed quàm id falsum sit, ego iudicare possum, quippe qui Elephantorum ossa nulla servari, sed ea ab incolis abuci, sciam. *σποδὸς. Tutia. Antispoda ex ossibus Elephanti nulla.*

PORRÒ, quoniam perversa Cremonensis interpretatio tot errores nobis peperit, in posterum uti censeo Spodo sive Tutia in medicamentis à Græcis descriptis, quæ nusquam nisi externis remediis hoc medicamentum admovent: *Tabaxir* verò legitimo in Arabum compositionibus, quæ ut plurimùm intùs in corpus sumuntur.

CETERVM ex Medicorum tum Indorum, tum Arabum, Persarum & Turcorum testimonio *Tabaxir* internis & externis convenit ardoribus, tum etiam biliosis febribus & dysenteriis: præsertim autem in biliosis fluxionibus utuntur, nostri verò trochiscos ex eo conficiunt, addito semine Oxalidis. *Tabaxir facultates.*

De Tutia.

CAPVT XIII.

AVICENNA lib. II. cap. 695. Tutiam in India inveniri scribit. Huic etiam suffragatus Serapio, lib. simpl. cap. 422. Tutiæ quoddam genus Indicum esse asserit.

SED, ut verum fatear, nulla per universam Indiam, nobis saltem cognitam, Tutia invenitur, sive Græcorum σποδὸς: aut æs, aliúdve aliquod metallum ex quo conflari Tutia possit. Sed ea Tutia qua nos hîc utimur, quamque in Lusitaniam & Hispanias, reliquasque occidentales regiones exportant, è metallicis conflata non est: sed ex eorum est genere quæ Dioscoridi ὑπερσποδία appellantur. Mihi enim retulit mercator, harum similiumque rerum curiosus indagator, se certò accepisse à Persicis negotiatoribus, hanc Tutiam in Quirmon Persiæ regione & Ormuz finitima (ubi etiam laudatissimum totius Persiæ cuminum nascitur) fieri, atque conflari è cineribus arboris cujusdam istîc nascentis nomine *Goan*, quæ fructum ejusdem nominis profert, cortice & putamine constantem: corticem verò & nucleum, qui putamine clauditur, edules esse. Hanc Tutiam Alexandrinam vocari, non quòd in Alexandria fiat; sed quòd ex Quirmon Ormuz delata, deinde in Alexandriam exportetur, ex qua tandem & Italiæ * & Galliæ communicatur. *Tutia Lusitanorum.* *Goan arbor.* *ὑπερσποδία Alexandrina.*

* *Immò, ut Matthiolus suis in Dioscor. commentariis lib. 5. cap. 46. censet, Cadmia potiùs ex arariis Germaniæ fornacibus pertita utuntur, tum Italiæ, tum Germaniæ atque Galliæ officinæ. Attamen si paulo diligentiores magisque curiosi essent Pharmacopolæ, facilè Pompholygem ex iisdem fornacibus accipere possent, & sua antispoda, quæ, ut idem auctor est, plerumque ex boum ossibus concrematis parant, omnino reiicerent.*

De

De Ebore.

CAPVT XIV.

Dentes Elephãtini dumtaxat experiti.

OSSIVM Elephanti non modò in Medicina nullus eſt uſus (tametſi nonnulli, ut modò retulimus, falsò tradant ex his crematis ſpodium parari) ſed nec inſtrumentis & operibus faciendis. Dentium dumtaxat materies experitur. Nam licet Ægineta lib. 7. cap. 3. Elephanti vngulas medicum in uſum uſurpari tradat, falli arbitror.

Fil. Cenalfil. Ati, Ane. Açete, Ytembo.

APPELLATVR autem Arabibus Elephantus *Fil:* (ipſe verò dens *Cenalfil*, quod dens Elephanti eſt) in Guzarate & Decan, *Ati*: in Malavar, *Ane:* in Canara, *Açete:* Æthiopibus, *Ytembo*: nullis verò nationibus quod ſciam *Baro*, licet Simon Genuenſis id affirmet.

Baro.

NVLLIVS in medicina uſus ſunt ipſi dentes apud Indos: ſed dumtaxat ab Arabibus & Turcis uſurpantur ex Avicennæ præſcripto in iiſdem remediis, quibus nos utimur. Verùm in operibus & inſtrumentis monilibuſque fabricandis tantus eorum eſt uſus, ut ex Æthiopiæ parte quæ eſt à Sofala, uſque ad Melinde, ſingulis annis in Indiam devehantur millies ſexcenta pondo, præter eos dentes qui ex pleriſque Indiæ regionibus convehuntur. Hujus Eboris pars in Sinarum regionem defertur: maxima verò & potiſſima in Cambaya.

Magnus Eboris apud Indos uſus.

Superſtitio Indicarum mulierum.

Demonis enim perſuaſione apud mulieres ejus regionis certum ſuperſtitionis genus viget ut è vita ſublato aliquo ex ſanguine junctis, ilicò omnia monilia quorum vigenti ex ebore confecta ſingulæ mulieres in brachiis gerunt, (fiunt tamen & ea interdum è teſtudinum teſtis) confringant, & poſito luctu nova inducant. Ingens verò eſt apud hos Eboris pretium, prodentium magnitudine: minores enim dentes non adeò magno æſtimantur; magni verò, ingentis ſunt pretii.

Elephantini dentes non ſunt decidui.

HABENT autem ſinguli Elephanti binos dentes in maxilla ſuperiore, ſed non deciduos & denuò renaſcentes, ut putârunt nonnulli. Feminæ verò iis magna ex parte carent, tametſi nonnullæ dentibus unius palmi longitudine præditæ ſint. Mactantur ab Æthiopibus Elephanti, ut eorum crudâ carne veſcantur: dentes verò ad nos mercimonii gratiâ tranſmittunt, viminibus ſive laqueis colligatos, quod facit ut putem majora apud eos Elephantorum armenta inveniri, quàm Boum in Europa.

Elephanti crudis carnibus Æthiopes veſcuntur.

PORRÒ Elephanti naturâ melancholici ſunt admodum, noctu pauent, & inſomniis metum incutientibus divexantur. Sed præſens remedium eſt, ſi eorum rectores (*Naires* lingua vernacula vocantur) illorum tergis inſideant, ſemperque eos alloquantur, ne dormiant. Alvi profluvio plerumque laborant; interdum verò adeò in zelotypiam rapiuntur, ut efferentur, & quodammodo furibundi reddantur, diſrumpantque catenas & vincula. Ejus autem mali curandi ratio eſt, ut rectores illos educant in agros, & graviter objurgent.

Naires.

Elephantorum utilitas.

CETERVM præter id miniſterium quod vehendis oneribus præſtant, & tormentis bellicis è loco in locum commutandis, ſolent bello utiles eſſe Elephanti; interdum enim capite & pectore armati equorum more in bellum educuntur. Sed qui his in prælis utuntur, id ſolum emolumenti referunt, quòd adverſariorum acies proſternant: aliquando tamen, veluti intellexi, non ſine ſuorum pernicie retrocedunt. Nonnulli Reges etiam interdum mille hujuſmodi Elephantos in prælium educunt, alii plures, plerique pauciores.

Elephãtorum pugna.

CRVDELE eſt id ſpectaculum, quando Elephanti veluti monomachiâ prœliantur: nam non modò dentibus ſinguli ſuum adverſarium impetere ſtudent, ſed magno interdum impetu capitibus concurrunt, ut alteruter eorum, capite confracto, in planitiem cadat.

FABVLÆ ſimile eſt quod quidam de maris & feminæ congreſſu tradiderunt; etenim haud aliter congrediuntur quàm reliquæ quadrupedes.

Taprobana Zeilan fortè.

MVLTA Plinius lib. VIII. cap. I. II. III. & ſeq. de Elephantis ſcribit, ſed pleraque parum probanda, & hactenus non experta. Quòd verò in Taprobana inſula majores, dociliores, bellicoſioresque Elephantos gigni tradit: verum id eſt, ſi Taprobanam intellexerit eam inſulam quæ nunc Zeilan vocatur. Nam, ut poſtea dicemus, hujus inſulæ Elephanti reliquis omnibus præcellunt, eorumque imperia reliquos agnoſcere ſcribunt. Hujus etiam cum Rhinocerote inimicitiæ meminit idem Plinius, lib. VIII. cap. XX. eorumque pugnas deſcribit.

Rhinocerotis hiſtoria. Ganda.

EST autem Rhinoceros vaſtum animal cornu in nare gerens, quod difficulter domari poteſt. Multos in Cambaya, Bengala finitima, & Patane inveniri tradunt, & ab incolis *Gandas* vocari. Mihi hactenus Rhinocerotem [b] videre non contigit: illud tamen ſcio, Bengalæ incolas ejus cornu adverſus venena uſurpare, unicornu eſſe exiſtimantes, tametſi non ſit, ut ii referunt qui ſe probè ſcire autumant.

CETE-

CETERVM de Monocerote tam incerta omnia ab Auctoribus referuntur, ut illum haud quaquam vidisse manifestò appareat. Ego hoc loco referam quæ à viris fide dignis accepi. Inter promontorium Bonæ spei, & aliud promontorium vulgò de Currentes nuncupatum, vidisse se affirmabant terrestre quoddam animalis genus, licet mari etiam delectaretur, quod caput & jubam equi haberet (minimè tamen marinum equum esse) cornu præditum duos palmos oblongo, mobili, quodque nunc in dextram, nunc in sinistram obverteret; modò attolleret; modò demitteret. Id animal cum Elephante ferociter præliari, ejusque cornu adversus venena laudari. Ejus experimentum factum propinato duobus canibus veneno: alterum enim canem cui duplâ quantitate propinatum esset venenum, sumpto hujus cornu pulvere ex aqua convaluisse: alium verò cui exiguâ quantitate venenum esset datum, nec exhibitum hoc cornu, statim mortuum corruisse. *Monocerot.*

CETERVM non modò vernaculam linguam intelligunt, sed etiam peregrinas, si eas edoceantur. Gloriæ sunt cupidi, beneficiorum memores, injuriarum verò haud quaquam obliviscuntur, & vindictæ cupidissimi sunt. In summa, huic animali nihil deesse videtur, ut ratione præditum appareat, præter loquelam: tametsi non desint qui in Cochin publicum instrumentum (attestationem vocant) se vidisse asserant, quod referret Elephantum aliquando istîc locutum, petiisseque à suo rectore (quem in Malavar *Naire*, in Decam verò *Piluane* vocant) cibum. At rectorem respondisse, Lebetem in quo illi Orizam coqueret, pertusum esse, tamen ad Cacabarium deferret obturandum, deinde Orizam se cocturum. Lebetem promuscide sumptum Elephantus ad Cacabarium defert. Is lebetem reparat, sed rimam, quam non animadverterat, inobturatam relinquit. Lebetem refert Elephantus. Rector Orizam cum aqua coquendam iniicit; sed per rimam effluere conspiciens aquam, rursus Elephanto tradit consarcinandum ut ferat. Defert Elephas. Cacabarius de industria lebetem se reparare simulans, rimam auget Elephantus ad mare profectus lebete aquam haurit: hanc effluere videns, lebetem intelligit non reparatum; ad Cacabarium redit magno barritu intonans, quasi de ejus perfidia conquereretur. Cacabarius tandem lebetem probè ferruminat, & reparat. Sed ei Elephantus non fidens, denuo è mari aquam haurit: quam non effluere animadvertens, domum redit, & orizam in eo coctam edit. Vivunt etiamnum qui hoc spectaculum se vidisse affirmant, locutum tamen asserere non ausint. *Elephanti docilitas.*

RVMOR est Regem Sian, in cujus regno præstantissimi post Zeilanos inveniuntur Elephanti, candidum Elephantum habere, eumque propterea Regem candidi Elephanti per excellentiam appellari. *Rex Sian. Elephantus candidus.*

RETVLIT mihi amicus fide dignus, se duas Elephantorum venationes vidisse, ad quas profectus esset Rex Pegu cum infinita hominum multitudine; in prima etenim ducenta hominum millia fuisse. Cingebant illi in orbem totum eum locum in quo Elephantos sua pascua habere norant: deinde paulatim ambitum illum sive hominum coronam contrahentes, tandem in medio comprehenderunt non modò ingentem Elephantorum multitudinem (nam eâ venatione quatuor millia capta sunt) sed & alia animantia, veluti apros, tigrides, partim viva, partim jaculis confixa. Omnes autem Elephantos dimisit, præter ducentos tum adultos tum iuniores, ne suam regionem Elephantis depopularetur. Illos verò domârunt in hunc modum. Magnis trabibus eos sepientes, paulatim circum, quo concludebantur, in angustius contrahebant, donec singulos Elephantos vix locus caperet: deinde funibus è vimine contextis eorum pedes & dentes vinciebant, ut Elephanti se movere loco non possent. Hos binis funibus cinctos subibant rectores, & calcibus impetentes, tum baculo ferientes, perpetuò se verberaturos, & tandem fame enecturos minitabantur, nisi essent morigeri. Sin verò essent morigeri, oleo se peruncturos, & cibum subministraturos pollicebantur. Deinde singulos educebant & lavabant: lotis singulis binos Elephantos domesticos & jam domatos admovebant, inter quos utrimque coërcerentur. Hac ratione domitos fuisse referebat. *Rex Pegu. Elephãtorum venatio.*

ALIAM præterea Elephantos capiendi rationem idem mihi narrabat. Intellexerat idem Rex Pegu ingentem Elephantum in silvis oberrare: ut eum caperet, aliquot Elephantos feminas domesticas eò mittit, priùs commonitas ne cum Elephantis congrederentur, sed signis indicarent se primùm congressuras ubi ad sua stabula perveniissent. Posteaquam eò veniissent feminæ, statim subsecuti sunt Elephanti cum illis pascentes, donec in urbem Pegu quæ admodum vasta est, deducti essent. Feminæ ad sua stabula remeârunt, subsequentibus Elephantis. Eductis inde feminis; solos Elephantos concluso, eâdem quâ suprà retulimus ratione domuerunt.

IVNIORES etiam verberibus, objurgationibus, & fame, interdum verò beneficiis domantur: majores verò magnis ædibus concludunt, quæ multas habent januas angustas, è quibus *Elephantos domãdi ratio.*

quibus qui Elephantos domare volunt, jacula & ſpicula in eos coniiciunt, donec jam feſſi, vulneribusque & fame propè ſint enecti. His deinde rectores ſignificant, illos ſe ita exercitaſſe, ut feritatem deponant: quòd ſi humi ſe proſtraverint, beneficia coliaturos pollicentur. procumbunt Elephanti, lavantur, unguntur oleo, & cibus datur: deinde ſingulis ferè momentis interrogantur quî valeant, quid petant. His rationibus paulatim edomantur.

Plinii lapſus. MANIFESTVS autem Plinii error in eo deprehenditur, quòd Elephantos minimo ſuis ſtridore terreri & retrocedere ſcribit lib. VIII. cap. IX. Nam plerumque ſues Elephantorum ſtabula ingrediuntur, nec eis terrentur, aut illarum præſentiâ quidquam commoventur. Sed & in ſilvis Malavar multas ſues cum Elephantis verſari certum eſt. Illud verum eſt, quòd mures oderint, quemadmodum idem tradit. Nam ſi mures in ſuis ſtabulis verſari ſenſerint, nunquam niſi contortâ in ſe & convolutâ promuſcide Elephanti dormient, ne eam mures ingrediantur & mordeant. eâdem planè ratione formicas abhorrent.

Elephantus murem odit & formicas.

Andr. Lacunæ lapſus. MIRARI ſubit, à quo Andreas Lacuna lib. 2. cap. 50. comment. in Dioſcor. edoctus, foſſile & minerale ebur[a] inveniri ſcripſerit, quandoquidē nihil à veritate magis alienū ſit.

Fuchſii error. NEC minùs Fuchſium lib. de Compoſ. med. miror, qui nullibi verum ebur reperiri ſummo errore ſcripſit: cùm tot ſint Elephanti per univerſam Indiam & Æthiopiam.

[a] *Vulgaria Simonis Genuenſis exemplaria huius meminiſſe non reperio.*

DE *Elephantorum docilitate & induſtriâ multa apud Auctores leguntur. Sed & recentibus exemplis eorum induſtria & docilitas eſt cognita. Nónne Elephantus quem ante aliquot annos hîc in Belgica vidimus, quémque ad Imper. Maximilianum II. tum Cæſarem Rex Catholicus mittebat, ſummum docilitatis & intellectus propemodum humani ſpecimen nobis præbuit? Attamen adhuc erat iunior; nec nonum annum exceſſiſſe ferebatur. Illum ipſum deinde Viennæ Auſtriæ in Cæſaris Maximiliani II. aulâ vivens ſæpe conſpexi, qui tandem contabuit feminæ deſiderio.*

[b] *Rhinoceros viſus Straboni lib. 16. Cuius color Elephanti ſimilis non buxo (buxeum tamen illi colorem tribuit Plin. lib. VIII. cap. XX.) magnitudo Tauri, forma Apro proxima, præſertim quod ad roſtrum attinet, demto naſo, qui cornu quoddam eſt recurvum, omni oſſe durius: eo pro armis utitur, quemadmodum Aper dentibus. Habet etiam duo ungula, tanquam draconum volumina, a dorſo uſque ad uterum circumeuntia, alterum tubam verſus, alterum ad iumbum.*

Hoc porrò animal nunc à Luſitanis Abada *appellatur, etúsque cornu adverſus venena maximè celebratur.*

[c] NON *multum ab hoc animali differre videtur Æthiopum Eale, quam deſcribit Plin. lib. VIII. Naturalis hiſtoriæ cap. XXI. Apud eoſdem [videlicet Æthiopas] & quæ vocatur Eale; magnitudine Equi fluviatilis, cauda Elephanti, colore nigra vel fulva; maxillas apri, maiora cubitalibus cornua habens, mobilia, quæ alterna in pugnâ ſiſtit, variátque aut infeſta aut obliqua, utcunque ratio monſtravit.*

[d] *Similem planè venandi rationem deſcribit Pauſanias in Bœoticis, ſive lib. 9. in hunc modum: Venatores ubi campeſtres vel montanos ſaltus ad ſtadia fermè mille in orbem continenti indagine cinxerint, ita ut conſtanter omnes, quem quiſque ceperit in eo ambitu locum obtineant, ad intimos eadem agminis forma receſſus progreſſi, feras omnes in medio comprehendunt, & inter eas Alcen, &c.*

Ebur foſſile. [e] *Laminulis quibuſdam Eboris foſſilis, quæ nativum æmulantur, ſed cruſta quadam candidiſſima inductæ ſunt, biennio ante quam Garciam latinum facerem, à Raſsio noſtro omnium Naturæ miraculorum diligentiſſimo obſervatore, donatus ſum. In Italia erui hoc ebur intelligo, & magno in uſu iſtîc eſſe adverſus virulentorum animalium morſus. Habui deinde aliis in Provinciis erutum, & apud quoſdam amicos conſpexi.*

De Canella.

CAPVT XV.

Herodoti fabulæ, in Thalia. TAM longâ difficiliſque viâ petebantur olim hæc aromata, ut perfectam eorum notitiam conſequi veteribus haud facile fuerit. Hinc factum, ut innumeræ fingerentur fabulæ, quas Herodotus pro veris refert. Et quoniam ingens eorum erat pretium, maiorque in hominibus lucri cupiditas, adulterabantur aromata; & hac ratione fiebat ut diverſa illis inderentur nomina, tametſi plerumque ejuſdem eſſent generis.

Alep Syriæ emporium. PROPTER locorum igitur diſtantiam, & minùs frequentatas has regiones à negotiatoribus, probè cognita Caſſiæ hiſtoria veteribus non fuit. Nam qui eam Ormuz & Arabiam devehebant, Sinenſes (ut infrà dicemus) erant; ex Ormuz deinde in Alep emporium totius Syriæ nobiliſſimum ab aliis negotiatoribus transferebatur. Qui verò inde ad Græcos deportabant, aut apud ſe naſci, aut in Æthiopia dicebant, multisque cum ſuperſtitionibus cædi, dividique à ſacerdote in ternas partes, quarum unam Deo poneret, alteram Regi, tertiam Sacerdotibus. *

** Paulo aliter Plin. lib. XII. cap. XIX. Caſſia neque Cinnamomū apud Æthiopes naſcitur.* CETERVM neque Caſſiam, neque Cinnamomum apud Æthiopes, aut Arabes naſci, noſtrorum Luſitanorum navigatione palàm factum eſt: qui licet totam illam oram circumlegerint, magnâque ex parte terreſtri itinere peragrârint, nullam tamen Caſſiam aut Cinnamomum vidiſſe affirmant. Huc adde, quòd ipſimet Arabes Canellam dictam hinc petunt, ejusque pretium apud illos intenditur quoties hinc non defertur.

DICET

DICET aliquis, Canellam quidem apud eos non nasci, & propterea ab Indis petere; sed legitima Cassia & vero Cinnamomo eos non carere; fortè autem à Barbaris & inconditis populis ignorari. Familiares habeo eruditos viros Medicos Arabes, Turcos, & Coraçones, qui omnes Canellam Crassiorem, Cassiam ligneam appellant. Præterea nonnulli ex nostris totam Æthiopiam sub Ægypto (quam nunc Guineam vocant) non solùm secundùm mare, sed & in mediterraneis peragrârunt; alii ab insula D. Thomæ nuncupata usque ad Sofala & Mosambique, & inde Goam penetrantes, alii plerique à promontorio Bonæ spei (cùm naufragium passi essent) usque ad Mosambique & Melindam, ita ut utramque Æthiopiam supra & infra Ægyptum perlustrârint; nulla tamen his conspecta est Canella vel Cassia.

Guinea.

Promõtorium Bonæ spei.

CVM igitur orbis numquam ita fuerit cognitus, ut nunc est, præsertim Lusitanis; verisimile est non defutura hujusmodi aromata & celebria medicamenta, qualia sunt Cinnamomum & Cassia: sed abundantiam ipsam, hanc nobis dubitationem párere.

NEQVE enim (tametsi nostri minimè curiosi fuissent) credendum est ipsos incolas tam nobilia aromata celaturos. Nam quemadmodum Barbarissima gens, quæ insulam D. Laurentii incolit, mercatoribus qui eò interdum devehuntur, fructum quendam Avellanæ magnitudine ostendit, quòd Caryophylla redolet; eâdem ratione credendum est, Æthiopes Cinnamomum & Cassiam adeò odorata medicamenta nostris demonstraturos fuisse.

Insula D. Laurentii.

Fructus Caryophylla olẽs.

PORRO Cassia lignea Arabibus, Persis, & Indis *Salihacha* vocatur: à vulgo autem Indorum, eodem nomine dicitur quo Canella: nullum enim inter Canellam & Cassiam discrimen faciunt. Neque, ut verum dicam, quispiam Cassiam à Canellâ differentem vidit.

Salihacha.

Canella est Cassia.

CETERVM quòd Canellæ diversa Cinnamomi & Cassiæ nomina indita fuerint, occasionem præbuisse puto mercatores Sinenses (Nam Annales urbis Ormuz produnt olim quadringentas naves è Sina uno eodemque tempore eò appuliss) qui cùm è sua regione aurum, sericum, vasa murrhina (porcellanas vocant) moschum, cuprum, margaritas, aliásque hujusmodi merces eveherent, nonnullas ex eis in Malaca vendebant; sandalum, nucem aromatitem, macerem, Caryophylla, lignum aloës, cõtrà in suas naves inferentes: quæ rursus in Zeilan & Malavar divendebant, indeque sumebant Canellam, ex Zeilan videlicet laudatissimam, & ex Malavar minùs selectam: similiter & ex Iaoa, unde etiam piper, cardamomumq. evehebant; caque omnia deinde Ormuz, aut in Arabiæ oram maritimam perferebant. Interrogati autem isti Sinenses, quænam essent hæc aromata, & unde ea adveherent, fabulas illas narrabant quas recensel Herodotus, ut his commentis earum mercium precia augerent.

Ormuz nobiliß. emporium.

CVM autem quæ in Zeilan nata esset Canellam, ab ea quam in Iaoa & Malavar sumpserant, differre conspicerent, diversa illis indidere nomina, cùm tamen ejusdem generis essent cortices, pro soli cælique varietate solùm differentes, ut plerumque idem fructus pro regionum & soli varietate suavior fieri, aut à naturali bonitate degenerare solet.

Canella Zeilanica reliquas longè superat.

EMENTES ergo Ormuz incolæ eam Canellam à Sinensibus, idcirco eam *Darchini*, quod Persis lignum Sinense sonat, appellârunt: deinde Alexandriam vehentes, ut eam Græcis eò confluentibus cariùs venderent, Cinnamomum vocârunt, quod significat lignum odoratum, quasi Amomum ex Sinâ delatum. Deteriori autem Canellæ, quæ scilicet ex Malavar & Iaoa delata esset, idem nomen quo in Iaoa appellatur, indiderunt, scilicet *Cais manis*, quod lingua Malaya dulce lignum sonat (hanc corrupto vocabulo *Cassiam* Græci dixerunt) duo diversa nomina eidem rei imponentes.

Darchini.

Cinnamomũ.

Cais manis.

Cassia.

USUS est autem Avicenna lib. II. cap 151. cum Rhase & reliquis Arabibus, vocabulo Persico *Darsini*, ut plerisque aliis Persicis solet. Nam Canella cujuscumque generis Arabicè *Querfaa* & *Querfe* dicitur. Reliqua verò nomina Arabibus prodita corrupta sunt, ut *Darsihabam* & similia. Vocatur in Zeilan *Cuurdo*: in Malayo, uti dixi, *Cais manis*: in Malavar *Cameaa*. Nam quod Serapio *Darsini* arborem de Sina interpretatur, corrupta est interpretatio & ab Interprete addita.

Querfaa.

Querfe.

Cuurdo.

Cameaa.

CETERVM rogatos volo omnes cùm Medicos tum Pharmacopœos, ut posthac Cassiæ loco Canellam deteriorem præscribere desinant, & selectissimâ utantur; quandoquidem tanta nunc est ejus copia. Tum etiam ne Cassiam duplici pondere pro Cinnamomo in compositionibus iniiciant, tametsi freti Dioscoridis & Galeni auctoritate.

SCRIBVNT nonnulli, Canellam nostram veterum Cassiam non esse, quòd (ut aiunt) nigricans sit, & inodora: aut, si sit, Pseudocassiam Dioscoridis esse potiùs quàm legitimam. Fit interdum, ut etiam hic in India Cassiam admodum depravatam cum alia inveniamus, non exigua quantitate (quoniam aut non bene parata fuit, aut non suo tempore cæsa)

quandoquidem vix Aroma reperias corruptioni magis obnoxium quàm Canella est, præsertim si diu in navi perstiterit. Est enim hæc regio ad putredinem valde proclivis, maritimis præsertim locis; immò quotidianâ experientiâ videmus Canellam singulis annis multum de sua illa odoris & saporis suavitate deperdere.

Cinnamomũ, Cassia, & Canella idem sunt.

SI quis plura de Cassia requiret, legat Manardum lib. Epist. 8. epist. 1. & Commentarios Matthioli, lib. 1. cap. 12. & 13. qui multis argumentis demonstrant nostram Canellam, legitimam Cassiam esse. Sed quòd Cinnamomum inveniri negent, in eo falluntur, cùm Cassia, Cinnamomum, & nostra Canella unum idemque sint medicamentum.

Cinnamomi sive Canellæ duo dumtaxat genera.

ANNOTAVIT Lacuna lib. 1. cap. 13. in ædibus Indicis Vlyssipone se omnia Cinnamomi genera à veteribus descripta observasse. Sed ego hîc in India plura duobus non observavi, videlicet quod in Zeilan nascitur, & quod in Iaoa & Malabar. Nam quod in Lusitaniam devehi solet, Zeilanicum omnino est. Poterit autẽ fieri, ut quinq. genera bonitate discreta invenerit, non autẽ genere diversa. Quod verò deinde addit de Cinnamomo, cũ Maria Stiliconis filia, Honorii Augusti uxore, reperto sub Paulo III. P. M. fabulosum prorsus videtur.

FATENTVR nonnulli, Cinnamomum quidem nos habere, sed non illud Mosyliticum, quod à Dioscoride lib. 1. cap. 13. cæteris generibus præfertur; quodque Theophrastus lib. 9. cap. 5. multis nodis constare scribit. Sed his abunde satisfactum puto iis argumentis quæ antè protulimus.

Canellæ historia.

PORRÒ Cinnamomum sive Canellæ arbor magnitudine est Oleæ, interdum minor, multis ramis prædita, non iis quidem contortis, sed rectis fermè: foliis lauri quidem colore, sed formâ ad Citri folia accedente (non foliis Iridis, ut fabulosè quidam scripsere) floribus candidis, fructu nigro & rotundo, avellanæ ferè magnitudine, aut exiguis olivis simili. Est autem Canella nihil aliud nisi secundus & interior arboris cortex[a], nam hæc arbor duplici cortice munita est veluti Suber, non eo tamen adeò crasso & distincto. Exemptus ergo cortex crasso illo & exteriori libro repurgatur: deinde in laminulas quadrangulas sectus, humi abiicitur, atque ita per se convolvitur, ut trunci unius rami integer cortex videatur, cùm tamen partes sint dumtaxat corticis in tubulos digiti crassitie convolutæ, truncus verò interdum femoris crassitudine reperiatur. Roseum autem illum, sive ex cinereo vinosum colorem Solis calore contrahit: qui, non probè paratus, candicans sive cinerei coloris fit; nimiis verò ardoribus Solis adustus, niger. Adempto cortice tribus postea annis ab ea arbore abstinetur.

Canellæ arbor silvestris.

FREQVENTES sunt hæ arbores in Zeilan, solebatque vili emi Canella: sed triginta abhinc annis nemo eam emere potuit, præter Procuratorem regiorum negotiorum, Factorem vocant. Zeilanicis minores sunt eæ quæ ignobiliorem Canellam præbent in provincia Malavar, & in Iaoa sive Iava; non tamen adeò pusillæ, ut eas Plinius lib. XII. cap. XIX. & Galenus lib. 1. de Antidotis esse censent. Sunt verò omnes silvestres & sponte nascentes.

Nulla Canella in America.

NVSQVAM alibi, quod sciam, nascitur Canella, tametsi Franciscus de Tamara scribat in freto maris Erythræi Cinnamomi arbores, & Lauros maris æstu interdum opertas inveniri: quoniam nostri singulis annis per mare Erythræum navigant, nullam tamen hujusmodi arborem viderunt. Nam quod ad Occidentalis quam vocant Indiæ historiam attinet[b], non verisimile videtur Canellam istîc nasci, quandoquidem eam dicit calices glandesque Suberis modo ferre, cùm legitima Canella veluti olivas ferat: sed alia erit sui generis arbor.

Nulla item in Sina.

Nec, uti eadem refert, in Sina nascitur, nam è Malaca Sinam cum aliis mercibus defertur. Intelligo verò plurimam etiam Canellam in insula Mindanao nasci, & vicinis insulis; sed eæ procul à Sina absunt.

Cinnamomũ Alipinum.

PVTARVNT etiam nonnulli in Alep nasci Canellam, quòd apud aliquot Scriptores præscriptum invenerint Cinnamomum Alipinum: sed sciant non magis istîc, quam in Hispaniis nasci. Verùm cum ex his regionibus Ormuz & Giden, atque inde Alep devehatur, factum est, ut incorrupta & recens Canella istinc in Europam advecta, ab ipsa urbe Alep denominata sit.

Canella Zeilanica.

Quamvis autem Zeilanica reliquis præferatur, invenitur tamen etiam interdum ignobilis, qualis est quæ crassiori cortice cõstat, minusque in Tubulos convolvitur, quòd non sit ejusdem anni: quo enim vetustior cortex, eo deterior.

Canella Malavarica.

Quæ verò in Malavar nascitur, tota ferè est ignobilis, tantumque à Zeilanica differt, ut centenæ Zeilanicæ libræ decem aureos pendant; Malavaricæ verò libræ quadringentæ unum dumtaxat aureum.

Liquor è radice Canellæ.

EXSTILLAT ipsa radix liquorem Caphuram redolentem. Sed rex vetuit radices vulnerari, ne arbores pereant. Elicitur aqua plumbeis aut vitreis instrumentis ex ipsis floribus, sed quæ fragrantiâ & odoris suavitate ei cedat, quæ ex corticibus nondum exsiccatis educitur; tametsi ex solis floribus elici auctor sit Lacuna lib. 1. cap. 12.

Aqua è corticibus, & è floribus Canellæ.

Aquæ Canellæ facultates.

UTILIS est stillaticius hic liquor ad plurima: nam stomachi imbecillitatem roborat, coli dolores ex causa frigida provenientes illico lenit, ut plerumque sum expertus: faciei colorem

colorem commendat, & oris halitum, præterea ad condiendos ſuavioresque efficiendos cibos perquam idoneus.

Ex Canellæ baccis oleum extrahitur, quemadmodum ex olivis, ſebaceum quodammodo,& ſaponis Gallici modo in panes coactum, inodorum, niſi calefactum ſit, tunc enim Cinnamomum aliquantulum olet. Eo utuntur adverſus ventriculi & nervorum frigidam intemperiem. *Oleum Canellæ.*

CETERVM ut de nominibus generum Canellæ à veteribus traditis aliquid hîc dicam: fieri poſſe exiſtimo, ut Zigir vocatus fuerit totus ille Chingalarum tractus, qui eſt Zeilan. Nam Perſæ & Arabes nigros vocant Zangues, omnes verò Zeilan & Malavar incolæ nigro colore præditi ſunt. Moſyliticum ab inſula Zeilan, quæ montoſa eſt, dici puto. *Zigir.*

PLINIVS lib. XII. cap. XIX. in Gebanitarum portum Ocila vocatum deferri tradit, qui nihil aliud eſt, quàm Chingalarum ſive Zeilan portus.

CONTINET autem Zeilan, ſive Ceilan, octoginta leucas in circuitu, triginta verò in longitudinem patet. polum elevatum habet à ſexto ad nonum gradum, uberrima & laudatiſſima totius orbis inſula (hanc nonnulli veterum Taprobanam eſſe volunt, quod nomen alii Samatræ tribuere malunt) habens è regione & in conſpectu Promontorium de Comorin vulgò nuncupatum. Populoſa eſt admodum, tametſi magnâ ex parte montoſa, cujus incolæ Chingalæ appellantur. Multæ iſtîc nuces aromaticæ, Cariophylla, Piper, omnis generis præter adamantem gemmæ; margaritarum, auri, argenti magna copia. Silvæ omnis generis avibus ſcatent, pavonibus, gallinis, palumbis varii generis, multoque venatu, cervis & apris. Delicatiſſimi iſtîc fructus, tametſi ſponte naſcentes, ficus, vuæ, aurea mala ſuavitate reliqua totius orbis ſuperantia: ligno & ferro abundat: multa Palmarum genera, optimique Elephantes, ſummique ingenii; quibus reliquos obedientes eſſe ferunt. Fabulantur Indi iſtîc eſſe Elyſios Campos, & in excelſo qui iſtîc eſt monte (quem roſtrum ſive acumen Adami vocant) pedum Adami veſtigia apparere. *Zeilan inſulæ descriptio & vbertas. Taprobana. Chingalæ, Zeilan incolæ. Elephantis Zeilanicis reliqui parent.*

[a] *In noſtra ſanè Canella interdum invenies fragmenta quæ non videntur interior ille cortex, ſed cinnino ſuperior, cinerea quodammodo pellicula obductus. Plerique verò tubuli, delibrati & craſſiori inæqualique cortice denudati videntur.*

CINNAMOMI *verò duos ramulos in Belgio vidi: alterum apud Generoſum Dominum Carolum à D. Audomaro, piæ memoriæ, virum non modò rei Herbariæ peritiſſimum, & qui plantas ipſas, aves, quadrupedeſque inſigni artificio, vivisque coloribus exprimi curabat, ſed omnium etiam Naturæ miraculorum ſtudioſiſſimum: alterum apud C. V. D. Nicolaum Valdaura Brugenſem medicum: tertium reliquis maiorem & craſſiorem paucos ante menſes, apud Generoſum Dominum Thomam Redigerum in peregrinatione noſtra Britannica anno* M. D. LXXI *Briſtolii adquiſitum. Erant verò ii recti, non enodes; ſed nodis quibuſdam ſive ramulorum veſtigiis palmum ab invicem diſitis inſignii. Cortex tenuis, ſubtinerei quodammodo coloris, iucundi oderis, ſuavis guſtus, ſed qui ſua acrimonia aliquantulum linguam vellicaret. Lignum certè inodorum erat, & inſipidum, non minùs quàm Salicis ramus, cui perquam ſimile. Retinebat autem cortex ſuavem illam cum odoris tum ſaporis iucunditatem (tametſi totis quadraginta aut amplius annis à ſua matre revulſi eſſent ramuli) atque eam etiam maiorem quàm noſtra Canella. Deterior illâ Canella à Batavis è Sumatra & Iava adferri ſolita, quâ incolas in ſuis eduliis uti aſſerunt.*

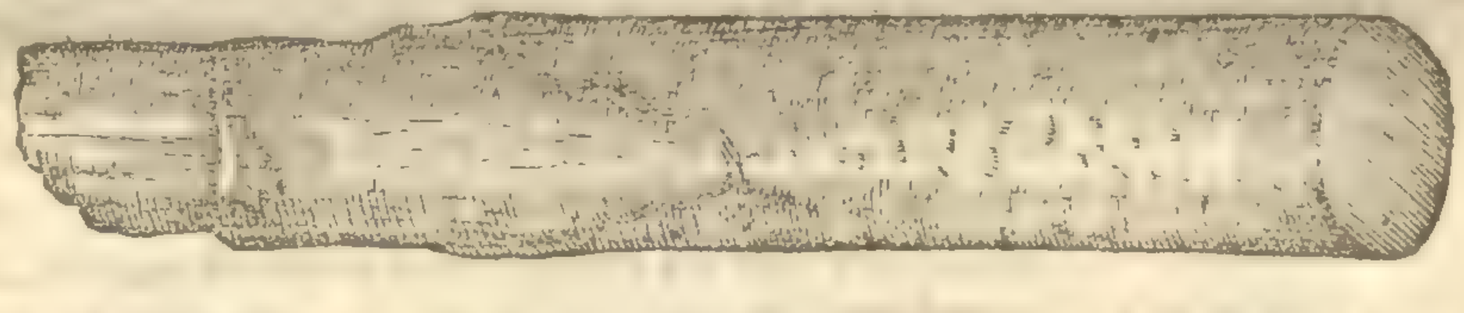

LVDOVICVS *Roman. lib. 6. cap. 4. ſimilem ferè noſtro Auctori Cinnamomi ſive Canellæ deſcriptionem tradit. At Maximil. Tranſ. epiſtola de Moluc. inſul. Cinnamomi arborem Punicæ mali ſimilem facit; quàm rectè, neſcio: Eum ſecutus videtur Franciſcus Gomara in Hiſtoria generali, cap. 96.*

[b] *Quotquot Peruanam hiſtoriam deſcripſerunt, iſtius Canellæ, quam in provincia Sumaco naſci tradunt, meminerunt. Eſt verò, ex eorum deſcriptione, Canellæ arbor vaſta admodum, folio laurino, fructu racematim cohærente, ſed qui calice Suberino ſimili contineatur, ampliore tamen & magis cavo, colore nigricante. Huius arboris fructui, foliis, cortici & radicibus (licet Canellæ ſaporem & odorem habeant) longè calices præferuntur, quorum dumtaxat pulvis in uſu eſt. Nam ſi Canellæ modo cum cibis decoquantur, tantum abeſt ut ſuavitatem eduliis conciliant, quin potiùs eorum facultas & ſaporis gratia decoctione evaneſcit. Horum pulvere ad pleroſque morbos utuntur; ſed præſertim adverſus coli, inteſtinorum, & ſtomachi dolores in potionibus propinant. Quamvis autem multæ ſint huius generis arbores ſilveſtres, diligenter tamen & magnâ curâ eas in ſuis prædiis colunt, (fit enim cultu longè melior) atque in vicinas regiones deferunt, alias merces ad vitam humanam neceſſarias hoc aromate redempturi. Hæc Franciſcus Gomara in Hiſtoria generali cap. 143. Auguſtinus Carate lib. 4. Hiſtor. Peruanæ, cap. 2. & Petrus Cieca, parte prima Chronici Peruani, capite 40.*

[c] *Huius fabulæ meminit etiam Lud. Roman. lib. 6. navig. cap. 4. ubi de inſula Zeilan agit. Memorant, inquit, incolæ divum Adam, poſt lapſum illîc fletu ac continentiâ pœnitudine ductum culpam redemiſſe. Id aſſequuntur ea coniectura, quòd parentis adhuc viſuntur impreſſa pedum veſtigia, longitudine geminum palmum excedentia.*

De Agallocho.

CAP. XVI.

DIOSCORIDES lib. 1. cap. 21. Lignum Aloës, quod ipse Agallochum vocat, ex India atque Arabia deportari, cute veriùs quàm cortice vestitum, & pro Thure ad suffimenta substitui scribit.

Lignum Aloës ex India dumtaxat. Agallochum pro thure non substitui.

SED legitimum Lignum Aloës non nisi ex India deportatur. Ex Arabia quidem adferri potuit, priùs tamen ex India eò deportatum, ut pleræque aliæ merces. Nam in Arabia nasci non puto. Cute sanè non vestitur, sed cortice, ut reliqua ligna. Neque verisimile est pro Thure ad suffimenta substitui: sed potiùs è contrà pro Agallocho Thus substitui debuit, utpote cujus semper major copia fuit. Non solemus enim rariora & inventu difficilia vulgaribus substituere; sed contrà. Nam Thuris selecti centum pondo, aureo dumtaxat hîc emuntur, tametsi ex Arabia huc deportetur. Lignum verò Aloës, licet hîc natum, tres aureos pendit in singulas libras.

PVTANT nonnulli Plinio descriptum esse sub Tari nomine, quod Tarum, lib. XII. naturalis historiæ cap. xx. ex confinio Casiæ Cinnamique per Nabathæos Troglodytas invehi scribit.

MEMINIT Agallochi Avicenna duobus diversis capitibus: altero, lib. II. cap. 733. videlicet, de Xylaloë; & altero lib. II. cap. 14. de Agalugen. Solet enim, de medicamento aliquo dubitans, duo, ut antè diximus, capita facere, posteriori plerumque pleniùs & accuratiùs omnia describens. Priori (lib. II. cap. 735 scilicet) nomina recenset, & provincias enumerat, è quibus deportabatur. Sed in omnibus verum & legitimum Lignum Aloës non nascitur. Nam quod in Promontorio Comorin, Veteribus Cori dicto, & Zeilan invenitur, lignum quidem odoratum est, quod Lignum Aloës silvestre vocârunt; cùm tamen non sit. Legitimum verò in Malaca & Samatra nascitur, unde à Sinensibus petebatur.

Promontorium Cori. Xylaloës.

HALLVCINATVR autem Avicenna*, cùm ab incolis elixari, ut omnem odorem eliciant, scribit.

EIVS plura genera enumerat Serapio, lib. simplicium cap. 197. Indum, id in quadam Indiæ insula invenitur, quæ Fiuma nominatur. Selectissimum est nigrum, quòd varium ostendat colorem, ponderosum. Mondunum à Mondel Indiæ urbe denominatum. Seificum: postremò Alcumericum, Seifico bonitate cedens; tametsi Alcumeri non longiùs à Seifi, quàm triduano itinere distet. Ceterùm præstare quod sua gravedine in aquam conjectum non innatet, sed statim subsidat, quodque ignium flammis diu resistat.

EGO sanè quid per hæc vocabula sibi velit Serapio, planè ignoro, & nomina admodum depravata esse existimo. Nam quid per Fiuma intelligat, nescio: per Mondel, fortè Melindam intelligit; per Scifi & Alcumeri Zeilan insulam, & Promontorium Comorin; à quo triduano itinere marino Zeilan insula distat. Conjecturis dumtaxat utor. In Comorin certè & Zeilan ligni quoddam genus odoratum provenit, quod Aguila brava, id est, Lignum Aloës silvestre appellant, ut paulò antè diximus. Eo cremantur Banеanum corpora, quos hujus historiæ initio ab omni re animatâ abstinere dixi.

Aguila brava. Baneanes.

IDEM Serapio lib. simpl. cap. 197. ramos ab arbore resectos integro anno sepeliri scribit, ut ita obruti Agallochi marcescat cortex, lignumque purum dumtaxat remaneat, adeò ut è ligno nihil erodatur. Addit collabentes ex Agallochi arboribus ramos, à fluminum inundationibus raptos, per circumstantes regiones deferri. In nonnullis sanè veritati consona refert, sed in quibusdam veritatem assecutus non est. Quòd verò fructum proferre rotundum piperis modo, & rubentem refert, an verum sit ignoro, cùm hactenus videre mihi non contigerit, nec quemquam invenerim qui aliquando viderit: nec reliqui Arabes, Rhases, Avenrois, & Isaac, ejus usquam meminerunt, tametsi Agallochi facultates descripserint.

Agallochi fructus.

MAGIS autem fabulosa sunt illorum somnia, qui Agallochi arborem terrestri tantùm paradiso provenire, ejusque fragmenta fluminibus ferri fabulantur, quàm ut refelli debeant.

NEC minùs absona sunt, quæ Pandectarius cap. 30. de Agallocho scripsit. Nam quòd Chamelæâ adulterari Agallochum scribit, à veritate alienum est omnino, cùm totâ eâ regione Chamelæa non nascatur.

Chamelæa in regno Malacæ non nascitur.

RVELLIVS verò lib. 1. cap. 36. tametsi per omnia veritatem non sit assecutus, in plerisque tamen hallucinatus non est. Quatuor quæ recenset Agallochi genera hactenus videre mihi non licuit; sed unicum genus Indicum novi. Fieri potest ut reliqua genera legitimum Agallochum non sint, sed lignum aliquod odoratum.

Agallochi legitimi unicum genus inveniri.

BENE

BENE etiam ſcribit Muſa exam. ſimpl. de Agallocho: in hoc tamen fallitur, quòd ejus plures ſilvas inveniri ſcribat. Nam raræ ſunt arbores.

CETERVM Agallochum dicitur Arabibus *Agalugen* & *Haud*, Guzarate & Decan incolis *Vd*, quod vocabulum ex Arabico deſumptum videtur: in Malaca *Garro*, ſelectiſſimum autem *Calambac*. *Agalugen. Haud, Vd. Garro, Calambac.*

ARBOR eſt Oleæ inſtar, interdum major: fructum aut florem videre non contigit, ob difficultates & pericula quæ in accuratâ hujus arboris obſervatione (frequenter iſtic graſſantibus Tigribus) ſunt ſubeunda. Allati verò mihi ſunt è Malaca rami cum foliis. Ferunt autem recens diſſectum Agallochum nullâ odoris fragrantiâ gratum eſſe, nec niſi ſiccatum odoratum eſſe: imò eum odorem per univerſam ligni materiem non diffundi, ſed in ipſo arboris corde ſive matrice coacervari. Craſſus eſt enim cortex, & ligni materies odoris expers. Haud negaverim tamen, quin putreſcente cortice & ligno, oleoſus ille & pinguis humor matrici ſeſe inſinuet, illamque odoratiorem reddat; ſed ut odor Agallocho concilietur, minimè putredine opus eſt. Multi enim ſunt adeò experti & dextri in Agallocho dignoſcendo, ut etiam de recèns diſſecto judicare poſſint, ſitne odoratum futurum, an nullâ odoris jucunditate ſpiraturum. Etenim in omni lignorum genere aliud alio præſtantius eſt. Solent autem Malacæ incolæ Agallochum repurgare antè quàm negotiatoribus vendant. *Agallochi hiſtoria.*

PRÆFERTVR verò multum nigricans, cinereis diſcurrentibus venis, ponderoſum, plurimo humore pingui prægnans[b]. Probatio erit, ſi igne accenſum multum humoris exudet; non ſi in aquam conjectum, ſubſidat. Nam ſelectiſſimum quandoque innatat, nec ſubſidit. Guzarate & Decan incolæ, præter ſupradictas notas, ut magna ſint fragmina requirunt, quemadmodum majores gemmas & margaritas ceteris præferunt: perſuadent enim ſibi, quo majora ſunt fragmenta, eo plus facultatis in ſe continere. *Agallochi delectus.*

[a] *Ego totam Agallochi hiſtoriam apud Avicennam legi, ſed nuſquam eius mentionem feciſſe invenio; ſaltem in noſtris exemplaribus. Quare omnino dicendum eſt, Auctorem à noſtris diverſa habuiſſe exemplaria.*

[b] *Eiuſmodi ex India Vlyſiponem adfertur, ſed magno æſtimant. Fiunt interdum ex eo ſphæru'æ, quæ ad preces ad numerum recitandas idoneæ, odoris iucunditate & pretii magnitudine commendabiles. Frequentiores tamen ſunt eæ quæ ex Xylaloë ut vocant ſilveſtri, noſtro auctori deſcripto, tum ex alio ligni genere (quod mirum in modum Agallochum æmulatur, inodorum tamen eſt) torno concinnantur.*

Selectiſſimi porrò Agallochi fragmenta in κειμηλιαρχίῳ adſervo, quæ Britannica mea peregrinatione tertia, anno M.D.XXCI. *munere H. Morgani nunc Regii pharmacopœi, & Iacobi Garetii iunioris aromatarii diligentiſſimi, nactus ſum.*

De Sandalo.

CAPVT XVII.

QVIA Sandalum uſibus humanis valde neceſſarium eſt, utpote quod cordis affectibus non parum conveniat, de eo differere non alienum duxi. *Sandalum.*

APPELLATVR autem in Timor inſula omnibuſque provinciis Malacæ vicinis *Chandana*: Arabes corrupto nomine *Sandal* vocârunt, quos imitati ſunt omnes in genere Mauritani, cujuſcumque tandem illi ſint provinciæ: in Canara, Decan, & Guzarate *Sercanda* dicitur. *Chandana. Sandal. Sercanda.*

PORRÒ tria ſunt Sandali genera, Rubrum, Album, Pallidum, quod Citrinum officinæ vocant. Hæc autem omnia genera non naſcuntur una in provincia; ſed locis multum inter ſe diſtantibus. Nam rubrum in Timor, ubi plurimum Album & pallidum provenit, non naſcitur; ſed in India intra Gangem fl. quem incolæ Ganga vocant, videlicet in Tanaſarim & maritimis quibuſdam Charamandel. Hujus deſcriptionem non propono, quòd hactenus eam conſequi non licuerit. Illud autem certum eſt, omne Santalum rubrum ex iis quæ jam recitavi locis adferri. Rarus in hac provincia ejus uſus eſt, quòd Indi dumtaxat adverſus febres uſurpent: reliquum in Luſitaniam & occidentales regiones defertur. Illo etiam interdum hujus provinciæ incolæ ſua idola eorumque delubra fabricant: qua de re craſſiora ligna magis expetuntur, majorique pretio redimuntur. *Sandali triâ genera. Ganges fl. Idola ex Sandalo rubro.*

DIFFERVNT autem inter ſe Santalum rubrum & Braſilium lignum. utrumque inodorum. Nam Santalum rubrum neque dulce eſt, neque inficit; quæ notæ in Braſilio manifeſtè deprehenduntur. *Sandali rubri & Braſilii differentia.*

CETERVM Santalum album & pallidum, ut jam dixi, in India ultra Gangem naſcitur, plurimum verò in Timor inſula, quæ undique portuoſa eſt. Præfertur autem quod ad portum Mena invenitur: eſt enim id haudquaquam lignoſum, ſed totum fere cor. Ad portum Matomea eſt Santalum etiam pallidum: ſed illud multum ligni, parum cordis habet: *Timor inſula portuoſa.*

habet: Lignum autem à corde segrego, quoniam in corde tota odoris gratia consistit. Ad alium portum, Camanase appellatum, improbum Santalum nascitur, utpote quod plurimum lignum, & nihil ferè cordis possideat. Hujusmodi est & illud quod ad portum Serviago nuncupatum invenitur. Sunt autem mercatores in his discernendis adeò exercitati, ut, conspecto ligno, statim indicare possint, unde sit allatum.

INVENITVR etiam Santalum album & pallidum in Verbali, portu Iavæ, vehementer quidem odoratum, sed quod brevi senescat, debeatque post annum multo ligno adempto ejus odor revocari, qui in meditullio consistit.

Santalum pallidum odoratius.

PRIMVM verò locum obtinet pallidum, quod odoratius est, sed minori copiâ invehitur. Etenim inter innumeros Santali truncos vix quinquagesimus quisque pallidus est. Nuper tamen à mercatoribus intellexi, qui diu in ea insula versati sunt, plurimum Santalum pallidum locis apricis nasci; tantamque inter utriusque Santali arbores esse affinitatem, ut pallidum à candido discerni non possit, nisi fortè ab ipsis incolis, qui eas cæsas Mercatoribus vendunt.

Santali historia.

CETERVM Santalum in nucis Iuglandis magnitudinem attollitur; foliis admodum virentibus, Lentisci æmulis: flos ex cæruleo nigricans: fructus Cerasi magnitudine, primùm viridis, deinde niger, insipidus, & admodum caducus. Inodoram ferunt esse arborem, nisi detracto jam cortice exsiccatam.

Magnus Santali usus apud Indos.

MAGNA Santali albi & Citrini quantitas per universam Indiam absumitur, quia omnes ferè ejus incolæ, sive Mauritani, sive Gentiles, illo in mortariis lapideis contuso, & aquâ macerato, sibi universum corpus inungunt; deinde siccari sinunt, ad æstus corporis tollendos, & odoris conciliandi causa. Est enim hæc regio admodùm calida, & incolæ plurimùm odoribus delectantur.

Couchin & Goa Indiæ emporia.

UTRVMQVE porrò Santalum ex Malaca Lusitanorum Onerariis in Couchin & Goa maxima totius Indiæ emporia invehitur: periit enim nunc Calecut amplissimum olim emporium. Inde potissimam partem exportant in Malavar, Canara, Bengala, Decan, & Guzarate: minima verò defertur Ormuz, Arabiam, & Lusitaniam. Imò vix in Lusitaniam legitimum Citrinum deferri puto, cùm multo pluris hîc ematur, quàm in Lusitaniam delatum vendi possit.

Santali pallidum rariss. in Lusitaniam exportatur.

Machazari.

ANTIQVIORES Græci Santalorum non meminerunt, sed Arabes dumtaxat. Quid verò sibi velint *Machazari* & *Mahazari* vocabula, quibus pallidum Santalum nuncupari quidam volunt, prorsus ignoro (tametsi Monachi Commentatores in Mesuen distinct. 8. cap. 261 *Machazari* explicent odoriferi) nisi fortè *Machazari* significet è Malaca petitum; aut *Mazafrani* legendum sit, quod pallidum aut croceo colore infectum sonat.

Mazafrani.

Santali pallidi penuriâ candidum explet.

CETERVM in pallidi pænuriâ albi & rubri partes æquales præscribendas non censeo, ut vult Sepulveda, sed potiùs solum candidum: magis enim pallido affine est album quàm rubrum.

Andanager urbs.

Nizamoxa horti.

IN exteras regiones delata Santali arbor etiam crescit. Vidi enim in Andanager totius regni Decan urbe primariâ, ubi regiam suam habet Nizamoxa; attamen non erat odorata. Habet autem Nizamoxa istîc hortos amplissimos, omni peregrinarum arborum, etiam nostratium, genere excultissimos, quæ fructiferæ sunt.

Lignum Santalo simile.

SIGNIFICATVM mihi erat, in insula D. Laurentii Santalum etiam inveniri, & ipsos Æthiopes incolas sic asserere. Verùm postea Santalum non esse intellexi, sed ligni dumtaxat genus odoratum, cujusmodi hîc plurima inveniuntur.

Sambarane lignum.

INVENITVR & in Malavar odorati lignigenus Santalo albo persimile, quo se in febribus indigenæ inungunt, lingua Malavarica *Sambarane* appellatum.

* *Quantum ex hac Sandali descriptione colligere licet, valde erit dubitandum an legitimum Santalum pallidum habeamus, quandoquidem scribit vix in Lusitaniam deferri, quum eius pretium maius sit apud ipsos Indos, quàm apud Lusitanos. Fieri igitur poterit ut aliquod aliud odoratum lignum nobis pro legitimo Sandalo obtrudatur. Certè candidum nostrum planè inodorum est: & rubrum, tametsi dulce, inficit tamen; quam notam noster Auctor in Santalo rubro non requirit.*

At legitimi pallidi librale fragmentum, è stipite aliquot pedes longo, semipedem crasso recisum, donabat mihi etiam anno M. D. LXXXI. *idem Morganus, fragrantis admodum odoris; cuius partem adhuc apud me servo, reliquum amicis communicavi.*

De Betre.

CAPVT XVIII.

FREQVENTISSIMO in usu est apud Indos Betre: ab instituto igitur alienum non erit, si hoc loco ejus mentionem fecero.

BETRE masticatum, amarum invenitur: hanc ob causam ei Arecam admiscent, & calcis momentum; sicque præparatum suavissimi esse saporis affirmant. Mihi sanè, cùm primùm degustavi, propter amaritudinem ita displicuit, ut ab illo tempore semper abhorruerim, nec umquam degustare potuerim. *Betre.*

SVNT qui addant Lycium: potentiores verò & opulentiores Caphuram de Burneo, nonnulli Lignum aloës & Moschum aut Ambarum. Sic autem paratum adeò suavis est saporis, orisque halitum adeò commendat suâ fragrantiâ, ut perpetuò ferè illud masticent opulentiores, tum etiam alii pro facultatum ratione; tametsi non desint, qui Arecam cum Cardamomo aut Caryophyllis masticent. In solitudinibus autem & remotioribus à mari locis carò venditur. Ideò fertur Nizamoxa singulis annis in id impendere trigesies mille aureos Lusitanicos. Hæc sunt eorum tragemata, hoc abeuntem donant: atque Rex ipse interdum propriâ manu potentioribus elargitur, aliis verò per manus famuli sui quem *Xarabdar* aut *Tambuldar* vocant. Sed quia Betre venas habet aut costas secundùm folii longitudinem excurrentes, ungue pollicis (quem ea de causa in acutum præsecant, non in rotundum nostro more) illas eximunt: deinde admisto calcis momento (quæ ob exiguam quantitatem & materiam unde conflata est, fit enim ex ostreorum testis concrematis, nullum nocumentum adferre potest) & Areca contusa aut confracta, folium Betre complicant, atque in os injectum mandunt, priorem illum succum expuentes (quod tamen nonnulli non faciunt) qui cruentus videtur: deinde alia atque alia folia simili modo præparata subsequenter sumunt. Solent aliquem dimissuri, aut ipsi ab adstantibus discedentes, his foliis præparatis plenâ bursulâ sericeâ abeuntem honorare. Nemo autem discedere sustinet, donec Betre sit donatus; id enim dimissionis est indicium. *Betre cũ aliis mixtura.* *Xarabdar.* *Tambuldar.* *Betre usus.*

CETERVM opulentiores aliquos adituri, hoc Betre masticare pro more habent, ut odore os commendent. Siquidem apud eos summæ incivilitatis est odoratum non habere anhelitum: ita ut si tenuioris fortunæ aliquem cum potentiori sermonem conferre necesse sit, manu ori appositâ loquatur, ne teter aliquis odor alterius nares feriat. Sic etiam mulieres viris congressuræ, Betre mandunt ante quàm colloquantur; existimantque ad lasciviam summam esse illecebram.

OMNES hujus regionis incolæ id, sumpto cibo, mandere solent, alioqui cibos nauseam quodammodo movere aiunt; & masticare assuetis, oris halitum tetrum olere, si quando abstineant.

SOLENT ab ejus usu per aliquot dies abstinere, quibus obierunt sanguine juncti, & in quibusdam iejuniis. Ab hujus etiam esu abstinent, & humi se abiiciunt Arabes & *Moalis*, hoc est, Ali sectatores dicti, decem diebus quibus jejunant. fabulantur autem isti Ali sectatores, siti se morituros conclusos in quadam arce; multasque præterea fabulas addunt. *Quando Betre eũ abstinent.* *Moalis ridicula persuasio.*

NASCITVR Betre in omnibus Indiæ regionibus maritimis Lusitanis cognitis: nam in continenti non reperitur, nisi è maritimis allatum. Verum quidem est in Dultabado, urbe opulenta in Decan, & Bisnagua inveniri, sed minori certè quantitate, quàm ut ad Persas & Arabes deferatur. Supra Calaiate, quod octoginta leucis ab Ormus distat, invenire haud erit facile. Nam neque regionem frigidam amat, ut est Sina; neque solibus nimium adustam, ut Mosambique & Sofala. *Betre natales.*

IN Malavar vocatur *Betre*; in Decan, Guzarate, & Canam *Pam*; in Malaio *Siri*. Hallucinantur qui Betre foliũ Indum esse putant: in quo errore etiam versatus sum, cùm primùm in Indiam appuli. Sed sententiam mutare coactus sum postea, à Nizamoxa, quem Nizamaluquo appellant, evocatus: cui medicamentum roborando stomacho jussus componere, ea simplicia quæ medicamentum ingrederentur enumerabam, addens id folium quod masticaret, Folium Indum esse. Ad quam vocem risit ille (siquidem hoc vocabulum intelligebat) & Avicennam mihi ostendit Arabicâ linguâ conscriptum, qui diversis capitibus de Folio & Betre agebat. Ducentesimo enim quinquagesimo tertio capite, lib. ī 1. de Folio Indo, [b] *Cadegi Indi* illi nuncupato, scribit; & sexcentesimo nonagesimo nono capite lib. 11. de Betre, quod ille *Tembul* vocat, corrupto, ut mihi videtur aliquantulum vocabulo, quòd ab omnibus *Tambul*, non *Tembul* dicatur. Huc adde, quòd si quem Arabem aut Æthiopem perconteris, quî vocetur Betre, statim *Tambul* dicet. *Betre, Pam, Siri.* *Betre non esse foliũ Indum.* *Cadegi Indi.* *Tambul.*

AVICENNA lib. II. cap. 699. gingivas confirmare eſt auctor, in quem etiam uſum ſemper ab Indis maſticatur: & paulo pòſt ſubiicit, ſtomachum roborare; ob quam facultatem etiam ab Indis expetitur. Quòd autem frigidam illi facultatem tribuat in primo gradu, & exſiccantem in ſecundo, putaverim exemplar vitioſum eſſe, aut (quod eruditi Arabes arbitrantur) Avicennæ, in temperamenti deſcriptione, impoſitum eſſe; fit enim plerumque ut vulgus erret in temperamenti dignotione, utpote cui Piper, Cardamomum, Cepa ſint frigida. Calidum autem & ſiccum eſſe Betre ad finem ſecundi exceſſus, ipſe expertus ſum, & ſic ex ſapore & odore coniicio.

Betre temperamentum.

Betre hiſtoria

EST autem Betre folium ſimile ferè Mali medicæ folio, oblongius tamen & per extremum arctius, venas, ſive coſtas, ut diximus, per longitudinem excurrentes habens. Optimum cenſetur bene maturum, colore fulveſcente, tametſi nonnullæ mulieres præferant immaturum, quia majorem ſonum edit in ore dum manditur. Corrumpitur, ſi recens à planta collectum diutiùs manibus tractetur.

Betre fructus.

FERT Betre in Maluccis fructum quendam contortum, Lacerti caudæ ſimilem, quem iſtic edunt, quòd bene illis ſapiat. Fuit id ſemen delatum Malacam, atque deguſtatum optimi ſaporis inventum eſt.

SERITVR autem vitis modo, adduntúrque ſtipites & pedamenta, per quæ repens ſe ſuſtineat noſtratis Hederæ inſtar. Quidam majoris quæſtus gratiâ Piperis aut Arecæ arboribus id maritant, atque ita pulcherrima umbracula conficiunt. Multam verò curam, & aſſiduam rigationem deſiderat.

[a] *Betre ſive Betle meminit etiam Aloiſ. Cadamuſt. cap. 75. Viri, inquit, & feminæ incedunt per urbem Calecut eſitantes folium quoddam, cui nomen eſt Betle. Hoc igitur inficit ora & dentes colore ſubrufo. Hoc more abſtinent tantum obſcuro loco nati. Vbi verò ob funera pullam induunt veſtem, in ſpeciem mœſtitiæ, temperant à ſolito huiuſmodi, ut & dentes præ ſe ferant mœrorem; & ſubrufo colori ſuccedit nigricans.*

LVDOVICVS *item Roman. lib. navig. 5. cap. 7. Rex Calecut quandoque adductus ſuperſtitione, ad annum ab re venerea abſtinet, & item animo deſtinat veſci nolle Betelu. Hæc ſunt folia quæ Aſſyrii malifrondis ſimilitudinem exprimunt: has enim frondes in cibatu habent gratiſſimas, &c.*

[b] *Meum exemplar Venetiis anno* M. D. LXXII. *expreſſum, ea medicamenta deſcripta habet, cap. 253. & 699. lib. II. Tract. II.*

[c] *Betre iconem ante multos annos in Belgium ad me mittebat C. V. Alphonſus Pantius Ser^mi Ducis Ferrariæ tum Medicus. Sed quum illam ſuſpectam haberem, ut & Arecæ, atque Indicas nuces ſeu coccos ferentis arborum quas ſimul mittebat, prioribus huius Aromatum hiſtoriæ editionibus non fuere additæ. Verùm quùm aliquot poſt annis Viennæ Auſtriæ ſermones conferrem cum ornatiſſimo viro, multiſque peregrinationibus claro, Fabricio Mordente Salernitano, qui aliquanto tempore Goæ, vicinísque in India locis vixerat, in mentionem earum arborum quæ iſtîc naſcuntur, incidimus: de quibus ſanè multa admiranda, & auditu mihi iucundiſſima diſſerebat. Protuli itaque quas à Pantio habebam icones, ut illius iudicium intelligerem. Eas porrò, quùm genuinas eſſe affirmaret, exceptis paucis notis, quas ex ipſius admonitione emendari curabam, exprimendas eſſe cenſui in tabellis, ut ſuis locis inſeri poſſent.*

Ceterùm arboribus ſeſe implicat & circumvolvit Betre, eásque ſcandit volubilis modo, cui non diſſimilia habet folia, teſte Fabricio & picturâ: fructum ex foliorum ortu promère contortum, Garcias refert, & pictura oſtendit. Cui quum ſimillimus videatur fructus longitudinis duarum ferè unciarum, quinq. teretibus ſiliquulis conſtans mutuo implicatis & funiculi in modum contortis, guſtu aromatico, odoratus atque longo pediculo innitens, à Nicolao Raßio Gallia Regis cheirurgo, olim mihi Lutetiæ communicatus, illius etiam iconem additam voluimus.

Huius autem convolvuli (ſic enim nuncupari poſſe exiſtimo) folia Amſtelredami accipiebam anno nonageſimo ſeptimo ſupra milleſimum & quingenteſimum, & aliquot deinde ſubſequentibus annis, ab iis qui ex lava vicinísque inſulis redierant, convolvuli foliorum formam referentia, vel piperis, valdè tenella, non mali Medica, Bethle nomine.

QVOTQVOT *Peruanam hiſtoriam ſcripſerunt, referunt earum regionum incolas admodum delectari quarundam radicum, ramuſculorũ, aut herbarum geſtatione in ore,*

BETRE ſeu BETLE.

in ore, ut Orientales ſuo Betre delectantur: præſertim verò familiarem eſſe (Petri Cieca teſtimonio) quandam herbam Coca illis dictam, quam à ſummo mane ad noctem uſque perpetuò in ore retinent, tametſi neque eam mandant, neque deglutiant. Percontati cur eam aſsiduè in ore habeant, reſpondent eius uſu nec famem nec ſitim ſibi moleſtam, & vires robúrque ſibi confirmari. Cap. 56. Coca.

Eſt autem hæc pumila arbor, folio (quod Coca vocant) Myrti, vel, ut alii volunt, Rhöis coriariorum; Sumac vulgus Medicorum appellat. Eius arbuſcula folia ſole deſiccata oblongus anguſtísque camſtris circiter libras 25. continentibus reponuntur in uſum quotidianum.

Seritur hæc arbuſcula magnâ curâ pleriſque locis in convallibus montium, quos incolæ Andes dicunt, à Civitate Guamanga, uſque ad eam quæ ab argento, Plata, Hiſpanis nomen mutuata eſt.

Cæterùm tanto in pretio apud eos eſt hæc Coca, ut illam auro, argento, panique præferant, & anno Domini M. D. XLVIII. *& aliquot ſubſequentibus, ſingularum hæreditatum, in quibus ſeritur, pretia, alia octoginta, alia ſexaginta, alia quadraginta, alia viginti ducatorum millibus, ſingulis annis æſtimata ſint. Poſtea verò adeò eius cultura ſtituerunt, ut nunc vilior ſit; numquam tamen deſinet ſummo in pretio eſſe: imò plerique tam in Hiſpaniis vivunt, qui ſolius Coca mercimonio ditiſſimi evaſere.*

De Folio.

CAPVT XIX.

FOLIVM Indum à Betre differre, diverſisque capitibus ab Avicenna deſcribi, ſuperiori capite ſatis declaravimus: qua de re ſupervacaneum duco eadem hîc repetere.

APPELLANT autem Indi Folium *Tamalapatra*, quam vocem Græci & Latini imitantes corruptè Malabatrum nuncuparunt. Arabes *Cadegi Indi*, id eſt, Folium Indum dicunt: nam interpres Avicennam verbum verbo reddidit. Itaque non dicitur Folium per excellentiam, ſed quoniam Avicenna lib. 11. cap. 253. ita vocavit. Nam quod Actuarius Mauritanos id *Tembul* appellare ſcribit, in eo fallitur, ut alii plerique. *Tamalapatra. Malabatrum. Cadegi Indi.*

EST verò Folium Indum Mali medicæ folio ſimile, anguſtius tamen per extremum, colore viridi, tribus per longitudinem excurrentibus coſtis (quâ notâ facilè dignoſcitur) odoratum, Caryophylla quodammodo redolens, non tam vehementis odoris ut Nardus aut Macis; neque tam ſubtilis aut acuti ut eſt Canella. *Folii hiſtoria.*

AQVIS non innatat hoc Folium lentis paluſtris modo, ut ſcripſit Dioſc. lib. 1. cap. 11. & hunc ſecutus Plin lib. XII. cap. XXVI. quibus impoſitum eſt in huius deſcriptione: ſed naſcitur in procerâ arbore procul ab aquis, cùm multis aliis locis, tum in Cambaya. Et ſi ab aliquo Pharmacopola (quem ipſi *Gandis* vocant) *Tamalapatra* petieris, ſtatim te intelliget, quoniam vernacula eſt eorum lingua. *Dioſcoridis & Plinii lapſus. Gandis.*

NON ſunt verò hæc folia tam validi odoris atque Spica Nardi, ſed ſuavioris: neque eo modo colliguntur ut Dioſcorides lib. 1. cap. 11. perhibet; ſed collecta in faſciculos colligantur, atque ita væneunt. Dilutiore viridi colore nitent, non ex candido nigricant, & præferuntur integra; quòd facultas in iſtis meliùs conſervari credatur. Odore nequaquam caput feriunt, ut reliqua odorata.

AVCTOR eſt Plinius lib. XII. cap. XXVI. arborem eſſe in Syria folio convoluto, ex quo exprimitur oleum ad unguenta: fertiliorem quidem eius eſſe Ægyptum, laudatius tamen ex India venire: in paludibus ibi gigni lentis modo, odoratius croco, ſalis guſtu, minùs probari candidum, ſaporem eius Nardo ſimilem eſſe debere, & cujus odor in vino ſuffervefacti antecedat alios, &c.

AN in Syria & Ægypto naſcatur ignoro. Perquiſivi tamen à Medicis Memphiticis, Damaſcenis, & Alepitinis: ſed omnes uno ore negârunt aut in Syria aut in Ægypto gigni. At illud ſcio, neque tam validi odoris eſſe ut Crocum, neque Nardi eſſe ſapore. Quòd verò hujus in vino ſuffervefacti odorem alios antecedere ſcribit, eâ tempeſtate verum id eſſe potuit, cùm ignota adhuc eſſent Benjui de Boninas, Ambarum, Moſchus, Calambac (quod Agallochum præſtantiſſimum eſt) aromata odoratiſſima. *Malabatrum neque in Syria, neque in Ægypto naſcitur.*

SCRIBIT Avicenna lib. 11. cap. 253. iiſdem facultatibus præditum eſſe cum Nardo, foliaque eſſe *Saiſifram* *, in paludibus generari, lentis paluſtris modo aquis innatare ſine radice, nonnullosque putaſſe foliis Nymphææ[b] eſſe ſimile; ejusque oleum Laſerpitii & olei crocini facultatem habere, valentius tamen eſſe. * *Saheſefram vulg exemp.*

SED cùm certum ſit, Arabes in hoc medicamento Græcos per omnia ſecutos eſſe, & abunde ſatis Græcorum opinionem falſam eſſe demonſtraverimus, plura in medium eſſe proferenda non duximus. In hoc autem omnes conveniunt, urinam ciere, oris halitum commendare, veſtes ab eroſione tueri; eaſdemque cum Nardo vires ſortiri. *Græci Malabatri hiſtoriã ignorârunt.*

SVNT ex recentioribus nonnulli, qui Malabatrum ſibi ignotum eſſe ſcribant. Illi meâ ſententiâ cordatè loquuntur. At ii falli videntur, qui folium Caryophyllorum eſſe aſſe- *Folium Indum Caryophyllorum folium non eſt.*

runt;

runt; quandoquidem regio, ubi Caryophylli naſcuntur, biennii ferè itinere abeſt ab ea in qua Malabatrum provenit.

Folium in Æthiopia non naſcitur. Canellæ foliũ.

SCRIBIT Franciſcanus quidam in Æthiopia gigni; ſibique datum eſſe, cum inſcriptione foliorum Canellæ. Sed valdè hallucinatur. Nam in Æthiopiâ nulla eſt Canellæ arbor, neque Folium ſimiliter. Fieri autem poteſt, ut ad eum miſſa ſint Canellæ folia cum ipſa Canella: ea enim non multum à folio differunt Indo, niſi quòd Canellæ folium anguſtius & minùs acutum eſt, tribusque illis coſtis ſive nervis caret, quos Folium Indum habere diximus.

Folii ſuccedaneum.

NON opus erat ἀπαλλοιόω, ſi diligentiores eſſent pharmacopolæ & medici Luſitani: ſiquidem tanta ejus copia hinc exportari poterat, quæ univerſæ Europæ ſufficeret. Ejus autem pænuriâ, Canellæ foliis utantur, ſi ea nanciſcentur: ſin minùs, Spica Nardi, non autem Maci, ut voluerunt nonnulli. Iubet etiam Avicenna, lib. 2. cap. 259. interprete Bellunenſi, *Thaliſafar* [c] ſubſtitui; ſed quid ſibi velit Thaliſafar, planè ignoro.

Thaliſafar.

TAMALAPATRA *ramulus cum fructu.*

[a] *Folium Indum quale hîc Auctor deſcribit, ad nos etiamnum adfertur, ipſis tenuioribus ramis interdum adhuc inhærens, & integrum, quale nos hîc expreſſimus; guſtu laurini ferè folii. Longè verò illud differt à Caryophyllorum folio, quod poſtea deſcribetur: ipſorum etiam tenuiorum ramuſculorum cortex aromaticum quiddam ſapit. Huius hiſtoriam cum Betre confundit Amatus enarratione* XI. *&* LXVIII. *Cap. de Malabathro, & Malabathrino. & plurimum hallucinatur C. V. Marcus Odo Medicus Patavinus, qui in Theriacæ examine Betle & Folium eandem rem eſſe cenſet: prorſus enim inter ſe differunt.*

CETERVM *cùm nunc ſub prælo eſſet noſtra hæc Epitome, accepi ab Ampliſſimo viro Domino Iacobo Antonio Cortuſo fructum quendam exiguum glandis formâ, cum hac inſcriptione,* Fructus Canellæ ex quorundam ſententia; ex aliorum verò ſententia Tembul convoluoli in India. *Eum quoniam intellexeram interdum unà cum folio Indo vulgari ad nos adferri, atque id legitimum eſſe folium ex Garciæ noſtri deſcriptione coniiciam, (quandoquidem Tembul fructu longè ſit diverſus, ut ex Betre deſcriptione colligere licet) adpingendum hîc curabam eâ magnitudine quâ ad me miſſus eſt.*

Golſam.

[b] *Legit hîc noſter Auctor foliũ Golſam ſimile, quod ego Nymphææ reddidi, ſiquidem aliam interpretationem habere non potui. At noſtra exemplaria nuſquam Golſam meminerunt, ſed* Nereidem Indæ, *id eſt Nardi Indicæ: quod ſatis evidens eſt argumentum, Avicennæ Interpretem in plurimis lapſum eſſe, aut alium inveniri Avicennam Arabicum.*

[c] *Ego per Thaliſaphar Avicennam intelligere puto id quod lib. 2. cap. 694. Taliſifar deſcribit, quódque noſter hic Auctor Macerem Græcorum ſignificare ſequenti capite dicet.*

De Maci.

CAPVT XX.

NON dubium eſt, quin Macis, de quo nunc acturi ſumus, plurimùm à Macere Græcorum diſcrepet, ſi utriuſque deſcriptionem & facultates conſideremus. Cùm igitur recentiorum quidam [a] ſatis manifeſtè id demonſtrârint, non opus eſſe exiſtimaui eorum argumenta hîc recenſere. Sed operæ precium me facturum putavi, ſi Macis & Aromatitis nucis hiſtoriam hîc breviter contexerem; quandoquidem Græcorum Macerem hoc tempore ignorari puto.

Nucis Aromatitis hiſtoria.

EST igitur arbor quæ Aromatitin nucem & Macim profert, Pyri magnitudine, foliis ejuſdem, ſed brevioribus & ſubrotundis; ſive, ut veriùs dicam, arbor eſt Perſicæ malo haud abſimilis, brevioribus tamen foliis. Fructum fert denſo operimento munitum, quod per maturitatem dehiſcit, atque tenuiorem corticem ſive membranam, quæ nucem cum ſuo putamine ambit, oſtendit. Tenuis illa membrana Macis eſt. De externo illo operimento ſive pulvinato calice nullam mentionem facimus, tametſi ſaccharo conditus [b] plu-

rimum

rimum hîc commendetur (cùm ſit odoratus & grati ſaporis) in morbis cerebri, uteri, & nervorum. Maturo fructu, & dehiſcente, ut dixi, primo illo operimento calicum echinatorum, qui caſtaneas amplectuntur, *(calicum qui iuglandes noſtras veſtiant, dicere malim)* modo: Macis Cocci inſtar rubeſcens conſpicitur, pulcherrimo aſpectu, bene onuſtis præſertim arboribus. Exſiccata nuce, dehiſcit etiam Macis; & flacceſcente rubore, aureum quodammodo colorem acquirit. Ejus pretium triplo majus quàm Nucis Myriſticæ.

Ex Banda etiam advehitur Nux aromatites aceto condîta in fictilibus, qua nonnulli in acetariis veſcuntur: ſed major eſt ejus copia quæ ſaccharo excepta adfertur.

NASCITVR autem hæc arbor in inſula Banda. Inveniri etiam tradunt in Maluccis; ſed non eſt fructifera, quemadmodum nec ea quæ in Zeilan provenit. *Nucis aromatitis natales.*

FVIT autem hæc nux cum ſuo Maci veteribus Græcis incognita, quemadmodum Auenrois [a] etiam teſtatur, qui hoc medicamentum ex eorum numero recenſet, quæ Græcis incognita fuerunt: quamvis Serapio lib. ſimpl. cap. 2. in hujus medicamenti deſcriptione, Græcorum auctoritate nitatur. *Nux aromatites veteribus ignota.*

HVIVS meminit Avicenna lib. II. cap. 448. Nam quam ſub nomine Taliſifar lib. II. cap. 687. deſcribit, Græcorum Macer eſt. *Taliſifar.*

EOS qui noſtram Aromatitem nucem Chryſobalanum Galeni eſſe volunt, hallucinari, cùm ipſa forma, tum color, & temperamentum, ſatis arguunt. *Chryſobalanus Galeni.*

CETERVM hæc nux ab incolis ejus regionis ubi naſcitur, *Palla*; Macis verò *Bunapalla* vocatur: in Decan nux ipſa *japatri*, Macis verò, *jaifol.* Avicenna lib. II. cap. 503. lingua Arabica nucem vocari ſcribit *jauſiband*, id eſt, Nux Bandenſis, Macim verò *Befbaſe*, cujus nominis derivationem numquam ſcire potui. *Palla, Bunapalla; Japatri, Iaifol. Iauſiband. Befbaſe.*

NVX AROMATITES CVM EXTERNO OPERIMENTO MACI OBVOLVTA, ET PVTAMINE EXEMTA.

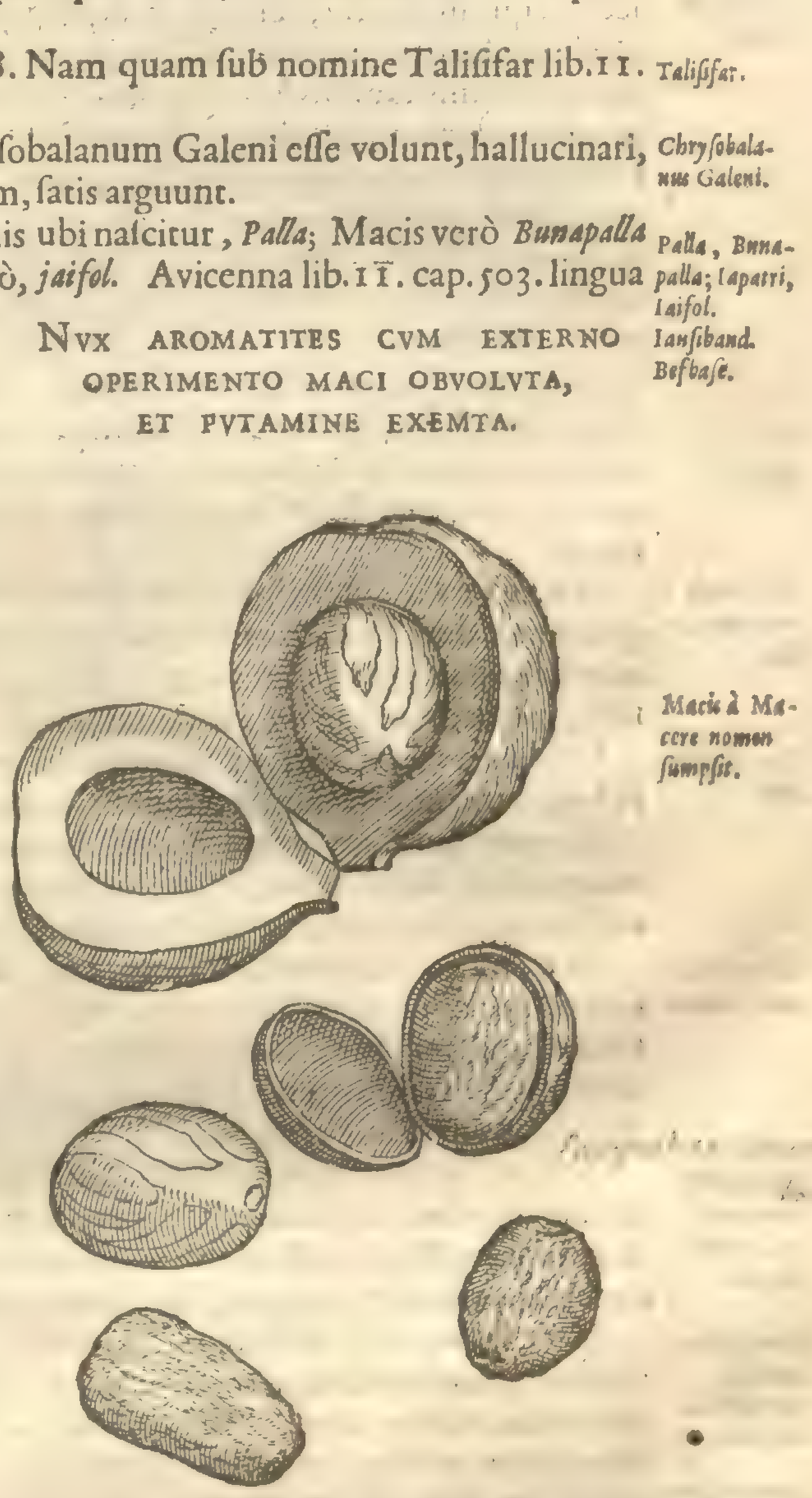

Macis à Macere nomen ſumpſit.

HÆC ſunt vera & legitima nomina Arabica, tametſi plerique Mauritani & Arabes & Turci aliis nominibus utantur, quæ temporum injuriâ depravata ſunt, ut etiam in Serapione pleraque invenire licet.

MACIS autem appellatur ea membrana quæ nucem amplectitur, à Maceris ſimilitudine, quem Græci rubentem depingunt.

Ex Maci fit oleum in nervorum morbis utiliſsimum.

[a] *Conſule Matthioli Commentarios in lib. I. Dioſcoridis de materia medica, cap. de Macere. Ludovic. porrò Roman. lib. 6. cap. 24. & Maximilianus Tranſil. de Moluccis inſulis Nucis Aromatitis hiſtoriam tradunt.*

[b] *Advehuntur etiam ad nos integræ nuces aromaticæ ſaccharo conditæ, quarum ſummum operimentum craſſum & denſum eſt, ut in iuglandibus; mox ſequitur Macis ligneum putamen ambiens, quo nux ipſa includitur, rotunda ferè: tametſi interdum inveniatur oblongum quoddam genus, mas vulgò appellatum, & mulieribus alia nuce longè vilius æſtimatum. Nos & nucem integram ſummo operimento per medium ſecto, ut ligneum putamen ſuo maci involutum oſtendat, & nucem putamine fracto, oblongámque illam ſeu marem eadem tabella exprimi curavimus.*

[c] *Aut alia habuit noſter hic Auctor Auenroïs exemplaria, aut noſtra mendoſa ſunt. Nam ſecundùm noſtra exemplaria Auenroïs 5. Collig. cap. 42. ſuam ſententiam Galeni auctoritate ſtabilit.*

De Caryophyllis.

CAP. XXI.

NVSQVAM Dioſcoridem, aut Galenum Caryophyllorum mentionem feciſſe invenio: tametſi Serapio ex Galeni auctoritate de Caryophyllis tradiderit. Quamobrem crediderim aut Galeni librum, in quo de Caryophyllis diſſeruit, periiſſe (nam liber de Dynamidiis falsò Galeno adſcribitur) aut Pauli potiùs quàm Galeni teſtimonio de his Serapionem ſcripſiſſe. *Caryophyllon Dioſc. & Gal. ignotum.*

CARYO-

CARYOPHYLLI meminit Plin. lib. XII. cap. VII. in hanc sententiam: Est, inquit, etiamnum in India Piperis grani simile, quod vocant Garyophyllon, grandius fragiliusque.

Calafur. Chanque. Arumfel. Carrumfel.

CETERVM Caryophyllon, sive Garyophyllon vocatur Arabibus, Persis, Turcis, & plerisque omnibus ferè Indis *Calafur:* in Maluccis verò, ubi solùm gignitur, tum etiam in his regionibus dicitur *Chanque.* Nomina autem quæ in Pandectario sunt *Arumfel* & *Carrumfel*, aut imperitiâ librarii Arabici corrupta sunt, aut ætatis vitio. Sed de nominibus minimè est altercandum, quandoquidem res ipsa omnibus perspicua est.

Caryophylli nasales. Malucca insula.

NASCITVR, ut dixi, dumtaxat Caryophyllon in Maluccis insulis, quæ sunt quinque numero (quarum primaria est Giloulo) nec procul nimium à mari, nec etiam locis mari nimis vicinis. Nascitur etiam in Zeilan, nonnullisque aliis locis; sed nullibi fructifera est arbor, quàm in Maluccis.

Caryophyllon in Maluccis dumtaxat fructiferum.

PORRÒ arbor est Lauri formâ & magnitudine, foliis etiam laurinis, sed angustioribus, multis prædita ramis, copioso flore, primùm candido, deinde virescente, postremùm rufescente, qui induratus, [a] est Caryophyllum ipsum: clauum vocant, quòd capitatus sit in modum clavi, exertis in adversum quatuor denticulis sese stellatim decussantibus. Provenit in extremis ramulis Myrti modo. Est autem flos hic viridis (ut à fide dignis viris accepi) adeò odoratus, ut reliquos flores odoris suavitate superet. Cultores flagellant altiores ramos arboris, emundato priùs circa arborem solo; siquidem nullum genus graminis sub ea nascitur, omnem succum sive humorem ad se attrahente arbore. Decussa Caryophylla biduum aut triduum siccantur, deinde asservantur, & Malacam aliasque provincias mittuntur. Quæ in arbore hærent, crassiora fiunt, nec ab aliis nisi vetustate differunt. Quare non rectè Avicenna lib. II. cap. 311 crassiorem hunc fructum, marem facit. Magni proventus augurium est, si arbor plures flores produxerit quàm folia: idcirco non debent nimium flagellari arbores, quia vehemens & nimia flagellatio steriliores efficit. Pediculi oblongi, è quibus dependent flores, vulgò Fusti vocantur. Folia tantâ odoris suavitate non fragrant, ut ipsum Caryophyllum: sed neque ipsi rami odori sunt, nisi aliquantulum siccati.

Fusti.

Caryophylli arbor non colitur.

NASCITVR autem ipsa arbor sponte ex Caryophyllis decidentibus. Nam cùm nunquam huic desit pluvia quæ fructui alimentum præbeat, qui in terram decidit; enascuntur arbusculæ quæ intra octennium quidem adolescunt, in centesimum verò annum perdurant, quemadmodum ipsi incolæ testantur.

Caryophylleginum.

COLLIGITVR Caryophyllum à decimo quinto Septembris usque in Ianuarium & Februarium, non manu, ut nonnulli volunt, sed violentâ flagellatione, ut jam dixi.

ERRANT qui Caryophylli & Moschatæ nucis arborem eandem esse putant. Nam Nux rotunda ferè folia [b] habet, Pyri foliis similia; Caryophyllum verò folio est Lauri. Præterea Caryophyllum defertur in Bandam insulam procul inde dissitam, quæ Nucem profert.

Caryophyllorum Gummi.

SCRIBIT Avicenna lib. III. cap. 311. gummi Caryophyllorum simili facultate præditum esse cum Terebinthina resina. Hanc ob causam percontatus sum ab iis qui ex Maluccis Caryophyllum advehunt, sed negant se hujusmodi gummi vidisse. [c] Non negaverim tamen omnes ferè arbores gummiferas esse, præsertim si vulnerentur. Sed hactenus nemo, quod sciam, expertus est.

Caryophylla olim apud Malaccanos neglecta.

NVLLIVS autem pretii fuisse Caryophylla intelligo apud Maluccanos, donec eò delati navibus Sinenses, inde magnam eorum copiam in suam regionem exportârunt, & inde in Indiam, Persiam, & Arabiam. Conservari autem in sua bonitate audio Caryophylla, si marina aqua inspergantur, alioqui teredinem sentire.

Caryophyllorum usus. Caryophylla condita.

MVLTIPLICIS usus sunt Caryophylla tum ad obsonia, tum ad medicamenta: magis tamen expetuntur in Iava crassiora illa & annotina Caryophylla; à nobis verò tenuiora, quæ adhuc viridia aceto & sale apud Maluccanos condiuntur; sed his teneriora saccharo asservantur, mirum in modum palato grata. Lusitanicæ mulieres quæ istîc habitant, è Caryophyllis viridibus aquam stillatitiam organis eliciunt, mirâ odoris suavitate fragrantem, & cordis affectibus utilem. Nonnulli sudores movent iis qui lue venerea divexantur, Caryophyllis, nuce Moschata, maci, pipere longo & nigro. Alii Caryophyllorum pulverem capiti admovent adversus capitis dolores à frigida causa provenientes. Mulieres Indicæ tum etiam Lusitanicæ illa mandunt commendandi halitus gratiâ.

Aqua stillatitia è Caryophyl.

Caryophyllati flores.

NASCVNTVR flores, qui à Caryophyllorum odore Caryophyllati nuncupantur, etjam in Sinarum regione, sed nequaquam odoris suavitate ita commendati, ut qui apud nos asservantur.

Fructus Caryophyllæ oles.

EST etiam in insula cui D. Laurentio nomen, fructus quidam Avellanæ magnitudine cum suo putamine, aut eo amplior, qui Caryophylla redolet, sed incomperti adhuc usus.

[a] *Caryophyllum ipsum nihil aliud est, quàm rudimentum fructus, quemadmodum in malis, pyris, Punicis atque pleriſque aliis videre est. Nam flos ipse, qui quaternis foliolis constat, huic fructus rudimento insidet, multis fibris plenus, veluti Myrti flos ferè. Caryophyllum etiam describunt Ludovicus Romanus, lib. 6. cap. 25. & Maximilian. Transil. de Maluccis insulis. At quem M. Paulus Venetus lib. 2. cap. 38. exhibet, planè alia est planta.*

[b] *Imò nec rotunda, neque pyri foliis similia, sed lauri foliis potiùs, tam eius quæ latiore est folio interdum, quàm eius quæ est paullo angustiore: quapropter mihi fuit impositum, quando solum illud laurino multo angustius, & salicis perſicæve mali folio simillimum, oblongiore tamen pediculo præditum, cum Caryophyllorum ramulo muriâ condito, pro legitimo eius folio obtrudebatur; quale cum eodem ramulo exprimi curabamus, in prima Historiæ Aromatum editione. Eam ob causam nunc illud ademtum.*

Legitimam porrò exactámque Caryophyllorum historiam, cui adiunctus est ramulus suis foliis & fructu onustus ad vivum expressus, in primo nostro Exoticorum libro damus; eámque denuò cum eâ quæ foliorum expers hic subiicimus.

Caryophylli, cum suo fructu, viva imago.

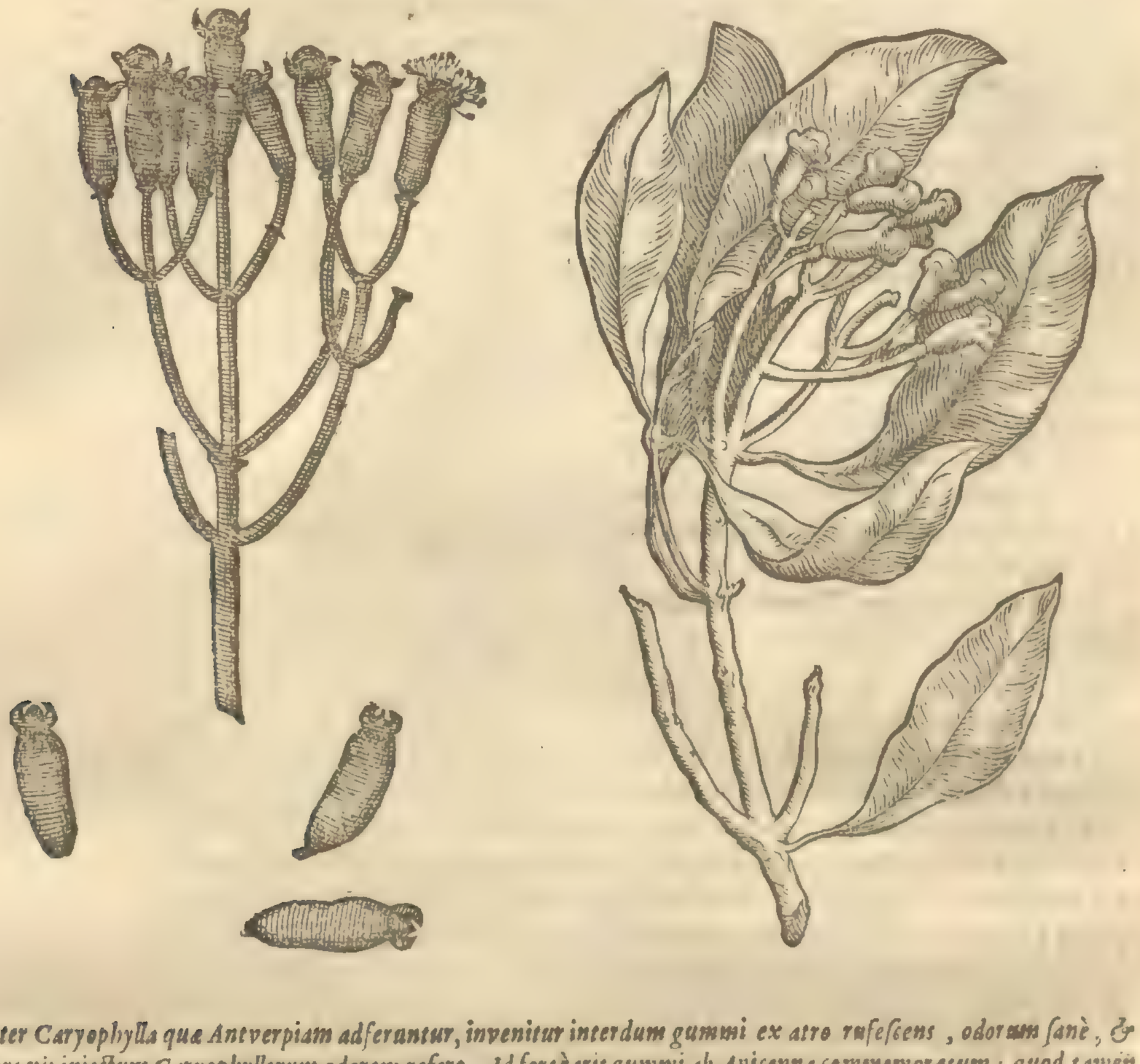

[c] *Inter Caryophylla quæ Antverpiam asseruntur, invenitur interdum gummi ex atro rufescens, odorum sanè, & quod prunis iniectum Caryophyllorum odorem refert. Id fortè erit gummi ab Avicenna commemoratum; quod tamen affirmare non ausim, cùm eius vires nondum sint explorate.*

De Pipere.

CAPVT XXII.

MAXIMA Piperis quantitas provenit in Malavar, totâ eâ maritimâ regione quæ à Promontorio Comorim ad Cananor usque pertingit. Nascitur etiam in Malacæ maritimis, sed bonitate superiori cedens, & magnâ ex parte inane. Provenit similiter & in insulis Iavæ vicinis, & Sunda, & Cuda, aliisque locis. Sed id totum in Sinarum regionem deportatur, & loco natali consumitur, præter id quod in Pegu & Martaban exportatur. Potissima etiam ejus pars quod in Malavar gignitur, in usum incolarum cedit, tametsi regio admodum ampla non sit; nonnihil etiam à maritimis ejus regionis populis absumitur: Pars defertur in Balagate bubulis coriis: & magna copia (tametsi regio mandato sit vetitum) à Mauritanis per mare Erythræum exportatur, id suffurantibus ipsis incolis. *Piperis natales.*

EÆ sunt regiones quæ Piper gignunt, quamquam & invenitur supra Cananor, quà Septentrionem spectat: sed adeò exiguâ quantitate, ut ipsis incolis non sufficiat, & externo importato opus habeant. Etenim non gaudet hæc planta locis desertis & mediterraneis.

Piper iuxta Caucasum non nasci.

Quàm verò procul à Caucaso monte dissitæ sint hæ regiones, ex topographicis chartis satis patet.

Molanga.
Lala.
Filfil.
Fulful.
Darfulful.
Meriche.
Morois.
Pimpilim.

NOMEN est Malavarica lingua *Molanga*, Malacitana verò *Lada*, Arabibus medicis tum vulgo *Filfil*; tametsi Avicenna lib. 11. cap. 549. & 550. secundùm Bellunensis tralationem *Fulful*, & Piper longum *Darfulful* appellet, & *Fulfel*, quem secutus est Serapio, lib. simpl. cap. 367. uterque Arabs. In Guzarate & Decan *Meriche*, & in Bengala *Morois*: longum verò, quod solummodo istîc provenit, *Pimpilim*.

Piperis historia.

MIRVM non est, si Theophrastus, lib. 9. cap. 22. Dioscor. lib. 2. cap. 153. & hos secutus in plerisque Plinius, lib. XII. cap. VII Piperis plantæ formam ac notas ignoraverint, & indigenam in ea describenda fidem secuti sint, ob regionum distantiam. Quòd verò Arabes in eodem errore versati sint, & nonnulli etiam ex recentioribus, illud mirum.

Dioscoridis lapsus.

SERITVR autem Piperis planta ad radices alterius arboris (magna certe ex parte juxta *Fausel* arborem aut Palmam plantatam vidi) ad cujus usque fastigium sese convolvendo scandere solet: foliis raris, mali Assyrii effigie, sed minoribus, & per extremum acutis, virentibus, gustu calidis aliquantulum, & folium Betre sive Betle, cujus antè memini, sapientibus. Fructus vuarum modo racematim cohæret, minores tamen sunt Piperis racemi, & ipse fructus minor, semperque virens, donec siccetur, & plenam maturitatem consequatur, quæ incidit circiter medium Ianuarium. Radix pusilla, non Costo similis, ut voluit Dioscorides lib 2. cap. 150. quandoquidem Costus radix non est, sed lignum, ut peculiari capite dicemus.

Exigua inter plantam Piperis nigri & albi differẽtia.

INTER plantam quæ Piper nigrum fert, & eam quæ candidum, tam exigua est differentia, ut à solis incolis discerni possint: quemadmodum vitem quæ uvam fert nigram, ab ea quæ candidam fert, non dignoscimus, nisi cùm uvas habent, & illas quidem maturas.

Piper longũ.

QVÆ autem longum Piper profert, longè alia est planta: etenim non plus habet similitudinis cum superioribus, quàm faba cum ovo. Præterea Piper longum in Bengala nascitur, quæ regio quingentarum leucarum spatio à Malavar distat, ubi Candidum & Nigrum gignuntur.

PRETIVM longi Piperis in Bengala est unius Lusitanici aurei cum semisse in singulas centenas libras. In Couchin verò, ubi plurimum Nigrum nascitur, quinque aureis emi solebant centenæ libræ: sed ab hinc quadriennium aut quinquennium, quod in alias etiam regiones importari cœperit, quindecim aut viginti aureis emendæ sunt. Piperis autem nigri pretium in centenas libras est duorum Lusitanicorum cum semisse natali loco: at in Bengala duodecim Lusitanicis emuntur totidem libræ.

Piper album rarum.

CANDIDI plantæ rariores sunt, nec nisi certis Malavar & Malacæ locis raræ nascuntur. Solet Magnatum mensis inferri: eo enim utuntur quemadmodum nos sale. Venenis resistere & ocularibus medicamentis utile esse asserunt: quod & Dioscorides lib. 11. cap. 150. annotavit, atque utinam totam hujus plantæ historiam tam verè descripsisset.

Brasma. Brechmasin.

SED nec Brasma vocabulum, quod apud eundem Dioscoridem ibidem legitur, nec Brechmasin, quod apud Plinium, lib XII. cap. VII. unquam his in regionibus audivi, aut auditum puto.

CONDIVNTVR aceto aut sale virentes adhuc & immaturi Piperis nigri racemi, & usui asservantur.

Piperis temperamentum.

ARABES & Persæ medici Piper calidum tertio ordine constituunt. Sed Empirici, cujusmodi sunt maxima pars Indicorum medicorum, frigidum Piper faciunt, ut & pleraque alia aromata quæ excalfaciunt.

ORATOS autem omnes Medicos volo, ut Piperis candidi loco (quod calidius est & odoratius) Nigrum non præscribant, nisi candidi sit pœnuria. Similiter ne longum Piper candidi aut nigri loco substituant, cùm prorsus diversæ sint plantæ, & nigrum cum candido magis conveniat.

Piper Canarinum.

CETERVM ne quod Piperis genus desit, mentionem hic subiicere libuit ejus Piperis quod lingua Malavarica à Canara nomen sumpsit. Est autem inane, illoque utuntur ad pituitam à capite evacuandam, dentiumque dolores: nonnulli & in Cholerico quem vocant affectu. Ejus autem formam describere supervacaneum existimo, quoniam in Lusitaniam non deportatur.

* *Piperis historiam etiam describit Ludovicus Roman. lib. 5. cap. 14. & lib. 6. cap. 19. sed paululum à nostro Auctore variat.*

* *Piperis folium, quale in Bantam Iavæ emporio nascitur, ab his qui ex ea insula redibant* M. D. XCIX. *accipiebam: id verò nullam similitudinem habebat cum mali Assyrii foliis, sed Betle folium potiùs æmulari mihi videbatur, non adeò tamen tenellum, sed magis firmum, duabus crassis venis ex utroque nervi medii latere versus oras excurrentibus, oblongisculoque mucrone præditum, quinque uncias longum, tres latum, in ambitu minimè serratum, tametsi postea am-*

pliora

pliora conſpexerim. Sed de hoc & Pipere longo, Lectorem, conſulere ne pigeat primum noſtrum Exoticorum librum.

Piperis longi apud Aromatarios multi culei pleni conſpiciuntur: ſed & Batavi nautæ magnam eius quantitatem cum aliis aromatibus anno M. D. XCVII. *ex Iava advexerunt, & ſingulis annis adhuc advehunt. Quod quum differat ab eo cuius Nicolaus Monardus meminit libro de Simplicibus medicamentis ex Novo orbe delatis, eius iconem ad vivum expreſſam, ex lib.* I. *Exoticorum petitam, poſt Piperis nigri iconem, hîc adiiciendam putavi. Botrorum maximâ pars duarum unciarum longitudinem rarò excedit, tametſi inter recens allatos repererim ad trium unciarum longitudinem productos, nullum verò minimi digiti craſſitudinem æquantem, ſed graciliorem, & æqualis panè ubique craſſitudinis, plurimis granis milii repurgati granorum inſtar, obliquè ſecundum longitudinem diſpoſitis, conſtantem, cinereæi quodammodo externâ parte coloris, internâ albi, fervidi ſaporis.*

PIPER NIGRVM. PIPER LONGVM.

Vidimus Vlyſſipone candidum Piper; & inde nobiſcum attulimus grano non rugoſo, ſed pleno, acriore & odoratiore quàm nigrum, Vlyſſipone tamen neglectum. Ex Indiis verò copioſum, ſaltem quod medicamentis ſufficeret, habere poſſemus, ſi Luſitani Pharmacopolæ paulo diligentiores eſſent. Invenitur tamen interdum Antverpiæ apud myropolas nigro permiſtum.

Eiuſmodi racemos interdum cum Gingiberis radicibus muria conditis Antverpiæ reperire licet, oblongos quidem illos & graciles, neque ita farctos ut ſunt vuarum racemi. Eius iconem ad viuum expreſſam hîc adiecimus.

Piperis albi uva ad vivum expreſſa.

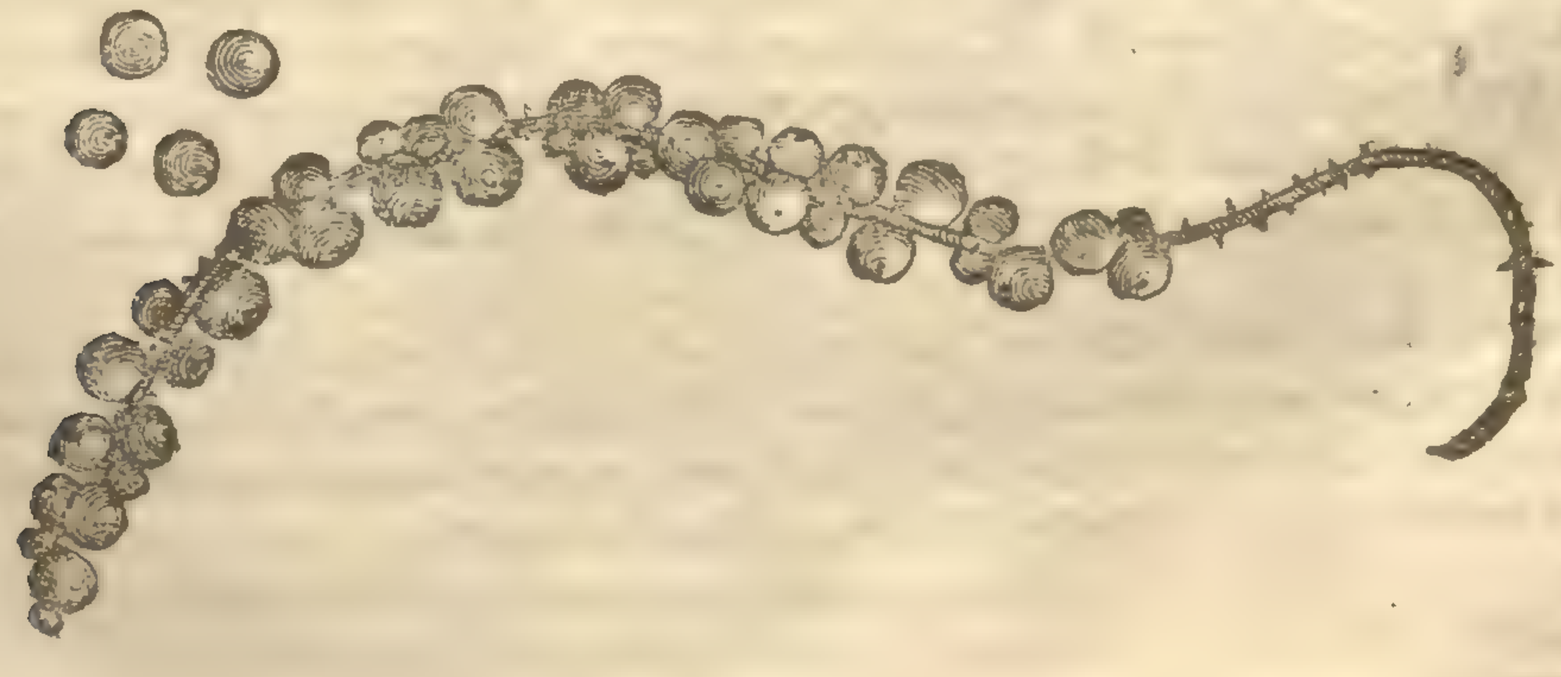

Me porrò monebat N. V. Fabricius Mordente, cuius antè memini, in Mathematicis egregiè versatus, Indos solere, Piperis botros adhuc virides & immaturos, in os indere; deinde ramulum cui grana inhærent, digitis prehensum sensim extrahendo leviter dentibus premere, ut grana in ore maneant; illa postea mandere non sine voluptate. Idem etiam ipsum factitasse, & gustu suaves deprehendisse, quia levem quandam acrimoniam cum pauxillâ acerbitate coniunctam in illis deprehendebat.

CAVDATI PIPERIS VVA, EX IAC. GARETI: ICONE, *quam cum ipsius uvæ fragmentis ad me mittebat, expressa.*

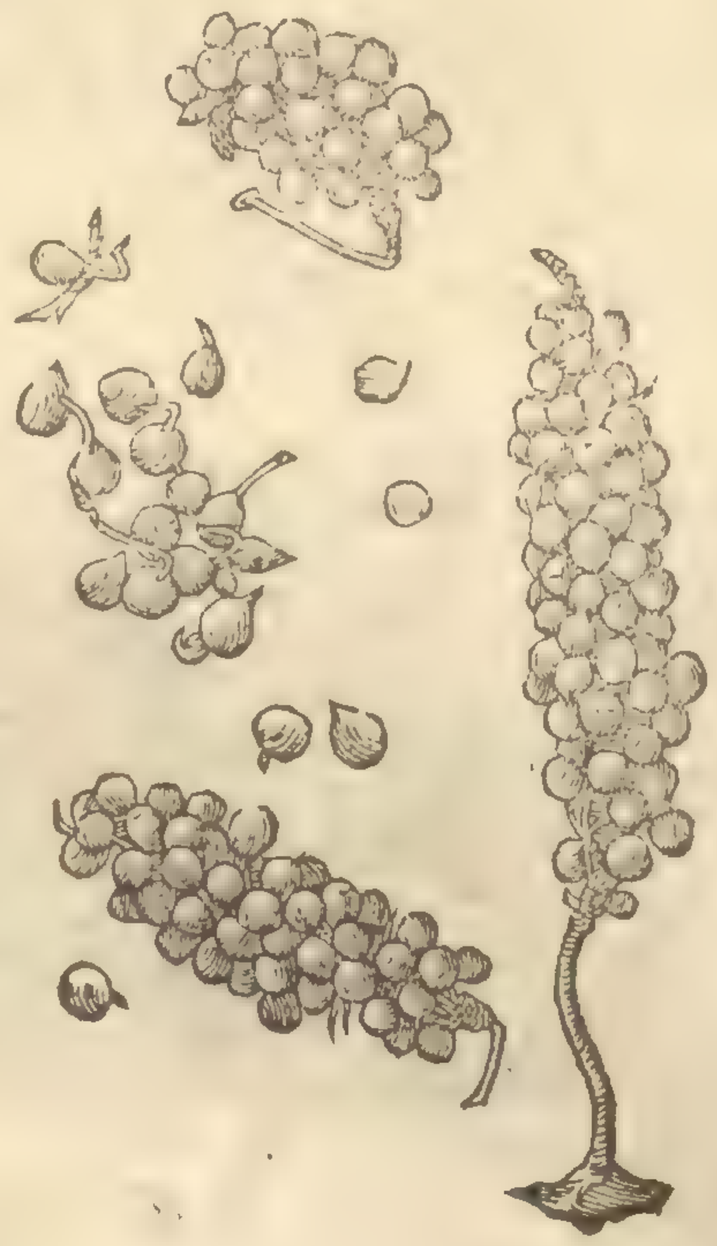

OLIM *Antverpiam invehi solebat aliud Piperis genus, quod Lusitani Pimenta del rabo, id est, caudatum Piper appellabant: sed metuens Rex Lusitanus ne legitimum Piper alterius invectione vilesceret, id amplius invehi edicto vetuit. Erat id Cubebis ferè simile, pediculo subnixum exiguo, rotundum, plenum, aliquantulum rugosum, nigricans, eâdem acrimoniâ quâ Piper praditum, aromaticum, racematim (ut ab iis qui racemos habuerunt, didicimus) cohærens. Amomum, nonnulli periti perperam existimârunt. Eius autem iconem, qualem ab optimo viro Iacobo Gareto iuniore accepimus Londino, M. D. XC. his exprimi curabam.*

Ceterùm similes uvas septennio post ex Guinea recens allatas, accipiebam ab honestissimis iisdémque humanissimis viris, Willelmo Parduyn & Petro Gareto, Piperis ex Guinea appellatione. Erant autem illarum quædam breves & unciales tantùm, nonnullæ verò tres uncias ferè longè, tenui stilo inhærentia longiusculo petiolo grana rotunda vel minora vel crassiuscula continentes, vicena, tricena, interdum plura, legitimo quidem pipere minora, non minùs tamen fervidi saporis, duráve & solida, eiusdem etiam panè coloris. An porrò ipsa planta perinde arbores & perticas scandat, ut eius quod ex Orientali India adfertur, hactenus intelligere non licuit.

De Cubebis.

CAPVT XXIII.

TAMETSI Cubebis rarò in Europa utamur, nisi in Compositionibus: attamen apud Indos magnus earum in vino maceratarum est usus ad excitandam venerem; tum etiam in Iaoa ad excalfaciendum ventriculum.

Cubebe, Quabeb, Quabebechini, Cumuc, Cubabsini.

APPELLATVR hic fructus ab Arabibus medicis *Cubebe* & *Quabeb*; à vulgò *Quabebechini:* in Iaoa, ubi frequens nascitur *Cumuc*; à reliquis Indis, præterquam in Malayo, *Cubab sini.* Id autem nomen huic fructui non est inditum, quòd in Sina nascatur, quandoquidem ex Sunda & Iaoa, ubi plurimus est, in Sinam perferatur: sed quoniam Sinenses, qui Oceanum Indicum navigabant, hunc fructum, quem in jam enumeratis insulis emerant, cum aliis mercibus in alios maris Indici portus & emporia transvehebant, *Cumuc* appellantes: illi autem hanc vocem corrumpentes, quia à Sinensibus accipiebant, *Cubab Sini* nuncupârunt.

Cubebe historia.

CETERVM hæc planta Malo vulgari, minor est; foliis Piperis, sed angustioribus, per arbores, Hederæ, aut, ut veriùs dicam, Piperis modo repens, non Myrti effigie, aut foliis Myrto similibus. Fructus racematim cohæret, non quidem ut in uva conjunctim, sed singulis granis ex suis pediculis dependentibus. Flos est odoratus.

Monachorum lapsus.

SILVESTRIS est hæc planta, & sponte nascens, non domestica, neque multorum generum, uti falsò Monachi Commentatores in Mesuen sub finem primæ partis distinct. 1. cap. 36. putârunt.

TANTA

TANTA autem in existimatione est fructus hic etiam ubi nascitur, ut eum incolæ decoquant, antè quàm efferri sinant, metuentes ne alibi satus enascatur. Hinc fieri puto, ut corruptioni magis sit obnoxius, cùm hîc, tum in Europa. *Cubebæ decoctæ ad nos perferuntur.*

HÆC à Lusitanis fide dignis accepi, qui longo tempore in insula Iaoa habitaverunt.

NON est Piperis genus (ut putant nonnulli) quoniam plurimum Piper ex Cunda advehitur, quod nihil differt à Malavarico. Hæc verò planta cum fructu diversi generis est, minimaque quantitate istîc nascitur. *Cubebæ non sunt Piper.*

PVTAT Matthæus Silvat. cap. 381. ex Serapionis & Arabum auctoritate Cubebas nihil aliud esse quàm Dioscoridis Myrtum silvestrem, quem Ruscum vocant; aut Carpesium Galeni. Sed fallitur. Nam cùm Serapio, aliique Arabes qui in lingua Græca multum versati non erant, à Dioscoride & Galeno nihil esse prætermissum existimarent, si quas facultates in simplicibus à Græcis descriptis, invenirent convenientes cum iis quibus prædita erant Indica medicamenta auditu tantùm illis cognita, idem medicamentum esse illicò crediderunt. Non esse autem myrtum silvestrem, clarius est quàm ut demonstrari debeat. Carpesium verò aliud esse à Cubebis, argumentis evincere possem, si opus esset. *Matth. silvatici error.*

LAVDATVR Carpesium Ponticum, plurimumque in Syria nasci tradunt. Sed si Cubebæ sunt Carpesium, cur Cubebas ex India petunt Turci & Syri, magnoque redimunt; cùm non invecto uti possent, & sine magno sumptu? Carpesium item Galenus lib. 1. de Antidot. describit festucarum tenuium modo: quàm verò festucis dissimiles sint Cubebæ, quis non videt? *Carpesii non esse Cubebas.*

NON defuerunt, qui Cubebas asserere sint ausi Viticis esse semen: cùm verò utriusque historia & facultates planè dissimiles, talium sententiam omnino convellant, plura de his agere supervacaneum esse duco. *Cubebæ Viticis fructus non est.*

FAGARA AVICENNÆ.

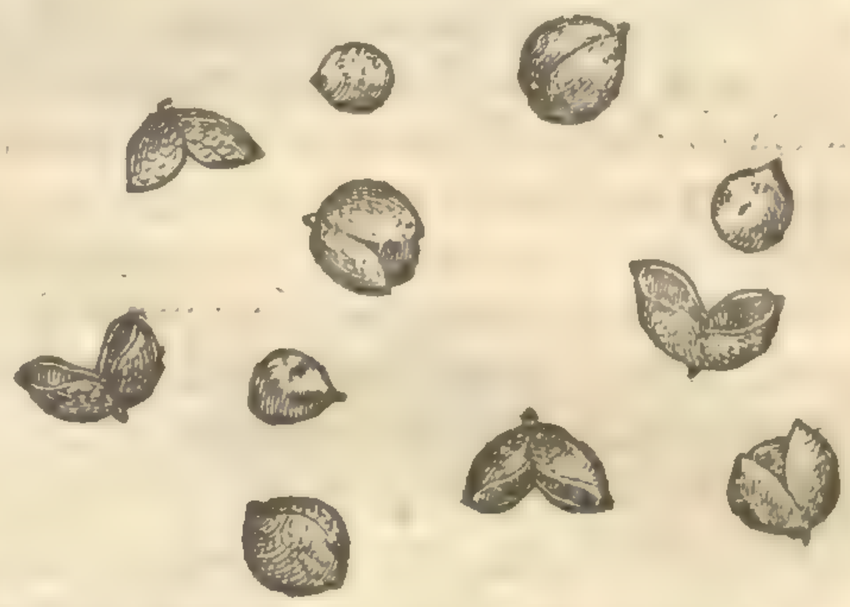

* *Cubebarum facultates in memoriam mihi revocárunt Fagara historiam apud Avicennam, quæ ferè iisdem cum Cubebis viribus prædita est. Cùm igitur commodiorem in hac Epitome locum non haberem, cui eius iconem & historiam insererem; operæpretium me facturum existimavi, si eam hîc darem.*

EST itaque Fagara *fructus Ciceris arietini magnitudine, cortice tenui constans ex cinereo nigricante, cui subest tenue putamen nucleum continens satu solidum, & tenui nigráque membranâ obductum. Integer fructus cum magnitudine tum formâ & colore adeò similis est ei quem nostræ officinæ Cuculum Indum, Itali Coccole di levante appellant, ut primo aspectu fallere, & pro eo sumi possit.*

MEMINIT *huius Avicennæ cap. 266. in hunc modum. Fagara quid est? granum simile Ciceri habens granum Mahaleb, & in concavitate eius est granum nigrum sicut Scebedenegi, & asportatur de Sosale. Collocat verò eam in tertio calefacientium & siccantium ordine, atque stomachi & hepatis frigiditati utilem esse, concoctionémque iuvare, & alvum constringere scribit.*

De Cardamomo.

CAPVT XXIV.

QVOD Cardamomum vocant, Aroma est illis in regionibus probè cognitum, in quibus magnus eius usus est. Hujus etiam magna pars in Europam, Africam, & Asiam evehitur. Quàm verò rectè sit illi inditum Cardamomi nomen, aliis disceptandum relinquo. Avicenna lib. 11. cap. 155. sanè peculiare caput instituit de Caculaa, quod duûm esse generum tradit, alterum *Caculaa quebir*, id est, magnum; alterum verò *Caculaa ceguer*, id est, minus. His nominibus cognitum est utrumque Cardamomum, cùm Medicis Arabibus, tum Mercatoribus. *Cardamomũ. Caculaa quebir. Caculaa ceguer.*

IN Malavar vocatur *Etremelli*, in Zeilan *Ençal*, in Bengala verò, Guzarate, & Decan, interdum *Hil*, interdum *Elachi*, idque inter Mauritanos; nam à Gentilibus indigenis omnium provinciarum enarratarum *Dore* nuncupatur. Quæ diversitas summam illam nominum confusionem inter Arabes scriptores peperit (etenim nonnulli Indicis vocabulis usi sunt, alii verò Arabicis) & multis errandi occasionem præbuit. Nam quòd alterum Serapio *Cacolaa*, alterum *Hilbane* vocat, mendosum est exemplar, & *Hil* dumtaxat scribendum erat. Etenim si *Bane* omnino adiiciendum volumus, potiùs *Bara* dicendum erat, quod lingua Canarina magnum significat. *Etremelli. Ençal, Hil. Elachi. Dore. Hilbane.*

NIHIL igitur aliud est *Cacolaa* omnibus Arabibus nuncupatum, aut *Cacule* Avicennæ,

Cardamomũ hoc veteribus ignotum fuit.

aut *Elachi*, quàm quòd Cardamomum vulgò appellant, veteribus cum Græcis tum Latinis planè ignotum, ut ex eorum monumentis colligere licet. Siquidem Galenus lib 7. simpl. med. Cardamomum scribit non esse tam calidæ facultatis quam Nasturtium, sed suavius & magis fragrans, cum quadam amaritudine: quæ omnes notæ nostro Cardamomo non conveniunt, ut experientia docet. Dioscorides verò, lib. 1. cap. 5. commendat quod ex Comagene, Armenia, Bosphoroque devehitur (tametsi in India quoque & Arabia provenire dicat) eligendumque scribit plenum, frangenti contumax, gustu acre, subamarum, odore caput tentans. Nostrum contrà Cardamomum in illas regiones defertur, è quibus Dioscorides suum advehi scribit. Sed neque id frangenti contumax est, neque caput tentat, neque amarum, neque gustu adeò acri, ut Caryophylla.

Cardamomi genera quatuor Plinio.

PLINIVS lib. XII. cap. XIII quadruplex esse Cardamomi genus scribit, sic inquiens: Simile his & nomine, & frutice Cardamomum, semine oblongo Metitur & eodem modo in Arabia. Quatuor ejus genera. Viridissimum ac pingue, acutis angulis, contumax fricanti, quod máximè laudatur. Proximum è rufo candicans. Tertium brevius atque nigrius. Pejus tamen varium & facile tritu, odorisque parvi; qui verus, Costo vicinus esse debet. Hoc & apud Medos nascitur. Hæc Plinius, tametsi tam Dioscoridi, quàm ceteris Græcis unicum tantùm extet Cardamomi genus.

SED nullum ex prædictis cum nostro quidquam commune habet; quod fragile esse debet, siliquâ candicante, granis intùs nigris.

Cacalaa historia.

SERITVR verò id leguminum modo, altitudine, quando summa, cubiti, in quo dependent siliquulæ granula interdum usque ad viginti continentes, non, ut Cordus in lib. 1. Dioscor. scripsit, Glandis aut Avellanæ magnitudine [a].

Dauus Terentianus.

HVIC autem errori occasionem præbuit Dauus ille Terentianus, omnia perturbans, Gerardum Cremonensem [b] interpretem intelligo, qui cùm hoc medicamentum ignoraret, nomen illi ex Græcis pro arbitrio indidit, tametsi legitimum Arabicum nomen integrum & non mutatum relinquere præstitisset.

Ruellii error.

QVAM Ruellii lib. II. cap. 5. opinio sit erronea, qui nobis Capsicon, aut Siliquastrum pro Cardamomo Mauritanorum proponit, omnibus notissimum est.

Lacunæ error.

Melegheta.

Nigella.

AD ea verò quæ Lacuna lib. 1. cap. 5. commentariis suis in Dioscoridem scribit, satis protervè in Arabes invectus, sic responsum volo: Neque ejus Meleghetam Cardamomum esse Dioscoridis, etenim ignota fuit Dioscoridi: neque Cardamomum maius coloris est cinerei: neque Nigella tertium id genus quod in officinis haberi asserit; quandoquidem Nigella totis his provinciis non nascatur.

Cordumeni.

CETERVM non multum fortè refragabor iis qui *Cordumeni* Arabum, Cardamomum Græcorum esse putant: quandoquidem Serapionis & Avicennæ *Cacolaa* Græcis est ignota, uti suprà diximus. Quod verò *Cacolaa* utendum negent, quoniam Græci de ipso nihil scripsere, non concedo; multis enim experimentis comprobatum est plerisque morbis perutile esse: eoque utendum censeo in omnibus compositionibus Arabum, & recentiorum qui Arabes secuti sunt.

Malagueta Cardamomũ non est.

Cobzbague habet mens codex lib. II. cap. 199. margine autem adscriptũ chayrbua.

MALAGVETAM porrò, sive Meleguetam, à nonnullis Paradisi grana nuncupatam, cujusque in Europa usus Cardamomi minoris loco, non esse Cardamomum didici, quoniam sæpiùs cùm in Hispania, tum hîc in India percontatus eos qui è Lusitania in Malaguetam profecti fuerant, an istîc *Cacolaa* sive *Sacolaa* (quod Cardamomum appellamus) nasceretur, negârunt omnes; rursus Indi interrogati an *Malagueta* apud eos crescceret, negârunt & ipsi. Deprehendebam tamen *Malaguetam* ab Avicenna *Combazbague* dici, eumque scribere ex Cofala, cui Malagueta provincia contermina est, deferri: verisimile autem mihi non videri Avicennam, virum adeò peritum, bina capita de eadem re scripsisse. His cogitationibus occupato animo, Turcam mercatorem professione Iudæum, in Cochim commodum reperio, qui diceret sibi mandatum, ut præter cetera aromata *Cacollaa quebir*, hoc est, Cardamomum majus, emeret: quod me movit, ut scisciterer an in aliis etiam regionibus nasceretur. Tandem Regiarum mercium in Ceilan Curator, Factorem vocant, mihi retulit, istîc inveniri nostro quidem multo majus, sed minùs odoratum: remque ita se habere comperi, illius specimine (me curante) ex Ceilan delato. Accersitus præterea in Balagate ad curandum Illustrem *Hamjam*, cujusdam Regis in Balagate, nomine *Verido*, fratrem, de industria medicamentum, in quo Cardamomum majus & minus, Arabica lingua præscripsi, ut conspicere possem: utrumque mihi exhibitum ad medicamenti compositionem; eadem quidem utriusque forma, sed magnitudo diversa, nulla tamen cum Malagueta similitudo.

Sacolaa delitius.

OPTIMVM autem censetur minus, quod odoratius est altero, & facultate majus dici potest meo judicio.

PROVENIT

PROVENIT utrumque in India, præsertim verò ab Emporio Calecut usque ad Cananor, tametsi aliis etiam locis Malavar, & in Iaoa nascatur, non tamen adeò copiosum, neque cortice adeò candido.

Cardamomum maius vulg

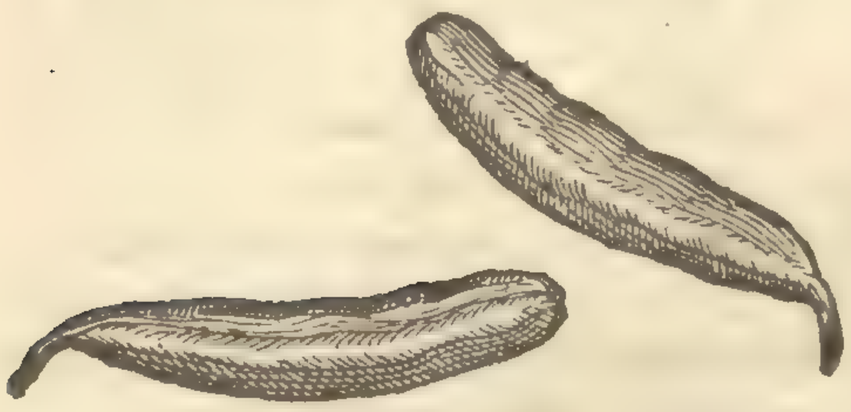

Cardamomum minus vulg.

MULTUS ejus usus est in his provinciis, siquidem unà cum Betre (veluti suprà diximus) manditur, pituitaque caput & stomachum expurgat, & Serapiis admiscetur. *Sacolaa usus.*

FALSUM autem est quod Matth. Silvaticus cap. 117. scripsit, Indos eius radice adversus febris circuitus uti [c], nascique in tuberibus quarundam arborum. Nam exili est admodum radice, nec nisi satum provenit, solo antè ignibus perusto, ut facilius enascatur. *Matth Silvatici error.*

[a] *Cordus in lib. 1. Dioſc. Cardamomum maius ficus prope modum magnitudine facit: minus verò Avellana minus. Sed lib. 4. de plantis Cardamomum medium Avellanæ grandi aquale facit. Matthiolus similiter Cardamomi iconem ficus forma & magnitudine exhibet: cùm tamen nihil aliud sit quàm Meleguetа suo involutro tecta, quæ sanè inter Cardamomi vulgaris sive Cacolaa Arabum genera, ex nostri auctoris sententia recipienda non est. Nos ea genera quæ apud Aromatarios observabamus, in subiecta tabella exprimi curabamus.*

[b] *Pandectarius eius meminisse invenietur cap. 117. in nostris autem exemplaribus apud Rhasin haud facilè invenies.*

[c] *Nullam huic similem facultatem nostra Pandectarii, qui Matthæus Silvaticus est, exemplaria tribuunt.*

De Faufel.

Areca Calicutus Spec. hist.

CAPUT XXV.

IMPROBE faciunt, qui pro *Faufel* Santalum rubrum substituunt; quod plerumque alio ligno rubro persimili adulteratur: est enim utrumque inodorum, ut in Santalo diximus. Faufel verò & minoris emitur, nec adulteratum est, poteratque facilè in Lusitaniam deferri cum aliis Aromatibus, si aut Pharmacopolæ, aut Medici curiosi magis essent, idque adferendum curarent. *Faufel vulgare est.*

DICITUR autem Arabibus *Faufel* (tametsi corruptè Avicenna *Filfel* & *Fufel*) tum etiam in Dofar & Xaël portubus Arabicis: in Malavar *Pac* à vulgo, à Nobilioribus verò *Areca*, quo nomine utuntur Lusitani qui in Indiis habitant, quoniam primùm ea regio fuit illis cognita: in Guzarate & Decan, *çupari*: in Zeilan, *Poaz*: in Malaca, *Pinau*: in Couchin, *Chacani*. *Faufel.* *Filfel, Fufel.* *Pac.* *Areca.* *çupari.* *Poaz. Pinau.* *Chacani.*

NASCITUR plurimum in Malavar, in Guzarate & Decan pauca quantitate, idque dumtaxat in maritimis, sed laudatum, præsertim in Chaul, quod defertur Ormuz. Optimum item provenit in Mombaim insula, quam mihi Rex Lusitaniæ dono dedit, excepta emphyteusi. Laudatur etiam quod in regione Baçaim provenit, atque id defertur in Decan cum hoc quod in Gauchin nascitur nigrum & pusillum, durum admodum, postquam siccatum fuerit. Nascitur etiam in Malaca, sed tam parvâ quantitate, ut vix incolis sufficiat. Item in Zeilan magna copia, sed candidum, quod in eam partem regionis Decan defertur quæ Cotamaluco paret, tum etiam in Bisnaga. Defertur etiam ex Zeilan in Ormuz, Cambaya, & in insulas Maldivas, sive Naledivas. Et tametsi scribat Serapio lib. simp. cap 345. Arabiam non alere Arecam (de mediterrancis locis & magna ex parte intelligendum id est) nascitur tamen laudata, sed exigua in Dofar & Xaël locis maritimis. Amat enim hæc arbor maritima loca, & mediterranea respuit, alioqui magna cum diligentia sereretur, quoniam singulis diebus eam edunt cùm Mauritani, tum Moalis (genus hominum id est, qui Ali, ut dixi, generum Machometi sectantur) etiam in suis ieiuniis cùm à Betre abstinent. Masticant enim Arecam cum Cardamomo, purgandi ventriculi & cerebri gratia. *Faufel natales.* *Mombaim insula.* *Moalis.*

Faufel mixtura.

ADMISCENTVR *Faufel*, sive Arecæ, eadem quæ suprà Betre admisceri diximus: tametsi Betre calidum sit, Areca verò frigida & sicca. Sed & admiscetur Lycium, quoniam utrumque gingivas confirmat, & dentes stabilit, stomachum roborat, & utile est adversus sanguinis reiectiones, vomitus, & alvi profluvia.

Faufel historia.

EST autem ipsa arbor recta, fungosa materie, foliis Palmæ, fructu nucis Moschatæ, minore tamen, aut juglandibus exiguis simili, intùs duro, & candidis rubentibusque venis respersо, non plane rotundo, sed altera parte sessili: quæ tamen notæ non omnibus Arecæ generibus conveniunt. Integitur hic fructus involucro admodum lanuginoso, & foris subflavo, perquam simili Dactilis, cùm maturuit, & antè quàm siccatus sit. Immaturus verò, stupefacit & inebriat. editur autem immaturus à nonnullis, ut, veluti temulenti, dolorum cruciatus non sentiant.

Faufel præparatio & usus.

SICCATVM verò fructum sic parant. Contusam nucem Faufel in tenuissimas partes cum Lycio, & folio Betre, cui exemptus sit nervus, masticant, veluti in Betre diximus, & priorem salivam, quæ cruenta est, expuunt, eaque ratione cerebrum & ventriculum expurgant, gingivas, & dentes stabiliunt. Potentiores ex Faufel, Lycio, Caphura, Ligno aloës, & Ambari momento, formas orbiculares sive pastillos componunt, quos masticant.

SCRIBIT Serapio lib. simplic. cap. 345. excalfacere, & amaritudinis particeps esse. Sed cùm degustavissem, nullum calorem deprehendi; verùm cum insipiditate adstrictoria facultate præditum esse comperi. Itaque puto aut Serapionem hanc Arecam non novisse, aut, si noverit, illam nunquam degustasse.

Aqua ex Faufel.

EX ea viridi aquam stillatitiam vitreis organis elici iubeo, quâ maximo cum successu in biliosis alui profluuiis utor. Sed arcanum id mihi hactenus fuit.

**ARECÆ porrò arboris iconem hîc subiecimus ex Panciana expressam. Ea autem arbor, teste Fabricio, in magnam altitudinem assurgit, trunco æquali propemodum ubique crassitudine, cortice tecto adeò lævi, ut nullum ascensum præbeat, nisi aptatis ad pedes laqueis aut vinculis, vel cincto per intervalla caudice fune ex sparto aliáve materia confecto, quemadmodum Garcias in arbore Indicas nuces ferente (de qua proximè sequente capite) refert. Huius autem rami deorsum, teste Fabricio, non inflectuntur, ut illius, sed sursum vergunt & inflectuntur, ut procul intuentibus orbem quodammodo conficere videantur: folia pectinatim ramos utrimque vestiunt, alioqui palmæ foliis similia: fructus deni aut duodeni suis involucris villosis tecti dependent ex crassu & oblongis pediculis, qui in inferiorum ramorum alis nascuntur.*

ARECA sive FAVFEL.

Arboris iconi adiecimus ipsius nucem Faufel *dictam, cum suo integumento, qualem olim à Petro Coudebergo Pharmacopola, viro erudito, & herbariæ rei perito accipiebam (cui similes postea ab alio ex sua navigatione reducibus redemi) & ipsam nucem suo integumento exemptam, insuper alium fructum oblongum, faufel nucem cum suo involucro magnitudine pænè æquantem, prædurum, foris nigricantem, qui per medium transversim sectus, myristica nucis nucleum non secus quàm faufel mirificè referebat. Faufel genus forsitan evi aut simile quidpiam: sed quum vetustate exsuccum videre tantùm licuerit, de sapore & temperamento nihil pronunciare possum: talem etiam ad me, post aliquod temporis intervallum, mittebat Morganus pharmacopœus diligentissimus. Similes mihi adhuc postea ostendebantur, sed lævigati & expoliti, quos lapides quosdam rares, magnique pretii esse mihi persuadere conabantur.*

MEMINIT *etiam Areca Lud. Roman. lib. navig. 5 cap. 7. in hunc modum: Edere sueverunt (de rege & magnatibus urbis Calecut loquitur) fructum quendam cui* Chofolo (*Faufel intelligit*) *nomen est. Hunc mittit arbor* Arecha *nomine, Palmæ non absimilis, qua caryotas gignit, & consimiles producens fructus. Miscent insuper contritas ostrearum conchas calcis instar. Hæc ille. At ridiculum esset quod idem lib. 4. cap. 2. scribit (quoniam qua sanitatis tuendæ causa eduntur, præsentissimum esse venenum ait) nisi causam postea subiiceret. At Sultanus, inquit, letho traditurus è Satrapis quempiam, ad se accersitum cui mors imminet, nudum sibi assistere compellit, móxque edit nonnullos fructus,* chofolos *vocitant, instar nucis aromatitis: mandit etiam quædam herbarum folia, modo mali Assyrii,* tambul *nominant, addit etiam attritarum concharum ostrea calcem, simúlque cuncta mandendo conterit.*

Tandem

Tandem in eum, quem cupit occidi, expuit, aſperſoque eo, continuò mors ſubſequitur, præſentaneo veneno vitam perimente: nam ubi in hominem, ut præmiſimus, expuerit contrita venena, intra mediæ horæ ſpatium perfuſus veneno in terram corruens efflat animam. Hæc ille de Sultano Cambaiæ, quem pater ab incunabulis veneno aluerat, quique ſingulis diebus veneno veſci ſolebat, non tamen ad ſatietatem, ſed ad certam quandam quantitatem.

Cæterum hæc eſt tabella in qua Nux Faufel cum ſuo involucro & ſine eo expreſſa, cui addita alia eiuſdem quidem facultatis ſed diverſæ formæ; cuius antè mentio facta.

De Nuce Indica.

CAP. XXVI.

NVLLAM arborem uſibus humanis aptiorem inveniri puto, quàm ſit Palma Indica, veteribus Græcis, quantum conicio, incognita, & Arabibus ferè neglecta, qui pauca admodum de ea deſcripſerunt. *Palma Indica.*

AVICENNA lib. II. cap. 498. eam vocat *Giauſi albend*, quod Nucem Indicam ſonat: Serapio lib. ſimp. cap. 228. & Rhaſes lib. 3. de re med. cap. 20. arborem ipſam *Iaralnare*[a], id eſt, Arborem nuciferam. Vocatur autem vulgo ipſa arbor *Maro*, & fructus *Narel*, quod vocabulum Narel commune eſt Perſis & Arabibus: in Malavar arbor ipſa *Tengamaran*, fructus verò maturus *Tenga*, ſed viridis adhuc & immaturus *Eleni*, & Goæ *Lanha*: in Malaio, arbor *Trican*, ipſa nux *Nihor*, cui nos Luſitani nomen Coquo indidimus, ob tria illa foraminum veſtigia, quibus Cercopitheci, aut alterius ſimilis animalis caput repræſentat. *Iaralnare. Maro, Narel. Tengamaran. Tenga. Eleni, Lanha. Trican, Nihor, Coquo.*

ARBOR eſt vaſtæ magnitudinis, foliis Palmæ aut Arundini ſimilibus, aliquantulum tamen latioribus, materie fungoſa & ferulacea, flore Caſtaneæ. Gaudet arenoſo ſolo & mari vicino, ut in mediterraneis haud facile ſit reperire. Seruntur ipſæ nuces, ex quibus enatæ plantæ tranſplantantur; & paucis annis adoleſcunt & fructiferæ fiunt, præſertim ſi diligenter colantur. Nam hieme, cinere aut ſtercore conſpergi volunt, æſtate aquâ rigari: lætiores tamen evadunt, ſi ſecus ædificia pangantur, quia videntur ſordibus & luto gaudere. *Nucis Indicæ hiſtoria.*

MATERIES ligni, cùm ſit procera, ad plurima perquam utilis eſt, ita ut interdum in Nalediva inſula (Maldivam vulgò, ut diximus, vocant) ex hac arbore naves fabricentur, atque clavis, maiis, velis & rudentibus armentur. Ex ramis qui in Malavar *Olla*[b] appellantur, fiunt ædium tecta, & navium tabulata & opercula. *Olla.*

PORRO has arbores in duo genera diſtinguunt. Alterum enim fructus ferendi cauſa ſervant: alterum *çuræ* cogendæ gratia, quæ eſt vinum muſtum: hæc autem decocta, ab incolis *Orraqua* vocatur. *çura* verò in hunc modum cogitur. Præciſis ramis, vaſcula alligantur, ad liquorem, çuram vocant, excipiendum: quem ut ex altioribus ramis colligant, arborem conſcendunt aptatis ad pedes compedibus & laqueis, aut faſciis vinculisque quibuſdam arbores per intervalla colligantes. Hæc Sura deſtillatur aquæ ardentis modo, vinumque extrahitur aquæ ardenti per omnia ſimile, ut etiam pannus lineus eo madefactus non ſecus ardeat, quàm ſi aquæ ardenti intinctus foret. Vocatur autem ſtillatitius hic liquor *Fula*, id eſt, flos: quod reliquum eſt, *Orraqua* appellatur, admiſto ſtillatitii liquoris momento. E *çura* vel *Sura* (ita enim pronunciandum eſt) antequam exſtilletur inſolata, fit acetum ſatis interdum acre. Sublato priore vaſculo, ſi vulnus in arbore factum adhuc Suram exſtillet, ſervatur ea, & ſolis æſtu vel igne denſata, ſacchari modo coit; id *jagra* vocant. Optima cenſetur quæ in Nalediva inſula naſcitur: etenim non nigricat veluti quæ in aliis regionibus gignitur. *Cocci duo genera. çura. Orraqua. Fula. jagra.*

TEGITVR nux adhuc recens tenero admodum cortice, Cinaræ, dum guſtatur, ſaporem referente. Conſtat tenerâ valdè & dulci medullâ, quæ in ſe concluſam aquam ſuavem & dulcem habet, & faſtidium non parientem, multoque tempore durantem. Quantò autem recentior eſt nux, tantò ejus liquor ſuavior, tum etiam medius cortex qui amygdalis ſuavitate non cedit, edituque à nonnullis cum *jagra*, cujus paulo antè meminimus, aut cum ſaccharo: aut ex eo trito lac exprimitur, cum quo coquitur Oriza non minùs

ſuavis

ſuavis quàm ſi cum lacte caprino decocta eſſet: aut ex hoc & avium quadrupedúmve carnibus edulia parantur *Caril* illis nuncupata. Maturior verò facta nux, continet quidem etjam liquorem, ſed non adeò ſuavem ut prior, quique interdum aceſcat. *Caril.*

NVCES iſtæ recentes ſiccatæ, atque ſuperiori cortice delibratæ & confractæ, ab indigenis *Copra* vocantur, devehunturque in Ormuz, Balaguate, aliasque regiones, quibus minore copia naſcuntur, quàm ut exſiccari poſſint: aut in eas provincias quæ his omnino carent. Suaves ſunt, iisque utimur tamquam caſtaneis ſiccis. Gratiores multo ſunt palato, quàm quæ integræ in Luſitaniam perferuntur. *Copra.*

Oleum ex Copra. EX iiſdem fragmentis, ſive Copra, limpidiſſimum oleum magna copia torculari exprimitur, non modò ad lucernas utile, ſed etiam Orizæ coquendæ aptum. Duplex verò eximitur ex his nucibus olei genus.

Olei ex Cocco recenti. VNVM ex nucibus recentibus contuſis calida affuſa aqua, quibus expreſſis oleum aquæ ſupernatat. Hoc utimur ad purgandum excrementis ventriculum & inteſtina: purgat enim leniter & ſine noxa: multi Tamarindorum expreſſionem addunt, quod & utile medicamentum eſſe ſæpius ſum expertus. Si hoc oleum intelligunt Avicenna lib. 11. cap. 498. & Serapio lib. ſimpl. cap. 228. cùm id butyro præferunt, rectè ſentiunt meâ ſententiâ. in eo verò falluntur, quòd ventrem minùs lenire dicant, quàm butyrum.

Olei ex Copra facultates. ALTERVM genus olei id eſt, quod ſuperiùs ex Copra exprimi diximus. Id præter jam dictas facultates, nervis admodum eſt utile. Siquidem magnam hujus utilitatem quotidie experimur in nervorum contractionibus & articulorum doloribus antiquis: hoc enim inunctum ægrum cupæ grandi, quæ hominem capere poſſit, imponimus, ibique dormire & quieſcere concalefactum ſinimus, magno cum adminiculo. An verò lumbricos enecet, ut ſcribunt Avicenna locis jam citatis & Serapio, nondum expertus ſum. Quòd verò ipſam nucem eâdem facultate præditam ſcribant, non modò rationi conſonum non eſt; ſed ipſa quotidianâ experientiâ manifeſtiſſimum eſt, ejus eſu lumbricos generari. in Serapionis autem libr. ſimplic. cap. 228. ſententiam facilè conceſſero, qui *Manſarunge* (quem antiquum Meſuen eſſe ait) auctoritate fretus, nucis hujus ſive Cocci eſu alui profluvia ſiſti auctor eſt. Alienum enim à ratione non eſt, ut ipſa nuce, quæ terreſtrium eſt partium, alvum ſiſti: oleum verò, quod tenuium & aërearum eſt partium, ventrem ſubducere. *Manſarunge.*

Lacunæ error. NVLLVM autem oleum exſtillat ipſa arbor, ſed dumtaxat ex ipſo Cocco exprimitur: tametſi Lacuna Com. in Dioſc. lib. 1. cap. 29. ſcribat in ea opinione quoſdam eſſe, ut credant dulce id oleum, quod ex hac Palma ſtillat, Dioſcoridis eſſe Elæomeli.

Elæomeli. CETERVM duplici cortice integitur hæc nux. Extimus villoſa materie compactus eſt, *Cairo.* ex qua fit *Cairo* Malavaribus dictus, hac in provincia magni uſus. Nam & ex eo rudentes & funes navibus neceſſarii fiunt, qui incorrupti manent in aqua marina. Ex eodem ſtupæ loco naves obturantur ac ſtipantur; ipſisque adeò ſtupis præſtat, quòd putredini minùs ſit obnoxius, & aqua marina imbutum infletur denſeturque. Nulla certe ex hac villoſa materie fiunt aulæa, ut perſuadere nobis nititur Lacuna Comm. in Dioſc. lib. 1. cap. 141. Ex putamine illo interno & præduro vaſa in tenuiorum uſum tornantur, & etiam carbones fiunt aurifabris perquam utiles. Sed ea vaſa paralyticos, ſi inde bibant, minimè juvant, ut putavit Sepulveda, & vulgo Luſitanorum creditum eſt. Nam nihil hujus fructus nervis ſalutare eſt, præter oleum, de quo paulo antè: ſed nec ipſi incolæ hujuſmodi facultates talibus vaſculis tribuunt, nec quiſquam probatus auctor meminit. *Vaſa ex Cocco.* *Vaſcula ex Cocco paralyticos non iuvant.*

Palmæ Indicæ germen. SED minimè prætermittendum putavi, quòd harum regionum incolæ iſtarum palmarum germinibus veſcantur: gratiora enim ſunt palato, quàm aut Caſtaneæ molles, aut humiles Palmæ, quas vulgò Palmitos, Itali Cefaglioni vocant. Quo autem vetuſtior eſt Palma, eo tenerius & delicatius germen producit. At eo ſublato perit Palma: hinc fit, ut qui hujuſmodi germen edit, non immeritò Palmam vorare dicatur. *Palmitos.*

Coccus de Maldiva. NVNC *ſupereſt ut de Cocco, quem de Maldiva[1] appellant, aliquid ſubiiciamus.*

LAVDATVR hic Coccus, aut hæc nux (ſed præſertim ejus medulla) adverſus venena ab ipſis earum inſularum incolis. Et à viris fide dignis accepi, ad coli dolores, paralyſim, epilepſiam, aliosque nervorum affectus ſe utilem ſenſiſſe: à coli quidem doloribus, quòd vomitum excitaret; ab aliis verò ægritudinibus immunes reddi ægros, ſi aquam in iis nucibus (adjecto medullæ momento) aliquandiu conſervatam ebiberent.

SED cùm non ſim id expertus, minus fidei his tribuo. Nullam autem, periculum faciendi, occaſionem habui, quòd uti malim medicamentis quorum facultates jam mihi perſpectæ, & multâ experientiâ comprobatæ ſunt, qualia Lapis Bezar, Theriaca, Smaragdi, terra ſigillata, & alia pleraque medicamenta (de quibus ſuo loco) quàm recentibus minúsque certis. Nam quod nonnulli dicant, ſe hujus uſu commodum ſenſiſſe, an id perſuaſione

sione & imaginatione factum sit ignoro; hinc fit ut nihil affirmare possim. Sed si quid certius cum tempore exquisivero, sententiam revocare non pudebit.

NIGER est autem hujus Cocci cortex, & nitidior vulgari Cocco, figura ovali magna ex parte, nec ita rotunda ut vulgaris: medulla sive pulpa interior, quæ siccata dura est admodum & candida, nonnihil tamen ad pallorem inclinans, in superficie rimosa est & valde porosa, nullo sapore excellens. Dosis verò est hujus medullæ ad grana decem, cum vino aut aqua, pro morbi ratione & natura. *Cocci de Maldiva historia.*

INVENIVNTVR interdum isti Cocci prægrandes admodum, interdum etiam exigui: omnes autem in littus ejecti.

VVLGARI porrò famâ accepimus, insulas Maldivas aliquando continentem fuisse, sed inundatione maris submersum, has insulas effeciisse; in quibus obrutæ Palmæ fuerint, quæ hos Coccos protulissent, qui terrâ indurati in hunc modum conspiciuntur. Sintne verò ejusdem generis cum nostris, facilè judicari non potest, cùm hactenus nemo folia aut arboris truncum videre potuerit; sed soli Cocci in littus eiiciantur, nunc bini conjunctim, nonnunquam verò singuli separatim. Sed hos nemini colligere licet, nisi cum capitis periculo; quoniam Regis esse asserunt quidquid è mari in littus eiicitur: quæ res majorem auctoritatem huic nuci conciliavit. Eximitur autem ex his Coccis pulpa sive medulla, deinde exsiccatur eâdem ratione quâ Copra, atque indurescit eo quo venditur modo: diceres esse caseum ovillum.

COCCVS.

* HVIVS *arboris historiam plerique Recentiorum dederunt. Sed & Strabo Geographiæ lib.* XVI. *eius Palmæ inépsinit: quare satis mirari nequeo nostrum Auctorem, asserentem, veteribus incognitam fuisse hanc arborem. Nam sic Strabo: Cetera verò ex Palma prabet: ex ea enim panis, mel, acetum, & oleum fit & téxtilia vasa: nucleis pro carbonibus fabri ferrarii utuntur, qui in aquâ macerati, bobus & ovibus in pabulum cedunt.*

COCCOS *porrò ferentem arborem, Palmæ modo crescere, & in altum extolli, cùm ex Pancii icone liquet; tùm ex Fabricii aliorúmque relatu, qui eam nascentem conspexerunt, intelligebam: eius autem caudicem minimè scabro, ut Palmæ dactylifera, sed lævi cortice esse præditum. Eam ob causam, vincula ligaturísque ex sparto aut alia simili materia constantibus, per intervalla subinde cingi solere, eáque vincula ferreis clavis trunco interdum adfigi, ut firmiùs hæreant, faciliorémque ascensum præbeant: alioqui difficulter scandi posse, nisi laqueis pedibus aptatis: eius ramos ut in Palma, deorsum arcus instar inflecti, dorsóque esse eminentiore, oris utrimque in anteriorem sive superiam partem vergentibus, unde folia nascuntur Palmæ dactylifera foliis haud absimilia. Ex inferiorum ramorum quâ caudici inhærent, alii, ramos alios enasci, nudos, qui quinas aut senas proferant crassas nuces (imò etiam multo plures, interdum usque ad vicenas, quemadmodum mihi Amstelredami anno* M. D. XCVII. *referebant Indi, eodem anno è lava maiore advecti) suo multiplici, densisq; villis constante velamine tectas. Hanc autem arborem singulari tabellâ expressam, deinde ipsam nucem alterâ tabellâ, hoc loco subiiciebamus.*

Adeò

Adeò autem vicinas solere interdum crescere Arecæ & Coccifera Palmæ arbores aiebat Fabricius, ut illarum rami mutuò sese implicantes, pulcherrima umbracula præberent, ad Solis radios arcendum. In his præterea Simias & Cercopithecos plerumque commorari, atque per ramos ex una arbore in alteram transire, venatorum, qui eas persequuntur, conatus ea ratione subinde eludentes.

Harum autem arborum materies non est fungosa ut illius Palmæ quæ dactylos fert, neque fistulacea ut Garcias asserit, sed solida & ad fabricas idonea: neque minùs elegans est & splendens quàm nuglanus materia: & ipsemet paulò post eius materiem ad plurima utilem esse fatetur.

[a] *Nusquam in nostris exemplaribus, Auctores quorum adducta testimonia,* Iaralnare *meminisse comperio, at* Neregil *quidem, quemadmodum etiam Pandectarius cap.* 565.

[b] FERDINANDVS *Lopez lib.* I. *Hist. Indicæ cap.* XXIII. Olla *vocat, non Palmæ ramos, sed ipsa folia, quibus Indi res memorabiles, & publica instrumenta inscribere solent. Refert idem, simili folio inscriptam fuisse Arabicis characteribus epistolam, quam Rex Calecut ad Lusitaniæ Regem Emanuelem dedit, quùm eò primum appulerunt Lusitani.*

Similia folia cùm integra, tum per medium secundum longitudinem secta, Malacensibúsque characteribus inscripta ab Hollandis ex Iava sunt relata, anno nonagesimo septimo supra millesimum & quingentesimum, quorum bina humanissimi viri Petri Gareti operâ, nanciscebar, cubitalia longitudinis, extremitatibus tamen recisis (nam integra bicubitalia aut longiora sunt,) secundum medium nervum per longitudinem excurrentem complicata, & binas ferè uncias lata, utroque latere exteriore secundum longitudinem tribus versibus inscripta: videbam & quæ quatuor versus inscriptos haberent; præterea librum sex & septuaginta foliis constantem, non integris quidem, sed quæ extremitatibus recisis, per medium folium secundum nervi longitudinem secta, utrimque quatuor versibus stilo ferreo exarata essent, ut apud illos moris est, tribus locis pertusa, in medio videlicet, & dualus extremitatibus, funiculo traiecta, aptatis utrimque binis asserculis, quibus contracto funiculo tegerentur. Sed & ea folia quæ nanciscebar, & aliquot alia quæ apud diversos conspiciebam, ab una extremitate pertusa erant, & charactere quopiam in capite notata, ut funiculo connexorum series dignosci posset. Intelligebam porrò ab ipsis Indis, hos characteres nostro more exarari, hoc est à sinistra ad dextram ducto stilo, non Hebræorum aut Arabum, qui à dextra ad sinistram scribendo calamum ducunt: sed (quod dolebam) nullus istorum Indorum, qui in diversis Provinciis, ut Guzarate, Malabar, Iava & Madagascar erant nati, legere, aut scribere norat, ut characterum aliquam notitiam adsequi possem, præter unum Sinensem, ex Cantan oriundum, quem, meo rogatu, pingentem quosdam Sinenses characteres integram dictionem denotantes conspiciebam, à summa pagina ad infimam, sumpto initio à dextro latere paginæ, deinde servato eodem ordine in singulis versibus, ad sinistram procedendo, Sinensium usitato more: illorum enim scribendi rationem intelligere volebam. Ea autem folia illius Palmæ non erant, quæ Coccos sive pregrandes illas nuces fert, sed peculiaris alterius generis Palmæ, quæ à Iavæ incolis Lantor *appellatur.*

Invectæ porrò sunt Antverpiam ante aliquot annos ex India merces, magnis Indicæ nucis (ut asserebant) foliorum fragmentis involutæ, quæ cubitalia erant aut ampliora, crassiora tamen, quàm ut quidpiam commodè his inscribi posset, nam bubalini corii crassitudinem pænè æquabant, lauia utrimque & perpolita, ac, quantum ex fragmentorum magnitudine colligere licebat, quaternorum aut quinorum cubitorum longitudinem, binorum latitudinem superaverant; ita ut non incommodè ædes & naves his tegere, & vela concinnare earum regionum, in quibus illa arbor nascitur, incolæ, ut noster Auctor asserit, possint. Tale fragmentum habui aliquando ab integerrimo viro Gulielmo Andrea, pharmacopœo Antverpiensi peritissimo, quod cum plerisque aliis rebus exoticis, quas in Belgio adservabam, me in aula Cæsaris commorante, periit.

Ceterùm simile, minus tamen, anno M. D. XCVII. *curante Petro Gareto accipiebam Amstelredami, binos dumtaxat palmos latum, sesquipedem longum, non læve quidem illud, sed frequentibus striis secundum longitudinem ductis distinctum, quia forsitan adhuc novellum, & nondum adultum, spadicei externâ parte ferè coloris, internâ exalbidi; illud autem ad ramorum folia producentium, sive alatorum foliorum exortum nasci, eóque (quemadmodum dactylorum virgæ sive ramuli spathâ) crassum illum pediculum cum suis nucibus adhuc tenellis dependentibus includi intelligebam, ab iis qui crescentes nuces viderant, donec nucibus augescentibus dehiscat, & disrumpatur.*

[c] OMNES *rudentes & funes nauticos Corbitarum Regiarum, præsertim earum quæ in Indiam navigant, ex villis coccos sive nuces Indicas tegentibus confectos, observabam Vlyssipone, tametsi etiam ex sparto fiant. Sed ex iisdem villis fiunt nodosa cingula, magni usus inter omnes ferè tenuioris fortunæ mulierculas Vlyssiponenses; memini etiam videre ex similibus villis ducta stamina valdè tenuia & candida, è quibus nobiles matronæ vittas reticuli instar contexebant ad capillos coërcendum.*

[d] VIDIMVS *cùm Vlyssipone, tum aliis locis, vascula ex hoc Cocco de Maldiva confecta, oblongiora plerumque iis quæ ex vulgari Cocco parantur, magísque nigra & nitida. Quinimò ipsam medullam nucis siccatam Vlyssipone venalem reperire licet, cuius facultates mirificè extollunt, atque omnibus ferè alexipharmacis præferunt; ob quam causam ingens eius pretium. Quàm verò parum fidei sit adhibendum huiusmodi fabulosis & commentitiis facultatibus, ex nostro Auctore satis liquet.*

Longè autem reliqua vascula ex simili Cocco confecta, magnitudine superabat illud, quod argento inclusum in prætoria illa navi M. D. XCII. *ab Anglis occupata, repertum est: longum enim erat uncias quatuor & decem, latum septem, ovalis infernâ parte figuræ, supernâ paullo planioris, latere dextro magis rotundum & tumens, externæ parti calcei pedi inducti pænè instar, color qualis in Cocco vulgari lævigato & expolito. Illius iconem, qualem Iacobus Gareus, ad ipsius vasculi normam expressam, ad me mittebat, huc intulimus.*

COCCVS DE MALDIVA
argento inclusus.

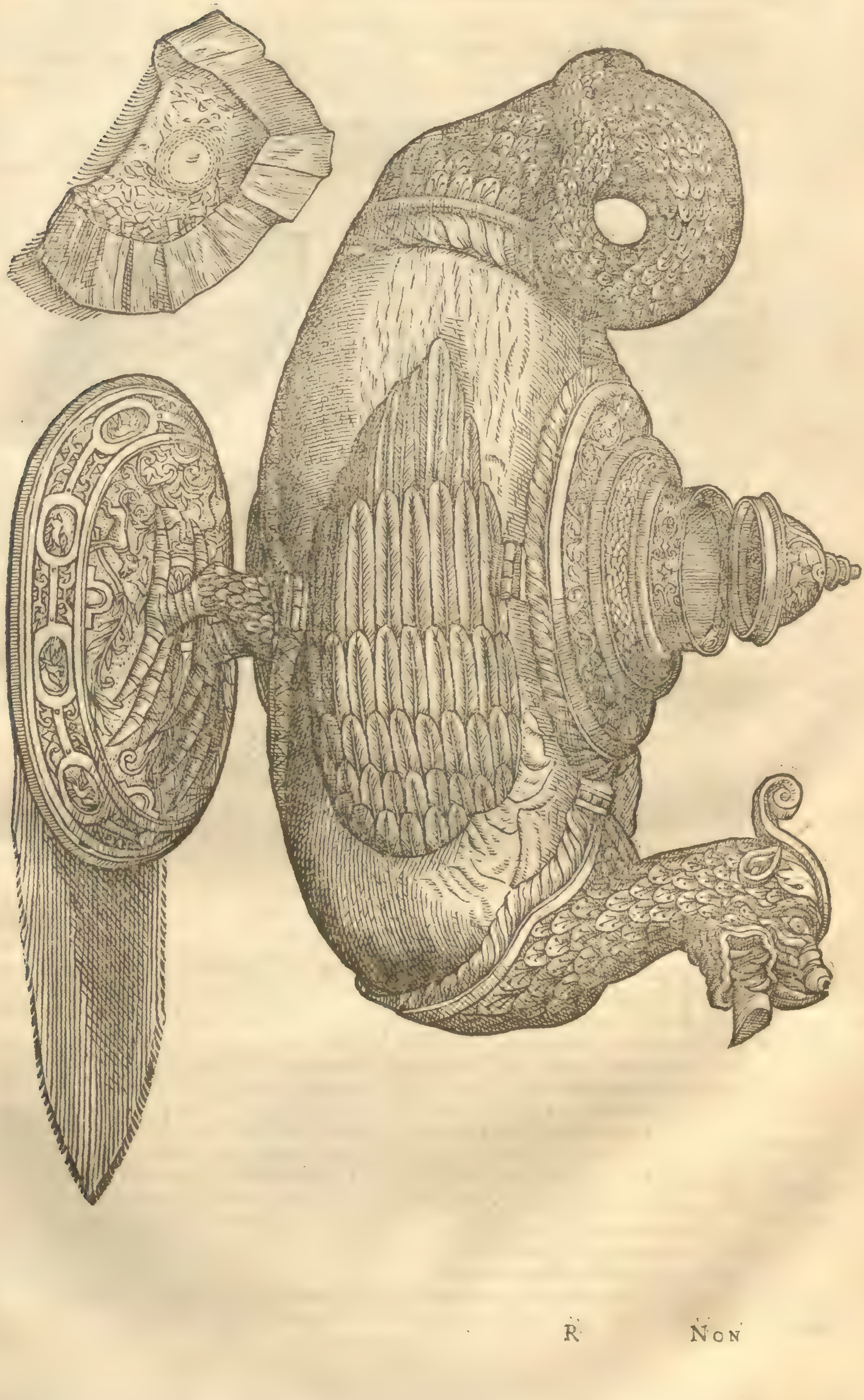

Non abs re forsan his subiicienda erunt aliquot fructuum icones cum ipsorum historia, quoniam in priorum editionum huius libri scholiis etiam fuerunt adiecta, præsertim quùm primus aliquam affinitatem habere videatur cum fructu arboris Coccos ferentis, licet bini reliqui adiuncti aliorsum pertineant: quia verò in eâdem tabellâ erant expressi, seiungi nequiverunt.

Prior exiguus erat, tribus lateribus eminentioribus, tribus similiter foraminum vestigiis insignitus, ut Nux Indica sive Coccus, villoso quodam involucro panè nucis Pausel instar tectus, nucleum continens dulcem, tenui candicante membranâ inclusum, quem esse arbitror eum, aut illi certè persimilem, qui in arbore crescit, cuius formam Franciscus Penninus vetere amicitia mihi coniunctus, his verbis describebat in epistola extremo Octobri anni M. D. XCVI. *ad me exarata Amstelredami.*

In Guinea, circa metallicas auri venas (Castel de minas *nuncupant*) *abunde crescunt arbores ab inquilinis Palmæ appellatæ, altitudine & crassitudine navalis mali, summo fastigio gestantes folia* [*foliorum alas intelligit*] *deorsum inflexa, duodecim aut quindecim pedes longa, harundinum ritu incisa: sub his folijs* [*ramos aut foliorum alas verius appellârit*] *nascuntur brevibus pediculis inhærentes uvæ humani capitis magnitudine, in quibus congesti fructus prunis maiores, coloris aurei, quorum nucleos incolæ eximentes contundunt; ex his exit liquor olei limpidi instar (cuius pauxillum cum nuce ad te mitto speciminis gratiâ) oleum de Palmâ ab ipsis appellatus, quem eduliis miscent, ad odoris colorisque gratiam conciliandam. Is liquor huc delatus, frigore concrevit butyri instar, colorémque aureum contraxit. Eum liquorem sive oleum qui retulerunt, recentibus vulneribus, & artubus contorsione lasis vel afflictis, illius levamen attulisse deprehenderunt. Incolæ, terebrâ perfosis arboribus, ligneum paxillum indunt; ex eo foramine profluit liquor dulcis seri lactis instar, quo cum melle silvestri commixto, potionem conficiunt vini de palma appellatione, quo liberaliùs hausto, etiam temulenti fiunt. Arboris materia rubescens, flavis venis distincta, ad fabricas inutilis; quia fissa, tenuibus & gracilibus segmentis dissilit.*

Alter, tres uncias longus erat, duas ferè crassus, inferiore parte sessilis, rugosus, scabérve, & cineracei coloris, supernâ autem & eminentiore sive protuberante parte, lævis, subrufiq; coloris, ut animalculum duro corio tectum videri possit, nucleum in se continet. Huic ferè simile genus invenitur, minus, nigricantéque colore, quod à Matthiolo inter Indicas avellanas reponi existimo.

Tertius, ab amplissimo viro Cortuso ad me Patavio ante multos annos Mebenberi bene appellatione mittebatur, quamvis eius descriptioni non valdè quadret, & eorum sententiam potiùs amplectendam censeam, qui inter unguentarias nuces referunt: unciam longus erat, formâ triangulari, duro & ligneo putamine constans, qui confractus, tres cellulas habere deprehendebatur, in quarum singulis, nucleus oblongus, albus, dulcísque inveniebatur.

De Myrobalanis.

CAPVT XXVII.

Myrobalana Græcis & Latinis incognita. Myrobalanus Græcorum.

MANIFESTVM est, neque Dioscoridem, neque Galenum, neque Plinium, nostra Myrobalana cognovisse, sed eorum Myrobalanum planè aliud esse, ex quo videlicet oleum ad pretiosa unguenta exprimerent. μυροβάλανος enim idem sonat Græcis, quod Nux vel Glans unguentaria Latinis.

ET quoniam Avicennæ & Serapionis interpres vidit hæc nostra quodammodo ad glandis formam accedere, nullo judicio Myrobalana vertit, cùm meâ sententiâ Pruna (quibus similia sunt) meliùs vertisset.

Delegi. Halilig, Azfar, Asuat, Quebulgi, Beleregi, Embelgi.

VOCAT ea Avicenna lib. II. cap. 449. *Delegi*: Sic etiam Serapio, lib. simpl. cap. 107. tametsi librariorum vitio *Halilig* corruptè legatur. Omnes enim Medici Arabes mihi affirmârunt, omnia Myrobalana *Delegi* vocari. Peculiariter verò flava *azfar*, Indica sive nigra *asuat*, quebula *quebulgi*, bellerica *beleregi*, & emblica *embelgi*, quæ intelligit Avicenna sub Sinii nomine lib II. cap. 449. (quia Bellericorum non meminit) & Mesue, de simpl. medicam purg. cap. 3. ut patet ex Serapione, qui *Sinios* tenuissimo cortice præditos esse scribit, quæ nota Emblicis convenit.

Myrobal. quinque genera.

SVNT igitur in universum quinque eorum genera, quorum nomina magnâ ex parte mutuati sumus. Nam quòd genus quoddam Serapio Damascenum appellat, melancholicis

licis morbis perutile : id facit, non quòd in Damasco proveniat hic fructus, sed quòd hinc ex Indiâ Myrobalana Inda eò deferrentur.

Et quamvis idem Serapio lib. simp. cap. 107. scribat Seni cognominata genus esse Olivarum, tamen errat (quod pace ejus dictum volo) atque ei erroris occasionem præbuisse credo, quòd emblica sale aut aceto condita edantur. *Serapionis error.*

Fallvntvr autem tam ii qui omnia Myrobalanorum genera in eâdem arbore nasci putant, quàm qui flava & quebula tantùm. Nam quinque sunt diversa arborum genera: &, quod magis mireris, in regionibus sexaginta aut centum leucis inter se distantibus nascuntur. Proveniunt enim nonnulla in Goa & Batecala, alia in Malavar & Dabul. In toto regno Cambaiæ quatuor eorum genera inveniuntur : quebula verò in Bisnager, Decan, Guzarate, & Bengalâ. *Myrobalanorum arbores diversæ.*

Cetervm quæ in Lusitaniam sicca deportantur, magnâ ex parte sumpta sunt in regione quæ est inter Dabul & Cambaya. Nam experientiâ compertum habemus, hos fructus, quos regio septentrioni vicinior producit, minùs putredini obnoxios esse. Invenio autem apud eos tria Myrobalanorum genera (ipsi vocant tres species) quorum usus est in purgationibus levibus & sine molestia. horum primum genus, quod rotundum est, & bilem purgat, indigenæ *arare*, medici *aritiqui* vocant, nobis sunt flava: alterum genus, incolis *rezanuale* dictum, nostra sunt Indica sive nigra : tertium genus, *Gotim* incolis nuncupatum, rotundum, nobis bellerica sunt. Chepula verò nostra, quæ pituitam purgant, illis *aretca* appellantur. Hæc sunt quatuor Myrobalanorum genera, quæ illis sunt in usu medico. Nam quinto genere, *amuale* iis nuncupato, nobis verò emblica dicto (tametsi apud eos reperiatur) non utuntur, nisi densandis coriis, Rhois coriariorum loco, & atramento conficiendo. Sunt tamen etiam nonnulli qui iis viridibus vescuntur excitandæ appetentiæ causa. *Arare, Aritiqui. Rezanuale. Gotim. Amuale.*

Porrò *Arare* rotundum est, & Sorbi folia profert, *Amuale* foliis est minutim incisis, palmum longis. *Rezanuale* octogonum est, & folia Salici similia habet. *Guti* foliis est Lauri, sed pallidioribus & subcinericiis. *Aretca* magna sunt & rotunda, oblongiora tamen dum ad perfectam maturitatem pervenerunt, & angulosa : folia ejus Persicis* similia. Sunt autem singulæ arbores Pruni magnitudine, omnesque silvestres & sponte nascentes, non domesticæ. *Myrobalanorum historia.*

Cvm autem gustu sint adstringente & acido, Sorborum immaturorum modo, ex frigidorum & siccantium classe esse dixerim.

Præparationis modus apud Indos non invaluit, utpote qui iis non utantur purgationis, sed adstrictionis dumtaxat gratiâ. Nam si purgare velint, eorum decocto utuntur, & majore dosi quàm nos in Europa. Solent autem iis saccharo conditis uti magno cum successu; nec quisquam medicorum usu istorũ famam unquam est periclitatus. Chepulorum* autem major est gloria : condiuntur hæc in Bisnager, Bengala & Cambaya: flava & Indica, in Batecala & Bengala.

Myr. flaua.

Myr. nuica.

Aqua stillaticia Myrobalan.

Ivbeo ego ex his immaturis stillaticium liquorem organis elici, quem post sumptam aliquam conservam adstringentem propino, & syrupis admisceo, si quando opus est. Flava & Bellerica præscribere soleo initio mensæ, iis qui aut alvi profluvio, aut stomachi relaxatione laborant: talibus enim convenit hujusmodi cibus propter adstrictionem cum paucâ aciditate coniunctam. Præterea immaturorum Myrobalanorum succum, in alvi profluviis apprimè efficacem esse expertus sum.

Myr bellerica.

Myr. chepula

Myr. emblica.

* *Quum primâ Historiæ Aromatum evulgatione scholium in hoc caput scriberem, Chepulorum arborem apud Bituriges Gallorum inveniri intelligebam à C. V. mihique amicissimo Ioanne Postbio Germ. Medico & Poëta venusto, qui etiam eius (quod inde attulerat) arboris resiccatum folium mihi donabat : verum id Persicæ mali folio simile non erat, sed Pruni aut Cerasi folium potiùs æmulari videbatur: atque nihil aliud quàm Pruni folium esse postea comperiebam,*

Viennam Austriæ à Cæsare Maximiliano II. evocatus, ubi in eius arcis horto eiusmodi arbores nascentes conspiciebam. Horum autem prunorum descriptionem in primo meæ Rariorum Plantarum Historiæ libro Lector reperiet.

Omnium porrò Myrobalanorum genera quæ in Aromatariorum tabernis reperiuntur, in tabellâ præcedente paginâ positâ exprimi curabamus.

Chepula rariùs ad nos adferuntur, & non nisi dura & malè condita. Emblica verò copiosè recentissima & optimè condita invehuntur Antverpiam.

Refert Fragosus, in nova Hispania fructum Dactylorum modo nasci Houos *nomine, Myrobalanis flavis adeò similem, ut plerique eundem esse contendant: præaltâ nascitur arbore. ut vix colligi possit, nisi præmaturus sponte decidat.*

Sed quandoquidem in Houos mentionem incidimus, meminit etiam arboris Houo Franciscus Gomara, in Generali Indiarum historia, cap. 67. quæ an eadem sit cum superiore, aliis disceptandum relinquo. Houo, inquit, arbor est præalta & patula, sanam umbram præbens (qua de causa, cùm Indi, tum Hispani potiùs sub ea, quam sub alia quavis arbore recubant) ex cuius cacuminibus & cortice, odorata fit aqua ad crura roboranda, & fucandam faciem, utilis etenim cutem constringit & densat. in quem usum balnea fiunt ex ea, etiam itinere defessis salutaria. Eius radice vulneratâ multa aqua manat potui apta, fructu flavo, parvo, & pulpæ parum habente, sed ossiculum in se continente satis magnum. salubris est is fructus, & facilis digestionis, sed dentibus molestus & noxius, ob fibrarum copiam.

De Tamarindis.

CAP. XXVIII.

MEDICAMENTVM omnibus cognitum sunt Tamarindi, quamobrem nullum adulterium norunt.

NASCVNTVR multis Indiæ locis, sed qui montosis & ad Septemtrionem obversis proveniunt, præferuntur, & diutiùs incorrupti manent: quales Cambaiete & Guzarate gignit.

Puli, Ambili. VOCANTVR in Malavar *Puli*, in Guzarate *Ambili*, quo nomine reliquis Indiæ provinciis noti sunt. Arabes *Tamarindi* appellant, quasi dicas Palmulas Indicas. Nam *Tamar* (quod omnibus notum est) eorum linguâ Dactylum significat. Palmulas autem vocârunt Arabes hunc fructum, non quòd eius arbor Palmæ similis sit; sed quia aliud nomen magis aptum non invenerint, ossicula etiam in se continere conspicientes.

Tamarindorũ historia. ARBOR est Fraxini, aut Iuglandis, Castaneæve amplitudine, materie firma, non fungosa sive spongiosa: rami foliis ornati multis minutimque incisis, palmi magnitudine: fructus in arcus aut digiti incurvi figuram efformatur. Hujus immaturi cortex viret, siccatus verò, cinereus est, & facilè avellitur: nucleos intùs cõtinet sativorum Lupinorum magnitudine, quodammodo rotundos, sed planos, colore furvos, sed læves; quibus abjectis, pulpæ usus est, quæ lenta & viscida est. Sed illud observatione dignum, quòd hic fructus in arbore adhuc pendens noctu foliis sese involvat vitandi frigoris causa. interdiu verò sese expediat, & è medio foliorum emergat. Acidus est dum viret, sed tamen ea aciditas suavitate non caret. Plurimùm illis expurgatis utor cum saccharo, atque id maiori cum successu, quàm si Syrupo acetoso uterer. Soleo etiam plerumque ægros Tamarindorum infusione purgare. Tamarindorum quatuor vnciæ aqua frigida aut stillatitio intubi liquore macerentur per tres horas, deinde factâ expressione eximantur Tamarindi, quos modico saccharo inspersos utiliter exhibeo; evacuant enim ex parte bilioſum humorem, atque pituitosum incîdunt & attenuant. Huius regionis incolæ sine molestia sese purgant Tamarindis cum olco Nucis Indicæ sumptis. Medici verò Indici, folia Tamarindorum trita partibus corporis erysipelate infectis imponunt. Nos hîc Tamarindis aceti loco utimur; gratior enim palato est eorum aciditas, præsertim maturorum. Deferuntur in Arabiam, Persiam, Asiam minorem, & Lusitaniam sale condîti, ut temporis injuriam meliùs ferre possint. *Tamarindorũ conserva.* Ego verò sine sale domi asservare cum suo cortice solco. Fit ex iis recentibus cum saccharo conserva, præclarum proculdubio medicamentũ ad digerendos & expurgandos humores, nec minùs palato gratum. *Aquæ stillatitiæ Tamarind.* Tamarindorum stillatitio liquore pro digestivo aliquando usus sum: verùm cùm nimis dulcem & insipidum ferè invenerim, eo uti desii.

Tamarindorũ facultates.

NVNC superest, ut ex Auctorum Arabum scriptis hoc medicamentum examinemus, cùm veteribus Græcis fuerit incognitum.

AVICENNA lib. II. cap. 691. hoc medicamentum non describit, sed ejus delectum dumtaxat profert; aitque recentiores Tamarindos præferri.

Mesuæ lapsus. MESVE lib. de simp. med. cap. 8. facit illos Palmæ silvestris Indicæ fructum: sed ejus error inde manifestus est, quòd totâ Indiâ palmas non reperias: sed palmulæ adferuntur ex Arabia in Indiam, ubi magnâ quantitate eduntur siccæ, similiter & in massam compressæ, abjectis nucleis. *Palma silvestris.* Memini tamen videre quoddam genus silvestre palmarum in Cambaya & Guzarate, sed sterile & longè diversum à Tamarindifera arbore.

SERAPIO

SERAPIO lib. simpl. cap. 548. ex auctoritate Bonifaa, in Cæsarea Aman provenire asserit. Sed pace ejus dictum sit: nullos Tamarindos in Cæsarea Aman, quæ est Syriæ, provenire certum est, cùm à negotiatoribus mercimonii gratia eò ex India deportentur.

NONNVLLI Tamarindos à saporis aciditate Oxyphœnicem faciunt, quorum sententiam ut nec improbare, ita nec approbare possum. Sed quòd Lacuna Com. in Dioscor. lib. 1. cap. 126. à Thebaicis palmulis non differre scribit, non probo: quemadmodum nec quòd ejus arborem Palmæ silvestris genus facit foliis oblongis,& per extremum acutis,quoniam hujusmodi profert folia ut antè dixi. *Oxyphœnix. Lacunæ error.*

CETERVM Tamarindi ex Arabum testimonio refrigerant & exsiccant tertio ordine, tametsi aliquot exemplaria Mesuæ, sed mendosa, secundo ordine refrigerantium & siccantium collocent. *Tamarind. temperament.*

EIS semper utor in febribus admodum biliosis, non cassia solutiva aut Manna, quoniam ob suam dulcedinem, bilem generant. Hinc fit ut hujus regionis medici sacchari usu in febribus ardentibus abstineant.

De Cassia solutiva.

CAP. XXIX.

SVPERVACANEVM videbatur de ea arbore hîc differere quam vulgò Cassiam fistulam appellant, quandoquidem medicamentum est omnibus notissimum, nisi controversia esset de nomine malè illi indito à Gerardo Cremonensi, *quem (ut suprà diximus) Arabica nomina intacta relinquere præstitisset, quàm perversè ita Arabes interpretari, & ansam præbere eos calumniandi; cùm omni potiùs laude quàm vituperio sint digni, qui nobis hujus tam nobilis, tam præstantis, tamque humanæ saluti necessarii medicamenti cognitionem protulerunt. ** Rhasis ad Almans. lib. 3. de re med. c. 51.*

PORRÒ vulgariter Arabibus dicitur *Hiarxamber*, vocabulo tetrasyllabo, tametsi Avicenna lib. II. cap. 193. *Chiarsamdar* corrupto nomine vocet: in Malavar *Comdaca:* in Canara, cujus provinciæ est Goa, *Bavasimga*: in Decan & à Bramenis *Bavasimgua*: in Guzarate & à Mauritanis regnum Decan incolentibus *Gramalla*: arbor ipsa in Canara *Bahoo*. *Hiarxamber. Comdaca. Bavasimga, Bavasimgua. Gramalla. Bahoo.*

EST autem hæc arbor Pyri magnitudine, foliis mali Persicæ, angustioribus tamen aliquantum, & virentibus: floribus Genistæ perquam similibus, luteis,Garyophyllum odore æmulantibus; quibus decidentibus, exiliunt oblongæ siliquæ, virentes admodum antè maturitatem (non autem rubentes, ut scripsit Lacuna) quæ per maturitatem nigrescunt, longitudine interdum quinque palmorum,numquam verò infra binos palmos. *Cassia sol. historia.*

NASCITVR per universas has provincias, præstantissima tamen & durabiliòr locis ad Septemtrionem magis vergentibus,ut in Cambaya. Invenitur & in Cayro, tum in Malaca, Sofala, Sian, totoque eo tractu.

HANC non nisi silvestribus sponte satam vidi; in Americâ tamen (quam falsò Indiam occidentalem appellant, quandoquidem unica sit India ab Indo flumine denominata,veteribus cognita) intelligo è silvestribus locis tralatam esse in hortos & agros,ita ut nunc istîc frequentissima sit. Fortunatiores tamen nostros Lusitanos puto,apud quos sine satione tantâ copiâ nascitur, ut unius Candil, hoc est, quingentarum & viginti duarum librarum pretium non excedat decem regales Castellanos, qui constituunt aureum Indicum Pardaon nuncupatum. *Cassia sponte nascitur. Candil quid sit. Pardaon.*

AVICENNA lib. II. cap. 193. scribit eam medio esse inter calidum & frigidum temperamento, nonnihil verò humectare. Serapio lib. simp. cap. 12. temperatum constituit. Mesue de simpl.med.cap.6. nonnihil ad calorem accedere scribit. Antonius Musa exam. simpl. excalfacere & humectare ordine primo aut secundi initio.

SÆPIVS sum miratus Manardum in lib. simpl. Mesuæ scripsisse grana sive semina hujus Cassiæ purgatoriâ facultate prædita esse, cùm tamen potiùs adstringentem facultatem obtinere videantur quàm solutivam. *Manardi lapsus.*

ILLVD verò omni reprehensione dignum est quod ait Sepulveda, nimirum ad movendos menses, difficilesque partus,remorantesque secundas, decoctum corticum harum siliquarum cum Artemisia propinari, aut ex ovo sorbili cum unciis quatuor mellis exhiberi. Nam etsi demus magno, ut ipse ait, successu propinatum esse hujusmodi medicamentum, Artemisiæ potiùs facultatem hos effectus præbuisse censebimus, quàm harum siliquarum cortices tale quid præstitisse, qui frigidi & sicci sunt temperamenti. Huc adde secundas sæpiùs etiam sine medicamento reiici, naturæ propriâ vi. Nam quòd Avicenna lib. 2. cap. 197. præscribit ad partus difficultatem,multi non absre suspectum habent hunc *Sepulvedæ error.*

locum: censetque Bellunensis in contextu cucumerem siccum reponi debere. Hanc ob causam statuerunt doctiores, Cassiam solutivam intelligendam esse, quotiescumque Cassiæ meminisset in purgante medicamento, reliquis locis Cassiam ligneam denotari.

Stulta de Cassia sol. persuasio.

RIDICVLVM verò est, quod de Lusitanis quibusdam nunc proferam, qui crediderunt plerosque hujus regionis homines continuâ alvi solutione laborare, quòd boves, quarum carnibus vescerentur, Cassiam solutivam depascerent. Nam arbores altiores sunt quàm ut à bobus depasci possint; neque tanta copia est arborum, ut numerum infinitum vaccarum (siquidem multas isti alunt, nullius verò carnibus indigenæ vescuntur) alere possint. Deinde cùm duro cortice prædita sit siliqua, verisimile est (etiam si pertingere possent) vaccas graminis pabulum, quod semper ferè hîc viret, istarum siliquarum aviditate non relicturas. Quod cùm ab incolis percontarer, non mediocrem illis risum movi.

De Anacardio.

CAP. XXX.

Anacardium veteribus ignotum.
Baiador.
Bybo.
Faua de Malaqua.

ANACARDIO nomen indiderunt recentiores Græci (nam veteribus ignotum fuit) à cordis tum similitudine tum colore, Arabum vestigia secuti, quibus *Baiador*, Indis *Bybo* dicitur, Lusitanis *Faua de Malaqua*, quòd viridis & in arbore pendens, similis sit nostrati majori Fabæ, major tamen.

MAGNA ejus est in Cananor copia, tum in Calecut & reliquis Indiæ provinciis mihi cognitis, veluti in Cambaya & Decan.

Serapionis lapsus.

SERAPIO lib. simpl. cap. 356. Galenum citat, tamquam hujus fructus meminerit (cùm tamen illi planè sit incognitus) & deleteriam facultatem habere ait, cui tamen experientia refragatur. Siquidem his in regionibus è lactis sero maceratum asthmaticis datur, & adversus lumbricos: præterea iis viridibus & sale conditis utimur in cibariis, olivarum conditarum modo. Fructu verò siccato, caustici vice utuntur in strumis: totâque Indiâ hujus cum calce misti usus est ad pannos obsignandos.

AVICENNA lib. II. cap. 40. id facit fructus Tamarindi ossi simile, ejusque nucleum Amygdalæ effigie, sine nocumento esse affirmans: & paulo pòst subiicit, inter venena referri quæ deleteriæ sint facultatis.

NVLLA autem præditum esse venenosâ facultate, exemplis suprà demonstravimus: Caustícam verò vim obtinere, jam exsiccatum, diximus.

Anacardii temperamentum.

NONNVLLI Anacardium calidum & siccum constituunt in quarto gradu: alii in tertio. Nemo tamen mihi satisfacit; quandoquidem in virente clarum est deesse hunc excalfacientem & exsiccantem excessum: neque rationi consentaneum videtur in eo caliditatis & siccitatis gradu constituere quo est Piper. Nisi fortè, quod in Sicilia nascitur, sit tali facultate præditum.

Cajous.

* *Adfertur interdum nucis genus Vlyssiponem è Brasilianorum regione, quod* Cajous *vocant. Arbor est magna, soliis pyri (in recèns nata Lauri potiùs) fructu ovi anserini formâ & magnitudine, qui succo plenus est, velut id Cucumeris genus quod Limam vocant, quo quidem vescuntur Brasiliani, (licet Thevetus cap. 61. Descriptionis Americæ, contrà asserat,) ut à Fernambuco incolis intellexi. In extremo fructu prominet nux quadam renis leporini formâ, colore cinereo, interdum ex cinereo rubescente. Duplici verò hæc nux constat cortice, inter quos spongiosa quædam est materia olei asperrimi & calidissimi plena: intùs verò nucleum candidum continet esui aptum, & Pistaciis gustu suavitate non cedentem, pellicula cinericia obductum, quam adimere oportet. Eo leviter tosto vescuntur incolæ; gratior enim est, & venerem stimulare fertur. Acri illo oleo nihil præstantius esse ferunt ad lichenes & impetigines tollendas. Incolæ certè adrersus scabiem utuntur. Sed illud mirum, primarium fructum nulla semina continere: & extremâ illâ nuce earum arborum genus conservari debere. Nonnulli Anacardiorum genus esse autumant, ob similitudinem acris illius humoris, quem corticibus conclusum habent. Nos & officinarum Anacardium, & hanc nucem integram, & per medium sectam, exprimi curabamus: accipiebamus enim Vlyssipone sub finem anni* M. D. LXIV. *recentem & ante trimestre primùm ab arbore lectam.*

ANACARDIVM OFFICINARVM. CAIOVS

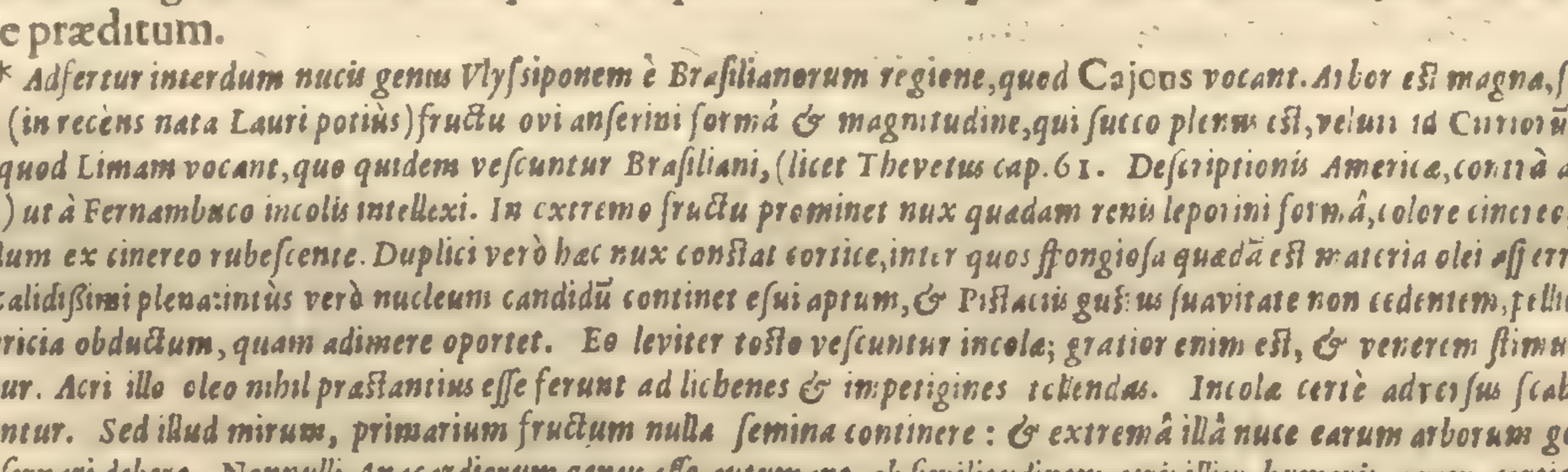

De

De Amomo.

CAPVT XXXI.

MAGNA inter recentiores dubitatio eſt, quid ſit Amomum. Hinc fit ut nonnulli ejus loco Acorum ex præcepto Galeni lib. ſimpl. med. 6. ſubſtituant; de quo haud ſecus atque de ipſo Amomo dubitatur. *Amomum.*

EX recentioribus nonnulli in ea opinione fuerunt, ut Roſam Hiericuntinam, legitimum Amomum eſſe contenderint, quorum opinionem doctè Matthiolus comment. in Dioſc. lib. 1. cap. 14. multis argumentis refellit. Alii Pedem columbinum eſſe aiunt, quos idem Matthiolus erroris convincere nititur. *Roſa Hiericuntina.*

EGO, tametſi hîc non viderim eas ſtirpes quas Europa gignit, ſubiiciam tamen liberè quæ in India de Amomo didici. Percontatus ſum aliquando à quodam Pharmacopœo natione quidem Hiſpano, ſed religione Iudæo, qui Hieroſolymis ſe habitare aiebat, quid eſſet Amomum. Reſpondit ille, lingua Arabica *Hamama* nuncupari, quod interpretatum Pedem columbinum ſignificat. Hanc ſtirpem ſibi cognitam eſſe affirmabat, quam tamen apud Indos non vidiſſet. Evocatus poſtea à Nizamoxa (quem vulgò Nizamalucco nuncupant) Rege in Decan potentiſſimo, qui præter mediocrem doctrinam quam habet, ſemper apud ſe eruditos medicos alit cùm Perſas, tum Turcos, magnis ſtipendiis. Ejus medicos interrogavi, num Amomum haberent; dixerunt illi, iſtîc quidem non naſci, ſed inter alia aromata quæ ad Regem ex Aſia, Perſia, & Arabia conficiendis alexipharmacis perferrentur, Amomum etiam advehi, cujus ramulo me donârunt. Hunc cum Dioſcoridis deſcriptione contuli, ad quam venuſtiſſimè quadrabat, & licet jam ſiccus, pedem tamen columbinum referebat. *Hamama. Pes columbinus Nizamoxa Rex.*

NAM omnia plantarum & morborum ferè nomina apud Avicennam, aut ad verbum redduntur, aut ab ipſa re nomen ſortiuntur: exempli gratia, Lingua bovis, Lingua canis, Capillus veneris, Lingua avis: ſic & in morbis ἐλεφαντίασις dicitur illis *Daulalfil*, quod eſt, Pes Elephantis; ὑδεφοβία *mārazalquelbe*, quod eſt Dolor canis. Hinc ſciendum eſt, Amomum apud Avicennam nihil aliud eſſe quàm pedem Columbinum [a]. *Daulalfil. Marazalquelbe.*

CVM apud Nizamoxa eſſem, aliquot plantas obſervavi, quibus Goæ caremus, veluti Eupatorium, Mexquetera, Mexir, [b] meliſſophyllon, bugloſſum, fumum terræ, tamaricem, aſparagos, & violas purpureas in Regio horto ſatas. Hæ forſitan omnes etiam in mediterraneis naſcuntur: ſed tanta eſt noſtrorum Phamacopolarum avaritia, ut potiùs mercibus convehendis ſtudeant, quàm officinæ ſuæ excolendæ. Hinc fit, ut violarum loco utantur floribus cujuſdam arboris diverſæ planè facultatis à noſtris violis: quorum tamen uſum non admitto, niſi in iis medicamentis quæ foris applicantur: atque Syrupum violaceum confici jubeo è violis conditis ex Ormúz aut Luſitania delatis. *Mexquetera, Mexir. Arboris flores violarū loco.*

[a] *Vtinam noſter hic Auctor Amomi deſcriptionem pleniorem dediſſet, quandoquidem plantam legitimam ſe vidiſſe affirmat. Nam multis altercationibus anſam præcidiſſet. Certè pes eius columbinus, noſter eſſe non poteſt, quem nonnulli Amomi legitimi loco uſurpare non verentur, cùm ſit potiùs Geranii genus. Sed horum turpem errorem eruditè detegit in commentariis ſuis Matthiolus.*

Ceterùm accepit nuper ex Ormuz, celebri ſinus Arabici emporio, Walerandus Donræus Pharmacopœus Lugdunenſis, vir diligens & eruditus, exigui fruticis fragmenta Amomi nomine, & item alia Amomidis; neutra tamen cum Amomo Dioſcor. & Plinio deſcripto conveniunt, niſi id fortè ſit, quo ſe noſter auctor donatum, quódque pedem columbinum referre aſſerit. Nam hæc fragmenta aliquot ramulis conſtant, foliolis quibuſdam adeò frequentibus onuſti, ut ex ſolis foliis conſtare videantur (quemadmodum in Tithymalo paralio conſpicere eſt (quæ in extremo tali ordine ſunt diſpoſita ut floſculum aut roſulam efforment. Ramuli iſti ſimul compacti non ineptè pedem columbinum (qualis earum eſt quæ plumipedes ſunt) referre videntur, nullo tamen ſingulari odore aut ſapore præditi. Eius Amomi & alterius Amomidis icones hîc ſubiunximus.

Amomum quorundam.

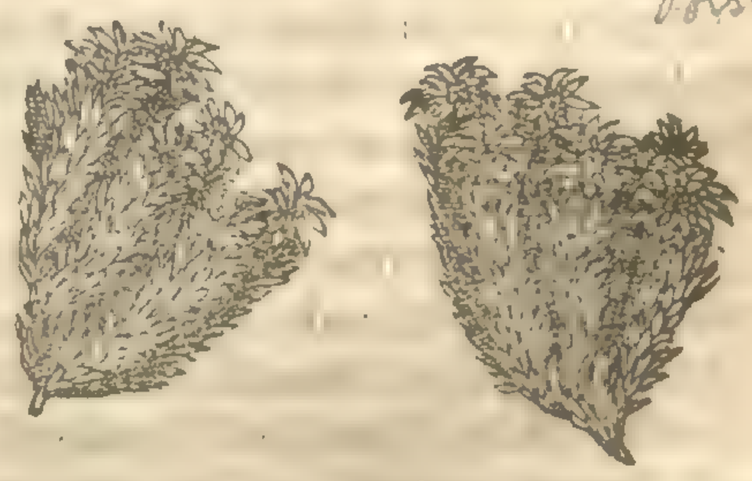

Pro Amomide data.

His etiam ſimiles ramulos, Amomi nomine M. D. LXXXII, *Conſtantinopoli miſſos Viennæ Auſtriæ accipiebam, quum Amomum quo iſtîc uterentur inde expetiiſſem: ſed, ut dixi, nullam ſimilitudinem habet cum Dioſcoridis vel Plinii Amomo, quemadmodum nec ea planta quam R. P. Quatramius in examine Theriacæ ſcribit ſibi donatam pro Amomo in pratis uliginoſis agro Pariſienſi erutam, quam Galli* Piment *appellant & inter veſtes recondunt ad eas à tineis præſervandum, Brabantis verò*

& Flandris Gagel *dicitur, & in coquenda cervisia utuntur, ad robur & acrimoniam conciliandum.*

[b] Quenam nobis sint planta Mexquetera & Mexir, planè ignoro: nec quid hæc vocabula significent, quisquam indicare potuit.

De Calamo Aromatico.

CAPVT XXXII.

Disputatio de Acoro & Calamo.

NON minor est controversia inter recentiores medicos de Calamo & Acoro. Volunt enim nonnulli Calamum officinarum esse Acorum veterum: Alii malunt Galangam esse Acorum. Eam ob causam difficile est in tanta opinionum varietate aliquid certi statuere. Ego tamen nullius opinioni addictus, liberè dicam quod sentio.

Calamus aromat.

CALAMVS aromaticus quo officinæ in Lusitania utuntur (aromaticum voco non odoratum, ut plerique alii, quandoquidem aroma odorem non significat, sed quod vulgo droguam vocant; neque etiam Calamum odoratum scio, sed Iuncum dumtaxat) idem est cum eo qui hîc in India magno est in usu cum viris tum mulieribus & jumentis. Vocatur is in Guzarate, *Vaz*: in Decan, *Bache*: in Malabar, *Vazabu*: in Malayo, *Dirimguo*: in Persia, *Heger*: in Cuncam, quæ est regio maritima, *Vaticam*: Arabibus *Cassab* & *Aldirira*. Serapio lib. simp. cap. 205. eum vocat *Assabeldiriri*, sed corrupto vocabulo: omnes enim Arabes medici cum Avicenna lib. II. cap. 157. & 207. *Cassab* & *Darirhe* appellant. Idem autem sonat Cassab quod Calamus, & Aldirira ex Aromatibus: nam *Dirire* idem quod nobis aroma est. Quoniam verò Malayo incolæ ejus usum ab Arabibus qui ex Coraçone erant, didicerunt, idcirco corrupto nomine *Dirimguo* vocârunt.

Vaz, Bache, Vazabu, Dirimguo, Heger, Vaticam, Cassab, Aldirira, Assabeldiriri. Dirire.

SERITVR per universam Indiam: plurimus verò in Guzarate & Balaguate. Hîc etiam Goæ (ubi multus ejus est usus) in hortis satus provenit, sed perpaucus.

CETERVM non est odoratus, nisi è terra avulsus: quantoque virentior est, tanto mihi validioris tetriorisque odoris videtur; tametsi aliud sentiat Ruellius lib. 1. cap. 18. Convehitur ad maritima, quoniam qui istîc nascitur, non sufficit. Qui ex Balaguate adfertur, ad Occidentem mittitur.

Calami vires. Cuminum rusticum.

FAMILIARIS ejus usus est mulieribus in uteri affectibus, & nervorum doloribus. Sed maximè expetitur hieme à mulomedicis: contusum enim, additis aliis, ammi (quod est Cuminum rusticum) salis momento, butyro, & saccharo, jumentis adversus frigora manè exhibent, vocantque id medicamentum *Arata*.

Arata.

CETERVM quoniam Hippocrates & Galenus lib. 1. simpl. med. Indicum hunc Calamum unguentarium appellant, Plutarchus verò Calamum Arabicum, & Cornelius Celsus Calamum Alexandrinum: videtur etiam extra Indiam nasci.

Calamus unguentarius. Calamus Arabicus. Calamus Alexandrinus.

EGO, ut veritatem elicerem, scisitatus sum à multis Coraçone incolis & Arabibus, qui huc venales equos adducunt, si apud eos nasceretur Calamus; item an esset eis cognitus, eoque uterentur: Negârunt omnes apud se inveniri, nisi ab Indis advectum mercimonii gratiâ; probeque sibi cognitum, utpote cujus plurimus apud eos esset usus. Non falluntur tamen, qui Arabicum vocant, nam ex India in Arabiam defertur, & inde in alias regiones: neque qui Alexandrinum appellant, quoniam hinc Alexandriam, deinde Barut & Tripolim Syriæ defertur.

QVOD autem Manardus lib. 8. epist. 1. dicit in Pannonia se vidisse adeò recentem, ut non longè petitus videretur, fieri potest ut fallatur: aut, si viderit, satum fortè in sporta aut fictili vidit, ut plerumque satum Gingiber nascitur. Sed illud certissimum est, hinc avehi Calamum in eas regiones.

IS verò quo utimur, radix non est (pusilla etenim est radix) sed ipsius Calami cum aliquantulâ interdum radicis parte fragmentum. Hallucinantur ergo qui nihil nisi radicem* esse scribunt, confirmandæ suæ sententiæ causa, qua contendunt hunc Calamum Acorum esse. Neque quod in Calamo est spongiosum & flavescente colore, aliqua in re simile est Aranearum telis, ut falsò putârunt Avicenna lib. II. cap. 157. & Serapio lib. simpl. cap. 205. quos Græcis & Latinis hæc meliùs nosse oportebat.

Calamus non nisi in India.

CETERVM quòd Calamus Acorum non sit, nec etiam Galanga, satis ex Avicenna & Serapione probari potest, qui tria distincta capita de Calamo, Acoro, & Galanga scribunt. Præterea qui calamum describunt, aiunt eum in India nasci, quod verum est: nec enim in alia regione nascitur. Acorum verò non nisi in Europa nasci tradunt. Itaque nobis ignotum est Acorum, aut imaginari non potuimus quod Manardus, Leonicenus, & alii animadverterunt. Omnibus sanè Arabibus, Turcis, Corasonibus, & Indis medicis ignotum est. Nam à Nizamoxa vocatus ut eum tremoris affectu liberarem, magna mihi cum illis

Acorũ dumtaxat in Europa.

contentio

contentio fuit de Acoro: quid tamen eſſet Acorum (etiam illis indicato nomine Arabico) indicare non potuerunt, niſi quòd apud Turcos naſceretur.

PRÆTEREA Calamus pallet; acris, calidus, & ſiccus eſt in ſecundo ordine: Acorum albet, amarum, calidumque & ſiccum eſt ordine tertio: Galanga autem utroque calidior & odoratior. Deinde Calamus & Acorum cerebri & nervorum morbis conveniunt: Galanga verò ventriculum roborat, flatus diſcutit, & oris halitum commendat. Galanga item & Calamus medicamenta ſunt in hac regione ab initio cognita, & in Occidentem vehi ſolita.

SOLEO tamen perpetuò Acori loco Calamum ſubſtituere, ſed majori quantitate, quòd non adeò excalfaciat & exſiccet, veluti Acorum. *Acori ſuccedaneum.*

* *Noſtrarum officinarum Calamus longè alius eſt ab eo quem hoc capite ſatis obſcurè deſcribit noſter Auctor, quippe cuius Calamus legitimus videatur à veteribus deſcriptus. Noſter verò nihil niſi radix eſt, cum aliquantula interdum foliorum particula. Cui cùm omnes notæ Acoro à veteribus adſcriptæ pulcherrimè conveniant, Manardi & aliorum ſententiam improbare non poſſum, qui Acorum legitimum eſſe volunt. Eo & Germani, & Itali, & Galli utuntur; aliúmque Calamum non norunt. Solebat enim Antverpiam Vlyſipone advehi Calami genus uſuali noſtro ſimillimum, ſed tetri odoris, & ſaporis horridi; quæ nota illi communis erat cum Calamo noſtro Auctori deſcripto: Solam tamen hanc ob cauſam in uſu apud nos eſſe deſiit; licet omnes aromatarii multo efficacius eo, quo nunc utimur, fuiſſe affirment.*

Legitimi porrò Acori deſcriptionem luculentam in noſtra rariorum plantarum Hiſtoria ſtudioſi invenient.

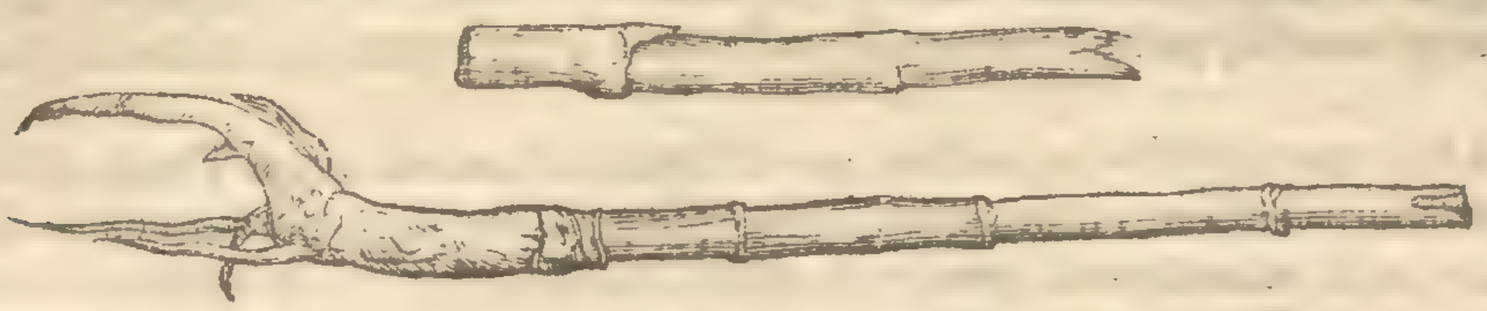

Ceterùm cùm tertiò recudenda eſſet hæc Hiſtoria, commodè nobis innotuit legitimus Calamus aromaticus, quem doctiß. vir Bernardus Paludanus Friſius, ex Syria & Ægypto redux, cum Habbel fructu, multíſque aliis rariis & variis ſeminibus, pro noſtra amicitia, ſub anni M. D.LXXIX. *initium liberaliter communicavit. Eius autem (quoniam exactiſſimè ad Dioſcor. deſcriptionem quadrare videtur) iconem ex fragmentis exprimi curavimus. Vmbellifera verò potiùs planta quàm harundinacea meo iudicio cenſenda eſt: etenim rectum habet caulem, multis nodis ſeu geniculis cinctum, lævem alioqui, intùs concavum; & membranulâ, uti harundines, praditum, qui aſſulosè, quemadmodum Dioſc. ſcriptum reliquit, frangitur, eſtq; ſatis odoratus gratique ſaporis, amari tamen, & nonnulla adſtrictionis particeps: folia (uti ex veſtigiis colligere licet) bina ex adverſo ſingulis geniculis ſita caulem amplecti videntur: radix ſummo capite nonnihil extuberat, deinde in fibras deſinit.*

Viceſimo quinto porrò anno poſt quàm nobis communicaſſet C. V. Paludanus Calamum illum, mittebat ad me Lugduno Allobrogum doctiſſimus vir Antonius Colinus Pharmacopœus, qui nuper hos Commentarios anno Chriſti M. D. XCIII. *quartùm evulgatos, Gallicos faciebat, ſimilis calami fragmenta, ſignificans ſe eo uſum in Theriacæ compoſitione: ea autem, licet ſimili prorſus formâ eſſent cum illo quod à Paludano accipiebam, magis tamen amari ſaporis, quàm à Paludano acceptum deprehendebam, nec ullius adſtrictionis participem; quod forſitan alterutrius ætati adſcribendum.*

De Nardo.

CAP. XXXIII.

ILLVD affirmare poſſum, multo plura aromata, majorique quantitate, & minùs adulterata ad nos adferri, viliorique pretio emi, quàm antiquitus fiebat: quòd nunc Luſitanorum navigationibus Indiæ nobis apertæ ſint, ipſæq. regiones, quæ aromata gignunt, longè cultiores, quàm Veterum tempore fuerunt.

IN eorum numero Nardum repono, quæ legitima & ſine mangonio ad nos importatur, licet interdum aut maris humore ſibi aſcito ſitum contrahat, aut ſenio ſuaveolentiam illam amittat, quâ initiò prædita erat. *Nardi.*

VOCATVR autem Nardus incolis (nam Græcum & Latinum nomen notum eſt) *Cahzçara*: Avicennæ, lib. II. cap. 640. & omnibus hujus tempeſtatis Arabibus *çembul*, quod eſt Spica; & *çembul indi*, id eſt, Spica Indica: eâdem ratione, quam nos Spicam Celticam vocamus, illi *çembul rumim* appellant. Quod autem corruptè Matthæus Silvaticus cap 640. *Simibel* & *Sumbel* protulerit, mirum non eſt, cùm is linguam Arabicam ignorârit: niſi malimus tempore paulatim corrupta fuiſſe vocabula. *Cahzçara. Çembul. Sumbel.*

CETERVM naſcitur Nardus in Mandou & Chitor provinciis, Regnis Delli, Bengala, & Decan vicinis, juxta flu. Gangem, quem incolæ *Ganga* appellant, & ſacroſanctum exiſtimant, ita ut morituri regni Bengala incolæ hoc flumine mergi ſe jubeant, ſed pedibus dumtaxat. Sunt in eo flumine certa idolorum delubra, ad quorum cultum catervatim confluunt mercatores è Guzarate & regno Decan, magnaque donaria in hæc idola conferunt, *Ganges flu.*

runt, inde redeuntes sanctificati, ut ipsi sibi persuadent, imò potiùs à cacodæmone obsessi.

Nardi unicum genus.

PORRÒ non sunt diversa Nardi genera: sed unicum dumtaxat mihi notum est genus, id scilicet quod ex jam memoratis locis adferri diximus. Provenit quidem in monte quodam, qui altera parte Orientem spectat, altera Occidentem, ad quem scilicet occidentem sita est Syria multis regionibus ab India discreta: sed tamen multis aliis ejus regionis locis sata provenit; non facilè enim spontè nascitur. Neque una præstantior est alterâ: Spicámye habet alia alterâ multo longiorem.

Nardus spontè non provenit.

Nardi descriptio.

CERTE radix est, spargens supra solum brevem virgulam seu caulem circiter tres palmos longum; cùm longissimus, atque alias insuper virgulas multo breviores: in summa radice spicæ producuntur, item aliæ per virgulas. Tali enim modo venditur in Cambayete, Asurate, & Gogua, aliisque portubus marinis, unde mercatores Arabes & Persæ petunt: potissimam tamen partem ab indigenis absumi ferunt.

Nardus sordida.

INVENITVR interdum sordida & pulverulenta, villis ipsius plantæ in pollinem redactis. Emitur tamen ab iis quos dixi mercatoribus, & eo pulvere manus eluere intelligo.

HAC unicâ Nardo quæ juxta Gangem oritur, quamque in Occidentem exportant, utuntur medici cùm Indici, tum Turci, Persæ, & Arabes. Nam quod ex ingenti pretio quo antiquitus teste Plinio lib. XII. cap. XII emebatur, inferre volunt, nostram Nardum non esse legitimam, objectioni me satis respondisse arbitror, cùm dixi Indias nunc magis apertas & cognitas esse, quàm tempore Plinii fuerint, & ipsa aromata majori copiâ ad nos adferri.

Lacunæ oscitantia.

CETERVM meram fabulam iudico, quod Andreas Lacuna suis in Dioscor. lib. I. cap. 6. commentariis scribit, Nardi usum apud Indos esse periculosum, quoniam ex ea fiat veneni quoddam genus mortiferum, quod non modò haustum, sed etiam cuti in sudoribus in-

Pisum.

sperstum, hominem illico jugulet; idque toxicum *Pisum* vocari. Nam cùm multis in India annis Medicinam exercuerim, & non modò versatus sim cum omnis generis medicis Asiaticis, sed etiam Regibus & Principibus familiaris fuerim; numquam tamen hoc Pisum videre mihi contigit, aut ejus nomen audire.

Satiech. Satiach.

ID genus quod Sepulveda *Satiech* & *Satiach* appellat, id esse puto, quod ex Satiguam adfertur, celeberrimo regni Bengala portu & emporio ad fluvii Gangis ostia.

Adieci & Nardi iconem ad integerrimæ & selectissimæ, quam apud aromatarios invenire potui, stirpem expressam. Nardi porrò Celticæ legitimam iconem & descriptionem dedi in mea Plantarum Historia.

* *Cùm anno* LXVI. *supra* M. *&* D. *mense Aprili Antverpiæ essem, inter aliquod Nardi Celticæ fasciculos plantulas quasdam inveni, quæ ad amussim quadrabant cum Dioscoridis Hirculo, quem libro primo de re medica cap.* 7. *describit, eoque Nardum Celticam adulterari refert. Nam plantula est Nardo Celticæ similis, candidior tamen, & veluti ex viridi cinerea, sine cauliculo, minoribus brevioribúsque foliis, villosa admodum secundùm radicem, & nigricans, nullâ odo-*

NARDVS. HIRCVLVS VETERVM.

tis incun-

ris iucunditate. Folia præmansa nullum aromaticum saporem reddunt, sed lenta & viscida sunt; cùm Nardi Celticæ folia & calida sint, cum aliqua tamen adstrictione, & odore saporéque iucunda. Cùm igitur hoc capite noster Auctor de Nardo ex professo agat, facere non potui, quin Hirculi meminissem, eiúsque hîc iconem subiicerem, quam nemo hactenus, nisi tum à me exhibitam agnoverat.

De Iunco odorato.

Caput XXXIV.

Iuncus odoratus in Mazcate & Calaiate Arabiæ provinciis maximâ frequentiâ & abundantiâ nascitur, non secus ac in Hispania gramen vulgare quo vescuntur animalia.

Huius graminis nomina Græca & Latina nota sunt. Ab incolis autem *Sachbar* vocatur: à nonnullis verò *haxis cachule*, id est, herba lotoria, aut lotionibus idonea: tametsi non negem aliis etiam nominibus apud Arabes insigniri. Nam Avicenna lib. 11. cap. 591. cum *adhar*, Serapio cap. 19 *adher* appellant: quos sequuntur omnes Arabici & Persici medici hîc agentes: florem verò vocant *Foca*. Nam quod Silvaticus, cap. 12. *adcher* & *adhecarum* vocari scribit, corrupta sunt vocabula. Persis, qui ad jam dictas vsque provincias pertingunt, *Alaf*, quod herbam significat, vocatur; quo nomine per excellentiam appellari potest. Apud Indos peculiare nomen non est sortitus, sed herba Mazcatensis appellatur. Sunt qui Paleam de Mecha nuncupent. Nec desunt qui Pastum Camelorum vocent, nec immeritò: sed tamen Cameli non sunt istîc adeò frequentes, ut hoc gramen cum floribus omnino depascere possint. Sed sunt ibidem multi asini, muli, equi, quos Arabicos vocamus, boves, capræ & oves, quæ nullum aliud pabulum norunt quàm hanc herbam sive gramen.

Sachbar.
Haxis cachule.
Adhar.
Foca.
Alaf.
Herba Mazcatensis.
Palea de Mecha.
Pastus Camelorum.

Defertur quidem in Indiam, in usum medicum usurpandus. Maximâ tamen copiâ per fasciculos colligatum in navibus adsumunt equarii mercatores seu mangones, ut equis substernant, ne stercoris & urinæ pædore offendantur. Nam simul atque maduerit, recentem substernunt, & madidum in mare abiiciunt. Sed & nautæ fasciculos aliquot secum advehere solent, quos deinde in India vendunt. Memini in insula Diu[a], vili emisse multos Iunci fasciculos, quos in Lusitaniam cum aliis aromatibus mitterem: nullum tamen florem videre contigit. Sed nec aliquo in pretio ab incolis habetur, cùm gens sit rudis & silvestris.

Insula Diu.

Nvllvs est hujus usus apud istius regionis incolas: sed nos dumtaxat, & Medici Arabes & Persæ, eo utimur. Ipsi indigenæ eo se & sua jumenta lavant.

Nvnc ad Auctorum, qui ejus meminerunt, descriptiones veniamus.

Dioscorides lib. 1. cap. 16. laudatissimum ex Nabathæa, proximum Arabicum, quem aliqui Babylonium vocant, pessimum ex Africa adferri scribit. Floris, culmorum, radicisque esse usum. Eligendum eum qui manibus confricatus rosæ odorem emittit.

Scio in iis quas suprà enumeravi provinciis, quæ Arabiæ nomine comprehenduntur, provenire. An verò in Nabathæa gignatur (quæ à Nabatoch Ismaëlis nepote denominata, provincia est Arabiæ Iudææ conterminæ) diligenter percontatus sum à medicis qui in Hierusalem, Galilæa, aliisque vicinis provinciis versati erant: Sed illi respondérunt, eum, quo istîc uterentur, ex Cairo advehi. Interrogati verò an in Cairo nasceretur, an autem ex Mazcate adferretur; ignorare se dixerunt, quoniam medicamenta interdum ignota manerent ob indigenarum negligentiam. Quæ cùm audirem, inquirere non volui num Babylone nasceretur, tametsi id fieri posse putem.

Nabathæa.

Cvm verò Dioscorides Africanum improbet, non oportet nos admodum solicitos esse in eo investigando, præsertim cùm non adscripserit quâ Africæ regione proveniat. De floribus autem, cùm meam, tum reliquorum medicorum negligentiam agnosco, qui non jubeamus eum advehi. Nostrâ etenim culpâ factum est, ut ejus usus desierit.

Iunci flos.

In medicamentis odoratis, Dioscoridem incertis comparationibus plerumque uti video, quemadmodum & in hoc Iunco. Nam tritus, jucundum quidem spirat odorem, sed Rosæ haudquaquam.

Ivncvs odoratus, Cornelio Celso Iuncus rotundus vocatur, & ad Iunci vulgaris, & Cyperi sive Iunci triangularis differentiam: sed minimè in eam altitudinem excrescit quâ Iuncus.

Iuncus rotundus.

Avicenna lib. II. cap. 591. duo ejus genera constituit. Alterum enim Arabicum vocat, qui est odoratus: Alterum in Agiami natum, per quod vocabulum Damascum intelligit. Sed quòd Dioscoridis testimonio, Iuncum fructum proferre nigrum probet, manifestus error est, cùm Dioscorides nusquam fructus meminerit.

Avicenna ipse.

Serapio

Iunci historia. SERAPIO lib. simpl. cap. 19. ex auctoritate Bonifaa scribit Iuncum habere radicem *Chulem* similem, latiorem tamen, & minoribus nodis cinctam, multos calamulos præduros proferentem, qui fructum proferat similem floribus Arundinis, graciliorem tamen & minorem: simulque & in uno cespite multas plantas nasci. Hujus radix adeò similis est Chulem [b], ut sub eo nomine à nonnullis appelletur, quemadmodum initiò dixi.

MATTHÆVS Silvaticus cap. 12. decem annis conservari asserit. Credo in siccis & meditetraneis regionibus multo tempore conservari posse, cùm humiditate non abundet. Sed in hujus provinciæ maritimis, paucis annis in suâ odoris fragrantiâ conservari potest.

QVOD ad Brasavolum & Monachos in Mesuen commentatores attinet, doctè illorum argumenta refellit Matthiolus, Com. in Dioscor. lib. 1. cap. 16. quare supervacaneum esse iudico quidquam iis addere. *Monachorum ofcitantia.* Satis tamen Monachorum in Mes. dist. 1. cap. 47. oscitantiam mirari non possum, qui Galangam Iunci odorati radicem esse contendunt, cùm Galanga in Sina nascatur, quæ bis mille ferè leucis ab Arabia abest, & plurimum ab Iunco odorato differat tum foliis, tum radice: nec nisi sata proveniat Galanga, quemadmodum & Calamus: Iuncus verò spontè nascatur, nec seratur.

IVNCVS ODORATVS.

Nata sunt nobis anno M D.LXVIII. *aliquot Iunci odorati planta, è semine Italia missio. Est verò Iuncus planta multis culmu assurgens, tenerioribus foliis quàm gramen seu σῦα (quam pulcerrimè referri) linguam mordicantibus iucunda & aromatica quadam acrimonia, quæ trita gratum quidem spirant odorem, sed in quo rosa odor non eluceat: nam manducata potiùs rosa, præsertim saccharo condita, odorem æmulari videntur. Nullum protulit florem, quòd serùs provenerit: imò primis frigoribus periit, ita ut annua planta censenda sit. Radix est numerosa & capillaris, non nodosa, ut ait Serapio, gustu fervido & aromatico. Eius iconem ad viuum expressam inserere hic libuit.*

[a] *Diu vel Dio insula Oceani Indici adversus ostia fluminis Indi (quem incolæ Diul appellant) sita est, eámque Patalen Plinio dici putant. Continet verò ea urbem mercurialem, potentémque admodum, & celeberrimum quendam portum, quo confluunt negotiatores Veneti, Græci, Thraces (quos Rumes vulgò vocant) Persæ, Turci, & Arabes.*

Πατ]αλαν verò Straboni Geograph. lib. XV. *insula est quam Indus facit in duas partes divisus, figura triangula: in qua urbs est insignis nomine Pattala, à qua insula nominatur.*

Chulem. [b] *Quid per Chulem intelligat noster Auctor, hactenus scire non potui, tametsi diligentissimè perquisiverim: nisi fortè intelligat gramen sive herbam vulgarem quam Græci σῦα vocant. Nam à quibusdam Haxis cachule nuncupari ait, id est, lotoriam herbam. Et Pandectario cap. 158. Chulem herba capillaris est.*

De Costo.

CAPVT XXXV.

MAGNOPERE commendatus à veteribus fuit Costus: at nec nunc sua laude caret, Sed cùm Græci omnes & Latini, tum Arabes, plura ejus genera constituerint, factum, ut magna sit orta disputatio, an legitimum Costum habeamus. Plerique negant, & radices vel in Hispania, vel in Italia natas pro legitimo Costo in Myropoliis ostendi aiunt. Ego verò sum in ea opinione, ut unum dumtaxat Costi genus esse credam; cujus nomina primùm proferam, deinde delineationem, postremò usum medicum indicabo.

Costus. Cost, Cast, Vplot, Pucho. EST ergo Costus dictus Arabibus *Cost* aut *Cast*: in Guzarate, *Vplot*: in Malaca, ubi ejus plurimus est usus, *Pucho*, & inde vehitur in Sinarum regionem. Græci & Latini ab Arabibus nomen mutuati sunt. Nam quod Serapio lib. simpl. cap. 318. *Chost* appellat, corruptum est exemplar, legendumque *Cast*: & quotquot conveni Arabes, eum nunc *Cast*, nunc *Cost*, nunc *Costi* vocant. *Cast, Cosli.*

NASCI-

NASCITVR circa Guzarate, inter Bengala, Delli, & Cambaya, in Mandou & Chitor: Inde multi currus Vplot, Spicâ, Chryſocollâ, aliſque mercibus onuſti advehuntur in urbem primariam regni dictam Amadabar, quæ in deſertis ſita eſt, & in Cambayete non procul à mari ſitam urbem: unde poſtea per majorem Aſiæ, nonnullam Africæ partem, & univerſam Europam devehuntur prædictæ merces.

QVONIAM verò in Chryſocollæ mentionem incidimus, ſciendum eſt, eam vulgo *Borrax* nuncupari, Arabibus atque Guzarate incolis *Tincar*, ſeu *Tincal*: metallicam autem hic ejus eſſe naturam, utpote quæ è monte quodam Luſitanicis leucis centum à Cambayete diſtante, eruitur. Magnus ejus ubique uſus in ferruminando auro, reliquiſque metallis: ab Indis verò medicis rarò uſurpatur, præterquam ad ſcabiem. Sed neque nos eà frequenter utimur: iniicitur dumtaxat in unguentum citrinum, fucos muliebres, & unguenta ad profligandam ſcabiem parata. Ex earum mercium eſt numero, quas regio edicto veritum eſt in Luſitaniam aſportari. *Borrax. Tincal. Tincar.*

DESCRIBITVR autem Coſtus [a] ab iis qui viderunt, Sambuci effigie, & Arbuti aut Azimbri [b] magnitudine, florem odoratum proferens. Præcellit qui intus candidus eſt, cortice cinereo: invenitur tamen etiam colore buxi, cortice palleſcente. Tanta eſt odoris tragantiâ præditus, ut pleriſque nares feriat, & capitis dolorem excitet: guſtu nec amaro, nec etiam dulci, tametſi jam feneſcens interdum amareſcat. Nam recens acri guſtu eſt, ut reliqua aromata. *Coſti hiſtoria.*

HOC utuntur in multis medicamentis Indici medici. Hunc in Ormuz mercatores exportant, quò Coraſones & Perſæ confluunt: inde in Adem, quò hujus emendi cum aliis mercibus gratiâ Arabes & Turci conveniunt. Nec mirum eſt, ſi ejus loco, alio medicamento officinæ utantur in regionibus procul à Luſitaniâ diſſitis; quandoquidem exigua admodum quantitas in Luſitaniam defertur.

QVONIAM verò Veteres tria Coſti genera conſtituunt, [c] videlicet Arabicum, qui ſit candidus, levis, eximiâ odoris ſuavitate; Indicum levem, amarum, & nigrum; & Syriacum gravem, colore buxeo: perquiſivi à negotiatoribus Arabibus, Persicis, & Turcis, ubinam tanta Coſti copia conſumeretur, quæ ad eos hinc exportaretur. Reſponderunt illi maximam partem in Aſia minori & Syria conſumi, ſed & etiam apud Arabes & Perſas. Interrogati verò an alius quiſpiam Coſtus apud eos naſceretur, negârunt naſci. Idem percontatus ſum à Nizamaluci medicis; ſed negârunt illi alium ſe Coſtum vidiſſe unquam, quàm qui ex India ad eos perferretur. Vnus tamen illorum olim Xatamas medicus fuerat, diuturnoque tempore in Cairo & Conſtantinopoli medicinam fecerat. Vt autem tam diverſa nomina ſortiretur, occaſionem præbuiſſe negotiatores puto, qui ex variis regionibus oriundi erant. *Coſti tria genera apud Veteres.*

QVOD Arabes ejus duo genera faciant, amarum & dulce; factum eſſe puto, quòd hoc medicamentum cùm recens eſt & incorruptum, nullius amaritudinis ſit particeps, candidiusque perſiſtat: ubi autem vetuſtate corrumpi incipit, amaritudinem contrahit, fitque nigricans.

COSTVS INDICVS.

Coſtus amarus & dulcis Arabibus.

[a] *Non videtur huius Coſti deſcriptio cum Veterum Coſto convenire. Nam ex Dioſcoride ſatis manifeſtum eſt, illorum Coſtum radicem fuiſſe; cùm ait: Sunt qui admiſtis Helenii Comageni praduris radicibus adulterent. Veriſimile enim non eſt, fruticis ramum tantam habere cum radice affinitatem, ut radice adulterari poſſit. At noſtri Auctoris Coſtus minimum radicis habet, & ferè nihil niſi lignum eſt ſuo cortice contectum. Quare aut veterum Coſtum ignoraſſe dicendum eſt, aut Arabum Coſtum (ſi is quem deſcribit illorum Coſtus eſt) à veterum Græcorum Coſto diverſam eſſe plantam.*

COSTI *genus Antverpiam è Luſitania invehi memini, ſolidum, cortice cinereo, intùs candicans, interdum verò cinerei coloris; odoratâ admodum radice, violaceum ſive irinum ſpirante odorem, præſertim dum manditur: ei caulis fragmentum quod è terra extat, plerumque inhærere adhuc conſpiciebatur, ferulaceum quiddam referens, & fungoſam medullam continens, ut facilè appareret cum Coſto noſtri Auctoris plurimùm convenire. Eius iconem, qualis videlicet ex ſiccâ radice exprimi potuit, hîc adiiciendam curabam.*

[b] *Nisi per Azimbro Iuniperum noster Auctor intelligat (Zimbro enim Lusitanis Iuniperus est) quid sit, ignorare me fateor.*

[c] *Venetiis interdum adfertur Costi quoddam genus Gingiberis radicibus adeò simile, ut nihil suprà, intùs etiam fibrosum, sed pallescens, & eximiæ amaritudinis.*

NON *desunt, qui Zedoariam usualem inter Costi genera referant, & primum apud Dioscor. descriptum Costum esse autument, quòd multas notas habeat, quæ Arabico illius Costo pulchrè quadrent.*

De Turbith.

CAPVT XXXVI.

DE Turbith Arabum magna est inter recentiores Medicos controversia. Nam nonnulli Tripolium Græcorum esse volunt: alii Pityusæ radicem esse contendunt: alii Alypi. Sed errant omnes meâ sententiâ. Siquidem Turbith plantam & virentem vidi, & floribus exornatam, quæ planè diversa est ab iis quas in medium proferunt.

Turbith. QVOD igitur nos Turbith vocamus, eodem nomine & Arabibus, & Persis, & Turcis appellatur: tametsi Andreas Bellunensis in suis emendationibus *Terbet* vocet. In Guzarate, ubi plurimum nascitur, *Barcaman*: in Canara, cujus prouincia est Goa, *Tiguar*.

Barcamau. Tiguar. Turbith historia. EST autem Turbith planta, radice neque magnâ, neque longâ, caule hederæ modo per solum extenso, digiti crassitudine, interdum crassiore, duos palmos longo, interdum verò multo longiore. Folia Althææ profert; flores etiam similes, è candido rubentes, nonnunquam omnino candidos, non (ut quidam volunt) colorem ter die mutantes. Est verò dumtaxat utilis & gummosa caulis pars inferior juxta radicem: reliqua pars gracilior est, & comosior, quàm ut utilis esse possit. Nonnunquam radix cauli adhæret, sed inutilis, cùm caulis dumtaxat in medicum usum recipiatur. Tota autem planta insipida est cùm colligitur.

Turbith natales. PROVENIT in maritimis, verùm non adeò mari vicinis, ut undâ allui possit: sed duabus, interdum tribus à mari leucis seu miliaribus. Plurimum nascitur in Cambayete, Surrate, Dio insula, & Baçaim, [c]locisque vicinis. Invenitur & in Goa: sed à medicis improbatur, nec eo utuntur. Intellexeram etiam in Bisnager provenire, quod centum quinquaginta & ampliùs leucis à Guzarate distat: sed posteà rescitum est, eò ex Guzarate deportari, unde etiam magna copia in Persiam, Arabiam, Asiam minorem, & Lusitaniam exportatur: Nam si aliquod in Bisnager nascitur, viribus adeò infirmis est, ut medici recipiendum non censeant.

FIERI potest, ut aliis etiam per Indiam locis gignatur (non enim seritur, sed sponte provenit) incertum tamen est, ob indigenarum negligentiam.

Turbith delectus, & qua ratione gummosum fiat. CETERVM in Turbith delectu, duo solent à Medicis requiri, ut gummosum sit & album. Non omne verò gummosum est naturâ: Sed quia viderunt Indi, à gummi abundantiâ, optimi Turbith notas nos petere, solent ejus plantam, ante collectionem, aut contorquere, aut leviter vulnerare, quo liquor exiliat & densetur. Deinde post aliquot dies redeunt, & gummi sive concreto liquore plenos caules reperientes, colligunt. Id mihi retulit affinis meus medicus in Baçaim, qui aliquoties cum ipsis Indis colligendi gratiâ profectus est, & hanc eliciendi succi rationem observavit. Nam cùm jussisset aliquot plantas intactas relinqui, eas minimè gummosas invenit, aut nonnullas tantùm pauco cum gummi. Ex eo igitur deprehendere licet, gummi nihil ad præstantiam agere; sed id plerumque præstantius censendum esse, cujus gummi non appareat, quippe quod in ipsâ plantâ reconditum sit. Non negaverim, quin etiam Turbith gummosum sine contorsione reperiatur: sed ut faciliùs liquorem suum aut gummi exerat, contorqueri & vulnerari plantam certum est.

Alter Turbith delectus. ALTERA probationis nota est, ut sit candidum. Siccatum ad solem, candidum est: in umbrâ verò resiccatum, tametsi nigrescat, non minùs fortè bonum est, quàm album in solo paratum.

Turbith facultates. EST verò Turbith Indicis medicis medicamentum pituitam deiiciens, cui interdum, si absit febris, Gingiber adiicere (ut etiam aliis purgantibus medicamentis) solent: alioqui plerumque sine Gingibere ex decocto pulli gallinacei, aut ex aquâ exhibent. Præfertur autem quod in Cambaya natum est. Memini me in insula Dio emere singulas, quas vocant, manus, una tanga. [d](Pendunt autem singulæ manus viginti septem libras.) Sed postea intelligebam eum à quo redemissem, duplo minoris emisse.

Tanga. Manus.

Turbith Arabum. CETERVM longè nobis aliud Turbith [e]describunt Arabes, quàm id quod modò exhibui. Siquidem Mesue lib. 2. de simpl. med. cap. 2. ait radicem esse herbæ folia Feruiæ minora ferentis, & ex earum plantarum genere quæ lacteo succo turgent: varia ejus inveniri

genera

genera, videlicet domesticum, silvestre; magnum, parvum; album, nigrum, & flavum: & in locis siccioribus gigni, quod ex succi densitate deprehenditur. Septem verò in ejus delectu observanda: ut sit candidum, intùs cavum sive vacuum & arundinosum, & gummosum, cortice cinereo, planum, fragile, & recens crassum autem sive densum improbant. Sed, quod ejus pace dixerim, ex aliorum relatu suum Turbith descripsisse potiùs videtur, quàm legitimum vidisse. Nam neque forma convenit, nec e lacte madentium plantarum est numero, nec ejus domesticum genus invenitur: cùm universum sponte in incultis proveniat. Alterum genus interdum altero esse majus verum est. Color autem aut albus, aut flavus, aut niger naturalis ejus plantæ non est: sed pro præparationis ratione contrahitur. Nam quod probè præparatum, suóve tempore collectum non est, album esse non potest. Nascitur verò potiùs locis humentibus quàm siccis. Neque albedo & gummositas probitatis sunt indicia, ut jam dixi. Neque arundinaceum aut ferulaceum est, aut planum, aut fragile, nisi nimiâ siccitate exsuccum. Densum autem potiùs mihi videtur probandum, quàm improbandum, quippe quod plus substantiæ contineat, modò cariosum non sit.

Turbith Arabum delectus.

Turbith è Lactariarum numero non est.

SERAPIO lib. simpl. cap. 330. Tripolii Dioscoridis historiam ad suum Turbith transtulit. Sed si cum legitimi quam exhibemus Turbith descriptione conferatur; manifeste ejus error deprehendetur. Nam neque folia Isatidis habet, neque ejus caules in summo dividuntur, sed in mucronem desinunt largo foliorum proventu ornatum. Flos non mutat ter die colorem, neque ejus radix odorata est, aut venena arcere adhuc deprehensa est.

Tripolii non est Turbith.

DENIQVE non est Alypum Dioscoridis, ut recentiorum quidam existimant, cùm ejus historia Alypi descriptioni planè repugnet, & facultates sint diversæ: Turbith enim pituitam dumtaxat purgat, Alypum atram bilem deiicit. Neque, ut jam diximus, cuiquam è lactariis comparari potest, quæ non sine noxâ in corpus admittuntur: cùm Turbith legitimum nullam acrimoniam habeat, & sine molestiâ pituitam deiiciat.

Alypum non est Turbith.

PORRÒ huic errori ansam præbuisse puto Arabes, qui conspicientes apud suos in usu esse Turbith ab India petitum, id ad Græcorum aliquam descriptionem ilicò referre voluerunt, Græcis omne plantarum genus fuisse cognitum existimantes. Sed præstitisset, omnia simili ratione non confundere, & simplicem aliquam eorum medicamentorum, quæ illis non erant probè nota, descriptionem contexere.

Arabes erroris auctores.

[a] *Baçaim urbs est vasta, multas alias urbes & pagos sub suo dominio habens: quinquaginta leucis ab insula Diu abest, & Regi Lusitaniæ paret.*

[b] *Monetæ genus Indicum Tanga est, quod sexaginta Lusitanicis regalibus æstimatur, hoc est, duobus ferè Castellanis regalibus, aut septem assibus Gallicis. Regale enim Castellanum triginta & sex Lusitanica conficit.* *Tanga.*

[c] *Turbith à nostro Auctore descriptum longè aliud est ab eo quo vulgò in officinis utuntur. De quo qui plura volet, consulat eruditos Matthioli commentarios in capita 30. 51. & 78. libri quarti Dioscoridis. Per universam Hispaniam Thapsia abunde nascitur, eius radice pleraque Hispaniæ officinæ pro Turpeto legitimo utuntur. Non desunt etiam multi per Europam locis, qui Scammonii radicem concisam pro legitimo Turpeto ostendant, atque in sua medicamenta recipiant, ut his manifestum esse potest qui scammoneæ radices siccas cum illorum Turpeto diligentiùs contulerunt.*

De Rhabarbaro.

CAP. XXXVII.

NON est operæpretium multa de Rhabarbaro recensere, cùm omnibus notissimum sit medicamentum. Silentio tamen prætermittendum non duxi, quod hîc in India didici: videlicet, omne id Rhabarbarum quod in Indiam, Persiam, & Europam importatur, esse in Sinarum regione natum. Nam ex Sinarum regione per Tartariam Ormuz & Alepum defertur; inde in Alexandriam, & tandem Venetias, unde reliqua Europæ regna petunt. Nos, præter id quod navigiis ex Sina infertur, eo etiam utimur quod Persæ ex Ormuz advehunt, quod minùs teredinem & cariem sentit, quàm quod ex Sina navigiis infertur. Siquidem plus corrumpuntur aromata per mare invecta, menstruo spatio; quàm terrestri itinere importata, unius anni tempore. Præterea India, præsertim maritimis locis, maximè humida est, & ejusmodi atomata diu incorrupta permanere non sinit. Nam Rhabarbarum sub mensem Maium in Indiæ maritima illatum, nisi ante Septembrem absumatur, planè inutile est, & in mare abiiciendum: corrumpitur enim, ut pleraque alia aromata, hibernis illis mensibus [*ii nostro auctori sunt, alio quodam loco, Iunius, Iulius, Augustus*] interea aliud præstantius & recentius ex Ormuz importatur, cujus usus. In montanis verò hieme adservati alia est ratio; putredini enim non est adeò obnoxium. Eam ob causam, qui illud in Indiâ conservare volet, in Bisnaguer aut Balagate perferti curet.

Rhabarbarum omne in Sinarum provinciâ nasci.

Rhabarbarum Samarcandatinum.

REFERVNT genus quoddam naſci in certâ Tartariæ urbe nomine Samarcandar: ſed quod improbum ſit, nec niſi jumentorum purgationibus utile.

Ravam Sini. Ravam.

NVLLVM autem eſt Rhabarbaricum, aut Indicum: ſed ſolummodo Sinenſe, quod *Ravam Sini* Perſæ appellant, Mauritani tamen plerique ſolummodo *Ravam.*

ALIQVANDO in Couchin intellexi Rhabarbarum ab indigenis interdum decoqui aut diſtillari, & ejus decocto aut ſtillatitia aqua ſeſe purgare; eamque eſſe cauſam, cur interdum tam facilè teredinem ſentiat & corrumpatur. Sed cùm neminem audiverim, qui, an hæc ita ſeſe haberent, ſe vidiſſe diceret, affirmare non auſim.

De Radice Chinæ.

CAPVT XXXVIII.

Radix Sinæ.

NASCITVR hæc radix in Sinarum vaſtiſſima regione, quæ Moſcoviam uſque extendi creditur. Quoniam verò per totam hanc provinciam, & etiam in Iapan ſævit lues Venerea, quam alii Neapolitanum morbum, alii Gallicum vocant, noſtri

Bade-frangi.

ſcabiem Hiſpanicam, Perſæ *Bade-Frangi* (tametſi etiam ſimpliciter *Fringui*) quod morbum Gallicum ſonat; aperuit benignus & miſericors Deus hujus regionis incolis uſum radicis cujuſdam, quæ apud eos naſcitur, ut huic malo ſuccurrerent. Quemadmodum in novo orbe Guajaci uſum oſtendit, quoniam ea pars orbis etiam hoc morbo ab omni hominum

Lues venerea primũ in Europa MCCCC XCIII. anno.

memoriâ vexata fuit. Ibi contractum morbum in Europam adferentes Hiſpani anno Redemptionis humanæ MCCCCXCIII reliquis nationibus communicârunt. Nobis verò primùm innoteſcere cœpit hujus radicis uſus poſt annum quingenteſimum trigeſimú quintum ſupra milleſimum, adferentibus illam huc Sinenſibus quibuſdam eâ lue infectis, quâ ſe interea dum hîc negotiarentur, curarent.

CETERVM anno antè quàm hujus radicis uſus in India innoteſceret, huc è Luſitania delatus ſum, nonnullas facultates mecum adferens, atque inter eas, Ligni Guajaci libras quingentas. Ex eo, tametſi multum ſublatum eſſet, dum in navem inferretur, & efferretur, mille tamen aureos contraxi Luſitanicos, quoniam magna aviditate è Luſitania exſpectabatur hoc lignum, quòd multi malè perirent inunctionibus: & fortè evenit, ut tum temporis nemo præter me adveheret. Curati ergo fuerunt plurimi meo ligno. Sed illo abſumpto, cùm novum è Luſitania non importaretur, ejus, quod jam decoctum fuerat, libra quinque Luſitanicis aureis væniit.

Qua ratione primùm Radix Chinæ Luſitanis innotuerit.

FACTVM eſt, ut eo tempore mercator quidam in Diu inſulâ narraret inclyto viro Domino Martino Alfonſo de Souſa, meo Mæcenati, quâ ratione à Gallicâ ſcabie curatus fuiſſet quadam radice è Sinarum regione allatâ, cujus vires magnis laudibus evehebat, quoniam qui eâ uterentur, extremâ illâ victus ratione non egerent, qualis in Guajaci uſu obſervabatur, ſed tantùm abſtinerent à bubulis & ſuillis carnibus, piſce, & crudis fructibus: tametſi ne in Sina quidem piſcibus abſtinerent, nam magni ſunt helluones. Cùm invaluiſſet is de radice rumor apud vulgus, mirum in modum hanc radicem videre, atque illâ uti avebant, quia moleſtè ferebant extremam illam victus rationem, quam in Guaiaci uſu obſervare cogebantur. Adde quòd hujus regionis incolæ ob otioſam vitam naturâ ſint magni epulones. Sub id tempus appellunt Malacam Sinenſes naves, paululum hujus radicis in ſuum uſum adferentes. Sed id paululum tantâ aviditate requiſitum fuit, ut ſin-

Ganta.

gulas hujus radicis gantas (pondus eſt apud eos viginti quatuor uncias pendens) decem Luſitanicis redimere oportuerit. Poſtea verò advehentibus majorem copiam Sinenſibus navibus, minui cœpit pretium, ita ut nunc ganta ematur dumtaxat regali Caſtellano.

AB eo tempore vileſcere cœpit Guajaci uſus, atque ex India relegari, tamquam Hiſpanus quiſpiam, qui indigenas fame enecare vellet.

CETERVM, ut ad inſtitutum revertamur, non ſine cauſa tantis laudibus effertur Chi-

Radicis Chinæ mirabiles effectus.

næ radix. Nam obſervatis quæ in hoc morbo obſervanda veniunt, naturâ morbi, anni tempore, regione, ſexu, ætate, & temperamento ægri, mirabiles ejus ſunt effectus: tametſi non deſint ex recentioribus, qui eam acriter, ſed immeritò damnent.

Præparationis modus.

IN magnis doloribus & inveteratis, hujus radicis uncia in ſeptem aquæ ſextariis* coquitur, ad dimidii uſque humoris conſumptionem. Servatur id decoctum uſui, vaſe aliquo vitreo aut figulino vitrato. Spuma verò inter bulliendum colligitur, & utiliter ulceribus tumoribusque imponitur. Salutaris eſt etiam denſus ille vapor inter coquendum exhalans ipſis doloribus. Interdum calido decocto tumores fovemus: nonnumquam lineos pannos decocto madidos ulceribus imponimus, eaque mundamus.

Sinarum regio frigida.

SOLENT Sinenſes majori quantitate in ſua regione aſſumere, cùm frigida admodum

ſit.

sit. Quos cùm imitari vellent hujus regionis nonnulli, radicis duas uncias, additâ interdum semisse, in præcedenti aquæ quantitate decoquentes, ob nimium medicamenti calorem in gravia inciderunt symptomata. Sed & quod mihi accidit, prætereundum non duco. Sciaticâ laborans, hujus radicis decocto usus sum, provocandi sudoris causâ. Sed cùm calidum haurirem, ut initio ferebat consuetudo; in tantos hepatis ardores incidi, ut universum corpus erysipelate & phlegmone laborare cœperit, necesseque fuerit statim venam secare, decoctum hordei cum saccharo rosato sumere, & aëri me exponere, ut sanitatem pristinam recuperarem. Itaque meo periculo facti sapientiores reliqui, calido decocti potu, & tantâ radicis copiâ in posterum uti desierunt.

ANTE omnia deligenda est radix ponderosa, recens, firma, quæ neque teredinem, neque cariem senserit, & quæ candida sit: melior enim talis est, quàm rubescens. Hujus unciam in septem aquæ sextariis decoquimus ad medias, aut ad tertiam partem, pro morbi & ægri naturâ, subinde ea medicamenta iniicientes, quæ hujus radicis facultates corrigant. Exempli gratiâ: Si dolor capitis aut nervorum adsit, rorem marinum, aut rosas iniicio: si obstructionibus hepar laboret, apium: si ardor adsit cum obstructione, intubum: si ulcus vesicæ aut renum infestet, additur glycyrrhizæ succus: interdum radici admisceo æquale pondus hordei. *Radicis Chinæ delectus. Eius utendæ ratio.*

SOLENT autem hujus radicis decoctum sumpturi, priùs syrupis convenientibus purgari, quibus (quoniam plerumque materia quæ peccat pituitosa est) Turbith aut Agaricum majusculâ quantitate indimus, aut nonnumquam syrupos Chinæ decocto diluimus. Bene purgato corpore, radicis decoctum propinare incipimus; post decimum quintum diem, minorativo, si opus sit, exhibito: item alio interdum post trigesimum diem, quod ex manna constet, aut cassia solutiva aut Rhabarbaro macerato ipsius radicis Chinæ, aut hordei, prunorúmve, vel glycyrrhizæ, aut intybi decocto. Toto hoc tempore, si alvus singulis diebus libera non erit, clysteres ex radicis decocto, melle rosato, oleo violaceo, & cassia solutiva paratos iniicimus, habitâ necessitatis ratione.

QVOD si nimium incalescat æger, radicem minùs decoquimus, aut ejus decocto aquam intybi, vel fumi terræ, si adsit, aut buglossi, iniicimus. Quòd si nec hoc sufficit, decoctum subtrahimus, curationemque in aliud tempus magis opportunum differimus.

HOC decoctum interdum intra vigesimum diem curat, interdum seriùs, interdum verò citiùs. Vulgariter tamen ad decimum quintum usque diem dolores augentur & intenduntur, deinde paulatim mitigantur. Nonnullos vidi, qui, licet aliquoties hoc decoctum sumpsissent, postremâ tantùm diætâ curati sunt. Alios item, qui nullo modo curati sunt, quòd forsitan frigidiores essent humores. Itaque consulo, ut qui in Europa hac radice utentur, ejus quantitatem augeant, cùm frigidior sit regio.

IN singulas verò curas, radicis usus esse solet ad uncias triginta, unciis totidem dierum numero, quibus cura perficitur, respondentibus. Rarò calidum decoctum exhibeo, nisi in vehementibus & inveteratis doloribus, quando sudoribus materiam evacuari oportet: tunc enim bis singulis diebus exhibetur, manè scilicet & vesperi. Hæc autem vulgaris est victus ratio. Datur caro gallinarum, pullorum gallinaceorum, & vervecina elixa cum salis momento (id enim modicè sumptum noxium esse non puto) & croco, & coriandro sicco. Interdum eadem assa exhibetur, habitâ morbi ratione. Vinum omnino adimo, nisi ad stomachi ex multa pituita contractam debilitatem, appetentiæque dejectionem tollendam, decoctum sumatur: tum enim radicis decocto dilutum ægris propinatur; appetentiam enim ciet, & concoctionem plurimùm juvat. Pane mellito utuntur Sinenses. *Medicamenti dosis. Victus ratio.*

EFFICACIOR est hæc radix in inveteratis, ubi videlicet magni tumores, & ulcera maligna adsunt, quàm in recentibus morbis. *Radix Chinæ præstantior in inueterato quàm recenti morbo.*

SVNT & aliæ hac radice utendi rationes. Nam quosdam in Balagate vidi, qui calido radicis decocto ejusdem radicis tritæ drachmam cum semisse iniicerent, quotiescumque manè & vesperi sumerent.

SVNT qui manè laminam conservæ ex hujus radicis pulvere & melle (sive saccharo, si magnus adsit calor) paratæ edant, deinde radicis decoctum bibant. Augetur autem, aut minuitur pulueris quantitas in hac conserva, & quandoque corrigitur, pro Medici arbitrio. *Conserva è radice Chinæ.*

VARIANDA sunt interdum remedia. Memini solo decocto binos curasse, quibus testiculi intumuerant.

HAC radice adhuc tenera, Sinenses cum carne elixa vescuntur, veluti apud nos napis aut rapis cum carnibus elixis vesci solemus.

HVIVS radicis aquam stillatitiam utilem fore credo, si quis eam nancisci posset. Ego sanè destillatoria organa in Sinarum regionem misi, ut ex ea radice liquorem mihi eliciant. Nescio an impetrabo. *Aqua stillatitia è radice Chinæ.*

Radicis Chinæ facultates.

VTILE est etiam hujus radicis decoctum, præter eos morbos qui cum contagio luis venereæ commune aliquid habent, ad paralyses, tremores, articulorum dolores, sciaticam, podagram, tumores schirrodes & œdematodes; tum etiam strumas extirpat. Succurrit ventriculi imbecillitati, inveterato capitis dolori, calculo, & vesicæ ulceribus. Hujus enim decocti usu plerique liberati sunt, cùm nullis antè medicamentis juvamen sensissent.

Lampatam. Radicis Chinæ descriptio.

CETERVM indigenæ hanc plantam *Lampatam* vocant. Trium aut quatuor palmorum altitudine assurgit, cauliculis tenuibus, quos rara folia cingunt, mali Assyrii junioris similitudine: radix palmi longitudine, interdum crassa, nonnumquam tenuis; quæ recens eruta, admodum tenella est, & cruda aut elixa mandi potest. Ego unicam dumtaxat plantam hîc in Goâ vidi, eamq. perpusillam, quæ siccitate periit, antè quàm excrevisset. Si feretur ea radix, juxta arbores serendâ esse perhibent, quoniam suo cõplexu hederæ modo eas scandit.

Mulieres ad ægros non admittendæ.

INTELLIGO illos qui hoc decocto utuntur, mulierum conspectu vehementer ad libidinem accendi. Quare consultum videtur, ut per curæ tempus nullæ ad ægros mulieres admittantur.

SED quia in Sinensium mentionem his commentariis plerumque incidimus, præsertim verò hoc capite, non alienum ab instituto erit, si ex his quæ de illis à fide dignis viris accepi, paucula hîc proferam.

Sinenses Scythæ sunt.

SVNT ergo Sinenses Asiatici Scythæ; qui licet gens Barbara esse æstimentur, in negotiatione tamen & manuariis operibus censentur admodum industrii. Sed neque in litterarum cognitione cuiquam regioni cedere æstimantur. Habent enim leges scriptas Iuri imperatorio simillimas, ut ex libro, quem eorum legibus inscriptum apud Indos asservari audio, videri potest. Vnam ex his legibus exempli gratiâ proferam, quæ est, Non esse integrum viro, mulierem, cum qua vivente marito adulterium commiserit, post mariti mortem, matrimonio sibi jungere.

Doctrinæ gradus apud Sinenses. Typographica apud Sinenses vetustissima.

INTELLIGO etiam apud eos doctrinæ gradus & præmia esse: Eruditis etiam viris, Regis totiusque regni moderationem committi. Sed & in eorum picturis, viros è suggestu legentes, & auditores circùm adstantes conspicere licet. Huc adde artem typographicam tam vetustam apud illos esse, ut omnem hominum memoriam superet, & semper usurpatam apud eos censeant.

* *Hoc loco etiam noster Auctor vocabulo Canada utitur, cuius interpretationem cap. de Opio dedi. Cùm itaque radicis Chinæ unciam in quatuor aquæ Canadis decoqui dicat; obrationes eo capite adductas, quatuor Canadas in septem Sextarios verti, qui ad amussim respondent.*

çarça parilla.

Nunc per universam Europam radicis cuiusdam usus invaluit, quam Hispanico nomine (illi enim eius usum primi ex America in Europam invexerunt) çarça parilla vocant, quasi dicas Rubum viticulam. Cuius sanè magni sunt effectus, & Radici Chinæ suam laudem adimit, quæ non nisi cariosa & longâ vecturâ emarcida ad nos pervenire solet. Qui de çarça parilla plura requiret, Matthioli Epistolas, & eius in Dioscoridem commentarios legat.

De Croco Indico.

CAPVT XXXIX.

Alad. Manjale. Cunhet. Darzard. Habet.

APPELLATVR hæc radix in Canara *Alad*: sic etiam in Malavar, sed propriè *manjale*: in Malayo, *cunhet*: à Persis, *darzard*, quod lignum luteum sonat: ab Arabibus *habet*.

NASCITVR plurima in regionis Malavar parte, videlicet in Cananor, & Calecut. Provenit etiam hîc Goæ, sed exiguâ quantitate.

MAGNA ejus copia ad Arabes, Persas, & Turcos defertur; qui omnes apud se non nasci, sed ex India adferri fatentur.

Chaledsium. Chalidunium. Aled. Carcuma.

HVIVS Croci, quod indigenum duco, mentionem facere videtur Avicenna lib. II. capite 195.* & *Chaledsium* sive *Chalidunium* appellare. Sed cùm dubitanter hæc scribat, aliorumque auctoritates citet, tamquam de re non multum sibi perspecta, nihil affirmare possum. Fieri autem potest, ut corruptum sit vocabulum, vocataque sit hæc radix initio Arabibus *aled*, quemadmodum & Indis, postea verò corruptè *Chaledsium*. Vt autem hoc faciliùs credam, me impulit, quòd eum, caput de *carcuma* sive *carcumani* lib. II. cap. 162. (quod etiam huic radici simile est,) scripsisse videam. Solet enim Avicenna de simplici aliquo medicamento dubitans, diversa (uti diximus) scribere capita. Neque eorum auctoritas me movet, qui per Carcuma Chelidonium intelligi dicunt, quoniam croceâ sit radice, scribatque oculis perutile esse, quæ notæ etiam Chelidonio conveniunt. Nam tametsi vulgo hac ratione, croco scilicet indigeno, utantur ad tingendos condiendosque cibos, cùm hîc, tum apud Arabes & Persas, ob eam nimirum causam, quòd viliori ematur, quàm

Chelidonium. Croci Indici usus.

noster

noſter crocus, qui apud eos etiam provenit: hujus tamen etiam in medicina uſus eſt, præſertim autem in ocularibus medicamentis: tum etiam ad pſoram, ſi cum mali aureæ ſucco, & Cocci, ſive nucis Indicæ oleo miſceatur. Quibus affectibus Avicenna utroque illo capite *chaledſium & carcuma* utilia eſſe ſcribit.

Croci Indici hiſtoria.

EST autem hæc radix recens, intùs crocea, foris verò Gingiberi perſimilis, foliis Milii majoribus, caulcque foliaceo. Vehementi amaritudine & acrimoniâ, dum recens eſt, caret, ob multam humiditatem: ſiccata verò acris eſt, ſed non adeò ut Gingiber: putoque ſine noxâ poſſe ſumi.

* *In noſtris exemplaribus Avicenna lib. II. cap. 195. Chelidonium utrumque haud dubiè deſcribit. Capite autem 162. de Chorcumani, ſive Chorchumma agit, cum hac interpretatione: Et eſt ſex olei de Croco. Ceterùm de Officinarum Curcuma, quod Dioſcoridu Cyperum Indicum volunt recentiores, lege Matthioli, tum aliorum commentarios.*

De Galanga.

CAP. XL.

Calvegiam. Culungem. Galungem.

EST Galanga medicamentum uſibus humanis valdè neceſſarium, ſed veteribus Græcis ignotum, & Arabibus non ſatis perſpectum.

DICITVR autem *Caluegiam* Arabibus: & licet omnes Mauritani, ut Serapio lib. ſimpl. cap. 352. corruptè legit, *Culungem* aut *Galungem* ſcribant, fides eis adhibenda non eſt, quoniam omnes Arabes *Caluegiam* nuncupant.

Galanga duplex. Minor Galanga. Lauandon. Maior Galanga. Lancuaz.

EST verò Galanga duplex. Altera minor, odorata, quæ ex Sinarum regione huc, inde in Luſitaniam defertur: eam incolæ *Lauandon* appellant. Altera major, quæ craſſior eſt priore, ignavior tamen & viribus infirmior. Naſcitur hæc in Iava, & incolis *Lancuaz* dicitur. Nos tamen hîc in India utramque *Lancuaz* appellamus.

PORRÒ minor duorum palmorum altitudine fruticat, foliis Myrti, radice nodoſa, ſpontè naſcens. Major in Iava nata binûm ferè cubitorum altitudine attollitur, foliis mucronatis in modum cuſpidis lanceæ, radice craſſa, nodoſa arundinis modo: flore candido, ſeminifera eſt. Seritur tamen hæc major radice dumtaxat ut Gingiber, non ſemine; licet apud Auctores aliud reperias. Sed tamen & ex ſemine ſata hîc provenit in hortis, ſed exiguâ quantitate, quanta videlicet acetariis & hujus gentis uſui medico ſufficit.

Galanga hiſtoria. Galanga recens in acetariis.

AVICENNA & Serapio exactam hujus plantæ notitiam non habuerunt. Nam cùm ejus, ut diximus, duo ſint genera; & prior, Sinenſis ſcilicet, præferatur; dubitanter tamen de ea ſcripſerunt: hincque factum puto, ut Avicenna duo diverſa capita de ea ſcripſerit, alterum lib. II. cap. 314. ſub nomine *Calungiam*, alterum verò lib. II. cap. 192. ſub *Caſerbendar* nomine. Sed ſub quo nomine Sinenſis, cujus primarius eſt uſus, aut ſub quo Iavanenſis, quæ ignobilior eſt, deſcribatur, ignoro: quoniam utriuſque non niſi ſummâ cum dubitatione meminerunt.

INTER recentiores Medicos controverſia eſt de Galanga, Calamo, & Acoro. Volunt enim nonnulli, inter quos eſt Antonius Muſa Exam. ſimpl. ex Leoniceni teſtimonio, Galangam Acorum eſſe veterum. Alii, inter quos eſt Manardus lib. 6. epiſt. 3. & Matthiolus, Com. in Dioſc. lib. 1. cap. 2. Calamum officinarum, legitimum eſſe Acorum malunt. Sed capite de Calamo, neutrum ex his eſſe Acorum ſatis oſtendi.* Calamum tamen odoratum, ut eodem loco dixi, in Acori locum ſemper ſubſtituere ſoleo.

Galanga major.

Galanga minor.

Monachorum inſcitia.

CETERVM omnino explodenda eſt Monachorum diſt. 1. cap. 47. qui in Meſuen commentati ſunt, opinio (ut rectè Matthiolus) qui Galangam Schœnanthi radicem eſſe volunt. Nam inutilis eſt Schœnanthi radix: præterea Schœnanthus in Arabia & Caliate naſcitur: Galanga verò in Sina & Iava ſive Iaoa provinciis ab Arabia procul diſſitis provenit.

* *Vide caput de Calamo, ubi noſtrum uſualem Calamum cum noſtri Auctoris Calamo non convenire, ſed legitimi Acori radicem eſſe diximus. Galangæ porrò maioris & minoris radices, quales in Aromatariorum tabernis venales reperiuntur, in ſubiecta tabella exprimi curabamus.*

De Gingibere.

Cap. XLI.

Gengibil.

Adrac, Sucte, Imgi, Aliaa.

GINGIBER appellatur Arabibus, Perſis, & Turcis *Gengibil*, non *Lengibel* (ut corruptè legunt Serapionis lib. ſimpl. cap. 336. exemplaria) in Guzarate, Decan, Bengala, cùm adhuc recens & viride eſt, *adrac*; ſiccatum verò, *ſucte*: in Malavar, tam viride quàm ſiccum, *imgi*: in Malayo, *aliaa*.

Gingiberis hiſtoria.

EST autem Gingiber ſimilibus Iridi aquaticæ, aut Gladiolo (non Arundini) foliis, magis tamen nigricantibus: caule cum foliis duorum aut trium palmorum altitudine, radice etiam Iridis, non ſerpente, ut voluit Ant. Muſa exam. ſimp. At nec admodum acris eſt, præſertim ejus quod in Baçaim natum eſt, ob nimiam, quæ dominatur, humiditatem.

Gingiberis radix recens in acetariis.

HÆC radix minutim conciſa, & aliis herbis admixta in acetariis editur cum aceto, oleo, & ſale: at etiam cum piſcibus & carnibus cocta.

Gingiberis delectus.

NASCITVR Gingiber in omnibus Indiæ provinciis nobis cognitis, ſemine aut radice ſatum. Nam quod ſponte provenit, exigui eſt momenti. Optimum & frequentiſſimum eſt Malavaricum, Arabibus & Perſis maximè expetitum. Secundum locum obtinet quod in Bengala invenitur. Tertium quod in Dabul, & Baçaim, totâque eâ orâ maritimâ naſcitur. In ſolitudinibus & mediterraneis vix creſcit, neque inde ad nos adfertur. Invenitur etiam in inſulis divi Laurentii & Comaro, quæ Æthiopiæ ſunt conterminæ. Inde ſumpſerunt occaſionem nonnulli, ut ſcriberent apud Troglodytas & Arabes naſci.

Troglodytæ.

Gingiberis meſſis.

COLLIGITVR & eruitur Decembri & Ianuario, deinde aliquantulum ſiccatum limo obducitur, non quo majoris ſit ponderis, ſed ut foraminibus obturatis, diutiùs ſine corruptione in ſua humiditate naturali conſervetur. Nam non probè obductum, teredini obnoxium eſt.

GALENVS lib. 6. ſimpl. è Barbaria convehi ſcribit. Si per Barbariam Indiam intelligit, bene quidem; at ſi eam Africæ partem, quæ nunc Barbaria dicitur, malè.

DIOSCORIDES autem lib. 2. cap. 151. in Troglodytica Arabia naſci tradit. Naſcitur quidem apud Troglodytas & Æthiopes, ſed adeò exiguâ quantitate, ut ipſis incolis vix ſufficiat. In Arabia verò non naſcitur, quandoquidem ad Arabes exportatur. Illud autem verum eſt, quod primis eduliis admiſcere ſcribit: idem enim adhuc hodie apud Indos obſervatur. Quod verò dicit hujus radices Cyperi modo parvas eſſe, fallitur: nam multo majores ſunt Cypero. Alvum leniter emollit, concoctionem juvans. Alvum contrà, ut alii volunt, etiam adſtringit, quoniam factâ probâ concoctione, ſiſtuntur alvi profluvia à crudis humoribus nata.

Nullum Gingiber in Arabia.

Gingiberis vires.

SCRIBIT Muſa Exam. ſimpl. ſaccharo condîtum dum manditur, in fine veluti filamentum in ore relinquere. Sed, quemadmodum ipſe ait, id dumtaxat in eo contingit, quod adulteratum aut teredinoſum acri lixivio priùs maceratum, deinde ſaccharo condîtur, ut maleficium non deprehendatur. Nam bene maturum, & plenum, non carioſum, multis aquis elotum, & per multos dies maceratum, deinde ſaccharo condîtum, gratiſſimum eſt, nec ullâ vehementi acrimoniâ moleſtum, neque filamenta in ore relinquit. Tale fit in Bengala, quod laudatiſſimum eſt, deinde in Chaul, Baçaim, & Dabul. Improbatur, quod ex Batecala advehitur.

Gingiber improbum.

* *Meminit Zingiberis Lud. Roman. lib. 5. cap. 14. Producit, inquit, Calecut ager Zingiber, qua radix eſt, eruiturque nonnumquam pondo unciarum duodecim: ſed non omnibus eſt eadem amplitudo. Plus non agitur in profundum radix, quàm ad ternos vel quaternos palmos harundinum modo. Cùm eruitur Zingiber, relinquunt internodium radicis in ſcrobe, terrámque radici aggerunt, ceu ſemen eius radicis, proximo anno eruturi fructum, id eſt, Zingiber. Maximilianus item* Tranſil. *de Moluccis inſulis Gingiber hoc modo deſcripſit. Gingiber verò paſſim in ſingulis inſulis huius Archipelagi naſcitur: aliud ſeminatim, aliud ſponte provenit; ſed quod ſeminatur nobilius eſt. Herba ſimilis illi qua Crocum (Indicum intellige, ſive Curcuma) fert, & eo modo eius radix ferè naſcitur, qua Gingiber eſt.*

De Zedoaria.

Caput XLII.

MAGNA eſt dubitatio de Medicamentis Zedoaria & Zerumbet; quoniam Avicenna lib. II. diverſa duo capita de eis ſcripſit, videlicet 734. & 736. Rhaſes lib. 3. de re med. cap. 34. utrumque ſub uno capite comprehendit. Serapio verò lib. ſimp. cap. 172. unicum caput de Zerumbet ſcripſit.

Ego

EGO diu in eâdem dubitatione versatus sum, & existimavi Zedoariam, quæ celebrior est, eam esse quæ nobis hîc Zerumba dicitur, & medicamentum est Persis expetitum, quod hinc Ormuz defertur, inde in Asiam minorem & Venetias. Zerumbet verò id esse quod nos hîc vocamus Crocum indigenum, cujus in Croco Indico mentionem feci. Postea tamen, errare me, deprehendi ex diversis, quibus prædita sunt, facultatibus Crocum Indicum & Zerumbet. *Zedoaria. Zerumba. Zerumbet. Crocum Indicum.*

QVOD nos hîc Zedoariam appellamus, Avicennæ lib. II. cap 734. (tametsi non noverit) *Geiduar* dicitur. aliud nomen ignoro, quia nascitur regionibus, Sinensium provinciæ vicinis. Magno verò emitur *Geiduar*; nec facilè invenias, nisi apud Circumforaneos quosdam & circulatores, quos Indi *jogues*, Mauritani *Calandares* appellant, hominum genus quod peregrinationibus & stipem emendicando vitam sustentat. Ab his enim & Reges & Magnates Geiduar emunt. *Geiduar rarum admodùm. jogues, Calandares.*

EST verò *Geiduar*[a] magnitudine glandis, ejusdemque ferè formæ, colore sublucido. Vnicum hujus Geiduar fragmentum, quod circiter dimidiam unciam pendebat, à Nizamoxa semel impetravi: sed id in Lusitaniam cum insigni lapide Armenio missum, unà cum navi periit. Ostenderam id priùs Pharmacopolis in Chaul & Goa: sed nemo illorum noverat quid esset. Aliud pauxillum apud istos circulatores vidi; sed non emi, quòd fraudem metuerem. *Geiduar historia.*

VTILE est autem istud Geiduar ad plurima, sed præsertim adversus venena, & virulentorum animalium ictus, morsusque. *Geiduar facultates.*

PORRÒ hoc medicamentum Dioscoridi incognitum fuit, tum etiam Avicennæ, lib. II. cap. 743. quoniam se existimare ait *Geiduar* esse: quod subolfeciisse videtur Bellunensis, in Arabicorum nominum expositione. Zedoariæ verò vocabulum corruptum est; & *Geiduar* dicendum. *Geiduar veterum ignotum.*

[a] *Incognitum Europæ esse puto Geiduar hîc descriptum; & difficulter cognitum iri credendum est, ob eas rationes quas noster Auctor in medium profert. Nam quam Zedoariam vocamus, nihil minùs est quàm Geiduar; sed ex Zerumbæ forsitan erit generibus, quam sequenti capite noster Auctor describit. Tametsi non desint, veluti in Costo diximus, qui eam inter Costi genera Dioscoridi descriptæ referendam censeant.*

De Zerumbet.

CAP. XLIII.

ZERVMBET appellatur Arabibus, Persis, & Turcis *Zeruba*[a]: in Guzarate, Decan, & Canara, *cachoraa*: in Malavar *çua*. *Zeruba. Cachoraa. Çua.*

COPIOSE provenit in Malavar, Calecut videlicet & Cananor silvis sponte. Si autem pangatur aut seratur, plurimis etiam locis: inde à multis Gingiber silvestre appellatur, nec id sine ratione, quoniam ejus folia Gingiberis foliis similia sunt, longiora tamen & magis aperta: ejus item radix Gingibere major. *Gingiber silvestre.*

RADIX eruta, conciditur & siccatur; deinde in Ormuz, Arabiam, Persiamque defertur, tum in Gida & Alexandriam; unde postea Venetias & alias regiones transfertur. Condîtur etiam saccharo, & Gingibere præstantior est.

NVNC eos Auctores, qui de hac scripserunt, percurramus.

AVICENNA lib. II. cap. 734. Zedoariam radicem esse ait Aristolochiæ similem; atque eam præferri, quæ ad radices Napelli gignitur: præstantissimum autem esse antidotum adversus venena, serpentum præsertim & Napelli. Capite verò 747. ait Zerumbet Cypero similem esse, minùs tamen odoriferam. Alio loco arborem esse vult similibus præditam facultatibus, quales Serapio Zedoariæ tribuit. *Zedoaria. Zerumbet.*

SERAPIO lib. simp. cap. 172. Zerumbet esse Zedoariam scribit: deinde ex auctoritate Isaac Zerumbet[b] radices rotundas esse instar Aristolochiæ, colore verò & sapore Gingiberi similes, easque è Sinarum regione convehi.

AVICENNA lib. II. cap. 734. dumtaxat Zerumba aut Zerumbet novit. Sed quoniam eam vidit in frusta rotunda, interdum verò in oblonga concisam, ad sinum Persicum vehi, duo genera esse existimavit Zerumba & Zerumbet. Hac etiam de causa folia, quæ non viderat, prætermisit: sed dumtaxat quod ipsa radix ex India in alias regiones transferatur, ut zingiber expressit. Et certè etiam hodierno die diversum est pretium eius quæ in rotunda frusta resecta est, ab illius quæ in oblonga concisa est, ut minores Gingiberis radices vilioris æstimantur quàm prægrandes.

QVOD verò juxta Napellum nasci optimam scribit, planè fabulosum est; quandoquidem Napellus vix hîc reperitur (non sunt enim hujus regionis silvæ procreando Napello aptæ) *Avicennæ opinio explosa.*

aptæ) & Zerumba plurima, ut diximus, nascitur silvosis Malavar locis: tum etiam aliis multis sata provenit: nec quemquam (tametsi diligentissimè perquisiverim) hanc radicem juxta Napellum vidisse intellexi. Præterea ex reliquis Avicennæ jam adductis locis manifestum est, quàm sibi parum constet; ut facilè hinc judicari possit, eum Zurumbet historiam prorsus ignorasse.

SERAPIONIS autem legitimi codices non habent additam expositionem Zerumbet, id est, Zedoaria, sed ab interprete insertam verisimile est, qui differentiam inter Zedoaria & Zerumba ignorabat. Id ex sequentibus facilè deprehenditur, cùm ait, è Sinarum regione convehi. Certum enim est, Zedoariam non nasci apud Indos, sed e Sinarum regione advehi, raramque apud Indos inveniri. Zerumba verò abunde in Indiâ nascitur.

Geidnay apud Sinenses.
Zerũba apud Indos.
Arnabo.

NON defuerunt, qui crediderint, Arnabo, [c] de quo Paulus lib. 7. cap. 3. scribit, idem esse cum Zerumbet. Verùm ex utriusque historiâ, satis manifestum est, diversas esse plantas. Siquidem Arnabo Pauli, arbor est procera, suavi odore fragrans: Zerumba verò graminea est planta, ut modò diximus.

Zerumbet Serapionis.

Ben album & rubrum.
Carpesium.

CETERVM minùs sunt audiendi, qui aut Ben album & rubrum, aut Carpesium esse volunt: quoniam hoc utrumque medicamentum huc non sine quæstu convehitur. Zerumba verò hinc in exteras regiones exportatur. Præterea longè diversa est utriusque facies à Zerumba.

[a] *Zeruba sive Zerumba forsitan erit ea radix, quam capite de Costo Venetiis adferri dixi, Zingiberi adeò similem, ut nihil suprà; plerumque tamen maiorem, & intùs pallescentem.*

[b] *Invenitur Antverpiæ apud quosdam aromatarios Zedoaria quoddam genus illis Bloczewal, id est, tuberosa Zedoaria nuncupatum, rotundum instar Aristolochiæ rotundæ, foris nigricans, interdum cinerei coloris, intùs candicans, gustu usualis Zedoariæ. Eam radicem, quoniam multum cum Serapionis Zerumbet convenire videtur, hîc exprimi curavimus.*

[c] *Qui plura de horum opinione requiret, legat doctissimi Matthioli commentarios in Dioscoridem, & aliorum recentiorum de re herbaria lucubrationes.*

De ligno Colubrino.

CAPVT XLIV.

Ligni colubrini facultates.
Cholera morbus.
Mordexi.

NON modò adversus animalium virus ejaculantium morsus ictúsve efficax est hoc lignum, sive potiùs radix; sed etiam ejus pulvis lumbricos necare, papulas, exanthemata, & impetigines tollere creditur, & cholericam quam vocant passionem (incolæ *Mordexi* dicunt) sanare. Similiter utile esse medicamentum ferunt adversus febrium circuitus, unciæ pondere propinatum, priùs tamen tritum, & aquâ maceratum, per vomitus expurgatâ multâ bile.

Regulus serpens.
Cebras de capelo.
Quil, Quirpele.
Reguli & Quil pugna.
Chingalæ.

HANC verò radicem Serpentium morsibus prodesse, hoc modo deprehensum est. IN Zeilan insula, Serpentis genus est coronatum, seu diademate insignitum, [a] (Lusitani *Cobras de Capelo*, nos Regulum dicere possumus) maximè noxium. Est item animalis genus magnitudine viverræ huic serpenti inimicissimum, *Quil*, vel *Quirpele* vocant. Quotiescumque cum serpente congressurum est hoc animalculum, istam radicem (quæ multa istîc nascitur) eâ parte præmordet quâ denudata est: etenim pars aliqua extra solum prominet. Præmorsâ radice, pedibus anterioribus salivâ consperfis, caput primùm, deinde reliquum corpus sibi demulcet: postea serpentem aggreditur, nec eum dimittit, donec occiderit. Quòd si illo congressu serpentem vincere non potest, denuò ad radicem confugit, ad quam se fricat, deinde in prælium redit, atque ita morsu serpentem necat. Hoc spectaculo edocti Chingalæ (ii sunt Zeilan incolæ) istam radicem venenis resistere cognoverunt.

Iogues.

HVIVSMODI pugnarum spectatores plerique fuerunt Lusitani. Nam solent domi alere similia animalcula tum ad mures extirpandos, quos acerrimè persequuntur, tum ut cum serpentibus regulis prælientur, quos circumferre solent Circumforanei quidam, *Iogues* appellant, stipem emendicantes, & cineribus se aspergentes, ut hac ratione venerandos sese sanctimoniæ titulo vulgo præbeant. Circumeunt isti omnes regiones, & nonnulli ex iis Circulatorum munere funguntur, gestantque serpentes regulos, quos demulcere solent, & collo aptare (priùs tamen exẽptis dentibus) vulgo persuadentes eos se incantasse, ne nocere possint.

possint. Interdum verò serpentes, quos etiam habent integros, quibusque non sunt exempti dentes, accepto præmio, cum iis quas dixi, viverris, sive alio simili animalculo, committere solent.

TRIA sunt hujus ligni genera in insulâ Zeilan.

Tria ligni Colubrini genera.

PRIMVM & laudatissimum illud est à quo subsidium quærit viverra, vocaturque incolis *Rametul*, Lusitanis *Pao da cobra*, id est, Lignum Colubrinum, quòd serpentum morsibus sit salutare. Duorum aut trium palmorum magnitudine assurgit, paucis virgulis, quatuor aut quinque dumtaxat tenuibus: radix quæ maximè in usum venit, veluti tenuiorum nostrarum vitium radices, multis capitibus aut nodis se propagans, ita ut semper radix aliqua extra solum se exerat, & radice unâ exemptâ, aliæ in ejus locum succedant. Radix hæc ex candido cinerea est, solida admodum, amaro gustu: folia Persicæ mali, magis tamen virentia: flos longè à foliis racematim cohæret, pulcherrimo colore rubens. Fructus sambuci, sed rubens & durus, racematim cohærens, veluti in Periclymeno. Teritur primùm hæc radix, & ex vino aut aquâ cordiali propinatur à serpente percussis: teritur etiam ad cotem Santali modo, & vulneribus inspergitur. Hanc multis aliis regionibus, & in Goæ continenti nasci tradunt.

Rametul describitur.

SECVNDVM genus veluti primum adversus venena commendatur, eodemque modo quo superius usurpatur. Arbor est (cùm sola provenit nullis vicinis arboribus) Malo punicæ similis, spinis brevibus & firmis horrida, cortice candido, denso, rimoso, & solido, & amaro, non tamen veluti prioris cortex: foliis est luteis, aspectu pulcherrimis. Hanc autem, si juxta aliam quampiam arborem proveniat, per summos ejus ramos serpere, atque Cucurbitæ modo amplecti ferunt. Solent ipsum lignum cum radice & cortice permixtum exhibere. Præfertur tamen radix. Hoc etiam in insula Goa nasci ferunt: sed numquam id videre mihi contigit.

Alterius generis descriptio.

CVM Prorex in Iafanapatan insulâ, Zeilan conterminâ, esset; dono dati sunt illi aliquot fasciculi ligni cum suis radicibus, quæ tenues erant, duræ, nigræ, & odoratæ. Eam radicem mirificè prædicabant, & adversus venena pollere aiebant. Similem in continenti Goæ nasci ferunt. Ramos habet paucos, tenues, quatuor aut quinque cubitorum longitudine, qui, nisi alligati, sustentare se nequeant, sed per solum sese diffundant: folia rara, Lentiscinorum effigie, oblonga, non viridia, sed maculosa, sive nigricantibus ex candido maculis respersa.

Tertium genus.

Eius descriptio.

RADICEM quandam in Malaca inveniri rumor est, quæ adversus vulnera sagittis toxico illitis facta præsentaneum sint remedium.

[a] *Meminit etiam huius generis serpentum Ferdinandus Lopez lib. 1. Historiæ Indicæ, & valdè perniciosum esse asserit, soleréque incolas, navali prælio cum hostibus congressuros, interdum fictilibus includere, quæ, dum prælium fervet, in hostium naves conniciant, eo stratagemate quandoque victoriam reportantes. Hoc genus serpentis* Murchat *ab indigenis appellari dicit Odoardus Barbosa, & aliud illo adhuc nocentius* Mandali.

Primi generis fragmentum, trium digitorum transversorum longitudine anno salutis M.D.LXIV. *ostendit mihi Salmanticæ ornatissimus vir Augustinus Vasæus, dono olim è Lusitania missum D. Ioanni Vasco viro doctissimo, eius parenti, cum vasculo è Cocco de Maldiva confecto, lapide Bezar insigni, & vasculis testudineis: quæ omnia mirificè adversari venenis creduntur.*

Secundi autem generis (nisi fallor) fragmentum quinque unciarum longitudinis, quodque, ut coniicere licebat, duarum unciarum crassitudinem aquârat, mihi non modò ostendebat Londini anno M.D.XXCI. *C.V. D. Hector Nunez Medicus Lusitanus, sed etiam dimidiâ eius parte liberaliter donabat. Eius porrò materies firma erat, candida, venis quibusdam distincta, non dissimilis fraxini ligno; cortex autem, qui eam integebat, candicans, & quasi cinereus. Vtraque verò degustata, amaro sapore prædita esse deprehendebantur. Eius, quale accipiebam, fragmenti iconem lectoris oculis subiecimus.*

LIGNVM COLVBRINVM.

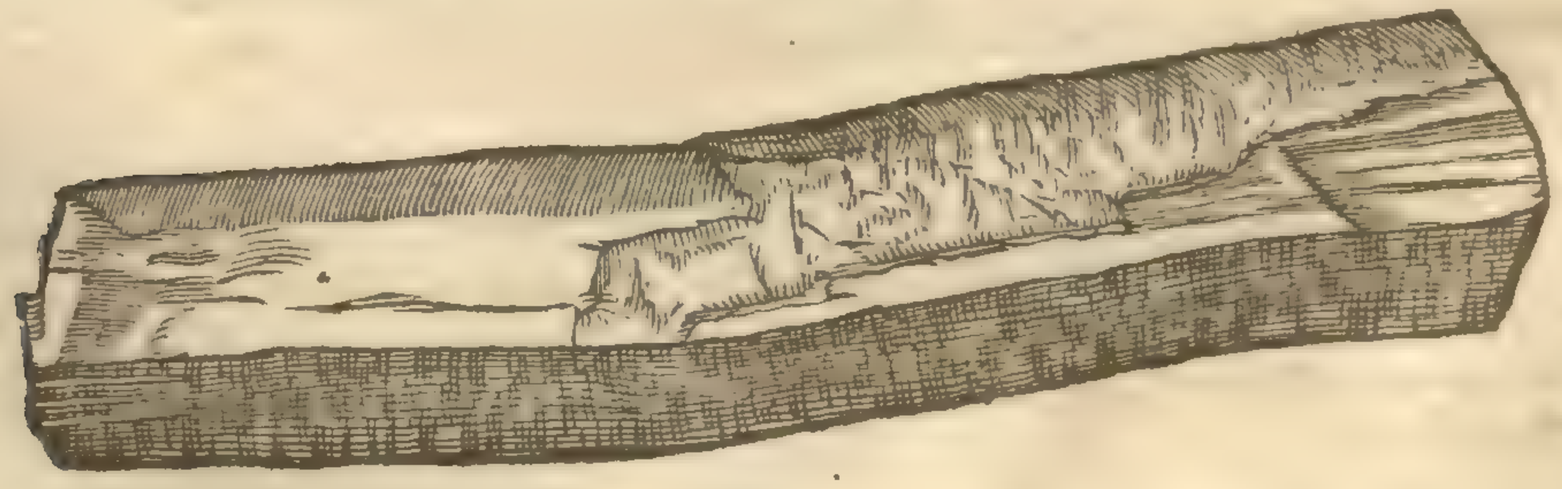

De

De Lapide Bezar.

CAPVT XLV.

Bezardica medicamenta.

A LAPIDE Bezar nomen invenerunt medicamenta venenis resistentia, quæ per excellentiam Bezardica dicuntur. Est enim hic lapis eximiæ adversus venena facultatis: nascitúrque hoc modo.

Lapidis Bezar historia.

EST in Corasone & Persiâ Hirci quoddam genus; quod *Pazam* linguâ Persicâ vocant, rufi aut alterius coloris (ego rufum & prægrandem Goæ vidi) mediocri altitudine, in cujus ventriculo fit hic lapis Bezar, circum tenuissimam quandam paleam semper augescens, & veluti multis è tunicis contextus; columellæ aut glandis plerumque, interdum aliâ & aliâ formâ, lævis magnâ ex parte, colore veluti ex viridi nigricante. Inveniuntur exigui, & magni. Magni, qui rariores sunt, ab earum regionum illustribus viris expetuntur: quo enim majores sunt, eo valentioris esse facultatis sibi persuadent. Memini unum habuisse, qui ferè quinque drachmas penderet. Is in Lusitaniam delatus, vix sexaginta quatuor Lusitanicis aureis [*ii Hungaricis æquipollent*] vènit, cùm tamen aliquanto pluris hic emptus fuisset.

HVNC verò lapidem eâ ratione generari quam modò retulimus, tum his oculis observavi (lapidem enim contritum hujusmodi tenuem paleam in meditullio continere inveni) tum à viris fide dignis accepi, omnes in Persia natos simili modo circum paleolam * efformatos inveniri.

Lapis Bezar multis locis invenitur.

CETERVM non solùm generatur hic lapis in Persia, sed etiam nonnullis Malacæ locis, & in insula quæ à Vaccis nomen sumpsit, haud procul à promontorio Comorim. Nam cùm in exercitus annonam mactarentur istîc multi prægrandes hirci, in eorum ventriculis magnâ ex parte hi lapides reperti sunt. Hinc factum est, ut quotquot ab eo tempore in hanc insulam appellunt, hircos obtruncent, lapidesque ex iis tollant.

Lapis Bezar Persicus reliquos antecellit.

VERVM nulli Persicis bonitate comparari possunt. Dextri autem adeò sunt Mauritani, ut facilè, quâ in regione nati sint singuli lapides, discernere & dijudicare possint. Vt verò adulterinos à legitimis dignoscant, manibus comprimunt, deinde spiritu inflant. Nam si aër aliquis permeat, adulterini indicium est.

Delectus ratio.

Pazar, Pazan.

Bazar.

VOCATVR autem hic lapis *Pazar*, à *Pazan*, id est, hirco, cum Arabibus, tum Persis & Corasone incolis: nos corrupto nomine *Bezar*, atque Indi magis corrupte *Bazar* appellant, quasi dicas lapidem forensem: nam *Bazar* eorum linguâ forum est.

Lapidis Bezar facultates.

ILLO utuntur Indi, nos secuti, adversus deleteriæ facultatis medicamenta. Ormuz verò & Corasone incolæ non modò adversus virulentorum animalium morsus usurpant, sed etiam adversus omnes melancholicos morbos. Opulentiores bis se purgant singulis annis, Martio videlicet & Septembri. A purgatione, quinque subsequentibus diebus continuis hauriunt in singulas doses, decem hujus lapidis grana macerata in stillatitio rosarum liquore. Hoc remedio juventam & membrorum robur sibi conservari dicunt. Solent interdum nonnulli ad triginta usque grana sumere, nimis sanè magnâ quantitate. Nam tametsi nullas noxias facultates in se contineat hic lapis; tutior tamen est ejus exigua quantitas. Atque etiam parvâ quantitate exhibere solent in Ormuz: nec sine periculo liberaliùs sumi dicunt.

EO utor in inveteratis morbis melancholicis, veluti in malâ scabie, leprâ, pruriginibus, impetiginibusque. Hac etiam ratione quartanis convenire posse arbitror. Viros sanè planè deploratos, atque à medicis derelictos, hujus lapidis usu, pristinæ sanitati restitutos fuisse intelligo.

QVOD scribit Matthiolus, lib. 5. cap. 73. Comment. in Dioscor. adalligatum, ita ut nudam sinistri lateris carnem contingat, omnia venena superare, experiri nunquam vidi, nec hîc simili modo utuntur. Illud autem verum scimus, quòd ejus pulvis vulneri impositus, à mortiferis animalibus ictos liberet. Iisdem viribus pollet, apertis carbunculis in peste impositus: etenim venenum exugit.

Boam Plinius vocat rubentes papulas, lib. 24. cap. 8. & lib. 26. cap. 11.

QVONIAM verò exanthemata sive pustulæ, & herpetes, in hac regione admodum noxia sunt, & subinde ægros necant, solemus ægris per singulos dies pulverem lapidis Bezar ex aqua rosacea propinare ad unum aut alterum granum, magno cum successu.

COEPIT autem successu temporis hic Lapis majori in pretio haberi. Nam necesse est nunc omnes ad ejus regionis, in quâ generantur, Regem perferri: nec sine difficultate inde haberi possunt.

Invenitur interdum Ulyssipone venalis hic lapis aliâ atque aliâ formâ; quem licet magno admodùm æstiment mercatores, eâ tamen conditione vendere nolunt, ut periculum, an legitimus sit, faciat emptor. Id autem fit in hunc modum: Ducitur cum acu filum per toxicum (herba balestera vocant) deinde per canis aut alterius animalculi pedem transf-

transmittitur acus, atque filum relinquitur in vulnere. Canis illicò ea symptomata incipit habere quæ comitari solent eos qui toxicum biberunt. Cùm planè concidit canis, atque desperatus videtur, tum pulverem ab hoc lapide abrasum & aquâ dilutum cani in os iniiciunt. si auxilium senserit canis, legitimi probatio est: sin minùs, adulterinum censent.

* *Meminit etiam huius lapidis clarissimus Medicus Hispalensis Nicolaus de Monardis, in eo libello quem de eo & Scurzonera peculiarem fecit; sed legitimos & minimè adulteratos in medullio concavos esse vult.* Monardus.

Lapis, inquit, Bezaar multis nominibus donatur: nam Arabibus Hager, *Persis* Bozaar, *Indis* Bezar, *Hebræis* Belzaar, *dicitur, quasi Dominus veneni, à Bel Dominus, & Zaar venenum.* Hager. Bezaar. Bezar. Belzaar.

Est verò eius forma varia: nam alii rotundi sunt, alii oblongi dactylorum osiculis similes, alii palumbi ovis, alii capreolorum renibus, alii castaneas æmulantur; omnes tamen obtusi, non in cuspidem desinentes: nec minùs colore variant, siquidem nunc spadicei coloris, nunc melini, magnâ verò ex parte ex viridi nigrescentis, ut mala insana cõspiciuntur; plurimi etiam cinerei obscuriores, ut qui in felibus Civettam egerentibus est.

Constant autem singuli ex laminulis miro artificio alia aliam, ut ceparum tunicæ, amplectentibus, splendentibúsque quasi polita essent: immò priore laminâ demptâ, subsequens multo splendidior invenitur, quod legitimi est indicium: suntq; hæ laminæ aliæ alius densiores, pro lapidum magnitudine. Lævis est & blandus, ut facilè alabastri modo abradi possit: immò diutiùs in aquâ hærens liquescit. Nullum cor aut matricem habet, sed in medullio cavus est, & pulveris eiusdem cum lapide substantiæ plenus, qui maximè commendatur, atque etiam ipsi lapidi præfertur: sed is pulvis legitimi etiam indicium est: etenim qui adulterati sunt, neque laminas splendentes habent, neque pulverem illum in medullio continent, sed granulum aliquod aut semen, supra quod Indi illum efformârunt.

Porrò eximitur hic lapis ex animali cervi ferè magnitudine & agilitate, sed cornibus in dorsum reflexis, & corporis formâ, capreis ferè simili; quam ob causam ab incolis Capra montana vocatur, tametsi meo iudicio Cervi-capra potiùs dici debeat. Invenitur verò hoc animal in India supra Gangem, montibus Chinarum regioni finitimus, pilo brevi, & colore ut plurimum cinereo & rufo.

CETERVM *mihi persuadeo, non futurum ingratum, si huic scholio, eius animalis, in cuius ventriculo celebratus ille lapis Bezar in Orientali India generatur, cornu & ungulæ icones adiicerem, expressas quidem, curante Iacobo Gareto, aromatario Londinensi, viro humanissimo mihíque amicissimo, qui eas ad me Francofurtum usque mittebat, permittente verò Generoso viro Waltero Raulæo, cui obtigerant in parte prædæ earum rerum, quæ in prætoriâ illâ navi ex Orientali India revertente, & à nautis Anglis occupatâ, advehebantur.*

CORNV & VNGVLA animalis in quo lapis Bezaar generatur.

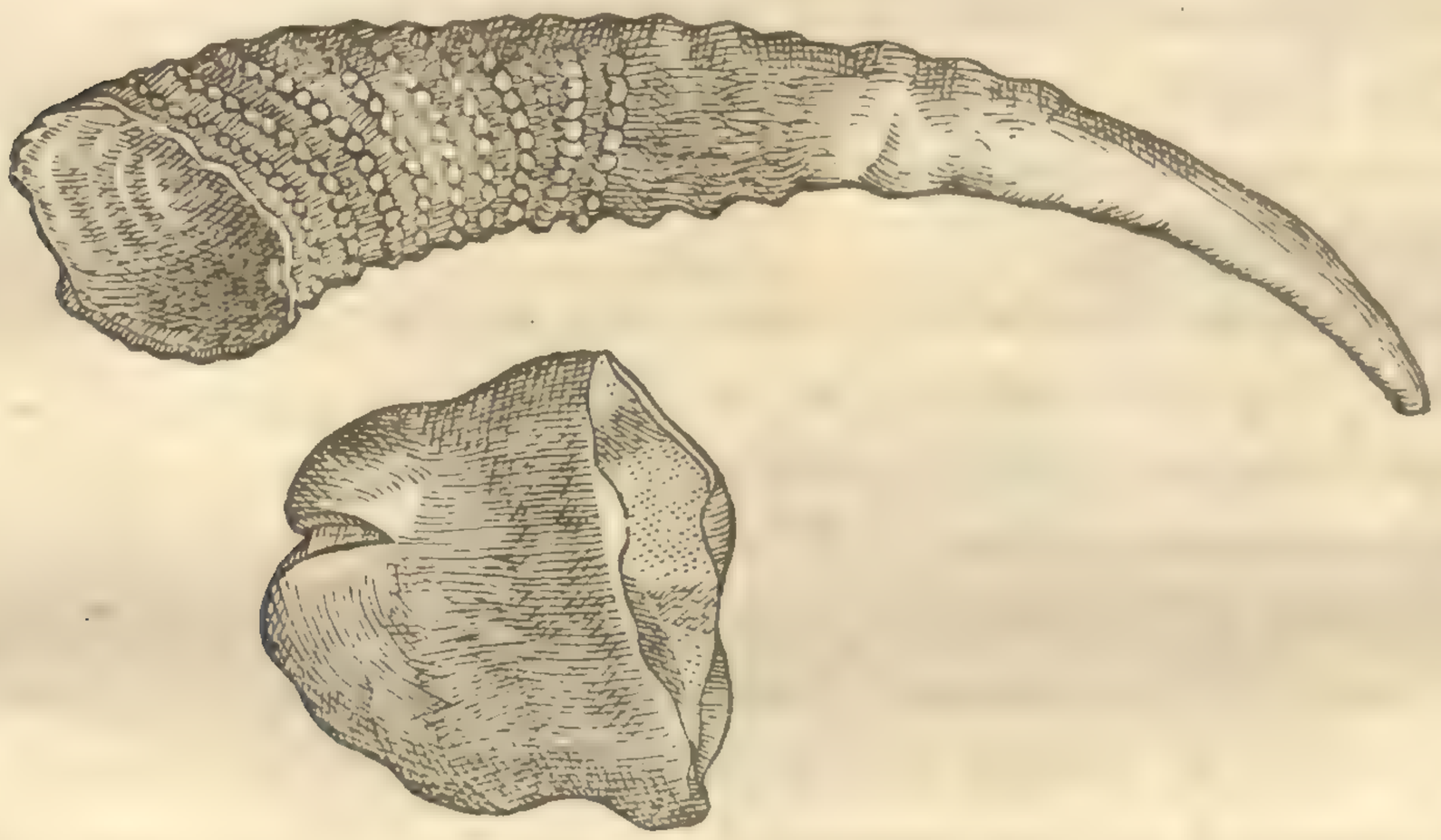

Erat verò illud cornu (cuius longitudinem non significabat) nigri coloris, incurvum, infernâ & crassiore parte, quâ capiti adhæserat, cavum (quâ notâ, singulis annis non decidere, coniecturam faciebam) foris inæquale & multis tuberculis obsitum, instar ferè cornu cervini, supernâ parte lævius, & in obtusum mucronem desinens. Cornu.

Vngula autem nigra etiam erat, & brevi-fissurâ discreta, pilisque magnâ ex parte tecta; sed cuius coloris, non erat Vngula. *additum.*

De Lapide Malacensi.

CAPVT XLVI.

CETERVM Lapis Bezar alium lapidem mihi in memoriam revocavit, quem unicè venenis resistentem in Malaca inveniri tradunt: saltem in Pam Regni Malacensis provinciâ. Invenitur autem istîc in felle Histricis: sed tantâ est in æstimatione apud ipsos indigenas ob raritatem, ut è duobus, qui simul reperti meo tempore fuerunt, alter pro ingenti munere missus sit ei qui pro Rege Lusitaniæ Indiam gubernat. Etlicet istîc frequens lapis Bezar inveniatur, hunc tamen longè præferunt incolæ. Vnum dumtaxat vidisse memini, cuius color dilutioris videbatur purpuræ, gustu amaro, tangenti lævis & lubricus, quemadmodum Gallicus sapo. *Lapis Malacensis.* *Lapidis Malacensis descriptio.*

Lap. Malac. facultates.

HACTENVS ejus facultates experiri mihi non licuit. Sed clariſſimus vir & inſignis Medicus Dimas Boſque Valentinus illas experimento comprobaſſe in duobus viris, qui venenum hauſerant, mihi affirmavit. Vulgari autem aquâ (cùm cordialis deeſſet, & periculum eſſet in morâ) hunc lapidem aliquamdiu maceravit: quam deinde ægris propinavit, qui illam guſtu amaram invenerunt; attamen eorum ſtomachus roboratus eſt, & venenum nihil obfuit.

MVLTVM certè huic viro debent omnes Indici medici, quòd hujus lapidis facultates nobis aperuerit. Nam neceſſaria admodum ſunt hac in regione medicamenta, quæ venenis reſiſtunt, Alexipharmaca Græci appellant.

* *Anno à Chriſto nato ſexcenteſimo tertio ſupra milleſimum, oſtendebatur mihi lapillus planus, unguis humani digiti magnitudinem non ſuperans, lævis, coloris ex cinereaceo candicantis. ſed parvis quibuſdam rubiginoſis maculis aſperſi, quem valdè commendabant adverſus venena, imò etiam lapidi Bezahar præferebant. Illum ex Orientali India recenter allatum ferebant, &* Maſtica de Soho, *appellari dicebant, Lapidem porcinum interpretantes: ex quibus notis conjecturam faciebam. Malacenſem lapidem à noſtro Auctore commemoratum eſſe poſſe, quem in Illyrici ſelle repertri ſcribit: certè glaber & lubricus erat Gallici ſaponis inſtar.*

* *Ferdinandus Lopez, lib. 1. Hiſtoriæ Indicæ, meminit lapidis cuiuſdam, quem non minore facultate præditum eſſe aſſerit, quàm ſit lapis Bezar, aut Malacenſis quippe qui intrifariè omnibus venenu reſiſtat. Eſt verò is lapis magnitudine avellanæ, rarus admodum, ut qui è capite animalis quod Indi* Bulgoldalf *appellant, eximatur.*

DE GEMMIS.

ABSOLVTA Aromatum hiſtoria, non inutile fore duxi, ſi nonnulla de Gemmis ſubiicerem, præſertim cùm in lapidum mentionem iam inciderimus. Initium igitur faciemus ab Adamante, qui reliquas omnes excellere, & quodammodo rex Gemmarum eſſe, ob ſubſtantiæ duritiem, creditur. Nam omnium Gemmariorum iudicio, ſi omnibus quæ requiruntur ſuis dotibus, nativóque colore ac æquali magnitudine præditæ ſint hæ tres gemmæ, primarium locum obtinebit Smaragdus, deinde Carbunculus, tertium Adamas.

SED *Gemmarum pretium, aut ex earum raritate, aut ex hominum affectibus & cupiditate, intenditur. Maioribus enim facultatibus, iiſq; longo experimento comprobatis, præditus eſt Magnes, tum etiam lapis qui ſanguinem undecumque fluentem ſiſtit. Venduntur tamen hi per manus,*

Manus. *(ponderis genus eſt in Cambaya, unde petuntur, quod viginti ſex* libras*

Ratis. *pendit) Smaragdi verò per ratis (pondus eſt tria tritici grana pendens)*

Carate. *reliquæ gemmæ, in Europâ quidem per Carates (pondus quatuor gra-*

Mangelis. *na conſtituens) in India verò per Mangelis, pondus quinque pendens grana.*

* *Suprà capite de Turbith, manus illi eſt auctior unâ libra: ſiquidem viginti ſeptem libras pendit.*

De Adamante.

CAPVT XLVII.

Almaz.

ARABES, quos plerique omnes Mauritani ſecuti ſunt, Adamantem appellant *Almaz*, tametſi Serapio lib. ſimpl cap. 391. alio vocet nomine. Ab indigenis, ubi naſcitur, *iraa*: in Malaio, ubi etiam invenitur, *itam*.

Iraa, Itam.

CETERVM tribus aut quatuor locis inveniuntur Adamantes; videlicet in Biſnager provinciâ, duabus vel tribus rupibus. Magnum quæſtum adferunt hæ fodinæ illius provinciæ Regi, magnaque ſunt ejus jura. Nam quemadmodum in Hiſpaniis Rex in Thynnorum capturâ ſua habet jura, ita ut ſi unicus Thynnus capiatur, Regi cedat oportet: ſic in his fodinis magni ſunt Regis reditus. Nam quotquot Adamantes inveniuntur triginta * Mangelis excedentes, Regi cedunt. Præterea diligentiſſimè obſervantur operæ: nam ſi quis

Adamas in Biſnager.

* *hoc eſt, 150 grana, vel drachmas duas, grana ſex.*

quis unicum Adamantem sustuliſſe deprehendatur, ilicò ipſe cum omnibus facultatibus Regis fisco addicitur.

ALIA est rupes in Decan, non procul à ditione Imadixa, quem nos Madre-Maluco nuncupamus. Alia quædam rupes est in dominio cujusdam Reguli indigenæ, in qua præstantissimi Adamantes inveniuntur, sed minores. Isti à vulgo de Rupe veteri cognomen sortiuntur: & venum exportantur in urbem quandam regionis Decan, Lispor nuncupatam, ubi celebris est mercatus. Istic emptos Guzaratenses huc nobis adferunt emendos. Sed etiam in Bisnager deferunt, magnitudine pretii eos invitante. Nam magno apud illos habentur in pretio Adamantes de Rupe veteri cognominati, præsertim quos natura ipsa elaboravit. *Naifes* ab incolis appellantur. Nam quemadmodum, inquiunt, virgo præferenda est jam corruptæ mulieri: sic etiam Adamas à naturâ elaboratus, præferendus est ei quem hominum industria expolivit: contrà sentientibus Lusitanis, qui industriâ hominum expolitos longè pluris æstimare solent.

Adamas in Decan.

Adamas de rupe veteri.

Lispor emporium.

Naifes.

ALIA est rupes ad fretum Tanjam in Malacæ tractu, quæ etiam de Rupe veteri cognominatos profert. Exigui quidem sunt, sed laudati: unum tamen habent vitium, quòd ponderosi sint, quo nomine gratiores sunt venditoribus quàm emptoribus.

Adamas in Tanjam.

NVLLO autem ex prædictis loco Crystallus invenitur, quemadmodum nec per universam Indiam. Amat enim Crystallus loca frigida, qualia sunt Alpes Germaniam ab Italia separantes.

Nulla Crystallus in India.

NON negaverim in India Beryllum inveniri, qui Crystallo similis est, & quidem magnis fragmentis, ex quibus & vitra & vasa fabricari solent pretiosa. Sed in Bisnager non invenitur, nisi locis procul ab Adamantum fodinis dissitis. Plurimus autem est Beryllus in Cambaya, Martavan, & Pegu regionibus, ubi nullus Adamas, nisi qui importatus fuerit. Invenitur & in Zeilan insulâ, ubi nullus Adamas.

Beryllus Crystallo similis.

Berylli natales.

REFERT Plin. lib. xxxvii. cap. iv. & in Arabia nasci. Verùm id nec videre, nec audire mihi licuit: quemadmodum nec in Cypro, nec in Macedonia. Nam si istic nascerentur Adamantes, ii qui hîc nascuntur adeò non expeterentur à Turcis, qui potissimam Adamantum partem ad suos evehunt.

SCRIBIT Franciscus de Tamara, in Peru Adamantes reperiri. Sed huic auctori exiguam fidem adhibeo, quòd videam in Indicorum Adamantum extractione tam ineptas commentum esse fabulas: veluti quòd pervigiles sint serpentes, quæ Adamantes tuentur: eosque non posse inde auferri nisi priùs objectis carnibus certâ quadam ratione præparatis, quibus vorandis dum serpentes[a] occupantur, tutò interea Adamantes auferri possunt.

Franciscus de Tamara.

NON desunt qui in Hispaniis inveniri putent: quorum opinioni subscribere non possum, quoniam nullis probatæ auctoritatis scriptoribus fulciatur.

Adamas nullus in Hispania.

REFERT etiam Plin. loco jam citato, haud facilè inveniri Adamantem Avellanæ nucleo majorem. In quo sanè non est reprehendendus: nam sibi comperta scribit. Sed inveniuntur hîc interdum majores quatuor Avellanis. Maximus tamen quem vidi, centum quadraginta mangelis[b] pendebat. Proximus huic centum & viginti pendebat. Intellexi apud quendam negotiatorem esse unum, qui ducentos quinquaginta mangelis pondere æquet, tametsi is strenuè neget talem apud se esse. Accepi item à viro fide digno, qui affirmaret se Adamantem vidisse in Bisnager magnitudine exigui ovi gallinacei.

Magnus Adamas.

SED miraculi instar id mihi videtur, hujusmodi gemmas, quæ altissimè in terræ visceribus, multisque annis perfici debebant, in summo ferè solo generari, & duorum aut trium annorum spatio perfici. Nam si in ipsa fodina hoc anno ad cubiti altitudinem fodias, Adamantes reperies. Post biennium, rursus illîc excavato, ibidem invenies Adamantes. Sed certum est grandes non nisi sub infimâ rupe nasci.

Adamantum mira generatio.

EST verò Adamantis nitor vivax & robustus, Crystalli verò non nisi elanguidus: quâ notâ, tum etiam duritie, à Gemmariis dignoscitur.

CETERVM tantum abest ut mallei ictum respuat Adamas, ut etiam in scobem malleolo redigatur. Facillimè verò pistillo ferreo in mortario confringi & atteri solet, ut ejus scobe alii Adamantes expoliantur.

Adamas malleo ictu frangitur.

FALSO igitur creditum est à Veteribus, Adamantem Crystallo innasci, & mallei ictu non frangi, sed hircino dumtaxat sanguine maceratum rumpi: præsertim si (ex quorundam sententiâ) hircus priùs apium aliasque diureticas plantas depascatur, vinumque bibat. Sed nec Magnetem impedit quin ferrum trahat. Nam sæpiùs id experiri volui, sed figmentum esse deprehendi. quemadmodum & illud, quod de Adamante capiti mulieris ipsâ insciâ supposito ferunt: videlicet in amplexus viri dormientem ruere, si fidelis sit: sin labes ejus pudicitiei sit illata, maritum aversari.

Adamas Crystallo non innascitur.

Adamas magnetem non impedit.

FABVLOSVM etiam est, quòd Adamantis aciem plumbo obtundi putant; propter

Plumbi Adamantis aciem non obtundit.

argenti vivi cum plumbo commixtionem. Nam quemadmodum & ferrum vincit & reliqua metalla; sic etiam plumbum eâdem facilitate penetrat, quâ napum.

ILLVD verò sæpiùs expertus sum, Adamantes exquisitos, mutuo attritu sic glutinari, ut facilè separari non possint. Sic etiam Adamantem vidi, ubi incaluisset, festucas trahere non secus ac electrum.

Adamas nullius in medicina usus.

NVLLIVS autem est in medicinâ usus; tametsi invenerim medicos indigenas, qui eum per syringam in vesicam iniiciebant ad confringendum calculum. Per os verò ampliùs non exhibent, quoniam erronea quædam persuasio in vulgus pervasit, deleteriæ facultatis esse, si introsumatur Adamas, ob suam tenuitatem & penetrandi vim, quâ intestina perforaret scilicet: cujus opinionis etiam video esse aliquot è recentioribus medicis.

Adamas deleteriæ facultatis non est.

SED, ut dixi, vana est persuasio. Nam Æthiopes Gemmariorum servos novi[a], qui Adamantes deglutierint; quos cùm requirerent domini, tandem verberibus egregiè cæsi, se deglutivisse fassi sunt: eosque deinde cum recrementis ejecerunt, sine aliquo nocumento. Id ego testari possum.

Adamantis scobes deleteriæ facultatis non est.

AT in scobem tritus, inquies, venenum est, quia & stomachum & intestina perforat. Immò nequaquam scobem attrahet ad se stomachus, quæ sua gravitate celeriter ad inferiora descendet. Et mulierem quandam scio, quæ marito antiquâ dysenteriâ laboranti, Adamantis scobem per multos dies propinavit sine ulla noxa, donec medicamento toties reiterato lassus abstinuit, præsertim cùm ejus uxor à medicis intellexisset frustrà se laborare: non posse enim maritum hoc morbo liberari. Is igitur multo pòst tempore sublatus est, cùm scobe uti multis jam diebus desiisset.

[a] *Similem ferè nec minùs absurdam perquirendi Adamantes rationem describit M. Paul. Venetus lib. 3. cap. 29.*

[b] 140 *Mangelis, id est, septingenta grana, sive unciam unam, drachmam unam, scriptula duo, grana quatuor. Nam Mangelus, ut antè dixit noster Auctor, quinque grana pendit, & septuaginta duobus granis dragma constat.*

Maiorem verò Adamantem in Belgio conspectum haud puto, quàm quem Philippus Hispaniarum Rex, ducturus Elizabetham Henrici II. Galliarum regis maiorem natu filiam, emit de Carolo Affetati Antverpiæ, anno M. D. LIX. *octogies millenis coronatis: pendebat autem caratos septem & quadraginta cum semisse, hoc est, 190. grana.*

Adamas Anglicus.

Tribus supra Bristolium millaribus, Ducatu Somersetensi, ad Sabrinam fluvium, solo rubro & tenaci eruitur Adamantis genus naturâ expolitum, formâ nunc planâ, nunc trigonâ pentagonâve aut polygonâ. Horum aliquot nobis dono dedit generosus Eques Dn. Georgius Northum. cuius in ditione eruuntur. Sunt vero ii paulo obscuriores, & matrice suâ velut ovo concluduntur tenaci & durâ, nunc innumeri, iiq; exigui & plerumque informes; nunc pauci, sed maiores & elaborati: interdum matrici adhærentes, nonnunquam soluti, & in matrice (si moveatur) crepitantes, ut Aëtitem lapidem censeas. Si artificum industriâ perpoliantur, orientales ita æmulantur, ut exiguum discrimen sit; sed duritie ab orientalibus superantur.

De Smaragdo.

CAPVT XLVIII.

RARIOR & pretiosior est Smaragdus, ejusque locus natalis vix agnoscitur; nullis remanentibus fragmentis, sed propter raritatem, etiam ea auferentibus negotiatoribus.

Pachet, Zamarrut, Zabarget. Tabarget.

PORRÒ Smaragdus appellatur Persis & Indis *Pachee*, Arabibus verò *Zamarrut*, non *Zabarget*, ut vulgatus Serapionis lib. simpl. cap. 384. codex, aut *Tabarget*, ut Pandectarius in litteris T & Z. vult. Nam corruptus est ille locus cap. de Smaragdo: & *Zamarrut* legendũ est.

Smaragdus adulterinus.

VVLGARE autem est in Balagate & Bisnager, ut fictitias Smaragdos ex vitrearum lagenarum crassioribus fragmentis conflent.

SED & Smaragdi quæ ex Peru novi orbis provinciâ advehuntur, adulterationis suspicione non carent.

Feruzegi.

Peruzegi.

CETERVM plurimum hallucinantur, qui in Electuario de Gemmis Smaragdum præscribi putant, existimantes per *Feruzegi* Smaragdum intelligendam: ignorant enim illi linguæ Arabicæ proprietatem, & ipsius Mesuæ mentem non intelligunt. Præterea Mesuæ codex Arabicus legit *Peruzegi* de Elect. dist. 1. Et quoniam magna est, ut aliquando diximus, apud Arabes inter P & F literas cognatio, facilis fuit lapsus Librarii, ut F pro P reponeret.

Peruzaa, est Turchesa.

EST verò *Peruzaa** Arabibus Turchesa nostra, quæ plurima totâ Persiâ nascitur. Non fuit igitur Mesuæ mens ut Smaragdus illam compositionem ingrederetur, tametsi contrà sentiat Christophorus de Honestis, ejus interpres: sed Turchesam voluit, quam omnibus Arabum compositionibus iniici oportet, quæ habent Feruzegi. Nam apud Mauritanos illius est in medicinâ usus, sed apud Indos minimè.

* *Idem suboluisse videtur Bellunensis in eâdem compositione Electuarii de Gemmis.*

De

De Rubino.

CAPVT XLIX.

MVLTA ſunt Rubinorum genera. Nobilior Græcis ἄνθραξ, Latinis Carbunculus vocatur: non quòd in tenebris ſplendeat (fabuloſa eſt enim iſta perſuaſio) ſed quòd ejus nitor vivacior ſit ceteris. Dicam tamen quod à Gemmario quòdam audiui. Emerat ille aliquot nobiliores Rubinos ex Zeilan inſulâ delatos, ſed minutiores, quales ii ſunt quos vulgo Rubinos de Corja vocamus, id eſt, qui viceni ſimul emuntur. Hos cùm è menſa ſuſtuliſſet, latuit unus in plicis ſtraguli quo menſa ſtrata erat. Noctu in tenebris animadvertit quaſi ignis ſcintillam quandam in menſâ. Accedit ad menſam, accenſâ priùs candelâ; invenit exiguum Rubinum; quo ſublato, nullam poſtea in menſa ſcintillam vidit. Non me latet, negotiatores plerumque hujuſmodi fabulas ſuis dictis admiſcere ſolere; ſed penes eos fides eſto.

Anthrax. Carbunculus. Rubini de Corja.

CARBVNCVLVM igitur appellabimus, cujus rubor fuerit ſplendens & elegans, & qui erit viginti quatuor quilatum ſive caratum, ut vulgo vocant. Ejuſmodi ego vidi apud Magnatem quendam in Decan; qui cùm mihi familiaris eſſet, oſtendere tamen noluit, niſi priùs datâ fide id clàm fore, nec ejus regionis Regi me indicaturum. Cenſebatur vicies mille Luſitanicos aureos valere. Ipſe tamen dominus affirmabat à ſe emptum ſex auri manus, quæ quinque Luſitanicas arrobas * efficiunt.

Carbunculus. Manus auri. Arroba.

SECVNDVM genus eſt quem Balaſium vocant, aliquantulum rubens. Vilior hic eſt.

Balaſius.

TERTIVM genus eſt, Spinellus appellatus: magis hic rubet; ſed tamen vilior eſt, quia non habet ſplendorem illum legitimi Rubini.

Spinellus.

INVENIVNTVR & candicantes. Sunt alii ex purpurâ candicantes, vel, ut veriùs dicam, colore ceraſum matureſcens referentes. Sunt & qui mediâ parte rubent, alterâ candicant. Alii media ex parte Sapphiri, altera Rubini.

HVIVS varietatis cauſam fieri puto ab ipſa Rubini origine. Cùm enim Rubinus in ſua rupe aut fodina recens generatus eſt, candicat; deinde matureſcens ruborem adquirit: qui rubor cùm temporis diuturnitate concilietur, fit, ut qui ante maturitatem eruti ſunt, nunc candicantes, modò ex rubro langueſcentes conſpiciantur.

QVONIAM verò Rubinus & Sapphirus in eadem fodina naſci creduntur, fit interdum ut altera parte Sapphirum repræſentet, altera Rubinum: qui, cùm elegans eſt, & cæruleum colorem cum rubro æqualiter permixtum habet, vocatur à quibuſdam incolis *Nilacandi*, quaſi dicas, Sapphiro-Rubinum.

Rubinus & Sapphirus, in eadem fodina generantur. Nilacandi, Sapphiro-rubinus.

PORRÒ Arabibus & Perſis Rubinus nuncupatur *Yacut*: hujus regionis incolæ *manica* appellant.

Yacut. Manica.

* *Rubinum ingentis pretii cum Adamante illo ſuprà memorato redimebat Philippus II. Hiſpaniarum Rex Elizabetham Henrici II. Galliarum Regis filiam in uxorem ducturus: nam vicenis millibus coronatorum æſtimatus fuit.*

* *Laſitanica Arroba conſtat triginta duabus libris: hoc eſt ferè modiis quinque Italicis: ingens ſanè gemmæ pretium.*

De Sapphiro.

CAP. L.

GEMMA eſt Sapphirus vilis precii: cùm tamen ob ejus elegantem cæruleum colorem, cujus aſpectu oculi mirum in modum recreantur, magno æſtimari deberet. Vocatur ab incolis *Nilaa*.

Nilaa.

EIVS autem duo ſunt genera. Vnum obſcurius: Alterum ſplendens; quod vulgò Sapphirum aqueum vocant. Vilior hic eſt, & interdum coloris cujuſdam admixtione Adamantem ita æmulatur, ut nonnullos plerumque fefellerit.

Sapphirus aqueus.

INVENITVR utrumque genus in Calecut, Cananor, & variis regni Biſnagua locis. Præſtantiores ex Zeilan adferuntur: omnium verò laudatiſſimi ex Pegu.

Sapphirus ex Pegu.

TAMETSI verò adeò oculis ſit grata hæc gemma, nullius tamen, quantumvis magnæ, & vividi coloris, pretium mille Luſitanicos aureos ſuperaſſe invenietur.

De Hyacintho & Granato.

CAPVT LI.

Hyacinthus. Granatus.

VILISSIMI sunt hîc pretii cùm Hyacinthus tum Granatus, quos volunt nonnulli ex Rubinorum esse generibus, Hyacinthum flavescentem Rubinum appellantes; Granatum verò, nigricantem Rubinum.

NASCVNTVR autem & in Calecut,& Cananor: Granati etiam toto regno Cambaya & Balaguate: Hyacinthi verò & quibusdam Lusitaniæ locis provenire feruntur, ut in Belas non procul Olysipone, & multis Hispaniæ locis.

De Jaspide.

CAP. LII.

Iaspis viridis. Porcellana.

INVENITVR Iaspidis genus viride, ex quo vasa Murrhina fiunt (Porcellanas vocant) adeò virentia, ut ex Smaragdo conflata videantur.

Ex hoc fortè genere erit id quod Genuæ ostenditur, quodque ex Smaragdo esse contendunt, rariùs videndum proponentes, quo majorem auctoritatem lapidi concilient.

Vasa Murrhina ex Iaspide viridi.

HVIVSMODI vas Murrhinum aliquando mihi propositum fuit venale ducentis pardãons sive aureis Hispanicis: cujus, si ex Smaragdo conflatum fuisset, millesimam partem eo pretio vix nancisci potuissem.

De Alaqueca.

CAPVT LIII.

Alaqueca. Quequi.

INVENITVR in Balagate lapidis quoddam genus quod *Alaqueca*, Arabes *Quequi* vocant, cujus libra minutis fragmentis expoliti, regali Castellano emi potest; tanta est vilitas. Hujus tamen virtus reliquarum gemmarum facultates exuperat, quippe qui sanguinem undequaque fluentem ilicò sistat.

Solent plerumque ex hoc lapides efformari sphærula precaria.

De Oculo Catti.

CAP. LIV.

Oculus Catti magno æstimatur apud Indos.

LAVDATISSIMI inveniuntur in Zeilan. Nonnulli etiam ex Pegu advehuntur, quos eò deferri rumor est ex regione Bramaa.

MVLTO majoris is est apud Indos pretii, quàm in Lusitaniâ. Memini enim quendam eò mittere sexcentis Lusitanicis aureis hîc æstimatum: cujus in Lusitania pretium dumtaxat nonaginta aurei censeretur, at huc relatus sexcentis venditus est.

Oculi Catti facultates.

PERSVADENT sibi Indi, ejus, qui hanc gemmam possidet, facultates non posse imminui, sed semper incrementum facere & augeri.

EGO verò quod expertus sum referam. Lineus pannus ita compressus, ut ipsius Gemmæ meditullium sive oculum tangat, nullo igne uri potest.

Pseudoopalus. * *Cardanus lib. 7. de Subtilitate, Pseudoopalum vocat: de quo, tum etiam de aliis gemmis, illa ibi multa.*

De Lapide Armeno.

CAP. LV.

Hager armini. Lapis Armenus.

MIXTVS est hic Lapis ex cæruleo & diluto viridi. Appellatur Arabibus *Hager armini*, id est, Lapis Armenus. Interrogati tamen Armeni, an apud eos nasceretur hic lapis, affirmare non potuerunt. Sed Turci & Persæ medici dixerunt, exiguâ quidem quantitate apud se vidisse, verùm ignorare, num ex Armeniâ adferretur, nec ne. Aiunt multos inveniri in Vltabado urbe celebri regni Balaguate.

HOC lapide melancholiam purgant Mauritani medici. Sed tamen experimento didici, segniter admodùm purgare.

De

De Magnete.

CAP. LVI.

FABVLOSVM est quod nonnulli de Magnete scribunt, videlicet eas naves quæ Calecut commeant, clavis ferreis non compingi, ob scopulorum è Magnete lapide frequentiam, à quo scilicet attraherentur & raperentur naves, si ferreis clavis fabricatæ essent. Nam & in Calecut, & toto eo tractu plures inveniuntur naves clavis confixæ ferreis, quàm ligneis. Verum quidem est in Maldivis insulis naves ligneis clavis esse exstructas; id autem ob ferri pœnuriam potiùs, & quòd minori constent, fieri puto, quàm quòd à Magnete sibi metuant. *Fabulæ de Magnete.*

CETERVM Magnes ideò ferrum ad se haudquaquam trahit, quòd in eâdem fodinâ nascantur, aut eorum fodinæ sint contiguæ, veluti quidam existimant: quandoquidem Magnes invenitur iis locis ubi nullum ferrum est. *Falsæ de Magnete persuasiones.*

SVNT qui putent Magnetem ad se ferrum trahere, ob eam facultatem quam ferro communicavit, qua ad Magnetem feratur: eamque ob causam Magnetem non majoris esse ponderis, etiam si multum ferrum illi addatur, quàm cum exiguâ ferri quantitate in bilance positum. At nos contrarium plerumque experti sumus.

SED nec deleterius est hic lapis, quod nonnulli voluerunt. Nam tradunt hujus regionis incolæ, Magnetem paucâ quantitate sumptum adolescentiam conservare. Qua de re fertur senior Rex Zeilan, patinas ex Magnete jussisse confici, in quibus cibus ejus coquatur. Hoc ipse, cui mandatum erat negotium, mihi affirmavit. *Magnes non est deleteriæ facultatis. Patinæ è Magnete.*

De Margarita.

CAP. LVII.

NVNC supereſt, ut de Margaritis scribamus, quæ non modò ad decôrem, sed etiam ad medicamenta expetuntur.

PRÆGRANDES igitur Margaritæ, Vniones Latinis dicuntur, quoniam vix duæ reperiuntur magnitudine, figurâ & nitore similes. Minores appellantur Latinis Margaritæ simpliciter. Arabibus & Persis *Lulu*, Indis *Moti*, in Malavar *Mutu*, Lusitanis *Aliofar*, quod Arabicè sonat de *Iulfar*, is est portus in mari Persico, ubi laudatissimæ generantur. Nam tametsi Barem, Catifa, Camaran, aliique hujus maris portus laudatas mittant: quia tamen nostris notior fuit initiò hic portus, ab illo nomen Margaritæ indiderunt linguâ Arabicâ *Aliofar*. *Vnio. Margaritæ. Lulu, Moti, Mutu, Aliofar, Iulfar, portus.*

HINC etiam fit ut illæ Orientales appellentur, quoniam hic sinus Persicus Orientalis sit, si cum nostra Europa conferatur. *Margaritæ Orientales.*

GENERANTVR etiam Margaritæ à promontorio Comorim, ad insulam usque Zeilan (quæ captura & piscatio Regis Lusitaniæ est) sed minutiores maximâ ex parte, nec cum superioribus conferendæ (quæ magnæ sunt & omni dote absolutissimæ) ideoque etiam viliori emuntur. *Margaritarum captura.*

GENERANTVR & in insula Burneo, quæ tametsi sint grandes, formæ tamen elegantiâ à superioribus vincuntur. Sic & nonnullas Sinarum regio mittit, sed viles.

CERTVM est etiam in novo orbe inveniri; verùm nullâ ratione cum Orientalibus sunt conferendæ. Nam aut obscuræ sunt, & nubili coloris, aut nullo orbe lævoreque commendantur.

ORIGO atque genitura est è conchis, haud multum ab ostrearum conchis dissimilibus. Conchæ autem quæ superiori maris parte natant, grandiores Margaritas generant: quæ verò in alto mari degunt, minutiores proferunt. *Margaritarum origo.*

HÆ conchæ aëri expositæ siccantur, & sese pandunt, in quarum carne inveniuntur Margaritæ nunc multæ, nunc paucæ, pro concharum magnitudine.

INVENIVNTVR & in nostratibus conchyliis ostreisve, sed minùs nobiles.

OMNIVM autem præstantissimæ ad generandas Margaritas censentur eæ conchæ læves & candidæ, quas ejus regionis incolæ *Cheripo* appellant, ex quibus cochlearia poculaque conficiuntur. *Cheripo.*

VERVM *Cheripo* non est id conchylium quod vulgò Matrem perlarum vocamus. Nam id *Chanquo* incolæ vocant, ex quo videlicet mensæ, cistulæ, sphærulæ precariæ fabricantur: quod licet parte externâ scabrum sit & impolitum, internâ tamen lævissimum est, & aspectu pulcherrimum. *Chanquo.*

DEVEHI-

DEVEHITVR id conchylium Bengala mercimonii gratiâ, ubi expolitur & poculi vices ſupplet: maximâ tamen ex parte conficiuntur ex eo armillæ & alia opera. Fuit enim olim iſtîc conſuetudo, ut nullæ nobiliores virgines corrumpi poſſent, niſi hujus generis armillis brachia exornata haberent. Nunc verò deſiit iſta conſuetudo: camque ob cauſam viliori emuntur hæc conchylia.

Conſuetudo de virginibus.

HABENT mercatores hujus regionis cuprea quædam inſtrumenta multis foraminibus pertuſa, quibus pretia Margaritis imponere ſolent. Nam quæ per inſtrumentum minoribus foraminibus pertuſum tranſeunt Margaritæ, unius ſunt pretii, vendunturque per drachmas: quæ per inſtrumentum majora paulum foramina habens, majoris ſunt pretii: & ita deinceps pro foraminum, quibus inſtrumenta prædita ſunt, quibusque Margaritæ tranſmittuntur, magnitudine, pretia intenduntur. At quæ adeò ſunt minutæ, ut perforari non poſſint (arte enim perforantur, non naturâ, ut fabulantur quidam) cedunt officinis; qua de cauſa in Europam exportantur. Harum uncia duobus fortè aſſibus Gallicis venit.

Inſtrumenta diſcernendis Margaritis idonea.

MAXIMÆ quæ ad promontorium Comorim generantur Margaritæ, pendebant centum frumenti grana. Talium pretium, mille quingentorum aureorum in ſingulas eſſe ſolet. Multo majores ego vidi, quas in inſulâ Burneo captas aſſerebant: ſed non erant ejus elegantiæ cujus ſuperiores. Vidi aliam hîc captam, quæ centum ſexaginta grana tritici penderet.

Unionum magnitudo.

SENECTVTE pondus earum minui, & coloris elegantia immutari creditur. Diu autem orizâ leviter confractâ & ſale verſatas, priſtinum vigorem & fulgorem recuperare, expertus ſum.

Margaritis nitor reſtituitur.

CERTVM eſt, Margaritas poſt plenilunium captas, cum tempore minui & decreſcere. Quæ verò ante plenilunium capiuntur, huic vitio haudquaquam ſunt obnoxiæ.

CETERVM rarò in medicum uſum venit Margarita apud Indos. Mauritani verò frequenter, noſtro more, Margaritas cordialibus medicamentis miſcent.

Indis nullus margaritarum in medicinâ uſus.

INDI-

INDICARVM ALIQVOT PLANTARVM HISTORIÆ

LIBER SECVNDVS.

De Arbore triſti.

CAPVT I.

IN medicamentis & ſtirpibus Indicis nobis incognitis non abs re fore duxi, initium facere ab arbore quadam, quæ non niſi à ſolis occaſu uſque ad ejus ortum floret, interdiu minimè.

ARBOR eſt Oleæ magnitudine, foliis Pruno ſimilibus, flore noctu (dum expanſus eſt ſcilicet) odoratiſſimo, nullius, quod ſciam, uſus propter tenuitatem: niſi quòd florum pediculis, qui lutei ſunt, hujus urbis incolæ utuntur cibis tingendis, ſiquidem Croci modo inficiunt. Et volunt etiam nonnulli aquam ſtillatitiam florum, oculis utilem eſſe admoto lineo panno hac intincto.

Arboris triſtis deſcriptio.

Aqua è floribus Arboris triſtis.

PECVLIARIS eſt hæc arbor Goæ, quam è Malaca allatam aſſerunt. Eam ſanè nuſquam alibi per Indiam vidi. Hanc Goæ *Parizataco*, in Malayo *Singadi* vocant. Arboris triſtis nomen illi inditum, quòd dumtaxat noctu floreat.

Parizataco.
Singadi.
Arbor triſtis.

FABVLANTVR autem indigenæ, Satrapæ cuidam nomine *Parizataco* elegantem fuiſſe filiam, quæ Solem deperiens, ab illo compreſſa fuerit. Cùm verò poſtea illam relinqueret alterius amore irretitus, Parizataci filia præ amoris impatientiâ ſibiipſi mortem conſciverit. Ex cujus crematæ cineribus (nam adhuc uruntur in hac regione cadavera) hæc nata eſt arbor, cujus flores adeò Solem abhorrent, ut eum videre non ſuſtineant.

Fabula de Parizataci filia.

CETERVM horum florum fragrans odor, duorum aliorum odoratiſſimorum florum memoriam revocavit.

ARBOR TRISTIS.

PRIORES ſunt dicti *Mogori*, mali aureæ floribus multo odoratiores, quorum ſtillatitius liquor eundem apud iſtos uſum obtinuit, quem apud Hiſpanos florũ mali aureæ aqua.

Mogori.

ALII flores (quorum hîc magnus eſt uſus) dicuntur *Champe*, odore graviori quàm Lilium album.

Champe.

PORRÒ (quandoquidem in odoramentorum mentionem incidimus) odoribus adeò dediti ſunt hujus regionis incolæ, ut plerumque cibo abſtineant, quo habeant unde odores ſibi comparare poſſint: ideoque non immeritò proniores in venerem eſſe cenſentur.

Indi odoramentis dediti ſiſſimi.

MVNERA quæ à tenuioribus offerri ſolent Regibus, prædicti ſunt flores, & roſæ noſtrates, quibus ſolent cubicula Regis inſternere, & coriis floribus variis depictis ornare.

NARRARVNT mihi quidam, tantam eſſe hujus gentis in odores amentiam, ut tributa ex odoribus & floribus in ſingulos annos Regi Biſnaguer ſoluta, ad quinque milliũ Hiſpanicorum aureorũ ſummam ferè accedant.

* QVIA *Viennæ Auſtriæ honeſtus vir Fabricius Mordente Salernitanus multa de Arbore triſti mihi referebat, cujus naturam (dum Goæ viveret) ſummoperè eſſet admiratus, quæ de illâ arbore ab ipſo intelligebam, hîc adſcribere non piguit.*

Arboris triſtis historia.

ASSVRGERE *porrò eam arborem ad trium interdum hominum altitudinem, iuſtámque craſſitudinem adquirere dicebat, & ramos ferre multis alis concavos, quos folia myrti foliis non diſſimilia ambirent: in tenerioribus autem ramis naſci flores, oblongis pediculis ex internâ foliorum ſede prodeuntibus, inhærentes, copioſos. hoc eſt, ternos, quaternos, aut plures ſimul ferè congeſtos, canaidos, Iaſmini floribus formâ magnitudinéque panè pares, foliis mucronatis, ut illi, ſed magis plenis, & multiplici foliorum texturâ conſtantibus, pradtos, odoris ſuaviſſimi, & haud multum à Iaſmini florum odore diſſimilis: noctu autem ſolere eos flores explicari, oriente verò Sole, ſimul atque ab ipſius radiis illuſtrari incipiunt, hicò decidere, vel ἀντιπαθείᾳ quadam, vel præ nimiâ ſuci tenuitate, quem ſolares radii abſumant: nam quos Sol non attingit, diutiùs in arbore hærere. Studioſè autem colligi eos flores, propter odoris fragrantiam, & vitreis organis*

Mogli. *odoratiſſimam ex illis aquam elici, quæ (aſſerente Fabricio)* aqua de Mogli *dicitur, quoniam Malabarico ſermone arbor* Mogli *appellatur, cuius flores idem nomen retinent. Fructum obſervaſſe negabat.*

Ceterùm anno milleſimo ſexcenteſimo primo, mihi mittebat amicus Amſtelredamo fructum eius arboris ſuo pediculo adhuc inhærentem, quem ab illis qui ex India Orientali redierant, acceperat: erant verò plures fructus ſive lobi in binarum unciarum longo ramulo ſive craſſo pediculo nati, ſatis contigui, ſimiles panè iis lobis, quos Spartium II. Hiſpanicum cap. LXX. *Lib.* I. *mea Plantarum hiſtoria deſcriptum habet, ſive fabæ vulgari minori, quæ apud Belgas in iumentorum pabulum cedit, magnitudine pares, ſatis craſſo cortice conſtantes, coloris cineracei; qui aperti, ſex ſemina continere deprehendebantur, utroque latere terna, Stramoniæ ſeminibus quodammodo ſimilia, ſed immatura. Qualem autem accipiebam, in eadem tabella cum ramulo ſuis floribus onuſto, exprimi curabam, in illorum gratiam qui hoc ſtudio delectantur.*

Altero autem poſt acceptum & deſcriptum illud ſemen anno, multi eius arboris flores C. V. D. Petro Pauwio mittebantur, iiſq; oblongo & tenui arboris alicuius aut herbæ folio traiecti corollarum inſtar; è quibus, licet prorſus aridis, eam tamen formam agnoſcere poteram, quam Fabricius mihi deſcripſerat, quámque ex eius præſcripto in icone ſuprà poſitâ exprimi curabam; quæ ſanè longè diſſimilis eſt in floribus, qui à nonnullis proponuntur leucoio ſimiles quatuor dumtaxat foliis conſtantes.

De Nimbo.

CAPVT II.

Nimbo hiſtoria.

AB omnibus hujus Indiæ incolis *Nimbo* vocatur, arbor quædam Fraxini magnitudine, folio Oleæ, acutiore tamen, per ambitum ſerrato, utraque parte viridi, non cinereo aut villoſo. Multis luxuriat foliis; flos candidus eſt, & fructus exiguis olivis ſimilis.

Nimbo facultates.

VTILIS eſt hæc arbor in uſu medico. Nam folia trita & vulneribus cùm hominum, tum jumentorum cum ſucco Limonum (mali Aſſyrii genus eſt) impoſita, miraculosè ea ſanant. Foliorum ſuccum utilem eſſe ferunt lumbricis necandis, cùm Balaguate incolæ, tum Malavarenſes: quod rationi conſonum eſt, cùm nonnihil amaritudinis poſſideant.

Oleum ex Nimbo.

EXPRIMITVR in Biſnager & Malavar oleum ex ejus arboris fructu, quod huc mercimonii gratiâ deportatur. Vtiliſſimum id eſt adverſus nervorum dolores, & eo calido inungantur.

De Negundo.

CAP. III.

Negundo hiſtoria.

PROVENIT in Balaguate & Malavar arbuſcula quædam Perſicæ magnitudine, frequentibus ramis: qui reciſi frequentiores lætioresque renaſcuntur, foliis Sambuci, ſimili modo per ambitum ſerratis & aliquantulum hiſpidis: flos ex cinereo candidus: fructus niger, Piperis magnitudine, aut paulo major. Malavar incolæ eum ſuis eduliis Caril nuncupatis inſpergunt.

Negundo. Sambali. Noche.

VVLGARE nomen eſt *Negundo*: nonnulli in Balagate *Sambali* appellant: in Malavar *Noche.*

Negundo facultates.

MVLTIS facultatibus prædita eſt hæc arbor. Teneriorum ramulorum cum foliis decocto, aut ipſis elixis & contritis, utiliſſimè contuſa foventur, modò non adſit vulnus. Friguntur interdum iidem rami cum foliis in oleo, & contuſionibus applicantur; reſolvunt enim tumores & curant. Frequens adeò eſt hujus uſus, ut in omnibus doloribus, frictum cum oleo, aut elixum, exhibendum cenſeant. Non deſunt qui ſupra vulnera admoverint, unaque nocte dolorem ſuſtuliſſe, materiamq. digeſſiſſe affirment: deinde foliis contuſis, ipſis vulneribus impoſitis ita emundaſſe vulnera, ut brevi ad cicatricem perducta ſint.

VTILEM perhibent eſſe mulieres ad juvandum conceptum: ejus enim ſucco aut decocto epoto, uteros ad conceptionem præparari. Ego malim præmandi; valentius enim futurum exiſtimo medicamentum. Maſticata folia, oris halitum commendant. Acrimoniæ verò cujuſdam participant, veluti Naſturtium: unde manifeſtum eſt calidam eſſe hanc plantam. Experti ſunt nonnulli Veneris ſtimulos & impetus cohibere, eamque ob cauſam Viticem eſſe contenderunt: ſed valdè errant. Nam Vitex multum ab hac arbore differt.

Negundo vitex non eſt.

De

De Jaca.

CAPVT IIII.

ARBOR est in India prægrandis, fructum in summo caudice, non in ramis, ferens, prægrandem, magni Melonis effigie, interdum majorem, foris virentem, intùs verò fulvescentem, multis spinulis instar erinacei, sed mollibus, obseptum. Continet autem hic fructus in se magnas quasdam nuces duro putamine tectas. Cortex fructus gustu Melonis, sed difficillimæ concoctionis, nempe qui plerumque soleat, ita ut assumitur, excerni. Nuces verò intùs natæ, torrentur aut elixantur, abjectoque putamine (qui nullius est usus) castanearum modo, quibus sunt persimiles, eduntur. *Iaca historia.*

VOCATVR hic fructus in Malavar *Iaca*; in Canara & Guzarate *Panaz*. Nascitur autem dumtaxat in maritimis. *Iaca.* *Panaz.*

EXPERTVS sum cùm in me, tùm in plerisque aliis, hasce castaneas sive nuces alvi profluvia mirum in modum sistere.

* *Hanc arborem describit Lud. Roman. lib. 5. cap. 15. suarum navigationum, his verbis: In Calecut reperiuntur nonnulli fructus, quos cultores* Iaceros *appellant. Caudici eius arboris amplitudo Pyri est: fructui magnitudo bini ac medii palmi, crassitudinis verò humanæ coxæ. Gignitur fructus in caudice arboris subtus frondes, alis circiter medium caudicem. Color est viridis, cetera nuci Pineæ haud absimilis, vinaceis tamen minutioribus. Cùm maturescere incipit, obducit nigricantem colorem, marceréque videtur. Legitur is fructus mense Decembri: saporis sicut fermè Peponis moschum redolentis; parúmque, si saporem quæras, abest à cotoneo Persico, eodémque mitiore. Variam in cibatu voluptatem parit. Videberis modò edere favum mellis, modò suave medicum malum comedere. Intrà, membranas habet ut malum punicum, inq; eis delitescunt fructus nescio qui, mollibus non dissimiles castaneis. Si enim igne torrentur, saporem castaneæ repræsentant. Propterea fateri licet, non esse excellentiorem digniorémve illo fructu quempiam.* *Iacerum.*

De Jamgomas.

CAPVT V.

ARBOR Pruni magnitudine sponte nascitur in agris & etiam in hortis Baçaim, Chaul, & Batequala, multis spinis horrens, foliis itidem Pruni: floribus candidis, fructu Sorbo simili, gustu Prunorum adstringente & acerbo. Cùm primùm emergit, Strobilo persimilis est. Vocatur incolis *Iamgomas*. *Iamgomas descriptio.* *Iamgomas.*

ACCEPI à fide dignis viris, optimam serendi rationem esse, si fructus, postquam eum ederit certa quædam avis, excretus, unà cum excremento seratur. Facilius enim hac ratione satus emergit, citiusque fructifera fit arbor. *Iamgomas serendi ratio.*

De Carandas.

CAP. VI.

ARBVSCVLA est arbuti magnitudine, foliis similibus, copioso flore, odore Periclymeni: fructu exiguis malis persimili, nigricante per maturitatem, gratissimoque uvarum sapore, ex quo à nonnullis vinosus succus exprimitur. Fructus autem virens magnitudine est nucis ponticæ cum suo putamine, interdum major; succum nonnumquam exstillans viscidum & lacteum. Editur à nonnullis fructus maturus cum sale. Solet tamen, cùm viridis est, muriâ aut aceto condîri, & ita asservari, ad excitandam elanguescentem appetentiam. *Carandas historia.*

NASCITVR tum in continenti, tum in Balagate, vocaturque *Carandas*. *Carandas.*

* *Huic ferè similem describit Oviedus lib. 8. suæ historiæ cap. 12. in hunc modum: In Hispaniolâ insulâ, vasta est arbor pulchráque, materie firmâ & utili,* Auzuba *nomine; fructu quidem longè suavissimo, ut sunt pyra apiana, muscatellina vocant, sed qui lacteo succo eóque viscido & glutinoso abundet, qualis est qui in ficubus immaturis: idcircò molestus his qui eo vescuntur, nisi priùs fructum in aquam iniiciant, & lacteum succum digitis exprimant, qui in aquâ fidit.* *Auzuba.*

De Coru.

CAPVT VII.

CORV linguâ Canaricâ dictus, frutex est in Arbuti altitudinem assurgens, aut paulo minor, foliis mali Persicæ, floribus candidis, Periclymeni odorem æmulantibus. Hunc Lusitani Indiam incolentes Herba Malavaricam nominant, quia Malava- *Coru historia.* *Herba Malavarica.*

renſes ejus uſum primi docuerunt. Hac etenim plantâ cujuſcumque generis dyſenterias præſentiſſimè curant, evacuatâ primùm magnâ ex parte peccante materiâ; alioqui facilè in eundem morbum rurſus incidunt.

VSVS eſt corticis radicum primùm exſiccati, nam recens lacteum liquorem exſtillat, quem initio calidum putavi; ſed deguſtatum, inſipidum & frigidum inveni. Quamobrem ob ejus effectus, frigidum & ſiccum conſtitui, plus tamen ſiccitatis quàm frigiditatis obtinentem: in quo ordine etiam hujus regionis medici conſtituunt.

Corũ facultates.

PVLVEREM hujus radicis contuſæ in ollulam diſtillatoriam imponimus, ac ſero lactis maceramus: deinde additis Ammeos, apii, coriandri ſicci, & cumini nigri ſeminibus tritis & torrefactis, unciaque unâ butyri non ſaliti, ignis calore elicimus aquam ſtillatitiam, cujus quatuor uncias cum aquæ ſtillatitiæ roſarum, aut aquæ è pediculis roſarum, aut plantaginis duabus unciis ægro propinamus. Quòd ſi opus eſt, adiicimus pulverem paſtillorum ex herba Malavarica confectorum. Formantur autem ex iiſdem rebus è quibus fit aqua, dempto butyro. Iniiciuntur etiam clyſteres ex hac aqua confecti magno cum ſucceſſu: ſed frigidi, quoniam regio calida eſt. Quòd ſi neceſſe ſit, eam aquam bis ſingulis diebus propinamus, manè videlicet hora ſexta, & à meridie hora ſecunda. Cibus eſt oriza ſero lactis permixta, & pulli gallinacei in aqua ejus orizæ (quam *Canje* vocant) macerati, pro uirium ægri robore cibum ſubminiſtrantes. Certè vino omnino abſtinemus, niſi urgente admodum neceſſitate in inveteratis dyſenteriis ejus neceſſarius ſit uſus.

Canje.

SED tametſi mihi ſemper bene ſucceſſerit hujus aquæ uſus; cogor tamen fateri Malavaricam herbam ab ipſis Malavarenſibus præparatam, magis præſentaneam opem adferre. Ea verò paratur ex iiſdem, è quibus noſtra aqua, rebus tenuiſſimè tritis, & ſero, aut juſculo orizæ probè coctæ maceratis. Sunt qui ſuccum ex planta virente exprimant, cujus ſeptem uncias mane exhibent, & totidem ſub veſperam, ſi neceſſitas urgeat. Sed quia amarus eſt ſuccus & ingratus, ab ejus potu ſerum propinare ad os eluendum ſolent. Quod ſi Malavarenſes fortiori adhuc remedio opus eſſe vident, opium admiſcere ſolent, tametſi id ſemper ſtrenuè negent.

SALVTARE eſt item hoc medicamentum ſtomachi debilitati: tum etiam vomitus compeſcit, cum aqua Menthæ & Maſtiches pulvere ſumptum.

De Avacari.

CAPVT VIII.

Avacari hiſtoria.

EST etiam in hac provincia puſilla arbor, major tamen ſuperiore, quæ foliis, floribus, & fructu Myrto perquam ſimilibus conſtat. Fructus ejuſdem etiam eſt cum Myrto ſaporis, multo tamen adſtringentior. Hanc plantam *Avacari* nominant incolæ. Naſcitur in montibus.

Avacari.

Avacari facultates.

AIVNT miræ eſſe efficaciæ adverſus inveteratas dyſenterias è cauſa frigida provenientes. Ejus experimentum ſe feciſſe aſſeruit Luſitanus quidam ſenex in filia ſua; quæ cùm integro anno dyſenteriâ laboraſſet, nec ei quidquam reliqua medicamenta profuiſſent, ſumpto hujus plantæ cortice trito & in aqua orizæ macerato in ptiſanæ modum, ſanata eſt. Hanc arbuſculam trifolium olere ferunt.

De Mangas.

CAP. IX.

Mangas.

TAMETSI ii fructus qui apud Indos naſcuntur, longè ſint excellentiores his qui in Europa proveniunt, veluti aurea mala, citria, ficus, uvæ, perſica, punica, & ſimiles; omnibus tamen præſtat fructus quidam apud illos naſcens quem ipſi *Mangas* vocant. Tanta eſt enim ejus ſuavitas, ut, cùm in foro proſtat, Ormuz incolæ, apud quos frequens eſt cum aliis fructibus jam enumeratis, reliquis neglectis, hunc ſibi emant.

Mangas autumnus. Rodolho.

COLLIGENDI tempus eſt in regionibus calidioribus menſis Aprilis: aliis regionibus ſerotinis, Maius & Iunius: interdum tamen October (quem ipſi *Rodolho* vocant) & November.

Mangas deleſtus.

CETERVM pro regionum natura & diverſitate variat etiam ſaporis bonitate hic fructus.

PRIMAS igitur tenet is qui in Ormuz naſcitur. Secundum locum obtinet qui in Guzarate provenit, præſertim is qui per excellentiam Guzarateus nuncupatur, magnitudine quidem

quidem reliquis cedens, saporis tamen & odoris gratiâ superior, exiguo intùs osse sive nucleo. Tertium bonitatis gradum obtinet quem Balagate gignit, major in universum supradictis. Memini enim duos vidisse, qui quatuor libras cum dimidia penderent. Sed inter eos suavior mihi visus est quem proferunt Chacanna, Quindor, Madanager, & Dultabado, primariæ urbes Regis Nizamoxa. Boni sunt item ii fructus qui in Bengala, Pegu, & Malaca proveniunt.

HABEO in meo prædio quod est in Bombaim (cujus in priori hujus historiæ parte memini) arborem hujusmodi fructus proferentem, quæ bifera est. Nam Maio mense fructum fert saporis quidem & odoris gratiâ excellentiorem, Autumni verò sub finem, alium superiori tanto magis commendabilem, quòd præter tempus solitum nascatur. *Mangas arbor bifera.*

COLORE est is fructus ex viridi rubescente, & odore gratissimo. Exempto cortice, editur aut sine vino, aut generoso aliquo vino maceratus, veluti persica duracina. Condîtur etiam saccharo, interdum verò & aceto, & oleo, & sale, inspersis in ejus meditullio gingibere & alliis. Interdum editur cum sale, & nonnunquam elixus. Frigidus verò est & humidus, quemadmodum persica. Hujus officulis assatis, alvi profluvia sisti aiunt; quod verum esse deprehendi: nam degustata, suberinas glandes sapiebant. Nuclei verò recentes, lumbricos & ventris tineas necare dicuntur: quod rationi consonum esse puto, ob amaritudinem. *Mangas facultates.*

* *Hic fructus in memoriam mihi revocat* Iaiama *Oviedi, quem septimo suæ Historiæ lib. cap. 13. describit, tametsi plus similitudinis habere videatur cum eius* Anon, *de quo lib. 8. cap. 18. Utriusque igitur historiam hîc adscribam, ut utra huic fructui magis quadret, lectori diiudicandum relinquamus.*

ANON *igitur arbor est cuius fructus magnam cum Guanabano similitudinẽ habèt, cùm forma, tum carne & semine. Sed & ipsa Anonis arbor Guanabani arbori simillima est, & magnitudine, & formâ & folio. Duabus verò in rebus differunt; primùm, quòd huius fructus minor sit Guanabano, corticisq; color luteus, qui in Guanabano viridis est; deinde, quòd meo quidem iudicio gratior sit palato Anon quàm Guanabanus, utpote firmiore carne. Verumque magno in pretio habent Indi Americi, & diligenter in suis prædiis colunt. Hæc Oviedus de Anone: Nunc ad* Iaiama *historiam accedamus.* Anon. Iaiama.

NASCITVR *in Hispaniola, reliquisq; vicinis insulis fructus quidam, quem nostri à Strobili sive Pineæ nucis similitudine Pinas appellant, non quòd eiusmodi lignosas squamas habeat, sed quòd eius cortex simili modo distinctus videatur, tametsi non squamatim, sed peponis modo cultello integer auferatur. Vt autem succi bonitate & suavitate reliquos fructus hic antecellit; ita color illi pulcherrimus ex luteo virescens, paulatim per maturitatem viriditate evanescente. Odor iucundissimus, qualis ferè in eo Persicorum genere quod à malis & cotoneis nomen apud Italos & Hispanos invenit; magnitudo illi vulgaris Melonis. Nascuntur verò singuli fructus ex Cardui genere aspero & spinoso, oblongis prædito foliis, è quorum medio prosilit caulis rotundus unicum ferens fructum, qui post 10. aut 12. mensem demum maturescit. Eo sublato, nullus præterea in plantâ nascitur fructus; ideóque ea velut inutilis abiicitur. In extremo fructu, interdum verò etiam in extremo caule sub fructu enascuntur veluti germina & turiones quidam qui fructui magnum addunt ornamentum. Hi sunt tamquam semen: panguntur enim tribus sub terra digitis, sic ut media turionum pars extra solum exstet; atque radices agunt, fructúmque suo tempore perficiunt. Varia sunt eius genera, quæ pro linguarum varietate diversis nominibus nuncupantur: tres verò distinctæ species notantur, prior* Iaiama *ab incolis appellata; altera* Boniama, *tertia* Iaiagua. *Posterior hæc carne est candidâ, gustu vinoso; sed acido & acerbo.* Boniama *carne est candidâ, gustu dulci & quodammodò fatuo.* Iaiama *reliquis oblongior est, & bonitate illis præstat, carne fulvescente, dulci & suavi gustu. Per omnium tamen carnem sparsæ sunt veluti fibræ quædam tenuissimæ, quæ tametsi palatum inter edendum non offendant; gingivas tamen lædunt, si crebrius quis eis vescatur. Quibusdam locis nascuntur etiam hæc genera sponte in agris abundanter: at quibus cultura accessit, longè sunt illis suaviores, & cultoris beneficium abundè compensant. Huius fructus abundantia auctoritatem eius minuit: Sed tamen & hi insularibus cùm bonitate, tum magnitudine præstant qui in continenti nascuntur. Maturus fructus quindecim tantùm aut viginti diebus conservari potest. Hactenus Oviedus.* Nana.

HVNC *Thevetus lib. Singularium Americ. cap. 46.* Nana *à Brasilianis vocari tradit, eóque plurimum in suis egritudinibus vesci. Alium item huic similem describit nomine* Hoyriri *cap. 33. eiusdem libri.*

De Musa.

CAPVT X.

HÆC planta non nisi semel seritur. Nam semel lata, ex trunci pede multos stolones producit, qui in arbusculas evadunt. Truncus ex squamoso foliorum cortice constat: foliis amplissimis, binorum cubitorum vel ampliùs longitudine, cubiti latitudine, excurrente per medium latâ crassaque costâ. Nullis constat ramis, sed è germine flores quosdam conjunctim profert, subrufos, ovi effigie, & palmi longitudine, è quibus circumeminent pediculi, centum, interdum ducentos aut plures ficus sustinentes. *Musæ historia.*

NASCITVR in Canara, Decan, Guzarate, & Bengala: vocaturque illis *Quelli*. Nascitur etiam in Malavar, ubi *Palan**; & in Malayo, ubi *Piçan* dicitur. Provenit etiam plerisque aliis locis, & in eâ Africæ parte quam Guineam appellant, ubi Bananas[6] nuncupantur. *Quelli, Palan, Piçan. Guinea. Bananas.*

Musa, Amusa. Arabes eum fructum *Musa*, aut *Amusa* vocant. Sic & Avicenna, & Serapio, & Rhases, qui de hoc fructu peculiari capite scripserunt. Scripserunt fortè & alii, quos mihi videre non contigit.

COMMENDANTVR ii fructus qui in Martaban proveniunt: primùm enim è Bengala eò delati sunt, deinde sati ut gratiores evaderent: vocantur nunc, ficus *Martabanis.* Alii adhuc inveniuntur meo palato gratiores & odorati: *Cenorins* appellant: sunt læves, flavi, & pleni. In Malavar sunt *Chincapalones* dicti, suaves & palato grati, pleni, colore virescentes. Laudantur etiam in Sofala nati, Æthiopibus *Iminga* dicti. Invenitur etiam in Baçaim aliisque provinciis genus quoddam amplum, plenum, palmi longitudine. Id assatum & vino deinde maceratum inspersâ Canellâ, multo melius sapit quàm malum cydonium assatum. Idem fructus per medium sectus, & in sartagine cum saccharo probè fractus, inspersо posteà cinnamomo, gratissimus est cibus.

Fi:us Martabanis.

Chincapalones.

Iminga.

Musæ facultates. SCRIBIT Avicenna lib. 11. cap. 484. paucum præbere alimentum, bilem generare & pituitam prodesse tamen adversus pectoris & pulmonum incendia, stomachum autem offendere. Idcirco biliosis, ab hujus esu, oxymel cum seminibus propinandum esse; pituitosis verò mel. Vtilis est renibus, & urinam ciet.

SCRIBIT Rhases lib. de re med. 3 ad Almans. cap. 20. noxium esse stomacho, appetentiam deiicere; subducere tamen alvum, & gutturis exasperationes lenire.

SERAPIO autem lib. simp. cap. 84 ex aliorum auctoritate Musam in fine primi calfacientium & humectantium ordinis esse asserit, & utilem esse adversus pectoris & pulmonum ardores; eisque qui liberaliùs hac vescuntur, stomachum prægravari: augere tamen fœtum in utero, renibus opitulari, urinas ciere, & venerem exstimulare.

PRÆSCRIBVNT medici Indi hunc fructum in febribus aliisque morbis.

Ridiculum Musæ etymon. RIDICVLVM autem est quod scripsit quidam Franciscanus. Appellatur, inquit, hic laudabilis fructus Musa, quòd dignus sit Musis, aut quòd earum sit cibus. Addit præterea eum esse fructum quem degustaverit Adam in Paradiso terrestri.

[a] Iam aliquot annis in ea opinione fui, ut existimarem Musam Arabum eam esse plantam cuius Plinius lib. XII. cap. VI. meminit his verbis: Maior alia pomo, & suavitate præcellentior, quo sapientes Indorum viuunt. Folium alas avium imitatur, longitudine trium cubitorum, latitudine duûm. Fructum cortice [caudice legendum fortasse, nam summo stipite fructum proferi] emittit, admirabilem succi dulcedine, ut uno quaternos satiet. Arbori nomen Palæ, pomo Arienæ. Plurima est in Syriacis, expeditionum Alexandri termino, &c. Nam ferè omnia pulcherrimè ad Musæ descriptionem quadrant. Huc accedit, quòd in provinciâ Malavar, quæ supra Indum flumen est, intra verò Gangem, Palan nomen adhuc retineat, à quo Latini suum Pala mutuati videntur.

Figuera Banana. *[b] Vlyssipone, ubi aliquot plantas vidi, minimè tamen fructiferas, nomen hoc retinet; vocant enim etiamnum Figuera Banana, id est, ficum Bananas ferentem. Eius iconem satis affabrè pictam invenies apud Matthiolum commentariis in lib. 1. Dioscoridis cap. de Palma.*

CETERVM *meminit huius fructus Lud Rom. lib. navigationum suarum 5. cap. 15. ac tria eius genera constituit. Meminit item: F. Brocardus qui Terram sanctam descripsit, sub nomine Pomorum paradisi, quem per omnia secutus est Cardan. lib de subtilitatibus. Sed & Theverus lib. Singularium Americæ cap. 33. eundem describit, atque* Pacona, *arborem verò* Paquovere *Americus vocari tradit. Lerius verò cap. 13 suæ Historiæ fructum* Paco, *arborem* Paco-aire *nominat. Oviedus verò nomine impropriо Platanum appellat lib. Historiæ Indicæ 8. cap. 1, cuius descriptionem tamquam pleniorem omissu ceteris (ne toties repetita lectori fastidium pariant) hîc subiungemus.*

Poma Paradisi. *Pacona.* *Paquovere.*

Platanus. INVENITVR, *inquit, hic fructus Platani nomine, tametsi neque arbor dici possit, neque vera sit Platanus: sed planta quædam huic Indiæ haudquaquam peculiaris, & aliunde illi lata sub Platani nomine. Interdum autem hæc impropriè dicta Platanus in arboris celsitudinem excrescit, & hominis crassitudinem adquirit: aliquando verò coxæ humanæ crassitie conspicitur, pro soli naturâ & ubertate augescens. Ab imo ad summum folia fert amplissima, interdum duodecim palmos longa, ternos aut quaternos lata, plerumque minora. Hæc ventorum flatibus facilè multifariam dissecantur, & ex costâ illâ per folii longitudinem excurrente pendere spectantur eum in modum dissecta. Tota planta veluti germen est aut surculus, in cuius summo enascitur pediculus aut malleolus brachiali crassitudine, qui vuam producit, vicenos, tricenos, interdum centenos & plures fructus palmari longitudine brachialique crassitudine sustinentem, nonnunquam minores, quandoque etiam ampliores, pro plantæ ipsius & soli fertilitate. Cortex huic satis crassus, sed qui facile eximatur, continens pulpam sive carnem bubulæ medullæ persimilem. Integra uva ante maturitatem colligenda est, cùm videret aliquis fructus flavescere incipit; deinde in ædibus suspendenda, illic enim plenam maturitatem consequitur. Hic fructus in duas partes per longitudinem apertus & utrimque incisus, deinde insolatus, gratissimi est saporis, & carnis succi bonitate superat. Tegulæ item impositus, & in clibano coctus, cor reficit, & suavissimus est. Sunt qui cum carnibus elixent, cortice exempto ollæ imponentes cùm carnes ferè coctæ sunt; diutinam enim coctionem non fert: sed neque maturus nimium, neque omnino acerbus deligendus est. Sunt qui crudum edant, at maturum, sine pane aliove aliquo condimento: gratissimi etenim est saporis, nec minùs salubris, & facilis concoctionis. Caudex qui uvam profert, annuus est, & semel dumtaxat in vitâ fructus gignit: verùm ad radices consurgunt quinque, sex, aut plures surculi, qui parenti renovant, & subsequente anno fructum perficiunt. Exemptâ vuâ abscinditur planta, utpote inutilis. Adeò verò fecunda est hæc planta, ut numquam intercidat, sed subinde novas proles gignat, ut fructus toto anno uberrimè legere liceat. Formicæ huic plantæ admodum infestæ sunt: ideóque plurimæ hîc initiò perierunt, antequam adversus eas inventa essent remedia. Peregrina enim, ut initiò diximus, est hæc planta, & huc ex magna Canaria anno Domini 1516. primum translata. Hæc ex prolixâ Oviedi descriptione desumpta.*

* *Quid si Palmæ genus illud sit quod Theoph. lib. 2. Histor. cap. 8. in Cypro nasci prodidit, folio ceteris ampliore, & fructu longè maiore, magnitudine mali punici & figura oblonga? An verò ea arbor, quam idem lib. 4. Hist. cap 5 folium prælongum habere ait simile pennis Struthionum quæ galeis imponuntur, longitudine duorum cubitorum? Sed & arboris præcedentis fructus satis convenit.*

De Dorionibus.

CAPVT XI.

INTER celeberrimos Indiæ fructus recensentur à plerisque *Doriones* in Malaca vocitati, fructus Melopeponis magnitudine, denso cortice rostratisque tuberculis plurimis obductus, veluti is quem *Iaca* Goæ vocant, de quo cap. IV. diximus, foris virescens, intùs verò concameratus, seminaque exigui ovi gallinacei magnitudine in singulis cameris continens, coloris & saporis eius condimenti quod ex amygdalis contusis, lacte, farina, aqua rosacea, & saccharo fit, *Manger blanc* Galli vocant; non tamen ita mollescentia aut glutinosa: in nonnullis verò non candida sunt, sed pallidi coloris. Officulum hæc in se continent mali persici officulis persimile, sed rotundum. Folia hujus plantæ medium palmum oblonga, acuta, salso gustu, colore viridi dilutiore parte aversâ, internâ verò parte admodum virescentia: flos è candido flavescens. Arborem Iuglandis modo prægrandem esse aiunt, foliis laurinis. *Dorionis descriptio.*

SVNT alii qui hunc in modum describunt: Fructus est Strobili sive nucis pineæ magnitudine, interdum multo major, & ejusdem ferè formæ, nisi tubercula illa sive aculeos multo tenuiores acutioresque haberet, Ericacei spinis fere similes. Intùs quatuor concamerationibus sive cavitatibus constat, medullamque sive pulpam continet cremori lactis, quem Hispani *Nata*, Galli *Crême*, Itali *Capo di latte* vocant, similem. Folio est virente, cuspidis lanceæ effigie, ducto per longitudinem duplici nervo, è quo deinde aliæ venulæ per folii latitudinem evagantur. Arborem ipsam ingentem ferunt, nec nisi post quadragesimum annum fructum edere; alii verò post quartum annum fructiferam esse. Fructus maturus viridis est quidem coloris, sed diluti & elanguescentis. *Alia Dorionis descriptio.*

* *Cum hoc fructu planè convenit Guanabanus Oviedi, quem lib. 8. suæ historiæ cap. 17. describit, quémque per universam ferè Americam sive novum orbem nasci tradunt.*

GVANABANVS SCALIGERI FORTE; Baobab Alpini veriùs. *Guanabanus.*

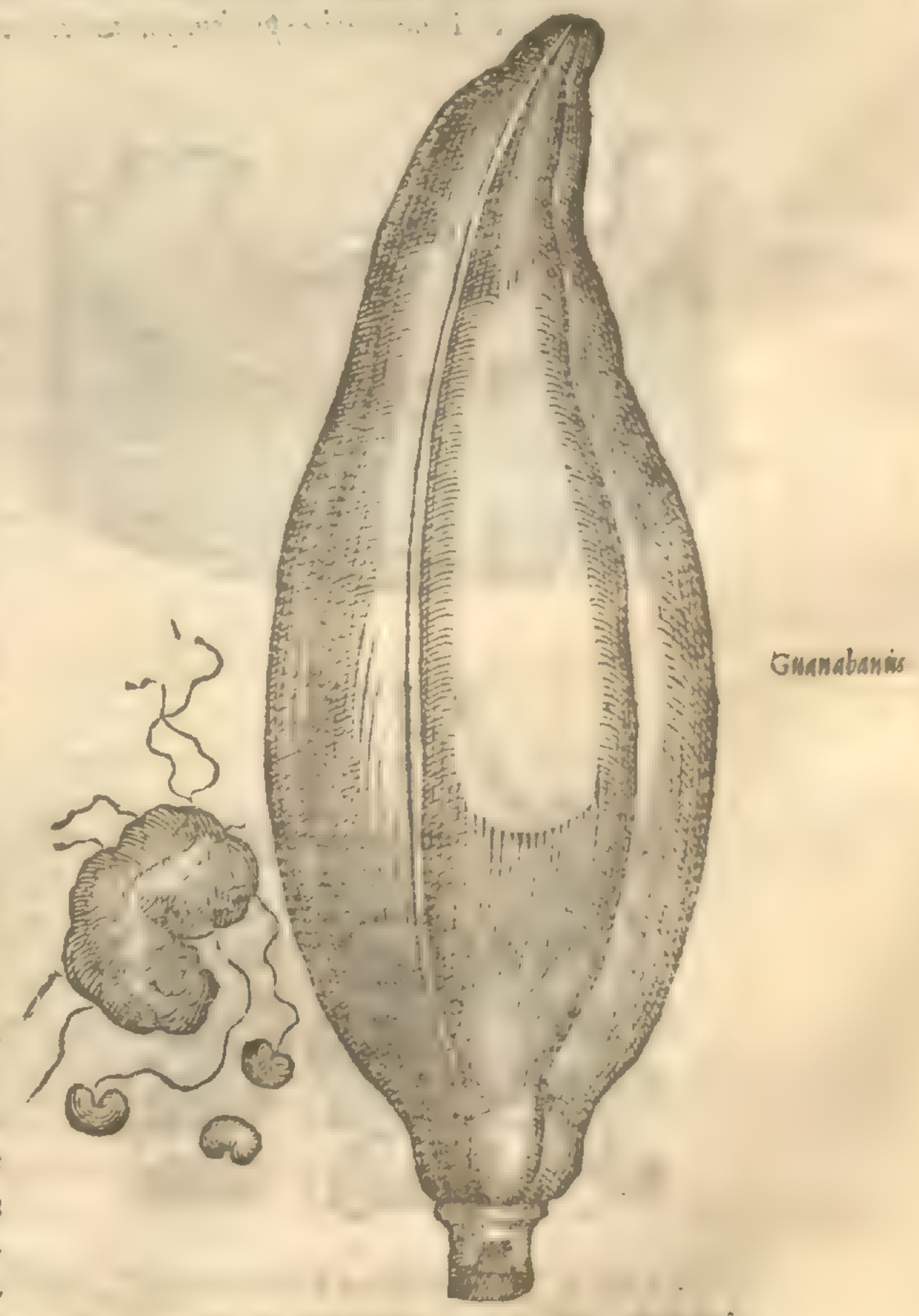

Guanabanus

GVANABANVS *igitur procera arbor est, & formosa, folio eius Medici mali, quam Limoneram appellant, virente: fructu pulcherrimo, mediocris Melonis magnitudine, qui tamen interdum in capitis pueri crassitudinem excrescat. Cortex huic fructui viridis, & qui certis quibusdam squammis distinctus videatur, ut Strobilus, lenioribus tamen, neque ita tumentibus, quandoquidem totus cortex tenuis sit, neque crassior quàm in pyris. Caro candidissima, saporisque delicatissimi; quæ facilè, cremoris lactis instar, in ore dissolvitur. Per eius carnem sparsa sunt semina magna, Cucurbitarum seminibus aliquanto maiora & nigricantia. Frigidus est hic fructus, & per æstus utilis. Nam tametsi quis integrum Guanabanum devoret, nullum inde sentiet nocumentum. Infirma est ligni materies. Hæc Oviedus.*

CETERVM *hic Guanabanus diversus est ab eo cuius Cæsar Scaliger, lib. de Subtilitate adversus Cardanum exercitatione* 281. *parte* 6, *meminit hunc modum:*

GVANABANVS *arbor est Pini stipite, procera, folio magno oblongóque, fructus Melonis magnitudine: cortici color viridis, splendor Cydonii, digitalis crassitudo. Caro intùs candida, dulcedine lactis coacti, semina continet phasiolacea.*

CVM *Scaligeri Guanabano magnam affinitatem habere videbatur qui olim ex Æthiopia Mozambique Antverpiam adferebatur fructus crassus, sesquipedali longitudine, cui dẽsus durúsque cortex tenui mollíque, ut in cydoniis, sed viridi lanugine obductus, aliquot per longitudinem excurrentibus venis, sive potiùs sulcis, ut in Melonibus. Extrema parte in mucronem desinit: superiori verò, qua videlicet è ramis dependet, pediculo inhæret firmo, duro, & fibroso. Continet hic fructus pulpam candicantem, qua Æthiopes in febrium ardoribus utuntur sitis sedandæ gratiâ; iucundâ etenim aciditate pradita est. Hæc siccata friabilis est, sic ut digitis trita in pollinem resolvatur, remanente tamen perpetuò aciditate. Per hanc sparsa sunt semina renibus, aut Anagyridis legitimæ fructui simillima, nigro tamen colore nitentia, ac ex umbilico fibris quibusdam*

bujdam ſuſpenſa, ut in eius icone conſpicere eſt. Hæc terræ commiſſa, plantulæ folio Laurinis ſimili protulerunt, ſed quæ ſubſequente hieme perierint. An Baobab Alpini?

HVIC etiam ſimillimum, foliis tamen ab hoc diverſis, deſcribit Thevetus cap. 10 lib. Singularium Americæ, his verbis: *Tres ſunt Hesperidum inſulæ ad Æthiopum promontorium, Caput viride vulgo appellant. In harum una arbor invenitur, ſolo noſtratis ſimi, fructu duorum fere pedum longitudine, craſſo, magnis oblongisque Cypriis cucurbitis haud abſimili. Nonnulli eo fructu veſcuntur ut nos Melonibus: continet verò ſemina fabæ magnitudine, lenticulis ſimilia. His quidam ſimias alunt. Alii monilia ex his collo optanda conficiunt: ſiccata enim & bene matura, aſpectu pulcherrima ſunt.*

SED & *alium fructum apud Canibales* Thevetus & alii tradunt, *cuius hiſtoria non malè noſtro fructui quadrare videtur, præſertim ſi interiora, quæ à nemine deſcribuntur, demas: idcirco num ſemina contineat phaſiolacea, incertum. Talis autem eſt deſcriptio. Inter reliquas arbores quas apud Canibales invenire eſt, Cobyne eſt ſolio lauri, fructu Citrulli mediocris magnitudine, ovi Struthio-cameli forma, qui edulis non eſt, aſpectu tamen pulcher, præſertim onuſtâ arbore. Canibales ex eo vaſcula conficiunt: præterea ad arcanum quoddam, & plane ſtupendum myſterium utuntur. Nam excavatum mayzo aliſve ſeminibus aut lapillis implent, variisq. plumarii generibus ſupernè exornant: deinde inferiori parte pertuſum baculo adaptantes terræ infigunt. Huiuſmodi fructus binos aut ternos in ſingulis tuguriis ſervare magnâ*

Maraka. *cum veneratione apud eos moris eſt. Exiſtimant enim, cùm hunc fructum (Maraka, & Tamaraka ab ipſis nuncupatum) manibus pertractant, crepitantémque ob Mayzi grana inclusa audiunt, cum ſuo ſe Toupan, id eſt, Deo ſermones conferre, atque ab eo quædam reſponſa accipere, ſic à ſuis Paygi (Divinatorum genus eſt, qui ſuffitus herbæ Petun, de qua nos alias, & quibuſdam obmurmurationibus illorum Tamaraka divinam facultatem tribuere perhibent) perſuaſi.*

Higuëro. OVIEDVS *lib. Indicæ hiſtoriæ 8 cap. 4. ſuum Higuëro tetraſyllabum deſcribit in hunc modum:* Higuëro *arbor eſt prægrandis, veluti Morus nigra: Fructum fert Cucurbitæ rotundæ, interdum verò oblongæ ſimilem. Sed qui rotundus eſt, ſummâ rotunditate ſpectatur. Ex eo pateras & alterius generis vaſa conficiunt. Materie eſt robuſtâ, atque aptâ ſedibus, ſubſellis, ephippiis, aliſque operibus fabricandis; mali etenim medicæ aut punicæ materiam eſſe diceres. Cortice facilè delibratur. Folio eſt oblongo, anguſto, per extremum latiore; à quo ad pediculum uſque paulatim anguſtius fit. Indi nonnumquam præ aliorum fructuum penuriâ hoc veſcuntur, hoc eſt, eius carne, quæ cucurbitæ carni, cùm adhuc viret, ſimilis eſt. Cortici color & forma Cucurbitæ. Maximus eius fructus libram aquæ continere poteſt: minimus verò pugnum magnitudine non excedit. Vulgaris eſt hæc arbor in Hiſpaniola, reliquiſque inſulis, & huius India continente.*

CETERVM *hunc fructum, quocumque tandem nomine appelletur, quòd rarus eſſet & peregrinus, non negligendum, ſed huic noſtræ Epitomæ adiiciendum putavi in gratiam ſtudioſorum rei herbariæ.*

PORRO *apud me ſervo ex huius fructus aut huic ſimilis ſeminibus, quibus exempta eſt medulla, lora duo filo xylino contexta: alia item bina è fructu quodam anguloſo. Conſtant verò ſingula lora duplici aut triplici filorum xylinorum ordine reticuli modo contextorum, è quibus dependent vacui fructus eo quem exprimi iuſſimus modo. His Canibales ad crura alligatis in ſuis ſaltationibus uti ſolent, quemadmodum apud Mauritanos atque etiam Hiſpanos nolarum & tintinnabulorum uſus eſt: mirum etenim quantum hi fructus ex mutuâ colliſione ſonitum edant. Poſterioris meminit Thevetus cap. 36. Singular. Americæ in hunc modum:*

AHOVAI *nomen eſt arboris fructu veneno ſo & letali, magnitudine mediocris caſtaneæ, candido, formâ literam Græcam Δ referente. Huius nucleus præſentiſſimum eſt venenum, quod alter alteri in mutuis odiis & diſſidiis, præſertim verò viri leviſſimâ occaſione uxoribus infenſi; aut contrà, uxores viris indignata, dare ſolent. Peregrinis ſanè nullo modo eum fructum recèns collectum communicant; atque ab eius etiam contactu liberos ſuos arcent, niſi cui exemptus ſit nucleus.*

AHOVAI THEVETI.

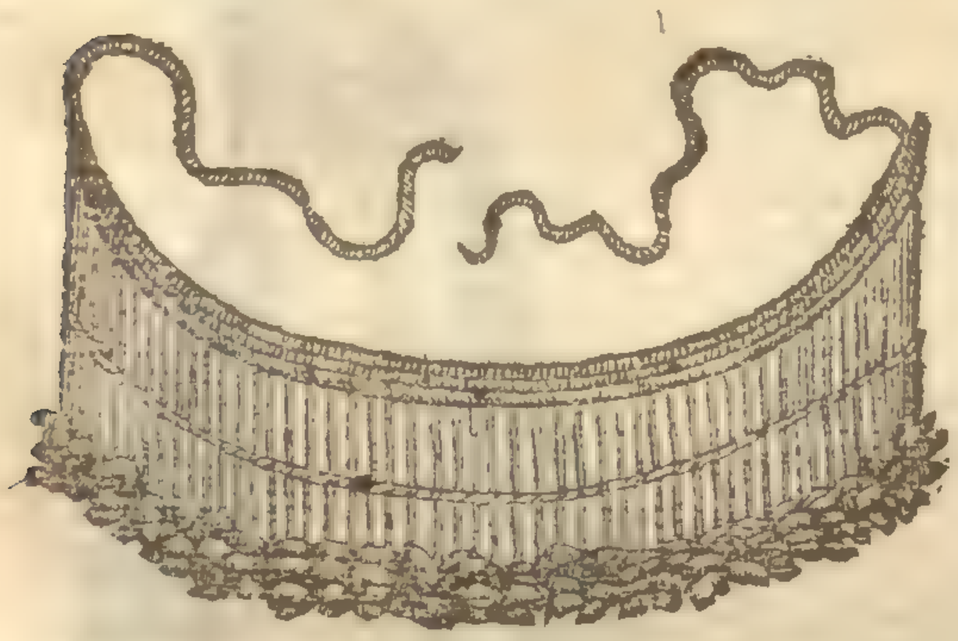

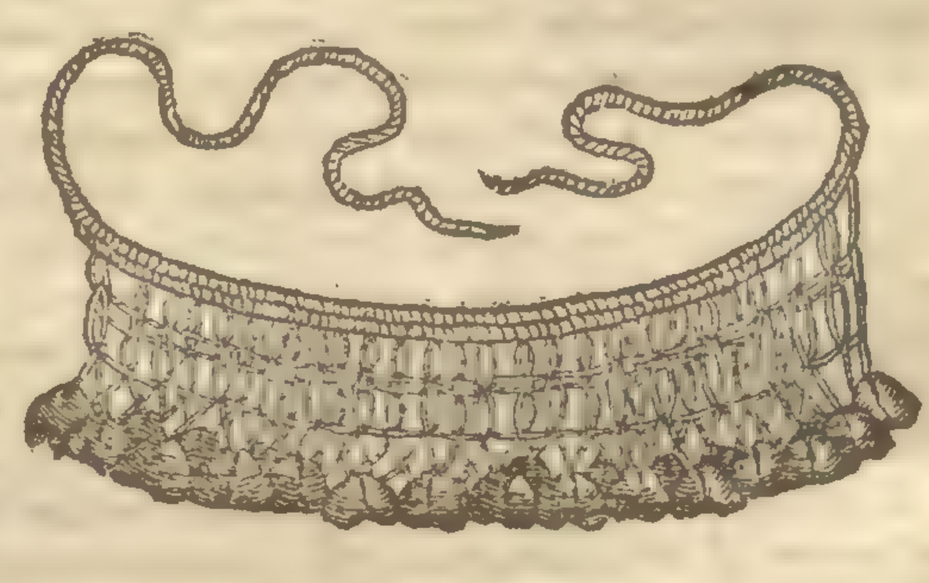

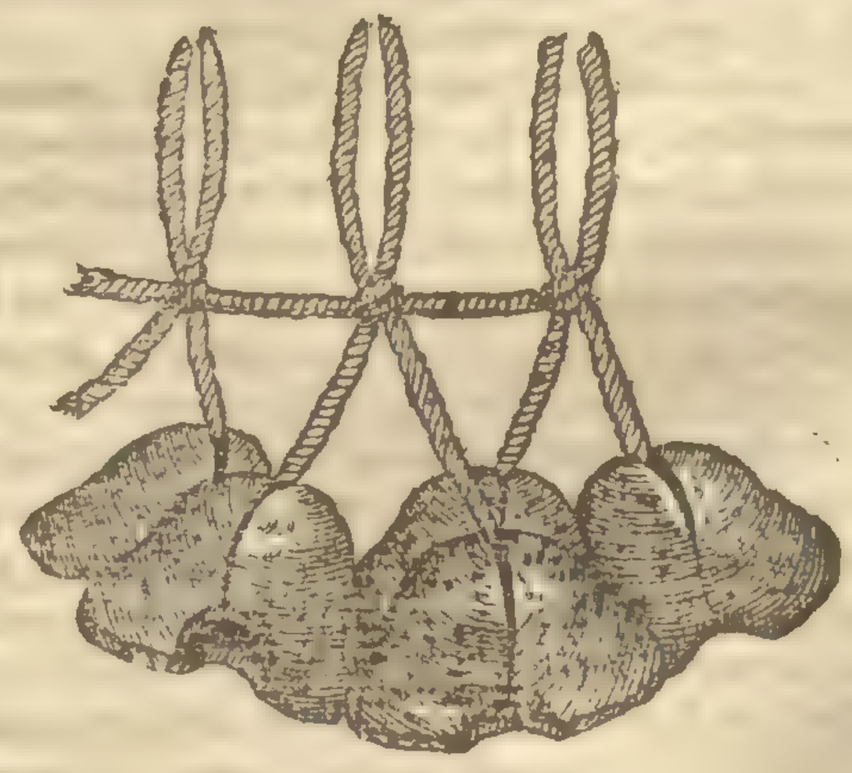

sit nucleus. Eo etenim exempto, fructa pro nolis utuntur, quas è cruribus suspendunt; tantum enim sonitum edunt, quantum tintinnabula aut nolæ nostrates. Arbor ipsa Pyri magnitudine, solium ternos aut quaternos digitos longum, duos latum, toto anno virens: cortex ligno candicans. Abscissi rami succum emittunt album & quasi lacteum. Arbor præcisa tetterrimum spirat odorem: quam ob causam nullius est usus, imò ne igni quidem struendo idonea.

De Mangostans.

CAP. XII.

SED & inter celeberrimos huius Indiæ fructus recensent quendam *Mangostans* incolis nuncupatum, gustus suavitate commendabilem. Eum exigui mali aurei magnitudine esse ferunt, cortice cinereo (alii è viridi nigricante) pulpâ quæ malorum aureorum pulpæ similis sit, sed quæ cortici non adhæreat. *Mangostans.* *Mangostani descriptio.*

NASCITVR hic fructus in pusilla arbore, Malo vulgari simili. Foliis est laurinis,* floribus luteis. Hunc fructum dulcissimum esse perhibent, non tamen adeo, ut suâ dulcedine nauseam moveat.

* *Huius arboris, in Bantam Iavæ emporio natæ, folia accipiebam anno* M. D. XCIX. *à Francisco Rodriguez Bengalâ regno oriundo, ex Iava reduce, qui cum Hollandis nauclerio præcedente anno illuc profectus fuerat. Sunt autem ea folia laurinis maiora & latiora, amplissimorum foliorum mali formam magnâ referentia, sex aut septem crassioribus venis ex utroque nervi medii latere procedentibus prædita, intercurrentibus creberrimis subtilissimisq; venulis, ut quâ parte attrita erant folia, tenuissimus filis contexto rete constare viderentur, sapore acriusculo quadam perrò folia, quatuor, quinque, sex unciarum longitudinem habebant, trium latitudinem, aut ampliorem, pro foliorum magnitudine, eáque in ambitu non dentata aut crenata.*

De Iambos.

CAPVT XIII.

MAGNA apud Indos in æstimatione est is fructus, cuius nunc mentionem facturi sumus, primùm è Malaca (ubi plurimus nascitur) paucos ante annos huc tralatus.

EST autem is fructus ovi anserini magnitudine, aut paulo major, colore ex candido purpurascente, pulcherrimo, odore rosaceo. Vel, ut verius dicam, similis est hic fructus magnis Gallis* recentibus (quas poma de Cuquo nuncupamus) cùm in odore, tum in colore: gustu suavissimo, sed humido. Vocatur in Malaca & hac regione *Iambos*. *Iambos historia.* *Iambos.*

ARBVSCVLA ipsa in Pruni magnitudinem assurgit, folia ferens magnam similitudinem habentia cum cuspide ferreâ majoris alicujus lanceæ, viridia, aspectu pulcherrima: flos ruber, odoratissimus, gustu acido. Firmis nititur radicibus hæc arbor, quia admodum fertilis est. Post quartum enim annum fructifera, nec semel dumtaxat fert in anno, ut pleræque omnes ferè arbores, sed pluries singulis annis novos edit fructus. *Iambos post quartum annum fructifera.*

CONDIVNTVR tum fructus, tum flores, atque asservantur.

* *Nisi noster auctor Gallas illas maiores, quæ in Robore passim per Hispaniam & Lusitaniam nascuntur, intelligat per Bugualhas grandes, quid sibi velit, ignorare me fateor. Ceterùm eas exiguâ pilâ palmariâ maiores nunquam vidi, colore pulcherrimo rubicantes dum recentes sunt, & odoratas. Vel fortè prægrandes illas tuglandes vult, quæ vulgaribus duplo maiores sunt: quandoquidem vulgares suo operimento nudatas* Bugalho *appellare videatur cap.* 20 *de Maci, lib.* 1.

De Cydoniis Bengalensibus.

CAPVT XIV.

APPELLAVIMVS hunc fructum Lusitanicâ linguâ *Marmelos de Bengala*, id est, Mala cydonia è Bengala; quoniam saccharo condita primùm ad me perlata sunt è Bengala, cum hac inscriptione, *utilia sunt adversus alvi profluvia*. Intellexi autem ab amico, qui frequenter in proximas silvas venationis causa excurrit, hunc fructum non modò in Bengala nasci, sed eius multas arbores in continenti hujus provinciæ inveniri. *Marmelos de Bengala.*

CETERVM legitimum hujus fructus nomen tum in Bengala, tum in reliquis ubi provenit regionibus, est *Sirifole* & *Beli*: Sirifole quidem nomine vulgo cognitus est, Beli verò appellatione medicis dumtaxat, qui in suis scriptis hoc vocabulum sese invenire aiunt. *Sirifole, Beli.*

EST verò ipsa arbor Oleæ magnitudine, aut amplior, foliis Persicæ mali, ejusdemque odoris, floribus paucis & statim deciduis: fructu per initia tenero, colore ex viridi nigricante, cortice tenui, magnitudine exigui mali aurei: sensim verò maturescens fructus auctior fit, do- *Beli historia.*

fit, donec, jam plenam maturitatem consecutus, in Cydonii mali magnitudinem evadat; cortex autem densatur, exsiccatur, & indurescit veluti putamen nucis Indicæ, quam Coccum vocant.

FRVCTV matutino pulpa sive medulla eximitur, quam in laminas sectam sacchâro condiunt. Aut tener adhuc & immaturus muriâ asservatur in usum.

Beli facultates.

SOLENT Guzaratenses medici uti hoc fructu tenero adhuc & immaturo, aceto vel sacchâro condîto, in inveteratis alvi profluviis sistendis: adstrictionem enim illam semper conservant, tametsi matura, cydonia.

Dimas Bosque Medicus.

RETVLIT mihi clarissimus vir Dymas Bosque, Valentinus medicus, rei herbariæ peritus, & nunc hîc medicinam faciens, se, cùm castra Illustrissimi Principis Domini Constantini in India pro Rege sequeretur in Iafanapatan, magno & admirabili successu usum esse in profligandâ dysenteria, quæ universum ejus exercitum affligebat, cùm ad manum non essent usitata remedia. Etenim nunc ex hujus fructus succo & saccharo mixam parabat, quam ægris daret: nunc pulpam ejus emplastri modo ventriculo & alvo applicabat; modò pulpam saccharo exceptam, ut in cydoniis solet, ægris exhibebat: interdum fructum assum inspersо saccharo: nonnumquam cortices exemptâ pulpâ decoquebat, atque id decoctum per clysteres iniiciebat; similem verò effectum præbebant, qualem balaustiorum aliorumque adstringentium medicamentorum, quibus uti solemus, decocta præstare solent.

AT silentio prætereundum non est, quod eadem castra sequenti contigisse refert. Dederat servo Æthiopi bina hujusmodi mala assanda, ut cuidam militi dysenteriâ laboranti edenda præberet: verùm dum assantur, crepuerunt, ipsaque pulpa Æthiopis faciem, pectus & brachia sic adussit, ut pulvere tormentario ustulatus videretur: quod contigisse puto ob pulpæ lentorem & visciditatem simul & adstrictionem, quæ semel accensa vehementiùs urit, quàm sicca aliqua materia; quemadmodum ferrum incensum magis quàm lignum aut stupam urere videmus.

Scribit Fragosus in sua Rhapsodia (& alii ante eum) in Guatimala fructum nasci Guayavas ab incolis nuncupatum, non minùs adstringentem quàm Cydonia ista Bengalensia, eumque ad similem morbum (qui incolis eius regionis admodum familiaris est) propinare solere, sed priùs tostum.

De Carambolas.

CAP. XV.

Carambolas. Camariz. Balimba.

FRVCTVS est in Goa magnitudine minoris ovi gallinacei, in quatuor, ut videtur, partes distinctus, flavescens, qui in Malavar *Carambolas* vocatur, in Canara & Decan *Camariz*, in Malayo *Balimba*.

Carambolas facultates.

NVLLVS ejus in medicina usus, præterquam quòd in febribus quotidianis exhibetur, & ex ejus succo, cum aliis idoneis, fiunt collyria ad oculorum lippitudines utilia.

PLERISQVE bene sapit hic fructus, præsertim qui vinosus est. Sacchâro condîtur, gratissimusque est palato. Eo verò utor syrupi acetosi loco.

De Ber.

CAPVT XVI.

Bor. Ber. Vidaras.

VOCATVR hic fructus in Canara *Bor*, in Decan *Ber*, in Malayo *Vidaras*, præstantior quidem nostrate, sed ei qui in Balaguate nascitur bonitate cedens.

ALIVS alio suavior est, sed tamen aliquid adstrictoriæ facultatis retinet, quoniam numquam ita matureſcit, ut commodè exsiccari possit, quemadmodum is qui in Anasegua provenit. Hanc ob causam, expectorantem facultatem obtinere non potest ut Zizipha, è quibus syrupum conficimus. Sed cùm aliis esui aptis malis careamus, uti sunt Camuesæ Hispanis dictæ, commendantur hi apud nos.

DIFFERT arbor à Ziziphis, magnitudine Mali, ejusdemque foliis, minùs tamen rotundis: verùm nonnihil spinosa est.

De

De Ambare.

CAP. XVII.

FRVCTVS est hîc in India, *Ambare* vocant, nucis magnitudine, nullius in medicina usus. Sed eo solent cibos condire, ut palato gratiores reddantur: maturus enim, odoratus est, gratamque aciditatem retinet. Cartilagineo quodam integitur cortice, virescente, dum immaturus est; at in maturo fulvus color.

* *Lud. Roman. lib. navigat. 5. cap. 15. hunc fructum*, Amba *nominat. Est item, inquit, alius fructus* Amba *nomine. Eius caudex* Magna *dicitur: similima est arbori; frequentésque, ut Pyro, fructus. Is iuglandem nucem è nostris effingit, cùm iam sunt absoluti. Cùm matureſcit, fulvi, eiusdémque splendentis coloris est. Intra corticem occultatur fructus, ut amygdala arida. Damasceno, gustu suavior est fructus: conduntur in cadis, ut apud nos olivæ; sed sunt longè meliores.* Amba. Magna.

De Jambolones.

CAP. XVIII.

NASCITVR sponte frutex quidam in agris, Myrti effigie, sed foliis Arbuti. Fert is fructum maioribus olivis persimilem, sed gustu admodum adstringentem; incolæ *Iambolones* vocant. Muriâ conditur olivarum modo. *Iambolones.*

CETERVM neque hic fructus, neque *Iaca* admodum salubres ab hujus regionis incolis æstimantur.

De Brindones.

CAP. XIX.

IN hac regione est fructus quidam *Brindones* vocatus. Is foris aliquantulum rubicat, intùs verò sanguinis modo rubet: gustu admodum acido. *Brindones.*

INVENITVR interdum foris nigricans (qui color maturitate conciliatur) nec adeò acidus uti superior, qui tamen non minùs quam ille intùs rubeat.

MVLTORVM palato sapidus est hic fructus; meo verò minimè, ob nimiam aciditatem. Eo tinctores utuntur. Cortex verò asservatur, atque mari aliò transvehitur, aceti conficiendi gratiâ: quod à Lusitanis quibusdam etiam in Lusitania factum est. *Aceum è Brindones.*

De Indico Melone.

CAP. XX.

EST apud Indos Melonis genus prægrande & rotundum, oblongius tamen aliquantulum, formaque quodammodo ovali, quod Lusitanis Indiam incolentibus *Pateca* (corrupto ab Indorum *Batiec* vocabulo) dicitur. Hunc Melonem per longitudinem non aperiunt, ut melopepones nostrates comesturi aperimus: sed per transversum secant. Et licet dulcedine à nostris superetur hic Melo, attamen suavis est, refrigeratque mirum in modum & humectat, totâ carne sese in quendam liquorem resolvente. *Melo Indicus. Pateca, Batiec.*

VTILIS est in biliosis febribus, & ardentibus, adversus iecoris & renum ardores, ut experientiâ didicimus. Vrinas ciet: solentque sani eum fructum edere, quatuor horis à ientaculo, quoniam tum maximè sit infestus calor. Meliùs tamen mihi facere viderentur si ab eis suas mensas auspicarentur. *Melonis Indici facultates.*

HVIVS semina (quæ ante maturitatem candida sunt, per maturitatem verò nigra) somnum provocant; eaque reliquis seminibus frigidis, tametsi eis non careamus, præstantiora æstimamus.

REFERVNT Arabes & Persæ primùm ex India hunc fructum ad se delatum; eamque ob eausam *Batiec Indi* appellant, id est, Melonem Indicum; quo nomine etiam Avicennæ appellatur multis locis. *Batiec* enim eorum linguâ Melonem sonat. In India verò ab ipsis incolis *Calangari* dicitur. *Batiec-Indi. Calangari.*

MEMINIT hujus Avicenna lib. IV. fen. I. Tract. II. cap. 39. cap. de Tertiana pura, ac cùm multis laudibus commendat.

PVTA-

Budiecas. PVTARVNT nonnulli id Melonis genus quod in Hiſpaniæ Caſtellâ naſcitur, quodque *Budiecas* vocant, eſſe hunc Melonem Indicum, & depravato à *Batiec* nomine *Budiecas* appellatum. Sed valdè falluntur. Nam plurimum ab hoc differt cùm foliis, tum plantâ totâ, quæ Melonum Indicorum modo per ſolum non extenditur & ſerpit, ſed ſeſe in altum attollit.

AIVNT etiam in Africa Indicis ſimilem naſci: ſed cùm non viderim, affirmare non auſim.

IGNORABANT eruditi hujus regionis medici, iſtius Melonis in Medicina uſum: (non ſolent enim ad hujuſmodi minutias ſeſe abiicere; & in ſuis curationibus experientiâ & conſuetudine dumtaxat nituntur) ſed à me edocti, eis uti cœperunt.

* *Cum hoc fructu ſimilitudinem quandam habere videtur, quam Lodou. Roman lib. 5. navigat. cap. 15. deſcribit in hunc modum: Habent in Calecut fructus quoſdam Cucurbitu ſimiles, ſed condituræ aptiores. Res eſt non indigna*
Comolange. *memoratu. huic nomen eſt* Comolange. *Oritur incultâ tellure Peponum modo.*

An autem is cuius ſuccum Turcæ & Vngari in deliciis habent exſtinguendæ ſitis gratiâ? vel Napeca Bellonii lib. 11. Obſer. cap. 61. quam vulgari Arabicâ appellatione Copous *nominari ſcribit?*

De Mungo.

CAPVT XXI.

Mungo. EST verò *Mungo* ſemen viride, quod per maturitatem fit nigrum, Coriandri ſicci magnitudine. Pabulum eſt equorum; interdum tamen etiam ab hominibus editur. Guzaratè & Decan incolæ in febribus hoc modo utuntur.

Mungo uſus. FEBRICITANS cibo abſtinet per decem, nonnumquam per quindecim dies: poſt quos hujus fructus decoctum illi propinatur, in quo nonnihil pulpæ remanſerit: deinde cortice delibratum *Mungo* & inſtar Orizæ coctum febricitanti exhibent: Panem verò triticeum non niſi poſt multos dies: non quòd frumento careant hæ provinciæ; nam etſi non ſtercorentur & colantur agri, quemadmodum apud nos, ſed ſuperficie tenus dumtaxat arentur, nativâ ſuâ pinguedine & ubertate etiam interdum ſine pluviâ, frumentum Novembri menſe ſibi commiſſum, medio Ianuario colligendum & maturum exhibet.

NASCI etiam ferunt in Palæſtinâ hoc Mungo. Ejus meminit Avicenna, lib. 11. cap. 481. vocatque *Meſſe* *, Bellunenſis ejus interpres *Mens*: (*Mex* autem debere dici ab eruditis medicis Arabibus edoctus ſum.) Item alio loco lib. 1. Fen 111 doct. 11. cap. 7. ubi prohibet aviculas cum Mex * edi, quoniam cùm facilioris ſint concoctionis quàm mex, periculum ſit ne crudum adhuc mex cum earum chylo ad hepar rapiatur.

* *Meiſce habent noſtra exemplaria, & additum margini Mes.*

Mex.

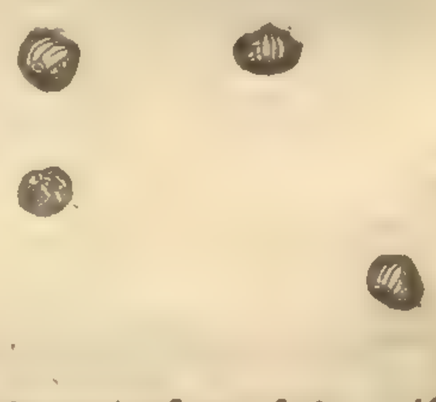

* *Miſſus eſt Walerando Donrao ex Ormuz, fructus quidam exiguus Piperis magnitudine, rotundus, ſtriatus, qui Coriandri grana ita amulatur, ut primùm intuentibus Coriandrum videatur, maius tamen & nigrum: membrana ſuperior granum continet nigricans calidi guſtus. Non ineptè quadrare videtur Negundo, tertio huius libri cap. deſcripto; ſed neque etiam huic Mungo: cui exactiſſimè conveniret, niſi calidus eſſet, Mungo verò frigidus, quantum ex eius facultatibus colligere licet. Ne tamen locum non haberet, eius iconem cum brevi deſcriptione hic inſeriimus: atque alterius cuiuſdam puſilli fructus, quem ad me ſuperiore æſtate clariſs. vir D. Alphonſus Pancius Medicus, ac publicus in Academia Ferrarienſi Profeſſor, miſit, quémque* Buna *nonnullis, aliis verò* Elkane *nuncupari tradit.*

BVNA *igitur Fagara eſt magnitudine, aut paulo amplior, oblongior plerumque, colore ex cinereo nigricante, cortice tenui, & veluti ſulcum quendam per longitudinem utrimque habente, per quem facilè in duas æquales partes dividitur, qua ſingula grana continent, oblonga, alterâ parte plana, fulveſcentia, guſtu acido. Aiunt in Alexandria potionem quandam ex ea fieri, vim refrigerandi non mediocrem obtinentem. Hunc fructum deſcribere videtur* Rauwolfius *in ſuo Hodœporico, nomine* Bunnu, *quod ex appellatione, formâ & facultatibus,* Buncho *Avicennæ, &* Bunca *Raſis ad Almanſorem ſimillimum eſſe cenſet.*

* *Codices Latini non habent* Mex, *ſed* Meſt, *cuius interpretatio in margine adpoſita, Lac coagulatum acetoſum, ſed minoris acetoſitatis, quàm lac coagulatum.*

De Curcas.

CAP. XXII.

NASCITVR in Malavar fructus quidam magnitudine Avellanæ cum suo putamine, non tamen adeò rotundus: candidus est, gustu quali sunt tubera cocta: hunc *Chiviquilenga* vocant, id est, exiguum Inhame[a]; in Cairo, ubi frequens est, & quibusdam Malavar locis, *Curcas*; in Cambaya *Carpata*. Dependet ex ramis cujusdam plantæ, quæ seritur: nullius, quod sciam, in medicina usus. *Curcas descriptio.* *Chiviquilenga.* *Curcas.* *Carpata.*

QVANTVM conjecturâ consequi possum, videtur Serapio libr. simpl. cap. 225. hujus meminisse, vocasseque *Habelculcul*[b] corrupto vocabulo, cùm *Hab alculcul* dixisse deberet, quod *Curcas* significat (nisi nos ipsi fortè *Curcas* corruptè vocemus) *Hab* enim magnum semen sonat, *al* articulus est genitivi, quemadmodum aliquando diximus. Scribit autem Serapio ejus frequentem usum seminis quidem copiam facere, sed cholericam quam vocant passionem excitare: quæ omnia Malavares huic fructui tribuunt. *Habelculcul.*

EIVS meminit Rhases, de re med. lib. 5. cap. 20. vocatque *Kilkil*, sed forsitan corruptè. *Kilkil.*

SED quoniam in Cholericæ passionis mentionem incidimus, ejus causas, signa, & curandi rationem hîc subiiciemus.

Χολέρα Græcis, Cholera Latinis (vulgus medicorum Cholericam passionem nominat) Indis Morxi, id est, malum ob nimiam cibi ingurgitationem contractum, Lusitanis vocabulum corrumpentibus Mordexi, Arabibus Hachaiza, tametsi corruptè legatur apud Rhazen Saida, morbus est acutissimus, his præsertim regionibus, præsentibusque eget remediis. Nam plerumque intra viginti quatuor, interdum verò decem horarum spatium hominem necat; & quando tardissimè, quarto die. *χολέρα.* *Morxi.* *Mordexi.* *Hachaiza.*

SOLET accidere ob multam cruditatem, aut alimentorum pravitatem, interdum etiam ob immodicum veneris usum; idque magnâ ex parte Iunio & Iulio, qui sunt Indis menses hiberni. *Causa.*

PVLSVS languidus est & concisus, difficilis respiratio: sequitur frigidus sudor foris, intùs verò incendium & sitis; oculi connivent, vigiliæ torquent, frequens vomitus, & per inferna excretio, ut tandem virtus expultrix planè concidat, & subsequatur musculorum contractio & tensio. *Signa.*

DANDA est opera, ut confestim & sine morâ succurratur: ventriculus vitiosis humoribus primùm evacuetur medicamento vomitum ciente, quale est quod hordei & cumini decocto (quod in hoc morbo efficax remedium esse comperi) constat: alvus verò clystere ex hordei & furfuris decocto, oleo rosatum & melle rosaceo colato eluatur: corpus universum pannis asperis & calefactis fricetur, collum, dorsum, & crura calidis oleis inungantur, quale est castorinum & rutaceum. *Curatio.*

VBI exacta apparuerit concoctio, datur ægro stillatitius liquor perdicis, aut gallinæ pinguis, è qua pinguedo exempta sit; deinde cum pauxilla aqua Canellæ & rosacea, momentoque corallii & auri, injecta cydonia frustulatim concisa; quæ si recentia non inveniantur, muriâ condita, priùs tamen albo vino diluta. Aqua nulla propinetur, aut, si omnino opus est, pauxillum detur, in qua aurum ignitum exstinctum sit: interdum vinum cum Canella, tametsi in victus ratione hujusmodi calida rarò præscribam, sed foris dumtaxat admoveam (roborando videlicet ventriculo) inunctione ex oleo masticlino & nardino, deinde Canellæ factâ.

PECVLIARIA verò sunt remedia Theriaca vino aut aquâ rosaceâ, aut stillatitio Canellæ liquore macerata, pro necessitatis ratione, unicornu, lignum colubrinum, radix Malacensis, de quibus libro primo. Præsentius verò remedium non inveni tribus granis lapidis Bezar, cuius suprà memini: mirum enim in modum cordis vires reficit.

PORRÒ eum morbum Indici medici hac ratione curant. Propinant ægris aquam decoctionis orizæ cum pipere & cumino: pedibus cauteria admovent, piper longum in oculos iniiciunt: adversus autem musculorum contractiones & tensiones, validis ligaturis brachia, cruraque ad genua, deinde ad pedes usque constringunt, & suum Betre edendum exhibent.

[a] *Exiguum illud* Inhame *quid sit, me ignorare, candidè profiteor; nisi* Trasi, *quod Hispani* Iuncia avellanada *appellant, intelligat. Scio equidem grandem quandam solidámque radicem inveniri,* Inhame *seu* Igname *nomine insigniram, brachiali aut ampliore crassitudine, pedali verò longitudine, scabro cortice tectam, quâ novi orbis insulani elixâ aut assâ vescuntur; & similes radices habui munere honestissimi viri, diligentissimique & peritissimi pharmacopœi Wilhelmi Parduyn Middelburgensis civis, in Walachria Zelandiæ insula, tum etiam doctissimi viri Thobiæ Roelsii,* *Inhame seu Iguame.*

eiusdem urbis Medici, diversas tamen ab ea planta, quam, dum in Lusitania versabar, quidam isto nomine mihi demonstrabant, amplissimis foliis, iuxta aquas, atque in ipsis etiam aquis nascentem, non sponte quidem istic provenientem, sed seri solitam; at quæ semel sata, multis adnatis tuberibus sese propagare soleat. Eam, tametsi nonnulli Arum Ægyptium esse censeant, Colocasia. *Colocasiam tamen potiùs videri, in nostræ Rariorum Plantarum Historiæ lib.* IV. *cap.* L. *iam demonstravimus. Sed &* C. V. *Prosper Alpinus, satis disertè Colocasiam describit Libro de Plantis Ægypti.*

[b] *Videtur Serapio eo loco (quod pace nostri Auctoris dictum volo) non* Curcas *intelligere, sed sumn potiùs Secacul.*

De Caceras.

CAPVT XXIII.

Caceras descriptio. INVENITVR hîc radix Trasium modo in ipsis terræ visceribus nascens, quæ deinde per siccitates cauliculum emittit dodrantalem, folia simul implicata, virentia, Iridi luteæ aquaticæ, sive Gladiolo similia. Dehiscente per siccitates terrâ, exilit tuberum modo: deinde siccata, castanearum saporem refert: non siccata autem, ingrati saporis est. *Caceras* hîc vocant.

* *An μαλινάθαλλα, quam Theophrastus cap.* X. *lib.* IV. *sive Anthalium, quod* Plin. *cap.* XV. *lib.* XXI. *describunt, vulgo Trasi nuncupatum, folio Cyperi?*

De Datura.

CAPVT XXIV.

Datura descriptio. PLANTA quam hujus regionis incolæ *Datura* appellant, caule est crasso & alto, foliis Acanthi similibus, minoribus tamen, per extrema & in ambitu acuminatis seu angulosis, multosque secundùm longitudinem nervos habentibus, insipidis ferè, nisi quòd admodum sint humida, & gustu nonnihil amara, odoremque foliorum Raphani aliquantulum æmulentur. Flos in extremis ramis provenit colore *Rorismarini, magnâ ex parte rotundus. Nascitur in Malavar. Ex odore judicare licet hanc stirpem insalubrem esse.

Datura mentem offendit. INICITVR à furibus hic flos, aut ejus semen, in cibos eorum quos deprædari volunt: mente enim quodammodo alienantur, quotquot id medicamentum sumunt, & in risum solvuntur, magnâ cum libertate sinentes quod lubitum est deprædari. Durat verò hæc mentis alienatio viginti quatuor horarum spatio.

Curatio. PRIMA cura esto, vomitum cientia exhibere, ut quidquid in stomacho remansit, unà cum cibo eiiciatur: deinde evacuare & divertere oportet validis clysteribus, & forti brachiorum crurumq. paulo supra pedem confricatione, ac fortibus ligaturis; interdum etiam cucurbitulas applicare: quæ si non iuvent, venam secare in majore pedis articulo necesse est.

HORVM remediorum usu, nemo ex meis unquam periclitatus est: sed omnes Dei beneficio intra viginti quatuor horarum spatium curati.

PROPINATVR à plerisque hoc medicamentum ridendi & relaxandi animi gratiâ, cùm vident eos, qui id sumpserunt, velut amentes & ebrios ferri. Attamen non placet hic ludus; & ne in servis quidem experiri velim.

* *Inepta prorsus florù comparatio, quandoquidem tum formâ, tum colore, cum Stramonia aut convolvoli flore veriùs conferendus fuisset.*

De Bangue.

CAP. XXV.

Bangue. Osium. QVIA nonnulli in ea opinione fuerunt, ut putarent *Bangue* Indis dictum ab Opio, quod illis corruptè *Osium* vocari dixi, non differre; non abs re fore duxi, pauca de *Bangue* differere.

Bangue descriptio. EST igitur Bangue planta Cannabi haud absimilis; at hujus semen Cannabino minus est, nec ita candicans: deinde stolones lignosi nullo ferè cortice vestiuntur, contrà quàm in Cannabi. Postremò Indi hujus semen & folia edunt ut fiant in venerem procliviores, [a] cùm Auctores contrarias facultates Cannabino semini tribuant, videlicet, quòd genitale semen exsiccet.

Bangue succus. COGITVR autem hic succus è foliis contusis, interdum ex semine, cui nonnulli admiscent saufel virentem (nam inebriant, & quodammodo sensus cerebri lædunt) aut nucem

cem moſchatam, & macim, interdum garyophyllos, interdum caphuram de Burneo cognominatam, alii ambarum & moſchum, plerique opium, ut potentiores Mauritani. Nullam verò ex eo aliam utilitatem capiunt, niſi quòd in extaſin quodammodo rapiantur, atque omni ſolicitudine liberentur, tenue quiddam ridentes.

CETERVM ejus uſus primùm excogitatus eſſe dicitur, ut Imperatores exercituum & militares homines, qui perpetuis vigiliis torquerentur, hoc Bangue, aut vino, aut opio epoto, veluti ebrii ferrentur, & omni velut ſolicitudine & labore ſoluti, altiùs dormirent.

SOLEBAT enim dicere magnus Sultanus Badur Martino Alfonſo de Souſa regio conſiliario, quem plurimum diligebat, & cui ſecretiora conſilia credebat, quòd cùm in ſomnis adire vellet Luſitaniam, Braſiliam, Aſiam minorem, Arabiam, vel Perſiam, pauxillum Bangue dumtaxat ſumebat, quod ſaccharo conditum, & ſuprà recitatis ſimplicibus permiſtum, *Maju* vocant. *Sultanus Badur.* *Maju.*

* *Huius rei causâ dubitat Fragoſus, an herba illa ſit ab Indo allata, cuius meminit Theophraſtus lib. IX. cap. XX. Plant. Hiſt. ſed neſcio quàm aptè. Ego potiùs cum ea planta convenire exiſtimarem, ex qua Turcæ ſuum* Maſlac *componunt, quámque Cannabi congenerem eſſe, mihi relatum ab iis qui apud Turcas diu verſati.*

De Anil.

CAPVT XXVI.

ANIL Arabibus, Turcis, omnibusque iis nationibus dictum, vocatur in Guzárate, ubi fit, *Gali*, nunc verò pleriſque *Nil*. *Anil.* *Gali.* *Nil.*

HERBA eſt quæ ſeritur ſingulis annis, Ocymo * ſimilis: eodem enim modo colligitur, & ſiccata maceratur. Hanc deinde probè contuſam, & in panes coactam, per aliquot dies ſiccandam exponunt; & ſiccata, viridi colore prædita videtur: quoque magis exſiccatur, eo magis ad cæruleum tendit; donec tandem in cæruleum exſaturatum ſive venetum colorem evadat.

ID Anil probatur, quod maximè purum eſt, quodque uſtum arenæ modo non remanet, ſed in tenuiſſimam farinam diffunditur. Alii id præferunt, quod in aquam conjectum fluitat. Leve igitur eſſe debet, & bene coloratum. *Anil delectus.*

* *Mangiri quam habet Auctor: quod vocabulum, quotquot Luſitanos conſului, Baſilicum ſeu Ocymum interpretati ſunt. At mihi iniqua admodum iſta comparatio videtur. Siquidem non ſolemus ex Ocymo paſtillos conficere, ſed potiùs ex Iſatide, quæ cum huius plantæ deſcriptione multo elegantiùs quadrat.* *Mangiriquam.*

Sed hîc Fragoſi inſcitiam mirari licet, qui in Rhapſodia ſua (quam ex Orta, meúque in illum ſcholiis, tum etiam ex Monardus Simplicium in India Occidentali naſcentium hiſtoriâ maximâ ex parte contexuit; malignè tamen ſuppreſſo omnium nomine, ſed cui ſi aliena pluma detrahantur, cornix Æſopica ſiet furtivis nudata coloribus) nugatur me velle Mangiri quam eandem plantam eſſe cum Iſatide, quam exiſtimo pluribus notis cum Anil noſtro Auctori deſcripto potiùs convenire, quàm Ocymum, cuius ſolia ſuum Anil depingit. Sed an, quæſo, Anil quod meus hic calumniator poſtea deſcribit, quódque in Occidentali India coli aſſerit, cum Ocymo peculiare quidquam habet? Imò ipſum nil niſi Iſatidem deſcribere, vel mediocriter in re herbaria verſatus facilè iudicabit. Meminiſse aliquot annos ex Anil ſemine Alexandria miſſo, cuius planta iſthic magno in uſu eſt, natas mihi ſtirpes, quæ Lentis ſeu Colutea minoris ſolia conſpicerentur, floréſque luteolos ſparti Græcorum (quod Hiſpani Retama vocant) omnino ſimiles proferrent, quas ſubſequentis hiemis aſperitas ſuſtulit. At poſtquam C. V. Proſperi Alpini Librum de Plantis Ægypti videre contigit, animadverti illud ſemen Alexandriâ miſſum Anil appellatione, Sesban ipſius fuiſſe (cuius fortè qui mittebat errore, cui, quum varia ſemina diſtribuenda eſſent, Sesban ſchedæ, Anil nomen adſcripſerit) nam pulcherrimè, quam exhibet Sesban effigies, cum plantâ ſemine mihi natâ conveniebat. Sesban autem frutice Ægyptios uti ſcribit Alpinus, ad texendas ſepes diſtinguendorum hortorum gratiâ, eúsque ſemen in medicum uſum uſurpari: utile enim æſtimari ad humentem ſtomachum ſiccandum & roborandum; illius decoctum aut pulverem, cohibere quemcumque alvi fluxum, nec minùs immoderata menſtruorum profluvia.

De Anonymo.

CAPVT XXVII.

NASCITVR in Malavar planta miræ naturæ: nam ſi quis manum admoueat, illicò contrahitur. Folia Polypodii, flores verò luteos habet. Nullus veterum huius, quod ſciam, mentionem fecit. Eam verò intelligere videtur, qui Americam deſcripſit [b], quoniam in Peru provincià plantam naſci aſſerit, cuius folia ſolo contactu ſiccantur. *Planta peregrina.* *Planta in Peru naſcens.*

[a] *Huic tamen non admodum abſimilis videtur Æſchynomene, cuius Theoph. Hiſt. plant. lib. IV. cap. III. meminit. Naſcitur, inquit, peculiaris quædam arbor circa Memphim, non foliis, vel ramis, vel totâ formâ peculiare quid ſortita, ſed eventu: facies enim eius ſpinoſa, folium filici ſimile, ut Gaza vertit; vel pennis, ut Plinius: ſed cùm ramulos quiſ-*

piam contigerit, folia veluti arescentia ac languescentia contrahi aiunt, deinde paulo pòst ad vitam redire.

[b] *Franciscus Lopez de Gomara in Historia generali cap. 194 & 205. Eam autem arborem censebat esse Doctissimus vir Simon de Tovar, Hispalensis Medicus, Acacia vera arborem, quam ex Occidentali India accepisse scribebat, missus ad me ramulis eius, sua folia retinentibus, pro specimine, qui sanè persimiles erant ramulis & foliorum alis, quæ in plantulâ Ægyptiaca Acacia semine anno Christi* M. D. XCVI. *mihi natâ conspiciebantur,*

De quibusdam India Regibus.

CAPVT XXVIII.

CETERVM, quoniam plerumque Nizamoxa & quorundam Indiæ Regum in his nostris commentariis mentionem fecimus: non alienum à nostro instituto fore iudicavi, si quid de his aliisque nonnullis Orientis Regibus commemorarem.

ELAPSI sunt igitur circiter trecenti anni, quòd potens quidam Rex in regno Dely, magnam illius Indiæ, quæ intra Gangem est, partem occupavit, & regnum Balaguate sive Balagate, quibusdam Regulis Gentilibus ademit.

EODEM tempore tyrannidem in Cambaya occupârunt quidam Mauritani, expulsis legitimis dominis Gentilibus, quos *Reisbutos* vocant.

Reisbutos.

Venezaras. Colles.

A REGVLIS Balaguate originem ducere creduntur, quos nunc *Venezaras* appellant; tum alii hanc regionem incolentes, *Colles* nuncupati. Sed tum hi, tum quos Reisbutos vocant, prædâ & latrociniis vitam in hunc usque diem sustentant. Illis totum regnum Decan; his Reisbutis scilicet, Cambaya regnum tributum pendunt, ut ab eorum incursionibus se redimant. Nec hactenus à vicinis Regibus domari potuerunt: nam strenui sunt & militares viri. Sed etiam ipsi Reges, pecuniarum avidi, illos impunè grassari sinunt, modò prædæ partem auferant.

Regnum Dely.

EST verò hoc regnum Dely procul in continenti situm Septemtrionem versus, & Corasone usque extenditur. Frigida admodum est regio, nivibus & gelu per hiemem non minùs divexata, quàm nostra Europa.

Mogores, Tartari.

HOC regnum occupârunt, elapsi sunt triginta amplius anni, *Mogores*, quos *Tartaros* nuncupamus (ejus verò Regis Dely fratrem in aula Sultani *Bhadur* Regis Cambaya, magno honore affectum vidi) sed aliquanto pòst tempore Tartaris ademptum est idem Regnum ab uno Equite, qui infensus Regi Bengala, quòd ipsius fratrem occidisset, seditionem adversus Regem movit, coque trucidato regnum Dely aliaque multa regna occupavit, ita ut omnium sui temporis potentissimus Rex fuerit existimatus. Nam à viris fide dignis accepi, ejus ditionem octingentas leucas ambitu occupasse.

Xaholam.

ERAT hic eques initiò dominus montium quorundam vicinorum regno Bengala, vocatusque fuit *Xaholam*, id est, Rex mundi.

Timirhan. Tamberlanes. Tamir langue. Xa-holam.

DE hujus gestis major historia conscribi posset, quàm de magno *Tamirhan*, quem nos corrupto nomine *Tamberlanem* vocamus, nonnulli *Tamir-langue*, idque melius, quòd *Tamir* proprium ejus nomen fuerit, & *Langue* * claudum significet, quemadmodum ipse erat.

CETERVM cùm hic Rex *Xa-holam* occupasset Decan & Cuncam, nec posset tantum imperium continere, rediit ad sua: & his postremò occupatis regnis suum consobrinum præfecit.

DELECTATVS est semper ejus consobrinus peregrinis nationibus, quales Turci, Asiæ minoris, quam nunc Natoliam appellant, incolæ: Rumes, qui Thraces sunt: Corasones, quos nonnulli Arios putant, & Arabes.

DIVISIT autem regnum in provincias, quibus præfectos dedit. Maritimam eam regionem quæ ab Angediva usque ad Cifardam per sexaginta leucas extenditur, deinde interiori regione cum aliis terminatur provinciis, gubernandam dedit *Adelham*, quem nos *Idalcam* appellamus. Ei provinciæ quæ à Cifardam usque ad Negatona extenditur per viginti leucas, interiori verò regione aliis provinciis, & Cambaya jungitur, præfecit *Nizamaluco*.

Adelham. Idalcam.

Nizamaluco.

HI solùm duo præfecturam obtinuerunt in Cuncam, qui tractus est maritimus usque ad montem *Guate* appellatum. Latè patet hic mons, & multis locis præaltus est: illud autem mirum, ejus fastigium in pulcherrimam planitiem desinere. Et quoniam linguâ Persicâ *Bala* fastigium significat, *Guate* verò montem, vasta illa ultra eum montem provincia, nomen *Bal-guate* invenit, quasi dicas, supramontanam vel ultramontanam.

Guate mons.

Bala, fastigiũ.

Imadmaluco, Madremaluco. Cotalmaluco, Verido.

BALAGVATE igitur provinciæ præfecti sunt *Imadmaluco*, quem nos *Madremaluco* appellamus, & *Cotalmaluco*, & *Verido*.

ERANT verò omnes isti Præfecti, peregrini natione, præter *Nizamaluco*, quem ex Decan

Decan oriundum prædicant, & filium esse unius Tochà Regis *Daquem*, cum cujus uxore stupri consuetudinem habuerit Rex *Daquem*. Hinc fit ut *Nizamaluco* ex regia stirpe se prognatum prædicet: reliquos verò Præfectos, Regis esse servos & regiâ pecuniâ emptos. *Rex Daquem.*

SVCCESSV verò temporis factum est, ut hos omnes Præfectos tæderet obsequii regii. Conjuratione itaque inter se factâ, provincias, quibus præfecti erant, singuli sibi occupârunt, & captum Regem *Daquem*, in Beder primariâ regni Decan urbe, *Verido* uni ex Præfectis custodiendum dederunt.

De istis Præfectis qui Regnum Daquem occupârunt, consulendum censeo cap. XXXV. *lib.* II. *Historiæ Indicæ Ferdinandi Lopez de Castaneda.*

HVIVS conjurationis etiam participes fuerunt Gentiles quidam, veluti *Mohadam coja*, & *Veriche*; quibus cesserunt regiones amplæ cum aliquot opulentis urbibus: videlicet *Mohadum*, urbs Visapor, quæ nunc est regia *Idalcam*, & Solapor & Paranda, quas postea illi ademit *Nizamaluco*. *Veriche* suam provinciam retinuit, quæ Cambaya & Nizamaluco provinciæ contermina est. *Mohadum coja.* *Veriche.*

PROAVVS ejus *Adelham* qui nunc vivit, unus è coniuratoribus fuit natione Turcus: mortuus est anno quingentesimo trigesimo quinto supra millesimum. Valde potens is semper fuit: at ei bis ademerunt Lusitani civitatem Goa, quæ ducentis leucis ab ostiis fluminis Indi, quem incolæ *Diul* vocant, abest. *Adelham.*

AVVS ejus *Nizamaluco* qui nunc rerum potitur, pater illius mei amici, quem aliquoties curavi (à quo plus duodecies mille pardaons accepi; & si aliquot mensibus singulis annis apud eum hærere vellem, in stipendium annuum offerebat quadraginta millia, quod accipere nolui) obiit anno nono supra millesimum & quingentesimum. Hic erat, ut suprà dixi, ex Decan. *Nizamaluco.*

IMADMALVCO, vel *Madremaluco*, natione Circassius fuit, initiò Christianus: mortuus is est anno millesimo quingentesimo quadragesimo sexto. *Imadmaluco.*

COTALMALVCO, natione Corasone, mortuus est anno quadragesimo octavo supra millesimum & quingentesimum. *Cotalmaluco.*

VERIDO, natione Hungarus, & initiò Christianus, anno millesimo quingentesimo & decimo mortuus est. *Verido.*

CETERVM antè quàm ad horum nominum interpretationem accedamus, quædam præmittere lubet huic nostro proposito deservientia.

RAO linguâ indigenâ Regem significat: *Naique* verò Tribunum militum, aut Capitaneum vulgò vocatum. Admissuri ergo hi Reges aliquem Gentilem indigenam in suum famulitium & ministerium, si exiguo honore dignum illum censent, proprio ejus nomini vocabulum *Naique* adnectere solent, ut, *Salua-naique*, *Acem-naique*: Si verò multo honore, *Rao* vocabulum adiiciunt, ut *Chita-rao*, quem ego novi: magnificum verò est nomen, nam *Chita* Lyncem sonat: igitur *Chita-rao*, Rex Lyncis fortitudine. Sed *Rao* simpliciter & sine additione prolatum, Regem Bisnager per excellentiam significat, qui olim certè ab *Adelham* multum divexatus est: nunc verò, reliquis totius Decan regulis potentior est, & ab eis fidelitatem accipit, ut omnium rerum est vicissitudo. *Rao.* *Naique.* *Rex Bisnager.*

SED ut ad rem redeamus. *Adel* lingua Persica *Iustitiam* significat: *Ham* verò apud Tartaros Regem sonat: & quia eos, quibus favent, Ham vocant; hinc factum est, ut *Adel-ham*, quasi Rex iustus dictus sit, cùm ipse & ejus similes justitiam minime coluerint. Hunc Hispani *Sabayo* appellant; nam, ut intelligo, Arabica & Persica lingua *Saibo* Dominum sonat, quo nomine per excellentiam vocatur. *Adel-ham.* *Sabayo.* *Saibo.*

MALVCO regnum sonat, & *Neza* lanceam linguâ Persicâ: hinc dictus est *Nizamaluco*, quasi lancea regni. *Maluco.* *Neza.*

SIC *Cota* idem est Arabibus quod Arx Latinis: inde *Cotalmaluco*, id est, arx regni. *Cota.*

IMAD eâdem linguâ Solium sonat: hinc *Imadmaluco*, id est, Solium regni. *Imad.*

VERIDO conservationem significat: inde *Melique verido*, tanquam Rex conservationis dictus. Vocati sunt autem à nonnullis hi Præfecti, non *Maluci*, sed *Meliques*, quasi Reguli. At nec *Maluco* propriè regnum significat, sed regionem aut provinciam. *Verido.* *Melique.*

PORRÒ quoniam *Nizamaluco* interdum à me *Nizamoxa* appellatur, hujus vocabuli significationem minimè prætermittendam esse duco. *Nizamoxa.*

XA-ISMAEL pater ejus *Xa-tamas*, qui nunc rerum in Persia potitur, ex humili genere evectus est in summum Imperatorem: & controversiam cum Turcorum Imperatore habuit super sua religione. Is omnibus vicinis regionibus, quæ ejus religionem excipere non vellent, cruentum intulit bellum. Huic succedens filius *Xa-tamas*, idem mandatum dedit Regulis regionis Decan: & eos titulo *Xa*, quod Regem Persicâ linguâ sonat, decoravit. Hinc factum est, ut nunc *Adel-xa*, *Nizamo xa*, *Cotumi-xa* appellentur, nomenque regium saltem *Xa-Ismael.* *Xa-tamas.* *Xa.* *Adel-xa.* *Cotumi-xa.*

ſaltem retineant: tametſi monetam cudendi facultatem non habeant, niſi æream. Huius religionem amplexus eſt *Nixamo-xa*: at reliqui Reguli, poſt Legati ejus abitum, eam rejecerunt.

Sofy. HVNC *Xa Iſmaël* appellârunt etiam Turci *Sofy:* quoniam ſui exercitus Imperatorem virum ſtrenuum habuit nomine Sufy.

Sufy.

Xeque. SVNT qui *Xeque* non *xa* dicendum putent: ſed errant. Nam tametſi *Xeque* dignitatis ſit nomen, quippe *Xeque* ſenem ſignificat (unde dicuntur *Xeques* Arabes) tamen *Xa-Iſmaël* dicendum, id eſt, Rex Iſmaël.

XA vocabulum me invitat, ut aliquid de ludo latrunculorum hic addam, qui admodum familiaris eſt Perſis, & Mauritanis, tametſi apud eos alia ſit ludendi ratio.

REGEM *Xa* nuncupant; quoties verò cum impetunt, minime *Xaque* dicunt, ſed *xa*; quaſi dicerent, Moneo te Rex, ut loco te moveas. Reginam appellant *Goazir*, id eſt, Præfe-

Goazir. ctum regni, ſeu quem Conſtabilem vocant: Delphinum ſive Sagittarium, *Fil*, id eſt, Ele-

Fil. phantum: Equitem, *Guora*, id eſt, Equum: Turrim autem, ſeu quem Elephantum dicimus,

Guora. *Rochha*, id eſt, Tigridem: peditem, *Piada*, hoc eſt, virum qui pedes præliatur.

Rochha.

Piada.

* *Matthias à Michou, lib. 1. de Sarmatia Aſiana, cap. 10. paulo aliter, ubi de Tartarorum imperatoribus agit:* *Quartus, inquit, Imperator ex Batbi genitus fuit.* Temir cutlo, *& interpretatur ex Tartarico felix ferrum*, temir *felix, &* cutlu *ferrum: erat ſiquidem felix & bellicoſus. Iſte eſt Tamerlanes in Hiſtoriis celebratus, qui totam Aſiam vaſtavit, & uſque ad Ægyptum pertranſiit, &c. Et paulo pòſt: Fuit & alius princeps Tartarorum eo tempore* Acſac cutlu, *quod in Latino ſonat claudus, vel claudum ferrum: quoniam claudus erat, ſed ferox. Is multa bella feliciter geſſit, &c.*

Temir cutlu.

Acſac cutlu.

[a] *Ingens ſanè ſtipendium, quódque meam fidem ſuperat, quandoquidem Ferdinandus Lopez de Caſtagneda, qui earum rerum, quas Luſitani in Orientali India geſſerunt, hiſtoriam ſcripſit, dicat cap.* XCVIII. *lib.* II. *Proregem India Franciſcum de Almeida, anno milleſimo quingenteſimo nono, ipſi Nizamaluco annuum tributum decem millium aureorum cruciatorum imponere voluiſſe, quod Emanueli Regi Luſitaniæ penderet; Nizamalucum autem reſpondiſſe, ſe agrè bis mille dare poſſe, niſi totam ſuam provinciam ſummo detrimento afficere vellet: itaque in numero errorem commiſſum eſſe arbitror; & quatuor pro quadraginta reponendum, vel etiam minor numerus.*

FINIS.

PERVTILES QVAEDAM IN AROMATVM GARCIÆ Historiam NOTÆ.

CAROLVS CLVSIVS

Candido Lectori.

QVONIAM *Arabica linguæ ſum ignarus, factum eſt, ut Arabica vocabula, quibus Garcias in ſua Aromatum Hiſtoria uſus eſt, non immutârim quum eam è Luſitanico ſermone Latinam faciebam, ſed reliquerim ut deſcripta reperiebam: eadem de cauſa, quoties illa Hiſtoria recuſa, nihil in iiſdem vocabulis immutatum. Verùm quum me poſtea moneret V.C. idemque doctiſſimus, & Arabicæ linguæ peritus, multa Arabica vocabula in ea Hiſtoria corrupta reperiri: ipſum pro noſtra amicitia rogabam, ut illa correcta mihi communicare vellet; quod ſanè libenter fecit: idq; non modò præſtitit, ſed perutiles præterea Notas in totam illam Hiſtoriam addidit, quas tibi, Candide Lector, etiam communes eſſe volui. Viri nomen, ut ſcires cui acceptas eas ferre debeas, libenter protuliſſem, ſi ille paſſus eſſet. Nihilominus tamen, iis interim fruere.*

CAPVT PRIMVM.

Ambar Arabibus dicitur.] عنبر Arabibus quidem dicitur. Sed Æthiopica lingua ita quoque vocat Balenam: quo magis accedo ad eorum ſententiam, qui ita dictum volunt, quod vulgo perſuaſum ſit Balenæ ſemen eſſe: non ſane, quod verum ſit; ſed quia id falſo vulgus putavit, ideo a Balena, quæ dicitur *Ambar*, ita ſuccinum vocarunt. Neque vero ullus dubitabit verum eſſe, qui ſcit, etiam teſte ipſo Garcia, totum Æthiopiæ tractum Ambaro abundare, quod in litore maris legitur. Quod autem a fluctibus maris in litus ejectari ſoleat Ambar, præclare oſtenderat Aviſenna. Sed ea non leguntur in Latino Aviſenna. Ideo nos illa „ ex codice Arabico converſa retulimus. Quod autem „ quidam aiunt illud eſſe ſpumam maris, aut ſtercus „ animalis, valde alienum eſt. Ego vero audivi ex „ quodam fide digno, quum ipſe narraret mihi, ſe, „ quum eſſet juvenis, fuiſſe in mari & navigaſſe. „ Quum ego, inquit, ingreſſus eſſem regionem quan„ dam maritimam, quæ ab indigenis vocatur *Bachach*, „ & ſudus dies eſſet, eram cum quibuſdam in litore, „ & ab agitatione maris inveniebamus diverſorum „ fragmentorum & colorum Ambar: & quicumque noſtrum occupavit ſumere, id illius fiebat. Sciſcitante autem me ex incolis illarum regionum, de ea „ re, ejusque cauſſa, reſponderunt, eam eſſe conſuetudinem maris, idque contingere perpetuo in multis temporum intervallis. „

Maximum vero quod unquam viderim fragmentum, quindecim libras pendebat.] Longe majora fragmenta in tractu Sofalæ expui a tempeſtatibus ſcribit auctor Geographiæ Arabicæ in fine partis ſeptimæ Climatis primi. Ex hoc mari „ educitur Ambar plurimum optime fragrans: & quidem ex eo eſt, quod ſit centum librarum, plus „ minus. Eſt autem id quiddam, quod evomunt fontes in imo maris, cujuſmodi ſunt fontes Naphta. & „ quando invaluit tempeſtas, ventus eiicit illud in „ litus.

CAP. II.

Planta, de qua hoc capite agitur, item illa, cujus mentio Proverbiorum Solomonis VII, 17: & Cantic. IV, 14, uno nomine ambæ vocantur καλάμη. Sed quam diverſæ eæ ſunt, tam diverſa nominum origo. Nam ea de qua hoc caput agit, a Syris אהלים, ab

Æthiopibus עֵלִי dicitur; unde sine ulla pronunciationis immutatione nomen Græcum profectum est. Alterius autē plantæ nomen & ipsum quoq. ab Hebræo deductū אַלְחִית vel אֶלְהוֹרִת. Vnde colligimus vocem unam diversa significantem a diversa origine proficisci. Sed Arabes proprium nomen & a Syriaco sejunctum habent, quo planta, de qua hic sermo est, vocatur. Dicitur enim *Cebar*, item cum articulo الصبر *Acibar*, quod lingua Toletana retinuit, sed Lusitana depravavit *Aceure*.

medicamentum habent, cui nomen Mocebar.] Arab. مُصَبِّر

Scholio d.] Recte Plinius, si quidem ejus mens bene intelligatur. Loquitur enim de Aloe cadaverum conditorum, de qua Evangelium Iohan. xix, 39. Iudæi enim corpora sua *μύρνασι ἀλόης καὶ μύρρης* condiebant, quæ non solum ævo Plinii, sed & nostro quoque effodiuntur, quam *Momiam* vocant.

Caput iii.

Halibith per aspirationem, non Althith, scribendum; Arabice enim est خلبيث

Quod Dioscorides *Ἄνηθον* vocat, id Avisena انجدان *Angiaden*: quod alii *Aniuden* pronunciant. Et frustra quidam dubitant, an Avisenæ *Aniuden* sit *Ἄνηθον*, quum Avisena in capite de *Halthith* statim initio Dioscoridem citet, adducta ad verbum Silphii descriptione ipsius Dioscoridis. Quæ omnia verba desiderantur in Latino codice & in Hebraico.

regionem Chirvam.] Ita sane habet codex Latinus Avisenæ. Sed intelligendum est *Κυρηναίων* urbem, quæ olim Silphii feraciſſima fuit, vocari القيروان *Alkirwan*. quare vertendum erat, ex regione Cyrenarum. Item *Kiruan*, non *Chirvan* scribendum. Hodie dicitur *Alkiroan*.

Althith Almaharuth.] In Avisena Latino legitur: Est gummi *Almharut*. Sed quia Avisena citat ex Dioscoride, quæ neque in vulgaris Dioscoridis exemplaribus præter pauca verba, neque in Latino Avisenæ omnino leguntur, ex Arabico codice ea huc ad hujus loci illustrationem adduximus. Ait » Dioscorides in libro suo, Halthith esse succum Angeiden, incisa radice ejus & caule, quibus incisis ma» nat Haltith. Quum autem quis Halthith Cyrenai» cum lingua degustaverit, statim apparet in cute ejus » quidam veluti herpes, & odor ejus non est graveo» lens: ac propterea qui degustavit illud, juvatur in » halitu confestim. Altera vero species Halthith, quod » cognominatur Syriacum, languidiores vires habet, » ac Cyrenaicum. Omnes autem ejus species adul» terantur antequam siccentur, Sagapeno immixto, » aut fabæ farina. Deprehenditur autem dolus gustu, » odore, colore. Sunt qui plantam vocant Silphion, » radicem Magydarim, quod est Elmaruth. In his » pollentior est succus, deinceps folium, postremo » caulis. In terra Libya autem nascitur simile quid ra» dici arboris *Angeden*, nisi quod hoc tenuius est. hoc » vero acre, sine odore, quod vocatur *Macudelsaph*: eos» dem effectus efficiens. In summa Halthith est dua» rum specierum, &c. Hæc maluimus vertere crassa Minerva; ne quid verborū Avisenæ deperiret, quam aliquid in detrimentum sententiæ omittere, aut mutare, dum nitori orationis consulitur. Porro Garcias putat Almahrut esse cognomentum hujus medicamenti, & ita dictum a regione unde advehitur. Sed fallitur. Nam مُحْرُوث Maruth est radix Silphii, quæ Μαρύθακις Lybyco sermone dicebatur.

Asam vertit.] Non est tergiversandum. *Asa* non est commentum Gerardi Carmonensis, quod Garcias sibi persuadet. Sed jamdudum nomen illud depravatum est ab officinis ex Latino Laser: quemadmodum & Latini veteres seplasiarii Laser depravarunt ex eo, quod erat Lac Silphii: quod indubitatum est.

Gerardum veram linguam Arabicam ignorasse.] Non est ferendus. Gerardi Carmonensis tralatio ubique arguit ipsum & Arabismi peritissimum & fideliorem, quam nitidiorem interpretem fuisse. Sed melius est ita legi Avisenam, quam a Simiis, dum ornatius loqui student, interpolari.

Est vero Vzbeque pars Tartariæ.] Quomodo pars Tartariæ potest esse, si vicina Babyloni? Hæ meræ sunt nugæ.

Magarabi.] مغربي Magarabi Occidentalem significare verissimè dixit. Inde etiam *Los Algarves* in Lusitania dicti, quasi Occidentales. Nam *Garbi* tam vere dixit Occidentem significare, quam falso *Ma* eorum: in quo penitus Arabismi, cujus peritiam profitetur, imperitissimum probat se fuisse. Nam quæ in Latina scriptione prima syllaba est in Magarabi, ea in Arabico est tantum litera Mim, quæ ex verbis solet formare quæcunque nomina, & ex verbis etiam nomina facit.

Rob alçuz] Quod Arabibus çuz succum significare ait, ridiculum est. id enim est *γλυκύῤῥιζα*: & Robalçuz nihil aliud quam succus liquiritiæ densatus.

Cap. iv.

Amsiam.] Arabes Græco vocabulo Ofiunsut est apud Avisenam. aliis vero انفيون Anfian. Sed idem est. Nam Arabissimus ignorat ν Græcum: quod quum exprimendum est, præponit Nun. Itaque quamvis literæ concipiant Amfian: tamen lectio ἡ εὐφώνως edit ὄνιον.

quam Ihumani, quasi Ionicam dicas.] Est error Typographiæ in Garciæ libro. legendū *Ieunani*. ita τὸ ἑλληνικὸν vocant.

يوناني

Meceri vocant.] مصر Hoc nomine tota etiam Ægyptus dicitur etiam Hebræis מִצְרַיִם.

Caxcax vocant.] خشخاش

Cap. v.

Ben-jui.] Hoc est *ὀπὸς* ex Iava insula. Nam omnis lacrima odorifera, sive liquor, vel *ὀπὸς δένδρου* uno nomine بان Ben Arabibus dicitur. Itaque, ut dixi, *Benzoi* بان جاوى est lacrima Iavensis, non autem بان دووى filius de Iava, ut ridicule noster hic Garcias infra interpretatur, quum filius Arabibus non بان بن dicatur.

De Ludovico Romano.] Ludovicus Bononiensis, civis Romanus, cujus liber Italice excusus Venetiis anno M. D. X X. integrior est, quam is, qui secundo Tomo Navigationum a Baptista Ramusio Veneto editus est. Nam omnia colloquia Arabica pessimo exemplo inde sublata sunt. quæ sane ipse Ludovicus non intelligebat. sed quia volebat videri peritus linguæ Arabicæ, illa sibi ab Arabe quodam dictata in librum suum contulit, quæ sæpenumero ridicule

ridicule interpretatur. Itaque non dubito, quin ipse multa loca remotissima se adiisse mentitus sit, quæ nunquam vidit. Tamen omnia quæ edidit, sive vidit, sive non vidit, multum harum rerum studiosos oblectant, quæ non sine fructu & voluptate leguntur: quæ qui Latine vertit, imperitus homo fuit, & ineptus.

Roçamalha.] Non dubito scribendum esse Roç elmaiha روس المعيه id est liquor Storacis, quod proprie Græcis σκληὸν σύριγξ. Quare futilissimum est, quod dicit Sinense vocabulũ esse: neque puto ex Sinis ad Australes partes, sed ab illis ad Sinas cum ipsa appellatione Arabica deferri.

Louan-jaoy.] لبان ديوى potest etiã esse id est, Styrax ex lava. Nã duplici nomine notatũ est لباني ديوي معيه & لباني

Cap. VI.

Louan vocatur.] لبان Louan, & cum articulo اللبان Al loban Arabes vocant. unde Gerardus Carmonensis fecit suum Olibanum cap. 525. lib. 11. Avisenæ, quod mirum est, quum caput illud in Arabico codice non Loban, sed Conder habeat. Æthiopes autem Tus *Carabe* vocant.

Cap. VII.

Bodoins.] Beduin بدوين proprie significat agrestes. Ita vocantur homines indomiti, in montibus degentes, qui natura loci inexpugnabiles sunt, quales in montibus Corasan Cordi, & in Pyrenæis quos Bandoleros vocant. Sed, ut dixi, proprie id nomen significat agrestem. Nam بديا sunt deserta: & homines in illis locis degentes. بدوين Qui sint Beduini, præter alios lege historiam Iohannis de Ionvilliers cap. xxx, ubi graphice describuntur. De Beduinis terræ Sanctæ consule Brochardi itinerarium. Vbicunque terrarum sunt illi, ab Arabibus sive Muhamedanis vocantur *Beduin*.

Cap. VIII.

Avisena lib. 11. cap. 425. Paulum secutus.] Avisena quidem citat Paulum, quod non minus miror, quam a Garcia omissum, cujus intererat monere, Paulum Æginetam non potuisse Laccæ meminisse, quæ illius ævo ignota Græcis fuit.

Quod Bellunensis Luc verterit.] Bellunensis non vertit Avisenam: sed ad interpretationem Gerardi Carmonensis addidit notulas ex Codice Arabico: ut ad caput de Lacca in margine appposuit *Luc*, quod aliis pronunciatur *Loc*. Nam لك scribitur. quod arbitrii legentiũ est, utrum *Loc* an *Luc* malint pronunciare. Nam Arabes unum apicem tantum habẽt, quo V, & O, item unum alium, quo A, & E, concipiant. Quare quum Garcias vbique Arabismi se peritum haberi vult, satis prodit se ne legere quidem sciviſſe, quum miratur Bellunensem *Luc* potius quam *Loc* legisse. De Gerardo autem hoc audemus testari, si versio Latina Avisenæ, quæ ejus nomine circumfertur, ejus est, ipsum fuisse Arabismi longe peritissimum. Sed aliquando eandem rem varie interpretatur: quod non satis mirari possum. Non pauca autem in ejus versione mutavit Bellunensis.

Ceterum erroris ansam Avisenæ præbuisse.] Avisena non solum erravit, quod Laccam Cancamũ Dioscoridis esse putavit, sed etiam, quod herbam vocaverit, quod Dioscorides ξύλον. Καλεῖται δὲ κάρφιον ὅτι ἀφελικὴ ξύλα σμύρνῃ παρεικός. ubi Avisena صمغ حسيسه κάρφιον χόρτη. quod ridiculũ est. Nam حسيسه dicitur minuta levis stipula, aut palea, quæ profecto nullam lacrimam emittere potest. Sed vetustissimus est error codicũm Avisenæ, ut hanc ab eo culpam amoliamur. Nam sine dubio Avisena حسيسه quod est ξύλον, non autem حسيسه scripsit.

Cap. IX.

Capur & Cafur omnibus Arabibus dicitur] Arabes vocant كافور *Cafur*. Et qui pronunciant *Capur*, peccant non leviter. Tunc enim Capur poterat pronunciari si sine Elif scriptum esset. quod sane videtur a quibusdam ita scribi. Itaque tunc punctum forte, quod Arabibus Teſdid dicitur, mutat φ, in π. Vnde quidam *Canfur* vocant: quia ubi illud punctum Teſdid additur, Arabes non raro Nun interiiciunt, ut *Tabbur*, *Tambur*. كفور

quoniam apud eos literæ F & P magnam inter se habent affinitatem.] Verum est, quod diximus, ne Arabice quidem hunc Garciam legere sciviſſe, neque quot literæ in Arabismo sint, neque quæ earum figura. Nam Hebræi, Syri, Arabes, nullum F, nullum etiam P habent: sed tantum φ, quod in π mutatur interventu illius puncti duri Teſdid.

& quæ ex Sina advehitur.] Hoc quoque in Arabico Avisenæ textu legitur, sed in Latino Gerardi, aut editione Bellunensis desideratur. Et est, inquit, spongiosum quiddam marinum secundum quorundam opinionem. Nascitur autẽ hæc arbor in tractibus Sinarum. Lignũ autem ejus vidimus, &c.

est vero Pardan.] Legendum *Pardan*: quod alii scribunt *Pardan*.

Quam Avisena lib. 11. cap. 130. Alçuç appellat.] Non habemus priorem editionem Gerardi. In Arabico textu legitur, *Elkanzuri*, *Erreagi*, *Elazed*, *Elaſpharak*, *Elazraki*. Itaque quod apud Serapionem legitur *de Panſor*, idem cum eo, quod Avisenæ *Elkanauri*, quia ف pro ق legit: quæ differunt nõ figura, sed apicibus diacriticis. Quare ridicule Garcias hæc nomina interpolare conatur, quum opus non sit. Hebraicus codex habet, *Kaizuri*, *Kiachi*, *Aſpharak*, *Azrak*.

non medulla aut cor, ut Avisena] Neque in editione Bellunensis, neque in Hebraica, neque in textu Arabico legitur. Fortasse est in priore editione Gerardi: in qua quædam mutavit Bellunensis.

neque ad candorem conciliandum decoquitur, ut falso Avisena.] Neque id extat in tribus illis exemplaribus.

gummi quoddam Canderros illis vocatum.] Supra vidimus *Elkanzuri* القنصوري Si unum punctum superimponatur literæ erit *Elkanduri* quod proculdubio est hoc *Can* قندرس *derros*,

quam quæ a Sim defertur.] Legendum Sin non Sim. Sinæ: quos Insitani, & eos sequuti صين omnes, vitiose Chinas vocant. Hic nugatur Garcias.

A viris fide dignis mihi relatum est, Arborem esse.] Caphuræ arbor a Geographo Arabe ita describitur, parte nona Climatis primi, ubi loquitur de locis vicinis Sofalæ. Ex insula Lanchialus ad in-

» ſulam Chala, quinque dierum iter. In ea eſt optima
» Caphura. Eſt autē arbor magna inſtar arboris Sali-
» cis, niſi quod ipſa umbra ſua tegit centū homines, &
» amplius. Caphura autem extrahitur ex hac arbore:
» quia pertunditur foramine in ſummo: tum manat
» ex ea multus liquor: & ceſſante fluxu, pertunditur
» infra illud (foramen) in medio arboris. ex quo co-
» gnominatur *keta el kaphur*, quod eſt gummi hujus
» arboris, niſi quod illud coagulatur intra eam. & ceſ-
» ſat hæc arbor, & incurvatur, & quæritur alia. Li-
» gnum autem arboris Caphuræ eſt album & leve.
Hactenus ille. qui docet, quod ex ſuperiori parte manat, eſſe gūmi Caphuræ, quod ex inferiori, id vocari قطع الكافور fragmentum, aut portionem Caphur.

Refert Aviſena lib. 11. cap. 130. vigilias excitare.] Non minus mirum mihi videtur, quam Garciæ, tanto medico tantam abſurditatem excidiſſe. Sed ſuſpecta eſt mihi lectio vigilias inducit. Puto legendū وبسهر quo verbo non raro utitur وبسكر barbare vertam, ut melius intelligatur: *Facilitat & confortat ſenſus æſtuantium*. Quomodo enim hæc duo contraria in continenti poſuiſſet, vigilias inducere, & ſenſus æſtuantium ſedare? Fortaſſe verbum وبسكر aliud ſignificat, præter vulgarem ſignificationem: quod nobis adhuc incompertum.

Cap. x.

Quod vero hoc nomen cate.] Fruſtra conatur elicere etyma nominum ex depravatione eorum: quum dicat ex *Cate* depravatam eſſe Arabicam appellationem, quam debebat tamen apponere. Igitur Arabes vocant *Hadhad*, nihil ſimile habens nomini حضض *cate*.

Cap. xi.

xircaſt.] & ſane verum eſt Perſice شير خشت eſſe lac. شير

Trungibin.] ترنجبين

Cap. xii.

Tabaxir vocabulū eſt Perſicū.] طباشير Recte autem corrigit Gerardum Carmonenſem, qui Tabaxir putavit eſſe *ὀπὸς* Græcorum. Sed tamen in eodem errore verſatur doctiſſimus Bellunenſis, qui ad Tabaxir notam adpoſuit Spodium. Itaque videndum num ille ſit Bellunenſis error, non Gerardi. Nam Gerardus reliquit nomen Perſicum. Sed ſive Bellunenſis culpa ea eſt, ſive Gerardi, quid alteruter, aut ambo peccarunt, ſi ſpodium eſſe putarunt, quum Aviſena ipſe dicat eſſe cinerem cannarum vi venti inter ſe confricatarum, & ignem ex eo concipientium, & proinde, ex illo incendio exuſtarum? Nam Thucydides & Lucretius ſcribunt, ventis flantibus ramos arborum ex colliſu mutuo ignem concipere, & ex eo ſæpe magnas ſilvas conflagrare. Certe, quod Aviſena habebat in animo, & ſcripto expreſſit, id nihil aliud eſt, quam *σπόδος*, aut *ἀντίκαυσις*. Ideo inique Garcias Davum comicum vocavit Gerardum, quem ait omnia turbare, quum potius culpa in auctorem erroris Aviſenam derivanda eſſet, quam in Gerardum optimum interpretem.

Cap. xiii.

Aviſena lib. 11. cap. 695.] Longe plura continet codex Arabicus Aviſenæ, quam Hebraicus, aut Latinus. Apponam pingui Minerva. Neque enim aliter hæc converti debent. Tvtia. Origo Tutiæ eſt fumus, qui elevatur, donec commiſceatur ſedimentum & æs ex lapidibus, qui commiſcentur cum eo, & ex plumbo, quod commiſcetur cum eo, & ut plurimum aſcendit Climia, & ejus ſublimatio fit Tutia optima: Sedimentum autem ejus Climia, quod vocatur Spodos. Tutia, quæ eſt ex eo, quædam eſt alba, quædam citrina, quædam viridis, quædam ſubtilis, quædam denſior, quædam rubeſcens: & hæc omnis conficitur in terra Carmania, & India. Ablutio Tutiæ colligitur tanquam fæx ſub aquis quæ eam lavant, & hoc eſt Spodos. Differentia autē inter Spodon & Tutiam, quod Tutia quidem ſublimatur, hoc autem reſidet in imo vaſi, in quod effluit æs: & hoc eſt perinde ac Climia ad æs: & hoc quando ſublimatum eſt, ſublimata eſt ex illo Tutia. Dicitur autem, quod in mari eſt animal rotundum, cujus ſquama eſt dura, quod poſtquam in mari mortuum fuerit, fluctus eiiciunt illud in littus, ex quo fit Tutia, quæ eſt valde ſubtilis. An quæ deſiderantur in Latino & Hebraico, inſulta ſint in textū Aviſenæ, necne, judicium peritiorum eſto. Mihi certe de animali marino fabuloſa & inepta videntur. Sed nihil eorum id genus negligendum, quamvis ridicula ſint interdum, & portentoſa. Tutia autem Arabibus ſcribitur. Climiam vero corrupte دوديا *μόλιβδος* vocat.

Cap. xiv.

Cenalfil.] سنن الفيل

nullis nationibus Barros.] Simon Genuenſis, quem notat, culpa vacat, quia ſecutus eſt communem Grammaticorum ſententiam, qui ex eo, quod Elephanti vox Barritus dicitur, Elephantum Barrum dici putarunt. Hæc opinio ſatis vetus eſt. Inde quidam illud Horatianum ita interpretantur:

Quid tibi vis mulier nigris dignißima barris?

Sed primus omnium doctiſſimus Adrianus Turnebus animadvertit Barros eſſe familiam, cujus alibi Horatius meminit.

ſi eorum rectores (Naires lingua vernacula vocantur.] Puto eum falli. Nam quis neſcit *Naires* in India eſſe ordinem nobiliorum, ut Brachmanes Philoſophorum?

Manifeſtus Plinii error.] Non ſolum Plinius ſcribit Elephantorum in ſues odium ἀγ *ἀντιπαθὲς*, ſed & Ælianus lib. xvi. cap. xxxvi. Sed ex conſuetudine illum affectum deponi credibile eſt, quemadmodum Camelum abhorret Equus primo viſum. Poſtea uſus & conſuetudo excutit hoc *πάθος*.

Cap. xv.

Salihacha vocatur.] Scribendum *Salihath*. سليحة

Darchini.] Imo *Dartzini*. Sed Luſitani pro Tzin pronunciant Chin. Eorum ineptam pronunciationem hactenus omnes ſequuntur. دار صيني

Cinnamomum vocarunt, quod ſignificat lignum odoratum, quaſi Amomum ex China.] Nihil jocularius, ineptius, ſtultius potuit dici. Nam, ut dixi, primi omnium Luſitani balbutientes pro Sina, aut Tzina, China pronunciarunt. Ex hac inepta pronunciatione ſomniat hic noſter Cinnamomum dictum tamquam Amomum ex China & Chinæ Amomum. Primum oſtendimus China eſſe perperam pro Sina. Secundo quæ cognatio Amomi cum Caſia? Tertio Cinnamomum eſt veteſtiſſima

vox

vox קִנָּמוֹן *Kinnamon.* Proverb. III. 15. Exodi III. 21. Sane in eo nomine nullum est vestigium Chinarum, qui Sinæ vocandi.

Nam Canella cujuscunque generis Arabice Querfaa & Querfe dicitur.] Avisena speciem non genus constituit. Nam ex Dioscoride aliquot species recensens ait, At quod vocatur Kerphà simile est Darsinii Indico, & nodorum frequentia: atque id est Darsini lignosum (ξυλοκιννάμωμον) sarmentis longis, robustis, bonitate odoris longe infetius, quam Darsini. Sunt qui opinantur Kerpha esse genus aliud præter Darsini, & diversæ naturæ a natura Darsini, &c. Hæc & alia plura desunt tam in Hebraica, quam Latina interpretatione.

Reliqua vero nomina corrupta sunt, ut Darsihahan.] Nusquam legi Canellam Darsihahan vocatam fuisse: sed *Darsisagan*, quod Garcias habebat in animo Arabice scribitur دارسيسغان hoc est lignum ex Sisgan. quam vocem Persicam Avicena dicit esse in codice Arabico. Est autem *Darsisgan* Aspalathus Dioscoridis. & Dioscorides statim initio Codicis Arabici citatur, quod testimonium deest in Latina editione, & Hebraica.

Nam quod Serapio Darsini arborem de Sina interpretatur.] Quid velit nescio. Nam suprà dixit Darchini esse lignum Chinæ lingua Persica. Quid? Arbor non est lignum? Sane Hebræi arborem & lignum uno eodemque nomine appellant.

Quod vero addit de Cinnamomo cum Maria.] De hac historia & de lucerna, quæ in eo tumulo reperta est, scribunt Antiquitatum Vrbis investigatores & alii. quos consulas licet.

Alipinum.] Sæpenumero veteres cognominant merces & aromata non a solo natali, sed a propiore loco, unde ad Græcos advehebantur. Sic Dioscoridi Κασία Δαφνῖτις, quod ex Antiochia adveheretur. Nam illa Antiochia dicitur, Ἀντιόχεια ἡ ἐπὶ Δάφνῃ. Sic Propertius ab eadem Antiochia Oronteã myrrham dixit, quia Orontes fluvius Antiochiæ.

Ex Canellæ baccis oleum extrahitur.] Avisena: Fit ex Darsini falso oleum, quod asservatur. Græci ita dicerent: Ξυλάλοης ὃ ἐκ ψευδοκινναμώμου ἔλαιον, ὅπερ καὶ Σπανελάιον. Hæc mutila leguntur in codicibus Hebr. & Latino. Porro in vetustissimo Latino-Arabico Lexico Raphelengiorum Darsini male exponitur Aloe.

fieri posse existimo, ut Zigir.] Hæ sunt nugatoriæ conjecturæ. Apud Dioscoridem καλεῖ ὃ καὶ ζιγίβερ ξυλοκιννάμωμον ὄν. Sane nemo concesserit Xylocinnamomum Zingiber vocari. Aliud enim est Zingiber. Avisena legit انجى Sed hæc desiderantur in Latino, & Hebræo. Cetera lege de Canella itinerarium Cæsaris Balbi Veneti cap. XXIX.

CAP. XVI.

MEMINIT Agallochi Avisena duobus diversis capitibus.] Duobus quidé capitibus meminit in litera Eliph cap. XIX. nomine اغالجون Agalugin. cap. autem XXXI. nomine اغالوجى Agalugi. quæ duo capita fere in unum contulit Latinus interpres cap. XIV. At cap. DCCXLIV. nomine Xylaloes aliud prorsus & diversum ab illis duobus capitibus Avisenæ posuit: quod in codice Arabico extat in litera Ain. Et vocatur عود, hoc est lignum simpliciter: Hebræus autē codex omisit XIX caput.

HALLVCINATVR autem Avisena] Neque in Arabico codice, neque in Hebraico, neque in Latino tale quid extat. Hallucinatur potius ipse.

Ego sane per hæc vocabula quid sibi velit Serapio.] Atqui ex Avisena verbatim descripsit Serapio. Vnde mirandum magis, quum Avisenæ caput de Xylaloe citarit, quomodo illi exciderit ea, quæ Serapion scribit, ex eodem capite desumpta esse.

mondunum.] lege Mundelium مندلي

Seificum.] lege Seneficum صنفي

Alcumericum. الغمري Quod autem nomina sint regionũ Cumar & Senaf, unde cognominatur lignum Cumeri, & lignum Senefi, docet Geographus Arabs parte nona Climatis primi: Ab insula Tenüma ad insulam Cumer vel Camer, iter dierũ quinque. Ab hac insula cognominatum est lignum Elcumeri, & in ea celebre est: quod quidem est optimum, nisi quod lignum Elseneti eo melius est. In hac autem insula est Sandalum. Huic insulæ Cumer a parte, quæ pertinet ad littus, jungitur insula Senef; interjecto intervallo trium millium. In ea autem reperitur lignum Senefi.

Idem Serapio ramos ab arbore resectos.] At cur non potius citat ex Avisena, ex quo ad verbum hæc Serapio?

Agallochi arborem terrestri tantum paradiso.] In cap. II. monuimus Aloen sacrorum Bibliorum dici אֲהָלוֹת & אֲהָלִים Numer. XXIV. 6. Tanquam Paradisi juxta fluvium (Euphratem) Tanquam arbores Aloes, quas plantavit Deus. Nam arbores, quas Deus plantavit, intelliguntur tantum arbores Paradisi. Geneseos 2. 8, 9. Ideo Paraphrastes Chaldaicus ad illum locum Numerorum interpretatur *Paradisum ad Euphratem*, utpote quem Deus plantavit. Igitur hoc loco tueri se possunt, qui in Paradiso Adami dicunt arbores Aloes consitas fuisse. Sed obiiciet aliquis, ibi nullam esse ejusmodi arborem: ergo Aloe Bibliorum non erit Xylaloe.

Haud.] عود Proprie lignum significat. Ideo κατ' ἐξοχὴν illud præstantissimum lignum dictum est.

CAP. XVII.

Arabes corrupto nomine Sandal vocarunt.] Idiotas esse oportet, quibus persuaserit ex *Chandama* depravatum esse *Sandal*. Quid enim dissimilius? Arabes igitur صندل vocant.

PORRO tria sunt Sandali genera.] Adferam ex codice Arabico Avisenæ, quæ desunt in Latino & Hebr. SANDAL. Lignum crassum, quod defertur ex finibus regionis Sinarum, quod quidem triplicis est generis, citrinum, rubrum, & citrinum alterum vergens ad albedinem, quod quidam nominant *Makassari*: atque hoc odore præstat reliquis duabus speciebus, quas memoravimus. ELECTIO. Galenus & filius Mesvia, Rubrum, inquiunt, fortius. Alii dicunt, Citrinum fortius est. Alii dicunt, *Makassari* melius & validius.

aut Mazzafrani legendum.] Iam ostendimus in verbis Avisenæ bis legi *Makassari*. Quod haud dubie a loco, unde مقصري devehitur, dictum. Quare nihil mutandum.

CAP XVIII.

Xarabdar, Tambuldar.] *Xarabdar* est homo a potione: *Tambuldar*, homo a foliis *Tembul*. Nomina officiorum Palatinorum. تنبول autem Arabes vocant hoc Bette, quod alii Betel, ut Ludovicus Bartema civis Romanus.

quod

quod ab omnibus Tambul, nõ Tembul.] Non potuit oportunius Arabismi imperitiam profiteri. Nam arbitrii est *Tambul* aut *Tembul* pronunciare, non necessitatis; quod A & E indifferentia sint apud Arabes. Sic *Aben-Sina*, *Eben-Sina*. quod nos dicimus Avisena.

Avisena lib. 11. c. 699.] Mutilum est caput Avisenæ tam in Latino, quam Hebraico. Tenbvl. Folia arboris, quæ nascitur in India, & quibusdam in locis vocatur البعر cujus folia sunt similia foliis Limonii, eodem modo & rami. Indi autem assumunt illud cum calce & Faufel, & mandendo tinguntur dentes colore rubro. Est autem odoris optimi. Indi vero libenter assumunt illud, & in omni tempore non cessant assumere, in quo admodum gloriantur. Decoratio. Corrigit halitum, & tollit fœtorem oris. Dentes inficit rubro. Dicitur item, quod succus folii ejus cum vino abstergit morphæam. Membra capitis. Roborat radices dentium & gingivas, & ad eam rem mandunt illud Indi jugiter. Membra alimenti. Roborat os ventriculi. Adjuvat concoctionem. Discutit flatus. Emendat oxyregmiam: & ad eam rem mandunt illud jugiter Indi. Conferantur hæc cum Latina & Hebraica editione. ex quibus colligi potest quam male de Avisena meriti sint, qui tam præstantis auctoris scripta interpolarunt. Nos autem verbatim ea interpretamur, quod magis veritati, quam elegantiæ studeamus. Verbum illud Arabicum, quod Arabice scriptum reliquimus, jamdiu esse quod non legatur, indicio fuerit, quod sine apicibus diacriticis conceptum sit.

Quod autem frigidam illi facultatem tribuat in primo gradu.] In his Garcias ostendit se medicinæ, quam Arabismi peritiorem esse. Recte enim hæc reprehẽdit. sed si Arabice scivisset, quum dicat se habuisse codicem Avisenæ, in eo vidisset, nullum hujus absurdæ sententiæ extare vestigium.

Cap. xix.

Appellant autem Indi Folium Tamalapatra.] τὰ μαλόβαθρα, videtur acceptum a Græcis. Sed hæc incerta.

Arabes cadegi Indi.] Tam hoc, quam superiore capite male per C Latinum scribitur, quum scribendum sit per ç Hispanicum çadegi vel Sadegi -*Sadhage*.

ساذج odore nequaquam nares feriens.] Tamen contra Dioscorides πλεκτικὸν τῇ ὀσμῇ. quem sequitur Avisena.

foliis Golfam.] In Arabico الهندي Nardi Indicæ Nereidem Indi in editione Avisenæ Alpagi Bellunensis. Porro unguẽtum Malobatrinum, quod Martialis foliatum vocat, & Folium Cosmi, Avisena scribit habere vires Alkahuan quod est ἐλίχρυσον, sive παρθένιον, الكحوان alii χαμαίμηλον interpretantur. Ita igitur est in Arabico textu, & Latino in editione Andreæ Bellunensis Anjuden, tanquam pro الكحوان legerit انجدان

Talisafar.] Melius *Talisfar* quod quidam *Macer* interpretantur. alii malunt *Basbesa*. طاليسفر

Cap. xx.

Iausirband id est nux Bandensis.] Nugæ. In Avisena Latino ita quidem appositum in margine, sed falso: legendam enim *Giauz bave* جوز بوا *Nux Bawa*. Quare ita vocetur, nescio. Nisi dicamus *Baue* sive *Bague* esse nomen loci. Sic dicitur *Chair Bague* species Cardamomi.

Macim vero Besbase.] Scribendum *Besbase* per S, non per F, quod describitur ab Avisena capite بسباسه xl iiii. liteta Be. Porro hæc Nux Aromatitis vocanda est potius, quam myristica. Non enim ad unguenta requiritur, ut balanus myrepsica.

Macis autem appellatur.] Dictum Maci putat à Maceris similitudine. Nos negamus. In Iava enim hodie *Maca* vocatur & *Bengo* lingua Malaya. Itaque *Macis* est nomen Indicum.

Cap. xxi.

Caryophylli meminit Plinius.] Non est hoc nostrum Caryophyllum.

Carrumfel.] Non est corruptum, ut putat. sed ita vocatur & scribitur Arabice قرنفل *Karunfel*. Quare quod dicat a Turcis & Arabibus dici *Calafur*, eamque esse rectam appellationem, sive ita vocant, sive non, sciat esse corruptum ex *Karunfel*. Certe nunquam consuluit Avisenam Arabicum, quum saltem a quodam medico Arabismi perito illud petere potuisset. In Iava Caryophyllum vocatur *Syanke*, in Malaya *Synken*, quod est idem nomen. Quare videndum an depravatum sit ex illo Moluccarum *Chanque*. Quod profecto non dubito: quum sciam literam Tzad a Lusitanis in Ch, mutari: ut *Tzina*, *China*.

donec eo delati Sinenses, inde magnam eorum copiam.] Certe tempore Avisenæ non nisi a Sinis (quos ridicule Chinas vocant) ad Persas & Arabes importari solitum. Avisena: Karvnfel. *Planta in finibus Sinarum*. Quæ verba desunt in Latino & Hebraico exemplari

Cap. xxii.

Fulful,] Putat errorem esse si ab aliis *Fulful* dicatur, quum Arabes *Filfil* vocent. Sed, quod alibi diximus, omnes totidem literis scribunt فلفل quum in omnium arbitrio sit, utro malint modo, pronunciare, *Filfil*, aut *Fulful*. Hanc diversitatem diversi apices efficiunt.

Seritvr autem Piperis planta.] Piperis plantam ita describit Auctor Geographiæ Arabicæ: Et in insula, hoc est terra Mali, nascitur arbor Piperis, neque nascitur nisi in ipsa, aut in Candaria, aut in Gerbathan: & nulla invenitur, nisi in istis tribus terris. Est autem planta, cujus stipes aliquantum similis est stipiti vitis, foliis instar foliorum plantæ volubilis sive faseoli, longa, non alta, racemis instar racemorum vitis, quorum unusquisque occultatur folio suo propter pluviam, quod inflectitur, adveniente (pluvia) Piper vero album non inflectitur ab ea, superveniente illa initio aut ante. *Hachi* filius Charri dicit de eo, quod quum est pluvia, inflectuntur folia ejus super racemos istos, & defendunt eos a pluvia. quum recessit pluvia, attolluntur sive removentur folia a racemis, neque revertuntur, nisi tempore pluviæ. Revertente pluvia, revertuntur folia ad ipsos. & hoc est mirum. Hæc ille: quæ, nisi fallor, indigent peritorum hominum examine. Nam mihi suspecta sunt. Sed Arabes multa ejusmodi fabulantur, ut Iudæi.

Cap. xxiii.

Apud Avisenam principium capitis de Cubebis mutilum est tam in Latino, quam Arabico codice. In Iudaico codice integrius est. Cvbebe. Facultas ejus

" ejus ſimilis nervis herbarum, quæ vocantur *Fuabaad*
" פואח בער niſi quod ipſum eſt ſubtile.

Quabebe chini.] Id eſt كبابه الصيني cubebe Sinenſe. Aviſena. Et adfertur e Sinis. quod deeſt in Latino & Hebraico.

Scholio *Fagara* فاغرة

CAP. XXIV.

Cacolaa aut Cacule.] Hæc verba nuſpiam apud Arabes extant, quicquid dicat iſte Garcias, qui aſſerit non aliter ab Arabibus vocati. Nam apud Aviſenam قاقلة *Kakala*, non Cacolaa ſcriptum extat. item apud Arabem Geographum
" loquentẽ de regione Menibar: Et in partibus Aqui-
" lonaribus hujus urbis ſunt montes celſi, & nemoro-
" ſi, frequẽtia populi in urbibus, & pecorũ, in quorum
" præcipitiis naſcitur *Kakala* ad inſtar plantæ *Schahe-*
" *dangi* (Kannabis) & ſemen ejus reponitur in victum.
" Et mirum eſt hunc Garciam, quum dicat duo gene-
ra hujus plantæ recenſeri ab Aviſena, quorum alte-
rum *quebir*, hoc eſt majus, alterum *ceguer*, quod eſt minus, nec id ſine codice Arabico dicere potuit, quomodo non vidit *Çacolaa*, ſed *Kakala* apud Aviſenam ſcriptum eſſe in Capite literæ *Kaf*. Magnum ſane vitium id fuit *Kakala* in çacule aut çacolaa detorquere: & multum æſtuaret, qui in Codice Arabico Aviſenæ *çacolaa* quæreret: quod quidẽ nuſpiam eſt.

non, ut Cordus ſcripſit, glandis, aut avellanæ magnitudine.] Vnde deprompſerit Cordus, neſcio. Sed tamen favet illi Aviſenæ deſcriptio. Majuſculum, inquit, inſtar nucis parvæ, nigrum. At editio Bellunenſis: ſicut cicer nigrum. pro legit جوزة quæ ſane non conveniunt حمص literis.

çacolaa ſive Sacolaa.] Dubitat utro modo dicendum. Si exemplar Arabicum conſuluiſſet, nor dubitaſſet.

Combazbague.] Et hic quoque plus ſatis ſudabit, qui hoc monſtrum nominis in Arabico Aviſena quæret. Nam non Combazbague, ſed *Chair ba-*
" *gue* vel *Chair bawe* خيربوا ſcriptum eſt. *Chair*
" *bawe*, inquit Avi- ſena, granum mi-
" nuſculum inſtar *Kakala* minuſculi, quod defertur
" ex Sofala.

CAP. XXV.

FAVFEL.] Iudaicus codex Aviſenæ dicit eſſe ſpeciem olivæ Indicæ. quæ verba neque in Latina editione extant, neque in Arabico exemplari, quod longe uberius, quam editio Bellunenſis *Faufel* deſcribit.
" Verba ita habent in Arabiſmo. FAVFEL. Fructus
" plantæ in India ſimilis nuci moſchatæ, niſi quod
" *Faufel* eſt rubro colore, frangi contumax, & in parti-
" culas frangitur, ex fractione fragranti odore. Indi
" autem aſſumunt illud ad emendandum halitum: &
" inficit dentes rubore. Facultas ejus proxime accedit
" ad facultatem Sandali. NATVRA. Frigidum in ter-
" tio cum aliqua ſiccitate. PROPRIETATES. Frigefacit,
" cum quadam adſtrictionis facultate. APOSTEMATA.
" Bonum ad apoſtemata calida & craſſiora. MEMBRA
" OCVLI. Convenit ei, qui inflammationem habet in oculo, & cohibet humores fictum & illitum. Hæc omnia fere deſunt in codice Latino. quæ nos, ut ſolemus, non ſatis Latine, ſed perſpicue, & fideliter reddidimus. Alioqui & Latine & nitide reddidiſſemus, ſi majorem eloquii, quam verborum Aviſenæ rationem habuiſſemus.

CAP. XXVI.

& Arabibus fere neglecta, qui pauca admodum de ea deſcripſerunt.] Falſum. Aviſena enim de hac Nuce ſcribens ait eſſe cognitam. Verba ejus: NVX INDICA. Notum. Eſt autem Nergil, quæ
" advehitur ex regionibus Zange. Hæc deſiderantur in
" Latino & Iudaico codice.

Iaralnare, id eſt arborẽ nucifera in.] Si verum dicit, ſcribendũ fuerit سجر النرجيل Scejar el nergil.

& fructus Narel.] Scribe *Nergil*, aut *Nargel*. نرجيل

CAP. XXVII.

Delegi.] Verum eſt hoc nomen appoſitum eſſe in editione Andreæ Bellunenſis. ſed fruſtra. Vocantur enim *Halilegi*: quod cur neget verum eſſe, nullam aliam cauſam adferre poſſum, quam quod neſciebat Arabice. Nam quos Arabes ſcribit ſibi dixiſſe omnia Myrobalanorũ genera Delegi vocari, aut ipſi mentiebantur, aut ille falſo retulit hoc ſibi Arabes dixiſſe. Omnia enim Myrobalana Arabibus dicuntur, *Halilegi*. Aſſentior autem illi Myrobalanorum nomen illis impoſitum ab interprete Aviſenæ. هليلج

azfar اصفر *aſuat* nigra vertẽdum اسود *quebula chabalenſis*. nam a loco dictum, ut genus Caſſiæ fiſtulæ. *Belleregi* mire corruptum. Vocatur enim Belilagi بليلج Embelgi, melius *Amblegi* امليلج

ſub Sinii nomine] Arabice صيني Sinenſe, ex regione Sinarum. de quo Aviſena in capite Halilegi. Quare imperitia Arabiſmi, quam illi non objicimus, ſæpenumero cogitur hariolari, & divinare ea, quæ nunquam fuerunt.

CAP. XXVIII.

Tamár Indi.] تمر هندي Dactylus Indicus. In Malaya vocatur *Aſſa*.

CAP. XXIX.

Arabibus dicitur Hiarxamber.] خيار جنبر *Chiar janber*.

tametſi Avicenna Chiarſamdar corrupto nomine vocet.] Eſt mira cõfidentia.] Nam Aviſena non aliter nominat, quam alii. Sed in Latina editione legitur, Alia eſt Kebulia, alia Ægyptia. At in
" Arabico codice: Alia eſt Kebulenſis, alia Bazarẽſis; &
" poteſt fieri, ut nõ naſcatur in Bazara, quandoquidem
" deferatur ex India Bazarã, & ad alias regiones. Hæc deſunt in Latina editione. Kabul autẽ quidam Arachoſiam dictam volunt. Inde ergo Kabulenſis Caſia, & Kebulenſe myrobalanũ, quod Kebuli vocant.

CAP. XXX.

Balador.] بلاذر *Beledhar*, cum ðhal.

Arabum veſtigia ſecũti.] Quomodo Arabum veſtigia? an Anacardiũ habet aliquid ſimile cum Beledhar, an vero Beledhar habet cordis ſignificationẽ? Vtrovis modo acceperis, utrumq. fálſum.

Aviſenna facit fructus Tamarindi oſſi ſimile] Ita ſane eſt in Latina editione. Sed in Arabica & Iudaica, eſt tantum *Tamar*. *Beledhar*, inquit, fructus ejus eſt ſimilis nucleo Dactyli. In Iudaico תְּמָרִים palmarum. Deinde pro amygdalo, quod eſt in Latino codice, Arabicus habet جوز item Iudaicus. Id κάρυον & nucem juglandẽ ſignificat, non amygdalam, quod Arabibus dicitur: deque eo privatum caput extat in litera Lam. Ita etiam Hebræi vocant גּוֹז

CAP. XXXI.

Hamama, quod interpretatum pedem columbinum ſignificat.] حمامة *Hamama*; columbã, nõ pedẽ columbæ ſignificat.

Daulak-

Daulalfil, quod est pes Elephanti.] imo πάθος ἐλέφαντος, morbus elephanti: دوا الفيل

ὑδροφοβία Marazalkelbe] مرض الكلب

Quod vero ait pedem columbinum esse Dioscoridis Amomum, præter quam quod illi impositum est ab illo Iudæo, scire debemus columbam scribi per He in fine, Amomum autem per حماما Elif حمامه Hæc sola scriptionis differẽtia constituit & significationum differentias; ut Amomum, vel ejus notio nullam cognationem habeat cum Columba. Itaque vanum est pedem illum Columbinum cum Amomo Dioscoridis conferre propter solam allusionem nominum.

Mexquetera, Mexir.] Vna tantum planta est Avisenæ, quamvis non una videtur esse vox. مشك طرامشيغ Mesch teramaschigue, vel Mexcter-mexigue extat cap. CCCCLXVIII. editionis Andreæ Alpagi Bellunensis.

CAP. XXXII.

cassab & Aldirira.] Error est aut Typographi aut Auctoris. Vocatur enim *cassab edderira*, vel *cassab eldherira*. قصب الذريره cum Dhal, hoc est arundo Aromatica. Etiam Hebraice Deror accommodatur speciebus aromaticis, ut מור דרור, Mor deror, Myrrha aromatizans, aut præstantissimi aromatis.

CAP. XXXIII.

Omnibus hujus tẽpestatis Arabibus Cembul] Sive Cembul, sive Cembal, sive Cinbel dicas, totidem literis scribitur سنبل vocatur & سنبل طيب الدريره hoc est, σάχυς ἀρωματίζων. Nardus vero celtica non solum سنبل رومي Cembul rumi dicitur, sed etiã سنبل القلطى Cenbul celkelti. Nam depravatum est apud Avisenam. Surianum autem nardum recte quidem Dioscorides negat in Syria nasci: sed ab eo dictum, quod nascatur in monte, cujus pars spectat ad Suriam, jocilare est. Syra nardus dicta est, ut & Horatio Malobatrum Syrium, quod Antiochiam Suriæ primum, & hinc in Europam adveheretur. Neque ullus de hoc dubitare possit, nisi qui veteres Scriptores non legit.

CAP. XXXIV.

Haxis cachule, i. herba lotoria.] Sane herba lotoria Arabice fuerit حشيش غسلي *Haxix Ghesale*. Sed hoc nomine juncum odoratum vocarint alii, non memini. certe Avisenæ & omnibus Arabibus dicitur cum puncto duro, *Adchar*. Quare non est corruptum, ut putat Garcias. اذخر

Alaf, quod herbam significat.] Alaf Persis. herbam significari, falsum est. Illis enim Gia herba dicitur. Gramen autem dicitur حياه iisdẽ *Rugiaxen*. Imposuerunt igitur Garciæ, روسن qui ei persuaserunt *Alaf* significare herbam Persice. علف enim purũ putum Arabicum est, & significat pabulum. Nam juncus odoratus vulgo apud illos vocatur علف الجملي *Alaf elgemali*, Pabulum Cameli, χόρτος καμήλου.

in Agiami natum, per quod vocabulum Damascum intelligit.] Iterum imposuerunt illi, quos consuluit. Nam Damascus, & Damascena provincia vocatur, cum *Ajam* sive *Agiam* maximam cognationẽ, nulla pene soni discrepantia habent. Sed tam re, quam scriptione differunt. Nam عجم Agiam prima notione significat omnem nationem, cujus lingua ignoratur ab Arabibus. quemadmodũ omnis lingua ignota Hebraismo vocatur לעז Laaz. Sed κατ' ἐξοχὴν Agiam significat Persarum regionem, Persarum linguam & Persam hominem: quum tamen proprie Agiam sit βάρβαρος. Sic quum Iudæis proprie לעז Laaz sit βαρβαρισμὸς, tamen κατ' ἐξοχὴν eo nomine tres linguæ, quæ vulgo Romanenses dictæ sunt, intelliguntur, Italica, Hispanica, Gallica. Si igitur Iuncus Agiami dictus esset a loco, Avisena vocasset illum الذخر عجمي Iuncum Persicũ. Sed scribitur eadem pronunciatione Latina, quem الحامي locum ego ignoro. Videtur ex Dioscoride esse Nabatæa regio.

juncum habere radicẽ Chulem similem.] Scribendum *Chulen* كلن quod ineptissime mutatum in Karon in editione Latina cap. CCCLXXVI. quum seperatim Avisena tractet de Karo Dioscoridis, quod ipse vocat كرويا *Karwia* in litera Chief, serie XXI. in Latino cap. 137. De Chulen autem serie XXVII, in Latino cap. 376. uti diximus. Magis miror Iudæũ, qui כיאר *Chiar* vocet. Quare prodigiosa est hæc discrepantia horum trium *Chulen* in Arabico, *Chiar* in Hebraicõ, *Karum* in Latino.

CAP. XXXV.

Costus dictus Arabibus Cost.] قسط

Borrax] corrupte. Dicendum enim بورق *Baurac*.

Arabibus atque Guzarate incolis Tincar.] non *Tincal*, ut ipse putat. تنكار

Arbuti aut Azimbri] Nescio an Azimiar, hoc est buxo. Nam omnino ita est apud Avisenam ex Dioscoride. Similis, inquit, est buxo. Sed hæc incerta sunt: & multa extant in codice Arabico, quæ non agnoscit Latina editio. non pauca in Latina, quæ in Arabica non extant.

CAP. XXXVI.

Terbet.] دربد *Terbedh*, aut *Terbadh*.

Ceterum longe aliud Turbit describunt Arabes] Cur aliorum Arabum sententias profert, Avisenam præterit? Nam profecto Turbit Avisenæ, sive Terbedh nullam cum Turbit Garciæ cognationem habet. Præterea gummosum non est *Terbedh* Avisenæ. Denique in codice Arabico statim initio hæc leguntur, quæ in Latino non extant. Fragmenta ligni ejus crassa, & subtilia devehuntur ex India. Lignum igitur ejus, non gummi, quod non habet, recipitur in usum medicamentorũ. Concludimus longe inter se differre Turbith & Turbedh aut Tarbadh.

CAP. XXXVII.

Omne id Rhabarbarum, quod in Indiam, Persiam & Europam importatur, esse in Sinarum regione natum.] Sane idem scribit Avisena. Sed ea, quæ huc pertinent, desunt in codicibus Latinis & Hebr. statim in principio. Putant, inquit, quidam quod Reiwand sunt radices nascentes in Sinis, exinde exportantur ad alias nationes. Adulteratur autem, &c.

Rauam.] corruptum est. legendum *Raiwand*. Non aliter vocatur ab Arabibus ريوند Item legendũ *Reiwand Sini* aut *Raiwand Sini*.

CAP. XXXVIII.

Nascitur hæc radix in Sinarum vastissima regione,

regione, quæ Moſchoviam uſque extendi creditur.] Certe inter Sinarum fines & Moſchoviam plus itineris interjectum eſt, quam quantum eſt ab Euphrate ad Gades. Indigna viro docto ſententia.

CAP. XXXIX.

a Perſis Darzard] Eſt mutilatum: legendum *Darzardegius* Nam Aviſena de Chaledonio دارزردجوس loquens ait a quibuſdam putari eſſe fibras, ſive nervulos. unde inſtar croci habet. Alii dicũt eſſe Memiram, alii Zardegius. Nomen Arabicũ *Habet*, quod a Garcia hic adducitur, nuſquam legere memini apud Aviſenam; neque ſane ibi uſpiam extat. Porro hic *Caledſium* & *Cauchus* quod legitur in codice Latino Aviſenæ, corrupta ſunt.

Carcuma] in Aviſenæ Codice قرقومعه *Karcumaa*. Sed ſine dubio depravatum eſt; quum ſcriptum prius fuerit قرقومغمه unicum enim mim deeſt. *Carcomagma* قرقومغمه manifeſte retinet integra veſtigia originis Græcæ *κρκόμαγμα*: imo integrum eſt.

CAP. XL.

Dicitur autem Calvegiam.] imo *Chaulengiam* خولنجان quo proxime accedit Serapionis Culungen. Nam ſine immutatione literarum ita legi poteſt quoque. Quare cauſſa non erat, cur eam lectionem reprehenderet. Sed video in nominibus Arabicis non raro a Muhammedanis, quos conſulebat, deceptum fuiſſe.

caſerhendar.] Scribendum *Chaſerudar*. Aviſena خسرودار

CAP. XLI.

GINGIBER appellatur Arabibus, Perſis & Turcis Gengibil.] Poteſt quidem vulgus ita appellare. Sed in libris eſt زنجبيل. Zengebil. Deſcribam autem ex codice Arabico, quod
» non legitur neque in Iudaico, neque in Latino. ZENGEBIL. Dixit Dioſcorides: Zengebil ſunt radices exiguæ inſtar radicum Cyperi, colore albicanti, ſapore referentes ſaporem piperis, odoræ, niſi quod non habet
» ſubtilitatem piperis. Eſt autẽ radix plantæ, quæ ut plurimum extat in locis, quæ nominantur Troglodytica: cujus foliis utuntur populares illorũ tractuum in multis
» rebus, quemadmodum nos utimur in quibuſdam potionibus & in coctionibus. Dicit etiam: Eſt quædã ſpecies Zingiberis, quæ vocatur Zingiber canicum, quod
» populares *Taberſtan* (id eſt Caſpii) vocant *Philphelech*. Et quidẽ hoc paſſim naſcitur in lacunis aut exiguis fluentis, aut in aquis tarde manantibus, ſtipite nodoſo, geniculis in longum extenſis, ſurculis & folio ſimilibus ſurculis menthæ & folio ejus, extra quam quod ea habet majora & magis alba, gratiore acredine ſaporis inſtar piperis, odore bono, ſed non aromatico, fructu exiguo in vaſculis in ſurculis parvis, quos educit ex radicibus: folio in ſe invicem collecto ac compacto inſtar racemorum, quod & ipſum quoque eſt acre. Rurſus dicit, quod ipſi Zinziberi accidit corroſio propter humiditatẽ ejus redundantem: ideo vim ejus excalfactoriam diutius durare, quam excalfactoriam vim piperis, idque propter ſoliditatem ejus quoque, ut in naſturtio, ſinapi & tapſia. Quamuis hæc omnia ex Dioſcoride citantur, panca tamen initio ſunt a Dioſcoride, reliqua ab aliis Græcis.

CAP. XLII.

Zerumbed.] Arabice زرنباد. Quare nihil mutatum in pronunciatione. Aviſena: ZERUMBED. Radices plantæ quæ ſimilis eſt Cypero, niſi quod ipſum eſt majus, & minus aromaticum, colore pulverace, quod importatur ex regione Sina. Minus integri ſunt Latini codices.

Aviſenæ Geiduar.] جدوار *Gedwar* aut *Gedoar*.

CAP. XLIII.

ZERUMBET appellatur Arabibus, Perſis, & Turcis Zeruba.] Si ita illis dicitur, non præter ſolitum faciunt. Sed in libris زرنباد *Zeranbed*, aut *Zerunbed* ſcribi, ſupra monuimus.

CAP. XLV.

VOCATUR autem hic lapis Pazar, a Pazan, id eſt, hirco.] Quomodo *Pazar* a *Pazan* dictus? Deinde frivolum pro *Pazar* poſtea *Bazar* dictum. Hæc omnia ſunt anilia. Lapis ille ab Arabibus uno ore vocatur *Badzahar*, id eſt *ἀλεξιφάρμακον*. Omnia enim, quæ venenis reſiſtunt, Arabes vocabulo Perſico *Bedezahar* vocant, quo modo ille lapis ab Arabibus dicitur. Bezardica vulgo dicuntur in genere *φάρμακα θηριακὰ, ἀλεξιφάρμακα, ἀντίδοτα*: denique omnia venenis adverſantia. In veteri indice Aviſenæ *Bezarahat*, id eſt, reſiſtentia veneno. Item: *Bezard* eſt lapis viridis, in quo tanta vis exiſtit, ut omne venenum expellat. Nimirũ *Bezarad* vocat, quum potius *Bedezarabath* vocetur lapis a- حجر بادزهره Hegiar Bedezarahath, lexipharmacus. Scribitur cum Dnal.

atque Indi magis corrupte Bazar appellant, quaſi dicas lapidem forenſem: nam Bazar eorum lingua forum eſt.] Si Indi forum ita vocant, a Turcis acceperunt, qui ita vocant. enim illis forum eſt. Sed quid cõmune بصر cum بادزهر ut ovo cum arbore.

CAP. XLVII.

Arabes quos pleriq. Mauritani ſecuti ſunt.] Errat, quod putat Mauritanos libros ſuos alia lingua, quam Arabum, ſcribere: ut ſi quis diceret Germanorum libros diverſo ab Italorum libris ſermone cõſtare. Nam ut Europæis Latina, ita omnibus Muhammedanis Arabica eſt ea, qua libri conſcribuntur.

Adamantem appellant Almaz] hoc eſt lapidẽ *Mas* aut *Mes*. حجر الماس

CAP. XLVIII.

Arabibus vero Zamarrut.] Vitioſe. Legendum *Zamardun* زمرد Dicitur & زمرجد *Zamargedun*. Quod proxime ad Græcum *σμάραγδος* accedit.

Per Feruzegi Smaragdum intelligunt.] Quid ſit *Feruzegi*, neſcio. In paraphraſi Arabica Pentateuchi, cujus auctor Gaon Saadia, Feruzegi legitur pro Hebraico אחלמה quod quid ſit Iudæi ignorant. Eodem modo habet & alia, quæ penes nos eſt, paraphraſis Arabica anonymi Iudæi. Sed in Lexico Latino-arabico Rafelengiorum الزمرد الفيروزي Ezzemarduni. Elphiruzi legitur, & Sapphirus exponitur. In Paraphraſi Perſica pro Hebraico נפך poſitum eſt. *Firuza*. Itaque hæc omnia mihi plena ſunt فيروزه tenebrarum. Nam illos lapides Iudæi non intelligunt. qui quum eſſent duodecim in Rationali ſummi Sacerdotis, duo ſunt, quorum nomina adhuc retinemus in columnis, *Sapphir* ſecundus in ordine ſecundo, & *Laſpis* tertius in ordine quarto; qui tamen aliter a Iudæis exponuntur propter imperitiam priſcarum literarum & exoticæ hiſtoriæ. Ne vetuſtiſſimus quidem Paraphraſtes Chaldæus Onkelos illa nomina intacta reliquit; ſed aliis nominibus deſignavit, quaſi aliud eſſent, quã quod nobis ſunt.

Eſt vero Peruſaa Arabibus Turcheſa noſtra.] Iam oſtendimus *Peruza* ſive *Feruza*, aut *Firuza* eſſe, quod Hebræis *Nofech*. Sed id ignoramus. In hoc vero labitur Garcias, quod idem putat eſſe Feruzegi, & Feruza. Onkelos Nofech Zmaragdum interpretatur. Adeo incerta ſunt Expoſitorum judicia. In Indice Andreæ Alpagi Alferuzegi exponitur lapis, qui apud Latinos *Turcois* appellatur.

CAP.

CAP XLIX.

Nilacandi.] Quid ſit *Nil*, vel potius *Nir*, ſcimus. Eſt enim color cæruleus, qui vulgo Hiſpanorũ tam *Añir*, quam *Añil* dicitur pro Arabico النير Sed quid ſit *Candi* aut *Alcandi*, neſcimus. Porro Arabes colorem cæruleum vocant *Nir*. Iſatidem herbam *Nil*. Ideo non mirum ſi color cæruleus duobus illis nominibus appelletur.

Rubinus nuncupatur Yacuth.] ياقوت non uni Rubino ſolum, ſed & aliis gemmis nomen eſt commune. Vetus Lexicon Latino-arabicum exponit Margaritum: alii *Καρδιολίθου* & *παρδόρυκα*. Eſt autem nomen depravatum ex Græco *ὑακινθος*. ياقوتى quoque *κιτρίνου*, id eſt flavum colorem ſignificat. Quare ſi Perſæ *Yacuth* rubinum vocant, hoc *κατ' ἀντονομασίαν* dictum fuerit.

CAP. L.

Vocatur ab incolis Nilaa.] Purum putum Arabicum نيله *Nilah*, & melius نيلية Niliah, cærulea.

CAP. LV.

Hager armini.] حجر الارمنى Hagel armeni.

CAP. LVII.

Luſitanis aliofar.] *Iohar* Arabibus eſt nomen generale gemmarum جوهر omnium, & *κατ' ἀντονομασίαν* Margaritum quoque ipſis dicitur الجوهر Aljohar. pro quo Luſitani & cæteri Hiſpani, qui H in F, ut & Vaſcones, mutant, dicunt Aljofar.

Arabibus & Perſis Lulu.] لولو proprie eſt Margaritum, non Aljohar: quod eſt genus pro ſpecie, ut apud Iuriſconſultos Adoptio & Cognatio tam pro genere, quam pro ſpecie accipiuntur.

LIBRO SECVNDO

CAP. X.

Arabes eum fructum Muſa, aut Amuſa vocant.] Scribendum per z. *Muza*, *Almuz*. Alii *Mauz* & *Almauz* dicũt. موز الموز Non videtur verum eſſe, quod a quibuſdam proditum, hanc plantam mangonio, non natura, productam eſſe, canna ſaccharitide radici Culcaſſiæ inſita: quandoquidem hic noſter paſſim in India naſci ſcribit.

CAP. XX.

Batiec Indi.] بطيخ

Budiecas.] Non poteſt negari Budiecas eſſe nomen ex Batiec depravatum. Nam etiam Arabicum nomen بطيخ *Buticha* poteſt pronunciari pro ratione apicum vocalium.

CAP. XXI.

Mex.] ماش Exemplar Bellunenſis noſtrum habet *Mes*, non, ut iſte vult, *Mens*.

CAP. XXVI.

de Anil, quod a nobis notatum eſt, vide ſuperiore libro cap. XLVIII. Nam Anil النيل nihil aliud eſt præter Iſatidem, quam Cæſar. Vitruvius, & omnes veteres Latini Vitrum, poſteriores, quorum Plinius primus, *Glaſtum* vocant. Nam *ἰσάτις* eſt Græcum.

CAP. XXVIII.

Reisbutos.] Hoc eſt Principes. *Butos*. *But* videtur primus vocatus, qui illas regiones ſubegerit. Nam *Reis* رئيس eſt Princeps.

xaolam.] شاه عالم id eſt Dominus Alem. Nam *xa* lingua Perſica nihil aliud eſt, quam Italorum *Meſſer*, Gallorum *Monſieur*, Hiſpanorum *Don*. Ante ducentos enim annos Principes apud Italos vocabantur *Meſſer*, item magni Equites. Itaque *Xa* non conſtruitur cum alio ſubſtantivo, quorum alterum oporteat eſſe genitivi caſus, ſed jungitur in eodem caſu tanquam appellatiuũ. Itaque شاه عالم eſſet Hiſpanice & Luſitanice *Don Alem*. Impoſuerunt Garciæ Mauri, quos de Arabiſmo conſulebat.

lingua Perſica Bala faſtigium ſignificat.] Hoc verum eſt. Ea lingua بالا Bala eſt ὕψος, altitudo. كوهبا *Kuhaba* montes.

Adel lingua Perſica juſtitiam ſignificat.] Imo lingua Arabica. عدل

Arabica & Perſica lingua Saibo Dominum ſonat.] Verum. سيب ſignificat proprie Seniorem ſed quemadmodum Karoli Magni erat gradus nobilitatis; ita apud Arabes *Saib*, vel potius *Xaib*. Apud veteres Francos tres erant ordines nobilium, Grafiones, Seniores, Iuniores. qui ordo adhuc ſervatur in Germania, Gallia & Italia. Nam in Teutoniſmo nobiles minorum gentium adhuc vocantur Iuniores Domini, Nobiles majorum gentium *Grafen*, Mediæ conditionis Italis, & Hiſpanis dicuntur Seniores adhuc, ut *Xaibo* Arabibus, & Perſis. Sed & Arabes aliam appellationem habent ſynonymam, quæ mediæ conditionis *Illuſtres* vocant. شيخ *Xaic*, quod, ut dixi, etiam Seniorem ſignificat.

Neza lanceam.] Sane lingua Perſica نيزه lanceam ſignificat, quod Hebræis חנית. Sed *mateo* detortum ex Arabico *melic* Nam regnum Perſica lingua dicitur مملكت *Padeſchahat*. فادشهة

xa-Iſmael.] شاه اسمعيل

Nizamo-xa.] Scribendum *Niza-moxa*, *Cota-moxa*. Perinde ac ſi quis diceret *factus xa*. ut ex *ali* fit *Moali* مُعلى ita ex شاه fit مشاه Qui Arabice ſciũt, fatebuntur me verum dicere. Nam litera Mim in principio nominum propriorum poſita facit derivativorum formam: ut a *πάτων* fit *πατωνικὸς*, ita ab Ali fit *Moali*, a *xa* derivatur *Moxa*.

Sufi.] صفى eſt Reformatus: quia cæteros Muhamedanos hæreticos vocant. neque eſt nomen proprium.

xeque non xa.] Vtrumq. verum nõ eſt. Sed *xeque* شاه eſt Arabicum, *xa* شاه Perſicum.

Goazir.] Sciat eruditus Lector, quæ de Scaccorum ludo hic traduntur, eſſe a Mauris, quod patet ex *Goazir*, quæ eſt pronunciatio Mauritanica. Nam *Wau* literam Mauri vocant *Guau*. Idcirco *Wiſir*, ipſi dicunt *Guazir*. quod Hiſpani corrupte per L dicunt *Alguazil*, addito articulo.

Rocha.] Eſt Gallicum. A Gallis Hiſpani, ab Hiſpanis Mauritani, ab illis Perſæ. Nam ridiculum eſt, quod Tigridem Garcias exponat.

Piada.] *Pieton*, Gallicum. Sero igitur & Scacchorum ludum, & ejus appellationes a nobis Europæis acceperunt.

FINIS.

CAROLI CLVSI ATREBATIS EXOTICORVM LIBER NONVS:

SIVE

AROMATVM ET MEDICAMENTORVM

in Orientali India nascentium

HISTORIA;

Plurimum lucis adferens iis quæ à Doctore GARCIA *de* ORTA *in hoc genere scripta sunt,*

Auctore

CHRISTOPHORO à COSTA

Medico & Cheirurgo:

CAROLI autem CLVSI operâ ex Hispanico sermone Latina facta, in Epitomen contracta, & ejus aliquot capita scholiis illustrata.

TERTIA EDITIO,

castigatior & auctior.

Illustrissimo Principi ac Domino D.

WILHELMO
LANDGRAVIO HASSIAE,
Comiti in Catzenelnbogen, Dietz, Zingenhain & Nidda, &c.

CAROLVS CLVSIVS ATREBAS.

PRODIIT *in lucem ante biennium, Illustrissime Princeps,* CHRISTOPHORI A COSTA *Burgensis in Hispania Medici liber, aromatum & simplicium quorundam medicamentorum in India nascentium historiam complectens. Eum superiore anno in Britannica mea peregrinatione amici cuiusdam operâ nactus, non modò avidè percurrebam, sed utilitatem etiam allaturum censebam iis qui Hispanici sermonis ignari sunt, si Latinum facerem. Quam sanè provinciam ut susciperem, impellebat me natura, quæ similium rerum cognitione mirificè semper oblectata fuit.*

VERVM, *cùm totam historiam cum iis quæ* GARCIAS AB ORTA *multis antè annis in eo genere commentatus est, diligentiùs conferrem, pleraque ferè omnia ex illis desumpta esse deprehendebam. Quamobrem & inanem fore laborem, necnon lectori fastidium pariturum existimabam, si, quæ in Aromatum historiâ* GARCIÆ *exstant, hîc retexerem.*

SERIEM *itaque capitum immutans, quæ admodũ confusa erat, & totum opus in Epitomen contrahẽs, ea dumtaxat Latio donanda existimabam, quæ apud* GARCIAM *non exstare, aut paulo aliter ab eo descripta observabam.*

ICONES *præterea, quas ad vivum expressisse passim gloriatus, suis locis insperserat, reiiciendas censebam, quoniam planè inepta essent, & nihil minùs, quàm legitimas stirpes referrent: uti ex unica Caryophyllorum arboris effigie (quam idcirco inferendam esse arbitrabar, ut cum legitima,* GARCIÆ *adiecta, conferre liceat) quilibet iudicare poterit.*

QVIBVSDAM *insuper notis nonnulla capita illustrabam, ut in hoc genere soleo, præsertim cùm quid simile, vel etiam diversum apud alios Auctores legere memini, aut ipsâ experientiâ didici.*

TENVEM *porrò hunc laborem Illustrissimam V. C. benignè susceptura certò statuens, ipsius nomini consecrare non sum veritus, cùm quòd Βοτανικῷ studio summopere delectetur, tùm ut aliquod saltem grati mei erga ipsam animi specimen exstaret, pro singulari illa, qua me proximè Cassellis excipiebat, humanitate, atque insigni, qua discedentẽ prosequebatur, munificentia.*

DEVM *autem opt. max. oro, ut Illustrissimæ V. C. omnia prospera elargiri dignetur. Viennæ Austriæ, Cal. Ian.* M.D.LXXXII.

CHRI-

CHRISTOPHORVS À COSTA
CHRISTIANO ET PRVDENTI
LECTORI.

OMNES *homines ſcire deſiderant, inquit Philoſophus principio Metaphyſices. Tanti apud me fuerunt ponderis ea verba, benevole Lector, ut relictâ patriâ, per varias regiones & provincias, ſapientes & curioſos quærere inſtituerim, à quibus ſingulis diebus aliquid novi ediſcere poſſem: quemadmodum olim fecerunt multi prudentes viri, referente D. Hieronymo in Bibliorum præfatione ad Paulinum.*

CVPIDVS *itaque fructum aliquem colligendi ex meis longis peregrinationibus, cura fuit, ut diverſis in regionibus & provinciis, plantarum, quas Deus ad humanam ſalutem creavit, varietatem obſervarem.*

PORRO *in Orientali India, in D. Garciam de Orta, Medicum Luſitanum incidi, virum gravem, rari & excellentis ingenii, cujus laudes prætereo, quoniam tantæ ſunt, ut cùm multas enumeraſſe exiſtimarem, multo plures me ſubterfugerent.*

SCRIPSIT *is librum Luſitanico ſermone, cui titulum fecit,* Colloquia de Simplicibus, Aromatibus, & Medicamentis Indiæ, tum de quibuſdam fructibus illîc naſcentibus. *Ut autem eo libro de variis medicamentis, plantis, & aliis rebus humanæ ſaluti neceſſariis agit: nonnulla etiam uſibus humanis inutilia attingit, Dialogiſmorum naturâ ita poſtulante: ubi collocutores plerunque divertere, & extra ſepta ferri conſuevêre. Quin & plurimi errores paſſim occurrunt, quos tametſi Auctoris exiſtimatio & laus ipſi tribuendos minimè patiatur, ſed typographi & operarum (quæ in civitate Goa, ubi ille ſcripſit, non adeò cultæ & expolitæ inveniuntur ut in his regionibus) potiùs negligentiæ: lectori tamen moleſtiam & tædium pariunt. Aliud præterea libro deeſt, quo minùs omnibus numeris abſolutus cenſeatur, nimirum picturæ & plantarum, de quibus agit, effigies: quas gravioribus & majoris momenti, ut credibile eſt, rebus occupatus, inſerere non potuit.*

CETERVM *noſtris hominibus eum librum multùm profuturum exiſtimabam, ſi ad earum rerum, quæ in eo bonæ continentur, notitiam perducerentur, ſubjectis ob eorum oculos exemplis & picturis: neminem autem id facilè præſtare poſſe, niſi qui eas ſuis oculis conſpexiſſet, & expertus eſſet. Itaque patriæ prodeſſe cupiens, & in meos proximos amore compulſus, eum laborem in me recipere, & ſingulas ſtirpes integras ad vivum exprimere conſtitui, multis aliis rebus additis, quas ipſe conſpexi, Doctor verò de Orta ob jam dictas cauſas non potuit.*

NON *me fugit quanto me periculo exponam, præſertim hoc ſæculo, quo hominum nequitia plurimum imperat, & ea plerunque reprehendere ſolet quæ non intelligit. Sed id me conſolatur, quòd plurimos ſapientes viros eodem vado tranſiſſe certum ſit: quos ſi ejuſmodi metus deterruiſſet, multa hodie ignoraremus, quæ ſummâ induſtriâ, ingenii felicitate, & diligentiâ, in bonarum literarum commodum poſteritati reliquerunt.*

ET *licet cum iis minimè ſim comparandus, meaque audacia eo major appareat, quòd de nonnullis erroribus agere inſtituam, qui inter Græcos, Arabes, & Latinos circa plantarum & aromatum cognitionem commiſſi ſunt, partim eorum negligentiâ, partim etiam quòd illorum medicamentorum natales conſpicere non potuerint, ſed ex incertis aliorum relationibus dumtaxat exceperint: veniâ tamen non indignus cenſebor, ſi de his, quæ meis oculis conſpexi, certiſſima & veriſſima hoc libro comprehendere conor.*

UT verò *hunc laborem ſuſciperem, gloriæ cupido non me impulit, aut ut doctrinæ major laus, quàm mereor, mihi tribueretur: ſed unicus mihi ſcopus fuit, ut tuis commodis ſincerè inſervirem. Certò autem mihi perſuadeo, etiamſi utilitatem minùs fortè laudes, boni tamen*

conſulturum diligentiam & laborem, neque improbaturum meum animum, qui tam longis & variis peregrinationibus ea conſpicere voluerim, quæ alii ex ſolo auditu deſcripſerunt.

NEC *inficias eo, quin hæc elegantiore ſtilo tradi queant: verùm certam veritatem expolitis verbis longè præferendam eſſe cenſeo. Eam ob cauſam te rogo, meam voluntatem, uti decet, excipias, neque operis exiguitate movearis: nam licet moles exigua ſit, magna tamen in eo continentur. Quòd ſi quædam occurrent, quæ tuo palato non arrideant, ea tanquam prudens omittito, & illud cogitato, me tibi ſoli non ſcribere, totque eſſe opiniones quot ſunt homines: namque fieri poterit, ut quæ tibi ingrata erunt, alii probent. Id ſi effeceris, curabo ut alium majorem librum in medium proferam, reliquas herbas, ſtirpes, fructus, aves, animaliaque cùm terreſtria tum aquatica, quæ in illis provinciis, tum etiam in Perſide & Sinarum regione inveniuntur, hactenus ad vivum non expreſſa, & de quibus parum admodum ſcriptum eſt, complectentem: alia item obſervatione digna, quæ tibi forſitan magis arridebunt.*

FINEM *itaque faciam, in omnibus doctorum virorum & candidi lectoris cenſuræ me ſubiiciens, qui ea dumtaxat quæ norunt, aut quæ decet, reprehendere ſolent. Eos verò qui invidiæ ſtimulis agitati contrarium facient; obſecro ut ſumpto calamo primùm aliquid ſcribant quod in lucem proferant: tum demum enim intelligent, quanto facilius ſit carpere, quàm bene ſcribere quod omnium oculis exponendum eſt.* VALE.

CHRI-

CHRISTOPHORI A COSTA
AROMATVM
LIBER.

De Aloë.

CAPVT PRIMVM.

FOLIORVM Aloës usus familiaris admodum est ad aluum purgandam in provincia Malabar; exhibenturque sine metu non modò pueris, sed etiam gravidis mulieribus in hunc modum: *Foliorum Aloës usus. Malabar provincia.*

FOLIORVM unciæ tres in frusta sectæ, additis duabus drachmis crassioris salis, lento mitique igne coquuntur donec fervere incipiant: colantur: colaturæ additur sacchari uncia una; totâque nocte sub dio relinquitur; postridie manè circiter sextam propinant frigidam istam aquam ei quem purgare volunt, somnoque abstinere jubent, deambulationem verò per cubiculum permittunt, ut celeriùs medicamentum operetur: tribus deinde horis ab aqua hausta, quatuor uncias jusculi gallinacei cum aliquot granis Mastiches exhibent: post horam edit, & bibit vinum dilutum. Porrò augetur vel minuitur dosis foliorum & colaturæ pro illorum, qui id medicamentum sumpturi sunt, naturâ & viribus: non minùs familiaris est hæc purgandi ratio (præsertim delicatulis) quàm Manna aut Cannæ fistulæ recens pulpa; &, quod magis mirum est, reliqua officinarum medicamenta præ isto respuunt. *Foliorũ Aloës confectio ac dosis.* *Eam sumendi ratio.*

CETERVM eodem ordine, quo nos in Europa, Indici Medici purgantia medicamenta exhibere solent, sive solidioris, sive liquidioris sint substantiæ, videlicet ipsâ aurorâ; & deinde quinque horis, ab esu, potu, & somno abstinent. Quo tempore si non purgabitur æger, ex * Avicennæ præcepto Mastiches drachmas duas stillatitiâ rosarum aquâ dissolutas ad roborandum ventriculum dant, alvumque inungunt bubulo felle, lineosque pannos felle madentes ventri imponunt, ad proritandam expultricem facultatem, si necesse sit. Si verò bene purgabitur, post quinque illas horas à sumpto medicamento, tres uncias jusculi gallinacei tepidi exhibent, præterea nihil: deinde ut aliquantulum dormiat permittunt, & paululum aquæ rosaceæ bibat: etenim à somno subsequi solet commoda purgatio; atque plurimum roborari asserunt facultates naturales jusculo illo, somno & aqua rosacea. Nam si liberalior permitteretur pastus, naturalis facultas in eo concoquendo occuparetur, tardioremque purgationem moliretur. ** 4. Primi. Quæ possunt id medicamẽtum etiam iuvare.*

HIC est usitatior medicandi modus inter eruditiores Medicos illarum Provinciarum, qui rationi maximè consentaneus est: etenim fel foris adhibitum solutiuum est, irritando expultricem facultatem. Carnium verò esus non concessus fulcitur auctoritate Avicennæ. 223. *trac.* 2. *cap.* 23.

* *Aloës porrò facultates ex Dioscoride & Galeno petendæ: quas quidem Auctor Hispanico sermone, sed non satis fideliter reddidit.*

De Opio.

CAPVT II.

VVLGATISSIMVS est apud Aphricanos & Asiaticos Opii usus: & ejus esui ita assueverunt, ut etiam abstinere nequeant sine manifesto vitæ discrimine. Id ipsâ experientiâ comperi dum Indico mari in Lusitaniam redirem. Etenim eâdem navi vehebantur captivi Turcus quidam natus in Aden, & alii cùm Turci, tum Persæ & Arabes, qui clàm aliquantulum Opii secum detulerant, quo propter penuriam veluti medicamento usi erant. Eo absumpto, Turcus ille Adensis ad me, Heus tu, inquit, quandoquidem curandorum ægrorum in hac navi provincia tibi data est, certò scias, nisi mihi & meis sodalibus Opium præbueris, biduum nos non supervicturos. Cùm verò negarem Opium me habere, respondit: Illud ergo esto unicum remedium, quo nos, qui Opii esui assuevimus, liberari queamus; si singulis diebus manè unicuique puri vini haustum propines, licet nobis admodum arduum sit & tædiosum, quòd nostræ legi adversetur: sed quoniam nostra salus ex eo dependeat, necessariò ferendum est. Ex illius itaque præscripto vi- *Opii usu ubi & cuinam rei commodus.*

num omnibus dedi, liberatiqúe sunt, & intra mensis spacium, vinum ampliùs gustare noluerunt; nec illis obfuit Opii defectus, cujus usus jam in desuetudinem abierat: imò cùm illis deinde & vinum & etiam Opium dare vellem, neutrum cupiverunt.

De Lacca.

CAPVT III.

Lacca conficienda ratio.

LACCAM verò in pulverem redigere solent ejus regionis incolæ, deinde colliquare, admisceréque quem cupiunt colorem, rubrum, viridem, nigrum, luteúmve; postea vel in bacillos tenues conformant, quales sunt qui in Hispanias adferuntur ad obsignandas literas; vel in majores & crassiores, ad usus mechanicos. Nam qui torno lecticas, sedes, vel alia quævis ex ligno conficiunt, si colore inficere cupiunt, solent ea in torno versare, crassioresque bacillos Laccæ admovere, quâ celeri illo motu liquescente ligna elegantem Laccæ colorem recipiunt multis annis durabilem.

Eius utilitas.

AVRI fabri autem & argenti fabri vasa sua vacua (ut firmiora elegantioraque reddant) Laccæ pulvere implere solent, eaque deinde igni admovere, ut Lacca liquescat, postremò refrigerari sponte sinunt, vel aquæ immergunt.

Quomodo adulteretur.

CETERVM adulteratur interdum resinâ & cerâ: sed adulterium facilè deprehenditur ex odore & mollitie, si frangatur aut uratur.

Laccà non est Dioscoridis Cancamum.

PORRO non esse Dioscoridis Cancamum, ut Serapio arbitratur, Amatus Lusitanus Commentariis in primum librum Dioscor. enarrat. 23. probè annotavit, ubi duo Laccæ genera describit his verbis:

Cancamum à Laccà dignoscendi ratio.

QVICVNQVE Cancamum Laccam esse putârunt, mirè errare deprehenduntur: cùm Cancamum gummi odoriferum sit, Lacca verò sive commansa, sive suffimentis expetita, inodora percipiatur: quam hodie Lusitani ex India adferunt, rubram, transluciadam, tincturis præcipuè deservientem (& ex ea Officinæ compositionem quandam præparant, Dialaccam appellatam) quæ, ut certò scimus, non gummi, aut arboris plantæve alicujus gutta est, sed potiùs formicarum alatarum stercus favagóve, velut cera apum, &c. Et paulò pòst:

Dialacca.

Lacca artificialis. Eius usus.

EST verò alia Lacca artificialis, quam infectores pannorum vendunt, quæ ex fæce Brasilii, Verzinii dicti, & Cocci resultat: quâ pictores pro conficiendo colore rubro obscuro maximè utuntur. Hanc vero Serapio ineptè admodum cum primâ confundit Laccâ: unde hodie multi impudentissimo errore, Serapionis authoritate seducti, eam in compositione Dialaccæ miscent.

De Caphura.

CAPVT IV.

Tabellæ ex Caphuræ ligno confectæ.

HABVI tenues admodum fritilli tabellas, cum pyxide quâ adservabantur, ex Caphuræ ligno confectas, uti ex odore facilè deprehendi poterat: nunquam tamen Camphoram exsudabant; at si manibus tractarentur, solummodo Camphoræ odor in eis major spirabat.

Caphura de Burneo precioßor Sinenßi. Cate. Bar.

PORRÒ Caphura de Burneo cùm multo pluris æstimetur, præstantiorque sit Sinensi; per Cates (est verò Cate ponderis genus viginti uncias pendens) venditur; Sinensis autem per Bares, estque Bar pondus circiter sexies centenas libras pendens. Valet etenim ejus, quæ ex Burneo advehitur, libra una, quantum Sinensis centenæ libræ.

Rex Sinarum potentißimus.

CVM itaque illius tam vile sit pretium, planè explodenda eorum est opinio, qui illam à Rege Sinarum adulterari arbitrantur, quandoquidem unus sit ex potentissimis totius orbis Regibus: de quo ejusque provinciis si quis sermonem instituere cuperet, magnum volumen conscribat oporteret. Nam si regni amplitudinem, incolarum frequentiam, politiæ & gubernationis excellentiam, & divitias spectes; nullum aliud in universo orbe est Imperium quod cum Sinensi comparari possit. Et haud scio an quispiam tam confidentis sit ingenii, ut eorum, quæ istîc excellentia, & perpetuâ memoriâ digna sunt, historiam conscribere adgredi audeat, cùm singula longè famam relationemque omnem superent.

Regni præstantia.

Gaspar de Cruce, Sinensis historiæ auctor.

Si quis tamen partem infinitatis eorum, quæ in Sina observanda sunt, scire cupit; legat librum quem de eâ conscripsit Reverendus pater Gaspar de Cruce, Dominicani ordinis monachus.

Merces quæ ex Sinarum regione advehuntur.

UT verò è multis mercibus, quæ ex Sinarum regione advehuntur, paucas perstringam, sunt argentea vasa diversi generis, summâ arte & diligentiâ elaborata; omnis præterea domestica supellex, uti lecticæ, spondæ seu lectuli ad recumbendum ex argento sculpto & diligenter

diligenter elaborato: maxima quantitas ſericei fili, ſericeorumque pannorum, plurimum aurum, moſchus, uniones, argentum vivum, æs, minium, murrhina vaſa plurima, quorum nonnulla duplo æſtimantur argenti pondere, & pleraque alia cùm ad humanos uſus neceſſaria, tum ad luxum & ornatum. Ego ſanè inde habui binas thecas ex ſolido argento cum omnibus inſtrumentis chirurgicis majoribus & minoribus, ut ſunt cauteria, ſpecilla, malleoli, &c. ex argento confecta & exornata tanto artificio, quanto ab ullo argenti fabro deſiderari poſſet.

De Manna.

CAP. V.

PRÆTER ea Mannæ genera quæ à doctiſſimo ab Orta deſcripta ſunt, aliud in Ormuz venale conſpicitur, quod in varias Indiæ provincias defertur, quodque glebis paulo majoribus conſtat quàm Calabrina, neque ita candicat: id valenter purgat; & quoniam magis ſolutivum eſt reliquis generibus, minorisque eſt pretii, vulgus præfert, coque plurimum utitur. Diligentiſſimè autem ab humiditate conſervari debet, alioqui facilè corrumpitur. Compoſitum autem eſſe medicamentum, ſic deprehendi.

Manna genus in Ormuz venale.
Eius facultates.
Eius conſervandi ratio.

MVLTVM eo utebatur Medicus quidam Brachmanes, meus familiaris, degens in civitate Cochin, atque ſummè à bonitate commendabat, negans pretii vilitatem imminuere ejus præſtantiam; vilioris ideò pretii æſtimari, quia major quàm reliquorum generum illius inveniretur quantitas. Cùm verò compoſitum aliquid mihi videretur, ſuſpicari cœpi illum id in ſuis ædibus conficere: ſemel enim reſciveram omnino Mannâ eum carere, paulo verò antè mihi dixerat ex Ormuz ad ipſum advehi; paucis tamen interjectis diebus maximam illius recentis mihi oſtenderat quantitatem, cùm & hiems eſſet, nullæque naves ultro citroque navigarent. Tandem bonus Brachmanes (acceptâ à me ſilentii fide, quòd in illis ſaltem provinciis eum minimè proditurus eſſem) faſſus eſt à ſe componi eâ, quam in Perſiâ obſervârat, ratione, videlicet, Amylum candidum & puriſſimum, Mannam cujuſcumque generis, ſed præſertim quæ Calabrinam æmulatur, Scammoneam & ſeminis genus Viſa dictum, quod ex Bengala advehitur, quodque Lathiridis grano ſimile eſt, (injecto interdum polline radicis cujuſdam candidæ lacticinæ, cui nomen *Dante*) cum Saccharo, pauxillaque aliqua odorata aqua permiſcebat, ſolique exponebat.

Cochin civitas.
Eius manna compoſitio.
Viſa ſemen.
Dante.

MANNAM autem adulterari nihil mirum, quandoquidem & lapides Bezahares tanto artificio in Ormuz & in urbe Cochin provinciæ Malabar, ubi Rex degit, adulterantur, ut legitimi appareant, fallantque etiam maximè expertos in iis dignoſcendis, primâ ſuperficie; quæ niſi frangatur, vix à legitimis diſcerni queant.

Manna adulteratur, & lapis Bezar.

De Tabaxir.

CAP. VI.

INVENIVNTVR interdum hæ arbores ſive arundines vocatæ *Mambu*, in quibus naſcitur Tabaxir, tantæ amplitudinis & craſſitudinis, ut ex ea cymbas faciant; quæ binos viros capere poſſint, non quidem illas excavantes, ſed relictis ſolùm duobus utrinque internodiis per medium ſecantes. Conſcendere verò ſolent ſimiles cymbas bini Indi, iique nudi (nam nudos incedere illis in regionibus moris eſt) ſedereque ſinguli in ejus extremitatibus, junctis cruribus, tenentesque ſingulis manibus remos trium aut quatuor palmorum longitudinis, quibus eas cymbas impellunt tantâ dexteritate, ut etiam adverſo rapidoque flumine ſummâ celeritate navigare poſſint, quemadmodum meis oculis conſpexi in flumine *Cranganor*, in quo plurimus eſt uſus cymbarum ex hac arundine confectarum, quoniam qui eis vehuntur, ſecuriores ſeſe exiſtimant à Crocodilis, quos illi *Caymanes* vocant, magno numero in hoc flumine verſari ſolitis. Nam cùm ferociſſimi ſint, ſæpenumero in naves majuſculas & minuſculas impetum facere ſolent, ut eos, qui illis vehuntur, apprehendant. Si enim aut in flumine aut in littore hominem, bovem, bubalum, aprum, porcum, aut quodcumque tandem aliud animal comprehendere poſſint, illicò devorant. Indigenæ autem affirmant nunquam compertum eſſe, ut eos, qui cymbis ex *Mambu* confectis vehuntur, appetant, ſed ſæpenumero conſpectos eſſe natantes proximè illas, attamen præterire ſine noxâ.

Tabaxir hiſtoria.
Mambu.
Eius utilitas.
Cranganor flumen.
Crocodili.
Caymanes.

De Elephantes.

Cap. VII.

Elephantum ministerium & historia.

MINISTERIVM præstant Elephanti non modò in convehendis oneribus, & bellicis tormentis è loco in locum commutandis, sed etiam in muniis aliis domesticis. Promuscide verò (qua veluti manu utuntur) onera crasso firmoque fune colligare solent: funem verò ore apprehendentes, eum sannis seu dentibus quos exertos habent, quoties opus est circumvolvunt, deinde onera sublimia in aëre ferunt, aut trahunt, si nimium gravia sint; tantâ dexteritate & attentione, (præsertim si iis contineantur res fragiles, & quæ effundi possint) ut hujusmodi res requirunt: nec, cùm semel iter confecerunt, viæ demonstratore ampliùs opus habent; tantâ sunt memoriâ præditi. Interdum etiam in bellum producuntur frontem & pectus armati equorum cataphractorum more; multis appensis tintinnabulis ad pectus & cingula seu lora, quibus lignea castella ipsis imposita constringuntur: & præter milites omni armorum genere instructos castellis incluſos, singuli peculiarem suum rectorem vehunt, ipsorumque sannis enses sive falces alligantur, quibus hostes feriant & profligent: at si vulnerentur, timidi & furentibus similes sese obvertunt, atque suorummet ordines plerumque perturbant.

PLINIVS lib. 1. multis locis plurima de Elephantis memoratu digna refert: at nos nonnulla hîc describemus magis fide digna.

Elephantes se mutuo intelligunt. Aliquando loquuntur.

VVLGARIS opinio est in provincia Malabar, Elephantos mutuo se intelligere. Loquutum autem aliquando in urbe Cochin (quæ illius provinciæ nobilis civitas est) publico testimonio constat hoc modo.

ELEPHAS quidam in littore maris urbi vicino laborare solitus, jamque laboribus fessus, domum redire properabat, ut quiesceret: Præfectus verò illius urbis orabat ut in labore pergeret, atque liburnicam, quam jam commovere inceperat, in mare traduceret: renuentem Elephantum Præfectus denuò compellare, blandisque verbis demulcere cœpit, id in suam gratiam faceret, ita enim decere, quandoquidem in servitium esset Christianissimi Regis Lusitaniæ. Elephantus hæc duo verba proferens, *hoo hoo* (quæ lingua Malabarica, vulgari & usitata in ea provincia è qua Elephas oriundus erat, significant, volo volo,) ad liburnicam rediit, eamque in mare impulit.

IDEM cùm ipsius rector horâ constitutâ cibum illi non præberet, de morâ conquestus est: rector verò id accidisse aiebat, quòd lebes, in quo cibum illi coquere solebat, pertusus esset, proinde ad cacabarium deferret resarciendum. fert eum elephas: cacabarius negligentiùs reparat: rector elephantum objurgat, & contumelioſis verbis afficit, atque ad cacabarium cum lebete remittit ut diligentiùs resarciat: is verò de industria lebetem reparare simulans, rimam auget, & elephanto reddit; qui lebetem promuscide sumens ad flumen defert, & aquâ implet; quam dum effluere conspicit, magis pertusum esse lebetem intelligit, & ante cacabarii ædes refert magno barritu intonans: concurrunt Regiorum negotiorum Præfectus & alii multi: cacabarius, blandis verbis veniam ab elephanto petens, lebetem probè reparat; eique restituit: ille verò minimè fidens, in omnium conspectu ad flumen redit, aquamque haurit; quam dum videt non effluere, lebetem ostendens adstantibus, quasi ipsos rei gestæ testes esse cuperet, ad rectorem suum refert.

Elephanti beneficiorum memores. Elephantorum morbus. Goa urbs.

NATVRA gratus est, beneficiorumque memor, nec cuiquam nocet nisi injuriâ affectus, aut dum certo morbo corripitur quo veluti in furias agitur, quod singulis annis fieri solet: tum enim nemini parcunt elephanti, sed obvium quemque proterunt.

ACCIDIT in urbe Goa, in qua legati Regis Lusitaniæ, qui regiam potestatem obtinent, degere solent, ut unus ex elephantis, qui istîc ad Regis servitia aluntur, hujusmodi morbo correptus, vincula & catenas (nam solent ferreis catenis constringi, & loco quodam concludi donec morbo liberentur) disrumperet, & per urbem vagaretur; fugientibus verò omnibus, mancipium quoddam in ulnis filiolum gestans in plateâ obviam habuit, quod conspecto elephanto exterritum, ad suas ædes celeri cursu confugit; quas ut aperiret, filiolum humi ante januam exponit, moxque ædes ingressum januam occludit, præ metu filioli oblitum: elephas puerum conspiciens, promuscide leniter sublevans, in proximum humile tectum, quod è regione istarum ædium erat, collocat, atque aspicit an puer istîc sine damno consistere queat, deinde furibundus ulteriùs progreditur: beneficii memorem, tametsi furens, sese ostendit hic Elephas, qui puerum non necavit, sed agnoverit filium mulieris esse quæ eas ædes inhabitabat, quæque illi & aliis domesticis elephantis, quotiescumque istac transirent, panem aut fructus dare solita erat: nam hujusmodi cibos & alia edulia ante suas ædes venalia exponebat.

ALIVD gratitudinis exemplum referam. In ejuſdem urbis foro vagabatur hujuſmodi furiis correptus elephas: vir quidam æger, effugere cupiens, pronus cadit; elephas minimè ei nocens promuſcide comprehendit, & in ſcamno quodam deponit. Aiebat hic vir, eodem loco, illi ipſi elephanto, antequam in morbum incideret, magnum quendam fructum *Iaca* incolis appellatum (de quo nos inferiùs) ſuâ manu præbuiſſe. *Iaca fructus.*

APVD urbem Cochin elephas quidam hujuſmodi furiis agitatus in lacuna quadam hærebat, ad quam cùm fortè acceſſiſſent inopinanter nonnulli pueri, Elephante conſpecto omnes diffugerunt, præter unum qui iſtîc perſtitit: eum accedit elephas, adblandiens quodammodo, & promuſcide demulcens, leniter eum corripit, ſuoque dorſo imponit, & per lacunam exſpatiatur, deinde illum reponit quo apprehenderat loco veluti lætabundus. Cùm ea quæ ipſi accidiſſent puer narraret, multi viri cum comitati ſunt: ſed procul à lacuna remanentes, arbores conſcenderunt, ut è tuto ſpectarent quid ageretur. Puerum propiùs accedentem elephas velut antè corripit, dorſoque imponit, & exſpatiatur. Id ſæpiùs à puero eſt repetitum, donec blandis verbis (quemadmodum edoctus fuerat) elephantum denuò manſuetum redderet, & in urbem pelliceret.

ANTE verò quàm hujuſmodi ægritudine & amoris furore corripiantur Elephanti, eos ſui rectores in agros deducere, atque iſtîc validis firmisque catenis ferreis conſtringere ſolent: furoris enim indicium agnoſcunt ex quadam oleoſa materia, quæ ex illorum auribus effluit. Medicantur autem huic ægritudini ipſorum rectores, graviter illos objurgando, & rationibus demonſtrando (probè etenim audiunt & intelligunt) vilis & degeneris eſſe animi ob amorem ita in furias agi: deinde certa quædam medicamenta illîc uſitata adhibent. Maxima eorum caſtigatio eſt, gravibus verbis illos objurgare; tametſi interdum anteriores pedes ſublevare eos jubeant, plantasque cum hamulis feriant, dicentes ſeſe eos uti pueros caſtigare ob ſtultitiam. *Morbi ſive furoris indicium & remedium.*

EX venerea porrò illa furia, quæ ſingulis annis elephantos vexare ſolet, ratiocinantur nonnulli annuo ſpacio uterum geſtare elephantos feminas: nihil enim certi, ipſorum rectores & alii gentiles, diligenter à me interrogati, de partus tempore proferre potuerunt. Ælianus autem atque alii, ſeſquiennio vel biennio uterum geſtare putant. Affirmant verò incolæ, ſingulos elephantos peculiarem habere feminam, nec aliis commiſceri, imò ne cum ſuis quidem feminis, poſtquam illas gravidas deprehendunt.

GLORIÆ avidi ſunt elephanti, cujus cauſa interdum mira facinora præſtare conſpiciuntur. Nónne in littore urbi Goa vicino quidam crepuit medius, dum ſolus magnum æneum tormentum bellicum ſublevare cupit; quoniam ipſius rector gravibus verbis objurgaſſet & contumeliâ affeciſſet, oſtendens illi duos iuniores elephantos adventantes illius æneitormenti tollendi gratia? *Gloriæ avidi.*

CETERVM uti beneficiorum ſunt memores, & gloriæ avidi, non minùs vindictæ cupidi eſſe deprehenduntur; quemadmodum ea, quæ in urbe Cochin acciderunt, documento eſſe queunt. *Vindictæ cupidi.*

MILES quidam Cocci ſive Indicæ nucis putamine domeſticum elephantum petiit, eumque in fronte attigit: elephantus putamen colligit; & cùm eo tempore injuriam ulciſci minimè poſſet, in os recondit, donec elapſis aliquot diebus militem in platea quadam deambulantem conſpiceret: tum demum promuſcide nucis putamen ore eximit, atque militi vicinior factus, in ipſum coniicit, deinde abit, veluti lætus quòd injuriam ſibi illatam ultus eſſet.

ALIVS quidam miles in eadem urbe Elephanto ſuum rectorem injuria affeciſſe viſus eſt, quòd illi in via minimè cedere voluiſſet: eam injuriam ulciſci cupientem rector vetuit. Poſt aliquot dies miniſteria quædam in littore Mangate fluminis (quod urbem Cochin alluit) abſente ſuo rectore obiens, militem cum aliis quibuſdam ſermones conterentem conſpicit, promuſcide ipſum corripit; nec eorum qui rogabant ut militem dimitteret, voces moratus, aliquoties flumine merſit, ſubinde eum in altum ſublevans, & aquam quamadebat defluere ſinens: deinde cùm injuriam ſuo rectori illatam probè ultus ſibi viſus eſſet, militem quo comprehenderat loco denuò in pedes ſiſtit. *Mangate fl.*

QVIA porrò quæcunque hîc de Elephante tradita ſunt, inter ea quæ exquiri potuerunt, maximè vera eſſe ſatis conſtat; alia prætermitto, quæ Matthiolus & plerique alii ſcripſerunt. Sed & de Elephante, & aliis medicamentis quæ ex India in Europam tranſvehuntur, doctiſſimus Orta magnâ curâ & diligentiâ commentatus eſt: ille quidem ex aliorum relatu majore ex parte, ego verò [*penes auctorem fides eſto*] ipſâ αὐτοψίᾳ. Etenim ut iſta ad vivum ipſe depingerem, illis ipſis locis, ubi naſcuntur, non ſine libertatis & vitæ diſcrimine collegi, quo etiam veriùs deſcribere poſſem, cùm quæ hoc libro traduntur, tum quæ altero volumine quod præ manibus habeo: in quo reliqua medicamenta, *Alterum auctorum volumen.*

menta, ſtirpes, aves, & quadrupedes, quæ iſtìc reperiuntur, deſcribere animus eſt.

LONGE plures ſimiles hiſtorias veras hîc recenſêre poſſem, quas brevitatis cauſa prætereo. Quibus verò iſtæ non ſufficiunt, legant quæ Ariſtoteles, Plinius, Ælianus, Oppianus, & alii plerique Auctores de Elephantis ſcripſerunt.

[a] *Paullo aliter, atque etiam fuſiùs, hanc Hiſtoriam refert Ioannes Hugonis F. à Linſchoten cap. 46. ſui Itinerarii.*

[b] *Similem etiam, ſed paullo aliis verbis deſcriptam, recenſet idem Linſchotius eodem capite: aliamque addit non minùs admirabilem, quæ ipſo præſente contigit, dum in Luſitaniam reditum, diſceſſum ex Corbin pararet.*

Corbitæ, inquit, quâ vehendi eramus, gubernaculum adeò vitiatum erat, ut, adreparandum, in terram ferendum eſſet: cymbæ igitur alligatum ad littus uſque perductum eſt, in quod deinde elephas pertrahere, & binis phalangis ſuppoſitis, ut facilius porrò gliſceret, in ſiccum educere debebat: ſed quia gravius erat, veluti gubernaculum corbitæ mille quadringenta aut ſexcenta dolia vehentis, atque elephas junior, nec dum adultus, ſolus in littus pertrahere, tametſi omni conatu tentaret, non potuit; in genua itaque prolabens, barrire & lamentari cæpit, lachrimis etiam ex oculis profluentibus: quum autem frequentes in littore eſſemus, & ad hoc ſpectaculum convenìſſemus, eius gubernator cum meliorſis verbis illum excipiens, pudore affici debere dicebat, ſic coram ſpectatoribus lamentari: ſed licet ille rurſus omni conatu niteretur, ſolus tamen gubernaculum in littus pertrahere non potuit: ubi verò altero elephante adiuncto, dimidiam gubernaculi partem ex aquâ eductam animadvertit, dentibus & capite adiunctum elephantum protrudere & abigere cæpit, eius operam non amplìus expetens, & ſolus deinceps in ſiccum pertrahere voluit. Hinc appàret intellectu præditos eſſe elephantos, & honorù laude affici, perinde ac homines.

De Canella.

CAPVT VIII.

Canellæ hiſtoria.

CANELLÆ arbor mali aureæ amplitudine eſt, nonnunquam major, interdum minor, ramoſa admodum, cujus teneriores rami recti ſunt: folium Laurino ſimile, latius tamen, colore dilutiore, & minùs ſiccum, tribus nervis inſignitum: flos candidus, odoris propemodum expers: fructus ſilveſtris oleæ baccis par, vireſcens initiò, deinde ruffeſcens, & ubi plenam maturitatem conſecutus eſt, niger atque ſplendeſcens (quo tempore colligi debet) officulum intùs continens ſilveſtribus olivis ſimile; ſimiliſque carne præditus, ex qua exſtillat oleaginoſus quidam liquor ſubvireſcens, odore baccarum lauri, ſapore acri cum pauxilla amaritudine conjuncto: præditus verò eſt hic fructus teſſili parte parvo calyce, læviore minuſque criſpo quàm ſint ilicis calyces. Harum arborum magna eſt frequentia in ſilvis provinciæ Malabar: ſed præſtantiâ & odore longè ſunt inferiores iis quæ in Zeylan inſula naſcuntur.

Canellæ liquor.

STILLATITIVS Canellæ liquor vitreis aut plumbeis organis extractus is præfertur, qui è viridi cortice, præſertim radicum, minutim inciſo eductus eſt: etenim non modò corroborat & ſtomachi imbecillitatem, colive dolores ex frigidâ cauſâ provenientes lenit; ſed urinam cit, & oris anhelitum commendat: utilis eſt præterea jecoris, ſplenis, cerebri & nervorum ægritudinibus, atque in ſyncope cardiacisque affectibus confert: venenis reſiſtit, & virulentorum animalium morſibus; menſes movet, & uteri affectibus prodeſt, vomitiones cohibet, & appetentiam excitat: valet item ad ſpaſmos, & comitiales morbos: atque, ut ſummatim dicam, aperit, incîdit, digerit, calefacit, & corroborat.

Eius facultates.

Elicitur etiam liquor ex Canellæ floribus, ſed longè minore quantitate, minuſque præſtans ſuperiore.

De Santalo.

CAPVT IX.

Sambarane.

ODORATI illius ligni genus in Malabar natum, Santalo albo perſimile, quo ſe in febribus indigenæ inungunt, & *Sambarane* appellant, non eſt Santalum, neque illius facultates obtinet: Medici tamen ejus provinciæ Santali ſpeciem eſſe, & conferre tenuioris fortunæ hominibus aſſerunt, commendantque in eryſipelate, & inflammationibus: atque Santali rubri modo eo utuntur.

Santali ſpecies

Ad eryſipelas & inflammationes utilis.

QVOD verò Antonius Muſa Santalum Luſitanis acceptum fert, rectè quidem: ſed fallitur, quòd Calecutico agro provenire cenſet, ubi montes aſperi & confragoſi elephantis, tigridibus, apris, lyncibus, regulis ſerpentibus, aliorumque generum feris abundant: plana verò & arenoſa, palmis Coccos ſive Indicas nuces ferentibus conſita: at nullæ Santali arbores. Solebat ſanè è Calecut celeberrimo olim Emporio peti: iſtuc enim ex reliquis Orientis regionibus omnis generis precioſæ merces inferebantur, atque Sinenſes potentiſſimi & opulentiſſimi, qui Indicum illum Oceanum navigabant, mercatores, amplas ædes (quæ

(quæ etiamnum *Sinacota* appellantur) istîc habebant, in quibus suas merces, & inter eas Santalum è Malaca allatum, reponebant; quas deinde vendebant, & in alias regiones distribuebant. At cùm Lusitani Calecutium initiò appellentes, à Rege & oppidanis proditione appetiti & pænè oppressi fuissent, inconstantiæ & nequitiæ illius gentis minimè fidentes, majoris securitatis causa ad Regem Cochin transierunt, qui eos non modò humaniter excepit, sed etiam adversus Regem Calecut fortissimè defendit & turatus est. Pro quo beneficio Lusitani postea luculentam gratiam retulerunt: nam vastato Calecutio, Regem Cochin potentissimum totius Malabar Dominum effecerunt, & cum illo etiam nunc arctissimam amicitiam colunt. Ex illo, Calecutii splendor, celebre nomen & emporium periit, atque tota nobilitas ejus regionis absumpta est: illâque universâ provinciâ Lusitani rerum domini nunc potiuntur. His igitur non minus debetur ob longissimas illas navigationes quæ tot orbes nobis aperuerunt, unde adeò singularia medicamenta, aliæque maximi pretii merces adferuntur & innotuerunt, quàm Ptolemæo ob doctrinam & earum descriptionem. Sed de Calecutianis illis rebus plura ex Indica Historia petere licet.

CELEBERRIMA porrò nunc sunt Indiæ emporia Cochin & Goa civitates, quæ omnes illas Indicas merces toti Europæ, atque aliis insuper provinciis subministrant.

* *Flavi Santali selectissimi librale fragmentum, (ut scholiis in Garciam commemini,) mihi liberali munere dedit noster Hugo Morganus, Londinensis Pharmacopola peritissimus,* M. D. XX C I. *Est verò id grave, solidum, nodosum, colore intùs flavum, odore suavi cerebrum reficiens; & grato sapore palatum leniens.* — *Flavi Santali fragmentum.*

De Betele.

CAP. X.

BETELE planta Piperis stirpi adeò similis est sarmentis, foliis, & nascendi modo, ut, quando simul sunt satæ, vix è longinquo dignosci queant ab his qui plantarum istarum minùs sunt periti: scandit enim & amplectitur arbores juxta quas sita est, Piperis modo: ejus verò folium Piperis folio crassius est quidem, at magnitudine & nervis sive fibris prorsus simile. Turci *Iaprach industani* appellant. — *Betele historia.*

AROMATICVM est, cor & ventriculum roborat, flatus discutit, cerebrum & stomachum purgat cum Cardamomo mane à iejunis præmansum, orisque halitum commendat. Plurimi fit in Sinarum regione, Mozambique, & Çofala, ubi non nascitur: illîc quidem ob frigidam aëris temperiem, postremis verò locis ob nimium æstum: temperatas enim regiones expetit, & mari vicinas. — *Vires.*

De Nuce Moschata & Maci.

CAPVT XI.

PIRO similis est nux, paulo rotundior, externum operimentum carnosum & durum aliquantulum, à Bandæ insulæ incolis ferè neglectum, nisi viridi cum sale & aceto vescerentur, quoniam grati & adstringentis gustus sit. Immaturam, atque adeò integram nucem saccharo condiunt Lusitani: nam præter odoris suavitatem & saporis gratiam, propter quæ expetitur, Indici medici & Brachmenes multum illâ utuntur in omnibus frigidis cerebri morbis, paralysi, & aliis nervorum atque uteri affectibus. Majoris verò æstimationis sunt apud illos grandiores nuces quàm apud nostros. — *Nux moschata.*

FIT in eadem insula Banda ex Maci oleum, admodum commendatum in nervorum affectibus & aliis frigidis morbis. — *Banda insula. Oleũ ex Macei, & eius utilitas.*

ELICITVR & ex nuce moschata trita, calefacta, & prælo expressa, liquor admodum suavis & utilis in nervorum frigidis affectibus: thoracem etiam & pulmonem lenit, indè clariorem vocem reddit, impinguat, & sperma auget. — *Ex nuce moschata liquor, & vires.*

ARABES nucem ipsam *Iausiband*, & *Seygar* appellant. Macim verò *Bisbele*, & *Besbaca*, quod vocabulum propriè nucis corticem significat. Persæ arborem *Drach* nuncupant, Turcæ *Agache*: Macis autem oleum Arabibus *Geusisami*, Persis *Geuzi erugaant*, Turcis *Geuzir* dicitur. — *Varia nomenclatura.*

PORRO hunc Macim à Græcorum Macere plurimum differre minimè dubium est, si utriusque historiam & facultates expendamus. De Macere autem proximo capite sumus acturi. — *Macis à Græcorum Macere differentia.*

* *Vidi aliquando Vlyssippone oleum de Maci ex Indiâ magnis fictilibus delatum, quod magno æstimabant, atque in ventriculi*

ventriculi frigidis morbis plurimum commendabant. Id verò erat inſpiſſatum & ſaponis gallici ferè modo in tabellas unciam propemodum denſas, tres verò latas, totidémque aut amplius longas efformatum, pingues, ſubflavas, odoratas. Vidi etiam hoc anno M. D. L X X X I. *Londini apud M. Hugonem Morganum, Pharmacopœum eruditum & diligentiſſimum, eundémque virum perhumanum & optimum, eiuſmodi oleum recens ex Indis delatum, cuius aliquot panes ſive tabellas, oleum balſami è novo orbe, oleum de liquido Ambar, aliáque variora quædam ſimplicia ipſius liberalitate conſequutus ſum. De hac nuce conſule cap.* XV. *&* XVI. *Lib.* I. *meæ Exoticorum Hiſtoriæ.*

De Macere.

CAP. XII.

Maceris hiſtoria.

NASCITVR quibuſdam Orientalibus inſulis, præſertim verò in provincia Malabar, in inſula S. Crucis regni Cochin, tum in ripis fluminis Mangate, & apud Cranganor, vaſta quædam, & multis ramis prædita arbor Vlmo multo major, cujus folia ſex aut ſeptem uncias longa ſunt, duas lata, exteriore parte dilutiùs virentia, interiore ſatura. Ea non alium fructum habere creditur, præter ſemen quoddam denarii magnitudine, tenue, cordis effigie, colore flavo, ſapore verò amygdalæ, aut nuclei perſicorum malorum, tenui & candidâ tunicâ tectum, quod veſicâ quâdam ex tenuiſſimis duabus ſimul junctis & tranſparentibus membranis conſtante includitur: ea autem veſica in medio folio naſcitur aliis magnitudine non diſſimili, ſed cuſpide obtuſiore, & circa pediculum anguſtiore, colore medio inter rubrum & fulvum, inæquali, & multis fibris à pediculo ad extremitatem recta linea ductis, criſpo & rugoſo, haud abſimilis illi quæ in Vlmo naſcitur, paulo tamen latior & planior.

Inſula S. Crucis.

SVCCO lacteo prædita eſt hæc arbor uti Morus, radicesque habet Ilici perſimiles, magnas, craſſas, in latum & profundum diffuſas, & cortice rectas craſſo, aſpero, ſcabro, duróque, cinereo foris colore, interiùs albo & lacteo ſucco prægnante dum recens eſt, flaveſcente autem dum ſicca eſt, & admodum adſtringente: & licet ſuccus ille cum adſtrictione nonnihil mordicet; brevi tamen evaneſcit hæc veluti inſenſibilis mordicatio. Arenoſa & humida loca amat, & reliquas ferè plantas circumnaſcentes enecat.

Nomenclatura varia.

Nomen vulgare hujus arboris apud Luſitanos eſt *Arbore de las camaras*, & *Arbore ſancto*, hoc eſt, Arbor dyſenteriæ, & Arbor ſancta: ab indigenis Chriſtianis *Arbore de ſancto Thome*, & *Macruyre*: à Medicis Brachmenis *Macre*, apud quos ſummo in precio eſt arboris cortex.

Radicis cortex ad dyſenterias & profluvia efficax.

RADICIS cortice recenti trito, cum oxygala ſeu lacte acido mixto omnis generis dyſenterias & alvi profluvia mirabili ſucceſſu curant omnes Medici cùm Brachmenes tum Canarini & Malabarici. Aliqui hujus corticis ſicci & in pulverem redacti ſemunciam per noctem macerant in quatuor unciis ſeri lactis, eumque bis in die propinant manè & veſperi, deinde medicamento ſumpto orizam ſine ſale & butyro coctam, atque pullos gallinaceos coctos, maceratos & tritos in orizæ decoctione ſtatim ægro exhibent: interdum, ſi neceſſitas urgeat, opium admiſcent, roborandi medicamenti cauſa: ſolent verò etiam Arabes cujuſcunque generis alui profluvia opio nuce moſchatâ admixtâ curare.

Ad vomitus compeſcendos.

HVIVS item radicis uſus ſalutaris creditur ad vomitus compeſcendos, & ventriculum roborandum, cum aqua Menthæ & Maſtices pulvere.

Civitas S. Crucis.

Macre.

ROGATVS Brachmenes quidam medicus mihi familiaris, virque probus, boni judicii & magnæ exiſtimationis apud omnes civitatis S. Crucis regni Cochin incolas cùm gentiles tum Luſitanos, quòd illius fideli operâ ſæpiùs uſi eſſent, ut bonâ fide exponeret iſtius corticis, quem *Macre* vocant, facultates, in hæc verba reſpondit: Si vos Luſitani hunc corticem probè noſſetis, multo pluris illum faceretis quàm Piper: ſed quoniam iſtîc in Luſitania ejus facultates ignoratis, idcirco contemnitis. Pulvis quem in omnis generis alvi profluvio ex oxygala propinare ſoleo, ex hoc cortice, de quo percontaris, conflatus eſt. Ejus magnam quantitatem tibi oſtendere domi poſſem, quam in Bengala & Iapan ſum miſſurus. Sítne verò inutile medicamentum, tu ipſe, qui illius effectus plerumque conſpexiſti, iudicare potes.

Iogue.

HVNC corticem etiam oſtendi rhizotomo cuidam *Iogue* (genus quoddam hominum eſt circumforaneorum, qui peregrinando pœnitentiam agere ſeſe profitentur in illis regionibus) petiique ut quid eſſet (tametſi probè noſſem) ſignificaret: reſpondit ille, eum ſequerer, cujus arboris cortex eſſet ſe demonſtraturum, oſtenditque arborem quam antè ſciveram, & addidit, Apud noſtros homines appellatur *Cura ſantea macré niſtuſa garul*, hoc eſt, Macre ab Angelis oſtenſum hominibus ad ipſorum ſalutem. Subjunxit inſuper iſtius corticis apud ipſos uſum eſſe in compeſcendis vomitibus, alvique profluviis ſiſtendis, plusque pollere hujus radicis portiunculam, quàm magnam quantitatem corticis Myrobalanorum

aut

aut Arecæ, eamque præstantiorem esse Coru Malabarico, de quo proximè dicemus. Referebat præterea, Macre fructum omnis generis lumbricos in humano corpore natos necare & expellere,& calculum in renibus frangere: tum etiam eos qui singulis diebus manè uterentur, liberos fore à calculo & à coli doloribus, nec inebriari posse.

MAGNA disceptatio est inter Neotericos an Græci Mácin & Arabes Macerem noverint. Negari non potest quin multo plura medicamenta nunc noverimus quàm veteres: inficiari etiam non possumus, pleraque illis cognita fuisse de quibus dubitamus. Nam certissimum est, Græcis probè notum fuisse Macer quod nobis dubium est, & plerisque adhuc ignotum: ignorasse autem Macin & nucem moschatam nobis adprimè nota, ut ex eorum scriptis constat.

GALENVS simplicium libro septimo Macerem advehi ait ex India, constare essentia pleraque frigida & terrestri, paucula verò frigida: conferre sua adstrictione adversus dysenterias & cruentas excreationes. *Vnde Macer advehitur Galeno.*

DIOSCORIDES verò lib. 1. cap. 94. Macer qui ex Barbaria advehitur, est cortex flavescens, crassus, & gustu perquam adstringens, qui contra cruentas excreationes bibitur, dysenterias, & alvi fluxiones. *Vnde Macer advehitur Dioscoridi.*

QVÆ facultates inveniuntur in cortice jam descriptæ arboris,non in Maci odorato nucis moschatæ operculo, quod calidum siccumque est in fine secundi gradus,aut initio tertii, tenuiumque partium, & leviss imæ amaritudinis, pauculæque adstrictionis particeps: itaque certum est utrumque loqui de cortice nostræ arboris,non de Maci, quod illis ignotum fuit.

ADMONVIT me præterea medicus quidam Regis Cochin, ne dubitarem quin hic cortex Avicennæ Macer esset: magnæque insciticæ esse de re tam apertâ disceptare: hujus etenim *Macre* facultates, eis, quas suo maceri veteres tribuunt, persimiles, facilè id demonstrare. *Hic cortex Avicennæ Macer.*

PLINIVS etiam lib. XII. cap. VIII. Macer, inquit, ex India advehitur, cortex rubens radicis magnæ, nomine arboris suæ.

MINIME verò nos movere debet quòd Dioscorides ex Barbaria Macerem advehi asserat, quem Plinius & Galenus ex India deferri scribunt: idem enim illis accidisse potest in hoc medicamento, quod in Cinnamomo & Cassia, ut (quoniam ex peregrinis & longinquis regionibus adveherentur) eorum natales non fuerint probè cogniti. *De locis natalibus Macris Dioscoridi & Galeno inter se discrepantium conciliatio.*

AIT tamen Ptolemæus: Quædam in Indo fluvio insula vel urbs sita est, quæ Barbaria dicitur, ex qua facilè comportabatur Macer: vel quòd afferretur ex Arabia eo maris sinu qui à Barbaria insula Barbaricus appellatur. Cui suffragatur Strabo, Omnia, inquit, quæ in India proveniunt, eâ scilicet parte, quæ ad Austrum vergit, similiter in Arabiâ nascuntur. *Indus flu. In eo insula vel urbs Barbaria nomine.*

MACIS & Maceris differentia Avicennæ probè fuit cognita, quippe qui Macim odoratæ nucis involucrum cap. 456. & Macerem radicis corticem cap. 694. sub titulo *Talis far* descripsit. *Macis & Maceris differentia.*

NON ignota etiam fuit Serapioni, qui ex auctoritate Isach, Macim esse nucis odoratæ operimentum dixit, diversum ab eo cujus Dioscorides meminit, quippe qui scriptum reliquerit, Macerem esse ligni corticem sive corium.

LIQVET itaque Macim & Macerem differre inter se qualitate, substantiâ, figurâ plantâ, & regione, quandoquidem Macer radicum arboris cortex in Malabar nascitur; Macis verò nucis Moschatæ operimentum, in Banda, longissimè inter se dissitis: Tametsi Monachi qui in Mesuen commentarios scripserunt, asserant non differre, suam negligentiam, ne dicam insciticm, istâ ratione prodentes. *Quî inter se differant.*

VVLGARIS admodum hujus corticis Maceris est usus in omnibus nosocomiis provinciarum Sinæ, Iapan, Malacæ & Bengala, in dysenteriis, alvi profluviis, & sanguinis rejectionibus, cujus causa ex Malabar usque petunt. *Corticis Maceris utilitas.*

Lectorem porrò legere non pigebit quæ cap. IV. lib. IV. Exoticorum scripsimus: nam præcul dubio is cortex magnam affinitatem habet cum hujus arboris cortice.

De Coru.

CAPVT XIII.

IISDEM locis, præter memoratam arborem, nascuntur duæ aliæ arbores, plurimum inter se differentes, sed quæ iisdem facultatibus cum superiore sint præditæ.

HARVM prior (de qua hoc capite agemus) vocatur in Malabar *Curodapala*, & *Curo*; in Canarin *Coru*: à Brachmenis *Cura*. *Coru varia nomenclatura.*

Eius historia. Est verò hæc arbor pumilæ malo aureæ similis, cui etiam persimilia habet folia, sed quæ medium nervum crassiorem habeant, aliis octo aut novem in latera excurrentibus: flos luteus est, odoris ferè expers: radicis cortex dilutâ viriditate præditus est, lævis & tenuis; qui si frangatur aut vulneretur, multo lacteo succo manat, lentiore & magis viscido quàm qui ex superiore fluit, gustu insipido, amaritudinis tamen alicuius participe, frigidus & siccus, plus tamen siccitatis quàm frigiditatis possidens; in quo ordine Medici illius provinciæ etiam constituunt.

Eius corticis facultates. Hvivs virentis corticis succo licet admodum ingrato, plurimum utuntur incolæ gentiles & Christiani ob admirandos quos præbet effectus in omni genere profluvii, cùm in lyenteria tum in diarrhoea & dysenteria è quacunque causa prognata. Lusitani tamen Medici methodum in eo exhibendo servant. Vtuntur etiam eo sicco veluti priore: sed prioris cortex longè præstat. Distillant verò atque utuntur in hunc modum.

Corticis præparandi ratio. Corticis in pulverem triti uncias octo, ammeos, apii, coriandri sicci, cumini nigri nonnihil tostorum & in pulverem redactorum singulorum drachmas tres, corticum Myrobalanorum Cepulorum drachmas septem, butyri vaccini non saliti uncias duas, lactis acidi quantum satis est ad pulveres istos excipiendum sumunt, in distillatoriam ollam vitream (si delicatioribus paratur) aut vulgarem (ut maxima ex parte fit) imponunt, & stillatitium liquorem eliciunt, cujus quatuor vel quinque uncias cum aquæ avellanæ Indicæ, vulgo *Areca* nominatæ, aut aquæ è pediculis rosarum unciis duabus propinant alvi profluvio laborantibus, (interdum, si necessitas urgeat, trochiscos de charabe vel de Lemnia terra admiscent) semel in die, vel bis, si opus sit; illico autem post ejus sumptionem, orizam cum oxygala exhibere solent. Clysteres etiam ex eo confecti præsertim sub noctem iniiciuntur.

Areca.

Licet verò hic liquor admodum commendabilis sit, longè tamen præstantior est Maceris cortex viridis, licet multo ingratior, & sumptu difficilior.

Eius radicis facultates. Vtilis etiam hæc est radix seu cum Orizæ decocto sumpta, sive inuncta adversus hæmorrhoides & ani scissuras.

Foliorum utilitas. Foliorvm ejus cum Tamarindorum foliis decoctorum vapore crura tumentia utiliter foventur: ipso autem decocto madentes panni commodè in tympanite applicantur.

De Pavate.

Caput XIV.

Pavate. Vasaveli. Arbor erysipelas curans. Eius descriptio. Altera istarum stirpium, tertium videlicet genus earum quæ ad alvi profluvia utiles sunt, vulgo in Malabar dicitur *Pavate*, à Brachmenis & Canarinis *Vasaveli*, à Lusitanis *Arbol contra las erisipolas*, hoc est, Arbor erysipelas curans.

Frvtex est non admodum ramosus, octo aut novem pedum altitudinis, cui rara sunt folia, mali aureæ minoribus foliis similia, excepta appendice qua carent, utrimque eleganti viriditate prædita: flos exiguus, candidus, quatuor foliolis præditus; è cujus medio exit alba fibra cuspide viridi insignis, odore floris Periclymeni, cui procul aspicientibus persimilis videtur; rotundum semen, lentiscini magnitudine, ex viridi nigricans &, ubi maturuerit, nigrum. Caudex & rami cinerei sunt coloris, radix alba & insipida, cum nonnulla tamen amaritudine, odoris propemodum expers.

Eius utilitas. Tametsi utilis sit hæc planta adversus alvi profluvia, quemadmodum superiores duæ; cum illis tamen minimè comparari potest, quandoquidem imbecillior est: itaque qui superiores novit, eâ haudquaquam utetur in alvi profluviis, at in curando dumtaxat omnis generis erysipelate, & eo præsertim quod è mera bile ortum est; etenim insigni virtute adversus hunc morbum pollere deprehensum est.

Canje. Teritvr & maceratur hujus plantæ truncus sive radix orizæ decocto (*Canje* vocant) aliquot horis quiescere finitur ut acescat hæc aqua, erysipelas deinde eâ inungitur, bibendaque propinatur sufficiente quantitate bis in die, purgato priùs ventriculo.

Eadem ratione præbetur radix, orizæ decocto macerata, iis qui jecoris inflammatione laborant, & febrium ardoribus: addito autem succi foliorum Tamarindi momento, vulnerum labia circumquaque inungi solent, ad inflammationes prohibendas, & humorum defluxus cohibendos.

Qvoniam verò illis in provinciis multo majore quantitate hoc tertium genus quàm secundum *Coru* nuncupatum crescit, incolæ eo utuntur.

De

De Caryophyllis.

CAP. XV.

ARBOR Caryophylla proferens magnitudine & forma Lauri eſt, ſed ſuperiore parte magis ramoſa, minore & anguſtiore folio: copioſos fert flores, initio candidos; deinde virides, cùm nunc in fructum efformati ſunt; at ubi maturuerunt, rubros; qui deinde collecti & ſiccati nigrum colorem contrahunt: naſcuntur ficus* modo ſparſim per ramos ad foliorum baſim bini, terni aut quaterni ſimul juncti, vel unicus interdum. *Arboris caryophylla proferentis deſcriptio.*

DICITVR Arabibus, Perſis, & Turcis *Caranfal*, ipſa arbor *Siger*, folium *Varaqua*. *Varia nomenclatura.*

PAVLVS Ægineta acres illos conſtituit, calidos & ſiccos ordine tertio: alii dumtaxat ſecundo.

VENTRICVLVM, jecur, & cor roborant, concoctionem juvant, urinas cient, alvum cohibent, oculis inſtillati eorum aciem exacuunt, nubesque extergunt: & quatuor drachmarum pondere ex lacte ſumpti venerem exſtimulant. *Eorum facultates.*

* *Caput de Caryophyllis Latio donare non conſtitueram, quandoquidem pleraque omnia ex Garciæ ab Orta hiſtoria Aromatum (uti ferè reliqua, de quibus hic auctor hoc volumine agit) deſumpta ſint. Quia verò præter reliquorum auctorum, qui Caryophyllorum hiſtoriam deſcripſerunt, ſententiam, & ipſius etiam arboris naturam, eos ex ramis inter folia, ficuum modo, naſci aſſerit, ipſius verba lectori proponenda cenſui, ut animadvertere queat quàm parum fidei interdum huic auctori ſit adhibendum, qui veritatis aſſertorem ſe gloriatur, & plantas ad vivum expreſſiſſe aſſerit, cùm tamen ipſius icones nullius ſtirpis vivam effigiem imitentur, præſertim earum quas hactenus nobis videre licuit. Caryophyllorum certè legitimam iconem in Aromatum Garciæ hiſtoriâ exhibui, ex ipſo ramo muriâ condito (quales multi Antverpiam advehi ſoliti erant) à diligenti & perito pictore expreſſam. Vidimus inſuper anno* M. D. XXCI. *Caryophyllorum ramos dodrantales & pedales ſiccos à* FRANCISCO DRACKE *nauclero Anglo (qui univerſum orbem circumnavigavit) ex Moluccis præcedentis anni menſe Septembri delatos: ſed omnes extrema parte fructus proferebant ſuis feſtucis aut bacillis inhærentes, eo quem in noſtra icone exhibuimus modo, & etiam ex ipſius figura & hiſtoria quam primo Exoticorum Libro damus, videre licet. Illarum tamen alterutram denuò cum ea quam noſter Auctor expreſſit, hoc etiam capite ſubiicere libuit, ut ſtudioſi utramque conferentes, facilius diſcrimen deprehendant.*

CARYOPHYL. ARBORIS icon ſpuria.

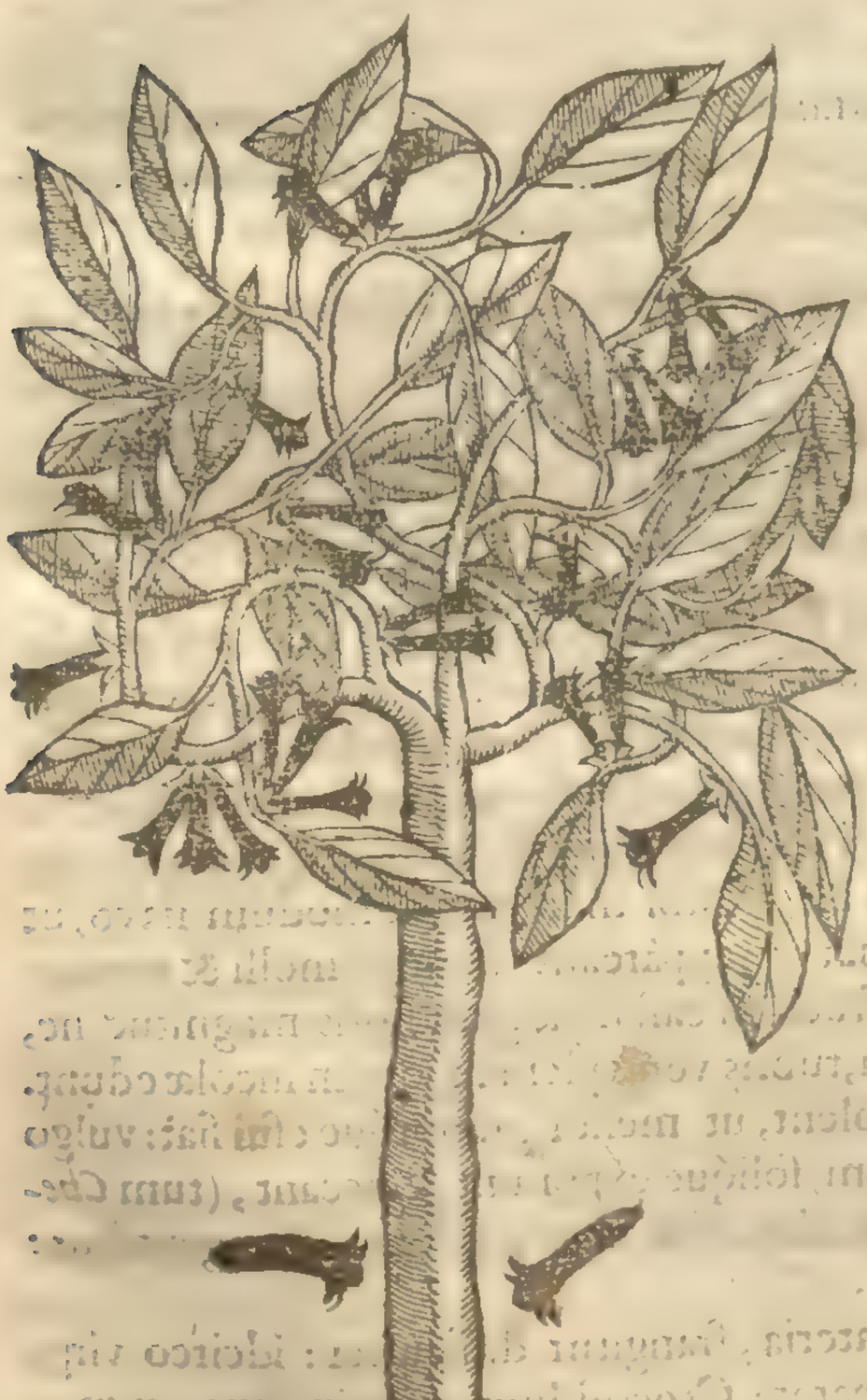

CARYOPHYL. ARBORIS icon legitima.

De Pipere.

Cap. XVI.

Piperis duo genera.

PIPER aliud domesticum, cujus usus est; aliud silvestre, quod ob amaritudinem negligitur.

Domestici historia.

DOMESTICI planta sarmentosa est, scanditque hederæ modo, arboribus, quas nanciscì potest, sese circumvolvendo: nodis per intervalla prædita; ad quos folia nascuntur Betele foliis similia, parte interiore saturè virentia, exteriore dilutiora, cuspide mucronata, & gustu linguam vellicante. Horum foliorum alia aliis nigriora sunt: quæ dilutiora sunt, fibrasque æqualiter nascentes habent, feminas censent (nam utrumque sexum in foliis ejusdem plantæ constituunt) nigriora verò inæqualibus fibris, mares. Ad singula internodia, unde folia dependent, ex ipsâ foliorum sede * nascuntur uvæ, quarum maximæ circiter quinquaginta grana obtinent, minores verò triginta. Radix pusilla est, & summâ tellure fibras agit.

Nigrum & album.

SUMMA autem similitudo est plantarum quæ nigrum piper proferunt & album: albi tamen folia tenuiora & molliora videntur: ejus etiam fructus magis aromaticus, meliorisque saporis quàm nigri. Hujus verò foliorum nullus est usus apud illius regionis incolas:

Nigri foliorum utilitas.

sed nigri piperis folia dumtaxat expetuntur in coli doloribus, aliisque omnibus alui ægritudinibus è frigida causa provenientibus: ea oleo Cocci sive Nucis Indicæ priùs inuncta, deinde calefacta, supra alvum adhibentur magno effectu.

Eius serendi ratio.

PORRÒ seritur Piperis planta hoc modo: sarmentum ejus seu ramus juxta prægrandem qualemcumque arborem aut palum defoditur, atque bubulum stercus & cineres cum aqua insperguntur: infra annum deinde fructifera est: quoque vetustior est planta, eo feracior, quippe quæ ad ipsius arboris, cui maritata est, fastigium sese circumvolvendo scandere soleat.

* *Minimè gentium ex ipsa foliorum sede; ex eodem quidem nodo, sed adversa folii sede nascitur uva, ut ex legitima Piperis icone, quam primo Exoticorum libro exhibuimus videre licet.*

De Cubebis.

Caput XVII.

HIS Indici medici utuntur, cùm in roborando ventriculo, & iecore tumoribus obstructionibusque liberando, tum ad discutiendos flatus, & uteri frigiditates corrigendas: at omnium maximè ad elanguescentem venerem excitandam.

* *Latio hoc caput donare, operæpretium non duxeram, quandoquidem omnia ex Garcia desumta: quas tamen illi tribuit facultates libenter adieci.*

De Avellana Indica.

Cap. XVIII.

Avellanæ Indicæ historia.

ADMODVM procera est hæc arbor rectaque, tenuis, rotunda, & fungosa materia: folia habet longiora latioraq; quàm Palma quæ Coccos seu Indicas nuces fert, ex summa arbore nascentia, inter quæ prodeunt tenues virgæ parvis floribus onustæ, albis

Areca.

& ferè inodoris, quæ deinde in fructum *Areca* nuncupatum efformantur, nucis juglandis magnitudine, minimè tamen rotundum, sed oblongum ovi gallinacei exigui modò, exteriore cortice admodum virente, dum recens est, &, ubi maturuit, admodum flavo, ut longè spectantibus veluti dactyli sive palmulæ maturæ appareant: materiâ molli & tomentosâ constat hic cortex, continetque incluſum fructum castaneæ grandioris magnitudine, alterâ parte similiter sessilem, candidum, durum, rubris venis plenum, quem incolæ edunt.

Eius conservandi ratio & usus. Checani.

EVM adhuc virentem sub arena condere solent, ut melior gratiorque esui fiat: vulgo autem edunt cum foliis *Betele*: confringunt etiam, solique exponunt & siccant, (tum *Checani* appellant) eoque plurimum utuntur tum in cibo, tum in lotionibus adstringentibus: & cortice, seu involucro dentes repurgant.

Fractu difficilis.

Virgæ ex hac arbore parantur ad Crocodilos venandos.

CVM verò adeò fungosa hujus arboris sit materia, frangitur difficulter: idcirco virga duorum digitorum crassitudine ex hac arbore parata Crocodilum cùm in aqua, tum in terra facilè retinere potest, si per ejus fauces transmittatur (hac etenim ratione illos venari solent) ut sæpe conspexi.

De

De Palma Indica.

Cap. XIX.

PRÆALTA eſt hæc arbor, & recta, nec admodum craſſa, præſertim in faſtigio: nam abinfimo ad ſummum paulatim gracileſcit, & colore cinereo eſt: truncum à radicibus ad faſtigium uſque parvis quaſi gradibus circumdant, qui aſcenſuris ſcalarum vicem præbeant: flos caſtaneæ ſimilis; fructus verò integer capite humano major, formâ oblongiore, triangulari, & colore viridi admodum diluto. *Palmæ Indicæ hiſtoria.*

TAMETSI *Narel* hujus arboris nucem vulgo appellent cùm Perſæ tùm Arabes, negant tamen Perſæ legitimum eſſe nomen, ſed *Nargel* dicendum: ipſam arborem *Darach* Perſæ vocant, Arabes *Siger Indi*; Turci autem arborem *Agach*, fructum *Cox Indi*: Brachmenes arborem nuncupant *Maro*, nucem *Naralu*. *Narel.* *Varia nomenclatura.*

Ex hac arbore ex inſulis de Nalediva fabricantur naves, atque clavis, malis, velis, rudentibus, aliisque armamentis neceſſariis inſtruuntur: inſtructæ jam, mercibus ex eâdem arbore conflatis onerantur, oleo, vino, aceto, ſaccharo nigro, fructibus, aqua, & ardente aqua vulgo vocata. Ex illa etiam ipſa exſtruuntur ædes cum ſuis tabulatis ſatis firmæ: atque ejuſdem ramis (quos *Ola* dicunt) contegunt imbricum vice, nam imbres commodè arcent. Ex iiſdem ramis tecta comparant ad tegendas hieme naves; quæ in portum deductæ, remulco deinde in terram trahuntur. *Inſula de Nalediva.* *Huius arboris uſus.* *Ola.*

ISTARVM pórrò Palmarum duo genera conſtituunt: Vnum etenim *Surâ* cogendæ gratiâ deligunt, ea eſt veluti vinum muſtum, quæ ignibus decocta in liquorem tranſit vinó ſimilem, incolis *Orraca* appellatum; alterum fructuum gerendorum cauſa adſervant. *Harum palmarum duo genera, & eorum uſus.*

COLLIGITVR verò *Sura* in hunc modum: Aliquem è ramis cerebro viciniorem præcîdunt, duorum pedum longitudinem relinquentes, ad quem vaſcula ampla, oris tamen anguſti, illis *Caloins* nuncupata, colligant: per hunc ramum præciſum exſtillat arbor *Suram* jam memoratam; quâ organis diſtillatoriis impoſitâ, ignis vi aquam eliciunt ardentem: purior, illis *Fula* dicta, hoc eſt, flos, faciliùs igne incenditur quàm noſtra aqua ardens ſive vinum aduſtum; altera *Orraca* nuncupata non item: ſed huic purioris aliquantulum admiſcere ſolent. E *Sura* antequam ignibus decoquatur, ſoli expoſita, fit acetum ſatis interdum acre, tametſi neque mentha, neque cortex arboris Myrobalani iniiciantur, quæ medicamenta plerumque admiſceri ſolet ut acetum acrius reddant. Exempto primo vaſe *Suræ*, exſtillat alia, quæ ignis vel ſolis caloribus inſpiſſata, Saccharum fit incolis *Iagra* appellatum: præſtantior cenſetur, quæ in Naledíva colligitur, quàm quæ in Malabar. *Sura.* *Orraca.* *Sura colligendæ ratio.* *Caloins.* *Fula.* *Iagra.*

FRVCTVS recens ſub primo illo craſſo viridique operimento, alio cortice nigro prædítus eſt, medullam tegente; qui recens, antequam nigrum colorem contrahat, tener & candicans eſt, edituque cum ſale, vel ſine ſale, vel cum aceto & pipere interdum; atque guſtu eſt Cinaræ: cùm verò jam nonnihil indurari cœpit, Cardui caput ſapit. Medulla cortici adhærens tenera & dulcis eſt, continetque multam aquam limpidam, ſuavem, nec faſtidium aut nauſeam ſua dulcedine parientem, quæ vulgo in ſolis ardoribus bibitur. Frequens eſt hujus aquæ ſub dio refrigeratæ, atque etiam *Iagræ* uſus adverſus jecoris renúmque nimios calores, purulentæque materiæ per virgam excretionem: refrigeratur verò hæc aqua in ſua nuce viridi *Laña* appellata: diu conſervatur, nam toto anno inveniuntur iſtæ nuces virides, quarum nonnullæ interdum tres aut quatuor libras ſive pintas aquæ continent. *Quis eius fructus.* *Huius aquæ & Iagræ uſus & hiſtoria.*

POSTQVAM jam indurata eſt hæc nux, durioremque medullam contraxit, remanet in concavitate limpida quidem aqua, at non adeò dulcis ut prior: nucem tum vocant Malabares *Elevi*. In annotinis nucibus mutatur hæc aqua in rotundam quandam ſubſtantiam, mali inſtar, candidam, ſpongioſam, & levem, ſapore dulci. *Eius nux.* *Elevi.*

MEDVLLA nucis recentis tenera alba & dulcis, ſola editur ab incolis, aut cum *Iagre*, hoc eſt, Saccharo è *Sura* confecto, vel cum *Avela*, pulmento ex Oriza in aqua cocta, deinde trita & probè ſole exſiccata: editur item cum piſcis quodam genere ſiccato ex inſulis de Naledíva advecto, ſimili ferè bubulis carnibus fumo induratis, *Comalamaſa* appellant, bonumque condimentum eſt ad bibendi appetentiam provocandam. Ea verò mixtura non modò incolis in uſu eſt, ſed ab ipſis etiam Luſitanis expetitur. Ex eadem medulla lac conficitur Amygdalino ſimile, ad edulia paranda utile. *Eius nucis eſus & commoditas.* *Avela.* *Comalamaſa.*

SOLIBVS exſiccata hæc medulla vocatur *Copra*: ſuavis eſt, reconditur, illisque perinde in uſu eſt, atque noſtris Europæis caſtaneæ ſiccæ. *Copra.*

VVLGO creditur, & experientia comprobatum eſt, frequentiorem hujus nucis uſum lumbri- *Huius nucis uſus.*

Malabares lumbricis obnoxii. lumbricos generare: cui morbo totius provinciæ Malabar incolæ admodum obnoxii sunt.

Corticis utilitas. EXTERNO illo primoque cortice sive operimento crasso, foris lævi, intùs verò tomentoso dum resiccatus est, fiunt rudentes & alii funes nautici, uti in Hispaniis ex sparto. Tomentum illud Malabares *Cayro* vocant, magni apud eos usus: nam quoniam aquâ marinâ non corrumpitur, stipantur eo omnis generis naves: itaque illis populis usum præbet lanæ, xyli, stuparum, lini, & sparti.

Cayro.

Xareta. E secundo nigroque & duro cortice, qui à nostris *Coco* dicitur, ab incolis verò *Xareta*, fiunt scutellæ & alia vasa potoria in tenuiorum usum. Fiunt etiam ex eo ustulato carbones auri fabris utiles, qui in illis provinciis periti & industrii, nec admodum sumptuosi reperiuntur. Solent enim suum opificium proclamantes compita circuire, secum deferentes urceolum, malleolum, & duo cæla, cannæque tubulum palmari longitudine manu tenentes, quo focum incendunt. Ii in ædes admissi, vasa ex auro & argento conficiunt, pro eorum, qui ipsos evocârunt, arbitrio.

Huius palmæ foliorum usus. FIVNT ex hujus Palmæ foliis petasi majores & minores, ad Solis ardores & imbres arcendos idonei: texuntur etiam storeæ, & alia pleraque.

Coccus de Nalediva. COCCVS porrò de Nalediva cognominatus adeò commendatur ab ipsis incolis, & à Malabarensibus, non modò à plebe, sed à Regibus & Principibus viris, ut in omni ferè morborum genere ad eum confugiant tanquam ad sacram anchoram. Fiunt in eam gratiam ex illo pocula quæ auro vel argento excipiuntur, & in navium triremiumque figuram efformantur, ad aquam bibendam, in quam ex catenulâ medullæ ipsius Cocci fragmentum pendêre sinunt: sibique certò persuadent, illis, qui aquam ex similibus poculis hauriunt, nullum venenum nocere posse, futurosque imunes à multis morbis, in quos sanè memini multos incidere, qui ex iis poculis bibere soliti erant. Et licet omnem diligentiam adhibuerim, numquam tamen observare potui, similia pocula aliquem ex morbis curare, ad quos utilia esse creduntur: potiùs igitur arbitror tantam laudem obtinuisse à vulgi opinione. Nonnulli ex hujusmodi vasculis bibere soliti, mihi affirmârunt sese experientiâ didicisse jecur incendi, renes noxam contrahere, & calculum generari: nihilominùs tamen magnum est corum pretium, longeque pluris æstimantur iis locis ubi inveniuntur, quàm aliis procul inde dissitis: nam interdum ejusmodi nuces nudæ, neque auro aut argento exornatæ, quinquaginta aut ampliùs aureis nummis æstimantur.

Quî differat à Cocco communi. Nigrior autem, nitidior, longior, majorque est hic *Coccus* quàm aliæ nuces *Cocci* communis.

* PLERAQVE *hic Auctor ex Garcia Aromatum historiâ desumpsit, ut facilè animadvertet, qui utriusque Auctoris Palmæ Indicæ descriptionem conferet. Similia porrò ferè scripserunt, quotquot in huius Palmæ mentionem inciderunt: & in eorum numero, Martinus Ignatius professione Franciscanus, qui tertiâ parte Historiæ Sinensium, sive Itinerarii novi Orbis cap. VIII. hæc tradit:*

Inter res reliquas memoriâ dignas quas Hispani admirati sunt, cùm in insulis Luzon, vulgo Philippinis à Philippo II. Rege Hispaniæ dictis, sub cuius auspicio paucos ante annos detecta fuere, tum in Sinarum Regno, aliisque quas adiêre provinciis, referri meritò debet ea arbor, quæ vulgo Palma coccifera appellatur, ad discrimen eius Palmæ quæ dactylos producit. Illius enim tanta est utilitas, ut navis in Philippinas appulerit, quæ & ipsa, mercésque omnes quas vehebat, tum rudentes, vela, clavi quibus compacta erat, denique malus ipse, ex hac arbore constarent. Merces verò fuere panni è villis corticis, summâ tenuitate & industriâ contexti, annona pro triginta viris qui eâ vehebantur, etiam usque ad ipsam aquam eorum usui necessariam. Affirmabant Mercatores illâ navi vecti, totâ insulâ Maldivâ (unde advenerant) nullam rem, ad victum necessariam, cogi, nisi ex hac arbore depromptam: ex qua similiter fabricantur integræ ædes cum suis tectis. Ex fructu eximitur medulla ori grata & salubris, sapore nuces avellanas recentes referens. Reciso autem eo, qui coccorum sive nucum racemum fert, ramo (est siquidem Coccus seu nux illius arboris primarius fructus, cuius quilibet aqua suavissima dimidium sextarium continet) totus ille liquor in arboris truncum se recipit, è quo terebrâ perforato, omnem recipiunt, qui, aliis rebus quas iniiciunt, commixtus, fit vinum, omnibus illis insulanis & Regni Sinarum incolis familiare. Ex eadem aqua fit acetum, ex medulla autem oleum medicamentis utile, & lac amygdalino simile, mel, & saccharum.

Sed qui plura de huius Palmæ commodis scire desiderat, consulat Ioannis Hugonis à Linschoten Itinerarium (quo describit quæ in Goa, ubi aliquot annis vixit, totáque adeo suâ peregrinatione observavit) cap. 56.

De Myrobalanis.

CAP. XX.

Myrobalanorum quinque genera. MYROBALANORVM quinque sunt genera, diversis arboribus & regionibus nascentia.

Citrina. CITRINA quæ à Medicis *Aritiqui*, à plebe autè *Arare* nuncupantur, nascuntur in

Aritiqui. arbore mediocris magnitudinis, multis ramis, & in ordinem digestis, prædita; foliis Sorbi.

EMBLICA

EMBLICA, illis *Anuale* dicta, folia minutim inciſa, filici ferè ſimilia, ſed paulo craſſiora habent. *Emblica. Annale.*

INDICORVM, quæ ab incolis *Rezanuale* appellantur, folia, ſalicis foliis ſunt ſimilia. *Indica. Rezanuale.*

BELLERICA rotunda ſunt, incoliſque *Gotin* dicuntur, & folia obtinent Laurinis ſimilia, minora tamen & tenuiora. Inveniuntur hæc quatuor genera per totam provinciam Malabar, Dabul, Cambaya, & Batecala; ea ſunt quæ in Europam devehuntur, ſicca & condita. *Bellerica. Gotin.*

CHEPVLORVM, quæ illis *Aretca* appellantur, arborem non conſpexi, ſed ejus folia Perſicæ foliis eſſe ſimilia referunt, & arborem ejuſdem cum aliis eſſe magnitudinis: ſunt verò omnium arbores Pruni magnitudine, ſed pluribus ramis, magiſque in orbem digeſtis, præditæ. *Chepula. Aretca.*

De Tamarindis.

CAPVT XXI.

SVNT Tamarindi fructus elegantis & aſpectu pulchræ arboris, Caſtaneæ aut Ceratiorum arboris magnitudine, multis ramis præditæ, & foliis latam umbram præbentibus, materie ſolidâ admodùm: folia filicis feminæ (quam Hiſpani *Helecho*, Cantabri *Ariſtora* appellant) foliis perſimilia, dilutè virentia, valdè elegantia, guſtu acido, gratoque, è quibus condimentum fit (*Salſam* vocant) perinde atque è petroſelino: flores candidi, aureæ Mali floribus admodum ſimiles formâ exteriore, & odore: attamen octonis foliis conſtant, quorum quatuor interiora alba ſunt & craſſiora, velut Mali aureæ florum folia, quatuor verò exteriora tenuiora, & bina ex his eleganti nervo radiata: è medio flore quatuor enaſcuntur ſtamina corniculorum modo inflexa, candida & tenuia. Fructus admodum ſimilis eſt Ceratiis,* foris vireſcens initiò, deinde per ſiccitatem cinereus, continens oſſicula rotunda Caſſiæ ſolutivæ modo aut parvis Lupinis ſimilia, dura admodum, & colore nitido terreo, haudquaquam flavo, quemadmodum nonnulli referunt: his non utimur, ſed ſolâ pulpâ quæ nonnihil lenta & viſcida eſt, jucundâ tamen aciditate grata, tametſi nonnulli indigenæ aſſerant oſſicula aſſata & in pollinem redacta ex oxygalâ in alvi profluviis utiliter exhiberi: facilè avellitur hic fructus, & etiam ſponte decidit. Folia ſub noctem ſeſe contrahunt, ſuumque fructum amplecti ſolent: qui ſi deſit, ſua virgulta & ramos complectuntur: ſummâ verò aurorâ ſeſe explicare incipiunt grato ſpectaculo: hæc trita partibus eryſipelate infectis imponunt, atque etiam circa phlegmonas, ad arcendum, qui influit, humorem: iiſdem cum ſale Ormuziano phlegmonas reſolvunt, & cum cineribus ex Cambaya pituitoſos & melancholicos tumores. *Tamarindorum hiſtoria. Helecho. Ariſtora. Salſa. Foliorum facultates.*

VOCATVR hic fructus in Canarin *Chincha*, officula verò *Chincharo*, in Malabar *Puli*, & in Guzarate *Ambili*: Arabes, Perſæ, Turci *Tamarindi* vocant; officula *Abes*, arborem *Siger Tamarindi*. *Varia nomenclatura.*

PRÆFERVNTVR qui in locis montanis iisque Septentrioni obverſis naſcuntur: uſu verò compertum eſt, hujus arboris umbram ſub eâ dormientibus non minùs noxiam eſſe, quàm arboris jugiandis. *Huius arboris umbra noxia.*

* *Tamarindorum fructus deſcriptio verior apud Garciam conſpicitur: cuius legitimam effigiem pete ex doctiſſimis Lobelii obſervationibus, unà cum ipſius arboris ſemine recèns natæ rudimento. Tamarindum etiam eleganter deſcribit & illius iconem exhibet C. V. Proſper Alpinus, cap. x. Libri De Plantis Ægypti.*

De Caſſia ſolutiva.

CAP. XXII.

MVLTA Caſſia ſolutiva naſcitur in Cayro, & pleriſque aliis provinciis tum Orientalis tum Occiduæ Indiæ. Præfertur tamen quæ ex Orientali delata eſt, quæque locis ad Septentrionem magis vergentibus naſcitur. *Caſſiæ ſolutivæ natales & hiſtoria.*

AMYGDALÆ magnitudinem æquat, foliis mali Perſici ſimilibus eſt, nonnunquam anguſtioribus, locis præſertim ſiccioribus nata, floribus luteolis aut flavis, non ingrati odoris: quibus deciduis ſuccedunt ſiliquæ oblongæ, eleganti viriditate præditæ dum recentes ſunt, & quæ maturitate nigredinem brevi conſequuntur.

TANTA eſt ejus frequentia in Cambaya, unde præſtantiſſimam advehunt, ut unius Candil (quingentarum & viginti duarum librarum pondus hoc eſt) pretium, non æſtimetur pluris quàm nummo aureo, qui trecentos & ſexaginta maravedis (æreos obolos Hiſpanicos) valent. *Candil.*

IN montibus verò Cranganor,& per universam provinciam Malabar (quando ejus maximum pretium) singulæ libræ viginti maravedis redimi possunt,hoc est,paulo pluris quàm dimidio regali Castellano, sive batzio Germanico.

Varia nomenclatura.

GENTILES Canarini fructum *Hasanguia* & *Bavasenga*, quemadmodum & provinciæ Decan incolæ, & Brachmenes, arborem *Baboo* & *Bava*, vocant: Guzaratenses *Gramala*: Malabarenses *Condaca*: Arabes, Persæ, & Turcæ *Hiarxamber* : asserebat tamen mihi Cogecela, peritus medicus Persa, illud vocabulum esse merè Persicum, & legitimum Arabicum esse *Gazatfalus*.

Eius usus.

FORIS illinitur medulla erysipelate tentatis & inflammationibus. Invaluit usus tota India exibendi delicatulis mulieribus & pueris cassiam solutivam adhuc virentem sacchara conditam,ad unciam unam bono successu: sumitur verò dum adhuc recens est & valdè tenera, priusquam cortex induretur: maceratur primùm in frigida aqua , antequam cum saccharo coquatur. Moderatè & sine molestia alvum subducit.

* *Persicæ mali folia quodammodo æmulantur, si singularia separes. Quoniam verò coniugatim bina semper in oblongo nervo nascuntur, & summa ala postremum , imparem numerum faciens; commodiùs meo iudicio comparasset cum fraxini folio,aut similium arborum,quæ alata folia ferre solita,& integra plerumque abiicere consueverunt,quemadmodum Iuglans, Sorbus, Rhus, Ceratia, &c.*

Huius arboris ramulo cum suis floribus & foliis, Cruci, & Cedri fructu,aliúsq; varii generis seminibus olim donati sumus à doctissimo diligentissimóque viro D. Bernardo Paludano,qui ex Syriaca, Arabica,Ægyptiacáque sua peregrinatione illa retulerat.

De Anacardio.

CAP. XXIII.

Anacardii historia.

MAGNA est Anacardii copia in Malabar, & reliquis Indiæ provinciis. Fabæ vulgari admodum similis, dum adhuc viret & recens est ; exsiccatus verò niger & splendens : continet medullam Amygdalæ similem , inter quam & supremum corticem oleum admodum urens invenitnr.

Eius fructus utilitas.

DOCTOR Orta scribit eum fructum in usum medicum recipi, & in illis regionibus in lacte maceratum dari asthmaticis, & adversum lumbricos: præterea viridem sale condiri, & edi olivarum conditarum in morem. Ait etiam siccato caustici vice in strumis uti indigenas, totaque India ejus cum calce mixti usum esse ad obsignandos pannos.

EGO sanè vidi hunç fructum viridem, & per multos dies sale & aqua conditum,Olivarum Hispanicarum modo, venalem in foro proponi, & edi non solum quidem , sed excitandæ appetentiæ causa coctæ orizæ admisceri, uti solent fructum *Mangas* vocatum, aliósque fructus adstringentes & acidos, alias minimè.

Mangas.

NONNVLLI in desiccato extimum corticem demunt,eamque membranam qua medulla tegitur; deinde medullam edunt ad bibendi appetitum irritandum. Ego verò & virentem conditum,& siccati medullam degustavi:sed neutro modo mihi delicatus videtur.

Oleum inde confectum.

Illud porrò certissimum, oleum id quod inter corticem & nucleum continetur , admodum causticum esse & venenosum.

Cuius sit usus.

TOTA tamen provinciâ Malabar, illius usus est caustici vice. Si quis instillet in putridum & cavum dentem, ipsum urit,frangitque,& corrumpit facilè. Calce additâ ad bombycinos pannos obsignandos, & alias res quaslibet notandas utuntur : etenim notam adeò firmiter imprimit, ut nullâ lotione eximi queat.

Aliæ huius fructus facultates.

SOLENT interdum Indi nonnulli hunc fructum cuspidi cultelli infixum candelæ ardenti imponere , qui, dum uritur, mirum quos strepitus edat , quas ignis scintillas quasi fulmina eiiciat diversorum colorum; eaque ratione rudioribus quibusdam & mulierculis imponunt, illis persuadentes, se in iis scintillis & flammæ radiis spiritus conspicere qui ipsis loquantur,& edoceant quodcunque scire cupiant. Tali igitur commento miseros fallunt, persuadentque quod volunt, dantes responsa iis, qui ipsos consulunt, pro suo arbitrio. Ut verò omnes isti gentiles, augures, incantatores, & divinatores rarò loquuntur,& cum morâ pondereque respondent; in suis responsis semper sunt ambigui, & adeò astuti , ut,quomodocumque res, de qua consulti sunt, cadat, suam existimationem minimè periclitentur, dicantque se eventum prædixisse.

De Caius.

CAPVT. XXIV.

MALVM Punicam magnitudine æquat hæc arbor: folium ejus dilutiùs viret, & carnoſum eſt: flos candidus, ſimilis ferè Mali aureæ flori, ſed pluribus foliis conſtans, nec adeò odoratus. Præbet hæc arbor fructum *Caju* vulgo appellatum; qui quoniam boni ſaporis eſt & ventriculo utilis, ab omnibus multum æſtimatur. *Caius hiſtoria.* *Caju.*

EST autem hic fructus, magni mali inſtar, valdè flavus & odoratus, intùs ſpongioſus & ſucci plenus, ſine ullis granis, guſtu ſubdulci, nonnihil tamen fauces coarctante. Sed duplicem habet eodem anno ortum hac ratione: marceſcente flore ſubſequitur faba * prægrandis, inter quam & florem intumeſcit quiddam malo ſimile, quod paulatim fabæ ſuccum ad ſe pertrahit: quóque majus incrementum ſumit, eo faba ſive nux magis minuitur, donec fructus *Caju*, hoc eſt, malum illud, plenam conſequutus ſit maturitatem, quod è colore flavo aut rufo (nam uterque color in his malis conſpicitur) & odore deprehenditur: maturo fructui inhæret nihilominus faba illa, & cum illo colligitur. *Eius fructus deſcriptio.*

BELLARIORVM vicem præbet hic fructus ex vino ſumtus, aut ſine vino: nam præter ſaporis gratiam, utilis admodum compertus eſt in ventriculi debilitate, vomitibus, & appetentiæ dejectu. Qui verò his auxiliis non egent, priùs in aqua nonnihil maceratum edunt. *Eius utilitas.*

NON ubique naſcitur hic fructus, ſed in hortis urbis S. Crucis Regni Cochin invenitur. *Eius natales.*

* *Mirari ſatis nequeo noſtrum Auctorem huius nucis, quæ in extremo fructu naſcitur, vel è qua, ut ipſe refert, ipſum malum incrementum ſumit, & ſubſtantiam haurit, formam, colorem, conſiſtentiam, & oleum in cortice concluſum (non ſecus ac in Anacardio) non deſcribere; cùm apud Braſilianos, quibus* Cajus *ſive* Cajous (*ita enim pronunciandum*) *dicitur, non minore fortè in uſu ſit, quàm ipſum malum, ut ego de iis qui in Fernanbucho diu vixerunt intellexi, & in annotationibus ad caput de Anacardio, hiſtoria Aromatum, adſcripſi, ad quas lectorem remitto. Arbitror autem hunc fructum in regnum Cochin recèns fuiſſe illatum, & propterea plenum eius uſum nondum innotuiſſe. Certè quotquot hactenus de ſtirpibus India Orientalis ſcripſerunt, nuſquam eius meminerunt, nec ipſe quidem* D. GARCIAS AB ORTA, *qui paucos ante annos Aromatum hiſtoriam conſcripſit, & à quo pleraque hic Auctor deſumpſit.*

De Spica Nardi.

CAP. XXV.

DE Piſo veneno quod Lacuna commentariis in 6. cap. lib. 1. Dioſcorid. ſcribit ex Nardo Indica fieri, nec D. Orta unquam ſummâ diligentiâ exquirens, nec ego, tametſi plurimos de eo percontatus ſim, in India intelligere potuimus.

PRÆSENTISSIMVM quod apud hos eſt venenum, vocatur *Bicho de Ormuz*, id eſt, Lacertus ex Ormuz, qui ſimilis Scinco eſt, de quo & ejus exitioſiſſimo veneno, & diabolicâ arte quâ homines exſtinguere ſolent, referemus in libro Animalium. Secundum locum obtinet *Manga* ſilveſtris, de qua inferiùs. Tertium quod è Tigridis pilis fit: Deinde quod è planta quadam lacteo ſucco plena, cujus magna naſcitur quantitas in provincia Malabar. Sed & Napellus locum ſuum obtinet. *Venenum Lacerti ex Ormuz.*

De Schæno.

CAPVT XXVI.

* *Et hoc capite omnia ex Garcia; quæ non eſſe repetenda exiſtimavi: eam ob cauſam in priore editione prætermiſeram. Si quis verò quæ ab Amato Luſitano mutuatus eſt, habere volet; ipſius Amati enarrationem in lib. 1. Dioſcor. cap. de Schæno potiùs legat.*

De Coſto.

CAPVT XXVII.

* *Sed & hoc caput ad verbum ex Garcia: quoniam verò Garcias Coſti facultates, quas pollicitus, minimè deſcripſit, A Coſta autem ex Dioſc. & Gal. adiecit, illas hic ſubiiciemus.*

VIS ei excalfactoria; urinam ciet, menſes pellit, vitiis quæ vulvam malè habent, tam impoſita, quàm fotu & ſuffitu, auxiliatur; contra viperarum morſus ſextantem bibere prodeſt; ad rupta, convulſa, ac laterum dolores convenit ex vino & abſinthio; venerem ex

mulſo

mulso stimulat, latas ventris tineas ex aqua pellit, & contractas ex Sole maculas ex aqua & melle illitas emendat; horroribus ex oleo, ante febrium accessiones, & nervorum resolutionibus oblinitur. Additur in antidota & malagmata.

De Rhabarbaro.

Cap. xxviii.

Rhabarbari natales.

Cantan urbs, portus, & emporium.

RHABARBARVM singulare medicamentum, dignumque veneratione apud omne humanum genus, in interiore Sinarum regione dumtaxat provenit, unde in urbem Cantan (nobilissimum totius illius provinciæ portum & emporium, ubi Lusitani habitant,) exportatur, & inde navibus in Indiam advehitur. Alia item via ex eadem interiore provincia Sinarum camelis deferunt per Tartariam & Vzbeque in Ormuz, & inde in Persiam, Arabiam, & Alexandriam, unde postea universæ Europæ communicatur. Id non est adeò cariosum, & præfertur illi quod navibus in Indiam importatur, cò quòd magna ex parte corruptum est; facilè enim in ista per mare vectione vitiatur.

HÆC sunt quæ de Rhabarbari natalibus comperta sunt: nec D. Orta cum insigni sua diligentia, nec ego plura consequi potuimus.

De Rhabarbari præparandi ratione quorundam error.

QVOD verò nonnulli scribunt, ejus regionis incolas Rhabarbarum macerare, deinde succum exprimere, è quo ad solem depurato, trochiscos parare soleant, Principibus viris purgandis idoneos, nobisque deinde radices exsuccas & inutiles mittere, fabula est, quam inde originem sumpsisse arbitror, quòd nonnulli gentiles mercatores Rhabarbaro fungosiori & vetustiori (ut faciliùs à corruptione liberent, néve teredo, quæ id erodere solet, innascatur) aquam non ferventem, sed tepidam adfundant, deinde lineis pannis emundatum bacillis aut filo traiiciant, & exsiccent, & nonnulla foramina piperis tenuissimè triti polline & cerâ obturent: deinde probè siccatum in Psyllii semine adservent.

HÆC mihi retulit mercator Canarinus, vir probus; quæ dumtaxat fieri ad præservandum à corruptione Rhabarbarum, sanctè affirmabat, addebatque rhabarbarum in quo conspiceretur foramen, quo trajectum pependisset, ea ratione præparatum fuisse; at ideò non improbari, neque affusam aquam multum de ipsius viribus detraxisse.

De Radice Chinæ.

Caput xxix.

Radicis Sinæ nomenclatura varia.

VOCATVR hoc excellens medicamentum in Sinarum regione *Lampaas*, in Decan *Lampaos*, in Canarin *Bonti*, ab Arabibus, Persis, & Turcis *Chopchchina*.

Eius natales.

NASCITVR abundantissimè in Sinarum regione: invenitur tamen etiam in Malabar, Cochin, Cranganor, Coulan, Tanor, & aliis locis.

Eius descriptio.

PLANTA est multis tenuibus spinosisque sarmentis prædita, smilaci asperæ non absimilibus, quorum maxima minimum manus digitum crassitudine non superant, foliis plantaginis latifoliæ magnitudine: radices pugnum nonnunquam æquant, interdum minores sunt, solidæ, graves, candidæ, interdum etiam rubescentes, & multæ sæpenumero simul cohærentes.

Facultates.

PLVRIMVS est hujus radicis usus in omnibus Orientalis Indiæ provinciis ad varios morbos: quin adeò innoxia censetur, ut eam sumentibus, rametsi nullam victus rationem observent, sed liberè carnibus & piscibus vescantur, nihil incommodi adferre credatur. Vulgaris tamen quæ in Sinarum & Indiæ provinciis observatur, sumendi hujus radicis decocti consuetudo est, ut radicis uncia una, additis radicum Apii duabus drachmis, decoquatur lento igne & sine fumo, in decem & sex aquæ libris ad sex librarum consumptionem: reliquas decem in fictili vitriato adservant, sumuntque singulis diebus recens decoctum, nam facilè corrumpitur, nec ultra diem adservari potest. Ejus verò tepidi manè sumit æger plenum haustum, duabusque horis in lecto remanet, postea surgit; duabus autem horis ante cœnam totidem haurit, interdiu de eodem frigido bibit.

PLERIQVE tamen etiam dum sua negotia exercent & navigant, singulis diebus manè & vesperi duas ejus radicis in pulverem redactæ drachmas ex vino, aut ipsius radicis decocto felici successu bibere solent.

China aqua stillatitia.

EX hac etiam radice recenti, aqua organis elicitur, delicatioribus admodum familiaris: attamen & ab aliis magna quantitas absumitur, quoniam illi plurimum fidunt non modò in morbis à D. Orta enumeratis, sed etiam in hemicrania, in herniis humoralibus & ventosis,

ventosis, in colli vesicæ & penis callis, eorumque ulceribus: venerem etiam admodum excitare creditur: decoctum tamen ipsâ stillatitiâ aquâ præstantius est. Optimè conservatur radix, si pipere confracto involvatur. *Radicis conservãdæ ratio.*

De Croco Indico.

Caput xxx.

MAIORA latioraque habet Crocum Indicum folia quàm Orchis Serapias dicta, colore foliorum Scillæ, dilutiora tamen & tenuiora; caulem habet è foliis simul implicatis, & sese mutuo amplexantibus, constantem: radicem foris Zingiberi similem, intùs croceam. *Croci Indici historia.*

PRÆTER nomina ab Orta enumerata, apud Arabes etiam *Curcum* dicitur, apud Turcos *Saroth*. *Curcum. Saroth.*

De Galanga.

Cap. xxxi.

DVPLEX est Galanga medicamentum usibus humanis valdè necessarium, dignúmque ut Pharmacopolæ in suis officinis perpetuò habeant. *Duplex Galanga.*

UNA minor & odorata, quæ cum Rhabarbaro ex Sinarum regione in Indiam advehitur, & inde in Lusitaniam defertur, incolis *Lavandou* dicta. *Lavandou.*

ALTERA major, plurima nascens in Iava & Malabar; cujus descriptionem, quòd majore sit in usu, hîc damus. Ea duorum cubitorum altitudine crescit, nonnunquam amplior, fœcundiore præsertim solo: folia habet Orchidi Dioscor. lib. 3. descriptæ similia, longiora tamen & latiora, supernè saturatiùs, infernè dilutiùs virentia: caulem ex foliorum involucris constantem, uti in Orchidum generibus: florem candidum, inodorum: semen exiguum, neglectum: radicem secundum caput crassam & bulbosam; reliqua ex parte Zingiberi similem, sed majorem, nonnunquam capitula, hastulæ regiæ modo, proferentem.

SERITVR radice, quæ mirum in modum sese propagat.

APPELLATVR à Canarinis & Brachmenis (quibus maximo est in usu cùm in hominum tum jumentorum morbis, quique eam ordinariè cum Oriza, vel piscibus, vel in acetariis edunt) *Caccharu*, ab Arabibus *Calvegian*, in Iava *Lancuax*, in Malabar *Cua*. *Nomina varia.*

ADEO autem vulgaris est apud Malabarenses hujus radicis usus, ut non modò in medendis morbis eam usurpent, sed in farinam etiam convertant, ex qua Cocci seu nucis Indicæ lacte, nonnunquam Sura, aut Iagra excepta, certum quoddam panis genus pinsunt in tenuium placentularum formam, *Apas* vocant: in deliciis est hic panis, præbentque iis qui ventriculi debilitate & frigiditate laborant, in alvi doloribus, uteri affectibus, & urinæ difficultatibus: quo postremo in morbo miram ejus efficaciam experiuntur, sive ob humores crassos & pituitosos, flatúsve aut arenulas in ureteribus aut collo vesicæ congestas, urinæ difficultas orta sit, vel etiam ex carnis excrescentia in ipso vesicæ collo aut meatibus nata. *Eius usus & facultates.*

Præbent verò edendum hunc panem, deinde haustum *Nimpa* (quæ veluti aqua ardens est) concedunt; in inguinibus verò supraque pubem & collum vesicæ, folia Nymphææ decocta in aqua & macerata atque adhuc calentia applicant. *Nimpa.*

Neque hic auctor, neque Garcias ab Orta mihi satisfaciunt in Galangæ maioris descriptione, præsertim si ea, quâ Europæ officinæ utuntur, legitima est Galanga maior: etenim eius radices multo maiorem similitudinem habent cum Iridis, quàm cum Asphodeli aut Zingiberis radicibus. Et certè omnino mihi persuadeo, Galangam nostram maiorem Iridis genus esse. Omne autem dubium prorsus nobis tollere possent Batavi naucleri qui navigationem in Iavam instituunt, si paullo diligentiores esse vellent in observanda ea planta, quandoquidem istîc cum plurimis aliis medicamentis nascitur, ut non semel eos monui.

De Zingibere.

Cap. xxxii.

TRIVM aut quatuor palmorum magnitudine assurgit, foliisque est Milio majori, quod lachryma Iob vulgo nuncupatur, admodum similibus; caule verò Asphodelini crassitie, ex multis foliorum involucris constans, ut veluti exigua quædam arundo appareat; radicibus quodammodo Iridi similibus. *Zingiberis descriptio.*

De

De ligno Colubrino.

CAPVT XXXIII.

Duæ ligni colubrini ſtirpes.

BINÆ ſtirpes in Malabar inveniuntur plurimum diſſimiles cùm formâ, tum naſcendi modo, uno tamen eodemque nomine nuncupatæ, Lignum Colubrinum, quòd ſingulæ mirum in modum utiles ſint adverſus colubrorum morſus.

Priorîs hiſtoria.

PRIOR naſcitur hederæ modo, colore Dracunculi majoris, ſive Serpentariæ: folia illi ſunt Bryoniæ ferè ſimilia, integra tamen initiò, nervoque prædita per longitudinem excurrente, & quinque aut ſex venis in latera vergentibus: ſucceſſu temporis accedunt exigua foramina, quæ paulatim cum foliis incrementum ſumunt, donec tandem omnino folia ſcindant, eaque vitis foliis ſimilia reddant: conſpiciuntur enim interdum in eâdem ſtirpe folia integra, alia exiguis, nonnulla majoribus foraminibus prædita, omniaque adeò inter ſe diſſimilia, ut ejuſdem plantæ folia minimè eſſe videantur. Tantam verò habet hoc lignum cum colubro ſimilitudinem, ut qui non norit, aut de die viderit, ſi ad Lunæ ſplendorem noctu conſpiciat, vivum colubrum eſſe exiſtimet.

Eius facultates.

VVLGO cenſetur præſtantiſſimum remedium adverſus colubrorum & viperarum morſus: incolæ ſanè, dum in agros tendunt, magnâ ex parte circumferre ſolent hoc lignum (ſunt enim in ea provincia multæ viperæ, variaque ſerpentum genera) aiuntque ſolo ejus odore ſerpentes fugari; &, ſi, dum colubros venantur, illos attingere hoc ligno queant, illicò rumpi & exſtingui.

Alterius hiſtoria.

ALTERA admodum brevis eſt & tenuis, triaque ſolummodo folia habet, mollia, lævia, ſaturatiùs virentia: florem aut fructum non conſpexi, nec quenquam inveni qui ſe vidiſſe aſſereret: radix oblonga & tenuis eſt, minimo digito minor, hinc inde nonnunquam extuberans, & ſummâ tellure ſerpens: exterior ejus cortex valdè tenuis eſt & cinereus, nullo, dum guſtatur, manifeſto ſapore præditus, deinde tamen guſtum in ore relinquens ſuavem, & uti Moſchus odoratum: fiſſus eſt undique hic cortex, & ſponte ſeſe expedit ab alio craſſiore flavoque cortice ſubtus naſcente, qui odorem Loti ſilveſtris ſive trifolii odorati vulgaris refert, & ſaporem Glycyrrhizâ dulciorem: præmanſus autem odore admodum ſuavi, nec injucundâ mordicatione, momentaneâ tamen, præditus eſſe deprehenditur: ipſa materies lignoſa eſt, candida, dura, & inſipida: folia napi ſaporem referunt: germen producit hæc radix ſupra terram circiter quatuor uncias longum, in caput extuberans.

Nomẽclatura. NOMEN hujus plantæ apud Canarinos eſt *Duda Ṣali*.

Eius vires. TRITAM radicem cum aqua roſacea aut vulgari, vel cum vino (indifferenter enim utuntur) præſens certumque aſſerunt remedium adverſus omnis generis ſerpentum morſus. Plurimus etiam ejus eſt uſus in febribus continuis, tertianisque, ſyncope, ventriculi debilitate, & cordis tremore: daturque adverſus omnis generis venena. Multi mihi ſanctè affirmârunt, dummodo manu hanc radicem tenerent, nullos ſerpentes, vel alia ſimilia virulenta inſecta formidare; & certiſſimum eſſe, ſerpentes & viperas ejus aſpectum minimè ferre poſſe, ſed fugere, celerrimeque in aliam partem ſeſe propripere, ſi quis ante ſerpentes proiiceret.

PERVTILIS etiam cenſetur iis quibus anhelitus ab ore vitiato aut dentibus corruptis fœtet, modò eam continuò mandant, dentiumque cavis geſtent.

Eius natales. PROVENIT locis humidis, & inter arbores, præſertim verò ſecundùm illas quæ *Angelins* * nuncupantur, nec procul à mari.

Colubrini ligni genus tertium. INVENITVR & tertium Colubrini ligni genus in eâdem provinciâ, vaſtæ arboris magnitudine, de quo in alio libro agemus.

* *Neutrum horum ligni colubrini generum cum* GARCIÆ *ligno colubrino convenire facilè animadvertet, qui utriuſque deſcriptiones diligenter conferet: & haud ſcio an illi congener ſit lignum illud, cuius iconem ad me mittebat Iacobus Garetus Londinenſis aromatarius: erat verò hæc icon delineata ex fragmento ligni cum tubere, ſive ſuperiore radicis parte in nodum coacta, & ſuo etiamnum cortice (cuius ſuperficies ex flavo palleſcebat & rugoſa erat, cortex verò exalbidus erat) tecta, maiorisque quàm ipſum lignum amaritudinis, quod craſſi alicuius fruticis, non qualis à Garcia & à Coſta noſtro deſcribitur, fuiſſe videbatur. Fragmentum verò illud,* Pao da Cobra *nomine inſignitum, repertum fuerat in magna illa navi Prætoria, quâ Indiæ Orientalis Prorex vehebatur, occupatâ à nauclerio Anglo anno octuageſimo ſecundo ſupra milleſimum & quingenteſimum. Eius porrò iconem in tabula expreſſam huic ſcholio adiunctam volui, in eorum gratiam qui huiuſmodi exoticarum rerum ſtudio delectantur. Biennio autem poſt, ab eodem Gareto ſimilis ligni fragmentum accipiebam, quincuncialis ferè longitudinis, per medium ſecundum longitudinem ſectum, cuius diameter ſeſcuncialis, coloris pallidi, ipſum quidem lignum amarum, ſed cortex paullo amarior, cuius etiam ſuperficies quodammodo flaveſcens; ipſe verò ex candido cineracei coloris.*

Pao da Cobra.

LIGNVM COLVBRINVM.

[a] *Quæ arbor sit Angelin, edoceri non potui, licet diligenter ab Hispanis & Lusitanis scisitatus sim: atque ipsorum plerique existimant peculiarem illius regionis arborem esse, nobis ignotam; quam mirum est auctorem non describere.*

De ligno Moluccensi.

CAP. XXXIV.

Ligni Moluccensis nataies & descriptio.

INVENITVR in Moluccis arbor quædam domestica Mali cotoneæ magnitudine, cuius folia Malvæ vulgaris foliis sunt similia, fructus verò avellanis, sed minor, mollior cortice & nigricante.

SERITVR colituráque in hortis diligenter; nec alibi facilè invenias: tanti enim ab incolis æstimatur, ut peregrinos ne ad ejus quidem conspectum admittant.

Panava.

INCOLÆ *Panava* appellant. Cùm verò istîc Regis nomine gubernaret prudentissimus & animosissimus Dominus Ludovicus de Tayde, ipsius nomine hæc arbor dicta fuit, quoniam ille primus nobis ejus insignes facultates aperuit. Accidit enim, ut nobilis quidam Lusitanus, Henricus de Lima vocatus, dum in Moluccis versaretur, animadverteret quantâ curâ & diligentiâ incolæ hanc arborem colerent, quantiqúe æstimarent; atque ideò illius facultates apprimè intelligere cupiens, nonnullas tandem edoctus est. Nactus igitur trunci hujus arboris partem, eam obtulit Proregi, bonarum rerum, & naturæ secretorum studiosissimo, tanquam medicamentum valdè necessarium, cognituque dignum, & nostris hominibus hactenus inauditum. Anno autem sexagesimo primo supra millesimum & quingentesimum interrogatus à Prorege, an aliquid de hac arbore inaudissem, aliquot ejus facultates retuli quas ab aliis didicissem, conquerens arborem nondum licuisse videre: tum ille ejus quod habebat fragmento me donavit, imperans ut cum judicio & ratione experirer, nec ullius vitam periclitarer, deinde rerum successum illi significarem: quod me facturum recepi. Ejus itaque ligni periculum feci, cùm in nonnullis ægris quorum curam habebam in nosocomiis, tùm in variis morbis qui in longâ navigatione plerumque oriri solent, dum in Lusitaniam redirem; partim adjutus facultatum relationibus quas intellexeram, & utendi methodo; partim iis quæ Nobilis ille in Moluccis didicerat.

Eius semen in aucupiis utile.

ILLIVS semen jam antè videram, mihi donatum ad aves capiendum: etenim eo in aucupiis utuntur non modò in illâ regione, sed etiam in multis Indiæ provinciis, ad quas, ejus rei gratiâ, venale defertur. Hujus pauxillum cum oriza cocta mixtum avibus silvestribus exponunt: quæ degustant, illicò decidunt sopitæ & stupidæ; quæ verò avidiùs id edunt, moriuntur antequam illis auxilium præberi possit, quod est, ut frigidâ caput perfundatur. Graculi omnium citissimè eo degustato exstinguuntur.

NVNC ad salubrem hujus arboris materiem accedamus, cujus pauxillum hodie plurimi facio.

Ligni facultates.

INTVS sumptum, aut foris appositum, omnibus venenis resistit.

Eius pulveris usus.

INTRO assumitur magno commodo ex aqua rosacea vel vulgari, aviumque jusculo, ejus pulveris apta quantitas, pro necessitate, & ægri natura, modo decem grana non excedat, sed infra id pondus consistat, ad viperarum, Regulorum (qui serpentes pileati appellantur, & admodum noxii sunt) aliorumque similium aspidum aut serpentum morsus,

bibitur hic pulvis ex aqua, ipsisque morsibus inspergitur. Eadem ratione præbent in vulneribus quæ à sagittis toxico illitis facta sunt, quibus illius regionis incolæ plurimum utuntur.

PVLVEREM verò ex hoc ligno sibi parant limâ è pelle marinæ caniculæ confectâ, aut tenui aliquâ ferreâ limâ.

ROBVSTISSIMO cuique dimidius ejus scrupulus ex aqua limpida tepida aut rosacea, aut gallinarum jusculo tepente, summo manè datur (cœna autem diei præcedentis parca esse debet) evacuat enim omnes humores, præsertim crassos, lentos, & melancholicos: convenit quartanis diuturnis, febribus continuis, iliacis colicisque doloribus, flatibus, hydropisi, arenulis, renum calculis, urinæ difficultatibus, sævissimæ colericæ passioni, aliisque morbis, veluti articulorum & tibiarum inveteratis doloribus, scirrhis & scrofulis. Omnis generis lumbricos necat, & appetentiam dejectam revocat: & si nimia fiat evacuatio, bibat æger dimidium cyathum *Canje*, hoc est, decocti orizæ, aut aviculam comedat, subitò cessabit: quod sanè multâ laude dignum est, paucisque medicamentis vulgare, ut in potestate sit medici aut ægri, purgari quantum cupierit. Huc accedit quòd neque fœtorem, neque tædium, neque metum, dum sumitur, pariat, possitque sine diætæ observatione, etiam iis qui sua negotia foris peragunt, propinari, uti ex iis deprehendi qui unà mecum eâdem navi vehebantur, nullum sentientes incommodum, tametsi, dum purgarentur, nullâ diætâ uterentur, viverentque salutissimè.

Canje.

Eius præstantia.

OBSERVAVI etiam illius præstantiam in inveteratis capitis doloribus, hemicrania, apoplexia, aurium tinnitu, arthritide, ventriculi & uteri affectibus & asthmate. Propterea fidens illi plurimum, sæpiùs in diversis naturis, ætatibus, & locis feliciter usus sum, & sine ulla molestia, nisi quòd in biliosis naturis, calidisque ventriculis, nonnihil molestiæ parere, donec cibum sumerent, & in nonnullis vomitum excitare visus est: sed biliosis hunc pulverem nonnunquam dedi syrupo acetoso aut carambolâ conditâ exceptum: aut in catapotia cum saccharo rosato efformatum.

EXHIBENDVS est summo manè, neque cibus aut potus concedendus donec purgati sint quantum necessarium videtur: tum demum cyathus jusculi gallinarum tepidi datur, dimidiaque aut integra hora pòst conceditur pullus gallinaceus, & paululum vini aqua benè diluti: deinde toto illo die potu abstinet ad cœnam usque, quæ parca erit, & facilis concoctionis. Subsequenti die sumitur saccharum rosatum cum aqua buglossi, aut borraginis, aut communi, atque iniicitur clyster ad alvum eluendam.

SOLET verò interdum in nonnullis ani pruritum & excoriationem excitare, atque in aliquibus (sed paucis admodum) hæmorrhoides.

HÆC sunt quæ de hoc ligno *Panava* conspexi & intellexi: Nunc verò in illis regionibus magnus est ejus usus, tantaque æstimatio, ut sine metu in multis morbis suprà enumeratis usurpent. Ego bis illud sumpsi in coli dolore, & hemicrania, mihique salutare esse deprehendi.

CETERVM cùm propter ejus insignes facultates incolæ plurimi faciant, illasque, quantum in ipsis est, celare nos studeant, quæ proculdubio longè plures sunt quàm quas novimus, sperandum est temporis (quod omnia revelat) successu, reliquarum, quæ nobis adhuc ignotæ sunt, notitiam nos consequuturos: easque in libro, quem præ manibus habemus, fideliter enarrabimus, si, antè quàm in lucem prodeat, intellexerimus.

De Moringa.

CAPVT XXXV.

Moringa historia.

LENTISCI magnitudine est Moringa, cui persimilia habet folia: paucis prædita est ramis, eamque ob causam exiguam præbet umbram: multis nodis scatet; adeoque fragilis est, ut facillimè cùm ipse frutex, tùm rami confringantur: folia saturatiùs virent, vividique sunt coloris, saporis verò foliorum napi: fructum fert pedalem, raphani crassitudine, octo angulis insignitum, colore dilutiore inter viridem & cinereum, intùs candidum, medullosum, & in certa receptacula distinctum, quibus continentur rotunda semina Ervo similia, virentia & admodum tenera, sed sapore quàm folia acriore. Editur hic fructus cum carnibus coctus, aut alio modo paratus.

Eius usus & facultates.

HVIVS arboris radix Unicornu & lapidis Bezar vices supplet, veraque theriaca est qua vulgo incolæ utuntur cùm adversus omnis generis venena, tùm morsus serpentium maximè noxiorum, vulgo *Culebras de Capillo* dictorum, aliorumque insectorum, & virulentorum animalium, cùm intrò sumpta, tum foris applicata. In colerica quam vocant passione singularis

gularis efficaciæ esse deprehendi. Miscetur remediis melancholicos humores purgantibus: & probè nota est Elephantiasi laborantibus, quorum plurimos, ejus continuo usu sanari perhibent.

ABVNDE nascitur variis Indiæ locis, sed præsertim totâ provinciâ Malabar, secundùm flumen Mangate, ubi admodum luxuriat, multosque fructus profert, qui vulgo in foro venduntur, perinde atque fabæ in Hispania. *Eius natales.*

ARABES & Turcæ *Moriam* appellant; Persæ *Tame*, Guzaratenses *Turiam*. *Nomenclatura varia.*

De lapide Bezar.

CAP. XXXVI.

TAMETSI in altero libro, (quem De quadrupedibus, serpentibus, & avibus, quæ in India inveniuntur, scribere speramus) de omnibus gemmis lapidibusque qui in medicum usum veniunt, simus acturi: placuit tamen hoc libro lapidis Bezar mentionem facere, quem, quotquot de eo scripserunt, aut eo usi sunt, & adhuc utuntur, uno ore asserunt maximum præstantissimumque esse antidotum adversus omnia venena, non modò intrò assumptum, sed etiam foris adhibitum.

INVENITVR hic lapis variæ magnitudinis, formæque, & diversi coloris: nam sunt qui dumtaxat dimidiam drachmam, sunt etiam qui duodecim & quindecim drachmas pendant, quales ego conspexi; nonnullique adhuc majores reperiri ferunt: sunt præterea rotundi uti avellanæ, alii oblongiores ovi formâ, aut columellæ; alii triangulares, alii sessiles unâ parte, & gibbi alterâ, uti castaneæ: postremò nonnulli sunt coloris ex viridi nigricantis, alii mali insani colorem referunt, alii obscuriores sunt, alii dilutiùs virent, & nonnulli etjam flavescunt. *Lapidis Bezar quantitas & forma.*

GENERATVR iste lapis in ventriculis animalium hirco ferè similium, arietis prægrandis magnitudine, colore rufo, uti cervi propemodum, agili, & acutissimi auditus, à Persis *Pazan* appellato, quod variis Indiæ provinciis, uti in promontorio Comorim, & nonnullis Malacæ locis, tum etiam in Persia & Corasone, insulisque quæ à Vacca cognomen adeptæ sunt, invenitur: similiter in Occidentali India, referente Petro de Osma in epistola quam ad D. Monardum conscripsit. *Eius natales.* *Pazan.*

Ut verò differunt figurâ & colore hi lapides, sic etiam nonnihil pondere & substantiâ variant: etenim ejusdem magnitudinis videas, alios aliis leviores, alios aliis solidiores, pluribusque aut paucioribus tunicis præditos, nonnullos etiam usque ad centrum continuos, aliquos in quorum meditullio pulvis quidam reperitur, alios in quibus aliquid herbæ siccæ simile, plurimos in quorum centro paleolam tenuem solummodo invenias, circa quam lapidem efformari quidam putant. *Eius varietas & differentia.*

PRÆFERVNTVR autem Orientales, atque omnibus Persici antecellunt. Sunt qui, referentibus nonnullis, hujus lapidis pulvere utuntur singulis quindecim diebus, existimantes eo medicamento partes corporis vitales, generationisque membra roborari. *Huius lapidis pulvis cuius sit usus.*

ASSERVNT iis regionibus in quibus inveniuntur animalia, quæ istum lapidem generant, venatores adeò esse peritos & exercitatos, ut quænam animalia majores lapides contineant, solo conspectu possint judicare, aiuntque ea animalia, in quorum ventriculis majores lapides latent, minùs mobilia agiliáve esse, & lenta subtristiaque apparere. Interdum etiam exstincta animalia inveniri, in quorum receptaculis lapides grandes sint. *Animalium quæ hunc lapidem generant, venatores.*

PORRÒ horum lapidum tantâ est æstimatio apud gentiles & indigenas, ut dicere soleant: Licet Deus omnia in hominum utilitatem creârit, damnum tamen quodammodo esse, eum lapidem in alium usum convertere, quàm Principum & nobili stemmate progenitorum, quandoquidem in plebis usum, lapidis Bezar loco, radicem Moringa creârit, de qua superiore capite. *Huius lapidis præstantia.*

De arbore Tristi.

CAP. XXXVII.

NONNVLLIS Indiæ locis, præsertim verò in Malabar, frequentissima nascitur Arbor quædam magnitudine & formâ ferè Pruni, multis prædita ramis tenuibus, & certâ per spacia nodulo distinctis, è quo utrinque singularia folia enascuntur Pruni foliorum magnitudine, mollia & lanuginosa parte aversa, quemadmodum ferè salviæ *Arboris tristis species & qualitas.*

folia, & viridia nonnihilque aspera parte interiore, non adeò serrata in circuitu, ut Primi folia, neque tam multis venis prædita. E singulorum foliorum sede nascitur pediculus quinque capitula summâ sui parte sustinens, quæ quatuor foliolis subrotundis constant, è quorum medio quinque flores exiliunt candidi, elegantes, Aureæ mali floribus magnitudine & figurâ pares, tenuiores tamen, elegantiores, & odoratiores, pediculo magis ad rubrum quàm ad flavum colorem tendente, quo in illis regionibus edulia tingunt, quemadmodum apud nos vulgo fit croco: fructus magnitudine lupini est, virescens, cordis effigie, per medium secundùm longitudinem sectus, continens in utrâque parte quoddam receptaculum in quo semen occluditur, magnitudine seminis Ceratii sive Siliquæ, cordis effigiem retinens, album, tenerum, membranâ subvirente tectum, nonnihil amarum.

Nomenclatura varia. VOCATVR hæc arbor in Canarin *Parizataco*, in Malayo *Singadi*, in Decan *Pul*, ab Arabibus *Guart*, à Persis & Turcis *Gul*.

Odor. RES est profectò observatione dignissima, conspicere hanc elegantissimam arborem nocte pulcerrimis suavissimeque olentibus floribus onustam & hilarem; & simul atque à Solis radiis illustratur, non modò flores omnes in terram abiicere, sed totam arborem cum suis foliis quodammodo marcidam apparere.

INTER omnes sanè quos unquam odoratus sum flores nullum meo judicio memini cum hoc comparandum, præsertim initiò dum quis repentè locum ingreditur ubi hæc arbor est consita: nam postquam manu contacti sunt, exiguus & evanidus est odor.

Florum vires. INDIGENÆ istos flores cor reficere censent; sed amariusculi sunt: nam recenter ex arbore collectos, & in cibis degustavi, & nonnullam amaritudinem semper deprehendi. Gentiles etiam medici ejus semen inter medicamenta cor reficientia recensent.

MVLTI Proreges, tribuni, atque alii privati hanc arborem in Lusitaniam transferre voluerunt, sed irrito conatu. Novi etiam quosdam qui semen commodo tempore collectum & maturum, vasculis figulinis vitratis atque bene obturatis, item argenteis, pyxidibusque ligneis in Lusitaniam detulerunt, ibique cum omni cura & diligentia severunt; sed nunquam nasci voluit.

IN Malabar autem & Goa, locisque vicinis cum tanta facilitate nascitur, ut quilibet rami in terram depacti comprehendant.

De Negundo.

CAP. XXXVIII.

Duplex Negundo. DVÆ arbores multis Indiæ locis, præsertim verò provinciâ Malabar inveniuntur, in usu medico adeò commendatæ, ut multis morbis utiles esse deprehendantur.

Prioris descriptio & nomenclatura. EARVM prior mas censetur, & à Canarinis *Varalo Nigunda* appellatur, Amygdalæ magnitudine, foliis supernè virentibus, infernè lanuginosis & hirsutis, foliorum Salviæ modo, & in ambitu serratis; quæ procul aspicientibus Sambuci foliis simillima videntur.

Alterius historia & nomenclatura. ALTERA Negundo femina nuncupata, aut *Norchila* à Lusitanis, vulgò in Canarin *Nyergundi* dicitur: in Balagate *Sambali*, in Malabar *Noche*: utraque verò tam mas quàm femina Arabibus, Persis, & Decan incolis *Bache* vocatur, Turcis *Ayt*. Eâdem magnitudine quâ prior assurgit, folia verò habet ampliora, rotundioraque, neque in ambitu serrata, foliis Populi albæ perquam similia.

UTRIVSQVE generis folia Salviam odore & sapore referunt: degustata tamen magis amara & acria deprehenduntur: in plurimis foliis parte aversâ summo manè inhærens conspicitur spuma quædam candida, quæ nocte ex illis emânat. Utriusque flos cinerei coloris est, plurimumque ad Rorismarini florem accedit. Utriusque fructus admodum similis est piperi nigro, acris gustus quidem, sed minimè urentis uti Piper, at Zingiberi propemodum paris.

ARBOREM moderatè calidam faciunt, semini autem paulo plus caloris tribuunt.

Facultates. FOLIA, flores, fructus, contusa, aut in aqua decocta, vel in oleo fricta, utiliter imponuntur omnibus doloribus ex quacunque causa provenientibus: præsertim verò in articulorum doloribus ex frigida causa natis; atque in tumoribus & contusionibus mirabiles præbet effectus. Vlceribus etiam vetustis folia trita imponuntur, felici successu, quandoquidem eorum materiam digerunt, eaque emundant, & ad cicatricem perducunt, modò corpus non sit impurum. Et sanè in vulneribus, apostematibus, & contusionibus adeò utilem experiuntur, ut chirurgorum operam minimè requirant.

Foliorum decoctum. MVLIERES horum foliorum decocto omni tempore universum corpus lavant; tantaque invasit persuasio apud illas, Negundo folia, flores, & fructus, utilia esse ad juvandum conce-

conceptum, ut eum, qui contrarium persuadere conetur, lapidibus obruturæ sint.

OBSTETRICIBVS etiam, quas illi *Dayas* vocant, apprimè nota est hæc arbor. *Dayas.*

ADEO frequens est hujus arboris usus ad medendum in illis regionibus, ut nisi Deus præcisos ramos multiplici fœturâ renasci faceret, jam diu fuissent consumptæ arbores, aut certè maximi pretii nunc essent: Sed quo magis præciduntur rami, eo feliciùs renascuntur, perpetuaque fronde virent. *Huius usus.*

De Nimbò.

CAPVT XXXIX.

ALIA est arbor medico in usu admodum commendata à Christianis & Gentilibus, reliquisque earum Indiæ provinciarum incolis, rara tamen admodum: sed qui eam cognoscunt *Nimbo* appellant, Malabarenses *Bepole*. *Nomenclatura.*

MAGNITVDINE est fraxini, cui procul aspicientibus persimilis videtur: folia utrinque viridia sunt, nec ab alterâ parte incanâ lanugine pubescunt, in ambitu serrata & mucronata: rami multis foliis luxuriant, floribusque abundant exiguis, albis, quinque foliolis constantibus, flavis in medio staminulis, Lotique silvestris sive trifolii odorati odorem referentibus: fructus est parvis olivis similis, subluteus, cortice admodum tenui præditus, nasciturque ex ramulorum alis. *Nimbo arboris historia.*

HVIVS arboris folia nonnihil amaricant, saluberrimaque sunt trita & cum succo limonum imposita vulneribus sordidis, cuniculosis, callosisque cùm hominum tùm jumentorum; digerunt enim, emundant, sarcotica sunt, & ad cicatricem perducunt. Foliorum item succus perutilis est sive per os sumptus solus, aut ex vino, aut aqua, aut gallinæ jusculo; sive umbilico impositus solus, aut cum fellis bubuli momento, aut aceto, aut aloë, ad necandos & expellendos omnis generis lumbricos: quamobrem familiare admodum & perquam salubre medicamentum est omnibus illius regionis incolis, præsertim Malabar provinciæ, quoniam lumbricis valdè sunt obnoxii. Magnus est etiam eorum usus tum florum & fructus in articulorum doloribus, tumoribus, membrorum debilitate, & apostematibus. *Facultates.*

OLEI item ex ejus fructu expressi magnus usus in nervorum doloribus: quo vulnera, nervorum puncturas, & contractiones curant Malabarenses. *Eius oleum nervorum doloribus utile.*

De Jacâ.

CAPVT XL.

NASCITVR arbor in nonnullis Indiæ insulis secundùm aquas, quæ licet nullum medicum usum præbeat, propter amplitudinem tamen, & fructus elegantiam, minimè prætermittenda est. *Iaca natales.*

EAM Malabarenses *Iaca*, Guzaratenses *Panax*, Canarini *Panasu*, Arabes *Panax* & *Iaca* nuncupant: Persæ mutato *p.* in *f. Fanax*. *Eius nomenclatura.*

VASTA est arbor, foliis palmaris amplitudinis prædita, dilutè virentibus, nervo crasso & duro per longitudinem excurrente: malum fert non è germinibus aut foliorum sede, quemadmodum aliæ arbores, sed ex ipso trunco majoribusque ramis nascens, longum, crassum, obscuriùs virens, crasso duroque cortice tectum, undique veluti adamantum cuspidibus septo, quæ in spinam brevem, viridem, nigroque aculeo præditam desinunt, admodum similem Durionis spinæ, sed minimè acutam aut pungentem, tametsi minitari videatur. *Eius descriptio.*

HORVM fructuum minimus est maximæ cucurbitæ amplitudine, atque etiam major, præsertim in Malabar, ubi præstantiores nascuntur: nam qui in Goa proveniunt, minores & pejores sunt, atque magis insipidi. Cùm maturus est hic fructus, bonum odorem spirat; ejusque duas differentias constituunt: Unam *Barca* appellatam, & præstantiorem: alteram *Papa* aut *Giraſal* dictam, minusque bonam: deprehenditur postrema ex mollitie; quia si manu apprehendas, digitis cedit. Præstantissimi verò fructus pretium quadraginta maravedis non excedit, hoc est, paulo plus regali Castellano. Per longitudinem secti hi fructus, intùs candidi, & densa carne præditi appârent, ac veluti in capsulas aut receptacula divisi, plena castaneis longioribus & crassioribus quàm sint dactyli sive palmulæ, cinerea tunica tectis, & intus albis castanearum vulgarium modo, gustu terrestri & aspero, si virides edantur, multosque flatus generantibus: at si uti Hispanicæ castaneæ assentur, gustu sapido &

venerem excitantibus, ob quam ſolam rem plebs frequentiùs uti ſolet. Sunt autem ſingulæ hæ caſtaneæ pulpâ flaveſcente & aliquantulum lentâ involutæ, & pulpam Durionis nonnihil referente, tametſi ab eo differat: grati ſaporis eſt, præſertim quæ in Iaca *Barca* cognominata continetur, optimi Melonis pulpæ admodum ſimilis: duræ tamen concoctionis eſt, & admodum gravat ventriculum: atque, ut illarum provinciarum medici aiunt, ſi in ventriculo corrumpatur, noxios & venenoſos humores generat: quique frequentiùs hoc fructu veſcuntur, facilè in peſtilentem illum & peſſimum morbum *Morxi* appellatum incidunt.

Eius facultates noxiæ.

Morxi morbus.

De Durione.

CAP. XLI.

Durio ubi naſcitur.

FRVCTVS eſt in Malaca adeò grati ſaporis & odoris, ut reliquis qui in ea provincia gignuntur, tametſi plurimi ſint & boni, præferendus videatur. Cujus præſtantia, & quoniam Doctor ab Orta illius etiam meminit capite de Datura, licet eum non vidiſſet, me impulit ut de eo ſcriberem tanquam oculatus teſtis, tametſi in medicinâ nullum locum obtineat.

Eius nomenclatura.

VOCATVR hic fructus in Malayo (quæ provincia eſt ubi gignitur) *Durian*: ipſius flos *Buaa*: arbor ipſa *Batan*.

Eius hiſtoria.

PRÆGRANDIS eſt hæc arbor, materie valida & ſolida, craſſo cinereoque cortice tecta, multis ramis luxurians, & copioſum fructum præbens: flores habet ex albo nonnihil flaveſcentes, folia dimidii palmi longitudine, duorum aut ampliùs digitorum latitudine, in ambitu tenuiter ſerrata, parte externâ diutiùs virentia, internâ vero ſaturatiore viriditate, & quodammodo ad rufum tendente prædita: fructum Melonis magnitudine, denſo cortice ſeptum, eoque multis brevibus craſſisque & pungentibus aculeis horrente, foris viridi & veluti ſtriis quibuſdam quemadmodum Melo ſecundum longitudinem diſtincto: intùs verò concamerationes quatuor ſecundùm longitudinem habet, ſingulas tria aut quatuor receptacula continentes, quibus ſinguli fructus inſunt admodum candidi uti lactis pingue, magnitudine ovi gallinacei, guſtu ſuaviore odoratioreque quàm ſit condimentum illud ab Hiſpanis *Manjar blanco* appellatum, non tamen adeò molles aut glutinoſi: nam qui candore illo non ſunt præditi, ſed flaveſcunt, putridi ſunt, aut aëris injuriâ pluviâve corrupti. Optimi cenſentur qui tres dumtaxat fructus in ſingulis concamerationibus, deinde qui quatuor obtinent: nam qui quinque habent, improbi cenſentur, quemadmodum & illi quos fiſſuræ aliquæ deformant: non ſolent verò in ſingulis malis plures quàm viginti fructus contineri, iique ſinguli incluſum habent nucleum, * mali perſici nucleo ſimilem, non rotundum, ſed oblongiuſculum, guſtu inſipido, quique guttur exaſperet, veluti meſpila viridia: propterea non eduntur.

Eius fructus edendi ratio.

CALIDVS & humidus eſt hic fructus: & qui edere volunt, pede leviter comprimere & frangere ſolent, propter ſpinas quibus obſitus eſt.

QVI nunquam hos fructus ederunt, cùm primùm illos olfaciunt, videntur putridas cepas odorari: ſed poſtquam deguſtârunt, præ reliquis cibis benè olere & ſapere cenſent.

Eius vires.

EST verò tantâ in exiſtimatione, apud eos qui gulæ dediti ſunt, hic fructus, ut putent neminem eo poſſe ſaturari; propterea varia dant illi epitheta. Memini videre quædam Epigrammata ab eleganti Poëta in laudem ejus conſcripta: quæ (ſi hic locus ferret ut adſcriberentur) non dubito quin lectori plurimum eſſent placitura.

Pretium & æſtimatio.

TANTA tamen eſt hujus fructus in Malacâ abundantia, ut ſinguli non pluris quàm quatuor maravedis veneant, præſertim menſibus Iunio, Iulio, & Auguſto: nam reliquis pretium intenditur pro hominum arbitrio.

Eius mira cum Betele antipathia, & facultates.

ADMIRATIONE porrò digna eſt Betele cum hoc fructu antipathia, quæ profectò tanta eſt, ut ſi quis in navem, Durionibus plenam, ædésve aut concamerationem, ubi adſerventur, aliquot Betele folia reponat, corrumpantur & putreſcant omnes. Et ſi cui ex Durionum immodico eſu ventriculus inflammetur & gravetur, folio Betele ſupra ventriculum impoſito, ſubitò mitigatur inflammatio, tumorque tollitur. Et, ſi à Durionum eſu ingerantur aliquot Betele folia, nullam noxam ſentiet, quantumvis multos ederit. Inde fit, tum etiam ob ejus guſtum ſuavem, ut vulgo dicatur, neminem eorum eſu poſſe ſatiari.

* *Binos huius fructus nucleos mihi adferebat anno Chriſti* M. D. XCIX. *ex Iava redux Franciſcus Rodriguez, Bengala regno oriundus, qui illuc cum Batavâ nauclerio præcedente anno profectus erat. Horum maior binas pene uncias longus erat, unam craſſus; triangularis quodammodo uterque forma, ſatis lævis, unâ parte craſſior, quâ maculam quandam albicantem habebat, ut caſtaneæ equinæ fructus, reliquâ quaſi in mucronem abibat, & nigricabat: cutaceo autem putamine conſtabat, non duro quemadmodum mali perſici oſſicula, ut illi tribuunt Garcias & hic Auctor, ſub quo latebat*

tebat ipſe nucleus in binas partes fiſſilis, ut glandes & avellanæ, ſupernè cineracei coloris, intùs albi, qui guſtatus, adſtrictionis cuiuſdam cum aliqua acrimonia coniunctæ particeps deprehendebatur.

Ceterùm Martinus Ignatius, profeſſione Franciſcanus, qui ante aliquot annos cum aliis monachis, à Philippo II. Rege Hiſpaniarum, in Sinarum regnum ablegatus fuit, XVII. capite ſui Itinerarii in novum Orbem, eadem panè refert de Durione fructu, quæ noſter hic Auctor: ſed de arboris folio valdè diſcrepat, quum eam amplitudinem illi tribuat, quâ vir aliquis totum corpus tegere queat: veriſimile eſt bonum fratrem hallucinatum, Muſæ ampla folia huic arbori tribuiſſe. Is paullò poſt admirandum quidpiam ſubicit, videlicet in eadem provincia Malaca arborem quandam creſcere multis radicibus præditam, miræ naturæ & contrariarum prorſus facultatum: nam quæ Orientem Solem ſpectant, utiles eſſe adverſus omne toxicum, febres, multóſque alios morbos naturæ noxios: quæ verò Occidenti obiectæ ſint, venenum eſſe præſentiſſimum, diverſarúmque omnino virium ab aliis.

De Muſa ſeu Ficu Indica.*

CAPVT XLII.

DECEM & octo aut viginti palmorum magnitudine attollitur hæc pulchra & elegans arbor, cujus truncus ex multorum corticum ſibi mutuo incumbentium conjunctione conſtat, & humani cruris craſſitudinem adipiſcitur, radice rotunda & craſſa, Elephantorum grato pabulo: foliis novem palmorum longitudine, duorum cum ſemiſſe latitudine, nervo ſatis craſſo per longitudinem excurrente, & tranſverſis fibris in latera ſparſis, parte ſuperiore ſaturis, inferiore dilutioribus: ex hujus arboris faſtigio naſcitur veluti thyrſus quidam florum ſimul congeſtorum in modum pinei ſtrobili coloris rufi: deinde unicum ramum fert humani brachii craſſitudine, in multos nodos diviſum, è quorum ſingulis decem aut quatuordecim dependent ficus, ita ut nonnunquam ramus centenis aut ducentenis ficubus onuſtus conſpiciatur. Hos in diverſas ſpecies diſtinguunt Luſitani provinciam incolentes: nam *Cenorins* appellant qui admodum flavent, læves, longiuſculi, gratiſque ſaporis ſunt, & odoratiores: *Chincapanlones* verò qui vireſcunt nonnihil, longioresque ſunt, iique etiam grati ſaporis. Laudantur præterea qui in Çofala naſcuntur, Æthiopibus *Inninga* dicti.

Muſæ hiſtoria.

Ficus variæ ſpecies.

LEGITIMVM autem nomen apud Arabes & Perſas (ut è præſtante medico Perſa in Ormuz nato intellexi) eſt *Mous*, non autem *Muſa* aut *Amuſa*: arboris verò *Daracht Mous*. Reliqua nomina ex GARCIA petenda.

Nomenclatura.

SEMEL dumtaxat feritur hæc arbor; nam ex ejus radice aliæ enaſcuntur: ſingulæ verò unicum (quemadmodum retuli) fructuum ramum geſtant, qui, dum maturi ſunt, reſcinditur; plantamque ipſam ſponte exſiccari ſinunt, tanquam in poſterum inutilem; aut amputant, in domeſticorum Elephantorum pabulum.

Ejus arboris ſerendæ ratio.

NONNVLLI interiora tenerioraque, antequam explicentur, folia, florumque thyrſum pipere, Zingibere recenti, allio, ſale, & aceto condiunt, & capparum modo edunt. Folia verò quoniam ampliſſima, mollia, frigidaque ſunt, ſubſternere ad accumbendum in æſtu ſolent: & ambuſtis nonnunquam imponunt. Ruellius hujus fructus meminit ex auctoritate Theophraſti & Strabonis.

Ejus uſus.

* *Nemo meo iudicio accuratiùs hanc ſtirpem deſcripſit quàm Oviedus ſub Platani nomine. Eius hiſtoriam Latinam fecimus, & ſcholiis in ſecundum* GARCIÆ *librum cap. de Muſa inſeruimus.*

De Mangas.

CAPVT XLIII.

VASTA hæc eſt arbor, & multis ramis prædita, fructumque fert magna ex parte anſerino ovo majorem, nonnullis interdum Indiæ locis binas libras, aut amplius pendentem; in eadem verò arbore perſæpe colore differentes iſti fructus conſpiciuntur: alii enim dilutè virent, alii flavent, quidam etiam ex viridi rubeſcunt: grati admodum ſaporis odoriſque eſt; & quando non eſt corruptus, duracinis perſicis (quæ à carne firmiore flavaque *Melocotonea* vulgo appellantur) præſtat.

Mangas hiſtoria.

IN multis provinciis naſcitur; uti in Malabar, Goa, Guzarate, Balagate, Bengala, Pegu, Malaca, aliisque Indiæ locis, & in Ormuz, ubi reliquis præcellit.

Natales.

NOMINATVR *Mangas*, in Canarin *Ambo*, à Perſis & Turcis *Amba*: permanetque in arbore ab Aprili in Novembrem uſque interdum, pro locorum natura & ſitu.

Nomenclatura.

EDITVR hic fructus in laminas ſectus aut ſine vino, aut vino maceratus. Conditur etiam ſaccharo ut commodiùs adſervari poſſit; atque interdum cultello aperitur, & in ejus medullium zingiber recens, allia, ſinapi, ſal, cum oleo & aceto inſperguntur, ut vel cum

Ejus fructus edendi, condiendi, & conſervandi ratio.

öriza edant, vel olivarum conditarum modo. Saliunt etiam & elixant, atque in forum venalem proferunt.

Facultates. FRIGIDVS & humidus est, tametsi vulgus calidum constituat, & multas mordicationes in eorum, qui vescuntur, ventriculo parere affirmet. Quin & indigenæ medici calidum faciunt, & vituperant, dicentes serpiginem, erysipelas, biliosas febres, phlegmonas, & scabiem generare. Quod fortè accidit ab ejus in ventriculo corruptione: sed eo tempore quo invenitur hic fructus, propter immoderatum æstum, in similes morbos incidunt etiam nonnulli qui illo abstinent.

ANTEQVAM probè maturus sit, gustu adstringente est, & ea pars quæ officulo vicinior est, acerbior: sed maturus dulcis & sapidus est. Præduro putamine, undiquaque tomento, aut duris fibris transversim & obliquè excurrentibus operto tegitur nucleus longiusculus & crassiusculus, magnitudine iligneæ glandis, candidus, & candidâ cute tectus, gustu amaro dum crudus est, ideoque adversus lumbricos & alui profluvia utilis: tostus verò iligneas glandes sapit.

INVENITVR etiam hujus genus sine officulo, palato admodum gratum.

* *Asserebat mihi anno nonagesimo nono supra mille simum & quingentesimum Franciscus Rodriguez, Bengala regno oriundus, ex Bantam Iavæ emporio, Mangas arboru ipsi nascentiu aliquot folia, cum fructus eiusdem arboris nucleo. Erant verò ea folia densa, & quodammodo cutacea, instar annotinorum Laurocerasi foliorum, novem decem, interdum plures uncias longa, binas cum semisse vel tres lata, in ambitu non serrata, oblongiusculóque mucrone prædita, crassiore nervo illa per medium, secundum longitudinem, secante, à quo utrinque sedecim vel septendecim crassiuscula vena in latera excurrebant tenuioribus aliquot venulis vix apparentibus interspta: ea manducata, acrimoniam habere deprehendebantur, quia forsitan resiccata. Miror autem neque Garciam, qui hanc arborem in suo prædio habuisse scribit, neque Christophorum à Costa, qui plura eius genera facit, & plantas ipsas ad vivum expressisse non uno loco gloriatur, foliorum formam declarasse.*

Nucleus porrò longioris amygdalæ suæ crasso operimento repurgatæ magnitudinem habebat, membranâ tectus cineracei coloris, substantiâ autem paně instar nucis fausel sive arecæ constans, in qua nullam amaritudinem, imò ne alium quidem manifestum saporem deprehendebam, nisi in resiccato (qualem accipiebam) evanuisset. Adscriptum erat, valdè commendari ab incolis.

Eiusmodi autem fructus immaturos & adhuc tenellos, muriâ conditos, postea adferebant, quotquot Navigationem instituebant in Indiam, quibus in reditu cum aliis cibu vescerentur, teneriorum cucumerum muriâ etiam conditorum loco, ut moris est plerisque Germaniæ locis, similes cucumeres mensis adponere, atque etiam in Vngaria, cum assis carnibus. Mihi autem donabantur similes bini fructus ex illu quos Iacobus van Neck anno M. DC. III. *à Christi nativitate referebat, erántque diversæ magnitudinis; Vnus enim quatuor uncias longus aut amplior, totidem ambitu complectens, quâ parte crassior; Alter paullò minor: uterque tamen eiusdem formæ, brevique & crasso pediculo præditus, crassior summâ parte pediculo proximâ, gracilior infimâ, & mucrone nonnihil curvo: aperti membranaceum involucrum continere deprehendebantur oblongum, longiori amygdalæ suo pulvino liberatæ pane simile, quo nucleus eiusdem formæ tectus erat. Retinebat adhuc is fructus, licet muriâ conditus, tantóque tempore adservatus, satis gratum odorem.*

Mangas silvestre aliud genus. Eius facultates.

ALIVD ejus genus silvestre reperitur *Mangas bravas* nuncupatum, adeò præsentis veneni, ut indigenæ illo sese mutuo perimant: nam si quis paululum ederit, ilicò moritur: interdum oleum admiscent ad exacuendam ejus vim, utque celeriorem perniciem adferat: sed quocumque tandem modo sumptum, adeò celeriter perimit, ut hactenus nullum sit repertum antidotum ad illius vim compescendam. Dilutè viret, & aliquantulum splendet: lacteo succo abundat, paucaque carne præditus est; nam crasso cortice solummodo integitur officulum prædurum & cartilagineum; Cotonei tamen mali magnitudine est.

Natales. PER universam provinciam Malabar provenit copiosè hæc arbor, domestica sive sativa minor, brevioribusque & crassioribus foliis. Pueri his fructibus, aureorum malorum loco, sese mutuò petere consueverunt.

De Ananas.

CAPVT XLIV.

Natales. PEREGRINVS est hic fructus, & ex provincia S. Crucis in Brasilia primùm in Indiam Occidentalem, deinde etiam in Orientalem Indiam delatus; in quibus nunc uberrimè provenit.

Eius historia. CITRII verò mali minoris magnitudine est, admodùm flavus & odoratus cum probè maturus est, adeò ut prætereuntes ex odore dignoscere queant ædes in quibus sit: succulentus & gratissimi saporis: procul intuentibus cinara videtur, sed pungentibus aculeis caret. Singulæ stirpes Cardui edulis magnitudinem æquant, unicumq. malum gestant in medio quasi caule, & circa eum multas alias proles, quarum non nullæ etiam suo fructu præditæ sunt. Qui itaque fructus maturos colligunt, proles ilicò terræ mandare solent: è quibus singulæ deinde stirpes proveniunt suo malo onustæ, uti mater, quæ intra annuŏ spatium colliguntur,

Ejus

Ejus radix carduo eduli perquam ſimilis eſt; ſed & folia non ſunt diſparia, tametſi ad *Ananas* ſilveſtris folia magis accedant. Vulgo *Ananas* vocant: Canarini verò *Ananaſa*.

CVM primùm in Indiam illatus eſt hic fructus, ſinguli decem ducatis, aut paulo amplius æſtimati ſunt: nunc verò propter abundantiam (tametſi neque ſapore neque odore primis cedant) vix duobus regalibus Caſtellanis veneunt.

HACTENVS in medicum uſum non eſt receptus, ſed ſolùmmodo ob ſaporis gratiam commendatur. Calidus & humidus eſt; editurque maceratus in vino, uti Perſicum malocotoneum, & facilis eſt concoctionis; nimius tamen ejus uſus inflammationes parit, quemadmodum Duriones Malacenſes. *Eius uſus.*

SI medius ſecetur, & partes denuò conjungantur, uniuntur uti cucumeres: perfoſſus verò cultello, ſi in vulnere unius diei aut noctis ſpatio cultellus relinquatur, invenietur tota ea pars, quæ in vulnere hæſit, corroſa.

** Conſule noſtra ſcholia in 2. lib. Aromatum, Capite de Mángis.*

Ceterùm, qui ex lava anno M. D. XCIX. *redibant naucleri,* Ananas *fructum ſaccharo conditum reportabant, & eius planta germina virentia admixta, quorum iconem hic ſubiiciendam curabam. Erat quidem is fructus ſatis ſuavis, ſed qui, ob nimiam dulcedinem, mihi nauſeam ferè excitaret, cuius pars intima durior, & difficilis (ut apparebat) concoctionis. Folia porrò antè videram ex Guineâ delata (ubi fructus* Piñas *à Luſitanis appellatur, ob aliquam formæ cum pinea nuce ſimilitudinem) Aeizoi aquatici foliis non valdè diſſimilia, minùs tamen craſſa, & in ambitu ſerrata ſive dentata, ut in ſubiectis germinibus animadvertere licet.*

De Ananas ſilveſtri.

CAPVT XLV.

ALTIVS aſſurgit qui Ananas ſilveſtris nuncupatur: namque truncum habet haſtæ magnitudine lævem admodum, rotundũ, & Mali aureæ craſſitie, ſpinis horridum: folia ſpinoſis cuſpidibus prædita, & per ambitum mollibus ſpinis ſepta. Singulæ arbores ſecundùm radicem ſumma tellure magnam foliorum comam fundunt, majorum quàm quæ in arbore ſunt, quæque procul intuentibus Aloës foliis ſimilima videantur, tenuiorum tamen, pluribus ſpinis horridorum, & dilutè virentium: adnatis ſe propagat, aliæque ſtirpes ex aliis enaſcuntur, præſertim in ſepibus & hortorum ambitu, quos egregiè muniunt. Rami foliorum ſimul glomeratorum capita proferunt flaventium admodùm, & tenerorum, ſuaviſſimi odoris, quæ nihil aliud ſunt quàm flos ipſe: ex horum ſingulis ſpica prodit Arundinis ſpicæ non abſimilis, ſed craſſior, compactior, & elegantior, odore Cedri. E ramis dependent fructus *Ananas bravo*, id eſt, Ananas ſilveſtres dicti, quia cum domeſticis nonnullam habeant ſimilitudinem, Melonis magnitudine, coloris rubri elegantis & oculos oblectantis, toti in partes diviſi, quemadmodum Cupreſſini ſtrobili, ſeu nuces exſiccatæ, ſed tuberculis foris obſiti, ut procul ſpectantibus magni pinei ſtrobili appareant. *Ananas ſilveſtris deſcriptio.*

CAPITVM teneriora folia ſeu flores crudi eduntur, carduosque ſapiunt; ſed exiguum alimentum præbent. *Cuius facultatis ſit.*

FRVCTVS (quem pauci deguſtant) ſapore utcumque ſuavi præditus eſt, adſtrictionis tamen auſteræ, & palato parum gratæ, particeps.

SVCCI plena eſt tota planta cum ſuis radicibus. Hujus ſex vel octo unciæ ex ſaccharo ſummo mane ſumptæ præſentiſſimum certiſſimumque cenſentur eſſe remedium adverſus

jecoris & renum calores, renum ulcera, purulentas urinas, & penis excoriationem: nam magna ex parte post tertium diem sanantur.

UTILEM etiam in diabete esse ferunt: at non sum expertus.

ARABES admodum laudant adversus eosdem morbos & erysipelas; & *Queura* vocant, quemadmodum in Decan; Persæ *Ananasa* & *Angali*: florem (qui caput illud foliorum odoratum est) Arabes *Chuxtaid*, Persæ *Pixcoxbuith* dicunt. Turcis est ignota.

De Carcapuli.

CAP. XLVI.

Carcapuli historia.

CARCAPULI Malabaribus, *Garcapuli* Canarinis, vastæ magnitudinis arbor est, fructum ferens Malo aureo cui cortex exemptus sit, magnitudine, & forma similem, ex grumis omnino constantem, (sed non separabilibus ab invicem ut in Malo aureo) tenui, lævique & splendenti cortice tectum, non admodum sicco, colore pallido, at ubi maturuit aureo: gustu admodum austero, sed quadam adstrictione grato.

Eius usus.

Eo utuntur in cibis, magnaque apud incolas illius est laus in curationibus: sed inter omnes, quæ experientiâ comprobatæ sunt, primas obtinet profluvii alvi cujuscunque generis constrictio, in iis præsertim qui nimio veneris usu hoc malum contraxerunt: editur verò aut ipse fructus maturus, aut ejus succus cum oxygala sumitur, aut illius exsiccati pulvis: cum oxygala autem mixtus & cocta oriza, mirificè appetitum dejectum revocat. Utilis etiam est ejus succus & exsiccati pulvis, in oculorum caliginibus & suffusionibus. Familiaris est fructus pulvis, obstetricibus; puerperis enim exhibere solent ad pellendas secundas, & ad purgationes, atque lactis ubertatem præstandam, tum etiam ad facilitandum partum magnâ ut aiunt efficaciâ.

SUCCUS ejus cum aliis plantis mixtus ungui majoris digiti pedis imponitur eodem latere quo quis aut caliginem, aut suffusionis initium in oculo habet, utilemque esse perhibent.

TRANSFERTUR hic fructus siccus ex Malabar in alias provincias.

De Carambolas.

CAPUT XLVII.

Carambolas historia.

FRUCTUS quem Malabares & Lusitani *Carambolas* appellant, in Decan *Camarix*, in Canara *Camarix* & *Carabeli*, in Malayo *Belimba*, & à Persis *Chamaroch* dicitur; nascitur in arbore cotoneæ magnitudine, foliis mali, paulo longioribus, coloris viridis saturatioris, & gustus amaricantis: floribus parvis quinque foliolis constantibus ex albo rufescentibus, nullo quidem odore gratis, sed aspectu elegantibus, & gustu oxalidis acetoso. Ipse verò fructus majusculi ovi gallinacei magnitudinem æquat, oblongus, flavescens, atque veluti in quatuor partes divisus, sulcis illis paulo altiùs impressis magnam gratiam addentibus: in meditullio continet semina tenera, saporis aciditate palato grata.

Eius usus.

MULTI usus est in medicina & in cibis: namque maturum exhibent in biliosis febribus; & saccharo condîtum, syrupi acetosi loco præbent. Canarini ejus succo, cum aliis medicamentis istîc nascentibus, collyria parare solent ad oculorum nubeculas tollendas. Obstetricem (quæ ab illis *Daya* ut diximus, appellatur) vidi fructu sicco & in pulverem contrito, & foliis Betele utentem ad secundinas à partu expellendas, fœtumque mortuum educendum.

EIUS etiam muriâ condîti frequens est usus, cùm gratissimi fit saporis, & appetentiam excitet.

De Jambos.

CAP. XLVIII.

Jambos historia.

ALIUS est in India fructus, qui ob aspectus elegantiam, suavemque odorem & saporem, tum etiam ob ejus in medicina usum, dignus est cujus historiâ hîc apponam.

ARBOR verò quæ hunc fructum præbet, vasta est, maximam Malum auream, quæ in Hispaniis nascatur, æquans, multis ramis in latum expansis, multamque umbram præbentibus prædita, aspectuque pulcherrima; caudex majoresque rami cinereo cortice integun-

integuntur: folia pulcherrima sunt, lævia, palmum aut amplius longa, crassiore nervo per longitudinem, multis autem obliquis venis in latera excurrentibus, parte supinâ saturatiùs, pronâ verò dilutiùs virentia: flores ex rubro purpurascentes, vividi admodum coloris, multis staminibus in medio prædíti, aspectu pulcherrimi, gustu capreolorum vitis simili: Fructus magnitudine est Pyri quod à Rege cognomen accepit; ejusque duo sunt genera: unus enim adeò obscurè rubet ut niger videatur, magnaq. ex parte officulo caret, & succi bonitate præstat: alter ex candido rubescit, & officulum continet album, durum, non admodum rotundum, officuli quod in persico malo est magnitudine, læve, & candidâ hirsutâque membranâ tectum; qui licet superiori bonitate cedat, dignus tamen est delicatissimorum etiam hominum palato; utriusque odor suavissimam rosam refert. Frigidus & humidus est, & admodum tener; cortice adeò tenui & molli tectus, ut cultello auferri non queat.

ALTE suas radices terræ infigit hæc arbor, & post quartum annum fit fructifera: fructum sæpiùs eodem anno perficit, & nunquam sine flore aut fructu conspicitur, cùm iidem rami floribus, fructu viridi & maturo semper ferè onusti sint, decidentibusque quotidie floribus (sic ut solum rubro colore tinctum quandoque videatur) novi subnascantur, fructusque alii primùm enascantur, alii matureścant, alii jam maturi colligantur. Succussâ arbore maturi facilè decidunt: comprehensi verò rami ad fructus colligendos facilimè ab arbore revelluntur. Ante reliquos cibos initio mensæ edi solent atque interdiu.

MALABARES & Canarini hunc fructum *Iamboli* vocant; Lusitani istic habitantes *Iambos*, Arabes *Tupha Indi*, Persæ *Tuphat*, Turci *Alma*: Lusitani arborem *Iambeiro* appellant. *Nomenclatura varia.*

FLORES & fructus saccharo condîri solent, iisque frequenter utuntur in biliosis febribus, exstinguendæ sitis gratiâ. *Facultates.*

De Jamboloins.

CAPVT XLIX.

HVIVS arboris materies cortice integitur coloris ferè ejusdem cum Lentisci cortice: folia Arbuto similia habet, sed Myrti virentis foliorum sapore: fructus Cordubensibus olivis maturis similes, adstringentis gustus, & fauces contrahentis. *Iamboloins historia.*

NVLLVM usum in medicina obtinent, sed eduntur cum Oriza cocta; nam appetentiam excitant. *Eius usus*

VVLGVS *Iamboloins* appellat

De Iangomas.

CAP. L.

ALIVS est fructus *Iangomas* nuncupatus, Sorbis ferè similis colore, & immaturis prunis sapore: quibus & arborem similem habet, (sed spinis obsitam) & folia & flores. *Iangomas descriptio.*

NASCITVR sponte in agris, & silvis: sed in hortis etiam colitur. *Natales.*

FRVCTVS licet maturus digitis priùs emolliendus est, antequam edi possit: attamen adstrictionem illam haud mediocrem nequaquam adhuc deponit: eaque de causa illius usus est ubi adstrictione opus habent. *Vsus.*

De malis Indicis.

CAPVT LI.

MAGNA est arbor multis foliis & floribus prædita, & copioso fructu: folia minùs rotunda sunt mali foliis, tametsi ea æmulentur: supernè saturatè virent, infernè candicant & pubescunt uti Salviæ folia, gustu adstringente: flores exigui, candidi, quinque foliolis constantes, inodori: fructu iujubis seu zizyphis similes, alii aliis majores & suaviores, nunquam verò tam probè matureścentes ut conservari queant, & in alias regiones transferri, uti zizypha; & perpetuò nonnihil adstrictionis retinentes: unde colligitur minimè pectori utiles esse, quemadmodum zizypha. *Malorum Indicarum historia.*

HVIC arbori nomen est in Canara *Bor*, in Decan *Ber*, & in Malayo *Vidaras*, apud Lusitanos *Mançanas de la India*, id est, mala Indica. *Earum nomenclatura.*

PRÆ-

Præstantia. PRÆFERVNTVR fructus in Malaca nati Malabaricis: sed iis adhuc præstantiores quos Balagate profert.

CONSPICITVR hæc arbor æstate alatis formicis perpetuò onusta, quæ in ramis ejus Laccam elaborant.

De Ambare.

CAPVT LII.

Ambare descriptio. CRASSA magnaque est hæc arbor, foliaque habet Iuglandis foliis magnitudine respondentia, sed non ejus formæ, dilutiùs virentia, & multis venis elaborata, quæ illis magnam gratiam addunt: flores exiguos candidos, fructus Iuglandis nucis magnitudine dilutiùs virentes, & cortice quàm illa læviore: odoris gravis & gustus acerbi dum adhuc virent, coloris verò flavi in maturis, gratioris odoris, & saporis gratâ aciditate commendabilis, medullam continentes cartilaginosam & duram, è duris nervis obliquè intertextis constantem.

Nomenclatura. HANC arborem appellant Canarini *Ambare*, fructum *Ambares*, Persæ *Ambereth*, Turci *Harb*, Lusitani *Ambares*, quemadmodum Canarini.

Eius usus. PROPTER fructus gratam aciditatem eum Omphacii seu agrestæ loco cibis admiscent: maturum ex sale & aceto edunt, excitat enim edendi appetitum. Indi adversus biliosos humores utilem esse perhibent.

Eius condiendi ratio. SALE & aceto conditus diu conservari potest.

De Datura.

CAPVT LIII.

Datura tria genera. TRIA sunt hujus plantæ genera; quorum quo frequentiùs utuntur, primo loco describemus: ejus enim adeò vulgaris est usus, ut paucæ sint meretrices, quæ inter sua χειμήλια illud non recondant, ob eas quas postea subnectemus causas.

Prioris descriptio. PRIMVM Altheæ magnitudine caulem habet, nec admodum illi dissimilem, in plures tamen ramos divisum: folia cùm magnitudine tum formâ Stramoniæ foliis similima, verùm magis in circuitu serrata, uti ferè Xanthii (Hispanis *Lampazos*) folia: flores albos, Smilacis lævis (quam Hispani *Correguela mayor*, hoc est, Convolvulum majorem appellant, floribus omnino respondentes, fructum Stramoniæ, rotundum, nucem Iuglandem magnitudine æquantem, viridi colore præditum, & spinis mollibus, minimeque pungentibus undique septum, plenum semine Lenticulæ simili, ejusdemque coloris, cordis humani effigie, gustus amari: radicem albam, raphani odore, quæque, si diu naribus admoveatur, sternutamenta ciet, cujus cortex nonnihil amaricat, minùs tamen eo qui caulem & ramos ambit.

Natales. NASCITVR umbrosis locis, & secundùm aquas.

Nomenclatura. NOMEN huic plantæ in Malabar est *Vmmata caya*, in Canara *Datiro*, apud Arabes *Marana*, apud Persas & Turcos *Datula*, apud Lusitanos *Datura* & *la Burladora*, hoc est, faceta.

Qualitas. LITERATI plerique, atque etiam maxima pars Medicorum istîc degentium, legitimam Nucem Methel Arabum esse censent, frigidamque excessu tertio, & siccam secundi fine constituunt.

Facultates. MALA invaluit consuetudo apud impudicas mulieres, ut hujus seminis in pulverem triti dimidiam drachmam ex vino, aut alia quæ magis arridet materia, præbeant: miser qui cum hausit, diu velut mente alienatus remanet, aut ridens, aut ejulans, aut dormiens, plerumque etiam alteri colloquens & respondens, ut interdum etiam sanâ mente præditum esse credas, tametsi mentis non sit compos, neque eum agnoscat, cum quo sermones confert, & colloquii habiti planè sit immemor, postquam ad se rediit. Sunt verò nonnullæ adeò exercitatæ in hoc medicamento exhibendo, idque sic temperare norunt, ut ad certas, easque quot velint horas, quibus id propinant, mentem adimant. Multa sanè ejus rei exempla, quæ vel ego ipse vidi, vel ab aliis audivi, huc adducere possem; sed cùm ad rem nihil faciant, prætermittenda esse duxi: illud solum addam, neminem, qui simile sumpsisset, necatum unquam comperisse, tametsi nonnullos conspexerim per aliquot dies perturbatos ferri, quod fortè acciderat ob immodicam quantitatem exhibitam: quæ si fuerit nimia, interimit; nam hoc semen perniciosâ qualitate non caret, licet gentiles ad provocandas urinas cum pipere & foliis Betele id exhibere soleant, & perutile esse dicant. Ego verò

nunquam

nunquam obſervavi, nec experiri volui, cùm alia medicamenta ad eam rem utilia non deſint.

PORRÒ ſi ad eorum, qui hoc ſemen hauſerunt, curam evocentur Hiſpani medici, medicamenta vomitum cientia exhibent, ut, quidquid in ventriculo hæſit, reiiciant; acres deinde clyſteres iniiciunt ad evacuandum, forteſque ligaturas adhibent ad divertendum, tùm etiam cucurbitulas adponunt, & venam ſecant. Gentiles verò medici & Chriſtiani indigenæ cùm à cucurbitulis & venæ ſectione abhorreant, nihil aliud quàm vomitum provocant, forteſque ligaturas & fricationes adhibent; quæ ſi non ſufficiant, balnea ex aquâ calidâ præſcribunt ad eliciendum ſudorem: porrò à vomitu vinum propinant, cui piper & cinamomum admiſcent; in cibis verò audaciores ſunt Hiſpanis: namque evacuatâ materiâ gallinas edendas præbent, & vinum dulce aut paſſum exhibent. *Vires variæ.*

RADICIS *Daturæ* drachma ex vino pota ſomnum profundum inducit, in quo varia inſomnia, & miræ rerum facies obverſantur.

SEMINE verò per noctem in aceto macerato, deinde exactè trito, utiliter illinuntur herpetes miliares & eryſipelata ſerpentia: nam brevi ſanantur.

RELIQVA duo genera facie & fructu ſuperiori ferè reſpondent, ſed flores colore variant: etenim ſecundi flores, licet formâ priori ſint ſimiles, colore tamen flavo ſunt, & ſecundùm pediculum nonnihil rubent: tertii flores hyoſcyami floribus magis vicini ſunt. Ceterùm neutro ex poſtremis duobus utuntur, niſi ad necem inferendam. Nihilominus tamen Brachmenes medici ex ſecundi ſemine (quod floribus eſt flavis) catapotia faciunt, granorum piperis magnitudine, magnæ ſanè efficaciæ ad ſiſtenda alvi profluvia, quibus adjuncta ſit febris ardens; atque etiam in dyſenteriis: Fiunt verò hunc in modũ catapotia. *II. & III. deſcriptio.*

℞ ſeminis ſecundi generis drachmam unam, piperis nigri & longi, ſandali albi, anincar, radicum *Biſa* (adfertur ea ex Bengala & Patanne montibus) foliorum Bangue, ſingulorum dimidiam drachmam: omnia iſta diligenter cum aquâ terunt in marmore, quo pictores ſuos colores terere ſolent; deinde catapotia efformant, è quibus exhibent quantum commodum videtur.

MEA eſt cum aliis pleriſque opinio, ut nucem Methellam Stramoniæ fructum eſſe credam, qui per omnia ſimilis eſt fructui Daturæ: atque ſi nonnihil ab eo differt, id locorum varietati adſcribendum cenſeo. *Nux Methella eſt Stramoniæ fructus.*

DATVRA I. forte. *Tatula.*

* *Quantum ex Daturæ primæ deſcriptione colligere licet, eadem eſt cum Turcorum, qui Conſtantinopoli vivunt,* Tatula, *cuius uſus illis perquam familiaris eſt.*

Nec abludere ab eâ videtur illud Stramoniæ genus, cuius ſemen O Eniponte *ex Ser*^mi *Archiducis Ferdinandi aula Viennam Auſtriæ primùm delatum & Nobilibus matronis anno* M. D. XXCIII. *communicatum, ſequente anno in multorum hortis natum eſt. Illius hiſtoriam atque iconem non incommodè huc inferri poſſe exiſtimavi.*

Eſt autem vulgari Stramoniâ longè maius, quódque humanam altitudinem non modò æquet, ſed etiam plerumque ſuperet: craſſos habet caules, nonnunquam brachiales, læves, diutiùs virentes, multis alis præditos, ad quas naſcuntur ampla & viridia folia, maiora quàm in vulgari, magiúſq; laciniata, uti ferè in nonnullis Atriplicis ſilveſtris generibus, præſertim eo quod vulgo Pedem anſerinum appellant, ſed ampliora: flores in alis ſingulares, vulgaris floribus formâ & colore quidem ſimiles, ſed minores, & ferè inodori: quibus excuſſis ſuccedunt capita, non orbiculata, ut in vulgari, ſed oblongiuſcula, maiorem nucem Iuglandem cum ſuo operimento æquantia; & quatuor ſulcis ſecundum longitudinem quodammodo diviſa, firmíſque aculeis modò longis, modò brevibus munita, quæ per maturitatem à ſummo in quatuor partes dehiſcunt, & octonas cellulas oſtendunt, ſemine initiò rufeſcente, deinde nigro, planiuſculo, rugoſo plenas, quod facilè à vento excutitur, non autem pulpæ inhæret ut in vulgari, ſed illo etiam minus eſt. Tota planta graviter ſpirat, & Spatula fœtida, ſive Xyridis vulgo credita, odorem emulatur.

Floret æſtate; ſemen Autumno matureſcit. Auſtriaca nobiles Matronæ, Schön apflen *appellant.*

Hanc Nobiliſſimus, idémque Clariſſ. vir Fabius Columna, Solanum manicum Dioſcoridis cenſet, in doctiſſimo Libro cui titulum fecit Φυτοβάσανος, *ſive Plantarum examen, ubi Dioſcoridis textus ab eo emaculatus.*

De Bangue.

CAP. LIV.

Bangue descriptio.

BANGVE simile ferè est Cannabi, cujus Dioscorid. lib. 3. meminit. Caulem habet quinque palmorum longitudine, quadrangulum, colore dilutiùs virente, fractu contumacem, nec adeò concavum ut cannabinus caulis, cujus cortex non minùs quàm illius in fila diduci potest: folia cannabina supernè virentia, infernè incanâ lanugine pubescentia, gustu terrestri & insipido: semen cannabino minus, neque adeò candidum.

Eius utilitas.

INDI semine & foliis vescuntur, cùm ut validiores in re venerea fiant, tum ad excitandam cibi appetentiam.

Compositio.

FIT ex hoc Bangue compositio vulgaris admodum usus in iis regionibus, ad varios effectus: etenim magnates & militiæ præfecti, ut laborum obliti securiùs & liberiùs dormiant, seminis & foliorum in pulverem redactorum, quantum videtur, sumunt, illique addunt Arecam sive avellanam Indicam viridem, & opii nonnihil pro arbitrio: omnia saccharo excepta devorant: si verò in somno varias rerum species sibi obversari cupiunt, addunt selectissimam Camphoram, Caryophyllos, Nucem moschatam & Macis: si verò hilares esse volunt & faceti, & præsertim in venerem procliviores, ambato & moscho additis saccharo excipiunt, & electarium faciunt.

Ad quid prosit.

MVLTI mihi affirmârunt, hujus semen & folia ad libidinem ciendam miræ esse efficaciæ: unde colligere licet, nihil affinitatis habere cum Cannabi, licet illi admodum similis sit; quandoquidem, auctore Dioscoride loco suprà dicto, Cannabis calida & sicca est, & genituram exstinguit.

Nomenclatura.

DICITVR Arabibus *Axù*; Persis, Decan, & plurimarum aliarum regionum incolis *Bangue*; Turcis *Asarath*.

Maslac.

* *Sed & hoc Bangue plurimam affinitatem habere videtur cum Turcorum Constantinopoli degentium* Maslac: *quo ad varios effectus utuntur: nonnulli etiam vescuntur excitanda veneris gratiâ.*

De Herba viva.

CAPVT LV.

Herbæ vivæ nomenclatura. Indi occidui, teste Castaneda Medico Hispalensi, Quace-cupatli appellant.

NONNVLLIS Asiæ locis planta quædam invenitur, vulgo *Herba viva* nuncupata, à circumforaneis illis, *Iognes* appellatis, *Herba amoris*, ab Arabibus & Turcis *Suluc*, & à Persis *Sulugue*.

Eius historia.

EXIGVAM habet radicem, è qua supra terram exiliunt octo ramuli duos digitos longi, foliis utrinque in ordinem digestis & inter se respondentibus onusti, quæ plurimum ad Ervi tenella folia accedunt, nec dissimilia sunt foliis prioris Polypodii, cujus iconem Lacuna exhibet lib. 4. cap. 187. sed longè tenuiora, & utrinque lævia, & gratâ viriditate oculos pascentia, uti Tamarindorum folia: è medio radicis capite exiliunt pedunculi (nam caule caret) quatuor, singuli suum florem sustinentes flavum, aspectu pulcherrimum, minoribus Caryophylleis similem, sed sine odore.

Natales.

NASCITVR calidis & humidis locis.

Mira eius natura.

ADEO mira est hujus plantulæ natura, ut eam humana ratio assequi nequeat. Nam cùm maximè viret, gratissimaque est aspectu, si quis illam apprehendere cupiat, ilicò folia contrahit, atque sub tenues ramulos recondit; si verò apprehendat, subitò adeò marcidà conspicitur, ut exsiccari putet: sed quod majore admiratione dignum est, si manum retrahat, ilicò suum nitorem recuperat, & toties marcescit aut revirescit, quoties comprehenditur, aut manus ab eâ retrahitur.

MIHI autem relatum est, Philosophum quendam in Malabar, dum nimis curiosè hujus plantæ naturam observare cupit, amentem esse redditum. Plantam ego conspexi, eamque cum suo cespite, ipsam minimè contingens, erui, & in hortum quendam transtuli, ubi permansit; at fatuum minimè vidi.

Facultates.

INTERROGATI à me nonnulli indigenæ medici, an aliquas hujus plantæ facultates perspectas haberent, illamque in usum medicum adhiberent, affirmârunt utilem esse ad virgines corruptas in integrum (*si credere fas est*) restituendas, & ad reconciliandum amorem miræ esse efficaciæ. Gentilis medicus & pro eâ regione satis doctus, cùm adeò cupidum cognoscendi hujus herbæ facultates conspiceret, ait, unam se edocturum adeò compertam & certam, ut cervicem pro pignore deponeret, nisi sic se habere comperirem. Nempe ut illi cujuspiam mulieris, qualiscunque etiam status, nomen modò indicarem, so

effectu-

effecturum ut illâ in omnibus mihi obsequeretur, dummodo ex ipsius præscripto herbâ uterer. Sed conditionem respui in re tam illicitâ. Nihil igitur aliud post diligentem inquisitionem de hac plantâ intelligere potui, quàm apud Gentiles, præsertim verò Brachmenes Canarinos & Iogues in magna æstimatione esse.

QVODAM die mihi accidit plantas conquirenti non procul à flumine Mangate, ut Gentilem quendam humi sedentem & verba quædam obmurmurantem, tanquam oraret, fortè conspicerem; quem cùm compellassem, nihil respondit, sed meo interpreti, quem comitem duxeram, manu dumtaxat innuit: is hominem intelligens, celeriter sese inde proripuit, meque secedere jussit, inquiens Gentilem illum incantatorem esse cujusdam illius regionis Capitanei quem *Caymal* appellant, & istîc sortes jácere supra Herbam vivam: id fieri solere repurgato priùs circa ipsam plantam solo ad hominis longitudinem, recitarique quædam concepta verba, & exspectari primam avem aut rem animatam quæ istam plantam prætergrederetur dum verba obmurmuraret, cujus sanguine (si comprehendi posset) perluenda esset; sin minùs, alterius ejusdem speciei, idque cum multis ceremoniis, quas prætermitto, cùm indignæ sint ut scriptis mandentur. Conspexi deinde istam plantam siccam inter supellectilem mulieris prostitutæ pudicitiæ.

* *Ea esse videtur quam Garcias libro Aromatum describit foliis Polypodii, nullo nomine addito. Nec ei fortè absimilis Æschynomene Apollodori, quæ appropinquante manu folia contrahat, ut refert Plin. lib. 24. cap. 17.*

De herba Mimosa.

CAP. LVI.

ALIA planta invenitur in quibusdam hortis quinque palmorum longitudinis, vicinis arbustis aut parietibus incumbens, tenui caule, eleganti viriditate prædito, nec admodum rotundo, per intervalla exiguis & pungentibus spinis obsito, foliis superioribus haud absimilibus, filicis feminæ foliis minoribus. *Herba mimosa historia.*

GAVDET humidis & petrosis: & *Herba mimosa* nuncupatur, quoniam manu admotâ senescit & marcescit, manu verò remotâ pristinam viriditatem recipit, sed non adeò celeriter uti prior. *Natales.*

NATVRAM habet plurimùm ab Arbore tristi differentem: nam singulis noctibus Sole occidente senescit & siccatur quodammodo, sic ut contabuisse videatur: oriente verò Sole vigorem denuò recipit; quantoque Sol magis fervet, eo magis viret, totoque die folia ad Solem convertit. *Natura.*

ODORE & sapore est Glycyrrhizæ: vulgóque ab indigenis folia manduntur adversus tussim, ad pectus repurgandum, & vocem clariorem efficiendam: renú etiam doloribus utilis esse censetur, & recentia vulnera glutinare. *Odor & sapor.* *Virtus.*

* *Multarum plantarum, præsertim in leguminum genere, folia, noctu se contrahere & comprimere solent.*

HERBÆ *porrò mimosæ appellatione ad me mittebatur sicca planta à Iacobo Gareto, extremo Octob. anni* M.D.XCIX; *quam ab Illustri Comite de Combreland ex insula D. Ioannis à portu divite nuncupata, reduce, fictili cum terra impositam recepisse scribebat, conservare tamen non potuisse. Huius verò iconem, quàm commodè fieri potuit, ex illâ siccâ exprimi curabam, ut eius historia, ex siccâ etiam plantâ concinnata, addi posset.*

CONSTABAT *autem ea planta, quæ prorsus sicca & foliorum expers, singulari radice, non crassâ quidem illâ, sed durâ & lignosâ, rarisque fibris pradita, à quâ terni aut quaterni caulículi exibant breves, qui statim in aliquot tenues virgas & humi procumbentes in ambitu se spargebant, ad singulos nodos, frequentes, longas, tenuésque fibras agentes, instar ramorum periclymeni vulgaris, qui per terram diffunduntur: erant verò cubitalis longitudinis illæ virgæ, interdum ampliores, teretes, lentæ, quibusdam spinulis latiusculâ basi eas insidentibus pradita, quemadmodum in rubi ramis videre licet, minoribus tamen, rarioribus, minúsque firmis: ea*

HERBA MIMOSA.

Herba mimosæ Historia.

rursus in alios graciliores ramos dividebantur, frequentioribus spinulis obsitos, è quorum nodis inter binas appendiculas alternis exoriebantur tenerrimi ramuli suis foliolis obsiti, quæ numerosa, serie quadam & pari utrinque numero in alâ nata erant, nullo singulari alam finiente, tenella admodum & virentia, non dissimilia Acaciæ foliolis, quæ (dum primùm prodibant) tenui incanáque lanugine pubescebant, ut ex ramo suis parvis ramulis & foliolis onusto, quem addiderat, deprehendere poteram, quiq; fibras aliquot adnatas etiam retinebat. Adjunxerat & bina capitella, quæ, in eâ plantâ nata, ab Illustri supradicto Comite accepisse scribebat, cum aliquot ramis sua foliola adhuc retinentibus. Constabant ea capitella è multis tenuibus angustisq; & spinosis veluti foliolis, inter quæ latebant semina orbiculata, plana, nigra, in medio nonnihil tumentia. Flores à me conspecti non fuerunt, & haud scio, an allati fuerint. Verum porrò hujus plantæ virentis, & adhuc in terra hærentis, folia, manu admotâ marcescant, ut scribit Christophorus à Costa, eiúsque rei causâ nomen fuerit inditum, ii referre possent, qui plantam virentem & crescentem viderunt, atque erutam capsa imposuerunt. De illius autem facultatibus, ipse à Costa consulendus.

De Pineis nucleis Malucanis.

CAP. LVII.

Pineorum nucleorum descriptio.

ALITVR in hortis quibusdam Malabar, tum etiam in nonnullis silvis sponte nascitur Arbor magnitudine Pyri, cujus folia infernè dilutâ viriditate prædita sunt, supernè autem saturâ, admodum tenella & mollia, quæ gustata valdè acria deprehenduntur, & linguam diu vellicant: fructus triangularis, avellanæ magnitudine, interiùs in multa receptacula distinctus, in quibus semen est album, solidum, rotundum, pineo nucleo suo putamine exempto par.

Eorum usus. EO fructu frequenter utuntur Indi, cùm in curandis quibusdam morbis, tum etiam in suis nequitiis.

BINOS ejusmodi nucleos tenui membranâ, quæ illos contegit, liberatos terunt, & clysteribus vulgaribus admiscent, adversus Sciaticam, & urinæ difficultatem: seu propinant cum gallinæ jusculo ad educendos putridos, lentos, crassosque & frigidos humores, & asthmaticos curandos, adversus quem morbum plurimum commendant, & frequenter utuntur. Ex aqua tritis impetigines inunctæ, primùm tamen diligenter confricatæ & abrasæ, probè & brevi temporis spatio curantur: sed admodum urunt, ut experientiâ didici.

IMPROBÆ etiam mulieres illarum provinciarum, suis maritis parùm æquæ, quatuor grana sive nucleos edendos præbent, ut eos interimant.

Fructus nomenclatura. VVLGO appellatur hic fructus *Piñones de Maluco*, hoc est, pinei nuclei Malucani, quòd istîc frequentes sint arbores hunc fructum ferentes, multusque & familiaris admodum sit illius usus in purgationibus: à Canarinis *Gepalu*.

De Charameis.

CAPVT LVIII.

Duo genera. Prioris descriptio.

HVIVS arboris duo sunt genera: Vnum Mespili amplitudine, foliis Pyro similibus, dilutè virentibus, fructu avellanis simili, admodum flavo, elegantèr in multos angulos desinente, sapore omphacii, & gratâ aciditate, quem vel immaturum vel maturum vel sale conditum vulgariter edunt.

Alterius historia. ALTERVM genus ejusdem est magnitudinis, foliaque habet Malo minora, fructum verò priore majorem, cujus decocto cum Santalis adversus febres utuntur Canarini medici.

Natales. Prioris generis usus. CRESCIT in silvis & montibus procul à mari dissitis.

E primi generis, quod secundùm aquas nascitur, arboribus, seligunt Decanini & Canarini eam quæ longiùs à mari abest: hujus radicis corticem (cui lacteus succus inest) quatuor digitorum longitudine sumentes cum drachma sinapi probè terunt, & asthmaticis exhibent: valenter enim purgat per alvum & vomitum. Quòd si immodica subsequatur evacuatio, Carambolas fructum unum viridem edunt, vel aceti Canarini haustum sumunt (quod nihil aliud est quàm aqua decoctionis orizæ uno aut altero die reservata, donec acescat, Canarinis aceti vices præbens, & medicum usum præstans) &, si profluvium non cessat, ægris caput frigidâ abluunt.

MAGNVS est horum Charameis usus in illis provinciis; & ad orexim ciendam, edere solent immaturos, maturos, salitos, vel sale & aceto conditos, ut antè dixi, aut aliis eduliis, quibus aciditatem conciliare volunt, admiscent.

Nomenclatura. VOCANTVR in Canara, Decan, *Arazaavali*; vulgo *Charameis*; Arabibus, Persis & Turcis, *Ambela*.

De

De Herba Malucana.

CAPVT LIX.

DVORVM aut trium cubitorum longitudinem adquirit hæc planta, nonnunquam etiam locis vberioribus & humidis, quinque cubitos superans, eleganti virore præditа, caule tenui, tenero, nonnihil concavo, imbecillo, &, nisi uti Iasminum pergulis sustineatur, humi sese diffundente, quemadmodum hedera; & multos ramos spargente, qui subinde radices agunt ut Mentha & Melissophyllon; adeoque serpunt, ut planta sola, vel ramus transpositus, brevi temporis spatio magnum locum occupet: folia habet tenella & mollia, in ambitu serrata, magnitudine & formâ Sambuci foliis respondentia: florem croceum Chamæmeli flori admodum simulem, paulo tamen majorem. Toto anno viret & luxuriat. *Herbæ Malucanæ historia.*

VVLGO nuncupatur Remedium pauperum, & destructio Chirurgorum; Canarini *Brungara aradua* appellant, id est, quæ flore est croceo. *Nomenclatura.*

FREQVENTER utuntur cùm in Maluco (unde primam originem traxisse creditur, quòd istîc abunde nascatur, & plurima admiscentur Chirurgicis remediis) tum in omnibus Indiæ provinciis, in quibus diligenter colitur, & in pretio habetur, nec injuriâ. *Vsus.*

COQVVNTVR hujus plantæ folia in oleo, & cum cerâ inspissantur unguenti modo: mirificè curat id unguentum omnis generis ulcera recentia & antiqua, etiamsi sanguinolenta, sordida, cuniculosa, maligna & putrida sint: miræ esse efficaciæ deprehendi in tibiarum vulneribus inveteratis, & recentibus vulneribus. *Ex câ unguentum mirè efficax.*

ALIA est præterea hujus stirpis utendæ ratio. Ejus enim caulem & ramos superiore cortice denudant, & sumunt membranam illam tenuem quæ media est inter exteriorem corticem & caulem, quæque facilè, uti in cannabi, revellitur: eam oleo nucis Indicæ madentem, ipsius plantæ foliis involvunt, & sub cineribus calidis recondunt: ubi incaluerit & emollita fuerit, conterunt, & recentibus cruentisque vulneribus imponunt, seu grandia sint, seu levia: & paucis diebus non sine admiratione conglutinant absque ullâ inflammatione aut apostemate: lenit enim dolorem, sanguinisque fluxum cohibet; breviter, nullo alio medicamento adhibito omnino ad cicatricem perducit: singulare etiam perhibent esse remedium adversus nervorum punctiones & vulnera. *Alia hujus stirpis utendæ ratio.*

EODEM præterea modo adhibetur in apostemate aperto ad emundandum, carnem generandum, & ad cicatricem perducendum: item in inveteratis ulceribus & cuniculosis, in quibus ea solummodo trita interdum apponitur. *Vires variæ.*

QVIA porrò certissima sunt hujus plantæ, quæ enumeravi, remedia: vulgaris illorum usus est in universis illis provinciis, & magnæ æstimationis: multi præterea alii, qui inde navigant, unguentum ex hac herba cum oleo & cerâ confectum, secum efferre solent, tantam fiduciam in eo collocantes, quasi omnia Chirurgica remedia apud se haberent: itaque quacunque occasione, in qua chirurgorum opera requiri posset, subitò ad unguentum ex herba Malucana confectum confugiunt, tanquam indubitatum remedium. *Vnguentum omnia chirurgica remedia continere creditum.*

De Sargaço.

CAPVT LX.

IN celebri illa nec minùs metuendâ navigatione *del Sargaço* (sic enim totum illud Oceani spacium à decimo octavo gradu ad trigesimum quartum ab æquinoctiali ad Septentrionem tendens, qui in Indias navigant, appellant) conspicitur profundum & spatiosum æquor tectum herba quadam *Sarguaço* nuncupata, palmum longa, tenuibus ramulis in glomos convoluta, foliis angustis, tenuibus, & dimidiam unciam longis, in ambitu admodum serratis, colore subrufo, gustu insipido, sive insensibili mordicatione præditо, qui potiùs ex aquæ salsugine contractus, quàm ipsi plantæ innatus videatur. Ad singulorum foliorum exhortus inhæret semen rotundum uti granum piperis inanis & vacui, tenui[a] corallio albo, interdum autem corallio rubro & albo omnino elaboratum, tenerum admodum dum primùm ex aqua educitur, & durum si exsiccari sinatur, sed propter tenuitatem admodum fragile, salsa aqua plenum. Nulla radix in hac planta conspicitur, sed sola rupturæ vestigia appârent, atque in profundo arenoso que maris alveo nasci, tenuesque radices obtinere credibile est, tametsi nonnulli opinentur rapido aquarum, quæ ex multis insulis in Oceanum influunt, cursu istam herbam evelli & simul trahi. Cùm eam opinionem *Vbi Sargaço inveniur.*

[a] *Legendum fortasse* tenui colore albo, interdū autem rubro & albo coloribus mixtis tinctum, tenerum, &c.

nem pertinaciter tueretur nauclerus illius navis qua vehebar, ſubortaque eſſet inter navigandum hoc mare malacia, quantum acies oculorum extendi potuit, id undique iſtâ plantâ contectum vidimus; demiſſiſque nonnullis junioribus nautis qui eam herbam à navi propellerent, aquamque repurgarent, apertè conſpeximus ejus herbæ glomos ſimul implexos ex alto mari emergentes, ubi demiſsâ bolide nullus fundus tentari potuit.

Eius plantæ præſtantia.

HÆC planta aceto & ſale condita ejuſdem ſaporis eſt cum Crithmo, ſive fœniculo marino, & in ejus penuriâ ſumi poſſet, tum etiam Capparum loco à navigantibus edi. Iuſſi illam recenter è mari ſumptam capris, quas in navi vehebamus, obiici; & avidè ſanè veſcebantur.

Facultates.

NULLAS ejus facultates comperi: ſed quidam è noſtris nautis urinæ difficultate laborans, & arenulas craſſosque humores eiiciens, crudam eam & coctam fortè edit, quoniam illi bene ſaperet; paucos poſt dies affirmavit mihi magnum ex illius eſu ſe ſentire commodum; ſecumque detulit, ut, peractâ navigatione, in continenti uteretur.

Lenticula Marina.

* *Conſiderandum an non ſit Lenticula marina ſerratis foliis noſtri Lobelii, cuius iconem inter marinas ſtirpes ad Obſervationum calcem exhibet.*

FINIS.

CAROLI CLVSI
ATREBATIS

EXOTICORVM
LIBER DECIMVS:
SIVE

SIMPLICIVM MEDICAMENTORVM
ex novo orbe delatorum, quorum in Medicina usus est,

HISTORIA;

Hispanico sermone tribus libris descripta à D. NICOLAO MONARDO, *Hispalensi Medico*;

Latio deinde donata, & in unum volumen contracta, insuper locupletibus scholiis iconibusque affabrè depictis illustrata à CAROLO CLVSIO Atrebate.

QVARTA EDITIO,
auctior & castigatior ex postremâ Auctoris recognitione.

CAROLVS CLVSIVS candido Lectori.

NON *uno & eodem tempore in lucem proferebat Doctor Nicolaus Monardus Hiſpalenſis Medicus hanc ſimplicium Medicamentorum è novo Orbe delatorum Hiſtoriam, ſed per intervalla, prout videlicet ab iis qui ex America revertebantur medicamentorum facultates intelligebat. Nam initio Primam dumtaxat partem evulgabat: deinde quùm plurium notitiam adquiſiviſſet, Alteram addebat, cum qua priorem, cuius exempla iam deſierant, typis denuò exprimendam curabat. Iſtas duas partes anno Chriſti milleſimo quingenteſimo ſeptuageſimo tertio nanciſcebar, & ex Hiſpanico idiomate, quo deſcriptæ erant, in Latinum ſermonem convertebam: quia autem in Secunda parte multa medicamenta repetebat, de quibus in Prima iam egerat, quòd plures facultates iam deſcriptis obtinere intellexiſſet: idcirco duas illas Partes in unum Librum contrahebam, & aliquot capita ſcholiis illuſtrabam. Eum Librum è Belgio diſcedens ad Cæſarem Maximilianum huius nominis II. evocatus, viro mihi amiciſſimo Chriſtophoro Plantino relinquebam, quem inſequente anno typis exprimebat. Illo ipſa anno Monardus Tertiam partem ſimplicium Hiſtoriæ publicabat maiuſculâ formâ, atque binas priores partes denuò adiungebat. Poſtremam illam editionem in Anglia, ubi quorumdam negotiorum causâ anno octogeſimo primo Chriſti ſupra milleſimum & quingenteſimum hærebam, nactus, Tertiam partem Latinam etiam faciebam, & cum ſuperioribus intra decennium bis evulgabam. Nunc porrò quum denuò cudendæ eſſent, & animadverterem pleraque medicamenta etiam in Tertia illa parte contineri, quæ vel eadem eſſent, vel magnam ſaltem affinitatem haberent cum iis de quibus binæ priores partes agunt: conſultum fore putavi, ſi ſeriem à Monardo obſervatam immutarem, & ipſa medicamenta capitibus diſtincta paullò concinniore ordine quàm antè fuerant (meâ quidem opinione) diſtribuerem, unumq; Librum ex tribus illis partibus conficerem, & locupletiora ſcholia ad pleraque capita adiicerem: nihil tamen prætermittens eorum quæ à Monardo ſunt exhibita, præter ineptas quaſdam icones, quarum loco pleraſque veras & legitimas repoſui. Tu Candide Lector boni conſule hanc noſtram operam, & eâ fruere.*

SIMPLI-

SIMPLICIVM MEDICAMENTORVM EX NOVO ORBE DELATORVM, quorum in Medicina usus est, HISTORIA.

De Copal & Anime.

CAPVT PRIMVM.

DVO resinarum genera multum similia ex Hispaniâ novâ adferuntur; quorum unum *Copal* vocatur, alterum *Anime*.

COPAL resina est admodum candida, & lucida, & transpârens, magnis fragmentis, Diacitro valdè transparenti haud dissimilibus; satis odorata, sed non perinde ut Anime. Eâ Indi in suis sacrificiis suffumigii loco utebantur, hancque ob causam Sacerdotibus in templis suis frequenti in usu; adeò, ut cùm Hispani nostri primùm illuc appellerent, hujusmodi suffitibus naribus eorum admotis excipierentur. *Copal.*

VTILIS est ad frigidos capitis morbos, & Thuris aut Anime vicem explet. Calida secundo gradu, humida primo. Resolvit ac emollit, ob partes quas habet aqueas.

ANIME arboris est lacryma seu resina, alba, ad Thuris colorem nonnihil vergens, verùm Copali magis oleaginosa. Defertur granis Thuris, sed crassioribus, quæ confracta luteum colorem ostendunt instar resinæ: gratissimi ac suavissimi est odoris; & prunis imposita, facilè consumitur. *Anime.*

DIFFERT ab Anime Orientali, quòd neque tam candidum, neque tam lucidum sit. Orientale item magnis fragmentis adfertur transparentibus, *ita ut nonnulli Charabe seu Succini speciem esse suspicati sint, quam Ambarum colliquatum nuncupant, è quo sphærulæ precariæ tornantur, cùm nihil sit minùs: nam Charabe Bitumen est, cujus magna fragmenta hamis ferreis è mari Germanico eruuntur, utpote quod è fontibus in ipso mari manat, Bituminis modo, atque aëri expositum statim cogitur & densatur, ut conjicere licet ex bacillis, & aliis maris purgamentis, quæ in fragmentis illis conspiciuntur. Unde eorum error colligitur, qui Populi lacrymam aut Pini esse putârunt. Hermolaus Barbarus, vir doctissimus, ait Anime Orientale colligi vicinis locis pago, in quo Thus nascitur, & ab illius pagi nomine, Anime vocari. *Anime orientale.* *Ambarum colliquatum. Charabe, & eius natales.* *Succinum non est lachryma.*

NOVÆ Hispaniæ Anime colligitur ex arboribus mediocris magnitudinis, vulneratis, non aliter quàm Thus aut Mastiche. *Anime Americum.*

HVIVS usus est in plerisque, sed capitis præsertim morbis, à frigiditate provenientibus, & defluxionibus purgationes subsequentibus, cubiculis per hiemem (etenim aërem purgat) & capitis operimentis, dormire sub noctem volentibus, suffitis, quinetiam ipso capite, si qui cephalæâ & hemicraniâ laborant: nam caput roborat. *Anime facultates.*

MISCETVR emplastris & Ceratis, ubi roborare, & frigidos humores, flatusque resolvere opus est. Thuris vicem supplet, cùm in suffitibus, tum in jam dictis. Cerebrum roborat, emplastri modo adhibitum, atque etiam ipsum ventriculum reliquasque partes nervosas, Cerati modo, tertiâ parte ceræ admistâ; atque sic gestatum diutiùs, & subinde renovatum, frigiditatem è quacunque corporis parte elicit. Calida est secundo gradu, humida primo.

Gomara in Mexicanâ Historiâ duo Copalis genera facit; alterum rugosum, quod Xolochcopalli votari dicit, molle, Thuris simile: alterum, multo præstantius, Copalcahuitl, quod plerique myrrham existimârunt. Vulneratâ arbore guttatim stillat liquor albus, qui statim concrescit. *Xolochcopalli. Copalcahuitl.*

CÆPIT porrò jam à paucis annis ex Occidentali India liquor quidam inferri Olei de Copal-yva appellatione, quod, an ex gummi hoc cap. descripto sit eductum, me latet: valdè tamen commendari & perutile esse intelligo ad vulnera recentia curanda. Eius verò duo esse genera videntur: nam ab honestissimo humanissimóque viro Petro Garceto, sub extremum annum M. D. XCVI. *vasculum olei illo nomine insigniti accipiebam, fulvescentis crassiusculæq; substantiæ, instar Balsami illius quod ex Hispaniola insula defertur: alterius autem generis vasculum sub idem tempus à vetere amico Francisco Peninio, viro docto & humanissimo, multo liquidioris candidioris q, non minùs tamen odorati priore.* *Olei de Copal-yva duo genera.*

* Qui

* *Qui plura de Orientali Anime volet, legat noſtra ſcholia in cap. 8. lib. 1. Hiſtoria Aromatum. Nobilioris illius Orientalis Anime fragmento, quod aliquot uncias pendebat, donabat à doctiſſimo Hugone Morgano, Pharmacopola Londinenſi.*

Toçot-guebit. *Refert Fragoſus, in India Occidentali arborem inveniri Toçot-guebit, id eſt, lignum deſiderii ſeu exoptatum, dictam, Populo ſimilem, ſummi candoris, cuius materies, ob candorem, lavorem, & ſplendorem, ſummè expetebatur ad idola fabricanda. Sub eius cortice naſcitur Gummi ſeu Reſina, Thuri noſtro ſimilis, ſed candidior, & minoribus fragmentis, quo iſtic utuntur, ut nos Thure.*

De Tacamahaca.

CAP. II.

Tacamahaca. DEFERTVR item ex Nova Hiſpania aliud Gummi ſeu Reſinæ genus, ab Indis *Tacamahaca* vocatum, quod nomen Hiſpani retinuerunt. Colligitur vulneratâ arbore, magnâ ut Populus, admodum odoratâ, cujus fructus ruber eſt, Pæoniæ ſeminis modo.

Tacamahaca facultates. PLVRIMVS hujus uſus eſt apud Indos, præſertim in tumorum omni genere: nam eos mirabiliter reſolvit, maturat, & tollit, uti etiam omnes dolores ab humoribus frigidis & flatulentis provenientes.

COLORE eſt Galbani (nec deſunt qui idem eſſe putent) unguibus albis, uti Ammoniacum, odore gravi, atque etiam ſapore, ita ut prunis iniecta, & naribus admota, mulieres uteri ſuffocatione laborantes ilicò liberet. Vmbilico emplaſtri modo impoſita, uterum ſuo loco retinet: ad quos uſus adeò mulieribus eſt familiaris, ut ab eis maximâ ex parte abſumatur, quandoquidem efficacia experiantur ipſius remedia, cùm in uteri ſuffocationibus, tum in roborando ventriculo. Nonnullæ delicatiores ámbarum & moſchum addunt. Maximè utilis eſt, ad reſolvendos & tollendos omnes dolores, ab humoribus frigidis & flatulentis provenientes, emplaſtri modo adhibita. Ejuſdem eſt efficaciæ in tumoribus frigidis, quos reſolvit, maturat, & abſumit ilicò. Non liqueſcit, ſed ita tenaciter ſemper adhæret, ut auferri, niſi opere abſoluto non poſſit.

EXPERIMENTO comprobatum eſt, qualeſcunque defluxiones reprimere, linteo exceptam, & ad utramque aurem, aut eam, ad quam fit defluxio, adpoſitam. Temporibus adhibita cerati modo, defluxum in oculos, aliasque faciei partes detinet. Dolorem dentium ſedat, dentibus, etiam corruptis, indita: atque ſi hac dens corruptus uſtuletur, prohibet ne corruptio longiùs ſerpat. Pectori & humeris ut emplaſtrum impoſita, dolores eorum finit.

Emplaſtrum ſtomachicum. EX eâ, Styracis tertiâ parte & Ambari momento, fit emplaſtrum ſtomacho longè utiliſſimum: ſiquidem illum roborat, appetitum ciet, concoctionem juvat, & flatus diſcutit. Eodem modo cerebro impoſita, eum roborat, & dolores aufert. Magnæ eſt efficaciæ, in doloribus coxendicis, & omni articulorum morbo, præſertim ſi ab humoribus frigidis aut mixtis proveniant: quoniam præter reſolvendi facultatem, etiam adſtrictionis particeps eſt; qua de cauſâ mirum in modum partes roborat.

SOLA junctura rum aut nervorum vulneribus impoſita, ea curat: nam ſtatim ſuppurat & ſpaſmum prohibet. ego tertiam partem ceræ admiſceo, ut faciliùs inducatur.

IN ſumma, adeò celebris eſt ejus uſus, ut plebs ad qualemcumque dolorem aliud remedium non nôrit, modò non ſint inflammationes admodùm calidæ: ſed & in his admodùm utilis eſt, in morbi declinatione, ad diſcutiendum, qui ſupererat, humorem. Calida eſt initio tertii gradus, multæ adſtrictionis particeps, & ſicca in ſecundo.

De Caraña.

CAPVT III.

Caraña. EX Continentis parte interiore, per Carthaginem & Nomen Dei, defertur reſina colore Tacamahacæ, ſed ſplendidior, liquidior, ac denſior, linguâ Indicâ *Caraña* dicta, quod nomen etiam apud Hiſpanos retinuit, odore Tacamahacæ, ſed graviore. Pinguis eſt & oleaginoſa, ideoque tenax ſine multa adglutinatione & colliquatione. Medicamentum nouum eſt, quod decem annis elapſis primùm huc illatum eſt.

Caraña facultates. EA utuntur Indi in tumoribus & omnis generis doloribus. Ad eoſdem morbos laudatur, quos Tacamahaca curare ſolet, & minore temporis ſpatio vires ſuas exerit: ſic ut quos Tacamahaca non curârit, Caraña ſanet. Exemplum vidimus in eo qui ob humeri cruciatus jam multo tempore brachium movere non poterat, tametſi Tacamahacâ

hacâ usus esset: sed postquam Caranâ uti cœpit, triduo sanitati restitutus est.

MIRA est ejus vis in junctura rum doloribus: nam imposita, facilè illos curat, modò nulla sit calidorum humorum influxio. Tumores inveteratos dissolvit, defluxiones humorum frigidorum aut mixtorum sistit: ad quosvis nervorum & cerebri dolores valdè utilis: Vulneraque recentia, nervorum præsertim & junctura rum, nullo alio admixto medicamento sanat. Defluxiones in oculos & alias partes reprimit, ponè aures atque temporibus imposita. Excedit secundum caloris gradum. Colligitur uti superiores, vulneratis arboribus.

SED ex eâdem Carthagine novi regni provinciâ, allata ad nos est Carana quædam purior, & Crystalli modo limpida, superiore multo præstantior, utilior, & odoratior. *Caranâ pu-rior.*

Oleum Cicinum. Jatropha Curcas Spn. Inst.

CAPVT IV.

GELISCO, novæ Hispaniæ provinciâ, oleum seu liquor quidam adfertur, cui Hispani, Oleum ficus infernalis, nomen indiderunt, eo quòd ex arbore cùm fructu, tùm foliis simili Ricino (sed in majorem altitudinem, ob soli ubertatem, excrescente) elicitur. *Oleum ficus infernalis.*

EADEM verò ratione hoc oleum Indi eliciunt, quam docuit Dioscorides lib. 1. cap. 30. hoc est, contuso semine, deinde in aquâ cocto, postremùm oleo innatante cochlearibus excepto. Hæc eliciendorum oleorum ratio è seminibus & fructibus, Indis admodum familiaris est, quippe qui nullam expressionem nôrint: sed etiam hoc oleum isto modo quàm expressione faciliùs elicitur. *Oleorum eliciendorum ratio.*

MAGNIS viribus pollet istud oleum, veluti experientiâ, & multo ejus usu comprobatum est, cùm in India, tum in his regionibus. Omnes morbos ab humoribus frigidis provenientes sanat, omnes tumores dissolvit, flatusque discutit, præsertim ventris; eamque ob causam non modò in Anasarcâ utile, sed in omnibus hydropisis generibus, si, ventre illo inuncto, aliquot guttæ vino aut alio liquore commodo exceptæ sorbeantur: etenim aquas evacuat; quod etiam minore noxâ facit, clysteribus injectum. Ventriculum frigidis humoribus & flatibus liberat: & coli doloribus utile, si partes affectæ eo inungantur, & aliquot guttulæ sumantur. Efficaciùs subvenit Ilei doloribus, ut experientiâ didicimus. Articulorum morbis, à causâ non admodum calidâ natis, auxiliantur, humorem evacuando, si aliquot hujus olei guttæ pingui iure gallinæ dissolutæ sumantur. Contractos artus, si eo inungantur, curat, nervos molliter distendendo. Stomachum, uterum, & lienem obstructionibus liberat inunctione. Alvum puerorum emollit, illito toto ventre, atque ventris animalia pellit, maximè si ejus una aut altera gutta è lacte aut jure pingui propinentur. Ad psoras & ulcera capitis manantia valet: confert aurium doloribus, & surditati; omnibus præterea cutis vitiis, præsertim faciei; varosque mulieribus plerumque infestos, illitu expurgat. *Olei Cicini facultates.*

CALIDVM est initio tertii gradus, humidum secundo.

RICINVS AMERICVS.

Hoc Ricini genus ego vidi, quod ante aliquot annos ex Americâ adferri cœpit, vulgari paulo maius, cuius operimentum seu siliqua illa triangula quæ semina continet, tuberculis asperis non est obsita, ut in vulgari; sed lævis & tinctrei coloris. Ipsum granum sive semen vulgari simile, nigrum tamen & non maculosum ut illud, mirificâ (ut aiunt) purgandi facultate præditum: nam etiamsi dimidia tantùm unius gravi pars sumatur, valenter supernè & infernè purgare referebat qui mihi dabat, & Curcas istîc ab incolis vocari.

Deinde illu prorsus similes integros & suo involucro exemptos mihi mittebat anno M. D. II C. *honestiss. vir Wilhelmus Parduyn.*

ET *quandoquidem in Ricini mentionem incidimus; videre meminì, dum Hispanias peragrarem, circa Malacam, & Calpen ad fretum Herculeum, aliisq; maritimis Batica locis, Ricini plantas crassitudine humanâ, altitudine verò trium hominum, multis pragrandibus ramis brachiatas instar aliarum arborum: hi rami (multis enim annis durat arbor) tertio aut quarto quoque anno putari solent. Exactissimè sanè conveniebant Dioscor. descriptioni. Refert etiam Bellonius lib. 1. observat. cap. 18. magnas in Cretâ insulâ Ricini arbores se observasse. An verò his similis sit ea arbor quæ Curcas Americorum profert, planè ignoro, cùm qui inde fructum attulisset, arboris formam describere non posset, & siccum, qualem hîc exhibeo, dumtaxat viderim.*

Bitumen.

Bitumen.

CAPVT V.

Bitumen.

IN Cuba inveniuntur fontes juxta littus maris, Bitumen nigrum picis inſtar emittentes, gravis odoris; quo Indi in morbis frigidis utuntur. Hiſpanis ſervit picandis navibus, quia pici navali ſimilis eſt, ſed ſevo admiſto, ut meliùs induci poſſit. Veterum Naphtham eſſe puto, cujus duos fontes Babylone inveniri Poſidonius refert, albæ & nigræ.

Naphtha.

Bituminis familiares.

NOS hoc Bitumine utimur in uteri morbis, quòd eum ſuffocatione liberet, naribus admotum, aut vulvæ inditum.

CALIDVM eſt in ſecundo gradu, & humidum in primo.

Bitumen Foſſile.

CAP. VI.

Bitumen Collaicum.

IN Collao provinciâ Peruänâ locus quidam eſt prorſus nudus, in quo nulla arbor, nulla planta creſcit, quoniam terra bituminoſa eſt, ex qua Indi liquorem eliciunt ad plurimos morbos curandos utilem. Eum verò hac ratione eliciunt:

Bituminis eliciendi ratio.

TERRAM in ceſpites ſcindunt, quos loco Soli expoſito, ſupra perticas aut craſſiores arundines diſponunt, & vaſa ad excipiendum liquorem apta ſubiiciunt: nam Solis ardoribus liqueſcit hoc bitumen, aut ſuccus terrâ incluſus, remanentibus ceſpitibus ſiccis & ſine pingui aliquo humore, ad focum ſtruendum aptis, quia eo loco & ligna & alia ſtruendo igni idonea deſunt: is tamen ignis noxius eſt, ob denſam fumi nigredinem, & tetrum quem excitat odorem: nihilominus alterius materiæ penuriâ, jam dictis ceſpitibus utuntur.

Facultates.

LIQVOR exceptus multis morbis prodeſt, præſertim ex frigore prognatis: nam dolores mitigat, & frigidos tumores diſcutit: curantur eo vulnera, & reliquæ ægritudines, quibus Caraña & Tacahamaca utiles ſunt. Rufi coloris ad nigredinem tendentis eſt, & gravis ejus odor. & l. 4. Cieça pard. f. 94.

PETRVS *de Cieça parte primâ Chronici Peruäni cap. 4. lib. 52. meminit Bituminis nigri circa Promontorium D. Helenæ naſcentis, quo vel naves tamquam pice inducti poſſent. Meminit etiam Auguſtinus Carate cap. 5. lib. 1. Peruänæ Hiſtoriæ.*

Bitumen Pannonicum.

CETERVM *liquidum huiuſmodi bitumen anno à Chriſto nato* M. D. LXXIX. *in ea Pannoniæ parte quæ inter Muram & Dravum eſt, paucis ſupra eorum confluentes milliaribus obſervabam, quum Illuſtris Heros Balthaſar de Batthyan, hereditarius Dapiferorum Regni Vngariæ præfectus, in ditionem quam iſtic & ultra Dravum poſſidet, deduceret: nigrum verò id erat, odoris gravis, & nares è longinquo ferientis, dulci tamen ſapore præditum, paluſtri loco, in quadam lacunâ* Pökel, *hoc eſt, infernus appellatâ, ſcaturiens, ad pagum* Pökelnieza, *quo ruſtici dumtaxat ad inungendos curruum axes, calceósque & ocreas emolliendas utebantur. Atqui non dubium eſt, quin ad plurimos morbos utile eſſe poſſet, ſi eo uti noſſent; præſertim autem ad frigidos tumores diſcutiendos, & ea vitia quibus ſuum bitumen prodeſſe noſter Auctor ſcribit.*

Ambarum.

CAPVT VII.

Ambar Griſeum.

NVNC mittit nobis Florida novi orbis provincia *Ambar* quod vocant *Griſeum*; idque in littus ejectum invenitur à Canaveral ad promontorium uſque D. Helenæ.

Ambar bitumen eſt.

VARIA eſt circa ejus originem opinio: ſed veriſſimum eſt, Bituminis genus eſſe ex fontibus in alto mari manans, quod aëri expoſitum, illicò denſatur, ut ſolent pleraque, quæ ſub marinis aquis tenella & mollia ſunt, at aquâ exempta, durantur, ut Corallium, Succinum.

SOLVS Simeon Sethi & Aëtius inter Græcos ejus meminerunt: è quibus prior, Bituminis modo è fontibus ſuis manare aſſerit; peſſimumque id eſſe quod à piſcibus devoretur.

Ambar non eſt ſperma Balenæ.

INDE convellitur eorum opinio, qui Balenarum ſperma eſſe aſſerunt, ex eo decepti, quòd interdum in Balenarum ventriculis inveniatur, quæ illud aquis innatans nonnunquam devorant, alimentum eſſe exiſtimantes.*

VERVM eſt, meo tempore Balenam circa Canarias, quas fortunatas inſulas putant, captam, in qua inventæ ſunt plus quàm quatuor Ambari arrovæ [*ponderis apud Hiſpanos genus quod 25. libras pendet*] ſive centenæ libræ: poſtea tamen infinitas Balenas cum ſuis catulis interfecerunt, ſed nihil Ambari in eis inventum eſt.

SED

SED & qui ex Florida adveniunt, referunt Balenas in illo mari versari: quas tametsi cum suis catulis necârint, in neutris Ambram reperisse. Illos catulos porrò Americani summa dexteritate in hunc modum capere solent. Sumpto longo & forti fune cui innexus sit laqueus, cymbam ingreditur Americanus, & Balenæ cum suis catulis advenienti obviam progreditur: uni ex catulis vicinior factus insilit, & laqueo rostrum induit. Ilicò id sentiens catulus in altum se mergit unà cum Americano ipsum amplexante (summi etenim natatores sunt Americani, diuque in aqua persistere queunt) Balenæ autem catulo respirare volenti, summum æquor repetere necesse est: interea Americanus per ejus nares, sive meatus illos quibus respirat, cuneum vel paxillum acuminatum pugno adigit, ut minimè excuti possit: deinde laxato fune suam cymbam conscendens illum subsequitur, donec obstructis meatibus respirare nequiens, suffocetur, & in terram eiiciatur. Iucunda sanè, at non minùs periculosa est ista venatio: sed adeò industrii & agiles sunt isti Americani, ut etiam Caymanem (Lacerti sive Crocodili genus est binos, & triginta pedes longum) ferocissimum omnium, quæ in mari versantur, beluarum, unus Americanus occidere queat.

NON desunt qui Ambar ex fructu quodam ad maris littus nascente fieri dicant, qui Aprili & Maio mensibus maturescit, & odoratus est, quem decidentem vorant Balenæ; quasi fructus in alimentum cedens, aliud quàm sanguinem & carnem generare possit.

OPTIMI delectus est, ut nonnihil ad rubedinem tendat; album non æquè bonum, nigrum deterrimum. *Ambari delectus.*

EXCALFACIT, resolvit, roborat, quocumque tandem modo applicetur: nam calidi est temperamenti & sicci, cum pinguedine quadam, quâ emolliendi facultate præditum est.

VARIÆ sunt Ambari facultates: nam cum oleo florum mali Arantii sive Assyrii in calente mortario permixtum, & unguenti modo capiti illitum, illius dolorem levat, cerebrum roborat & nervos, & frigidos qui infarcti sunt humores resolvit: ad eadem efficax, emplastri modo cum Alypta muscata assiduè gestatum. *Ambari facultates.*

EIVS solius, aut cum moscho & ligno aloës permixti, olfactu cerebrum roboratur, memoria augetur, spiritus vigor & cordis vires reficiuntur: ideoque in pestis contagiis illius odor adprimè utilis est; nec minùs his qui frigidis defluxionibus vexantur, convenit, si capitis tegmina, atque etiam cubiculum ubi dormiunt, per hiemem eo suffiantur.

MAXIME prodest senibus, quòd illorum spiritus vegetet, cor & cerebrum roboret, & crassos lentosque humores, quibus plurimùm abundant, extenuet, sive cibis indatur, sive vestes suffiantur, sive cerebro cordisque regioni applicetur, sive vino, quo sibi faciem & manus abluunt, permisceatur.

SCOBI magnetis, galbanoque miscetur; & emplastri modo mulierum umbilico impositum, uterum suo loco retinet, & reliquos ejus morbos profligat: ejus autem assiduus odoratus prodest uteri procidentiis; suffocationibus verò, in Liquidambar dissolutum, & xylo exceptum, uterique ori inditum.

STERILITATI à frigidis humoribus ortæ, hac compositione mederi soleo, quæ recipit Ambari partes duas, rasuræ eboris tenuissimè tritæ unam, pulveris ligni aloës partem dimidiam, cum algaliæ momento: fiunt catapotia, quorum tria pendentia drachmam unam singulis triduis dabuntur, & emplastrum umbilico, pessum uteri colo imponetur, purgatis tamen priùs uti decet. *Catapotia pro sterilitate.*

EX eo, alypta moschata, & styrace fit emplastrum scuti forma, quod stomacho adpositum, ipsum doloribus liberat & excalfacit. Ex eadem massa factæ pilulæ, & manè sumptæ, flatus discutiunt, concoctionem juvant, & appetentiam excitant: idem præstat ex vino odorifero manè sumpta hæc massa. *Emplastrum ex ambaro.* *Catapotia alia.*

TRITVM ambar & cerâ flavâ exceptum, cordis regioni utilissimè imponitur, ad sedandos dolores à flatibus aut alia quavis causâ (modò calida non sit) provenientes.

EADEM ratione quâ senibus, melancholiâ laborantibus etiam convenit, & paralyticis, si eo aut ejus mixturâ suffiantur, aut cerebrum totaque spina eo inungantur: etenim Ambar præ cæteris medicamentis nervos & cerebrum roborat. Quinetiam epilepticis fumus illius, naribus exceptus, convenit, siquidem illos excitat, &, si assiduè id odorentur, non tam facilè, neque tam vehementer eo morbo corripiuntur.

ILLVD admiratione dignum, quod Simeon Sethi scribit: Si quis Ambar odoretur antequam vinum bibat, eum veluti ebrium ferri; si verò iniciatur vino, maximè inebriare. *Ambar inebriat.*

* *Quid sit Ambarum, consule scholia quæ postremâ hac editione adiecimus ad caput De Ambaro Histor. Aromatum Garcia ab Orta.*

Liquid-Ambar & eius oleum.

CAPVT VIII.

RESINA quam *Liquid-ambar*, & oleosum quiddam, quod oleum de *Liquid-ambar*, vocamus, ad nos ex Hispania nova adferuntur, utrumque odoratissimum, præsertim oleum, quod delicatioris & suavioris est odoris.

Liquid-ambar. Ocoçol.

EST verò Liquid-ambar resina effluens incisis arboribus vastæ magnitudinis, pulchris & ramosis, cujus folia hederaceis similia sunt, *Ocoçol* Indi vocant, cortice crasso, cinereo, qui incisus aut vulneratus crassum Liquid-ambar ejaculatur, cui cortex comminutus, odoris causâ admiscetur, ut scilicet suaviùs & diutiùs spiret in suffitibus.

VBI nascuntur ejusmodi arbores, fragrantissimus est aëris odor, adeò ut Hispani primùm eò appellentes, istîc aromata nasci, atque adeò eas aromatiferas esse arbores existimarent.

TANTA quantitate in Hispaniam infertur Liquid-ambar, ut mercium vicem suppleat, utribus & doliis eo impletis: eo etenim hîc utimur in suffitibus, odoramentis, pastillis, Styracis liquidæ loco, cujus odor proximè ad hunc accedit: adeò autem validus est, ut celari, etiam suffitibus non additum, non possit, & totas ædes, si ejus sit copia, atque adeò plateas suo odore impleat.

Liquid-ambar facultates.

PLVRIMVS in medicina illius usus: nam calfacit, roborat, resolvit, & anodynum est. Cerebrum, per se illitum, aut aliis aromatibus admixtum, roborat, & doloribus liberat, omnigenosque dolores à causa frigida, emplastri modo impositum, mitigat. Ventriculo adprimè utile, stomachici instar adhibitum: ipsum etenim roborat, concoctionem juvat, digerit, concoquit, & appetentiam excitat.

CVM Styracis, Ambari, & Moschi momento mixtum emplastri consistentiâ, & scuti formâ super alutam extensum, omnibus prædictis morbis maximè prodest, ejusque emplastri ob insignes facultates in hac urbe laus est. Calidum in fine secundi gradus, humidum in primo.

Oleum de Liquid-ambar.

EX eo recèns collecto, & istîc reposito ubi per se tenuior ejus substantia stillare possit, oleum quod *de Liquid-ambar* nuncupant, elicitur, multo perfectissimum, illoque longè suavius. Sunt qui expressione etiam eliciant, ut majorem quantitatem colligant: nam chirothecis imbuendis plurimum absumitur.

Eius facultates.

VTILE est medicamentum ad plerosque morbos frigidos; nam calfacit, resolvit, & omnem tumorem emollit: itaque uteri tumoribus, & obstructionibus prodest, mensesque provocat: Calidum ferè tertio gradu.

SCIENDVM tamen est, pleroque liquidam istam styracem ex India inferre non perinde bonam, quia è ramis ejus arboris comminutis & coctis pinguedinem innatantem colligunt, venduntque pro legitimo.

EIVS arboris pampini & summitates in fasciculos collecti, vestibus & stragulis ab Indis inferuntur, odoris gratiâ, in eumque usum Hispanis etiam vendunt.

Balsamum.

CAPVT IX.

Balsamum.

LAVDATISSIMVS ille liquor, qui, ob excellentes & mirabiles effectus, *Balsamum*, ad veri Balsami (quod in Ægypto nascebatur) imitationem, nuncupatur; in Hispania nova elicitur ex arbore Punicâ malo majore, cujus folia, urticæ similia, serrata & tenuia sunt, Indi *Xilo* [Gomora *Zilo*] vocant.

Balsami extrahendi duplex ratio. Prior. Altera.

FIT autem duobus modis. Vno, multis incisuris vulnerato arboris cortice, qui tenuis est, è quibus liquor emanat, tenax, subalbidus, excellentissimus & perfectissimus, sed adeò pauca quantitate, ut ad nos non inferatur. Altero, Indis admodum familiari, in eliciendis succis ex quavis arbore: Ramos atque etiam truncos arboris assulatim & minutim concisos, in lebetem amplissimum iniiciunt, multâ desuper adfusâ aquâ: bulliunt omnia & fervent quantum satis esse putant: igne sublato, frigescere sinunt, & conchyliis oleum supernatans colligunt. Id verò est, quod in has regiones invehitur, & quo vulgo utimur, colore ex nigro rubente, odoris suavissimi. Vasculis argenteis, vitreis, stanneis, aut fictilibus vitratis asservatur, aliam omnem materiem penetrans.

IN medicina hujus usus receptus est, non nuperrimè, sed statim eo ferè tempore quo Hispania

Hiſpania nova nobis patefacta eſt: nam cùm Hiſpani Indos ſua vulnera hoc ſucco glutinare animadverterent, illos ſtatim imitari cœperunt.

CVM primùm in Hiſpaniam illatum eſt, ob ejus inſignes facultates magnâ fuit, ut decet, æſtimatione: illius uncia modò viginti, modò decem ducatis æſtimabatur; at nunc temporis, ejus libra non pluris quàm tribus aut quatuor ducatis æſtimari ſolet. Romam primùm delati uncia centum ducatis veniit: poſtea, tantâ quantitate illatâ, vileſcere cœpit, & etiam gratis quodammodo dari, ut ſolet in rerum abundantia ſive raritate plerumque contingere. Nam cùm magno venîret, omnes ejus virtutes admirabantur atque requirebant: poſtquam verò imminutum eſt pretium, non æſtimatur, cùm tamen idem Balſamum ſit quod fuit cùm centum ducatis uncia venderetur. *Balſami æſtimatio.*

ET ſanè, licet nihil aliud nobis intuliſſent Indiæ, quàm hoc mirabile Balſamum, Hiſpanorum tamen labor in illis inveſtigandis non inutilis exiſtimandus eſt: etenim jam multis annis periit *id Balſamum quod in Ægypto naſci ſolebat, nec uſquam gentium ampliùs invenitur: idcirco nobis Deus opt. max. illius loco Balſamum novæ Hiſpaniæ dedit, quod meo judicio inferius non eſt Ægyptiaco, ſi mirabiles ejus effectus & utilitates conſideremus.

TRIFARIAM verò in medicum uſum recipitur: nam aut interiùs aſſumitur, aut exteriùs inducitur, aut medicamentis chirurgicis admiſcetur. *Balſami triplex uſus.*

INTVS aſſumptum manè jejuno ventriculo, aſthmaticis utile eſt, & veſicæ doloribus: menſes etiam ciet, ut & peſſi modo ſubditum. Ejus quatuor aut quinque guttulæ vino aut aquâ roſaceâ in cochleari exceptæ, & diluculo ſenſim in guttur inſtillatæ, ſic ut linguam non contingant (nam Balſami ſapor diutius in ore hærens forſitan nauſeam etiam moveret, nonnullis ſanè cibi appetentiam dejecit) veteres ſtomachi dolores finiunt, ipſum roborant, coloremque commendant & anhelitum. Iocinori prodeſt, obſtructiones aperit, atque juventam conſervat. Magnæ exiſtimationis vir mihi probè notus, ab ejus uſu nullos dolores ſenſit, & tametſi ſenex, tam validus eſt, ut juvenis videatur. Phthiſicos levat, & ſterilium uterum expurgat, peſſi modo adhibitum. *Interiùs aſſumptum.*

FORIS, calidum cum plumula illitum, omnes cruciatus ex humoribus frigidis provenientes tollit, præſertim ſi linteum Balſamo delibutum adponatur. Tumores œdematodes diſcutit & abſumit: quamlibet corporis partem roborat. Capiti illitum, cerebrum reficit & fovet; omnemque humorem noxium abſumendo, dolores tollit. Paralyticis ſuccurrit, cerebro, cervice, ſpinâ, & eâ parte quæ paralyſi tentata eſt, inunctis: eâdem ratione ad omnes nervorum morbos & contractiones utile eſt. Stomacho illitum, eum roborat; concoctionem juvat, & flatibus obſtructionibusque liberat, ſicuti & lienem, quem etiam emollit. Nephritidem, nec non ventriculi dolores à cauſa frigida aut flatibus ortos, calidum loco dolenti impoſitum ſedat: idem præſtat pani calido inditum, ſicque adpoſitum. Vrinam ciet & expellit illitum. Summè laudatur in articulorum doloribus, præſertim coxendicum, quòd omnem duritiem & tumorem reſiduum diſcutiat. *Foris additum.*

CHEIRVRGICIS remediis inditum, valde utile eſt: & quia moleſtum eſſet omnia enumerare, ejus judicio relinquo, qui illo utetur, ut id ſcilicet aliis medicamentis commiſceat, quæ ad rem utilia eſſe judicabit. Vulgare ſanè admodum eſt eo in recentibus vulneribus uti; nam ſtatim illa ſine ſuppuratione glutinat, quinetiam in iis utile, ubi contuſio adglutinationem impedit; quòd ſtatim digerat, & reliqua præſtet quæ ad vulneris uſque glutinationem neceſſaria ſunt, ut non abs re Pauperum cheirurgia cenſeri poſſit: eaque de cauſa paucæ ſunt in hac urbe ædes, in quibus non ſervetur Balſamum. Nervorum, iuncturarumque vulnera præ reliquis medicamentis ad cicatricem perducit, contractionemque prohibet. Capitis vulnera curat, modò cranium illæſum ſit: ſic etiam omnia recentia vulnera in qualibet corporis parte, modò ſint ſimplicia. Antiqua vulnera, per ſe, aut cum alio unguento impoſitum, emundat, & ad cicatricem perducit. In diuturnis febribus, ſpina eo calente inuncta dimidia hora ante paroxyſmum, & illico quinque aut ſex guttis illius in vino ſumptis modo prædicto, horrores diſcutiuntur, ſi ter aut quater remedium repetatur. *Cheirurgicis medicamentis inditum.*

ACRIVSCVLO eſt ſapore, & aliquantulum amaro: unde colligere licet, adſtrictionis particeps eſſe, calidum & ſiccum in ſecundo gradu.

NVNC ex novi orbis continente magnâ quantitate inferri cœpit Balſamum inciſis arboribus extractum, iis ſimilibus quæ in nova Hiſpania naſcuntur, ubi Balſamum decoctione colligitur. Sunt autem eæ arbores vaſtæ magnitudinis, & ad radicem uſque ramoſæ, duplici ſeptæ cortice, altero craſſo Suberini modo, altero tenui, interno, materiem arboris amplectente. Ex eo quod inter utrumque corticem eſt ſpacio, inciſione Balſamum *Balſamum primus.* *Balſami arboris hiſtoria.*

educitur, alba limpidiſſimaque lacryma ſuaviſſimi odoris, quod inſignes facultates ſtatim prodit. Et certum eſt illius guttulam potiorem eſſe, alterius quod decoctione extrahitur *arrova*, hoc eſt, xxv. libris, tametſi miraculoſos ejus viderimus effectus.

Balſami fructus.

HVIVS fructus (qui penes me eſt) exiguus pro arboris magnitudine: etenim ciceris aut piſi grano major non eſt, amari guſtus aliquantulum, incluſus in extrema ſiliqua anguſta, digitum longa, alba, & ſimplicis regalis Hiſpanici tenuitate. Eo fructu ſeſe ſuffiunt Indi, ad capitis dolores & defluxiones.

VALDE falleris Monarde; *nam Arabia felix, quæ ſola Balſami plantas ſponte naſcentes ab omni ævo protulit, etiam hodie profert, & legitimum Balſamum præbet. Aluit quidem Ægyptus loco quodam Cayro vicino, quem* Matharea *appellant, & nunc etiam paucos Balſami frutices alit, ſed ex Arabia ſemper petitos; quemadmodum olim Iudæa habuit. Seriphus autem Arabiæ felicis Princeps, cui etiam Mecha paret, ſingulis annis, præter alia munera, tres quatuórve Opobalſami libras Turcarum Imperatori mittit; Cayri autem Præfecto, libram; peregrinorum verò qui Cayro Mecham religionis causâ proficiſcuntur Duci, ſive* Hamirag, *ſelibram donat; atque etiam nonnihil aliis peregrinorum Ducibus. Ceterum qui plura de legitimo opobalſamo eiúsque plantâ, ſive frutice, ſcire volet, C. V. Proſperi Alpini cap. x. lib. IV. de plantis Ægypti, & eiuſdem Dialogum de Balſamo, conſulat.*

Ego ſanè paululum legitimi Opobalſami habeo ex munere Nobiliſſimi Baronis Davidis ab Vngnad, Cæſarei apud Turcarum Imperatorem Selimum Solimanni F. & Amurathem ipſius N. Legati, quo Conſtantinopoli diſcedens, poſt quinquennalem illîc moram, ab ipſomet Amurathe donatus fuerat; deinde pauxillum etiam habui à Generoſiſſimo Barone Edwardo Zouche, Anglo, Conſtantinopoli reduce: mittebat etiam ante paucos annos vir doctiſſimus Ioannes Pona, quod omne amicis impertii.

Balſamum de Tolu.

CAPVT X.

Balſamum de Tolu.

NVNC recens advehitur ex Continentis quadam provincia inter Carthaginem & Nomen Dei ſita, Tolu ab Indis appellata, Balſami quidam liquor, maximarum virium, præſtantiſſimumque, quod hactenus ex iis regionibus allatum ſit, medicamentum.

Eius hiſtoria.

ARBORES è quibus colligitur, pumilis Pinis ſunt ſimiles, multos ramos quaquaverſum ſpargentes, foliaque Ceratiæ ſimilia obtinentes perpetuò virentia: præferuntur domeſticæ, & in cultis natæ.

Extrahendi ratio.

Colligunt verò hunc liquorem Indi vulnerato & inciſo arborum cortice, qui tenuis & tenellus eſt, ſuppoſitisque, & arbori adnexis veluti quibuſdam cochlearibus è cerâ nigrâ in illis regionibus natâ confectis, quæ emanantem è vulneribus liquorem excipiant, quem deinde in alia vaſcula ad eam rem parata effundunt: id verò ferventiſſimo ſole fieri neceſſe eſt, ut liquor faciliùs emânet; nam noctu ob frigiditatem nihil effluit: erumpit etiam interdum ex ipſis arboris nodis & alis nonnihil liquoris, qui cùm exiguus ſit, & in ſolum decidat, perit.

Apes nigram ceram elaborantes.

PORRÒ apes quæ ceram iſtam conficiunt, nigræ ſunt, eamque in terræ hiatibus & cavernis ſubterraneis elaborant. Plurimam autem hujuſmodi ceram in Hiſpaniam deferri vidi, quâ ad paranda funalia utebantur: ſed ob tetrum quem ejus fumus ſpirabat odorem, vetitus fuit ejus uſus, poſtea tamen in medicamenta receptus. Etenim perutilia ex hac fiunt cerata ad mitigandos dolores è quavis cauſa frigida provenientes: nam tumores reſolvit, & plurima alia commoda præſtat.

Balſami de Tolu laus.

CETERVM Balſamæus hic liquor apud Indos maximè celebris eſt, ob inſignes ejus facultates: à quibus edocti deinde Hiſpani, cùm miros ejus effectus animadverterent, pro re maximi pretii inde in Hiſpaniam detulerunt, magno illum iſtîc redimentes, nec abs re, quandoquidem mihi præſtantius eſſe majoribusque facultatibus pollere videtur eo qui è Nova Hiſpania advehitur.

Colore rubro ad aureum tendente eſt, mediæ inter liquidum & denſum conſiſtentiæ, glutinoſus admodum, &, ubicunque reponatur, firmiter inhærens, ſapore dulci & grato, nec, ſi ſumatur, nauſeam movente, quemadmodum reliqua Balſama, odore excellentiſſimo, & limonum fragrantiam quodammodo referente, ſic ut, ubicunque reponatur, celari non poſſit, ſed ſuo odore locum gratiorem reddat: etiam pauxillum in vola manus attritum, ſuaviſſimum ſpirat odorem, uti Iaſmini ferè.

EIVS facultates inſignes ſunt, quia inciſione elicitur, quemadmodum olim Balſamum in Ægypto, ad eadem omnia ad quæ illud celebrabatur, efficax.

Eius facultates.

Omnia recentia vulnera curat; conſolidat, glutinatque labra, nec materiam purulentam in iis exoriri ſinit: quodque majus eſt, nullum cicatricis veſtigium, curatis vulneribus, relinquit, ſi eorum labra probè juncta fuerint; quapropter in faciei vulneribus ſingularis eſt, quan-

est, quandoquidem ea sine purulenta materiæ generatione curat, nec vestigium ullum relinquit. Primùm autem emundandum est vulnus ab omni spurcitie, & vino eluendum, deinde ejus labra probè unienda, Balsamumque subtepidum illinendum, & lineus pannus duplicatus eodem Balsamo intinctus superimponendus, atque ita colligandus, ut labra hiare nequeant: postmodum victus ratio sit tenuis, secetúrque vena si necesse sit; quarto demum die solvatur ligatura (nisi symptoma aliquod antè solvere cogat) & vulnus consolidatum invenietur. Quòd si singulis diebus vulnus curare necesse sit, lineum pannum Balsami liquori intinctum subinde adponendo glutinabitur: etenim ejus facultas est, prohibere ne materia in vulnere generetur. Præsertim verò utile est in vulneribus in quibus confracta sint ossa, exemtis priùs his quæ separata sint fragmentis, & reliquis intactis; nam Balsami facultas ea expellet, vulnusque sensim consolidabit. Miræ etiam virtutis est in articulorum vulneribus, & nervorum sectionibus, omnibusque puncturis, nam eas curat, atque à contractione liberat, ne partes inutiles fiant, & motu priventur. Altè penetrantia & cuniculosa vulnera curantur hujus Balsami albo vino mixti per syringam injectione, & post ternas deinde horas ejus eductione: idem fit in vulneribus punctim inflictis, semel in die mediocriter calidum iniiciendo. Vtile præterea est in contusionibus, reliquisque chirurgi operam requirentibus, modò nulla insignis inflammatio adsit: eâ verò convenientibus medicamentis sublatâ, balsami est usus.

In morbis in quibus chirurgi opera non est necessaria, plurimùm prosunt hæustæ ejus aliquot ex albo vino guttæ, veluti in asthmate: capitis dolorem è frigida causâ prognatum lenit lineus pannus ejus liquore tinctus capiti circumligatus: temporibus adpositum, omnem defluxionem, in oculos præsertim, cohibet, eorumque dolores levat; præcalidum cerebro impositum, dolorem tollit, roborat, & paralysi remedio est. Vsi sunt eo nonnulli phthisici, manè aliquot guttas è manu lambendo, magnumque senserunt commodum, quoniam pectus egregiè expurgat. Aliquot ejus guttæ ex aqua vitæ calida initio rigoris in quartanis, aut tertianis diuturnis & importunis sumtæ, utiles sunt, sed etiam ante frigus eodem balsamo ferventi oleo rutaceo permixto cervices inungendæ. Si quis ab orificio ventriculi ad umbilicum usque inungatur, ventriculus roboratur, & dolore liberatur, languens cibi appetentia excitatur, concoctio juvatur, flatus discutiuntur: at longè majore efficaciâ istud molitur, si æquales balsami & olei nardini compositi vel simplicis partes misceantur, faciliùs etiam illinitur.

Longâ experientiâ apud Indos probatum est, eos qui Hydropicorum in morem tument, si hoc balsamo æquis partibus cum unguento aperitivo mixto ventrem illinant, lienis regionem præsertim, magnum levamen sentire: quoslibet tumores & œdemata cujuscunque partis corporis resolvit: omnes dolores à frigidâ causâ promanantes, etiam diuturnos, tollit emplastri modo applicatum, & continuè delatum donec sponte decidat. Eosdem effectus præbet calidè adpositum, lineoque panno, qui aquâ vitæ selectissimâ calefactâ madeat, superimposito, ubi sunt flatus, sive in ventre, sive in aliâ corporis parte. magnæ est etiam efficaciæ in nephritico dolore, si fervens cum aliis oleis ad eum morbum utilibus mixtum illinatur: contractorum nervorum dolorem lenit, & si per summos æstus illo illinantur & fricentur, eos relaxat: parotides seu scrophulas cæcas & apertas curat.

Alias præterea multas facultates obtinet hic mirabilis liquor, quæ me latent: sed quas intelligere potui, universo orbi notas facio, ut adeò præclaro medicamento & tam insignibus viribus prædito (quibusque longè plures & majores tempus deteget) quilibet uti queat.

* Donatvs *sum (nisi me opinio fallat) pauxillo simili Balsamo à nostro Morgano, sub meum è Londino discessum anno* M. D. LXXXI. *Sed & eius liquoris quem ad me misit octavo insequente anno, Balsami ex S. Dominico nomine, plurimæ notæ cum hoc Balsamo conveniunt; mediæ enim inter liquidam & densam erat consistentia, valdè glutinosus, dulcis & grati saporis, fragrantisq; odoris, color tamen magis flavus quàm rutilus: nisi quis ad Resinam abiegnam vel Carthaginensem (de quibus in priore libro noster Auctor) referre malit. Addidit & alium liquorem tenuem, fulvum, odoratum, cui nomen Balsami simpliciter adscriptum. Vterque sanè liquor longè odoratior Resina abiegna, & ad Balsami è Nova Hispania delati fragrantiam accedens.*

* Harvm *apum meminerunt Franciscus Lopez de Gomara Historiæ generalis cap.* 80. *Petrus de Cieça Perüani chronici prima parte cap.* 25. *Ioannes de Lery Americanæ historiæ* 11. *cap. Quoniam porrò Cieça & Lerius apum formam describunt, eorum verba adiicere hîc libuit, quæ ex Hispanico & Gallico sermone sic Latinè exprimebam.*

In *Ceybæ vastæ arboris & aliarum interdum cavis nidulantur apes, atque suum mel elaborant non minùs bonum quàm in Hispania, teste Cieça, quarum tria sunt genera. Vnum paulo maius culicibus, ad favi, quem probè communiunt, orificium, tubulum dimidii digiti longitudine aptant ex materia cera simili, per quem apes, alis eo quod è floribus decerpserunt onustis, ad suas operas ingrediuntur: acidiusculum est mel illud, cuius paulo amplius libra præbent singula alvearia. Aliud genus paulo maius, nigrum (superius enim candidum est) orificium, quo in arborum cavum ingrediuntur, confectum habent ex cera alteri materia commixta lapide durius: harum mel superius bonitate longè superat, illiusque tres mensuræ, sive veterum congius, nonnunquam ex unico alveari eximitur. Tertium genus, Hispanicas magni-*

tudine excedit, sed aculeis caret, impetu tamen in eos fertur qui favos eximere volunt, miréque sese capitis & barbæ pilis implicat: harum interdum alvearia duodenas aut plures libras mellis, multo quàm reliquarum præstantioris, continent.

AMERICANÆ, *inquit* Lerius, *apes nostris dissimiles, & exiguas illas muscas, quæ æstate, præsertim maturis uvis, nobis infestæ sunt, potiùs referentes, suum mel & ceram conficiunt per silvas in arborum cauis, unde incolæ utrumque probè eximere norunt. Favum, è quo mel nondum exemptum,* Yra-yetic *appellant;* yra *enim illis mel est,* yetic *cera: melle nostro more vescuntur: ceram verò, quæ ferè instar picis nigra est, in massas convolvunt brachiali crassitudine. Sed neque funalia, neque candelas ex ea parant (noctu enim nullo alio lumine utuntur quàm certi ligni fragmentis accensis, quæ lucidam flammam præbent) at ingentium cannarum lignearum tubos (in quibus suas plumas, ne à certo papilionum genere ipsis* Aravers *dicto, corrumpantur, adservant) istâ præsertim obturant.*

Sed & Ioannes Staden Hombergensis Hessus, qui apud Brasilianos Gallis amicos per aliquot menses captus fuit, nec sine Divini Numinis favore liberatus est, trium generum, quæ istic reperiuntur, apum meminit cap. 35. suæ historiæ: atque mel à minoribus confectum, duorum aliorum generum melli præfert, séque sapius è cauis arborum exemisse refert.

Liquor Ambia.

CAPVT XI.

Ambia liquor.

Eius facultates.

MISSVS est mihi in crasso harundinis tubulo liquor quidam è fonte manans non procul à litore maris, mellis modo flavus & liquidus, & odore Tacamahacæ.

Aiunt, & literis ad me scriptis significant insignium esse facultatum, inveteratis præsertim in morbis & à frigida causa provenientibus: omnium corporis partium dolores à frigore aut flatibus ortos lenit, & perfrictiones tollit: quosvis tumores resolvit, eosdem obtinet effectus quos Carañna aut Tacamahaca, illarumque vicem in ea regione præbet. Manibus non nisi madentibus tractari potest; & ubicunque reponitur, adeò tenaciter hæret, ut auferri nequeat, donec temporis successu absumatur.

Exiguâ admodum quantitate & duntaxat pro specimine mihi missus est, quoniam istîc magnæ cùm sit æstimationis, pro re magni pretii adfertur.

Calidus tertio gradu videtur, manifesti lentoris particeps.

Ambia forte.

**HVIVS liquoris (nisi me fallit opinio) panxillum accipiebam sub anni Christi* M. D. XCVI. *extremum, à veteri amico Francisco Penino, quem de nauclero quodam ex Occidentali India reduce redemerat, nullâ additâ appellatione; eámque ob causam panxillum illud mittebat, ut meam sententiam de illo exquireret. Erat autem Carañna substantiâ non dissimile, lentum, coloris ex flavescente paullò obscurioris, in quo fragmenta quædam conspiciebam tamquam ungues candicantes, non secus ac in Benjuino, aut, ut verius dicam, Sagapeno, odoris, quàm Carañnæ, paullo gratioris.*

Resina Abiegna.

CAPVT XII.

Resina Balsami facultatibus prædita.

IBIDEM etiam colligitur liquor sive resina, quam abiegnam vocant, ex arboribus feris (quæ neque Pinus, neque Cupressi dici possunt) Pino altioribus, & Cupressi modo rectis. In harum arborum cacumine vesiculæ quædam enascuntur magnæ & parvæ, quibus confractis guttatim stillat liquor admirandus, quem Indi diligenter conchis excipiunt, sed tanto labore & molestiâ, ut multi viri exiguam admodum quantitatem singulis diebus cogant.

EIVS usus est in omnibus ad quæ Balsamum convenit: siquidem vulnera optimè curat, dolores ex materia frigida & flatulenta progenitos mitigat. Utilis item est stomachi vitiis ab humore frigido aut flatibus, sumpta ex modico vino albo, ut in Balsamo edocuimus.

Resina Carthaginensis.

CAPVT XIII.

Resina Carthaginensis, & eius facultates.

NVNC etiam nobis mittit Carthago novi orbis provincia resinam quandam purissimam & odoratissimam, abiegna aut Terebinthina Veneta multo præstantiorem, iisdem facultatibus seu majoribus præditam, quàm sit selectissima Terebinthina. Experientia docuit, utiliter iniici nervorum, articulorum, pedumque vulneribus, & antiquis ulceribus: magno etiam commodo, eâ elotâ & præparatâ matronæ sibi faciem oblinunt.

Tabaco.

CAPVT XIV.

PLANTA *Tabaco* antiquitus in usu fuit Indis, Hispaniæ præsertim novæ accolis; ad vulnera curanda. Paucos ante annos in Hispanias delata, magis ad ornandos hortos, quàm ob ejus facultates: nunc verò multo celebrior est ob facultates, quàm propter elegantiam.

NOMEN legitimum apud Indos est *Picielt*: nam *Tabaco* nomen ab Hispanis illi inditum, ab insula quadam ejus nominis, ubi frequentissima nascitur. *Picielt. Tabaco.*

MAGNA altitudine assurgit, & interdum Malum Assyriam, quam Limonem vocant, æquat, caule recto multis prægrandibus ramis brachiato; folio mali Assyriæ ferè, sed ampliore, veluti Oxylapathi, colore viridi dilutiore, & aliquantulum hirsuto, uti tota planta est. Florem fert in summis ramis Campanulæ modo, candidum, medio purpurascentem, quo decidente succedunt veluti capitula papaveris nigri, quibus continetur semen valdè exiguum, colore ex cinereo nigricante. Radix crassa est, multifida, lignosa, intùs crocea & amara, quæ facilè cortice suo delibratur: aliquâ tamen facultate præditam esse non intelleximus. *Tabaco historia.*

NASCITVR plerisque Indiæ locis, humidis præsertim & umbrosis, & exculto leviqué solo. Seritur omni tempore: cùm verò prodiit, à frigore præservanda est, & secundùm parietes plantanda ad eorum ornatum: siquidem toto anno viret, Citriorum modo. *Tabaco natales.*

FOLIORVM dumtaxat est usus (tametsi eorum defectu quidam semine utantur) éaque ut asservari possint, filo trajecta in umbra suspenduntur & siccantur; deinde aut integris, aut in pulverem tritis, utuntur.

CALIDA & sicca est in secundo gradu: itaque calfacit, resolvit, mundificat & aliquantulum adstringit, ut ex sequentibus facultatibus judicare licebit.

FOLIA hujus plantæ calefacta & imposita, præsens in Cephalæa & Hemicrania sunt remedium, si morbus ex causa frigida aut flatibus ortus sit; sæpiùs verò sunt repetenda, donec morbus tollatur: sunt qui caput oleo florum mali arantii priùs inungant. Idem remedium rigidis cervicibus sive Tetano utile est, & in totius corporis doloribus ab eadem causa ortis. *Tabaco facultates variæ.*

DOLORES dentium à causa frigida non modò finit, dente priùs deterso aliquo linteo ejus succo delibuto, & folio in pilulam convoluto, dentiqué indito, sed etiam, ne corruptio serpat, prohibet.

PECTORIS vitiis, tussi veteri, asthmati, & similibus ex frigido humore ortis morbis, foliorum decoctum ex aqua, & eclegma ex ejus decocto, utilia sunt. Serapium è saccharo & foliorum decocto paratum, paucaque quantitate sumptum, putres humores pectoris eiicit. Asthmaticis interdum, eorum fumus ore exceptus opitulatur: sed necessarias evacuationes præcedere opus est, si mora ferri possit. *Serapium ex Tabaco.*

SVB cineribus calefacta folia, & sordida, non excussis cineribus, calidaque sæpiùs imposita, ventriculo perfrictionibus & flatibus laboranti auxilio sunt. Viridia folia alii manibus oleo inunctis confringunt, & sic imponunt. Ventriculi & Lienis obstructionibus atque scirrhis folia pauxillo aceto intrita, diuque illita & adstricta, utilia sunt; sed his deinde folia calefacta, aut lineus pannus succo foliorum calente intinctus, singulis diebus superimponenda. Foliorum defectu, pulvis communi unguento obstructiones aperiente excipitur, & pars obstructa, aut tumore affecta, diu inungitur.

INDICÆ mulieres valdè commendant in puerorum, & etiam grandiorum stomachi cruditatibus: nam ventre inferiore priùs inuncto oleo lucernarum, & foliis sub cineribus calefactis, altero ventriculi regioni, altero tergori quà ventriculum spectat, positis, eas concoquunt, & alvum emolliunt, si quoties opus erit, renoventur. Latas & teretes ventris tineas expellit foliorum succus cum saccharo coctus, & depuratus, paucâ quantitate sumptus: umbilico tamen etiam imponendum folium tritum, & alvus deinde clystere eluenda. *Cruditatibus ventriculi.*

NEPHRITICIS & flatulentis doloribus folia sub cineribus, ut antè, calefacta, & quàm calidè fieri potest adposita, magnum adferunt levamen, idem remedium, quoties opus erit, repetendo. Commodè etiam clysteribus iniicientur, atque etiam fomentationibus, & emplastris admiscebuntur. *Nephritidi.*

IN suffocationibus uteri, folia probè calefacta, & umbilico, uteriqué regioni imposita, præsens adferunt remedium: quòd si (ut fit interdum) animi deliquium subsequatur, fumus illorum naribus obiiciatur, ilicò liberabitur: quod remedium Indicis mulieribus adeò *Uteri suffocationi.*

vulgare eſt, ut ea de cauſa Tabaci folia diligenter adſervent & magnifaciant. Sunt verò qui odorata umbilico priùs admovent, deinde folium ſuperimponunt. Maximè autem conferunt aut Tacamahaca, aut oleum de Liquid ambar, aut Balſamum, aut Caraña, aut ex his omnibus emplaſtrum conſtans, & in umbilico aſſiduè geſtatum.

Articulorum dolori.

ARTICVLORVM doloribus (modò humores frigidi ſint, vel ſaltem non nimium calidi) efficaciſſimè folia calida adhibentur, aut eorum ſucco calente pannus lineus intinctus: etenim humores reſolvunt & digerunt, ideoque etiam tumoribus œdematodis, foliorum ſucco calido priùs elotis, utiliſſimè imponuntur.

Pernionibus.

PERNIONES ſanare, ſi ter aut quater hujus plantæ foliis fricentur, deinde pedes & manus aqua calida cum ſale abluantur, experientia docuit.

Tabaco alexipharmacũ eſt.

VENENIS, & toxico perniciosiſſimo, quo Cannibales ſuas ſagittas illinunt, reſiſtere, paucis abhinc annis experti ſunt nonnulli: nam antè, ſublimatum vulneribus inſpergere ſolebant. Toxici autem vires infringere hac ratione ſciverunt Hiſpani.

Occaſio experiendi Tabaci adverſus venena.

CONTIGIT ut quidam Cannibales in ſuis cymbis ad D. Ioannem de portu divite navigarent, Indorum, atque etiam Hiſpanorum (ſi quos reperiſſent) telis ſuis veneratis conficiendorum cauſa. Eò appellentes, Indos & nonnullos Hiſpanos conficiunt, pleroſque autem vulnerant: cùm verò ſublimato carerent, à quodam Indo edocti ſunt, ut Tabaci ſuccum expreſſum ſuis vulneribus imponerent, & ipſa deinde folia trita: ſedati ſunt ilicò dolores Dei beneficio, & ea ſymptomata quæ hujuſmodi venena ſubſequi ſolent, venenum ſuperatum, vulnera deinde curata. Ex eo, foliis hujus plantæ adverſus venena uti cœptum eſt. Rex ipſe Catholicus, ejus vires experiri volens, cani vulnus infligi juſſit in gutture, & toxico, quo venatores utuntur, illini, & paulo pòſt foliorum Tabaci ſuccum ſatis copiosè inſtillari, & ipſa folia trita ſupra vulnus ligari: liberatus eſt canis non ſine omnium admiratione.

Carbunculis.

EODEM modo venenatis peſtiferisque carbunculis impoſita cruſtas inducunt, deinde curationem adferunt: & ad ictus morſusque virulentorum animalium præſens ſunt remedium.

Recentibus vulneribus.

RECENTIBVS vulneribus impoſita, ilicò ſanguinem ſiſtunt, eaque glutinant: quòd ſi majuſcula ſint, vino priùs eluentur, & labiis vulnerum conjunctis, ſuccus foliorum inſpergetur, & ipſa folia trita ſupra vulnus alligabuntur: poſtridie reliquisque ſubſequentibus diebus idem ordo ſervabitur, victusque ratio neceſſaria.

Gangrænis.

VETERA ulcera, Gangrænasque ſuccus inſtillatus, & folia trita impoſita detergent, curant, & ad cicatricem perducunt, purgato videlicet priùs corpore ex medici conſilio, & miſſione etiam ſanguinis, ſi neceſſaria ſit, factâ: deinde obſervatâ, quæ convenit, victus ratione.

Animalium ulceribus.

PORRÒ non modò in hominibus ejuſmodi ulcera curare, ſed etiam in animalibus, ipſa experientia docuit: nam per univerſam Indiam frequentia ulcera vaccas, boves, & alia animalia infeſtant, quæ facilè ob regionis humiditatem extremam putreſcunt & vermibus ſcatent: quibus ſolebant inſpergere ſublimatum, melioribus remediis deſtituti: ſed cùm magno iſtîc veneat, plerumque quod ulceribus inſpergebatur, pluris conſtabat, quàm animal curandum æſtimari potuiſſet: Itaque Tabaci facultates in hominibus experti, illius etiam uſum ad putrida, fœtida, vermibusque ſcatentia animalium ulcera tranſtulerunt; atque adeò compererunt, ſuccum ejus inſtillatum non modò vermes necare, ſed etiam ulcera mundare, deinde ad cicatricem perducere: prodeſt etiam jumentorum exulcerationibus, ideoque Indi Tabaci pulverem ſemper circumferunt.

Polypo.

QVENDAM noui narium ulcere laborantem, è quo ſanies manabat, non ſine contagii ſuſpicione: meo conſilio inſtillavit foliorum Tabaci ſuccum: à ſecunda inſtillatione multi vermes exciderunt, deinde pauciores, & poſt aliquot dies ſanatum eſt ulcus; ſed quæ eroſa erant, non reſtituta. Illius etiam foliis impetigines, & capitis ſcabies utiliter confricantur.

Tabaci fumus Indis frequẽs.

HÆC eſt celebrata illa Indicis ſacerdotibus planta, qua uti ſolebant ad reſponſa danda. Etenim apud Indos moris erat, Sacerdotes de bellorum eventu, aliisque magni momenti negotiis conſulere. Conſultus ſacerdos, iſtius plantæ folia ſicca urebat, & eorum fumum tubulo ſeu cannulâ quadam in os excipiebat, deinde quaſi in exſtaſin quandam raptus, cadebat, omni motu privatus; ſicque permanebat aliquamdiu. Diſcuſsâ ejus fumi facultate, ad ſe redibat, referebatque negotium cum dæmone contuliſſe, & reſponſa dabat ambigua, ut, utcumque eventus ſuccederent, illis facilè perſuaderet, ſic ſe prædixiſſe: eoque modo barbaros illos homines miſerè decipiebant.

CÆTERVM vulgus etiam Indorum eum fumum per os & nares recipit animi gratiâ, cùm inſomnia videre interdum, & extra ſe quaſi rapi cupit, tum etiam de ſuorum negotiorum eventu, ex inſomniis quæ apparuerint pronunciaturum. Nam ut impoſtor eſt diabolus,

diabolus, herbarumque facultates novit, illos hujus vires edocuit, quo, apparentibus ejusmodi insomniis, miseris hominibus imponat.

AT non est recens, plantas quasdam inveniri, quæ manducatæ, aut intrò assumptæ, vanas species & imagines obversari faciant. Siquidem Dioscor. cap. de Solano manico, seu furioso, ejus radicem drachmæ pondere ex vino potam, facere species vanas imaginesque non injucundas obversari scribit, sed duplicatum ejus modum ad tres usque dies mentis alienationem adferre, quadruplicatum interimere. Anisum si quis dormiturus edat, somnia excitari jucunda & suavia: contrà Raphani esu, gravia & turbulenta: & sic de plerisq. aliis.

Solanum furiosum.

Anisum.

Raphanus.

GARÇIAS ab Orta refert Bangue plantæ succum aliis admixtum, mentis alienationem facere, insomnia excitare, & omni solicitudine liberare, veluti etiam Opium, quod Orientalibus Indis admodum familiare est: de quo multa apud Garçiam.

Bangue.

Opium.

SIC & nostri Indi, oneribus ferendis aut aliis laboribus defatigati, Tabaci fumum hauriunt, & ilicò, quasi mente alienati, corruunt: excitati verò, refocillatos eo somno, & vires recuperatas sentiunt. Eorum exemplum secuti Æthiopes pro mancipiis eò deducti, nimis frequenter eum hauriunt; quo fit, ut eorum domini egregiè eos castigent, & illorum Tabaco exurant, quo ansam auferant sæpiùs illo utendi: clàm tamen uti non desinunt.

VSVS est etiam Tabaci apud Indos, famis sitisque sedandæ gratia, hoc modo. Conchylia quædam cochlearum fluviatilium urunt, deinde atterunt calcis modo; hujus & foliorum Tabaci æquas partes sumunt, manduntque, donec ex utrisque massa quædam fiat, quam in pilulas piso majores formant, atque in umbra siccatas in usum reponunt. Facturi iter per deserta, ubi neque cibum, neque potum inventuros se putant, harum pilularum secum delatarum unam inter labrum inferius & dentes reponentes, ejus liquorem assiduè sorbent, quâ absumptâ, aliam reponunt, atque item aliam, donec peregrinationem triduanam interdum, aut quatriduanam, absolvant: istaque ratione toto illo tempore neque famem sibi molestam esse, neque sitim asserunt: cujus causam esse puto, quòd sorbentes assiduè pilulas illas, etiam humores pituitosos è cerebro eliciunt, qui deglutiti & in ventriculum demissi, naturalem ejus calorem humectant, sed ab eo tandem absumuntur, aliorum ciborum defectu: ut in multis animalibus observare licet, quæ totâ hieme in suis latibulis se continent sine alicujus alimenti copiâ, quia calor naturalis occupatus est in pinguedine absumendâ, quam æstatis tempore collegerunt.

Pilulæ famem sitimq; sedantes.

HÆC sunt quæ de celeberrima hac planta Tabaco, ejusque facultatibus colligere potui:

PETVM LATIFOLIVM.

Petum.

Nicotiana.

Herba Regina.

Herba sancta.

Perebecenuc.

Petum historia.

Petum genera duo.

Petum tertium.

FLORET

BRASILIANIS, *à quibus semen primùm in Lusitaniam delatum, hac planta dicitur Petum; Galli, quòd D. Ioannes Nicotius, Regius aliquando in Lusitaniâ Orator, eius semen primus ad Reginam matrem detulerit, illiúsque facultates docuerit, Nicotianam, & Herbam Reginam nominârunt. Alii Herbam sanctam, ob insignes eius virtutes, nuncupârunt. Oviedus lib. Hist. XI. cap. V. in Hispaniola insulâ, ubi copiosè tum temporis nascebatur, Perebecenuc vocari tradit: mihi cum Hyoscyami nigri aliquo genere plurimum convenire videtur.*

EST *verò ea planta trium aut quatuor cubitorum altitudine, interdum amplior, multis alis crassisq; ramis concava, folia numerosa, ampla, densa seu carnosa, pinguia, gravi odore, fervido & acri gustu. Flos extremis ramis nascitur copiosus, ex albo purpurascens, oblongus, & tubæ in modum concavus, extrema parte latus & pentagonus, cuius color frigoribus magis intendi solet. Huic succedunt siliquæ Digitali ferè similes, semine plenæ ex rufo nigricante, pusillo, Papaveris multo minore.*

EIVS *duo sunt genera. Nam unum amplo latóque est folio, interdum cubitali longitudine, pedalique latitudine sine pediculo caulem amplectente. Id altius assurgit, & flos ordine per ramulorum longitudinem illi nascitur, dilutior aliquantulum. Alterum paulo minore est folio, Solano, quod Bellam-donnam vulgò vocant, simili; sed magis micronato longóque pediculo ramis inhærens: flores huic velut per umbellas nascuntur saturatiores aliquanto. Utriusque radix lignosa est & multifida. Sed & horum semine decidduo, sponte in nostris hortis tertia quædam & dubia species nata, superioribus paulò humilior, cuius folia, ut in priore, caules amplectuntur, sed multo angustiora, etiam infra secundi generis foliorum amplitudinem: floribus tamen saturatiùs rubentibus, magis hoc quàm illud amulatur.*

FLORET *hac planta calidioribus regionibus Iunio & Iulio, ſemen Septembri matureſcit (vidi in Luſitania tota hieme florentem) at hic à menſe Auguſto in hiemem uſque floret, & ſubinde ſemen profert, deinde primo gelu flacceſcit, periſque tota; neque hieme aſſervari poteſt, niſi admodum difficulter, idque fictilibus aut capſis ligneis, in quibus ſata, in fornicem aut penum illatis.*

Natalis. NASCITVR *omni ſolo; & ſemel ſata, ſeménque ad maturitatem perducens, ſeipſam deinde ſerit, nec opus habet alia ſatione. Si tamen ſerenda erit, Auguſto aut Septembri id fiat, quoniam ſemen exiguum diutiſſimè ſub terra latet antequam germinet: & Martio aut Vere telluri creditum demùm Auguſto germinat.*

Facultates. APVD *nos diligenter colitur, non tam ornatus gratia, quàm ob inſignes facultates, præſertim à nobilibus quibuſdam matronis rei herbariæ ſtudioſis, quæ foliis eius recentibus, aut in umbra ſiccatis, & ſtillatitio illorum liquore vitreis organis extracto, & unguento ex eius foliis parato, frequenter utuntur ad ulcera antiqua, putrida, maligna, gangrænas, ſcabiem, impetigines, lichenes, oculorum nebulas, felici cum ſucceſſu; multisque miſeris ruſticis auxilio ſunt.*

SVNT qui folia ſingulis diebus manè à ieiunis mandi iubent, ut podagra liberentur, quia multam pituitam in os attrahat, eámque in partes inferiores defluere prohibeat.

CAROLVS *Stephanus Prædii ruſtici Gallico ſermone conſcripti lib. 2. cap. 76. experientia comprobatum eſſe ſcribit, eius folia ſtrumis utiliter illini, illiúsque ſtillatitium liquorem aſthmaticis auxilio eſſe. In ſummâ, Panacea quædam eſt ad omnis generis morbos.*

Petum quattum. ALIVD *eius genus, per omnia minus, folio rotundiore, nec hirſuto pinguive, licet ſucculento, flore minore, & per extremum rotundo, palleſcente, ante quinquaginta annos Europa innotuit: Dodon. Hyoſcyamum luteum nuncupavit. Ad pleraque etiam conferre certum eſt, verùm ſuperiore longè imbecillius.*

PETVM ANGVSTIFOLIVM.

Tubuli ad aſthma utiles.

CAPVT XV.

Tubuli aſthmatici. ADVEHVNTVR è nova Hiſpania quidam cannarum ſive harundinum tubuli, interiore & exteriore parte quodam gummi illiti, quod meâ opinione Tabaci ſucco infectum eſt, caput enim tentat: illo, ni fallor, cannam inungunt; utque tenax eſt, firmiter inhæret, coloriſque nigri eſt: induratum autem, non eſt tenax. Incenditur tubulus eâ parte qua bitumine ſive gummi infectus, alterâ verò in ore ſumitur, fumuſque excipitur, omnem pituitam & purulentos humores è pectore educens: hoc verò uti ſolent quum aſthmate ſe premi & veluti ſuffocari ſentiunt.

Primatem quendam ſæpius aſthmate laborare ſolitum, ejus uſu plurimum utilitatis conſequutum obſervavi, qui ſimile commodum antè ex Tabaci fumo percipiebat: propterea Tabaci ſuccum admixtum eſſe oportere dico: tutum autem utriusque uſum eſſe, ipſa experientia in multis docet.

Nonnullos ægros & aſthmate vexatos ex America reduces obſervavi viridia Tabaci folia mandentes, & ſuccum inde promanantem ſorbentes, ad purulentos humores expellendos: quibus licet caput tentaretur, plurimum tamen profuiſſe apparebat, cùm ad pus, tum ad pituitam pectori inhærentem propellendam.

Tabaco. Mirum eſt quàm inſignes & variæ Tabaci facultates ſingulis adhuc diebus deteguntur: nam præter eas quas ſuperiore capite deſcripſi, totidem alias adhuc proferre poſſem, quas poſtea, vel referentibus aliis intellexi, vel ipſe obſervavi.

* DETECTA *ab Anglis duce Richardo Grenfeldio anno à Chriſti nativitate* M. D. LXXXV. *Wingandecaow (quam ipſi Virginiam nuncupârunt) novi orbis Provinciâ, triginta ſex gradibus ab Æquatore Septentrionem verſus diſtante: compererunt incolas frequenter uti tubulis quibuſdam ex argilla factis, ad foliorum Tabaci magnâ abundantiâ apud eos naſcentis, incenſorum fumum hauriendum, ſive verius ſorbendum, valetudinis conſervandæ gratiâ. Angli inde reduces ſimiles attulerunt tubos ad Tabaci fumum excipiendum; inde Tabaci uſus per univerſam Angliam adeò invaluit, præſertim apud aulicos, ut multos ſimiles tubos fieri curârint, ad Tabaci fumum ſorbendum.*

Herba

Herba Joannis Infantis.

CAP. XVI.

HIC prætermittenda non videtur ea planta quâ ûsi sunt ii qui Hispaniam novam nobis aperuerunt, in curandis vulneribus. Cujus usum primus ostendit Indus quidam Hispani, cui nomen Ioannes Infans, famulus, à quo hæc planta denominata est. *Herba Ioannis Infantis.*

EXIGVA est planta, foliis Oxalidis, aliquantulum villosis, sive hispidis. *Eius historia.*

VIRIDIS præmansa aut trita, vulneribusque imposita, sanguinem sistit, eaque conglutinat. Nervorum aliarumque partium vulnera digerit, & mundat, & demum ad cicatricem perducit. Iisdem viribus pollet sicca in pollinem redacta; quæ ad vulnera carne explenda, viridi etiam præfertur. *Facultates.*

Radices Venenis adversantes.

CAPVT XVII.

EX Charcis provincia Peruana, radices quædam advehuntur Iridis radicibus valdè similes, sed minores, & ficulnei folii odore. *Radix venenis resistens.*

HISPANI Indias inhabitantes *Contrayerva* appellant, quasi dicas alexipharmacum, quoniam earum pulvis ex albo vino sumptus, adversus omne venenum, cujuscunque tandem sit generis, præsentissimum est remedium, (uno sublimato excepto, quod solâ lactis potione exstinguitur) vomitione illud reiicere faciens, aut per sudores evacuans. Sed & amatoria pocula, eo pulvere hausto, educi ferunt. Ventris etiam animalia pellit. *Contrayerva.*

GVSTATA radix, aromaticum quiddam sapit cum acrimonia conjunctum: quare calida videtur secundo gradu. *Temperamentum.*

Zingiber.

CAPVT XVIII.

DOMINVS Franciscus de Mendoza Protegis Antonii de Mendoza filius, in Nova Hispania Caryophyllos, Piper, Zingiber aliaque aromata ex Orientali India, allata consevit: sed ipso è vivis sublato, intermissum est illud studium: solum Zingiber remansit, quod feliciter enatum est: inde fit, ut ex Nova Hispania, & aliis Occidentalis Indiæ locis, viride & siccatum, non minùs quàm ex Orientali India deferatur.

EST autem Zingiber planta foliis Iridis, paullò tamen angustioribus, sed similiter virentibus prædita: ejus radices, ut notum est, aliæ aliis majores, quæ virentes & recentes, nullâ urente facultate pollent, ideoque in frustula concisæ acetariis iniiciuntur, ut iis saporem & odorem concilient: seritur semine aut tenuiore radice, nam utroque modo facilè augetur: quum adjustam magnitudinem excrevit, eximitur, & in umbra siccatur, ubi nullam humiditatem contrahere possit, quæ eam corrumpat, propterea luto oblinitur. *Zingiberis historia.*

Adfertur condîta, tametsi & hîc probè condire siccam norint, quæ tamen antè juxta locum juncis & scirpis consitum sepulta fuerit (istâ enim ratione tenerescere creditur) aut calidâ aquâ sæpiùs lota & macerata, donec mollescat: addito deinde saccharo condîtur quemadmodum viridis.

MAGNA facultate aromaticâ, & insigni acrimoniâ prædita est hæc radix: admodum calefacit, ventriculo confert, ejusque dolores à frigida causa aut flatibus obortos tollit: eosdem affectus atque piper præbet: saporem cibis, quibus inspergitur, conciliat: multis medicamentis additur ut ea corrigat, & illorum malitiam leniat: propterea turbith & agarico admiscetur: illis etenim vehiculi loco est, ut faciliùs suas facultates exerant: concoctionem juvat, ventriculum roborat, & naturalem calorem auget: languentem ciborum appetentiam è frigida causa natam excitat, in quem effectum maximè confert, condita manè sumpta: colorem faciei præterea commendat, eademque omnia præstat quæ piper, & ferè similis temperamenti est. *Zingiberis facultates.*

Rhabar-

Rhabarbarum Americanum.

CAP. XIX.

E Continenti, radicis quàm istîc Rhabarbarum vocant, fragmentum mihi allatum est, quod certè omnes eas notas habet, quas Orientale rhabarbarum obtinet.

Rotundum id erat, & fusco cortice tectum; internâ parte rubebat, & fractum, quendam candorem permistum ostendebat; croci modo tingebat, & amarum erat: scire cuperem qualia folia obtineat, ut observare queam an illis sint similia quibus prædita est ea planta quam multi in Hispania hoc nomine severunt, Rumicis folia obtinentem, cujus genus illam esse existimo, quia secundus rumex rubentem habet radicem.

Folia ejus Rhabarbari, quod Rumicis genus esse arbitror, diu cocta vehementiùs purgant quàm radix: Dioscorides etiam asserit omnia rumicis genera alvum insigniter emollire.

Rhabarbari legitimi laus.

EST porrò Rhabarbarum præclarum medicamentum, & summâ commendatione dignum: maximè etiam illud extulerunt quotquot ejus historiam prodiderunt (solutivum intelligo, quo purgationes moliri solemus; non illud Rha Græcis cognitum) adeò, inquam, nobile medicamentum est, ut cum omni securitate, omni tempore, & omni ætati exhiberi possit: bilem verò præsertim & pituitam purgat, jecur roborat, ejusque veluti anima est; obstructionibus liberat, icterum solvit, sanguinem expurgat, simulque nobiliores corporis partes robustiores efficit; itaque securè in cordis morbis exhibetur: aliquot ejus ramenta manè manducata, diuturnos & difficiles hepatis, splenis, internarumque partium morbos curant, hydropicos juvant & cachecticos, bonumque colorem conciliant.

Calidum & siccum est in secundo gradu, & terrestribus quibusdam partibus præditum, quæ illi adstrictionem & robur conciliant.

Guayacan.

CAPUT XX.

TRIA ex America sive Occidentali India adferuntur medicamenta hodie toto orbe celebratissima, quorum in Medicina facultates adeò insignes repertæ sunt, ut nunquam auditum sit, tam incurabiles morbos ullis aliis medicamentis sanatos fuisse; nempe, Lignum quod Guayacum vocant, Radix Chinæ, Sarçaparilla. De China, quæ à Lusitanis ex India Orientali adferri putatur, suo loco dicemus. Auspicabimur itaque à Guayaco, veluti primo medicamento ex Indiis delato, & omnium optimo, ut ipsâ experientiâ & multorum annorum usu comprobatum est.

Guayacan.

GUAYACAN, à nostris lignum Indicum dictum, abundanter nascitur in Insula S. Dominici, quæ fuit prima novi orbis ab Hispanis occupata: cujus usus primùm hac ratione nobis innotuit.

Lues venerea.

MAGNIS doloribus morbi Gallici (quem ab Inda muliere contraxerat) Hispanus quidam torquebatur: ejus famulus Indus, in illa provincia Medicum agens, aquam Guayaci propinavit, quâ non solùm magnis illis cruciatibus liberavit, sed pristinæ sanitati eum restituit. hujus exemplo, plurimi alii Hispani, simili morbo infecti, curati sunt. Ejus morbi cura Hispali statim evulgata est, ab his qui ex ea insula redierunt; hinc per totam Hispaniam, & inde per universum orbem, quem hæc scabies occupârat. Et certè in hoc morbo curando, nullum est medicamentum eo præstantius aut certius: nam si, ut decet, procedat curatio, suo tempore ista aqua propinetur, certissimum est huic morbo sanitatem perfectam adferri; nec recidivam pati qui simili lue laborabat, modò in idem cœnum non se provolvat denuò. Sicque Deo visum est, ut unde manavit morbus, inde adferretur remedium: nam ex Occidentali Indiâ primùm huc perlata est illius morbi origo, præsertim autem ex insula S. Dominici, ubi tam familiaris est, quàm apud nos papulæ seu morbilli, neque ejus contagium magnopere quisquam reformidat. In hunc autem modum propagatum fertur.

Lues venerea Europam invadit.

ANNO salutis humanæ M.CCCCXCIII. eo bello quod Neapoli gestum est à Rege Catholico adversus Galliæ Regem Carolum cognomine magno Capite, Christophorus * Colonus, ex prima illa profectione, quam novi orbis conquirendi causa susceperat, rediit: & detectis S. Dominici aliisque insulis, inde Neapolim (ubi tum Rex Catholicus erat pace cum Gallo factâ) viros & mulieres deduxit. Commeantibus ultro citroque exercitibus, Hispani primùm cum Indicis mulieribus, & Indi cum Hispanicis consuetudinem habuerunt:

**vulgo Columbus.*

buerunt: deinde in Italos & Germanos serpsit hoc malum, postremò etiam ad Gallos, & sic per universum orbem.

INITIO diversa nomina sortitum est. Hispani, existimantes à Gallis contagium venisse, morbum Gallicum nuncupârunt; Galli contrà, Neapoli se consecutos esse putantes, Neapolitanum vocârunt; Germani, ex Hispanorum contubernio hanc scabiem ad se manasse videntes, Scabiem Hispanicam appellârunt; alii Serpiginem Indicam, eamque verissimo nomine, cùm inde prima sit hujus mali origo. Inter primarios tamen ejus ætatis Medicos, variæ opiniones fuerunt de hujus morbi causa & origine. Nonnulli ex cibis corruptis, succumque melancholicum & adustum generantibus, quibus in summa rerum inopia exercitus vesci solet, quales sunt plantæ silvestres, olera, radices, caro asinina, equina, originem sumpsisse existimabant: Alii siderum Saturni & Martis conjunctionibus acceptum ferebant; eamque ob causam varia nomina indiderunt; uti Lepræ, Lichenum, Mentagræ, Sphaceli, Elephantiasis: & cùm certam morbi qualitatem assequi non possent (novum morbum esse ignorantes) ad prædictorum morborum à Veteribus descriptorum genus aliquod reducere conabantur.

Morbus Gallicus.
Morbus Neapolitanus.
Scabies Hispanica.
Serpigo Indica.
Medicorum disceptatio de origine morbi Gallici.

CÆTERUM ut ad institutum revertamur, *Guayacan* nomen est Indicum, sed per universum orbem cognitum, tametsi etiam à nonnullis *Lignum Indicum* nuncupetur.

Guayacan.
Lignum Indicum.

DE hoc ligno multi multa scripsere, aut Ebenum esse dicentes, aut Buxi speciem, aut aliis nominibus appellantes. Sed ut novum arboris genus est, nec in his regionibus, aut ullis aliis toto orbe Veteribus descripto conspectum, sed in nuper inventis solum modo; sic nobis nova erit arbor: ut ut sit, magna est, Ilicis magnitudine, ramosa, matrice magna, nigricante, materie quàm ebenum duriore: cortice crasso, gummoso seu pingui; &, cùm siccum est lignum, facilè decidente: foliis exiguis & duris, flore luteo, quem subsequitur fructus rotundus, solidus, semina in se continens Mespili modo. Frequens in insula sancti Dominici.

Guayacan historia.

ALIUD ejus genus in Insula S. Ioannis de portu divite, huic vicina, postea repertum est, superiori ferè simile, sed minus omnino, & propemodum sine matrice, odoratius & amarius superiore; quo relicto, hujus nunc usus est; & ob mirandos effectus *Lignum sanctum* nuncupatur, nec abs re, quandoquidem (ipsâ experientiâ teste) altero præstantius est: attamen utriusque facultates sunt insignes in curando morbo Gallico, atque adeò utriusque conjunctim aut separatim propinatur aqua, cùm ad morbum jam dictum, tùm ad alios plerosque, hac ratione.

Guayacan genus alterũ.
Lignum sanctum.

LIGNI minutim concisi, aut ejus scobis unciæ duodecim, corticis ejusdem ligni contusi unciæ duæ in sex aquæ sextariis[b] macerantur fictili novo aliquantulum capaciore, viginti quatuor horarum spacio: fictili bene obturato, lento & luculento igne coquantur, ad quatuor aquæ sextariorum consumptionem. quod inde colligi poterit, si, dum priores binos aquæ sextarios infuderis, bacillo aquæ altitudinem metiaris. Cocta aqua refrigeratur, colatur, & fictili novo asservatur. Statim supra idem lignum, quod decoctum fuit, inciantur denuò octo alii aquæ sextarii, coquanturque ad duorum consumptionem: colatur hæc aqua, & seorsum adservetur. *Sumitur autem hoc modo:*

Guayaci decoctum.

INFIRMUS, purgato corpore ex medici consilio cubiculum deligit apricum, quò neque frigus neque aër penetrare potest. Lectum ingressus, diluculo, aquæ prioris calidæ uncias decem sumat, & egregiè operiatur ut sudare possit duarum horarum spatio: deinde sudore absterso, indusium calefactum induat, atque linteamina mutet: quatuor deinde pòst horis, uvæ passæ illi dabuntur, & amygdalæ, panisque biscoctus, neque affluenter, neque parcè; & de aqua secunda bibet quantum satis erit, etiam interdiu. Octo horis postquam comederit, ex priore aqua calẽte denuò uncias decem hauriet, sudabit item duabus horis, & à sudore, uti superiùs, mundabitur: unâ post sudorem horâ, de iisdẽ passis amygdalis, & pane biscocto cænabit, & ex aqua secunda bibet. Servabitur hic ordo quindecim diebus prioribus, nisi vires nimium collabantur, quia eo casu, etiam præter supradicta, pullus gallinaceus assus concedetur. In minùs robustis, qui extremam illam victus rationem ferre nequeunt, novem dies sufficient; quibus elapsis, pullus exiguus assus similiter concedetur. Si verò æger adeò tenui est valetudine, ut prædictam istam victus rationem nullo modo ferre possit, ab initio pullus gallinaceus exiguus illi dabitur, cibi quantitatem sensim augendo. Elapsis quindecim diebus, decimo sexto purgabitur decem drachmis pulpæ cassiæ fistulæ per cribrum transmissæ, aut alio simili medicamento, & eo die tenuiorem aquam, sive secundæ decoctionis, bibet. Decimoseptimo die ad priorem ordinem redibit, sumetque manè & vesperi aquam prioris decoctionis; sudabit, eademque victus ratione utetur, nisi quòd pulli loco dimidiam gallinam assam edere poterit; & sub finem diætæ, aliquantulum plus: eamque victus rationem in vigesimum usque diem producet; quo tempore

Decocti usus.

per cubiculum veſtitus, & bene amictus, deambulare poterit. Quibus elapſis, denuo purgabitur, & per alios quadraginta dies aquam bibet, ſelectiſſimam victus rationem obſervando in rebus non naturalibus, mulieribus abſtinendo, & vino, cujus loco ſimplicem ejuſdem ligni aquam, aut, ſi eam faſtidiet, aquam in qua aniſum & fœniculum decocta ſint, bibet; eritque cæna ſobria, & ſine carnibus.

HÆC eſt optima ſumendæ aquæ Guayaci ratio, qua multi deſperati morbi curantur: atque illâ aquâ non eſt præſtantius ullum remedium ad curandam luem veneream, cujuſcumque tandem ſit generis: radicitus enim eam exſtirpat.

Guayaci facultates.

CONVENIT item hydropicis, aſthmaticis, epilepticis, morbis veſicæ & renum, doloribus junctura rum, omnibus morbis ab humoribus frigidis & flatibus procedentibus, & diuturnis, quibus inutilia fuerunt ordinaria medicamenta, præſertim ſi morbum Gallicum ſubſequantur.

Guayaci ſerapium.

PLERIQVE hoc ligno varia medicamenta faciunt, & inter illa ſerapium, quod ſanè admodum efficax eſt: at meo judicio hujus ligni uſum nemo utiliorem experietur, quàm ſuperiùs deſcriptâ ratione, ſine ullius alterius medicamenti admixtione. Dentes etiam confirmat & dealbat hæc aqua, ſi ſæpius eâ colluantur. Calidum & ſiccum eſt in ſecundo gradu.

SUB initium anni ſexcenteſimi primi ſupra mill-ſimum, accipiebam à Petro Gareto, viro humaniſſimo, ramulum pedalis longitudinis, quem ſibi donatum ſcribebat à quodam cheirurgo iam recenter ex America reduce, pro ramulo arboris Guayaci: qui ſi legitimi Guayaci ramus eſt, ſatis perfunctorie eius arboris hiſtoriam deſcripſiſſe videtur Nicolaus Monardus. Ego illum ramulum qui mittebatur ſic deſcribebam.

PEDALIS *longitudinis erat ille ramulus, valdè contortus, & frequentibus nodis diſtinctus, ſcriptorii calami ſive anſerinæ pennæ craſſitudinem inferna parte vix attingens, materiâ durâ & palleſcente præditus, atque cortice tectus rugoſo, cineracei coloris: ſuperna verò parte in tenues ramulos diviſus, quorum nonnulli folia adhuc retinebant, alii etiam flores & fructus rudimenta: nata autem erant folia, ſeu verius foliorum ala, in tenellis ramis contrario inter ſe ſitu, ſingulis alis quaterna aut ſena foliola lentiſci modo ex adverſo ſemper naſcentia obtinentibus craſſiuſcula, orbiculata, & multis venis diſtincta, quæ ſiccitate (ut animadvertebam) facilè defluerent, manentibus nudis alis, & foliorum, ubi ſita fuerant, veſtigia dumtaxat retinentibus: in ſuperiorum ramulorum nodis nata erant velut tubercula, e quibus connectim exorti erant ſeni, octoni, deni, interdum plures, tenues, unciámque longi petioli, ſuſtinentes ſingulis florem non magnum ſex foliolis conſtantem (albine, an flavi, aut cærulei coloris, propter ſiccitatem iudicare nequibam), è quorum ambilico multa prodibant ſtaminula, & in nonnullis floribus fructus rudimentum medium emergere incipiebat, binis lateribus præditum, & penè formatum inſtar loculorum Burſæ paſtoris vulgaris.*

GVAYACI RAMVLVS.

Porrò ramulum illum cum ſuis floribus, foliiſq; & fructu in tabella exprimi curabam, qua hîc ſubiicerentur.

Ceterum Guayacan arboris gummi cum corticis fragmento recens ex Trinitate inſula delatum, ab honeſtiſſimo viro, eodémque pharmacopœo peritiſſimo Franciſco Peninio, XXIX Iulii biennio antè iam acceperam, quod calidi ſaporis erat, & manducatum dentibus cedebat inſtar reſinæ maſtichinæ, fuſci tamen coloris: addita erant & folia, ſed ſingularia, Ziziphinis formâ & magnitudine non multum abſimilia, firmiora tamen & multis venis prædita: præterea radicis fragmentum uncialis craſſitudinis aut amplioris, materia flaveſcente conſtans, & denſo ſuculentóque cortice cinctum.

Inſequente verò Septembri Amſtelredamo ad me miſerat honeſtiſſimus etiam vir & diligentiſſimus pharmacopœus, Walichus Syverts, Guayaci fructus aliquos, quorum nonnulli ſingulares, alii coniunctim è longis pediculis dependebant, geminis loculamentis conſtantes, fructui Aceris quodammodo inſtar, in hoc differentes, quòd hic alis illis careret quibus Aceris fructus eſt præditus, loculamentáque non haberet adeò diſtincta ut aceris fructus, tum etiam quòd alterum loculamentum plerumque eſſet inane, alterum plenum, nucleum continens durum, ex albo flaveſcentem, ſed qui immaturus fuiſſe videretur.

Paullo verò poſt quàm ramulũ illum cum foliis Guayaci à Petro Gareto accepiſſem, mittebat etiam Londino Iacobus ipſius frater, aliquot eius arboris fructus, ſed immaturos, geminis ſimiliter loculamentis conſtantes, quorum alterum plenius, coloris ex fuſco flaveſcentis, cum librali fragmento gummi ſive reſinæ eius arboris, nigri coloris, lenti tamen & ſplendentis, ſi igni admoveatur, nec iniucundi odoris.

Deinde anno ſequente, ſculpto iam ramo prædicto, ac-

cipiebam

Guaiacum officinale, L

cipiebam ab ornatißimo & doctißimo viro Ioanne Pona pharmacopola Veronenſi ſimiles fructus Guayaci appellatione inſignitos, illosq; magis craſſos & integros, quorum unus tribus loculamentis praditus: oſſicula in illo reperta longiuſcula erant inſtar oſſiculorum Evonymi pænè, & materiâ valdè durâ corneâque conſtabant, oſſiculorum dactylorum inſtar, nucleum planum inanem flaveſcentis coloris continentia.

[b] HISPANICVM *exemplar habet, tres açumbres, hoc eſt, tres menſuras, quorum ſingulæ apud Hiſpanos liquidarum rerum libras tres & uncias quatuor continent: itaque cùm vna açumbre binis ſextarijs veterum reſpondeat, eam menſuram aptiùs quàm per ſextarios Latinè exprimere non potui, quorum ſex veterum congium conficiebant, ſive libras* X.

NON *incommodè huc referenda videtur arbor, cuius Thevetus lib. Singularium cap.* 50. *meminit, Braſilianis* Hyvourabé. Hiuourahé, *id eſt, res rara, nuncupata.*

ARBOR *eſt procera, cortice externâ parte argenteo, internâ ſubrubro, &, cùm recens à ligno detrahitur, lacteum humorem reſudante, guſtu ſalis, ſed ad glycyrrhizæ ſaporem accedente: fructum fert pruno mediocris magnitudinis æqualem, auri puriſſimi colore, nucleum continentem exiguum, ſed ſuavem admodum & tenellum, ægriſq; valdè expetitum. Illud verò propè incredibile, quòd ait alternis ſolummodo quindecim annis fructiferam eſſe, & eum, qui arborem demonſtrabat, ter aut quater dumtaxat fructum in vita ediſſe.* Hyvourabé hiſtoria.

MIRA *facultate præditus eſt eius arboris cortex, & Guayaco non inferior putatur, ideóque à Chriſtianis iſtîc degentibus illius loco uſurpatur.* Hyvourabé cortex Guayacan vices ſupplet.

EIVS *verò utendi ratio hæc eſt: Corticis minutim conciſi certa quantitas in aqua decoquitur, trium aut quatuor horarum ſpatio, donec vini rubri dilutioris ſeu clareti colorem contrahat. Ex eo decocto bibunt per quindecim aut viginti continuos dies, obſervatâ levi diatâ; luiſq; venereæ doloribus ita liberantur. Verùm non modò vtile eſt hoc decoctum in morbo Gallico, ſed etiam in reliquis frigidis pituitoſisq;: nam humores extenuat & exſiccat, nec iucundum eſt palato.* Præparandi & utendi ratio.

China.

CAPVT XXI.

NEMO miretur, ſi dixero ex Occidentali India Chinam deferri, quandoquidem vulgo Luſitani ex Orientali India eam adferant. Nam cùm ex Hiſpania nova & Peru vir illuſtris Dominus Franciſcus de Mendoça rediit, magnam quandam radicem, & alias parvulas mihi oſtendebat, & percontabatur an eas noſſem. Chinæ radices eſſe, ſed admodum recentes & integras, reſpondebam. Tum ille, Sanè recentes ſunt, nam ipſe eas in Hiſpania Nova collegi: nec mireris iſtîc Chinam naſci, ſiquidem brevi videbis etiam inde Aromatum abundantiam deferri. Id facilè mihi perſuaſit, poſtquam vidi cum Rege convenire de Aromatum copia in Hiſpanias inducenda, quæ jam ipſe in Hiſpania Nova ſerere & colere cœpiſſet. Vidi Gingiberis atque Chinæ radices recentiſſimas inde delatas. China Occidentalis.

EST autem *China*, Arundinis majoris radici ſimilis, nodoſa, intùs alba, interdum rubeſcens, foris rubra. Optima eſt recens, ponderoſa, ſolida, pinguis, non carioſa, ſapore inſipida. China hiſtoria.

NASCITVR in Sinâ Orientalis Indiæ provinciâ, Scythiæ atque Sericaniæ finitimâ, maritimis locis, arundinis aut ulvæ paluſtris modo. China natales.

SOLIVS radicis eſt uſus apud Indos, ad curandos difficiles morbos, apud quos magno in pretio eſt. Propinatur ejus aqua in diuturnis & acutis morbis, febribus præſertim; etenim ſudores provocat, cujus rei gratiâ multi ſanantur. Triginta ſunt circiter anni, quòd Luſitani primùm in has regiones illam intulerint, præclara de ejus facultatibus prædicantes adverſus omnis generis morbos, ſed maximè Luem veneream, in qua mirabiles effectus præſtitit. Ejus autem parandæ hæc eſt ratio. China uſus apud Indos.

RADICIS Chinæ minutim conciſæ uncia fictili novo imponitur, huic adfunduntur aquæ ſex ſextarii, maceratur quatuor & viginti horarum ſpatio: fictili obturato, coquitur lento igne ex prunis incenſis, ad dimidias, quod eâ ratione deprehendetur quam in Guayaco edocui; frigeſcit, colatur, atque in fictili novo aſſervatur loco aprico, aut juxta ignem, ut diutiùs maneat incorrupta. Præparandæ China ratio.

PVRGATO, ut decet, corpore, collocatus æger loco aprico & conveniente, jejunus dictæ aquæ calidæ decem uncias hauriet; duas horas aut paulo diutiùs ſudabit: ſudore deinde abſterſo, induſium & linteamina mundis & calefactis mutabit; deinde in lectulo duas aut tres horas perdurabit; poſtea veſtitus, calidè ſe in cubiculo continebit, quò neque aër neque frigus permeabit, genio indulgens, & lepidis colloquiis ſe oblectans. Circiter undecimam, dimidium pullum coctum, aut gallinæ quartam partem cum pauco ſale edet, initio prandii cyatho juſculi epoto: pro bellariis carnes cotoneorum adponentur: potus erit ſimilis aqua, quam jejunus ſumpſit, quia decocti tantummodo unum genus eſt. A ſumpto juſculo, uvas arillis emundatas, aut pruna paſſa ſine oſſiculis, & panis bene cocti cruſta, biſcoctúmve initio prandii edere poterit. Si interdiu bibere volet, eadem aqua cum con- Aquæ China ſumendæ ratio.

ſerva aliqua propinetur. Octo poſt prandium horis lectum denuò ingrediatur, alias decem aquæ uncias quàm calidè poterit, bibat, duas horas ſudet; ſudore deterſo, induſium & lintea calefacta mutet, poſt horam cœnet conſervam aliquam, aut uvas paſſas, aut amygdala, & aliquantulum biſcocti: de eadem aqua bibat, poſtremò cotoneorum carne veſcatur, potu deinde abſtineat. Hæc victus ratio triginta continuis diebus obſervanda, nulla alia purgatione adhibita; ſed per cubiculum calidum obambulans, & ſeſe oblectans, ab omnibus abſtineat quæ illum offendere poſſunt. Purgatione abſolutâ, bona victus ratio ſervanda eſt quadraginta continuis diebus, vinoque abſtinendum & mulieribus: potus erit è Chinæ ſuperioris jam decoctæ, deinde in umbra reſiccatæ, uncia una, in ſex aquæ ſextariis denuò bullita ad dimidias. Illud verò diligenter curandum, ut Chinæ radix per quatuor & viginti horas ſemper maceretur ante decoctionem, ſive illa fiat in triginta, ſive quadraginta dierum potiùs uſum.

Chinæ facultates.

Ad varii generis morbos utilis eſt hæc aqua, luem veneream cujuſcumque generis, vulnera & ulcera antiqua, tumores ſcirrhoſos diſcutiens, articulorum dolorem ſolvens, & qualemcumque podagram, ſed coxendices præſertim curans. Inveteratos capitis dolores mitigat, & ſtomachi: defluxiones omnes & rheumatiſmos ſiſtit, bonum colorem conciliat, icterum ſolvit, & omnem hepatis intemperiem emendat, ad quam valdè celebratur. Paralyſin & omnes nervorum morbos ſanat, atque veſicæ; enterocelis vtilis, quia humorem, unde generantur, abſumit: frigidis omnibus morbis & melancholicis convenit, ventriculum roborat, & omnes flatus diſcutit. Febribus diuturnis, quotidianis, & erraticis prodeſt, ſudoris inſigni provocatione, quâ etiam in peſtilentibus febribus utilem quidam arbitrantur.

Chinæ temperamentum.

Sicca eſt in ſecundo gradu cum exiguo calore; idque deprehendere licet ex eo, quòd aqua, cùm Guayaci, tùm çarçæ-parillæ calefacit, & ſitim excitat; hæc neque ſitim ciet, neque caloris alicujus indicium relinquit. Nobile proculdubio medicamentum, quod in prædictis morbis admodum efficax expertus ſum.

De *Chinæ Orientalis planta, quæ ſanè aliter deſcribitur à Garcia lib. 1 cap. 38. qui plura volet, conſulat eius & Chriſtophori à Coſta Aromatum hiſtoriam, quam ante aliquot annos Latinam fecimus, & nunc denuò evulgamus.*

Çarça-parilla.

Cap. XXII.

Çarça-parilla ex Hiſpania Nova.

Post Chinam, çarça-parilla, cujus uſus huic urbi primùm ab hinc circiter viginti annis innoteſcere cœpit, ex Hiſpania Nova huc tranſlata eſt, quoniam ea Indis pro præſtanti medicamento erat, ad multos variosque morbos.

Çarça parillæ hiſtoria.

Planta multis radicibus nitens, duos cubitos aut eo amplius longis, colore cinereo dilutiore; quæ interdum tam altè demittuntur, ut, qui integras eruere volet, ei profundâ foſſione opus ſit: ramis nodoſis & lignoſis, qui facilè deſiccantur: floresne aut fructum proferat, ignoramus.

Çarça-parilla ex Honduras.

Illa multo meliorem & efficaciorem nobis deinde protulit provincia Honduras, à ſuperiore differentem, quòd illa candidior eſt, ad pallorem tendens, & gracilior; hæc verò cinerea, nigrior, atque craſſior.

Çarça delectus.

Deligitur nigrior, recens, non carioſa, fractu contumax, quæque aſſulatim frangitur, & ponderoſa: nam quæ cariem ſenſit, & dum frangitur pulverulenta eſt, inutilis exiſtimatur.

Nominis occaſio.

Cum eam Hiſpani primùm viderunt, çarçæ-parillæ nomen indiderunt, propter cognationem, quam cum noſtra çarça-parilla (quæ ſmilax aſpera eſt) habet. Certè noſtratem expertus ſum ſimili facultate prædictam, cum illa quæ ex Hiſpania Nova adfertur, ad quam magis accedit, quàm ad hanc quæ in Honduras invenitur. Guſtu inſipido eſt, & ſine acrimonia, nec ejus aqua hordeaceâ ſapidior eſt.

Longe alia erat ejus utendæ ratio cùm primùm in medicinam recepta eſt, quàm nunc eſt: tum enim Indorum conſuetudo obſervabatur, quam in ſuis morbis curandis uſurpare ſolent, ad quos profligandos maximæ reperiebatur efficaciæ. Verùm noſtri ſæculi deliciæ in cauſa fuerunt, ut eodem quo Guayaci aquâ modo nunc propinetur.

Çarça præparandæ apud Indos ratio.

Çarça-parillæ ſelibra minutim conciſa aquâ macerabatur, deinde in mortario diu tundebatur, donec omnino in mucaginem quandam reſolveretur, quam deinde colabant, & exprimebant. Hujus liquoris ita expreſſi ſatis capacem cyathum calidum manè hauriebant, deinde ſtragulis ſeſe tegebant, & duarum horarum ſpatio ſudabant. Quòd ſi interdiu

interdiu ſitis urgeret, idem mucor illis potus erat. Sub noctem, alium ejus calentis cyathum hauriebant, atque tantumdem temporis ut manè ſudabant. Hic ordo triduo integro obſervabatur, ut neque aliud ederent aut biberent, præter eum lentorem calidum expreſſæ çarçæ parillæ. Hac ratione præparatam ego initiò plerumque propinavi; multosque meliùs curavi, quàm nunc ſanantur. Subſecuta eſt alia ejus propinandæ ratio; videlicet:

Çarçæ parandæ altera ratio.

DVÆ unciæ çarçæ-parillæ, lotæ, confractæ, & minutim conciſæ, in novum fictile cum ſex aquæ ſextariis iniiciuntur, & vigintiquatuor horarum ſpatio macerantur: obturato fictili, coquuntur lento igne, è prunis incenſo, ad quatuor ſextariorum conſumptionem, eâdem ratione ut in Guayaco diximus: refrigerantur, colantur, & fictili vitrato recondun-tur. Eadem deinde çarça illo ipſo fictili aquâ pleno maceratur, aliquantulum fervet, frigida çolatur, & fictili vitrato aſſervatur.

Vtendæ modus.

PVRGATVS, ut decet, æger, & calido cubiculo ſe continens, manè decem uncias prioris çarçæ-parillæ aquæ hauriet; ſudabit duas horas; ſudore deterſo, induſium & linteamina mutabit, ut in Guayaci potione dictum eſt. Idem ſub noctem, octo poſt prandium horis (nam ſub undecimam prandebit) faciet: poſt ſudorem uvas paſſas, amygdala, & panem biſcoctum cœnabit, & de ſecunda aqua bibet. Quindecim diebus hunc ordinem obſervabit, niſi imbecillæ fuerint vires, tunc enim conceditur uſus carnium exigui pulli aſſi, ſenſim quantitatem augendo. Lecto ſe continebit ad minimum novem diebus prioribus, reliquis in cubiculo ſedebit, aut deambulabit, frigus & aërem fugiens. Decimoquinto purgabitur leni aliquo medicamento, atque etiam trigeſimo die, omnia ea obſervando quæ in Guayaci decocto ſumendo enarravimus. Sed etiam poſt trigeſimum diem bonâ victus ratione per quadraginta dies utetur, vinoque abſtinebit & mulierum congreſſu. Hæc eſt vulgaris aquæ çarçæ-parillæ ſumendæ ratio, cujus præparandæ modas ſocretiores etiam expertus ſum, quos hìc recenſere non pigebit, ne quid eorum prætermiſiſſe videamur, quæ ad çarçam parillam pertinent, quandoquidem medicamentum eſt, cujus uſus & facultates maximè celebrantur.

IAM annus eſt ſextus & viceſimus, quòd Syrupum confeci, non modò in hac urbe, ſed totâ Hiſpaniâ laudatiſſimum, ad morbum Gallicum, atque alios profligandos: nam neque calfacit, neque inflammat, Guayaci videlicet ſiccitate temperatâ, & çarçæ-parillæ calore mitigato: hoc modo.

Çarçæ ſyrupus prior.

ÇARÇÆ-PARILLÆ unciæ duæ, Guayaci quatuor, ut ſuprà dictum eſt, præparatæ, Zizipha ſex & triginta, pruna paſſa vigintiquatuor, utraque oſſiculis repurgata, florum Boraginis ſemuncia, violarum tantumdem, hordei mundi aliquot grana, in ſex aquæ ſextariis lento igne coquuntur ad quatuor ſextariorum conſumptionem: colantur, & decem hujus decocti unciis, una ſyrupi violati admiſcetur. Calidus manè & veſperi ſorbendus datur, eodem ſervato ordine qui ſuprà dictus eſt, ſudorem etiam (ſi provocabitur) detergendo. Conceditur ab initio eſus pulli gallinacei exigui, & reliqui cibi ſuprà enumerati; & bibitur ſimplex aqua çarçæ-parillæ, quæ fit ex ejus ſemuncia in octo aquæ ſextariis cocta, ad duorum vel paulo amplius conſumptionem. Eâ ratione curantur, cùm omne genus morbi Gallici, tùm reliqui, quos aquâ Guayaci, Chinæ, aut çarçæ-parillæ curari diximus.

Vtendi ratio.

Çarça aqua ſimplex.

FVIT hoc ſerapium primò conſcriptum in gratiam Pantaleonis de Negro Genuenſis, qui licet jam multorum Medicorum operâ uſus fuiſſet, atque Guayaci decoctum aliaque medicamenta ſumpſiſſet, dejectiſſimis tamen erat viribus, ſcirrhoque inſuper in crure, & ſævis doloribus afflictabatur: at ſumpto ſerapio, probè curatus eſt.

FIT item alius ſyrupus hujuſmodi: çarçæ-parillæ octo unciæ confractæ & conciſæ, in octo aquæ ſextariis ad ſex conſumptionem coquuntur; in binis qui ſupererunt ſextariis, ſacchari libræ quatuor iniiciuntur, fitque ſyrupus, ut moris eſt. Ejus ſyrupi tres unciæ manè, totidem nocte ſumuntur, prandium eſto è cibis boni ſucci, cœna ſobria; potus è ſimplici çarçæ-parillæ aqua. Eo utatur donec abſumptus ſit, quo tempore ad ſua negotia peragenda egredi non vetabitur. Curat hic ſyrupus pleroſque ex morbis ſuprà enumeratis, ſine moleſtia.

Çarça ſyrupus alter.

EX ea etiam fit pulvis in hunc modum: Nervo illo interiore ſeu matrice exempto, çarça-parilla exſiccatur, contunditur, & cribratur. Hujus pulveris (purgato priùs corpore) drachmam manè jejunus ſumit, atque ſimplicem prædictam aquam haurit; idem noctu facit dormiturus. Cibus ſit boni ſucci, potus illa aqua ſimplex; vino abſtineat. Vtilis eſt hic pulvis in lue venerea, aliisque morbis ab ea oriundis: nec non ſcabiem purulentam & ſanioſam in manibus & pedibus mirificè ſanat, hac ratione:

Çarça pulvis.

PVRGATVS æger, etiam (ſi neceſſitas urgeat) non purgatus, pulverem modo prædicto ſumet; ſimplicem illam aquam ſumet; & rimis quæ in hoc morbo à ſalſa pituita, corruptóque humore natæ, pedes & manus occupare ſolent, paululum aquæ ſublimati roſaceâ ſimpliciore

Pulveris medendi ratio.

pliciore dilutæ plumulâ illinet, deinde emplaſtrum Gulielmi Serventis vulgo appellatum, aut palmeum, panno ſericeo tenuiter inductum, omnibus locis quibus illita fuerit ſublimati aqua ſimplicior, imponet. Singulis diebus repetetur, & quindecim dierum ſpatio perfectiſſimè curabitur, nec aliis medicamentis opus erit: abſtergit enim, carnem generat, & ad cicatricem perducit.

Çarça aquæ uſus frequens.

HODIE tam frequens eſt aquæ çarçæ-parillæ uſus modo prædicto, ut in omni morborum genere ſumatur, ſive in defluxionibus, flatibus, uteriſque morbis frigidis, ſive aliis quibuſcumque, modò non ſint acuti, aut iis febris acceſſerit: ideoque non minore copiâ multis locis aſſervatur decoctum ſimplex çarçæ-parillæ, quàm aqua vulgaris. Certum eſt tamen, his qui calidâ, hepatiſ præſertim, intemperie laborant, non convenire: nimium etenim excalfacit: ſed ventriculos frigidos fovet, & flatus mirificè diſcutit. Illud autem animadvertendum eſt, has tres aquas non niſi Autumno, aut Vere propinandas eſſe. Calida eſt & ſicca in ſecundo ferè gradu.

Quibus non convenit huius aquæ uſus.

Çarça-parilla ex Guayaquil. Guayquil flu.

NVNC ex provincia Quito cœpit inferri çarça-parilla, copiosè naſcens vicinis urbi Guayaquil locis, ad flumen ejuſdem nominis maximum, quod ex montibus Perüanis originem ſumens, ab Oriente in Occidentem vergit, & in Oceanum (quem del Sur vocant)

Guancauilcas.

circa Portum veterem labitur: *Guancavilcas* vocantur ejus regionis incolæ, & edentuli ſunt, quia pro more habent ut ſibi dentes eximant, quos ſuis idolis offerant, dicentes optima quæque eis offerri debere; hominem autem nihil præſtantius, nihil magis neceſſarium dentibus habere.

Guayaquil flu. aqua ſalubris.

EIVS fluminis aqua admodum ſalubris, & multos morbos curare dicitur: iſtamque ob cauſam pluſquam ſexcentis miliaribus illuc concurritur ab Indis & Hiſpanis, qui multoties eâ aquâ ſe abluendo, & magnam ejus quantitatem ſæpiùs hauriendo manè, plurimum urinæ excernunt, & valdè ſudant, & conſequenter morbis liberantur, eodem ferè modo hac aqua utentes, quo in balneis Lucenſibus, Puteolanis, & fonte illo celebri apud Leodicenſes fieri ſolet.

çarça Guayaquilana hiſtoria.

SVNT qui putent ab hujus fluminis aqua çarçam parillam facultates ſuas mutuari. Colore eſt ex cinereo nigricante; majoribuſque & craſſioribus radicibus conſtat, quàm quæ ex Honduras adfertur, iisque interdum tam longis, ut altitudine humanâ fodiendum ſit, antequam erui poſſint.

çarça exhibẽde prior ratio.

DVPLEX verò ejus exhibendæ ratio apud illos obſervatur. Prior, qua Indi & nunc utuntur, & ab initio uſi ſunt, hæc eſt: çarçæ-parillæ radices, quot opus erit, ſumentes, nervo illo interiore repurgant; corticem, ſi ſiccæ ſint radices, macerant, donec molleſcat (virides maceratione non egent) deinde minutim concîdunt, & additâ aquâ contundunt, ut ſuccus extrahi poſſit viſcidus & mucoſus, cujus manè eam quantitatem ſumunt, quam uno hauſtu aut pluribus bibere poſſunt; lectum deinde ingreſſi, plurimum ſudant; poſtea, mutatis linteis, pullum edunt, & corticis illius ſuccum hauriunt, in prandio, in cœna (quæ levis erit) atque interdiu: deligendus eſt tamen locus ab aëre & frigore liber. Hac ratione, & uſu conſervarum, neceſſariorumque aliquot fructuum ſiccatorum permiſſo, octo aut novem dierum ſpacio, omnibus morbis liberantur, quos çarça-parilla curare ſolet: validum autem & robuſtis viribus eum eſſe oportet, qui hac curatione utetur.

çarça exhibẽde ratio altera.

ALTERA iis conveniet qui imbecilliores ſunt; nec ſuperiorem, ſine manifeſto vitæ diſcrimine, ferre poſſent. çarçæ-parillæ nervo ſuo liberatæ, &, ut ſuperiùs, maceratæ, ſi ſicca ſit, deinde contuſæ, quatuor unciæ, pluréſve aut pauciores (nam hîc nullus ponderis aut menſuræ uſus) in octo aquæ ſextariis ad dimidias decoquuntur, ex ea aqua quantum poſſunt ſemel aut pluries bibunt; in lectulo deinde ſe componunt, ad ſudorem provocandum, qui tametſi adeò vehemens non ſit, ut ſuperior, copioſus tamen eſt: mutatâ veſte, pullum edunt, & eadem aqua (nam uno die coctura abſumitur) cùm in prandio, tum in cœna illis potus eſt: ab aëre & frigore ſibi cavent: repetitum per quindecim aut viginti dies hoc medicamentum, omnes morbos ſanat, non ſine magna omnium admiratione,

In quibus morbis çarça non exhibẽda.

præter febrem, aut morbos acutos, in quibus çarçæ decoctum exhiberi non ſolet. Iſtîc neque initio diætæ, neque in media, neque ſub finem ſeſe purgant, uti nos facimus (nam & medici & medicamenta compoſita illis deſunt) ſed mulierculârum dumtaxat operâ utuntur, quæ illis hujus decoctum pro arbitrio exhibent.

ILLVD verò obſervatione dignum in hac curatione, quòd ſolus radicis cortex, nervo exempto, in uſu eſt (efficax enim ille; nervus inutilis, imò operationem, niſi eximatur, impediens.) Ideoque nunc eorum exemplum ſecutus, ſolo cortice in hunc modum uti ſoleo.

çarça præparande ratio optima.

QVATVOR corticis çarcæ-parillæ lotæ uncias in octo aquæ ſextariis, viginti quatuor horarum ſpatio macero, deinde ad dimidias decoquo: quòd ſi calorem in ægro metuo, hordei mundati dimidiam unciam inter decoquendum adjicio, & in magno calore, vulgaris

garis aquæ loco, cichorei ſtillatitium liquorem cum hordeo ſubſtituo. Hæc aquâ temperatiſſima eſt; & admirandos ejus effectus in multis expertus ſum.

OBSERVANDVM item eſt, ut quantâ poſſit quantitate æger hanc aquam, uti retulimus, bibat, ſive uno hauſtu, ſive pluribus, quia magnam quantitatem bibendo plus ſudabit, & citiùs certiusque ſanabitur. Itaque hanc novam ſumendæ çarçæ-parillæ rationem maximè utilem fore puto, faciliusque & breviore tempore curandos ægros.

EIVS quæ ad fluvium Guaiaquil & in Puna inſula naſcitur çarçæ-parillæ mentionem facit Petrus Cieça parte primâ Chronici Perüani, capite 54. alteriq; naſcenti plerisque Indiæ regionibus præfert: meminit item capite ſuperiore de illa ratione dentes in ſacrificiis offerendi.

ALIAM addit Fragoſus eius præparandæ rationem, quæ eſt: çarçæ-parillæ libra una bis lota, bene contuſa, & minutim conciſa, in decem & ſex aquæ ſextariis toto triduo maceratur, deinde lento igne coquitur uſque ad integram ferè conſumptionem, hoc eſt, ut acetabulum ſeu ſcutella eius decocti ſolum remaneat: çarça ſtatim exempta prælo imponitur, ſuccúsque exprimitur ad uncias duas aut eo amplius, etiam ſi ex eo quod ſuperfuit decocto quantitas augeri debeat. Lento igni imponitur; ubi fervere cœperit, pulveris aloës optimæ uncia dua, myrrhæ ſelectæ, nucis pontica magnitudine, croci momentum (ſunt qui Ligni aloës puſillum addant capitis roborandi cauſa) iniiciuntur; & continuè agitantur, donec amyli craſſitudinem contrahant: ex ea maſſa catapotia formantur. Ex his duo ſingulis decem prioribus diebus devoranda dantur, & ſingula reliquis viginti, ſub horam undecimam à meridie. Si verò inveteratus ſit morbus, & æger validus, tria ſingulis decem prioribus diebus, bina ſubſequentibus decem, ſingula reliquis ſumi poterunt. Dimidia gallina elixa in aqua (cui ſalis & croci momentum, & aliquot citeris grana injecta ſint) meridie datur edenda, reliqua pars in cœna. Potus erit aqua çarçæ ſimplex. Surgant horâ decimâ, cubitum eant ante ſolis occaſum. Iſtis catapotiis graviſſimos dolores, & brachiorum crurúmque paralyſes curari experientiâ ſe conſecutum ſcribit. Catapotia ex çarça.

Carlo Sancto.

CAP. XXIII.

ANTE triennium ex Mechoacan provincia relata eſt quædam radix *Carlo Sancto* appellata, cujus inſignes facultates prædicant.

NOSTRO Lupulo ſimilis eſt, & perticis adpoſitis ſe convolvit, illius more; quibus ſi careat, humi ſpargitur & diffunditur: folia etiam habet lupuli foliis ſimilia, viridi colore ſaturatiore prædita, gravis odoris: nec florem nec fructum ferre creditur: radix ejus craſſo capite conſtat, è quo aliæ radices oriuntur digiti majoris craſſitudine, candicante colore: cortex facilè ſeparabilis, cujus præſertim uſus, aromatico quidem odore præditus eſt, ſed amaro ſapore cum quadam acrimonia: radicis nervus cortice ſpoliatus, multis quaſi filuris ſive tabellis tenuiſſimis conſtare deprehenditur, quæ ſigillatim ſeparari poſſunt. *Carlo ſancto hiſtoria.*

Naſcitur temperatiſſimis provinciæ Mechoacan locis, ſolo neque nimium ſicco, neque humido. Calida & ſicca initio ſecundi gradus. *Natales. Temperamentum.*

RADICIS cortex manè aliquanto tempore commanducatus, multam pituitam, & alios humores ex capite elicit, eamque ob cauſam, rheumatiſmos, capitis dolores & defluxiones curat: in nonnullis etiam vomitu multam bilem & pituitam è ſtomacho expellens; illius verò decoctum maximè, cujus gratiâ ventriculum noxiis humoribus liberat, eumque roborat: purgationem tamen præcedere neceſſe eſt. *Facultates.*

Idem etiam manducatus, gingivis abſcedentibus auxilio eſt, dentesque à ſcabritia & corruptione liberat, orisque halitum commendat: ſed poſtea os vino eluendum, ad tollendam amaritudinem.

PVLVERIS ejus exigua quantitas ex vino albo aut adianthi canellæque decocto ſumpta, vulvam obſtructionibus liberat, menſesque provocat, & flatus diſcutit, purgato videlicet priùs corpore, & alvo (dum eo remedio utetur) Liquidambar & Dialthææ unguento ex æquis partibus inunctâ. Idem cordis affectibus, præſertim qui ex uteri ſympathiâ oriuntur, auxilio eſt, eodem modo ſumptus, aut radicis decoctum hac ratione præparatum. *Pulvis.*

Radicis minutim conciſæ drachmæ duæ in tribus aquæ ſextariis coquuntur ad dimidias, corticis citri in pulverem redacti drachmæ quatuor, pulveris canellæ dachmæ duæ, ſtatim iniiciuntur, ac denuò fervent, deinde colantur. Iſtius decocti ſex vnciæ ſingulis diebus manè addito ſaccharo propinantur, purgato tamen priùs, ut decet, corpore. *Decoctum.*

HVNC pulverem & decoctum nonnulli in luis venereæ affectibus, atque etiam epilepſiâ commendant. Alterum experiri non valdè neceſſe eſt, quòd multis aliis ad eam luem remediis abundemus. Alterius periculum faciam in iis qui viceſimum quintum ætatis annum nondum exceſsêre: nam epilepſiam in adultis tolli non eſt veriſimile.

DESCRIPTIS his *Carlo Sancto* facultatibus, qui proximâ claſſe è Nova Hiſpania adve-

dica radix. nerunt, istam radicem *Indicam* cognominabant, eamque valdè æstimabant: tantas enim illius facultates experientiâ comprobatas se habere dicebant, præter eas quas modò enumeravimus, ut plures de Roremarino celebrari non soleant.

Facultates. Ejus corticem in pulverem tritum puerperis obstetricum negligentiâ animi deliquium patientibus, propinant; plurimum enim sudorem provocando liberantur. Idem pulvis ex vino aut florum malorum aurantiorum stillatitio liquore datus, mulieribus partus difficultate laborantibus magnam utilitatem adfert.

Monachus quidam ventriculi debilitate affligebatur, ortâ tam ex frigidorum humorum abundantiâ, quàm ex imbecillo calore naturali, sic, ut nec cibum concoquere posset, sed is corrumperetur, & in magnos flatus converteretur: has radices cùm pro sua opinione in aqua decoxisset, sarçæ-parillæ modo, decoctum per multos continuos dies in prandio & cœna hausit: id illi adeò feliciter cessit, ut & ventriculus roboraretur, & concalesceret, eademque operâ cibos postea probè concoqueret, acidis nidoribus liberaretur, & flatus absumerentur. Aliud præterea consequutus est non speratum auxilium: nam herniâ (quâ per multos annos laborabat, sic, ut braccis & ligaturis quasi assiduè uti cogeretur, nec nisi certis quibusdam intervallis eas deponere posset) liberatum sese sensit, cùm bimestri hujus radicis decocto usus fuisset; nec braccas ampliùs adposuit, sed sine illis incessit.

Utile etiam est hujus radicis decoctum ad os colluendum: nam gingivas roborat, dentes à corruptione conservat, atque si jam corrumpi incipiunt, ne latiùs malum serpat, impedit.

Ceterum adversus hoc malum habeo remedium multorum jam annorum experientiâ comprobatum, ut videlicet æquis partibus aquæ è rosarum calycibus stillaticiæ, & aceti scilliciti subinde os colluatur: nam certissimum est dentes eâ collutione à putredine liberari, & si illâ jam correpti sint, ne ulteriùs serpat, prohiberi.

Sassafras.

Caput XXIV.

Ligni quoddam genus ex Florida novi orbis provincia, quæ 25. graduum altitudine polum habet, nunc recens in Hispaniam invehitur, cujus ante paucos annos notitiam Gallus quidam mihi dedit, ejus facultates mirum in modum prædicans adversus varios morbos, ut ipse & alii Galli experti erant, ab ejus regionis incolis edocti.

Profligatis ex ea regione Gallis nostri Hispani, ob pravi succi alimenta, aquarum crudarum potationem, & sub dio dormitiones in similes morbos incidere cœperunt, quibus Galli afflicti fuerant, continuas videlicet febres, quas subsequutæ obstructiones, deinde inflationes & tumores, atque ab initio morbi dejectus appetitus, aliaque symptomata quæ hujusmodi febres sequi solent: deficientibus igitur aliis remediis, à quibusdam, qui remanserant, Gallis, de hujus Ligni facultatibus moniti, eo usi sunt, & sanitati restituti.

Pavame. Dicitur hæc Arbor Indis *Pavame*, Gallis (quos imitati sunt Hispani) nescio quam ob causam, *Sassafras*.

Sassafras.

Pavame seu Sassafras historia. Arbor est magna, Pini mediocris magnitudine & formâ (tametsi minores inveniantur) unico trunco nudo, ramis in cacumine expansis, ut Pinus repurgata: cortice, quem integit tenuis cineracea quædam pellis, ex gilvo nigricante, aliquantulum acri sapore, sed aromatico, nonnihil ad fœniculaceum accedente, odorato, ita ut pauca ejus quantitas cubiculum suo odore impleat: materie trunci & ramorum albâ ad cinereum colorem tendente, non adeò aromatici saporis & odoris uti cortex: folio ficulneo in angulos desinente, novello verò folio pyri folium æmulante, sed quod vestigia angulorum habeat, semper virente, hoc est, foliis novellis, his quæ decidunt, semper succedentibus, colore viridi obscuriore, odorato, præsertim si siccum sit: an florem fructúmve ferat, adhuc incompertum: radicibus nunc crassis, nunc tenuibus, pro arborum magnitudine, levibus, sed minùs quàm lignum, per summos terræ cespites expansis, ut facilè evelli possint; quod ferè commune est omnibus arboribus Indicis (imò referunt Hispanicas arbores eò delatas, steriles fieri, nisi in summa terra pangantur) cortex radici firmiùs inhæret cineraceus, ipsiúsque arboris cortice magis aromaticus: ideoque radicis decoctum odoratius & præstantius est, & ab Hispanis istîc usurpatur.

Natales. Nascitur in maritimis, & locis temperatis, hoc est, neque nimium siccis, neque nimium humidis, ut in portubus S. Helenæ, & S. Matthæi: nam alibi per universam Floridam haud facilè invenias: istîc verò sunt integræ silvæ, quæ ob suavissimum quem spirant odorem, ab Hispanis primùm eò venientibus, arborum Canellæ esse existimabantur,

nec

nec immeritò; nam haud minùs odoratus est & acris hujus arboris, quàm Canellæ cortex, & eosdem effectus præbet ejus decoctum, quos Canellæ.

OMNIVM optima est radix, deinde rami, tertiò truncus, sed cortex omnibus præfertur. Eam ob causam, radix minimâ omnium quantitate datur, rami majore, truncus duplicato radicis pondere: eligendum autem lignum quod ultra annuum spatium non sit resectum, aut quàm fieri possit recentissimum, atque suum corticem retinens: nam quod hoc careat, vile & invalidum esse censent. *Delectus.*

ARBORIS & ramorum temperamentum calidum & siccum est in secundo gradu, cortex aliquanto calidior, ad initium tertii gradus in calore & siccitate accedens: quibusdam calidus in fine primi, siccus in tertio gradu. *Temperamentum.*

LICET Corticis & Ligni usus dumtaxat in medicina receptus sit, Indi tamen recentia folia trita vulneribus imponunt, & sicca in alios medicos usus servant.

EIVS decoctum commendatur in omni morborum genere, præsertim verò in obstructionibus, & partibus internis roborandis: ad tertianas & febres antiquas. Commodè ex saccharo propinatur defluxione laborantibus, asthmate, pectoris vitiis ex frigiditate provenientibus, & consequenter doloribus nephriticis & renum, è quibus calculum eiicit, & flatus discutit; quam etiam ob causam uterum ad conceptionem præparat, & menses provocat. Vomitus cohibet, concoctionem juvat, alvumque subducit. *Facultates.*

ILLIVS fragmentum assiduè gestare & odorari maximè prodest adversus pestis contagia, præsertim non neglectis aliis remediis. Denique, ob ingentem siccitatem & moderatum calorem, remedium excellens ad omnis generis defluxiones, quia eas absumit: sed his qui extenuati sunt & imbecilles, non convenit.

CETERVM quoniam quotquot ex Florida advenerunt, plurimum discrepant in decoctionis hujus ligni ratione (singuli enim peculiarem, nullo delectu servato, coquendi modum referunt) magnum scrupulum iniiciunt his qui illo uti cupiunt, atque medicis qui præscribere debent. Dicam igitur quid agere soleam.

OBSERVATO ægri temperamento, pro illius ratione aquam paro; ex minore ligni quantitate, minùs decoctam, biliosis; majore quantitate, magisque decoctam, pituitosis, sanguineis, medio modo: morborum similiter qualitates expendo; quod nisi fiat, quin multi errores in hujus aquæ usu committantur, fieri non potest. Nemo etenim existimet, sumptâ sine methodo istâ aquâ, sanitatem, ad quam aspirat, consecuturum, sed magnum potiùs damnum sibi pariturum: itaque meo consilio peritus medicus priùs adeundus, qui coquendæ ac administrandæ aquæ rationem edoceat. Nam & temporis quo exhibenda, & regionis, & temperamenti ægrorum, atque virium ipsorum habenda est ratio: quam qui non observant, subinde in vitæ discrimen incidunt. Ut nobili cuidam Matronæ contigit, cui, ob quosdam uteri morbos, & intemperiem admodum frigidam, Sassafras usum consului, illiusque sumendi rationem præscripsi: sed cùm citiùs se convalituram arbitraretur, si auctâ ligni quantitate aquam diutiùs quàm indicaveram decoqueret: illius aliquot dierum usu in tam vehementem febrem incidit, ut non modò aquam interdicere, sed etiam sanguinis missionem quinquies repetere necesse fuerit, nec id sine vitæ ipsius periculo, & medicamenti infami notâ. Sanitati tamen restituta, denuò aquam hausit eâdem præscriptâ à me ratione paratam, & gravibus symptomatis, quibus affligebatur, liberata est. *Quæ in decoctione sassafras observanda.*

DECOCTI autem seu aquæ legitimè præparandæ hæc est ratio. Radicis cum suo cortice assulatim confractæ uncia dimidia, in sex aquæ sextariis, fictili novo duodecim horis maceratur: lento igne ad quatuor sextariorum consumptionem decoquitur: colatur, & in fictili vitrato adservatur. Postmodum supra eadem fragmenta tantundem aquæ superinfunditur, decoquitur ad sextarii consumptionem. Ea est secunda aqua, quæ ordinarii potus loco erit. *Decocti parandi ratio.* *Aqua simplicior.*

ILLVD verò observandum est, plus aut minùs ligni in decoctionem iniici, viribus & temperamento ægrorum consideratis: etenim minore quantitate, & minùs cocta propinatur hæc aqua biliosis, quàm pituitosis, ut jam dixi. Sed vulgariter media sextarii pars aquæ tepidæ sumitur manè, deinde sudatur, & vestis mutatur; nec quisquam eorum qui hoc medicamentum sumpserit, lecto se continere cogitur. Prandium sit media gallina assa, cum aliquot uvis passis, & amygdalis, & avellanis tostis: cœna sit è cõservis convenientibus morbo qui curatur, potus secunda aqua. Singulari experimento didici hoc decoctum, ut dixi, propinatum, utilissimum illis fuisse, qui pedes & manus ex podagra sic contortos habebant, ut iis uti non possent. Ad luem item veneream non minùs utile quàm Guayaci aut Chinæ decoctum. Ligni fragmentum præmansum eo dente qui dolet, & istic retentum, dolorem sedat. *Eius usus.*

PORRÒ qui tam exquisitâ victus ratione uti nollent, aquam simplicem hac ratione decoquant. *Aquæ parandæ ratio*

decoquant. Ligni assulatim confracti semuncia, plúsve aut minus, pro conditionibus jam enumeratis, in sex aquæ sextariis ad dimidias coquitur: eâ aquâ diu utendum cùm in prandio, tùm in cœna & interdiu. Qui vino abstinere non nôrunt, eâ aquâ diluere poterunt, etenim saporis & odoris gratiam vino conciliabit.

Donati initiò fuimus fragmento huius ligni à Francisco de Zennig, Pharmacopola Bruxellensi diligentißimo, mihique amicißimo: sed proximis his annis Londino ab alijs etiam amicißimis viris C. V. Richardo Garth, Hugone Morgano pharmacopœo Regio, & Iacobo Gareto mihi Viennam missa magna eáque libralia fragmenta, quæ odore & sapore fœniculum quidem referebant, gustata tamen, plantæ illius saporem magis reddere videbantur, quæ vulgo Draco, nonnullis Tharco dicitur, acetarijs familiaris, & cortex eius multo magis. Lignum cum suo cortice adeò Tamarici simile est, ut, nisi odor & sapor obstarent, pro eo accipi possit: cortex interiore parte qua ligno adhæret nigricat, & lævis est; exteriore, rugosus & ex cinereo rubescens. Magis vulgatum deinde esse cœpit hoc lignum, & arboris integri ferè trunci adferri. Sed & in Wingandecao, ab Anglis, qui eam occupárant, Virginia dicta, nasci intellexi, & inde virgulta eius arboris in Angliam esse delata.

Anno porrò millesimo sexcentesimo, Iacobus Garetus Londino ad me mittebat Sassafras fragmentum altero odoratius & magis aromaticum, cuius etiam color à vulgari diversus; etenim flavescebat: ipsa tamen ligni materia prorsus similis.

Molle. *Cæterum odor fœniculi mihi in memoriam revocat arborem in Peru nascentem, Molle vocant, cuius ego pusillas duas plantas, è semine natas, vidi ante aliquot annos Machlinia in horto splendidissimo Illustris Viri Dn. Ioannis de Brancion, sed quæ tertio anno perierunt hiemis iniuriâ.*

Molle historia. *Erant autem ea arbuscula trunco (quia tenella) ex viridi nigricante, multis conspersо veluti maculis cinereis; folia pennata ut fraxini, sed multo minora, ex viridi nigricantia, serrata, & sub extremum angustiora, quæ ab arbusculis revulsa lacteo succo, eóque lento viscido, & odorato manabant: ipsa folia trita fœniculi odorem reddebant, gustata adstringentis facultatis nonnihil habere videbantur. Fructus ex quo nata sunt, piperis ferè magnitudine, oleaginosus, pellicula rubescente tectus, racematim cohærens, ut ex eius icone, quam ad vivum depingi tum temporis curavimus, conspicere licet: florem quem habeat ignoramus, sed quibusdam auctoribus minutus est, vitis flori similis.*

Annvs porrò agitur trigesimus quintus, quòd hanc Molle iconem ex ramo recens ab arbuscula semine nata detracto delineari curabam, cum fructus uva ex Hispania accepta. Sed anno M. D. XCVI. *à doctissimo viro Simone de Tovar Hispalensi Medico, Molle ramulos accipiebam suis racemis immaturis onustos, qui foliorum formam ab illis diversam habere mihi videbantur: nam licet alata etiam essent ut illa quæ in hac icone expressa, per oras tamen serrata non erant, paulóque angustiora apparebant; præterea foliorum alæ in singulare oblongúmque folium non desinebant, sed in bina, instar foliorum Lentisci, eáque reliquis minora.*

Affirmabat similiter Clarissimus vir Everardus Vorstius Medicus, qui tunc Româ recèns advenerat, nunc autem est celebris huius Academiæ publicus Professor, Molle arborem Romæ se conspexisse, cuius quidem folia alata essent, instar huius quam hic exhibeo, sed in ambitu minimè serrata.

Mea verò persimilis semine nata est in Anglia, teste C. V. Matthia de Lobel, qui eius iconem exhibuit Commentario de Balsamo, non ita pridem in lucem producto. Verisimile autem est, adultas arbores & iam fructum ferentes, foliorum formam immutare.

Molle. [illegible]

Natales. *Hæc arbor abundanter nascitur in convallibus & locis planis Perüana regionis, ut referunt omnes qui Occidentalium Indiarum historiam scripserunt: sed Petrus Cieça maximè, qui eius descriptionem hoc modo cap.* 112. *primæ partis Chronici dat:*

Molle historia alia. Toto *hoc tractu conspiciuntur magna quædam, & etiam parva arbores, quas Molles appellant incolæ: folia habent minuta, odore fœniculi, cortice adeò commendato, ut eius decocto crurum dolores & inflationes summâ cum utilitate foveantur: ex ramulis fiunt dentiscalpia utilissima. Ex huius fructu cum aqua decocto, pro coctura modo, fit aut vinum, sive potio admodum bona, aut acetum, aut mel: tantóque in pretio apud Indos sunt hæ arbores,* Molle vinum. *ut quibusdam locis eas consecratas suis Idolis habeant. Addunt nonnulli, eius arboris foliorum decoctum doloribus ex* Facultates. *frigida causa ortis auxilio esse; illius verò gummi, quod Mannæ modo candidum est, lacte dissolutum, caliginem oculorum abstergere.*

[illegible]

Canellæ

Canella Novi orbis.

CAPVT XXV.

ANNO Domini quingentesimo quadragesimo supra millesimum, Franciscus Picarrus fratrem Consalvum regioni Quito præfecit: ad quam alacri animo profecti sunt Hispani, quoniam eâdem operâ illam petebant provinciam quæ à Canella nomen sumpsit, Quito ulteriorem. Maximè celebris erat inter Hispanos Canellæ rumor, nam magni rem esse pretii ab Indis intellexerant.

ITER itaque Consalvus Picarrus instituit cum ducentis Hispanis: quod cùm asperum esset, & annonæ difficultas ubique premeret, non sine magnis molestiis in eam provinciam pervenerunt in qua Canella nascitur, ab Indis *Cumaca* appellatam, & sub æquatore sitam. *Cumaca provincia.*

PORRÒ arbores quæ Canellam ferunt, mediæ sunt magnitudinis, & immortali comâ præditæ, uti reliquæ Indicæ arbores, foliaque habent laurinis similia: fructus est parvo pileo seu petasò formâ similis, eâ latitudine quâ nummus Hispanicus octo regalibus æstimatus (qui Germanici taleri amplitudinem æquat) interdum etiam major, intrinsecus & extrinsecus ex purpura nigricans, interiùs lævis, foris asper, quibus margines crassitudine jam dictum nummum æquant, summitas verò longè superat, & pediculo prædita est, unde ex arbore dependet: gustatus eandem saporis suavitatem & odoris fragrantiam habere deprehenditur quam legitima Canella ex Orientali Indiâ delata, cum nonnulla adstrictione conjunctam: in pulverem tritus, & eduliis insperfus, eandem illis saporis & odoris gratiam conciliat quam Indica Canella: arboris cortex, qui crassus est, nullum Canellæ spirat odorem, aut saporem refert. An interior tenuiorque membrana simile quid obtineat, me latet: nam crassiorem dumtaxat corticem ipsumque fructum vidi. Folia trita tenuem quendam Canellæ odorem spirare ferunt: sed primaria vis in solo fructu consistit, contrà quam in Orientalis Indiæ Canella, quæ omnem odoris & saporis gratiam in cortice obtinet, ut omnibus notissimum. Verum quidem est alteram alteri præstare, quoniam (licet ejusdem generis sint omnes arbores quæ Canellam ferunt) aliæ tamen tenuiore cortice præditæ sunt, qui magis commendatur; aliæ crassiore, qui superiori bonitate cedit. *Canella historia.*

Hinc factum est ut nonnulli Canellam in varia genera distinxerint, videlicet in Cassiam, in Cinamomum, & in Cassiam ligneam, cùm tamen unius arboris genus istos cortices proferat, & sola loci varietas faciat alteram alterâ præstantiorem: itaque Cassia & Cinamomum solis nominibus differunt, cùm utrumque Canella tenuior & præstantior sit: eam ob rem, ubi Cassia præscripta invenitur, Cinamomum substitui potest, & è contra. *Cassia. Cinamomum. Cassia lignea.*

UTILIS porrò ad multa est noster hic fructus Canella vocatus: nam in pollinem tritus ventriculum roborat, flatus discutit, oris fœtorem corrigit, & ad ventriculi dolores præstans est remedium: cordi prodest, & colorem facici commendat: pultibus & cibis veluti Canella inspergitur, nam iisdem facultatibus præditus est: e vino aut aquâ ad eam rem accommodâ sumptus, muliebres purgationes molitur. *Canellæ peculiares facultates.*

Calidus est in tertio excessu, & siccus in primo, cum manifesto robore, ob adstrictionem qua præditus est.

HVIVS *Canellæ meminimus in nostris ad cap.* XV. *lib.* I. *Aromatum scholiis ex Francisco Gomara & reliquis qui Peruanam historiam descripserunt, & commodiùs sanè quàm hic Auctor.*

Lignum Aromaticum.

CAPVT XXVI.

BERNARDINVS de Burgos, Pharmacopola, unà cum Sulphure infrà describendo mihi ostendit Ligni cujusdam fragmentum, Ligno sancto, quod ex insula D. Joannis de portu divite adfertur, ferè simile, cujus corticis odor & sapor adeò aromaticus & excellens est, ut macis, aut nucem myristicam longe superet, imò Canellam odoris suavitate, piper acrimoniâ. *Lignum aromaticum.*

MAGNA hujus ligni quantitas in monte quodam cæsa fuerat à Nauclero è Havana [*portu Cubæ insulæ ad Septentrionem sito, & Floridæ provinciæ fere oppositò*] redeunte, & in navem seu Liburnicam delata, ignis struendi causâ. Unde perspicere licet, quam multæ arbores, & aliæ plantæ in nostris Indiis inveniantur insigni facultate præditæ, quandoquidem ignis struendi gratiâ tam odoratis & aromaticis arboribus utantur, quarum cortice in pulverem redacto, cor & ventriculus roborari, reliquaque membra foveri possent, & Aromatum ex Maluccis

Maluccis insulis. Arabiaque,& Persíde usque petitorum,vices supplere. Sed nos accusandi, qui eas diligentiùs non inquirimus & investigamus, cùm sponte montibus locisque incultis nascantur.

* *Simile lignum me nactum esse arbitror anno nonagesimo septimo supra millesimum & quingentesimum. Truncus enim quem in plures orbiculares partes serrâ resectum conspiciebam, solidâ & durâ materiâ constabat, eáque non minùs gravi quàm Guayacum, candidiore tamen, licet aliquot nigricantibus venis distinctâ : illius etiam cor nigrum instar Guayaci, odor autem valdè tenuis erat, ut qui vix percipi posset, sapor verò nonnihil calidus.*

Ceterùm orbiculare illud fragmentum quod accipiebam, palmaris erat longitudinis sive altitudinis, & quinque unciarum diametrum ferè habebat, cortice suo denudatum: quapropter initio nihil de illo pronunciare poteram, nisi Guayaci genus aliquod vilius videri, donec anno insequente aliud fragmentum suo cortice adhuc tectum nanciscerer : tum demum diligentiùs observato & cortice & ligno, illud esse de quo Monardus scripserat, confidentiùs asserere audebam. Comperiebam enim illius descriptionem huic ligno prorsus convenire, atque huius corticem, cortici ab illo descripto ita ad amussim quadrare, ut, quin ille ipse sit, nemo ambigere posset. Quùm verò in solo cortice sit illa odoris & saporis gratia, mirari subit, cur Monardus ligno potiùs, quàm cortici, aromatici nomen tribuerit.

In ea porrò sum opinione, ipsi ligno aliquas inesse facultates, illis, quæ Guayaco tribuuntur, non dissimiles: & forsitan qui in Angliam id adferebant, arbitratos, se quæstum ex eo, perinde atque ex Guayaco facturos: verùm quum suâ spe frustratos animadverterent, ex eo globos tornari curasse (ut mihi relatum) quibus exercitii gratiâ ad iactum uterentur, propter ligni soliditatem & gravitatem.

Præter institutum autem me non facturum existimavi, si orbiculare illud fragmentum suo cortice tectum, in tabella expressum, hic subiicerem, tametsi locum etiam habuerit cap. 11. lib. 1v. Exoticorum, in quo de Canella alla ago.

LIGNVM seu potiùs CORTEX AROMATICVS.

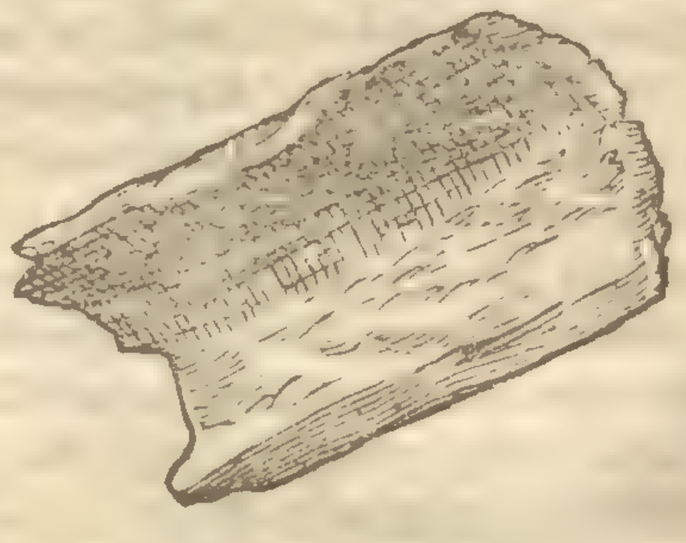

Lignum ad renum affectiones & urinæ incommoda.

CAPVT XXVII.

Lignum Nephriticum.

NOBIS etiam mittit Nova Hispania Ligni quoddam genus crassum & enode, materie Pyri, cujus usus jam diu receptus fuit in his regionibus, ad renum vitia, urinæque difficultates & incommoda. Posteà experimento comprobatum est, ejus aquam in Iecoris & Lienis obstructionibus utilem esse. Illa autem hac ratione paratur.

Aqua ligni Nephritici.

LIGNVM assulatim & minutim concisum in optima & limpidissima aqua fontana maceratur, atque in ea relinquitur, donec aqua à bibentibus absumpta sit. Dimidia hora post injectum lignum, aqua cæruleum dilutiorem colorem contrahit, qui sensim intenditur pro temporis diuturnitate, tametsi lignum candidum sit : cæruleum ideò dico, quoniam adulteratur alio ligno simili, quod aquam croceo colore inficit, ne quis fallatur.

HAC aquâ assiduè utuntur, eâ vinum diluunt, & mirabiles experiuntur effectus, sine ulla humorum commotione, neque opus est aliâ victus ratione quàm temperatâ : aquæ enim sapor non magis immutatur ligni injectione, quàm si pura esset, & nihil in ea maceratum. Calidum & siccum est in primo gradu.

Payco Herba.

CAPVT XXVIII.

Payco.

HERBA quædam ex Peru mittebatur ab incolis *Payco* nuncupata, cujus folia Plantaginis foliis formâ & colore sunt similima: ea resiccata valdè tenuia erant; & gustata, impensè acria calidaque deprehendebantur.

Eius facultates.

EIVS pulverem ex vino sumptum, nephriticum dolorem à flatibus aut frigida causa provenientem tollere aiebant: ipsam verò plantam coctam, & emplastri modo dolenti loco impositam, eundem effectum præbere: quod verissimum esse, ipsâ experientiâ didici.

Herba

Herba ad Renum morbos utilis.

CAP. XXIX.

ALIA item mittebatur admodum utilis ad renum affectus à calida causa provenientes, ejus succo cum rosaceo unguento mixto, parti dolenti illito, & ipsius plantæ foliis superimpositis: in erysipelate autem & inflammationibus succus illitus valdè conferre dicitur; nam inflammationem tollit, & dolorem mitigat. *Herba renibus utilis.*

ERANT autem illius folia, veluti lactucæ recenter natæ & adhuc tenellæ folia, & simili viriditate prædita, quæ gustata insipida deprehendebantur: unde conjecturam faciebam, perfrigidam esse herbam.

Cachos.

CAPVT XXX.

MISSVM præterea semen plantæ *Cachos* appellatæ, quam nasci ferunt arbusti modo, insigni viriditate præditam, folio rotundo & tenui: fructum ferre malo insano similem, alterâ parte sessilem, alterâ turbinatum, cinerei coloris, grati saporis & acrimoniæ expertis, valdè minutum semen continentem. Inveniri dumtaxat in Peru. *Cachos historia.*

Magnæ apud incolas est æstimationis, ob insignes ejus facultates: nam urinam ciet, arenulas & calculum è renibus pellit; quodque præstantius est, illius usu calculum in vesica comminui ferunt, si mollis adhuc sit, ullisque medicamentis comminui queat: ejusque rei tam multa proferunt exempla, ut admirationem mihi pariat: nam mea est hæc opinio, vesicæ calculum expelli non posse, solamque exemptionem illius esse remedium; nullum autem medicamentum adeò efficax reperiri, quod eum confringere valeat: aiunt tamen illius semen tritum ex aquâ aliquâ ad eam rem idoneâ sumptum, calculum in lutum dissolvere, quod excretum denuò concrescat, & in lapideam duritiem convertatur. *Eius facultates.*

ADOLESCENTEM vidi, cui hoc obtigisse scio. Is cùm vesicæ calculo torqueretur, idque à lithotomis, qui calculum deprehenderant intellexissem, & ex symptomatis quæ patiebatur agnoscerem; hominem veris initio ad fontem, qui à *petra* nomen habet, ablegavi: ubi cùm duos menses hæsisset, à calculo liberatus redit; & omne lutum, quod paulatim ejecerat, denuò in lapidea fragmenta concretum in chartâ secum retulit.

Pauculum semen quod habeo terræ committam; si nascetur, utemur, ut ejus facultates, quas tantopere in hoc morbo prædicant, experiamur.

Lapis Nephriticus.

CAP. XXXI.

LAPIS hic in Nephritide maximè laudatus ex Nova Hispania etiam defertur. Prasio lapidi similis, qui ad viridem colorem lacteo permixtum tendit: præfertur viridior. *Nephriticus lapis. Prasius lapis.*

ADVEHVNTVR isti lapides variis formis effigiati, quales antiquitus possidebant Indi, alii piscium formâ, alii avium capitibus, alii psittaci rostris similes, nonnulli rotundi sphærularum modo, atque omnes perforati, quoniam Indi eos appensos gestare solebant, adversus Nephritidis, aut stomachi dolores, in quibus morbis valdè commendatur. Sed ejus præcipua laus est ad Nephriticos dolores, tum ad calculum expellendum, & arenulas. *Nephritici lapidis varia forma.* *Facultates.*

NOBILIS mihi notus unum habet, cui nullum alium comparandum vidi; nam eum brachio gestans, tantâ arenularum quantitate liberatur, ut, metuens ne noxia sit tanta ejectio, interdum illum deponat; nullumque tum ampliùs calculum eiicit. Sed dolore premente denuò eum gestans, statim levatur aut minuitur dolor, multarum arenularum, atque etiam calculorum expulsione. Eâ etiam occultâ facultate præditus est, ut ab ejusmodi dolore præservet gestatus, renum calorem mitigando.

DVCISSA Bejar ter brevi temporis intervallo Nephriticis doloribus afflicta, armillam ex eo lapide sibi confecit, quam perpetuò gestat: ex illo tempore (quod decennium superat) eo dolore nunquam vexata est.

ALII multi senserunt idem levamen: eamque ob causam magno in pretio sunt hujusmodi lapides; nec, uti initiò, tam facilè adquiri possunt, quòd soli earum provinciarum Reguli & Domini eos possideant; nec immeritò, cùm tam admirandæ sint illorum facultates.

Lapis Tiburonum.

CAP. XXXII.

Tiburon piſcis. IN mari Indico ferreis hamis capiuntur piſces *Tiburones* nuncupati, maximi, validiſſimi, pugnaciſſimi, & truci aſpectu, qui cum lupis marinis aſſiduè prœliantur.

Lapis Tiburonum. IN eorum capite terni aut quaterni lapides, interdum plures inveniuntur, ex parte concavi, valdè albi, magni, ponderoſique (ut interdum duas libras pendant) & qui facilè abradi poſſunt.

Facultates. HVIVS lapidis pulvis utiliſſimus fertur Nephriticis, & adverſus urinæ difficultates, & renum veſicæque calculos, ut in Indis Hiſpaniſque experientia comprobavit. eum guſtatum inſipidum eſſe deprehendi: facultates nondum expertus ſum.

TIBVRONVM *meminerunt, quotquot Occidentalis Indiæ hiſtoriam deſcripſerunt: ſed inter eos Gomara, in hiſtoria Mexicana, miranda & vix credibilia de Tiburone refert, & illi duplicem dentium ordinem tribuit.*

DESCRIBIT *idem in Hiſtoria generali Indiarum cap. 31. (quem ſecutus eſt Thevetus lib. Singularium cap. 71.) piſcem quendam Manati nomine, cuius deſcriptionem, quod pleraque cum Tiburonis hiſtoriâ communia habeat, hic ſubiunximus.*

Manati piſcis. MANATI *piſcis eſt noſtro orbi incognitus, utri ſimilis, duos tantùm pedes rotundos, quibus natat, ad humeros habens, & in ſingulis quatuor ungues Elephantinis ſimiles: ab umbilico ad caudam uſque gracileſcit: teterrimo eſt aſpectu, capite bubalino, ſed macilentiore ore, mento verò craſſiore, oculis admodum exiguis pro corporis mole, qua interdum viginti pedum longitudine eſt, decem craſſitudine: corio denſo, pilis quibuſdam cinerei coloris obſito. Femina pariunt vaccarum modo; duóque ubera habent, quibus catulos ſuos lactant. Eius caro quadrupedu potiùs quàm piſcis videtur; etenim recens vitulinam ſapit, ſale macerata Thynni carnem; ſed ſapidior eſt, diutiúsque ſervari poteſt. Eius pinguedo optima, nec facilè ranceſcit: eâ corium ipſius præparant ad calceos ſibi faciendos. Inveniuntur in eius capite lapides quidam ad calculum & nephritidem utiles.*

Hic piſcis occiditur interea dum herbas in littore depaſcitur; ſed etiam retibus capiuntur iniores. Ea ratione parvum fertur cepiſſe Regulus Caramatexi, quem 26. annis in lacu quodam dicto Guaynabo educavit, adeóque domitum evaſiſſe, & ferociam depoſuiſſe, ut de manu cibum caperet, & inclamato nomine Mato, quod Magnificum ſonat, lacum ſuum egreſſum ſuiſſe, & in ædes perreptaſſe cibi ſumendi gratiâ, deinde ad lacum remeaſſe, interdúmque viros & pueros ex una parte lacus in aliam tranſvexiſſe, nec illos merſiſſe, ita ut Indis ſummam voluptatem adferret.

CONSALVVS *Ferdinandus Oviedus cap.* VII. *&* X. *lib.* XIII. *Primæ partis Hiſt. Gen. & Natural. Indiæ Occidentalis, diligenter & prolixè utriuſque huius piſcis hiſtoriam (ut & aliorum Cetaceorum in Indico illo Oceano degentium eodem libro) deſcribit. In* Manati *porrò capite binos lapides inveniri ſolere refert, parva pilæ luſoriæ magnitudine,* *Manati lapis.* *interdum etiam grandiores, pro piſcium corporis magnitudine, non tamen orbiculares illos, ſed eius oſſis pænè formâ, quod in baliſtæ tenſum nervum retinet, & vulgo nux baliſtæ nuncupatur. Horum oſſium crematorum tenuitérque tritorum, & per incerniculum tranſmiſſorum pollinem, ab iis qui nephritide laborant, manè continuis aliquot diebus ex generoſo vino albo utiliter bibi, ex eorum, qui periculum fecerant, & commodum ſenſerant, ſermone accepiſſe refert: dolores enim tolli, calculum comminui, & cum lotio arenulas eiici. In Tiburonis autem hiſtoriâ, nulla lapidum mentio: qui tamen ad hunc morbum utiles vulgo prædicantur, & lapidis Tiburonum appellatione inſigniti adſeruntur, eius ſunt formæ, qua Oviedus Manati lapidem præditum eſſe ſcribit, ut ex ſubiecta figura coniicere licet, quam exprimi curabam ex alia affabrè delineata ad eius lapidis normam, qui in magna illa Prætoria navi inventus eſt, permittente Generoſo viro Waltero Raulæo, in cuius poteſtatẽ venerat: iconem verò ab humaniſſimo eodémque honeſtiſſimo viro Iacobo Gareto accipiebam Francofurti ad Mœnum anno* M. D. XCIII. *deinde biennio poſt, ipſius lapidis unciale fragmentum, quâ parte cavus erat, ſolidum, durum, grave: ipſe lapis ſubfuſci foris coloris, quia fortè iam multo tempore exemptus, in fractura exalbidus. Raulæi autem lapis, ut ex icone coniicere licebat, quadrantem longus fuerat, & binas uncias craſſus, ab unâ parte cavus, reliquâ tuberoſus.*

Manati præterea hiſtoriam & iconem cap. XVIII. *lib.* VI. *Exoticorum, exhibebamus.*

LAPIS TIBVRONVM
creditus, ſed veriùs MANATI.

Lapis Caymanum.

CAP. XXXIII.

Lacerti Caymanes. EX Nomine Dei, Carthagine, aliisque continentis oris, lapides interdum adferuntur calculis fluviatilibus ſimiles, qui in ventriculis prægrandium Lacertorum (*Caymanes* appellant) inveniuntur tantâ interdum quantitate, ut magnum corbem explere

plere queant: cujus verò rei gratiâ, incertum, occupandóne ventriculo, ne sit inanis, an saburræ loco, uti naves, ad illas in æquilibrio continendum. ferociſſimi ſunt, ingenti & ſemper hiante ore, ut integrum hominem devorare poſſint, multiplici dentium ordine; adeò magni, ut triginta duorum pedum longitudine inveniantur. Vivunt ii magna ex parte in fluminum ripis, nonnunquam in mari ad fluviorum oſtia: pariunt ova in terra, & ſuos catulos iſtîc excludunt, teſtudinum more: capiuntur hamis ferreis, quia earum cutis prædura omnes ictus, etiam minorum tormentorum æneorum, reſpuit.

Hos lapides colligunt Indi & Hiſpani, atque adeò ſibi ſervant, ad quartanam tollendam utile remedium: ſiquidem bini eorum temporibus utrinque alligati, in quartanarum paroxyſmo, illas tollere, aut earum calorem manifeſtò infringere traduntur. Bis eum lapidem temporibus cujuſdam puellæ, quæ quartanâ laborat, adhibui; & certè febris calorem nonnihil remiſiſſe animadverti; an verò febrem omnino tollet, ignoro. *Lapidis Caymanum facultates.*

GOMARA, *Petrus Cieça, Auguſtinus Carate, qui integram Americanam hiſtoriam, aut ex parte ſcripſerunt, huius generis Lacertorum ſeu Crocodilorum meminerunt; inter quos Petrus Cieça ſub finem capitis 2. ejus operis ova, atque etiam carnes urgente fame cum aliis je ediſſe aſſerit circa Panamam, cùm eam regionem primùm occupaſſent. Gomara cap. 197. ibidem occiſum, qui 100. pedes longitudine æquaret, in cuius ventriculo multi calculi reperti ſint.* *Ingens Lacerti magnitudo.*

Lapis Bezaar Perüanus.

CAPUT XXXIV.

Lapis Bezaar Perüanus.

TAMETSI peculiari libro de lapide Bezaar egerim: quoniam tamen primus illius qui in montanis Peru reperitur obſervator, aliquot mihi miſit ex optimis qui inde adferuntur; hoc libro de illis etiam agere volui. Eos autem gratitudinis ergò miſit, quoniam ut ipſe in ea epiſtola, quam hîc inſeremus, ait, meus libellus (qui peculiariter de lapide Bezaar inſcriptus eſt) illis veluti dux fuiſſet & auctor, ut iſtum lapidem primùm obſervarent & agnoſcerent.

APPARET eos quos mihi miſit admodum eſſe excellentes, cùm ex colore, tum ex forma & magnitudine: ex his aliquot comminui, qui ex tenuibus ſplendentibuſque laminis codemque colore conflabant, quo qui ex India Orientali advehuntur, atque aut in pulverem, aut in granulum ut illi definebant. Verum quidem eſt, eos qui his ſelectioribus notis prædíti ſunt, quas probatiſſimi lapides Bezaares obtinere debent, ex animalibus quæ in montanis degunt eximi oportere: nam qui ex animalibus in planis viventibus educuntur, improbi ſunt, nec ullâ medicâ facultate prædíti, quoniam non aluntur iis ſalutiferis herbis è quarum ſucco ruminatione illâ concreto generantur lapides, uti probè mihi demonſtravit primus illorum obſervator, qui videre cupiens quâ ratione in animalibus generarentur, ſuis ipſemet manibus eorum animalium anatomen fecit, & mihi deinde ſignificavit eos gigni in receptaculo quodam faſciæ modo confecto & villoſa carne conſtante duorum palmorum longitudine, & trium ferè unciarum latitudine, ipſi ventriculo parte interiore adhærente, alios aliis majores, & quodam ordine diſpoſitos uti nodos veſtem anteriore parte claudentes, eo, qui hîc additus eſt, modo: *Lapis Bezaar quis optimus: Quis improbus.*

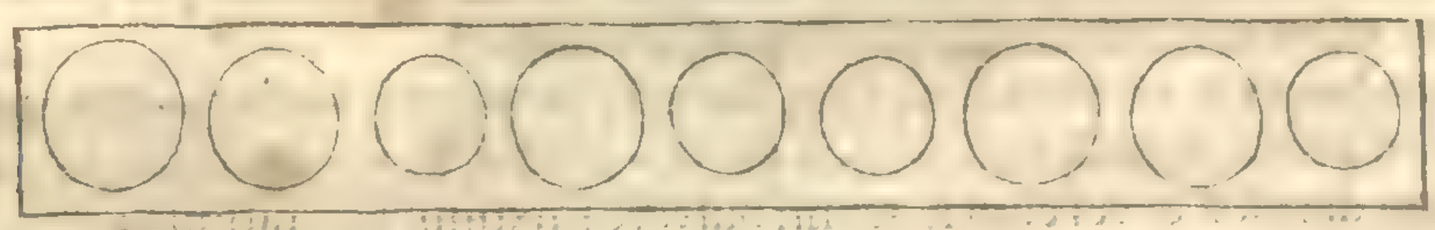

Eo receptaculo aperto eximuntur lapides, quos iſtic magnâ Naturæ providentiâ ad noſtram ſalutem & noſtrorum morborum remedium generari ſummâ admiratione non caret.

Atque ut intelligo, qui ex Orientali India adferuntur, eâdem ratione inveniuntur (de legitimis loquor, quoniam tam multi adulterini advehuntur, ut è centum vix denos legitimos invenias, quemadmodum ipſimet Indici ſcriptores fatentur iſtic multos adulterinos conflari) & eximuntur è certo caprarum genere, quæ magnâ ex parte nifæ ſunt uri noſtræ: ſuntque etiam ſelectiores qui ex animalibus in Perſiæ montanis degentibus educuntur, quàm qui ex aliis capris in Malacæ planis & campeſtribus viventibus: nam illi eo pretio non habentur, neque eam præſtantiam & facultates obtinent, quas Perſici, quia Malacenſes capræ ad lanienam dumtaxat ſervantur, cùm adeò ſalutiferas plantas non depaſcantur, uti quæ in montanis degunt. Eadem planè eſt ratio in Occidentali India: nam quæ in montanis Peru vitam agunt, ſelectiores & legitimos lapides & ad medicamenta utiles habent; quæ verò in campeſtribus paſcuntur, Malacenſibus ſimiles ſunt, quæ ſimul incedunt *Lapidis Bezaar Orientalis & Peruani ſimilis generatio.*

& vivunt uti greges qui ad lanienam ſervantur: ex iis enim multi quidem lapides eximuntur, ſed inutiles, quoniam ſalubres illas montanas herbas non depaſcuntur, quemadmodum diximus.

Si insignes iſtius Perüani lapidis facultates, omnesque morbos quos curaſſe aſſerunt qui ex ea regione redeunt, & mihi ſcribit nobilis ille vir, hìc enarrare vellem; magnus liber de eo ſcribendus foret. Quapropter ea dumtaxat proferam quæ ipſe ſum expertus, ut iis major fides adhibeatur, & intrepidè uti lapide queant, quandoquidem experientiâ conſtet ſimiles facultates poſſidere.

Lapis Bezar Perüani facultates.

NOSTER igitur lapis Bezar Occidentalis insignes facultates obtinet, præſertim in cordis ægritudinibus, in quibus magnam eorum, qui mihi miſſi fuêre, partem insumſi felicissimo ſucceſſu, sic ut multi ſyncope laborantes, eâ ſublatâ, à morte liberati sint: propinari autem debet in ipſo paroxyſmo, aut paulo antè, manè jejuno ventriculo, ex aqua roſacea, ſi adſit febris; ſi abſit, ex aqua florum mali aureæ, in pulverem tritus ad pondus quatuor granorum ſingulis vicibus: obſervavi autem in mulieribus præſentius adferre remedium, quàm viris.

Veneris.

In omnis generis venenis nullum præſtantius novimus remedium; quoniam eos qui aut venenum hauſerunt, aut à virulentis inſectis præmorſi fuerant, mirum in modum juvit. Qui aquæ ſtagnantis potu, in qua virulenta animalia verſantur, ilicò intumuêre, ſumto iſto lapide bis aut ter, ſanatos conſpexi.

Peſtilentibus febribus.

In peſtilentibus febribus ſæpiùs exhibui; & ſanè earum virus extinxit: cujus rei primariam in ſimilibus morbis curam medicus habere debet: nam licet putrefactio prohibeatur, niſi extinguatur virus, inutilis erit cura; nam illud eſt quod hominem iugulat. Similiter ſi adſint carnis cum rubore eminentiæ, quas Hiſpani *tavardete* appellant, quæ plerumque hujuſmodi febres comitari ſolent, lapis Bezar Perüanus maximam vim poſſidet: nam in ſimilibus morbis majorem eorum, quos accepi, partem abſumſi, plurimique felici & miro ſucceſſu curati ſunt.

Melancholicis humoribus.

Miros autem effectus præbet in melancholicis humoribus, ſive univerſum corpus, ſive ejus duntaxat partem, uti caput, occupent, atque in Arabum lepra ſeu Græcorum elephantiaſi: item in ſcabie, prurigine, eryſipelate, & reliquis cutis vitiis præſens adfert remedium, quoniam ad ea ſananda peculiarem facultatem habet.

Quartanæ.

Quartanâ laborantibus dedi; & licet febrim non tollat, ejus tamen aufert ſymptomata, animi mœrores, anxietates, & cordis affectus, quæ in iſtis febribus vulgaria ſunt, magnamque ex ejus uſu utilitatem ſenſerunt.

In omnibus diuturnis & importunis morbis magno ſucceſſu exhibere ſoleo, præſertim in quibus veneni ſuſpicio eſt, aut flatus adſunt: nam in ſimilibus peculiarem vim habet: hinc fit, ut plurimùm conducat ejus aliquot grana purgantibus medicamentis iniicere; quoniam ſi medicamentum ſimplicia quædam venenoſa continet, ea corrigit; ſin minùs, corroborat, & faciliorem dejectionem molitur.

CONSVETVDINIS eſt in Orientali India bis ſingulis annis corpus purgare, præſertim apud nobiliores: atque purgato corpore ſingulis diebus jejuno ventriculo quatuor lapidis Bezaaris grana ex ſtillatitio roſarum liquore, aut aliâ ad eam rem accommodâ aquâ ſumere: eo juventam ſibi conſervari perſuadent, & omnia membra roborari, atque à morbis præſervari: ejus uſum non niſi ſalutarem eſſe poſſe certum eſt.

Ventris tineis.

Adverſus lumbricos & ventris tineas felici ſucceſſu propinatur hic lapis: eum multis exhibui, præſertim pueris & adoleſcentibus eo morbo affectis; & vix credibile eſt quantum profuerit: ſolum dare ſoleo, vel cum ſequenti pulvere mixtum, hac ratione:

Pulvis ad lumbricos.

℞. herbæ lumbricorum drachmas duas, ſeminis ſantonici drachmam unam, cornu cervini uſti, ſeminis portulacæ & carlinæ ſingulorum dimidiam drachmam, lapidis Bezar Perüani dimidiam drachmam: reducantur omnia in tenuiſſimum pulverem & probè miſceantur.

Miras facultates obtinet iſte pulvis; & experimento comprobatum eſt multis profuiſſe: datur manè jejuno ventriculo eâ quantitate quæ medico commoda videtur, pro ejus ætate qui ſumere debet: eo ſumto, duabus horis pòſt, alvus clyſtere confecto ex lacte & ſaccharo elui debet.

Epilepſia.

Infantibus epilepticis datur lapis cum lacte, ſi adhuc lactent; ſin minùs, ſine lacte: in natu majoribus epilepſiâ laborantibus etiam cum magna utilitate exhibetur, per ſe, aut aliis rebus ad eum morbum accommodis admixtus.

Breviter, hoc lapide uti ſolemus in omnibus diuturnis & difficilibus morbis, in quibus medicamenta vulgaria nihil profuere; eoque magna cum utilitate, aut ſaltem ſine noxa.

*TERNOS *eiusmodi lapides habui munere Generosi Dn.* FRANCISCI DRAKE, *ovi ferè passerini magnitudine, qui dimidiam circiter drachmam pendebant. Ille verò alios adservabat, qui binas atque etiam plures drachmas penderent. Eorum autem forma nunc orbicularis, modò compressa aliquantulum, vel inæqualis, modò renis formam exprimens; color nunc nigricans, nunc subcinereus, interdum flavescens: constantque ex tunicis sive crustulis modò crassioribus, modò tenuioribus, alia aliam amplectentibus, politis interdum & splendentibus, nonnunquam aliquantulum scabris, extima præsertim, & reliquas complectente, ut in renum & vesicæ calculis videre licet. Sed inveniuntur etiam nonnulli quorum crusta exterior variis locis adeò altè exesa conspicitur, ut secunda appareat tunica, nonnunquam & tertia. Magni muneris loco hos à Regulis sibi invicem missitari asserebat.* Lapidis Bezoar Peruani varia forma.

VERUM *postquam Londino Antverpiam redii, longè maiores à C. V. D. Benedicto Aria Montano amicis missos videre contigit. Acceperat enim Abrahamus Ortelius qui quinque propemodum drachmæ pendebat, formâ orbiculari ferè, sed tamen nonnullis locis compressâ. Plantinus binos, alterum renis vervecini formâ & propemodum magnitudine, non eum quidem integrum, sed extremâ parte confractum, & laminarum situm ostendentem, atque in medio tulio veluti festucæ fragmentum continentem, qui unciæ unius cum semisse, dum integer erat, pondere fuisse potuit: alterum compressâ (qua parte ventriculo adhæsit) formâ, sensim deinde in tuber assurgente, è multis etiam laminis seu tunicis cùm crassioribus, tum tenuioribus contextum, duas uncias cum drachmis duabus & semisse pendentem. Dn. Ludovicus Perezius unum, columellæ duas uncias aut amplius longæ formâ, uncialis cum semisse aut maioris ponderis: quo longè maiorem priùs acceperat, gallinacei, ut referebant, ovi magnitudine; quem quoniam apud se tunc non haberet, conspicere non potui.* Ingens magnitudo.

LAPIS BEZAR.

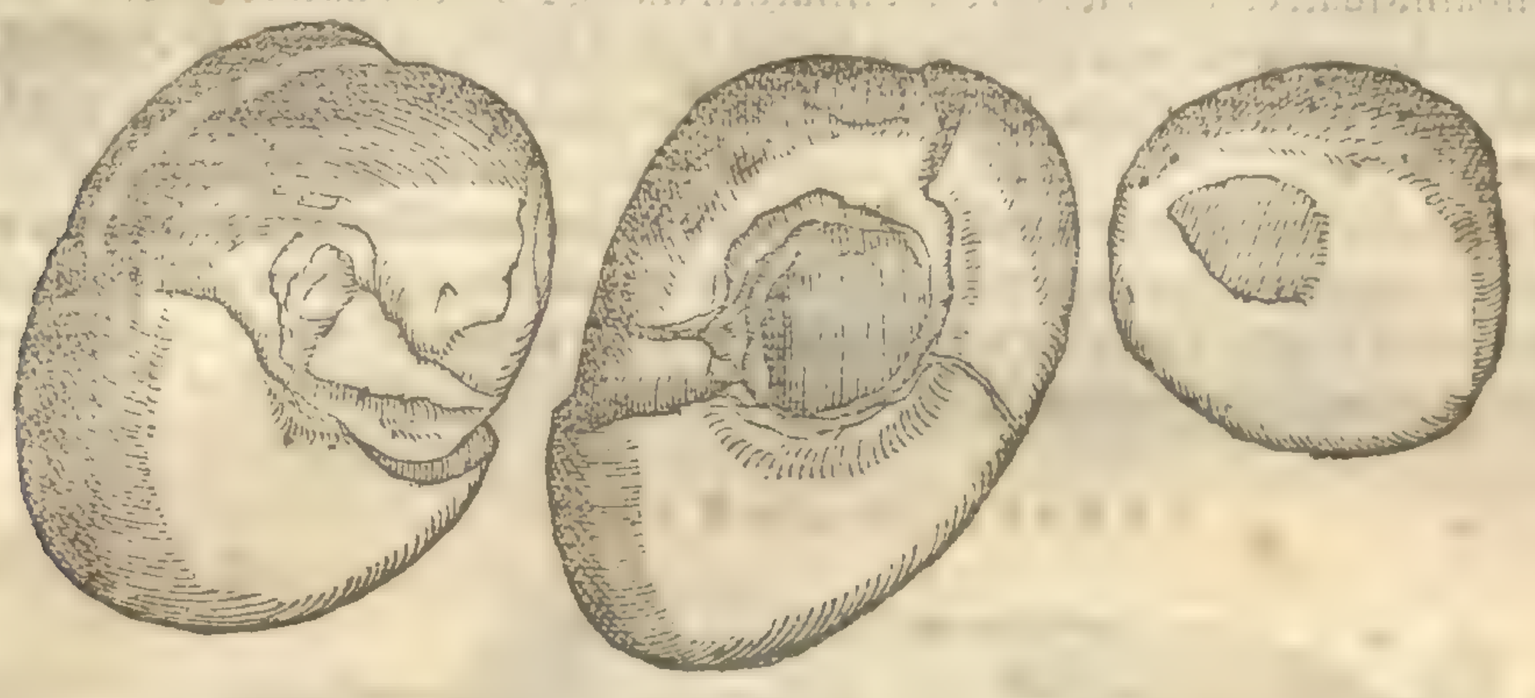

Ortelii lapidem cum Plantini maiore hac tabella exprimi iussimus, iustâ magnitudine observatâ, quoniam integriores essent. Alterum etiam renis formâ expressissemus, ut tunicarum situm ostenderet, nisi ipse Plantinus formam corrupisset, eo confracto, & amicis, quorum pars fui, communicato.

[a]FRAGOSUS *in sua Rhapsodia refert, Alvarum Mendez, Commendatorem D. Iacobi, ipsi dixisse, semet istos lapides sæpenumerò conspexisse è montanarum quarundam in Arabia Caprarum renibus extrahi, atque duorum esse generum: præstantiores ex felici Arabia adferri, viliores autem in Vaccarum insula, quæ magis ad Septentrionem vergit, inveniri. Hinc certum est, inquit Fragosus, istos divinos lapides in dictorum animalium renibus nasci, quemadmodum calculi in humanis corporibus.*

Lapis ad uteri suffocationes utilis.

CAPUT XXXV.

ADFERTUR è Nova Hispania lapis quem uteri morbis adprimè utilem esse ferunt. Niger est, admodum politus, ponderosus, majore ex parte teres & rotundus. Mirum porrò est quod de hoc lapide prædicant: nam mihi affirmavit nobilis quædam & magnæ auctoritatis Matrona, quæ eo usa est, & in umbilico gestavit adeò firmiter inhærentem, quasi istîc adglutinatus fuisset, ex quo præsens & certissimum sensit commodum: idem aliæ asserunt, quæ simili modo isto lapide sunt usæ. Cùm uteri suffocationem imminentem præsentiunt, adhibito lapide, subitò levantur: & si eum perpetuò gestent, nunquam simili morbo corripiuntur. Exempla hujusmodi faciunt, ut his rebus fidem adhibeam. *Lapis ad uteri suffocationes.*

Lapis Sanguinalis.

CAP. XXXVI.

LAPIS Sanguinalis, ex Nova Hispania delatus, Iaspidis genus est, varii coloris, sed obscurioris, maculis seu punctis distinctus sanguineis. *Lapis sanguinalis.*

Ex his lapidibus Indi quasdam cordium formas, magnas ac parvas, conficiunt.

Eius facultates. VALET ad fluxum sanguinis narium, mensium, hæmorrhoidum, vulnerum, ac oris. Lapidem aquâ frigidâ intinctum æger dextrâ comprimit, & subinde id facit. Sic eo Indi & nostri utuntur.

PERSVASVM habent Indi, imò firmissimè credunt, si hoc lapide pars sanguine manans contingatur, sanguinem sisti; idque verum esse, experientiâ probatum est. Vtilis est etiam suspensus aut alligatus eidem parti unde sanguis effluit, modò carnem contingat. Vidimus nonnullos hæmorrhoidum fluxu afflictos remedium sensisse, annulos ex hoc lapide confectos in digito continuè gestando: nec non & menstruum fluxum sisti.

Lapis rimas pedũ curans. ALIVD lapidis genus reperiri intelligo, quod rimas in manuum & pedum junctu ris à pituita salsa provenientes curat.

Armadillo.

CAPVT XXXVII.

Armadillo. NVNC ex continenti habemus osficulum caudæ peregrini animalis, quod veluti testis quibusdam totum integitur pedum tenus; cujus rei gratiâ *Armadillo* vocant *Encubertado.* Hispani, quasi cataphractum aut armatum dicas; Lusitani *Encubertado.*

Descriptio. EST porcelli magnitudine, cui rostrum simile habet, cauda oblonga, & crassa, Lacerti modo. Sub terra vivit, ut Talpa; & terrâ sese sustentare creditur, quòd foris nihil edere conspiciatur.

Facultates. OMNIS facultas consistit in caudæ osficulo, cujus in tenuissimum pulverem redacti pilula, confecta magnitudine capitis aciculæ, atque auri indita, dolorem ejus sedare, & tinnitum etiam, cum exigua surditate conjunctum, curare traditur. Certè dolorem sedari frequente experientiâ comprobatum est.

ARMADILLO sive TATOY.

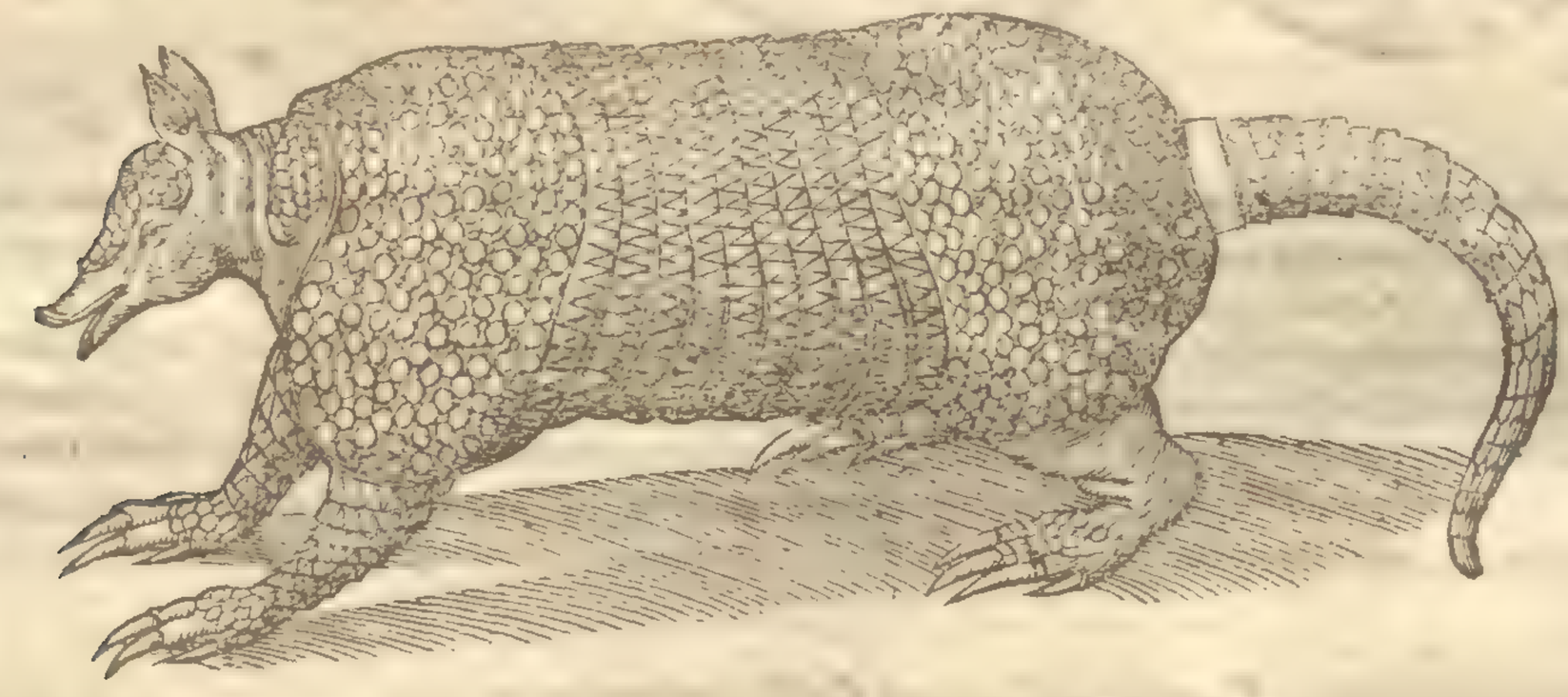

Tatou. HVIVS *animalis meminit Thevetus lib. Singularium, cap. 54. aitque incolis Tattou vocari, quorum nonnulli porcellos magnitudine æquant, alii minores sunt: & eorum caro tenella est, bonique succi; & Bellonius lib. Observationum 3. cap. 51. Ioannes Stad. Brasilianæ Hist. cap. 30. Lerius Americanæ hist. cap. 10.*

MEMINIT *item Franciscus Gomara in Mexicana historia in hunc modum: Circa Lacunam quæ ex flumine Papaloapan oritur Imperio Mexicano, animal invenitur fele non maius, rostro porcelli, pedibus histricis aut erinacei terrestris, cauda oblonga, naturâ munitum duro cortice, & testâ squamatâ veluti loricatum, intra quam se contrahit testudinis terrestris modo. Similis est hæc tectura panopliæ equorum: sed & cauda, ipsumque caput huiusmodi testis squamatis tecta sunt, auriculis foris eminentibus; eámque ob causam Hispani armatum, aut cataphractum appellant, Indi*

Aiotochtli. Aiotochtli, *id est, Cuniculum cucurbitæ.*

EIVS *etiam descriptionem apud Gesnerum videre licet in Appendice ad Quadrupedum historiam, sed minùs scitè expressam.*

ALIVD *huius animalis genus cap. XV. lib. V. Exoticorum Historiæ profero.*

Sanguis Draconis.

CAPVT XXXVIII.

Draconis arboris fructus. ATTVLIT ante paucos dies, ex novi orbis continenti, Episcopus Carthaginiensis fructum arboris ex qua manat lacryma illa quam Sanguinem Draconis vocant.

EST autem hic fructus admirandus: nam sublatâ quâ integitur pelle, ilicò dra-

cunculus

cunculus appâret, tanto artificio à natura fabricatus, ut à peritissimo aliquo artifice è marmore sculptus videatur, collo oblongo, ore hiante, spina aculeis horrida, caudâ oblongâ, & pedibus conspicuis.

A B eo fructu denominationem proculdubio sumpsit arbor, & ejus lacryma, quæ ex illâ per incisionem legitur, quam ex Carthagine Perüanâ selectissimam advehunt: unde veterum & multorum recentiorum inscitia deprehenditur, qui, quid esset sanguis Draconis, aut cur sic appellaretur, omnino ignorârunt. *Sanguis Draconis cur sic dictus.*

M A G N A est arbor, cortice satis tenui, & qui facilè incidi potest: eâ vulneratâ, liquor ille effluit, quem, Sanguinem Draconis in lacryma, dicunt, ab eo differens, quem Sanguinem in pane vocant, quòd in panes seu massas istic cogatur, quemadmodum resina in Castella. *Draconis historia.*

U T E R Q V E liquor intrò assumptus, alvi profluvium sistit; sic etiam ventri illitus, aut clysteribus inditus. Sanguinem undequaque manantem reprimit. Capitis defluxiones, ne in partes inferiores delabantur, prohibet ejus pulvis capitis vertici inspersus: vulnera recentia glutinat, gingivas à putrefactione liberat, & dentes stabilit. Est item color Pictoribus maximè expetitus. *Facultates.*

T E M P E R A T V S est, & pauci caloris particeps.

M E M I N I *ante multos annos nobis à Francisco de Hollebecque, Regis Hispaniarum Hortulano diligentissimo, missos fuisse quosdam fructus Dragonalis nomine; ex quibus terræ cõmissis nonnulli prodierunt Bruxellæ apud N. V. Ioannem de Boisot, virum doctissimum & rei herbariæ peritissimum. Erant ferè soliis Iridis, oblongis, virentibus, per oras rubris (qualia in grandi arbore ante quadraginta & plures annos Olysipone conspexi) sed subsequens hiems abstulit. Fructus is erat Ceraſii magnitudine aut Oxymyrsines, rotundus, tenui pelle contectus; quâ sublatâ, osseus nucleus conspiciebatur, qualis est in fructu Rusci: sed is nullam animalis, nedum dracunculi tanto artificio sabrefacti figuram referebat, verùm rotundus erat & lævis, &, ut dixi, totus osseus. Arboris, quam Olysipone observabam, & in cuius cortice gummi sanguinei coloris concretum inveniebam, iconem, in Rariorum Plantarum à me observatarum Historia lib. 1. cap. 1. exhibeo.* Dragonal.

Sed & anno nonagesimo quinto supra millesimum & quingentesimum, novo Vere similes fructus accipiebam à C. V. Bernardo Paludano poliatro Enchusano, qui terræ in fictilibus commissi, eodem anno germinârunt, & terna aut quaterna folia sese amplectentia protulerunt, rubrâ lineâ per oras ornata: sed subsequens hiems tenellas plantulas corrupit.

Gummi ad podagram.

CAP. XXXIX.

D A B A T mihi idem Episcopus Gummi genus (cujus arborem non poterat describere) ex eodem continenti delatum, quo se podagrici istic purgant, in hunc modum. *Gummi ad podagram.*

I L L I V S gummi fragmentum nucis ponticæ magnitudine, stillatitio aquæ liquore noctem integram macerant, postridie manè percolant, & exprimunt; eam aquam ad duas uncias hauriunt, neque quidquam cibi sumunt ante meridiem: eo medicamento sine molestiâ purgatur humor, qui podagram creat. *Facultates.*

I N S I P I D V M est & inodorum. Calidum videtur in primo gradu.

Fructus dysentericus.

CAPVT XL.

H I S P À N V S quidam adolescens mihi ignotus, attulit ex Quito fructum, qui, ut ex ejus fragmentis (quæ alterâ parte levia erant, & luteo colore; alterâ verò, aspera & admodum rubra, seu ex rubro nigricantia) conjicere licebat, in magna quadam arbore natus videbatur. Dum ille mecum de variis rebus ageret, venit ad me vicinus, medicamentum petiturus pro filiâ, quam dysenteriâ misere afflictari dicebat. Ilicò adolescens, Eam, inquit, curabo: ad vicinum proficiscitur, fragmentorum illorum tenuissimè tritorum pulverem ex stillatitio calicum rosarum liquore, eo die puellæ hauriendum dedit vespere, tantundem postridie manè, statimque sisti cœpit fluxus, ita ut brevi puella sanitati restituta sit. Eum adolescentem, tametsi diligenter requisiverim, nunquam postea videre mihi contigit: itaque neque quis esset hic fructus, aut quâ arbore nasceretur, scire potui. *Fructus ex Quito.*

Leucoma fructus.

CAPVT XLI.

Leucoma.

ARBORIS fructum ex Perú accipiebam ab incolis *Leucoma* nuncupatum, similem noſtræ caſtancæ formâ & magnitudine, tum etiam ſeſſili illâ & albicante parte quam caſtanea obtinet: nucleum continere videbatur, ſed quia binos dumtaxat accipiebam, confringere nolui, quandoquidem alterum ſerebam, qui non prodiit, alterum in aliud fationis tempus ſervem. Arbor, in qua provenit, vaſtæ magnitudinis, materiáque robuſtâ & firmâ eſſe dicitur: folia arbuti obtinere: fructum autem edulem gratiúque ſaporis, & temperatum; atque propter adſtrictionem, alvi profluvia ſiſtere.

Cortex ad alvi profluvia.

CAPVT XLII.

Cortex alvi profluvia ſiſtens.

PROFERT novus orbis prægrandem arborem, foliis cordis effigie, nullo fructu. Ejus cortex digiti craſſitudine aut amplior, ſolidus, durus, & ponderoſus, tenui candicante pellicula integitur: ſimilis eſt admodum cortici Guayacan, uti Gentiana amarus, manifeſtè adſtringens, grati tamen ſeu aromatici cujuſdam odoris particeps.

Exhibendi ratio.

MAGNA eſt apud Indos æſtimatione, ut qui eo utantur adverſus omnis generis alvi profluvia, hujus pulverem drachmæ pondere, aut paulo amplius manè propinantes ex aqua conveniente, aut craſſo vino rubro. Ter aut quater id remedium repetitur; obſervaturque in reliquis victus ratio, quæ hujuſmodi morbo neceſſaria eſt.

EIVS corticis fragmento donatus ſum ante paucos dies, cujus periculum jam bis feci in alvi profluviis inveteratis magno ſucceſſu.

Arboris Cortex ad Rheumatiſmos.

CAPVT XLIII.

INTER reliqua ex Peru ad me miſſa, erat craſſus quidam cortex, quem ex vaſta arbore ulmo ſimili cùm amplitudine tùm formâ detractum ferebant, naſciúque ad ripas fluminis cujuſdam vigintiquinque leucis à Lima diſtantis: nec alibi in America facilè reperiri.

Corticis facultates.

INCOLÆ, capitis defluxionibus, rheumatiſmis, aut alioqui capitis gravedine laborantes, hujus arboris corticem in tenuiſſimum pulverem comminuentes, naribus imponunt: humoribus enim inſigniter eductis liberantur: atque ita ſe rem habere, nos ipſi experti ſumus. Secundum caloris gradum excedere videtur.

Ex variis noſtrarum Indiarum provinciis, multa purgantia medicamenta deferuntur, quorum magnæ ſunt facultates: de quibus hîc mentionem faciam, ut ſint veluti Præfatio quædam in Hiſtoriam radicis Mechoacan.

Caſſia ſolutiva.

CAP. XLIV.

Caſſia ſolutiva.

INSVLÆ Divorum Dominici & Ioannis de Portu divite, tantâ quantitate nobis tranſmittunt Caſſiam ſolutivam, ut non modò Hiſpaniæ, ſed etiam toti Europæ, atque adeò univerſo orbi ſufficiat: nam & in Orientem, unde deferri ſolebat, plures naves eâ onuſtæ vehuntur, quàm Cantabri ferrum mittunt.

Delectus.

QVÆ Venetiis ad nos ex India Orientali mitti ſolebat, cùm immatura collecta eſſet, temporis diuturnitate & itineris longinquitate ad nos ita corrupta perveniebat, ut parum utilitatis præſtaret. Noſtra verò ex inſulis prædictis, matura eſt, craſſa, plena, ponderoſa, medulloſa, & adeò recens, ut interdum ſexageſimo, poſtquam collecta eſt, die huc perferatur: & quia recens, gratiúque ſaporis, non tetri, ut quæ ex Oriente deferebatur, facilius vires ſuas exerit.

BENIGNE purgat, & ſine ulla alvi perturbatione, bilem præſertim, deindè pituitam, poſtea quæ in meatibus & inteſtinis infarcta ſunt, evacuat. Temperatos illos efficit, qui ipsâ utuntur: ſanguinem purgat. Utilis in omni morborum genere, ſed maxime renum, & urinæ, duabus horis ante cœnam ſumpta. Defluxionibus prodeſt, duabus à levi cœna horis. Quotidianus ejus uſus eſt ad pectoris & laterum vitia, eclegmatis modo. Convenit febrium ardoribus, & ſitim exſtinguit. Aſſiduus illius uſus ante prandium aut cœnam, calculi generationem prohibet. *Facultates.*

FORIS cum amygdalarum dulcium oleo illita, graves pulmonum & renum dolores mitigat.

DOSIS pulpæ ejus eſt decem drachmarum, ad ſeſcunciàm uſque; non exemptæ verò, quatuor unciarum. Lenit, reſolvit, ſanguinem depurat, & eius biliſque calorem infringit. Humida eſt in primo gradu, ad calorem, ſed mitem, tendens.

IN iſtis inſulis primùm coli cœpit, poſtquam in noſtram poteſtatem venerunt.

NON *deſunt qui huius Auctoris iudicium improbent: ſiquidem Orientalem Caſſiam, cæteris paribus, longè præferendam cenſent.*

De Caſſia ſolutivæ conditâ.

CAPUT XLV.

CASSIÆ ſolutivæ flores & folia videre cùm cuperem, quandoquidem ejus fructus nobis adeò cognitus eſt, ſicca tandem accepi.

EST autem folium pyri folio ferè ſimile, flos verò exiguus, albus, quinque foliis conſtans, qui etiam reſiccatus utcunque ſuavem ſpirat odorem. Ex parvo illo flore enaſcuntur oblongæ illæ Caſſiæ ſiliquæ (quarum nonnullæ quatuor palmorum longitudinem æquant) univerſo orbi adeò notæ, atque illi ex hac noſtra urbe communicatæ, ob ingentem navium, quæ eam inde aliò vehunt, quantitatem. Initio advehebatur ex Alexandria Ægypti, deinde Venetias, unde univerſo orbi communicabatur: at nunc poſtquam ex S. Dominico & S. Ioanne de Portu divite ad hanc civitatem advehi cœpit, univerſo deinde orbi ipſa ſubminiſtravit, quoniam quæ in noſtrâ Indiâ provenit, melior & majoris efficaciæ cenſeatur, quàm Orientalis. Recèns natæ antè quàm juſtam magnitudinem conſequantur, ſemper virent, & guſtu ſunt aſpero, quemadmodum immatura ceratia; deinde maturari incipientes rubeſcunt primùm, atque poſtea nigreſcunt; quoque acriores fiunt, maturiores & dulciores evadunt: etenim cæ quæ atrum colorem nondum adeptæ ſunt, ſed nonnihil adhuc rufeſcunt, immaturæ ſunt: atriores autem, læviores, & graviores reliquis præferuntur. *Caſſiæ ſolutivæ hiſtoria.* *Pericarpia Caſſiæ Orientalis præſtantior.* *Caſſiæ delectus.*

PORRÒ hujus flos duobus modis condiri ſolet, nempe aut cum ſaccharo tritus, roſati ſacchari modo, vel flos integer ſaccharo exceptus & unà coctus: utraque ratione bene ſapit, & ſine moleſtia evacuat, ſumptus ad duarum aut trium unciarum pondus, ut ſæpius ſum expertus: ſi aliquot ineſt vitium, inde accidit, quòd viliore ſaccharo excipiatur: nam ſi ſelectiore ſaccharo condiretur, non dubium eſt quin præſtantior eſſet, gratioriſque ſaporis. medicamentum eſt delicatioribus conveniens: nam eoſdem effectus præbet quos ipſa fructus pulpa. *Caſſiæ flos conditus.*

Condiuntur etiam tenellæ & recens natæ ſiliquæ * ſaccharo primùm exceptæ & decoctæ: decoctione enim & ſaccharo tollitur illa aſperitas & adſtrictio qua præditæ ſunt, teneriores ſque & palato longè gratiores fiunt: eæ ſine moleſtia ventrem emolliunt, & ſine iis ſymptomatis & torſionibus quæ medicamenta purgantia conſequi ſolent: nam neque palato ingratæ ſunt, & purgationem faciliùs moliuntur. Doſis eſt à duabus unciis ad tres: ſæpiùs eas cùm felici ſucceſſu dedi, & ipſe ſumpſi cùm æger eſſem. *Caſſia tenella condita.*

Multa iſtarum ſiliquarum conditarum dolia ſingulis annis ex S. Dominico, & Portu divite advehuntur.

Reliquæ ſiliquæ plenam maturitatem adeptæ præſtantiſſimum ſunt (hactenus quidem notum) pro ſuo genere purgans medicamentum, quodque faciliùs ſecuriusque evacuet, uti non modò medicis, ſed & aliis omnibus perſpectum eſt: nam ea nocumenta & ſymptomata non adfert quæ alia purgantia medicamenta conſequi ſolent, ſed benignum eſt, & inter benigna maximè benignum, cuius facultates & naturam peculiari capite priùs deſcripſimus: hæc autem nunc refero ejus dumtaxat rei gratiâ, ut foliorum recèns à me acceptorum mentionem facerem.

CETERUM eos qui Caſſiam ſolutivam ad ventrem leniendum, & evacuandas feces præſcribunt, admoniros volo, eam brevi admodum ſpatio ante prandium ſumendam eſſe, *Caſſiæ ſumendæ ratio.*

nempe

nempe ad ſummum dimidiâ horâ, quoniam cum cibis mixta, ſimul cum illis facultates exerit, eaque ratione faciliùs & ſine moleſtiâ opus ſuum molitur; quod minimè facere poteſt quæ duabus aut tribus horis ante cibum ſumitur, ut hodie vulgò fit, quoniam cibi ſumptionem differendo, peragere ſuum opus cupit: & cùm ſit valdè debilis, prorſus in vapores reſolvitur, per univerſum corpus ſeſe diffundentes; &, ſi diutiùs cibus differatur, in alimentum convertitur: quod multorum annorum, quibus medicinam feci, experientiâ didici: propterea ſemper illam ſolummodo dimidiâ ad ſummum horâ ante cibum exhibere ſoleo; facilisque eſt ejus operatio: ſi verò multis horis ante cibum detur, parum admodum evacuat.

PVRGANTIA verò medicamenta cum cibis permiſceri, auctor eſt Hippocrates multis locis, atque etiam Galenus in Commentariis. Verum quidem eſt, multis horis ante cibum dari ſolere, quando non evacuare, ſed vapores dumtaxat per renes & reliquum corpus diffundi cupimus.

* HVIVSMODI *tenellis Caſiæ ſolutivæ ſiliquis ſaccharo conditis Hiſpali allatis ab amico donatus ſum anno à Chriſti nativitate* M. D. IIC. *quas non ingrati ſaporis eſſe deprehendebam: an verò alvum ſine moleſtia emolliat, mihi non eſt compertum, quia eâ quantitate non ſumebam, quæ neceſſaria erat.*

Fructus tholagogus.

CAP. XLVI.

Fructus bilem evacuans.

EX maritimis Nicaragua & Nata (quæ ſunt in novi orbis continenti) invehitur in Hiſpaniam medicamenti genus purgans, bilem præſertim.

FRVCTVS eſt arboris cujuſdam vaſtæ, caſtaneis ſimilis, ſed calyce lævi, non, ut illarum, echinato: eo calyce fructus continetur caſtaneis non multum abſimilis, ſed ſine cortice, & ferè quadratus, in duas partes diviſus, medium intercurſante, & totum deinde ambiente pelliculâ.

Facultates.

EDITVR hic fructus viridis, aut contuſus vino exceptus: ſi ſiccus, ejus pulvis ex vino aut gallinæ juſculo ſumitur; datur etiam toſtus, ut minùs purget: quocumque tandem modo ſumptus, ſine moleſtia purgat, obſervatis iis quæ à purgandis obſervari ſolent, & præparatis priùs, ut decet, humoribus. Illud verò minimè ſilentio prætereundum, pelliculam illam exteriorem & internam abiiciendam eſſe, alioqui gravia ſymptomata excituram, veluti ingentes vomitus, animi deliquia, & periculoſa alvi profluvia. Calidus eſt in primo gradu.

Avellanæ purgatrices.

CAPVT XLVII.

Avellanæ purgatrices.

Avellanarum hiſtoria.

NOVO orbe primùm invento, inſula divi Dominici quoddam genus Avellanæ miſit, quâ ſe Indi familiariter purgabant. Poſtea Hiſpani neceſſitate compulſi, illis etiam purgare ſe cœperunt, non ſine vitæ diſcrimine. Colore & formâ noſtris Avellanis ſimiles ſunt, putamine tenui, coloris ſpadicei, triangulares, medullâ interiore albâ & dulci; ſic ut multi, dulcedine illecti, decepti ſint.

Ben magnum.

Ben parvum.

MEDICORVM vulgus eas *Ben magnum* vocat (nam Ben eſt duorum generum) Parvum autem ciceris magnitudine eſt, & ex eo Itali odoratum illud oleum, quod de Ben nuncupant, conficiunt, quo ſibi cæſariem & barbam inungunt deliciarum gratiâ.

Facultates.

VALIDISSIME pituitam & bilem ſuperne & infernè purgant. Nonnulli tamen earum vehementiam aſſatione infringebant. Coli doloribus præſens ſunt remedium, flatus diſcutiunt, & clyſteribus injectæ, mediocriter evacuant.

DOSIS eſt à dimidia drachma ad drachmam unam; ſed aſſandæ ſunt. Calidi ſunt temperamenti initio tertii gradus, & ſicci in ſecundo.

Avellana hæc cum pleriſque aliis fructibus peregrinis communicata mihi fuit ab illuſtri viro D. Ioanne de Brancion, rei herbariæ ſtudioſiſſimo, nec ullis parcente ſumptibus, ut ſuum hortum omni peregrinarum plantarum genere excultiſſimum redderet.

Cæterùm Avellanam hanc, cuius iconem hîc exhibeo, lentus & mollis contegit cortex, partim ex cinereo candicans, partim nigricans:

nigricans: hunc sequitur putamen minùs solidum quàm in vulgaribus Avellanis: id nucleum continet Avellanæ magnitudine, candidum, solidum, Avellanæ vulgaris aut ligneæ glandis sapore, tenui membranâ obductum. Integra nux alterâ parte plana est, & coniunctim binæ nasci videntur, ut interdum castaneæ.

De hac Avellana consulendum censeo Ferdinandi Consalvi Oviedi caput IV. *libri* X. *Hist. Indicæ.*

Nuclei pinei cathartici.

CAPVT XLVIII.

TRANSMITTIT etiam Nova Hispania Pinearum nucleorum genus, quo Indi se purgabant: hos imitati sunt plurimi harum regionum. *Pinei nuclei purgatorii.*

NOSTRIS pineis nucleis similes sunt, nascentes in strobilis magnis, quales sunt Mayzi spicæ muticæ: molliori putamine, & nigriore quàm nostri, rotundi, intùs albi, pingues, & gustu dulces. *Descriptio.*

BILEM, pituitam, & aquas validissimè purgant: & licet Avellanis mitiores, attamen vomitum cient, atque ventrem subducunt. Assi, neque tam valenter, neque cum tantis torsionibus purgant. Dantur in diuturnis morbis, & peculiari quadam facultate crassos humores expellunt. *Facultates.*

QVINQVE aut sex triti & vino diluti, dantur pro virium robore, præparato priùs convenientibus Syrupis humore, qui evacuandus est, & observatâ, ut decet, victus ratione. Etenim qui eis utetur, illum observare oportet, quæ ab his observari solent, quibus purgans medicamentum propinatum est.

CALIDI in tertio, & sicci in secundo; pinguedine tamen quadam præditi, quæ siccitatem nonnihil imminuit.

Fabæ purgatrices.

CAPVT XLIX.

FABÆ purgatrices, quæ Carthagine, & Nomine Dei nascuntur, nostris similes sunt, sed minores, ejusdem cum nostris formæ & coloris, pelliculâ quadam tenui, ut ceparum tunicula exterior, illas per medium intersecante, quæ cum cortice abiicienda est; alioqui tantâ vehementiâ supernè & infernè purgans, ut in vitæ discrimen sumentem coniiciat. Assandæ deinde sunt, ut illarum acrimonia infringatur; deinde in pulverem comminuendæ. *Fabæ purgatrices.*

DATVR hic pulvis vino aut saccharo exceptus, ad cochleare unum; deinde haustus vini sumitur. *Sumendi ratio.*

APVD Indos hoc medicamentum celebre est ob sumendi facilitatem: nam sine molestiâ bilem, pituitam, & crassos humores, multo leniùs & faciliùs quàm superiora medicamenta purgant. *Facultates.*

DANTVR in febribus diuturnis & importunis, in coli doloribus, & articulorum morbis.

DOSIS esto assatarum (quod cùm in hoc, tum in præcedentibus observandum est; torreri enim singula præstat) à quaternario numero ad senarium, pluriúmve aut pauciorum, pro ægri viribus.

CALIDÆ in secundo, siccæ in primo.

Fabarum vulgaribus similium, quæ vomitum cient, & alvum valenter purgant, meminit Ferdinandus Lopez de Castagneda cap. 78. lib. 7. Indicæ Hist. Aliquot porrò peregrinos fructus accepi Fabæ purgativæ nomine insignitos: sed nullus mihi conspectus est, qui faba purgativæ nostro auctori descriptæ conveniret; at potiùs inter Phaseolos, omnes recensendi videbantur.

Prior, cuius hic iconem exhibemus, orbiculari ferè est formâ, sed planus utrimque & quodammodo pulvinatus, digiti unius crassitudinem æquans, duorum verò latitudinem aut amplior, ex uno latere aliquantulum cavo, qua videlicet hilus esse solet, & siliqua, in qua continetur, adhæret: cortex durus & lignosus, lævis, ex rubro nigricans: quod intùs continetur album, firmum, & in duas partes naturâ sectile, ut sunt omnia phaseolacea: sapore primùm quali sunt omnia ferè legumina, sed ilico linguam mordicante, & acri: quo fit (ni fallor) ut purgandi facultate præditus.

Nascitur in insula Divi Thomæ dicta; & cordis effigiem, ut vulgo pingi solet, imitatur: idcirco à quibusdam Cor Divi Thomæ nuncupatur. Eius obiter meminit Petrus Cieça parte primâ Chronici, cap.

PHASEOLVS MAIOR, fabæ purgatricis nomine missus.

PHASEOLVS BRASILIANVS.

PHASEOLVS ALTER BRASILIANVS.

Illi similes, hoc est magnitudine & colore respondentes, sed longiore formâ praditos videre memini. Similem præterea cum suo lobo propono cap. VIII. *lib.* III. *Exoticorum, ut Lector facile animadvertere poterit.*

Ceterùm silentio minimè premendam existimavi opinionem quam Norwagos de hoc phaseolo habere intelligebam, quum ista Aromatum Historia quintùm typis exprimeretur: illos enim prorsus sibi persuadere scribebat doctissimus vir mihi amicus, marinum esse phaseolum, atque adeò in Farris insulis nasci inter algam, & ex profundo erui, quin & folliculos ostendere quibus contineri nugantur, quum tamen nihil aliud sint (nam unum quem mittebat conspexi) quàm ovorum Raiæ piscis putamina. Ipsi à forma Renes marinos appellant, nonnulli etiam Bona fortu calculos, sive quòd calamitatem à domo possessoris, sive etiam quòd incantamenta & nescio quam noxam ab heri pecore arcere vel propellere credantur.

Alter phaseolo vulgari haud dissimilis est, sed minor, densior, nigricans, & hilo prominente, & tenui formam minimè referente.

Cùm Olyssipone essem, donatus sum Phaseoli genere ex Brasilia America provincia delato, admodum recenti, pollicari latitudine, crasso, colore rufescente, magno hilo, & parte extrema veluti sessili. Eius modi quatuor aut quinque singulis siliquis pragrandibus continentur, qui recentes & virentes adhuc tusi & impositi habenes venereos curare dicuntur: flore traditur ex rubro pallescente: ego dumtaxat iuniorem plantam vidi mihi semine natam, qua folio Phaseolo vulgari ferè similis erat, nisi quòd minora erant, & aversâ parte tenui, molli, fuscáque lanugine obsita, præsertim tenuiora folia, & extremi caules: Brasiliani Macouna vocant. similes planè, & colore, qui ex cinereo candicans est, dumtaxat differentes, ex Africa Mauritania delatos vidi.

Vidi etiam non procul Olyssipone in monasterio quodam Phaseoli genus vulgari nostrati adeò simile, ut nostrum putarem: pergulas istic vestiebat opere topiario, flore purpureo; at siliqua scabra erant, breviores, & duplo latiores quàm nostri vulgaris: fructus exiguus, pisi vulgaris magnitudine, totus niger, nisi qua parte siliqua adhærebat, qua candida erat. Brasilianis frequentem esse audiebam, & Lusitanis istic habitantibus Fava brava, id est, fabam silvestrem nuncupari.

Londini emebam anno M. D. LXXIX. *in Mercatorum porticu de Gallo nauclero: Phaseoli genus, quod è Brasiliana Novi orbis provincia advectum asserebat. Nostro vulgari maior is Phaseolus latiórque, nec minùs colore variabat: etenim nunc flavus erat, aut omnino niveus, modò ater, aut purpureus, aut albis pupureísque maculis distinctus. De simili planta natum referebat, qualis Europæa est, nostrúmque saporis gratiâ & bonitate longè superare, si eodem modo decoquatur.*

Eius iconem ad vivum expressam, quam in Herbaria rei studiosorum gratiam ad huius libelli calcem (quoniam suo loco inseri non potuerat) reponendam curaveramus, postremâ hac editione in suum locum transtulimus.

Ab amicis autem sequente anno Londini satum, provenit vulgari similibus sarmentis & folio, sed ad frugem non pervenit.

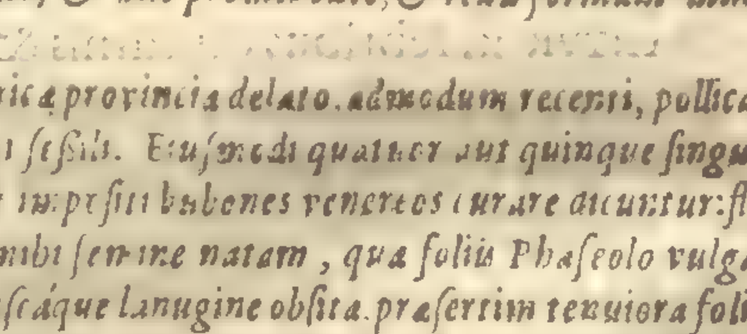

Lac

Lac Pinipinichi.

CAPVT L.

IN omnibus continentis oris, lacteus quidam ſuccus elicitur ex arbuſculis Malorum ſimilitudine, Indi *Pinipinichi* vocant: è cujus ramis reciſis lacteus humor illico emanat, aliquantulum denſus, & viſcoſus, cujus tres aut quatuor guttæ ſumptæ, validiſſimè per alvum purgant bilem & aquas. *Pinipinichi.* *Facultates.*

BIBITVR ex vino, aut deſiccati pulvis ſumitur paucâ quantitate, propter nimiam vehementiam.

ILLVD autem peculiare habet, quòd ſi quis illo ſumpto, juſculum, vinum, aut aliud quid iniiciat, ſubitò ejus operatio infringatur & ceſſet.

SVMPTO aliquo ex ſuperioribus medicamentis purgantibus, ſomno abſtinendum eſt, & ea obſervanda, quæ à purgans aliquod medicamentum ſumentibus, obſervari ſolent.

CALIDVS & ſiccus hic liquor in tertio gradu.

OMNIA *iam enumerata medicamenta valida ſunt & pernicioſa, quibus uti deſitum eſt, advecto Mechoacan, cuius uſus minimè periculoſus eſt. Adipſum enim, tanquam ad medicamentum præſtantiſſimum, confugerunt non ſolùm noſtri, ſed omnes etiam Indiarum incolæ: De hoc nunc acturi ſumus.*

Mechoacan.

CAPVT LI.

MECHOACAN radix eſt ante triginta annos primùm reperta, in provincia Mechoacan dicta, quadraginta miliaribus ſupra Mexico, quam devicit Ferdinandus Corteſius, anno M. D. XXIV. *Mechoacan.*

EST hæc provincia auri admodum dives, ſed magis argenti, reliquas vicinas opulentiâ longè ſuperans: nam aiunt totam argenti glebâ abundare ad ducenta & amplius milliaria. Iſtîc ſunt adeò celebres & opulentæ illæ fodinæ *Cacatecas* nuncupatæ, ſingulisque diebus aliæ dites argenti, nonnullæ auri venæ deteguntur. Temperatus & ſalubris illic aër ſtirpes producit ſalutiferas, & ad varios morbos utiles: cujus rei gratia, ante Hiſpanorum adventum, vicini eò confluebant, ut à ſuis ægritudinibus liberarentur. Fertilis etiam eſt regio, & frumenti, ferinæ, fructuum ferax: multas habet ſcaturigines, ac in his nonnullas aquæ dulcis, piſcium abundantiam præbentes. Qua de cauſa inquilini ſaniores, agiliores, coloreque magis florido vicinis. *Cacatecas fodinæ.* *Gomara Hiſt. Mex.*

PRIMARIA urbs ejus provinciæ incolis *Chincicila* dicitur; Hiſpani totius Provinciæ nomine *Mechoacan* appellant, quam ferri, ſive ſoleæ equinæ inſtar ambit lacus aquæ dulcis, valdè piſcoſus: celebre eſt emporium, propter argenti venas, quæ totâ illâ regione frequentes. *Chincicila emporium.*

PAVLO poſt occupatam à noſtris provinciam, miſſi Franciſcani monachi, qui ſui ordinis monaſterium illîc exſtruxerunt: horum nonnulli paulo pòſt (ut in alio orbe, multum ab Hiſpanico aëre diſcrepante) in morbos inciderunt, è quorum numero ipſe etiam Præfectus, Guardianum appellant. Huic arcta erat amicitia cum *Caçoncin* totius illius Provinciæ regulo; qui ipſum conſpiciens extremè ægrotantem, indicavit, ſibi eſſe ſubditum, quo Medico uteretur: hunc fortè remedium ægritudini adhibiturum. Gratum id Guardiano, qui aliorum medicorum præſentiâ deſtitutus, illum adduci jubet: venit, morboque obſervato ſignificat ſuo Domino, monachum curaturum, modò cujuſdam radicis pulverem ſumere velit, quem daturus eſſet. Guardianus ſalutis cupidus, pulverem ex modico vino bibit, & ſine moleſtia ſic illo purgatur, ut magnum ſentiret eo die levamen, majus etiam ſubſequentibus, donec plenam ſanitatem conſequeretur. Illius exemplum ſequuti alii monachi & nonnulli Hiſpani ægri, pulverem ſemel, bis, ac quoties neceſſarium fuit, ſumunt, & ſimiliter liberantur. Ejus rei teſtimonio Mexicum miſſo ad totius Ordinis ſupremum Præfectum, ipſi Provincialem nominant: fit iſtic radicis periculum, magno omnium, qui ſumpſerunt, commodo & admiratione. Itaque brevi temporis ſpatio per univerſam illam provinciam celebris facta eſt hæc radix, & ei Rhabarbari Indici nomen inditum: tandem in Perüanum etiam regnum, reliquasque novi orbis provincias, illius uſus

inductus, neglectis ceteris medicamentis, tantâ confidentiâ, ut, eâ sumptâ, certam sibi salutem promitterent.

QVARTVS & tricesimus jam agitur annus, quòd istam radicem primùm hîc conspexerim. Paschalis quidam Catanæus Genuensis, ex Hispania Nova redux in morbum incidit, ad cujus curam accersitus fui. Eum purgare cupienti, præstantissimum medicamentum è Nova Hispania se attulisse refert, Rhabarbarum Mechoacanum nuncupatum, quo omnes Mexicani uterentur; illo se feliciter aliquoties curatum fuisse. quòd si quod purgans medicamentum sumendum esset, illud se cupere, cujus exploratas haberet facultates. Damnavi talium recentium medicamentorum nobis ignotorum usum, quorum nulli auctores meminerunt: ipsique persuasi nostratia potiùs sumeret longo usu & experientiâ comprobata, & à classicis auctoribus descripta. Pharmaco ipsius morbo convenienti à me præscripto purgatur: ex quo magnam quidem sensit utilitatem: morbo tamen non ita liberatus, quin alia purgatione opus fuerit, negavit se aliam admissurum quàm suum Mechoacanum Rhabarbarum; quo tam probè curatus est, ut pristinæ sanitati restitueretur. Tametsi laudarem effectum, nondum tamen animo meo satisfactum, donec plurimi alii, eodem ferè tempore redeuntes, in ægritudines inciderunt, à quibus Mechoacan radice purgati, felicissimè curati sunt, quòd illo uti in Nova Hispania consuevissent. His consideratis, illius facultatibus fidem adhibere, atque etiam ipso uti cœpi.

NVNC autem adeò frequens ubique illius usus, ut maximâ quantitate aliarum mercium instar advehatur, magno redimendum. Mihi retulit Aromatarius quidam, se superiore anno, præter id quod civibus vendiderat, plus quàm mille libras exteris Rhabarbari Indici nomine vendidisse: nam omnibus adeò familiare, ut nullus sit viculus, in quo ejus usus non requiratur, tanquam tutissimi omniumque præstantissimi medicamenti, cùm nullum medicum (quod omnibus gratissimum est) consulere opus sit.

SÆPE hos qui è Nova Hispania redeunt, præsertim verò qui in Mechoacan fuerunt, interrogavi de stirpis formâ quam hæc radix profert: sed illud dumtaxat intelligere potui, ex urbe *Colima*, quadraginta milliaribus ultra Mechoacan, adferri radices siccas & repurgatas, illas Hispanos emere, & in Hispaniam mittere: tanta est omnium negligentia, quæstus verò summum studium. *Colima.*

MAGNA sanè reprehensione digni sumus, quòd, quandoquidem in Nova Hispania tot stirpes, & alia maximi momenti medicamenta inveniantur, nemo tamen vel describat, vel formâ & facultates percontetur, ut cum nostris conferri queant. Nam si in animum inducerent, ut inquirerent & explorarent tot medicamenta quæ ab Indis in suis *Tianguez* sive foris venduntur, magna inde sequeretur utilitas, cùm ipsi Indi eorum facultates non celent, sed celebrent & communicent: contrà plerumque nostri ista negligunt; vel, si quarundam virtutes norunt, neque eas nos docere, neque earum effigiem indicare cupiunt.

NON desinenti porrò diligenter scisitari de hac planta, quidam, qui nuper admodum ex ea provincia advenerat, significat, Franciscanum monachum, ex Mechoacan usque, navi qua ferebatur advexisse, non sine magna cura & sollicitudine, illius stirpem magno vase terra pleno repositam, quam apud sui Ordinis in hac urbe monachos aleret. ingenti perfusus sum gaudio hæc audiens, atque ilico ad monasterium me confero. Video in dolio plantam multis ramis supra terram expansis luxuriantem, colore fusco ad cinereum tendente, qui vicinas perticas aut pergulas (si adponantur) scandere, & multiplici nexu amplecti possint: foliis circinatæ ferè rotunditatis, in mucronem tamen desinentibus, nonnunquam admodum amplis, atrovirentibus, fibrosis, perennibus, adeò verò delicatis, ut humiditate carere videantur: fructu, ut perhibent, coriandri sicci magnitudine, racematim cohærente, qui Septembri maturescit: radice crassa, vitis albæ seu Bryoniæ modo; ut non defuerint qui eandem plantam esse putarent, aut saltem ei congenerem: sed multum differunt; nam Bryoniæ radix, cum viridis, tum sicca, admodum acris est: Mechoacan verò insipida, & sine acrimonia. Colligitur Octobri. *Mechoacan historia.*

ADVEHITVR radix magnis fragmentis & parvis, partim in taleas concisis, partim manu confractis. Milii semine obruta servatur, lineo panno picato seu resina obducto inuoluta.

DELIGENDA recens, albicans, exteriore parte nonnihil flavescens: improbatur candida, nigra, cariosa. Ineptè igitur faciunt, qui illam in pulverem comminutam adservant, quoniam facilè exhalat, & ejus vis infringitur: præstat idcirco radicem primùm deradi, cùm pulvis sumendus.

CALIDA est primo gradu, sicca secundo: tenuium enim esse partium, nonnihil tamen adstrictionis possidere, ex eo patet, quòd absolutâ purgatione, internarum partium robori nihil adimit, nec eas debilitat, ut reliqua purgantia medicamenta: imò illâ purgati, robustiores

ſtiores redduntur, quàm ante ſumptum medicamentum erant. Hinc fit, ut nullâ correctione indigeat: ſolum vinum eſt ejus vehiculum; cum quo ſumpta faciliùs & efficaciùs operatur, quàm cum alio quovis liquore, nec vomitione rejicitur.

CÆTERVM nunc ex Continenti advehitur Mechoacan, natum circa Nicaragua & in Quito (ubi diligenter colitur, & magno in uſu eſt, ob ejus mirabiles effectus) longè præſtantius eo quod ex nova Hiſpania adferri conſuevit: cujus flos, ſemen, & ramuli etiam allati ſunt. Erat verò is flos quaſi mali aureæ, quinque foliis conſtans majoribus, ſubfuſci coloris, è cujus umbilico protuberat calyx ſive veſicula quædam avellanæ magnitudine, membranâ conſtans tenui, albicante, quæ in duas cellulas tenuiſſimâ pelliculâ ſecretas dividitur, & in ſingulis bina grana, ciceris exigui magnitudine, colore per maturitatem nigro, guſtu inſipido continebantur, quæ molli & ſpongioſâ terrâ excepta, commodè naſcuntur. *Mechoacan alterum.* *Forma.*

Ex hujus radice fit conſerva varii generis, Cydoniorum modo, ſed etiam Gelatina ex ſaccharo & illius ſucco, quæ in deliciis eſſe poſſunt: nam ut radix eſt inſipida, facilè ſaccharum recipit, quocumque tandem modo paretur. *Conſerva & Condita.*

MOLESTA non eſt hujus radicis ſumptio, quia nullius mali ſaporis eſt particeps: ideóque omni tempore, omniſque ætati, pueris, ſenibus, aliisque qui cætera medicamenta reſpuunt, utilis eſt, cùm benignè & ſine moleſtia purget.

CRASSOS, viſcidos, putridosque humores, utramque bilem & aquas educit: ſecoris, ventriculi, lienis morbos tollit, & earundem partium obſtructiones aperit, ideoque ægritudinibus inde provenientibus, hydropi, ictero utilis: inveteratos capitis dolores curat, cerebrum & nervos expurgat, cephaleæ, epilepſiæ, ſtrumis, articulorum, coli, & renum doloribus opitulatur: veteres defluxiones ſiſtit: uteri morbis, qui plerumque ex frigidis humoribus aut flatibus generantur, tuſſi veteri, aſthmati, & reliquis pectoris vitiis, antiquis febribus, & lue venereâ vexatis convenit, repetito, quoties opus fuerit, ejus uſu. Nam in pertinacibus ejuſmodi & inveteratis morbis, neceſſariæ ſunt plures evacuationes, ad penitus revellendum & expellendum humores qui tales morbos generant: itaque nihil mirum, ſi, unica purgatione, ægri optatam ſanitatem non conſequuntur. *Facultates.*

HVIVS autem radicis ſumendæ ratio talis eſt: Purgato priùs corpore ſerapiis, clyſteribus, aut ſanguinis miſſione, & diætâ, pro medici judicio, ſelectioris hujus radicis leviter contuſæ pulvis vino albo maceratus, aut aquâ fœniculi, aniſi, aut cinnamomi (ſi quis vinum non fert, etiam commodè dilui poterit, ſi quis dilutum cupit, ſtillatitio intybi, bugloſſi vel ſcariolæ liquore) ſummo manè propinatur, dimidiæ drachmæ pondere pueris, unius drachmæ juvenibus & adoleſcentibus, duarum verò drachmarum viris & mulieribus. Nec inutiliter datur ex ſyrupi roſati novem infuſionum duabus unciis, aut violarum ſerapio conſervæve miſcetur: & ſæpiùs ex juſculo ſumitur. Dimidiâ poſt ſumptum hoc medicamentum horâ ſomnus conceditur, iis præſertim qui vomitibus obnoxii ſunt; ſed brevis: nam purgari incipienti, nec ſomnus, nec cibus, nec potus convenit. *Exhibendi ratio.* *Pulvis.* *Doſis eius.*

SI verò qui hunc pulverem, vel aliud quodvis laxans medicamentum ſumpſerit, ſibi à vomitu metuit, utatur eo quod ſæpiùs expertus ſum remedio, videlicet, ilico à ſumpto medicamento, albumen ovi aſſum & adhuc calidum digitisque attritum lineo panno raro involvat, & in nodum colliget, quem gutturis orificio imponet, & iſtic retinebit, donec medicamentum laxare incipiat: etenim non modò vomitum prohibebit, ſed etiam fumos & vapores à medicamento ſublevatos reprimet. Factâ purgatione, datur juſculum, & paulò pòſt cibus, qualis dari ſolet his qui ſeſe purgant. Peracto prandio, neque ſomno indulgeat, neque bibat ante cœnam, quæ levis erit, & rerum boni ſucci. Poſtridie eluat corpus medicamento aliquo, & conſervâ quapiam utatur: deinceps in victu & reliquis rebus neceſſariis ſeſe gerat ut decet.

FIVNT nonnunquam ex eodem pulvere excepto Electuario roſato Meſue catapotia coriandri ficci magnitudine, ut faciliùs diſſolvantur, & citiùs opus ſuum peragant. *Catapotia.*

IN manu autem eſt Medici, aut ejus qui ſumpſerit, eam humoris quantitatem purgare quam volet, quoniam ſumpto pauxillo juſculo, aut aliâ re, ejus operatio ilicò ceſſat.

MITTIT nobis Promontorium D. Helenæ, quod in eodem quo Nicaragua tractu eſt, aliud Mechoacan genus ſilveſtrius, quod gravia Symptomata excitat, ut vomitus immodicos, tormina, & alvi profluvia, quam ob cauſam Scammonea nuncupatur: ſed nemo (periculo ſemel facto) utitur. Simile eſt alteri cùm folio, tum ſarmentis, tum radice, ſed per omnia minoribus: & ipſa etiam radix acrimoniæ nonnihil habet. Unde clariſſimè liquet, quantum momenti adferat loci varietas ad hujus radicis facultates. *Mechoacan ſilveſtre.*

Missa sunt nobis ex Hispaniis anno M. D. LXIX. *duo seminis Mechoacan genera; unum brevi calyculo sive siliqua, semineque nigro, quale est Scammonii aut Convolvoli maioris: Alterum oblongiore aliquantum calyculo & semine rufo, & quàm superius longiore teneriore que. Utriusque siliquæ parte interiore lanugino sa erat.*

Ex utriusque semine natæ nobis, & aliquot aliis rei herbariæ studiosis plantæ, quas subsequentis hiemis iniuria sustulit. Prodibant Scammonii aut convolvoli modo, deinde multis sarmentis proxima pedamenta scandebant & amplectebantur: foliis Convolvoli maioris, sed tenerioribus, & colore magis flavescente: radix pollicaris: vel maiorem crassitudinem iam erat adepta.

Negat Ioan. Fragosus, Regis Catholici Medicus, iusculo aut alio cibo iniecto Mechoacan vim purgativam sisti aut infringi, & quotidianâ experientiâ id se observasse ait, eandemque nostri Auctoris in Pinipinichi opinionem reprobat.

Radix Quimbaya. *Meminit Petrus Cieça parte primâ Peruanæ Historiæ, in provincia Quimbaya, cuius metropolis Carthago magna, nasci tenues quasdam radices digiti crassitudine inter arbores; quarum si fragmentum brachiali longitudine duobus aquæ sextariis per noctem maceretur in vase aliquo, maiorem aquæ partem eâ nocte absumi. Ex ea quæ supererit aqua, qui tres uncias sumpserit, adeò benignè purgandum, & sine molestia, uti si Rhabarbaro purgatus esset; & aliquoties periculum fecisse scribit magno illorum, qui sumpserunt, commodo.*

Bexugo del Peru. Illis *forsitan similes erunt, quas ad me Diepâ mittebat doctissimus vir Godofredus le Brun, Medicus Regius, Bexugo del Peru appellatione, quarum drachmam sumptam, purgandi vim habere scribebat, præferrique Mechoacan & nucibus Indicis purgativis. Erant verò illæ, sarmenta vetiùs, quàm radices, longa, æqualia ferè ubique crassitudinis, digitalis videlicet, nonnullæ etiam minora, lenta, & funiculorum, sive Atragenæ sarmentorum instar nonnihil contorta, cortice cineraceo obducta, valdè nervosa internè, lenti gustus initio, deinde nonnihil acris & salivam cientis, denique* Atragena. *guttur & fauces urentis, breviter ad Atragena sarmenta proximè accedentia, ut quodammodo mihi persuadeam Atragenes fuisse sarmenta illis in locis nascentis.*

Coca.

CAPVT LII.

Coca. CVM tam multis annis celebrem illam apud Indos plantam, *Coca* nuncupatam, quam tantâ curâ & diligentiâ ferunt atque colunt (nam omnes eam in quotidianos suos usus & oblectationes convertunt) videre cuperem, ad me perlata est.

Coca historia. EST verò ea ulnæ magnitudine, foliis Myrti paulo majoribus (quæ veluti aliud folium simili formâ in meditullio delineatum habent) mollibus, dilutiùs virentibus: fructu racematim cohærente, uti Myrti fructus, rubente quando maturescit, ejusdemque magnitudinis; quando verò plenam maturitatem adeptus est, nigricante: tum verò herbæ est messis, quæ collecta in canistris aliisque rebus ad exsiccandum reponitur, ut meliùs conservari & in alias partes transferri queat: nam è montibus in alios montes defertur mercimonii gratiâ, proque aliis mercibus commutatur, vestibus, gregibus, sale, & aliis rebus, quia illis pro pecunia est. Reconditur semen in mastiche, atque inde exemtum alibi seritur in terra bene culta, per suos ordines & series, uti apud nos fabæ aut pisa.

Coca usus. VVLGARIS est ejus usus inter Indos ad multas res, tum ad eas quæ ad iter necessariæ sunt, tum quæ ad voluptatem in suis ædibus serviunt, hoc modo: Conchylia aut ostreorum conchas urunt, & calcis modo comminuunt: folia deinde Cocæ dentibus atterentes, subinde pulverem illum conchyliorum ustorum admiscent, & simul quasi fermentant, ut tamen minor sit calcis quàm foliorum quantitas: ex hac massa trochiscos seu orbiculos conficiunt, & siccandos exponunt. Quando iis uti volunt, unum orbiculum in ore sumunt, eumque exsugunt, subinde in ore nunc hac, nunc illac versantes, & quàm diu possunt retinentes: uno absumto alium sumunt, deinde tertium, sic pergentes toto tempore quo iis in longis itineribus conficiendis opus habent, præsertim si per loca eant, ubi nulla aut cibi aut aquæ copia est: nam horum orbiculorum sorbitione, famem, sitimque sibi levari, & vires sustentari asserunt.

Si duntaxat voluptatis gratiâ uti volunt, solam Cocam mandunt, eamque in ore versant, donec omnis facultas absumpta sit; deinde aliam sumunt. At si inebriari, aut aliquantulum extra se rapi, & veluti mente alienari, Cocæ Tabaci folia admiscent, atque simul mandunt & sorbent; eâ ratione extra se feruntur veluti homines ebrii, magnam voluptatem inde capientes. Et profectò res admiratione non caret, conspicere quàm isti Indi oblectentur mente & sensu quasi privari, quandoquidem ejus rei gratiâ Cocam cum Tabaco sumant, aut solum Tabacum, ut antè in hac Historia de Tabaco diximus.

**IPSAM Cocæ historiam aliàs ex Petri Cieçæ commentariis de rebus Peruanis retulimus in nostris ad caput de Betæ historia aromatum lib. 1. Annotationibus sive scholiis.*

Sed & Benzo lib. 3. cap. 20. Cocæ in hanc sententiam meminit. Peregrè profecturi [de Peruanis loquitur] rubro quodam bitumine faciem oblinunt, herbámque ore clausam (Cocam ipsi appellant) velut panchrestum quoddam pharmacum circumferunt. Quippe eius præsidio freti, integrum diem nullius nec cibi nec potus egentes iter faciunt. Atque hoc quidem herbæ genus, earum rerum, quibus mercaturam exercent, præcipuum est.

Caçaui.

Caçaui.

CAPVT LIII.

EADEM ratione, negotio amicis dato ut ex S. Dominici urbe illius herbæ ex qua *Caçavi* fit, folia ad me perferrent, ea accepi.

Caçavi autem panis eſt quo Indi tot ſeculis vitam ſuſtentârunt, & hodie etiam veſcuntur noſtri Hiſpani. Fit verò ex herba ab Indis *Yuca* nuncupata, quinque aut ſex palmos alta, foliis latis & manus humanæ modo expanſis, atque in ſeptem aut octo lacinias diviſis, perpetuò virentibus. Scritur in terra probè culta & in ſulcos ducta, fragmentis radicis: fructus [*radicem intelligit*] craſſus eſt, glomeruli fili, aut magnorum naporum modo, cortice exteriore fuſco, parte verò interiore admodum candida; è qua (cortice ademto) panem conficiunt hac ratione: *Caçavi.* *Yuca hiſtoriâ.*

Repurgatum ſuo cortice, inſtrumentis quibuſdam (iis quibus mulierculæ linum pectunt ſimilibus) dente acuto & firmo præditis, in fruſtula ſecant & comminuunt: quod comminutum eſt, in manticam ex palmæ foliis contextam iniiciunt, & pondera quædam veluti grandes lapides ſuperimponunt, ut ſuo pondere ſuccum ex fructu exprimant; quo probè expreſſo, fructus craſſior materies amygdalis tritis & expreſſis ſimilis reſtat: quæ patinæ injecta lento igne coquitur, & denſatur, ſubinde illam volvendo uti ova frixa ſolent: eâ bene denſatâ, placenta fit, nummi Hiſpanici octo regalibus æſtimati craſſitudine, quam Soli ſiccandam exponunt. hæ placentæ illis panis vicem præbent, multum nutriunt, poſſuntque multo tempore incorruptæ conſervari: nám navibus, quæ inde huc in Hiſpaniam appellunt, imponuntur panis biſcocti vice pro alimento: verùm fauces exaſperat ejus Caçavi uſus, niſi aquâ aut juſculo maceretur, aut aliis cibis commiſceatur; eâ etenim ratione edi poteſt: at qui ſiccum comedere vellet, alterâ manu vaſculum aquâ plenum perpetuò tenere neceſſe eſſet, alioqui minimè deglutire poſſet. *Caçavi confiendi ratio.*

SED mira eſt expreſſi ſucci jam memorati natura: nam ſi homo aut animal cum bibat, aut deguſtet, illico moritur, tamquam præſentiſſimum aliquod venenum hauſiſſet: at ſi primùm ferveat, & ad medias decoquatur, deinde refrigerari ſinatur, aceti uſum præbet non minùs præſtantis quàm ſi ex vino confectum foret; ſi verò coquatur donec craſſitiem adquirat, dulceſcit & pro melle eſt; vide quanti in rebus momenti ſit coctio, quandoquidem præſens venenum in ſalutare alimentum & potum convertit. *Yucæ ſuccus letalis & ſalubris.*

NEC minore admiratione dignum eſt, omnem Yucam in continenti naſcentem, tametſi ei quæ ad S. Dominicum naſcitur (ex qua *Caçavi* fit) ſimilem, ſalutarem eſſe, ejuſque fructum [*radicem*] edulem, & ſuccum inde manantem potabilem, nullamque noxam adferre: eam autem quæ ad S. Dominicum provenit (quacunque tandem ratione edatur) ejuſque ſuccum non coctum, perimere. Locorum verò naturam tanti momenti eſſe, ut, quod ſalubre alimentum in continenti præbet, id in omnibus inſulis præſens ſit venenum. Quemadmodum Columella de Perſico ſcribit, pernicioſum venenum in Perſide fuiſſe: at ubi in Italiam tranſlatum fuit, noxium illum ſuccum depoſuiſſe, & ſuavem ſalutaremque præbuiſſe. *Yuca Peruana minimè noxia.*

UTCUMQUE ſit, cùm Indiæ *Mayzo* abundent, idque iſtic in omnibus provinciis ſit maximè vulgare, *Caçavi* veſci nollem, quandoquidem mayzum non minùs noſtro frumento alat, nec ullâ noxiâ facultate ſit præditum, ſed ſanum ſit & ſalubre ventriculo. fit ex eo panis quemadmodum ex Caçavi, nam molitur & in farinam reducitur, atque adfuſâ aquâ in maſſam cogitur, ex qua globulos confectos elixant: ſed recentes edi debent, quoniam reſiccati aſperi ſunt, difficulterque deglutiuntur, & dentes offendunt. *Mayzum.*

BATATAS in illis regionibus admodum communes, cibum multi alimenti eſſe exiſtimo, mediæque eſſe veluti ſubſtantiæ inter carnes & fructus, flatulentas tamen; ſed aſſatæ flatus deponunt, præſertim ſi cum generoſo aliquo vino edantur: ex iis etiam fiunt conſervæ non minùs gratæ, quàm Cydoniorum carnes, morſelli, placentulæ, & alia edulia gratiſſimi ſaporis: idoneæ enim ſunt ad omnis generis conſervas conficiendas, & edulia. *Batatæ.*

Nunc adeò frequentes ſunt in Hiſpaniis, ut ſingulis annis è Velez-Malaga decem aut duodecim longæ naves, quas Caravellas appellant, iis onuſtæ Hiſpalim invehantur. Seruntur verò aut minores integræ, aut majores in fruſta conciſæ, ſolo benè culto & in ſuos ſulcos ducto, feliciterque naſcuntur: nam intra octavum menſem in eam craſſitudinem excreſcunt, ut edi, & in alios uſus parari poſſint. *Batatæ in Hiſpaniis frequentes.*

Temperatæ ſunt, & coctæ vel aſſæ ventrem emolliunt: at crudæ eſui non ſunt aptæ, quoniam admodum flatulentæ ſunt, difficilisque digeſtionis.

MVLTA de Cazabi, ipſáque Yucæ planta & Mayzo atque Batatis Oviedus in epitome & Indica Hiſtoriæ lib. 7. lectu digna adſert. Batatæ autem iconem & deſcriptionem in mea Plantarum Hiſtoria dedi.

Yuca.

SED & Gomara Hiſtoriæ generalis cap. 71. ubi provinciæ S. Marthæ dotes deſcribit, ſimilia propemodum de Yuca cum noſtro Auctore refert.

Yuca, inquit, quæ in Cuba, Hayti, & reliquis inſulis naſcitur, pernicioſa eſt ſi cruda edatur: in hac verò provincia ſalubris. Eâ crudâ, aſsâ, elixáque veſcuntur; & quocunque tandem modo parata grati eſt ſaporis. Radice ſeritur, non ſemine: digeruntur certâ ſerie terræ tumuli, deinde ipſius ſtirpis caules, qui ſolidi, craſsi, nodoſi, cinereique coloris ſunt, palmitum modo præciduntur, & ſinguli in ſingulis tumulis ita reconduntur, ut dimidia pars ſupra terram extet: ubi comprehenderunt, cubitali altitudine excreſcunt; folia habent viridia, canabinis ſimilia: ſummâ verò tellure, in radices Galicianis napis ſimiles convertuntur. Operoſa eſt eius ſatio & cultura, attamen certa, quandoquidem fructus in radice conſiſtit. Annuo ſpatio maturitatem conſequitur: præſtantior tamen redditur ſi biennio ſub terra lateat.

Piper.

CAP. LIV.

Axi. Capſicum.

TOTO Continentis tractu in quo Nata, Carthago, & etiam in Novo regno, magnus eſt uſus Piperis cujuſdam oblongi, quod majori acrimonia præditum eſt Orientali, magisque aromaticum, & jucundiore odore ſpirat, quàm Axi ſeu Capſicum; quinetiam præfertur Piperi nigro, cùm ſaporis, tùm ſuavitatis causâ.

Forma.

ALTÆ cujuſdam plantæ fructus eſt oblongus, craſſitudine quidem funiculi, at dimidii pedis longitudine, conſtans veluti multis granulis, circa pediculum oblongum continuo & conjuncto ordine diſpoſitis, ſeminis plantaginis modo; quibus ademptis, pediculus nudus conſpicitur. Recens viridis eſt, ſole matureſcit & nigreſcit. Calidum eſt tertio gradu.

NEC prætermittendum eſt Piper ex Indiis noſtris miſſum, quandoquidem non modò in medicum uſum receptum eſt, ſed planta eſt excellentiſſima, & toti Hiſpaniæ notiſſima: nam nullus eſt hortus, in quo non ſeratur ob fructus pulchritudinem. Vidi aliquando in hac urbe plantam ad arboris altitudinem excreſcentem.

CAPSICVM. CAPSICVM BRASILIANVM.

FOLIO

FOLIO est viridi, ocymo latifolio simili, flore albo, ex quo pullulat fructus diversæ formæ, oblongus, rotundus, Melopeponis formâ, aut cerasiorum; sed immaturus viridis est, maturus verò colore rubro gratissimo. *Capsici historia.*

PARTICVLATIM concisum, & jusculo maceratum, meliorem saporem eduliis conciliat, quàm Piper vulgare: ideoque ejus usus est in omnibus in quibus aromata ex Moluccis insulis & Calecutio delata commendantur; in eo solùm differens, quòd illa multis aureis emuntur, hoc sola satione adquiritur: nam in una planta colliguntur aromata in totius anni usum, minore dispendio, & majore commodo.

FLATVS discutit, utile pectori & perfrictionibus, calefacitque & roborat partes internas. Caliditatis & siccitatis in quarto ferè gradu particeps. *Facultates.*

Capsicum hoc, seu Piper Indicum (Americum potiùs) diligentissimè colitur tota Castella cùm ab hortulanis, tum à mulieribus in adium suarum pensilibus hortis. Etenim eo utuntur per totum annum cùm virente tum sicco, pro condimento & Pipere. Spectatur variâ (ut noster auctor ait) formâ. Memini etiam videre anno M. D. XX C V. *maximâ copiâ cultum in suburbanis Brunnæ urbis celebris in Moravia, quo cultores non contemnendum quæstum faciunt: est enim apud vulgus frequenti in usu. Sed & hæc omnia genera aliquando vidi colore flavescente, in Lusitania, monasterio quodam circa Olysiponem.*

Aliud Capsici genus observabam in nonnullis Lusitaniæ locis, fruticosum, cubitalibus ramis, virentibus, foliis hortensis Solani fere, aliquantulum angustioribus: flore candido exiguo, ut Solani hortensis, fructu in longis pediculis parvo, per initia viridi; deinde nigricante; ubi maturuit, rubro, continente multa semina lattuscula alterius Capsici modo, tam fervidi gustus, ut fauces aliquot dies incenderet gustatum. Floret & fructum profert toto Autumno, & in calidioribus regionibus etiam hieme. Illi vocabant Pimienta de Brefil, hoc est, Piper Brasilianum, in qua provincia abundanter nasci, multiplicique in usu esse intelligebam.

Cevadilla.

CAPVT LV.

PERLATA sunt ad me cum aliquot aliis plantis ex Hispania Nova, semina cujusdam plantæ *Cevadilla* istîc vocatæ, id est, Hordeolum, à similitudine quam cum nostro hordeo habet in spica & vaginulis, quibus semen includitur, sed minus eo, lini semine neutiquam majus, & longè aliis facultatibus præditum. Etenim nunquam auditum est plantam aliquam adeò urente & caustica vi præditam; sic, ut ubi cauterium necessarium est in gangrænis, & putridis impurisque ulceribus, eosdem præbeat effectus, quos non modò sublimatum, sed ignis etiam præstare posset: etenim vermes in ulceribus necat, putridaque ulcera expurgat pulvis ejus sensim iis inspersus, majore minoreve quantitate, pro ulceris magnitudine, adhibitis præservativis, quæ in hujusmodi remediis usurpari solent. Itaque, cum ejus facultates infringere volunt, pulverem stillatitio rosarum aut plantaginis liquore excipiunt, linumque aut ellychnium eo intinctum ulceribus & gangrænis imponunt: deinde sarcotica medicamenta adhibentur, pro cheirurgi docti & experti judicio. *Cevadilla.* *Facultates.*

EADEM ratione usurpatur in animalium malignis ulceribus, quibus plerumque infestantur.

CALIDVM est hoc semen in quarto gradu, coque etiam ampliùs, si plures agnoscerentur gradus.

Sulphur vivum.

CAP. LVI.

MITTIT nobis Quito provincia Perüana Sulphur vivum præstantissimum, ut vitrum translucidum, colore auri purissimi, cujus fragmentum pusillum lucernæ admotum, odorem maximum sulphuris ejaculatur fumo viridi permistum; sed antequam incendatur, nullum Sulphuris odorem præbet. Eruitur istîc ex venis, proximis auri fodinis: itaque non sine causa Chymistæ aiunt Argentum vivum auri esse materiam, sulphur verò formam. *Sulphur Quitense.*

HVIVS pulvis vino dissolutus, & per aliquot dies faciei vespere illitus (purgato prius corpore) inflammationes curat. Scabiem tollit, rosaceo oleo mixtus. Drachmæ pondere cum ovi luteo sumptus, coli doloribus, nephritidi, nervorumque contractionibus & ictero utilis est. Calidum & siccum est hoc sulphur summo excessu.

Ex Nicaragua aliud Sulphuris genus advehitur coloris cinerei, densum, minimè transparens, nihilque cum alio commune habens præter odorem. *Sulphur Nicaraguanum.*

Ad Eryſipelas.

CAP. LVII.

Medicamentum ad ignem ſacrum.

NOBILIS illo qui Piper longum mihi dedit jam antè deſcriptum, filium habuit, cujus faciem eryſipelas occupaverat. accerſitus, venam ſecare, & lineos pannos roſacea & ſolani aquis madentes faciei imponi juſſi. Illico pater: Quod ad ſanguinis miſſionem attinet, rectè quidem, nam puer ſanguine abundat. Facici autem aliud medicamentum illinam. Perüana porrò Cartagine attulerat placentam quandam foris nigram, intùs luteam, & adhuc humidam, tametſi per bis mille ferè milliaria allata eſſet. Ejus pauxillum me præſente diſſolvit aquæ roſaceæ ſtillatitio liquore, & eo faciem filii illivit: poſtridie roſaceo liquore tepido faciem illius abluit: quæ adeò integra & ſana reddita eſt, atque ſi eryſipelate non laboraſſet.

CONFECTAM verò referebat hanc placentam è lumbricis, quos Indi terra eximentes, Mayzi foliis paſcunt, deinde jam pingues fictili coquunt, eos deſpumando: colatos rurſus decoquunt, donec ad unguenti conſiſtentiam aut etiam denſiorem reduxerint.

Pacal.

CAP. LVIII.

Pacal.

AD cujuſdam fluminis in Peru ripas naſcitur arbor ab incolis *Pacal* appellata, illâ, cujus cortex rheumatiſmis confert, multo minor.

Eius facultates.

HUIUS ligni uſti cineribus cum ſapone mixtis, Americani ad tollendos vel fœdiſſimos lichenes in capite natos, vel reliquas corporis partes occupantes, utuntur: ſed & vetuſtas cicatrices emaculare dicitur.

Fragmentum iſtius ligni accepi, cujus facultates experiemur.

Radix S. Helenæ.

CAPUT LIX.

Radix D. Helenæ, & eius hiſtoria.

EX portu S. Helenæ, qui eſt in provincia Florida, adferuntur radices quædam prælongæ, ſed nodoſæ admodum, pollicari craſſitudine, foris nigræ, intùs albæ, ſapore aromatico, Galangæ ferè ſimili. Reſectis his nodis & perforatis, fiunt ſphærulæ recitandis ad numerum precibus idoneæ, quas milites Hiſpani & Indi de collo ſuſpendentes, multum illis tribuunt. Hi ſiccati rugantur, duriſque & quaſi cornei fiunt. Planta ramos ſuos per terram diffundit, foliaque ampla & viridia admodum profert.

Natales.

NASCITUR locis humidis; ſicca initio, calida in fine ſecundi gradus exiſtimatur.

Facultates.

HAS radices Indi lapidibus conterunt, totique corpori ſibi inducunt balneaturi, quoniam cutim conſtringunt, & membra, ut inquiunt, ſuo grato odore roborant.

ILLIUS pulvis ex vino hauſtus, in ventriculi doloribus, urinæ difficultatibus & nephritide commendatur.

Vt ex huius plantæ deſcriptione & facultatibus colligere licet, ad Cyperi genus aliquot referri poterit.

Fructus ſub terra naſcens.

CAPUT LX.

Fructus ſubterraneus.

MISSUS eſt ex Peru fructus ſub terra naſcens, pulcher admodum aſpectu, qui radice caret, & nullam plantam profert, nec ab ulla planta producitur, ſed ſub terra dumtaxat gignitur tuberum inſtar: dimidii digiti magnitudinem æquans, rotundus, & affabrè elaboratus, ſpadicei coloris, nucleum in ſe continens, ſtrepitum, dum movetur fructus ſiccus, facientem, amygdalæ ſimilem, fuſco cortice, intùs album, & in duas partes diviſum, veluti amygdala. Grati ſaporis eſt, & avellanam guſtu refert.

NUSQUAM per univerſam Americam inveniri dicitur, præterquam apud flumen *Marañon*: recens & reſiccatus editur, torreri autem præſtat: adponitur ſecundis menſis bellariorum loco, quoniam ventriculum valdè exſiccat & roborat: ſed ſi liberaliùs edatur, capitis gravedinem generat.

Magno

Magno æstimant eum Americani & Hispani, nec immeritò: nam eos qui ad me mittebantur degustans, grati saporis esse deprehendebam.

Temperatus esse videtur.

*An is fructus quem Lerius Americanæ Historiæ cap. XIII. describit his verbis?

Habent præterea Brasiliani fructus quosdam sub terra, Tuberum modo, nascentes, Manobi ab illis appellatos, tenuibus filamentis simul cohærentes, & nucleum continentes domesticâ avellanâ haud maiorem, eusdémque saporis, tenero ut pisorum siliquæ cortice, cineracei coloris: an verò folia vel semen proferant, ignorare me fateor, licet fructum frequenter ederim. Manobi.

Guacatane.

CAPVT LXI.

MISSA nobis est ex Hispaniâ Novâ plantula quædam candicans (sed sitie radice) Indis *Guacatane* nuncupata, nostro Polio montano haud absimilis, sed inodora; quæ an florem aut semen proferat, ignoro. *Guacatane.*

AD hæmorrhoides commendatur hac ratione usurpata: Eius plantæ decocto ex vino (si calor absit) alioqui ex aqua, hæmorrhoides abluuntur, deinde blandè siccantur, postmodum ejusdem plantæ pulvere inspergunturr. *Facultates.*

DOLORES ex frigore & flatibus ortos, in quacunque corporis parte sedat, si locus resinâ priùs inunctus, tenuissimo hujus pulvere inspergatur, & pannus lineus superimponatur: nam ilicò adhærebit Cerati modo, nec inde amovebitur, nisi dolore mitigato.

EIVS pulvis levibus vulneribus impositus, præsertim inguinum, ea mundat, & ad cicatricem perducit.

Ficus Perüana.

CAP. LXII.

EX Hispania ficus arbores in Perüanas provincias delatæ sunt, ubi adeò feliciter creverunt, ut nunc maxima istîc illarum sit copia, quæ plurimos eosdemque optimos fructus gestant.

PORRÒ in eodem regno insecta quædam reperiuntur *araneæ appellata, eo quòd, ubicumque fuerint, sua retia texant Hispanicarum aranearum modo. Magna sunt ea insecta, malum aureum amplitudine æquantia, adeò virulenta ut eorum ictus jugulent, nisi efficaci remedio succurratur: nam si diutiùs differatur, & subeat virus ad cor, præsens mors consequitur, nec ulla remedia prosunt: miram autem in ficu utilitatem experti sunt, si, quotquot icti fuerint, statim ad eam confugiant, & lac ex ficus foliis manans, bis aut ter in vulnus instillent: nam venenum ex ictu in vulnere relictum omnino extinguitur, tollunturque dolores & symptomata succedentia, solo vulnere relicto; quod cùm sit exiguum, facilè curatur: diu tamen apertum conservare solent. Atque ut præsens semper adesset hoc remediû, voluit Deus ut ficus nunquam istîc folia deponerent, sed perpetuò virerent. *Aranea Peruana.* *Foliorum ficus lactis utilitas.*

*An Phalangii genus insecti valdè pernicioſi?

Strobilus seu Nux Pinea.

CAPVT LXIII.

NVX pinea celebertimus est totius Indiæ fructus cùm apud ipsos Indos, tum apud Hispanos. Pineæ verò nucis nomenclaturam sibi adscivit, ob eas notas quas cum nostratibus pineis nucibus similes habet: nam licet lævis sit, vestigia tamen per universum corpus sparsa habet instar pineæ nucis: forma est ejus generis cyphi quem vulgo imperialem vocant, laxiore ventre & angustiore ore, ex quo surculi seu germina nascuntur, quæ foliorum vicem præbent, & fructum aspectu pulchriorem reddunt: terræ committuntur hæc germina, atque ex iis nascuntur stirpes, pineas nuces ferentes, quæ tamen singulæ unicum duntaxat fructum in fastigio gestant, viridis coloris primùm, deinde per maturitatem, aurei; pulpâ interiore albâ, & fibrosâ, atque in ore liquescente, gratissimi saporis, numerosis tamen seminibus fuscis per totam pulpam sparsis, quæ reiici oportet dum fructus editur: odor ejus mali Persici quod à cotoneo malo cognomen sumpsit, adeò validus, ut unicus ejus fructus totum cubiculum, in quo repositus, suo odore replere queat. *Strobilus Peruanus.*

STOMA-

Eius facultates.

STOMACHO utilis esse censetur, item corroborare, languentem appetentiam excitare. Vulgaris est per universam Indiam, & magnæ apud incolas existimationis : editur primâ mensâ, & in pomeridiano æstu; nam frigidus esse perhibetur.

Siccus ad me perlatus est & conditus: siccus, ut illius formam contemplarer, duntaxat utilis fuit: at conditum grati saporis deprehendi, tametsi asperiusculum: immaturum, dum condiretur, fuisse arbitror.

*HVNC *fructum luculenter descripsit Ouiedus sub Iaiama nomine, cuius historiam ex nostris in cap. 9. secundi Aromatum libri notis pete.*

Guayauas.

CAPVT LXIV.

Guayauas historia.

E Continente etiam pertulerunt semen fructus illius adeò apud Indos & Hispanos celebrati, quem *Guayauas* appellant.

ARBOR est mediocris magnitudinis, ramis sparsis, folio laurino, flore candido, aureæ mali floribus simili, aliquanto tamen maiore, odorato : facilè nascitur, quocunque loco seratur, adeoque luxuriat & serpit, ut in terræ vitiorum numero habeatur; nam plurimorum agrorum gramen, quod depasturi essent greges, corrumpit nimio, uti rubi, implexu : fructus nostris malis similis est, eorum magnitudine quæ ab Hispanis *Camuesas* vocantur, viridis initiò, & per maturitatem aureus, pulpâ interiore albâ, interdum etiam roseâ: divisus quatuor concamerationes aut vascula habere conspicitur, in quibus semina reconduntur, mespilorum seminibus similia, durissima, colore fusco, omnino ossea, medullæ & saporis expertia.

Guayauas facultates.

Fructus edi solet, priùs dempto cortice: palato gratus est, sanus & facilis concoctionis: viridis in alvi profluviis utilis est, nam valdè adstringit : præmaturus alvum solvit: at medius, hoc est, neque immaturus neque præmaturus, si assetur, valentibus & ægris confert; nam câ ratione paratus, sanior est, gratiorisque saporis : præstantior autem is est quem domesticæ & cultæ arbores ferunt. Foliorum decocto Indi utiliter tumentia crura lavant; eodem lienis obstructiones tolluntur.

Fructus frigidus esse videtur : propterea febricitantibus assatus datur. Vulgaris est per universam Indiam.

*HVIVS *fructus meminit Gomara hist. general. cap. 67. Varia sunt, inquit, Guayaros genera, eademque varietas est in fructu, qui plerumque pomis Hispanicis Camuesas appellatis similis est, modò rotundus, modò alia forma, omnino viridis, foris coronatus ut mespila, intus albus aut rubescens, in quatuor partes divisus quemadmodum iuglandes, & in singulis partibus multa grana continens. Maturus sapidus est, immaturus verò asper, & adstringens Sorborum modo. In nimium maturo color perit & sapor, vermesque generantur.*

Meminit & Oviedus Indicæ historiæ lib. 9 eiusque luculentam habet descriptionem.

Saponariæ Sphærulæ.

CAP. LXV.

Saponarii globuli.

CAPSVLA mihi missa fuit subere contexta, plena sphærulis valdè rotundis & nigris atque splendentibus, sic ut ex ebeno confectæ viderentur. Eæ verò constabant ex fructu in pumila arbore nascente magis contorta quàm recta, veluti Ruscus, cuius folia filici sunt similia. Ferunt ii frutices rotundum fructum nucis magnitudine, lentâ quadam pulpâ tectum; quâ sublatâ, relinquitur sphæra quædam maximè rotunda, coloris nigri, adeò dura, ut nisi malleo aut aliâ quapiam re solidâ & durâ confringi queat.

SAPONIS vicem præbent hi fructus, quoniam si binis aut ternis cum calida aqua vestes eluantur, multo nitidiores redduntur, quàm si saponis librali pondere elotæ forent : plurimam etenim spumam excitant, eosdemque effectus præbent quos sapo, paulatim liquescentes, donec solæ sphærulæ superstint, quæ officulum sunt hujus fructus : perforantur deinde hæ sphærulæ, fiuntque ex iis coronæ ad numerandas preces idoneæ adeò elegantes, ut ex ebeno confectas dicas, tum diutini usus, quoniam difficulter confringuntur. Est verò is fructus adeò amarus, ut nulla quadrupes aut avis eum deguslet.

Aliquot ex iis terræ creditæ, mihi natæ sunt, folia gestantes admodum elegantia & viridia; parvulas adhuc plantas fructum suo tempore prolaturas existimo.

*DESCRIBIT *hunc fructum Oviedus Indicæ historiæ lib. 9. Sunt, inquit, in his insulis [Hispaniola videlicet] & continenti quadam arbores, quæ à sphærulis ad preces ad numerum recitandas necessariis & à sapone cognomen acceperunt.*

runt, quarum folia filicis folia nonnihil referunt, licet minora sint. Celsa sunt & formosa, fructum ferentes avellana aut ceraſii magnitudine, corolla insignium, minimè edulem, qui sole exsiccatus subflavum colorem retinet. is osſiculum intus continet globulo bombardario æquale, rotundum, nigrum; at si solis radiis opponatur, subrufum, quod semen exiguum & amarum habet. Ex his osſiculis perforatis fiunt supradictæ corollæ, non inelegantiores quàm si ex ebeno confectæ essent; imò iis præstant, quòd leviores sint, & minùs fragiles. Fructu integro cum aqua calida panni expurgantur perinde atque sapone: at si quis frequentiùs eo utatur, pannos urit & corrumpit: semel duntaxat necessitatis causa eluisse sufficiat. pulpa osſiculum ambiens ea est qua saponis vicem præbet.

Huius etiam memini in Exoticorum libro II.

Granadilla.

CAPVT LXVI.

ALLATVS mihi ex continenti herbæ fructus est, quæ in Perüanis montibus, ubi sponte nascitur, *Granadilla* appellatur, quod nomen illi imposuerunt Hispani ob similitudinem quam cum nostris malis granatis habet; nam ejusdem ferè est amplitudinis, atque etiam coloris, quando maturus est, nisi quòd coronâ careat, in eo resiccato, si agitetur, strepitum edit semen intùs occlusum, pyri semini simile, aliquanto majus, tuberculis quibusdam eleganter elaboratum, & aspectu jucundum: pulpa candida est, & saporis expers. *Granadilla.*

PLANTA hunc fructum ferens Hederæ similis est, eodemque modo repit & scandit, quocunque loco ponatur. Elegans est cùm fructu onusta conspicitur, propter ejus amplitudinem: florem habet albæ rosæ persimilem, in cujus foliis aliquæ veluti passionis Christi figuræ delineatæ conspiciuntur, quas magnâ diligentiâ istîc pictas existimes; eam ob causam elegantissimus est flos: fructus ipse sunt granatula jam dicta, quæ matura acidulo liquore abundant, & semine plena sunt: aperiuntur ut ova, & liquor ille cum magnâ voluptate sorbetur ab Indis & ab Hispanis: nec, etiam si multos sorbeas, ullam ventriculi gravedinem, sed potius alvum emollitam senties. *Eius historia.*

Herba rara est, quæ duntaxat uno in loco invenitur. Fructus temperatus esse videtur, & aliquantulum humidus.

* GRANADILLÆ *etiam meminit Petrus de Cieça, parte prima Historiæ Perüanæ cap.* 28. *his verbis:*

Amplam istam vallem de Lile dictam, in qua oppidum Cali, *mediam secat flumen, cuius ripa abundant fructibus eius loci; inter quos grati admodum saporis & iucundi odoris est* Granadilla *nuncupatus.*

Cardui.

CAP. LXVII.

VT hujus plantæ miram formam conspicerem, ad me perlata est.

Ea verò est Carduus quidam* cerei funalis magnitudine, octo angulis constans, & cerei modo striatus. *Carduus Perüanus.*

FACVLTATEM habet vulnera curandi; quoniam recens tritus, & vulneribus impositus, ea curat, nullo adhibito alio medicamento: quâ profectò ratione mihi perutilis fuit, cùm me ex ejus spinis una pupugisset, quas validas & acus modò pungentes habet.

Planta videtur peregrina.

*HVIVS *Cardui iconem Pena & Lobelius in doctissimis Adversariis exhibuerunt: eum noster Morganus etiamnum apud se servat, atque anno* M. D. LXXXI. *apud ipsum videbam, octogonum, canaliculatum, rigentibus & firmissimis acutissimisque spinis per certa intervalla praditum.*

Herba Solis.

CAPVT LXVIII.

INSIGNIS est hæc planta: & licet jam mihi sit missum illius semen, aliquot tamen anni sunt, quòd herbam apud nos aluerimus. *Herba seu flos solis.*

PLANTA est extremæ magnitudinis, nam duabus lanceis altiorem eam vidi: nec minùs admiratione dignus est ejus flos, quandoquidem magnitudine & elegantiâ reliquos quos unquam viderim flores superat: nam lance amplior est. variisque in medio coloribus est insignitus: perticis opus habet quæ eam sustineant dum crescit, alioqui caduca est: ejus semen melopeponum semina refert, paulòque majus est: perpetuò ad Solem sese obvertit hic

hic flos, eamque ob cauſam ab ipſo nomen adquiſivit: multi tamen alii flores atque plantæ Soli ſe etiam obvertunt. Hortos exornare mihi videtur.

*IAM multis annis per univerſam ferè Europam vulgaris notitiæ eſt hic flos, qui duorum generum eſſe videtur: nam unius planta multis interdum ramis prædita eſt, totidémque flores producit (meminí enim duodenis aut pluribus ramis præditam, totidémque flores ſuſtinentem videre) alia ſingulari caule conſtat, & unicum fert florem.

Tametſi verò & Dodonæus & alii hanc plantam luculenter deſcripſerint: nemo tamen, meâ opinione, pleniùs Fragoſo in ſuis Rhapſodiis, qui, enumeratis primùm variis eius appellationibus, de ea ita ſcribit:

Semen caloribus ſatum paucis horis prodit, & tantâ velocitate adoleſcit, ut ſex menſium ſpatio lanceæ altitudinem ſaperet, & quibuſdam locis altiſſima evadat, præſertim ſi in terrâ pingui bene ſtercoratâ & umbroſâ ſeratur.

Experientia docet annuam eſſe, unicaulem, ſine ramis, foliis Cucurbitæ haud abſimilibus, magis tamen mucronatis, & cordis formam referentibus. Extremo caule fert fructum liquidâ reſinâ plenum, ſimili Abiegnæ, ſed ſuavioris odoris: caule autem vulnerato exſtillat quidam liquor, qui ſolis & aëris calore veluti gummi concreſcit; is liquidæ reſinæ ſuperiori permixtus, aut igni admotus, perinde gratum ferè ſpirat odorem atque Anime.

Mira eſt huius plantæ natura, ut ad Orientem ſolem caulis faſtigium convertat, quaſi eum ſalutans, illóque altiùs ſubeunte, caput etiam attollat, cóque ſtatu permaneat, donec ſol occidat; tum enim ad eum ſeſe etiam convertit quaſi commeatum petitura, deinde denuò attollitur uſque in ſequentem diem.

Oleracei generis eſt, guſtatáque bene ſapit: itaque folia demptis pediculis, & aſperâ illâ lanugine panno detersâ, edi poſſunt: inciſa enim, oleo, ſale, & aromatibus inſperſa, deinde fictili lento igne cocta, non iniucundum præbent edulium. Sed & fructus, ſeu caput tenellum adhuc, ſublatâ illâ lanugine, quæ ſemen, quemadmodum in Cinara, contegit, multo gratius eſt palato quàm ulli cardui. Experimento probatum, hanc plantam, præſertim verò caput, maximè Venerem provocare: id magnâ eſt amplitudine, ut ſciunt qui vel ſuis hortis vel fictilibus alunt, ſeménque fert numeroſum, eodem ferè ordine diſpoſitum quo apes ſuas cellulas ſtruunt.

Itaque magno in pretio habenda, quandoquidem reſinoſam lachrimam, & delicatum gummi producit, eduliúmque eſt & potio: nam tantâ humiditate prædita eſt, ut tenelli illi pediculi qui folia ſuſtinent, manducati, multum ſuccum præbeant. Caulis præterea craſſus & nodoſus ſtruendo igni utilis: nam reſinoſus ille liquor, & ferulacea concavitas faciunt ut tanquam teda ardeat.

Flos ſanguineus.

CAP. LXIX.

Flos ſanguineus.

Eius hiſtoria.

SEMEN ex Peru delatum terræ commiſi, ut floris ejus elegantiam potiùs conſpicerem, quàm quòd ullâ medicâ facultate præditus ſit.

IPSA planta duos circiter palmos aſſurgit, ramis rectis, quos ambiunt rotunda & tenuia folia, valdè virentia: flores in ſummis ramis naſcuntur aureo admodum colore fulgentes, quinque foliis conſtantes, in quorum ſingulis ſanguinea & maximè rutilans macula impreſſa eſt, oblongo cucullo extremos flores occupante, & longè prominente. Elegans eſt flos, ad penſiles hortos exornandos aptiſſimus: nam & ſemine & ſurculis facilimè naſcitur. Guſtatus eodem ſapore & odore quo naſturtium eſſe deprehenditur: inſigniter calidus eſt.

VIDETUR id Convolvoli genus, cuius fructus χρυσαλίδ@ formam referens ex Hiſpaniis Maſtuerço de las Indias, hoc eſt, Naſturtii Indici nomine mitti ſolet: cuius legitimam iconem ex C. V. Ioachimi Camerarii Commentariis petere licet. Primùm illam ſiccam ante multos annos communicavit Illuſtris vir Dn. Augerius Busbequius, Caſari à Conſiliis, & Ser^mæ Reginæ Elizabethæ, Caroli IX. Gallorum Regis vidua, Aulæ Præfectus, ex Hiſpaniis delatam. Deinde mihi & multis aliis ſemine nata eſt, frequentibus ſarmentis perticas ſcandens, foliis aſari modo orbiculatis, nunc minoribus, modò ampliоribus, præſertim ſi fertile ſolum nacta ſit: flore admodum eleganti, aureo, Perſicariæ ſiliquoſæ (quam vulgus, Noli me tangere, appellat) florem nonnihil æmulante, ſed ampliore, quinque foliis conſtante, quorum terna inferiora, quâ umbilico adhærent, tenuia admodum & anguſta, atque ubi in latitudinem ſeſe expandere incipiunt, multis barbulis hirſuta, ſingula verò circa ungues punicante maculâ infecta, & calcari quinque radiis prædito, in longum protenſo, qui rariſſimè apud nos ad frugem pervenit. Surculi terræ commiſſi ſatis feliciter proveniunt, & in Autumni finem egregiè virent: ſubſequens tamen hiems plerumque corrumpere ſolet. Ceterùm neque in Germania neque in Belgio nata fert fructum Chryſalidi ſimilem, ſed tribus ſeminibus ſimul iunctis conſtantem.

Naſturtium Perüanum.

CAPVT LXX.

Naſturtii Perüani facultas.

HERBAM habeo ex Peru allatam Naſturtium appellatam, exiguam, foliáque habentem rotunda, Lenticulæ foliis paullò majora.

HVIVS tritæ ſuccus recentibus vulneribus inſtillatus, ipſáque herba ſuperimpoſita, eà curat, & ad cicatricem perducit, haud ſecus quàm Tabacum. Naſturtii eſt ſapore, & valdè calidæ temperaturæ eſſe videtur.

Lactuca silvestris pumila.

Cap. LXXI.

LACTVCA silvestris vocata, cujus folia Lactucæ foliis sunt similia, ex atro virentia, ex Peru mittebatur, cujus foliorum decoctum diutiùs in ore, quâ parte dentes dolent, retentum, dentium dolorem tollit. Idem præstat foliorum succus dentium cavis instillatus, herba trita superimposita. Sapore admodum amaro est: calidiorem existimo quàm in primo gradu. *Lactucula silvestris.*

Herba ad rupturas utilis.

Caput LXXII.

PAVLVLVM cujusdam plantæ mihi missum fuit, cujus formam, quòd ob siccitatem omnino confracta & comminuta esset, observare non potui.

HANC scribebant miram habere facultatem in rupturis puerorum & adultorum. Eâ utebatur Indus quidam recenti contusâ & rupturæ impositâ, adhibito deinde miro quodam ligaturæ genere, quoniam etiam sine braccis non minùs firmiter ligati incedunt, quàm si braccati essent, ut mihi retulit quidam qui simili morbo liberatus erat ejus plantæ & ligaturæ usu. Talem ligaturam (si adeò firma sit ut ille referebat) solam sufficere posse existimo, nulla herba aliáve re imposita: quoniam hîc quendam Cordubensem conspexi, qui omnes hernioso solâ ligaturâ curabat, nullis adhibitis braccis: quod verissimum est, & hîc adhuc vivunt qui ab eo curati fuêre. *Herba hernias & ramices curans.*

Verbena.

Caput LXXIII.

SCRIPSIT mihi nobilis ille vir ex Peru secundùm flumina è montibus eorum regnorum delabentia plurimam verbenam crescere, illi quæ in Hispania nascitur similem, perpetuò virentem, qua Indi in multis morbis curandis utuntur, præsertim adversus omnis generis venena, & in his qui in cibis toxicum aut simile aliquid hauserunt. *Verbena Peruana.*

NOBILIS quædam matrona ex Peru rediens mihi asseruit, se multis annis ægram fuisse; cumque plurimorum medicorum operâ usa fuisset, Indum tandem quendam accessisse, qui in plantarum scientia celebris habebatur, quique inter Indos medicum agebat; verbenæ succum depuratum illi propinasse, à cujus usu post paucos dies lumbricum ejecisset (colubrum ipsa nuncupabat) hirsutum, pede longiorem, crassum, cauda bifida, deinde omnino convaluisset: Ipsam porrò Nobili cuidam viro in Peru, qui continuè ægrotabat, singulis diebus manè eundem succum saccharo permistum sumeret, persuasisse (ita enim ipsa hauserat ob amaritudinem) illum deinde plurimos lumbricos rejecisse, longos, tenues, atque inter ceteros, unum albi cinguli instar longissimum, & tum demum integram valetudinem recepisse. Id postea consilium plurimis aliis qui malè affecti erant, & lumbricos habere suspicio erat, dedit, qui omnes sumto Verbenæ succo, multas ventris tineas ejecerunt, & sanati sunt.

Illud remedium adeò certum affirmabat, ut unum è suis famulis ostenderet, qui ob morbi gravitatem philtrum aut medicata pocula hausisse diceretur, quique epoto verbenæ succo, vomitu multa variis coloribus distincta ex ventriculo rejecisset, quæ medicata pharmaca esse asserebant, deinde convaluisse.

QVOD verò ad incantationes & medicata pocula attinet; quod ego vidi, hîc subiiciam. Ioannis de Quintana dueñas, primarii civis famulus, vomitu rejecit, me præsente, magnum tenuium & spadiceorum capillorum [b] glomum, adservabatque in papyro involutos plures alios quos binis horis antè evomuerat: quibus rejectis, nulla amplius molestiâ torquebatur, nisi eâ quam vehemens vomitus induxerat.

Ioannes Langius Medicus Germanus, vir doctissimus, refert mulierem se vidisse plurimùm de ventriculi dolore conquerentem, rejectis multis vitri & murrhinorum vasorum fragmentis, atque piscium spinis, sanitatem esse adsequutam.

Aliud simile exemplum refert Benivenius libro de Morbis mirandis. Sed quod majorem mihi admirationem parit, est: Agricolam, gravissimis ventris doloribus afflictum, cùm

nullis medicamentis mitigari dolor posset, sibi cultro guttur præcidisse: ejus deinde cadaver cùm secuissent & aperuissent, inventam in ventre fuisse magnam similium capillorum, quales superiorem vomitu rejeciisse dixi, quantitatem, & ferrea fragmenta.

HAS ego res dæmonis præstigiis tribuo: nam ad naturalium classem referri minimè possunt.

*SIMILE quoddam nec minùs mirum exemplum mihi referebat Franciscus à Zinnig, Ser^mi Principis Matthiæ Archiducis Austriæ, &c. pharmacopœus cùm in suâ arte peritissimus tùm diligentissimus.

Lucas Farel eiusdem Principis coquus, qui primùm apud D. Mariam Hungariæ reginam, deinde apud Margaretam Parmensem ducem in simili ministerio fuerat, singulis interdum annu, nonnunquam semestribus vel trimestribus intervallis, per anum evcere solebat tenuem quandam lentámque materiam, angustæ teniæ instar oblongam, candidam & crispam, non eam quidem continuam & integram, sed quam per fragmenta sex, duodecim, atque etiam quindecim ulnas longa eximere cogitur: solet verò ante ea symptomata, plerunque gravem in pectore sub dextra mamilla dolorem perpeti: quem ut levet, aggregativo catapotio corpus purgat, eámque quam dixi, materiam excernit; tum demum morbo liberatur. Is verò, quoniam plerumque tantâ capitis gravedine afficitur, ut domo egredi aut quoquam prodire nequeat, ex quorundam consilio verbena radicem collo appensam gestat.

SIMILE etiam exemplum ante multos annos accidere memini iureconsulto N. Vlierden celebri apud Antverpianos causarum patrono, qui certis anni temporibus materiam in multos veluti muliebrium capillorum glomos congestam per alvum excernere solebat, quâ rejectâ melius habebat: nam alioqui macilentus pallensque semper cùm esset, adversâ valetudine ante ista symptomata plerumque corripiebatur.*

Herba mortem aut vitam in morbis prænuncians.

CAP. LXXIV.

Herba mortem in morbis prænuncians.

ANNO M. D. LXII. Comite de Nieva in Peru commorante, in ejus familia mulier quædam illi inservientis maritum habuit gravi morbo decumbentem; cujus causa cùm ipsam admodum tristem Indus quidam primarius conspiceret, interrogavit an scire cuperet, utrùm ex eo morbo periturus esset, an superstes futurus maritus, herbæ ramum se illi missurum, quem in mariti sinistrâ manu poneret, eamque deinde diutiùs comprimeret: nam si superstes futurus esset, quàm diu eam herbam manu teneret, alacrem & lætum; sin moriturus, mæstum & anxium fore. Missum ab Indo ramum marito in manum dat, comprimereque jubet: sed ilico tanta mæstitia & anxietas ipsum oppressit, ut illa, metuens ne subitò extingueretur, ramum ex manu tolleret & abiiceret: is deinde paucos post dies extinctus est.

CVPIENTI mihi an ista vera essent perscrutari, nobilis quidam, qui multis annis in Peru vixerat, certum esse affirmabat, & usitatum apud Indos in ægritudinibus id facere: quod sanè magnam admirationem mihi attulit.

MISSÆ item sunt ad me aliquot aliæ plantæ, sine nomine, quarum unius ex aqua decoctum calidè sumptum, pectoris vitiis auxilio est.

ALTERA, partus mortuos, secundasque morantes trahit; cujus rei magnam experientiam habent Indi.

TERTIAM, si (cùm maximè viget) quispiam colligere volens dumtaxat contingat, illico flaccescit & procumbit.

QVARTA per solum diffusa est & expansa: si quis tamen eam attingat, statim contrahitur; ut brassica Murciana.

HELLEBORVS item niger Hispanico similis, & iisdem facultatibus præditus.

MVLTA præterea alia medicamenta in Indiis nostris Occidentalibus inveniuntur, insignibus facultatibus prædita, quæ cum tempore (ut iis uti possimus) innotescent: ut ex eorum, quæ hactenus allata fuerunt, utilitatibus colligere licet, quandoquidem infiniti morbi, qui alioqui incurabiles videbantur, horum usu curati sunt.

QVÆ omnia meæ diligentiæ accepta ferre oportet, & huic meæ historiæ, quæ per universum orbem admodum celebris fuit, ob medicamentorum, quæ in ea continentur, descriptionem.

ET ut omnes intelligant quàm utilis meus hic liber fuerit, subiicere hîc libet Epistolam ad me scriptam ex Perüana usque regione, à nobili quodam viro, ante duos menses: etenim ex eorum quæ in illa descripsi lectione, inventi sunt in Peru lapides Bezaares, Orientalibus haud inferiores viribus: de quibus, peculiari capite egimus. Dabimus autem sequenti epistolæ locum cap. LXXV. cui bina alia capita subiiciemus.

Epistola

Epistola ad D. Nicolaum Monardum.

CAPVT LXXV.

NON dubium est, Clarissime Doctor, quin novum videbitur, me virum illiteratum, semperque militiam in his regionibus secutum, ad te scribere de iis quæ ad facultatem vestram pertinent. Verùm animi mei erga eruditos viros propensio (in quorum numero te censeo, cùm ex libri tui lectione, quem de Medicamentis in his regionibus nascentibus eorumque facultatibus evulgasti, tum ob laudem quam eo libro hîc consecutus es) fecit ut etiam ignotus has ad te dederim. Etenim satis commendare non possim utilitatem quam hîc attulit tuus iste liber, cùm ex illo rationem consecuti simus, qua medicamentis utendum sit, ex quibus sine methodo antè usurpatis, nullum auxilium percipiebamus: nunc verò ex tui libri lectione, plerique à morbis, qui deplorati videbantur, liberati sunt.

IAM sunt plures quàm viginti octo anni, quòd militiam sequens, per has Indias peregrinor, in quibus non solùm quæ à te descripta sunt, nascuntur, sed etiam pleraque alia, quorum fama nondum ad vos pervenit, ob Medicorum huc à vobis commeantium magna ex parte negligentiam & inscitiam, quibus publica utilitas (quam tamen summam præstare possent) curæ non est, sed ut quæstui dumtaxat serviant.

FORMAM animalis, ex quo lapis Bezar extrahitur, in tuo libro describis. Eâ diligentiùs perpensâ, animalium genus quoddam in istis montibus frequens invenimus, valde simile iis hircis (nisi quòd cornibus orbum est) quos in Orientali India reperiri tradis. Rufi sunt coloris magna ex parte, & herbas salutiferas depascuntur (quarum magna est copia in montibus ubi ista animalia degunt) ita fugacia, ut solo tormentorum ferreorum ictu adsequi possimus. *Animal lapidem Bezar gignens.*

DECIMA quinta Iunii hujus anni M.D.LXVIII. ego cùm aliquot amicis ad venationem profecti sumus in hujus regionis montes, in eam quinque dies insumpsimus, & aliquot ex iis, quæ dixi, animalibus confecimus; cumque eorum causa venationem suscepissemus, librum tuum contuleramus.

APERTO itaque maximo & provectioris ætatis animali, neque in ventriculo, neque in alia parte corporis lapides invenimus; quo factum est, ut Indicis animalibus similia non esse putaremus. Percontati Indi, quos, ut nobis inservirent, deduxeramus, qua corporis parte lapides hæc animalia haberent, se quidquam de lapidibus scire negabant (ut sunt nobis infestissimi, nec sua secreta nobis innotescere vellent) Indus tamen puer, decem aut duodecim annos natus, cùm videret nos tantopere id scire cupere, in animali receptaculum quoddam & veluti marsupium nobis ostendit, in quod depastas herbas recipiunt, donec eas postea ruminatas in ventriculum traiiciant. Ibi puerum illicò interficere voluerunt Indi, quòd nobis id indicasset; eundem tamen postea, nobis in venatione occupatis, interceperunt, &, ut intelleximus, sacrificarunt. Indi hos lapides magno habent in pretio, & in Idolorum suorum delubris, quæ *Guacas* vocant, cum aliis quibusque pretiosissimis offerre solent, veluti auro, argento, gemmis, monilibus, animalibus, & pueris. *Guacas.*

ILLVD autem admiratione non caret, hoc animal per totas has Indias non reperiri, præterquam in montibus istis Regni Perüani. Nam ego omnia Mexicana regna, omnes Perüanas provincias & regna, provincias & insulas Marañon, Floridam, & multas præterea Occidentalium Indiarum regiones peragraui; attamen nusquam hæc animalia conspexi, quàm in solis hujus regni Peru montibus. *Zaares lapides gignens in solis Peruanis montibus.*

EGO quâ potui diligentiâ ab Indis amicis de horũ lapidum facultatibus inquirens, intrò sumptos, aut foris impositos, mirificè venenis & toxicis resistere intellexi, cordis affectibus auxiliari, tineas ventris expellere, & eorum pulverem vulneribus sagittarum toxico illitarum utilissimè inspergi. In summa, hunc lapidem alexipharmacum esse pernicioſissimi illius toxici quo sagittas suas illinunt, ad sese mutuo conficiendos, atque etiam nos Hispanos, quorum plerique post vehementes cruciatus & furores mortui sunt, nullum auxilium invenientes: tametsi in sublimato vulneribus inspersо nonnulli levamen senserint: verùm si toxico recenti illitæ sagittæ sint, præsentaneam perniciem adferunt, nec sublimatum prodest. *Facultates.*

EX animalis igitur, quod primùm secuimus, bursula, novem lapides eximus, qui Naturæ beneficio istîc creati videntur ex salutiferarum illarum herbarum succo, quæ in bursulam illam congeruntur. Secuimus & alia hujus generis animalia, quæ confeceramus, in quibus omnibus lapides invenimus, plures aut pauciores, pro animalium ætate.

OBSERVANDVM autem est, sola quæ pascuntur in montibus animalia, lapides istos

præſtantes generare: nam quæ in planis pabulum ſumunt, ut herbas minùs ſalubres depaſcuntur; ſic etiam lapides eorum, tametſi utiles, iis viribus non pollent, quibus ii præditi, qui ab animalibus in montanis degentibus eximuntur.

COEPIMVS iis uti eo ordine quem in tuo libro docuiſti, & adverſus eoſdem etiam morbos, in quibus ſanandis mirabiles eorum effectus experti ſumus, quos longum eſſet recenſere. Quæ omnia tibi accepta referre debent non modò Hiſpani, ſed etiam univerſus orbis. Quantum ad me attinet, ut aliquam animi gratitudinem oſtendam pro beneficio accepto, operâ Ioannis Antonii Corci, divitis mercatoris, duodecim ex iis lapidibus mitto: ſi eò pervenerint, eos in multis morbis experiri licebit. Ejuſdem operâ an illos acceperis mihi ſignificare poteris, & ea, quæ voles in tuam gratiam faciam, imperare, quoniam tui ſum obſervantiſſimus.

Phaſeolus Peruanus.

NVNC capſulam accipies in qua Phaſeoli genus invenies, quod Martii initio tantummodo ſerendum erit, ne frigore lædatur. Planta eſt fabæ ſimilis, minor tamen, fructum in ſiliquis ferens. Seni hujuſmodi fructus (fabas virides ſapiunt) cum ſale manducati, validè bilem, mediocriter pituitam, & ſine moleſtia hydropicorum aquas evacuant: eoſdem effectus præbent ſicci triti, & ex vino ſumpti: ſed cibum paratum habere convenit; quia ſi validiùs, quàm neceſſe ſit, purgent, cibo ſumpto earum vehementia ilicò infringetur.

[*Ex Hiſpaniis miſſum fuit Imp. Maximiliano II. felicißimæ memoriæ, anno antequam nobis adimeretur, Phaſeoli genus, colore Macounæ ſimili, ſed planiore longioréque formâ, & hilo non admodum magno. Huic nomen adſcriptum erat* Haba de India, *id eſt, Faba Indica, cuius mentionem faciebam in* XI. *fructu cap.* XXX. *lib.* II. *Exotic. fortè id erit quod hoc loco ab Auctore deſcribitur.*]

Planta graminis ſimilis.

PLANTAM etiam quandam hîc in planis naſcentem graminis modo, magnis facultatibus præditam: ſiquidem ejus decoctum gargariſatum, rheumatiſmis, gutturis phlegmonibus, aliisque vitiis auxilio eſt: manducata, multam pituitam educit, ideoque morbis ſuperioribus, & capitis doloribus utilis. Denominationem à me ſumpſit hæc planta, quòd mihi familiaris ejus uſus ſit, & aliis, ut utantur, conſulam: cujus facultates me docuit quidam Indus in ſtirpium cognitione admodum verſatus.

Molle, cuius antè mentionem feci, deſcribere videtur.

FRVCTVM item arboris cujuſdam, quæ ſolummodo in hac provincia naſcitur; Ilicis magnitudine, cortice Cerri ægilopis ſimili, foliis fraxini. Magnis viribus pollet: nam corticis ejus pulvis vulneribus inſperſus, ea mundat, deinde carnem generat, & perfectè curat. Dentes eodem pulvere fricati ſtabiliuntur, gingivæ abſcedentes ſanantur. Foliorum decocto intincti panni, & calidi vulneribus, aut pulveri corticis illis inſperſo impoſiti, curationem eorum accelerant, & humorum eò defluxum prohibent. Ex ea manat liquor odoratus, quem etiam fructui adjunxi, ſuffitibus idoneus ad multos capitis morbos, & conficiendis emplaſtris utilis.

EX ejus fructu ſalutiferam admodum potionem Indi conficiunt. Eum iſtîc feri & naſci velim: nam tibi delectationem adferret, ob eas quibus prædita eſt hæc arbor facultates, tum etiam quia novum arboris genus eſt, & omni tempore odoratum.

Fructus ulcerum.

INDVS quidam Æthiopiſſam meum mancipium, cujus crura occupaverant maligna ulcera & inveterata, pulvere cujuſdam fructus iis inſperſo, mundavit; exesâ putridâ illâ carne; eundem pulverem cum ellychnio ulceribus ſanis impoſuit ad carnem generandum, ulcusque ad cicatricem perducendum. Erat verò is fructus in inſula Margarita, ubi mancipium curandum dedi, admodum vulgaris, ut quo vulgariter veſcantur, magnitudine Aſſyrii mali, nucem Perſicæ mali oſſiculo ſimilem continens, cuius concremati pulvis (nam ob duritiem cremandum, alioqui difficile attritu) ad ea quæ nunc enumeravi, utilis eſt. Illud verò admiratione non caret, nucleum, qui hac nuce continetur, adeò noxium eſſe, & deleteriâ facultate præditum, ut ſeu vir, ſive animal eo veſcatur, præſentaneam mortem ſibi moliatur, cui nullo remedio occurri poteſt, tamquam ſublimatum aut corrodens aliud medicamentum ſumpſiſſet.

Planta ſanguineos ſudores excitans.

IN urbe Poſto, ubi aliquot annis vixi, omnis generis morbos Indus quidam curabat, ſolo cujuſdam plantæ ſucco artubus & parti affectæ illito. Ægros deinde ſtragulis egregiè tegebat ad ſudorem provocandum: ſudor è partibus illitis emanans, merus ſanguis erat, quem lineis pannis abſtergebat; atque ita in curatione pergebat, donec ſatis ſudaſſe putaret, optimis interea cibis eos alens. Eo remedio multi morbi deplorati curabantur, imò ægri juniores & robuſtiores ab ejus uſu fieri videbantur. Sed neque precio, neque precibus, neque minis unquam efficere potuimus, ut eam plantam nobis demonſtraret.

Arbor venereos ſtimulos domans.

ARBOR quædam hîc invenitur materie ſpongioſa, ex qua Indi nunquam ignem ſtruent, tametſi quis illis mortis periculum minitetur: aiunt enim, quotquot ad ejus flammam ſive ignem accedunt, aut quos ſolummodo fumus pertingit, in re venereâ impotentes fieri.

TVMO-

TVMORES in pedibus & cruribus ex frigidis humoribus orti hîc curantur herba quadam *Centella* nuncupata: siquidem ea trita, tumoribusque imposita, ilico pustulas excitat, è quibus multus humor effluit, donec tumor omnino resolvatur. Sæpiùs istas evacuationes inter Indos fieri, & nonnullos Hispanos eis uti vidi. *Centella, & eius facultates.*

ANNO M. D. LVIII. in urbe D. Iacobi, quæ est in provincia Chile, quidam Indi captivi suras sibi amputârunt, & eas assas, præ fame, ederunt, & (quod mirabile dictu) cujusdam plantæ folia vulneribus imponentes, ilicò sanguinem sistebant, non sine maxima omnium admiratione, præsente etiam Dn. Garçia de Mendoza.

HERBÆ & arbores Hispanicis similes, admodum paucæ hîc inveniuntur, quia solum eas non alit. In Hispania Nova (cùm primùm in nostram potestatem redacta est) multæ arbores & plantæ Castellanis similes inventæ sunt, tum etiam aves & quadrupedes.

INVENIVNTVR hîc colubri humanâ magnitudine, nullâ feritate metuendi, nec cuiquam nocentes. Aranei, mali citrii magnitudine, admodum virulenti. Buffones pluit Hispanicis non minores, quos Indi assatos edunt, ut & pleraque alias immunditias. *Colubri.* *Aranei.* *Buffones.*

PROXIMIS huic continenti insulis, tam multi, tantique vultures inveniuntur, ut pecudes devorent, ob custodum, qui Æthiopes sunt plerumque, negligentiam. *Vultures.*

VNA verò res me in admirationem rapit, vaccas in montibus educatas, si in plana deducantur, omnes emori. Est mihi amicus qui trecentas vaccas in plana traduxerat: illæ aliquanto tempore nihil depascentes paulatim defecerunt, ut ne una quidem intra mensem ei viva relicta sit: omnes autem trementes & tabescentes moriebantur. Adferebant nonnulli causam naturalem, cùm in montibus frigidissimis, ubi singulis diebus pluit, educatæ essent, calorem illum planitiei, in quam nullæ unquam pluviæ decidunt, ferre non potuisse, & mutatione illâ subitâ ab extremo frigore, in extremum calorem, mortuas esse. Etenim consideratione dignum est, quòd in planitie illa, quæ octo dumtaxat miliaribus ad montes usque patet, in longitudinem verò plus mille miliaribus porrigitur, numquam pluerit; in montibus autem illis vicinis pluat quotidie.

SVPERIORE Octobri venit ad nos affinis meus Alphonsus Garçias, strennuus miles, qui se verum Alexipharmacum invenisse ait adversus pernicio sum illud toxicum quo Cannibales in bello & venationibus utuntur (sola enim ferinâ & humanâ victitant,) deguntque à Charças ad Chile usque Peruanas provincias.

EST verò ea planta, ut ait, foliis latis, plantagini Hispanicæ haud absimilibus, quæ trita & vulneribus imposita, venenum extinguit, & à symptomatis illis liberat quæ toxicum generare solet. Pro magno thesauro æstimant Hispani, eam plantam se invenisse; quoniam illius præsidio tuti, hostes suos Indos minùs metuent, illis dumtaxat formidabiles toxici illius præsentaneam mortem adferentis causâ: infinitos siquidem Hispanos trucidârunt; quos tamen esui aptos negant, & duriore carne esse, nisi trucidati, tres aut quatuor dies priùs macerentur. *Planta quæ est alexipharmacum.*

NASCITVR autem eâdem regione, ubi fit toxicum, & (tametsi credam aliis etiam locis inveniri) voluit Deus eo loco remedium patefacere, unde pernicies adfertur.

[*Meminit etiam Gomara historiæ generalis cap. 71. herbæ cuiusdam Indis notæ, cuius radicis succus alexipharmacum sit pestilentis & pernicios illius toxici quo ipsi sagittas illinunt.*]

HÆC omnia eo scripsi, ut consideres apud te, quàm multæ plantæ his similes in nostris Indiis nascantur, quæ nobis ignotæ sunt, quoniam Indi neque eas, neque earum facultates nobis patefacere volunt, etiamsi nos morientes videant, aut in carcerem conjiciantur: quòd si quædam ex prædictis, & aliæ nonnullæ nobis innotuerunt, ab Indicis mulieribus eas edocti sumus, quæ Hispanis, libidinis gratiâ, sese commiscentes, omnia quæ sciunt aperiunt.

VERVM prolixior esse nolo, quòd ignorem an hæc epistola ad te perventura sit: quam si perveniisse intellexero, prolixiores dabo de facultatibus aliarum plantarum, & animalium, & de aliis rebus hîc nascentibus, quæ tibi delectationem adferent, quandoquidem harum rerum es adeò studiosus. E Lima in Peru, ad XXVI. Decembris, M. D. LXVIII.

Tui studiosissimus

PETRVS DE OSMA & XARAYZEIO.

TAMETSI mihi ignotus sit qui has ad me dedit; videtur tamen naturalium rerum studiosus, ideoque mihi amplectendus. Nam ut militis munus est, perpetuò in armis versari, sanguinem profundere, & alia militaria munia exercere; laudandus est qui plantarum cognitionem, earumque facultates inquirit. In quo Dioscoridem imitari videtur, qui cùm

militaret in exercitu Antonii & Cleopatræ, quocunque tamen perveniebat, plantas, arbores, animalia, fodinas, & alia præterea naturæ miracula inquirebat, ex quibus sex illos libros, qui toto orbe celebrantur, composuit, ut majorem laudem scribendo sit consecutus, quàm si bellicâ virtute multas urbes sub imperium suum subegisset. Itaque multum huic viro debeo, cùm propter eam quam de me concepit opinionem, tum eorum quæ ad me misit gratiâ, mihi certè gratissima. Illi scribam, ut nobis plura ex ea regione mittat.

Lapis Bezar Peruanus ab Orientali differt.

PLANTARVM, quas ad me misit, facultates experiemur, & semina suo tempore seremus. Lapides Bezaares, ab Orientalibus mihi differre videntur: nam in superficie sunt perpoliti, & coloris ex cinerço obscuri, & sub duabus veluti testis aut crustis materiam quandam albam continent, quæ dentibus attrita, mera terra est insipida, potiusque infrigidare quàm calefacere videtur. Fabæ magnitudine plerumque sunt: inveniuntur tamen magni & parvi, qui magna ex parte sunt planiores. Ego unum comminui, ejusque pulverem adolescenti, quem venenum hausisse dicebant, propinavi, qui (nescio an hujus pulveris, an aliorum medicamentorum beneficio) sanatus est. Illius periculum in aliis morbis faciam.

QVIDQVID verò in hac historia scripsi, aut ab iis didici qui ex illis regionibus venerunt, aut ex eorum temperamentis collegimus, aut ipsa experientia nos docuit.

ILLVD verò animadvertere oportet, omnia quæ ex nostris Indiis adferuntur, magna ex parte calida esse, & sub hoc temperamento eis utendum, si quis illa sumere volet.

Terra varii colores.

CAP. LXXVI.

Perüana terra colorum varietas.

MIRVM & jucundum spectaculum est, terræ varios colores eodem agro nascentes in Perüanis provinciis intueri: quoniam procul aspicientibus appârent terræ variorum colorum venæ, contiguæ quasi & continuò invicem subsequentes, nunc virides, nunc cæruleæ, jam luteæ, jam albæ, jam nigræ, jam rubræ, jam alterius coloris, sic ut panni variis coloribus tincti, & Soli, ut exsiccentur, expositi videantur.

Terra nigra conficiendo atramento idonea. Rubra terra argentum vivum continens.

Omnes autem istæ venæ, terræ varii generis fodinas præbent. De nigra illud affirmare possum, ejus paululum mihi ad conficiendum atramentum missum in aquam aut vinum conjectum optimi atramenti vicem præbuisse; & quoniam nonnihil cærulei admixtum habebat, magnam gratiam atramento addidisse. Rubra præstantissima & ditissima est fodina, ex qua argentum vivum tantâ quantitate elicitur, ut eo integræ naves onustæ in Novam Hispaniam pretio inæstimabili devehantur.

INDIS usui duntaxat erant, ut eas certis liquoribus & resinis admiscerent, quibus sibi corpus pingerent: quod in bellum prodeuntes facere solent, ut elegantiores & ferociores etiam appareant.

Paulatim in illis provinciis dites metallicæ fodinæ & rerum similium deteguntur: imò jam recèns cretaceum montem, & aluminis sulphurisque fodinas invenerunt.

*FRANCISCVS *Gomara historiæ generalis cap.* 194. *horum variorum terræ colorum etiam meminit: sic etiam Augustinus Carate cap.* 8. *lib.* 1. *Perüanæ hist. At Petrus de Cieça sub finem cap.* 114. *primæ partis Chronici Perüani auctor est, in provincia* Popayan *terram inveniri, quæ admixtis cuiusdam arboris foliis nigerrimo colore inficit.*

Cancri Perüani.

CAP. LXXVII.

Cancri Peruani phthisicis utiles.

NOBILIS quidam vir ex Continenti rediens mihi affirmavit post diuturnas febres continuas istîc in phthisim incidisse: at postquam ex quorundam consilio ad parvas quasdam inter Divitem Portum & Margaretam insulas ablegatus fuisset, in quibus plurimi nascuntur omnium optimi cancri (solis enim ovis quæ illîc columbæ ponunt, & earum recèns exclusis pullis vescuntur) quos duntaxat coctos ederet, post aliquantulum temporis quo istâ victus ratione usus fuisset, optimè convaluisse: tametsi antè nihil illi psittacorum esus, qui ad hunc morbum commendantur, profuisset.

Cancros porrò phthisicis valdè utiles esse Avenzoar asserit, non manifestâ aliquâ qualitate, sed propriâ quadam & abditâ causâ.

FINIS.

Tulipæ.

Multiplici vincit florum genus omne colore
Huc usque à Geticis Tulipa missa jugis.

Flos Solis.

Flores flos supero quòd unus omnes
Amplitudine & elegantia, alto
Nec non stipite, quodque Solis almi
Semper suspicio sequorque lumen:
Dignum à Sole mihi dedere nomen
Qui Machaönia sedent cathedra.
Sed quæ vis mihi, quæve sit potestas,
Haud notum satis est adhuc iisdem.
In lætis tamen interim viretis
Seror, lumina ut otiosa pascam.

Cassia.

Nec fuit Hippocrati, nec Cassia nota Galeno,
Ad medicum sed primus Arabs hanc attulit usum:
Est ea nobilibus medicina aptissima, ventrem
Leniter evacuans: calidæque inducta podagræ
Mitigat immites, repetita subinde, dolores.

Manna.

Manna tibi impuram subducet leniter alvum,
Conveniens puero, conveniensque seni.

Myrobalani.

Quæ Græcis fuerit glans unguentaria, monstrant
Scripta Dioscoridis.
Sed verum nobis cupiens imponere nomen,
Indica pruna vocet.
Solvimus adstrictam, fluidamque adstringimus alvum
Ad medici arbitrium.

Tamarindi.

Et modicè siccat, modiceque refrigerat horum
Pulpa, refertque acidum gustanti grata saporem,
Et valet ardentes purgando evincere febres.

Lapis Bezoar.

Tristibus haud tantùm est lapis iste medela venenis,
Verùm & pestiferas depellit corpore febres.

Tacamahaca.

Indomitam lenit si Tacamahaca podagram,
Et omne corporis pathos,
Illam ego prætulerim quas venditat India gemmis,
Arabumque gazis omnibus.
Nam quis divitiis validos non præferat artus
Tristique sensu liberos?

Balsamum.

Hoc fertur ex Hispania
Nova novum, ecce Balsamum,
Ægyptio haud minùs potens.
Odore nam suavissimo
Nares caputque recreat,
Morbisque prodest frigidis
Infirma firmans viscera.
Idem dolores corporis
Totius illitum levat:
Unguento & omni fortiùs
Cruenta sanat vulnera.
Miram ô Dei potentiam!

Tabacum.

Nulla salutifero se comparet herba Tabaco,
Viribus hoc omnes exsuperat reliquas.

Ioannes Posthius Germersheimius
M. D. F.

VI D 1

AVCTARIVM

ad Exoticorum Libros

CAROLI CLVSI

ATREBATIS.

CAROLVS CLVSIVS
Benevolo Lectori.

COGITABAM, *Benevole Lector, si quid post Exoticorum sex priores libros typis expressos nanciscerer, id reservare, donec materiam satis amplam haberem (sic enim confidebam) ut aliquot adhuc libros scribere possem, præsertim adeo feliciter procedentibus Batavorum in Indiam navigationibus. Jndices enim multarum rerum peregrinarum dederam, non modò pharmacopœis & cheirurgis, sed etiam Medicis ad eos qui profectionem instituebant adhibitis valetudinis ipsorum curandæ causâ, ut exotica quæque diligenter observarent, atque in reditu secum adferrent; submini-strat â etiam pecuniâ, ut diligentiores essent in exequendo munere ipsis commisso. Verùm omnes meam spem, ut antè dixi, fefellerunt, tametsi multa polliciti. Quùm igitur incertus sim, an quidpiam in posterum sim acquisiturus, & grandis mea ætas diuturniorem vitam mihi polliceri non patiatur; consultius fore existimavi, ut pauca hæc quæ nanciscipotui, scripto comprehenderem, tamquam Auctarium futura ad ea quæ in Exoticorum libris sunt tradita. Boni itaque consule pauca hæc quæ adferre licuit.*

---

ad cap. III. *lib.* II. *Exoticorum. pag.* 24. *ante Sectionem* Erat verò

ANNO porrò Christi millesimo sexcentesimo quinto, mense Iulio accipiebat honestissimus vir Christianus Porretus Pharmacopola Leydensis Amstelredamo, ramum arboris aut fruticis septem vel octo uncias longum, digitalis crassitudinis, materiâ valde lentâ & nervosâ constantem, perinde ac magnarum illarum nucum Indicarum integumentum, & multis squamis fusci coloris obsitum, è quo undecim fructus ei, quem modò descripsi, similes dependebant, & longè plures inhæsisse apparebat ex vestigiis unde exciderant, aut resecti fuerant: horum majores, tres uncias cum semisse erant longi, quatuor in ambitu crassi; minores, binas uncias cum semisse longi, tres crassi: omnes autem splendentes & politi, colorisque spadicei, & si quos villos habuerant squamæ, deterси erant; eæ verò omnes in medio quasi in sulcum aut lacunam depressæ, mucrone versus pediculum spectabant: singuli autem fructus nucleum continebant, quia agitati sonitum edebant. Qualis verò sit ea arbor in qua hujusmodi nascuntur fructus, terrestrisne an marina, me fugit, quandoquidem nec nautam qui attulit, nec eum qui à nauta redemit, convenire mihi licuit.

MANVCODIATA.

ante cap. 1. lib. V. Exoticorum.

QVIA dum Quintum Exoticorum Librum ſcriberem, de Paradiſeis avibus & Pſittacis agere minimè conſtitueram, eum à fædiſſimæ avis hiſtoria ſum exorſus: libro autem illo jam typis expreſſo, quum cauſæ quædam incide-rint, ut ſententiam mutarem, primùm illud meum inſtitutum revocare non piguit, & Paradiſeas aves præponere, quarum hiſtoriam primum inter aves locum merito debere habere exiſtimavi, atque proximum poſt illas, Pſittacos, quorum maxima eſt varietas.

DE Manucodiata igitur, ſive eâ ave quæ à Paradiſo cognomen accepit, plerique inter Neotericos (veteribus enim ignotam fuiſſe opinor) ſcripſerunt: nemo tamen, meâ qui-dem opinione, exactiùs, quàm C. V. Vlyſſes Aldrovandus. Nam de omnibus rebus, quæ ad ejus avis hiſtoriam facere poſſunt, accuratiſſimè & ſubtiliſſimè diſputavit, ac in quinque ſpecies diſtinxit: totidem enim ſe obſervaſſe ſcribit. Video autem ipſum, & reliquos om-nes qui de hac ave commentati ſunt, in hoc convenire, ut illam pedibus carere judicent, quia quotquot ipſis fuêre conſpectæ, eæ non niſi pedibus mutilæ: hinc factum eſt, ut An-tonium Pigafetam, qui cum Magellano profectus, nave Victoriâ vectus totum orbem pri-mus circuivit, mendacii & falſitatis arguere, fidemque ejus imminuere non ſint veriti, quòd è longâ illâ navigatione redux, hujus avis notitiam Europæis hominibus primus de-dit, & in Navigationis ſuæ Diario, pedes [*crura dicere voluit*] palmum longos, ſed tenues, huic avi tribuerit. Ego ſanè, licet hactenus in eâdem erroneâ opinione cum illis ſim verſa-tus, ut eas aves apodes cenſuerim (præter Ariſtotelis tamen ſententiam, qui nullam avem abſque pedibus aſſerit) quia quas mihi videre contigerat tum in Hiſpanica mea peregrina-tione Vlyſippone binos menſes hærens, tum in Belgio apud diverſos qui exoticis hujuſmo-di rebus delectantur, omnes ſine pedibus erant & exenteratæ (tum tamen temporis, ut verum fatear, minimè curioſus ad obſervandum an aliquod inter eas eſſet diſcrimen) po-ſtremæ tamen Batavorum in Indiam navigationes effecerunt, ut ſine difficultate ſenten-tiam mutaverim, quum Amſtelredamum quaſdam integras cruraque cum pedibus reti-nentes allatas eſſe certum ſit, & ab iis qui conſpexerunt, intelligebam, crura illa picæ variæ cruribus admodum eſſe ſimilia, infirmiora tamen, nec adeò craſſa, coloremque habere non atrum, ſed ad caſtaneum tendentem. Nihilominus tamen videre cupiviſſem, & ſi unam dumtaxat nanciſci licuiſſet, ſtatim in tabella exprimendam curaſſem, ut Lectori ſpectan-dam proponerem, & Pigafetæ fidem confirmarem: ſed quum illico propter raritatem fuerint redemptæ, & Francofurtum ad Mœnum tranſlatæ, & inde porrò una ad Cæſarem Rudolphum hujus nominis Secundũ (cujus Majeſtatem his rebus peregrinis, & omnium Naturæ miraculorum cognitione impensè delectari audio) meâ ſpe fruſtratus ſum. Si verò contingat aliquas integras denuò adferri, idque tempore reſcivero, dabo operam ut nan-ciſci poſſim, vel ſaltem commodato, ut ejus iconem exhibere queam, ad convellendam vulgò conceptam de illis avibus opinionem, quæ apodes eſſe cenſet.

Manucodiata Veteribus ignota.

Manucodiatæ apodes non ſunt.

Ceterùm nautas qui has aves retulerant, licet inſulas in quibus ipſæ aves naſcuntur & vivunt, non adierint, ab illis tamen à quibus redimebant, intellexiſſe mihi affirmatum eſt, omnes pedibus eſſe præditas, incedereque & volare aliarum avium inſtar: ſed incolas, ſi-mulatque eas ceperunt, inteſtina, pedesque adimere & abiicere, deinde Soli exponere ut faciliùs areſcant, aridas adſervare ut venundent, aut ſuis caſſidibus pennarum loco aptent. Addebant præterea eas aves in ſilvis verſari, & triginta vel quadraginta ſimul per turmas volare ſolitas, ipſarum Rege vel Duce comite, qui ſupra reliquas perpetuò ſublimis volat, atque (quod fabulæ proximum) ſi ſitis moleſta eſt, aliquam e caterva primùm ad aquam emitti, explorandi gratiâ; quæ ſi à potu nullam noxam ſenſerit, tum demum totam cater-vam advolare & bibere: ſin autem morbida redierit, eam aquam à reliquis deſeri, & avo-lare, aliam inquiſituras. Addebant inſuper, inſulanos aquam hac ratione ſolere inficere ad aves captandas. Conſpicientes harum avium aliquam turmam prætervolantem, quo ſeſe conferat, obſervant, atque ubi avem miſſam bibiſſe, & revolaſſe vident, illico venenum in eam aquam iniiciunt, quam dum tota turma guſtatum venit, inficitur, & ſic præda fit. Sed etiam illas aves interdum ſagittis peti ſolere, atque ſi contingat ipſarum Regem interfici, illo cadente, reliquas aves, quæ in ea turma, ſimul cadere, & ſeſe comprehendi ſinere, tam-quam amiſſo Rege vitam retinere nolentes.

ISTARVM porrò avium duo genera conſtituebant: Vnum Majorum, quæ elegantiores: Alterum Minorum, & minùs elegantium. Vtrique autem generi ſuum eſſe Regem pecu-liarem, & colore differentem. Majoris generis aves, quarum Rex elegantis & venuſti co-

Manucodiatarum duo genera.

Aru insula. *Papuæ insulæ.* loris, in insula Aru sive Arou (sic enim vocalis illa *u* pronuncianda) dumtaxat reperiri: Minoris verò generis aves insulas *Papuas*, insulæ Gilolo vicinas, producere, earumque Regem minùs elegantem esse, nigris pennis præditum, sturno magnitudine parem, pennasq. quasdam habentem setarum equinarum instar. An verò Rex iste niger, illa species Quarta à C. V. Aldrovando exhibita? Requisiti autem qui has aves vendebant à nautis, quo nomine *Boëres.* apud incolas appellarentur, responderunt *Boëres* vocari, hoc est, Aves: omnes enim aves sic nuncupant, nec peculiaribus vocabulis distinguere norunt.

CETERVM, quum Majoris generis avem elegantissimam, & præ reliquis magnam apud C. V. Petrum Pawium Artis Medicæ doctorem & primarium in Academia Lugduno-Batava Professorem conspexerim, ejus iconem in tabella exprimendam curabam ut exhiberem, additâ quâ potui fide brevi historiâ, quæ primum quidem locum in Quinto Exoticorum libro meritò obtinere debuerat: sed quum sex priores libri typis, ut suprà dictum, jam essent expressi, in hoc Auctarium, cum quibusdam aliis quæ postea nactus sum, confe-
rendam esse existimavi.

PARADISEA AVIS *majoris generis.*

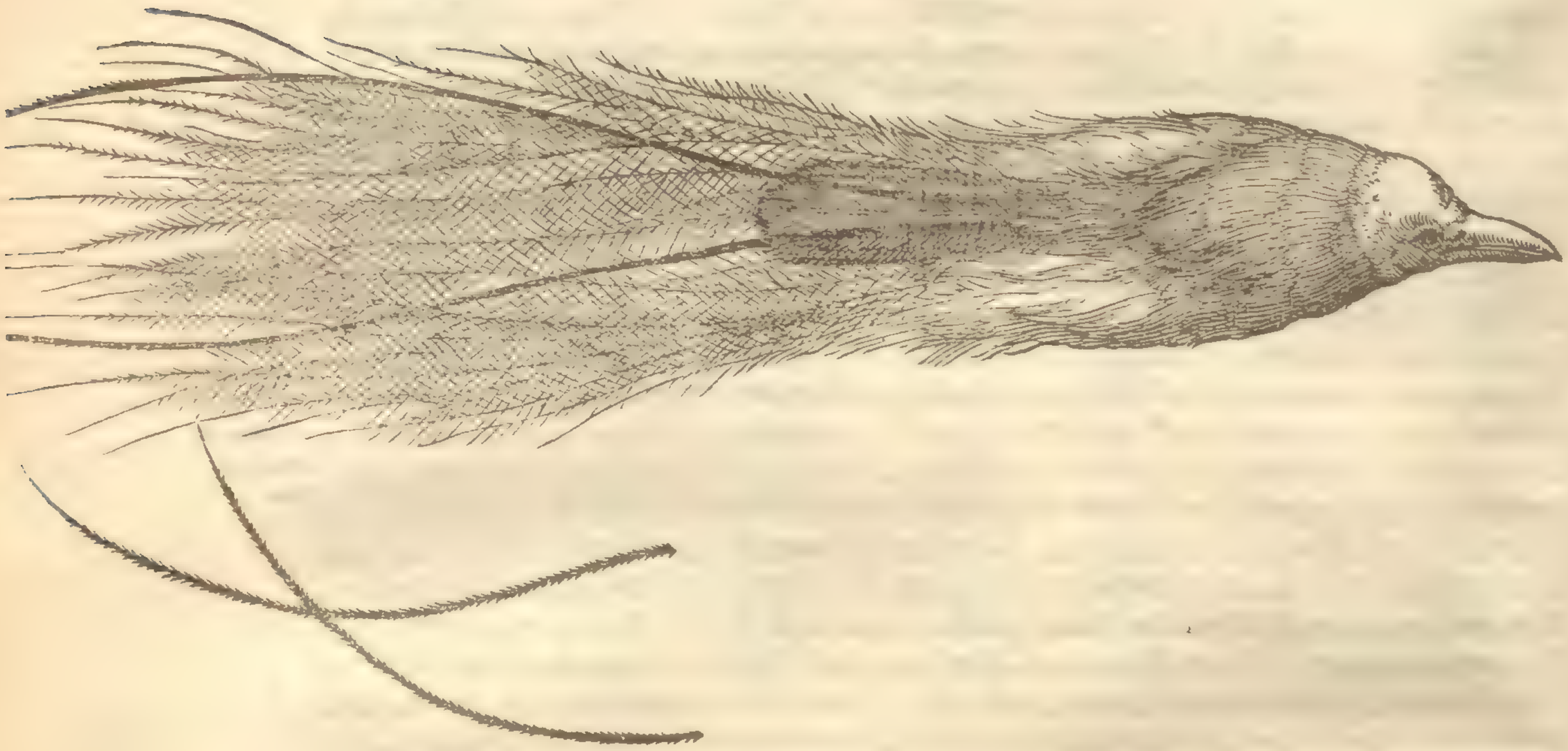

Manucodiata maioris generis. CORPVSCVLI hujus avis moles, ad hirundinis magnitudinem proximè accedebat; atque à summo capitis vertice, ad ouropygium usque, vix quinque unciarum longitudinem superabat: capitis vertex à rostro ad oculos & collum, creberrimis brevibus pennulis fericea stamina imitantibus, tectus erat, supernâ quidem sive extremâ parte flavi coloris, infimâ verò quâ cuti insertæ, fusci: supina capitis pars inferiori rostri parti contigua, ab oculis ad guttur usque, brevissimis etiam confertissimisq. staminulis veriùs quàm pennulis serico æqualibus, coloris prorsus atri, obsita: guttur deinde ad pectus usque similis penitus formæ pennulis, vel potiùs staminulis serici instar ornatum erat, iisque coloris viridis saturi adeò elegantis & splendidi, ut in collo anatis feræ masculi elegantiores cõspici nequeant: pectus tegentes pennæ etiam tenuissimæ, sed longiores, valdeque molles, coloris ex atro rufescentis, nihil nisi fericea stamina videbantur: rostrum illi satis exile & mucronatum, quod parte capiti proximâ nigricans, extimâ verò quodammodo exalbidum erat, & unciæ cum semisse longitudinem habebat: in capite etiam, rostro vicina apparebant oculorum vestigia valde parva: dorsi porrò, ventris, & caudæ pennæ ferrugineum vel ex fusco rufescentem habebant colorem: ipsaque cauda pennis decem latiusculis, sex uncias cum semisse longis erat prædita, supra quas oblongæ duæ teretesque pennæ, nervis aut sutoriis cerdonum filis quodammodo similes, firmæ tamen, ex fusco nigræ, binorumque pedum & trium aut quatuor unciarum longitudinem habentes, ab eodem exortu quo caudæ pennæ procedebant, ouropygio videlicet conjunctim insertæ, & illæ quidem crassiusculæ in exortu circa ipsarum tubum, à quo ad quatuor unciarum aut paullo ampliorem longitudinem, frequentibus villis tamquam tenuibus staminibus ab uno latere, ab altero autem ad ternas

erant

erant obſitæ, deinde ſenſim graciliores fiebant ad extremum uſque, & licet villis illis deſtitutæ, aſperiuſculæ tamen erant, tamquam reſecti fuiſſent, ſi quos habuerant, villi. Pennarum autem quæ in alis, varia erat longitudo: quædam enim, infimæ videlicet, quas valdè confertas habebat, ſex unciarum longitudinem non excedebant, imò nonnullæ etiam breviores; quædam octo aut nouem uncias erant longæ, aliæ duodecim; longiſſimæ autem pedalem cum ſemiſſe longitudinem æquabant: magna etiam in illis colorum varietas; nam quædam, auri colore fulgebant; nonnullæ, præſertim quæ in alarum lateribus anguſtiores, colorem habebant ex fuſco ſubrutilum, & quaſi ex atro ſanguineum, attamẽ ſplendidum; quæ verò reliquas tegebant, cineracei ex albo coloris erant, earumque latera rarioribus pilis ſive villis obſita; breviter omnes admodum venuſtæ, quas, ſi licuiſſet, in tabella propoſita libenter expreſſas voluiſſem, ſed quia adeò confertim natæ, commodè id fieri non potuit, ne totius avis forma corrumperetur.

EIVSDEM generis deinde conſpiciebam apud Nobiliſſimum eundemq. doctiſſimum virum Ioſephum Scaligerum, corporis quidem mole paullò minorem, ut quæ uncias quatuor cum ſemiſſe à capite ad ouropygium dumtaxat longa eſſet, caudæ autem pennæ eandem cum jam deſcriptæ pennis habebant longitudinem, at teretes illæ longæque pennæ nervis ſimiles, & conjunctim ex ouropygio naſcentes, pedis unius cum dodrante longitudinem non ſuperabant, alioqui circa ipſarum tubum ſimilibus villis tamquam ſtaminibus ab uno latere ad duarum aut trium unciarum longitudinem, ab altero autem ad quinque ferè à tubo unciarum longitudinem, deinde exiliores etiam fiebant ad extremum uſque, & nonnihil aſperæ erant, præſertim circa extremum, non adeò tamen uti ſuperioris pennæ: earum verò quæ in alis varia ſimiliter erat longitudo, quemadmodum in ſuperiore, nec ei valde diſſimilis, nec etiam diverſa colorum varietas, ut ætate dumtaxat diſcretæ fuiſſe videantur: pennæ præterea dorſum pectusque tegentes, atque etiam caudæ pennæ, eundem quem modò deſcriptæ habebant colorem; ſtamina illa caput, cervicem, pectusque tegentia à præcedentis ſtaminibus nec colore nec ſitu differebant; roſtrum verò ſeſcunciam longum, mucronatum, non craſſum, aliquâ ex parte fuſcum, reliquâ album.

ALIAM porrò apud eundem videbam paullò minore corporis mole & minùs planâ prædictam, valde parvum caput habentem, cujus roſtrum æqualis pænè cum præcedente magnitudinis, magis tamen anguſtum, & ex cæruleo fuſci coloris, binis foraminibus per quæ reſpirabat parte ſuperiore capiti proximâ prædictum, non ſecus ac in præcedente; capitis vertex breviſſimis villis tamquam ſericeis ſtaminibus tectus erat, non adeò elegantis tamen coloris ut in præcedente, ſed flavi quaſi fuligine infecti: præterea ſtamina illa roſtrum ſupremâ parte cingentia, minùs latum ſpatium occupabant, atri tamen etiam erant coloris; quibus verò guttur tectum erat, viridis erat color & ſplendens, haud ſecus ac in præcedentibus, ſed minimi digiti latitudinem non ſuperabant: hujus dorſum à collo ad ouropygium uſque tenuibus quidem pennis tectum erat, ſed alterius quàm præcedentis coloris; nam ex cineraceo flaveſcebant: pectus verò tegentes pennæ, ſimili colore erant prædictæ, quo præcedentium pennæ pectorales; cum iis etiam conveniebant pennæ illæ quæ partem ouropygio proximam occupabant: cujus autem coloris fuerint caudæ pennæ, indicare nequeo, quandoquidem ouropygio carebat, eamque ob cauſam ignorem an oblongos illos teretesque nervos habuerit, quibus, quotquot hactenus videre memini fuerunt prædictæ: alarum pennæ variam habebant longitudinem, perinde atque in ſuperioribus, nec colore valde erant diſſimiles; quæ tamen erant longiſſimæ, & rarioribus villis latera obſita habebant, multo candidioris erant coloris, quàm ſuprà memoratarum pennæ, ſeſquipedalemque habebant longitudinem. An porrò color ille pennarum dorſum tegentium à ſuperioribus diverſus, diſcrimen ſexus faciat, quemadmodum nonnulli opinantur, nihil pronunciare poſſum; è ſecundo tamen eſſe genere, earum videlicet quas Papuæ inſulæ alunt, mihi dicebat Ioannes de Weely, nervisque quidem illis carere, ſed non caudâ: eamque ob cauſam ſexus diſcrimen facere nequeunt, ut vulgus putat. *Manucodiata minoris generis.*

CETERVM Leydenſis quidam civis apud Batavos unam etiam habebat huic poſtremæ Scaligeri prorſus ſimilem, & ouropygio caudaque etiam mutilatam, tum oblongis illis nervis carentem; quæ nota an ſingulas illius generis aves ab aliis diſcerneret, me latebat (quia binas illas dumtaxat obſervavi hanc notam habentes, quantum quidem memoriâ teneo, aut ſi ſimiles antè videre contigit, mihi excidit, quia minùs exactam tum temporis in ſimilium avium formâ obſervandâ diligentiam adhibebam) ſed, ut paullò antè dicebam, Ioannes de Weely omnem dubitationem ademit.

PORRÒ quum hæc commentatus eſſem, idem Ioannes de Weely vir perhumanus civis & mercator Amſtelredamenſis; qui ſimilem avem pedibus prædictam Cæſareæ Majeſtati vendiderat, mihi ſignificabat hoc menſe Iunio anni Chriſti milleſimi ſexcenteſimi quinti

(præcedente enim Maio ab ipso requisiveram) Paradiseam illam avem è majorum genere fuisse, quæ binos illos nervos ex ouropygio prodeuntes habent, & planiore sunt corpore, nec adeò orbiculato ut illæ quæ ex Papuis insulis advehuntur: pedes autem illi fuisse similes accipitris vel pulli gallinacei pedibus quidem similes, sed valde fœdos & ad ipsius avis corpus compressos, ut pedum digiti dumtaxat apparerent; seque ejus esse opinionis, omnes paradiseas aves similibus esse præditas pedibus, sed incolas ob eorum fœditatem & inconcinnitatem, eos simul cum cruribus resecare & abicere. Illud ipsum sub extremum Iunium præsens mihi confirmabat.

MAIORVM PARADISEARVM AVIVM *sive* MANVCODIATARVM *majorum Rex creditus.*

VALDE rara erat ea avicula quam Avium Paradisearum majoris generis Regem appellari intelligebam: nam tametsi Paradiseas aves sæpe, ut antè dicebam, viderim cum Vlyssipone tum aliis locis, & Batavi naucleri qui singulis annis navigationem in Indiam Orientalem nunc instituere solent, ex sua profectione reduces aliquot ejusmodi aves ferè semper referant; nullum tamen Regem conspicere mihi contigerat ante annum Christi millesimum sexcentesimum tertium, Amstelredami videlicet apud quendam mercatorem ejusmodi res exoticas de nautis reducibus redimere solitum, ut porrò cum magno quæstu aliis vendat. Anni verò insequentis initio, significabat mihi honestissimus vir Emanuel Swertz ejusdem urbis civis, similem etiam se habere: itaque ab illo impetrabam ut ad paucos dies aviculam mihi concederet, quò & describere, & in tabella exprimendam curare possem ejus iconem. Quum verò illius paullò antè meminerim, & nemo hactenus similem, quod equidem sciam, exhibuerit, mei officii esse putavi, ejus historiam additâ icone hoc loco proponere.

REX AVIVM PARADISEARVM *majoris generis.*

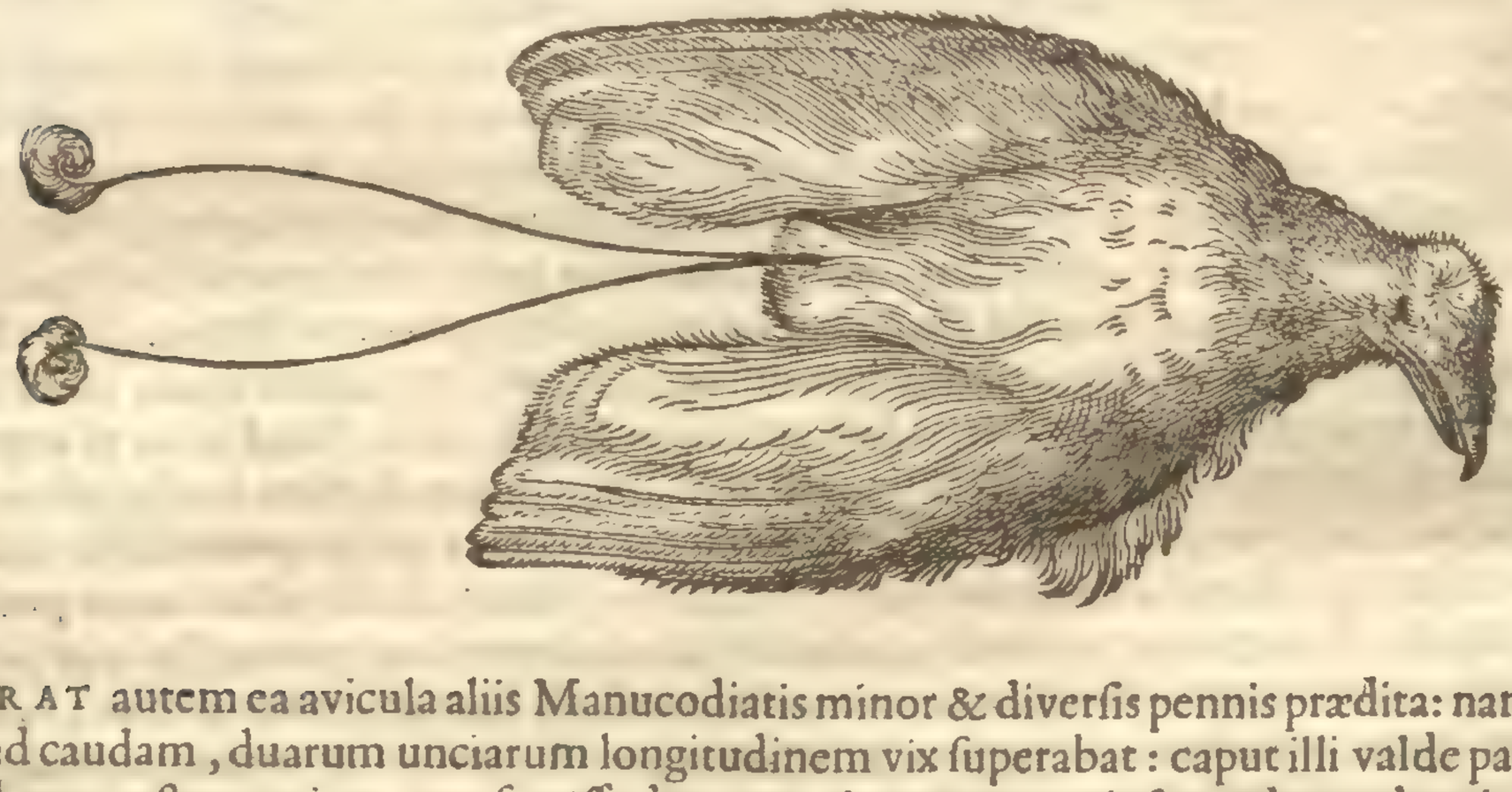

Manucodiata majoris generis Rex.

FRAT autem ea avicula aliis Manucodiatis minor & diversis pennis prædita: nam à capite ad caudam, duarum unciarum longitudinem vix superabat: caput illi valde parvum, quod cum rostro unciam cum semisse dumtaxat longum erat: ipsa cauda eandem longitudinem habebat: alæ verò toto aviculæ corpore longè majores, ut quæ uncias quatuor cum semisse prolixæ essent, & binas uncias ultra extremam caudam porrigerentur: rostri color albus, cujus superna pars unciam longa, & brevibus elegantibusque plumulis sive villis rubri coloris ad mediam usque partem tecta, sericeorum quorundam staminũ instar, quemadmodum & tota capitis pars anterior; inferior verò rostri pars, unciam similiter longa, quam tamen aliquantulum superabat prona: media capitis pars utrimque circa oculos parvas maculas nigras impressas habebat: collum cum pectore exilibus pennis saturè rubris & quasi sanguinei coloris tectum, ut quodammodo sericeis etiam staminibus constare viderentur: omnes deinde pennulæ dorsum & remiges alarum pennas caudamque tegentes pænè unius erant coloris: singulæ verò alæ tredecim pennis remigibus constabant, pronâ quidem parte fusci ex rufo coloris, supinâ autem ex flavo fusci: cauda septem aut octo pennis fuscis erat prædita, quas minùs diligenter distinxit pictor, aut ob pennulas eas tegentes, distinctas exprimere non potuit: supina porrò corporis pars sub pectore, veluti torque minimum ferè digitum lato insignita erat, atris plumulis tamquam sericeis staminibus constante: pennæ ventrem tegentes albæ erant, sed quæ alis proximæ, nigræ, & earum quinque aut sex in singulis lateribus paullò longiores: binas videlicet uncias æquabant, atque in latiorem extremitatem viridi elegantissimoque & splendente haud secus ac anatis feræ masculi collum, præditam, desinebant. Ex ouropygio autem inter caudæ pennas binæ prodibant

dibant veluti ſetæ equinæ, tenues, firmæ tamen, ſeptem aut octo uncias longæ, & illæ quidem prorſus nigræ, ſed quarum extremitates ad unciæ longitudinem in orbem convolutæ erant, ab uno dumtaxat latere tenuiſſimis villis præditæ, qui pronâ parte coloris viridis faturi ſplendentis & elegantis, pænè inſtar pennularum quæ anatis feræ maris collum tegunt, magnam ſanè venuſtatem toto aviculæ corpori addentes; ſupina verò earum pars fuſci coloris erat. Intelligebam etiam quoſdam eſſe conſpectos, qui ſetas illas haberent alteram ſuper alterâ verſus extremum decuſſatim ſitas.

PSITTACI.

NVLLAM regionem, ſaltem fervidiorem, in Aſia, Africa & America eſſe opinor, quæ Pſittacos non producat, eosque variâ magnitudine, & colorum varietate differentes, ut ex Veterum & Neotericorum qui aliquid de Avibus ſcripſerunt lucubrationibus perſpicuum eſt, & ipſa quotidiana experientia docet. Veteribus certè, non niſi quos Aſia aut Africa mittebat, cognitos fuiſſe, mihi perſuadeo: at Neotericis etiam quos Novus Orbis ſubminiſtrat. *Pſittacorum magna varietas.*

INTER Neotericos autem, nemo meâ opinione diligentiùs & exactiùs de hoc Avium genere commentatus eſt C.V. Vlyſſe Aldrovando Bononienſi, qui Librum XL. Tomi Primi Ornithologiæ ei dicavit. Ille enim philoſophicâ methodo tradidit quidquid ad Pſittacorum hiſtoriam pertinere poteſt, & quatuordecim diverſas eorum ſpecies deſcribit, tredecim verò icones exhibet: quarum duæ priores maximæ ſunt, & corvum magnitudine ſuperant; tertia & quarta, columbæ ſunt magnitudine; quinta, ſexta, ſeptima, octava, nona, & decima mediocris ſunt magnitudinis, caudamque brevem habent, ſaltem non adeò longam ut tres ſubſequentes quæ longiore caudâ ſunt præditæ: decima quarta brevem etiam habet caudam.

Priorem illam elegantem ejus ſpeciem quæ pectoris & ventris pennas flavas habet, eas verò quæ alas dorſumque tegunt, tum etiam eas quæ in cauda cæruleas, non ſemel videre memini, & iconem habeo vivis coloribus expreſſam; atque illam ipſam eſſe arbitror, quam Ioannes Lerius cap. XI. Hiſtoriæ ſuæ Americanæ *Canidé* à Braſilianis appellari ſcribit. Alteram ſpeciem etiam videre memini in arce Cæſaris Eberſtorfianâ ad Danubium ſitâ infra Viennam, tum etiam Lugduni Batavorum apud Sionem Lucium Daniſtam, binas aves ejus generis, quas poſteà magno duci Moſcovitarum dono mittebat. Reliquæ verò ſpecies (præter tertiam, quæ illi alba criſtata eſt, & decimamquartam, quæ erythrochloros etiamq. criſtata) mihi etiam conſpectæ, tum pleræque aliæ ab ipſo non deſcriptæ, tam breviore cauda præditæ, & majuſculâ corporis mole, quàm minoris generis, quæ longiores caudæ pennas habent, & collum veluti torque rubro aut atro ornatum; humana verba exactè exprimere ſolitæ; quibus ſimilem unam habuit Nobiliſſimus vir Philippus Marnixius Sanct-Aldegondius, quam ſæpè cachinnum humano more ſuſtollere audivi, quum ab adſtantibus Gallico ſermone compellaretur hoc modo, *Rieʒ perroquet, riez*, id eſt, Ride pſittace, ride; ſed quod magis mirum, Gallico etiam ſermone ſubiiciebat illico, tamquam ratione prædita, haud dubiè tamen ità edocta, *O le grand ſot qui me faict rire*, hoc eſt, ô magnum fatuum qui me ad ridendum provocat; illaque verba iterum & tertiò repetere ſolebat. *I.* *Canidé. II.*

SED inter reliquas unam Pſittacis primæ ſpeciei magnitudine æqualem, apud Illuſtriſſimam Dominam Mariam de Brimeu, Ducem Croyam & Areſchotenſem feliciſſimæ memoriæ, priùs quàm ex Hollandia excederet, cui ſanè parem in pennarum coloris varietate & elegantia videre non memini: etenim licet omnes ferè pennæ corpus tegentes rubro colore eſſent infectæ, caudæ tamen pennæ, quæ valde prolixæ, partim rubræ erant, partim cæruleæ; at quæ in dorſo & alis, verſicolores ex flavo, rubro, & viridi, quibus cæruleus color etiam commixtus: caput circum oculos albi coloris erat, ſinuoſisque lineis nigris, quemadmodum *Canidé* caput, diſtinctum erat: pſittacum, qui ſimilis eſſet coloris, apud nullum Auctorem deſcriptum memini. Ea porrò avis Annam ab Hilla Illuſtriſſimæ Ducis neptem, nunc Comitem Megenſem & Dominam de Groesbeke adeò diligebat, ut quocumque per conclave expatiaretur, illam ſubſequeretur, nec quenquam veſtem ejus attingere conſpiceret, quin morſu illum appeteret, ità zelotypiâ quadam laborare videbatur. *Pſittacus major elegantiſſimus.*

CETERVM Pſittacus ille majoris generis quem Lerius capite ſuprà memorato à Braſilianis *Arat* vocari ſcribit, valdè elegans etiam eſſe debet: nam alarum remiges pennas, & caudæ quæ ſeſquipedalis longitudinis, media ex parte coccinei coloris eſſe refert, alterâ prorſus elegantis cyanei, tubo ſeu nervo qui medias pennas per longitudinem ſecat, diverſos illos colores diſtinguente, reliquas verò totius corporis pennas prorſus cæruleo colore tinctas eſſe. Addit utrumque genus illud majorum Pſittacorum, *Arat* videlicet & *Canidé*, magnâ eſſe in exiſtimatione apud Braſilianos, quia illorum pennas ter aut quater in anno *Arat.*

vellunt, ad veſtes, pileos, clipeos, & aulæa conficiendum, tametſi domeſticũ non ſit, quia tamen in vaſtis arboribus medios vicos occupantibus frequentiùs verſari ſolet quàm in ſilvis.

PRÆTER binos illos ingentes, idem Lerius tria aut quatuor Pſittacorum genera apud Braſilianos inveniri ait.

I. *Ajourous.* Primum videlicet etiam majuſculorum & craſſiore corporis mole prædituũ, cui *Ajourous* nomen indunt Braſiliani Tououpinamboutii, caput ornatum habens pennis verſicoloribus flavo, rubro & violaceo, extremis alis ſuaverubentibus, & caudæ pennis oblongis & flavis, reliquo corpore prorſus viridi: hoc genus rariſſimè ad exteros transferri, nullum tamen faciliùs & perfectiùs edoceri ad humana verba pronuncianda, quàm iſtud. Addit etiam Braſilianam quamdam mulierem in pago binis milliaribus ab inſula in qua ipſe cum aliis Gallis habitabat diſtante, ſimilem Pſittacum in deliciis habuiſſe, qui eo intellectu & ratione prædituς videbatur, ut comprehendere & diſcernere poſſet, quidquid ipſa diceret quæ illum educaverat. Nam quum, inquit, animi recreandi gratiâ in illum pagum profecti, ante illius mulieris ædes interdum tranſiremus, compellare nos ipſa ſolebat his verbis, Vultis mihi pectinem dare, aut ſpeculum, & illico efficiam ut meus pſittacus coram vobis cantet & ſaltet? ſi ejus petitioni annuebamus, ſimulac quædam verba avi pronuntiaverat, pſittacus non modò in pertica, cui inſidebat, ſaltare incipiebat, ſed etiam garrire, ſibilos edere, & Braſilianorum ad pugnam ſeſe parantium vociferationes imitari: breviter, quando ejus heræ in mentem veniebat ut diceret, Cane, canebat; Salta, ſaltabat. Sin verò ægrè ferens, ſe quod petierat, non impetraſſe, paullò acerbiùs avi diceret, *Auge*, hoc eſt, ſile; immobilis ſilebat, nec ullâ ratione eum ad linguam aut pedes movendum excitare poteramus.

II. *Marganas.* Secundum genus *Marganas* à Braſilianis appellatur, quale eſt eorum Pſittacorum, qui in Europam inferri ſolent, nec magni apud illos pretii, propter abundantiam: non minùs enim iſtîc frequentes ſunt, quàm apud nos columbæ.

III. *Tovis.* Pſittaci tertii generis, ab ipſis *Tovis* appellati, majores non ſunt ſturno, & univerſum corpus tectum habent pennis impensè virentibus; caudæ verò pennæ, quæ valdè longæ, flavum colorem admixtum habent.

Pſittacorum nidi non ſunt pendula. Illud etiam addebat ſe obſervaſſe, Pſittacos illius regionis nidos ex arborum ramis propendentes non conſtruere, ut topographicis ſuis tabellis quidam perſuadere conantur; at in arborum cavis, eoſque orbiculari formâ, ſatisque duros & firmos.

Ceterùm quum ſub extremum annum Chriſti milleſimum quingenteſimum ſexageſimum quartum eſſem Vlyſſipone apud Sebaldum Linſium Germanum Vlmenſem, memini filium ipſius Rodericum, ex Fernambuco Braſilianorum, ubi commorabatur, eô appellere, & navem mercibus onuſtam advehere, in qua etiam aliquot mancipia, & nonnulli pſittaci quartæ ſpeciei ab Aldrovando deſcriptæ, atque alii etiam minores ſturni magnitudinem non excedentes, prorſus viridis coloris pennis tecti, ſed omnes brevi caudâ prædiți & albo roſtro; idque genus frugibus valde noxium referebat: eos in itinere Mayzi granis aluerat, cujus multas ſpicas eum adhuc habere obſervabam.

In ſecunda navigatione quam Batavi in Indiam Orientalem inſtituebant, in Iaua vicinisque quibuſdam inſulis Pſittacos obſervabant longè illis elegantiores quos è Braſilia ad- *Noyras.* vehere ſolent, eosque à Luſitanis qui in Iava & Moluccis verſabantur, *Noyras* appellari intelligebant, & illos quidem corporis mole non valde magnos, ſed adeò elegantis coloris, ut venuſtiores depingi non poſſe exiſtimarent: pectus enim & ventrem pennæ rubri coloris floridi ſplendentisque tegebant, dorſum aurei coloris pennæ, alas verò viridis & cærulei commixtorum colorum pennæ ornabant, ſub alis ſuave rubens color ſplendebat. Valde autem ingens erat iſtîc illarum avium precium, ut non minoris æſtimarentur, quàm octo aut decem dalleris Germanicis. Linſcotius ſcribit, Luſitanos ſæpiùs periculum feciſſe, an Vlyſiponem transferre vivum aliquem poſſent, ſed numquam voti compotes factos fuiſſe, quòd nimis tenelli & delicatuli ſint: Batavi tamen eam induſtriam adhibuerunt, ut unum vivum Amſteldamum uſque retulerint, qui tametſi non eſſet è ſelectiſſimis, centum tamen & ſeptuaginta florenis ejus Provinciæ, hoc eſt, paullò pluris quàm ſeptuaginta dalleris venundari potuit, quemadmodum in Diario illius Navigationis annotatum comperio. Is in itinere pleraque verba Hollandica, quæ à nautis audiverat, pronunciare didicerat, adeóque cicurem ipſum ejus herus reddiderat, ut roſtrum in os & aures ejus inſereret ſine noxâ, piloſque barbæ ipſius componeret: at ſi quis alius manum admovere vellet, illicò morſu eam appetebat, haud ſecus quàm canis quiſpiam.

ANNO porrò Chriſti quinto ſupra milleſimum & ſexcenteſimum, mittebat mihi Iacobus Plateau ſæpiùs memoratus Pſittaci cujuſdam iconem vivis coloribus expreſſam, cui quum ſimilem hactenus non viderim, neque apud quempiam deſcriptum meminerim, in hoc Auctario ad Exoticorum Hiſtoriam typis jam expreſſam adjunctam volui.

EVM

PSITTACVS ELEGANS.

Psittacus elegans.

EVM autem se plus quàm biennio aluisse scribebat, columbæque esse magnitudine; caput illum habere pænè instar Accipitris, ejusdemodi nempe coloris pennis tectũ, ardentes oculos: collum & pectus versicolores pennæ obsidebant, quas quum irascebatur, aut molestiâ aliquis ipsi crearet, admoto ad caveam quâ cõclusus erat, aliquo animali, surrigebat, ut cristatus quodammodo videretur: erant autem illæ rubescentis coloris, & extimâ parte cærulei elegantissimi: ventris pennæ similis ferè erant coloris, fusco tamen insuper suffusæ colore; dorsi pẽnæ virides, & alarum remiges pennæ subcæruleæ: cauda frequẽtibus pennis viridibus sed non longis constabat.

Illum Psittacum nunc habet Illustrissimus Princeps Carolus Dux Croyus & Arescotensis, ab ipso Iacobo Plateau redẽptum cum toto ipsius rerum Exoticarum thesauro, qui instructissimus esse solebat. Sed & alios duodecim aut plures psittacos diversi generis habere illum Principem intelligo, quorum plerique vivi, & eorum nonnulli perfectè humana verba exprimere, alii saltare norunt.

CERTE de Psittacis quidpiam commentari non statueram, quandoquidem exactissimè C. V. Vlysses Aldrovandus, ut dixi, de iis tradiderit, & ante ipsum C. V. Conradus Gesnerus etiam de illis egerit: sed quum hanc iconem à Iacobo accepissem, facere non potui, quin ejus aliquam mentionem facerem, & aliorum similiter Psittacorum quos mihi diverso tempore & variis in locis videre contigit. Propter eandem causam prætermittere nequivi Psittaci pusillum genus quod ex Æthiopia locisque Manicongo vicinis, proximis his annis à Batavis naucleris relatum est; & maris iconem, quia feminâ multo elegantior (utriusque enim sexus allatus) lectoris oculis proponerem.

PSITTACVS MINIMVS.

Psittacus minimus.

CORPVSCVLI moles Fringillæ magnitudinem æquabat, hoc est, duarum unciarum cum semisse longitudinem habebat ab infimo collo ad ouropygium usque: omnes pennulæ corpusculum tegentes, viridis erant coloris, sed in quibus manifestum apparebat discrimen: nam quæ in dorso, saturatiores erant; quæ in ventre, dilutiores: remiges alarum pennæ trium unciarũ longitudinem habebant, & tametsi pronâ parte, eo videlicet latere quo brevioribus villis erant præditæ, quoque sese invicem tegebant, viridi saturo colore essent tinctæ, altero tamen, quod longiores villos habebat, & totâ supinâ parte, fusci erant coloris: caudæ pennæ elegãtissimæ erant, & pænè binas uncias longæ, paullò minus semunciâ latæ, colore eâ parte quâ ouropygio infixæ viridi cum flavo permixto tinctæ, deinde rubro eleganti, demum nigro, postremò viridi: & tres isti postremi colores ab invicem distincti, veluti in quorumdam psittacorum viridium majore corporis mole præditorum caudæ pennis videre est: istæ autem vix conspiciebantur, nisi quum caudam explicaret, quia ab aliis ejusdem longitudinis tegebantur, quæ prorsus virides: collum breve & crassiusculum: plumulæ caput tegentes breves admodum & virides, præter eas quæ verticem supra rostrum, quæque totum guttur tegebant, nam illæ rubrum elegantem & floridum colorem habebant; de mare loquor, quia feminæ pennulæ dilutiùs rubebant, neque tam amplum spatium occupabant quàm in mare: oculi erant nigerrimi: rostrum crassum & firmum, superna pars adunca

adunca & mucronata, ut in reliquis pſittacorum generibus; ejus color ſubrubens: crura brevia ſemunciæ longitudinem vix æquabant, cineraceiqúe coloris ſquamis erant tecta, ut aliorum vulgarium pſittacorum pedes, iiqúe in quatuor digitos diviſi, quorum bini anteriores & imparis longitudinis, bini poſteriores & illi etiam impares, breviores quidem duobus articulis præditi, hi interni; longiores autem tribus, & hi externi: ungues albi & ſatis longi. Valde exilem habere vocem, & dumtaxat pipîre obſervabam: gaudet conſortio. Quum edebat, altero pede cibum non tenebat, ut alii pſittaci, ſed roſtro carptim cibum corripiebat: cibus autem magnâ ex parte, phalaridis ſemen, illo enim libentius veſci obſervabam quàm ullo alio ſeminis genere: mihi tamen quidam conſpecti ſunt ita edocti, ut panem aquâ tinctum carptim morſicando ederent: potus eſt aqua. Illud præterea in hac aviculâ animadvertebam, quòd femellæ ſeneſcentes, vix edere volebant, niſi cibum jam à mare carptum & aliquamdiu in prolobo retentum, & quaſi coctum ſuo roſtro deinde exciperent, ut columbarum pulli à matre ali ſolent.

NVMENIVS INDICVS.

poſt cap. 11. *lib.* v. *Exoticorum.*

Scolopax Indica.

SVB extremum annum Chriſti ſexcenteſimum quartum ſupra milleſimum mittebat ad me Illuſtriſſimus Princeps Carolus Dux Croyus & Areſchotanus iconem quam ad peregrinæ cujuſdam avis normam depingi curaverat, quæ ſpectatur in ipſius ampliſſimo & inſtructiſſimo omnium rerum exoticarum Theſauro, in ejus urbe, cui Bellusmons nomen, ſito: & Scolopacis Indicæ nomen indebat. Eam iconem, quia avis valde peregrinæ erat, neque illi ſimilis umquam mihi conſpectæ, in Auctario quod ad ſex priores Exoticorum libros adornabam, locum inter aves habere volui, ut Lectoris oculis ſpectandam proponerem.

Numenius Indicus. Arcuata. Falcinello. Corlis. Elorius.

ISTAM porrò avem ad Scolopacis genus non eſſe referendam, roſtri, licet prælongi, forma ſatis indicabat, quia falcatum erat: propterea ad Numenii ſpeciem quam C. V. Geſnerus Arcuatam, Itali *Falcinello*, Galli *Corlis* appellant, Bellonius Elorium Ariſtotelis eſſe cenſet, potiùs referendam eſſe, mihi facilè perſuaſerim. Nam ad ejus magnitudinem accedebat, collum oblongiuſculum habebat, roſtrum longum & acutum quidem, ſed falcis meſſoriæ inſtar incurvum, oblonga & tenuia crura, quatuor digitis prædita, quorum tres anteriores longiores, poſterior brevis, omnes autem nigris unguibus armati: femora, media illa ex parte quæ ſupra genu eſt, nuda, & pennis deſtituta, quam notam cum omnibus aliis avibus, paludoſis in locis verſari ſolitis, quodammodo communem habebat: ejus cauda brevis, nec extremas alas ſuperans: pennæ autem univerſum corpus tegentes alterius erant coloris, quàm in vulgari noſtro Numenio, nam prorſus rubræ erant minii inſtar, præter earum quæ remiges erant, extremitates; illæ enim atro colore infectæ. Hujus item crura & roſtrum pænè ut ochra flaveſcebant.

NVMENIVS INDICVS.

CETERVM Bellonius cap. XII. lib. IV. de Avibus, eas aves quas Galli *Corlis*, ſive *Corlieux* vocant, gregatim volare, & in humidis pratis eſcam venari ſcribit, lumbricos roſtro è terra videlicet eruentes, & tametſi ferinum ſapiat earum caro, in conviviis tamen expeti. Geſnerus verò, in cibis laudari & gallinis præferri aſſerit, atque ipſi ſemel guſtanti, carnem ſolidam, ſiccam & leporinæ ſimilem viſam eſſe.

SVLA HOIERI

ad calcem cap. VI. *lib.* V. *Exot.*

ANNO Christi millesimo sexcentesimo quarto mittebat idem Hoierus illi ipsi Doctori Pawio aliam marinam avem colore prorsus à superiore differentem, non minùs tamen quàm illa magnam, & pænè ejusdem formæ, nisi quòd hujus alarum remiges pennæ paullò longiores mihi visæ, ut etiam aliquot in cauda pennæ: sic ut dubium me facerent, interne mergos reponere deberem, an in Larorum sive Gaviarum classe habere. Poterit tamen benevolus Lector utri velit classi adscribere. Eam verò sic describebam.

Sula.

AB imo collo ad ouropygium usque ductâ per dorsum mensurâ, pedem Romanum longa erat; à capitis vertice ad dorsum usque, uncias undecim, colli ambitus totidem crassus erat, rostri, quod valde mucronatum & firmum habebat, longitudo, unciæ quinque cum semisse: rostri pars crassior, & quæ circa oculos, nigra erat: corporis ambitus viginti quatuor uncias, hoc est, binos pedes Romanos explebat, alæ plus quàm pedem longæ, caudæ verò longiores pennæ septem unciarum longitudinem non superabant; crura satis tenuia & infirma habebat, eaque binis unciis non longiora, & nigri prorsus coloris, ut etiam pedes, qui valde lati, quatuor digitis constantes, quorum exterior & illi proximus (qui longissimi) tribus articulationibus constabant, tertius duabus, minimus unâ, singuli parvo ungue præditi præter secundum, cujus unguis paullò latior, & altero latere serratus, omnes autem nigrâ membranâ simul connexi: longiores porrò & remiges alarum pennæ totæ nigræ, ut etiam tres illæ quæ in caudâ superiores & longiores, medium que caudæ locum occupantes: reliquum corpus albæ pennæ tegebant; quæ tamen in dorso, nonnihil subflavescebant, tamquam luto aut pulvere consperſæ fuissent.

Ceterùm eam avem in insulis Farris captam & Sulam vocari scribebat ad me tum temporis ipse Hoierus; illasque insulas varias alias aves alere addebat, quarum nomina subiiciebat, atque propediem aliquot expectare; quas ubi acceperit, ad nos missurus sit. Operæpretium igitur me facturum existimavi, si partem epistolæ quæ de præcipuis avibus in Farris insulis reperiri solitis agit, hîc subiicerem.

FARRÆ insulæ, vulgo *Ferroyer*, nomen à plumarum copia adeptæ videntur, quippe quæ felices admodum in avium fœtura, quarum præcipuas sub certis classibus hîc recensere libet, easque omnes palmipedes. *Farræ insulæ.*

PRIMO quidem ordine tres illas species, *Lundas*, *Alcas*, *Lomwias*, uti vocant, quæ & multitudine suâ & plumæ usu reliquis omnibus harum insularum avibus anteferuntur. *Classis I.*

LVNDA, est minor illa, quam superiore Autumno miseram rostro rubente & latiusculo, pectus candida, nigra tergum & alas, pedes rubra, mole corporis Anate inferior [*ea est quam cap.* X. *lib.* V. *Exoticorum Anatis arcticæ appellatione insignivi.*] Nidificat in præcipitibus celsarum rupium cavernis: ova edit gallinaceis cùm colore tùm magnitudine paria: sub Autumnum quò abeat ignotum: revertitur primo vere. *Lunda.*

HAC aliquanto major est ALKA, rostro lato & nigro, itemque corpore, nisi quòd sub pectore & in extremis alis albicat; pedes nigri; caput denique fuscum, nisi linea alba ab utroque oculo ad rostri partem proximam duceretur. Nidificat in editissimis scopulis ut *Lunda*, magnitudine æquans minorem gallinam: ova ejus maculata ex albo & nigro. *Alka.*

GRANDIOR illâ LOMWIA est. Ejus corpus totum nigrum excepto pectore, quod albet, pedes nigri, rostrum nigrum, oblongum, acutumque: ova in æditionibus scopulorum marginibus excludit, cyanei quidem coloris, sed lineamentis undique diversorum colorum mirè variegata ac veluti picta. *Lomwia.*

IN Altero ordine collocare placet duas diversas species quæ terram numquam ingrediuntur, utique pedibus ad incedendum inutilibus præditæ, mole corporis Anserem minorem æquantes. *Classis II.*

PRIOR, *Ildbrimel* esto, major scilicet ex illis duabus quas superiore Autumno misi, quamque insulanos pro Halcyone habere dixi, hac sine dubio ratione inductos, quòd Halcyonis more fœtum in undis marinis producere nescio à quibus acceperint: quamquam ego minimè pro Halcyone reputem, longè enim dissentit descriptio Plinii. Caput ejus fuscum, sub collo circulus albus: pectus item candidum, tergum & ala nigricant; maculati passim punctis albis, pedes nigri. [*ea esse videtur Mergus Farrensis maximus cap.* VI. *lib.* V. *Exoticorum descriptus.*] *I. Ildbrimel*

ALTERA *Goirfugel*, colore corporis *Alkæ* non absimilis, tametsi corpore longè major: rostrum ei latum admodum & incurvum; caput oblongum atque nigrum, oculorum margines candido circulo tinguntur: pedes nigri, quorum nullus ad incedendum usus, sed nec *II. Goirfugel.*

alarum

alarum quas admodũ exiles habet. Etenim nec incedere, nec volare unquam visa est utraque. Rarissimè autẽ hæc, & non nisi peculiaribus quibusdam annis visitur: nec ubi fœturæ operam det, ulli hominũ exploratum. Utramq. hanc speciem in Mergis ego numeraverim.

Classis III. TERTIA classe constituo tres species formâ discrepantes, at hoc genio valde affines, quòd tempestatum prænuntiæ, & in alto tantùm Oceano versantur.

I. *Haffhest.* HARVM quæ magnitudine anteit, gallinam mediocrem magnitudine, formâ falconem utcumque æquat, vulgò *Haffhest*, hoc est, equus marinus non convenienter appellatur: cinericio est undique colore, maculis albis passim interstincta, rostro incurvo veluti falconis, sed breviori. Ad ejus, quemadmodum & duarum insequentium conspectum, exhorrescere piscatores, & littora legere, quâ possunt celeritate, solent, certi tempestatem in propinquò esse noxiam.

II. *Stormsinck.* ALTERA *Stormsinck*, passere paulò major, tota & hæc grisea est, sine maculis, rostro exili admodum, Pegasum præ superiore rectiùs dixeris; siquidem super ipsos fluctus incredibili pedum velocitate transcurrere, ac nimbi instar ferri non sine admiratione videas: ut transferri ad hanc verè possit, quod de Camilla nimis hyperbolicè Virgilius:

Æneid. lib. VII.

Illa vel intacta segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu lesisset aristas:
Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.

Catervatim hæc si navigãtibus appropinquet, deponẽda esse subitò vela, intelligẽtes norũt.

Patines. *Videtur hæc affinitatem quandam habere cum ea, cuius Oviedus lib. XIV. Naturalis & Generalis Indiarum Historiæ subinitium cap. 1. meminit, &* Patines *à nautis appellari scribit: certè eadem in volando velocitas, etiam tempestatibus concitato mari, ut per summos fluctus celeri cursu ferri quispiam arbitrari possit.*

III. *Barnsiard.* TERTIA species *Barnsiard* magnitudine passeri par, sub pectore candicans, in alis, dorsoque & collo nigricans, rostro item nigro & latiore nonnihil, pedibus rubris: natando velocissimam hæc se præstat, quantum Stormsinka discurrendo. Hæ tres species ubi fœtum proferant, nescitur. Proin meâ quidem opinione, ad Halcyonis descriptionem inter omnes quas enumeravimus proximiùs accedere videntur, quamquam colore ad Plinii descriptionem prorsus non quadrent.

Classis IIII. *Skua.* QVARTVM locum *Skua* tribuo, quæ avis aquilinò generi videtur adnumeranda, siquidem & corporis mole & rapacitate illis respondet: rostrum habet curvum, sed non admodum latum, pennas corpus tegentes griseas, solâ alarum extremitate albicante; pedes item griseos. Fœtum negligenter in apertis campis producit ex ovis griseis, grandioribus anatinis similibus, quæ exilibus nigris maculis notata sunt. Piscibus vescitur, sed & prædam in omne genus auium infensissimè exercet.

Classis V. QVINTO ordine describendæ veniunt duæ diversæ anserum species, quarum

I. *Helsingegaas.* Prior, *Helsingegaas*, caput & collum habet nigrum circulo albo cinctum, pectus album, alas griseas, tergum cyanei coloris, pedes rubros; & magnitudine anati respondet.

II. *Brandgaas.* Altera species, *Brandgaas*, anseri silvestri paulò minor; caput illi griseum, collum rubro circulo cinctum, pectus griseum, alæ similiter & collum, pedes rubri.

HÆ species rarissimè in Farris conspiciuntur, neque istic fœtificant: unde autem veniant, & quò migrent, nemini cognitum. Superstitio autem ex longâ experientiâ nata est, hæ ubi apparuerint, mutationem magistratus imminere. Aliâs silvestrium anserum satis hîc quoque magna copia.

HACTENVS de præcipuis avibus quæ Farris insulis familiares. Nunc pauca de aviculis quas in arboribus Orcadum nasci proditum est.

Claiks. *Claikgees.* *Bernacles.* *Rodgees.* *Claiks* sive *Claikgees* Scotis, *Bernacles* Anglis, *Rodgees* Hietlandis, avis est per autumnum hiememque dumtaxat conspicua, formâ anati vicina. Hujus natalia cùm ignorentur, factum ut vulgus primum ejus protoplasma sive rudimentum censuerit esse testas quasdam albicantes, adnatas truncis sive fragmentis ligneis, quæ maris fluctibus in arenam littúsve propelli hîc solent, ubi ligna aliâs non crescunt, & formam aviculæ istius quodammodo æmulantur. Vivam tamen & omnibus modis absolutam avem ex massa illa testacea evasisse aut prodiisse, nemo est inventus, qui se vidisse asserere fuerit ausus. Hactenus Hoierus.

Bernacles. *Rodgans.* AVICVLÆ porrò non sunt quas in Orcadum arboribus mari vicinis nasci vulgo putant, & *Bernacles* sive *Rodgans* appellant, sed aves anate ferâ non minores, ut ego aliquoties vidi, imò ipsarum carnem etiam gustavi. Meras autem esse fabulas quæcumque de earum natalibus hactenus fuêre tradita, à Batavis qui ante paucos annos ad Novam Zemlam navigârunt, & fretum Nassovicum, vulgo Weygaz appellatum, superârunt, est deprehensum: eas etenim aves in aliquot scopulis incubantes suis ovis observârunt, quarum nonnullas, & multa illarum ova in navim retulerunt, quibus famem propulsârunt.

SKVA

SKVA HOIERI.

CETERVM sub extremum Decembrem ejusdem anni, videlicet millesimi sexcentesimi quarti, ab eodem Hoiero *skuam* avem accipiebam, cujus in Farrensium avium Quarta classe meminerat epistolâ Martio præcedente exaratâ: & quia nonnullas notas ab iis quas ipse ponebat variare conspiciebam, illius brevem historiam cum ejus icone in tabella expressa, in hoc Auctario Lectoris oculis subiicere volui.

ERAT autem grandioris alicujus Gaviæ magnitudine, ab imo videlicet collo ad oúropygium usq. novem uncias longa: corporis ambitus ductâ sub alis mensurâ, uncias sedecim crassus: collum à summo capitis vertice ad tergum usque septem uncias longum: caput non valde magnum, nec rostrum planum, at potiùs longiusculũ & angustum, capitis proximâ parte scabrum, extimâ verò læve, nigrum, & curvum instar ferè rapacium avium aut Gaviarum, binarum unciarum longitudinem non excedebat: alæ septemdecim pænè unciarum longitudinem explebant, & paullulum extremam caudam superabant: quatuor majores alarum pennæ remiges nigræ, non albæ in extremitate, ut Hoierus adscripserat, nisi forte similem notam in aliis ejus generis avibus conspexerit: à tubo verò ad mediam usque pennarum longitudinem, illas candidas reperiebam, quemadmodum etiam majores & supernas tres caudæ pennas, quâ ouropygio inserebantur, reliquâ parte nigrâ, non secus ac alarum extrema: ad ceteras verò pennas corpus tegentes quod attinet, cineracei ex nigro erant coloris, niger tamen exuperabat, & Haliaëti vel Milvi pennas valdè æmulabantur: crura in extima fere corporis parte collocata habebat, ut pleræque aves aquaticæ, supraque genu valde erant brevia, à genu deinde ad pedem usque, pænè tres uncias longa: pedes plani, tribus digitis præditi & brevi calcari: interior digitus, qui brevior, binis articulis constabat; medius, qui longissimus, tribus; medio longitudine proximus, quatuor; calcar, unicum articulũ habebat: omnes autem digiti in parvos ungues curvos desinebant, & nigrâ membranâ sive cartilagine cõnexi erant ad ungues usque.

SKVA HOIERI. Skua.

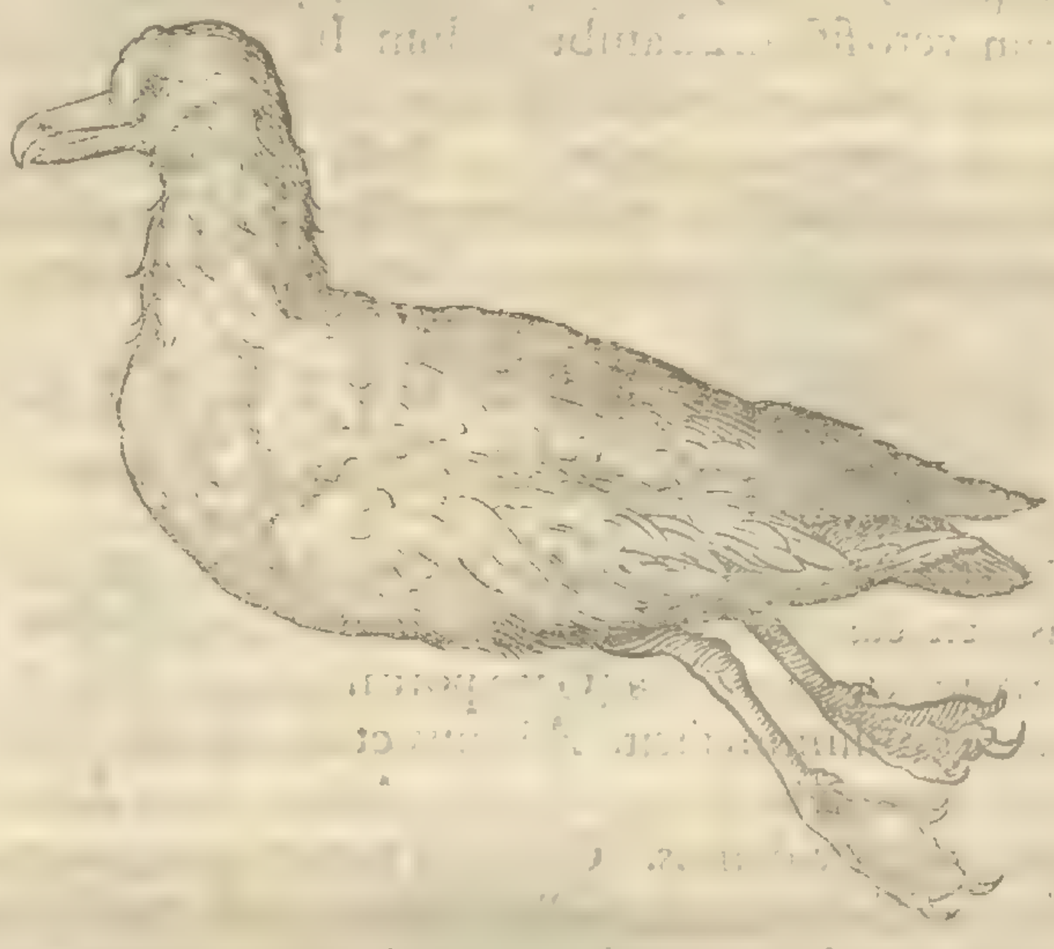

PORRÒ quum hæc avis ex Hoieri relatione perinde grassetur in omne genus avicularum, ac in pisces, parum abest quin mihi persuadeam, illam esse, aut certè ei perssimilem quam Consalvus Oviedus Historiæ Indiæ Occidentalis lib. XIV. cap. VIII. describit, unicâ notâ exceptâ (si quidem vera sunt quæ scribit) nam hæc utrumque pedem planum habet, ejusdemque formæ: ille autem sinistrum dumtaxat pedem planum suæ tribuit, alterum verò facit vulturis aut aquilæ pedi similem. Sed forsitan Lectori non erit ingratum, si caput illud in Latinum sermonẽ convertam (Hispanico enim sermone scripsit) & hic subiiciam.

SÆPE, inquit, conspiciuntur in hac insula *Hayti*, sive Hispaniola, tum ea quæ à D. Ioanne nomen accepit, atque in aliis huic Indiæ adscriptis, aves meâ opinione valde mirabiles, dubiæque naturæ, quia tam supra terram, quàm in mari & fluminibus prædari & vivere possunt: sunt autem corporis mole tam grandes, quam magnus Larus sive Gavia, pennásque habent illi ferè similes, mixti videlicet coloris ex albo & fusco; rostrum etiam simile, sed magis mucronatum: pedes verò habent diversi generis, sinistrum quidem planum, anatum, anserum aut aliarum avium in mari degentium instar, dextrum verò curvum & ad captandam prædam idoneum, ut vultures, falcones, aut aliæ aves curvis unguibus præditæ. Itaque quando inter volandum piscem aliquem summâ aquâ natantem conspiciunt, ex alto sese præcipites dant, pedisque dextri unguibus corripiunt, atque, si lubet, in aqua persistentes sinistri pedis auxilio, istic vorant, aut ex aqua sublimes elatæ, inter volandum prædâ vescuntur, vel in scopulum aut arborem sese transferunt ut commodiùs prædam vorare possint. Mihi porrò relatum est supra terram aucupium etiam exercere, & parvas aves,

Vultures aquatici.

lacertos aut ejuſmodi res terreſtres perſequi: eam ob cauſam Chriſtiani in illis inſulis habitantes, aquaticos vultures eos appellant. Hæc Oviedus.

ARBITROR autem Chriſtianos illos exiſtimaſſe aves iſtas unius pedis digitos uncis unguibus præditos habere, quia aviculas in aëre volantes rapere iisque veſci obſervabant; quumque illas ipſas etiam in aquis verſari viderent, alterum pedem planum ſaltem habere debuiſſe, cujus beneficio in aquis diutiùs verſari poſſent.

Porphyrio.

CETERUM Iſidorus, teſte Geſnero, inter recentiores opinionem etiam habuiſſe videtur, aves reperiri diverſæ formæ pedes habentes; atque inter eas Porphyrionem reponit. Porphyrio, inquit, eſt avis, cui hoc peculiare, quòd pedem unum habet latum ad natandum, alterum verò fiſſum ad ambulandum. In quo notatur quòd utroque elemento gaudet, & in aqua natans ut anates, & in terra ambulans ut perdices. Verùm bono Iſidoro Porphyrionem numquam conſpectum fuiſſe opinor: nam alterum pedem planum non habet, ſed utrumque fiſſum, ut habent gallinæ, perdices & aliæ aves per terram graduri ſolitæ, & univerſum corpus cyanei coloris pennis tectum habet.

CERCOPITHECI.

poſt cap. XV. *lib.* V. *Exoticorum.*

πίθηκος, κήπος. κυνοκέφαλος. χοιροπίθηκος.

ARISTOTELES Hiſtoriæ Animalium lib. II. cap. VIII. varias Simiarum differentias facit, easque *πιθήκους, κήπους, κυνοκεφάλους* nominibus diſtinguit. Ejuſdem autem libri cap. XI. *χοιροπιθήκους* (Gaza porcariam appellat) meminit, cujus roſtro Chamæleonis roſtrum ſimilimum facit. Ælianus etiam diverſis Hiſtoriæ Animalium libris, varia earum genera enumerat: & certè ex Aſia, Africa, atque America inſignes earum differentias quotidie adferri videmus. Ceterùm tametſi plurimas viderim, & diverſæ magnitudinis, & diverſæ etiam formæ; nullam tamen mihi conſpectam puto illi ſimilem, qualis erat, cujus iconem ad me mittebat anno Chriſti milleſimo ſexcenteſimo quinto Iacobus Plateau, diligentiſſimus Naturalium rerum obſervator, ſcribens ipſum animal dono datum fuiſſe Illuſtriſſimo Principi Carolo Duci Croyo & Areſchotenſi.

Propterea in tabella exprimendam curabam, ut in hoc Auctario locum haberet.

An κυνοκέφαλος?

DE Animalis magnitudine nihil pronunciare poſſum, quandoquidē ab eo qui mittebat, nihil niſi iconē accipiebam, nullis adſcriptis notis è quibus de ejus magnitudine quidpiam coniicere poſſem, atq. ipſa icon à rudi nec admodū perito pictore videbatur expreſſa: eam ob cauſam meus pictor, cui delineandam in lignea tabella tradebam, paullò concinniorem illam reddebat. Totum verò corpus à capitis vertice ad femora pænè uſque, longis villis erat obſitum cineracei coloris: poſticam corporis partem cum cruribus ejuſdē coloris villis ſed brevibus tectam habebat, imò ipſam etiam caudā, quæ brevior erat quàm cercopithecorum aliorum eſſe ſolet: roſtrum longum, nudum, extimâ parte obtuſum, canini ferè roſtri inſtar, & rictum ſatis amplum: nates habebat glabras & prorſus depiles, ſanguineoque colore infectas, tamquam cutis detracta fuiſſet: pedes in quinque digitos fiſſos, & curvis unguibus armatos: breviter peregrina erat totius animalis forma: in tabellis tamen in æs inciſis quas Adrianus Collardus de quadrupedibus animalibus publicabat, ſimilem ferè

κυνοκέφαλος hirſutus.

iconem

iconem conſpicere memini, hoc eſt quæ caninum roſtrum glabrasque nates haberet, ſed corpus brevioribus pilis tectum, & caudam prolixiorem. Χοιροπιθήκοις-ne adnumerem hoc animal, an κυνοκεφάλῳ claſſi adſcribam, ſum dubius; roſtri tamen forma facit, ut potiùs genus eſſe opiner κυνοκεφάλῳ: Lector tamen utri volet claſſi adſcribere poterit.

CETERVM quoniam de Simiis agere cœpi, non incommodè me facturum exiſtimavi, ſi de aliis quibuſdam generibus, præſertim cercopithecorum, agerem, quorum apud Latinos Auctores nullam mentionem factam invenio. Initium autem faciam ab eo genere quod barbam ſatis prolixam gerit, & cujus iconem habeo coloribus expreſſam, quam etiam in tabella delineandam à perito pictore curabam, & porrò ſculpendam, ut hîc adponerem.

MAGNITVDINE autem vulgares cercopithecos, eos videlicet qui majore ſunt corporis mole, æquabat: caput, dorſum, crurum poſtica pars & cauda nigris villis erant tecta, quibus fuſcus color admixtus: pectus, venter, crurum pars anterior longioribus villis, iisque albis erant obſita: è mento propendebat dodrantalis longitudinis barba in mucronem deſinens, alba ſive incana: aures non magnas habebat, ſimisque erat naribus, ut major pars ejuſmodi animalium: cauda valde longa erat & ſatis craſſa, cujus extrema pars in longiorum villorum floccum deſinebat, perinde ac leonis cauda; quam notam in nullo cercopitheci genere obſervavi, quàm unico alio, de quo poſtea: pedes in quinque longiores digitos fiſſi, anteriores præſertim, quibus tam quam manibus utitur, ungues ferè humanis ſimiles.

CERCOPITHECVS BARBATVS. *Cercopithecus barbatus 1.*

Cercopithecus barbatus 2.

Verumenimverò iſtius generis longè elegantiorem & magis politum videre memini Hagæ proximis his annis apud nobiliſſimum Virum Paullum Choartum Buzenvalium, Chriſtianiſſimi Regis Galliarum Henrici Quarti apud Illuſtriſſimos Ordines confœderatarum Provinciarum Legatum: nam valdè terſis & nitidis pilis totum ejus corpus erat tectum, illisq. multo brevioribus quàm cujus picturam habeo: pectus etiam album habebat & anteriorem ventris partem: cana etiam barba mentum ejus ornabat, minùs tamen prolixa quàm ſuperioris, & palmaris dumtaxat longitudinis, eaque mucronata: hujus cauda in floccum non deſinebat, ut ſuperioris, ſed ſimilis erat formæ cum vulgarium cercopithecorum caudis.

EORVM porrò qui non ſunt barbati binas habebam icones inter ſe diſſimiles: quarum

Prior exprimebat animal tectum pilis mediocris longitudinis & fuſci ex flavo coloris, quemadmodum etiam totum caput præter roſtrum: guttur albicantibus villis erat obſitum, veluti & totum pectus: anteriores pedes, manibus humanis ferè ſimiles, in quinque digitos erant diuiſi, ſimiliter & poſteriores: caudam habebat non valde hirſutam, ſed lævem quodammodo, tamquam vulſi fuiſſent pili; extrema autem ejus pars in longiorum villorum floccum deſinebat, veluti prioris barbati cauda. *Cercopithecus nō barbatus 1.*

Alter majore corporis mole præditus fuiſſe videbatur, roſtrumque prorſus fuſcum habuiſſe, caput caneſcentibus villis tectum, & collum cum pectore longis villis leoninæ jubæ inſtar etiam caneſcentibus obſitum; alioqui formâ ſuperiori non erat valde diſſimilis. Huic ferè parem tabellæ illæ Adriani Collardi in æs inciſæ expreſſum etiam habebant. *Cercopithecus non barbatus 11.*

DVM Vlyſipone hærebam, ex Fernanbuco ſive Pernanbuco Braſilianorum memini advectos fuiſſe ſub Decembris initium anno Chriſti milleſimo quingenteſimo ſexageſimo quarto cum Pſittacis illis, de quibus ſuprà dictum eſt, Cercopithecos quoſdam non magnâ corporis mole præditos, ſed minore quàm ſuprà enumerati, cosque ſatis prolixis villis tectos *Cercopithecus Braſilianus 1.*

gilvi coloris, quibus similes postea mihi non sunt conspecti: habebant illi peculiarem quandam notam, quam in nullo alio istius generis animali observavi: nam suavem quendam, moschi quodammodo instar, spirabant odorem: & Rodericus Lincius, qui eos advexerat, mihi affirmabat omnes istius generis similem odorem exspirare.

Cercopithecus Brasilianus II. Cay.

CETERVM Ioannes Lerius cap. x. Historiæ suæ Americanæ alterius cujusdam generis meminit, quod apud Brasilianos Tououpinamboutios est frequentissimum, & ab ipsis *Cay* appellatur, pusillum etiam, sed nigri coloris, quod maxima ex parte in silvis versatur, & potissimùm peculiaribus quibusdam arboribus insidere solet, ferentibus siliquas perinde crassas ut nostræ majores fabæ, quarum fructu vescuntur.

Cercopithecus Brasilianus III. Sagouin.

MEMINIT & alterius pusilli generis non majoris Sciuro, & ejusdem ferè coloris, rufi videlicet, cui Brasiliani *Sagouin* nomen indunt: habereque scribit formam (quantum quidem ad collum, rostrum, anterioremque adeò corporis partem attinet) leoninæ similem: magno haud dubiè æstimandum, si in Europam transvehi posset, sed adeò delicatulum esse, ut navis in mari agitationem nullo modo ferre queat, præterea adeò superbum, ut ob levissimam occasionem, inediâ potiùs & cibi abstinentiâ vitam finire cupiat, quàm minimam molestiam perferre.

HVIC formâ non absimilem advehebat etiam cum Psittacis, & odorato illo Cercopithecorum genere Rodericus Linsius, sed unicum, reliquis ejus generis in itinere mortuis: quia toto trimestri tempestatibus jactatus in itinere hæserat: longè verò elegantioris erat coloris, quàm is qui à Lerio describitur. Illius igitur formam quum memoriæ impressam adhuc retineam, & ejus nativam iconem coloribus expressam postea nactus fuerim, facere non potui, quin in tabellâ incisam hîc subiicerem & Lectori communicarem.

CERCOPITHECVS SAGOVIN.

ERAT autem, quem videbam, Sciuro minor, & adeò delicatulus, ut molli villosaque pelle fovendus esset ob aëris frigidioris asperitatem: rostrum & capitis pars anterior leoninam quodammodo formam referebant, fuscoque colore cui rubedo quædam permixta, erant prædita: aures albicantibus villis erant hirsutæ, quibus ruber color etiam admixtus: guttur & pectus longioribus villis partim fuscis, partim albis tecta habebat: reliqui pili per corpus sparsi nigri & albi, radiatim à dorso ad ventrem alternis erant dispositi: cauda etiam, quæ longa erat, similis coloris pilis alternatim erat tecta: venter nigris pilis tectus: crura breviores albi pili quadam rubedine infecti tegebant: pedes in quinque digitos non valdè longos fissi, albis unguibus erant præditi: breviter elegantiorem videre non memini. Vivus adhuc erat, quùm insequente Ianuario Vlysipone, Hispalim profecturus, discederem: an porrò in Germaniam, quò destinârant, missus sit, nihil intellexi.

CETERVM consulendam censeo C. V. Conradi Gesneri Historiam de Quadrupedibus animalibus, in qua Simiarum differentias peculiari libro complexus est.

IGNAVVS.

ad calcem cap. XVI. lib. V. Exoticorum.

TYPIS expressi jam erant Exoticorum Sex priores libri, quum insequente anno, millesimo videlicet sexcentesimo quarto, honestus vir Emanuel Zwerts suprà memoratus, se illud animal, cui Ignavi nomen indidi, habere diceret, & recenter quidem

dem ex America delatum, quodque non multis diebus ante quàm nauis Amstelredamum appelleret, in itinere extinctum fuisset. Quum verò figura illa cap. XVI. libri V. exhibita, mihi minimè satisfaceret, ut quæ ad animalis exuvium vetustate jam valde corruptum delineata: illum orabam, ut suum illud animal ad paucos dies mihi concederet, quo commodiùs ejus formam observare possem: quod sanè lubens fecit: nam brevi post, illud ad me mittebat cum avium Paradisearum majoris generis Rege. In tabella itaque ejus iconem statim exprimendam curabam: & quia ad Oviedi descriptionem magis accedere videbatur, quàm illa quæ cap. XVI. lib. V. posita, in hoc Auctarium inferendam censebam cum brevibus quibusdam ipsius animalis notis, quales videlicet in arida animalis pelle suffulta observare licuit, ut cum alia icone conferri queat.

IGNAVVS.

A collo ad extremam dorsi partem, paullò plus quàm quatuordecim uncias longum erat ejus corpus, crassitudo verò sive ambitus pænè totidem continebat: in vivo autem animali longè majorem fuisse, non est dubium: collum ipsum sex uncias longum erat, & quatuor crassum, comprehensis etiam ipsis villis: anteriora crura ad pedum (quos planos habebat instar ursorum aut simiarum) usque flexuram, septem unciarum longitudinem superabant: posteriora autem, sex cum semisse dumtaxat longa, ut anterioribus ferè integrâ unciâ essent breviora: anteriores pedes à flexura ad ungues usque, tres uncias erant longi; posteriores autem ejusdem pænè longitudinis, utrique tamen valde angusti, licet plani, ut mirum videri non debeat, si cum difficultate subsistere & progredi queat: singuli verò tribus contiguis unguibus binas uncias cum semisse longis, albis, & valde mucronatis præditi, pronâ quidem parte arcus instar elatis, supinâ autẽ sive infernâ carinatis: universum corpus à summo capite ad ungues usque, densissimis iisque prolixis villis erat obsitũ, coloris partim nigri, partim cineracei, pænè ut meles, quem vulgus tassum sive taxum appellat, mollioribus tamen, atque à collo secundum dorsi longitudinem usque ad posteriora ferè crura, nigrorum pilorum quadam serie erat insignitum: totum collum à cervice ad anteriora usque crura veluti jubâ quadam nigrorum crinium in utrumque latus propendentium tectum habebat: caput exiguum, brevibus pilis subrufis obsitum, cum mento & gutturis parte: rostro simiam quodammodo referebat; breve enim, glabrum, & obtusum, simisque naribus erat præditum, exiguis etiam dentibus, satis tamen latis: quùm verò rictum amplum non habeat, hoc animal vix mordere posse, mihi persuadeo.

ad calcem cap. XVIII. *lib.* V. *Exoticorum.*

Postea tamen intelligebam ex eorum serpentum esse genere, qui in interiore Brasilianorum regione reperiuntur, atque in arboribus plerumque versari solent, ut hominibus per silvas iter facientibus insidientur: nam istam habent consuetudinem, ut aliquem sibi vicinum conspicientes, illico in eum insiliant, & corpus ejus atque brachia multiplici nexu ligantes (ut nudi incedunt isti Brasiliani) suum os in illorum anum inserant, adeoque valenter fugant, ut spirandi facultatem ipsis adimant, & nisi cultrum aut aliud ferreum instrumentum apud se habeant, quo serpentes qui tali ratione illos ligatos detinent, confi-cere queant, ipsis haud dubiè pereundum est.

LACERTVS PEREGRINVS SQVAMOSVS.

post cap. XXI. lib. V. Exoticorum.

ADMIRABILE erat illud peregrini Lacerti exuvium, quod anno Christi milleſimo ſexcenteſimo quarto apud honeſtiſſimum virum Christianum Porretum pharmacopœum Leydenſem diligentiſſimum conſpiciebam; cui quùm ſimilem ab aliquo deſcriptum non arbitrer; non inutilem operam me navaturum confidebam, ſi illius qualemcumque hiſtoriolam cum icone ad exuvii formam expreſsâ hîc ſubiicerem.

LACERTVS PEREGRINVS *ſquamoſus.*

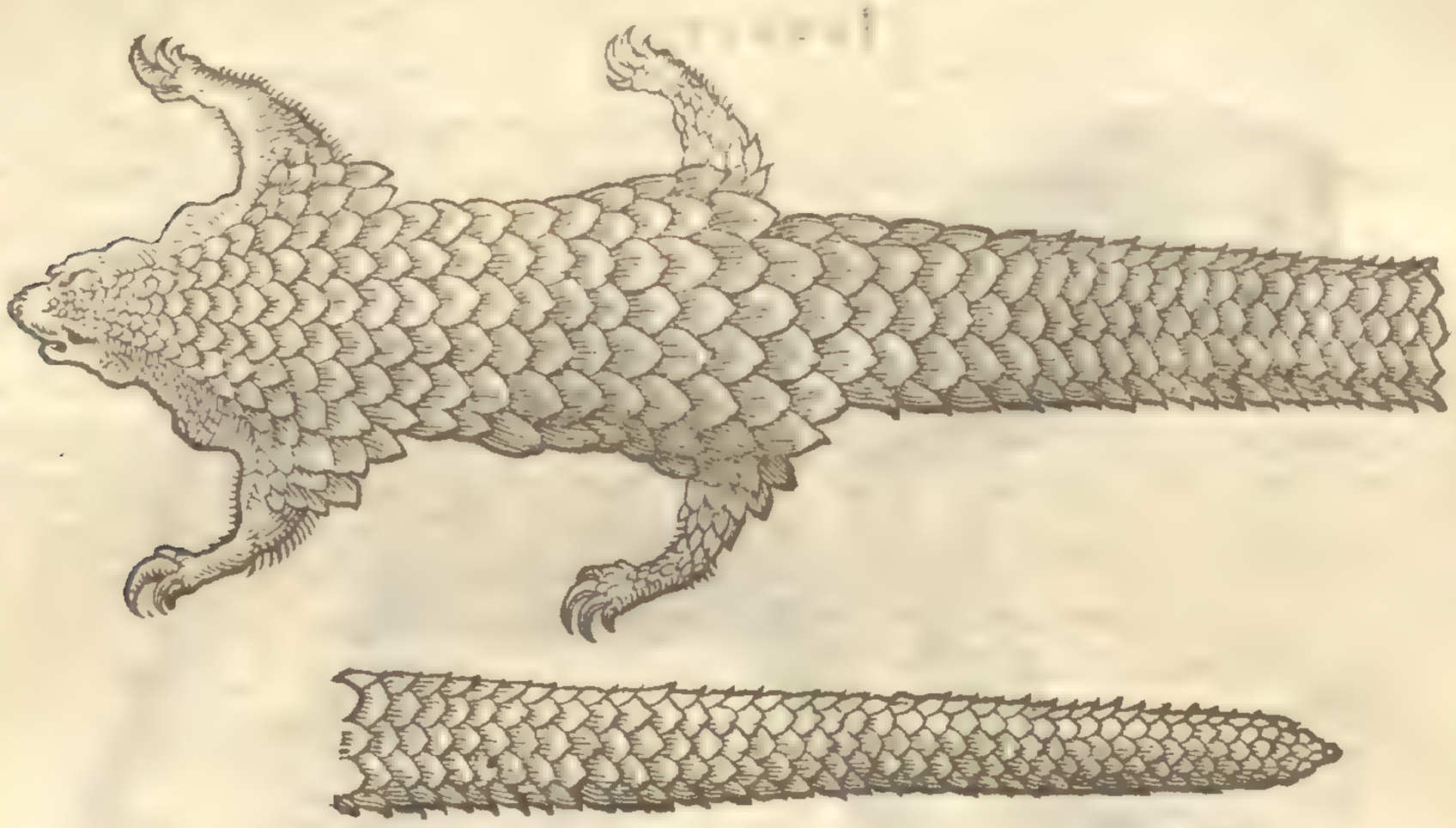

BREVE autem fuiſſe ejus lacerti corpus videbatur: nam à collo ſive illius parte cui anteriora crura jungebantur, uſque ad caudæ initium, undecim uncias dumtaxat erat longum: corporis autem ambitus circiter novem unciarum aut dodrantis fuerat, quantum conjecturâ aſſequi licebat: collum ab anterioribus cruribus cum capitis quæ reſtabat parte (illud enim integrum non erat, nec qualis fuerit ejus forma pronunciare queo) tres uncias erat longum, valdè tamen exiguum fuiſſe videbatur: caudam verò à poſterioribus pedibus ad extimum ejus mucronem uſque longiſſimam habebat, ut quæ duorum pedum cum ſemiſſe menſuram expleret. Totum corpus, excepto gutture, & ventris infimâ parte, atque anterioribus etiam cruribus, ſquamis latis, magnis, rigidis, ſtriatis & mucronatis munitum erat: illæ verò quæ collum & capitis ſupremam partem tegebant, ſemunciam non erant longæ: at quæ mediam corporis partem inter crura comprehenſam muniebant, binas uncias longæ & ſeſcunciam latæ: quæ deinde per caudæ longitudinem ſpargebantur, adeò amplæ non erant, ſed ſenſim verſus ejus extremum procedendo minuebantur, ut extremam caudam occupantes, iis quæ collum tegebant vix ampliores eſſent: earum autem quæ caudæ latera utrimque claudebant forma, prorſus reliquis diſſimilis; nam planæ non erant aliarum inſtar, ſed cavæ & veluti geminatæ, quia pronam & ſupinam laterum partem tegebant: præter illas, totius caudæ prona pars tribus ſquamarum ordinibus erat munita, totidem ordinibus etiam ſupina, paullo tamen minoribus nec adeò amplis, quibus deinde conjunctæ laterales illæ geminatæ: anteriora crura paullo breviora erant poſterioribus, eaque ſupremâ dumtaxat parte quibuſdam ſquamis tecta; horum deinde reliqua pars cum pedibus, nigris villis obſita; pedes autem quatuor unguibus præditi, quorum ſecundus aliis multo major, unciam videlicet longus, craſſus, uncus, & niger, alii verò candicabant: at poſteriora crura pedum tenus ſquamis erant obſita, & ſupinam dumtaxat illorum partem pili veſtiebant, horum ſimiliter pedes quatuor unguibus præditi, ſed minoribus quàm anteriores, parvum inſuper calcar interiore parte adjunctum habebant: animalis guttur, & ventris ima pars, nigris villis obſita.

UNDE porrò allatum eſſet illud Lacerti exuvium, ignorabat qui id redemerat, & propter raritatem inter alia exotica retinebat.

SIMILEM etiam habuiſſe Iacobum Platcau, conjecturam faciebam ex vna aut altera ſquama quam ad me mittebat: cujus verò magnitudinis fuerit, mihi ignotum. Alium præterea illi non diſſimilem, ſed longè minorem, antea videbam Amſtelredami apud quendam, qui rerum peregrinarum mercimonia exercebat.

MVS

MVS AQVATICVS.

post cap. XXII. *lib.* V. *Exoticorum.*

SVB initium anni Christi millesimi sexcentesimi quarti, jam cusis Exoticorum sex prioribus libris, mittebat ad me Iacobus Plateau (cujus in iis libris crebra fit mentio) muris aquatici quoddam genus, mihi sanè antè non conspectum, & cui simile apud quempiam Auctorem qui de Animalibus scripserit, videre non memini. Eam ob causam, præter institutum me non facturum arbitrabar (quandoquidem ad Exotica quæ nanciscì potero describenda me comparavi) si illius iconem cum brevi historia in hoc Auctario proponerem.

MVS AQVATICVS.

ILLVD verò animal majoris muris aut talpæ erat magnitudine, à capite ad caudam septem uncias longum, totidem corporis ambitus continebat: densis & mollibus villis undique tegebatur, in tergore quidem fuscis & nigricantibus, in ventre autem ex albo cineraceis: illius caput pro ea corporis mole satis parvum; rostri pars superior firma, prominula & pænè unciam longa, nigricans, eaque formâ prædita, ut instar suis aut talpæ, terram evertere posset: oris hiatus non magnus; superior maxilla binis dentibus satis magnis latis & firmis armata, utrimque videlicet uno, inferior etiam totidem, sed minoribus & obtusis: illius oculi valde exigui, & vix conspicui: rictus latera longis villis cineracei coloris obtita: cauda octo uncias longa, valdè crassa supremâ parte, ejus reliqua pars ad extremitatem usque plana, tota autem rarissimis brevibusque villis tecta, osseoque quodam nervo mediam secundum longitudinem secante prædita: uterque pes anterior, ferè duas uncias longus, in quinque digitos divisus acutis unguibus armatos, posteriores autem paullò longiores & magis plani, quorum digiti etiam majores, & membranâ ut in anatum & planipedum genere connexi, ad commodiùs haud dubiè natandum: breviter posterioribus pedibus & caudâ exiguum fibrum quodammodo imitabatur. Et hæc quidem de isto animali, cujus exuvium tomento suffarcinatum dumtaxat mutuò accipiebam, scribere poteram. Unde autem adquisivisset, nullam in epistolâ ad me cum ipso animali missâ mentionem faciebat.

ET *hæc quidem habebam quæ ad Quintum Exoticorum librum adjungerem: priùs tamen quàm ad pauca alia quæ ad Garciæ Aromatum Historiam pertinent, accedam, nonnulla de quibusdam libris Sinenses characteres continentibus mihi dicenda existimavi.*

BOTANICI LIBRI
Sinenſibus characteribus expreſſi.

BATAVI anno Chriſti milleſimo ſexcenteſimo tertio, paullò ſupra Sumatram (quam plerique Veterum *Taprobanam* eſſe cenſent) maximam coibitam multis mercibus magni pretii è Sinarum Regno petitis onuſtam occupabant, inſequente verò anno Amſtelredamum invehebant. Inter eas merces reperti ſunt etiam aliquot Libri Sinenſibus characteribus expreſſi, qui plantarum figuras continebant, & iis inſcripta nomina, ad latus verò alia vocabula, quibus plantarum facultates declarari veriſimile eſt; & hæc omnia Sinenſibus characteribus expreſſa. Mercatorum qui in eam profectionem ſumptus fecerant ſocietas quoſdam ex his libris donabant: ego binos ab illis pro munere habui, quatuor præterea Lugduni Batavorum apud amicos conſpiciebam, Nobiliſſimum virum Ioſephum Scaligerum videlicet, tres; & Clariſſimum virum Petrum Paawium, unum, & omnes diverſi generis plantas continentes; ut in ſex illis Libris, unam eandemque plantam bis expreſſam obſervare non potuerim. Ex his figuris, tametſi rudibus & craſſâ minervâ expreſſis, animadvertere poteram multas plantas apud Sinenſes naſci, iis quæ apud nos reperiuntur valde ſimiles, ſed plurimas nobis peregrinas & ignotas; quarum nomina inſcripta, & facultates, ut reor ad latus adpoſitas, ſi noſtrûm quiſpiam legere & intelligere poſſet, magnam utilitatem ad Medicam artem allaturum eſſe, non eſt dubium: nam veriſimile eſt pleraſque alias facultates iſtâ ſcripturâ contineri, quas adhuc ignoramus. Nunc autem nulli uſui nobis eſſe poſſe iſtos libros opinor, niſi ut in peregrinarum rerum theſauris reponantur. Vnus porrò eorum quos habeo, continet quinquaginta novem paginas, eásque duplicatas, nam ob chartæ tenuitatem, ab uno dumtaxat latere expreſſi ſunt characteres; icones autem unam & nonaginta. Alter verò ſexaginta paginas duplices & unam; icones ſeptuaginta. Quot autem paginas habuerint reliqui quos conſpiciebam libri ſinguli, quótve icones continuerint, mihi non compertum; ſingulas tamen paginas etiam duplicatas fuiſſe obſervabam.

CARYOPHYLLORVM RAMVLVS, *cum fructus rudimento, florem nondum explicatum ſuſtinente, & eo qui primùm formari incipit.*

CARYOPHYLLORVM RAMVLVS.

QVIA vetus illa Caryophyllorum icon ad capitis XX I. lib. I. Garciæ ſcholion propoſita, quæ ſine foliis, tum ea quam cap. XVII. lib. I. Exoticorum exhibebam, mihi per omnia non ſatisfaciebant; alium ramulum, qui fructus rudimentum jam formatum, & florem nondum explicatum ſuſtinens, & rudimentum formari incipiens, foliaque haberet, nactus, ſex prioribus Exoticorum libris jam typis expreſſis, illum non modò à perito pictore in tabella delineandum, ſed & ipſam tabellam à perito etiam artifice ſculpendam curabam, cujus exemplar in hoc Auctario adjunctum eſſe volui ſcholio ad cap. XXI. lib. I. Hiſtoriæ Aromatum Garciæ; tametſi Scholion illius capitis & veterem foliorum expertem, & alteram è cap. XVII. lib. I. Exoticorum petitam contineat.

CETERVM, ſub idem ferè tempus ex Italia flores quoſdam accipiebam cum hac inſcriptione *Caryophyllum album ex Oriente*; ſed illos adeò aridos, ut pænè in pollinem reſolverentur, quos tamen quum diligentiùs obſervarem, ignobilis cujuſdam plantæ

Caryophyllum albũ ſpurium.

plantæ flores potius mihi fuiſſe videbantur, quàm adcò præſtantis aromáticæ arboris: nam nonnulli fructus rudimentum in ſe continebant, ex quo conjecturam facere poteram, Solani cujuſpiam flores fuiſſe, quale eſt manicum illud, ab Italis *Bella donna*, à Belgis autem Dollkruyt & Dollbeſien appellatum, aut ei congeneris: ſed quia planta illa in calidiore regione nata, ejus flores candicabant, ſive veriùs cineracei coloris erant, & minores.

Itaque non candidè facere illos exiſtimo, qui interdum amicis medicamenta falſis nóminibus inſignita pro legitimis miſſitant, vel explorandi gratiâ illorum judicium (ut aliquando mihi factum memini) vel, ut multarum rerum Exoticarum ſeſe peritos eſſe, aliis perſuadere cupiant, quum tamen ipſimet ſuam ignorantiam prodant. Iſtius ſanè ſpurii Caryophylli albi (ſic enim appellandum meritò cenſeo, quum ne minimam quidem notam cum Caryophyllo convenientem habeat) non meminiſſem, niſi qui miſerat, litteris ad me datis percontatus eſſet, an in meis Exoticis ejus mentionem feciſſem.

AMOMVM SPVRIVM.

ad ſcholion cap. XXXI. *lib.* 1. *Hiſtoriæ Aromatum Garciæ.*

Anno Chriſti milleſimo ſexcenteſimo quinto mittebat ad me eruditus & perhumanus vir Ioannes Pona, Veronenſis pharmacopœus, plantæ cujuſdam aliquot fructus uvarum inſtar confertim in ramulo natos, & aromaticum quidpiam redolentes, quos pro legitimo Amomo ſibi datos ſcribebat; atque adeò eam opinionem Plinii authoritate confirmare nitebatur, qui Naturalis hiſtoriæ lib. XII. cap. XIII. Amomi & Amomidis mentionem faciens, ſubiicit, *Simile his & nomine & frutice Cardamomum, ſemine oblongo.* Verum quidem eſt, ſingulos uvarum quas accipiebam fructus, aliquam cum minore Cardamomo, in officinis vulgo recepto, ſimilitudinem habere (quale autem ſit Græcorum & Latinorum Cardamomum, nondum cuipiam conſtare opinor, certum enim eſt ab Arabum Cardamomo differre) certè uterque fructus triangularis eſt formæ. At Cardamomi vulgo recepti theca oblongior eſt, & minùs craſſa, multisque ſtriis diſtincta, ſemina continens craſſiuſcula, Meleguetæ ſeminibus non valde abſimilia, odorata, ſubrufi coloris, nec ingrati ſaporis, licet acriuſculi: ejus verò fructus, qui pro Amomo miſſus, theca brevior, craſſior, & candidior eſt, nec adeò ſtriata, ſeminaque continet tenui membranâ involuta, nigra, oblongiuſcula, duplo quàm minoris Cardamomi ſemina majora, ſplendentiaque & valde dura, albam quidem medullam continentia, quæ acrimoniam quandam tandem exerit, ſed nullius amaritudinis participem: atque inſuper tota uva cum ſuo fructu nativum odorem habere non videbatur, ſed aſcititium potiùs, & olei lavendulæ odorem quodammodo ſpirabat, quaſi illo delibuta fuiſſet, vel certè apud ſimile oleum adſervata.

Ceterum, ut ingenuè profitear meam imperitiam; valdè difficulter ſtatui poſſe arbitror, quid verum & legitimum ſit Amomum; atque quum Galenus Amomum ſimilem Acoro facultatem obtinere ſcribat, præſtaret legitimum Acorum, ſatis videlicet jam cognitum, medicamentis Amomum recipientibus admiſcere, quàm alias plantas quæ pro Amomo obtrudi ſolent. Quia tamen illa uva, quæ pro vero Amomo ad me miſſa, elegans eſt & non vulgaris, ac nemo hactenus, quod ſciam, ejus meminit, illius iconem in Lectoris gratiam in hoc Auctario locum habere volui.

Pro Amomo *miſſum.*

GEDWAR.

ad scholion cap. XLII. *lib.* I. *Hist. Aromat. Garciæ.*

QVONIAM Garcias cap. XLII. lib. I. suæ Aromatum Historiæ de Zedoaria agens, Avicennam Gedwar illam appellare scribit, glandisque magnitudine & ejusdem pænè formæ esse refert; incognitum esse Europæ, & difficulter cognitum iri, in scholio ad illud caput adnotaveram. Verumtamen anno Christi millesimo sexcentesimo & quinto, mittebat ad me Veronâ Ioannes Pona paullò antè memoratus, cum Amomi illâ uvâ binas radices, *Gedwar* veri nomine inscriptas, oblongiori glandi non valdè dissimiles, aut ut veriùs comparem, minoribus Asphodeli bulbis, vel Anthoræ; quarum una integra & non corrupta, altera carioſa & confracta, utraque tamen valdè dura & solida, foris quidem cineracei coloris, interiùs autem flavescentis, quæ degustata, excalfactoriam vim & acrimoniam possidere deprehendebatur.

GEDWAR.

CETERVM licet nihil certi de ea radice pronunciare possim, illius tamen, quæ magis integra, iconem in tabellâ exprimendam curabam, ut ejus forma mente faciliùs concipi possit, quàm nudâ descriptione. Ejus porrò cognitionem, Ponæ acceptam ferant studiosi.

INDEX

INDEX

earum Rerum quæ in EXOTICORVM libris continentur.

A.

ABADA. 168
Abavo. 21.22
Abrus. 87
Açete. 166
Acetum è Brindones. 235
Açibar. 149.244
Acori ſuccedaneum. 201
Acorum. 206
Acſac cutlu. 242
Adamantis ſcobes deleteriæ facultatis non eſt. 226
Adamas. 218.219
Adamas Anglicus. 226
Adamas de rupe veteri. 219
Adelham. 240.241
Adelxa. 241
Adhar. 203
Adher. 203
Adrac. 212
Aëc. 158
Æſchynomene. 239.291
Æthiopes crudis Elephanti carnibus non veſcuntur. 166
Agallóchi delectus. 173
Agallochi hiſtoria. 173
Agallochum. 172.247
Agalugen. 173.247
Agilis animal. 116
Aguila brava. 172
Ajawe ſuccus. 80
Aiotochtli. 336
Ajourous pſittacus. 364
Alad. 210
Alaf. 203
Alaqueca. 222
Alcyonium cheirothecæ facie. 126.127
Alcyonium ingens. 127
Alcyonium monſtroſum. 126
Aldirira. 200
Alep Syriæ emporium. 168
Alet. 216
Algalia. 153
Aliaa. 212
Aljofar. 223.252
an Alcatraz Oviedi. 106.107
Alka. 367
Alma. 287
Almaz. 218
Almendras del Peru. 44
Almharut. 152.244
Aloë. 149.150.151
Aloë foſſilis. 151
Aloës delectus. 150
Aloës foliorum confectio. 257
Aloës plantæ uſus. 150
Ἀλόη. 147,243
Althit. 151.152
Alypum. 207
Amba. 235.283
Ambar. 147.148.243.300
Ambar ebrietatem conciliat. 301
Ambare. 235.288
Ambares. 288
Ambari delectus. 148.301
Ambari facultates. 301
Ambarum. 300.301
Ambela. 292
Ambereth. 288
Ambili. 196.271
Ambo. 283
Amſiam. 154.244
Amomis. 199
Amomum. 199
Amomum quorundam. 16.17
Amomum ſpurium. 377
Amuale. 195.276
Amuſa. 230
Anacangriſpaſqui avis. 148
Anacardium. 198.272
Anacock. 70
Ananaſa. 285
Ananas. 284.285
Ananas bravo. 285
Anas Arctica. 104.105
Ancuſal. 158
Andreæ Lacunæ lapſus. 168
Ane. 166
Angediva inſula. 147.
Angeidan. 152
Angelin. 153
Angelin arbor. 276.277
Angiadon. 244
Anil. 239.252
Animal lapidem Bezaar Perüanum gignens. 351
Anime. 62, 159,160,297
Anjuden. 152,244
Anon. 229
Anonymos. 239
Anſer Magellanicus. 101
Ἄνθραξ. 221
Antiſpoda. 165
Antit. 152
Antonii Muſæ lapſus. 255,256
Anzuba. 227
Apas. 275
Apes Americanæ. 305,306
Aqua è florib. arboris triſtis. 225
Aqua ſtillatitia è radice Chinæ. 209
Aqua Tamarindorum. 196
Aracock. 48
Araco ὅμοιον. 87,88
Aranea monſtroſa. 76
Aranea Perüana. 345
Aranei ingentes. 353
Atara. 48
Arare. 195
Arata. 206
Aratacott. 43
Aratca. 195,270
Arat pſittacus. 363
Aravers. 306
Arazaaveli. 192
Arbor de rayz. 3
Arbore de las cameras. 264
Arbore de S. Thome. 264
Arbor eryſipelas curans. 266
Arbor farinifera. 5,6
Arbor finium regundorum. 73
Arbor fructu Aurantio ſimili. 12
Arboris liber tenuiſſimus. 6
Arbor lanifera. 12,13
Arbor Lavendulæ folio. 7
Arbor Lauroceraſi folio. 11
Arbor Magellanica aromatica. 76, 77
Arbor triſtis. 223,226,279
Arbor venereos ſtimulos domans 352
Arbuſcula marina coralloeides. 119,120
Arcuata. 365
Areaa. 149
Areca. 187,268
Aritiqui. 195,270
Armadillo. 330
Arnabo. 214
Arroba. 221,230
Aru inſula. 360
Arumfel. 180
Aſa. 152,153
Aſſabel diriri. 200
Aſarath. 290
Ἄσφοδελος. 80
Ἀσφάλτῳ ſimilis ſuccus. 81
Aſuat. 194
Ati. 166
Atragena. 340
Avacari. 228
Avela. 269
Avellana Indica. 268
Avellana purgativa. 41,334
Aventois lapſus. 162
Avicennæ lapſus. 165,203
Avicennæ opinio explosa. 213
Avis peregrinæ caput. 106
Axi. 342
Axis. 190
Ayt. 280
Azel piſcis. 147
Azevre. 149
Azfar. 194

B.

Bache. 200,280
Badefrangi. 208
Bahob. 197
Bala. 240,252
Balador. 198
Balaſius. 221

Balimba

Balimba. 234
Balſami extrahendi ratio. 302
Balſami facultates. 303
Balſami fructus. 304
Balſami Perüani fructus. 57
Balſamum. 302
Balſamum de Tolu. 304,305
Balſamũ legitimũ Veterum. 304
Balſamum purius. 303
Baly inſulæ fructus. 26
Bananas. 229
Baneanes. 154,161,172
Bangue. 238,290
Baobab. 21,231
Bar. 258
Barca. 281
Barcaman. 206
Bardato. 110
Barnfiard. 368
Baro. 245,266
Baruce. 47
Batan. 282
Batatæ. 341
Batiec. 235
Bavaſimgua. 197
Bavaſinga. 197
Bazar. 216
Beduin. 245
Befbaſe. 179
Beli. 233,234
Belleregi. 194
Bellunenſis lapſus. 162
Bellua marina monſtroſa. 131,132
Ben album & rubrum. 214
Bel zaar. 217
Ben judæum. 153
Benjaoy. 155
Benjui. 155,244
Benjui amygdaloïdes. 154
Benjui de Boninas. 156
Benjuifera arbor. 156
Benjui non eſt Cancamum. 159
Benjuinum. 153.155
Ben magnum & parvum. 334
Bepole. 281
Ber. 234,287
Beretinus fructus. 55
Berifera arbor. 158
Berillos. 219
Bernacles. 368
Betele. 263
Betre. 175,176
Betre non eſt folium Indum. 175
Bexugo del Peru. 340
Bezar. 217
Bezaar. 217
Bezardica medicamenta. 216
Bicho de Ormus. 273
Bibo. 198
Biſa. 289
Bitumen. 300
Bitumen foſſile. 300
Bitumen Pannonicum. 300
Bixa. 73,74,82
Boa. 216
Bodoins. 157,445
Boeres. 360
Bola. 157
Bolimba. 286
Boniana. 229
Bonæ ſpei promontorium. 169
Bonti. 274
Bor. 234,287
Borrax. 205
Botanici libri Sinenſes. 376
Brameres. 154
Brandgans. 368
Braſiliani fructus varii. 28
Braſma. 182
Braſma Dioſcoridis. 49
Bravas. 11
Brechmaſin. 182
Brindones. 235
Brungara aradua. 293
Buna. 282
Budiecas. 252
Buenas noches. 44
Buffones pluit. 313
Buna. 226
Bunapalla. 179
Bunca. 236
Buncho. 236
Burladora. 288
Butomum. 83

C.

Cacao ſive Cacavate. 56
Cacatecas fodinæ. 337
Caçavi. 341
Caccharu. 275
Caceras. 238
Cachoraa. 213
Cachos. 325
Caculaa ceguer. 185
Caculaa hiſtoria. 186
Caculaa quebir. 185
Cadegi indi. 175,177
Cafur. 161
Cahzcara. 201
Cainhaba. 86
Cajoús. 198,274
Cairo. 190,270
Cairum. 151
Cais manis. 169
Cay. 371
Caymanes. 259
Calabacera. 22
Calafur. 189
Calambac. 173
Calamus aromaticus. 209
Calangari. 235
Caloins. 269
Calvegiam. 211,251,275
Camac. 157
Camarix. 286
Camdaca. 197
Cameaa. 160
Camiri. 37,57
Camueſas. 346
Cancamum. 159,245
Cancer Moluccanus. 127,128
Cancri admirabilis teſta. 129
Cancri gramen depaſcentes. 127
Cancri Perüani phthiſicis utiles. 354
Cancri terreſtres. 127
Cancrorum inſulæ. 127
Candil. 197,271
Canella. 168,169,170,323
Canella alba. 77
Canellæ aqua. 170,262
Canellæ folium. 178
Canellæ hiſtoria. 170,262
Canellæ oleum. 171
Canella Malaberica. 170
Canella novi orbis. 323
Canella Perüana. 171,323
Canella vilior. 77
Canella Zeilanica. 170
Canidé Pſittacus. 363
Canje. 228,266,278
Caphura. 160,258
Caphura Aſcap. 147
Caphura de Burneo Sinenſi præſtantior. 258
Caphuræ hiſtoria. 162,245
Caphura Riachina nulla. 162
Caphura vigilias excitat. 161
Capotillo del Aldana. 70
Capſicum. 342,343
Capſicum Braſilianum. 342
Capur. 161,245
Carambolas. 234,286
Carabeli. 286
Carandas. 227
Caraña. 298,299
Carate. 218
Carbunculus. 221
çarça parilla. 210,316,317,318
Carcapuli. 286
çarçæ delectus. 316
çarçæ parandæ ratio. 316,317
çarçæ pulvis. 317
çarçæ ſyrupus. 317
Caranfil. 267
Cardamomum. 185
Cardamomi quatuor genera apud Plin. 186
Carduus Perüanus. 347
Caril. 190
Carlo ſancto. 319,320
Carpata. 237
Carpeſium. 214
Capeſium non eſſe Cubebas. 185
Carrumfel. 180, 248
Caryophylli aromatici. 15,16
Caryophylli aromatici icon legitima. 181,267,376
Caryophylli gummi. 180
Caryophylli hiſtoria. 180,267
Caryophyllon. 179,180
Cariophyllum albũ ſpurium. 377
Caſſab. 200,250
Caſſia. 169,323
Caſſiæ flos conditus. 333
Caſſia lignea. 323
Caſſia nec Cinnamomum apud Æthiopes. 168
Caſſia ſolutiva. 147,271,332,333
Caſſia veterum. 77
Caſt. 204
Catapotia ex çarça. 319
Catapotia ex Mechoacan. 339
Catarrhacte Oppiani. 103,104
Cate. 163,258
Catecomer. 149
Cato. 163
Caxcax. 154

Cebar. 149
Ceichen. 159
Cembul. 201,250
Cenalfil. 166
Cenorins. 283
Centella herba. 353
Cercopithecus barbatus. 371
Cercopithecus Brasilianus. 372
Cercopithecus non barbatus. 371
Cete admirabilis formæ. 131
Cete monstrosæ formæ. 130
Cevadilla. 343
Ceybæ fructus. 13
Chacani. 187
Chairbawe. 249
Chaledfium. 210,251
Chalidunium. 219
Chamærrhiphe peregrina. 85
an Chamærrhiphes folium? 85
Chamaroch. 286
Chamderros gummi. 161
Champe. 225
Chanque. 180,223
Charabe. 297
Charameis. 292
Chayrbua. 186
Checani. 286
Chelidonium. 210
Cheripo. 223
χαμαισίβηκος. 370
Chofolo. 188
χολέρα. 237
Cholera morbus. 214
China Occidentalis. 315
Chincapalona. 230, 283
Chincapanlones. 283
Chincha. 271
Chincicila emporium. 337
Chingalæ. 171,214
Chiviquilenga. 237
Chrysobalanus Gesneri. 179
Chulem. 204,250
Chuxtaid. 286
κιννάβαρις. 370
Cicer Nigritarum. 72
Cinnamomum. 169,170,323
çinçoni avicula. 96
Claicks. 366
Claikgees. 366
Coambar. 148
Cobra de capelo. 214
Cobzbague. 186
Coca. 177,340
Cocci duo genera. 189
Cocci icon. 191
Coccus de Maldiva. 190,191, 193,270
Cochin civitas & emporium. 174, 259
Coles. 34,65
Colima. 338
Colles. 240
Colocasia. 238
Colubri Persiani. 353
Comalamasa. 269
Commham. 155,156
Comolange. 236
Comorim promontorium. 148
Concha peregrina. 144
Conder. 157
Condore avis. 107
Conserva è Chinæ radice. 209
Conserva è Mechoacan. 339
Contra-yerva. 311
Copal. 297
Copous. 236
Copra. 190, 269
Coquo. 189
Cordumeni. 186
Corja. 221
Corlis Gallorum. 366
Cornu animalis generantis lapidem Bezaar. 217
Cornu mirabile. 108
Cor S. Thomæ. 66,335
Cortex ad alvi profluvia. 79
Cortex ad rheumatismos. 332
Cortex alvi profluvia sistens. 332
Cortex aromaticus. 324
Cortex eriophorus. 79
Coru. 227,228,265 266
Corvus marinus. 106
Cost. 204
Costi. 204
Costi tria genera. 205
Costus. 204,205,273
Cota. 241
Cotal maluco. 240,241
Cotumixa. 241
Coxco cypote. 44
Cranganor flumen. 259
Crocodili. 259
Crocum Indicum. 210,213,275
Cropiot. 48
çua. 213,275
Cubabsini. 184
Cubebe. 184,248,268
Cubebe nec piper sunt nec Viticis fructus. 185
Cuci. 160
Culungem. 211
Cumaca. 323
Cuminum rusticum. 200,201
çumuc. 184
Cunane. 48,49
Cunhet. 210
Cupari. 187
çura. 189
Curcas. 237,299
Curçum. 275
Curcuma. 210
Curo. 265
Curodapala. 265
Cuurdo. 169
Cynæa insula. 95
κυνοκέφαλος. 370

D.

Daburi. 48
Dante. 259
Darchini. 169,245
Darfulful. 182
Darxifan. 247
Darzard. 210
Datiro. 288
Datula. 288
Datura. 238,288,289
Daul alfil. 199,259
Davus Terentianus. 186
Daya. 286
Delegi. 194,249
Dialacca. 159,258
Dimas Bosque Medicus. 234
Dioscorides lapsus. 177,182
Dirimguo. 200
Dirire. 200
Dore. 185
Dorlones. 231
Draco arbor. 330
Dragonal. 331
Drakena radix. 83
Drakenæ radici affinis. 84
Duda Sali. 276
Duriaon. 282
Durio. 282
Dux Cetacei generis. 137

E.

Eale. 168
Ebenus in Mauritii insula. 101
Eboris magnus usus apud Indos. 166
Ebur. 166
Ebur fossile. 168
Echinomelocactos. 92
Elachi. 185
Elæomeli. 190
Eleni. 189 269
Elephanti beneficiorum memores. 260
Elephanti gloriæ avidi. 260
Elephanti vindictæ cupidi. 260
Elephantorum docilitas. 167,260
Elephantorum morbus. 260
Elephantorum venatio. 167
Elephantorum utilitas. 166
Elephantus mures & formicas odit. 168
Elleborine Indica. 90
Elorius. 366
Emboligi. 194
Eme sive Emeu avis. 97,98
Eme quibus rebus vescatur. 99
Encubertado. 330
Enzanda. 4
Epistola ad D. Monardum. 351
Eraway. 48
Erica marina. 122
Eschara κοραλλοειδὴς. 124
Etremeli. 185
Ettalch arbor. 8
Exotici fructus à Clusio. 50
Exotici fructus è Walachria. 49, 50
Exotici fructus anno 1601 nati. 51

F.

Faba arborescens. 64
an Faba Ægyptia? 32
Fabæ purgatrices. 335
Fabulæ de Magnete. 223
Falcinello. 366
Farræ insulæ. 367
Fava braya. 336
Fava de Malaca. 198

Faufel. 164,187,188,189
Feruzegi. 220,251
Ficus Indica. 1,2,3
Ficus Martabanis. 230
Ficus Perüana. 345
Figuera Banana. 230
Fil. 241
Filfel. 187
Filfil. 182
Fili tenuiſſimi glomus. 6
Flos ſanguineus. 348
Flos Solis. 347,348
Flos Solis πολύπλεθρος. 348
Foca. 203
Folii hiſtoria. 177
Folliculus echinatus. 73
Franciſcus de Tamara. 219
Fructus abiegnæ nuci ſimilis. 24
Fructus bilium evacuans. 334
Fructus Cacao ſimilis. 42
Fructus Caryophylli aromatici facie. 37
Fructus Caryophyllum aromaticum redolens. 169,180
Fructus cholagogus. 334
Fructus à Bantam. 36,37,38,39
Fructus à Bernardo Paludano. 46,47
Fructus à Henrico van Os. 46
Fructus à Iacobo Gareto. 40,41, 42,43
Fructus à Iacobo Platean. 45
Fructus à Petro Garcto. 34,35
Fructus à Richardo Garth. 43,44
Fructus à Simone de Tovar. 44
Fructus à Walichio Siverts. 47, 48
Fructus dyſentericus. 331
Fructus exilis Cannæ de Bengala creditus. 24
Fructus exotici è Bătam relati. 36
Fructus exoticus craſſus. 25
Fructus ex Bengala. 33
Fructus exoticus elegans. 25
Fructus ficui ſimilis. 10,11
Fructus miſcellanei exotici. 52,53
Fructus Nerii ſiliquæ effigie. 73
Fructus peregrinæ arboris. 9
Fructus Quitenſis. 331
Fructus ſub terra naſcens. 344, 345
Fructus πεδάγωνος. 26
Fructus ulceratus. 352
Frutex marinus elegantiſſimus. 120
Fuchſii error. 168
Fufel. 187
Fula. 182,248
Fulful. 182,248
Fungi ſixei. 124,125
Fuſti. 180

G.

Gagel. 200
Gaguey. 11
Galanga. 211,275
Galeus exoticus. 136,137
Γαλῆ Λιβυκὴ. 112,113
Gali. 239
Gallus peregrinus. 100
Galungem. 211
Ganda. 166
Gandis. 177
Ganga fluvius. 155
Ganges fluvius. 173,201
Ganta. 208
Garro. 173
Garyophyllon Plinii. 17
Gedwar. 378
Geiduar. 213,214,251
Gengibil. 212
Genipat. 16
Gepalo. 292
Ghittaiemou ſuccus. 82
Gingiber. 212,251,275
Gingiber ſilveſtre. 273
Girafal. 281
Gorlandæ emporium. 174,260
Goan arbor. 165
Goazir. 242,252
Goi fugel avis. 367
Golfean. 178
Gonambuch. 97
Gotim. 195,271
Gouambuch. 97
Gramalha. 197
Granadilla. 247
Granatus. 222
Guacas Perüanorum. 351
Guacatine. 345
Guaicano piſcis. 135
Guama Oviedi. 62
Guambanus. 231
Guate. 280
Guate. 240
Guayacan. 312,313
Guayaci decoctum. 313
Guayaci ramus. 314
Guayaci ſrapium. 314
Guayavas. 346
Gubera. 159
Guinea. 169
Gul. 280
Guora. 242
Guyanenſis amygdala. 27
Guyanenſis fructus, 27,28
Guyanenſis fructus ſquamoſus. 25
Guyanenſis ſpina. 28
Gyp ſuccus. 80

H.

Haba de India. 59
Habeleulcul. 237
Habet. 210
Haechic. 163
Hachaiza. 237
Hadhad. 163
Hafnieſt avis. 368
Hager. 217,222
Halilegi. 249
Halilig. 194
Halthith. 244
Hamama. 199,249
Harb. 288
Harundo ingens. 18
Hau. 112
Haud. 173
Hauthi. 112
Haxis cachule. 203,250
Hay. 112
Helſinge gaas. 368
Herba amoris. 290
Herba ad rupturas utilis. 349
Herba Ioannis infantis. 311
Herba Malavarica. 227
Herba Malucana. 293
Herba Mazcatenſis. 203
Herba mimoſa. 291
Herba mortem in morbis inducans. 350
Herba Regina. 309
Herba renibus utilis. 321
Herba Sancta. 309
Herba Solis. 347
Herbæ varii generis Perüanæ. 550.
Herba viva. 290
Herodoti fabulæ. 168
Hiarvanber. 197,272
Higuero. 23,232
Hil. 185
Hilbane. 185
Hippurus ſaxea. 124
Hiſtrix piſcis. 137,138
Hivourahe. 315
Horiri. 229
Hura. 47
Hyacinthus gemma. 222

I.

Iaca. 227,261,281
Iacerus. 227
Iagra. 189,269
Iaiagua. 229
Iaiama. 229,246
Iaifol. 179
Iambeiro. 287
Iamboli. 287
Iamboloins. 287
Iambolones. 235
Iambos. 233,286
Iamgomas. 227,287
Iapatri. 179
Iaralnare. 189
Iaſpis viridis. 222
Iauſiband. 179,248
Idalcam. 240
Idola ex Santalo rubro. 173
Igname. 257
Ignavus animal. 110,111,372
Ild brimel avis. 367
Imad. 241
Imadmaluco. 240
Imgara. 152
Imgi. 212
Imgu. 152
Iminga. 230
Indica radix. 320
Indi odoribus delectantur. 225
Indicarum mulierum ſuperſtitio. 166
Inhame. 237
Inſulæ de Naledíva. 147
Inſula Diu. 203
Inſula ex Ambaro. 147
Inſula S. Crucis. 264
Inſula S. Laurentii. 169

Iogues

Iogues. 214,264
Iraa. 218
Iraituch ſuccus. 80
Iram. 218
Iulfar portus. 223
Iuncus odoratus. 203,204
Iuncus rotundus & triangularis. 203
Iunipappeeywa fructus. 10
Iuruwa. 48
Iuub. 86

K.

Kakala. 249
Κατάφεκτος. 110
Καγία Æliani. 106
Kaye baka 73
Κύλα avis. 107
Kilkil. 237
Knickers. 5

L.

Lac. 158
Lacca. 158,258
Lacca artificialis. 258
Lacca non eſt Cancamum. 159, 258
Laccæ hiſtoria. 158
Lacca Veteribus ignota. 159
Lacerti Caymanes. 326
Lacerti ingens magnitudo. 327
Lacertus Indicus. 115
Lacertus peregrinus. 115,116
Lacertus peregrinus ſquamoſus. 374
Lac Pinipinichi. 337
Lactuca ſilveſtris. 349
Lacunæ error. 186, 190,197,202
Lada. 182
Lagenulæ ex Americano fructu. 29
Lampaos. 274
Lampatan. 210,274
Lancuaz. 211,275
Lanha. 189
Lapis Armenus. 222
Lapis Bezaar. 216,251, 279,327
Lapis Bezaar Peruanus 228, 327,329
Lapis Bezar Perüanus ab Orientali differt. 354
Lapis Caymanum. 326,327
Lapis Malacenſis. 217,218
Lapis Maniati. 326
Lapis Nephriticus. 325
Lapis pedum rimas curans. 330
Lapis ſanguinalis. 329
Lapis Tiburonum. 326
Lapis uteri ſuffocationes curans. 229
Laſer. 153,155
Laſerpitium. 153
Lata. 50
Lavandon. 211,275
Lenticula marina. 294
Leucoma fructus. 332
Lignum Aloës. 172
Lignum anonymum. 78
Lignum Aromaticũ. 79,323,324
Lignum colubrinũ 214,215,276
Lignum cotis vicem præbens. 9
Lignum fomitis uſum præbens. 9
Lignum Molucenſe. 277
Lignum Nephriticum. 324
Lignum renũm affectibus utile. 324
Lignum Santalo ſimile. 174
Lignum ſempervivum. 163
Liquidambar. 147,302
Liquor Ambia. 306
Liſpor emporiũ regni Decan. 219
Lobus Braſilianus ingens. 60
Lobus Braſilianus alter. 61
Lobus cartilagineus. 66,67
Lobus ex Guinea. 62
Lobus ex Wingandecaoüv. 61
Lobus χηνώδης. 70
Lobus fabæ arboreſcentis. 63
Lobus inſulæ D. Thomæ. 65
Lobus peregrinus varii generis. 71,72
Lobus quadrangularis. 62,63
Loc Sulnutri. 158,245
Lomwia avis. 367
Lovan. 157
Lovan Iaoy. 156
Ludovicus Romanus. 155
Lues venerea quãdo cæperit. 208, 312.
Lulu. 223
Lunda avis. 367
Lycii extrahendi ratio. 163
Lycii hiſtoria. 163

M.

Macer veterum. 79,264,265
Machazari. 174
Macir Plinii. 79
Macis. 178,179,263
Macocqwer fortè fructus. 23
Macouna. 68,336
Macre. 264
Macruire. 264
Madre Maluco. 240
Magnes. 223
Maiu. 239
Malabar provincia. 257
Mala Indica. 287
Malabatrum. 177
Malagueta Cardamomum non eſt. 186
Maldiva inſula. 147
Maluccæ inſulæ. 180
Maluco. 241
Mambu. 18,259
Mançanas de India. 287
Manati piſcis Phocæ genus ingens. 132,133,134,326
Mangas. 228,229,283
Mangate. 261
Mangelis. 218,220
Mangiriquam. 239
Mangiu. 3
Mangle. 3
Mangoſtans. 233
Manjale. 210
Maniambar. 148
Manardi lapſus. 197
Mangumimenanck. 43
Manica. 221
Manna. 164,259
Manobi. 345
Manſarunge. 190
Manucodiatæ duo genera. 359
Manucodiata ignota veteribus. 359
Manucodiata majoris generis. 360
Manucodiatæ majoris generis rex. 362
Manucodiata minoris generis. 360
Manucodiatæ non ſunt apodes. 359
Manus. 206,218,221
Maraka. 232
Marana. 288
Marazalquelbe. 199
Marganas. 364
Margaritæ. 223
Margaritarum origo. 223
Margaritis nitor ut reſtituatur. 224
Marmelos de Bengala. 233
Maro. 189
Martres. 5
Maſlac. 290
Maſtuerço de las Indias. 348
Mates fructus. 59,70
Matthæi Silvatici error. 185,187
Mauritii inſula. 95,101
Mayzum. 341
Mazafrani. 174
Meçeri. 154,244
Mechoacan. 337,338,339
Mechoacan alterum. 339
Mechoacan ſilveſtre. 339
Medicamẽtum ad eryſipelas. 344
Medicandi apud Indos ratio. 150
Mehenbethene. 194
Melato. 157
Meſegheta. 186
Melo Indicus. 235
Meſique. 241
Menxus. 150
Mergus Americanus. 103
Mergus Farrenſis ſive Arcticus. 101
Mergus marinus Geſneri. 102
Meriche. 182
Meſera. 151
Meſué lapſus. 196
Mexir. 199
Mexquetera. 199,250
Mippi. 86
Moalis. 175,187
Mocebar medicamentum. 150
Mogli. 226
Mogoles. 240
Mogori. 225
Mohadum coja. 241
Molanga. 182
Molle. 322,352
Mombaim inſula. 187
Monachorũ lapſus. 184,204,211
Monoceros. 167
Μονόκερως piſciculus. 143
Morbus Gallicus. 313
Morbus Neapolitanus. 313
Mordexi. 214,237
Morian. 278

Moringa. 278
Morois. 182
Morremor. 48
Morxi. 237
Moti. 223
Mous. 283
Mungo. 236
Mus aquaticus exoticus. 375
Musa. 229,230,252,283,284
Musæ etymon ridiculum. 230
Mustela Africana. 112
Mutu. 223
Myrobalanorum arbores diversæ. 195
Myrobalanorum quinque genera. 195,199
Myrobalanus Arabum. 194,270
Myrobalanns Græcorum. 194
Myrrha. 157,160
Mytulus conchifer. 129,130

N.

Nabathæa. 203
Nachani. 161
Naifes. 219
Naique. 241
Naires. 166
Nana. 229
Nardus. 201.202
Narel. 189,269
Nargel. 269
Nasturtium Perüanum. 348
Negundo. 226,280
Nereiden Indi. 248
Nesr avis. 107
Neza. 241
Nicotiana. 309
Niergundi. 280
Nigella. 186
Nil. 239
Nihor. 189
Nilãa. 221
Nilacandi. 221,252
Nimbo. 226,281
Nimpa. 275
Niza Maluco. 240,241
Niza moxa. 241,252
Niza moxa horti. 174
Noche. 226,280
Noiras psittaci genus. 364
Norchila. 280
Nuces insanæ. 55,56
Nuces peregrinæ. 33
Nuclei pinei cathartici. 335
Nucleus ex Guyana. 28
Numenius Indicus. 366
Nux aromatitis. 178,179
Nux Indica. 189
Nux moschata. 263
Nux moschata femina. 13
Nux moschata mas. 14
Nux moschata montana. 14
Nux pinea Perüana. 345

O.

Ocoçol. 302
Ocosoti. 147
Oculus catti gemma. 222
Ofium. 154,238
Oleum cicinum. 299
Oleum ex Cocco. 190
Oleum ex Copal-yva. 297
Oleum ex Copta. 190
Oleum ex Liquid-ambar. 302
Oleum ex Maci. 263
Oleum ex Nimbo. 226
Olla. 189,192,269
Onocrotalus. 107
Ὀπόπαναξ. 154
Opii usus. 257
Opium. 154
Orbicularis fructus peregrinus. 29, 30
Orbis capite testudinis. 141
Orbis muricatus. 139,140
Orbis ranæ rictu. 140,141
Orbis spinosus. 138,139
Ormus emporium nobilissimum 169
Orraqua. 189,269
Orukoria. 48
Ova avium. 99
Ouriffia avicula. 96
Ousta. 127
Ovum Emeu avis. 99
Oxyphœnix. 197

P.

Pabulum camelorum. 250
Pac. 187
Pacal. 344
Pacee. 210
Pacona. 230
Palan. 229
Palea de Mecha. 203
Palla. 179
Pallankins. 18
Palma adil. 57
Palma Indica. 189,269
Palma pinus. 24
Palma saccifera. 4
Palma silvestris. 196
Pam. 175
Panis ex arboris scobe. 5
Panasu. 281
Panax. 281
Panaz. 227
Papa. 281
Papuæ insulæ. 360
Paquovere. 230
Paradisus Mahumetis. 55
Parapar. 48
Parava. 277,278
Parizataco. 225,280
Passer mosquitus. 96
Pastus camelorum. 203,250
Pateca. 235
Patinæ è magnete. 213
Patines avis. 368
Pavane. 320
Pavate. 266
Pavo marinus. 105
Payco herba. 324
Pazan. 216,279
Pazar. 216
Pentaphyllum Indicum. 89
Pepitas del Peru. 59
Perdan. 163,197
Perebecenure. 309
Peregrini fructus varii. 56, 57, 58,59
Peregrinus fructus acidus. 33
Peregrinus fructus à Penino. 31
Peregrinus fructus elegans. 32
Peregrinus fructus reticulatus. 30
Perrillo ligero. 111
Peruzaa. 220
Peruzegi. 220
Pes columbinus. 199
Petum. 309,310
Phaseolus Brasilianus. 69,336
Phaseolus major. 335
Phaseolus Nigritarum. 68
Phaseolus Perüanus. 352
Phaseoli alii peregrini. 64,65,69
Piada. 242,252
Pica marina. 104
Piçan. 229
Picielt. 307
Pilvane. 167
Pimienta del Brefil. 343
Pimpilim. 182
Pinan. 187
Pinei nuclei Malucani. 292
Pinguins avis. 101
Piñones de Maluco. 292
Piper. 181,182,248,268
Piper album. 183
Piper Americanum. 342
Piper Brasilianum. 343
Piper Canarinum. 182
Piper caudatum. 184
Piper Guineæ. 184
Piper longum. 20,182,183
Piper nigrum. 19,183
Piscandi ratio corvorum operâ. 106,107
Piscis admirabilis formæ. 131
Piscis çapines dictus. 142
Piscis triangularis formæ. 142, 143
Pisum. 202
Pisum ochræ colore. 71
Πίσωκ. 370
Pixcoxbuit. 286
Planta alexipharmaci vicem præbens. 353
Planta Bantanica. 92
Planta gramini similis. 352
Planta marina Resedæ facie. 122, 123
Planta marina retiformis. 121
Planta peregrina. 239
Planta sanguineos sudores excitans. 352
Planta saxea ἀεροπορευτὰς. 123
Platanus. 230
Plinii lapsus. 168,177
Plumbum Adamantis aciem non obtundit. 219
Pökel. 300
Pökelnieza. 300
Poaz. 187
Polypodium Indicum. 88
Poma paradisi. 230
Pompholyx. 164
Pomum Nicaragæ. 55

Pona-

Ponahambar. 148
Porcellanæ. 222
Porphyrio. 370
Prasius lapis. 325
Pristis piscis. 135,136
Πρίστις. 136
Promontorium bonæ spei. 169
Promontorium Cori. 172
Pseudo-china. 83
Pseudo-opalus. 222
Psittacorum magna varietas. 363
Psittacorum nidi non sunt pendu-
li. 364
Psittacus elegans. 365
Psittacus major elegantissimus. 363
Psittacus minimus. 365
Pucho. 163,204
Pul. 180
Puli. 196,271

Q.

Quabeb. 184
Quabebe chini. 184
Quace cuparli. 290
Quebulgi. 194
Quelli. 229
Quequi. 222
Quercus marina Theophrasti. 121
Querfaa. 169
Querfe. 169
Queura. 286
Quil. 214
Quirpele. 214

R.

Rabi-forcado. 107
Rabi-horcado. 107
Radix Chinæ. 208,274
Radicis Chinæ delectus. 209
Radix S. Helenæ. 84,344
Radix venenis resistens. 311
Rao. 241
Rasis catapotia. 151
Ratis. 218
Ravam. 208
Reguli & Quil pugna. 214
Regulus serpens. 214
Regnum Deli. 240
Reimones. 156
Reisbutos. 221,252
Resinæ aliquot. 80,81,82
Resigna abiegna 306
Resina Ambræ facie. 80
Resina Carthaginensis. 84,306
Rex Bisnager. 241
Rex Daquem. 241
Rex Pegu. 167
Rex Sian. 167
Reversus piscis. 134,135
Rezanuale. 195,271
Rhabarbarum. 207,208,250,274
Rhabarbarum Americanum. 312
Rhinoceros. 166
Ribes plantæ congener. 90
Ricinus Americanus. 299
Rob alçuz. 152
Roçamalha. 56
Rochha. 241,252
Rodgans. 360
Rodgees. 368
Rodolho. 228
Ronder. 157
Rosa Hiericuntina. 199
Rostra ingentia. 107,108
Rubinus. 221,252
Ruch avis maxima. 108
Rudentes ex villis Cocci. 192
Ruellii error. 186
Rufi potio. 151
Rumes. 155

S.

Sabayo. 241
Sac. 158
Sacar Mambu. 165
Sachbar. 203
Sacolaa delectus. 186
Sagge 16
Sagittarius. 138
Sagouin. 372
Sagu. 5.16
Saheſefram. 177
Saibo. 241,252
Saisifram. 177
Salihacha. 169
Samatra insula. 162
Sambali. 226,280
Sambarane lignum. 174,262
Samparantam. 36
Sandal. 173,247
Sandalum. 173,174
Sanguis draconis. 82,330,331
Santali historia. 174
Santali rubri & Brasilii ligni dif-
ferentia. 172
Santali tria genera. 173,247,262
Saponarii globuli. 346
Sapphiro-rubinus. 221
Sapphirus. 221
Sargaço. 293
Sarguaco. 293
Sassafras. 320,321
Satiach. 202
Satiech. 202
Scabies Hispanica. 313
Schœnos. 273
Schön apfl. 289
Scolopax Indica. 366
Sedum Madagascarense. 91
Sepulvedæ error. 197
Serapionis error. 162,195,198
Sercanda. 173
Serpigo Indica. 313
Serpens Indicus. 114,373
Serpentes ingentes. 114,373
Serpens peregrinus. 113
Serra piscis. 135,136
Siger. 267
Silphium. 244
Sinarum regio frigida. 208
Sinarum Rex potentissimus. 258
Sinensis historia. 258
Singadi. 225,280
Siracost. 164
Sirifole. 233
Siri gata gamber. 38
Skua avis. 368,369
Smaragdus. 220
Socotora insula. 149
Sofy. 242
Solanum Indicum. 90
Sope berries. 43
Sphærulæ saponariæ. 43,346
Spica nardi. 273
Spina ex Guyana. 28
Spinellus. 221
Spodium. 164
Σπόδος. 165,246
Spongia elegans. 125
Stellarum varia genera. 144
Stella tredecim radiorum 144
Stormfinck. 368
Strobilus Perüanus. 345
Styrax. 153,155,156
Succi concreti. 80,81,82
Sucte. 212
Sufi. 242,252
Sula avis. 366,367
Sulphur Nicaraguanum. 343
Sulphur Quitense. 343
Sulphur vivum. 343
Sultanus Badur. 239
Suluc. 290
Sulucque. 290
Sumbel. 201
Sura. 269
S. Crucis civitas. 264

T.

Tabaco. 307,308,309,310
Tabarget. 220
Tabaxir. 164,165,246,259
Tacamahaca. 298
Tacori. 48
Talisfar. 265
Tamalapatra. 177,178,248
Tamarindi. 196,197,249,270
Tamberlanes. 240
Tambul. 175
Tambuldar. 145,247
Tame. 178
Tamirham. 240
Tamirlangue. 240
Tanga. 206,207
Taprobana. 162,166
Tartari. 240
Tatou. 109,110,330
Tatula. 289
Tavardete. 328
Tembul. 175,248
Temir cutlu. 242
Tenga. 189
Tengamaran. 189
Ternate insula sterilis. 16
Terra nigra cõficiendo atramen-
to apta. 354
Terra Perüana variorum colo-
rum. 354
Terra rubra argentum vivum
continens. 354
Thalisafar. 178,248
Tianche. 59
Tigris. 156
Tiguar. 206
Timor insula. 173

Tincal. 205
Tincar. 205
Tiriamiabim. 164
Tocot guebit. 298
Tominejo avicula. 96,97
Touis pſittaci genus. 364
Τοξότης. 138
Trec. 158
Trican. 189
Tripolium. 207
Troglodítæ. 212
Trungibin. 164
Tſinaw. 83
Tubuli ad aſthma. 310
Tuphat. 287
Turbith. 206,207,250
Turcheſa. 220
Turiaa. 278
Turis planta. 157
Tus in India non naſcitur. 157
Turis uſus. 157
Tutia. 165,246
Tutia Alexandrina. 165
Typographia apud Sinenſes vetuſtiſſima. 210

V.

Varaqua. 267
Vaſa murrhina ex Iaſpide viridi. 222
Vaſaveli. 266
Vaſcula ex Cocco. 190
Vaſcula ex Cocco de Maldiva. 192,193
Vd. 173
Vdo. 156
Venezaras. 240
Verbena Perüana. 349
Verichø. 241
Verido. 240,241
Veſpertiliones Cretenſes. 96
Veſpertiliones edules. 96
Veſpertiliones ingentes. 94,95
Vicia Africana. 86
Vicicilin. 97
Vidaras. 234,287
Virginum in Bengala conſuetudo. 224
Viſa ſemen. 259
Vngula animalis lapidem Bezaar generantis. 217
Vnio. 223,224
Vnmata caya. 288
Vplot. 163,204
Vſub Theveti. 84
Vſuc ſuccus. 80
Walgh vogel. 100
Waricoramori. 48
Winteranus cortex. 75
Vultures aquatici. 370
Vultures inſulani. 353
Vzbeque. 152

X.

Xa. 241
Xagua. 10
Xaholam. 240,252
Xa-Iſmaël. 241
Xarabdar. 175,247
Xareta. 270
Xa-Taman. 241
Xeque. 242
Xilo. 302
Xircaſt. 164
Xirqueſt. 164
Xolochcopalli. 279
Xylaloe. 172

Y.

Yacut. 221
Yguana. 118
Yra. 306
Yra-yetic. 306
Ytembo. 166
Yuana. 116,117
Yucæ ſuccus { lethalis. 341 / innoxius. 341
Yuca. 341,342
Yuca Perüana minimè noxia. 341.

Z.

Zabarget. 220
Zagu. 5
Zamarrut. 220
Zedoaria. 213
Zeilan inſula. 171
Zeilan inſula forte Taprobana. 66
Zerumba. 214
Zerumbet. 213,251
Zigir. 171
Zilo. 302
Zingiber. 275,311

FINIS.

MENDÆ

quæ typographicarum operarum oculos effugerunt
in EXOTICORVM *Libris exprimendis.*

Primus numerus paginam notat, alter verſum.

Pag. 10: *verſ.* 3. foliis nudum. 13. & 14. ὁρωματίτης *pro* Myriſtica *reponendum.* 15 CAP. XVII. *deinde ſeq. cap. numerus in lib.* 1. *mutandus.* 16. 38. magnitudine 49: *margine* Brahma *ante* Fruc. v. 53: 5. Velez 55: *marg.* Poma Nicaragæ 56: *marg.* Cacao 65: *marg.* Havas del Peru 86: 21. ferruminare 92: 18. qualiter naſc. *evanuit* qualiter 95: 15. propior 100: 7. aquæ rivum 105: 25. ſam Anas 111. 51. ut fere meles qui vulgo taxus 126: 21. compoſitos 135: 28. Inverſum 161: *marg.* Caphuræ hiſtoria. *lege* Caphuræ natales. 164: 9. ſimile eſſe, ſed nigrius, 217: 6. Bezaar 253: 14. Rodriguez 236. 1. exhibent 257: 35. hic Auctor 269: 30. ſolent ut 272: 18. Cuci & Cedri 282: 21. dilutius vir 302: 44. Gomara 306: 13. è cavis 308: 15. venenatis 333: 30. atriores 339: 8. protuberabat *marg.* Mechoacan ſilveſtre F f. 3. & F f. 4. *numeris paginarum corrigendus hoc modo* 341. 342. 343. 344. *pag.* 344: 36. aliquod, 346: 36. Guayavas 351: 36. eundem.

Series Chartarum.

ſ. A. B. C. D. E. F. G. H. I. K. L. M. N. O. P. Q. R. S. T. V. X. Y. Z.

Aa. Bb. Cc. Dd. Ee. Ff. Gg. Hh. Ii. Kk. Aaa. Bbb. Ccc. Ddd.

Omnes terniones, præter T. Gg. Kk. duerniones, & X. Ddd. quaterniones.

* triernio, & **. ***. duerniones, quibus Altera Appendix ad Hiſtoriam Rariorum Plantarum continetur, extra ordinem ſunt. Monendus itaque es. mi Lector, ut, ſi Rariorum Plantarum Hiſtoriam nondum compactam habes, hanc al eram Appendicem priori adjungas; eâdem enim formâ expreſſa eſt, quâ prior illa quæ Plantarum Hiſtoriæ adjuncta. Si vero eam compactam jam habes, Exoticorum libris, aut Belloni Obſervationibus, prout lubitum erit, ſubjungere poteris.

NICOLAI MONARDI

Hiſpalenſis Medici præſtantiſsimi,

LIBRI TRES,

MAGNA MEDICINÆ SECRETA

ET VARIA EXPERIMENTA

continentes:

Et illi quidem Hiſpanico ſermone conſcripti; nunc verò recens Latio donati à

CAROLO CLVSIO *Atrebate.*

Horum ſeriem proxima pagina indicabit.

Primus, agit de Lapide BEZAAR & herba SCORZONERA, duobus præstantissimis adversus venena medicamentis.

Alter, de FERRO, & eius insignibus facultatibus.

Tertius, de NIVE, ejusque commodis.

His adjunctus est Libellus de ROSA ab eodem Auctore Latinè scriptus, & Dissertatiuncula de CITRIIS.

Doctißimis viris, iißdémque celeberrimis Medicis,

IOANNI HEVRNIO,
PETRO PAWIO, &
EVERARDO VORSTIO

Carolus Cluſius Atreb.

S. D.

OCTAVVS & viceſimus nunc agitur annus, viri Doctiſſimi, quòd binos Nicolai Monardi, primarii Hiſpalenſis medici libellos, de Medicamentis ſimplicibus ex Indiâ, quam Occidentalem appellant, delatis agentes, Latinitate donârim, & in unicum contraxerim, additis interdum quibuſdam ſcholiis quæ ad rem facere videbantur. Septennio poſt, Tertium libellum, recenter ab eodem ſcriptum, ſimilium medicamentorum (quæ, evulgatis prioribus, ad eius notitiam pervenerant) hiſtoriam continentem, nactus, etiam Latinum faciebam, in eorum gratiam, qui Hiſpanicum ſermonem non callebant. Quàm porrò utiles fuerint ii Libelli, hîc commemorare non eſt neceſſe, quandoquidem adeò avidè fuerint excepti, ut Typographum ter recudere oportuerit. Erat enim vir ille non vulgari eruditione præditus, & percelebris Medicus, quíque non pauca ad medicam artem pertinentia commentatus eſt, ſed vernaculo maximâ ex parte ſermone, ut popularibus ſuis gratificaretur. Inter cætera eſt Commentariolum de lapide Bezaar, & herba Scorzonera, duobus adverſus venena præſtantiſſimis remediis, in quo de eorum medicamentorum facultatibus varia adfert experimenta: deinde Dialogus de Ferro, eiuſque præſtantiâ & viribus, in quo ſane multa ſcitu digna, nec minùs lectu iucunda tractat: Tertius eſt Libellus de Nive, & eius efficaciâ, tum quâ ratione potus cùm illâ, vel ſine illius admixtione frigefaciendus, adprimè ſanè utilis, iis præſertim, qui in calidis verſantur regionibus: nobis autem, qui frigidam colimus Provinciam, non adeò quidem neceſſarius, non inutilis tamen, propter doctrinam quam continet. Eos libellos, tametſi anno Chriſti ſeptuageſimo quarto ſupra milleſimum & quingenteſimum eiuulgatos, cùm viderem à nemine adhuc in alium ſermonem converſos, mei muneris eſſe exiſtimaui, Latinè loquentes facere, perinde atque illos ſuperiores; confidens hunc laborem non minùs forſitan lectori gratum futurum, quàm is olim fuit, quem in tribus illis libellis, de Medicamentis ſimplicibus ex Occidentali Indiâ delatis agentibus, vertendis ſumebam. Superiore igitur æſtate, ab ægritudinibus paullo liberior, ſubcæſiuis horis illos donabam latio quàm poteram fideliſſimè, ut in Secundo meorum opuſculorum Tomo, reliquis D. Monardi Libellis adiiciantur; & vobis amicis nuncupandos cenſebam: Vos boni conſulite munuſculum ab homine vobis amico; & valete. Lug. Bat. prid. Kal. Feb. M. D C. I.

DE LAPIDE BEZAAR ET SCORZONERA HERBA,

duobus præstantissimis adversus venena remediis:

Auctore D. NICOLAO MONARDO *Hispalensi Medico*,

interprete CAROLO CLVSIO *Atrebate*.

VALDE conqueritur Plinius in sua Naturali Historiâ, omnia esse adversa homini in hac vitâ, reliquis autem animantibus Naturam esse matrem: quandoquidem illa viribus & instinctu naturali donârit, quibus sibi utilia deligere, & noxia fugere norunt: solum verò hominem his omnibus destituerit, ut qui nesciat quæ ipsi sunt utilia, neque fugiat quæ damnosa. Nam nisi doceatur & aliunde discat, illa ignorat, & naturali instinctu intelligere nequit: quâ de causa tot labores patitur, qui eum in infelicem statum præcipitant; atque inter illa pericula quibus obnoxius est, nullum magis grave & adversum, quódve palam & occultè magis eum offendat, ipsis venenis, quibus singulæ ferè herbulæ sunt præditæ, quæque in singulis pænè metallis latent, & in singulis animalibus sunt abdita, præter illa quæ hominum maliciâ adversus semetipsum sunt excogitata. Numerosa sunt ista, quæ Natura in plantis, arboribus, lapidibus, animalibus abdidit, ne homo ob suam dignitatem superbiat, sed potiùs agnoscat, vel herbulam posse ipsum offendere, & fructum, sive lapidem, interficere.

Venena.

Adversus hæc omnia venena generatim & sigillatim, Medici Græci, Arabes, & Latini scripserunt efficacia remedia: inter quæ unum recensent, priscis temporibus valdè celebratum, ob singulares & admirabiles facultates, quibus adversus omnis generis venena, & symptomata ex eis nata, præditum est: id autem est lapis *Bezaar*. Vt porrò tempus omnia in lucem proferre solet; idem etiam omnia absumit & abscondit: nam multis jam annis adeò hujus lapidis memoria tenebris fuit obruta, ut ejus nomen tam nobis ignotum esset, quàm qui apud Scythas vivunt populi. Ceterùm idem tempus, hujus lapidis memoriam tot sæculis sepultam compensare volens, non modò eam denuò nobis detexit, sed simul cum illâ nobis communicavit quandam herbam, venenis etiam adversam, Scorzoneram appellatam, insignibus facultatibus præditam, & paucos ante annos cognitam, magno nostro commodo.

Lapis Bezaar.

Scorzonera.

Quoniam autem lapis *Bezaar* & *Scorzonera* æqualibus facultatibus sunt donata, totque viribus pollent adversus venena, utriusque historiam simul connectere volui. Vt verò integram notitiam consequamur, ad quæ vtilia sint ista duo præstantissima medicamenta; initio de venenis tamquam præludio quodam operis nobis agendum. Dicemus itaque quid sit Venenum, quibus notis deprehendantur qui venenum hauserint, quibus remediis curentur, & quâ ratione à venenis præservari possint: nam hæc primùm explicanda, antè quàm de lapide *Bezaar* & herbâ Scorzonera commentemur.

Venenum quid sit.

VENENVM est, quod per os sumptum, aut foris applicatum, humanum corpus expugnat, vel adversâ valetudine illud afficiendo, aut id corrumpendo, aut ipsum necando. Id autem consistit in harum quatuor rerum unâ: vel in plantis videlicet, vel in metallicis, aut in animalibus, aut mixtis: & suos effectus exerunt, aut manifestâ qualitate, aut occultâ proprietate, aut utrisque commixtis. Ista venena ex parte nos jugulant: ex parte etiam illis utimur ad hominum utilitatem & salutem: atque ex parte similiter utebantur veteres, tanquam remedio ad tollendos labores.

De his quæ generatim & particulatim sunt nobis noxia, Dioscorides lib. VI. Historiæ stirpium exactissimè scripsit. Idem fecerunt alii Græci, Latini & Arabes; quos consulere poterit, qui magis exactam de his notitiam adquirere volet. Conscripserunt illi multa

antidota

antidota & medicamenta, quibus ſinguli munire ſe poterunt adverſus venena: etenim valde magna eſt humana malitia,& plurimi vel ob proprium commodum,vel ob vindictæ cupiditatem, veneno offendere, & tollere tentârunt, non modò plebeios homines, ſed etiam Imperatores, Reges, Pontifices, atque magnos Principes, qui, quò majore in gradu ſunt conſtituti, tantò majoribus periculis ſunt obnoxii.

Hoc metuentes plerique è Veteribus præclari viri, multa variaque medicamenta compoſuerunt, quorum uſu munirentur, ne venena illis propinata nocere poſſent. Quemadmodum comperimus Imperatorem Marcum Antonium feciſſe, qui adverſus venena,ſingulis diebus manè pauxillum Theriacæ ſumebat; & Mithridatem, qui ſuam interdum confectionem Mithridaticam, nonnunquam aliquot rutæ folia, juglandes, & ficus: ſic etiam utebantur ſimilibus aliis medicamentis, ne venena, ſi præberentur,eos offenderent. *Theriaca. Mithridatii.*

Utuntur alii venenis, ad curandas multas ægritudines: quemadmodum Medici, ad expellendos & evocandos humores ſuperfluos & redundantes in humanis corporibus; id autem fortiter peragi nequit, quin vis Naturæ inferatur: nam purgantia medicamenta venenatâ qualitate non carent: verum quidem eſt, ea præparari & corrigi, nihilominus quidpiam veneni retinent, quod fortem illam vim purgatricem generat.

Venenorum uſus etiam in cheirurgicis receptus eſt: iis enim impuram carnem in ulceribus corrodunt; &, ubi neceſſarium eſt, cauterii vicem præſtant.

Sed & Alexipharmaci uſum præbent venena: nam argentum vivum geſtatum, pueros à faſcinatione præſervat, & ſublimatum à peſte liberat. Novi enim quendam in xenodochio, peſte correptorum curam agere ſolitum, qui ſublimati fragmentum ſupra cordis regionem geſtans, numquam ſimili morbo correptus fuerit. *Venena etiam Alexipharmaci vicem præſtant.*

Plerique olim Ethnici venenis uſi ſunt, ut ſe à crudeli, quam expectabant, morte, aut ignominiâ, ſervitutéve liberarent. Veluti Demoſthenes prævertit crudelem mortem & ignominiam quæ illi parata erat, ſumpto veneno,quod cannulâ incluſum, ponè aurem ſub capillis perpetuò geſtabat. Idem egit Democritus, hauſto, quod in annulo geſtabat, veneno. Idem etiam Hannibal à Romanis profligatus & victus: tum etiam Cleopatra, ne ab Auguſto in triumphum duceretur: atque alii multi, qui ſponte ſumpto veneno potius ſeſe necârunt, quàm ab aliis illatam mortem ferrent.

Primaria ſigna quibus dignoſcuntur qui venenum hauſerunt, ſunt, ſi quis illico poſt cibum aut potum magnam gravedinem toto corpore ſentit & magnam nauſeam: cumque ex ipſo ventriculo teter odor & ſapor exhalant, quando cum difficultate ſeſe movere poteſt, & frequenter oſcitat, facies colorem nunc pallidum, modò lividum, aut terreſtrem contrahit, quibus coloribus etiam inficiuntur ungues, labra, & reliquæ corporis partes: cùm adeo eſt inquietus, ut neque pedibus conſiſtere, neque jacere queat, ſed humi ſe volutat, cor magnis anxietatibus affligitur, & deliquia patitur: admodum nauſeabundus eſt, nec quicquam vomere poteſt: oculorum albumen, ſive cornea tunica ſanguineum colorem contrahit, & inflammatur; torvum intuetur: pulſus inordinatus,& etiam reſpiratio: atque inprimis rigor univerſum corpus occupat, præſertim autem extremas partes, idque ſecundum veneni, quod hauſtum eſt, qualitatem. Nam ſi venenum frigidum fuerit,univerſum corpus frigeſcit, præſertim pedes, manus, & facies; frigoreque delectatur; attonitus & quaſi ſtupidus evadit. Sin autem calidum fuerit venenum, ſiti torquetur, atque ſummo ardore intrinſecus corripitur, ut torreri videatur. *Veneno infectorum indicia.*

Ceterùm ad faciliùs dignoſcendum venenum, diligenter conſideranda ſunt quæ evomuit æger, ut ex colore judicari poſſit, quale ſit venenum: ſingula enim peculiarem habent colorem. Agnito hac ratione, ſive ex relatione, ſive ex indiciis,veneno, per ejus contrarium cura molienda, ad extinguendam & tollendam ejus malignitatem: de quibus remediis veteres omnes Medici abunde ſcripſerunt,tam generatim adverſus omnia venena, quàm ſigillatim adverſus ſingula: peculiare enim habent ſingula contrarium, quo corrigitur ejus malignitas. *Veneni dignotio.*

Peſſima ſigna in veneno infectis ſunt, frequentia animi deliquia: oculorum inverſio & inflammatio, linguæ tumidæ & nigræ exertio, pulſus debilis & formicans, frigidus ſudor univerſum corpus occupans, præſertim extremas ejus partes, & pectus: ſi ſumptis quæ vomitum cient rebus, vomere nequit: ſi perturbatum ſit cerebrum, quod peculiare eſt in omni genere veneni, ſive hauſto, ſive ab ictu virulenti animalis illato, in tantum ut amentes & quaſi furentes evadant; quod lethale eſt indicium.

Ut autem meliùs agnoſci queat quale fuerit venenum, obſervandæ ſunt cibi & potus reliquiæ, ut conſpici queat quid illis admixtum fuerit, quod ex colore, odore, guſtu deprehendetur: aut ſi cuipiam animali obiiciantur, nempe cani, feli, gallinæ, quæ ſymptomata inducent, obſervandum: nam ſi mœſtum erit, indicium, cibum infectum

fuisse, si verò moriatur, venenum validum fuisse, certum est indicium.

Cura. Deprehenso veneno: ante omnia provocandus est vomitus, quo nihil utilius, ne venenum per venas & arterias dispergatur, & ad cor penetret: nam si eò pervenerit, solus Deus medelam adferre potest. Quapropter illicò ciendus vomitus, ut venenum eiiciatur, ante quàm è ventriculo transeat: id autem fit digitis in guttur immissis, aquâ calidâ hausta, &, quod magis vulgare est, epotâ tantâ quantitate olei dulcis, ut plenus fiat ventriculus, faciliusque reiiciatur quidquid in illo continetur: retinendum verò aliquanto tempore, deinde immisso digito, aut pennâ vomitus provocandus; idque repetendum, donec intelligamus omnem cibum & potum qui damnum attulit, rejectum esse. Si porrò oleum vomitum non ciebit, alia medicamenta vomitum excitantia danda erunt, à debilibus auspicando, qualia sunt, anethi, chamæmeli decoctum, raphani semen & similia, additâ (si opus fuerit) agarici drachmâ: nam præterquam quòd valenter vomitum ciet peculiarem facultatem habet veneni vim infringendi. Nonnulli tamquam magnum arcanum, aquæ stillatitiæ florum mali aurantii tepidæ quadrantem præbent: nam & vomitum provocat, & occultâ facultate veneni vim extinguit. Salubre autem est, medicamentis vomitum cientibus, venenis resistentia misceri, veluti Theriacam, Mithridatium, & ejusmodi alia, de quibus deinde agemus.

Aqua stillatitia florum Aurantii.

Vitrioli oleũ. Nostro sæculo inventa est olei extractio, quod à Vitriolo nomen habet, quoniam ex solo atramento sutorio, sive vitriolo, elicitur, quo nunc nihil magis excellens agnoscitur ad expellendum venenum, ejusque malignam qualitatem extinguendam: sex enim illius guttæ ex aquâ cordiali sumptæ, vomitu venenum expellunt, ejusque malignitatem tollunt. Sed non modò ad eam rem utile est hoc oleum: verùm etiam multis ægritudinibus confert, ut docet Evonymus, magnus chymista, & valde peritus in extrahendis medicamentorum liquoribus. Itaque, quisquis ægri, qui venenum hauserit, curam suscipiet, imprimis vomitum ciere debet; nam totius curæ id caput est.

Conradus Gesnerus.

Ejecto per vomitum veneno, dabuntur ægro medicamenta facultatem habentia extinguendi & tollendi malignitatem à veneno impressam ventriculo, & nobilioribus partibus: eamque ob causam inquirendum quale venenum æger hauserit, ut, illo cognito, illicò consulantur Dioscorides, Galenus, Paulus, Avicenna, & alii auctores, qui peculiaria remedia adversus singula venena tradiderunt. Quòd si venenum in intestina descenderit, ut vomitu reiici nequeat, lenitivis clysteribus utendum erit, qui per secessum eiiciant venenum quod ad eas partes penetravit.

Veneni calidi indicia. Si non constet quale venenum sit haustum, subsequentia symptomata observanda erunt an ex calido veneno oriantur, qualia sunt faciei inflammatio, ardor internus, punctiones per universum corpus, oculorum rubor, unguium tumor, sitis ingens cum calore, ardore & punctionibus in ventriculo: tum enim certum erit calidum esse venenum, &

Cura. propterea præscribenda esse remedia quæ venenis valde adversa sunt, & noxium illum calorem interioribus partibus infixum tollant, medicamenta valde frigida & cordialia cum bezaardicis medicamentis propinando, illaque supra nobiliores partes foris applicando; & cibus dandus facilis concoctionis bonique alimenti, temperatus rebus frigidis cordialibus, quæ veneni malignitatem extinguant.

Veneni frigidi indicia. Si verò symptomata indicent frigidum fuisse venenum; ut somnus profundus, stupor lethargi instar, membrorum rigor, faciei pallor: tum, præter bezaardica medicamenta,

Cura. calefacientia danda sunt, quæ frigus internum & externum tollant, corpus & nobiliores partes fovendo medicamentis ad eam rem convenientibus, & utendo variis diversionibus & calefacientibus remediis, quæque veneni malignitatem extinguant, ac cibum ejusdem facultatis administrando. Præbenda itaque remedia ad morbi ex sumpto veneno orti curam pertinentia, non neglectâ præcipuâ intentione, quæ est, ut veneni malignitas medicamentis & remediis infrà tradendis tollatur.

Venenum à tota proprietate. Quando æger ignorat quale venenum hauserit, nec symptomata id indicant, credendum est ex illorum esse genere, quæ totâ proprietate noxia sunt, eaque omnium maximè pernicioſa. Tunc major cura necessaria est: vomitus ingens, ut dictum est, provocandus, &, si, in intestina penetravit, lenitivo clystere alvus eluenda, deinde ægro medi-

Cura. camenta præbenda, quæ totâ proprietate venenis resistunt, Bezaardica appellata, quibus semper utetur in cibo & potu; partesque nobiles internè & externè roborandæ: cibis insuper utendum multi alimenti, expressione aut aliâ ratione præparatis; quibus alexipharmaca admiscebuntur, de quibus postea acturi sumus. Ista autem cura non modò in ægris, qui occultum venenum sumpserunt, adhibenda, sed etiam in his qui veneno cognito infecti, quod suâ qualitate noxium est: nihil enim naturam æquè prosternit & debilitat atque venenum.

MVLTA porrò ſunt medicamenta peculiarem facultatem adverſus venenum habentia: quorum nonnulla ſimplicia, alia compoſita. Quoniam autem in utroque genere varietas eſt, de iis quæ magis uſitata, & frequentiore experientiâ probata ſunt, agam.

Medicamenta compoſita venenum reſiſtentia.

Inter compoſita, præcellit Theriaca Andromachi, quæ, ſi rectè compoſita fuerit, inter ea quæ adverſus omnis generis venena præſcripta ſunt, primas obtinet: & licet ad legitimam illius confectionem nonnulla deſiderentur, ſi tamen diligenti curâ conficiatur, mirabiles effectus præſtare experimur, non modò cum proprio liquore ſtillatitio ſumptam, ſed etiam virulentorum animalium puncturis & morſibus impoſitam, imò etiam tumoribus peſtilentialibus. Mithridatium etiam in hoc morbo nobile eſt, & interdum Theriacæ vicem præbet. Citriis malis & Smaragdis paratæ confectiones, miraculoſæ ſunt in omni genere veneni. Terra ſigillata adhuc præcellit, præſertim in febribus malignis. Theriaca diateſſaron venenis frigidis convenit, inprimis rabioſorum animalium morſibus. Sunt & alia multa medicamenta compoſita, venenis reſiſtendi facultatem habentia: ſed jam enarrata reliquis præſtant, & experientiâ magis comprobata ſunt.

Simplicia medicamenta venenis reſiſtentia.

VARIA ſunt etiam ſimplicia medicamenta; Sed omnibus antefertur Lemnia illa terra à veteribus adeò celebrata, præſertim à Galeno; quam ut ſolummodo obſervaret, quâque ratione illam Sacerdotes pararent, in Lemnon inſulam, nunc Stalimene dictam, navigare non piguit: nec medicamentum ſimplex illâ præſtantius agnoverunt Græci. Dictamnus legitimus in Creta inſula creſcens, ad quem capræ à ſagittis toxico illitis vulneratæ confugiunt: nam illum depaſcentes liberantur. Scordium, quod adeò inſigni facultate præditum eſt, ut à corruptione liberet; idque deprehenſum ex corporibus in acie cæſis: quæ enim ſupra hanc plantam ceciderant, ſine putrefactione aliquâ diu incorrupta remanſerunt, quæ verò ſupra ſcordium non ceciderant, valde corrupta & immutata reperta ſunt. Citri ſemen inſigniter utile adverſus venena, teſte Athenæo, qui longam de ea re narrationem inſtituit. Eandem facultatem obtinebit Arantiorum Citro inſertorum ſemen. Os ex corde cervi valde etiam efficax eſt adverſus venena, & ſyncopen. Idem præſtat ebur, quod præter virtutem alexipharmacicam, admirabilem vim in ictero habere, frequenti experientiâ comperi. Omnes gemmæ ſimili dote ſunt præditæ, inprimis Hyacinthus, uniones, & omnium maximè Smaragdus, cujus grana decem ſumpta, omnibus venenis proſunt, & morbis contagioſis, præſertim in virulentorum animalium morſu & punctura, & dyſenteriâ, malignisque febribus. Nihil verò præſtantius comperimus legitimo unicornu, de quo pauca ſunt tradita: ſolus Philoſtratus in Apollonii vitâ, venenis adverſari ſcripſit: recentiores autem plura tradiderunt: ſed multum intereſt ut ſit legitimum, quia frequens adulterinum reperitur. Quendam Venetum in hac urbe vidi ingens fragmentum habentem, quod quingentis aureis coronatis æſtimabat, quique, me præſente, ejus præſtantiæ periculum fecit in binis gallinaceis pullis, eorum criſtas, filo toxico illito traiiciens, uni ex pullis pauxillum raſuræ unicornu cum paucâ aquâ vulgari dedit, alteri nihil propinavit, qui poſt horæ quadrantem periit; cui unicornu datum fuit, biduum vixit, nec cibum guſtare voluit, tandem prorſus tabidus extinctus eſt. Credibile eſt, homini propinatum, futurum ut non moreretur, quia meatus ampliores habet ad expellendum à ſe venenum: deinde alia remedia dari potuiſſent, quibus (addito unicornu) liberari quiviſſet.

Ex omnibus iſtis medicamentis pulverem conficio, qui & manifeſtâ qualitate, & occultâ proprietate magnæ efficaciæ eſt adverſus omnis generis venena, & peſtilentes aut malignas febres, vel ubicunque humor aut venenoſa materia inſidet.

Pulvis inſignis reſiſtens venenis.

Id recipit Lemniæ terræ aut boli armeni noſtri [*Hiſpanici videlicet*] præparati pondus æquipollens tres regales argenteos Hiſpanicos, ſeminis citri, ſcordii, dictamni, unionum præparatorum, ſingulorum pondus duorum regalium, oſſis de corde cervi, eboris, ſingulorum pondus unius regalis, unicornu & lapidis Bezaar (ſi haberi queant) pondus viginti granorum: omnia in tenuem pulverem reducuntur, & decem auri folia admiſcentur. Hujus pulueris doſis eſt pondus dimidii regalis, cum aquâ, ad ægritudinem quæ curanda eſt, idoneâ. Per multos dies ſumendus eſt hic pulvis jejuno ventriculo, miſcendusque ægrorum cibis: magnarum enim eſt virium, ad tollendum veneni fomitem, ejus malignitatem reprimendam, cor parteſque nobiliores roborando, & tollendam noxiam veneni qualitatem ipſis impreſſam. Vtilis etiam eſt in peſtilentibus & malignis febribus: nam venenoſam illarum qualitatem reprimit; quæ niſi tollatur inanis eſt omnis cura. Dari etiam poterit iis qui à virulentis animalibus præmorſi aut icti ſunt, ad extinguendam veneni malignitatem. Ceterùm licet hic pulvis tantâ vi polleat in his quæ diximus; magis tamen excellit lapis *Bezaar*, quia in illo conſiſtunt omnes ſupradictæ facultates, occultâ quadam proprietate & cæleſti gratiâ in illum infuſâ adverſus venena. Qui, ſi reperietur, præſtantiſſimum eſt omnium remedium, ut in ſequentibus demonſtrabimus.

Lapis Bezaar.

Lapidis nomina.

VARIAS habet hic lapis appellationes: nam Arabibus *Hager* dicitur, Perſis *Bezaar*, Indis *Bezar*, Græcis Alexipharmacum, Latinis Contra venenum, Hiſpanis *Piedra Contra veneno y deſmayos*, hoc eſt, Lapis venena & animi deliquia curans. Conradus Geſnerus in Animalium quadrupedum hiſtoriâ, de Capra montana agens, ſcribit, hoc vocabulum *Belzaar* hebræum eſſe: nam Bel hebraicâ linguâ Dominum ſignificare, & *Zaar* venenum, quaſi interpretareris Dominum veneni: nec immeritò ſanè tale nomen obtinet, quandoquidem ita venenis reſiſtit, ut illa extinguat & tollat, non ſecus ac illorum dominus. Hinc fit, ut omnia medicamenta venenis reſiſtentia, *Bezaardica* per excellentiam nuncupentur.

Generationis variæ ſententia.

Iſte lapis in internis partibus cujuſdam animalis Capra montana appellati generatur: lapides autem in animalium corporibus generari, vulgare eſt, præſertim in homine, qui nullam corporis partem habet in quâ lapis non generetur: ſic etiam in avibus, piſcibus & reptilibus.

Plinius cap. IX. lib. XXVIII. Hiſtoriæ naturalis, cervos, ſpeluncas in quibus colubri & ſerpentes verſantur, adire ſcribit, quos ſuo anhelitu eliciant & vorent; idque facere vel ut ſe ab ægritudine quadam liberent, vel ut juveneſcant; diuturnæ enim ſunt vitæ. Arabes addunt ſerpentibus illis à cervo devoratis, lapidem *Bezaar* hac ratione generari.

In regionibus ad Orientem ſitis quadrupedes reperiuntur cervi appellatæ, qui æſtate virulentorum animalium (iſtîc frequentium & valdè noxiorum ob regionis illius fervorem) cavernas & antra adeunt, eaque ſuo anhelitu educta proterentes, occidunt, deinde devorant: cumque ſaturi ſunt, feſtinanter ad aquoſa loca progrediuntur, totosque ſe in aquam mergunt, præter anteriorem capitis partem, ut reſpirare poſſint: idque agunt, ut aquæ frigiditate ingens calor, quem devoratis noxiis animalibus conceperunt, temperetur, iſtîc perſiſtentes nihil bibendo, donec ingens ille calor temperatus & ſublatus ſit. Dum autem in aqua hærent, in oculorum angulis generatur lapis, qui ex aquâ egreſſis decidens, in medicum uſum colligitur. Hæc, ut brevibus verbis comprehendam, ſcribunt Arabes. Ego verò ab illis qui ex Orientali Indiâ redierunt, quique Sinarum regionem ſuperârunt, hujus rei veritatem diligenter ſciſcitatus ſum, quæ ita ſe habet.

Animal lapidem Bezaar generans.

IN Indiâ ſupra Gangem, quam Ptolemæus ab ubertate & opulentiâ adeò celebrat, certis montibus Sinarum regioni vicinis, animalia cervis valde ſimilia reperiuntur, cum magnitudine, tum agilitate & aliis notis, exceptis quibuſdam partibus, quibus cum capris magis conveniunt, ut cornibus, quæ, veluti capræ in dorſum reflexa habent, & corporis formâ, unde nomen illis inditum Caprarum montanarum; commodius tamen meâ opinione Cervi-capræ vocari poſſent, propter partes quas cum cervis & capris ſimiles obtinent. Iſtæ porrò Cervi-capræ in illa regione eadem agunt, quæ Plinius de cervis ſcripſit: ferarum enim antra ſubeunt, & ſuo anhelitu noxia animalia educunt & vorant, deinde ad loca aquoſa ſe conferunt, in quibus ſe mergunt, donec veneni vim extinctam eſſe ſentiant, ab aquæ potu prorſus abſtinentes. Deinde aquâ egreſſæ, multas ſalutiferas & inſignium facultatum herbas per arva depaſtum eunt, quas naturali inſtinctu venenis reſiſtere agnoſcunt: eaque ratione, naturalis caloris auxilio, ex veneno ab illis devorato & depaſtis herbis, virtute quadam ſpecificâ infusâ generationis tempore in internis ipſius animalis partibus & aliis cavitatibus magni & parvi lapides generantur, inter reliqua medicamenta venenis adverſa, nobis hactenus cognita maximæ admirationis & efficaciæ.

Ejus forma.

EST autem illud animal (ex eorum relatu qui ex illâ regione redeuntes animal conſpexerunt) in quo reperiuntur iſti lapides, cervi magnitudine, & ejus quaſi formæ, binis duntaxat cornibus prædituni latis, & extremo mucronatis atque in dorſum valde recurvis, breves pilos habens cineracei coloris cui admixta rufedo: in iiſdem montibus, aliorum etiam colorum reperiuntur. Indi, vel telis, vel laqueis, vel decipulis illa venantur & mactant: adeò autem ferocia ſunt, ut interdum Indos etiam occidant, agilia præterea & ad ſaltum prona: in antris vivunt, gregatimque eunt: utriuſque ſexus, mares videlicet & feminæ inveniuntur; vocemque gemebundam edunt: lapides autem ex interioribus inteſtinis aliisque cavis corporis partibus educuntur. Diligentes porrò ſunt Indi in illis venandis, ob ingens precium quo Luſitani mercatores, iſtîc negotiantes, lapides redimunt, quos in Sinarum regionem transferunt, inde in Molucas, & ex Molucis Calecutium, ubi major eſt illorum negotiatio, & tam ingens precium, ut legitimus lapis quinquaginta coronatis aureis æſtimetur, perinde atque hîc.

Dum hæc ſcribebam, quoddam animal conſpectum ivi, huic (ni fallor) ſimile, quia omnes

omnes notas habere mihi videbatur, quibus modò descripta prædita sunt. Est autem ex longinquis regionibus per Africam generoso Archidiacono Nebiensi delatum, magnitudine cervi, capite & ore cervino, agile instar cervi, pili & color cervino similes: corporis formâ capram refert; nam magno hirco simile est, hircinos pedes habens & bina cornua in dorsum inflexa, extremâ parte contorta, ut hircina videantur; reliquis autem partibus cervum æmulatur. Illud autem valde admirandum, quòd ex turre se præcipitans in cornua cadat sine ullâ noxâ, perinde subsultans & resiliens, atque pila vento plena. Vescitur herbis, leguminibus, pane, omnibusque cibis qui illi præbentur: robustum est & ferreâ catenâ vinctum, quia omnes funes quibus ligabatur rodebat & rumpebat. Præstolor donec moriatur aut mactetur, ut, an lapidem Bezaar contineat, observare queam.

VARIA porrò est horum lapidum forma: alii enim officuli dactylorum instar oblongi sunt, alii castanearum formam æmulantur, alii rotundi tamquam orbiculi, alii columbarum ovis similes: unum habeo hœdi renem perfectè referentem: omnes autem utraque extremitate obtusi, non mucronati. Ut autem hi lapides formâ variant, sic etiam colore: nam reperiuntur spadicei, fulvescentes, plerique ex viridi nigricantes instar malorum quæ insana appellantur, Italis *Melanzane*, Hispanis *Verangenas*, plerique etiam felini coloris, hoc est, venis illis præditi, quibus distincti feles algaliam excernentes, saturi videlicet cineracei. Omnes legitimi ex laminis seu corticibus invicem amplectentibus, miroque artificio compositis, perinde atque ceparum bulbi, constant: suntque istæ laminæ adeo læves & splendentes, ut singulæ magnâ arte expolitæ videantur, imò etiam sublatâ exteriore laminâ, quæ subest multo splendidior conspiciatur; ex quâ notâ legitimus esse deprehenditur: cujus notæ periculum facere volens in eo quem possideo, illi externam laminam ademi, & proximè subsequentem splendidiorem esse animadverti. Sunt verò istæ laminæ vel crassiores vel tenuiores secundum lapidum magnitudinem. Tener autem est lapis hic, & alabastri instar radi potest; atque si diutiùs in aquâ hæreat, dissolvitur. Internè neque cor habet, neque corpus supra quod compositus sit, sed concavus est & plenus pulvere ejusdem cum lapide substantiæ, majorisque etiam quàm ille efficaciæ. Istaque primaria & præcipua nota est, lapidem esse legitimum, si eum pulverem contineat, quia adulterini illo carent. Duabus itaque dictis notis legitimus ab adulterino dignoscetur, si videlicet lævibus & quasi expolitis laminis constet, pulveremque internè contineat: quia adulterini neutrum habent. Nam quendam confringi vidi, ad observandum an legitimus esset, & laminis constaret: sed in centro repertum granum aut semen quoddam, supra quod Indus impostor lapidem formârat.

Lapidis forma varietas.

Legitimi nota.

Primaria nota.

Guido de Lavazaris hujus urbis civis, qui universum orbem circuivit, & in Sinarum regione versatus est, mihi referebat Indos inveniri, qui ex massâ ipsis cognitâ adulterinos conficerent: verùm binas illas notas imitari nunquam potuisse, laminas scilicet & pulverem: addebat, pluris apud Indos æstimari, quàm apud nos, quia illorum auxilio multos morbos curant.

Andreas Bellunensis in libro quem de Lapidibus inscripsit, ex Tipthasi Arabe refert, lapidem Bezaarem metallicum esse, eademque ratione ex suis venis erui, quâ reliqui lapides, Adamantes, Rubini, Smaragdi, Achates: ejusdemque sententiæ videtur esse Serapio, cùm de hoc lapide verba faciens, ait. Vena hujus lapidis reperitur in Syriâ, Indiâ, & Orientalibus regionibus: sed utriusque opinionem erroneam esse, ipsa animalia Indorum venatorum diligentiâ capta è quibus educitur, tum facultatum manifesta experientia apertè evincunt, ut docebimus.

Erronea de lapide Bezaar sententia.

Serapio auctor est, suo etiam tempore hos lapides deprehensos esse adulterinos; scribit enim: Istorum lapidum aliqui nullam facultatem adversus venena obtinent, ut legitimi.

DE hoc lapide nullam apud Græcos aut Latinos auctores mentionem reperio. Soli Arabes ejus meminerunt, & quidam Neoterici; eamque ob causam Arabes auctores, & Latinos Neotericos producam, qui de illo scripserunt.

Veteribus Græcis & Latinis ignotus.

Arabibus notus.

EX Arabibus nemo plura de hoc lapide scripsit, Serapione, viro in Medicâ arte valde perito, cap. trecentesimo & sexto, in quo multa de lapide Bezaar scitu digna explicat, quam videlicet præstans sit, adversus omne veneni genus, cujuscunque tandem qualitatis sit, & adversus virulentorum animalium morsus & ictus: radicem enim & malignam veneni qualitatem corporibus impressam extinguit & prorsus tollit, eum à morte liberans qui illo utetur. In pollinem autem redactum dat, iisdemque viribus pollere ait, sive sorbeatur, sive ore retineatur. Nam sumptus, sudorem provocat, & venenum ad exteriores corporis partes expellit; additque, si quis sinistræ corporis nudæ parti applicatum gestet, nec à veneno, nec à perniciosâ aliquâ re offendi, quia propriâ facultate, quovis modo corpori applicatus, veneni vim arcet, & eo infectos sanat: idque non modò in illis præstare qui venenum hausissent.

Serapio.

hauſiſſent; ſed quibus etiam vel in ſtapede, veſte, epiſtolâ aut aliquâ aliâ re, quâ offendi poſſint, poſitum fuiſſet; valde utilis eſt, eodem Serapione teſte, hic lapis ad virulentorum animalium morſus & ictus, hauſto ejus pulvere: ſudorem enim ciet, venenumque univerſum ad partes externas propellit. Hujus lapidis pulvis pernicioſorum animalium morſibus & ictibus inſperſus, valde efficax eſt: nam veneni malignitatem tollit; adeoque commendatur, ut etiam ſi vulnera ab hujuſmodi animalibus inflicta putreſcere & corrumpi incipiant, ea ſanet: virulentis animalibus hic pulvis injectus, torpida reddit, & vires eis adimit; ſique parti, quâ nocere ſolent, imponatur, etiamſi vulnera infligant, non ſunt pernicioſa, ut in ſcorpionibus experientiâ probatum, quorum ictus (parte quâ pungunt illo pulvere inſpersâ) innoxii redditi ſunt. Viperis autem & virulentis animalibus, ſi iniiciantur aliquot hujus lapidis grana cum aliquo liquore, ilicò intereunt. Hæc Serapio.

Razis. Razis, Galeni ſimia, vir inter Arabes multæ eruditionis, in ſuo Continente ſcribit, Lapidem Bezaar flaveſcere, tenerum eſſe, & inſipidum, cujus bis periculum fecerit, & adverſus Napellum, omnium venenorum pernicioſiſſimum, compererit efficaciſſimum. Scribit inſuper admirabiles facultates in hoc lapide obſervaſſe adverſus omnis generis venena, quas in aliis Alexipharmacis non reperiſſet, ſive ſimplicibus, ſive compoſitis, ut Theriacâ, aliſque Compoſitionibus; quia major eſt hujus lapidis efficacia, quàm ullius alterius medicamenti. Idem affirmat in libris ad Almanſorem ſcriptis. In venenis quæ cor offendunt, & totâ ſubſtantiâ noxia ſunt, quàm inanis eſt cura, niſi lapis Bezaar ſumatur? hic enim reſiſtit: & addit. Ipſe obſervavi, Napelli veneno, quod omnium maximè pernicioſum, reſiſtere.

Hamech Benveripho. Alius Mauritanus, valde eruditus & magnus Aſtrologus, Hamech Benreripho appellatus, qui de lapidibus ſub cæleſti aliquo ſigno aut planeta ſculptis, & quibus facultatibus ſint prædiți ſcripſit, in eo libro quem de plantarum, lapidum, animaliumque in medicum uſum receptorum viribus compoſuit, ait. Lapis Bezaar omnibus venenis reſiſtit: præterea ejus pulvis ſumptus ſingularem facultatem habet adverſus ſcorpionum ictus; & ſculptus geſtatus, adverſus virulentorum animalium morſus utilis eſt.

Abdala Narach. Abdala Narach, alius Mauritanus in Hiſpaniâ natus, vir in Medicâ arte peritus; Lapidem Bezaar, inquit, omnibus venenis adverſum, apud Miramamolinum Cordubæ regem conſpexi, cui venenum maximè pernicioſum propinatum fuerat; ſed lapide Bezaar ſumpto, prorſus à veneno liberatus fuit: ejus deinde rei gratiâ ſuum palatium illi dedit à quo lapidem (quo ſanitati reſtitutus fuerat) acceperat; regale profectò donum, quandoquidem Cordubenſe palatium, *Alcaçar* dictum, hodierno die valde inſigne adhuc eſſe, magnóque æſtimari videmus: isque lapis valdè commendatus eſſe debuit, qui tanto precio redemptus.

Avenzoar. Avenzoar medicus Mauritanus in Hiſpaniâ natus, municipio *Peñaflor* nuncupato, inter Cordubam & Hiſpalim, in ſuo Theyſir ſcribit, quendam jam deploratum, ob valde noxium venenum devoratum, ſe liberaſſe propinatis tribus granis lapidis Bezaar ex aquâ cucurbitæ; quod calidum fuiſſe ex eo apparuit, quia ſumpto lapide, ictericium colorem æger contraxit.

Averrois. Averrois medicus & ſummus philoſophus, Hiſpanus, Cordubæ natus, in Colliget quod de Medicina ſcripſit, Lapidem Bezaarem maximè utilem eſſe ait adverſus omnes noxiorum animantium morſus, præſertim verò ſcorpionum ictus.

Haliabas. Haliabas, tribus locis in quibus de venenis agit, lapidis Bezaar meminit, ſed ſuccinctè admodum; tenerum enim illum eſſe duntaxat dicit, deinde in aquâ atteri debere, quæ ægris veneno affectis propinanda ſit.

Rabi Moſes. Rabi Moyſes Ægyptius, natione tamen Hiſpanus, medicus peritiſſimus, qui Galeni veſtigiis prorſus inſiſtit, cap. 111. Tractatus 1. lib. quem de venenis conſcripſit, de medicamentis ſimplicibus, quæ conveniunt iis qui à virulentis animalibus præmorſi ſunt, ágens: Medicamenta ſimplicia, inquit, nobis communia, quæ magis utilia, & multorum experientiâ comprobata, referam. Horum è numero eſt Citri ſemen, &c. alterum eſt Smaragdus, ingens medicamentum adverſus venenum, &c. Tertii meminit Galenus, quod eſt lapis Bezaar, ex quodam animali eductus, glandi ſimilis, coloris ſubvireſcentis, paulatim incrementum ſumens; eamque ob cauſam laminis invicem complexis conſtans. Aiunt nonnulli in oculorum angulis vervecum quorundam generari, qui in Oriente reperiuntur: alii verò in eorundem vervecum fellis veſicâ inveniri; quæ ſententia magis vera eſt. Alius eſt Bezaar metallicus in Ægypto variorum colorum, quem veteres in ſuis ſcriptis valde celebrárunt: verùm iſtius lapidis nulla conſtat experientia; nam periculum feci, & nullam utilitatem adferre deprehendi: illius autem qui in prædictis animalibus reperitur, facultates multâ experientiâ comprobatas novimus. Præmorſo à virulento animali propi-

propinatus, aut vulneri inſperſus, Deo auxiliante, eum curabit. Experientiâ conſtat, tria iſta medicamenta, ſemen citri videlicet, Smaragdum, & lapidem Bezaar in animali generatum, omnibus veneni generibus reſiſtere. Idem confirmat cap. IV. Bina autem magni momenti (præter facultates) recenſet: nempe, hunc lapidem in fellis animalium veſicâ generari, quod rationi valde conſonum (lapides enim in multorum animalium felle naſci videmus) alterum, quòd paulatim incrementum ſumat, ut ex laminarum ſtructurâ appâret.

Avicenna, vir adeo celebris, de hoc lapide nihil peculiariter ſcripſit, quemadmodum de multis aliis rebus ſolitus, qui tamen, cùm in Perſiâ natus, civitate Baçorâ, ejus rei majorem notitiam habere debuiſſet, quàm Mauritani in Hiſpaniâ nati, qui adeò peculiarem ejus mentionem fecerunt: ejus duntaxat meminit cap. IV Secundi canonis, de medicamentis agens, quæ propriâ facultate venenis reſiſtunt, in exemplum producens Theriacam & lapidem Bezaar, deinde utrumque inter ea recenſet, quæ ſanitatem conſervant & ſpirituum efficaciam ut venenum à ſe propellere poſſint. Et cap. IV. Fen. VI. lib. IV. tum in v. tribus locis, adverſus venena lapidem Bezaar celebrat: idem in curâ fellis viperæ, valde commendat: ſed ii loci adeò breves & mutili ſunt, ut defunctoriè & curſim dumtaxat de illo agere videatur, & ea ex ſe non deprompſiſſe, ſed ex Raſis octavo Tractatu. In eodem enim capite, lapidem Bezaar valde utilem eſſe dicit, ſi reperiri poſſit; unde appâret quantâ difficultate conſequi illum licebat. Et in cap. de his qui Napellum ſumpſerunt: Lapis, inquit, vocatus Bezaar, colore flavus, purus, & probatus; ad diſtinctionem videlicet adulterinorum, qui etiam illo tempore reperiebantur. *Avicenna.*

Hi ſunt veteres Auctores Arabes, quos de lapide Bezaar ſcripſiſſe comperio, iiſque non pauci, qui ſuo tempore illius notitiam habere debuerunt, propter commercium quod Maroci Reges in Indiam Orientalem exercebant, præſertim autem in Perſiam, per quam merces & alia magni precii ex Indiâ adferebantur. Id mihi affirmavit vir illuſtris, qui multo tempore Regis Luſitaniæ vicarius in Indiâ fuit, hujuſque lapidis notitiam, & quâ ratione ex animalibus extrahebatur, quaque formâ præditus, conſequutus eſt, quod magnam lucem mihi attulit in his quæ ſcripſi. Ipſe autem illius lapidis periculum fecit, & ejus facultates à multis aliis felicitet exploratas vidit. Ego verò in illo ipſo viro, unius, quem poſſidebat, omnium quos unquam viderim maximum & præſtantiſſimum, periculum feci in longo & difficili morbo, quo correptus fuerat, mœſtitiâ anxietateque accedente; ſibi enim venenum propinatum eſſe metuebat. Meo conſilio per pleroſque dies mane tria grana pollinis hujus lapidis Bezaar ex bugloſſi ſtillatitio liquore ſumpſit, & plene liberatus eſt.

Plurimi neoterici medici, lapidis Bezaar meminerunt, & eum in ſuis libris adverſus omnis generis venena, variosque alios morbos valde extollunt: quidquid verò à ſingulis ſcriptum reperiemus, in medium proferemus. *Neoterici.*

Matthiolus Senenſis, vir doctiſſimus, ſuis in Dioſcoridem Commentariis lib. VI. enumerando medicamenta quæ propriâ facultate venenis reſiſtunt, lapidi Bezaar magnas facultates tribuit, illumque reliquis medicamentis venenum profligantibus anteponit, & ferè ea recenſet, quæ ex Arabibus in medium attulimus. *Matthiolus.*

Andreas Lacuna Segobienſis, quem docti viri Galenum Hiſpanicum appellárunt, commentariis quos Hiſpanico idiomate in eundem Dioſcoridis lib. VI. ſcripſit, refert quàm admirabile ſit lapis Bezaar remedium adverſus omnis generis venena, virulentorum animalium morſus, & epidemicas malignasque febres: efficacem etiam eſſe in Epilepſiâ, calculum è renibus eiicere, & pollinem ex vino propinatum, calculum in veſicâ comminuere. Hunc etiam lapidem in montanis quibuſdam Perſiæ capris generari refert, legitimumque, lævem, ſplendentem, ſquamoſum, & friabilem eſſe debere, coloris præterea ejus mali quod inſanum vocant, valdeque celebre eſſe medicamentum, inter Principes & illuſtres viros, ad ea quæ jam relata ſunt. *Andreas Lacuna.*

Valeſcus de Tarento, percelebris ſuæ ætatis medicus Mediolanenſis, Tornamiræ diſcipulus, libro VII. Praxeos, hunc lapidem Bezaar valde prædicabat contra venena & alios morbos, ob ejus inſignes facultates ſuâ ætate experientiâ comprobatas adverſus venena. *Valeſcus de Tarento.*

Sanctius Ardonius de Piſauris, medicus Italus, in libro quem de venenis compoſuit, lapidem Bezaar valde commendat, omnibusque medicamentis ſimplicibus & compoſitis veneno reſiſtentibus, aut virulentorum animalium morſus curantibus præfert: idque multâ & longâ experientiâ ſe obſervaſſe ait. *Ardonius de Piſauris.*

Amatus Luſitanus, vir noſtrâ ætate eruditus, qui (dum hæc ſcriberem) Raguſæ vivebat, Commentario in lib. II. Dioſcoridis de genitali cervi agens, perdoctè de lapide Bezaar ſcribit, ut vir Luſitanus, & qui multa à ſuis civibus ex Indiâ reducibus intellexerat. *Amatus Luſitanus.*

Lapis,

Lapis, inquit, Bezaar glandem formâ refert, coloris cinericii, ſubobſcurè ad cæruleum tendentis, ex multis laminis conſtans; ideò Bezaar vocatus, quòd præſtantiſſimum ſit adverſus omne venenum remedium. Ex animalium cervis ſimilium, quæ montanas capras appellant, internis partibus in Indiâ eruitur: ejus tria grana ex aquâ ſtillatitiâ florum arantiorum, Hiſpanis *agua de azahar* nuncupatâ, propinata, præſtantiſſimum ſunt remedium adverſus omne venenum, ex aquâ verò oxalidis ſeu acetoſæ, epidemicas febres curant, earum malignitatem extinguendo: cum ſtillatitiâ portulacæ aquâ, vermes, ſi febris adſit, necant; ſi nulla febris conjuncta, ex vino. Præterea pervicacem lateris dolorem ſe cum illo curaſſe ait, etiam ſi maligna qualitas admixta eſſet. Toxico infectis datus cum medicamentis vomitum procurantibus, cum vomitu venenum expellit; iis autem qui vomitu rejecerunt, per ſudorem aut alvum educit. In febrium paroxyſmo datus, à febre (ſudorem excitando) plerumque liberat. Curâ LXXIV & LXXXIII Centuriæ tertiæ, ad epidemicas febres ſanandas, lapidis Bezaar tria grana ex aquâ ad eum morbum accommodâ dari ſcribit; veneni enim malignitatem in ſimilibus febribus extingui, idque remedium eſſe præſtantiſſimum. Apud Indiæ porrò Reges hunc lapidem magno in pretio haberi; Id autem verum eſſe appâret, quandoquidem in primâ illâ expeditione, Rex Cochin inter reliqua pretioſa dona, maximi muneris loco, lapidem Bezaar nuce avellanâ paullo majorem, Regi Luſitaniæ miſit, qui (intellectâ ejus inſigni facultate) valde æſtimatus hîc fuit: iſque lapis omnium primus à Luſitanis fuit in Hiſpaniam illatus: poſtea autem plures inde retulerunt, conſpectis magnis curis quas Indi cum eo lapide agebant. Sed etiamnum hodierno die, cum adamantibus, rubinis, aliisque precioſis mercibus, quas ingenti pecuniæ ſummâ vendunt, adferre ſolent.

Nicolaus Florentinus. Nicolaus Florentinus, inter eos qui illâ ætate vixerunt, vir maximæ eruditionis, ſermone quarto, tractatu quarto, capite nono, Lapidem Bezaar valde celebrat, eaque omnia dicit, quæ Averrois & Serapio, nihil de ſuo promens, quemadmodum nec in reliquis omnibus quæ ſcripſit.

Ioannes Agricola. Ioannes Agricola Ammonius, Germanus, qui de noſtri temporis ſimplicibus medicamentis ſcripſit, libro ſecundo de Lapide Bezaar agens, efficaciſſimum prorſusque divinum eſſe adverſus venena medicamentum, tum etiam in virulentorum animalium morſu, dicit.

Hieronymus Montuus. Hieronymus Montuus, Henrici Galliæ Regis medicus, tractatu de Cheirurgicis remediis, inter medicamenta venenis reſiſtentia, primarium locum lapidi Bezaar hac noſtrâ ætate tribuit; multâque experientiâ id obſervaſſe in multis illuſtribus viris, ſcribit.

Antonius Muſa. Antonius Muſa Braſavolus, Ferrarienſis medicus doctiſſimus, in eorum quæ ſupra Meſue antidota ſcripſit, prologo, Hiſtoriam narrat quæ Ferrariæ accidit multis veneno infectis: rejecto enim veneno liberatos fuiſſe ait, vitrioli oleo, & lapide Bezaar ſumpto.

Petrus de Abano. Conciliator, Petrus de Abano nuncupatus, Patavinus, vir ſuâ ætate valde doctus, Tractatu de venenis cap. LXXXI. Bezaar, inquit, antonomaſticè vocatur à certo lapide Bezaar appellato, cujus peculiaris facultas venenis lethalibus reſiſtendi: ſtatim enim liberat abſque alterius antidoti, ullíúsve medici auxilio: & ſic per excellentiam dicitur Bezaar omne medicamentum, à veneno, morte, aut gravi aliquo morbo liberans: quiſquis autem iſtum lapidem geſtârit, ab omni lethali morbo ſecurus eſto. Inſuper Edwardum Angliæ Regem, iſto lapide liberatum fuiſſe à venenoſo lethalique vulnere, quod Sultanus acinace toxico illito ipſi inflixerat, in acie apud Acaronem civitatem, tranſmarinâ illâ adverſùs Mahumetanos expeditione: nam cùm nunc eſſet morti vicinus, propinatum illi fuiſſe lapidem Bezaar, à Templariorum ſummo Præfecto, ordinis tum magnæ exiſtimationis, valdeque opulenti: addit præterea, ſe alium lapidem conſpexiſſe lævigatum, raſibilem ut gypſum, pulverulenti coloris, magno æſtimatum.

Conradus Geſnerus. Conradus Geſnerus Tigurinus, libro quem de animalibus quadrupedibus conſcripſit, de capra agens, lapidem Bezaar valde celebrat adverſus omne venenum.

Sunt & alii Auctores qui hujus lapidis meminerunt, ſed breviter admodum, & illum adverſus venena in genere & particulatim duntaxat prædicant, quorum nomina non recenſeo, quia jam enumerati ſufficiunt ad conciliandam auctoritatem apud eos, qui illo uti volent.

Ex ipsâ experientiâ Hiſtoriæ aliquot. Exemplum I. NVNC ſupereſt, ut quæ de ipſo experientiâ comperi, in medium adferamus, ad confirmandam ejus & admirabilis illius efficaciæ auctoritatem: ut agnoſci poſſit, ea, quæ ſupradicti auctores ſcripſerunt, manifeſtis exemplis comprobata eſſe.

Decimus quartus jam agitur annus, quòd Illma Dux de Bejar à Domino Ioanne Manrique admonita fuerit, in aulâ frequentem uſum eſſe Lapidis Bezaar, adverſus animi deliquia: erat autem Ill^mæ huic feminæ filius iſti morbo ab ineunte quaſi ætate valde obnoxius: cumque

cumque illius salutis admodum cupida esset, singulare aliquod remedium requirebat; cùm ordinaria medicamenta, quæ à doctissimis medicis præscripta fuerant, nihil profuisse animadverteret. Intelligens ergò, quantæ efficaciæ esset lapis Bezaar, negocium mecum communicat: valde insolens mihi id visum est, quia illius nullam aliam notitiam habebam, præter eam quam in libris scriptam compereram; sed neque existimabam, in his regionibus reperiri: eam ob causam illam submissè oravi, ut in illo adquirendo omnem diligentiam adhiberet; mihi enim cara erat illius adolescentis salus, ob insignes ejus virtutes, & multam in omni scientiarum genere, atque in omnibus aliis rebus Illustri viro necessariis doctrinam: tum etiam ut lapidem maximè à me desideratum conspicerem. Allati tandem sunt Vlyssipona, Genuensis cujusdam operâ, bini lapides probi auro inclusi, ossis dactyli magnitudine; paullò tamen crassiores, colore præditi ex viridi nigricante, instar malorum quæ Insana appellantur. Itaque communi consensu statutum est, ut corripiente illum inopinanter animi deliquio, lapis illi præberetur. Vespere quodam in syncopen incidit; illicò secundum ordinem in aulâ consuetum tria pollinis unius lapidis grana in stillatitii liquoris buglossi sufficienti quantitate dissoluti in os ejus apertum injecta sunt, quæ cum difficultate deglutiit. Deinde, quanto tempore ad symbolum apostolicum bis recitandum necessarium opus fuisset, tam facilè animi deliquium ipsum reliquit, ac si illo correptus non fuisset. Perspectâ tam insigni lapidis facultate, magnâ in æstimatione illum habuimus; præsertim cùm observaremus, quotiescumque daretur lapidis pulvis, illum tantâ facilitate ab animi deliquio liberari: nam manifeste apparebat, pulvere non exhibito, animi deliquium longo tempore durare, & cum difficultate ab eo plenè liberari; dato autem pulvere, subitò & facilè ad se redire, perinde ac si nullum passus esset animi deliquium. Illustrissima itaque Dux semper in marsupio eam pulveris quantitatem gestabat, quæ pro unâ dosi necessaria erat, ut, corripiente illum animi deliquio, facilius propinari posset, & ipse breviore tempore liberaretur. Illud etiam accessit commodi, quòd postquam pulvere uti cæpit, adcò frequenter syncope molesta non fuerit. Hac re consideratâ, Ill^mæ Duci dixi, ex medicorum præceptis, ea medicamenta quæ morbum aliquem curant, posse etiam præservare, ne in illum incidamus; eamque ob causam, commodum mihi videri, si singulis diebus manè pulverem sumeret; fieri enim posse, ut continuo illius usu, vapor cerebrum subiens, qui ex venenosâ & malignâ aliquâ qualitate generatus erat, absumeretur, & lapidem, malam illam qualitatem extincturum, vaporemque ex universo corpore aut ex peculiari aliquâ corporis parte ascendentem, absumpturum, &, sublatâ mali radice atque origine, ipsum liberum futurum. Id igitur factum; datæque sunt illi singulis diebus manè jejuno ventriculo tria pulveris grana, ex Buglossi stillatitio liquore. Deo porro favente, adeò efficax fuit id medicamentum, ut ab illo die quo uti cæpit usque ad ejus interitum, animi deliquium nunquam illum corripuerit: pluribus autem quàm decem pòst annis alio morbo extinctus est; per sex verò continuos menses, nullo die intermisso, pulvere usus est.

Deprehensâ tantâ adeoque manifestâ lapidis efficaciâ: cùm nobilis adolescens femina, cui nomen Maria Cataño, multo tempore animi deliquiis afflicta fuisset, &, licet magni medici medicamenta illi præscripsissent, tales syncopes interdum pateretur, ut decem aut duodecim horas durarent, easque singulis pænè diebus; jamque adeò imbecillis esset, ut multo tempore lectulo non surrexisset, evocatus sum ad illam: animadvertens autem medicamenta ab aliis præscripta nihil opis attulisse, relictis vulgaribus remediis, quibus alii medici multis annis usi fuerant, Vlyssipone Lapidem Bezaar adferri jussi, atque ipsi, prius purgatæ, lapidem ordine quo decet exhibui: ex illo tempore quo uti cæpit, in hunc usque diem (jam plures sunt quàm duodecim anni) nunquam animi deliquium passa est: lapidem autem integrum dactyli magnitudine absumpsit. *Exemplū II.*

Eo tempore Licentiatus Ludovicus de Cueva, vir in sua arte doctus, venenosum quidpiam imprudens sumpserat; atque ilicò adeo gravia symptomata sunt subsequuta, ut brevi moriturus videretur: & licet medicamenta vomitum cientia, Theriaca, aliaque remedia venenis restistentia illi administrata essent, ad eum accersitus, adeò ægrum deprehendi, ut ejus salutis exigua spes esset. Animadvertens autem venenum ejus morbi occasionem esse, & quam inutilia fuissent medicamenta illi exhibita, ipse requisitum ivi lapidem Bezaar, quem nullibi reperi præterquam apud supra memoratam Dominam Mariam Cataño, cui duntaxat interior pulvis restabat, sex fortè grana pendens: pulverem ab ipsâ acceptum in duabus chartulis reposui, magnâ lætitiâ affectus, me remedium ei, qui tantopere illo indigebat, reperisse: ad eum regressus, magis afflictum reperi, quam quispiam existimare posset. Ilicò tria pulveris grana quæ attuleram chartulæ involuta, cum aquâ stillatitiâ buglossi propinavi; atque intra temporis spatium, quo symbolum Apostolorum ter recitari posset à pulvere sumpto, manifeste symptomata, angustiæ, & animi deliquia mitigari *Exemplū III.*

gari, & ceſſare cæperunt, ſic ut ſub noctem jam meliuſculè haberet, & liber à mortis periculo (cui adeò vicinus fuerat) eſſet, & poſtridie ſanus appareret; plurimum tamen per multos dies afflictus, ob præcedentia ſymptomata.

Exẽplum IV. Eodem Licentiato Ludovico de Cueva ad venationem cum nobili viro profecto, unus è famulis aquam bibit è lacunâ ſtagnante valdè corruptâ, & venenoſis animalibus plenâ; atque ſtatim adeò afflictum ſe ſenſit, ut loco ſe movere nequiret, intumeſcente alvo & reliquo corpore, magnisque anguſtiis preſſus & animi deliquiis, vomens & ſudans, ut tranſverſim equo impoſitus, in proximum pagum vehendus eſſet: adhibitis autem quibuſdam remediis, datus & lapis Bezaar, quem nobilis ille vir geſtabat in ſimiles eventus: fuit autem pulvis ille adeo utilis, ut poſtridie cum ſuo hero proficiſci poſſet.

Exemplum V. Puellula quædam venenoſum quidpiam edit, ex quo ſubſequuta ſunt gravia admodum ſymptomata, qualia inducere ſolent venena: cùm autem medica remedia nihil prodeſſent,

Lapidis utilitas in pleriſq; aliis morbis. auctor fui, ut Lapis Bezaar daretur; & ſtatim convaluit. Epilepticis etiam pueris præſcripſi, quorum plurimis valdè profuit. Deinde his qui à vermibus infeſtantur; in quibus admirabilis eſt efficaciæ: nam eos expellit, & à ſymptomatibus liberat quæ parere ſolent. Idem præſtat, quocunque in morbo materia aut humor ineſt venenoſus. In nullâ autem re magis manifeſta appâret ejus efficacia quàm in peſte: cùm enim in Germaniâ peſtis valdè graſſaretur, quotquot lapidem Bezaar ſumpſerunt, plurimum illis profuiſſe, liquidò apparuit. Ejus autem factum eſt periculum in Xenodochio quodam, in quo erant peſte correpti: duobus propinatus eſt lapis, aliis minimè; qui ſumpſerunt, liberati ſunt, reliqui duo extincti fuerunt. Tum multis iſtâ lue correptis exhibitus eſt, quorum nonnulli biños carbunculos, alii tres haberent; qui omnes liberati ſunt. Hujus exempli teſtes fuerunt multi magni nominis & nobiles viri, tum etiam plebei.

Epilepſia. *Vermibus.* *Peſte.*

Mœrore & Melancholia. In mœſtitiâ & melancholiâ valdè etiam utilis eſt hic lapis. Imperator Carolus V. felicis memoriæ, in hunc effectum ſæpe ſumebat; atque etiam ſumpſerunt plurimi qui ſine manifeſtâ causâ triſtes ſunt & anxii, quia triſtitiam adimit, & alacres reddit qui eo utuntur. Multos admodum anxios, & animi deliquio afflictos melancholicosque vidi, qui ſumptis

Febribus epidemicis. hujus lapidis tribus granis ex aquâ bugloſſi, ſine difficultate liberati ſunt. In malignis & epidemicis febribus, admirabiles ſunt ejus vires, quia malignitatem tollit, & veneni qualitatem extinguit; quod inprimis medico procurandum eſt: nam niſi primùm ea tollatur, fruſtranea eſt omnis cura. Plerique peſtis tempore hujus lapidis fragmentum in ore geſtare ſolent, tum quando à veneno, aut venenosâ aliquâ maternâ ſibi metuunt. Valdè etiam utilis eſt aqua, in quâ maceratus eſt hic lapis, iis qui peſtilente aut malignâ febre correpti ſunt.

Maligna febre. Nobili cuidam omnes famuli malignâ febre (quam Hiſpani *modorra* appellant) correpti fuere: lapidem Bezaar in aquæ pleno cantharo maceravit, de hac aquâ omnes ægros bibere juſſit, qui deinde à morte liberati ſunt. Eam ob cauſam multi in aquâ quam bibere debent, aſſidue hunc lapidem tenent, dum ægri ſunt, quia ad tollendam febris malignitatem utilis eſt, & cor roborat. Neque ſolummodo efficax eſt hic lapis in rebus noxiis & venenis: verùm etiam in aliis morbis, ut experientia demonſtrat. Nam & in vertigine & in

Vertigine & Obſtructionibus. obſtructionibus valdè prodeſt; quod hac ratione deprehenſum eſt. Monacha quædam animi deliquium & obſtructiones patiebatur; ſumpto lapide ad curandam ſyncopen, ſimul ab obſtructionibus libera evaſit; menſesque, qui diu obſtructi fuerant, copiosè fluxerunt. Valde etiam utilis eſt iis, qui ſublimatum, aut corrodens aliquod venenum hauſerunt, quia veneni malignitatem, ſymptomataque tollit: in corroſionibus tamen convenientia remedia etiam adiicienda, quia alioqui in illis nullius efficaciæ eſſet lapis. Lac in iſto caſu plurimum commendatur, magnâ quantitate & frequenter ingeſtum: nam præterquam quòd admirabile eſt remedium, in corrodentibus venenis eo utendum eſt, quoniam venenum per vomitum expellit, ejusque malignitatem extinguit; vera enim eſt antidotus adverſus corrodentia venena: deinde illo epoto, lapidis pulvis dabitur, aut aliquod ex prædictis medicamentis veneno reſiſtentibus.

Febre quam ſtigmata rubra comitantur. Sed inſignis etiam efficaciæ eſt hic lapis in febre, *Tavardete* Hiſpanis dictâ, infectis, hoc eſt in quâ ſtigmata rubra, pulicum morſus inſtar per cutem ſparſa appârent, præſertim in humeris & muſculoſis corporis partibus: id autem fit, naturâ propellente ad externas partes humorem. Itaque initio curandum ut evacuetur, non autem intrò reprimatur: quod fiet frictionibus, cucurbitarumque applicatione, & aliis remediis quæ humorem per eas partes extrahant, per quas natura propellere ſatagit: epithemata autem non uſurpanda, neque unctiones aut aliæ res ſimiles, quæ ſtigmatum eruptionem præpedire queant. Deinde illico poſtquam ſtigmata apparere incipiunt, ægro danda ſunt ea, quæ venenum tollendi & extinguendi vim habent (de quibus jam abundè diximus) miſſionem ſanguinis fugiendo, ap-

do, apparentibus jam ſtigmatibus, niſi ſanguinis copia & plenitudo aliud ſuadeat. Adverſus hunc morbum, & malignas febres, valdè utile & in multis experientiâ comprobatum medicamentum comperi, Bolum armenum noſtratem in tabellas cum ſtillatitio roſarum liquore formatum, in omnibus medicamentis exhibitum quæ æger ſumere debebit, atque in cibis quibus utetur; potiſſimum anno quodam quo febres acutæ graſſatæ ſunt, quia illius uſu multi liberati ſunt: noſter enim hic bolus parum ab Orientali differt. Sed ejus uſus eſto in lapidis Bezaar defectu: nam hic omnibus præferendus eſt. Id expertus ſum in nobili quodam viro hujus urbis, malignâ febre correpto, cum frequente vomitu, animi deliquio, aliisque malignæ febris ſymptomatibus, in cujus humeris exanthemata illa & ſtigmata apparebant: ſed propinato illi lapide Bezaar cum pauxillo unicornu, ſubitò ceſsârunt ſymptomata, & meliuſculè habere cæpit, quia febris malignitas extincta fuit, quæ tanti mali cauſa erat. Multos præterea enumerare poſſem, qui in Hiſpaniâ, quatuordecim abhinc annis, quibus illo uti cæpi, eo ſumpto à ſævis morbis liberati ſunt: ut revera miraculum videatur, lapidem ex animalis Cervo aut Capræ ſimilis ventre extractum, parvâ quantitate ſumptum, ea præſtare quæ retulimus. Sed quia in commemoratione lapidis Bezaar diu commorati ſumus, & tempus eſt, ut de Scorzonerâ herbâ agamus, quæ de illâ comperta habeo, referam.

Bolus Hiſpanicus.

Scorzonera Herba.

SCORZONERÆ planta, de quâ ſumus acturi, triginta demum abhinc annis fuit cognita & obſervata. Ejus cognitionem nobis tempus detexit, ut & alia multa quæ ex Occidentali Indiâ allata videmus, nec veteribus nec nobis unquam conſpecta, quemadmodum in eo libro ſcripſimus, qui de rebus in medicum uſum aptis ex Occidentali Indiâ delatis agit.

In Comitatu Vrgel Catalauniæ Provinciæ, loco Momblanc dicto, primùm inventa & obſervata eſt Scorzonera herba; nam quoniam totus ille tractus multis animalibus valde noxiis abundat, præſertim verò iis quæ *eſcuerços* nuncupantur, & in agris inter arbores atque herbas latitant, plagam, cui remedium adferri nequeat, eſſe cenſebant: ruſtici enim neque arva colere, neque meſſes ſecare, neque alias operas in agro neceſſarias exercere quibant, quin crudeliter ab his animalibus offenderentur, quia eorum venenum adeò noxium eſt, ut quæcumque corporis pars morſu apprehenſa fuerit, ilicò intumeſcat, magnisque doloribus, & venenoſis ſymptomatibus afficiatur, inflammatioque ad cor ſubeat, ut niſi ſubitò ſuccurratur, facile demorſi extinguantur. Id autem ejus regionis incolas maximè premebat, quòd nullum remedium adverſus illud malum reperirent: nam neque Theriaca, neque alia medicamenta uſurpata quidquam auxilii præſtabant.

Scorzonera ubi primùm obſervata.

Eſcuerços ſerpens.

Sub idem ferè tempus, quo adeò deplorata res erat, Mauritanus quidam captivus eò adductus eſt, qui præmorſos ab iſto tam virulento animali curabat, datâ radice & ſucco herbæ ſibi cognitæ, quam ederent: tantæque fuit efficaciæ hoc medicamentum, ut facilè morſus ſanaret, & venenum tolleret; quam ob rem adeò multi ad iſtum Mauritanum confluxerunt, ut ipſum non modò ſervitute liberarent, ſed etiam opulentum efficerent. Nihilominus toto illo tempore Mauritanus nec pollicitationibus nec donis pellici potuit, ut indicaret, quænam radix & herba illa eſſet, quâ tam noxium malum curaret: tandem duo ejus loci homines, conſiderantes quantum omnium intereſſet, ut illam herbam cognoſcerent, ipſum ad eruendam herbam proficiſcentem, clam ſubſequuti ſunt; locumque obſervârunt, in quo herbam cum ſuâ radice eruebat: à Mauritani diſceſſu, locum adeunt, lacunasque conſpiciunt unde ille herbam eruerat, & aliquas herbæ reliquias: collectâ igitur herbæ copiâ (plurima enim iſtîc naſcebatur) in pagum redeunt, & ad Mauritani ædes profecti, illum reperiunt herbam è caniſtro educentem, quam cum à ſeſe collectâ conferentes, eandem eſſe comperiunt; nec Mauritanus negare potuit, quin eadem eſſet. Inde in omnium notitiam pervenit, & quotquot illâ egebant, lectum ibant, atque ad animalis, quod dixi, morſus utebantur.

Scorzonera quo modo reperta.

Scorzoneræ porrò nomen inditum, quòd animalis, *eſcorçu* Catalaunico ſermone appellati, morſus curet: & propter radicis ejus herbæ cum ipſo animali ſimilitudinem. Eſt autem hoc animal ſeſquipalmari longitudine, parte infimâ tenui, deinde paulatim craſſeſcente ad caput uſque, inſtar lignei fuſi, capite craſſo & quadrato, magno & hiante ore, linguâ nigrâ & mucronatâ, dentibus puſillis inſtar viperæ feminæ, quibus mordet: ſed & linguâ pungit ut ſcorpius. colore eſt cineraceo, nigricante, maculis diſtincto. tardum eſt inceſſu: jugiter inter herbas, ſegetes, & vineta verſatur, homines & animalia morſu appetens: eam ob cau-

Scorzonera cur ſic appellata.

Eſcorçu ſerpentis forma.

ob cauſam, locis ubi hoc animal verſatur, ſomnum capere formidant. Pejor eſt ejus morſus, gravioraque ſymptomata parit, quàm viperæ illius regionis morſus; ſola herba Scorzonera ei adverſatur: quoniam ſi illius herbæ ſucco aſpergatur, torpeſcit; & ſi in os ejus iniiciatur, interit. Quicunque ab hoc animali prærnorſus, radicem edit, aut herbæ ſuccum ſumit, ilicò ſanatur, & tametſi locus intumeſcat, vel inflammetur, tumor vel inflammatio ſtatim tollitur, doloresque & ſymptomata ceſſant: ſi quis verò ſtatim à morſu ſumat, ſymptomata non ſuccedunt, nec præmorſa pars inflammatur: ſic ut nonnulli, animi gratiâ, herbæ radicem mandentes, brachia aut crura mordicanda præbeant, neque aliquod ſymptoma aut damnum ſentiant, ſed ſola denticulorum cuti impreſſorum veſtigia appareant. Si hujus herbæ ſucco probè madentibus manibus animal apprehendant, adeò torpeſcit, ut neque mordere, neque ſeſe movere queat, ſed quodammodo mortuum appareat. Hujus plantæ radix non ingrati ſaporis eſt, ſed ſubdulcis, crudaque ſtaphylini inſtar edi poteſt, &, quemadmodum dixi, ad ejus animalis morſus utilis eſt: tum etiam ipſa toſta, aut condita, foliorumque ejus ſuccus ſolus, aut cum aliquo medicamento corroborante & venenis reſiſtente ſumptus, ejus animalis morſibus non modò prodeſt, ſed etiam viperarum & aliorum virulentorum animalium. Stillatitius ejus liquor vitreis organis extractus, & in contagioſis febribus propinatus, præſens eſt remedium, in criſi autem datus, naturâ ſudorem aliquem movente, eum mirabiliter provocat, adeò ut plerumque æger ſanitati reſtituatur. Ejus etiam radix condita valdè ſapida eſt, & vel delicatis grata eſſe poteſt. Datur cum ſtillatitio herbæ liquore in dictis febribus, atque in animi deliquiis, cordis mœſtitiâ & melancholiâ. Is liquor cordialibus epithematibus adjicitur; atque hodierno die illius uſus eſt in contagioſis febribus, bibendo illum aſſiduè, vel cum aquis cordialibus mixtum. Præbetur etiam tum is liquor, tum radix condita per multos dies, ad curandas hepatis, lienis, & interiorum partium obſtructiones, tum etiam ad ciendos menſes, & adverſus animi deliquia.

Scorzonera facultates.

Scorzonera forma.

Elegantem pinxit Natura hujus herbæ formam, tamquam utilis futuræ ad multos morbos. Cubitali creſcit longitudine, cichorii foliis prædita, & cùm magis adulta eſt, latioribus, per terram ſparſis, extimâ parte mucronatis, medio ſecundum longitudinem excurrente nervo, colore viridi dilutiore; in multos graciles ramos finditur, duros, lignoſos, quorum ſummis faſtigiis inſident calices longi, nervoſi, rotundi, ſquamati, calicibus Caryophylleorum non diſſimiles: ex quibus menſe Maio flores ex multis foliolis confertim naſcentibus conſtantes, quæ explicata, amplum conficiunt florem, orbicularem, elegantem, aurei coloris inſtar radiorum Solis: ſub Junii finem decidunt floris folia, & calices ſeu capitula, orbicularem formam contrahunt, & multas ariſtas in orbem diſpoſitas proiiciunt: excuſſo ſemine in Autumno, marceſcunt caduntque plantæ folia: radicem habet ſtaphilini radici ſimilem, carnoſam, firmam, in mucronem deſinentem parte inferiore, deinde paulatim craſſitudinem adquirentem, quâ foliis juncta eſt, tenui cortice tectam coloris nigricantis, aliquantulum aſperam ſeu rugoſam, quæ ſecta aut rupta, lentum & lacteum ſuccum ſtillat, internè tota albicans, pinguis, dulcis. Naſcitur ut plurimum montanis locis, humidis tamen. Calida & humida primo gradu. Iis facultatibus eſt prædita, quas enarravimus: præſertim autem efficax eſt ad morſus *eſcorça* animalis adeò noxii & venenoſi, in quo ſanè admirabilis eſt ejus vis: ſuccus verò ſi ſumatur, illum antè defecari & clarificari præſtat; radix tamen illo præſtantior eſt.

Natales. Temperamentum.

Animadvertendum porrò eſt, etiam ſi hujus herbæ ſuccus & radix ſumatur, ad reſiſtendum hujus animalis veneno adeò pernicioſo, omnem eam diligentiam eſſe adhibendam, quam in remediis veneno adverſantibus requiri diximus. Commodè igitur (intereà dum ſuccus aut dicta radix paratur) ligatura fiat quatuor aut quinque digitis ſupra præmorſam partem, ne veneni malignitas ad alias corporis partes ſerpat: id autem intelligendum ſi morſus in brachio aut crure eſt: nam ſi morſus factus ſit in aliquâ parte quæ ligari nequeat, adponenda in morſus ambitu emplaſtra valde adſtringentia, quæ veneni vim infringant; idque faciendum ſubitò, ne noxa in interiores partes penetret: nam ſi ſemel cor occupârit, difficilis erit cura. Quod in omnibus virulentorum animalium puncturis & morſibus obſervandum eſt: ſi autem vulnus parvum erit, ſectione aut aliâ ratione amplificandum erit; & ſectio levis ſit, ſi recens fuerit vulnus: ſi vetuſtum, profundior, quia unà cum ſanguine magna veneni pars evacuabitur. Poſt ſectionem cucurbitulæ applicabuntur, quæ venenum ſorbeant & educant, mutabunturque quoties neceſſarium erit. Nonnulli ex morſu venenum ore ſugunt, non tamen ſine magno periculo, quia plèrique qui id egerunt, perierunt: cucurbitulas igitur applicare præſtat, aut galli, pullive, aut palumbis vivi podicem (vulſis pennis) vulneri apponere, & aves ſubinde mutare, donec animadverti queat venenum ex vulnere prorſus eſſe eductum: ſingulæ autem ſupra vulnus relinqui debent, donec

Morſus cura ratio.

jam

jam langueſcant & morti ſint proximæ. Conducibile etiam eſt eas vivas per dorſum ſectas applicare, & ſupra vulnus relinquere, donec frigeſcere incipiant; illisque ſublatis, recentes apponere. Educto veneno quàm commodiſſimâ ratione licebit, applicandum vulneri medicamentum, quod illud apertum retineat. Non deſunt qui cauterio vulnus urant cum manifeſtâ utilitate: quia venenum extinguit, & vulneratam partem roborat. Idem præſtabit cauterium potentiale venenum tollendo, minùs tamen efficaciter, quàm actuale: utrumque verò retinet apertum vulnus, quod in hac curatione valde neceſſarium eſt. Perutiliter morſibus & ictibus imponitur herbæ Scorzoneræ ſuccus, ſolus, aut aliis bezaardicis medicamentis commixtus, ut Theriacæ, Mithridatio, aliisque ſimilibus: ſi verò lapis Bezaar in promptu ſit, ejus pulvis vulneri inſperſus admirabilis erit efficaciæ. Toto iſtó tempore ſervandus eſt concinnus ordo, & bona victus ratio in rebus naturalibus, evacuationes moliendo (quando opus erit) medicamentis lenibus, admixtis etiam iis, quæ venenis reſiſtunt, adhibitâ ſimiliter venæ ſectione, ſi neceſſaria fuerit. In ceteris occurrendum ſingulorum ſymptomatibus, uti generaliter & particulatim conveniet, adhibitâ ſemper curâ, ut ægris jejunis manè radicis Scorzoneræ conſerva præbeatur, ejusque ſtillatitius liquor, aut lapidis Bezaar pulvis, bolúsve armenus præparatus, atque etiam alio dici tempore, ſi magna fuerit neceſſitas. Cordis præterea regio rebus illius intemperiem corrigentibus inungenda, aut adhibenda roborantia epithemata cum pulveribus & aquis cordialibus, quibus Scorzoneræ ſtillatitius liquor admiſceatur.

Præter facultates quas Scorzonera peculiares habet adverſus ejuſmodi animalium morſus, & omnium reliquorum, aliis ſingularibus eſſe præditam, experientia nos docuit: nam in animi deliquiis, puerorum epilepſiâ, uterique ſuffocationibus, valdè utilis deprehenſa eſt radicis conſerva ſumpta, illiusque ſuccus clarificatus ſeu depuratus, aut ſtillatitius liquor epotus. In animi quidem deliquiis occupante paroxyſmo prodeſt; ſed multò magis, ſi ante illius acceſſionem radix cum ejus aquâ ſumatur; paroxyſmum enim tollit, vel ſaltem ejus vim infringit, ut non adeò affligat, atque ſi poſt paroxyſmum dumtaxat ſumatur. Non minùs utilis eſt ejus uſus in vertigine & cerebri perturbatione, purgato priùs corpore. Quotidianus ejus uſus cor recreat, & mœſtitiam ſine manifeſtâ causâ obortam tollit. Succi foliorum ejus Soli per aliquot dies expoſiti, & depurati tenuior liquor oculis inſtillatus, eorum aciem intendit, & maculas abſtergit, mellis momento admixto. Qui à toxico ſibi metuunt, ſumptâ illius radicis conſervâ manè cum ſtillatitio liquore, eo die non offendentur. Omnes has iſtius plantæ facultates docuit nos uſus & experientia: nam quo nomine illam Veteres appellârint, hactenus ignoramus. *Scorzoneræ facultates aliæ.*

Ioannes Odoricus Melchiorius Medicus Germanus* in epiſtolâ ad Petrum Andream Matthiolum, ſcribit ſibi miſſam fuiſſe in Germaniam à Petro Carnicero medico Catalano herbam Scorzoneram reſiccatam: & (probè deſcriptâ plantæ formâ) Matthiolum percontatur, quænam ſit herba; quod Matthiolus indicare nequivit, neque alius quiſpiam qui hactenus de Plantis diſſeruit aut ſcripſit.* Nonnulli Condrillam eſſe arbitrantur, Cichorii genus, cujus Dioſcorides lib. II. meminit: licet autem aliquibus notis illi reſpondeat, radice tamen plurimum differt, quia Condrillæ radix lignoſa eſt & valdè gracilis, ideoque inutilis: tum floribus etiam differunt. In ſolis igitur facultatibus conveniunt, quòd viperæ morſibus opitulentur: ait enim Dioſcorides, Condrillam ex vino propinatam, præſens eſſe remedium adverſus viperæ morſus. Qualiſcunque autem ſit noſtra Scorzonera, admirabiles ejus vires experimur, cum ad *eſcorça* adeò noxii animalis morſus, tum ad alios morbos à nobis commemoratos: quæ, cùm tam exiguo temporis ſpatio fuerint obſervatæ, multo plures in poſterum à doctis viris obſervatum iri, ſperandum eſt, quas deinde iis adjungere licebit, quæ de illis à me fuêre obſervatæ & deſcriptæ.

* *hunc Vienna Auſtriæ novit Cluſius, non Germanum, ſed Tridentinũ, Mariæ Maximiliani I I. Imp. uxoris medicum.*

* *ad Tragopogonem referri debere, peritiorum eſt opinio.*

Ceterum, quandoquidem ſummatim protulimus, quæ de duobus iſtis adeò excellentibus medicamentis, lapide videlicet Bezaar, & herba Scorzonera reſcivimus, conſequens eſt, ut ad reliqua quæ polliciti ſumus tranſeamus: nimirum ut præcaveamus ne in tam grave periculum incidamus. Etenim non minus utile eſt ab incommodo nobis cavere, quàm, cùm in illud incidimus, ab eo nos liberare. In hoc caſu Veteres multis præcautionibus uſi ſunt; inter quas una in Regum & Principum aulis valdè eſt antiqua, ut videlicet cibus & potus illis adpoſiti præguſtentur: nam hac ratione certi eſſe poſſunt, nihil ſe edere aut bibere quod illos offendere queat. Hoc munere fungi ſolent dapiferorum & pocillatorum Præfecti: nam ut illis, cibi & potus, quem Princeps ſumere debet, commiſſa eſt cura, illius etiam rationem reddere debent, atque ipſis, coquus & cellarius; ut videlicet coquus cibum dapiferorum Præfecto præbens, illum præguſtet, & cellarius idem præſtet in vino & aquâ pocillatorum Præfecto. Quæ ſanè conſuetudo ad cujusvis Principis ſalutem & ſecuritatem laudabilis & neceſſaria eſt; ut videlicet ſi aliquod vitium in cibo &

potu sit, id primùm in alios quàm in ipsum dominum incurrat, cujus vita & salus tanti momenti est.

Verùm istud nunc fit cæremoniarum & ostentationis potiùs causâ, quàm ut saluti & vitæ consulatur: atque longè aliter administratur hæc cæremonia, quàm quo tempore fuit instituta. Nam nunc satis præclarè suam functionem peregisse autumat præstructor, si panis fragmentum per fercula leviter ductum præmordeat, deinde abiiciat, & pocillator summis labris vinum & aquam deguslet: cùm tamen si probè suo officio fungi velint, ut de ferculis edant, & de potu bibant, necessarium sit: quia alioqui difficilè animadverti potest, si vitium insit, antè quàm in domini alvum penetret. Dominus præterea præcipere debet, ut multa fercula sibi parentur, ut, si unum illi non sapiat, alterum deguslet, deinde reliqua: nam ubi multa fercula aderunt, de singulis parum edet; atque istâ ratione, si aliquod infectum erit, tantum damnum inferre non poterit, quàm si ad saturitatem de uno aut altero edisset, in quo fuisset vitium: animadvertendum etiam est, plerumque accidere, ut quispiam ab aliquo ferculo abhorreat, nec illud deguslare sustineat, in quo deinde insigne vitium deprehendatur. Cibum itaque sumere utile est cum furcillâ aut cochleari, eâ ratione confectis, quam Hieronymus Montuus insignis medicus, in Henrici II. Galliæ Regis vsum parari curavit, ut videlicet agnosci possit, an venenum in cibo lateat. Confici autem debent furcula & cochlear, ex auri & argenti commixtione veteribus Electrum (quod ex auri quatuor partibus & unâ argenti constat) dictâ, & diligenter expoliri lævigarique: furculâ solidum cibum, cochleari liquidum sumet, quia in cibum immissa, si venenum admixtum est, illico aurum lividum, nigrum, aut turbidum colorem contrahit, pristinumque nitorem amittit, cujus rei causâ, considerabitur quid cibus (qui hujus mutationis occasionem præbet) contineat, & alicui animali devorandum obiicietur, quidque deinde illi accidet observabitur; hæc enim primaria est experientia. Ex eâdem materiâ conflari poterit patera aut vasculum aliquod patulum, & diligenter expoliri: quia si vinum aut aqua in illud injecta venenum continebunt, obscurum colorem contrahet patera, aut alium aliquem ex suprà memoratis: sin minùs, pristinum nitorem retinebit: quæ sanè elegans & facilis est inventio. Cibum porrò sumpturus, primum bolum in os injectum probè mandat, ejusque saporem periclitetur, acrisne sit, an nauseam moveat, ut si quid istarum rerum sentiat, ilicò quod edit reiiciat, osque vino & aquâ eluat, & alia fercula deguslet. Non absre erit, si ejus ferculi pauxillum alicui animali obiicietur; ad observandum quid illi succedet: nec incommodè adhibebitur mensæ domini quispiam, cui præbeatur ad periculum faciendum: ex effectis enim indicium fieri poterit. Observandum præterea corrodentia venena, statim à deguslatione os corrugare & exasperare, mordicareque & urere. Præstabit, ut qui suspectos habent cibos, eos assatos aut elixos edant; à crustâ autem inclusis, offis, jusculis, atque à nimium acidis, abstineant, quia in his major noxa latére potest, (præsertim si odorata admixta sint, uti ambarum, moschus, aromata) magis enim in similibus occultari potest venenum, quàm si cibi assi aut elixi essent: fugienda etiam nimis dulcia fercula, quia venenum valde occultare possunt. Quisquis præterea suspectos habebit cibos, si famelicus mensam accedet, ne illos illicò voret, sed paulatim & lentè mandat, illorumque, ut diximus, saporem periclitetur. Idem in potu observandum: nam si sitis valdè urgebit, animadverti nequit quid bibatur; hanc ob causam, multi atramentum, lixivium aut sublimati aquam hauserunt, dum sitibundi non sentiunt quid bibant, donec damnum jam in corpus penetravit: propterea lentè paulatimque bibendum, & potus deguslandus. Hac certè ratione, cum mediocri curâ, & haud difficulter animadvertet, si cibus & potus quem sumpserit, noxii quidpiam continebit. Observandus item ferculorum color, qui noxam etiam deteget, nam alius à nativo apparebit. Benè quoque detersa & purgata esse vasa utile, quibus cibus & potus excipientur, vel etiam argentea expolita & lævigata; quia si venenum inest, facilè commaculatur, lividumque aut nigrum colorem contrahit argentum.

Materia ex qua furcula & cochlear cõflari debent.

Historia.

Antè paucos dies in hac urbe contigit, ut nobilis quidam vir & prædives, dum ex argenteâ paterâ bibere vellet, eam lividis maculis infici animadverteret: ille admiratus, vinum dumtaxat deguslat, & non bibit, subitoque os & lingua corrugata sunt; guslatum vinum de quo in pateram infusum fuerat, eâ asperitate carere deprehensum est; deinde aquâ diligenter observatâ, in urcei fundo multa sublimati grana nondum dissoluta inventa sunt. Ad ipsum evocatus, plura quàm viginti granula sublimati ex urceo eduxi. Multis antè diebus nobilis ille in morbum inciderat: unde conjecturam feci, nunc demum non fuisse tentatum, ut ipsum veneno necarent; atque in hunc usque diem æger permanet. Istud exemplum adfero, quia si patera maculis non fuisset aspersa, nequitia haudquaquam animadversa fuisset. Vasa etiam vinum aut aquam continentia probè obstrui necesse est, ne

noxium

noxium quidpiam in illa irrepat aut cadat, ut araneæ, ſalamandræ, & ſimilia inſecta: propterea ex anguſti oris poculis bibere non convenit, ſed ex patentibus præſtat, ut, quid ineſt, meliùs conſpici poſſit. Nonnulli, quibus ſua ſalus magis cordi eſt, unicornu fragmentum ex aureâ catenulâ dependens, in aquâ, quam hauſturi ſunt, tenent; & rectè quidem: nam præter, quòd veneni ſuſpicionem tollit, admirabilem cor roborandi facultatem potui conciliat. Fugiendus etiam ignis ex putridis & infectis lignis accenſus, quia fumus ejus non minùs noxius eſt, quàm ſi venenum hauſtum eſſet: carbones præterea primùm accenſi, in cubiculum non ſunt inferendi, quia plerique eâ ratione extincti ſunt. Suas veſtes & lineos pannos alicui, cujus fidem perſpectam habeat, adſervandas det, quia in illis occultari poſſunt ea, quæ inſigne damnum adferant. Ad hæc omnia, fideles miniſtri requirunt̃, & quorum fidei credi poſſit, probi generis, in quos etiam herus beneficus & liberalis ſit. Et ante omnia medicus eruditus & expertus deligendus eſt, ſapiens, boni judicii, opulentus, honeſtis parentibus natus: ſimilis enim, nihil præter decorum aget, quandoquidem ab eo ægri vita & ſalus dependet.

DIALOGVS DE FERRO,

eiúsque præſtantia & facultatibus.

Auctor D. NICOLAVS MONARDVS

Hiſpalenſis Medicus,

interpres CAROLVS CLVSIVS *Atrebas.*

Interloquutores

BVRGVS, D. MONARDVS, ORTVNNVS.

BVRG. QVAM meditabundus incedis, Dn. Doctor? videris ipſe Harpocrates, ut à Veteribus deſcribitur. D. M. De ægro quem viſitatum eo, erat cogitatio. B. Tantáne opus eſt ſolicitudine, antè quàm illũ conſpicias? D. M. Imò multo antè, quandoquidem poſtquam meũ muſeum egreſſus ſum, ejus magna cura me inceſſit. B. Magni laboris eſt, ſi, cùm tot ægris mediceris, ſingulis diebus meditari debeas, quid ſingulis conveniat. D.M. Hæc meditatio non cadit ſingulis diebus in omnes morbos, ſed in eos duntaxat, quibus illa neceſſaria eſt, & qui quotidie nova remedia poſtulant, quemadmodum in morbis acutis, qui majorem curam & diligentiam requirunt (quia occaſio brevi elabitur) quàm diuturni & chronici, ubi remedia lentè & paulatim ſunt adhibenda: talia ſunt de illis ſtudia. B Ego verò, domine Doctor, meditabar, quâ ratione in Contractationis ædibus, quò tendebam, ingentem illam auri & argenti quantitatem, quæ iſtâ claſſe advecta eſt, videre poſſem, potiſſimùm verò Smaragdos ex novo orbe delatos, quorum tres, ſexaginta ducatorum millibus æſtimari dicuntur: propterea, meâ tabernâ relictâ, eos conſpectum ibam, tamquam rem raram, nec in his regionibus unquam viſam. D. M. Ego etiam eò proficiſcor, ad viſitandum ægrum apud Quæſtorem habitantem; occaſio forte ſeſe offeret Smaragdos conſpiciendi: ingrediamur per poſticum, nam magis vicinum, & minore hominum turbâ occupatum. Sed Theſauri aula occluſa videtur; fieri poterit, ut, dum ad ægrum viſendum ſubeo, aperiatur. B. I bonis avibus, domine Doctor, ego interea hîc expectabo: & quandoquidem aula non aperitur, in hoc ſcamno ſedebo, atque quid fiat obſervabo, donec Doctor adveniat. D. M. Meam moram excuſatam habeto Burge, nam negotii qualitas me detinuit. B. Imò gauderem, ſi diutiùs abfuiſſes, quia plura obſervaſſem. D. M. Quid per meam abſentiam vidiſti? D. Aulam occluſam, & atrium hominum frequentiá plenum,

quos cum ſumma animi contentione obſervavi, omnesque honeſti viri mihi viſi, multis tamen curis pleni, quia tantam geſtuum varietatem in illis animadverti, ut admirationi mihi fuerint: alii enim ſibi ſolis loquebantur, alii demiſſo capite ſoli ambulabant, alii bini colloquia inter ſe miſcentes, alii frequentes, de ſua negotiatione agentes, alii nautæ & milites ſuam mercedem expectantes, alii ſuas argenti portiones adeò feſtinanter auferentes, ut furto ſuſtuliſſe viderentur; multi cum tabellionibus in ſuis litibus occupati erant, alii in quæſtorio officio ad rationum libellos aſſidebant: ingens erat multorum clamor, qui ſuas portiones dabant & recipiebant non ſine magna contentione: judices in concilio verſantes magna hominum frequentia expectabat: ſic ut ſolus ſpectator eſſem, reliqui negotiis implicati: quod mihi (qui ſine ſolicitudine eos obſervabam) veluti comœdiæ multis actibus diſtinctæ ſpectaculum fuit: quodque magis admiratione dignum cenſebam, nemo illorum alacri & quieto animo erat, ſed omnes anxii & ſoliciti. D. M. Valdè gaudeo, Burge, te tantâ attentione obſervaſſe, ea quæ in illis ædibus peraguntur: quia omnium quæ vidiſti origo & cauſa eſt, illud aurum & argentum, quod tanto deſiderio ſpectatum advenie bas: iſta labores illos & anxietates pariunt, & non modò quos vidiſti, attonitos & quaſi incantatos detinent, ſed etiam alios pleroſque: quia hoc tempore, omnium earum rerum inſtrumentum ſunt, quæ hos quidem deprimunt, illos verò attollunt, quæque imperium & poteſtatem in orbe obtinent: tantam felicitatem in illis mortales conſtituerunt, ut illas perquirant cum ſanguinis profuſione & vitæ periculo, atque adquiſitas ſummo labore, nec minore ſolicitudine conſervent, cum magnâ miſeriâ expendant, & cum magno infortunio amittant: hæ quietem & ſomnum adimunt: interdiu quidem in illis conſervandis traducto tempore, & cum labore & curâ augendis, noctu verò cum timore: tantæ ſunt in illis illecebræ, tanta pericula, & tam varii caſus, ut quotidie obſervamus. B. Concedamus iſta, nihilominus & aurum & argentum cum Smaragdis videre cuperem. D. M. Quid mi Burge, nunquámne aurum, argentum, Smaragdos conſpexiſti? B. Conſpexi quidem, ſed exiguâ quantitate. D. M. Quid inter magnam quantitatem & parvam intereſſe exiſtimas, niſi quòd majorem terræ quantitatem, vel minorem videas, eamque uſibus humanis minùs utilem, inter reliquas quas Natura creavit? Quòd ſi tanto deſiderio pretioſa metalla conſpiciendi teneris: te in locum deducam, in quo metallum auro & metallo (quæ videre deſiderabas) longè præſtantius conſpicies, & Smaragdis magis utile & præferendum. Nam quod ad gemmas attinet, hominum opinione duntaxat æſtimationem adquirunt, quia paucas facultates earum quæ illis tribuuntur, obſervavimus, nec ſcio quas præterea obtineant, niſi ut quorundam loculos exhauriant, ut in alienos transfundant. Nec aurum aut argentum aliud ſunt, quàm pulvis & lutum illius coloris, in terræ viſceribus à Naturâ condita, ut reliqua metalla. Verum quidem eſt homines iſta duo majore in æſtimatione habere, quàm reliqua, ſic ut eos qui illis abundant, divites nuncupent, & illa divitias: quas Socrates ſapienti nulli alteri uſui eſſe ait, quàm ut ejus animum implicent, quemadmodum laxa longaque veſtis corpus. Quandoquidem porrò ad eas ædes pervenimus, in quibus eſt illud metallum, auro, argento, & Smaragdis præſtantius, ingrediamur: nam Ortunnus id nobis concedet. Ædium veſtibulum frigidum eſt, & æſtus magnus; in illo igitur, ejus aliquam partem evitare poterimus. ORT. Quid requirit dominus Doctor? D. M. Ut paullulum in iſtâ tuâ porticu quieſcamus & recreemur. ORT. Honore me afficis in iſta re; in iſtis ſellis aſſidete. D. M. Ortunne, apud Cantabros faciliùs tranſigi debet æſtas quàm Hiſpali. ORT. Hoc anni tempore, etiam iſtîc calor eſt, perinde atque hîc: ea autem eſt differentia, quòd hîc ædificia ſunt conſtructa, ut æſtus faciliùs tolerari poſſit; iſtîc maxima illorum pars, ob ingens frigus, ex ligneis tabulis fabricata eſt, quæ hoc tempore, ſolis æſtu valdè incaleſcunt: itaque ſcitè dici ſolet, hiemes Burgis tranſigi debere, æſtates verò Hiſpali, quia ædificia utrique tempori accommodata ſunt. D. M. Quandoquidem jam hîc ſumus, Burgo oſtendere cupio, ut ei pollicitus ſum, metallum auro, argento & Smaragdis, quæ ſpectatum ibat, præſtantius. B. Libenter illud videbo. D. M. Ferreæ hæ laminæ quas parietibus innixas conſpicis, metallum ſunt pretioſiſſimum, & hominum uſui maximè utile atque neceſſarium: hoc eſt verum aurum & argentum, ſine cujus adminiculo vivere nequiremus, neque homines ſuas artes exercere poſſent: illo enim adminiſtro, veræ opes adquiruntur, atque omnes fructus & bona temporalia: ſed & reliqua illo parantur. B. Verum quidem eſt, ferrum valdè neceſſarium eſſe; certum tamen, aurum & argentum magis excellere, præſtantioremque originem habere, ut ex illorum, præ reliquis metallis, pulchritudine & lævore appâret. D. M. Sciendum eſt, Burge, omnia metalla eandem originem, idem principium habere. Verum quidem eſt, varias inter veteres Philoſophos fuiſſe opiniones de principio & materiâ ex quâ generantur: nam Ariſtoteles, ex vapore in terræ viſceribus concreto generari ſcribit; Democritus, ex certo calcis genere & lixivio;

Veterum de Metallorum origine variæ opiniones.

lixivio; Ægidius Mauritanus Hiſpanus, ex cineribus : alii, ex omnibus elementis. Rurſum alii, ex frigiditate congelari: alii, ex calore denſari. Aſtrologi, ſuperioribus cauſis, & planetis eorum originem tribuunt, ſingulis planetis ſuum metallum dicantes. Plato, ad utramque opinionem inclinans, cæleſtem virtutem terreſtri permixtam, eorum principii & originis cauſam eſſe vult. Triſmegiſtus, terram metallorum matrem eſſe, cælum verò patrem, dixit. Plinius hæc ſcribit: interior terræ pars, res eſt pretioſiſſima, quoniam in eam cadunt omnes cæleſtes influentiæ, generantes in ea res magni pretii, ut gemmas & metalla; idque fit, Chalcedonio Platonico teſte, ob inſignem, quem interne continet, calorem. Calliſthenes ea eſt opinione, omnium metallorum formam unam eandemque eſſe. Anaxagoras & Hermes aiunt metalla interiùs unâ formâ eſſe prædita, & exteriùs alterâ; unâ videlicet ſecretâ, alterâ manifeſtâ; ſic ut plumbum in ſe contineat aurum, & aurum plumbum: idem etiam de reliquis metallis opinantur. Conſiderate quæſo quàm variæ ſint opiniones virorum adeò ſapientum. Alia vulgaris eſt opinio, quam, ut magis certam, omnes ſequimur, & ejus meminit Avicenna lib. de Meteoris, & in libris de Chimia ab ipſo conſcriptis, quam confirmârunt Geber, Raymundus Lullius, Arnoldus de Villa Nova, & reliqui qui hactenus iſtud negotium tractârunt. Omnes enim affirmant, veram materiam ex quâ generantur omnia metalla, ſulphur & argentum vivum eſſe, ſulphur quidem tamquam patrem, & argentum vivum tamquam matrem, ſulphuris calore argentum vivum coagulari, ut ex utroque metalla in terræ viſceribus conflentur: atque ex horum duorum principiorum variatione, unum ab altero differre, eorumque principiorum puritate fieri, ut unum metalli genus, altero præſtantius ſit: eamque ob cauſam, aurum reliquis metallis magis perfectum & formoſum eſſe, veluti ex principiis magis puris & nitidis formatum. Imò non defuerunt Philoſophi, qui omnia metalla aurum debuiſſe fieri dixerint, niſi ſulphuris & argenti vivi imperfectio obſtitiſſet: itaque reliqua metalla, præter aurum, imperfecta nuncupari, quia puritate illâ & excoctione caruerunt, quâ præditum fuit aurum, per mirabile illud ligamen à Naturâ datum. Hinc fit ut Chimiſtæ, dum aurum conficere volunt, iſta duo principia expurgare nitantur, ex quibus omnia metalla conſtant, ut iis expurgatis aurum ex ipſis confletur, metallum omnium puriſſimum: id autem per ſuas diſtillationes faciunt. Sed quàm difficulter id peragi poſſit, dicant qui in hac re ſuis facultatibus & hæreditatibus abſumptis, tandem operam luſerunt. Qui adverſus iſtos ſcribunt, negantes diſtillationibus hujuſmodi fieri poſſe, ſic argumentantur. Quemadmodum metalla in terræ viſceribus ex Sulphure & Argento vivo (ut iſti ſibi perſuadent) non generantur: ſic illa artificio conflare nequeunt. Nam ſi ex Sulphure & Argento vivo generarentur, in Auri & Argenti atque aliorum metallorum venis, illorum veſtigia invenirentur. At nulla eorum veſtigia etiam in maximè profundis venis deprehenduntur: ſed diſtinctas venas eſſe deprehendimus, ut nec in illis metalla reperiantur, nec in metallicis, Sulphuris atque Argenti vivi venæ. Nam ſi ita foret, (ut aiunt) metalla videlicet ex duobus illis principiis generari; neceſſariò metallum aliquod jam perfectum reperiretur, aliud imperfectum, quia in momento perfici nequit: imò omnia metalla jam perfecta inveniuntur; & illa liquando, Sulphur aut Argentum vivum non reperitur. Difficultate non caret hoc negotium, variæque (ut intellexiſtis) de eâ re ſunt opiniones, & incertum quæ ſcopum attigerit: ſolus Deus novit, qui Naturæ certas leges & rationes dedit, ad condenſanda metalla in eam mixtionem & formam quæ illi placuit. Hinc factum eſt, ut nonnulli in eâ opinione fuerint (nec immeritò) metalla unà cum mundo eſſe creata, quod teſtatur Auguſtinus. Quidquid fecit Deus, eodem momento fecit & creavit. Itaque cum mundum & terram condidit, ſimul in ejus viſceribus metalla creavit. Porrò opinio quæ magis certa haberi debet, & quæ ex effectu magis probatur, ea eſt communis illa, quæ omnia metalla ex Sulphure & Argento vivo generata eſſe affirmat: quia hac ratione multa dubia ſolvuntur, quæ difficulter probari poſſent, niſi ita eſſet. Hæc igitur probabilior, magis certa & vera eſt opinio, atque majore demonſtratione prædita. B. De magnis rebus diſſeruit dominus Doctor, quæ me in admirationem rapuerunt; & ejus ſcopum fuiſſe obſervo, ut nos originem & cauſam doceret, ex quâ ferrum generatur, quandoquidem de illo ejusque facultatibus diſſerere inſtituit. D. M. Certum eſt, meæ orationis ſcopum eò tendere, ut ferrum ex iisdem principiis, eademque materia fieri demonſtrem, è quibus Aurum, Argentum & reliqua metalla, neque ferrum ab auro alià in re differre, niſi quòd auri principia magis lucida & pura ſunt, propterea magis ſplendens & elegans eſt; ferrum autem inelegans, nigrum, & obſcurum, quemadmodum nos hîc conſpicimus, quòd ex principiis magis craſſis & impuris conflatum ſit: nihilominus Auro, Argento, reliquisque metallis præſtantius eſt, quia nobis magis neceſſarium; & majores utilitates ex eo accipimus, quàm ex reliquis, quæ abſque illo foret, nullius eſſent pretii. Etenim illa ex terræ viſceribus educit, & per illud in

Recentiorum & vulgaris opinio.

hominum

hominum usum cedunt: nam illo administro, ex his vasa fiunt, moneta cüditur, & in necessarium usum reducuntur: aliis itaque omnibus potentius est, quandoquidem illa domat, atque ita molit & concutit, ut ei cedere debeant. Sed antequam ulteriùs progrediamur, cùm de ferro nobis agendum sit, commodum erit, ut Ortunnus, in Cantabris natus, nobis declaret, quo modo ferrum eruitur & paratur, & quæcunque alia de hoc metallo illi comperta sunt; quia, iis cognitis, cum firmiore & solidiore fundamento negotium conficiemus. ORT. Doctor adeò multa nobis disseruit, ut in hoc certamen me etiam descendere obstringat. dicam ergo, licet Cantabrico more, quæ mihi nota sunt. Sciendum est, montana omnia Cantabriæ loca, Ferri venas magnâ ex parte habere, non tamen omnes excoli, sed illas duntaxat, quæ magis divites sunt, & majorem ferri quantitatem præbent: reliquas negligi, quia sumptus refundere nequirent. Lapides in summâ venâ existentes ferrum rigidius & magis solidum reddunt, ut illud, chalybem à soliditate appellent: ipsa vena plerumque est in magnis rupibus, quibus suffossis, ignem ad eas confringendas iniiciunt: deinde malleis in fragmenta contundunt, quæ fornacibus ardentibus injecta dissolvuntur & emolliuntur, ut in minutiora fragmenta dissiliant, quæ fornaci ad eam rem aptæ imposita, liquantur; ferrum in infimam fornacem stillat, & in magnam massam coit: ea in partes secta incudi subiicitur, & ingentibus ferreis malleis ab aquâ sublevatis in hujusmodi laminas contunditur, quales parieti innixas conspicitis. Venas quidem reperiri certum est quæ aliæ aliis magis durum, illudque elaboratu magis difficile ferrum præbeant. In Germaniâ erutum, magis blandum est, & in elaborando magis obsequiosum. Belgicum, asperum est & incommodum; eamque ob causam, fragilia sunt quæ ex eo conflantur. Italia, omnis generis præbet. Cantabricum autem reliqua bonitate superat, quia elaboratu facile, & reliquis validius est, eaque de causa in omnes regiones transfertur. D. M. Sed chalybs'ne è Cantabris advehitur, quemadmodum ex Italiâ? ORT. In Cantabris Ferri genus eruitur adeò durum & solidum, ut, elaboratum, chalybis vicem præbeat, præsertim adhibitâ, ut solet, temperaturâ, licet valdè difficulter elaboretur. Chalybs ex Italiâ delatum, præsertim Mediolano, longè ab hoc differt, nam magis blandum est, & magis obsequiosum, atque etiam præstantius: eam ob causam, fabri magis expetunt, & illo frequentius utuntur. D. M. Non defuerunt, qui Chalybis venam à Ferri vena distingui velint. ORT. Falluntur, quia omnes sunt Ferri venæ, in eo differentes, quòd aliæ aliis magis durum præbeant: id autem quod fortius & solidius est, propter duritiem, Chalybem appellamus; & quædam sunt loca, è quibus aliud ferrum non eruitur, quàm durum illud, quale est totum illud territorium *Mondragon* vocatum, in quo omnes venæ istius duri ferri sunt: eam ob rem, Chalybem appellant omne ferrum ex eo erutum; quod ex loci naturâ fieri arbitror: sed ex Italiâ delatus chalybs alterius est naturæ. Nam istîc diversæ sunt ferri venæ, aliæ videlicet blandi & in opere obsequentis; aliæ autem, asperi, duri, & elaboratu difficilis: ad conflandum autem chalybem quem ad nos mittunt, hoc artificio utuntur. Ferri blandi eam quantitatem sumunt, quæ commoda videtur; è quo parvas & tenues laminas conflant, deinde marmor & ferri scoriam in tenuissimum pollinem terunt: ista simul commixta cum prunis ardentibus in fornacem ejus rei causa paratam iniiciunt, & incendunt; deinde ferrum illud durum, quod elaborari nequit, adiiciunt: ignis ardore hæc omnia colliquantur; & massa conflatur, ex quâ crassæ illæ chalybis laminæ fiunt, quæ ad nos tantâ copiâ inferuntur. Chalybs autem appellationem sumpsit à populis sic nominatis, qui duro illo ferro abundabant.

Chalybis conflandi ratio in Italia.

Chalybis utilitas.

Vtilis porrò est chalybs ad multa, propter duritiem quâ ferrum superat, & quia majore vi & actione pollet: illo igitur ferrea instrumenta exacuunt, & eis robur addunt, ut diutiùs perdurent, & faciliùs majoreque celeritate opus suum peragant: purius enim & magis nitidum est ferrum, ideoque siccius, magis album & fragile, celerisque actionis. Hæc sunt quæ de ferri & chalybis origine intellexi. D. M. Eleganter Ortunnus disseruit; nec id breviter, sed prudenter & sapienter. Multas nationes ista duo metalla sibi comparare necesse est, quandoquidem ad pleraque res sunt utilia. ORT. Multi à me redimunt, sed longè plures illo utuntur: nam nulla est ars in hac urbe, cui non sit necessarius chalybis usus. D. M. Pergratum Burgo & mihi esset, si in quibus artibus ut plurimum usurpantur, nobis enarrares. ORT. Adeò multæ sunt, ut plurimis diebus enumerari vix possent, quanto minùs hoc exiguo, quod nobis supereſt, tempore? D. M. Præcipuas & magis necessarias duntaxat enumera, pro temporis brevitate. ORT. Quæ mihi occurrent, referam.

Maxima ferri, & magna chalybis pars in conficiendis armis insumitur, quæ vel ad defensionem, vel ad offensionem sunt idonea: quia nulla est universi orbis regio, in quâ non exerceantur, & in plerisque etiam non fabricentur: plurimum autem absumitur in conficiendis pyxidibus ferreis, quarum tam ingens in bellis & exercitibus est usus, ut major præstan-

præstantiorque militum pars in pyxidariis consistat, tamquam magis necessariis: & certè pyxidum sive scloporum usus à cacodæmone primùm fuit excogitatus, ad plurimos in infernum protrudendos: longum esset omnium armorum genera, quæ ex ferro & chalybe fiunt, enumerare; & diuturniore tempore opus esset, quàm quod nobis supersit. Vtile etiam est ferrum ad agri culturam, & alia opera humanis usibus adeò necessaria; quandoquidem ex agro omnes totius orbis status aluntur. Ad fabricas præterea construendas est necessarium, easque tam varias, ut urbes, municipia, pagi, arces, templa, atque alia publica loca ejus ope construantur, quæ sine ferro & chalybe extrui nequirent. Considerate præterea, quàm hæc duo metalla ad mechanicas artes exercendas sint necessaria, in quibus tot instrumentis opus est, quæ ex illis constant. Velle explicare singulas artes, quæ istorum duorum metallorum beneficio exercentur, nullus esset sermonis finis: illud vere dicere possum, nihil in hoc orbe esse, in quo necessaria non sint ferrum & chalybs. Istis duobus metallis Reges & Principes regna & urbes adquirunt, hostes sibi subiiciunt, & sese suaque tuentur (teste enim Livio, cum ferro, non cum auro patria propugnatur) cum illis potentes evadunt, metuunturque, & honore afficiuntur: per ferrum honor Iustitiæ defertur, illiusque beneficio mali plectuntur, boni conservantur. Tantæ auctoritatis est hoc metallum in hoc mundo, ut in pace & in quiete, respublicas & civitates, agros & solitudines conservet, ita ut omnibus locis sit summa securitas. Tanta denique de hoc metallo, & auctoritate quam in omnibus rebus obtinet, dicenda essent, ut neque mea lingua explicare potis sit, nec memoria concipere: hoc solum addam, veteres Romanos tantâ in æstimatione illud habuisse, ut soli nobiles anulos gestare possent, eosque ferreos. De duabus acubus quæ ex chalybe fiunt ea dicam, quæ cogitatione vix assequi licet. Una est acus ad consuendum idonea, quæ quàm necessaria sit in urbibus, rebus publicis, vicis, ædibus privatis, in terrâ & in mari, etiam singulis hominibus, enarrent tam multæ artes quæ illâ adminstrâ fiunt, nec absque illâ fieri possent; quæ, cùm tot sint, enumeratione comprehendi nequeunt, singuli autem expendere possunt: quandoquidem à Rege ad opilionem, à summo Pontifice ad templi custodem, ejus usu carere nequeunt: deinde si consideremus quàm necessaria sit mulieribus in suis operibus acu pingendis, cùm in lineâ telâ, tum sericeâ, adeò expolitis & tenuibus, Naturæque opera imitantibus, ut etiam aves, quadrupedes, plantas earumque folia & flores ita exprimant, adumbrando etiam ramos & truncos sericeis variorum colorum staminibus, ut ipsas plantas in agris natas existimare quis possit: suæ enim Matis picturam acu elaboratam conspexi, non minùs ad vivum expressam, quàm si insignis aliquis pictor illam coloribus imitatus fuisset: omnium istarum rerum instrumentum est acus, adeò exigua, ut inter digitos abscondi possit. Admirabantur Americani inuio, dum Hispanos acu vestes concinnare viderent, rem miraculosam existimantes, & pro acu multum aurum rependebant: atque interrogati cur acus expeterent, quandoquidem nudi incederent, respondebant, illas pro re admirandâ quâ ipsi uterentur, retinere velle, tum etiam ut nigas (insecti illis familiaris genus) è pedibus eximerent facilius quàm ulla alia re. *Acus ad consuendum.*

Altera acus, ea est quâ naucleri utuntur, una sanè ex maximis rebus quæ in hoc orbe non multos ante annos repertæ sunt: illius enim adminiculo novi orbes, magna Regna, & Provinciæ antea non conspectæ nec cognitæ, inventæ sunt, quæ numquam detectæ fuissent, nisi primum illa innotuisset: quia dum illâ carebamus, navigatio brevis erat, & maris littora duntaxat legebantur: nunc illius ope, altum petunt, & ita navigant, ut navis, cui insigne Victoria, totum orbem circumiverit, quemadmodum Sol singulis diebus illum ambit: una enim navigatione duodecies millenas leucas confeciisse dicitur: quodque magis mirum est, navis in medio Oceano octingentas aut mille leucas patente consistens, solo acus adminiculo, nec ullâ aliâ scientiâ, ad petitum portum pervenit. Constat autem acus illa ex chalybe, cui ab unâ parte magnes lapis adfricatus est: & illico, specificâ quadam virtute quam Deus illi indidit, câ parte quæ magnete fricata fuit, arcticum Polum spectat, idque semper, sive in continenti, sive in mari, sive die, sive nocte, sole illustri aut nebuloso: cum illâ & navigatoriâ hydrographiâ, in quâ notati sint venti, rhombi, & portuum nomina, tot millenarum leucarum fit navigatio, ut quotidie videmus, atque adeò facile, ut admirandum sit. Istius admirabilis acus inventio cuidam Melfensi in Italiâ Nauclero tribuitur. Vtile præterea est ferrum, ad horologia fabricanda, quæ, præterquam quod magno artificio conficiuntur, ad vitam normâ quadam & ordine trahendam valdè etiam sunt necessaria: nam illa indicant quando peragendæ sunt operæ, quanto tempore in illis commorandum: omnibus statibus, ad sapienter vivendum conveniunt; ubi enim nulla sunt horologia, instar brutorum animantium vivitur. Cetertim hæc duo metalla, ut reliqua expoliuntur & lævigantur, auro & argento obducuntur, cæruleus & alii colores inducuntur, qui maximam addunt gratiam & venustatem, *Magnes.* *Acus nautica inventor.* *Horologia.*

ut in

ut in catenulis illis conſpicimus, quæ nunc temporis ex chalybe fiunt, adeò politis & tenuibus, quibus additi colores, illas adeo ornant, ut plerique aureis & argenteis torquibus præferant. Ex his metallis chymicà arte liquor etiam extrahitur, perinde atque ex auro & argento: metallum etiam ad ſuum inſtitutum aptius ferro non noſſe aſſerunt chymiſtæ.

Liquor è ferro.

Rubigo, & ab ea præſervatio.

Gravem morbum, qui illud conſumit, patitur ferrum, rubiginem videlicet: ad illam porrò arcendam varia ſunt remedia; nempe, ut ea quæ ex ferro aut chalybe confiata ſunt, nitida à ſordibus adſerventur, neque humentibus locis reponantur, ut creber illorum ſit uſus, ut inaurentur, aut argento obducantur, cæruleúsve color inducatur: his enim rebus à tali vitio liberantur: idem præſtat inunctio ex oleo olivarum, aut medullâ cervinâ, aut avium axungiâ, vel ceruſa aceto permixta. Quando verò jam a rubigine occupata ſunt, limâ abradenda illa eſt, & inſtrumenta in aceto mergenda, deinde igni imponenda: iſtis enim tollitur rubigo, niſi adeò inſtrumenta exederit, ut ejuſmodi remedia recipere nequeant. Taceo induſtriam quæ ad illa ferrumminanda, & in ferrariâ officina tractanda adhibetur, quia cùm jam ſim defeſſus, iſta prætereo atque alia multa quæ dicenda eſſent; & concludo, duo iſta, ferrum & chalybem præ reliquis in hoc orbe terrarum ad humanum uſum eſſe neceſſaria. D. M. Libenter audivi quæ Ortunnus differuit, quia omnia ad confirmationem magnitudinis & excellentiæ pertinent, quam de binis his metallis prædicari audivi. Nam omnibus rectè perpenſis, Aurum ad nullam aliam rem, ut plurimum, eſt commodum, niſi ad cudendos nummos, rebus neceſſarius emendis utilis: ad quam rem, quodvis metallum, vel alia res quæcunque uſui eſſe poteſt. Antiquitus enim, ante quàm nummi cuderentur, omnia permutatione adquirebantur: cùm autem adeo juſta pretiorum ratio in permutationibus iniri non poſſet, ſapientes viri & reſpublicæ conſilium inierunt de re aliquâ excogitandâ, quâ pretia æquarentur, & utrique parti fieret ſatis: eam ob cauſam inventa primùm moneta, quæ neque aurea erat, neque argentea, ſed ferrea aut ærea, ut ex veteribus numis patet: deinde Romani ob metalli nitorem & elegantiam, primo bello Punico, ex auro & argento conflârunt: nam ob quam cauſam primum inſtituta ſit, ex ferro & ære fuiſſe, ſcire nos ſatis eſt. Sed & apud Americanos, etiam nunc fructus nummorum vicem ſupplet, præſertim *Cacao*, fructus arboris, amygdalæ perſimilis, quo comparant, vendunt, ac ſuarum rerum pretia æquant. Nigritæ etiam in Guinea, exiguis conchiliis in mari lectis monetæ loco vtuntur; ſic aliæ nationes aliis rebus his ſimilibus. B. Ego cum magnâ attentione veſtrum utrumque audivi; & certè de rebus magni momenti diſſeruiſtis. Cùm igitur tam induſtriè, & adeo doctè de Ferri materiâ oratio inſtituta ſit, vellem dominus Doctor quidpiam nobis explicaret, de quo doctos viros differentes audivi, de Ferri videlicet qualitate: quia alii calidum eſſe dicunt, alii frigidum: atque in utramque partem tantas altercationes audivi, ut me confuſum reliquerint. Quandoquidem verò dominus Doctor, quæ ſententia veritati ſit magis conſona, nos docere poſſit, gratum faceret, ſi nobis eam declararet. D. M. Iam penſum abſolviſſe & Burgo ſatisfeciſſe exiſtimabam: ille verò in quæſtionem in totâ Medicâ arte maximè difficilem me pertrahere ſtudet, ad quam certè explicandam longiore tempore nobis opus eſſet. B. Hac ratione minimè te expedies, quia craſtinus dies iſtius brevitatem ſupplebit ORT. Valde gratum etiam mihi eſſet: nam licet ea quæſtio meæ profeſſionis non ſit, quia tamen de Ferro inſtituitur, libenter illam audiam. D. M. Ut talibus viris gratificer, conditionem in me recipio: itaque cras à meridie huc revertar, ut ſatis temporis habeamus ad ea explicanda, quæ de Ferro dicenda ſunt. Nunc ergo exiguum illud tempus quod reſtat, viſitandis ægris impendam, Burgus autem ad ſuam tabernam ſe conferet. Valete.

Moneta ex Metallis.

è fructibus.

Cacao.

è conchiliis.

DIALOGI DE FERRO

Pars altera.

D. M. BVRGVM me hîc invenire gaudeo; adveniens enim illum accerſiri juſſeram, ne nobis idem, quod heſterno die, accidat, qui jam nocte hinc digreſſi ſumus. B. Ad tanti momenti, adeoque ſerium & delectabile negotium maturè veniendum eſt. ORT. Sit ſalvus domini Doctoris adventus, qui fidem datam tam egregiè præſtitit. D. M. Salve plurimum; porticus frigida eſt, atque talis ut ſit, ingens hic æſtus requirit. B. Quandoquidem jam conſedimus, conſentaneum eſt, ut D. Doctor nobis explicet ea quæ heri ab ipſo petiimus, ne tempus nobis elabatur. D. M. In eo nunc ſum, quia id nunc exigit tempus. Verùm adeò difficilis eſt ea quæſtio, de quâ nobis agendum, ut

Veterum

Veterum plerique, qui de Ferro egerunt, illam intactam prætermiserint; quòd dubitarent, calidúmne esset, an frigidum: atqui si qui eam quæstionem tractârunt, adeò succinctè & confusè id egerunt, ut ex eorum scriptis neque certi quidpiam, neque ipsa veritas elici possit: singuli enim eam sententiam sunt sequuti, quæ ipsis magis arridebat: idque ut faciliùs considerare queamus, eos recensebo qui unam opinionem, tum illos qui alteram sequuntur. Primùm itaque de iis nobis agendum, qui ferrum frigidum esse affirmant. Inter hos Galenus primum ordinem ducat: scribit enim omnia metalla suâ naturâ sicca esse, magnamque desiccandi facultatem obtinere, maximè autem præ reliquis ferrum. Ut porrò demonstret simul cum istâ desiccandi facultate, refrigerandi vim obtinere, lapidi comparat: sic enim ait: Ut lapidis substantia constans & stabilis est, ob frigiditatem & siccitatem quam obtinet, ita etiam ferrum: ergò ferrum eâ naturâ præditum est quâ lapis, qui frigidus & siccus. Istam sententiam, quæ est lib. IX. Methodi, confirmat libro de Naturalibus facultatibus. Dura corpora partes magis terreas obtinere videntur: atqui ferrum est durissimum, magis ergo terrestribus partibus præditum erit, quàm reliqua; proinde frigidum & siccum. Ejus sententiæ est Averrois quinto Colliget: Corpora calore densata cum dominio terrestrium partium, frigida & sicca esse debent, ut ferrum. Albertus Magnus in Meteoris, Ferrum incensum fit rubrum, quia maximè terrestrium est partium. Idem confirmat libro de Metallis. Conciliator in differentiâ CLV ait, In ferro non observatur expresse, quales sint ejus facultates activæ, attamen frigidum est & siccum: eadem verba repetit differentiâ CXXVIII. Gentilis in quæstione de Medicamentorum actione, ferrum esse frigidum & siccum scribit. Herculanus cap. de Vomitu, idem confirmat. Iacobus de Partibus supra Secundam Primæ, ferrum frigidum & siccum esse pronunciat. Observamus aquam, in quâ ferrum extinctum sit aut chalybs, frigidam & siccam esse. Avicenna Secundâ Primæ, bilem extinguere, & sitim æstumque sedare, præsertim æstivo tempore, auctor est. Ad hoc alludens Manardus, aquam chalybeatam frigidam esse ait, quandoquidem sitim extinguit, & æstatis calorem mitigat, atque ob acquisitam siccitatem putrefactionem in febribus prohibet, &, in febribus alvi profluvio conjunctis, singularis est efficaciæ. Albucasis, Libro cui titulum fecit De Cauteriis, adhibenda capiti cauteria, ex auro fieri debere asserit (quia temperatissimum) minimè autem ex ferro, quod naturâ frigidum est. Brasavolus libro de morbo Gallico, ferrum dicit frigidum & siccum, ut ex colore, substantiâ, & gravitate, quibus præditum est, appâret: ista enim terream substantiam semper comitantur, ut levitas substantiam calidam aëream: atque ex effectu frigidum esse deprehenditur, quandoquidem biliosa alvi profluvia reprimit, & calidas defluxiones cohibet: quod enim ista præstat, semper frigidum & siccum est. Savonarola frigiditatis & siccitatis gradus addit, frigidum videlicet esse in secundo, & siccum in tertio. B. Ne ulterius prosequaris domine Doctor, hæc enim mihi sufficiunt; neque dubito, quin ferrum siccum & frigidum sit, & semper in ea opinione fui: nunc autem cum à talibus Auctoribus confirmetur, illam certiorem esse mihi persuadeo. D. M. Breviter suam sententiam expedivit Burgus, non auditâ alterâ parte: & tamen vulgò dicitur, Iudicem binis auribus debere esse præditum, unâ, ad hanc partem audiendam; secundâ, ad alteram: atque cùm adversam partem audiet, ferrum calidum esse affirmantem, & tam celebrium scriptorum auctoritate nitentem, fortè de tam præcipiti judicio ipsum pudebit. B. Fierine potest, ut quis dicat istud ferrum adeò durum, frigidum & grave, non esse frigidum, sed calidum? credere nequeo, nisi sophisticis utatur argumentis. D. M. Minimè gentium, sed rationibus valdè claris, à primæ notæ Medicis ac Philosophis prolatis: atque ut initium faciamus, ipse Galenus primus sese offert, qui lib. IX. Medicamentorum simplicium, metalla, multâ substantiâ igneâ aliis permixtâ, prædita esse dicit. Quàm rationi consonum sit, ferrum magis illâ præditum esse, quàm reliqua metalla, proferat Rasis, qui XXI Continentis, ferro tertium caliditatis & siccitatis gradum tribuit, suamque opinionem, Messæ medici & Philosophi suâ ætate percelebris testimonio confirmat. Ali Abas quinto suæ Theoricæ, aquam chalybeatam, calidam & siccam constituit, quoniam vẽtriculi superfluitates absumendi, & lienem dissolvẽdi facultatem habet, quæ caloris opera sunt. Avicenna secundo Canone, chalybeatam aquam resolvere scribit, quod caloris est proprium: eandem ipse præbet in paralysi, morbo magnâ ex parte proveniente à frigidâ causâ. Conciliator commentariis in Aristotelis problemata, in hoc negotio valdè dubius est: nam Auctores qui de ferro egerunt, nihil statuisse dicit, calidúmne esset, an frigidum: se autem ejus esse sententiæ, ut calori quàm frigiditati proximius sit. Avicenna ferri scoriam calidam statuit. Ejusdem sententiæ est Matthæus de Gradi. Circa instans similiter pervetustus practicus. Albertus Magnus libro tertio de Metallis dubium non esse scribit, quin aurum & æs calida sint; præsertim æs, ut majoris adustionis particeps; cujus causâ, etiam ferrum

Varia de Ferri temperamento sententia.
Ferrum esse frigidum. Galenus.
Averrois.
Albert. Mag.
Conciliator.
Gentilis.
Herculanus.
Iacobus de Partibus.
Avicenna.
Manardus.
Albucasis.
Brasavolus.
Savonarola.
Ferrum esse calidum.
Galenus.
Rasis.
Ali abas.
Avicenna.
Conciliator.
Matth. de Gradi.
Circa instans.
Albertus Mag.

Astrologi. caloris particeps est. Astrologi etiam calidum esse declarant, quandoquidem sub Martis dominio constituunt, Planetæ calidi & sicci. Præter auctoritates tam gravium virorum, ipsa ratio, & ejus actiones id demonstrant: videmus enim ventriculi superfluas humiditates absumere, obstructiones aperire, menses provocare, absumere & desiccare, quæ sunt caloris opera. Sed animadverto Burgum ex jam dictis dubium esse redditum, nec adeò confidentem, ut antea erat. B. Verum id est; nam auditis tam gravium virorum sententiis, & adeò probabilibus rationibus ferrum esse calidum, valdè dubius sum redditus; ut statuere nequeam, cui parti fidem adhibere debeam. D. M. Sic etiam plerique alii de ferro scribentes, nihil certi statuere potuerunt, & de ejus temperamento siluerunt, ignari in quam partem vergerent, observatâ opinionum varietate quam enarravimus. B. Docti & ingenioſi viri officium esset, ut isti Auctores, qui tanto tempore discordes fuerunt, conciliarentur: atque meâ opinione dominus Doctor id commodè præstare posset, quandoquidem Græcos cum Arabibus conciliavit, in controversiâ de venæ sectione in pleuritide, & alias controversias de hac materiâ ortas. Cumque illud opus adeò æstimatum & acceptum ubique fuerit; sic etiam hoc commendabitur, si graves auctores adeò differentes conciliabuntur. D.M. Istud præstare posse, difficile videtur. B. Tanto præstantius & majore æstimatione dignum. D. M. Ut Burgi petitioni satisfaciam, meam sententiam proferam, certam veritatem eliciendi potiùs desiderio, quàm ut me judicem statuam, & definitivam sententiam pronunciem.

Auctorũ conciliatio. Ex Avicennæ reliquorumque auctorum sententiâ jam diximus, omnia metalla ex sulphure & argento vivo fieri; ex sulphure quidem, ut patre; argento autem vivo, ut matre: uno tamquam agente, altero tamquam materiâ: quæ cùm ita sint, materia ex qua ferrum generatur, ex his duobus constat, ex sulphure nempe calidissimo, & argento vivo frigidissimo, quæ Natura in Terræ visceribus concoxit, & in metalla secundum singulorum qualitatem conflavit. Itaque ubi ista duo principia puriora fuerunt, aurum conflatum est: ubi autem crassa & impura fuerunt, alia crassiora: & ex maximè impuris & adustis ferrum est generatum, quod cùm ab impuris crassisque principiis originem trahat, omnium metallorum est durissimum, ut suâ soliditate & duritie reliqua metalla domaret, instrumentúmque fieret necessarium ad ea in usum convertenda: ferrum igitur ex duobus his principiis sulphure & argento vivo natum est, illo calido, hoc frigido: temperamentum itaque obtinere debet istarum duarum qualitatum particeps. Argenti enim vivi ratione frigidum est, & quia manifestâ humiditate cum istis qualitatibus mixtâ caret, siccum est, & proinde durum & frigidum. Sulphuris porrò ratione, calefacit, absumit, desiccat, aperit, roborat, orexin excitat, & admirabilia opera præstat, quæ à calore illi insito fieri infrà referemus. Argenti autem vivi, crassi, impuri, ex quo conflatum est, ratione, cum terrestri facultate ipsi permixtâ, refrigerat, sistit, densat, adstringit, coagulat, prohibetque omnis generis defluxiones; adstrictione, alvi profluvia sistit, refrigerat & calorem temperat, aliaque plurima præstat, quæ à frigiditate oriuntur: sic ut ex jam dictis appareat, ferrum tam contrariis facultatibus præditum esse, quia ex rebus contrariâ qualitate constantibus compositum est, quæ suas vires exerunt pro subjecti ratione: nam ubi apertione opus est, aperit; ubi verò restringendum est, restringit. Præter istas autem qualitates, aliam habet primariam, ut præ reliquis metallis sit siccissimum; cujus siccitatis ratione, pleraque ex prædictis operatur: itaque calefaciendi, refrigerandi & siccandi vim habet. Hinc factum est, ut nonnulli calidum illud dixerint, quia caloris munia obit: alii verò, frigidum, quoniam refrigerandi vi præditum esse observârunt: quod accidit, quia ex duobus principiis contrariis uno calido, altero frigido, compositum est. Ex his patet neutros hallucinari, qui vel frigidum esse & refrigerandi vi præditum, vel calidum, & calefaciendi facultate donatum dixerunt. B. Dextrè & prudenter dominus Doctor controversiam quæ in hoc negotio versabatur, & cum magnâ nostrâ satisfactione conciliavit: sed supereſt adhuc unus scrupulus; nimirum an Argentum vivum sit frigidum, quemadmodum dicit. Nam quidam frigidum esse asserunt, atque id probant ex ejus gravitate, colore, contactu, & quem præstat effectu, quandoquidem qui illud tractant, paralytici redduntur, & in animi deliquium, nervorum tremorem, artuumque relaxationem incidunt, & multi intereunt apoplectici, qui omnes morbi à frigidis causis oriuntur. Alii, qui Argentum vivum calidum constituunt, ab effectu suam opinionem confirmant: quia articulis aliisque corporis partibus eo inunctis calores excitantur, os faucesque inflammantur, tum etiam gingivæ & palatum incenduntur, & vehementissimi sudores excitantur: ex illo pariter potentissimum illud corrosivum effici videmus, Sublimatum appellatum, omnes partes, quibus applicatur, incendens ac corrodens; ex eo item conficitur causticum illud corrosivum, pulvis videlicet Præcipitatus: dubium igitur est negotium & difficile, quandoquidem adeò contrarias facultates

Argentum vivum an frigidum.

Argentum vivum an calidum.

obtinet

obtinet refrigerandi & calefaciendi. D.M. In eâdem difficultate hæremus, in quâ de Ferro. Sed quid præterea requirit Burgus? B. Ut cùm ex priore dubitatione nos exemeris, istam alteram etiam adimas. D. M. Tam seriò id expetere Burgus mihi videtur, ut negotium expedire cogar; in omnibus enim illi gratificari cupio: sed id paucis verbis, quia jam advesperascit.

Argentum vivum ex diversis partibus compositum est: nam aqueæ quibus præditum est, terrestribus permixtæ sunt, quæ illi vim & robur addunt: sulphureas etiam partes admixtas habet, quod deprehenditur si manibus tractetur, nam illæ sulphuris odorem contrahunt: est igitur Argentum vivum ex diversis partibus conflatum: aqueæ & terrestres refrigerandi vim illi tribuunt, unde operationes quas enumeravimus oriuntur: & sulphurearum aërearumque partium quas obtinet, ratione, calefacit, penetrat, aperit, extenuat & sudorem provocat, abundantem humorem per os & alvum expellit calefaciendo, exulcerando, aliosque calidos effectus præbendo: itaque mirum non est, si contrariarum sit facultatum, cùm diversis partibus constet: & illud ipsum obtinet quod ferro inesse diximus. Istâ ratione solutum est propositum à Burgo dubium. B. Mihi quidem abundè satisfactum est jam prolatâ oratione, non tamen adeò, quin aliquid relictum sit, quod dominum Doctorem perconter, majoris momenti, quàm reliqua supra dicta, facultates nimirum, quas ferrum & chalybs in medicâ arte obtinent, quas magnas esse prædicant. D. M. Tot Auctorum cùm veterum, tum neotericorum qui de Ferri & Chalybis facultatibus scripserunt, sententias repetere molestum erit: nam magno numero sunt, & varia prodiderunt: nihilominus, cùm nobis incumbat ea provincia, tempore uramur, ut maturiùs absolvamus. Ex jam dictis intellexistis ferrum & chalybem idem esse metallum, in eoque solo duntaxat differre, quòd chalybs ferrum purius sit, ideoque magis solidum & forte. Veteres autem, ut chalybem non noverunt, de ferro solummodo egerunt, illique medicas facultates quas enarrabimus attribuerunt: ferri autem nomine chalybem intelligemus, cùm ab eo non differat, nisi quòd purius sit, & ab omnibus impuritatibus liberum; eam ob causam chalybs magis refrigerat & exsiccat, quàm ferrum: sed ubi calefaciendum est & aperiendum, majore facultate præditum est ferrum, quia à sulphureis partibus nondum est liberum, quas valdè amittit in chalybem conversum.

Utriusque opinionis conciliatio.

Ceterùm antè quàm ulteriùs progrediamur, ad ferri facultates faciliùs explicandas, quâ ratione præparandum sit, sciamus necesse est: nam nisi præparatum sit, neque in medicamenta recipi potest, neque ullius est efficaciæ, cùm durum sit metallum: eam ob causam, cùm nobis adsit Burgus, qui in suâ arte totâ Hispaniâ nulli cedit, ejus præparandi rationem nobis declarare poterit, ut porrò in hac materiâ pergamus. B. Cum magnâ animi attentione ea quæ hîc de ferro & chalybe sunt proposita audiebam, meque ab illorum tractatione liberum fore existimabam: sed quandoquidem domino Doctori placet, ut utriusque hujus metalli præparationem edisseram, id faciam, ut etiam pro meâ parte laborem: tametsi, si domino Doctori hunc laborem suscipere luberet, id non minùs dextrè explicare posset, quàm alius quispiam in universo orbe, cùm ejus rei peritus sit, nec illum quidquam in medicâ arte fugiat: tam commodum ergò censorem cùm habeamus, si quâ in re hallucinatus fuero, me admonere poterit.

Ferrum præparandum, ut eius in medicinâ sit usus.

Singula nisi calcinentur, & ut decet præparentur, nullius sunt in medicinâ usus, neq. eas facultates quas obtinent, propter crassitudinem & duritiem exercere possunt. Chymistæ in iis calcinandis & præparandis sunt industrii, quandoquidem aurum & argentum potabilia efficere, & in pulverem redigere illos videmus: idem præstant in plumbo, ære, stibio, & aliis metallis, quæ calcinant & præparant, ut ea in pulverem redacta, in medicamenta recipi possint. Ferrum similiter calcinandum & præparandum in eundem effectum, sed longè aliâ ratione, quàm cetera metalla, ut insigniter docet Bulcasis medicus Mauritanus, qui ferri præparandi peculiarem rationem docet. Sic enim ait: Ferri limatura pura & ab omni mixtione libera (si enim æs, plumbum, aut vitrum admixtum haberet, & sic alicui bibendum propinaretur, occideret) eâ quantitate sumenda est, quæ placebit: ea probè abluatur, deinde in limpidum vas infundatur, & aceto superinjecto, vas benè obturatum securo aliquo loco reponatur, & per triginta dies, aut ad minimum * septem adservetur: iis elapsis, eximatur; & æruginosum colorem limatura contraxisse conspicietur; quæ resiccanda erit, deinde in pollinem reducenda, cujus usus est: nonnulli aquâ dulci, aut aceto eluunt, & per lineum pannum transcolantes, puro vase recipiunt, & cooperiunt donec putrescat, deinde illam lotam adservant. Quod hic Mauritanus dicit, ex Averroë desumptum videtur in quinto Colliget, ubi ejus præparationem his verbis describit: Ferrum tenuissimè tritum, frequenter aceto aut caprino lacte eluatur. Eum sequutus Christophorus de Honestis, Commentariis in Mesuem, ait: Chalybis limatura per multos dies aceto

Ferri præparandi ratio.

Bulcasis.

* *Mendum in Hispanico exemplari esse arbitror, & fortasse* XXVII *legendum.*

Averroïs.

Christophorus de Honestis.

macerctur, quiâ aliâ ratione inutilis erit ejus usus, licet nonnulli in caprino lacte, aut sero macerent, aliqui etiam in oleo amygdalarum dulcium, atque ita sumunt. Eâdem præparatione utitur Clemens Clementinus. Ceterùm vix credibile videtur, ferrum aut chalybem calcinari aut putrescere posse, ut necessarium est, in ullâ ex prædictis rebus: solum acetum acre calcinat, & putrefacit, ut in pollinem, quemadmodum decet, ad illud usurpandum, reduci possit: majoris autem elucidationis causâ, meam præparandi rationem indicabo. Quam maximè purum eumque album chalybem nanciscì possum, sumo; idem de ferro ago; limâ in tenuissimam scobem redigo, eam scobem tantisper eluo, donec aqua clara & limpida remaneat: in fictile vitratum elotam scobem iniicio, & tantum aceti albi adfundo, quantum ad scobem bene commiscendam satis est: vas probè obturatum & securo loco positum, per triginta dies quiescere sino, singulis septimanis probè commiscendo, & addito aceti momento, si opus sit: post hos dies, cùm exactè calcinata fuerit scobs, in ampliore vase illam spargo, vel in mensam, ut in umbrâ siccetur: siccam in æreo mortario molo, & per densum cribrum bis traiicio: in pollinem ita reductam, in pictoriam concham limpidam repono, atque istîc cum pistillo ita remolo, ut digitis sumpta, nullum corpus habere deprehendatur. Nisi hac ratione præparetur, nunquam rectè in pollinem reducetur, quod tamen necessarium est, ut suas vires exerere possit: pulvis hac ratione paratus vitreo vase adservatur. Aliqui cum gummi tragacanthæ macerato pastillos formant, quod mihi valdè probatur, quoniam meliùs adservari possunt, & gummi aliquid siccitatis adimit.

Clemens Clementinus.

Præparatio.

Alia facilis præparandæ limaturæ ratio.

Non incommodè hîc inserendam arbitror eam præparandæ chalybis limaturæ rationem quam C. V. Ioannes Heurnius Medicus mihi indicabat (facilis enim est) quâque felici successu plerumque se usum asserebat. Chalybis, inquit, limaturam accipio, hanc aceto lotam cum caryophyllarum parte commisceo. Istius misturæ libram indo vini Hispanici, quod à Petro Ximenez vulgo nomen obtinet, sex vel septem libris: phialæ vitreæ hanc miscellam indo, & æstivis solibus expono, ac sæpe vas moveo. Hac ratione in liquorem abit tota ferè chalybis limatura. Ejus liquoris cochlear unum manè præbeo admistis aquæ endiviæ vel fumariæ aut alterius duobus cochlearijs, atque ut æger horæ spacio ambulet, jubeo. Ventriculum recreat, lienem à duritie vindicat, ac menses abolitos movet.

Enarratâ chalybis præparatione, & ferri, quæ similis esse debet; Doctoris munus erit, ut ejus facultates nobis dicat. D. M. Diligentem metalla præparandi rationem, quam Burgus retulit, libenter audivi: & cùm ad eorum medicas facultates enarrandas obstrictus & devinctus sim, ea dicam, quàm commodè fieri poterit, quæ ex auditu & lectione percepi, quæque longa experientia me docuit.

Duobus modis in medicâ arte utilia sunt hæc metalla: uno, ut ex iis instrumenta parentur in cheirurgicis operibus necessaria, sine quibus neque cheirurgi, neque tonsores sua munia exequi possent: instrumenta verò illis necessaria velle enumerare, infiniti laboris esset. Ceterùm ferri & chalybis in medicinâ sunt magni & admirabiles effectus: variis enim & diversis ægritudinibus medentur. Plinius Historiæ Naturalis lib. XXXIV. cap. XV. enumeratis multis de ferro rebus ad humanos usus & alia pleraque necessariis, medicas ejus facultates etiam recenset, prodito primùm illius temperamento & qualitate. Ait enim: Vis ejus (rubiginis videlicet) ligare, siccare, restringere. Emendat alopecias illita. Vtuntur & ad scabritias genarum pustulasque totius corporis cum cerâ & oleo myrteo: ad ignes verò sacros ex aceto: item ad scabiem, paronychia digitorum, & pterygia in linteolis. Sistit & feminarum profluvia imposita velleribus, aut cum xylo. Plagis quoque recentibus vino diluta, & cum myrrhâ subacta; & condylomatis ex aceto prodest. Podagras quoque illita lenit rebus convenientibus admixta. Sanguinem sistit, cùm vulnera maximè ferro fiant. Propinatur contra lienis vitia, absumit enim illa. Hæmorrhoidas compescit, hulcerumque serpentia. Genis prodest farinæ modo aspersa pauliſper: præcipua tamen commendatio ejus in hygremplastro ad purganda vulnera fistulasque, & omnem callum erodendum, & rasis ossibus carnes recreandas. Hactenus Plinius. Galenus in Theriacâ ad Pisonem, valdè commendat ferrum, cùm quòd ad hominum usum valdè necessarium, tùm quòd sit medicamentum ad resiccandas defluxiones, & lacrymas oculorum præstantissimum. Libro autem de Dissolutione continuâ scribit ferri laminas ignitas in lac injectas, nimiam ejus humiditatem absumendo, alvi profluviis prodesse: præsertim autem dysenteriis. Decimo porrò de simplic. med. facult. ad dysentericos fluxus lac in quod injecta sint candentia ferri fragmenta præberi jubet, quia ferrum majorem siccitatem lacti imprimit, quàm igniti lapides injecti. Alexander Trallianus eum sequutus, quâ ratione in alvi profluviis lacte utendum sit, scribit, si febris adsit: ne enim lac in febre noceat, sed profluvio commodum sit, cum quartâ aquæ parte coqui jubet ad dimidias: istâ enim ratione, sine noxâ præberi posse in febribus quibus conjunctum alvi profluvium, & ferri candentis laminas præstare

Ferri & chalybis facultates.

Plinius.

Galenus.

Alexander Trallianus.

iniici

iniici dum lac coquitur, quàm lapides. Paulus ferè idem cum Galeno dicit, ferri pollinem cum acri aceto mixtum, & ad lævorem redactum, mirificè eos juvare, quibus aures longo jam tempore sanie fluxerunt: & efficax remedium esse adversus sumptum aconitum: aquam item, in quâ extinctum sit candens ferrum, epotam, spleneticis competere, cholerâ morbo vexatis, & cœliacis stomachoque exolutis. Dioscorides capite de Rubigine ferri vinum, aquámve in quâ candens ferrum restinctum sit, potu cœliacis, dysentericis, lienosis, cholerâ laborantibus & stomacho dissolutis auxiliari scribit. Aëtius de pastillis agens, ad lienis obstructiones valdè commodis: Lienosis, inquit, præstantissimum sunt remedium, aqua, vinum aut posca, in quibus ferrum extinctum fuerit, per multos dies sumpta: aqua quidem iis qui febricitant, vinum autem illis qui febre non laborant, & imbecilles sunt: ferrum verò quod restingui debet, Stomoma sit, quod nos chalybem vocamus; ut ex ejus Auctoris multis locis patet. Oribasius cœliacis & lienosis multum conferre auctor est. Scribonius medicus Latinus vetustissimus, aquam chalybeatam valdè commendat ad tumores, ad ulcera quoque & dolores vesicæ, præcipuè si frequens sit ejus usus. Rasis in Continente, de ferro agens, eadem scribit quæ Galenus & Paulus, illud addens, ferrum immoderatos mulierum fluxus sistere, & conceptum, erysipelata & panos curare, pterygiis oculorum & palpebrarum asperitatibus mederi, hæmorrhoides sanare, putrescentibus gingivis auxilio esse, podagricis cheiragricisque utilem esse, alopecias explere, etiam inveteratas: aquam verò in quâ candens ferrum restinctum sit, alvi profluvium sistere, licet inveteratum, & prodesse alvi profluvio in quo cibus indigestus egeritur, atque etiam dysenteriæ: lienis tumoribus utilem esse, ventriculi relaxationibus & debilitatibus. ex Maricerii veteris medici porrò auctoritate scribit, ferri pulverem cum serapio sumptum, imbecillem ventriculum roborare, quod etiam Mesue medici auctoritate confirmat: adiiciens multâ experientiâ comprobari, ad hæmorrhoides conferre, atque ad urinæ fluxus, & immoderatas mensium purgationes. Hæc Rasis. Serapio eadem ad verbum sequutus est: quapropter repetenda non duxi. Avicenna quoque per omnia Rasin sequitur, his tamen additis: aquam in quâ ferrum restinctum sit, internas partes, & ventriculum suâ proprietate & qualitate manifestâ roborare, quia illa aqua superfluos ventriculi humores absumendi vim obtinet, qui appetitum deiciunt ventriculi orificium relaxando, & naturalem calorem extinguunt: ferrum quoque, ob frigidum & siccum suum temperamentum, orificii ventriculi corrugationem juvat, quâ generatur appetitus: roborat item jecur & reliquas interiores partes: naturalem calorem juvat, & villos eâ ratione condensat & firmat, ut ad obstructiones dissolvendas vires adquirat: eam ob causam lienem absumit, & generativam facultatem fortiorem reddit, humiditatem, quæ impedit, absumendo, & naturalem calorem, ad id valdè necessarium, adgregando: si verò hoc suâ qualitate non præstat, per accidens id agit. Hæc omnia sunt Avicennæ in secunda parte Primi. Idem secundo Canone ferrum valdè commendat ad erysipelas, apostemata & podagram, atque cum aceto tritum, auribusque impositum, saniei antiquæ ex auribus fluenti medetur: utile etiam ad palpebrarum asperitates & oculorum ungulas: addit, vinum in quo id extinctum, splenis apostemati, stomachi mollificationi & debilitati conferre, superfluam uteri humiditatem abscindere, hæmorrhoides exsiccare, inveterata alvi profluvia & dysenterias sistere, ani mollificationi, involuntario urinæ fluxui, immodicisque menstruorum purgationibus, tum ad venerem proritandam conferre. Hactenus Avicenna. Ali abbas Theoricæ quinto: aqua in quâ ferrum restinctum, alvum sistit, membra roborat, si eâ laventur, & lienis doloribus atque apostematibus conducit. Albucasis, Ferri præparati usum conferre ait illis, quibus facies est decolor & pallida, atque corpora pinguefacere; quod accidere puto, quia recuperatâ sanitate vir pinguescit. Idem ferè referunt Alzaravius & Isac.

Ægineta. Dioscorides. Aëtius. Oribasius. Scribonius. Rasis. Maricerius. Serapio. Avicenna. Ali abbas. Albucasis. Alzaravius. Isaac.

B. Tractarúntne hanc materiam Neoterici medici? vix arbitror, quandoquidem veteres adeò multa scripserunt. D. M. Imò plerique & illi valdè eruditi. B. Nobis igitur gratum erit, si dominus Doctor, quid singuli dixerint, referat, ne quid de hac materiâ prætermittatur. D. M. Faciam, quia nonnulli diligenter & accuratè de ferro, ejus usu & insignibus facultatibus scripserunt, tum etiam de chalybe. Vitalis de Furno, medicus & Cardinalis, peculiari capite de Ferro agens, Ferri ramenta resiccatoriam & attenuatricem facultatem habere ait, quâ lienis obstructiones aperiunt & curant, dysenteriam & quodvis alvi profluvium sistunt, in cibo aut potu sumpta: vinum in quo ferrum sæpiùs extinctum sit, lienis obstructionibus convenit: utile quoque lac in quo chalybs extinctus sit. Nulli rei cedit ferrum, præterquam Adamanti ipso potentiori, & à quo absumitur. Nullum metallum rubigini magis obnoxium quàm ferrum, præcipuè si humano sanguine fuerit infectum; à quâ liberatur, si expolitum cerusâ, aut medullâ cervinâ, vel oleo olivarum, vel aceto in

Neoterici. Vitalis de Furno.

quo alumen maceratum, inungatur. Hæc ſcribit Cardinalis Montagnana Conſilio centeſimo ſexageſimo primo; atque magni ſecreti loco addit, craſſum lineum pannum acri & calenti aceto intinctum, in quo chalybis fragmentum extinctum ſit, per multos dies obſtructi ſplenis regioni impoſitum, admirabiliter conferre. Michaël Savonarola libro quem de Balneis inſcripſit, Ferrum, inquit, frigidum & ſiccum eſt; eam ob cauſam adſtringit & conſtipat: aqua igitur in quâ ferrum extinctum fuerit, eaſdem facultates obtinebit, & ceteras quibus ferrum eſt præditum, quia aqua ejus facultates in ſe recipit, teſte Galeno, qui ſcribit aquam in ſe recipere temperamentum & facultatem earum rerum quas in ipsâ maceramus aut coquimus, propterea iisdem viribus pollere. Aqua igitur in quâ ferrum reſtinctum ſit, aut chalybs, adſtringit, defluxiones ſiſtit, rupturis impoſita, glutinat & conſolidat: aurium purulentam materiam antiquatam abſumit: ferri vel chalybis ſcobs palpebrarum aſperitatibus prodeſt, maculam in oculo tollit, & laxas gingivas adſtringit: panniculus hoc pulvere præparato imbutus, & in uteri os immiſſus, fluxum ſiſtit, idem præſtat in hæmorrhoidum ſanguinolentis fluxibus: is pulvis aconito etiam adverſatur: vinum in quo reſtinctum ferrum candens aut chalybs, utile eſt in lienis obſtructionibus, & ventriculi imbecillitate & relaxatione, in omnibus quoque defluxionibus, præcipuè biliofis, convenit hydropicis, urinæ ſtillicidio, ejuſque fluxui involuntario, immoderato menſium profluvio, anuſque procidentiæ. Hæc Savonarola. Nicolaus Florentinus chalybem in ſplenis obſtructionibus valdè commendat, atque etiam aquam in quâ chalybs fuerit reſtinctus. Bartholomæus Anglicus ferri & chalybis uſum plurimum extollit, atque auro & argento ad humanos uſus præfert, quia ſecuritatem binis iſtis pretioſis metallis præſtant, illa defendendo ab his qui aſſiduè ipſis inſidiantur: tutam reddunt Iuſtitiam, Reſpublicas conſervant: per illa caſtigantur mali, defenduntur boni: in omnibus mechanicis artibus neceſſaria ſunt: iis enim coluntur agri, ex quibus alimenta habemus, & majores facultates medicas obtinent, quam aliud quodlibet metallum: quia ejus ſcobs deſiccat & extenuat, ſplenis obſtructiones tollit, quamvis alvum lubricam ſiſtit, tametſi ſanguis etiam reiciatur, ad pleroſque alios quoque uſus utilis eſt. Hæc omnia eruditus ille Anglus. Gulielmus Salicetus in curâ obſtructionis lienis, chalybis ſcobem ad lienem ab obſtructionibus liberandum propinari jubet, idque magni ſecreti loco ponit. Platearius cap. de Ferro, Ferri ſquama, inquit, & rubigo, chalybs quoque, ejuſdem ſunt temperamenti & facultatis: ſcobis ejus præparatæ, ut decet, quinque ſcrupuli ex vino calido ſumpti, hepar & lienem ab obſtructionibus etiam inveteratis liberant. Matthæus Silvaticus ferri rubigini & ſquamis eaſdem facultates tribuit quas chalybi: horum præparatorum & in pollinem redactorum quodlibet, inveteratis obſtructionibus cum vino tepido ſumptum medetur: idem pulvis xylino ellychnio cum verbaſci ſucco exceptus & hæmorrhoidibus impoſitus, eas curat: ad anum procidentem, præcipuè à causâ calidâ, vini rubri adſtringentis ſupra ferrum candens affuſi fumus ſeu vapor exceptus utilis eſt. Clemens Amerinus, deſcriptâ pulveris chalybis præparatione, dimidiam ejus drachmam cum ſaccharo roſato miſceri, & jejuno ventriculo ſumi jubet, ad prohibendum ne pravi humores in corpore generentur; illorum enim putredinem arcet, & ventriculi nimiam humiditatem exſiccat, orexin excitat, internas partes roborat, jecur infirmum & reliquas partes ad temperiem reducit, præſertim ſi pulveri addantur aromaticæ ſpecies, faciei colorem emendabit, & lucidum reddet. Chriſtophorus de Honeſtis traditâ præparandi chalybis ratione, admirabilis efficaciæ eſſe ait pulverem præparatum cum ſaccharo roſato ſumptum matutino tempore, quia orexin excitat, ſtomachi villos roborat, ejuſque ſuperfluos humores abſumit: quâ re efficitur, ut digeſtiva facultas ſuas vires magis exerat: cachexiam curat, & tumores ex obſtructione, aut malâ jocinoris temperie provenientes: utilis eſt iis qui faciem decolorem & pallentem vel cineraceam habent, roborando jecur: hydropiſin prohibet, eamque incipientem tollit: breviter, omnibus corporis putredinibus reſiſtit, & omnes corruptos humores, internarum præcipuè partium, ad temperiem reducit. Matthæus de Gradi, ad immoderata menſium & alvi profluvia valdè commendat, & ex Avicenna viceſimâ Tertii ſumit, qui diverſis locis ſcribit ſimilibus prodeſſe fluxibus; Gonorrhœæ item, veneri excitandæ, urinæ abundantiæ & albis mulierum purgationibus. Cùm porrò ſim defeſſus (in longum enim de rebus magni momenti ſermonem produximus) finem huic negotio imponam, & cùm dies jam nos deficiat, etiam ſi adhuc alia ſeria in medium proferre vellemus, tempus deeſſet. B. Solem curſum ſuum diſtinuiſſe cuperemus, ut longior dies fieret, ad ea percipiendum; præſertim ſi, his quæ dicta ſunt, ſimilia eſſent: nunquam enim cogitaſſem de re adeò neglectâ in medicinâ, ut ferrum eſt, tam multa dici potuiſſe, aut cognoſci: nam ſi quæ dicta ſunt memoriâ repetamus, nullus eſt in homine morbus à plantâ pedis uſque ad ſummum capitis verticem, in quo ferrum utile non ſit: & præ ceteris mihi probatur,

Savonarola. *Nicolaus Florentinus.* *Bartholomæus Anglicus.* *Salicetus.* *Platearius.* *Matthæus Silvaticus.* *Clemens Amerinus.* *Chriſtophorus de Honeſtis.* *Matthæus de Gradi.*

batur, auctorum adeò eruditorum in rebus tanti momenti conciliatio. D. M. Ne miretur Burgus, si Gentilis, observans quantâ difficultate auctores conciliare posset, ad occultas causas negotium traduxit: sed ex jam dictis appâret, quantum hallucinatus fuerit, quandoquidem diversæ partes quibus ferrum constat, manifestæ sunt causæ, cur diversorum affectuum sit & operationum. B. Vnus scrupulus mihi restat, videlicet, an Magnes in pollinem tritus & præparatus ferri & chalybis instar (ejusdem cum ferro naturæ quum sit) eadem cum illis habeat facultates. D M. Magnetis natura cum ferri natura valdè convenit, ut ex ejus colore, pondere, & substantiæ ratione appâret, atque ipsius cum ferro sympathiâ; quandoquidem illud, etiam si longè absit, ad se veluti rem sibi peculiarem attrahit: neque solùm Magnes ipse hoc facit, sed etiam instrumenta illo contacta, ejus facultatis participant non minùs quàm ipse lapis: atque ista contingunt ex magnâ similitudine & sympathiâ quæ illi cum ferro est, occultâ similiter proprietate quam illi tribuunt: nam istam attrahendi facultatem obtinet vel à similitudine, vel à proprietate quibus hic lapis præditus esse debet: Adamas ejus hostis est, adeò ut dicant nonnulli, in ejus præsentiâ ferrum non attrahere. Longè majore vi pollet, inquit Galenus, Magnes quàm ferrum, quandoquidem hoc ab illo trahatur, cùm sint ejusdem speciei. Quapropter veteres eandem illi cum ferro facultatem tribuunt, ad lienis & aliarum internarum partium obstructiones. Galenus auctor est, ejus usum hydropisin curare, & crassos humores educere. Serapio, cum melicrato sumptum, alvum subducere, præcipuè verò crassos humores evacuare: plerique ad hydropem commendant cum mulsâ: sed magnetem ut in usum recipiatur, non secus quàm ferrum, præparari debere intelligo. B. Porrigitne interdum dominus Doctor ferri scoriam præparatam? illam enim ex peregrini cujusdam medici præscriptione paravi, qui ejus pollinem in obstructionibus propinabat, & chalybis pulveri præferebat. D. M. Ex Plateario & Matthæo Silvatico jam diximus, ferri scoriam, rubiginemque, ferrum & chalybem, eâdem facultate pollere; eam ob causam, illa præparata, iisdem rebus conveniet: & ad resiccandas consumendasque ventriculi humiditates & lentos humores, magnam efficaciam habere audio, quia ferri & chalybis scoria eorundem metallorum sunt pars calidior & siccior: itaque Galenus cum aceto præparari jubet, & in tenuissimum pollinem reduci, qui mirum in modum desiccat, ut nono de simplicibus, & quinto methodi refert. Mesue quoque ad aurium ulcera medicamentum præscribit, in quod scoria præparata inicitur; deinde ex eâdem scoriâ in aceto præparatâ & in tenuissimum pollinem tritâ linimentum parat ad aurium ulcera. Rasis nono capite earum rerum quæ ventriculum roborant, propositis multis compositis medicamentis, addit, si non profuerint, ferri scoria cum vino propinetur. Idem in libro de Divisionibus, cap. de ventriculi humidi morbis, tripheram minorem præscribit, & illico ferri scoriam: deinde infrà eodem capite, ad ventriculi imbecillitatem, & nativi caloris defectum, tripheram præscribit, deinde ferri scoriam: & in fine ejusdem capitis, illos qui terram carbonesque mandunt, aloë purgari, deinde tripheram cum ferri scoriâ præparatam dari jubet. B. Probè & copiosè quidem ista: sed dominus Doctor nos doceat, quâ ratione pulverem earum rerum administrare debeamus. D M. Quandoquidem cum istâ re sermoni finem imposituri sumus, paucis verbis expediam, cùm tempus longiorem moram non concedat.

Gentilis ladolus.
Magnes.
Adamas.
Galenus.
Serapio.
Ferri scoria.
Galenus.
Mesue.
Rasis.

Cognitâ causâ & origine morbi, ægro vena secanda erit, aut purgans medicamentum exhibendum, si medico consultum videbitur, & ægri vires ferre queant: nonnulli enim adeò imbecilles sunt, ut evacuationibus sit abstinendum. His peractis, è pulvere magis conveniente de tribus jam dictis, ferro videlicet, chalybe, aut eorum scoriâ sument cà quantitate, quæ medico commoda videbitur, pro ægri ætate & viribus. Mediæ ætati drachmam exhibeo, atque inde quantitatem augeo & minuo, pro ætatis, viriumque ægri ratione, aut morbi longitudine: dosis tamen neque infra binos scrupulos, neque supra drachmam cum semisse esto: variis porrò modis præbeo, vel cum saccharo rosato mixtum, vel conservâ violarum, vel adianthi, vel radicum scrapio, aut in catapotia cum convenienti scrapio redactum, deinde inaurata, & in os injecta: quocunque autem modo sumatur, statim propinandum paululum vini albi, quod neque nimis tenue sit, neque valde generosum: sin æger abstemius sit, aqua cui cinnamomum incoctum, tametsi vinum præstet: manè verò jejuno ventriculo sumendus est, & illico à sumpto pulvere, deambulandum, & corpus ad binas horas exercendum, si vires permittent: sin minùs, ad unam, aut quantum licebit: deambulatio porrò ne sit vehemens & præceps, ne nimium defatigetur: sin defatigabitur, subinde considêre poterit: nam, quemadmodum qui sumunt, obstructionibus laborant, etiam levi exercitio fatigantur illico: omnis autem difficultas primis diebus suboritur, nam deinde minore cum molestiâ deambulabunt, neque adeò fatigabuntur. Commodius fiet hoc exercitium extra ædes, vel per plateas & in agris. Deambulatio autem

Pulveremadministrandi ratio.
quantitas.
tempus.
Exercitium.

adeò neceſſaria eſt, quò hic pulvis ſuas vires exerat, & utilis ſit, ut, niſi probè exercitium fiat, expetitum beneficium non præſtet. Peracto exercitio, domi quieſcat, aut eo loco ubi hæſerit, non ſe exuendo, ſed retentis veſtibus ſe cubitum conferat; probeque tectus, iſtic ad horam quieſcat: quatuor horis à ſumpto pulvere prandebit, aut cùm ventriculum à pulvere liberum animadvertet: prandium autem ſit pullus gallinaceus aſſatus, nullâ additâ re acidâ, aut viridi injectâ, ſed additis duntaxat quibuſdam fructibus ſiccis aut conſervis. potus ſit corporis diſpoſitioni conveniens, vinum aquâ dilutum, ſi vinum bibendum erit, aut aqua in quâ cinnamomum incoctum: abſtineat eo die ab omnibus rebus quæ ipſum offendere poſſint: inter paſtum non bibat, cæna levis ſit & è rebus ſiccis. Ut autem ſingulis diebus hunc pulverem ægri ſumant, non conſulo, ſed tertio quoque die, præſertim initio, & delicatiores, quia ſi quotidie ſumant, nimium fatigantur, at, interjecto die, roborantur, viresque ſumunt in ſequentem diem. Quo die abſtinebunt, ſi febris adſit, commodè propinabitur vas capax ſeri lactis caprini adhuc tepentis, addito ſaccharo, plenū, quo deficiente, tabella aromatici roſati: eo quoque die, jecoris regio unguento aliquo commodo; ſplenis autem, cum obſtructiones aperiente; ventriculi verò cum roborante inungetur, quod matutino tempore fieri debet, dum adhuc recubat: aliquanto tempore poſt adhibitas inunctiones, poſt unam ſcilicet aut alteram horam, clyſter è rebus evacuantibus confectus iniicietur ſingulis diebus quibus à pulvere abſtinebit (multum enim intereſt) niſi alvum lubricam haberet: tum enim clyſterem eluentem iniicere præſtaret: quo ſimiliter die à pulvere abſtinebunt, elixas carnes cum acido juſculo edere poſſunt, atque virentibus herbis; quotidie parum bibant. Præbetur iſte pulvis per multos aut paucos dies, pro ægri neceſſitate, & pro operis ratione: nonnullis enim quindecim dies ſufficiunt, aliis viginti ſunt neceſſarii, quibuſdam etiam triginta. Quidam, primis binis aut ternis diebus, cum multâ bile admixtâ vomitu reiiciunt, ex quo magnopere levantur, & manifeſtum accipiunt commodum: elapſo autem biduo aut triduo, cum pulveri adſueverint, nihil amplius vomitu reiiciunt: ſunt etiam quibus vomitus non excitetur. Commodè quoque poſt decimum aut duodecimum diem levi aliquo medicamento purgantur, deinde biduo à purgatione quieſcunt, deinceps ad pulverem redeunt, donec prorſus ſumere deſinant.

Victus ratio.

Dierum præſcriptio, quibus hic pulvis ſumendus.

Chalybis eâ ratione parati uſus communis eſt viris, mulieribus, atque omni ætati, præterquam decrepitæ, aut nimium tenellæ: præcipuè autem confert mulieribus iſte pulvis, quia maximâ ex parte obſtructionibus, & menſtruorum ſuppreſſione laborant; quo ſanè in affectu, admirabilium facultatum eſt hic pulvis, nam & ab obſtructionibus liberat & menſes ciet: datur etiam hic pulvis in lentis febribus, & decolorem faciem ex quavis causâ provenientem reſtituit: eaque omnia præſtat, quæ ex Auctoribus adeò gravibus, eruditis, atque experientiâ præditis enarravimus. Hoc ergò pulvere, cum omni ſecuritate, & ſine ullâ offenſione uti poſſunt, ut quotidie experimur. B. Indicet, quæſo, nobis dominus Doctor, an Confectionis illius Chalybem præparatum recipientis (quam cuidam mulieri multo tempore viro junctæ, ſed quæ nullos liberos pariebat, præſcribere memini, quamque poſtea peperiſſe vidi) in aliis quoque mulieribus periculum fecerit? D. M. In plurimis utilis fuit: nam multæ ſunt quæ eam ob cauſam in partu compatrem me eligunt. Admirabilis ſanè in iſto negotio eſt ejus operatio, quia obſtructiones tollit, menſes ſuppreſſos ciet, uterum emundat, aptumque ad concipiendum reddit. B. Quandoquidem tam præclara de Ferro dicta ſunt, & quàm ſit neceſſarium ad humanos uſus demonſtratum eſt; unum cuperem, ut dominus Doctor etiam nobis ſignificare non gravetur, an Aurum aliquas facultates obtineat: quia ab eruditis quibuſdam medicis præſcribi, iis qui imbecilles ſunt & morti proximi, obſervavi; illis præterea qui cordis palpitatione, quique melancholiâ laborabant. D. M. Quo argumento nitantur eruditi illi viri quos hæc facere ais, neſcio: neque video quam utilitatem aut commodum imbecillibus Auri uſus adferre poſſit: nam quò imbecilliores ſunt, eò minùs auri uſus prodeſſe poteſt. Si enim magna fornax ardentibus prunis plena, illud immutare aut alterare nequit: quâ ratione imbecillis ventriculi calor immutare illud poterit, ut commodum ex illo aut ejus facultatibus ſentiat? nam quantò morti viciniores erunt, tantò minùs utilitatem percipient: ſi verò aliquas facultates obtinet, illæ hactenus ſunt nobis ignotæ. Præcipiunt nonnulli ut aurū cuſum vel non cuſum in fictilia in quibus ad ægrorū uſum cibus coquitur iniiciant, & magnum ex eâ re cómodum pollicentur: calor tamen qui cibos excoquit, immutare illud nequit, neque aliud commodum accedit, niſi quòd aurum à ſordibus expurgatur: eâdem enim gravitate, quâ fuit injectū educitur, quia tam levis coctio in tali metallo nihil præſtare poteſt. Facultatem tribuere ad cordis palpitationem & animi deliquium, ridiculum eſt; quin potiùs ab illo cor damno afficeretur, utpote ex ſulphure & argento vivo genito, utroque cordi noxio: ſic Hippocrates malam judicat aquam per auri venas decurrentem, ob jam dictas cauſas. Neque video quâ

Pulveris facultates, & quibus conveniat.

Confectio ex Chalybe præparato.

An Aurum medicis facultatibus ſit præditum.

Inepta quorundam de Auri viribus perſuaſio.

Hippocrates.

quâ ratione aurum melancholicis convenire poſſit, quandoquidem metallum eſt, caque de cauſa valde ſiccum, res illis adeò contraria, ut, niſi in nummos cuſum, quos ad ſuos uſus expendere poſſint, & inde voluptate afficiantur, quam aliam medicam utilitatem illis adferre poſſit, non video. Plerique medici vas aquâ plenum ad ædes mittunt, in quibus aurei nummi cuduntur, in quâ maſſam auri candentem ſæpe extinguant, illique aquæ plures facultates tribuunt, quàm Rorimarino, vel Libanotidi coronariæ; cùm tamen maximè ſuſpecta illis eſſe deberet: quia cùm aurum ab argento & ære, quæ illis permixta reperiuntur, ſeparatur, aquæ fortis beneficio id fit, veneno corrodente & lethali; unde fieri nequit, quin malam aliquam qualitatem aqua adquirat. Præterea quo tempore aurum in laminas funditur ad cudendam monetam, aut alium quempiam in uſum, cùm in urceo liquatur, ſublimatum in pulverem redactum iniiciunt, ut magis purgatum puriusque evadat: conſiderate ergo an aurum ejus veneni adeò pernicioſi particeps non fiat, etiam ſi parva quantitate: itaque miſer æger medici verbis confidens, remedium ad cordis palpitationem ſe habere arbitratur, & illud ipſi in pernicioſum toxicum vertitur. Mihi credant ægri, neque ſumptus faciant aurum iniiciendo in medicamenta quæ ſumunt, neque aurum in vino aut aquâ reſtinguant: neutrâ enim ratione medicam facultatem adipiſcentur, quæ eorum morbis utilis ſit. ſolum aurum cuſum magnis facultatibus præditum eſt: nam cor exhilarat, triſtitiamque & melancholiam adimit, omnes quoque hominis vires & potentias reparat: robur addit ubi deeſt, & ad omnia univerſale remedium eſt, præterquam adverſus mortem, quæ illi haud cedit. Quandoquidem igitur jam adveſperaſcit, & tempus nos deſerit, atque etiam ſi ſupereſſet, ætas quietis me admonet, nam defeſſus ſum. Valete Ortunne & Burge, ad quieſcendum me confero.

DE NIVE,

& ejus efficacia:

Tum quâ ratione potus cum illâ, vel ſine illius admixtione frigefaciendus.

Auctor D. NICOLAVS MONARDVS Hiſpalenſis Medicus,

CAROLVS CLVSIVS *interpres.*

DEVS, ut ſuam ſapientiam, & infinitam potentiam demonſtraret, totius Mundi machinam condidit, omnes eas perfectiones continentem, quas homo in ſuo intellectu imaginari poteſt. Ea in duas partes dividitur, in regionem videlicet Ætheream, & Elementarem. Ætherea ſive cæleſtis lucida eſt, immutabilis, omnis alterationis aut corruptionis expers, atque undecim cælos in ſe continet, in quorum ſeptem ſunt Sol, Luna, & reliqui Planetæ: in Octavo, ſunt Stellæ: Nonum, appellant Cryſtallinum: Decimum, Primum mobile: ultimum, Cælum empyreum, hoc eſt cælum igneum, propter ingentem ſplendorem ab eo procedentem: fixum id eſt, neque movetur, & in eo eſt domicilium beatorum. Altera pars Elementaris regio, perpetuò & indefinenter mutationibus obnoxia; quæ in quatuor Elementa dividitur, Ignem, Aërem, Aquam, & Terram, ex quorum commixtione omnia hæc inferiora generantur. Terræ elementum in medio eſt, tanquam centrum totius machinæ: deinde, Aqua: ſuper Aquam & Terram, eſt Aër: ſupra Aërem, Ignis, orbi Lunari proximus. Omnia iſta elementa moventur, ut ex impreſſionibus in illis factis agnoſcimus: ſola terra eſt immobilis tamquam omnium centrum. Ea magnam

Mundi machina bifariam diviſa.

Ætherea pars.

Elementaris pars.

gnam aquæ & aëris mixtionem habet : ſolus Ignis mixtionis alterius elementi expers eſt.

Aëris tres partes. Inter iſta porrò elementa præſtans eſt Aër, qui in tres partes dividitur : Unam ſupremam,

Suprema. regioni ignis proximam, quæ calida & ſicca eſt, ob ignis vicinitatem, quia ejus qualitatis valde fit particeps, quæ clara eſt, pura, ad quam neque venti, neque nubes perveniunt; at-

Inferna. que eam vocant partem aut regionem cæleſtem: Aliam infernam, aquæ & terræ vicinam, quæ craſſa & turbida eſt, atque vaporibus plena; ſed à Solaribus radiis percuſſa, calida fit

Media. ut ſuprema : Media aëris regio valdè frigida eſt, cùm ſit inter duo iſta adeò calida, media, in eâ enim adgregatur frigus, duorum extremorum jam dictorum calorem fugiens. Ceterùm hæc media pars, magis aut minùs, frigiditatis particeps eſt : ea enim quæ nobis vicina, minùs frigida eſt quàm illa quæ igni juncta : itaque quò vapores magis ſubeunt, eò magis condenſantur. In hac mediâ aëris regione generantur Nubes, Ros, Gelu, Pluvia, Nix, Grando, Nebulæ, & aliæ impreſſiones, quales tonitru, fulgur, fulgetra & Cometæ. Nubes præcipua eſt materia ex quâ generatur nix, grando & reliquæ impreſſiones jam enumeratæ, quæ fiunt ex multis vaporibus ſublatis ex inferiore ad aëris mediam regionem, ibique junctæ, in corpus coëunt & denſantur, ob illius loci frigiditatẽ: propterea Nubes eſt quaſi mater & communis materia omnium impreſſionum quæ in aëre fiunt: ſic etiam Ni-

Nix quid ſit. vis veluti genitæ in media aëris regione. Nihil enim aliud eſt nix, niſi vapor frigidus & humidus ad mediam aëris regionem ſublatus, in nubis corpore genitus ex temperatâ frigiditate, non adeò vehemente ut illa quæ grandinem facit, neque tam miti, ut quæ pluviam generat. Itaque talis vapor ante quàm in aquam evadat, congelatur, & cadit comminutus in alba fragmenta, quia frigus magis in illis dominatur, quàm in Pluviâ, teſte Galeno libro de Hiſtoriâ Philoſophicâ, ex auctoritate Anaximenis philoſophi. Ex aëre denſo, inquit, fiunt Nubes, & ex eodem magis condenſato generatur Pluvia : idem ſi congeletur ob aëris frigiditatem, fit Nix; ſi magis intendatur frigiditas, fit Grando. Idem Galenus Libro de utilitate reſpirationis, ait, Nubes gelu concretæ, fiunt Nix, materia ex qua

Nix in quæ loca cadat. generatur pluvia. Nix cadit in ſublimia loca, quæ ſuâ naturâ frigida ſunt, & iſtîc diu conſervatur: rarò in valles decidit, vel, ſi cadit, tenuis eſt, & illicò diſſolvitur: in mare (niſi rarò) non decidit, ob calorem cujus particeps eſt, tum etiam ob ventos, qui perpetuò in

Galenus. illud incumbunt. Ei adverſantur calor & humiditas, & magis etiam Eurus. Galenus nono Simplicium ſcribit, Philoſophos quoſdam fuiſſe, qui Nivem calidam eſſe affirmârint, quia in manus ſumpta eas calefacit & inſtar ignis urit : idem Galenus quarto ejuſdem libri ait, per nivem iter facienti pedes aduri : verùm ejus rei cauſa à nivis calore non procedit, ſed quia ſuâ frigiditate poros manuum & pedum conſtipat, & impedit quo minùs internus calor egredi poſſit, qui retentus, eum calorem excitat, ut incendi videantur. Contrà obſervamus : ſi manus ita accenſæ in calidam aquam immittantur, illius calore poros aperiri, &, exhalante calore interiore, frigidas manus effici. Nix maximâ ex parte hiberno tempore cadit, præſertim flante Circio, & in montana loca: in valde calida loca non cadit, niſi oſtentum ſit. Cadens elegantis & ſpecioſæ eſt formæ, quia per candidiſſimos glomos

Nivis commoda. blandè & ſine tempeſtate cadit : cadendo veluti in tenues plumas plebem exhilarat: nulli noxia eſt; & ſi terram indurat, eadem, dum diſſolvitur, molliorem & pinguiorem reddit;

Aulus Gellius. inutiles herbas tollit, utiles creſcere & fructificare facit, teſte Aulo Gellio: propterea vulgo dicitur *Año de nieves, año de bienes*, hoc eſt, Annus ille fertilis, in quo crebræ cadunt nives.

Galenus. Grata eſt venatoribus, quia nivoſo tempore plures feras capiunt. Galenus auctor eſt nivem piſces à putredine præſervare : & verum quidem eſt, multo tempore à putrefactione conſervare, quemadmodum etiam carnes : nam obſervatum eſt in montibus corpora humana & animantium congelata reperiri ſub nive, adeò incorrupta, ut condîta viderentur. Somniare de Nive, frigidi morbi indicium eſt, teſte Galeno. Quo vetuſtior eſt nix, eo durior & minùs alba: adeò autem indureſcit, ut in montanis ædificia & cellæ ex nive confectæ reperiantur, adeò firmæ, ut multas ætates duraturæ videantur.

Multa alia commendatione digna de Nive dicenda eſſent, quæ ſubticeo, de primariâ facultate quam obtinet verba facturus, quâ etiam nunc in uſu eſt per univerſum orbem:

Nix refrigerans. nam illâ refrigeratur potus quo utimur eâ ratione quæ noſtræ ſanitati & guſtus voluptati convenit, atque cum majore ſecuritate, quàm cum ullâ aliâ re. Primùm itaque (quandoquidem nivis effectus eſt refrigerare) quid ſit potio refrigerans, & quibus conveniat, cùm

Potus. in tuendâ ſanitate, tum in curandis morbis, dicemus. Potus à neceſſitate, quæ nobis incumbit ad noſtri conſervationem, originem trahit : nam naturalis appetitus eſt omni ho-

Aqua. minii innatus ad humidi, quod aſſiduè deperditur, reſtaurationem : propterea aquam frigidam & humidam produxit Natura communem omnibus animantibus, ad reparandum

Hippocrates. Dioſcorides. illud amiſſum. Eam ob cauſam Hippocrates, Galenus, Dioſcorides ſcribunt aquam non modò ſine ſapore, odore, & colore, limpidam & claram eſſe debere, ſed etiam frigidam,

quia

quia talis aqua humidum amissum restaurat, cibumque diluit, ut facilius ad jecur penetret, & istic sanguis fiat. Galenus inquit aquæ non infimam dotem esse, ut frigida sit, plures enim adfert commoditates quàm calida. Avicenna, ad ejus sententiam accedens, lib. secundo de aquâ agens, frigidam valde commendat; sic enim scribit: Certum est aquam frigidam non modò ventriculum roborare, sed etiam convenire iis quibus lubrica est alvus & qui defluxionibus sunt obnoxii, quibusvis etiam defluxionibus, & morbis à defluxione prognatis. Quibus nos docet Avicenna, quàm commodus sit aquæ frigidæ usus iis, qui defluxiones in ventriculum illabentes patiuntur, præcipuè si ab humoribus calidis originem habeant: videmus enim eos qui ab humoribus biliosis laborant, curari, si magnum aquæ frigidæ haustum sumant; atque alios ventriculi doloribus & cruciatibus vexatos, solo frigidissimæ aquæ haustu liberatos. Galenus septimo methodi, Observastis, inquit, ut uno die, imò unâ horâ, haustu aquæ frigidæ multos ægros & imbecilli ventriculo præditos sanaverimus, eorumque nonnullos, non modò cum aquâ fontanâ frigidâ, sed etiam cum aquâ nive refrigeratâ, ut moris est Romæ. Cornelius Celsus libro primo, eos qui imbecilli sunt stomacho, à sumpto cibo haustum aquæ frigidissimæ bibere jubet. Idem in alvi profluviis biliosis, aquam frigidissimam præscribit: & in calidorum humorum defluxionibus, ad eas sistendum utitur. Avicenna loco suprà memorato ait, Aqua frigida confortat omnes virtutes in operationibus suis, scilicet digestivam, attractivam, retentivam & expulsivam: itaque singulas explicando, nobis demonstrat, quantum omnes has virtutes roboret aqua frigida, ut faciliùs suis muniis fungantur. Idem Avicenna Secunda Primi de Aqua agens, scribit: Aqua temperatæ quantitatis frigida, sanis melior est, omnibus aquis; nam appetitum excitat, stomachumque fortem efficit: & paullo post: Quæ verò non fuerit frigida, digestionem corrumpit, cibum natare facit, neque illico extinguit sitim, hydropisim generat, quia primam concoctionem corrumpit, & suo calore corpus absumit. Idem confirmat Tertia Primi: Aqua frigida, inquit, iis qui temperatæ naturæ sunt, convenit: nam calida ventriculum debilitat. Isac, Aliabas, Rasis, eadem cum Avicenna scribunt, quæ, ne sim prolixus, prætereo. Unum requirit Avicenna Tertia Primi, ut, qui valde frigidam potare velit, aliquem cibum primùm ingerat; & addit, affatim vel magno haustu non esse bibendum, sed sensim: ex quo bina commoda consequuntur, quia quod bibitur magis sapidum est, & naturalem calorem non extinguit: ut in fervente ollâ observare licet, in quam si affatim aquam adfundas, fervere desinit; sin sensim instilles, non interrumpitur ejus opera. Propterea dicit idem Avicenna: Si quando bibenda est frigida, ut ex angusti oris vase bibatur, quales sunt lagenæ aut vitra oblongo collo: quod sanè eorum opinionem valdè confirmat, qui è similibus vasis bibere delectantur. Si verò simul aërem attrahunt, aut non, Doctori Villalobos discutiendum relinquo, qui copiosè hanc materiam tractavit.

Galenus. *Avicenna.* *Galenus.* *Cornelius Celsus.* *Avicenna.* *Isaac.* *Aliabas.* *Rasis.* *Avicenna.* *Sensim frigidam blandam.* *E vasis oris angusti.* *Villalobos IV.*

Ex jam dictis appâret Avicennæ mentem non esse, ut qui valdè frigidam bibere velint, initio pastus eam bibant: nonnulli enim cibum sumere incipientes, frigidissimum potum statim ingerere volunt, cùm ventriculus inanis & vacuus sit. Quod non potest non noxium esse: deinde noxam quam ex eo sentiunt, frigiditati potus tribuunt, non suæ intemperantiæ. Quod Avicenna innuit de Aquâ frigidâ sermonem faciens, ex intemperato illius potu, multos morbos oriri, tempestivo autem ejus potu & conveniente quantitate, commoda, quæ enumeravit, adferre. Propterea quilibet consideret quæ conveniant, & per se experiatur: si frigidam potare conveniet, & sine offensione ferre possit, eam bibat, quia utilitates quas diximus consequetur. Sin æger sit, aut symptomatis laboret, quibus frigidæ potionem ipsum manifestè offendere agnoscet, ne illam ingerito: meus enim scopus duntaxat est, ut demonstrem & persuadeam eis qui frigidam bibunt, noxiam non esse, neque illos offendere. Nam qui frigidæ nunc sunt assueti, & se frigidæ potu non offendi, experientiâ didicerunt; iis, nisi frigidam bibant, appetentia deicitur, cibus non sapit, & cum mœstitiâ atque inviti cibum sumunt, quia potus illis displicet; potu etiam tepido ventriculus flatibus impletur, & proba concoctio fieri nequit.

Non initio prandii. *Avicenna.*

Itaque, quis mediocriter sanus, per magnos æstus, aut æstate, ut prandium sumat, domum adveniens, exercitiis aut negotiorum mole fatigatus, æstuans, linguâ siccâ, & anhelosus à frigidæ potu abstineat? quum bibendo commoda quæ diximus consequatur, suæ necessitati & labori succurrat, alacerque evadat, nullâ in re offensâ suâ sanitate? præsertim ad id nos hortante Galeno in libro de cibis boni & mali succi. Æstivo, inquit, tempore, quo corpus nostrum calidum est, & interdum etiam inflammatum, refrigerantibus uti debemus, etiam si mali sint nutrimenti, ut sunt pruna, mora, mala, cerasa, melopepones, cucurbitæ, & alii frigidi fructus. Tali, inquit, tempore possumus uti cibis frigidis, ut suillis pedibus in aceto coctis, lacte coagulato, iisque cibi sunt refrigerandi: & potus etiam, seu aqua sit, seu vinum aquâ frigidâ dilutum, refrigerandus est aquâ fontanâ frigidissimâ, vel, si ea

Exhortatio ad frigidæ potionem. *Galenus.*

si ea desit, nive; præcipuè tamen potus. Deinde postquam multis verbis declarāvit quantum conveniat æstate frigidus cibus & potus, docet qui simili victus ratione uti debeant.

Qui frigidam bibere debent.

Frigidam, ait, bibere debent, qui multis negotiis intricati sunt, quibusque magnæ incumbunt curæ, ut sunt quibus urbium & rerum publicarum commissa est administratio, quique illis in eo munere sunt adjuncti: ii qui corpus valde exercent, præcipuè militaribus exercitiis, aut aliis gravibus occupati, qui longum iter faciunt; omne videlicet corporis & animi exercitium intelligens. Deinde suam sententiam hac ratione moderatur. Verùm qui ab his curis liberi sunt, atque in otio & delitiis vivunt, neque exercitio utuntur, cùm nullo calore vexentur, qui eos ad valdè frigidum potum sumendum stimulet, aquâ frigidâ, qualem natura producit, contenti sint, neque illam aliâ re infrigident, quandoquidem ipsis frigidissima non convenit. Insuper addit, Licet verò vivant in otio, neque se exerceant, & nullâ solicitudine molestentur, si æstate fuerit molestus calor, frigidam bibere poterunt. quod sic intelligendum puto: in locis in quibus frigida non reperitur, refrigerari posse, non tamen extremè. Idem confirmat lib. de Alimentis, atque lib. de renum affectibus. Scribit enim qui valdè calidi sunt temperamenti, & bene habito corpore, quique multo exercitio utuntur, aquam valdè frigidam bibere posse, præsertim si illam bibere insueverint: ii enim hanc minore cum noxâ ferunt, quàm qui non sunt assueti, quorum est eam cum majore observatione & consideratione bibere.

Hippocrates. Galenus.

Prætor illa porrò commoda, quæ in conservandâ sanitate aquam habere diximus, majoribus prædita est in febribus & aliis ægritudinibus curandis. Et Hippocrates atque Galenus de eâ valdè sigillatim scripserunt: præcipuè Galenus nono Methodi, & lib. de causis cathartícis, Erasistratum reprehendit, & ejus sequaces, qui aquæ frigidæ usum febricitantibus inhibebant: eandem ob causam Thessalum reprehendit primo Methodi. Et lib. septimo se multos curasse gloriatur, ventriculi morbis afflictos, aquâ frigidissimâ, etiam cum nive refrigeratâ. Octavo item, nono, decimo & undecimo Methodi, febres & alios morbos, frigidissimæ aquæ potu curat: & certè præstans est remedium, si decente conditione sumatur. Libro undecimo scribit acutas febres, sanguinis missione & aquâ frigidâ curari, præsertim sanguineas febres, aut quæ illarum magnam mixtionem habent. Ex jam dictis appâret, quàm utilis sit aqua (quando non invenitur tam frigida quàm nostræ conservationi & voluptati conveniat) nive refrigerata, ad curandas multas ægritudines. Hæc omnia breviter diximus, ut sint quasi præludium nostri instituti de declarando aquam cum nive refrigerandi modo. Et quoniam quod refrigerari debet, est aqua, sub illâ vinum etiam comprehendemus, & cetera quæ refrigeranda erunt.

Aqua bifariam frigida.

Aqua porrò duobus modis frigida est. Uno naturali, quemadmodum ex fontibus & scaturiginibus fluit: atque hanc, si frigida est quantum convenit, refrigerare non est necesse. Alia est aqua minùs frigida quàm convenit, tùm ad nostram conservationem, tùm ad nostram satisfactionem: imò quia minùs est frigida quàm decet, illa incommoda adfert quæ antè diximus. De eâ aquâ quæ non est adeò frigida ut convenit, vel suapte naturâ, vel quia per calida loca decurrit, nostrum institutum est ostendere, quâ ratione refrigerari debeat, ne suo calore nos offendat, tum, ut refrigeratâ quemadmodum cõvenit, cum satisfactione uti possimus sine nostro incommodo. Omnes itaque refrigerandi rationes, quæ hodierno die per universum orbem sunt usitatæ, (declaratis incommodis quæ singulæ adferunt) describemus, & optimam maximeque securam seligemus.

Aquam refrigerandi quatuor modi.

Quatuor igitur sunt refrigerandi modi nunc in orbe cogniti: aëre videlicet, puteo, nitro, aut nive.

I. Aëre refrigerādi modus.

Primus refrigerandi modus, qui fit aëre, valdè vulgaris fuit, & adhuc nunc est apud Ægyptios, quia neque puteos habent, neque nivem, & nitro refrigerandi rationem nunquam agnoverunt. *Galenus.* Galenus multis verbis aëre refrigerandi modum declarat. Alexandrini, inquit, & Ægyptii, ut aquam quam æstate bibunt, refrigerent, primùm calefaciunt aut coquunt, deinde in fictilia vasa infundentes totâ nocte aëri exposita relinquunt, aut in fenestris, aut tectis, aut è malis navium suspensa, quæ ante Solis ortum adimunt, & elotis aquâ frigidâ fictilibus extrinsecus, pampinis, lactucis, & aliis herbis frigidis ea involvunt, & in frigidissimis ædium locis humi reponunt, ut frigida conserventur. Iste refrigerandi modus per universum orbem vulgaris est, tametsi non adeò exquisitus, quia aqua non coquitur, sed duntaxat aëri exponitur. *II. modus.* Alius est refrigerandi in aëre modus. Implentur aquâ utres coriacei, qui in aëre suspensi, assiduè agitantur: is per totam Bæturiam vulgaris est. Alii vasa aquâ plena aëri exponunt, & ante Solis ortum pannis aut velleribus involvunt, ut solent pastores & ruricolæ.

Incommoda ex tali refrigerandi modo.

Hæc refrigerandi in aëre ratio, multis incommodis obnoxia est: quia cùm aër elementum sit, qualemcumque alterationem & corruptionem facilè suscipiens, propterea aliquâ malâ

malâ qualitate affectus, ſuam malignitatem aquæ ad refrigerandum ipſi expoſitæ communicare poteſt: quod Avicenna Secundâ parte Primi probè demonſtrat, dicens: Aër is malus eſt, cui commixti ſunt mali vapores, odores, aut fumi, præſertim parietibus mcluſus, aut per loca tranſiens putridis plantis & arboribus, aut cadaveribus infecta, quia iſtis rebus alteratur, & malam qualitatem recipit. Eam ob cauſam veteres medici nolunt ut ſæviente peſte, aqua aëri refrigeranda exponatur, ne aër corruptus aquam inficiat. Aliud inſuper incommodum accedit, quòd aqua non poſſit ſemper aëre refrigerari: cùm plurimæ noctes, & etiam maximâ æſtatis parte adeò calidæ ſint, ut aërem non modò non refrigerent, ſed etiam aquam calidiorem reddant, quàm dum aëri exponeretur; aut, ſi refrigerat, id fit duntaxat matutino tempore cùm non eſt neceſſe. Sic etiam autumno vel hieme, tempeſtates, pluviæ, nebulæ aut aliæ alterationes impediunt, quo minus aëri, ut refrigerari poſſit, exponenda veniat. Hæc quotidie experimur. Alius verò eſt in aëre refrigerandi modus, omnium maximè ſanus, hoc eſt, qui minùs noxius, & quo nulla mala qualitas adquiritur: eo utuntur ſpectabiles viri, ad refrigerandum ſuum potum. Eo enim quod biberé debent in fictilia aut ærea vaſa infuſo, vehementem ventum jugiter faciunt linteis madentibus toto eo tempore quo cibus ſumitur: quia calidus aër iſtâ perflatione à vaſis tollitur, cui ſuccedit frigidus, quemadmodum accidit, ventulum faciei flabellis faciendo, qui calidum aërem faciei inhærentem aufert, & recentem frigidumque inducit.

Avicenna.

III. Aëre refrigerandi modus, qui magis ſanus.

Secunda refrigerandi ratio fit in puteis, in quos vaſa vino aut aquâ plena demittuntur, iſticque ſuſpenſa magnam diei partem detinentur: ea etiam multa habet incommoda, cùm ab aquâ in quam vas immittitur, tum à loco, præſertim in urbibus & civitatibus, in quibus putei magnâ ex parte impuri & ſordibus pleni ſunt: putealis enim aqua terreſtris, craſſa, & dura eſt, quia ſtagnans, & in terræ viſceribus retenta, propterea putrefactioni obnoxia, cumque à Solis radius non feriatur, neque ab aëre perflетur, plena eſt fumis & noxiis vaporibus, à quibus facilè putredinem adquirit, tum etiam cœno lutoque, & noxus infectis. Cùm igitur talis ſit, aqua vel vinum multo tempore in impurâ aqua retentum, quam aliam qualitatem adquirere poſſunt, quàm noxiam? Propterea dicit Galenus, vas in puteum demittendum, plenum & probè obturatum eſſe debere, ne, ſi plenum non ſit, aqua putealis aut ejus vapor in vacuum penetret: contrà verò ſi in aëre refrigerandum, vas plenum eſſe non debet, ſed paullulum vacuum, ut aër frigidus noctis in vacuâ parte vaſis incluſus, aquam magis infrigidet.

II. refrigerande aquæ ratio.

Ejus incommoda.

Galenus.

Vaſa quæ ad refrigerandam aquam in puteos demittuntur, plerumq. ex ære aut Mediolanenſibus laminis ſunt conflata. Æs niſi ſtanno interné probè ſit inductum, malam qualitatem in id imprimit, quod in illo refrigeratur, quia putei humiditas illicò in ære noxiam & pernicioſam generat æruginem. Mediolanenſes laminæ cùm ex ferro ſint conflatæ, à putei humiditate rubiginem ſtatim contrahunt, quæ noxia eſt, malamque qualitatem imprimit in potum iſtîc adſervatum. Hanc ob cauſam, meâ opinione, ſi in puteis refrigeranda eſt aqua, in vitreas lagenas illam infundi præſtaret, aut fictiles vitratas, aut argenteas: tametſi aquam è puteo hauſtam in vaſa infundere præſtabit, in quæ reponantur infrigidanda, ſubinde effuſâ ex vaſe aquâ, & recente adfuſâ: nam aqua e puteo hauſta, à malis vaporibus purgatur ex aëris adflatu. Ex jam dictis appârent incommoda, quæ refrigerationem in puteis factam ſequuntur: & præter illa, experientia nos docet, eam aquam terreſtre quidpiam reſipere, mali guſtus, & mali odoris eſſe, poſtquam eam ebibimus.

Commodior in puteo refrigerandi ratio.

Tertius cum nitro refrigerandi modus, à nautis inventus, illis præcipuè qui triremibus vehuntur: nam cùm aër iſtîc non refrigeret, præſertim dum malacia eſt, & puteis atque nive ſint deſtituti, neceſſitas hoc remedium eos docuit, licet non bonum, propter adnexa incommoda. Ex quorundam autem ſententiâ refrigeratur, quia frigus ad interiores ejus rei quæ refrigeratur partes fugit, ob ingentem nitri calorem ex forti agitatione nitri cum aquâ: ex aliorum autem opinione, quòd aqua nitro condenſata & craſſior effecta, majorem refrigerandi vim adquirit, quæ ope nitri calidi adjuta, magis penetrat. Nam omnis res frigida, quò denſior eſt, eò magis frigefacit. Eam ob cauſam Galeno teſte libro de ſimplicibus medicamentis, Nulla res frigidiſſima eſſe poteſt, quæ tenuium ſit partium: ſed quo denſior eſt, eo potentior eſt. Non deſunt, qui nitrum facultate valde frigida eſſe aſſerant, & agitatione cum aquâ magis frigidum effici: quemadmodum in muriâ obſervamus, cùm tal cum aquâ valdè commixtum eſt & agitatum, frigidiorem reddi: quod etiam in aquâ aluminoſâ videre licet.

III. refrigerandæ aquæ ratio cum nitro.

Galenus.

Verùm hæc refrigerandi ratio multos morbos generat: nam hepar incendit, inextinguibilem ſitim excitat, ardentes febres generat, pulmones inflammat, appetentiam cibi proſternit, atque alios morbos inducit, quos enumerare longum eſſet. Alii ſunt refrigerandi modi, ut fluminibus & frigidiſſimis fontibus, de quibus Galenus: ſed de iis ut ſer-

Incommoda ex eâ refrigerandi ratione.

Galenus.

monem faciamus, non eſt neceſſe, quia ubi ſunt aquæ frigidiſſimæ, refrigerandæ non ſunt, ſed illis utendum.

Iam diximus, ut aqua, quæ in pluviam converti debebat, frigiditate in mediâ aëris regione concreta in nivem tranſeat: parum itaque inter ſe differunt aqua pluvia & ex nive diſſoluta, quia utraque ex eadem materiâ genita: quæ tamen ex nive ſoluta paulo craſſior eſt, ob compreſſionem ab aëre frigido. Adeò igitur mala non eſt, ut illam judicant: imo *Hippocrates.* teſte Hippocrate, Scythis quotidiano in uſu eſt. Ex liquatis etiam nivibus magna flumina fieri obſervamus, è quibus illorum accolæ ſine noxâ bibunt. Hujus generis multa ſunt in Hiſpaniâ, Germaniâ, multoque plura in Occidentali Indiâ, in quâ major fluviorum pars ex nive ſolutâ ex montibus & rupibus decurrente oritur, è quibus bibunt omnes, quia in totâ regione nulla alia eſt.

Romani, voluptatis causâ aquam è nive liquatam bibebant, quam, ut tenuiorem red- *Athenæus.* derent, per ſaxa colabant. Athenæus Sopitæ vetuſtiſſimi Poëtæ verſus citat, in quibus di- *Pericrates.* cit, nivem & aquam è nive liquatam, ſuo tempore bibere ſolitos. Pericrates Hiſtoricus Græcus celeberrimus ait ſuâ ætate non modò nivem in urbibus bibi ſolere, ſed etiam in *Euticles.* caſtris. Euticles vir eruditus in quadam epiſtolâ eos reprehendit, qui potum nive refrige- *Sciates.* rare non contenti, ipſam etiam nivem bibebant. Sciates Hiſtoricus frequenter meminit *Xenophon.* nivis, cujus ſuâ ætate multus cum voluptate erat uſus. Xenophon in memorabilibus, multas nationes non modò nivem, ſed ejus etiam aquam aſſiduè bibere ſcribit. Romani plu- *Plinius.* rimum eâ uſi ſunt. Plinius enim libro XXXI. ſuæ Hiſtoriæ, Neronem primum fuiſſe ſcri- *Galenus.* bit qui aquam coxerit, ut eam nive refrigeraret; quod Galenus ſeptimo Methodi confirmat, his verbis: Nero primus aquam coxit, deinde nive refrigeravit: quia aqua hac ratione refrigerata, magis intenſum frigus & citiùs recipit, fitque magis ſana: nam decoctione terreſtres aquæ partes ſegregantur, & tenuior pars remanet, eam ob cauſam facilius è ven- *Plinius junior.* triculo deſcendit. Plinius epiſtolâ quadam ad amicum ſcribit, ſe, inter ea quæ in prandium parata habebat, magnam nivis copiam curaſſe, ad refrigerandum quod biberent. *Plinius ſenior.* Plinius lib. XIX. Naturalis Hiſtoriæ queritur de ſolicitudine quam ſui temporis homines in adſervandâ nive adhibebant in æſtatem calidam. Inverruntur, inquit, montes, ſervatúrque algor æſtibus, pervertendo Naturæ ordinem, ut in menſibus calidiſſimis, in quibus æſtus & ſiccitas viget, tanta eſt hominum curioſitas, ut tanta ſit nivis abundantia, quanta in menſibus, in quibus Natura illam in terram effundit. Fuit autem ejus ætate, & poſtea, *Heliogabalus.* vulgaris conſuetudo, nivem hieme conſervandi in æſtatem & æſtus. Heliogabalus Imperator magnam ſpecum in ſui horti colle uno habebat, in quam hieme nivis ingentem copiam è proximis Romæ montibus delatam congerebat, quâ æſtivo tempore in ſuis lautiſſimis cænis uteretur. *Chares Mitylenæus.* Chares Mitylenæus in ſuâ de Alexandro hiſtoriâ, quo loco Petræ urbis Indorum obſidionem enarrat, ſcribit, Alexandri juſſu foſſas triginta, parum inter ſe diſtantes, excavatas fuiſſe, easque nive impletas in æſtivum tempus ad Alexandri & ſuorum uſum.

Nix adſervatur multis locis. Idem nunc etiam fit, non in Aſiâ modò, ſed in magnâ Aphricæ parte, & totâ Europâ, præſertim in omnibus Provinciis Turcico Imperio ſubjectis, præcipuè autem Conſtantinopoli,* in quâ tantus ejus eſt uſus, ut toto anno venalis reperiatur. Paſſim etiam in Germaniâ ſuperiore & inferiore, tum in Vngariâ & Bohemiâ,* aliisque regionibus, quibus nivem in ædes & cellas hieme inferunt ad refrigerandum æſtate. Ex Flandriâ glaciei magna fragmenta Lutetiam vehunt pluribus quàm ſexaginta milliaribus. In noſtrâ Caſtellâ hieme congregant & adſervant in æſtivum tempus. Multi Principes viri peculiaria ædificia in montanis habent, in quæ nivem hieme conferre jubent in eum uſum: multique non minùs hieme quàm æſtate illâ refrigerant, tametſi (præcipuè in Caſtellâ) frigidiſſimis aquis hieme abundent.

**Conſule cap. XXII. lib. III. Obſervat. Petri Bellonii.*

**In iis provinciis, non nivem, ſed glaciem adſervant.*

Refrigeratio cum nive, ceteris modis minus noxia. Nivis helluones frigidiſſimæ potu cum nive ſe offendi negant, quemadmodum aliis rationibus refrigerata: nam ſi hauſtum frigidæ ex puteo aut fonte biberint, noxam ſentiunt; ſi cum nive refrigeratam bibant, non offenduntur.

Sed ſatis mirari nequeo, cùm hæc urbs Hiſpalis una ſit ex primariis totius orbis, in quâ multi principes viri & nobiles vixerunt, tam ibidem nati, quàm extranei, neminem curaſſe nivem invehi in æſtivum tempus: quandoquidem calores hujus loci ab æſtatis initio in extremum quaſi Autumnum, adeò ingentes ſunt, ut vix tolerari queant, & omnes aquæ ſint calidiſſimæ, ut bibi nequeant, & incolarum maxima pars negotiis & curis ſit implicata. In regione tamen adeò calidâ, in quâ curæ & labores abundant, ubi aquæ ſunt adeò calidæ, atque defit quo potus refrigerari poſſit; meritò admittendus eſſet nivis uſus, cùm frigiditas ſit tam ſecura quàm diximus, & commoda adferat quæ Galenus & Avicenna nobis prodiderunt.

Singuli

Singuli ſuam naturam conſiderent. Qui ſanus eſt, vel mediocriter ſanus, æſtivo tempore impensè frigidam bibere poteſt, aut minùs frigidam, prout ipſi conveniet. Nam frigidæ potio jecur temperat, calorem mitigat, cibi appetentiam adfert, ventriculum roborat, omnes quatuor virtutes confirmat, ut faciliùs ſua munia exequi poſſint; efficit ut cibus cum alacritate ſumatur; ſitim ea ratione extinguit, ut exigua potus quantitas ſufficiat, neque inter prandium & cœnam ſit neceſſarius: ne calculus in renibus generetur prohibet, eorum calorem temperando; ebrietatem arcet; multaque alia commoda adfert, quæ uſus & experientiâ demonſtrant. *Frigidæ potûs utilitates.*

Cùm porrò optima refrigerandi ratio cum nive fiat, ut retulimus, illa gravium Auctorum ſententiâ nobis eſt confirmanda, quorum primus ſit Avicenna Tertiâ Primi: Complexionibus temperatis, inquit, aqua convenientior eſt, cujus infrigidatio cum nive de foris fit, præcipuè ſi nix mala fuerit: malam dicit, quia extrinſecus adhibenda erat: bona enim in id quod bibitur, iniicitur; ut ipſe Avicenna demonſtrat Fen Secunda 1. cap. XVI. Nix & aqua glacialis cùm munda fuerit, & non commixta alii rei virtutem habenti malam, glaciesque non ſit concreta ex malâ aquâ, ſive ſolvatur & fiat ex eâ aqua, ſive de foris infrigidetur aqua, ſive ipſa mittatur in aquam, erit bona, quia aqua ex illis proveniens non diverſificatur ab aliis aquis. Quibus verbis nos docet Avicenna, eas aquas quæ ex nive & glacie liquantur, ſi limpidæ & puræ fuerint, bonitate ab aliis aquis non differre: ſed in eo ſolo conſtare differentiam, quòd nivis & glaciei aqua ſpiſſior ſit quàm reliquæ, quia vaporibus in aëris mediâ regione condenſatis conſtant, ut retulimus. *Avicennâ.*

Raſis, inter Arabes doctiſſimus, tertio libro ad Almanſorem Regem ait aquam nivis calidum jecur refrigerare, à ſumpto cibo ventriculum roborare, appetitum excitare, ſed paucâ quantitate ſumptam: & paullò poſt, Aqua, inquit, quæ adeò frigida non eſt, ut bibentis appetitui ſatisfaciat, ventrem inflat, ſitim non ſedat, comedendi appetitum deiicit, corpus abſumit; breviter non convenit; ad ſalutis videlicet humanæ conſervationem, de qua Raſis eo libro verba facit. Idem libro quarto ad Almanſorem, de præſervatione contra peſtem agens, aquam nivis præcipit: & eodem cap. repetit. Capite autem XXVI ejuſdem libri, æſtivo tempore nivem cum ſaccharo manè propinari jubet. *Raſis.*

Multos morbos curârunt Arabes, nivis, & aquæ nive refrigeratæ uſu. Avicenna in calidis ventriculi morbis potum nive refrigerari præcipit, tum etiam in Hepatis doloribus calidis valdè acutis imponi: certè in cauſis valdè calidis ſæpenumerò conferre deprehenſa eſt. In dentium doloribus, aquam nive refrigerari, eaque dentes ſubinde collui jubet. Sed & idem Avicenna XI Tertii, de Cordis tremore agens: Si vehemens fuerit, & inflammatio adſit, aquam frigidam bibi præcipit, & nivis aquam cum aquâ vulgari mixtam, guttatim, non magnis hauſtibus, ob cauſas antè recitatas. Illud ipſum dicit Raſis ſeptimo Continentis, tribus locis de eodem morbo verba faciens. Primo loco, iis qui ſimili morbo laborant, aquam nivis aſſiduè bibendam præcipit, præcipuè ſi is morbus ab humore melancholico procedat. Secundo loco, ut ad frigidas regiones ſe transferant, conſulit; ſin minùs, ut perpetuò nivem, uel aquam è nive bibant. Tertio loco, ut qui ſunt deplorati, ad ſe conſervandum, aquam nivis jugiter bibant. *Morborum curationes nivis uſu. Avicenna. Raſis.*

Cùm porrò hæc ſcriberem, ad nobilis cujuſdam viri curam vocatus, qui vix reſpirare poterat, totusque tumens, jam multos dies ſomnum non ceperat, & cordis dolore correptus erat, ſanguinem detrahi curavi, & nivis aquam aſſiduè propinari: curatus eſt, non ſine omnium admiratione, qui illum deploratum judicabant. *Exemplum.*

Amatus Luſitanus ſeptimâ centuriâ, cujuſdam hiſtoriam refert, qui ardente febre correptus, ob ſummum calorem & gutturis inflammationem nihil deglutire poterat: is glaciei fragmentum indeſinenter ſugens, deglutiendi difficultate & gutturis inflammatione non ſolùm liberatus eſt, ſed etiam febris manifeſtè remiſſa eſt. *Amatus Luſitanus.*

In omnibus regionibus in quibus nivem conſequi licet, potum nive refrigerandi conſuetudo eſt: quia major ſecuritas, majorque voluptas in iſtâ refrigerandi ratione reperitur, quàm in reliquis. Propterea, ejus uſum in Regum, Principum, Magnatumque, & Nobilium virorum aulis, atque etiam plebis quæ in aulis verſatur, eſſe communem videmus: neque hactenus animadverſum eſt, ejus uſu quemquam periclitatum eſſe: nam ſi noxius fuiſſet, & morbum aliquem, licet vulgarem aut peculiarem, induxiſſet, tam multorum annorum ſpatio, quo illâ uſi ſunt, fuiſſet deprehenſum. Imò multa exempla habemus utilem fuiſſe, & ſanos præſervaſſe, ne in morbum inciderent, atque ægros à morbis curaſſe. Multos noui, qui ægri & multis ſymptomatibus obnoxii, frigidæ cum nive potu ſanati ſunt; poſtquam verò eâ uti deſierunt, denuo in illa inciderunt. Hæc omnia nobis demonſtrat ipſa experientia, tum ipſe Galenus medicorum Princeps multis locis. Nam tertio de Alimentis ait; Quibus ventriculus eſt calidus, potus nive refrigeratus propinandus eſt. Idem *Refrigerationis cum nive uſus magis ſecurus.* *Galenus.*

confirmat libro de cibis boni & mali ſucci; & ſeptimo Methodi: Conſpeximus, inquit, ventriculi morbos & dolores aquâ nive refrigeratâ curari: & ſexto Epidemiorum frequenter utitur aquâ primùm coctâ, deinde nive refrigeratâ. Multis etiam locis jubet medicamenta ſumenda, nive refrigerari. Idem etiam faciunt Arabes.

Ex prædictis appâret, quàm celebris fuerit Nix apud Veteres, atque quemadmodum illâ utebantur in conſervandâ ſuâ ſanitate, tum etiam in morborum curatione, quia optimus eſt refrigerandi modus, magisque purus & ſecurus: nam frigus à nive adquiſitum ſalubre eſt, & quod illâ refrigeratum eſt, nullam noxam aut alterationem recipit, cùm id quod infrigidat, aqua concreta valdè bona ſit.

Quâ ratione nive vtēdum.

Verum quidem eſt ejus uſum non eſſe continuandum, niſi neceſſitatis tempore, tamquam pro medicamẽto. Quia ejuſdem nivis uſus, vel eam ex aquâ potando, vel cum vino, multa morborum genera parit, qui tametſi illico non ſentiantur, in ſenectute tamen ſeſe produnt: de quibus multa Galenus libro de morbis Renum, & libro de cibis boni & mali ſucci. Et quoniam Avicenna illos magis diſtinctè explicavit, quæ Fen III. Primi cap. VIII. ſcribit, proferam. Eos qui aſſiduè nivem aut ejus liquatæ aquam bibunt, multa incommoda conſequuntur: nervos enim offendit, noxia eſt pectori & internis partibus, præcipuè anheloſis; neque quiſquam eam bibet, quin damnum ſentiat, niſi ſanguineus ſit: quod ſi præſenter incommodum non ſentit, poſtmodum ſentiet. Ex his appâret quàm noxius ſit nivis & aquæ illius uſus, niſi medicamenti vice. Potu cum illâ refrigerato duntaxat uti licet, quia is non offendit, ut diximus: neque in eo Veteres noxam poſuerunt, neque etiam nunc ullam obſervamus; ſed contrà, commoda & utilitates enarratas: fruentes, ut inquit Plinius, delectatione & voluptate frigiditatis, nullam noxam accipiendo à nivis vitio: quemadmodum nos docet Martialis libro quartodecimo:

Galenus.

Avicenna.

Incommoda nivem immoderatè ingurgitantes comitantia.

Non potare nivem, ſed aquam potare rigentem
De nive, commenta eſt ingenioſa ſitis.

Quibus non convenit frigida potus.

Bibere refrigeratum cum nive valdè ſenibus non convenit, præſertim quod impensè frigidum eſt, niſi pro conſuetudine habeant: quia conſuetudo facit ne offendantur: ne tamen impensè frigidum bibant, præſtat, ſed contenti ſint mediocriter refrigerato, licet etiam cum nive. Infantibus etiam & pueris non convenit ut nive refrigeratum bibant, cùm propter nervorum & internarum partium debilitatem, præſertim cùm illis vinum propinandum non ſit, ſed aqua: nam ætas vinum illis non concedit; &, ſi aquam frigidiſſimam biberent, manifeſtè læderentur. Vini nive refrigerati frigiditas non eſt tam noxia quàm aquæ refrigeratæ: nam vini vis & vehementia refrigeratione maximè infringitur.

Tribus modis vini vehemẽtia infringitur.

Itaque tria vini vim infringunt: ſi diu antè quàm bibitur diluatur: ſi panis fragmentum iniiciatur quod vini fumos & ſubtilitatem ad ſe trahat: denique ſi per aliquod temporis ſpatium in aquâ frigidiſſimâ aut nive refrigeretur: quia quò impenſiùs refrigeratur, eò magis fumi ejus & vapores infringuntur, eamque ob cauſam minùs caput offendit, & minùs ad juncturas penetrat: id ex ipſo vino deprehenditur, quod refrigeratum, multum ſuarum virium deperdit, atque impensè refrigeratum, aqua appâret.

Plerique ſine conſideratione infrigidationem cum niue valdè damnant, cùm ignorent bonáne ſit, an mala: quia cùm illis res nova appareat, præſertim in hac regione, ne ejus uſu offendantur, metuunt. Nobilis quidam apud Satrapam prandens, cui lanx ceraſis plena adpoſita erat, inſpersâ ſupra ceraſa nive, ne unum quidem deguſtare ſuſtinuit, quia nive refrigerata erant: tametſi vetuſtum ſit nivem fructibus inſpergere, teſte Galeno, qui mora nive conſpergebat. In cauſa autem eſt, quòd in hac regione nullus nivis uſus, imò ne nix quidem conſpecta: propterea ejus uſus ſemper ſuſpectus eſt, & ſoli Illuſtres viri (nec illi tamen omnes) ſed qui duntaxat in aulâ verſati ſunt, quique ex ejus uſu commodum ſenſerunt, nive utuntur: reliqui enim dicere ſolent, Hactenus ſine nive viximus, ſine illâ etiam in poſterum vivamus. Neque animadvertunt ſe etiam bubulâ carne, allioque & porro vivere poſſe: ſed ii cibi malè nutriunt, neque voluptatem adferunt: nam aliud eſt veſci perdicibus & vitulinâ carne ſuo tempore, aliud vervecinâ & avibus ſuo: atque differt carnis eſus cum ſuo juſculo, à perdicis uſu cum ſucco limonum: nam alter cibus ruſticanus eſt, alter delicatus & ſuavis: ſic etiam potus frigidus differt à calido: quia potum cum nive refrigeratum ſubſequitur ſanitas, calidum autem ægritudo & mœſtitia.

Nix fructibus inſpergi ſolita.

Apud veteres frequens refrigerationis eũ nive uſus.

Obſervandum quantam felicitatem Veteres conſtituerint in frigido potu, cum nive refrigerato inprimis: qui ſanè cùm ſapientes & prudentes fuerint, magnam conſervandæ valetudinis curam adhibuerunt, quùm in illâ, honoribus, & ſuis actionibus, felicitatis culmen ponerent. Si igitur eâ ſolicitudine, quâ diximus, nive refrigeratum potabant in regionibus iſtâ minùs calidis, cur nobis non liceat frui iſto commodo & voluptate, quandoquidem ex eo nobis magna utilitas proveniat, ſi nive, ut decet, utamur?

Vnuſ-

Unuſquiſque videat quid ſuæ ſanitati, ætati, & conſuetudini conveniat: quia, ex commodo aut damno accepto, uſus eum docebit, quo modo ſe gerere debeat. Advertendum tamen eſt, cùm quis ex nive refrigeratum bibit, interdiu ſitim initio excitari: ſed elapſis ſeptem aut octo diebus, illam tolli, nec inter prandium & cœnam ullam ſitim moleſtam eſſe, aut potum neceſſarium.

Ex nivoſo monte ſex leucis à Granata urbe diſtante nix huc advehitur: carè autem venditur, cùm propter itineris longitudinem, tum quia per calidam regionem delata valdè minuitur, ſic ut è magnâ quantitate pauca huc inferri poſſit. *Unde nix Hiſpalim advehatur.*

Illud admiratione non caret, Granatenſes iſtos montes ſemper nive abundare, eamque iſthîc perpetuò durare, & eodem ſtatu manere, licet ardentibus Solis radiis feriantur: quod in Pyrenæis montibus accidere non videmus, qui ſingulis quidem annis hieme teguntur nive: ſed ſub æſtatis initium tota diſſolvitur, & liqueſcit, ut nulla perſiſtat. Granatenſes Reges, regiâ magnificentiâ menſibus æſtivis & ſummis caloribus, aquam nive refrigeratam potare ſolebant, teſte noſtro Hiſtorico Alphonſo de Palentia, libro quem de bello Granatenſi conſcripſit. *Granatenſes montes nivoſi.* *Alphonſus de Palentia.*

Adſervatur nix frigidis & ſiccis locis: humiditas enim & calor ſunt illi adverſa, & maximè Eurus, qui ventus eſt calidus & ſiccus. Calcatur nix & premitur dum colligitur, ut diutiùs perſiſtat, minuſque liqueſcat. Chares Mitylenæus meliùs conſervari nivem dicit, ſi calcata quercinis frondibus tegatur. Huc autem advehitur cum ſtramine, quo melius quàm ullâ aliâ re conſervatur, & minùs liqueſcit. Quod nobis demonſtrat Divus Auguſtinus libro de Civitate Dei, ſcribens, Quis ſtramini tantam vim refrigerandi dedit, ut nivem, frigidiſſimam ſeu rigentem conſervet: quis contrà tantam vim calefaciendi, ut immaturos fructus, mala, & ſimilia ad maturitatem perducat, ut edi poſſint? Ex quo patet quàm diverſis facultatibus ſtramen ſit præditum, quandoquidem contrarios effectus præbet, nivem conſervando, & virides fructus maturando. Majore autem pollet facultate, quàm aqua aëri expoſita, aut alia res, quia vas cum illâ in ſtramine repoſitum, ſuam frigiditatem toto die retinet. *Nivis conſervandæ ratio.* *D. Auguſtinus.*

Duobus autem modis nunc fit cum nive refrigeratio. Uno, ut vaſa ſeu lagenæ refrigerandæ in nive ſepeliantur, quod fieri poteſt ubi nivis eſt copia: eaque ratione citiùs & magis refrigeratur; quod etiam glacies præſtat. Altero, faciliore, & cum paucâ nivis quantitate, implendo vas eâ re quæ refrigeranda eſt, deinde operiendo lance argenteâ aut vitreâ cavâ & profundâ, ut attingat quod refrigerandum eſt, in quam cavitatem nix iniiciatur, ſubinde liquatam effundendo, niſi enim illa effundatur, magis adhuc liqueſcet. Iſtâ ratione valdè refrigeratur, etiam tam intensè quàm quis deſiderat, temperando frigiditatem, prout quiſque cupit. *Refrigerandi cum nive modi.* I. II.

Alii refrigerant injectâ in labellum nive, quod in eo quod refrigerandum eſt ponunt, natareque aut ſtare ſinunt, ſubinde aquam liquatam effundendo. Idem faciunt cum tubulo è Mediolanenſi laminâ conflato, quem nive repletum in eâ re ponunt, quæ refrigeranda eſt, ſtareque permittunt; quod fit in cantharis aut urnis. Sed poſtremæ iſtæ duæ refrigerandi rationes lentæ ſunt, & tardæ, illasque diu ante cibum ſumendum apparari neceſſe eſt, neque tamen valde refrigerant. Alii nivem in caniſtrum iniiciunt ſupra paullulum ſtraminis poſitum (ſic enim nix diu conſervatur) deinde ſupra nivem labrum continens quod potandum eſt, conſtituunt: ex iſtâ ratione pleraque ſequuntur commoda; nam neque effundenda eſt liqueſcentis nivis aqua, effluit enim per caniſtrum, deinde nix non tam facilè liqueſcit: poſtremò labrum replere non erit neceſſe, quoniam qualiſcumque fuerit in eo quantitas refrigerabitur. Iſte refrigerandi modus mihi videtur omnium optimus cum paucâ nive: alter cum lance etiam bonus eſt. Unuſquiſque pro nivis quam habet copiâ refrigerare poterit, atque etiam magis vel minùs, pro ſanitatis neceſſitatisve ratione. De qua prolixam orationem habuimus, tametſi meus ſcopus duntaxat erat, ut affirmarem, optimam magisque ſalubrem refrigerandi rationem eſſe cum nive: & reliquas propter multa, ut diximus, incommoda adjuncta, cum eâ non eſſe comparandas, quia quidquid in aëre, puteis, aut cum nitro refrigeratum eſt, calidum appâret, ſi cum nive refrigerato comparetur. Itaque valdè æſtimandum eſt, quod per æſtus & æſtatem, quando calore incendimur, cùm adeò ingens ſitis nos torquet, ut animo deficiamus, & incenſa ſunt corpora, atque ſudore diffluunt, tam facile remedium habeamus, ut cum paucâ nive bibere poſſimus quàm frigidum nobis convenit, aut quàm rigens expetimus, cum omni ſalubritate, & cum ſumma voluptate, quæ nec æſtimari, nec explicari poteſt. Quam ob cauſam, quicumque frigidum aut rigens mediante nive biberit, judex eſſe poterit hujus meæ orationis. III. IV. V.

Ex jam dictis conſtat quid ſit nix, quàm celebrata apud veteres fuerit ad refrigerandum *Epilogus.*

cum illâ; quòd melior quoque & magis conveniens noſtræ ſanitati refrigerandi modus fiat cum illâ: præterea quantas utilitates adferat frigida potatio: contrà quas noxas calida, quandoquidem elangueſcit ventriculus, innatare in eo facit cibum, concoctionem corrumpit, unde corpus imbecille fit & conſumitur, flatus generantur, elangueſcit hepar ſitis inextinguibilis oritur, noſtræ neceſſitati non fit ſatis, dolor & mœſtitia inducitur, & alia damna, quæ facilè in ſe deprehendet, qui calidâ utetur. Quod è contrario experietur, qui frigidum ſuâ naturâ aut nivis ope biberit: nam ventriculus roborabitur, ſi illum languidum & laxum habuerit: calidas in ipſum defluxiones prohibebit, propterea bilioſos vomitus & alvi profluvia curabit, quatuor virtutes confortabit, ſitim extinguet, orexin cibit, concoctionem juvabit, efficiet ut minus quidem, ſed cum majore voluptate bibatur, quòd parva frigidæ quantitas noſtro appetitui magis ſatisfaciat, quàm multa non frigida; à calculo præſervabit eos qui calido ſunt temperamento, ebrietatem arcebit, jocinoris calorem temperabit, incendium & æſtum in impensè calidis & inflammatis ex qualibet causâ tollet, ſummum æſtatis calorem temperabit, à peſte præſervabit, poſt cibum ſumpta naturalem calorem augebit, ut faciliùs cibos concoquat, acutos dolores à calidâ causâ provenientes tollet, cordis tremori medebitur, melancholicos exhilarabit, & vino fumos ac vapores adimet: fructus in nive poſiti à corruptione præſervabuntur; breviter gaudebit eâ voluptate quam frigiditas illius adfert, quæ nec explicari, nec ab humano ingenio ſatis comprehendi poteſt.

Quibus frigidum bibere licet.

Cæterùm, quibus frigidum aut nive refrigeratum bibere licet, ſunt; qui temperatam habent naturam, corpulenti, bilioſi, calidæ & inflammatæ naturæ, quibus calida ſunt jecur & ventriculus, ſanguinei, qui multo labore ſeſe exercent, qui magnis curis & ſolicitudinibus laborant, quibus urbium & Rerumpublicarum gubernatio eſt credita, & miniſtri iisdem laboribus & curis implicati, tum qui militaribus exercitiis occupati, qui longa itinera conficiunt & multum laborant, febribus ardentibus correpti, & acutis morbis ac inflammationibus, atque ii potiſſimum qui illam potare ſunt aſſueti. Horum ſinguli frigidum aut rigens bibere poſſunt, prout cuilibet magis convenit.

Quibus non licet.

Neutrum autem valde convenit ſenibus, neque iis qui in otio & ſine ſolicitudine vivunt, qui ventriculi cruditatibus laborant, qui morbis è frigidis humoribus natis vexantur, quibus pectus debile eſt, qui nervorum doloribus ſunt adflicti, qui cibum concoquere nequeunt, multis flatibus obnoxii, infantes & pueri, & alii quos tempus & uſus edocuit quid ipſis conveniat. Atque his finem noſtræ orationi imponimus.

FINIS.

DE ROSA
ET PARTIBVS EIVS,
deque ſucci Roſarum temperatura.

CAROLVS CLVSIVS *Candido Lectori.*

MVLTIS annis ante quàm D. Nicolaus Monardus Hiſpalenſis Medicus Librum de Medicamentis ſimplicibus ex America delatis Hiſpanico idiomate ſcriptum evulgaret, alium quendam perbrevem Libellum de Roſa & partibus ejus Latino ſermone componebat, cui Diſſertatiunculam addebat de Citriis, Aurantiis,& Limoniis malis. Ejus porrò Libelli quum nulla ampliùs ſupereſſent exempla, ſi aliis quibuſdam ejus libellis Hiſpanico ſermone editis, quos ego recens Latinos faciebam, adjungerem, & publici juris denuo facerem,rem tibi non ingratam, Candide Lector, me facturum exiſtimavi. Vale, & hoc etiam Monardi beneficio fruere.

Præſtantiſſimo doctiſſimoque viro,

DN. LVDOVICO GOTHOMANO

D. NICOLAVS MONARDVS

Hiſpalenſis Medicus, S. P.

SVPERIORIBVS *diebus cùm de everſione ſcientiarum ſermonem fecerimus, ſatis jam illic deploratum eſt, quàm ab hominum uſu longè diſceſſerint : ſed & quo pacto ad nos tandem redierint, planè oſtendi: quæ quidem velut ex tenebroſo antro ad ſuperiores auras videntur prodire. Ac Medicinæ maximè ars, quippe quæ poſt egregiam illam eximiámque priſcorum catervam, adeò conculcata jacuit, atque à mortalium utilitate aliena jam & ſopita videbatur, ut meritò periſſe dicatur. Noſtra verò tempeſtate ita jam ſurrexit è tenebris, ut quaſi Hippocratis, Galeni, Pauli, aliorumque Græcorum fortunata huc remeaverit ætas. Illi namque ita præclara viguere doctrina, ut memoria eorum, famáque in æternum vivat. Nullus jam locus eſt, nullaque regio, ubi non omnes Medici magno cum honore ipſorum methodum profiteantur, ſimulque eam ad hominum utilitatem inconcuſſè teneant. Arabica autem ſcientia, tametſi magna & propemodum verax fuerit, nonnunquàm tamen à veritatis tramite deviat. Cujus errores, Arabibus ne imputem, an potius iis, qui ex Arabico illam in illatinum vertêre ſermonem, incertum habeo. Atque hæc quidem non ſine noſtro periculo in uſum venerunt. Quapropter operæpretium eſt, ut Medici in curandis morbis ab illis ſcopulis declinent, ſemper præ oculis habeant: quorum unum præ ceteris maximum graviterque vitandum nuper inveni. Quidam namque Arabs, inſignis quidem in hac re medica, & cui univerſa Medicorum caterva Evangeliſtæ nomen imponit, Roſarum ſuccum calidum eſſe ſcribit, quod Medicorum ferè omnium ita animis inſidet, ac ſi ea una raraque in arte medica ſit veritas.*

veritas. Atque primò statim studii mei tempore sic mihi hoc habebam persuasum. Vbi autem cum ætate simul accrevit scientia, frigidum potiùs esse ex Græcorum voluminibus excepi. Quantum autem ad humanam salutem conferat, medicinarum temperaturam agnoscere, doctissimo cuique censendum relinquo. Vt enim artificis cujuslibet est, congruentia ad munus suum instrumenta cognoscere, ita quoque medicinas quasque, earumque qualitates discere, ad Medicum spectat. Quare necesse est, qui Medicam artem profitentur, eos diligenter agnoscere, quæ quibus herbis medicinísve attribuantur qualitates. Sunt enim, qui sæpiùs moniti in viam redire recusant, qui tanquam cæcutientes à veritate discedunt, & viris sapientibus assentire nolunt. Quibus nec hanc nostram lucubrationem exaravimus, sed iis potius, qui candido animo ad veterem medendi rationem aspirant. In hoc opusculo hac mihi expedienda sunt: Quid sit Rosa, quod paucis admodum aperiam: & quas contineat partes, & quæ illis sint indita nomina: quod utile spero futurum. Deinde, ratione atque complurium Medicorum auctoritatibus, quo pacto Rosarum succus non sit calidus, sed frigidus, monstrabimus. Postremò verò, quia de Rosa cœptus est sermo, quid de Alexandrinis Rosis intelligam, exponam, quasque habeat vires. Hoc itaque quàm potui brevissimis verbis apertum, ac examinatum, tibi nuncupandum censui, quod ea benignitate accipies, qua tui similes aliorum dedicationes solent admittere, ut sub tanti viri patrocinio protectum, dum nihil pretii, nihilque gravitatis ex se fert, eruditorum auribus non indignum, nostrorumque manibus gestandum, ex tuo limine prodeat. Quod mihi promittit progenitorum tuorum clarissimus sanguis, præsertim quòd nobilitas ista tua literis Latinis, & Græcis, tanquam gemmis, auroque vestita, majus aliquid, & quod debeant Gentiles tui, pollicentur. Atque haud dubiè intelligo, tuam mihi non defuturam bonitatem, qua nostram hanc opellam admittas, in quo satis habebit patrocinii contra invidos osores: quæ si tibi non displicebit, animum mihi ad majora tibi dicanda concitabis.

NICOLAI MONARDI
Medici Hispalensis,

De Rosa, ejusque succi temperamento.

HERBARVM inventum tanti olim exoticis exterisque gentibus monienti fuit, ut earum inventores primos principesque non tantùm humanis honoribus, verùm & divinis extulerint: quosdam enim ex iis pro Diis coluerunt. Quoniam Æsculapius Apollinis filius sub Chirone in re herbaria peritissimo magistro, sic doctus evasit, quòd inter Deos in cælo relatus est, quia Panace herbâ quàm plurimos homines ex morte ad vitam revocavit. Hac forsan ratione Mercurius, qui herbam Moly invenit, apud Priscos pro Deo habetur. Et de Orpheo, ob herbarum inventionem, miranda prædicârunt antiqui. Quippe qui, & alii quàm plurimi, ut majorem famam gloriamque attingerent, teneris herbis nomina sua committere non gravantur: quemadmodum Nicander narrat de Alcibio, sic dicta ab inventore, & de Lysimachia à Lysimacho, uno ex Alexandri principibus. Mithridation verò à Mithridate rege Cratevas esse inventum affirmat: sicut Gentianam à Gentio rege Illyricorum. Climenos herba atque Eupatorium regia nomina possident. Artemisiam verò, Mausoli uxor suo nomine consecravit. Hoc diversi populi, regionesque factitârunt: Quorum nomina insita herbis usque ad nostram ætatem perennia sunt: Quod multi Principes, præclarique viri summâ curâ elaborârunt. Quoniam magnis sumptibus supremis ædificiis, metallicisque tabulis, sui recordationem posteris committere undique legimus: Et temporis vetustas (quæ omnia consumit) potuit abolere. Sed qui teneris herbis tremulisque foliis se commendârunt, famam memoriamque usque ad nostram ætatem consequuntur. Quorum nomina Plinius satis diffusè meminit,

inter

inter quos præcipuus & cui in hoc negotio datur palma, Dioscorides fuit, qui ceteris omnibus antecellit: graphicè enim, ut aiunt, veris suis iconibus, propriisque depinxit coloribus. Huic Galenus in herbarum cognitione magnam adhibuit fidem. Quod ceteri prædicant, & omnes testamur. Ex iis quàm plurimi de unicâ herbâ ampla volumina edidere, de qua mirandas facultates scripserunt. Inter quos Apuleius Madaurensis philosophus Platonicus de sola Betonica librum in medica facultate non spernendum conscripsit, quem à Chirone & Æsculapio dicitur accepisse. Iuba rex & diligens herbarius celebravit inter alia Euphorbium. Themison auditor Asclepiadis, etiam vulgarem herbam Plantaginem extulit: Pythagoras Scyllam: Chrysippus Brassicam: Zeno Stoicorum sectæ conditor, Capparim: Marchion Græcus Raphanum: Hesiodus Malvam: sicut Archigenes Castoreum. Vites & vina, ornatâ eloquentiâ Euchronius, Coniades, & Aristomachus propriis codicibus extulerunt & probè laudarunt. Nos autem hos doctissimos vetustissimosque viros imitati, non de herba, sed de unico flore has lucubrationes construximus. Hunc enim florem si defecatis oculis prospexeris, inter omnes magnopere laudare debes. Quoniam ad multa, & diversa in re medica conducibilis videtur. Quapropter, viri studiosissimi, de Rosa & partibus ejus erit impræsentiarum nostrum institutum.

Plutarchus, ille Philosophorum suo tempore maximus, Rosam à Græco vocabulo ῥόδον, nomen duxisse refert: quia largum spirat odorem: ideoque fragrante pulchritudine celeriter emarcescit, refrigeratque, non ineleganti conspectu, cujus planta Rhodonia appellatur, sicut & Rosarium eandem dicimus. Inter arbusta connumeratur. Amat rudera ta loca. Seritur ut arundo: quandoque etiam radices ejus vivæ integræque transplantantur. Aduruntur, aut inciduntur, ut per plures annos longius durent. Soletque ea ipsa è loco transmutari, ut melior planta fiat. Florem emittit jucundissimum, inter rubeum & album colorem medium habens, ceterisque floribus odoratior, atque in sua juventa florida longum ex se latumque diffundit odorem. At è senecta exarescens, comminus odorem tribuit. Tempore verò sereno diffusius fragrare solet. Cujus folia per initia albicant, pòst verò prærigido nimium Solis æstu in purpureum ac puniceum colorem abeunt. Quare poëtæ ipsius pulchritudinem admirati, jocandi fabulandique sumpsere ansam, Rosam prius albam fuisse referunt, postea verò cruore saucia Veneris infectam, in eum qui nunc in ipsa cernitur, colorem transiviisse. Hac ratione Veneri sacra est, & fortasse non absurdè, quia sicut Rosa brevi viget, & ita Venerea voluptas. Præcoces quoque ipsas ac intempestivas oriri facicmus, si unius palmi spatio à planta fossuram in gyrum feceris, & aquam calidam bis in die infundas. Hic flos apud veteres celeberrimus extitit, tam in coronis quàm in medicamentis. De quo multi multa referunt. Plinius autem in sex partes Rosam dividit, quæ si nomine, virtute tamen parum differunt. Dividit Rosam in flores, folia, & capita. In folia divisa duas rursus habet partes, alteram quæ extremitates vocantur, quas Lobos Asclepiades, & Dioscorides Onychas appellarunt: nos verò Vngues, quæ sunt partes illæ albæ, quæ capiti ipsius Rosæ proximæ sunt. Altera pars est rubicunda, quam Seplasarii ad Rhodosaccharum conficiendum præparant. Unde hujusmodi rosæ Exungues à resectis unguibus solent appellari. Exungulantur verò rosarum folia cùm in condituris adhibentur, ne facilè putrilaginem aspergine contracta ducant. Flores verò ut omnes prædicant, sunt partes illæ habentes colorem luteum, quæ quasi capillamenta sunt in earum medio, sub quibus lanugo quædam existit, in qua est semen. Caput, sunt partes illæ solidæ, ex quibus flores & folia prodeunt, quod calix nominatur. Sunt Rosæ species complures, juxta regionum diversitatem. In alia enim regione sunt rubicundiores, alibi autem plurium foliorum, apud quosdam odoratiores & rubicundiores, quales sunt quæ Toleti leguntur. superant enim hæ omnes Hispaniæ rosas & fragrantiâ & rubore. Rosæ usus in arte medica, Homero teste, quondam extitit, pòst verò in diversis medicamentis ob tantam ejus excellentiam usi sunt illa Medici. Fiunt ex Rosis complura medicamenta, sicut Oleum rosaceum, quod virtutem habet refrigerandi, ac medendi calidis morbis: Etiam unguentum ex Rosis fit quod inflammationes placat: Syrupus, qui calorem febrium arcet: Saccharum rosaceum, quod stomachum & cor calidum firmat. Melli verò rosaceo nullam vim calefaciendi, neque infrigidandi Mesue adscripsit: de hoc verò posteà. Aqua verò rosarum, quæ per sublimatorium extrahitur, mirum in modum frigefacit, & inflammationes repellit. Etiam Rosæ ipsæ diversa antidota ac medicamenta, quæ ad salutem humanam non parum conducunt, constituunt, quibus rosæ sunt basis & fundamentum totius compositi, velut Diarhodon à rosis nuncupatum, utrunque Aromaticum, Rosata novella, Syrupus qui Diarhodon inscribitur. Pastillos etiam suo nomine consecravit, qui ex Rosis fiunt, & quos Diarhodon vocant. Omnia hæc Rosarum sibi vendicant nomen: aut quia majorem partem constituunt compositi,

aut quia ipsis vigorantur, vel ad temperamentum, & correctionem aliquarum medicinarum commiscentur. Velut Mesues pro rectificatione Scamonii succo Rosarum utitur, in quamplurimis locis. Quod factitavit Avicenna, lib. 3. quo Syrupum rosaceum laxativum, ex Scamonio & succo Rosarum, cum Saccharo condidit. Et alia quàm plurima, quæ brevitatis caussa dimittimus. Quæ omnia medicamenta, quæ ex Rosis fiunt (si attentè prospicias) tam apud Græcos, Arabesque, ad nihil aliud videntur prodesse, quàm ad inflammationes, & calidos morbos expellendos. De aliis Rosæ partibus, quas Plinius dividit, non memini me legisse illas ad aliud prodesse, quàm ad refrigerandum, comprimendúmque. Et nullam earum partem calefacere adhuc in monumentis Medicorum invenio. Mesues Arabum doctissimus succum Rosarum esse calidæ temperaturæ scribit: quòd nullum attingat gradum caliditatis (ut ipse retulit) impræsentiarum ostendere instituimus. Quapropter vestrum erit, meam hanc lucubrationem, qualiscunque ea sit, diligenter spectare: ut tanquam veritatis amatores veram rei contemplationem potiùs, quàm opinionem prospiciatis. Hoc negotium habuit ansam à Ioanne cognomento Mesues, qui lib. de Simplicibus medicinis capite de Rosa, ponit succum Rosarum esse calidæ temperaturæ; quod est præter omnem rationem, & contra omnium Medicorum doctrinam atque opinionem. Quamobrem ut hujus rei veritas clarius eluceat, advertendum est, quod ad cognitionem temperaturæ medicinarum, Medici omnes duo nos præcipuè docent, Rationem & Experimentum. Quorum neutro suadere mihi possum, quòd Rosarum succus gradum caliditatis attingat: cùm gustus, neque experimentum sint, quæ hoc mihi demonstrent, nec ratio, quæ ad hoc convincat: maximè cùm Rosa ipsa, ut Mesues testatur, & ceteri prædicant, infrigidet in primo ordine, & omnes ejus partes hunc ordinem servent. Succus verò Rosarum, qui per expressionem subducitur, manifestissimè virtute frigida pollere videtur: cùm partes aqueæ sint eæ, quæ per expressionem subtrahuntur, ex unguibus, & foliis ipsius Rosæ: quapropter easdem vires, & facultates habere debet, quas & folia & ungues, quæ ejusdem naturæ sunt. Quoniam Aristotele teste, Omne quod dividitur simile est illi à quo derivatur. Folia nanque Rosarum, ut Galenus, & Aëtius docent, componuntur ex aqueis partibus; quæ sunt quæ per expressionem extrahuntur: & nihil mirum, si sunt eæ quæ ventrem expediant, velut Pruna, ut Galenus testatur secundo Alimentorum; quæ humiditatis suæ caussa alvum emolliunt. Et licet in parte superiore Rosæ inhæreat aliqua caliditas, adeò exigua est, ut in extractione succi fermè tota evanescat: & si qua permaneat, ob magnam aquositatem deperditur. Vnde & si Rosa sit in primo ordine infrigidantium, hac ratione succus remanet in secundo, quoniam illæ partes calidæ, quæ erant in Rosa, deperditæ fuerunt in succi expressione: quod experimento cognosces, si vel pauxillum ex eo biberis, saporem acerbum atque austerum in eo senties, qui constrictivam virtutem manifestè demonstrat. Per gustum enim diiudicantur naturæ medicinarum, ut Galenus libro quinto de Simplici medicina nos docuit. In gustu autem, inquit, omnes similiter gustabilium corporum particulæ in linguam incidunt, sensumque movent pro sua natura singulæ. Et si per odorem dijudices calidam temperaturam Rosam habere, in eodem libro ipse Galenus capite 22. affirmat ex odore de sensibilium temperatura cognoscere non possumus, ut ex gustu. Quòd si cavillator arguat, quòd partes rubeæ superiores Rosæ, sunt eæ, quæ calorem ministrant ipsi succo, hoc potiùs esset attribuendum infusioni Rosarum, in qua tantummodo permeant partes illæ subtiles rubeæ, quæ dant ei amaritudinem & ruborem, quæ quidem transeunt in infusionem: quod cognosces ex sapore, quo amaritudinem manifestam senties. Quapropter potiùs dijudicarem infusionem habere vim solutivam, quàm succum: cùm in infusione sint partes illæ subtiles, quæ possunt facere solutionem. Mesues autem non ad aliud Infusionem saccharo confectam comprobat, quàm ad morbos calidos, febrium adustiones, pectorisque calorem. Et super colorem, succum Rosarum, quoniam rubeus est, dices calidam temperiem possidere. Audi Galenum libro de Theriaca ad Pisonem, ab hoc errore nos avertentem: Neque enim calcem, inquit, quòd candida sit, quemadmodum nix, visu duntaxat frigidam judicare, satis esse censemus: neque Rosam quòd rubea sit, ideo illam calefacere, statim pro certo habemus: sed unà cum visu sensum quoque tactus adhibentes, calidam quidem illam, adeò ut urat, certò invenimus: Hanc verò quòd frigiditatem econtrario in ea tactu percipiamus, ex refrigerantium numero esse, firmiter habemus persuasum. Hæc Galenus. Quod si ulterius hoc cognoscere cupis, lege eundem Galenum libro primo de Simplici medicina, in quo Galenus nos docet, non debere dijudicari temperaturam medicinarum per colorem: Et quòd Rosa, licet rubra sit, inter medicinas frigidas connumeratur: quod etiam congruum videtur ejus succo. Sunt complures rationes, quæ possunt ad hoc probandum in medium adduci, quas brevitatis

gratia

gratia missas facimus. Sat nanque est viro erudito viam aperire. Sed ad antiquorum doctrinam accedamus, quid in hac re nos doceant. E quibus Aëtius Amidenus, vir sanè in re medica à Galeno secundus, is primus me ab hoc errore illustravit, qui capite primo libri primi, cùm de medicinarum simplicium facultatibus, ex mente Galeni differeret, sic scripsit: Disponantur ergo insignioris doctrinæ gratiâ ordines isti, & singulis ordinibus, peculiares medicinæ constituantur; ut sub primo infrigidandi ordine, Rosaceum oleum, aut Rosa ipsa collocetur; Et sub secundo ejusdem Rosæ succus. Hæc Aëtius. Quidnam evidentius monstrare potuit, succum Rosarum frigidum esse? Hic quidem cùm de Melle Rosaceo, libro quinto scripsit, hunc in modum confirmat: Mel Rosaceum, tres quidem partes excolati succi Rosarum exactis unguibus, mellis verò admittit partem unam; conficitur calido Soli pluribus diebus expositum: id verò leniter adstringit, refrigerandique potestate pollet, & ad morbos calidos, æstuantesque febres affirmat subvenire. Avicenna verò Arabicæ sectæ princeps, hujus negotii non immemor, insequens Aëtii vestigia, sicut & in aliis multis, Fen quinta tertii canonis, de cura corizæ & catarrhi, sic inquit: Oppositio autem caussæ efficientis calida quidem est, ut sis solicitus in infrigidando caput, cum eo quod est infrigidans, frigidum potentia: & reliqua. Et postquàm ipse Princeps longam digressionem medicinarum frigidarum, tam interius quàm exterius, cum irrigationibus, unctionibus, ex rebus refrigerantibus monuit, inquit: Et declinatio cum cibis ad illud quod alleviat & infrigidat & humectat, & administratio mellis Rosati omni die. Hæc Avicennæ. Quibus verbis confessus est, Mel rosaceum potentia pollere infrigidandi, postquam inter medicinas frigidas connumerat, ac tanquam præsentaneo remedio ad catarrhos calidos omnibus diebus uti jubet. Quod Mesues videtur assentire, quando in Anginæ curatione sic docet: Et in calida quidem materia administretur, sicut mel Rosatum. Et parum pòst: Et ex eis est, succus solani cum melle rosato. Præterea Galenus errorem hunc omnino destruens, libro decimo, qui Methodus medendi inscribitur, Succum Rosarum esse intensæ frigiditatis nos docuit. Quando curando per initia Erysipelas, Phlegmones, postquam usus est, sempervivo, mandragora, lenticulis ex lacunis, succo intubi, quam nos cichoream vocamus, atque aliis quàmplurimis medicinis, quibus est frigiditas summa. Est verò, inquit, ad talia salutare medicamen Rosarum succus frigidus, unà cum polenta. Quod ejusdem Therapeutices quarto, inter medicinas constringentes & infrigidantes succum Rosarum constituit, dum dicit: Ergo internis ulceribus opitulantur hypocistis, & balaustium, cytinus punicorum, & galla, & malicorium, & rhois, & rosarum succus. Quibus Galenus & ceteri Medici clarius Sole ipso demonstrant Mesuem hallucinari in cognoscenda tẽperatura succi Rosarum. Et ut evidentius hoc negotium animadvertas, afferam, quo pacto Mesues in hoc sibimet repugnet, qui multis in locis demonstrat, Succum Rosarum frigidam temperaturam possidere. Ipse enim in libro suo de Rectificatione medicinarum, cùm de correctione scamonii scriberet, laudat scamonium (quæ quidem medicina valdè calida est) coctum in succo Rosarum, non propter aliud, nisi quia obviat sua frigiditate caliditati superfluæ scamonii. Hoc etiam confirmat cùm de Rosa loquitur, Et ingreditur, inquit, Succus Rosæ, & Rosa ipsa, & similiter Oleum ejus, in rectificatione medicinarum acutarum, sicut est scamonia, & euphorbium, & similia. Atque idem hoc evidentiùs insinuat cap. de Scamonio, in ejus correctione, sic docens: Secundum est, quoniam insunt in ea caliditas, & aqueitas, habiles inflammare, propter quod est facile faciens cadere in febrem, & sitim. Et paulò pòst, inquit: Obviamus ei quod diximus in secundo, miscendo ei in decoctione aliquid virtute refrigerantium, & operando, ut frangatur acumen, & inflammatio ejus: & ad hoc auxiliatur nobis coctio ejus cum eis quæ extinguunt, & leniunt, sicut est muscilago psyllii, & aqua, & carnes prunorum, & succus Rosarum. Quibus satis lucidè monstrare videtur, potiùs frigidam tẽperaturam succum Rosarum, quàm calidam possidere: quoniam ipse ad morbos calidos bilioso sq. tanquá frigidissimum medicamentũ adhibet: & multis in locis, ad febres cholericas, & inflãmationes extinguendas, affirmat subvenire: & ad repellendum, cõprimedumque, veluti in Angina, pro ultima infrigidatione, succo Rosarũ utitur.

Quapropter si Galeni, Aëtii, Avicennæ, & aliorum doctrinam profiteri vis, nullam aliam temperaturam in succo Rosarum constitues, quàm frigidam. Propterea non est auctoritati ejus tantum tribuendum, ut veritas deseratur, quæ sola multò charior debet esse cuilibet bono viro: Siquidem ratio ipsa, ac deinde tantorum virorum testimonia, e contrario versentur. Neque omnino in hoc est culpandus Mesues, qui suo tempore in re Medica, inter Arabes palmam obtinuit, sed potius, (ut existimo) interpres, qui sicut alios, hunc locum vitiavit: pro frigido enim, calidum esse succum interpretatus est, quod aliis locis, ut nosti, satis manifestè ipse Mesues dictitavit. Hæc igitur ad cognitionem temperaturæ Succi Rosarum sufficiant.

DE

DE ROSIS PERSICIS,

SEV ALEXANDRINIS.

QVONIAM ad hoc congruere videtur (quia de Rosa hucusque diximus) nonnihil etiam de Rosis Persicis, quæ Alexandrinæ communiter appellantur, tractare existimavi oportere. Quoniam etsi apud magnates, omnesque alios Gentiles celeberrimum sit solutivum, tamen apud aliquos nostræ rei medicæ professores earum facultates occultantur. Sunt ergo Rosaria hæc veluti nostra, sed magis arbusta, instar arboris magnitudine, sed viridiorem colorem habentia. Aculeos plurimos emittunt, quin & acutiores. Folia velut nostra, sed ampliora. Florum numerosiorem quantitatem effundunt, quæ quina, aut sena habent folia. Inter album & rubeum medium colorem sortiuntur. Ruderatum amant locum: seruntur, inciduntur, crenantur, transferuntur, sicuti nostra. Differunt tamen à nostris effectu, quoniam hæ per inferna ventrem laxant, illæ verò fluidum retinent. Dicuntur Persicæ à regione Persica, unde prius originem duxerunt. Alexandrinæ autem ab Alexandria, quia illuc, sicut cetera medicamenta, tanquam ad totius Persiæ emporium deferuntur, unde & ad nos usque devenerunt, quapropter Alexandrinæ à nobis nuncupantur. Deferuntur enim ad nos complures medicinæ ex Persica regione, quæ habent vim dissolvendi, & per inferiora humores subducendi: sicut Scamonium, Rhabarbarum, Aloë, ac consimilia medicamenta. Et sic arbor quæ à nobis Persica vocatur, quæ Persiæ venenum pernitiosum erat, Romam translata præbuit salutarem & suavem fructum. De qua Columella meminit his versibus:

Et pomis quæ Barbara Persis
Miserat, ut fama est, patriis armata venenis;
At nunc expositi parvo discrimine lati
Ambrosios præbent succos, oblita nocendi:
Quinetiam eiusdem gentis de nomine dicta,
Exiguo properant mitescere Persica malo.

Et non amiserunt adeò vires suas, quòd apud nos flores hujus arboris sic dissolvunt ventrem, velut aliud pharmacum violentum. Harum rosarum apud Italos, Gallos, Germanos, diversasque gentes, nunc est frequens usus, quas Damascenas vocant, quoniam ex Damasco nobilissima Syriæ urbe credunt devenisse. Apud nos verò, triginta ferè sunt anni, de qua notitiam attingimus. Apud magnates, & nobiles fuit in primis æstimabile medicamentum: nunc verò ubique habetur. Ita ut non sine Seplasiariorum jactura perierit usus pharmacorum: quoniam in deponendis humoribus per inferna absque molestia mirum in modum alia medicamenta antecellit. Sic laudatus est earum usus, quòd in omni genere hortorum, ruderatisque locis multum æstimetur. In primis velut Mel rosarum cum foliis habuit usum. Modus conficiendi hoc medicamentum est, ex una parte foliorum rosarum, & tantundem mellis. Sunt qui duas partes rosarum ponunt, & unam mellis. Post verò ob nimiam curam hominum in modum Syrupi sic conficiunt: Excolati Succi Rosarum partes duas, mellis partem unam, reducantur lento igne ad mellis formam. Alii autem ut sit majoris solutionis, macerant folia Rosarum in aqua calida per aliquot horas, & expressis rosis, iterum alias rosas ponunt in eadem aqua, & inde alias, donec aqua rubeat, & Saccharo Syrupum construunt: Sunt, qui ad sextam & nonam vicem rosas infundunt, ut exquisitissimè pharmacum solvat. In foliato debent poni folia unguibus resectis. Datur ex eo secundum stomachi robur: communiter exhibentur tres unciæ tam de foliati, quàm succo constructi. Sunt, qui adhibeant cum hac rosarum conditura Diachartamum, Diacidonium, Electuarium ex Succo Rosarum, ut vigorosior sit operatio, quod tu considera. Cooperiuntur aliquando Rosæ istæ saccharo: aliquando fit ex eis Tragema, ut delectabiliores sint. Non exhibentur summo mane velut ceteræ medicinæ subductivæ, sed per unam horam ante prandii acceptionem. Faciles enim mitesque medicinæ, non multum à cibo distantes sumi debent, quod Galenus nos docuit secundo de Alimentorum facultatibus, ubi post prunorum decoctum (quod ob ventris solutionem sumitur) cibus non multum differri voluit: hoc præceptum universale esse, omnium medicinarum lenientium, eodem in loco retulit: Quod libro quinto de Tuenda valetudine confirmat. Nos autem de hac re sæpè periculum fecimus, hoc pacto: Nam integra pulpæ Cassiæ (quam fistularem vocant) uncia exhibita, paulò pòst cibo accepto efficaciùs atque fortiùs operabatur, quàm si prolixo postea temporis spatio cibus sumeretur. Hoc verò non injuria dictum existimet quisquam, cùm fistularis Cassia adeò benigna medicina sit, quòd si spatium intercedat, in nutrimentum convertitur, quæ cùm à natura ad actum paretur, in vapores facilimè resolvitur, qui per totum corpus permeant. Quando partum ante cibum sumitur, unà cum cibo ad actum ducitur; unde ventrem emollit, & per inferna humores subducit: quoniam per dulcedinem ciborum fortiùs ab hepate attrahitur, ac deinde potest faciliùs penetrare, & vires suas meliùs exercere. Arnoldus de villa nova, libello de Conservanda juventute, hanc rem, ceteris omnibus, clariùs nos docuit, cùm de Cassia loquitur. ibidem sic inquit: Et melior acceptionis modus est comesta per horam ante cibum. Et parum pòst dans rationem: Et dum recipitur, inquit, ante cibum, trahitur de virtute ejus ad remotas partes cum virtute cibi. Et ipse libro, quem de Vinis condidit, hoc negotium in hunc modum confirmat: Et quidam in medio cibi granum Aloës recipiunt, & etiam Cassiam fistulam; & statim recepto, superponunt cibum, & operatio bona & laudabilis consequitur: & nota quòd medicinæ quæ non sunt violentæ, & sunt tardæ operationis, & modicæ effusionis, vigorantur & meliorantur si sumantur cum cibo. Ipse autè in libro de Conservatione sanitatis, quem ad Regem Arragonum scripsit, capite ultimo, Cassiæ fistulæ partem internam, parum ante cibum, ob ventris lenitionem, exhibet. Quam rem Vitalis de furno Medicus & Cardinalis, commendatitiam relinquit, quum de Cassia fistula tractat: Plus etiam, inquit, operatur, si statim ante prandium sumatur. Non ob aliam caussam Carpius, quum de anatomia matricis scriberet, sic docuit: & quamvis Cassia fistula

ſtula ſit in numero medicinarum non multum agitantium, nec multum à remotis trahentium, propter hoc non obſtat, quòd non ſit timoroſa in prægnantibus, quia eſt ventoſa: quam tamen ventoſitatem aliqui corrigunt cum cinamomo & cum aniſo, vel cum aliis ventoſitatem corrigentibus: & detur Caſſia pro minori ventoſitate generanda ante primum cibum aſſumendum in prandio, quia cibus ſupra aſſumptus removet. Hæc ille. Sed Meſues Arabum decus, Canonibus univerſalibus de medicinis tardè operantibus, quæ ſuum opus efficiunt lambificando, aut lubricum faciendo, poſt earum exhibitionem, ilico, abſque intervallo ſumi cibum præcipit, ut natura roboretur. Qui ampliorem doctrinam de medicinarum miſtione cum alimentis voluerit, legat Galenum, Raſim, Avicennam, qui non tantùm medicinas has mites alimentis præparant, ſed uſque ad elleborum tranſeunt.

Sed tempus eſt, ut ad Roſas Perſicas nos vertamus, quarum vires & facultates ſunt, humores & excrementa per inferna ſubducere, ſine ſymptomatis illis, quæ frequentiùs medicamenta exoluentia ſolent facere. Cetera verò medicamenta, quæ Benedicta nuncupantur, etſi ſalubria ſint, non exſpoliantur ab aliquo nocumento: Hoc verò quod Roſis Perſicis fit, non tantùm ab his noxis vindicatur, verùm etiam membris præcipuis vim addit, quòd ventriculum & interiora corroborat, & abſque moleſtia operatur. Vtramque bilem, pituitamque deponit, humores ſubtiles, & aquoſitates potenter attrahit, licet aliqui putent ſolum ventrem lenire: Sed nobis experientia edoctis, ac Avicennæ auctoritate monitis, à venis, & à toto corpore potiſſimùm trahere videtur: in affectibus ventriculi, tam calidis quàm frigidis, & quibus ob ventoſitatum multitudinem, moleſtantur, mirabiliter ſubvenit. Muliebribus malis, uterinisque morbis medetur. In omni morbo, tempore, & ætate, abſque moleſtia per inferna humores ſubducit. Vnum præ oculis habeas, quòd ſi ilicò poſt cœnam, unciæ tres hujus condituræ ſumantur, mirè operantur: cujus ſæpè periculum fecimus.

De Roſæ hujus facultatibus memini me legiſſe apud Avicennam, qui ut Perſicus de his Roſis ſæpe commemorat. Voco hìc Avicennam Perſicum, & non Hiſpanum, Cordubæ Regem, ut ferè omnes prædicant, quoniam Andreas Bellunenſis medicus Venetus, ab hoc diſcrimine propemodum liberavit, qui affirmat Avicennam eſſe Philoſophum & Medicum ſuo tempore ſummum in Perſia, ex civitate Bochara oriundum, quod in mohimentis de vitis Arabum invenit, quod ipſe Avicenna videtur demonſtraſſe, Fen ſecunda primi, capite tertio, de Naturis temporum: Et ſecundo Canone. Commemorat ipſe de his Roſis Perſicis, Fen prima, quarti libri, de cura febris phlegmaticæ, poſtquam medicinas attenuantes humores proponit, ſic docet: Et eſt poſſibile, ut conſequatur per eam illud quod quæritur de lenificatione naturæ, & propriè cum ſolutivo facto de Saccharo Roſato ex Roſis rubeis nominatis Perſicis, quoniam eſt lenitivum & ſolutivum. Et quando tale ſolutivum ex Roſis, indiget majori ſolutione, tunc enim noſter Avicenna conſuluit, ut vigoretur cum aqua volubilis, loco cujus damus coctionem aliquam medicinarum, quam apozemam Medici vocant. Aut poſt ipſas Roſas Caſſiæ medullam cum pendiis confectam, ad majorem lenitionem, exhibemus. Et ipſe nos docuit in cap. de cura tertianæ non puræ, quando de evacuantibus medicamentis ſermonem facit: Et de ſolutivis in principiis ejus quæ ſunt propinquiora æqualitati eſt aqua Algeleniabin, decocti. Et deinde ponit Caſſiam, poſtea verò Turbith: quia dat tres modos leniendi ventrem in principio morborum. Hoc factitavit Serapius ſexto Breviarii, quando dixit: Et evacuamus ipſum, ſi virtus eſt debilis, & caliditas vehemens valdè, cum aqua Algeleniabin. Et ipſe de nothæ tertianæ curatione, agens ferè ea quæ Avicenna in eadem cura docuerat, ſic dixit: Si autem neceſſaria eſt lenitas naturæ, tunc oportet ut fiat illud cum aqua Algeleniabin, & Caſſia fiſtula. Avicenna verò in eodem capite, de tertianæ curatione, inter medicamenta per inferna humores ducentia, Geleniabin factum cum Roſis Perſicis, uſque ad drachmas quindecim admittit. Et paulò pòſt conficit Scamonium & Turbith cum Geleniabin jam dicto. Tertia verò Fen primi Canonis, de Regimine ejus quod comeditur & bibitur, curando repletionem poſt Trypheram, ponit Saccharum roſatum egeſtionem faciens, quoniam ventrem ſuaviter ſolvit. Ipſe enim Fen terdecima tertii, de cura malitiæ complexionis ſtomachi, cum materia & cura oppilationum, inter evacuantia medicamenta has Roſas conſtituit. Poſtquam verò catapotia, diacidonium ſolutivum, ſcamonium cum lacte, pro ſtomachi mundificatione, ac humorum euacuatione admittit, ſic inquit: Et Geleniabin ſolutivum eſt maximi juvamenti in hoc. Et parùm pòſt, Et Syrupus roſatus ſolutivus etiam. Et propriè in æſtate. Si ampliorem doctrinam vis, audi ipſum Principem, Fen vigeſima prima, tertii libri, qui adverſus appetitum corruptum prægnantium, pro earum ſtomachi mundificatione, (quæ ſummo opere Medicus intendere debet) ſic nos docuit. Quod ſi ejus appetitus malus fiat, ſuperfluè ſtude in mundificando ſtomachum ejus, cum eis quæ ſunt, ſicut aqua Algeleniabin, facta cum Roſis Perſicis. Hoc præterire nolui, quòd per aquam Algeleniabin, non ſublimationem illam, quam nos more chymico ſecernimus, intelligas: ſed illam, qua antiqui Medici utebantur. Noſtris verò temporibus herbæ, radices, flores, per inſtrumentum quoddam, quod Alembicum Chymici vocant, ſecernuntur: à quibus partes aqueæ ſunt eæ, quæ ſegregantur, & partes aëreæ calidæ evaneſcunt vehementis ignis incendio: feculentæ verò in fundo vaſis remanent: tandem quòd ſi bene proſpexeris, ſolam aquoſitatem herbarum, ſublimatorium nobis tribuit; aliæ autem partes aperientes, & conſimiles, omnes deperduntur, ac nimio calore evaneſcunt. Quoniam ſi Abſinthium cum ſua aqua conferas, non idem odor & ſapor eſt in aqua, qui in herba ipſa erat. Maximè hoc evenit noſtris partibus, quibus cauſſa majoris lucri tanto incendio ſubducuntur, quòd non tantùm vires, ac facultates tenerarum herbarum conſumunt, ſed Milonis taurum decoquerent. Vſurpabant autem antiqui pro aquis, non has ſublimationes, ſed ex herbis ſuccos ſubtrahebant, & poſt levem fervorem, vel coctionem, excolabant, & ſedimine facto, ſupremam ac defecatam partem ſecernebant, & illo utebantur pro Aquis. De hac Aqua intellexit noſter Avicenna in hac parte. Quantum differat à noſtris, vos animadvertite. Raſis Pœnus medicus excellentiſſimus, Galeni ſimia, decimo octavo lib. ſui Continentis, de iis Roſis quæ ventrem emolliunt, ſatis diffusè in medium adducit, maximè cùm de amphemerina febre, quam quotidianam vocat, ſcriberet: ibidem quanta ſit intentio medici in deponendo pituitam in hac febre non parum monuit: de Eſſer Medico Arabe dixit: Mollifica ventrem in hac ægritudine cum aqua

volubilis,

volubilis, & saccharo, aut cum uncia una Sacchari rosacei. Et parum pòst ad hoc confirmandum addidit: Et si vis laxare ventrem, sit cum duabus unciis Sacchari Rosati,& tribus unciis mannæ. Ipse etenim de hoc Saccharo rosaceo solutivo passim commemorat. Et qui ultra scire appetit, legat suum vastum pelagus. Quibus omnibus præfati Arabes instituerunt, quòd Rosæ Persicæ deponant humores per inferna: & quotidianas,tertianasque patientibus,sit salutare,& domesticũ solutivum. Et prægnantes(quibus exoluentia medicamina sunt prohibita) possunt tam salubri medicina evacuari. Quòd si defecatis oculis hoc negotium mavis judicare,conspicuè videbis,quàm salubria medicamenta nostris temporibus natura germinet. Tempore nanque Apollinis, Æsculapii, Hippocratis, aliorumque antiquorum , ignotæ erant medicinæ, quas Benedictas nuncupamus. Vtebantur enim scamonio, veratro, colocynthide, lathyride, & his similibus : aut quia homines erant robustiores, aut quia hæ medicinæ mites, erant tempore illo incognitæ. De quibus ipsi non absque cautela,& meditatione utebantur. Propinabant autem has medicinas hominibus jam conclamatis, & in ægritudinibus fortibus , velut epilepsia, elephantiasi , ac consimilibus morbis. Quare Plato ille libro de Vniverso, his verbis nos monuit : Nullo modo sanæ mentis homini suscipienda illa medicorum purgatio est , quæ pharmaciis, id est, solutivis medelis fieri solet: morbi enim nisi periculosissimi sint, pharmaciis irritandi non sunt. Hæc Platonis verba intelligi debent de solventibus medicinis jam dictis, quæ suo tempore fuerunt. Quam rem ceteri Medici , tam Græci quàm Barbari, commendatitiam reliquerunt. Nostris verò temporibus natura ipsa melior, velut saluti nostræ consulens,infirmitatem nostræ ætatis respiciens,complures adhibuit medicinas,cum mites, tum salubres: quibus sine labore atque molestia expelluntur humores, & corpora sanantur. Nunc verò obtulit nobis Rosas Persicas, quæ inter medicinas benedictas, benedictissima meritò nuncupari potest. Placuit adhuc de rosis Persicis seu Alexandrinis commemorare, quò facilè pernoscatis , quod nec parvi certè momenti est, medicinam solutivam absque damno, & periculo ægrotanti propinare , suavem quidem ad suscipiendum, atque utilem ad medendum. Hæc candide Lector, sub brevibus annotavi : quæ tamen si parva videntur, sensu tamen virtuteque, multa suboccultantur : Quæ obsecro amicè legens,fideliter corrigas:ejus enim caussa tibi damus. Quòd si ostentandi gratia ædidissem,opportunam sanè ignorantiam fatendi ansam præberem. Vale.

DE CITRIIS, AVRANTIIS, AC LIMONIIS.

D. NICOLAVS MONARDVS QVADRÆ SVO S. P.

QVANTVM exhilaratus tuis literis fuerim,non possum scribere : est enim epistola tua tam tersa, tam varia, tam denique omnigena eruditione ac reconditiore litteratura inspersa , ut à Musis ipsis concinnatam esse, credere par sit : quam cùm legendi cupiditate avidius refero, illud Poëtæ contigit, ut cùm cupio sedare sitim , sitis altera creverit. Quod autem ad nostram amicitiam pertinet, tua virtus, tuæ literæ, ac doctrina,non tantum me, sed exteras gentes ad id invitant. Quantus virtutis tuæ sit splendor , vna eademque omnium accipimus voce , quin palàm Senatus hujus inclytæ Civitatis,qui te inter omnes Hispaniæ pro Archichirurgo elegit,confessus est. Nec immeritò: cùm omnibus iis, quæ ad hanc facultatem conducunt, sis imbutus : tum quæ ad medicinam pertinent , apprimè eruditus. Antiquo autem Hippocratis, Galeni, aliorumque antiquorum tempore,Chirurgia conjuncta erat medicinæ : postea verò quàm deducta est ab aliis , habere professores suos cœpit, in qua præstantes principesque fuerunt Podalirius , ac Machaon Æsculapii filii, qui ab Homero referuntur , vulneribus tantùm ac abscessibus externis medendis insignes. In Ægypto quoque increvit, Philoxeno maximè auctore, qui plurimis voluminibus hanc partem diligentissimè cõprehendit , & multi alii viri singula quædam reppererunt, de quibus apud Celsum libro primo satis diffusè scribitur. Inter quos,Vir doctissime, ascribi potes: cùm in te luceant ea, quæ Galenus noster omnium bonarum artium coripheus nos docuit, Qui operationem manualem artificiosam, ad commodum finem pertinentem,Chirurgiam esse prodidit, quam tu unà cum Medicina à primis unguiculis professus es. Oportet enim , qui Medicæ artis scopum attingere debet, à teneris annis summo opere insudet; quod Soranus Ephesius, medicorum suo tempore summus, cùm de probatione Medici scriberet, satis lucidè demonstrat. Nos tamen, inquit, principium sumimus ab eo, qui imbui arti medicinæ inchoat: sit autem ætate illa , ex qua maximè è parvis homines transeunt ad magnitudinem, quod est in annos undecim. Hæc enim est ætas apta ad sumendam sacram artem medicinæ. Hæc ille. Sic enim ad fastigium Medicæ facultatis deveniisti, ut in Complutensi Lyceo Lauream Coronam Doctoratus, non sine multo labore ac eruditione gloriaque adeptus sis , ita ut artem ipsam more antiquo in unum redegeris. Cujus candoris tuæque laudis partibus ne videar assentari, atque adulari, in præsenti missas faciam.

Quæris literis tuis, quid de Aurantiis sentiam,& quid de eis sentiant antiqui, an apud Priscos sit habita earum cognitio. Miror tamen,mi Quadra, cùm habeas in hac inclita urbe doctissimos viros , de medicina universa optimè meritos, qui majore eruditione, literisque in hoc negotio possint satisfacere, ad me unum venias , cùm eruditione & usu rerum sim multò inferior. Præsertim quod ad Aurantias attinet, potiùs divinator sim,cùm non habeam ducem. Sed ut amico & doctissimo obsecundem, non quod velim,

velim, ſed qui dſentiam in hac re, paucis aperiam. Citri, Limones, conſimilesque arbores ejuſdem ſunt naturæ, quæ inſitionis cauſſa in alium colorem ac figuram abeunt: & quia de Aurantiis eſt ſermo, opportunum eſt, ut de Citro tanquam de primo earum parente in primis ſit noſtrum inſtitutum. Arbores, quæ Citri nomen habent, duæ ſunt, una cupreſſo ſimilis, de qua celebres illæ menſæ quas memoraſti fiebant. Altera verò quæ Citria mala ferebat. Hæc enim humilis eſt, omnibus nota, omni tempore pomifera, ſemper prægnans, fœcundaque, ut trium annorum fructum habeat: flores emittit jucundiſſimos, pomum oblongum, interdum rotundũ, aliquantulúm rugoſum, colore aureũ, odore gratum. Arbor eſt non multæ proceritatis, folio lauri conſimilis; aculeos habet acutos vehemẽter, & rigidos: Apud Medos & Perſas imprimis frequens, deinde Palladii diligentia in Italiam tranſlata fuit: poſteà verò in Hiſpania in uſum devenit, ut nemora & campos occuparet. Antiquitas non veſcebatur, ſed odoris cauſſa in uſu erat: & magna hominum cura, ex acri dulcem cibum fieri docuit. Alexipharmacá etiam virtute pollet, quanquam Marcellus dubitet, an ſemen aut pomum ſit: quoniam Dioſcoridis relativum, tam ad ſemen quàm ad pomum refertur, ſed Plinii doctrina monitus, tam ſemini, quàm pomo attribuit virtutem. Theophraſtus verò totam vim integro pomo aſſignavit, cujus veſtigia Paulus ſecutus eſt. Hoc enim malum inimicum eſt venenis, quod Virgilius ſecundo Georgicorum, ſatis pulchrè his verſibus prodidit:

Media fert triſtes ſuccos, tardumq; ſaporem
Felicis mali, quo non præſentius ullum,
Pocula ſi quando ſævæ infecêre novercæ,
Miſcuerunt q; herbas, & non innoxia verba,
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.

Quæ omnia videntur convenire cum Theophraſto, & Plinio, & aliis: quoniam eſt contra omnia venena præſentaneum remedium & contra ictus animalium venenatorum: ut Ruellius narrat eleganti hiſtoria, in hunc modum: Quin & (ut Athenæus refert) omnibus perſpicuum eſt, Citrium malum adſumptum veneficii cujuſlibet amuletum eſſe, quod à fidem faciente cive didicerat, qui ſecundum leges ab Ægyptiorum magiſtratibus latas maleficos quoſdam damnaverat nebulones, quò ſuorum facinorum luerent pœnas, feris in prædam exponendos, quos oportebat omnibus beſtiis obiici. Verùm antequàm in theatrum deſcenderent, in quo fures & prædones ſupplicia pendebant, in itinere caupona quædam vicem eorum dolens, ſortisque miſerta, quæ in manibus tenebat edens, dedit Citria, quæ recepta manducarunt: nec multo pòſt immanibus & ferociſſimis beſtiis oblati, & ab aſpidibus demorſi, nihil moleſtiæ ſenſerunt. Tum præfectum dubitatio cepit: rogans denique militem, cui reddita fuerat cuſtodia, ſi quidpiam ediſſent, aut bibiſſent: ubi certior factus eſt, Citrium ex integra ſimplicitate donatum, poſtridie jubet uni præberi, & alteri denegari: qui comederat, demorſus nihil incommodi paſſus eſt, alter illato ictu confeſtim interiit: Qua re multis probata, factoque frequenter periculo, tandem inventum eſt, omni exitiali medicamento præſenti eſſe remedio. Hactenus Ruellius. Sic enim ad diverſas regiones propter remedii præſtantiam devenerunt, & cùm non veſcerentur, propter odorem & medicamenta tantùm erant in uſu, quod Plutarchus retulit, & Athenæus affirmat. Tunc enim inculta arbor erat, & maximam amaritudinem & acetoſitatem Citria habebant, ut non abſque ratione Solinus Plinii ſimia, miræ amaritudinis eſſe ſcribat, quod homines magna cura perverterunt, ut Conſtantinus Cæſar docuit: nam in ovillo lacte ſemina priùs quàm ponerentur, maduerunt: ſic autem ad dulcedinem mutata ſunt. Et non amiſerunt in totum ſuam amaritudinem, nam cortices hujus pomi intenſam amaritudinem adhuc poſſident: quoniam ſi ſolas deguſtaveris, illud Solini illis ſatis convenire videtur. Non ſolùm ad domeſticitatem ſunt redacta, ſed inſitionis cauſſa ad diverſas formas devenerunt, ut diverſitatis ratione, elegantiores guſtu, & conſpectu fuiſſent: tunc verò, ut per inſitionem mortalitati arboris ſuccurrerent. Arborum ſationem aves primùm docuere, devorato raptim per famem ſemine, & alui madido tepore, cum fœcundo ſimi medicamine, in mollibus arborum lecticis abjecto, & ventorum impetu ſæpius in hiulcas corticum rimas tranſlato. Vnde enata viſitur platanus in lauro, laurus in aliis arboribus: Quo exemplo antiquiores inſitionem invenerunt: qua mediante miranda in arboribus & fructibus undique cernuntur, quoniam ex utraque arbore aliud diſtinctum enaſcitur, quod utriuſque facultatem ac ſimilitudinem poſſidet: nam Perſica arbore in malo Cidonio inſerta, malum Cotoneum enaſci vidimus, de quo non memini me legiſſe, nec priſci meminerunt. Sic evenit Citro arbori; nam in Malo Punico inſerta (ut agricultores docent) in rubrum colorem & diverſam formam abit. Vnde videntur enatæ Aurantiæ, quoniam Aurantiæ malo Citrio non abſimiles ſunt, & cum Malis Punicis in rotunditate & colore, corticéve, ſatis convenire videntur. Et hoc maximè mihi perſuadeo, quoniam eæ frequenter cum Malis Punicis conjunguntur, tanquam non multum viribus & potentia ab illis deficiant: quod certè experientia etiam hodie cognoſcere, cuique datur: Quum Punicorum penuria Aurantiæ in pleriſque locis in uſum veniant, ad corroborandum videlicet os ſtomachi, ad bilis fervorem, ad ſitim, atque alia quamplurima, in quos ſanè uſus à medicis Aurantiæ probantur: Sic enim ab auri colore eas voco, ſive Arantiæ ab oppido nominentur, impertinens eſt. Has vocant Græci Poma aurea, unde ego Aurantias appellavi. Quàm ſit difficile nomina rerum derivare, unicuique doctiſſimo relinquo. Vnum habeas perſuaſum, quòd per inſitionem advenerunt, veluti alia complura fructuum genera, quæ inſitionis opere habemus, ſicut tot genera prunorum, malorum, perſicorum, aliorumque fructuum. Quis non videat tot genera Limonum, & alia, quæ nec Citrio, nec Limonibus conveniunt? quemadmodum Zamboas, Toronjas, Limas, Limones, quæ omnia nec Priſci cognoverunt. Sic magnificatus eſt inſitionis uſus, ut Aurantiarum ſint plura genera; nam aliquæ ſic habent corticem dulcem, ut totæ comedi poſſint: aliæ autem in uno pomo duo genera botrorum habent: aliæ verò abſque ſemine ſunt. Quanta diverſitas ſaporum in eis deguſtatur, communi relinquo judicio. Sat ſit quod multa ſunt apud nos, & fieri poſſunt per inſitionem, quæ in monumentis antiquorum non memorantur, quod noſtris Aurantiis evenit, ut Antonius Nebriſſenſis, (vir in omni literarum genere valde eruditus) in proœmio ſui Dictionarii, ſic prodidit: Multa ſunt noſtro ſeculo, quæ antiquitas illa aut penitus ignoravit, aut genere tantum indiſtinctè cognito differentias

rerum

rerum non inte'lexit: Mala Citria unius tantum generis ac nominis, atque ita vix cognita apud antiquos fuisse legimus: Nos verò ejus pomi variis generibus nomina diversa indidimus, Cidras, Naranias, Toronjas, Limas, Limones, appellantes. Hactenus Nebrissensis. Non solùm arborum fructus, sed arbores ipsæ in alium modum per insitionis curiositatem devenerunt: Nam Citrus arbor in Aurantio inserta, ad magnam proceritatem provenit, & Aurantius in Citro ad tam humilem formam, ut magnitudinem unius cubiti Aurantius non excedat. Et ut unico verbo hoc negotium absolvam, per insitionem Aurantias ad nos devenisse, pro certo habemus persuasum: has enim antiquiores non cognoverunt. Avicenna verò commentario de Virtutibus cordis, & lib. 1. de Vrinis, & lib. 5. de Antidotis de Citrangulis commemorat: Quod & Mesues factitavit, quando Oleum de pomis Citranguli scripsit, qui an sint Aurantiæ, nondum nobis constat. Sed tempus est, ut ad aliam Citrum sermonem vertamus. Mensæ verò illæ, mi Quadra, à veteribus decantatæ, quæ ex Citro antiquitus conficiebantur, ob arboris proceritatem, quòd ex Aurantio possint fieri tuis literis affirmas, qua ratione à veteribus Aurantias esse cognitas deducis, cùm ex Citro nostrâ fieri non possint, quoniam infima arbor est, non apta ad tale opus. Non miror quòd in eandem difficultatem incidas, ad quam complures antiquiores devenerunt. Mensas illas tam pretiosis, præsertim Ciceronianas, non fuisse ex hac Citro, pluribus conficimus argumentis, quoniam Citrus hæc alia est omnino ab ea quæ Citria mala producit: est namque illa cupresso similis. Multum enim differt Citrus nostra à cupresso. Citrus folia lauri habet, cupressus verò juniperi, sabinæque. In cultu non parum dissentiunt, quoniam Citrus illa montes & loca frigida amat, Aurantius verò frigora supra modum odit, calidisq. locis familiaris: omitto alia quamplurima, in quibus differt Citrus nostra mala Citria ferens, à Citro arbore ex qua mensæ illæ fiebant, quæ tanto in pretio habitæ fuere apud antiquos, ut Iuba Rex duas mensas emeret, quarum alteri pretium fuit quindecim librarum, alteri paulò minùs. Dion (ut Hermolaus refert) in Neronis vita, non Citrias sed Cedrinas mensas nuncupare maluit, ut Cedro potiùs quàm Citro similes viderentur arbores.

Quibus indiciis manifestissimum est, alteram esse arborem Citrum, ex qua mensas illas tanto pretio fabricabant, alteram verò esse mala Citria producens. Aurantius verò licet ingens arbor sit, per insitionem adveniisse talem, pro certo habemus. Multa enim monstra contingunt in natura, ut Aristoteles lib. 2. de Generatione animalium retulit: Animalibus videlicet & Arboribus. Animalibus propter diversorum eorum commistionem. Quod quidem in Libya juxta Nilum fluvium plurimæ ferarum species bibendi gratia convenire cogantur, inibique varia mistura varias monstrorum formas, subindeque novas nasci. Vnde venit adagium, Semper Africa novi aliquid apportat. Arboribus verò accidunt monstra per insitionem: nam talea alicujus arboris in aliam arbore certo modo adixa, producitur tertium, quod monstrum dici potest. Sic evenit Aurantio, quoniam per cõmistionem diversarum arborum (quod per insitionis opus fit) Aurantius ad nos devenit. Quod de Theophrasto dubitatur, si Aurantias cognoverit: Ipse enim lib. IV. de Historia plantarum sub nomine Mali Persicæ & Medicæ, arborem describit, quæ cum Citro non parvam similitudinem habet, & in omnibus quibus Græci & Arabes de Citro & Citria deliniarunt, nihil differt: certum quidem est, arborem Citria ferentem mihi Theophrastum intellexisse, & non Aurantium: quoniam de ejus proceritate non meminit, quæ his magna, illis ita deest, ut arbusta potiùs judicari possint. Nec figuram pomo dedit, quoniam Aurantiæ rotunda, Citri verò oblonga videtur. Ianus Cornarius in commentariis Galeni de Compositione medicamentorum localium, Aurantias sub malis Cestianis Galenum intellexisse, indubitanter affirmat: quod nec rationi, nec judicio consentaneum est. Quoniam (ut ego existimo) Cestianum, itemque Matianum malum idem esse oportet, sub pomis comprehensis, & Cestiana mala à Cestio, sicut Matiana à Matio appellari possint: Vnde nos Hispanica lingua Mançana à Matio nuncupamus. Sed tempus est, ut frenum calamo imponamus, ne epistolæ limites excedamus.

Hæc sunt, Quadra doctissime, quæ de Malo Citrio, atque Aurantiis impræsentiarum occurrunt, quæ pro oraculis non prodo. Et si non probaveris, culpam in te reiiciam, qui arbitrum me inter tam celebratos viros esse voluisti. Vale.

FINIS.

ALTERA

APPENDIX

ad Rariorum Plantarum Hiſtoriam

CAROLI CLVSI.

CAROLVS CLVSIVS

Benevolo Lectori.

POST evulgatam meam rariorum Plantarum Historiam, quædam necessaria circa illarum nonnullas adhuc observabam: aliquot præterea plantas videre, aut earum icones nanciſci contingebat, quarum hiſtoria à nemine hactenus, quod ſciam, eſt prodita. Eam ob cauſam, tum illa quæ obſervabam, tum plantarum non proditarum hiſtoriam, in alteram Appendicem congerere operæpretium eſſe ducebam, ut iis qui meam Plantarum hiſtoriam ſibi comparârunt, iſta Appendix etiam uſui eſſe poſsit.

ALTERA APPENDIX
ad Plantarum historiam
CAROLI CLVSI.

RARIORVM PLANTARVM HISTORIÆ C. CLVSI
LIBRO PRIMO.

Cap. V. *pag.* 8. *adde ante Sectionem* VETERIBVS, *sequentia,*

CETERVM anno à nato Christo sexcentesimo tertio supra millesimum mittebat ad me Viennâ Austriæ Generosa Dn. de Heusenstain hujus arboris apud se natæ ramum suis floribus onustum, in pagina vivis coloribus expressum, ut florum, quos antè numquam conspexeram, formam observare possem: & sanè longè dissimiles esse deprehendebam iis quos Cl. V. Petrus Andreas Matthiolus suis in Dioscoridem Commentariis exhibet. De iis igitur in hac Appendice agere volui, & rami ad me missi iconem in tabella expressam Lectoris oculis proponere, confidens rem illi non ingratam me facturum.

Castanee equine flores.

NASCI porrò observabam in oblongo ramulo, ex ala folii extremam rami partem occupantis prodeunte, multos flores longiusculis petiolis subnixos, quatuor foliis non valdè amplis constantes, candidis, quorum bina superiora, reliquis paullò ampliora, violaceas ex puniceo maculas orbiculares in medio impressas habebant, eleganti spectaculo, quas sculptor corrupit: è florum autem umbilico plura flava staminula prodibant in aureos apices definentia: sintne verò illi flores aliquo odore præditi, & an omnes ad frugem perveniant, me latet, quia in epistola picturæ adjuncta nihil erat ea de re adscriptum.

Cap. VII. *pag.* 12. *ad capitis calcem lege,*

imò neque etiam anno M. D. XCV. neque binis sequentibus, licet in magnam altitudinem excreviisset, ut ad me scribebat, cui arborem discedens reliqueram: contrà quàm à Generoso Davide Vngnad mihi relatum fuerat, nisi fortè ex cæli mutatione hæc diversitas accidat. Erat verò ejus caudex multò candidiore, & magis scabro cortice tectus, quàm vulgaris avellanæ caudex esse soleat. Anno porrò sexcentesimo secundo supra millesimum, scribebat ad me honestus vir Ioannes Mullerus pharmacopœus Francofurtensis, cui ante meum ex ea urbe discessum pumilam arbusculam semine natam donaveram, eam valdè excreviisse, nullum tamen adhuc fructum protulisse; sperare tamen eo anno fructum ex illa adquisiturum, quia suos iulos produxerat instar vulgaris: illorum etiam aliquot mittebat, quosdam firmos & benè compactos ante brumam lectos, alios novo ejus anni Vere jam explicatos & multò longiores: insequente etiam anno fructum, sed plenam maturitatem nondum adeptum, illi tamen formâ similem qui in Plantarum historia ramulo adjectus:

Avellane Byzantine jul.

jectus: anno verò eum præcedente Cl. V. D. Pawio arbuſculam mittebat propagine adquiſitam, quæ in Academico horto Leydano conſpicitur, at quæ nondum, quùm hæc ſcriberem, julos aut fructum protulerat.

ad finem cap. XIII. *pag.* 21. *adde,*

Palma marina. SIMILIS plantæ iconem cap. IV. libri VI. Exoticorum Lector reperiet: & apud doctiſſimum virum Ferdinandum Imperatum, ejus Hiſtoriæ Naturalis lib. XXVII. aliquot icones extant ad hanc materiam pertinentes.

Cap. XLII. *pag.* 63. *verſu ſecundo ante periodum*, Sunt qui, *adde,*

Mahalab biſtoria. Hic frutex interdum ad arboris magnitudinem aſſurgit, & in ramulis profert tubercula, è quibus inter exigua folia plerumque emergunt dilutè vireſcentes pediculi, & ex illis uvæ in formam dependent octoni aut deni caliculi in quinque lacinias orbiculares & vireſcentes diviſi, continentes albos flores quinque foliolis albis conſtantes, ceraſi floribus ſimiles, ſed minores, è quorum umbilico ſtilus prodit multis ſtaminibus albis cinctus, quorum apices initio purpuraſcunt, deinde flaveſcunt, odoris jucundi, ad florum Spinæ appendicis odorem quodammodo accedentis: in ſummis deinde ramulis naſcuntur folia viridia & ſplendentia, Ceraſi foliis ſimilia, ſed minora, & in ambitu aliquantulum ſerrata.

Florebat ea arbuſcula ſemine nata & adquiſita inter alias ante hortum Academicum, Maij initio, ubi ſponte naſcitur, paullò interdum præcociùs: fructum iſtic non tulit, ſed aliis locis ſæpè legere memini granis piperis non majorem, orbiculatum, nigrâ membranâ tectum.

Cap. L. *pag.* 79. *poſt Hiſpanicum proverbium Latinam interpretationem paullulum immuta, hoc modo,*

Quiſquis montem vel ſilvam adit, potiùs quàm inanis redeat, vel Ardivieja (plantam videlicet vulgarem & viliſſimam) colligat.

Cap. LXXXI. *pag.* 114. *ante Sectionem*, CETERVM, *adde,*

Et certè paucis poſt annis intelligebam non modò Matronam illam ſimilem plantam adquiſiviſſe, ſed etiam Pragæ in Cæſareo horto ali: tum in quibuſdam Germaniæ locis reperiri apud eos qui in colendis peregrinis & elegantibus plantis operam collocant. Inter illos Fridericus Maierus Armamentarii Argentinenſis præfectus & vir doctiſſimus, anno Chriſti milleſimo ſexcenteſimo primo digitalis longitudinis ramulum binis foliis præditum & florem ſuſtinentem flavum multiplici foliorum ſerie conſtantem ad me mittebat ut conſpicerem, ſed prorſus aridum: anno inſequente ab eodem accipiebam ſimilis roſæ ſurculum ſine radice, qui, ut malè in pyxide compoſitus fuerat, & acceſſerat longa in itinere mora, prorſus exaruerat: obſervabam autem ſurculum illum frequentibus ſpinis eſſe armatum, perinde ac hi qui florem flavum ſimplici quinque foliorum texturâ conſtantem ferunt, atque ejus folia illius foliis prorſus eſſe ſimilia.

Cap. LXXXVI. *pag.* 121. *ante Sectionem,* Ad eorum, *adiice ſequentes verſus,*

Clematis altera flore pleno. CETERVM intra paucos annos nova Clematidis alterius ſpecies reperta eſt, illius quidem generis quod florem habet ex cæruleo purpuraſcentem, ſed alterius formæ; atque à quibuſdam rei herbariæ ſtudioſis ali in ſuis hortis intelligo: certè doctiſſimus vir Fridericus Maierus, Armamẽtarij, ut paullò antè dicebam, apud Argentinenſes Præfectus, ſe plantam habere ſcribebat, illiuſque florem, ut conſpicerem, mittebat anno à nato Chriſto milleſimo ſexcenteſimo ſecundo; erat autem ille multiplici foliorum texturâ conſtans. Mittebat etiam anno inſequente bina ſarmenta, ſed ſine radice, & adeò reſiccata, ut etiam ſi terræ credita ſint, non ſperem comprehenſura & radices actura: nulla autem in re differebant à vulgaris Clematidis alterius ſarmentis. Similem etiam plantam Bruxellæ in Brabantia conſpici audiebam apud Nobilem virum Lamorallium de Taſſis Curſorum Præfectum.

RARIO-

RARIORVM PLANTARVM HISTORIÆ CAROLI CLVSI

LIBRO SECVNDO.

Cap. III. *pag.* 132. *ante Sectionem Memini, adde,*

HANC plantam, ob floris venuſtatem & elegantiam pleriſque Italiæ locis *Rizo de la Signora* appellari intelligo. Rizo de la Signora.

Cap. IV. *pag.* 133. *ante Sectionem* LILII *porrò, adde,*

Illius floris colorem plurimum ad mali aurantij præmaturi colorem accedere obſervabam: odorem autem non adeò ſuavem ut ejus quod præcedente capite deſcriptum eſt, ſed potiùs Lilij montani flavo flore odorem referre. *Lilium miniatum tennifol.*

Habebat porrò ampliſſimus vir Nicolaus vanden Branden Conſiliarius Bruxellenſis plantam ſimilem Somerianæ, quæ anno à Chriſti nativitate ſecundo ſupra milleſimum & ſexcenteſimum ſex & quadraginta flores, imò etiam longè plures tuliſſe fertur in unico, ſed illo plano caule: anno autem inſequente non minorem florum numerum tuliſſe ad me ſcribebat.

Ceterùm aliud ejus genus reperitur etiam præcox & anguſtifolium, longè nitidioribus floribus quàm Somerianum prædituin; nam prorſus miniatos illos fert ut Byzantinum, certè magis ſaturos quàm Somerianum, nec eos inodoros. Præfectus Curſorum Bruxellenſis ſub extremum annum milleſimum ſexcenteſimum ſecundum, puſillum bulbum ejus generis mittebat, quem ex Italia recenter accepiſſe ſcribebat: & licet is bulbus nucis avellanæ magnitudinem vix ſuperaret, ſequente tamen anno quatuor flores tulit ejus quem dixi coloris: ejus etiam folia licet anguſta ut alterius, magis tamen ſaturâ viriditate prædita, & magis ſplendentia mihi videbantur, atque inordinatè quemadmodum flores in caule naſcebantur: obſervabam etiam ejus caulem & folia non adeò brevi marceſcere ut alterius, ſed diutiùs perdurare. *Aliud ejus genus.*

Utrumque genus, ab iis qui diu aluerunt, *Martagon* Pomponij vocatur, & hac appellatione ex Italia ſe accepiſſe aſſerunt. Rarum adhuc eſt in his Provinciis, quia adnatis difficilimè ſe propagat, nec apud quempiam ipſam plantam ſemen præbuiſſe intellexi. *Martagon Pomponij.*

Pag. 134. *ante Sectionem* EST *etiam, adde,*

HABVI etiam à doctiſſimo viro Ioachimo Venerio ſimilis plantæ bulbum Burdigalâ miſſum, cujus forma ab illius bulbo non differebat, ſed ejus caulis & folia magis candicabant, flores autem antè quàm expanderentur multâ candidâ lanugine erant obſiti, explicati verò prorſus nivei, nec ullis maculis infecti; ſtaminum apices non ferruginei coloris ut alii, ſed flavi. *Lilium montan. albo flore.*

Cap. XI. *pag.* 152. *ante Sectionem Sponte, in extrema pagina, adde,*

præcocior videlicet; nam genus etiam invenitur magis ſerotinum, & cum Tulipis ſerotinis flores explicans, eoſque vel ſaturatiores maculas habentes, vel dilutiores, quemadmodum genus magis præcox, magna autem ex parte ſaturatiores. *Fritillaria ſerotina.*

Ceterùm repertas eſſe plantas intelligo quæ album florem geſtent, præcocioriſne generis eas an ſerotini, ignoro, quia nullam ſimilem plantam hactenus videre mihi licuit, & rariſſimè inveniri intelligo; videlicet inter aliarum myriades unam interdum aut alteram plantam. *Fritillaria albo flore.*

Pag. 153. *poſt verſum duodecimum ante Sectionem* N.V. *adde*

Poſtea in variis Galliæ provinciis ſponte naſci intelligebam, apud Pictones (ubi circa urbem Villefagna *des Peſlounes* appellant) apud Britannos, Aquitanos, & alios. *Fritillaria diverſi natales.*

Ante caput XII. *adde integra duo ſubſequentia capita.*

Narciſſus vernus præcocior flavo flore.

NARCISSI genus reperitur ineunte vere flores producens, prorſus novum, in his præſertim regionibus: mihi certè ante annum à Chriſti nativitate milleſimum ſexcenteſimum primum videre non contigerat: propterea ejus hiſtoriam & iconem dignam judicabam quæ in hac Appendice adponeretur.

Narcissi verni præc. flavus flo. historia.

PRODVCEBAT autem ille Narcissus quàterna aut quina folia aliorum Narcissorum instar, plana, digitum pænè lata, surrecta, viridia, Narcissi medio-lutei foliorum æmula, inter quæ prodibat caulis ferè dodrantalis, planus, non valdè firmus, lævis & enodis, sustinens summo fastigio membranaceum folliculum, reliquorum Narcissorum modo, è quo emergebat unicus flos coloris flavi, Narcissi autumnalis majoris flavo flore præditi formâ non valdè dissimilis, sex etiam foliis constans sesquunciam longis, semunciam latis, mucronatis, quorum terna interiora paullò longiora erant externis, totidem ex umbilico prodeuntibus staminibus candicantibus in flavum apicem desinentibus, atque illorum quidem tribus brevioribus quàm cetera, cum medio stylo omnibus staminibus longiore: radicem habebat crassam, rotundam, è multis tunicis constantem (quarum internæ albæ, externæ verò ex spadiceo nigricantes) & infimâ sede multis fibris præditam.

PRÆCOX erat hic Narcissus: nam quum ejus bulbum ab Illustri viro Ioanne Vincentio Pinello, missum Patavio sub initium Novembris anni à Christi nativitate millesimi sexcentesimi accepissem, illico in fictili terræ committebam, ut à cæli inclementia per hiemem faciliùs præservare possem: atque insequente Februario florem producebat, & illum quidem nullâ odoris gratiâ præditum; quod an acciderit, quia liberum aërem non habuerit, ignoro: nam diligentiùs observare non licuit, propter subsequentis anni hiemem asperiorem, quæ plantam prorsus corrumpebat; tum quia aliam similem postea nancisci non potuerim, tametsi summam diligentiam non semel adhibuerim.

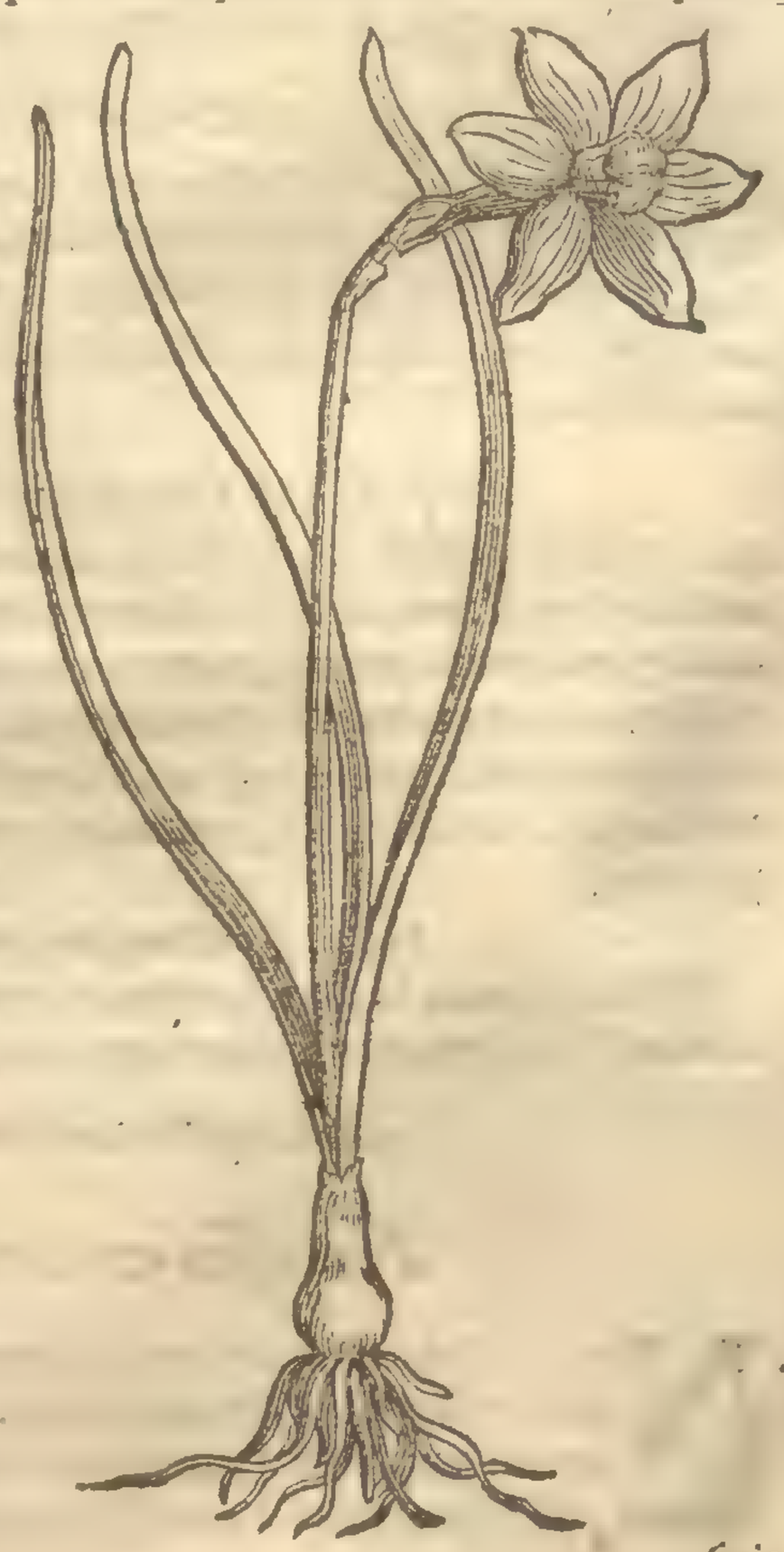

Narcissus oblongo calice.

MITTEBAT ad me anno à Christi nativitate sexcentesimo primo supra millesimum eruditissimus & humanissimus vir Ioachimus Venerius Burdigalâ inter pleraſque plantas quatuor Narcissi bulbos, quos duorum generum esse, & unicum florem gestare scribebat, è singulis videlicet generibus binos. Illorum unus insequente Aprili florem tulit. Quum verò similem antè videre non meminerim, illius iconem in tabella exprimendam curabam quam Lectoris oculis proponerem; atque ejus historiam adiiciebam.

Narcissi oblongo calice historia.

HABEBAT porrò is Narcissus terna oblonga & satis angusta, carinataque folia, cœsii quodammodo ex viridi coloris, inter quæ prodibat caulis pedalis longitudinis aut amplior, lævis, enodis, satis gracilis, firmus tamen, summo fastigio folliculum membranaceum sustinens, è quo emergebat unicus flos longiusculus, summâ parte in sena folia albà

satis

satis ampla & in mucronem definentia divisus; cujus umbilicum occupabat calix flavus semunciam longus, oris aliquantulum incisis & quodammodo fimbriatis, habens in medio stilum pallescentem, ejusdem cum calice longitudinis, cinctum sex staminibus flavâ veluti farinâ conspersis, eorum præsertim apicibus. Semen observare nequivi, quia florem carpebam, ut à pictore commodius exprimi posset: valdè autem suavis erat odoris, & Muscari floris odorem pæne referentis: radix bulbacea, oblongiuscula, digitalis crassitudinis, alba, è multis tunicis constabat, quarum exterior subfusca, aliquot crassioribus fibris albis infimâ sede donata.

ALTER ab eodem Venerio missus florem dabat etiam Aprili altero post superiorem anno, illi prorsus similem: calicis tamen ejus oræ magis erant croceæ. *Varietas.*

Unum etiam non valdè dissimilem videbam apud honestissimum virum Christianum Porretum, qui à Venerio acceperat: illius tamen sena folia ex albo pallescebant, aut ὠχρολεύκα erant, calix verò multò latior & oras planè croceas habens.

Iacobum etiam Plateau similem habuisse eodem anno florentem intelligebam: illum autem à rhizotomis quibusdam Gallis redemerat cum aliis bulbis è Pyrenæis montibus erutis.

Cap. XII. *pag.* 159. *ad cap. calcem addendum,*

imò illos ipsos nullo modo auctos anni à Christo nato millesimi sexcentesimi asperum gelu, quod Februario mense valdè apud Belgas sevit, prorsus corrupit, cum plerisque aliis rarioribus plantis.

Cap. XVII. *pag.* 165. *ante Sectionem* EST *etiam, adde subsequentem historiam cum icone.*

Pseudonarcissus pleno flore.

ANNO Christi nostri redemptoris sexcentesimo tertio supra millesimum, scribebat ad me Venerius se illo ipso anno profectionem ad montes Pyrenæos instituisse, elegantium plantarum quæ in illis nascuntur, conquirendarum causâ, verum propter morbum quo in itinere corripiebatur, non licuisse voto suo satisfacere: nihilominus observasse Pseudonarcissi genus quoddam sibi ante non conspectum, cujus paucos reperisset bulbos. Illum autem vivis coloribus depingi curabat, & exemplar mittebat: quia verò similis formæ à nemine hactenus observatum esse arbitror, in tabella ejus iconem exprimendam curabam, quam in hac Appendice locum habere volui.

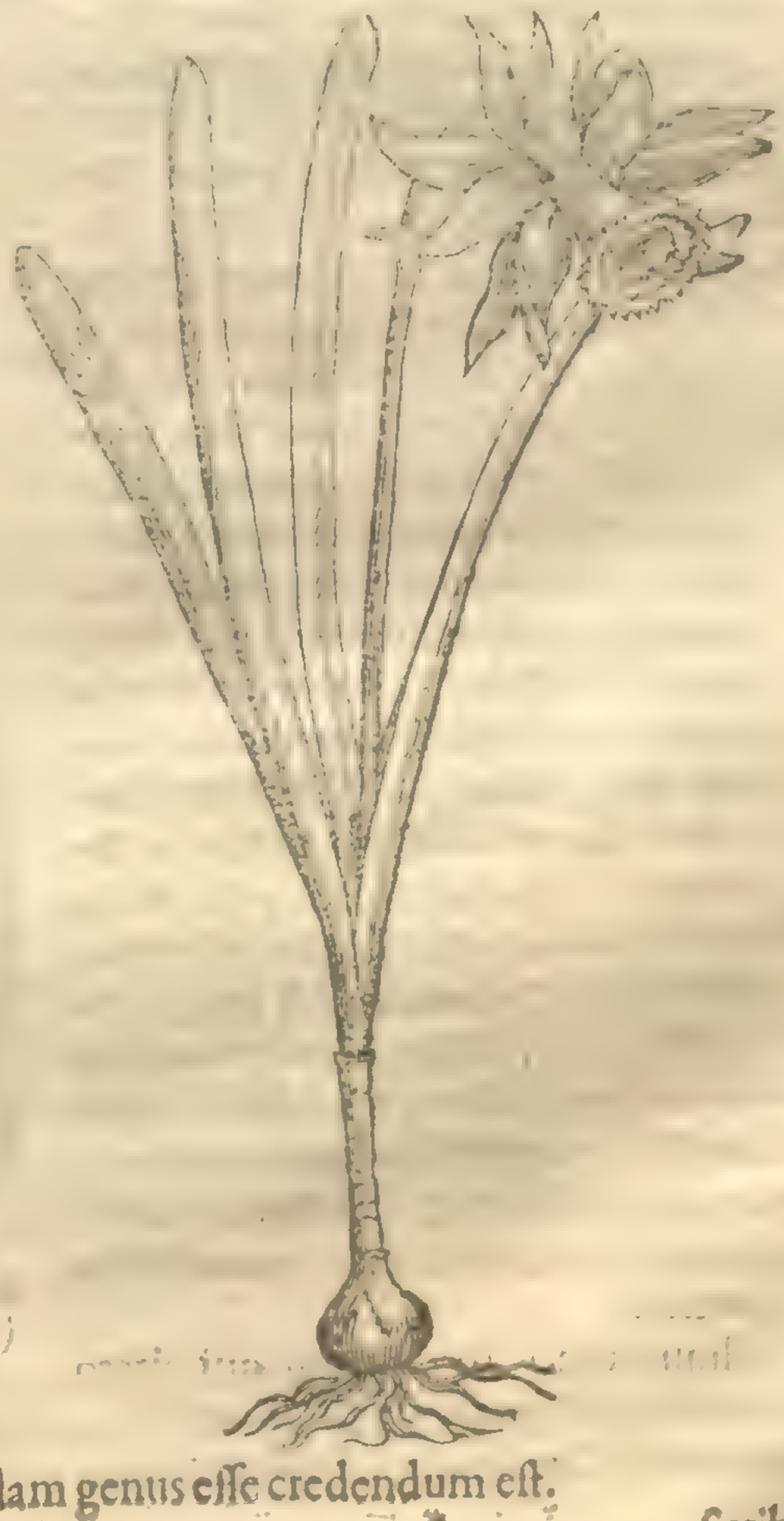

Pseudonarcissus triplici tubo historia.

QUANTUM porrò ex pictura quam ad me mittebat observare poteram, crescebat hæc planta Pseudonarcissi vulgaris modo, quatuor oblonga viridia folia ex bulbosa radice producens, inter quæ prodibat caulis lævis, enodis, viridis, pedem altus, summo fastigio membranaceum folliculum sustinens, è quo emergebat flos duodecim foliis pallidis geminâ seriè dispositis præditus, prominente ex ejus umbilico calice sive tubo oblongo, oras habente nonnihil reflexas easq. crispas & incisas, aurei prorsus coloris, veluti Pseudonarcissi majoris Hispanici tubus, attamen non simplici ut ille, sed triplici, hoc est, continente alterum tubum qui tertium comprehendebat: radix erat bulbosa, ex multis tunicis constans, quarum externa subfusca, multis fibris extimâ sede prædita. Si unicam dumtaxat plantam reperisset, nihil novum videretur, quia natura interdum sic in floribus ludere solet: sed quum aliquot similes observaverit, peculiare quoddam genus esse credendum est.

Scribebat etiam unam Pseudonarcissi vulgaris plantam binos flores in eodem caule gerentem obseruasse, quæ alioqui unicum solummodò proferre soleat.

cap. XVIII. *pag.* 167. *ad cap. calcem adde,*

Narcissus marinus. Mihi certè alterius coloris flores videre non contigit quàm albi: quandoquidem verò non nisi in maris litore sponte nascitur, Narcissum marinum commodè appellari posse arbitror.

cap. XIX. *pag.* 168. *ante Sectionem Illius porrò, adde,*

Narciss. montan sive marin. alter, qui Matthioli III An porrò hic Narcissus Orientalis dici queat, valdè dubito, tametsi fieri possit, ut in Oriente etiam nascatur: quotquot tamen illius bulbi in hanc regionem vel etiam in Galliam perlati, non ex Oriente advecti, sed in Europa sponte nascentes reperti fuerunt. Nam ante biennium plurimos ejus bulbos ex Illyrico adferebat Ioannes van Ophem Bruxellensis, quos ipsemet eruerat. Hoc verò anno millesimo sexcentesimo tertio, scribebat ad me Bononia Frater Gregorius de Reggio, Ordinis Capucinorum, sese ab eodem Ioanne van Ophem litteras accepisse Florentiæ exaratas, quibus significabat Corsicam & Sardiniam insulas se perlustrasse, atque elegantissimas plantas reperisse, inter quas hunc Narcissum in altissimis Sardiniæ montibus nascentem, in uno eodemque caule quinque & triginta flores gerentem, Dictamum præterea Creticum odoratissimum, minoribus & candidioribus foliis præditum, & multa elegantissima Croci genera, & illa quidem locis etiam maritimis: quâ sanè ratione hic Narcissus vel montanus, vel marinus nuncupari posset.

post cap. XXV. *adiicienda Hyac. sequentis historia cum icone.*

Hyacinthus minor Hispanicus.

Hyac. minoris Hisp. natales. Cvm plerisque variorum generum bulbis, quos ab eruditissimo humanissimoque viro Ioachimo Venerio Burdigalâ accipiebam anno à Christo nato millesimo sexcentesimo primo, erant etiam perpusilli quidam Hyacinthi bulbi, quorum nonnullos cæruleum florem gestare scribebat, alios candidum, eosque in Hispania legisse, priores quidem apud pontem *de Suert*, posteriores in monte *Seove de S. Tourains*. Duorum autem qui, de tribus quos conservari, florem tulerunt, videlicet illius qui cæruleum illum habet, & alterius qui album, icones in una tabella exprimendas curabam quæ hîc adponeretur.

Hyac. minoris Hisp. historia. Is porrò qui anno insequente florem proferebat, ex radice bulbosa olivæ pusillæ magnitudine, fuscâ membranâ tecta & multis fibris donata, quina aut sena promebat folia, longa, angusta, striata, & supinâ parte carinata, viridia, humi plerumque sparsa, infernâ parte quæ telluri proxima, nonnihil purpurascentia, nec valdè absimilia foliis Hyacinthi botryoeidis: inter quæ exiliebat gracilis cauliculus dodrantalis longitudinis, obsoletè purpurascens, lævis, summo fastigio sustinens senos aut septenos flosculos concavos, in sex parvas lacinias per oras divisos instar florum Hyacinthi Orientalis, sed longè minores, inodoros, subcæruleo & tandem cæruleo colore præditos, sex subflavi coloris staminulis ex umbilico prodeuntibus, in quorum medio exiguus stilus: his succedebant trigona capitula mucronata semen continentia.

Cæruleo flore.

Reliquorum verò duorum qui altero post jam descriptum anno floruerunt, unus florem illi cujus modò historiam de-

di pror-

di prorsus similem habuit; alter verò totum niveum, formâ quidem à superiore non differentem: sed ipsius plantæ folia paullò angustiora mihi videbantur, cauliculus etiam dilutiùs virere. *Albo flore.*

Florebat uterque Maio mense, semen maturum præbuit Iulio: quod in utroque genere prorsus simile fuit, rotundum videlicet, nigrum & splendens.

CETERVM illo ipso anno Nicolaus le Quilt Parisiensis rhizotomus, varios bulbos in Hispania & Lusitania (ut ipse asserebat) erutos huc venales adferebat, inter quos istius etiam Hyacinthi aliquot, quos vel album florem vel rubrum gestare aiebat: & sanè cùm albi tùm rubri flores suis cauliculis adhuc inhærentes inter pagellas repositos mihi ostendebat, quos formâ non differre à modò dictis observabam; eum autem qui dilutè suavitérque rubebat, venas quasdam saturatiores obtinere deprehendebam per trium foliorum externorum longitudinem excurrentes. *Rubro flore.*

cap. XIX. *ad pag.* 177. *calcem, ante Sect.* CVM, *adde,*

conspicerentur, quidam etiam pænè virentes.

CETERVM mittebat jam dictus Venerius anno à Christi nativitate sexcentesimo secundo supra millesimum Hyacinthi cujusdam bulbos in Cantabris erutos, quorum flores ex albo cineraceos & ex albicante viresccntes esse scribebat: illorum unus insequente anno flores dedit, hujus obsoleti floribus prorsus formâ & colore similes, sed meâ opinione paullò minores (quia forsitan bulbi nimium afflicti fuerant) folia etiam similia & valdè longa, quæ ad mensem usque Novembrem ferè viridia permanserunt. Decembri autem subsequente quatuor alios ab ipso accipiebam, quorum flores obsoletos scribebat: si Deus vitam produxerit, & hiems bulbos non corrumpet, observare poterimus an ejusdem sint generis. Sed etiam cum superioribus illis quorum unum florem protulisse dicebam, alios quinos bulbos mittebat, quorum scheda quâ involuti, inscriptionem habebat, Hyacinthus minimus serotinus cæruleo flore: ex his terni folia produxerunt, Hyacinthi minoris Hispanici jam descripti foliis non dissimilia, sed florem nullum: Decembri etiam insequente alios ab eo accipiebam simili nomine inscriptos: proxima autem æstas nos certiores faciet (si vivemus) an ejusdem sint generis. *Hyac. Hispanic. obsoleto flore.* *Hyac. serotin. minim. carul.*

cap. XXVII. *pag.* 179. *ante Sectionem,* AD Hyacinthi, *adde,*

IN illis porrò plantis quæ flavum proferunt florem, discrimen quoddam observabam. Nam eæ quæ pallidas ab initio proferunt florum gemmas, ante hiemem plerumque germinare solent, & præcociores producunt flores, quàm illæ quarum gemmæ ab initio nigricant, aut saturatiùs purpurascunt. Ex illius autem semine natas mihi esse plantas memini, quarum flores colore non referebant matris flores, sed alium quendam peculiarem nanciscebantur, ex viridi scilicet flavescentem; matris tamen florum odorem retinebant. *Muscari flavo flo. differens.*

cap. XXX. *pag.* 183. *ante Sectionem,* TERTIO, *adde sequentia,*

Similes porrò bulbos ad me mittebat Burdigalâ anno à Christi nativitate millesimo sexcentesimo & eum insequente doctissimus idemque humanissimus vir Ioachimus Venerius, quos partim in Pyrenæis, partim in monte Galliæ Aquitanicæ, cui nomen *Hos*, eruisse scribebat, ubi à pastoribus *Sarahug* appellaretur, qui etiam assererent, animalibus eam plantam depascentibus caput intumescere, deinde mortem subsequi: addebat etiam illis unicum, quem valdè rarum inventu significabat, & illum niveos flores proferentem, atque in monte *Pujole* in Hispania legisse scribebat. Omnes quidem, præter unum aut alterum, biennio pòst germinârunt, sed nullum florem tulerunt: tertio demùm anno unus cæruleum florem dedit: ejus verò florem qui niveus esse debet, nondum videre contigit. Humentibus locis eas plantas gaudere scribebat. *Hyac. stellatus Lily folio.* *Sarahug.*

pag. 184. *ante sectionem,* CETERVM, *adde,*

Aprili: paullò tamen seriùs vulgari: illius etiam semen quod in trigonis capitibus nascitur, maturitate nigredinem & splendorem adquirit.

ante cap. XXXI. *pag.* 185. *inserenda Hyacinthi stellati æstivi historia.*

Hyacinthus stellatus æstivus.

HOC Hyacinthi genus suis floribus onustum, primùm Maio mense anni à nato Christo primi & sexcentesimi supra millesimum conspiciebam in cultissimo horto perurbani & ornati viri Honesti Lopez civis Leydani, quod è Lusitania allatum esse asserebat:

asserebat: deinde illo ipso anno videbam etiam in hortis Ioannis ab Hogelande, & Christiani Porreti. Quum autem neque ejus iconem, neque historiam quispiam hactenus (quod equidem sciam) exhibuerit, operæpretium me facturum arbitrabar, si in hac Appendice proponerem.

Hyac. stellati astivi historia.

ERAT autem hæc planta quaternis, senis, aut pluribus foliis prædita, viridibus, carinatis, palmum longis, satis angustis, humique quasi in orbem stratis, alioqui satis firmis, instar foliorum Hyacinthi illius stellati qui cineraceos flores profert, superiore capite descripti, inter quæ assurgebat palmaris cauliculus satis firmus, sustinens in oblongis petiolis inter appendiculas purpurascentes prodeuntibus, denos aut duodenos flosculos ex cæruleo purpurascentes, nullius, aut certè perexigui odoris, sex foliis constantes, umbilicum occupante umbone, sive capituli rudimento mucronato, cincto sex staminulis ex albo purpurascentibus, quorum apices cærulei: fiebant tandem ea capitula triangula & mucronata, qualia ferè in Hyacintho Belgico sive Anglico; quæ maturitate dehiscentia, semen continere deprehendebantur rotundum, nigrum, splendens, Hyacinthi Belgici sive Anglici semini prorsus simile: radix erat bulbosa, pænè orbicularis & candicans, infimâ sive sessili parte in ambitu frequentibus & tenuibus albis fibris in latera sese spargentibus donata, & interdum unâ etiam crassiore digitum pænè longâ, atque in profundum se mergente, ut aliquoties in aliis etiam Hyacinthorum generibus observare memini.

cap. XXXII. *pag.* 186. *ad extremum caput, pro his verbis* licet Matthiolus, *& his quæ sequuntur, repone,*

Iacintho del Paternostro.

Italos nunc *Iacintho del Pater nostro* appellare eam plantam intelligo, ob capitulum sive orbiculum in medio flore conspicuum, ut opinor. Nonnulli autem Narcissis, cum quibus nullam affinitatem habet, à Matthiolo adnumerari censent, & ab eo Narcissum quartum appellari: sed falluntur. In eorum numero me aliquando fuisse ingenuè profiteor, sed istam opinionem nunc revoco: nam alia est planta ab hac diversa quam pro Narcisso quarto Matthiolus proponit; ea tamen etiam inter Ornithogali genera referenda, ut in proxima plantæ historia demonstrabimus.

ante cap. XXXIII. *pag.* 186. *reponenda hæc Ornithogali historia.*

Ornithogalum Neapolitanum.

NOVUM Ornithogali genus, certè mihi antè incognitum, Neapoli ad me mittebat anno à Christi nativitate M. D C. doctissimus Ferdinandus Imperatus, & illud quidem non inelegans, pro Arabico quod ab ipso petieram: ut autem Lector intelligere queat de qua planta mihi sermo, illius historiam cum icone in tabella expressa hîc subiiciendam esse ducebam.

Ornithogali Neapolit. historia.

PROFEREBAT autem illud anni insequentis primo Vere terna aut quaterna folia carinata, longa, Hyacinthinis non valdè dissimilia, verùm angustiora, viridia; inter quæ prodibat caulis satis firmus, dodrantem altus, lævis, viridis, sustinens supernâ parte quinos vel etiam plures interdum flores, in anteriorem partem propendentes, tametsi alternis in singulis caulis lateribus nascentes è cujusdam membranulæ sinu, sex foliis constantes unciam longis, quadrantem verò unciæ latis, internâ parte candidis, externâ autem ex cineraceo virescen-

virescentibus, oraſque albas habentibus: floris umbilicum occupabat alter flosculus sex etiam foliis minoribus præditus, quæ extimâ parte quodammodo coibant, & veluti tubulum formabant, in quo apparebant sex alba staminula flavescentibus apicibus donata, & medius stylus albus: flores porrò erant prorsus inodori, quibus succedebant trigona capita crassiuscula, in obtusum mucronem desinentia, quæ caulem propter gravitatem deprimentia, semen nigrum rugosum continebant: radix erat bulbosa, candicans, fuscâ tamen membranâ tecta, in conum supernâ parte fastigiata, infernâ autẽ plana, perindè ac Ornithogali Arabici radix, minùs tamen amplâ sede, sed multis candidis fibris in ambitu prædita.

Flores proferebat insequente Aprili, quia videlicet in fictili per hiemem adservata; altera minor, quam horto credebam, & totius hiemis inclementiam in illo bellè perferebat, dumtaxat Maio, quemadmodum & illa prior, quæ etiam in horto reposita, altero anno florebat.

Cetertim hanc plantam cum Narcissi speciebus quarum icones Matthiol exhibuit suis in Dioscoridem Commentariis, historiam verò non dedit, diligenter conferens, non absimilem reperio ejus Narcisso IV. qualis saltem extat in Commentariis anno M. DLXX. Venetiis editis. *Narciss. IV. Matthioli.*

pag. 188. *ante sectionem* QVINTVM, *adde*,

ANNO porrò Christi millesimo sexcentesimo tertio sub Kal. Decembres accipiebam Burdigalâ paucos Ornithogali bulbos, quos in Pyrenæis montibus erutos esse adscriptum erat: cujus autem generis sint, proximus annus (si vivemus) nos docebit: quantùm verò ex bulbi forma coniicere poteram, non videbantur dissimiles Ornithogali Pannonici flore albo jam descripti bulbis, quales etiam in aliis provinciis nasci verisimile est.

Ornithogal. Pyrenaum.

ante cap. XXXVII. *ponenda Moly latifoliis flavo flo. historia.*

Moly montanũ latifol. flavo flore.

HOC Moly genus nunquam antè mihi conspectum, mittebat anno redemptæ salutis humanæ sexcentesimo primo supra millesimum Ioachimus Venerius Ioanni Hogelandio, in cujus horto insequente anno flores protulit. Illius iconem, & historiam, quia à nullo alio hactenus, quod sciam, tradita, hîc adponere libuit.

HABEBAT verò illud bina dumtaxat folia, infimâ parte sese mutuo amplectentia, decem aut plures uncias longa, unam lata, surrecta, firma, supinâ parte nonnihil carinata, porracei coloris, & odoris allium refe-

Moly montanũ latifolij flore.

rentis:

rentis: inter quæ assurgebat caulis enodis & satis gracilis, firmus tamen, virescens, pedem altus, aut paullò amplior, sustinens summo fastigio prodeuntes ex membranaceo folliculo bifariam diviso triginta aut plures flores uncialibus vel longioribus pediculis, iisque firmis subnixos, senis foliis stellæ in modum expansis constantes, foris pallescentes, interiore parte prorsus flavos; occupante umbilicum triangulari capitulo sex flavis staminibus cincto, quorum apices etiam flavi: floribus, qui mense Iunio explicabantur, succedebant trigona capitula semen nigrum inæquale continentia: radix erat bulbosa, gemina, ut orchidis radicem quodammodo æmularetur.

Subsequente anno aliquot similes plantas ab ipso Venerio etiam accipiebam, & illas quidem vel singulari, vel gemino bulbo præditas, quarum ternæ aut quaternæ germinârunt & florem tulerunt anno M. DCIII. aliquæ quidem unico dumtaxat folio præditæ, aliæ autem binis, uno ampliore alterum angustius amplectente; inter quæ prodibat caulis enodis, flores è folliculo membranaceo emergentes sustinens.

Similes etiam bulbos eodem anno, cum plerisque aliis Plantis in Pyrenæis montibus erutis, venales adferebant in hanc Provinciam rhizotomi quidam Galli.

eodem cap. pag. 195. adde ad extremum caput,

Moly Pyrenaum purp. flore.

Aliud etiam Moly montani genus ab isto non valdè diversum mittebat Venerius cum latifolio illo flavum florem ferente, quod etiam cum eodem flores protulit in meo horto, sed in Honesti Lopez horto multò serius, extremo dumtaxat Septembri: paucioribus tamen floribus præditum esse videbatur, quàm vel Pannonicum, vel Neapolitanum, vel Francofortense, iisque minùs etiam elegantibus.

ante cap. XLII. *pag.* 203. *adde Colchici verni historiam,*

Colchicum vernum.

Colchicum bifloruni.

QUADRAGESIMOPRIMO capite lib. II. meæ Rariorum Plantarum Historiæ Colchici verno tempore florem proferentis mentionem faciebam, quod tandem biflorum esse existimassem: quia novo Vere cum suo flore acceptum, deinde Autumno cum aliis Colchici generibus florere conspexissem. Quùm autem non nisi Autumno flores gestare postea observaverim, istam appellationem illi convenire non sum arbitratus, sed præter naturam insolito tempore primum illum florem tulisse censebam, ut in aliis plantis interdum contingere videmus.

Bulbocodium vernum Spec. hist.

Verumtamen peculiare Colchici genus reperiri, quod novo dumtaxat Vere, cum Croci verni & dentis Canini generibus, non autem alio tempore flores gerat, præstantissimus idemque doctissimus vir Ioachimus Venerius anno à Christi nativitate sexcentesimo primo supra millesimum Iulio mense ad me scribebat, & sex ejus bulbos mittebat, quos illo ipso anno è monte *Sotou* in Hispania eruerat. Horum quatuor, insequente Vere apud me flores tulerunt: unius florentis, atque alterius cum suo capite trigono semen continente iconem in subjecta tabella exprimendam curabam.

Colchici verni historia.

NOVO porrò Vere cum Dente canino, Crocoque verno, ut dicebam, hoc Colchici genus prodire, & unum aut alterum florem unà cum foliis producere solet, primis quidem diebus, ante quàm sese explicare & pandere incipiat, coloris albi, sed qui paullò post in purpureum dilutiorem mutetur, brevi pediculo subnixum, sex foliis constantem minoribus & angustioribus quàm in vulgaris flore, & Croci verni

albo

albo flori formâ valdè simílem, singulis foliis ex infima sede album stamen proferentibus, cujus apex flavus: exteriorum trium foliorum stamina interiorum staminibus sunt breviora: è medio floris umbilico oblongiusculus exilit stylus, staminum longitudinem superans, albus, in tres partes summo divisus. Nascebatur verò flos ille inter terna folia carinata sese mutuo complectentia, Colchici vulgaris foliis longè angustiora, montani tamen Hispanici foliis paullò latiora: flori succedebat triangulare membranaceum capitulum haud magnum, semen continens rotundum, subrufum: radix, Colchici vulgaris radici sive bulbo formâ quidem similis erat, & fuscâ pelle obducta, sed longè minor, multas candidas fibras ex infima sede protuberante spargens.

Plures similes bulbos anno insequente cum aliquot aliis elegantibus plantis ad me mittebat idem Venerius, atque ad Hogelandium & Porretum: sed meos cum iis qui priùs missi, & plurimis aliis selectissimis plantis subsequens hiems corrumpebat: ut plusquam Cannensem cladem meus hortulus illâ hieme acceperit, tametsi etiam non vulgarem duabus præcedentibus passus esset.

cap. XLIII. *pag.* 208. *ante sectionem*, ALTERVM, *adde*,

POST verò Christum natum anno millesimo sexcentesimo secundo, à Gallo quodam ῥιζοτόμῳ, qui multas plantas in Pyrenæis montibus erutas adferebat, aliquot redimebam, inter quas binos aut ternos Croci bulbos: horum unus insequente anno Septembri florem ferebat, Primi Croci montani flore ampliorem, coloriséque saturatioris & quodammodo medij inter illum & alterum in mea Plantarum historia descriptum, cujus medius stylus multifidus summâ parte perinde ac illius, magis tamen diluti coloris, & prorsus flavi: hujus item folia marcescente flore non statim prodibant ut in primo. An porrò alij istius generis sint futuri, dies nos docebit, si non peribunt. *Crocum Pyrenæum annuale.*

cap. XLIV. *pag.* 211. *ante sectionem*, TERTIÆ,

Multos post annos, eruditissimus vir Ioachimus Venerius me monebat hanc plantam maximâ abundantiâ sponte nasci in Pyrenæis montibus, atque anno à Christi nativitate sexcentesimo primo supra millesimum, inter multas myriades earum quæ cæruleum sive violaceum florem gerunt, unicam plantam reperisse, quæ florem prorsus niveum haberet: anno autem insequente, quum denuò montes illos conscendisset, venustarum plantarum quæ in illis nascuntur conquirendarum causâ, paucas similes reperisse scribebat, quarum unam Ioanni Hogelandio, alteram mihi mittebat. Ea præter meam expectationem (nam valdè adflicta) anno M. DC. III. binos flores tulit prorsus nivei coloris, præter parvam maculam flavam, quæ, ut in iis quæ violaceum colorem habent, terna repanda folia inficiebat; illoséquè, ut violaceos, odoris expertes. *Iridis bulbosæ lanfoi cæruleo flore.* *Eidem albo flore.*

ad ejusdem capitis calcem, extremâ pag. 215. *adde*,

CETERVM ex epistola quam ad me dabat idem Venerius illo ipso anno quo Iridem illam niveo flore mittebat, varia alia Iridum bulbosarum genera ab ipso in Pyrenæis montibus observata fuisse intelligebam, quæ scripto comprehenderat, ut ad me mitteret exactam earum plantarum descriptionem: verùm, dum in variis illorum montium jugis, quæ pænè sexagena conscendit, perlustrandis erat occupatus, scriptum illud ipsi excidisse & periisse magno cum suo dolore: se enim non probè meminisse quænam inter illa esset differentia, certò tamen se scire, viginti sex generum descriptionem fecisse: eam autem Iridem quæ flavum aut rubrum habet florem, in earum numero non comprehendi, quoniam in illis montibus nullam similis coloris repererit. *Ingens Iridum bulbosarum varietas in Pyren. mont.*

cap. LIV. *pag.* 242. *ante sectionem*, Et hæc, *adde*,

Ranunculus Creticus grumosa radice, flore niveo.

RANVNCVLI grumosâ radice plantam semine è Creta accepto natam, ad me mittebat anno à Christo nato millesimo sexcentesimo primo Iacobus Plateau, quæ insequente anno florem proferebat, qui, licet Ranunculo peregrino formâ non valdè sit dissimilis, quia tamen dum florebat, ejus iconem in tabella exprimendam curabam, illam cum plantæ historiâ hoc loco ponere volui.

Ranunculi grumosa radice albo flore histor.

Ex radice porrò grumosa instar illius quæ ex Asia adfertur, aliquot folia producebat satis ampla, humi quasi in orbem sparsa, succulenta, viridia, supinâ tamen parte albicante colore in viridi veluti consperſa, in tres lacinias, per oras aliquot crenis incisas, divisa: inter illa quaterni aut quini prodibant cauliculi graciles, firmi tamen, brevi quadam lanugine obsiti; quique ex foliorum magis incisorum, quibus ambiebatur, alis, alterum plerumque, nonnunquam etiam tertium ramulum producebant parvo uno aut altero folio ornatum, qui summo fastigio sustinebant subfuscum caliculum in quinque foliola fusco villo obsita divisum: is deinde explicatùs florem ostendebat quinis foliis unciam amplis, prorsusque niveis constantem (licet interdum quædam conspicerentur raris venis suave-rubentibus per oras sparsa) è quorum umbilico emergebat capitulum, subfuscis staminulis infimâ sede cinctum, quod magnam gratiam candido flori conciliabat.

Flores explicabat mense Maio cum Asiatico phœniceum florem gerente, quibus succedebat simile capitulum, non dissimili paleaceo & aceroso semine obsitum, quod inutile esse arbitror.

cap. LVII. *pag.* 252. *sectione,* Floret, *lege,*

in quo plantæ repositæ, ubertate, ampliores vel minores flores proferunt.

cap. LIX. *pag.* 265. *ante sectionem*, Habui etiam, *adde,*

Cyclamen fol. hederaceo variis locis nascitur.

Ceterùm non modò è Britannia Galliæ, sed etiam ex aliis ejus Regni Provinciis postea inferri cæperunt Cyclaminis hederaceo folio plantæ, tum etiam ex Italiæ diversis locis.

Foliorum ejus varietas.

In illorum autem foliis magna conspicitur varietas: nam quædam frequentibus angulis sunt prædita, quædam raris: rursus eorum quæ anguloſa, nonnulla valdè longos & mucronatos habent angulos, alia breves, & obtusos: in quibusdam etiam frequentia & valdè conferta nascuntur folia, in aliis verò valde pauca & rara: quinetiam macularum varietate discreta sunt folia, quia plurima albam illam maculam in folii umbilico impressam non habent, & quæ habent, illam vel parvam & vix conspicuam, vel mediocrem alia contrà valdè amplam eam habent; & hoc sanè genus, meâ opinione, omnium elegantissimum, id, ut plurimum, ex Italia adfertur. Sed & in hujus Cyclaminis flore quædam varietas observari potest, non in formâ quidem, licet quædam plantæ eos aliis longiores proferant, sed in frequentia & colore: nam nonnullæ plantæ eos valdè frequentes præbent, aliæ valdè raros & paucos: in quibusdam color valdè dilutus & quodammodo exalbidus est, in nonnullis verò saturatior, & ad florum Cyclaminis orbiculato folio, & odorato flore præditi colorem pænè accedens.

ante cap. LXIII. *pag.* 271. *reponenda sequens descriptio,*

Phalangium Allobrogicum majus.

PRIMVM in Belgicam illata hæc planta à nobilissimo viro Philippo Marnixio, anno à Christi nativitate nonagesimo septimo supra millesimum & quingentesimum ex Allobrogibus, illaque lecta apud celebre illud & primarium Carthusianorum cœnobium, vulgò *magna Cartusa* appellatum, ubi sponte nascitur, & ab incolis, ut ipse referebat, Lilium appellatur. Flores autem dumtaxat proferre cæpit (nam longâ vecturâ valde afflicta) apud Belgas tertio demum insequente anno: ego anno millesimo sexcentesimo primo conspiciebam, describebam & in tabella exprimi curabam, quæ hîc adposita.

QVINA

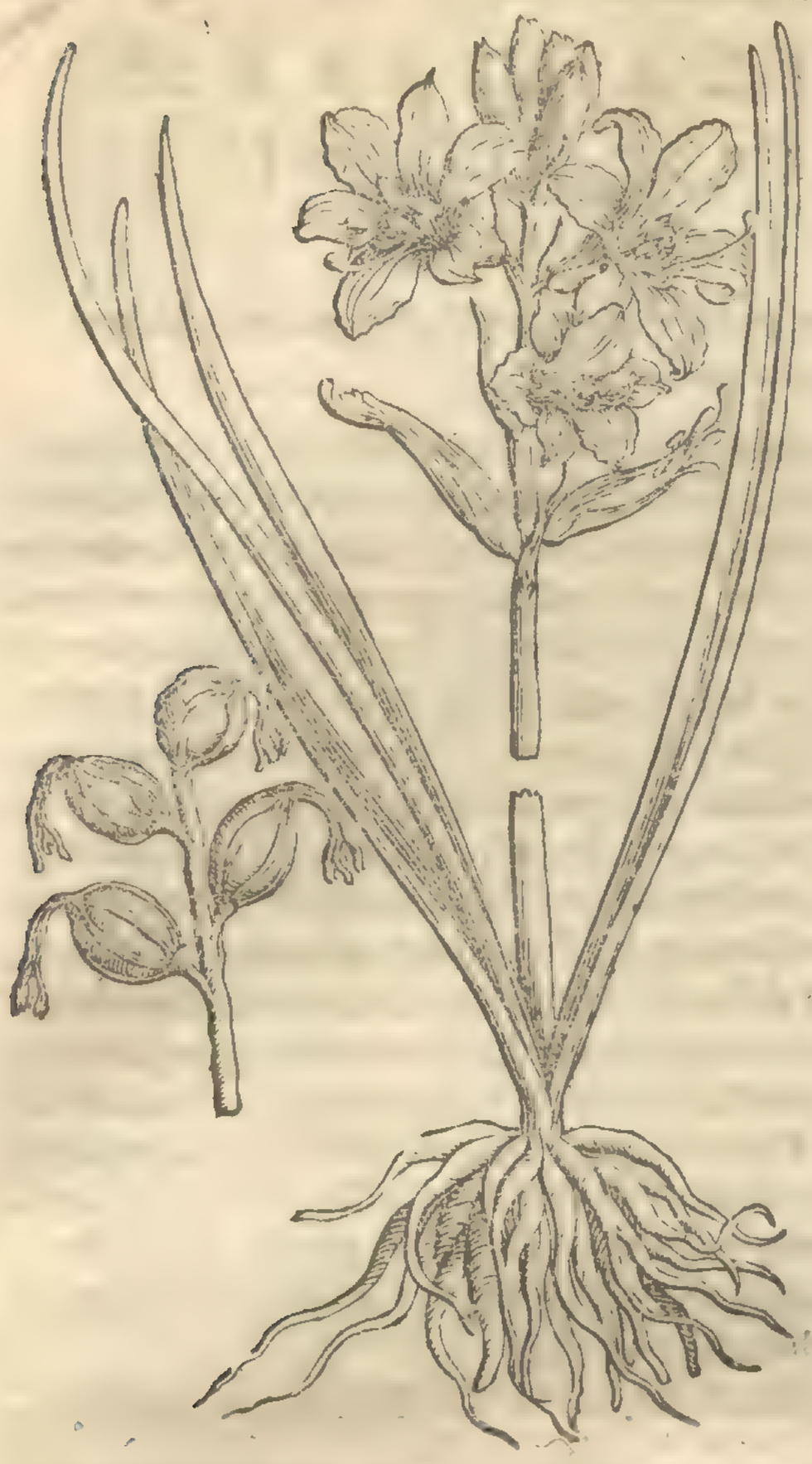

QVINA vel sena producebat hæc planta folia, carinata, satis firma, surrecta, viridia, summâ parte mucronata, infernâ sese invicem amplectentia instar aliorum Phalangiorum: inter quæ prodibat caulis pedalis aut amplior, viridis, teres, firmus, summo fastigio inter singulares appendices denos aut plures gestans flores prorsus niveos, majores quàm in majore Phalangio vulgari, in anteriorem partem propendentes, sex foliis constantes (quorum terna interiora paullò latiora & crispa, exteriora verò viridi mucrone prædita) florum parvi Lilij formam quodammodo referentes, odoratos, è quorum umbilico sena gracilia prodibant stamina unciam longa, terna tamen aliis paullò longiora, extimâ parte curva, & flavis apicibus donata, oblongiore gracili in medio stilo, ut commodiùs meâ opinione comparari posse non videantur, quàm parvo Lilio albo: floribus succedebant trigona capitula, fuscum semen & inæquale continentia: radix in multas crassas candidas & longas fibras, aliorum Phalangiorum radicibus non dissimiles dividebatur, & adnatis se propagabat. Ego quidem sobolem ab amico nanciscebar, quæ insequente anno senos flores proferebat, sed subsequens proxima hiems cum plerisque aliis elegantibus plantis corrumpebat. *Phalangii Allobrogici historia.*

RARIORVM PLANTARVM HISTORIÆ CAROLI CLVSI

LIBRO TERTIO.

Cap. VII. *pag.* 300. *ad capitis finem, adde,*

SED quum diligentiùs hanc plantam considero, magnam affinitatem habere videtur cum *Galastivida* Cretensium, cujus meminit Cl. V. Honorius Belli epistolâ I v. ad calcem meæ Plantarum Historiæ adpositâ, si non sit illa ipsa: nam notas certè Galastividæ suæ easdem tribuit quas in hac planta reperio; eam autem Galastividam intelligo quæ lac non effundit. Lectorem dispicere ne pigeat quæso; meam opinionem forsitan non improbabit. *Galastivida.*

cap. XIV. *pag.* 311. *ad finem capitis.*

Istam plantam in Pyrenæis montibus etiam nasci, mihi relatum est: quemadmodum & Gentianarum varia genera.

RARIORVM PLANTARVM HISTORIÆ CAROLI CLVSI

LIBRO QVARTO.

Cap. XVI. *pag.* 27. *ante Sectionem*, Hujus etiam, *adiice*,

CETERVM anno à Christi nativitate millesimo sexcentesimo, similis plantæ caput recens allatum ex promontorio Æthiopum longè sanè majus conspiciebam, quàm ad illam usque diem videram: nam quatuor uncias longum erat, totidem ejus ambitus juxta pediculum, & decem angulis erat præditum, quùm magna ex parte in aliis hujus generis plantis pentagona dumtaxat esse soleant: semen tamen quod in illo continebatur, ejus quod hoc capite descriptum est, magnitudinem non superabat. *Bamia Æthiopica siliqua decagona.*

APPENDIX ALTERA
RARIORVM PLANTARVM
HISTORIÆ CAROLI CLVSI
LIBRO QVINTO.

cap. VII. *pag.* XCIII. *ſtatim initio paginæ quedam immutanda: & uſque ad Sectionem*
Hujus plantæ, *legendum, quo ſequitur, modo.*

Papaveris ſpinoſi florum diverſitas.

FLOS ſeſe oſtendit ſenis ut plurimum (quemadmodum in planta ſponte in meo hortulo nata anno à Chriſti nativitate milleſimo ſexcenteſimo tertio obſervabam) foliis, interdum verò quinis dumtaxat aut quaternis conſtans; hanc enim florum varietatem eadem planta habuit; flavus ejus color, corniculati papaveris vulgatioris quod flavo flore eſt, floris inſtar; odor verò, Chelidonii majoris odorem quodammodo referens: ejus tamen flos non adeò caducus eſt ut antè ſcripſeram, ſed nonnunquam in tertium diem permanet; in cujus medio ſeſe exerit ſpinoſum capitulum pentagonum, interdum etiam hexagonum, vel tetragonum, quod ſummo faſtigio rubeſcit initio, deinde altera die poſt florem deciduum, nigreſcere incipit: id multis flavis ſtaminibus eſt cinctum: ſpinæ verò illæ, quibus capitulum eſt armatum, temporis ſucceſſu fiunt rigidæ & valdè pungentes; ipſum autem caput magnâ ex parte pollicarem craſſitudinem adquirit, rarò autem ſuperat, & quum maturum eſt, ſummâ parte dehiſcit, ſeminaque numeroſa oſtendit rotunda, rugoſa, fuſca & nigra, ſeminis Papaveris ceratitis rubello flore inſtar, cui etiam non diſſimilem habet radicem, eamque ſatis duram & lignoſam; quam tamen perennem eſſe non arbitror, tametſi pænè in menſem vſque Decembrem viridis in meo hortulo permanſerit, ſubinde recentes ramulos & novos flores proferens, donec gelu illius luxuriem cohiberet: copioſum ſanè maturum ſemen ea planta mihi præbuit. Tota autem planta flaveſcente ſucco abundat, quali Chelidonium majus, qui vel leviter vulneratâ plantâ copiosè effluit, & tandem concreſcit, fuſcumque colórem contrahit.

Florere incipiebat Iulii initio, deinde, ut dicebam, totâ æſtate & autumno flores proferre non deſiit.

cap. XXI. *pag.* CXIX. *ante ſectionem*, Ceterum, *adde*,

Lunaria minor ramoſa.

SED in aliis Provinciis etiam reperiri hanc plantam certiſſimum eſt: nam anno à Chriſti nativitate MDCIII. ex eruditiſſimi præſtantiſſimique viri Doctoris Ioannis Bierdumphelij Procerum Auſtriæ Medici epiſtolâ ad me Viennâ Auſtriæ miſsâ intelligebam, iſtam plantam ſponte naſcentem ab ipſo fuiſſe obſervatam & lectam circa arcem Weichſelbach Illuſtris Baronis ab Aurſperg, ubi vulgaris etiam iſta minor copiosè naſcitur, cum pleriſque aliis elegantibus plantis.

cap. XXXIV. *pag.* CXXXVI.

Ruta montana legitima.

Neſcio quâ negligentiâ factum ſit, ut pro legitimâ Rutæ montanæ icone, quam Typographo miſeram, alia minùs elegans & ſpuria ſuppoſita fuerit, non ſine animi mei moleſtiâ: eam ob cauſam, ut huic errori quâ ratione poſſem mederer, neceſſarium eſſe judicavi legitimam Rutæ montanæ iconem in hanc Appendicem inferre, ut Lector ejus aſpectu frui, & illam cum ſpuria ejus loco ſuppoſita conferre poſſit.

cap. LIII. *pag.* CLXVIII. *ante Sectionem*,
De hujus, *inſere ſequentia*,

Cerinthe V. folio non maculato.

QVINTVM Cerinthes genus Quarto formâ proximum obſervabam in cultiſſimo horto Doctiſſimi viri Ioannis ab Hogelande, anno à Chriſto nato ſexcenteſimo tertio

ſupra

ſupra milleſimum : verùm hujus rami quos ſtatim è radice plures proferebat, non valde attollebantur, ſed humi quodammodo procumbebant. Iſtius folia nullis albis maculis erant conſperſa, ſed prorſus viridia & mollia, nullâ tamen lanugine pubeſcentia, ne recens nata quidem, Iſatidis foliis non valdè diſſimilia : è foliorum quæ caules amplectebantur alis naſcebantur tenelli infirmiq́ue rami, ſuſtinentes ut in aliis generibus frequentium foliorum comam, inter quæ oriebantur tenues ſaturè purpuraſcentes petioli, ſuſtinentes caliculum in quinque anguſta foliola diviſum, amplectentia oblongiuſculum floſculum concavum, infimâ parte flavum, mediâ purpureum, extimâ etiam flavum, in quinque lacinias diviſum, continentem aliquot rigida ſtaminula, & inter illa oblongum tenuem ſtylum. Florebat Maio.

RARIORVM PLANTARVM HISTORIÆ CAROLI CLVSI

LIBRO SEXTO.

Cap. IV. *pag.* CLXXXIII. *addenda Anagallidis tenuiore folio hiſtoria.*

Anagallis tenuifolia Monnelli.

Anagallidis multæ ſpecies.

ANAGALLIDIS duo genera Veteres deſcripſerunt, unum phœniceo flore, alterum cæruleo: hoc feminam eſſe cenſuerunt, illud marem, omnium vulgatiſſimum, quodq́ue in omnibus quas adii provinciis obſervabam : alterum etiam illud cæruleo flore Valentino Hiſpaniæ regno frequentiſſimum, tametſi in aliis etiam provinciis creſcat, ſed non adeò abundè. Præter hæc duo genera, bina alia obſervabam : unum in Auſtriacis Stiriaciſq́ue montibus, amplioribus tum foliis tum flore, qui flavus : alterum ſponte in meo horto Francofurti ad Mœnum natum, obſoleto flore : utriuſque hiſtoriam & iconem in Rariorum Plantarum hiſtoria dedimus. Verumtamen de Quinto quodam genere me monebat anno à Chriſto nato milleſimo ſexcenteſimo tertio Nobilis idemq́ue doctiſſimus vir Ioannes Monnellus Tornacenſis, quod in ſuo horto alebat, flore quidem cæruleo præditum, ſed ab eo, quod cæruleum florem habere dixi, diverſum: cujus quum iconem mihi miſerit, additis aliquot notis ad ejus hiſtoriam pertinentibus, illam in adpoſita tabella ſubjecimus.

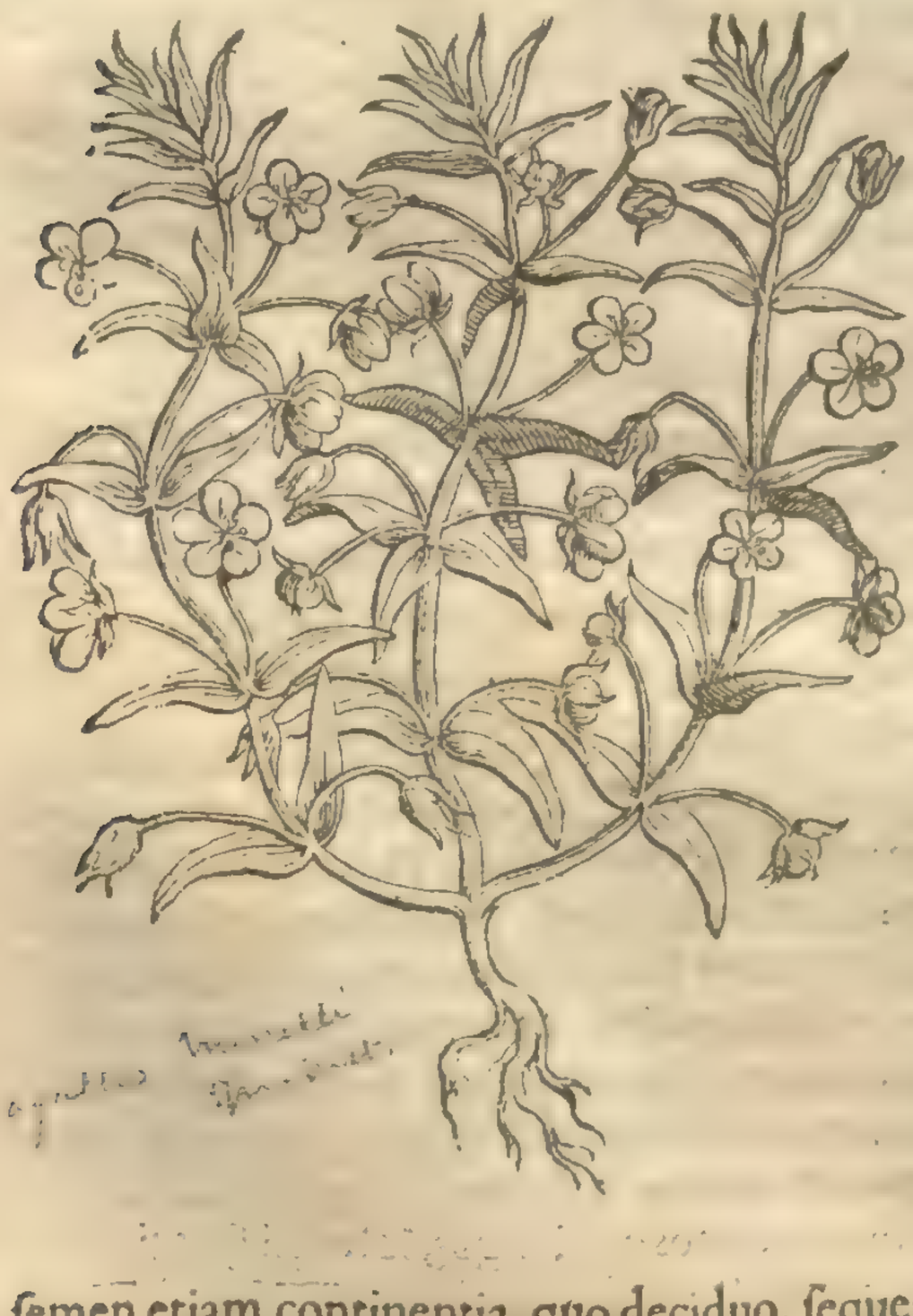

Anagallidis Monnelli hiſtoria.

ILLVD porrò genus Gadibus accepiſſe ſcribebat, cujus deinde ſemen in ſuo horto ſatum plantam protulerit ſemine deciduo quotannis renaſcentem, & plures ramos ſtatim à radice ſpargentem pedalis longitudinis, quadrangulos, ut aliæ anagallides, qui deinceps alios minores à latere procreant cinctos per intervalla longiuſculis & anguſtioribus foliis, quàm aliæ anagallides habeant, & ad Gratiolæ foliorum formam plurimum accedentibus, atque ex adverſo ſemper naſcentibus, ut plurimum binis numero, interdum etiam ternis, rarò pluribus, iiſq́ue aliquando in eodem ramulo; è quorum alis magnâ ex parte totidem exiliunt petioli, quot folia cauliculos per intervalla ſimul ambiunt, ſummo faſtigio ſuſtinentes flores quinque foliis præditos, coloris cærulei, umbilico tamen purpuraſcente, & phœniceis majores, è quibus exiliunt exigua ſtaminula ut in aliis generibus: Abundè flores profert & pletumque toto trimeſtri ſpatio: floribus ſuccedunt orbiculata vaſcula ut in aliis anagallidum generibus, ſimilo ſemen etiam continentia, quo deciduo, ſequente anno novæ plantæ generantur: annua enim ſive æſtivalis dumtaxat eſt planta.

APPENDIX ALTERA

cap. V. *pag.* CLXXXIII. *ad capitis calcem, adde,*

ACINOS porrò, hujus plantæ acinis valdè ſimiles, ad me mittebat anno à Chriſti nativitate ſecundo & ſexcenteſimo ſupra milleſimum eruditiſſimus vir Doctor Ioannes Caſtaneda Hiſpalenſis Medicus, *Yerba de las almorranas*, ſive *almorranera Yerba* appellatione inſignitos, quia mirabiles illius plantæ, quæ ejuſmodi acinos proferret, eſſe facultates ſcribebat adverſus hæmorrhoides, quas Hiſpani *almorranas* vocant, ſi hujus herbæ decocto foveantur aut abluantur: atque initio ſanè quum eos acinos ad me miſiſſet, iſtius plantæ, quæ hoc capite deſcripta, ſemen eſſe exiſtimabam: propterea illi ſignificabam, alſines repentis majoris acinos mihi videri quos ab ipſo accepiſſem: verùm ille reſpondebat, aliam penitus eſſe plantam quæ acinos illos ſive ſemen ferret, ab alſine repente. Quod ſi mihi aut iis quibus communicabam ex accepto ſemine nata fuiſſet aliqua planta, omnis dubitatio ſublata fuiſſet.

Yerba de las almorranas.

Almorranera.

Alſine repens.

Ceterùm aliud ſemen quod ex Italia miſſum Cl. V. Doctori P. Pawio Hæmorrhoidalis nomine, prorſus diverſam ab hac plantam protulit, ut quæ ad Caryophylleorum ſilveſtrium claſſem referri veriùs debeat, meâ quidem opinione. An porrò ab effectu talem appellationem adquiſierit, ignoro.

Hæmorrhoidalis.

cap. XX. *pag.* CXCIX. *ad capitis calcem, adde,*

CETERVM anno à Chriſti nativitate milleſimo ſexcenteſimo & tertio Cl. V. Fabius Columna litteras ad me dabat, in quibus ſignificabat, ſe hanc plantam magnâ copiâ creſcentem Cerignolæ obſervaſſe & eruiſſe, illamque in nova ſuarum in Dioſcoridem Obſervationum editione Aniſomarathrum appellare, ob odorem quem cum ſuavi guſtu mixtum habet. Quoniam porrò non dubito quin plurima ſcitu digna in iis Commentariis ſit prolaturus, illorum editionem ego & plurimi alii avidè expectabimus.

Aniſomarathrum.

capite XXVIII. *pag.* CCVII. *ad capitis calcem, adde,*

ISTIVS verò generis ſimplici flore ſemen ad me mittebat Vienna Auſtriæ Generoſa Domina de Heuſenſtain anno à Chriſto nato ſexcenteſimo ſecundo ſupra milleſimum, quod ex planta verſicolores flores gerente legiſſe ſcribebat; & ne dubitarem, plantæ flores etiam addebat. Ex illo ſato natæ mihi aliquot plantæ quæ inſequente anno flores quidem tulerunt, ſed binæ dumtaxat verſicolores, reliquæ vel ſuaverubentes & carnei coloris, vel prorſus cærulei, una etiam multiplici foliorum ſerie conſtantes carnei coloris: in illarum autem plantarum floribus qui verſicolores fuerunt, inſignem obſervabam varietatem: nam quidam media ex parte cærulei erant coloris, ex altera ſuaviter rubentis, in quibuſdam florum folia alternis diverſo colore erant diſtincta, unum videlicet cæruleum, ſequens carnei coloris, tertium deinceps cæruleum, & ſic conſequenter, quidam flores ſingula folia habebant ſuaviter rubentia, ſed quæ eſſent parvis quibuſdam cæruleis maculis confusè ſparſis notata; breviter vix bini flores in eadem planta ſimiles conſpiciebantur, licet duobus jam dictis coloribus dumtaxat conſtarent: & iſta ſanè varietas magnam venuſtatem ipſis plantis conciliabat.

Delphinium arvenſe flore verſicolore.

Florum varietas.

cap. XXXVII. *pag.* CCXVI. *ante Sectionem*, SED & hic, *addenda quæ ſequuntur*,

Similes etiam oblongas Panici ſpicas ex Guinea relatas mittebat ad me honeſtiſſimus vir Willelmus Pardunius anno à Chriſti nativitate milleſimo quingenteſimo nonageſimo nono: quinetiam nautæ parvos illos virides pſittacos rubro capite inſignitos, quos ex illa Provincia advehebant, ſimili ſemine in itinere alucrant.

Panicum Æthiopicum.

cap. LVIII. *pag.* CCXLVII. *ante Sectionem*, CETERVM, *adde*,

VARIA in omnibus Europæ provinciis Trifolii genera naſci, nemo eſt qui ignorat: nam nullus eſt Hiſtoriæ Plantarum Auctor, qui, præter vulgaria, peculiare aliquod genus non deſcribat ab aliis minimè obſervatum: ſupereſſe tamen nonnulla arbitror quæ à nemine adhuc ſunt prodita, ut iſtæ minutiæ interdum contemni ſolent. Nam Reverendus Pater Gregorius à Reggio anno à Chriſti nativitate milleſimo ſexcenteſimo tertio ad me ſcribebat Trifolij quoddam genus ſe reperiſſe, quod à nullo auctore hactenus deſcriptum exiſtimaret, in ſummo quodam colle arenoſo ipſorum cœnobio vicino, cui nomen *Mons Calvariæ* ad Bononiam, cujus etiam ramulum palmarem, ſed foliorum & florum expertem atque prorſus aridum, exigua tamen cornicula adhuc retinentem mittebat, in quibus exile ſemen. Scribebat autem ejus ramulos circiter binos palmos eſſe longos, & humi ſpargi, folia verò habere trifolio ſimilia, floſculos exiguos, flavos & inodoros: ex ramulo porrò miſſo ſiliquulas ſive cornicula retinente, obſervabam illa alternis jam in hoc, modò in altero ramuli latere per brevia intervalla confertim naſci, & cauliculo ſive ramulo adhærere, nullo ferè

Trifolium falcatum.

ferè petiolo,& in ſingulis nodis quinque plerumque conjunctim,ſemunciam longa, & falculæ modo curva: quam adeò ob cauſam ipſe Trifolium falcatum appellabat.

cap. LVIII. *pag.* CCXLVIII. *ad capitis calcem,*

Anno deinde milleſimo ſexcenteſimo primo & eum inſequente eadem Generoſa Domina ſingulares illius Hepaticæ trifoliæ pleno cæruleo flore plantas ad me Viennâ Auſtriæ mittebat,quas tamen virentes nondum videre mihi licuit: nam quùm in pyxidulis,quibus incluſæ, negligenter fuiſſent compoſitæ,deinde diuturna & longa temporis quo in itinere hæſerant mora acceſſiſſet, prorſus aridas & corruptas illas accipiebam. Nunc tamen ſimiles plantas Bruxellis Brabantiæ reperiri intelligo apud quoſdam peregrinarum & elegantium plantarum diligentes cultores, præſertim verò apud N. V. Lamorallium de Taſſis Veredariorum Præfectum, & paucos alios. *Hepatica trifolia cæruleo pleno flore.*

RARIORVM PLANTARVM HISTORIÆ CAROLI CLVSI

APPENDICE.

pag. CCLIII. *ante Sectionem*, An verò,

VT porrò evulgatâ jam meâ Plantarum cum priore Appendice hiſtoriâ, me monebat eruditiſſimus vir Doctor Caſtaneda Hiſpalenſis Medicus, hujus arboris flores confertim in ſummis ramulorum faſtigiis naſcuntur, deni, duodeni, aut plures è brevibus pediculis ab eodem exortu prodeuntibus dependentes,quorum quidem iconem mittebat, ſed adeò rudi arte delineatam, ut ex ea florum cognitionem adipiſci nequiviſſem, niſi binos flores aridos adjunxiſſet, è quibus qualemcumque illorum formam obſervare licebat: erant verò illi flores valde anguſti, binas uncias aut ampliùs longi, tribus foliis conſtantes, quorum ſupernum bina illa quæ in lateribus anguſtiſſima, longitudine & latitudine multum ſuperabat,duplicatumque erat: ſed antè quàm flos explicaretur, corniculi, ſive ſiliquæ formam veriùs referebat, quàm floris, breviq. viridi calice comprehendebatur infimâ parte: è medio autem flore ſub ſuperno folio quod complicatum, ſupinâ verò parte apertum,latens prodibat planus ſtilus extimâ parte in novem ſtamina diviſus, quorum apices cujus coloris fuerint,& ipſa etiam ſtamina cum ſtilo, me latet,quia ex arido flore, cujus color prorſus evanuerat, conjecturam facere nequibam, & pictura ipſa nullam in flore foliorum ſeparationem, nullam ſtaminum formam exprimebat, ſed flores dumtaxat clauſos & corniculi potiùs quàm floris alicujus formam referentes, coſque coloris rubri valde ſaturi. At ſi mihi eos recentes videre licuiſſet, paullò exactiorem ejus deſcriptionem dare potuiſſem: boni ergò conſulat lector quæ profero. *Arboris Coral. flores.*

pag. CCLVI. *ante Sectionem*, CETERVM, *adde,*

EX illis verò quos mihi retinebam nonnullos habui, quorum flores paucioribus maculis erant inſigniti; deinde paucos alios mittebat, quorum flores nullis prorſus maculis diſtinctos eſſe ſcribebat: verùm tamen illorum florem nondum videre mihi contigit, nam eos bulbos quos flores prolaturos ſperabam ſubſequens rigida hiems corrumpebat. Joannes autem ab Hogelande unam habuiſſe plantam dicitur quæ anno Chriſti ſexcenteſimo tertio ſupra milleſimum florem purum & nullâ maculâ aſperſum tulerit, inſuper aliam plantam illius generis cujus flores maculis diſtincti, quæ quadraginta aut plures flores eodem caule ſuſtinuerit: ſed is planus erat, ut plerumque in omnibus plantis bulboſâ radice præditis, quæ præter earum naturam tam numeroſos flores proferunt, contingere ſolet. *Lil montanũ flavo puro flore.* *Aliud multiflorum.*

eadem pag. CCLVI. *ad cap. calcem adde,*

SINE difficultate, & ſemine terræ commiſſo naſcitur, & adulta hæc planta adnatis ſeſe propagat.

Poſtea verò me monebat Venerius ſimiles bulbos non modò locis in ea pagina notatis ſponte creſcere, ſed etiam ipſum eruiſſe natos in monte *Campſaure* vocato, & alio loco qui à *Lilio* nomen ſumpſit: iſticque a ruſticis *Conſol* appellari, id eſt, Conſolidam, quod ejus radice contuſâ & impoſitâ,tam hominum,quàm animalium vulnera,mirum in modum curari referant; atq. adeò Pyrenæorum montium incolas nullum aliud remedium uſurpare. Conſol.

pag. CCLVII. *ante Sect.* Florebat Maio,

IN earum porrò Fritillariæ plantarum quæ è Pyrenæis montibus eruuntur,floribus,non minor

minor obſervatur diverſitas quàm in illis quæ vulgares in diverſis Galliæ Provinciis reperiuntur: nam licet omnium quos mihi quidem conſpicere licuit forma quodammodo ſimilis ſit, ſex videlicet foliis conſtans, eorumque terna interna folia magnâ ex parte tribus externis ſint latiora & amplora, quidam tamen flores illa repanda habent, hoc eſt, illorum extimas oras reflexas habent: nonnullorum verò oræ vel non ſunt reflexæ penitus, vel certè quam minimùm; rurſus illi flores qui extimas foliorum oras reflexas habent, alii aliis ſaturatioris ſunt coloris, quidam etiam adeò ſaturi, ut nigri videantur, præſertim externâ foliorum parte, quæ nec ſplendet nec teſſellis diſtincta appâret; at interna purpureis quibuſdam maculis diſtincta vel frequentioribus vel minùs frequentibus, aut magis ſaturis, aut dilutioribus, eaque ſplendet. Illi verò flores qui folia repanda non habent, vel quorum oræ paullulùm dumtaxat ſunt reflexæ, externâ parte ut plurimum vireſcentis ſunt coloris, internâ autem ex viridi flaveſcentis & ſplendentis, quali pænè præditus eſt tenuior ille ſericeus pannus vulgò tafetas vel cafat nuncupatus, ex flavis & viridibus ſericeis ſtaminibus contextus; atque in illis teſſellarum illa diſtinctio obſcuriùs appâret: ſingulorum autem foliorum ungues interni nonnihil cavi ſubviridem maculam impreſſam habent: ex floris verò umbilico ſex alba ſtamina prodeunt, quorum apices pallidi, inter quæ trifidus exilit ſtylus paullò ſupra ſtamina ſeſe exerens.

Fri illaria Pyrenæa v. meliis.

Florent paullo ſeriùs quàm vulgares ſerotinæ Fritillariæ, & ſemen ferunt in thecis ſive capitibus triangulis, vulgaris Fritillariæ inſtar, planum, vulgaris ſemini prorſus ſimile, in quo nullum etiam germen conſpicitur. Interdum hæc planta binos flores in eodem caule profert, quemadmodum vulgaris.

Audio hujus generis plantas reperiri quæ proferant florem pænè flavum, nonnullas etiam quæ prorſus flavum, quas nondum videre mihi contigit.

pag. CCLIX. *ante Sectionem*, Id autem,

Croc. vernum capillari folio.

& certè illius quod cæruleum habet florem aliquot bulbos ſemel atque iterum miſit: at illius quod albo eſt flore, ne unum quidem bulbum ab ipſo impetrare potui; in alios tamen magis liberalis fuit: certus enim ſum eos, qui illud habent, ab ipſo accepiſſe. In Hogelandii horto, anno Chriſti milleſimo ſexcenteſimo tertio aliquot plantas conſpiciebam,

Flo. albo.

quarum tres apertum florem habebant, eumque candidum, reliquas quæ erant contiguæ,

Flo. cæruleo.

ejuſdem generis fuiſſe opinor: nam eæ plantæ quæ cæruleum florem habebant, quarum vicenas aut plures numerabam, ſeorſim certo ſpatio ab illis erant ſegregatæ.

pag. CCLXXXVII. *ad genus* XXV. *pernicioſorum fungorum.*

HANC etiam iconem Viceſimi quinti generis pernicioſorum fungorum, habuit Moretus Typographus, quam ſuo loco reponeret: verùm eâdem negligentiâ prætermiſſa fuit, quâ legitima Ruta montana cap. XXXIV. lib. V. pag. CXXXVI.

FINIS APPENDICIS.

Cândido Lectori.

TYPIS *jam expreßâ alterâ Appendice ad Rariorum Plantarum Historiam, quasdam plantas adhuc videre mihi contigit, quarum neminem hactenus mentionem feciſſe arbitror: adeò enim immenſum eſt hoc Rei Herbariæ ſtudium, ut multæ plantæ à diligentibus perquiſitoribus quotidie reperiantur, quas in rerum natura minimè extare putabamus. Quum verò quæ ad meam notitiam pervenêre ſint elegantes & valdè raræ, earum qualemcumque hiſtoriam & nonnullarum icones affabrè delineatas ad alteram illam Appendicem adjunctam eſſe volui. Benevolus lector etiam propenſum hoc noſtrum de ipſo benemerendi ſtudium boni conſulat.*

Roſa ſemper virens.

ante Roſam campeſtrem lib. x. Plant. Hiſt. cap. LXXXI. *pag.* 116.

MITTEBAT ad me Patavio doctiſſimus vir Ioachimus Iungermannus, C. V. Ioachimi Camerarii Noribergenſis poliatri ex ſorore nepos, anno Chriſti milleſimo quingenteſimo nonageſimo ſecundo aliquot ſemina, & inter illa cujuſdam Roſæ ſemen, cujus ſchedæ inſcriptum *Roſa ſemper virens*: ex eo Francofurti ad Mœnum terræ commiſſo natæ ſunt mihi inſequente anno quinque aut ſex plantæ, quas inde diſcedens, Lugdunum Batavorum adferebam, & amicis donabam. Mirificè quidem luxuriârunt illæ plantæ annis ſubſequentibus, ſed nulla florem protulit, præter eam quæ in Academico ejus urbis horto alebatur: ejus enim flos iſto demum anno milleſimo ſexcenteſimoquinto conſpectus eſt Iulio menſe, duodecimo videlicet poſt quàm planta nata eſt, anno, non ſine magna ſanè mea lætitia: quia tametſi ſemine terræ commiſſo eas plantas adquiſiviſſem, obſervans tamen adeò adultas nullum florem proferre, valde metuebam, ne ſoli mutatione ſteriles evaſiſſent. Nunc autem, quum ejus florem conſpexerim, facere non potui, quin illius in hac altera Appendice ad meam Rariorum Plantarum Hiſtoriam, mentionem facerem.

MVLTIS porrò hæc Roſa ſtatim à radice luxuriat ſarmentis flexibilibus & caducis, niſi quis palo ſuſtineat, aut ad parietem applicet: nam non valdè craſſa ſunt, ſed lenta, viridia, ſpinis rubeſcentibus, hami inſtar aduncis & mucrone verſus terram converſo obſita, ut pleraque fere omnia Roſarum genera, eaque alternatim ambiuntur à foliorum alis, ſeptem interdum, ſed quinque ut plurimùm, foliis prædita, ex adverſo ſeſe ſpectantibus: horum duo quæ latiori alæ ſedi, quâ ramum amplectitur, proxima, minora ſunt, bina alia quæ ſuccedunt illis duplo pænè majora, quintum extremam alam occupans, & imparem numerum faciens, omnium maximum: ſingula autem à nervo medium folium occupante aliquot venas habent ad folii oras excurrentes, in ambitu ſunt ſerrata, & præ viriditate ſplendent; nec defluunt ut in aliis Roſis, ſed etiam hieme (licet viridis ille ſplendor aliquantulum marceſcat) permanent: eam ob cauſam Roſæ ſemper virentis nomen illi inditum. Novo vere ex flagellis illis ſive ſarmentis è foliorum alis multi oriuntur nouelli rami, initio quidem cum foliis nonnihil purpuraſcentes, deinde verò colorem viridem contrahentes: quorum nonnulli ſummo faſtigio ternos aut quaternos gerunt flores uncialibus gracilibus petiolis ſubnixos, quinque foliis pænè uncialibus conſtantes prorſus nivei candoris, è quorum medio plurima ſtaminula prodeunt candida, flavis apicibus inſignita, & inter illa capitellum hirſutum albicans. Floris odor ſuavis eſt, & ad Roſæ moſchatæ ſimplicem quinque foliorum ſeriem habentis odorem valdè accedit; ſed nec ipſius floris forma valdè diſſimilis.

Ad Appendicem alteram ad cap. XI. *pag.* 152. *ubi de Fritillaria alba ago, adde,*

Mittebat verò eruditiſſimus Venerius anno Chriſti milleſimo ſexcenteſimo tertio, aliquot hujus Fritillariæ albo flore bulbos amicis. quos accipiebam, perierunt cum pleriſque aliis ſelectioribus plantis: quos verò accipiebant Hogelandus & Porretus, conſervati ſunt; & Hogelandus quidem altero poſt anno binas habuit plantas quæ flores tulerunt notis quibuſdam diſcretas: unius enim flos totus albus fuit, alterius foris etiam albus, internà autem parte venis quibuſdam purpuraſcentibus diſtinctus: Porretus unicam habuit, cujus flos totus albus fuit.

*** *Narciſſus*

APPENDICIS ALTERIVS

Narcissus iuncifolius flore albo reflexo.

ad cap. XII. *Lib.* II. *Rariorum Plantarum Historiæ.*

PYRENÆI montes multas plantas elegantes proferunt, quarum pleræque eorum qui de re Herbaria scripserunt notitiam effugerunt, quia nullius adhuc tanta & tam exquisita fuit diligentia, ut omnes quæ in illis montibus nascuntur, observare potuerit: paulatim tamen qui viciniora iis loca inhabitant viri docti Herbarum studio sese oblectantes, plurimas observârunt, inter quos primarium locum meritò obtinet eruditissimus vir Ioachimus Venerius, cujus beneficio his proximis annis aliquot accepimus: sed & rhizotomi quidam Galli spe lucri illecti, pleraſque in has provincias attulerunt. Præter eas porrò, quarum in mea Rariorum Plantarum Historia, ejusque altera appendice nemini, duo Narcissi genera hoc anno Christi sexcentesimo quinto supra millesimum apud amicos flores protulerunt nunquam antea mihi conspecta, quorum Primi iconem subjecta tabella expressam habet, & addita est brevis ejus historia.

PRIMVS igitur è radice bulbosa nucis ponticæ magnitudine, candida, fuscâ membranâ obducta, cujus sedem plurimæ tenues albæ fibræ occupabant, quaterna aut quina exiliebant folia dodrantem longa, angusta & pænè juncea, aliquantulum striata, & supinâ parte nonnihil carinata, viridia, inter quæ prodibat dodrantalis caulis viridis, lævis, non valdè crassus, summo fastigio sustinens in membranaceo involucro binos, ternos, interdú quaternos oblongos flores nivei quidem candoris, sed odoris expertes, deorsum propendentes & nutantes, sex longiusculis & satis angustis foliis præditos, sursum reflexis florum cyclaminis instar, è quorum umbilico prominebat calix semunciam longus, vel etiam longior, inæqualibus oris, continens tria staminula alba, quorum apices flavescentes; & tenuem longum stilum extremas calicis oras multum superantem: succedebant triangulares siliquæ sive thecæ, exiguo, orbiculari, nigroque & splendente semine plenæ. Florebat autem Aprili.

NARCISSVS *Iuncifolius albo flo. reflexo.*

Istud Narcissi genus redimebant biennio antè à rhizotomo quodam Gallo cui nomen Nicolaus le Quelt sive Quilt, elegantes & raras plantas in has Provincias quotannis adferre solito, quas per suos in Pyrenæis & etiam in Hispaniis conquirere jubet. Inter eos autem qui redemerunt nonnulli hujus Narcissi plantas habuerunt paullo latioribus foliis præditas, quarum flores etiam oblongiores erant.

ALTERIVS Narcissi juncifolii unicam plantam habuit Christianus Porretus pharmacopœus Leydensis diligentissimus à Petro Gassano sive Plantino missam, cujus multo longiora erant folia quàm præcedentis, & viridia; caulis etiam longior, summo fastigio sustinens binos aut ternos flores, diversæ tamen à superiore formæ: nam Narcissi juncifolii minotis floribus valde similes erant; horum tamen color albus tam ipsius calicis quàm sex foliorum ipsum ambientium. Florebat etiam Aprili: radix erat non valdè magna, longiuscula, membranâ eam cingente prorsus fuscâ. Accipiebat etiam ab eodem alios bulbos simili nomine insignitos, crassiores tamen, quorum folia ejus foliis quos Nicolaus adferebat valde similia erant; sed florem nondum tulerunt.

CETERVM anno superiore nobis mittebat non solùm Venerius, verùm etiam Nicolaus adferebat plantas Narcissi juncifolii albo flore nomine donatas: eæ autem quum florem nondum protulerint, nihil de ejus formâ vel colore pronunciare possum; nam bina dum-

dumtaxat habuerunt hoc anno folia cùm eæ plantæ quas nactus sum, tùm quas alii redemerunt, & illa quidem angusta, supinaque parte aliquantulum plana, valde longa, non tamen surrecta, imò potiùs humi quodammodo procumbentia: illorum item color, meâ opinione, non unus. Nam plantarum quas Venerius mittebat, magis viridis videbatur; earum quas Nicolaus adferebat, magis ad cæsium tendens, pænè ut foliorum Pseudonarcissi. Si quam porrò dabunt florum differentiam, proximus aut eum subsequens annus nos (si vivimus) certiores efficiet.

Pseudonarcissus albo flore.

ad cap. XVII. *Lib.* II. *Rariorum Plantarum Historiæ.*

INTER Narcissos reponendam esse eam plantam quæ Pseudonarcissi appellationem vulgo obtinuit, nullum esse opinor mediocriter in re herbaria versatum, qui dubitet. Multæ autem ejus sunt differentiæ: nam præter eas quas in mea Rariorum Plantarum Historia describebam, cum majores tùm minores, atque alias multos jam ante annos vulgatissimas, Pyrenæi montes & loca illis vicina nobis adhuc suppeditârunt alias majores & minores, formâ & colore dissimiles: nonnullæ enim flores habuerunt sex foliis tubum amplectentibus perpallidis & quasi albicantibus constantes, aliæ pallidis, aliquot etiam paullò saturatioribus; tubum verò aut valdè amplum, aut angustiorem, cumque vel pallidum, vel valdè flavum & quasi aureum, aut oris fimbriatis, aut quodammodo æqualibus & minimè crispis. Verum enim verò proximis his annis novum quoddam genus repertum est, quod valdè rarum censeo, cujusque binos bulbos anno Christi millesimo sexcentesimo quarto ab eruditissimo Venerio accipiebam cum Cyclaminis novo vere (ut adscriptum erat) albos flores proferentis paucis bulbis, & aliquot aliis plantis non vulgaribus. Horum alter florem mihi protulit insequente Aprili, quemadmodum etiam aliis quibus similes plantas communicauerat. Sed & eodem anno mense Decembri rhizotomus quidam Gallus similes plantas venales adferebat, à quo ego & etiam alii redimebamus. Quoniam porrò valdè elegans est planta, nec à quoquam (quod equidem sciam) adhuc descripta, aut ejus icon exhibita, rem non ingratam me facturum existimavi, si illam Lectoris oculis in subjecta tabella proponerem, & ejus brevem historiam adiicerem.

PSEVDONARCISSVS *albo flore.*

TERNA autem è radice bulbosa oblongiore nigroque cortice sive membranâ tecta (à cujus sede frequentes tenuesq. oriebantur candidæ fibræ) proferebat folia, dodrantem vel paullò amplius longa, Narcissi angustioribus foliis valde similia, supinâ parte carinata, inter quæ nudus prodibat caulis satis exilis, non crassus, dodrantem altus, summo fastigio membranaceum folliculum gerés, è quo propendebat flos totus albus, Pseudonarcisso vulgatiori, quem Germani Gelbe Hornungs blumen / Belgæ verò Geele Tijlooſen appellant, formâ quidem similis, paullò tamen minor, sescunciam longus, sex foliis tubum amplectentibus similiter constans, tubo autem paullò angustiore, & oras nonnihil fimbriatas habente, in quo sex alba stamina flavescente apice prædita, & medius stilus longior: nullum verò peculiarem odorem in eo flore observabam, qui aperiebatur Aprili, deinde Iunio semen proferebat in triangulari capite sive thecâ, orbiculare, nigrum & splendens, quale Narcissi juncifolii albo flore reflexo, sed majus.

ad calcem cap. XIX. *lib.* II. *Hist. Rarior. Plant. hæc etiam addenda.*

QVVM anno Christi millesimo quingentesimo nonagesimo secundo Narcissi istius iconem accipiebam, eam illico exprimen-

dam curabam: & ex aliquot notis à Iacobo Plateau ipſi additis, illius hiſtoriam concinnabam. Septimo inſequente anno Illuſtris idemque eruditiſſimus vir Ioannes Vincentius Pinellus piæ memoriæ, unice mihi charus, ejus bulbum cum aliis quibuſdam Narciſſis ad me mittebat, qui ſingulis annis flores protulit, & hoc quidem anno milleſimo ſexcenteſimo cuncte quatuordecim ſummo caulis ſatis craſſi & trigoni faſtigio. Tametſi porro iconem miſſam non adeo feliciter, ut decebat, expreſſam eſſe viderem, mutandam tamen non putabam, quia ex illa lectorem ſatis perſpicue animadverſurum confidebam, de qua planta ſermonem inſtituiſſem. Plantam quam mittebat Pinellus unde habuerit, ignoro: certum tamen eſt, am multo tempore in Italia fuiſſe notam, quia Matthiolus Narciſſi tertii appellatione eam donavit; & in Sereniſſimi Ducis Hetruriæ horto cultam fuiſſe ſcio, unde Iacobus Plateau ſemen nactus erat. Anno autem Chriſti ſexcenteſimo ſupra milleſimum, ut ante dicebam, multos ejus bulbos adferebat Amſtelredamum Ioannes ab Ophem Bruxellâ Brabantiæ oriundus, qui ipſemet in Illyrico erraverat: inſuper capſam iis & Scillæ bulbis aliisque rebus plenam ad fratrem mittebat, qui Bruxellæ commorabatur, ſed quum Middelburgum eſſet perlata, & iſtic ad aſpiciendum quid contineret, aperta; fiſcus manum in eam injecit, quod nonnulla contineret, quorum tranſvectio erat prohibita. Bulbi qui inerant inter multos diviſi: Ornatiſſimus vir Simon Pardavinus aliquot eorum habuit: is unum ad me Lugdunum Batavorum mittebat, qui demum hoc anno flo[illegible]re cœpit, binos autem caules habuit, unum octo floribus præditum, alterum decem: ſucceſſit deinde in craſſiuſculis, trigonis, & unciam longis thecis ſemen orbiculare, nigrum, ſplendens, Pſeudonarciſſi flo. albo ſemine majus. Planta verò quam à Pinello accipiebam, quamvis quotannis, ut dixi, flores protulerit, nullum tamen ſemen dedit, niſi hoc etiam anno. Sed biennio ante ſemen ſimilis plantæ Amſtelredamo ad me mittebat ornatiſſimus & perhumanus vir Theodoricus Coornhart ejuſdem urbis civis, lectum in iis plantis quas à Ioanne ab Ophem redemerat, è quo terræ commiſſo natæ mihi ſex aut octo plantulæ.

Hæc autem proferre libuit, ut omnes intelligant, plantas quæ primùm huc advectæ, ex Oriente aut India non fuiſſe petitas, ut quidam ſibi perſuadent, & aliis etiam perſuadere conantur, ſed in Europa natas.

Bulbus μονόφυλλος.

an Βολβὸν Theophraſti?

Bulbus unifolius.

VALDE rara eſt hæc planta: certè ante annum milleſimum ſexcenteſimum quintum ejus flos mihi non conſpectus. Eam autem redimebam biennio antè à Gallo rhizotomo Nicolao le Quilt Lutetiæ Pariſiorum commorante, cum aliis bulbis, qui in Luſitania, ut ipſe aſſerebat, eruti. Quùm verò non ſit inelegans, imò valdè raram eſſe mihi perſuadeam, ut qui unicam illam plantam habeam; nec apud aliũ quempiam, ſimilem conſpexerim, dignam exiſtimabam quæ in hac Appendice locum haberet: propterea in tabella exprimendam curabam, ut ejus icone lector frui poſſet.

UNICO autem è terrâ prodibat folio tenui primùm & prorſus junceo, quod tandem pedalem adquirebat longitudinem: duabus autem ſupra terram unciis paullo majorem adquirebat latitudinem, & canaliculatum fiebat, extremâ tamen parte manente junceâ: ubi verò latiorem adquirere incipiebat latitudinem, ex ejus medio exiliebat triuncialis longitudinis cauliculus, tenuis, lævis, dilutiùs virens, in cujus faſtigio alternatim ſiti erant tres flores non valde magni (ut ex icone obſervari poteſt, in qua volui florum magnitudinem expreſſam) qui ſex foliis candidiſſimis erant præditi, non multum abſimiles floribus

Grami-

Graminis Tarnesii Herbariorum, sive Hepaticæ albæ Cordi, sed nullo caliculo, ut illi, inclusi: e quorum medio prodibant sex albi flammula flavis apicibus prædita, & umbilicum occupabat capitellum triangulare, summo fastigio sustinens exilem stilum albū, staminum longitudinem non excedentem. Odoratus autem erat iste flos, & Spinæ appendicis flavum odorem æmulabatur. Ejus bulbus orbicularis erat formæ, nec avellanæ nucis magnitudinem excedebat, fuscâ membranâ tectus, sedeque illius multis tenuibus candidis fibris obsitâ. Bina folia totidemque cauliculos habuit, ut in tabella ad plantæ normam expressa videre licet: flores autem aperiebantur medio Junio: quale semen prolatura fuisset, nihil pronunciare possum, quandoquidem plantam è terra eximere coactus fui, ut pictori exprimendam traderem; & tametsi bulbus postea terræ denuò fuerit commissus, caulis tamen cum flore brevi emarcuit.

Quo nomine appellare debeam hanc plantam dubito, nisi quis fortè Βολβίνιον esse censeat, cujus Theophrastus lib. VII. Historiæ Plantarum cap. XIII. meminit: sed quum eam non describat, & dumtaxat reponat inter plantas quæ bulbosâ radice constant, difficile est certi quidpiam statuere. Sive autem Βολβίνιον, sive Βολβὸν μονόφυλλον quis appellare malit, per me semper licebit: satis mihi est ipsius plantæ historiam, quàm integrâ potui fide, cum illius icone Lectori proponere.

Alteri Appendici ad cap. XXX. *lib.* II. *Rariorum Plantarum Historiæ pag.* 183. *adjunge*

CETERUM anno millesimo sexcentesimo quinto mihi & aliis aliquot bulbi qui flores cæruleos gerunt, plures flores, vel longiorem florum comàm protulerunt, quàm præcedente anno: qui tamen pro eo missus, cujus flores essent albi, nulli florem tulit quam illo ipso anno. Hogelandio planta una, Porreto planta una, Honesto planta una, mihi etiam unica quam habebam planta: nam quam Venerius anno præcedente mihi mittebat, hiems corrupit.

Hyacinthus stellàtus æstivus minor.

Subiiciendus Hyac. stellato æstivo majori in Altera Appendice.

QUUM primùm è terra prodit hæc planta, septena aut octona à radice promit folia angusta, plana, viridia, & quodammodo splendētia, circiter septem uncias longa, quæ sese humi diffundunt & in orbem spargunt, atq. veluti contorquent: inter quæ assurgit cauliculus teres, brevis, binarum unciarum longitudinem non excedens, summo fastigio senos aut septenos floseulos alternatim ferens, veluti in spicam congestos, iis formâ & colore pænè similes, quos profert Hyacinthus stellàtus æstivus, cujus paullò antè memini, sed longè minores: his succedebant triangula etiam capitella extremo mucronàta, nigrum semen continentia: radix erat bulbosa, ferè orbicularis, crassæ avellanæ Hispanicæ magnitudinem æquans, candida, sed fuscâ membranâ tecta, e cujus infimâ sede numerosæ exiliebant fibræ, magnâ ex parte valdè tenues, iis tamen admixtæ septenæ aut octonæ paullò crassiores. Florebat Maio mense cum majore.

Unicam hujus generis plantam, eamque αὐτόφυες accipiebam anno Christi millesimo sexcentesimo tertio à Nicolao le Quilt sive Quelt Gallo rhizotomo cum bulbo unifolio. & aliis quibusdam è Lusitania, ut asserebat, petitis.

Cyclaminus vernus albo flore.

ad cap. LIX. *lib.* II. *Rariorum Plantarum Historiæ.*

ANNO Christi millesimo sexcentesimo quarto, mense Augusto, à Venerio paucos Cyclamini bulbos, quos scribebat verno tempore florem album proferre, accepiebam cum aliis quibusdam raris plantis: acceperunt & alii ejus amici, quibus omnibus insequente anno folia quidem protulerunt, sed nullum florem: alioqui non prætermissem ipsius plantæ iconem in tabella expressam Lectoris oculis proponere. Erant verò ea folia circinatæ pænè rotunditatis, non valdè ampla, sed satis densa ac crassa pronâ parte impense rubra (pronam autem partem intelligo quæ terram spectat, & in eâ procumbit) supinâ verò viridia quidem, albis tamen maculis per totam superficiem respersa. Quòd florem non tulerint, an id acciderit propter aëris & soli mutationem, an quòd nondum satis adultæ fuerint plantæ, ignoro: nonnullis tamen bulbi nucem juglandem cum suo pulvinato calice, aut exigui mali magnitudinem æquabant, & orbiculari erant formâ, quid. m[illegible] iam magis compressâ & planâ, instar radicis Cyclamini hederaceo folio.

Sub extremum illum ipsum mensem adferebat etiam similes Cyclamini bulbos Nicolaus le Quelt Gallus, cujus antè facta mentio, à quo binos habui, redemerunt etiam alii; sed nec illi aliud præter folia insequente anno produxerunt.

Planta pro Cyclamino verno spurio missa.

PORRÒ biennio ante miserat idem Venerius aliam plantam è Pyrenæis montibus erutam, quam flavos flores proferre scribebat, & Cyclaminum vernum spurium nominabat, quia ejus radix diversam habebat formam à legitimi Cyclamini radice: tuberosa quidem erat, sed cordis, ut vulgo pingitur, formam quodammodo referebat, sive illorum loculorum quos tenuis fortunæ mulieres apud Belgas gestare solent ad aciculas in eorum ambitu excipiendum; & illa quidem satis duro crassoque cortice constans, fusci coloris, & ferè circumquaque in lateribus, frequentissimis iisque duris & rigidis fibris stipata. Hogelandio singulis annis aliquot folia protulit: at hoc anno millesimo sexcentesimo quinto, etiam flosculos. Prodibat autem ex hujus plantæ radice uncialis longitudinis cauliculus tubi pennæ gallinaceæ crassitudine, purpurascens, qui summâ tellure in ternos aut quaternos ramulos dividebatur, tenues, virides, quorum nonnulli uncialem longitudinem habebant; longissimi, tres uncias non excedebant; quos obsidebant folia viridia, longiusculo pediculo subnixa, hederaceorum foliorum quidem formâ, sed nullis angulis prædita, sive, ut veriùs comparationem instituam, violæ martiæ montanæ foliis persimilia, variæ tamen magnitudinis: nam quæ maxima, sesquunciam erant longa, unciam lata, eaque septem nervis prædita; quædam, unciam longa, & quinque nervos habentia; minora semuncialem longitudinem non excedebant, & in iis tres dumtaxat nervi apparebant; omnia tamen in extremo mucronata: longiores ramuli circa summum fastigium, binos aut ternos flosculos herbacei coloris Iunio mense ferebant, iis ferè similes, quos Ribes vulgare fructu rubro ferre solet, in quibus flava quædam stamina apparebant.

Ranunculus Pyrenæus albo flore.

ad cap. LII. *lib.* II. *Historiæ Rariorum Plantarum.*

PRORSVS novum censeo hoc Ranunculi genus, certè ante annum Christi millesimum sexcentesimum quintum mihi non conspectum, & illud cultum suisque floribus onustum sub Maii initium in hortis Ioannis ab Hogelande & Christiani Porreti, quorum uterque à Ioachimo Venerio plantas acceperat præcedente Autumno è Pyrenæis montibus erutas. Quum verò ejus historiam à nemine adhuc proditam arbitrer, gratum me facturum existimavi botanico studio sese oblectantibus, si illius descriptionem additâ icone ad vivum expressâ illorum oculis proponerem.

PEDALI autem, imò etiam ampliore assurgebant plantæ quas videbâ altitudine, caule rotundo satis firmo, viridi, per quem alternis terna aut quaterna sparsa erant folia, satis latâ basi caulem amplectentia, ternas aut quaternas uncias longa, unciam verò lata, mucronata, multis venis ab infimâ sede ad extimum mucronem procurrentibus distincta, viridis coloris, qualis ferè est foliorum Brassicæ campestris, quorum oræ tenui molliqúe albâ lanugine obsitæ: summo caule ex foliorum quæ minuscula erant alis exibant terni, quaterni, vel etiam plures oblongiores pediculi caliculum quinque foliolis constantem sustinentes, è quo flos prodibat quinque foliis præditus

ſemuncialibus,tenellis,prorſus niveis,cujus medium occupabant frequentiſſima parva ſtamina flava cum orbiculari capitello, nullius aut perexigui odoris. Quum verò primùm è terra emergebat hæc planta, & ante quam in caulem excreſceret, bina dumtaxat, aut ad ſummum terna proferebat folia tres uncias longa, unciam lata,craſſiuſcula & firma,multis etiam venis ſecundum longitudinem diſtincta, ùt quodammodo ad plantaginis latifoliæ foliorum formam accederent : caput radicis hirſutum erat (ùt eam ob cauſam perennem plantã eſſe mihi perſuadeam) quod deinde in multas craſſiuſculas albas fibras dividebatur.

ad cap. IX. *lib.* III. *Rar. Plant. Hiſt. pag.*305. *poſt Sectionem* Creſcit

IN Pyrenæis etiam montibus creſcunt plantæ ab Herbariæ rei ſtudioſis Auriculæ urſi nuncupatæ: nam Venerius Burdigalâ quoddam genus mittebat anno milleſimo ſexcenteſimo quarto, Ioanni ab Hogelande,& Chriſtiano Porreto, quale antè conſpicere non memini: ejus enim folia reliquarum Auricularum mihi quidem notarum foliis erant diſſimilia, ſatisque ampla,& hirſuta,ad Borraginis, aut Horminis ſilveſtris,quod in mea Rar.Plantarum Hiſtoria tertio loco repono, folia quodammodo accedentia : neutra tamen planta anno inſequente, quo hæc ſcribebam, adhuc florem protulerat ; eam ob cauſam de ejus forma & colore nihil pronunciare poſſum.

Sub extremum eundem annum aliud præterea genus adferebat rhizotomus quidam Gallus, etiam in Pyrenæis erutum, cujus florem videre nondum mihi contigit: ejus autem folia valde accedebant ad illius Auriculæ folia,quam in Rariorum Plantarum hiſtoria quinto loco repono, in cultiſſimo Illuſtriſſimi Principis Cattorum Willelmi horto Caſſellis obſervatam,iis tamen minora: ex radice autem ſerpente, & multis fibris in lateribus prædita, conjecturam faciebam, ejus plantam ſummâ tellure ſeſe propagare, perinde ac Quartum genus à me propoſitum eodem cap. IX. lib. III.

Stœbe peregrina.

ad cap. IV. *Lib.* IV. *Rariorum Plantarum Hiſtoriæ.*

PEREGRINAM quandam plantam Illuſtriſſimum Ducem Croyum & Areſchotenſem in cultiſſimo ſuo horto,quem in Bellomonte habet,alere ſcribebat ad me anno Chriſti milleſimo ſexcenteſimo quarto Iacobus Plateau, vir in Plantarum cognitione & cultura egregiè verſatus & Stœben ſpinoſam fruticantem appellabat; ego autem inter Scabioſarum ſive Iacearum (quibus Salmanticenſes Stœbes adjungo) genera potiùs recenſeam, tametſi hujus flores ad Cyani flores proximiùs accedere videantur: cuilibet verò per me ſemper licebit ad quam volet claſſem referre. Quoniam autem huic ſimilem antè videre non memini, dignam ducebam cujus brevem hiſtoriam (qualem videlicet ex mutila pictura & paucis notis illi adjectis concinnare licuit) Lectori communicarem.

Illam porrò ſcribebat Illuſtriſſimum Ducem alere, trium circiter pedum altitudinem æquantem, quamque, ſi, anguſtiis non concluſa, liberè excreſcere poſſet, ad majorem altitudinem pertingere poſſe arbitrabatur. Fruticoſam autem eſſe,ramuloſque ſatis duros & quodammodo lignoſos habere ſcribebat,foliis valde laciniatis obſitos;ſummos verò ramulos flores ſuſtinentes minoribus iisque ſingularibus foliolis inſtar foliorum lavendulæ eſſe ſeptos,& plerumque in ſpinas deſinere. Præterea totam plantam candicantem eſſe fere ut Iacobæa marina, quæque Cineraria appellatur : ſquamoſos item eſſe florum alabaſtros & calices,ipſos autem flores candidos,cyani florum formam quodammodo referentes: addebat radicem lignoſam,multifidam atque perennem eſſe; plantam verò flores producere Julio, Auguſto, & toto adeò Septembri: nam eo menſe abruptum ramulum ſpinoſum folia & flores adhuc retinentem iconi adjunxerat, ut formam tanto facilius deſcribere poſſem.

Aſcyrum ſupinum ἐλλώδης.

ad cap. I. *lib.* VI. *Hiſtoriæ Rariorum Plantarum.*

ASCYRI quoddam genus ſupinum paluſtribus locis apud Batavos reperitur , quod prorſus molle & lanugine obſitum, caule non quadrangulo , ſed tereti & rotundo præditum, quẽ alternis bina ſemper ambiunt folia ex adverſo naſcentia,ut in Aſcyro vulgari, aliquantulum tamen magis orbiculata,ſummo caule geſtans flores quinque foliis conſtantes flavi coloris,qui triti,ſanguineo ſucco non inficiunt,utillius quod ſectionibus locis naſcitur: quod humidioribus natalibus tribuo : procumbunt autem ſinguli caulículi, &,recenter lecti,humore turgent,ad ſingula pænè internodia fibras agentes,& ſubinde novellos ramulos producentes, ſub aqua tamen latentes, quâ ratione feliciter ſeſe propagat. Hanc plantam extremo Junio florentem primùm obſervabat C. V. Doctor P. Pawius.

Artis

Artis Medicæ primarius Professor in Lugduno-Batava Academia, anno Christi quarto supra millesimum & sexcentesimum, mihique communicabat.

Fungus corallocides cancellatus.

post XXV. *genus Fungorum pernicioſorum.*

Non omnis fert omnia tellus, inquit Poëta: & sanè constat nullam Provinciam reperiri, quæ peculiare quidpiam nõ alat aliis Provinciis negatum. Scripseram Commentariolum de Fungis, quos mihi in Pannonia versanti observare licuerat, non dubitans quin illorum pleriq. etiam alibi reperiantur; certo tamen mihi persuadens, illam provinciam quosdam etiam habere sibi peculiares. Hunc libellum quum legisset Nobilis vir N. de Callas, Peirets toparcha, pro animi benevolentia quâ me prosequitur, cõmittere noluit, quin ex his quos inter venandum mense Octobri anno Christi millesimo sexcentesimo quarto observasset, aliquos ad me mitteret, in quo sane ipsum rem gratissimam mihi feciſſe, ingenuè profiteor. Nam unum inter reliquos, quem peculiarem illis locis esse opinor, numquam antè videram, ideoque dignum arbitrabar propter admirabilem ejus structuram, ut publicè spectandum in hac Appendice proponerem.

Fungus Corallocides cancellatus.

Nascitur autem, ipso referente, gallinacei ovi formâ, dum è terra primùm erumpit, colore prorsus niveo; radicemque habere ait tenuem, candidam, in multas fibras valdè tenues divisam, quâ firmatur & alimentum sibi necessarium attrahit: ovum autem illud sive volvam, dum matureſcit, sensim disrumpi & dehiscere, & inde exilire tamquam marsupium aliquod distinctione cãcellatim reticulatâ constans, & in obliquos veluti ramos invicem sese secantes atque summâ parte in unum coëuntes formarum, rubri coloris: ut totidem corallini rami simul implexi videantur: sed admirabilem illam externam venustatẽ & elegantiam prorsus deformari & corrumpi à fœtidissimo quem exhalat odore: illum autem odorem oriri suspicabatur à crasso cineraceoque quodam liquore rubentes illos ramos supinâ parte obsidente, quem simulatque ex sua volva exclusus est fungus, varii generis parva insecta mirificè appetũt, & tandem etiam absumunt, omnẽ alium cibum præ isto spernentes; imò multos alios fungos, quos alioqui optimos esse nobis persuademus, & in deliciis habere solemus.

Eos porrò fungos sub extremum Aprilem hoc anno millesimo sexcentesimo quinto accipiebam, Aquis Sextiis xv. Feb. sive xv. Kal. Martii ad me missos, quos in silvis Belgen-terrienſi agro interdum, frequentiores autem inter harundines secundũ fluviolum magna ex parte agrum illum riganté consitas reperisse scribebat: & certè quos accipiebam virosum quidpiam adhuc spirabant (tametsi resiccati & aridi) & crassum etiam illum liquorem, sed præariditate durum, nigrum, splendentemque adhuc retinebant. Verùm enim verò, quia rami illi ob siccitatem valdè contracti & imminuti erant, atq. eorum color longè remissior factus: ante quàm in tabella exprimendum curarem, ex ejus præcepto, in aqua macerabam, ut nativam formam & colorem aliqua ex parte reciperet, quò pictor faciliùs exprimere posset; & sanè post quàm macerassem, denuò intumuisse rugasque depositisse, & nativi coloris magnam partem resumpsisse conspiciebam, atque crassum illum liquorem supinam ramulorum partem occupantem mollem lentumque factum esse observabam.

Inter pernicioſos autem fungos hoc etiam genus referendum esse, nemo, ut opinor, inficiabitur; quemadmodum & bina alia quæ addiderat genera. Unum corticis fragmentum adhuc retinens in arbore aut arboris ramo humi jacente natũ; aureo colore, nec valdè absimile Quarto generi pernicioſorum à me descripto & exhibito, cujus variæ species magnitudine & colore inter se discretæ. Alterum autem magnam similitudinem cum prima specie Vigesimi generis pernicioſorum habere mihi videbatur, magnitudo enim & forma respondebant; hujus verò extremas oras atque pediculum liquore quodam, dum recens erat, obsita fuisse apparebat, qui nunc in arido fusci coloris erat & splendebat.

Finis.

PETRI BELLONII

CENOMANI

Plurimarum ſingularium & memorabilium rerum
in Græcia, Aſia, Ægypto, Iudæa, Arabia, aliisque
exteris Provinciis ab ipſo conſpectarum

OBSERVATIONES

tribus libris expreſſæ.

CAROLVS CLVSIVS
Atrebas

è Gallicis Latinas faciebat, & denuò recenſebat.

Altera editio, longè caſtigatior, & quibuſdam SCHOLIIS illuſtrata.

EX OFFICINA PLANTINIANA
RAPHELENGII.
M. D. CV.

Illustrissimo Principi ac Domino, Domino

MAVRITIO,

LANDGRAVIO HASSIAE,

Comiti in Catzenelenbogen, Dietz,
Zigenhain & Nidda, &c.

CAROLVS CLVSIVS
ATREBAS.

QVEM ante decennium, Illustrissime Princeps, ad Ill^mam V. C. ablegaveram, ad eandem redit P. Bellonius, paullò tamen honestiore veste cultus, quàm quùm in ejus conspectum initio prodiret; tunc enim adeò properè in publicum venire gestiebat, ut, quam illi concinnaveram vestem, non licuerit, uti volebam, & decebat, ornatam reddere. Hinc forsitan factum, ut vilitate vestis offensa Illustrissima V. C. minùs gratus fuerit illius conspectus: paullò igitur cultiore veste eum ornare volui; mihi persuadens, gratiorem aliquantulum futurum, si minùs propter vestem, certè propter doctrinam quam continet de variis rebus quas tribus libris describit in suis peregrinationibus magnâ sedulitate & singulari judicio observatas. Fuit enim vir ille indefessi studij, quemadmodum ex ejus lucubrationibus (ut tum commemorabam, & nunc denuò repeto) quas partim Latino, partim Gallico sermone ipsi naturali, evulgavit, perspicere licet. Nam extant Libri de Coniferis arboribus & perpetuâ fronde virentibus, de Admirandâ veterum fabricarum structurâ, de Medicato funere, Latinè ab ipso conscripti: Gallicè verò, Libri de Avibus, de Piscibus, & hoc Itinerarium, cum Libello de Neglectâ plantarum culturâ: Librum etiam de Serpentibus peculiarem (quorum nonnullos in hoc opere interdum inserit) & Insectis: tum etiam Commentaria in Dioscoridem, & de Agriculturâ Librum, alia prætereà quædam meditabatur: sed laudabiles ipsius conatus, in-

opina mors, nefarij latronis manu illata interrupit, non ſine magno litterariæ Reipublicæ diſpendio.

CETERVM Itinerarium illud ante quindecim annos Latinum faciebam; ſic apud me ſtatuens, ejus lectionem haud inutilem futuram illis qui Gallicam linguam ignorant, quandoquidem miram rerum ab Auctore totâ ſuâ peregrinatione obſervatarum, & in tres libros congeſtarum varietatem continet. In eo enim non modò Regionum, quas adiit, ſitus, indigenarumque ritus & mores deſcribuntur: verùm etiam multarum exoticarum plantarum in illis Provinciis naſcentium nomina enumerantur, & diverſorum, quæ alunt, animalium hiſtoria explicatur.

CVM porrò Exoticorum Libros publici juris facere haberem in animo, quibus adjungendos etiam putarem eos Libellos quos è vernaculo ſermone aliquando Latinè loquentes feci; hoc Itinerarium haud negligendum, ſed in manus iterum ſumendum, paulloque accuratiore limâ expoliendum eſſe cenſebam, ut aliquanto cultiore veſte in Ill^mæ V. C. conſpectu apparere poſſet: volui enim rediret ad eum, cujus nomini primùm fuerat nuncupatum. Confido autem Ill^mam V. C. pro ingenitâ ſuâ clementiâ illud non gravatim ſuſcepturum; ipſi intereà à Deo opt. max. feliciſſimum rerum omnium ſtatum exoptans, ad Divini Numinis gloriam, & Ill^mæ Haſſiacæ familiæ decus ſempiternum. Lugduni Batavorum Kal. Sextilib. cIↃ. IↃ c.

DE

DE

PETRI BELLONII

Obſervationum libris

à CAROLO CLVSIO

donatis Latio,

CARMEN.

BELLONIVS variàs Orbis luſtraverat oras,
Regnáque vix ipſis cognita nominibus;
Viderat undoſi ſeptem-gemina oſtia Nili,
Viderat altarum culmina Pyramidum;
Nulláque non illi viſa inſula ſparſa per æquor,
Sive per Ægæum, ſive per Jonium.
Viderat hæc: & digna notâ quæcumque tuliſſet
Fors, promtis natus ſcripſerat in tabulis.
Quæ, ſimul ad patriam ut rediit, perſolvere votum
Pro reditu cupidus, cuncta dedit patriæ:
At patriæ tantùm & patrio ſermone, ſuúmque
Sic fetum angustis cluſerat ipſe locis.
Tu, CLVSI, meliùs docti monimenta recludis
BELLONII, *faciens ore loqui Latio:*
Quo jam perpetuum, nullâ peritura ſenectâ,
Durabunt ſcriptis æmula Romuleis.
Durabunt factúsque tuo merito immortalis,
Plus tibi jam debet quàm ſibi BELLONIVS.

F.F.F. Raphelengius.

PRIVILEGIVM CÆSAREVM.

RVDOLPHVS SECVNDVS diuina fauente clementia, electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ, &c. Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtembergæ, &c. Comes Tirolis, &c. Agnoscimus, ac vigore præsentium notum facimus vniuersis: Quod cùm Doctus noster & sacri Imperij fidelis dilectus Carolus Clusius humillimè nobis exponendum curauerit, præmanibus se habere scripta quædam, quæ in publicam vtilitatem edere statuerit, vereri autem ne cùm magnos sumptus in Pictores & Sculptores fecerit, lucri causa alij, quod fieri solet, sibi in fraudem eadem imprimant, aut imitentur, sicque laboris ipse atque industriæ suæ præmio fraudetur ac destituatur; nos considerantes, quàm præclaram iam antè operam in quibusdam lucubrationibus, quæ iam antè fuerunt editæ, posuerit, & quàm nobis exquisita ipsius ac varia eruditio, præcipuè verò etiam in indaganda stirpium & herbarum natura sedulitas atque industria commendentur, quòd multa peregrinis ac remotis in locis didicerit & obseruauerit, multa secum attulerit, quæ rara & luce digna sint, quòd assiduis adhuc studiis in hoc incumbat, vt quæ in antiquis auctoribus abdita & obscura sunt, eruat atque illustret, vt præclaram nominis sui memoriam posteritati relinquat, benignè ipsi, quod rogat, Priuilegio nostro aduersus omnem fraudem consulere cupientes, præsentium vigore scienter animóque bene deliberato, pro autoritate nostra Cæsarea seriò decreuerimus, edixerimus ac statuerimus, quemadmodum præsentium vigore decernimus, edicimus ac statuimus, ne quisquam Typographorum, Bibliopolarum aut aliorum, qui siue imprimendis siue vendendis libris aliáve quacunque ratione negotiationem exercent librariam, intra viginti annos, à prima editionis die numerandos, Caroli Clusij opera duobus tomis expressa, quorum prior Stirpium, &c. historiam continet, altero plerique libelli, &c. ab ipso Latini facti comprehenduntur, & quæcunque præterea idem Clusius edet opera, ipso inscio aut inuito typis seu quocunque alio modo aut charactere, siue integra, siue aliquam eorum partem imitetur, exprimat vel in publicum edat, néve ab aliis edita vel expressa vel aliunde allata intra Sacri Romani Imperij fines vendat, ac distrahat apertè vel occultè. Si quis autem præsens edictum nostrum transgredi aut violare, & prædicta opera recudere & in fraudem prænominati Caroli Clusij edere aut vendere ausus fuerit, eum non solùm eiusmodi libri exemplaribus, tanquam quæ in commissum ceciderint, memorato Carolo Clusio eiúsque hæredibus, vel mandatum ab iis habentibus, ope Magistratus

giſtratus eius loci, vbi deprehenſa fuerint, vendicandis priuari, verum etiam mulcta decem Marcharum auri puri fiſco noſtro Imperiali fraudum vindici, ac parti læſæ ex æquo ſoluenda ac pendenda puniri volumus; ea tamen lege, ne quid ea opera Orthodoxæ Catholicæ Religioni contrarium habeant, & vt tria cuiuſcunque operis aut libri exemplaria, vbi excuſa fuerint, ad Imperialem noſtram Cancellariam tranſmittantur. Quod ſi negligatur, hac noſtra gratia ac Priuilegio ipſe, ipſiúsque hæredes excidiſſe cenſeantur. Mandamus proinde vniuerſis & ſingulis noſtris & Sacri Romani Imperij ſubditis & fidelibus dilectis, tam Eccleſiaſticis, quàm Secularibus, cuiuſcunque ſtatus, gradus, Ordinis & Conditionis extiterint, præſertim verò iis, qui in Magiſtratu conſtituti ſunt, ac vel ſuo vel ſuperiorum ſuorum loco ac nomine Iuris vel Iuſtitiæ adminiſtrationem exercent, ne quemquam hoc Priuilegium ſeu interdictum noſtrum impunè violare, ſpernere aut negligere patiantur. Sed ſi quos contumaces compererint, præſcripta pœna plecti, & quibuſcunque rectè fieri poteſt modis, coërceri curent. Quatenus & ipſi grauiſſimam indignationem noſtram euitare voluerint. Id quod teſtamur præſentibus literis manu propria ſubſcriptis & Cæſarei ſigilli noſtri impreſſione munitis. Datum in Arce noſtra Regia Pragæ, die decimaquinta menſis Februarij. Anno Domini milſimo, quingenteſimo, nonageſimo tertio: Regnorum noſtrorum Romani decimo octauo, Hungarici vigeſimo primo, & Bohemici itidem decimo octauo.

RVDOLPHVS.

Ad mandatum S. Cæſareæ M^tis proprium.

Iacobus Curtius à Senfftenaw. Io. Baruitius.

VOBIS, *Raphelengij, qui haud exiguos ſumptus pingendis & ſculpendis Iconibus mecum pariter impendiſtis, tum ob eam quæ mihi cum Patre veſtro & Auo fuit arcta amicitia, vobis inquam permitto, vt hanc meam Obſervationum Petri Bellonij, & adjuncti huic libelli verſionem, typis veſtris excudatis ac evulgetis: nec alibi alius quiſpiam intra viginti annos, cupio, ſive jubeo, ſub pœnis & mulctis, quæ S. Cæſareæ Majeſtatis litteris mihi conceſſis continentur.*

Carolus Cluſius A.

INDEX CAPITVM

quæ tribus Obſervationum PETRI BELLONII Libris continentur.

LIBRO PRIMO.

CAP. I. SINGVLOS *diverſis rationibus à natura in hac vita duci, nec omnium inſtituta ad eumdem ſcopum tendere.* pag. 7

CAP. II. *Rerum appellationibus nimis fidendum non eſſe, tametſi vulgares ſint, niſi veterum deſcriptionibus reſpondeant, & rebus quæ deſcribuntur conveniant.* pag. 8

III. *Brevis ſingularium Cretæ narratio, & peculiaris Græcanicorum morum obſervatio.* pag. 10

IV. *Græcos qui exterorum Principum dominio ſubjecti ſunt, ad ipſorum Principum quibus parent, ritus & vivendi conſuetudinem ſeſe componere.* pag. 11

V. *Celebriorum inſulæ Cretæ locorum obſervatio.* pag. 12

VI. *Pſeudolabyrinthus Cretenſis, & rudera quarundam urbium ejus inſulæ.* pag. 14

VII. *Qua ratione Cretenſes Ladanum colligant.* pag. ead.

VIII. *Scarus piſcis in Cretæ litoribus admodum frequens, alsis tamen regionibus valde rarus.* pag. 15

IX. *Varij generis avium in Græcia obſervatarum Gallica nomina cum Veterum appellationibus collata.* pag. 16

X. *Multarum aliarum avium Græca nomina cum Gallicis appellationibus collata.* p. 17

XI. *Vetera & recentia, Gallica, Græcáque multarum aliarum avium nomina.* pag. 18

XII. *Inſecti cujuſdam Cretæ familiaris Phalangium nuncupati deſcriptio.* pag. 19

XIII. *Hirci feri quoddam genus Cretæ familiare, quod Galli Bouc-eſtain appellant.* p. 20

XIV. *Cretenſis aries Strepſiceros nominatus: diſceptatio præterea edocens quid ſit Unicornu.* pag. eadem.

XV. *De Cretenſi quodam lapide, cujus Solinus meminit, Dactylus Idæus nuncupato.* pag. 21

XVI. *Celſiſſimi totius Cretæ montis, qui Græcis vulgo Pſiloriti dicitur, Veteres Idam nominabant, deſcriptio: tum quæ plantæ in eo naſcantur.* pag. 22

XVII. *Rariorum arborum & herbarum quæ ſponte circa Idam montem in Creta naſcuntur, nomina: colligendi cocci baphici ratio.* pag. eadem.

XVIII. *Plurimarum aliarum ſtirpium in inſula Creta ſponte naſcentium brevis narratio.* pag. 24

XIX. *Cretenſe Malvaticum vinum, Pramnium dictum: illudque nuſquam alibi confici.* pag. 26

XX. *Veterum ſaltandi cum armis ratio, quam Pyrrhicam ſaltationem nominarunt.* pag. eadem.

XXI. *Quotquot mandatum ſive diploma liberi tranſitus à purpurato aliquo Bacha, vel à Turcarum Imperatore impetraverint, modò Turcico veſtitu incedant, ducemque itineris habeant, qui interpretis vice fungatur, tutò per omnes Turcæ provincias cõmeare poſſe.* pag. 27

XXII. *Turcas eandem dictionem ſuis characteribus multifariam exprimere.* pag. 28

XXIII. *Variarum ſpecierum Terræ ſigillatæ deſcriptio; atque de ſigillis ipſi impreſſis.* pag. eadem.

XXIV. *E Conſtantinopoli in Lemnon maris Ægæi inſulam, Italico ſermone Stalimene vulgo nuncupatam, profectio.* pag. 29

XXV. *Urbium & ruinarum Lemni inſulæ deſcriptio.* pag. 30

XXVI. *Stirpium in inſula Lemno vulgarium nomina.* pag. 31

XXVII. *Turcarum Satrapas ſuo more viventes, viliter & ſine deliciis epulari.* pag. 32

XXVIII. *Loci in Lemno, unde terra ſigillata eruitur, deſcriptio.* pag. 33

XXIX. *Res viles & parvæ æſtimationis celebriores fieri ceremoniis; & exigui precij rebus auctoritatem conciliari, ſi ſuperſtitione nobilitentur.* pag. ead.

CAP.

CAP. XXX. *Piscium ad littus insulæ frequentium nomina.* pag.35

XXXI. *Chondrillæ gummi, aliáque singularia, tum serpentum qui in insula Lemno reperiuntur nomina.* pag.ead.

XXXII. *Ostrea quæ vulgo in Lemni insulæ littoribus capiuntur.* pag.36

XXXIII. *Calidarum aquarum in Lemno scaturigo, & Græcorum monachorum monasteria.* pag.37

XXXIV. *E Lemno in Thason insulam navigatio.* pag. ead.

XXXV. *Montis Athou descriptio, & res in eo memorabiles.* pag. eadem.

XXXVI. *Quinque vel sex nunc esse Caloierorum Græcorum in Atho monte degentium millia, hinc inde per monasteria sparsa.* pag. 39.

XXXVII. *Omnia monasteria in monte Atho firma & munita esse adversus Piratarum incursiones, licet illis non admodùm iniqui aut molesti sint.* pag. eadem.

XXXVIII. *Montem Athou in eadem æstimatione apud Græcos esse, quà Roma apud Latinos.* pag.40

XXXIX. *Monasteriorum nomina serie quadam enumerata, sumto ab iis initio quæ continenti sunt proxima.* pag. ead.

XL. *Cur plerique libri in Græcia perierint: de monasteriorum in monte Atho fundatione, atque summa in qua Græciæ Ecclesiastici versantur ignorantia.* pag.41

XLI. *Græcanicæ Ecclesiæ ceremoniæ.* pag.42

XLII. *Rariores montis Athou stirpes, sponte nullaque culturâ adhibitâ provenientes.* pag.eadem.

XLIII. *Ferarum arborum perpetuò virentium in montis Athou vallibus sponte provenientium nomina.* pag.43

XLIV. *Arborum & fruticum, quos in variis provinciis perpetuâ comâ virere observavimus, nomina.* pag. ead.

XLV. *Vicinorum locorum observatio, quæ ex summo montis Athou vertice conspici possunt.* pag.45

XLVI. *Montis Athou Caloieros sive monachos, mechanicas artes exercere.* pag.ead.

XLVII. *Cancri aquæ dulcis in montium rivulis versantes, à nostris fluviatilibus Cammaris, quos vulgo Cancros appellant, diversi.* pag. 46.

XLVIII. *Portentosa vivendi inter Græcos sacris addictos ratio; quáque asperitate, superstitione & ceremoniis in cibo atque potu utantur.* pag.47

XLIX. *E monte Atho in Saloniki profectio; & rari pisces qui istîc capiuntur.* pag.ead.

L. *Auri & Argenti fodinæ Turcarum Imperatoris, atque de obrizi auri origine disceptatio.* pag.48

LI. *Qua ratione metallici aurum depurant ex quo Turcici Ducati cuduntur, unicumque esse Ducatorum auri genus per universum Turcarum Imperatoris dominium.* pag.50

LII. *Unde fabulæ de aureo vellere originem sumserint: deque Perüano & Indico auro disceptatio.* pag.51

LIII. *Multarum aliarum rerum singularium in iisdem fodinis & circa ejus regionis montes observatarum descriptio.* pag.54

LIV. *Plurimorum ferorum animalium nomina.* pag.56

LV. *Profectio à Syderocapsa in Bucephala. De flumine Strymone, & piscibus qui in eo capiuntur.* pag.58

LVI. *Plurimarum antiquitatum & ruderum urbium Macedoniæ descriptio, atque de Philippis & Philippopoli.* pag.59

LVII. *Bucephalæ urbis, olim Chalastrea, nunc verò la Cavalla nuncupatæ descriptio.* pag.61.

LVIII. *Muros qui supra Cavallam adhuc supersunt, Macedoniam à Thracia dirimere.* pag. ead.

LIX. *Nulla apud Turcas esse diversoria; sed Nosocomia inveniri, ad quæ divertere liceat.* pag.62.

LX. *Itineris quod è Cavalla Constantinopolim ducit, descriptio.* pag.63

LXI. *Cypsella vetustissimum Thraciæ oppidum; & aluminis conflandi ratio.* pag.64

LXII. *Regia via quæ olim Româ Constantinopolim ducebat.* pag.65

LXIII. *Marissa flumen, veteribus Hebrus dictum: & Turcarum expilationes seu rapinæ.* pag.ead.

LXIV. *Plurimas nationes certo anni tempore natale solum relinquere, deinde domum redire.* pag. 66

LXV. *Terebinthos arbores, gallarum quoddam genus producere, quæ apud Turcas magno in usu sunt.* pag.67

CAP.

CAP. LXVI. *Turcas viatores admodum frugales esse.* pag.68
LXVII. *Turcas agilitate & industriâ reliquas nationes longè præcellere, in imponendis supra jumenta, deponendísve impedimentis.* pag.ead.
LXVIII. *Perinthus veteribus dicta, nunc Rodosto. & de Heraclea.* pag.69
LXIX. *Turcarum iter facientium insigne silentium & modestia.* pag.ead.
LXX. *Pera & Constantinopolis urbes.* pag.70
LXXI. *Ruinarum Nicomediæ, & rerum quæ istic nunc conspiciuntur descriptio.* pag.71
LXXII. *Orientales nationes libentius piscibus vesci quàm carnibus.* pag.ead.
LXXIII. *Piscationis in Propontide rationem magnum quæstum adferre.* pag.72
LXXIV. *Aliæ piscandi in Propontide rationes.* pag.ead.
LXXV. *Piscandi noctu ad lumen cum tridente ratio; & varij alij in Propontide pisces capiendi modi.* pag.74
LXXVI. *Vetusta monumenta, & alia singularia quæ Constantinopoli conspiciuntur.* pag.75

LIBRO SECVNDO.

CAP. I. PEREGRINATIONVM *quæ mari peraguntur, incertum tempus esse; atque de Constantinopolitano itinere in Alexandriam.* pag.78
II. *Veteres urbes ad Propontidis littus sitæ in Thracia: & Callipolis.* pag.79
III. *Bosphori Thracici, Castellorum Sesti & Abydi, atque ruderum Scamandriæ descriptio.* pag.80
IV. *Quæ apud Abydum observavimus.* pag.82
V. *Troiæ rudera è mari esse conspicua.* pag.eadem.
VI. *Ruderum Troiæ descriptio.* pag.ead.
VII. *Insula Lesbos, & Promontorium Sygæum.* pag.84
VIII. *Brevis descriptio eorum quæ in insula & urbe Chio observavimus: solaque in ea Insula Mastichen inveniri.* pag.85
IX. *Samos insula.* pag.86
X. *Disceptatio de piratis, eorumque definitio.* pag.87
XI. *Patmos Insula.* pag.88
XII. *Cos Insula Hippocratis patria.* pag.89
XIII. *Singularia quædam Rhodi observata.* pag.ead.
XIV. *Onocrotalus avis, Iaculus serpens: Turcicorum militum modestia.* pag.90
XV. *Profectio è Rhodo in Alexandriam.* pag.91
XVI. *Veteres navigationem sine pyxide nautica instituisse, & magnetis usum ignorasse.* pag.92
XVII. *Duo duntaxat esse magna Nili ostia quæ navigari queant, & majoribus sive onerariis navibus aditum præbeant.* pag.ead.
XVIII. *Brevis Constantinopolitani in Alexandriam itineris narratio.* pag.93
XIX. *Binæ Alexandriæ urbes, una in Ægypto, altera (quæ Romanorum erat Colonia) in Phrygia.* pag.ead.
XX. *Hyena veteribus nuncupata, nunc autem Civetta.* pag.94
XXI. *Plurima in Alexandria conspicienda: Obelisci, & magni Ægyptiorum colossi.* pag.95
XXII. *Ichneumonem hodierno adhuc tempore in multis ædibus cicurem adservari: & alterius Ichneumonis vespæ adversus Phalangium certamen.* pag.96
XXIII. *Turcarum Alexandriam incolentium mores; Divi Macarij solitudines; variæque aliæ in Alexandriâ res.* pag.97
XXIV. *Ex Alexandria in Cairum profectio.* pag.98
XXV. *Singularia quædam in Alexandriâ & Rosettâ reperta.* pag.ead.
XXVI. *Rosetta urbs ad Canopicum Nili ostium sita.* pag.99
XXVII. *De Nili piscatoribus.* pag.100
XXVIII. *Navigatio è Rosetta in Cairum: & multa secundum Nilum observanda.* pag.eadem.
XXIX. *Ægypti urbes & pagi ad Nili ripas siti ob aquæ commoditatem.* pag.101
XXX. *Nilum, si cum alio flumine comparare licet, Pado ferè similem esse.* pag.102
XXXI. *Singularia quædam de Ægypto & Ægyptiis.* pag.103
XXXII. *Plurimarum avium, atque aliorum*

rum animalium secundum Nilum observatorum descriptio. pag. ead.

CAP. XXXIII. *Navigiorum quorum in Nilo usus est, differentia, atque arborum quæ in Cairi hortis vulgariter aluntur, nomina.* pag. 105

XXXIV. *Plurimos hallucinatos esse, qui Chamæleones solo aëre victitare crediderunt.* pag. eadem.

XXXV. *Noster in Cairum appulsus; quid præterea istic viderimus.* pag. eadem.

XXXVI. *Cairi ædificia & horti: turris Nili incrementum designans, ex qua ejus anni fertilitas cognoscitur.* pag. 107

XXXVII. *Urbis Cairi, atque ejus arcis, descriptio.* pag. 108

XXXVIII. *Ingens aquæductus inter Babylonis rudera & urbem Cairum, per quem Nili aqua in arcem decurrit.* pag. 110

XXXIX. *Balsami descriptio.* pag. ead.

XL. *Arbores in Matereæ horto nascentes: & magnus Obeliscus erectus apud Cairum.* pag. 112

XLI. *Errones illos quos vulgo Ægyptios appellamus, perinde in Ægypto inveniri atque in aliis regionibus.* pag. 113

XLII. *Pyramidum observatio.* pag. ead.

XLIII. *Alterius Pyramidis observatio.* pag. 115

XLIV. *Tertia sive minor Ægyptiaca Pyramis.* pag. ead.

XLV. *Plurimæ aliæ in Ægypto Pyramides.* pag. 116

XLVI. *Ingens Colossus ab Herodoto Androsphinx nuncupatus, & à Plinio Sphinx, ante Pyramides excisus.* pag. ead.

XLVII. *Mumia, & vetus condiendorum sepeliendorumque corporum in Ægypto ratio.* pag. 117

XLVIII. *Lyra Ægyptiorum.* pag. 118

XLIX. *Gyraffa, quam Arabes Zurnapa, Græci & Latini Camelopardalin nominant.* pag. ead.

L. *Elegans & parvus Africanus Bos, quem veteres Græci Bubalum appellárunt.* pag. 119

LI. *Cervigenus Platyceroti simile, olim Axis nuncupatum: & Gazella veteribus Oryx dicta.* pag. 120

LII. *Varias gesticulationes in Cairo fieri: Simiæ genus Callitriches nuncupatum.* pag. 121

LIII. *Qualis sit eorum apparatus qui Cairo Mecham proficisci volunt.* pag. ead.

LIV. *Profectionis nostræ ex Cairo in montem Sinai descriptio: & de singulari carnis præparandæ ratione in eorum usum qui longum iter suscipiunt.* pag. ead.

LV. *Altissimi in Arabia deserta putei descriptio.* pag. 123

LVI. *Plantæ quæ arenosis circa Sues locis nascuntur.* pag. 123

LVII. *Duodecim amari fontes Mosis, quorum Plinius meminit.* pag. 124

LVIII. *Rubri maris sive Sinus Arabici canalis.* pag. ead.

LIX. *Rhamni frutex ad Sinus Arabici littus nascens.* pag. 125

LX. *Chamæleones, laniferæ, & variæ aliæ arbores, in Arabia nascentes.* pag. ead.

LXI. *Primus pagus quem, in montem Sinai tendentes, invenimus.* pag. 126

LXII. *Mons Sinai.* pag. ead.

LXIII. *Montis Oreb descriptio.* pag. 127.

LXIV. *Aliud monasterium ad radices montis Oreb situm, & saxum ex quo aqua effluxit filiis Israël.* pag. ead.

LXV. *Loca sacra in Monte Sinai.* pag. 128.

LXVI. *E Monte Sinai in Taurum iter.* pag. 129

LXVII. *Tauri oppidum & arx: tum singularia ad rubri maris littus observata* pag. ead.

LXVIII. *Naves & cymbæ rubri maris.* pag. 130

LXIX. *Itineris à Tauro in Cairum dietim confecti supputatio.* pag. 131

LXX. *Portus Sues ad Maris rubri littus.* pag. 132

LXXI. *Murrhina vasa in Cairo venalia; & de Nitro.* pag. 133

LXXII. *Succinum non esse fossile, ut plerique existimárunt, sed arboris gummi.* pag. 134

LXXIII. *Nostræ profectionis in Hierusalem apparatus.* pag. eadem.

LXXIV. *Ægyptiacus quidam frutex semper virens, qui rubro colore inficit.* pag. 135

LXXV. *Plurimi Ægypti pagi, secundum viam quæ Hierusalem ducit, siti.* pag. 136

LXXVI. *Admirabile difficileque iter inter Cairum & Hierusalem.* pag. eadem.

LXXVII. *Nitrum: Cancer quidam exiguus, mirandæ naturæ.* pag. 137

LXXVIII. *Arbores, aves, aliæque res singulares*

galares in Palestina nascentes. pag. 138
LXXIX. *Urbs Gaza.* pag. 139
LXXX. *Urbs Rama.* pag ead.
LXXXI. *Hierusalem in montanis sita.* pag. 140
LXXXII. *Brevis itineris inter Cairum & Hierusalem supputatio.* pag. ead.
LXXXIII. *Succincta descriptio sacrorum locorum Hierusalem.* pag. eadem.
LXXXIV. *Divæ virginis sepulchrum in valle Iosaphat.* pag. 141
LXXXV. *Christi Domini nostri sepulchrum; & Hyerosolymæ rudera.* pag. 142
LXXXVI. *Desertum in quo tentatus fuit Christus; & Iordanis fluvius.* pag. ead.
LXXXVII. *Bethlehem & Ebron.* pag. 144
LXXXVIII. *Terrestre iter ab Hierosolyma Damascum: & quæ arbores spinosæ Hierosolymitano agro frequentes sunt.* pag. 145
LXXXIX. *Nazareth, ubi Divæ virgini annuntiavit Angelus, ipsam Christum paituram: & viri Arabis descriptio.* pag. 146
XC. *Lacus Genezareth, vel mare Tiberiadis.* pag. ead.
XCI. *Rerum in Damasco observandarum descriptio.* pag. 147
XCII. *Lustratio eorum qui turmatim ex Damasco discedunt, ut Mecham proficiscantur.* pag. 149
XCIII. *Damasci ædificia, aliaque singularia.* pag. ead.
XCIV. *Iter è Damasco in Libanum montem.* pag. 150
XCV. *Cæsareæ urbis, nunc Balbec appellatæ, antiquitates.* pag. 151
XCVI. *Antiquum manducandi semina Terebinthi morem etiamnum in Cilicia & Syria perdurare.* pag. 152
XCVII. *Hamous urbs, veteribus Emissa dicta.* pag. ead.
XCVIII. *Turcicæ cauponæ, in quibus conveniunt ad potionis genus bibendum Posca vel Zythum nominatum, à Cerevisia differens.* pag. 153
XCIX. *Urbs Tharsus D. Pauli patria.* pag. eadem.
C. *Ciliciæ plana, & cisternæ in terrâ reconditæ, quæ aquâ pluviâ implentur.* pag. 154
CI. *Ruinarum Marat descriptio.* p. ead.
CII. *Urbs Halep, antiquitus Berrhœa dicta: & Rhabarbarum atque Rhapontico.* pag. 155
CIII. *Peculiaris platearum per ditionis Turcicæ pagos & oppida descriptio.* pag. 156
CIV. *Iter ex Halepo Antiochiam.* pa. 157
CV. *Antiochia urbs.* pag. 158
CVI. *Singularium rerum in Antiochia observatio.* pag. ead.
CVII. *Iter per summa Amani montis juga.* pag. 159
CVIII. *Asiaticum animal Adil nuncupatum, & urbs antiquitus Adana appellata.* pag. 160.
CIX *Apparatus peregrè profecturis idonei.* pag. 161
CX. *Ex Adana in Taurum montem profectio.* pag. 162
CXI. *Therme in monte Tauro, & urbs Heraclea.* pag. 163
CXII. *Ex Heraclea in Iconium profectio: de Capris delicatam illam lanam, ex qua undulatus pannus conficitur, ferentibus.* pag. 164
CXIII. *Urbs Iconium.* pag. 165
CXIV. *Turcarum aurifabri.* pag. eadem.
CXV. *Urbs Achara.* 166

LIBRO TERTIO.

CAP. I. *De origine Turcicarum legum peculiaris ratiocinatio.* pag. 167
II *Quâ astutiâ initio usus fuerit Mahumetes, ut rudem plebem ad suam legem pelliceret: & qui in hac re ipsi auxilio fuêre.* pag. 168
III. *Omnem Turcarum fidem in Alcorano à Mahumete condito contineri.* pag. eadem.
IV. *Diversæ sectæ inter Mahumetanos de ipsorum religione suboriæ.* pag. 169
V. *Pœnarum Inferi formidinem Mahumetes Turcis incussit: & eorum sepultura.* pag. 170
VI. *Variæ aliæ nugæ & deliria à Mahumete de extremo Iudicio scripta.* pag. ead.
VII. *Amœna in paradisum profectio, quam Mahumetes noctu dormiens se confecisse nugatur: & insignia deliria quæ de Turcarum Paradiso refert.* pag. 171
VIII. *Cur Mahumetis lex Turcis permiserit, ut se cum feminei sexus mancipiis, cujuscunque*

cunque tandem sint religionis, permiscere possint. pag. 173

IX. *Brevis, paradisi quem Mahumetes Turcis pollicitus est, narratio, quámque ridicula sint quæ de eo recensent.* pag. ead.

X. *Turcarum connubia: & cur illis data licentia quatuor simul uxores ducendi.* pag. 174

XI. *Liberos educandi apud Turcas ratio.* pag. 175.

XII. *Armenij, & plures aliæ nationes Christianæ sub Turcico dominio viventes.* pag. 176

XIII. *Iudæi per Turcicum dominium habitantes.* pag. ead.

XIV. *Negotiationes & fora Turcici Dominij.* pag. 178

XV. *Admiratione res maximè digna in Turcis, qui Opio vescuntur ut in bello sint animosiores.* pag. ead.

XVI. *Quibus signis soleant Turcæ suas amicas solicitare; & Turcicarum mulierum ornatus.* pag. 179

XVII. *Turcas, plures habere uxores, quæ sine rixa & zelotypia etiam cum concubinis & servis feminis vivunt.* pag. 180

XVIII. *Turcarum Imperatorem quinquies centena hominum millia facilius in aciem producere, & ducentarum triremium classem parare posse, quàm alium Principem centena millia.* pag. 181

XIX. *Securicula Turcis familiaris ad varias res pacis & belli tempore admodum commoda.* pag. 182

XX. *Turcas plurimas res ex antiquitate retinere.* pag. 183

XXI. *Turcarum monachi.* pag. ead.

XXII. *Nivis & glaciei per totam æstatem more Turcico conservandæ ratio.* pag. 184

XXIII. *Consuetudo Turcarum sese in altum impellendi.* pag. 185

XXIV. *Honorum apud Turcas distinctio, cùm ex barbæ gestatione, tùm ex tiaræ varietate petita.* pag. ead.

XXV. *Plumarum ornamenta Turcis familiaria.* pag. ead.

XXVI. *Vehemens eorum exercitium qui Turcicum arcum intendere discunt.* pag. 186

XXVII. *Varius ciborum apparatus apud Turcas.* pag. ead.

XXVIII. *Turcarum circumcisio.* pag. 187

XXIX. *Mancipia suos heros cogere posse, optionem sumant, velintne pro ipsorum redemptione servitutis certum tempus præscribi, an aliquâ pecuniæ summâ pacisci.* pag. 188

XXX. *Turcarũ sacerdotes & scientiæ.* p. 189

XXXI. *Turcarum sacerdotes horologiorum vicem præstare, horarum spacia altâ voce ex summâ templorum turri proclamantes.* pa. 190

XXXII. *Itineris suscepti continuatio: & nonnulla de Turcarum moribus.* pag. ead.

XXXIII. *Nullas mulieres sub Turcico dominio viventes, cujuscunque tandem sint religionis, obscœnarum partium pilos novaculâ demetere, sed psilothro auferre.* pag. 191

XXXIV. *Turcicas feminas singularis esse formæ & munditiei.* pag. 192

XXXV. *Quâ ratione feminæ sincipitis capillos & supercilia, viri autem senes barbam nigro colore inficiant.* pag. 193

XXXVI. *Elegantis formæ secundum Græcos commendatio.* pag. 194

XXXVII. *Creditu difficilia esse, quæ Turcici circulatores in publico faciunt.* pag. ead.

XXXVIII. *Turcarum luctæ.* pag. 195

XXXIX. *Turcas imperterritos esse funambulos.* pag. ead.

XL. *Turcarum canes, eorumque venatio.* pag. 196

XLI. *Stirpium in monte Olympo observatarum nomina.* pag. ead.

XLII. *Prusa urbs, quæ Turcarum Imperatorum Regia esse solebat.* pag. 197

XLIII. *Turcarum vestes elegantissimè esse concinnatas & consutas.* pag. ead.

XLIV. *Ephippiarij & sutores Turcici.* p. 198

XLV. *Fabri ferrarij Turcici.* pag. ead.

XLVI. *Turcici laniones: & lapides qui in bubulo felle inveniuntur.* pag. ead.

XLVII. *Arcuum Turcicorum nervi, & testudinum fides.* pag. 199

XLVIII. *Testudo cava, & concentus Turcarum.* pag. ead.

XLIX. *Turcas latrunculorum ludum adprimè callere, magnumque usum gummi tragacanthæ apud illos esse.* pag. 200

L. *Flores quibus Turcæ delectantur: eorum horti, & variarum rerum apud illos experimenta.* pag. 201

LI. *Stellæ animalibus per Thraciam noxiæ: tum quorundam animantium atque plantarum in Ponti littore collectarum, & in foro Cõstantinopolitano conspectarũ nomina.* p. 202

INDEX PROBLEMATVM

quæ in PETRI BELLONII Libello De negleƈta Plantarum cultura, &c.

PROBL. I. NVLLAM *temporis longitudinem esse prætexendam, quo minus ea quæ ad Reipub. commoda augenda pertinent, Silvestrium arborum cultura procuremus.* pag. 211

II. *Quantam utilitatem consequi liceat ex Silvestrium arborum cicuratione, modò cultores laboris non pigeat.* pag. ead.

III. *Nec silvestrium, nec mitium & domesticarum arborum altitudinem certam posse constitui.* pag. 213

IV. *Quempiam idoneum fore ad magni alicujus Principis prædia colenda, qui ineptus esset ut tenuis fortunæ homini inserviret.* p. 214

V. *Tolerandum esse artificem, cujus opus venale non est, nisi Rebus publicis & Principibus.* pag. ead.

VI. *Hujus culturæ finis cùm magni sit momenti, fieri non posse, quin summa utilitas inde accedat.* pag. 216

VII. *Arborum satio, foliorum defluvij tempore facienda: & loci qui conserendus est, præparatio.* pag. 218

VIII. *Neque homines, neque solum, neque etiam animalia graviorem laborem tolerare posse, quàm iis naturæ leges constituerint.* pag. 219

IX. *Disceptatio, silvestrium arborum cicurationem comprobans.* pag. 220

X. *Quæ causa sit, cur neque in civium, neque Principum hortis, exoticæ plantæ vulgo conspiciantur.* pag. 222

XI. *Exempla diligentum Agricolarum, quibus probatur, quod virens supra terram conspicitur, quódque novo vere transplantatur, id omnè vel locis incultis, vel domesticis semine natum esse.* pag. 223

XII. *Silvestrium & urbanarum arborum secundum earum altitudinem & magnitudinem nomina.* pag. 224

XIII. *Silvestrium arborum quas ali & cicurari posse demonstratum est, nomina.* p. 226

XIV. *Præcepta iis qui hac cicuratione in campestribus & planis uti volent, sive illa sint in Insulis, sive in mediterraneis, accommoda.* pag. 230

XV. *Ignorantiam & negligentiam Colonorum nostri temporis, argui ex scientia & diligentia veterum Agricolarum.* pag. 231

XVI. *Quo anni tempore paranda sint necessaria ad silvestrium arborũ culturam.* p. 232

XVII. *Non fore difficile, Cedros iis pares quæ in Cilicia & Syria nascuntur, atque alia pleraque arborum genera, etiam sine impendio educare, si quis id negocium suscepisset.* pag. 233

XVIII. *Si Galli nonnullis locis petrosa & confragosa arbustare vellent, multorum censum auctiorem futurum.* pag. 234

XIX. *Impedimenta in stirpium culturâ & earum cognitione occurrentia.* pag. 236

XX. *Admonitio ad Galliæ respublicas de opulentia & facultatibus quarundam externorum, qui suâ diligentiá ex plantarum culturá eas sibi comparárunt.* pag. 238

XXI. *Seminum omnis generis arborum, quarum mentio facta est, adquirendi ratio, sine magno impendio.* pag. 241

XXII. *Insignis elegantia Florentini Ducis horti de Castello cognominati.* pag. 242

Illustrissimo

Illustrissimo ac Reverendissimo Domino

FRANCISCO CARDINALI
A TVRNONE,

singulari atque liberali omnium virtutis
studiosorum Mæcenati,

PETRVS BELLONIVS,
EIVS HVMILIS DOMESTICVS CLIENS,
Salutem & prosperam valetudinem.

NON immeritò, Ill^me ac Reverend^me Domine, apud doctos viros, atque exteros nostræ Reipublicæ faventes, magnâ es in admiratione, cùm & Galli magnoperè æstiment tuum singulare iudicium, & laudibus efferant tuam prudentiam & virtutem: nam præ reliquis illustribus Præsulibus, unus singulari amore prosequutus es & honore affecisti politiores literas, atque literatos evexisti, & speciali quodam favore excitasti, ac eorum studia promovisti, dum bonæ spei pueros atque adolescentes deligis, quos ali atque in omnibus artibus erudiri curas, cùm in publicis Academiis, tum in tuis Turnonensibus Collegiis, aliisque quæ exstrui jussisti, & experientiâ doctrinaque claris viris egregiè instruxisti. Scientiæ & disciplinæ nunc nostris hominibus familiares & vulgares, meritò te Patronum appellant; quoniam dum gravissimum nostræ Reipub. onus sustines, volupe tibi fuit illas producere, & fecunda ingenia excitare atque promovere pro illorum meritis, hisque uti in iis rebus ad quas vel proclivia vel apta reperta sunt ut publicæ utilitati servirent. Hinc factum est, ut hominum ingenia, antea quodammodo somnolenta atque inveteratæ ignorantiæ somno torpentia, excitari, & è tenebris quibus tam diu sepulta fuerant, emergere cœperint, atque in ipsa pullulatione eduxerint in publicum omnia bonarum disciplinarum genera, quæ in ipso eo felici & optato exortu (haud secus ac novellæ plantæ, quæ fugatâ jam asperâ hiemis intemperie, Solis calore foventur, atque veris tempore recreantur) incomparabilem Mæcenatem, & adeò idoneum restauratorem nactæ, illico germinarunt, & suos turiones produxerunt: deinde ipsarum virgultis colore addito, caudicibusque novo virore intectis, ad gratum æstatis tempus pervenientes, singulæ elegantissimis floseculis sese exornârunt, atque tandem jucundissimos atque incomparabiles fructus produxerunt, quos singulæ certatim, tanquam census primitias, suo summo Ornatori, & gratissimo Soli, cujus benigno aspectu creatæ fuerant, obtulerunt. Is autem erat Magnanimus, sapientissimus, & prudentissimus Rex FRANCISCVS hujus nominis primus, cui tanquam liberali Mæcenati hominum virtutis studiosorum, nemo fuit qui non omni ratione conaretur aliquod honestum munusculum offerre, præsertim verò fructus ex amœnissimo horto arboribus Minervæ selectissimo calamorum genere consitis frequenti decerptos, quos singulari affectu prosequebatur. Fuit etenim adeò benignæ & liberalis naturæ, ut nemo unquam sive peregrinus, sive in ipsius regno natus, quidquam quantumvis

etiam exile illi obtulerit,quod non humaniter exceperit,& quin donantem regio munere, & laudata mercede honorarit. Eam ob causam omnes istius tam insignibus virtutibus præditi, atque incomparabilis Principis scientiarum parentis exemplum imitabantur: sic ut ejus Aula elegans quædam Academia, aut veterum Philosophorum schola,in qua omnis generis virtutum theoria & praxis doceretur, videri posset. Cùm igitur, Illustriss. Domine, te Musæ agnoscant præ cæteris ignorantiæ capitalem hostem, & probè norint quàm multæ scientiæ in tuo divino ingenio sint infusæ; communi consensu palmam tibi detulerunt, perspecta tui pectoris nobilitate; atque ex eo tempore te pro suo Præside delegerunt, summumque Phœbum constituerunt supra instrumentorum suorum Musicum concentum resonantium harmoniam, ut in hac excellenti Musica, elegans regium ipsius theatrum tua præsentia decoraretur: nam sciebant tibi adeò familiares esse Græcas ac Latinas literas, ut quoscunque Auctores legere tibi cupido incesserit, Theologos, Philosophos, Astrologos, Cosmographos, aut Historicos, illos ea lingua qua scripti sunt legas: in quibus scientiis & Græcanicis literis tanto magis excellis, quòd ab ineunte ætate plurimum ad eas ediscendas insudaveris,atque in iis eleganter instructus sis; tum etiam quòd nunc summa tua ista est voluptas, ut succisivas horas colloces in præstantissimorum veterum Auctorum léctione. Itaque hanc naturalem excellentiam divini tui ingenii ducem sequens, quæ naturalium rerum, quarum summus es admirator, contemplatione semper delectata est; postquam intellexisti magno me desiderio flagrare perveniendi ad materiæ medicæ stirpiumque cognitionem (quam tamen nisi longâ peregrinatione, minimè adipisci possem,) libuit tibi præcipere ut peregrinas regiones adirem, atque ipsa medicamenta locis natalibus requirerem: quam provinciam sine tuo auxilio suscipere nec potuissem nec ausus fuissem, cùm non ignorarem, omnem difficultatem in expensis quæ mihi faciendæ fuerunt, consistere. Absoluta igitur Dei beneficio, & vestra liberalitate, mea peregrinatione, quæ mihi non minus vtilis & amœna fuit quàm difficilis & laboriosa, atque quiete & ocio nunc tuâ benignitate fruens; inutiliter illud transigere nolui, sed nostro idiomate res memorabiles & singulares conscripsi, quemadmodum eas hinc inde observavi & selegi, atque dignæ visæ sunt ut scriptis traderentur, quo tibi constaret, me non prorsus irritam tuam spem feciſſe: tum etiam ut nostri homines, qui norunt quantum Reipubl. utilitas tibi cordi sit, nonnullos hujus meæ peregrinationis, cujus auctor fuisti, fructus carpere queant. tanto enim magis commendabilis utilitas censetur, quanto pluribus communis est. Nostra vulgari Gallica lingua has Observationes conscripsi, atque summa qua potui fidelitate in tres libros contraxi, nullo affectato aut ornato dicendi genere usus; sed vulgari duntaxat,res ipsas nudas exponens uti eas in exteris prouinciis observavi, tribuens singulis Gallicam suam appellationem, quantum mihi licuit vulgare nomen illis adaptare. Quarum rerum notitia non minùs forsitan vtilis & jucunda erit, quàm veterum abusus, ex rerum, quarum veritatem detexi, ignoratione procedens, periculosus & pernicioſus fuit. Liberum porrò esse mihi existimans meas disceptationes ulteriùs promovendi, peculiares locorum quæ memorabilia mihi visa sunt, topographias adiicere volui, illas, quantum fieri potuit, ad vivum exprimens, & Lectoris oculis subiiciens, uti eas ipse conspexi. Ago præterea de moribus & vitæ ratione, quibus nunc temporis Turcæ, Iudæi, & Græci utuntur. Quem meum tenuem & immaturum adhuc

adhuc fœtum tibi exhibere non ſum veritus, non quòd hoc leviden ſimu-
nere meam fidem, quæ tibi obſtricta eſt, liberari poſſe cogitem, ſed quòd,
Deo juvante, ſperem (quandoquidem noſtro maximè magnanimo felici ſ-
ſimoque & clementiſſimo Regi in alumnorum ſuorum numero me habe-
re, atque benignitati & liberalitati Domini Cancellarij Franciſci Oliverii
facultates ſuppeditare ad mea ſtudia alenda placuit) brevi te conſpectu-
rum aliam meam elucubrationem, Dioſcoridis ſcilicet verſionem in no-
ſtram linguam, atque in ipſum Commentarios, quo ex parte ſatisfaciam
tuo nunquam ſatis laudato deſiderio, quod circa exoticarum ſtirpium
quas per Europam, Aſiam, & Africæ partem obſervavi, tum etiam Avium,
Serpentum, Piſcium, aliorumque terreſtrium animalium, quæ terra & ma-
ri, atque in ipſis portubus in Oriente conſpexi, cognitionem verſatur. Ce-
terùm in toto hoc opere nihil propono, quod ipſe priùs non viderim; ut
cùm ex mandati tui præſcripto, omnia ad vivum, ita ut natura produxit, ex-
preſſero, ſinguli ſibi perſuadere & certi eſſe poſſint, ſe vera legere. Quod re-
liquum eſt, Ill^me ac Reverend^me Domine, ab omnium rerum Conditore
tibi omnia proſpera ardentiſſimis votis opto.

E tuis ædibus Divi Germani ad prata,
Pariſienſi ſuburbano. 1553.

PRÆFATIO.

QVEMADMODVM *homines corpore & anima conſtant; ſimiliter eorum conatus & actiones aliæ corporis, aliæ ingenij naturam ſequuntur: & ſi corporis atque ingenij actiones excellunt; ita etiam ſunt perennes. Nam ut homines ad gloriam & laudem concupiſcendam natura proclives ſunt: ſic ut eam adipiſci queant, diverſas rationes ineunt, nonnulli corporis viribus, alii vivacitate ingenii. Herculis vires omnibus hiſtoriis ſunt decantatæ. Alexander & Pompeius Magni cognomen adepti ſunt, & Cæſar ſtrenui & audacis: At Plato, Ariſtoteles, & alii Philoſophi rerum contemplatione gaudentes, ingenii ſubtilitate & ſummâ eruditione nomen ſibi comparârunt. Alii ſimiliter honeſtâ ſpe freti, diverſis periculis ſeſe exponere non dubitantes, cùm nimirum ingenij facultatibus laudem ſibi quærere, longè magis rationi conſonum cenſerent, immortale nomen adepti ſunt. Quod Democriti teſtimonio probare poſſumus, qui, cùm artes diſcendi, hoc eſt, earum uſum non minùs quàm theoriam perdiſcendi, præſertim Aſtronomiæ & Geometriæ ſummo deſiderio flagraret; ſuam hæreditatem fratribus vendidit, ut iis pecuniis longinquas per Ægyptum, Indiam, & Chaldæam peregrinationes obire, & ad Gymnoſophiſtas pervenire poſſet, deinde Athenas reverti cum magna nominis gloria, & iſtic ob doctrinam in precio eſſe. Plerique alij celebres facti ſunt levem admodum ob cauſam, attamen plurimum publicæ vtilitati contulerunt. Imò multi Reges ob impoſita nonnullis ſtirpibus ſua nomina, & aliarum rerum inventionem, immortale ſibi nomen comparârunt. Mithridates, Ponti & multarum aliarum Provinciarum Rex, licet multas variis bellis victorias obtinuiſſet, & viginti duas linguas calleret, quibus ſuos ſubditos & audiebat, & illis reſponſa dabat, nónne celebrior & illuſtrior factus eſt ob unius medicamenti ab ipſo denominati compoſitionem, quàm ob opes vel regnorum amplitudinem? Quamdiu terra Centaurium producet, Chironis centauri, qui Æſculapii præceptor fuit, nomen, hominum memoriæ inſculptum hærebit. An non Gentiana Illyriorum Regem Gentium celebriorem reddidit, quàm omnes ejus opes? Lyſimachus Macedoniæ Rex, & Eupator Thraciæ, nónne ex plantis immortale nomen adepti ſunt? An non Iubæ Mauritaniæ Regi, Achilli Græco, Teucro, Clymeno Regi,*

& plurimis aliis Principibus viris, ob indita certis herbis sua nomina, æterna nominis memoria parta est? Plurimi deinde alii omnes difficultates superare conantes, simili desiderio longinquas peregrinationes susceperunt, quibus nec naufragii per periculosa maria metus, nec typhonum naves quatientium & confringentium tempestates, aut crudelium piratarum libertatem hominibus adimentium formido, nec asperarum rupium periculosus conscensus, neque summi solis ardores, neque extremi frigoris intemperies, neque noctes nimbis obscuræ, neque horrenda fulgura & tonitrua, neque inhabitatarum solitudinum ob ferorum animantium occursum, periculosi accessus, ardorem generoso illorum pectore conceptum extinguere potuerunt, quin finem suis votis imponerent. Ulysses ob eam causam sapientior & prudentior reliquis Principibus habitus est, cùm quòd multorum hominum mores observasset, tùm quòd varias urbes & exteras provincias lustrasset. Herodotus, Diodorus, Strabo, Arrianus, & plerique alii veteres, longinquas suas peregrinationes scripto tradiderunt, è quibus homines summa beneficia hauserunt; quandoquidem omnes illorum labores in posteritatis solamen & quietem cedunt. Nam in otio & securitate viventes, sine periculorum & incommodorum formidine, historiam legimus plurimarum rerum, immensis aliorum laboribus & ingentibus calamitatibus partarum cognitionem nobis adferentem. Porrò cùm singulares quæque res ex plantis, animalibus, & fodinis desumptæ, magna ex parte peregrinationum beneficio ad nos perveniant; sine quibus difficile est, immo impossibile, donorum & divitiarum ab exteris provinciis petitarum quempiam participem fieri: eas locis quibus sponte nascuntur investigare decrevimus. Quoniam verò illarum notitia difficilis futura nobis fuisset, earum effigies primùm è majorum nostrorum monumentis petere voluimus, ut ipsarum ideâ nostræ memoriæ infixâ, tum demùm illas in exteris regionibus investigandi provinciam suscipere auderemus, nullam inde nostrorum laborum compensationem sperantes, quàm ut eas vigentes contemplaremur. Cùm igitur spontaneum desiderium nos eò impelleret, ut eas cùm in montibus & convallibus, tum in campestribus & umbrosis silvis per varias Orbis regiones perquireremus; nostrum institutum non fuit planè frustraneum. Nam eas investigando & agnoscendo, pleraque alia insuper sese nobis obtulerunt in Asia & Græcia, digna quæ nostræ nationis hominibus communicarentur; quæ observare & breviter scripto comprehendere libuit. Nam si integram rerum quarum nomina subiiciemus, historiam conscripsissemus, nimiâ prolixitate lectorem offendere potuissemus. Eas porrò Observationes tribus libris comprehendere animus: quorum primus singularia quædam Athou montis, Lemni insulæ, & alia plurima Græciæ complectitur: alter ruinarum Ilii & aliarum multarum illustrium in Asia urbium descriptionem continet; cui adiicimus profectionem marino itinere à Constantinopoli Alexandriam, inde in Cairum, atque ad montem Sinai, deinde in Hierusalem, & demum Byzantium usque: tertius mores & rationem qua nunc Turcæ vivunt docet, prout in meditullio Turciæ hærentes, descripsimus. Atque ne Lector ignoret quo tempore has Observationes conscripserimus, profectionem vivo Rege Francisco I, anno 1546. suscepisse, & anno 1549. redisse sciat: itaque tota peregrinatio triennio absoluta est. Quod superest, cogitanti mihi, homines in dies fieri doctiores, aliosque aliis præcellere, quidquid scribimus, si à nostra duntaxat auctoritate pendeat, non admodum æstimari; decere existimavimus, probatorum Auctorum testimonia nonnunquam adducere, ut nostris scriptis auctoritatem in posterum conciliemus.

PETRI BELLONII CENOMANI

Singularium & memorabilium Rerum, per varias exteráſque Regiones obſervatarum,

LIBER PRIMVS.

Singulos diverſis rationibus à natura in hac vita duci, nec omnium inſtituta ad eundem ſcopum tendere.

CAPVT PRIMVM.

TAMETSI res memorabiles & ſingulares exterarum Regionum, veluti eas obſervavimus, hoc libro deſcribere conſtituerimus; alios tamen qui meliora præſtare poterunt hoc prætextu excludere nolumus, quinimo ad rem capeſſendam eos excitare animus eſt. Et licet pleriq. veteres & recentiores, ante nos ſimilia in ſuis hodœporicis & navigationibus deſcripſerint; quia tamen omnia, quæ hic traduntur, obſervavimus, ea in publicum emittere non ſumus veriti, aliorum calumnias contemnentes. Nam ſi quis noſtra cum illorum ſcriptis contulerit, certi ſumus non poſſe nobis meritò obiici, ab altero quidpiam mutuatos eſſe, licet probatorum veterum auctorum auxilio nonnunquam uſi ſimus, in exprimendis animalium, ſtirpium, aliarumq. ſimilium rerum propriis nominibus, addita noſtra vulgari Gallica appellatione. Quia verò ejuſcemodi res anteà nec examini ſubjectæ, nec noſtrâ linguâ redditæ, nec cum veterum Auctorum ſcriptis collatæ fuerunt, tanto difficilior laboriſque plena fuit ea provincia. Qui longinquam peregrinationem privati commodi gratia in exteras regiones ſuſcipiunt, plerumque in neceſſariarum rerum inquiſitionem magis incumbunt, ut ſuis votis ſatisfaciant, quàm in aliarum ipſis incognitarum obſervatione tempus terant: ut ex mercatorum negotiatione manifeſtum eſt, qui, licet in Indiam & Novum orbem commeent, attamen quia illorum unicus ſcopus eſt, ut pecunias in mercium coëmptione bene collocent, multas res ſingulares, quas diligens & curioſus quiſpiam obſervare poſſet, conquirere negligunt: excuſationem in promptu habentes, ſimiles res illis utiles non eſſe: huc accedit hominum ingenia & affectus adeò inter ſe differre, ut ſi plures, ejuſdem etiam itineris comites, per eandem provinciam ſimul proficiſcantur, vix bini reperiantur, qui ad eandem rem obſervandam animum applicent: contrà hic illud adnotabit, alius aliud: adde neminem adeò eſſe diligentem, qui ſingula minutim & exquiſitè expendere poſſit: attamen res memorabiles attentè conſiderari debent, antè quàm certi quidpiam de illis ſtatuatur: neceſſe eſt enim ut notæ à veteribus proditæ cum rebus quæ deſcribuntur conveniant. Si porrò de iis rebus, quæ apud viciniores nobis provincias inventæ ſunt, tanquam apud nos natis, agere noluimus, id non ſine ratione factum eſt: nam de rebus exteris commentari magis libuit, quoniam mirus affectus nos ſtimulavit ut longinquas peregrinationes ſuſciperemus. Cùm igitur apud Græcos & Turcas perveniſſemus, omnia diligenter ſcribere cepimus: nam comperimus ea, in quorum diſquiſitione eramus, & quorum, niſi iſtic, notitiam minime conſequi potuiſſemus, ſua etiamnum retinere apud illos nomina, quemadmodum a veteribus Autoribus tradita fuiſſe ex illorum monumentis intelligimus. Sed quoniam plurimas res in noſtro uſu admodum vulgares conſpicimus, quarum appellatio adeò communis eſt, ut nemo ſit (ne mulieres quidem) qui aſſerere non dubitet, eas eſſe quarum nomen referunt, tametſi falsò illis attribuitur; hoc loco demonſtrare non dubitavimus, magnum errorem committi in multarum rerum admodum trivialium nomenclatura.

Rerum appellationibus nimis fidendum non esse, tametsi vulgares sint, nisi veterum descriptionibus ad amussim respondeant, & rebus quæ describuntur conveniant.

Caput II.

Multas vulgares stirpes, & cognita animalia exempli gratia proponemus, ut vulgaria nomina falsò illis esse imposita demonstremus: quod fortassis non fiet sine quorundam offensione. Si quis tamen graviùs feret, nobis id indicet, illi, ut decet, respondere conabimur. Nos igitur asserere non dubitamus, Gallos, & magnam eorum qui Romanæ ecclesiæ obsequuntut partem, hactenus Thymi plantam ignorasse: quandoquidem ea quæ in hortis nostris colitur, neque thymus est, neque ejus species, sed Serpilli genus. Hyssopus præterea atque Satureia, quæ nobis vulgari in usu, non sunt eæ, quibus veteres Græci in medicamentis utebantur. Itaque dicimus, nisi res quas propriis nominibus exprimimus cum veterum jam dictorum descriptionibus quadrent, concludendum necessariò, eas quas ipsi intellexerunt non esse. Exemplo sit noster Thymus, cujus nomen omnibus adeò notum est, ut nemo, cujuscumque etiam conditionis sit, Thymum appellare non norit; & tamen ea appellatio perperam illi donata est. Nam ei plantæ quam Thymum nuncupamus, hoc nomen convenire non potest; at alteri quæ vulgariter in Græcia nascitur. Et necesse est, herbam, quæ Thymi nomen obtinere debet (ut ex Theophrasto & Dioscoride patet) capitulis acuminatis, & secundum pediculum angustis, onustam esse, ut sunt Stœchadis capita illis comparata: ad quorum etiam similitudinem, pensiles verrucæ, nonnullis in naso & in inguinibus succrescentes, θύμια à Græcis teste Celso fuere appellatæ. At herba quam Thymum nuncupamus, eas notas non habet, propterea Thymi nomen illi convenire nequit, è quo videlicet apud Athenas monte Hymetto, & in Sicilia monte Hybla apes præstantissimum mel colligebant, Auctoribus eam ob causam Atticum & Hyblæum cognominatum. Simili de causa, illa planta, vulgo Thymus dicta, in Galliæ Narbonensis atque Provinciæ solitudinibus abundanter sponte nascens, hortensique similis (cùm prædictis notis careat) legitimus Thymus esse non potest. Verus autem Thymus per universam Græciam adeò frequens est, ut montes vix alia herba virescant; & istìc libentissimè sponte nascitur, floresque profert pro soli, quod obsedit, ratione, ut interdum toti nivei sint, nonnunquam toti cærulei aut purpurei, aliquando utroque colore mixti. Sed quoniam in nostris hortis nondum coluimus, nobis idcirco incognitus est. Ut verò Thymus pensilibus verrucis nomen dedit, sic etiam pisci cuidam in Athesi fluvio, veteribus Thymus vel Thymalus appellato, quem *Lude* apud Insubres incolæ *Themero*, vel *Themalo* appellant.

Ad Satureiam quod attinet, Græcis θυμβρα appellatam, vulgo autem *Tribi*; ut id nomen obtinere possit, spicis onusta esse debet, sic enim scribit Dioscorides. At quoniam in nostra hortensi nullas spicas conspicimus, fateri oportet, minimè eam esse quâ Veteres in medicamentis usi sunt. Haud negamus, quin, quam in hortis colimus, eadem sit quæ ab omni vetustate in cibos recepta fuit, atque ideò culinis dedicata. Sed quæ medicamentis admiscebatur, nobis incognita est: quia illâ caremus, licet per universam Græciam silvestris sit & vulgaris notitiæ.

Idem censendum est de Hyssopo, quæ duorum est generum: unum campestre, omnibus orientalium regionum locis indifferenter nascens, cùm in collibus, tum secundum vias in Cilicia, Thracia, Phrygia, aliisque plurimis regionibus: alterum hortense, nobis cognitum, & in hortis cultum, sed plurimum à silvestri differens, è quo Græci olim sua medicamenta confecerunt.

Harum stirpium admodum vulgarium & omnibus cognitarum exempla in medium protulimus, ut omnes intelligant, nos non adeò fidisse perpetuò vulgaribus appellationibus, quas provinciarum incolæ nos docebant, res quas describere volebamus exprimendo, quin priùs eas diligenter perpenderemus: alioqui sæpe decepti fuissemus. Nam quemadmodum vulgus Gallorum hanc vocem *Plane* exprimens, multis ansam præbuit ut Platanum esse cogitarent, cùm tamen Aceris sit species: sic apud alias nationes contingere potest. Et licet ne unica quidem Platanus, cultis locis, sive incultis, per universam Galliam nascatur: omnibus tamen communis appellatio imponit; imò viri docti, & alii non postremæ auctoritatis, conspicientes nostri *Plane* folium vitigineo simile, quale Platano ejus descriptio tribuit, ex unica nota *Plane* esse Platanum statuerunt, cùm tamen fallantur: nam Platanus rotundas pilulas fert, Xanthii fructui similes, cui Dioscorides eas comparavit,

nucis

nucis magnitudine, & racematim dependent: quas *Plane* non habet, sed semina alato huic instrumento quo aucupes revocare falcones solent, paria. Et ut experientia comprobemus nos in universa Gallia Platanum minimè habere, ejus iconem ad vivum expressam hîc subjecimus.

Platanus orientalis spr. host.

Ea item planta quam Iovis barbam nuncupamus; hactenus pro Sempervivo habita est, cùm tamen minimè sit: nam Sempervivum copiosè nascens conspeximus in Creta, Corcyra, & Zacintho, arbusculæ in modum, cubitum, atque etiam binos altæ, caule pollicaris crassitudinis, extrema parte foliis eum undique cingentibus onusto; omnino Dioscoridis descriptioni respondens. Itaque mirum est eos qui similium rerum descriptiones & effigies exhibent, non animadvertisse: nam quam recentiores pro Iovis barba pingunt, Veterum Cotyledon altera est.

Idem accidit Moro albæ, atque cuidam alteri arbori ex Aceris generibus, quas multi communi consensu Sycomorum esse dixerunt. Et tamen Sycomorus adeò rara est, ut nec domestica nec silvestris in Græcia aut Italia sit conspecta. Nónne igitur difficile sit, nascentem in Gallia videre?

Idem dicimus de avibus, serpentibus, aliisque terrestribus animalibus: de fodinis, lapidibus, & metallicis. Nostra Carduelis quæ à carduo nomen sumpsit, Græcorum Acanthis censeri posset, attamen acanthis carduelis non est. Ita si vulgus Gallorum quosdam serpentes appellat Aspides, non sine errore hoc fit; etenim nullæ in Gallia reperiuntur; uti neque murenæ, quas vulgus Lampetras esse æstimat, neque fluviatiles cancri; quæ appellatio ineptè nostris *escrevisses* indita est. Sic singuli existimant Salpetræ esse Nitrum; sed erroneam esse eam opinionem, libello cui titulum fecimus *De medicato funere*, probavimus. Et quemadmodum falsa nomina indimus nonnullis rebus nobis vulgaribus; sic etiam nonnullas habemus admodum communes, quarum appellationem legitimam ignoramus. Nullus est rusticus, qui in Gasconia Salamandram *Myrtil* nominare non norit, apud Allobroges sive Sabaudos *Pluvine* (nam pluvio tempore conspicitur) apud Cenomanos *Sourd* (surda enim esse videtur) & tamen Salamandram esse omnes ignorant. Itaque in rebus exprimendis fides non est adhibenda vulgaribus provinciarum appellationibus, ante quàm Auctorum scripta collata & exactè perpensa fuerint. Horum autem exemplorum productione, ignotarum rerum veritatem ex iis quæ probè cognitæ sunt, perquirendam esse, dicere volumus. At quemadmodum homines generosi & bene nati infamiam obiicere soliti, his qui sese efferunt quòd nobili stemmate sint nati, cùm tamen ignobilia facinora perpetrent, vulgari proverbio dicunt, nullam affinitatem esse inter villanum & nobilem virum: Eadem ratione dicemus nullam esse comparationem inter solidæ eruditionis virum & ignarum; quemadmodum nec inter eum qui liberalis est ingenii, & invidum. Sic quorundam malè feriatorum & morosorum hominum calumnias repellemus, à quibus nihil unquam prodiit, unde docti nomen mereri queant: ut qui inter eos maxime mihi nocere conatus est, crassum animal esse deprehendatur, quòd nostram diligentiam & exactam disquisitionem adeò damnârit. Is veterem consuetudinem obiiciebat, inquiens nostros majores feliciter vitam traduxisse, licet has nugas minimè necessarias neglexissent:

glexissent: itaque quemadmodum illi his abstinuerunt, & sine illis salubriter vixerunt, atque suas ægritudines curârunt: nos etiam illorum vestigiis insistere posse : talia enim reliqui debere iis qui ocio abundant, aut his qui res nimiâ potiùs curiositate , quàm utilitatis gratiâ perquirunt. Huic asino responsum volumus, prisci seculi homines antè quàm ratio conficiendi panem inuenta esset, sanos vixisse, atque à morbis curatos esse, tametsi glandibus dumtaxat vescerentur, ut Arcades. Cuperemus igitur tales ignari, veteri consuetudine, sola glande vescerentur , aut solis ficis ut Athenienses , vel solis agrestibus piris ut Tyrinthii, canniśve aut arundinibus quemadmodum Indi, vel palmulis ut Carmanni, vel milio ut Sarmatæ, vel Terebinthi granis uti Persæ : nobis autem frumentaceum panem relinquerent, quandoquidem illius inventores damnant tanquam nimium curiosos. Cuperemus similiter, ut architecturam contemnentes, tanquam rem curiosam , & qua etiam veteres caruerunt, suis ædibus relictis in antra & silvas habitatum concederent. Quòd si his nequaquam sibi satisfactum esse autumant, eâdem operâ Aristotelis curiositatem damnent, qui animalium differentias nos edocens, non satis existimavit exteriores notas describere, sed factis singulorum diffectionibus , serpentum costas observare , piscium & auium intestina , atque reliquorum animalium interiores corporis partes enumerare voluit. Sed nec Hippocrates nec Galenus suorum majorum placitis fuere contenti. Tales ergo ignari oculos de industria sibi perstrinxerunt, ut nobis ridendi materiam præberent: de quorum vita, fabula componi posset singulis horis exhibenda : nam aulicorum more ignorare volunt, quæcunque nec videre nec scire cupiunt : cùm tamen vsu & ætate omnia ad publicam vtilitatem immutentur & meliora fiant. Nam qui homines sunt, vitam suam prout natura eos docet instituere norunt, deteriora relinquentes, & optima ob suum commodum amplectentes, sic ut è silvestribus & campestribus urbani & cicures facti, in contrarium planè suos affectus mutârint : unde prudentiores singulariter sese oblectantes in rerum naturalium perquisitione, certique esse cupientes de legitimarum perfectione, in hoc toti incubuerunt ut verum à falso discernerent: si quis enim artificio gemmam aut metallum, aut aliud quid simile tam exactè imitari norit, ut legitimum non modò formâ sed etiam aliis qualitatibus referat : ingenii tamen perspicacioris acumen in eo non consistit, sed contemplari, experiri & perpendere non desinit, donec falsúmne & adulterinum, an verò legitimum & verum sit, intelligat. Et ob id factum, nemo est qui meritò reprehendere aut accusare possit, aut illi curiositatem utilitatis expertem obiicere. Itaque concludere possumus , ignarum nobis inutilem & minimè necessariam curiositatem meritò obiicere non posse. Sed prætermissis eorum levibus & ociosis cavillationibus, & ad intermissam de exterarum regionum singularibus rebus narrationem redeuntes, præter institutum non fore existimavimus, si antè quàm Turcarum res adgrediamur, nonnihil quasi cursim agamus de Creta insula , quæ nunc Candia vocatur, quandoquidem una est ex nostræ peregrinationis stationibus, in qua diutius hæsimus.

* *Legitimum thymum in Bœtica Hispaniæ provincia , circa Hispalim præsertim , frequentissimum. Sedum majus Olysipone & vicinis locis. Murena in Galliæ Narbonensis maritimis.*

Brevis singularium Cretæ narratio , & peculiaris Græcanicorum morum observatio.

CAPVT III.

OMNIVM artium & disciplinarum inventores quorum memoriam hodie colimus, magna ex parte ex Græcia oriundi fuere, quæ (ut fortuna permittente res subitò immutantur) ex divite & opulenta, qualis olim fuit , virisque in omni disciplinarum genere excellentibus abundante , & ob virtutem , magnæ orbis parti imperante, in eum statum nunc redacta est, ut ne unicum quidem pedis vestigium retinuerit, quod vel tributario Turcarum jugo, vel Venetorum servitute non sit oppressum. Turca maximam ejus partem obtinet cùm in continenti tum in mari. Quod Venetis cessit, in mari est. Græci Venetis subjecti, paulo meliore conditione sunt, ad religionem quod attinet, quàm qui Turcæ tributarii: & utrorumque factâ comparatione, comperimus eos qui Turcæ subsunt , Turcorum moribus & consuetudine vivere , quemadmodum qui Venetis parent, Venetorum mores imitantur. Tam insignis apud utrosque regnat barbaries , ut nulla apud eos urbs inveniatur in qua sit academia : nemo est etiam qui suos liberos artes liberales aut literas edoceri curet. Omnes promiscuè idiomate loquuntur ex veteri corrupto: sed alii aliis ornatiore : eorum tamen vocabula majorem habent affinitatem cum legitimo

Græco

Græco idiomate, quàm Italicæ voces cum Latinis. Urbium quæ Venetis ſubſunt incolæ, Italicam linguam perinde callent atque Græcam: at ruſtici, ſola Græca utuntur. Græcorum qui Turcæ dominio ſubſunt, eadem eſt ratio: nam qui majores urbes incolunt, Turcicè & Græcè loquuntur: ruſtici verò, duntaxat Græcè. Græci rerum proprias nomenclaturas adhuc retinent, præterquam iis locis ad quæ exteræ nationes frequentiùs commeârunt; ac multo magis in urbibus maritimis, quàm mediterraneis. Nam quum jam diu cum exteris, tum Turcis tum Italis commercia exercuerint, dictiones ab iis mutuati ſunt, quas cum vulgari ſua lingua commiſcuerunt: quod verum eſſe probabimus, dum plurimos piſces, qui paſſim circa Cretenſis inſulæ litora capiuntur, nominabimus. Nam piſcis qui veteribus Sphyræna dicebatur, quemque Smyrnæ & Lesbi incolæ *Sphyrna* nominant, Maſſilienſes verò, quòd gubernaculi clavo ſimilis ſit, *Pes eſcome*, vulgari Græca lingua, ad Italorum imitationem à Cretenſibus *Luczo marino*, hoc eſt, Lucius marinus appellatur: idque ad differentiam veterum Aſelli, ab illis nunc *Gaidero pſaro* nuncupati. Similiter Græciæ provinciæ Turcæ ſubjectæ, veteribus Græcis nominibus immutatis, nova Turcica receperunt. Exempli gratia piſcem proponamus, quem Barbum vocamus, cuique antiquitus Myſtus nomen fuit, eum nunc *Muſtachato*, dictione partim Italica partim Turcica appellant, quoniam myſtaces habet. Carpam nominantes, quæ Cyprinus ab eis nuncupari ſolebat, *Saſanbaluk* nunc appellant. Idem etiam Turcæ fecerunt, à Græcis multa vocabula mutuantes, ut res quas in Græcia invenerunt, exprimerent, quarum neque appellationes neque notitiam habebant: nam peculiares quoſdam Græciæ piſces nominantes, ſua lingua *Glanos baluk*, & *Chella baluk*, hoc eſt Glanin piſcem, & Anguillam piſcem dicunt: *baluk* etenim illorum lingua piſcem ſignificat. Sed illud mirum videri non debet: nam exteri ad ea loca pervenientes, in quibus aliquid inveniunt, cujus proprium nomen ſua lingua exprimere nequeunt, cùm nova vocabula effingendi auctoritas illis deſit, ab inquilinis nomina mutuari poſſunt. Quemadmodum facere ſolemus in animalibus & aromatis quæ ex Indiis adferuntur, quæ nominibus, ipſis apud ſuos inditis appellare conſuevimus: ut ex parvo animali conſtat ex Breſilia delato, & *Tatou* nuncupato, erinacei fortè generis, veteribus ignoto: ſed à nonnullis qui ejus exuvium fœno ſuffultum (duro etenim corio integitur) viderunt, Ichneumon credito. Erronea tamen ea eſt opinio, quandoquidem hoc animalculum cum Ichneumonis natura nihil commune habet. Nónne ipſimet Galli quaſdam voces ab Arabibus mutuati ſunt? Nam veterum Cedriam *Cotran* vel *Catran* dictione Arabica nominant. Nullus eſt navium aut lemborum architectus, qui eam ignoret, atque picandis ſtipandisque navibus utilem eſſe neſciat. Nullus eſt ferramentarius, qui eam in ſua officina venalem non habeat. Et licet Græci non perinde conſtanter eandem rerum appellationem in una regione ſervent, quemadmodum in alia, plurimum tamen ad veterum dictiones accedunt, præſertim in rebus quæ propria habent nomina.

Græcos qui exterorum Principum dominio ſubiecti ſunt, ad ipſorum Principum quibus parent, ritus & vivendi conſuetudinem ſeſe componere.

CAP. IV.

SCIENDVM eſt præterea omnes Græcos eadem vulgari lingua non uti: nam in una provincia purior ea eſt, quàm in alia. Et quia accentus in omnibus non conveniunt, pueros Peræ Conſtantinopolitanæ urbi contiguæ incolas ſæpiùs audire meminimus advenarum idioma ridentes: imò ipſi etiam viri ſeſe mutuò rident, quemadmodum Galli Picardicam linguam, aut aliam quæ pura Gallica non ſit, imitantes.

Hominum Græcanico modo viventium ritus generaliter deſcripturi, opifices & ruſticos à nobilibus & civibus ſejungere voluimus. Nam qui opulentiores ſunt, & qui auctoritatis titulo delectantur, veſtibus utuntur conſuetudini ipſius Principis reſpondentibus: Qui Venetis ſubſunt, Venetorum veſtiuntur more: qui Turcæ, Turcicis ſimile: veſtes geſtant. At vulgus utriusque partis, ſive inſulas, ſive continentē incolens, antiquitatis nonnihil retinet: nam promiſſam plerumque geſtat comam, anterioremque capitis fronti imminentis partem tondere ſolet, duplicatoque & craſſo pileo utitur. Inſulani eadem fere in religione obſervant ceremonias, præſertim Cyprii, Rhodii, Lemnii, Chii, Imbroſii, Thaſii, Pathmii, Coi, Lesbii, Corcyrenſes, Zacynthii, Naxii, Cretenſes, & alii qui Chriſtianam fidem retinent, tametſi ſub Turcæ dominio degant, quemadmodum & reliqui continentis Europæ & Aſiæ incolæ. Omnes generaliter paucâ ſupellectile, uti Turcæ, contenti ſunt, nec ſupra plumeos lectos cubant: ſed culcitras ſive centones lanâ aut panni tonſurâ ſuffultos

ſuſſultos ſubſternere ſolent. Odioſum omnes cenſent vinum aquâ diluere: & etiamnum poculis ſeſe invitant; præſertim Cretenſes. In eo autem à Germanis diſcrepant cùm ſeſe mutuò provocant, quòd Germani magnis poculis pleniſque hauſtibus, Græci verò minutioribus & frequentioribus poculis generoſiſſimum Creticum ſive malvaticum bibunt. Eam ob cauſam apud veteres Græcari (quemadmodum & nunc) dicebatur pro inebriari. Sed quoniam Græco more bibendo, ceremoniæ quædam obſervantur, eas hîc adjungere viſum eſt. Græcorum menſæ humiles ſunt admodùm; atque ex ordine (minime eum confundentes) bibere ſolent: quòd ſi quis præter ordinem vinum poſtularet, incivilis haberetur. Qui in fundendo vino agilior & expeditior eſt, vini cantharum tenet, atque omnibus infundit. Moris eſt è vitro puſillo, pede carente, bibere, & quidquid infuſum fuerit evacuare, ne minima quidem vini guttula in eo relicta. Nonnunquam Germanico more ad pocula ſeſe invitant, & mutuò amplectuntur, dextras præbentes, quas deinde oſculantur & fronti admovent, poſtremò oſcula malæ utrique figunt: at tum nullus in bibendo ſervatur ordo. Et quia generoſa vina minutioribus hauſtibus bibentes, ſitim ſibi conciliant, ejus ſedandæ gratiâ vas aquâ plenum perpetuò apud ſe habent, e quo magnis hauſtibus aquam bibunt. Mulieres eorum ſympoſiis non interſunt, neque accubant cùm ſimul convivantur. Fuit verò hic mos apud eos ab omni ſæculo: cujus teſtis eſt Macrobius antiquus autor. Fuit & ſimilis conſuetudo ipſius tempore Romæ, qualis in Græcia fuit Platonis ævo. Nam idem Macrobius libro ſecundo, capite nono, recitans ea quæ Plato ſcripſerat, inquit: *Et non magis inter minuta pocula*, &c. *Primis menſis poſt epulas jam remotis, & diſcurſim variantibus poculis minutioribus, ſolet cibus quum ſumitur tacitos efficere, potus loquaces.* Paulo pòſt addit ex Herodoto Parthos in ſympoſiis uxores minimè admiſiſſe, ſed ſolas concubinas: ſic inter pocula, res ſerias tractari non vult.

Vetus mortuos deplorandi conſuetudo apud Ethnicos, etiamnum hodie perdurat in Græcia, Epiro, Bulgaria, Croatia, Servia, Wallachia, Illyrico, Dalmatia, aliiſque provinciis Græcos ritus obſervantibus. Sed res magis ridicula eſt quàm ut credi queat: nam ſublato aliquo è vivis, mulieres deſignato quodam loco conveniunt, & à ſummo diluculo ululare incipientes, pectora tundunt, malas lacerant, crines vellunt, ut ſpectatori commiſerationem excitare queant; atque ut meliùs pompa procedat, feminam conducere ſolent bene vocalem, & craſſiore reliquis voce intonantem, ut pauſæ & accentus faciliùs intelligi queant; ſicque ejulatum continuant, laudes defuncti ab ipſis uſque natalibus ad ejus interitum continuâ ſerie enarrantes. Accidit plerumque in hoc luctu, ut mulieres ſeſe ſenò verberent, atque virgines totam faciem unguibus lacerent. Et tametſi Venetus Senatus, qui pleriſque locis dominatur, ubi incolæ hanc mortuos deplorandi conſuetudinem habent, ut in Corcyra, Cypro, Creta, aliquando vetuerit, ne ampliùs more Græco deplorarent; attamen incolæ minimè eam deſeruerunt: nam ipſi etiam viri aliquid ſibi decedere hoc edicto exiſtimabant. Moris enim eſt, ut Græcorum uxores in publicum non prodeant: attamen ſi quæ formoſa ſit mulier in ea urbe in qua mortuus defletur, ſuæ formæ præſtantiam demonſtrandi datam ſibi occaſionem gaudebit, dum reliquas per urbem comitatur: quandoquidem paſſis capillis atque nudato pectore turmatim incedere ſolent. Ad hoc ſpectaculum conveniunt etiam viri, iſtâ ſaltem oblectatione fruentes, quòd vicinorum uxores & filias pro ſuo arbitratu conſpicere queant, quas alioqui alio tempore vix videre liceat: verum quidem eſt viros diverſis de cauſis ad hujuſmodi ſpectacula confluere, quoniam alios ſtimulat zelotypia, alios impellit amor.

Celebriorum inſulæ Cretæ locorum obſervatio.

CAPVT V.

PRIMARII tres Cretæ montes vetera nomina immutârunt: nam qui olim Leuci vocati ſunt, nunc *de Madara*, aliàs *la Spachia* appellantur: Ida jam *Pſiloriti* dicitur: & Dicta nominatur *Setbia*, & quibuſdam locis *Laſſi*. Adeò celſi ſunt, ut nix totâ hieme eos operiat: tametſi cupreſſi hinc inde inter ſaxa convallium naſcantur. Hujus inſulæ ambitus quindecies centena & viginti paſſuum milia continet: & quoniam adeò frequentes in ea ſunt montes, rara ſunt campeſtria. Itaque multa ſunt inculta loca, non minorem tamen cenſum adferentia dominis quàm fertile ſolum: quia pecudes uberes paſtiones iſtîc inveniunt. Iſtîc magnos greges alunt *Sriphocheli*, arietum & caprarum, qui illis ex caſeis & lana ſingulis annis magnam pecuniæ vim reddunt. Ex Idæ montis ſummo vertice, mare inſulæ utrumque latus alluens facilè conſpeximus. Non immeritò Cretenſes olim Dianæ fuêre dicati: nam etiam hodie veterem conſuetudinem ſequentes, naturæ impulſu &

ab ipſa

ab ipsa pueritia Scythico arcu sese exercere solent: quin & ipsi pueri in cunabulis si irascantur & ejulent, ostenso illis arcu, aut sagitta in manus data placantur: propterea ipsos etiam Turcas arcus jaculatione superant. Quemadmodum autem antiquitus strenui erant in pugnis marinis: sic etiam nunc adeò dextri, agiles & strenui sunt, ut è suis naviculis quas *Squiraces* appellant, magno animo hostibus resistant. Hæc ideò retenimus, quoniam experti sumus, & vidimus illos à Piratis oppugnatos inter Zacynthum, nunc *Zante*, & *Cerigo*, olim Citheram, tam fortiter pugnantes, ut bini myoparones, etiam in malacia, parvam Cretensem naviculam adgredi cominus non sint ausæ. Hæc Insula Creta difficilè vi oppugnari potest; nam cùm ad eam nullus sit aditus nisi per mare, & incommodos habeat portus, munitior propterea est. Verum quidem est urbium & castellorum muris cinctorum incolis non deesse commodos portus, ut in Canea, Candia, Setia, Vouliśmeni, Chisamo, Selino, Spachia: sed præterquam in prædictis urbibus, rari admodùm sunt in littore portus: atque omnes illi, procul ab urbibus: è quorum numero unicum dumtaxat in tota insula commodum novimus, *la Suda* nominatum, qui pone Caneam urbem est: in quem Ariadeni Barbarossa cognominati triremes appulerunt, postremo quod Turca adversus Venetos gessit bello. Sed, ut dictum est, re infecta, imò vix conspecto quidem hoste, militem in triremes recipere coactus fuit, ob exiguum numerum, & loci incommoditatem. Tres solummodo celebres urbes nunc sunt in insula Creta. Primaria *Candia* nominatur (olim Matium) à qua universa insula appellationem desumpsit. Amplitudine secunda post Candiam, *Canea* vocatur, olim Cydon, à qua cotonea mala cydonia dicta sunt. Tertia est *Rhetymo*, quam veteres Rhithymnam nuncupabant: paulo incommodiorem habet illa portum pro navibus & triremibus, quoniam minoribus solùm naviculis aditus in eum patet: at Canea & Candia commodissimos habent, pro omnibus navium generibus, eosque egregiè clausos, & ab omnibus ventis tutos. Hæc de tribus primariis populosis urbibus: de castellis autem hinc inde per insulam sparsis transcursim agemus. Vouliśmeni castrum olim Panormus dictum, adhuc integrum est, inter Cytiam & Candiam ad littus maris in edito situm, ad cujus latus sinistrum horrenda est maris voragó. Cytia, olim Cyteum, quartum est Cretæ propugnaculum: nam oppidum pusillum est, populosum tamen, ad infimam insulæ cuspidem, è regione Rhodi, ut centum duntaxat milium passuum interstitium sit inter Rhodum & Cytiam urbes. Duo sunt præterea alia castella in summo capite insulæ. Unum mare Ægæum spectans ad Septemtrionem, *Chysamo* nunc, olim Cysamum appellatum, omnino ferè dirutum, cujus tamen veteres muri adhuc integri permanent: sublimi loco non est situm, sed humili, teli jactu à littore. Dimidio à Chysamo miliari, versus Canospata, vel Capospada, vetustæ cujusdam urbis in colle sitæ rudera inveniuntur, dimidio à mari miliari, ubi adhuc murorum restant vestigia, & tantus elegantium cisternarum numerus, ut nemo sine magna admiratione eas contemplari queat: incolæ Palco Helenico castro appellant. Portus muri qui jam fere arena oppleti sunt, magno indicio sunt, eam urbem antiquitus fuisse potentem. Ex adverso Chysami, insula transversim dimensa, aliud est castellum in colle situm ad maris littus, nomine Selino. Aliud est præterea oppidum Spachia nominatum, quod muris non est cinctum, sed ædificiis hinc inde sparsis magnum quendam pagum efficit ad celsissimorum montium, olim Leuci nominatorum, nunc verò de la Spachia, radices in declivi situm: ibi parva quædam arx solummodo est extructa adversus piratas perfugium, in qua præfectus vix commodam habitationem habet. Hujus pagi incolæ belli scientia & sagittandi peritia reliquos insulanos longè superant: delectantur propterea validioribus arcubus, quàm reliquarum provinciarum incolæ. Quidquid olim de Cretæ fluminibus dictum sit, persuaderi mihi non potest, unicum in tota insula reperiri quod navigabile sit, aut parvam solùm naviculam ferrè possit. Certum est multos inveniri magnos rivos, in quibus sponte & sine cultura Colocasia crescit: quod mihi non mediocrem admirationem attulit tantam ejus quantitatem istic conspicienti. Inveniuntur & in illis fluviatiles cancri. Aëris temperies, & rivorum fluentium commoditas occasionem præbent incolis cultissimos hortos instruendi, & elegantia vireta, eaque magno numero ingentem illis censum adferentia. Horum nonnulla adeò amœno loco sunt, ut eorum contemplatione nunquam quempiam tædium capiat, præsertim in possessionibus nobilis cujusdam Veneti, cui nomen Ioannes Franciscus Baroczo, qui nos in omnibus suis prædiis & villis honorifice excipi curavit, & quæ in illa regione singularia erant, demonstrari. Vireta maxima ex parte sunt consita amygdalis, oleis, malis punicis, ziziphis, ficis, aliisque fructiferis arboribus, inter quas vastæ magnitudinis aureæ mali, citriæ, & Adami poma ferentes, e quorum fructibus Græci succo expresso dolia implent, quibus suas naviculas Squiraces nuncupatas onerant, & Constantinopolim, vel in alias Turcæ subjectas provincias vehunt; eo enim

ſucco Turcæ plurimum in cibis utuntur agreſtæ ſive omphacii loco: & in officinis ex dimenſo venalis reperitur, in quibus ſalſamenta & garum proſtant. Nonnullis Cretæ locis proveniunt Palmæ majores, & pumilæ, præſertim ad rivi cujuſdam ripam qui ex fonte decurrit in aquæ ſalſæ gurgitem, quem Cretenſes ſua lingua Almiro nuncupant: ſed non ſunt fructiferæ; cælum enim Cretenſe nimis frigidum eſt pro Palmis.

Pſeudolabyrinthus Cretenſis & rudera quarundam urbium ejus inſulæ.

CAPVT VI.

LABYRINTHVS qui nunc in Creta conſpicitur, is non eſt cujus Veteres meminerunt. Nam qui nunc oſtenditur, ad radices montis Idæ vulgo Pſiloriti nuncupati ſitus eſt: nil aliud quàm Latomia fuit: omnes tamen Cretæ incolæ eam adulterino Labyrinthi nomine demonſtrare norunt. Latomia autem fuit ſolidi admodùm & elegantis ſaxi, è qua lapides diverſis locis exempti ſunt, cùm Gortinæ & Gnoſi vrbium ædificia extrucrentur, quæ olim primariæ totius inſulæ urbes fuerunt, ut ex earum ruderibus appâret. Quemadmodum autem majorem Pyramidem Ægyptiacam Buſiridem nuncupatam acceſſuris è proximo illi pago duces ſumendi ſunt, qui viam demonſtrent, & in ipſa Pyramide præluceant: ſic duces è pago quodam, ubi olim vrbs Gnoſos fuit, huic Latomiæ vicino, ſumendi ſunt, qui Latomiam ingredi volentibus viam demonſtrent. Verum quidem eſt multos ineſſe mæandros obliquè admodùm, modò ad dextram modò ad ſiniſtram ſeſe contorquentes, quales in arte elaborato Labyrintho eſſe poſſent: at iſtud duntaxat provenit è locorum, unde lapides exemti ſunt, cavis: quod probari poteſt è veſtigiis & orbitis rotarum, atque è lapillis hinc inde muro incluſis ad viæ latera. Gortinæ rudera admodum ſunt magna; at nunc paucæ quædam columnæ rectæ, ſolo infixæ, reſtant, & exiguus quidam pagus vulgo Metaria dictus. Murorum lapides, quoniam elegantes & quadrati erant, omnes ex jam dicta latomia olim exciſi, avecti fuerunt, idque facilè, propter mare vicinum. Eſt etiam torrens è monte delabens, quem eſſe exiſtimo Strabonis & Solini Lethyum: is cùm vado tranſiri queat, nec ponte nec cymba opus eſt. Aquæductus etiam adhuc integer magnis fornicibus ſubnixus, & plurimarum molarum rotas verſans. Frequentes item ſunt Platani in valle ad fontis ſcaturiginem: ſed nullæ hieme folia retinent. Perſiſtunt adhuc inter rudera quidam validi arcus & muri cujuſdam templi, tum etiam multæ fornices tenaci cemento & latere conſtructæ ſupra rivum Lethyum, quæ noſtra opinione factæ ſunt ut locum planum & æqualem redderent, ad inſtituendum urbis forum.

Qua ratione Cretenſes Ladanum colligant.

CAPVT VII.

LADANI, è præcipuis quæ noſtra ſuffumigia ingrediuntur medicamentis, colligendi ratio, inter memorabiles res quæ in Creta obſervari poſſunt, cenſenda eſt. Non colligitur è Ledo, ut veteres æſtimarunt, ſed alia arbuſcula Ciſto nuncupata, cujus tanta eſt abundantia, ut ejus regionis montes iſto veſtiantur. Natura ea eſt, ut defluentibus floribus vernis, abjectiſque hibernis foliis, novis frondibus amiciatur quaſi lanugine pubeſcentibus in proximam æſtatem, quæ per Solis æſtus vliginoſo quodam rore pingueſcunt: quoque ardentiores ſunt calores, tanto abundantior ille ros foliis innaſcitur. Invenitur Ciſti genus incultis Oyſe locis, ducatu Cenomano, ſponte naſcens, præſertim circa pagum Fouletourte, apud Soulletiere (natalis noſtri locum) omnibus notis Græcanico reſpondens, præterquam quòd Cenomanus ciſtus pingui rore non oneratur, quemadmodum Græcanicus: ſed illo etiam longè minor eſt. Græci colligendo Ladano peculiare inſtrumentum parant, vernaculo ſermone illis Ergaſtiri dictum. Eſt verò inſtrumentum raſtro dentium experti ſimile; huic affixæ ſunt multæ ligulæ ſive zonæ è corio rudi neque præparato confectæ. Eas leniter adfricant ladaniferis fruticibus, ut inhæreat liquidus ille humor circa folia concretus, qui deinde à ligulis per ſummos Solis ardores cultris eſt abradendus. Itaque Ladanum colligendi ſummus, imò intolerabilis eſt labor, cùm totos dies ardentiſſimo caniculæ æſtu in montibus hærere neceſſe ſit: neque verò facilè quiſquam alius ad id colligendum operam ſumit præter Calohieros, hoc eſt, monachos Græcos. Nuſquam autem majore copia per totam inſulam cogitur, quàm ad montis Idæ radices, pago Cigualinus nuncupato, & apud Milopotamo.

Scarus piscis in Cretæ littoribus admodum frequens, aliis tamen regionibus valdè rarus.

CAPVT VIII.

PISCIS est muli barbati magnitudine, Cretæ admodum familiaris, Scarus dictus, cujus veteres Auctores sæpe meminerunt: nam apud Romanos olim in deliciis fuit, primarium locum inter reliquos pisces facilè obtinens. In nostris sive Oceani sive mediterranei maris littoribus conspici non solet: & asserere audemus, neque in Propontide, neque in Hellesponto, neque in Euxino, neque in Adriatico inveniri: nam eum istîc frustrà requisivimus. Attamen adeò frequens est in nonnullis Cretæ littoribus, ut nullus alius vulgatiùs capiatur. Quoniam verò eâdem insulæ regione, quâ Ladanum, invenitur, & ejus maxima captura incidit in tempus quo Ladanum colligitur; contigit ut eádem profectione utrumque observaremus, idque casu potiùs & fortuito, quàm dedita opera. Iam diu in insula hæseramus, quia tamen cõmodo tempore in eam non appuleramus, neutrum videramus. Sed nave conscensa, ut ex Rhetymo ad Candiæ urbem navigaremus, piratæ nobis vela facientibus obvii facti, compulerunt ut fugam capesseremus ad littus inter Milopotamo & Cigalinus. Quò appulsi nautæ, deserta navi, in montem profugerunt: quoniam tamen piratæ suas naves egredi non solent; ut eos qui in terram fugiunt persequantur, direptis solùm nostris impedimentis, abierunt, relicta istîc nostra navicula, & aliis nonnullis quæ tollere non potuerunt. Nos verò perterriti, per montes currere non desiimus, donec ad Calohierorum monasterium in valle juxta littus situm perveniremus, ubi tunc nassas sublevabant quas ad capiendos Scaros demiserant. Et quia istic aliquot dies hæsimus, satis nobis ocij fuit, ut, cur hi pisces alibi rari, istic adeò frequentes essent, percontaremur. Comperimus Scarum piscem saxatilem, præterquam quòd inter rupes & saxa versari gaudet, alimento ipsius ventriculo cõvenienti etiam opus habere, pusilla videlicet quadam herba alibi non nascente, cujus cùm Scarus admodum sit appetens, libenter in ea insulæ parte versatur, ut illam depascatur. Calohieri igitur, aliique ejus loci rustici, Scari, qui phasiolorum plantâ delectatur, naturam non ignorantes, eam in agris serunt, ex qua escam parant ad Scaros capiendos idoneam, folia (reservatis in suum usum lobis) interdiu nassis imponunt, hasque in mare demissas Scari ingressi, capiuntur; aliàs difficilis foret eorum piscatio: nam linea aut sagena rarissimè capi possunt. Quia autem Phasiolorum herbam Scaris dedicarunt, vulgo eam Scarovotano appellant. Scari gregatim natant, uti Salpæ; & mulis barbatis sunt colore proximi. Omnes Scari notas hîc recensere minime necessarium est: eum enim satis fusè cum reliquis piscibus descripsimus. Sed tamen notatu dignum quidpiam prætermittendum non duximus: quòd nobis hac fuga usque in multam noctem jejunis, Calohierus Scarum attulit ipsorum more veru infixum & coctum (solent enim ligneo veru in os infixo per corporis longitudinem eos terebrare, & supra prunas assare) qui quodammodo ridentem hominem ementiebatur: nam Scarus dentes more humano dispositos habet; cumque labra ignis calore contracta essent, hominis ridentis os aliquatenus referebant. Præfertur in hoc pisce, herba quam depastus est, cujus magna in ipsius ventriculo semper invenitur copia. Iecur illi magnum est, ad jusculum ipsi faciendum accommodum: nam cum intestinis, sale, & aceto tritum, gratiorem reddit totum piscem. Vt autem quivis intelligat de quo pisce egerimus, illius effigiem hîc adposuimus.

* *Scarum tamen non procul Massiliâ, præsertim verò circa Stœchades insulas capi, testis est C. V. Gulielmus Rondeletius lib.* VI. *de Piscibus cap.* 11. *illum inter saxatiles enumerans, atque illius historiam fusè & accuratissime describens: sed & cùm apud illum viverem anno quinquagesimo secundo supra millesimum & quingentesimum, eum secantem Scarum & illius anatomen facientem, ut commodiùs describeret, observabam, ut etiam pleroſque alios, quotidie in ea libro mentis.*

Varij generis avium in Græcia observatarum Gallica nomina cum veterum appellationibus collata.

CAP. IX.

VT peculiariter de avibus nunc ageremus, impulit, quòd parva navicula inter Zacynthum & Cytheram novo vere navigantibus, varia avium genera volando defessa apud nos consederunt, quas vulgaribus nominibus exprimere tum didicimus. Sed cùm eas septem libris prolixè descripserimus, de singulis duntaxat aliquid nunc agemus. Quoniam porrò non ignoramus plurimos dubitare, an animalia in oriente degentia ejusdé magnitudinis & formæ sint cum his quæ apud nos conspiciuntur, eos docere voluimus, similia esse omnia quadrupedum, avium, serpentum, piscium, & plantarum genera, iis quæ in nostris provinciis habentur: atque si ulla est differentia, eam in toto genere conspicuam inveniri. Verum quidem est multa genera istic esse nostris ignota, quæ Veteres propriis nominibus appellarunt, quorum cognitionem ut adipiscamur, elaboramus. Quo modo igitur Germanus, Gallus, aut alterius nationis quispiam nomen vulgare in sua lingua reperiet, quo peregrinæ avis appellationem exprimat, si ipsius regio câ careat? Exempli gratiâ, proferemus quam Græci Meropem, Latini Apiastrum nominarunt, Cretæ adeò familiarem, ut nullo non loco volare conspiciatur, attamen alibi adeò raram, ut ipsismet Græcis mediterranea incolentibus ignota sit. Vix unquam in Italia volare visa est: attamen Galli, Germani, & alii Europæi, eam avem quam nos *Mesange* appellamus Meropem esse censentes, valde hallucinantur. Nam Merops avis est Sturni magnitudine, esui minimè apta, Alcioni, quam nos Galli *Martinet pescheur* nuncupamus, ferè similis. Cretensibus ampliùs non dicitur Merops, sed Melissophago, dictione Latinæ Apiastri quodammodo respondente: nam volans in aëre apes depascitur Hirundinum instar. Solus non volat, sed gregatim, & præsertim secundum montes, in quibus genuinum Thymum provenit, ut apes aucupetur, à quibus appellationem sumsit. Licet autem Gallorum Mesange, quam Græci Parum vocant, Itali Sparnoczolo, multum illis damni inferat, & *Rubeline* sive *Gorge rouge*, Rubecula Latinis, *Petto rosso* Venetis dicta, apes voret, neutra tamen Apiastri nomen adepta est, quemadmodum hactenus existimatum est. Vt verò hunc errorem tollamus, veram ejus figuram hîc proponere libuit.

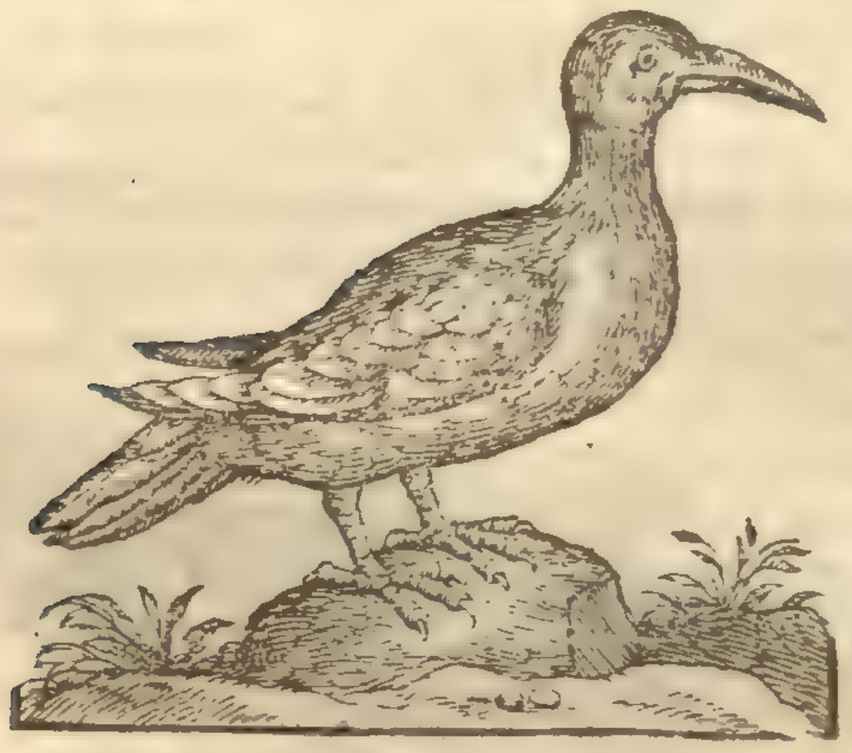

Elegantissimo colore prædita est hæc avis, nec minùs florido quàm sit Psittaci color. Procul auditur ejus vox, illi ferè similis, quam vir ore in rotundum clauso sibilans caneret grulgrüruururul; nec minus sonora quàm Vireonis, *Loriot* Gallis dicti. Ejus singularis elegantia pueros Cretenses invitat ut illum cum cicadis venentur, quemadmodum & majores hirundines Apodes nuncupatas, hac ratione: aciculam hami instar incurvam, cujus caput filo alligatum, per mediam cicadam figunt, extremum filum manu retinentes: cicada sic transfixa nihilominus in aëre volat, quam conspiciens Merops, impetu in eam ruit atque devorat cum acicula, qua retentus capitur. Avem quæ Gallis Coqu, veteribus Græcis Coccyx dicta est, Cretenses nunc Decocto appellant: Decocto autem significat octodecim. Ejus appellationis causa, quòd Coccyx suo cantu Decocto exprimere videtur. Avis quam nominamus Bergeronnette, Lavendiere similis, Latini Culicilegam, Veteres Knipologum, Græcis nunc Susurada dicitur. Attagen verò Taginari: licet nonnullis Attagas, quemadmodum & Constantinopoli. Cùm verò Attagenem nostræ Canne-petiere, quam Veterum Tetracem esse arbitramur, admodum similem noverimus, aliquam notam perquisivimus qua discerni possent. Cannepetiere autem deprehendimus plumosa non habere crura, uti Attagen (cui & rostrum nigrius, brevius atque firmius; minorque est quam Cannepetiere) aliâs colore non multum differunt, tametsi Attagen interdum variet: nam & omnino candida invenitur. Eam esse existimamus quam Sabaudi sive Allobroges Perdicem albam vocant, Plinius Lagopodem: nam prorsus alba est, cruraque habet plumis onusta, ut Attagen, tametsi minoribus. Cùm Venetiis essemus apud Dominum de Morvilliers, Regis tum Legatum, vidimus Attagenes albas: Itali autem utrumque genus Francolin vocant. Quem Romani

Romani Tetraonem nuncuparunt, nunc verò Itali Gallocedrone, Arverni Faisant-bruyant, Sabaudi Coc de bois, frequenter in celsiorum montium Cretæ silvis conspicitur, capone duplo major, macula rubra utrinque circa oculos ad tempora insignitus, ut Faisianus, cujus plumæ in pectore præ nigredine splendent, ut palumbis collum: nihil albi toto corpore obtinet præterquam in alis. cruraque habet plumosa, ut Attagen, perdix alba Sabaudica, & Gelinotte de bois Gallorum.

Multarum aliarum avium Græca nomina cum Gallicis appellationibus collata.

CAPVT X.

AVES veteribus Græcis Cicle nuncupatæ, Latinis Turdi, nobis Grives, Mauvis, Trasles & Tourets, nunc in Græcia nominantur Schynopoulli, quasi Lentiscinas aves dicas: & quia Myrti baccas etiam devorant, à nonnullis Myrtopoulli. Sed tales aves plurimum damni inferunt locis olea consitis. Quem Aristoteles Viscivorum adpellavit, Galli Grande Grive nominant, quoniam primaria in suo genere, & reliquis major est. Secundus Aristoteli Pilaris dictus, nostra lingua vulgari Litorne nuncupatur: magnitudine est Merulæ. Tertius, illi Iliacus, nobis Mauuis, omnium minimus est, Sturni crassitudine, in alarum complicatione & sub ventre nonnihil flavescens. Avem nobis Roitelet dictam, vernacula lingua Trilato vocant, appellatione veteri Trochilos quodammodo respondente: quam ab altera minore probe distinguere norunt, illis Tettigon dicta, Latinis Tyrannus, & Gallis Poul, Soucie aut Sourcicle, flavas plumas utrinque in capite gestante, cristæ instar, quæ illis (ut nobis supercilia) oculos tegunt; unde hanc appellationem Gallicam invenit; locustam crassitudine non superat. Gallorum Chouettes aut Cheucas, quas Picardi Belgicæ populi Craues nominant, rostro & pedibus rubris, Aristoteles Corakias appellavit, Plinius Pyrrocoraces, frequentes sunt admodum in summis montium insulæ iugis: Græci nunc Scurapola vocant. Aristotelis Cyanos, & Plinii Cæruleus, quoniam in celsorum montium scopulis degit, & Merulæ similis est, nomen nunc mutavit & Petrocossipho dicitur: minor est Merula, & omnino cæruleus, ad alendum in cavea cantus gratia aptissimus, habet etiam vocem Merulæ proximam. Nullum Gallicum nomen illi indere possumus, quia apud nos non reperitur, uti nec in Italia, nisi forte in cavens allatus: nam interdum pulli e nidis tolluntur, ut humana verba sonare edoceantur. Quemadmodum porrò Aristoteles tres Merulæ species agnovit: sic illi Merulas habent nigras & albas quas veteri Græcorum nomine Cossiphos appellant: tertiam præterea speciem cujus Aristoteles meminit, quam Galli peculiari nomine Merle au collier, id est, Merulam torquatam dicunt, quoniam albam lineam habet sub gutture versus pectus, collum omnino cingentem: ejus magna frequentia in valle Morienne, & per reliquas Allobrogum valles. Quàm multis Galliæ locis Dixhuict, Lutetiæ Vanneau dicunt, veteres Romam Farcum nominarunt, Itali nunc Paoncello, vulgari Græca voce ut antiquo nomine Aex appellatur, quoniam sæpe capræ modo vociferatur: Nonnullis Taos agrios, id est Pavo silvestris nuncupatur, quoniam cristam Pavonis instar capiti imminentem gestat, ut & Galenta. Nullæ in Creta cinereæ sive minores perdices sunt: sed aliæ rubentes Gallinæ craſſitudine, quas vulgo Coturno appellant, voce ut appàret ab Italis mutuata. Veterum Cuncuca, sive Gallorum Fauuette brune, nunc istic Potamida vocatur. Nobis asseverarunt eam vulgo Cuculi pullum alere, licet plurimæ aliæ eum etiam alant: hæc tamen peculiariter magis quàm reliquæ aves. Non desunt qui Potamida, Gallorum Rossignol, sive Lusciniam esse velint: atque ut ingenuè fateamur, nostra etiam fuit ea opinio: attamen postea deprehendimus Luscinium istic Adoni aut Ardoni nuncupari. Rossignol appellatione Galli binas aves norunt, aliam nemoralem, alteram muralem, quæ veterum Græcorum Phœnicurus, & Latinorum, Gaza interprete, Rutcilla est. At Potamida a Rossignol sive Luscinia differt, pedesque & rostrum plumbei coloris ad cinereum vergentis, habet. Gallis Fauuette brune, aut Grãde Fauuette dicitur, ad alterius, quam ipsi Fauuette rousse nominant, differentiam, Troglodytes veteribus dictam. Veterum Græcorum Ægothalus, & Latinorum Caprimulgus, * in Creta vulgo notus est, præter Solum & aliorum opinionem: quem quoniam per urbes noctu volat, horrendamque vocem emittit, Frelave vel Hilave appellavimus: Interdiu non magis videt quàm Noctua, Galli Cheveche aut Chabrenat nominant. Nonnulli Orfrave pronunciant: sed id nomen alteri avi convenit, Ossifrago nominum, cujus mentionem libro de Avibus faciemus in Nycticoracis descriptione. Caprimul-

gus hic Cuculi ferè magnitudine & craſſitudine eſt, & apud nos in celſis turribus & templorum foraminibus nidulatur: apud Cretenſes autem in ſcopulis mari imminentibus, ubi magnum damnum paſtoribus, qui Capras ſub tectum noctu cogere non ſolent, inferunt. Nam è caprarum uberibus lac exugunt. Ovidius 6. Faſtorum eorum meminit his verbis:

Nocte volant, puerósque petunt nutricis egentes,
Et vitiant cunis corpora rapta ſuis.
Carpere dicuntur lactentia viſcera roſtris,
Et plenum poto ſanguine guttur habent.
Eſt illis Strigibus nomen: ſed nominis hujus
Cauſa, quòd horrenda ſtridere nocte ſolent.

* *Hanc avem appellant Flandri* eene Dwaes. *De hac ave lepidam fabellam narrat Illuſtris Busbequius in Epiſtolis.*

Veterа & recentia, Gallica, Græcáque multarum aliarum avium nomina.

CAPVT XI.

INTER aves nobis notas nullam conſpeximus quarum pedes quatuor digitos non habeant, præter Pluvier, Guillemot, Canne petiere, Oſtarde, & Pie de mer, quæ olim Hæmatopus nuncupabatur. Rara eſt hæc avis in noſtris littoribus, tametſi aliquando viſa ſit. Corpore eſt ardeolæ, Gallis Aigrette dictæ; alis Lari ſive Mouëtte Gallorum: & eorundem Flambant, ſive Phœnicopteri Latinorum forma; roſtro quatuor digitos oblongo inſtar Beccaſſe Gallis dictæ (quam ob cauſam à nonnullis Beccaſſe de mer etiam dicta eſt) ſed à reliquarum paluſtrium roſtris, quibus rotundum eſt, differente: nam hujus planum eſt in extremo & mucronatum, & aliquantulum nigricans, reliquâ parte rubente: caput cum collo nigrum eſt: nigræ ſunt & alæ ſuperiùs, niſi albæ plumæ eas tranſverſas ſecarent, unde Gallicam appellationem ſumſit Picæ marinæ: interior alarum pars & venter alba ſunt: extrema cauda nigra, ejuſdemque cum Anate longitudinis: binos habet pedis digitos ſimul cohærentes, interior verò ab aliis ſejunctus eſt: calcar in pedis calce ut reliquæ aquaticæ aves non habet: ejus præterea pedes molliores ſunt & delicatuli, non ſicci & duri ut in aliis: crura tres digitos oblonga; digiti breves, ungulæ fornicatæ ut in Tardis. Carne eſt inſipida, dura, & admodum nigra, gulamque habet admodum magnam, amplam & robuſtam. Becaſſe noſtra, veteribus Aſcolopax dicta, retinet etiamnum nominis affinitatem quandam cum veteri Græcorum appellatione: nam hodie Xilornitha ab illis vocatur, voce conformi cum Latina dictione Gallinago. Alaudas Chamochiladi nominant, & Palumbes Phaſſa. Magis proprium vocabulum non habent, ut Elorium ſive Corliz exprimant, quàm Macrimit, hoc eſt, oblongus naſus. Græci vulgaribus dictionibus carent, quibus tam aptè propriis nominibus aquaticas aves diſtinguere poſſint, ut nos: nam Sarcelles & Morillons indifferenter ut Cannes, id eſt, Anates appellant, nomine Pappi. Mergi marini peculiare quoddam genus in Creta reperitur ſub aquis natans, à Cormarant Gallorum, & à reliquis Mergis diverſum: Ariſtoteles Ethiam nominavit, Littoris accolæ Cretenſes Vuttamaria & Calicatczu appellant: magnitudine eſt Querquedulæ ſive Sarcellæ Gallorum, ventre albo, capite, quod planum eſt, dorſo, alis & cauda nigris: nullum calcar in calce habet, quod illi ſoli inter reliquas planipedes aves peculiare eſt: ejus plumæ nihil aliud ſunt quàm tenuiſſima lanugo firmiter cuti inhærens: ejus roſtrum utrinque admodùm incidit, concavum & fermè planum, lanugine magna ex parte intectum, nigrum ſupernè, album infernè. Fluviatilis ille minor Mergus, quem Galli *Chaſtagneux* nominant, Cretæ ignotus eſt. Gallorum *Verdier*, Græcis Chloris & Latinis Lutea dicta, vulgari Græcorum ſermone Aſſarandos appellatur, nomine ſatis affini illi quod apud Cenomanos obtinuit, *Serrant*. Latinorum Fringillæ, ſive Gallorum *Pinſons*, nunc Fringilari dicuntur, voce prorſus à veteribus aliena, Veteribus Spizæ nuncupabantur. Veterum Oroſpizæ, quas *Montains*, aut *Pinſons d' Ardene* vocamus, à Vulgari Fringilaro, ex Italica Fringuello appellatione deducta, non diſcernunt. Noſtri *Bruants* illis etiam vulgares ſunt: ſed veteris Græci nominis Anthi obliti, Latinam Flori appellationem uſurparunt. Vulgo etiam vocant Paſſerem Sporguitis, & Gallorum *Mouette* Laros. Veterum Pikilis, ſive Latinorum Carduelis, & Gallorum *Chardoneret*, ab illis Guardelli aut Stragalino dicitur: licet hoc vocabulum Chardoneret conveniat alteri avi quam Græci Acanthin, Latini Spinum nuncuparunt, nos verò Serin dicimus, ipſi nunc Spinidia. Nulla avis in Creta frequentior Gallorum

lorum *Pivoine*, quæ per vepres & dumos volat: quoniam autem avicula eſt capite, cauda, & aliqua corporis parte nigris, plerique vulgo Aſprocolos nominant, hoc eſt, albus podex. At hoc nomen non rectè illi tributum eſt: nam alia eſt avis quæ apud Gallos hoc nomine *Cul blanc* peculiariter inſignitur, Latinorum videlicet Vitiflora, & Græcorum Oenanthe. Nonnulli, Gallorum *Pivoine*, aptiore vocabulo exprimunt Melanocephali, hoc eſt, Caput nigrum: Veteribus Græcis Melancoriphos dicta eſt, Latinis Atricapilla, eadem cum Zikalis, quam Galli *Papaſighi* aut *Becaſigui* nominant, Latini Ficedulam. Veterum Ortigometra, hoc eſt Coturnicum mater, rara eſt in Cretâ: ſed reliquis Græciæ provinciis non minùs frequens, quàm in Italia aut Gallia: nonnullas notas cum Coturnicibus communes habet: & quia hoc vitium habet ut commodè volare nequeat, natura illi celerrimum curſum tribuit: Galli *Raſle* appellant, Itali Regem Coturnicum. Quoniam verò nigra eſt, & in aquis perpetuò verſatur, quodammodo ſimilis Gallinæ aquaticæ, Italis Foulica dictæ: longè tamen minor, neque adeò nigra, ſed albo colore in alis & lateribus variegata, caudaque ſubtus ruffa, & ut in reliquis aquaticis avibus brevi, roſtro binorum digitorum longitudine; ſed ſi cum Becaſſe, *Chevalier*, & *Corlit* Gallorum roſtris admodùm oblongis comparetur, brevi. Vultures, Aquilæ, & Falcones in Creta nidos exſtruunt, non in quercubus aliiſve arboribus, ut reliquæ aves ſolent, ſed in ſcopulis mari imminentibus & propendentibus, locis admodùm difficilibus & præcipitiis. Vix conſpici queunt niſi è navibus & mari. Itaque cùm eorum pullos habere volunt, longo fune opus eſt ſecundum ſcopuli longitudinem demiſſo, cujus caput palo in montis vertice terræ infixo firmiter adligatum ſit: per eum ruſticus quidam ſe demittit, donec ad Vulturis nidum perveniat, deinde per eundem funem denuò in altum ſubit. Vel puerum magno corbi impoſitum ex ſummo ſcopulo demittunt: qui ad nidum perveniens, pullos eximit, & corbi imponit, quem poſtea rurſus ſurſum attrahunt. Vultures tum furvi, tum nigri, Cretæ montes incolunt, in quibus greges paſcuntur, agnoſque & hœdos, tum etiam lepores, ſi quos in aperto deprehendant, rapiunt. Idcirco paſtores iis capiendis invigilant ob quæſtum: nam alas ſagittarum artificibus vendunt, ad eas plumis exornandas: cutem autem detractam pellionibus, qui adparatam magno vendunt. Falcones vulgo Falconi nuncupant, Aucupem, Hieracari, voce ex Hierax deducta, quæ omnibus rapacibus avibus communis: eas enim tam aptè propriis nominibus diſtinguere non norunt quemadmodum noſtri Aucupes: nam *Sacre*, *Autour*, *Gerfault*, *Lanier*, & *Tiercelet*, cum Falcone apud illos confunduntur, nulla ſpecierum diſtinctione facta. Milvius ſeu Gallorum *Milan*, quem veteres Ichtynon nuncupare ſolebant, nunc apud eos Licadurus dicitur. Sed quoniam de omnibus avibus in alio opere egimus, in quo ſingulorum effigies exhibemus; de iis plura dicere nunc ſuperſedebimus.

Inſecti cujuſdam Cretæ familiaris Phalangium nuncupati deſcriptio.

CAPVT XII.

CRETENSES Phalangia appellare norunt Sphalangi; inſecta parva, admodùm pernicioſa, Araneo paulo majora, octo pedibus prædita, utrinque quatuor: ſinguli pedes ſeu crura quatuor articulis conſtant, binoſque ungues habent incurvos: bina utrinque crura anteriora illis data ſunt ad progrediendum, bina poſteriora ad retrocedendum; obliqua in terra foramina inhabitant binos pedes alta, quæ retrocedentes ingredi ſolent, cibum ita attrahentes: aditum ſuorum foraminum ſtramine muniunt, ne obturentur, ſed aperta maneant. Corpore ſunt ſuperiore parte cinereo, binis rubentibus maculis anteriore dorſi parte inſignito: reſupinata autem, nigris maculis notata conſpiciuntur qua ſinguli pedes corpori inhærent: venter flavet. Si quis autem ſcire cupiat qua parte noxii, os intueatur, & binos exiles nigros aculeos deprehendet, iis ſimiles quos Scolopendra obtinet, quibus mordent atque cibum retinent: telas Araneorum more texunt, muſciſque & papilionibus veſcuntur. Circiter ſexaginta ova ponunt, & pectori adhærentia fovere ſolent, pulloſque excluſos ventri inhærentes geſtant donec adoleſcant. Piloſo ſunt corpore: quoniam autem magnitudine differunt, foramina pro corporum magnitudine excavant: variare autem inter ſe pro Inſularum diverſitate obſervavimus. Immortale eſt diſſidium inter exiguum hoc animal & Veſpæ cujuſdam genus à Latinis Ichneumon vocitatum: quod libro ſecundo, ubi de Ichneumone Ægypti agemus, ex noſtra obſervatione deſcribemus.

Hirci feri quoddam genus Cretæ familiare, quod Galli Bouc-eſtain appellant.

CAP. XIII.

INSVLA Creta Lupis caret; eam ob cauſam magna cum ſecuritate animalium greges noctu in arvis paſci ſinunt, præſertim ovium & arietum Striphoceri ab illis appellatorum. Si inſulani, Hirci feri, quem Galli *Bouc-eſtain* nuncupant (quorum iſtic magna eſt copia) hædos capere queunt montibus oberrantes, cum domeſticis ſeu cicuribus capris educant, ut depoſita feritate miteſcant. At feri, iis cedunt, qui primi eos apprehendunt aut occidunt. Cicurem capram magnitudine non excedunt: ſed non minus carnis obtinent quàm Cerui, ſimilibus pilis fulveſcentibus & brevibus præditi, non caprinis. Mares prolixam nigricantem barbam geſtant, quod nulli alteri animali Cervinis pilis prædito accidit, præterquàm (ut arbitramur) Hippelapho. Senectute caneſcunt, & ſecundum dorſi longitudinem nigram lineam excurrentem habent. Hunc etiam noſtri montes alunt, præſertim præcipitiis & acceſſu difficilibus locis. Admiratione profectò non caret, tantulum animal adeò grauia cornua ferre, quæ aliquando manibus tractavimus quaternos cubitos longa: tot autem tranſverſos radios habent, quot hircus & capra annos nata ſunt. Duo ejus diverſa invenimus genera, ut ex eorum cornibus Cypro & Creta delatis demonſtravimus, quæ Domino Ioanni du Choul, montium Lugdunenſis agri Præfecto reduces dedimus. Illorum venationi aliquando interfuimus. Ruſtici quidam in ſummis Cretæ montium jugis inveniuntur adeò jaculandi periti, præſertim circa montem Spachiæ & Madaræ, ut viginti quinque paſſuum intervallo eos ferire norint. Capras à ſe educatas, & à paruulis cicuratas, loco quodam in monte alligant, qua mares tranſire ſolent. Sagittarius verò inter vepres ſcorſim latitat adverſo vento, non ignarus Hircum alias centum paſſuum intervallo odoratu percepturum. Mas feminam inveniens, conſiſtit; tum ruſticus ſagitta illum petit. Si Hircus leve acceperit vulnus, aut alioqui ſagittæ ferrum vulneri inhæſerit, illico ſibi mederi novit: nam ad Dictamum confugit, herbam Cretæ ſcopulis inhærentem, quâ depaſtâ brevi curatur. Miræ agilitatis eſt hoc animal, ejuſdem cum Caprea naturæ: nam ambo in aſperis ſcopulis & aditu difficilibus degunt: at Hircus ferus ex ſcopulo in alium deſilire ſolet ſex etiam paſſuum intervallo diſtantem, quod qui non viderit, difficilè admodum credat. Quoniam porrò iis locis fuimus, ubi ejus veram & genuinam effigiem nanciſci potuimus, eam ad vivum expreſſam hîc poſuimus.

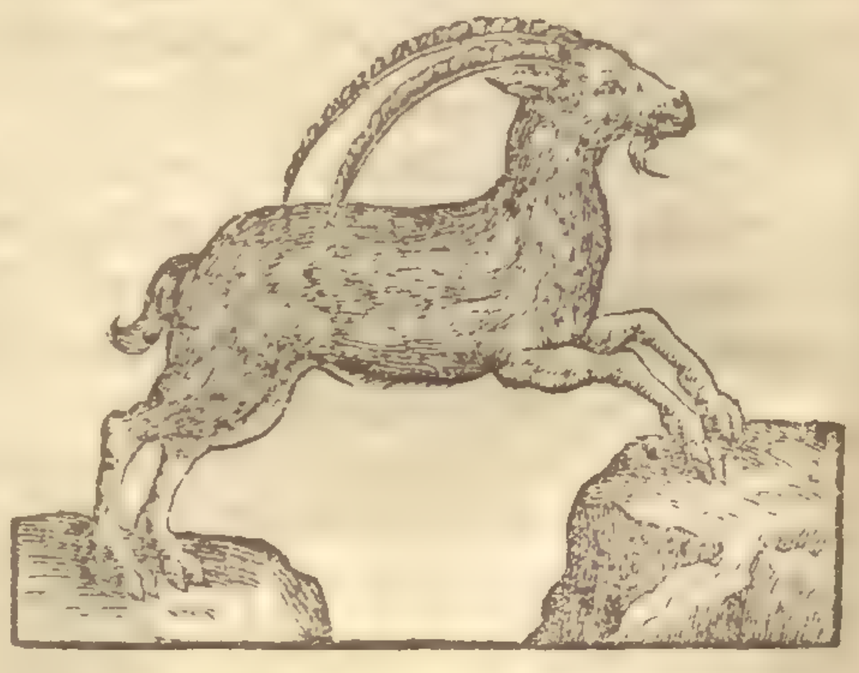

Cretenſis aries Strepſiceros nominatus: diſceptatio præterea edocens quid ſit Vnicornu.

CAP. XIV.

ARIETVM genus eſt in Creta, cujus magni greges aliis haud minores vulgo conſpiciuntur, præſertim in monte Ida, quos paſtores Striphoceri nominant, noſtris in hoc diſſimiles, quòd noſtri cornua inflexa & contorta geſtant, illi verò omnino erecta ut Vnicornu, in ambitu canaliculata. Cùm primum tantos eorum greges conſpiceremus, ignari Veteres ejus meminiſſe, in mentem ſubiit inquirere, ſi quid cum Vnicornu commune haberet. Quæ cauſa fuit ut hoc loco de Vnicornu diſceptationem inſtituerem⁹, quod nunc in tantâ æſtimatione & precio eſſe conſpicimus, ut valde mirandum ſit, præſertim cum apud Veteres in uſu medico nullius fuerit autoritatis: nam ſi quam habuiſſet, Auctores proculdubio eam non reticuiſſent. Ariſtoteles inter ea animalia quæ biſulcam ungulam habent, Orygem recenſet unicornem: at facultatum cornu non meminit. Columellæ etiam fuit Oryx cognita, quando ſcribit cum reliquis animalibus muro & viuariis includi ſolere. Quòd ſi Romani, res exoticas plurimum æſtimantes, tam inſignes Vnicornu (quales nunc illi tribuuntur) facultates intellexiſſent, haudquaquam eas ſilentio preſſiſſent. Non negamus quin Vnicornu rarum & precioſum æſtimarint, ſed non ut in medica-

medicamenta reciperetur, quemadmodum nunc fit. Eam ob causam, ut ingenuè quid de eo nobis videtur dicamus; comperimus unicornu Veteribus cognitum, nigrum esse debere: id tamen quod apud nos in usu est, candidum est. Quisnam obsecro è veteribus Græcis & Latinis fidem faciat, rei incognitæ portiunculam, quam tamen plerumque scimus esse dentis piscis illius Gallis *Robart*, Septemtrionalis maris accolis Morss appellati, trecentis ducatis æstimari debere? Etenim data nobis sunt fragmenta inspicienda, an agnosceremus, quæ pro Unicornu trecentis ducatis emta fuerant, quum tamen orbiculi essent è dente piscis *Robart*. Unus Ælianus auctor est Unicornu medicum usum præstare: attamen illud nigrum facit: cùm verò nostrum alterius coloris sit, dicemus ab eo quod Veteres descripserunt diversum esse: præsertim cùm ipse Ælianus scribat asinum Indicum, cornu in fronte gerere, cujus inferior pars alba sit, superior phœnicea, media verò planè nigra. Plinius Aristotelis verba expressit: Unicorne (inquit) Asinus tantùm Indicus, solida ungula. Deinde paulo pòst: Vnicorne bisulcum Oryx. Ex quibus verbis colligitur, duo esse animalium genera Vnicornia, quorum alterum est Asinus Indicus solidâ ungulâ, alterum Oryx bisulcâ. Certum Asinos feros, qui Latinis Onagri dicuntur, cornu carere: necessariò itaque consequitur, monocera alicujus alterius esse animalis, cujus descriptionem non habemus. Sed cùm variis locis Vnicornua conspiciantur, negari nequit quin reperiantur: etenim in nostra Europa viginti integra inveniri queant, & totidem non integra, sed confracta. Duo integra ostenduntur in Divi Marci thesauro apud Venetos, sesquicubitalis utraque longitudinis, crassiora infernè quàm supernè, crassiore tamen parte tres pollices conjunctos non excedente; quæ notæ satis respondent iis quas Veteres Asini Indici cornu tribuunt: attamen reliquæ notæ non conveniunt. Scimus etiam ea quæ Angliæ Rex habet, striata & in gyrum canaliculata esse, quemadmodum & illud quod apud Dionysii Phanum est, quod omnium maximum existimamus inter ea quæ hactenus conspecta fuerunt. Majus præconium meretur quàm aliud quodvis cornu quod in animali procreatum viderimus. Naturale enim est, haud artificiale, in quo omnes notæ quæ alterius animalis cornu conveniunt, reperiuntur: & quoniam concavum est, existimandum est non esse deciduum, ut nec Gasellarum, Chamoix, Bouc-estain cornua, contrà quàm platyceris, Cervis, & Hinnulis, quibus decidunt. Nullus est proceræ quantumvis staturæ, qui ad illius summitatem pertingere queat: septem enim magnos pedes longum est. Decem & tres duntaxat libras & uncias quatuor pendet: si quis tamen sublevet, plus quàm decem & octo libras pendere existimet. Ejus figura recta est instar cerei, inferiore parte crassa, deinde paulatim usque ad mucronem gracilescens: ejus etiam crassitudinem manus complecti nequit, cùm quinque digitos in diametro habeat: atque si quis funiculo circumferentiam metiatur, palmũ & tres digitos inveniet. Inæquale nonnihil est ea parte quæ capiti inhæsit, tota deinde reliqua lævi & polita. Tenuibus canaliculis striata est cochleæ in morem ab infima parte ad extremum mucronem, à dextera ad sinistram, omnibus striis in gyrum vergentibus, quemadmodum in Limacum testis, aut fuste quem periclymenum ambierit. Ejus color non omnino albus est: nam temporis injuriâ fuscum nonnihil reddi-

Lib. 4. cap. 52

tum. Integro pede cavum est aut eo magis infimè, qua ossi, quod capiti firmiter adhæsit, insertum fuit. Hinc judicare licet, minimè deciduum esse. Cùm porrò tantum onus animalis capiti incumbat, animal quod illud gestat, ingentis corporis nec bove minoris esse coniiciendum. Strepsiceros (cujus antè meminimus, cujusque cornua recta, canaliculata, & cochleæ in modum contorta sunt) arietem magnitudine non superat. Illius effigiem hîc subjecimus, non ab aliquo Auctore desumptam; nemo enim de eo quidquam tradidit (uno Plinio excepto, apud quem ejus nomen legimus) ejúsve iconem præbuit.

Strepsiceros.

De Cretensi quodam lapide, cujus Solinus meminit, Dactylus Idæus nuncupato.

CAPVT XV.

ADDICERE hîc libuit, lapidem quem Solinus, Dactylum Idæum, alii Belemnitem appellant (nos verò non sine errore Lapidem Lyncis,) ab Ida Cretæ monte, ubi primùm inventus fuit, nomen sumsisse. Verùm non modò in Creta invenitur, sed etiam

etiam quodam monte Luxemburgo vicino, Divi Ioannis nomine nuncupato videre meminimus, cùm Rex Franciſcus Literarum parens, eum montem muniri juſſit: nam poſtquam Calones trium pedum altitudine ſolum excavarant, nihil ferè niſi Dactylum Idæum eruebant. Mercatores in ſuis officinis pro Lapide Lyncis vænalem exponunt: cùm id nomen flavo ſuccino, de quo poſtea agemus, debeatur.

Celſiſſimi totius Cretæ montis, qui Græcis vulgo Pſiloriti dicitur, veteres Idam nominabant, deſcriptio: tum quæ plantæ in eo naſcantur.

CAPVT XVI.

In ſummo montis Idæ culmine conſiſtentes, eum ſubſequente modo deſcripſimus. Summus montis vertex ferè mucronatus eſt Strobili ſive pineæ nucis inſtar, ſummis aliorum montium iugis imminens. Licet autem totius montis moles & amplitudo, utrimque maris littus attingat; nihilominus ea pars quæ cæteris ſublimior eſt, peculiariter hoc nomen obtinuit. Certum eſt Madaram montem in majorem amplitudinem & craſſitudinem extendi quàm Ida: attamen non æquè ſublimis eſt. Cretenſes Idæ nomen immutarunt, & Pſiloriti nunc vocant. In ſummo ejus montis faſtigio ſacellum eſt, quod ædificiolo duntaxat conſtat ſaxis ſibi invicem impoſitis & ſine calce cohærentibus fornicis in modum conſtructo, ad tectum præbendum. Sublimi adeò loco eſt, & à vehementioribus ventis interdum ita perflato, ut lapilli inde transferantur. Paulo infra id ſacellum planicies conſpicitur montibus undique cincta, in qua multa ſunt paſcua, ubi arietes & capræ Cretenſes æſtate pingueſcunt. Si quis ex ſummo montis vertice undique proſpiciat, parum aberit, quin totius inſulæ ambitum videat cum aliis vicinis inſulis Milo, Cerigo, ſive Cythera, reliquiſque Archipelagi. Aëris intemperies in hoc monte adeò magna eſt, quemadmodum & in ceteris præcelſis montibus, ut in ipſis Caniculæ ardoribus meridie, nullo etiam ſpirante vento, ingens ſentiatur frigus: qua de cauſa nec hieme nec æſtate quiſquam cum incolit. Nam licet paſtores interdiu ovium greges iſtuc ad paſcua agant, noctu tamen in valles ſe recipiunt. Ea montis parte quæ ad Orientem ſpectat, magnæ planicies ſunt ad ipſius uſque radices pertingentes, in quibus plurimæ amœnæ & frigidæ aquæ ſcaturigines. Quæ verò ad urbem Candiam obverſa eſt, nemora eam muniunt, in quibus Acer admodum criſpâ materie, Ilices plurimæ, & Acylacæ naſcuntur. Pars Meridiei oppoſita, ſilvoſa non eſt: attamen nonnullas arbores alit, quæ alibi duntaxat frutices ſunt, nimirum Arbutos, Adrachnes, Elæprinos, hoc eſt Philycas, quæ Latinis Alaterni dicuntur, Ciſtos, & alias hujuſmodi arbores quæ apud nos non inveniuntur: ea autem parte colligitur Ladanum. Pars Meſſariam ſpectans, hoc eſt, eam planicem in qua ſita eſt Gortina, Cupreſſis abundat, Piceis, * Gallis *Pignets*. Iſtîc etiam naſcuntur Chamelæa, Thymelæa, & Oxycedri: Pſeudolabyrinthus eadem parte ſitus eſt. Magnos ferorum Hircorum greges in eodem monte conſpicere eſt, & plurimos lepores. Tribus diverſis temporibus eum conſcendimus, & diverſis ſemitis; attamen nullum locum invenire potuimus in quo Rubus Idæus naſcatur. Nerion flore albo Aprili floret, medio quaſi montis aſcenſu, apud pagum Camerachi, qua Candiam iter eſt. Qua occidentem ſpectat, difficilimus aſcenſus eſt & admodum præceps, perinde ferè ac ſi per erectam ſcalam aſcendendum eſſet. Iſtic ad radices montis pagus eſt, à quo ſubire incipientibus ſeptem paſſuum milia ad ſummum uſque jugum conficienda ſunt. Pars Orienti objecta, reliquis temperatior videtur: nam ad montis radices ſolum undiquaque admodum pingue & humectum; ibi etiam frequentiſſimi ſunt pagi, & omnia excultiſſima, cùm arbores fructiferæ, tum vites & oleæ, agriſque omni leguminum genere & frumento ſunt conſiti. Tota illa moles quacunque tandem patet, poſſidetur à Dominis Calergis, nempe ab Antonio & Matthæo fratribus, qui jam à mille annis primum dignitatis & nobilitatis gradum in tota inſula ſemper obtinuerunt: de quibus adhuc poſtea.

* *Monendus lector Bellonium hoc loco, atque adeò toto hoc libro, piceam pro pinaſtro, ſive πίτυν ἀγρίαν perperam reponere.*

Rariorum arborum & herbarum quæ ſponte circa Idam montem in Creta naſcuntur, nomina: colligendi cocci baphici ratio.

CAP. XVII.

De Stirpibus circa montem Idam naſcentibus commodè agere nequimus, quin Dominorum Calergorum, qui hunc poſſident, & in univerſa inſula Creta ſummæ ſunt auctoritatis, inſignem humanitatem & liberale ingenium prædicemus.

Quem-

Quemadmodùm enim Dominus Ioannes Franciſcus Baroczo ex urbe Rhetimo à ſuis miniſtris ſecurè nos conduci curavit in montes Spachiæ & Madaræ: ſic Magnificus Eques Dominus Antonius Calergo patritius Venetus, Candiæ habitans, ſuos miniſtros nobis duces dedit in Idam montem, atque victui neceſſaria deferri juſſit, ut aliquot dies in eodem monte conſiſtere poſſemus: nam ſtirpes inquirentes, noctu ad paſtorum tuguria, in quibus caſeos conficere ſolent, redibamus, & iſtic pernoctabamus. Iovis ſepulchrum, quale Veteres deſcripſerunt, etiamnum oſtenditur, integrum adhuc. Late porrò patet hic mons, ejúſque radices utrinque maris littora, ut antè diximus, attingunt; nam licet urbi Candiæ ſint vicinæ, meditullium tamen inſulæ occupat ipſe mons, adeò in ſublime evectus, ut nives ejus verticem perpetuò tegant; tamque frigida aura mediis etiam æſtatis ardoribus iſtic eſt, ut vix ferri queat: tametſi in convallibus magnus ſit æſtus. Illic inter ſtirpes memoratu dignas creſcit Salvia poma ferens eſui apta, quæ ruſtici legere ſolent, hiſque ſaccos plenos in proximas urbes venum deferunt. Initio Maij foliis inhærentia inveniuntur gallarum magnitudine, lanugine obducta, dulcia, & grati ſaporis. Eodem tempore ſpinoſarum Capparum flores leguntur, atque in foro venales proponuntur, non conditi, ſed elixi duntaxat & nonnihil ſaliti. Mandragora mas & femina; Pæoniæ duo genera, vulgo Græcorum Pſiphedile nuncupata in omnibus vallibus humidis naſcuntur candido flore. Tragium ſecundum rivulos creſcit luteo flore, Cecilianæ ſemine. Leontopetalon craſſa radice iſtîc hieme floret, ut Mandragora. Vera Melilotus odorata in collibus herboſis provenit, Ononidi ſive Arreſtæ bovis ferè ſimilis, Majorana noſtræ, quam in hortis colimus, reſpondens, ſponte creſcit ſub finem Iunii, rubentes flores proferens, ruſticis Matherina dicta. Nihil vulgarius Trifolio mœnianthe. Heliochryſon extremo Iunio floret, adeò frequens in montibus, ut vix (ubi naſcitur) alia planta conſpiciatur: quòd autem leporibus cubilia grata præbeat, vulgus ejus inſulæ Lagochimithia appellare novit. Heliochryſi autem nomine noſtram Stœcadem citrinam non intelligimus: nam ut Hieronymus Hungarus Medicus nobis in Creta demonſtravit, ea eſt quæ Ageratum nominatur. Nerion candido flore, tota inſula non invenitur, niſi in Montis Idæ convallibus apud pagum Camerachi. Acer in frigidis montibus naſcens, à ruſticis Aſphendamnos nuncupatus, in monte Ida criſpiore eſt materie, quàm uſquam alibi. Adiachnes frutices geminum nomen retinuerunt; ſic etiam Acylaca, & Phylica, quæ magnæ ſunt arbores glandiferæ. Cupreſſi in ſilvis non creſcunt, ut plerique exiſtimarunt, ſed ſparſim variis montium locis, licet iſtîc ſatæ non fuerint: meridiano tamen ſole gaudent, ejuſque ſunt naturæ, ut infima parte reciſæ, ex parte tamen radicibus proxima multis ramis repullulent. At eo loco in altum non attolluntur, ſed in craſſitudinem excreſcunt. propterea capſæ ex cupreſſo inveniuntur in Candia urbe paratæ admodum latæ. Naſcuntur etiam perinde in Leucis montibus, Spachia vocatis, atque in Ida dicto Pſiloriti. Tragacantha in montium ſupercilis abundè creſcit: cujus duo genera obſervavimus. Aſſerimus autem ejus gummi minimè iſtîc colligi, licet nonnulli ſatis temerè id ſcripſerint: quam noſtram aſſertionem, ſi opus eſſet, auctoritate primarii inſulæ Domini Equitis Antonii Calergo, probare poſſemus, coram quo de ea re verba feciſſe meminimus. Staphis agria ſpaſſim ſponte provenit. Coris admodum frequens eſt, quæ noſtro judicio inter reliquas ſtirpes radicem habet ingratiſſimi ſaporis, utpote quæ deguſtata vomitum nobis provocárit, quod nulla alia unquam fecit. Anagyridis arbuſtum paſſim ferè ſecundum Regias vias naſcitur, tam fœtido odore ut capitis dolorem inducat, antiquum nomen etiamnum retinens; nam Anagyros vulgo dicitur: adeò ingrati eſt ſaporis, ut ne famelicæ quidem capræ deguſtare ſuſtineant. Iſtic Tithymalum dendroidem duorum hominum altitudinem, caudice humanæ coxæ craſſitudinem æquantem conſpeximus. Thapſia, ferula, Libanotis & Seſeli iſtic abundant. Provenit etiam frutex Agriomelea vulgo nuncupatus, exiguorum malorum pyris forma ſimilium ferax. Nuſquam hic frutex in Gallia reperitur, præterquam in ſcopulis Fontainebleau arci Regiæ vicinis, quibus delectari videtur. Fruticem Sabaudis ſive Allobrogibus *Malavier* dictum, Cretenſes Codomalo appellant. Veratrum nigrum in inſula Creta diligentiſſimè perquiſivimus: at nunquam invenire potuimus; eaque noſtra eſt opinio, neque album neque nigrum iſtîc naſci. Ariſtolochiæ porrò quartum quoddam genus, à tribus reliquis veteribus deſcriptis diverſum invenitur, arbores ſcandens & premens Ephedræ & Smilacis modo, alioqui conveniens foliis, floribus, ſemine, radice, ſapore & odore cum Clematitide. Cocci baphicæ cenſus ingens eſt in Creta, ſed ejus collectioni cùm potentiores operam impendere nolint, paſtoribus & pueris iſtam provinciam relinquunt. Invenitur menſe Junio in exiguo quodam frutice ex Ilicis genere glandem ferentis, ſine pediculo inhærens illius fruticis ſtipiti, colore ex cinereo albicante. Sed quia iſtius fruticis folia ſpinis horrent, uti Aquifoliæ, paſtores furculam ſiniſtra geſtant, qua ramulos deprimunt & incli-

& inclinant, dextera autem falcem putatoriam, qua illos demetunt, & rotundas veſiculas exigui piſi magnitudine auferunt, qua parte ligno adhæſerunt apertas & hiantes, puſillis rubris animalculis lende minoribus plenas, qui per hiatum iſtum effugiunt, & veſiculam inanem relinquunt. Pueri coccum jam collectam ad Quæſtorem deferunt, qui ex dimenſo ab illis redimit. Is animalcula à veſiculis cribro ſegregat, deinde ſummis digitis leniter ea prehendendo in pilas efformat ovi gallinacei magnitudine : etenim ſi nimium cõprimeret, tota in ſuccum reſolverentur, & color periret. Itaque duo infectionis genera, unum pulpæ, alterum veſicularum : quoniam autem pulpa ad inficiendum commodior eſt, ejus precium quadruplo majus, quam veſicularum. Aliud præter jam commemorata genus adhuc invenitur, cujus neque veteres neque recentiores meminerunt : excrementum eſt, cãdem quâ coccus ratione, in Myrtis naſcens, unico animali vivo veſiculâ incluſo præditum.

Plurimarum aliarum ſtirpium in inſula Creta ſponte naſcentium brevis narratio.

Cap. XVIII.

Inter reliquas ſtirpes quas Creta alit, inſigne eſt Dictamum, quod vix in terra naſci vult, ſed ſponte in ſcopulorum fiſſuris ſemper provenit, nuſquam alibi, ſoli etiam Cretæ peculiare : at Pſeudodictamum non modò in Creta, ſed aliis etiam locis naſcitur. Vulgo Cromido filo nuncupatur : Sonchus Zucho, Alnus Schlitro, Lactuca Maroulla, Periclymenum Agioclima, Viburnum Gallorum Clemaczida, Cichorium Picra, Vrtica Zuchnida, Lotus arbor Cacavia, Iujubæ Zinziphia, Ferula Artica, Polium Denaida. Tria Origani diverſa genera Iunii initio florent : at Onitis peculiariter inter ſcopulos colliculorum ſicciſſima parte Meridiei objecta: Heracleoticum contrà humentibus locis gaudet: quod ſilveſtre appellatur, neutrius naturæ particeps eſt; nam libentius circa ſepes creſcit quàm apertis locis. Spinæ genus eſt in Creta, quam omnes vulgari Græco idiomate Aſcolimbros appellare norunt : Veteres Latini etiam nomine græco Glycyrrhizon vocarunt, à Glycyrrhiza tamen diverſum. Sponte paſſim naſcitur, flavo flore, lacteo ſucco abundans. Radix & folia edi ſolent antè quàm in caulem abeat. Ravennæ cum aliis herbis in foro venalem conſpeximus; & Anconæ, ubi mulierculæ eam eruentes, Riuci nominabant. Sed & agro Romano colligi obſervavimus, & ab incolis Spinaborda nuncupari. Ea eſt quæ recentioribus Græcis Aſcolimbrous dicitur. Plinius variis locis & libro 21. cãp. 16. de ſpinis agens, ubi Carduum à Scolymo diſtinguit, per Carduum Artichocam intelligere videtur : deinde ait, Scolymus quoque floret ſerò & diu. Poſtea ſubiicit: Scolymus carduorum generis ab iis diſtat, quòd radix ejus veſcendo decocta. Sed Galenus ipſe nónne de Scolymo & Cinara eodem capite meminit? Itaque aſſentiri poſſumus iis qui Artichocam ſilveſtrem nominari debere Carduum contendunt, & hortenſem cultumq. Scolymum : quoniam ſilveſtris ſemper ſpinis horridus eſt. Spina quam Veteres Græci Acanon appellarunt, ruſticum nomen ab Acanou derivatum nunc mutuata eſt, nimirum Aconachia: quæ vox illi propriè convenit : nam cùm præ cæteris ſpinis horreat, inde factum ut aculeatæ plantæ Acanaceæ dicantur. Thymelæa qualis Dioſcoridi deſcribitur, in Creta provenit, ab ea differens quam Germani in ſuis picturis nobis proponunt. Gladiolus ſive Xiphion in arvis naſcitur, & cùm Vere germinat, unicum folium non admodùm latum & octonos digitos longum, mucronatum, ſeptem nervis diſtinctum promit: è cujus ſinu aliud minus exit, deinde tertium, poſtremò caulis onuſtus floribus ſerie quadam propendentibus, adeò nitentis coccinei coloris, ut nullam comparationem admittat : terra erutus cum ſua radice ſagittæ inſtar coniici poteſt; quandoquidem ejus radix craſſa & rotunda eſt, ut ſagittarum craſſiora capita, & ejus folia terna utrinque in caule diſpoſita pennarum vicem præbent. Tithymalus myrſinites cùm in Cretæ montanis tum maritimis creſcit : quemadmodum & Paralios. Securidacâ agri abundant, illiſque Peleki dicitur. Terebinthi, Lauri, Arbuti, Lentiſci, & pumilæ Cedri veterem appellationem retinent : uti & Aſpalathos, & alia ei valdè ſimilis Achinopoda illis dicta. Marina littora Gnaphalio candicant : nam quod ab Herbariis depingitur, adulterinum eſt. Iiſdem littoribus frequentes ſunt Theophraſti bulbi littorales, quos noſtri Aromatarij Galli pro Scilla vendunt. Silveſtres braſſicæ in ſcopulis ad portum Sudæ naſcuntur. Chamæſyce & Soldanella littorali arena delectantur. Dracunculus hederæ folio in humidis Spachiæ locis ſolummodò reperitur: at alter nobis notus plurimis inſulæ locis indifferenter exit. Halimi frutex nunc Halimatia appellatur; tota inſula

adeò

adeò frequens, ut maximâ ex parte sepes eo constent: hujus cymæ edules sunt. Noster Agnus castus, sive, Veterum Agnos, Lija appellatur. Sedum ibi fruticescit. Legitimum Thymum adeò frequens est, ut alterius ligni loco uratur. Thymbra vulgari nomine Græcis Tribi dicta, hoc est, Satureia silvestris, macilenta & sterilia loca amat, præsertim autem apud Rhetimo: in his duabus stirpibus, potissimùm autem Thymo, nascitur Epithymum. Tribulus terrestris quem illi vulgo Atrivolo vocant, agris maximè est noxius, præsertim autem leguminibus. Hoc autem loco reticere non possum; eos qui hunc sacræ scripturæ locum interpretantur de *Tribulis ficus*, hallucinari, dum Tribulum esse existimant carduum: nam Tribulus universæ * Galliæ ignotus est, saltem terrestris: aquaticus autem is est quem nos *Macles* aut *Chastagnes d'eau* nuncupamus. Heliotropium nominatur Heliocrota, Atractylis Ardactila, Orobanche Lycos. Hyssopo cùm hortensi tum silvestri carent: ejus autem loco pharmacopœi inutilem quandam pusillam adulterinam plantam substituunt. Stœchas sponte plurimis locis nascitur. Inter rariores stirpes, singulares quaspiam conspeximus in Franciscanorum horto urbe Candia, nimirum Scammoneam & Apion, quæ alioqui sponte in montanis nascuntur, uti & Styrax. Ricini planta quoniam istìc hieme non corrumpitur, multosque perdurat annos, in arborem evadit adeò sublimem ut non nisi scalis admotis conscendi possit. Xylum & Sesamum magnum censum adferunt; atque Aprili seruntur. Cogitur istìc & Cedria sive Katranum, & pix, præsertim in Leucis montibus, vulgo Spachia dictis, in quibus plurimæ silvestres pini, alias Piceæ, proveniunt. Inter res memorabiles, planiciem in Creta observavimus, Sethia & Lasti nominatam, magnæ longitudinis in sublimium montium jugo, paulo supra Vouliſmeni in media insula, quâ Sethiam iter est. Restibile autem est solum, in quo multæ segetes, leguminaque nascuntur, & Orobus, leguminis genus nobis quidem in usu, sed quod nullum nomen Gallicum invenit. Eam planitiem uberem reddunt nuli è collibus illam undique cingentibus decurrentes. Nascuntur apud Cretenses silvestria quædam exigua pyra, ab incolis Achladas nominata, à nostris diversa: aliàs pyra silvestria apud eos Agusaga appellantur. Vix in Creta reperias Asparagi genus illud quod in hortis colimus: silvestrem enim Corruda nuncupatum passim sponte nascentem dumtaxat habent. Sed aliud præterea genus apud ipsos conspicitur, antiquâ & vulgari appellatione Polytricha nominatum. Inconstans Anemones flos pluribus quam decem coloribus variat. Cicadæ Symphogna nuncupantur, qua etiam voce lyram appellant, Symphytum majus Stecouli. Supra Chisami arcem, ea montis parte qua Calohierorum monasterium, cui nomen D. Ioannes de Predermos, situm est, Artichocæ silvestris genus crescit, pastoribus Agriocinara appellatum, cujus radicem cubitalis longitudinis, & humani cruris crassitudinis, foris & intùs nigram, pyri in modum turbinatam, Costi indici loco in Aromatariorum officinis venalem esse asserimus. Intelligimus autem nigram illam radicem quam Costum nominant, quamque ab omni antiquitate in usu esse credimus. Capita fert instar Cinaræ sive Artichocæ, quæ pastores cruda mandunt. Ejus flos maxima ex parte candidus est (licet & purpureus inveniatur) & suavis odoris. Ipsius radices Chamæleonis albi radicibus similes sunt, & folia Chamæleons nigri foliis. Differt ab aliis Artichocis silvestribus multis Italiæ locis nascentibus. Frustrà inter reliquas nostrates stirpes Chamæleon albus & niger depicti fuere: nam neuter nec in Germania, nec in Gallia, nec etiam in Italia nascitur: unde certum est (cum venia sit dictum) istas tres nationes hallucinari: neque enim Carlina, neque alii similes cardui, Chamæleon albus vel niger sunt. De nigro autem aliàs agemus. Albus porrò radicem producit humanæ coxæ crassitudinem æquantem, pedalem, interdum etiam cubitalem longitudinem, adeò odoratam, ut conclave in quo reposita, violæ odore ita repleat, ut capitis gravedinem inducat. Cretenses pastores, & rustic ani pueri, præsertim apud Rhetimo, ejus gummi colligunt, quo feminæ pro masticatorio utuntur, uti mastiche in Chio, & Chondrillæ gummi in Lemno. Cola vel Chamæleous vulgo nuncupant Chamæleonem album. Acanthus mollis variis humidis locis frequens est: at spinosus in agris & juxta semitas. Anonidis cymas condiendi consuetudo apud Cretenses nondum abolita est, neque etiam Eryngij tenella germina edendi: at Eryngium illud marinum est, maris littoribus nascens, à mediterraneo diversum. Breviter Creta insula multas stirpes profert, atque alias res singulares, quas alibi non reperias. Ab omni etiam antiquitate generosarum stirpium istic nascentium nomine celebrata est. Macrobius cap. 5. lib. 7. Saturnalium idem testatur his verbis: Sed nec monstrosis carnibus abstinetis, inferentes poculis testiculos Castorum, & venenata corpora Viperarum: quibus admiscetis quidquid nutrit India, quidquid devehitur herbarum, quibus Creta generosa est. Serpentum dumtaxat tria genera in Creta observavimus, primum Ophis, alterum Ochendra, tertium Tephloti a rusticis nominatum. At affirmare audemus

mus verum esse quod antiquitus proditum est, Cretam nullum venenatum animal alere. Nam cùm serpentis illud genus, quod proprio nomine Ophin dici retulimus, persequeremur, dux nostri itineris sublevans lapidem sub quo latibulum quærebat, ab eodem prærmorsus fuit in manu: attamen licet sanguinem etiam elicuisset morsura, nullum aliud malum sequutum est, quàm leve vulnus.

* *Gallia tamen Narbonensis copiosum tribulum terrestrem alit.*

Cretense Malvaticum vinum, Pramnium dictum: illúdque nusquam alibi confici.

Caput xix.

Vinvm quod Malvaticum vocamus in sola Creta fit: atquè asserere non veremur, quod in exteras regiones etiam longissimo dissitas intervallo defertur, puta Germaniam, Galliam, & Angliam, primùm fuisse decoctum. Nam naves quæ Malvatici vini in exteras regiones transferendi causa Cretam appellunt, potissimùm id quod in Rethymo natum est, tollunt, cùm constet illud generosissimum diu conservari posse, atque longa vectura majorem adhuc præstantiam adquirere. Porro in urbe Rethymo quæ Veteribus Rhythymna dicta est, magni sunt lebetes ad littus maris dispositi, in quibus Vindemiarum tempore vina decoquunt: omnia tamen Malvatica vina decocta esse non dicimus. Nam quæ circa Caneam, & urbem Candiam, colliguntur, & in Italiam dumtaxat transvehuntur, decoquere non est necesse, quia periculum non est ut acescant. Sed singulis annis vina commiscentes, vetera novis admistis meliora faciunt, & horna veteris admistione generosiora reddunt. Cretica vina olim quemadmodum & nunc dulcia fuere. Malvaticum proprio nomine Pramnium vinum dictum est, ut ex Dioscoride patet, cujus hæc sunt verba: *Creticum cognomine aut Pramnion aut Protropon*. Huc accedit quòd Homerus magnopere commendârit Creticum, illud Pramnium appellans. Insula Creta etiam eximium Muscatellum vinum præbet: cujus duo sunt genera; unum præcocius ante vindemias confectum, alterum ipsis duntaxat vindemiis: sed neutrum vix ultra fretum Herculeum transvehitur. Ceterùm duo etiam sunt Malvatici genera; dulce, & acerbum quod Itali garbum appellant, Galli viride, sive rude: illud autem ad nos non devehitur, quia cùm (ut dulce) non sit coctum, diu conservari non potest.

Veterum saltandi cum armis ratio, quam Pyrrhicam saltationem nominarunt.

Caput xx.

Cvm in campestri quodam pago versaremur apud Dominum Ioan. Antonium Baroczo non procul ab urbe Spachia, vicinorum pagorum incolas ad diem quendam festum convenisse conspeximus, alios cum uxoribus, alios cum amicabus, ut magna hominum esset frequentia. Bene poti saltare ceperunt summo totius diei æstu; non in umbra, at sub dio, tametsi is dies totius mensis Iulii esset ardentissimus: camque saltationem usque in noctem protraxerunt, licet suis armis esset onusti. Solent isti rustici ferè perpetuò incedere alba interula amicti, quam lato cingulo magna fibula prædito constringunt: deinde femoralia linea applicant, quibus interulam non includunt, sed liberam fluitare permittunt: postmodum ocreas caligarum & calceorum vicem supplentes inducunt, ad cingulum vsque pertingentes, cui ita alligantur, ut interula anteriore & posteriore parte propendeat. Sic ornati, atque pharetram centenas & quinquaginta circiter sagittas quadam serie dispositas continentem ex tergo propendentem gestantes, tensum item arcum brachio inducentes, aut transversum gerentes, & gladio latus accincti, altissimos saltus facere nituntur; neque decoram suam saltationem esse existimarent, nisi his omnibus essent onusti. Hæc Cretensium armatorum saltatio veterum Curetum saltationem nonnihil resipere videtur, quam Latini Pyrrhicam nominarunt. Græci sic saltantes tribus mensuris uti solent: nempe progressu, anteriùs subsiliendo altero pede sublevato, ut Germani solent: altera orbicularibus saltationibus, quæ in pagis per Gallias fiunt, non est dissimilis: tertia mira est, nam modò alterum pedem in anteriorem & posteriorem partem vibrantes, mox altero similiter facientes, atque sibi mutuò respondentes, cantando, & saltationes cantilenis accommodando; modò in gyrum, modò in longum, atque interdum bini & bini;

bini; omni conatu interea saltant. Ab omni antiquitate Græci saltando cantare consueverunt. Ipse etiam Aristoteles id testatur primo capite, lib. septimo, his verbis: *Vox iis qui rem veneream incipiunt agere, mutari in sonum asperiorem inæquabiliorémque incipit. Abstinentibus verò, à contrario fit, & si curam adhibeant (quod aliqui faciunt ex iis qui choreis indulgent,) vel longo servari*, &c.

Mulieribus moris est velum dumtaxat capiti imponere liberum nec adnexum; pectus verò & humeros perpetuò nuda habere (nullum enim amictorij usum norunt) ea de causa fuscæ sunt & sole adustæ: nulla etiam tibialia gestant, rusticanæ videlicet, quas publice conspicere licet: Nam urbanæ perpetuò latent, & vix prodeunt nisi noctu, sive templa adituræ, sive sese mutuo visitaturæ. At quoniam nostrum institutum aliò nos revocat, de Cretensibus rebus plura differere supersedebimus, cùm navigatio in eam insulam adeò trita sit ut nunquam desint qui eò commeent, & inde redeant; atque de Turcicis rebus agere incipiemus.

Quotquot mandatum sive diploma liberi transitus à purpurato aliquo Bacha, vel à Turcarum Imperatore impetraverint, modò Turcico vestitu incedant, ducémque itineris habeant, qui interpretis vice fungatur, tutò per omnes Turcæ provincias commeare posse.

CAPVT XXII.

TAMETSI Turcæ magno numero per turmas, quas ipsi Caravannas nominant, convenire soleant, ut securiùs profectiones suas suscipiant, quilibet tamen eorum vestitu amictus, diplomaque habens ex aula Turcarum Imperatoris, comite interprete qui illi dux itineris sit, libere quocunque libebit proficisci poterit, exceptis desertis & extremis Provinciarum limitibus. Si quis porrò eodem desiderio, quo nos, impulsus, idem experiri vellet, abs re facturi non videmur, si quidpiam hic adscribamus. Cum primò Byzantium appulissemus, & ocium in socordia transigeremus, singulis diebus portus canalem sive sinum, qui Peram à Constantinopoli separat, traiiciebamus, ut ea quæ Turcæ in suis officinis venalia proponere solent conspicientes, observaremus quæ ipsi haberent nostris officinis incognita. Utque id commodiùs facere possemus, conquisito docto Turca, qui Arabicam linguam adprimè calleret, de precio cum illo convenimus, ut omnis generis mercium, aromatum, atq. aliarum rerum quæ in officinis Turcarum venales habentur, indicem conscriberet, qui nihil aliud continebat quam Avicennæ indicem Arabica lingua descriptum, omnia quæ illis peregrè advehuntur complectentem. Absoluto indice, Turcam nobis singula vocabula sigillatim & distincte pronunciare jussimus, eaque cum pronunciaret, nostris characteribus exarabamus, ut erant Arabice prolata: deinde rem prolatam nobis demonstrari curabamus; ut ea conspecta, rem cognitam vocabulis ab ipso descriptis, nostra lingua subscriberemus, cupientes ea ratione, aliis locis, quotiescumque opus esset, ipsa etiam petere posse: &, ut verum fateamur, in quibuscumque Turcarum Provinciis fuerimus, plurimum nobis profuit is index, ad rerum quas desiderabamus cognitionem adipiscendam. Nam interdum evocati ad ægrorum curam, cum quidpiam ex aromatarii taberna (nullos enim pharmacopœos habent) expeteremus, si ipsorum idiomate probè exprimere nequibamus, indicem scriptum proferebamus, ut mercator conspecto vocabulo meliùs intelligeret. Ista profectò ratione multa simplicia conspeximus, quæ à nostris mercatoribus Turcarum provincias adeuntibus jam advehi desierunt. Hanc itaque laudem mercatorum negociationi tribuimus, quòd ei accepta referre debeamus, omnia singularia è procul dissitis regionibus advecta. Atque ut rem sic se habere comprobemus; num sine negotiatione aromata haberemus canellæ, carophyllorum, myristicæ nucis, piperis, aliarúmque similium rerum? Cur tot præclara medicamenta, & alia singularia veteribus adeò trita, nunc sunt incognita, nisi quod illorum negotiatio fieri desiit? Num tellus Amomum, Terebinthinam, Calamum odoratum, Ammi, Costum, Acaciam, & alia hujuscemodi veteribus adeò trita proferre destitit? Non profectò: sed curamus, quia nemo est qui illa eis mare advehat. At cùm in Oriente essemus, plurimarum cognitionem negociatoribus impertiimus, quæ ante illis ignota illic remanebant, nunc verò vulgo vænalia esse incipiunt cùm Venetiis, tum plurimis aliis locis: potissimum autem legitimum Nitrum, Cardamomum majus, vera Terebinthina, & alia similia, de quibus fusius nostris in Dioscoridem Commentariis. Certi autem sumus nobis non defuturos probatos testes, si demonstrare vellemus nos omnium primos retulisse plurima medicamenta nostris ignota, quæ neque auro neque argento alioqui comparare potuissemus.

Turcas eandem dictionem ſuis characteribus multifariam exprimere.

CAPVT XXII.

VETERES Terræ quoddam genus in plurimis medicamentis admodum commendarunt; quod nunc etiam minore non eſt in uſu, quàm olim: Latini Terram Lemniam, ſive Sigillatam appellant, Galli *Terre ſellée*. Adeò celebris eſt hæc terra, ut Principum Legati Conſtantinopoli redeuntes, eam referre, & muneris loco Principibus viris offerre ſolcant. Nam inter alia ſingularis eſt adverſus peſtem & omnes defluxiones. Venalis reperitur in Aromatariorum officinis Terræ ſigillatæ nomen obtinens, ſed quæ magnâ ex parte adulterina ſit: in univerſo etiam orbe non invenitur niſi in unâ Lemno inſulâ. Et quoniam nobis animus erat in Lemnum nauigare, eam ob cauſam antè quàm Conſtantinopoli excederemus, diligenter inquiſivimus quibus rationibus negotiatores illam adipiſci queant; noſtraque diligentia duodeviginti diverſis impreſſionibus ſignatam invenimus. Paſtillos igitur omnis generis impreſſione notatos nacti, cuidam Turcæ Arabicæ linguæ perito oſtendimus, ut intelligeremus cur tot genera invenirentur. Ille omnibus perlectis, reſpondit ſingulos orbiculos duas dumtaxat Arabicas dictiones continere, *Tin imachton*, quæ ſignificant Terra ſigillata: & paſtillum qui plures haberet notas, eandem dictionem expreſſam habere, idemque ſignificantem, quam ea quæ paucioribus notis eſſet exarata: & licet paſtillorum characteres inter ſe varient, id dumtaxat inde procedere, quòd Turcæ, eandem rem exprimere volentes, variè ſuos characteres miſcere queant: Alia item eſt ejus rei ratio, nimirum diverſos magnates ei rei præfuiſſe, ideoq. diverſis ſigillis impreſſiſſe. Omnis autem hæc terra, in paſtillos, hoc eſt, exiguos panes circiter quatuor drachmas pendentes, vel paullo graviores interdum, nonnumquam & leviores formata eſt. Non deſunt impoſtores qui eam adeò dextrè adulterare norunt, ut legitimæ quàm ſimillima videatur. Ut verò characterum vario modo paſtillis impreſſorum diverſitas conſpici poſſit, eos prout variè impreſſi fuere exprimi juſſimus.

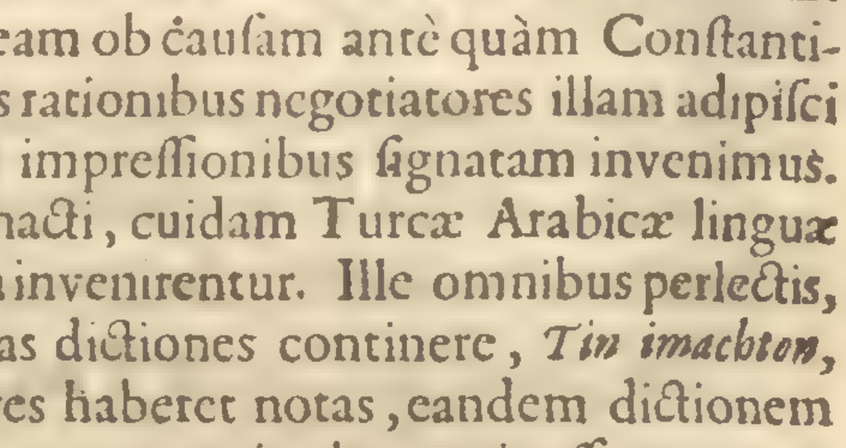

Variarum ſpecierum ejuſdem Terræ ſigillatæ deſcriptio; atque de ſigillis ipſi impreſſis.

CAP. XXIII.

COLLECTIS igitur quibuſcunque ſigillis, terræque generibus quæ nanciſci licuit, in Lemnum navigare conſtituimus, ut rei veritatem expiſcaremur, atque legitimam ab adulterinâ dignoſcere diſceremus: ea autem ſic deſcripſimus: Antiquiſſimum ſigillum, referentibus Græcis & Turcis, inter varias Terras id eſt quod pollicis latitudinem non excedens quatuor duntaxat characteres continet, quorum qui latera occupant, hamulis ſimiles, alii verò medii valde intricati ſunt, characteris ℥ ferè inſtar, qui medicinalem unciam denotat; in medio autem ſigillo inter univerſos characteres quatuor duntaxat puncta ſunt addita: hujus ſigilli terra adeò pinguis eſt, ut è ſevo conſtare videatur, dentibus cedens quando manditur, atque minimum arenæ continens; ejus color in rubedine ad obſcurum accedente pallet. Aliud genus in minores paſtillos ſuperioribus reſpondentes efformatur, cujus characteres impreſſi paulo grandiores ſunt, numero tres, ſeptem punctis interpoſitis: hoc paulo magis rubet priore, guſtuque eſt nonnihil acido; atque præmanſum, calculis arenaceis abundare deprehenditur; minùs pingue quidem ſuperiore, ſed bonitate illi non cedere creditur. Eſt & tertium genus exiguorum paſtillorum, ſuperioribus magnitudine reſpondentium, cujus characteres differunt: nam veluti uncum hamo piſcatorio ſimilem habet medium inter binos alios characteres notæ ℥ ſimiles. hujus color à ſuperioribus differt, quoniam veluti parvis albæ terræ rubræ permixtæ maculis conſperſus eſt. Quartum genus reliquis dilutiùs rubet: hujus, tria ſigilla differentia eidem terræ generi impreſſa obſervavimus. Terra ſigillata quæ Conſtantinopoli magis vulgaris invenitur, maximâ ex parte adulterina eſt, atq. in majores paſtillos formata quàm reliqua; ejus etiam color diverſus: nam reliquorum generum ad rubedinem tendit, hujus

verò

vero flavescit. Et quoniam adulterina est, propterea majore quantitate reperitur. Inveniuntur & duo alia genera cum forma tum characteribus dissidentia, quæ in selectissimorum numero habentur, & rara sunt: in eo discrepant, quòd alterum magis arenosum sit, alioqui idem est sapor. Aliud item genus bolo armeno dissoluto adulteratum, cui impressæ sunt duæ notæ admodum contortæ, ejusdem cum postremis duabus magnitudinis, sed ab illis diversæ. Est præterea aliud genus in pastillos rudes & impolitos formatum, cæteris rotundiores, nucis juglandis magnitudine, globis ferè similes, nisi ea parte qua sigillum impressum est, sessiles & planiores essent. Hos omnium purissimos comperimus. Sed & alia est sigilli species in officinis admodum rara, utpote quam duabus dumtaxat locis Constantinopoli reperimus: cujus precium, reliquis majus est; aromaticum habet saporem, ut aliquid admixtum quod eum saporem conciliet, quispiam opinari possit; cùm tamen naturalis sit ipsius terræ: hujus color saturatius rubescit; & habet plures impressas notas. Perspicuum itaque est omnia terræ sigillatæ genera ejusdem coloris non esse: nam sæpe contingit ut in ipsa vena candidioris coloris reperiatur, nonnunquam magis rubescentis, interdum etiam ex utroque colore mixta. Qui sphragidem Lemniam ex gustu discernere cupiunt, certius judicium de ea ferre possunt, quum eam in ore aromaticum quidpiam spirare, atque arenaceam nonnihil esse deprehendunt, quàm qui an linguæ adhæreat periculum faciunt. Omnes porrò eas differentias, dum Constantinopoli essemus, descripsimus, & depingi curavimus, atque in Lemnum insulam nobiscum detulimus, unde hæc terra eximi solet: sed unico dumtaxat totius anni die, sexto videlicet Augusti huic rei consecrato, eruere moris est. Antequam verò Byzantio solveremus, ab omnibus nautis cujusdam navis quæ è Lemno advenerat perquisivimus, an Lemniam terram detulissent: omnes responderunt, eam non posse haberi, nisi ab Insulæ Gubernatore: atque si eam nativam conspicere vellemus, in Insulam nobis navigandum: nam omnibus incolis capitis pœna prohibitum est, ne quis eam efferat. Addebant præterea, si quispiam incolarum unicum dumtaxat pastillum vendidisset, aut domi servare inscio Gubernatore deprehenderetur, magna pecuniæ summa mulctandum: nam nemini, nisi Soubachi, eam distribuere licitum esse, qui Insulæ proventum obtinet, atque ejus rei causa censum Turcarum Imperatori persolvit. Hæc omnia cupidiores nos effecerunt, ut ipsam terram in sua vena & fodina conspiceremus. Primùm autem saluus quem vocant conductus, ipsi mandatum appellant; nobis impetrandus fuit, quò securius per Turcarum Provinciam proficisci possemus: eum autem favore & auctoritate Domini du Fumet, in Domini d'Aramont absentia tum Legati, facilè obtinuimus.

E Constantinopoli in Lemnon maris Ægæi insulam, Italico sermone Stalimene vulgo nuncupatam, profectio.

CAPVT XXIV.

CELOCEM nacti quæ Salonichi, amplam urbem, olim Thessalonica nuncupatam, proficiscceretur, & in Lemnum appellere debebat, necessariis omnibus rebus ad profectionem paratis, eam conscendimus, atque vela fecimus. Secundo autem vento minus quatuor dierum navigatione Constantinopoli in Lemnum pervenri potest. Per Propontidem navigantes, Galipolim appulimus, ubi unicum diem hæsimus Sed quandoquidem in navigationis per Propontidem mentionem incidimus, asseramus illud mare esse omnium commodissimum: cujus hæc est ratio; quod totius Euxini maris atque Propontidis aqua nec incrementum sumat nec decrescat secundum Lunæ motum, uti in Oceano, & magna mediterranei maris parte: tum etiam quòd naves habeant huic mari (quod nec fluit nec refluit) accommodas. In Propontide, Hellesponto, Bosporis, atque etiam in Cycladibus insulis, & magna Ægæi maris parte, æstus perpetuò profluit: adeò ut navis pleno illo mari malacia correpta, singulis diebus plus quàm decem passuum millia de suo cursu decedere deprehendatur, propter aquas ab Euxino in Propontidem, & inde per Hellespontum & Cyclades in Mediterraneum mare rapidè profluentes. Cujus rei plurimos antiquitus admirationem cepisse comperio: quam nec etiam Plinius subticere voluit, qui 13. cap. 4. libri sic scribit: *Non est omittenda multorum opinio, priusquam digrediamur à Ponto, qui maria omnia inferiora illo capite nasci, non Gaditano freto, existimavere, haud improbabili argumento, quoniam æstus semper è Ponto profluens, nunquam reciprocetur.* Quod ad me attinet, in ea sum opinione, locum illum omnium marium esse originem, quoniam inde magna aquarum quantitas profluit, quæ nunquam refluunt: sed eas necesse est transitum & egressum habere per Gaditanum fretum, alioqui terram inundarent, & omnes vicinas circum

regiones ſubmergerent. Ex Helleſponto egreſſis,& maris Ægæi planum æquor ingreſſis, ventus nos, qui tribus celocibus navigabamus, deſtituit, atque ſub noctis crepuſculum, tribus Piratarum navibus conſpectis, in portum Imbri inſulæ confugere coacti ſumus, ubi ventus adverſus exoriens, duobus diebus nos detinuit. Tertio die in planum æquor progreſſi, magna remorum contentione inter duo promontoria, alterum Lemni inſulæ, Biava nuncupatum, alterum Imbri, Aulaca dictum, ſibi invicem oppoſita, & duodeviginti paſſuum millia inter ſe diſtantia, curſum dirigentes, in Lemnon maturè appulimus. Navem egreſſis, & ſignificato inſulæ Gubernatoribus noſtro adventu, qui potiſſimùm erat, ut terræ ſigillatæ fodinam conſpiceremus, ejus videndæ ſpes omnis ademta, niſi ad ſextum Auguſti rediremus. Sed cùm multo tempore in plurimis inſulæ pagis ſubſiſteremus, in quibus ſæpenumerò acciti fuimus, ut ægros Græcos & Turcas viſitaremus, magnam occaſionem nacti ſumus conſpiciendi varietatem terræ, præſertim in urbe Lemno. Nam unus ex primariis totius inſulæ, domicilium habens in arce ſupra rupem exſtructa, tum æger, nobis commoditatem præbuit videndi omnes ſpecies quæ in ea urbe adſervabantur, cùm illi perſuaſiſſemus, ad medicamentum quod parabamus, ſelectiſſimam inter ceteras terram nobis eſſe deligendam: maxima verò earum pars nullum ſigillum impreſſum habuit.

Urbium & ruinarum Lemni inſulæ deſcriptio.

CAP. XXV.

LEMNON Italicè Stalimenen vocari comperimus, nomine è duabus dictionibus vulgaribus Græcis Sto & Limni, corrupto: Sto enim Ad ſignificat, & Limni Lemnon. Urbs nunc Lemnos dicta, olim Myrina nuncupabatur, parum celebris, licet adhuc integra. Forma arcem Corcyrenſem refert, aut Bucephalam urbem, vulgo Cavalla nuncupatam: in colle enim in mare prominenti ſita eſt, & utrimque à mari cingitur, ut ingreſſus continentem ſpectans admodum anguſtus ſit. Collis in quo urbs ſita, vetuſtis muris cinctus eſt; in cujus ſupercilio arx in rupe exſtructa, ubi præſidiarii plerumque ſunt milites; non quòd urbs aut arx munitionum loco habeantur, ſed ut Piratis & triremibus reſiſtere queant, ſi fortè illos inopinantes adorirentur: Verumtamen præſidia Turcica iſtìc duntaxat in ſpeciem ſunt collocata, ut totam inſulam in officio contineant, néve rebellare poſſint incolæ, & eam Chriſtianis tradere. Ceterùm Hephæſtia nunc Cochyno dicta plane deſerta eſt & deſtructa: accidit enim plerumque ut urbes olim ſterili ſolo ſtructæ & difficili, incommodoque, ob rerum neceſſariarum ad vitam ſuſtentandam penuriam, præſertim aquæ dulcis, ſponte corruerint, nec poſteà reſtauratæ ſint. Iſtìc deprehendimus menſuram generoſi vini ſex libras continentem uno aſpro æſtimatam, quæ reſpondet tribus pintis Pariſienſibus, pro carolino, aut decem æreis minutis denariis. Ejus urbis incolæ, ut commodiùs habitarent, in planicie ædes urbis portis contiguas exſtruxerunt, eo numero ut ingens & maximè amœnus pagus conſpiciatur, in quo magna ſit vinearum quantitas. Univerſa inſula tumulis abundat, & inæqualis eſt; inter quos tamen elegantes & bene culti agri interjacent. Reliquæ inſulæ Lemno viciniores, ut Thaſſos, Scyros, Tenedos, & Imbros, altiores habent montes. Arx urbis Lemni duas ſolùm portas obtinet; ea quâ in inferiorem urbem deſcenditur, aditu difficilis eſt, quoniam in rupe exciſa, pontemque habet ſublicium; quo ſublevato, ingens eſt præcipitium ad mare uſque: altera in ſummo colle ſita, acceſſum adeò præcipitem habet, ut equo conſcendi non poſſit. Neque urbs, neque arx ædificiis abundant, neque ita munitæ ſunt ut oppugnationi vehementi reſiſtere queant. Uterque portus malè tutam habet ſtationem, quoniam ventis naves expoſitæ ſunt. Oppidum Lemnos ſive Myrina minùs eſt nunc habitata quàm olim: inſulæ tamen ſolum multo fertilius, & omnibus rebus magis abundat quàm unquam antea. Tametſi autem inſulæ magnus ambitus non ſit, quinque & ſeptuaginta tamen pagos continere obſervavi, incolis diligentibus & opulentis præditos, qui legumina & pleraque alia colunt, veluti piſa, fabas, cicer, cicerculam, lentem, triticum, linum, & cannabim: vinoque carneque, caſeo & lana abundant. Porro ſciendum eſt, omnium Græciæ inſularum quæ in Mediterraneo mari ſitæ ſunt, & in quibus Græco idiomate utuntur, incolas, cùm ſecuri ſub Turcæ dominio vivant, ad nullam aliam rem animum applicare, quàm ut vitæ neceſſaria comparent, omni conſervandarum arcium & propugnaculorum abdicatâ curâ, quâ Turcæ eos ſublevare ſolent. Inde fit ut perinde ruri habitare cupiant atque in oppidis. Ad terræ itaque culturam animum applicant, neque vulgare idioma aut ſuam religionem ob Turcarum adventum mutârunt. E quinque & ſeptuaginta pagis quos in Inſula contineri diximus, binos duntaxat aut ternos deprehendimus, in quibus Græcè non loquerentur,

aut non

aut non essent Christiani. Verum quidem est eos qui propugnacula inhabitant, Turcas esse, sed pagorum incolæ Græci sunt. Senex quidam insulæ inquilinus nobis referebat, eam nunquam adeò cultam aut opulentam, frequentioresque incolas habuisse quàm nunc. Quæ sanè res diuturnæ paci & quieti, qua illis sine aliqua molestia frui licuit, adscribenda est. Insula equis coloris gilui abundat; gradarii sunt omnes natura, nulli succussatores; adeò humiles, ut vix inveniatur cujus precium decem ducatis æstimari possit: attamen compacto sunt corpore. Insula magis in longitudinem quàm latitudinem patet, ab oriente in occidentem, ut circiter Solis occasum Mons Athos qui plus quàm octo leucis inde distat, umbram in portum extremâ insulâ situm, ad sinistrum urbis Lemnos latus, ejaculetur, quod secundâ Iunii à nobis observatum est. Nam adeò celsus est mons Athos (ut licet Sol nondum occasui vicinus esset) ejus umbra sinistrum insulæ cornu pertingeret. Rivum quendam sequuti sumus, è rupe ab oppido dimidia leuca distante labentem, & pagum qui in planicie juxta portum est, alluentem. Ejus fons qui è loco sublimi decurrit, vulgo Cataracti nuncupatur. Nulla vulgarior est in insula planta Chamæleone nigro, florem cæruleum gestante adeò elegantem, ut ipsum cæruleum colorem provocare possit. & adeo intensum est, ut ipsum cælum, ipse cyanus flos, & cyaneus color cum illo collata pallescere videantur. Qui à nostris vulgo Carduus Benedictus appellatur, sponte in agris nascitur, nec aliquâ culturâ indiget: Græci nomine corrupto Gaideracantha, hoc est, Asininam spinam nuncupant. Asphodelo montes abundant. Quæ in Creta Ascolymbros dicitur, istîc Scombrovolo vocatur, hoc est, Scombri carduus: est autem lacteo succo prægnans ille carduus, cichorii modo, flavo flore, esui admodùm aptus, adeò ut nullam radicem in hortis cultam noverimus, quæ cum Ascolymbro sapore conferri queat, etiam si in earum numero siser & pastinacam comprehendas. Quoniam verò Plinius scripsit Lemni insulæ incolas Gracculos ob id colere, quòd locustas insulæ vorarent; occasionem nobis præbuit inquirendi quænam avis esset Graculus: sed de eo agemus in libro, quo omnium avium icones exhibebimus.

Stirpium in insulâ Lemno vulgarium nomina.

CAP. XXVI.

CONSPEXIMVS in arvis Lemni insulæ nascentia Psyllium, Thlaspi, Drabam, Cyperum verò longum & rotundum, atque Conyzæ species secundum rivos: præterea Lampsanam, nusquam neque in Gallia neque in Italia nascentem, propterea nostris ignotam. Inveniuntur etiam plures Iunci species, Pulegium, Helxine, Cotyledon, Apium majus & minus, quod Græci Pattimendilla nunc nuncupant, Attractylis, Scorpioides, Scorpiuros, Chrysanthemum, quod crudum edunt, Menthastrum, Majorana silvestris, Aspalathus, Synonis, Filicis omnia genera, Anagallis, Ruscus, Adianthon, Phyllitis, Hemionitis, Tragopogon, Tithymalus mas, Cichorium, Scordium, Anchusa, Dracunculus, Melanthij variæ species, herba Millegrana nuncupata, ab aliis Herniaria, Lactuca silvestris, Brassica silvestris in scopulis ad littora maris nascens, Brassica marina, Chamæsyce, Daucus, Anonis, Scabiosa, Medica, quam Atrivola vocant, sive Atrivolo, eodem quo Tribulum terrestrem nomine, Oxalis, Papaver corniculatum, Rumex, Nerion, Hipposelinon, Ascyron, Ilex, Pimpinella, Cucumis silvestris, Phalaris, Vrtica Romana, Polypodion, Apocynon, Peplis, Populus alba & nigra. Nascuntur & plurimæ aliæ stirpes, quas nec Latinis, nec Gallicis, nec veteribus Græcis nominibus exprimere quimus; earum tamen vulgaria nomina prodidimus, ut intelligi possit quænam stirpes in ea regione nascuntur, quibus hîc caremus. Inter ceteras autem, una est quam Archipelagi Cretæ & Nicomediæ incolæ vulgo Sarcophago nominât, at in Lemno Phrocalida appellatur, Phryges, & Lesbij Mauronia nominant, Itali Crabonella. Alia est Andrayda nominata, alia Aguroupes, alia Coutuzusonnada à Papavere rhœade differês, altera Achinopoda vel Cachynopoda, quam incolæ struendo igni colligunt. Congerunt & herbam Aguroupes, & Asphodeli siccos caules, quia ligni penuriâ laborant, tum etiam quia ipsum solum alendis arboribus nisi domesticis haudquaquam est accommodum. Insulæ pars Orientem spectans siccior est, & producendis arboribus minùs apta. At quæ ad Occasum & Meridiem tendit, paulo humidior est, & virentior: loca in quibus arbores nasci queunt, & humida inter colles sita, fructiferas proferunt, uti ficus, iuglandes, amygdalas, & paucas oleas: istic nascuntur & Ziziphi duo genera, quorum alterum satis in Gallia notum est, plurimis locis, cùm Lutetiæ tum alibi Oleaster perperam nuncupatum: attamen Ziziphus alba est, Columellæ non ignota. Quæ Lutetiæ viciniſque oppidis frequens nascitur, nullum fructum fert, aut si quem fert,

non matureſcit. Lemni incolæ Nerii flores ſpargere, & Punicæ mali ramis infigere ſolent; iſta ratione quodammodo indicare volentes, facultatem habere punicas conſervandi, ne flores abiciant: imo ſibi perſuadent id prohibere quo minus mala punica findantur. Omnes incolæ Origani penuria quandam herbam inter vepres & ſepes magna quantitate colligere ſolent, quam ſinguli domi conſervant, & cum piſcibus edunt: eam vulgo Lagochymeni, * hoc eſt, Leporis cubile nominant, ejus ſapor & odor Origani heracleotici ſimi, foliaque Millefolio ſimilia, ſemen globoſum, ut pilulæ Vrticæ Romanæ. Diu illam diligenterque perpendimus, & deguſtavimus: at nihil unquam comperimus quod legitimum Ammi magis referret, iſtâ plantâ. Non immeritò igitur ea utuntur condiendis piſcibus cùm recentibus tum ſalitis. Græci vulgo Paliurum vocant fruticem quem plurimi Rhamni tertium genus eſſe exiſtimarunt; quod certo aſſerere poſſumus: nam cùm inſulanus quidam dolore ſe affici diceret ex punctura ſpinæ Apaliura nuncupatæ, cum in montem comitati ſumus ut fruticem videremus: ac comperimus nihil aliud eſſe ejus Apaliura, quàm Paliurum. Eorum ſepes ex Rhamno conſtant, qui ſponte iſtîc naſcitur, vetuſtque nomen retinet: nam vulgus Rhamnos vocat. Altiſſimi totius inſulæ montes Macedoniam ſpectant, littore Occidenti objecto in ſiniſtro Inſulæ cornu: eos Veteres Soace appellarunt. Cùm Chamæleonis nigri radices apud pagum quendam Livadochorio nuncupatum erui curaremus, plurimi Græci & Turcæ ſpectatum venerunt quid ageremus: eas verò fruſtulatim ſectas filo traiiciebamus, ut faciliùs exſiccari poſſent. Turcæ in eo negocio occupatos nos videntes, ſimiliter radices tractare & ſecare voluerunt: at cùm ſummus eſſet æſtus, & omnes ſudore maderent, quicunque eam radicem manibus tractaverant, ſudoremque abſterſerant, aut faciem digitis ſcalpſerant, tantam pruriginem iis locis quos attigerant poſtea ſenſerunt, ut aduri viderentur: Chamæleonis enim nigri radix ea virtute polleat, ut cuti applicata ipſam adeò inflammet, ut nec ſquillæ, nec urticæ ullæ centeſima parte ita adurant: prurigo tamen non adeo celeriter ſeſe prodit. Poſt unam aut alteram porrò horam, ſinguli variis faciei locis cutem adeo inflammatam habere cœpimus, ut tota ſanguinea videretur; atque quo magis eam confricabamus, tanto major excitabatur prurigo. Fonti aſſidentes ſub platano, pro ludo habuimus initio, & riſimus: at illi plurimum indignati ſunt; & niſi aſſeveraſſemus nunquam expertos tali virtute eam plantam pollere, haud dubiè malè nos multaſſent. Attamen noſtra excuſatio fuit ab illis faciliùs accepta; cùm eodem incommodo nos affectos conſpicerent. Mirum ſanè, tantillæ radicis tam ingentem efficaciam noſtro malo expertos eſſe. Chamæleon albus non minore copia in ea Corcyræ parte quæ Leſchimo appellatur, & Cretæ planis naſcitur, quàm niger in Lemno. Galli & Germani medici fruſtrà laborarunt in depingendo Chamæleone albo & nigro, quem non conſpexerunt; & dicere audemus neutrum in Italia naſci: nam præterquam quòd ſtirpes per Italiam perquiſivimus, nobis etiam fidem facit D. Aloiſius herbarius, horti Patavini præfectus; qui aſſerit, utrumque conquiſiviſſe, ſed nondum iſtîc reperiſſe.

* *Diſpiciendum, an id Lagochymeni, cuminum Æthiopicum Matthioli ſit.*

Turcarum Satrapas ſuo more viventes, viliter & ſine deliciis epulari.

Caput xxvii.

Qui Soubachi loco erat, vulgo Vaivoda appellabatur: à quo cùm obtinenda eſſet licentia, locum unde terra ſigillata eruitur, adeundi, nos ad prandium invitavit, & ſuæ menſæ adhibuit; quæ res occaſionem præbuit, ut deſcriberem qua ratione Turcæ ſuos convivas privatim in familiaribus epulis excipere ſoleant. Non dubium eſt, quin ſi Legatum quempiam delicatiùs tractare vellent, lautiore ciborum apparatu uti poſſint, quàm in eo epulo quod nobis dedit: ſed narrare duntaxat volumus, quibus ordinariè veſcantur. Prima patina fuit crudorum cucumerum abſque oleo & aceto, quos cum ſolo ſale edere ſolent: Deinde adpoſitæ fuere crudæ cepæ, & cruda Mouronia: tum juſculum tritici elixi, mel & panis. Et quoniam aderant Chriſtiani Græci, vinum bibimus, quod Calohieri vicini attulerant. Hi ſunt Turcarum in ſuis epulis apparatus: mantilium aut mappæ nullus uſus. Turcæ nulla difficultate cum Chriſtianis verſantur, longeque malunt cum eis commercium habere quàm cum Iudæis. Admodùm ſunt avari, nec abs re; at nobis dolet toties expertos eſſe. Nam & poſtridie cùm ex Livadochorio diſcedere cogitaremus, ut locum unde terra eruitur conſpiceremus, Vaivoda nobis denunciari juſſit, ne eò proficiſceremur, nec noſtros duces paſſus eſt nos deducere, ni primùm binos

aureos

aureos ducatos persolveremus; quos tandem illi dare oportuit, nihil utilitatis in hac re diplomate nobis adferente: nam apertè nobis indicavit, si locum videre cuperemus, binos aureos numeraremus, alioqui abiremus. Hujus rei mentionem facere voluimus, ut pateret quantæ sint Turcarum expilationes, si cuipiam cum illis est negocium. Nemini gratificantur, nisi parata pecunia, & præ reliquis orbis nationibus sunt pecuniæ avidi: imò si unicus duntaxat denarius expilandus restaret, eum habere volent, nec teruntium remittent. Id verò accidit, quoniam unico forsitan mense vel anno, plúsve aut minus uni provinciæ quispiam præerit, quam deserere cogetur, & ad alterius gubernationem ablegabitur, mille leucis à priore distantem: itaque nullam expilandi occasionem vel minimam negligunt.

Loci in Lemno, unde terra sigillanda eruitur, descriptio.

CAP. XXVIII.

ACCEPTA à Vaivoda licentia, iter ad montem instituí: ille tamen aliquot pastillis terræ sigillatæ me antè donavit, & Ianissarum comitem addidit. Concessimus in proximum pagum nomine Rapanidi, qui à portu Hecatoncephales appellato non procul abest. A Livadochorio usque ad Rapanidi, trium leucarum est distantia: cumque quinque essemus numero, primùm Hephæstiæ rudera videre voluimus: conspicitur adhuc vetus arx, omnino ferè diiecta, cujus muros mare alluit; omnique habitatione caret: attamen ejus portus elegantior est Lemni portu, magisque fidam navibus stationem omni tempore habet. Hephæstia directè Samothraciæ opposita est, quæ vix quatuor leucis ab insula distat. A destructo castello digressi, secundum ejus murum ad sinistram progressi sumus, versus collem iter facientes, qui non longiùs inde abest quàm quaternis sagittarum jactibus. Inter montem & portum, sacellum est Sotira nuncupatum, ad quod Calohieri oppidi Lemnos conveniunt sexta die Augusti, quo terra è suâ fodinâ erui solet. Id sacellum exiguis quibusdam parietibus solummodo constat, tectum lapideum sustinentibus. A sacello digressi, rectaque ad montem tendentes, in binas semitas incidimus, quarum altera dextra, altera siniistra ad binos fontes ducebant teli circiter jactu inter se dissitos. Quæ ad dextram est scaturigo, æstate non deficit: at quæ ad siniistram, omnino exaresci; & cùm locus sit humidus, soli junci ibi proveniunt. Nos ad dextram equitavimus, ubi nullæ arbores crescunt, præter siliquam, sambucum, & salicem, umbram fonti præbentes; quo autem faciliùs perveniatur in eum locum unde terra signanda desumitur, lapidei gradus sunt additi. Ascensus est supra terram ipsam, & ad alterum locum humidum via ducit, atque paulo suprà ad siniistram est locus terram sexto Augusti die eruendam continens. Et quoniam eruitur vena aperta, nihil aliud conspicitur quàm obliquum foramen, quod terrâ denuò tegitur. Licet verò peregrinus eò proficiscatur, atque illi locus demonstretur, nunquam coniicere queat ubi nam sit fodinæ os, quia terrâ obturatum; nec vlla ratione efficere potuimus, ut fodina aperiretur: cùm unico dumtaxat die in anno conspici soleat, non sine magno apparatu & ceremoniis.

Res viles & parvæ æstimationis celebriores fieri ceremoniis; & exigui precij rebus auctoritatem conciliari, si superstitione nobilitentur.

CAP. XXIX.

PER hanc terram demonstrabimus, quantam auctoritatem rebus vilibus & nullius alioqui per se momenti, ceremoniæ concilient: nam licet terra de qua agimus magnæ sit efficaciæ; si tamen adeò vulgaris esset, ut cuilibet eam sumere liceret, dos quam illi mortales ob ejus efficaciam tribuunt, vilescceret, nisi ceremoniis nobilior reddita esset: ita ut non dubitemus, quin, etiam si in aliâ insulæ parte similis terræ vena illi quæ in Cochino est, inveniatur, Græci eâ uti nolint, nisi dum eximitur adfuissent Calohieri, & solitas ceremonias adhibuissent: imò etiamsi ex eodem Cochino erutam haberent alio die quàm sexta Augusti, ea uti aut aliis utendam dare nolint, existimantes aliquam efficaciæ partem, ex rebus hominum ceremonias celebrantium, vel qui illis adsunt, artificio factis, accedere: atque ejus vim nullius esse momenti putarent, nisi erui conspicerent. Aliis exemplis demonstrabimus, ceremonias & superstitiones eâ quam diximus facultate pollere; & quoniam peregrini ejus rationem nondum intelligunt, exempli gratiâ Iridis radicem proponemus; quæ licet abundè in Macedoniæ montibus sponte nascatur, & vili in officinis vendatur,

vendatur, eam tamen cuivis colligere non licere creditum est, sed solis castimonia præditis, & terra unde eruenda erat, tribus antè mensibus mulsa circumfusa, hoc veluti placamento terræ blandientibus. Aliis insuper multis superstitionibus rem peragebant, à Theophrasto descriptis: quam ob causam à veteribus Consecratrix nuncupata est. Idem dici potest de Visco quercino, quod Druides aurea falce demetebant, aliasque ceremonias adhibebant quas Plinius commemorat. Ceremonias in terra sigillata variis modis fuisse adhibitas certum est, illique pro ætatum ratione diversa signa fuisse impressa. Nam Dioscoridis ætate, qui diu ante Galenum vixit, hircinus sanguis pastillis formandis admisceri consueverat: unde colligere licet quasdam ceremonias fieri solitas dum occidebantur hirci Veneri sacri, quæ, ut narrant fabulæ, efficiebat, ut Lemni mulieres hircum olerent, cujus rei causa à viris despectæ, uno consensu omnes insulæ mares trucidârunt. Inde factum ut sacerdos pastillos capræ imagine signaret, unde nomine Græco Sphragida ægos, hoc est, sigillum capræ appellavere. Quoniam autem capræ & hirci vulgo in insula immolabantur, eorum sanguis terræ admiscebatur. Meminit Aristoteles conspectum esse in Lemno hircum, atque secundum ab illo generatum, qui lac in uberibus caprarum instar habuerint; at pro prodigio illud refert. Galenus hujus terræ mistionis modum cognoscere cupiens, dum Roma in Alexandræam Troada Romanorum Coloniam navigaret, Lemnum appulit, & ad locum memoratum perveniens, perquisivit an hircinus sanguis etiamnum terræ admisceretur, antè quàm signaretur: at eam consuetudinem jam desiisse comperit, & quæ in ejus locum successerat, describit; nempe Sacerdotem conscenso colle certum quendam tritici & hordei numerum in terram conjecisse, aliisque quibusdam pro religione patria perpetratis, plaustrum totum terra impleviſſe, atque in urbem Hephæstiada convehi curasse. Adjecit pleraque alia, quæ brevitatis causa prætermittimus. Mirum sanè Lemniam sphragida tam longo ævo in usu fuisse; atque inter homines adeò fama celebratam, etiam ipsius Homeri & Herodoti ætate, qui Dioscoridem & Galenum multis seculis præcesserunt, adeò celebrem fuisse, ut ceremoniis & patriis ritibus augustior redderetur. Hoc porro nostro seculo, utrique illi ritus, quantum observare & intelligere potuimus, planè obsoleverunt, aliique sunt inducti, quos quidem non vidimus (nam sexta Augusti in insula non fuimus) sed veros esse asserere non verebimur; quandoquidem plus quàm sexcenti viri toto suæ vitæ cursu eos ita celebrari viderunt. Totius ergo insulæ primæ auctoritatis viri cùm Turcæ tum Græci sacerdotes & Caloieri, in sacellum nomine Sotira conveniunt, celebrataque Liturgia more Græcanico, precibusque fusis, omnes simul, Turcis comitantibus, collem (qui à sacello, gemino teli jactu duntaxat abest) conscendunt, atque quinquaginta aut sexaginta viros ad fodiendum adhibent, donec venam terræ aperuerint: detectâ venâ, Caloieri sacculos quosdam ex animalium pilis confectos terra implent, quos Turcis astantibus tradunt, nempe Soubachi, aut Vaivodæ: cumque tantum terræ exemerint, quantum in illum annum sufficere existimant, iisdem operis, qui illîc adhuc præsto sunt, venam denuò tegi curant aggestâ terrâ. Tum Soubachi maximam effossæ terræ partem ad Turcarum Imperatorem Constantinopolim devehi curat. Reliquum mercatoribus vendit. Et ne quis nisi eorum operâ illam habere queat, severis legibus incolas coërcent; neque fieri etiam posset, ut quispiam (licet viginti operas integrâ nocte adhiberet) ad terræ venam usque pertingat, quin facilè animadvertatur. Qui dùm effoditur circumstunt, singuli in suum usum, ejus pauxillum sumere possunt: at eam divendere non audent. Turcæ minùs scrupulosi sunt Græcis & plerisque aliis nationibus: permittunt enim, ut Græci Christiani suas imprecationes supra terram sigillatam ipsis præsentibus faciant; eósque etiam adjuvant. Porrò si verum est quod seniores insulæ nobis narrârunt, ritus ille deligendi certam diem in anno, primùm inductus fuit Venetis imperitantibus Lemno, & reliquis Ægæi maris insulis. Ipse collis non adeò sterilis est, quin triticum satum optimè proveniat. Nullus est incolarum qui de Vulcano quidpiam recitare non norit. Atque quemadmodum in insula Corsula, pueri historiam Delphini recensere sciunt, tanquam si recèns accidisset: sic & in Lemno de Vulcano fabulantur, sed non uno modo: nam alii referunt ipsum equi lapsu crus confregisse, atque eodem loco, terræ vi & efficacia sanitati restitutum fuisse: alii, coxendicem fregisse solum, isticque hærere coactum donec curaretur; quæ opinio antiquitatis aliquam scintillam retinet. Nulli sunt homines designati ad terram conservandam, neque ulla murorum vestigia conspiciuntur, quibus ille locus ad faciliorem tutelam septus fuerit, ut olim creditum est.

Imò Plin. lib. 21. cap. 7.

Lib. 16. cap. 44. sub finem.

Piscium ad littus insulæ frequentium nomina.

CAPVT XXX.

CVM montem circumivissemus, in pagum Rapanidi, sexto globi jactu à Cochino monte solùm distantem pervenimus: montem appellamus, non quòd præaltus sit, sed tumulus duntaxat collis instar, ascensu non adeò difficilis, & media ex parte humilior Monte martyrum, vulgo *Mont-martre*, Lutetiæ vicino, & per quem boves currum ad summum usque verticem trahere queant. In Rapanidi existentibus, plurimi pisces nobis delati fuere, capti in proximo portu, vix tertio globi jactu inde distante. Ex his nonnulli hamo capiuntur, ut Veterum Cana, quem ipsi Cano, Massilienses Serran, & Genuenses Bolasso appellant; alius item vulgo illis Ropho dictus, veterum Orphus. Sagena capti pisces erant Blenni, Glini, Atherinæ, Sargi, Gobij, Merulæ, Turdi; & veterum Græcorum Iulides, vulgo verò *Sgourdelles*, ii nempe quos Veneti ob elegantiam Donzelle vocant, Genuenses Zigurelle. Nunquam impetrare potuimus ut Græci ejus pagi incolæ, nobis terram ostenderent, ob Turcarum metum: tandem unicus repertus qui ejus saccum clam traderet, atque totâ nocte iter faciens in oppidum usque Lemnos deferret: qui si proditus fuisset, Soubachi sive Insulæ Præfectus magna facultatum parte eum multasset. Varia terræ genera in diversis insulæ pagis invenimus: at nemo unquam sigillatam ostendit, præterquam in nonnullis ædibus Myrinæ, nunc Lemnos nuncupatæ. Nobis etiam certo affirmatum est, jam ab omni ævo terram eodem loco eximi solitam, nec fodinæ locum immutatum. Nulli labori & diligentiæ pepercimus, ut Labyrinthi vestigia in insula Lemno inveniremus: quæ si ulla supererent, ea nos perinde atque reliqua reperturos fuisse arbitramur. Insula Lemnos magna arborum penuria laborat: nam nullæ feræ abundanter crescunt, nisi apud pagum Rapanidi, ubi Esculi arborum siluula est, quæ ad struendum ignem non cæduntur, sed conservantur, pharmaci cujusdam, à Græcis & Italis *Velanie* nuncupati, ex illis exstillantis gratiâ: calicibus verò & glandibus ejus arboris (quæ perpetua fronde viret) ad curanda coria utuntur. *Velanie* ex Insula non transferunt, verùm in suum usum & commodum servant. E loco unde terra in colle effoditur, usque ad oppidum Lemnos, mille & ducentorum duntaxat passuum est distantia. Peragratis omnibus insulæ locis, in pagum Livadochorio redimus, & nostrum Ianisarum dimisimus. Subsequentibus diebus, errabundi per insulam vagati sumus, navim vectoriam expectantes, & quendam virum è Chio oriundum reperimus in Lemno medicinam exercentem, at ipsius artis adprimè rudem, qui nihilominus breviore quàm biennii spacio plus quàm trecentos ducatos lucratus erat: arbitramur enim nullos unquam ad medicamenta sumenda procliviores fuisse ejus insulæ incolis. Illi mercedem non persolvunt præsente pecunia, sed ex iis quæ possident largiuntur; hic hordeum, alius caseos, tertius allia & cepas, lini semen: quæ res æquè nobis erant utiles, ac præsens pecunia, quandoquidem eas in nostrum usum comparare oportuisset.

Chondrillæ gummi, aliáque singularia, tum serpentum qui in insula Lemno reperiuntur nomina.

CAPVT XXXI.

INTEREA dum per Insulam iter facio, negocium quibusdam incolis dedi ut omnia serpentum qui in insula reperiuntur, genera viva caperent, quorum diligentem sectionem & anatomen feci. Et quoniam vernacula istîc nomina obtinent, ea subsequente ordine descripsimus, Cenchriti, Laphiati, Ochendra, Sagittari, Tephliti, vel Tephlini, Nerophidia: quæ omnes appellationes, licet vulgares sint, antiquas tamen nonnihil resipiunt. Nam Cenchriti, Veterum Cenchris est, cujus iconem ad vivum expressam, hîc subiicere libuit.

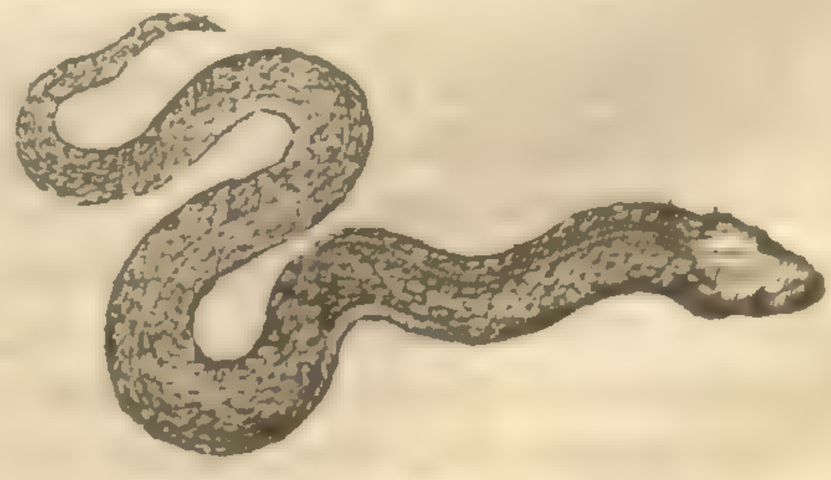

Laphiati, illorum est Elaphis. Ochendra nihil aliud est quàm Echis aut Echidna, quæ tamen non est legitima vipera. Amphisbæna vetustum nomen retinet. Sagittari veterum est Iaculus. Andri tamen & Pari incolæ in hujus serpentis appellatione non conveniunt: nam Iaculus maculis nigris oculi picturam affabrè referentibus, in dorso insignitus est, uti Torpedinis piscis dorsum, quam Plinius Oculatam

Oculatam nuncupavit,ad Melanuri differentiam. Tephliti,vel Tephlini convenit nomine cum veterum Typhlino. At omnium icones & hiſtorias libro de Serpentum natura exhibemus. Phalangia Lemni, unius ſolùm ſunt coloris; eam ob cauſam à Cretenſibus & Zacynthinis diſcrepant. Conſpecta tanta Chamæleonis nigri in Lemno abundantia,exiſtimavimus albi Chamæleonis gummi facilè nos invenire poſſe ; eaque de cauſa incolas percontati ſumus an Collam haberent: Chamæleonis enim gummi, ipſiuſque Chamæleonis albi planta, Græcis Colla vocatur. Capſarum quidam opifex reſpondit ſe proferre poſſe, & quod Colla vocabat, nobis attulit: verùm Chamæleonis albi gummi id non erat, ſed Chondrillæ, qua in teſtudinibus & teſſellatis operibus glutinandis uti ſolent; idque ad radicem ipſius plantæ generatur operà vermiculi cujuſdam, ipſam prærodentis, deinde tuberculo quodam fabæ magnitudine, è lacteo ſucco ex radice profluente conflato, ſeſe includentis. Id Lemni incolis notum eſt, &, ut dixi, proprio nomine illis vulgo Colla dictum. Ceræ genus illud quod veteres Propolim appellarunt, magis flavum eſt in Lemno, quàm vulgaris propolis, quæ plerumque alibi nigricat. Stirpes in inſulæ parte ad Orientem ſpectante, proximè collem unde terra eruitur, naſcentes , ſunt Thapſia , & Centaurium minus. Seduli ſunt in Xylo ſerendo atque Seſamo. Nullus illorum ignorat Andraida herbæ decoctum epotum, adverſus ſtomachi & pectoris dolores utile eſſe. Ruſtici diligenter obſervant aſpera & montana loca, in quibus caprifici naſcuntur: horum etenim ramos, die, illum qui D. Ioanni Baptiſtæ ſacer eſt præcedente , demetere, & domeſticis ficubus imponere ſolent, illorum fructus ab omni noxa conſervatos iri hac ratione ſibi perſuadentes. Aquarum ſcaturigines diligenter etiam ab illis excoluntur ; quoniam hortos alunt, in quibus inter cetera, allia & cepas libenter ferunt, atque cucumeres , quibus non memini edere ſuaviores. Illis verò cum ſolo pane, nullo addito oleo aut aceto, veſci ſolent. Quòd ſi quis familiaris hortum ingrediatur , tum ruſticus ſelectiorem aliquem cucumerem decerpet, eique manu ſiniſtra apprehenſo,& recto detento corticem ſecundum longitudinem uſque ad pediculum adimet, quem ſupra manum ſtellæ inſtar propendere ſinet; deinde cucumere in quatuor partes fiſſo,eum honoris gratia aſtantibus partietur,ſine alio condimento edendum. Hæc ideò adſcripſi, quoniam noſtris nova erunt : at apud illos ſummæ civilitatis æſtimatur; quemadmodum cùm apud nos pyrum aliquod optimi ſucci alicui præbetur.

Oſtrea quæ vulgo in Lemni inſulæ littoribus capiuntur.

CAPVT XXXII.

IN Lemno nullum eſt flumen : eam ob cauſam incolæ nullum fluviatilis piſcis nomen nobis indicare potuerunt: ſed quia inſignes habent in littore maris piſcationes, marinis piſcibus abundant. Et quandoquidem Oſtreorum, quæ Gaideropoda nominant, piſcationem vidimus,ejus rationem hîc adiicere libuit. Piſcator oblongam perticam, (cujus extrema pars cuſpide ferreâ planâ munita) manu tenet, quâ magnis ictibus Oſtrea ſcopulis inhærentia verberet, hæc in mare dejecta, manu ferrea (quâ pertica alterâ extremitate prædita eſt) ſublevat & eximit : eâdem ferreâ manu Erinaceos marinos piſcari etiam ſolet.

Rondeletij Spondyles eſt ſive πεκτὼν. Contrà Rondeletium lib. I. de Teſtaceis cap. 40.

Differunt illa Oſtrea plurimum à noſtris : nam eorum teſtæ duobus tuberculis tam firmâ articulatione connexæ ſunt, ut difficillimè aperiri queant : ea quoniam magnam ſimilitudinem habent cum aſini vngula, Græci vernacula lingua Guaideropoda, hoc eſt aſini pedem , appellant. Nullum parvum Cancrum alunt , quemadmodum noſtratia. Myrina diſcedentes, rivulum quendam ſequuti ſumus nomine Salinari , atque iter ad molam vento verſatilem, in tumulo qui ad dextram eſt , ſitam, inſtituentes verſus Candiæ portum, ſterilem locum invenimus, in quo nihil niſi Chamæleon niger, & quibuſdam etiam locis albus: atque terram rubram conſpicientes, fodere cœpimus, & venam quandam terræ aperuimus, cujus quantitatem deſumptam cum Hephæſtiana diligenter contulimus, ipſamque omnibus notis illi quam ruſticus è Rapanidi attulerat, reſpondentem deprehendimus. Nam quemadmodum diximus, omnis terra ſigillata unius coloris non eſt : ſed interdum fit ut vena inveniatur candidior, nonnunquam magis rubra, aliquando utriuſque coloris particeps. Coriarij in Lemno ad glutinanda coria,glutinis loco,pingui terrâ utuntur: Attamen propterea haud dicimus terram Cochini montis pinguem eſſe : ſed ut plurimum magis macram, quemadmodum ferè marga.

Calida-

Calidarum aquarum in Lemno ſcaturigo, & Græcorum monachorum monaſteria.

CAP. XXXIII.

NVLLA eſt in Archipelago ſive Ægæo mari inſula, quæ Calohierorum Chriſtianorum monaſterium non habeat. Lemni monaſterium à pago Livado chorio non procul abeſt, & Agio Paulitico appellatur. Calidarum aquarum ſcaturigo eſt in inſula, quam Græci vulgo Thermes nominant: adeò tamen calidæ non ſunt, ut pleræque aliæ; nam ad ipſam etiam ſcaturiginem ſeſe in eas immergere licet: quod in reliquis, quas per Phrygiam, Ciliciam, Arabiam, Macedoniam, Italiam, Germaniam & Galliam vidimus, Thermis obſervare non potuimus, quandoquidem eæ aquæ primùm refrigerari debeant. Nulla propterea iſtîc ingens eſt ſtructura, ſed ſolùm exiguum tuguriolum, in quo quilibet veſtes exuere poteſt, & inde in fornicem ingredi, ubi ſola ingens eſt lapidea pila, quæ olim ſepulchri uſum præbuit. Exiguam ſcaturiginem habet hæc aqua; eam ob cauſam unicus ſolummodo, aut bini ſimul lavare poſſunt.

E Lemno in Thaſon inſulam navigatio.

CAP. XXXIV.

INDE in Thaſum Lemno admodum vicinam cum duobus Calohieris trajicere volui. Ante auroram e portu ſolventes, illuceſcente jam die tantum progreſſi eramus, ut medio quaſi itinere inter Lemnum & Thaſum eſſemus: verùm adverſus ventus adeò vehemens exortus eſt, ut etiam invitos in Scyrũ inſulam quinquaginta miliaribus infra Lemnum ſitam appellere cogeret. Tanta tempeſtate quatuor horarum ſpatio noſtra navis deferebatur, ut ante noctem in Scyrum appelleremus: in ea altiſſimi ſunt montes. Subſequente die vela vento committentes, ut Thaſum perveniremus, ſatiſque ſecundo vento in navigatione uſi ſumus. Iſtic triduo hæſimus, hac illac errabundi, deinde navem conſcendere oportuit quæ in Montem ſanctum, alio nomine Athos nuncupatum, curſum tenebat. Non mirum eſt ſi Romani olim Thaſium marmor in precio habuerunt: nam ipſi montes & ſcopuli illius inſulæ ex elegantiſſimo candidiſſimoque marmore conſtant. Oppidi portus fidem præbet olim id admodùm excultum fuiſſe. Inſulæ montes abietibus & piceis abundant, frequenteſque in iis naſcuntur Thapſia & ferula. Nonnullis adhuc inſulæ locis magni Scoriæ, hoc eſt, metallicorum recrementorum cumuli reperiuntur, ex quibus manifeſtum indicium eſt, olim iſtic divites fuiſſe fodinas; quod cum his quæ Herodotus ſcripta reliquit, convenire videtur, Thaſum auri argentique fodinis illuſtrem fuiſſe urbem. Nobis demonſtrata fuerunt vetera numiſmata argentea, quorum inſcriptio Græca erat Thaſiorum. Thucydides Græcus Auctor Thaſi fodinis Præfectum ſe fuiſſe ſcribit: Erant verò ſub Alexandro Macedone Thaſii: nam licet inſula ſit Thraciæ vicina, Macedoniæ tamen admodùm etiam propinqua eſt, non procul à Bucephalæ portu; Thaſi autem portus ſolùm duobus miliaribus & ſemiſſe diſtat à Macedoniæ continenti. Thaſi fodinæ olim ſingulis annis octoginta talenta Philippo & Alexandro pendebant: at nunc planè deſertæ ſunt. E Thaſo ſolventes ut in Montem Athon traiiceremus, quatúor horarum ſpacio ad monaſterium Liatopedi appulimus, quod inter reliqua in totius montis Athou Iſthmo conſiſtentia monaſteria facilè primarium eſt.

Montis Athou deſcriptio, & de rebus in eo memorabilibus.

CAP. XXXV.

QVEM nunc deſcribemus montem, Græcè Athos, Italicè Monte ſancto appellatur. Nihil ſcribere meminimus, quod, hoc monte, magis ſigillatim deſcribi mereatur: nam veteres Auctores illius adeò frequenter meminerunt, ut eorum ſcripta meritò celebrem illum reddiderint. Et ſanè mira eſt ejus forma. Quod olim Herodotus de Perſarum rege & hoc monte ſcripſit, nimirum Xerxem eum in ipſius iſthmo, quà anguſtiis quibuſdam continenti conjungitur, fodiſſe, ut claſſem iſtac trancceret; planè à veritate alienum nobis videtur: attamen certo ſtatuere non audemus. At cùm iſtac tranſiremus, de induſtria locum diligenter perluſtravimus: nam ex Hieriſſo oppido digreſſi, ut an inciſio-

num & foſſarum aliquot veſtigia exſtarent conſpiceremus, nulla obſervavimus: vel ſi olim fuerunt, nunc planè obruta & adæquata ſunt.

Tametſi in diverſis totius orbis partibus plurimæ ſint nationes Chriſtianam religionem variis ritibus colentes, omneſque Chriſtum agnoſcentes; nulla tamen eſt, quæ ſummum aliquod caput in ſua Eccleſia non conſtituerit. Atq. aſſerimus Græcanicæ Eccleſiæ ritus latiùs patere quàm Latinæ: Græci autem cùm à Romana eccleſia ſeceſſionem fecerint, alios ritus ſibi delegerunt, à Latinis admodũ differentes. Quemadmodũ autem Latini unicum Eccleſiæ caput agnoſcũt, quod Romæ ſuam ſtationem habet, eiq. omnes nationes ejus doctrinam ſequentes obediunt: ſimiliter Orientalium Eccleſiarum capita, Patriarchæ nuncupantur, quorũ ſedes variis locis deſignatæ ſunt: nam plurimi populi, etiam Græco ſermone non utentes, Patriarchis ſubjecti ſunt. Poëtæ & Hiſtorici hunc montem mirum in modum illuſtrarunt: fuit etiã ab omni antiquitate Græcis religioſis dedicatus: & arbitramur Ethnicorum etiam tempore à ſacrificis idola colentibus habitatum fuiſſe. Unica eſt per univerſam Græciam Religioſorum differentia, quorum maſculini ſexus Caloieri, feminini verò Calogriæ appellantur; quæ appellatio noſtro idiomate reddita, tantum valet, quantũ apud vulgus bellus pater: Attamen Caloieros probum ſenem, & Calogria bonam vetulam propriè ſignificat. His mons Athos olim dedicatus fuit, & privilegium datum, quod etiamnum hodie retinent, nempe, neque Græcum, neque Turcam hunc montem habitare poſſe, niſi Caloierus ſit. Caloieri nunquam matrimonium contrahunt, licet Græci ſacerdotes conjugati ſint. Per omnem vitam carnium eſu abſtinent, atque etiam frequentiſſimè piſcium ſanguine præditorum, præſertim quadrageſimæ ipſorum tempore. Duriter admodum vivunt, & vix vllum ferculum illis eſt uſitatius olivis conditis, non noſtris ſimilibus, ſed nigris & maturis, quæ ſine muria, inſtar prunorum exſiccatorum ſervantur. Ceterum quoniam ſex ferè Caloierorum millia variis ejus montis locis habitant, in quo prõpemodum quatuor & viginti ampla vetuſtaque monaſteria validis altiſque muris ſepta, hinc & inde ſparſa cùm maris litore tum continente, quæ ingreſſi ſumus; tum etiam quod qui ea adeunt gratis alantur: præter inſtitutum facturus non videor, ſi ipſa eo ordine quo ſita ſunt recenſeam, propriſque nominibus appellem: namque certus ſum, Græcas ceremonias iſtîc diligenter obſervari, eamq. ob cauſam iſtos Caloieros majus ſanctimoniæ nomen adquiſiviſſe, reliquis qui in monte Atho educati non fuerunt. Provinciæ autem quæ Græcorum religionem ſequuntur, ſunt Circaſſi, Walachi, Bulgari, Moſcovitæ, Ruſſi, potior Poloniæ pars, & Mingreliæ, Boſniæ, Albaniæ, & Illyrici ſive Sclavoniæ, cum nonnullis Tartaris, deinde Serviani & Croatæ. Breviter omnes provinciæ circa pontum Euxinum ſitæ, cùm circa ipſius littora, tum continente, Græcorum religionem ſequutæ ſunt. Hi omnes montis Athou Calohieros majore in honore atque æſtimatione habent, pluſque illis tribuunt quàm aliis qui in eo monte non fuerunt. Imò ipſi Turcæ qui in omnes pænè ſuprà enumeratas provincias imperium obtinent, magnas illis eleëmoſynas conferunt ob vitæ ſanctimoniam & ſtrictam ceremoniarum obſervantiam. Monachi montes Sinai & Libani incolentes, Divi Antonii ſolitudines, oppidum Tauri, exterioraque loca ad Erythræi maris littora ſita, Antiochiam item, Alexandriam, Hieroſolỳma, Pruſam, Damaſcum, atque pleraque alia monaſteria, paſſim per Aſiam & Turcarum ditionem ſparſa, etiam apud Chriſtianos majore in precio habentur, cùm in monte Atho habitârunt. Omnia monaſteria & monachorum genera per Aſiam ſparſa, à nobis enumerata, ſub Turcarum imperio quæ ſunt, ſua ſacra idiomate Græco peragunt. Atque licet Græcanicæ eccleſiæ caput, Patriarcha nuncupatus, Conſtantinopoli ſedem habeat, plerique tamen alii idem nomen, ſimilemque poteſtatem obtinent, in iis provinciis quibus præſunt. Nam Patriarcha Alexandrinus abſolutam habet poteſtatem in eos qui Græcos ritus obſervantes in Ægypto & Arabia vivunt, magnificaſque in Memphi ſive Cayro habet ædes (quas vidimus) ædibus Patriarchæ Conſtantinopolitani (quæ peculiari nomine Patriarchatus nuncupantur) non multum inferiores. Alius Patriarcha Damaſci reſidet, qui abſolutè imperat omnibus monaſteriis & hominibus Græcæ religionis Syriam incolentibus: is ſingulis annis decima quinta die Auguſti in Monaſterio ſupra montem Libanum adeſſe cogitur ad liturgiam celebrandam. Eſt præterea alius Antiochiæ, qui Monaſteriis & aliis Chriſtianis Græcis præeſt, qui Barut, Tripolin, Haleb, aliaque plurima Aſiæ loca inhabitant. Turcarum Imperator hos Patriarchas ſua religione uti permittit, modò tributum perſolvant. Dicitur verò Conſtantinopolitanus pro monaſteriis in monte Atho ſitis, aliiſque per Europam ſparſis, duodecies mille ducatos aureos pendere. Porrò cum iſtorum Patriarcharum quiſpiam è vivis exceſſit, Epiſcopi & Metropolitani, qui noſtrorum Cardinalium inſtar ſunt, conveniunt ut alium eligant: perpendendum autem eſt, neminem Patriarcham creari poſſe, niſi primùm Metropolitanus fuerit; quod cum Pontificia conſtitutione convenit.

Ceterùm

Ceterum ex ſex Religioſorum quos Caloieros appellavimus milibus in monte Atho degentium, ne quem otioſam vitam traducere exiſtimetis: nam ſummo diluculo è ſuis monaſteriis egreſſi, ſinguli ſua inſtrumenta geſtant; alii bipalium, alii ligonem, alii falcem, peramque habentes ex humero dependentem, in qua panis biſcoctus & cepæ. Singuli pro ſui monaſterij œconomia ſuſtinenda laborant; alii vineas fodientes, alii arbores cædentes, alii naves fabricantes. Neque aptiorem eorum comparationem facere poſſemus, quàm cum Principis cujuſpiam familia œconomicè & bene conſtituta: alii etenim ſartores ſunt, alii fabri murarii, alii lignarii, alii alia opificia exercentes in communem omnium utilitatem, ad lanæ uſque penſa etiam ducenda, è quibus ſibi interulas texunt, & veſtes comparant: vili profectò veſtitu amiciuntur, iſto ferè modo quo Heremitæ à noſtris vocati, & qui furva veſte utuntur, Galli *Enfumez* & *Bons hommes* nominant. Ipſos nuncupaſſemus monachos vulgari noſtro loquendi more, niſi hac dictione abuteremur: nam monachi vocabulum, unicum deſignat, qualis nobis Heremita, ſive in monte Atho Phileremos dictus.

Ad hujus montis (cujus longitudo trium dierum itinere patet) formam rectè exprimendam, proponenda eſt nobis hominis reſupini in mari ab occidente in Meridiem extenſi Idea. Quemadmodum verò ſi quiſpiam reſupinus natans pedibus littus contingeret, id ſpacium quod pedes occuparent, anguſtius efficeret, quàm quod reliquæ corporis partes, atque inde paulatim in latitudinem ſeſe explicaret ad ſcapulas uſque, & inde denuo, ubi collum eſt, in anguſtias coiret, deinde caput rotundum magiſque eminens reliquo corpore appareret: ſic etiam ſummum jugum in extremo monte Atho attollitur, quod à navigantibus plus quàm triginta miliarium intervallo conſpici poteſt; eſtque illa eminentia totius montis caput. Atque ſi quis procul è Macedoniæ montibus ipſum conſpiciat, ſupini hominis formam referre videtur: nam ut mentum atque naſus ſupini hominis magis eminent, deinde paulo pòſt intervallum conſpicitur inter mentum & pectus, expreſſum eo cavitatis ſpacio quod à mento ad guttur deſcendit: câdem planè ratione conſpicitur mons dilatari, humerorum altitudinem oſtendens, deinde in arctum quodammodo ſeſe cogens: ſic ut corporis medietas in ipſo umbilico conſtituatur: poſtea denuò intumeſcit, ut in corpore coxendices, atque progreſſionem faciens uſque ad genuum locum, quæ attolluntur non ſecus ac ſi reſupinus crura nonnihil contrahat. A genubus deinde crura extenſa in arctum ita deſinunt, ubi videlicet continenti junctus eſt mons; ut Cherroneſus illa montis Athou, hominum induſtria expreſsè facta videatur, ut humani corporis reſupini formam exprimeret. Eam ob cauſam facilè accedimus ad id quod de Dinocrate architecto dictum eſt, qui Alexandro perſuadere conatus eſt ut ſupini hominis formam ædificaret, una manu oppidum ſuſtinentem, & altera craterem, ex quo proflueret aqua omnibus advenis potum ſubminiſtratura.

Quinque vel ſex nunc eſſe Caloierorum Græcorum in Atho monte degentium millia, hinc inde per Monaſteria ſparſa.

CAPVT XXXVI.

VNIVERSVS hic mons cùm peditibus tùm equitibus aditu perdifficilis eſt: in quo recenſeri poſſent quinque aut ſex Caloierorum millia in monaſteriis habitantia, quæ vigeſimum tertium aut quartum numerum explent. Nullum verò eſt cœnobium quod plures ducentis Caloieris pro portione non habeat: etenim in quibuſdam trecenti aluntur, in nonnullis ducenti, in aliis centum & quinquaginta, in aliis centum, atque in aliis ſimiliter plures vel pauciores.

Omnia monaſteria in monte Atho firma & munita eſſe adverſus Piratarum incurſiones: licet illis non admodum iniqui aut moleſti ſint.

CAP. XXXVII.

EX viginti tribus vel viginti quatuor monaſteriis in hoc monte exſtructis, nullum eſt, quod munitum & muris probè cinctum non ſit, cùm ut hoſtium vi, ſi eos invaderent, tum piratarum excurſionibus, ſi opus foret, reſiſtere queant. Nam cùm maris littora incolant, divexare poſſent piratæ, niſi munita haberent monaſteria. Attamen illi ipſi piratæ, licet etiam ſint Turcæ, ab omni humanitate alieni, Caloieris vix moleſti eſſe ſolent, aut illos offendere magnopere conantur. Iuſtitia nimirum etiam inter latrones

locum obtinente, atque ratione inter sceleratos imperium habente. Etenim licet omnium mortalium sint nequissimi, & religionis maximi hostes; conscientiâ tamen illorum animos urgente, montis Athou Caloïeros minimè lædunt: imò qui neque patri matrive, neque fratri aut sorori, aut cuivis sanguine juncto, neque amico parcerent, quin eos venundarent, naturæ quodam modo instinctu Caloieros observant. Illi verò piratæ hominibus insidiantur non modò ob eorum facultates, sed etiam ut ipsos in servitutem redigant: nam singula mancipia quinquagenis ducatis aureis æstimare solent.

Montem Athon in eâdem æstimatione apud Græcos esse, qua Roma apud Latinos.

CAP. XXXVIII.

IAM ab eo tempore quo Græci scriptores celebres esse cœperunt, fuit hic mons magnoperè commendatus: quod etiam nomen illi datum indicat. Græcis enim vernaculo sermone ἁγίων ὄρος appellatur, apud quos in ea est sanctimoniæ opinione, quâ Roma apud Latinos. Quibus per eum montem iter facere contingit, cujuscumque negotii causa, victus per monasteria gratis subministratur: verùm à Caloieris nihil aliud sperandum est, quàm quo ipsimet vesci solent, videlicet olivæ conditæ, crudæ cepæ, fabæ aquâ maceratæ deinde salitæ, panis bis coctus, rarissimè recens panis, & nonnumquam salsi vel recentes pisces; quoniam maris littora accolunt. Omnia porrò monasteria usque adeò vicina non sunt: duo verò duntaxat inter ea sunt primaria, unum Vatopedi nuncupatum, alterum Agias Laura. Magnâ verò maris opportunitate utuntur, cùm propter navigationem qua illis omnia necessaria aliunde advehuntur, tum propter piscationem quæ illis perutilis est. Temporis etenim fallendi gratia piscationi indulgere solent; quam ut commodiùs exercere queant, naviculas ex crassis Platani truncis conficiunt sine magnâ difficultate, atque sine impendio, ex singulis videlicet truncis excavatis, singulas fabricantes, illis scaphis ferè similes quibus Ararim aut Sequanam traiicere solent. Aliàs binos truncos excavatos ligneis clavis in navicularum formam conjungunt: quibus (dum venti silent & malacia est) tam altè in mare progrediuntur, quantum ad piscationem requiritur: illorum verò retia, suberis defectu, cucurbitis, uti in Propontide pini corticibus sublevari solent. Monasterium Agias Laura nuncupatum, inter reliqua totius montis monasteria facilè principatum obtinet, atque ad radices celsissimi jugi (quod verus Mons Athos est) situm est, qua parte Lemnon spectat: in eo sunt circiter trecenti Caloïeri. Monasteria igitur per montem sparsa, ea parte qua Macedoniæ continenti conjunctus est, recensebo.

Monasteriorum nomina, serie quadam enumerata, sumto ab iis initio quæ continenti sunt proxima.

CAP. XXXIX.

MACEDONIA digressis, & magnum quendam pagum Hierizos nuncupatum paulo supra isthmum situm ingressis: atque inde secundum maris littus progredientibus, in isthmum nomine Aladiefna pervenitur, deinde ulterius in Prulacas: postea in collem Megalivigla appellatum ascensus est. Eo loco interdiu & noctu fiunt excubiæ, præsertim quando piratarum excursiones metuuntur. Nuper admodum Hierizos ingens duntaxat pagus fuit: at abhinc octennium Turcarum Imperator muro includi & muniri jussit, ob piratarum metum. E Megalivigla progressis, primus fons in ipsa via occurrit, Græcis Protonero nuncupatus; quo prætergresso, & isthmo superato, in montis Athou ditionem est aditus, atque monasterium nomine Sguraf occurrit. Littus deinde versus Orientem legentibus, aliud monasterium invenitur Chelandari appellatum, postea monasterium Simeon elegans & peramœnum, nequaquam tamen magnitudine, amœnitate aut opulentia cum sequente Vatopedi nuncupato comparandum. Quinto ad Pantocratorou, sexto ad Yvero supra tumulum in littore situm pervenitur; septimo ad Philotheou, octavo ad monasterium Caracoul omnium ferè postremum: nam quod in extremo monte ad radices altissimi jugi Athou situm est, Agias Laura nominatur. Ex Agias Laura monasterio digressis, atque ad aliud montis latus obversis, alia similiter monasteria cùm in littore, tum in continenti occurrunt, quemadmodum in eo quod descripsimus latere. Montis igitur ambitum sequentibus, & ex Laura digressis primum occurrit monasterium Agiou

Agiou Paulou, quod insulæ Scyro objectum est, deinde monasterium Dionysio, tertiò Glygoriou, quartò Russio, Russiæ peculiare. Postea inveniuntur monasteria Xenopho, Archangelos, Diocherio, & Castamoniti: quæ monasteria in montis ambitu secundum mare sita sunt. Quæ longiùs à littore absunt, vel in planicie aut vallibus, aut silvis, sunt Castamoniti, Simon petra, Ichares protato, Cothleomus, Philotheou. Nemo porro mirari debet, tot monasteria in eo monte exstructa: nam trium dierum itinere in longitudinem, dimidii verò diei in latitudinem patet. Habent hæc monasteria in suis templis sacras reliquias, ad quas frequens fit concursus. Templa egregiè ornata & exstructa, in quibus Caloieri singulis diebus Liturgias canunt, omnia Græco sermone proferentes. Olim in eo monte boni libri Græci manuscripti inveniebantur: nam ejus montis Græci tum temporis multo doctiores erant quàm nunc sunt. At jam omnes indocti, vixque in singulis totius Montis Athou monasteriis unicum eruditum Caloierum reperias. Theologici libri manuscripti, fortassis inveniantur: at nulli poëtici, nulli historici, nulli philosophici.

Cur plerique libri in Græcia perierint; de monasteriorum in monte Atho fundatione: atque summa in qua Græciæ Ecclesiastici versantur, ignorantia.

CAP. XL.

HVNC Græcorum librorum interitum, Græciæ populorum, qui à suis majoribus prorsus degenerârunt, negligentiæ & ignorantiæ adscribendum esse necesse est. Nam non solùm nostrâ memoriâ, sed etiam jam multo tempore, neminem per universam Græciam, aliquâ eruditione præditum reperias. Concedimus quidem aliquos Græci & Latini sermonis peritos: at de doctrinâ & eruditione studio adquisitâ intelligimus, quemadmodum nunc apud Latinos plerique inveniuntur. Inter sex Caloierorum millia, qui nunc in eo monte versantur, vix binos aut ternos in singulis monasteriis invenias qui legere aut scribere nôrint. Nam Græcanicæ ecclesiæ præfecti, & Patriarchæ, Philosophiæ hostes, omnes sacerdotes aut religioni initiatos, qui alios quàm Theologicos libros legerent aut describerent, anathematis fulmine petierunt: atque aliis persuaserunt nemini Christiano operam in Poëtica aut Philosophia navare licere. Ecclesiastici autem fulmine excommunicationis icti, absolvi non poterant, nisi arctissimis quibusdam iejuniis, & certâ pecuniæ summâ, aliisque corporeis quibusdam punitionibus præcedentibus & pœnitentiæ loco inflictis. Omnia monasteria suprà enumerata olim à diversis nationibus cùm peregrinis tum Græcis fuere instituta, suosque reditus in variis orbis regionibus adsignatos habuerunt. Multa adhuc exstant quæ censum annuum ex Russia usque, Walachia, Trapezunte, Italiaque & Roma missum accipiunt. Caloieri enim Vatopedi, suum monasterium ex Romano quodam templo censum accipere solere referebant, unde nihil amplius ad eos perferretur. Atque licet Russi, Walachi; Bossenæ, Mengreliæ & Circassiæ incolæ atque Moscovitæ sermone, eoque à Græco dissimili, inter se differrent: nonnullum tamen adhuc censum ab illis recipere: cum autem qui à Latinis provenire solebat, intermissum esse. Omnia quæ enumeravimus, ritu Græco, non autem Latino, sese habent. Per Latinum ritum intelligimus cum quem Romani Pontifices mandata tradunt. Ceterùm quoniam inter Caloieros nulla est vestium varietas, omnes inter se ferè sese norunt; quorum vivendi ratio sanè mira est. Neque canabeas neque lineas gestant interulas, sed laneas, quas ipsimet nere solent: eorum amictus colore & forma convenit, ut diximus, cum corum vestitu quos Galli Infumatos nominant. Nec quispiam est in quocunque etiam monasterio, qui artem aliquam mechanicam non exerceat; nunquam enim operas externas conducunt ad sua negotia peragenda: sed si quid in communem monasterii usum agendum est, omnes simul in id incumbunt; aut peculiaribus quibusdam negotium committetur, veluti, vitium putatio, agrorum cultura, lignorum invectio, hortorum cultura, piscatio. Alii etenim sunt sutores, qui calceos aliis consuunt, & laceros concinnant: alii sartores, qui talares vestes parant: alii fabri lignarii, ad lembos, naves, atque alia opera lignaria fabricanda: alii molitores: alii murarii & cementarii: alii similiter alia opificia exercent. Vera est inquam œconomia in monasterii utilitatem instituta, plurimum differens cùm moribus tum victus ratione a Latinorum monasteriis. Religio Græca sic inter eos instituta est, ut si quispiam pauper celebs aut alioqui adolescens sese mundo abdicare vult, & Caloierus fieri, & aliquam facultatulam obtineat, ea

in communem totius monasterii usum cedet. Fratris nomine inter se non compellant, sed patris & filii.. Singuli recipiuntur ad ea munia exequenda, ad quæ magis sunt idonei. Si quis autem Græce legere norit, aut eruditior aliquantulum sit, plus auctoritatis interdum obtinebit quàm reliqui: nam ad aliis præcinendum adhibebitur: cùm in suis templis eam consuetudinem observent ut quispiam publicè legat, quod alii canendo pronunciare debent. Pauci Caloieri inveniuntur qui sint sacerdotes, & Missam celebrent: & si qui sint, non magis à manualibus operibus liberantur, quàm reliqui Patres: singuli enim manus operi adhibere debent. Inde fit ut studiis & scriptioni vacare nequeant: imò ne vernaculam quidem linguam legere discunt; in tanto ignorantiæ regno versantur.

Græcanicæ Ecclesiæ ceremoniæ.

CAP. XLI.

IAM dictum est omnes in universum Græcos, eosque qui illorum ritus observant, Patriarcharum mandatis obsequi: singulasque Provincias peculiarem habere; atque eum qui Alexandriæ præest, Memphi habitare, alterum Damasci esse, tertium Constantinopoli, cui omnes Caloieri montis Athou per omnia obsequantur, non secus ac nos Romano Pontifici. Hujus item montis Athou Caloieros in quæcumque monasteria per Græciam aut alias orbis provincias sese conferant, semper majore in precio haberi, quàm qui in eo monte non vixerint: imo Caloieros Ierusalem, montis Libani, Cairi sive Memphis, Damasci, Bulgariæ, Russiæ, Bosniæ, Wallachiæ, Moscoviæ, Epiri sive Albaniæ, Illyrici sive Sclavoniæ, aliosque per alias provincias sparsos, in quibus idiomate utantur à Græco diverso, montis Athou Caloieros magni facere; quoniam ceremonias diligentiùs observare feruntur reliquis qui ritu Græco vivunt. Cereis etiam & accensis lampadibus utuntur in suis templis, statuasque atque picturas, instar Latinorum, habent, & campanis utuntur. Porro Græci qui sub Venetorum ditione vivunt, majore libertate fruuntur quàm quibus Turca imperat. At cùm hi, tum alii, ferrum habent è templi valvis clavo suspensum trium digitorum crassitudine, & brachiali longitudine, arcus modo nonnihil inflexum, quod campanæ ferè instar sonorum est, aut æris modo tinnit: alium verò in monte nolarum sonitum non habent, quàm hujus ferri strepitum: & ad preces hujus ferri sonitu omnes convocantur. In toto monte neque Gallinas, neque columbas, alteriúsve generis aves, neque vaccas, neque capras, neque arietes alunt, quoniam carnibus non vescuntur. Aves duntaxat nomine tenus, quòd illarum appellationem interdum audiant, norunt: nam quoniam iis non vescuntur, nullas aucupantur. Nihilominus tamen observavimus, eam avem quæ apud Cenomanos *Pinson royal*, Lutetiæ *Vn gros bec*, (quæ ab Aristotele & Græcis * μαλακοκεφάλος, à Latinis Molliceps nuncupatur) ipsorum lingua, id est, Crassi rostri appellationem inveniisse: atque aviculam illam per arbores repentem, quam Galli Terco vel Turcot nominant, & Latinis Torquilla, Græcis Iynx dicta fuit, vulgarem illic etiam esse, & Alcionis appellationem obtinuisse. Nullum autem in universo orbe locum monasteriis aptiorem novi, ipso monte Atho.

* *De hac re vide ipsius Bellonij historiam de avibus lib. 6. cap. 7. & lib. 7. cap. 30. ubi Mollicipem à Pardalo distinguit.*

Rariores montis Athou stirpes, sponte nullâque culturâ adhibitâ provenientes.

CAP. XLII.

MONTEM Athon præ reliquis, ubi unquam pedem fixerim, locis, herbosum observavi: nullaque in eo ratior est planta, quæ eodem antiquo nomine non sit cognita, quo à Theophrasto, Dioscoride, & Galeno donata: Planta illa, parvula radice prædita, quam Veteres Apion nominabant, nunc Chamæpydia nuncupatur; nullusque est Caloierus in toto monte, qui eam laxandi facultate præditam esse non norit. Quoniam verò multos magni nominis viros hallucinatos comperio, qui ipsius loco aliam sumunt, atque spuriam ejus iconem exhibent, ejus vivam imaginem oculis subiicere libuit, quam ex ea exprimi jussimus, quæ ex radice per octo menses integros à nobis extra terram servata, tandemque telluri commissa, folia, flores, & semina produxit, qualia in sequenti figura conspiciuntur. Montis Athou Caloieri hoc privilegium obtinuerunt, ut nemini toto monte præter ipsos habitare liceat: hanc ob causam fructiferis arboribus, vitibus & oleis

eum

eum excolunt. Merito illis dicatus est, quoniam hominibus secessu & solitudine gaudentibus convenit; dignusque est qui cum deliciarum quodam paradiso comparetur, iis qui rure delectantur. Hippoglosson istîc admodum frequens est, quod ipsi Coraco Votano, hoc est, cornicis herbam nuncupant. Veratrum nigrum in multis vallibus crescit. Nemo est in toto monte, cui arbor quam Plinius Alaternum appellavit, veteri legitimo nomine, quo ipse Theophrastus vsus est, Phylicæ, nota non sit: Corcyrensibus verò & Cretensibus Elæprinos dicitur, quoniam, ut Plinius scribit, folia habeat inter Ilicem & Oleam media. Fagus quam Galli *Fousteau* nominant, in eo monte frequens est, ab omnibus Oxya appellata; de qua postea plura, quia diu per eum montem oberravi, illam quærens, Oxyam à Fago differre existimans. Quæ veteribus Ostria dicta fuit, antiquam appellationem istic adhuc retinet, cáque mons abundat; illa ipsa est quam Galli *Haistre* vocant. Mirari verò subit quosdam meos populares doctos & rerum peritos, adeò hallucinatos esse, ut eam quam vernacula lingua *Haistre* appellamus, Latinorum Cerrum esse putarent; quandoquidem *Haistre* nullam glandem ferat, & Ostria à Theophrasto tam graphicè sit descripta. Aria etiam vetustum nomen retinet, licet Idæ montis in Creta incolis Acylaca dicatur. Quandoquidem autem tanta est rivorum è numerosis limpidis fontibus defluentium commoditas; quoquò te obvertas, & in umbra deambulare voles, tanta elegantium stirpium frequentia oculis obicitur, ut nullus quantumvis tristis aut melancholicus, ilicò non recreetur tam numeroso arborum perpetua fronde virentium aspectu; tanquam is locus de industria pro deliciarum quodam viridario exstructus fuisset. Sed quoniam in mentionem incidimus arborum in isto monte perpetuò virentium, eas ordine recensebimus.

Ferarum arborum perpetuò virentium in montis Athou vallibus sponte provenientium nomina.

Caput XLIII.

Celsæ Lauri atque Oleastri istîc summos Solis æstus perpetuò reprimunt: Arbuti verò, quæ aliis in locis plerumque duntaxat fruticant, ingentes istic fiunt arbores. Adrachne istîc abundat. Aria, Phylica, seu Alaternus, Ilices, in celsam magnitudinem excrescentes, montes istîc vestiunt, quemadmodum & Piceæ & Abietes. Myrti latifoliæ cùm steriles tum fructiferæ, Rhododendri rubro flore in summam celsitudinem attolluntur, earumque caudices crassitudine Ficubus non cedunt. Smilax lævis ad summum usque celsarum Platanorum fastigium perreptat, perpetuam gerens virentem comam adversus ventorum injurias & Solis ardores. Sed quandoquidem aliæ sunt arbores perpetua fronde virentes, præter eas quas in monte Atho inveniri diximus, non immeritò illas hoc loco subjungemus.

Arborum & Fruticum, quos in variis provinciis perpetua coma virere observavimus, nomina.

Cap. XLIV.

Quandoquidem stirpes perpetuò virentes describendi occasio datur; rationi consonum videtur, ut à celsissimis totius orbis arboribus, videlicet Cedris, auspicemur. Eas verò sigillatim describere non est animus: sed breviter hoc loco enumerare sufficiet. Præter jam dictas Syriæ prælatas Cedros, aliæ pumilæ inveniuntur Lyciæ, quarum folium spinosum: ob id à Græcis Oxycedri cognominatæ; atque hac nota ab aliis Cedri Phœniceæ generibus differentes, quæ obtuso mucrone prædita folia habent. In eo numero recensentur etiam Myrti, licet ejus varia sint genera; nam aliæ candidæ, aliæ nigræ, aliæ angustiore folio, aliæ latifoliæ: quintum insuper est genus nobis admodum frequens, nempe quod in frigidarum regionum hortis colitur. Omnes comferæ sive resiniferæ arbores, excepta Larice, eo etiam numero comprehenduntur: quas Gallicis nominibus efferemus, prout ab urbium & pagorum Sabaudiæ & Arverniæ incolis ea didicimus.

Quo verò faciliùs intelligi possit, quales eæ sint, illis antiqua nomina adiiciemus. Quæ nunc Gallis Aleuo dicitur, Pinastri nomen obtinebat, arbor Græcis incognita, atque à Pino silvestri differens. Quæ Gallis Suiffes dicuntur è genere abietum sunt, quarum aliæ mares aliæ feminæ, eas Sapinos sive Abietes feminas appellabimus. Nam quæ veteribus Abies dicebatur; à Sapino differt. At Abies tribus gallicis nominibus donata est: nam alij *du sapin*, alij *du Vergno*, tertii *du Sap* vocant: verùm Sapinus Latinorum, Gallis *de la Suiffe* dicitur. Atque ut faciliùs discerni queat, ejus iconem hîc adposuimus.

Quæ universæ Græciæ adeò familiaris est, & veteribus Picea dicebatur, plurimas appellationes Gallicas obtinet: nam Lugdunensis Galliæ incolæ in Tarare móte, partim *Pignets*, partim *Pins sauvages* nominant: at gallica appellatio qua & Sabaudi & Arverni utuntur, constantior est in *Pignets*, quam *Pins sauvages*. Larix in Græcia non nascitur, Galli *Melese* nominát, sola inter coniferas folia hieme abiicit: sed hæc sigillatim in libro, cui titulus est de Arboribus coniferis, scripta sunt. Aureæ mali, Poma Adami, Citria sive Poncires, Citrones & Limones eo etiam numero recensentur. Multa quoque Capparum genera perpetuo virent: quorum nonnulla in rupibus & scopulis Cretæ crescunt alia spinosa, alia spinis carentia. Aquifolia, Acacia, Aria* sive Acilaca, Cassiæ solutivæ arbores, Palmæ, Sena, Thamarindi, Adrachnes in Græcia frequentes, Philica, Balsami arbor, Buxus, Cupressus, Trapesuntina arbor cerasifera, Esculus & Cerrus aliâs Volagnida, Ephedra sive Anabasis, Erica, Phana, Cisti frutex, Ledon, & Glans unguentaria perpetuâ fronde virent: Item Hedera cúm alba túm nigra, Halimus, Hennæ frutex in Ægypto nascens alio nomine Alcanna, à Ligustro differens, quod Gallis *du Troesne* dicitur, & hieme foliis spoliatur; at Alcanna ea retinet. Ilex arbor, Gallis *Chesne verd* dicta; Ilex coccifera, Gallis *Graine d'Escarlate* nuncupata, Iuniperi cùm majores tum minores, Lauri quinque genera, quorum vnum odoris expers est, Lentiscus è qua Mastiche fit, Lycium, & Lanifera arbor, Libanotis coronaria, Sebeste, Sycomorus Ægypto peculiaris, Sabina prima & altera, Thuya, Suber, Taxus, Siliqua sive Ceratia, Nerion & Oenoplia, quæ alio nomine Napeca dicitur, & in Ægypto atque Syria crescit, Persea, Polemonia, Genistæ quoddam genus in Arabiæ solitudinibus nascens, Tragium Cretæ familiare, Acacia altera, Myrobalani, & Salvia Cretica, poma gestans edulia, & Anapala arbor dicta, perpetuò virent. Idque non ex alterius scriptorum lectione, sed ex nostramet observatione cognovimus: nihil etenim scripsimus quod ipsi non viderimus. Prætermisimus multas pusillas stirpes quæ hieme etiam folia non abiiciunt, quale est Gallorum *Frelon*, Thymum verum, Satureia græca; & alias similes; cùm arbores & frutices duntaxat enumerare animus fuerit. Nonnullæ aliæ, ut Terebinthus, in arborum perpetuâ fronde virentium numero habitæ sunt: adiicere tamen noluimus, cùm aliter rem sese habere experientiâ didicerimus.

* *Aliam, ab ea quæ vulgo creditur, Ariam novisse debuit Bellonius, cùm eam inter perpetuò virentes reponat: nam arbor ab omnibus rei Herbariæ scriptoribus pro Ariâ habita, hieme perinde folia abiicit, atque reliqua Sorbi genera.*

Vicinorum locorum observatio, quæ ex summo montis Athou vertice conspici possunt.

CAPVT XLV.

CANTHARIDVM genus est in Atho monte à nostris vulgaribus diversum, quod Græcis Bupreſtis dictum est, vulgaribus Cantharidibus alioqui formâ similium, nisi crassiores essent, pallidi sive lutei coloris, & admodum putidæ, indifferenter vescentes, vel rubo, vel cichorio, vel urtica, vel conyza, vel aliis herbis. Caloieri eas antiquo nomine appellant Voupristi: alis ad volatum aptis præditæ sunt, ut muscæ. Ejus nominis rationem satis manifestam nobis dederunt, quam suo magno malo experti sunt. Nam si jumenta aut alia animantia ruminantia, simile insectum devorent, vel herbas quibus inhæserunt depascantur, intumescunt & moriuntur. Quemadmodum autem Viperæ cui nomen *Prester* est, morsus hominibus pernicioſus est: sic cantharis illa lutea suprà dicta, bobus præsens est venenum, atque etiam, ut credimus, hominibus: eam ob causam Græci olim Bupreſtin nominarunt. Alia adhuc ejus veteris appellationis etyma in variis Auctoribus inveniuntur. Montis Athou Platani altitudine cum Libani Cedris, & montis Olympi & Amani Abietibus comparari queunt. Smilax aspera in dumetis nasci gaudet, & per ejus montis sepes, quemadmodum & Smilax lævis (quæ à domestica sive culta, quæ varii coloris fabas profert, distinguenda est) in summam altitudinem monte Atho libenter excrescit, ut etiam ad celsarum Platani arborum cacumina pertingat, ipsisque supremis ramis sese convolvat. Vitis silvestris naturam obtinet, quæ semper in altum tendit, præsertim si inveniat cui innitatur, quemadmodum & Ephedra. Si Smilax, cujus nunc meminimus, pumilam arborem cui incumbat nanciscatur, supra illius altitudinem nec attolletur nec excrescet ut illam deprimere possit: contrà verò si vastam arborem nacta fuerit, perpetuò attolletur donec ejus cacumen occupet, licet ipsa etiam arbor sidera petat. Nunquam à rustico, à quo Smilacis nomen percontati sumus, adò propriam dictionem expectassemus, qua antiquum ejus nomen exprimeretur: eam etenim vulgari Græca appellatione Smilachia nominabat. Altissimum montis Athou jugum, magisque celebre, in extrema Cherroneso, propter summam altitudinem, perpetua ferè nive tegitur, quæ in æstatem usque permanet: summum fastigium sterile est, asperrimis difficilimisq. scopulis constans. In eo cùm essemus, atque montis partem Septentrioni obversam, in qua etiam nix diutissimè antè quàm dissolvatur, permanet, contemplaremur, uberiorem, atque aboribus magis abundantem, pluresque stirpes in convallibus producentem observavimus. Quæ verò Meridiem spectat, arida est, sterilis, nullas arbores habens, præsertim circa ipsum verticem. Summum montis jugum pyri formam refert; nam & acuminatum & rotundum est: in cujus summo vertice sacellum, quò monasterii Agias Laura ad montis radices siti Caloieri, certa anni die conscendunt, ibique liturgiam canunt: eam autem diem certo inter ipsos constitutam omnes norunt, illamque esse existimo quæ mense Augusto Divæ Virgini sacra est. Cùm porrò in summo montis jugo essemus, insulas & provincias vicinas, veluti Cassandriam, quam Schiatho vocant, Scyron, Lemnon, Thasson, Samothracen, Imbron, adeò facilè conspiciebamus, ac si viciniores nobis fuissent. Semper istîc aura est frigidissima, quam diu perferre nequivimus. Inde descendentes per partem Meridiei objectam, & ad montis radices vicini, Abietum & Picearum silvas invenimus, quæ à Cretensibus & Arvernicis nonnihil differunt: nam earum coni adeò firmiter ramis inhærent, ut si vi detrahantur, rami fragmentum cum coni pediculo sive hastula semper simul evellatur: præterea politi sunt, neque ut alii scabri. Istîc etiam Ferulam, & Peucedani Centauriique majoris abundantiam invenimus. Quocunque per montem pergas, nullam viam reperies, qua ascendendum aut descendendum non sit: nam tota regio inæqualis est.

Montis Athou Caloieros sive Monachos, mechanicas artes exercere.

CAP. XLVI.

IAM antè scripsi Caloieros ipsos suam lanam in fila ducere: eam ob causam, qua ratione id faciant, describere consentaneum duximus; quandoquidem eorum colus, fusus, & verticillum nostris dissimilia sint. Colus ex canna sive arundine constat quæ Donax dicta est, & intra tres nodos duntaxat resecta, ut foramine facto tres in id lævæ manus digitos

digitos inſerere poſſint, nempe minimum, & binos ab illo proximos, liberum relinquentes pollicem & indicem, ad lanæ penſa trahenda, & fuſo applicanda. Summa cannæ articulatio furculæ in modum inciſa eſt, ut lana illi impoſita firmiùs cohæreat. Caloierus ſuæ regionis more fila ducens, colum lateri non applicat, ſed tribus digitis ſublevatam ſuſtinet. Lanam magno apparatu non præparant, ſed eam calida duntaxat lavant, & paululum carminant; propterea fuſus colui quodammodo reſpondere debet. Mirum igitur non eſt ſi veteres nonnullas ſtirpes colus, fuſi, & verticilli nomine donarunt: nam & hodie Attractilis herba fuſi vicem illis præbet: ejus enim caulis rectus eſt & lævis, tamquam arte expolitus eſſet. In ejus penuria bacillo minimi digiti craſſitudinem non æquante, ſed æquali ubique utuntur, cui ferrum hamuli piſcatorii modo formatum infigunt, ut filum comprehendat è quo fuſus dependeat. Verticillum etiam colui & fuſo reſpondere neceſſe eſt, quod cum noſtrarum mulierum verticillo nihil commune habet. Quoniam autem ſolummodo excogitatum eſt ad fila commodiùs ducenda, atque ut fuſo pondus addat; indicare voluimus Græcorum verticillum, etiam nunc illi ſimile eſſe, quod veteres deſcripſerunt, quodque eam auctoritatem obtinuit ut & herbæ, & piſci nomen daret Sphondylion, quem piſcem frequentiùs in Anglia quàm in Gallia reperiri ſcimus. Græcorum verticillum dimidiato pyro in binas partes per medium ſecto ſimile eſt: per medium perforatum eſt, dentibuſque caret. Id verticillum ſuperiori fuſi parti infigunt, inferiore fuſi parte deorſum propendente: fila autem noſtro more torquent.

Nullam unquam in totius montis ambitu urbem muro cinctam fuiſſe credimus: quia nulla murorum veſtigia exſtant: Vranopolis, Palæotrium, Thyſſus, Cleone, Apollonia, Caſſera, à Plinio enumeratæ, ſolummodo exigui pagi fuiſſe videntur, ubi nunc monaſteria ſita ſunt.

Caloierum inter reliquos invenimus, qui recens ex Sophia in montem Athon habitatum advenerat, lagenas è ſalicis amerinæ virgultis, aut tiliæ cortice, aut caſtaneæ ſummis furculis, alióve ligno ſequaci ut eſt ulmi cortex, texendi admodum peritum. Abſoluta & probè contexta lagena, aliqua materia, ne perflueret, inducenda erat: ad eam igitur rem Piceæ reſinam, Græcis πίσσινη, & Latinis Spagas dictam dictione Plinio uſitata, ſumebat, quam (cùm pinguis & lenta ſit) paululum decoquebat, & calidam in lagenam iniiciebat, quæ foramina & furculorum corticúmve interſtitia complebat & indurabatur; hacque ratione lagenæ ſtipabantur ne exſtillarent. Ejuſmodi lagenæ viatoribus ſunt commodiſſimæ: nam neq. Solis ardore facilè finduntur uti ligneæ, neque fragiles ſunt ut terreæ, neque graves ut ſtanneæ. Quoniam verò leves ſunt, atque diu conſervari poſſunt, iique qui illas conficiunt Sophiæ (in Servia Græciæ Provincia ea urbs eſt) habitant, & inde per Græciæ inſulas venales circumferre ſolent, Sophiæ lagenas appellant. His Walachi, Bulgari, & Circaſſi libenter utuntur.

Cancri aquæ dulcis, in montium rivulis verſantes, à noſtris fluviatilibus Cammaris, quos vulgus Cancros appellat, diverſi.

CAPVT XLVII.

PEDESTRI itinere per montem euntibus (nam equiti, niſi qui regiam viam ſequeretur, non liceret, imò ne pediti quidem, niſi quis agilitate præditus, animi gratia ſpretoque omni labore & moleſtia id faciat) itineris dux à via nota aberravit, ſic ut quo deſtinaveramus eo die pervenire nequiremus; nec commeatum ullum nobiſcum ſumſeramus. Tandem ſub noctis crepuſculum ad quendam rivum pervenimus cancris, noſtris cammaris diſſimilibus, adeò abundantem, ut mille temporis momento capi potuiſſent. Caloierus eos crudos manducare cœpit, aſſerens coctis meliùs ſapere. His etiam cum illo veſcebamur, neque jucundiorem ſaporem ullo in cibo invenire memini, ſive fame urgente, ſive cibi novitate id accideret. Cùm autem eos cancros à noſtris cammaris diverſos eſſe obſervaremus, eos è mari perreptaſſe arbitrabamur: at obvertentes nos, & regionem ad mare deſcendentem contemplantes, locum adeò ſublimem & aditu difficilem animadvertimus, ut nullo modo perreptare eò potuiſſe iudicaremus: deinde cùm exactiùs illos obſervaſſemus, inter eos & marinos magnam diſſimilitudinem deprehendimus; & iſtîc expreſsè annotavimus cancros eſſe fluviatiles à cammaris diverſos. Stirpis genus quoddam in valle invenimus Elegia nuncupatum, cujus ramis pro calamis ſcriptoriis utuntur: nam neque Turcæ neque Græci anſerum pennis uti norunt.

Porten-

Portentosa vivendi inter Græcos sacris addictos ratio; quáque asperitate, superstitione & ceremoniis in cibo & potu utantur.

CAPVT XLVIII.

PORTENTOSAM cujusdam Caloieri vivendi rationem describere volo; ut qua ratione reliqui vivant, faciliùs intelligi queat Postridie cùm in monasterium Simeon perveniissemus, Caloierus quidam, ferratiam artem exercens, asthmaticus, lenta febre laborabat, quem ingens tussis vexabat,& magna sitis perpetuò torquebat: is ad prandium nos invitans, Saracosti, hoc est, unius ex illorum quadragesimis sive angariis tempore, ciborum delicias quibus uti solebat nobis adposuit. Isti Caloieri quadragesimarum suarum tempore piscibus sanguine prædítis non vescuntur: itaque herbis, alioque hujusmodi modico apparatu uti necesse est. Nobis igitur erucam, eleoselini radices, porri bulbos, cucumeres, cepas, atque pusilla allia virentia apposuit. Hæc omnia ex communi monasterii horto desumpta erant, tametsi nonnulli etiam privatos hortos colant Herbas prædictas crudas sine oleo & aceto edimus: quoniam apud istos miseros ea est consuetudo. Nobis præterea adposuit olivas nigras conditas, quas Dermatias appellant, atrum panem biscoctum, atque vinum. Biscocto pane utuntur Caloieri, ne sæpius clibanum calefacere cogantur. Invitavit & binos è suis sodalibus, qui salitos & desiccatos nonnullos pisces attulerunt, sepias, polypos, lolligines. Eo autem tempore omni cancrorum genere, marinis cochleis, aliisque testa inclusis, quales sunt mytuli & ostreæ, illis vesci licet, quoniam sanguine carent. Miser æger conquerebatur appetitum planè esse dejectum, ajebatque, nisi nuces sibi à morbi initio reservasset, jam diu terra obrutum fore: atque istis tolis vitam conservatam referebat, quoniam illi orexin excitarent ad paululum panis aquâ intincti cum olivis salitis edendum. Isti Caloieri à crudis cepis & allis cœnas suas inchoare solent, atque erucâ & nasturtio finire; media & primaria cœnæ fercula olivæ salitæ, & fabæ aqua maceratæ sunt: atque cujuscunque tandem conditionis sint, sani vel agri, vinum aquâ temperare non solent. Hujus Caloieri victus ratione consideratâ, persuadere conati sumus ut boni succi pisce aliquo recente uteretur; nam admodum macilentus erat, & toto corpore valdè extenuato: at ille respondit, etiam si statim moriendum esset, illo vesci nolle, nedum carne. Ea vivendi ratio non modò apud Caloieros locum obtinet, aut apud sacerdotes, aliósve sacris initiatos in Græcanica ecclesia; sed etiam apud plebem, quæ mortis etiam pœnâ propositâ, quadragesimæ ipsorum tempore piscibus sanguine prædítis, aut aliâ re pingui vesci nolit: adeò rigidi sunt hujusmodi superstitionum observatores.

E monte Atho in Saloniki profectio, & de raris piscibus qui istîc capiuntur.

CAPVT XLIX.

MONASTERIA ad maris littus sita, ut sunt Laura, Yuero, Vatopedi & pleraque alia, noctu suas naviculas in portu aut maris littore non relinquunt, præsertim ubi portus minimè tutus est: sed eas è mari subductas locis quibusdam concludunt, quorum valvæ sunt ferreæ, ut igni quem piratæ inicere possent, resistant. Pauci sunt tuti portus in montis ambitu, exceptis qui in Vatopedi & Laura sunt: propterea frumentum rariùs serunt. Sed cùm vites, oleas, ficus, cepas, allia, fabas & legumina colant, permutationem cum Nautis faciunt qui illis triticum advehunt, vel illud præsenti redimunt pecunia. Molas in hoc monte vidimus tam pauca aqua impelli, ut rivi canalis profluentem aquam continens vix brachialem crassitudinem æquaret. Piscinam autem humili loco struunt, partem superiorem amplam & capacem habentem, inferiorem verò paulatim in angustum coactam infundibuli modo: in ea foramen est tanto impetu aquam emittens, ut in exiguam rotam, aliâ ratione quàm nostræ sunt, fabricatam, incidens, quamtumvis magnum molarem lapidem impellere possit. Lauri cujus in convallibus magna est copia, baccas colligere solent, è quibus oleum exprimunt, quod venum exportant per Wallachiæ, Bulgariæ, Serviæ urbes atque loca vicina. Marinos ursos, quos Neapolitani & Masanenses Massacara nominant, istîc capiunt, Astacis marinis sive Homar Gallorum ferè similes; sed invalidi sunt ut Locustæ, & aculeis carent ut Astaci: nam Locustæ dorsum aculeatum habent ut marina Aranea: atque adeò hunc piscem intellexit Suetonius Tiberii Cæsaris crudelitatem describens, qui aspero Locustæ cortice misero piscatori os dilacerari

cerari jussit. Nos Gallicè *Sauterelle de mer* reddere possemus. nam quæ Massilienſibus corrupto ſermone Langouſte dicitur, puro ſermone Gallico *Sauterelle* appellari posset. Itaque excuſatum volumus errorem ab operis typographicis noſtra abſentia commiſſum, quæ hujus piſcis iconem in aliud caput Libri piſcium tranſtulerunt. cujus rei admonitum lectorem volui.

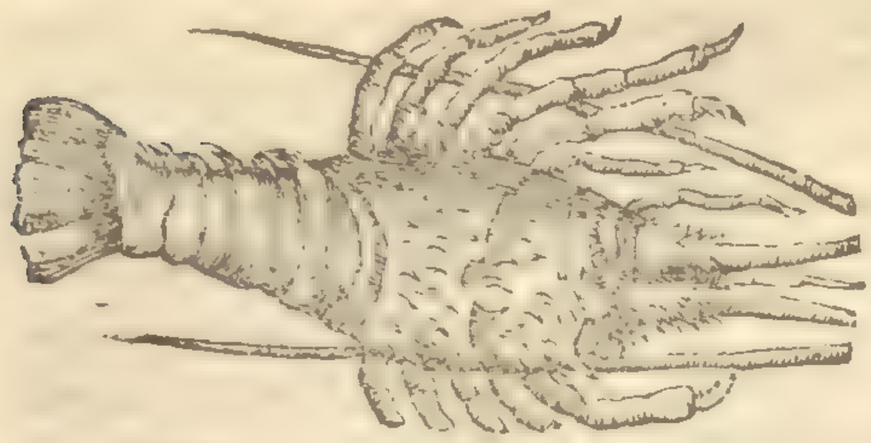

E monte Atho digreſſi vt Saloniki proficiſceremur, facilè biduo iſtuc pervenimus. Saloniki ingens eſt oppidum, celebre & opulentum, olim Theſſalonica nuncupatum, cujus D. Paulus meminit: in Theſſalia proximè Macedoniam ſita eſt: in ea peſtis adeò graſſabatur, ut plurimi mercatores urbem deſererent, & ſuas facultates negligerent. Turcæ inter reliquas nationes omnium minimè à peſtis contagio ſibi metuunt; ideoque nulla formidine inter eos qui peſte icti ſunt verſantur, quod in Saloniki obſervavimus. Biduum dumtaxat in itinere à Saloniki ad Siderocapſæ fodinas inſumſimus, quæ in loco ſunt à Veteribus Chryſites appellato: nunc autem pagus eſt, tam magni proventus Turcarum Imperatori, ob auri & argenti copiam quæ ibi colligitur, quàm maxima urbs univerſi ejus imperii: attamen non diu eſt quòd fodina erui cæperit, ex qua aurum & argentum conflatur. Antea paucis ædificiis pagus inſtructus erat: nunc verò, oppidi formam refert. Siderocapſa inter valles ſita eſt, ad radices montis cujuſdam in edito ſiti ad majoris cujuſdam montis clivum; quam aptiùs cõparare neſciremus quàm cum oppido Ioachims Thal in Bohemia ſito, quod Latinè Vallis Ioachimica dicitur. Metallica quæ ex Siderocapſa etuuntur, in cauſa ſunt, ut qui huic rei ſtudent eò confluxerint, & magis populoſam eam reddiderint. Peramœnos hortos & vireta iſtîc inſtituerunt, & ubique adeſt aqua quæ hortos multo commodiores reddit: præſertim autem vineta vicinis locis ſita egregiè exculta ſunt. Siderocapſæ fodinarum incolæ hominum eſt colluvies, linguæ varietate inter ſe differentium, ut ſunt Illyrici, Bulgari, Græci, Dalmatæ.

Auri & argenti fodinæ Turcarum Imperatoris: atque de obrizi auri origine diſceptatio.

CAPVT L.

SIDEROCAPSA in Macedonia ſita eſt Serviæ contigua: eumque eſſe locum, in quo Philippum Alexandri Magni patrem, aureos Philippicos primùm cudiſſe Diodorus ſcribit, puta cùm Crenidas fodinas inveniſſet, atque eas excoluiſſet: namque refert illa ætate ſingulis annis, mille & amplius auri talenta reddidiſſe. Metallicæ quæ nunc iſtîc laborant operæ, magna ex parte Bulgari ſunt. Vicinorum pagorum eò ad mercatum confluentes ruſtici Chriſtiani ſunt, atque Servianicè & Græcè loquuntur. Iudæi ſimiliter iſtîc adeò aucti, ut Hiſpanicam linguam quodammodo vulgarem reddiderint: etenim inter ſe verſantes & ſermones conferentes nulla alia lingua utuntur. Siderocapſæ diutiùs ſubſtitimus, ut fodinas obſervaremus, tum etiam quòd magnoperè conſpicere cuperem qua ratione aurum è ſua vena eximeretur. Cùm verò aurum omnium metallorum ſit perfectiſſimum & puriſſimum, atque tam varia nomina in Europa adquiſierit; perpendere voluimus, an illa in ſua vena adipiſceretur: at ipſius impuritatem aliunde, quàm eorum, qui id commiſcent, infidelitate, non procedere comperimus. Aurifabri, & Monetarii diverſa illi nomina tribuunt, atque aliud altero vilius conſtituunt; inde factum ut aliud aurum ducatorum, aliud aurum coronatorum, aliud aurum ſcutatorum, aliud aurum rhenenſe dicatur; unum viginti karatis, aliud octodecim, reliquaque in hunc modum pluris vel minoris æſtimantes. At ejuſcemodi nomina & precia in variis regionibus nata ſunt, in quibus eorum qui illud commiſcuerunt & aliorum metallorum ipſo viliorum miſcellanea multiplicarunt, infidelitate adulteratum eſt. Ea porrò multiplicatio, ex eorum, qui illius precium in nummorum recentiorum generibus augent, arbitrio, excogitata eſt. Ducati etenim, Scutati, Philippei, Angeloti, Portugallici diverſimodè ex puriore vel impuriore auro cuſi ſunt. Id autem inventum non eſt recens: legimus enim jam vigente Romanorum imperio, Rempublicam, cùm graviores bellorum impenſas tolerare nequiret, nummorum pondus interdum minuiſſe, ut id lucri accederet, atque purum argentum, admixta æris octava parte adulteraſſe & auxiſſe.

Natura

Natura numquam oblectata est perfectiorem substantiam elementarem condere, quàm aurum : nam non minùs purum & sincerum est in sua qualitate, quàm ipsa simplicia, ex quibus compositum est, elementa. Non igitur immeritò præ reliquis divitiis illud æstimamus, atque reliquis metallis præcellere censemus. Nam Natura, æquâ quantitatis proportione cum elementorum symmetriâ respondente illud condens, ab ipsa origine jam expurgatum reddidit, ipsorum elementorum simplicium instar: atque istâ elementorum, in virtute pari, conjunctione adeò delicatam & perfectam indissolubilis unionis mixturam generavit, ejus colligationem tam fideliter fabricans, ut incorruptibilem massam conflârit, quæ in sua excellentia & bonitate in æternum permanet. Eam ob causam neque à temporis injuria vinci, neque ullam excrescentiam, aut rubiginis superfluitatem in se continere aut ferre potest aurum. Nam tametsi multo tempore aquâ mersum aut igne sepultum maneat, nullam tamen inde maculam contrahit, neque aliam qualitatem, aut ponderis imminutionem adquirit. Illud singulare privilegium præ reliquis metallis obtinet.

Ex Siderocapsæ fodinis ingens auri & argenti summa Turcarum Imperatori accedit: nam singulis mensibus, deductis operarum stipendiis, pro sua portione decies octies mille ducatos, nonnunquam triginta millia, interdum plus, aliquando minus accipit. Qui censum pendunt, non meminisse affirmârunt iam inde à quindecim annis minus pendisse novem aut decem ducatorum milibus in singulos menses pro Turcarum Imperatoris jure. Metalla verò istîc purificantur labore & industriâ Epirotarum, Græcorum, Iudæorum, Wallachorum, Circassiorum, Servianorum & Turcarum. Circiter quingentæ aut sexcentæ fornaces per Siderocapsæ montes sparsæ sunt: neque ulla est quæ peculiarem dominum non habeat, qui suis expensis omnia necessaria in ea peragi curet. Porrò cùm fossores, tum qui effossam fodinam educunt, Caducæo sive virgula divina non utuntur, sed sine sorte aut supputationis calculo, fossionem prosequuntur prout illam commodam & utilem initio invenerunt. Pyritis sive Marcasitæ genera variis prædita sunt coloribus. Aurum verò atque argentum purum non reperiunt, quin priùs fusum fuerit. Neque Chrysocolla istîc est, neque Cobaltum: neque fossilium carbonum apud illos usus: aliâ verò ratione metalla excoquunt quàm in Germania. Eorum fodinæ fluoribus carent. Leges inter Metallicos sancitæ diligenter ut in aliis provinciis observantur. Qui argentum ab auro aquæ fortis beneficio separabat, Christianus erat Armenius. Vocabula quibus nunc Siderocapsæ res metallicas exprimunt, neque Græca neque Turcica sunt: nam Germani qui primùm eas fodinas excolere cœperunt, incolas metallicarum venarum, & instrumentorum quibus in eruendis venis utendum, nomina Germanica edocuerunt, quæ deinde exteri cùm Bulgari tùm Turcæ observarunt. Eorum officinæ à Germanicis differunt: in quibus tota hebdomada laborare solent, initium à die Lunæ facientes & die Veneris finientes, quoniam Iudæi die Sabbati feriantur. Omnes camini seu fornaces secundum riuulos exstructæ sunt, quia rotas quibus folles sublevantur aquæ impetu versari necesse est. Septem autem sunt ii riuuli, quorum hæc sunt nomina, Pianize, Amerpach, Kyprich: qui verò ad Orientem spectant, Roschetz & Isvotz nuncupantur. Fornaces in quibus Pyrites colliquantur, viliter exstructæ sunt: ut quæ duntaxat tignis & asseribus plutei sive tabulati in modum coopertæ sunt: Ampli sunt camini & in ædificii meditullio exstructi, valido muro posteriore parte constantes, at anteriore levi materia clausi, quam die Veneris sub noctem diruunt: nam cùm fornicis quodammodo in modum exstructi sint, fumum sive candidam fuliginem recipiunt, Veteribus Spodos appellatam, ex metalli vapore exhalantem, & quo flamma maximè ferit loco, dum vena colliquatur, camino adhærentem; Græcorum vulgus Papel, alii Papula nominant, cujus apud illos nullus est usus, aut pretium. Invenitur & Pompholyx, supradictâ paulo candidior: utriusque si quis colligere vellet, facilè singulis septimanis decem libras cogeret. Folles erecti statuuntur ore in terram ad camini imum obverso: sublevantur verò & deprimuntur brachiis è rota quæ aquæ impetu extra ædificium versatur, immissis. Rota binas cruces habet, quæ octona brachia constituunt per medium rotæ infixa. Quatuor priora brachia folles comprimunt: reliqua verò quatuor perpetuò non exercentur, quoniam ad alios folles, quibus plumbum ab argento separatur, impellendos sunt destinata. Caminus sive fornax ingenti ore hiat, per quod carbones & vena colliquanda alternatim iniiciuntur: atque bina foramina habet, alterum infernè juxta terram, per quod liquefacta vena effluit, alterum paulo supra in ipsius camini quodammodo meditullio, qua ventus exspirat, & ignis, exhalatione opus habens, aërem recipit. Materia per imum foramen effluens, cum suo excremento, quod semper supernatat, delabitur: perpetuoque id excrementum à metallo, quod in imo subsidit, parva quadam fossa fornaci contigua, eximendum est. Quoniam verò leviora excrementa inutilia sunt, operæ illa paulatim auferunt & abiiciunt: nam cùm frigescunt, crustam supra

metallum inducunt, quam virga ferrea decutiunt: at aurum, argentum, atque plumbum, quæ simul mixta, gravioraque sunt, in imo subsidunt. Plumbi autem ab argento separatio ignis è carbonibus conflati calore non fit, sed flammæ ignis è crassioribus lignis violenter conflati vi. Ad eam rem folles aliâ ratione quàm primos collocari necesse est: primi enim erecti sunt atq. ori innituntur: qui verò ad plumbi separationem sunt destinati, obliqui jacent, atque quatuor, ut diximus, brachiis aquæ impetu rotatis sublevati inflantur. Plumbum flammæ ignis è lignis conflati vi colliquatum, ab eo quod ignis è carbonibus constantis ardore liquatum est differt, neque plumbum videtur, sed potiùs metalli recrementum. Vulgus Græcorum Molini appellat, nihilque aliud est quàm plumbum in Litharguri substantia, quod Molybdæna nominatur, quæ postea denuò colliquatur vt plumbum fiat Quanto autem magis ab ea repurgatum erit argentum, tanto purius reddetur. Latini, argenti recrementum Scoriam nuncuparunt, idque est quod Galli parum honesto vocabulo *merde d'argent* appellant, quam metallarii ut omnino inutilem abiiciunt. Græci dictione à Germanis sumtâ, vulgo Leschen nominant. Cùm Galenam excoquere volunt, eam nonnihil comminutam supra ignem è lignis & carbonibus constantem, quem in areâ struxerunt, coniiciunt: nam nisi excoqueretur, cùm alioqui marmoris instar dura sit, à fornace non domaretur. Illam igitur excoquunt magnâ lignorum & carbonum congerie, Galenæ copiam illis iniiciendo, atque alternatim alia aliis permiscendo, deinde ignem subiiciendo, donec colorem mutaverit: tum demum in fornace colliquandam, inferunt. Livius Siderocapsæ, olim Chrysite nuncupatæ, fodinas describens, ait Macedonum reges sua bella feliciter gessisse, ob ingentia tributa quæ ex fodinis acccipiebant, eosque auro & argento Macedonico illustres evasisse. Credibile etiam est Philippi conatus sine eo non adeò feliciter cessuros fuisse: neque ejus filium Alexandrum tam ardua moliturum. Sed per illud Reges multa præclara gesserunt. Itaque hæc laus soli auro & argento tribuenda est, quòd plerique ardui conatus felicem exitum habuerint, atque ingentibus bellis, quorum auctores fuerant, optatus finis sit impositus. Paulus Æmilius Romanus, victo Perseo Rege, Macedonas ne ampliùs auri fodinas exercerent inhibuit, ut hac ratione Macedonum opes imminuerentur, atque Romanorum augescerent. Solinus etiam auctor est, Macedoniæ fodinas puro auro opulentas fuisse.

Qua ratione metallici aurum depurant, ex quo Turcici Ducati cuduntur; unicúmque esse Ducatorum auri genus per universum Turcarum Imperatoris dominium.

CAPVT LI.

SERIVM mandatum dedit Turcarum Imperator, ut aurum argentumque Siderocapsæ summa fide atque ut decet expurgetur. Modò retulimus qua ratione plumbum ab auro & argento separari soleat: auri verò ab argento separatio non est magni negotii: etenim ea solummodò fit aquæ fortis beneficio: eique rei præfectus est Armenus quidam; qui postquam aurum ab argento segregavit, in quadrangulas laminas pedem latas, binosque pedes longas, atque novaculæ dorso haud crassiores malleo diduci jubet. Eas in vasculum diligenter componit, atque pulvere quodam aspergit, hac ratione. Pulverem primùm è sale, alumine, contritisque tegulis constantem, in vase spargit, deinde quadratam auri laminam illi imponit, quam simili pulvere etiam tegit, ei rursus aliam laminam imponit simili pulvere conspersam; atque ita consequenter aureas laminas & pulverem alternatim commiscendo, atque aceto conspergendo donec vas plenum sit. Postmodum vi ignis è carbonibus conflati, per integrũ diem artificialem calcinantur & excoquuntur, donec probe aurum expurgatum sit; ex quo cusi ducati, postea Constantinopolim perferuntur. En igitur ut mortales suas met leges observantes, ducatorum aurum, reliquis auri generibus præferri voluerunt, quandoquidem certum sit illud purius esse quovis alio auro cuso, quod plerumque commixtum est. Aurum apud Turcas cusum, purissimum aurum est ducatorum; quod adeò molle & delicatum est, ut facilè inflecti queat. Cujus, quemadmodum & ceteri auri splendor, etiam si impuris manibus tractetur, ilicò non inficitur, sed perpetuò splendet & in naturali suo colore permanet. At reliqua metalla cuipiam rei adfricata, suæ tincturæ notam relinquunt: quod minimè facit aurum, quod neque luteo neque nigro colore inficit. Mirum itaque non est, si solus color ad ipsius amorem nos rapiat; præsertim cùm communionem quandam cum Solis radiis habere videatur, eaque virtute polleat, ut quemadmodum ejus elegantia nostris oculis placet, singuli etiam illo

frui

frui desiderent. Aurum quacunque ratione, sive solidum, sive limâ contritum, sive in folia diductum, intrò assumtum, vitalem facultatem non offendit, ut reliqua metalla; imò ipsam & cor plurimum reficit: cujus quidem facultatis licet Græci scriptores non meminerint; Arabes tamen ipsâ experientiâ didicerunt. At ejus facultatum prætextu, nonnulli impostores, magnas fraudes comminiscendi occasionem sumserunt: qui excellentius quidpiam quàm medici nomen affectantes, Curatores sese appellârunt, novam quandam facultatem in auro se inveniſſe simulantes: etenim duplices ducatos pueris mandendos præbuerunt, eos suo more educantes, quorum salivam curiosè excipientes, ægris sumendam præbuerunt. Sed cùm meræ & crassæ sint impostura, eos in posterum puniendos censemus.

Unde fabulæ de aureo Vellere originem sumserint: déque Perüano & Indico auro disceptatio.

CAPVT LII.

SÆPIVS inter eruditos viros disputationes exoriri intelleximus, utrum in fluminibus aurum arenis permixtum inveniretur, quemadmodum vulgo creditum est: ea res nos impulit, ut nonnihil hoc loco de eo ipso ageremus. Certum est mortales ab omni antiquitate quibus fieri potuit commodioribus rationibus aurum scrutatos: Experientiâ autem edoctos, aurum quod fluviorum arenis permixtum est, ponderosius cùm sit & minutis granis constet, ad imum subsidere, atque cum difficultate separari. Itaque industriam segregandi rationem excogitantes, arietinis velleribus illud exceperunt. Hinc conjecturam facimus, argenti vivi usum apud eos nondum invaluisse, qui nunc maximè viget: cùm per vellera separandi ratio nunc exoleverit. Ex ea porrò auri ab arena segregandi ratione, nata est de aureo Vellere fabula; nempe Iasonem cùm in Pontum cum Argonautis navigasset, atque ad Phasin flumen pervenissent, ubi indigenæ velleribus aurum separabant, occasionem sumsisse multa de ea re, cùm ad suos rediissent, referendi: sed quod de illis vulgatum est, non multum dissimile est iis, quæ de Perüano auro referemus. Nam arietinum vellus Argonautas celebres non reddidit; sed aurũ quod in navibus reportarunt. Licet verò quorundam fluminum auriferorum nomina jam à Plinio sint tradita; ea tamen hoc loco inserere minimè dubitavimus. Tagus in Hispania, Hebrus in Thracia, Rhenus & Danubius in Germania, Ganges in India, Pactolus in Lydia, Ticinus è Verbano lacu, & Abdona è Lario effluentes, Ada præterea & Padus in Italia aurum arenis suis permixtum habere perhibentur. Ceterùm, quoniam plurimæ provinciæ sibi persuadent eos pisces qui in auriferis fluminibus capiuntur, auro vesci, occasio nobis data est, quædam de eâ re commentari; dignumque nostrâ observatione censuimus, rei veritatem exquirere. Pesqueræ incolæ ad Benacum Lacum, atque etiam qui Salo accolunt, sibi persuadent eos pisces quos ipsi Carpiones appellant, è puro auro alimentum sumere. Et ne tam longe exempla petamus, Lugdunensis provinciæ incolæ certò statuunt, pisces quos Humbles & Emblons nominant, alio cibo non vesci quàm auro. Nullus est rusticus Lacus Bourget accola, qui non asseveret pisces Lavarets, quos perpetuò in piscario foro Lugduni venales reperias, alium cibum non degustare præter aurum. Lacus autem Paladrou in Sabaudia accolæ Emblon piscem atque Vmbram auro sustentari arbitrantur. Similiter Laudenses Mediolanensi Ducatu nobis retulerunt piscem Themolo, vel Themero illis dictum, veterum Thymalum, auri depastione pinguefieri. Sed singulorum anatome facta, & illorum ventriculis diligentiùs inspectis, comperimus alio cibo vesci, non auro: atque Lavaretos, Humbles, Vmbras, Emblones, Carpiones, Thymalos, tali ventriculo nequaquam esse præditos, ut aurum concoquere queat: licet incolæ communi proverbio dicant pisces aurum devorantes reliquis præstare, jam enumeratos innuere volentes, qui reliquos fluviatiles pisces succi bonitate superant: sed vulgus, rerum imperitum cùm sit, verum esse asseverat.

Porrò certissimum est, aurum, quacumque tandem mundi regione inveniatur, non nisi magno labore & ingentibus expensis expurgari, sive in Peru provincia natum sit, sive in India. Rem exaggerent ut volent Hispani Historici, qui de Perüano auro admiranda scribunt: attamen ex quibusdam locis historiæ illorum de Navigatione insularum Occidentis liquet, ejus venam fundi debere, quemadmodum in reliquis Europæ provinciis. Si illis fides adhibenda esset, quilibet in Indiam appellens (modo eruendi laborem sumat, non secus ac si quis vetustum parietem diruat) posse libere tollere, & naves eo onerare videretur. Sed id fabulosum esse liquet: nam maxima auri a mercatoribus advecti pars, aliarum rerum quas intulerant, præsertim verò muliebris mundi per-

mutatione adquisita fuit. Atque licèt magnam ejus vim primâ illâ navigatione retulerint, si nunc denuò navigationem instituant, non est quod se tantundem adquisituros sperent: nam cùm primùm eò appellerent, id invenerunt longo jam tempore ab incolis collectum, atque eadem ratione qua in Europa fieri solet, repurgatum. Itaque sciendum est, eos prima navigatione in Perüanas insulas summa diligentia & omnibus mediis aurum & argentum quod Insulani diuturno tempore paulatim collegerant, perquisiviisse. Sed concedamus illos denuò tantundem adquirere velle; an non tempus illud colligendi Insulanis tribuere debebunt? Multo sanè tempore illis exspectandum erit, multæ deinde operæ adhibendæ quæ illud eruant; & necessarii faciendi sumtus: nam Indi è metallicis venis vi ignis id collegerant, non secus atque in Europa fieri solet: quod illorum ipsorum scriptis probabimus. Quoniam autem Indi nullum pecuniæ usum habent, eorum argentum & aurum in vasa conflatum fuisse credendum est. Nam licet Indorum fodinæ uberiores sint quàm alibi, atque faciliùs minoribusque expensis excoquantur quàm in Europa, vel licet eorum flumina plus auri arenæ permixtum ferant, quàm nostra; magno tamen artificio, ingentibusque expensis opus fuit in utroque genere, & longâ temporis morâ ad illud à suis spurcitiis expurgandum: minimè autem (ut plerique antè arbitrabantur) inventum est in laminas conflatum, neque cuilibet tollere licuit, & in fasciculos componere ut faciliùs in naves deferretur. Rem autem sic se habere, ipsi Scriptores de Indorum Rege captivo sermonem facientes testantur, cùm plurimas ædes ad aurum & argentum fundendũ exstructas esse tradunt, aurique venam multo difficiliùs in planis colligi, quàm in montibus qui in divitibus Peru provinciis sunt: montanumque aurum stanno & sulphuri permixtum esse; à quibus ut separetur, ingentem in monte struunt ignem, qui suo calore sulphur calefaciendo, argentum à reliquorum metallorum permixtione dissolvat, & fluidum reddat. E quibus verbis ab ipsis supradictis Auctoribus desumtis, liquet, aurum & argentum eâdem ratione quâ apud nos, è suis venis erui & expurgari: ubicumque etenim eximatur, semper judicandum minerale esse, atque consequenter multis aliis metallis permixtum. Itaque si aliquando ingentem ejus quantitatem una vice retulerunt, illud ex Regum redemptione atque suarum mercium permutatione adquisiverunt. Nos hæc ideò retulimus, quòd plerique existimarent, aurum istîc adeò vulgare esse, ut equorum soleæ ex puro auro fierent, & plaustrorum aratrorumque rotæ eo munirentur. Aurum porrò non minùs è suis venis in Orientali India eruitur, quàm in Occidentalibus insulis Peru. Per Orientalem Indiam intelligimus Æthiopiam, cui dominatur Presbyter Ioannes. Literæ Latinæ Regi Lusitaniæ ab ipso inscriptæ & typis expressæ fidem faciunt, ipsum millies centena millia drachmarum auri Regi Lusitaniæ polliceri, si bellum adversus Turcas gereret. Et sanè Presbyter Ioannes & pecunias & milites illi dedit, ut Turcæ bellum moveret. Ingens profectò auri summa, millies centena drachmarum millia una vice à Presbytero Ioanne Lusitaniæ Regi præberi: attamen non idcirco dicendum est, quin plurimum impendendum fuerit ut ex suis venis erueretur. Idem Presbyter Ioannes quadriennio aut quinquennio pòst, alias literas ad Lusitaniæ Regem dedit, quibus illum rogabat, ut è Christianorum provinciis omnis generis artifices illi mitteret, præsertim autem eos qui aurum in tenues laminas diducere, numismata incidere, pecuniam cudere, atque in auro & argento sculpere nossent: item bonos typographos, qui libros typis exprimerent: sed præ reliquis expetebat magnum numerum eorum qui in fodinis eruendis experti essent, quique omnia quæ ad metallicas operas necessaria sunt, callerent, puriores metallicas omnis generis venas à vilioribus dignoscere nossent, & aurum atque argentum à reliquis metallorum generibus exactè separare non essent ignari. Ex jam dictis igitur literis patet, omne aurum & argentum Orientalis Indiæ metallicarum operarum artificio, industriâ, & magno labore è suis venis erui: sed alias operas aliis in sua arte magis peritas, & artem non æqualiter omnes callere, non modò istîc, sed etiam in Europa & Asia. Et sanè plurimi metallarii è Bohemia, Saxonia, & reliqua Germania discesserunt ut in Æthiopia laborarent, eoque Regis Lusitaniæ sumtibus perducti fuerunt. Itaque patet, in utraque India aurum è suis venis erui solere magnis sumtibus & longo tempore, quemadmodum in Europa; atque illos culpâ non vacare, qui tam magnifica de iis scripserunt, cùm se à veritate aliena scribere non ignorarent. Atque ut exactiùs de hac re agamus, probare volumus, aurum è venis Occidentis erutum & expurgatum, non minùs præstans & perfectum esse, illo quod ex Oriente erutum est: in Septentrione verò erutum, æquè perfectum esse, ac in Meridie desumtum. Nam licet Oriens Occidente calidior & siccior sit, atque Septentrio frigidior & humidior Meridie; propterea tamen aurum æquè perfectam concoctionem habere non desinit in uno loco quàm in alio: nam quod in frigidissima orbis regione eruitur, non minùs perfectum est, eo quod ex calidissima Æthiopiæ provincia

vincia collectum est. Sola experientia ad id probandum contenti erimus: quandoquidem omne aurum ex quacunque vena sit erutum, modò sit repurgatum, æquè sit perfectum: in una mundi plaga ac altera, nulla habita temperaturæ loci, calidæ aut frigidæ, ficcæ aut humidæ ratione. Et ne hæc disceptatio nimium rudis & aspera videatur, rationibus rei prædictæ respondentibus probare volumus. Dicimus enim, quòd si quispiam nobis aurum ex Æthiopia, quæ est calidissima totius orbis regio jam expurgatum e sua vena erutum adferret, deinde cum altero compararet quod ex Septentrionis frigidissima regione delatum esset, atque itidem fieret de auro in Oriente, atque Occidente erutо: singularum regionum aurum repurgatum, ejusdem precii esse comperietur, atque eundem colorem in Lydio lapide relinquet. Nam vi & calore ignis excoctum cùm sit, massa è Septentrione petita neque deterior, neque purior erit eâ quæ in Meridie nata est, neque ullo modo ab ea differet: atque omne aurum è quatuor orbis partibus petitum, ejusdem qualitatis reddetur. Reliqua metalla, etiam perfectissimè repurgata, alterius sunt naturæ: nam vel levi injuria alterantur. At aurum, licet in tenuissima & aranearum telis subtiliora fila diductum sit, atque inter maximè corrodentia medicamenta, ut sunt sublimatum, ærugo æris, sal & acetum, sepultum, etiamsi istic bis mille annos permaneat, non ideò corrumpetur, quinimò perfectiùs expurgabitur. Quòd si quis forsitan ista neget, nobisque animantia, plantas, vel earum fructus in exemplum adducat, fructus perfectiores in una regione quàm in alia esse dicens, atque animantia istîc quàm alibi esse saniora, vel ferrum, chalybem, æs, plumbum, argentum, præstantiora & puriora in uno loco reperiri quam in alio: ita revera habere fatebimur; sed etiam negabimus quidpiam in rerum natura reperiri, quod æternum sit, atque omnibus injuriis sic resistat ut aurum. Nam omnia prædicta corruptioni subjecta, levi de causa mutantur, & bonam sive pravam qualitatem in ipso ortu vel in interitu adquirunt. Hinc fit ut cùm maximè vigent, ejusdem qualitatis non sint. At aurum neque corruptioni neque similibus alterationibus est obnoxium: sed quamdiu hæc mundi machina consistet, perdurabit: quinimò neque aër, neque reliqua elementa, neque venti, neque mare, ejus maturitatem promovent aut retardant, sed suâ naturâ tale est.

Priùs quàm Syderocapsa discederemus, proximi montis celsissimi fastigium conscendimus, unde apertè insulam Lemnon & Athon montem in mari Ægæo sita conspeximus. Deinde ad Macedoniæ continentem nos obvertentes, regionem inæqualem & montosam esse videbamus, quantum oculorum acies prospicere valebat: binos præterea lacus, dimidii diei itinere inde distantes. Facilè etiam conspici poterant fodinarum loca cammi, atq. fornaces, hinc & inde per eos montes sparsa, cùm ad Orientem tum ad Occidentem. Insuper utrumque littus ad radices montis Athou, qua parte Macedoniæ contiguus est, discernere poteramus: videbaturque ejus isthmus admodum exiguus: sed cùm istic essemus, plus quàm quadrante miliaris patere deprehendimus. Maxima pars arborum quæ sponte silvestres in montibus nascuntur, sunt ostriæ, fagi, Græcis oxyæ dictæ, quercus, castaneæ. Domesticæ sive hortenses, sunt pyri, mali, amygdalæ, juglandes, oleæ, cerati. Syderocapsæ pagus ab omni antiquitate viguit, postea aliquandiu neglectus fuit: sed ab hinc duodecimum aut decimumquintum annum, denuo valde auctus est. Istic superstitiosum fieri vidimus medicamentum, quod præsentibus nobis cum sit factum, commemorare hîc libuit. Turca quidam Iudæum splene laborantem curare volens, ejus mensuram supra alvum, charta excepit, quam ad novellam juglandem deferens, ex ipsius cortice tantundem excîdit, quanta erat splenis chartacea mensura: deinde obmurmuratis plurimis turcicis verbis, atque ceremoniis quibusdam peractis, ad Iudæum regressus, corticem ejus alvo imposuit; deinde filo trajectum è camino suspendit, Iudæo affirmans ejus malum diminutum iri, prout cortex exsiccaretur. Sed Turca nobis imperitus medicus atque Anatomen minimè intelligere visus est, qui splenis mensuram in media alvo atque ipso etiam umbilico sumeret.

Istîc duo Serpentum genera invenimus, nusquam antè nobis conspecta: Græci vulgari ipsorum lingua nobis Sapidi vel Sapiti nominabant, quæ dictiones plurimum accedunt ad eas quæ veteribus Seps vel Sips dicebantur. Pyrites sive Marchasitæ Syderocapsæ appellationem Græcam cum peregrina commutarunt: nemo etenim incolarum est, quisquis tandem sit, sive peregrinus sive Græcus, qui Ruda non appellet. Alii Quitz vel Kitz, Germanorum more vocant. Excrementum verò, Latinis Scoria dictum, metallici, Serviani, Bulgari, Albani, Iudæi, Turcæ, & Græci, vocant Schlackna, quæ appellatio potiùs Germanica quàm Græca nobis videtur. Aliud est porrò excrementi genus, à Schlaken differens, ab illis Lesken nominatum, gravius quàm Schlaken, quod spuma quædam spongiosa & levis est, uti metalli spuma: nam eximitur innatans venæ auri & argenti fusæ & colliquatæ, & abiicitur; quoniam nusquam ubi metalla funduntur, ejus usus est necessarius,

non magis quàm alicujus excrementi inutilis. Sed Lesken ſive Leskena gravis admodum eſt, ejuſque uſus magis eſt neceſſarius : nam Germani & Bohemi aliis metallis permiſcent. Quemadmodum verò Stimmi, quod Latinis Antimonium dicitur, metallicum eſt vulgare, Lesken ferè in omnibus referens, eadem ratione atque ex eadem materia naſcens, videlicet ex Pyrite auri & argenti, valde utile campanarum fuſoribus, iis qui ſtannea pocula conficiunt, præſertim verò ſpeculorum confectoribus, & typorum fuſoribus; ſic etiam illud Lesken aliis rebus mixtum utile eſſe poſſet. Sed nemo eſt in Syderocapſa, qui eo uti velit : attamen certi ſumus commodiſſimè colliquari poſſe cum ferro ad tormentarios globos efformandos; qui præſtantiores inde redderentur, & multo minoribus ſumtibus fieri poſſent. Nulli tamen illorum id indicare voluimus, quoniam graviter peccare arbitrati fuiſſemus : quandoquidem ejus tanta eſt, in diverſis ejus montis locis copia, ut facilè bis millies centena millia pondo colligi poſſent: eaque non modò ubi nunc excoquuntur metallicæ venæ, ſed diverſis etiam ejus montis locis in quibus olim excoquebantur. Aliud nomen indere nequivimus, quia ejus appellationem antiquam minimè intelleximus: nam Græci qui in metallicis venis verſantur, pauca vetuſta nomina retinent. Syderocapſæ incolæ magnam foliorum ejus fruticis quem Græci Rhus, Arabes Sumach appellarunt, copiam colligunt; creſcit enim in iiſdem montibus: iis pelles & coria denſant; ut Ægyptii ſiliquis cujuſdam arboris apud eos frequentis, Acaciæ vocatæ ; Græci & Aſiæ minoris, quam Natoliam vocant incolæ, calycibus Eſculi; Illyrici myrto nigra; Galli quercus corticibus ; Lesbii & Phryges picearum cortice. Et quoniam eo frutice abundant, lembos ejus foliis onerant, atque aliò tranſvehunt. Sed & ejus fructum diligenter colligunt, cui (nonnihil deſiccato) corticem illum tenuem & rubrum adimunt, abjecto duro qui ſubeſt nucleo, atque per vicinos pagos vendunt ad condiendum & inſpergendum cibis, ſive ii ex oryza conſtent, ſive offæ, juſcula aliáve ejuſmodi edulia ſint.

Multarum aliarum rerum ſingularium in iiſdem fodinis & circa ejus regionis montes obſervatarum deſcriptio.

CAPVT LIII.

SPIRACVLVM deinde inſpicere voluimus quarundam fodinarum, quæ non multo antè prædivites fuerant, magnumque cenſum domino, qui Iudæus erat, referre ſolebant; ſed quas, tametſi metallis abundarent, deſcrere coactus fuerat ob dæmonem metallicum, qui illas obſederat: is quoniam in capræ aurea cornua gerentis forma ſeſe mortalibus oſtenderat, idcirco ſpiraculo *Hyarits cabron* nomen inditum, in monte ſitum ſupra pagum Piavitz, apud rivum nomine Rotas. Is dæmon adeò malignus erat, ut nemo vel ſolus, vel aliis comitantibus eas fodinas ingredi vellet: metu tamen cur minùs ingrederentur haudquaquam impediebantur : nam & alii ſunt metallici dæmones, ut nobis relatum eſt, minimè noxii, & alii etiam qui operas iuvabunt. Machinæ quibus vena extrahitur, ejuſdem generis perpetuò non ſunt. Nam aliquando vena adeò profunda eſt, ut duobus equis ad machinam verſandam opus ſit : cùm verò non admodum alta eſt vena, quatuor viri ſufficiunt. Interdum etiam ipſa vena in ſuperficie & aperto eſt. Metallici quondam venam colliquantes, plurimum circa ſuas fornaces laborabant, quoniam foramen quod in mediâ fornace eſt, & per quod follium flatus exſpirat, continuò obturabatur abs excremento metallico, ſic ut opus deſerere cogerentur. Sed quodam die peregrinus quiſpiam iſtac iter faciens experimentum eos docuit quo huic incommodo ſubvenirent: attamen illum minimè prudentem exiſtimârunt, quòd gratis eos id remedium docuiſſet. Nam ſi precium artis petiiſſet, facilè illi omnium nomine bis mille ducatos dediſſent. Remedium autem tale eſt. Caminus, ut diximus, die veneris ſub veſperam ſingulis hebdomadis diruitur, atque die lunæ ſubſequente reſtauratur, qua temporis intercapedine fornax & focus frigeſcunt: anteriore camini parte reſtituta, magnam carbonis congeriem in imam fornacem coniiciunt, cui venam ſuperaddunt, deinde rurſus carbones; & ſic alternatim venam & carbones ſuperiniiciunt, donec fornax plena ſit. Id ſemper primaria vice facere ſolent ; deinde ignem carboni ſubiiciunt, & aquam ſupra rotam immittunt; quæ verſata, folles ignem excitantes, attollit; ſubitò carbones incenſi, dum paulatim abſumuntur, venam colliquant. Iſta follium inflatio dies & noctes non intermittitur : abſumentibus verò ſe carbonibus & colliquante ſe vena, in fornacem iniiciunt album quendam lapidem, in parva fragmenta contuſum, ne ſpiraculum in fornace obturetur. Splendens eſt hic lapis & arenoſus : quem duplici nomine inſigniunt, pro nationum diverſitate. Nam

Serviani

Serviani, Bulgari, Wallachi & Turcæ *Varovitticos*, vel *Varovitnicos*, aut alia Græca appellatione *Aſſueſt* vel *Aſueſt* dicunt. Is eſt lapis, qui illis, ut ſuprà dictum eſt, demonſtratus fuit: eumque ter aut quater ſingulis diebus in fornacem majore aut minore quantitate iniicere debent, prout metallum colliqueſcens foramen per quod ventus exſpirat, obturat. Pagus eſt ſupra Syderocapſam in ſummo montis vertice, qua Orientem ſpectat, ſitus, nomine Piavits, admodum incommodo loco; propterea quædam dumtaxat tuguria habet, rignis & aſſeribus tecta. In ipſo monte magnos Scoriæ ſive Schlaken acervos ſupra Piavits invenimus. Et quoniam à rivulis procul abeſt, ſubdubitavimus, an olim venti beneficio, non autem aquæ uterentur ad fornacem incendendam. Nam cùm nullum iſtîc rivum conſpiceremus, metalla autem iſtîc fuiſſe colliquata certiſſimum eſſet; cogitavimus tunc ignotum fuiſſe uſum adaptandi rotas, quæ nunc vi aquæ verſatæ inflant folles ignem incendentes ad colliquandam metallicam venam; ſed ſolles hominum labore agitari ſolitos. Sciebamus tamen, veteres in extrahendis & repurgandis metallis magnâ commoditate uſos, atque eorum magnam quantitatem colliquaſſe.

Iſtîc incidimus in pueros quoſdam Græcos, qui Ericæ genus colligebant, quod totâ Græciâ vulgari nomine *Phana* dicitur. Cùm verò qua ratione inter ſe Erica & Phana differrent, ſcire cuperemus, facilè nos unicâ notâ edocuerunt. Nam Phana collectum profecturi, ad ignem ſtruendum, nullum inſtrumentum ad eam eradicandam circumferunt, quoniam facilè & minimo conatu cum ſuis radicibus, quæ ſumma tellure ſparguntur, ut in ciſto, & liguſtro, evellitur: erica verò minimè; quam ſine ligone eruere non licet.

Ad radices verò montis, alius eſt ingens pagus Serinè dictus, à quo mare veteribus Chalcis appellatum, duntaxat quadrante miliaris diſtat: portus iſtîc eſt ſatis tutus carinis, in imo litore ejuſdem ſinus, Chalcis nomine dicti. Plus quàm ſex hominum millia ut plurimum laborant in fodinis Syderocapſæ: quoniam autem Serinè pagus ferè mari contiguus eſt, & fornaces illi viciniores ſunt, operæ eò confluunt, annonæ comparandæ gratiâ, quæ variis locis iſtuc navibus infertur. Poſtquam totâ hebdomadâ colliquata ſunt metalla, plumbóque ab auro & argento ſeparato, bene repurgata, atque, cui cura commiſſa eſt, reddita; ſupereſt ut ab invicem aquæ fortis beneficio ſejungantur. Et licet aurum purum ſit, iterum tamen repurgatur eâ quâ antè diximus ratione: deinde in laminas funditur, illæque in virgas duarum orgyiarum longitudinis, & digitalis craſſitudinis & rotunditatis: hæ deinde parvis & levibus ſulcis deſignantur, ut cultro & malleo in paruos orbes ponderis unius ducati ſcindi queant: qui poſtmodum magis complanati ad libram appenduntur, cuduntur, & in ducatos exprimuntur eodem ipſo loco: poſtremò Conſtantinopolim deferuntur.

Lacus illis vulgari nomine Peſchar vel Covios dictus, ſolummodo duorum dierum à Saloniki, & dimidii diei itinere à Syderocapſa diſtat. In eo varia piſcium genera inveniuntur, quæ ſigillatim obſervare voluimus. Capitur in eo piſcis quidam ab incolis Laros appellatus, à quo avis Græcis λάρος dicta, nomen ſumſit, quòd eo piſce plurimùm delectetur. Latinis Gavia, Gallis *Mouette*, Diepanis & Novi portus incolis *Mauue*. Retulimus alium piſcem, illis Claria dictum. Eum cùm publicè oſtenderemus, convenerunt plurimi Judæi, qui ſquamis prædituin affirmabant, eamque ob cauſam illo veſci ipſis licere (etenim Judæi, quocunque loco habitent, nunquam piſcibus veſcuntur qui ſquamis carent.) Sed cùm nullas ſquamas in Claria conſpiceremus, in ſummam dubitationem illos conjecimus, imò in talem inter ſeſe altercationem, ut parum abeſſet quin pugnis & verberibus ſe mutuò exciperent. Qui recèns ex Hiſpaniis advenerant, alios accuſabant, & iſtam conſuetudinem improbabant. Quidam eorum ſacerdotes qui iſtîc aderant, piſcem accuratiùs conſiderantes, quædam ſquamarum rudimenta in piſce deprehenderunt. Tum in eam ſententiam itum eſt, ſine ſcrupulo illis licere eo piſce veſci. Attamen nullas ſquamas Clariam habere obſervavimus; eſtque is quem Lugdunenſes *vne Lotte*, Pariſienſes autem *vne Barbotte* appellant. Invenimus etiam piſciculum ab incolis Liparis, hoc eſt, pinguis, vocatum; quem Auctores minimè deſcripſerunt, & ſolum ejus nomen apud Plinium exſtat. Reliqui piſces qui in Covio lacu capiuntur, ab incolis Peſchar, Redina, & Covios, juxta ripas lacus habitantibus, vulgari proprio nomine dicuntur, Perchi, Pleſti, Platanes, Liparis, Turnes, Grinadi, Schella, Schurnuca, Poſuſtaria, Cheronia, Claria, Glanos. Vidimus etiam alios piſciculos marinos, qui ad oſtia rivuli cujuſdam capiuntur, in forum delatos: Græci nominant Gyllari; quem ab Euthydemo Gelarin appellatum exiſtimo: ſed ii piſciculi nihil ſunt quàm parvi muli, quos Propontidis accolæ Cephalopola vocant.

Cùm valles ejus provinciæ humidæ ſint, & regio ſit montana, omnes capillares herbæ, Aſplenon, Lonchitis altera, Cotyledon etiam, & reliquæ quæ humiditate gaudent, libenter innaſcuntur. Cotyledon autem ſive Vmbilicus Veneris, adeò rarus non eſt, quin in plurimis Galliæ locis reperiatur: quoniam tamen eum florentem exprimi juſſimus, & a ne-

mine adhuc exhibitus est ejus picturam hîc subjecimus. Harum stirpium nomina recensuimus, non quòd ibi plura alia genera non nascantur: sed quia cùm istic essemus, plures non adnotavimus. Et ubicumque tandem fuerimus, animadvertendum est, me singulis diebus scripsisse, quæ in hoc libro annotavimus. Quando autem stirpium quas singulis diebus conspiciebamus nomina memoriæ mandare volebamus, singularum ramulos aut folia in sacculum diligenter inferebamus; & cùm sub vesperam in diversoriũ adveniissemus, aut in vmbra quiescceremus, singulas ex sacco eximebamus, & describebamus, ut hîc videre est: quæ adeò causa est, ut multarum vulgarium & omnibus notarum nomina, tum suprà recensuerimus, & infrà adhuc referemus. Idcirco autem illa sic descripsimus, ut notum faceremus, ea non minùs in iis locis quàm apud nos inveniri. Sed & instrumentum ferreum semper circumferebamus, cùm ut stirpes erueremus, tum ut serpentes è terra educeremus, cùm eos in sua foramina irrepsisse conspiceremus.

Plurimorum ferorum animalium nomina.

CAPVT LIV.

REQVISITI ejus regionis incolæ ut ferarum quas in planis & montibus errare cognoverunt, propria nomina vulgaria nobis indicarent, illa sic retulerunt: Platagoni, Gouuidia agria, Agrimia, Zorcadia, Agriomochtera, Squamzocheros, Laphi, Alopus, Lycos, Lagos. Per Platagoni, nostras vulgò dictas Damas intelligunt; per Gouidia agria, boves agrestes & feros; per Agrimia Capream sive Bouceſtain Gallorum; per Zorcadia capreolos; per Agriomochtera Aprum; per Squamzocheros histricem, vel erinaceum; per Laphi ceruum; per Alopus vulpem; per Lycos lupos; per Lagos lepores. Quoniam porro ea Gallicè vel Latinè exprimere satis difficile esse scimus, non alienum ab instituto nostro existimavimus, nonnihil de illis scribere, initium à Capreolo facientes, qui in montanis frequentior est quàm in planis. Zorcadia igitur appellationem ad Dorcada accedere videmus. Solinus Capream Latinè describens, Gallorum Bouceſtain intelligit. Attamen Theodorus Plinium sequutus, Aristotelem Latinè exprimens, pro Dorcada semper Caprea reddidit. Omnino tamen liquet, Gallorum *Cheureul* (quem Romani Italicâ dictione Capriolo vocant, cujusque carnes hieme Romæ ad libram væneunt) exigua ramosa cornua gestare, cervinis ferè similia, & singulis annis decidua. Corpore ceruum refert, minor tamen, & hanc peculiarem notam habens, quòd cauda omnino careat, ut etiam ab Aristotele est annotatum, cui δορκὰς est. Probare autem volumus, convenire cum eo animali quod Plinius Capream nominat, nisi in textu nonnulla appareret difficultas: quæ nulla erit si hoc modo legatur: Capreis ramosa dedit natura, sed parva (deinde pro nec legendum &) & fecit ut cervis decidua. Aristoteles in eandem sententiam de Capreolo scribit: Inter cornigera, inquit, omnium quæ explorata habemus, minimum Dorcas est, in cervino quoque genere numerandus; ut qui cornua habeat omnibus annis decidua. Græci diversis appellationibus nominarunt: nam quibusdam Dorcas dicitur, aliis Zax, vel Dorx, vel Dorcalis. Columella Capreolum dixit. Videmus igitur *Cheureul* Gallorum, veteribus minimè fuisse ignotum; cujus cùm appellatio omnibus ferè locis vulgaris sit, omnibus notus est. Gallorum *Chamois*, qui Græcis Cemas dicebatur, Rex, veteri dictione Gallica,

Isard

Ysard appellat, Latini Rupicapram nominârunt ; quòd ejus habitatio sit in duris & asperis saxis, quò se noctu recipit, atque etiam interdiu, postquam convallium herbas depasta est. Ut autem de quo animali agimus omnes intelligant, ejus iconem ad vivum expressam hic subjecimus.

Rupicapra.

Si hujus Ysard aut *Chamois* cornua ramosa essent, dici posset Plinium hoc animal intellexisse cùm de Caprea loquens, sic ait, Nec fecit ut Cervis decidua : nam hieme cornua non abiiciunt, ut nec Gallorum *Bouc-estain* : sed cùm ea ramosa non habeat, Caprea esse non potest. Corpus quidem Capreoli habet, & pilorum colorem etiam similem, diversæ tamen est naturæ. Ejus cornua sunt nigra, parva, rotunda, ad frontem inter oculos erecta, extremitate incurva: hinc fit ut sæpenumerò accidat cùm mori, dum nates scabere volens cornua adeò altè infigit, ut ea denuò eximere nequeat; vnci enim instar incurva sunt. Minore est corpore quàm platyceros, aut Bouc-estain, atra linea spinæ dorsi longitudinem notante. Ejus aures arietinis longiores sunt, color giluus ; atramque lineam utrinque habet rectà à cornuum radice supra oculos ad extremum os ductam, & in labro superiore desinentem. Frontem etiam veluti stella insignitam habet. Caudæ superior pars nigra est, & satis pilosa, rotunda, & ut Dorcadis longa. Gallica appellatio *Chamois* nobis recens non videtur, sed à Græca Cemas deducta, cujus Ælianus meminit. Nobis præterea agendum est de alio hujus generis animali, cujus nullam aptam Gallicam appellationem invenientes, veteri quo Auctores donarunt nomine exprimere coacti fumus, quod ex Hirco & Cervo compositum est, nempe Tragelaphus. Simili pilo præditus est quo Gallorum *Bouc-estain*, sed barbâ caret. Ejus etiam cornua non decidua, similia sunt Capræ cornibus, quæ interdum contorquentur ut in Ariete. Os, anteriorem frontis partem, & aures Arietinis pares habet, præterea etiam scrotum, quod amplum & propendens est. Quatuor crura illis etiam similia, alba; coxæ sub cauda albæ sunt, cauda nigra. Colli superior & inferior pars atque pectus adeò longis pilis obsita sunt, ut barbatus videatur. Villi autem in scapulis & pectore oblongi, nigri : utrimque in lateribus maculam cinerei coloris habet : nares nigras, os album, ut & totam inferiorem alui partem. Ceterùm quoniam postea de Hippelapho agemus, sciendum est, Franciscum 1. Regem equum habuisse, qui posteriores corporis partes Cervinas haberet, ideoque plurimos cogitasse Hippelaphum vocari debuisse: sed fallebantur. Aiebant porrò eundem equum à cervo qui in silva equam iniisset fuisse prognatum, quod Hippelaphi non est: Nam Hippelaphus animal est sui generis, quale postea dicemus. Superest ut Tragelaphi iconem proponamus, quandoquidem nusquam alibi conspecta est.

Diximus Græcos vulgari lingua animalia Gallis *Dains* dicta Platogni nominare, quæ Veteres platycerotas nuncupabant : attamen Platyceros vocabulum in Aristotele non invenitur, sed semper Prox dixit, quod interpretes Dama verterunt. Corpore quidem Cervum refert, & Capreolo major est, sed colore differt. Platyceros minus caput habet Cervo : cornua illi etiam omnibus annis decidua ut Cervo, quæ antrorsum protensa habet præter aliorum consuetudinem : giluam habet dorsi spinam, atramque lineam secundum dorsi longitudinem excurrentem : cauda longa est, ad poplites usque propendens, uti vitulo. Sæpè contingit ut ejus latera candidis maculis aspersa sint, quæ vetustate pereunt : accidit etiam sæpenumerò ut feminæ omnino albæ sint, sic ut capræ existimari possent, nisi pilum admodum brevem haberent. Ostenduntur ejus cornua ingentis magnitudinis variis locis, qualia sunt ea quæ in gradibus & ascensu Ambosianæ arcis conspiciuntur. Istic etiam conspicitur effigies in lapide expressa alterius animalis hujus generis, cui adposita sunt vera ipsius animalis, quod effigies refert, cornua : cujus rei ut mentionem faceremus, operæprecium visum est ; arbitramurque id esse animal quod Aristoteles Hippelaphum nuncupavit, quandoquidem barba præditum est, ut

Tragelaphus.

eſt, ut *Bouc-eſtain* Gallorum. Ut ut ſit, animal fuit admodum rarum; & niſi in Galliâ conſpectum eſſet, ejus ſtatuam cornibus ipſius animalis impoſitis in ipſo Regis palatio erectam iri non arbitramur.

* *Quando porrò Bellonius mentionem facit ſtatuarum animalium, quibus vera ipſorum cornua fuerunt impoſita; operæpretium me facturum exiſtimavi, ſi de iis cornibus verba facerem, quæ, dum arcem regiam Blæſis anno* M.D.LXI. *luſtrarem, in eius horti ambitu ad parietem fixa conſpiciebam. Ea autem erant bina Cervæ genuinæ cornua, ſingula duodecim ramis prædita, (quam à Marchione Badenſi in venatione olim captam ferunt) & Galliarum Regi Ludovico eius nominis* XII. *dono miſſa, qui illa ſtatuæ cervæ adaptari iuſſit: de qua re Epigramma Gallicum additum: quod, quia eius animalis capti hiſteriam continet, in Lectoris gratiam adiiciendum cenſui.*

Vous qui cherchez du monde les merveilles,
Voiez s'il eſt biches à moy pareilles:
Et ſi Nature, qui tout bâtit & œuvre,
Ne fit en moy un merveilleux chef d'œuvre,
Quand i'ay porté deſſus ſemblable corps
Ceſte ramure de vingt & quatre cors.
Et qu'ainſi ſoit, de Baude le Marquis
Au faict de chaſſe treſſcavant & exquis,
Si groſſe queſte deſſus moy entreprint,
Que malgré moy en ſa foreſt me print.
Lors me voyant ſi ſauvage & eſtrange
A ſon amy le Comte de Limange
Nommé Ennel ma rameure tranſmit
Avec lettres, dedans leſquelles mit
Son ſigne & ſeau, & atteſtations
De Gentilshommes faiſant probations,
Ainſi que ceux qui à ma priſe furent,
Que celles cornes deſſus ma teſte crurent.
Long temps apres le bon Duc de Lorraine,
Bien cognoiſſant la choſe eſtre certaine,
Tranſmit mon chef, augmentant mon renom,
Au Roy Loys douzieſme de ce nom,
Qui m'a faict mettre icy, afin qu'on voie
Ceſte merveille, en paſſant par la voie.

Sed & multis annis antè, tempore videlicet Henrici II. *Regis Angliæ, Nortmanniæq; Ducis & Aquitaniæ Cervam cornutam duodecim annorum cornua ferentem in Cambria Angliæ provincia captam fuiſſe, ejuſdemq; caput cum cornibus ipſi Henrico Regi miſſum fuiſſe, teſtu oculatus eſt Giraldus Cambrenſis in ſuo itinerario Cambriæ capite* 1.

Profectio à Syderocapſa in Bucephala. De flumine Strymone, & piſcibus qui in eo capiuntur.

CAP. LV.

MARI iter facientibus è Syderocapſa in Cavalla urbem, quæ antiquitus * Boucephala dicebatur, dimidio duntaxat die opus eſſet: ſed terreſtri itinere proficiſcentibus duo integri dies inſumendi, diuque maris litus legendum: nam iter inſtar arcus inflexum, quoniam ſinus profundus eſt, Chalcidis ſinum & Strymonium continens. Herbis & fruticibus abundat. Androſace, Chamæſyce, Soldanella aliàs Thalaſſocrambe dicta, Tithymalus myrſinites & paralius adeò frequentes ſunt in litore, ut nihil illis ſit vulgatius. Mare nobis ad dextram erat, & Continens ad lævam. Interdum ſuperandi fuerunt colles exigui, in quibus Terebinthi in celſas arbores non excreſcunt, ut in Corcyra inſula; ſed ob regionem aſperam & ſaxeam, Coryli altitudinem vix ſuperant. Altiores quas conſpexi arbores fuerunt Aria & Phylica, quæ apud nos cùm non naſcantur, Gallicâ appellatione carent. Ad littus reverſi, & nonnihil in ſilvas declinantes, ſub Cornis & Fraxinis iter faciebamus, non multo humilioribus quàm ſint Abietes. Rivum qui è lacu Peſchar, aliter Couios dictum, fluit, tranſivimus ſicco pede ad ipſum maris littus, quoniam media æſtas vigebat, & aqua ſub arenâ effluebat. In planitie ſubſtitimus ad eundem rivum ſub umbra præcelſarum Terebinthorum, non procul à maris litore; & jam ſub noctem piſcatores invenimus, qui uno ſagenæ tractu, circiter ſexaginta piſcium diverſa genera ceperunt, quos ilicò obſervavimus & deſcripſimus. Sinus monti Atho proximus, aliàs Strymonius dictus, adeò amplus eſt & altus, ut integro ferè die ſecundùm illum iter fecerimus: quo paulo pòſt relicto, per continentem defleximus verſus urbem Tricala, olim Trica dictam, (ubi nunc ſedes eſt Sangiac vel Præfecti Macedoniæ) quæ urbs nunc è primariis totius regionis eſt, in quâ magna tritici quantitas invenitur ad naves onerandas quæ ad Strymonis oſtium appellunt, à quo urbs non procul abeſt. Strymonis amnem è Tricalæ urbis conterminis fluentem, invenimus, qui multa nunc vulgaria habet nomina: nam ubi in lacus exſpatiatur, à pagis vicinis nomen ſumit. Plurimi Cygni, aliæque aquaticæ aves ejuſdem magnitudinis, quas Ariſtoteles Pelecanes, & Plinius Onocrotalos vocavit, iſtîc conſpiciuntur, in illo flumine alimentum ſumentes. Lentè tamen fluit, nec profundus eſt ejus alveus, & humiles ripas habet; quam ob rem admodum herboſum eſt: tribulus aquaticus tantâ abundantiâ iſtîc naſcitur, ut non abs re ſcripſerint veteres, ſuo tempore equos iſtîc ali ſolitos tribulis. Latum eſt nonnullis locis, in quibuſdam etiam valdè anguſtum. Ejus curſus frequen-

frequentibus cataractis retinetur, ut molas versare possit, quemadmodum in Galliæ fluminibus fieri solet. Rotas autem aqua per alveum ducta non versat, sed similes iis quas molæ in Ligeri natantes habent, verùm ex angustioribus asseribus confectas. Molitores Græcè loquuntur, à quibus piscium qui in eo flumine capiuntur nomina didicimus ut sequuntur: Cherisçaria, Cephalos, Glaignon, vel Glanos, hoc est, Silurus, aliàs Hyena, Platanes, Chelli, Turnes, Grinadies, Moustacatos seu Mystus, qui *Barbeau* Gallorum est. Anguillæ sunt insignis magnitudinis. Id flumen etiam Marmara vocatur, quoniam magnum pontem ligneum habet sub pago Marmara, quem Ibrahim Bassa exstrui jussit, & quia ante pagum, magnum est stagnum eodem nomine Marmara dictum. Plurimæ naves, veluti è Ragusa, Chio, è Græcia, Venetiis, ac interdú ex Ægypto hujus fluminis ostium ingrediuntur: & istîc brevi tempore tantum tritici reperiunt, quo onerari possint. Advehunt verò merces earum regionum unde solverunt, & ingresso fluminis ostio per integrum ferè miliare, interdum bimestri hærent hiemali tempore: mercibus autem quas advexerant venundatis, & tritico, lanâ aut coriis denuò oneratæ, primo vere ad suos reverturtur. Rudera cujusdam urbis ad Strymonis ostium conspiciuntur, quæ nunc planè deserta est; rustici incolæ Chrysopoli nominant. Plinius tamen Chrysopolim non procul Chalcedone ponit.

Conspectum deinde ivimus urbem vulgo Ceres nuncupatam, veteribus Cranon, amplam in planicie Thraciæ, & quasi in Macedoniâ sitam; in qua binos duntaxat dies hæsimus; deinde ex Ceres in Tricalâ profecti sumus; à quâ iter convertimus ut in urbem Philippos veniremus, ad latus habentes magnum montem vulgo Despota nuncupatum. Maxima planicies erat, frugum fertilis, & alveis irrigata, multisque pagis exculta. Ad dextram Pangæum montem reliquimus, in quo etiam nunc argenti vena eruitur. Omnes Tricala & Ceres incolæ Græca vulgari linguâ utuntur; sed Iudæi qui eas etiam incolunt, Hispanicum & Germanicum idioma callent. Rustici Græcè & Servianè loquuntur. Cùm in Macedoniâ essemus, nullam unquam urbem, aut pagum adiimus, in quibus rustici Selinum nostrum vulgare nobis non vocârint Macedoniki vel Macedonico: eodem nomine in aliis Græciæ locis dicitur, exceptâ Cypro, ubi Condomalo appellatur: sed Eleoselinum, quod vulgo apium dicitur, ab omnibus in genere Selino nuncupatur; idque humidis locis diligenter colunt, atque crudo vescuntur. In Philippos proficiscentes, & per fodinas Castagna iter facientes, intelleximus eas argentum duntaxat & plumbum dare, & interdum paululum quidpiam auri: eas solummodò in transitu conspeximus, nec ibi substitimus. Nullis locis à nobis antè peragratis, viscum in Quercubus nascens unquam videre contigerat: sed iter facientes per silvam quæ est in planicie in extimo sinu Chalcis nuncupato, magnâ copiâ invenimus. Nulla quercus est inter montem Athon & urbes Ceres & Tricala secundum publicam viam quæ viscum non alat, ab eo quod in malis, pyris, & aliis arboribus nascitur diversum, & ab omnibus rusticis Oxo nuncupatur: nam tenacissimum viscum ex ejus baccis faciunt. Ejus provinciæ culta arva, præsertim quæ circa radices colliculorum sunt, plurimum corrumpuntur Paliuri & Rhamni fruticibus: qui serpendo per cultum solum, multum loci occupant.

* *De hac vide nostri Abrahami Ortelij Thesaurum Geographicum, in dictione Bucephalos.*

Plurimarum antiquitatum & ruderum urbium Macedoniæ descriptio, atque de Philippis & Philippopoli.

CAPVT LVI.

DVORVM duntaxat dierum itinere à Trica sive Tricala distant Philipporum rudera, quæ urbs nunc omnino corruit: vix autem trium dierum iter est à Philippis Philippopolin, amplam etiam urbem in Macedonia. Sed quoniam Macedonia fluvio Strymone includitur, Auctores in Thracia eam reponunt. Philippopolis antea Πηγαὶ πόλις dicta est: quia verò Philippus Alexandri pater eam plurimum auxit, utramque suo nomine appellavit; unam Philippos, alteram Philippopolin. Philippi siti erant, ut & nunc, regia via quæ Roma Constantinopolim & in Asiam ducebat per continentem, non procul tamen à Mari. At Philippopolis in continenti sita est. Regia via, Romanorum tempore, euntibus Româ Constantinopolim ducebat Brundusium, deinde traiciendum erat Hadriaticum mare, & appellendum Velonam aut Dyrrachium, deinde Philippos proficiscendum erat, postea in Bucephala mare denuò conscendendum, & deinde in Alexandriam Troadis appellendum. Biduo hæsimus ad conspicienda Philipporum rudera.

dera, ubi nunc duntaxat pagus eſt, continens quinas aut ſenas ædes extra muri circuitum, apud aquam exſtructas. Idem eſt Philipporum ſitus cademque ſtructura qualis in Philippopoli. Nam Philippi magnam planiciem cingunt, & proximi montis partem uſque ad ipſum faſtigium, ubi murus deſinit in arcem elegantis ſtructuræ in ipſo monte ſitam, quæ ciſternas adhuc integras retinet. Philipporum muri, ferè omnino diruti ſunt, qui ex lateribus & calce conſtabant, & nonnullis etiam locis quadrato lapide, ſed neque vallo neque foſſa muniti. Hujus urbis meminit Galenus: nam cùm Troiâ, quæ tum Alexandria dicebatur, Romam proficiſceretur, ea via, quam antè diximus, inceſſit. Lemno enim relictâ, per urbem Philippos iter illi faciendum fuit, in plano ſitam ab Orientali parte, montem verò ab occidente habentem, qui illi propugnaculi loco eſt. Planicies adeò humida eſt, ut quodammodo palus videatur: iſtîc Althæa flavum fert florem, quemadmodum ea quam Theophraſtus apud Athenas Orchomeno lacu naſci refert. Cytiſus frequens admodum eſt in Thraciæ & Macedoniæ pratis: quem neque Gallia, neque Italia alit. Nullus locus eſt, ubi majora marmorea ſepulcra conſpiciantur per agros ſparſa, quàm in Philippis: ſolido enim & puro marmore albo conſtant. Reſtant adhuc variis montis locis pleræque inſcriptiones rerum à Romanis geſtarum in marmore Latinis literis inciſæ. Inſula Thaſos dimidii diei ſolùm itinere inde diſtat, ex qua eruebatur candidiſſimum & elegantiſſimum totius orbis marmor: atque arbitramur marmorea illa ſepulchra per agros ſecundum publicam viam ſparſa, ex Thaſo fuiſſe delata. Inter illa verò nullum reſtat magis integrum, quàm quod medici Alexandri fuit; in quo adhuc ejus epitaphium conſpicitur inſcriptum charactere Græco, ſed ex parte corruptum Servianico; quæ cauſa eſt ut difficulter legi queat. Quemadmodum verò ſepulcra unico conſtabant lapide excavato binas orgyias longo, dimidiam orgyiam lato, atque humana longitudine alto, ſic operculum habebant unico lapide conſtans. Excellentia & amplitudo urbis æſtimari poteſt magno illo ſepulchrorum numero: nam antiquitus opulenti Græci recondebantur marmoreis ſepulchris extra urbem in apertis agris, ne urbis incolæ peſtilentem cadaverum odorem haurirent: Græci etenim cadavera non urebant, neque terrâ ſepeliebant, ut in Italia, utque nunc in Gallia ſolemus. Itali porrò aliam ſepeliendi cadavera conſuetudinem jam habent à noſtra diverſam: nam fornicatas cryptas variis templorum locis exſtruunt, quæ unicum in ſummo foramen habent, in modum oris putei fabricatum, quod unico orbiculari lapide claudunt: habet verò is lapis ferreum annulum appenſum, quo cùm opus eſt, ſublevari poſſit. Cùm autem cadaver adfertur, in cryptam per foramen demittitur, nulla terra ſuperinjecta: deinde foramen denuò clauditur ſuo lapide, calceque in circuitu munitur. Pagus eſt in planicie, quadrante miliaris à Philippis, nomine Boliſce, ubi ingens marmoreum ſaxum vidimus, cum hac inſcriptione: *Neviæ muſæ in teſtamento*, quo alvei loco ad aquam è puteo excipiendam utuntur.

Paulo ultra Philippos ſecundum regiam viam ingens lapis eſt quadrágulus, erectus inſtar ſupremæ partis obeliſci cujuſdam, Latinis literis inſcriptus, ſepulchrum olim C. Vibii Cor. Quarti. Fabuloſa quædam de eo incolæ narrant, equæ Alexandri magni præſepium eſſe exiſtimantes: per equam autem Bucephalus intelligendus eſt. Ad eum lapidem uti rarum quidpiam conſpiciendum nos deduxerunt. Ingens autem & oblongus, erectus & ſummâ parte excavatus. Urbs Bucephala quæ ab Alexandri equo nomen ſumpſit, vicina eſt, de qua poſtea. Philipporum rudera & ruinæ non minùs ſunt admirandæ quàm ullius alterius urbis. Sed id lapidum commoditati tribuendum iudicamus, cùm ipſa marmoris fodina ſive latomia ipſius urbis muris ſit incluſa. Pulcherrimum iſtîc eſt Amphitheatrum, quod in hunc diem integrum conſervatum eſt: poſſetque in multos adhuc annos perdurare, niſi Turcæ gradus, qui marmorei ſunt, auferrent. Ovali formâ non eſt exſtructum, ut quod in Otricholi aut Roma conſpicitur: ſed ſphærica eſt figura veluti Nemauſenſe aut Veronenſe: undique etenim clauſum non eſt. Qua aditum præbet, meridiei obiicitur, atque à ſummo ad ſolum uſque apertum, lumen admittit. Loco admodum commodo exſtructum fuit: nam in ipſo monte variis locis, gradibus marmoreis inciſum eſt. Antiquiſſima quæ iſtîc reſtant vetuſtatis monimenta ſunt quatuor ingentes & craſſæ columnæ, quæ templi Divo Claudio dicati ſunt reliquiæ, in quo conſpiciuntur adhuc plurimæ marmoreæ ſtatuæ & columnæ Dorici & Ionici operis, inſignis ſtructuræ & ſummi artificii.

Nacti Caloierum è monte Caſtagna, Philippis diſceſſimus, ut quatuor monaſteria in eo monte ſita conſpiceremus. Alit verò is mons Platanos, Fagos, Arbutos, Adrachnes, Ilices, Ariam, Alaternum, Abietes, Pinaſtros, & Eſculos. Cornus femina * veteribus Macedonibus, quam Galli Latinos imitati Sanguineum fruticem appellant, haud minor in eo monte naſcitur, quàm majores noſtræ Corni mares.

* *Multis Auſtriæ ſilvis naſcuntur etiam Corni feminæ arbores, mare non minores.*

Buce-

Bucephalæ urbis, olim Chalastrea, nunc verò la Cavalla nuncupatæ descriptio.

CAPVT LVII.

POSTQVAM biduo integro per eum montem iter fecimus, uno die & semisse in urbem Cavallam pervenimus, quæ olim, ante quàm Alexander Bucephalam eam nuncuparet, Chalastrea dicta fuit: nec Philippos nobis regrediendum fuit, sed ad sinistram reliquimus. Cavalla urbs est à Bucephalo Alexandri equo sic denominata. Plerique ex Plinii lectione in dubium venerunt, in qua potissimùm provincia exstructa esset Bucephala. Nam cùm Indum fluvium describit, Bucephalam ait caput fuisse Aseniorum tres urbes incolentium, Alexandri regis equo (cui fuerat hoc nomen) ibi sepulto conditum. Sed idem Græciam describens, sub finem capitis in quo de Achaia agit, Bucephalum portum esse ait, quem Anthedoni conjungit. Mela etiam Græciam, præsertim autem Macedoniam describens Anthedonis meminit; & paulo pòst Peloponnesi sinus & promontoria recensens, Bucephalon ab Oriente numerat: unde liquet Bucephalon fuisse promontorium vel sinum. Sciendum porrò est, Bucephalam Græciæ urbem esse in promontorio sitam, quod in mare prominet; atque à Philippis duobus duntaxat miliaribus distare, & nunc amœnam habitationem præbere, tametsi paulo antè omnino deserta & diruta esset. Nam postquam Turcæ è bello Ungarico redeuntes, omnes Iudæos quos Budæ, Pestæ, & Albæ regali invenerant, abduxerunt, & in Cavallam, Tricalam sive Tricam, Ceres sive Cranon colonias deducere jusserunt, semper deinde habitata fuit: ut plures quàm quingenti Iudæi, Græci & Turcæ nunc istîc vivant. Ejus situs Lemni urbis situi ferè similis est: nam pari modo undique mari cingitur, præterquam posteriore parte, admodum angusta. Magnum habet portum, sed malè fidum, quia frequentibus ventis expositus est: eam ob causam biremes, lembi & celoces (si diutiùs istîc hærere debeant) subduci solent, urgente tamen necessitate naves in eo tempestatem quidem ferre possint, admodum tamen affligerentur. Plurimæ etiamnum integræ cisternæ supersunt intra urbis ambitum, quæ nobis alias veteres Cretæ ruinas in memoriam suggerebant, nomine Helenico paillo Castro, in monte sitas paulo supra Quissamus. Eæ cisternæ adeò tenaci rudere sunt exstructæ, ut non minùs marmoreo saxo sint duraturæ. Cavalla una est è Macedoniæ clavibus, uti Philippus dicere solebat Magnesiam Græciæ esse clavem.

Canastræum promontorium.

Plin. lib. 4. cap. 10. Lib. 6. cap. 20

Lib. 4. cap. 5.

Lib. 2. cap. 1.

Muros qui supra Cavallam adhuc supersunt, Macedoniam à Thracia dirimere.

CAPVT LVIII.

EXSTRVCTVS fuit aliquando validus murus supra Cavallam summo montis vertice, qui etiamnum integer conspicitur quadrante ferè miliaris longus: certum est eum Thraciam à Macedonia diremisse, hoc est, utriusque provinciæ dominium. Nam Cosmographi Philippos & Philippopolim è Macedonia excluserunt: quæ tamen urbes capita erant territorii Macedonum, licet cis Strymonem amnem sitæ sint. Murus ille qui supra Cavallam iter præcludit, multis fornicibus constat, binosque interiùs meatus habet, illi muro ferè similes qui Romæ à Divi Petri templo ad Hadriani molem sive S. Angeli arcem deambulacri in modum extructus est. Extremum murum in summo montis vertice claudit crassa turris, quæ propugnaculi vicem præbebat adversus Thraciam. Pauci sunt anni quòd Ibrahim Bassa aquæ ductum restituit, à Macedoniæ Regibus aliquando exstructum, per quem fons decurrit plus quàm tribus inde miliaribus ad Cavallam urbem usque: scaturiginem enim habet in præcelso quodam monte, ejusque semper latera per canalem stringit, donec ad vallem quandam perveniat; quam ut superaret, præaltarum fornicum structurâ opus fuit, ut in urbem deduci posset: triginta enim orgyiarum altitudinem eæ fornices superant. Ob summam porrò hujus aquæ fontanæ commoditatem, admodum populosa reddita est hæc urbs, quæ antè deserta erat. Idem Bassa urbem etiam novis mœnibus cinxit, in quibus lapides conspeximus Latinis literis inscriptos, eo quo Romani Græciæ dominabantur tempore. Unam inscriptionem quæ ad basim crassi cujusdam muri erat, sic excepimus: *P. Hostilius P. S. L. Philadelphus petram inferiorem excidit, titulum fecit, ubi nomina cultor scripsit & sculpsit. Sac. Urbano. S. P.* Thasos insula, in qua olim triremium Alexandri statio fuit, duobus duntaxat miliaribus à Cavalla distabat.

Hæc inscriptio mẽdosa.

Nulla apud Turcas esse diversoria; sed Nosocomia inveniri, ad quæ divertere liceat.

CAPVT LIX.

SIGNIFICATVRI nulla apud Turcas esse diversoria, de magno quodam ædificio agemus, quod Ibrahim Bassa in Cavalla exstrui curavit, proprio nomine à Turcis Carbachara dicto (cui templum sive Mesquitam adjunxit) ad omnes qui istac iter faciunt excipiendum, & educandum. In eo, cùm essemus solummodo tres numero, cum nostris jumentis per tres dies commorati sumus, & necessaria accepimus, sine ulla eorum qui huic præsunt, molestia, idque gratis. Sæpius de hoc vocabulo Carbachara agemus: esto itaque hoc exemplar reliquorum. Nos Gallicè alio nomine efferre non possumus quàm Carbachara: quoque commodiùs intelligi queat, statuendum ante omnia est, nulla esse in iis provinciis quæ Turcæ imperio subsunt diversoria, aut loca quæ iter facientes excipiant, nisi publica illa ædificia Carbachara appellata; quæ diversis rationibus exstructa fuere, inter quas hæc maximè est usitata. Satrapæ qui in Turcarum Imperatoris aula vel aliqua alia ratione opulenti evaserunt, pium aliquod opus dum adhuc in vivis sunt facere volentes, quod ad ipsorum salutem conferre credant, tales structuras pio quodam zelo fieri curant: nam nemo ex sanguine conjunctis illis notus est, cui beneficium aliquod præstare velint. Ejus rei causam alias dicemus. Talibus ergo structuris summum aliquod bonum se facere existimantes, publicæ utilitatis gratia, multas egregias structuras restituunt, veluti elegantem aliquem pontem, vel amplum xenodochium Carbachara dictum, cui magnificum aliquod templum Mesquita appellatum adjunctum sit, & huic proximum aliquod balneum. Atque ut iis quibus in xenodochiis & templis distributa sunt officia, suppetant necessarii sumtus, ut sunt qui impenduntur ad comparanda ligna ad focum, stipendia sacerdotibus qui preces faciunt persolvenda, coëmenda ceram & oleum quorum in templo usus est, aliasque res ad culinam necessarias & in hospitum alimentum cedentes, annuos census instituere solent. At iis qui hospitio excipiuntur, omnem supellectilem circumferre necesse est, uti culcitras, lectum, & lineos pannos, aliaque ejuscemodi: nihil enim istorum illîc præbetur, præter cubiculum aliquod exiguum & inane: sed singulos iis quæ attulerint uti necesse est. Postquam aliquis advenit, illico supellectilem suam explicat: & si aquâ opus habeat, illam eodem quod attulerit vasculo ferre debebit: atque cùm offa in Carbachara cocta est, quisquis eâ vesci volet, suam scutellam præbere debet. Sed adduntur etiam carnes & panis. Nemo istîc excluditur, sive Iudæus sit, sive Christianus, sive Idololatra, sive Turca. Quoniam porrò Turcæ suas offas, sive pultes propriis nominibus exprimunt, sigillatim indicare voluimus, quid facientibus iter erogare soleant. Imprimis liberaliter pultem præbent ex Trachana, vel Bohourt, vel Afcos, vel oryza confectam. insulæ Lemni incolæ ex frumento & oxygala commixtionem facere norunt: primùm enim decoquunt frumentum, postea ad solem exsiccant, & ex eo compositionem faciunt ab iis *Bohourt* nuncupatam, quæ inde per universum Turcæ dominium transvehitur, quoniam in pultibus parandis plurimus ejus usus. Aliam præterea istîc ex frumento commixtionem faciunt *Trachana* dictam, quæ minore in usu non est quàm superior. Eam esse censemus quam olim Græci & Itali Mazam vocabant. Duarum istarum compositionum Bohourt & Trachana adeò frequens est usus ut nihil supra. Nunquam enim bene epulantur, quin eas in suis pultibus decoquant. Oryzæ præterea tantum absumunt, ut singulis annis ad minimum sex naves ea plenæ ex Ægypto Constantinopolim advehantur atque exonerentur. Familiare etiam illis admodum leguminis quoddam genus ex Ægypto petitum, quod Græci corrupto ex Aphace vocabulo Afcos nominant. Hujus copiam commodo tempore sibi comparant, ut postea indifferenter distribuere possint. Culinariæ artis apud illos administrandæ ratio à nostra plurimum differt: carnes enim coctas ex olla eximunt, deinde quod commodum illis videtur, iniiciunt ad jusculum inspissandum. Et quoniam ejus magnam quantitatem parant, oblonga spatha lignea ad commiscendum utuntur. Mensarum usus apud illos nullus est: propterea humi sedent, deinde orbiculare quoddam corium in terra explicant mappæ loco, quod marsupii instar ligulis postea contrahunt. Nullus est Turcarum, etiam si Satrapes fiet, qui cultrum è cingulo propendentem non gestet: & singuli cochlear circunferunt: hinc fit ut digitos non admodum inquinent: nullus etenim apud eos mantilium est usus. Magna tamen strophiola gestare solent, quibus etiam digitos abstergunt. Neminem Turcarum, quicunque etiam sit, pudet ad hujusmodi xenodochia divertere, & alimoniam quo diximus modo inde petere: ea enim est regionis consuc-

consuetudo. Nec peregrinus minus quàm primarius quisque accipiet. Id verò intelligendum est de iis locis ubi tales erogationes institutæ sunt, ut in Cavalla. Præter eas structuras quas is Bassa in Cavalla instituit, fontem etiam in summam urbem, ut diximus, per aquæductum supra fornices maximis expensis exstructos non modò deduxit; sed eius aquam etiam in templum, balneum, & per omnia urbis fora distribuit. Tria præterea marmorea sepulchra ex agro quartâ milliaris parte ab urbe distante deferri curavit, quæ fontibus subjecit, ad aquam alveorum instar excipiendum, qua iter facientium jumenta adaquari queant. Tria hæc sepulchra hujusmodi habent inscriptiones. Primum: *P. C. Asper, Atrarius Montanus, equo publico honoratus, item ornamentis Decurionatus & Iniuralicis Pontifex, Flamen Divi Claudi Philippis. An.* XXIII. *H. S. E.* Alterum: *Cornelia P. F. Asprilia sac. Divæ Aug. Ann.* XXXV. *H. S. E.* Tertium: *Cornelia Longa Asprilia mater, Ann.* LX. *H. S. E.* *Mendosa hæc inscriptio.*

Singula pedes undecim longa sunt, quinque alta, sex lata. Turcicæ interdum feminæ quæ opulentæ sunt, ejusmodi structuras etiam fieri curant, & suas facultates militibus testamento legant, ut se magis strenuos in præliis adversus Christianos præbeant: erroneam enim hanc opinionem habent, suas animas expiari morte Christianorum ab iis interfectorum quibus suas facultates reliquerunt. Medicamentum Splenetico cuidam in Cavalla confecturi, elaterii cogendi rationem invenimus, quale veteres conficere solebant, nempe leve & candidum, ejusque substantiæ, ut igne instar pinguedinis accendatur. Neminem arbitror nostrâ ætate gloriari posse, simile elaterium venale conspexisse. Plura de eo dicemus, cùm peculiarem stirpium historiam describam.

Itineris quod è Cavalla Constantinopolim ducit, descriptio.

CAPVT LX.

EBVCEPHALA Constantinopolim proficiscentes, alios in vertice Hæmi montis muros invenimus (iis similes qui supra Cavallam sunt) duobus milliaribus à Cavalla distantes, aditum ex Macedonia in Thraciam præcludentes. Inde in amplam planiciem descendimus, maris littori admodum vicinam, insulam Thason ad dextram habentes, & præcelsa Hæmi juga ad sinistram relinquentes, quæ jam prætergressi eramus, nulla usquam conspecta Cupresso. Flumen superavimus quod Græci vulgari lingua Mestro, Turcæ Charasou, id est, fluvium nigrum, nominant. Ejus appellatio satis convenit cum flumine Mela, à quo sinui nomen impositum Melanico, de quo postea acturi: Melas tamen non est, sed Nessus ex Hæmo monte delabens, uti Strymon amnis: est autem is mons quasi propugnaculum quoddam inter Macedoniam & Thraciam, ab una parte desinens inter utrumque flumen. Lentus est Nessus admodum, & Strymone paulo minor, multam tamen arenam secum trahit, & in mare influens paulo supra Thason, vicinior ei insulæ parti quæ Samothraciam spectat, quàm ei quæ monti Atho objecta est. Strymon autem in mare suas undas exonerat inter Athon montem & Thason, & illi nomen dat; appellatur enim Strymonicus sinus. Pons supra Nessum exstructus, ligneus est, uti qui supra Strymonem amnem, sed illo brevior. Ad extremum pontem in pastores incidimus, qui integros verveces assabant abscisso capite, saligneis perticis infixos, exemptis tamen priùs intestinis, & consuto ventre. Nemo facilè credat ejusmodi carnis massam posse commodè assando coqui, qui ipse non vidisset. Turcis autem id novum non est: Nam cùm in Asia minore sive Natolia, puer aliquis circunciditur, cujus parentes re mediocriter lautâ sunt, integrum bovem, immisso in ejus alvum integro vervece, qui gallinam cui ovum insertum sit, etiam in alvo contineat, crassâ sude infigere solent, & luculento magnoque igne assare, sic ut omnia ad ovum usque percoqui queant. Omnia ista sic assa, à pueri sanguine junctis in epulo absumuntur. Illi quos diximus pastores, vervecem assum in frusta concidere solent, & iter facientibus divendere. Sub salicibus ad extremum pontem substitimus, ut nostra jumenta paululum conquiescerent, & ex his carnibus comparavimus, quas longè sapidiores judicavimus, quàm si frustatim concisæ assatæ fuissent. Sumpto prandio, satis longum iter confecimus: nam in urbem Bouron (quæ vetustum nomen adhuc retinet) pervenimus. Sita est apud eum lacum qui Bistonis appellatur. Iter fecimus per planiciem valdè herbosam, Cytiso, Halimo, & Rhamno (qui à Grossularia differt) tectam. Licet autem Halimus natura sua in fruticem ramosum sine spinis attollatur, uti in Creta; in hoc tamen prato, Capparis spinosæ instar, humi diffunditur. Scordium herbam invenimus apud Bouron urbem, quæ cùm in magna quadam & humida planicie non procul à lacu salso sita sit, cum Aigues mortes Galliæ Narbonensis oppido comparari queat. Lacus Bouron sive Bistonis, magnum ei regioni censum adfert. Nam istîc sunt

Nessus Plin. lib. 4. cap. 11.

Stagnum Bistonum. Plin. lib. 4. cap. 11.

quæſtuoſæ piſcationes. Ejus Ariſtoteles lib. VIII. de Hiſt. animalium cap. XIII. in hæc verba meminit: Quinetiam maritimis lacubus genera plura piſcium marinorum gigni apertum eſt, &c: ſtatumque addit: Et in Biſtonide lacu plurima genera habentur. Piſciculorum iſtic capitur ingens quantitas ſimilium Albiculis, quas Græci in Bouron Lilinga, Conſtantinopolitani Leucorini appellant, Galenus Leuciſcum nominavit, Pariſienſes *Vandiſe* dicunt, & aliæ provinciæ *vn Dard*. Eadem ratione eos condiunt qua nos haſeces: nam poſtquam eos paululum ſale infectos fumo indurarunt, iis currus onuſtos & naves in varia Græciæ loca devehunt, etiam in Italiam uſque. Pari etiam ratione eos præparant qua Boianæ incolæ Scourances: Albaniæ enim ſive Epiri Scourances à Leucorinis differre non videntur niſi ſolâ magnitudine. Maxima pars incolarum Bouron piſcatoriam exercet: nam cùm is lacus piſcibus abundet, ad piſcationem libenter animum adiiciunt. Mare iſtic nullum æſtum habet, quemadmodum nec Pontus Euxinus, nec Propontis, nec Helleſpontus, nec magna Ægæi maris pars. Græciæ Aſparagi Corruda illis dicti, aculeatum habent folium (at in hortis culti folia obtuſo mucrone ſunt prædita) adeoque hujus planiciei ſolo delectantur, ut ſint frequentiſſimi, nec aliud virere in ea conſpiciatur præter Aſparagos. In exilem deinde pagum pervenimus nomine Commercinæ, dimidii diei itinere à Bouron diſtantem; in eo omnis generis edulia venalia invenimus. Iſtic eſt ruinoſa quædam parva arx, in qua Græcorum Chriſtianorum templum: pagus à Græcis, & paucis Turcis incolitur.

Cypſella vetuſtiſſimum Thraciæ oppidum; & aluminis conflandi ratio.

CAP. LXI.

POSTQVAM aliquanto tempore apud Commercinam ſub Eſculi & Ariæ arboribus commorati fuiſſemus, per planitiem denuo progreſſi, relictis ad ſiniſtram montibus, in alium pagum Cypſella appellatum pervenimus, quo de induſtria divertimus, ut Aluminis conficiendi rationem obſervaremus: triduo itaque & paullo amplius ad ejus fodinam hæſimus. Vbicumque alumen conficitur, id ſemper fit aperta vena, quia ejus vena non eſt valde profunda: nonnullis tamen Cypſellæ locis, ejus lapides ſex orgyiarum altitudine eruuntur. Cypſella in Thracia ſita eſt, & vulgariter partim græco, partim turcico nomine Chapſylar dicitur. Ejus incolæ maximâ ex parte Turcæ ſunt; pauci autem Græci. Sunt & nonnulli Iudæi, quorum unus Aluminis cenſum, perſoluto annuatim certo precio, obtinebat: apud quem divertimus, ut certiùs ejus conficiendi rationem intelligeremus. Comperimus autem Alumen quod fit in Tolfa Pontificis Maximi dominio, cum eo convenire quod in Chapſylar fit, ut obſervare potuimus è Civitate Vetere Romam proficiſcentes in creatione Pontificis Iulii tertii, paululum à regia via declinantes, ut per Tolfam iter faceremus. Alumen in Chapſylar colligitur, & expurgatur eodem quo ipſius vena extrahitur loco; camque ob cauſam minoribus expenſis fit, quàm Tolfanum, quod vehiculis deportandum eſt in eum uſque locum in quo excoquitur. Et tametſi Alumen dumtaxat condenſetur ex lixivio cinerum lapidis è vena eruti (qui primum urendus eſt) conflato: cuilibet tamen id facere non licet: ſed iis ſolùm quibus certo precio venæ cenſus traditus. Prima igitur vena eruitur ad ipſas radices montis, quem Serrium eſſe cenſemus. Oppidulum Cypſella ad latus regiæ viæ eſt quæ à Dyrrhachio Conſtantinopolim ducit, qua initium aſcenſus eſt in montem: relictis aliquantulum ad ſiniſtram fodinis, è quibus maxima difficultate lapides eruuntur: nam cùm adeò duri ſint, malleo & cuneis perfringendi, deinde urendi, ſimili planè ratione qua calx aut gypſum uritur. Quoniam verò iſtic magna lignorum eſt copia, nec lapides qui eruuntur longiùs deferendi ſunt, apud ipſam fodinam uruntur, ad dimenſum id facere paciſcentibus operis. Nam ſingulæ ſuum tuguriolum habent, in quo terni aut quaterni alvei lignei in terra defoſſi, in quibus lixivium infuſum relinquitur, donec alumen in glaciem coëat, fiatque quale vulgo conſpici ſolet. Lapides ex quibus conflatur alumen, primùm in fornicem ſive arcum componuntur, deinde levi flamma uſtulantur, eadem ratione qua gypſum uri ſolet: nam ſi nimium urerentur, omnis aluminis ſubſtantia ignis calore evaneſceret: at ſuam duritiem retinentes, & aëri per binos aut ternos menſes expoſiti, ſponte in pulverem reſolvuntur. Quemadmodum enim Marga, qua agri pingueſcere ſolent, non maceratur, aut in pulverem reſolvitur ſtatim ab initio, vel cùm primum ipſius gleba ex fodinâ eruta eſt; ſed aliquanto tempore aëri expoſita permanens paulatim diſſolvitur cùm nocturno rore, tùm pluviis diurnis, & hiberno gelu; ac tandem colliqueſcens, & telluri ſeſe commiſcens fimi vicem præbet; eâdem ratione hic lapis levi duntaxat flamma vſtulatus, durus permanet,

net, tamquam nullam ignis injuriam sensisset; sed aliquot diebus sub dio permanens, nocturno rore & diurna pluvia adeò teneresçit, ut brevi in cineres omnino resolvatur. Lapides hi è fodina eruti nec adusti, in fabricis aut muris exstruendis adhibiti, durabiles sunt ut cæteri lapides: in cineres autem redacti sive pluvia naturali, sive artificiali, adfusâ aquâ decoquuntur in lixiuium, quod in quadratos alveos ligneos, aut fictiles ollas effusum, decem aut duodecim dierum spacio coit & congelatur. Ea est conficiendi aluminis ratio in Chapsylar, quod in Italiam delatum, Lesbium sive de Metelin cognominatur. Quoniam porrò rubrum & album invenitur, profiteri audemus ex albi aluminis fodina, rubrum etiam erui posse: colorem enim duntaxat ex aluminis conficiendi ratione adquirit, prout cineres ab operis diligenter aut negligenter tractati fuere. Alumen spumam quandam reddit, quam plurimæ fodinarum operæ colligere solent, & ex eâ massam rubram pictoribus utilem conficere, quæ gallico nomine terra de Macharon dicitur: ea tamen in Chapsylar negligitur: inde fit ut valles hac spuma, quam torrentes cum pluviis abripiunt, omnino rubere videantur.

Regia via quæ olim Roma Constantinopolim ducebat.

CAP. LXII.

CONSTANTINOPOLIM tendentes, montem subire incepimus: aliquantulum in altum progressi, nos obvertimus; ut iter quod a Bistonide lacu emensi eramus, conspiceremus. Pagum Commercinam perspiciebamus in maxima planicie situm. Hujus planiciei iter, regia via olim fuit quæ Roma Byzantium ducebat, magnisque lapidibus excisis strata erat. Nam à Bouron Commercinam usque, & inde porro ad Chapsylar, quoniam solum pingue erat, difficilisque via, eam Romani lapidibus sterni curârunt, quæ hodie etiamnum integra restat. Inde probare volumus, Romanos hac via olim Româ in Asiam profectos. huc accedit quòd ejus viæ constratæ structura tenuis fortunæ cujuspiam hominis opus non sit: nam in directum strata est via: at nunc semitæ modò ad dextram, modò ad sinistram sunt quærendæ; quoniam nonnullis locis in silvas cæduas penetrat; magnæque arbores inter ipsa constrata saxa postea excreverunt. Conscendimus supradictum montem Serrium, qui nonnullis locis aditu admodum difficilis est; apparétque multis locis rupes cuneis atque aliis instrumentis excisa; quod sine magnis sumptibus fieri non potuit. Sed & ex hoc opere colligere licet, regiam viam Româ Byzantium ducentem olim frequenti hominum multitudine fuisse tritam. Plinius etiam Græciæ distantias & longitudines describens, illas semper à Dyrrhachio (quæ urbs est apud Vallonam, nunc Duras dicta, portus videlicet in quem appellebant qui ex Italia trajecto mari Adriatico solvebant) sumit; aitque Byzantium abesse à Dyrrhachio septingentis undecim millibus passuum, & tantum patere longitudinem terrarum inter Adriaticum mare & Propontidem vult. Pervenimus deinde in pagum verticem montis occupantem, à Græcis habitatum, ubi nobis sumendi fuerunt pedites viæ indices, ne per montem oberraremus; in quo magna est abundantia ejus herbæ quam Galli perperam Satureiam hybernam appellant, inter saxa sponte nascentis. Eam primùm observaveramus in Creta insula, & paucis antè diebus in Amphitheatro quod Philippis est: postea in montibus Spoleto Italiæ vicinis eruimus in Marcha Anconæ. Sed quoniam jam in nostris hortis vulgaris est, ejus vetustum nomen, quale à Cretæ & Cytheræ insularum incolis didicimus, proferemus. Id enim vulgo Tragarigani appellabant, quod nihil aliud est quàm Tragoriganum.

Marissa flumen, veteribus Hebrus dictum: & Turcarum expilationes seu rapinæ.

CAP. LXIII.

NVLLVS est pons supra Marissam amnem exstructus, sed cimbâ traiiciendus. Moris est ut quilibet pro se & jumento nummum Turcis Aspre dictum, pro trajectu persolvat; quindecim tamen pro nobis & itineris duce persolvendi fuerunt. Nam Turcarum avaritia eousque progressa est, ut si numero viatores superent, ab iis exigant quidquid possunt, & ingratiis persolvendum quidquid exigunt. Tantæ enim sunt eorum rapinæ, ut ne parentibus quidem suis parcituri sint, si prædæ occasio sese offerat. E regione trajectus ad quartam milliaris partem reliquimus elegans oppidulum nomine Vire, com-

modo admodùm loco ad radices collis cujuſdam ſitum, veteribuſque muris cinctum. Hic amnis nunc ab omnibus vulgò Mariſſa nuncupatus, olim Hebrus dictus fuit. Locorum huic amni vicinorum incolæ, æſtate, quando fluminis alveus exiguus eſt, magnos arenæ cumulos aggerere ſolent, non ignorantes in eâ latêre nonnulla auri grana; quos ſatis procul à fluminis ripa ſubmovent, ne exundans flumen arenam ſecum abripiat. Aurum ab arena ſeparaturi, aſſeres pertuſos ſimul componunt, deinde fluminis aquâ arenam eluunt: quòd ſi interdum nonnullam auri portionem inveniunt, id non fit ſine magno labore & expenſis, atque temporis longitudine: ſed nec ſine argenti vivi adminiculo quidquam efficere poſſunt. Strymon & Neſſus amnes in mare labuntur eodem fermè loco; unus videlicet
Lib. 4. cap. 12 ad infimam, alter ad ſummam inſulæ Thaſi partem. Sed Hebrus ante Samothracen ſeſe exonerat, quod Plinius etiam annotavit. Adeò lentus eſt hic amnis, ut in utram partem fluat, judicari non poſſit: Turbida ejus eſt aqua, attamen dulcis; & mediâ etiam æſtate adeò frigida, ut glaciata videatur: multæ myricæ ſecundum ejus ripam proveniunt: frequentes habet mæandros, ſeſeque incurvat uti Sequana inter Lutetiam & Pontoyſe urbem. Tantum verò aquæ hiberno tempore è montibus delabitur, ut rapidior fiat, & amplum quoddam inundet pratum, olim Doriſcus nuncupatum, in quo Xerxes in Græciam profecturus, exercitum recenſuit. Quoniam porrò amplum illud pratum hieme inſtar paludum inundatur, nulli in eo pagi ædificantur, ſed æſtate equorum armenta aluntur. Ipſe Turcarum Imperator plures mille iſtîc alit, neque privatorum è vicinis pagis minus quingentis eò agi arbitramur. Pratum enim adeò repurgatum eſt, ut neque talpæ, neque mures, neque glires, neque aranei mures illud ſuffodiant, neque ſerpentes in eo inveniantur: hibernâ nimirum inundatione omnes abigente. Cytiſus herba pluribus ejus locis naſci conſpicitur. Pagi in pratorum circuitu exſtructi, ad collium radices ſiti ſunt: nam cùm colles & montes ſcaturiginibus prægnantes undique prata cingant, & propterea ad culturam valdè idonei ſint, rebuſque neceſſariis abundent, ruſticorum magna frequentia eò confluxit. Amnis ripæ quibuſdam locis ſunt ſatis altæ, in quibus fluviatiles alcyones, à Gallis *Martinets peſcheurs* nuncupatæ, & Hirundines quædam ab iiſdem *Martinets* ſimpliciter dictæ, nidos exſtruunt; quemadmodum & avis Merops ſive Apiaſter, quam Cretenſes Meliſſophagon appellant. Ocium nacti ut eas Alcyones obſervaremus, comperimus ipſas ab his non differre quæ noſtrorum fluminum ripas incolunt: ſed & earum nidi ex piſciculorum ſpinis & ſquamis ſunt confecti, uti noſtratium. Viciniores amnis Mariſſa incolæ ſecundùm fluminis alueum in amplo illo prato hortos inſtruunt: nam aquæ commoditatem nacti & telluris ubertatem, Melones, Angurias, Copous vulgò ab illis dictas, Citrullos, Cucurbitas, Cucumeres, alioſque ſimiles æſtivos fructus colunt. Nobis affirmârunt Colocaſiam etiam nonnullis locis naſci: at nihil certi pronunciare poſſumus. Pratum illud egreſſi, colles & montoſa loca ſubire cœpimus, in quibus Aceris arboris genus obſervavimus à reliquis quæ hactenus videramus diverſum. Sextum id genus fuit à nobis obſervatum. In arbuſculam excreſcit; de quo aliàs plura, cùm arbores deſcribemus. Thermas in continenti reperimus è regione Imbri inſulæ apud amnem Melanem, ejuſdemque nominis ſinum, apud Callipolim in Cherroneſo includit; in qua deinde Seſtos Abydo oppoſita. In his thermis duæ ſunt calidarum aquarum ſcaturigines, altera viris dedicata, altera feminis: atque ut nihil ab iis qui iſtîc ſe lavant exigitur, ſic nemo eſt qui eas thermas repurget; hinc fit ut ſordidæ admodùm ſint. His vicinæ conſpiciuntur urbis cujuſdam à veteribus Macron-tichos nuncupatæ ruinæ, & in longum porrecti muri; qui hoſtes Thraciam depopulaturos excludebant & arcebant.

Plurimas nationes certo anni tempore natale ſolum relinquere, deinde domum redire.

CAP. LXIV.

IN magnas miſerorum Epirotarum ruſticorum, quos Ergates appellant, turmas in jam dicta planicie incidimus, ex Turcia ab opere redeuntium in natale ſolum. Idem illis accidit quod Longobardis & Sabaudis, qui natale ſolum certo anni tempore relinquentes, poſtea domum redeunt. Turmatim ſuam regionem egrediuntur miſeri iſti Epirotæ, ob ejus ſterilitatem; atque aliò proficiſcuntur, ut operas ſuas Turcis locent lucri gratiâ. Ii cùm in Macedoniæ, & Thraciæ, vel etiam Aſiæ minoris plana pervenerunt, à Turcis conducuntur ad ſegetes ipſorum metendas & frumentum expurgandum. Perfectâ meſſe domum redeunt, cum ſuis uxoribus & liberis vitam traducturi. Modum ſecandi ſegetes magis induſtrium habent quàm Galli: nam illorum meſſoriæ falces aliquantulum

diſcrepant,

diſcrepant, ſuntque planæ, latæ, minusque incurvæ, & dentibus carent. Dextra manu eas tenere ſolent, atque ſiniſtra lignum quoddam incurvum extremâ parte mucronatum, in quo tria ſunt foramina, quibus tres ſiniſtræ digitos inſerunt, minimum videlicet & duos ſubſequentes; pollicem & indicem liberos conſervantes, ut tritici manipulos commodiùs comprehendere queant: manum ſiquidem explicantes, & frumentum comprehendentes, multo majores manipulos abſcindere poſſunt. Collectâ meſſe, frumentum triturant; haud flagellis, ut apud nos, ſed bobus, quemadmodum per univerſam Græciam: idque facientes, aſſeres Chalcedonio lapide munitos poſt ſe trahunt, ut ſtramina & paleas confringant. Sed quoniam iſtos Albanos cum Sabaudis & Longobardis comparavimus, indicare voluimus, eos nobis occurriſſe gregatim itet facientes veluti ſturnos. Sabaudi in Italiam proficiſcuntur ut ligna ſecent, populos videlicet ſecundum Padum amnem, atque ilices apud Forojulienſes, & omnis generis quæ duram habent materiam alias arbores, per Tuſciam & agrum Romanum. In hoc autem Sabaudi ab Epirotis differunt, quòd æſtate abeunt Epirotæ, & Autumno revertuntur: Sabaudi contrà Autumno abeunt, & novo vere redeunt. Nam quia montana incolunt, nives illis omnem operarum exercendarum occaſionem adimunt: huc accedit quòd in lignis per Italiam ſecandis ob duritiam multo labore opus ſit, quem æſtivo tempore præſtare nequirent: ſi verò in patria manerent, totam hiemem in ocio traducerent. At ſub æſtatem domum regreſſi, Abietes, Piceas, Larices, atque alias ejuſmodi molliores tenerioreſque arbores habent, quæ minore difficultate etiam ipſa æſtate & medio æſtu ſecari poſſunt. Longobardi porrò, gregatim quidem, ut Albani & Sabaudi, domo egrediuntur, ſimulque perſiſtunt, donec è ſua regione exceſſerint: at in Germaniam, Galliam, Belgicam, Daniam, aliaſque ulteriores regiones pervenientes, ab invicem ſegregantur, ſingulique loca deſtinata petentes, caminos hinc inde purgatum eunt per hiemem: domumque redeuntes, Ciconias imitantur, quæ ſigillatim adveniunt. Iſtinc animadvertere licet varias nationes certo anni tempore, vitæ ſuſtentandæ cauſa ad alias regiones luſtrandas & obeundas cogi. Albani veteribus Epirotæ dicti, Chriſtiani ſunt, peculiaremque habent linguam à Græca diverſam: religionem tamen Græcam colunt; & quoniam Græciæ vicini ſunt, Græcum idioma etiam callent: domum regreſſi, per hiemem ſeſe ſuſtentant, ex eâ quam ſibi æſtate comparârunt pecuniâ. Omnes ferè nudis pedibus incedunt, admodum egeni, frugales, & in laboribus ſeduli: hinc fit ut facilè quod agant per totam æſtatem nanciſcantur in Turcarum agris & pagis: ſegnes etenim ſunt Turcæ, ad agrorum culturam inepti, lenti, tardi, & qui in ſuis negociis moras ſemper nectunt. Reperimus in itinere Iaſpides variorum colorum in agris, atque etiam Chalcedonios: immo nonnunquam & ipſi ædificiorum in pagis muri è Iaſpidis & Chalcedoniis lapidibus exſtructi ſunt.

Terebinthos arbores, gallarum quoddam genus producere, quæ apud Turcas magno in uſu ſunt.

CAPVT LXV.

THRACIÆ atque Macedoniæ ruſtici, non ignari quantus ſit uſus gallarum in Terebinthis naſcentium, quorum in collibus magna eſt frequentia, eam quæſtus occaſionem negligere non ſolent; at ſub finem Iunii, gallas intùs concavas nucis ponticæ magnitudinem æquantes, aut ſub foliis, aut in Terebinthorum, qui ſemen in vuæ modum congeſtum ferunt, ramulis naſcentes ſedulò legunt; eaſque maturiùs, dum adhuc exiguæ ſunt: quoniam ſi in arbore diutiùs relinquerentur, oblongæ tandem inſtar corniculi cuiuſdam evaderent. Harum uſus eſt inficiendis in Pruſa urbe tenuiſſimis ſericeis pannis. Per Thraciam pergentes, Caravannam invenimus, vel frequentem mulionum turmam è Theſſalonica Byzantium proficiſcentium, atque in pago quodam Aignegic nomine pernoctavimus. Cæterùm quia Græci nullis teſtudinibus * ſive marinis ſive terreſtribus, ſive fluviatilibus veſcuntur, adeò frequentes ſunt per Græciæ agros, præſertim autem Thraciæ, ut ſecundum vias ſubinde magnæ & pingues inveniantur. Et niſi hortulanis plurimùm inviſæ eſſent, quòd eorum olera germinare incipientia prærodant; præſertim autem melones, peponeſque, xylon & ſeſamum appetant; nemo eas necaret. At illi in ſuis hortis inventas necant, atque palis per ſepes affigunt.

* *Croatæ non modò teſtudinibus, cuiuſcumque tandem ſint generis, non veſcuntur; ſed eas etiam abominantur: quod re ipſa comperi. Nam anno 1579. cùm Maio menſe Illuſtrem Heroëm Dominum Balthaſarem de Batthyan, Regni Vngariæ Archidapiferum hæreditarium, in Pannoniam interamnem, quæ nunc ex parte Vandalia ſive Windiſch-landt*

nuncupatur, comitarer: integro die ſubſtitimus in ipſius arce quadam Turnizza, cui contiguus eſt pagus eiuſdem nominis, Muræ amni vicinus, ſupra ipſius & Dravi fluminis confluentes. Iſtic dum fortè circa ruſticorum prædia obambulo, multas teſtudines palis affixas, & è ſepibus hortos ambientibus pendentes animadverto. In arcem regreſſus, eius rei cauſam percontor: maximè ab incolis exoſas intelligo: ego ridere illorum ſtultitiam: interrogatus an ius veſci cuperem, annuo: ſed cùm nemo ipſas adparare ſuſtineret, cocus quiſpiam Gallus Byzantio redux, qui in itinere nobis ſeſe adiunxerat, ſiculum ex illis conficit: veſcor: ibi omnes ſumma cum admiratione me intueri, imò plerique non dubitare quin ea nocte extinguerer: at poſtridie, cùm me non modò vivum, ſed etiam alacrem conſpicerent, multo magis mirari, & plerique aſſerere, etiam è Nobilibus viris qui illum Heroëm comitabantur, ſi Viennenſem urbem præmii loco nanciſci queant, non tamen deguſtaturos.

Turcas viatores admodum frugales eſſe.

CAPVT LXVI.

POSTRIDIE, comperimus agros ariſtolochia longa obſitos: obſervavimus etiam veram Hyſſopum, bina Polii genera, & Chamædryn. Omnia ad victum neceſſaria in pagis invenimus, uti butyrum, ova, aves, panem, caſeum, & lacticinia. Quicumque in Caravanna erant cùm viatores tum agaſones, genus quoddam aceſcentis lactis coëmerunt, nomine oxygala, quod lineis ſacculis impoſitum, è ſuorum jumentorum clitellis ſuſpendere ſolent: atque licet liquidum admodum ſit id lac, lineis tamen ſacculis incluſum permanet, nec exſtillat. Græci & Turcæ alliorum nucleos in ligneo quodam vaſculo contuſos oxygalæ permiſcere ſolent. Magnatum id edulium, adeò palato gratum eſt: eo non modò viatores, ſed etiam ipſi Satrapæ in Turcica aula veſci ſolent. Quod ſi quis adeò eſſe exquiſitum non credat, faciat modò periculum; facilis etenim eſt experientia. Vulgari admodum eſt in uſu apud Turcas; exiſtimantque eo ſe per æſtatem refrigerari, atque per hiemem calefieri. Viam quæ Callipolin ducit, ad ſiniſtram *reliquimus, & verſus Rodoſto perreximus. Interdiu ſubſtitentes ſub juglandibus, ut noſtra jumenta aliquantulum quieſcerent: deinde ſub veſperam in planicie quadam ſtationem habuimus, Caravannæ impedimentis nos in ambitu munientes, ut ſecuriùs pernoctare poſſemus.

* *Imò ad dextram: nam Callipolis in Cheronneſo eſt, ad Helleſponti caput, quam ad dextram relinquere oportuit Perinthum petentibus.*

Turcas agilitate & induſtriâ reliquas nationes longè præcellere, in imponendis ſupra iumenta, deponendísve impedimentis.

CAPVT LXVII.

HOC loco mentionem facere voluimus ejus rei quam Turcas pacis & belli tempore induſtriè adminiſtrare obſervavimus: videlicet rationis qua uti ſolent in impedimentis ſupra equos, camelos, aut mulos imponendis aut auferendis. Quinque enim aut ſex viri duntaxat ea induſtria & agilitate omnia Caravannæ jumenta (quæ centum & quinquaginta numero erant) veſperi impedimentis liberârunt, atque poſtridie ſummo mane rurſus ea impoſuerunt, ut non animadverterimus. Tres ſolùm viri vix quadrantem horæ impendent ad centum equos onerandos, modò ſarcinæ ſecundum ipſorum conſuetudinem ſint colligatæ. Singulas autem ſarcinas decuſſatim crucis in modum per utramque extremitatem colligari neceſſe eſt, atque funes ſequenti ratione appendi. Cùm bini viri ſarcinam ſublevârunt ſupra clitellas, tertius mulio alterius ſarcinæ, quæ adhuc humi jacet, funem, per ejus ſarcinæ quæ jam clitellis impoſita eſt, alteram crucem traiicit: impoſitæ verò ſarcinæ funem, per alteram ejus quæ humi eſt ſarcinæ crucem traiici oportet, & alterum ex his qui priorem ſarcinam ſublevârat, in alia etiam ſarcina ſublevanda auxilio eſſe (ſufficit enim unicus ad ſarcinam quæ clitellis impoſita eſt ſuſtinendam) atque ſingulos, funis quem ſingulæ ſarcinæ unicum habent, extremitatem capere, eamque denuò traiicere per crucis ſummum caput, funeſque deinde adſtringere aut laxare, prout illis commodum videtur, ut ſarcinæ pendeant: funes autem parte ſarcinarum exteriore connectuntur, ut faciliùs veſperi diſſolvi queant; ſarcinæque decuſſatim Burgundicæ crucis in modum ſupra clitellas collocantur. Unicus vir in adventu omnes totius Caravannæ equos ſubitò ſuis ſarcinis liberare poteſt, funium extrema diſſolvendo, atque ipſas ſarcinas æqualiter quaſi ad æquilibrium demittendo. Qui ſarcinas deponit, funem manu tenendo, poſſet etiam ad altitudinem unius pedis ſupra ſolum utramque ſarcinam æqualiter ſuſpenſam tenere. Imò puer quadrante horæ centum equos exonerare poſſet, ſine ullo ſarcinarum damno.

Perin-

Perinthus veteribus dicta, nunc Rodosto. & de Heraclea.

CAP. LXVIII.

INTER Perinthum & Callipolin ponte amnem quendam trajecimus, quem Arzim esse arbitramur, Turcæ Chiaurlic appellant, in Propontidem labentem inter Gallipoli & Rodosto. Rodosto autem urbs in Propontidis littore sita, olim (ut putamus) Perinthus dicta veteribus: tametsi non desint qui Perinthum fuisse existiment eam quæ nunc Heraclea appellatur. Rodosto vetusta admodum est, nullis tamen muris cincta. Regiâ viâ quæ Byzantium ducit, gradientes, Heracleam ad sinistram reliquimus: etenim secundum viam non est, sed balistæ jactu ab ea distat. Heraclea vetustum nomen retinuit: quæ me causa movit ut diligenter inquirerem, cur mel cognomine Heracleum pernicioſum esset. (Variæ autem Heracleæ sunt, sed hæc in Thracia est.) Nullam aliam rationem invenimus, nisi quòd ea regio Chamæleone nigro abundat, cujus radici excrescentiâ quædam adnascitur nomine Ixia, quæ pernicioſum venenum est, & eos qui degustant illicò necat. Quòd si apes mellis substantiam ex ejus Chamæleonis floribus suscipiant; non dubitamus, quin id mel hominibus admodùm sit pernicioſum: non ignoramus autem apes mellis materiam ex ipsis floribus non colligere, sed ex foliis duntaxat, pingui rore cælitus delapso obsitis. Deinde profecti sumus ad urbem Selibriam; olim Selymbria dictam. Duorum diétarum itinere à Byzantio, atque dimidio miliari à Selymbriâ distantes, in ipsa via & maris littore metalli cujusdam recrementa invenimus (indicium istîc olim fodinas fuisse) quæ licet diligenter à nobis considerata, cujus tamen metalli essent, dignoscere non potuimus. Ædificiorum vestigia & rudera quæ istîc adhuc supersunt, fidem faciunt metallicas fornaces istîc aliquando exstitisse: multis etiam locis conspiciuntur magni cumuli scoriæ, quam Galli *Merde de metal*, hoc est, metallicum recrementum appellant. Olim cùm metalla liquarentur, non aquæ adminiculo, ut nunc fit, folles inflabantur, sed hominum viribus, ut antè diximus: sunt tamen vicini quidam rivi, quorum usus esse potuisset, nostra opinione, si tum temporis consuetudinem habuissent aquæ adminiculo rotas impellendi quæ folles sublevarent & deprimerent, quemadmodum jam habemus. Dum agro Selymbriano plantas perquiro, lacte manantem quandam inveni Nerii foliis, & flore simili, sed longè per omnia minorem: procul aspicienti Tragio Cretico persimilem; at propiùs intuenti ad Lysimachiam purpuream magis accedere videbatur. Cytisum etiam invenimus, cujus semen abundanter collegimus. A veteribus illis fodinis secedentes, Selymbriam pervenimus, quæ elegans habet castellum in edito situm. Selymbria, commodè urbs nominari non potest, quoniam muris cincta non est. Ædificia, balnea, & templa supra arcem sunt: oppidulum ipsum in acclivi, multumque repræsentat Ryam Angliæ urbem, quemadmodum etiam Callipolis. Selymbriâ volenti in regiam viam quæ Byzantium ducit, pervenire, collis superandus est; deinde per planitiem iter faciendum. Maxima ædificiorum Selymbriæ pars longiusculè à portu est. Onerariæ naves Selymbriam magna ex parte appellunt, ut merces excipiant quæ ex Adrianopoli, Thraciæ continenti, & Bulgaria advehuntur. In cujus rei exemplum cùm istac iter faceremus, Venera navis jam oneris expletionem accipiebat ex iis mercibus quæ non modò advectæ erant ex iis quæ nunc enumeravi locis, sed etiam ex Anatolia vulgò dicta, veluti lanâ, coriis, xylo. Anatolia sive Natolia ex altera Hellesponti parte est: Turcæ dictione Græca Anatoli appellant, quæ Orientem significat: sed vulgò regiones Asiæ, imperio Turcæ subditæ, quæque ab Europa separantur Bosphori freto, Propontide & Hellesponto, Anatoliæ nomine continentur. Sic cùm Græci Anatoliæ mentionem faciunt, varias alias provincias intelligunt, nempe Phrygiam, Galatiam, Bithyniam, Pontum, Lydiam, Cariam, Paphlagoniam, Lyciam, Magnesiam, Cappadociam, & Comagenen. Atque si illis sermo est de preciosis quibusdam mercibus ex aliqua istarum provinciarum, illas ex Anatolia delatas dixisse satis erit.

Turcarum iter facientium insigne silentium & modestia.

CAPUT LXIX.

QUO tempore Selymbriam pervenimus, exercitus istic circiter quatuor milium Turcarum fuit, quibus hospitia designata fuerant cùm in Carabachara, aliisque urbis locis, tum extra urbem sub arboribus. Omnes erant equites, atque in Turcarum Imperatoris, qui bellum adversus Persas gerebat, castra proficiscebantur: ii autem diu ante lucem tanto silentio discesserunt, ut nos, qui etiam ante lucem discedere constituëramus,

tueramus, minimè animadverterimus, tametsi essemus illis vicini. Hæc res nobis visa est digna relatu, tantam hominum multitudinem sine ullo strepitu discedere potuisse. Selymbria unius diei itinere à Byzantio solùm distat, perapertâ regione, & nullis arboribus consitâ. Bini pontes ligneis superandi sunt tribus cis Constantinopolim milliaribus, quorum primus admodùm brevis est, alter verò longior multo, Buyckchemeghy nuncupatus. Vniversa Thracia Picardiæ comparari posset: nam arboribus eodem modo caret, magnásque habet planicies, quas nonnullis locis colliculi intersecant. Pagus est inter utrumque pontem: in quo, quoniam frequens est admodum via, res ad victum necessariæ, omni anni tempore pecunia comparandæ inveniuntur. Vterque pons ligneus exstructus est supra salsæ aquæ stagna, è mari in continentem ingredientia, & veluti sinum efficientia: istic multæ sunt scaphæ, ad homines ex uno pago in alium transvehendos, tum etiam ad piscationem necessariæ. Secundum ejus stagni quod ad sinistram reliquimus ripas multæ sunt molæ, octo alis sive brachiis præditæ, quales sunt omnes in Turcarum ditione, quæ venti beneficio versantur, non quatuor ut nostræ. Quemadmodum autem bini pontes superandi sunt; sic etiam bini sunt lacus qui in unum coëunt; quorum census è piscium captura, magno æstimatur. Turcarum Imperatoris ædes quasdam delectationis causa exstructas supra pagum Buyckchemeghy videre licet in colle quodam cincto silvâ arboribus consitâ, quæ muro undique clausa est. Ejus arbores sunt Coryli, Quercus, Vlmi, Fraxini, Salices, Platani, Loti, quæ Gallis *Micacouliers* dicuntur. Tandem secundò Constantinopolim pervenimus, & nostræ peregrinationi finem imposuimus sub initium Augusti mensis.

Pera & Constantinopolis urbes.

CAP. LXX.

ANTE quàm de Constantinopoli agamus, de urbe Pera primùm scribere commodum videtur, quæ sinu quodam vel canali à Constantinopoli sejuncta est, quemadmodum plurimas interdum urbes sibi invicem oppositas videmus ad fluminis alicujus ripas, ut Civitas & Carcasso, Beaucaire & Tarrasco: eâdem ratione iis qui Constantinopoli Peram adire volunt, portus traiiciendus est. Propterea eam appellationem adquisivit: nam Pera nihil aliud significat, quàm trans aut ultra; in collis autem acclivi sita est. Quisquis peregrinus Constantinopolim aut Peram maritimo aut terrestri itinere advenit, nullum hospitium quò divertat reperit: itaque per Turcarum regiones iter facturos, impedimenta in quibus recumbat, secum deferre necesse est. Fieri tamen nequit, quin aliqua ratione tandem hospitium nanciscatur, præsertim cum Carabachara (quæ publica sunt Turcarum hospitia) in urbibus nunquam desint: præterea nemo est, cujuscunque tandem nationis sit, qui non magnâ ex parte ædes aliquas nanciscatur, sub quarum tectum se recipere queat. quoniam plerunque singuli ad eos confugiunt, quos ex sua provinciâ esse sciunt. Hinc fit, ut cùm singuli sciant, omnes Europæ Principes & Respublicas, suos Oratores Constantinopoli habere, præsertim cùm pax inter Principes est, eosque Oratores Rerumpublicarum & Christianorum Principum, veluti Gallicum, Venetum, Ragusanum sive Epidaurensem, Chium, Florentinum, Transilvanum, Hungarum, atque alios (præter Cæsareum qui in urbe Constantinopolitana degit) Peræ maxima ex parte habitationem suam habere, ad ipsos confluere soleant. At Gallorum peculiariter præ reliquis nationibus, felicior est fortuna: quia à nostro Legato semper meliùs excipiuntur, eorumque gratior est adventus, quàm reliquorum apud suæ nationis Oratores: huc accedit quòd Galli in exteris regionibus inter se meliùs conveniunt, & magis mutuò se diligunt, quàm reliquæ nationes. Domini Aramontii, Regii ad Turcarum Imperatorem Legati liberalitas ea quæ diximus maximè confirmat: nam adeò gaudebat beneficia conferre in Gallos aut Gallorum partes foventes, ut nemo unquam Constantinopolim adveniens, cujuscunque tandem conditionis fuerit, ipsum adierit, quin ab eo humaniter exceptus, & in ejus contubernium admissus fuerit. Ejus etiam liberalitas ex eo appâret, quòd magnum Christianorum mancipiorum numerum privatis pecuniis è Turcarum potestate liberârit. Imò quibuscunque Gallis Constantinopolim advenientibus, non modò necessaria ad victum subministrabat, sed etiam vestes largiebatur, si iis carerent: omnibusque patebant ejus ædes. Quòd si quem Gallum tæderet diutinæ istîc moræ; illi pecunias tribuebat pro conditionis ipsius ratione, quantum sufficerent ut in Galliam rediret. Si verò nobili stemmate prognatum intelligebat, illo honorificè excepto, jumenta & alias res necessarias etiam subministrabat. Atque uti nunquam molestæ illi fuerunt expensæ in gratiam eorum qui illustri genere nati erant factæ; nunquam similiter tenuis fortunæ hominibus gratificari dedigna-

dedignatus est. Cùm id porrò in nobis ipsi experti fuerimus, non immeritò ingrati censeremur, nisi ejus rei testimonium præberemus: certi enim sumus neminem nos mendacii arguere posse in his quæ recitavimus, nisi parum æquum, & veritatis hostem.

Ruinarum Nicomediæ, & eorum quæ istîc nunc conspiciuntur descriptio.

CAPVT LXXI.

CONSTANTINOPOLI aliquandiu commorati, ad conspiciendas Nicomediæ, quæ vetustum adhuc nomen retinet, ruinas profecti sumus. Est Nicomedia in edito sita: murorum ambitus admodum amplus fuit: namque à portu incipiens, etiam collis verticem comprehendebat. Ipsa urbs omnino corruit, sed arcis ambitus in ipso colle situs, adhuc integer est, urbisque muris includitur: muri arcem ambientes ex coctis tegulis tenaci rudere junctis constant; quorum turres dumtaxat tribus orgyis aut sex ulnis inter se distant; adeò valida fuit arx ista. Amœnus ejus situs est, cùm in collis vertice exstructa sit, magnamque scaturiginum aquæ commoditatem habeat: quæ causa est ut frequentioribus habitetur incolis Turcis & Græcis. Epistylia & fragmenta columnarum, magnæque hujus arcis columnæ, indicio sunt, Nicomediam aliquando potentem urbem fuisse. Istîc etiam nacti sumus elegantia numismata vetera, Græca & Latina. Navigantibus secundum oram maritimam, & circa littus sub aquam intuentibus, eos pisces quos Latini Pinnas appellant, humi ordine & serie quadam conspicere licet, quasi pernas suillas in terra defixas: eam ob causam Latino etiam nomine Pernæ dicuntur. Cùm aliquandiu versarem in insulis veteribus * Demonesi nuncupatis, quæ sunt in sinu Nicomediæ, in ipsa Propontide, quæque ex urbe Constantinopolitana apertè conspici possunt, eas novem esse numero deprehendimus. Illarum prima nunc à Græcis Proto appellatur, Altera Bergus, Tertia Isula del Corbo. Reliquæ exiguæ sunt, & proprio nomine carent. Aliæ etiam sunt inferiores & viciniores Hellesponto: sed earum plurimæ nomina mutarunt. Nam quæ olim Proconesus vocabatur, nunc Marmara; & Besbicus olim quæ fuit, nunc Calomino dicitur.

* *De Demonesо consule Ortelij Thesaurum geographicum.*

Orientales nationes libentiùs piscibus vesci quàm carnibus.

CAPVT LXXII.

ANTE quàm à Propontidis divitiarum narratione recedamus, quandoquidem ea omnis generis piscibus abundat, non minorem censum illam reddere asserimus, quàm Continentis aliqua regio, pascuis & armentis abundans: hinc fit, ut omnes Turcæ & Græci piscibus magis delectentur quàm carnibus. Continentis in nostra Gallia incolæ, qui à piscium esu adeò abhorrent, persuasione potiùs id facere videntur, quàm ratione. Eos verò intelligimus qui pertinacia quadam carnibus in abdito vescuntur pisculentis diebus, & diebus Dominicis vix pisces habent quos vorent. Ex veterum præterea monumentis observare licet, carnes ab illis tanti non fuisse æstimatas, quin piscibus inferiores perpetuò sint habitæ. Ægypti monachi toto vitæ cursu piscibus abstinuerunt quidem, quasi inferre vellent se ejusmodi deliciis privatos, quemadmodum qui apud nos carnibus abstinent. Carnium ille contemptus & piscium æstimatio, effecit, ut veteres, cùm Græci tum Latini, avium genera minùs noverint quàm piscium. Medici insuper in suis de alimentis libris varii generis piscium sæpiùs meminerunt quàm avium & quadrupedum: neque legimus Imperatores atque Primates Romanos aves in suis conviviis ita expetisse, ut nos hoc tempore, præter turdos & attagenes. Nam omnis generis pisces in deliciis habebant, & præferebant omni aucupio: sic ut perdices, phasiani, ascolopaces Gallis *Becasses*, & illorum *Pluviers*, atque aliæ quæ primum tenent gradum in Gallorum deliciis, in veterum Imperatorum Romanorum etiam profusissimorum, vel ut Pliniano verbo utar, Gulæ procerum conviviis, in precio non fuerint habitæ. Illud præterea addemus, ipsum Turcarum Imperatorem, ejusque majores, atque etiam aulicos, pisces magis appetere quàm carnes: propterea rarò conspiciuntur in foro Byzantino venales aucupio captæ aves: Quoniam cùm piscibus abundent, ad eos variis modis capiendos animum applicant, ut postea apparebit.

Piscatio-

Piſcationis in Propontide rationem magnum quæſtum adferre.

Cap. LXXIII.

QVANDOQVIDEM in piſcationis mentionem incidimus, nunc de ejus ratione agemus quæ in Propontide fit, atque primùm de ea quæ majorem quæſtum adfert. Mare Conſtantinopoli vicinum magis piſcibus abundat quàm reliqua maria: idcircò incolæ ad eos capiendos magis induſtrii. Aqua dulcis è fluminibus in Pontum delabens, & marinis undis ſeſe commiſcens, alendis in Ponto & Propontide piſcibus admodum accommoda eſt. Eæ porrò aquæ in mediterraneum mare effluunt, ſed per Propontidem delabentes, nunquam augentur vel minuuntur, utpote nullum refluxum aut reciprocationem habentes. Piſces certo anni tempore ex uno mari in aliud tranſmeant, ſuaſque habent quietis & motus horas: quod non ignorantes Propontidis incolæ, quorum plerique frequentiùs piſcibus veſcuntur quàm carnibus, ea loca maris obſervant, in quibus piſces, eorum judicio, frequentiùs verſari ſoliti ſunt, præſertim circa littora ubi aqua non admodum alta & profunda eſt. Iſtîc binas trabes longitudinis mali navium rectas, & circiter quadraginta aut quinquaginta paſſus inter ſe diſtantes figunt, in quarum ſummis tuguriola exſtruunt unius aut duorum hominum capacia, qui iſtîc à ſolis ardoribus & imbribus tuti, piſces obſervare queant. Trabes ligneis palis hinc & inde tranſfixæ ſunt, quo aſcenſum & deſcenſum facilem præbere poſſint. In edito iſtîc ſtantes, vinetorum cuſtodes imitantur: nam ſi piſcium gregem oberrantem animadvertunt, alter alterum ad diligentem piſcium obſervationem adhortatur; ut ſimulatque eos in aream ingreſſos animadverterint, ſinguli funem ad ſe trahant reti adnexum; quod tali artificio diſpoſitum eſt in imo fundo ſub aqua, ut reti ſublevato, piſces qui in area ſunt, concludantur. Ut doceamus porrò quâ ratione rete diſpoſitum ſit; intelligendũ eſt, illud quadratum eſſe, & ſingulis angulis annexum funibus; binoſque retis angulos, qui à præaltis trabibus longiùs abſunt, longiùs etiam in mare protendi, atque ſummitati duorum palorum in mari defixorum, vix tamen ſupra ſummas undas apparentiũ affigi, ut immobiles permaneant. Alios item binos angulos funibus alligari neceſſe eſt, qui ad tuguriola illa in editis trabibus ſita reſpondeant. Reti in eum modum quatuor angulis extenſo, ejuſque medio ad imam aquam propendente: ſimulatque piſcatores qui excubant, piſces ad ſe advenientes animadvertunt, ſeſe invicem admonent; at poſtquam illos in aream ingreſſos vident, ilico funes attrahunt, piſceſque reti concludunt. Tum alter piſcator, funem ſuum colligat, ut rete ſuſpenſum maneat; perque fibulas trabi utrinque infixas delabens, ſcapham ſuam ad trabem alligatam ingreditur, eamque ſolutam ad comitis ſui trabem dirigit, qui funem ſuum paululum laxans, eum cum ſcapha in aream ingredi permittit: at ille ingreſſus, rete ab uno capite colligere incipit, & ita pergit, donec omnes piſces in unum angulum coëgerit; atque illos in ſcapham recipiens, ad ſpeculam ſuam regreditur, alios piſces exſpectans. Tali inſtrumento varia piſcium genera indifferenter capiunt, uti Sphyrenas, quas Galli Narbonenſes *Peſeſcomé* appellant, Melanuros, Lampugnes, Pelamides, Chòlios, Auratas, Synodontes, Salpas, Sargos, Mullos, Cuculos, Percas, Saurides, Mænas, Smarides, alioſque ſimiles, pro diverſo anni tempore: ſed præſertim æſtate, quando malacia eſt, nec venti mare turbant. Nam per tempeſtates, excubiæ adeò commodè piſces adnatantes obſervare non poſſunt, ut mari placido, & minimè turbato.

Aliæ piſcandi in Propontide rationes.

Cap. LXXIV.

MVLTÆ ſunt præterea aliæ piſcandi rationes in Propontide, quæ omnibus etiam nationibus communes ſunt, ut ſagena, quam Galli *Traine* vocant, quæ omnium eſt ſecuriſſima ſive facilima, & aliis nationibus etiam nota. Sed quia nulli hujus maris piſcatores ſubere utuntur, ut in Oceano & mari Tyrrheno; nonnulli vulgo cortices quoſdam leves ſuberis vice uſurpant, uti ex pino & pinaſtro, quos ex Ponto advehunt: pleriſque aliis cucurbitæ in vſu ſunt, ut in Macedoniæ lacubus. Sæpenumerò de induſtria Conſtantinopoli egreſſi, Piſcatorum Perenſium ſcaphas ſubiimus, eoſque comitati ſumus, ut piſces qui ad littus inſularum Proconeſi & Besbici, atque in Montaneæ ſinu capiuntur, obſervaremus: nam ſimulatque multos piſces ceperunt, domum redeunt, & Conſtantinopoli divendunt. Piſcandi per Tratte vel Traine, hoc eſt, ſagenam, ratio ejuſmodi eſt: Binis ſcaphis opus eſt, & multis funibus ad rete neceſſariis: littus præterea in quo piſcari volunt,

volunt, æquale ſit, & à ſcopulis liberum: deinde rete explicantes in mare abiiciunt, ſingularum deinde ſcapharum funes extremis retis partibus alligantur; tum piſcatores cymbas ſuas ad littus dirigunt, rete verſus continentem poſt ſe trahentes. Quòd ſi funes breviores ſint, quàm ut ad terram pertingere poſſint, remis cymbas impellunt, donec ad littus perveniant: quo occupato, cymbis ſuis, quæ circiter viginti paſſus ab invicem diſtant, egrediuntur, atque rete (cujus funes æqualis longitudinis eſſe neceſſe eſt) æqualiter trahere incipiunt; ex nodis enim qui in funibus ſunt, intelligunt utram in partem rete ſit magis adductum, idque ſibi mutuo indicant. Viciniore jam reti, piſcatores etiam paulatim contra gradiuntur: cumque ad extremos funes pervenerunt, omnes rete apprehendunt, & æquali paſſu in terram trahunt; diligenter animadvertentes, ne piſces ſub retis imo ſive ſacco elabantur. Polypis captis, illorum brachia diducunt & explicant, atque dentibus eorum roſtrum, quod pſittaco ſimile habent, confringunt; niſi enim occiderent, è cymba effugerent. Captis murenis, illarum cervicem ferreis forcipibus apprehendunt, atque fuſte os & maxillas confringunt, totumque corpus contundunt: nam ſi manu apprehenderent, morſu ab illis appeterentur; oblongum enim habent roſtrum, & dentes inſtar aculeorum. Captis paſtinacis, illico caudas præcîdunt, quod noſtri Occani piſcatores facere negligunt, qui ſuis aculeis adhuc præditas Lutetiam & Rotomagum tranſportari curant. Licet autem hæ paſtinacæ nullum nomen Gallicũ adhuc invenerint, Pariſienſes tamen Raias appellant, quòd Raiis ſimiles ſint. Omnia ferè piſcium genera denique capiunt præter Scarum, quem ab illis minimè capi ſcimus. Alia eſt præterea cum quadrangulo reticulo piſcandi ratio, quæ iis duntaxat qui littora Conſtantinopoli vicina accolunt, præſertim ſiniſtra, verſus Hariadeni ſive Ænobarbi ſepulchrum, in uſu eſt. Nam omnia Hiſpanica mancipia, quæ libertate donata, Turcicam religionem amplexa ſunt, ad Propontidis littora ſeſe contulerunt, elegantibus ædificiis iſtîc exſtructis, atque hortis inſtitutis: quoniam Turcarum Imperator quaſdam immunitates & privilegia conceſſit iis qui in ora maritima ædificarent. Eam ob cauſam ſupra tigna terræ infixa, atque ſaxa uſque ad marinam aquam aggregata ædificia exſtruxerunt: nam, ut antè diximus, Ponticum mare, Propontis & Helleſpontus, magnaque Ægæi maris pars, nullum penitus habent refluxum, ſed perpetuum profluentem. Rete porrò illud cujus modò meminimus, ad minutulos piſces capiendos duntaxat utile eſt, veluti Atherinas, & Cabaſſons Maſſilienſibus dictos, Romanis Lavarona, alioſque ſimiles, qui littore gaudentes, majores non evadunt: qua de cauſa eius maculæ ſunt admodum exiguæ. Simile eſſet Truble, niſi longè major eſſet ipſius tela quàm illius cujus in fluminibus uſus eſſe ſolet. Ejus quatuor anguli affixi ſunt lignis incurvis, & crucis inſtar tranſverſim diſpoſitis, quorum medio affixum eſt manubrium ſive pertica, quæ trabi erectæ, & in ſummo, furcæ inſtar cavæ, incumbit, & quaſi in æquilibrio pendet, ſic ut reti in mare demiſſo, extrema altera manubrii pars ſurſum attollatur: huic verò appenſus eſt funiculus, quo deorſum tracto, rete ex marinis aquis ſublevetur: tum piſces reticulo comprehenſi, in aëre pendentes manent. Piſcationis in Propontide commoditas & quæſtus adeò Conſtantinopolim auxit, ut undique in circuitu pagi exſtruantur. Congri minùs frequentes, quàm in Oceano: eorum etiam capiendorum ratio diverſa eſt. Nam quia Oceanus defluit, piſcatores ſcopulos accedunt, ibique piſciculos ſub lapidibus latitantes reperiunt, maris fluxu in ſicco relictos, nomine Exocetos: hos hamis è gemino funiculo appenſis infigunt, funiculos ſcopulis alligant antè quàm marinæ aquæ refluant. Cùm deinde marinæ undæ ſcopulos contexerunt, congri, raiæ, caniculæque marinæ, hanc piſciculorum eſcam invenientes, cum hamis vorant, eaque ratione ſcopulis alligati remanent. Marinis poſtea undis recedentibus, piſcatores ad eſcam reverſi, piſces in ſicco relictos reperiunt. Natura hunc piſciculum exocetum in ejuſcemodi eſcæ uſum commodè formavit: nam ut in ſicco hærere, & ſub lapidibus ſine aqua latitare gaudet, ſic piſcatores eum invenire norunt & in ſuum uſum capere. Hanc ob cauſam veteres Græci Exocetum, recentiores Glinos appellant, quorum nonnulli in Propontide, criſtam Galli gallinacei inſtar in capite ferunt. Quoniam verò magnis dentibus præditi ſunt, & acriter mordent, Comaſco incolæ ad Padi oſtia, Vulpem nominant, Maſſilienſes Bavecque: at noſter Oceanus nullum illi vulgare nomen adhuc indidit. Altera piſcandi ratio nautis vulgaris, eorum præſertîm qui in triremibus & onerariis navibus verſantur, & nunquam ſine retibus navigant, duorum eſt generum. Aliâs enim in aqua explicantur atque ex ſubere ſuſpenſa manent, nulli rei affixa: aliâs gemina ſunt atque duplicia, in quorum maculis piſces per marinas aquas oberrantes, ſæpiſſimè ſeſe implicant, atque capiuntur.

Piſcandi noctu ad lumen cum tridente ratio: varij alij in Propontide piſces capiendi modi.

CAPVT LXXV.

PONTVS Euxinus, Boſphorus, & Propontis ſemper in eâdem undarum altitudine permanent; quorum accolæ piſcandi rationem admodum quæſtuoſam noctu ad lumen ejuſmodi obſervant. Bini viri cymbam ſive navigiolum leve & exiguum occupant: alter binis remis hinc inde diſpoſitis cymbam impellit: alter in extrema cymba genubus innititur, tedamque accenſam habet, ex cymbæ orâ prominentem; quæ quoniam piſcatoribus vulgari in uſu eſt, per fora venalis invenitur, atque vulgo Dadi appellatur. Qui hujuſmodi piſcationem inſtituunt, Lunæ ſplendorem non deſiderant: nam quò obſcurior eſt nox, eò piſcatori commodior. Is porrò qui genubus innititur, fuſcinam quinque aut ſex hamatis cuſpidibus conſtantem manu tenet, & ſedulò in aquam oculos intentos habet: ſi piſcem quieſcentem obſervat, manum ſublevat, comiti, eâ apertâ aut clausâ, ut cymbam aliquantulum promoveat, aut retro impellat, innuens: ejuſmodi enim ſignis intelligit quò cymbam impellere debeat. Sermones inter ſe commiſcere illis non licet: nam aëris in aquam repercuſſio, ad dormientium piſcium aures penetraret, illique excitati fugerent: etenim nonnulli piſces alii aliis faciliùs audiunt. Eapropter adeò lentè cymbam impellunt, & leniter remos aquæ imponunt, ut piſces non exaudiant. Neceſſe eſt etiam deligere tempus nullo flante vento turbatum, placidum mare, & locum non admodum altum: piſces enim non libenter quieſcunt alto gurgite, tametſi quieſcendo terram contingant, aut alicui ſaxo incumbant. Eos autem non minùs quàm terreſtria animalia dormiturire certum eſt: nec deſunt qui ronchos ducentes exaudiverint. Nam quemadmodum nulla animalia cerebro prædita, ſine ſomno vitam traducere queunt: ſic piſces cerebro præditos ſomno refici neceſſe eſt. Quod Plinius Ariſtotelis auctoritate fretus ſcriptum reliquit: tametſi Actuarius auctor Græcus dormiendi appetitum in ventriculo collocet. Piſcator igitur dormientem piſcem animadvertens, magno impetu tridentem ſive fuſcinam (quæ hamis recurvis conſtat) in ejus dorſum vibrat, prout videt piſcem vel ſibi rectè oppoſitum, vel obliquum: & confixum in cymbam attrahit. Ea piſcandi ratio ad lumen cum tridente, ad polypos, loligines magnas & parvas capiendas maximè eſt accommoda, tum etiam ad alios omnis generis piſces ſquamis præditos, veluti lupos, umbras, mugiles, ſynodontides, erythrinos. Hamo etiam piſcantur in hunc modum: Ducentos aut trecentos hamos longa quadam ſerie ex fune quem cucurbitæ ſuſtinent, pendentes diſponunt, quibus eſcam è carnibus aut piſcibus conſtantem affigunt: eum deinde funem noctu ad integrum vel dimidium milliare in mare deferunt, iſticque tota nocte relinquunt, ut piſces qui cibum quærunt, quales ſunt murenæ, ſquatinæ, caniculæ, raiæ, atque alii ſimiles, hamis capti hæreant. Poſtridie mane, niſi tempeſtas impediat, hamos, quos è longinquo propter adnexas ingentes cucurbitas ſtatim agnoſcunt, repetitum eunt, & prædam domum referunt. Quædam urbes Italiæ ſunt, in quibus unicus vir quinque aut ſex lineis eodem tempore piſcatur, quas pontium ligneorum rimis infigunt; nam dum eſcam ad unam apponendo occupatus eſt, reliquæ trabium rimis infixæ, tantundem præſtant, atque ſi ipſe piſcator eas manu teneret: nam interea dum piſcis in una capitur, reliquis eſcam apponendi ocium habet. Scombros in Propontide capiendi ratio plurimum ab ea differt quam in Oceano uſurpant. Nam qui Scombros in Oceano capere vult, lineas pendentes per tempeſtatem ducere debet: quanto etenim vehementior eſt tempeſtas, atque navis majore impetu vehitur, tanto uberior erit captura. At Græci ſagena duntaxat aut reti eos capiunt. Nullus piſcis frequentior in foro Conſtantinopolitano conſpicitur Glanide; quâ Iudæi non veſcuntur, quia ſquamis caret. Vulgò etiam conſpicitur Xiphias ſive Gladius. Turcæ, Græci, Iudæi, & reliquæ Orientales nationes Delphino non veſcuntur, quem tamen Galli eo tempore quo carnes interdictæ ſunt, in deliciis habent, & vulgò *Marſouin* appellant. Duorum verò eſt genera: nam quem *Oye* appellant Galli, legitimus eſt Delphinus, uti in libro 1. de Piſcibus abundè demonſtravimus. Certum eſt noſtros Celerinos eos eſſe quos reliquæ nationes Sardinas & Sardellas appellant: omnes enim notas cùm in Propontide tum in Oceano examinavimus; nec ullam inter eos differentiam invenimus, præterquam in ſolâ magnitudine. Olim liquor quidam, nomine Garum, non minore in uſu fuit apud Romanos, quàm nunc Acetum apud nos. Sed etiamnum tam frequenti in uſu apud Turcas eſſe deprehendimus, quàm olim fuerit. Nulla enim piſcatorum officina Conſtantinopoli eſt, quæ venalem non habeat. Hi Veteribus Cetarii dicebantur: apud Gallos nondum

nomen

nomen Gallicum invenerunt,nisi quis Harenniers appellare vellet: vulgarem tamen apud Italos appellationem invenerunt: Romani enim Piscigaroli nominant, voce ex piscibus & garo formata. Piscigaroli Constantinopolitani,magna ex parte in Pera habitant, & recentes pisces singulis diebus apparant: nam vel frixos divendunt,vel exemptis intestinis & capitibus, muria macerant, & in garum resolvunt. Plurimum tamen interest ex quo pisce garum fiat: nam ex solo ferè Trachuro, quem Veneti Suro nominant, & Scombris, commodè fieri potest. Garum veteribus tanti æstimatum fuit,ut Plinius exquisitum liquorem id vocârit, nec ullum penè majore in precio esse Romæ dixerit. Præterea ait, varii generis id esse. Credimus quidem etiam ex piscibus squamatis parari posse. Vt autem demonstremus Iudæos ab omni antiquitate in victus ratione summâ abstinentiâ usos esse,ipsius Plinii de hoc garo scribentis verba in medium proferemus. Aliud verò ad castimoniarum superstitionem, inquit, etiam sacris Iudæis dicatum, quod fit è piscibus squama carentibus. Nisi nobis constitisset,illos adhuc superstitiosè observare ne garo vulgari utantur,hæc non protulissemus. Peculiares enim habent apparatus in eorũ gratiam factos, quemadmodum confectum illud ex sturionum ovis, quod omnes Caviar appellant, adeò vulgare in Græcorum & Turcarum mensis, ut nemo sit qui eo non vescatur, exceptis Iudæis, qui sciunt Sturionem squamis carere. Sed qui Tana incolunt, quum magnam Cyprinorum quantitatem capiunt, eorum ova adempta ita salire norunt, ut optimi saporis Caviar rubrum ex iis conficiant in Iudæorum usum, quod Constantinopoli venundatur. Hæc peculiariter descripta sunt binis libris, in quibus omnium piscium icones exhibuimus. *Lib.31.cap.8*

Vetusta monumenta, & alia singularia quæ Constantinopoli conspiciuntur.

CAP. LXXVI.

CONSTANTINOPOLITANA urbs eo loco sita est, ut commodior ad Monarchæ alicujus magnificentiam in universo orbe inveniri non possit: nam summam habet maris commoditatem. Nihil illîc antiquius conspicitur, quàm id quod Romani Imperatores, deinde Græci erigi curârunt. Atque hoc addimus, unum Constantinum pluribus Antiquitatis ornamentis Romam spoliasse, ut Constantinopolim ornaret, quàm viginti alii Imperatores centum annorum spatio exstruxerint. Quidquid etiam istîc elegantis atque vetusti operis conspicitur, olim è Româ transvectum fuit. Inter alia, columna est ex porphyritico lapide, non procul à D. Sophiæ templo. Est præter hæc Hippodromus, opus magnificum & sumptuosum, in quo duo sunt obelisci; quorum alter marmoreis lapidibus ferro & plumbo colligatis constans, olim æreis laminis inauratis tectus fuit: alter, nec is integer,ex Ægypto est advectus. In eo etiam est æneus serpens,opere fusili,ingentis magnitudinis,columnæ instar erectus. Constantinopolis septem montes murorum ambitu non minùs claudit, quàm Roma. Triplici muro cincta est: sed eodem tempore eos non fuisse exstructos appâret: nam pleraque marmorearum columnarum fragmenta interjecta conspiciuntur, quæ indicant festinanter opus peractum fuisse. Divæ Sophiæ templum, pulchritudine omnes quæ adhuc extant structuras longè superat, etiam ipsum Romanum Pantheon: nam tota templi interior pars in fornices exstructa est, superiore parte patentes, & lucem admittentes,quæ columnis è selectissimo marmore variorum colorum confectis sustinentur: suntque in eo templo (si licet dicere) tot portæ quot in anno dies. Quoniam verò in Turcarum phanum sive Mesquitam cessit, Christianis ingredi non licet: ipsis tamen & Iudæis toto corpore in templum producto ex portis interiora spectare permissum est. Quisquis id templum viderit, Romanum Pantheon, vulgo S. Maria Rotunda appellatum, admirari desinet. Imo miramur Pantheon adeò extolli, cùm ejus structura tanto ut prædicant artificio non constet: nam quilibet vilis etiam faber murarius facilè & ex tempore illius fabricam animo concipere potest; quandoquidem ejus basis adeò firma, muri adeò densi sunt, & ex omni parte solidi, ut difficile nobis non videatur fornicem perviam superædificasse. At D. Sophiæ templi alia est sanè structura (foris quidem cocto latere uti Pantheon constans, & interiùs marmore incrustata) ampla & latè patens, & tenui materia undique exstructa. Turcæ ad ejus exemplum suas Mesquitas ædificarunt; nam circiter sex admodum splendidæ & magnificæ intra centesimum annum ad D. Sophiæ templi exemplar sunt factæ. Vetusti cujusdam palatii rudera conspiciuntur, quod vulgus Constantini palatium appellat. Turcarum Imperator in eo suos elephantos atque alia mitia animantia alit. Vicinus Hippodromo locus est, vetustum olim templum,

in quo Imperatoris Turcici fera animalia adſervantur: ad hujus ſingulas columnas, leones alligati, quod profectò ſine admiratione conſpicere haud potuimus; quandoquidem ſolvuntur, manibus tractantur, denuò alligantur, atque nonnunquam per urbem etiam circumducuntur. Quia porrò omnes Turcarum Imperatores, quantumvis etiam barbari, ſingularibus & raris animalibus delectati ſunt: ſingulæ provinciæ ipſorum Imperio ſubditæ, ſi ferum aliquod animal capiant, Conſtantinopolim mittunt, quod Turcarum Imperator ali & ſedulo curari præcipit. Iſtîc catenis alligatos vidi Lupos, Onagros, Ermaceos, Hiſtrices, Urſos, Lupos cervarios, & Lynces: imò minuta animalia iſtîc etiam ſedulò aluntur, qualia ſunt Pontici mures Latinis, Ermines Gallis dicti. Erant præterea bina animalcula, felibus adeò ſimilia, ut ab his differre niſi magnitudine non viderentur, quibus veterem appellationem adaptare nullam potuimus: Aliquando Lynces eſſe exiſtimavimus, quoniam pantheram pro lynce ſumebamus; tandem imaginari nequivimus, quænam eſſent animalia. Mirum ſanè eſt eos adeò leniter omnia hæc animalia curare, ut maximè domeſtica reddant: imò ipſas etiam Genettes Gallis nuncupatas, (quarum iconem ſubiicimus) liberè per ædes vagari non minùs quàm feles permittunt.

Ceterùm cùm Pera & Conſtantinopolis unica ferè urbs ſint, ſolo portu diviſa, ſæpe traiiciẽdum eſt. Eam ob cauſam frequentiſſimi inveniuntur navicularii, (magna ex parte miſera mancipia) qui homines hinc inde tranſvehant. Qui verò è navibus in officinas onera tranſportant, omnes ferè ſunt Ægyptii, octoni aut deni ſimul conjuncti proficiſcentes: nam cùm plerumque magnas gravesque ſarcinas, quales ſunt quæ navibus vehi ſolent, educere, atque etiam vaſa vino plena portare debeant, illa geſtare ſolent pendula, eandem vocem & ſimiles accentus perſonantes ſimulque æquo paſſu gradientes. Multi ſunt Conſtantinopoli opifices, varias artes mechanicas exercentes nobis ignotas: cùm enim typographica careant, omnes in papyro expolita & levigata ſcribere ſolent, quæ apud illos quidem non conficitur, ſed ex Italia advehitur. Papyrum levigare volentes, aſſerem ſibi comparant ex buxi fragmentis ſimul glutine junctis conſtantem, nonnihil interiore parte concavum, cui papyrum levigandam imponunt; deinde chalcedonio lapide ſive iaſpide per medium baculum cubitalis longitudinis trajecto, ejus extremitatibus manu apprehenſis, papyrum buxeo aſſeri impoſitam lapide confricant, atquè expoliunt. Turcæ ſuos enſes, quos Cimeterres appellant, geſtare gaudent, non lucidos ut nos, ſed damaſquinatos ut vocant, hoc eſt, utrinque ſubcæruleos: ejus rei gratiâ armorum expolitores ammoniacum ſalem cum ærugine æris in aceto macerant in vaſe aliquo, deinde enſis mucrone impoſito, ſublatum tenentes, illam mixturam integro die per enſem defluere ſinunt; nonnihil enim edit ferrum ſive chalybem radiatim ſecundum longitudinem, cui magna venuſtas ex politurâ poſtea accedit. Qui cultrorum & enſium vaginas conficiunt, magnâ induſtriâ corium quaſi granis quibuſdam obſitum parare norunt, ut aliàs dicemus. Apud Turcas, nobiles gemmæ non minore, imo etiam majore ſunt in pretio, quàm apud nos: & plura genera apud illos inveniuntur, quàm apud noſtros gemmarios; e quarum numero eſt ſpurio nomine Lachryma cervi nominata, & alia Sultan Meheure dicta: ſed de his aliàs plura. Plurimæ ſunt officinæ, quarum domini ſolis lineis telis vario colore depingendis ſeſe & familiam alunt: qui quoniam ſuum opus ſubitò & magnâ facilitate peragunt, ejus modum hîc declarabimus. Primùm omnium telam xylinam vel lineam, pulte ex amylo facta inducunt, camque ſive flavi, ſive cærulei, ſive alterius coloris ſit, validè extendunt, levigant, atque expoliunt: ligneam deinde formam elegantibus aliquot floſculis inſculptam, colore inducentes, (quemadmodum operæ typographicæ ſolent) lineæ telæ ita tenſæ imponunt, premunt, & fricant; quâ ratione pergentes, elegantes operas ſine moleſto labore abſolvunt.

Muſicum inſtrumentum apud Turcas invenitur ex arundinum calamis confectum; quod inflatum, non minùs elegantem reddit harmoniam Germanicâ fiſtulâ. Turcam forte ante Domini Aramontii ædes tranſcuntem, & hoc inſtrumentum inflantem ſemel audientes ego & reliqui qui in legati triclinio erant, Germanicâ fiſtulâ ludere exiſtimavimus: ſed è feneſtra proſpicientes, obſervavimus id inſtrumentum, eadem ratione confectum, qua fiſtulæ eorum qui animantia caſtrare ſolent, quatuor tamen & viginti calamis conſtare, cùm illæ decem & octo ſolummodo habeant. Qui ipſe non audiviſſet, vix credere

queat

queat ex tam vili & sordido instrumento, adeò suavem harmoniam prodire posse. Cui otium est visitandi eorum officinas qui Constantinopoli cultellis manubria adaptant, magnam varietatem dentium & cornuum animantium conspiciet: nos enim istic bubalidis, gazellarum, & aliorum variorum animalium cornua observavimus ex Ponti Euxini littori vicinis locis delata: duo præter hæc dentium, Elephantis videlicet, & Mors, Gallis *Rohard* vocatæ belluæ genera; aliorum etiam animantium, quæ vulgare nomen nondum invenerunt. Qui legitimum Calamum odoratum desiderabit, in mercatorum officinis Cassabouserire * petat, & pro Acacia, Akakia pronunciet, Acacalis Kesmesen; Amomum Amama; Ammi Ameos; Napellus Bisch; Saccharum Alhasos, Tigala; Harmel Armala; Ben albi & rubri radices Behen amer & Behen abias: nam quas Ben album & rubeum esse arbitramur, plurimum absunt à veterum descriptione. Hebulben semina venalia habent, quæ nobis in usu non sunt, quemadmodum nec nux quædam gemini pugni magnitudine, parvis granis esui aptis atque avellanæ instar dulcibus, plena, quam Coulcoul, hoc est, nucem de Coulcoul nominant. Qui Calamum aromaticum nostrarum officinarum expeteret, Acorum ab illis petendum esset. Colocynthide cui cortex sit ademptus, non utuntur, sed integrâ, magno errore. Ubique venale reperitur Terebinthi granum viride, & ejus resina dura. Bryon istic etiam venale est, à nostro arborum musco longè diversum. Fallimur enim qui nostrum muscum Vsneam esse arbitramur; eam ipsi Vsnech nominant. Auctores Ponticum Absinthium commendant: id in Constantinopolitanis officinis non modò venale, sed etiam usurpatum vidimus: sed omnibus notis cum nostro vulgari hortensi conveniens, nec ab illo differens, nisi quòd Ponticum sponte nascens invenitur. Et nobis admirationis causam non levem præbuit, pleroscque in nostra Europa, id Absinthium in dubium vocare, ineptamque quandam herbulam Abrotoni potiùs genus, & nullius efficaciæ ei substituere maluisse, quàm vulgari uti, quod legitimum est Ponticum; simili errore implicati quo Veneti, qui legitimi Hyssopi loco, herbulam quandam, magnâ quantitate in Forojulienses provinciæ montanis crescentem, in usum receperunt, potiùs quàm domesticâ & cultâ uterentur, levi & tenui errore in multo graviorem commutato. Constantinopolitani, qui tam diversis aromatum & simplicium medicamentorum generibus in suis officinis abundant, ut mera sit confusio, neque silvestri neque domesticâ Hyssopo utuntur, nisi in penuriâ; (eam enim pro Thymo habent) sed ejus loco inutilem quandam herbulam veteribus ignotam usurpant. Sic Thymi Cretici nullus apud eos usus, sed veram & legitimam Hyssopum ejus loco substituunt. Rhaponticum nanciscì qui volet, Rhabarbarum sibi demonstrari curet (nam id distinguere non norunt, cùm utrumque Rhabarbarum nuncupent) atque radices oblongas & foris nigras, interiùs verò Centaurii majoris radicibus similes seligat. Certum enim est, satis magnam esse inter Rhabarbarum & Rhaponticum differentiam. Quia autem de utroque, tum etiam de omnibus animalibus, plantis, & medicamentis in Commentariis quos Gallicâ linguâ in Dioscoridem scripsimus, agemus; plura non addemus, sed finem priori libro imponemus.

* *Hæc vox corrupta est ex Avicennæ* Cassâb *&* Aldirira (*quod referente Garcia, Calamum ex Aromatibus significat*) *vel Serapionis* Assabeldiriri: *aut Bellonius mercatorum vocem non rectè expressit.*

PETRI BELLONII CENOMANI

Singularium & memorabilium Rerum, per varias exteráſque Regiones obſervatarum,

LIBER SECVNDVS.

LECTORI.

T *variorum recentiorum, & veterum, qui terreſtria maritimaque itinera confecerunt, plurima de ſuis Peregrinationibus ſcripta legimus: ſic etiam deprehendimus eos qui de incompertis prorſusque illis incognitis agere voluerunt, ſæpenumero vanitatis & mendacij argui. Exemplum proponemus eius rei quam nunc Mumiam vocant: de qua nonnulli nimium ſibi tribuentes, bonarumque literarum, & naturalium rerum ignari, prodere non ſunt veriti, eam conflari ex humanis cadaveribus, arenâ ſubmerſis in Africæ & Arabiæ deſertis. At cùm ſingulas res quas in Ægypto obſervavimus, deſcribemus, Mumiam longè aliud eſſe quàm quod vulgus cenſet, nec eam Græcis & Latinis ignotam fuiſſe demonſtrabimus. Itaque in hunc ſecundum Librum nihil nos relaturos profitemur, præter ea quæ noſtris oculis obſervata fuere, quorum pleraque veterum auctorum teſtimoniis confirmabimus. Liberum porrò nobis eſſe exiſtimantes, ea quæ ſeſe obtulerunt examinanda, plenè deſcribere; liberè & ſine diſſimulatione de iis noſtram ſententiam proferemus. Ceterùm quoniam favor & auctoritas Domini de Fumet, nobilis viri & Cubicularii Regis Galliæ, in iſtarum rerum obſervatione plurimum me iuverunt; ingratitudinis notam nullo modo effugere poſſem, niſi liberè faterer, plurimum me ipſi debere: nam multarum rerum notitiam adeptus ſum ex eius peregrinationibus, in quibus magnâ humanitate erga me uſus eſt. Ipſum autem Conſtantinopoli inveni, Regis Henrici II. ad Turcarum Imperatorem Legati munere fungentem, qui certè magno favore illum proſequutus eſt: nam aliquot ex ſuis Aulicis adiunxit, qui eius curam haberent, atque per omnes quas vellet adire provincias ipſius Imperio ſubiectas ſecurè deducerent. Itaque comitibus non infimæ nobilitatis viris Gallis, atque etiam Ianiſſaris, Chaous, & interpretibus, honorificè abſolvit longas & difficiles peregrinationes per Turcicas provincias, ut poſtea videre licebit.*

Peregrinationum quæ mari peraguntur, incertum tempus eſſe; atque de Conſtantinopolitano itinere in Alexandriam.

CAPVT PRIMVM.

QVI marino itinere peregrinationem ſuſcipere volunt, nullum certum tempus præſcribere poſſunt: quoniam, cùm navigationes ventis ſint obnoxiæ, ſæpenumero contingit, quaſlibet naves magnas vel parvas, quæ velorum vel remorum beneficio aguntur, triremes, vel onerarias, vento ſecundo, octo dierum ſpacio iter abſolvere; adverſa autem tempeſtate, vix bimeſtri illud conficere poſſe. Verum quidem eſt, nautam qui navigationem inſtituit, illius tempus poſſe ſupputare; at illud certum ſpondere nequit: cùm ſecundis ventis iter inſtitutum, brevi confici poſſit, adverſis verò minimè. Nobis contigit ut trium & decem dierum ſpatio, è Propontidis freto Venetias perlati fuerimus, in quod iter nonnunquam ſex menſes ſunt impendendi. Nunc autem deſcripturi iter è Conſtan-

Constantinopoli in Alexandriam Ægypti, nostrum est demonstrare, Arabum naves & præsertim Ægyptiacas, certum anni tempus observare, quo Constantinopoli Alexandriam navigare solent: nempe circa Augusti finem; nam Septentrionales venti diutiùs in eâdem statione permanent Septembri, quàm ullo alio anni tempore. Ne igitur tam commodam navigandi occasionem negligant, pleræque naves Constantinopoli tunc solvere solent in Ægyptum navigaturæ. Qui verò ex Alexandria Constantinopolim proficisci cupiunt, sub vernum tempus discedunt: nam Australes venti constantiùs flant vere, quàm reliquis anni partibus. Vela igitur explicantes solvimus sub vesperam, totaque ea nocte & sequenti die navigantes, secundo vento boreali vecti sumus, unius diei & noctis spacio totam Propontidem emensi: eo nomine appellatur illud mare Constantinopoli vicinum, quod binis Bosphoris clauditur, binosque Sinus habet; unum Montanæ, qui olim Nicopolitanus; alterum Nicomediæ, veteribus Astacenus. Sequenti igitur primam noctem die, plano æquore vecti, Phrygiam ad sinistram & Thraciam ad dextram relinquentes, Propontidem emensi sumus, quæ montibus undique cingitur, nec admodum lata est: nam si quis in media Propontide navigaret, facilè continentem utrimque conspicere posset, atque multas insulas præterea suprà enumeratas. Tertio die manè Callipolim appulimus, ubi anchoris in Sinu iactis constitimus.

Veteres urbes ad Propontidis littus sitæ in Thraciâ: & Callipolis.

CAP. II.

CALLIPOLIS à Byzantio distat quatuor dierum itinere, hoc est, circiter triginta sex miliaribus, nec ullum portum habet magnis navibus aptum. Verum quidem est, Sinum habere satis capacem: sed & tota Propontis & Hellespontus, ut verum fateamur, Sinus propemodum dici possent: nam ubique vadosi sunt. Terrestri itinere Constantinopoli Callipolim proficiscentibus, & oram maritimam Thraciæ legentibus, quatuor veteres urbes occurrunt, vetus nomen etiam hodie retinentes, nullo tamen muro clausæ; ut nec reliquæ urbes per eas provincias quibus Turca imperat. Prima est Selymbria, nunc Selibria dicta, ubi portus est navicularum capax, & sinus pro majoribus navigiis. Secunda est *Heraclea, olim Perinthus, elegantem & capacem portum habens onerariarum navium & triremium. Tertia est Rodosto. Quarta est Callipolis, nunc Galipoli, oppidulum nullis mœnibus cinctum, ubi Propontis desinit, & Hellespontus incipit: nam universum illud fretum à Callipoli ad Ægæum mare usque, Hellespontus appellatur. Turcæ eam nunc consuetudinem observant, ut omnes naves, cujuscunque regionis, fretum egredi volentes, sisti hîc debeant, & earum naucleri Callipolitana præsidia convenire, & licentiæ diploma ab eis petere, quod in Bosphori alterutro castello repræsentent. Quæ Constantinopoli licentiam acceperint, Callipoli aliam non experent: fretum tamen egredi volentibus, licentiæ diploma in alterutro eorum castellorum præbere necesse est. Quælibet onerariæ naves ex Turcarum Imperio per fretum hoc egessuræ, integro triduo anchoris fixis hærere debent, ut Turcæ ocium habeant perlustrandi totam navem: nulla etenim ab hac visitatione immunis est. Veneti, Anconitani, Genuenses, Neapolitani, & Ragusæi id fretum navigare solent. Et quia clavis est, & primarius ex Turcarum dominio egressus quo mancipia effugere possent, eam ob causam adeò diligens istic fit perquisitio. Exteræ naves hoc fretum ingredientes, si secundo vento ferantur, hîc non subsistunt, ut licentiam petant: omnibus enim navibus liberè ingredi licet; at egredi minimè: nam si fortè fugitiuum mancipium in navi aliquâ latens, aut aliud quidpiam ex Turciâ efferri prohibitum deprehenderetur, gravi pecuniæ summâ mulctaretur. Biduo Callipoli hæsimus, & Augustinianorum monasterium accessimus, templum adhuc retinens iuxta Christianorum Latinorum normam, ubi vitem fructu suo semper onustam, vidimus; quam nobis affirmabant septies in anno fructum, eumque maturum præbere. Apud Callipolin in planicie, vetera quædam Regum & Imperatorum Thraciæ sepulchra in crassæ cujusdam & orbicularis metæ formam exstructa conspiciuntur; colles quosdam referentia, quibus universa Thracia abundat, alioqui inæqualis est. Procul plurima adhuc alia ipsis montibus imminentia appârent, sic ut colliculi montibus humanâ operâ impositi videantur, ut reverâ etiam sunt. Callipolitanus portus admodum angustus est pro onerariis navibus: at catascopiorum, biremium, myoparonum, & Maonnarum (navigii genus Latinis Græcâ voce Hippago dictum, quod transvehendis ex Europa in Asiam equis & Camelis usurpatur) satis capax est. Hujusmodi generis navium Maonnæ appellatarum, frequens numerus singulis diebus mane Constantinopolim appellit, quæ maximâ ex parte à Turcarum Imperatoris

prætorianis Ianissaris ducuntur. Posteriore parte apertæ sunt: eam ob causam equi & cameli sine difficultate in eas tanquam stabula ingrediuntur. Secundum portus oram triremes in siccum pertractæ supra trabes ligneas impositæ, & asseribus tectæ, armamentarii marini in modum. Omnia eduliorum genera Callipoli in foro venalia non minùs quàm Constantinopoli reperiuntur. Urbs à Græcis, Iudæis & Turcis culta. Frequens istîc trajectus ex Europa in Asiam. Cùm Callipoli biduum hæsissemus, vela explicantes, nostrum iter prosequebamur: sed ad Castella pervenientes, secundò anchoras fiximus: nam (ut diximus) nulli navi, exteræ sive Turcicæ per fretum hoc egredi licet, quin primùm Callipoli, deinde iterum ad Castellorum angustias anchoras jaciat. Navi sive triremi exteræ mercibus onustæ, triduo integro istîc hærendum, ut expeditionem exspectet: Turcica autem vento nimirum secundo adflante, hac prærogativa gaudet (ne tempus elabatur) ut primo die expediatur.

* *Rectiùs hîc Bellonius quàm superioris libri cap. 64. ubi Perinthum nunc Rhodosto dici contendit: nam Rhodosto olim Ptolemæo βισάνθη χώραδος dicta fuit. Consule Ortelii Thesaurum geographicum.*

Bosphori Thracici, Castellorum Sesti & Abydi, atque ruderum Scamandriæ descriptio.

CAPVT III.

CASTELLORVM fretum circiter quadrantem milliaris in latitudinem patet: in eo olim, ut & nunc, Sestus & Abydus sitæ fuêre. Ex hoc Poëtæ fabulam de Leandro & Hero scribendi occasionem sumpsere. Abydus in Asiâ est, paludoso loco sita, & quadrangulâ formâ reparata. Muri castelli ambitus prælatam turrim quadratam antiqui operis adhuc permanentem comprehendit, quam Turcæ summâ parte extulerunt, atque bellicis tormentis munierunt. Ea non sunt rotis imposita, at humi iacent, validoque muro posteriore parte nituntur, ut nec retrorsum ferri, nec antrorsum progredi queant, eaque septem & viginti numero, omnia serie quadam disposita maris planiciem spectant. Quatuor propugnacula valde infirma quadranguli muri quatuor angulos occupant: & licet hæc arx una ex clavibus Turcarum dominii sit, valida non est; firmior tamen quàm Sestus: & ut majoris momenti, majore etiam quàm Sestos curâ & diligentiâ adservatur. Saxa quibus reparata est, è ruderibus vicinæ cujusdam urbis desumpta sunt, quam antiquitus Scamandriam nuncupatam fuisse arbitramur in Asiæ continenti sitam; etenim dimidio duntaxat miliari abest à mari, & dimidii diei itinere à Castellis. Istîc magnificarum quarundam structurarum eleganti candido marmore constantium rudera conspiciuntur, & columnæ omnis generis opere elaboratæ, tum plurima quadrangula & ampla epistylia. Sita fuit in colle, quem utrinque ambiunt maxima lataque planicies & elegantia prata, hieme restagnantia, at æstate sicca. Istîc vidimus ingens saxum summo artificio scalptum, viri armati effigiem referens, thorace secundum veterem consuetudinem induti, galeamque plumis exornatam in capite gerentis, sub mento fibulis constrictam; oblongum & erectum clypeum manu tenentis, atque acinacem sive ensem falcatum gestantis, non corpori alligatum, sed è collo propendentem sub ala sinistra. Hanc structuram quoddam magnificum templum fuisse existimamus, alicui Deorum consecratum, cujus saxa, ut diximus, Turcæ nunc ad mare deferunt, ad supradictam arcem muniendam devehenda. Altera arx Sestos in Thraciæ Cherroneso sita est, ingenti & amplo pago à Græcis habitato, nomine Maito, vicina, in collis cujusdam acclivi, trifolij propemodum formâ. Hujus prima turris mediam arcem occupans, tres hemicyclos simul conjunctos refert. Altera primam simili forma ambit. Murorum ambitus triangularis est: primusque ejus angulus monti oppositus, turrim in summo obtinens, quæ arcem eâ parte propugnat. Ab hac turri protenduntur utrinq. muri ad ipsum usque mare, mediam turrim comprehendentes: deinde secundum maris littus progredientes clauduntur; validisque tormentis bellicis egregiè muniti sunt, explodendis (si necesse sit) in eas naves quæ sine licentiâ effugere, vel in Hellespontum vi perrumpere vellent. Infirmior est Abydo, ob montem illi imminentem. Qui per Hellespontum navigant, montes piceārum [veriùs pinorum silvestrium] silvis obsitos conspicere possunt, quarum tedam incolæ legunt, atque accendunt: nam instar candelæ ardet. Ex hac etiam picem nigram conficiunt, atque cedriam, à Gallis voce Arabica Quodran sive Quotran nuncupatam, ab Avenionensibus verò Cade cerbin. Quoniam autem vilis istîc est pretii, exteræ naves eò appellentes, magnam ejus copiam avehunt, atque interdum etiam eâ explentur. Turcæ, quòd admodum sit liquida, ovillis

aut

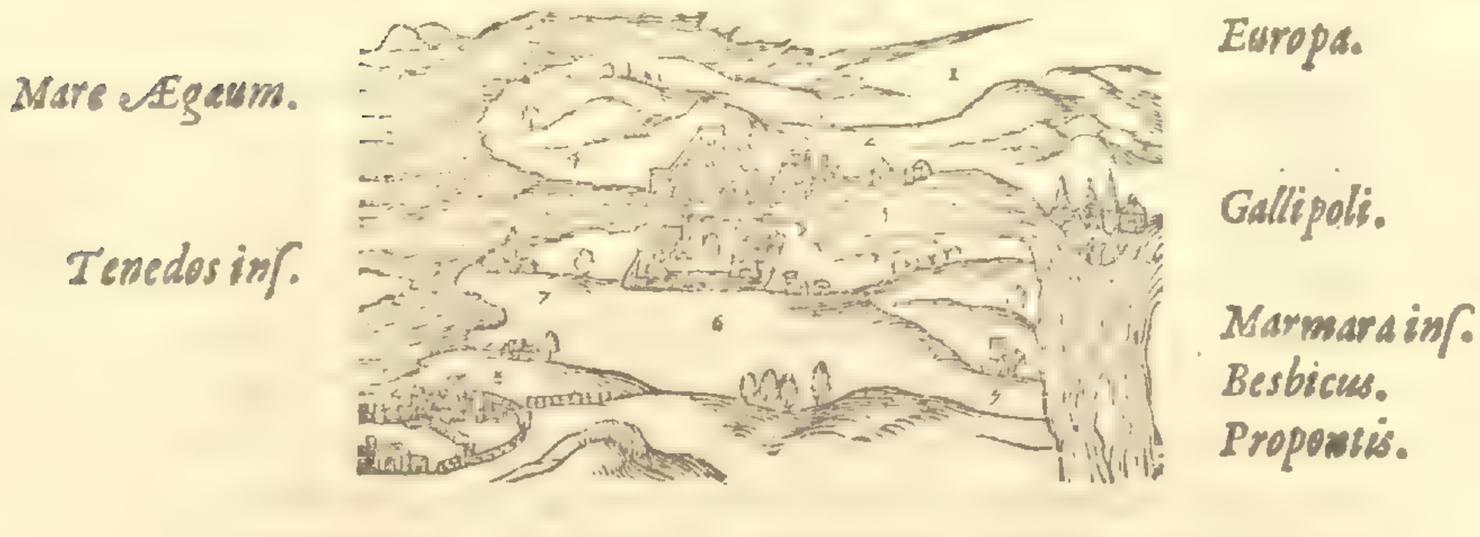

aut caprinis utribus excipere ſolent: precium in ſingulos utres dimidius aureus. Multò autem liquidior eſt illâ, quæ in ligneis doliis ex montibus Burdegalæ vicinis advehitur. Eâ olim Ægyptij ſua cadavera conſervare ſolebant, unde id medicamentum conficiebatur quod Mumia vulgo appellatur, de qua poſtea plura. Nautæ nunc nauticos funes eâ cedriâ illinunt, atq. cum pice foſſili (Piſſaſphaltos nuncupata, ſupra Epidaurum naſcente) miſcentes, ſimul colliquant, ut Piſſaſphaltos mollior & liquidior reddatur, cùm ſuâ naturâ exſucca ſit, nec uſui eſſe poſſit, niſi cedriæ in Phrygia paratæ commiſceatur. Ut autem intelligi queat, quam arborem per Piceam intelligamus, picturam hîc exhibemus, licet ejus luculentam hiſtoriam libro de coniferis arboribus dederimus.

Helleſponti & Propontidis littora, magnam Algæ latifoliæ quantitatem projectam habent, quæ in mari naſcitur, ut in prato fœnum. Incolæ eam in littore legunt, atque argillæ commiſcentes, ſuas ædes illâ contegunt: cùm enim oblonga, lata molliaque habeat folia, facilè contorqueri poteſt & argillæ miſceri: quandoquidem ædium tecta plana habent. Mare per has anguſtias magno impetu fertur. Hinc fit ut excrementa in littus eiiciat non prorſus inutilia, veluti Alcionij quintum genus à Dioſcoride deſcriptum, quod Samothraces, Imbri, & Lemni incolæ vulgari lingua Arkeilli vocant. Hujus tanta quantitas in Besbico Propontidis inſula paululum ſub Marmara ſita invenitur, ut naves eo onerari queant: cùm tamen admodum magno ematur in Venetis, aliarúmque nationum officinis: veteri quidem nomine illis ignotum; ſed quia leve eſt, & ſpumam refert, Spuma maris nuncupatur. Nos iſtîc etiam Antipathes invenimus.

Quæ apud Abydum obſervavimus.

CAP. IV.

ABYDO adjacet pagus, eo amplior qui Seſto vicinus eſt: in illo cùm eſſemus die martis, Auguſti vigeſima octava, magnam ciconiarum prætervolantium turmam vidimus, quæ multorum judicio trium aut quatuor millium numerum explere poterant. Ex Ruſſia & Tartaria advenire credebantur; nam Helleſpontum decuſſatim tranſvolabant. Hæ cùm ſupra Tenedon inſulam quaſi perveniſſent, diu in gyrum ſeſe vertentes aliis alias ſubſequentibus, quodammodo in orbem ſeſe compoſuerunt: & inde, antè quàm à Propontidis oſtiis longiùs abſcederent, plus quàm viginti minoribus turmis diſtributæ; aliæ alias præceſſerunt, omnes tamen verſus meridiem tendentes. Abydenus ager Chamæleone nigro, vti Helleſponti littora, abundat. Incolæ ex Iberide, quam Græci vulgari appellatione Serapidi nominant, ſcopas conficiunt. Plures quàm centum Turcæ in noſtra navi erant, qui Conſtantinopoli in Ægyptum proficiſcebantur: longè etenim breuius eſt iter marinum terreſtri, ut poſtea demonſtrabimus. Singuli viatores aureum pro vecturâ pendunt. Ægyptij mercatores divenditis Conſtantinopoli mercibus, ne inanes naves in patriam reuehant, magnum viatorum numerum Memphim aut alia Ægypti loca adire volentium, recipere ſolent. Noſtra nave in Abydeno portu hærente, & donec omnia expedita eſſent exſpectante, ſecundum riuulos quoſdam aquæ ſalſæ deambulantes, terreſtris cujuſdam ſerpentis genus invenimus, magna ex parte interdiu in mari vivens, uti coluber in aqua dulci: ſed noctu in continentem quietis cauſa progreditur: Rubro quodammodo colore, cui cinereus permiſtus ſit, præditus.

Troiæ rudera è mari eſſe conſpicua.

CAPUT V.

AB arcibus manè ſecundo vento, quem nautæ Maeſtro tramontano nominare ſolent, vecti, ex Hellesponti anguſtiis egredi cœpimus, & in Mediterraneum mare, quod trium milliarium duntaxat ſpatio ab Abydo abeſt, ingredientes, Cherroneſum ad dextram reliquimus; in qua Promontorium eſt veteribus Maſtuſia dictum, ubi Hecubæ tumulus, & Proteſilai ſepulchrum erat: deinde Imbrum inſulam, Leſbo paulo minorem, celſiores tamen montes habentem; Thraciæ enim littori valde vicina eſt. Longiùs porrò in mare progreſſi Lemnon inſulam vltra Imbrum ſitam conſpeximus; quæ propter humilitatem, & quia altos non habet montes, vix nobis apparebat. Secundo vento longiùs in mare delati, ad ſiniſtram ſecundum Aſiæ littora deflexímus: nam ſi ad dextram navigaſſemus, ab inſulæ Chio canali, ad quem tendere oportebat, aberraſſemus. Continentis Promontorio Capo de Ianizzari, quod veteres Sigæum nominârunt, viciniores facti, ſatis apertè cujuſdam vetuſtæ arcis olim Caput Gymneſium nuncupatæ, rudera conſpeximus, ejus vetuſtatem demonſtrantia: è longinquo autem videre potuimus, quia in ſummo Promontorio exſtabat. Hujus arcis muri ex latere & tenaci intrita exſtructi fuêre. Ingentes iſtîc ſunt ciſternæ, atque ampla penuaria, quæ Troiam profecturi conſpectum ivimus: noſtra navis curſum tenebat inter Tenedon inſulam, quam ad dextram, & Troiæ rudera, quæ ad ſiniſtram habebamus.

Ruderum Troiæ deſcriptio.

CAPUT VI.

TROIANA rudera procul aſpicientibus ſatis appârent: nam urbis muri nonnullis locis adhuc ſuperſunt. Quoniam verò ea terreſtri itinere ſpectatum ivimus; quid iſtîc ſit reliqui dicemus: deinde noſtram navigationem proſequentes, quid etiam è mari conſpici poſſit, declarabimus. Conſtantinopoli maritimo itinere illuc tendere volentibus, ad Abydi anguſtias appellendum eſt: nam dimidii diei itinere ſolummodo inde diſtant. Iis conſpectis, cui cordi eſſet amœnam regionem videre, per montem Idam in Phrygia, deinde per Olympum & Orminium regiâ viâ quæ Pruſam urbem ducit, progrediendum foret. Mons Olympus pari propemodum cum monte Senis eſt altitudine, aditu tamen nequaquam adeò difficilis. Qui iſtac proficiſci nollet, Callipolim redeat, deinde terreſtri per Thraciam itinere Conſtantinopolim. Troia in collis cujuſdam acclivi

ſita

ita est, è mari facilè conspicui : nam secundum littus extenditur. Inter Tenedon insulam & Troiæ rudera, inter bina promontoria transivimus: alterum infra Troiam, in conspectu Lesbi insulæ, quod nunc Cabo Sancta Maria, olim Iarganum nominabant: alterum est in extrema insula Tenedo, isticque ventus nostram navem deseruit. Ad radices collis sive Promontorii, quædam fornices antiqui operis adhuc conspiciuntur, ex arenato & latere constantes: deinde paullo infrà, secundùm littus maris, duarum Promontorii arcium quæ in urbe inclusæ fuerant rudera. Troiani agri incolæ, partim Græci sunt, partim Turcæ, partim Arabes : omnesque eam regionem Troada vulgò nuncupant. Non abs re Troianæ urbis magnificentia (cùm adeò ampla sit) à veteribus Poëtis fuit celebrata. Ædificiorum enim quæ adhuc conspiciuntur rudera tam admiranda videntur intuentibus, ut eorum majestas non nisi longa oratione explicari queat. Murorum ambitus de urbis amplitudine satis magnum testimonium præbet : constabant autem ex magnis saxis, raris, & valdè spongiosis, nigris & duris, formâ quadrangulâ incisis, quæ ex vicini Promontorii Assos dicti, latomiis exempta fuerant, à quo Salpetræ olim Flos Asiæ petræ dictum est. Exstant adhuc turrium quæ in muris erant rudera. Itaque minimè iis credendum qui omnia rudera periisse referunt. Murorum qui urbem cingebant fundamenta adhuc appârent nonnullis locis suffulta columnis & fulcris binas orgyias latis. Quatuor horas in iis circumeundis insumsimus, nunc equites, modò pedites. Extra murorum ambitum secundum regias vias videre licet magna marmorea sepulchra operis antiqui, ex unico lapide instar cistæ excavata, quorum opercula adhuc integra sunt. Appârent & prædictarum duarum arcium rudera ex marmoreis lapidibus constantia, quæ omnino corrumpi nequeunt. Quæ infimo urbis Troiæ loco est, secundùm maris littus in longitudinem, duorum propugnaculorum instar, extenditur: ejus muri ex marmore cum albo tum rubro tessellatim composito constant. Altera arx in summo collè sita, ab alterâ muri parte in ipso urbis ambitu continetur. Ex hac universa ferè urbs, atque etiam vicinus ager conspici potest: illius muri paullum extra urbis mœnia eminent. Postquam mœniorum ambitum circumivissemus, interiora urbis observare cœpimus ; sed nihil nisi ruderum confusa moles conspicitur: inter quæ turris cujusdam quadrilateræ basis occurrit ex quadrato lapide structa, magni operis, quam Phari cujusdam noctu navigantibus lucem præbentis, basim fuisse credimus. Inveniuntur insuper multæ cisternæ integræ, quibus aqua pluvia adservabatur; quòd toto illo tractu rari essent fontes, imò unicus duntaxat loco inferiore apud portum. Conspiciuntur etiam templorum quæ habitantibus istîc Christianis exstructa fuerant, rudera, & magna adhuc murorum pars : in quibus marmorea saxa, crucem sculptam habentia. Toties exciſa fuit hæc urbs, ut nulla integra remanserint ædificia : eam ob causam prorsus nunc deserta, cum nemo ibi habitare possit ob agri sterilitatem, & aquæ penuriam. Intra primum milliare in circuitu nullus est vicus, nullæ ædes, adeò sterile & arenosum est solum, ut raras admodum arbores fructiferas alat. Pro loci tamen natura Esculi arborum proventus satis quæstuosus est : nam vicini incolæ ejus glandes adhuc teneras cum suis calycibus perticis decutiunt, ut apud nos iuglandes decuti solent, quas sub ipsis arboribus exsiccari sinunt, nihil sibi à suibus (nullas enim alunt) metuentes. Reliccatas & aridas colligunt, saccis imponunt, camelos onerant, atque in proximas urbes vehunt & vendunt, ut Prusam & Callipolin. His coria parant, ut nos querno cortice comminuto, Ægyptii Acaciæ siliquis, Itali Myrti, Græci Rhois foliis. In hoc capaci ruderum ambitu, ampla est planicies, quæ nunc Xylo & Sesamo conseritur, quod magnum censum adfert, quia Turcæ ex eo oleum exprimunt. Istîc etiam Melonum genus serunt, nullâ rigatione indigens: imò ejus naturæ, ut per integram hiemem sine corruptione conservari possit. Veri tamen sunt melones, & simul atque à sua planta revulsi sunt, aliorum melonum modo edi possunt: in eo tamen differentes, quòd tota hieme, totaque ferè proxima æstate conservari queant. [a] Legitimos autem esse Melones asserimus, quoniam tota planta à nostratibus non differt, & eorum sapor ad nostrorum saporem proximè accedit: non desunt tamen alii nostratibus similes. Aliud fructus genus istîc serunt, quod Turcæ & Græci Arabica vulgari appellatione Copous nominant: Græci antiquitatis studiosi, Chimonicha, Latini verò, Græca quadam appellatione Anguria : Arabes, Napeca. Anguriæ tamen nomen improprie illi attributum est : nam Anguria nihil aliud est nisi cucumis nobis notus. Magni colossi operis antiqui Troiæ humi prostrati adhuc jacent: estque locus non procul ab arce mari vicina, in quo magna marmoreorum saxorum copia, istîc de industriâ congesta, ut arbitramur, cum sine magno sumptu id fieri nequiverit. Restant adhuc in mœniorum ambitu nonnullæ portæ ferè integræ, præsertim ea quæ in colle arci collateralis est, qua in planiciem egressus erat. Protenditur etiam oblongus & præaltus murus, quem anterides foris fulciunt, ex ambitu progrediens ad planiciem versus montem Idam. Altera porta per quam ad prata

aditus

aditus erat,& descensus ad thermas,integra etiam est. Reliquæ mare spectantes valdè corruerunt, paucaque restant earum vestigia. Columnam è candido marmore invenimus terræ quidem infixam, sed media ex parte procumbentem : quæ ab uno latere hanc inscriptionem habuit; vetustate adeò corruptam ut vix legi posset: *Imp. Cæsar Mar. Aur. Antoninus Pius Felix Parthicus Maximus, Germanicus Maximus, Trib. P. I. Imp.* XV. Cos. III. *provinciam Asiam per* **viam & flumina pontibus* [b] *subjugavit.* Ab altero latere alia fuit inscriptio, cujus initium duntaxat legere potuimus: *Imp. Cæsar. Aug. Diocletiano regnante.* De fluminibus Simoi & Xantho adeò à Poëtis celebratis, quæ Troiana prata rigabant, nihil aliud referre possumus, quàm adeò exiguos riuulos nunc esse, ut vix minutulos pisces, *Loche* Gallorum aut Phoxinum alere queant : nam æstate omnino arescunt ; hieme verò vix tantum aquæ ferunt, ut anser in iis natare possit. Nec mirum videri debet, si hanc dubitationem de iis fluminibus moverimus: nam nec Aristotelis [c] tempore inveniri poterant: inquit enim cap. 12. lib. 3. historiæ Animalium : *Scamander etiam amnis flavas reddere oves creditur : quam obrem Xanthum pro Scamandro nuncupatum ab Homero autumant.* Disquirendum ergo an Scamander & Xanthus idem flumen sint. Via quæ à Troia ad Thermas ducit, ad occidentem vergit; eò profecturi, faciem versus Lesbon insulam obvertere debent : quæ à calidis aquis vix binis milliaribus abest. Tenedos etiam admodum vicina est: canalis etenim dumtaxat traiiciendus. Thermæ verò dimidio miliari à Troia tantùm absunt : Adeò frequentia sunt secundum eam viam sepulchra, ut iis quodammodò septa videatur; nam plura conspiciuntur quàm secundum viam quæ à Philippis Cavallam ducit. Græcorum autem esse videntur, quia Græcis literis inscripta : licet etiam quædam Latinis, videlicet quæ Latinorum sunt. Viciniores Thermis facti, superbas structuras antiqui operis conspeximus, in quarum vna *Iulio* legebamus, in alia *Magistratus.* Brachium illud quod ex murorum ambitu in longum produci diximus, secundum urbem dumtaxat sequuti sumus : ad viginti tamen passuum millia extendi, nostri itineris duces affirmabant. Ut ut sit, præclarum quidpiam est, & propugnaculum aliquod fuisse adversus continentem credimus. Versus Idam montem, qui binis solùm tribúsve milliaribus à Troia abest, procurrere, atque ad sinum Sateliæ pervenire referebant. Verum quidem est, continuam haud esse ejus altitudinem, sed quarta milliaris à Troia parte disiectum perruptumque conspici: inde tamen eandem quam apud Troiam habet altitudinem obtinere aiunt. Thermæ porrò tres aquæ salsæ scaturigines habent, è quibus sal excoqui posset, quemadmodum ex aliis salsis scaturiginibus. Quod facilè ex eorum rivulis deprehenditur, quos sòlis calor æstate sale concretos reddit. De his intellexit Plinius libro 31. cap. 6. cùm ait Lariſſa, Troade : nam locus ubi illæ sunt, Lariſſa appellatur. Veteres fornices ex arenato & latere constructæ adhuc istîc restant: sed in earum unâ non lavantur; quoniam murus collapsus fontem obstruxit: leve tamen & temporarium tugurium exædificatum est apud scaturiginem alteram ubi lavantur. Fornices autem illæ non adeò magnificè exstructæ sunt, ut ad calidas aquas Tauri montis.

[a] *Eiusmodi etiam melones Hispania profert,* Melones de ynviérno *appellatos, quos in totius anni usum adservant è laquearibus ædium suspensos: sunt verò ii optimi saporis, nec æstivis minus suaves ; nam periculum non semel feci, cum Madritii & Compluti, tum aliis locis.*

[b] *Utraque inscriptio parum integrâ fide excepta videtur.*

[c] *Male argumentatur Bellonius : nam istîc Aristoteles non dicit, inveniri non potuisse : sed Scamandri aquam flavo etiam colore oves tingere, eam ob causam Xanthum pro Scamandro, &c.*

Insula Lesbos, & Promontorium Sygæum.

CAP. VII.

VT porrò nostram navigationem prosequamur : cùm è regione Promontorii Cavo Santa Maria nuncupati, olim Iarganum dicti, essemus; rudera vidimus veteris arcis, quam Achillis fuisse suspicamur : nam ingens terræ tumulus instar collis cujusdam adhuc est, Achillis forsitan sepulchrum à Lesbiis constructum. Nos eo die longiùs progressi non sumus ab arcium angustiis, quàm donec insulam Lesbon in conspectu haberemus; lento enim vento ferebamur. Subsequens etiam nox quieta fuit. Altero die nostra navis adhuc hæsit è regione arcis urbis Metelin totius insulæ Lesbi primariæ, à qua insula denominata est. Ejus incolæ Turcæ sunt : sed qui rura inhabitant, eaque & vineta colunt, ferè omnes Græci. Lesbium vinum ceteris præfertur Constantinopoli, idque magna ex parte helvolum est. Ut verò saturatioris coloris reddant, ex Iudæorum doctrina ebuli baccas admiscere norunt. Alia vini genera quæ ex Chio & Cycladibus insulis Constantinopolim invehũtur, vilioris precii sunt quàm Lesbium, quòd etiam gustu ab aliis discerni potest. Lesbos Phrygiæ opposita est, validos & robustos alens equos, licet humiles.

Multi

Multi istîc fiunt casei, atque optimum frumentum nascitur. ex quo materia duorum generum abundè paratur, qua in pultibus suis Turcæ utuntur, Trachana & Bouhourt, *olim Crimnon & Maza appellata, magni apud Turcas usus cum pacis tum belli tempore: quemadmodum in Romanis exercitibus Mazæ. Eo die longè non sumus progressi: sed hæsimus inter Chion & Tenedon, è regione ejus scopuli, qui ob capræ similitudinem, quam procul intuentibus repræsentat, universo huic mari Ægæi nomen dedit: αἴξ enim Græcis Capram significat.

Tertio die thracias ventus nobis secundus esse cœpit: sed quia lenis, Lesbi insulæ, quam ad sinistram relinquebamus, littus duntaxat legebamus: ejus castellum è longinquo prospici potuit, tum quoniam recèns dealbatum, tum quòd in edito: in insulæ occidentali parte situm est, [a] Tenedo insulæ adversum, veteri more fabricatum; eamque ob causam infirmum. Urbs portum habet elegantem & amplum, qui tutam omnibus navium generibus stationem præbet. Is ventus toto die nobis secundus fuit: & longiùs à Lesbo progressis apparuit Psara sive Psyra insula, quam ad dextram reliquimus. Exigua ea insula, Promontorio Phanææ vicina, quæ onagros sive asinos feros alit, ab his qui in campestribus Assyriæ aluntur diversos, & alium aërem non ferentes; nam aliò transvecti pereunt. Promontorio Mastichi, veteribus Phanæa nuncupato, desinente nobis apparere, idem ventus sub vesperam paulo vehementior factus, sub noctis crepusculum non procul à Chio nos impulit. Per fretum vecti inter Chion & Magnesiæ cuneum, illi adeò vicini facti sumus, ut facilè lapidem è nostrâ navi in continentem coniicere liceret. Ea verò Magnesia, non est quæ in Thessaliâ Mæandro amne alluitur, quindecim milliaribus ab Epheso distans: sed Chio vicina, nobisque ad sinistram sita, Chios autem ad dextram. Præcelsum Chij montem nomine Pellenæum infra nos reliquimus, pervenimusque Chion, in cujus canali noctu hæsimus, diem exspectantes.

* *De Bnuhourt & Trehan, quaq; ratione paretur, vide RaWolfii Itinerarium lib. 1. cap 8. sub finem.*

[a] *Bellonius hallucinari videtur hoc loco: cùm Lesbi occidentalis pars, Tenedo, ad eius Septentrionem spectanti, adversa esse non possit, secundum geographicas tabulas.*

Brevis descriptio eorum quæ in insula & urbe Chio observavimus: solaq; in ea Insula Mastichen inveniri.

CAP. VIII.

Ex superiùs enumeratis diebus liquet, bidui duntaxat navigatione opus esse, ex Hellesponti freto in Chion insulam, secundo vento aspirante, quandoquidem tertio die nos eò appulimus. Simul atque illuxisset, ex nave descendimus, urbis conspiciendæ gratiâ; quæ exigua est, & in littore maris sita ad montis radices, Orienti exposita & Natoliam spectans. Turcico Imperatori tributaria est, eique in singulos annos duodena aureorum ducatorum millia pendit, ut suas immunitates conservet. Angustum habet portum, sed satis commodum triremibus, aliisque generibus navium minorum, & lembis. Majores naves anchoras in ipso canali figere solent, nec portum ingrediuntur. Sola insula Chios inter reliquas Mastichen generat, tametsi Galenus lib. 2. ad Glauconem, Ægyptiacam mastichen commendet: hoc autem tempore scimus in sola Chio reperiri, ubi Lentisci arbores tali diligentia & cura excoluntur, ut non minores in eam rem sumtus fiant, quàm apud nos in vinetorum cultura. Cùm verò potiores incolarum hujus insulæ opes in Mastiche consistant: eam ob causam in Lentisci arboribus curandis majorem adhibent diligentiam. Quemadmodum enim Oleæ & fructiferæ aliæ arbores curam & culturam expetunt: sic Lentisci, nisi necessaria cura adhiberetur, exiguum gummi proventum darent. Lentisci per Galliam Narbonensem, Provinciam & Italiam nascentes, iis quæ in Chio crescunt sunt similes; nullam tamen Mastichen præbent. Eruitur ex ea insula peculiare genus terræ virentis, æruginis æris colorem admodum referens, quam in Turcæ dominio terram Chiam nuncupant: attamen veterum terra Chia non est, sed Vitruvii Thcodotion. Chii humanitate reliquos mortales superant: nec alium locum scimus, in quo suavior vitæ ratio haberi queat, nostro iudicio, & feminæ elegantioribus moribus & forma sint præditæ, celebratæ olim pulchritudinis adhuc amplum testimonium præbentes. Vt enim quædam nympha hujus insulæ ob insignem candorem vocata est Chione à vocabulo Græco χιὼν quod nivem significat: sic insula ab eadem nympha χίος vocata est. Sed & viri in ea insula admodũ humani sunt: licet autem Græca sit insula, magnâ tamen ex parte Franko more, hoc est, Latino vivitur. Plurimi incolarum, Græci cùm sint, Græca vivendi

consuetudine uti malunt, cuilibet tamen eam vivendi rationem deligere permissum, quæ magis arridet. Utriusque religionis observatio plurimum differt. Nam qui veri sunt Græci, si quem è suis in Quadragesima piscibus sanguine præditis vesci videant (similium enim piscium usus tali tempore iis interdictus) plurimum offenduntur. Quid illud est (inquient) an non Romeos es? quasi dicerent, Nónne tu Græcus es? (nam qui Græcam religionem sectantur, Romei appellantur: qui verò Latinam, hoc est, Pontificem Romanum agnoscunt, Franki) adeò suæ religionis observantes sunt. Chii autem cùm partim Genuenses & Itali, partim Græci, & Turcæ tributarii sint, in solitâ libertate vivunt, quam illis Turca conservat. Ante quàm hæc insula in ejus potestatem veniret, Genuensibus omnino parebat. At ab ipso occupata, Genuensibus non adeò subjecta est, quin administrationem Reipublicæ pro sua voluntate gubernet, haudquaquam ex Genuensium arbitrio: quemadmodum & Respublica Epidaurica, quæ similiter Turcæ tributaria est. Insulani partim lingua Græca, partim corrupta Italica, qualis est Genuensis, utuntur: Vestium autem forma & victus ratio Genuensium est. Mastiches proventus in ea insula tantus est, ut singulis annis Turcico Imperatori pro quaternis vel quinis millibus ducatorum pendant in deductionem ejus summæ quam illi tributi nomine dare debent: & singulas centenas libras centenis quinis ducatis æstimant. Quidquid ejus supereſt, sibi reservant. Galli mercatores Mastiches precium idem perpetuò esse considerantes, existimant atque etiam referunt incolas, collecta ejus certa quantitate, reliquam abiicere. Sed falluntur: nam, uti diximus, magnæ impensæ in Lentisci fruticibus colendis & curandis faciendæ. Quia verò Turcico Imperatori singulis annis pro quatuor aut plurium millium ducatorum æstimatione pendunt, ejus precium vel augere vel imminuere non licet.

Cessante Austro, qui nobis aliquamdiu adversus fuerat, vela expandimus, atque thracia satis secundo versus Alexandriam navigavimus. Prima è longinquo conspectui nostro sese obtulit insula Icaria, nunc Nicaria appellata, quam ad dextram reliquimus. * Exigua est insula, Reipub. Chiæ subdita, minimè lata, sed in longitudinem protensa, non admodum celsis montibus prædita, atque raris silvis, sed frumento, & optimis ad alendas oves pascuis abundat, è quibus ingentem caseorum numerum colligunt. Tutos portus habet hæc insula: atque nisi piratæ huic (quemadmodum & plurimis aliis parvis & desertis insulis) negotium facesserent, longè meliùs coleretur. Nam vilis etiam quivis pirata eò appellens, in incolas impetum facit, comprehensos in triremem conjicit, & vi abducit. Paulo pòst, procul admodum intuentibus Sàmos apparuit, quoniam præaltos montes habet. Deinde longiùs progressi, Ion inter Icariam & Naxon vidimus, in qua Homerum sepultum ferunt.

* *Quæ hoc loco de Samo insula in Gallico exemplari insperſa fuêre, sustuli, atque sub capitis finem reposui: alioqui non constabat sibi Bellonius. Sed & Ion insulam malè collocare videtur inter Icariam & Naxon, si topographicæ tabulæ veræ sunt, quæ Ion longè infra Naxon reponunt.*

Samos Insula.

CAP. IX.

TAMETSI insula Samos ampla sit, utpote quæ quingenta & octoginta octo passuum millia in ambitu habeat: deserta tamen est. Mirum autem eam ita negligi; cùm olim adeò celebrata potensque fuerit, ut cum Athenienſibus decertare auderet: piratarum metus eam adeò desertam reddit, ut ne pagus quidem unicus supersit, cujus rei causâ nulla pecora in câ aluntur. Orbicularis potiùs est, quàm longa aut in latum extensa, & solo canali sive angustiis ab Asiæ continenti separata. Insulæ pars Septentrioni & Occidenti objecta, celsissimum præruptumque & scopulosum habet montem, qui olim Cercetius dictus fuit: cujus scopuli penè inaccessibiles. Nauta Græcus in nostrâ navi vectus, qui eam insulam perlustraverat, multos istîc conspexisse rivos referebat: nos enim (tametsi proxima nobis esset) è navi duntaxat conspeximus. Præaltarum arborum nemoribus abundat, è quibus brevi temporis spatio piratæ naves sibi fabricare possunt, ad prædas in mari agendum.

Discepta-

Disceptatio de piratis; eorúmque definitio.

CAP. X.

QVONIAM quid sibi hoc vocabulum Pirata velit, Mediterraneæ regiones non satis intelligunt, atque in ipsorum potestate fuimus; quid Pirata sit, edocere volumus. Vt id porrò paucis demonstremus, quomodo sese sustentare queat, atque unde originem sumat; imaginandum est, tres aut quatuor viros navigandi peritos, atque audaces, fortunæ sese exponere; qui cùm initio egeni sint, unicamque nauiculam prædatoriam aut vilem dromadem habeant, pyxide tamen navigatoria sive quadrante quod Bussolo vocant, præditos esse, atque bellico apparatu, videlicet levibus quibusdam armis ad eminus feriendum. Pro sua alimonia saccum farinâ plenum vehunt, atque nonnihil panis biscocti, utrem olei, mel, aliquot alliorum & ceparum simul colligatorum fasciculos, & salis modicum; quæ in menstruum spacium sufficiant. Rebus ita comparatis, mari sese exponunt, cò navem dirigentes ubi quæstum facere sperant. Si ventus adversus terram petere eos cogit, naviculam in continentem subducunt, eamque arborum ramis tegunt: tum ligna securibus cædentes ignem struunt, placentamque ex farina conficientes, eâdem ratione coquunt, qua olim Romani milites in bello solebant, æream aut ferream laminam gestantes, quâ binis lapidibus impositâ, ignem substruebant, sed supra extensa priùs placentâ, quæ, ignis ardore incalescente laminâ, percoquebatur. Cùm igitur ita parata omnia habeant, fieri non potest, quin unò aut altero mense opimam aliquam prædam nanciscantur. Quam si favente fortunâ adepti sint, brevi opulenti fiunt. Vt ut sit, nulla adeò exigua præda illis obtingere potest, quæ ad majora illos aspirare non faciat. Quia verò hæc pestis adeò contagiosa est, ut uno die ex Asia in Africam ttansvolet; nemo est qui non magnoperè eam metuat, sibique, quantum possit, ab illâ caveat. Id malum publicum, continentis incolas cogit ipsos in mari observare eâ quâ dicemus ratione. Nulla sunt in insulis, sive in continentis littore, montium iuga, in quibus interdiu non constituantur excubitores, qui observent an aliquos piratas in mari navigantes conspiciant. Quòd si navem aliquam viderint, facilè discernent sitne piratæ alicujus, nécne: nam tam dextrè dissimulare non poterunt, quin suspectos sese reddant. Semper enim latibula quæritant, hinc inde observantes, ut aliquem inopinatum opprimant. Si excubiæ ejusmodi naves in mari conspexerint, subitò ignem accendunt; qui quoniam interdiu conspici non posset, de industria materiam aliquam præparatam habent, quæ ingentem fumum excitet. Si plures naves conspexerint, variis locis fumum excitabunt: nam multi fumi plures naves conspectas esse indicant. His signis omnes vicinorum portuum incolæ admonentur ut sibi caveant. Reliquæ quæ in aliis montium iugis sunt excubiæ, priorum exemplum sequuntur, tametsi nihil aliud quàm fumos viderint. Sub noctis verò crepusculũ, luculentum ignem excitãt, qui ab omnibus conspici queat. Nam ea nautarum est consuetudo, ut tum omnes ad loca ubi collocatæ sunt excubiæ, oculos convertant, scientes excubias singulis noctibus lucidum ignem excitare, in securitatis indicium: idq. appellant, littus marinũ atque ipsum etiam mare nitidum & purum esse; ut contrà cùm multi ignes conspiciuntur, maritimam oram nebulosam esse. Quòd si speculator binos ignes excitarit, duas hostium naves conspectas esse indicium est: idem fit de tribus, quatuor, aut pluribus. Quòd si tot ignes excitârit ut eorum numerus iniri nequeat, indicium est plures eum cõspexisse naves, quàm numerare valuerit. Illud ignis indicium omnibus locis tam in pace quàm in bello obseruatur: eaque certe res inter ceteras Reipublicæ maximè utilis est. Nam unius duntaxat speculæ exploratore opus, ad universam provinciam commonefaciendam. Speculatoribus enim sibi invicem respondentibus, is qui procul abest, non minùs admonet eum qui longiore adhuc intervallo distat, quàm si ipsemet vidisset: idque unicâ eiusdem diei horâ, ad plura quàm centum quinquaginta milliaria. Non est recens inventum. Herodotus enim refert, Scyri incolas admonere potuisse Græcos plusquam triginta milliaribus inde distantes, de tribus triremibus quas illis Xerxes ademerat. Similis ignium ratio non minus in Anglia observatur, præsertim belli tempore, quàm in maris Ægæi insulis. Nam ad unicum ignis signum in proximo monte editum, minus trium horarum spacio omnes vicinæ regionis incolæ cum armis congregantur; cumque singulæ tribus sciant quò illis proficiscendum sit ad hostes reprimendos, eos à suis littoribus arcentes, descendere non patiuntur. Hæc cùm piratæ non ignorent; eam ob causam noctu plerumque navigant, atque ad littus appellunt loco iis maximè opportuno, ut suum myoparonem in littus pertractum ramis tegere queant. Interea ocium habent insidiandi iis qui è pagis adveniunt, sive pascendi pecoris, sive aquandi, sive quidpiam aliud agendi gratia; comprehensis illicò compedes iniiciunt, ut iis remigibus

utantur. Si induſtrii fuerint, & bimeſtri ſolummodo ſpacio piraticam exercuerint, ſegnes admodum fuiſſe neceſſe eſt, niſi duodena mancipia nacti fuerint: quorum numerum ea ratione augendo, paulatim majores naves ſibi comparant, donec triremis alicujus fiant domini. Quod ſi forte fortuna binæ Piratarum turmæ ſimul ſocietatem ineant: tum liberiùs graſſantur: non minùs enim hoſtes ſunt ſanguine junctorum quàm quorumlibet exterorum, nulli prorſus parcentes. Bini duntaxat piratæ impetum facere audebunt in Squiraſſe, Marciliane, Luc, & ejus generis minuta navigia. At onerariam navem adgredi non audebunt, modò aliquot tormentis bellicis prædita ſit. Hac igitur ratione piratæ in mari graſſantur, ſenſimque potentiores facti, omnibus inſulanis ſunt formidini, adeò ut miſeri ruſtici perpetuò in majore metu verſentur, quàm avicula cui auceps inſidiatur: nam dum quiſpiam maximè ſecurum ſe putat, ab illis opprimitur, imò ipſi etiam piſcatores. Atque ut hujus rei exemplum adferamus: Cùm in Paxo, olim Ericuſa dicta, inſula eſſemus, non procul à Corcyra, & cum itineris duce ſtirpes aliquas perquirerem, piratæ eam navem quæ nos eò advexerat, cum ipſis nautis abduxerunt. Item alio tempore magna navis oneraria Veneta Priola appellata, in portu cujuſdam inſulæ maris Ægæi fixerat anchoras, cui nomen Zia, olim verò Cia, commodum ventum exſpectans ut Conſtantinopolim proficiſceretur: lembus quidam ex Andri inſulæ portu ſolvens, ſecundo vento in noſtrum portum delatus eſt, quo admodum ſerò pervenit. Hunc piratarum lembus perſequens in portum ſimul ingreſſus fuiſſet, niſi piratæ noſtram iſtîc navem conſpexiſſent: eam ob cauſam in alium portum, qui poſt inſulam erat, ſeſe ſubduxerunt, tenebris iam obortis. Sed poſtridie ante lucem piratæ octo numero inter arundines ſeſe abdiderunt, auroram exſpectantes, & lembum qui in littore erat, occupare ſperantes, quem vi cum his qui inerant abducerent. Idque ſine dubio præſtitiſſent, niſi auxilium tuliſſemus. Simulatque verò qui in lembo erant, ſeſe oppreſſos à piratis animadverterunt, robuſtiores viri in mare inſilierunt, ut natando ſaluti ſuæ conſulerent: at reliqui cum feminis & paruulis qui in lembo remanſerant, in piratarum poteſtatem venerunt. Adeò temerarii erant hi piratæ, ut in noſtro, qui multi eramus, conſpectu, miſeros captos è portu abducere vellent. At noſter nauclerus tormentum bellicum in illos exploſit; & ſclopetariis per navis foros diſpoſitis, aliud tormentum in ipſos emiſit, ut captum lembum deſerere & ad ſuos redire cogerentur. Sed & cùm è portu egredi voluiſſent, proximè noſtram navem illos navigare neceſſe fuiſſet. Miſeri iſti qui ex Andro ſolverant, haud dubiè Turcis venditi fuiſſent, niſi opem illis tuliſſemus. Nunquam Turcæ eos iugulant quos in mari, ſive in continenti capiunt, ſed vendunt. Formoſa & iuvencula mulier octoginta aut centum ducatis, vetula triginta aut quadraginta, puer aliquis benè habito corpore, quadraginta aut quinquaginta ducatis æſtimabitur, vir autem robuſtus & quadratus ſexaginta Hæc cauſa eſt cur naves ſemper armis bellicis inſtructæ navigent: & cur illæ quæ armis carent, perpetuo in metu verſentur. Sed hæc ſatis de piratis: nunc ad noſtram navigationem revertamur.

Aquilo nobis ſecundus, tota ea nocte conſtans fuit, ut Samon inſulam ad ſiniſtram relinquentes, per anguſtias quæ inter Samon & Icariam ſunt, navigaremus. Alto adhuc ſole apud binos illos parvos ſcopulos fornaces nominatos tranſivimus nautis omnibus adeò celebratos, quoniam periculi plena eſt ſecundum eos navigatio: appellationem vulgarem ſumpſerunt à Græcis, quibus olim ἴπνοι, hoc eſt, furni dicti ſunt: licet veteres hos non intellexerint, ſed alios ad oſtia Penæi amnis apud Theſſaliam. Hi ſunt admodum metuendi, præſertim noctu iſtac navigantibus. Marina tabula eos fornacum nomine indigetat. Quoniam verò nobis iſtâc iter faciendum erat, vel aliâs magno ambitu mare navigandum; plurimum metuebamus: nam ſæpenumero contingit, naves tempeſtate iſtîc perire: tranſivimus deinde apud aliam inſulam appellatam Gaideroniſo, hoc eſt, Aſinorum inſulam: ſed neglectam, quia deſerta eſt.

Patmos Inſula.

CAP. XI.

PATMON inſulam (in qua Divus Ioannes Evangeliſta relegatus fuit, & Apocalypſin ſcripſit) ad ſiniſtram reliquimus, cujus montes adeò celſi, ut procul etiam conſpicui ſint. Vulgò Palmoſa nuncupatur; à Chriſtianis Græcis incolitur, & longè infra Icariam ſita eſt. Ejus incolæ in omni libertate Chriſtianâ ſecundum Græcorum conſuetudinem vivunt, quemadmodum & reliquæ Græcorum inſulæ Turcico Imperatori tributariæ. Magiſtratus tamen & urbium Præfecti magna ex parte Turcæ ſunt. Patmi portus ſatis capax eſt pro myoparonibus, triremibus, & minoribus navigiis. Univerſa inſula tritici ferax

ferax eſt,& omni leguminum genere abundat: in eâ eſt monaſterium Caloierorum Græcorum,in quo cadaveris manus oſtenditur,cui ungues creſcunt,ut in viventis hominis manu; & tametſi reſecentur, poſt aliquod tempus denuò ſuccreſcunt. Unde Turcæ occaſionem ſumſerunt dicendi manum eſſe cujuſdam ex ipſorum prophetis. At Græci Divi Ioannis manum eſſe aſſerunt,qua iſtic Apocalypſim exaravit. Aquilone perſeverante,ad dextram Lipſon inſulam vidimus procul in mari diſſitam, parvam eam & deſertam : paulo pòſt inſulam Pharmaco, veteribus Pharmacuſa nominatam , omnino etiam deſertam ſuperavimus. Apud hanc inſulam olim Cæſar à piratis captus , Rhodon proficiſcens , Apollonij Molonis audiendi cauſa. Pharmacuſa ſuperata,in inſulam pervenimus olim Ireon [Leria *Sophiani tabula habet*] dictam, nunc Lero, rectè objectam Aſiæ continentis cuneo longè in mare protenſo, quem marina tabula Cortolo appellat. Veteres iſtîc arces conſpiciuntur collibus impoſitæ. Leriæ montes Samiis longè celſiores ; probè autem exculta eſt ea inſula cùm à Turcis tùm à Chriſtianis Græcæ religionis. Longiùs progreſſi, in aliam magnam inſulam pervenimus Calimno nuncupatam,à Græcis Chriſtianis habitatam:inde in aliam nomine Pſermo, in quâ bina aut terna ſunt oppida, & multi pagi, Græcorum Chriſtianorum induſtriâ & labore exculti. Urbem ad ſiniſtram habebamus Leſmirne appellatam, unam ex opulentiſſimis, & maximè mercurialibus totius Anatoliæ ſive Aſiæ minoris, quæ veteribus Smyrna * dicta fuit. E regione Patmi inſulæ ſuperandus nobis fuit cuneus Anatoliæ, longè in mare prominens, quem marina tabula Capo roſſo, veteres Erythram dixerunt, hoc eſt, Promontorium rubrum. Magnâ difficultate eum ſuperavimus: nam nebuloſus erat aër, & intempeſta nox. Ventus etiam adverſus nos detinuit, ſic ut dimidiato velo in latus obliquè verſo uteremur: Thracias is erat, adeò vehemens, ut mare mirum in modum concitaret & turbaret. Poſtridie manè canalem Co inſulæ ingredi cœpimus, apud continentem qui Halicarnaſſi nomen habet ; is quinque ſolum milliaribus in latitudinem patet. Mare inter Samon & Con tam multis parvis inſulis abundat, ut eas vix numerare liceat: omnes veteribus Sporades ſunt dictæ.

* *Si topographicæ Caſtaldi & Sophiani Graciæ tabulæ veræ ſunt ; Bellonium non toto (quod aiunt) cælo, ſed toto mari errare neceſſe eſt, aut ſuam navigationem confuſo admodum ordine deſcribere. Nam quî fieri poteſt ut in Patmi inſulæ conſpectu ſit promontorium Erythræ, atque ad Pſermæ ſiniſtram Smyrna, quæ in lomâ apud Clazomenas ad Sinum quendam in tabulis reponuntur ? Sed id egò Lectoris iudicio relinquo.*

Cos inſula, Hippocratis patria.

CAP. XII.

CVM jam illuxiſſet, canalis bonam partem emenſi, univerſam inſulam Con apertè conſpicere poteramus , Hippocratis patriam ; Turcæ Stancou nominant. Ejus montes nobis celſiores videbantur quàm reliquarum inſularum antè conſpectarum: nam Cretæ montibus inferiores non apparebant. Ipſa urbs Cos à ſolis Turcis habitatur, & in univerſa inſula duo duntaxat ſunt pagi à Græcis habitati : urbs & arx etiam Stancou appellantur. Hæc in edito ſita,turres orbiculares habet majores arcibus Lesbi & Tenedi: illa autem humili loco ſub arce ad maris littus. Inſula animantibus abundat,longiorque eſt quàm lata: illius oram diu legimus, ſecundo vento delati, omnibus velis expanſis (nam tempeſtas jam deſierat) & additamentis etiam adhibitis. Eâ porrò ad dextram relictâ Rhodium mare ingreſſi ſumus. Cùm procul ab urbe Rhodo adhuc abeſſemus, illam ſupra collem exiguum, in mare protenſum, ſitam conſpeximus : quia verò præltas habet turres, & pharos in quibus lumen reponitur, cujus conſpectu naves dirigantur, ne à portu aberrent, procul nobis apparuit. Viciniores facti,comperimus veterem, quam referunt fuiſſe urbem , colliculo rotundo impoſitam ad littus maris , binis milliaribus diſtare ab hodierna urbe : aiuntque iſtîc cœnobium fuiſſe equitum Rhodiorum : præter ſplendida ædificia,munitum eſſe locum, qui etiam diligenter à Turcis adſervatur. Tandem ante inſulam appellentes, anchoris jactis è navibus deſcendimus, atque urbem perluſtratum ivimus.

Singularia quædam Rhodi obſervata.

CAPVT XIII.

VRBS Rhodus partim in declivi collis molliter deſcendentis ſita eſt ; altera pars littus occupat. Maxima eorum qui pagos totius inſulæ incolunt pars, Græci ſunt: his urbem interdiu ingredi ad operas faciendas & annonam comportandam, atque in

ea toto die commorari licet: at ut nocte istîc hæreant, non concedunt Turcæ, ob seditionis atque proditionis metum. Inferre tamen ideò nolumus, quin noctu Christiani aliqui istîc permaneant: nam pleraque eorum mancipia Christiani sunt. Senatus item Venetus istîc negotiorum Procuratorem, sive, ut vocant, Factorem, qui noctem in urbe ducit, alunt, tametsi omnes ejus famuli Christiani sint. Turcarum Imperator perpetuò quinque triremes bene instructas habet, quarum Præfecti cura est, liberum reddere mare ab incursionibus piratarum in Cyclades & Sporades insulas, aliaque Græciæ loca Turcico dominio subjecta: tum etiam ut Mediterraneum mare sibi subjectum habeat, atque reliquam Græciam tutam præstet. Nam plerumque cum suis triremibus excurrit: & si quem piratam in mari vagari intelligat, eum persequi non cessat, donec inveniat. Omnia equitum Rhodiorum cùm Gallorum tum aliarum nationum ædificia integra adhuc permanent. Turcæ enim nulla insignia, nullas picturas, sculpturas, aut inscriptiones quas istîc invenerunt, abstulerunt: nam & hodie plurimas inscriptiones Gallicas & Italicas legere licet. Asserimus insuper Turcas hanc consuetudinem perpetuò observasse, ut omnes arces & propugnacula occupata, qualia invenerunt conservarent; nihil enim unquam structurarum aut sculpturarum diruunt. Postridie urbe egressi, vicinos quosdam pagos adiimus, sacris Caloierorum Græcorum interfuimus, & eorum hortos perlustravimus, punicorum, aureorumque malorum, zyzipharum & sebesten, cujus fructu viscum conficiunt, arboribus, quibus abundant, probè instructos: aderant etiam ficus, amygdalæ & oleæ. Pagorum Rhodi incolæ Græcam religionem observant, & rerum propria nomina habentium vocabula adhuc retinent. Nocturnæ Turcarum excubiæ cùm Rhodi, tum aliis Turcæ dominio subjectis arcibus † alta voce fiunt (non campanarum sonitu, ut in Italiæ urbibus & Epidauri) respondentibus sibi invicem excubitoribus. Rhodi mœnia in eodem adhuc statu permanent quo fuerunt cùm urbs Equitibus adempta fuit: nec quidquam ab eo tempore immutatum. Istîc inveniuntur venales elegantes & variis coloribus acu pictæ merces, præsertim verò lectorum tentoria, sericeis staminibus crucis in formam decussatim consuta. Ipsa pictura frondes repræsentat, differtque à Turcica, Chia & Cypria.

Qui mos apud Ungaros etiam observatur.

Onocrotalus avis, Jaculus serpens: Turcicorum militum modestia.

CAPVT XIV.

ISTIC Onocrotalum cicurem vidimus per urbem deambulantem; cujus magnitudinem, Cygno minorē esse deprehendimus. Omnino albus est, & Ansere longè crassior. Crura & pedes, Cygni pedibus similes, crassiore cute præditi, coloris cinerei. Excitata est avis, capite sublimi & elato, rostro lato & canaliculato, per extremū mucronato & unco, plumarum cristam in occipite gerens, ut Vannellus sive Aëx, & in volatu Cygnorum more alas verberans. Victum quæritat cùm in salsis tum in dulcibus aquis. In eo quem de avibus conscripsimus libro, hunc Pellicanum esse demonstrabimus, de quo brevitatis causa plura nunc non dicemus. Inter hujus Insulæ singularia, serpentem Jaculum, (parvis maculis oculorum instar in dorso varium, iis quibus Torpedo in dorso prædita est similibus) extra urbem sub spinosa cappari reperimus, quo loco Turca sua tormenta collocarat dum Rhodum obsideret. Græci nunc vulgari voce *Saetta*, hoc est, Sagittam; Turcæ *Ochilanne* appellant, veteres Aconciam dixêre. Trium palmorum longitudinem habet, & minoris digiti crassitudinem non superat: color ejus cinereus ad lacteum tendens, venter prorsus candidus, squamas in dorso, tabellas sub ventre habens, reliquorum more. à cervice nigra binæ albæ lineæ per dorsi longitudinem usque ad caudam excurrunt. Maculæ quibus aspersa, lenticulâ majores non sunt, coloris nigri, albo orbe cinctæ. Nos aliàs ejus anatomen describemus, cùm peculiarem de omnibus serpentibus sermonem instituemus. Ejus tamen effigiem ad viuum expressam nacti, eam hoc loco inserere libuit.

Jaculus.

Vidimus præterea myoparonem, Styrace rubra, quam Græci hujus seculi *Maurocapno* appellant, onustam, in portus littore exonerari. Nobísque relatum est, in ipsa insula nasci: sed quoniam iis qui navigationem instituunt, longiùs à suis navibus progredi non licet, evagari non potuimus ut ejus arborem observaremus: nam cùm nautæ commodum tempus habent, nullius gratiâ navigationem retardare solent. Ex quo inferre volumus, illos qui in triremibus aut aliis navigiis peregrinationem instituunt, pauca in continente observare posse; quoniam perpetuò navem qua vehũtur, præstolari necesse est.

Diligen-

Diligentiùs obſervantes Turcas milites qui ad Rhodi urbis portas excubant, occaſionem ſumpſimus ſcribendi quàm ingens ſit Turcarum militum continentia & obedientia: nam licet viginti aut triginta viri diligenter portas obſervarent, id tanto ſilentio & modeſtiâ faciebant, ut non plus turbæ exaudiretur, quàm ſi nemo iſtîc adfuiſſet, videbanturque potius opifices aliqui quàm milites, nihilominus ſenatoriam quandam gravitatem præ ſe ferentes. In omnibus ſanè actionibus adeò modeſti erant, ut nemo eorum arma, imo ne acinacem quidem haberet. Binæ duntaxat nunc Rhodi patent portæ, una portum ſpectans, altera continentem; deinde janua ad Præfecti olim ordinis hortum. Ruſtici capreolos, caſeos, butyrum, aliamque annonam in urbem inferentes, eodem quo Cretenſes ruſtici modo amicti ſunt, fuſcam & corrugatam faciem habentes, prolixamque & ad ſcapulas uſque propenſam comam geſtantes, atque craſſo duplicique pileo caput tegentes. Thoracem coriaceum ſine manicis, lineam interulam anteriore & poſteriore parte propendentem induti, coriaceaſque oblongas ocreas, quas thoraci ligulis adnectunt, & ſupra interulam lineas braccas inducunt. Qui eos antea non conſpexiſſet, larvatos eſſe homines cenſeret iis omnino ſimiles qui mimos ſive matacinos Romæ & Venetiis in Bacchanalibus agunt: nam ſimili modo compti ſunt. Turcæ eorum merces præſenti pecunia & bona fide redimere ſolent. Ex ruderibus urbi proximis, facilè colligere licet, magna olim iſtîc fuiſſe ſuburbia, quæ omnino diruta fuêre cùm Turca Rhodum obſideret, nec poſtea reſtituta. vicini tamen urbi ſunt aliqui pagi, non longiùs à portis diſtantes quàm ad baliſtæ iactum, quos Græci & Turcæ incolunt; ibique Caloieri monaſterium habent.

Profectio è Rhodo in Alexandriam.

CAPVT XV.

ALIQVOT diebus Rhodi exactis, & expeditis negotiis noſtram navigationem proſequuti ſumus aquilone flante, navemque in alterum latus impellente; ſuperandum enim nobis erat promontorium quod Cavo del Bo vulgò dicitur, longè ſupra Rhodum urbem. Eò primùm appulerunt Turcicæ triremes, cùm continente occupato urbem obſederunt. Superato promontorio, & Aquilone ſecundo, omnia vela expandimus, additis etiam appendicibus, & proram verſus Alexandriam direximus, ut rectà noſtrum curſum teneremus. Id Itali Gallico velo navigare appellant: videnturque hanc differentiam feciſſe reſpectu Latini veli quod triangulum eſt, cùm Gallicum quadrangulum ſit: tum etiam quod Bourdon nuncupatum vulgò, Latinum velum nominetur. Perſeverante tota nocte hoc vento, ſub ſolis exortum eò progreſſi eramus, ut inſula amplius non conſpiceretur; ſed ipſa meridie deſeruit nos ventus, & maris tranquillitas atque malacia ſubſecuta eſt: vbinam autem locorum eſſemus, cognoſcere cupientes, ex marina tabula deprehendimus dimidium iter nos confeciſſe: nam vento ſecundo navigationem à Rhodo in Alexandriam minus triduo totidemque noctibus abſolvere licet. Quando malacia pleno æquore navem occupat, non magis agitatur quàm ſi in portu eſſet. Tum ſinguli nautæ colludunt inter ſe, piſcantur, natandi & lavandi gratia, ſeſe in mare abiiciunt, nec, ſub aquam merſi, ab uno navis latere in aliud tranſire verentur. Tum plerumque piratas metuere ſolent: nam in malacia, nulla eſt exigua navis longa, hoc eſt, quæ remis impelli ſolet, quæ in magnâ navi rotundâ navigantibus metum non incutiat. At flante vento, ne minore quidem rotunda vecti, à trireme ſibi metuunt: quia velorum beneficio effugere poſſunt. Euroauſter paulatim flare incipiens, ſub veſperam intendi cœpit, & tandem nimium vehemens fieri, ut omnia vela contrahenda fuerint, dolone excepto, quem ad dimidium uſque malum deprimere, atque funibus validè conſtringere neceſſe fuit. Huic ſucceſſit Auſter, ſive Notus, nobis ſatis ſecundus, qui totâ nocte flavit. At ſub auroram, Aquilone nobis denuò aſpirante, tum demum magnum iter peregimus, ſingulis horis quaterna ad minimum vel quina milliaria conficientes: qua navigatione nulla expeditior eſſe poteſt, niſi tempeſtate navis feratur. Hæc autem ejus navigationis ratio eſt, ut à boſphoro eam rectà inſtituentibus, noſtræ navis puppis Septentrioni obverſa eſſet, & prora Meridiei: nam Conſtantinopoli in Alexandriam rectâ lineâ contendentibus, à Septentrione in Meridiem navigandum eſt. Quoniam porrò in navigationis narratione noſtra oratio adeò progreſſa eſt, ab ea abſtinere commodum non videtur, quin prius de veterum navigatione aliquid dicamus, longè difficiliore & minus commoda quàm hodierna, ut in ſequenti capite apparebit.

Veteres navigationem sine pyxide nautica instituisse, & magnetis usum ignorasse.

CAPUT XVI.

VETERES longè difficiliùs suas navigationes instituebant, quàm nos: nam Orientis vel Occidentis, Septentrionis vel Meridiei conjecturâ eos uti necesse erat: vel ex stellarum & Solis quæ noctu & interdiu illis apparebant fulgore; atque magnâ ex parte non longiùs in mari progrediebantur, quin continentem perpetuò conspicere possent. Nunc autem cùm magnetis facultates omnibus sint perspectæ; navigatio adeò facilis reddita est, ut bini viri cum levi navicula, omni momento, omnibus periculis, vehementissimisque ventis sese committere, & mare traiicere non vereantur: quod veteres ipsa meridie tentare non fuissent ausi, cùm nauticam pyxidem non haberent cujus acus magneti adfricata esset. Hic lapis alio nomine Heracleus & Sideritis dicitur; Itali Calamita. Galli *Aimant* vocant; in quo diversæ facultates reperiuntur. Comperimus eum qui primus hujus lapidis usum invenerit, Flavium fuisse nuncupatum. At Albertus magnus primus omnium ejus facultates scriptis tradidit: quem cùm suo tempore in usu iam esse animadverteret, veteribus non ignoratum, at Aristoteli ejus facultates fuisse perspectas credidit. Attamen & ipse Aristoteles, & qui aliquot sæculis eum subsequuti sunt, planè ignoraverunt hunc lapidem talibus facultatibus esse præditum, ut altera ejus pars ferrum ad Septentrionem convertere faciat, altera ad Meridiem. Aristotelem non latuit quidem ferri attrahendi facultatem habere; navigationibus autem utilem esse, prorsus ignoravit. Hujus lapidis Gallicæ appellationis affinitas ansam præbuit nonnullis Chymicis imposturas excogitandi de ipsius efficaciâ in rebus amatoriis, ut etiam polliceri atque persuadere ausi sint, non minus hominum amorem pellicere, quàm ferrum attrahere: sed falluntur, licet ad eam rem candidum magnetem longè præferant, non ignorantes difficiliùs & rariùs inveniri, illo qui ferruginei coloris sit. Huius magnetis ingens copia nunc invenitur in quadam Tyrrheni maris insula Elba, olim Ilva nuncupata, è regione Plombini, quod Florentini juris est, sita, ubi vili emitur. Sed de eo plura in Mahumetis vita.

Duo duntaxat esse magna Nili ostia quæ navigari queant, & majoribus sive onerariis navibus aditum præbeant.

CAPUT XVII.

INTER Rhodum & Alexandriam, Hierax sive Sacer, Falconis genus, volando defatigatus, nostræ navis antennæ insedit, per binas ferè horas. Plurimæ coturnices à Septentrione versus Meridiem tendentes, in nostrâ etiam nave captæ fuêre. Unde certiores redditi fuimus, illas esse peregrinas: nam & antè, alias in vere observaveramus, cùm è Zacyntho insula in Peloponnesum navigaremus. Istîc enim coturnices vidimus à Meridie in Septentrionem tendentes, ut tota æstate illîc commorarentur: harum tum temporis plurimæ etiam captæ fuere, cum aliis avium advenarum generibus, quæ in nostram navem sese conjecerant. Vidimus præterea aliud avis genus, omnibus qui navi vehebantur ignotum: cuculi magnitudo erat, merulæ color quodammodo. Vidimus etiam onocrotalos volantes, atque à Septentrione versus Meridiem tendentes: aves hæ sunt in Gallia aut Italia minimè notæ, nisi quòd interdum in lacu Mantuano conspiciuntur, sed hieme abeunt. Toto eo die & magnâ subsequentis noctis parte nullus flavit ventus. Postridie satis secundo nobis aspirante Aquilone, in locum quendam maris pervenimus, quem Nili aqua per ostium Mendesium sive Damiatæ sese exonerans, alio colore quàm nativo infecerat, vt omnino canescere videretur. Ex quo indicio nautæ intellexerunt sese non procul ab Ægypti continente abesse, tametsi nondum nobis appareret: nam universa regio humilis est, neque montes habet qui è mari conspici queant. Sub vesperam in hanc turbidam aquam pervenimus, remissiore vento: eam ob causam anchoras pleno æquore iecimus ad nonaginta orgyiarum altitudinem. Mauritanorum sive Ægyptiorum Constantinopoli advenientium consuetudo est, quando sub noctem ad turbidam illam aquam adveniunt, atque ignorant supràne an infra Alexandrinum portum, sive Nili ostium longiùs sint progressi, ut anchoras in mari figant, in proximum usque diem, ut eo jam lucido locum dignoscere queant, quo navem in portum sint deducturi. Quòd si altiùs progressos se agnoscant, cum tempore regredi possunt ut portum occupent. Nos istîc nocte traductâ

cum

cum tranquillitate maris, anchoriſque poſtridie ex imo mari ſubductis, vela explicuimus, & ex hac turbida aqua egreſſi, non diu navigavimus, quin in aliam Nili aquam ex oſtio canopico ſive heracleotico prolabentem inciderimus. Hæc ſunt duo maxima Nili oſtia, cujus poſtremi aqua marinam ex viridi palleſcente colore infecerat. Eam cùm per dimidii fortaſſis milliaris latitudinem emenſi eſſemus, iterum in cæruleam maris aquam pervenimus. Omnium primùm nobis in Ægypto apparuit Roſettæ arx, quæ ſeſquidici itinere ſupra Alexandriam eſt. Cùm autem pleno æquore veheremur, & obſervantes quid noſtris oculis primùm obiiceretur, nihil aliud quàm Palmas, Sycomoros, & Pompeii præaltam columnam conſpeximus, quæ in Promontorio eſt ſupra Alexandriam. Cùm enim adeò humilis & montium expers ſit regio, procul intuentibus apparere nequit. Nos cùm ſub noctem in portum appuliſſemus, illo die navem non ſumus egreſſi.

Brevis Conſtantinopolitani in Alexandriam itineris narratio.

CAPVT XVIII.

Ex dierum quibus hanc navigationem abſolvimus obſervatione, cognoſcere licet, commodè quindecim dierum ſpatio navigationem ejuſmodi perfici poſſe, modò proſper, ut nobis, adflet ventus. Atque ut dietim noſtrum iter repetamus, niſi Callipoli, in Boſphoro ad Arcium anguſtias, tum in Chio, tum Rhodi ſubſtitiſſemus, octiduo illud abſolviſſemus. Nam à Rhodo in Alexandriam tres duntaxat dies & totidem noctes impendimus; è Chio Rhodum, binos ſolùm dies & binas noctes; & è Conſtantinopoli Chion duorum dierum & trium noctium ſpatio pervenìri poteſt. Eâ ratione magnum iter brevi tempore conficitur, vento adflante ſecundo.

Binæ Alexandriæ urbes, una in Ægypto, altera (quæ Romanorum erat colonia) in Phrygia.

CAP. XIX.

POSTRIDIE mane navi egreſſi in urbem Alexandriam profecti ſumus. Sed antè quàm de eâ ſermonem inſtituamus, primùm nobis dicendum eſt, hujus nominis varias eſſe urbes: ſed duas maximè celebres. Etenim latè imperium obtinentibus Romanis, Troia ab iiſdem reſtaurata; & colonis Romanorum in eam miſſis, Alexandria nominata eſt, cujus Plinius meminit, atque etiam Annæus Seneca in morte Claudii Cæſaris: Quæro, inquit, ſororem ſuam ſtultè ſtudere Athenis dimidium, licet. Alexandriæ totum annum: nam tum temporis Latinorum iſtîc erat Academia, eaque eſt cujus Galenus ſæpè meminit, non de Alexandria Ægypti: quod ex ejus lucubrationibus facilè deprehendere licet. Nunc porrò de ſingularibus rebus à nobis obſervatis, breviter agere ſufficiet: nam ſigillatim de Alexandria ſcribentes poſt tam multos magni nominis viros, actũ, quod aiunt, ageremus. Arenoſo ſolo ſita eſt in promontorio quodam: ab uno enim latere mediterraneo mari alluitur; ab altero, Mareoti lacu amplo & in longum extenſo. Superſunt adhuc mœnia quæ Alexander Macedo exſtrui iuſſit: at urbs interior, ex veterum ædificiorum ruinis magnâ ex parte conſtat. Diruta autem fuit ea urbs, quando Galliæ & Cypri Reges Sultanum ex eâ expulerunt. Nam illam minimè poſſe retinere animadvertens, priùs diruit, quàm in hoſtium poteſtatem veniret. Poſtea tamen paulatim ædes exſtruî cœperunt pro incolarum ratione. Sed & nunc, niſi Chriſtiani mercatores ſuos iſtîc inſtitores alerent ob mercium permutationem, parum celebris eſſet. In eam invehitur omnis generis commeatus cùm ex Ægypto, tùm ex Cypro, aliiſque vicinis locis. Panis qui iſtîc pinſitur, in placentas efformatur planas, quibus inſpergitur legitimi melanthii ſemen. Eam ob cauſam hujus ſeminis magni culei per fora & mercatorum officinas venales inveniuntur. Omnis generis vina iſtîc etiam reperiuntur ex variis locis invecta. Sed nec Cyprus longè inde abeſt. Optimi ſaporis iſtîc eſt caro vervecina, hœdina, vitulina & bubula. Magna etiam abundantia generis cujuſdam caprarum quæ Gazellæ vocantur (veteres Græci Oryges nuncupabant) quas in agris Sclopetis petunt: gregatim enim incedere ſolent. Inveniuntur & gallinæ & ova. Alexandria ſita eſt loco piſcoſo: iſtîc enim obſervavimus cantharos, lupos, umbras, ſynodontides, mugiles, raias, ſquatinas, caniculas, liram priorem Rondeletii. Sed & multi alii cùm ſaliti tum recentes ex Nilo invehuntur. Iſtîc naſcuntur punica mala, muſæ, limones, aurea citriaque mala, ficus, ſycomori, ceratia, & pleraque

pleraque alia fructuum genera, quibus caremus. Abundant etiam omnis generis leguminibus (è quibus quæstus magnus) atque omni frugum genere, veluti oryza, hordeo, farre, aliàs spelta nuncupato. Dolichos Græcis dictus, florem fert istîc flavum. Copiosum etiam pisi genus, quod Græci Latyri, Veneti Manerete, Romani Cicerchie, Galli *des Cerres* appellant. Quid potissimùm in urbe aliqua abundet, scire volentes; adeant fora diebus quibus venales inferri solent aves, pisces, olera, fructus, & reliqua victui necessaria: brevi enim deprehendent quibus rebus incolæ magis abundẽt: quod in Alexandriâ nos observavimus. Ægyptii rarò cibum sumunt, quin addatur radicis genus Colocasia nuncupata, cum carnibus decocta. Magnum ejus vectigal per universam Ægyptum: nam vix quidpiam frequentiùs in urbium & pagorum foris emitur. Cùm porrò de Alexandria institutus nobis sit sermo, illius typum uti eam observabamus ad viuum expressam hîc inserere voluimus.

Genuina delineatio Alexandriæ Ægypti.

1. *Ingressus Nili in urbem.*
2. *Porta del Pepe.*
3. *Colonna Pompea.*
4. *Marcotis, lacus aquæ dulcis valdè amplus & piscosus.*
5. *Mosquea.*
6. *Porta Memphitana.*
7. *Silva Palmarum.*
8. *Obeliscus.*
9. *Arx nova.*
10. *Arx vetus.*
11. *Porta maritima.*
12. *Palatium Alexandri.*
13. *Pharus.*
14. *Castelcto.*
15. *Garophalo.*
16. *Portus vetus.*

Hyæna veteribus nuncupata, nunc autem Civetta.

Caput xx.

Qui tùm Alexandriæ Florentinorum Consulem agebat, Civettam habuit adeò curem, ut cum hominibus colludens, illis nasum, aures, & labra sine noxa morsu prehenderet: ab ineunte enim ætate humano lacte educata fuerat. Rarum profectò ita curari posse animal adeò ferum & indomitum. Civettam veteribus probè fuisse cognitam, & Hyænam ab ipsis fuisse nuncupatam, ipsorum auctoritate demonstrabimus; tametsi nunquam observaverint adeò odoratum excrementum eam reddere: meminerunt tamen generis cujusdam Pantheræ odoriferi. Auctores verba fecerunt de Hyæna tanquam de fero animali Africano; quod nobis suspicionem movet, Civettam eo tempore in caveis minimè fuisse adservatam. Hodierno autem die, cicur reddita, majorem quæstum præbet quàm olim. Illius etiam nomen quo eam nuncupare solemus, ex Arabibus auctoribus mutuatum est, relicto veteri. Compacto, ut Meles, est corpore, major tamen: cùm autem alium præter muliebrem naturam habeat meatum, ex quo Civetta emanat, plurimi Hyænæ historiam legentes, existimarunt illam esse Melem sive Taxum, vulgo nuncupatum, qui veteribus & Aristoteli Trochus dictus est. In cervice & per dorsi spinam pilos habet nigros, quos surrigit cùm indignatur, non minus quàm sus. Inde factum, ut Glanis piscis etiam Hyæna nuncupata sit. Os habet magis mucronatum quàm felis, sed barbæ pilos illi similes; oculis est splendentibus & subrubentibus: sub quibus binis maculis nigris insignita est. Ejus aures orbiculares sunt ad Melis aurium formam accedentes. Corpus habet maculis aspersum nigris, cùm aliâs ejus color albicet: crura & pedes pilo nigro obsiti sunt, quemadmodum in Ichneumone: cauda oblonga, su-

perius

periùs nigra, infima verò parte albis maculis aſperſa. Agilis eſt, & carne veſcitur. Hæc eſt Civettæ hiſtoria, quæ ſi cum Hyænæ deſcriptione conferatur, apparebit veterum Hyænam eſſe.

Plurima in Alexandriá conſpicienda: obeliſci & magni Ægyptiorum coloſſi.

CAPVT XXI.

POSTRIDIE urbe egreſſi, præaltam Pompeii columnam ſpectatum ivimus, in exiguo quodam promontorio ſitam, octava milliaris ab urbe parte. Immenſæ eſt altitudinis, & craſſitudine reliquas antè nobis conſpectas, ſuperat. Columnæ Agrippæ quæ in Pantheo Romano ſunt, nihil ad ejus craſſitiem accedunt. Univerſa ejus materies, cùm epiſtylij, tum formæ cubicæ ex Thebaico marmore eſt; ex eodem videlicet, quo omnes obeliſci ab Ægypto delati conſtant. Eam Cæſaris iuſſu, ob victoriam adverſus Pompeium partam, iſtîc erectam aiunt. Adeò craſſa eſt hæc columna, ut impoſſibile judicetur, nunc quenquam artificem reperiri, qui ullis inſtrumentis eam aliò transferre queat. Ex ſummo hoc promontorio longus in mare & Continentem patet proſpectus. Si quis ad meridiem faciem obvertat, Mareotim lacum amplum & ſpacioſum conſpicere poteſt, palmarum ſilvis in ambitu obſitum, qui vix dimidio milliari ab Alexandria diſtat. Ager vicinus magna ex parte arena mobili conſtat; planeque ſterilis eſſet, niſi Harmalæ, & Capparum non ſpinoſas ſtirpes aleret, craſſas illas Cappares proferentes, quæ nobis inde adferuntur: minores enim in Capparum ſtirpibus ſpinoſis naſcuntur, hieme folia abiicientibus: cùm non ſpinoſæ Ægypti, & quæ arboreſcunt in Arabia, folia retineant. Miricæ arenoſis locis plurimum iſtic delectantur: cùm tamen aliis locis humidum ſolum ament. Harmala admodum ſimilis eſt Moly: Rutæque genus eſt, quod Arabibus, Ægyptiis & Turcis nunc vario in uſu eſt. Ea enim ſuffiuntur ſingulis diebus mane, ſibi perſuadentes noxios ſpiritus hac ratione abigi. Quæ res huic herbæ atque ejus ſemini tantam celebritatem peperit & conciliavit, ut nullæ ſint adeò exiguæ & viles officinæ, quæ eam non habeant, tamquam precioſum aliquod medicamentum. Apollodorus antiquus auctor, cypero eaſdem facultates tribuit, cùm ait Barbaros domo egredi non ſolere, quin primum Cypero ſuffiantur: quod occaſionem aliquando præbuit cogitandi, ejus uſum vetuſtum eſſe. Inter ſingularia quæ Alexandriæ conſpeximus, bini ſunt obeliſci, apud ejus urbis palatium: alter rectus & integer, alter humi jacens & confractus: rectus altero longè major eſt: cujus craſſitudo comparari poſſet cum eo qui Romæ eſt ad D. Petri. Cùm de obeliſcis verba facimus, de re inter reliquas maximè admirandâ agimus, quæque magnam dubitationem parit, cur adeò mirabiliter ſint inciſi. Si terni aut quaterni duntaxat invenirentur, conici poſſet, eos Regis cujuſpiam curâ exciſos: ſed cùm multi ſint, nonnulli exigui, ut qui pone Minervam, in foro apud Pantheon, & apud Aram cæli Romæ conſpiciuntur; alii ingentes admodum, ut qui apud Populo, & Pontificis palatium ſunt, atque omnes Ægyptiacis ſive hieroglyphicis characteribus inſculpti; ſtatuere poſſumus eos olim exciſos, ut tumulis quibus in Ægypto corpora condita repoſita erant, imponerentur, minimè autem ut templis dicati eſſent. Plurimi videntes ſolidum lapidem, tam ingentem, tam longum, & craſſum, adeoq. expolitum, fuſilem eſſe credunt (nam omnes obeliſci ex lapide Thebaico ſunt exciſi, multis granis diſtincto duorum aut trium colorũ, ut ſturni avis collum: inde factum, ut veteres Græci Pſaronium cognominarent: ψάρος enim Græcis, ſturnum ſignificat) ſed hallucinantur, nam ejus varietas & granorum diſtinctio, ex ſaxi (quod hujuſmodi coloris) naturâ eſt. Tanto magis admirandi obeliſci videntur, quòd ex ſolido lapide conſtent; quemadmodum ſi quis imaginaretur, ſe quadrangulam aliquam turrem intueri ex unico lapide exſtructam. Omnes qui nunc ſunt Romæ obeliſci, jam in Ægypto inſculpti fuere antè quàm Romulus unquam pedem Romæ figeret. Rupes ſive Latomia, unde exciſi ſunt, adeò ſolida eſt, nec ullis venis diſtincta, ut excindere iſtic liceret ſolidam & unico lapide conſtantem turrim, craſſiorem atque altiorem, quàm binæ illæ ſunt turres ad Divæ Virginis phanum Lutetiæ, ſi humanâ induſtriâ moveri poſſet: nam montem integrum duorum milliarium longitudine, ſolido eoque ſine ullis venis lapide conſtantem, videre eſt, ex quo coloſſi vel obeliſci exſcindi queant quantæ quis voluerit craſſitudinis & altitudinis. Tres colles murorum Alexandriæ ambitu continentur, qui ſcoparii, ſive ſordium montes cognominantur, ut ea loca quà Lutetiæ *Les voiries* [*in quæ videlicet omnes ſordes & animalium cadavera abiiciuntur*] nuncupantur. Elegantes aquæductus, ingentes ciſternæ, atque putei qui Nili aquam excipiunt, obſervatione profectò digni adeò

enim

enim probâ materie, atque tam magnifico opere exſtructi ſunt, ut adhuc integri perſiſtant. Neceſſarii etiam omninò erant: nam Alexandriæ incolæ ſemel in anno eos implere ſolent, cùm Nilus inundat, ad totius anni uſum. Per ingentem canalem primum univerſas urbis ciſternas replent, in quibus depuratur & limpida redditur. Tota autem urbs ſupra ejuſmodi ciſternas & puteos exſtructa fuit olim firmo lapidum & laterum opere, quoniam rara per Ægyptum naſcuntur ligna, præter frequentes Palmas, quæ ad ædificandum prorſus ſunt inutiles. Ægyptii ruſtici per agros palmas abortivas & quæ vitium fecerunt, requirere ſolent, quarum cacuminibus exciſis, candidam medullam eximunt, & in foro venalem proponunt: ea cruda veſcuntur, cynaræ enim ſaporem refert. Veteres Palmæ medullam ſive cerebrum nuncuparunt, Græci ἐγκέφαλον. Advertendum tamen eſt, Varia eſſe Palmarum genera: ſpinoſum enim in Creta obſervavimus genus, ab eo differens quod nautæ ex Hiſpania advehunt & Cephaloni [*Hiſpani Palmitos*] vocant; pumilam videlicet illam Palmam quam Rotomagenſes & Lutetiani Aromatarii in ſuis officinis recentem venalem proponunt, & quaternos vel quinos aſſes æſtimant.

Ichneumonem hodierno adhuc tempore in multis Ægypti ædibus cicurem adſervari: & alterius Ichneumonis veſpæ adverſus Phalangium certamen.

CAPVT XXII.

ALEXANDRIÆ incolæ Ichneumonem Ægypti peculiare animal alunt: cicurari enim poteſt, non ſecus atque feles & canes. Vulgus antiquo nomine appellare deſiit, & vernaculo ſermone Pharaonis murem nuncupat. Obſervavimus porrò ejus catellos à ruſticis Alexandriam venales inferri, atque ab oppidanis avidè emi, ut domi alant, nam mures venantur non ſecus atque muſtelæ. Exiguum eſt animal, & valdè mundum. Qui id non conſpectum ex ingenio duntaxat depinxerunt, rectè exprimere nequiverunt, ut ex præſenti pictura deprehendere licet; illæ enim nihil naturale referunt: in noſtra autem, reliquo corpori conjungenda eſt cauda.

Primum Alexandriæ conſpeximus, inter arcis rudera, gallinam quam ceperat vorantem. Vafer eſt in præda aucupanda: nam poſterioribus pedibus ſeſe ſublevat, & obſervata præda, ſumma tellure adrepens, magno impetu ſeſe in prædam vibrat, indifferenter veſcens omnibus vivis corporibus, uti ſcarabeis, lacertis, chamæleone, omni ſerpentum genere, ranis, muribus majoribus & minoribus, aliiſque ſimilibus. Aviculas etiam maximè appetit, præſertim gallinas atque earum pullos: indignabundus, pilos ſurrigit, qui duorum ſunt per intervalla colorum, nempe exalbidi vel flaveſcentes, & cinerei, duri & aſperi inſtar pilorum lupi. Majore eſt robuſtioreque corporis mole quàm felis, roſtrumque nigrum & mucronatum habet inſtar viverræ, ſine ullis tamen barbæ pilis: breves & orbiculares habet aures, coloremque cinereum ad flaveſcentem accedentem, qualis in cercopithecis conſpicitur: ejus crura nigreſcunt, & quinque digitis poſteriores pedes ſunt præditi, quorum calcar interius breve eſt: cauda oblonga eſt, & ſuperiore, qua ſpinæ adhæret, parte, craſſa: linguam verò & dentes felinos habet. Peculiari præditus eſt nota, qua reliquæ quadrupedes animantes carent; quæ ſuſpicionem Auctoribus præbuit, ut exiſtimarent mares non minùs uterum geſtare quàm feminas. habet enim præter muliebris ſexus meatum, alium amplum illi contiguum, pilis obſitum, non admodum diſſimilem pudendo mulieris, quem per magnos æſtus aperit (clauſo nihilominus permanente quo excrementa reddit foramine) ut ejus cavitas appareat. Teſticulos felis habet: & ventum magnopere formidat. Tametſi hoc animal exiguum ſit, adeò tamen induſtrium & agile eſt, ut adverſus magnum canem confligere non vereatur: atque ſi felem obſervet, ſtatim ſtrangulet. Quum verò os adeò mucronatũ habeat, difficulter craſſiorem carnis molem morſu apprehendere poteſt, imo ne humanam quidem manum in pugnum contractam mordere. Auctores de eo multa alia ſcripſerunt, præſertim bellum adverſus aſpidem gerere, crocodili ova confringere, admodumque vigilantem eſſe; illi multas ſingulares facultates tribuentes, quas brevitatis cauſa hîc prætermittimus; exiſtimantes nos ſatis functos eſſe officio, datâ ejus deſcriptione. Sed & aliud animalculum eſt, è veſparum genere, Ichneumon

veſpa

vespa appellatum, cui bellum internecinum cum phalangio: quoniam verò eorum pugnam vidimus, ipsam hoc loco commemorare libuit. Insecti genus est sanguinis expers, forma api sive vespæ, vel magnæ formicæ alatæ perquam simili, vespa tamen minus: in terra etiam suum latibulum quemadmodum phalangium faciens. Superat phalangium quotiescunque extra suum latibulum invenire potest: at si in latibulo adoriatur, sæpenumero re infecta redit. Accidit ut ichneumon vespa phalangion è suo latibulo egressum corriperet, atque post se traheret, quemadmodum formica tritici granum, & quo vellet impelleret, tametsi non sine magna difficultate: nam phalangium pedum uncis obvia quæque apprehendens, quantum poterat renitebatur. Ichneumon verò, suo aculeo, quod instar apis exerit, varius locis ipsum pungebat. Defessus autem isto labore, avolavit hac illac oberrans ad balistæ ferè iactum; deinde suum phalangium requirens, nec quo reliquerat loco inveniens, ejus vestigia sequebatur, quasi odoraretur, non minus quàm canes leporum vestigia. Inventum plus quàm quinquagies aculeo pupugit, rursúmque pertrahens, quò voluit perduxit, & planè confecit.

Merces quæ in Alexandrinis officinis reconditæ adservantur perlustrantes, observavimus struthionum pelles cum suis plumis maximâ copiâ: solent enim Æthiopes illis confectis pellem detrahere: carnibus quidem vescentes, at pelles cum suis plumis, aliis mercibus permutantes. Hæ deinde à mercatoribus Alexandriam invectæ, in varias Turcarum provincias distribuuntur: nam apud Turcas non minùs invaluit usus, suas tiaras his pennis exornandi, quàm apud nos galearum cristas.

Hortorum cultura apud Alexandriam & per universam Ægyptum, præterquam secundum Nili ripas, admodum difficilis est: quoniam perpetuò instrumentis à bobus versatis haurienda est aqua ad rigandum solum. Illorum iaseminum à nostrate differt: flavo etenim est flore, admodum odorifero. Inveniuntur etiam istic flavæ rosæ, sed odoris expertes.

Turcarum Alexandriam incolentium mores, Divi Macarii solitudines, variaq; alia in Alexandriâ res.

CAP. XXIII.

QVINQVE dierum ultra Alexandriam itinere versus Africam tendentibus, solitudines occurrunt, Divi Macarii cognominatæ, D. Antonii solitudinibus conterminæ, quas Caloieri Arabes inhabitant, ejusdem cum Græcis religionis: plurimaque istîc sunt Arabum monasteria Græcis permixta. Incidimus Alexandriæ in Nobiles quosdam Venetos, qui nuper inde reverterant: quorum nonnulli curiositate quadam Tamarindorum qui istîc crescunt, ramulos cum suis floribus retulerant. Istîc etiam tanta lapidis aëtitis abundantia reperitur, ut eo naves onerari queant: inde olim mercatores Romam devehebant. Plinius enim aëtitem lapidem, cognomine Cissitem, in Ægypto sponte nasci circa Copton tradit. Inter reliquas lapidis aëtitis facultates, veteres nobis scriptum reliquerunt, eo furem deprehendi, quæ etiamnum apud Græcos in usu est; ejus etjam Dioscorides meminit, sed plenè eam non describit. Furem igitur deprehendere volentes Græci, omnes furti suspectos simul evocare solent: multis ceremoniis rem peragentes: admurmurant enim Caloieri multa verba, dum massam pinsunt sine fermento, e qua parvos panes conficiunt ovi magnitudine: horum, singulis qui convenerunt, terni totidem bolis, nullo potu addito, deglutiendi præbentur. Id experimentum nos fieri vidimus: atque qui furtum commiserat, nunquam tertium panem devorare potuit, quinimò dum deglutire nititur, parum abfuit quin suffocaretur, propterea reiicere coactus est. Monachi Græci id observant tanquam peculiare secretum, nec cuiquam communicare volunt. Intelleximus tamen illos lapidis aëtitis pollinem suæ massæ, dum panes hos cõficiunt, inspergere. Locus à Cæsare Pharus nuncupatus, quique tum insula, nunc continenti junctus est, arcemque habet admodum incommodam: nam singulis diebus aqua è cisternis Alexandriæ hausta camelis in eam devehenda est. Omnium Alexandriæ ædificiorum tecta plana sunt & constrata, quemadmodum vulgò apud Turcas, Arabes & Græcos, ubi incolæ noctu dormiunt, ad frigidiorem auram captandam, omni anni tempore, cùm æstate, tum hieme. Ægyptii autem & Arabes supra reliquas nationes sub dio quovis tempore pernoctare delectantur, nullo etiam lecto substrato; modò enim chlamydem aliquam habeant qua se tegere queant, * lectos negligunt; non ignorantes, plumis confarctos lectos plurimum nocituros. Mirum igitur videri non debet, si ejus regionis homines adeò exactè stellarum cursum earumq. ortum & occasum observare potuerunt: illis

enim tota nocte conſpicuæ ſunt,ob aërem purum & minimè nubilum. Alexandrini Arabicè vel Mauritanicè naturâ loquuntur : at Turcæ illis permixti , ſermone ab iis admodum differente utuntur. Et cum iſtîc multi Iudæi, Itali & Græci verſentur, variorum idiomatum invaluit uſus. Olim Græcè loquuti ſunt : nam cùm Alexander Ægypto ſubacta Alexandriam condidit, veriſimile eſt, relictis illic Macedonum coloniis , linguam Græcam admixtam fuiſſe. Caloieri Iacobitæ & Græci ædificium iſtîc habent pro Patriarchatu cum ſuo templo, eo loco in quo reconditum erat D. Marci cadaver, antè quàm Veneti Venetias transferrent. Latini & Iudæi, ſua iſtîc peculiaria templa habent. Inter ſingularia quæ nobis Florentinus Conſul oſtendit, cùm aromata nos requirere animadvertiſſet,deguſtandam dedit radicem Arabibus Biſch nominatam: ea nobis tantum calorem in ore per integrum biduum excitavit, ut flagrare videretur. Plurimi recentiorum hujus radicis gratia Auctores Arabes conviciis ferè confecerunt,eos toties mendacii arguentes, ut referre pudeat : cùm tamen ipſis nunquam nota fuerit. Exigua eſt, parvi napi inſtar (alii Napellum vocant) & adeò vulgaris Turcicis aromatariis, ut nullus eorum venalem non habeat.

* *Eiuſmodi etiam conſuetudinem apud pleroſque Hungaros iter facientes, dum apud eos verſabar , obſervabam, & plerumque lapidem pro cervicali capiti ſubiicere.*

Ex Alexandria in Cairum profectio.

Cap. XXIIII.

Alexandriæ aliquot dies commorati, ad iter Memphiticum nos accinximus. Duobus autem diverſis itineribus eò tendi poteſt ; altero longiore , adverſo videlicet Nilo; altero terreſtri breviore. At quoniam Nilus Ægyptum inundaverat, Roſettam profecti ſumus, ut navigio Nilum ſubiremus. Dimidio milliari ab Alexandria progreſſi, in amplam planiciem arenoſam pervenimus , in qua variæ ſtirpes naſcuntur , inter quas Anthillis Græcorum eſt, quam Arabes Kali appellant: hanc incolæ lectam deſiccant, ignis ſtruendi cauſa (nam ligni magna iſtîc penuria) & calcis cum ea adurendæ geminum quæſtum faciunt: calcem enim Alexandriam deportant , atque herbæ cineres diligenter adſervant,hoc eſt Soldam à nobis appellatam. Indurantur ſaxi modo, & tanta copia colliguntur , ut mercatorum naves onerari poſſint ; qui eos iſtîc coëmentes , Venetias devehunt, vitrorum cryſtallinorum fundendorum gratiâ Vitrarii Veneti in Muran eos commiſcent ſaxis per Ticinum amnem ex Papia advectis , quæ cum cineribus æqualiter commixta , materiam reddunt ad ſelectiſſima cryſtallina vitra conficienda. Galli autem nuper admodum Cryſtallina vitra conflare edocti, Stampanum ſabulum ſaxorum Ticinenſium loco uſurpant: id enim opifices commodius eſſe deprehenderunt, Papianis ſaxis. Nondum tamen quidquam excogitare potuerunt, quod cinerum vicem ſupplere queat : eamque ob cauſam ex Provincia Narbonenſi uſque eos petere neceſſe eſt. Quæ res nobis fidem facit, illos cineres his ſimiles eſſe quos ex Syria mari invehunt. Gallis tamen *De la Soulde* appellantur,denominationem ſumentes ab altera ſtirpe Soldanella * nuncupata , quæ aduſta, ſimilium facultatum cineres reddit ,quorum ſit uſus in Syriacorum defectu.

* *Plurimum hallucinatur meo iudicio Bellonius, qui in Gallia Narbonenſi Sodæ cineres induratos ex Soldanella aduſta conflari autumat. Maris etenim & ſtagnorum in ea accolæ, Soldanellam non urunt : ſed Anthillidem domeſticam, quam ipſi Vitrariam ab effectu, & quod inſtar vitri pellucida ſit,nominant, magna cura & diligentia ſerere (eius etenim maior commodiorq; eſt uſus quam ſponte naſcentis) & ſub æſtatis finem ſuccidere ſolent; deinde aridam in ſcrobes, de induſtria in eum uſum paratos, congerere, atque ignem ſubiicere: huius aduſtæ cineres imum petentes indurantur, atque maſſam eam præbent quàm Sodam appellant, non modò ad vitra conflanda utilem, ſed quâ etiam Saponarij artifices plurimum uti ſolent: uti ego, dum in Mompelio viverem, obſervabam : Sed ea de re Quinquerani libellum de Laudibus Provinciæ inſcriptum , conſulendum iudico. Exiſtimo enim non viliorem Sodam in Galliæ Narbonenſis oræ maritimâ fieri, quàm in Syriâ & Ægypto.*

Singularia quædam in Alexandria & Roſetta reperta.

Caput XXV.

Binis ab Alexandria milliaribus per agros reperimus paſtores, caprarum greges paſcentes, quæ aures ad terram uſque promiſſas habebant, per extremitatem quatuor aut amplius digitis ſurſum recurvas. Hi paſtores ne tempus in ocio tererent,arenam ventilantes,vetera numiſmata perquirebant. Sæpenumerò etenim accidit, ut aurea & argentea

gentea inveniant. Ad dextram nobis erant ingentes planicies arenosæ, in quibus præter paucas cappares, atque iam dicta Kali & Harmala, nihil crescebat. Regio ad sinistram paulo sublimior erat, ingentesque pagos hinc inde inter palmarum silvas sparsos habebat. Tribus circiter milliaribus emensis, aquam dulcem & potabilem invenimus, quæ fontana videbatur, cùm duntaxat hydria esset Nili aqua plena, in utribus à Camelis eò deportata, quam repleri perpetuò curabat Turca quispiam gratis: nam magnam eleëmosynam esse censent & meritum, si secundum regias vias aquam reponi curent ad aquandos viatores. Tantum autem abest, ut istîc reperiatur vinum, ut in ipsis etiam urbibus ægrè aquam recentem invenias. Palmæ, ut & per reliquam ferè Ægyptum, celsissimæ sunt: inter quas nonnullæ reperiuntur ex unico trunco eademque origine viginti magnas arbores ab invicem separatas proferentes. Nox in itinere nos oppressit; eam ob causam in tenebris diu nobis faciendum fuit iter secundum littus maris Mediterranei quod ad sinistram habebamus: neque substitimus, donec ad primarium è Nili rivis perveniremus, quo juxta littus maris superato, solùm piscatoris tuguriolum invenimus, in quo sal erat ad saliendos pisces, atque etiam *Botargues* Gallorum, sive ὠὰ τάριχα, quæ fiunt ex Mugilum, quos veteres Cephalos nuncupabant, ovis. Istîc noctem sub dio traduximus cum camelis & jumentis. Primus ille Nili rivus, ostium Canopicum non est: ejus tamen antiquum nomen ignoramus. Profundus non est ejus alveus; nam, ut diximus, vado illum transivimus, ipsomet quo Nilus Ægyptum inundaverat tempore. Postridie à riuo illo digressi, per arenosa loca iter fecimus, in quibus nullæ arbores crescunt præter Myricas, quæ in ingentem magnitudinem attolluntur, gallasq; ferunt, ab Arabibus hujus tẽporis *Chermasel* proprio nomine appellatas, magni olim in medicina usus, & non pœnitendum mercimonium. Secundum maris littus iter facientes, pumilas myrtos nigras observavimus, sed humiles, quòd perpetuò à ventis marinis affligantur. Maritimis gaudent Myrti, eam ob causam Veneri dicatæ, quam Poëtarum fabulæ mari natam referunt. Diu littus marinum sequuti, planiciem arenæ mobilis ingressi sumus, ubi tenuissimæ arenæ tumulos à vento congestos conspeximus. Planities hæc adeò sterilis erat, ut nihil in illa nasceretur. Eo die sub vesperam pervenimus Rosettam, à Mauritanis Raschit nominatam, ad littus sitam circa magnum quoddam Nili ostium. Ejus urbis incolæ diligentes sunt in curandis hortis, in quibus Musæ arbores nascuntur, Papyri planta, Sacchari harundines, Colocasiæ, Sycomori adeò exquisitâ viriditate præditi, ut reliquas arbores sine controversiâ superent. Colitur etiam istîc radix quam Itali Dolceguini nuncupant. Chamæleones frequentes reperiuntur in fruticibus Rhamni alterius, qui in varios colores sese commutant. Magna ex parte ex viridi pallent, interdum ex cæruleo viresçunt. Inde fit ut non facilè observari queant: nam ramo insidentes simili viriditate prædito, etiam à diligenter requirentibus vix inveniuntur. Vescuntur muscis, erucis, scarabeis, & locustis, serpentum more, qui omnis generis parva insecta devorant, quæ sæpenumero anatome facta in eorum ventriculis invenimus. Nonnulli memoriæ prodiderunt Chamæleones vento vesci. Verum quidem est integro anno sine esca perdurare posse: quod creditu difficile non est: nam varii generis serpentes vidimus per decem mensium spacium vivere nullo administrato illis cibo: interdum tamen nonnihil aquæ dandum est, quam bibant.

Rosetta urbs ad Canopicum Nili ostium sita.

CAPUT XXVI.

ROSETTA elegans est oppidum, nullis tamen mœnibus cinctum. Veneti istîc Consulem alunt, alio nomine Bailum appellatum; qui res ad mercaturam pertinentes curat. Onerariæ naves per Nilum ad oppidi usque ædificia appellere possunt. Nullum est adeò exiguum oppidum per universum Turcæ dominium, ubi Veneti quempiam non alant, qui eos de mercibus in amnium & maris portus, sive in continentem advectis admoneat; magno sanè illorum commodo: nam ex omnibus orbis partibus nova intelligunt, atque mercium in remotissimis etiam regionibus precia; unde fit ut reliquas Respublicas, in mercium negotio superent. Quòd si quaspiam merces in aliquo portu venales intelligant, illico per suos occupant, ut primi quæstum habeant. Rosettæ vicina est parva quædam arx non procul à Nilo, quà Alexandriam iter est. Vix binis milliaribus ab ostio quo se Nilus in mare exonerat, Rosetta distat. Arabicus sermo istîc in usu est, quemadmodum per universam Ægyptum. Plurimi illîc Iudæi, qui per universum Turcæ dominium adeò multiplicati sunt, ut nullum oppidum sit aut pagus, in quo non inveniantur frequentes; callentque varias linguas: qua in re plurimum nobis contulerunt, non

modò interpretandi officio, ſed etiam in illius provinciæ rerum memoratu dignarum explicatione. Ejuſmodi generis cibos in Roſettano foro invenimus, quales in Alexandria. Palmarum ſilvæ oppidum inumbrant. Ædificiorum ſtructura ſimilis iis quæ in Cairo ſunt: ad quam rem maximè accommoda ſunt ligna navibus Conſtantinopoli invecta. Nam qui inde Conſtantinopolim nauigant, potiùs quàm inanes redeant, naves lignis onerant, ad ædificia inſtruenda, cùm nulla ad eam rem utilia in Ægypto inveniantur. Ægypti animantia ob pabuli abundantiam, ſtirpium à Nilo rigatarum probum alimentum, atque aëris temperiem, in magnam molem evadunt, uti Bubali, Boves, Cameli, Equi, Aſini, Arietes & Capræ. Arietes autem, qui admodum pingues & craſſi ſunt, amplam, denſam atque ad terram uſque propendentem caudam habent, palearia inſuper è collo dependentia ut boves, nigraque lana veſtiuntur.

De Nili piſcatoribus.

CAP. XXVII.

PLVRIMI Roſettæ quæſtu è piſcium in Nilo captura duntaxat facto vitam ſuſtentant. Peculiare autem eſt his piſcatoribus, in ſuis cymbis ingluvie illa uti quæ ſub avium quas Plinius Onocrotalos appellat, roſtro propendet, ad aquam exhauriendam. Ejuſmodi roſtra (ea parte quæ capiti adhæſit) colligata, orbem quodammodo exprimunt: viva autem avis illo ſacco ſeu ingluvie utitur, tanquam altero ventriculo, ut devoratas conchas & mytulos illius tepore ſeſe aperientes reiiciat, atque carnes à teſtis ſeparatas devoret. Ejus porrò naturæ eſt hæc ingluvies, ut humiditate corrumpi nequeat: quam ob cauſam multo tempore piſcatoribus utilis eſt. Per onocrotalum autem non intelligimus ardeas ſtellares, quas noſtri Boves tauros nominant, quòd bovis mugientis inſtar ſonitum edant; neque noſtras Pellas, hoc eſt, ardeolas, quæ roſtri extremam partem latam habent: ſed eas, quas Ariſtoteles πελεκάνας Pelecanes nominat. Aquis innatant ut cygni & anſeres; his majores, illis autem minores, omnino albi; pedibus latis, coloris inter cinereum & nigrum medii, præditi, ſicut antea dictum.

Navigatio è Roſetta in Cairum: atque multa ſecundum Nilum obſervanda.

CAPVT XXVIII.

PHASELO[2] conſcenſa, ut adverſo Nilo Cairum peteremus, & Aquilone nobis favente (Nilus enim à Meridie in Septentrionem vergit) brevi noſtrum iter abſolvimus. Nam paullulum progreſſi, & ad alteram ripam appellentes, deſcendimus, ut terreſtri itinere ſecundum Nilum pergeremus. Magna autem voluptate afficiebamur, ſolum adeò herbidum conſpicientes. Qui verò Nili alveum ſequuntur, Cairum profecturi, compendium non quærunt; multos enim habet mæandros. Maxima elegantiorum Ægypti pagorum pars ſecundum Nilum exſtructa eſt, cùm ob aquæ commoditatem quæ agrum inundat, tum ad hortos rigandos. Conſpiciuntur tamen & alii procul à Nilo ſejuncti, qui maxima anni parte aquæ penuriâ laborant. In pagum nomine Anguidie pervenimus, deinde in alium majorem Mahatelimie nuncupatum, poſtea in Dibi, inde porrò in oppidulum dimidii diei itinere à Roſetta diſtans, Nantubes appellatum, quod utramque Nili, qui iſtîc major non eſt Rhodano Lugduni, ripam occupat: ut Beaucaire & Taraſcon, ad Rhodanum ſita: Poſtremò in pagum Elminie. Magnum iter confecimus eo die: proſperum enim ventum habebamus. Ejus loci horti & agri vicini, à Nilo inundati jam erant, & undiquaque Palmarum ſilvæ apparebant. Agri ab invicem ſejuncti ſepibus ex Rhamno conſtantibus, qui à noſtra Groſſularia differt. Invenimus etiam Tamarices ſuis Gallis onuſtas. Agri plurimis locis oryza, papyro, & muſis erant conſiti, interdum etiam colocaſia. Quia autem colocaſia (quam etiam ad Cretæ inſulæ rivos ſponte provenientem invenimus; Ægyptii autem diligenter colunt) Lotus & Faba Ægyptia etiam nominatur, & fruſtra ejus ſemina magnâ diligentiâ perquirentes, Cairi incolis ridendos nos præbuimus, quaſi innuere vellent nulla reperiri: occaſionem ſumpſimus inquirendi cur veteres Auctores Fabam Ægyptiam nominarint, cùm nullas proferat fabas. Erroris tandem hanc originem deprehendimus. Herodotus vetuſtiſſimus ſcriptor de duabus ſtirpibus in Nilo naſcentibus verba fecit; quarum altera orbicularem radicem habebat,

quæ

quæ est colocasia; altera verò quidpiam olivarum nucleis simile in capite proferret. Illum subsequuti auctores, alii aliorum vestigiis insistentes, pro arbitrio de his loquuti sunt. Nam quod Theophrastus ait ejus radicem spinosam; aliter rem se habere experientia docet. Dioscorides de Faba Ægyptia agens, Theophrasti verba ferè expressit. Plinius verò ex illis ipsis mutuatus, similia omnino scribit. [b] In eam itaque opinionem facilè inrus, ut per fabam Ægyptiam intelligenda sit edulis faba quæ in Ægypto nascitur. Ipse enim Galenus de vulgaribus fabis intellexisse videtur libro de Alimentis, cùm de Ægypti fabis agit. Ut verò elucidemus quod Plinius refert Ægyptios varii generis vasa ex ejus foliis facere: animadvertendum est colocasiæ folia admodum ampla esse, eamque ob causam complicari & convolvi instar corniculorum posse, quibus aquam è Nilo hauriant & bibant; deinde abiici. Tandem in amplum quendam pagum pervenimus, nomine Berimbal. Ægypti regio nobis apparebat omninò aqua submersa, præter quosdam aggeres nonnullis locis eminentes, per quos ex uno pago in alium pateat iter. Incolæ ut securi sint ab inundationibus Nili, pagorum ædificia sublimioribus locis substruere coguntur, quorum maxima conspicitur frequentia: etenim plana est regio, ædificia ex tenaci pinguique limo constructa, & tecto operta acuminato, alveariorum instar, procul admodum apparent: nonnulla etiam teguntur planâ formâ, propugnaculi modo, quod vulgare est per universum Turcæ dominium & Græciam. Tanta apud illos est lignorum & lapidum penuria, ut eorum ædificia humiles duntaxat sint casæ, non ampliores quàm pusilla tecta, recipiendis anseribus idonea. Eam videlicet ob causam, quòd magna ex parte cubent, bibant & edant sub arboribus; vel infectorum vitandorum causa, vel ut frigidiorem auram excipiant; etenim hieme istic non pluit. Æstate autem sub tecto frigidiorem auram non requirunt sed sub Palmis. Tamarices in Ægypto humidis & siccioribus locis indifferenter nascuntur; illarum enim silvulæ perinde in aridioribus locis reperiuntur atque in humidis littoribus. Eæ autem exercescentiâ quam Gallam nominavimus adeò onustæ sunt, ut parum absit quin rami præ pondere rumpantur. Novum quidpiam nobis fuit mense Septembri conspicere aquaticam avem à Gallis (quia in stagnis non minus damnum infert quàm Castor) *vn Bieure*, hoc est, fiborum vocatam, à Latinis Vulp-anserem, pullos recèns exclusos in Nilo ducentem. Aquaticæ aves quæ sub hiemem à Septentrionalibus regionibus loca commutant, in Ægyptum adveniunt, istîcque pullos excludunt, deinde æstate revertuntur, solis immensum & intolerabilem ardorem fugientes.

[a] *Valdè intricatus est hoc capite Bellonius; nam initio ait, omnes navem exscendisse, ut terrestri itinere proficiscerentur; paullo post, quasi sui oblitus, magnum iter confeciss: eo die scribit, quòd secundo vento usi essent.*

[b] *De faba Ægyptia, consulendus Prosperi Alpini Liber de Plantis Ægypti.*

Ægypti urbes & pagi ad Nili ripas siti ob aquæ commoditatem.

Cap. XXIX.

Ad Berimbal transeuntibus nobis, plurimi Ægyptiaci pueri sese in Nili profluentem abiiciebant, ut panem exciperent, quem de industria è navi proiiciebamus, ut ex illis adeò peritè natantibus voluptatem caperemus: nam in aquam desilire non magis reformidant, quàm anatum pulli. In pagum nomine Sindou deinde pervenimus, ad cujus dextram est * Diuruth; eaque nocte in oppidum appulimus Fova nuncupatum, amplam olim urbem ut Cairum: nec hodie ullum est in continenti Ægypti oppidum (excepto Cairo) magis amplum: multo etenim major est Rosetta, è regione magnam Insulam habens, Sacchari arundinibus, Sycomoris, Palmis, Colocasiis, omnis generis leguminibus, & oryza (quæ præ reliquis magni est census per universam Ægyptum) excultam. In Fova pernoctavimus: nam licet nobis secundus adspiraret ventus, nautæ tamen noctu navigare reformidabant, quòd Nilus iis locis multos mæandros habeat, nec minùs rapidus sit, quàm Ligeris. Nonnullis locis rectum tenet cursum, in quibus etiam noctu velis explicatis (secundo vento) sine metu navigare liceat: lentiùs enim fluit, quàm ubi sese contorquet.

* *Imo Zuga potius, secundum geographicam tabulam; nam Diuruth longè infra Sindou est, ut Deruthi infra Berimbal adversa esse potius censeri queat, quàm Sindou.*

Nilum, si cum alio flumine comparare licet, Pado fere similem esse.

CAPVT XXX.

VIX in nostra Europa amnem invenire liceat magis ad Nilum accedentem Pado, præsertim à Ferraria mare usque: nam facilè velis expansis subiri potest, adversus ipsius etiam profluentem: idem in Ligeri fieri potest perinde ac in Nilo & Pado. Ligeris autem alveus non est adeò profundus. Omnia Cymbarum sive navicularum quarum in Nilo usus est genera, ab aliorum fluminum naviculis differunt: vulgare enim est cymbas singulis locis pro amnium natura variare. Nam homines ad loci naturam navigia accommodare volentes, fluminum cursum observare coguntur. Nisi enim in Tiberi, qui rapidus est, profundumque alveum & altas ripas habet, cymbarum utraque extremitas, sive prora & puppis præaltæ essent, & riparum altitudini responderent, quandocumque appellunt, ad egrediendum scala perpetuò opus foret: eam ob causam angustis scaphis in Lunæ crescentis formam fabricatis, proramque & puppim præaltas habentibus & in mucronem desinentibus utendum est: quarum gubernacula longis perticis alligata sint, & gubernator in summa puppi stet, ut quò agenda sit navis, conspicere queat. At Nilus cùm ripas humiles, & summâ aquâ duntaxat eminentes habeat; naviculas exiguas, humiles, planasque, & latas fert. Padi scaphæ breves sunt, profundæ, constratæ, subrotundæque, & gubernaculum ad latus habent, possuntque mare subire, & Venetias usque navigare. Oblongæ naviculæ, quarum usus est in fluminibus haud profundi alvei, ut sunt Ligeris & Sequana, extremâ puppi gubernaculum seu temonem habent.

Nonnulli persuadere voluerunt, amnes inveniri qui majores naves gravioribusque oneribus plenas ferre queant aliis simili alveo & profunditate præditis: in exemplum adducentes fluvium Aise, qui licet Ligeri angustior sit, triplo graviora tamen fert onera; id autem aquæ naturæ tribuentes, haud ejus profunditati; solido argumento niti non videntur. Sed quia ejus rei elucidatio in experientiâ consistit, facilè veritas adquiri potest. Cùm Nilus universam regionem inundat, vastus est, magnaque & capacia fert navigia, quorum dumtaxat usus est inundationis tempore: cessante inundatione, certa loca ostenduntur ubi ab equite vado transiri potest. Expansis etiam velis navigare in eo licet, cum neque montes neque silvarum frequentia ventum adimere vel impedire queant, ut neque in Pado. Et quemadmodum populi in ripa Padi nascentes quibusdam locis ventum navigantibus infringunt: sic etiam Palmæ ad Nilum crescentes. Nili piscatores cum Padi piscatoribus in hoc conveniunt, quòd utrique aquam in cymbarum alveo vehunt, cratibus vimineis superimpositis tectam: ut hac ratione pisces vivos adservent; & per crates incedentibus pedes non madeant. Paulo supra pagum [a] Sindou progressi, alvei caput conspeximus, quem Alexander fodi curavit, ut aquam in Alexandriam deduceret implendis urbis cisternis, puteis & fontibus; quem ad sinistram reliquimus. Terra exempta, adhuc supersest utrinque projecta secundum canalis ripas, cujus caput à magno illo pago Sindou quadrante milliaris dumtaxat distat. Regio ad dextram relicta, paulo sublimior erat sinistrâ, atque magis arenosa, ideoque (nam Nilus eò non pertingit) sterilior. At quæ ad sinistram est, quoniam humilis & plana, atque Nilo irrigatur, fertilior est & magis herbida; in quam aquaticæ aves hieme commeant tantâ copiâ ut agri & prata iis albescant; præsertim ciconiis, quas Ægyptii non ab re magni faciunt, cùm ranæ tantâ abundantiâ istîc generentur, ut nisi ciconiæ eas vorarent, nihil illis esset frequentius; tum etiam quòd serpentes capiant, & devorent. In arenosa altera parte, vultures conspiciuntur, accipitres Ægyptii, milvii, aliæque aves carnivoræ: sed Ægyptius accipiter omnium frequentissimè, corpore corvi, capite milvii, nostro inter corvinum & aquilinum medio, nam mucronem paulo magis incuruum habet, crura verò & pedes inter corvum & aves rapaces. Similis nominis avem in Herodoti aliorumque veterum scriptis invenimus: videturque ea esse quam accipitrem Ægyptium nominant. Colore est accipitris: qui tamen interdum variat. Ejus iconem libro de Avibus exhibebimus. Buffali, tempore inundationis, in aqua ad aluum usque versantur, caput ad armos usque in aquam demittentes, ut gramina depascant, quibus depastis, rursus in aërem attollunt, ut herbam dentibus attritam rumpant, atque in alvum demittant: nullum etenim animal pulmonibus præditum, sive aves, sive quadrupedes, sive etiam cete & delphini, & reliqui qui mandunt, escam in aqua deglutire queunt. Hac itaque ratione aluntur Buffali inundationis tempore. Nulli peritiores natatores [b] reperiuntur Ægyptiis; tales ut sint, necessitate cogente:

gente:nam inundationis tempore ſubinde ex uno pago in alium tranare neceſſe eſt, ad ſua expedienda negotia : quam ob cauſam veſtes ad natationem aptas geſtant, promiſſam videlicet interulam albam, leviter elaboratam; deinde chlamydis genus inconſutile laneum, vilis cujuſdam tapetis inſtar, qua humeros & corporis aliquam partem obvolvunt: nec alias veſtes geſtant peregrè profecturi. Si profundum amnem tranſire neceſſe eſt, chlamydem cum interula capiti obvolvunt diadematis inſtar ; atque ſic natantes ad alteram amnis ripam perveniunt. Si verò longior facienda natatio eſt, ſcirpeos faſces poſt ſe trahunt, donec terram pedibus attingere amplius nequeant : tum demum illis incumbentes, natationem leviorem & minus operoſam habent. Aquilone adhuc proſpero, magnum iter conficiebamus, & licet plus quadraginta paſſuum millibus à Pyramidibus, adeò à veteribus celebratis, abeſſemus, nobis tamen apparere inceperunt : edito enim ſunt loco, eorum qui Nilo vehuntur oculis expoſito : quod Plinius his verbis intellexit : Sanè conſpicuæ undique adnavigantibus. Ægyptii Pyramidum nomine appellare non norunt, ſed Pharaones nuncupant. Magis adhuc admirandæ videntur propè inſpicientibus, quàm ab auctoribus deſcriptæ ſunt, ut poſtea demonſtrabimus.

[a] *Càm Bellonius ſuperiore capite ad Fova uſque progreſſus ſit; hoc capite, quaſi ſui oblitus, in Sindou regreditur, ſupra quem alvei illius Alexandriam fluentis caput ponit, qui tamen in Geographica tabula paulo ſupra Ber imbal, infra autem Sindou conſlituitur. Præterea non potuit eum canalem ad ſiniſtram relinquere cùm à Roſetta Cairum navigaret; ſed ad dextram potius: ad Nili quidem profluentis ſiniſtram eſt.*

[b] *Laudet quantum velit Bellonius à natandi peritia Ægyptios, eos tamen à Braſilianis in hac arte vinci, nemo eſt qui dubitet.*

Singularia quædam de Ægypto & Ægyptiis.

CAPVT XXXI.

NVLLA eſt natio quæ magis antiquitatis veſtigia retineat, Ægyptiis : nam etiamnum illos in urbibus videmus ſimilibus veſtibus uti, quales deſcripſerunt veteres.

Per univerſam Ægyptum, pulli gallinacei à matre excludi non ſolent : ſed fornaces artificiosè, ut vidimus, exſtructas habent, in quibus tria aut quatuor ovorum millia reponunt ; quarum calorem ita temperare norunt, ut omnia ova ſimul excludantur: quod recens inventum non eſt. Nam Ariſtoteles lib. 6. hiſtoriæ animalium cap. 2. jam ſcripſerat: Incubitu avium, fœtum excludi naturæ ratio eſt: non tamen ita ſolùm ova aperiuntur; ſed etiam ſponte in terra, ut in Ægypto, obruta fimo pulliciem procreant. Hi furni communes ſunt plurimis ruſticis, qui è diverſis locis ſua ova inferentes iſtîc excludi curant.

Aggeres exſtruunt, ad continendum in ſuo alveo Nilum, quos ſtraminis, Sacchari harundinum, Halimi, Rhamni & Tamaricis faſciculis muniunt.

Poſtridie noſtram navigationem vento maximè proſpero proſequentes, quibuſdam locis Nilum ſæpenumero ſe contorquentem & Mæandros facientem invenimus: interdum etiam Palmarum arbores noſtræ navis velis flatum adimebant, ſic ut nautæ phaſelo egredi, eamque vi pertrahere cogerentur. Remiſſiore autem vento, Nilique profluente admodum rapido, ad alteram ripam appellere non oportuit, atque in terram deſcendere. Sed cùm iſtîc parumper hæſiſſemus, ſecundus ventus nobis denuò adſpiravit.

Plurimarum avium atque aliorum animalium ſecundum Nilum obſervatorum deſcriptio.

CAPVT XXXII.

CVM Ægypti regio hieme adeò tepida ſit, & paluſtris ; plurimas aquaticas aves alit, atque inter reliquas illam quæ Græcis & Ariſtoteli Crex dicta fuit. Eam ex voce agnovimus; ſtrepera etenim eſt, & ut Vannellus Aex, ſic hæc dum volat Crex, Crex pronunciat: ipſam verò ſequentibus verbis deſcripſimus. Crex corpore eſt inter elorium & calidrim, media inter illas crura etiam habens, quæ cum pedibus & capite nigra ſunt : cervix, pectus, & humeri albeſcunt : corporis ſuperior pars ad cinereum tendit colorem, candidam lineam obliquè alas ſecantem habens. Humi & in aëre victum quæritat, ut Vannellus, qui veteribus Aex appellatus fuit, atque ſimili modo ſtrepitum volando excitat. Inter aves quæ Gallico nomine cognitæ ſunt, minimè recenſendam arbitramur, tametſi antea exiſtimaverimus Gallorum *Barge*, hoc eſt, Ægocephalum Crecem eſſe, quoniam Herodotus eius magnitudinem cum Ibis genere comparat. Antea Ibidem nigram pro

Hæmatopode habueramus: ſed obſervatis ejus moribus, non Hæmatopodem, ſed Ibin nigram eſſe deprehendimus, cujus Herodotus primus meminit, deinde Ariſtoteles. Corpore eſt clorii, aut paulo minor, omnino niger, capite corvi aquatici, roſtro, quà capiti jungitur, pollicis craſſitudinem ſuperante, ſed per extremitatem mucronato & incurvo nonnihil, atque fornicato, & omninò rubente, uti etiam cruribus, quæ oblonga ſunt, ſimilia cruribus illius avis quam Plinius Bovem taurum, Ariſtoteles Ardeam ſtellarem nominant, collum verò oblongum ardeolæ inſtar habet: ſic ut cùm primùm Ibidem nigram conſpiceremus, Boui Tauro corporis habitu ſimilis nobis videretur.

Ægyptii, Mauritani, vel Arabes, ſuæ religionis ceremonias ſtrictiùs & diligentiùs obſervant quàm Turcæ: & licet utrique eandem religionem, quæ Mahumetana eſt, amplectantur, ejuſdemque Domini imperio ſubſint; Turcæ tamen majorem ſanctimoniam Arabibus, quàm ſibiipſis tribuunt: Eam ob cauſam, quòd Alcoranus lingua Arabica primùm conſcriptus ſit, deinde in Turcicum idioma converſus. Sed & ipſi doctiores Turcæ, non Turcicè, ſed Arabicè loquuntur. Characteres quidem ſimiles ſunt; Turcæ etenim ſuos Characteres ab Arabibus mutuati; ſed lingua diverſa eſt. Ad Nili ripas appellentes, & navim egreſſi ut pagos perluſtraremus, Mauritanos in ſuis Moſcheis, hoc eſt, ſuis templis canentes, & ſibi alternatim reſpondentes audiebamus, Latinorum ſacerdotum more, & iiſdem accentibus pauſiſque fere utentes ut ii qui Latinos Pſalmos canunt: quod minimè faciunt Turcæ, quorum idioma rude eſt, Arabici facilis, & ad rhythmos componendos apti, comparatione. Sed & Alchoranus rhythmicis verſibus conſcriptus eſt. Quatuor ſub Cairo milliaribus Nili alveus in binos ramos ſeſe dividit, quorum alter ad ſiniſtram tendens, Roſettam, quæ eſt Oſtium Canopicũ, unde veniebamus, delabitur: alter ad dextram profluens, apud Damiatam, ubi eſt Oſtium Peluſiacum, ſe exonerat. Inde affirmare poſſumus, Nilum bina duntaxat primaria & navigabilia habere Oſtia, per quæ magnæ naves ſubire poſſint, aut ad ſummũ tria. Non inficias imus, quin in multos rivos diducatur, ſed duos tantùm illos alveos navigabiles eſſe dicimus: aut ſi aliorum nõnulli quibuſdam locis navigabiles ſunt, id inundationis tempore fieri: aliàs etiam quâ in mare ſeſe exonerant vado tranſiri poſſunt, quemadmodũ canalem illũ inter Alexandriam & Roſettam ſuperavimus.

Ventus ad Cairum uſque nobis ſecundus fuit, iſtîcque navigationem abſolvimus. Deſcendimus autem ad magnum quendam pagum nomine Boulac, territorii Cairini, in Nili ripa ſitum.

Porrò antè quàm de Nilo ſermonem finiamus; de nonnullis animalibus, quæ in eo reperiuntur, nobis agendum eſt; atque inter cetera de Crocodilo, cujus hæc eſt effigies.

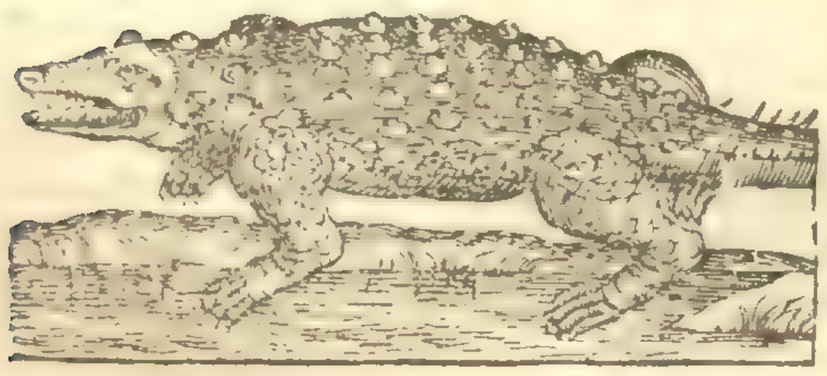

Nos illum ſuſpenſum in multis templis & foris publicis admiramur: inveniuntur tamen & terreſtres. Hippopotamus etiam Græcis & Latinis dictus, iſtîc invenitur; Latini enim Græcorum veſtigia ſequuti, appellationem Græcam, quæ equum fluviatilem ſignificat, non immutarunt, ſed eam retinuerunt; quod feciſſe hanc ob cauſam videntur: nam animadvertentes id animal nulla ratione equum referre, ſua lingua interpretari noluerunt, ſed Græcam dictionem ſervarunt. Alterum tamen horum fuiſſe, neceſſe eſt; vel Romanos Græcorum Hippopotamum non noviſſe: aut id animal quod Hippopotamum cenſebant, diverſum à Græcorum Hippopotamo fuiſſe. Nam ſi is qui Romam advectus fuit, Dione teſte, in Auguſti de Cleopatra triumpho, & alii qui in M. Scauri ludis, & Pompeii triumphis exhibiti fuerunt, Hippopotami erant: dubium non eſt, quin veram eorum effigiem in eo libro quem de omnis generis piſcibus conſcripſimus, dederimus: nam id animal quod è Nilo delatum Conſtantinopoli vivum conſpeximus, omnibus notis conveniebat cum iis qui in variis Imperatorum numis expreſſi ſunt. Ad ejus hiſtoriam quod attinet, cùm eam alibi Gallicè & Latinè dederimus, hoc loco nihil amplius addemus.

Nilus plurimos alios piſces admodum celebres alit, quos tamen ſigillatim enumerare hoc loco non volumus: niſi quod Lucium qui iſtîc frequens eſt, & cui veterem appellationem applicare difficile eſt, Oxyrincum veteribus nominatum aſſerimus. Capiuntur etiam piſcium orbicularium duo genera humani capitis magnitudine, quorum pelles tomento vel fœno repletæ à mercatoribus ad nos perferuntur: Græcis vulgo Flaſcopſari (Latinis Orbis, vel Græco nomine Orchis, dicuntur) lagenæ etenim inſtar rotundi ſunt. Alius eſt qui ſquamarum vice totus oſſeo cortice tectus eſt: eam ob cauſam ut præcedens adſervatur.

Navigio-

Navigiorum, quorum in Nilo usus est, differentia, atque arborum quæ in Cairi hortis vulgariter aluntur, nomina.

CAP. XXXIII.

NOSTRA per Nilum navigatione peracta, & in pagum Boulac, quo omnia in Nilo commeantia navigia appellere solent, ut merces quas in Cairum convehunt exonerent; exscensu facto, eorum navigiorum (Gerbes ipsi vocant) formam observare voluimus; atque comperimus eorum quatuor esse differentias. Etenim alia humilia, plana, lataque sunt, sed admodum brevia si ad latitudinis proportionem conferantur. Alia majora latioraque, sed in orbem ferè contracta. Majora non multum absimilia Sequanæ navibus, nisi longè breviora essent: majora onera ferunt quàm reliqua, præsertim autem Sacchari harundines pro Turcarum Imperatore: sed illa inundationis duntaxat tempore navigant, neque, infra pagum Fova descendunt, Latinoque velo utuntur. Omnium minima, plana, humilia & lata sunt, veloque quadrangulo utuntur, neque longiùs à Boulac evagantur, ad traiiciendum Nilum duntaxat apta, & ad annonam ex proximis pagis in Cairum devehendum, atque armenta ex unâ ripâ in adversam traducenda. Quæ Damiatam & Alexandriam usque descendunt Gerbes, Latino velo utuntur, marcque, si malacia sit, ingredi possunt: at si tempestas suboriatur, diu obsistere nequeunt. Eam ob causam in iis navigaturi mitem mollioremque auram observant, & ventum admodum faventem. Hortorum etiam arbores istic observavimus, nempe Sycomoros, Palmas, Cassias solutivas, Punicas malos, & Aureas, Acaciam, & Tamaricem.

Plurimos hallucinatos esse, qui Chamæleones solo aëre victitare crediderunt.

CAP. XXXIV.

CVM nullas cæduas silvas in Ægypto conspiceremus, è quibus fasces fieri, aut silvas quæ ligna præbere possent ad ea in carbones ustulanda: ad fundenda tamen metalla (quibus perpetuò ea regio abundavit) plurimis lignis opus fuerit: quæ ligna istîc frequentiora essent, observabam (in quotidianum autem usum cedunt Cassiæ, Tamaricis, Rhamni, Sycomori, Napeca, Palmarumque rami & arundines) nihil istîc frequentius Sacchari arundinibus vidimus: idque veterum auctoritati consentaneum est, qui materiâ, ad colliquandum aurum, opus esse non ignorantes, dixerunt, & inter ceteros Plinius, Pineis optimè lignis æs ferrumque funditur, sed & Ægyptiæ papyri paleis aurum. Nam primarium Ægypti metallum, aurum semper fuit.

Sepes Cairi hortos ambientes, Chamæleonibus obsiti sunt, præsertim secundum Nili ripas: sic ut brevi spacio ingentem eorum numerum conspiceremus. At non absre in dumetis versantur: nam Viperæ & Cerastæ, si eos apprehendere possint, integros devorant. Chamæleones prædam capere cupientes, linguam semipedalem exerunt, teretem instar linguæ Pici martii, lumbrico terrestri similem, in cujus extremo spongiosus quidam & glutinosus nodus est, quo insecta, ut locustas, erucas, muscasque capiunt, & in os attrahunt. Ipsam autem exerentes, tam validè tantaque velocitate vibrant, quàm sagitta ab arcu emitti possit. Natura frustrà huic animali linguam, ventriculum & intestina tribuisset, si edendi usum illi ademisset, ut plerique arbitrati sunt.

Noster in Cairum appulsus, quidq; istîc viderimus.

CAPVT XXXV.

DVM in Boulac iumenta exspectamus quæ Cairum nos vehèrent, novum quidpiam & memoratu dignum audivimus: Denæ enim vel duodenæ mulieres per plateam simul transeuntes, Ægyptiaco more salutationem dicentes, simul vocem emiserunt, cui similem antè in quibusdam pagis ad Nilum sitis audiveramus quidem: sed quidnam esset, imaginari nequiveramus. Mulieres etenim nunquam in publicum prodeunt, nisi tecta facie, non ob singularem formam qua præditæ sint, sed quia Mahumetes sic præcepit. Immo Æthiopes quæ carbone sunt atriores, faciem larva contegunt, non secus atque formosissima totius Asiæ Turcica mulier. Difficile itaque nobis erat, qua ratione ejusmodi

ejuſmodi vox efformari poſſet,imaginari: acclamationem tamen ſæpius repetitam,& confuſam quandam harmoniam referentem, audientes,intelleximus, ipſas aperto & hiante, quantum fieri poteſt, ore, vocem acutam, volutata inter dentes lingua & verſus palatum contracta,emittere, accentuque acuto terminare, quemadmodum ruſticæ mulieres ſub acclamationis finem facere ſolent,quando lac venale Lutetiæ proclamant. Faciem autem obvelant pro regionum vario more. Sed ea qua Arabicæ & Ægyptiacæ ruſticæ utuntur faciem tegendi ratio, omnium eſt inelegantiſſima: nam xylinam telam nigri vel alterius coloris ante oculos & faciem propendentem, atque in cuſpidem verſus mentum deſinentem ponunt, quemadmodum noſtræ nobiles mulieres utuntur ſua barbuta appellata: ut autem per hanc telam proſpicere queant, bina foramina ex oculorum adverſo faciunt, ſicque inſtructæ, iis ſimiles videntur, qui die Veneris ante Paſcha Romæ & Avenioni ſeſe flagellant. At in amplioribus urbibus, Turcicarum mulierum morem ſequuntur, quæ exiguum quoddam velum ex caudæ equinæ pilis contextum ante faciem geſtant: ſplendidiores verò, tenuiſſimam lineam telam. Itaque ſi quis earum veſtimenta ſingulatim deſcribere vellet; non minus ſuſciperet negotii, quàm qui pictura omnes omnium quæ in Gallia, Italia & Germania ſunt mulierum habitus, exprimere cuperet. Nam ut in eadem provincia animadverteret ornatum capitis plurimum inter ſe differre, atque vicinarum ornatui planè diſſimilem eſſe:ſic etiam Ægyptiacæ mulieres ornatu à Turcicis plurimum differunt. In Ægypto (quemadmodum neq. apud Turcas, neq. Græcos) mulierum aut virorũ veſtes concidere cõſuetudo non eſt. Nullus præterea eſt præſcriptus ordo,quo homines diverſæ religionis dignoſci queant ex veſtium coloris varietate;nam ut diximus,in ſolo pileo cõſiſtit. Chriſtiani variis coloribus diſtinctũ geſtant,nunc cæruleo,nunc rubro:Iudæi luteum ferunt: nam ſolis Turcis albo aut viridi uti conceditur, viridi quidem, his qui ex Mahumetis ſanguine prognatos ſe jactitant. Capitis porrò ornamentum quo Ægyptiacæ mulieres utuntur, conſideratione dignum: vetuſtum enim eſt, quale in variis numis expreſſum conſpicitur. Auctores turritum capitis ornamentum,aut turritam coronam, ſeu vittam turritam nuncuparunt, quaſi dicas capitis ornamentum in turris formam ſublevatum. Harum aliæ ſandalia geſtant editiore ſolea, aliæ cothurnos ferrato calcaneo, Turcicarum mulierum more. Cùm autem talis capitis ornatus vetuſtatem adeò reſipiat, ad eum diligentiùs obſervandum nos commovit, præſertim cùm Latini poëtæ ejus meminerint. Ceterùm ut faciliùs demonſtraremus quomodo amictæ incedant, earum icones hîc exhibere voluimus, Turcicarum amictum poſtea exhibituri.

Illo ipſo die Cairum profecti ſumus, quò peregrino equiti ingredi non licet, niſi illuſtri viro & Satrapæ, aut cuipiam ex ejus comitatu: at incolis ſive peregrinis, aſinis inſidere indecorum non eſt. Nobiles inquilini, & Turcarum Imperatoris milites, oſtentationis gratia equitant ephippio brevi inſtrato recto inſidentes, non minus quàm in Gallia, equorumque uſum ſibi reſervarunt, tenuioris fortunæ hominibus eos invidentes. Mulieres etiam aſinis clitellatis ſuperimpoſito gauſape inſident. Non ignorantes autem ſingulas nationes retinere ſuæ regionis conſuetudinem, ne Ægyptiorum naturalem habitum cum Turcico confunderemus, Civem Cairinum equo inſidentem, cum uxore aſino inſidenti ſecundum regionis conſuetudinem animi gratia deambulatum proficiſcentes, hîc exprimi curavimus.

Boulac à Cairo dimidio duntaxat milliari abeſt. Per hortos iter facientes multas elegantes arbores fructiferas vidimus. Nulli Tamarindi in Ægypto niſi ſati proveniunt. Unicam arborem inter Cairi rudera apud Boulac invenimus, & limones quoſdam ſilveſtres, quarum fructus columbino ovo major non eſt. Caſſiæ, Sebeſten, Palmarumque arbores & Sycomori in ſummam altitudinem excreſcunt. In Cairum cùm perveniſſemus, noſtrùm unicuique licuit ſine duce per urbem deambulare: nam quocunque dici tempore vel intra urbem, vel foras prodeambulare libuit, nemo nobis obſtitit,nec damnum à quoquam metuimus. Imò aſſerimus, nulli peregrino,modò oblonga veſte amicto, ſi per ſingulas Turcarum Imperatori ſubjectas urbes ire vellet, neminem ei magis nociturum quàm inquilino.

Sub

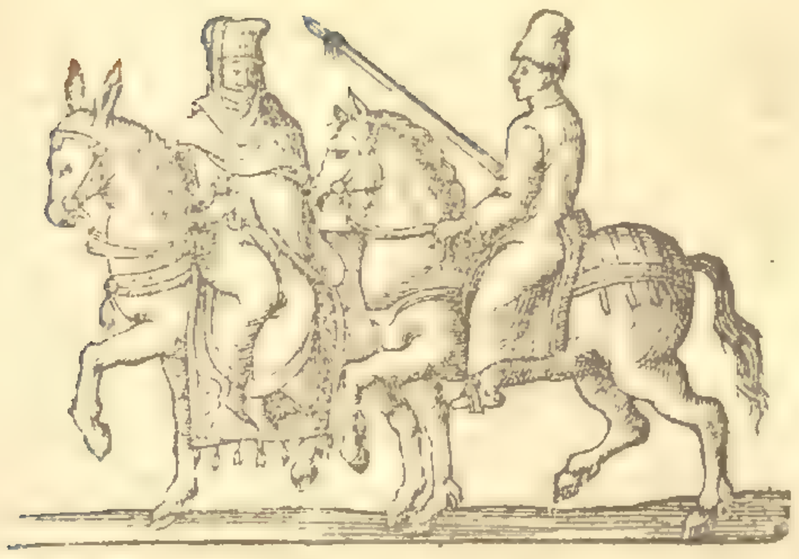

Sub noctem conſpicitur exiguus quidam lacertus ſecundum muros reptans,& muſcas captans; Græci vulgari lingua Samiamitos, Itali Tarentola appellant, veteribus Chalcidica lacerta dicta fuit. Quoniam verò recentiores hoc nomen Tarantola cum Phalangio confundunt, nec vocabulum Italicum Tarentola ſive Terantula vetuſtum eſt, ſed à terræ denominatione deſumptum videtur: longa oratione opus eſſet ad explicandum exiguum illum lacertum Chalcidicum, de quo alio loco pluribus agemus.

Pleriſque accidit, ut de exteræ regionis rebus ſcribentes, primos earum inventores ſeſe exiſtiment: attamen ſi veteres auctores legant, apud illos eadem ferè, his quæ obſervarunt, inveniant. Idem nobis contigit: nam cùm noſtrûm ſinguli noctu inter dormiendum à culicibus ita afflicti fuiſſemus, ut poſtridie exanthematis laborare videremur, id adnotaveramus, atque etiam adjeceramus, noctu tegendam eſſe faciem dormiendo ſub tentoriis, aut in ſummis ædibus ſub dio. Legentes tamen poſtea Herodotum, cum ſimilia ſcripſiſſe deprehendimus. Ægyptii, inquit, noctu ſuis retibus tentoriorum vice utuntur, ob culicum metum, quæ illis interdiu uſui ſunt ad capiendos piſces. Ægyptii coria parantes, Quercus corticibus, ut Galli, non utuntur; neque Eſculi calycibus, ut Aſiatici; neque Lentiſci, Terebinthi & Rhois foliis, ut Græci; ſed arboris Acaciæ ſiliquis, quarum ingentes culei pleni in Cairo venales reperiuntur: ſic herba Kali ſive Anthillis tingendi vicem illis præſtat. Cùm iſtîc eſſemus, plurima aromata diligenter requiſivimus, quorum veteres Auctores meminere, atque comperimus multa illîc in uſu eſſe, quæ mercatores ad nos non advehunt, veluti Nitrum, Acacia, Calamus odoratus, Amomum, Coſtus, Ben album, & pleraque alia ſimilia.

Cairi ædificia & horti: turris Nili incrementum deſignans, ex qua eius anni fertilitas cognoſcitur.

CAP. XXXVI.

ARCIS Cairinæ ſtructuræ, cubicula, atria, & picturæ quæ ſuperſunt, Circaſſiorum qui nuper admodum Ægypto dominabantur, antè quàm in Turcæ poteſtatem venirent, magnificentiam ſatis declarant. Muri ad humanam altitudinem, fimbria quadam marmorea pedem lata, in ambitu circa ianuam & feneſtras incruſtati ſunt, cui opere vermiculato inſerta ſunt unionum conchylia, ebenus, cryſtallum, marmor, corallium, & vitrum coloribus infectum. Similia etiam ornamenta in privatis quibuſdam Cairi ædificiis conſpiciuntur. Maxima ædificiorum pars gemino pavimento ſubdiali tecta eſt. Ædificiorum ianuas adeò anguſtas & humiles fieri curant, ut equus ingredi nequeat: eam ob cauſam inclinare ſe (ingredi cupientibus) neceſſe eſt. Seræ vulgariter ex lignea materia fabricatæ ſunt non minore artificio quàm ferreæ. Vulgare eſt per univerſum Turcæ dominium (ut belli tempore immunes ſint ab excipiendis equis) ædificiorum ianuas humiles exſtruere. Satraparum tamen ædes, ianuas Europæis ſimiles habent. Ægyptii quos nominavimus accipitres, per Ægyptum admodum frequentes ſunt, & rarò ex eâ abſcedunt. Milvii etiam iſtîc nidulantur eo tempore quo à nobis abſunt; adeoque cicures fiunt, ut ad ædium uſque feneſtras convolent, * dactylis victitantes: æſtate autem in Europam avolant, ut immenſum ſolis ardorem fugiant. Cairi urbs ampla admodum & laxa eſt, nõ tamen ab omni parte mœnibus cincta; quoniam major ejus pars à Nili rivo alluitur, qui mœniorum vicem præbet, ut etiam magnâ ex parte ipſe Nilus. Hic rivus humano artificio ductus eſt, curantibus Romanis Imperatoribus, cùm Ægypto dominarentur. Ex hujus adverſo conſpicitur ſtructura quædam ſolidæ turris inſtar, ex qua Ægypti fertilitas ſingulis annis æſtimatur. Cùm enim non ignorent Nilum Ægyptiacæ fertilitatis auctorem eſſe; qui eius rei curam habent, certo anni die conveniunt, ut obſervent quantum Nilus excreverit. Quod ſi ad ſupremum uſque foramen quod in turri eſt, pertingat: planè agnoſcunt uberem futurum ſubſequente anno Ægypti proventum. Quia verò ſingulis annis in eandem altitudinem non excreſcit, variæ ſunt in eâ turre notæ, quibus futuri anni ubertas deprehendatur. Scriptis proditum eſt, Ægypti cenſum ingentem admodum fuiſſe, dum Romani huic provinciæ dominarentur, qui poſtea valdè imminutus eſt: ſed etiam conſiderandum, Romanos nullis ſumtibus peperciſſe, ut eam fertiliorem redderent. Admodum

admirati

admirati ſumus, tantam Caſſiæ ſolutivæ arborum quantitatem in Cairi hortis & per Ægyptum conſpicientes, cùm tamen veteres nullam ejus mentionem fecerint: ſed neque Theophraſtus, qui ferè de reliquis Ægypti ſtirpibus ſcripſit, ejus meminit. Idem contigiſſe cenſendum eſt Theophraſto de plantis ſcribenti, quod Ariſtoteli de animalibus commentanti. Nam quemadmodum variæ nationes Alexandri mandatis obſequentes, varia animalium genera Ariſtoteli adferebant, cùm eorum hiſtoriam ſcriberet: ſic neceſſe fuit, ut de plantis earumque naturâ diverſæ nationes ſimiliter Theophraſto referrent, cum illarum hiſtoriam ſcriptis proderet. Ex ejus enim hiſtoriâ appâret, non ſine ingentibus ſumtibus miſſos eſſe in varias regiones viros, qui ſtirpes quas deſcripſit, obſervarent. Itaque nullum in univerſa ejus hiſtoria locum invenientes qui Caſſiæ convenat, ſtatuimus nullam ejus mentionem feciſſe: niſi fortè tertio capite libri quarti, ubi ſcribit, ipſi relatum, arborem circa Memphim tanta magnitudine eſſe, ut tres homines nequeant ejus amplecti caudicem. Nam Caſſiæ arbores iſtîc minores non ſunt noſtris juglandibus, foliaque ſimilia habent, ut ex ejus icone, quæ ipſam ad vivum exprimit, videre licet.

Mirum non eſt ſi Ægyptus oleraceis ſtirpibus abundat: nam cùm vehementes iſtîc ſint calores, plantasque ſumma facilitate rigare queant; diligentes ſunt incolæ in conſerendis opportuno tẽpore ſeminibus. Nilo inundante, rigatione non opus eſt: ſed ante & poſt inundationem, diligens cura requiritur. Cùm autem alvei ex Nilo ducti alti non ſint, inſtrumenta habent hauriendæ aquæ idonea, variis modis fabricata. Inter cetera verò unum eſt illis duntaxat uſui aptum cùm alta eſt aqua, nec difficilis eſt ratio: binos etenim palos terræ infigentes ſummâ parte bifurcatos, ut tignum ſuſtineant patibuli inſtar, huic palam utrinque anſatam, vel lancem ligneam binis funibus propendentibus alligatam adfigunt, quam bini homines utrimque in aqua ad umbilicum uſque ſtantes, manibus tenent, eáque validè impulſa aquam haurientes, magnâ vi vibrant, & in horti ſolum ſpargunt.

Caſſia.

* *Vix majorem in Cairo milvorum frequentiam conſpici exiſtimo, quàm Londini Trenobantum in Britannia, qui nullo non anni tempore frequentiſſimi iſtîc appârent: cùm enim eos interficere vetitum ſit, ut ſpurcitiem in plateas, vel etiam ipſum flumen Thameſim qui urbem alluit, ab incolis ejectam legant & devorent, maxima quantitate eò confluunt, adéoque cicures redduntur, ut per conſertos etiam homines, pradam ab ipſis in alto volantibus conſpectam, corripere non vereantur: quod ſæpenumero, dum iſtîc eſſem, admiratus ſum.*

Urbis Cairi, atque eius arcis, deſcriptio.

CAPVT XXXVII.

CAIRI urbs in longitudinem magis protenſa eſt, quàm in latitudinem laxa, ſoliſque viri (ut in univerſo Turcæ dominio) mercimonia exercent. Feminæ, earum filiæ, & infantes rariſſimè in publicum prodeunt. Atque arbitramur urbem longè magis populoſam apparituram ſi populi ſex per urbem excurrendi conſuetudinem haberet, feminæque neceſſaria emerent & venderent, ut apud nos ferè conſuetudo: adeò tamen frequens non eſt, ut vulgò fertur. Triangulari eſt forma: nam arx (quæ in colle ſita, ſupremam urbis partem occupat) unum angulum conſtituit. Itaque qui ab arce egreſſus ſecundum mœnia ad meridiem deſcenderet, in alterum urbis angulum perveniret: inde autem verſus Septentrionem progreſſus, in alium, qui tertius eſt, angulum pertingeret: inde porrò ad arcem conſcendens, urbis circuitum abſolveret in Δ Græci formam.

Totidem

Totidem ferè ſunt extra mœniorum ambitum ædificia, quot in ipſo ambitu; unde plurimi hallucinati ſunt, urbem mœnibus minimè cinctam eſſe exiſtimantes. Arx in ſolida rupe exſtructa eſt, in qua gradus inciſi, ut facilior ſit in eam aſcenſus, iis ferè ſimiles qui in arce Amboſiana ad Ligerim ſunt: nam ejus ſitus ſimiliter, ut diximus, in edito eſt, orbiculari ferè figura, multasque craſſas rotundas habet operis antiqui turres, infirmas tamen. Quia verò in ſublimi eſt, addita eſt verſus hortum quadrangula cochlea gradibus inſtructa, ut quæ in Palatio Divi Petri Romæ eſt; per quam equi, cameli, atque aſini onuſti facilè ſubire poſſunt. Hujus arcis area magna & laxa eſt; jucundaque iſtîc & ſana eſt habitatio: nam ex feneſtris undiquaque quantum oculorum acies ferre poteſt, circumſpiciendo, univerſa ferè Ægypti regio appâret, non minùs quàm ſi quis in ſummo pyramidis alicujus faſtigio eſſet. Hæc arx ſi cum propugnaculis comparetur, infirma admodum æſtimari debet. Nonnulli Lutetiam cum Cairo comparare volentes, Cairum antiquitus Is dictum aſſerunt, & quod ob parem amplitudinem, dicta ſit Par Is, quaſi ſimilis urbi Is. Verum quidem eſt, celebrem urbem fuiſſe Is, cujus Herodotus meminit, ſed Cairum non eſt: nam ipſius teſtimonio Is octidui itinere à Babylonia aberat, à fluvio qui eam perluit, deinde in Euphratem ſeſe exonerat, nomen mutuata. Cairi incolæ ſolis ardoribus admodùm vexati, ad arborum perpetuò virentium umbram confugere coguntur: ejus rei gratiâ multis urbis locis, & per compita, & publica fora Sycomorum alunt & colunt: de qua plura diceremus, niſi ejus amplam deſcriptionem inter arbores perpetuâ fronde virentes dediſſemus; ejus tamen iconem hîc exhibere voluimus. *In Clio ſive lib. 1.*

Plurimæ etiam herbulæ per parietes ſerpentes iſtîc obſervari queunt, noſtræ Europæ incognitæ, præſertim autem convolvuli genus lacteo ſucco prægnans, ſemen in oblonga ſiliqua ferens, ut Smilax ſilveſtris, Scammoneæ admodum ſimilis: nam ex eadem radice plurima producit ſarmenta, quibus ſæpenumerò ſepes (quæ magnâ ex parte Tamarice, Oenoplia & Rhamno conſtant) atque parietes ex pingui argilla factos, veſtiunt, quemadmodum apud nos hedera, quæ in Ægypto non creſcit. Peculiarem etiam iſtîc habent herbulam, quæ ſurſum reperido pergulas tegere ſolet; ideoque perticis adpoſitis ejus aſcenſum uſque ad ædificiorum feneſtras promovent. Nihil in Cairo magis æſtimatione dignum ipſo Baſeſtan, hoc eſt, loco illo muris cincto, in quo argentaria aureaque opera, tum ex ſericeis ſtaminibus contexta, & nonnulla rariora exoticaque aromata venduntur; quò plerumque frequens hominum turba confluere ſolet: iſtîc enim negociandi gratiâ conveniunt, quemadmodum Lutetiæ in Palatium, Antverpiæ in Burſam, vel Lugduni in eum locum quem *Change* appellant. Si quid enim elegantis & rari in tota urbe eſt, iſtîc requirendum. Ex noſtro comitatu quiſpiam quæſtionem movit, utrum plures Meſchitæ in Cairo eſſent, quàm primaria templa Lutetiæ: paruum certe eſſe diſcrimen, plurimis diligenter obſervantibus, deprehenſum eſt.

Sycomorus.

Ingens aqueductus, inter Babylonis rudera & urbem Cairum, per quem Nili aqua in arcem decurrit.

CAP. XXXVIII.

CAIRO diſceſſimus, ad veterem Cairi urbem paulò ſuprà ſitam, videndum, quæ priſcis Babylon dicta fuit, tametſi alia Babylon ſit Aſſyriæ, nunc Bagadat dicta, in Meſopotamia. Nos iſtîc multorum vetuſtorum ædificiorum ex latere & calce

conſtructorum rudera vidimus, quæ ſplendida fuiſſe apparebant: nunc exiguus eſt pagus, à Chriſtianis Armenis & Græcis habitatus, qui elegans & ſatis ſplendidè ſtructum ſacellum nobis oſtenderunt, à Chriſtiano quodam Medico D. Virgini conſecratum. Fornix eſt in eodem templo ſubterranea, in qua ipſa cum infante Chriſto latuiſſe fertur, cùm ob Herodis tyrannidem ex Iudæa profugiſſent. Paulo ſupra Cairum in itinere reperimus ingentem aquæductum plus quàm trecentis fornicibus conſtantem, ad Nili aquam in Cairi arcem devehendam: quibuſdam etenim machinis, hoc eſt, magnis rotis, boum labore in orbem verſatis, aqua è Nilo hauritur, atque in aquæductum iniicitur. Mauritani & Ægyptii præ reliquis nationibus ſunt hilares & faceti: nam ſive ad ſaltationem, ſive ad chorcas ducendas, ſive ad totum corpus in aërem vibrandum ſemper parati; quod illis ab omni antiquitate innatum eſt. Flavius enim Vopiſcus ſcribit Ægyptios magnos poëtas fuiſſe, & comœdos, ſemperque ad ſaltandum paratos. Qua in re plurimum à Turcis differunt, qui naturâ moroſi, lenti & deſides ſunt. Mauritanæ mulieres Cairi incolæ inſtrumentum quoddam pulſare norunt, Cinghi * appellatum, quod etiam Conſtantinopoli non eſt incognitum: non minùs harmonicum eſt citharâ; & licet adeò ſuavem concentum non edat, auribus tamen placet ejus harmonia, modò humanæ vocis modulatio accedat. Mauritani & Ægyptii majorem Muſices uſum habent quàm Turcæ, præſertim fiſtularum & lyrarum: imo aſſerere audemus, ejus ſi quem uſum habent Turcæ, à Mauritanis didiciſſe.

* *Hæc vox Cinghi abludere non videtur à Gingrina, quæ γίγγρας Polluci, γιγγίνης Euſtath. dicitur; tibia brevior, exilem luctuoſumq; ſonum edens, nomen habens à Gingri, hoc eſt, Adonide (ita enim Phrygica lingua dicebatur) deflero, talibúsque tibiis funerato: vel, uti Feſto placet, à gingritu fictitia anſerum voce, vel quòd ex anſerum oſſibus ea tibia concinnarentur. Conſule Hadriani Iunii Nomenclatorem.*

Balſami deſcriptio.

CAPVT XXXIX.

IN quodam pago ſpectatum ivimus hortum Balſami fruticibus conſitum, qui à Cairo longiùs haud abeſt, quàm Lendit à Lutetia. Quoniam porrò Balſami planta admodum celebris, precioſa, raraque eſt, hîc ſcribere libuit, quidquid ad ejus hiſtoriam pertinere arbitrati ſumus. Quoſdam eſſe ſcimus, qui Matereæ Balſamum ex Iudæa delatum eſſe putent: rem autem haud ita ſeſe habere, poſtea demonſtrabimus. In magno quodam horto ſunt, ſed anguſto loco muris concluſæ, quos exſtructos fuiſſe aiunt poſtquam Turca Ægyptum Sultano ademit: Bacham autem à Turcarum Imperatore huic regioni præfectum, ea arbuſta digna exiſtimaſſe quæ peculiari loco concluderentur. Cùm iſtic eſſemus, novem aut decem duntaxat frutices ejus inerant, qui nullum liquorem præbebant. Inter notas à veteribus proditas, quibus Balſamum dignoſci poſſit, una eſt, ut perpetuò vireat: illud tamen in Materea, apud Cairum, pauca admodum folia Septembri menſe habebat: quod nobis inſolens viſum eſt. Nam reliquæ arbores quæ hieme virere ſolent, folia ſolùm novo vere abiiciunt, cùm videlicet nova germina produxerunt: ſolentque autumno magis virere, quàm novo vere. At reliquæ quæ folia abiiciunt, id ſub hiemem facere ſolent, ut æſtate, nova adquirant. Ideoque nobis præter naturam videbatur, Balſamum æſtate folia abiicere, ut hieme, nova germina produceret: nam obſervabamus, quotquot haberet folia, recèns nata eſſe. Ejus juſtam magnitudinem tradere nequimus; nam omnes ejus frutices ſingularem ſtipitem habebãt pedis longitudine & pollicari craſſitudine, tenuibus ramulis præditum, quos rara folia obſidebant. Ubicunque autem naſcantur, duorum aut trium cubitorum altitudinem non ſuperant; & pedalem altitudinem adepti, in multos graciles ramulos anſerinæ pennæ caule haud craſſiores finduntur. Balſami frutices Matereæ jam recens putati fuerant, ſic ut ſoli ſtipites ſupereſſent, qui ramulorum rudimenta producebant. Ejuſdem enim eſt Balſamum cum vite naturæ, quam ſingulis annis putare neceſſe eſt, alioqui degenerat. Nova illa Balſami germina ſubrubente cortice erant tecta, foliáque viridia habebant, lentiſcinorum foliorum modo formata, hoc eſt, utrinque in nervo nata, ut in roſarum, fraxini, juglandis foliis videre eſt; ciceris tamen foliorum magnitudinem non excedebant; ſicque conſtructa erat eorum ſeries, ut poſtremum foliolum extimam alam occupans, imparem numerum efficeret: nam totius alæ foliolis numeratis, terna, quina, aut ſeptena inveniuntur, ſeptenarium certè numerum ſuperare vix animadvertimus: extremum autem foliolum reliquis majus eſt; facto etenim ab illo progreſſu, reliqua ſenſim minutiora fiunt, uti in Rutæ foliis. Plinius in ejus hiſtoriâ Theophraſtum per omnia ſequutus eſt, quemadmodum etiam Dioſcorides, ejuſque

ejuſque veſtigiis inſiſtentes, Balſami folia Rutæ foliis comparârunt: quod veritati conſonum eſſe deprehendimus. Quia autem primùm in Materea illud exactè non obſervaveramus, denuò ſpectatum ivimus; ejuſque ramulum nacti, ipſum atque folia deguſtavimus, quæ facultatis nonnihil adſtrictoriæ eſſe comperimus, pinguiſque aliquantulum ſaporis & aromatici; ramulorum autem cortex his odoratior eſt. Gemino cortice prædíti ſunt ramuli, extimo foris ſubrubente, qui ut membrana intimum viridem operit. Ejus ſapor medius inter Thus & Terebinthi folium, Satureiæ ſilveſtri ſimilis, valde gratus, digitis tritus Cardamomum olet: ipſum lignum candicat, odoris & ſaporis expers, non ſecus atque aliud inutile lignum. Ipſius virgæ rectæ & graciles, rariſque foliorum alis ſparſim & confuſo ordine naſcentibus obſeptæ, quæ (ut diximus) ternis, quinis, aut ſeptenis folielis conſtant. Variæ ſunt auctorum qui de Balſamo ſcripſerunt opiniones: & niſi nos ipſi plantam conſpexiſſemus, nihil poſt illos de eo ſcribere auſi fuiſſemus: atque in eam ferè opinionem inclinaremus, in Hierico planis nunquam cultum fuiſſe. Quia autem ipſum fruticem vidimus, diligentérque obſervavimus, de eo, tanquam de re diligenti obſervatione digna, diſſerere libuit. Experientiâ autem didicimus, lignum illud vulgo Xylobalſamum nuncupatum, quod ex felici Arabia delatum, à mercatoribus venditur, cum Ægyptio quod in Materea colitur, convenire: nam deſiccatum noſtrum Balſami ramum cum eo quod in officinis venale reperitur conferentes, omnibus notis reſpondere deprehendimus: eſtque ex duobus alterum neceſſarium, ut ſi Xylobalſamum & Carpobalſamum, quale in officinis venditur, adulterinum ſit, adulterinum etiam ſit illud Ægyptium, quod colitur in Matereæ horto, legitimumque Balſamum eſſe cenſetur. Nam cùm in omnibus conveniant, certíque ſimus idem eſſe; aſſerimus & concludimus, id quod hoc nomine venale reperitur, ſimile ei eſſe quod ab omni antiquitate in uſu fuit. Balſamum nunc temporis in ſola Ægypto colitur apud Cairum. Et licet Theophraſtus in ea opinione ſit, ſilveſtre & ſponte naſcens non inveniri; aſſerere tamen audemus ab omni ævo in felici Arabia fuiſſe, atque etiam nunc naſci, cujus lignum & fructus etiam olim ad nos perlata fuerint cum aliis Arabiæ mercibus. Atque demonſtrare volumus ea non minùs cognita fuiſſe mercatoribus, quàm reliqua aromata, ut ex medicamentorum, quibus perpetuò iniici ſolita ſunt, compoſitionibus appâret. An non Mithridates in ſuum medicamentum intulit? An in officinis venalia non reperiebantur? Id ex ſola Dioſcoridis auctoritate probari poteſt, qui ſua ætate Carpobalſamum adulterari conqueritur. Carpobalſamum (inquit) adulteratur ſemine hyperico ſimili, quod à Petra oppido defertur: (per Petram oppidum Mecam intelligimus.) atque de Xylobalſamo: E ligni genere quod Xylobalſamum vocant, probatur recens, ſarmento tenui, fulvum, odoratum, quadamtenus Opobalſamum ſpirans. Ex his liquidò appâret vulgaris uſus inter reliqua aromata fuiſſe. Sed ex Diodori Siculi vetuſtiſſimi ſcriptoris Arabiæ felicis opes enumerantis verbis manifeſtò liquet: maritimis enim locis Balſamum producere ait. Cultum igitur id eſſe non intelligit, ſed ſponte naſcens. Pauſanias etiam tradit Balſamum Arabiæ fruticem eſſe. Plerique tamen auctores de Balſamo agentes inter ſe non conveniunt: nam Strabo prodit in Syria naſci apud lacum Genezareth, inter montem Libanum & Antilibanum. Reliqui volunt ſolam Iudæam id producere, ejuſque ramos oſſeo cultro, aut vitro duntaxat vulnerandos eſſe ad liquorem eliciendum; alioqui ſi ferro cædantur, ſtatim emori. Cornelius Tacitus ſcribit, ferro juxtà adpoſito metu exhorreſcere, idcirco aliis quàm ferreis inſtrumentis vulnerandum, ſi liquorem elicere quis cupiat. Interrogati mercatores Cairini de Balſamo, cùm noſtrum ramulum conferremus, nobis affirmârunt, quidquid Xylobalſami vel Carpobalſami unquam vendidiſſent, id omne ex Meca cum aliis aromatibus accepiſſe; atque meminiſſe, ſuo tempore, Balſami frutices qui nunc in Materea coluntur, ex Arabia felici, magnis ſumptibus Sultani delatos. Quoniam verò id nobis tam multi affirmârunt, exiſtimavimus ſine ullo ſcrupulo aut diſſimulatione nobis licere id ſcribere.

Arbores in Materea horto naſcentes, & magnus Obeliſcus erectus apud Cairum.

CAP. XL.

In Matereæ horto multæ Sebeſten arbores & Sycomori, quas Ficus Pharaonis nominant, aluntur. Illius ficus noſtris ſimiles forent, niſi putamen rubrum haberent, ovi eſſent magnitudine, & perpetuò hiſſæ & hiantes. Siccatæ ſunt inutiles: nam aridæ, duræ, granulis plenæ, ingrati inſipidique guſtus, iis præſertim qui iis veſci non conſueverunt.

runt. Recentes paulo sunt meliores: attamen, ut maximè celebrem, parum grati saporis: licet magnum censum præbeant toti Ægypto. Ocimi sive Basilici planta istic in agris seritur, atque in triplo majorem amplitudinem excrescit quàm apud nos. Ea vescuntur, quemadmodum nos aliis oleribus. Mala insana, nobis Poma amoris dicta, magnâ frequentiâ in arenosis agris sponte proveniunt, duorum aut trium generum, alba, rubra, oblonga & rotunda. Theophrastus nostro judicio * Malinathalam nominat: nam de
» Ægypti plantis scribens, ait, Locis autem arenosis, haud procul à fluvio, nascitur terrenum,
» quod Malinathalam appellant. Omnibus ferè mensis adponuntur, aut sub cineribus cocta, aut elixa, aut frixa.

In hoc Matereæ horto demonstratus est nobis locus in quo Christus cum virgine Matre diu habitârunt cùm in Ægyptum venissent, ex Iudæa Herodis metu profugi: & fenestra, in qua D. Virginem reposuisse ut quiesceret ferunt. Est etiam fons Balsami hortum irrigans, in quo D. Virgo Christum sæpiùs lavasse, atque ejus fascias pannosque eluisse creditur.

Certissimum est Obeliscos excisos, ut Regum Ægypti tumulis imponerentur, veluti Pyramides atque magni Colossi. Obeliscus unus ingens est erectus in agro quodam paulo supra Matream, longè major & crassior his quos Alexandria habet, aut illo qui Constantinopoli in Hippodromo est. Eo conspecto, versus Cairum regressi sumus, ad dextram declinantes, ut alium hortum spectaremus, uno milliari à Cairo distantem, in quo amplum & laxum est atrium à Circassis exstructum cùm Sultanus Ægypto dominaretur. Hæc structura, ampla & capax est, magnis lapidibus quadris strata, tectaque ad solem arcendum, tectum sustinentibus pilis. Nilus inundationis tempore proximè ad ejus parietes accedit. Ad hujus structuræ Orientalem plagam, elegans hortulus est, in quo multæ Cassiæ arbores, Cypri sive Alcennæ, Rosæ, & Iasminum flavum: ad Septentrionalem verò & Meridionalem, parvi gemini lacus ad aquam potabilem adservandam idonei. Universa hæc structura superiore parte picturis ornata est. Ejus trabes & asseres ex Palma sunt. Postquam autem Ægyptus in Turcarum Imperatoris potestatem venit, sensim collabi cœpit.

* *Sed meo iudicio Bellonius fallitur: nam si Theophrasti locum, qui est lib. Plant. histor. cap.* 10. *totámque Malinathala historiam diligenter perpendat: eius Malinathalla quæ Mespili magnitudine est, finéque semine & cortice, & folia Cypero similia habet, plurimum à Malo insano differre deprehendetur. Sed Bellonio fortè vocabulorum affinitas imposuit.*

Malinathallaporrò, qua & Anthalium Plin. *lib.* XXI. *cap.* XV. *multis notis convenire videtur cum Trasi, sive Dolcegnini, quod cap.* XXV. *huius Lib. in Ægypto esse scribit ipse Bellonius: Rauwolfius etiam Tripoli venalem in officinis proponi ex Ægypto delatam, ab incolis edi, &* Habel assis *sive* altzis *nuncupari scribit lib.* I. *cap.* IIII. *sui Hodœporici. Eius iconem hic subiecimus.*

Hac etiam planta frequens reperitur agro Valentino in Hispania, ubi Iuncia abellanada *appellatur, & plurimum eius est usus.*

Malinathalla.

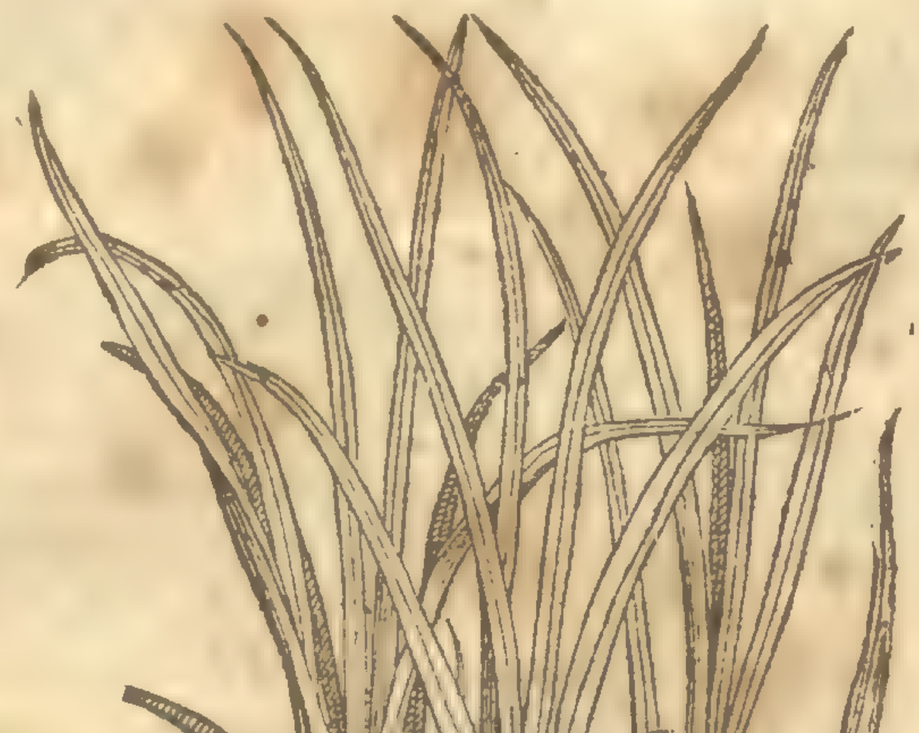

Errones

Errones illos quos vulgo Ægyptios appellamus, perinde in Ægypto inveniri atque in aliis regionibus.

CAPVT XLI.

NVLLAM regionem in universo orbe immunem esse existimo ab erronibus illis turmatim incedentibus, quos falso nomine Ægyptios & Bohemos appellamus: nam in Materea & Cairo, atque secundum Nilum, in plurimis Nili pagis magnas istorum turmas invenimus, sub Palmis desidentes, qui non minus ab Ægyptiis quàm à nobis peregrini habentur. Quoniam autem ex Wallachia aut Bulgaria oriundi, Christiani sunt, atque plurimas linguas callent. Itali eos Singani appellant. Istorum uxoribus (privilegio à Turcis impetrato) sese prostituere publicè licet, cùm Christianis tum Turcis: ædesque habent in Pera, multis cubiculis instructas, quò quilibet liberè ingredi potest, sine ullo Turcici magistratus metu; ubi continuò duodenæ ad minimum mulieres versantur. Hi errones per Græciam, Ægyptum, & reliquum Turcarum dominium, ferrariam artem exercent; atque inter ipsos excellentes inveniuntur in eâ re artifices. Ipsimet suos carbones excoquunt; & eos (ut intelleximus) qui ex ericæ stipitibus & radicibus parantur, ad ejusmodi opera omnium aptissimos esse censent; ferrum enim indurare creduntur.

Cùm, aliquot diebus in Cairo consumptis, Pyramides spectatum ire constituissemus; rebus necessariis paratis, ex urbe per meridionalem portam egressi, cymbas invenimus quæ trans Nilum nos vexerunt. Magno comitatu instituenda est ea profectio, alioqui spoliationis periculo non caret. Eam ob causam quidam Sangiac cum multis Spahi Domino de Fumet sese adjunxit, in ipsius, totiusque eius comitatus præsidium.

Pyramidum observatio.

CAPVT XLII.

ROMANORVM fabricæ & antiqua opera (cum veniâ dictum sit) nihil accedunt ad Pyramidum splendorem & superbiam. Ægyptii mortuorum resurrectionem exspectantes, corpora condire solebant, ut ad æternitatem perdurarent, ea comburere nolentes, ut Latini; ignem etenim animal esse existimabant, quod omnia devorat & absumit, quodque iam satur, cum his quæ devoravit, perit: neque terra obruere, ut Græci, quòd, ne à vermibus absumerentur, metuerent. Itaque ad ista incommoda evitanda, olim corpora condiebant cedria & nitro (quæ nunc nobis in usu sunt sub Mumiæ appellatione) eaque condîta, sepulcris condebant, sub ingentem aliquam lapidum molem: cuius rei causa, maximè sterilia loca deligebant. Pyramidum etiam locus valde desertus est, quatuor milliaribus à Cairo distans ultra Nilum, quem veli & remorum adminiculo sub ea insula quæ Cairo opposita est, transivimus: sed neque satis fuit fluminis alveum semel transivisse; nam alterâ ripâ occupatâ longus agger nobis sequendus fuit, multas lapideas fornices, & quibusdam etiam locis ligneos ponticulos habens, qui nobis superandi fuerunt. Tandem cùm prope Busyrim pagum pervenissemus, ubi Nili aqua pontis lapidei fornices everterat, cymbâ trajecimus: deinde à Busyri pago, alius est oblongus agger, qui in Pyramidum solitudinibus desinit. Nili alveus primùm dividitur longè supra Cairum, canalem promens qui in Mareotim lacum perpetuò secundum desertam illam Africæ partem decurrens effunditur. Propterea nobis dubitationem intulit, an hic Nili ramus Ægyptum ab Africa separaret: nam iuxta Pyramidum basim labitur, Ægypti fertilem regionem à sterili dividens. Nilus itaque Cairum alluens integer non est: nam jam longè suprà, suas undas in canalem distribuit, qui in Mareotidem lacum decurrit. Superato Nilo, ad alteram ejus ripam, in quo latere sunt Pyramides, delati, illum integrum inter nos & Cairum habuimus. Quacunque igitur parte AEgyptus spectetur, non potest non figuram Delta exprimere. Nam si quis eam circumeat, & à Mareoti lacu incipiens recta linea sursum supra Pyramides tendat, & inde Damiatam, quæ ad ostium Pelusiacum est, descendat, nónne angulum fecerit? inde porrò in Alexandriam pergat, an non duos alios absolverit, qui triangularem formam veluti Δ expriment? Cùm per Busiridis aggerem iter faceremus, qui quodam loco, ab exundante Nili aqua perruptus erat; qui validos & firmos habebant equos, præeuntibus itineris ducibus sine difficultate transiverunt, at quibus viles erant equi, cymbam, quæ eos traiiceret, exspectare necesse fuit. Nonnulli tamen exutis vestibus, & suos equos loris trahentes, transiverunt, pertingente sub axillas vsque aquâ.

Hic porrò lacus occasionem Græcis præbuisse videtur, fabulas comminiscendi de Lethe & Styge, quòd per eum vehebantur condita corpora ad locum in quo recondi debebant.

Proximi pagi Mauri, comites se nobis præbuerunt, & itineris duces ad conscendendas Pyramides; quæ procul admodum à mari absunt, sed à Nilo duntaxat tertio lapidis iactu. Pyramides videntur esse montes immensæ magnitudinis: earum etiam moles magno hominum labore eò congestæ fuere. Locus in quo sitæ, valde arenosus & sterilis est, cujus Plinius, Herodotum sequutus, in hæc verba meminit: Arena late pura circum, lentis magnitudine. Maxima Pyramis, procul aspicientibus minor secundâ esse videtur, quòd humiliore loco sita sit: sed si quis prope adsistat, sine comparatione multo major appâret. Ceterùm magis admirandæ sunt, quàm Historici eas descripserunt. Amplissima, exstructa est gradibus foris prominentibus. Nos ejus basim dimensi sumus, quæ quatuor angulorum paribus intervallis cùm sit, trecentos viginti quatuor passus habet in singula latera, paululum extensis cruribus, gradiendo singulos passus numerantes. A basi autem ad ipsius fastigium, supputatione facta, comperimus circiter ducentos quinquaginta gradus, quorum singuli altitudinem habent quinque solearum calcei novem pollicum longitudinis. In ejus fastigio cùm essemus, apertè Cairum ex adversa parte Nili situm, qua Arabiam desertam spectat, conspicere potuimus; ad Septentrionem verò conversi, universam Ægypti regionem veluti submersam, maris alicujus instar videbamus: inde porrò ad Meridiem obvertentes faciem, qua Africa est, arena sterilis nostris oculis duntaxat apparebat. Consideratâ autem Pyramidis parte quæ Septentrionem spectat, eam comperimus magis corruptam reliquis partibus; quia nocturni roris & Nili humiditate ventis aquilonaribus agitatâ, plurimum absumitur, manentibus aliis (quæ vel Orienti vel Meridiei objectæ sunt, ab humore tamen non asperguntur) integris. Nam Aquilo in Ægypto humidus est, cùm in aliis regionibus desiccet. Et hæc quidem de exteriore amplissimæ primæque Pyramidis parte. Nunc de interioribus partibus sermonem instituere volumus. Nos eam ingressi sumus per quadratum foramen, quod subire non licet nisi incurvato corpore: nam transversim fabricatum est, hoc est, ex alto in imum descendendo. Sine autem probabili ratione illud ita exstruxisse non videtur artifex: nam si obliquum fecisset, nullum in Pyramidis cavitatem lumen recipi potuisset. Singuli autem cereum accensum in manu habentes, in id foramen descendimus, (pluribus enim simul non licet) nam cùm ad imum perveniissemus, ut cavitatem ingrederemur, in ventrem procumbendum fuit, & serpentum more perreptandum; nec adhuc sine difficultate ingressi sumus. *In ipsa Pyramide vacuum quendam locum invenimus: inde ad sinistram progressi, alium meatum pergulæ quadræ satis affabrè excisæ, per quem ad superiora ascensus est, quà vir erectus gradiri potest: nam satis laxus & altus est, magnis latisque & perpolitis splendentibusque lapidibus constratus, nullis tamen gradibus. Sed podia, quæ utrinque exstant, manu apprehendenda sunt, quo faciliùs ascendi possit. Confectis igitur hac ratione quindecim aut sedecim passibus, pervenitur in elegans cubiculum quadrangulum, sex passus longum, & quatuor latum, quatuor verò vel sex orgyiis altum; in quo marmor nigrum solidum, in cistæ formam excisum invenimus, duodecim pedes longum, quinque altum, & totidem latum, sine operculo. Sepulcrum Regis cujuspiam Ægyptii id fuisse certum est, in cujus gratiam Pyramidis illius moles exstructa fuit: sepulcrum autem istîc repositum fuisse ante Pyramidis substructionem, non dubium est. Inde regredientes, & per spatiosum illum meatum descendentes, ad Septentrionem vergebamus. Egressi ad sinistram nos convertimus, ubi puteum invenimus, sed lapidibus nunc ferè plenum. Harum Pyramidum historia ab Herodoto, Diodoro, multisque aliis Græcis est prodita. Plinius verò inter Latinos scribit puteum admodum profundum esse; nihilque certius est, ex eo aquam haustam ad fabricam substruendam, & operas potandum: nam interior Pyramidis pars opere signino ex calce & arenâ constructa est; quod indicium est aquâ opus fuisse. Cùm in primam cavitatem regressi, longiùs progrederemur, exiguam aliquam ejus partem ad sinistram reperimus confractam: nam alioqui solida est substructio. Istîc vespertiliones erant à nostris, & ab iis quos antea in Cretensi Labyrintho conspexeramus, diversi: nostri etenim caudam alis longiorem non habent; at his oblonga est cauda instar murium, quatuor digitis alas superans longitudine. Pyramide tandem egressi, ad secundam nos contulimus. Amplissimam porrò hanc pyramidem primò descripsimus, quòd reliquas magnitudine & præstantia superet, eaque ipsa sit, quam omnes veteres auctores aspectu admirabilem esse scripserunt. Peritissimus atque validissimus sagittarius in ejus fastigio existens, atque sagittam in aërem emittens, tam validè eam ejaculari non poterit, ut extra molis basim decidat; sed in ipsos gradus cadet: adeò vastæ latitudinis, uti diximus, est hæc moles.

Lib. 36. c. 12

Qui

Qui plura de hujus, reliquarumq; Pyramidum, & similium operum Ægyptiacorum magnificentia intelligere volet; eiusdem Bellonij libellum consulat, cui titulum fecit, De admirabili operum antiquorum & rerum suspiciendarum præstantia. Legat similiter cap. XIII. Lib. III. Itinerarii Villamontii nobilis Galli.

** At nunc, ut de iis qui illam Pyramidem & reliquas postea viderunt, intelligebam, Bassa præfectus illi urbi, cavitatem expurgari & ingressum laxiorem fieri curavit, ut sine difficultate nunc liceat in eam ingredi.*

Alterius Pyramidis observatio.

CAPVT XLIII.

ALTERA Pyramis, magnitudine secunda, scandi non potest; nullos enim gradus foris prominentes habet: quia autem editiore quàm prior loco est, procul aspicientibus major esse videtur; propiùs autem contemplanti contrarium deprehenditur. Ejus forma quadrangula est, uti superior, sed usque ad fastigium solida. Primæ fastigium in planitiem desinit, duos * passus in diametro patentem, in qua quinquaginta homines consistere queant: hæc autem in cuspidem desinit minus capacem quàm ut homo in eâ stare possit. Foris intrita incrustata est: atque ejus pars quæ ad Septentrionem vergit, perinde ab humore quem aquilones ex aquâ Nili & nocturno rore inspergunt, corrupta, atque prior. Stelliones Græcis Colitis nuncupati, circum has Pyramides admodum frequentes sunt, & in sepulcrorum cavis, quæ per eam planiciem passim sparsa sunt. Inter lapidum interstitia domicilium habent, muscasque venantur, uti nos observavimus. Tarentolis quæ ædificia incolunt, similes essent, nisi compactiore essent corpore, crassioreque & planiore capite. Hi sunt qui excrementum illud excernunt, quod veteres Crocodileam appellarunt, nostræ verò officinæ stercus lacerti. Turcicæ mulieres faciem illo fucant; atque in omnibus Turcicorum aromatariorum officinis venale prostat: sed & in nostra Europa satis magnus ejus est usus.

** Si planitiei, qua in prima Pyramidis fastigio est, diameter binos dumtaxat passus amplus est, quo modo quinquaginta viri in ea stare possent? Hallucinatus Belloni, aut Typographus numerum à te scriptum fideliter non expressit: quapropter verisimilior est Villamontii sententia, qui scribit fastigium illius Pyramidis ex singulari lapide constare, cuius diameter esset sex passuum, sive (ut eius verbis utar) cuius singula latera, ut minimum, quindecim pedes essent longa: nec in totâ Pyramidis descriptione convenit per omnia cum Bellonio. Nam scribit eius basim singulis lateribus protendi in quadringentos passus; hoc est ambitum ipsius Pyramidis mille sexcentorum passuum esse, sive quater mille pedum (singulis enim passibus binos pedes cum semisse tribuit) conscendi autem forinsecus ducentis quindecim velut gradibus, qui efficerent plusquam nongentos nonaginta duos pedes: nam perinde alta est ac lata. Bellonius autem tribuit singulis basis lateribus trecentos viginti quatuor passus, & ducentos quinquaginta gradus altitudini.*

Tertia, sive minor Ægyptiaca Pyramis.

CAPVT XLIV.

TERTIA Pyramis duabus superioribus longè minor, tertia autem parte major ea quæ apud Testaceum montem est Romæ, qua ad D. Pauli itur, via Ostiensi: adhuc integra est, nec magis rimis corrupta, quàm si jam recens exstructa foret: Marmoris enim genere constat, quod Basaltes vel lapis Æthiopicus nuncupatur, ipso ferro duriore. Ex eo lapide ut plurimum constant omnes Sphinges Ægyptiacæ, quales Romæ in Capitolio conspiciuntur, ab Ægyptiis aliquando sculptæ. Hæc tertia Pyramis sagittæ iactu longiùs distat quàm secunda. Minimam illam appellamus, comparatione ad duas priores factâ: nam licet Romana candidi marmoris perpoliti ordinibus quinquaginta incrustata sit, Ægyptiacæ in morem; ejus tamen artifex magnâ solertiâ usus fuisse non videtur, etiam si cum minima Ægyptiaca conferatur, quarum plus quàm centum per eam planiciem hinc inde sparsæ conspiciuntur: nam ne unica quidem ex illarum numero adeò vitiata reperietur, uti Romana. Eam ob causam si cum illis comparetur, novam appellare licebit: etenim ejus interior pars rudere ex tegulis arena & calce conflato duntaxat constat; quod subsidens, marmoris incrustationem dissolvit; sic ut singula latera jam rimas agentia & fatiscentia Terebinthis, Capparibus, Genistis, Rubis, Timis, Teucrio, Absinthio, aliisque stirpibus locum dederint in quo radices agerent: & nisi lapides ferro & plumbo firmati essent, jamdudum corruissent.

Plurimæ aliæ Ægyptiacæ Pyramides.

CAPVT XLV.

PRÆTER ſuperiores tres, plurimas alias minores hinc inde per arenoſam illam Africæ ſolitudinem ſparſas vidimus: quarum pleræque etiam paruæ & rudioris operis, tum varii generis ſepulchra, ad corporum cedriâ & nitro conditorum ſepulturas in Ægypto deſtinata, quemadmodum bitumine in Iudæa. Hiſtorici prodiderunt, Ægyptios pro facultatum ratione ſepulchra ſibi condidiſſe. Opulentiores aliquod opus magnificentius & præſtantius fabricari curabant, ut Obeliſcos, Coloſſos, Pyramides: mediocris fortunæ homines, alia mediocria opera: neminem autem adeò tenuis fortunæ fuiſſe, qui non aliquot lapides in cumulum congeſtos pro ſepulchro habuerit. Locus in quo ſunt ſepulchra exſtructa, adeò incommodus & deſertus eſt, ut nemo iſtîc habitare aut quidquam ſerere poſſit. Inde Plato occaſionem ſumſit, leges ſanciendi, ut ſterilia loca, defunctorum ſepulturæ dicarentur: quod & Græci & Turcæ nunc etiam obſervant, Arabum imitatione: nam mortuos ſepeliunt ſalebroſis locis, ad colles aliquos alioqui naturâ ſteriles. Quia autem Sphinx, ſive Androſphinx, cujus veteres tam frequenter meminerunt, integra adhuc eſt in arenoſo illo campo cum Pyramidibus; facere non potuimus quin hoc loco de eâ nonnihil ageremus.

Ingens Coloſſus ab Herodoto Androſphinx nuncupatus, & à Plinio Sphinx, ante Pyramides exciſus.

CAPVT XLVI.

DILIGENS conſideratio ingentis ſaxei capitis Nili alveo vicini, paululum infra ampliſſimam Pyramidem, occaſionem dedit ut Ægyptia opera admiraremur. Ut autem Plinius modum exceſſit in Pyramidum menſurâ; ſic æquior fuit in deſcribendo Sphingis Coloſſo ad ampliſſimæ pyramidis dextram ſito, qua Orientem ſpectat. Nos in Sphingum deſcriptione diutiùs immorari nolumus: nam quæcunque de hoc animali picta & ſcripta ſunt ab Æthiopibus & ab AEgyptiis, meræ revera ſunt fabulæ. Sed Diodorus ipſe cùm eas deſcriberet, nihil aliud adferre potuit, niſi picturis, quibus expreſſæ ſunt, ſimiles eſſe, paulo tamen pinguiores, atque miti natura præditas. Hæc Diodorus, qui Sphinges ex earum picturâ nos dignoſcere cupit, uti Herodotus Phœnicem. Iam verò Sphingum & Phœnicis picturas à vetuſtiſſimis temporibus exhiberi ſolitas certum eſt: quandoquidem eorum tempore ex picturis agnoſcebantur. Sphinges itaque ex picturis cognoſcere volentes, diligenter quibuſcunque exſtant vel cæſæ vel ſculptæ locis, obſervavimus quænam earum eſſet forma. Sed cùm in diverſis ſculpturis, & veteribus numis adeò variè expreſſas deprehenderimus, ut ex denis aut duodenis vetuſtis quæ Romæ ſunt, cùm in Capitolio ex marmore Baſalte, ſive AEthiopico lapide ſculptæ, tum in periſtylio Pontificii Palatii horto Belveder, ex Thebaico lapide, uti ſunt Obeliſci; nulla ſit quæ cum altera conveniat; quæque in Auguſti & Hadriani numis expreſſæ ſunt, à ſculptis differant: libertatem nobis conceſſam arbitramur ſtatuendi, meram eſſe fabulam quidquid de iis ſcriptum eſt, ut poſtea demonſtrabimus. Rex Franciſcus, literarum reſtaurator, & omnis virtutis parens, binas ſatis obſcuras fundi juſſit, ad Romanarum imitationem, quas adhuc in Fontainebelleau Palatio cum aliis ejuſdem Regis vetuſtatis monumentis videre licet: ſed nec illæ cum Auguſti numis aliquam ſimilitudinem habent. Imò nullam adhuc conſpicere nobis licuit, cui notæ à Plinio attributæ conveniant. Nam aliæ ubera in pectore habent, ut quæ ſub brachio magni illius Coloſſi marmorei Nilum exprimentis conſpicitur, tùm in Hadriani numis, & quæ Romæ eſt in horto Belveder. Aliæ in alvo, ut quæ in Auguſti numis expreſſæ ſunt. Aliæ his omnino carent, ut quæ Romæ ex Baſalte & Thebaico lapide ſunt. Nunc porrò de AEgyptia Sphinge, quam Herodotus Androſphingem nominavit, cujuſque Strabo, Plinius, & plerique alii Auctores meminerunt, dicemus.

Lib. XXXVI. *cap.* XII. Plinius de Pyramidibus & hac Sphinge agens, ait: Ante has eſt Sphinx, vel magis miranda, quaſi ſilveſtre numen accolentium. Cùm tamen Sphingem nominat, caput immenſæ magnitudinis duntaxat intelligit, ut ex ipſiuſmet verbis appâret: Eſt autem ſaxo naturali elaborata (inquit) & lubrica: Capitis monſtri ambitus per frontem centum duos pedes colligit: longitudo pedum centum quadraginta trium eſt: altitudo à ventre ad ſummum apicem in capite, ſexaginta duorum. Hoc ſaxum formæ cubicæ inſidet, nihilque aliud eſt

quàm

quàm ingens quædam facies ſculpta, Cairum ſpectans. Cujus faciei vel omnium ejus partium, veluti naſi, oculorum, oris, frontis, menti, & ceterarum proportio adeò diligenter obſervata eſt, ut negari non poſſit, quin inſigni artificio ſit facta: attamen nullam habet cum aliarum Sphingum ſculpturis ſimilitudinem. Rex Franciſcus, rerum ſuſpiciendarum ſummus admirator, Herculem ex ære fuſo conflare decreverat: quod haud dubiè effectum curaſſet, niſi morte præventus fuiſſet: nam ejus typus diu aſſervatus fuit Lutetiæ in Regia *de Nelle*, quinquagenos binos vel ternos pedes altus. Hunc ſi abſolvere licuiſſet, credibile eſt hoc opus reliquas cùm Romanorum Imperatorum, tum Ægyptiorum ſubſtructiones ſuperaturum. Nonnulli exiſtimant Martem eum conflare voluiſſe: nam & Veneris typus ejuſdem magnitudinis jam factus erat: quíque eum viderunt, plurimum admirati ſunt. Sed aliud opus illis proponere volumus: nempe Mercurium quem Zenodorus architectus in Arvernia erexerat (quíque poſtea Romam evocatus, Solis Coloſſum excîdit) quem Nero Imperator in Rodez, ſive Segoduni Ruthenorum erigi curavit, ex ſolido marmore, qui exactè duplo major erat quàm Hercules Regis fuiſſet: nam quemadmodum Regius quinquaginta duorum & ſemis pedum altitudinem habere debebat; Segodunenſis centenos quinos altus fuit. Sed hoc ſaxum de quo nobis ſermo inſtitutus eſt, magis adhuc admirandum: nam cùm ſit ſolidum, ſexaginta & trium * pedum eſt altitudine. Plinius centum quadraginta trium pedum longitudinem illi tribuit. Hic certè Coloſſus propter magnitudinem & altitudinem, non minùs admirandus eſt quàm ingens aliquis obeliſcus. Aſſerere non dubitamus, Romanos ex ſolido ſaxo nunquam quidpiam confici curaſſe, quod operis præſtantiâ & ſublimitate cum Pyramide, aut Obeliſco, aut hac de qua agimus Sphinge comparari poſſit: imò quidquid præſtans unquam fecerunt, ad Ægyptiorum imitationem id peregiſſe; ſed & Sphingum effigies, quæ nunc in Capitolio cernuntur; ex Ægypto delatæ ſunt, idque poſt Plinii tempora: nam ne unicam quidem notam obtinent eorum quæ Plinius Sphingi tribuit, neque vlla illarum ubera vel alas habet: quæcunque etenim alas geſtare videntur, Chimærarum & Harpyiarum ſunt picturæ (de quibus in libro de avibus) non Sphingum. Romanorum ſtatuas, veterum Ægyptiacarum comparatione, veteres nuncupare indecorum exiſtimaremus: nam inter reliqua vetuſtatis monumenta quæ Romæ conſpiciuntur, nihil vetuſtius conſpicimus, quàm quod ex Ægypti regione tranſlatum eſt. Nunc ſupereſt ut dicamus unde hæc Sphinx ſuam originem apud Ægyptios habeat. Sole in Leonis & Virginis ſignis exiſtente, Nilus Ægypti regionem irrigat: itaque Ægyptii ſuas opes ſignificare volentes, monſtrum ſculpturâ expreſſerunt, anteriore parte virginis formam, poſteriore leonis referens, Sphingemque appellârunt: & quoniam pro hominis arbitrio ſculptæ ſunt; ideò earum forma adeò eſt varia. Certiſſimum autem eſt, ingentem hanc capitis molem, ſepulchrum fuiſſe, uti & Pyramides & Obeliſci: nam Plinius ait, Amaſim Regem putant in ea conditum. Quoniam porrò funus conditum illud ipſum eſt quod falsò Mumiam vocamus, ejus conficiendi rationem hîc demonſtrare volumus.

* *In huius Coloſſi deſcriptione diſcrepat Villamontius à Bellonio: nam nonaginta duos pedes tribuit eius altitudini, non comprehensâ baſi, ſeu columnâ quæ ſuſtinet; & ſexaginta pedes craſſitudini. Sed qui plura de hoc Coloſſo volet, conſulat ipſius Bellonii libellum De admirabili operum antiquorum & rerum ſuſpiciendarum præſtantiâ. An porrò Sphinx & Satyrorum genus apud Plinium lib. 10. cap. 72. noſtra Simia, & Cercopithecі ſint? quos cibum in theſauros maxillarum condere ait?*

Mumia, & vetus condiendorum ſepeliendorumq; corporum in Ægypto ratio.

CAPVT XLVII.

ÆGYPTII mortuorum reſurrectionem ſperantes, corpora humana ab elementis aëre, terra, aqua, vel igne abſumi, flagitium eſſe cenſebant. Nam, uti retulimus, Zoroaſtes Philoſophus eos docuerat ignem animatam quandam beluam eſſe, quæ omnia devoret; & jam devorando ſaturam unà cum ipſa re devoratâ emori. Eam ob cauſam corpora in Ægypto cremari vetuit, pro aliarum nationum conſuetudine, neque humari; ſed condiri, ut à vermibus præſervarentur. Pomponius item Mela de conditis Ægyptiorum corporibus agens, Medicata funera Latinè ea appellat, Plinius Servata corpora. Ea etenim ad æternitatem ita condiebant, ut adhuc incorrupta maneant, atque in æternum ſint duratura. Corporum autem condiendorum apud Ægyptios ratio varia fuit: nam qui majores ſumptus impendere potuit, accuratiùs condiebatur, atque ei ſplendidior ſepultura curabatur: nemo tamen moriebatur, cujus funus quocunque tandem modo *Herodot. in Thalia.*

non

non condiretur. Ea corpora ſervata, nos Mumiam appellamus: Arabes tamen Auctores Mumiam deſcribentes, medicamentum illud intelligebant à Græcis Piſſaſphalthon nuncupatum, cujus priore libro meminimus. Corporum in Ægypto conditorum, hoc eſt, noſtræ Mumiæ uſus tantus eſt in Gallia, ut Rex Franciſcus litterarum reſtituter, nuſquam proficiſceretur, quin penui ejus præfecti ſemper cum Rhabarbaro illud in pyxide deferrent, atque etiam ipſemet geſtare ſolitus eſſet. Qui, ut ſua mendacia de hac Mumia ſtabilirent, arenoſum mare finxerunt, quod ventis agitatum, eorum qui per Lybiæ aut Arabiæ ſolitudines iter faciunt, corpora abſorbeat, multis impoſuerunt: nam licet nonnulli in his arenis pereant, cùm tamen putredini obnoxij ſint, non poſſunt eorum corpora non putreſcere. Qui Tabulas topographicas fecerunt, & loca unde Mumia ſumeretur adſcripſerunt, quàm judicio carerent, & iſtarum rerum ignari eſſent, apertè declarârunt. Eos autem minimè veraces eſſe, ex Theophraſto, Dioſcoride, Galeno, Herodoto, Hippocrate, Diodoro, Strabone, & Plinio demonſtrare volumus: qui de Ægypto agentes, expreſsè ſcripſerunt corpora iſtîc conſervari medicamento cedria: quorum, cùm in Cairo eſſemus, tria delata ſunt, in jam dictis ſepulchris recèns inventa. Nos in plurima ſepulchra ingreſſi ſumus, quorum alia concamerata ſunt, alia in cubiculi formam exſtructa; eorum enim infinitus per arenoſa illa loca inter Pyramides numerus eſt.

Muſcarum apud Pyramides tam magna eſt frequentia, ut aër illarum murmure (dum nobis tranſeuntibus avolarent) reſonaret. Iſtic Tithymalum platiphyllon obſervavimus. Prandium autem ſumpturi ad Nili ripam ſub Pyramidibus deſcendimus: eò enim illati fuerant cibi; eodemque quo veneramus itinere regreſſi ſumus. Cùm ad Nili alveum perveniſſemus, iſtîc nobiles quoſdam Arabes ſub tentoriis invenimus, Dominum de Fumet expreſsè exſpectantes, ut illi gratificarentur; nam prandium illi apparaverant. Quoniam verò binos fidicines habebant, qui fidibus ludentes ſimul accinebant; eam harmoniam, qua delectati ſumus, hoc loco deſcribere voluimus.

Lyra Ægyptiorum.

Cap. xlviii.

Ægyptiorvm Lyræ ſive Violæ vulgo dictæ, ſingulis, aut ad ſummum binis fidibus ſunt præditæ, quæ ex ſingularibus equinæ caudæ pilis conſtant non contortis: ſic ut Lyræ tum plectri fides ſimiles ſint. Cervix oblonga eſt, itaque divaricatis admodum digitis tactus ſunt faciendi. Magas ſive ponticulus hujus Lyræ, vel eorum teſtudinis, non ſuſtinetur à Chely lignea, ſive aſſere, ut in noſtris, ſed à piſcis in Nilo capti pelle, qui Glanis nominatur, ſub ligno adglutinata. Ipſa concava teſta, pyxidis planæ in morem formata eſt, quam oblongo ferro ex ipſa prominente humique innixo ſuſtinent: eam enim humero non applicant. Simul accinebant voce pari ſive conſonante, quæ delectationem adferebat: nam rhythmici erant numeri. Eodem die Cairum pervenimus, ubi multo tempore hæſimus. Mercatores qui iſtîc officinas inſtructas habent, è variis nationibus ſunt, veluti Iudæi, Turcæ, Græci, & Arabes. Sed Iudæi majore ex parte Hiſpanica, Italica, Turcica, Græca & Arabica lingua utuntur.

Gyraffa, quam Arabes Zurnapa, Graci & Latini Cameiopardalin nominant.

Cap. xlix.

Ab omni vetuſtate Satrapæ & Principes viri beluas exterarum regionum ſibi dono mitti delectati ſunt. Hujuſmodi plurimas in Cairo vidimus undique eò advectas: inter quas erat quam vulgo *Zurnapa* vocant, veteres Latini Camelopardalin appellârunt, nomine à Pardo & Camelo deſumpto: Pardi enim variis maculis infecta eſt, oblongumque inſtar Cameli habet collum. Elegans eſt animal, & mitis admodum præ reliquis feris naturæ, pænè inſtar ovis; Cervinum fermè caput habet, exceptâ magnitudine, exiguis obtuſisque cornibus præditum, ſex digitos longis, & piloſis: longiora marem à femina diſtinguunt: alioqui uterque ſexus magnas aures habet, bubulis ferè pares, bubulamque linguam & nigram, dentibus molaribus in ſuperiore mandibula carens: collum oblongum, rectum, & gracile, jubam tenuem & in orbem inflexam, gracilia crura, anteriora oblonga, poſteriora autem adeò brevia habens, ut quodammodo erecta ſtare videa-

tur:

tur: pedes bubulis similes habet: cauda ad poplites promissa, orbiculata, pilis obsita, equinis triplo crassioribus: medio corpore gracili: moribusque Camelo perquam similibus. Cùm currit, anteriores pedes simul glomerat: prona iacet, collumque in pectore & femoribus tenet, Cameli instar. Stans gramen depasci nequit, nisi admodum divaricatis anterioribus cruribus; nec id sine summa difficultate. Itaque credendum est, eam in solitudinibus vesci duntaxat arborum foliis, cùm oblongum adeò habeat collum, ut capite ad dimidiæ lanceæ sive sariſſæ Germanicæ altitudinem pertingere queat. Cùm autem ejus iconem ad vivum expressam nacti simus, illam hîc exhibere libuit.

* *Camelopardalis meminit etiam Strabo lib. 16. in hac verba: Camelopardalis nullam cum Pardali similitudinem habet: coloris enim varietate Hinnulo similima est, virgatis pilis distincta: posteriora etiam humiliora sunt anterioribus, ut à cauda sedere videatur ad Bovis altitudinem. Anteriora verò crura Cameli cruribus non sunt humiliora: collum rectum est, & in altum exurgit, verticem paulo sublimiorem Camelo habet: propter quam partium inconcinnitatem (ἀσυμμετρίαν) nec tantam celeritatem habere puto, quantam dixit Artemidorus, insuperabilem affirmans. At nec fera quidem est, sed pecus; nullam enim feritatem præ se fert. Meminit & Plinius lib. 8. cap. 18.*

Elegans & parvus Africanus Bos, quem veteres Græci Bubalum appellârunt.

CAP. L.

SVMMA voluptas est homini studioso, & rerum antiquarum scrutatori, cùm in peregrinum aliquod & rarum animal incidit, ut illud veteri nomine exprimere nôrit: nam qui describere aliquam rem adgreditur non expressâ propriâ appellatione, næ is operam ludere videtur. Itaque cùm exiguum Africanum Bovem primùm conspiceremus quadrato & bene habito corpore & expolito; subitò nobis suspicio incidit, id animal esse quod veteres Græci Bubalon nuncupârunt: animadvertendum tamen est ne vocabulorum affinitas nobis imponat, nec pro hoc animali vulgarem Buffalum intelligamus. Nos porrò in eo omnes Bubali notas reperimus: ex Asamiâ in Cairum devectus fuerat, licet in Africa etiam inveniantur. Iam ætate grandis, corpore minor Cervo; sed habitiore & majore quàm caprea, tam quadrato & bene formato corpore, ut oculis gratus esset ejus aspectus: nam ejus pili flaui, adeò splendentes & læves erant, ut expoliti viderentur. Alvus magis rufa, ad flavum colorem tendens; dorsum ad fuscum accedebat: Bubuli pedes, breviaque & firma erant illi crura: collum crassum & breve, exiguis præditum palearibus: Caput bubulo simile; cujus vertici insidebant cornua nigra, incurva, ut Gazellæ, lunæque crescentis in modum inflexa, quibus haud multum se tueri potest, cùm in sese sint recurva: Bubulis auribus præditus, armos elatos & plenos habebat: caudam ut Camelopardalis, ad poplites usque promissam, nigris pilis fultam, duplo quàm equini crassioribus: Bovis mugitum edebat, sed non adeò sonorum. Breviter, si quis imaginetur se conspicere pusillum Bovem, quadrato corpore, pilo fulvo & splendente, cornibusque lunatis, surrectis, & in se recurvis, Bubali idæam habebit. Quoniam autem Bubali nomen ei dedimus, quod vulgariter Buffalo adaptatur, ingenuè fatemur vetustam Buffali appellationem nos ignorare: nam licet in Gallia nullos habeamus, adeò tamen frequentes sunt per Italiam, Græciam, & Asiam, ut nullum animal magis sit obvium. Itaque mirum videretur, si Aristoteles, qui in animalium perquisitione septies centena quinquaginta coronatorum millia, expensas faciente Alexandro, insumsit, illius non meminisset. Non negamus eum Bubali pluribus locis meminisse, & concedimus Buffalum intelligere voluisse: sed reliqui Auctores nobis dubitationem pariunt, an pusillum istum Bovem de quo egimus, intellige-

Ingens Alexandri liberalitas.

re non voluerit. Nam Plinius ait: Insignia tamen Boum ferorum genera, Bubalos, Bisontes, excellentique & vi & velocitate Uros, quibus imperitum vulgus Bubalorum nomen imponit, cùm id gignat Africa, Vituli potiùs Cervive quadam similitudine. Solinus eadem

eadem dicit. Omnes autem notæ quas Plinius suo Bubalo tribuit, huic pusillo quem descripsimus Bovi conveniunt. Itaque facilè asserimus, Plinium & Solinum per Bubalum minimè Buffalum intellexisse. Quoniam autem Bubalum in Cairo ad vivum exprimi curavimus, ejus iconem Lectoris oculis subiicere voluimus.

*Cervi genus Platiceroti simile, olim Axis nuncupatum: & Gazella, quæ veteribus * Oryx dicta.*

CAP. LI.

ADERAT etiam utriusque sexus Cervi vel Platycerotis quoddam genus in illius arcis area, quod agnoscere nequivimus, sed suspicione ducti, Axin esse arbitramur, de qua Plin. lib. 8. cap. 20. in hæc verba scripsit: In India & Boves solidis vngulis, » unicornes: & feram nomine Axin, Hinnuli pelle, pluribus candidioribusque maculis; sacram Libero patri. Uterque cornibus carebat, caudamque Platycerotis instar longam, ad poplites usque propendentem habebat, quæ Cervum non esse arguebat. Et sanè cùm initio videremus, Platycerotas esse existimabamus: sed diligentiùs deinde perpendentes & cum Platycerotis notis conferentes, opinionem mutavimus. Femina mare minor est: & utriusque corium orbicularibus maculis albis rutilum ad flavum tendentem colorem distinguentibus aspersum; venter albo colore insignis: in hoc à Camelopardali differunt, quòd in Camelopardali phœniceæ maculæ satis amplæ album colorem distinguunt, non autem rutilum, ut in hoc animali Axi. Vocem magis argutam & sonoram habent, quàm Cervus; mugientes enim audivi. Permultis igitur manifestis notis, eas feras neque cervos esse, neque Platycerotas, nobis occurrentibus, facilè inducti fuimus ut illas Axis nomine vocaremus. Aderant etiam cicures Gazellæ è silvestribus locis eò deductæ, Capreæ prorsus similes, corpore & colore Rupicapras referentes, anterioribus pedibus brevioribus, posterioribus longioribus, Leporis modo: nigram lineam supra oculos ductam habent ut Rupicapra: atque Capellæ instar balant: at barba carent. Pilus rutilus est, ad pallidum tendens, lævis & splendens: pectus & nates albescunt, ut in Platycerote: cauda subtus candicat, atque superiore parte fusca est, ad poplitum usque suffragines propendens, ut in Platycerote. Gazella multò leviore cursu montes conscendit, quàm in valles descendit, & in plano satis veloci impetu fertur. Aures arrigit ut Cervus, graciliaque crura habet & bisulcos pedes: collum oblongum & gracile uti Rupicapra. Maris cornua majora sunt, quàm feminarum, quæ omninò recta, nisi circa summum nonnihil incurvarentur, longioraque quàm Rupicapræ, & lunæ crescentis in modum inflexa. Nisi cicurentur, loca campestria, sterilia, & sicca inhabitare solent.

* *An Bellonius Orygis nomen Gazellæ rectè tribuerit, hæreo: nam licet Plinius Historia Naturalis lib.* VIII. *cap.* LIIII. *inter Capræ genera Orygem recenseat, Capra, inquit, in plurimas similitudines transfigurantur: sunt capreæ, sunt rupicapræ, sunt ibices pernicitatis mirandæ: sunt & oryges & damæ, & pygargi, & strepsicerotæ, multáque alia haud dissimilia: Orygi tamen quasdam notas tribuit, quas haud scio an Bellonius in sua Gazella observaverit. Sunt & Oryges, inquit, soli quibusdam dicti contrario pilo vestiri, & ad caput verso: Deinde lib.* XI. *cap.* XLVI. *(Aristotelem sequutus) unicum cornu illi dat. Solidipes & unicorne asinus tantùm Indicus; unicorne & bisulcum Oryx. Quin & Martialis Epigrammatum lib.* XIII. *sævum Orygem facit, inquiens,*

Matutinarum non ultima præda ferarum,
Sævus Oryx, constat qui mihi morte canum.

Ceterum aliud illud animal Gallis Dain *appellatum, cui Axin animal simile facit Bellonius, cùm eius Observationes Latinas faciebamus, Damæ nomine insigniebamus, vulgarem multorum opinionem sequuti: accuratiùs autem perpendentes notas à Veteribus Damæ attributas, hallucinatos esse nos, ingenuè fatemur: eam ob causam in hac altera editione, non Damæ vocabulo, sed Platycerotis expressimus. Arbitramur enim Gallorum* Dain *è Cervorum esse genere, & à Plinio lib.* XI. *cap.* XXXVII. *Platycerotam appellari, ubi de quadrupedum cornubus agens; Sparsit hæc, inquit, in ramos, ut cervorum: aliis simplicia tribuit, & in eodem genere subulonibus ex argumento dictis: aliorum finxit in palmas, digitosque emisit ex iis, unde platycerotas vocant: dedit ramosa capreis, sed parva, nec fecit decidua. Damæ porrò, quæ è caprarum genere est, ipso Plinio teste, ut diximus, cornua adunca tribuit. Rupicaprîs, inquit, in dorsum adunca, damis in adversum. Sed & Martialis lib. iam dicto Epigrammatum, Damam imbelle animal facit, his verbis:*

Dente timetur aper, defendunt cornua cervum,
Imbelles Damæ, quid nisi præda sumus?

Varias gesticulationes in Cairo fieri: Simiæ genus Callitriches nuncupatum.

CAP. LII.

ARABES multas gesticulationes in Cairo faciunt, quæ Constantinopoli non conspiciuntur: petauristæ verò gesticulando tympanum digitis pulsant, vocemque ad tympani strepitum pro arbitrio accommodant: tympanum enim ab altera duntaxat parte membranâ clausum est; ipsum lignum sex digitos latum, multa ænea fragmenta appensa habet sonitum simul edentia: sinistra autem tympanum tenentes, dextra digitis complodunt.

Multa animalia varias gesticulationes imitari magnâ facilitate edocent; atque inter reliqua, capras ipsas ephippium gestare, subsultare, & calcibus ferire equorum instar, quibus deinde simias sessores imponunt. Asinos item humi sese abiicere, volutare, atque mortuos se simulare docent, Simias quæ in illos insiliunt, se petere fingentes. Atque, quod rarum est, Cercopithecos similiter instructos habent, cùm tamen animal admodum inconstans sit. Magnas præterea Simias illas quas veteres Cynocephalos appellarunt, adeò edoctas habent, ut in orbem singulos spectatores adeant, manu protensa nummos sibi in illa numerari innuentes, quos deinde suo hero perferre norunt. Hac ratione varii generis Simias instituunt: inter quas nonnullæ à nostris differunt. Ex harum numero est quæ Plinio ob pilorum venustatem Callitriches nominatur. Rutilat ut aurea pensa, & è Cercopithecorum genere est, quod Aristoteli Cepus dictus: nam oblongam caudam habet ut Cercopithecus.

Qualis sit eorum apparatus qui Cairo Mecham proficisci volunt.

CAP. LIII.

QVVM singulis annis Caravanna ex Cairo Mecham iter conficiat, plurimi Turcæ Cairum conveniunt, ut huic profectioni sese comites addant, quam religionis causa in Mahometi gratiam (tametsi istîc sepultus non sit) suscipiunt. Cùm verò per ingentes solitudines, in quibus neque oppida neque ædificia inveniuntur, iter faciendum sit; res ad integram profectionem necessarias comparare solent, ut cicer, non elixum quidem illud, sed in sartagine tostum. Multæ enim sunt in Cairo officinæ, quæ ciceris tosti quæstu sese sustentant, magna copia illud vendentes; cùm nemo sit qui non emat, quantum illi in totam profectionem sufficiat. Turcæ Mecham proficiscentes, simul duo itinera absoluunt: alterum in Almedina, ubi Mahometi cadaver reconditum est, alterum in Mecham negociandi causa. Nam inde magnam vim Aromatum & aliarum mercium referunt: Mecha autem ea est quam veteres Petram nominarunt, de qua plura libro tertio.

Profectionis nostræ ex Cairo in montem Sinai descriptio: & de singulari carnis præparandæ ratione his qui longum iter suscipiunt.

CAPVT LIV.

NECESSARIIS omnibus rebus ad longam illam è Cairo in montem Sinai profectionem comparatis, per portam egressi ad Septentrionem vergentem, Caravannam invenimus, quæ non procul ab urbe secundum Moscheam quandam constiterat, donec omnes qui profecturi erant advenissent, exspectans. Nam per Arabiam iter facere non est tutum, nisi magno comitatu. Dominus itaque de Fumet viginti Ianitzeros corporis custodes habens, juxta Nilum castra posuit, ubi vasa atque utres fluminis aqua implevimus, quæ nobis & nostris equis in triduum sufficeret: siquidem per solitudines nobis erat transeundum, in quibus nulli fontes, nulli rivi reperiuntur. Annonam insuper habebamus, nobis in profectionem & reditum sufficientem: fuit enim camelus biscocto pane onustus, in Domini de Fumet, eorumque qui frequentes illum comitabantur, usum. alius item carnibus in sequentem modum præparatis. Multi arietes jugulati & in frusta secti elixantur; deinde abjectis ossibus, in minuta frusta extremi pollicis articuli magnitudine conciduntur; quæ cum cepis & pinguedine porrò ad totius aquei humoris absumptionem elixata, sale & aromatibus asperguntur, & vasculis reconduntur. Hæ carnes sic

paratæ diu conſervari poſſunt: nam poſt decimum quintum etiam diem, addita cepa calefactæ, videntur illo ipſo die apparatæ, nobiſque in ſolitudinibus deliciæ fuerunt. Eo die ingentem perpeſſi ſumus æſtum, nulla aura ſpirante. Noctem ſequentem ſub tentoriis ad Nili ripam fixis, duximus: atque media nocte digreſſi, ut æſtum fugeremus, per ſteriles arenas pedibus cedentes iter faciebamus, in quibus nihil aliud creſcit quàm Hyoſcyami nigri genus, tantâ abundantiâ, ut agri duntaxat illo vireſcerent. Hujus ſemine Ægyptii oleum conficiunt, non modo ad lucernas, ſed ad alia pleraque illis utile. Poſtridie ſubortus eſt lenis ventus, qui totius diei æſtum temperavit nobis ad Orientem tendentibus. In arenoſo autem iſto ſolo muris genus invenimus, jam dicti Hyoſcyami ſemine ſolummodo victitans; dorſo cinerei coloris, candida alvo, ſatis oblongo corpore, prolixaque cauda, & mucronato ore, ut nobis facilè obſervare licuit; nam quocunque profecti ſuimus, ferreum ligonem ſemper circumtulimus, quo effoſſa terra, & hunc murem, & varii generis ſerpentes eduximus. Meridie ſub tentoriis ſubſtitimus, ut cameli & equi paullulum quieſcerent: quibus noctu aquam ex utribus depromptam bibendam dedimus. Cameli autem non biberunt, quia triduo aut quatriduo integro ſine potu perſiſtere poſſunt. Qui prodiderunt Arabes per ſolitudines iter facientes camelis accinere ſolere, ut gradientes excitent, verum dixerunt: nam qui camelos agunt, illorum paſſus obſervantes, ſimulque gradientes, cantum ad ipſorum paſſus accommodant. Iſtîc uſque ad mediam noctem ſubſtitimus, quæ frigidiuſcula fuit, ob aërem nebuloſum & frigidum (nebulæ enim iſtîc Septembri menſe non minus humectant, quàm in Europa rores Maio) interdiu tamen vehementiſſimus eſt æſtus. deinde ad iter nos accinximus, ut frigidiuſculâ noctis aurâ frueremur, diu in tenebris iter facientes, donec jam diluculo ad Suez puteum perveniremus, quod tribus caſtriis ſive ſtationibus factum eſt: prior enim à Cairo ad Nili ripam, fuit ſub Palmarum arboribus, altera in ampla planicie, tertia ad puteum Suez. Omnibus iſtac iter facientibus conſtitutas manſiones, quas ſtationes appellavimus, ſequi neceſſe eſt: diſtat autem hic puteus duntaxat ſeſquimilliari, hoc eſt, ſeſquihoræ ſpacio ab oppido Suez; & caſtello includitur, in quo toto die ſubſtitimus. Ejus aqua ſalſa eſt, quam tamen viatores & Suez incolæ potare coguntur, alterius penuriâ, niſi è Nilo importetur, licet in arce Sues ingens & elegans ſit ciſterna, quæ ſemel vel bis in anno aquâ pluuiâ impletur: nam tametſi rarò iſtîc pluat, ingentes tamen interdum decidunt imbres. Putei aqua ad potum camelis & equis præbendum duntaxat idonea eſt: nam viatores aliam in ſuum uſum deferre ſolent. Perquirens in ea regione ſtirpes, atque aliquantulum per planiciem progreſſus, Ambroſiam, Senam, Hiericuntinam quam vocant roſam, Colocynthidem, Acaciam, Paliurum Agathoclis, à Theophraſto deſcriptum, Geniſtæ peculiare genus, Rhamni duo genera, atque arborem à Græcis Cairi incolis Oenoplia dictam inveni. Iſtîc viperam cepi atque binos Ceraſtas, marem & feminam, quos, anatome factâ, ſigillatim deſcripſimus, eorumque exuvias tomento explevimus. Licet porrò plura de hoc Ceraſte cum aliis ſerpentibus egerimus, hîc tamen etiam meminiſſe libet eum bina tubercula, inſtar hordei granorum ſupra oculos habere, gemina minuta cornua imitantia, quorum Ariſtoteles meminit, Colubros Thebanos eos nuncupans. At quemadmodum omnes auctores, alterius veſtigia ſequentes, in prioris errorem incidunt; ſic Solinus Plinii verba ſequutus hallucinatus eſt, cùm Ceraſten octonis cornibus eſſe præditum ſcripſit; etenim rem non ita ſe habere comperimus. Dentes viperinis ſimiles, ſimilique ordine diſpoſitos habet. Haud ignari ſumus magnam eſſe inter viperas differentiam, pro regionum in quibus vivunt, diverſitate: nam diligente curâ quam in iis cognoſcendis adhibuimus, factum eſt, ut in Anglia, Gallia, Italia, Græcia, Aſia, & AEgypto obſervaverimus, corpore coloreque inter ſe differentes, etjam in variis Galliæ provinciis. Viperam autem eam intelligimus quam Turonenſes & Cenomanni Aſpic nominant. Sed & in Arvernia inveniri, teſtes habemus. Nam cùm apud Fratrum Minimorum Monaſterium, ab Epiſcopo Claremontano Dn. Guilelmo du Prat apud Beauregard exſtructum, eſſemus, Renatus des prez, Epiſcopi familiæ pharmacopœus, Cenomannus, Foletourte municeps, nuda manu unam coram Epiſcopo ejuſque univerſa familia apprehendit, colubrum eſſe exiſtimans: at præmorſo ab ea illius pollice, totum brachium illico inflammatum, cum ejuſmodi ſymptomatibus, ut toto octiduo de ejus ſalute perquam exigua ſpes relinqueretur: poſtea tamen ſanitati reſtitutus eſt. Ceraſtes non minùs quàm Vipera omnis & Salamandra, vivum animal parit. Quia verò Ariſtoteles ultimo cap lib. 5. de Hiſtoria animalium de Vipera ſcribit in hunc modum: Parit
» catulos obvolutos membranis, quæ tertiâ die rumpuntur. Evenit interdum, ut qui in
» utero adhuc ſunt, abroſis membranis perrumpant: parit enim diebus ſingulis ſingulos, & plures quàm viginti. Id nos impulit ut admiranda Dei opera, viperas ſcilicet prægnantes, videre cuperemus. Attamen pace illius dixerim, ſine tunicis illos parere nobis viſa eſt.

Quod

* Quod propterea hîc adiicere libuit, ut alii noſtrâ dubitatione admoniti, etiam obſervent, & iſtam dubitationem nobis adimant.

Plurimas alias inſuper plantas eo agro invenimus, quas neque veteri neque recenti nomine exprimere potuimus.

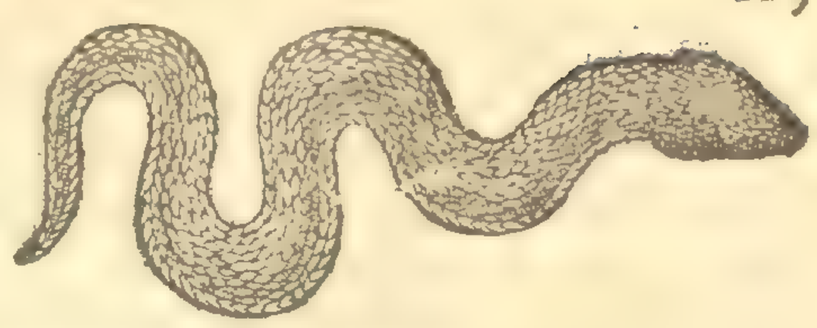

Hallucinaris Belloni: nam plerique viperas fœtum ſuum membranâ involutum abiicere obſervârunt: inter quos eſt doctiſſimus idemq; diligentiſſimus Naturæ ſcrutator Ferdinandus Imperatus. Eius verba apponam ut ſunt Lib.XXVIII. eius Hiſtoriæ Naturalis: In ea opinione, inquit, fuit Ariſtoteles, viperas ſingulis dumtaxat diebus unum fœtum párere, partumq; per viginti dies durare, priores autem fœtus ſexto demum à partu die membranam quâ involuti, rumperes poſteriores verò qui diutiùs in ventre hærent, membranam quâ ambiuntur in utero adhuc exiſtentes perfringere: attamen nos obſervavimus uno die omnes fœtus eiicere, ſingulósque ſuâ membranâ involutos, quâ ruptâ ſexto inſequente die aliam membranam tamquam exuvium & ſenectam abiiciunt.

Altiſſimi in Arabia deſerta putei deſcriptio.

CAPVT LV.

PVTEVS porrò, cujus meminimus, ut ipſius formam deſcribamus meretur: nam revera admirabilis eſt: & magnis ſumptibus exſtructus olim fuit, cùm Sultanus Ægypto imperaret, ut urbis Sues incolæ faciliorem aquationem haberent, & viatores iſtac tranſeuntes ſuis jumentis aquam potandam præbere poſſent. Ædificium eſt non admodum amplum, muris cinctum, & arcis inſtar quadrangulare, in quo machina eſt ad hauriendam ex puteo, qui altiſſimus eſt, aquam exſtructa, cum rotâ, quæ à bobus circumagitur: ſupra rotam bini ſunt funes ſimul colligati ad pedis diſtantiam; ſecundum quorum longitudinem multi urcei adnexi, qui, verſatâ à bobus rotâ, aquam ex puteo educunt, atque in alveum ſub rota collocatum effundunt, quæ deinde per canalem extra arcem in ciſternam fluit. Hujus machinæ deſcriptio, ſit tanquam typus omnium reliquarum quæ in Ægyptiis hortis ſunt: nam ad hujus exemplar omnes ferè fabricatæ. Paullo munitior eſt hæc arx, ut homines cum ſuis jumentis tutiores eſſe queant.

Plantæ, quæ arenoſis circa Sues locis naſcuntur.

CAP. LVI.

CVM apud eum puteum toto, ut diximus, die ſubſtitiſſemus, diu ante intempeſtam noctem diſceſſimus, nec urbem ingredi voluimus, niſi in reditu. Luceſcente die, ad Arabici ſinus littus pervenimus, Sues ad quartam milliaris partem poſt nos relictâ: atque per ſterilem ſolitudinem itinere facto, ubi nullæ ſtirpes naſcebantur præter Acáciam, cujus gummi diligenter ab Arabibus collecto, per Europam in atramento & coloribus conficiendis utuntur; licet recentiorum nonnulli aliter exiſtiment. Demonſtrabimus tamen in libro de Arboribus perpetuò virentibus, id eſſe quod veteres *Gummi Arabicum* nuncupârunt. Ejus folia adeò tenuia ſunt, ut eorum ala pollice contegi queat; quæ ſi numerentur, trecenta & quinquaginta reperies. Incolæ ejus ramos longis perticis flagellant, ut folia decutiant à pecore devoranda. Ejus iconem ad viuum expreſſam hîc adpoſuimus.

Acacia vera.

Superato Sues, latam planiciem ingreſſi ſumus Sena virente obſitam, quæ iſtîc ſponte naſcitur, qualis ad nos à mercatoribus adfertur. Sena autem quæ in officinis venalis eſt, duorum eſt generum, ut ex ejus delectu appâret: altera enim planas habet ſiliquas, falcis in modum incurvas, foliaque mucronata: altera etiam planas habet ſiliquas, ut prior, at multo latiores, & minùs incuruas, foliaque obtuſo mucrone prædita. Prior præfertur, atque Orientalis cognominatur: altera, quam mediam vocant, imbecillior. Regiones unde devehuntur, hanc differentiam pariunt. Rerum ſibi ſimilium affinitas facit ut errores nonnunquam committantur, quemadmodum in Sena & Colutea noſtris hortis vulgari accidit, plurimis Senæ genus eſſe affirmantibus: falluntur tamen; nam nullas facultates cum Sena (quæ perpetuò viret) communes habet.

Duodecim amari fontes Moſis, quorum Plinius meminit.

CAP. LVII.

LICET ſatis maturè ad duodecim fontes perueniſſemus, iſtîc tamen ſubſtitimus. Horum aqua admodum ſalſa eſt & amara: feruntque duodecim fontes illos eſſe, quorum in Bibliis fit mentio: nam Moſis fontes adhuc nominantur: Solo ſterili, arenoſo nitroſoque in ampliſſima planicie ſiti ſunt, plus quinquaginta paſſibus ab invicem diſſiti; non quòd omnes æqualiter inter ſe diſtent, ſed unus centum, alter quinquaginta, reliqui plus vel minus. Omnes è terra ſcaturiunt ad tumuli vel colliculi radices, atque in varios rivos ſeſe diffundunt, fontium perennium inſtar, qui paulo pòſt in arena ſe condunt & evaneſcunt. Æſtus tantam ſitim nobis conciliaverat, ut ſalſam illam aquam ſinguli bibere cogeremur: quæ licet ob nitrum amara eſſet, ab omnibus tamen ob ſummam ſitim grati ſapotis fuit reperta.

Lib. VI. cap. XXIX. *Plinius de his fontibus luculenter meminit, &* Fontes amaros *appellat, ubi ait Ptolemæum foſſam duxiſſe latitudine pedum centum, altitudine triginta, in longitudinem triginta ſeptem millium & quingentorum paſſuum, uſque ad fontes amaros. Vltrà, deterruit inundationis metus, excelſiore tribus cubitis Rubro mari comperto, quàm terra Ægypti, vel, ne immiſſo mari corrumperetur aqua Nili, quæ ſola potum præbet.*

Rubri maris ſive Sinus Arabici canalis.

CAPVT LVIII.

ARABICVS ſinus ad oppidum Sues deſinit, ubi ſtatio eſt triremium Turcicarum, quæ in continentem hieme ſubducuntur, quia portus ille à ventis malè tutus. Hoc mare, canalis ſive ſinus duntaxat eſt, haud latior Sequanâ inter *Haure-fleur*, & *Honde-fleur*, qui ſine difficultate & periculo navigari non poteſt, ob ſcopulorum frequentiam: à Septentrione verſus meridiem vergens, & à Sues ortum habens, per triginta ferè miliaria rectâ lineâ extenditur, paulo tamen infra duodecim fontes, nonnihil ad occaſum ſeſe convertens. Nonnulli hujus maris aquam, ſolúmve aut arenam rubere exiſtimant: ſed falluntur. Planicies in qua verſabamur, ferè æqualem cum Sinus Arabici littore altitudinem habebat: ab altera parte celſiſſimi montes & rupes ipſum cingunt. Fontes gemino baliſtæ jactu à mari duntaxat abſunt; à montibus verò, quos ad ſiniſtram conſpiciebamus, integro circiter miliari. Ab æſtus maris receſſu, varia minutorum piſciculorum, tum etiam conchyliorum & aliorum excrementorum marinorum genera obſervavimus, & in his erinacei marini quintum genus nuſquam alibi nobis conſpectum, licet jam alia quatuor inter ſe differentia obſervaſſemus. Omnes conchæ in ingentem magnitudinem excreſcunt, vel climatis, vel temperati aëris, vel alimenti ratione.

Rhamni

Rhamni frutex ad sinus Arabici littus nascens.

CAP. LIX.

SECVNDVM littus ejus maris, fruticem invenimus Rhamno alteri similem, foliis crassis admodum, salsis & candicantibus: rami spinis horrent, sed obtusioribus, ut in Europæo rhamno. Gazellarum etiam vestigia observavimus, cordis figura in arenis impressa, æquabilis etenim est arena. Ex proximis montibus descendunt, ut ex dictis fontibus bibant, & Rhamni folia depascantur. Nos illîc quartam à Cairo stationem, & à Nilo tertiam habuimus. Impletis utribus, progressi sumus per saxosa & arida loca, nulliscque fruticibus prædita, exceptis quibusdam genistis. Summus toto illo die nos adussit calor: nam Borealis, qui superioribus diebus nos recreaverat, ventus planè desierat. Et licet aqua è fontibus hausta, salsa, fœtida, & solis ardore quodammodo fervida esset, vix tamen ad exstinguendam in itinere sitim suffecit: suo enim calore sitim potiùs augebat quàm sedabat.

Chamæleones; lanifera, & varia alia arbores, in Arabia.

CAPVT LX.

CHAMÆLEONES invenimus multis notis ab Ægyptiis differentes: minores enim sunt, coloriscque planè diversi, videlicet albi, cui ruber admixtus sit: licet autem utrumque genus libro de Serpentibus describemus; ejus tamen iconem hoc loco exhibere libuit, cùm ut ejus forma agnoscatur, tum quòd antè sæpiùs ejus meminimus.

Gazellarum greges per agros pascentes & currentes vidimus. Circiter autem meridiem substitimus, ut jumenta quiescerent; & sub tentoriis ob summum calorem delituimus. Noctu denuò jumentis oneratis discessimus, ut nocturno frigore frueremur; tum colles & tumulos invenire cœpimus; atque ad exiguum fontem progressi, quintam stationem habuimus; comparata istîc viva animalia, quæ hinc inde à pastoribus quibusdam agebantur, mactavimus, atque exstructo igne è Tamaricis, arboriscque laniferæ, & Acaciæ Oenopliæque lignis, eorum carnes decoximus. Per istos colles oberrantes, Cappares invenimus, pumilarum ficuum altitudinem æquantes, ut nobis conscendendæ fuerint ad earum fructus colligendos, gallinacei ovi magnitudine, & semina intus continentes piperis instar calida: ipsæ Cappares juglandibus magnitudine non cedunt. Ut verò Insubres album sinapi in vinùm vernachiam iniiciunt, ne ferveat, sed diutiùs suam dulcedinem retineat: sic Arabes istarum Capparum semina in suis vinis commiscere solent, ut dulcia ea conservent; quod etiam Avicenna annotavit. Herodotus primus meminit illius arboris lanigeræ: quem sequuti sunt Theophrastus, Plinius, & plerique alii. Ex earum arborum albo est, quæ perpetua fronde virent. Ejus lana bombycinis staminibus tenuior est, ex qua Arabes elegantes pannos texunt, longè tenuiores sericeis, & ex gossipio confectis candidiores. Quod facilè colligere licet ex ejus fructu, quem retulimus lanâ plenum. Per montana deinde, stirpibusque carentia & steriliora ipsis solitudinibus quas superaveramus loca iter fecimus: atque à mari digressi, tentoria fiximus eo vespere in quadam planicie Amphitheatrum quoddam ementiente: nam undiq. montibus cingitur, unico excepto loco. Hæc fuit sexta nostra mansio. Refectis quiete corporibes, & temperato calore, per reliquam diei partem cum subsequente nocte iter fecimus, atque sub diluculum denuò ad mare pervenimus: nam ubi digressi eramus, in arcum se quodammodò incurvabat. Ad trium ferè sagittarum jactum per aquam secundũ littus gradiendum nobis fuit; deinde eo relicto, in magnas angustias concedendũ inter arenosos montes, in quibus etiam lanigeras arbores & Cappares arborescentes invenimus. Superatis iis montibus, in planiciem pervenimus, in qua magnos Gazellarũ greges vidimus, tam procul ab aquis viventes, ut ea de causa asseramus ipsas non bibere; vel si bibant, rariùs id facere: quod difficile creditu nõ est, & veteres etiam scriptum reliquerunt: nam & plurima alia animalia sine potu viuunt; imò Anglicanæ Oves, Cerastes atque Viperæ inter reliqua serpentum genera, à potu abstinent; ut Chamæleones sine alimento plus quàm integrum annum vivere queunt. Confecto magno itinere, & calore

Chamæleon.

jam ingravescente, ejus vitandi causa substitimus: æstu autem mitigato, jumentisque illico oneratis, tota nocte iter fecimus, inter difficiles rupes ingressi, quæ Arabiam Petream à deserta dividunt.

Primus pagus quem in montem Sinai tendentes invenimus.

Cap. LXI.

Iam ipsa luce perveneramus in apertum locum, dextra & sinistra celsis montibus obsitum, ubi rivum aquæ fontanæ dulcis limpidæque invenimus, ex monte procul inde dissito delabentem. Ea prima aqua dulcis toto itinere à Cairo usque nobis obtigit. Insignis pagus ad hujus loci ingressum ab Arabibus habitatus nomine Pharagou erat, licet terna aut quaterna ædificia exstructa duntaxat haberet: nam ejus regionis pagi in ædium structurâ non consistunt, sed hominum numero, qui sub palmarum arboribus habitant, aut sub rupibus: suas enim ædes subterraneas condunt, ut apud Turones & Lodunenses, atque multis aliis nostræ Galliæ locis secundum amnes. Ianissarus corniceni pyxide tormentaria istîc deturbavit, quam Domino de Fumet obtulit. Pharagou locus nobis elegans visus est, ejus regionis quam emensi eramus respectu: nam punicæ mali, palmæ, oleæ, ficus, pyri, & aliæ arbores fructiferæ egregiam præbent umbram: atque is primus pagus fuit, excepto Sues, quem à nostro ex Cairo discessu invenimus. Refectis corporibus hujus aquæ dulcis potu, utribusque eâ expletis, & necessariis rebus comparatis, veluti gallinis, capris, vervecibus, pomis, pyris, granatis, vuisque recentibus, denuò jumenta oneravimus, atque nostrum iter prosequuti sumus. Ejus regionis incolæ, cùm raræ sint pluviæ, alia, ut dixi, tecta non expetunt, quàm Palmarum ramos, earum truncis subnixos, quo se aliquantulum à Solis ardore tueantur: ideoque fusci sunt coloris: asini autem, equi, cameli, vervices, hœdi, boves, vaccæ, capræ, gallinæ, ceteraque animalia, multo sunt minora Ægyptiacis. Rupe deinde cõscensa, Balani myrepsicæ arbores inter saxa provenientes conspeximus Betulæ magnitudine, similibusque ramis: caudice etiam candido, ut procul intuentes, Betulam esse existimaremus. Pharagou incolæ, ejus fructus diligenter legunt, & ex illis multum olei exprimunt. Ut autem istam arborem observaremus, occasionem nobis præbuit ejus semen cum suis siliquis trigonis, ab incola Arabe in acervum congestum apud pagum. In rivo autem similes plantas animadvertimus, quæ ad Europæ rivos nasci solent, ut Sysimbrium, Pulegium, Conyzam, Anagallidem aquaticam, Cardaminen, & Scirpos. Adverso rivo ascendentes, sub Palmarum silvis totum illum diem per continuas valles iter faciendo insumsimus, parumper tamen subsistentes, nostrorum jumentorum recreandorum causa: inde porrò totâ nocte equitantes, ad radices præaltorum montium Sinai, cùm illucesceret, pervenimus, isticque aliquantulum quievimus: paulò pòst, per difficilem ascensum subeundum fuit, ut in summum montem Sinai perveniremus. Humanâ enim arte gradus ex solido saxo parati sunt, & interdum in ipsa rupe excisi, quo faciliùs cameli atque alia animantia in montem traduci queant: rarò autem equi, ob niniiam itineris difficultatem. Is ascensus per dimidium miliare durat. Cùm ad summum pervenissemus, plus quàm binis adhuc milliaribus nobis progrediendum' fuit inter montes tumulorum rotundorum instar hinc inde dispersos, & ab invicem dissitos, alios aliis majores. Tum demum à meridie ad monasterium pervenimus; licet summo diluculo montem conscendere incepissemus.

Mons Sinai.

Cap. LXII.

De Sinai monte agere volentibus, cùm nihil celebrius istîc sit ipso monasterio; operæprecium visum est, primùm significare, monachos qui istîc habitant, Christianos Maronitas esse, atque Græco ritu vivere: qui jamdudum de nostro adventu præmoniti, obviam progressi, nos humaniter exceperunt. Eorum monasterium exstructum est ut quæ in monte Atho sunt, illi quod Agias Laura dicitur admodum simile. Templum humili loco structum est, quemadmodum & monasterium Ivero. Circiter sexaginta Caloieri Maronitæ ut plurimum in eo monasterio versantur, quorum nonnulli Græci, alii Syri, alii Arabes, omnes tamen Caloieri nomen retinentes, & Græco ritu viventes. Perinde ac si monachi Germani, Itali & Hispani Gallis essent permixti; qui licet diverso uterentur sermone, ejusdem tamen professionis essent. Peregrini montem Sinai accedentes,

dentes, in monasterio excipiuntur (nullùm enim aliud est diversorium) in valle sito ad radices montis Oreb, magnam que habente aquarum commoditatem : nam rivus è monte delabens eò perfluit, cisternamque implet aquâ limpidâ, frigidâ, dulci, & omnibus suis dotibus præditâ. Præaltis muris cingitur, ut etiam adversus hostes qui impetum in illos facere vellent, sese tueri queant. Istìc & Moschea est pro Arabibus & Turcis, & hospitium illis deputatum: nam Christianis montem accedere non licet, nisi comitantibus Turcis Arabibus. Per montis Sinai valles, amœnissimi conspiciuntur horti, in quibus vites & legumina coluntur, tum etiam brassicæ, lactucæ, betæ, cepæ, allia, porrum, & similes vulgares herbæ; arbores item fructiferæ varii generis, præsertim verò amygdalæ.

Montis Oreb descriptio.

CAP. LXIII.

SVMPTO prandio in monasterio, remissoque solis ardore, montem Oreb conscendere instituimus, itineris indicibus Caloieris; qui quæ singularia in hoc monte observanda essent, nos docerent, riuum qui in monasterium defluit, ducem sequuti. Ex Caloieris itineris indicibus vnus septuagenarius æquè agilis in ascensu erat atque quispiam alius in universo comitatu: magnũ sanè bonæ valetudinis indicium in hujus montis incolis: omnes enim eramus pedites. Montẽ conscendentibus Oriens objectus erat: paulo altiùs progressi, sub montis Oreb vertice vallem invenimus, in qua templum exstructum loco quo Helias cõmoratus esse dicitur : altiùs porrò, gradus lapide solido excisos, atq. portam quæ olim ad graduum initiũ claudi solebat, ad latus illud separandum; ut qui præsidium istic collocare velit, descensu ex monte in eum locum facilè arceat. Ad summum montis Oreb verticem perducti, aliud templum invenimus : fuit autem iste mons habitatus ob fontis commoditatem, non mons Sinai, qui aridus est. Diodorus de Iudæorum regione agens, hujus montis meminit, Abbatæorum regionem appellans. Scribit enim saxum istic esse munitissimum, quod à paucis defendi queat, quoniam unicus est & perdifficilis aditus. Hunc locum velle illum intelligere nobis videtur : nullus etenim alius totâ eâ regione reperitur, cui hæ notæ convenire possint, quàm monti Oreb. Itineris indices sigillatim nobis sacra loca demonstrabant, præsertim autem ea quorum in Bibliis fit mentio. Plurimorum Gallorum nomina sacelli montis Oreb muris inscripta legimus, qui se istuc perveniisse hac ratione testari voluerunt. Descendentes porrò, magnam cisternam inter binas rupes exstructam vidimus, non procul à sacello iam dicto, Agiasina nuncupato, in quâ pluvia aqua adservatur, de quâ bibimus: nam unus ex indicibus de industriâ lebetem cum fune ad aquam hauriendam detulerat. Montem conscendimus quà ad Orientem vergit, descendimus verò eâ parte quæ Occidentem spectat : ad cujus radices exiguum monasterium Saranda Pateres nuncupatum situm est, in quo ea nocte pernoctavimus.

Aliud monasterium ad radices montis Oreb situm: & saxum, ex quo aqua effluxit filiis Israël.

CAPVT LXIV.

HOC angustum monasterium ex altero dependens, templo præditum est, & à quadraginta Patribus nomen habet, in quo panem, vinum, & olivas conditas invenimus. Istîc sunt horti, varii generis fructibus exculti. Postridie inde discessimus, montem Sinai conscensuri, qua ad Orientem vergit, nos autem ad Meridiem spectantes. Sinai mons, Oreb longè celsior est: quemadmodum autem Athos mons, Sole ad occasum tendente, insulam Lemnon inumbrat; sic mons Sinai, Sole Oriente, monti Oreb umbram facit. Cùm ad montis verticem perveniissemus, durissimum saxum esse deprehendimus ferrei coloris, plantis tamen non carens : nam Absinthium seriphium, cujus semen Barbotina Gallis, vel Contra vermes nuncupatur, frequens istic nascitur, Panax item Asclepium, Conyza, Eupatorium Arabum. undique montibus cingitur, & celsitudine superat montem Oetam in Græcia, vel Idam in Creta : at nostra opinione Olympo Phrygiæ humilior est. Adeò tamen celsus est, ut cùm faciem ad Meridiem obverteremus, facile utrumque littus sinus Arabici, aliter Mare rubrum nuncupati, conspiceremus, quod in Britannici arcus formam incurvari videbamus: montes præterea, in quibus situm est monasterium Divi Antonii aut D. Macarii in solitudinibus Æthiopiæ finitimis supra mare rubrum, ubi etiam habitant Caloieri Christiani, & Armenii, aliter Maronitæ nuncupati.

Deinde ad Orientem obverſis, quouſque acies oculorum penetrare poterat, nihil niſi montes & celſiſſimæ aſperrimæque rupes Arabiæ Petræ ad montem Sinai pertingentes, oculis noſtris objectæ erant. Inde porrò ad Septentrionem converſi, ſupra montem Oreb, qui ſeſquimiliari duntaxat inde abeſt, regionem frequentibus ſcopulis & montibus obſitam videbamus, ad Orientalem uſque plagam extenſam, in qua Hieruſalem, in montanis Monti Sinai contiguis ſita. Ad Occidentem ſpectantibus, nihil aliud oculis noſtris ſeſe offerebat, præter Arabiam deſertam, ſterilem & arenoſam, quam, ex Cairo venientes, emenſi eramus: inter Occidentem verò & Septentrionem, ſereno aëre, regionem in qua mare Mediterraneum, quod quinque dierum itinere aberat, diſcernere potuimus, non ipſum mare conſpicere. Iſtîc etiam fons eſt ex eodem montis latere ſcaturiens, qui in monaſterium Quadraginta Patrum, Quarenta Padri dictum, defluit, vallemque & Caloierorum hortos irrigat. Planicies in ſummo montis vertice non multo amplior eſt maximæ Pyramidis faſtigio, hoc eſt, quatuor * paſſuum: ſed paulo infra multo eſt amplior: neque eò perveniri poteſt ſine ſumma difficultate, quoniam nulli adſunt gradus, & rupes eſt admodum præceps. Deſcendimus deinde in monaſterium Quarenta-Padri dictum, ubi cæna ſumta pernoctavimus: deinde ad D. Catharinæ monaſterium, unde pridie diſceſſeramus, regreſſi ſumus. Oſtenſa eſt nobis in itinere rupes unde effluxit aqua quæ filiis Iſraël ſitim ſedavit, Moſe eam virgâ feriente: ſolidum eſt ſaxum, ſurrectum, ejuſdem qualitatis & coloris cum Thebaico lapide, ex quo cùm Obeliſci ſunt exſtructi, tum Pompeii columna in Alexandria; nam variorum colorum granulis diſtinctum eſt, ut Thebaicus lapis: hinc nata occaſio, ut plurimi cogitarint lapidem eſſe arte humana conglutinatum & paratum: attamen falluntur; quandoquidem nullus lapis æquè ferro reſiſtat. Cùm autem vicinus ſit rivus qui ex ſummo montis Sinai vertice delabitur, in ſuſpicionem venimus, eam rupem non eſſe quam Moſes feriiſſet, aut nullum iſtîc tum temporis fuiſſe rivum: vel, quod omnium pace dictum volo, Caloieri rupem (unde fontis ſcaturigo emanat) ſupra montem demonſtrare potius debuerant.

* *Cap.* XLIII. *huius libri maxima Pyramidis faſtigium duos dumtaxat paſſus amplum eſſe ſcribebat.*

Loca ſacra quæ in Monte Sinai ſunt.

CAP. LXV.

PRÆCEDENTIBVS diebus per ſupremum montis Oreb verticem iter feceramus: at hoc die ſecundum radices eum circumivimus, & eum locum tranſivimus in quo filii Iſraël fuſilem vitulum conflantes poſtea adorarunt. Hujus monaſterii atq. aliorum quæ in ſolitudinibus, quale D. Antonii, & D. Macarii, Caloieri, nullum frumentũ colligunt; at Patriarcha in Cairo habitans, ſingulis annis illis mittit, & Ægyptiaca legumina: oppidi Tor ad Rubri maris littus incolæ ſiccos etiam piſces; inter quos Salpas, Sargos, Sparos, & Cantharos exſiccatos obſervavimus. Reconditas item habent colymbades olivas & legumina. Pecus in vallibus alunt, non ut ejus carnibus veſcantur, ſed ut illo venundato, ex ejus lanâ quæſtum faciant, ad alenda ſua mancipia; qui verò in vallibus habitant ut lac excipiant & caſeos conficiant: nam Caloieri Græci neq. caſeo, neque butyro, neq. carnibus veſcuntur. Vites colunt, & nonnulla legumina ſerunt: ſolum enim in vallibus ſitum cùm riguum ſit & humidum, ſatis temperatum eſt. Nam præaltus licet ſit hic mons, adeò tamen frigidus non eſt ut Europæ Alpes: neq. tam calidus ut Europæ plana & humilia. Adeò autem ſterilia & arida ſunt hæc montana, ut nihil (præter paucula quædam in humidioribus locis) coli poſſit. Eâ nocte in D. Catharinæ monaſterio quievimus. Poſtridie demonſtrata nobis eſt in templo penſilis capſa, in quâ Catharinæ oſſa adſervãtur. Sacra Græco ritu celebrantur: multiſque elegantibus picturis & Divorum reliquiis templum ornatum eſt. Turcæ qui montem Sinai accedunt, iſtîc etiam Meſgedam ſive Moſcheam habent, ſed extra Chriſtianorum templi ſepta: nam & ipſi religionis gratiâ eò proficiſcuntur. Caloieri exteris cibum adminiſtrare ſolent tam Turcis quàm Chriſtianis; ſed vilem admodum & exigui precii: oryzam nimirum, frumentum, fabas, aut piſa. Hæc decocta in lignea paropſide media area proponere ſolent, quam cochlearibus coronant, & modicum panis ſine mantili addunt: ſinguli deinde eò advenientes Arabum ritu ſe componunt, nempe ut pedibus extremis inflexis ipſorum calcaneis inſideant. Hoc enim ſedendi genus ab omnibus Arabibus uſurpatur. Turcæ verò aliter ſedent, nempe more ſartorũ Gallorum. Ipſe Schecarab, qui Dominum de Fumet à Cairo huc uſque conduxerat, atque ipſius Nobiles eâdem cum Arabibus ratione ſederunt. Caloieri liquidam Mannam in ſuis montibus colligunt, quam Tereniabin, ad durioris & concretæ differentiam, nominant. Nam quæ Tereniabin ab

Arabicis

Arabicis Auctoribus appellatur, fictilibus adservatur ut mel, atque in Cairum venalis defertur: Hippocrates cedrium mel, reliqui Græci Libani rorem dixerunt. In Gallia, ex Brianson delata, & in Laricibus summo montium jugo collecta, dura est, à jam dictà differens. Cùm autem Manna duorum generum sit, utrumque genus in Cairi officinis venale reperitur: unum solidum, Mannæ appellatione; aliud liquidum, Tereniabin nomine: de quibus hoc loco nihil dicemus, cùm in libro de Arboribus perpetuâ fronde virentibus, satis superque de eis egerimus.

E monte Sinai in Taurum iter.

CAPVT LXVI.

IAM discessuros Caloieri baculis donârunt oblongis, teretibus, lævigatis & satis gravibus, quos ex eâdem arbore revulsos aiebant, ex qua Mosis virga confecta erat, quâ percusso saxo, aquam filiis Israël elicuit. Videretur hæc arbor Acacia, nisi enodis esset. Nos, relicto quod emensi eramus itinere, id, quod Taurum ducit, ingressi sumus, quod duorum duntaxat est dierum. Magnos Gazellarum greges discurrentes per Sinai montes & rupes observavimus, quæ instar ovilium gregum multiplicantur, quòd nemo eas venetur. Noctem in planicie duximus; postridie summo mane ad eum montem profecti sumus, qui unico die superandus erat, inter Taurum & montem Sinai, admodum difficilem. Omnes magna ex parte Absinthio Seriphio & Pontico, Ambrosia Arabum, Eupatorio, Papavere corniculato, Balani myrepsicæ arbore, atque Genistæ Arabicæ genere à nostra diversæ obsiti sunt. Nascuntur etiam in saxorum fissuris Cappares, plurimum ab his quæ in arbores adolescunt, & quæ in Græcia proveniunt, differentes. Monte tandem superato, ejus descensus longe difficilior nobis fuit quàm ascensus: nam cùm celso loco essemus, magis difficilis visus est descensus ipsâ ascensione. Paululum in descensu progressi, amœnum fontem reperimus, qui secundum nostrum iter decurrebat, ejus rivum diu sequuti, Acaciæ nonnullæ stirpes, & Heliotropii majoris (quod in fruticem trium cubitorum altitudinis excrescit) sese obtulerunt. Hyoscyami præterea genus, in fruticem quodammodo assurgens, valde odoratum & pingue. Conspiciuntur etiam istic Colocynthides & Cucumeres silvestres ab Asiaticis & Europæis differentes. Paulo post meridiem, montem omninò supergressi, & amplam laxamque planiciem inter montem & sinum Arabicum sitam ingressi, quietis causâ tentoria fiximus, quatuor ferè à Tauro milliaribus. Paulo post mediam noctem institutum iter prosequuti, ante diluculum in Taurum pervenimus. Colocynthides per hanc planiciem maximâ abundantiâ sponte nascuntur.

Tauri oppidum & arx: tum singularia ad rubri maris littus observata.

CAP. LXVII.

TAVRVM perducti, tentoria extra oppidum quidem fiximus, at in oppidum ingressi sumus: oppidum autem nuncupamus, licet tenuis duntaxat sit pagus: sed quia celebris est istac transitus, marisque Erythræi portus, oppidi appellationem obtinet: cumque regio ad inhabitandum sit incommoda; magnum quidpiam est, talem pagum in adeò sterili loco conspicere. Dimidio à Tauro milliari, in planicie, quadraginta palmæ nobis ostensæ sunt, quarum in Bibliis fit mentio: apud has sunt aquæ calidæ, quarum scaturigo haud multo major est exili fonte: harum rivus aliquantulum decurrens, brevi per arenas evanescit. Summa loci incommoditas in qua Taurus situs est, facit ut pauci sint incolæ: nam lignis & aquâ dulci carent, cogunturque procul inde ea petere: ad hæc portus minùs tutus & tranquillus est, cùm omnibus ventis valdè sit expositus: imò ne portus quidem propriè dicendus est, sed marina potiùs plaga. Pagus editiore nonnihil loco situs est, quoniam intumescens interdum mare, totam planiciem inundat, & pagum ambit; cui contigua est arx, arenoso loco sita, exigua, quadrato lapide constructa, singularibus turriculis in quatuor angulis prædita, leviter fabricatis, & fossis aut aqua dulci carens: vicinum tamen habet puteum, cujus aqua salsa alterius penuriâ bibi potest. Hujus arcis latitudo intra muros sexaginta duntaxat passuum, longitudo octoginta, quales celeriter gradiendo fieri solent: eam itaque ejusdem longitudinis & latitudinis deprehendimus cum cœnaculo illo Palatii Lutetiani, Sala nuncupato. Magna Tauri pars à Iudæis & Christianis Græcis, Arabibus, & Armenis habitatur. Templum etiam est Caloierorum Maronitarum, quorum

quorum ſacra adiimus, partim Arabica, partim Armeniaca, partim Græca lingua decantata: quæ dum celebrantur, ſedere non ſolent; at cùm longo tempore in templo ſint, ſingulis ſcipiones præbent, quibus ſub alis impoſitis innitantur. Magnus eſt hîc ſiccatorum piſcium provẽtus; captos per alvum aperiunt, exenteratos ſaliunt & ſole reſiccant: eo etenim modo parati diu conſervari poſſunt. Inter reliquos agnovimus Bars Gallorum, quos Latini Lupos nominant, & Umbras, quas noſtri *Maigres* appellant, Cantharos, Gallis *Brommes de mer* dictos, & Synodontides, plurimos etiam Sargos, Sparos & Auratas, Dorades Maſſilienſibus dictas, à Gallorum Dorades differentes, quæ in Oceano capiuntur, & Faber Latinorum ſunt. Salpæ iſtîc longè majores & frequentiores quàm in mediterraneo mari. Corallii genus iſtîc naſcitur, Arabibus *Chavein* nomine cognitum, interiore parte concavum, numeroſisque tubulis præditum: quoniam verò elegans eſt, & copioſum, ejus fragmenta, (quæ binorum cubitorum longitudine, coxæque humanæ craſſitudine, colore partim albo, partim rubro ſunt prædita) ad Meſgedarum & Carabaſchara valvas appendere ſolent. Lapidis etiam genus iſtîc conſpeximus, à veteribus Arabici cognomine inſignitum: nec agnoviſſemus, niſi à Caloiero quopiam admoniti, qui ejus globos nobis oſtendit à D. Macarii phano, quod ab altera ſinus Arabici parte, è Tauri regione eſt, à ſeſe (ut aſſerebat) delatos: ubi non minor ejus eſt copia quàm in aliis regionibus ſilicum. Orbicularis eſt, gravis, Pyriti ſimilis, granis conſtans quadrangulis, Andro-adamantis inſtar. Taurus Caravannarum eſt ſtatio, quæ aromata ex Mecha & Arabia felici advehunt. Scimus autem piper, gingiber, aromaticas nuces, caryophyllos, laccam, ſanguinem draconis, atque macin eò invehi: etenim his omnibus Carauannam onerari conſpeximus, nobiſcum profecturam, in qua etiam viginti cameli his duntaxat conchyliis rotundis onuſti fuerunt, quibus claves in Europa appendi ſolent: Cairi verò incolæ iis utuntur ad levigandam & expoliendam papyrum, telasque coloribus permixto gummi infectas, quibus amiciuntur, ut olim ſolebant.

Naves & cymbæ rubri maris.

CAP. LXVIII.

CYMBÆ, lintresque & alia navigiorum genera miſerorum & egenorum incolarum earum urbium quæ ad mare rubrum & Taurum ſitæ ſunt, funiculis è foliis palmæ contextis duntaxat conſuta ſunt, quæ licet non adeò firmiter ſtipata ſint, ac ſi ferreis clavis conjuncta forent, iis tamen ſe mari concredere non formidant: nam ligneis clavis ea adeò probè compingere, piceque ſtipare nôrunt, ut tutò navigare queant. Hallucinantur qui naves in quibuſdam regionibus ferreis clavis non compingi ob magnetis metum exiſtimant: nam licet magnes ferri ad ſe trahendi facultatem habeat; minimè tamen credendum eſt, eum tantâ vi pollere, ut navem ferreis clavis conjunctam, vel è longinquo pertrahere poſſit. Hujuſmodi verò naves fabricant incolæ, quòd magnis arboribus, quarum aſſeres ferreos clavos ferre queant, reliquâque materiâ neceſſariâ deſtituantur; adeoque egeni ſint, ut aliunde comparare non poſſint: cumque præterea naves ferro aut ære veterum more conjungere uſus apud eos jam deſierit, funibus cymbas conſuentes, levibus expenſis eas conſtruunt. Huc accedit, magnis navigiis ipſos non indigere; exigua enim illis ſufficiunt cùm ad piſcationem, tum ad merces hinc inde per canalem, & æſtate per mare rubrum tranſvehendas. Verum quidem eſt magnas onerarias naves, triremes, aliaque varii generis navigia iſtîc conſpici; ſed aliunde advecta. Utut ſit, navigatio in mari rubro periculoſa, ob ſcopulorum frequentiam. Ad Tauri littus oſtrei genus invenimus Tridachna à Veteribus Græcis nuncupatum, nunc autem à vulgo Aganon vel Aganos. Illyricis & Mediterraneis majus, & ab his quæ à Lemni & Eubœæ incolis Gaideropoda vel Acynopoda appellantur differens, & iſtîc in littore non minùs frequens, quàm noſtrum in Oceano; eo Caloieri veſcuntur. Generoſum etiam vinum invenimus (nam Chriſtiani Arabes, Armenii, Græcique incolæ vineta colunt) eoque utres & lagenas implevimus. Aqua quam Tauri incolæ bibunt, dimidio inde miliari petenda, eaque non admodum ſalubris: nam nitroſa & ſalſa eſt. Vicus eſt in eo pago, aliorum per Ægyptum ſparſorum more contectus; ſub tectum enim incolæ concedunt, ut ab inſigni ſolis ardore ſeſe tueantur. Palmæ per planiciem naſcentes, dactylos ferunt pingues, rufos, molles, admodum humidos, & ab aliarum provinciarum dactylis differentes. Eam ob cauſam incolæ in ſportis è foliis Palmarum contextis eos reponunt & comprimunt caricarum more, maſſamque conficiunt, quæ longo tempore conſervari poteſt, ut tamarindorum maſſa; is vulgaris eſt & primarius incolarum cibus. Ingentes marinas teſtudines capiunt, quarum integumẽtum ſive corium non minùs amplum

Vide Garciam ab Orta.

amplum est ædificii alicujus ianuâ. Olim Christiani iis vesci non audebant, quia Patriarcha Alexandrinus omnes qui vescerentur, anathematis fulmine petiit: sed ab eo soluti, nunc vescuntur. E Tauro deinde discedentes, Cairum redituri, per planiciem iter fecimus, montem Sinai ad dextram relinquentes, & mare rubrum ad sinistram, ad Septentrionem verò tendentes, Polaris stella juxta ursam minorem adeò nobis humilis erat, ut vix quidpiam ursæ appareret cùm sub horizontem mergeretur. Conspeximus in ea planicie elegantes hortos apud fontem parietibus luto paleato constantibus cinctos, ad quos nullus nisi per januas aditus patet: tum etiam lacerti quoddam exiguum genus, scincorum magnitudine per planiciem excurrens, Arabes *Dhab* nominant. Conspecti sunt etiam nobis stelliones, quorum excrementa Arabes diligenter legunt, Græco nomine Crocodilea dicta, atque in Cairum venalia deferunt; unde ad nos porrò advehuntur. Inter steriles & calculosas arenas, exiguũ animal invenimus phalangio simile, octonis pedibus præditum, hoc est, utrinque quaternis, quod equorum crura conscendens, mirum in modum eos diuexabat: at camelorum ductores simulatque id animadvertebant, scopis ad eam rem paratis, illicò deturbabant. Nonnihil à maris sinu deflectentes, ad fontem pervenimus, cujus aqua subdulcis quidem erat, sed nonnihil etiam salsa, quâ adaquati sunt cameli. Istîc subsistentes, postridie ante lucem secundùm maris littus iter fecimus: atque ob montis in mare prominentiam per aquam equitare necesse fuit. Deinde planiciem denuò ingredientes, ad pugnam nos comparavimus, ab Arabibus metuentes: eos enim prædæ causâ adoriri nos velle intellexeramus. Viginti Ianizari, Secharab cum suis Arabibus, & qui Dn. de Fumet comitabantur, cum reliquis sese comparaverant ad latrones Arabes excipiendos, si advenissent. Idcirco servatis ordinibus iter diu fecimus, & ob eorum metum maturiùs castra fiximus. At licet eo die magnum iter confeciſſemus; utribus aquâ repletis, & camelis rursus oneratis per binas adhuc horas progressi sumus, donec tenebræ orirentur: tum in planicie substitimus & pernoctavimus. Postridie per molles & aridas arenas gradientes, sub noctem in humidum locum pervenimus, atque istîc inter montes quievimus, ubi tamarix, genista, acacia, holoschœnos & cyperus rotundus nascebantur. Aviculas in tamarice hærentes conspiciens, diligenter observabam, an aliquas agnoscere possem (mirum enim videbatur, aves adeò sterili loco vivere) inter has, passeres, anthi & agithi à nobis fuerunt agniti. Vidimus etiam eodem die vultures & corvos prætervolantes.

Itineris à Tauro in Cairum dietim confecti supputatio.

CAPVT LXIX.

EX eo loco digressi, in eandem viam rediimus, quam in montem Sinai proficiscentes reliqueramus, atque pervenimus ubi mare rubrum in planum littus se explicat. Secundo per aquam nobis gradiendum fuit camelorum ventre tenus. In littore lapidem invenimus orbicularem, magnitudine & crassitudine cum argenteo nummo Gallis *Teston* appellato, respondentem, quem numisma (ferrei etenim coloris erat) esse arbitrabamur, quòd Hebraicos quosdam characteres naturâ expressos haberet: is nobis in memoriam revocavit alios quosdam lapides in Britannia etiam à nobis observatos, in quibus tribuli aquatici, Domini de Rohan insignia, erant expressi. Sub noctem dimidio miliari à fontibus amaris substitimus, ad quos propter jumentorum lassitudinem, & noctem vicinam pervenire nequivimus. Postridie ante lucem digressi, & ad fontes pervenientes, utres aqua implevimus, & paullum deflectentes ad Sues meridie venimus. Itinere igitur dietim, ut ex Tauro in Sues confecimus, supputato, quinque dierum cum semisse esse comperiemus, etiam properanter confectum. Hujus sinus sive canalis nec aqua nec arena rubent, ut plerique existimavêre: nomen alia de causa ei inditum. Nam Rex quidam, Græco nomine Erythra dictus, Ægypto imperans, huic mari appellationem dedit: hinc Erythræum, hoc est, rubrum mare appellatum. Æstus reciprocationem habet ut Oceanus: sinus enim solummodo est ex Oceano in continentem Arabiæ protensus, quem veteres Arabicum cognominarunt: at successores Erythræum dixerunt ab eo quem dixi Erythra, qui naves fabricandi artem invenit: cùm antè ratibus duntaxat vehercntur, ut solent nunc in Druentia, & aliis rapacibus fluminibus.

Portus

Portus Sues ad Maris rubri littus.

CAP. LXX.

RECENTIORVM plerique Sues oppidum olim Arsinoë fuisse nuncupatum volunt: quod verisimile videtur; nam primus rubri maris portus est, & Cairo vicinus. Alexandro è vivis sublato id nomen adeptum fuit: Ptolemæum enim Lagum, cùm Ægypto imperaret, filiam suam Arsinoën insignis formæ Lysimacho Macedoniæ Regi matrimonio collocasse legimus, in cujus honorem hanc urbem Ptolemæus Philadelphus exstrui iussit, & ipsius nomine appellavit. Magna hîc est omnium rerum difficultas; eam ob causam à paucis incolitur: nulla enim est aqua potabilis ad duo milliaria in circuitu. Illîc duntaxat conspicitur exigua quædam arx, veteri more exstructa, infirma, in tumulo sita. Et licet Turcarum Imperator ingentes sumptus fecerit, ut magis excultum eum locum redderet, ne hilum tamen profecit: tanta enim omnium rerum, uti dixi, est difficultas, ut vix quisquam habitare queat. Circiter triginta vel quadraginta triremes conspeximus in sicco repositas, quas Turcarum Imperator Constantinopoli in Nilum usque transvehi curavit; deinde adverso Nilo Cairum pertrahi; ibi dissolutas, camelis & curribus in Sues deportari, atque denuò concinnari. Navium statio illîc malè tuta est; quoniam plaga marina omnibus ferè ventis est exposita. Difficilis est in mari rubro, ob scopulorum, qui sub aqua latent, frequentiam, navigatio: attamen omnis classis quæ à Turca adversus Indos mittitur, in Sues instruitur. Atque cùm istîc versaremur, incidimus in quadraginta vel quinquaginta camelos, Cairo illuc missos, qui aquam è puteo Sues haustã, coriaceis utribus deferrent in triremiũ usum, quas Bassa sive Pro-rex Ægyptiacus in Indiam ablegabat, ut oppidum nomine Zibit, quod paulo antè defecerat, denuò sub potestatẽ redigeret. Tametsi autem ea aqua salsa sit & amara, nautæ alterius dulcioris penuriâ bibunt. Cairum repetentes, medio inter Sues & puteum itinere, speculatores conspeximus, tabulatis quibusdam hinc inde sparsis insistentes, eorum more qui apud nos vineta, ne uvæ decerpantur, observant. Singulis tabulatis bini aut terni viri inerant, qui procul conspicerent an insidiatores aliquos observarent, & urbis incolas admonerent, ut sibi caverent: quod cum his convenit quæ Plinius de Carthaginensium speculis (quibus usi sunt dum Romani illis bellum inferebant) narrat, hinc inde per illius regionis plana, quæ veluti mare æqua sunt, & deserta ut apud Sues, collocatis. Ad puteum Sues cùm secundò perveniissemus, in multam noctem substitimus: deinde oneratis rursus camelis, reliquâ noctis parte, & sequenti die, sine intermissione iter continuavimus, donec serò admodum ad Nili ripam pervenientes, eodem loco pernoctavimus, in quo antè, dum montem Sinai petebamus, quieveramus. Hunc successum nostra habuit in eum montem profectio, quam vicesimo die absolvimus, reductis solùm tribus equis: nam reliqui sex vel septem in itinere perierant. Arabes fabis duntaxat & hordeo eos pascebant, quemadmodum camelos, quorum etiam maxima pars periit. Hoc die camelorum dux, animadversa procul in planicie vipera, proclamata & geminata viperæ suo idiomate appellatione, conjectis saxis, ipse & ejus comites illam necarunt; quod indicium est, illos magnoperè eas exhorrescere. Ægyptiacæ viperæ & cerastæ pelle admodum obsequente sunt præditi, ut experientia nos docuit: nam earum pelles tomento impletæ, duplo crassiores quàm antè fuerunt; quod in aliarum regionum viperis non contingit. Habet Ægyptus multos præterea serpentes, quorum non meminimus, quia de nocentioribus dixisse satis est. Quoniam porrò condita atque integra quorundam serpentum alis & pedibus præditorum (quos ex Arabiæ parte in Ægyptum advolare ferunt) corpora vidimus, unius ex iis iconem Lectorum oculis subiicere voluimus, plura de eo in libro de Serpentibus dicturi.

Draco.

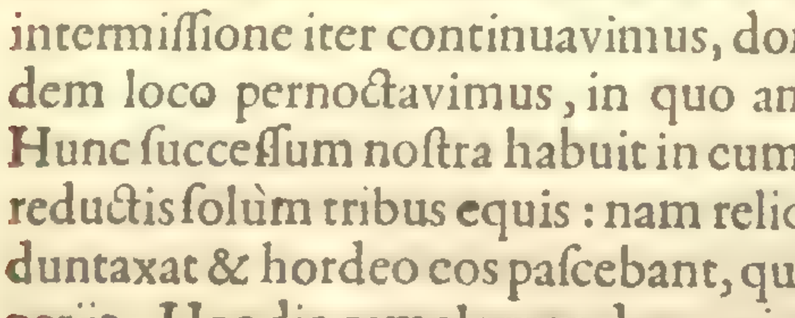

In itinere, Arabum & Ægyptiorum rusticorum turbam invenimus, quam Bassa vi per Ægyptum comprehendi iusserat, ut remigum officio fungerentur in expeditione suprà memoratâ. Cairi enim Bassa, qui Turcarum Imperatoris nomine Ægypto præest, triremium classem paraturus, quoscumque obvios indifferenter comprehendi iubet: nec quisquam mutire audet, quandoquidem id fit in Turcici Imperatoris obsequium; tanta est inter eius subditos obedientia: catenis tamen non coërcentur, sed expeditione confectâ, domum redire permittuntur. Quo tempore similis fit delectus, Christiani Cairum incolentes, domi se continent, nec quóquam egrediuntur. Turcici milites,

qui

qui tota illa profectione comites Domino de Fumet additi fuêre, tantum biſcocti panis ſecum detulerant, quantum ad illam è Cairo ad montem Sinai profectionem ſufficeret: nec tamen omnem in reditu abſumſerant. inde facile cognoſci poteſt eorũ in victu frugalitas, quam aliarum nationum homines imitari haud poſſent. Noctis partem ad Nili ripam traduximus: poſtridieque ſummo mane, oneratis camelis Cairum ſecundò pervenimus. E Cairo in montem Sinai profectio, Ægyptiacorum & Arabicorum Camelorum cimiterium eſt: quia plerique omnes in eo itinere pereunt, ut apparet ex eorum oſſibus quæ hinc inde ſecundum viam diſperſa jacent: inde fit ut illud iter multum à vulturibus frequentetur, quorum pridie magnas turmas (in quarum ſingulis non minus quinquageni fuêre) obſervavimus: atque affirmare auſim inter reliquas rapaces atque curvis unguibus prædi-tas aves, ſolos vultures turmatim volare.

Murrhina vaſa in Cairo venalia; & de Nitro.

CAPVT LXXI.

INGENS Murrhinorum vaſorum copia in Cairo à mercatoribus publicè venalis proponitur. Cùm autem videremus ea novo Porcellanæ nomine appellari, ejus appellationis Gallicum etymon perquirere libuit: atque animadvertimus, denominationem ſumſiſſe à Conchylii quodam genere Murex Latinis dicto, quod Galli concham porcellanicam nuncupant: tametſi affinitas vocabuli Murex ſatis reſpondeat voci Murrhina: Gallicæ tamen appellationis etymon duntaxat perquirimus, quoniam Porcellanica vaſa ea nuncupamus: nec ignoramus Latinos Myrrhæ vocem à Græca σμύρνα deduxiſſe. Vaſa quæ Porcellanæ appellatione apud nos hodie venduntur, nullâ notâ cum veterum vaſis conveniunt. Sed nec ſummi totius Italiæ artifices ſimilia parare norunt, nam commoda materia deſtituuntur: attamen vaſa ab ipſis conflata, Porcellanæ nomine donant atque etiam venundant. Latæ ſignificationis eſt Porcellanæ vocabulum, & multis conchis marinis applicatur. Quia porrò elegans vas è concha marina paratum aptius denominari non poſſet ſecundum veterem appellationem, quàm Porcellanicum: expolita illa & ſplendentia conchylia margaritiferis conchyliis reſpondentia arbitratus ſum affinitatem aliquam habere cum materia vaſorum antiquorum Porcellanicorum: huc accedit, quòd Galli ſphærulas illas ad preces ad numerum recitandas idoneas, è magnis cochleis confectas, Porcellanicas ſphærulas appellant. Tranſparentia ſunt ea vaſa Porcellanica, magnóque æſtimantur in ipſo Cairo, quoniam ex India deportari affirmant: quod mihi veriſimile non videtur. [a] nam neque adeò frequentia, neque adeò magna vaſa conſpicerentur, ſi ex tam remotis regionibus deferrentur: Gutturnium enim, poculum, aut aliud vas quantumvis parvum, ſingulis ducatis væneunt: ſi ampla ſint, tanto pluris æſtimantur.

Magna eſt in pleriſq. Europæis pertinacia, qui affirmant noſtrum Sal petræ eſſe Nitrum veterum, cùm tamen ne mica quidem legitimi Nitri in univerſo orbe Chriſtiano reperiatur, niſi aliunde delatum; contrà in Cairo adeò vulgare ſit, ut ejus decem libræ vix uno maidin æſtimentur. Varius apud illos ejus eſt uſus: nam & vaſa eo inducunt, & ſiliquis Acaciæ admixtis coria parant.

Extra urbem Cairum eleganter conſtructa conſpiciuntur templa, Meſquitæ, ſeu Moſcheæ, ſive Meſgedæ dicta, multorum magnatum ſumtu & curâ paucis ante annis exædificata: nam ſi quis Baſcha, Sangiacus, aliúſve auctoritate pollens Imperatoris Turcarum aulicus, aliquid memoriâ dignum poſteris relinquere vult, ejuſmodi fabricas exſtruit pietatis cauſa, quibus ciſternas adjungit, aquæ conſervandæ idoneas, ut quilibet ſua jumenta inde aquare, ipſéque ſecundum eorum conſuetudinem eluere ſe poſſit: nam toto corpore eloto, ab omni peccato ſe liberari, ex Mahometi inſtituto, arbitrantur. Solent Arabes publicis locis aquam plerumque proponere, quam per certos viros circumferri curant, & quibuſvis obviis præberi ſine ullo precio, niſi qui aquam ſumpſit, ciuilitatis cauſa aliquid ipſemet donet. In Cairo reliquiſque Ægypti, Syriæ, Turcorumque Imperatori ſubjectarum Provinciarum urbibus, ubi viæ coëunt & conjunguntur, ingentia ponuntur vaſa, quæ ſingulis diebus aquâ implentur, ut qui ſitiunt inde haurire queant. Inde fit ut publicè cibum ſumere eos non pudeat. Nam comparato quem cupiunt in foro cibo, ad vas aliquod aquâ plenum concedunt, exemptiſque calceis iſtic conſidentes, in propatulo veſcuntur. Fenum in Cairo venale, in pratis, noſtro more, non eſt demeſſum, neque gramen eſt, quale in Cycladum inſularum ſcopulis legitur: ſed ex trifolio [b] ſato conſtat, caule concavo prædito, quod demeſſum in manipulos colligatur, deinde per faſces diſtribuitur. Eo autem libenter veſcuntur equi.

[a] *Mirum sane est, Bellonium dubitare, an porcellanica vasa quæ Cairum ex India advehuntur, sint legitima, ob abundantiam & pretii vilitatem. Si Vlisippone Regias naves conspexisset ex Goa & aliis India Orientalis emporiis redeuntes, varii generis mercibus exoticis onustas, inter quas & frequentia vasa porcellanica, non istic quidem confecta, sed ex Sinarum regno advecta, aliter haud dubiè sensisset. Sed etiam nunc, postea quàm Batavi in Indiam Orientalem navigationem instituere cœperunt, ex Bantam Iavæ emporio, & Sumatra aliisq; Insulis in quibus Sinenses negotiantur, singulis annis similia vasa cum magnâ aromatum omnis generis abundantiâ reportant.*

[b] *Non dubium est: quin id trifolium legitima sit medica, quæ viridis per Hispanias equis datur: nullum etenim fœnum per universam Hispaniam reperias; nec etiam avenam; hinc, concisum stramen fœni, hordeum avenæ vicem istîc supplet.*

Succinum non esse fossile, ut plerique existimarunt, sed arboris gummi.

CAP. LXXII.

SVCCINVM è quo sphærulæ, quibus ad numerandas preces uti solent, parantur, non minore est apud Arabes, Syros, Ægyptios, & Indos precio, quàm apud Christianos: nam Turcæ perinde his sphærulis utuntur ut nostri homines, & suas preces ex consuetudine ad eas demurmurant. Sed & ad alios varios usus applicant, veluti ad ornatum ephippiorum, frenorum, clitellarum, equorum, mulorum, camelorum. Ejus adhuc rudis ingentes culeos plenos in Cairo conspeximus, fragmentis sive glebis gemini pugni crassitudine, quorum nonnullis arboris cortex adhuc inhærebat, tenuis, levis & nitidus: & cùm ejusmodi cortex interdum inveniatur plusquam palmari amplitudine; ingentem arborem ex qua profluit, esse dicendum est. Plerique æstimarunt Succinum fluidum esse liquorem terrestrem, qui in mare devolvatur, & istîc induratum à ventis in littus reiiciatur. Erroneam autem esse hujusmodi opinionem experientia ipsa docet: nam si Succinum in aquâ mergitur, quâ ratione verum id esse poterit quod asserunt? Diligenter igitur perlectis iis quæ veteres de Succino scripserunt, totiesq; reperto inhærente cortice, in Diodori sententiam facilè concedimus, qui expressè affirmat gummi arboreum esse, quod vi ferrum ad se trahendi pollet, quemadmodum magnes, si primùm fricetur; quod Diocles, Theophrastus, & nonnulli alii jam observaverant: idque verum esse comperimus. Pleraque obtinet nomina cùm Græca tum Latina, uti Succinum, λυγδάριον, Lapis lyncis, πετροφόριον.

Bellonium in censura de Succino falli, iam notius est quàm ut multùs de eare agendum sit: nam & odor & tota adeò Succini natura bituminosum quidpiam esse, facilè evincunt.

Nostræ Profectionis in Hierusalem apparatus.

CAPVT LXXIII.

IN Cairo subsistentes, profectionem in Hierusalem adornabamus, & res ad eam necessarias curabamus, conductitia jumenta & annonam nobis comparantes, quemadmodum antè ad profectionem in montem Sinai feceramus. Hierosolymitana autem profectio, magis equorum & mulorum quàm camelorum operâ perficitur. Turcæ porrò & Arabes longinquam profectionem æstate suscepturi, tamarindos emunt: magni etenim usus sunt per universum Turcæ dominium, non ad medicamenta paranda, sed ad sedandam sitim, ut singulis annis plus quàm tria millia pondo in Cairo venundari putem.

In eorum Mesquedis elegantia magna vasa è marmore varii generis confecta antiqui operis conspiciuntur, quæ olim ad condienda variorum animalium cadavera usurpasse credimus: nam cùm pleraque animalia sacra æstimarent, ea condiebant, & in ejusmodi vasa tanquam in sepulcrum recondebant; homines autem aliter condiebantur, ut antè diximus. Cairi incolæ mentionem facientes Præfectorum qui Sultani tempore vixerunt, Circassos eos nominant; quod admirati sumus, appellationem adeò antiquam & Herodoto notam etiamnum retineri audientes. Cairinus Bassa suam aulam non Arabum aut Ægyptiorum, sed Turcorum more gubernat. Cumque observaverimus qua ratione Dominum de Fumet (qui illum salutandi & ipsi valedicendi causa adiit) exceperit; dignum quod hîc insereretur judicavi. Omnes suos Janissaros auratis, sericeisque diversorum colorum vestibus eleganter exornatos ordine collocavit, nullis acinacibus aliisve armis accinctos, sed demissis & decussatis manibus; quod indicium est magnæ Turcarum obedientiæ: ad gerendum etenim bellum solummodo arma expetunt. Arabes gestare pugiones solent,

solent, quod Turcæ nondum in usum receperunt: alia tamen tela habent cùm pacis tum belli tempore magis utilia, de quibus iam diximus. Comparatis rebus ad profectionem necessariis, terrestri itinere illam absolvere visum fuit.

Ægyptiacus quidam frutex semper virens, qui rubro colore inficit.

CAP. LXXIV.

DIE Saturni qui fuit XXIX. Octobris anni quadragesimi septimi supra millesimum & quingentesimum, nocte dubia, urbe egressi sumus, & ad Mesquedam quartâ milliaris parte ab urbe distantem concessimus, sub cujus tecto pernoctavimus: unde die Dominica ante lucem discessimus. Ægyptus Nilo inundata nobis ad sinistram erat, in quâ pagos locis editioribus sitos inter palmarum silvas conspiciebamus. Observavimus fruticem Alcannam nuncupatum, quem diligenter colunt, atque ex eo egregias cæduas silvulas parant. Latini Arabum interpretes, Ligustrum Latinorum esse arbitrati sunt, sed falluntur; nam dissimiles sunt frutices. Alcanna * in Punicæ mali altitudinem excrescit: sed cæsa, virgulas duntaxat profert, saligneorum viminum instar. Magnum adfert quæstum Ægypti incolis: nam ejus folia arida in pollinem terunt, flavo colore inficientem. Hujus pollinis census tam ingens est per eas regiones quæ Turcarum Imperatoris subjacent imperio, ut plus quàm octodena ducatorum millia reddat: invaluit enim ea consuetudo, ut omnes mulieres, manus, pedes, capillorum partem rubro aut flavo, viri autem ungues rubro colore, hoc pulvere inficiant: addito præterea alumine, puerorum utriusque sexus capillos tingunt, equorum jubas, pedes & caudas. Ejus regionis mulieres ad formæ decorem multum accedere putant, si ab umbilico infrà, etiam coxarum partem flavo colore inficiant, quem ex hoc pulvere concinnare norunt, simulatque ex balneis egrediuntur; quoniam eo tempore color altiùs penetrat. Illius usus adeò frequens est, ut non modò apud Turcas invaluerit, sed etiam Wallachiam, Russiam, & Bosniam deferatur. Cùm itaque plebs hoc pulvere carere nequeat, necessariò ejus distributio magnum censum præbet: sæpeque accidit ut Alexandrinæ naves eo oneratæ, Constantinopolin devehantur, qui illicò venundatur & distribuitur. Cairum egressi, Canalem sequuti sumus Damiatam ducentem. Et quoniam intempestâ nocte discesseramus, ante lucem pervenimus ad viam quæ Sues ducit.

Alcanna Arabum.

* *Huius etiam meminit C. V. Leonhartus Dasylycus, sive Rawwolfius, Lib. I. cap. 4. sui Hodœporici. Tripoli, inquit, invenitur etiam frutex, nostro in Germania Beynholtz seu Mundholtz, Ligustro à Latinis appellato, similis; Arabes* Alcanna, *sive* Henne, *Græci vulgari lingua,* Schenna *vocant: ad quos ex Ægypto, præcipuè verò ex Cairo, ubi copiosè provenit, defertur. Hunc Turci & Mauritani, propter florum gratum & suavem odorem, Moscho similem, diligenter in fictilibus vasis, aut ligneis capsis alunt, & hieme, ne frigore (valde illi adverso) pereat, in cubiculis aut subterraneis locis servant. Flores sunt pallidi, vel subflavi, nascentes in thyrso palmum ferè longo, aliquantulum tamen explicato, ut etiam foliola inter flores nascentia conspiciantur. Ramuli pænè flori concolores sunt, qui satis copiosè ad nos adferuntur purgandorum dentium gratiâ: iis enim extimâ parte primùm præmansis, tamquam scopulâ aut penicillo dentes levigant & detergent. Cùm porrò seriùs, in Augusto videlicet, germinare soleat, nonnulli aquâ rigant, in qua sapo dissolutus; alii radicibus calcem addunt, ut maturiùs germina & flores proferat. Folia tota hieme permanent, ex quibus in pollinem redactis, & citriorum succo exceptis, ungues & infantium capillos, festis diebus, rubro colore, ut etiam equorum jubas & caudas, tinguntur. Viridis est is pulvis, & adeò vulgaris apud eos eius usus, ut ubique in foris culeivo pleni venum exponantur, imò naves eo onustæ ex Ægypto & Africa per Turcarum Imperatoris dictionem distribuendum evehant; illo magnum vectigal singulis annis ex eo commercio accipiente. Ex huius radicibus usu parant Arabes suum spodium, cuius Avicenna 6. 17. cap. meminit. Quæ cùm ita sint, hunc peregrinum*

fruticem (cuius Salomò primo Canticorum meminit) Cypro Dioscoridis convenire æstimo. Hactenus Dasylyeu.

Cæterum, licet adeò luculentam huius fruticis descriptionem ipse dederit, ad pleniorem tamen eius cognitionem consequendam, fruticis etiam iconem ex Dasylyci Lib. III. desumptam Lectoris oculis subiicere libuit.

Plurimi Ægypti pagi, secundum viam quæ Hierusalem ducit, siti.

CAPVT LXXV.

PER latè patentes mollis arenæ campos iter fecimus, in quibus rustici Citrulli genus colebant, tanti in Cairo usus, ut toto Septembri & Octobri singulis diebus cameli hujusmodi fructu onusti adveniant. Quæstuosus est, nam nullo negotio provenit præsertim per Nili inundationem. Avicenna & Serapio Bategam nominarunt: nunc Ægyptii Copus appellant. Plerique in hujus nomenclatura hallucinati sunt, falso Anguriam nuncupantes: nam Anguria cucumerem significat. In tantam interdum amplitudinem excrescit, ut quatuor aut sex camelum; unicus, hominem onerare queant. Eo die in apertâ planicie pernoctavimus: postridie verò in amplũ pagum pervenimus nomine Cauq, ubi subsistendum fuit, ad annonam necessariam comparandam (per sterilia enim loca faciendum erat iter) orizam, pisa, fabas, ova, poma, pira, uvas, dactylos, ficus. Vix alia herba per eas arenosas solitudines nascitur quàm Hyoscyamus niger, agros sua viriditate vestiens. Tardè ex Cauq digressi, tota nocte iter fecimus, donec in pagum Cataro, editiore loco, non procul à Nilo situm veniremus. Suam quadragesimam tum celebrabant: propterea fastigia turrium suorum templorum aut Mesguedarum, undiq. obsita erant accensis lampadibus totâ nocte ardentibus: qui mos per universam Turcæ ditionem ubi Mahumetistæ viuunt, observatur. Arabicarum porrò Mesguedarum turriculæ à Turcicis differunt, quòd Arabicæ triplicem, Turcicæ unicam contignationem habeant. Eorum quadragesimæ mense lunari durant: jejunium celebrantes, cibo & potu abstinent in obscuram noctem, donec stellarum splendorem conspiciant: deinde totâ nocte compotatiunculis indulgent. Cataro magnitudine respondet Cauq, palmæque arboribus cingitur: elegantes istîc coluntur horti, ob aquæ commoditatem; cujus rei causa celebris est pagus. Ulteriùs deinde progressi ad alium pagum nomine Bilbez, ubi sumpto prandio, reliquo die substitimus; cùm æstus vitandi causa, tum ut jumentorum quieti consuleremus: ibi autem victui necessaria in foro perinde atque in Cauq invenimus. Inde digressi, & inter Orientem ac Septentrionem tendentes, à dextris præter sterilem planiciem nihil conspiciebamus; ad sinistram verò offerebat sese regio quæ à Nilo inundata, fertilis & culta est, plurimis pagis abundans, Palmarumque & Sycomororum silvis. Magnos Gazellarum per eam planitiem oberrantium greges invenimus; eoque vespere tertiam stationem à nostro ex Cairo discessu confecimus.

Admirabile difficileq; iter inter Cairum & Hierusalem.

CAPVT LXXVI.

DIE Martis omnium Sanctorum nomini sacro, ad Salatiam usque pagum progressi, toto deinde die quievimus. Hujus pagi, licet admodum celebris, ædificia ex Palmarum duntaxat ramis in ipsum arboris truncum inclinatis constant: sunt præterea nonnullæ ædiculæ nullius momenti. Incolæ quadrata quædam loca harundinibus sepiunt, ad gallinas, anseres & anates coërcendas. Nos istîc camelos, deinde capreolos, gallinas, ova, hordeum, panem, vinum, & alia victui necessaria venalia reperimus. Quoniam porrò emetienda erat ampla planities & latronibus infesta, decem Arabes probè armatos conduximus, qui comites essent, licet Ianissaros haberemus: Arabes autem longas sarissas tametsi equites in humeris gestare solent. A Salatia quinque horis integris fecimus iter per incultam planitiem, nihilque conspeximus præter Tamarices & Rhamni genus rubentibus baccis, cùm qui in Græciâ nascitur, nigris baccis sit præditus. Eatenus nihil aquæ contuleramus; cùm in singulis pagis aquam invenerimus: illo verò die utres aquâ implere coacti sumus; quia ejus est penuria quà nobis gradiendum erat. Ter eo die Nili alveum transivimus, aquâ ad equorum cingula pertingente, quæ amara & salsa est, quoniam marinæ permiscetur. Latos etiam pontes invenimus, sed non admodum longos. Salsos igitur rivos prætergressi, ad Carabassara rudera substitimus, ad noctem istîc traducendam. Subsequens dies nobis difficilior obtigit quàm speraveramus, quòd per mollem, cedentem, mobilemque arenam iter faciendum esset. Ea de causa agasones

equorum

equorum & mulorum ſuffragines pannis involvere & munire neceſſe eſt, alioqui mutuo alliſu atterendos. Arenoſa planicie emenſa, ad vallem acceſſimus, in qua paucas Palmas conſpeximus, juxta puteum, ſubdulcem aquam continentem, cujus potu Caravanna uſa eſt: ea autem verſatili rotâ educta, ut in Ægypto. Sub veſperam in pagum Belba appulimus, Caſtellum nimirum quadrangulâ formâ, in Palmiræ regione (quæ haud procul à Mediterraneo mari abeſt) ſitum, inter Ægyptum & Syriam, bidui à Salatia itinere. Hujus muri admodum debiles, quæque inſunt ædificia, vitulorum ſtabulis vix ſunt majora: regio admodum ſterilis & arenoſa eſt, alioqui Palmarum ſiluis abundans, attamen pleraque victui neceſſaria iſtîc invenimus. Ejus regionis incolæ macilenti ſunt, fuſci, & ſole aduſti, qui Turcorum more humi non ſedent cruribus decuſſatis, ut Galliæ ſartores facere ſolent, ſed ut Arabes incurvati, ſummis pedibus terræ infixis, inſident ſuis calcaneis; totoſque interdum dies eum in modum ſedendo traducunt; nec magis defatigantur quàm nos ſcabellis inſidentes: nam cùm à teneris aſſueverint, nullam moleſtiam illis præbet ea ſeſſio: deinde cùm eorum regio arenoſa ſit, veſtes conſpurcarent ſi Turcarum more ſederent. Arabes, Armenii, Turcæ, maximâ ex parte ſuas interulas cæruleo colore infectas habent, raroque albas geſtant: pediculis tamen non ſcatent, quia ſæpè balneas adeunt, ubi eluuntur & mundantur. Arabes humi cubant, ſubſtratis duntaxat ſtoriis ex harundinibus vel palmarum foliis contextis, nec linteaminum uſum norunt. Exſpectabat nos Caravanna quædam quæ Hieroſolymam proficiſcebatur, apud puteum in planicie ſitum, binis à Belba milliaribus diſtantem, cujus aqua nitroſa erat; nam circumjacens locus etiam nitroſus: alterius tamen penuriâ eam bibimus. Media nocte Caravanna diſceſſit, nos poſt tres horas dumtaxat ſubſequuti. Secundùm mare mediterraneum, ad ſiniſtram relictum, diu iter facientes, rectà ad Orientem tendebamus, nonnihil properantes ut Caravannam adſequeremur, quam ad veſperam comitati ſumus; & ad maris littus paululum ſubſtitimus: deinde ad quartam milliaris partem progreſſi, inter binos arenæ mobilis tumulos fodimus ad dimidiæ orgyiæ altitudinem, dulcemque aquam invenimus, ſed turbidam, & albeſcentem, qua noſtras lagenas & utres implevimus, Sinai montibus ad dextram jam nobis apparentibus. Qui porrò rectà profectionem ex Cairo verſus Hieruſalem inſtituunt, neque Belbam neque Salatiam adveniunt; ſed alia via pergunt, cibos & aquam in totam profectionem circumferentes. Nos autem qua diximus via progreſſi ſumus, ob Nili & pagorum commoditatem; Ambroſiam, Thapſiam, Libanotidis ſpecies, Tamarices atque Apocynon in aperta planicie naſcentes reperientes.

Nitrum: Cancer quidam exiguus mirandæ naturæ.

CAP. LXXVII.

TOTO illo die ſub noſtris tentoriis traducto, Caravannam ſequuti ſumus, aliamque planiciem ingreſſi, quæ per ſex horarum ſpacium duravit; ſub lucem, in depreſſiorem planiciem deſcendimus Nitro omnino obſitam, in quo equi & cameli pedum veſtigia imprimebant: atque initio propter ſplendorem, ſalem eſſe arbitrabamur: nec facilè agnoviſſemus, niſi antea in Cairo id fuiſſet conſpectum. Non eſt autem Sal petræ: nam Nitrum naturale eſt, iiſque notis quas veteres tradiderunt dignoſcendum, nempe ut uſtum multos cineres relinquat; Sal verò petræ nullos. Per eam planiciem ad dimidium ferè miliare progreſſi, paulo ulteriùs mare attigimus, ſecundum cujus littus diu fecimus iter; & frequentes Galei, caniculæque marinæ in littore paſcentes nobis conſpectæ fuere. Iſtîc etiam peculiaris quidam Cancer, & admirandæ naturæ: nam media æſtate, ſummiſque ſolis ardoribus, catervatim mare egreſſus, per littus vagatur, ad tres baliſtæ jactus per arenam excurrens tanta celeritate, ut vix aſſequi liceat, cùm tamen puſillæ caſtaneæ magnitudinem non excedat: & integro die per ſummos ſolis æſtus in ſicco verſatus, noctu in mare ſeſe recondit. Ariſtoteles Cancrum curſorem nominat: pleriq. autem falluntur qui inter cetaceos piſces reponunt, & Dromonem, hoc eſt Curſorẽ appellant; nam, ut dixi, puſillus eſt, ejuſq. amplam deſcriptionem lib. 2. de Piſcibus dedimus. Noctes tota hac noſtra profectione nunquam adeò obſcuræ fuerunt, quin obvia quæque conſpiceremus. Ea nocte cùm paululum à Caravanna ſeceſſiſſemus, Sangiacus quidam Hieroſolymam proficiſcens, tumultũ quendam excitavit, fingens adeſſe Arabes. Quo nuncio non magnopere commoti ſumus: Ianiſſari enim qui Dominum de Fumet comitabantur, animoſi & bene inſtructi erant. Diu ante lucem diſcedentes Mediterranei maris Littus reliquimus, atq. claro mane quorundam Iudæorũ gratia, qui in turbâ erant, Caravanna & Sangiacus ſubſtiterũt, munere enim ab illis donatus, ut eos exſpectaret. Atq. illi quidẽ aſtutè Veneris die ſub veſperam

longiùs progreſſi erant, ut poſtridie quieſcere poſſent : conſuetudo enim apud illos eſt, ne die Sabbathi ullam operam faciant. Nos verò ipſo Sabbathi die præceſſimus, in Carbaſſara muris cinctum, atque caſtelli in modum exſtructum, divertentes, apud magnum pagum, in quo victui neceſſaria coëmimus; illoque veſpere uberiorem glebam invenire cœpimus, deſerente nos arenâ. Iſtîc Smyrnium copioſe naſcitur, Ambroſia, Alga tertia, Anchuſa & Liguſticum. Inter Cairum & eum locum nullas alias arbores conſpeximus, præter Palmas & lanigeras, quarum mala ſive fructus delicatâ tenuique lanâ pleni ſunt, ut antè meminimus.

Arbores, aves, aliaq; res ſingulares in Palæſtina naſcentes.

CAP. LXXVIII.

SED ante quàm in Carbaſſara perveniremus, in editiore colliculo, Balanum myrepſicam invenimus, præ iis quæ in Arabia naſcuntur vaſtam admodum, Betulæ parem, ſub quâ magna Smyrnii quantitas naſcebatur, ſemine, uti Coriandrum, rotundo & valde odorato. Car-baſſara vicini è longinquo conſpeximus virentes quaſdam arbores, initio nobis ignotas : ſed obſervatis earum ramis confertim in ſummo naſcentibus, valde frondoſis, & elegantem umbram præbentibus, craſſo præterea ipſarum caudice, Sycomoros eſſe deprehendimus ſerie quadam in planicie diſpoſitas, veluti apud nos Iuglandes. Circa Car-baſſaræ porrò puteum aderant arbores Græcis Oenopliæ nuncupatæ, ab aliis Napeca. Eſt autem illud Car-baſſara limes & initium fertilioris ſoli Palæſtinæ. Iſtorum verò diverſoriorum ſive Car-baſſara cùm per Ægyptum tum per Syriam portæ ferreæ ſunt, areamque continent, propugnaculum in medio habentem, quo ſe viatores conferunt: intra muros parte interiore porticus ſunt, ſub quas noctu ſe recipere licet pluvio tempore, atque etiam propter æſtum de die. Tota nocte concluſi fuimus in eo Car-baſſara, excubias agentes, prædonum Arabum cauſa, quos non procul abeſſe, relatum nobis fuerat. Caravanna à nobis relicta, tota nocte iter fecit, & ante lucem nos prævertit ; commodè enim vel ex longinquo exaudire potuimus: eam ob cauſam illico ad eam ſubſequendam nos comparavimus. Nam conſuetudinem hanc habent, ut ſi quis Sangiacus, vel Caravanna aliqua numeroſa iter facit, campanam ſatis craſſam cameli alicujus collo appendant, quæ è longinquo exaudiri poſſit, ad commonefaciendum univerſum comitatum. Turcici proceres perinde lecticâ vehuntur ac in Europâ; quam muli non geſtent, verùm camcli. Inter Gazara, quæ prima urbs eſt provinciæ * Ægypti, & Belba, agros deſertos invenimus ob murium & ſoricum abundantiam: quos niſi devorarent aves Percnopteri ab Ariſtotele nuncupatæ, à Gallis verò *Boudrees*, naturæ inſtinctu catervatim eò advolantes, nullam ſementem poſſent facere incolæ, quin ſtatim abſumeretur. Provenit iſtîc Scilla, Thapſia, Ferula, Polium, Haſtula regia. Deinde iter fecimus per agros, frumento, leguminibus, & fructiferis arboribus bene excultos. Sepes poſſeſſiones ſeparantes, Rhamno & Halymo conſtant, in quibus volitantes obſervavimus Colluriones, *Pies grieſches* Gallis nuncupatas, quæ mures vorant perinde ac tinnunculi. Vidimus etiam prætervolantes multos Vultures, aliaſque aves carnivoras, quales ſuprà commemoravimus Accipitres Ægyptios: quidam è noſtro comitatu Pelicanos appellabant, quòd forma ſimiles eſſent iis quos ſanguine ſuos pullos alentes depictos viderant. Quia verò moleſtiam nobis exhibuit inquiſitio quænam avis Pelicani nomine donanda eſſet, aſſerere non dubitamus, pro Pelicano ſumendam eſſe eam quæ gemino ventriculo prædita eſt, alia appellatione Onocrotalum dictam : ab Alberto non ſine errore Oſſifragum ; cùm Oſſifragus is ſit qui à Græcis Phinis vocatur: quod vocabulum multis anſam præbuit varia de Phœnice commemorandi, ave longè tamen diverſa à Latinorum Oſſifraga, quam nido incumbentem pingunt, pectuſque roſtro aperientem ad pullos ſuo ſanguine alendum, ut ex hiſtoria Phinis ab Ariſtotele prodita, appâret; quem ſequutus Plinius, Oſſifragam deſcribens, omnia illi attribuit quæ Ariſtoteles ſuo Phini: Aquilâ eſſe majorem, & proximum ei genus, aduncis unguibus, & carnivoram, colore ex cinereo albicante ; hebete oculorum acie præditam, benignam, pullos Aquilæ ejectos excipientem, & educantem donec ad volandum apti ſint.

Cognita eſt Gallis avis, quam appellatione Phini ſive Latinorum Oſſifragæ convenienti nominant Offraye, cùm Oſſifraga non ſit, nec tali nomine dici debeat, ſed Haliæetus, quintum Aquilarum genus, circa flumina & ſtagna verſans, librans ſeſe ex alto, & præceps in piſces ruens, diſcuſſis pectore aquis eos rapiens. Quatuor integris horis per apertam planiciem arboribuſque liberam equitavimus : tandemque Gazaram, primam

quam

quam in Iudæâ invenimus urbem pervenientes, in horto quodam urbi vicino sub Palmâ tentoria fiximus.

* *Ægypti, imò potius Palæstinæ; quæ veteribus, ut verisimile est, Gaza dicta fuit: sed & ipse Bellonius ad huius capitis calcem Gazaram in Iudæa locat.*

Urbs Gazara.

CAP. LXXIX.

GAZARA muris non est cincta, sed veterem habet arcem quadrangulam in colle sitam, infirmam, cui præest Sangiacus. Solum circa Gazaram fertile est, abundátque ficubus, oleis, ziziphis, malis, punicis, & vitibus. Alit etiam nonnullas palmas, sed cujus fructus serò maturatur, regio etenim frigidior est. Iam ante trimestre, dactyli in Ægypto & Arabiâ maturuerant, Gazaræ verò adhuc virebant. Istîc invenitur lacerti nigri genus Stellio dictum, mustelæ ferè magnitudine, tumidâ alvo & crasso capite, in Iudæa & Syria etiam frequens. Conspeximus præterea avem mea opinione reliquas cantus suavitate superantem, quam veteres Venaticam avem appellasse arbitramur. Sturno paulo major est, albo ventre, & dorso cinereo, ut Molliceps, *Gros bec* nobis dictus, cauda nigra, alasque ut in pica superante, Pici Martii in modum volans.

Omnis generis edulia in Gazara invenimus, panem, vinum, gallinas, ova. Incolæ Gazaræ, Græci, Turcæ, & Arabes vineta sua diligenter colunt. Istîc hæsimus usque ad noctis crepusculum, deinde totâ nocte per elegantes planicies iter fecimus Ramam versus: Postridie verò mane pagos in colliculis sitos secundum agros omni tritici genere instructos vidimus rectà à meridie ad Septentrionem tendentes: & quoniam Euro auster vehementer flabat, marinorum fluctuum murmur exaudiebamus (non procul enim à mari aberamus) & magnas Onocrotalorum turmas eò volantes conspiciebamus. Oenoplia sive Napeca Pyri altitudinem attingit, fructumque fert silvestribus Malis æqualem, & adeò similem ut vix dignosci queat, sapore dulci cum grata quadam aciditate conjuncto; nucleum continentem, oliuæ nucleo parem. Ægyptus, Syria, & Armenia hac arbore abundant, qua Græcia imò verò tota etiam Europa caret: perpetuâ fronde viret: eam ob causam libro de arboribus sempiternâ fronde virentibus ejus * icon reponetur. Repperimus in itinere planiciem sacchariferis arundinibus & colocasia excultam, quam aqua ex puteo hausta rigabant. Inde Ramam pervenimus, ubi reliquo die hæsimus.

* *Istam Oenoplia iconem nondum conspicere licuit, in commentario Bellonii de Coniferis & sempiterna fronde virentibus arboribus, cuius quidem exemplaria mihi hactenus videre contigit. Sed C. V. Prosper Alpinus, eius historiam cum icone Lib. de Plantis Ægypti exhibuit, & ego cap.* XIX. *Lib.* I. *Plantarum Historiæ illam exhibeo.*

Urbs Rama.

CAPVT LXXX.

AMPLA olim fuit urbs Rama, ut ex ruderibus appâret: nam cisternæ & fornices quæ etiamnum supersunt, majores sunt Alexandrinis, licet non adeò frequentes. Sita est solo pingui & fœcundo: quia verò adeò rari sunt incolæ, ut vix decem ædes inhabitentur, agri magnâ ex parte deserti manent: seruntur tamen frumentum, hordeum, legumina, & paucæ vites: istîc venalia reperimus carnes, panem, vinum, & alia edulia. Potior incolarum pars Græci sunt. Acaciæ alterum genus copiosè ibi provenit, atque alius frutex spinosus, quem à veteribus non descriptum arbitramur, suspicamur tamen Myrrhæ arborem esse: contorto est caudice, denso, horrentibusque spinis obsito, folia habens Acaciæ similia, sed paullo majora. Rama ante lucem digressi, per pinguia arva iter fecimus, in quibus frumentum facilè nasceretur: sed incolæ de suo commodo parum soliciti, segniter admodum terram colunt. Sub auroram valles montanorum Hierusalem ingressi sumus; in quibus longiùs progressi, montiumque præcipitiis utrimque concluſi, quoſdam Arabes hinc inde è tumulis descendentes, strepitumque facientes invenimus, qui statim nobis conspectis, pecunias exposcentes, simulârunt sese nos adoriri velle: commonefacti autem tales nebulones exteros expilare solere, si superiores sint, eos contemsimus; Prætexentes autem sibi regionis tutelam ab Imperatore Turcarum commissam, exiguâ pecuniæ summâ donati fuerunt: tametsi nos aggredi non ausi fuissent: nam præter ordinarium comitatum, Dominus de Fumet in Gazara alios decem Ianissaros sibi adjunxerat, permissu Sangiaci illius urbis. Sed illi etiam adeò versuti sunt, ut peregrinos (si numero se potiores & ipsis resistere posse, animadvertant) nunquam adoriantur.

Hierusalem in montanis sita.

Cap. LXXXI.

Adeo abundant hæc montana omni arborum genere, silvestribusque & aromaticis herbis, ut monti Idæ in Creta comparari possint, cui etiam temperamento & aliis dotibus respondent. Excolitur terra in ipsis scopulis scalarum in modum: unde cognosci potest veterum Iudæorum diligentia & industria, qui solum alioqui petrosum & sterile, culturâ fructibus abundans reddiderunt. Similis diligentia observatur veterum Græcorum qui Ægæi maris insulas habitarunt: quarum plurimas conspeximus nunc desertas, & vix centum incolas alentes, in quibus olim plures quàm sexies milleni vivere potuerunt, ut appâret ex tumulis & collibus, qui antiquitus ex firma materia per scalas exædificati fuerunt, ad retinendam terram ne per præcipitia devolveretur, & in ea stirpes nasci possent. Insulæ Ceos, Milos, Andros, Naxos, Paros, & pleræque aliæ, eâ diligentia à veteribus Græcis fuerunt excultæ, ut uberiores redderentur planis locis. Sic etiam Iudæi cùm solum haberent sterile, uti dixi, & ad alendas vites aliosque fructus ineptum, magno labore & sumtu fœcundos reddiderant colles, ut appâret ex structuris quæ nunc etiam permanent, veteremque majestatem quodammodo resipiunt. Arbores sponte in illis montibus nascentes sunt Adrachne, Picea, Aria, Ilex, Terebinthus, Lentiscus: plantæ, Cistus, Ledon, Thymbra, Smilax aspera, Maron, Origanum Heracleoticum, Tragoriganum, Salvia, Stachys, Ruta silvestris, Trifolium Asphaltites, Cyclaminus, Umbilicus sive Cotyledon, Thymus, Hyssopus silvestris, à nostra domestica differens, quæ tamen Cretæ ignota est. Montium pars quæ ad Occidentem vergit, vitium aliarumque fructiferarum arborum, ut olearum, ficuum, malorum punicorum opulentissima est, si cum aliis quæ silvestres duntaxat arbores gignunt, conferas.

Brevis itineris inter Cairum & Hierusalem supputatio.

Cap. LXXXII.

Ex nostri itineris supputatione liquet, Cairum novem duntaxat, aut ad summum decem dierum itinere ab Hierusalem distare. Verum quidem est nos urcunque properasse: nam die Sabbathi, vigesimâ nona Octobris, Cairo discessimus, & die Martis, octava Novembris, Hierusalem pervenimus. Quatuor milliaribus per montana confectis, fontem ad cujusdam templi rudera invenimus, quod Monasterium Christianorum Latinorum olim fuisse credimus, ut ex picturis & muri vestigiis conjicere licet. Istic sumto prandio, in Hierusalem pernoctavimus. Peregrini eò advenientes hospitio excipiuntur pro ea quam profitentur religione. Nam si Romanæ Ecclesiæ ceremonias sequuntur, quos illi Latinos appellant, apud Franciscanos extra urbem in monte Sion excipiuntur: si Græcos ritus amplectuntur, concedunt ad Caloieros Græcos in urbe apud sepulchrum habitantes: si ex provinciis Presbyteri Ioannis, apud monachos Indos locum habent: sic & reliquæ nationes Christianam religionem profitentes, Georgiani & Armenii. Franciscani plerumque sunt triginta aut quadraginta numero è variis nationibus, sed tamen magnâ ex parte Itali. Peregrinos per omnia Hierosolymitani territorii loca sacra deducere solent: eam ob causam interpretem quem ipsi Droguement appellant, suis sumtibus alunt, Turcicam, Arabicam, Græcam, Italicam, & alias linguas callentem, ut sermonem cum incolis conferre, peregrinorum nomine respondere, & illos per omnia loca sacra deducere queat. Singulis noctibus excubias agunt Franciscani, mutatis in singulas horas personis, supra muros stantibus; quoniam eorum monasterium extra urbem cùm sit, sibi metuunt à latronibus Arabibus: nam licet monasterii muri sint admodum alti, ne tamen incolæ ejus regionis ipsos adoriantur, formidant.

Succincta descriptio sacrorum locorum Hierusalem.

Caput LXXXIII.

Vicina Hierusalem regio, præsertim urbi proxima, bene culta est. Vineta diligenter exculta. Nascuntur istîc mali, amygdalæ, ficus, & oleæ multum olei reddentes: habent autem oleæ peculiarem notam qua à reliquis differunt; nam viscum quod eis innascitur, rubris baccis est præditum, magno incolarum damno, quoniam steriles

riles oleas reddit. Sumtus à Franciſcanis facti, ex Latinorum, quos vocant, provinciis ſubminiſtrantur: deſignatas enim habent ſuas elecmoſynas variis Europæ locis, ab ejus ordinis præfectis, Gardianos appellant, collectas, præſertim autem in Cypro, Gallia & Italia. Nobis referebant, ſe ex Germania & Anglia ſolere accipere, ſed nihil ad illos nunc inde deferri. Nullus in Hieruſalem Latinorum monachorum alius eſt ordo quàm Franciſcanorum. Poſtridie illorum nonnulli diluculò nos deduxerunt ad loca circa Hieruſalem ſacra. monaſterium egreſſis, demonſtratus nobis primùm omnium locus in quo Chriſtus cum diſcipulis cænam celebravit: Turcæ eum Franciſcanis ademerant, Meſguedamque Mahometi conſecrârant: ſed Dominus de Aramont illis reſtitui curavit, vicinus enim eſt eorum monaſterio. Longiùs à monaſterio digreſſis, locum demonſtrarunt, urbis portæ contiguum, ubi Iudæorum, ne diſcipuli Divæ virginis corpus efferrent, prohibere volentium, brachia riguerunt; deinde murum urbis ſequentes, apud vallem Ioſaphat alium ubi D. Petrus abnegato Chriſto ploravit. Secundum eum murum eſt templum virginum, in urbis angulo ſitum, nunc Turcarum Meſgueda. Paulo infrà in eodem angulo conſpicitur triangularis lapis, quem aiunt eſſe, cujus in ſacrâ paginâ Pſalmus mentionem facit, *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes.* Inde deſcendentes in vallem Ioſaphat, torrentem Cedron tranſivimus, lapidis jactu ab urbe diſtantem, aquâ alioqui carentem, niſi pluvio tempore: iſtîc lapis in quo impreſſa ſunt Chriſti pedum veſtigia, cùm è ponte decideret: huic contigua duo ſunt ſepulchra in rupe inciſa pyramidis in morem; plerique Eſaiæ & Hieremiæ eſſe arbitrantur. Collem conſcendentes, arboris è qua Iudas ſe ſuſpendit, locum vidimus. Circumdato colle, ut urbs nobis amplius non appareret, ſacellum dirutum conſpeximus, quod Magdalenæ ædes fuiſſe perhibent: & juxta illud, lapidem, cui inſediſſe Chriſtus dicitur, de ſuſcitando Lazaro cum illâ verba faciens; vix quartâ miliaris parte abs Hieruſalem diſtantem. Paulo ulteriùs eſt exiguus pagus in quo ſepulchrum Lazari à Chriſto excitati: ſed ut conſpicere poſſemus, in fornicem quandam inſtar cubiculi amplam & firma materie exſtructam deſcendendum fuit, in qua tumulus, altaris altitudine, in quo peregrini ſæpe Miſſam cani curant. Inde digreſſi, & Hieruſalem repetentes, locum in quo Sycomorus, cui maledixit Chriſtus, vidimus: ea pars Bethania nominatur. Verſus Bethphage conſcendentes per aſpera & confragoſa loca, ad dextram defleximus quà ad Oliveti montem iter eſt: atque hac ratione ſumma ſemper petentes, longè vicinos limites proſpicere poteramus, quoniam celſiſſimo circa Hieruſalem loco conſiſtebamus. Tranſivimus deinde quà Chriſtus ingreſſus eſt Hieroſolymam, & ubi conſcendit aſinam, quam diſſolvi & cum ſuo pullo adduci imperaverat. In edito iſto loco conſiſtentibus, & ad Meridiem obverſis, plana Hiericho, mareque mortuum (alio nomine Aſphaltites dictum, ubi Sodoma & Gomorrha abſorptæ) apparebant: deinde ad ſiniſtram, ex eodem monte nobis oſtendebant Franciſcani locum in quo Diſcipuli multa ediderunt. In colle Oliveti ſtantes, commodè urbem Hieruſalem perſpiciebamus, ex editiore nimirum loco quàm ipſa urbs. Inde per eum locum iter fecimus, ubi Chriſtus dixit, *Væ tibi Hieruſalem.*

Divæ virginis ſepulchrum in valle Joſaphat.

CAPVT LXXXIV.

SACELLVM eſt in ſummo Oliveti monte à Chriſtianis fabricatum, in quo conſpicitur veſtigium unius pedis Chriſti ſaxo impreſſum, cùm à reſurrectione in cælum conſcendit: alterum autem tranſlatum ferunt in regionem Latinorum. Alius eſt tumulus, æqualis altitudinis, in quo aliud ſacellum omnino ruinoſum. Redeuntes Hieroſolymam, atque deſcendentes per montis Oliveti radices, ſemitam tranſivimus in qua D. Paulus ſedebat, cùm D. Stephanus lapidaretur: deinde inferiùs tres lapides vidimus, in quibus obdormierunt diſcipuli Chriſto orante: item ubi Chriſtus captus fuit, & D. Petrus Malcho aurem abſcidit. Hæc verò omnia loca ſecundo aut tertio lapidis jactu ab invicem diſtant. Regreſſi per pontem Torrentis Cedron, conſpeximus in valle Ioſaphat locum, in quo Chriſtum ſanguinem & aquam ſudaſſe aiunt, atq. hîc ſacellum exſtructum. Ad hujus latus, tumulus eſt D. Virginis & D. Annæ; eſt autem hic tumulus ſubterranea fornix è magnis complanatiſque ſaxis exſtructa, atque craſſis lapideis columnis ſulta: lati ſunt gradus ſcalæ per quam deſcendendum eſt: eſt enim ſacellum ſub terrâ, Helenæ Conſtantini matris juſſu, ut putatur, exſtructum. Vallem Ioſaphat egreſſis, & ad Portam auream tendentibus, demonſtratum eſt quà Romani, urbe à Veſpaſiano & Tito obſeſsâ, murum perfregerunt, & urbe potiti ſunt. Quà verò Chriſtus Hieroſolymam ingreſſus eſt, Porta aurea eſt; quam quia clauſam invenimus, murum uſque ad montem Sion circuiuimus.

Omnia

Omnia igitur prædicta loca ante meridiem conſpeximus; breve enim erat iter. Reliquum diem impendimus viſitandis Monaſterio vicinis locis; nempe eo qui multis ſpecubus abundat, in quibus cadavera impoſita viginti quatuor horarum ſpatio abſumuntur. Paulò infrà probatica piſcina eſt, vallem Ioſaphat irrigans. Inde ad Sepulchrum Domini ivimus, in urbis magno templo ſitum, quod Helena Conſtantini mater exſtrui curavit. Novem autem ducati perſolvendi, cuilibet ſepulchrum ingredi volenti; nemo etenim ſive dives, ſive pauper, immunis à ſolutione eſt. Nam qui tributum illud in cenſu habet, octo ducatorum millia Turcarum Imperatori pendet: hinc fit ut publicani iſti à peregrinis nummos extorqueant, alioqui ab ingreſſu prohibituri. Franciſcani verò & Caloieri Græci, aliorumque Chriſtianæ profeſſionis ordinum viri, ſine precio ingredi & egredi poſſunt. Turcæ magnâ cum reverentiâ illud tuentur, & cum veneratione ingrediuntur. Iſtam pecuniæ ſummam impoſuiſſe dicuntur Piſani, cùm urbs Hieroſolyma ſub illorum eſſet imperio, atque ab eo tempore conſervatam eſſe hanc extorquendæ pecuniæ conſuetudinem.

Chriſti Domini noſtri ſepulchrum; & Hieroſolymæ rudera.

Caput LXXXV.

Hierosolyma paucis ab hinc annis novis & prælatis muris cincta eſt, ſed infirmis, quæque bombardarum impetum minimè ferre poſſent. Plana ſunt ædium tecta, officinæ in primariis plateis fornicatæ, ut in Alexandriâ: licet inæqualis ſit comparatio. Nam Hieroſolymorum fornices ex quadrato lapide ſuperbè exſtructæ ſunt, quæ nonnullis adhuc locis perſiſtunt ab eo tempore quo Iudæi merum iſtîc imperium obtinebant. Aromatarii Hieroſolymitani, varias, ut Cairini, linguas callent. Chriſtianæ religionis populi Hieroſolymam ablegare ſolent homines, qui in urbe apud ſepulchrum habitent, plures vel pauciores, pro regionis ratione: hinc fit ut duodecim varia & inter ſe differentia Chriſtianæ religionis idiomata numerentur: verumtamen octona duntaxat comperimus; videlicet nationis Latinæ, ab ipſis Franke appellatæ, quæ reliquis antecellens, omnes comprehendit Romanæ Eccleſiæ obedientes; deinde Græcæ, illis Romæos dictæ, quæ Papæ mandatis non paret, ſed ſuos Patriarchas peculiares habet: tertiæ Armeniæ, cujus ritus ad noſtros magis accedunt quàm Græcorum: deinde aliarũ conſequenter; ut Iacobitarum, illius regionis quæ à D. Iacobo Majore ad fidem converſa eſt: Georgianorum, qui ſuis legibus reguntur, vicini Perſis; corumque limites extenduntur in Indiam uſque Orientalem; à nemine ſubjugati, & nemini parentes: Chriſtianorum qui à cingulo denominationem ſumſerunt, Coftique cognominantur, & à Divo Thomâ ad Chriſtianam fidem ſunt converſi: Indorum, qui ex Presbyteri Ioannis regione miſſi, Abyſſini appellantur, admodum nigri, ſed minùs Æthiopibus, tribus aduſtionibus, quia igne baptizati ſunt, inſigniti, unâ ſupra naſum inter oculos, reliquis duabus ad tempora, & circunciſi: Neſtorienſium & Maronitarum, qui non differunt ab Arabibus. Singulæ iſtæ nationes peculiare habent ſacellum, quoniam in quibuſdam articulis inter ſeſe differunt; atque aluntur pecuniis quas Principes ſingularum provinciarum illis mittunt. Græcis Chorum templi obtinentibus, Calvariæ cuſtodia demandata. Latinis Sepulchri cuſtodia commiſſa. Hujus Sepulchri templum (quod comprehendit totum Calvariæ locum, in plano ſitum, non in monte, ut plerique exiſtimarunt) ſublime eſt, & rotunda forma: in alto apertum, quà recipit lumen. In hujus rotunditatis centro eſt Sepulchrum Domini, concluſum ſacello quodam fornice rotunda ex ſolido marmore conſtante, tecto. Præfectus ſive Gardianus Franciſcanorum in monte Sion, præbere ſolet diploma peregrinis qui ab alio miſſi ſunt, ſive teſtimoniales litteras, quæ fidem faciant eos iſtîc fuiſſe, continentes ſigillatim alia pleraque, quæ brevitatis causâ prætermiſimus.

Deſertum in quo tentatus fuit Chriſtus; & Jordanis fluvius.

Caput LXXXVI.

Expeditis noſtris equis, ut poſtridie ad flumen Iordanem proficiſceremur, ſub oleis extra urbem noctem traduximus, & ante lucem inter Orientem & Meridiem tendentes, polum arcticum ad ſiniſtram relinquebamus. Summo diluculo ante quàm plana Hiericho ingrederemur, Camelorum turmam procul conſpeximus Myrobalani citrini folia depaſcentium ad ſiniſtram: unde plerique ex noſtro comitatu magno metu affecti fuêre, Arabes, qui nobis inſidiarentur, eſſe exiſtimantes: imò ipſos Ianiſſaros,

quos

quos Sangiacus Domino de Fumet addiderat, tantus metus occupavit, ut consisterent, suo idiomate dicentes, Arabes de nostro adventu fuêre admoniti: atque animi vilitate correpti, ignem quem in sclopetorum funibus gestabant, exstinxerunt, ut cùm Arabes advenirent, tali signo intelligerent se non voluisse illis resistere, & solos Christianos adorirentur. Sed Dominus de Fumet, magni vir animi, (in cujus comitatu sex generosi nobiles Galli, ex familiis videlicet de Rostin, de sainct Aubin in Picardia, de Perdigal in Vasconia, du Val, atque alii plurimi, ipsius præterea familia, in qua erat Iustus Tenellus, vir litteratus, quem Rex Franciscus I. scientiarum restaurator, illi adjunxerat, ut Græcos codices perquireret, habentes singuli suas bombardas) primus ex equo desiliit, omnibus qui in ipsius comitatu erant, sequi iussis. Ianissari tamen in plana nondum descendere audebant, sed in monte subsistentes, rei exitum exspectabant. Nos verò confecto multo itinere, equos denuò conscendimus: tum demum Ianissari animadvertentes nullum subesse periculum, in plana descenderunt, & nos subsequuti sunt, postquam intellexerunt camelos in planicie pascentes duntaxat fuisse, qui talem illis metum incussissent. Tandem pervenimus in pagum, ubi aliquando Hiericho fuit, nunc verò turris quædam quadrangula supersest, columbario vix firmior. Stirpes per hanc planiciem nascentes, in memoriam revocârunt pusillam illam plantam, quam nonnulli impostores monachi Rosam Hierichontis appellârunt, quæ radice aquæ impositâ sese explicans, satis tolerabilis impostura prætextum dedit, ut admirationem spectantibus inducerent, affirmantes eam in vigiliâ Nativitatis Dominicæ duntaxat aperiri, vel mulieribus partus difficultate laborantibus. Qui illius naturam ignorantes, alio tempore non posse aperiri existimant, falluntur. Argumentum sumserunt ex sacra scriptura, quæ habet: *Sicut plantatio rosæ in Hiericho*: cùm tamen de vulgari rosa rubra sive carnei coloris sit intelligendum. Nam hæc apud Hiericho non nascitur; sed in Arabia, deserto maris rubri littore per arenas nascentem jam observaveramus. Non minus hallucinati sunt alii, qui illius iconem pro amomo exhibuerunt, cùm nihil sit minus. Hiericho planicies undique montibus cincta est: hanc, quà Meridiem spectat, alluit mare mortuum, nullum habens exitum, sed sub terra sese exonerans. Ad Septentrionem obversi, regionem videbamus ubi Iordanis mediam Hierichontis planiciem secans, exoritur: Ad Orientem verò spectantes, Arabiæ petræ montes, non procul inde dissitos, & eò ferè usque radices extendentes: ab Occidente autem, Hierosolymæ montes nostris oculis obiiciebantur. Lycii frutices, myrobalanique citrini, è cujus nucleis incolæ oleum eliciunt, arbores in hac planicie nascuntur; acacia altera istîc etiam frequentissima. Amnis Iordanis à Septentrione in Meridiem tendit, non adeò latus, quin puer lapidem in contrariam ripam jacere possit, septem aut octo fortè orgyiarum latitudinis, nec alvei adeò profundi ut navem ferre possit: in eo Peregrini sese abluere solent. Innascuntur salix nigra, myrica, vitex, & multa arundinum genera, quæ Arabibus ad varios usus serviunt. Etenim ex uno genere jacula, tela, & leves lanceas conficiunt: ex alio genere sagittas, quinque asprorum precii, quibus vix alii quàm Satrapæ utuntur: aliud genus diligenter legunt in alium usum: nam Turcæ, Græci, Armeni, Arabes, Persæ, Iudæi, Ægyptii, avium pennis in scribendo non utuntur, sed hac arundine elegia nuncupata scribunt: eam priùs in Athou montis rivis observaveramus. Conspecto porrò fluvio & mari mortuo, apud arcem dirutam tumulo cuidam impositam iter fecimus. Inde ad fontem profecti sumus à Plinio Callirhoë appellatum, quem Helisæi esse dicunt. Aëtius nostrâ opinione Fontem Solis nuncupavit. Ejus aqua limpida & gelida est, magnumque rivum efficit, in quo Sisymbrium utrumque, Iunci, & similes nostratibus herbæ proveniunt. Quod si verum est Balsamum unquam in hac planicie excultum fuisse, nõ procul ab eo fonte crevisse credendum est. Fidem non adhibemus quibusdam magni nominis viris, qui adeò excellentes dactylos in hac planicie nasci existimârunt: nàm cùm palmæ quæ illîc nunc crescunt, suos dactylos ad perfectam maturitatem non perducant, nunquam istîc præstantes fuisse arbitramur: nisi quis dicat ejus regionis clima immutatum esse, quod tamen fieri nequit. Sub Myrobalanis & Ficubus eum ruum inumbrantibus cibum sumpsimus. Deinde per lapideos gradus conscendimus in locũ ubi Christus jejunavit, non procul à fonte dissitum; tres sunt istîc fornices atriorum in modum, aliæ supra alias in rupe incisæ: denique culmen montis ubi diabolus Christum tentare voluit. Sacelli cujusdam istîc ædificati vestigia adhuc appârent. Inde descendimus, Hierosolymam redituri. Sacellum olim à Christianis exstrui jussum in deserto in quo D. Ioannes Baptista concionabatur & baptisabat; jam verõ dirutũ, apud amnem Iordanẽ conspicitur. Credibile est D. Ioannem in solitudine locustis vesci potuisse: nam Græci Auctores scriptum reliquerunt locustæ genus esse ἀσίεχνος ἢ ὄνος dictum, quo Afri vescerentur: quod hîc adnicere voluimus, quoniam illæ ipsæ sunt quæ D. Ioanni in cibũ cesserunt, quasq. Afri in deliciis habebãt, non medicamẽti, sed alimenti loco:

Bethlehem & Ebron.

CAP. LXXXVII.

POSTRIDIE, ſumto prandio in monaſterio Franciſcanorum, ad Bethlehemiticum iter, quod binorum duntaxat eſt milliarium, nos comparavimus. Emenſo dimidio miliari, vaſtam Terebinthum invenimus, ſub qua Diva Virgo quieſcere ſolebat, cùm ex Bethlehem Hieroſolymam proficiſceretur, juxta quendam agrum, lapillis quibuſdam rotundis obſitum, magnitudine & forma Ciceris. Vulgi opinio eſt, Divam Virginem, dum hac iter faceret, quendam conſpexiſſe qui cicer ſereret, eumque interrogatum quidnam ageret, reſpondiſſe, lapillos ſero: ab eo tempore ſolum petroſum remanſiſſe, tamquam cicer in lapillos fuiſſet tranſmutatum. Lapidis jactu ab illâ Terebintho magna ciſterna ſecundum regiam viam in rupe inciſa conſpicitur, quæ pluviâ aquâ eaque potabili impletur. Itaque pedetentim progredientes binas duntaxat horas inſumſimus donec Bethlehem perveniremus, exiguum pagum & caſulis male inſtructum, nihilque elegans continentem, præter magnum & ſuperbum Franciſcanorum monaſterium, quod Helena fabricari juſſit: nam craſſis columnis marmoreis fulcitur, & marmoreis tabulis undiq. cingebatur; ſed Turcæ ſuſtulerunt, in ſuarum Meſguedarũ ornatum, & in templum Salomonis dictum, quod nunc in Meſguedam Mahumetanis dedicatam conſecratum. Monſtrantibus Franciſcanis, in fornice ſacelli, ſub majore templo, locum vidimus in quo Chriſtus de Maria virgine natus eſt: deinde Divi Hieronymi, diſcipulorumque ejus, & Innocentium ſepulchrum in eodem templo. Sumpto in Bethlehem prandio, ulteriùs deſcendimus ad duas elegantes Oleas & Ficus, apud quas Angeli Chriſti nativitatem paſtoribus annunciarunt: illìc fuit olim ſacellum, ſed nunc dirutum, ſolâ fornice reſtante, in qua Maron, Tragoriganum, Zigin, Thymbram, Onitin, & Heracleoticum Origanum obſervavi. Maturè in monaſterium regreſſi, accinximus nos ad profectionem in Hebron, quod ab Hieroſolyma ſeptem aut octo milliaribus diſtat: nam in Hieruſalem ſemper inveniuntur muli & aſini conductitii. Diſceſſimus ex Bethlehem ante lucem, & per loca montana admodum difficilia, ſatis mature in Hebron pervenimus. Sepulchra Adami, Abrahami, Iſaaci & Jacobi ſunt in Meſgueda Turcarum, quæ per foramen in muro factum Chriſtianis videre licet, minimè autem Meſguedam ingredi. Iudæi nobis perſuadere volebant, regione quadam ſupra Hebron alios Iudæos habitare, à quibus litteras acciperent ſæpiſſimè, non tabellariis Iudæis, ſed exteris: quoniam tranſeundus eſt amnis ſine intermiſſione fluens, die Sabbati excepto, quo ejus alveus omnino exſiccatur: cum verò tali die ipſis iter facere non liceat, nec is amnis navigabilis ſit ut alio die traiicere queant, mutuo conſpectu frui non poſſe. Iam illud mendacium eſſe liquidò conſtat, tametſi non recens: nam Plinius ſimile quidpiam ſcribit lib. 31. cap. 2. In Iudæa, inquit, rivus ſabbatis omnibus ſiccatur. Cùm autem in Iudæa eſſemus, falſum id eſſe comperimus; quemadmodum & illud quod plerique arbitrantur, Iudæos omni die Veneris ſacro, profluvio ſanguinis laborare: nam nos tali die cum iis verſantes, ſimile quidpiam non deprehendimus. Nobis porrò demonſtratus fuit locus in quo Abraham tres vidit & unum adoravit, extra pagum Hebron, ad agri cujuſpiam foſſam in quo Adam creatus dicitur: hunc notat terebinthus triplici caudice ex uno trunco prodeunte. Hebron rudera indicio ſunt, frequentiùs olim habitatum fuiſſe. Redeuntes Hieroſolymam, defleximus ad fontem quem ſignatum appellant: in itinere ſimiles ſtirpes obſervavimus, quas priùs in Rama, & Hieruſalem: deinde per pagum tranſeuntes ubi D. Ioannes natus eſt, templi cujuſdam à Chriſtianis olim iſtîc ædificati ruinas vidimus. nunc ab Arabibus cultum, in quo ciſternæ lacuum in formam exſtructæ: nam fonticulus eſt perennis. Suprà locus, ubi * Anna Elizabeth viſitavit: tumulus is eſt multis oleis conſitus. Eo die ſub veſperam in monaſterium Franciſcanorum rediimus, & iſtîc pernoctavimus: poſtridie, viſitatis ſigillatim omnibus in urbe rebus, in ſepulchrum Dominicum cubitum nos contulimus: peregrinis enim licet cibos eo inferre & per triduum hærere, ſi volent, aut quotieſcunque lubebit ingredi, modò (uti diximus) novem ducatos perſolverint. Hieroſolymitanæ plantæ, in quibus mercatorum tabernæ, in fornicem tectæ ſunt (ut in reliquis Turcici imperii urbibus) atque anteridibus poſtica parte firmatæ ſive fultæ. Hieroſolyma Sangiaci ſedes eſt, qui certo numero Spahiz, hoc eſt, equitum præeſt: Sangiacus autem Regionis præfectum ſignificat. Spahiz verò non liberè vagantur per pagos Hieroſolymæ vicinos, ruſtici etenim eos ferre nolunt, ſed in urbe apud Sangiacum verſantur. Ceterùm mirum eſt Sangiaci munus adeò eſſe mobile apud Turcas. Nam ſæpiſſimè accidit, ut qui per ſemeſtre duntaxat ejuſmodi munere in aliquâ urbe functus ſit, ad minimum Turcici Imperatoris mandatum, alteri cedere cogatur.

* *Fortè legendum* Maria.

Atque

Atque interdum contingit ut qui ex Africa in Europam vel Asiam ablegatur, consumpto ferè semestri in itinere, antè quàm cum sua familia perveniat ad locum sibi præscriptum, si paulo pòst in alium locum ablegetur, obtemperet: eaque ratione hinc inde discurrendo, perpetuò motoriam aget vitam, non minùs quàm omnes munere aliquo fungentes, & milites Turcici. Sunt verò circiter duodenæ Sangiacorum præfecturæ, per Syriam, Iudæam, & Damascum, quæ donantur intimis aulicis Bassarum Constantinopoli hærentium. Ad eos enim ablegat Turcarum Imperator quos promovere vult: eamque ob causam permutantur præfecturæ ex Superioris voluntate. Possent itaque hujusmodi munia comparari cum Provinciarum præfecturæ donationibus, nisi donationes perpetuæ essent: Sangiacorum autem præfecturæ donantur, permutantur,& adimuntur pro Principis arbitrio: singuli enim ad sublimiora adspirantes, observant, muneribusque demerentur Bassas, ut eorum operâ opimiores obtinere queant præfecturas: Sic gradatim subeunt, pro favoris quem aucupari possunt ratione: cujus rei documentum nobis dedit Sangiacus qui tum temporis Hierosolymis præerat. Nam postquam anno in Tana urbe extima Euxini Ponti vixisset, facta permutatione in Peloponnesum ablegatus fuit, & inde post semestre Hierosolymam. Hunc exempli causa in medium adduximus: quia reliquorum Sangiaci officiorum eadem est ratio.

Terrestre iter ab Hierosolyma Damascum: & quæ arbores spinosæ Hierosolymitano agro frequentes sint.

CAPVT LXXXVIII.

PERQVIRENTES circa Hierosolymitana mœnia stirpes, Hyoscyami genus observavimus Europæ ignotum. Diligenter autem examinatis spinarum generibus,quòd certiores fieri cuperemus è qua spina contexta fuerit corona, Christi capiti imposita; nullo autem frutice spinoso frequentiore invento, ipso Rhamno; arbitramur coronam ex eo contextam fuisse: nam neque rubum, aliúmve spinosum fruticem istîc crescentem invenimus, præter paucas Cappares spinosas. Cùm autem Itali Rhamnum vulgariter appellent Spina sancta, præsertim circa Maceratam & Pisaurum (ubi sepes eo constant, quemadmodum Hierosolymis) hoc loco id subiicere voluimus: huc accedit quòd veteres Auctores Arabes, fruticem è quo contexta fuit Christi corona, *Alhansegi* appellent, quod vocabulum Latini interpretes Coronam spineam verterunt. Fructiferæ istîc arbores proveniunt, Ficus, Oleæ, Punica malus, Zizipha, Prunus. Cùm verò lignarii mercatores in urbibus varia lignorum genera adservare soleant in suis ædibus & fabrorum tabernis: vix suspicari licet, ex altero quàm suprà memoratarum arborum ligno, Crucem fabricatam fuisse. Rebus ad profectionem paratis,discessimus die Martis sub vesperam Hierosolymis, pervenimusque in Car-bassara ferè dirutum, contiguum perenni fonti, in pago Elpira nuncupato, duobus cum semisse milliaribus distante ab Hierosolymis. Hujus pagi rudera, celebrem & magnum aliquando fuisse declarant: fertur ex eo loco rediisse Hierosolymam Diva Virgo, ut Christum quæreret, istic hærentem ut in templo cum Doctoribus disputaret. Fœcundum est hoc solum vitibus, ficubus, & oleis. Media nocte inde discedentes & ad Septentrionem tendentes, per agros Sesamo & Xylo consitos iter fecimus, montesque circumquaque habuimus Esculo, Aria, Ilice, & Coccigeris fruticibus virentes,quibus Cocci grana incolæ colligunt, Venetisque mercatoribus ea undique conquirentibus venundant. Observavimus etiam Elæprini sive Alaterni arbores, Terebinthos, Adrachnes, stirpes Tragorigani, Serpilli, Zygis, Onitidis, Mari, & Libanotidis quasdam species: né quis verò ægrè ferat si per Libanotidem haud intelligimus Rorem marinum; qui ejus duntaxat quinta est species. Sensim semper descendentes (est enim Hierosolyma edito loco sita, & undequaque illuc eatur, perpetuò ascendendum est) admodum properabamus, quoniam nostra jumenta in urbe quieverant: pervenimus itaque meridie Napolosam, quæ nostro judicio antiquitus Sichar vel Sichem dicta fuit, in Samariâ sita, postea Neapolis appellata; apud quam octavâ milliaris parte in valle conspiciuntur rudera exigui cujusdam templi,ubi puteus fuisse perhibetur unde Samaritana aquam hauriebat Christo ab ea petente: nunc vacuus est solùm locus in agro ad regiæ viæ dextram Napolosa egressis; ubi reliqua diei parte perstitimus sub Mori albæ arboribus. Napolosæ vicini colles fructiferis arboribus egregiè exculti sunt. Oleæ in magnam crassitudinem adolescunt, viscoque rubris baccis prædito onustæ sunt, quemadmodum Hierosolymitanæ, non adeò tamen feraces, ut quæ graciliores ramos habent. Albæ mori arbores colunt ad bombyces alendos, quemadmodum & pumiliones ficus. Ficus porro Ægyptiacæ & Arabicæ non minùs ferè aridum gignunt fructum, Sycomoris.

Nazareth ubi Diuæ Virgini annuntiavit Angelus, ipsam Christum parituram: & viri Arabis descriptio.

CAP. LXXXIX.

EST Napolosâ in acclivi collis sita, castellum habens vetustum: quótque Hierosolymam proficiscentes aut inde redeuntes istac iter faciunt, binos in singula capita ducatos péndere necesse est. Nos igitur diu ante lucem inde digressi, per montes & valles iter fecimus, fontibus & rivulis è montibus labentibus irriguas: norunt etenim incolæ per canales hinc inde distribuere, ut fœcundius solum reddant: sub vesperam in Nazareth pervenimus, exiguum pagum inter colles irriguos situm, Galilææ regione. Quidquid diei supererat, in Nazareth visitando insumpsimus, & locum in quo Angelus D. Virginem salutavit vidimus, sacellum videlicet exiguum in fornicem exstructum, quò per gradus descendendum, nam subterraneum est: templi etiam cujusdam olim à Christianis, dum eam regionem possidebant, exstructi rudera istîc conspiciuntur. Nazareth ab Arabibus incolitur, viris brevibus & gracilibus, ut sunt reliqui Arabes. Eorum vestis, talaris tunica est, ad suras usque demissa, pilis caprarum contexta, alboque & nigro coloribus distincta, & sine arte ruditer consuta, quam cingulo coriaceo quatuor digitos lato præcingunt, cujus fibula quo latior est, eo magis se exornatos putant. Falcatum pugionem, non à cingulo pendentem, sed à cingulo lateri adstrictum gestant: interula talarem vestem longitudine superat, & ad talos demittitur, manicis admodum laxis & vestis manicas excedentibus: pilei acuminati, & replicati instar pilei Ducis Veneti, colore nigro (ad Ægyptiorum differentiam, qui rubri sunt) & crasso panno Xylino involuti: nullus braccarum caligarúmve apud eos usûs, sed solis mulieribus gestandas relinquunt ut Turcæ: Cothurni prælti ad talos usque. Iter aliquò instituentes, singuli vel plures, pacis vel belli tempore, hieme vel æstate, dextrum brachium manica exerunt, humeroque cum dimidio pectore nudo incedunt, ut, si necesse sit, facilius arcum intendere queant, & ad pugnam expeditiores sint: tum etiam ut animosos se esse demonstrent. Opulentiores laneo panno amicti sunt: alioqui à ceteris, quorum iconem hîc subjeci, non differunt.

Eorum arcus & pharetræ à Turcicis differunt, & Græcis similiores sunt: nam Turcici Asiatici breves, affabrè facti, incurvi & validè tensi sunt: Cretenses, sive qui in Sphagia adjunctis hirci feri cornibus, sive qui in Candia urbe additis bubali cornibus conficiuntur, Turcicis majores sunt, crassioresque & longiores sagittas requirunt: sic etiam Arabum arcus Turcicis cùm sint majores, longioribus sagittis opus habent, cùm illorum breves sint. Tartarorum & Wallachorum arcus, illos adhuc superant latitudine & longitudine: molles tamen sunt. Turcæ, Cretes, Arabes, Tartarique arcubus glutino paratis utentes neque cornu brachiali, neque chirotheca opus habent, quemadmodum Angli, Brasiliani, aliive qui ligneo arcu utuntur: sed annulus eboreus, corneus, aut buxeus, eorum vicem supplet (auctoritate pollentes aureum gestant, vel argenteum, splendidis lapillis exornatum) non recenti inventione, sed antiquissimâ: nam veteres medici Græci, atque ipse Galenus, ejus gutturis partis, quæ Latinis Larynx, Gallis *La luette* dicitur, formam exprimere cupientes, parem illam faciunt annulo quem Thraces sagittas excutere volentes, pollici indunt: atque adeò annulus quem Turcæ in pollice gestare solent, dum jaculantur, laryngi omnino similis est.

Lacus Genezareth, vel mare Tiberiadis.

CAP. XC.

HAVD procul inde digressi, ad maris sive lacus Tiberiadis littus pervenimus, in quo Cyprini, Lucii, Tincæ, & Chevesnes Gallorum, sive Squalo Romanorum & Venetorum, capiuntur: prætergressique sumus collis illius radices, ubi Christus quinque millia hominum pavit quinque panibus hordeaceis, & duobus piscibus. Toto illo

illo die per ſteriles agros iter fecimus, exceptis humidioribus quibuſdam locis, quibus incolæ colocaſias, braſſicas capitatas, betas craſsâ radice præditas, cepas, allia & paucas muſæ ſtirpes colunt. Planicies circum Tiberiadis lacum Napecæ arboribus abundat, cæduæ ſilvæ celſioris in modum naſcentibus, & fructum proferentibus dulcem atque edulem: adeò autem ſpinoſæ ſunt hæ arbores, ut agros ſicciores corruperint, ne ſeri queant: huc accedit quòd incolæ fœcundiore ſolo abundantes, faciliora humidioraque loca ſolummodo excolunt. Per pagum Capharnaum, multis fontibus irriguum, iter fecimus: & Tiberiadis lacus ambitum contemplantes Galileæ regionem, & Bethſaidæ, ubi D D. Petrus & Andreas nati erant, pagum conſpeximus; ſimiliter & Chorozaim, cui Chriſtus imprecatus eſt. Pagi illi nunc à Iudæis incoluntur, qui circum lacum paſſim ædificârunt, & ob piſcationes iſtîc conſtitutas, loca antea deſerta, incolis frequentiora & cultiora reddiderunt. Hic lacus non adeò latè patet, quin terra circumquaque conſpici poſſit. In Car-baſſara amni Iordani vicino, quem lapideo ponte ſuperavimus, ſub noctem venimus: Arabes nobis vim inferre voluerunt; ſed ſtrenuè reſtitimus. Cùm non procul abſint ab eo Carbaſſara pagi; ruſtici venalia nobis attulerunt ova, gallinas, panem, ficus, vuas paſſas, ziziphaque alba & rutila. Poſtridie mane digreſſi, per ſaxoſa aſperaque loca à quibus ea regio Thrachonitidis cognomen accepit, iter fecimus. In ea provenit Ilex coccigera, Eſculus, veteribus Græcis πλατύφυλλος dicta, nunc βελανίδα: glandem fert magnam, columbini ovi craſſitudine; qua etiam panis penuria homines veſci queant, nam aliquantulum ad caſtaneæ ſaporem accedit; ſed iſtîc inutilem, quoniam ſues non aluntur. Sub meridiem in planiciem venientes, pluvia ad noctem uſque durans, donec ad Car-baſſara quoddam tribus à Damaſco milliaribus diſtans perveniremus, nos oppreſſit. Tentoria fiximus ad pagum Carbaſſara vicinum; quod à multis viatoribus maturè occupatum erat, imbre illos ne abirent, iſtîc detinente. Poſtridie bene excultos & fertiles agros invenimus, atque frequentes pagos: ad ſiniſtram autem Tripolitanos montes jam nive obſitos, & Phœniciam conſpiciebamus. Antè quàm in planiciem deſcenderemus, & adhuc in editiore loco ſtantes, Damaſcum urbem commodè videre poteramus: depreſſo enim planoque loco ſita eſt: at ob ſalices populoſque albas & nigras per planiciem creſcentes, in mediâ ſilvâ poſita videtur. Univerſam verò planiciem irrigantes rivi è montibus labentes, & per canales diſtributi, fœcundiorem eam reddunt, & eleganter cultos hortos præbent. Dominica die ſatis maturè Damaſcum pervenimus; ſex enim duntaxat dierum itinere diſtat ab Hieroſolyma: precium in ſingula jumenta vecturæ nomine, bini aut terni ducati.

Rerum in Damaſco obſervandarum deſcriptio.

CAP. XCI.

CHRYSOROAS fluvius tantam aquæ commoditatem Damaſci incolis præbet, ut ſinguli ferè fontem in ædibus & hortis habeant. Urbis plateæ anguſtæ & flexuoſæ: forum, quod ipſi Bazar vocant, elegans eſt, & ſuprà contextum: ædificia ſatis probè exſtructa: ſed maximam elegantiam his addunt porticus pilis ſubnixæ, ad fugiendum æſtum aptæ. Duplici muro urbs cingitur, ut Conſtantinopolis. Utriuſque muri turres vicinæ admodum ſunt: nam inter binas orbiculares, eaſque inæquales, tertia major, caque quadrangula media eſt: urbis foſſæ altæ non ſunt, ſed in iis albas moros colunt bombycum alendorum gratia. Parva arx quadrangula licet extra mœnia ſita, mediam urbem occupare videtur: nam ſuburbia urbe duplo ampliora ſunt, foraque in ſuburbiis habentur, tametſi ipſa fori loca intra mœnia ſint. Urbis portæ ferreis laminis teguntur: Cairi verò corio. Ad Orientem turris eſt quadrangula, cujus faſtigium inſcriptionem habet Arabicis characteribus expreſſam, iſtîc ut ferunt poſitam Damaſco Chriſtianis ademptâ: nam paulò infrà conſpiciuntur bina lilia marmori inſculpta; ad quorum latus leo: quod multis occaſionem præbuit exiſtimandi inſignia eſſe Galliæ vel Florentiæ. Opificum tabernæ Cairinis ſunt ſimiles. Medici ad ægrum evocati, ipſimet medicamenta conquirunt: & cum ægro paciſcentes, pro morbi ratione ſe eum curaturos recipiunt, integram ſummam non accepturi donec æger morbo liberatus ſit. Videntur itaque proximam medendi rationem ſequi, quæ apud veteres Græcos & Arabes in uſu erat, cùm chirurgicam & pharmacopœam ipſimet exercerent. Non negamus tamen quin magnus honos ſit illis habitus, ut noſtro hoc ævo: ſed veriſimile eſt non adeò frequentes fuiſſe: queinadmodum pauciores tum erant cauſidici, quàm nunc. Ceterùm quemadmodum hominibus tria potiſſimùm in hac vitâ curæ ſunt, anima, corpus, & facultates; animaque ſit in homine pars potior & magis divina: ita ſinguli ſalutis curam habentes, etiam Ethnici, Theologos ſummâ in

veneratione ſemper habuerunt. Ab anima cùm corpore nihil homini ſit cariùs, & ejus integrâ valetudine, Medici ſemper in honore fuerunt : nam cùm ſanitas facultatibus præferatur, homines facultatibus quàm vitâ privari malunt. Volentes autem conſervare facultates quas ſuo labore & induſtriâ adquiſiverunt,iisque pacificè frui, Cauſidicos & alios Iuſtitiæ adminiſtros venerati ſunt, in quorum ſalarium facultatum partem libenter expendunt,ut reliqua pacificè frui queant. Antiquitus, Reſpublicæ bene inſtitutæ tribus iſtis ordinibus nunquam caruerunt, quemadmodum nec nunc carent : at in aliis regionibus eorum numerus non adeò excrevit uti apud nos. Apud Turcas nullo opus eſt lictore ad quempiam in jus vocandum : nam qui alium Iudici ſiſti volet, illum ipſemet adibit, atque dicet, ut ad Dei juſtitiam veniat : ſi qui alii Turcæ præſentes ſint, refragari non audebit, ſed ſtatim cum adverſario Iudicem, toto die ſub tecto prominente apud ſuas ædes ſedentem, adeuntes, cauſam coram ipſo diſceptabunt; Iudex illico pronunciabit prout illi æquum videbitur : itaque neque ſolicitatoribus, neque procuratoribus, neque cauſarum patronis egent.

Qui ſimplicia medicamenta venalia proponunt, compoſita etiam habent : nam in eorum tabernis inter reliqua obſervavi Confectionem Anacardinam, Mithridatium, Theriacam, Philonium, confectionem Hamech, mel roſatum & violatum, conſervam roſarum & ſtœchadis, lohoc de pulmone vulpis, oleum abſinthii, ſpicæ, & menthæ.

Merces venduntur ad ponderis genus quod ipſi *Rotulo* appellant, ſeptem libras pendens, Damaſci, in Syria, & in Ægypto. Noſtra Damaſcena pruna (parva illa noſtratia dulcia,magis vulgaria, meliora, quibuſque frequentiùs utimur, intelligo) iis quæ iſtîc leguntur, ſimilia non ſunt. Nam Damaſci nata,quæ etiam iſtîc caro venduntur, juglande majora ſunt, firma carne,dulci ſapore, cui admixtum ſit nonnihil acidi, nucleo longo & plano potiùs quàm craſſo & rotundo : ea duntaxat ſicca vidimus, quia maturitatis tempore ibi non fuimus. Tabernæ ſunt Damaſci in quibus ſolùm expurgatur Xylon, & à ſuo ſemine ſejungitur. lamina ferrea pedem longa, duoſque digitos craſſa Xylon in aſſere premunt : ſemen rotundum, fugit ferrum, eaque ratione ab ipſo Xylo ſecernitur. Equos & camelos erviala & eruo alunt, parvis leguminibus, ſatis in Gallia vulgaribus, licet Gallicum nomen nondum invenerint:cumque ea decorticata & rubeſcentia videremus, non agnoviſſemus, niſi integra propoſita fuiſſent. Saccharum Alhaſur nuncupatum, in Ægypto naſcens,in planta quadam,ope vermiculi ſcarabei æmuli,ſe eo involventis &habitaculum conficientis, magno eſt in uſu Damaſci, & reliquis locis Turcæ dominio ſubjectis, ut nemo ſit qui Turcicâ appellatione illud Tegalia nuncupare non norit. Cogitur in globulos avellanæ magnitudine,à ſaccharo albo diſcrepans,quod comeſtũ vel bibitum, ſitim ſedat: Arabes verò auctores etiam teſtantur album ſaccharum ſitim magis augere quàm ſedare. Saccharum Alhaſur recens adeò temperatum eſt,ut ſitim illicò ſedet,& tuſſim brevi curet.

Magnus eſt Damaſci Iudæorum numerus, qui ſeorſim habitant,quemadmodum Avenioni; Armeni verò & Græci hinc inde per urbem liberam habent habitationem; Veneti iſtîc Præfectum quendam tamquam Conſulem vel Prætorem alunt mercimoniorum cauſa. Is ſolet Venetiis ſecum abducere omnis generis opifices, quorum operam utilem ſibi fore novit, nempe ſartorem, ſutorem, & alios ſimiles : præterea Medicum, Cheirurgum, & Pharmacopœum, more patrio veſtitos. Damaſcus ſedes eſt Baſſæ, veluti Cairum : in urbe tamen non habitat, nec in arce,propter rebellionis metum. Quidam etenim ex ejus anteceſſoribus tam callidè in plebis gratiam ſe inſinuaverat, ut dominium occupare cogitaret : & in aciem cum ſuis militibus progredi non dubitaret adverſus eos quos Turcarum Imperator ad eum debellandum miſerat. Pollicitus fuerat ſuis militibus,ſe Iudæos prædæ expoſiturum: ſed cum hoſte congreſſus, ſuperatus & profligatus fuit; Iudæorum ingente lætitiâ : in cujus rei memoriam is dies quo Baſſa fugatus, ſolennis apud eos ſingulis annis celebratur, & victoria in ipſorum annales relata: imò etiam nunc gloriantur, Turcorum Imperatorem idcò victoriam obtinuiſſe, quòd is Baſſa eos expilare conſtituiſſet. Nullus Iudæorum eſt, qui non ſperet Hieroſolymam in ipſorum poteſtatem redituram : ea de cauſa in annales referunt omnium rerum eventus. Syriaci arietes breviore caudâ præditi Ægyptiacis; non minus tamen latâ & craſsâ. Frequens iſtîc eſt gummi Chondrillæ uſus,& aromatis inſtar vulgò venale:nam mulieres mandere ſolent maſticis loco. Coit iſtud gummi, vermiculi cujuſdam artificio, Chondrillæ radicẽ erodentis & terebrantis; ex qua deinde lacteus ſuccus emanans,concreſcit magnitudine exiguæ nucis Ponticæ:legitur deinceps ab his qui perquirunt,& urbium mercatoribus venditur. Quemadmodum porrò Cretenſes mulieres, Chondrillæ gummi uſum ignorantes Chamæleonis albi gummi utuntur, & Chii inſulæ incolæ maſtice; ſic Perſis terebinthinæ uſus familiaris eſt : mandi enim poteſt, nec dentibus inhæret, neque in ore diſſolvitur, ut ſuprà memorata.

Luſtratio

Lustratio eorum qui turmatim ex Damasco discedunt, vt Mecham proficiscantur.

CAP. XCII.

DVM Damasci hæreremus, Caravannæ apparatum vidimus, quæ Mecham profecturа, hoc est, in Mahumetis honorem profectionem susceptura lustrabatur. Magna est hominum caterva quæ singulis annis hanc profectionem ex Damasco susсipit, in quâ singula, interdum bina, nonnunquam & terna hominum millia sunt. Sed ante discessum lustrationem facere solent elegantem sanè & spectatu dignam : magno enim cum apparatu & pompâ fit. Turcæ Europæi hoc iter susceпturi, duplici ratione id conficere possunt. Nam vel Constantinopoli solventes, Cairum navigant, singulis enim annis Caravanna inde Mecham proficiscitur ; vel Damascum petunt. Asiatici verò multò commodiore ratione id iter per Damascum conficere possunt quàm per Cairum. Primùm cameli conquirendi (præcipuum profectionis fundamentum) qui diu sitim ferre possunt; nam per solitudines iter faciendum : equorum, qui sitim ferre nequeunt, in hac profectione nullus usus. Præcipuum autem totius pompæ spectaculum est, thecam conspicere, sua pergula eleganter fimbriata tectam, dorsoque cameli impositam, in qua Alcorani liber Mahumetis legem continens, reponitur pulvinari incumbens, multis Mahumetis prophetis comitantibus. Nobiliores Damasci urbis incolæ, quales sunt Sangiaci & Bassæ, Spahis, aliique nobiles Turcæ, ad lustrationem per urbem faciendam suos equos præbent. Inter reliqua equorum ornamenta caudas habent bouis Indici, pilis admodum tenuibus & candidis, tanti apud eos precii, ut singulæ quatuor vel quinque ducatis æstimentur : eam ob causam satrapæ duntaxat utuntur, equorum gutturi eas appendentes. Elegans spectaculum est, conspicere satrapam Turcam equo insidentem : nam stapedes admodum latos habent è brevibus loris pendentes, calcaria rotulis carentia, acinacem sub femore ephippio applicatum gestant, & exiguum aliquod flagellum in manu: ut autem facilius intelligi id queat, similem equitem satrapam cum ornatu patrio hîc exprimi curavimus.

Circassi sive Arabis satrapæ equitis icon, qui, cùm Saltanus in Ægypto rerum potiretur, omnium opulentissimi erant.

Tibicines & tympanistas comites in Caravanna adsumunt, & circiter vicenas bombardas campestres, quas Galli *Fauconeaux* appellant, vehunt ad totius Caravannæ securitatem, ne per solitudines ab Arabibus latronibus spolientur. Pompa hæc triduum durat : sed per integrum mensem comparant sibi edulia ad eam profectionem necessaria : pleræque ideò tabernæ sunt Damasci, uti in Cairo, in quibus cicer (vulgari Græco nomine *Ervithia* nuncupatum) frigitur in patulis æneis palis : iis maxime conveniens qui longinquam susсipiunt profectionem: sumunt etiam biscoctum panem, & sale conditas carnes, deinde resiccatas, uvas coctas, oryzam, bouhourt & tracana tritici genera lacti incocta, deinde resiccata.

Damasci ædificia, aliaq; singularia.

CAP. XCIII.

NVLLÆ sunt Damasci silvestres aves magis insignes quàm ejus regionis perdices; minores rubris & cinereis. Dorsi & colli colore gallinaginem sive rusticulam æmulantur, alis verò alius inest color: nam qua corpori junguntur, albis, fuscis, & fulvis pennis integuntur; decem verò remiges pennæ cinerei coloris sunt : alarum pars interior & venter albent, torquem habent in pectore ut merula torquata, vel tetrax, rubro, fulvo, flavo commixtis coloribus constantem: alioqui capitis & colli inferior pars, rostrum & oculi perdici similes, brevisque cauda. Eam inter alterius ortigometræ seu perdicis rusticulæ, aut *Pluvier* Gallorum genera reposuissemus, nisi crura haberet pennis vestita, ut

Allobrogica perdix alba, quæ lagopus eſt, vel columba plumatis pedibus.

Inſignis, magnâ admodum & elegans Damaſci eſt Meſgueda, tum etiam Baſeſtan, locus in quo venduntur exquiſitiſſimæ & magni precii merces, ut ſericea ſtamina omnis generis colorum, ex auro & argento confecta monilia, gemmæ Orientales, acinaces, ephippia, frena, aliaque ejuſmodi magni precii opera, tum etiam mancipia maſculini & feminini ſexus. Omnia apud Turcas proclamando venundantur: nullumque eſt oppidulum quod ſuum Baſeſtan non habeat, nec pagus in quo non ſit forum Bazare illis dictum. Damaſci ædificia eâdem ſymmetriâ ſunt exſtructa cum Cairinis, ad frigidiorem auram excipiendam optimè accommodata. Quemadmodum autem in Septentrionalibus provinciis vaporaria fiunt, quo ſe à frigore commodiùs tueantur: ſic Damaſci ædificia porticus in modum ſunt exſtructa, feneſtris utrimque ſatis depreſſis, ut humi deſidentes facilius aërem frigidiorem excipere queant. Vuæ paſſæ quæ ad nos in platani pyxidibus adferuntur, veræ ſunt Damaſcenæ vuæ, quas Arabes *Zibeben* appellant. Nullas in Damaſci regione ferri fodinas eſſe arbitror, ex quo chalybs liquetur, ut plerique arbitrati ſunt; diligenter enim inquiſivimus: ſed is qui Damaſcenus cognominatur, iſtîc ſolummodo repurgatus eſt. Ferrum, chalybs, æs aliunde delata, iſtîc temperie & præparatione perfectiora redduntur: inſignes enim ſunt artifices in ære & chalybe ſculpendo. Eam ob cauſam, ærea, chalybea, & cuprea opera iſtîc facta, ſtatim Cairum aut Conſtantinopolim deferuntur: hinc fit ut plura hujuſmodi opera Conſtantinopoli reperiantur, viliorique precio comparari queant quàm Damaſci: ſimulatque enim opifices aliquod opus ſingulare abſolverunt, à mercatoribus redimitur, qui Conſtantinopolim id deferri curant. Secundo rivo Chryſoroas veteribus appellato, urbem perfluente, cujus pars planiciem irrigat, ad hortos extra urbem ſitos pervenitur. Falluntur qui illum Iordanis eſſe caput exiſtimârunt.

Sæpiùs diximus, per univerſum Turcarum imperium, nullum eſſe diverſorium: eamq. ob cauſam elegantia ædificia Car-baſſara dicta Damaſci, in Cairo & reliquis Turcici imperii urbibus conſpici, quæ Arabes *Kan* vocant. Inſtar magnorum horreorum exſtructa ſunt, quibus omnes viatores, cùm exteri, tum inquilini, excipiuntur, nullo vel admodum exiguo perſoluto precio.

Iter è Damaſco in Libanum montem.

CAPVT XCIIII.

REBVS ad itineris continuationem Conſtantinopolim verſus præparatis, ſerò admodum urbe egreſſi, & ad Septentrionem tendentes, ad proximi montis, ex quo defluit riuus urbem perfluens, radices duntaxat pervenimus, iſtîcque ſub dio tentoria fiximus. Poſtridie montem præcipitem conſcendimus; & in ejus culmine conſtituti, urbem conſpiciebamus latè patentem & noſtro judicio magnam: nam horti varii generis arboribus conſiti, ſimul cum urbe commixti apparebant in eleganti illa planicie, à rivo egregiè rigati, qui tanto impetu ex monte devolvitur, ut vicinis locis ſtrepitus exaudiatur: at poſtquam in planitiem deſcendit, adeò temperatè fluit, ut duci & in plurimos canales diſtribui poſſit pro incolarum arbitrio. Hortos etiam optimè excolendi laudem ſemper obtinuerunt, vel teſte Plinio, qui ait, *Syria in hortis operoſiſſima.* Planiciem elegantiorem & fecundiorem videre non memini: ſummam etiam diligentiam & curam adhibent incolæ, ut fecunda reddatur. Superato monte, colliculos reperimus multis pagis frequentes, ubi terra magnâ diligentiâ exculta eſt: ſolum alioqui per ſe pingue, uberius redditur, deductâ circa iſtos colliculos aquâ. Vitium ſtipites admodum craſſi palmites latè extendunt: non ignorantibus incolis qua ratione eas colere debeant: nam tanto intervallo conſerunt, ut facile carrus inter illas duci queat. Non mirum eſt igitur, ſi vuæ adeò magnæ ſint, & vinum tam generoſum præbeant; quemadmodum mirari non decet, ſi in nonnullis regionibus vinum adeò tenue ſit ut aqua videatur, cùm incolæ vites tam contiguas ſerant, ut inter eas pedis veſtigium vix figi poſſit, ad illas excolendum. Aratra in planis Syriæ à noſtratibus differunt: nam duo aſini vel imbecilles boves aratrum ſine rotis è populea materie confectum, duplicique vomere admodum levi conſtans, ſine buride trahere queunt: itaque non difficilis eſt aratio, cùm ſoli ſuperficiem duntaxat ſcalpant: domum redeuntes aratrum humeris impoſitum referunt. Plinius id etiam innuit, *Syria*, inquit, *tenui ſulco arat.* Differunt autem Syriacæ vites ab Hieroſolymitanis, quòd Syriacarum ſtipites quatuor ferè cubitis in altum attollantur, quinaque vel ſena ſarmenta habeant craſſa in longitudinem, utrinque expanſa, & palis ſerie quadam diſpoſitis fulta, inter quæ aratrum duci queat: Hieroſolymitanæ verò ſine pedamentis per ſe magnâ ex parte ſubſiſtunt, nec per ſeries diſpoſitæ ſunt.

Longiùs

Longiùs progressis jam Libanus mons nive obsitus apparere incipiebat : atque in itinere eupatorium Mesuæ, absinthium Ponticum, centaurium minus, zizipha alba & rutila, populi genera, & cedri pumilæ duo genera, videlicet oxycedrum, & eam quæ foliis non pungentibus sed obtusis constat, reperimus. Incolæ pyros, malos, armeniacas & amygdalas alunt. Nocte in pagum Calcous nomine pervenimus, & in Car-bassara fornicato atque in solidâ rupe inciso (veluti sunt reliqua ejus pagi ædificia) noctem traduximus. Postridie, itinere quod in Libanum ducit, insistentes ut Tripolim proficiscceremur, Antilibanum Syriæ contiguum ad sinistram reliquimus inter nos & Phœniciam. Monasterium Caloierorum Maronitarum & Græcorum in summo Libani vertice est, qui prælatas Cedros ostendunt, iis quibus Salomon templum ut perenne esset, exstrui curavit, similes. Sola hæc arbor inter reliquas (abiete exceptâ) conos fert sursum erectos, magnos, duros, & pineis strobilis ferè similes, nisi læviores essent.

Cæsareæ urbis, nunc Balbec appellatæ, antiquitates.

CAPVT XCV.

AB itinere defleximus, ut in Balbec veniremus, vetustam & celebrem Phœniciæ urbem, ad montis Libani radices sitam. Balbec vicini, in planicie sepulchrum invenimus, brevibus & crassis ex Thebaico lapide columnis fultum, in fastigium assurgens. Amœno loco est Balbec, sed nunc ferè omninò diruta : ex ruderibus tamen eam percelebrem olim fuisse colligere licet. Supersest arx quasi integra, in qua novem prælatæ columnæ iis crassiores quæ Constantinopoli in Hippodromo sunt ; alia præterea supra urbem erecta, Pompeianæ apud Alexandriam fere similis, cujus scapo episstylium impositum est quadratum. Multæ sunt extra urbem areæ, quadrato lapide sepulchrorum in modum exstructæ, quæ Arabicas habent inscriptiones. Incolæ magnâ ex parte Iudæi sunt, qui Salomonem eam urbem exstruxisse aiunt. Sed Cæsarea est Philippi, cujus D. Paulus meminit, apud quam Iordanis fontes defluunt. Mœnia alta non sunt, sed saxorum materia & pulchritudine omnium aliarum urbium mœnia superant, & sumptuoso opere substructa sunt, fossâ tamen carent. Antiquitatum studiosus integro octiduo omnia in Balbec spectatu digna observare vix posset, neque observare potuimus ob temporis angustiam. Vino atque victui necessariis comparatis, istîc prandimus ; & sub noctem egressi quandam substructionem invenimus ex valida materia coagmentatam ad collis cujusdam acclive, viginti quinque passus longam, & quindecim latam, utcunque capacem, cujus muri humiles quidem, sed crassitudinis immensæ. Noctu in pagum Lubon appellatum venientes, antiquam fabricam Romani operis adhuc integram & solido saxo duas orgyias lato exstructam vidimus. Egregiam umbram huic pago præbent ulmi & juglandes ; rivus ex monte delabens aquam administrat. Inde in planiciem pervenimus ; paulóque longius progressi, collem subimus, ubi Arabes invenimus magno gradu ad nos accedentes, exertis è manica brachiis, quo faciliùs saxa in nos torquerent ; & expeditius arcu sagittas emitterent : Turcæ nobis comites additi resistere non volentes, secessserunt. Eam ob causam Dominus de Fumet cum nobilibus Gallis eum comitantibus, Arabibus animosè sese opponentes, strenuè eos propulsarunt, aliquot tamen prius utrinque vulneratis : paulo pòst in planiciem pervenimus Damascenæ similem, in quam deductâ per rivulos aquâ, agros, æquoris instar planos, fœcundos reddunt. Multi pagi hinc inde sparsi conspiciuntur, in quibus arbores diligenter coluntur, præsertim verò morus nigra & alba, quarum foliis bombyces aluntur : nigram autem morum & ficum silvulæ in morem cædunt ; quoniam folia in virgultis eodem anno natis nascentia teneriora sunt. In itinere denuò invenimus Eupatorium Mesuæ & Absinthium Seriphium. Ratò per Syriam & Asiam conspicere est ruri elegantem aliquam substructionem : quoniam magna pars Orientalium hominum, & totius Asiæ, Syriæ, Ægypti & Arabiæ, mancipia sunt, nec ruri magnificè ædificant, ut in Europa : (eam ob causam regio maximâ ex parte culturâ caret) sed in ipsis etiam urbibus subsstructiones ex vili materia constant. Id verò contingit quia non eadem est apud Turcas nobilitatis ratio quæ in Christianorum provinciis, ubi ad posteros transmittitur. Sed inter illos qui primam dignitatem secundum Turcarum Imperatorem obtinebit, ignorabit cuias sit, & quinam sint ejus parentes : imò quisquis ab Imperatore stipendium accipit, tam nobilem se æstimat atque ipsemet Imperator : non transit enim nobilitas ad liberos, quemadmodú apud Christianos & Græcos. Verum quidem est nobilitatem non æqualiter æstimari in omnibus provinciis : nam magna nobilium pars in Italia, ut Florentiæ, Venetiis & multis aliis Rebus publicis, mercaturam atque alias res exercent, quas nemo apud

nos poteſt,quin nobilitatis titulum amittat:quod cum his convenit quæ Herodotus de vetuſtâ Ægyptiorum nobilitate prodidit, qui præ reliquis ſeſe efferebant, quòd mechanicas artes non tractarent, quodque omnium primi ad bellum gerendum accerſerentur; quam nobilitatem à parentibus hæreditario iure accepiſſent. Quoniam verò Reſpublicæ diverſas opiniones habuerunt de hominum nobilitate, aſſerimus illam pro arbitrio æſtimari. Ariſtoteles enim inquit, Nobile id eſt quod ex bono prodit genere: generoſum autem, quod non à ſua natura degeneravit. Quaſi innuere vellet, qui legitimè utroque parente natus ſit, nec à natura degeneravit, eum eſſe nobilem: & generoſum qui à nobilitate non deſcivit. Summo honori ſibi cedere Turcæ exiſtimant, Turcici Imperatoris mancipium ſeſe venditare poſſe: quemadmodum apud nos qui ſe Principis miniſtrum jactitet. Quia porrò facultatum quas à morte mancipia relinquunt, pars Turcarum Imperatori cedit; qui opulenti ſunt, ſuas facultates in fabricas non expendunt: propterea illorum ædificia duntaxat mapalia ſunt, ſi cum noſtris conferantur. Montes itineri vicini frondebant arboribus Terebinthi, Adrachnes, Arbuti, & Elæprini. Mons Libanus, quem ſuperioribus diebus prætergreſſi eramus, jam non conſpiciebatur: atque montibus latè hinc inde ſeſe porrigentibus ſuperatis, in magnam planiciem ab ipſis incluſam deſcendimus in Cilicià ſitam. Paululum per planiciem progreſſi, quievimus in Car-baſſara,exiguo itinere eo die confecto, quia ante meridiem vulneratorum gratiâ divertimus. Ceterùm Aſiæ Car-baſſara alià ratione gubernantur atque Arabica: nam ianitores illorum, viatoribus hordeum quod Camelis detur, vendunt (avena etenim in iis regionibus non invenitur,) cujus rei causâ tributum Turcico Imperatori pendunt.

Antiquum manducandi ſemina Terebinthi morem etiamnum in Cilicia & Syria perdurare.

CAPVT XCVI.

CETERVM rem quæ nobis admirationi fuit, ſilentio haud quaquam premere voluimus: ruſticum videlicet Arabem in proximo pago conſpexiſſe Camelum ducentem, Terebinthi ſemine onuſtum: eâ arbore vicini montes ſunt obſiti, ex quâ gummi colligitur, quod Damaſcum venale defertur: nam quod in Cairo venditur, Aſamia mittit. Aſamiam Turcæ appellant, quam Latini Chaldæam (cujus caput Babylon) totam Meſopotamiam & Aſſyriam complectentem. Auctorum verò probatorum teſtimonio evincere poſſumus, jam plus quàm bis mille annis Terebinthi fructu homines veſci ſolitos;atque Perſas, ante panis uſum eo vitam ſuſtentaſſe. Adeò exquiſito colore cæruleo præditus eſt hic fructus, ut quemvis alium cæruleum ſuperet: ea de cauſa veteres Arabes *Granum viride* appellarunt; medius enim inter viridem & cæruleum color eſt.

Terebinthus, cuius meminit hîc Bellonius, alterum peregrini Terebinthi genus erit, quod doctiſſimus vir Leonardus Rauwolfius Reip. Auguſtanæ Medicus cap. 8. Lib. 2. Itinerarii ſui deſcribit, in Meſopotamia Armeniaq; abundanter creſcere aſſerens; & Bel Serapionis, Avicennæ & Rhaſis eſſe ſuſpicatur.

Hamous urbs, veteribus Emiſſa dicta.

CAPVT XCVII.

DILVCVLO per ſuprà memoratam latè patentem planitiem iter fecimus, in qua Smyrnium & Leontopetalon invenimus, & per urbem ab Arabibus Hamza, Turcis Haman, veteribus Emiſſa nominatam tranſivimus. Hujus urbis mœnia olim ex ſolido ſaxo conſtructa fuêre, quæ etiamnum perſiſtunt: mœniorum ambitu includitur prælatus tumulus ex planicie facilè conſpicuus, in quo arx ſita à Romanis olim exſtructa. Supereſt adhuc extra urbem ſepulchrum λίσηγον, in Pyramidis quadrangulæ modum faſtigiatum, valido cæmento exſtructum, in quo C. Cæſaris epitaphium Græcis characteribus inſcriptum.

Magna eſt in Haman ſericei ſtaminis abundantia: nambombyces magnâ curâ & diligentiâ aluntur, ob riguorum hortorum commoditatem, in quibus ficum, morum, & alias arbores fructiferas colunt; rivi enim è montibus delabentes, totam planiciem uberiorem reddunt. Iſtîc fiunt ſtrophiola & pepla verſicoloribus ſericeis & aureis contexta filis: vel ex ſericeis ſtaminibus albis, rubris, & flavis, quibus admixta aurea, nomine illius urbis per univerſum Turcici Imperatoris dominium celebria. Sita autem eſt Haman in latè patente

patente planicie, quam elegantes rivi alluunt. Mœniorum ambitus adhuc integer ferè est; sed interior urbis pars omninò corruit: nihilque spectatu dignum restat præter Bazare, hoc est, forum, & Baseſtan Turcico more exstructum. Ipsa mœnia celebrem aliquando fuisse urbem testantur. Istic victui necessaria omnis generis invenimus. Quoniam verò per singulas urbes Græci, Armenii, & Iudæi Turcis permisti sunt, quocumque perveninus, vinum perpetuò reperimus.

Turcicæ cauponæ, in quibus conveniunt ad potionis genus bibendum Posca vel Zythum nominatum, à cerevisia differens.

CAPVT XCVIII.

PRIMVM in Hama observavimus, potionis illius veteris, Posca dictæ, conficiendæ rationem penitus non intercidisse: imò asserimus, nullam in Asia urbem inveniri, in qua cauponæ non sint, ubi hæc potio venalis non habeatur. Vulgus *Chousset* appellat, veteres Græci Zithum, Latini Poscam dixêre, vel Puscam aut Phuscam, ut Columella & Suetonius, Serapio & Avicenna etiam meminerunt. Candida est ut lac, densaque, & boni alimenti; valde autem caput tentat & inebriat, si quis liberaliùs sumat. Nonnulli existimarunt Poscam idem esse cum Oxycrato, attamen differunt: nam Oxycratum id est quo Græci & Itali nautæ uti solent, & nautarum fex in Venetorum navibus & triremibus vulgò bibit. Qui enim mare sulcant, aquam tam diu adservare coguntur donec plerumque corrumpatur & fœteat: ut tollatur teter ille sapor ex nimia in vasis adservatione contractus, nonnihil aceti admiscetur, quod fœtorem adimit, & jucundum saporem conciliat: id Oxycratum est. Zythum verò vel Posca, nunc Posset vel Chousset dicta (à Cerevisia differens quæ veteribus Curmi appellatur, & ex integris vel contritis granis fit) paratur ex farina in massam coacta, quæ in capaci aheno coquitur, ex qua deinde orbiculi confecti in aquam demittuntur, quæ illicò sponte ebullit, & calefit sine ignis adminiculo, atque in densam sorbitionem coit. Ejus spuma alba est & levis, qua Turcicæ mulieres sese illinere solent; erugat enim, tenerioremque reddit cutem, præsertim si in balneis eâ fricentur: quam facultatem veteres in Zitho non ignoravêre. Ut autem evincamus Poscam non esse Oxycratum, unus Suetonii locus sufficiat, qui refert, fugitivum Cæsaris mancipium Capuæ deprehensum fuisse Poscam venalem habens: certè nisi ea potio aliud quàm Oxycratum continuisset, frigida admodum fuisset ejus taberna, exiguumque fecisset quæstum.

Urbs Tarsus D. Pauli patria.

CAP. XCXIX.

DIV ante lucem ex Haman digressi, in tenebris per locum in colle situm transivimus, quem Sebastopolis urbis rudera esse nonnulli existimant, ubi adhuc pleræque rectæ columnæ conspiciuntur, quas aliqui è Palatii Herodis, alii Herodiani esse asserunt. Vulgaris tamen inquilinorum opinio est, columnas esse templi D. Ioanni consecrati, cui istîc caput ademptum fuisset. Inde in vallem descendimus, ut lapideo ponte superaremus amnem quem plerique Oroum existimant, alii Irin, alii Martiam, magno impetu labentem, molasque versantem. Rursus deinde conscendendum fuit, ut in planiciem perveniremus amplam & unius diei itinere patentem, ab arboribus planè liberam, quæ, meo judicio, antiquitus Sabæus campus nominabatur. In ea seritur sesamum & gossipium. Postea pervenimus in urbem Hama, sive Hamsa, olim Tarsus dictam, dimidii diei itinere ab Haman (quam nonnulli neoterici Apamiam veterum putant) distantem. Sita est hæc urbs in valle olim admodum populosa, ut ex mœnibus latè sese explicantibus, & ruderibus appâret. Arcem habet in collem sublatam, ut ea quæ in Haman est. Conspiciuntur adhuc multæ veteres magnæ præaltæque turres. Nulli regioni commodiùs comparari potest Ciliciæ regio in qua Tarsus, quàm *Beausse* Galliæ. Verum quidem est, secundum Cydnum flumen, quod mediam urbem secat, ficum, morum, juglandem, aliasque fructiferas arbores provenire: sed campestria ab arboribus libera. Magna aquæ commoditas quâ horti irrigantur, facit, ut hæc regio mediocriter culta sit: nam cùm fluminis alveus admodum depressus sit, magnis rotis aqua ex eo sublevata, per canales non modò in hortos distribuitur, sed etiam urbis balneis servit. Habet etiam magnas Mesguedas satis bene instructas: privatorum ædificia hinc inde sparsa sunt in colliculis. Fluvius

vado ferè ſuperari poteſt: nam cataractis quibuſdam exiguis ſiſtitur, ut per canales molas verſare queat. Propterea parvum ligneum pontem duntaxat habet. Hama ſive Tarſus Divi Pauli patria eſt, licet iſtîc non nati, ſed pago Giſchali in Galilæâ apud mare Tiberiadis. Tarſi parum hæſimus: nam ſimulatque noſtra jumenta paſta fuerunt, iter proſequuti ſumus.

Ciliciæ plana, & ciſternæ in terra reconditæ, quæ aqua pluvia implentur.

CAPVT C.

PER argillaceum ſolum & campeſtria loca latè patentia aquæque expertia iter facientes, in Beauſe, vel Lodunenſi Galliæ regionibus verſari videbamur: nam vix ad orgyiæ altitudinem fodere quis poſſit in Cilicia, quin ſaxum inveniatur, quemadmodum in Lodunenſi tophus. Ciliciæ incolæ, ut commodiùs vitam traducere queant, rationem conſervandæ aquæ in ſuum & jumentorum uſum invenerunt: nam ciſternas in ipſo ſaxo ſub terra excavarunt, anguſto ſuperiùs ore, quà pluvia aqua ingredi poſſit: ſi interdum ea aqua defit, plus quàm quatuor miliaribus inde petenda eſt. Nullas iſtîc plantas obſervavimus præter Aſphodelum & Ferulam. Licet Cilicia *Beauſe* Galliæ ſimilis ſit, agricultûrâ tamen differunt, nam ea frequens eſt in *Beauſe*, in Cilicia verò propemodum nulla: imò ligna illis petenda ſunt è montibus plus quàm bidui itinere inde diſtantibus. Ejus rei penuriâ, granum quoddam ſerunt Italis & Gallis ignotum, Sorgo Inſubrum ferè ſimile; à quo colore ſolummodò differt: Sorgo enim rutilum eſt, illud verò album. Ejus apud Græcos & Latinos Auctores nullam mentionem invenimus: Arabes* Hareoman appellârunt. Incolæ ejus calamos pollicari magnitudine craſſos diligenter colligunt, ex illis ignem, alterius ligni penuriâ, ſtructuri. Molas domi habent quibus grana conterunt, atque ex farinâ maſſam pinſunt duram, quam tenuiter admodum complanatam, radiis ſolaribus coquunt, aut veteri Romanorum militum more, qui calefactæ ab igne tegulæ atque lapidibus utrinque ſuſtentatæ piſtam maſſam complanatam imponentes coquebant. Eadem ratione ruſtici panem coquunt: at urbani in clibano. Nos antea illud idem triticum in Epiro naſcens obſervaveramus, cujus ruſtici magnos ſaccos Corcyram in forum deferunt, quo inſulæ illius incolæ columbas alunt. Eâ nocte in Car-baſſara pervenire non potuimus: nam imber in pago quodam manere coëgit, vbi panem jam memoratum invenimus, & alios cibos, viliſque precio redemptas gallinas & ova. Poſtridie ſummo mane diſceſſimus, ut quod pridie deceſſerat, compenſaremus: & per campeſtria loca iter facientes, ſub veſperam in colliculos incidimus coccigero frutice abundantes; deinde jam nocte ad Marat rudera pervenimus.

* *Hareoman illud Bellonij, id ipſum eſt quod doctiſſimus vir Leonardus Rauwolfus Dora ab incolis veteri Arabico nomine & Rhaſi Serapioniq; noto vocari tradit, eleganterq; deſcribit cap. 6. Lib. 11. Itinerarij ſui.*

Ruinarum Marat deſcriptio.

CAP. CI.

MARAT, olim amplam & elegantem urbem fuiſſe, ex ejus ruderibus appâret; olim Maronias nomine inſignitam, facilè nobis perſuaderemus: nihil tamen aſſerere volumus. Mirum eſt non aliter habitari, cùm & fontibus & rivis non deſtituatur: nonnullæ ſolummodò Meſguedæ conſpiciuntur, & pauca quædam ædificia ſub fornicibus. Iſtîc hominem palo affixum Turcarum more vidimus: ſic enim flagitioſos plectere ſolent. Nam ſimulatque aliquis, facinus admiſiſſe convictus eſt, illius manus & pedes quatuor palis ſolo defixis alligant, deinde præacutum palum ligneum ano impoſitum malleo incutiunt, donec aliquâ corporis ſecundum caput parte cuſpis emergat, eaque ratione affixum attollunt & reponunt, expanſis brachiis, & pedibus pendentibus. Hoc ſupplicii genus novum non eſt: nam Herodotus de * Scytharum (à quibus Turcæ originem trahunt) ſepulturâ agens, ſcribit; mortuo quopiam Scytharum Rege inter reliquas ceremonias obſervari ſolere, ut quinquaginta adoleſcentes ejus mancipia palo per ſpinæ longitudinem ad caput uſque transfigant, deinde circum Regis ſepulchrum palorum craſſiorem partem & infimam terræ infigant. Dicimus ergo hanc palis traiiciendi rationem, ſuorum majorum conſuetudinem reſipere; quæ tamen quantum ad ſepulturam attinet, apud eos ampliùs non obſervatur. Marat æqualiter diſtat à Tarſo & Halep. Campeſtria ejus regionis loca frumento, hordeo, goſſipio & ſeſamo ſunt conſita: nullæ autem arbores vel

frutices

frutices conſpiciuntur. Noctem traduximus in Carbaſſara. Poſtridie iter fecimus ad noctem uſque, per loca adeò plana, ut æquor planius eſſe nequeat. Terra eâdem ratione excolitur quam, de Syria agentes, commemoravimus. Præcipuus regionis proventus eſt Goſſipium & ſeſamum, quod Iunio menſe ſeritur. Non dubito quin tam facilè in Gallia proveniret quàm in Aſia, ſi quis periculum faceret. Cujus rei teſtimonium Italia præbere poſſet, quæ Romani Imperii tempore ſeſamo & goſſipio conſita fuit, nunc verò ne vnicam quidem eorum plantam alit. Goſſipium integro ſemeſtri in terra non permanet: nam Septembri demetitur, Maio autem vel Iunio ſeritur: ſed ſingulis annis repetenda ſatio. Invenimus tamen in Cairi hortis perenne, & humanam altitudinem ſuperans. Aliud porrò eſt Goſſipii genus quod ex India vel Braſiliana regione defertur, ab eo quod in Aſia creſcit longè diverſum. Nam Braſilianum, ſemen habet craſſum, nigrum, ſimul in dena vel duodena grana congeſtum: Aſiaticum verò ſingula grana habet ſeparata. Sub veſperam invenimus rivum verſus Halepum labentem, quo prætergreſſo, mollius ſolum deſiit, ſequutaque eſt aſpera per montes & ſaxa via: deinde oleas, malos, pyros, prunos, amygdalas conſpeximus. Diſtat is rivus tribus ab Halepo milliaribus, quò ſerò admodum pervenimus, & excepti ſumus apud nobilem quendam Venetum, quem Reſpublica Veneta iſtîc alebat negotiationis gratiâ.

* *Quoniam Bellonius ſepulturæ Regum Scythiæ meminit ex Herodoto, ipſius Herodoti in Melpomene ſive lib. 4. verba adponere hîc libuit, quæ nonnihil ab his quæ in medium adduxit Bellonius, differunt. Is poſtquam multa de Regii cadaveris ſepeliendi ratione retulit, addit: Circumacto anno, rurſus hoc agunt. E famulis Regis intimos ſumunt (ſunt autem Scythæ indigenæ: nam famuli ſunt quos Rex iuſſerit, nec ullus venalitiis ei miniſtrat.) Horum miniſtrorum quinquaginta quum ſtrangulaverunt, ac totidem præſtantiſſimos equos, vacuata & purgata alvo, paleis implent ac conſuunt: & ubi dimidium fornicis ſuper duo ligna reſupinatum ſtatuerint, alterumq; dimidium ſuper altera duo ligna, & item alia multa huiuſcemodi defixerint, tum ſuper ea equos imponunt craſſo tigno in longum ad cervicem uſque traiectos, ita ut priores fornices ſuſtineant armos equorum, poſteriores verò iuxta femora ſuſcipiant uteros, utriſque cruribus ſupernè pendentibus. Equos autem infrenant, eorumq; habenas ad palos extentas alligant: dehinc ſuper eorum ſingulos ſtatuunt ſingulos quinquaginta iuvenum ſtrangulatorum, hunc in modum: Vnicuique eorum rectum ſtipitem per ſpinam ad cervicem uſque tranſigunt: quod inferius ſtipitis exſtat ultimum, infigunt tigno illi quo equus traiectus eſt. His equitibus ſepulchro circumpoſitis abeunt. Hunc in modum Reges ſepeliunt, &c.*

Urbs Halep, antiquitus Berrhœa dicta: & Rhabarbarum atque Rhaponticum.

Cap. CII.

Halep ab omni antiquitate celebris fuit: nam totius Orientis maximum emporium eſt, caput etiam eſt Comagenes. Nomen Arabicum adquiſiviſſe creditur, quòd quemadmodum Aleph prima Alphabeti littera eſt, ſic Halep primaria ejus regionis in quâ ſita eſt, urbs ſit. Ex Neotericis nonnulli, veterum Hierapolim eſſe exiſtimant: at Gillius Berrhœam eſſe cenſet. Caravannæ ex India, Perſia, Meſopotamia, aliiſque Orientis regionibus advenientes, in Halep onere liberantur. Qui verò in Indiam, Perſiam, aliaſque Orientis regiones proficiſci cupiunt, ſemper iſtîc negociatores reperiunt, qui ultrò citroque commeant. Quia porrò in eam urbem omnes totius Orientis merces deferuntur, Veneti Conſulem ibi commorantem habent, tamquam Legatum, qui merces comparet, eaſque ad vicinos maris Mediterranei portus Tripolim & Berytum devehi curet. Ut autem rerum Orientalium negotiationem commodiùs intelligere queant, quoſdam ex ſuis liberis iſtîc educandos curant, quemadmodum & in aliis regionibus, ad indigenarum mores obſervandos, & linguam ediſcendam. Cùm Caravanna mercibus quibuſvis onuſta Halepum adpellit, unius diei ſpatio omnes diſtrahuntur: nam prædivites & opulenti ſunt mercatores, qui illicò eas redimunt. Maxima pars Rhabarbari quæ in Europam infertur, in Halepo empta eſt; eò enim interdum duodeni cameli Rhabarbaro onuſti, ex Aſamia, ubi diligenter colitur, ſimul adveniunt. Neminem unquam videre contigit, qui aſſerere poſſet ſe Rhabarbari ſtirpem conſpexiſſe, de cujus facultatibus Mecuæus auctor Arabs luculenter diſſeruit: Rhapontici verò, quod Græci adeò commendârunt, nuſquam meminit: ipſe verò qui vel Damaſci vel in Halepo commorabatur, ait ſuâ ætate Rhabarbarum ex India & regione Seni (hoc eſt, ex * Aſamia vel Aſſyria) deinde ex Barbaria & Turcomannia ſolere inferri. Addit præterea, indigenas Rhabarbari fragmenta macerare aquâ ſolitos eſſe, ſuccumque exprimere, è quo denſato & exſiccato trochiſcos efformarent, deinde Rhabarbari fragmenta reſiccantes, mercatoribus venundarent. Ipſius ætate id fieri ſolitum à mercatoribus credibile eſt: at nunc cùm non ignorent magnum

quæſtum

quæſtum ex Rhabarbaro accedere, quod apud omnes nationes in uſu ſit, adeò diligenter illud colunt, eaque quantitate, ut cùm in Halepo eſſem, dena ejus pondo duntaxat duodenis ducatis vænirent. Semper tamen iſtîc æqualis precii non eſt: nam cùm Caravanna ejus exiguam copiam ex Aſamia advehit, ſequente anno cariùs æſtimatur. Colitur, ut diximus, in Aſamia, hoc eſt, Meſopotamia, & ſemine ſeritur: radices craſſas agit inſtar Bryoniæ, quas in taleas orbiculares ſecant, deſiccantque, quæ paulatim abſumente ſe humore corrugantur. Plerique eam ob cauſam abs expreſſione id contingere exiſtimant: experientia tamen contrarium docet. Ut autem certiores eſſemus, diligenter inquiſivimus à mercatoribus Halepum confluentibus, ſi aliqua fieret ejus maceratio: ſed medicamentorum quæ Rhabarbarum recipiunt, uſum, paucos, apud quos naſcitur, noſſe comperimus. Quando hujus ſeculi Scriptorum commentarios, de Rhabarbaro diſputantium, lego, an veteribus cognitum fuerit (Arabes auctores pro recentioribus collatione ad Græcos facta, habeo) & Meſven in quatuor genera illud diſtinguere, nullamque de Rhapontico mentionem facere animadverto, & Caravannas ex Aſamia tantùm adferre Rhabarbarum pro comperto habeo: Meſven per quartum Rhabarbari genus ex Turcia delatum, intelligere Rhaponticum aſſero: atque, ut verum fatear, Rhaponticum Rhabarbaro admodum ſimile eſt: & licet idem eſſe non dicam; proximas tamen utriuſque eſſe facultates, liquidò conſtat.

Præſtantiores lacrymæ, gummique & aromata, ut Galbanum, Opopanax, Styrax, Laſer, Sagapenum, aliaque hujuſcemodi, ex Halepo ad nos deferuntur, quemadmodum & Scammonea. Firmiores dactyli ex Meſopotamia Halepum inferuntur: Ægyptiaci enim & Africani adeò pingues ſunt, ut ſeorſim conſervari nequeant, ſed in maſſam ſimul comprimantur.

Tridui duntaxat itinere ab Halepo Tripolis diſtat, quo Veneti appellunt, ad ſuas naves mercibus in Halepo coëmptis onerandas. Sequens dies dicatus fuit viſitationi urbis, quæ amplitudine Aurelianæ urbi Galliæ comparari poteſt. In ejus umbilico tumulus aſſurgit rotundus, cui impoſita eſt arx, foſſis aquâ plenis cincta, quam Sangiacus cum ſuis militibus inhabitat: ejus mœnia veteri more exſtructa ſunt, & cùm edito ſit loco, procul conſpicua eſt. In ipſis foſſis incluſus erat aſinus ferus Onager dictus ab aſino Indico qui unicornis eſt, differens. Iſtîc etiam avem vidimus Grui ferè ſimilem, ſed minorem, oculorum ambitu rubro colore tincto, ardeæ caudâ, & voce exiliore quam grus: balearicam gruem à veteribus fuiſſe nuncupatam credimus.

* *Bellonius (quod eius viri bene de republica litteraria meriti veniâ dictum volo) perperam Meſvei verba interpretari mihi videtur, cùm per Indiam & Seni regionem, Aſamiam ſive Meſopotamiam intelligi vult. Nemo enim unquam, præter ipſum, in Meſopotamia & Aſſyria Rhabarbarum naſci ſcripſit: ſed omnes ex Sinarum regione advehi aſſerunt in ipſam Indiam, Perſiam, Ormuz, Halepum, & Alexandriam, deinde in Europam.*

Peculiaris platearum per ditionis Turcicæ pagos & oppida deſcriptio.

CAP. CIII.

PER univerſum Turcæ dominium, vehicula aut currus per pagorum & oppidorum plateas, vel fora ducere non licet: ſed in medio platearum ſemita eſt de induſtriâ facta; cùm ut aqua iſtâc effluere poſſit, tum ut equis viam præbeat: editiores ſunt utrinque viæ, & quaſi in ſcamnorum ſpeciem ſublevatæ, atque pluteo tectæ, ad imbres arcendos & ſolis ardores æſtate: cùm enim Turcæ longis talaribus veſtibus & ad terram uſque demiſſis utantur, eas omninò conſpurcarent, niſi hæc ratio in ſingulis urbibus obſervaretur. Inde fit ut plateæ non ſint lapidibus conſtratæ; ſed ne pulvis in foro & Bazeſtan oblongis iſtis veſtibus æſtate excitetur, quiſquis tabernam habet, aſpro ſingulis menſibus numerato, redimit operam bajuli, qui ſingulis diebus mane ex utre aquam promit, & effundit ante ipſius tabernam. Omnes omnium urbium tabernæ Turcarum Imperatoris ſunt, qui eas mercatoribus elocat, neque permittit ut in illis familiam alant, præſertim in foro. Mahumetes etenim vetat ne mulieres vendant, emant, in publicum prodeant. Cujuſcunque generis opifices, boni conſulunt quem dietim faciunt quæſtum, neque noctu laborant. Aliquot diebus in Halepo hæſimus, atque mœnia ambivimus, Damaſcenis latiùs ſeſe expandentia, multis locis obliqua, uti Hieroſolymitana; quorum turres in ambitu ſitæ valde ſunt ſejunctæ. Octo portas habet Halepum, frequentia vineta viretaque, & elegantes hortos in mœniorum ambitu, in quibus braſſica capitata, lactucæ, beta, porrum, cepa coluntur, in forum deinde vænum exponenda. Veteribus numiſmatibus

utuntur

utuntur Turcæ ponderis vice, unciarum videlicet, ſemunciarum & drachmarum: qua de cauſa nos multis locis Græca & Latina nacti ſumus: quando verò illa exquirere volebamus, tabernas mercatorum adibamus, atque Giaur mangour, hoc eſt, Chriſtianorum monetam expetebamus: tum nobis proponebant quæ habebant. Turcæ, Arabes, Ægyptii, aliæque omnes Orientales nationes Turcico Imperio ſubjectæ, nullam habent monetam niſi auream vel argenteam: aurea obrizi auri ducatorum eſt; argentea, depurati argenti, non mixti: aliud tamen eſt monetæ genus apud Turcas, Mangoures appellatum, ex puro ære, quorum ſedecim aſprum conficiunt: ſed quia grave eſt, nemo eo ſe onerat; cuſum etiam duntaxat fuit, ut aſprus permutari poſſit, cujus pretium æquiparari poteſt caroleo Gallico decem ærea minuta pendenti. Utraque autem cùm aurea, tum argentea, inſcriptionem habet Arabicis characteribus expreſſam. Arabes autem & Ægyptii aliud monetæ genus habent Meidin nuncupatum, quod aſprum cum dimidio conficit. Halepi incolæ Arabica lingua utuntur, non Turcica; ſed & per Ægyptum, Arabiam, Syriam, Ciliciam, aliaſque vicinas Provincias, ſolius Arabicæ linguæ uſus eſt.

Iter ex Halepo Antiochiam.

CAPVT CIIII.

ANTIOCHIAM profecturi, Halepo à meridie diſceſſimus, & per excultos riguoſque agros iter fecimus: ſub noctem maturè in pagum nomine Farrou pervenimus, juxta quem in agro præaltæ columnæ ſcapus erectus ſtat ſine epiſtylio. Poſtridie diluculò paulum progreſſi, agris relictis, per confragoſa loca & colles equitantes, Arcis rudera conſpeximus, ad cujus portam naſcebatur Hedera alba, novum nobis ſpectaculum, nam à Corcyræ diſceſſu ſimilem non videramus: Adrachnem in tumulis naſcentem etiam reperimus, cujus ramos ſuo fructu onuſtos quilibet abſtulit ut in itinere ederet; nam maturus erat, elegantique ſuo colore ſingulos ad edendum invitabat: Racematim cohæret, magnitudine & colore fructus Rubi idææ, quem Galli *Framboiſes* appellant, molliſque ut Arbuti fructus & *Suberis quem ſapore refert. Ariam item, Eſculum, Terebinthum, Elæprinon, Latinis Alaternus dictum, Italis, Termi & Narni incolis, Alinterno. Per valles interdum iter facientes, vetuſtum ædificium dirutum, monaſterii cujuſdam formâ, cujus umbilicum occupabat elegans turris, ad ſiniſtram reliquimus: aliud præterea elegans ædificium è quadrato ſaxo exſtructum, Latinis characteribus inſculpto, ſed dirutum, Romanorum haud dubiè opus. Prætergreſſi deinde ſumus rivum ab ipſa fontis ſcaturigine tantum aquæ effundentem, ut ad lora quibus noſtri cameli cincti erant, pertingeret. Pernoctavimus ad baſim arcis Heirim nuncupatæ, omnino dirutæ, & deſerto loco ſitæ; qui ſi coleretur, non minùs fœcundus eſſet, quibuſvis ex Italiæ uberrimis. In tumulo ſita eſt, ut eæ quæ in Halepo & Haman ſunt: vix credibile eſt, decem hominum millia illam intra biennium excavare, & ſcopulum ad foſſas quibus prædita eſt faciendas perfringere potuiſſe. Videtur natura elaboraſſe ut hunc tumulum in ſcopulo collocaret, quo iſta arx exſtrueretur. Poſtremus is eſt Turcicæ dominationis locus, in quo naſcentes Colocaſiam & Muſam conſpexerimus. Ibidem in ſcopulis creſcunt Adrachne & Alaternus: nec aliis lignis uſi ſumus ad parandam nobis cœnam. Ceterum in Car-baſſara noctem non traduximus, at in quodam illius pagi ædificio: rariſſimè enim accidit ut in iis regionibus inveniantur qui peregrinis hoſpitium præbeant: ſi autem præbent, locus duntaxat aliquis ſub porticu vacuus, nullâ ſupellectile inſtructus datur, perinde ac ſi quis in vacuo horreo exciperetur. Iſtîc obſervabam dignum quidpiam quod adſcribatur. Noſter ille caupo pugionem falcatum Arabum more habebat, eumque nec auro nec argento exornatum, quem noſter interpres quatuor ducatis ab eo redimere volens, impetrare non potuit, ſex ducatis Damaſci emptum eſſe affirmante: ſimiles tamen duodecim vix uno coronato in celeberrima totius Galliæ urbe emptum iri arbitror. Pleraque unguenta habebat, uti metopium, roſatum, aliaque ſimilia quorum in Syria & Arabia uſus eſt; nos verò ſpernimus.

* *Suberis iſtius ſive Liege Bellonii fructus quis ſit, ignorare me, ingenuè fateor: quod etiam in noſtra Rariorum Plantarum hiſtoria lib. 1. cap. XIIII. admonui.*

Urbs Antiochia.

CAP. CV.

SVBSEQVENTE die campestria loca latè admodum patentia invenimus, & fluvium Orontem, (cujus cursum diu præcedente die sequuti, donec in stagnum quod olim Meandriopolis nuncupatum credimus, sese effundat) eleganti & magno ponte longe supra Antiochiam superavimus. Antiochia bidui duntaxat itinere ab Halepo distat: at quoniam imbres deciderant,& cameli onera portantes difficulter gradiebantur,duos cum dimidio dies insumsimus. Ut porrò ad eam urbem quæ sub stagno sita est veniremus, à recta via Constantinopolim ducente deflexímus, illam ad dextram relinquentes: rectà enim ad Amanum montem proficiscendum nobis fuerat,& inde in Adena: quem tamen, licet Antiochiam deflexissemus,superare oportuit. Is quoniam niger appàret, Turcico & Arabico idiomate Niger appellatur. Perelegans est Antiochiæ situs, quíque paucis verbis vix describi queat: nam mœnium structura illam admirabiliorem reddit alià quapiam urbe in plano constitutâ, testimonium insigne præbens, Antiochum ingentis animi & incomparabilis magnificentiæ virum fuisse. Murorum ambitus non minor est Nicomedia aut Constantinopoli: frequens habitatur à Græcis, Armenis, Iudæis & Turcis. Fontanis aquis abundat, è rupe muris inclusa scaturientibus: pars mœnium montem ambit: altera pars per duorum montium juga porrigitur, qui valli vicem illi præbent: nam tres montes murorum ambitus complectitur, qui non sunt tumuli, uti Romæ vel Constantinopoli, sed prælti montes. Nullam urbem in Gallia novi, cui Antiochiam comparare possim præter Lugdunum: nam quemadmodum Lugdunum altos D. Iusti montes claudit, sic Antiochia altos montes cingit,in quibus exstructum est Antiochi palatium,nondum planè dirutum: pleraque enim adhuc integra restant, ut magna cœnacula & cubicula, & cisternæ immensæ capacitatis, ad earum quæ Philippis in Macedonia sunt, formam exstructæ: integra etiam arcis & mœnium materia restat, in quibus turres prælatæ sibi invicem admodum vicinæ conspiciuntur, quibus exstruendis operæ cœmento non pepercerunt,habéntque singulæ suam cisternam. Mœnia ad Occidentem spectantia tali artificio sunt facta,ut onusta vehicula, equíque cum suis sessoribus, per interiorem muri partem, inter utramque fornicem, in summàm usque arcem perduci queant. Montes urbi vicini, ilice, alaterno, coccigero frutice, adrachne, stœchade, & stachide abundant. Ciconiæ quæ æstate in Europa degunt, istîc hiemis partem, quemadmodum & in Ægypto, transigunt: sed etiam onocrotali aliæque diversi generis aquaticæ aves in lacu supra urbem sito vivunt:inter quas agnovimus quæ ab Somonæ accolis *des Cotees*,à Parisiensibus autem *Morillon* dicitur, veteribus verò Glaucion appellata: aliam item quam Galli *Piette* vocant sive veterum Phalarim. In montibus pascuntur verveces, brevi quidem sed pingui pedemque lata cauda. Ejus regionis incolæ, atque quotquot Turcæ dominio sunt subjecti, in diem utuntur pane malè cocto & malè fermentato. Bombyces, quas Itali Cavalieri nominant, magni sunt in ea regione quæstus, ac ficus & mori secundum fluminis ripas cultarum foliis aluntur. Celsissimæ Platani nascuntur ante Antiochiam, quæ neque in Gallia, neque in Italia conspiciuntur,præter paucas quæ Romæ,& aliis quibusdam urbibus curiositate quadam aluntur. Raræ quædam Sacchari cannæ, Colocasiæ, Musæque magnâ curâ & diligentiâ nonnullis Antiochiæ hortis aluntur. Incolæ Arabica lingua loquuntur ut Syri.

Singularium rerum in Antiochia observatio.

CAPVT CVI.

TOTVS subsequens dies sacrorum in Antiochia locorum visitationi dicatus fuit, ut Portæ D. Pauli, sepulchrorumque variorum Divorum. Vetusta præterea alia plurima monimenta istîc conspici possent à curiosiùs ea requirentibus. Omnis generis victui necessaria in foro vænalia reperiuntur. Aromatariorum & opificum tabernæ Damascenis similes sunt. Loti,quam Gallia Narbonensis Micacouliers appellat, arbores, etiam in ipsa urbe magna copia crescunt, quemadmodum in ejus territorii montanis: atque ut ob Populi albæ & nigræ, fructiferarumque arborum frequentiam Damasci planicies silva quædam videtur: sic propter Platanos & Lotos Antiochiam in media silva sitam esse diceres. Equorum sarcinariorum, qui Antiochiæ habentur, clitellæ adeò oblongæ sunt,ut ab auribus per cervicem ad caudam usque pertingant. Antiocheni rustici tam dextri non sunt in jumentis ab onere liberandis, quàm Turcici; quia eorum clitellæ ad

onera

onera minùs idoneæ. A meridie discessimus Antiochia, & amnem Orontem transivimus, quem adversum diu sequuti sumus. Agri Antiocheni solum adeò pingue est, ut equi ad cingula usque in cœno mergerentur, quia præcedentibus diebus imbres deciderant. Longiùs progressi, rivos è montibus labentes invenimus, ad quorum ripas proveniebant Nerion, Agnus seu Vitex, & altissimæ Platani. Noctu in Sarameli pagum pervenimus, in planicie situm, ad radices prælti montis Amano contigui. Postridie duobus confectis milliaribus, substitimus ad radices præcelsi montis, istîcque reliquo die hæsimus, exspectantes equum quem Dominus de Fumet ex Antiochia accersi jusserat. Interea montem conscendi, in quo silvas Picearum repperi iis quæ in Tarare monte nascuntur similium: præterea Esculum, Ilicem, Adrachnen, Oxycedrum, Polium, Tragacantham, Chamædryn, Carlinam, quam plerique falso nomine Chamæleonem nominant. In planicie observavimus rusticos lignorum fasces boum tergo imponentes, & tritici saccos aliaque hujusce modi; interdum etiam, cùm defessi essent, ipsorum tergo insidentes: nam cùm iter non urgeant, boum ministerio utuntur, quemadmodum nos equorum. Ab illis redemimus gallinas, ova, carnes: nam licet tota æstate in agris sub tentoriis habitent, omnibus tamen rebus necessariis non minùs sunt præditi, quàm si in urbe aut pago viverent.

Iter per summa Amani montis juga.

CAP. CVII.

POSTRIDIE inter Orientem & Septentrionem tendebamus secundùm altos montes. Mons Amanus vulgò appellatur Monte negro, id est, niger: attamen non ille est qui Plinio Mons ater dicitur. Viâ admodum rectâ & præcipiti etiam difficiliore quàm ullam hactenus inveniissemus, conscendendus nobis fuit mons. In eo crescunt celsæ cedri quemadmodum in Libano, juniperus major, sabina, ei similis quæ in Tauro monte, adrachne longè celsior quàm in Ida Cretæ. Plus sex horis impendimus antè quàm in summum montis jugũ perveniremus: in supremo ejus vertice stantibus, & quà nos veneramus prospicientibus, apparebant summa montium Syriæ & Cairi juga, præsertim verò ejus quem nos Pierium montem censemus, & præcedentibus diebus secundum ejus radices ambiveramus: apparebat etiam Taurus mons procul ante nos in longitudinem excurrens, & summum verticem jam nive obsitum habere incipiens. In descensu viam neque adeò difficilem neque molestam invenimus ac in ascensu, quia non erat præceps: sed cùm in tenebris iter faceremus, unus è nostris in vallem decidit plus quàm quadraginta orgyias profundam, nullo ipsius aut equi damno, quod omnibus admirabile visum est. Abundat hic mons variis plantis. arbuti non minùs altæ erant, quàm in Atho monte nascentes, vicino monasterio Agiaſ-laura loco: magnæ erant etiam alaterni arbores, quæ aliis locis in fruticem duntaxat assurgunt; picea insuper, adrachne, latifolia laurus. In descensu myrtos albis baccis, thymelæam, chamelæam, eumque fruticem quem Germani *Kellers-hals* appellant, binis præcedentibus dissimilem reperimus. Ad imum montem cùm descendissemus, apud rivulum hæsimus, & cibum sumpsimus in maris littore, quod in arcum se incurvans, magnum admodum sinum efficit, qui Issicus appellatur: Pamphylium id est mare, Cilicio ex parte conjunctum. Cùm in Amano monte essemus, mare radices montis alluens conspiciebamus, adeò vicinum, ut conjectus lapis facilè in mare Mediterraneum devolutus fuisset: Taurum etiam montem assurgentem ex littore Cypro insulæ opposito. Diu nobis iter faciendum fuit secundum littus marinum, sinus circumeundus, multique elegantes riui superandi; deinde alius mons admodum angustus & difficilis, piceis obsitus, post quem castellum ad ipsius radices situm invenimus, in quo perpetuæ fiunt excubiæ, quia trita admodum est hæc via. Varia istîc victui necessaria emimus, panem, vinum, caseum, carnes, & hordeum pro jumentis: paululum sub eo castello descendimus ad rivum quendam, & sub albâ moro, à Gallis perperam Sycomorus appellatâ, constitimus. Luculento igne ob ligni abundantiam totâ nocte instructo, ante lucem discessimus, atque in tenebris per loca plana & campestria iter fecimus: ortâ autem luce, denuò ad maris littus regressi, amnem quempiam vado transivimus, qui forsitan Issos est. Amœnissima sunt ea loca: nam secundum viam publicam crescunt laurus, ilex, platanus, smilax aspera, & aliæ pleræque stirpes perpetuò virentes. Montes dextram claudebant, mare sinistram. Superato amne, in vastam illam planiciem in qua Alexander cum Dario conflixisse creditur, pervenimus, in qua fruticem antea nobis non conspectum, sed Myrto admodum similem legimus: abundat etiam ea planicies Myrti fruticibus, qui omnes albo fructu sunt præditi. Per fornicem admodum vetustam, latere & intritâ exstructam, materiâ longè quàm saxum duriore, transivimus

ivimus : hanc veteres Auctores *Portas Ciliciæ* vocârunt. Quaqua oculorum aciem obvertas, planicies velut amphitheatrum appâret : nam prælti montes lunæ crescentis in modum illam ambiunt, ut sinus Issici mare recipiant : sub Portis Ciliciis, singuli, Adrachnes arbores suo fructu conjunctim nascente & maturo fragisque simili onustas conspicientes, ramos revellebant, & in itinere ejus fructu vescebantur. Raros habet ea provincia incolas: & qui istîc viuunt, neque piscationi neque navigationi indulgent (hinc factum, ut toto illo maris littore ne unicam quidem navem conspexerimus) & terram incultam relinquunt, licet admodum rigua sit: arbitror enim plus quàm triginta rivos è montibus altis labentes, atque in mare sese exonerantes, duarum horarum spatio nos transiviſſe. Postquam à portis longiùs abscessissemus, per sterilia & confragosa loca iter fecimus, deinde veluti per cæduas silvas, in quibus is frutex, cujus modò meminimus, nascitur, cui nullum aptius nomen indere possumus quàm Pseudomyrti: postea in Car-bassara quodam, cui vicini erant pagi, quievimus.

Asiaticum animal Adil nuncupatum, & urbs antiquitus Adena appellata.

Cap. cviii.

Pvmilionis lupi genus est in Cilicia, & universa Asia, rapiens & auferens quidquid impedimentorum invenire potest eorum qui æstate extra Car-bassara noctem traducunt. Medius est inter lupum & canem. Ejus plerique veteres auctores Græci, & Arabes meminêre. Græci vulgari nomine *Squilachi* appellant : eum esse arbitror, quem veteres Græci χρύσεον nominârunt, hoc est, aureum lupum : adeò furax est ut noctu adire non vereatur eos qui dormiunt, & quidquid invenit rapere, pilcos, ocreas, calceos, frena, vel alia ejuscemodi : semper catervatim incedit, ut interdum ducenti simul conveniant; nihilque illo frequentius per Ciliciam : itaque alternatim canum more, & hau hau exprimentes & singulis noctibus latrantes audiebamus: & nisi canes eos arcerent, in pagos usque penetrare non formidarent : elegantis flavi est coloris; ex cujus pellibus, quæ vili venduntur, incolæ sibi pelliceas vestes parant. Postridie versus Adena proficiscentes, lapideum pontem transivimus cornui fluminis, quod fortè Pyramus est, impositum, cui contigua est arx ad dextram, in scopulo aditu difficili sita. Inde id flumen diu sequuti sumus, donec ad urbis cujusdam, quæ nostra opinione Cæsarea Ciliciæ appellata fuit, ruinas perveniremus, ubi alio ponte flumen superavimus. Illius regionis flumina, tametsi navigabilia, naves tamen non habent: nam cùm regio deserta sit, nemo istîc negotiatur. Sultani Ægypti dominium cò usque extenditur, & istîc erant limites qui Arabicam linguam à Turcica distinguebant, quique olim Arabum imperium à Turcico separabant. Primùm bellum quod unquam motum est inter Arabes & Turcas, istîc gestum: sed Turcæ victores, paulatim illos in servitutem redegêre. In ruinis illis Cæsareæ nihil conspicias præter Carbassara, & quædam tuguria. Superato ponte, fluminis cursum ad sinistram sequuti, in campestria steriliaque loca & latè patentia pervenimus, quæ à nemine peculiariter possidentur, sed omnibus qui suos greges pascere istîc volunt, libera sunt. Myrti istîc etiam albo fructu sunt præditæ, adeò frequentes ut cæduæ silvæ formam repræsentent. Per Terebinthi arborum hinc inde mixtim cum Piceis crescentium silvam, iter fecimus. Aluntur hac planicie plurimi vervecum, & caprarum magni greges, ingentem adferentes quæstum suis dominis, ex butyro, & caseo. Et licet butyri genera inter se differant delectu & præstantiâ, aut animalium, aut pascuorum, vel confectionis ratione; naturâ tamen non ita variant, ut caseus. Nam degustato butyro diversorum animalium, uti bubalino, vaccino, equino, camelino, ovino & caprino, exigua varietas deprehenditur : at in caseo longè aliter evenit, quandoquidem solo odoratu, vel aspectu discerni queunt, atque omnium optimè gustu. Turcarum porrò rustici procul ab urbibus per campestria loca errabundi vagantur totâ æstate, sui gregis curam habentes : cumque fictilibus vel ligneis vasis careant, jugulata ove vel capra, pelle ejus inversa, utrem conficiunt, quem butyro vel caseo implent : alvum etjam diligenter adservant; nam eâ butyrum excipiunt prius coctum, deinde refrigeratum: singulæ alvi tricenas vel quadragenas libras continent, utres verò plures quinquagenis. Non negamus quin nonnulli aliam butyrum parandi rationem habeant, etiam illud nostratium more saliant: at id solummodo fit circa celebriores urbes. Mengrelliæ incolæ bubulas & vaccinas pelles recenter detractas butyro implent, atque Constantinopolim vænale advehunt, quemadmodum ex Narbonensi Gallia in caprinis pellibus oleum nobis adfertur.

adfertur Ceterùm non debeamus, ruſticos ſi commoda haberent vaſa, ſuos caſeos in utribus non conſervaturos; quandoquidem illos in panis formam conſervandi conſuetudinem non habent Quoniam porrò ſimilis caſeus per Græciam, quò mercatores tranſvehunt, diſtribuitur, Græci vulgari nomine Dermatiſi hilatiſimeno appellant, hoc eſt, in pelle ſalſum, & non Tyri, id eſt, caſeum; quemadmodum cùm *Du ſalé* noſtrâ linguâ dicimus, hoc eſt, ſalſum, ſuillam intelligimus Ipſi verò tale nomen indiderunt, ad alterius caſei differentiam, quem vulgari linguâ Cloro tyri nominant, hoc eſt recentem caſeum, quem Columella viridem appellat, non quòd vireat, ſed quòd muſteus mollíque ſit. Paſtores nunquam lac colant, ut nec Cretenſes, qui tamen aſpalathi ramum, aut aparinen, vaſorum ori admovent, ut ſi fortè pili adhæſerint, caſeus purior reddatur: at Turcarum caſeus in pellibus ea ratione ſalitus, plerumque pilis ſcatet, quoniam lac non percolatur. Noſtrum porrò iter ad Septentrionem dirigentes, variis locis miſerorum ruſticorum mapalia & tentoria invenimus, qui æſtate ex urbibus & pagis diſcedentes, per campeſtria vagantur in hibernum uſque tempus, iſtîc rem domeſticam eâdem ratione curantes, quâ in urbibus vel pagis facerent. Ii cùm octiduo hæſerunt uno in loco, abſcedunt in alium, tentoria ſua ex tegetibus confecta, & penulâ tecta, ſecum aſportantes; in urbem verò redituri, complicant denuò, & diligenter adſervant donec hiems præterierit, quam aſſerere auſim apud Aſiaticos non minùs ſævam, quàm in mediâ Galliâ. Segnes ſunt; eam ob cauſam, terram nullâ diligentiâ colunt: præſertim opulentiores ruſtici, qui perpetuò ocioſi ſedere volunt: & niſi ab ipſorum mancipiis ſolum coleretur, deſerti magna ex parte eſſent agri Eo die in Adana pervenimus, ubi de Anazarba, Oppiani & Dioſcoridis patria, quæ poſtea Cæſarauguſta vocata eſt, intelleximus. Iudæi nobis indicârunt pagum nunc eſſe ad oſtia fluminis, Tyberis forſitan, quod Adana perluit, antiquum nomen retinentem. Adana magnum eſt oppidum, hoc eſt, ingens pagus, mœnibus non cinctus, ſed arcem habens, quatuor quadrangulis turribus infirmis præditam: iſtac frequens admodum tranſitus patet, nam elegantem & latum pontem lapideum habet. Appellatur id flumen à Turcis *Schelikmark*; quod ex Armenia minore profluens, Lydiamque & Ciliciam perluens, in mare Mediterraneum ſub Rhodo ſeſe exonerat: navigabile non eſt, quoniam plurimum ſabuli provoluit. Iſtîc omnis generis victui neceſſaria invenimus, & vinum: nam incolæ, qui Græci ſunt, Iudæi, Armeni, atque ipſi etiam Turcæ vites colunt, ut paſſas uvas habeant. Monetæ mutationem iſtîc habuimus: nam cùm hactenus per Ægyptum, Syriam, & Ciliciam, meidins uſi fuiſſemus, qui ſupererant, in aſpros permutandi fuêre. Iſtîc etiam deſiit Arabicæ linguæ uſus, & Turcico ſermone deinceps agendum fuit. Mutatis in Adana jumentis, annonam in triduum comparavimus. Turcæ ſuas merces pondere vel menſurâ licitantur, juſto tamen precio, nec plus ſolvunt peregrini quàm eorum vicini. Panis etiam ad pondus vænit, inde fit ut male coquatur. Carnes item ſalſæ magno apud illos in uſu ſunt: quas recèns ſale exemptas, cumini pulvere inſpergunt, & appenſas exſiccant. Hallucinantur qui ſcribunt Turcas deſiccare carnes, ut eas deinde in pollinem redigant, quem ſecum deferant in aliquam expeditionem bellicam ituri: nam diligenter id inquirentes, comperimus neque in Græcia, neque in Turcica ditione, neque in Arabia, carnes exſiccandi, ut in pollinem redigantur, ullam eſſe conſuetudinem. Carnes verò deligunt cùm bubulas tum vervecinas, pingui cum macro æqualiter permixto conſtantes, quas in tenues laminas ſcindunt; deinde paululum ſaliunt atque exſiccant. Magno æſtimantur ejuſmodi carnes pacis & belli tempore: eis enim crudis cum cepâ veſcuntur iter facientes. In Creta & Chio moris eſt apud ruſticos, ut integrum leporem, etiam hircum ferum, & vervecem in fruſta conciſum exſiccent: primùm autem paululum ſale aſpergentes, deinde tegetibus complanantes, atque in clibano reſiccantes Sæpenumerò apud varios ruſticos divertimus, cùm Cretæ montes peragraremus, apud quos erant hirci ferè integri, & hœdi, & agni in eum modum exſiccati: Turcæ verò illam conſuetudinem non habent. Græci quidem ſi Quadrageſimæ tempore leporem aut capram ſilveſtrem interemerint, id facere ſolent, ut ad Paſchales uſque ferias conſervare queant: nam neque apud ipſos neque apud Turcas moris eſt carnes ſalſas in dolio conſervare.

Apparatus peregrè profecturis idonei.

CAPVT CIX.

MVLTA edulia parare norunt Turcæ, peregrè & in bellum profecturis idonea: è quorum numero farciminis genus eſt, vulgari Græcorum lingua Stopides dictum: fiunt autem in hunc modum: Nuces juglandes in quatuor partes diviſas, filo

traiiciunt, farciminis longitudine, deinde in coctum vinum fervens reiteratis sæpiùs vicibus immergunt, eorum more qui candelas parant: nonnullis farinam inspergentibus; ut citiùs inspissentur. Eâdem ratione è ficubus, amygdalis, avellanis & aliis durioribus fructibus cocto vino inductis parari possunt. Vulgaria sunt in ea regione hujuscemodi farcimina, quæ peregrinantibus valdè sunt accommoda. Montem Taurum superare volentibus, in triduum annona paranda Adanæ: nam inde Heracleam tridui iter est per sterilia loca: elocationis singulorum jumentorum precium quinquaginta meidins, hoc est, ducati & decem meidins est. Tapetes fiunt in Adana, quorum maxima pars ignis calore parari solet, pileorum & gausapum more: veraque, ut ita dicam, sunt gausape, tapetum in modum concinnata, quibus Turcæ peregrè proficiscentes indormiunt; levia enim sunt & mollia. Ejus regionis viri acuminatos galeros gestant, colo sive sacco nivario, Hippocraticæ caligæ vulgò appellatæ persimiles, apice in humerum propendente: cumque sint ex inspissatis pilis concinnati, ad gelatinam colandam usui esse queant. Verum quidem est Turcas alicujus auctoritatis, & opulentos, urbes vel oppida incolentes, albas tiaras gestare: at rustici, quales dixi galeros ferunt; similesque nobis perpetuò conspecti sunt ab Halepo Adanam usque, ubi nonnulli aliâ ratione complicati videntur. Provinciarum incolæ hujusmodi notis, non minùs quàm vestium varietate, dignoscuntur.

Ex Adana in Taurum montem profectio.

CAP. CX.

ADANA digressi, atque inter Occidentem Septentrionemque tendentes, per planiciem iter fecimus usque ad meridiem: deinde montem Taurum conscendere cœpimus. Tentoria autem fiximus & quievimus ubi nox nos oppressit: sed quoniam aër serenus erat & frigidus, Platanis junioribus, Adrachne, Nerio, arbuto cæsis luculentum ignem struximus, præsertim è Siliqua arbore arida. Postridie ante lucem, in ascensu perreximus via admodum difficili, dimidium diem insumentes, ante quam ad summum verticem (jam nive tectum) pervenire possemus: In eo Iuniperos majores, in Cupressi altitudinem assurgentes invenimus, fructu dulci, nucis ferè magnitudine, & Gallæ quodammodo simili, quo indigenæ vescuntur, ut ex nucleis hinc inde à nobis in itinere collectis, & ab his qui pulpam exederant, abjectis observabamus: ii sunt longitudine & crassitudine nuclei olivæ, adcò duri, ut solo mallei ictu frangi quirent. Inter reliquas arbores in Tauro monte nascentes post Cedrum primas obtinet, perpetuoque viret. Ejus* vera delineatio & descriptio invenietur in libro cui titulum fecimus, *De Arboribus perpetua fronde virentibus.* Styracis arbores istîc etiam observauimus & Piceas, deinde Sabinæ genus à Dioscoride descriptum, vel Thuyam Theophrasti & Homeri. Quoniam autem superioribus annis in Regio horto ad fontem Bellaqueum arborem conspexeramus, è Canada, Francisco I. hujus nominis Galliæ Regi delatam, Arboris vitæ appellatione: Sabinam illam diligentiùs observabamus in Tauro monte; atque utriusque accuratiore descriptione facta, admodum similes esse comperimus, quibusdam tamen notis inter se differentes, à nobis exponendis, cùm singularum plantarum historiam pertexemus. Crescunt in hoc monte Platani Antiochenis adhuc majores,

Cedrus.

jores, eâ naturâ præditæ, ut hieme corticem abiiciant, contrario planè modo quàm Adrachne, quæ ſummis æſtatis caloribus ſuo cortice rubro ſeſe ſpoliat, ut cinereum induat, initio pallentem. Platanus verò hieme plumbeum corticem exuit, ut cinereo ſe induat. Creſcunt in ſummo vertice altiſſimæ Cedri, iis quæ in Libano naſcuntur ſimiles, tantâ abundantiâ, ut vix alias conſpiceremus frequentiores arbores; quarum fructum nobis hortantibus plerique collegerunt, conis Abietis ferè ſimilem, ſed craſſiorem, læviorem, & cælum ſpectantem. Cujus arboris deſcriptionem hîc adferre operæprecium non duximus, at iconem duntaxat oculis ſubiicere.

Abietis icon.

Nullæ verò proveniunt Abietes; quæ tamen Cedros admodum æmulantur, ſic ut dicere poſſemus Cedrum, Abietis genus eſſe; vel Abietem, Cedri. Eam ob cauſam illius iconem Cedrinam ſequi voluimus.

Nullæ præterea iſtîc larices, Gallis Meleſe dictæ, neque Sapini, ipſis Suiſſe, neque Pinaſtri Alevo dicti, cujus etiam arbor eſt ad fontem Bellaqueum, è Canadâ ſimiliter delata, atque Franciſco 1. Regi cum Arbore vitæ donata. Longo tempore per montis faſtigium iter faciendo commorati, nondum tamen ſummum jugum attigeramus, ſed alios montes utrinq. habebamus: ſub arcem autem quandam in ſaxo ſitam pervenientes, pedetentim deſcendere cœpimus, & ſub noctem in itinere Car-baſſara invenimus ad prærupti illius montis radices.

* *Qua hactenus vidi Bellonii exemplaria de Coniferis, neque delineationem, neque deſcriptionem Iuniperi maioris habent.*

Thermæ in monte Tauro: & urbs Heraclea.

CAP. CXI.

CETERVM Car-baſſara quò noctu pervenimus, contiguum eſt thermis muro lateritio incluſis, iis ſimili quibus exſtructæ ſunt ſalſæ thermæ ad Troiæ rudera. Aqua nonnihil ſulfur redolet: ſed ejus excrementa in lapidem non coaleſcunt, quemadmodum thermarum Patavinarum & Pruſæ. Ceterùm non modò thermarum aqua facit recrementa in lapidem concreſcentia, verùm etiam frigida: quemadmodum fontana illa in Medane prope Noiſi Domini Ioannis Brinon Domini de Villaines poſſeſſionem, ſex à Lutetia milliaribus diſtantem: & apud Clarum montem Arverniæ vrbem, ubi pons lapideus conſpicitur, quem aquæ decurſus confecit. Poſtridie deſcendentes, labentem ex monte rivum ſequuti ſumus, & conſcenſo denuò vicini montis jugo, nullas arbores invenimus. Relicto potrò Carbaſſara, non multum itineris confeceramus, quin agros ſepibus incluſos conſpiceremus, arbore Zizipha alba Columellæ appellata conſtantes, cujus fructus rutilis Ziziphis ſimilis, excepto colore, & venalis per urbes proponitur: Græci vulgari linguâ Ziziphia appellant, voce à Zizipha deductâ. Ad meridiem uſque continuato itinere, in monte autem adhuc verſantes, urbem Heracleam procul in planicie ſitam perſpicuè conſpiciebamus. Ulteriùs in deſcenſu progredientes, pleroſque pagos ſecundùm montem ſitos videbamus, à Borea & Thracia ventis liberos; & Abſinthii Ambroſiæque magnam copiam invenimus. Heracleæ planicies admodum fœcunda eſt, & per omnia exculta, multisque pagis habitatur: nam rivi è montibus labentes, hortos & vireta irrigant, in quibus omnis generis fructiferæ arbores coluntur, ut perſicæ, corni, pruni, mali, pyri, amygdalæ, punicæ, aureæ, aliæque ſimiles hortenſes. Amplus eſt pagus apud Heracleam,

à solis Christianis Græcis habitatus, quorum lingua vulgaris pura Græca est: alius etiam est Christianorum Armeniorum: utrique admodum diligentes sunt hortorum & vinetorum cultores, cumque aquâ abundent, varia olerum genera in ipsorum hortis, similia nostris conspiciuntur. Serò Heracleam pervenimus, primam cis Taurum montem urbem, ad ipsius tamen radices sitam, ubi panem, vinum, carnes, & reliqua esui apta invenimus. Plures autem sunt Heracleæ: siquidem de unâ jam verba fecimus, ad Propontidis littus sitâ, Rhodostoque vicinâ, quod Perinthum vocavimus, tametsi neoterici quidam Heracleam illam Propontidis Perinthum esse contendant. Verùm jam protestati sumus, minimam esse nobis curam ut vetera nomina iis quæ nunc in alia mutârunt urbibus adaptemus. Itaque Perinthus sitne Heraclea Propontidis, an Rhodosto, aliis disceptandum relinquo. Pro certo nobis relatum est, in planicie illâ Heracleanâ magna armenta ali, plus quatuor millibus equorum constantia, è quibus, singulis annis plures sexcentis deliguntur ad bellum apti. Ejus regionis equi ab Turcis admodum æstimantur, Caramanique appellantur. Incolæ Rhois frutice abundantes in vicinis montibus, ejus fructum colligunt & recondunt, quo saporem suis eduliis concilient; eo enim admixtis alliis contusis, & modico sale, carnes elixas & assas inspergunt, illisque aciditatem quandam & suavem saporem conciliant. Heracleæ hæsimus toto subsequente die, ad jumenta conquirenda. Patet Heracleana planicies ad bidui iter; iis tamen locis duntaxat habitata, quæ aquâ abundant.

Nostra ex Heracleâ in Iconium profectio: de capris, delicatam illam lanam, ex quâ undulatus pannus conficitur, ferentibus.

Cap. cxii.

Condvctis ergo in singula capita, ducato cum semisse jumentis, iter fecimus Iconium, vulgò Cogne dictum. Planicies rigatur canalibus ductis ut Damasci. Multi appârent pagi, procul inter se disiuncti, secundum montium radices. Frequens istìc Absinthium, quod Græci marinum cognominârunt; non quòd eo loco circa mare nascatur (plus enim quàm quatridui itinere inde abest) sed quòd illis ita nuncupare visum sit, tametsi in Mediterraneis locis proveniat. Campestria Salviâ tenuiore & Polio canescunt. Tres ligneos pontes superavimus; nam frequentes istîc canales & rivi: & subitò exortus auster, magno impetu arenam in faciem nobis provoluit. Secundum rotundum tumulum iter fecimus, qui humanâ arte exstructus videbatur: nam æqualiter assurgebat, atque fossis aquâ plenis cinctus erat. Longiùs deinde progressi, loca admodum lapidosa, iis in quibus situs est Fons Bell-aqueus, similia (nisi quòd hæc arboribus carent) invenimus. In Car-bassara quodam pernoctavimus juxta fontem regiâ viâ, unde ante lucem digressi, in ampla campestria loca, nuda, & ab arboribus libera pervenimus, ex quibus hinc inde montes procul à nobis dissitos conspiciebamus, in quibus non nisi in summo vertice arbores nascuntur; ad eorum autem radices Absinthium quod diximus Seriphium, & aliud Ponticum à nostro domestico non discrepans, nisi quòd candidius sit. Ejus regionis capræ tenui adeò lanâ sunt vestitæ, ut sericum ipsum tenuitate provocet, candore nivem: majores non sunt nostris arietibus, nec ut oues tondentur, sed velluntur: Carnes non minùs suaves vervecinis, nihil ferinum redolent. Tenuissimi elegantissimique panni sive undulati, sive non undulati, ex hujusmodi caprarum lana texuntur. De his vel sanè his similibus Ælianus
» auctor Græcus, nostro judicio, meminit. Caspiæ, inquit, capræ albissimæ sunt, & cornibus mutilæ, quarum villi adeò molles, ut Milesiis lanis mollitudine comparari queant, omnium quæ reperiuntur mollissimis & delicatissimis. Sed Plinius alias ab his differentes
» describit. Tondentur capræ, inquit, quòd magnis villis sint in magna parte Phrygiæ, unde
» cilicia fieri solent. Sed quòd primùm ea tonsura in Cilicia sit instituta, nomen id Cilicas
» adjecisse dicunt. E quibus appâret, diversi generis esse capras. Laniferæ illæ domesticæ sunt, à nostratibus differentes: nam minore sunt corpore, pusilliscque cornibus. Earum villi albicant ut nix, longiusculi sunt, & capillis humanis tenuiores. Nullam herbam invenimus Ambrosiâ frequentiorem, adeò odoratam, ut capitis gravedinem non minùs induceret, quàm si in cella vino musto plena versatus fuissem. Incolæ lignis carentes, eam legunt ad ignem struendum. Eadem causa bubulum stercus desiccant, quemadmodum in Armour Britanniæ. Sunt autem ea campestria de quibus agimus, admodum deserta, cùm & rivis & fontibus careant. Satis tempestivè in amplum pagum venimus nomine Sarameli, ubi vidimus scopas ex Ambrosia confectas, cujus manipulum in Galliam retulimus, pro re singulari: nam in Europa, quod sciam, sponte non provenit.

Bellonius satis attentè Ælianum legisse non videtur: nam licet is auctor lib. 17. Historiæ Animalium cap. 34. de

Capris

Capris Caſpiis agat, quas albiſſimas eſſe ſcribit, & cornibus mutilas; quæ tamen de villorum mollitie eodem capite addit, capris non ſunt tribuenda, ut Bellonius autumat, ſed Caſpiis camelis. Camelis, inquit, quoque Caſpii abundant, quorum maximi ad equorum maximorum accedunt magnitudinem. Eorum villi adeò ſunt molles, cum Mileſiis lanis ut mollitudine comparari poſſint; ex iiſq; ſacerdotes & Caſpiorum ditiſſimi præcipuiq; veſtes conficiant. Mirari autem ſubit, cur quæ de Lyciis capris idem auctor tradidit, non adſcripſerit. Ait enim in hunc modum lib. 16. cap. 30. eiuſdem Hiſtoriæ: Calliſthenes Olynthius capras ſcribit in Lycia denſiſſimo & prolixiſſimo hirſutas eſſe pilo, ut mulebres crines implexi ab eis dependere videantur; paſſim tamquam oves, tonderi, ex eiſdemq; navium fabros rudentes contexere.

Urbs Iconium.

CAP. CXIII.

POSTRIDIE per campeſtria loca proſequuti noſtrum iter uſque ad urbem Cogne, veteribus Iconium dictam, non procul ab altis montibus ſitam, quam irrigant plerique rivi ex iis montibus delabentes, & in magnum Car-baſſara divertimus. Illius urbis mœnia ex vario lapidum genere ſunt conſtructa, ut Conſtantinopolitana; ambitus orbicularis eſt; turres verò illis impoſitæ, raræ & quadrangulæ. Vetuſta autem non eſſe ipſius urbis mœnia, facilè conijcere licet ex marmore è templis ſublato, cui epitaphia Græcis characteribus inſcripta ſunt. Eam verò à Chriſtianis aliquando poſſeſſam eſſe, cruces, & earum veſtigia ſatis demonſtrant. Pars urbis qua egreſſus eſt in planiciem, Orientem ſpectat: ad eam verò urbis portam quæ inter Orientem & Meridiem vergit, marmoreus eſt Hercules turri vicinus extra mœnia, cui Turcæ haud pridem caput ademerunt. Octo habet Iconium portas ut Halepum. Habitatur à Græcis, Turcis, Arabibus, & Armeniis. Vites iſtîc diligenter coluntur, & generoſum vinum à Judæis redemimus. Elegantiores Iconii fabricæ, Meſguedæ ſunt, Thermæ, & Car-baſſara. Iſtîc non uruntur alia ligna quàm Iuniperi majoris, Sabinæ alterius pumilæ, Cedri utriuſque, & Ledi: quæ (præter Ledum) cùm diſcernere inter ſe cuperemus, nullâ vel diligentiſſimâ obſervatione potuimus; ejuſdem enim odoris & ſaporis ſunt, corticeſque integuntur ſimili, non duro ut alia ligna, ſed oblongis philuris invicem incumbentibus ut vitis, materiæque corde rubro; reliqua alba ut in Siliqua & Taxo; ſimilemque fumum reddentia dum uruntur, & ſimiles carbones æquabiles ut tiliæ, læveſque ut ſalicis: omnia reſinam fundunt terebinthinâ duriorem; eandemque duritiem in cæſurâ habent; perpetuò omnia virent, fructumque eodem tempore, hoc eſt, hieme maturant.

Turcarum aurifabri.

CAP. CXIV.

TVRCÆ non minus nobis inſaniunt circa aurifabrorum opera: ſed illorum ex proba materia validaque fiunt. Annulis delectantur, & cultellis eleganter concinnatis, quorum vaginas auro vel argento exornatas è catenula argentea ſuſpendunt. Vulgaris eſt conſuetudo cùm apud Turcas, tùm apud Græcos, ut cultros è cingulo propendentes geſtent: ii magna ex parte in Vngaria confecti, oblongum habent manubrium: ſed ſimulatque Turcici inſtitores eos emerunt, opificibus tradunt, ut manubrio ex dente beluæ marinæ Mors quibuſdam dictæ, Gallis *Rohart*, adornent: cujus dentis duo ſunt genera; unum candidiſſimum, compactum, unicornu ſimile, adeò durum, ut vix lima (niſi ex ſelectiſſimo optimeque temperato chalybe conſtet) rodere poſſit: alterum genus * incurvum eſt ut Aprini dentes; & Hippopotami dentem eſſe arbitrati fuiſſemus, niſi Hippopotamos vivos vidiſſemus, qui ſimilibus dentibus non erant præditi. Manubria etiam addere ſolent ex Teſtudinis Indicæ operimento tranſparente aurei coloris, quæ ducato fere æſtimantur. Aurifabri laboraturi, humi deſident: fornacem propterea habent in media officina humi poſitam, nullo camino præditam, unicumque follem orbicularem, quem attollentes & deprimentes inflant. Biduo Iconii hæſimus; cùm ut jumenta mutanda conquireremus, neceſſariaque ad iter compararemus; tum quia dies erat Natali Domini ſacer. A meridie, verſus quemdam montem qui ſuperandus nobis erat, iter fecimus: denſa verò nive decidente & omnia operiente, itineris duces aberrarunt. Conſcenſo monte, diu per Piceæ ſilvas iter fecimus, & in pagum perducti, in Car-baſſara noctem traduximus. Subſequens dies nobis moleſtus fuit, cùm auræ ratione, tum quòd alternis perpetuò aſcendendum vel deſcendendum eſſet. Frequentes habet hæc regio incolas & pagos: & licet in hieme verſaremur, Oxygalam tamen inveniebamus, edulium Turcis admodum familiare, præſertim æſtate. Illam tabernæ perpetuò paratam habent in magnis lancibus; precium in ſingulas conſtitutum unicus aſper, quâ quatuor Turcæ ſaturari queant. Eo die non magnum iter confecimus, quin montes egreſſi, in campeſtria Pamphyliæ pervenire-

mus,

mus,quæ cùm Ciliciæ regione Caramania nunc appellatur, Sangiacorumque septem sedes habet. Iter faciebamus inter elegantissimas fructiferas arbores humiles, urbem Angouri, veteribus Ancyra dictam, ad dextram relinquentes. Ea urbs nunc est totius illius regionis celeberrima, propter panni vndulati frequentissimum mercimonium, qui in ea sola urbe texitur ex molliſſimis villis caprarum, quæ in Cilicia & Pamphylia duntaxat reperiuntur. Deinde pervenimus in Achara, ubi in Car-bassata pernoctavimus.

* *Huiusmodi dentes Vlyssippone aliquando videbam, quos equi marini esse dicebant, & magnopere adversus hæmorrhoides commendabant: ibi etiam ex eo anulos torno elaborari curabant, quos in sinistræ manus digito medico gestarent ad eum morbum leniendum. Amstelredamenses verò etiam adversus spasmum similium anulorum gestationem utilem esse censebant. In eo autem fallitur Bellonius, quòd utrumque genus eiusdem belluæ marinæ esse arbitratus: primi quidem generis beluam aliquoties vidi, quod Phocæ genus censeo; Batavi Walruschen, nonnulli Zee-elephant appellant: alterius numquam, dentes autem sæpe; atque etiamnum unum valde magnum habeo, Vlyssipone anno Christi* M. D. LXIV. *redemtum.*

Urbs Achara.

Cap. CXV.

TVRCICÆ ditionis oppida, magnâ ex parte mœnibus cincta non sunt, uti nec Achara Armeniæ minoris oppidum. Sepulchra istîc saxea vidimus, Latinis litteris inscripta, quæ sub fontibus collocata, propter concavitatem, conservandæ aquæ nunc serviunt, ad aquanda peregrinorum jumenta. Situm est hoc oppidum apud latum & amplum stagnum, secundum quod diu progressi sumus: varii generis pisces in eo capiuntur, tincæ, lucii, cyprini, bramæ. In nostra peregrinatione dietim iter computavimus, non per milliaria ut in Italia, neque per leucas ut in Gallia. Achara digressi, per eadem campestria iter prosequuti sumus, secundum colles ad dextram & ad sinistram multos pagos sitos conspicientes. Prandimus in exiguo quodam pago, in quo victui necessaria affatim reperimus. Noctu pervenimus in aliud oppidum Carachara nuncupatum, hoc est, Arx nigra, ubi huic nostræ peregrinationi finem ad tempus imposuimus. Quoniam porrò istîc hæsimus, reliquamq. hiemem, & magnam subsequentis veris partem traduximus, per vicina loca obambulantes; multa ad Turcarum mores & vivendi consuetudinem pertinentia observare nobis licuit. Qui opificium aliquod callet, meliore semper apud Turcas est conditione, quàm illius ignarus. Hinc fit ut è captivis alii aliis sese facilius è servitute liberent. Nam qui opifices sunt, brevi redemptionis precium adquirere possunt: qui verò nihil callent, duram seruitutem servire coguntur, quia eorum domini vel ad arandum ipsos compellunt, vel ad greges curandos ablegant. Ipsimet Ianissari maximâ ex parte aliquod opificium exercere norunt: nam dum in Androne adhuc pueri adservantur, aliquam artem edocentur. In summa, cùm artes sint servilis conditionis hominum alumnæ; nihil istîc prodest, nobili stemmate progenitum se profiteri. Plurimi vitam sustentant, panem recentem & calidum vendendo, qui musto maceratus edatur: quoniam verò fabrica clibani quo utuntur, non est vulgaris, illam hic exponam. Magna habent fictilia vasa, iis similia quæ à nostratibus mulieribus lineos pannos eluentibus usurpatur: Galli *cuviers de terre*, hoc est, cupas fictiles appellant: ea ad dimidiam altitudinem in terra recondunt. Cumque sint in imo perforata, canalem orbicularem ad latus in terra faciunt respondentem imo fictili. Transversim autem jacente fictili, & canalem ad imi latus habente, lignum sive carbones in imo repositi, facilè flammam concipiunt, & facilè vas undequaque calefaciunt: Pistor farinæ massam fermentatam habens, tenues placentulas facit, quibus in tegete curva & fornicem æmulante, nec pilei amplitudinem superâtes repositis, manum tegeti subdens, placentulas fornici fictilis jam fervidi applicat; eaque ratione placentulæ pendentes facilè coquuntur: pistor autem placentulam jam coctam adimens, alteram coquendam eodem loco semper reponit: ut multæ simul ex vasis fornice propendeant. Quo verò faciliùs eas eximere queat, furculam unci modo incurvam, sinistrâ tenens, placentulas propendentes apprehendit; dextrâ autem longam spatulam habens, eas decutit. Pistor porrò prolixam barbam alere non debet: nam facilè à flamma adureretur. Incolæ igitur has placentulas adhuc calentes ementes, cum musto edunt, & pro deliciis habent. Hiberno potissimùm tempore: nam æstate fructus aliaque similia magis expetuntur. Sed quoniam fusiùs de his omnibus libro tertio agemus, nunc supersedebimus.

Attamen antè quàm earum rerum narrationem auspicemur; non absonum videtur, nonnulla de legibus quas Mahumetes suis assecIis dedit, in mediũ adferre; ut faciliùs intelligi queat, barbariem & stoliditatẽ falsi hujus prophetæ, miseram istam & rudẽ plebem seduxisse, & ad suas leges traduxisse, quæ tamen nihil sunt nisi mera somnia. Itaq. finem huic secundo libro imponẽtes, tertium auspicabimur ab apertissimis Mahumetis deliramentis.

PETRI

PETRI BELLONII CENOMANI

Singularium & memorabilium Rerum, per varias exteráſque Regiones obſervatarum,

LIBER TERTIVS.

QVANDOQVIDEM *de variarum nationum, quas adiimus, moribus, ſuperioribus libris egimus: operæpretium facturos arbitrati ſumus, ſi tertio hoc libro ſingularia quædam circa Turcarum vivendi conſuetudinem, ſicuti nos in Aſiæ meditullio conſtituti obſervavimus, explicaremus, pauca tamen de deliriis quæ pſeudopropheta Mahumetes in ſuo Alcorano illis ſcripta reliquit, prius dicturi. Tametſi autem neque dies, neque menſes, neque etiam annos in hoc libro indicaverimus, ut plerique alij qui ſua itineraria deſcripsêre: quiſquis tamen ea requiret, illum ad primi libri præfationem ablegamus, iſtîc, quo deſiderium expleat, inventurum. Jam enim virorum fide dignorum & doctrinâ præditorum auctoritate demonſtravimus, nobis teſtes non defuturos, qui noſtram peregrinationem, de qua hîc agitur, ſint aſſerturi.*

De origine Turcicarum legum peculiaris ratiocinatio.

CAPVT PRIMVM.

AD Secundi libri calcem ſcripſimus, deliramenta eſſe quæ Mahumetes in ſuo Alcorano tradidit. Cùm itaque plurima de Turcarum moribus & inſtitutis obſervandi ocium habuerimus, in Paphlagonia aliquamdiu verſantes; neceſſarium eſſe duximus, nonnulla ſeorſim de Mahumete diſſerere, quæ forſitan (quod omnium pace dictum volo) noſtra lingua nemo hactenus prodidit; ut faciliùs deinceps demonſtrare poſſimus, cur Mahumetani in eo vitæ genere perſiſtant, præſertim cùm res ſit noſtro inſtituto accommoda.

Anno, ut fertur, Chriſti ſexcenteſimo vigeſimo natus eſt Mahumetes Arabiæ Felicis urbe Mecha nuncupata, quam Petram eſſe arbitramur, iſtîcque Turcicæ hæreſis primordia jecit: anno verò ſexcenteſimo octogeſimo tertio è vivis ſublatus. Turcæ librum nomine Aſcar magna veneratione obſervant, totius vitæ Mahumetis curſum, & quidquid ab ipſa nativitate ad vitæ uſq. exitum ille fecerit, continentem: nomen ipſius patri fuiſſe Abdola Motalip, matri Imina; & utrumque idololatram: Abdolam periiſſe ante Mahumetis nativitatem, Iminam binis ab ipſius nativitate annis naturæ conceſſiſſe, ipſo orphano relicto. Mahumetem oriundum ex proſapia Iſmaëlis, Abrahami ex Agar filii; Iſmaëlem templum in Mecha exſtruxiſſe, quod omnium primum à condito mundo fuit: Mahumetem quadriennem, cum aliis pueris ad piſcationem progredi ſolitum: cumque ſolus in agro verſaretur, angelum Gabrielem veſtibus ornatum candidiſſimis, humana figura ad illum veniſſe, manuque ipſius apprehenſa, poſt collem ſeduxiſſe, pectus illi acutiſſima novacula aperuiſſe, cor exemiſſe, è quo nigram guttulam ſuſtulerit (quam Turcæ aſſerunt omnibus ineſſe hominibus, in eaque dæmones tentationis ſedem collocare) cor ita expurgatum denuò in pectus recondidiſſe, ne unquam poſtea à dæmone tentari poſſet. Hæc Aſcar liber de Mahumetis pueritia tradit. Deinde cùm decimumquintum annum attigiſſet, ſæpiùs peregrinationes ſuſcipere ſolitum, in Perſiam, Memphim, Syriam, cum prædivite & opulento negotiatore nomine Gadiſa, ipſius cognatæ marito, quo mortuo, illam matrimonio ſibi conjunxiſſe, ex qua quatuor proles ſuſceperit, tres filias, unicum filium; atque

atque eam primam ipsius vxorem fuisse: negotiationem deinde affinis defuncti exercuisse ad annum usque ætatis trigesimum octavum: in solitudinem deinde concessisse, isticque vitam traduxisse, & singulis diebus in cryptam se abdidisse non procul à Mecha, ubi ad noctem usque permanebat, tantaque abstinentia utebatur, ut corpus vires deficerent: inde mente privatum, multa insomnia & visiones habuisse, cumque neminem conspiceret, quasdam voces exaudiisse, quas noctu suæ vxori referebat: illam verò asseriisse, diaboli tentationes esse: eaq. de causa in hujusmodi delirium incidisse, ut quodammodo fureret, atque ex montis fastigio sese præcipitare constitueret. Deinde Alcorano suo initium daturus, Gabrielem angelum ipsum abs sua opinione diuertisse simulavit, formaque humana candidas alas habente ipsi apparuisse & dixisse: Alacri sis, ô Mahumetes, animo, Deus enim tibi salutem denunciat, vultque te ipsius esse prophetam: siquidem tu es omnium creaturarum perfectissima. Præterea illi suum diploma angelum ostendisse, jussisseque ut legeret: respondenti verò Mahumeti se legere nescire, angelum replicuisse: Tui Creatoris nomen lege, ô Mahumetes, atque subitò disparuisse. Addit præterea Asear, Mahumetem summa lætitia affectum, domum rediisse, arboresque, saxa, & animalia obvia, honore illum affeciisse, & eum salutando, dixisse: Dei nuncius futurus es, ô Mahumetes. Quæ omnia cùm uxori narraret, fidem adhibere noluisse, immo dixisse dæmonis esse tentationem: quod adeò ægrè tulit Mahumetes, ut in adversam valetudinem incideret. Sed angelum ad ipsum lecto decumbentem venisse, & Alcorani secundum caput attulisse, in quo adscriptum erat: Surge, tuum Creatorem extolle, tuas vestes purga, & idola abhorre: tum uxorem evocasse, omniaque ista retulisse: verùm illam censuisse, tentationes esse prioribus similes; qua re adeò commotus ipse fuerit, ut in graviorem quàm antea morbum incideret: at angelum mediâ nocte ad ipsum rediisse, tertiumque Alcorani caput scriptum tradidisse: ex quo pristinæ valetudini restitutus fuerit. Cùm ipsius uxor diceret, angelum se libenter conspecturam; id non fieri posse respondit.

Qua astutia initiò usus fuerit Mahumetes, ut rudem plebem ad suam legem pelliceret: & qui in hac re auxilio ipsi fuêre.

Cap. II.

Cvm Mahumetes novam hæresin instituere haberet in animo, satis feliciter illi successit initio: nam binos Christianos in Mecha invenit, veteris & novi testamenti codices habentes, & in illorum lectione utcunque exercitatos, à quibus in condendo suo Alcorano magnopere adjutus fuit. Ipse porrò cùm varias provincias adiisset, Syriam, Palæstinam, Ægyptum, acri præditus erat ingenio. Nam conscriptis aliquot capitibus (quæ per angelum Gabrielem sibi missa dicebat ut Alcorano inderet) describenda exempla curabat, quæ multis in Mecha clam dabat, ut ea memoriæ commendarent: nam illa non nisi clam ab initio communicare ausus fuit. Postquam verò potens quispiam vir Homar appellatus, ipsius consanguineus, atque alter nomine Vbecar, cum plerisque cognationis vinculo sibi junctis diutiùs non latere constituissent, Alcoranum in publicum proferre tentârunt: sed orto inter Mechæ incolas ob eam rem tumultu, maximaque eorum parte in Mahumetis necem conspirante, in mentem venit, ipsum à dæmone obsessum à plerisque æstimari, ideoque suæ insaniæ relinquendum. Sed cùm mutato animo denuò coirent, ut illum carceri manciparent, admonitus statim in aliud oppidum Almedina dictum, bidui itinere à Mecha distans profugit, suisque persuasit, ut cineribus manu plena inspersis suorum equorum capitibus, tantundem in aërem spargerent, frenaque equorum illigarent, versumque Alcorani libro tertio, cap. decimo octavo scriptum recitarent, illos non conspectum iri ab iis qui persequerentur. Hæc omnia de ipsius fuga cap. secundo, libri primi Alcorani descripta sunt. Cùm igitur in Almedina commoraretur, magno sequacium ipsius numero roboratus, Iudæos sibi tributarios reddidit, postea majore exercitu instructus, Mecham occupavit, & sibi subjecit.

Omnem Turcarum fidem in Alcorano à Mahumete condito contineri.

Caput III.

Superstitiosi & stolidi omnes Turcarum ritus ex Alcorani doctrinâ hausti sunt. Nihil verò aliud significat hæc dictio Alcoran, quàm Capitum epitome, sive Psalmorum collectio: dicitur & alio nomine Alforcan. Hic liber rhythmicè conscriptus

ſcriptus in vocum conſonantiâ definit: adeoque rigidè obſervatur, ut ſi quis Turca vel unicam litteram immutet, vel accentum, lex jubeat illicò lapidibus obrui. Mahumete autem vivo, eam ſeriem & ordinem nondum adquiſiverat quem nunc habet; ſed eo è vivis ſublato, alter è generis Oſmen vocatus, tertius ab ipſo Rex, ipſius omnia ſcripta arculâ inclusa, in ordinem redegit; & per capita diſtribuens, quatuor libros fecit. Primus liber quinque habet capita: Secundus duodecim: Tertius novem & decem: Quartus centum & ſexaginta quinque. Omnia iſta capita Alcorani propriis nominibus ſunt inſignita, numerumque ducentorum & unius explent. Hunc Alcoranum tanta in veneratione habent omnes Turcæ, ut deoſculentur, amplectantur, per illum jurent; eumque glorioſum librum appellent. Omnes leges & inſtituta quæ unquam Mahumetes Turcis tradidit, complectitur, quæ credenda & facienda, quæ in altero ſeculo bonis & malis ſperanda, atque potiones & epulas prohibitas. In illo condendo Mahumetes, partem ex novo, partem etiam ex vetere Teſtamento ſuffuratus eſt: ut ex his quæ de Mundi creatione ſcripſit, appâret. Nam iſtîc recenſet, Adamum & Evam poſt peccatum admiſſum, è Paradiſo ejectos, in terram veniſſe; angelos peccaſſe; quam peccandi anſam habuerint. Ait præterea, Deum miſiſſe Moyſem, ut Iudæos à Pharaonis captivitate liberaret; quid acciderit Ægyptum egreſſuris; qua ratione mare rubrum tranſierint, in quo ſubmerſus fuerit Pharao; ut ipſi peccârint, falſos Deos ſibi fabricantes, & Vitulum adorantes; atque ut illis ſit Lex tradita. Inſuper agit de Chriſto & D. Virgine, de Nativitatis myſterio, vita, miraculis Chriſti, de ipſius Evangelio, & mandatis quæ dedit. Primo namque libro cap. 1. abiſque multis locis, de Ieſu Chriſto Domino noſtro perhibet quæ ſequuntur: Nos Deus ſcripturam dedimus Ieſu Chriſto, & Spiritu ſancto illum adjuvimus. Et primo capite libri ſecundi dicit Deum Mahumeti Alcoranum tradidiſſe, Ieſu verò Chriſto Teſtamentum & Evangelia, in legem plurimorum. Capite autem ſecundo libri primi, D. Virginis Conceptionem fusè tractat, atque totam ferè Elizabethæ viſitationem recenſet. Hoc loco dicunt Alcorani interpretes, Chriſtum cum matre duntaxat à dæmonis tentatione immunes fuiſſe, ipſamque ſine originali peccato vixiſſe concedunt. De Chriſti nativitate, deque ſalutatione & univerſo annunciationis myſterio expreſsè meminit cap. 1. libri tertii. Atque tres excellentiæ Domino noſtro tribuuntur in Alcorano; prima cap. 2. lib. 1. Ieſum Chriſtum corpore & anima in cælum aſcendiſſe: altera, quòd illum Dei Verbum appellet: tertia cap. 3. lib. 1. quòd Dei ſpiritum ipſum nuncupet. Hæc Alcoranus nemini unquam attribuit, nec Moſi, nec Davidi, nec Abrahamo, nec ipſi Mahumeti. Addit cap. 2. lib. 4. Ieſum Chriſtum humani cordis ſecreta cognoviſſe, mortuos ſuſcitaſſe, deploratos morbos curaſſe, cæcis viſum, mutis linguæ uſum reſtituiſſe: ipſius etiam diſcipulos miracula edidiſſe naturam ſuperantia. At Turcæ, ſuæ hæreſis patrocinio faventes, hæc omnia non ad Chriſti, ſed ad ſui Mahumetis laudem exponunt.

Diverſæ ſectæ inter Mahumetanos, de ipſorum religione, ſuborta.

Caput IIII.

Præter Alcoranum obſervant Turcæ alterius libri præcepta, qui *Zuna*, hoc eſt, Iter, ſive Lex, ſive Conſilium Mahumetis dicitur. Is liber ab ipſius morte primùm à diſcipulis ejus conſcriptus fuit. Cùm autem per multorum manus vagaretur, nonnulli quidpiam adiiciebant, alii demebant, pro arbitrio: ut tandem pleraque adeò confunderentur, & tot contradictiones in illo libro reperirentur, ut quæ Mahumetes affirmativè dixiſſet, negativè deſcripta eſſent; eam ob cauſam tanta diſſenſio in illa hæreſi ſuborta eſt, ut Alcaliph, hoc eſt, Rex qui tum illi genti dominabatur, omnibus Mahumetanis præciperet, ut omnes in Alcorano bene verſati, proprio nomine Alphachi appellati, Damaſcum convenirent, & delatis eò omnibus ſuæ legis ſcriptis, Concilium haberent. Ex ducentis qui convenerant, ſex Alphachos, hoc eſt, peritos delegit, quorum primo *Maſzlin* nomen fuit, ſecundo *Bochari*, tertio *Buborayra*, quarto *Annecey*, quinto *A termundi*, ſexto *Dent*. Hos in locum quò illati erant quotquot reperiri potuerant libri, induxit, ut ipſos examinarent. Singuli ex variorum ſcriptis librum concinnantes, Regi Alcaliph obtulerunt: Ille aliis eruditis evolvendos tradidit, reliquos omnes in Damaſci amnem Chryſorrhoas Latinè appellatum, Arabicè *Adegele*, abiici juſſit. ea ratione ſoli ſex illi libri, quibus *Zuna* nomen inditum, ex ducentorum camelorum onere conſervati ſunt: reliqui in amne perierunt. Rex porrò omnibus Alphachis, hoc eſt, Theologis Mahumetanis præcepit, ne, quis in poſterum ullam Mahumetis auctoritatem in medium proferret, niſi ex illis ſex Zunæ libris petitam. Poſtea verò Mahumetanus Theologus quidam in Epitomen contraxit ſex illos

libros, quæ Liber florum appellatur. Turcæ eadem obſervantia colunt Zunæ libros, qua Alcoranum; propterea Alcalipham illum ſanctum virum arbitrantur. Tametſi autem pauci illi Theologi in ſex libros contraxerint quidquid innumeris illis libris continebatur; cùm tamen multæ adhuc in illis contrarietates reperiantur, varia inter illos ſunt orta ſchiſmata. Ab illo enim tempore quatuor diverſæ opiniones exortæ, quarum unam amplectentes Perſæ, Turcis adverſi ſunt, ſeſe mutuò hæreticos appellantes: atque niſi Turcæ potentia, ob victorias adverſus Babyloniæ Sultanum adeptas, & Syriam, Ægyptum, Meſopotamiam ſibi tributarias redditas, plurimum eas opiniones uniſſet, variæ aliæ exortæ fuiſſent, propter linguarum diverſitatem. Turcæ credunt Alcoranum unica nocte compoſitum fuiſſe: alii menſe integro occupatum in eo condendo Mahumetem: quæ res magnam auctoritatem Alcorano conciliavit. Sed errant: nam ipſe Mahumetes fatetur, tredecim annos Almedinæ, decem Mechæ, in eo componendo impendiſſe. Sed & ipſa capita dilucidè id demonſtrant: quædam enim Medenia vocantur, alia Mechia.

Pœnarum Inferni formidinem Mahumetes Turcis incuſſit: & eorum ſepultura.

Cap. V.

Quemadmodum ſepulturæ tradituri Turcæ, primùm cadaver abluunt, deinde ſindone involvunt: ſed quæ ad caput & ad pedes eſt partem non conſuunt, ex Mahumetis præcepto, qui ait, ſimulatque cadaver terra reconditum eſt, duos angelos, atros Mongir & Guanequir appellatos, advenire, alterum ferreo malleo præditum, alterum unco, qui cadaver in genua ſiſtunt, animamque in corpus reponunt, non ſecus (inquit Alcoranus) quàm ſi quiſpiam interulam induat: tum angeli mortuum interrogant, ſi Mahumeti crediderit, ejuſque præcepta ritè obſervaverit; ſi bona opera dum in vivis eſſet fecerit; ſi Turcarum Quadrageſima, ipſis Radaman nuncupata, jejunaverit; ſi ritus Zalæ coluerit; ſi decimas perſolverit, & eleëmoſynas egenis contulerit. Defuncto plenam rationem actorum angelis referente, abs illo diſcedunt, aliis binis illico ſuccedentibus candidis ut nix, quorum alter ipſius capiti brachia ſupponens pulvinaris vicem ſupplebit, alter pedibus ipſius aſſidebit, eumque ſic tuebuntur ad extremum uſque judicium. Defuncto verò atris angelis actorum rationem réddere nequeunte, quòd videlicet Mahumeti non crediderit, & hujuſcemodi alia; liber Zunæ refert, atrum angelum ferreo malleo præditum, defuncti caput tam validè malleo ferire, ut illum novem orgyis ſub terram impellat; & neutrum ceſſaturum, hunc malleo ferire, alterum uncis ferreis torquere defunctum ad extremum uſque judicii diem. Eam ob cauſam Turcæ defunctorum cadaveribus, croco nomen inſcribunt, ſepulchraque concava faciunt, ut locum habeant, quo ſe in genua proſternere queant: imò nonnulli foveis ligneas tabulas ſuperimponunt, ne terra oppleri poſſint. Hæc Turcis tantam formidinem incuſſerunt, ut in matutinis ſuis orationibus hoc ſemper adiciant: Domine Deus, ab interrogatione duorum angelorum, ſepulchri tormento, & malo itinere me libera, Amen: imò preces quæ ab utriuſque ſexus Turcis in cœmiteriis ad defunctorum ſepulchra fiunt, eò referuntur, ut defuncti ab interrogatione atrorum angelorum liberentur.

Varia alia nuga & deliria à Mahumete de extremo Iudicio ſcripta.

Cap. VI.

Mahvmetes in ſuum Alcoranum pleroſque Bibliorum locos transferens, nonnulla etiam de Mundi creatione inſeruit, & ipſius Adami Dei ipſius manu è pura terra conditi hiſtoriam, & vitalem ſpiritum in illum infuſum: per ipſius autem tranſgreſſionem omnes poſteros morti deſtinatos. De extremo Iudicio ait, ſub Mundi finem cornu inflatū iri, tum ſuperſtites homines & cæleſtes angelos morituros: deinde cornu denuò inflandum, ad cujus ſonum, homines & angelos denuo in vitam redituros. Inſuper ſcriptum eſt cap. 5. libri 1. omnes quadrupedes & aves vitæ reſtituendas in die Iudicii: arietes item qui die Paſchæ, Bairan ab ipſis appellati, mactantur, paradiſum in extremo judicio, teſte Zuna, ingredientur; arietem ab Abraham filii Iſaac loco immolatum, per quadraginta annos in paradiſo educatum, nigrum ab angelo Gabriele delatum fuiſſe.

Hinc fit ut Turcæ multos arietes jugulent, die Paschæ sacrificandos, tametsi unicus ex præscripto & obligatione sufficiat: nam liber Zunæ dicit, omnes arietes à Turcis propter Paschæ sacrificium jugulatos, in extremo judicio pro iis qui ipsos jugulandos curarunt, oraturos. Alcoranus porrò capite primo libri primi refert, binos Angelos caverna quadam in Babylone includi, & è superciliis pendere, torquendosque ad extremum usque judicium. Glossa autem hoc loco addit, Deum binos Angelos Babylonem misisse, qui de incolarum controversiis judicarent, singulis diebus mane è cælo descendere, sub noctem verò cælum repetere solitos: quodam autem die in formosam mulierem incidisse de marito conquerentem, quæ sic illis placuisset, ut de concubitu sollicitarent; ipsam annuisse, ea conditione ut orationem edocerent, cujus virtute in cælum conscenderent: mulieri obsequentes, orationem docuisse: quâ memoriæ mandatâ, ipsam in cælum evolasse; angelos, ob peccatum, orationis efficaciâ privatos, in cælum ampliùs cõscendere non potuisse, sed in terra hæsisse. Deum porrò pœnarum in hoc vel in altero sæculo luendarum optionem illis ob peccatum obtulisse: pœnas in hoc sæculo deligentes, ad judicii usque diem ut è superciliis penderent, adjudicatos. Ab iis Angelis addit Alcoranus, illius regionis homines Necromantiam edoceri. Cap. autem 19. lib. tertii scriptum habet, Deum stellas in cælo fixisse, ad hujus mundi ornatum, & ad arcendos malignos spiritus: quos, ad cælum propiùs accedere volentes ut paradisi secreta exaudiant, singulæ stellæ accensâ face fugant. Liber Zunæ verò, stellas in aëre è catenis aureis pendêre ait, ad excubias agendas: alioqui dæmones paradisi secreta captatum venturos, ad ea hominibus conjectoribus revelanda.

Amœna in paradisum profectio, quam Mahumetes noctu dormiens se confecisse nugtur: & insignia deliria quæ de Turcarum paradiso refert.

CAP. VII.

MAHVMETES noctu dormiens, visionem habuit, quam postridie narravit & descripsit: ea omnibus suis posteris magnum commodum attulit, ut in articulis à Deo illi (ut ait) concessis videbimus. Cum Axâ igitur, ex undecim quas habuit mulieribus, maximè dilectâ, jacens; mediâ nocte evigilans, somniavit, quempiam suas fores pulsasse; ipsum surrexisse ut aperiret; angelum Gabrielem istîc reperisse bis septuagenis alis nive candidioribus, & cristallo lucidioribus amictum; animal apud se habentem lacte magis album, asino majus, mulo autem minus, Arabico nomine Alborach appellatum, Libro Asear nuncupato scriptum est, angelum Gabrielem in Mahumetis amplexus ruisse; atque dixisse; Ad te salutandum Deus me misit, ô Mahumetes; mihique injunxit, ut te hac nocte in paradisum abducam, maxima, quæ unquam ab homine conspici potuerunt, secreta conspecturum. Mahumetes respondit se paratum esse. Cui Angelus: Conscende ergo Alborach, & abeamus. Verùm Alborach retrocedenti dixit angelus: Cur Mahumetem sessorem admittere non vis? Hoc tibi certò affirmare possum, neminem Mahumete meliorem unquam conscendisse, nec conscensurum. At Alborach negavit se eum admissurum, nisi prius polliceretur se in paradisum invectum iri. Mahumetem tum respondisse, ipsum futurum primum animal quod paradisum ingressum sit. Mahumetes illicò conscendit; frenumque tenente Angelo, totâ nocte versus Hierosolymam iter fecerunt. Addit Asear, Mahumetem in itinere femineam vocem exaudisse evocantem, Mahumetes, Mahumetes; Angelumque dixisse: Cur non respondes? At ipsum tacuisse. Deinde longiùs progressum, aliam vocem audivisse clamantem, Mahumetes, Mahumetes: Angelum autem vetuisse ne responderet: Mahumetem porrò Angelum interrogasse, quænam essent istæ mulieres quæ eum appellassent? Cui Gabriel: prior est quæ Iudæorum legem evulgat, cui si respondisses, omnes Turcæ facti fuissent Iudæi: altera est quæ Christianorum legem denunciat, cui si à te responsum datum fuisset, omnes Turcæ Christianissimum amplexi fuissent. Brevi pòst in Hierosolymitanum templum advenisse: quod ingressis, omnes prophetas & Dei nuncios qui unquam in orbem missi, ipsis obviam progressos, & Mahumetem his verbis excepisse: Salve verorum nunciorum gaudium, & honorabilis propheta: eumque in aërem sublatum, in intimum sacellum cum solenni pompa detulisse, seque illi commendantes obsecrasse, ut pro ipsis oraret, ipsorumque meminisset cùm Deum alloqueretur. Templum egressos, Mahumetem scalam invenisse Dei lumine constantem, atque ad cælum usque pertingentem, quam, ipsius manu à Gabriele comprehensâ, conscenderunt. Ad primum cælum pervenientes, quod ex puro argento constat,

& ex quo ſtellæ dependent catenis ex obriſo auro fabricatis alligatæ, ejus magnitudinis cum Noho monte urbi Almedinæ vicino, Gabrielem fores pulſaviſſe: interroganti ianitori quis feriret, Ego, inquit, angelus Gabriel, & Mahumetes propheta & Dei amicus: audito Mahumetis nomine, illicò apertas fuiſſe fores: iſtîc canum ſenem inveniſſe Adamum, qui Mahumetem amplexus, Deo gratias agebat, quod tali filio illum donaſſet, multumque ſe Mahumeti commendaſſe. Vlteriùs progreſſos, variæ formæ angelos inveniſſe, boum, hominum, equorum, avium, inter quas gallus fuit pedibus primum cælum premens, & capite ſecundum cælum attingens. Interroganti Mahumeti quid iſta ſibi vellent, angelum reſpondiſſe, angelos eſſe qui pro iis qui in mundo ſunt, Deum orant: humanæque formæ angelos, pro hominibus orare; bubulæ, pro bobus; equinæ, pro equis; gallinaceæ, pro gallis: atque cùm ingens ille gallus caneret, reliquos gallos cùm cæleſtes tum terreſtres canere. Deinde ad aureum cælum venientes, fores pulſaſſe: ianitori inquirenti qui eſſent, Gabrielem reſpondiſſe, Ego & Mahumetes: illicò ingreſſos undique Dei & Mahumetis nomen inſcriptum hac ratione vidiſſe: Nemo alius eſt præter Deum, cujus Mahumetes eſt propheta: Noëque incanum reperiſſe, qui Mahumetem amplexus, ſeſe illi commendavit. Poſtea admirandæ formæ angelos conſpexiſſe, quorum unus pedibus ſecundum cælum calcabat, & capite tertium attingebat, altera manu Orientem, altera Occidentem pertingens. Inde in tertium cælum ingreſſos, ex precioſo lapide conſtans, ubi reperto Abrahamo, ingentem angelorum numerum viderunt, quorum unus inter utrumque oculum ſeptuaginta dierum itineris intervallum habebat, manuque librum tenebat, in quo omnia ſcribebat & expungebat; iſque angelus mortis nuncupabatur, homines naſcentes libro inſcribens, & morientium nomina expungens. Inde porrò in quartum cælum Smaragdo conſtans delatos, reperto iſtîc Ioſeph Iacobi filio (qui ſalutato Mahumete ſe ipſi commendavit) atque magno angelorum numero, quorum unus procerus admodum, hominum vicem, qui propter peccata ad inferos deſcendebant, deplorabat. Poſtea in quintum cælum adamantinum pervenisſe, ubi Moſes Mahumeti ſe commendans, majorque angelorum numerus quàm in reliquis cælis. Hinc in ſextum cælum ex carbunculo ſive pyropo fabrefactum, aſcendiſſe, ubi D. Ioannes Baptiſta, qui Mahumeti ſeſe commendavit. Poſtremò in ſeptimum cælum, Dei lumine conſtans, veniſſe, ubi reperto Ieſu Chriſto, ipſi Mahumetes ſe commendavit, & conſpecto iſtîc maximo Angelorum numero, Angelus ipſum reliquit. At ille per difficilia loca aſcendens, ingentem aquarum & nivium quantitatem invenit; & mirum in modum fatigatus, cæleſtem vocem exaudivit, dicentem: Saluta tuum Creatorem, ô Mahumetes; non procul enim ab illo abes: tum lumen adeò ingens illum circumfulſit, ut oculorum ipſius aciem turbaret. Ait Deum rectam habuiſſe faciem ſeptuageſies mille lineis pannis, Dei lúmine conſtantibus, atque abs illo abfuiſſe gemino duntaxat baliſtæ jactu: Deumque ipſius umbræ manum impoſuiſſe, unde ingens frigus ſenſerit: Deum præterea ipſum hoc loco allóquutum, multa illi Legis præcepta dediſſe, atque plurima ſecreta revelaſſe. Addit Aſcar, Deum quinque donis Mahumetem affeciſſe, quæ in nullum mortalium unquam contuliſſet. Primum, Mahumetem ſublimiorem eſſe creaturam quæ in cælo aut in terra eſſet. Alterum, ipſum eſſe excellentiſſimum & generoſiſſimum omnium qui ab Adamo fuerunt, atque ad extremum uſque judicium futuri ſunt. Tertium, ipſum eſſe univerſalem redemptorem, hoc eſt, peccatorum condonatorem. Quartum, omnes linguas callere. Quintum, ut bellorum ſpolia ipſi tribuantur: quo dono ipſius poſteri maximè gloriantur. Scriptum habet præterea Aſcar, Mahumetem deſcendiſſe eadem via qua aſcenderat, quæque ipſi acciderant, Gabrieli angelo enarraſſe: angelum autem dixiſſe, O Mahumetes, Deus injunxerat, te in hunc locum perducerem, ut ejus omnia ſecreta conſpiceres. Nunc autem ad Inferos deſcendamus, ut inferna ſecreta etiam videas, & quo modo homines à dæmonibus torqueantur. Omnia hæc inſcripſit Mahumetes ſuo Alcorano: è quibus liquet craſſi fuiſſe hominem ingenii. Deſcribens porrò Paradiſum quem ſuis pollicetur, quinque rebus præditum eſſe refert, ædificiis, ſupellectile omnis generis, cibo & potu, veſtibus, elegantiſque formæ mulieribus, cum quibus voluptatem capere poſſint; generoſis item equis, ephippia & frena gemmis exornata habentibus. De Inferis refert ſeptem ineſſe portas, dæmonéſque eſſe varii generis, quoſdam ferreis catenis vinctos, alios veru ferreo transfixos; homines autem perpetuò colliquatum plumbum bibere, putridiſque cibis, & arboris cujuſdam malis veſci, quæ vera ſunt dæmonum origo. Hæc omnia eò retulimus, ut Mahumetem, cùm hujuſcemodi nugas deſcriberet, exiguo judicio præditum fuiſſe demonſtrarem.

Cur

Cur Mahumetis lex Turcis permiſerit, ut ſe cum feminini ſexus mancipiis, cuiuſcunque tandem ſint religionis, permiſcere poſſint.

CAP. VIII.

INDIFFERENTER hodie ſeſe commiſcent Turcæ feminei ſexus mancipiis, nullâ habitâ an Chriſtianæ religionis, an Iudaicæ, an idololatræ ſint, ratione; quod vivo etiamnum Mahumete illis lege conceſſum fuit. Cùm enim Mahumeti, qui plures habebat uxores, donata fuiſſet à Iacobitarum Rege elegans Iudæa virgo, illicò ipſius amore ægravit, nec abſtinere potuit quin illam comprimeret. Quod animadvertentes ipſius uxores, ferre nequiverunt, repudiumque minitatæ ſunt, ſi perſeveraret: cùm autem ille non abſtineret, ſcandalum illi creatum eſt: nam duæ uxores ab illo receſſerunt, & rem, ut geſta erat, per Mecham ſparſerunt. Ille, ut erat vigilans, remedium huic rei illicò quærendum exiſtimavit. Itaque novum caput ſuo Alcorano addidit, ut videlicet omnibus ipſius legem obſervantibus, indifferenter liceret cum feminei ſexus mancipiis, non ſecus ac cum legitimis uxoribus commiſceri: eaque lex initio capitis libri quarti Alcorani indita eſt, etiamnum nomen obtinentis, Defenſionis caput; ejus ſunt verba: O Propheta, quoniam tuis uxoribus placere volens, licita prohibere voluiſti, ſcito Deum permittere, ut hominibus licentiam præbeas cum feminei ſexus mancipiis concumbendi. Hanc legem clam credidit nonnullis ipſius uxoribus, quæ ſubitò illam evulgarent: addebatque: Attamen vos mulieres, ſi pœnitentiam coram Deo egeritis, magnam utilitatem adſequemini. Sin à Mahumete repudiatæ manebitis, ipſius Creator alias dabit ipſi uxores virgines & viduas, in ipſius legem credentes, & illi obſequentes. Promulgatam hanc legem Mechani viri facilè receperunt, Mahumetiſque cauſæ patrocinati ſunt: acceſſeruntque Mahumetem repudiatarum uxorum cognati, ipſum obſecrantes ut uxores reciperet. Quo ſucceſſu valde lætatus eſt; nihil enim aliud optabat; tametſi ſe eas recipere nolle ſimularet. Ex illo tempore Turcicæ mulieres ſine zelotypia cum mancipiis habitant. Licet autem Turcis vel centum mancipia feminei ſexus habere: at legitimas uxores duntaxat quatuor.

Brevis paradiſi quem Mahumetes Turcis pollicitus eſt, narratio; quamq; ridicula ſint qua de eo recenſet.

CAP. IX.

DE materia ex qua cælum compoſitum ſit agens Mahumetes, ex fumo illud Deum creaſſe ait, atque firmamentum in bubuli cornu cuſpide ſtabilitum: agitante ſe aut ſuccutiente bove, terræmotum fieri, quoniam univerſa terra ipſius cornu incumbat. Mille alias hujuſcemodi nugas Turcæ nunc credunt, quas Mahumetes illis perſuaſit; atque inter reliquas, ſeptem eſſe paradiſos, auro argentoque, unionibus & gemmis exornatos, in quibus palatia iis quæ hic exſtructa ſunt longè elegantiora, magna conclavia atriaque habentia: hortos præterea omni fructiferarum arborum genere cuitiſſimos, fonteſque & amnes palatia alluere, modò ex puro lacte conſtantes, modò ex optimo melle, tum etiam nonnullos ex dulci vino: in medio verò paradiſo arborem eſſe, totum illum inumbrantem, ramoſque ſupra muros ſpargentem, quorum ſingula folia ex puro auro argentoque conſtantia, Mahumetis poſt Dei nomen, inſcriptum habent. Inde factum ut uſitatiſſimam ſuam orationem ſubinde repetant hoc modo: *Le illebe ille allah Mahomet raZolollach.* Quam orationem ſi Chriſtianus imprudenter pronunciaret, aut moriendum illi eſſet, aut Turcicæ religioni nomen profitendum. Ex Alcorani præterea doctrinâ credunt, quòd Turcæ in paradiſo ridebunt, & voluptati indulgebunt, procul valere juſſis mœſtitiâ & ſolicitudine, ſemperque lætabundi aulæis & lectis ſericeo coccineoque panno exornatis inſidebunt; equorum ephippia & alia ornamenta ex gemmis adornata habebunt; quodque pueri non minùs elegantes quàm gemmæ auro incluſæ, ſericeis, coccoque viridi ſplendentibus, auratiſque veſtibus induti, illis miniſtrabunt aureis atque argenteis poculis. Expletâ autem fame & ſiti, iidem pueri crura, manus, brachia, & aures gemmis, annulis aliiſque elenodiis exornata habentes, ſingulis Turcis in aurea lance ingens malum citrium præbebunt; quo ab ipſis accepto, & naribus admoto ut odorentur, illicò exorituram venuſtiſſimam virginem, elegantibus veſtibus ornatam, quæ Turcam amplectens, ille viciſſim eam; in mutuis amplexibus per quinquaginta annos hærebunt, voluptatique indulgebunt. Quinquage-

simo anno expleto, Deus illis dicet: Quandoquidem, ô mei famuli, genio indulsistis in meo paradiso, meam faciem vobis ostendere volo. Tum velum à facie amovebit. Turcæ autem corruent præ hujus luminis fulgore: quibus Deus deinde: Surgite mei famuli, & meâ gloriâ fruimini: nunquam enim ampliùs moriemini, neque mœrore afficiemini. Illi autem capita attollentes, Deum facie ad faciem videbunt, & comprehensam singuli suam virginem, in suum cubiculum abducent, ubi victui necessaria invenient; istîcque genio indulgentes, voluptatemque ex sua virgine capientes, sine mortis metu vitam in lætitia traducent. Hæc Mahumetes & alia pleraque deliramenta de suo paradiso tradit: ex eaque narratione de pueris & virginibus quas in paradiso creatas esse ait, & muro inclusas, occasionem Turcas sumpsisse autumo condendi suas illas fabricas quas Serraglio appellant. Addit autem, si aliqua ex istis virginibus intempestâ nocte locum muris conclusum egrederetur, non minus quàm Sol, mundum illustraturam: si verò in mare spueret, aquam ut mel dulcem futuram. Ceterùm antè quàm narrationem de Turcico paradiso absolvamus, fabulam de symposio quod Mahumetes sanctioribus Turcis à Deo exhibitum fuisse ait, recitabimus. Primùm dicit, Deum Gabrieli mandasse, ut claves adferret, quibus paradisum aperiret; earum autem septuaginta millia in angeli cura esse, singulasque claves septies mille milliarium longitudinis esse. Cùm verò Gabriel tanti ponderis clavem tollere non posset, Deo indicavit: cui Deus, Invoca meum & mei amici nomen. Quibus nominibus invocatis, clavem facilè sustulit, & paradisi fores aperuit; in quo mensa adamantina inerat, septies centena millia diurni itineris spatia longa & lata, in cujus ambitu erant dispositæ aureæ & argenteæ sellæ. Deinde addit Turcas mensam stratam inventuros, mantiliaque sericeis & aureis filis contexta, sediliaque quibus insideant, pueroque supradictos in hoc symposio ministraturos, variique generis cibos præbituros, & fructus, vinumque & aquam è paradisi amnibus haustam pocillaturos: pro bellariis autem citria illa quorum antè memini, daturos. Absoluto Dei symposio, pollicitus est Mahumetes etiam epulum. Fons porrò est, ipso perhibente, in paradiso, cujus aqua nive candidior, melléque dulcior est, longitudine & latitudine septuagies millena diurni itineris spatia comprehendens, ubi plura vitra pateræque sunt, quàm in cælo stellæ. Hunc fontem Deus Mahumeti donavit, quo Turcæ ingredientes, sitim sedent, quæ in æternum deinde ipsis non erit molesta. Egressus autem fonte Mahumetes, in infernum descendet, delecturus probos omnes Turcas, qui aliquam pœnam commeriti erant, quos, ut plenam remissionem consequantur, in prædictum fontem deferet; & ut atrum colorem, quem in inferno ex ustulatione contraxerunt, deponant, ipse illos aquâ fontanâ abluet, niveque candidiores reddet, deinde in aliorum Turcarum paradisum transferet. Turcici concionatores aiunt Mahumetem in arietem transmutandum, Turcas verò in pulices, quos ex inferis in paradisum transportans istîc excutiet, ut pulices cadentes, aliorum Turcarum formam denuò recipiant.

Turcarum connubia: & cur illis data licentia quatuor simul vxores ducendi.

CAPVT X.

HODIERNO etiam die Turcis, & Mahumetis lege initiatis, ex vetere instituto, plures quatuor vxoribus ducere non licet: vivus enim adhuc Mahumetes suis asseclis quatuor legitimarum uxorum usum concessit: ex lege autem in suam met gratiam conditâ, quotquot voluit uxores ducere potuit. Ex Asearis libro constat, quindecim uxores eum habuisse, præter ingentem mancipiorum feminei sexus numerum. Legem condidit, quæ & hodie observatur, de mulierum æqualitate, ut eâdem ratione omnes vestibus, cibo, potu, & cubili tractarentur: si quid secus fiat, quæ injustè secum agi existimat, apud Iudicem conqueri, & maritum in jus vocare potest. Eam ob causam, Turcarum Imperatoris vel Bassæ alicujus filia majore apud maritum privilegio hodie non gaudet, quàm infimæ sortis cujuspiam filia: nam propter levissimam causam matrimonio renunciare queunt: conquerente enim apud Cadi aliquâ, si maritus deserere illam vult, jam solutum est matrimonium: divortium autem renunciare uxori in ea regione, perinde ferè est, atque in Gallia ancillam dimittere. Mahumetes adhuc vivus legem condidit, ne desertas à se uxores, cuiquam matrimonio sibi jungere liceret: præcepit etiam, ne ipsius uxores (quas moriens novem adhuc habuit) ab ejus morte cuiquam nuberent. Scriptum est in libro quodam Arabico, cui titulus, De bonis moribus Mahumetis, illum à virtutibus & virium robore extollente, eâdem horâ undecim suas vxores subsequenter cognoscere gloriari

gloriari ſolitum. Condidit etiam legem, quæ & hodie obſervatur, ut ſi quis uxorem ter repudiaverit, non poſſit deinceps illam recipere, niſi priùs cum alio concubuerit. Hæc porrò quatuor Turcis ſunt prohibita; ne ſanguine veſcantur, ne ſuillâ, ne iis quæ idolis ſunt immolata, ne ſuffocatis. Vivo Mahumete, atque etiam aliquamdiu ab ejus morte, mancipia quæ ipſius doctrinam amplectebantur, libertatem conſequebantur; quia primus qui in ipſum credidit, mancipium fuit; ſe enim libertate illum donaturum pollicitus erat, ſi in ipſum crederet. Zunæ liber meminit legis quâ ſancitum erat, ut omnia mancipia Iudaïcæ, ſive Chriſtianæ religionis, religionem ſuam abjurantia, & Mahumetanam amplectentia, libera fierent, etiam invito domino: at ea lex hodie non obſervatur. Noſtratium vulgus Mahumetis cippum in aëre pendére exiſtimat, lapidis magnetis vi atque efficaciâ: attamen id recentiorum inventum non eſt: nam Plinius ſimile quidpiam cap. 14. libri 34. de magnete ſcribit. Eodem, inquit, lapide Dinocrates architectus Alexandriæ Arſinoës templum concamerare inchoaverat, ut in eo ſimulacrum ejus è ferro pendére in aëre videretur. Hæc autem de ridiculis Mahumetis nugis dicta ſunto; nunc de Turcis agamus. »

Liberos educandi apud Turcas ratio.

CAPUT XI.

MIRAM, ſed facilem tamen, infantes educandi rationem habent Turcæ: nam licet eos muniant undique & faſciis involvant, podicem tamen illis nudum relinquunt. Etenim illorum cunæ alveum ſive fundum habent coriaceum, bene tenſum, in quo rotundum foramen faciunt, cui infantis nudas nates imponunt; deinde fictile aliquod ampli oris ſub eo foramine adhibent, quo infantium excrementa excipiantur: eam ob cauſam tot cunabulis non egent quot noſtri infantes, neque ita immundi ſunt, neque tantam in educando moleſtiam exhibent: & licet ſuccreſcendo adeò robuſti evadant, ut ſine adminiculo ingredi incipiant, quieſcere tamen non permittuntur, niſi foramini cunarum impoſiti, donec aluum continere noverint. Faſciis autem involuti, ſuperiora involucra permeierent, niſi huic rei provideretur. Idcirco buxeos tubulos, in infantium uſum factos, digitum craſſos, ſex longos, concavos, & ab una parte incurvos, apud inſtitores emunt, qui duorum ſunt generum: alii enim maſculis infantibus ſubſerviunt, alii puellis. Maſculorum, ſupernum foramen rotundum habent, hac figura: Puellarum autem longius, hoc eſt, ſupernum foramen latius in longitudinem excavatum eſt, ut hæc altera figura demonſtrat.

Maſculorum tubulus.

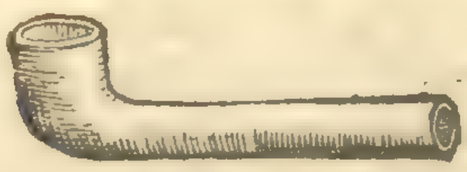

Puellarum tubulus.

Difficilè autem rem intelliget qui eos tubos applicandi rationem ignorat. Maſculis igitur infantibus tubum applicaturi, extremam mentulam laxiori tubi parti imponunt, longiorem inter crura ductam, faciunt ut foramini cunarum reſpondeat, quò urina in fictile cunis ſuppoſitum defluat. Eâdem ratione puellarum tubuli applicantur; ductâ enim ejus longiore parte inter crura, ut urina in vas cunis ſubjectum defluat, efficiunt. Hæc conſuetudo optimè Turcis convenit, qui perpetuò in aulæis ſedere ſolent, alioqui ipſorum liberi omnia conſpurcarent. Nullus eſt apud eos pultis uſus; ejuſmodi enim alimenta infantibus præbere non ſolent, qualia nos in Europa. Mulieres nihil illis aliud præbent quàm mammam, donec unius ſint anni, aut decem menſium; quæ conſuetudo vulgaris eſt omnibus Orientis nationibus ſuos infantes nec pulte nec lacte animalium alere ſolitis: & ne tam remota petamus, ipſimet Itali magnâ ex parte nihil aliud ſuis infantibus præbent præter mammam, donec annum ætatis expleverint; nutrices deinde quod ipſæ edunt, in infantium os ingerunt, ſed prius præmanſum, præſertim autem nuces cum pane; pultis enim nullus eſt uſus, ſed potius boni alicujus juſculi, aut panatæ ut appellant. Expleto anno, cùm mandere incipiunt Turcarum infantes, dantur illis cibi quilibet; imo ne cepas quidem illis edendas præbere formidant, priùs tamen cum pane vel carnibus præmanſas. Cubilis etiam infantium non admodum magnam habent curam: quandoquidem apud ipſos plumarum nullus ſit uſus. Ea conſuetudo per omnes Turcici Imperii provincias inolevit, cùm inter opulentos, tum inter tenuioris fortunæ homines: nec adeò delicatè ſuos liberos tractare ſolent, quemadmodum Europæi Chriſtiani.

Armenii, & plures alia nationes Christiana sub Turcico dominio viventes.

CAP. XII.

TVRCIS ex Scythia egressis, & vicinas regiones occupare incipientibus, Armeni tunc Christiani licet omnium primi subjugati; in fide tamen Christianâ constantes semper permansere, & per universum Turcicum Imperium nunc etiam hoc nomen retinent: si enim Armenum appellant, Christianum intelligunt; at si Mahumetanam religionem amplectitur, eam appellationem amittit. Pagos & oppida etiam supra Armeniam inhabitant, ut per Asamiam & Adiabenem; Persarum enim Rex in provinciis sibi subjectis illos admittit: nam pacifici sunt & humani, egeni magnâ ex parte agricolæ, diligentes hortulani, boniqúe vinearum cultores. Illorum sacerdotes conjugati sunt, perinde atque Græci, & cum calice celebrant Missam, Latinorum more, similiàqúe habent ornamenta, & parvas consecrant oblatas, non integrum panem ut Græci: omnes qui Missam audiunt, sacerdoti respondent Armeniacâ linguâ. Christianæ religionis omnibus cultoribus per universum Turcæ dominium propria habere templa conceditur. Neminem enim ad suam religionem amplectendam adigunt Turcæ; sed omnibus in propria religione licet vivere. Ea ratione sui Imperii potentiam conservat: subjugata enim aliqua provinciâ, satis illi est ut indigenæ ejus Imperium agnoscant, & tributum pendant; de animarum curâ non est solicitus. Quapropter sæpe multos pagos in Thracia vidimus, quorum incolæ vel soli Bulgari essent, vel Valachi, vel Serviani, vel Bosnenses, vel Epirotæ, vel Dalmatæ, vel Illyrici, omneśque Christianam religionem amplectentes: nam devictâ aliquâ provinciâ, Turca rusticos è pagis tollit, eośque tanquam colonias ad loca circa Constantinopolim deserta vel alia colenda transfert. Secundum Ponti Euxini littora interdum per pagos vagantes, unico die quinque aut sex Christianæ religionis diversa idiomata audivimus, pro pagorum varietate. Sæpenumero Armenorum qui in Turcicis oppidis habitant sacra adiimus, eaqúe animadvertimus Latinorum ritibus magis accedere quàm reliquarum nationum Christianarum. Atque licet diversarum nationum Christiani in eodem oppido aut pago habitent; si tamen Armenus aliquis moritur, soli Armeni funus comitantur; si Græcus, Græci. Alia enim natio alteram ad funus prosequendum non invitat, neque alia alterius negocia curat. Hinc fit ut sæpe quinque aut sex cœmiteria in Turcico aliquo oppido conspiciantur, pro variarum nationum quæ illud inhabitant ratione, facile id permittentibus Turcis. Armenorum sacerdote Evangelium legente, qui interfunt, dextra & siniſtra inter se oscula libare solent, in testimonium mutuò sibi datæ veniæ, omneśque intelligunt quod sacerdos ipsis prælegit: nam Armeniaca lingua veterem elegantiam ferè retinet. Turcæ suos liberos in Arabica lingua diligenter instituí curant: quod ut commodiùs fieri queat, porticus fabricari curarunt, quo liberos ablegant, ut legere & scribere discant, atque Arabicam Grammaticam edoceantur: (Puellas verò, docent mulieres:) nec adcò vilis pagus est qui porticum aliquam non habeat, vel saltem compluvium, sub quod conveniat omnes ejus pagi pueri masculi. Legendo humi sedent, consuetudine pueris admodum commoda; nam hac ratione quiescunt. Lectionem autem recitantes, universum corpus modò in anteriorem, modò in posteriorem partem quatiunt, ob accentuum & pronunciationis (ut opinamur) difficultatem.

Judæi per Turcicum dominium habitantes.

CAP. XIII.

PROFVGI ex Hispania & Lusitania Judæi, Judaismum in Turcico dominio adeò auxerunt, ut omnis ferè generis libros in Hebræam linguam traduxerint, & Constantinopoli typographiam sine accentibus instituerint. Libros etiam Hispanica, Italica, Germanica, Latina & Græca lingua excudunt: Turcica autem vel Arabica, minimè, quoniam non licet. Qui per Turcicum Dominium sparsi sunt, quatuor vel quinque callent ut plurimum linguas, & eorum plerique denas vel duodenas. Qui ex Hispaniis, Germania, Hungaria & Bohemia discesserunt, vernaculam earum nationum linguam liberos suos docuerunt; illi deinceps earum nationum linguam didicerunt cum quibus negotiantur, uti Græcam, Slavonicam, Turcicam, Arabicam, Armeniacam & Italicam. Pauci Gallicam norunt, cum Gallis enim non negotiantur. Ab omni porrò antiquitate fuerunt

Judæi

Iudæi magni negotiatores, & varias calluerunt linguas; quod cùm ex Hiſtoriis, tùm ex ſacra ſcriptura probari poteſt. Nam cùm Iudæi undique confluxiſſent Hieroſolymam, ut intereſſent feſto Pentecoſtes; Domini noſtri Ieſu Chriſti Apoſtoli, qui Galilæa nunquam egreſſi erant, neque aliam linguam noverant quàm vernaculam ejus regionis, eo tamen die ſinguli loquebantur omnibus linguis; quod maxime admirati ſunt Iudæi præſentes, qui ex Parthia & Media advenerant, Elamitæ, Meſopotamiæ & Iudææ incolæ, Cappadoces, Ponti & Aſiæ, Piſidiæ, Pamphyliæ, Ægypti, Lybiæ accolæ, Romani, proſelyti plerique, hoc eſt, qui ſponte Iudaiſmum amplexi erant, præterea Cretenſes & Arabes: eamque ob cauſam ſeſe mutuò interrogabant: Nónne hi omnes Galilæi ſunt? & tamen ſinguli audimus eos loquentes lingua in qua nati ſumus. Hæc autem deſcripta ſunt in Actis Apoſtolorum: ex quibus probare volumus, ab omni antiquitate per univerſum orbem negotiari ſolitos Turcatum ſimplicitas admodum corrupta eſt Iudæorum commercio: quemadmodum Galli nonnihil immutati ſunt exterarum nationum commercio; ad minimum, ipſorum ingenia torpentia, excitatiora ſunt reddita. Ubicunque tandem Iudæi vivant, reliquas nationes verſutiâ ſuperant. Omnem Turcicam negotiationem ita amplexi ſunt, ut tota Turcici Imperatoris opulentia, ejuſque univerſus cenſus in eorum ſit poteſtate. Nam majore precio redimunt quæſturam cenſus provinciarum, teloniaque & navium excenſum, aliaque Turcici imperii vectigalia. Eam ob cauſam ſedulò eorum linguam diſcunt cum quibus negotiantur. Eâ aſtutiâ utuntur, ut in Italiam negotiationis cauſa profecturi, capitis operimentum colore albo inducant, ut Turcæ eſſe exiſtimentur; nam Turcarum fidei plus tribuitur quàm Iudæorum: alioqui Iudæi peregrinantes, operimentum illud capitis flavum geſtare ſolent: Armeni, Græci, Maronitæ, Indi, Cophthi, & reliquæ nationes quæ Chriſtianam religionem amplectuntur, cærulo-purpurei coloris geſtant illud diadema, vel verſicolor. ſoli enim Turcæ album ferunt. Quoniam autem Iudæorum operâ uti ſæpenumero coacti fuimus, atque cum illis verſari, facile deprehendimus, aſtutiâ & malitiâ reliquas nationes ſuperare. Non veſcuntur carnibus, à Turca, Græcóve, aut Latino ſive Franco, ut vocant, apparatis: nihil pingue edunt; neque quod Chriſtianorum aut Turcarum ſit, ſed nec vinum à Chriſtiano vel Turca redemptum bibunt. Tot controverſiæ & ſchiſmata inter illos ſunt, ut plurimi contraria ab aliis ſentiant. Nonnulli Chriſtiana mancipia poſſident, mares & feminas, quorum operâ variis in rebus utuntur die Sabbathi; veluti in Conſtantinopolitana typographia, aut exercenda mercatura: feminis etiam abutuntur tanquam Iudæis. Hæc alii reprehendunt, & in Legem peccari aſſerunt, negantes Iudæo licere mancipio feminei ſexus Chriſtiano abuti, quòd mulier Chriſtiana ſit; neque mares ad labores die Sabbathi adigere, quoniam ipſius opera peragantur. At illi prohibitum non eſſe reſpondent, quandoquidem res ſint ſua pecunia redemptæ. Recenti adhuc memoria Iudæo cuidam, medico filii Turcarum Imperatoris Iconii habitantis, mancipia fuerunt binæ Hiſpanicæ puellæ eleganti forma præditæ, & Italicam linguam callentes, quibus abutebatur; & licet ex iis proles ſuſtuliſſet, vendere tamen voluit: ipſaſque intelleximus mœrore animi admodum adfectas, quòd in Turcarum poteſtatem venturæ eſſent. Cùm enim Turcæ puella aliqua ſuo ære redempta abuſi fuerint, tametſi ex ea proles ſuſceperint, illam quam maximo poſſunt precio denuò vendunt, ut aliam ea pecunia redimere queant. Hinc fit ut interdum mulier aliqua vicies aut tricies publicè venundetur, viri nonnumquam quadragies, modò Iudæis, modò Turcis. Qui magis ſcrupuloſi ſunt Iudæi, aiunt ſibi prohibitum ne cum exteris mulieribus commiſceantur; mancipio verò eorum religionem profitente, pro arbitrio abuti poſſe. Qui per Ægyptum, Syriam, Aſiamque minorem, & univerſum Turcicum dominium medicam artem profitentur, magna ex parte Iudæi ſunt, licet etiam nonnulli Turcæ reperiantur, Iudæis plerumque doctiores, & ſic ſatis in praxi induſtrii: in reliquis autem rebus quæ in abſoluto medico requiruntur, non admodum verſati. Facile eſt Iudæis medicam artem callere, ob librorum Græcorum, Arabum & Hebræorum commoditatem, qui in ipſorum vulgarem linguam converſi ſunt, uti Hippocratis, Galeni, Avicennæ, Almanſoris ſive Rhaſis, Serapionis, & aliorum Arabum auctorum. Turcæ etiam Ariſtotelis & Platonis opera in Arabicam & Turcicam linguam converſa habent. Aromatarii, quos Materialiſtas vulgo appellant, Turcici dominii urbes incolentes, magna ex parte Iudæi ſunt: Turcæ autem in Aromatum cognitione peritiores, pluraque ſimplicia medicamenta in ſuis officinis venalia habent quàm nos in Europa: imo auſim dicere, primarium Aromatarium Venetum tabernam varietate aromatum & medicamentorum adeò inſtructam non habere, ut Aromatarius aliquis Turcicus: de numero & varietate dico, non de quantitate. Præſcripto aliquo medicamento, illud ſtatim Aromatario mittit Medicus (nulli enim apud eos ſunt Pharmacopœi) & medicamenta ſimplicia ab illo præſente pecunia redimit, more apud eam gentem

gentem usitato, quæ nihil nisi præsente pecuniâ vendit, nec magis istîc vicino creditur quàm cuivis extero: unde fit, ut nullis istîc rationum libris opus sit, neque syngraphis.

Negotiationes & fora Turcici Dominij.

Caput xiiii.

Nihil nisi quod ad suam artem attinet, suscipiunt veri Mercatores apud Turcas, hoc est, qui vero & antiquo Turcarum & Græcorum more negotiantur: Iudæi verò Hispaniis pulsi, atque Christiani apostatæ Constantinopoli tabernas instruxerunt, in quibus omnis generis merces venales habent Latino more: hinc fit, ut non minus imponant emptoribus quàm in Europa, ubi vix videas pagum in quo non sit hujuscemodi aliqua taberna, quæ fortè decem aut duodecim mercium genera habebit, eaque vel vitiata, vel vetustate corrupta. Turcæ longævi sunt; quia minimè delicatuli, & sine discrimine alliis & cepis vescuntur, nec vinum bibunt nisi quàm rarissimè. Cùm autem grassante peste, non sibi consulant, nec à contagio sibi metuant, sæpe ab ea tolluntur. Omnia aulæa detonsa quæ ex Turcico imperio ad exteros devehuntur, inter Iconium Ciliciæ & Carachara Paphlagoniæ solummodò fiunt. Selectiores autem panni undulati, ex pilis caprarum contexti, ut diximus, Ancyræ Cappadociæ metropoli: sed & tapetes è caprarum pilis constant: qui verò apud Memphim venduntur, minus elegantes sunt; ex lineo enim panno versicolore facti sunt. In Adana fiunt peristromata, levia admodum & mollia, ad substernendum cubituris. Forum habent Turcæ per singula oppida & pagos, certo aliquo die singulis hebdomadibus, ut in Europa, quo rustici conveniunt, ad vendendum suas merces: alii ligna convehentes, alii ova, butyrum, caseum, sericea & linea stamina, aliáque similia. Iudææ mulieres, quibus aperta facie in publicum prodire licet, per hæc fora frequentes conspiciuntur, ut sua opera acu picta vendant. Quoniam porrò Turcicis mulieribus Mahumetica lege prohibitum, ne in publicum vendendi aut emendi causa egrediantur, Iudaicis mulieribus sua opera vendenda tradunt. Lex tamen non adeò rigidè observatur, quin interdum Turcicæ mulieres etiam sua vendentes conspiciantur, sed velo supra faciem inducto, per quod prospicere queant, &, loqui volentes, illud attollere, perinde atque bucculam in galea. Venalia autem plerumque habent mantilia, strophiola, caliendra, cingula alba, pulvinorum integumenta, aliaque majoris precii opera, ut conopea, cortinas varii generis, quæ à Iudæis redimuntur, ut exteris deinde vendant. Turcæ delectantur lineo panno albo, & acu egregiè picto, nulli sumptui parcentes ut eum adquirant: Interdum venduntur duo exigua strophiola acu picta viginti aspris, quæ in Gallia vix sex assibus sive tribus batziis æstimarentur. Varia opera in tela à Turcicis mulieribus acu pinguntur; vulgatissimum autem est, ut opus quod conficere cupiunt, picturâ primùm in tela designent, quam deinde inter bina fila sequentes, & subtili admodum acu bombycina stamina diversorum colorum ducentes, ut opus ipsam picturam planè referat, efficiunt. Ea ratio pingendi acu apud nos usitata non est. Et vix apud nos credi possit, quantum apud Turcas hujusmodi opera æstimentur, quantaque eorum sit quantitas. Cùm autem mulieres ut plurimum conclusæ maneant, neque rem familiarem administrent; ne planè sint otiosæ, tempus in istis operibus conficiendis terunt, præsertim cùm linea pensa trahere rarissimè soleant.

Admiratione res maximè digna in Turcis, qui Opio vescuntur ut in bello sint animosiores.

Cap. xv.

Observatione maximè digna est conficiendi apud Turcas Opii ratio, præsertim in Achara, Carachara, Spartada, Emetelinda, aliisque oppidis Paphlagoniæ, Cappadociæ, & Ciliciæ. Agros papavere albo conserunt, ut nos tritico: sed ea consideratione, ne singuli rustici plus serant, quàm familiam habeant ad id colligendum sufficientem. Colligunt autem eâdem, quam Auctores tradiderunt, ratione. Papaveris capita jam formata, leviter incîduntur; atque ex vulnere emanantes lacteæ guttæ, parumper inspissari sinuntur. Sunt qui denas libras colligant, alii sex, alii plures vel pauciores, pro operarum quas in colligendo adhibuerint diligentiâ: nam hoc negotium in latifundii satione non versatur, sed in legentium numero & diligentiâ. Nisi hujus Opii tantus apud

Turcas

Turcas esset usus, nostra opinione commercium ejus periisset, quemadmodum multarum aliarum rerum quæ amplius non cognoscuntur. Cetertùm nemo est Turcarum qui illud non emat; etiamsi asprum solum haberet, ejus dimidium in Opium impendet, quod pace & bello semper circumferet. Asiæ minoris Iudæus mercator nobis asseruit, singulis annis quinquaginta camelos Opio oneratos educi ex Paphlagonia, Cappadocia, Galatia, & Cilicia, qui in Persiam, Indiam, Europam, aliasq. exteras regiones, & per universum Turcicum imperium illud importent. Cui difficulter fidem adhibuissemus, nisi sigillatim nobis enarrasset quantum colligeretur in singulis vicis Paphlagoniæ, Cappadociæ, Armeniæ minoris, & Gallogræciæ; addebatque, majore adhuc apud Persas in usu esse quàm apud Turcas. Periculum autem facere volentes, quantum quis Opii devorare posset sine noxa, Ianissarum nobis familiarem, & singulis diebus Opio vesci solitum, ejus drachmæ semissem in nostra præsentia devorasse animadvertimus: postridie illum apud negotiatoris tabernam reperientes, illi integram drachmam dari curavimus, quam unico bolo devoravit, nec quidquam incommodi inde sensit, præterquam quòd temulentus quodammodo videretur. Hæc Opii manducandi consuetudo jamdudum apud Turcas invaluit: illius etenim esu animosiores sese fieri, neque belli pericula formidare existimant. Cùm Turcarum Imperator, bellum gesturus, militum delectum facit, tota provincia Opio ferè spoliatur. Vulgare apud eos est, sibi mutuò obiicere, Tu edisti Opium; quemadmodum si quis apud alias nationes alteri obiiciat, ipsum temulentum esse. Diu usi sumus contubernio Armeni cujusdam Christiani, Opium coram nobis sæpiùs devorantis: sed & nos eo degustato, nullam aliam noxam deprehendimus, nisi quod pectus nobis excalfaceret, cerebrum nonnihil perturbaret, somniaque turbulenta induceret. Si Papaver in Europa, videlicet Gallia, Germania, vel Italia coleretur; arbitror Opium perinde colligi posse atque in Asia, modò necessaria cura in eo legendo adhiberetur. Nam Asia minor non minus frigida est ipsa Gallia. Fieri potest, ut quod ad nos adfertur, adulterinum sit: solent enim mercatores illius quantitatem augere antè quàm per provincias distribuatur. Quoniam porrò observavimus quibus notis ejus delectus faciendus sit, eas subiicere voluimus. Optimum est amarum, gustu calido, fauces incendens, flavescens leoninorum pilorum modo, in massam veluti ex granulis diversi coloris coactum; legendo enim Opium, ea grana in Papaveris capitibus collecta cohærent, & in placentulam quodammodo coëunt; odor virosus & gravis: & licet in refrigerantium ordine reponatur, fauces tamen incendit. Iam in placentulas cogitur Opium in ipsa Asia minore, quatuor uncias vel selibram non pendentes: at mercatores quæstus gratia illud multiplicant; sic ut massæ ex Venetis officinis delatæ, libram quasi pendant.

Quibus signis soleant Turcæ suas amicas solicitare; & Turcicarum mulierum ornatus.

CAPVT XVI.

VT difficulter admodum conspici queunt puellæ & mulieres Turcicæ; longè difficiliùs compellari possunt: eam ob causam sui in aliquam mulierem amoris indicium præbere volentes, ut vel è longinquo eam videre possint, operam adhibent: nam in summis ædibus complanatis plerumque versari solent. Turca igitur observatâ eâ quam deperit, caput attollit, manuque gutturi admotâ, cutim prehendens, illam nonnihil vellit, hoc indicio significare volens, se ejus mancipium esse, & extremâ servitute obnoxium (in ea enim regione nemo se magis abiicere potest, quàm si cujuspiam mancipium esse profiteatur.) Si mulier constiterit, vel suam manum deosculata fuerit, bonam de suo amore spem concipit. Quibusdam autem locis difficulter admodum possunt conspici mulieres retecta facie: earum enim mariti fenestrarum usum illis adimunt, nisi sint cancellatæ: & consuetudo apud eos invaluit, ut & puellæ & feminæ vetulæ sive juuenes, perpetuò sint inclusæ, nec in publicum prodeant, nisi vel pro defunctis oratum ituræ, vel balnea accessuræ (quod sæpiùs in hebdomade accidit) sed multis aliis mulieribus comitibus. Cùm verò dicat Mahumetes, mulieres paradisum non ingressuras, templa etiam non accedunt, prohibente id Mahumete, causamque addente quòd non sint circuncisæ ut viri. Plerique verò opinati sunt, muheribus peculiarem locum in templis esse datum: asserere autem audemus, rem ita se non habere; diligenter enim inquirentes, ab omnibus intelleximus, templa ingredi illis non licere. Ceterùm cùm in universo Turcico dominio, tum in Arabia brachas gestant longas & laxas, nauticis similes, ad calceos usque defluentes: comperimus autem ejus conduplicationis rationem & consuetudinem (quam multi admirarentur si

eam

eam proferremus) inde procedere : de qua tamen plura ne verbis quidem tectis dicere volumus, cùm res ſit nimium curioſæ obſervationis: itaque non ſine cauſa vulgatum illud in uſu eſt, totidem conſuetudines quot regiones. Pedes nudos calceis vel cothurnis inſerunt, & in cruribus ſupra talos monile aut armillam plerumque geſtare ſolent, ad ſingularem ornatum. Paucæ in Cairo reperientur quæ brachia & ſuras pictas non habeant, panni Damaſceni modo: dum enim in balneis verſantur, cutem ſecundum picturam inductam ſibi perſtringi curant; nigerque color cutim penetrans inhæret, ſic ut variæ formæ ipſarum brachiis & aliis corporis partibus impreſſæ conſpiciantur : at ea conſuetudo nondum ad Aſiaticas feminas tranſiit. Quia Mahumetis lex vetat ne apertâ facie in publicum prodeant, velum à fronte ante faciem propendens ſemper geſtant, collumque & manus contegunt : cothurnos autem oblongos induunt in calce ferratos, ut ex hac pictura conſpicere licet.

Turcica Aſiatica mulieris effigies.

Turcarum talares tunicæ collari & manicis carent, vel perbreves ex ſunt,& ſupra cubitum reſectæ: quæ etiam mulieribus convenire poſſunt: hæ Babyloniâ acu conſui magnâ ex parte ſolent, præſertim fericeæ : ſed antequam conſuantur, ſulcum ferro candente primùm deſignant, qui nunquam tollitur, ſed ſemper permanet uti plicæ in undulata. Undulatum autem ſive bombycinum pannum nunquam uſurpant, niſi prius ſublatis plicis ; quod facilè fieri poteſt : nam quemadmodum undulatus ſulcos plicaſque calore accipit, ita etiam calore tolli poſſunt. Mahumetana lex vult ut ſimplices ſint mulierum veſtes : attamen cùm in publicum prodeunt balnea acceſſuræ, ſive ſponſam comitaturæ, omnes quidem lineas raræ texturæ veſtes ſupra alias geſtant, ſed ut infernæ (quæ plerumque fericeæ & precioſæ ſunt) appareant, albas attollere ſolent. manicæ veſtium ſunt valdè anguſtæ, & adeò longæ ut manus tegere poſſint : nam lex prohibet manus aliáſve corporis partes nudas apparere in publico. Mulierum, & virorum caligæ pedibus carent; nam utrique, pedes, manus, brachiaque ad cubitum uſque, & collum abluere ſolent. Quando egerere volunt, fictile aquâ plenum deferunt, ut anteriora & poſteriora abluant, etiam ſæviſſimo gelu : ad ejuſmodi conſuetudinem à pueris aſſuefiunt tam mares quàm feminæ, eamque toto vitæ curſu obſervant: Mahumetes enim illis in ea re chartæ alteriúſve rei in qua Dei nomen inſcribi poſſit, uſum prohibuit. Seceſſus autem locum in anguſtum & longum in terra fodiunt, ubi inclinati, facilè manu ſeſe abluere poſſunt. A Mahumete enim ſancitum eſt, iſtâ frequenti ablutione peccata expurgari. Inde factum ut alveos aqua plenos, in ſingulis compitis collocent, & tabulato aliquo ſepiant, quo viri ſeorſim, mulieres item ſeorſim ingreſſæ ſeſe lavare queant: at in ædibus, receſſus utriſque ſunt communes.

Turcas, plures habere uxores quæ ſine rixa & zelotypia etiam cum concubinis & ſervis feminis vivunt.

CAPVT XVII.

NATVRA ſunt Turcæ avari & pecuniarum avidi ; primariæ idcirco eorum opes in numerata pecunia conſiſtunt. Nulla eſt iſtîc adquirendi ratio; eam ob cauſam nulla lis intenditur: nam cùm aliquid venditur aut emitur, id fit præſente pecunia. Viri œconomiam curant, nullam adminiſtrationem mulieribus relinquentes. Nullam aliam curam ipſæ habent præterquam liberorum, & ut quietè inter ſe vivant : contrariâ planè quàm Latinorum ratione, quorum feminæ non modò rerum curam gerunt, ſed & in corpora imperium exercere volunt, imò plerumque exercent. At apud Turcas longè alia eſt ratio: nam quiſpiam tres vel quatuor uxores habens, & ſex vel octo pluréſve ſervas; omnes ſibi obſequentes retinet, & inter ſe adeò pacificas, ut nullum invidiæ inter uxores & ſervas metum concipiat. Ratio hæc eſt: quia tametſi liceat eodem tempore quaternas uxores ducere, omnes tamen æqualem poteſtatem habent ; nam illæ & ſervæ præſente ipſius pecuniâ ſunt redemptæ: conſuetudo enim apud illos invaluit, ut ſi quis eleganti forma præditam habeat filiam, ſibi præſentem pecuniam repoſitam eſſe exiſtimet, quandoquidem filiæ nullam dotem maritis, neque quidquam paternæ ſupellectilis adferunt : ſed qui illas uxores ſibi expetunt, magnam pecuniæ ſummam patri numerare, illaſque etiam veſtibus ornare debent : nam pater illas licitatur, & majorem ſummam offerenti tradit, nullâ ſolicitudine anxius, etiam ſi ipſas nunquam in poſterum conſpiciat. Ea de cauſa

cognationis vinculum apud Turcas non adeò latè propagatur quemadmodum in Europa: imò ne cognomen quidem ullum habent Turcæ, quod familiæ antiquitatem referat, nec ipse Turcarum Imperator, nisi Ottomannorum: rustici autem nullà dictione majorum nomina exprimere possunt, ob uxorum frequentem mutationem Apud Turcas, ex serva natus non minus decoris sibi adscribet, quàm si ex legitima uxore natus foret, nec ignominiam ducet sese servæ filium profiteri, quoniam serva non censetur adultera. Servæ enim in omnibus domini obsequuntur imperio. Hinc fit ut illorum liberi exiguo amore erga parentes afficiantur, nec frater sororem magis diligat quàm aliam quamlibet. Si quispiam Satrapæ alicujus filiam in uxorem ducat, aliamque præterea vilis alicujus opificis filiam, æquales & comites deinde erunt, & unanimiter vivent; quia cùm ita simul inclusæ sint, æquali omnes sunt auctoritate, neq. quidquam agent nisi ex mariti mandato. Non est enim moris apud Turcas dicere, Domina hoc præcepit, vel istud in hunc modum fieri vult, neque è cingulo dependentes habent multas claves, ut bonæ œconomæ opinionem adquirant, imò nullas gestant prorsus, neque horæ quadrantem impendunt in universæ rei domesticæ curam: quandoquidem satis est cuilibet Turcæ tapetem humi expansum habere in quo sedeat, & pulvinaria quædam quibus innitatur (nullum enim scabellorum, sellarúmve aut scamnorum usum habent, neque fulcri sive spondæ magna ex parte) vespere autem culcitræ humi stratæ incumbentes, noctem transigunt, quam postridie surgentes complicant, atque in assere aliquo reponunt, vel è pertica suspendunt. Pauci apud eos toralibus, sive lecticariis sindonibus utuntur; quoniam viri, & feminæ lineas brachas nauticis similes noctu permutant, atque in iis dormiunt. Servi apud illos in extergenda supellectile non admodum sunt occupati: sufficit enim unicum fictile pro omni ciborum apparatu, & unica lanx pro omnibus offis: nec vitrorum extersione egent, cùm omnes ex coriaceo poculo sive ligneo bibant. Viri suas tiaras mundas & niveas habere gaudent, quas ipsimet in balneis cum brachis & interula eluunt, aut balneorum servis eluendas tradunt. Turcæ, viri fortitudinem vel strenuitatem nostro more non æstimant. Nam in Europa, qui omni momento digladiari vult, qui oculos torquere novit, jurator, biliosus, cicatricibus insignitus, quique alterum mendacii arguerit, pro strenuo & probo viro habetur. At Turcæ pacis tempore modesti sunt, arma domi relinquentes, ut inter se pacificè vivant, neque acinaces gestant per urbem obambulaturi: at in bellum profecturi armis uti norunt, & suam fortitudinem erga hostes demonstrant: neque facilè audies ipsos inter se decertasse: neque si quis sodalem ferierit, propterea strenuus æstimabitur. Tritum apud illos est, eos qui delinquunt, fustibus cædere: vera profectò ratio domandi superbos, & puniendi quos occidere nolimus: attamen cùm cupiunt, noxios magis severâ ratione punire etiam norunt.

Turcarum Imperatorem quinquies centena hominum millia facilius in aciem producere, & ducentarum triremium classem parare posse, quàm alium Principem centena millia.

CAP. XVIII.

FINGAMVS Regem exercitum coëgisse è centenis millibus rusticorum, quem in bellum procul ablegare velit, aut classem ducentarum triremium totidemque navium comparasse: an non credibile est illos faciliùs labores tolcraturos, quàm si ex totidem nobilibus conflatus foret exercitus? atque frigora, æstum, famem, aliaque accidentia minùs eis nocitura quàm delicatioribus? animi fortitudine exceptâ, facilè id mihi concessum iri scio. Quis verò credat Turcarum Imperatorem, bellum gesturum, tam ingentem exercitum ducere posse, sexies centenorum, ut aiunt, millium hominum? Multi admirantur: nam tam ingentem numerum pronunciari audientes, fieri non posse arbitrantur; cùm ob difficultates, quas in tanto exercitu accidere necesse est, tum quòd Rex, vel Imperator maximâ difficultate exercitum quinquaginta millium alere queat. Quod tamen de Turca retuli, non adeò difficile videbitur nostram vivendi rationem cum Turcicâ comparanti: Nam illorum consuetudo pacis tempore observata, docebit tantum hominum cœtum etiam in bello posse vivere, atque tam facile esse Turcico Imperatori decies centena hominum millia in bellum ducere, quàm Christiano alicui Principi quinquaginta millia. Ut breviter dicam; illorum vivendi ratio pacis tempore adeò rigida est, ut nobis grave bellum sit apparitura. At illos, qui à teneris huic vitæ assuefacti sunt, non magis afficit, quàm nos in delitiis viventes, nostra. Qui supra plumeos lectos decumbere, singulis

diebus ſorbitiunculam calidam ſumere, ſelectiuſque vinum bibere conſueverunt; ſatim animum deſponderent, ſi à ſolita vivendi ratione abſtraherentur, atque maximo tædio afficerentur, ſi ſuas poſſeſſiones ſemel in anno non perluſtrarent, vel triennio aut quadriennio à ſuis parentibus abeſſent, aut de ipſis nihil intelligerent. Sed hæc omnia Turcæ non curant: quoniam auſteriùs adhuc domi vivunt quàm in bello. Peregrino milite non utitur Turca, ſed his ſolummodò quos pacis tempore ſuo ſtipendio alit: omnes itaque dicto obedientes cùm ſint, belli labores & moleſtias patienter ferunt, etiam magis quàm legionarii milites Romani ſolebant. Turcarum Imperator, contrario Principum Chriſtianorum more, ingentem quæſtum facit belli tempore: nam annonam ipſe vendit. Turcicus miles ſibi equum comparare non verebitur quinquaginta ducatis, etiam ſi nullum aliud peculium haberet: nam illum donec ipſe vivet ſibi inſervire poſſe exiſtimat: cum etiam equos viginti & viginti quinque annis conſervare ſoleant: licet ipſi & eorum equi, pace & bello, humi nullo ſubſtrato ſtramine jacere ſoleant: equi autem neque è præſepio, neque ex fœnili unquam edant. Turcicorum militum opes nec fundi ſunt nec ædes, ſed ſolæ pecuniæ: nam ſi fundum aliquem emerent, ab eorum morte, Turcarum Imperatori cederet: qua de cauſa rarò etiam ædificant. Quocunque proficiſcuntur, eandem æneam ollam & ſcutellam circumferunt qua pacis tempore utebantur, eademque ratione omnis reliqua ſupellex & domi & foris uſui illis eſt: relictarum rerum nullo mœrore afficiuntur, quandoquidem omnia circumferunt, uti & igniarium. Potus, aqua eſt: cibus, allia & cepæ. Quid ergo deterius in bello illis accidere queat quàm domi? In ſumma, ſua ruſticitate tantum nos in bello ſuperant, quantum ipſi deliciis & nobilitate à nobis in pace ſuperantur. Quoniam autem natura illis largita eſt ut à teneris in campeſtribus viverent, propter eam conſuetudinem peritiores ſunt in erigendis ſuis tentoriis ſub quibus habitent; cùm verò illa ex tela goſſipina levi admodum & molli confecta ſint, longè commodiora ſunt noſtris ex lineo vel cannabino panno paratis: funes etiam ex xylo confecti, molliores, leviores, tractabilioreſque ſunt noſtrorum tentoriorum funibus, qui madidi ita rigent & contorquentur, ut vix explicari queant. Tametſi Turcarum caſtella pleraque ſint in regionibus procul ab hoſte diſſitis, & ubi nulla belli ſuſpicio oriri poteſt; præſidiarios tamen habent milites, excubias agentes, perinde atque in aperto bello. Exaudiebamus illos ſingulis diebus diluculo & crepuſculo noctis tympana ſua complodentes, mirumque concentum, tibiarum modulatione adhibitâ, exprimentes. Tympanorum autem duo apud illos ſunt genera: unum minus, quod in equo geſtari poteſt, ab uno duntaxat latere clauſum: aliud majus, membranis utrinque clauſum, quod è collo ſuſpenſum geſtare non ſolent, neque brevibus bacillis noſtro more complodunt, ſed humi ſiſtunt, & utrumque latus pulſant, dextra baculum incurvum & ſimum tenentes, quo tympani dextrum latus verberant; ſiniſtra autem virgulam tenuem, qua alteram tympani partem ſæpiuſculè feriunt: geminum tympanum quod aheneum eſt, quodque in equo geſtatur, inæquale eſt; alterum enim altero ſemper minus; & tympaniſtes illa complodere volens, incurvare ſe debet, vel ea editiore loco reponere. Nocturnæ excubiæ campanulæ ſonitu non excitantur noſtro more: ſed alto * clamore ſibi invicem reſpondent, quod jam antè Rhodi obſervaveramus. Tibiarum cõcentum cum tympani ſonitu conjungere edocti ſunt ab Arabibus Turcæ: concentum ſanè bello & pace admodum commodum. Nullus eſt Sangiacus, qui ejuſcemodi tibicines & tympaniſtas alere non cogatur, præſertim ubi arces ſunt præſidiariæ. Breves ſunt ejuſmodi tibiæ, & infimâ parte latæ, clangorem edentes admodum altum: in equo geſtari poſſunt, & cum utriuſque tympani ſono accommodari.

**Similem conſuetudinem in nocturnis excubiis agendis obſervant etiam Pannones, ut alta voce ſibi mutuo accinant, & ad vigilandum hortentur, ſubinde hæc verba reperentes,* Szolay Szolay virrazto Szolay. *hoc eſt, Vigila vigila vigil, vigila. Præfectus autem vigilum quem Vigyazo appellant, ſi excubiæ ſomno interdum victæ acclamationem intermittunt, admonere iiſdem verbis ſolet* Szolay virrazto. *Cùm verò ſub auroram ab excubiis ſe recipiunt, accinere ſolent,* Haynal-vagyon ſzep pyros, haynal haynal-vagyon; *hoc eſt, erumpit iam elegans rubens (ſcilicet dies) erumpit iam: deinde addunt:* mayd meg virrad, haynal-vagyon ſzep pyros haynal. *id eſt, brevi lux erit, erumpit iam elegans rubénſque, erumpit.*

Securicula Turcis familiaris ad varias res pacis & belli tempore admodum commoda.

CAP. XIX.

TVRCICIS militibus familiare eſt ſecuriculam cingulo appenſam ſemper geſtare: ſed etiam alii tam opulenti quàm tenuioris fortunæ Turcæ, pacis & belli tempore, hujuſmodi ſecures * habent, duabus in rebus illis utiles, nam alterâ parte quæ

aciem habet, ligna ſecare poſſunt; alterâ quæ in malleum formata, tentoriorum palos in terram defigere. Quia autem elegans eſt ejus forma, hoc loco deſcribere voluimus. Talium porrò ſecuricularum fabri, maſſam ferri, libram cum ſemiſſe fortè pendentem per medium perforant craſſo quodam ſtylo ferreo: altera ſecuris pars mallei inſtar facta eſt, altera ad cædendum aciem habet. Styli autem variant: nam rotundo orbicularia fiunt foramina, quadrangulo quadrata: ſecurim autem perforantes, foraminis oras paululum tumentes relinquunt, ut pyxidis modo manubrium, quod per patentius foramen immittitur, amplecti poſſit. Multæ ſunt Tornatorum Conſtantinopoli tabernæ, qui nihil aliud quàm ſecuricularum manubria ex lignis Conſtantinopolim importatis conficiunt: naves enim ex Ponto advenientes, ſæpe onuſtæ ſunt aceris montani, quod Aſphendannos vocant, ligno ejuſmodi manubriis conficiendis dedicato, atque etiam corno, quæ duritie reliqua ligna ſuperat. Interdum etiam ex Mengrelia Conſtantinopolim advehuntur naves taxo onuſtæ albi & rutili coloris: cùm autem Turcæ ligneis arcubus non utantur, manubria hujuſmodi ex eo ligno (alba ſive exteriore parte relicta) conficiunt. Tornatores autem apud Turcas ſedendo ſuum opificium non exercent, neque propendentem perticam habent, quæ lignum verſet: ſed ſiniſtra manu oblongum arculum tenentes, lignum verſant, manuque dextra cælum tenent, cujus infimam partem inter pedis digitos imponentes, in quam neceſſe eſt partem ad opus ſuum conficiendum impellunt.

* *Eiuſmodi ſecuriculas, moris eſt etiam apud Pannones geſtare, & è cingulo plerumque ſuſpendere, ſed minus graves.*

Turcas plurimas res ex antiquitate retinere.

CAP. XX.

PLVRIMA adhuc retinent Turcæ, antiquitatem admodum reſipientia: exempli gratia, uſtulationem illam quam inconſulto medico uſurpare ſolent. Dolore enim capitis laborantes, vel defluxione in quamvis corporis partem, eam uſtulant fomite aliquo aut panno lineo incenſo. Iam mille ſexcentis annis hæc uſtio Græcis cognita, & uſtio Arabica vocata, apud eoſdem Arabes & Turcas auctoritatem etiam nunc retinens. Eam magnæ eſſe efficaciæ obſervavimus: Theſſalonicæ enim periculum illius in Iudæa quadam fecimus, illam capitis dolore (quo plus quam per ſexennium afflicta fuerat) liberantes eo quo Dioſcorides in ſciatica uti ſolebat remedio: adpoſito videlicet quinquies caprino ſtercore ardente, in cuniculo illo qui inter pollicis radices eſt & carpum. Turcæ autem longè aliter uſtionem eam faciunt; xylinam enim telam circumvolvunt ad nucis juglandis craſſitudinem, & aſſis Gallici latitudinem (in ejus penuria fomitem ſclopetorum ſumunt) deinde incenſam loco affecto imponunt, * quam ita uſtulare ſinunt, tam fortiter & conſtanter ferentes, ut exſpectent donec ſponte exſtinguatur & frigeſcat; nihil ad uſtionem curandam præter pauxillum xyli imponentes: idcirco plerique frontem, tempora, aliaſque corporis partes hujuſmodi cicatricibus fœdatas habent. Turcæ in omnibus adverſis hanc vocem proferre ſolent, *Alavara*, id eſt, Deus adjuvabit. Itaque exiſtimantes quæcunque illis eventura ſunt, jam prædeſtinata eſſe, omnibus periculis majore animo ſeſe obiiciunt, cùm in terreſtribus, tum marinis conflictibus.

* *De hac curandi morbos per aduſtionem ratione, multa præclarè C. V. Proſper Alpinus cap.* XII. *Lib.* III. *de Medicina Ægyptiorum; quem conſulendum cenſeo.*

Turcarum monachi.

CAP. XXI.

HOMINVM quoddam genus apud Turcas verſatur, Dervis (voce ad Druides, antiquos videlicet Græcos philoſophos, Athenienſium colonias, quæ ex Phocæa diſcedentes Maſſiliam appulerunt, & ædificarunt, accedente) appellatum. Nudi plerumque obambulant iſti Deruis, æſtate, & hieme, brachiaque & pectus obliquis & tranſverſis cicatricibus fœdata habent, ex inciſuris quas ipſimet ſuis cultellis corpori inflixerunt, in longitudinem potius quàm in latitudinem ductas, ut muſculi minus offendantur: cùm verò nullo adhibito emplaſtro vulnera conſolidentur, cicatrices parvi digiti craſſitudine turgentes remanent. Pleroſque videre eſt hujuſmodi cicatricibus adeò fœdatos, ut horrorem incutiant. Quo furore prophetico, ſive mania agantur, ſeſe ita concidentes & adurentes, ignoramus. At eos deſipere arbitramur. Ex eleëmoſynis à Turcis collatis

duntaxat aluntur. Ea autem de hujuſmodi fatuis inter plebem opinio recens non eſt; nam ipſemet Plato de ſimili hominum genere agens, maniam, furoris eſſe ſpeciem, eámque ab Ecſtaſi provenire pronunciabat, hoc eſt, imaginationes quaſdam divinitus excitari propheticas tanquam vatibus. Illud eſt quod veteres de imaginatione verba facientes, divinitati cuidam tribuunt, quemadmodum & de Sibyllis cenſuerunt. Socrates etiam in ea opinione fuit, cùm dixit, vatum imaginationes divinitus profluere per maniam ſive furorem. Hinc fit ut impoſtores maniam ſimulantes, prophetarum nomen apud Turcas obtinuerint, atque innocentes æſtimentur. Sunt etiam inter illos nonnulli, vafri admodum, magnam pecuniæ vim colligentes, ut Mecham ad Mahumetis ſepulchrum viſendum proficiſcantur: cùm enim inde redierunt, magnificè à Turcis excipiuntur. Signum quo Mahumeti ſe religione obſtrictos declarant, corium eſt vervecinum, humeris impoſitum, cùm reliqua corporis parte (exceptis pudendis) nudi ſint. Plurimi reperiuntur hujuſmodi impoſtores, diverſis Turcici dominii locis, ut Conſtantinopoli, Damaſci, & Cairi, in tuguriolo aliquo abditi, & nudi frumento aut milio ſeſe immergentes & volutantes toto die, pueriliaque, ad riſum excitandum, & impoſſibilia effutientes, qualia pueri inter ſe garrire ſolent: prætereuntes autem illis quidpiam quo veſcantur proiicere ſolent.

Nivis & glaciei per totam æſtatem more Turcico conſervandæ ratio.

CAP. XXII.

IN Myſia & Paphlagonia hiemem traducentes, multis locis, nivis & glaciei conſervandæ rationem obſervavimus, quam æſtate venalem exponunt, ad potionem ſuam quam Scherbet nominant, refrigerandam: vinum etenim, quod ipſi Serap appellant, ex conſuetudine non bibunt. Qua de cauſa, quidam quæſtum faciunt duntaxat ex illius potionis dulcis confectione, quam in tabernis quibuſdam ad eam rem exſtructis vendunt. Varia autem ſunt ejus potionis genera: fit enim ex ficubus, prunis, pyris, armeniacis, vuis, vel melle. Torquente igitur peregrinos & inquilinos ſiti in æſtate, illam potionem emi curant, cui, qui venalem habet, nivem vel glaciem admiſcet ad eam infrigidandam: alioqui nulla eſſet in ea bibenda voluptas: decoctio enim æſtate facta, hac ratione refrigeranda eſt; ejuſque, ita refrigeratæ, hauſtus æreo nummo duntaxat conſtat. Duplicem verò ex illius compoſitione quæſtum faciunt: nam fructus ex quibus decoctio parata eſt, non abiiciuntur, ſed ſeparatim venduntur, & ipſa etiam decoctio ſeparatim. Sunt Græci & Armeni in Natolia, quorum ſinguli duodecim camelos fructibus in propriis hortis natis onuſtos Conſtantinopolim, aut in alia oppida à Turcis habitata mittant, ſolummodo ad hujuſmodi potiones conficiendas. Memini & ex Heraclea monti Tauro vicina Conſtantinopolim devehi: fructus enim in illa planicie Tauri radicibus adjacente nati, ſingulares ſunt ad hujuſmodi ſorbitiones parandas. Nivis porrò *conſervandæ apud Turcas hæc eſt ratio. Denſa jam delapſa nive, & firma glacie, flanteq. Borea omnium frigidiſſimo, Turcæ concamerata quædam ædificia in hunc uſum exſtructa, loco meridiei non expoſito, depreſſo videlicet, vel poſt præaltum aliquem murum, aut ponè collem, nive implent, glacie ſubinde admixtâ; quemadmodum ſi quis parietem ex arenato conſtrueret. Per biennium ſine colliquatione conſervari poterit. Certum eſt in Gallia idem fieri poſſe: vidimus enim regiones Gallia calidiores, in quibus tota æſtate conſervatur. Ceterùm Aſiatici ab omni antiquitate nivem qua æſtate uterentur conſervarunt: ſimilemque uſum apud Romanos etiam fuiſſe receptum, multis Galeni locis probari poteſt; præſertim in præfatione Methodi medendi: ex ea enim liquet nivis uſum fuiſſe ipſius tempore Romæ tam frequentem, quàm nunc ſit apud Turcas. Ea de re Plinius, delitias Imperatorum illius temporis accuſans, ſuffragatur Galeno. Suetonius etiam de Nerone agens idem ſcribit. Heu pro-

Cap. 4. lib. 19 „ digia ventris (inquit Plinius) hi nives, illi glaciem potant, pœnaſque montium in voluptatem gulæ vertunt. Servatur algor æſtibus, excogitaturque, ut alienis menſibus nix algeat.

Cap. 3. lib. 31. „ Decoquunt alii aquas: mox & illas hyemant. Et alibi: Neronis principis inventum eſt de-
„ coquere aquam, vitroque demiſſam in nives, refrigerare. Ita voluptas frigoris contingit
„ ſine vitiis nivis. Nix qua Turcarum Imperator in clauſtro ſuo Conſtantinopoli utitur, ex Horminio aut Olympo montibus advehitur: nam ſibi perſuadet eam quæ in cryptis circa Conſtantinopolim adſervatur, minus ſalubrem eſſe montanâ; illamque adhuc expetit annotinam: quapropter illius ſervi montem conſcendunt æſtate, magnamq. nivis quantitatem devehunt, iſtîc in ſequentem annum, ut Conſtantinopolim invehatur, relinquentes.

Binæ

Binæ liburnicæ ſingulis ſeptimanis tranſvehunt eos qui Pruſam ire cupiunt, præfectis Ianiſſaris nonnullis. Montanicam appellentes, expoſitis vectoribus, nive ex proximo monte ab equis delata liburnicas onerant, & Conſtantinopolim reducunt. Ea nix in Imperatoris clauſtrum deportatur, qua ſuum Sorbet refrigerat. Legati Galliæ, Hiſpaniæ, Venetus, Epidaurenſis ſive Rhaguſinus, Florentinus, Chius, Tranſilvaniæ & Vngariæ, Turcis delicatiores in potu, nivem vino non admiſcent, ſed aqua, in qua nix diſſoluta, refrigerato utuntur; eaque ratione tota æſtate frigidum bibunt, nulla nive ſeu glacie in ventriculum tranſmiſſa: glacici enim fragmentum pugno non majus & vix aſpro redemptum, cupam aquâ ſemiplenam illicò refrigerabit.

* *Nivis & glaciei uſus non modò apud Turcas invaluit, ſed & apud alias pleraſque Europæas nationes. Hiſpani enim frequentiſſimè ea utuntur, non modò per ſummos æſtatis ardores, ſed etiam media hieme. De Nivis adſervatione, uſu, proprietate, peculiarem libellum Hiſpanico ſermone paucos ante annos conſcripſit D. Nicolaus Monardes Hiſpalenſis medicus; quem nos Latinum nunc damus. Apud Vngaros autem, non nivis, ſed glaciei adeò frequens eſt uſus æſtate, ut etiam viliſſimi ruſtici in pagis eam adſervent, in ſubterraneis ſcrobibus, intermixto & ſubſtrato ſtramine, & ſtramineo pyramidali tecto impoſito, loco aliquo à ſole non nimium illuſtrato, qui ſepe circumambiente munitur, ut pecus arceatur. Eius glaciei fragmentum aquæ cupæ impoſitæ qua vinum refrigerandum eſt, inditum, totam illicò frigefacit: inſpergitur etiam glacies comminuta æſtivis fructibus, qui bellariorum loco in menſam inferuntur. Sed & Bohemi in ſuas cereviſiarias cellas glaciem hieme provolvi curant, ut æſtate cereviſiam ne aceſcat, diutiùs conſervare queant.*

Conſuetudo Turcarum ſeſe in altum impellendi.*

CAP. XXIII.

VARIOS exercent Turcæ ludos in feriis ſui Paſchatis, ſed nullum magis ſingularem & admirabilem, quàm ſeſe in altum impellendi: novo ſane & inuſitato more. Bini ſtipites magni & prælti terræ infiguntur, quibus injecto altrinſecus tigno tranſverſo, patibulum duodecim orgyias fortè altum conficitur: de tigno bini funes, duos pedes ab invicem ſeparati, ſuſpenduntur, per ligneos annulos trajecti, ut faciliùs obſequi queant: funis utriuſque deinde capita, aſſeris (ſellam exiguam imitantis) quatuor angulis adnectuntur: huic inſiſtens qui ſe impellere vult, ambos funes utrinque propendentes manibus tenens, & paululum corpus inflectens, nullo alterius adminiculo, modò in anteriorem, modò in poſteriorem partem ſeſe tam altè impellit, ut patibuli altitudinem æquet vel ſuperet, quod ferè incredibile eſt: defeſſus autem ſtando, aſſeri deinde inſidet. Alias etiam habent impellendi ſe in altum rationes pueris aptas, & miras.

* *Fuit hoc luſus genus, ſive penſilis motio, Veteribus familiaris: Athenienſes inſtituiſſe dicuntur primi, & αἰώρας vocaſſe. Latini Oſcillum & Oſcillationem appellarunt hunc luſum; & oſcillo tactari, qui ſic in aëre librati ſubvectabantur, dixerunt.*

Honorum apud Turcas diſtinctio, cùm ex barbæ geſtatione, tum ex tiararum varietate petita.

CAP. XXIV.

QVI viridem tiaram apud Turcas geſtant, primariæ ſunt inter ceteros exiſtimationis; nam majoris religionis eſt inſigne: apud illos caligas & veſtes virides geſtare non licet: nam is color nobiliorum proprius eſt, qui ſe ex Mahumetis proſapia originem trahere, indicare volunt. Sed & qui bis aut ter Mecham peregrinati ſunt, viridem tiaram geſtare audent, quò ab aliis majore honore afficiantur. In barbæ geſtatione magnum etiam eſt diſcrimen. Senex enim illam alit, in ſapientiæ ſignum: juniores prolixos duntaxat myſtaces geſtant, quia indecorum videretur, ſi juvenis barbam aleret. Hæc nota à veteribus Scriptoribus Arabibus tribuitur, qui comam etiam alebant, quod Turcæ non faciunt.

Plumarum ornamenta Turcis familiaria.

CAP. XXV.

ADMIRABILES ſunt, vanæ, & inſanæ Ianiſſarorum oſtentationes, eorum præſertim, qui Turcico Imperatori chariores ſunt: quoniam ſtruthiocameli pennis ſeſe ornantes, & Rhintacis avis elegantiſſimis, quæ ſimul ad gallinacei craſſitudinem conjunctæ, omnes tamen ab exiguo corpore pellem duntaxat retinente prodeunt: nam

Arabes qui eas vendunt, carnes eximunt. Recentiores nonnulli Apodem appellant: at ego Phœnicem esse existimo, ut latiùs in libro de Avibus differemus. Illi ergo plumis in hunc modum exornati, D. Michaëlis picturam quodammodo referunt. Verum quidem est, non perpetuò incedere isto ornatu, sed duntaxat cùm Imperator in bellum proficiscitur, aut aliàs illum comitaturi. In humeris ingentes alas elegantibus plumis constantes gestare solent, quemadmodum ii qui in Comœdiis Angelorum personam repræsentant. Ianissari ab ineunte ætate in capite altum diadema gestant, in modum calanticæ muliebris, vel sericei illius capitis ornatus in tergum propendentis, nobilibus Gallicis mulieribus usitati, factum: caput illorum cingens, & in altum erectum; nullis tamen redimiculis vinctum: huic ferreum radium sesquipedem longum adnectunt, cui innititur circulus, cujus circumferentia mensuræ, quam pollicis & indicis extremæ partes simul junctæ comprehendere possent, respondet: in ejus circuitu pennas collocant. è medio prodit oblonga crista ex Struthio-cameli elegantioribus pennis affabre facta, post tergum ad terram ferè propendens, neque corpus attingens, quia ejus initium à summo capitis vertice est. Sic ornati formidabiles gigantes videntur. Quilibet autem Ianissarus, aliúsve Turca pennas gestandi facultatem non habet: iis enim jure duntaxat licet, qui hostibus in bello occisis suam fortitudinem demonstrarunt. Qui multas gestat, ea nota indicare vult se multos hostes jugulasse: qui verò se hostem occidisse profiteri nequit, rationi consentaneum non est, ut ipsi gestare liceat. Miles Turcicus in bellum proficiscens nullum famulum circumducit, nisi mancipium: Ianissari verò nullum (quandoquidem ipsimet vilia mancipia sint) sed singuli sua arma & annonam ferunt. Attamen quinis unum equum alere licet ad impedimenta & tentorium gestanda. Sic veteres Romani solebant. Legimus enim Iugurthino bello Metellum edixisse, ut singuli milites sua alimenta & arma ferrent, nullo servo illis concesso. Sed & Turcæ prætoriani Ianissari qui proximè illum perpetuò versantur, pacis tempore deni unicum duntaxat mancipium habent; belli autem tempore, quini. Ex eo deprehendere licet summam in illa aula obedientiam.

Turcarum vexilla non sunt renovanda, quoniam signi militaris vicem supplent equinæ caudæ pili variis coloribus infecti extremæ hastæ affixi. Execrantur Turcæ dissectas vestes ex quacunque tandem materia paratas: ea de causa Græci, & universi Turcæ Imperatoris subditi, nullas dissecant vestes: sed holoserica versicolore, vel alia quavis sericea utuntur maximè. Peregrè verò proficiscentes ignitabulum gestant, laternamq. ferream albam cum candela, cochleare è cingulo suspensum, & scorteum sacculum sale composito, veterum Græcorum more, plenum, quo cibum saliunt. Componitur autem hac ratione: allia cum sale contusa resiccantur: iis denuo tritis, scorteus sacculus impletur. mirum in modum orexim ciet, & ventriculum frigidæ potu offensum roborat.

Vehemens eorum exercitium qui Turcicum arcum intendere discunt.

Cap. xxvi.

Per Turcica oppida, terrei scopi nunquam indurari sinuntur, sed recente terra aggestâ & quotidianâ rigatione molliore redditâ, à scopi custode cõservantur: nam perpetuò aliqui adveniunt arcu jaculari soliti; non in longum spacium sagittas emittentes, ut ligneis arcubus fieri solet; (breves enim eorum sagittæ) sed ex vicino loco. Sex passibus duntaxat à scopo absunt qui arcum intendunt, summis viribus adnitentes, ut terreum murum penetrare possint: proximè scopum adest quispiam post asserem latitans, qui sagittam emissam extrahens, denuò reiicit. Quem jaculandi satias jam tenet, arcum juxta scopum appendit, & persoluto pro more aspri pretio abit, licet centenos jactus fecerit. Vulgo tales scopi sive terrei muri, publico aliquo loco habentur, quò Turcæ exercitii gratia conveniunt.

Varius ciborum apparatus apud Turcas.

Caput xxvii.

Varia habent Turcæ vilium etiam rerum condimenta, passim in oppidis venalia; veluti radices * betæ crassas admodum, coloriſque nunc albi vel pallidi, modò rubri, quas plerique raphanorum esse falso existimarunt. Condiuntur etiam brassicæ capitatæ, raphanorum prægrandes radices, & helenii. Fuit olim etiam magno in usu

Romæ,

Romæ, reliquiſque Romanorum municipiis ea conditura: quique condiebant, Salgamarii appellabantur. Res eſt magnæ parſimoniæ: nam quatuor viris unius aſpri precium in prandium ſatis eſſe poteſt. Cibus enim eſt coctione non egens, ſed ita conditus editur. Omphacinas etiam vuas condiunt magno Turcarum compendio: nam maceratæ in aceto & ſinapis ſemine, optimi ſunt ſaporis cum pane manducatæ. Sunt etiam pergulæ ſive tabernæ in quibus nihil niſi vervecina capita & pedes apparata venduntur: coëmpta verò capita illico aperiunt, calidaque in lance reponunt cum aceti & pinguedinis momento, compoſitum illud ſal cum ſeminis Sumac corticibus (qui à veteribus Rhus obſoniorum appellabatur) mixtum inſpergentes. Turcas cibo veſci in publico non pudet: imò ipſi Satrapæ vulgariter in publico edunt: nam ut ex bubulcis & opilionibus originem trahunt, ſic in victus ratione illos æmulantur; malunt enim lacticiniis vilis precii veſci, quàm quidpiam impendere in alios cibos. In extremo portu Thraciam pertingente Conſtantinopoli vicus eſt, ubi nihil aliud fit quàm Melca, Caimac, & Oxygala. Caimac ex lactis pingui fit, idq. variis modis, & eſt veterum Græcorum Aphrogala. In deliciis etiam habent, quam hujus ætatis Græci Miſitra vocant, Galli Recoctam.

* *Vulgo etiam Vienna Auſtriacæ venales exponuntur craſſa huiuſmodi betæ rubræ radices conditæ, & rapa integra, atque cucumeres: habent plerique & braſſicas capitatas ſimiliter conditas integras. At tota illa provincia, aliiſq; vicinus, Autumno cùm braſſicarum capita, tum rapa minutim conciſa abundè admodum condire, & vaſculu conitudere ſolent, atque ita adſervare in quotidiannm totius anni uſum: ſed odoris, dum recluſis vaſculis eximuntur, meo iudicio adeò tetri, ut circumfuſum aërem inficere queant: pleriſq; tamen, etiam magnatibus, ciborum deliciæ ſunt.*

Turcarum circunciſio.

CAP. XXVIII.

CIRCVNCIDVNTVR Turcæ non octavo die, quemadmodum Iudæi: ſed octavo, duodecimo, vel decimo quinto ætatis anno, maturiùs aut ſeriùs pro rei opportunitate. Pueri enim non circunciduntur donec tam grandes ſint vt circunciſori reſpondere queant. Indicem attollit, quo ſigno ſe Mahumetanum eſſe fatetur. Eos in templo circuncidere non licet, ſed in parentum ædibus: nam incircunciſi templum ingredi non poſſunt. Multi conveniunt, dum quiſpiam circuncidendus, feſtum diem ſuo more celebraturi: in illo cœtu puer circunciditur. Sacerdos ſumptâ forpiculâ puero dicit ſe illi demonſtrare velle quid poſtridie præcidendum ſit; adductoque præputio, abit ut puerum fallat (nam illico revertitur, tamquam aliquid demonſtrare oblitus) cutem jam colligatam forpiculâ præſcindit ſine magno pueri dolore; vulnuſque ſalſa aqua ablutum, lineo panniculo impoſito, curat. Ceterùm à circunciſione nomen pueri non immutatur, ſed retinet quod in nativitate inditum fuerat, addita ſolum voce Muſſulma, hoc eſt, verus Turca circunciſus. Circunciſione facta, feſtum diem celebrant, ut apud nos in nuptiis alicujus: ad balneas deducitur: redeuntem tympanorum ſtrepitu excipiunt, candidâ cydari floſculis nonnunquam inſperſa inſigniunt, & ad templum magnâ pompâ deducunt. Abſoluto convivio, munera à convivis pro familiæ ipſius dignitate conferuntur, aurea, argentea, & alia precioſa, ſi ex opulenta & auctoritate prædita ſit familia. Nemo Chriſtianus vi ad circunciſionem cogitur: qui verò ſua ſponte Turcicæ religioni initiari velit, magnâ eſt in æſtimatione: qui, ut vitæ uſuram redimant, Turcæ fiunt, deſpiciuntur. Si Chriſtianus cum Turcica muliere commiſceatur, lex ſancit ut vitâ privetur, quam tamen redimit, Turcicam religionem amplectendo. Turcam occidenti, unica ſalus eſt ut Turca fiat, vel ingenti pecunia vitam redimat: pecunia etenim quælibet obtineri poſſunt in illa regione. Si Chriſtiana mulier libera, Turcæ alicui ſui copiam facit, Chriſtianam religionem abnegare debet. De paucis verò iſtîc ſupplicium ſumitur ob delicta quæ pœnam effugere poſſunt Turcicæ religionis profeſſione: nam plerique ut mortem fugiant, Turcæ fiunt.

Perſarum Rex, licet Mahumetanus, Turcas hæreticos appellat, quia ipſorum vxores circunciſæ non ſunt, ut ſui dominii feminæ: quibus ea de cauſa templa ingredi licet, Turcicis minimè. Cophtæ etiam feminæ, Æthiopiæ Regi parentes, & in Ieſum Chriſtum credentes, circunciduntur: cùm enim lex ſanciat ut feminæ circunciſionis aliquod veſtigium impreſſum habeant, particulam Græcis Hymenæa, Latinis Alæ, dictam præſcindunt, quam præputio reſpondere aiunt. Mahumetem injuriis afficiens morte punitur: at lex cum abſolvit, ſi Turca fiat, hoc eſt, ſi ſeſe circuncidi curet, & indicem attollat; qua ratione immunis erit à Haraczi, hoc eſt, tributi quod Turcico Imperatori pendendum eſt, ſolutione: cui Iudæi & Chriſtiani obnoxii ſunt, Turcæ autem vel Muſſulmanni minimè.

Mancipia ſuos heros cogere poſſe, optionem ſumant, velintne pro ipſorum redemptione ſervitutis certum tempus præſcribi, an aliquâ pecuniæ ſummâ paciſci.

CAPVT XXIX.

TAMETSI Chriſtianus captivus, Turcæ, qui eum redemit, ſerviens, ſuæ religioni renunciet, & Turca fiat; non propterea libertatem adipiſcetur: nam cùm ſit mancipium, illi exequenda ſunt heri ſui mandata: mitiorem quidem ſervitutem ab hero impetrare fortè poterit, & ſervitutis tempus brevius. Præſtat tamen mancipia Chriſtianam fidem retinere, quàm illam abjurando, Turcas fieri. Turcicorum mancipiorum cum famulorum Europæorum fortuna ferè comparari poteſt: felicitatis enim ſuorum dominorum participes fiunt: ſi herum nanciſcantur probum virum, à quo diligantur, eandem cum ipſo habent tractationem. Poteſt autem mancipium cogere ſuum herum, ad duarum rerum optionem; vel ut illi redemptionis precium indicet, vel ut certum ſervitutis tempus præſcribat: licet enim mancipio, Cadi, hoc eſt, Iudicem, convenire, atque dicere: Volo ut meus herus alteri me vendat, niſi redemptionis precium mihi indicare, vel ſervitutis tempus præfinire velit. Iudex mancipio jus dare, & ejus herum evocare cogitur: tum mancipium. Quantum (inquiet) tibi numerari vis pro mea redemptione, aut quot annis vis tibi inſerviam? Herus liberam optionem ipſimet dabit. Si mancipium caret ingenio, nec ſuâ induſtriâ tantum pecuniæ adquirere poſſe confidit, quæ ad perſolvendum λύτρον ſufficiat, ſed labores faciliùs perferre ſperat; ſervitutis tempus deliget. Herus verò denûm, duodenûm, vel quindecim annorum tempus illi præſcribet, ejuſque pactionis ſyngrapham dabit: abſoluto eo tempore liber domum abire poterit. At ſi mancipium aliquem artem callet, pecuniæ precium deliget, & ejus perſolvendæ tempus ab hero expetet, quam ex pacto perſolvet: nam diligenter laborabit, preciuḿque ſuo hero numerabit quolibet menſe vel trimeſtri. Nonnullos vidimus qui brevi tempore ſeſe redemerant, nempe biennio vel ſexennio. Mancipiorum porrò quæ in piratarum manus incidunt, atque ad triremes condemnati ſunt, miſera eſt conditio; vix vllam enim ſeſe redimendi ſpem, niſi admodum ſeram, concipere poſſunt: Piratæ enim remigibus cùm opus habeant, captivos apud ſe retinent, nec navi egredi illos permittunt. Qui ſimiliter in Satraparum poteſtatem incidunt, exiguam redemptionis ſpem habent: quoniam Cadi nullam eos cogendi, ut tenuioris fortunæ aliquem, habet poteſtatem. Itaque talium Satraparum mancipiis nullum aliud relictum eſt remedium, quàm ut fortunam ſuam patienter ferant: ruſtici verò à Cadi cogi poſſunt.

Seſami oleum non minus frequenti in uſu eſt apud Turcas, quàm oleum nucum apud Gallos, & oleum olivarum in Gallia Narbonenſi: quia autem magno labore confici debet, mancipiis imponitur is labor, & hieme duntaxat. Seſami ſemen quatuor & viginti horis aqua ſalſa maceratum; deinde in area ligneis malleis tuſum ſuper craſſiorem telam, donec corticem abiiciat; denuò aqua ſalſa maceratur, & innatantes cortices abiiciuntur. Seſamum ſic expurgatum in clibano reſiccatur; deinde mola frangitur: exſudans demum oleum liquidum ut ſinapi (pauca enim habet recrementa) lento igne coquitur, & à fecibus ſeparatur. Dulce eſt id oleum, delicatum, & vilis precii.

Turcæ cibum ſumpturi, humi deſident, exemptis calceis; quemadmodum olim Romani in ſuis triclinus (quæ nihil aliud erant, quàm ſalæ nunc Gallis vocatæ, vel cœnacula, caponis ſimilia, in quibus erant appendices, ſive elatæ tabulæ, quales apud ſartores videmus, ubi ſuas operas conficere ſolent) his conſcenſis, calceos eximere ſolebant: etenim pedes menſæ non ſupponebant, noſtro more: ſed veluti Turcæ, innitebantur pulvinis cubito ſuppoſitis. Quod Martialis approbat his verbis, libro quinto:

Depoſui ſoleas, adfertur protinus ingens
Inter lactucas, oxygarúmque, liber.

Ad comprobandum autem, triclinium id eſſe quod Galli ſalam vel cœnaculum appellant, Varronis auctoritatem in medium attuliſſe ſufficiet; qui de Africanis gallinis agens, Gallinæ Africanæ, inquit, quas μελεαγρίδας appellant Græci, noviſſimæ in triclinium ganearum introierunt e culina. Meminit etiam Suetonius variis locis: de Cæſare enim ſcribens, Convivatum aſſiduè per provincias duobus tricliniis; uno, quo ſagati palliatíve; altero quo togati cum illuſtrioribus provinciarũ diſcumberent. atq. in Auguſto ſuperfeſtinatas Liviæ nuptias objecit, & feminam conſularem è triclinio viri coram in cubiculum abductam. Ex his locis animadverti poteſt culinæ & cubiculi à triclinio differentia. Sed & in Divo

Cap. 9. lib. 3.

Claudio,

Claudio, Adhibebat, inquit, omni cœnæ & liberos ſuos cum pueris puelliſque nobilibus, qui more veteri ad fulcra lectorum ſedentes, veſcerentur. & paulo pòſt: Nec temerè unquam triclinio abſceſſit, niſi diſtentus ac madens. Plinius item de Elephantis agens, Pleniſque hominum tricliniis accubitu iêre per lectos, ita libratis veſtigiis, ne quis potantium attingeretur. Et de Platano ſcribens cap. 1. lib. 12. Aliud exemplum, inquit, Caii Principis, in Veliterno rure mirati unius tabulata, laxiſque ramorum trabibus ſcamna patula, & in ea epulati, cùm ipſe pars eſſet umbræ, quindecim convivarum ac miniſterii capace triclinio, quam cœnam appellavit ille nidum. Ex his igitur veterum auctorum locis inferre volumus, triclinium vocari poſſe locum in quo Turcæ veſci ſolent, humi ſedentes in tapete quodam vel in tabulato, pulvinis cubito ſuppoſitis eos fulcientibus: convenit enim cum triclinio à veteribus deſcripto. *Cap. 2. lib. 8.*

Vulgare eſt Turcis, ut etiam olim Romanis, eunuchorum miniſterio uti: illud mirum, inventum id eſſe mulieris. Semiramis enim regina, celebris illa bellatrix, multos adoleſcentes caſtrari juſſit, quos dein Gynæceo ſuo præfecit: ab illa poſteri eam conſuetudinem obſervarunt in imperio ſibi ſubdito. Credimus Turcas, cùm primùm eunuchos caſtrarunt, teſtes duntaxat pueris amputare ſolitos, veterum Romanorum more, qui veretrum non præciderunt: at grandiores facti robuſtioreſque, feminas, teſtibus licet reſectis, inibant: ut etiam quorundam Imperatorum uxoribus ea cauſa gratiores fuerint: generandi enim facultatem non habebant. Obſcœnum eſt; propterea haud plura. Turcarum Imperator intelligens eos quibus præfecti teſtes eſſent, ſuis uxoribus & concubinis voluptatem adferre, in poſterum penem cum teſtibus reſecare juſſit: ſed ex denis vel duodenis qui ea ratione caſtrantur, vix ſeni evadunt. Sunt qui aliam rationem referant; Imperatorem videlicet caſtratum equum inire equam conſpicientem, occaſionem, ea qua diximus ratione caſtrandi ſumpſiſſe. Cùm autem ſervæ domeſticas operas duntaxat faciant, nec in publicum prodire audeant; magis decet caſtratos, quibus egredi licet, feminis præſente marito miniſtrare, quàm ſervas quæ domo non excedunt. Vulgare porrò eſt Satrapas & opulentos quibus ſunt multæ uxores & concubinæ, quas ſervis adire non licet, eunuchum habere, ſibi carum, & cui plurimum fidant. Ipſe Turcarum Imperator, ſæpiùs eunuchum mancipium dominio ſuo & ingenti exercitui præfecit, ejus animo confidens, quem nulla formidine poſſe affici exploratum habebat. Nónne Ganymedes Regis Ægypti eunuchus, Cæſari atque univerſo exercitui Romano reſtitit? Legimus etiam eunuchos apud Perſas regnaſſe; atque alios magnis provinciis præfuiſſe. Sed ne tam longinqua exempla petamus, Baſſa qui Ægypto, Syriæ, & Arabiæ præfectus erat dum Cairi eſſem, eunuchus erat, cui Turcarum Imperator non minus fidebat quam ſtrenuiſſimo univerſi ſui dominii Præfecto. At Romani nunquam tantam auctoritatem atque libertatem ſuis eunuchis tribuerunt ut nunc Turcæ, vel olim ab omni vetuſtate Orientis Principes. Sunt enim eunuchi hujus ſeculi apud Turcas non minus familiares dominis ſuis atque eorum uxoribus, quàm ſi æquales forent. Plurimum enim illis fidunt domini, imò per abſentiam cum ſuis uxoribus verſari & propter cubare jubent ſine ulla zelotypia, cùm ſublatis concubitus inſtrumentis, omnem etiam appetentiam ſublatam eſſe non ignorent: & certè nullius rei veſtigium magis illis reliquum eſt, quàm in manus vola. Eunuchis itaque uxorum & concubinarum cuſtodia atq. domeſticæ rei adminiſtratio committitur, dominis in bello abſentibus. Chriſtianis ſervos & ſervas ſuo ære redemptas alere licet, quemadmodum & Iudæis: at neutri Turcam mancipium retinere poſſunt. Iudæo Chriſtianum vel Chriſtianam mancipium habere permittitur, quemadmodum & contrà. At Iudæi adeò inter ſe confœderati ſunt, adeoque verſuti, ut neminem ſuæ nationis unquam ſervire permittant: nam ſimulatque ſuorum quempiam vel in mari vel in continente, belli vel pacis tempore, captum intelligunt, omni diligentiâ curabunt illum redimi, nullis ſumptibus parcentes. Turcæ tamen maximo odio illos proſequuntur, ſemper illos laceſſentes & injuriis proſcindentes, in publicis præſertim viis obvios.

Turcarum Sacerdotes & ſcientia.

CAPVT XXX.

SACERDOTES Turcici, à laicis haud multum differunt: ſatis enim illis eſt, Alcoranum legere & Turcicè ad verbum interpretari noſſe. Conjugati ſunt; à vulgo veſtis diſcrimine non diſcernuntur, & artem aliquam exercent ad vitæ neceſſaria comparanda: alii enim inſtitores, alii ſutores, alii artes alias mechanicas exercentes: plerique etiam ex librorum tranſcriptione vitam traducunt, cùm nulla ſit apud eos Typographia ad Turcicos

cicos libros cudendos. Eorum charta multâ fricatione lævigatur & politiſſima efficitur. Nunc autem plerique eorum, ad noſtram æmulationem Aſtronomicis ſtudiis, Poëticæque & Philoſophiæ operam navant. Nec ipſi ſoli ejuſmodi ſtudiis delectantur; ſed propoſito præmio ſuos etiam liberos utriuſque ſexus inſtrui curant. puerorum autem ſcholæ à puellarum ſchola diſtinctæ; has feminæ, illos viri erudiunt. Verſus etiam condunt numeris conſtantes noſtro more; & tetraſticha, hexaſticha, decaſtichaque, decem, undecim, pluribus vel paucioribus ſyllabis conſtantia componunt; quique à Turcis ea decantari audiret, Germanicum cantum exiſtimaret. Turcæ, ut diximus, uxores ducturi, eas præſente pecuniâ emunt; nulla etenim dos ab eis accedit: imò veſtes quas illa geſtat, marito perſolvendæ: quòd ſi contracto matrimonio, ob morum diſſimilitudinem convenire inter ſe nequeunt, aut mulier ſterilis ſit; maritus Iudicem ſive Cadi accedens, ab eo uxorem dimittendi poteſtatem accipiet: nam quemadmodum ſine ulla juſiurandi formula matrimonium contractum erat, nullis aliis obſervatis ritibus etiam diſſolvitur. Virum defunctum ſepeliunt viri, feminam feminæ: primùm autem cadaver lavatur, deinde mundiſſima alba ſindone involvitur, poſtremò urbe effertur multis cum ceremoniis (nemo enim in templis ſepelitur) tedas præferunt Dervis ipſorum prophetæ; ſubſequuntur ſacerdotes lugubres nænias concinentes, donec ad ſepulturæ locum perveniant. Mos autem eſt apud ipſos, defunctorum ſepulchra catervatim adeundi certis quibuſdam diebus, atque pro ipſorum ſalute orandi; ſed viri ſeorſim, mulieresque ſeorſim, diverſo tempore.

Turcarum ſacerdotes horologiorum vicem præſtare, horarum ſpacia alta voce ex ſumma templorum turri proclamantes.

CAPVT XXXI.

NVLLA apud Turcas ſunt horologia, ſed eorum vicem ſupplent ſacerdotes, ſummas templorum turres conſcendentes (ſingulæ enim Meſguedæ unam, aut binas prælatas turriculas habent, utrinque unam, præſertim quæ à Regibus ſunt exſtructæ (nulli enim templa pluribus quàm unâ turri prædita condere licet, niſi Imperatoribus) his igitur conſcenſis, altiſſima voce & ſubtili proclamantes, nobis in memoriam reducebant cruſtulorum piſtores, qui brumali tempore ea noctu venalia proclamare ſolent (Galli *Oublieurs* appellant) vel puellas in Cenomanniæ deſertis ericetis circa Dominicæ nativitatis tempus canentes. Eorum vox per quartam milliaris partem, interdum etiam per dimidii milliaris ſpacium exaudiri poteſt: quod vix credibile ſit ei qui antea hujuſmodi vocem non exaudiſſet. Interdum bini vel terni clamant, digitis aures obturantes tanta vocis contentione, ut per totam urbem intelligantur, pronunciantes hæc Arabica vocabula *La Illah Illellah Mehemet Irredſul Allah.* Quinquies ſingulis diebus ea proclamant, Gallicinio, Aurora, Meridie, Tertia à Meridie, & Crepuſculo noctis: quæ ſingula tempora peculiarem ipſorum lingua appellationem habent. Eas temporis diſtributiones ſolent Turcæ deligere, ad negociandum, aut aliquò conveniendum. Meridie templa ut plurimum ingrediuntur: lotis prius pedibus, manibus, obſcœniſque membris anterioribus & poſterioribus, terque aqua capiti inſperſa: nudis item pedibus templum intrant, & calceos ad templi fores relinquunt. Si verò dum peregrè proficiſcuntur in loca incidant aquæ expertia; Mahumetes illis concedit, caput, manus, atque calceos terræ pulvere aſpergere.

Itineris ſuſcepti continuatio: & nonnulla de Turcarum moribus.

CAP. XXXII.

TOTA hieme in Paphlagonia tracta, novo vere Conſtantinopolitanum iter proſequi conſtituimus. Diligenter hoc à Turcis obſervatur, ne iter faciendo ſuos equos ad citatiorem greſſum, niſi coacti impellant (cùm verò neceſſe eſt, præſertim in bello, neque equis, neque ſibimet parcunt:) nec eos interdiu paſcunt, niſi fortè æſtate ad Solis æſtum fugiendum mane & veſpere iter faciant: ſed equis inſidentes edunt quæ circumferunt, equoſque, ubicunque aquam inveniunt, potare ſinunt. Eam ob cauſam fontes ſecundum regias vias derivandos magna diligentia curant. Quoniam verò nuſquam hærent ſumendi cibi gratia, & per integrum diem pedetentim equitant, pridie emere ſolent in ſequentem diem neceſſaria, ſed vilis pretii; nam delicatuli non ſunt, ſed cepis, pane, vuiſque paſſis, aliiſve reſiccatis fructibus famem pellere ſolent: vulgare

apud

apud ipsos est, Satrapis, & tenuioris fortunæ hominibus, crudis cepis vesci: imò Satrapæ huic cibo adeò assueti, ut quotidie mensis inferantur; hinc profectò sani vivunt. Ejus rei ratio digna est quæ à doctis viris expendatur, cùm etiam qui tenuiores sunt, multa mancipia alere soleant. Quispiam enim cum binis servis tribusque equis supra sex asprorum precium vix insumet, qui totidem Gallicis Caroleis respondent, vel quinque assibus Gallicis. Nónne igitur mirum illos adeò rarò ægrotare, cùm aquam solummodo bibentes, illam subinde mutare cogantur? Verùm theriacam illam duo illis beneficia conferre dicemus; primum eos ab aquarum noxa præservari ceparum & alliorum, quæ vili precio ab illis redimuntur, esu: alterum, quòd salivam cieant, & orexin provocent ad panem siccum liberaliùs vorandum. Si qui apud Insubres & Allobroges tumido gutture laborant (quem morbum ipsi *Gos*, nos *Louppes* appellamus, apud Latinos verò nondum nomen invenit) cepis & alliis crudis vescendi consuetudinem haberent, simili morbo non laboraturos certum est: etenim ex vitiosarum aquarum potu illis accidit; quo liberi sunt Turcæ, ob frequentem eorum usum.

Duplici porrò via Constantinopolim proficisci poteramus, vel per montis Olympi juga, quæ compendiosior est; vel secundum illius radices, quæ longior: utraque autem via in Galatia, sive in Gallogræcia est: nam Paphlagoniâ egressis, in Galatiam veniendum est. Cùm verò jam solutæ essent nives, eam quæ per montium Phrygiæ juga ducit, sequuti sumus, licet montem Senis altitudine superent. Paphlagoniæ porrò celebrior urbs est Totia, olim Theodosia Gangrorum appellata. Galatiam ingressi qui viam ad sinistram ducentem sequuntur, ad urbem Cute vulgò nuncupatam perveniunt, quam nonnulli Cutiam Latinè vocavêre, at Plinius Cotiæum veteri nomine dixit: qui verò via ad dextram tẽdente iasistunt, per Boli transeunt, veteribus Aboni mœnia dictam. Ceterùm quia ea via progredientibus, bini sinus obiiciuntur, Montaneæ, & Nicomediæ; magnæ ambages sunt faciendæ, & amnis Sangari, veteribus Sagaris nuncupatus, superandus, qui in Pontum Euxinum exoneratus, elegantem portum lapidibus exstructum conficit: deinde circumeundus lacus qui clarè è Nicomedia conspici potest: à Nicomedia verò secundum Propontidem iter faciendum per oram sinus Nicomediæ, de quo jam diximus. Cotiæum fuit olim, ut etiam nunc est, urbs celebris admodum: arcem adhuc integram retinet in tumulo sitam, firmisque mœnibus præditam, in clivo propendentem, & ad urbem ferè pertingentem. Plerumque ex Beglierbeis minoris Asiæ unus Cotiæi habitare solet, quoniam primaria nunc urbs est ejus regionis: olim verò Gordinus. Pauci sunt anni, quòd Regis Persici major natu filius Ismaël nomine per Turcicum dominium in Galatiam usque penetraverit, omnia ruinis & incendiis fœdando (cùm ejus exercitus ex quatuor vel quinque hominum, sed fortissimorum, millibus duntaxat constaret) Cotiæumque usque pervenerit: Bassa dictus Corague qui istîc præerat, ipsi resistere conatus est, militum numero, quos duplo plures habebat, fretus: pugna commissa, Regis Persici filius victoriam obtinuit, Bassamque in conflictu cæsum palo affixit, ejus pene præciso & in os ingeri jusso. Arcem deinde obsessam, expugnare non potuit: alium enim Bassam cunuchum magnis itineribus, ingentique exercitu firmatum, advenientem intelligens, recessit.

Omnes Asiæ minoris sive Natoliæ incolæ olim Græco sermone utebantur: nam ædificiorum rudera quæ in Cilicia, Lycia, Paphlagonia, Cappadocia, Pamphylia, Bithynia & Phrygia vidimus, Græca quædam epigrammata insculpta habuerunt, sepulchraque Græcis characteribus notata fuêre.

Nullas mulieres sub Turcico dominio viventes, cuiuscunque tandem sint religionis, obscœnarum partium pilos novacula demetere, sed psilothro auferre.

CAPVT XXXIIII.

OMNIS generis annona Cotiæi venalis reperitur, panis, vinum, carnes; nam ab Armenis, Iudæis, & Græcis incolitur. Istîc quidpiam invenimus inter reliqua in nostra peregrinatione observata, valde, nostro quidem judicio, singulare; Rusma videlicet ab ipsis appellati fodinam. Id Rusma omnibus Turcico dominio subditis maximo in usu est; nemoque est qui illius nomen aut facultatem ignorat. Sciendum porrò est, Turcas utriusque sexus, pilos in nulla corporis parte ferre posse præter cæsariem & barbam; vitióque verti, si quis pilos retineat. Inde fit, metallicum illud tanto in usu sit, ut Turcarum Imperator (referentibus Iudæis) singulis annis ducatorum octodecem millia tributi nomine

mine accipiat ab eo qui illius metallici vectigal in censu habet. Novum sanè est, adeò vile metallicum tantum quæstum suo domino adferre. Nullus veterum aut recentium, quod sciam, ejus meminit. Qui verò usum noverit, ipsius venam tantundem ferè æstimabit atque puri argenti: vulgus enim illo uti adeò consuevit, ut nunc abstinere nequeat. Cetertùm quid sit Rusma, dicemus; deinde illius facultatem & usum explicabimus. Rùsma ferri excremento persimile est, sed levius, nigrum, adustumque quidpiam referens; fodina etenim est leviter adusta. Omnes Turcicæ feminæ juvenculæ & vetulæ, nuptæ & innuptæ (quæ quidem pilosæ sunt) cujuscunque tandem nationis, Turcicæ, Græcæ, Armeniacæ, Iudaicæ & Christianæ, ad depilandum eo utuntur, non sine ratione: nàm quæ dropace pilos auferre malunt quàm novaculâ, admodum commodum illud reperiunt. Plerique Europæi psilothra conficere tentarunt ex calce & auripigmento, sed experientia malè cessit, quòd utendi rationem non probè intelligerent: id enim fieri debet ante balnei ingressum. Eam ob causam Rusma utendi rationem explicare volumus. Rusmati in tenuissimum pollinem contuso, calcis vivæ dimidiam partem adiiciunt, unaque in fictili, aquâ macerari sinunt: feminæ balnea ingressuræ, partes quas glabras esse cupiunt, eo inungunt, atque inhærere sinunt quanto tempore ad coquendum ovum requiritur: deinde periculum faciunt, an pili decidere velint: sudore enim cutem penetrare incipiente, pilorum radices laxiores redduntur, & sponte decidunt, parte ablutâ calidâ aquâ, & manu duntaxat ad partem adductâ. Adeò temperatum est id psilothrum, ut non urat, locaque lævia & glabra reddat, nullo pilorum manente vestigio, ut vetulæ juvenculæ quodammodo reddantur. Feminæ ergo quæ cutem lævem & glabram habere cupiunt, peculiare hoc medicamentum sibi vendicârunt, alioqui asperam & rugosam futuram, si novaculâ raderentur. Hinc igitur fit ut id metallicum adeò frequenti in usu sit, inter tenuioris fortunæ homines, & opulentos Ægypti, Arabiæ, Syriæ, atque reliqui dominii Turcici: jam etiam in Græciam transiens, istîc hæsit; nondum enim ad eos penetravit, qui Romanam religionem amplectuntur. Viri autem, muliebria ista non se decere æstimantes, rusmate uti nolunt, sed novaculâ pilos demetunt.

Turcicas feminas singularis esse formæ & munditiei.

CAP. XXXIV.

RVSTICORVM etiam Asiaticorum feminæ, singularis sunt formæ, molles & candidæ, cuteque adeò erugata & lævi, ut holosericum quis se manibus tractare existimet. Inter reliqua autem medicamenta quæ cutem ita lævigant, unguentum ex terra pingui conficere norunt, quam Græci nunc Pilo nominant: de qua postea. Est verò illa ipsa quæ veteribus etiam simili in usu fuit, Latinis terra Chia dicta; cujus facultates » Dioscorides in hunc modum describit: Extendit faciem & erugat, atque splendidam red- » dit: colorem in facie & toto corpore commendat, in balneis pro nitro deterget. Invenitur autem multis Phrygiæ locis: ejus etiam fodinam apud Lamsacum vidimus, ex adverso Callipolis. Cùm ejus usus adeò frequens sit, nullus est propola qui eam in tabernâ non habeat. Macerata hæc terra, unguinis consistentiam capit, quo balnea ingressuræ universum corpus & faciem diligenter inungunt, atque etiam capillos; non autem sapone: quia extremi capilli flavo colore Alcannæ pulvere tingendi: qui, si sapone detergerentur, eum colorem non modò non reciperent; sed etiam jam tincti, in atrum vel rubrum colorem verterentur: sapo enim naturâ acris ob salis, olei & calcis commixtionem ex qua compositus est, cólorem immutaret: prædictâ verò terrâ expurgati, faciliùs colorem recipiunt. Sincipitis porrò capilli feneştratim secantur ad malas & mediam usque frontem, quemadmodum pueris in Europa, & atro colore tinguntur: Occipitis verò, implexi & sericeis vittis colligati in tergum propendent. Quo verò atriores sunt sincipitis capilli, tanto formosiores censentur; non sine ratione: quemadmodum enim facies quo candidior, eo formosior appâret; ita huic candori majorem gratiam addit capillorum nigredo. Avicenna testatur, hanc terram ab omni antiquitate in usu fuisse ad detergendos capillos, in Arabia, Ægypto, & Syria, eamque ob causam terram capillorum nominat: vocat etiam terram edulem, quòd gravidæ mulieres in iis regionibus eam plerumque appetunt. Eodem etiam quo anteriores capillos colore supercilia tincta habent, quoque atrior color est, eo facies elegantior censetur. Ea consuetudo non modò in urbibus invaluit, sed etiam per universi Turcici dominii pagos: singulis enim locis balnea habent. Itaque mirum videri non debet, si Asiaticæ mulieres tam nitidâ facie sunt præditæ: nam neque à Lunæ splendore, neque à Solis radiis noxam accipiunt; quandoquidem domo non egrediuntur, nisi cùm balnea, lavandi;

aut

aut cœmiteria pro defunctis orandi gratiâ accedunt. Bis verò aut ter in hebdomâde balnea ingredi solent, istîcq. quatuor aut quinque horas sese comendo & ornando, insumunt. Catervatim autem eò proruunt: nam peculiaria habent balnea, quò viri non veniunt: si verò interdum virorum balnea accedunt, id fit certo aliquo in hebdomada die: quibusdam enim locis, feminæ balneorum possessionem à meridie obtinent; ante meridiem, viri. Nonnulla etiam loca sunt, ubi feminæ die Iovis à meridie duntaxat lavant: itaque simili quodam die, ejus consuetudinis ignari, cùm uti aliis diebus balnea accederemus, ianuámque apertam invenientes ingressi essemus, magnam Turcicarum feminarum turbam reperimus sese ad lotionem parantium: nisi verò illicò fugissemus, vix vitæ periculum evitare potuissemus: Mahumetana enim lex adeò rigida est in hac re, ut vitam conservare non liceat, nisi stultitiam simulando. Nam Turcæ, ut diximus, fatuos sanctitatis cujusdam ob innocentiam participes esse censent. Ceterùm nihil aptius ad tuendam sanitatem Turcis utriusque sexus accidere posset, ob aquæ potum, & crudarum rerum usum, quàm frequens balneorum usus; quod etiam veterum Romanorum autoritate satis probari potest: ait enim Columella: Quotidianam cruditatem Laconicis excoquimus. Nisi præterea hanc balneorum commoditatem haberent, vermibus scaterent, & admodum immundi essent: at balneorum beneficio mundissimi evadunt. Ut autem olim apud Romanos nullæ fuere splendidiores fabricæ Thermis & Templis: sic Constantinopoli, aliisque oppidis Turcici dominii nihil magnificentius conspicitur quàm Templa & Thermæ, quæ magnorum Palatiorum instar sunt. Neque in Thermarum ingressu neque egressu calefactione opus est: sed loturi in ingressu magnam fornicem orbicularem inveniunt, in cujus umbilico plerumque est aquæ frigidæ scaturigo, ad quam sese in podio spoliantes vestes in talari obvolvunt. His Thermarum præfectus binas sindones pictas præbet, ad anteriorem corporis partem alterâ tegendam, alterâ posteriorem cum capite; nimis enim indecorum foret obscœnas partes istîc nudare; ea de causa sindone sese involventes, balneum ingrediuntur, ubi calidæ aquæ fontes plures sunt, qui versato epistomio aquam per siphunculum effundunt. Tum ingressi Thermarum servi, illos lavant, fricant, & strigili cutem exterunt. Longum esset omnia sigillatim enumerare: sed ut in pauca conferam, id agunt: In ventrem humi sternunt quem lavaturi sunt, deinde colli, humerorum, brachiorum, femorumque & tergoris musculos manibus prehendunt & malaxant: eumque obvertentes, illius pectus similiter prehendunt & confricant undiquaque: demum caput radunt, non pudenda: sed novaculâ ei qui lavatur, traditâ, in angustum quendam locum ponè balneum secedens, sibimet pudenda radit. His peractis ad podium redit: cui Thermarum præfectus binas alias sindones mundas & siccas tradit, ad se detergendum & exsiccandum: postremò resumptis vestibus, & persoluto asperi precio, abit: est enim in singulis provinciis certum definitum precium, ut, teste Iuvenale & Horatio, Romæ constitutum erat precium, talentum, quod binis assibus Gallicis comparari potest. Hæc est totius Turcici dominii consuetudo, Gallicanæ plurimum absimilis, ubi æstuarium egressi, supra lectum decumbere solent: meritoque æstuaria sive vaporaria vocamus ea in quibus lavamur loca, si cum iis quæ Thermas nuncupavimus, comparentur. Sed neque ullæ aliæ nationes Europæ balneis utuntur Gallico more, ut egressi in lectis decumbant, nec Itali, nec Bohemi, nec Germani, nec Pannones. Post Turcicas Thermas, nullas proximiùs ad balinearum antiquarum rationem accedentes comperimus quàm Germanorum: nam æquè frequenter ferè lavant atque Turcæ. Sed illud nobis mirum visum, quòd apud Helvetios, pudicæ matronæ promiscuè cum viris tam exteris quàm notis Thermas ingrediantur, tametsi pudenda velo tecta habeant: quia tamen consuetudo apud illos ita invaluit, nihil fœdum istîc perpetrant, licet nudæ feminæ conspiciantur.

Præfatione Lib. 1.

Qua ratione feminæ sincipitis capillos & supercilia, viri autem senes barbam nigro colore inficiant.

CAP. XXXV.

DIVERSA porrò ratione fit ea mixtura qua Turcicæ & Græcæ mulieres supercilia sibi inficiunt. Magis vulgarem autem, quæque feminis apprimè nota est, didicimus. Æris usti laminulam, quam Itali vulgo *Feretto d'Espagna* appellant, unam aut alteram drachmam pendentem, leniter in ferrea pala confricant, ut in pulverem convertatur: huic pulveri gallam omphacitin superpositam calido, sed non candente, ferro premunt, ut eo calore dissolvatur; deinde aquæ tribus vel quatuor guttis insperfis, calefacto

denuò ferro, identidem eam compreſſionem repetunt, donec galla omnino diſſoluta pulveri commiſceatur. Ea mixtura atramentum nonnihil denſatum æmulatur, cujus pauxillum bacillo, penicilli inſtar formato, ſumentes mulieres, ipſæmet ad ſpeculum ſibi ſupercilia tingunt, & reſiccari permittunt. Id quinquies aut ſexies repetitum, ſupercilia talpæ pilis magis atra reddit: tandem madido lineo panno confricantes, nigredinem cuti inhærentem tollunt. Pleræque Peroticæ feminæ & puellæ Græcæ ſupercilia ruſinate tollunt, deinde paulo ſupra ſuperciliorum radices, eâ mixturâ ſeſe in arcus formam tingunt, ut ſupercilia incurva appareant. Procul aſpicientibus elegans id videtur: at fœdum iis qui è vicino loco attentiùs obſervant. Ceterùm recentiorum inventum id non eſt, ſed jam à multis ſeculis uſurpatum, ut fuſiùs ſequenti capite demonſtrabimus.

Elegantis formæ ſecundum Græcos commendatio.

CAPVT XXXVI.

CVM Græci inſignem formam extollere volunt, ſublatam manum in latus inclinant, pollicisque & indicis extrema conjungentes, orbem faciunt; quaſi indicare velint, ejus, de quo ſermo eſt, oculos tam grandes eſſe. Vetus illud eſt à Græcis auctoribus muliebris formæ judicibus celebratum, qui inſignis formæ feminas unicâ voce πλατυοφθάλμους appellârunt, hoc eſt, amplis oculis: propter elata nimirum ſupercilia, quæ latæ & amplæ faciei gratiam conciliant. Pari ratione cùm viri alicujus robuſti formam celebrare volunt, ſimilem orbem oſtendunt, libenterque adiicerent eum oculos bubulis non minores habere. Si quis diligenter obſervet vetera Græcorum numiſmata & ſtatuas, oculi prægrandes promiſſaque coma deprehendentur, præ iis quæ Romanis numiſmatibus exprimuntur.

Vix vllo exercitio utuntur Turcicæ feminæ (rariſſimè enim domo egrediuntur) niſi cùm ſummam ædium contignationem conſtratam conſcendunt, ubi interdum toto die hærent cum ſuis vicinis patrio more canentes. Græcanicæ autem, præſertim Peranæ in cornu Byzantino, plus libertatis quàm in reliquis Turcici imperii oppidis, habent: nam per urbem magnâ cum pompâ incedunt; atque ſi earum mariti paullo opulentiores ſint, adeò fuco infectæ, tantoque ornatu in publicum procedent, ut digitos ad extremos etiam ungues annulis onuſtos habeant, & infinita puſilla monilia è collo ſuſpenſa geſtent, multosque torques aureos, vel etiam adulterinos: quaternis præterea vel quinis cingulis ſericeis, vel aureis, vel gemmis veris & ementitis conſtantibus præcingentur, atque precioſis veſtibus ſericeis inducntur: breviter omnes ſuas opes, oſtentationis gratiâ circumferunt, eodem ferè modo quo novæ nuptæ. Sed ſimili ornatu ſolennibus duntaxat diebus prodeunt.

Creditu difficilia eſſe, quæ Turcici circulatores in publico faciunt.

CAP. XXXVII.

PERINDE atque nos in Europa, petauriſtas & circulatores habent Turcæ, qui ab ineunte ætate edocti, toto vitæ curriculo nihil aliud agunt. Creditu admodum difficilia peragunt, iis qui non viderint: quemadmodum ferreum piſtillum pugno multoties in eadem hora incuſſo confringere. Vidimus qui magnam trabem erectam in humero geſtaret, eamque ſine manuum adminiculo in alterum humerum ſuccuteret, idque ſubinde alternatim faceret ſine intermiſſione. Quini aut ſeni ſimul plerumque conveniunt, opidaque & pagos circumeunt, quando fora celebrari, hominumque frequentiam adfuturam ſciunt: iſtîc occupato aliquo fori loco, mille geſticulationes propalam faciunt, nudis pedibus ſupra acutiſſimos acinaces gradiuntur, bubulos pedes crudos dentibus in partes dividunt, quorum deinde oſſibus dempta carne, tam validè crura & brachia ſibi verberant, ut admirandum ſit; nec verberare deſinunt, donec hujuſcemodi oſſa quina aut ſena ſubſequenter confringant. Niſi ipſi conſpexiſſemus, vix credidiſſemus: & niſi eadem coram illuſtribus noſtræ nationis viris, qui etiamnum vivunt, facta fuiſſent, vix meminiſſe voluiſſemus, ſed illi ipſi rem ita ſeſe habere teſtari poſſunt. Virium autem robori, quali olim Athletæ præditi erant (de quibus Hippocrates & Galenus multa) id attribuere potuiſſemus, niſi alios pleroſque, & inter eos quoſdam corporis infirmi, ſimilia facere obſervaſſemus: eam ob cauſam aliud mihi perſuadere non poſſum, quin fraus aliqua & impoſtura ſubſit. Ceterùm, dum eorum nonnulli has geſticulationes agunt, reliqui adeunt ſpectatores, & ſtipem emendicant. nemo dare cogitur, ſed adeò importunè efflagitant, ut quidam elargiantur: indecorum enim non cenſent, quidpiam emendicare.

Turca-

Turcarum lucta.

CAPVT XXXVIII.

LVCTANDI mos qualis olim apud Græcos & Romanos in usu fuit, etiam nunc apud Turcas observatur. Vix ullum est in ea regione spectaculum quod spectatores majore voluptate afficiat. Luctatores enim nudi sunt, brachis sive femoralibus duntaxat coriaceis oleo delibutis & lævibus, ne comprehendi possint, pudenda tegentibus. Si quis fortè è spectatorum numero (plurimi enim spectandi gratiâ conveniunt) adolescens virium robore celebris, cum alio experiri velit, quispiam ex athletis honorificè illum invitabit, brachasque coriaceas præbebit. Qui circum eos sunt, operam suam offerent, ut eos, dum vestes exuunt, juvent; vestemque aliquam talarem aut pannum lineum attollent, dum spoliantur. Iam parati in palæstram prodeunt; quia verò nudi sunt, brachiaque & reliquum corpus lubrica habent, brachæ angustè femora stringunt, etiam genua usque ad suras arctè comprimunt, magnâ difficultate luctando se mutuo comprehendere possunt: neque quisquam victor evadit, nisi adversarium in dorsum prostraverit, quod difficulter admodum fit: licet enim alteruter in latus vel in genua cadat, adversario adhuc stante, victus propterea non est; nam in hac lucta quacumque comprehendere adversarium licet, etiam per crura: quod si alter alterius manum prehendere potest, summis viribus adversarium prosternere nititur; ille verò ejus conatum eludit. Interdum integrâ horâ ita certabunt, antè quàm alter alterum in dorsum prosternat: nec unquam tædio afficerentur spectatores; tantam voluptatem adfert ea lucta; dubiaque adeò est, ut modò hunc victorem futurum judices, modò alterum. Victus autem non minùs sibi displicet, quàm qui in gladiatoriâ præmio excidisset. Interdum universum corpus oleo perungunt, tuncque lucta magis delectatione afficit spectatores, quia mutua prehensio longè difficilior est.

Turcas imperterritos esse funambulos.

CAP. XXXIX.

PER extentum funem incedere, nuperum inventum non est: multis enim locis veteres auctores ejus meminere: sed nulli peritiores sunt, Turcis, qui à pueris eam artem ediscentes, per omnem vitam exercent. Veteribus χοινοβάται & funambuli appellabantur. Octoni aut deni simul convenientes, equum alunt ad funes & alia impedimenta ferenda, breve enim iter singulis diebus conficiunt: in pagum aliquem pervenientes, amplum aliquem locum deligunt, ubi explicatis suis impedimentis, celsas binas trabes in solo figunt, quibus binos funes alligant, altero longè supra alterum eminente. In superiore autem fune suos ludos non exercent, sed in infimo, per quem interdum seni incedunt, tantaque agilitate sese circumagunt, ut sciuri videantur: per summum funem solùm incedunt qui longâ sese librant hastâ. Hæc omnia publicè fiunt. Cùm verò ex ipsis nonnulli ex fune descenderunt, pecunias à spectatoribus exigunt, adeò importunè, ut vix illis deneganon dubitamus quin præstigia esse existimarent. Sed hæc longo usu à pueritia edocti fa- gari possit. Haud credibilia plerisque viderentur, si omnia quæ faciunt, sigillatim explicaremus: atque si nostræ Europæ rustici quartam eorum partem duntaxat conspexissent, ciunt, quemadmodum petauristæ suos in aëre saltus, Turcis ignotos. Suspendunt se ex capillorum villo quem in vertice capitis gerunt instar feminæ: Omnes autem Turcæ caput radunt, excepto vertice, in quo villum relinquunt, quo Mahumetes eos comprehendere, & à terra sublevare queat in die iudicii. In eorum autem potestate situm est, ut eum villum brevem aut prolixum gerant. Turcæ sibi invicem caput radunt eodem cultello quo cibum concidere solent: nam ita cultri aciem intendunt, ut novaculæ instar radat: tonsoribus tamen non carent, qui pro regionum varietate novacularum aliâ etiam formâ utuntur: nam Syriacæ & Ægyptiacæ, densæ & graves: quarum manubrium incurvum non est, sed extremitatem habet in capitulum conformatam, optimæ tamen (nam ex Damasceno chalybe factæ sunt) aciei.

Turcarum canes; eorumq; venatio.

CAP. XL.

VILLATICI Turcarum canes peculiarem herum non habent: & licet ædes non ingrediantur, tegetes tamen semper in area stratas habent, quibus incubent: atque secundum parietes concava quædam saxa, in quæ offarum reliquiæ, panis, ossaque coniiciuntur, quibus vesci queant. Singuli tuentur eum locum in quo fuerunt educati, & reliquos canes ab illo arcent: fugant præterea silvestres illos lupos apud Turcas vulgares, nomine Adil, nec in pagos ingredi sinunt. Venatici canes nostris magnitudine cedunt, sed eos æquant quos spurios sive hybridas appellamus, villosam similiter habentes caudam, pendentesque aures, ut Cretenses venatici canes: funiculis illigatos tenent, ut nos nostros. Hispanicos etiam alunt ad perdices odoratu persequendas. Aucupandi etiam artem tenent cum accipitre fringillario, cum vulture, cum sacro & falcone: dum verò revocant, houb, houb duntaxat acclamant: dextrâ autem eas aves ferre solent, quibus interdum ova gallinarum dura vescenda præbent in recentis carnis penuriâ. Qui loca incolunt feris frequentia, fulvas persequuntur, atras minimè: etenim (ut diximus) aprugnâ non vescuntur: si quæ verò fulvæ à canibus captæ, quibus abundè sanguis non profluxerit, qui scrupulosiores sunt, earum carne non vescentur: nam, ut antè dictum est, à sanguine & à suffocato abstinent. Attamen ex ea quæstum ut faciant, Christianis vendunt, cùm non ignorent, Iudæis perinde prohibitas esse.

Stirpium in monte Olympo observatarum nomina.

CAPVT XLI.

RELICTO Cotiæo, viam quæ per montem ducit sequuti, in pagum admodum latè patentem inter valles Olympi situm, venimus. Magnam istîc Tragacanthæ, (è qua inquilini gummi, quo nos utimur, legunt) quantitatem observavimus. Postridie jam claro die discedentes, per montem iter fecimus, in quo dumtaxat superando diem insumpsimus. In ipso montis supercilio densam adhuc nivem deprehendimus: ingens enim mediâ aëris regione frigus, nunquam istîc mitescit: eaque est causa, cur in celsorum montium jugis summum semper sit frigus, & nix insidens non colliquescat. Exemplum habemus in Æthiopiæ montibus, quos (licet omnia ejus regionis plana loca ingenti Solis æstu adusta sint) Theophrastus de Myrrha, Thure & Cassia agens, nive tectos esse asserit, uti sunt etiam Libanus in Syria, Spachiæ mons, Ida, & Dictæus in Creta: attamen appianum sive malvaticum vinum in planis vicinis locis frequens colitur: Non igitur mirum est, si æstate in summo æstu, grandinem decidere videmus. Istîc etiam observavimus Sabinam illi quæ à nobis in hortis colitur similem, tantâ copiâ sponte nascentem, ut tumuli ab ea tegerentur: abietes in summam altitudinem attollerentur, sed exiguam præbentes resinam. Sunt etiam nonnullæ esculi, ostriæ, aliæque similes arbores. Piceæ nonnullis silvarum locis satis istîc frequentes sunt; aliud item quercus genus à nostris diversum, quod veteribus ignotum fuisse arbitramur: ejus etenim glandes minoribus fabis majores non sunt. Helleborum nigrum istîc frequens* rubentes profert flores, quo in loco primùm simili flore præditum conspeximus. Ledon

Larix.

item

item à Græco diversum & longè majus. Observavimus præterea alias arbores & stirpes, quas cùm vetere appellatione exprimere nequeamus, aliàs describemus. Per Piceārum & Abietum silvas iter facientes, diligenter observabamus, an Larices conspiceremus: sed neque toto illo monte, neque per Asiam aut Græciam ullam vidimus. Ea propter veteres Græci Scriptores, quales Theophrastus, Dioscorides, & Galenus, ejus non meminere, tanquam ipsis ignotæ, licet nonnihil de ipsius gummi Dioscorides & Galenus egerint. Miror Plinium de Thya agentem, cogitare Homerum Laricis mentionem facere: sed hallucinatur, pro Picea Laricem supponens, cujus iconem hic exhibemus, plenam ejus descriptionem cum reliquis coniferis arboribus daturi.

Vespere in alium pagum inter montes situm divertimus. Postridie autem planè ex monte descendimus, in quo nihil præter peculiare quoddam piceæ genus observavimus, cono auricularis digiti extremitatem crassitudine vix superantes, ferentis, & fruticem quem Brutii vulgò Spina cerisola nuncupant. Planiciem deinde habuimus amplam instar maris æquatam, ubertis admodum glebæ, oriza consitam; multis rivis ex montibus undique delabentibus eam rigantibus, aquâ per cataractas facilè retentâ & emissâ. Cetertim mirum non est, si oriza apud Turcas magno sit in usu, quandoquidem illam meliùs apparare norunt, nostris hominibus: In jusculo illam coquunt, diuque ebullire sinunt, nullo modo agitantes: qui enim, dum ebullit, agitant, corrumpunt, ut nostri Galli, qui ex ejus uncia magnum aliquod fictile implent: quum Turcico more coquendo, integra libra opus esset. Per hanc planiciem ad meridiem usque iter fecimus, ad cujus extremum per fauces quasdam in valles pervenimus, ubi denuò Spinam cerisolam observavimus, & Ephedram rubro semine uti Androsace refertam, ingentis altitudinis: hujus natura Smilaci lævi in Atho nascenti persimilis. Nam si juxta arbusculam primùm adolescentem nascatur, prout illa crescit, etiam attollitur, comesque in crescendo illi fiet, etiam si in immensam altitudinem arbor attollatur. Vidimus enim Platanos non minùs celsas Abietibus in Hæmo monte nascentibus, quæ Ephedram ad summum usque fastigium deduxerant, sine clavicularum (quas ut Smilax lævis quibus se implicare possit, non habet) adminictilo ramis incumbentem: Si verò juxta fruticem aut arbusculam nascatur, humilis manet, nec suprà eam attollitur. Iam antea in Illyrico inter Castelnovo & veterem Epidaurum observaveramus.

* *Elleborum nigram rubente flore, videre non memini; albo autem, semper, qui vetustate quodammodo purpurascit & rubet: qualem forsitan observabat Bellonius, nihil tamen assero.*

Prusa urbs, quæ Turcarum Imperatorum Regia esse solebat.

CAPVT XLII.

In Prusam urbem Regum Bithyniæ olim sedem, quam Plinius ab Hannibale conditam scribit (Intus in Bithynia, inquit, Prusa, ab Annibale sub Olympo condita) maturè pervenimus, istîcque diu hæsimus. Admirabilis est ejus situs: nam ut paulatim incrementum sumpsit, sic per montis accliue sparsa est: muro non cincta, sed Lugduno in Gallia amplior: variis enim locis per montis radices sparsa, convallibus separatur. Cùm Turcici Imperatores Phrygiam subjecissent, nec ulteriùs progredi possent, Regiam istîc sedem constituerunt. Abhinc autem centum annis captâ Constantinopoli, paulatim in Europam penetrantes, Prusa relicta, Constantinopolim Regiam traduxerunt. Attamen Prusa etiam nunc æquè opulenta & populosa est ac Constantinopolis: imò hanc ab illa superari, opulentiâ & habitantium numero, dicimus. Rolandi gladius adhuc ad arcis Prusæ portam pendens conspicitur. Eum Turcæ diligenter adservant: nam vulgus existimat ipsum Turcam fuisse. Prusæ autem opulentia à serico constat: singulis enim annis mille cameli ex Syria & aliis Orientalibus locis serico onusti Prusam advenientes istîc exonerantur, quod istîc apparatum in stamina diducitur, vario modò texitur, & diversis coloribus inficitur: nam vestes ex holoserico variis figuris contexto & diversorum colorum, auro & argento interdum immixto, atque eleganter confectas gestare solent Turcæ.

Turcarum vestes elegantissimè esse concinnatas & consutas.

CAP. XLIII.

Turcarum vestes ex quacunque tandem materiâ, sive lanea, sive sericea, sive è caprarum villis confectâ constent, sericeo filo Prusæ concinnato consutæ sunt, suturâ quodammodo indissolubili. Turcici sartores longè elegantiùs omnia con-

ſuunt Latinis, ut noſtratium opera velut tyronum videantur, ſi cum Turcicis conferantur; adeò concinnè illi omnia conſarciunt, ut vix futuræ apparcant: in ſummâ, in ſuis operis nihil quod reprehendi queat, admittunt.

Ephippiarii, & ſutores Turcici.

Cap. XLIV.

SVTORES atque ephippiarii adeò nitidè & diligenter omnia ſua conſuunt, ut meliùs id fieri nequeat: ſuum ſetis non utuntur, ſed acubus longis tereribus cuſpide carentibus, & nonnihil incurvis; nec filum quo conſuunt, pice inductum; ſed cerâ ſtamina ſericea, quibus ſolis utuntur, inficiunt, foraminibus primùm ſubulâ factis. Turcarum cùm magnatum, tum ruſticorum cothurni, anteriore & poſteriore ſoleæ parte ferreis clavis muniti ſunt. Imò ipſius Imperatoris & Baſſarum, feminarum, puellarum & puerorum omnes cothurni perinde ferrati; nec, aliquâ in parte rupti, unquam reparantur (nulli enim iſtîc cerdones) quemadmodum nèc corrupta ephippia. Equorum etiam antilenæ & poſtilenæ, reliquaque coriacea ornamenta fericeo filo conſuta ſunt.

Fabri ferrarii Turcici.

Caput XLV.

FERRARII fabri Turcici nunquam follibus utuntur, nec carbone egent, fornacibus enim carent. Eorum ferreæ ſoleæ vix dimidium Europeæ ſoleæ pendent, neque eorum binæ ſoleæ plus materiæ requirunt quàm una externarum gentium. Soleas * ferreas magnas & parvas jam complanatas, nondum tamen pertuſas, emere ſolent: has deinde ut equorum pedibus conveniant, ſedentes noſtratium ſartorum more, hoc eſt, cruribus decuſſatim compoſitis; malleo ſupra incudem accommodant, deinde chalybeo ſtilo bene temperato perforant, alioque quadrato, bonæque acici, pugione foramina pro arbitrio augent. Hæ ſoleæ uncos non habent; quia equos exercentes, nunquam eos in girum alternis verſant; præterea clavi quibus ſoleas adfigere ſolent, oblonga craſſaque habent capita, inſtar columbacei cordis. Cùm autem equi gradatim incedere ſoleant, per ſemeſtre integrum calceandi non ſunt: quæ conſuetudo cùm admodum laudabilis ſit, de Turcarum in bello gerendo commoditatibus agentes, eam minimè præterire debuimus. Equi pedem ad ferream ſoleam applicandam repurgantes, eum in fornicem non excavant, noſtro more ferramenti conciſorii aciem protrudendo, ſed eum complanant, ferreo inſtrumento palmum lato, cujus acies verſus manubrium obverſa eſt, attrahendo. Eorum item habenæ exiguo admodum freno præditæ ſunt: ſtrigiles verò tametſi dentatæ ſint ut noſtræ, manubrio carent.

* *Simile quidpiam per Hiſpanias, dum illas anno Dominicæ nativitatis* M. D. LXIV. *perluſtrarem, obſervabam, præſertim in vetere Caſtella. Ferreæ etenim ſoleæ, magnæ, parvæ, mediocres, è Cantabris, apud quos laudatiſſimæ ſunt ferri ſodinæ, ruditer conformatæ per univerſam Hiſpaniam diſtribuuntur. Ferrarii deinde fabri, qui ſuas officinas plerumque ante ædes ſub ſubgrundiis habent, ſine ignis adminiculo iſtas ſoleas ad equorum, qui calceandi adducuntur, pedum formam ad incudem malleo accommodare & complanare norunt, ſæpe etiam ad Solis radios, & ſolearum foramina pugione ſive ſtilo peculiari auctiora facere: exigui autem ſunt ponderis iſtæ ſoleæ, adeò tamen temperatæ & durabilis materiæ, ut bis aut ter duntaxat in anno calceandi ſint equi, ſive muli, etiam meritorii, quo rariſſimè feriari ſinuntur.*

Turcici laniones: & lapides qui in bubulo felle inveniuntur.

Caput XLVI.

LANII Turcici aliarum nationum lanios in concinnandis carnibus agilitate longè ſuperant. Et ubicumque ſunt, jugulato bove, extisque exemptis, fel obſervare ſolent, an lapidem contineat; nam plerumq. innaſcitur lapis ab Arabibus Haraczi nominatus, cujus facultates ab Avicenna ſigillatim ſunt deſcriptæ. Iudæi longè pluris æſtimant hujuſcemodi lapides quàm Turcæ, qui Iudæis ſaniores, illo magnoperè non indigent. Iudæi magna ex parte ineleganti colore ſunt prædiți, & regio morbo laborant, naturaque taciturni ſunt & melancholici, non modò in Turcico dominio, ſed etiam in Germania, Italia, Gallia & Bohemia. Apud Turcas viventes, nullum præſentius remedium adverſus eum morbum norunt, Haraczi lapide. Quod adnotatum voluimus, ut quem hæc legere continget, lanios ſuæ regionis admoneat de perquirendo eo lapide in bubulo felle. Non invenitur quidem in omni felle: ſed in decimo quoque forſitan invenientur bini aut tres ejuſmodi lapides. Arieti aut capræ cutem detracturi, ſanguinem prorſus

ſus exſtillare ſinunt (nam ab omni ſanguine abſtinent) integrâ adſervatâ ad utrem liquori aliquo imponendo idoneum. Apertâ deinde alvo, tenue inteſtinum, qúa inferiori alvo adhæret, abſcinduut; deinde ad alteram illius extremitatem craſſo inteſtino inhærentem connectunt: poſtea minora inteſtina eximentes, & pinguedine liberantes, ex unco ſuſpendunt in eum quem dicemus uſum. Carnes libratim vel ad pondus vendunt, ut & alia omnia; & ita præſcindere norunt, ut ſingula fruſta aliquid oſſium contineant. Quicumque Turca bovem ſive vervecem venalem habens, lanioni non venundabit, ſed ipſemet ad officinam deducens, à lanio jugulari, & omnia apparari curabit, perſolutoque illi præmio, ipſe carnes vendet, & earum pretium recipiet. Hæc tamen conſuetudo non perpetuò obſervatur. Nam & lanii armenta emunt in pagis & publicis foris, quorum deinde carnes ſigillatim in ſuis officinis venundant.

Arcuum Turcicorum nervi, & teſtudinum fides.

Cap. XLVII.

Sub veſperam ergo adveniet aliquis corbem dorſuariam geſtans, & laniorum tabernas obibit, excepturus inteſtina eo die reſervata; quæ deinde iis qui nervos & fides faciunt, tradit. Arcuum autem nervos, quorum frequentiſſimus eſt uſus, apprimè conficere norunt: omnium enim arcuum apud illos nervi ex inteſtinis conflati ſunt. Omnis etiam generis fides conficiunt, easque admodum exiles: imò etiam neten, tam acutum quàm noſtrates reddentem ſonum, licet non adeò argutum; quia ex tribus nervis contortis conſtat: poteſt tamen aliarum penuriâ teſtudini Venetæ inſervire. Ejuſmodi netes varii generis, variorumque colorum reperiuntur, rubri, veneti, viridis, flavi, & albi: nullusque eſt inſtitor qui eas & reliquas fides venales non habeat, etiam per uniuerſum Turcicum dominium, easque frequentiores quàm in Europa. Cujus rei hæc eſt ratio. Turcæ quatuor teſtudinum cavarum & lyrarum genera habent; quarum alterutras plerique pulſare norunt ſuo more, etiam ruſtici; quod neque in Gallia, neque in Italia vulgare eſt.

Teſtudo cava; & concentus Turcarum.

Cap. XLVIII.

Alicvi de veterum Muſicis inſtrumentis quidpiam conſcribere volenti, ea quæ per Græciam & Turcicum dominium conſpiciuntur, ampliorem illi materiam ſuggererent iis quæ tradita habemus. Tibiis etiam utuntur Turcæ, Germanicis ferè ſimilibus, ſex foramina ex ordine poſita habentibus, ſed duos cubitos longitudine ſuperantibus. Cum difficultate autem inflari poſſunt: nam os habent ab omni tibiarum Europæarum genere diverſum; ſupremum enim foramen ipſam fiſtulam penetrat; cantando plerumque inflari ſolent per amplum extimumque foramen, ſed exiguâ admodum, noſtro judicio, harmoniâ. Iam diximus Turcas inflare tibias noſſe, tympana pulſare, lyras, panduras, & heptacalamos: ſed & varia cavarum teſtudinum genera habent, quarum maximæ octo fidibus præditæ, eæque craſſæ admodum, cervice utcunque longâ, rectâ, multas tactus diſtinctiones habente; cumque illius fides noſtris comparandæ non ſint, ejus etiam harmonia ad noſtram non accedit. Alterum genus mediocris magnitudinis, magis vulgare eſt, ſeptem fidibus præditum, ut noſtra Lyra, diverſi tamen ſoni, majoris harmoniæ, & quod difficiliùs pulſari poteſt, ad Turcicas & Græcas ſaltationes admodum idoneum: hoc, nauticum genus hominum, præſertim palameriti à Græcis vocati, quales Peloponneſi, Eubœæ & inſularum maris Ægæi incolæ, frequentiùs utuntur quàm qui in continenti Aſiæ habitant: tactuum nullas diſtinctiones habet ut lyra: iis tamen adnexis pro lyrâ uſi ſumus: habet etiam neten poſt hypaten collocatam, quæ ad octavam netes anterioris intendi poteſt; brevior enim eſt, paxillumque habet ad infimæ cervicis latus infixum. Tertium genus minus eſt ſuperioribus, oblongâ duorum ferè cubitorum cervice, & multis tactuum ordinibus diſtinctâ; tribus duntaxat fidibus conſtat; cujus ideam commodiùs exprimere nequeo, quàm culinario cochleari propoſito, cujus manubrium oblongum & quadrangulum ſit: id quoniam magnâ facilitate pulſari poteſt, vilisque eſt pretii, paſſim ab omnibus uſurpatur, & pennâ ejus fides tanguntur. At maritimum illud genus nullâ tactuum ſerie diſtinctum, pulſari poteſt, vel fides pennâ tangendo, vel ſummis digitis eas prehendendo, quemadmodum apud nos cavæ teſtudines & lyræ: id genus ex Sabinæ illius quam in Tauro monte obſervabamus ligno, nunquam ſe findente, factum eſt:

media tabulati pars eodem ligno conſtat; altera ex piſcis cujuſdam pelle confecta eſt, varia obtinentis nomina: nam à veteribus & Ariſtotele Hyena piſcis & Silurus dictus eſt; Græci hujus ætatis Glanion appellant: ponticulus fides ſuſtinens pelli illi inſiſtit. Inveniuntur ejuſmodi teſtudines ex criſpa materia confectæ, quæ plus quàm ſex aureis æſtimantur: & nonnulli tamen nautæ eo precio comparare non verentur. Turcæ porrò reliquas nationes ſuperant, vermiculatorum, ſegmentatorúmve operum in marmorea, vitrea, ſive lignea materia conficiendorum induſtria. Videas interdum pyxidulas aurifabrorum viginti ducatis æſtimari. Vitreæ Cairi & Conſtantinopolis feneſtræ vermiculato fragmentorum vitri diverſorum colorum opere conſtant, conformata primùm ex gypſo area, cui deinde vitri fragmenta applicant: eaque conſuetudo ab Arabibus ad Turcas tranſiit.

Turcas latrunculorum ludum adprimè callere: magnumq; uſum gummi tragacanthæ apud illos eſſe.

Caput xlix.

In Latrunculorum ludo Turcæ ſunt induſtrii, eoque maximè delectantur: interdum enim totum diem ludendo traducunt, ea de cauſa latrunculos, alveique loco telam pictam, ſemper circumferentes. Admodum illis convenit hic ludus: nam cùm humi ſedeant otioſi, facilè ludendo totum diem impendere poſſunt: eburneis nonnunquam perſonis ſcalptura expreſſis reperiuntur: ſed ea quam Reginam nos vocamus, carere nobis viſi ſunt, aliamque ejus loco ſubſtituere.

Pruſæ hærentes, obſervavimus gummi tragacanthæ uſum adeò iſtîc eſſe frequentem, ut ſingulis annis plus quàm quattuor millia pondo abſumantur, ad lævorem ſerico conciliandum. Nam Aſiæ minoris ruſtici, lucri cupiditate illecti, per Myſiam, Phrygiam, Gallogræciam, & Paphlagoniam gummi illud legunt, & Pruſam deferunt, ubi illicò præſente pecuniâ redimitur. Hallucinantur qui ex Creta Venetias deferri ſcribunt. Gallæ etiam genere utuntur Veteribus ignoto, in Terebinthis naſcente, cujus libro primo meminimus, valde commodo ad ſericum quovis colore inficiendum; hujus plus quàm ſex millia pondo ſingulis annis inſumũt. Concavæ ſunt eæ gallæ, Romanarũ Gallarum magnitudine, innaſcentes Terebinthi maris foliis, vere colligendæ, alioqui in oblonga & ſemipedalia interdum cornicula excreſcũt. Tres Pruſæ vulgares ſunt linguæ, Hiſpanica inter Iudæos, Græca, & Turcica, quæ magis uſitata eſt. Iſtîc etiá ſunt nonnullæ Arabicæ, Armeniacæ, & Italicæ familiæ. Veneti & Chii ſuos iſtîc Inſtitores alunt. Duplici via Pruſam Cõſtantinopoli perveniri poteſt; mariná, vel per continentem. Per continentem quinq. dierum iter eſt; per mare autem biduo aut triduo pervenitur: nam Pruſa à Propontide dimidii diei itinere duntaxat abeſt. Appellitur in ſinu Nicopolis veteribus dicto ad pagum Montaneæ nomine, à quo nunc is ſinus appellationem ſumpſit: locus verò eſt malè fidus navigiis, quia portu caret: propterea illicò in ſiccũ remulco ſubducuntur, ne tempeſtate à ventis excitata affligantur. Ejus pagi incolæ Græcè loquuntur, bonique ſunt vinitores. Caloierorum iſtîc eſt monaſterium. Turcarum Imperator binas liburnicas perpetuò habet, à Ianiſſaris mancipiis actas, quæ ſingulis diebus Mercurii (niſi tempeſtate impediantur) ſolvunt, altera ex Montanea Conſtantinopolim, altera è Cõſtantinopoli Montaneam, & eos qui è Conſtantinopoli Pruſam proficiſci cupiunt, vel contrà, vehere ſolitæ. Eæ liburnicæ ex Montanea ſolventes, nivem ex proximo monte, Olympi appendice, delatam tranſvehunt Conſtantinopolim. Sunt enim

Caucalis.

enim istîc onerarii equi constituti, qui nivem è monte deferant, qua bidui spacio liburnica impleri potest. Quotquot utrumque Hellesponti & Propontidis littus accolunt, ferè piscatores sunt, Græco sermone utentes. Istîc observavi rusticum herbas domum referentem, inter quas erat à veteribus Caucalis nuncupata, ille Cafcalitra nuncupabat: cujus cùm iconem in recentiorum Herbariis non conspexerim, illamque ad vivum expressam habeam; hoc loco proponere volui: eâ crudâ vescuntur in acetariis, uti Lampsanâ.

Tandem Constantinopolim regressi, per Domini d'Aramont, qui Turcarum Imperatorem in expeditione Persica sequutus erat, absentiam, ab ipsius Vicario viro nobili Biturige, cui nomen Iacobus de Cambray, non minùs humaniter excepti fuimus quàm antea à prædicto Domino d'Aramont. istîc multos qui cum Domino de Fumet advenerant, sed Constantinopoli restiterant, invenimus: nam præter nobiles viros quos recensuimus, egregiè litteratum virum Iustum Tenellum adduxerat, quem Rex Franciscus litterarũ Restauratot expresse eò ablegaverat, veterum codicum Græcorum cõquirendorum, ut diximus, gratiâ.

Flores quibus Turcæ delectantur, eorum horti: & variarum rerum apud eos experimenta.

Caput L.

Floscvlis elegantibus maximè delectantur Turcæ; atque illos magni faciunt, etiam inodoros. Nos oblectamur florum & herbarum odoratarum commixtarum fasciculis: Turcæ earum quidem obtutu gaudent, sed unicum florem, non plures simul mixtos, habere gestiunt. Ac licet eorum varia genera simul habeant, singulos tamen separatim in cydaris suæ voluminibus gestant. Opifices plerumque variorum colorum flores in vasculo aliquo aquâ pleno, ut eorum elegantia diutiùs conservari queat, ante se ponere solent. Non minorem etiam quàm nos in colendis hortis adhibent Turcæ curam, nec minùs diligentes sunt in conquirendis arboribus exoticis, si præsertim elegantibus floribus sint præditæ, nullis in eo studio sumptibus parcentes. Arbores in suis hortis alunt Amygdalæ magnitudine, quas Græci vulgari linguâ Kromadà appellant, Turcæ [a] Cromadia, quasi dactylos; edulis enim earum est fructus, folium Adrachnes. Alunt etiam fruticem hederæ foliis, perpetuò virentem, [b] floribus violaceis, pediculum oblongum ambientibus, & caudæ vulpinæ crassitudinem æquantibus, quâ de causa Turcæ eum sua lingua vulpinam caudam appellant. Lilia [c] rubra istîc in omnibus hortis vulgaria sunt; à nostratibus autem differentia, quorum flores albis liliis similes sunt; illorum folia arundinacea sunt, radices graminis, sed longè crassiores. Plerique exteri navibus Constantinopolim appellentes, radices advehunt stirpium elegantes flores proferentium, non ignari se ex illis quæstum facturos. Cùm aliàs diximus Græcos herbas negligere non edules, Turcas non comprehendimus, qui nunc Græcos superant in nominibus tribuendis; nulla enim est herbula, modò eleganti flore sit prædita, cui vulgari suâ linguâ nomen non imponant. Inter reliquas magni faciunt Carthamum, non modò odoris causâ, sed oculorum recreandorum gratiâ, quodque capite sit veluti arte compacto. Mira habent Turcæ variarum rerum experimenta. An non singulare quidpiam, medicamentum inveniri somnum statim concilians quiescere non valenti? Sumpta ergo apud aromatarios (pharmacopœis enim, ut diximus, carent) pro dimidii aspri precio Tatoula, illi qui vigiliis torquetur, exhibent. Tatoulà autem nihil aliud est quàm Nux [d] Methel Arabibus dicta, Græcis Solanum somniferum, quam sponte nascentem in planis Hiericuntis apud Helisæi fontem reperimus. Iovius de Selimo Imperatore agens, scribit illum vesci semine quodam solitum, quod animo voluptatem adferret, & rerum quæ molestiâ animum afficiunt, memoriam tolleret: ignorare tamen quale id semen, nisi fortè sit Nepenthes. Nos autem observavimus Turcas palam vesci semine istîc in omnibus foris venali, stirpis Harmala, quæ Rutæ silvestris genus est (de qua libro secundo egimus) passim in agris & inter sepes istîc nascẽs, apud nos verò minimè.

Dum eorum stirpes observare cupimus, sæpiùs ipsorum hortos ingressi sumus: sed nullum vidimus magis singularem & elegantiorem eo qui à Venetis Patauii colitur, cujus auctor fuit Daniel Barbarus, Patriarcha Aquileiensis, magni vir iudicii & insignis eruditionis: ab eo deinde secundum in nostra Gallia apud D. Maurum non procul Lutetiâ Parisiorum. Mespilus Aronia, & Pruneola ferens arbor frequentes sunt per Constantinopolitanos hortos: reliquas etiam arbores fructiferas, ut Amygdalas, Persicas, Malos, ab ipsis diligenter colijam diximus.

[a] *An Cromadia,* Trebison kurmasi, *sive* Lauro-cerasus *est, cuius historiam Lib. I. variorum plantarum describo? Ipse tamen Bellonius Libello De neglecta cultura problem.* XXI. *distinguere videtur.*

[b] *Si Bel-*

[b] *Si Bellonius per fruticem perpetuò virentem, Lilac Matthioli, sive Syringam flore caruleo intelligit, hallucinatur: nam deciduo est folio; perpetuo sanè nunquam observavi.*

[c] *Lilium autem eius rubrum, Liriasphodelum puniceum nostrum esse arbitror.*

[d] *Dispiciendum an Tatoula non sit Garciæ & Christophori à Costa* Datura, *quæ C. V. Fabio Columnæ Solanum manicum.*

Stellæ animalibus per Thraciam noxiæ: tum quorundam animantium atque plantarum in Ponti littore collectarum, & in foro Constantinopolitano conspectarum, nomina.

CAPVT LI.

CERTO quodam anni tempore, ovium greges in agris pascentes, noctu sub dio relinquere non audent Turcæ: quia, ut ipsi asserunt, binæ sunt stellæ (quas proprio nomine appellare norunt,) Iulio & Augusto noctu apparentes, illis planè verticales; quarum splendorem si oves, caput attollentes, conspiciant, intereunt: sin eo tempore sub tecto adserventur noctu, nullam noxam patiuntur. Rem ita sese habere, experimento indubitato se didicisse affirmant. Hæc autem per universum Turcæ dominium non accidunt, verùm nonnullis duntaxat Thraciæ locis. Eam ob causam, nunquam nisi eo tempore ovium greges noctu sub tectum agunt, ne hieme quidem. Pleræque aliæ provinciæ, harum observationum imperitæ, maximo interdum damno affectæ ex gregis interitu, ejúsque causam ignorantes, veneficarum præstigiis se id damnum accipere arbitrantur: quod Virgilius in suis Eclogis innuere videtur. Nos verò id primùm Constantinopoli intelleximus ab his qui certo quodam pretio lanionibus oves præbere soliti, eâ de re conquerebantur. Quod postea verum esse deprehendimus. Etenim cum viperario Turca secundùm Ponti littus iter faciens, ovium greges sub tectis delitescere conspexi; causam scisitatus, tametsi pastores ignorarent, responderunt tamen, reliquo tempore sub dio versari solere; verùm si tum temporis noctu foris relinquerentur, eas morituras.

Sequentes porrò stirpes in itinere observavimus; cistum cum hypocistide ejus radicibus adnascente frequentem, sparthii tria genera, periclymenum, aphacen, androsæmon frequentissimum, quod Itali Cecilianam nominant, omnis generis plantagines, linariam, lampsanam, millefolium odoratum, lagochimeni, chondrillam, malvam silvestrem & pleno flore, prasium, marrubium, chrysanthemum edule, chamæmelum, cedri pumilæ duo genera, juniperos pumiliones, arbutum, platanum, corylum, hederam, sambucum, delphini etiam sceleton suis adhuc ligamentis connexum in littore, smilacem asperam, corrudam, trifolium mœnianthes, caucalidem, fœniculum agreste, terebinthum, nerion, prunum silvestrem, eupatorium Græcorum, teucrium, androsacen, armoraciam, urticas, aspalathum, agourupes, aron, bellidis duo genera, consolidæ genus radice orbiculari, incolis Sterouli dictum, pimpinellam, galiopsim, calamintham, origanum heracleoticum, hippurim, buphthalmum, hippolapathum, helleborum nigrum, filicis duo genera, papaver silvestre, hyacinthi tria genera, conyzas duas, majorem & tertiam, orchides, violas, ericam, ferulam, sua ova edulia ferentem, hyssopum silvestrem, meum, symphytum flavo & albo flore, lupulum, asclepiadem, cynoglossum, calendulam agrestem, ulmum, chamædryn, colchicum, carduum benedictum, sideritin, oxalida, quercum, laurum, helxinen, cichorium, rosam silvestrem, convolvulum, stachyn, asperulam, oxyacantham vulgo creditam, styracem, chamædaphnen, anchusam, lycopsin, alaternum, thalictrum, chamæiridem, tria tithymali genera, marem videlicet, myrsinitem, & helioscopium, ornithogalum, populum nigram, & lybicam, castaneam, alnum, rhus coriariorum, pulegium, sorbum torminalem, quam Galli *Alisier* appellant, evonymum, anabasin, verbenam peristereon, aceris duo genera.

Viperarius porrò quem comitem habui, licet Turca, quos invenimus serpentes vulgari Græca appellatione exprimere potuit, uti inter reliquos dryinum veterum, quem dendrogailia nunc vulgò appellant, dictione ad veterem nonnihil accedente: nullum alium serpentem in majorem molem excrescentem, & sibilum majorem emittentem, cognovimus. Eum tam magnum aliquando invenire memini, ut sacco impositum rusticus per duo milliaria ferre nequiverit, quin quiescendum illi fuerit: illius exuvium fœno repletum, crassi alicujus viri crus magnitudine æquabat. Hujusmodi atque aliorum serpentum, avium, animaliumque terrestrium exuviis, stirpibus item integris & rariorum plantarum seminibus, atque marinis multis rebus ingentem capsam plenam, in navem onerariam Genuensem, cui nomen la Delfina, intuleramus, ad Dominum Vivaldi pertinentem, cui præerat quidam Franciscus Brusquet, eam in Angliâ exoneraturus, sed illâ à piratis interceptâ, &

Argeriam

Argeriam perductâ, nobis omnia perierunt. Tanta portò est inter serpentes vivos affinitas, ut vix discerni queant: nihil igitur mirum, si eorum icones atro duntaxat & albo colore expressæ, adeò similes sint. Hæc tamen genuina est dryini pictura.

Dryinus.

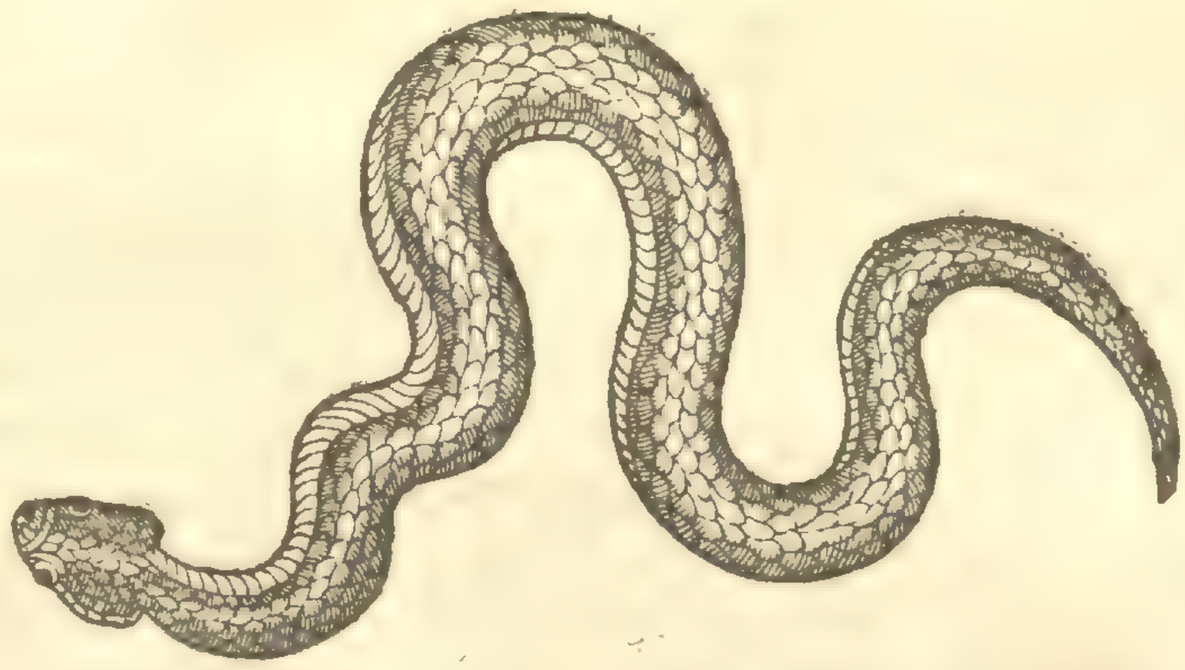

Serpentem etiam invenimus callum instar tuberculi in fronte habentem, qui nostra opinione veterum Aspis est, mihi admodum rarus visus, tametsi jam antea apud Brutios in Italia eum conspexissemus. Ut autem Cerastes supra oculos, binos callos elatiores habet; sic unicum hic; coloreque Amphisbænam æmulatur. Iam de Ceraste in secundo libro egimus, nunc illius tamen iconem hîc exhibere libuit; ejus pleniorem historiam, tum reliquorum serpentum, cum iconibus, duobus libris quos illis dicavimus, daturi.

Cerastes.

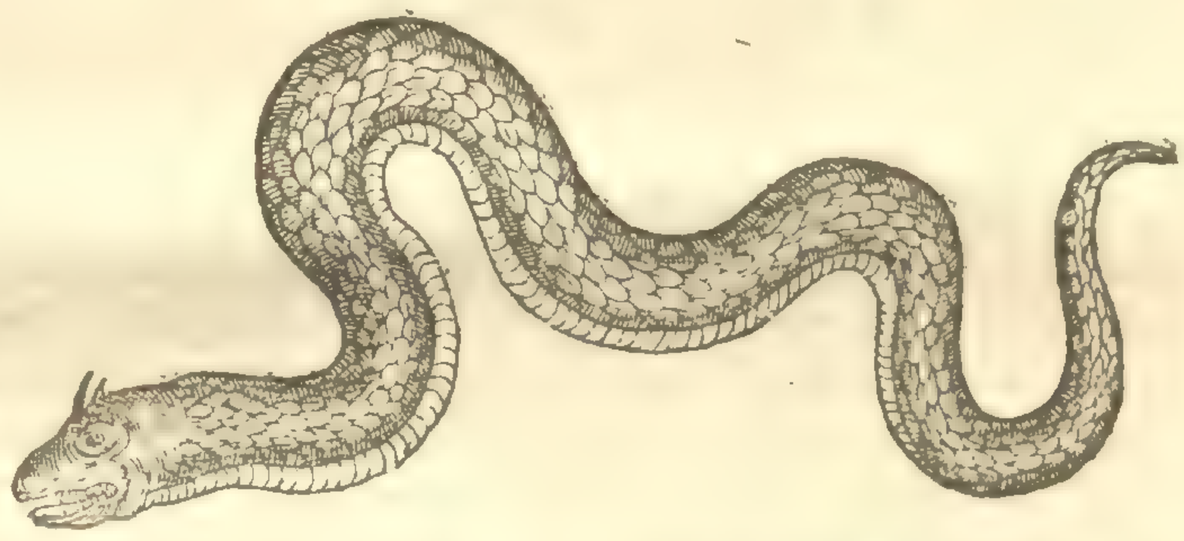

Salamandras præterea ubique ferè vulgares, quas nostri Sours, Pluvines, & Mirtils appellant, & Phalangia invenimus. Redeuntes autem secundum maritimam oram, & ad Bospori fauces pervenientes, ubi Propontidis caput est, altiore vicino monte conscenso, aucupem reperimus, accipitres prætervolantes capientem, eo quo referemus modo. Mirum autem nobis videbatur (mensis Maii initio, quo tempore omnes aves suos nidos obsidere solent) tot milvios & accipitres ex Ponti Euxini dextro latere subsequenter advolantes, è longinquo quantum oculorum acies penetrare poterat, conspicere. Magnâ industriâ auceps eos capiebat, nunquam aberrans. Aream binos aut tres passus à dumo distantem complanaverat, quadrangulam, binos passus in diametro habentem, in cujus singulis lateribus ternas virgas pollicaris crassitudinis, & humanæ altitudinis terræ infixerat, quarum singulæ quà aream spectabant, crenam habebant, cui alligatum erat rete ex tenui filo viridi contextum, & humana altitudine extensum: in media area fixerat bacillum cubiti longitudine, cujus summo funiculus alligatus ad aucupem usque ponè dumum latentem perducebatur; cui etiam funiculo, multæ alligatæ aviculæ grana in areâ depascebant; has attracto funiculo volitare compellebat, simulatque è longinquo accipitrem advolantem à Ponto Euxino animadvertebat: accipiter acutissimâ oculorum acie præditus aviculas depascentes conspiciens, & magno impetu in eas irruens, reti se intricabat: hunc auceps illicò capiens, ejus alas in lineum pannum ad eam rem paratum usque ad commissuram immergebat; deinde colligatis extremis alis cum coxis & cauda accipitris, obductisque illius oculis, humi jacere sinebat, commovere enim se non poterat. Imaginari nescimus unde tot advenirent accipitres: nam duarũ horarum spacio quo istîc subsitimus, plures triginta cepit; sic ut existimem centenos ab unico homine capi posse uno die.

Ceterùm qui herbas Constantinopoli venales in foro proponunt, pleraſque habent, præsertim novo vere, nobis ignotas, & nullius apud nos usus; qualis est lampsana, vulgò Lapsana ipsis appellata: quam in caulem abeuntem, & florere incipientem, Vrouves nuncupant: hæc cruda degustata, raphanum sapit; cocta verò, amara redditur. Eleoselinon diligenti culturâ dulce reddunt, eoque crudo in omni ferè pastu vescuntur, Selino appellant: nostrum verò Selinon hortense, Macedonico. Venales etiam proponunt smilacis asperæ, quam Smilachia vocant, asparagos, boni saporis in acetariis; quemadmodum & Sigilli B. Mariæ asparagi, quod ipsi Embegli melena, corrupta voce ab ἄμπελος μέλαινα, id est, vitis nigra, nominant; Anconitani Tamarou nuncupant. In Turcici imperii urbibus fora celebrantur singulis diebus: nam, ut Constantinopoli observavi, tali loco forum celebratur die lunæ, alio loco die Martis, in Galatâ die Iovis; & sic de aliis; &, si quid in urbe sit rari, iis

diebus

diebus demonſtratur. Itaque dum Conſtantinopoli hæſimus, ſæpiùs eorum forâ adeuntes, pleraque ſingularia ab exteris provinciis advecta conſpeximus, præſertim inter medicamenta quorundam circumforaneorum medicorum, ſummam diligentiam adhibentium ut aliquid rari nanciſcantur, quo publicè propoſito, multi ſpectatum advenientes, aliquid ſuorum medicamentorum emant. Alii ſerpentes proponunt: alii unguenta & radices ſolummodo vendunt, & ſemen contra vermes: ſæpiùs ex Ægypto Conſtantinopolim commeantes. Nam quoſdam Conſtantinopoli agnovimus, antea Cairi conſpectos, à quibus piſcium in Nilo vetſantium nonnullas icones nacti ſumus, quas libro de Piſcibus exhibebimus. Quoniam porrò animal * Tatou, cujus jam antè meminimus, apud illos interdum conſpicitur, delatum tamen ex Guinea & novo orbe, cujus veteres non meminerunt, illius iconem hîc ſubiicere voluimus.

Tatou.

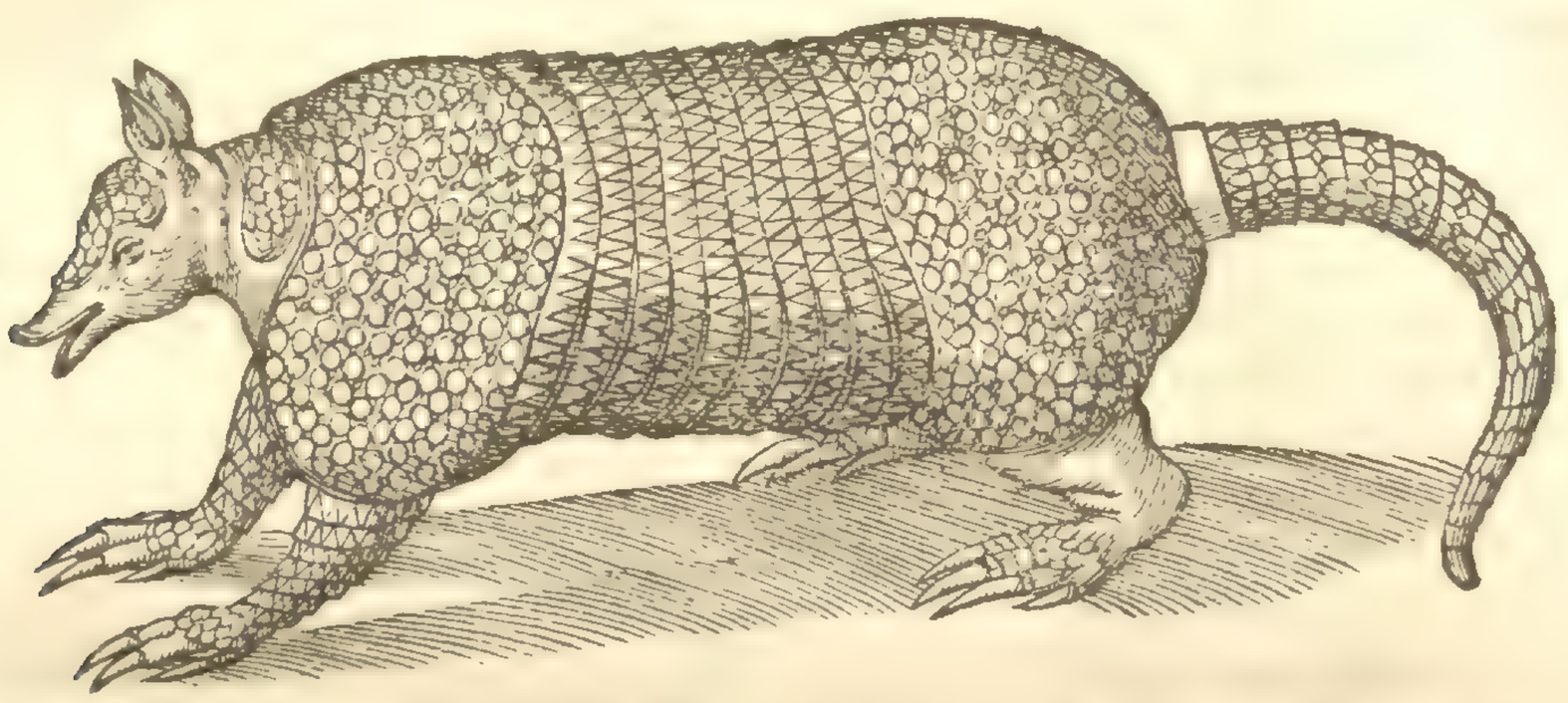

In multorum muſeis jam conſpicitur hoc animal, licet ex tam longinquis regionibus petitum, à natura duro cortice latisque ſquamis armatum, thoracis ferrei in modum, cujus caro facilè eximi poteſt, nullo vitio ipſius formæ illato. Iam illud erinacei Braſiliani genus diximus: nam erinacei modo intra ſuum corticem ſeſe contrahit: mediocrem porcellum magnitudine non excedit; cui crura cum pedibus & roſtro ſimilia habet, & conſpectum eſt in Gallia frumento & fructibus veſci.

Notum eſt Gallis aliud animal nomine *Tartaret* aũt *Tartarin*, cujus hoc loco meminiſſe non abs re viſum fuit, ne dictionum affinitas quem fallat, Tatou cum Tartaret confundendo. Noſtro autem judicio Tartaret eſt Ariſtotelis Simia porcaria, cujus antè mentionem fecimus, cùm de Cairi circulatoribus ageremus. Nonnulli eam Maimon vocant, alii Magot in Gallia. Neque ejus iconem, neque deſcriptionem hîc exhibemus, quoniam aliàs de ea latiùs diſputare volumus; præſertim cùm adhuc controverſia ſit de appellatione Gallica, & aliqui contendant Magot ſive Maimon aliud animal eſſe quàm Tartaret.

Finem porrò noſtris Obſervationibus impoſituri, Lectorem admonere voluimus, ne ægrè ferat, ſi interdum animalis alicujus aut ſtirpis iconem exhibuimus, cujus obiter duntaxat meminimus: nam ſi omnia quorum in hoc libro mentionem fecimus, deſcribenda fuiſſent, ſublata foret omnis occaſio de iis aliàs peculiariter agendi: ubi tamen ea ſeſe obtulit, pro rei opportunitate ſermonem de quibuſdam agentes, vel produximus, vel contraximus. Ceterùm ut exteræ nationes harum noſtrarum Obſervationũ etiam participes fiant, eas aliâ linguâ deſcribere habemus in animo, ſed aliâ methodo & diſpoſitione. Interea ſi Lector ex harum lectione utilitatem aliquam perceperit, gratias agat Illuſtriſſimo Cardinali Turnonio, noſtro liberaliſſimo Mæcenati & Domino, qui in peregrinationes noſtras ſumptus contulit: deinde liberali noſtro, magnanimo, ſapientiſſimoque Regi, qui pro ſua humanitate & benevolentia nobis conceſſit, ut in alumnorum ipſius numerum referremur; poſtremò Domino Franciſco Oliverio Galliæ Cancellario.

* *Qui plura de animali Tatou ſcire volet, D. Nicolai Monardes libellum de Medicamentis ex Occidentali India delatis conſulat, in quo proprium caput illi dicavit, Armadillo id nuncupans; noſtráque in eum ſcholia: tum etiam* XV. *cap. Lib.* V. *noſtræ Exoticorum Hiſtoriæ.*

NEMO unquam de variis rebus agens tam commodè omnia explicare potuit, quin ſeveri, invidi, malevolique Lectores invenerint, quod carperent & calumniarentur. At eos qui hunc noſtrum laborem boni conſulent, oramus, ut ſi alicubi lapſi erimus, nobis condonent.

ADMONITVM *porrò Lectorem volo denuò, Bellonium toto hoc libro, non ſine errore, Piceæ nomine appellare eam arborem, quæ Theophraſto* πίτυν ἀγρίαν, *Plinio, Pinus ſilveſtris dicitur.*

FINIS OBSERVATIONVM P. BELLONII.

ANIMADVERSIONES IN PETRI BELLONII Obſervationum Libros.

QVVM *Bellonii Obſervationum Latinè loquentium potiſſima pars à Typographo iam expreſſa eſſet, tradidit mihi Amicus vir Clariſſimus & eruditiſſimus aliquot in eas-dem Notas, quarum quum pleraque me fugiſſent, & Hebraica, Arabicáque vocabula contineant, operæpretium me facturum exiſtimavi, ut eas ad Obſervationum iam expreſſarum calcem adducerem, ut benevolus Lector illis etiam uti poſſit.*

Prior numerus, paginam; alter, verſum indicat.

Pag. 40, verſ. 20. ἁγίας λαύρας. Sanctæ monaſterium. per ἁγίαν intelligunt virginem Deiparam.

Pag. ead. verſ. 38. ἀλαδιδύα. Cubile maris. propter anguſtias.

Pag. ead. verſ. 39. megalivigla μεγάλη βίγλα. magna vigilia, Gallis, *le grand guet.*

Pag. ead. ver. 43. Protonero Πρωτονέρο. Prima aqua.

Pag. 41. v. 3. Caſtamoniti. Corruptum ex Italico Caſtro munito.

Pa. ead. v. 21. neminé per univerſam Græciam aliqua eruditione præditũ. Imo prorſus contra, Semper Græcia habuit viros longe doctiſſimos uſque ad captam Conſtantinopolim: a quo tempore omnes docti in Italiam confugerunt. Contra in Occidente, omnes erant imperiti propter imperitiam linguæ Græcæ, quam Latini ab exulibus Græcis didicere.

Pag. 42, v. 14. alterum Damaſci eſſe. Nihil falſius. Iſti ſunt tantum Patriarchæ in toto orbe terrarum: Conſtantinopolitanus, Ῥωμαίων πατριάρχης: Antiochenus, τῶν Σύρων καὶ τῆς Μαρωνιτῶν πατριάρχης Alexandrinus, τῆς Κοφθιτῶν πατριάρχης: Armenius, Carolicas; & Papa Romanus, ὁ τῆς παλαιᾶς Ῥώμης πάπας.

Pag. ead. v. 23. ſtatuasque. Nulla eccleſia Chriſtianorũ habet ſtatuas Sanctorum, præter Latinam. Reliquæ Eccleſiæ habent imagines pictas.

Pag. ead. v. eod. & campanis utuntur. Falſiſſimum. ſub toto imperio Turcico nullus eſt uſus Campanarum: imo diſtricte interdicitur. Propterea habent tantum laminas ferri ad concrepandum.

Pag. 52, v. 57. Nam licet Oriens Occidente calidior & ficcior ſit. Eſt ineptiſſima ſententia. Nam differentia caloris & frigoris non pendet ab Oriente & Occidente, id eſt, a longitudine, ſed a latitudine, hoc eſt, quo quæque regio plus diſtat ab æquinoctiali, eo frigidior; quo propius abeſt, eo calidior. Ideo in Occidente ſunt regiones, quæ calidiores ſunt, quam multæ quæ in Oriente. Denique non eſt Oriens, neque Occidens, niſi reſpectu locorum.

Pag. 54, v. 34. metu tamen cur minus ingrederentur haudquaquam impediebantur. Eſt ἀντιλογία ridicula, quam non intelligo.

Pag. 55, v. 2. Aſueſt, ἄσβεστος inextinguibilis.

Pag. 56, verſ. 51. Zax vel Dorx. Legendum ζόρξ vel Dorx.

Pag. 59, verſ. 18. Ceres. veteribus Cranon nuncupatam. Hallucinatio, vel potius error. Nam Cranon eſt in Theſſalia, non in Macedonia.

Pag. 60, verſ. 21. ubi de ſepulchro medici Alexandri agit. Inſcriptum charactere Græco, ſed ex parte corruptum Servianico. Vocat literas Servianas, quæ aliter dicuntur Hieronymianæ: quia Illyriis, Serviis, & Macedonibus perſuaſum eſt, eas literas, quæ hodie ſunt in uſu apud illas gentes, non ſolum excogitatas eſſe ab Hieronymo, ſed etiam ſacra Biblia & novum Teſtamentum, & Liturgiam ab Hieronymo in linguam Illyricam illis characteribus converſa fuiſſe. Ex hac fabula poſſumus colligere quam recentes ſint illæ literæ, & quantum deceptus fuerit Bellonius, qui vulgo credidit ea de medico Alexandri referenti. Nam ſi quis medicus Alexandri ibi conditus fuiſſet, Græcis litteris proculdubio, non recentibus barbaris Illyriorum inſcriptus fuiſſet ejus tumulus. Quis non videt eſſe fabulam anuum & vulgi?

Pag. 61, verſ. 1. Bucephalæ olim Chalaſtrea. Falſiſſimum. Incolarum fabula homini parum literis inſtructo impoſuit, quemadmodum de ſepulcro medici Alexandri. Illi urbi, quæ hodie à Macedonibus & Thracibus vocatur Bucephala, nemo hactenus vetus nomen reddere potuit.
Alia hallucinatio. putat eandem urbem eſſe Bucephalon Plinii & Melæ cum hac Bucephala. Bucephalon Plinii & Melæ ſunt prope Anthedona urbem Bœotiæ. Auxit hallucinationem, quod non ſolum Anthedon eſt urbs Bœotiæ, ſed etiam portus Peloponneſi: item Bucephalos eſt portus Peloponneſi. Itaque hæc omnia inter ſe permiſcuit.

Pag. 62, verſ. 5. Carbachara, ſive Carbaſchara. Nos peregrini male pronunciamus hoc nomen. Non enim Carbaſchara, ſed Karwan Sarai dicendum erat, hoc eſt, Karavanæ domus. Karovana notum quid ſit: eſt commeatus, Comodia peregrinantium. purum putum Arabicum. Sarai eſt Turcicum, & ſignificat domum.

Pag. 63, verſ. 9. Injuralicis. legendum IIIIII. VIRALICIS.

Pag. 69, v. 6. Perinthus eſt Heraclea, non Rodoſto. Quinetiam ipſe Bellonius ab amicis monitus, mutat ſententiam libro III.

Pag. 71, verſ. 21. De inſulis Demoneſis nugatur.

Nam *Συμέωνιον* unam agnoscit Stephanus.

Pag.75, vers. 12. Verba Plinii, ut ipse citat, ac interpretatur, contra eius mentem sunt. Itaque non *dicatum sacris Iudaeorum*, sed *abdicatum* legendum est. Iudæi enim non auderent garum edere, quia ex piscibus non squamatis confectum est. Ideo abdicatum est eorum ceremoniis.

Pag. 77, vers. 7. Cassabou ferire وصب الذريرة hoc est calamus aromaticus. Inde legendum est *derire*, non *ferire*, vel *dherire*, per Dhal.

Pag.ead. ver.8. حمامة Hamame.

P.ead. v.9. Saccharum. deest vox Arabica Essachar

قصب السكر Arundo Sacchari.

P.ead. v.10. Ben album. بان ابيض Ben rubrum. بان خمر

Pag.83, vers. 10. Multum decipitur, quod credat ruinas Troiæ, quæ extant hodie, esse illius Troiæ, quæ bello decēnali oppugnata est à Græcis. Illa enim Troia est Troia Alexandrina, colonia Romanorum. Testis inscriptio, quæ ibi extat.

Pag.84. vers.4. IMPERATOR CÆSAR. Inscriptio vetus quidem, sed supposititia, cuius clausula ineptissima.

Pag.ead.v.7. IMP. CÆSAR. AVG. DIOCLETIANO. Ex eadē incude, ex qua superior, sed longè ineptior.

Pag 85, vers. 20. Ea vero Magnesia non est quæ in Thessalia Mæandro amne alluitur. Tam Thessaliæ potest esse Mæonia, quam Europa Asiæ. Est error calami.

Pag.88, vers. 12. Paxo, olim Ericusa dicta. Falsum. Ericusa alia est, aliæ duæ Paxæ insulæ.

Pag.89, vers. 18. Smyrna dicta fuit. Smyrna urbs longe post Samum est.

Pag.90, vers. 16. sculpturarum diruunt. Falsum. Si quæ vetera monimenta supersunt, ea effugerunt eorum oculos; aut aliquando parcunt literis, quas propter altitudinem loci, attingere non possunt.

Pag.92, vers.41. Italia minime notæ. Imperite dicit Onocrotalum esse ignotum Italiæ. Martialem in eum testem produco:

Turpe Ravennatis guttur Onocrotali.

Et nos scimus Martialem verum dicere.

Pag.94. Hyæna, Civetta. Ineptum. Nihil prodigiosius.

Pag.96, v.21. Pharaonis murem. Pher Phirauni. فار فرعون

pag.97, v.48. Pharus. Verum quidem est à Cæsare insulam vocari: sed adiicit à superioribus Ptolemæis, molibus in mare jactis, ex insula peninsulam factam.

pag.104, v.13. deinde in Turcicum idioma conversus. Falsum. Si quis in aliam linguam converteret, sine ulla spe veniæ vivus comburetur.

Pag. ead.v. 55. Lucium veteribus Oxyrynchum appellatum asserimus. Ridiculū & insignis insciticæ.

Pag. 107. vers.3. Græci vulgari lingua Semiamithos. Certè ita vocatur Hebraicè שְׁמָמִית Prouerb. xxx. 28. Lacertam interpretantur doctissimi Iudæi, & Septuaginta senioribus redditur *καλαβώτης*, hoc est Lacertus. Itaque hoc satis est ad obstruendum os tam aliis Iudæis, quam Christianis, qui aliter interpretantur. Quare Bellonius magnam lucem illi loco Proverbiorum attulit, & omne dubium sustulit, quum dixit à Græcis *σαμάμυθος* vocari. quod satis mirari non possumus.

Pag. 109. vers. 12. Bellonius, qui Cairum & Alexandriam vidit, parum amplitudines illarum urbium consideravit. Nam Cairum duplo majus est Constantinopoli. Constantinopoleos autem ambitus major Lutetiano.

Pag.ead. vers.47. Ex nostro comitatu quispiam quæstionem movit. Nulla est urbs, quæ pro ratione suæ amplitudinis pauciora habeat templa, quam Lutetia, præsertim major urbs. Aio in tota Lutetia tam intra mœniorum ambitū, quam extra, non esse centum templa sive magna sive parva: & Londinum urbs Lutetia longe minor centum viginti parochialia templa habet, præter monasteria & alia templa. Itaque comparatio templorum Parisiensium cum Mosqueis Cairi digna est homine parum in similibus rebus versato. Aiunt Ægyptii reperiri in Cairo vicena & bina millia Mosquearum: non credo tamen, sed ex mendacii magnitudine æstimari potest valde ingentem esse numerum: atque non dubito, quin plures sint Mosqueæ in urbe Cairo, quam sint templa magna & exigua in omnibus Lutetianis & Melodunensibus diœcesibus, quibus si adicerem tertiæ alicujus urbis diœcesim, non mentirer. In hac re se prodit Bellonius non recte observasse magnitudinem omnium urbium, quas vidit, ut etiam ex his apparet, quæ de Damasco & Chalep tradit. In Cairi præsidiis erant anno 1603 decem & octo millia equitum; ex quo æstimari potest, an parva sit urbs.

Pag. ead. vers. 56. Bagdat. Fallitur cum aliis, qui Bagdad putant eandem cum vetere Babylone Semiramia: quum tamen certo certius sit Bagded esse Seleuciam, cujus vicinitate Plinius suo tempore Babylonem quotidie exhauriri scribebat.

Pag. 110.v.14. Cinghi. alibi scribit per S, Singhi, quod rectius est. Est purum putum nomen Æthiopicum ሽንኪ literis Iudaicis שִׁנְקִי Sinki. cujus organi inventrix est Æthiopia, & eo maxime delectatur. à quo etiam quam harpam vocamus, ipsis Msanko dicitur.

Pag. 111. vers.13. nullum Balsami fruticem in Hiericō cultum fuisse. Hanc confidentem temeritatem satis convincunt veteres scriptores Iosephus, Strabo, Plinius.

Pag. ead. vers.48. Falsum à Soldanis Balsamum consitum fuisse. Nam adhuc stante imperio Romano balsameta erant in Ægypto. Claudianus in epithalamio Palladii & Celerinæ:

Gemmatis alii per totum balsama tectum
Effudere cadis; duro quæ saucius ungue
Niliacus pingui desudat vulnere cortex.

Verum quidem est, postquam exaruit balsametum Cairense, tunc Soldanis curam fuisse ex Arabia novelletum sufficere: quod & annis superioribus contigit, quum Bascha præfectus Ægypti curavit alias plantas ex Arabia peti.

Pag. ead. vers.53. Ficus Pharaonis. Tin Phirauni تين فرعون

Pag. 115. vers. 20. Veteres Crocodileam appellarunt. Est hallucinatio. Nam alibi fatetur scincos, non stelliones esse, ex quibus Crocodilea colligitur.

Pag. 116. vers. 50. Magnus error est existimare Sphingem esse ingens illud caput, cujus Plinius meminit. Adeo puerilis error est, ut tolerari nequeat. Nam Plinii Sphinx integra est; altitudo à pectore

sive

five ventre ad ſummum apicem in capite pedum ſexaginta duorum. at hoc de quo Bellonius agit, dumtaxat caput eſt.

Pag. 117. verſ. 12. quem Nero Imperator Segoduni erigi curavit *Rodez* Gallis. infra adhuc nomen Rodez repetit urbis, quæ eſt Segodunum Ruthenorum provinciæ Arverniæ vicinæ. Et quia mentionem fecit Arverniæ, putat Rhodon eſſe Rodez, quandoquidem magnus ille Neronis Coloſſus Soli dicatus illi in memoriam revocavit Solis Coloſſum Rhodi erectum. Mera inſania eſt. Nam confundit Coloſſum Neronis cum Rhodio, & Rhodon cum Rodez Gallis nuncupata ſive Segoduno urbe Aquitaniæ, ratione Arverniæ ubi Zenodorus magnum alium Coloſſum erexerat.

Pag. 117. ver. 25. neque ulla illarum ubera vel alas habet. Valde errat in eo, quod dicit Ægyptiorum Sphinges vario modo pingi: quod prorſus falſum eſt, quandoquidem omnes ſunt ſimiles. Sed Ægyptiacæ Sphinges valde a Græcorum Sphingibus differunt: nam hæ alatæ pinguntur & repentes. Ægyptiacæ alis carent, & quatuor ſuis pedibus incumbunt: præterea velatum caput habent, Græcæ nudum.

Pag. 119. verſ. 42. ingenue fatemur veterem Buffali appellationem nos ignorare. Hoc non erat dicendum. Nam Vrus verus Buffalus eſt veterum. Atque Plinius jam ſua ætate conquerebatur, quod Vrus vocabatur Bubalus, qui error etiamnunc durat. Martialis vocabulo Vri & Bubali idem animal expreſſit.

Namque gravem gemino cornu ſic ſuſtulit urum.
— hunc timuit bubalus atque biſon.

Pag. 123. verſ. 14. Armenii, aliter Maronitæ nuncupati. Valde differunt cum religione tum characterе & ſermone Armenii & Maronitæ. Nulla eſt Armeniorum eccleſia in Ægypto: ſed Koptitarum, qui peculiari utuntur ſermone prorſus ab Arabico differente.

Pag. 131. verſ. 9. Dhab ضب Lacertus, cum puncto in prima litera.

Pag. 132. verſ. 44. Serpens alatus multis de cauſis eſt commentitius. Agyrtarum eſt figmentum.

Pag. 134. verſ. 45. Circaſſos. Phreneticum eſt Cercaſſos appellari, a loco in Ægypto cujus Herodotus mentionem faciat. Nam Cercaſſorum recens eſt appellatio, qui veteribus Zygitæ, Septentrionalis populus, e quo educebantur & adhuc hodie educuntur multa mancipia, quæ in Ægypto venundata, abnegata per vim fide in Chriſtum, & circunciſa, appellata ſunt Mamluc مملوك hoc eſt mancipia, & diſtributa ſunt ad cuſtodiam Sultanorum eadem ratione qua Ianiſſari apud Turcarum Imperatorem: atque evaſerunt in magnum imperium. Nam ex eorum numero creabantur Sultani Ægypti: hinc Sultanorum imperium Circaſſorum imperium appellatum eſt, quod ad Tomobeium uſque ultimum Circaſſorum Sultanum duravit. Non igitur à loco Ægypti, qui ignoratur, appellati ſunt Circaſſi, ſed a Cercaſſis Zygitis Septentrionalibus. Nimis craſſa eſt ſtupiditas.

Pag. 135. verſ. 9. Ægyptus Nilo inundata xxix. Octobris. Videtur inundationis finis eſſe circa æquinoctium medio Septembri Iuliano.

Pag. 136. verſ. 19. Suam quadrageſimam tum celebrabant. Erat poſtremus dies Octobris anni M.D. XLVII. Primus dies menſis Muharam nuncupati incidit in XXI. Februarii, qui fuit dies Lunæ: Primus dies Ramadhan menſis Quadrageſimæ incidit in XV. Octobris, die Sabbathi. Itaque XXVI. Octobris erat decimus ſeptimus dies Quadrageſimæ Mahumetanorum.

Pag. ead. verſ. 13. Alcanna الحنا cum forti aſpiratione, unde Hiſpani ſuum Alheña mutuati ſunt. Certum eſt Κύπρος Dioſcoridis eſſe, quod Avicenna الحنا Alchanna vertit. Alibi invenio ſine forti aſpiratione.

Pag. 137, verſ. 5. Palmyræ regione. Somniat eam regionem, quæ eſt inter Ægyptum, & Syriam; Palmyram debere appellari propter Palmarum ſilvas, quas in itinere obſervabat. Palmyra tamen inde abeſt plus quam duodecim dierum itinere.

Pag. 138, verſ. 45. Phinis. Phene legendum. *φλῆν.*

Pag. 139, verſ. 14. veteres venaticam avem appellaſſe arbitramur. Nihil minus.

Pag. ead. verſ. 42. Myrrhæ arborem. Hariolatur.

Pag. 142, verſ. 29. Iacobitæ dicti non ſunt a Divo Iacobo Apoſtolo, ſed a Patriarcha quodam Iacob, quem hæreticum fuiſſe aiunt.

Pag. ead. verſ. 30. Georgianorum, quorum limites extenduntur in Indiam uſque. Magnum eſt inter utroſque intervallum.

Pag. ead. verſ. 32. Coftique. Ægyptii ſunt, quos Arabes Elkupti nominant. Nam Kopti, Koſti, Gopti, Gupti, poſtremæ ſyllabæ ſunt vocabuli Ægupti. Et imperitia eſt, dicere quod a Divo Thoma converſi ſint: quum a Divo Marco converſi credantur. Hiſtoria teſtatur Divum Thomam Indis Evangelium annunciaſſe, qui procul ab Ægypto ſunt diſſiti.

Pag. 144, verſ. 35. In Iudæa rivus ſabbatis omnibus ſiccatur. Eadem fabula in Ioſepho reperitur.

Pag. 147, verſ. 18. Eſculus, veteribus Græcis φηγὸς δρυὸς dicta, nunc *βελανίδι.* Belagnida habebat Bellonius. Sed omnia vocabula Græca quibus utitur, & pleraque alia ſingularia, imo maxima eorum pars, deſumpta ex Obſervationibus Petri Gillii, cujus Bellonius fuit amanuenſis. Itaque non eſt mirandum, ſi ſæpius erret in Græcorum vocabulorum tranſcriptione.

P. 148, v. 19. Rotulo, ſeptem libras pendens. Hoc falſum eſt. Rotul رطل id eſt quod Græcis λίτρα: & Arabes num quam aliter vertunt. Si quis mercatorem Alexandrinum, Tripolitanumve, aut e Halep interroget, quid ſit Rotul, dicet Libram eſſe. Idque nos ſcimus, qui a Maſſilienſibus mercatoribus Arabicum idioma callentibus, atque Arabico ſermone negotiantibus, percontati ſuimus; & ſi etiam aliter dixiſſent, fidem eis non adhibuiſſem. Sed nec minus Bellonio hallucinatur Vallamontius, qui cap. XII. Lib. II. ſui Itinerarii ſcribit Rotul quinque libras Gallicas efficere.

Pag. ead. verſ. 21. Damaſcena pruna, parva illa noſtratia dulcia. Ignoro unde hauſerit noſtratia Damaſcena pruna, dulcia eſſe, quandoquidem præmia maturitate fere corrupta manifeſtam retineant auſteritatem.

Pag. 152, verſ. 28. Aſamia mittit. Scribendum Ajamia, pronunciando j, ut literam G. ante I, & E. عجمية Ajamia eſt proprie Barbaria: ſed ita proprie a Turcis Perſia vocatur; & عجمي Ajami Perſa. Sed multi Orientales pronunciant Ze pro Ge. quod impoſuit Bellonio.

Pag. 153, verſ. 16. Nonnulli exiſtimarunt Poſcam idem eſſe cum Oxycrato. de Oxycrato & Poſca ſtrenue nugatur. Ὀξύκρατον ſemper a Plinio & Celſo vertitur Poſca. ſed ea potio, qua hodie remiges in

Italia utuntur, ignota fuit Veteribus. Quare errat pueriliter tum quia Oxycratum negat esse poscam, tum quia Oxycratum facit idem cum potione remigum: postremo, quia poscam insigni imperitia dicit esse Zythum: denique ut errorem errore cumulet, Zythum negat esse Cervisiam: adversus quam confidentiam testem appellare possum Plinium fine Libri XXII. Diodorum Siculum, Vlpianum, alios. Est præfracta confidentia cum insigni imperitia conjuncta.

Pag. ead. vers. 37. amnem quem plerique Oroum existimant. Imperitia est, ne dicam stultitiam, Orontem Oroum appellare, major adhuc ignorantia Marciam nuncupare, quam penitus ignoro. Quod ad Irin attinet, quem dicit eundem cum Oronte esse, Cappadociæ fluvius est. Sed perinde potest Orontem in Cappadocia reponere, ac Tarsum inter Halepum & Antiochiam. Tota illa, quam describit elegans planities in qua Tarsum ponit, est Κοίλη Συρία, Cava Syria.

Pag. ead. vers. 40. Sabæus campus. Videndum unde acceperit. Ego non memini. Admonendus est Lector Bellonium hoc cap. XC IX & sequenti valde desipere, quum dicat se in Ciliciam pervenire, & tamen adhuc apud Libanum hæreat, ubi Tarsum reponit inter Damascum & Halepum.

Pag. ead. vers. 41. Hamsa, olim Tarsus dictam. Hamsa non est Tarsus. Nam Tarsus vetustum suum nomen retinet, tametsi Arabes Ters appellent, semper nihilominus est vetus appellatio. & fallitur Benjamin Tutelensis, Malmistras eam vocans. Nullus Græcus hodie ignorat Tarso. Hamsa autem est Emisa.

Pag. 155, vers. 6. nunc vero ne unicam quidem plantam alit. Errat, nam Calabria, & aliæ Regni Neapolitani provinciæ, illum mendacij arguere possent.

Pag. ead. vers. 35. quemadmodum Aleph prima Alphabeti litera est, sic Halep primaria ejus. Ridiculum est. Nam prima litera Arabismi, nihil commune habet in orthographia cũ Haleph. الاف Eliph prima est litera Arabica, حالف Chaleph, sive χαλὸφ urbs est Halep.

Pag. 156, vers. 26 Aurelianæ urbi Galliæ comparari potest. Præter mendacium, est etiam hallucinatio: nam sequenti capite mœniorum Halep ambitum majorem facit, quam Damasci. Atqui Damascus bis tam ampla est, quam Aurelia, nam Mediolano minor non est. Ex quo colligi potest, an verum dixerit. Sed desipit. Nam Halep minor est Damasco, attamen non minus ampla, quam Rotomagus.

Pag. 158, vers. 5. Stagnum, quod olim Mæandropolis. Meta vanitas & desipientia. Mæandropolis urbs fuit ad Mæandrum, quæ tempore Plinii non extabat. Non longe ab ea erat Antiochia Mæoniæ. Ipse putat Antiochiam ad Orientem esse hanc Mœoniæ.

Pag. 160. vers. 3. sub portis Ciliciæ. Iam diu est, quod quum esset apud Libani montem in Cilicia dormiebat. Nunc, quum eo pervenit, evigilare incipit.

Pag. 166. vers. 2. Angouri. Angouri sive Ancyra est multorum dierum itinere procul hinc dissita, nimirum in Galatia. Est summa imperitia.

Pag. 184, vers. 22. Scherbet شربة potio, *boisson* gallice.

Ibidem. Vinum Serab appellatum شراب

Ex Viri Clarissimi & amplissimi Dn. Iacobi Augusti Thuani Historiarum sui temporis libro XI. pag. 430.

DE PETRO GILLIO.

Post alia: *Scripta eius ne perirent, eiusdem Armaniaci Cardinalis in clientem amor, & propensum ad rem literariam iuvandam studium, prohibuit, qui partem maiorem eorum in Galliam adferri iussit, publicanda curavit. Pars tamen eorum à P. Belono Cenomano amanuensi & peregrinationum per aliquot annos comite surrepta creditur: qui licet ea suo, non Gillii nomine postea evulgaverit, tamen vel plagiarius non mediocrem à literatis gratiam inivit, quum (quod multi faciunt) illa publico minimè invidit.*

PE-

PETRI BELLONII
CENOMANI
MEDICI

De neglecta Plantarum Cultura,
atque earum cognitione
Libellus:

Edocens qua ratione Silvestres arbores cicurari
& mitescere queant.

CAROLVS CLVSIVS
Atrebas

ante aliquot annos è Gallico Latinum faciebat,
& nunc denuo recensebat.

PETRVS BELLONIVS LECTORI.

TROIANI *belli historia inter res memorabiles recenſet, Vlyſſem ſummorum Græci exercitus Ducum haud poſtremum & maximè ſtrenuum, è bello reducem, peregrino ornatu, ne à ſuis agnoſceretur, proprias ædes ingreſſum, ut commodius omnia quæ eo abſente apud ſe geſta eſſent, intelligeret: ignorabat enim an Laërtes pater, Telemachus filius, & Penelope uxor etiamnum viverent. Ille igitur gregarij militis ornatu ſenem Laërtem adiens, ipſum in ſuburbani cujuſdam prædij horto deambulantem offendit. Eo ſalutato, ſenex cum illo tamquam cum extero quopiam ſermones conferre cœpit (nam non agnoſcebat, ut quem jam multo tempore non viderat, & extinctus-ne eſſet an ſuperſtes, prorſus ignorabat) Viden, inquit, elegantes has arbores? omnes plantavi, & ex ſelectiſſimo fructuum genere inſevi, ut edules fructus ferre queant cùm meus filius Vlyſſes è bello redibit. Quorſum hæc, niſi ut probi hujus ſenis prolivis, & benevolus erga ſuos hæredes animus agnoſcatur? Nam cùm ipſe ſe vivo eas arbores fructiferas futuras minimè ſperaret, ſui memoriam in arboribus inſeviſſe arbitrabatur: atque quàm verò amore filium proſequeretur demonſtrabat, cùm illi abſenti laboraret. Hoc porrò exemplo excitari debebant generoſi & illuſtri ſanguine nati ſenes, ad colenda & exornanda ſua prædia, remque domeſticam curandam, dum juniores bella gerunt, & ſui Principis nomine ſeſe periculis obiiciunt. Sed ut culturæ ignorantia plerumque in cauſa eſt ut nulla utilitas ex fundo ad dominum redeat: ſic non vanum eſt (tam variis Auctoribus id referentibus) Gallos aliquando ſuam regionem ob ſterilitatem deſeruiſſe, aliamque uberiorem quæſiviſſe, cùm illis vinearum cultura ignota eſſet: hinc factum, ut deguſtato vino ex Italiâ delato, eos tanta ejus admiratio, atque fruendi cupiditas ceperit, ut armis ſumtis cum uxoribus & liberis duce Brenno eorum Rege, regionem, adeò ſuavem liquorem proferentem, occupandam cenſerent: qua porrò occupata, vini potus facilè ipſis impoſuit, utpote illius uſu non aſſuetis: quod ſanè manifeſtiſſimum indicium eſt, nullos tum apud ipſos vinitores, nulla vineta fuiſſe: poſtea tamen adeò diligentem in iis excolendis operam navaſſe, ut ſola Gallia plus nunc vini præbeat, quàm univerſa Italia, Græcia, & tota forſitan Aſia. Veriſimile autem eſt, Gallos poſt adeptam victoriam multos vinitores reduxiſſe, adeoque induſtrios fuiſſe in propagandis vinetis, ut credibile ſit, tellurem, ſi cultura accedat, cum fœnore reddituram quidquid illi concreditum fuerit. Sic bellorum præfecti, partâ victoriâ, in quiete viventes terram inter ſe diviſerunt, nomenque ex ſua dignitate indiderunt ſuis poſſeſſionibus: quod in quibuſdam Provinciis magis eſt peculiare. Nam licet nonnullorum poſſeſſio pauca jugera occupet, à domini tamen nomine apellationem adquiſivit: imò etiam arbores vulgares huic rei ſubſervierunt. Atque, ſi magna cum parvis comparare licet, ut Imperator ab imperando, Rex à regendo, Dux à ducendo, Comes à comitando, & Princeps à principatu nomen habent: ſic quilibet ex poſſeſſionis ſuæ amplitudine titulum & dignitatem adeptus eſt.*

PROLE-

PROBLEMATA,

SILVESTRES ARBORES
cicurandi & mitiores reddendi rationem edocentia.

Nullam temporis longitudinem esse prætexendam, quo minus ea quæ ad Reipub. commoda augenda pertinent, Silvestrium arborum culturâ procuremus.

Problema I.

AN Hominem ob tellurem creatum non dicas, quandoquidem in illam resolvetur, nisi resurgere deberet? Licet autem alterum pedem in tumulo habeat, minimè exquirit, quis videbit, aut iis fruetur quæ ipsius curâ fabricantur & enascuntur, (cùm tamen nisi temporis diuturnitate vel absolvi, vel adolescere queant) tamquam nemo succederet, qui ab eo derelictis fruatur. Sed quos, obsecro, plerumque videmus magna ædificia exstruere? nónne senes? quibus forsitan ea jam absoluta inhabitare non licebit. Vix enim è centum reperias, quem perfecto jam opere uti contingat: attamen omnes diuturnam sibi vitam pollicentes, iis operam navare non desinunt qui ipsos subsequuturi sunt. Observata proferam. Quispiam ad senectam vergens, nec diu se superfuturum sperans, reconditis fructibus dum vescitur, eorum semina diligenter excipi jubet, atque ut novo vere telluri committantur præcipit: non quòd arbores inde natas fructus jam ferentes se conspecturum speret, sed hac ratione posteris consulere cupiat. Quisquis igitur hoc circa silvestres arbores cicurandi rationem propositum probè intelliget, certò statuat cum in illius intelligentia perquirenda, tum etiam arborum reliquarumque stirpium cognitione adipiscenda, quo illustriores reddi possent, jam diu desudatum fuisse. Hic itaque deprehendetur res certa, memoratu digna, & magnæ utilitatis, quæque, ut omnium oculis subiceretur, promerita est. Quæ adeò occasionem Auctori præbuit, eumque impulit ut nullum laborem subterfugeret, quo minus ad perquirendas arbores summa celsissimorum totius Europæ atque Asiæ montium juga conscenderet. Pauci hunc laborem animo comprehendent: paulo pòst tamen, cùm ipsius effectu, tum evidenti eorum quæ proponuntur demonstratione, atque etiam disceptationibus liquidè scripto comprehensis, & theorica stirpium declaratione, ut ex subsequentibus disceptationibus patebit, eum comprobabimus. Sed ut singulæ artes sua peculiaria habent vocabula & loquendi formulas quibus eorum principia edoceri queant: sic in hac præfatione & principio necessariò admonendus est Lector; ea quæ ad hanc culturam pertinent, ordine, sed tamen obiter, tradenda; plenius etenim omnia in Agriculturâ elucidabuntur, ubi singulæ stirpes suo ordine sigillatim describentur, perinde atque alia quæ ab eodem Auctore evulgata fuêre, qui avium & piscium icones ad vivum expressas adeò distincto ordine primùm exhibuit, ut qui eum subsequuti sunt recentiores, licet eas postmodum expolierint, minimè illius methodum assequuti sint. Is in animo habet serpentum etiam effigies brevi in lucem efferre, cùm primum per occupationes licebit.

Quantam utilitatem consequi liceat ex Silvestrium arborum cicuratione, modò cultores laboris non pigeat.

Problema II.

SUMMA porrò non fuit ea difficultas quæ in supradictarum rerum, vel arborum aliarumque stirpium explicatione, descriptione atque picturis nobis obtigit: sed in veteribus nominibus perquirendis, quæ rebus præsentibus adaptare possemus. Nonne igitur hoc loco meritò conqueri liceat de iis qui alienâ operâ utentes, simulantesque se

profiteri à quibus didicerint, nunquam tamen in animum inducere potuerunt, ut id facerent? Sive igitur externus sit, sive Gallus, cui nomina subiicimus per quæ ad multarum novarum rerum cognitionem pervenire queat, eum fateri non pudeat, si à nobis didicerit. Unde verò didicisset externus, qui in Gallia non vixisset aut versatus fuisset, piscium, avium, & serpentium Gallica nomina cum veterum nominibus collata, nisi alibi descripta invenisset? Sed cùm in hujusmodi re illi adjumento fuerimus, cur non agnoscit? Idem contingere posset de arboribus; nisi remedus ab initio occurreremus: nam ut neque Lexica, neque recentium scriptorum commentarii quidquam auxilii adferre valuerunt; sic neque tu qui ingenti librorum multitudine tumes, in illis invenies qualia hic leges, tandemque fateri cogeris à nobis desumpsisse. Sed an existimas nos (nisi ab exteris ea quæ de arboribus leges, edocti essemus) dicere ausuros, sæpenumero te falli, dum aliam pro alia sumis? Quibus verò exteris? non iis sanè qui gravitatem profitentur: nam de rusticis rebus hic agitur. Admiratione digna profectò res est, post Theophrastum, nec Commentatores, nec Auctores, nec Interpretes quidquam observare potuisse, quod illum fugerit. Ex hoc itaque Problemate discite genuinam *Cherme* Gallici appellationem, & *Ostryam* nuncupate, non autem *Carpinum*: nam cùm in incultis nascatur, qui me de ipsius appellatione certiorem reddidisset nisi externi rustici? Magnum igitur contemti laboris indicium est, tam altè subire ob unius arboris observationem, eumq. tam vili æstimare, cùm tam magno constiterit. Ita se ab hominũ contubernio segregant qui solitudines amant. An non magna fuit veterum cura, qui homines ad summos totius orbis montes ablegarunt, ut arbores observarent? Legitis duo Fraxini genera, bina Vlmi, totidem Tiliæ à Theophrasto descripta: sed quænam ea sunt? habemúsne illa an non? nemo recentiorũ dicit, tantum abest ut aliis ignotis lucem adferat. Pluris igitur æstimandum est, eas vivas oculis subiicere, quàm ex scriptis, illarum mentionem facere. Quod minimè præstare potuissemus, sine exterorum auxilio; in eoq. plurimum nos juverũt homines idiomate inter se planè differentes, Syri, Græci, Ægyptii, Bohemi, Itali, Britanni, Angli, Arabes. Theophrasti interpres scribit: Carpinus ab Acere differt, quod Aceri candida nervataque materia, Carpino autem flava crispaque. Id quidem in medium proferimus, non ut ostentemus nos Latinam linguam non ignorare, sed ut evincamus Carpini materiem flavam crispamque esse debere: quæ notæ nostro *Cherme* sive Ostryæ minimè convenire possunt. Sed hoc exemplum adductum esto in aliorum comprobationem. Quisquis autem ordinem à nobis observatum in his quæ antè in lucem protulimus, cum eo quem nonnulli, postea eadem expolientes, observarunt, conferet, præ nostro confusum & malè digestum inveniet: quod in nostram excusationem dictum volo, qui nullam methodum, ad arbores quod attinet, in his Problematis observaverimus. Quid præterea expetere queas, ad probandum, in omnium rerum observatione adhibendam esse diligentiam, quàm Delphini historiam? Cùm enim in nostris piscationibus frequentissimè capiatur, in Italicis adeò rarus est ut istîc haberi non potuerit ad exprimendam illius iconem; cujus rei fidem facere possunt picturæ proximè inde allatæ, magno certè sumtu comparatæ: quæ testificantur, beneficia referenda esse iis à quibus accepta sunt, & pleraque in una provincia vulgaria esse, quæ in aliis rara sint. Itaque in hoc opusculo ingratitudinis notâ Auctor nunquam meritò accusari poterit. Et quemadmodum scripto minimè opus fuisset ad persuadendum Gallis, ipsorum *Oye de mer & Marsouin*, esse veterum & recentiorum Delphinum, nisi difficultas fuisset in ea re probanda sine scripto: ita haud opus erat hunc peculiarem libellum scribere, & multas disceptationes in eo inferere ad probandam silvestrium arborum cicurationis facilitatem, nisi scrupuli suborti essent qui nondum fuêre explicati. Cùm igitur hic libellus de silvestrium arborum cultura ex professo agat; duo inferemus ex quibus duplex utilitas emanabit: ex altero literati viri novarum rerum scientiam adipiscentur: ex altero rustici census augendi rationem intelligent: illo arborum notitiæ illustratione, hoc verò earũ culturæ præceptis; quarum rerum scientia sua etiam voluptate non carebit. Nemo est adeò rudis ingenii rusticus, qui ignoret, omnes stirpes radicibus, ramis, foliis & fructu præditas esse, & qui illas, quando opus est, ad suum usum accommodare non norit: sed non est agrestis ingenii, earum differentias docere, & de earum natura disceptare. Quæ omnia nulla ratione doceri potuere quin ad Respublicas utilitas redierit: nam & homines scientiarum avidi inde commodum accipient, & summam utilitatem ex rebus facilibus earumque cultura desumtis magna cum facilitate, & sine expensis consequentur. Sed quemadmodum in deliberationibus nulla major difficultas oriri solet, quàm cùm ob expensarum magnitudinem opus imperfectum relinquere cogimur, laborúmve gravitas voluptatem longè superat: sic rarò contingit, ut voluptatem cum utilitate conjunctam nanciscì queamus, ut taceam summas difficultates in hoc instituto objectas, nempe Auctorem nullo memorabili beneficio adjutum, nec ab alio quopiam

piam ſcriptore iſtam rem hac ratione tractatam fuiſſe. Eam ob cauſam haud minoris æſtimationis cenſendum erit hoc propoſitum, cùm caruerit ſcriptis quæ illum multum juvare potuerint. Ut verò Agricolam conſtantem & omnis moræ tolerantem eſſe decet, dum tempus præſtitutum exſpectat; ſic etiam hoc ſcripto edocebuntur, in omni cultu tolerantiam eſſe adhibendam, quandoquidem illis tantum temporis ad obtinendam voluptatem cum utilitate conjunctam conceditur, quantum exſpectare ſolent ii qui decimo quoque ſolummodo anno ſuas ſilvas cædunt, ut cenſum ex illis accipiant. Unicum hoc exemplum ſatis eſto, ut illis probemus, nullam habere cauſam, cur eos iſtius moræ tædere debeat, dum arbores, quæ illis proponentur, ſenſim excreſcere permittent. Nos autem de cujuſque ſtirpis natura ſeorſim mentionem faciemus, atque de ejus cultura agemus: ex quarum alterâ theorica, ex alterâ verò praxis & uſus diſci poterit: hac itaque ratione diſceptationes de agrorum cultura, eorumque commodis, & de ſuburbanorum prædiorum cenſu, ab iis quæ de natura ſtirpium Medicorum more agunt ſejungemus.

Nec ſilveſtrium, nec mitium & domeſticarum arborum altitudinem, certam poſſe conſtitui.

Problema III.

NVNC animum advertite. An veſtro judicio exigui momenti res erit, rationem vos edocere, qua varii generis ſingularesque arbores ſingulis annis magnum vobis cenſum allaturas, ſine ſumtu alere poſſitis? non duodenas, non centenas, ſed millenas, &, ſi opus etiam eſſet, decies centies millenas? At ut omnes neque ejuſdem naturæ, neque ejuſdem diuturnitatis ſunt; ſic etiam altitudine inter ſe differunt. Medicum eſt vobis recenſere trabes non vulgaris longitudinis, quæ etiamnum permanent tum in multis templis Galliæ, Italiæ, atque Germaniæ, tum in Regum palatiis, & pontium ſupra torrentes exſtructorum fabrica, ad urbes in convallibus & inter montes ſitas, ubi arbores in immenſam altitudinem excreſcere ſolent. At majus erit in medium vobis adferre res admiratione dignas in duriſſimis ſaxis inſculptas, quæ hominum artificio inventæ ſunt. Namque malum navis conſpicere ducentis aut trecentis cubitis longum, fidem non ſuperat, quoniam Naturæ opus eſt. At ſolidum ſaxum videre arte exciſum longius atque craſſius quàm ullâ arbor unquam conſpecta ſit, in admirationem proculdubio rapiet qui hæc legent: cùm tamen certum & verum ſit, probari poteſt ex iis quæ etiam nunc ſuperſunt, obeliſcis nimirum, columnisque quæ Romæ, tum ex ingentibus Coloſſis & Pyramidibus Ægyptiacis. Te fabrum lignarium compello: credésne tibi poſſe oſtendi ſaxeas trabes longiores atque craſſiores quàm quas unquam ex ulla arbore in aliquam fabricam inferre potueris? Sed uter in tali opere audacior, artifexne, cui, ut id moliretur, imperatum eſt, an qui animo comprehendit ſimilem rem fieri poſſe? hac ratione varia inventa, diverſorum præclarorum artificum ingenio, ad optatum finem perducuntur. Quandoquidem autem ſimilia opera nunc oſtendi queunt, cuinam hanc laudem attribues? Nam ſi huic qui imperium dedit; quid de primo inventore dices? Iſtud igitur Lector accipito, artifices tibi poſſe demonſtrari, qui & conficienda ſuſcipient, & ad abſolutionem perducendi rationem invenient. Qui fructiferarũ arborum culturam docuerunt, nullius erunt uſus in hoc negocio: ná alia de ſilveſtribus, alia de fructiferis eſt ſermonis inſtitutio. Antonius tamen Venutus Siculus inter recentiores laude dignus eſt, qui fructiferarũ quarundam arborum culturam dilucido ordine tradidit, qualẽ longâ experientiâ didicerat, quem nos ſeparatim interpretabimur; neque enim in hoc opuſculo quidquam ipſius, Varronisve, aut Columellæ, aut Plinij, aliorúmque ſimilium auctorum inſerere volumus, niſi ubi ipſorum auctoritate opus erit, ut quid ſilveſtre dicendum ſit, probemus. Nemo autem hactenus inventus eſt qui arborum culturam hac ratione docuerit, nempe, ut ſilveſtres ſilveſtribus locis conſerantur, hoc eſt, ut ſilveſtres per ſe cicurentur; neque etiam cuiquam Principi talis adhuc propoſitio facta eſt. Variæ ſunt arborum altitudines: & de his & eo quod rarum in ipſis reperitur, ut earum natales, morbi, curationes, atque ætuum, aliâs diſceptatio inſtituetur: nam, uti dictum eſt, ſigillatim nunc enumerare minimè cupimus, quæ quibus provinciis peculiaria ſunt; ut, exempli gratia, nonnullas valles inſulæ Corcyræ in Græcia oleis ſemper virentibus obſitas, quæ haud in minorem altitudinem excreſcunt, quàm noſtræ quercus, montes verò Terebinthis noſtras Iuglandes æquantibus: & ſuberis arbores ad lacum Bolſenam nuncupatum, ſub urbe Montefiaſcone agro Romano, multo majores & ampliores naſci, quàm apud nos ullæ Vlmi conſpici poſſint: in Lutri ad ripas Lemani Lacus Aceris latifolii

latifolii arbores magnas atque ramosas: quemadmodum etiamnum perdurare Platanos & Lotos apud urbem Antiochiam tam vastæ magnitudinis ut verisimile sit eas istîc jam ante multa sæcula consitas esse, & fortè ab ipsa Romani imperii amplitudine: nam cùm secundùm publicam viam ita distributæ sint; certum est eas istîc expressè repositas. Consideratione etiam digna est Basilientis illa Quercus in latitudinem patens, quam rari ingenii vir Cardanus libro de Rerum Varietate multum prædicat. Multas verò alias hujusmodi enumerare possemus, si necesse esset.

Quempiam aptum fore ad magni alicuius Principis prædia colenda, qui ineptus futurus ut tenuis fortunæ homini inserviat.

Problema IIII.

Nemo unquam inventus est qui terram coluerit, nisi spe utilitatis. Sed aliud est Principis, aliud rustici fundum colere. Evocatus quidam ut magni cujusdam Principis morbo mederetur, ut peritiam suam extolleret, in xenodochio artem exercuisse dicebat; audiit, idoneum esse posse quempiam ad curandos in xenodochio morbos, qui ad Principis curam suscipiendam ineptus esset; acsi diceret, diversam in utroque curandi rationem esse sequendam. Sic quædam cultura voluptatis & ornatus gratia instituitur: altera quæstus & commodi causa: ac si aliam esse oporteret culturæ rationem quæ ad voluptatem & oculorum oblectationem fit: diversam verò quæ utilitatis gratia suscipitur. Qui hujus deliberationis scopum considerabit, dignum qui à Principibus viris foveatur deprehendet. Neque quisquam inficiari poterit, quin (illum in lucem producendo similibus Disceptationibus quæ hîc in medium proponuntur) ejus experimentum & praxis, Imperatoris aut Regis alicujus auxilium probè mereatur, ut ad absolutionem perduci queat. Sed in eorum defectu, Dei nostri immensa bonitas, quæ Auctorem acri temperamento, & adamantino robore donavit, ejusmodi animi conceptiones ad perennem soliditatem perduxit, nec ut vitium aliquod negligentiâ commissum illi imputari queat permisit. Cùm porrò omnia bona inde originem trahant, verum est quod vulgò dicitur: tria duntaxat occasionem præbere hominibus ut sine labore ditescant. Nam primùm beneficio & favore Principis plurimi extolluntur; quidam, nullo suo merito; alii verò, probè meriti, qui alioqui egeni essent. Secundò, cùm quispiam non speratam hæreditatem consequitur. Tertium situm est in negotiationis felici successu. Contrà verò, his tribus adversis, ex divitibus & potentibus fiunt inopes. Martialis plura non prodidit. Sed unde omnium censuum origo, nisi ex telluris ubertate? Itaque si cui facultates augescunt, id non fit sine satione: imò ne fungi quidem sine materia nascuntur. Non leve igitur est, facultatum augendarum rationem docere sine satione, quemadmodum in suprà dictis, qui ne tantum quidem ocii sibi sumserunt, ut de culturæ muniis cogitarent, & tamen culturis ad ipsorum vota inventis fruuntur. Ut igitur in facinore aliquo deprehensus, sese purgandi rationem non facilè invenit: sic contrà qui probè suo munere functus est, infamiæ notam subire non potest, licet nemo cujuscunque conditionis sit, qui magnum aliquod opus suscipit, tam dextrè animi conceptiones in actum deducere potest, quin calumniis obnoxius sit. Simili ratione si qui hanc culturam reprehensione dignam censerent, quod nimium argutè res curiosæ sine utilitate suscipiantur: speramus tamẽ æquitatis amatores de illius successu probè edoctos, futuros propitios; eamque auxilii penuriâ imperfectam minimè permansuram.

Tolerandum esse Artificem, cuius opus venale non est, nisi Rebuspublicis & Principibus.

Problema V.

Sed nullæ deliberationes solidâ protectione subnixæ, favore egebunt, modò dignæ inveniantur, ut honestam commendationem apud Principes quibus nuncupatæ sunt, mereantur: & ipsi Principes conferre dignentur cum iis qui Rebuspublicis imperant, ut cum his qui illas administrant, communicent. Eâdem igitur humanitate erga hanc utantur, quam Crocodilus Trochilo præstare solet. Is flumen Nilum egressus, in ejus ripa aërem captat & subinde obdormiscit: os tamen subapertum relinquit, ut aditum aviculæ præbeat, quæ dentibus ipsius inhærentia depascatur. En vobis duo commoda in rebus disparibus sub fiduciâ magnæ familiaritatis comprehensa. Nam Crocodilus sui commodi

& vo-

& voluptatis causa Trochilum sibi repurgare dentes permittit: Trochilus verò eos repurgando hoc consequitur commodi, ut sine alterius incommodo satietur. Sic unus suæ utilitatis causa, ut alius similiter eam consequatur concedit. Sed difficultaténe caret? quandoquidem plerumque accidit ut à nostris potiùs lædamur, quàm ab externis. Si igitur nonnulli hoc beneficio indigni, id neque pro Principis servitio, neque pro suo æstimare potuerunt; multo minus pro publicâ utilitate: nam cùm eorum desideria solâ insatiabili avaritiâ nitantur, nullas alias divitias æstimant præter suas facultates. Cùm ergo ipsorum morositas huic culturæ injuriam intulerit, nostræ arbores illis exprobrabunt; gravius enim illis quidquam facere nequeunt. Quemadmodum igitur multi cultros & cibos mensæ apponunt, ad nonnullos saturandos, qui nullam illis gratiam rependunt; sic quidam aliorum gratiâ labores suscipiunt ingratiis. Miser aliquis seruus brachium aut crus frangens, vel in aliud infortunium incidens, dum sui heri mandata exequitur, eam ob causam herilibus ædibus non eiicitur, cùm suâ culpâ aut negligentiâ id infortunium minimè acceperit. Sed quandoquidem tolerantiâ omnes difficultates superantur, levitatis & inconstantiæ argumentum est, si quis præstitutum tempus fruendi suis bonis exspectare non queat. Evenit enim quibusdam qui seminibus terræ commissis, ea statim quarto die nasci voluissent, propterea queruli eorum seminum datorem, atque ipsius artem vituperârunt: cùm tamen pleraque ad alterum, atque etiam tertium annum sub terra latcant. Accidit dum has Disceptationes scribimus, ut multa semina jam ante triennium sata primùm prodirent, cùm tale quid minimè exspectaremus, in quorum numero fuêre Tinus, Ornus, Olea, Zyzipha, Rhus. Platanus verò, Nerion, & similes altero post sationem mense prodeunt, si vel pluviis vel aliâ ratione rigentur. Inde fit ut nonnulla Autumno sint terræ committenda, non ut proximâ æstate, sed eam subsequente vere germinent. Quisquis igitur penitiùs considerabit quæ circa hanc rem observanda sunt, æquum se judicem in rebus verisimilibus præbebit. Nam quemadmodum Cicero in nemine unquam invenit quod in perfecto Oratore requiritur; sed talem sibi in animo finxit: sic Galenus cùm nullum temperamentum sine excessu in homine invenire posset, temperamenti omnibus suis numeris absoluti Ideam excogitavit. Arbores intelligite, morosi homines vestra bona contemserunt: sic enim vulgò dici solet, Vilis conditionis hominis laborem, pro nullo æstimari: at veteribus gratias agite, qui vobis faverunt, vestramque causam tutati sunt. Sic interdum mensa sternitur nonnullis, qui saturi, beneficium non agnoscunt. Quòd si ea de quibus jam egimus & postea agemus, in privati alicujus gratiam suscepta fuissent (præsertim cùm multa singularia magnæ cujusdam Reipublicæ utilitate digna, referre studuerimus) nónne meritò honestam aliquam mercedem petere possemus? Sed in horum defectu hæc scripta locum habebunt, non ad obiiciendum, sed ad liberum illis judicium relinquendum. Ista etenim non proponuntur tanquam Hercules ille Nesleus, aut navis illa Nonpareille du Haure nuncupata, sed ut res facilis, exigui sumtus, & magnæ utilitatis, quæ oblectationem & ornatum edocet Regni gloriâ dignum, cujusque singuli participes fieri poterunt. Eadem porrò mea est, & cujusvis suas lucubrationes in publicum proferentis, cum Pictoribus Poëtis, Plastis, statuariis, aliisque omnibus insignibus artificibus ratio: nam quemadmodum artifex qui in alterius commodum, sive publicum sive privatum, opus aliquod instituit, nihil insigne, nihil magnificum præstare potest, si deficiant sumtus; sic nullum insigne opus à Poëta, Statuario, Pictore vel Architecto exspectandum est, nisi sumptus conferantur; uti neque ab eo cujus artificium venale non est. Cùm igitur hæc præcepta, consilium, & auxilium ad augendas exornandasque Respublicas adferantur, eorum quos ista ad sui amorem pertraxerint, officium esto, ut hæc prædicent, prout laudem mereri judicabunt. Itaque fieri non poterit, ut, qui liberali ingenio præditi sunt, suamque, ut decet, authoritatem tuentur, hæc frustrà tradita esse permittant, modò inveniantur qui animum ad ea applicare velint. Sed cùm sæpe evenire sciamus, ut multa necessaria infecta maneant, vel artifice penuriâ qui ea exequi sciant, vel eorum negligentiâ & socordiâ qui rebus præsunt, aut administratorum inscitiâ; admonitos volo, quorum interest, non minùs decere amplitudinem potentiamque antiqui, nobilissimi, magnificentissimi atque optimè instituti cujusdam Regni, ea sibi applicare, ad ipsius illustrationem, & futuræ commoditatis spem, quæ & privatim & publicè utilitatem adferet.

Huius

Huius culturæ finis cùm magni sit momenti, fieri non posse, quin summa utilitas inde accedat.

Problema VI.

Cvm quilibet intelligat, aliud esse, singulari duntaxat quadam curiositate sine utilitatis spe, aliud solâ adipiscendæ utilitatis gratiâ res perquirere; totius hujus negocii caput facilè inveniet, videlicet facultatũ augmentum in suo labore. Porrò dum has Disceptationes scribimus, septem dierum occupationem, Poëtarum nostri seculi magnum examen ex suis alveariBus prodiit, qui vernum tempus mediâ brumâ sentientes, thesaurorum suorum partem nobis protulerunt: Nunquam tot odæ, tot epigrammata, tot hymni, panegyrici, totque poëtica scripta in lucem prodiêre: publica etenim lætitia in hoc Regno & apud ejus confœderatos, ob receptum Caletum, ob prosperitatem & laudes nostri pii & Christianissimi Regis, maturum consilium Domini Conestabilis, & strenuè navatam operam Domini de Guise, tum vigebat, atque in omnium ore erat. Quam cùm pauperquidam & decrepitus senex exaudiret, interrogabat: Num verò ad nos inde redibit aliqua utilitas? Videtis itaque ut singuli commodum & utilitatem sibi expetunt ad hanc vitam traducendam, etiam si alterum pedem in tumulo habeant; non ignorantes non satis esse vivere, sed præstare commodè vivere, & commodâ vitâ diutiùs frui. Fortè etiam non abs re quispiam petat, num tanta utilitas ex hac culturâ redibit, quanta hîc prædicatur? Sanè quandoquidem divitiæ, atque ea quæ ad humanam vitam sustentandam maximè necessaria sunt, inde hauriantur, potissima insuper census pars Procerum illâ nitatur, & hæc quibus artes indigent, maxima ex parte in ea consistant; tanto majore commendatione digna est. Sed magis mirum est, quòd, licet arborum beneficio tot commoditates consequuti simus, earumque adminiculo fodinæ nobis metalla subministrent, hæc hominis cupiditati nondum sufficiant: nam licet mori debeat, naturâ ipsius deficiente, mille tamen rationes invenit quibus vitæ suæ vim inferendo mortem acceleret. In eam rem fabricatæ sunt triremes, naves, lanceæ, sariss æ, jacula, pila, sagittæ, quæ adhuc ad majorem soliditatem chalybem recipiunt; vel ejus defectu, igne indurantur. Arborum beneficio peregrinas & procul dissitas regiones adeunt, earumque bona in suum usum convertunt. Ligna curruum artificibus & lignatoribus præbent, carbonariasque officinas implent. Parum erat eas in imagines expolire; & splendidam ex his domesticam supellectilem instruere; nisi ratio inventa esset, qua aliis segmentis & tenuibus laminis glutino vermiculatim conjunctis preciosiora fierent. Itaque nostrum hoc institutum in eo non consistit, ut pergulas exstruendi, brassicas transplantandi, ligni fascieulos componendi, planiciem aliquam horti depingendi, & variis figuris exornandi novos modos doceamus: sed ut Regis amplitudine dignum sit: namque istæ deliciarum minutiæ postea in agricultura tradentur. At has disceptationes familiariùs, & historiæ quodammodo instar persequamur (est enim re vera hoc initium historia recens admodum, quæ pertexenda nobis est, donec ad potissimam de qua agit materiam perveniamus) cujus nullum exemplum ipsius præstantiam ita nos edocuit ac longus usus, ut experientiâ probari potest, ex his quæ adhuc exstant variis hujus Regni locis apud peritissimos & diligentissimos hujus ætatis cultores, cujus rei causâ ab iis nostra opera est expetita. Sed & nunc nostra studia aluntur singulari probitate & liberalitate Domini Francisci Oliverii, Galliæ Cancellarii, ut alebantur a p. m. D. Renato Bellaio, Cenomanorum Episcopo, à quo olim ab ineunte nostra ætate beneficia accepimus, ob communicata solummodo variarum stirpium semina, ex Italia, Germania, atque Flandria delata, ex quibus natæ plantæ, nonnullæ etiamnum permanent, hortum Touvoiensem, quem apud Cenomanorum urbem instruxit, exornantes. Sed licet nemo qui ædes suas insigni aliquo loco exstructas habet, sit, qui earum non modò censum augere, sed eas etiam exornare non cupiat: id tamen illico fieri non potest; adhibendi enim sunt artifices, quoniam in omnibus rebus tempus requiritur. Inde per universam Galliam ruri conspiciuntur tot insignia & bene exstructa ædificia, quæ rara in Italia, nulla per Asiam, pauca apud Helvetios & Germanos; qui ut plurimum, majoris securitatis gratia, in urbibus se continent: at in Gallia, præsertim in ejus Regni meditullio, ubi à belli formidine liberi sunt, rura incolere malunt. Eam ob causam Proceres, quibus sæpenumero publica administratio concreditur, cùm aliunde facultates habeant quàm quas ex suarum possessionum censu percipiunt, eas ædificiis exornant, suæ commoditatis causa, ut locorum situs fert; atque istâ ratione earum censum augent. Pudétne igitur vos Magnates, qui magnis sumtibus tot terræ jugera longis muris conclusistis, tamque insignes fabricas exstruxistis &

exornastis

exornastis, aliam rationem invenire non potuisse committendi aliquid vestræ telluri quiescenti, ex quo utilitas ad vos redeat, quàm quæ vulgaribus rusticis in usu est? Nam cùm ea mœnibus septa sit, nec periculum sit à pecudum arrosione, magnam earum rerum partem quam illi communicare velletis recipere posset, si id in animum induceretis. Quòd pecuniæ penuriam incusetis, nulla vobis ratio est; quandoquidem sumtus in ædificandis muris facti vos accusant: at quo modo id fieri debeat, ignoratis; hinc ergo discite. Quemadmodum igitur arces minoraque ædificia tandem ruunt, nisi incolas, & vitia repares, ipsa tamen tellus interea incrementum agit: sic arva & horti, si cultura absit, deserta fiunt; contrà cæduæ silvæ meliores redduntur, si incultæ maneant: hinc nonnullis data est admirationis occasio, cùm audiunt segnitiem interdum ad aliquam rem esse utilem. Itaque si arborum ætatem cum herbarum ævo conferamus; arbores longè excellere, majore commendatione dignas esse, majoremque censum & quæstum adferre comperiemus; nam minutæ hæ herbæ annua satione conservandæ sunt; alioqui, si negligas, intercidunt. At arbores cùm sine cultura permaneant, exiguâ curâ indigent, magnam tamen utilitatem adferunt. Quæ adeò res nos compulit, ut in his Disceptationibus arbores æstimaremus, & earum culturam atque perquisitionem herbarum cultui præferremus. Hic tamen libellus, ut dictum est, silvestres arbores cicurandi rationem edocens, res postea proferet memorabiles, & dignas quæ historiis nostri temporis inserantur, quæque, pro ordinis earum propositione, Regis favore & auxilio haud indignæ iudicari queant. Pro his etenim stirpibus dicere audebimus, eas videndi & cognoscendi desiderium, majorem huic scripto & labori occasionem præbuisse, quàm reliquarum scientiæ partium studia. Porrò quemadmodum Phœbus vir Princeps & illustris, & omnium venatorum Coryphæus, de suis canibus dicere solitus erat: sic hoc loco de stirpibus dici posset, pro quibus nemo fortè alius tantum laboris sumpsit; quod etiam sine rubore affirmare ausim. Is igitur de Hinnuli venatione loquens, in hæc verba dicit:

At quando Venator feræ vestigia repererit, eò canes convocare, & quæ commoda videbuntur verba proferre debet: canes eò acciti, hinnulum statim odorabuntur. Si igitur hac ratione illos bis aut ter convocaverit, nunquam eadem verba proferet, quin canes adveniant, etiam si nulla fera adesset: nam semper existimabunt, sese ejus feræ, quam persequuturi sunt, vestigia odoraturos. Sic morigeri fiunt, & ut quò velimus veniant edocentur. At peritus venator meram veritatem suis canibus dicere debet, ut majorem ipsius verbis adhibeant fidem. Nam meos canes venire, & millies terram odorari compellerem quo loco vellem, etiam si nulla adessent vestigia. Sed id ipso potius facto quàm scripto eos qui non vidissent edocere possem. Et sanè pessimè venationem instituunt qui nimium loquaces sunt & clamosi: nam canes nimium garrulis tantam fidem non adhibent, quàm taciturnis. Non inficias tamen eo, canes defessos, aut feram indagantes, blandè compellendos & exhortandos esse: sed id moderatè fieri debet. Et me hercle meis canibus perinde loquor, ac homini: cumque dico, progredere, regredere, huc ad me veni, hoc age; me intelligunt, meliusque mea mandata peragunt, quàm ullus meorum domesticorum. Sed non arbitror alium quenquam id ab eis impetraturum, neque etiam fortè me exstincto. Hæc Phœbus. Sed ad institutam orationem redeuntes, dicamus cum Virgilio, *Arma virumq; cano.* Nam quemadmodum venator indaginem instituere non debet sine cornu; sic qui huic studio sese applicat, sua instrumenta habere necesse est: Hoc est cùm herbationem instituit, minimè domo excedere debet, quin ferreum ad eruendas stirpes instrumentum, sacculum, atramentum, papyrum, atque chalybem excitando igni idoneum secum deferat. Itaque haud dubium est, neminem hac ætate sic consultò de arboribus agere, neque forsitan alius me exstincto succedet, qui arborum gratia hanc provinciam suscipere velit, sine majori auxilio. Verbi gratia, Theophrastum semper in tertia persona loquentem comperimus; unde colligi potest eum magnopere adjutum, ut ad arbores perquirendas alios ablegare posset. Raræ sunt, inquit, arbores quæ siliquas ferunt, atque inter alias Ceratia, Cercim, & Coluteam recenset. Sed cùm hic interpretem non agamus, sed disceptationes duntaxat, hujus idiomatis (nempe Gallici) causa, instituamus, arbores & frutices siliquas ferentes, Staphylodendron, Laburnum, * Cerinam, Tamarindum, Acaciam, Coluteam, Genistam cum Hispanicam, & vulgarem, tum Nivernensem, Roucazo apud Montefiascon nascentem, Cassiam solutivam, Anagyrim, Nerion, & Arborem Judæ vulgo nuncupatam comperimus. Hic multo plurium appellationem auditis, quàm Theophrastus tradiderit. Sed hîc duntaxat de earum semina conquirendi, atque ad germinationem perducendi ratione agitur: nam aliàs de ipsarum natura agemus: Cassiæ porrò & Acaciæ effigies in nostris Observationibus videre licet.

Cercin *forte Gallicum exemplar esset, cõsulendum.*

Arborum ſatio foliorum defluvii tempore, facienda: & loci, qui conſerendus eſt, præparatio.

PROBLEMA VII.

CVM Natura ſilveſtribus arboribus legem imponeret, negavit ut earum ſemina naſci queant, niſi calido, molli, & humido loco: quæ conſideratio longiores adhuc alias diſceptationes parit. Nam ſi quis in Arabiam vel Ægyptum proficiſcatur, & iſtîc noſtrates arbores alere velit, experimenta forſitan inveniet cjus regionis incolis convenientia, quemadmodum hîc ab illis mutuari poſſimus; præſertim cùm Tamarindos & pleraſque alias arbores illis peregrinas eſſe animadvertamus, quarum tamen abundantiam adquirere poſſent, ſi earum ſemina terræ committerent. Conſtat enim Alexandri adventum in ipſorum regionem, non minorem illis utilitatem attuliſſe ob culturam rerum ex India & Aſia delatarum, quàm Americanis intulerint Hiſpani, Luſitani, Galli, qui in diverſas novi Orbis regiones appulerunt, eaſque multis rebus magnam utilitatem adferentibus excoluerunt. Sed primum omnium ſemina ſunt comparanda, deinde ſolum pro cæli temperie accommodandum. Soli præparatio ad ſemina excipienda, cum ea purgatione comparabitur, cui univerſa animalia obnoxia ſunt; nam etiam ſtirpes huic naturali excretioni ſubjectas eſſe conſpicimus. Cùm ſalivant arbores, ſatis edocent qua præparatione eas natura donârit: quod accidere ſolet antè quàm earum flores explicentur, quemadmodum in animalibus cùm libidine incenſa fuêre. Atque ut Medicorum ſcholæ ſtatuunt pinguedinem non eſſe partem animalis, ſic de arborum ſaliva dici poſſet. Cùm igitur omnes res animatæ, ſeu motu præditæ, ſeu motus expertes, ut naturali purgatione ſeſe præparent, obnoxiæ ſint; certum eſt eandem eſſe cum animalibus & hominibus, arborum rationem, quæ naturali humectatione præparantur, qualem pro ſeminariis edocebimus. Conſiderate arbores certo temporis ſpacio quieſcere, atque folia abiicere, non ſecus ac animantes vel quadrupedes vel bipedes; quarum illæ pilos mutant, hæ pennas, atque etiam ſerpentes exuvia: Sic plantæ poſtquam à partu hieme quieverunt, folus denuo ſeſe ornantes, prægnantes ferè permanent totius anni triente: ſed quemadmodum platanus hieme & frigoribus corticem abiicit, ſic Adrachne æſtate & per æſtus, Suber autem novo vere, diverſis videlicet anni temporibus. Multæ tamen arbores imminentibus frigoribus folia non abiiciunt, ſed illa totâ hieme retinentes, demum novo vere iis ſeſe ſpoliant. Aliæ verò quibus folia decidua, æſtate vetera abiiciunt, & ſemen conſervant. Sed hujus rei vix ratio reddi queat. Similis eſt nonnullarum rerum quæ in peculiaria animantia cadunt, conſideratio: nam cervis, platycerotis, hinnulis, atque forſitan etiam Camelopardali, Axi, magnoque illi animali Alci (cujus cornua in limine ſacri ſacelli Bituricibus, quemadmodum alterius Amboſii, conſpiciuntur) & Hippelapho cornua decidunt: contrà Monocerotes, Strepſiceri, Tragelaphi, Gazellæ, Rhinocerotes, Hirci cùm domeſtici tum ſilveſtres, Boves, Uri, Bubali, Verveces, & Muſimon, ea non abiiciunt. Nónne ergo idem arboribus, præparationis gratia, quod nobis continget? Solo mandatis Malorum, Pirorum, Olivarum, Aureorum Malorum, Limonum, Citriorum, Adami, Granatorum, aliarumque ſimilis liquoris, atque etiam vuarum ſeminibus, an grati ſaporis fructus habituros vos creditis ex arboribus inde prognatis, niſi prius eas ſurculis (illi arbori ex qua ſemina deſumſiſtis, ſimilibus) inſeratis? Olivas ſerite, naſcentur vobis Oleaſtri, & ex Piris Maliſve optimi ſucci, aſperi ſilveſtreſque naſcentur: itaque eas inſerere neceſſe eſt. Eam nos cicurationem appellamus, cùm novo varii generis inſitionum adulterio, quales in hortis aluntur, eas fieri cogimus. Niſi mortales diſciplinarum dulcedinis inſitionem reciperent; naturam, quæ per ſe agreſtis eſt, retinerent: ſic & animalia fera manent, niſi cicurentur, atque ſimiliter arbores, niſi inſitionis cultum recipiant. Eadem igitur eſt ratio artis in eo qui illam edoctus eſt, qualis ſurculi in arbore ſilveſtri inſiti. Sed ne à primario noſtro inſtituto longiùs diſcedamus, nobis vitio haud vertetur, quòd de ſoli præparatione primùm non egerimus, ante quàm ad ſeminaria procedamus, quaſi ignoraremus cultum deſiderari. Sementis & inſitionis tempora adeò fuerunt à Veteribus obſervata, ut Græci, teſte Galeno, hiemis duas extremitates in iis conſtituerint, hiemem verò mediam. Sic enim ejus interpres Latinus loquitur: *Hiemem in tres partes diſſecant: cujus ſub Solſtitium tempus medium conſtituunt, de extremis duobus partim ſementem, poſtremam φυτᾶλίαν, quod eſt inſerendi tempus.* Sed Solſtitia, Æquinoctia, Vergiliæ, & alia ſimilia vocabula ſuum locum habebunt in culturæ plantarum explicatione. Ceterùm quandoquidem nunc de ſilveſtribus ſtirpibus agimus, quis agricola ſolum ſtercoravit, aut ſarrivit, ut ſponte adoleſcerent, niſi

niſi probus ille cultor natura ? pejor itaque, cùm cicurandæ ſunt, earum conditio eſſe non debet. Vos igitur ruſtici, qui ſummo labore fimum, cineres, terram, urinam, calcem, & alia hujuſmodi per agros, ut uberiores fiant, ſpargitis, poſſetisne ejus rationem reddere ? Si eam neſcitis, hinc diſcite: nempe fruges, arbores, herbas, reliquaque hortenſia, cùm radices ſpargere incipiunt, faciliùs provenire, ſi ſolum præparatione calidius atque mollius reddatur: perinde ac ſi plumæ lectis noſtris in alium uſum imponerentur, quàm ut corpora molliter & calidè ſuſtineant, offium commoditatis cauſa. Tu vinitor, quænam eſt cauſa, cur equinum fimum tuis vinetis magis convenire æſtimes ? En videtis naturalem etiam quandam eſſe in plantis appetentiam, ut ſaporibus delectentur, quaſi cæli ſolique humor non ſufficerent. Illæ itaque ſalſitudine, dulcedine, atque aciditate gaudentes, molliter tamen & calidè eſſe volunt. Nam licet ſtramen non putrefactum ad radices plantarum ſepultum, mollitiem eam præſtet; nihilominus, cùm ſapor ille deſit, minus illis gratum eſt, & ut conſpicere licet, radicibus ſimili mollitie minus gaudentibus, pumilæ fragileſque arbores permanent. Vos ô paſtores, qui ovium greges per agros paſtum deducitis, atque ſeptis concluditis, an in quem finem id faciatis ſcitis ? quoniam videlicet fruges iſtîc ſatæ, delectantur ſolo in quo urinæ ſaporem deguſtare poſſint. Inde fit ut variè judicandum ſit de ſtercore ſuillo, gallinarum, aviumque, ovillo, bubulo, camelino, equino, atque humano. Falluntur nonnulli qui exiſtimant pingue ſolum arenoſo præferendum eſſe ad ſeminaria inſtituenda: at experientia contrarium docet; & id Theophraſtus jam olim ſcripſit, ut planiùs in Gallica verſione apparebit.

Neque homines, neque ſolum, neque etiam animalia graviorem laborem tolerare poſſe, quàm iis naturæ leges conſtituerint.

PROBLEMA VIII.

ARBORES, tellus, plantæ, homines, & animalia, atque etiam ipſius cæli orbes quiete frui optant, teſte Platonicorum anno. Nulla res animata ſomno privatur. Itaque Solaris luminis privatio ad eam rem convenit. Nónne igitur meritò indignari poſſunt ii qui ad operas fuêre adhibiti, cùm illis quies adimitur ? Hinc deſumta eſt origo nonnullarum diſceptationum quas hîc legitis: nam poſtquam animadverſum eſt, neque rerum ſingularium procul hinc obſervatarum raritatem, neque Commentarios de avibus & piſcibus, neque animalium picturas rationem invenire potuiſſe qua labor mitigari poſſet, ut iis rebus ſufficeret quæ ad quietem adipiſcendam neceſſariæ erant: denuo quærendus favor fuit ſub ſtirpium patrocinio, ob quarum ſtudium nimium forſitan iis locis inhæſit quæ Muſea nuncupantur, Muſis dedicata. At hoc non ſcribimus, ut Plinius in ſua præfatione ait, Humili vulgo, ſtudiorum ocioſis; ſed potentioribus, qui multas operas ad labores alere poſſunt. Verùm id non ſine quorundam calumnia: nam quo pacto divitias alteri polliceri poteſt, qui ipſe nullas habet, aut qui ab eo, cui illas pollicetur, mutuas ſumit ? non defuit tamen ſpes, idem ſtudium (quod auctori minuendarum facultatum occaſionem præbuit) novas etiam iterum adquirendi, rationem ſubminiſtraturum. Verùm tantum abeſt ut quæſtus cupiditate ad hæc ſtudia impulſus fuerit: quinimo ut illam fugeret ea eſt amplexus. Viginti nunc ſunt elapſi anni, quòd manum qua hæc ſcripta ſunt, χειρομάντις inſpiciens, cùm facultates obtinere poſſem, pronunciaverit: Quinquageſimo ætatis anno non plura poſſidebis quàm nunc poſſides. Tamen quemadmodum auro vetuſtas nihil addit, nec etiam adimit; ſic hujus vaticinii veritas poſtea agnoſcetur. Arbores igitur, ſi paululum temporis vos relinquo, ægrè ne feratis: nam in alia re expetitur auctoris exercitium, idque fortaſſis alio laboris genere. Sed ô montes, quid abſcondere potuiſtis quod ejus oculos fugerit ? aut quis explorator, ô arbores, de vobis hoc tempore plura referre poterit ? Si Echo, quæ toties hanc vocem per Aſiæ valles atque per altiſſimos Europæ montes exaudiit, nunc reſponderet, nullo alio teſte opus eſſet. Hinc fit ut modò animi hilaritatem, modò animi ægritudinem præ ſe ferant noſtræ diſceptationes. Igitur, ô arbores, arbuſta, & herbæ quæ veſtrum cultorem cùm maximè opus habet, deſeritis, ejus orationem audite indignatione plenam. An æquum eſt, ut veſtram imbecillitatem ſibi obiici audire cogatur ? Nam cùm illum per terram & mare mancipium effeceritis ob unicum vos videndi deſiderium, eumque adegeritis ut decies millena milliaria ſuis pedibus metiretur, non comprehenſis peregrinationibus maritimo itinere factis, & tamen vix hunc errorem detegere potuerit; tanquam is qui nullum ſuum commodum quàm per veſtrum captare noverit, ſed diminutis licet facultatibus, majorem adhuc veſtri experientiam adquirere voluit. Quid igitur, ô arbores, hîc

tacetis? sed tamen multis ad hanc rem disceptationibus opus est: nam virtus vulnere vire-scens, acceptarum injuriarum adhuc meminit. Sed ad hanc rem ne exquiruntor omnes singulares dotes viri omnibus numeris absoluti, cùm sciamus neminem tot rebus sufficere posse: imò ne apud Turcos quidem mancipiis plus laboris imponitur, quàm ferre queant; quod dictum esto ad refellendum eorum injuriam qui sua mancipia terram, tanquam jumenta, colere debere existimant. Sed neque ipsa, neque terra, quicunque tandem labores istîc fiant, neque etiam ipsæ arbores plus præstant quàm naturæ legibus illis definitum est. Nam terra non minùs suis feriis & quiete frui debet quàm arbores & homines. Non minore itaque labore, & temporis diuturnitate opus fuit ad ea investiganda quæ ad illustrandam stirpium cognitionem evulgabuntur, quàm iis qui, cùm abundè haberent ut per omnem ætatem etiam cum maximo quæstu sine molestia vitam traducerent, perpetuò in suis museis se continuerunt, ex libris quæ oportuit ediscentes. Ne mirum igitur videatur, si qui alia studia sectati sunt, certa quædam subtilia & arguta de artium secretis argumenta, diu & cum ocio excogitata tam promptè dissolvere non potuerint: licet eum, qui in eorum album recipi cupiat, illa scire necesse sit. Nonnullis sufficit ea didicisse quæ docet toties repetita illa cantio. Ast alia desideria quæ majore impetu impellunt ad ea cognoscenda quæ minorem quidem utilitatem, sed graviores labores adferunt, fortè audient quod objectum est Lotophagis populis, qui utilitatem adferentia deserentes, ea quæ minoris momenti erant, sectabantur, dulcedine fructus Loti contenti, qui tamen malum alimentum præbet. Sed non frustrà cum Latinis dici possit, Trahit sua quemque voluptas: nemo enim ignorat, quemlibet id studium amplecti quod majorem voluptatem illi adfert: sed nullum nostrâ opinione inveniri queat, quod huic præferendum sit.

Disceptatio, silvestrium arborum cicurationem comprobans.

Problema IX.

Exantlatis laboribus, suo tempore nostra diligentia fructus nos percepturos tandem speramus. Olim Augusti illustrissimique & liberalis nostri Regis Majestas mandatum dederat, ut stirpium gratiâ ocio frui possemus: sed tale ocium ut consequi possem, graviores & difficiliores labores subeundi fuerunt, quàm Argonautis ut aureum vellus obtinerent: quod cùm animadverteremus, existimavimus præstare id seriùs consequi, quàm nunquam; eamque adeò ob causam ingenium intendimus, ut aliâ ratione id consequi possemus. Hujus moræ causa accidit, quoniam cùm ipsi nostra scripta & rerum in Asia observatarum effigies offerremus, etiam declaravimus in rebus majoris momenti quàm ista erant, suæ Regiæ Majestati nos operam navare posse, modò nobis aliquas suppetias ferret; & quòd si ex rebus minimis aliquid conficere potuissemus, dignum quod donaretur tam Illustri personæ, ipsius adminiculo alia multo digniora posse conquiri. Sed ut beneficium unde provenit agnoscamus, Dominus de Montmorency, Franciæ Par, & Archimarschalcus sive Connestabilis, Princeps illustrissimus, & publicæ tranquillitatis amantissimus, istam causam fovendam suscepit; nobisque auctor fuit ut nostras observationes publici juris facere inciperemus: nam illius & Cardinalis Castilionæi, qui privatim pecuniæ summam, in sumtuum jam factorum ob animalium picturas enumeratas subsidium erogarunt, liberalitate factum est, ut devinctam adhuc sentiamus nostram Serpentum historiam ipsi Domino Connestabili, quoniam pecunias suppeditavit ad earum icones (quæ brevi in publicum evulgabuntur) sculpendas: & quia, ipsis procurantibus, illam ad nostra studia fovenda pensionem, à nostri liberalissimi & victoriosissimi Regis Majestate obtinuimus: animadvertentes autem tempus effluere, & nostras de cultura deliberationes deferveścere, tametsi non deesset voluntas ejus peritiam, atque plantarum notitiam evulgandi, licet de multis adhuc dubitaremus: tum decretum fuit, non incommodum fore si rationes inveniremtur, quibus eodem (quod aiunt) cursu, duos lepores venaremur; ut videlicet discendo, alios nostræ nationis etiam doceremus; eaque ratione efficeremus, ut neque nos falleremur, neque etiam alii. Sed in eo difficultas consistebat, ut conferri possent: cùm scripta magni momenti non esse existimaremus, nisi simul demonstrarentur ea de quibus agebatur: hoc est, nisi, dum stirpium notitiam illustriorem reddimus, eas etiam vulgares efficeremus: quod minimè fieri potest absque patrocinio. Sed ante omnia, dum hæc legitis, revocate in memoriam admirandam illam arborum ex adeò exiguis seminibus enatarum altitudinem. Semen etenim ex quo Platani, Cupressi, Alni, Salices, Populi, Betulæ, Ostryæ, Vlmi, & Larices nascuntur, adeò exiguum est, ut quælibet musca & formica quantumvis parva, earum arborum originem gestare possint. Parum est altis-

simam

ſimam malum in navi figere, eiſque velum adaptare, niſi inſuper caſtellum ſuprà exſtruatur, & bellicis tormentis muniatur ad perdendos homines, illiſq. vitam in aëre adimendam, ut terræ ſepulturâ careant: ſed illud majus, malũ malo imponere, vela velis; nec id adhuc ſatis, niſi quartum etiam accedat. O conſidentem ambitionem! videtis veſtram vitam furore quodam ferri à re tam exigua originem ducente, adeò (inquam) exigua, ut formica ſeſe exercendo vos ſupra tergus geſtare dici queat; quandoquidem eam originem geſtare potuit ex qua multæ naves fabricatæ ſunt. Si igitur Cedrus adeò excelſa & recta, Larix, Abies, & Picea tam exiguo ſemine naſcuntur, an ejus vecturam contemnitis? Fruſtrà cultor iſta contemnes ob originis vilitatem: nam licet quilibet ruſticus iis uti queat, propoſita nihilominus ſunt uni ex potentiſſimis hujus ſeculi Regibus. Contemnite porrò, vel probate, hæc tamen charta excipiet. Videtis ergo eas arbores quæ exiguo ſemine præditæ ſunt, in ſummam altitudinem adoleſcere. Aliæ verò è majoribus ſeminibus originem ducunt. Nam Iuglans, Quercus, Caſtanea, Fagus, Ceraſus multo majore ſemine conſtant. At in arboribus nucleis præditis, nulla fuit difficultas: noſtri enim majores poſteris abundè reliquerunt. Inde originem ſumpſit mutua illa regionum inter ſe communicatio: nam Perſæ Perſica nobis diſtribuerunt, Armenii Armeniaca, Medi Limones, Aurantia, & Citria quæ Latinè Mala Medica nuncupantur. Qui fuêre auctores ut ea primùm nanciſceremur, quàm ii quibus id tum in mentem venit? Sed & nunc, ne tam procul abſcedamus, Indiaque & Africa prætermiſſis, difficile non eſſet multas fructiferas arbores obtinere, quibus barbari tribus vix paſſibus à nobis diſſiti fruuntur: nondum tamen mare trajecerunt, noſtrorum mercatorum qui eas regiones adeunt, negligentiâ & incuriâ. Animadvertite quorſum hæc dico, & ſtatuite an præter rem id faciam. Intelligite igitur quod vobis dicitur; nempe ſi hoc feceritis, illud vobis accidet. Eam ob cauſam noſter maximè magnanimus & Auguſtiſſimus Rex, cùm jam antea animum ad eam rem applicuiſſet, nobis tradidit ſchedam manu propria obſignatam, tamquam arrabonem ſuæ voluntatis, & certitudinem, aliquando nobis bene conſulturum: eamque ſchedam à Domino de Laubeſpine Secretario contraſignari iuſſit: cujus ſchedæ æſtimatio nobis ſpem fecit, aliquando fruituros iis commodis, quæ in eâ deſcripta erant: neque enim ita interpretari volumus ut exteri quidam, qui Principum penſiones verè paſſiones eſſe dicunt, quoniam multas animi moleſtias devorare, & tolerantem eſſe oporteat, illas diutiùs ſolicitando. Eadem igitur ſpes quæ eos qui nihil obtinere poſſunt caſtigat, facit ut, tametſi jam diu illam cõſervarim, adhuc ſervare oporteat, licet illius nullus cõſequatur effectus. Animo tamen recolens ſigna quadam auctoritate pollere, præſertim à maximo Rege profecta, boni conſulenda ſunt, exemplo ejus quod Suetonius de Auguſto refert, eum videlicet Alexandri effigie obſignare ſolitum; ſed imitatum id ſignum cùm comperiſſet, poſtea Sphyngis impreſſione obſignaſſe: ſed & Caloieri montis Sinai adſervant manus pictæ impreſſionem papyro adglutinatam, quam Mahometis eſſe prædicant, cujus auctoritas illorum adhuc antiqua privilegia conſervat, quæ Turcarum Imperatoris milites inviolata præſtant. Deinde etiam meminiſſe juvabat ipſius Majeſtatem ex ſimilium diſceptationum iis quæ in noſtris ſcriptis continentur, prælectione voluptatem accepiſſe; proinde noſtras illi haud ingratas fuiſſe, conjecturam inde facientes, noſtram exſpectationem firmiorem credebamus. At poſtea hujus deliberationis difficultate in novæ protectionis defectu conſiſtente, facilè illam explicare licuit, ipſa Illuſtriſſimo atque Reverendiſſimo Domino Cardinali Lotharingo propoſita. Nam cùm ipſe ſit acerrimi & ſubtilis ingenii, paucis intellexit quid illi proponeremus. Tum pecuniis mihi diſtribui juſſis ab ipſo tanquam maxima quæque ad Reipublicæ augmentum moliente, atque etiam à Conеſtabili, diligenter obſervavimus ea quorum fiet mentio, præſertim in poſtrema noſtra per Italiam peregrinatione, ad quam nos Rex ablegârat. Non abs re hæc, & quæ in hanc deliberationem inciderunt, ſtatim ab initio commemoravimus; ne ingratitudinis notam nobis adſciſceremus, ſuppreſſis eorum nominibus qui auxilium contulerunt: tum etiam ut rationem redderemus eorum paucorum nummorum qui nobis donati fuêre. Parum fuit præcedente anno montium Arverniæ, Sabaudiæ & Delphinatus ſumma juga denuo dedita opera conſcendere ad obſervandas arbores. niſi ex profeſſo Italiam bis emenſi fuiſſemus, ut diſceremus qua ratione omnis generis illarum magnam ſeminis quantitatem nanciſci poſſemus. Sed ut alios quos forſitan hæc cura tanget, doceamus, audite: nam in hoc totius noſtræ doctrinæ cardo verſatur. Neque Principes viri, neque ruſtici, neque oppidani quidquam rari præter vulgaria habere queunt; cùm ad ſuorum hortorum, vivariorum, & agrorum ornatum, tum ad utilitatem ex eis percipiendam; niſi primùm aliunde ſemina accipiant: neque hortulani ſuis dominis educare poſſent alias ſtirpes quàm olera & braſſicas, aliaque ſimilia vulgaria, niſi ab aliis ſemina præbeantur. Attamen haud difficile foret, brevi efficere, ut ſinguli rariores

alias & varii generis adipiscerentur, si illis semina aliunde subministrarentur (cujus rei exemplum esto, quòd nullus adeò exiguus hortus nunc sit, qui cupressos, lauros,& pleraſque alias non colat) atque ista ratione singuli quibus ad hanc rem animum applicare licet, suam diligentiam, ut appareat, præstare poterunt. Si igitur difficilius non est silvestres urbaniores reddere, quàm domesticas conservare: in quam calumniam, ô hujus seculi Principes, non incurritis, tam ingenti bono indigni, qui vestra socordia vestros census imminui finitis? Sed cuinam tribuetur insignis hic error, socordiæ ne & indignitati personarum,an ipsi tempori? Vos igitur qui doctrinæ nomine tumetis, & singula in commentarios referre vos profitemini, cur ejus rei non meministis? Quænam est hæc negligentia, quòd arbustorum per universum orbem celebratorum stirpes prorsus exstingui permiseritis? Sed aliàs id demonstrandum est: nam nunc de silvestrium cicurandi ratione nobis institutus est sermo. O boni senes & parentes, an desides homines, quibus vestras hærcditates virentes, bene cultas & opulentas reliquistis, calumnia digni non sunt, quòd egentes facti sunt? De te nunc agitur Balsamum, cujus cultura, non jugera, sed integra arva occupare solebat. Nostris majoribus gloriæ cedebat, quòd illud in necessarios usus obtinerent, vobis autem vitio vertendum, quòd id perire permiseritis. Vestræ opes, ô homines nihili, culturæ negligentiâ pereunt. Sed cujus culpâ, ô Principes, ejus cultura non restauratur, nisi quoniam vobis in mentem non venit? Iam Iericho deserta est, Balsamum istîc ampliùs non nascitur. Magnificentiâ igitur à veteribus vos superari, fateri non pigeat. Semiramis, Attalus, Philometor, Harpalus, & multi alii Principes exstincti, viri, & feminæ, nomen sibi adquisivêre, quòd culturâ delectarentur. Si quis nunc id in usum revocaturum pollicetur, invenirétne qui illi fidem adhiberet? Dubito,nam esse desiit. Sed secundum ea quæ vobis hîc proponuntur,agite,ô adolescentes,& antè quàm canicies vobis obrepat, stirpes jam alueritis, quæ vobis cum insigni utilitate delectationem etiam adferent: nam quemadmodum canicies temporis successu, vobis insciis, sensim obrepit; sic natura vobis inserviens educabit quod telluri vestræ concredetis,modò prima initia illi dederitis. Quispiam jam provectæ ætatis accersitus ad opulenti cujusdam liberos instituendos,immortalitatem illis pollicebatur: parens illorum, vadem postulans, responsum tulit, quantum ad se attinet,certum se esse,minimè calumniam incursurum nisi immortales fierent: cùm videlicet non ignoraret se inventum non iri, cùm illi morerentur, ut fidem suam præstaret. Attamen ille non corporis immortalitatem promittebat, sed nominis illorum gloriam.

Quæ causa sit, cur neque in civium, neque Principum hortis, exoticæ plantæ vulgo conspiciantur.

PROBLEMA X.

AD stirpium è seminibus generationem quod attinet, difficultas nulla erit, modò quis diligentiam adhibeat: sed illud primarium, ut eas jam enatas & adhuc teneras conservare sciamus. Nam per summos æstatis ardores sine aqua vivere nequeunt; quemadmodum nec hiemis injurias ferunt, nisi adversus frigora muniantur, & recondantur. Sed & ipsos Romanos in hortis suis Myrtos adversus frigora munire oportuit: ait enim Poëta:

Dum teneras defendo à frigore Myrtos.

Quod si id Romano agro fieri debuit, loco illis commodo; quid non facere debebunt nostro agro? Nonnullorum diligentia punicæ mali, aureæ, & limonum, semine natæ succreverunt & fructus tulerunt etiam in frigidis Rhetiæ & Helvetiorum regionibus; ut ex iis constat quæ Tiguri conspiciuntur. Atque hoc loco id dictum sit in quorundam Principum virorum gratiam, quibus, licet exoticarum plantarum semina dentur, eorum tamen hortulani vix tantum ocii sibi sumunt ut ea terræ committant; tantum abest, ut enata,hieme conservent & recondant. Hinc fit ut nihil singulare conspici possit, nisi apud eos quĩ suos hortulanos ad diligentiam compellunt. Nam nisi ipsimet domini voluptate ex iis afficiantur, & diligentiam adhibeant, multo minus ipsorum hortulani vel œconomi ea curabunt. Cùm igitur hoc scripto duntaxat instituta sit exhortatio ad silvestrium arborum cicurationem: (nam seminaria parandi ratio in tractatu de Agricultura, ubi etiam de fimi & cinerum generibus, & areis, expressè docebitur) non de Canella, Garyophyllis, Moschata nuce, Pipere, & aliis similibus Aromatibus, in silvestribus arboribus peregrinis nascentibus, neque de Melegueta differente à Cardamomo agere constituimus: alio etenim loco, ut jam dictum est, id fiet. Itaque ad tam varia demonstranda, nullos alios sumtus faciendos

faciendos Regi propoſuimus, niſi ut, quandoquidem ipſius Majeſtas mandarum dederat ut aliquod beneficium in me conferretur, tametſi nihil adhuc me effecturum polliceitus eſſem; ipſius nunc voluntas eſſet, præcipere ut beneficio illo tum donato frui poſſem; me rationem demonſtraturum educandi ſingulis annis multa arborum genera, quæ neque in Franciæ agro, neque in cujuſquam principis hortis in hoc regno unquam conſpecta fuêre: atque ſic perſeverando, nullam difficultatem obſtaculo fore, quo minus ubique vulgaria fiant, non ad duodenarium aut centenarium milienariúmve numerum, ſed ad decies centena millia. An quiſquam ſine admiratione audire poterit, hanc diſquiſitionem nunquam ab iis fuiſſe æſtimatam à quibus omnem favorem obtinere promerebatur? Quid hoc? Nempe, non modò ſcripta commentaria vobis adferre, edocentia quænam ſint ſtirpes quarum Theophraſtus meminit; ſed ut illis frui poſſitis efficere, vobis eas quas recenſet exhibendo. Si igitur Traupalum, Lacaram, Apharcam, OEleagnum, Celaſtrum, Adrachnen, Cercin, Thuiam, Phyliram, Halyphleon, Crategum, Æquum, Oetum, & ſimiles alias arbores ipſius ſcriptis celebratas haberetis, an eas contemneretis? Cùm igitur earum deſcriptio & Gallicæ appellationis expreſſio æſtimanda ſit; an non præſtantius cenſebitur communes illas facere his qui expetunt? Quòd ſi ſuſpicamini id fieri non poſſe, minùs dociles eſtis quàm eruditiſſimus Theophraſtus, qui non modò credidit, ſed etiam ſcriptis tradidit, nonnullas arbores jam cæſas, & dolatas, poſtea reviruiſſe & revixiſſe.

Exempla diligentum Agricolarum, quibus probatur, quod virens ſupra terram conſpicitur, quodq; novo vere tranſplantatur, id omne vel locis incultis vel domeſticis ſemine natum eſſe.

Problema XI.

Sed unde quidquid nunc ſupra terram viget, ortum habere credendum eſt, quàm ex ſemine? quaſi verò Tiliæ, Corni, Mali, Pyri, & ſimilium arborum genera, item fruticum, herbarum, & cetera quæ novo vere in urbibus publico foro venduntur; è nucleis, granis, & ſeminibus, vel ramis terræ infixis non ſuccreviſſent. At quis cogitet, iſta duntaxat locum habere, cùm homines ocio abundant, pacéque fruuntur, non autem belli tempore: quaſi nonnullæ res pacis deliciis congruerent, aliæ rebus bellicis neceſſariæ eſſent: attamen qualiſcunque tandem ſit cultura, utroque tempore neceſſaria eſt: nam ipſimet bellatores, ſive hibernent, ſive in expeditionem proficiſcantur, aut inde redeant, ad culturam concedere ſolent; quemadmodum etiam Machiavellus ſuas de bello diſceptationes hinc auſpicatus eſt. Neque Cæſar, neque ejus majores, neque ejus poſteri, unquam commeatus copiâ abundarunt, aut ejus penuriâ laborarunt, quam ex ipſa. Nam quis unquam de pecuniarum inopiâ conquirentes audivit, quemadmodum nunc fit? Res frumentaria, hoc eſt, annona, illorum conſilia aut promovebat aut remorabatur pro ipſius abundantiæ ratione. Cùm igitur tellus veſtro auxilio fœcundior reddi poſſit, & vobis utilitatis decimas referre: illius cauſa nulli rei parcere debetis, ut illa veſtri commodi cauſa non defatigetur. Ejus rei comprobationem audite. Cùm Rex p. m. bonarum litterarum alumnus Rupellâ reverteretur, contigit ut prudens quidam Antiſtes ipſius aulicus apud ruſticum in itinere diverteret, quem per univerſam viciniam fama erat Mandragoram alere, cujus beneficio prædives evaſiſſet. Hic Antiſtes vir æquus & gravis id intelligens, an id verum eſſet exquirere voluit. Itaque evocato in ſecretiorem locum ſuo hoſpite, illum oravit, ut niſi moleſtum eſſet, & ſi fieri poſſet, Mandragoram quæ ipſum opulentum reddidiſſet, illi oſtenderet: tum ille; Falſa ſunt, mi domine, quæ de me memorantur: nam nullam aliam Mandragoram habeo, præter eam quam nunc audies. Viginti ſunt anni quòd in hanc provinciam conceſſerim: cùm verò multæ operæ ad agrorum culturam eſſent neceſſariæ, nunquam ſervus vel ancilla, filius vel filia, poſt me cubitum iit; atque primus ſemper cubitu ſurrexi: eaque ratione mea jumenta, atque ipſa cultura pro mea diligentia uberiora ſunt reddita. Idem Romæ accidit miſero cuidam mancipio libertatem jam adepto, quod brevi tempore dives effectum eſt, ſed non ſine vicinorum invidia; qui cùm ipſius ſegetes uberiores ſuis conſpicerent, eas in tuos agros veneficiis pellicere arbitrabantur; eaque de cauſa Romam coram Senatu convocatus eſt. At illi de hac re perturbato & admodum ſolicito, tandem in mentem venit, ut aratrum, plauſtraque & boves, bipalia, bidentesque, & reliqua ruſtica inſtrumenta in forum Romanum veheret, atque ſe iſtîc judicio ſiſteret. Cui Iudex; Adeſdum, quid ad hæc reſpondes quæ tibi obiciuntur, nempe vicinorum ſegetes in tuum agrum veneficiis pellexiſſe? Domine, inquit, en mea veneficia.

Iudices verò ipsius aratra, vomeres, & plaustra majora ponderosioraque vulgaribus conspicientes: deinde ipsius boves pingues, & firmo corpore; bipalia, sarcula, rutra, palas, serras, falces, secures, rastra, ventilabra, & reliqua rustica instrumenta adeò solida & affabrè facta: tum etiam nervosos filiorum filiarumque ipsius, atque uxoris lacertos, omnesque vegeto esse corpore, & integris vestibus; non modò eum absolverunt, sed objurgatis ipsius accusatoribus dixerunt, si singuli eandem diligentiam in colendis suis agris adhibuissent quam ille, futurum ut perinde divites essent. Sed hæc forsitan præter institutum: demonstrare tamen voluimus, diligentiam nunquam frustraneam esse, diligentemque virum nunquam ad egestatem redigi. Si igitur hoc institutum, à quo hic libellus appellationem desumsit, haud difficile factu est; quid oberit quo minus Regiæ magnificentiæ favore & patrocinio dignum sit? Nam à nemine adhuc propositum est hoc negotium, neque quisquam id suscipere posset, etiamsi millies majores sumtus faceret quàm quos expetimus. Considerate ergo quanti æstimemus beneficium nondum impetratum, dum id tanti redimere voluimus. Et tamen si vili comparant alii, qui nunquam rationes habuerunt, neque habebunt (minus videlicet exstincti quàm vivi) Reip. consulendi, non admodum soliciti sumus, & constantes in nostro instituto perseveramus. Plurimi audientes nostram pollicitationem, impossibilem eam æstimabunt: nos autem, si de ea sinistrè loquuntur, non flocci facimus. Nam hujus operis institutio, in unius anni spacium non est, sed in temporis longitudinem; non in privati alicujus viri, sed in totius orbis gratiam. Animadvertendum est præterea, id quod à nobis nunc non præstabitur, aliâs præstari posse, aut ab alio successore. Necessariò tamen initium semel faciendum est, si rem confectam videre volumus. Et ut demonstremus nos in medium nihil prolaturos, quod jam non sit experimentis comprobatum, nonnulla hujus Regni loca atque alia externa indicabimus, quæ possibilitatem demonstrabunt. Nam quantum ad eam quæ accusari posset negligentiam, hac ratione facilè elui poterit: bellum scilicet impedire quo minus mandatum fiat, ut operæ ad eam rem designentur; & licet nunc etiam hanc rem proponamus, inquirendum tamen an aliquo futura sit in pretio. Nos sanè facilè excusabimur, qui nihil acceperimus, ut in ea sumtus faceremus: propterea nulla obligatione obstringimur. Et tamen facilè nunc & deinceps probari poterit, non majorem esse difficultatem promissa præstandi, quàm hortulano, spinacia & brassicas colendi. Etenim has disceptationes facili methodo describere constituimus, ut etiam exteri commodum inde percipere possint.

Silvestrium & urbanarum arborum secundum earum altitudinem & magnitudinem nomina.

Problema XII.

Licet ex professo arborum magnitudo annotanda esset, id tamen sine exceptione non fieret. Exempli gratia, Theophrasto Celtis, quam Latini Lotum, Galli *Fregelier* vocant, Pyri est magnitudine. Sed qui Pyros in arvis sponte nascentes, cum iis quæ recens in hortis insitæ sunt comparabit, prælatas eas inveniet. Subsequentes tamen in ingentem altitudinem excrescunt: Larices Gallis *Meleses* nuncupatæ, Abietes *Sapins* dictæ, Sapini *Suisses*, Platanus Asiatica arbor, Aceres Gallicæ *Plasnes*, Boumeliæ *Fresnes champestres* dictæ, Cerrus, *Drulle*, Quercus, Ilices, Aria, Alni, *Merisiers*, Tiliæ, mares & feminæ, ex quarum cortice funes fiunt, Cedri majores, Asiaticæ Sabinæ, & Tauri montis magnæ Iuniperi, quæ fructu nucibus non minore præditæ sunt, Salices, Taxi, Castaneæ, Fagi, Betulæ, Palæ, sive Indicæ ficus, Milaces, Cerri, Cerrosouvari, Sorbus aucuparia, Sorbus torminalis, Sorbus, Palma, Iuglans, Ulmus, Populus nigra, alba, & Alpina, Piceæ, Piceastri, & Pinastri, quos Rheti Gembro appellant, Corni, Cassiæ, & Cupressi. Aliarum verò arborum nonnullæ minores sunt, tametsi etiam in justam magnitudinem adolescant, quales sunt; Acer crispa materia, & vulgaris Acer, Zizyphæ, Sycomorus Ægyptiaca, & Sycomorus Italica, aliàs Perlaro appellata. Comarus suapte natura pusilla est, sed ramis expurgata in magnam altitudinem assurgit, quemadmodum etiam Malus punica. Idem faciunt Sanguineæ virgæ albæ, & nigræ, quas alibi Ligustra vocant. Alaterni, & Sanguineæ virgæ rubræ, mediocres semper inveniuntur. Morus alba & nigra vetustate magnæ fiunt arbores. Sic etiam Pyri, Pruni, Persicæ, Armeniacæ & Præcoquæ mali, Napeca, Oleæ, Mespilus, & Cotoneæ, Siliquæ, nonnullis locis mediocres sunt, sed aliis magnæ fiunt arbores. Sed & Lantana, à Lantagine differens, & Zizypha, Oleaster, Ficus, Lauroceraſus, Spina

nigra,

nigra, Spina cervina, Spina police, Berberis vulgaris, Spina alba, Groſſularia, & Spina gatzina, & Fraxini montani Orni nuncupati, Aclades, Aquifoliæ, Laburnum, Staphylodendri, Tamarindi, Myrobalani, & quas Galenus Chryſobalanos vocat, Glans unguentaria & Acacia Arabica mediocres ſunt. Rhododendri nonnullis Cretæ inſulæ locis, ad ædiculariarum trabes conficiendas aptæ, quæ alibi parvæ ſunt: iſtîc etiam Ricini adeò ingentes naſcuntur, ut ſcalis admotis conſcendi debeant. Coccus baphica non altè excreſcit, neque acidus ille frutex, qui vulgò Ribes appellatur. Balſami arbor etiam parva eſt. Seſeli Æthiopicum frutex, quod Narbonenſis Provincia *Cachebugade* appellat, ſemper viret, ſponte naſcens quibuſdam locis apud Orgon & Salonem petræam. Pyrus cervina, Roſmarinus, Meſpilus aronea, Nuciprunus, *Le Guerois* & Imbriagoſa Autonenſis agro Genuenſi, parvæ ſunt arbores. Sebeſten, Punicæ, Corni, Buxi, Styraces, Sambuci, Coryli, Lauri, Perſicæ tam duracinæ quàm aliæ, Præcoces, Tinus, Cedri Phœniciæ, Oxycedri, Sabinæ, Phylicæ, Adrachnes, & Vitices; vetuſtate attolluntur. Anagyris non aſſurgit, quemadmodum nec Paliurus, nec Rhamnus, nec Halimus, & Iovis barbæ ſpecies, quam Georgius Agricola Dioſpyron eſſe cenſebat, quamque Helvetii *Faulepaum* nominant. Elæagnus lacus Orcomenii à Theophraſto deſcriptus, ex quo defectu Lupuli fit acrior Cereviſia, nomen apud Gallos invenit *Pimente*. Cujus notitiam acceptam referre debemus Valerio Cordo p. m. Germano Erfordienſi, in hoc ſtudio exercitatiſſimo, perhumano & modeſto, qui pro ſua ſingulari benevolentia (quæ omnibus Germanis vulgariter innata eſt) cùm in Pomerania tum in Saxonia nobis eum oſtendit, quod manifeſtum indicium eſt, ſæpe inveniri in extremo Septentrione naſcentes plantas, quæ ſub ipſa meridie obſervatæ fuêre. Roſæ Moſchatæ cùm ſilveſtres tum domeſticæ, rubræ, albæ, & virides, Myrti, Colutææ, Aureæ mali, Poma Adami, Limones, Citriæ, Tamarices, Geniſtæ varii generis, Tamarindi, Lentiſci, Aſpalathus, Cerviprunus, Machalep, Tithymalus dendroides, Arbor Iudæ, nuncupata Fabago aut Siliquaſtrum, Sfoiarolus, Erica & Phana. Salices, Alni, & Populi inter celſas ſunt recenſitæ: nam quæ pumilæ conſpiciuntur, præter naturam tales ſunt. Conſiderate ulmos Vicentino agro, quæ ſcalas quodammodo referunt in magnam uſque altitudinem: nam ita à ruſticis ductæ ſunt, ut vites illis maritatæ ad ſummum uſque conſcendant, & in ſingulis earum gradibus ramos carum cædentes, meſſem & vindemiam in aëre faciant. Nonnullæ ad agros claudendos & ſepiendos aptæ ſunt, quarum aliquæ ſpinoſæ, aliæ minimè. Halimus agro Hieroſolymitano, & in Creta inſula, Tamarices in Ægypto, Squendano agro Patavino ad ſepes faciendas idoneæ, tametſi ſpinoſæ non ſint. Nam quòd hîc ſepes ex Spina infectoria, Oxyacantha vulgari, Pruno ſilveſtri ſive ſpino, & Berberi conficiunt; in Provincia verò Rhamno, in Thuſcia Spina Guatzina, & alibi Rubo; id fit quòd ſingulæ regiones iis utantur quæ peculiares illis ſunt. In earum albo recenſeri poſſent, inter frutices legitimum Thymum, quod utraq. Lavendula non minùs altè aſſurgit, Thymbra à Satureia differens. Arbuſcula eſt Chamæpeuce, quam Lolmo incolæ agro Bergomenſi & Chiavennenſes cis montem Scalam *Schiuſernain* appellant. Thymelææ & Chamelææ frutices ſemper virent. Hallucinati ſunt qui Sempervivum agnoſcere arbitrati ſunt: nam arbuſcula eſt, uti & Polemonia. Quædam ſine adminiculo ſubſiſtere nequeút, quemadmodum Anabaſis, Cardamomum, Hedera, Rubus, Smilax aſpera & lævis, Lupus ſalictarius, Amomum, Viburnum Ruellii, & Vitis. Pleræque aliæ ſuum etiam locum hîc obtinere poſſent: ſed de iis in Agricultura dicemus, quemadmodum & de Leguminibus (quibus Galli nullum adhuc nomen imponere norunt, ſed ſub oleribus comprehendunt) & de tritici generibus: pro quibus variæ colendi terram rationes inventæ, & diverſa aratra cum ſuis vomeribus excogitata ſunt. Vos Galli, qui in hoc ſcriptum incidetis, quique ſuperatis Alpibus in Italiam perveniſtis, ſi quis vos percontetur quâ re apud Helvetios & Rhetos vixeritis, reſpondebitis pane & vino. Sed quo pane? ex frumento optimo confecto dicetis, quandoquidem illum bonum, candidum, ſapidum & bene elaboratum deprehenderitis: & tamen fallemini. An igitur non pudet ignorare quo veſcimini? nam iſtîc frumentaceum nunquam ediſtis, imò ne frumentum quidem iſtîc ſeritur. Deinde ſi illorum molas ingreſſi eſſetis, lapides conſpexiſſetis deglumandæ ſpeltæ idoneos antequam molatur. Sed molares lapides, molæ & earum rotæ ſuum locum poſt arbores obtinebunt; tum etiam farinæ; inter quas illud magis mirum eſt, bonum panem è caſtanearum farina, noſtri vulgaris in modum, parari, quo Genuenſis littoris incolæ melioris defectu veſcuntur.

Silvestrium arborum quas ali & cicurari posse demonstratum est, nomina.

Problema XIII.

Ne verò celemus ea quæ nos experti proposuimus; en vobis exemplum, quale à Reverendissimo & Illustrissimo Præsule Cardinale Lotharingiæ, pro sua clementia & insigni humanitate, coram Rege è scheda quadam pronunciatum fuit.

Domine, licet ab eo tempore quo V. Majestati concedere placuit, ut qui insignia aliquot beneficia ab ipsa acciperent, etiam curarent, Petrus Bellonius Cenomanus sexcentas libras in pensionem annuam obtineret; plurimi tamen in quos postea beneficia collata fuêre, ejus decreti nullam rationem habuere. At ille non ignorans beneficia non conferri in viros inutiles, rationes perquisivit quibus V. Majestati servitium aliquod præstare posset: eæ autem sunt, quòd varii generis arborum semina congerere queat, quæ neque in vestris, neque in cujuspiam alterius hortis, aut totius Galliæ silvis unquam conspectæ sunt. Et cùm ille confidat, se ea recentia & magna quantitate nancisci posse, quali numero, qualique loco V. Majestati placebit, illa serere & colere spondet. Itaque V. Majestas non gravetur præcipere Secretariis vestri fisci, ut sine ulla exceptione vestrum mandatum exequantur, secundum eas schedas quas pro singulari vestra benignitate propria manu subsignatas illi dare placuit: ut cùm occasio sese offeret, eo beneficio frui possit quod in illum collatum fuit, & de ea re litteras ubi necesse erit, illi expediant: & spondet rationes se subministraturum, ut nascantur V. Majestati arbores quarum nomina subsequuntur:

Siliquæ, Gallis *Caroubiers* dictæ.
Suberes, Gallis *Liege* nuncupatæ.
Cocciferæ ilices, quæ infectorium coccum ferunt, Gallis *Arbres de Vermillon & qui portent l'escarlate.*
Ilices, Gallis *Chesnes verds & Eouses.*
Cerrosouvari, arbores glandiferæ in Tuscia.
Macalep Arabicum, Cerasi silvestris genus.
Loti, Gallis *Fregoliers* vel *Micacouliers.*
Arbuti, *Arbousiers.*
Zizypha phœnicea & alba.
Aceres crispæ, quas Theophrastus Sphendamnos appellat.
Carpini ab ostryis differentes.
Arbores Iudæ, quas Græci vulgò Coucouchias nuncupant, unde Fabagines & Siliquastra dictæ.
Gimber Rhætôrum, *Aleues* Gallorum.
Larices, Gallis *Meleses.*
Alaterni, Gallis *Daladers*, aliâs *Sanguins blanes.*
Tini sive Lauri inodoræ, Italis *Lantagini.*
Platani veræ.
Rhamni, frutices spinosi.
Laburnum, *Aubours.*
Rhododendri, sive Rhododaphnes.
Piceæ & Piceastri, Pini silvestris genera inter se differentîa, & à Pinastro diversa.
Perlari in Italia vulgares, quas falso nomine Sycomoros nuncupant. Eæ sunt quas Sycomoros Italicas appellamus. Nam cis-marinis oris nulla legitima Sycomorus nascitur.
Anagyrides.
Oxycedri, Gallis *Cades.*
Phœniciæ cedri, *Serbins.*
Staphylodendri, Gallis *Nez-coupez.*
Vitices.
Terebinthi.
Rhus veterum.
Milaci aut Acylacæ, Ilicis species.
Phylicæ, arbores perpetuò virentes, Italis *Salvestrille.*
Ornitelli, fraxini montanæ species.
Suiffes, arbores Abietibus similes.

Ad cujus rei experientiam demonstrandam, sua Majestas expensas in binos viros ad negotium

negotium illud perficiendum aptos nobis conceſſit, quos conquirendorum ſeminum gratia in varias regiones, quas illis nominabimus, ablegaremus, quorum ſinguli in annuam penſionem centum & viginti libras acciperent. Videtis igitur quòd in ſumptus rerum propoſitarum nihil aliud expetamus quàm quod jamdudum nobis conceſſum fuerat. Quòd ſi difficultas ſuborta, in dubium vocaret, an quæ propoſitæ ſunt, noſtrum cælum & ſolum ferre poſſint; jam nonnullas quibuſdam locis adoleviſſe, eorum diligentia qui illas ſemine conſeverunt, ordine recenſebimus. Siliquam enim certum eſt, apud Cenomanorum urbem horto Toutvoie creſcere, ejuſque magnas iſtîc etiamnum conſpici arbores. Ea eſt quam Siliquam Ægyptiam nominare oportet, non autem Tamariindos: quas Ægyptii paucas, nec eas niſi in hortis ut quidpiam ſingulare alunt, quemadmodum nos Aureas malos. Hujus Siliquæ, quæ inter eas quæ propoſitæ ſunt primum obtinet locum, fructus à Græcis κεράτιον appellatur, cujus ſemen ſex grana pendens nomen dedit ponderi illi auri quod Karat dicitur. Non minorem cenſum adfert Genuenſis, Savonenſis atque Villæfrancæ agri incolis, quàm Iuglandes per plana Galliæ. In montium declivibus atque radicibus petroſo loco naſci gaudent, mariſque littoribus, atque etiam in mediterraneis, tantâ abundantiâ magnas ſiliquas, quæ ejus fructus ſunt, proferentes, ut in hordei, fœni, & avenæ penuria, aſinos, mulos, & equos illis alant. Sed dum eas mandunt, ſemina in præſepiis remanent, quæ niſi à nobis admoniti, colligere non conſueverant. Inde fit ut difficile non ſit futurum, Siliquæ ſemina nanciſci; quandoquidem certi ſimus nonullos ejus regionis incolas plus quàm viginti eorum libras in ſingulos coronatos daturos. Suberis, Milacis, & Ilicum glandes ſola vecturæ expenſa (quæ levis eſt) conſtabunt; ut teſtimonio eſſe poſſunt quas Bayona adferri juſſimus. Sed nunc ſanè in ſilvis haudquaquam conſpicerentur multis hujus Regni locis, quemadmodum in Sable Andegavenſi agro, & apud Cenomanos, niſi noſtri majores aliunde glandes quas iſtîc conſererent, adferri juſſiſſent. Eadem ratione adoleverunt quæ in Moulins horto, Borbonenſi ducatu conſpiciuntur. *Cerroſouuari* proximè nos impulerunt ut Tuſciam peragraremus, earum conſpiciendarum cauſa; iſtîc enim frequentes ſunt, effeceruntque ut ardente bello, per media hoſtium præſidia tranſiremus, dum ejus glandes quæreremus: nam Ducis Florentini favore freti, cùm animadverti ſſemus in ipſius hortis cum aliis arboribus non inveniri, Senenſibus, & Capraye incolis perſuaſimus ab ipſius Illuſtriſſima Excellentia miſſos, ut tenellos ejus frutices erueremus, eoſque deferremus in Portum Herculis, ut inde mari Piſas tranſveherentur in ſimplicium hortum. Sperabamus tamen (ſi fortè capti fuiſſemus) leviùs nos tractandos à Principis ad literas promovendas adeò ſtudioſi miniſtris, quàm à Theonis Villæ militibus, qui proficiſcentes in Metenſem urbem nos ceperunt; quibus nos oportuit majorem redemtionem perſolvere quàm plerique opulenti: cujus rei teſtimonium præbere poſſet Vannenſis Epiſcopus, qui diu Regis in Belgica legatus fuit; is enim me præſente ſuo fratri Domino de L'Aubeſpine dixit, Epiſcopum Atrebatenſem illi retuliſſe, me ſine redemptione dimittendum fuiſſe, ſi tam longo tempore captum reſciviſſet. Hoc igitur loco illi gratias ago, & nobili cuidam Viro Dn. de Hammes nuncupato, qui in doctrinæ mei Ronſardi gratiam liberaliter perſolvit reliquam quæ pro mea redemptione numeranda ſupererat pecuniam. Conſpecto igitur ſine magna difficultate Cerroſouvaro in Senenſium maritimis, & ejus glandibus collectis, divertentes ab itinere quod ad Portum Herculis ducebat, & verſus Groſſeto & Caſanovola redeuntes, Romam uſque illas pertulimus, atque Reverendiſſimo Illuſtriſſimoque Cardinali Bellaio obtulimus. Videte igitur quàm nullo negotio nulliſque ſumptibus Cerroſouuari glandes haberi poſſint, vel Montalſini, vel Groſſeto itinere; cùm certum ſit, ſingulis ferè hebdomadis naves ex portu qui ad oſtia fluminis Ambronæ eſt, ſolvere, quæ in Provinciam uſque transfretent. Nónne conſpicimus craſſiores illas caſtaneas *Marrons* Gallis dictas, in Belgicam, Hyberniam, Angliam, Scotiam & Daniam uſque tranſvehi, & iſtîc naſci ſi ſerantur? Non minus facilè ergo comparari poſſent ſupradictarum omnium glandium genera, ſi quis hanc provinciam in ſe ſuſciperet, imò & Platyphylli glandes, cujus circa Troiæ ruinas & in Lemno tanta eſt copia.

Arboris Macalep appellatio confirmatur ex ejus ſeminibus quæ in Aromatariorum officinis venalia habentur, quibus nõnulli ad abluendas chirothecas quas odoribus imbuere volunt, utuntur. Nomen eſt ex Avicenna deſumtum, quod etiam ejuſdem arboris ſemini Galli tribuunt; horum ſeminum ſuis nucleis exemptorum ſelectorumque pondo vili admodum emi deprehendet, qui ea in Aromatariorum officinis perquiret. Si igitur ipſorum ſeminum ſuis putaminibus exemtorum vile eſt precium, viliores adhuc erunt nuclei. Multæ regiones inveniuntur ubi ſepes ex ea conficiuntur, quemadmodum Urbinate ducatu & Sabaudia, ubi *Putie* nuncupatur.

Loti ſexto loco propoſitæ, quam Galli *fregoliers* appellant, fructus adeò facilè adquiri poteſt,

poteſt, ut eo jumenta onuſta habere poſſimus ex vicinis Turnone locis, ubi frequentiſſima naſcitur, pro ſolo vecturæ precio. Hujus vaſtæ conſpiciuntur arbores ad Zucka Venetorum, quas Bagolaro nominant. Binæ etiam hujus magnæ arbores ad fontem Salonis petreæ, extra portam naſcuntur, memorabiles ob vetuſtatem & celſitudinem, iis fortaſſe ſimiles quas Plinius tantopere commendat, de Romanorum divitiis * agens.

* imò, de Arborum ætate, lib. XXI, cap. XCIV.

Præcipi etiam poſſet, ut unedones exſiccarentur in Vivarenſium ducatu & ad S. Spiritus urbem, variiſque aliis locis ad Rhodanum ſitis. Si quis verò arbuſculas cum ſuis radicibus erutas deferendas curaret, ſine magna difficultate id efficere poſſet. Experimento autem comprobatum eſt, facilè noſtrum clima ferre poſſe. Elegans enim & prælta in Dn. de la Bourdaiſiere horto inter Lauros alitur in prædio quod apud Turones eſt, adeò Lauris ſimilis (nam perpetuò etiam viret) ut pauci, niſi diligenter obſervent, dignoſcere norint. Si igitur is cui curæ fuit ut eò transferretur, contemſiſſet, nullam nunc voluptatem adferret earum ædium incolis.

Ad Zizypha quod attinet, non deerunt qui quinque & viginti ejus fructus, nucleorum ſelectorum libras pro ſingulis coronatis dent, qui Romanorum more conſeri poſſint; nam & illi eos terræ mandare conſueverunt: noſtrum autem aërem ferre poſſe, ſatis indicant quæ in multis hortis conſpiciuntur.

Aceres criſpæ in montium ſuperciliis inveniri poterunt diligentia ſupradictorum hortulanorum ſuæ Majeſtatis, quemadmodum & alia varia arborum genera, quarum nulla hîc fit mentio, ut nec Abietum, quarum ſemina diurno duorum ruſticorum labore, tanta quantitate adquiri poterunt, ut arborum centena milia (ſi quis totidem deſideraret) inde naſci poſſent.

Aleues Pini ſunt genus, minus duro ſapidioreque nucleo quàm vulgaris. Ruſtici in Rhetia eo veſcuntur, & quatuor duntaxat aſſibus Gallicis quadrantal uendunt: itaque parvæ, præter vecturam, in ejus fructibus adquirendis faciendæ erunt expenſæ: nos verò dum iſtac iter faceremus, unico coronato tantam illius quantitatem emimus, ut ei ferendæ vix equus ſufficeret. Sed rem admodum vilem eſſe oportet, quæ ſua vectura digna non cenſetur. Poſſet etiam viciniore loco inveniri: nam quinque aut ſex diſpoſitorum equorum à Lugduno ſtationibus nullus eſt ruſticus, præſertim apud S. Andream, qui eo non veſcatur, atque in ædibus adſervet. Memoria autem repetens ſuavitatem guſtus hujus ſeminis, quo etiam multi pauperes ruſtici ſaturari poſſent, ſi noſtræ Galliæ opulentiores nonnulli id reſcirent, multoties optavi, atque etiam nunc opto, ut illius plantæ per Cretæ montes adeò vulgaris, Polytrica nuncupatæ Aſparagos, iis qui nullis ſumtibus parcunt, quo palato ſerviant, deguſtandos præbere poſſem, ad ipſos inſtigandos, ut eam in ſuis hortis naſci curarent: nam ſat ſcio, & ſilveſtres & domeſticos Aſparagos præ illa contemnerent. Sed en videtis ut multarum rerum cenſus pereat, quoniam eas in uſum perducere non novimus.

Larices Ambrunenſi territorio & circa Moriennam adeò frequentes, nullo ſumtu comparari poterunt. Ejus fructus Cupreſſino minor eſt, tum ipſa nuce tum ſemine, attamen ejus integrum plauſtrum (ſi quis id negotium ſuſciperet) vix aſſe Gallico conſtaret. In ea colligitur Manna, & craſſior Terebinthina, atque Agaricum: tanta nunc in Rheticis alpibus ejus eſt frequentia, quàm unquam antea fuerit; atque adeò iiſdem locis, unde Tiberius Cæſar Romam aduehi juſſit, ad Naumachiarium pontem concrematum reſtituendum.

Plin. lib. XVI cap. XXXIX.

Qui ligna unde ignis apud S. Spiritum urbem ſtruitur, obſervare volet ex proximis ſilvis delata, nihil frequentius Alaterno inveniet, qui & ad Thermas Romanas & ſepibus eas cingentibus frequens eſt. Lucenſes ſua lingua *Ilietro*, Marchionatus Mazæ & Genuenſis agri atque Venciæ incolæ, quemadmodum & qui in Valle Ariola habitant, *Glistro*.

Ducis Florentini in Caſtello ſiluulæ Tino virent, ſuis cæruleis baccis onuſto; imo Reverendiſſimi Cardinalis Bellai hortus eo cinctus eſt.

Vinctum quoddam Romæ adhuc exſtat quod à Platano nomen deſumſit: nam ex ea reliquæ Platani quæ Romæ ſunt, ſi verum perhibent, originem ſumſere, quandoquidem ramis facilè propagatur. Si igitur tantam authoritatem, qualis memorata eſt, apud Arbores invenimus, eam ipſa re nunc demonſtrare hîc debemus. Igitur ô Platane, quæ in Aſiæ vallibus ſponte naſci voluiſti, frigidiore ſanè aëre quàm noſter eſt; quid oberit quo minus te habere poſſimus? ſperamus tamen te adeò agreſtem non fore, quin te frui queamus, tametſi ne milleſimam quidem ſumtuum partem faciamus, quos unicus Romanus civis præſtitit, quando cis mare advecta es: nam cùm te nunc ſemine natam habeamus ad quintum uſque folium, te hieme conſervari poſſe confidimus. Quòd ſi duodenas, eâdem facilitate & millenas habere poterimus.

Vix frutices apud Antipolim & Forolivium, totaque ferè Narbonenſi provincia, Rhamno frequentiores inveniuntur.

Labur-

Laburnum, quod Galli *Aubours* vocant, adeò abundè naſcitur omnibus montibus atque alpibus D. Claudio, Chambery, & Lauſannæ vicinis, ut ruſtici palis ex eo confectis ſuos agros ſepiant; nam materies eſt durabilis. Iam in nonnullis hortis vulgare eſt, ſed non ſine errore Cytiſus nuncupatur (aliunde enim Cytiſi ſemen nobis comparavimus:) florem habet cubitalem, flavum, quem apes nunquam attingunt. Ex ejus materia fiunt arcus nigri, tergore albi.

Rhododendri nunc vulgares ſunt multis Galliæ locis: cujus rei exemplum præbere poteſt Abbas Valentinus, vir magnæ eruditionis & doctrinæ, qui apud Pictones in ſuo horto, plurimis raris rebus inſtructiſſimo, plurimas alit.

Piceæ in montibus frequentes ſunt, & etiam Tararæ monte, omnium qui Lutetiâ Lugdunum proficiſcuntur oculis ſubjectæ.

Piceaſtri ſunt ii qui ſtrobilos Pinis domeſticis minores ferunt, quorum integræ ſilvæ apud Ramatanelam Provinciæ Narbonenſis, ubi Chamelæa à Provincialibus *Garoupe* nuncupatur. Eſt & alterum Piceaſtri genus admodum frequens apud Maſſiliam, & Aquas Sextias, & apud Gulam; imò integræ ſunt ejus ſilvæ in Domini Præſidis Deſtrets dominio.

Paliuri circa Veronam adeò frequentes ſunt, ut vineta & arva iis claudantur & ſepiantur. Tuſci *Marouques* nominant.

Oxycedri apud Ourgonem naſcuntur, ex quibus oleum fit quod de *Cade* cognominant. Primùm iſtîc albos carbones conſpexi, ex Oxycedrorum ſtipitibus conflatos. Qui Sarſanam Genuenſi agro pervenerit, & inde ultra Vencam arcem in Marchionatu Mazano tranſierit; Oxycedrorum ſilvulam ingredietur, apud Montignoſam caſtrum Lucenſium, non procul à mari, quorum fructus avellanis craſſitudine non cedunt. Cardanus Cedrorum differentiam non intelligens, libro De rerum varietate, conſiderare debebat Cedrelatem ab Abiete & Cedro denominationem habere (nam hæc parva Cedrus baccas fert, eam ob cauſam Baccifera cognominatur, at altera conifera) ut nomen ipſum teſtatur; ſiquidem Elate Abietem ſignificat: itaque Cedrelate Gallicè reddi poſſet *Ceare ſapin*. Sed ipſius verba impugnabimus in noſtra ſtirpium hiſtoria.

Ingredienti hortum ſimplicium Pontificis Romæ, Anagyris fit obvia, quam D. Scipio Pontificis ſimpliciſta in Belvedere, ſemine natam aluit, & ex illa integram ſepem conſtruxit. Sed Venetiis ſi quis ejus ſemen nanciſci cupit, Aromatariorum officinas accedat, & Fabam inverſam petat; quo nomine iſtîc vocatur, & è Creta defertur.

Cedrus Phœnicea, Oxycedro, aut Iunipero rubro ſimilis eſt. Serbin Avenionenſibus vocatur: ſed Raguſæi non ſine errore Sabinam eſſe cenſent.

Staphylodendri fructus, *Nezcoupez* Gallis dicuntur, ex quibus ſphærulæ precibus ad numerum recitandis idoneæ fiunt; loco ubi ſponte naſcuntur, vix uno aſſe ſingulæ libræ veneunt.

Vitices ad Rhodani ripas & oſtium ubi in mare influit, inveniuntur, cujus etiam ſemina in officinis venduntur.

Rhus in ſolitudinibus Montelimar * & Auraicæ vicinis ad Rhodanum creſcit, cujus ſemina in Pharmacopolarum officinis venalia ſunt.

Terebinthi ſemina facilè ea quantitate adquiri poterunt, qua cameli onerari queant: nam Halep, Damaſci, Antiochiæ, atque totius Syriæ incolæ iis cum pane veſcuntur: vicinior tamen loco montes ſub Turnone ad Rhodanum ea obſiti ſunt.

Phylicæ ad portum Leſpetie *Soudre* vel *Sondre* nomen obtinent, & agro Romano *Salvaſtrille*, cujus tanta eſt abundantia, ut cùm proximè urbs adverſus Hiſpanos muniretur, faſciſculi quibus propugnacula firmiora redderentur confecti, magna ex parte conſtarent Salveſtrille ligno. Nonnulli in Provincia appellant *Pincerſi*, & in Rochabruna apud Leſpetie *Pincervin*.

Ornitelli Italorum Ornus Latinis, pumila fraxinus eſt, in montibus naſcens, quæ & ὀρεοπτελία dicitur, ad vulgaris fraxini, ex qua haſtæ & venabula fiunt, differentiam, quæ βραχυπτελία appellatur.

Perlari Italicæ ſunt arbores, à Loto, quæ *Bagolaro* dicitur, diverſæ. Alii falſo nomine Sycomoros nominant. Vix ullus eſt agro Ferrarienſi qui in ſuis hortis non alat: Sed & Venetiis, Bergomi, Veronæ, & Romæ nonnullis locis inveniuntur.

Suiſſes Abietis ſpecies eſt, ſtrobilos proferens deorſum propendentes, contrà quàm in Abiete, quæ erectos & ſurſum ſpectantes habet: frequentiſſima circa Tigurum & Bernam. Ea eſt quæ pro Abiete femina intelligi debet; Montis Aiguebelette pars quæ Chambery ſpectat, illâ etiam onuſta eſt.

* *Carolo Cluſio iſtac iter facienti nullum rhus conſpectum, ſed Coccigrya plurima, non minus rhoë ad denſanda coria utilis: ſed agro Mompelliano frequenter.*

Præcepta iis qui hac cicuratione in campestribus & planis uti volent, sive ea sint in insulis, sive in mediterraneis, accommoda.

Problema XIV.

VIDETIS ergo toto eo scripto quod Regi oblatum fuit, nullum arboris vulgaris nomen contineri, quæ in campestribus nostris silvis nascatur; neque etiam plurimarum aliarum nomina, quas tamen facilè nanciscì possemus, si necessarium esset: sed neque inserta fuêre nomina multarum aliarum quæ nimis difficulter educari possunt, licet magnâ quantitate variis locis reperiantur; ut Limones, Citriæ, Poma Adami, Punicæ, Pistacia, Oleæ, Lentisci, Cassiæ, Palmæ, Palæ: non ignorans ista cicurari non posse, nisi majore labore. Neque istìc fit mentio aliarum multis jam locis vulgarium, ut sunt Cupressi, Lauri, Aceres latifolii, Sabinæ. Ut ergo intelligi queat quænam arbores sint nominatæ, & qua ratione facile erit cuivis exiguo sumtu earum originem habere; docebitur, ut qui desideret, non modò libras, sed modios, & culeos plenos, atque, si opus est, integra plaustra habere possit. Si igitur sine difficultate, parvoque adeò sumtu singulorum generum magnam quantitatem nanciscì posse certum est, & omnia in seminariis ali, quæ vel in ligneis capsis, vel fictilibus, vel areolis plana terra fiant, quemadmodum sponte in silvestribus nascuntur; quid oberit quo minus promissa præstari queant, si necessarii homines adhibeantur? Sed quis tacere queat, nec obiiciat Magnatibus qui possessiones suas in planis & campestribus obtinent, quòd majore industriâ arbores alere non nôrint quàm Populi & Salicis perticis terræ infixis? quasi verò Fagi, Ostriæ, Vlmi, Fraxini, Aceres, Corni, & similes in proximis silvis nascentes, fructus & semina non præberent, quæ facilè ali possint? Si verum est tantam esse ligni penuriam & caritatem in insulis, in Scotia, & alus plerisque regnis, ut fœtido carbone fossili ignem struere cogantur, cùm tamen agris inutilibus & incultis abundent; hinc discere poterunt qua ratione eos utiles reddant, modò sibi comparare non pigeat quæ illis ostenduntur. Sic etiam usui erunt ista præcepta L'armor incolis, ut vicinorum suorum L'Aarguet facultatibus juvari queant. Docebuntur etiam non modò per flumina Elaverem, Rhenum, Rhodanum, Ligerim; sed & per alios amnes, earum arborum, sive Abietum, Fraxinorum, Picearum, sive aliarum semine naves onustas, à rusticis montium accolis comparari posse: ubi rustici Faginam glandem æstate colligunt, ex qua oleum in quotidianum usum exprimunt; qua glande integræ naves onerari & vili precio emi possent.

Nec verò ignoramus, quin soli natura cæli naturæ respondere debeat, pro stirpis naturâ & ingenio; & eandem esse de plantis & animalibus rationem: nam exempli gratiâ, nulli cameli, nulli bubali, in his regionibus vivere conspiciuntur, qui tamen in aliis admodum sunt vulgares. At hîc non reperiuntur, quoniam harum regionum incolis non sunt in usu. Aristoteles scripsit asinos in Gallia propter frigora non vivere, eos tamen Gallicum aërem probè ferre constat. Sic etiam planta quæ colenda venit, utriusque particeps esse debet, videlicet locis ubi sponte nascitur. At hîc cùm de earum cultura sermonem instituimus, docemus qua ratione cogendæ, ut nostræ voluntati obsequentes sint, atque illas conservando, & molliter fovendo, voluptatem & utilitatem ab ipsis accipiamus; ut aliàs in Agricultura pluribus demonstrabimus, secernentes eas quæ ramis pangi possunt, hiememque ferunt, ab his quæ frigoris injuriam fugiunt; earum inserendi & adulterandi rationes edocentes. Itaque hoc loco minimè constituimus disceptare de soli natura, plantarúmve causis, aut ipsarum & cæli temperamento, quemadmodum nec de earum abundantia & defectu, sterilitate & fœcunditate, neque ad quem usum sint aptæ. Hîc addi posset, diligentem hortulanum eniti, ut singularia quædam opera ex plantis conficiat, ut res parvi momenti valdè insignis appareat. Conspiciuntur in Anglia pergulæ ex ligustro tam affabrè factæ, ut ex ligno ab insigni artifice confectæ videantur, sub quibus areæ ad globorum ludos sunt. Romæ sunt horti, ubi ex eadem planta, & animalia & triremes tam industriè effictæ sunt (præsertim in horto nobilis Equitis Romani Domini Stephani Bouphalo) ut & remi & malus, & gubernaculum & vela dignosci queant: similia etiam ex Myrto; cujus rami ita ducuntur, ut ejus rei similitudinem quam exprimere volunt, referant; veluti hominis equo insidentis, & hastam manu tenentis. Quisnam, obsecro, in his regionibus adhuc conspexit parietes hedera, lauris, punica malo, ligustro, & similibus quæ nunc non succurrunt, ita tectos, ut aulæis ornati videantur? aut caveam hedera tectam in medio horto, qualis est Patavii Cardinalis Bembi? Quis igitur nostros homines prohibeat, quando in suis hortis deambulacra instituunt, quo minus ea integant hederâ, ut Itali? eas autem

sepes

ſepes intelligo, quæ deambulacra utrinque claudunt, quas Itali Spaliere, Galli *Acoudouars*, aut *Eſpaullieres* vocant. Sed hæc exigua ſunt præ iis quæ antiquitus Romæ fieri ſolebant: nam quis unquam aves, animalia, atque elegantes picturas Cupreſſi arbuſculis imitari tentavit, ut veteres Romani? Cur autem? quoniam non experimur. Genuenſes nunquam ædificant, quin foramina in muris relinquant, ad capparum non ſpinoſarum radices excipiendas, ex quibus magnum quæſtum faciunt. Sed hæc omnia præter inſtitutum, de quibus in Agricultura. Attamen ne quis fallatur, non ignoramus quaſdam arbores, frutices, & herbas ea quantitate minimè inveniri ut iis uti poſſimus, niſi ſilveſtres, propter loci commoditatem, ubi faciliùs proveniunt quàm urbanæ quovis loco: nec etiam ignoramus, ſolum quod coli poteſt, illi præſtare quod ad paſtionem negligentia quadam relinquitur. Sed in campeſtribus & planis alia eſt ratio: nam quæ loca deſerta relinquuntur ad animalium paſtionem, nihil aliud alere poſſunt quàm quod natura ſoli illis concedit, niſi ſeminario juuaretur. In his verò rebus magna eſt plebis difficultas, cùm & in urbibus, lactis, pro ratione pagorum unde adfertur, fiat delectus: quaſi autem dimidii miliaris à pago ad pagum diſtantia, lac melius aut deterius redderet; tanti nomenti eſt etiam in rebus minimis credulitas. Inde accidit ut quædam loca, lacte carentia ἀγάλακτα nuncupentur. Nam licet Cato paſtionis cenſum agriculturæ cenſui prætulerit; credibile eſt, eum loqui de iis locis ubi tanta eſt ſoli abundantia, ut coli nequeat, vel propter incolarum deſidiam, aut loci incommoditatem & naturam, quæ adeò ſilveſtris eſt, ut ea quæ ſua ſponte proferre gaudet, producere permittendum ſit, atque omnis ejus cura abiicienda. Conſpicite etiam nunc Anglos apud Rhetos negociantes, & in eorum montibus, Taxi & Laburni arbores cædentes, quas certa longitudine in aſſulas findentes in ſuorum arcuum uſum, in faſciculos deinde colligunt, atque lacu Valſtatenſi cymbis ad Rhenum vſque devehunt, & deinde ſecundo Rheno deſcendentes in Angliam uſque deportant, ubi arcus demum confiſciunt. Cur igitur earum arborum ſemina non haberent, ſi ea ſecum deferre conſtituiſſent? Guajacum & Braſilianum lignum, aliaque ſimilia, peregrinis & procul diſſitis regionibus delata, magni & quotidiani uſus, iſtîc ſpontè & ſine culturâ naſcuntur: ſed arbores ſuprà propoſitæ, & quarum enutritio facilis promiſſa eſt, commodiùs poſtea declarabuntur: quod ex profeſſo dictum eſt, ne id ſecretum ſilentio obtegeremus: nam quemadmodum jam ejus rei experientia facta eſt, videlicet ut ſeminariis arbores propagentur & alantur: ſic etiam facilitas earum ſemina adquirendi poſtea probabitur.

Ignorantiam & negligentiam Colonorum noſtri temporis, arguit ex ſcientia & diligentia veterum Agricolarum.

Problema xv.

Hvivs negocii caput eſt, ne expenſarum faciendarum rationem doceamus, ſed potiùs quo pacto utilitas, quæ primarius ſcopus eſt, percipi poſſit. Earum rerum, quæ locis ubi ſilvæ cæduntur, etiamnum obſervatur experientia, teſtimonii inſtar eſſe poterit, & tanquam ſufficientem omnibuſque ruſticis jam perſpectam probationem ſuppeditabit; nempe quòd ſemper arborem aliquam tanquam matrem illæſam relinquant, quæ ſemina ſuggerat, è quibus ſimiles his quæ cæſæ ſunt arbores emergant. Vitio autem minimè dari poteſt quibuſdam qui arbores prorſus eruunt, ad ſementem eodem loco faciendam: nam id fieri intelligendum eſt, ubi ſilvæ abundant, aut nimiæ ſunt: nec ea ratione improbatur lex quæ jubet nullas arbores cædi, quin priùs aliæ iſtîc educatæ ſint. Ex nonnullorum recentiorum ſcriptis quiſpiam exiſtimare poſſet, omnia adeò nunc plana & elucidata eſſe, ut majores noſtros longo intervallo ſuperemus, præſertim in agricultura. Sed demonſtrabimus (licet præter hujus inſtituti rationem) nos præ illis admodum craſſos rudeſque colonos eſſe. Exſtant in Provinciis edicta publica, ut juxta vias regias Vlmi plantentur. Leges quidem ſunt auctoritate præditæ, ſed in agricultura non magni uſus: nam longè præſtaret ruſticos edocere rationem eas educandi. Quid aliud id ſibi vult, quàm, ut vulgari proverbio Gallico dici ſolet, Divum Petrum detegere, ut tegatur Divus Paulus? hoc eſt, arborem è loco ubi ſponte nata eſt, & ubi optimè adoleviſſet, eximere, & in alium locum ad cicurandum transferre, ut iſtîc pereat? Exſtat inſignis Latina inſcriptio ſuprà fontem in Vineto quodam Romano magnifica pollicens, nempe hortum inſtructum eſſe plurimis varii generis arboribus: attamen nihil iſtic conſpicitur quàm vulgata per eam regionem inſtruendorum hortorum ratio. Perinde faciunt qui templa ſpoliant ad prædium aliquod ruſticum exornandum, ac recentiores quidam interpolatores, qui majorum ſuo-

rum centonibus sese amicientes, tandem inopiâ deficiunt. At venerandi antiqui longè aliter: nam eam constantiam & diligentiam in agricultura præstabant, quam nostri vix imitari queant. Audite quid dicat Plinius: *Vlmorum, prius quàm folio vestiantur, samara* (ea est Vlmi semen) *colligenda est circa Martias Calendas, cùm flavescere incipit. Deinde biduo in umbra siccata, serenda, densa in refracto, terra minutatim super cribrata, crassitudine* * *quæ in Cupressis: pluviæ si non adjuvent, riganda. Differendæ ex arearum venis post annum in ulmaria, intervallo pedali in unamquamque partem.* Sed parum est Vlmorum serendi rationem docere. Audite quæ idem de Populis dicat: *Populus*, inquit, *eadem ratio semine, qua Vlmos serendi; transferendi quoque è seminariis eadem & silus.* Sed an non nostri ridendi occasionem præbuissemus, cùm docemus rationem Alnorum, Vlmorum, Populorum & Salicum seminaria faciendi, nisi probassemus veterum nostrorum Doctorum esse inventum? Quæ facilior certiórve comparatio ejus rei quæ proposita est in ulmi aliarumque arborum seminariis conficiendis inveniri potuisset, quàm ejus experimento qui gloriatur se prolem præstare posse ut habeat, qui alioqui sterilis sit? An non ad eam rem necessaria erit loci præparatio ad excipiendum semen & obstacula tollenda? Si quis adeò impatiens est, ut nullam moram ferre possit: tamen etiam invito ferenda erit, cùm non sit ignotum id quod primo anno absolvi nequit, subsequente posse, ut ex iis liquet qui multa animantia se posse consequi desperant; nam intelligimus boves, sues, oves, equos, & ejusmodi alia animalia ex Europa in novum Orbem delata, tandem adeò multiplicata, ut nimia abundantia etiam illis sit molesta. Considerate qua tolerantia, & quanto tempore nostri parvuli educandi sint. Integro ferè anno in utero gestantur, antè quàm nascantur; & jam nati tam multâ solicitudine & curâ egent, dum tolluntur, ut perpetuò ferè sit circa illos versandum. Sed præter hæc, mille adhuc impedimenta in iis conservandis & alendis occurrunt. Sic licet in hujus culturæ ratione facilitas adsit, temporis tamen oportunitas exspectanda est, locus præparandus, & cæli etiam temperies sive calida sive humida auxilium subministrare debet. Et tandem continget, ut quemadmodum ædes numerosâ sobole ita implentur, ut alter alteri impedimento sit, atque temporis successu nepotes accedant frequentiores quàm interdum cuperemus: Sic etiam colono, ut alias proles conspiciat è suis seminibus natas, adeò numerosas, ut suis vicinis eas distribuere cogatur, nec opus sit aliunde eas accersere, quinimo tandem multas etiam eruere, vt reliquæ jam rariores factæ, commodiùs adolescere & auctiores consurgere queant, necesse erit: nam tempore sensim labente, tellus, minimè otiosa, perpetuò producit, nec deterior aut magis effœta idcirco redditur, sed ipsâ semper pubescente, ea quæ profert senescunt. Ad seminaria in silvestribus facienda, sive locus muris cinctus sit, sive silvosus, sive campester, aratro duntaxat terra vertenda erit, non autem ligonibus, ut quam minimum sit impendii. Mira est hominum ignorantia, qui è suis operibus utilitatem quærentes, vivaria in tam amplam longitudinem muro concludere quidem norunt; attamen quibus ea explere possint non habent, nisi ab iis accipiant qui vix millesimam partem soli quod isti muro incluserunt, possident. Eam ob causam pauperes seminaria conficientes, in opulentorum desidum, & rem domesticam male curantium usum nati plerumque sunt. Sed quos obsecro nunc umbraculis frui suis ædibus vicinis, aut vivaria probè consita obtinere videmus, nisi eos qui curam & diligentiam in ea re adhibuerunt? Tædio, omnis boni hoste, multa præclara opera impediuntur. Nam ut singuli præsentibus fructibus uti vellent, sic assem præsentem habere malunt quàm aureum coronatum diutiùs expectando: aliter tamen sentiendum in hujus culturæ pertinaciâ; neque temporis mora quenquam offendere debet; quandoquidem etiam nepotum habenda est ratio.

Plin. lib. 17. cap. 11. Sed diligentiùs adhuc Columella lib 5. cap. 6.

* *Pollicari scilicet, aut ut Columella, duorum digitorum. Eodem cap.*

Quo anni tempore paranda sint necessaria ad silvestrium arborum culturam.

Problema XVI.

Plerique fatentur arbores quarum fructu vescuntur, ab avibus habere consitas: nam & Iuglandium potissima pars, quæ ex vineis eruitur, à cornicibus istîc sata fuit. Sic etiam Sturni per deserta convenientes, occasionem præbent ut multi istîc oleastri nascantur ex Olivarum nucleis quos cum excrementis eiiciunt; hi deinde in oleas insitione cicurantur. Idem contingit multis locis in ipsis etiam turribus, ubi Turdi & Merulæ excernunt, ut nuclei integri remanentes, & istîc germinantes, in arbores deinde adolescant. Quis ignorat nostras Cupressos & Lauros, aliasque similes in nostris hortis nunc vulgares, è silvestribus originem habere? Quis unquam credidisset Rorem marinum adeò tracta-

tractabilem fore, ut ſemper virecſcens, hortos claudere queat, & omni loco proveniat, ubi ſata fuerit ? In memoratarum rerum conſiderationem, quæ duntaxat ſeminum conquiſitione difficiles ſunt, etiam proviſum eſt ne quid deficiat. Itaque docebimus,quando jam enatæ erunt, eas conſervandi rationem neceſſariò ſequi debere. Idem accidit ei qui ſuprà memorata ſemina habere vellet,ac illi qui uvas aut nuces decerpere: nam ſi vineta accedat antè quàm maturæ ſint vuæ,agreſtam duntaxat invenit; ſin ſeriùs, jam putridas deprehendit : ſic de nucibus, quas ſi præcociùs decerpas, virides ac molles; ſi verò tardiùs, putamina duntaxat in arbore invenies. Et quemadmodum annus unicam æſtatem habet,ſic unicum ſemina colligendi tempus eſt,& unicum ver ad ea ſerenda. Quiſquis igitur ſtato tempore non adveniet, nempe autumno,ſibi in proximum annum exſpectandum eſſe ſtatuat. Ne omnibus quidem Regis, aut Cæſaris, imo etiam Turcarum Imperatoris facultatibus vnica ſeminum Pinaſtri, Laricis, Abietum, & ſimilium vncia æſtate redimi poſſet : cùm tamen illorum emundatorum ea quantitas qua equus onerari queat, minoris quàm aureo coronato redimi poſſit autumno,ſi quis tempore in hanc rem incumberet: nam cùm in ſilveſtribus, & abundè naſcantur, nullum niſi in iis colligendis fit impendium. Inde fit ut oportunæ tempeſtatis meminiſſe oporteat qui ſuas res commodè peragere velit. Legitimum ſerendi tempus eſt ver : eſt tamen & aliquod diſcrimen, ſecundum vulgare proverbium, quod omnia tempus habere nos monet. Sic etiam pleraque ſemina germinare non videmus niſi ante hiemem conſita. Sed quemadmodum Bellum arma explicat, omniáque perturbat, diruit, & corrumpit, & agriculturam ceſſare facit: ſic pax ædificat, reſtituit, leges ſtabilit, lites dirimit, difficultateſque earum rerum quarum demonſtratio in contemplatione conſiſtit, diſcutit; quo tempore vera eſt agricolandi occaſio : nam quemadmodum dictum eſt, cùm omnia tempus habeant, Colonos requirunt qui ea dirigant, etiam in hac cultura quæ tantundem belli quàm pacis uſibus neceſſaria eſt, & tantundem voluptatis quàm quæſtus adfert. At quis neſcit, quòd ut natura non eſt formoſa, niſi ob operum ſuorum varietatem : ſic etiam rerum ruſticarum pulchritudinem à ſola diverſitate quæ oculis obiicitur, procedere? Deinde quî conſiſtere poteſt ea diverſitas, ſi utilitas ab ea ſejungatur?

Non fore difficile, Cedros iis pares quæ in Cilicia & Syria naſcuntur, atque alia pleraque arborum genera, etiam ſine impendio educare, ſi quis id negocium ſuſcepiſſet.

PROBLEMA XVII.

DISCEPTATIONES de hac Cultura, comparari poſſunt cum iis quæ de Architectura fiunt: nam quemadmodum Architectus vel loco difficili vel plano exædificans, ad loci naturam ſeſe accommodat; ſic etiam Colonus. Ut item ineptus cenſeretur Architectus qui ubi ligna deſunt, & latomiæ abundant, lateribus excoquendis operam daret: ſic etiam non conveniret cenſum & pulchritudinem labore difficili comparare, cùm aliàs facilè adquiri poſſint. Sed utrumque & loci naturam, & Architecti ingenium, ſequi neceſſe eſt. Nam & Principes viri apud antiquos, mercatores habebant, qui navibus ad id fabrefactis marmora porphyritica & ſerpentina undique conquiſita convehebant,ad ſua palatia Romana exornanda, neque latomiis ſuis, neque lateribus uti volentes. Illorum etiam exemplum ſequi poſſent, qui ſuis prædiis ruſticis exornandis per agriculturam incumbunt. Nam qui ſeminaria conficiunt ex earum arborum generibus quæ in proximis ſilvis naſcuntur, contemnere videntur ſingulares eas arbores quas aliunde habere poſſent, & quæ magnum ornatum ſuis prædiis adferrent. Et ne jam dicta repetamus, cùm brevitati ſtudeamus, certum eſt Zizypham albam quæ nunc vulgaris eſt in multis Franciæ hortis, & à vulgo Oleaſter perperam nuncupatur, aliunde advectam eſſe; mirum tamen eſt in Italia non conſpici,hortumque Florentinum & Piſanum & Patavinum ea carere. Plinius Zizypham Cappadociam nominat lib. 21. cap. 9. *Tranſeat*, inquit, *oratio ad eas coronas quæ varietate ſola placent. Duo earum genera, quando aliæ flore conſtant, aliæ folio. Florem eſſe dixerim Geniſtas (namque & iis decerpitur luteus) item Rhododendron : item Zizypha quæ & Cappadocia vocantur ; his odoratus ſimiliſq; Olearum floribus.* Sed quis nobis auctoritatem iſtud aſſerendi dediſſet, niſi ab ipſis Cappadocibus edocti eſſemus ? Conſiderate illum aptè dixiſſe ejus florem odoratum, ſimilemque Oleæ flori. At cùm ejus folia ſingulis annis ſint decidua, Oleaſter eſſe nequit. Verùm de his commodiùs alio loco. Sic etiam Sabina è montibus originem traxit : quæ licet jam omnibus hortis vulgaris ſit, in Olympi montis Phrygiæ

vertice nulla est arbor frequentior. Atque si earum quæ apud nos conspiciuntur stirps extincta esset, è silvestribus eam restituere non esset difficile; quandoquidem maritima itinera commoditatem ad eam rem præberent. Quemadmodum igitur hoc Sabinæ genus ramis propagatum est, sic & alterum posset, cujus veteres toties meminêre, & tanta abundantia sponte in Asiæ montibus nascitur, quanta primùm in Olympo. Accommodetur hoc exemplum ad reliqua arborum genera. Possemus autem etiam his plura pollicen, quæ in scheda Regi exhibita contineri diximus, si de rebus longè petitis quæstum ab aucupibus sive aliis mercatoribus factum in exemplum adduceremus. Nónne oportet aucupes in Septentrionem, & Meridiem, Occidentem & Orientem vela facere, Europam, Africam, & Asiam peragrare, atque istîc sua retia in silvis expandere, ad buteones, aquilas anatarias, æsalones, accipitres stellares, aliasque rapaces aves capiendas, atque illas hucusque devehere? Conspiceremúsne eas, nisi certi essent parata pecunia illas vendendas? Ad genus tamen propagandum non emuntur, sed duntaxat ut Principibus viris delectationem adferant. At si quis hujus voluptatis impendia considerabit, atque cum expensis quæ in hanc culturam faciendæ sunt comparabit, nónne longè excedere cõperiet? Quemadmodum autem nostræ silvæ pleriſque locis Ostryis sunt consitæ, alibi vero Abietibus, alibi Piceastris & Piceis, & alibi aliis: sic Taurus mons Cedris, iis quæ in Libano monte provenunt similibus, abundat; quarum quantam cuperemus seminum quantitatem habere liceret, vilíori etiam precio quàm quis æstimaret. Nam si mercatores & aucupes, qui eam regionem adeunt, instituerentur, cum suis avibus ea referre possent, per Tripolim; quandoquidem singulis mensibus naves inde soluunt in Italiam. Sed quemadmodum mercatores ea duntaxat adferre solent quæ brevi vendituros se sperant: sic nunc pleraque ignota manent, quoniam in usu non sunt, veluti multæ arbores in montibus Tauro, Olympo, & Amano, silvisque in quibus aucupantur nascentes, & veteribus notæ, quarum semina advehere possent, si certi essent ea sese venditutos, ut lumperi majoris & Acacalis fructus, & Tamaricis nuces. Quis crederet Acaciæ gummi in Arabia lectum, & Guajacum è novo orbe petitum, Brasilium atque alia pleraque peregrè delata, adeò vili æstimari posse, ut singulorum pondo panis (ut aiunt) fragmento redimi queat? Adhuc supersunt qui aliquando semina è Cedri strobilis Asia delatis excussérunt, atque telluri commisérunt, & inde natas Cedros conspexerunt: quas cùm fur quidam non commodo tempore eruisset, easque negligentiùs curasset, tandem perierunt. Cùm igitur Cedrus illic in altis frigidisque & opertis nive montibus nascatur; nostrum cælum non fore illi magis adversum quàm illud, credibile est: exemplo Arboris vitæ, quam Rex in suo horto Fontis Bellæ-aquæ alit è Canadas novi Orbis delatam. Ipse Theophrastus testatur majorem Cedrum in Cilicia perinde provenire atque in Syria. *Cupressus enim ibi*, inquit, *exuberat*, in Creta videlicet, *& in Cilicia Syriáque Cedrus.* & 6. cap. lib. 4. ait: *Quin ad navalem materiam Cedrum Syria gignit, eáque ad triremes utuntur.* Si igitur nulla difficultas obsit quo minus in hoc regno nasci queat etiam levi impendio, illa ipsa, inquam Cedrus, cujus Salomon in sacro codice meminit; an non esset arbor quæ structuras potentissimi & celebratissimi Regis exornaret? quæque paulatim, brevi tamen, vulgaris fieri posset, non modò in ipsius atque aliorum hortis, sed etiam in hujus regni silvis? nam si tanta facilitate & tam parvo impendio, magna ejus seminis copia comparari potest, & sine difficultate terræ commissum enascatur, quid quæso oberit? Olim cùm pinearum nuclei selecti suo putamine exempti & recentes, quinque aut sex dumtaxat assibus apud aromatarios in singulas libras venderentur, omnes mirabantur: Sed postquam rescitum est, silvas cùm apud Aquas mortuas, tum apud Ravennam ad bina in circuitu miliaria Pini arboribus constare, desitum est mirari, imò nimis grande precium eorum existimatum est. Si quis Massiliæ esset, & equorum onera comparare vellet, singulas libras nucleorum, integrorum videlicet, & non confractorum, quatuor teruncíis, aut ad summum sex (qui dimidium assem Gallicum conficiunt) redimere posset. Quid ergo in hac re præter vecturam æstimandum est?

Lib. 3. Hist. cap. 3.

Si Galli nonnullis locis petrosa & confragosa arbustare vellent, multorum censum auctiorem futurum.

PROBLEMA XVIII.

TANTVM abest, ut Culturæ census perpetuò respondeat, imò plerumque variet pro loci & temporis ratione; permutationis tamen usus semper in universo orbe fuit, ac erit. Hæc eò dico quoniam adhuc de iis arboribus silvestribus agendum supererat, quas

quas ob vitium culturam, quæ illis incumbunt, cicurari neceſſe eſt. Cultura ſanè eſt multis nationibus commoda, cùm vites quædam ſine pedamentis conſiſtere nequeant, aliæ pergulis incumbere delectentur, & aliæ arbuſculis: etenim omnibus nota eſt vitis natura, quæ ab imo monte ad ejus uſque faſtigium conſcenderet, ſi duceretur; inde fit ut ſingulis annis putanda ſit. Si agros arbuſtandi ratio, hoc eſt, vites ſerie quadam plantandi juxta arbores a pleriſque nationibus cognita eſſet, meliùs cum iis ageretur: nam plerumque annuos cenſus valde imminui videmus, quoniam ſolum aptè colere non norunt. Nónne oportuit Plinium multis ſuis exploratoribus confidere, cùm ornato ſermone dixit, *Arbuſti ratio, niſi Italiæ conceſſa, cùm tam longo iudicetur ævo.* ac ſi aſſereret agros in arbuſta tradúcendi rationem nondum in Galliam tranſiiſſe. Sed incommoda quæ ex ſimili defectu procedunt, poſtea dicentur. Hinc fit ut Principes viri, qui adhuc Romæ poſſeſſiones obtinent, cùm hortos ſuos, qui verè etiam ſunt horti, deſignare volunt, vineas nominant: eorum loquendi ratione id ſignificante, ut quod nos agros ſepibus clauſos, aut vivaria, aut hortos vocamus, illi vineas appellent. Propterea audimus, vinea talis Cardinalis aut Principis, licet verus ſit hortus. Arbuſculas in quincuncem ordine diſponentes, & juxta ſingulas, vitis ſtirpem conſerentes, ſimul adoleſcere ſinunt ad exiguarum Ceraſorum altitudinem, non majorem: eaque ratione loca illa multò gratiora aſpectu redduntur. Hic tamen locus ut de variis arbuſti rationibus agamus non poſtulat: nam arbores nunc occupatos nos diſtinent. At ut noſtri majores iſtam in loquendo promptitudinem & alacritatem habuerunt, ſic nobis multo peritiores in culturæ ratione fuerunt: ac non modò in cultura, ſed etiam in omnium rerum natura. Sed neque hic locus eſt ut de ſtirpium natura agamus, cùm de ipſarum cultura nos agere jam profeſſi ſimus. Poſtquam ergo Plinius dixit: *Arbuſti ratio niſi Italiæ conceſſa*: ſubjungit, *nobilia vina non niſi in arbuſtis, & in his quoque laudatiora ſummis, ſicut uberiora imis: adeò excelſitate proficitur.* quaſi diceret, vites humiles majorem vini quantitatem præbere, ſed ſublimes arbuſculis incumbentes, laudatiora vina dare. Omnibus porrò conſideratis, tam varia eſt arbuſti ratio, quàm vitium colendarum ratio in Gallia diverſa eſt. Sed de his in Agricultura. Idem Plinius ſubjungit: *Hac ratione & arbores eliguntur. Prima omnium Vlmus, excepta propter nimiam frondem Attinia* (quaſi innueret ulmum latifoliam non convenire, quòd nimia fronde abundet) *deinde Populus nigra eadem de cauſa, minùs denſa folio. Non ſpernunt plerique & Fraxinum, Ficúmque, & Oleam, ſi non ſit umbroſa ramis.* Hic recenſuit altas arbores quibus vites maritantur; ſciendum tamen eſt, ſingulis annis tum arbores tum vites putari. Præterea addit: *Tranſpadana Italia præter ſuprà dictas, Corno, Populo, Tilia, Acere, Orno, Carpino, Quercu, arbuſtat agros, Venetia Salice propter uliginem ſoli.* Ut verò ſuprà dictarum arborum uſum docuerat, voluit etiam eas recenſere quibus tranſpadana Italia utebatur: quarum cauſa hoc ſcriptum produximus. Videmus ergo ſingulas provincias arbores ſibi peculiares accommodare: nam pleriſque aliis locis, aliæ ab eo non enumeratæ in uſu ſunt. Itaque quemadmodum ſinguli apud ſe naſcentibus utuntur: ſic Romaniæ incolæ verſus Spoletum vites ſuas ſuſtinent Terebintho, & apud Narni & Tarni Siliqua ſilveſtri, ſive arbore Iudæ. At locis ſalebroſis, nulla Loto convenientior. Romani tamen eo Aceris genere delectantur, ab illis *Opio* cognominato: quod probè convenit ad ea quæ de Acere & Carpino dicta ſunt, interpretanda. Nam Sphendamnos ſanè in ſummis montibus naſcens, ab Opio illo differt, cujus folia ad Hederam magis accedunt. Sed, an non Theophraſtus ipſe ei ſententiæ quodammodo ſuffragatur, quæ noſtris Gallis erroris anſam præbuit: dum ſcribit omnia Aceris genera folium ut Platani fiſſum obtinere, noſtrum etiam Plaſne vulgo dictum comprehendens? Sed quoniam Plinius ex eo deſumſit quæ de Acere tradit, locus conſiderandus ubi de Carpino agit: *Tertium genus Zygiam* (inquit de Acere loquens) *rubentem fiſſili ligno, cortice livido, & ſcabro. Hoc alii generis proprii eſſe malunt, & Latinè Carpinum appellant.* Quod conſentaneum eſt his quæ apud Theophraſtum leguntur, ſcribentem: *At verò Olympi incolæ Zygiam* (interpres Carpinum vertit) *montanam potius eſſe volunt: Acerem planis etiam naſci.* Nónne igitur id eſt accommodare ſe, dum ſilveſtrium arborum ſemina ſerimus, ut arbores naſcantur ſuſtinendis vitibus idoneæ, & illarum naturæ vim inferimus, è montibus in plana deſcendere cogentes? At non præter rationem id fit de Carpino & Orno: quæ pumilæ cùm mancant, aptiores ſunt ad ſuſtinendas vites quàm Fraxini & Aceres, qui in altum aſſurgentes minùs idonei ſunt montanis arboribus. Conſideremus quæſo, in quo majores ad vitam traducendam fiant expenſæ, in potúne an in cibo; tum demum comperiemus verum eſſe quod vulgo circumfertur, paulo minores in potu, quàm in cibo: ſed & potus & cibus ab agricultura proficiſcuntur. Atque ſi multæ diſceptationes de cibo inſtitui poſſunt, multo adhuc majores de potu, & potionum generibus faciendis. Sed non parva admiratione dignum eſt, quòd per Romaniam, quæ optimis vinis apianis abundat, incolæ rotundis vinis delectantur, nos verò quadrata;

Lib. 17. c. 23.

Lib. 16. cap. 15.

De hiſtor. plant. lib. 3. cap. 11.

[hoc eſt bene matura & ventriculo utilia] tum etiam linguam vellicantia expetimus: verùm ſapores ferè pro ratione qua vina in lacunis fervere ſinuntur, conciliantur. Præterea non ſola diutina frigora impediunt quo minus vites conſeri poſſunt, cum Ægyptus (ubi frigora accuſari nequeunt) earum culturam reſpuat. Homines tamen ob eam cauſam alia liquorum genera comminiſci non deſinunt: nam & vinum ementiuntur, natura etiam quodammodo illis ſeſe accõmodante, ut ſi vitis minimè ſit, illa planta quæ liquorem cum præbet, folium tamen viti proximum habeat; & inſuper cupiente, ut non minus quàm vitis pedamentis & ridicis fulciatur, & illius penuriam, alterius commutatio ſuppleat. Tua igitur cauſa, Lupule, enutriendæ ſunt arbores, qui nullum fructum præbere potes, niſi fulciaris. Sed & alia inventa eſt planta, quæ robur atque odorem cereviſiæ addit, quam vulgus Gallorum *Pimente*, Flandrorum *Gagel* appellat. Sed ad vitem noſtra redeat oratio. Si vitæ humanæ pars altera, eaque etiam potiſſima, in ea conſiſtit, nónne de ea diſceptationem inſtituere convenit? An non proprium munus eſt eorum qui de ſaporibus judicant apud Principes viros, ut in potionis negotio illos de vini & vitium in ipſorum regno naſcentium natura edoceant? Nam quandoquidem illis nobiliora vina deligendi provincia data eſt, ejus delectus rationem eos minimè ignorare, ſed eam uſu quodam confirmatam aliis communicare decebat. Vos igitur, ô Cellarii, qui hac atque illac per Regni provincias diſcurritis, atque earum vina deguſtatis; veſtri ordinis aliquis tandem rationem adferat, cur vinum vino præferatis. Nemo ruſticorum eſt, qui non reſpondere queat, ideò præferri quòd illius palato magis arrideat; vel qui ea loca quibus naves exotica vina convehere ſolent, adiens, ex nobiliſſimis deligere non norit, perinde atque vos. At dicite: Campanica vina, ſolo cretoſo naſcentia; alia verò locis calculoſis, aut ſabuloſis aut argilloſis, aut glareoſis nata, talia vel talia eſſe, nomina illis vel à Bibracte, vel ab Aurelia, vel ab Andegavo, aut ut vobis magis placebit, indentes: & cùm de veſtri regni vinis pronunciaveritis, externos ſtimulabitis ut idem in ſuis provinciis agant. Quòd ſi à noſtro inſtituto alienum non eſſet, parum abeſſet quin hoc ſcripto Præfectos qui in rapacibus avibus comparandis ſumtus faciunt, orarem, ut ejus artis peritis præciperent, idem exemplum ſequerentur. Verùm extra limites arborum culturæ noſtra evagaretur oratio, ſi hîc vel de illis, vel de vinis, vel de vitibus ageremus. Quoniam tamen non incommodè accidit ut recitaremus quid apud Latinos ſit Arbuſtare agros; non potuimus non ſubjungere, conducibile admodum futurum ſi arbuſtandi uſus in Galliam etiam tranſiviſſet. Nam plerumque ea provinciarum loca quæ magis lapidoſa ſunt, & ad omnes reliquas res inutilia, majorem cenſum incolis adferrent quàm cetera, ut in Romania accidit, ubi in meris interdum ſcopulis & ſaxis, nulla ferè terra aſperſis, ſemel ſuas arbores ſerie quadam plantantes, & vites juxta eas conſerentes, eas deinceps circa radices non ampliùs colunt, ſed commodo tempore ſingulis annis putantes, inde ligna & vina ſibi comparant. Commoda eſſet hæc ratio Biturigum & aliarum multarum provinciarum petroſis locis, præſertim verò Altæ ripæ vicinis: nam præter lignorum & vini collectionem quæ fieret, (ubi aliàs locuſtæ vix inveniant quod depaſcantur) pecori etiam ſub arbuſtis non deeſſet pabulum: imò ejuſmodi locis lapidoſis ad ſementem minimè aptis, & in quibus nigræ ſpinæ ſua ſponte libenter naſcuntur, commodiſſimè agri arbuſtari poſſent; nec metuenda eſſet ferreorum inſtrumentorum attritio & corruptio, cùm vites iſtîc plantatæ, nulla ſoli culturâ ampliùs egeant: certum enim eſt, ea loca vulgari ratione vinearum culturam non recipere. Ruſtici in hujuſmodi arbuſti rationibus, arbores in ſeminariis educare conſueverunt, quas deinde cum novellis vitibus teneras plantant, æquali matrimonio eas conjungentes, ut ſimul adoleſcentes, unà conſeneſcere queant.

Impedimenta in ſtirpium cultura & earum cognitione occurrentia.

Problema xix.

Frvstra, ut ſummatim dicam, ſtirpes educandi difficultatem prætexet colonus, ſi nonnullarum quas naſci velit ſemina habuerit: nam modò diligenti colono ſemina præbeantur, eaque telluri committat, ipſa minimè invida, quæ concredita ſunt ad ſui ornatum & elegantiam producere duntaxat ſtudet. Iuvanda igitur eſt, ea quæ illi noxia agnoſcimus, tollendo. Itaque ingratitudinis notam effugere non poſſunt, qui earum arborum quas conſeverunt umbracula quærentes, adeò ignavi ſunt, ut eas hieme, vel ſaltem novo vere, à vermibus non repurgent, videlicet ab erucarum nidis, quos papiliones exorſi ſunt, quoſque facilè in extremis arborum ramis, antè quàm folia germinare incipiant, conſpicere

ſpicere licet: nam paulo pòſt ea prærodunt,& depaſcuntur. At ſeminaria, in fictilibus,ſive in areolis inſtituta, graviorem hoſtem non habent lumbricis (qui radiculas prærodere ſolent, & meatus in terra facere) atque limacibus, quæ germina abſumunt. Utrique magnam ovorum quantitatem pariunt vere, quibus teſtudinum & ſerpentium more incubant. Eam ob cauſam Dn. Renatus Bellaius terram cum fimo decoquebat, eamque hac ratione à ſimilibus inſectis repurgabat, & præparabat, ut quæcunque illi deinde crederentur, ſine difficultate reciperet. Quemadmodum porrò calor, in naturalis defectu, ſic arte temperari poteſt, ut ab eo ova excludantur: ſic excogitatus eſt pulvinorum ex fimo uſus. Sed etiam ignis adminiculo quidam uſi ſunt non ſine fructu: quod ſanè notabile eſt, & ut inter agriculturæ ſecreta referatur, dignum. Quinimo conſpicimus ſemina ab avibus devorata brevi ſpacio germinare, ut ex glandibus patet, quæ in palumbibus necatis inveniuntur, atque ex hordeo in nonnullarum avium ingluvie reperto. Nónne igitur calor & humiditas ejus rei cauſa ſunt? Sed hæc de induſtria producta ſunt, tanquam teſtimonia virorum experientiâ clarorum, & qui demonſtrare poterunt, centies millenos arborum ſtipites ab ipſis non modò enutritos, ſed etiam tranſplantatos; ut evincamus nullum ſemen, cujuſcunque tandem plantæ ſit, atque quocunque tandem loco ſeratur, in terra unquam perire, niſi ſuprà dicta inſecta ea corrumpant, aut vicinæ aliæ plantæ natum ſuffocent: cujus rei exemplum eſto quòd in frigidis Septentrionis regionibus Caſſia, Palmæ, Thamarindi creverunt, nec deſint qui Acaciam cubitalem & egregiè virentem in Gallia natam vidiſſe teſtari poſſint. At noſtrum cælum minimè ferentes, gelu corrumpuntur. Eſt præterea aliud animalculum Gallis *Courtil* aut *Laboureur* nuncupatum, media parte Talpam, altera inſectum referens, maximè inimicum tenellis plantis. Talpa autem radiculis & lumbricis quos terram fodiendo invenit, dumtaxat veſcitur. Ad abigendas formicas, Tithymali cujuſcunque generis plantæ ex aqua decoctum utiliter ipſarum latibulis inſpergitur. Adverſus verò Mures araneos & Talpas, nullum aliud remedium, quàm ut capiantur: verùm quidem eſt in ſeminariis unà cum ſeminibus nepam defodi ſolere, ut arceantur, & ingreſſu prohibeantur.

Differentia verò conſtituenda eſt inter ea quæ ſeruntur unicum duntaxat annum duratura, & illa quæ diuturna futura ſunt: nam arborum ſatio, ab herbarum, quarum fructum æſtate ſperamus, ſatione differt. ut exempli gratia, qui citrullos & cucurbitas Maio menſe primùm ſereret, earum fructum maturum illâ æſtate non conſpiceret, cùm certum ſit frigora adventura antè quàm matureſcant: ea de cauſa artificiali calore earum natales promoventur, ſatione antè quàm hiems expirârit factâ, quoniam fruſtranea eſſet omnis alia ſationis ratio: quod tamen contrà in arboribus evenit, quas nullo calore, nullóve alio cultu elicere poſſumus, ſed diu ſub terra latére debent. Imò ne Phylireæ quidem à Dioſcoride deſcriptæ, & à Theophraſti Phylira differentis, ſemen, vel in areola aut ſeminario ante decimum menſem naſci voluit. Itaque patienter tolerare debemus ſeminum nonnullarum arborum germinationis moram. Quemadmodum autem natura aquam nonnullis avibus ad vitam ſuſtentandam diſtribuit, ſic illorum pedibus membranas ſecundum digitos extenſas dedit, quæ tamen terreſtres redditæ, vitam in terra ſuſtentant, pulloſque excludunt, nec unquam in aquam regrediuntur: quod comprobari poteſt exemplo anatum & anſerum, quæ interdum educantur iis locis, ubi vix in ipſis puteis aqua invenitur quam incolæ bibant. Similiter accidit quibuſdam arboribus, quibus natura frigidis locis, in montium verticibus, domicilium conceſſerat, quæ tamen in plana deſcenderunt, peritorum quorundam patrum familiâs diligentiâ, qui res æſtimare atque in uſum traducere norunt: peritum autem patremfamiliâs ſive œconomum non intelligimus vulgari loquendi more, quo avarũ denotari volunt, quodammodo ignorantes liberalitatem mediam conſiſtere inter avaritiam & profuſionem; ſed vulgus addit, Principibus viris peculiare eſſe, pecunias profundere quidem noſſe, minimè autẽ eas adquirere. Eaq. de cauſa indecẽs cenſetur, cùm quilibet exiſtimat ſe alicui gratum fore, ſi eum mutuæ ſumẽdæ pecuniæ rationes edoceat: cùm tamen longè convenientius eſſet, ſi alieni æris perſolvendi rationes ei demonſtraret. Sed in œconomiis vulgare eſt, ſingulos pluris æſtimare fructus è ſuis prædiis aut ædium cenſu collectos, licet paulo deteriores, quàm aliunde conquiſitos, tametſi meliores. Sed de prædiis, vivariis, piſcinis, aviariis atque columbariis aliàs agemus. Quoniam porrò hoc loco certum defectum in ſtirpium cognitione demonſtrare conſtituimus, ex ipſarum cultura eum deſumere decet: & unius duntaxat aut alterius exemplo demonſtrabimus: nam quorſum tot repetitæ diſceptationes de únius ſtirpis natura? quæ mille affirmativas & totidem negativas in magno hominum cœtu exaudiri faciunt, cùm nulla ratione conſpicienda præbeatur? Nónne igitur mirum eſt, oculorum aciem fatigari, auditum defatigari non poſſe? propter hanc tamen nullum imminet viſui periculum, cùm non exſtet. ſine

formidine ergo oculos insigniter apertos præbebimus, atque ut una illius radicula configi possint, liberum permittemus: cùm tamen ejus vel integras libras, vel etiam centenas adquirere facilè posset quisquis eas habere cuperet. Quo igitur modo fieri potest, ut adeò facilè apprehendi queat, quod alius tam diu animo concepit? Viginti jam elapsi sunt anni, quòd publicè protestati simus, nigri Ellebori loco Aconiti radices exhiberi, cùm tamen sine difficultate legitimum Elleborum haberi posset. Qui per Valbrumbanam iter faciet in Bergomi limitibus, biduo integro inter Ellebori plantas versabitur, adeò elegantem florem gestantes, ut simplices rosas cum magnitudine tum coloris rubri [a] elegantiâ, tum odoris suavitate superet. Mereretur ergo Elleborum semine in hortos transferri, ut inter elegantes flores locum obtineret. Nónne igitur demonstratio est super defectu cognitionis plantarum, cùm hæc adeò negligatur? Sed ut experientiâ id verum esse comprobemus, perquirantur materialistarum hujus regni officinæ, & re ipsa comperietis, id quod vobis Ellebori loco dabunt, Aconiti radicem esse, parvo napo similem. Quid juvaret illud adeò diligenter observasse ad ipsorum etiam Olympi & Idæ montium radices, tum etiam in Phrygia & Creta, nisi ejus tam confidens narratio fieret, quàm animosè nostra ossa confractioni exposita fuerunt, vel arbores conscendendo, vel serpentes in scopulis persequendo, non minore forsitan voluptate, quàm venatores feras suas indagantes? Ut igitur defectus est in silvestrium plantarum cognitione, sic etiam in domesticarum cultura. Quis nunc Tiliam se demonstraturum profiteri audeat similem illi cujus Plinius meminit, quæ juxta Tiburtes conspiciebatur omni genere pomorum onusta, alio ramo nucibus, alio baccis, aliunde vite, ficis, piris, punicis, malorumque generibus? Nónne novum videretur cuipiam qui aliâs omnis generis arborum peritiam se habere profiteretur, si media hieme Malorum & Pyrorum pergulas conspiceret, quas tamen deceptus ex vite constare putaret? Sed hæc cum frugiferis arboribus declarabuntur. Ceterum si singuli plantarum culturâ atque earum cognitione perinde contenti essent, nec alii invenirentur quàm qui in libris perpetuò versari volunt: quo pacto eliceretur vera notitia pusillæ cujusdam, ac perpetuò virentis arbusculæ, quæ Coccum gnidium profert? Qua ratione quadrabit quod Dioscorides de Thymelæa scribit, sativo lino similem esse, cùm tamen ea quam nostri Doctores pictam exhibent, cùm in valle Anania, tum per Germaniam sponte nascentem, lini folia minimè habeat? Legitima etiam Thymelæa non est, cujus folia ipsis Chamelææ foliis sunt angustiora. Sic alter alterius vestigia sequuntur qui ex libris duntaxat profitentur. Quo modo igitur vos ô Pharmacopœi, Hieralogodion conficitis legitimo Cocco gnidio carentes? Adeoque hoc scriptum probabit Germanorum *Kellerhals* minimè Thymelæam esse. Gnidius coccus frequens est Genuensi agro, & antiquitus ab Hippocrate commendatus, qui in suis medicamentis inseruit. Tamen, ut dictum est, solummodò de cultura hîc quæstio est, non de natura. Horum ergo duorum exempla pro aliis infinitis sint. Sed quandoquidem nunc de seminibus agimus, materiæ cujusdam quam Kermesinum semen appellant, ex Hispaniis & Lusitania delatæ, usus nunc adeò frequens est, ut nulli sint in urbibus infectores qui in sericeis staminibus tingendis eâ non utantur. Excrementum est rubrum & planum, quod in Myrti fruticibus æstatis initio reperitur, lentis magnitudine, ejusdem fermè naturæ cum cocco baphica: nam quemadmodum in Cocco baphica innumera animalcula lende minora inclusa sunt, sic etiam in hoc grano Kermesino. Præterea, ut illa pumilæ ilicis ramulis sub foliis inhæret, sic hoc Myrti minoribus [b] ramis adnatum est.

Lib 17. cap. 16.

Lib. de morbis.

[a] *De hoc rubro flore Ellebori nigri, nostram opinionem attulimus in scholio ad cap.* XLI. *lib.* III. *Observat. huius Auctoris.*

[b] *Nescio an omnibus probabitur Bellonii sententia de* Cochinilla *vulgo nuncupata, quâ kermesino colore sericea stamina inficiuntur. Imò periti affirmant, in planta quadam, Tuna, hoc est, ficui Indicæ vulgo nuncupata, non dissimili, nasci in America, circa foliorum sive ramorum exordia, haud secus, quàm coccus baphica in Ilicis coccigera ramorum divaricationibus.*

Admonitio ad Galliæ respublicas de opulentia & facultatibus quorundam externorum, qui sua diligentia ex plantarum cultura eas sibi comparârunt.

Problema XX.

Hoc loco calumniâ meritò dignus, qui adeò negligens in sua peregrinatione fuisset, ut temporis & pecuniæ jacturam faciens apud exteros non observasset quæ publico præconio digna sunt, & ad hanc deliberationem faciunt. Itaque cupido incessit, nominatim hoc scripto declarandi, præsertim nostris Præceptoribus & Medicinæ Doctoribus

Doctoribus hujus florentiſſimæ per Galliam Academiæ, (expreſsè gratias agens Dn. Rogerio, honorato Decano, & Dn. de Fleſſelles, magnæ eruditionis viro, atque in omni experientia clariſſimo, meo honorandiſſimo Mœcenati, ſimiliter Dn. Grano, & meis examinatoribus, propter gratiam mihi conceſſam) & aliis, quòd ut auctoritate & ſcientia reliquas externas academias ſuperare creduntur; ipſorum dignitati & doctrinæ etiam conveniat, ut publicum in urbe locum conſtituant, in quo varii generis ſtirpes alantur, quarum cura viro perito & in earum cognitione probè exercitato delegetur, cùm ad ipſorum oblectationem, & doctiorum univerſitatis ſcientiæ augmentum, tum ad rem litterariam ſtabiliendam & promovendam. Nam quarundam Germanicarum & Italicarum Academiarum longè inferiorum, quæ tali opere publico in uſum producto, ſui nominis celebrius reddendi rationem invenerunt, comparatione facta, de illis agere ſuperſedebimus brevitatis cauſa, atque in Commentarios de Agricultura differemus. Minimè tamen fieri potuit quin hîc adiiceremus, prudentiſſimum Venetorum Senatum tantam nominis celebritatem ſibi pariturum non fuiſſe, ſi marmoreum aliquod theatrum auro & argento exornatum conſtrui juſſiſſet, quàm terreo illo in horti uſum exſtructo, in quo multas arbores, herbas, aliasque rariores res ſimiles conſeverunt & aluerunt, magno ipſorum Reipublicæ commodo atque ornamento, & exterorum, qui diſcendarum diſciplinarum gratia Patavinam eorum academiam accedunt, utilitate: quæ tamen res vix illis in mentem veniſſet, niſi probus quidam & doctus vir *Bonafides* nuncupatus inſtituiſſet; cujus perſuaſione & ſuſcepta & abſoluta fuit. Cùm autem ex eo loco doctiores redierimus, rationi conſentaneum non erat memoriam tam inſignis viri ſilentio premere, cujus beneficium meretur, ut ipſius nomen celebretur. Verùm magis adhuc devincti ſumus illi qui ejus patrocinium ſuſcepit, ſive is vivat, ſive extinctus ſit. Nam poſtquam hic Herbarius diu urſiſſet & compellaſſet prudentem Senatum, atque plurimum inſtituſſet vt ille hortus inſtitueretur; Dominus Daniel Barbarus, electus Patriarcha Aquileienſis, vir cujus doctrinam lucubrationes celebrant, illius patrocinium in tali inſtituto ſuſcipiens, facilè Senatui perſuaſit, id quod tantopere poſtularet, æquũ laudabileque eſſe, & magnæ utilitatis futurum: tum enim illi demûm conceſſum eſt ut theatrum è terra & lapidibus pro ſuo arbitrio conſtrui juberet, quò deinde evocatus fuit vir diligens & magnæ experientiæ, Dn. Aloiſius Mundella, Herbarius Romanus, qui nunc etiam temporis illius culturæ incumbit, & qui Guaiacanæ arbores ipſius diligentia ſemine natas demonſtrare poteſt. En igitur vobis qua ratione Principes viri & Reſpublicæ ſummam ſibi gloriam comparent è rebus vili æſtimatis, exemplo hujus theatri, quod illis tubæ inſtar exſtitit ad publicandam nominis eorum celebritatem & auctoritatem, non minùs quàm ulla alia res jam centum proximis annis ab illis inventa, & totidem ſubſequuturis invenienda. Exſtat adhuc hortus à Lucenſium urbe mille paſſus diſtans, multis exoticarum arborum generibus conſitus, operâ & ſummâ diligentiâ Dn. Vincentii à Monte Catino, in quo ſcala admota conſcendendæ mihi fuêre Phylireæ, Oxycedri, & Lyciæ cedri arbores, ut illarum ſemina colligerem; tanto tempore iſtîc conſitæ ſunt, & adeò adoleverunt. Iulius Moderatus, Pharmacopœus Ariminenſis, cujus officina Mortem pro ſymbolo habet, multas etiam tam ſingulares ſtirpes in ſuo horto conſevit, ut vix externus quiſpiam hoc ſtudio ſe oblectans, eum ingredi poſſit, quin doctior egrediatur. Sed hæc exigua: nam Illuſtriſſimus idemque magnanimus Princeps Coſmus Mediceus, Dux Florentinus, hortum etiam in ſua Piſana academia exſtrui juſſit, quem magnis ſumtibus colit, & expreſsè literatis viris conſecravit, in eorum gratiam qui diſcendarum ſcientiarum gratiâ illuc confluunt, ubi plurimas pulcerrimas plantas in fictilibus, & areolis educari jubet, quarum obiter duntaxat hoc loco fiet mentio: iſtîc autem Hiſpanicam Myrtum latifoliam, nobis antea incognitam, conſpeximus.

Hic Piſanus hortus variis ſtirpium generibus conſitus, illius academiæ decorandæ gratia inſtitutus fuit: in quo cùm multa rara & excellentia, quæque nuſquam alibi per Italiam inveniri queunt, viderimus & didicerimus; minimè ſilentio premendum duco, hunc dignißimum Principem, præter reliquas virtutes, tanto affectu rem literariam promovendam ſuſcipere, ut nullis ſumtibus parcat. Dominus Andreas Cæſalpinus, Herbariæ rei in ipſius academia profeſſor, virtute inſigni præditus, duabus paruulis arbuſculis perpetuò virentibus Lauroceraſi bene radicatis nos donavit. Hujus verò magna eſt arbor in horto Principis d'Oria Genuæ, ex qua Piſanæ originem trahunt. Ea eſt quæ in Obſervationum libris inter arbores perpetua coma virentes deſcripta, Ceraſus Trapeſuntina *appellatur, ut etiam poſtea ex Plinianis ſcriptis tale nomen inventum eſt. Sed hiſtoriam quæ ejus cauſa accidit, forſitam intelligere non pigebit. Nam ut vulgo dicitur; Ea non eſt exiſtimanda voluptas, in qua labor & vitæ periculum excedit. Sed quemadmodum nec ſudor cum laſſitudine conjunctus, ruſticos Britannos, à pilæ pedibus propulſæ ludo deterret, Italósve

à follis

à follis pugillatorii quem pendentem pugnis incurſant, Gallos à pilæ palmariæ ludo, Lucenſes à caſeorum per cingulum jactu (Giroles vocant, exercitium forſitan illi ſimile, quod veteres Diſci jactum nuncupabant) Germanos ab haſtarum concertatione: ſic nec Principes viros à lancearum concurſu, Turcas à lucta, & aliis ſimilibus exercitiis difficilimis & violentis. Si tamen ab hujuſmodi decurſionibus conquieſcere illis licet, voluptatem inde capiunt. At voluptatem nimio emptam, & quæ horrorem potiùs incutit, celari præſtaret; quoniam novitas nimium affectibus indulgens, effecit, ut Genuam hieme adveniens, & die feſto, locum adirem in quo matronæ ejus urbis convenire ſolent, veſtitu magis ad voluptatem quàm ad honeſtatem comparato ornatæ: iſtîc unam fortè conſpicio inter reliquas facilè principem, cuique aliæ omnes primarium locum concederent, manu tenentem arboris perpetuò virentis ramum, fallendi duntaxat temporis cauſa. nam in ejuſmodi conventibus mulieres, ad fatuorum oculos in ſe convertendos, adeò alacribus moribus eſſe ſolent, ut nihil ſuprà: quemadmodum etiam in Chio inſula. Externo ergo homini illuc advenienti fervente bello, & ſolo cognoſcendi quæ iſtîc culturâ nata eſſent deſiderio ducto, conſpicienti hunc ramum, admodum rarus viſus eſt, & non vulgaris: cùm verò illum propiùs aſpicere cuperet, id ſine difficultate haud fieri poſſe comperit. Quid igitur conſilii caperet, niſi ut illius mulieris egrediuntis occaſionem exſpectaret? Paulo pòſt omnibus domum ex aula concedentibus, inventa tandem eſt ratio, at non ſine difficultate, ut is ramus in noſtras manus perveniret. Atque interroganti vnde deſumptus eſſet, ut arborem conſpicere poſſem, reſponſum datum eſt, in Fiorenzan. Hoc nomen memoriæ infixum nobis deinde tantum laborem peperit, ut æſtimari non poſſit: nam eo ad duo miliaria à Genua profecti, occaſionem habuimus nimiam noſtram levitatem accuſandi; etenim ſub veſperam diſcedentes, & de via quæ eò duceret interrogantes, brevi ſuburbia præteriimus, ut in vallem illam perveniremus; in qua hac illac diſcurrentes nox oppreſſit, ut hoſpitii inveniendi ſpes omnis nobis præcideretur: at ferrum excutiendo igni idoneum, atque ligo cui ab altera parte ſecuricula adaptata erat, tum temporis nobis utilis fuit. Fruſtra ergo perquiſita, cùm in urbem rediiſſem, ejus videndi deſiderium majus inceſſit: nam ea non conſpecta inde diſcedere, de negligentia & levitate meritò accuſandus videbar; quandoquidem ad ſimplex reſponſum eò diſcurreram. Non ceſſante ergo ejus videndi deſiderio, neque poſtridie, neque tertio die in Fiorenzan inveniri potuit. Quid reſtabat, niſi ut ita defeſſus mihi perſuaderem Citrii mali ramum eſſe? Sed ut infortunium commoditatem interdum aliquam adfert, cùm ubicunque tandem eſſet, eam reperire ſtatuiſſem, meâ pertinaciâ factum eſt ut cum illa elegantiſſimum Principis d'Oria hortum ſimul conſpicerem, in duriſſima rupe non ſine ſummis impenſis inciſum. Si igitur talis arbor, cujus rami adeò facilè comprehendunt, ut jam multis locis vulgaris ſit, atque ex frigidis Septentrionis regionibus advecta; cur etiam apud nos non conſpiciatur, ſi quis de ea adferenda cogitaſſet? nam, ut dictum eſt, *facilitas maris tanta eſt, ut plantæ ligneis capſis cum terra impoſitæ, è longinquiſſimis etiam regionibus advehi queant, exemplo Arboris vitæ cuius facta eſt mentio.* At obiici poſſet, Patavinum gymnaſium à prudenti Senatu Veneto inſtitutum, Illuſtriſſimum etiam illum Ducem, & liberam Rempub. Lucenſium, atque magna experientia doctrinaque clarum Pharmacopolam Alpheum Santruchi, hujuſmodi exoticis plantis, & hortis carere poſſe, eoque ſine illis, minus celebres in Italia, tum apud Ciſalpinas nationes, adeoque per vniverſum orbem, non futuros. Negari tamen non poteſt quin magnanimus ille Dux atque jam dictæ Reſpublicæ iſto inſtituto ſuas academias tanto illuſtriores effecerint. Eadem ratione poſſet noſtris diſceptationibus reſponderi; quandoquidem Lutetiana academia ſine hujuſmodi rebus perduravit, ejusque incolæ opulenti facti ſint & longævi, eorum etiam conditionem minimè deteriorem futuram, licet iis careant. At ſi hoc locum obtineret in hac illuſtri provincia, à qua reliquæ ſuum decus accipiunt, quis negabit illam longè illuſtriorem futuram ſi hæc poſſideret? quaſi alium uſum fructum haberent, quàm quem tellus illis produxit, quemque optimè abſumere norunt: perinde etiam atque ſi res familiaris eorum, quorum ſtipendio viuunt, in alio conſiſteret quàm in eo quod noſtri majores ex agricultura adquiſiverunt. Negari igitur non poteſt, ſi faceret quod propoſui, illam tanto ornatiorem & amplioré futuram, quanto inferior nunc eſt aliis longè minoribus, quæ hoc inſuper fruuntur bono: huc accedit, quòd plantis ſeſe multiplicantibus, & multas proles generantibus, poſſent ſucceſſu temporis ſuos fructus aliis impertiri; nec aliunde petendi poſtmodum eſſent. Qui quinquageſimum caput libri III. noſtrarum Obſervationum leget, deprehendet Turcas varias plantas in ſuis hortis alere, quas in hac etiam regione habere liceret, ſi quis, ut ex adveherentur, operam dare vellet.

* *Cerafum Trapeſuntinam apud Plinium legere non memini. Illius tamen hiſtoriam & icunem dedi cap.* III. *lib.* I. *Hiſt. Rariorum Plantarum.*

Seminum

Seminum omnis generis arborum, quarum mentio facta est, adquirendi ratio, sine magno impendio.

Problema XXI.

ANIMVM advertite Tabellarii, an calumniâ digni non sitis. Hîc demonstramus; quòd à vestris Principibus ablegati, hic in illam regionem, alius in aliam, consultè faceretis, si singuli aliquod exoticum semen referretis: nam, ut dictum est, alia aliis locis nascuntur. Iam animadvertitis nullum vobis proponi impendium, sed solam diligentiam: nam eâ pecuniâ quam vestri ordinis vilissimus in cœnam impendat, id redimere possetis, quod interdum gratius esset quàm quidquid in vestra legatione negotiati essetis: nemo tamen vestrûm adhuc animum ad hanc rem applicuit. Difficultas non consistit in eo quod vulgus existimat, multa peregrina nostrũ solum, aërem & cælum refugere, nec in eo vivere posse; eo exemplo moti, quòd Theophrastus (quem Gallicè loquentem faciemus) scribat, Sycomorũ in ipsius patria vivere non potuisse. At ex ejus scriptis jam demõstratum est, rerum quas hinc inde videmus experientiam testari, naturam à solertia cogi, & vinci; atque si diligentia & cura in cõservandis plantis adhibeatur, feras cicures fieri, & contrà cicures feras, naturæ illarum vim inferendo. Eam ob causam existimantes potestatem nos accepturos ad hanc rem idoneam, hujus laboris nuncupatione, in hoc instituto minimè negligendum fuit, quin adiiceremus, difficile non futurum nostris Gallis, jam vel enumeratas respub. imitari, atque etiam superare, modò reperiatur alter Barbarus, qui hanc causam protegendam suscipiat: nam adhibitâ diligentiâ, parvo impendio, magnâ cum commoditate administrari res poterit, & ex parvulâ, ut magna appareat, effici: eo autem commodiùs absolvi poterit, quòd jam in promtu sint quæ ad hoc negotium inchoandum sunt necessaria. Sed, licet omnia principia sint difficilia, nisi tamen initium adsit, ipsæ conspici non poterunt: nam difficultas in sola temporis diuturnitate consistit. Galenus libro de Antidotis, ubi de Mithridatio & Theriaca agit, testatur Romanum Imperatorem in Creta Herbarios aluisse, qui singulis annis siccas herbas in sportulis Romam mitterent: & idem Galenus rationem ostendens quâ exotica haberi possent, postquam multa ad hanc rem pertinentia disceptavit, Delegandum est, inquit, hoc munus iis qui à Senatu aut Prætoribus Roma ad Provinciarum gubernacula mittuntur, aut amicis qui in iis Provinciis commorantur, ut ea Romam convehi curent, quemadmodum ego soleo. De seminibus deferendis, quæ Romano agro consererentur, non meminit; quoniam sua studia fortè ad alia negotia contulerat. Si tamen veteres, nostri seculi hominibus diligentiores non fuissent; an tam multis bonis quæ ab ipsis nobis sunt relicta, frueremur? Non puduit Lucullum, Cerasos ex Asia in Romanum agrum transferre; & Papirius Zizypha ex Africa, Tuberes verò ex Syria deferri curavit. Nónne igitur mirum est, Legatos tanto tempore nullam rationem inveniisse qua in Galliam transferri curarent vel minimum quidpiam de tot támque variis plantis & arboribus insignibus, quibus hîc caremus, quæ in hortis earum provinciarum inveniuntur. Cujus culpa fit, ô Legati, cur hîc Laurocerasos non habeamus, ut Princeps d'Oria Genuensis, cujus hortus istâ decoratur, cùm ejus nucleorum multa pondo, si velletis, in Pera nancisci possetis, in monasterio divi Petri, quod monachi incolunt, collecta? aut elegantem aliam arborem Amigdalæ magnitudine, quam Turcæ *Cromadia* vel *Cromada* nominant, Constantinopolitanis & Peranis hortis nascentem, si velletis?

Prætores etiam Veneti deferendas curare possent multas stirpes in suam urbem cùm ex insulis sibi subjectis (uti Adrachnem, aut ejus fructum Vnedoni similem, ex Creta) tum ex aliis Turcarum Imperatori parentibus. Videte Platanum Patavii in Cardinalis Bembi horto, quæ in aliis minimè, neque etiam Venetiis conspicitur. Sed cujus culpa, nisi quòd neque semine neque ramis propagetur? Ceterum si hujus utilitatem requiritis, audite quid Plinius dicat: *Omnium insitorum capacissima Platanus dicitur.* Nunc verò, ut his quæ à nobis proposita fuêre, subserviamus; quilibet intelligere potuit, quâ ratione educare queat quæ suprà promissa sunt. Sed ut porrò quisquis id negotium suscipiet, intelligat quo modo se gerere debeat; ex methodo quam observavimus discat. Diligenter in peregrinationibus perspeximus quænam stirpes nascerentur iis quæ adiimus locis. Præterea convenimus eos qui habitabant pagos viciniores locis quibus arbores nasci observatæ sunt, notnina pagorum, & primæ autoritatis in iisdem pagis rusticorum adnotavimus, quibus reliquimus catalogum eorum quæ desiderabamus: Domini etiam cujus pagus erat, nomen adscripsimus, & rationem exquisivimus cõtrahendæ cum civibus proximæ urbis notitiæ, ut faciliùs operæ quando opus esset, adhiberi possent; postremò familiaritatem cum Medicis & Pharmacopœis

macopœis in omnibus urbibus contraximus. Iſtud obſervatum fuit omnibus locis, ut ſine ipſorum diſpendio, eorum operâ & favore uti poſſemus, nonnullâ pecuniæ ſummâ diſtributâ. Itaque liquet nunc, non difficile futurum, ut per ipſos, vel, ſi tunc adferri nequeant, per ejus regionis incolas, vel litteris ad eos perſcriptis, vel certis hominibus eò ablegatis, adquiri poſſint quæcunq. obſervata fuêre, etiam poſt multos annos, pro ut occaſiones ſeſe offerent. Ejus hoc ſcripto expreſsè mentionem fecimus, ut ſingulorum Regnorum incolæ, aut exterarum provinciarum miniſtri, qui in Agriculturæ librum brevi evulgandum incident, talium laborum participes eſſe queant; quibus etiam ſignificatum volumus, ut ſi qua in re noſtros conatus iuvare queant, in quibuſdam rebus quarum non meminimus, & ipſi viciſſim nonnullas deſiderent quas expreſſimus, noſtrâ operâ eas nanciſci poſſint: nam deligentes quas habere volent, facilè obtinebunt; modò, veluti permutatione quadam, nobis aliarum faciant copiam, quas à nobis prætermiſſas ſcient. Sed de his omnibus latiùs in eo, quem dixi, Agriculturæ libro.

De inſigni elegantiâ Florentini Ducis horti, in Caſtello cognominati.

Problema XXII.

Sed plura forſitan de domeſticis arboribus hoc loco egimus, quàm initio conſtituera-mus. Cùm tamen jam de Illuſtriſſimi Principis Coſmi Medices Florentini Ducis horti, in Caſtello nuncupati, elegantiâ loqui cœperimus, brevibus reliqua perſequemur: nam ut ornatiſſimè inſtructus eſt feris arboribus, niſi jam multo tempore excogitata fuiſſet ratio ejus excolendi, & principium datum eſſet, adeóne ornatus nunc foret? Sit iſtud tanquam exemplum rerum prædictarum in praxim deductarum. Aquæ porrò commoditas multum momenti adfert ad prædiorum elegantiam: nam illa in ſyphones deducta, gramen ubique præbet. At fontes hujus horti adeò excellunt, ut pauci elegantiores alibi conſpiciantur. Pulcerrimum verò ſpectaculum præbent præaltæ arbores perpetuò virentes. Itaque ædes inferiores, quas Dux inhabitat, egreſſis, ſubeundi ſunt aliqui gradus, deinde occurrit planicies in orbem facta, Cupreſſis referta, & Buxea ſepe coronæ inſtar cincta: Cupreſſis multæ arbores ſerie quadam conſitæ permixtæ ſunt, ut Arbuti, Myrti, & Lauri, quæ perpetuò virentes, & ſuavem fundentes odorem, plurimam addunt loco gratiam. In media hac planicie fons eſt artificialis, multis anguſtis meatibus aquam fundens, atque homines inopinantes fallens. Utrunque ejus latus binæ Palæ arbores, ſive Ficus Indicæ nuncupatæ, quæ ſuis foliis ſeruntur, ſatis jam adultæ occupant, quibus contiguæ ſunt duæ legitimæ Platani ſemen ferentes. Omnes hujus horti parietes Lauro adnaſcenti teguntur. Citriæ, Limoniæ, atque Adami mâli, parietes etiam veſtiunt. Sed hæc adhuc tenuia: nam ex hoc primo horto aſcendentes, & pauliſper progredientes, duos alios fontes inveniunt, ſtatuis & elegantibus cochleis ornatos, qui portam utrinque claudunt. Suprà adhuc, ingreſſus eſt in ſilvulam; nullâ aliâ arbore quàm Cupreſſis conſtantem. Ulteriùs alia eſt ſilvula Abietum legione conſita, quæ è locis tridui itinere inde diſtantibus petitæ fuêre; unde æſtimare licet, non fore difficile idem imitari iis qui earum educandi rationem intellexerint. Dextro latere ſilva eſt ſerie quadam Ilicibus conſita, atque illi contigua alia ſilvula Laurorum, quibus admixtum eſt aliud arboris genus perpetuò virens, *Lentagine* iſtîc appellatum, atque à nobis inter reliquas arbores propoſitum *Tini* nomine; cujus ſemen cæruleum eſt: noſtrum autem cælum hujuſmodi arboribus non foret adverſum. Iſtîc etiam ſunt Rhododendri. Deinde alia arbor truncata ſupernè cincta & operta hederâ, & in medio menſam ſuſtinens, ad quam aqua fontana per ſyphones deducta eſt. Sub ædificio foris deambulacrum eſt præaltum, albæ Mori arboribus conſitum, quæ nullis pedamentis fulciuntur. *Sunt* etiam alii horti, aureas malos & alia continentes, quæ brevitatis gratiâ prætermittimus. Proximum huic aliud eſt ædificium Domini Rucellay in *Corachi*, tertio à Florentia miliari, ubi ſimiliter elegantes ſunt Abietes, Tini, Myrti albæ, Taxi, Lauri, & aliæ perquàm raræ arbores. Hæc urbs Florentia in amplâ planicie ſita, montibus eam cingentibus eſt obſita: At ſi hæc planicies aliquâ elegantiâ dotata eſt, id incolis tribuendum, qui ſeduli fuerunt in educandis Cupreſſis, Abietibus, & arboribus perpetuâ comâ virentibus. Quod etiam reliquis urbibus contingere poſſet, ſi ſimilem diligentiam adhiberent.

Finis.

MENDÆ

in exprimendo BELLONIO *commissæ, sic corrigendæ.*

Pagina 13. *versu* 34. Cavoſpata, vel *pag.* 22. *verſ.* 31. Phylicas, *pag.* 30. *verſ.* 38. Thaſos *pag.* 31. *ver.* 16. intenſum, ut: *verſu* 33. *conſiderandum an pro* Apium majus & minus, *reponendum* Lappa major & minor. *pag.* 69. *verſ.* 9. retinet: quod mihi occaſionem præbuit, ut *verſ.* 40. ex his quæ nunc *pag.* 71. *ver.* 35. abhorrent, opinione potius *pag.* 87. *v.* 22 tranſvolet; *pag.* 98. *verſ.* 24. Anthyllis *verſ.* 41. Anthyllidem *pag.* 102. *ver.* 47. roſtro inter *pag.* 104. *verſ.* 55. Oxyrinchum *pag.* 112. *verſ.* 30. lib. 4. Plant. *pag.* 125. *verſ.* 44. corporibus. *pag.* 127. *verſ.* 24. Nabathæorum *pag.* 147. *v.* 18. *βαλανίδα*: *verſ.* 37. contectum *pag.* 166. *verſ.* 45. ſuperante, *pag.* 171. *verſ.* 22. nugetur *pag.* 176. *v.* 39. conveniant. *pag.* 192. *verſ.* 37. Lampſacum *pag.* 197. *verſ.* 31. Elleborum nigrum *p.* 205. R. *ver.* 33. tolicas; & *pag.* 210. *verſ.* 16. vero amore *pag.* 212. *verſ.* 16. quis me *p.* 223. *v.* 34. conquerentes *verſ.* 52. evocatus *pag.* 231. *verſ.* 23. colligant

---

Series Chartarum.

*. AA. BB. CC. DD. EE. FF. GG. HH. II. KK. LL. MM. NN. OO. PP. QQ. RR. SS. TT. VV.

Omnes terniones, præter V V. quaternionem.